

קובץ
דור המלקטים
על
הלכות נדה

יו"ד סימן קפ"ג - סימן ר"ב
ואו"ח סימן ר"מ

ונלוה אליו
הלכות יחוד
אה"ע סימן כ"ב

חלק שני
סי' קצ"ה - ר"ב

יוצא לאור ע"י
חבורת נר גבריאל
ישיבת מיר ירושלים תובב"א
מחזור א' - שנת תשס"ט
מחזור ב' - שנת תשע"ד

בעזרת החונן לאדם דעת
י. א. שטילרמן
בן אבי מורי
הרב נחום שליט"א

שנת תשע"ה – ירושלים תובב"א

"מִרְנָן הַחֲזוֹן אִישׁ כּוֹתֵב כִּי בִזְמַנֵּנוּ קוֹרְאִים לַחִיפּוֹשׁ 'יִגִּיעָה'. בּוֹדָאִי קָלַע כֹּאן מִרְנָן בַּלְבָּבָה שֶׁל הַקְּלָקְלָה הַגְּדוֹלָה בְּסִדְרֵי הַלִּימּוֹד בִּזְמַנֵּנוּ. הַעֲמַדַת הַחִיפּוֹשׁ בַּמָּקוֹם ה'יִגִּיעָה' הִיא הַשְּׁחַתַת כָּל הַצִּיּוֹר שֶׁל עֲמָלָה שֶׁל תּוֹרָה. וּבַתְּחִלָּתָּה מִגְעִי עִם הַסֵּפֶר 'אוֹצֵר מִפְּרָשֵׁי הַתְּלִמּוֹד', הַסִּתְּכָלְתִּי בַּעֲדֵי פַעֲלֹתָיו שֶׁל הָאוֹצֵר עַל מַחֲשַׁבְתָּם שֶׁל הַמַּעֲיִינִים. וּמִתּוֹךְ הַסִּתְּכָלוֹת זֶה הַבַּחֲנָתִי נִאֲמָנָה כִּי הַפַּעֲלוּלָה הָרֵאשִׁית שֶׁל הָאוֹצֵר עַל הַמַּעֲיִינִים הִיא תַּחֲשׁוּשׁ הַשְּׁחָרָר מִהַטִּירְדָּה שֶׁל הַחִיפּוֹשׁ. וְעַל יָדֵי זֶה נַעֲשִׂים כְּלִי-הַמַּחֲשָׁבָה וְהַעֲיוֹן לִנְכֻסִּים בְּנֵי חוֹרִין, לַהֲתַפְנוֹת לַעֲבוֹדַת עֲמָלָה שֶׁל תּוֹרָה בַּעֲיוֹן בַּמִּקְוֹרוֹת וּבִגּוּפָם שֶׁל דְּבָרִים..."

[הַגֵּר"י הוֹטְנֵר זצ"ל (פֶּחֶד יִצְחָק אֲגָרוֹת וְכַתְּבִים אוֹת ע"ט, פֶּתַח דָּבָר ל"אוֹצֵר מִפְּרָשֵׁי הַתְּלִמּוֹד" רִישׁ אִיזְהָר נֶשֶׁךְ)].

לַתּוֹעֵלַת הַמַּעֲיִינִים :

- הַסֵּפֶר הוּא רַק תּוֹצֵאָה שֶׁל שִׁיעוּרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ בַּחֲבוּרָתָנוּ, וְלֹא נִרְשָׁמוּ עַל דַּעַת לַפְּרִסְמָם בַּתּוֹרָה סֵפֶר. וְלִכֵּן צוּרַת הַדְּבָרִים וְתוֹכְנָם אֵינוֹ כ'סֵפֶר' רִגִּיל. וּמִמִּילָא אֵין לַהֲסַתְמֵךְ עַל מַסְפֵּר הַדְּעוֹת שֶׁהוּבָאוּ בְּכָל שִׁיטָה וְלַהֲחִלִּיט דַּהֲלָכָה כְּרַבִּים, כִּי לֹא הִיא בְּזֶה שׁוֹם כּוֹוֹנָה לַהֲכַרִּיעַ. לַפְּעָמִים רִיבּוּי הַשִּׁיטוֹת הוּבָאוּ רַק בְּשִׁבְלִי לַהֲבַחִיר נִקּוּדָה אֲשֶׁר דָּנוּ בָּהּ בַּהֲמִשָּׁךְ הַשִּׁיעוּר.
- כַּשְׁתּוּב, ע'; הַכּוֹוֶנָה שֶׁמִּשְׁמַעוֹת דְּבָרֵי סֵפֶר פְּלוֹנִי נוֹטִים לַשִּׁיטָה פְּלוֹנִית, אֵךְ לֹא מִפּוֹרֵשׁ הַכִּי לַהֲדִיא בְּאוֹתוֹ הַסֵּפֶר.
- כַּשְׁתּוּב, מר"מ [מִרְאִי מְקוֹמוֹת]; הַכּוֹוֶנָה שֶׁהַסֵּפֶרִים שֶׁבְּרִשְׁיָמָה דָּנוּ עַל הַנוֹשֵׂא הַמְּדוּבָר (לַפְּעָמִים לֹא הִיא בְּרוּר שִׁיטָתָם בַּעֲנִין, לַפְּעָמִים מַחֲמַת הָאֲרִיכוּת לֹא הַסִּפִּיק הַזְמָן לַעֲבוֹר עַל כָּל מָה שֶׁכְּתוּב, וְלַפְּעָמִים כִּי הַעֲנִין מוֹזְכָּר שֶׁם רַק בַּדֶּרֶךְ אֲגַב, אוּ מִפְּנֵי סִיבָה אַחֶרֶת).
- סֵפֶר זֶרַע שְׁמוּאֵל; נִכְתָּב ע"י הָרַב יוֹסֵף שְׁטִילֶרמָן שְׁלִיט"א, מִגִּיד שִׁיעוּר אֲצֵל הַגֵּר"י בְּרַקוֹבִיץ שְׁלִיט"א בְּכוּלָּל יְרוּשָׁלַיִם.
- סֵפֶר אֲסִיפַת יִצְחָק; הוּא אוֹסֵף שְׁאֵלוֹת (בְּכַתָּב) שֶׁשָּׁלַח הָר' יִצְחָק ווִינְקֶלֶר שְׁלִיט"א לְכַמָּה רַבָּנִים עִם תְּשׁוּבוֹת הַרַבָּנִים אֵלָיו, אוֹת בְּאוֹת.
- סֵפֶר הָאֲרֵת אַהֲרֹן; נִכְתָּב ע"י הָרַב אֲרִי גִינְזִבְרֵג שְׁלִיט"א.
- הַמַּעֲוִינִין לִקְבֹּל אֶת הַסֵּפֶר חִינָם בְּאִימִיל, נֹא לְשַׁלּוֹחַ בְּקֶשֶׁה לְדוֹאֵר אֶלְקָטְרֹנִי (בְּכַתּוּבַת דִּלְהָל).

יָדוּעַ לְכָל בֶּר בִּי רַב דָּחַד יוֹמָא

כִּי אִי אֶפְשָׁר לְדַעַת וְלַהֲבִין שׁוֹם דְּבָר בְּלִי עֵיוֹן בַּמִּקְוֹרוֹת. וְלִכֵּן פְּשׁוּט וְאֵין צוּרֵךְ לַהֲזַכִּיר לְבָר דַּעַת שְׁכָל מָה שִׁימְצָא בַּסֵּפֶר הַזֶּה הוּא רַק מִרְאָה מְקוֹם הִיכָן יִמְצָא מְבוֹקָשׁוֹ, וְאֵל יִסְמוֹךְ עַל מָה שֶׁמוּבָא כֹּאן כָּלֵל וְכָלֵל בְּלִי לַפְּנוֹת אֶל הַמִּקְוֹר.

שְׁגִיאוֹת מִי יִבִּין

וְכַמֵּאֵמֶר הַחֲכָם "כִּשֶּׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָר בְּלִי תִּבְנֵן כֵּךְ אִי אֶפְשָׁר לְסֵפֶר בְּלֹא שְׁגִיאוֹת", בְּקִשְׁתֵּינוּ שְׁטוּחָה לְכָל מַעֲיִין שִׁימְצָא אִיזָה דְּבָר טַעוֹת אוּ שְׁגִיָּאָה בַּתּוֹךְ סֵפֶר הַזֶּה, נֹא לַפְּנוֹת אֶל הַמַּחֲבֵר, וְאִי"ה יִתּוּקֵן הַדְּבָר בַּמַּהֲדוּרָה הַבָּא.

לעילוי נשמת

ורעיתו זקנתי
מרת **איטה** ע"ה
בת ר' אהרן ז"ל
שטילרמן
נפטרה כ"א אלול תשנ"ג

זקני
הרב **ישראל** ז"ל
ב"ר נחום ז"ל
שטילרמן
נפטר ד' תשרי תשכ"ח

ורעיתו זקנתי
מרת **לאנע דבורה** ע"ה
בת ר' נחום הלוי ז"ל
נאמעטה
נפטרה כ"ז חשון תשנ"ב

זקני
הרב **משה** ז"ל
ב"ר מתתיהו ז"ל
נאמעטה
נפטר י"ח כסלו תשמ"ו

ורעיתו זקנתי
מרת **אלטע פריידה** ע"ה
בת ר' עזריאל ז"ל
וויינמאן
נפטרה ט"ז טבת תשמ"ו

זקני
הרב **מאיר יהודה** ז"ל
ב"ר יחיאל יצחק ז"ל
וויינמאן
נפטר כ"ח שבט תשנ"א

ורעיתו זקנתי
מרת **פייגע צירקא** ע"ה
בת ר' יחיאל מאיר ז"ל
סוקולובר
נפטרה י"ב אדר תשס"ב

זקני
הרב **אברהם** ז"ל
ב"ר יעקב אריה ז"ל
סוקולובר
נפטר כ"ז תמוז תשל"ז

הרב **משה יהודה** ז"ל ב"ר מנחם מנדעל ז"ל
הרב **אליהו חיים** ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל
מרת **אגוסטא** ע"ה בת ר' יוסף הכהן ז"ל
מרת **רחל לאה** ע"ה בת ר' ישעיהו ז"ל
מרת **טייבל** ע"ה בת ר' שמואל ז"ל

הרב **חיים אלעזר** ז"ל
ב"ר עזריאל ז"ל
טרטנר
נפטר י"ג טבת תשע"ד

הרב **ישראל ליב** ז"ל ב"ר מרדכי יהושע ז"ל

וליהודיע מעלת קיבוץ דברי רבותינו ועריכתם לפני הלומדים, יש בנותן טעם להביא בכאן את דבריו הנפלאים של בעל הפלא יועץ (ערך אסופה) וז"ל:

"כמה טובה עשו לנו בעלי אסופות. רבותינו הקדושים אשר בכל דור ודור זכו וזיכו את הרבים, זכות הרבים תלוי בהם, שאלמלא הם נשתכחה תורה מישראל, ובפרט כגון אנן דור יתום, יתמי דיתמי, אשר טרדות הזמן רבו עלינו ואין הפנאי מסכים אתנו כל כך ללמוד בשקידה כל כך כמו הראשונים ודעתנו קצרה. ואם נבוא ללמוד ספרים הרבה אין קץ ומי הוא זה אשר תשיג ידו להיות כל הספרים נמצאים אצלו. אבל על ידי האסיפות נוכל לצאת מעט ידי חובתנו:

ובכל דור צריכים האסיפות כמו שעשה הרמב"ם וה'טור' והרב 'בית יוסף' והרב 'כנסת הגדולה' ורבים כמוהם שהיו לנו לעינים, ומהם יראו וכן יעשו בכל דור ודור, כל תלמיד חכם אשר חננו ה' דעת וספרים הרבה ישתדל להועיל לרבים בדברים הנצרכים מאד, כאמרם (ברכות סד, א) הכל צריכים למרי חטיא. ויעשו אסיפות כיד ה' הטובה עליהם, מי מקצורי דינים על ארבעה טורים, מי מכללים, מי מהקדמות לדרושים, ומי מתוכחות מוסר וכדומה, כל אשר עושים חסד גדול יחשב, ואין לך חסד גדול מזה שהוא חסד בנפש, ועושי אלה הם מזכים את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם.

ואל יחושו ללעג השאננים שאומרים, מה הועילו אלו החכמים בתקנתם לשנות לנו את הידוע ומפורסם בספרים, אין זה כי אם ללקט כסף וליטול את השם שהוציאו ספר. שרי להו מרייהו למדברים כן, כי לא צדקו, שודאי הגמור יותר טובים לנו אלו הספרים של אסיפות מכל חבורי הפלפולים והחריפות, כי מה יתן ומה יוסיף לנו אלו החבורים, רובם הם מתעפרים בעפר אין דורש ואין מבקש, שכל חכם רוצה להיות מבין מדעתו ולישא וליתן בהלכה כפי השגתו, ואם ירצה אדם ללמוד כל חיבורי הפלפולים והחריפות, יכלו שנותיו ולא ילמוד אחד מני אלף מהדברים שצריך ללמוד, וכדאמרו בש"ס: אי דיקנא לא גרסינא. מה יתן ומה יוסיף לנו לידע הויכוח שהיה בין שני תלמידי חכמים, שזה אומר בכה וזה אומר בכה, ואם כדי ללמוד דרכי הפלפול והחריפות וחדוד השכל, הלא יש די לנו בתורתן של ראשונים ז"ל, אשר לבם פתוח כפתחו של אולם וחכמתם ניכרת מתוך דבריהם. אבל אלו הספרים של האסיפות תועלתם מרובה כאמור, ולכן כל תלמיד חכם ירדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים, ויד כל ממשמשת בהם כל שעה, כי בזמן הזה הקיצור הוא מטבע חריף אהוב ונחמד לכל, ואומרים דרך צחות (רות ב ד) 'ויאמר לקוצרים ה' עמכם':

ולכן אף מי שעושה ספר שו"ת, שהוא מועיל לרבים בהיותו מחדש דינים חדשים ופושט ספיקי דינים, לא ילך בארוכה ויצא מענין לענין ממלאכת השאלה למלאכת השיטה ופלפול בדברי האחרונים לנתון ולנתוש, לבנות ולנטוע, ולומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, כי מה יתן ומה יוסיף, וחוששני מחטאת ברוב דברים. רק יכתב הלכות קטנות, מצוי הדין הנצרך לענין דינא דוקא. וכן הרוצה לכתב פשטים אשר חננו ה' על תנ"ך ומאמרי רבותינו ז"ל, אם רוצה שיהא יד רבים ממשמשת בו, לא ילך בארוכה ויצא ממלאכת הדרוש למלאכת הפלפול, אלא יכתוב פסקי פסקי על סדר התנ"ך והש"ס דברים מתוקים מעורב עם דברי מוסר ויראת ה', שהמוסר הנאמר על פסוק הוא מתוק מדבש ועומד לזכרון בין העינים, ומתוך כך יהיו דבריו נקראים ונזכרים ונאמרים בבתי כנסיות של תלמידי חכמים ובבתי מדרשות, ויהיה מזכה את הרבים, ותתענג בדשן נפשו בהיות שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צא א). זהו דרך ישרה לפי דעתי לחבורי חבורים:

אמנם הבעלי אסופות שמאספים קצורי דינים צריכים לזהר הרבה שלא יכנסו למלאכה זו אלא אם כן יכולים לעשות אותה על מתכונתה, כי היכי דלא תיפוק מינה חורבה, דהיינו שיהא להם ספרים הרבה מהראשונים ואחרונים ותשלט עיניהם בכולם בעיון יפה יפה, ולא יסמכו על הכלל העולה, כי יש פתח טועה, ולא יטעו לרשום היפך ממה שכתוב בספר, כאשר נמצא לפעמים באלו הקיצורים, ולכן אמרו שאין ראוי לסמוך על הקיצורים להקל או להוציא ממון מיד המוחזק עד שילמד חיפוש מחיפוש ועד שיראה הדין בשרשו.

ושמעתי אומרים, שאף על פי שהרב 'מעם לועז' עשה מלאכה גדולה וזכה וזיכה את הרבים, לא היה רוח חכמים שבדורו נוחה הימנו על שכתב הלכות פסוקות, ורבים מעמי הארץ שאין יודעים לקרות אלא ספרו ומקבלים דבריו כנתינתם מסיני ואין חוזרים לשאול פי חכם וסומכין עליו בין להקל בין להחמיר, ופעמים המצא ימצא איזה דין שנתחדשו כעת ספרים שחולקים על דבריו ומחמירים וכן ראוי להחמיר, ולכן יש להזהר ללועזים שלא יסמכו על ספרי הלועזים להקל באין שאלת חכם, ודין להם שספרי הלועזים יעוררום ליכנס לבית הספק כדי לשאול לחכם. (ויש את לבבי לכתוב ספר אסופת דינים בקיצור, אך לא אכתוב אלא מה הוא אסור, ולא אזכיר את המותר, למען לא תצא תקלה כזו). וגם ראוי לבעלי אסופות שיעשו טובה שלימה ולא יכתבו על דין פלוני עיין בספר פלוני, ולא עוד אלא שלפעמים יש שנצרך לו אותו הדין מאד ואותו הספר שציין אינו בנמצא בעירו, והרי זה דומה למי שמביאין אותו אל המעיין ואין מניחים אותו לשנות מים, לכן יכתב גם כן מה שכתוב באותו ספר למען ינוח הקורא בו כי ימצא תאות לבו, עכ"ל.

תוכן ענינים

7	הקדמה
18	סימן קפ"ג - הרגשה
36	סימן קפ"ד - ימי פרישה
100	סימן קפ"ה - נאמנות האשה
119	סימן קפ"ו - בדיקת לפני ואחרי תשמיש
136	סימן קפ"ז - רואה מחמת תשמיש
195	סימן קפ"ח - מראות
237	סימן קפ"ט - וסתות
352	סימן ק"צ - כתמים
490	סימן קצ"א - אשה שמצאה דם בהשתנה
511	סימן קצ"ב - כלה הנכנסת לחופה
536	סימן קצ"ג - דם בתולים
547	סימן קצ"ד - יולדת
571	סימן קצ"ה - הרחקות
680	סימן קצ"ו - סדר טהרת האשה
756	סימן קצ"ז - זמני טבילה
793	סימן קצ"ח - חציצות
930	סימן קצ"ט - חפיפה
968	סימן ר' - ברכה
989	סימן ר"א - מקואות
1000	סימן ר"ב - דברים החוצצים בטבילת כלים
1008	או"ח סימן ר"מ - מצות עונה
1055	אה"ע סימן כ"ב - הלכות יחוד
1139	אסיפת יצחק
1141	הג' הרב חיים קניבסקי שליט"א
1146	הג' הרב אביגדר נבנצל שליט"א
1151	הג' הרב ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
1153	הארת אהרן
1182	מראי מקומות

הרחקות

סימן קצ"ה

א] כלליות.	כ] קערה אחת.	לט] מזיגת הכוס - <u>סעיף י'</u> .
ב] זמנים.	כא] שיורי מאכל.	מ] מה נכלל במזיגה.
ג] שחוק וקלות ראש - <u>סעיף א'</u> .	כב] שיורי מאכל: היתרים.	מא] מזיגת הכוס, ולהניח לפניו.
ד] להריח מבשמים.	כג] שיורי כוס - <u>סעיף ד'</u> .	מב] היתר: שלא בפניו.
ה] נגיעה - <u>סעיף ב'</u> .	כד] לא ישב במטה המיוחדת לה - <u>סעיף ה'</u> .	מג] היתר: ביד שמאל.
ו] נגיעה בגדיה.	כה] אינה בעיר.	מד] היתר: על הכר או הכסת.
ז] הושטה.	כו] "מטה" המיוחדת לה.	מה] להציע מטתו - <u>סעיף י"א</u> .
ח] להגביה חפץ ביחד.	כז] מטה "המיוחדת לה".	מו] ליצוק לו מים - <u>סעיף י"ב</u> .
ט] זריקה.	כח] מתנדנדת.	מז] הכנת מים.
י] לזרוק למעלה.	כט] הפסק ביניהם.	מח] למזוג לה - <u>סעיף י"ג</u> .
יא] חיבור.	ל] נסיעה לטיול.	מט] לשלוח לה כוס יין.
יב] תינוק.	לא] לא יישן עמה במטה - <u>סעיף ו'</u> .	נ] ימי לבונה - <u>סעיף י"ד</u> .
יג] קוואט"ר: להכניס התינוק לברית מילה.	לב] מטות נוגעות זו בזו.	נא] הוא חולה - <u>סעיף ט"ו</u> .
יד] היכר בשעת אכילה - <u>סעיף ג'</u> .	לג] הסתכלות: במקומות המכוסים - <u>סעיף ז'</u> .	נב] היא חולה - <u>סעיף ט"ז</u> .
טו] שולחן אחד.	לד] הסתכלות: במקומות המגולים.	נג] בעלה רופא - <u>סעיף י"ז</u> .
טז] אם יש אנשים בשולחן.	לה] קול זמרתה.	נד] בית הכנסת.
יז] היכר.	לו] להרהר באשתו.	נה] בית החיים.
יח] האם ההיכר צריך גובה.	לז] בגדים לימי נדוטה - <u>סעיף ח'</u> .	נו] מעוברת בבית הקברות.
יט] ההיכר של מפה.	לח] להתקשט - <u>סעיף ט'</u> .	

דור המלקטים - אהל יעקב (סקוצילס), דיני הרחקות (שמש), דרך השלחן (ינקלביץ), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח), הלכות נדה (אידר ח"ב, אנגלית), הנהגה כהלכה (שטיבל), סוגה בשושנים (וינד), קיצור שו"ע (פפויפר, ח"ב).

א] כלליות.

שבת (דף יג.) – "תני דבי אליהו: מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם: כתיב בתורה כי הוא חיך ואורך ימך, בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו. ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרתי לה: בתי, בימי נדוּתך מה הוא אצלך. אמרה לי: חס ושלום, אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוּיך מהו אצלך. אכל עמי, ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: **ברוך המקום שהרגו**, שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. כי אתא רב דימי אמר: מטה חדא הוא. במערבא אמרי, אמר רב יצחק בר יוסף: סינר מפסיק בינו לבינה".

א. טעם.

1. בשביל שמתייחד עמה, עשו גדר וסייג – רש"י (שבת דף יא. ד"ה מפני, "מפני הרגל עבירה. מפני שמתוך שמתחזקין יבא לבעול זבה שהיא בכרת"), רא"ש (סוף קיצור הל' נדה, "ובשביל שמתייחד תדיר עמה עשו גדר וסייג שיזכור את נדוּתיה ואמרו (שבת ד' יד א) שלא יאכלו על השלחן אחד בימיהם שהיו שלחנות שלהם קטנים ובפני כל אחד היו נותנים שלחן. והאידנא שכל בני הבית אוכלין על שלחן אחד אוכלת עמו על השולחן. אבל יעשה קצת היכירה ישים קנקן על השלחן ביניהם. ולא יגע בה אפילו באצבע קטנה ולא יקבל שום דבר מידה. אלא מניחתו לפניו והוא נוטלו. ולא תשפוך לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו. ולא תמזוג לו את הכוס ולא תציע לו את המטה בפניו אבל שלא בפניו מצעת היא ולא ישכב על מטתה אפילו כשאינה במטה"), סד"ט (ס"ק ט"ו), צמח צדק (פסקי דינים סעי' א'), ערה"ש (סעי' ב'), "מפני שעכ"פ הוא עמה תדיר הוכרחו חז"ל לעשות התרחקות בדברים שאפשר דאל"כ להתקרבות כשהוא עמה תדיר יביאום לידי מכשול כמ"ש הרא"ש").
2. לפי שלבו גס בה – רשב"א (ח"א אלף קפ"ח, "אפילו הושטת כלי מיד אשתו נדה לידו אסור לפי שלבו גס בה. ובקריבות מעט איכא למיחש להרגל עבירה אבל בשאר נשים שאין לבו גס בהן בדברים אלו כגון הושטת כלי וכיוצא בו אין בהם משום הרגל עברה במי שאין לבו גס בה ... שאני אומר דאפשר לומר דכשאסרו הושטת כלי ושאר כל הדברים שאין בהן הרגל כל כך לא אסרו אלא באשתו נדה שלבו גס בה אבל לא בשאר הנשים שאין לבו גס בהן. דהפרש יש בין מי שלבו גס בה ולמי שאין לבו גס בה"), ב"י (אה"ע סוף סי' כ"א), יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ו), גרא"א (אה"ע סי' כ"א ס"ק י"ט).
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק כ'), פתחי דעת (פרק ו' סעי' י"א).
4. הנ"מ: לכאורה חופת נדה - ע"י לקמן.

ב. מצד בוששה או כבוד הבריות.

1. אין להקל – פעולת צדיק (ח"א סי' ח'), "אמנם להתיר איסור מטעם חשש בוששה, אומר אני, כי כל בר דעת יבוש מלדבר דברים אלו שאין בהם לא טעם ולא ריח, ולנגד בהו דברי חז"ל האמתיים"), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ז ד"ה ומטעם, "ומטעם שהוא כבדיון

לה ויש בזה משום כבוד הבריות לא חששו, משום שאין בזה בזיון כ"כ דידוע לכל שהנשים הן נדות י"ב יום בכל חדש כשאין זקנות ולא מעוברות וצריכין להתרחק מבעליהן באיזה דברים, ואדרבה הא הרבה היו לובשות בגדים מיוחדים לימי הנדות ומזה היו יודעות השכנות שהיא נדה אלמא שלא היו מתביישות בזה. ומה שמתביישות כשהיא נמצאת עם אלו שאין שומרות דיני התורה אין להחשיב בושת כזה לכבוד הבריות להתיר איסורים ואף לא מנהג ישראל בשביל זה, כיון דאדרבה טוב שלא תתבייש אף לפנין בקיום מצות התורה. ומה שמצינו בנדה דף ע"א בראשונה היו מטבילין כלים ע"ג נדות מתות והיו נדות חיות מתביישות והתקינו מחמת זה לב"ש שיהיו מטבילים ע"ג כל הנשים, אינו משום שיש בושת לפרסם שהיא נדה אלא מטעם שפרש"י שם שמתביישין בזה שאפילו במיתתן הן משונים מכל אדם, ואדרבה משמע שלא הוי הבושת גם שם במה שידעו שמתה נדה אלא משום שמתנהגין במיתת נדה שלא כמו שנוהגין עם כל אדם במיתתן, הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ו' הע' כ', פרק י' הע' ד'), בדה"ש (ס"ק כ"ב), סוגה בשושנים (פרק א' סעי' ב', פרק ל' סעי' ד'), מראה כהן (עמ' ס"ד אות ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"א), פרי טהרה (סעי' ז'), פתחי דעת (פרק ו' סעי' י"ב), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ו, חוקת הטהרה סעי' כ"ב).

2. מר"מ – אמת ליעקב (הע' פ"א, "כשאירע חופת נדה והמחותנים רוצים בדוקא לעשות ריקוד של מצוה שהחתן והכלה רוקדים ע"י מטפחת או אזור המפסיק, יש להתיר לעשות כן משום גדול כבוד הבריות"), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ').

ג. לדרוך על מקום דריכת כפות רגלי הנדה, להנות ממעשה ידי אשתו נדה.

1. מחמיר.

(א) רמב"ן (ויצא פרק ל"א פסוק ל"ה) – "שהזכירו רבותינו בברייתא של מסכת נדה, תלמיד אסור לשאול בשלמה של נדה, רבי נחמיה אומר אפילו הדבור היוצא מפיה הוא טמא, אמר רבי יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא, ואסור ליהנות ממעשה ידיה". תזריע פרק י"ב פסוק ד', "האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדה וירחיקוה כל בני אדם, והאנשים והנשים ירחקו ממנה, ויושב בדד לא תספר עם בני אדם כלל, כי גם דיבורה טמא אצלם, והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת, והזכירו זה גם רבותינו, ואף מבט שלה מוליד הזיק".

(1) שבה"ל (ח"ד סי' צ"ז) – "הביא הרמב"ן שם מברייתא דמס' נדה שלא נמצא אתנו".

(ב) של"ה (סוף פר' ויצא, שער האותיות אות נ"ה), הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ב) – "בספר מנורת המאור בנר ג' כלל ו' ח"ה פרק רביעי כתב ... אמרו בברייתא במסכת נדה (עיין רמב"ן בראשית לא, לה) אסור לישאל בשלומה של נדה, רבי נחמיה אמר, אפילו הדבור מפיה טמא. אמר ר' יוחנן, אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא, ואסור ליהנות ממעשה ידיה. ואם ארז"ל (כתובות סא, א), כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, חוץ מהצעת המטה ומזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו, היה לפי שראו את העם שלא יסבלו יותר מזה בחסרון שפחות, אבל המחמיר שומר מצוות נפשו".

(ג) בית לחם יהודה (על סעי' ב') – "אסור לילך אחרי אשתו נדה ולדרוס עפרה, משום שהיא טמא כמת. אסור להנות ממעשה ידי אשתו נדה".

(ד) דר"ת (ס"ק ח').

(ה) טהרת ישראל (סעי' כ"ה).

(ו) שמירת הנפש (אות רצ"ב) – "וצריך לזהר מלילך בעקבא שדורסת בה".

(ז) כה"ח (יו"ד סי' קט"ז ס"ק ר"ג) – "וצריך לזהר מלילך בעקבא שדורסת בה. שה"נ או' רצ"ב".

2. מיקל.

(א) מורה הנבוכים (ח"ג פרק מ"ז) – "והמפורסם מדעת הצאב"ה עד זמננו זה בארצות המזרח, ר"ל שארית המגורתי, שהנדה תהיה בבית בפני עצמה, וישרפו המקומות אשר תלך עליהם, ומי שמדבר עמה יטמא, ואפילו עם עבר רוח על הנדה ועל הטהור יטמא, ראה כמה בין זה ובין אמרנו כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, ולא יאסר ממנו רק בעילתה כל ימי טומאתה".

(ב) חת"ס (או"ח סי' כ"ג) – "מ"ש רמב"ן על התורה בפסוק לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי וגם בפ' נדה שהאומות הראשונים היו יודעים להזהר עוד שלא לדרוך על מקום דריכת כפות רגלי הנדה והיו נזהרים מהבל דבורה וכדומה הרחקות יתירות עפ"י ידיעתם בטבעיות שהוא ארס מזיק, וא"כ ס"ל דכהן שאינו נזהר בזה אינו ראוי לעמוד לשרת לפני ה' משום הקריבתו נא לפחתך, הנה כי כן בזמננו אלה דאין שום אדם נזהר מזה, או דנשתנו הטבעיים והזמנים והמקומות או כיון שדשו ב' רבים שומר פתאים ה', בין כך ובין כך לעת קזאת אין כאן בית מחוש בענין זה והמחמיר אינו אלא מן המתמיהים".

(ג) שפע טהרה (ס"ק ב') – "אין מקפידים מלילך אחר אשתו נדה ולדרוס בעפרה".

(ד) עי' שבה"ל (ח"ה סי' קט"ו) – "ידעתי שאין מי שיזהר בזה שלא לדרוך על עפר אשה נדה או באיסור ביאה לאהלה, או לענין איסור הנאה ממעשי ידיה".

(ה) סוגה בשושנים (פרק כ"ג סעי' ו') – "ח"ס ...".

3. מר"מ – פרדס יוסף (פר' ויצא אות פ"ה), שמירת הגוף והנפש (סי' רל"ט סעי' ב').

[ב] זמנים.

א. ימי לבונה, כתם.

1. כל הרחקות, עי' לקמן סעי' י"ד.

ב. אחר ז' נקיים אבל קודם שטובלת.

1. עי' לקמן סעי' י"ד.

ג. אשה טמאה, שחזרה ממקוה, קודם שאמרה טבלתי.

1. מחמיר – לבנון נטע (סי' קפ"ה ס"ק א'), דר"ת (סי' קפ"ה ס"ק ד'), בדה"ש (סי' קפ"ה ס"ק ג'), פרדס שמחה (סי' קפ"ה ס"ק ב'), חוט שני (סי' קפ"ה ס"ק א' אות ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ד' הע' כ'), משמרת הטהרה (סי' קפ"ה ס"ק ג'), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ"ג), פרי טהרה (סי' קפ"ה סעי' א').
2. לענין הוא ישן במטה שלה - עי' סעי' ה', לשיטות ומר"מ.

ד. חופת נדה.

1. ראמ"ה (שבת דף יא. רד"ה מפני) הו"ד בהר צבי (יו"ד סי' קנ"ד, לשונו לקמן) – "שמתיחדין כו'. נראה דכיון שהתירו לייחד החמירו בזה, וכ"כ הרא"ש בקיצור נדה. ולפ"ז חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבעל מותר לאכול עמה ובשאר התקרבות ככל הנשים, ומ"מ בלבו גס בה יש להחמיר מטעם שכתב בתשובות הרשב"א".
2. מחמיר.
- (א) ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' ג') – "מוסף עליהם הנדה שהוא חייב בכל מיני פרישה בחבוק ונשוק ודברים בטלים, ומזיגת הכוס, והצעת המטה, והרחצת פניו ידיו ורגליו, ובאכילת שלחנו, ובשגירת הכוס ואפילו כוס של ברכה, ובנגיעת אצבע קטנה שלה. ואסור להסתכל בעקיבה ובכל מקום הסתר שלה. מוסף עליהם הנדה בימי חופתו ולא בעל שהוא אסור בכל אלה ואסור להתיחד עמה בלילה".
- (ב) תפארת למשה (סי' קצ"ב על סעי' ד') – "דאסורה במזיגת הכוס ושאר דברי חיבה כשאר נדות".
- תפארת למשה (סי' שמ"ב על הש"ך ס"ק ה') – "י"ל דל"פ רבנן כיון דאח"כ כשתהיה נדה תהיה אסורה במזיגת כוס".
- (ג) אילת אהבים (כתובות דף ד:) – "והקשה הפ"י ... ומשמע אפילו פרסה נדה מיד קודם בעילה דאסורין ביחוד אפ"ה אסורה במזיגת הכוס. וכן הדין באמת בפרסה נדה קודם בעילה נמי אסורה במזיגת הכוס".
- (ד) עי' טהרת ישראל (סי' קצ"ב סעי' ל"ה) – "ולא יאכלו בקדירה א"י".
- (ה) בדה"ש (סי' קצ"ב ס"ק מ', מלואים שם) – "חייבים הם בכל ההרחקות".
- (ו) חזקת טהרה (סי' קצ"ב ס"ק כ"ו).
- (ז) פרדס שמחה (סי' קצ"ב ס"ק ט"ז אות ב').
- (ח) אורחות הבית (פרק כ"ז סעי' ט').
- (ט) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק ט"ז אדר תשס"ט) – שאלה: "כלה שפירסה נדה לפני ביאה ראשונה, האם הם צריך לנהוג הרחקות עד שבועל". תשובה: "כן".
- (י) מנחת פרי (סי' קצ"ב סעי' ד' ד"ה עי').
- (יא) לבושי עז (סי' קצ"ב תמצית אות ח', סי' קצ"ה סעי' א' תמצית אות י"ב).
- (יב) סוגה בשושנים (קונ' חופת נדה סי' ג' סעי' ד').
- (יג) שיעור טהרה (פרק ז', עמ' קל"ג) – "מהגרא"מ הורו"ץ ... בפני יהושע ... להלכה לא קיי"ל הכי וכמו"ש באילת אהבים ...".
- (יד) נטעי גבריאל (נישואין פרק מ"ו סעי' י"ב) – "יזהרו בבל דיני הרחקות הנוהגים בבעל עם אשתו נדה".
- (טו) דעת ברורה (סי' קצ"ב יוסף דעת ד"ה אלא) – "צ"ל דלא פלוג".
- (טז) דיני הרחקות (סעי' א' הע' א').
- (יז) הנשואין כהלכתם (פרק ט"ז סעי' ה') – "נוהגים בכל דיני הרחקות הנהוגים בבעל עם אשתו נדה".

3. מיקל.

(א) עי' פני יהושע (כתובות ריש דף ד:) – "למימרא דאבילות קילא ליה מנדה והאמר ר' יצחק בר חנינא וכו'. ויש להקשות דלמא לעולם אבילות קילא ליה מנדה והא דמוזגת לו הכוס באבילות היינו משום הא גופא כיון שהחמירו עליו שהוא יושן בין האנשים תו ליכא למיחש להרגל דבר בין לשיטת הרא"ש [סי' ו'] וסייעתו דביום נמי אינו רשאי להתייחד עמה בלי שמירה ובין לשיטת הראב"ד שהתיר להתייחד ביום והיינו ע"כ משום דלא חיישינן שיבעול ביום ומש"ה מוזגת לו הכוס מה שאין כן בנדה שמותר להתייחד אסורה למזוג הכוס דחיישינן להרגל דבר ואחר שדקדקתי כן מצאתי קושיא זו בספר מעשה חייא והניחו בצריך עיון ולכאורה היה נראה לי דהמקשה דהכא לא סליק אדעתיה כלל שיחמירו חכמים באבילות באשתו גמורה שיהא יושן בין האנשים לא מיבעיא באבילות דידה דפשיטא ליה טובא אלא אפילו באבילות דידה כיון ...".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רע"ה) – "וע' בראמ"ה שלפ"ז בחופת נדה שאסור להתייחד עמה אין צריכים לנהוג ההרחקות. ושמעתי מרי"ב של' שכן הלכה. ולפיכך מותר להושיט הכתובה מידו לידה תחת החופה ... בא"י מחמירין. וכיון שבא"י הם מחמירין, כשרי"ב של' מסדר קידושין הוא נוהג כא"י שלא להושיט הכתובה מידו לידה. אבל מודיע לחתן שהוא אינו צריך לנהוג הרחקות בצנעה".

4. מר"מ – שפת אמת (שבת דף יא. ד"ה במשנה, ד"ה ברש"י), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב פרק ה' סוף הע' ס"א).

(א) הגר"ש זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' קצ"א, אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות ט"ו, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ה) – "הבאר היטב ... ובפתי תשובה ... הני תרי רבנן מאשרים שהמנהג הוא לא לשנות נתינת הטבעת. גם אנא ידענא שכן הוא המנהג. ואנן הרי עבדינן כל טעדיק שלא יודע הדבר לרבים. ואף בנוגע לחדר הייחוד מתכננים כל מיני תכניות שלא ירגישו אחרים בדבר, והואיל ועיני כל צופיות לסידור הקדושין למה אם כן להחמיר ולגרום צער ועגמת נפש להחתן והכלה ביום שמחת לבם".

(ב) לתורה והוראה (ח"ה עמ' כ"ב) – "חופת נדה ... ומותר בנתינת הטבעת באצבעה דקודם שקדשה לא הויה אשתו וליכא איסור קרבות ויזהר שלא ליגע בבשרה - וטוב שקורא הכתובה יתנה להכלה דליכא כל כך פרסום דבר בעיני הנצבים אם טהורה היא

או לא דלפעמים כשהיא טהורה ניתנה לה מן הקורא אבל בדהויא למעשה שצריך ליתן לה כתובתה מידו לידה אין לאסור מדהוי ברבים ובפרט לדבר מצוה כמו שהביא העיקרי דינים חי"ד סימן כ"א ס"ד בשם התשב"ץ.

ה. דם בתולים.

1. כל הרחקות, חוץ ממטה - עי' סי' קצ"ג, לשיטות ומר"מ.
2. מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ג ב' ד"ה וזו, עמ' רמ"ו).

ו. דם טוהר.

1. מחמיר, כמו אחר כל דם נדה – ששבה"ל (סי' קצ"ד סעי' א' ס"ק ו' ד"ה ולמעשה), טהרת הבית (סי' י"א הע' ב' ד"ה לכאורה, "וכן ראוי להחמיר"), בדה"ש (סי' קצ"ד ס"ק כ"ג), חוט שני (סי' קצ"ד ס"ק א' ד"ה ראתה), משמרת הטהרה (פרק י"ג סעי' ד'), נטעי גבריא (פרק ק"ח סעי' א').

ז. ימי וסת.

1. לכו"ע מותר – עי' סי' קפ"ד, לשיטות ומר"מ.
2. לתשמיש, חיבוק ונישוק, לישן עמה במטה אחת, שחוק וקלות ראש, נגיעה, שאר קריבות - עי' סי' קפ"ד, לשיטות ומר"מ.

ח. **אחר ימי וסת**, לשיטות שאסורה עד שתבדוק - מה הדין של שאר קריבות והרחקות, קודם הבדיקה.

1. מחלוקת - עי' סי' קפ"ד סעי' ט', לשיטות ומר"מ.

ט. עומד להגרש.

1. עי' סי' קפ"ז סעי' י"ב, לשיטות ומר"מ.

י. טימא לה החכם מחמת חומרא.

1. כל הרחקות – חוט שני (שעה"צ ס"ק י"ד), דיני הרחקות (סעי' א' סעי' ד').

יא. ספק מראה וכדו', עד שישאלו לחכם.

1. כל הרחקות.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ו' הע' ט').

(ב) ששבה"ל (סוף ס"ק א', סיכום אות ב') – "כשיש ספק על מראה יש להחמיר בכל ההרחקות עד ששואלים לחכם. וה"ה בכתם".

(ג) סוגה בשושנים (פרק ב' סעי' י"ג) – "בכל פעם שנולד אצלה איזה שאלה אם היא טמאה או טהורה, כגון שבדקה עצמה ויש שאלה על המראה או מצאה כתם שצריכים לשאול להחכם אם היא טמאה בזה, וכן אם יש איזה שאלה על הטבילה צריך הבעל להתרחק ממנה בכל דיני ההרחקות משעה שנתהווה השאלה עד לבירורה".

(ד) דברי אור (ח"ב סי' נ"ה) – "שהוא אצלספק חסרון ידיעה ויש בידו לברר הספק, כל זמן שלא ביררו נראה דאסור בנגיעה וכן בהושטה".

(ה) דיני הרחקות (סעי' א' סעי' ה').

(ו) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "אשה שיש ספק על עד בדיקה, האם הם צריכים לנהוג על הרחקות (או חיבוק ונישוק) עד שישאל שאלת חכם". תשובה: "כן".

2. מר"מ.

(א) באר משה (ח"ד סי' נ"ז) – "חיבוק ונישוק אסורין מצד הדין, ושאר קריבות המביאים לידי הרהור אסורין ג"כ מסברא. אבל להושיט או לזרוק מידו לידה ולהיפך, וכן נגיעה בעלמא בלא קירוב מותר".

יב. שבע ברכות.

1. נטעי גבריא (פרק ו' סעי' ל"ג, הע' מ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תפ"א) – "עצה טובה שבבל אופן בימים שלאחר הנשואין יתנהגו בפרהסיא כבימי נדתה, כיון שנהוג שבנ"א מביטים אחר התנהגות של חו"כ ומדרכי הצניעות שלא ידעו כולם באיזה מצב הם אוהזים [כן שמעתי מרבתי]".

יג. שמתה אשתו נדה.

1. מיקל – פת"ת (ס"ק ב'), "ועי' בתשובת שמש צדקה חי"ד סי' ס"ז שכתב מי שמתה אשתו ר"ל והיא נדה רשאי ליגע בה ע"ש", מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ה'), מסגרת השלחן (סוף דין ב'), בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ח אות ב' ד"ה ומצאתי), לבנון נטע (ס"ק ג'), דר"ת (ס"ק ה'), טהרת ישראל (סעי' ד'), "ומ"מ המחמיר שלא ליגע בבשרה לטהרה ולהלבישה תע"ב", שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק י"ט), בדה"ש (ס"ק ט"ז), חזקת טהרה (סוף ס"ק ס"ב), פרדס שמחה (ס"ק ד' אות ה').

יד. נתינת גט.

1. מיקל – בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ח, "כיון דכל איסור שלא יושיט הוא מדרבנן שמא יבוא ע"י כן לידי הרגל עבירה. י"ל כיון דהגט לרחוקה אתי לא חיישינן דע"י כן יבא לידי הרגל עבירה"), דר"ת (ס"ק י"ג), טהרת הבית (סי' י"ב הע' ד' ד"ה ודע, יביע

אומר ח"ב אה"ע סי' י"ט אות ד'), ששבה"ל (סעי' ב' ס"ק ג' ד"ה נתינת, סיכום אות ג'), בדה"ש (סעי' ב' ב' ד"ה שום, עמ' רס"ג), חוט שני (ס"ק ב' אות ד'), נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ט'), דיני הרחקות (סעי' ב' אות י"א).
(א) חליצה – טהרת הבית (סי' י"ב הע' ד' ד"ה ודע, יביע אומר ח"ב אה"ע סי' י"ט, "ולענין דינא נראה שהנדה חולצת לכתחלה, ומ"מ אם אפשר בנקל להחמיר ולחכות עד שתטהר, עדיף טפי. ולפ"ז טוב להזהיר כל יבמה שתטבול לפני החליצה. ואם אי אפשר בנקל לעשות כן אוקמי אדינא").

טו. הרחקות לשאר נשים.

1. מיקל – רשב"א (ח"א אלף קפ"ח, "דאפשר לומר דכשאסרו הושטת כלי ושאר כל הדברים שאין בהן הרגל כל כך לא אסרו אלא באשתו נדה שלבו גס בה אבל לא בשאר הנשים שאין לבו גס בהן. דהפרש יש בין מי שלבו גס בה ולמי שאין לבו גס בה"), רמ"א (אה"ע סי' כ"א סעי' ה'), "וי"א דהוא הדין באכילה עמה בקערה נמי אסור בכל ערוה כמו באשתו נדה. ויש מקילין בכל אלה, דלא אסרו דברים של חבה רק באשתו נדה ... לכן נהגו להקל בדברים אלו", אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ'), "הנה האיסורים שאסרו בהרחקות שבין איש לאשתו בימי נדתה הוא רק באשתו משום שרגיל בה ולא יבואו לעשות כהרגלם גם בביאה אבל בשאר נשים ליכא הרחקות אלו אם ליכא איסור יחוד וליכא נגיעה דרך חבה. ואף דברים של חבה כאכילה בקערה אחת שיש אוסרין באה"ע סי' כ"א סעי' ד' ברמ"א מסיק הרמ"א דנוהגין להקל עיי"ש וכמובן באופן שאין לחוש שמחמת זה יבא להרהור").

2. מר"מ.

(א) של"ה (שער האותיות אות ז' - אות י', הו"ד בהג' הטור אה"ע סי' כ"א אות ט"ז) – "יראה לי דכל מה שאסור לאדם באשתו נדה, כגון הא דתנן (שבת יא, א), לא יאכל הזב עם הזבה, ואיסור נגיעה והושטה וכיוצא בהן, כולן אסורין מקל וחומר דאסור בכל אלה ... אבל אין העולם ומה נדה שמותרת ביחוד עם בעלה אסורה בכל אלו, אשת איש שאסורה ביחוד, קל וחומר דאסור בכל אלה ... אבל אין העולם נוהגין, ואפילו המדקדקים אוכלים עם אשת איש בקערה אחת, ובאשתו נדה אסור אפילו הרבה אוכלין גם כן עמו, וכן נותן או מושיט אחד חפץ לאשת איש. ועלה בדעתי ללמוד זכות על העולם ... אמנם בתשובת הרשב"א ... על כל זאת נראה בעיני מאחר שנוהגין העולם להקל בשאר עריות אין לשנות, רק באשת איש לא יקילו, וטעמא בשאר עריות שנקרו עיניו של יצר הרע שלא לגרות בהן כדאיתא בסנהדרין (סד, א), והם העריות שמצד הקורבא אין פסידא להקל, אך באשת איש ראוי להחמיר. וגם כי בהושטת כוס וכיוצא בזה אין להחמיר גם באשת איש מטעם שכתב הרשב"א דאין לבו גס בה, מכל מקום באכילה עמה בקערה אחת ראוי להחמיר. וכן כתב בהדיא בבנימין זאב סימן קמ"ג, שלא לאכול עם אשת איש בקערה אחת. ואף גם באשת איש אינו מחייב לעשות כן רק כשאוכל עמה לבדו בקערה אחת, אבל כשאוכלין כל בני בית ביחד עמה אין לשנות המנהג. אך הוא לבדו עמה אני אוסר לעשות כן, אף כשאין לאסור משום יחוד כגון שפתח הבית פתוח ויש הרבה בבית, מכל מקום אכילה זו מביא לידי חבה".

(ב) ערה"ש (אה"ע סי' כ"א סעי' ז') – "שיש מקילים באכילה או להושיט מידו לידה ורק באשתו נדה אסור מ"מ הירא את דבר ד' ירחק מכמו אלה".

(ג) נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' י"ב) – "מנהג יראים ושלמים שאין לוקחים ולא נותנים שום דבר מיד איש ליד אשה ואפי' מפנויה וכ"ש מנשואה".

טז. יום הכיפורים.

1. עי' או"ח סי' תרט"ו.

יז. תשעה באב.

1. עי' או"ח סי' תקנ"ד סעי' י"ח-י"ט, לשיטות ומר"מ.

יח. תשעה באב שחל בשבת, [ונדחה ליום ראשון].

1. עי' או"ח סי' תקנ"ו, לשיטות ומר"מ.

ג. שחוק וקלות ראש - סעיף א'.

אבות דרבי נתן (ריש פרק ב') – "איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא י"ח י"ט) יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב. יכול תישן עמו בבגדיה על המטה ת"ל לא תקרב. יכול תרחץ פניה ותכחול [את] עיניה ת"ל והדוה בנדתה (שם ט"ו ל"ג). כל ימים שבנדתה תהיה בנדוי. מכאן אמרו כל המנולת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה וכל המקשטת עצמה בימי נדתה אין רוח חכמים נוחה הימנה: מעשה באדם אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפליו וחוזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והיתה צועקת ובוכה ואמרה להם רבותי כתיב בתורה כי היא חייך ואורך ימך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו. לא היה אדם שהשיב לה דבר. פעם אחת נזדמן לה אליהו זכור לטוב אמר לה בתי מפני מה את בוכה וצועקת. אמרה לו רבי בעלי קרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו. א"ל כשאת בנדתך כל אותן ג' ימים הראשונים מהו אצלך. אמרה לו רבי ח"ו שלא נגע בי אפילו באצבע קטנה שלו אלא כך אמר לי אל תגעי בכלום שמא תבא לידי ספק. כל אותן ימים האחרונים מהו אצלך. אמרה לו רבי אכלתי עמו ושתיתי עמו וישנתי עמו בבגדי על המטה ובשרו נגע בבשרי אבל לא נתכוין לדבר אחר. א"ל ברוך המקום שהרגו שכך כתוב בתורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב".

א. הגדר.

1. אם מרגילין לערוה – טור (סעי' א'), "בדברים אם מרגילים לערוה לא ידבר בהם עמה", ש"ך (ס"ק ב'), "אם מרגילין לערוה לא ידבר בהן עמה עכ"ל טור".
2. תפ"י (ס"ק א'), הו"ד במחה"ש (ס"ק ג') – "שאיין אסור שום קירוב דעת, רק קירוב דעת בנגיעת דברים המביאים לידי קורבה דגילוי עריות, ולא תוסיפו פן תגרעו ח"ו".

ב. בדיחות.

1. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' א') – "והגדר הוא שאין להתבדח יותר מהרגילות אצלם אבל הרגיל בבדחנות מותר לו להתנהג כן בימי נדחה אף שמתגלגלים על ידי זה מצחוק מ"מ מותר כיון שזה לא מרגיל אותם לערוה כיון שהם רגילים כן".
2. חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ב' הע' י"א, הע' י"ב) – "גדר בדיחה האסורה הוא, בדיחה כזו שכולם היו צוחקים ממנה אסורה. ואמנם יש אנשים שמדברים הרבה ואצלם עד שלא אומרים בדיחה גדולה מאוד עדיין אינו בגדר שחוק וקלות ראש, ומאידך יש אנשים שהם כמעט ולא אומרים בדיחות ואצלם אפי' בבדיחה קלה חשיב שחוק. והלכך בדיחה כזו שכולם צוחקים ממנה אסורה אצל כולם, אבל יותר מזה כל אחד צריך להכיר את עצמו ולהחמיר לפי איך שרואה דחשיב אצלו שחוק וקלות ראש".
3. הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות ב') – "מה גדר איסור שחוק וקלות ראש עם אשתו נדה שלכאורה בדיחה קלה מותר א"כ מה כבר אסור. תשובה: יותר מדאי".

ג. איסור גם על האשה – חוט שני (ס"ק א' אות ח'), דיני הרחקות (סעי' א' אות י').

ד. ריקידה לפניו.

1. מחמיר – באר משה (ח"ד סי' קכ"ז, "בימי נדוטה פשיטא שאסור באיסור גמור לרקוד לפניו לבושה בבגדים, דפעולה זאת בכלל לא ישחוק ולא יקל ראש עמה המפורש בשו"ע"), דיני הרחקות (סעי' א' אות י"א).

ה. לזרוק נשיקה (blow a kiss).

1. מחמיר – באר משה (ח"ג סי' קל"ט אות ב'), "השבתי לאסור בבירור דזה הוי דרך האוהבים ביותר", דיני הרחקות (סעי' א' אות י"ב).

ו. לדבר על תשמיש.

1. מחמיר – טהרת הבית (סי' י"ב סעי' א'), בדה"ש (ס"ק ח'), דיני הרחקות (סעי' א' אות י"ג).

ז. שחמט (chess), דמקה (dominoes), קלפים (cards).

1. מחמיר.
 - א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' ל"ח, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ב').
 - ב) אמת ליעקב (הע' פ') – "אסור לשחק משחקים כגון ש"ך וכדומה עם אשתו נדה".
 - ג) הגר"ש זצ"ל (קיצור שו"ע פרק ב' סעי' ז').
 - ד) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רי"ד, משמרת הטהרה פרק ח' הע' י"ד, סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק י"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ו) – "אין לשחק בימי נידתה שום משחקים עם אשתו כגון דמקה ושחמט ... אף שאין בהן מצד עצמם קלות ראש, ואין לך הרגל בדברים גדול מזה, מעצם המשחק עמה ואוירת ניצוח בזמן ממושך".
 - ה) משנה הלכות (ח"ה סי' ק"נ, פסקי משנה הלכות פרק ה' סוף סעי' א') – "יש מקום לאסור שהרי הכי נמי דרך שחוק הוא כי ידוע דשחוק של ש"ך הוא ענין של שעשוע והנאה וקירוב הדעת ובר מזה הרי השחוק הזה הוא על דף קצר וקטן וכשהם משחקים ומניחים ידיהם על הדף זה לעומת זה וכמעט היו לאחדים שלא ימלט שלא יבואו לידי נגיעה זה בזה והמה טרודים בהמשחק ולפעמים אחד נוטל את המשחק ושלא ברצון השני אינו מניחו ואומר עליו טעית וכיוצא בזה ואם לד"ת אמרו הקורא בתורה לאור הנר בשבת לא יקרא שמא יטה ואפילו אשתו משמרתו לא מהני וכ"ש הכי דטרידי תרווייהו וגם כי גם שחוק וקירוב הדעת יש כאן".

ו) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ד' ד"ה לשחק) – "לשחק במשחקים המביאים לידי קלות ראש או נגיעה כגון בכדור או בקלפים – אסור".

ז) עי' הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קל"ז).

ח) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' ו', סי' קצ"ה ס"ק ז').

2. מיקל.

א) באר משה (ח"א סי' נ' אות ה', ח"ב סי' ס"ז אות ח') – "משנה הלכות ... א) שחוק שא"ך כו"ע יודעים שאין בו שום קירוב הדעת של חיבה, ב) כו"ע יודעים שדרך המשחקים יושבים זה כנגד זה ולא זה אצל זה, ואין שום אחד מהמשחקים מניח ידו על הטבלא של השא"ך וא"א כלל שיגעו זה בזה, ג) ומה שחושש שאפשר בדרך טעות יגעו, הוא דבר שא"א לומר עפ"י הלכה לאסור בשבילו, באופן שבפרט זה אין דבריו אלא דברי תימה".

ב) חוט שני (ס"ק א' אות ד') – "מותר לשחק יחד בשחמט, או בסביבון בחנוכה וכדו', ואם הוא באופן שמביא לידי שחוק וקלות ראש, יש להתרחק מכך".

ג) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "מותר לשחק שחמט עם אשתו נדה ובלבד שלא יגיע לידי קלות ראש".

(ד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "האם מותר לשחק שחמט עם אשתו בזמן נדות". תשובה: "כן, אבל אדמו"ר זצ"ל אוסר לאיש בכלל לשחק שח, מפני שזו קביעות לביטול תורה".

3. מר"מ – דיני הרחקות (סעי' א' אות כ"א).

(א) חוקת הטהרה (הע' ה') – "דאין להחמיר בכל מיני משחקים, אלא מסברא יש לחלק דמשחקים כמו שך וכדומה אין לחוש לשחוק וקלות ראש, וכך כתב בעל האגרות משה והוסיף דראוי למנוע מלשחק במשחקים כאלו כשאפשר, אבל מי שעצוב וצריך לשחק כדי להרים המצב רוח שלהם אפילו ה'טוב למנוע' אין כאן".

ה. סביבון בחנוכה.

1. מיקל – חוט שני (ס"ק א' אות ד', לשונו לעיל).

2. מחמיר – עי' ששבה"ל (סוף ס"ק ב', סיכום אות ג', "ויש מקום להחמיר שלא לשחק יחד במשחקים כגון בסביבון בחנוכה וכיו"ב").

ט. פינג פונג (ping-pong), טניס (tennis), בעד מיטטן.

1. מחמיר.

(א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' ל"ו, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות א') – "אין לבעל לשחק עם אשתו 'פינג-פונג' (ping-pong) בנייתה".

(ב) אמת ליעקב (הע' פ') – "בודאי אסור לשחק משחק כגון פינג פונג".

(ג) הגרשז"א זצ"ל (קיצור שו"ע פרק ב' סעי' ז').

(ד) משנה הלכות (ח"ה סי' ק"נ) – "נראה דלשחוק פינג פאנג ודאי אסור וכ"ש הוא מטיוול בפרדס דאינו מראה לה חבה יתירה רק הטיול בעצמו שהוא בכלל חבה כ"ש השחוק שהוא ידוע שהוא רק ענין של חבה וודאי הוא בכלל מה שכתב המחבר ושלא לשחוק עמה, ולשון לשחוק סובל שני פירושים מלשון משחק שחוק וקלות ראש וגם מלשון מצחק דצדיק בשי"ן מתחלף כלשון והנה בן האמה מצחק והכל אחד הוא דע"י שחוק הוא מצחק דזה כל הענין של משחק להשתעשע ולהביא לצחק ... שנית נלפענ"ד דהכא יש עוד משום זורק מידו לידה ... ודאי לפענ"ד הוא איסור גמור בין מטעם שחוק ובין מטעם זריקה מיד ליד ע"י שחוק".

(ה) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ד' ד"ה לשחק) – לשונו לעיל.

(ו) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קל"ז).

(ז) אבני ישפה (אהל יעקב כ"ח אלול תש"ע) – "אין לשחק פינג פונג עם אשתו נדה משום שיכול להביא לידי שחוק וקלות ראש שהרי הוא ממש משחק שאחד נהנה מן השני דרך המשחק בצורה פעילה".

(ח) דיני הרחקות (סעי' א' אות כ"ב).

(ט) חוקת הטהרה (סעי' ג') – "אסור לשחק פינג פונג עם אשתו נדה כיון שהוא בגדר שחוק וקלות ראש".

2. מיקל.

(א) עי' באר משה (ח"א סי' נ' אות ה', אות י"ג, ח"ב סי' ס"ז).

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ה הע' מ"ח).

י. לתת מתנה.

1. מיקל – תפר"י (ס"ק א'), הו"ד במחה"ש (ס"ק ג', "רק קירוב הדעת בדברים המביאים לידי קורבה דגילוי עריות, דליתא במתנה"), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קל"ז), בדה"ש (ס"ק י'), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ב'), חוט שני (ס"ק א' אות ו'), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות ק"ס), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' סוף אות ד'), מראה כהן (סוף עמ' ס"ב), יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ב'), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ד, חוקת הטהרה סעי' ה', "כתב הפלתי (סימן קצ"ה ס"ק א') דמותר לתת מתנה לאשתו נדה, ומובא במחצית השקל (ס"ק ג'), אכן במקור חיים (תפארת צבי ס"ק י') נראה דמדמה לה לשילוח כוס של ברכה דאסור, ובספר סוגה בשושנים (פרק כ"ג ס"ה) כתב, דיש לומר דגם להמקור חיים האיסור אינו רק במתנה שיש בה חשיבות מיוחדת, - ולמעשה אנחנו נוהגין להקל").

2. מחמיר – מקור חיים (תפארת צבי סוף ס"ק י', "ואין לך מביא חבה יותר מנותן מתנה").

3. דבר מיוחד וכדו', מחמיר – שפע טהרה (ס"ק א', "אין לבעל ליתן מתנה יקרה לאשתו בימי נדתה"), ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה ובפלתי, סיכום אות י"ד, "אבל אסור לשלוח מתנה מיוחדת וכיו"ב לקירוב כגון לפני יום הטבילה ממש". שבה"ל ח"ה סי' קט"ו, סי' קט"ז, "ואני בעניי על משמרת שהעיקר כהפלתי, וכיון שאין הכרח לאסור, אין בכחנינו להוסיף חומרות"), מראה כהן (פרק ה' הע' ה').

4. מר"מ – חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ"ז), פתחי דעת (פרק ז' סעי' י"ד).

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ב') – "אין ליתן מתנה לאשתו בימי נדתה אולם ביום הטבילה מותר לתת לה מתנה כשרוצה לפייסה וכן מותר לתת מתנה יום הולדת או יום נישואים וכדו' אם חל בימי נדתה כיון שאין נותן את המתנה מחמת חיבה רק מחמת שזמנו באותו יום. והוא הדין שאין לאשה ליתן מתנה לבעלה ורק באופן הנ"ל מותר".

(ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ג אות י"ב, משנת השלחן תשובה רס"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ב, עי' פתחי דעת פרק ז' הע' כ"א) – "נתינת מתנה לאו מילתא דפשיטא היא דשרי, דלמסרת חיבה אסור ...".

יא. לנשק תינוק שבידה.

1. מחמיר: דהוא בכלל קלות ראש עם אשתו – משיב דברים (ח"ב סי' ק"י, "אף אם נגיעה במה שביד האשה ליכא איסור מ"מ לנשק התינוק שבידה יש איסור מפני הרגל דבר כהא דפסקינן לא ישחק ולא יקל ראש עמה וכו' הרמ"א אפי' בדברים שמא ירגיל לעבירה ובהאי שמנשק התינוק בקל יכול לבא לידי עבירה"), דר"ת (ס"ק י"א), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ו), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ז' הע' כ"ב), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ד' ד"ה וכן), בדה"ש (ס"ק כ"ז), חוט שני (ס"ק ב' אות ח'), עי' בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה אות ט"ו, "יש מי שכתב"), סוגה בשושנים (פרק כ"א סעי' ה'), מראה כהן (עמ' ס"ה סעי' י"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"ב), פרי טהרה (סעי' ז'), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ה).
2. מר"מ – דרכי טהרה (עמ' מ"ג ד"ה יש).

יב. שחוק וקלות ראש בזמן שהיא במדינה אחרת.

1. מחמיר – משנת יוסף (הנהגה כהלכה מכתב א' אות ג'), הנהגה כהלכה (פרק ב' סעי' י"ג).
 2. מיקל.
- א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני, הו"ד בזרע שמואל סוף הע' שכ"ט) –
- "Is a couple allowed to express affection to each other over the phone when they are in different Countries? Would it depend on if she is tahor or not? R' Y. Berkovits wrote: There is no difference whether she is tahor or not. Showing passion would not be a problem, since they are in different countries it can't be ליה מרגל, therefore harchokos are not applicable. If there would be a חשש הרהור, then it would be a problem even if she is tahor".

יג. מר"מ.

1. בכרמי יהודה (יו"ד תשובה שפ"ג) – "שאלה: האם רשאים לכתוב דברי חיבה זה לזה, או דלמא לא שניא מדיבור. תשובה: דברים שאסורים הם דוקא המרגילין לערוה כמש"כ הש"ך, אבל דברי חיבה מותרים, ומרגילין ודאי אסור".
2. אבני ישפה (אהל יעקב ח' סיון תש"ע) – "האם מותר לשבח בגד שעל אשתו נדה או להגיד לה שאר שבח עליה. אם אומר זה בלי קלות ראש זה מותר".
- אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אין חשש צלצול לביפער או טלפון של הבעל כשהיא נדה, אבל אם מכוונים לקלות ראש אסור".
3. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רצ"ד) – "שסתם להנות עמה ולשמוח עמה אין זה בגדר קלות ראש, ומותר אפילו לשחק עמה במשחק שרגיל לשחק בה. ובוודאי אין מחוייב להיות בעצבות כל ימי נדותה".

ד] להריח מבשמים.**א. הלכה.**

1. מחמיר, אפילו אם הסירה – פת"ת (ס"ק א', עי' בא"ח בש"ת סי' רי"ז סק"ה שכתב בשם ברכי יוסף דאסור להריח מבשמים שלה אף שהתורה העידה סוגה בשושנים מ"מ יש להתרחק וסימן לדבר סוגה בשושנים דצריך סייג גם בשושנים ועי' בט"ז שם ס"ק ג' שכתב דאפילו אם הסירה כו' וה"ה בבשמים של אשתו נדה אם הסירה מעליה ומונחים על השולחן אפ"ה אסור להריח בהם"), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק א'), מלבושי טהרה (סעי' ו'), בן איש חי (שנה ב' פר' צו סעי' כ"ה, "ואסור להריח בבשמים שלה אף על פי שהסירתם מעליה"), טהרת ישראל (סעי' ג'), דרכי טהרה (סוף עמ' מ', עמ' נ"א), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ד'), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ה'), בדה"ש (ס"ק קי"ט), פרדס שמחה (ס"ק ג' אות ב'), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה סוף סעי' ג'), סוגה בשושנים (פרק י"ח סעי' א', סעי' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' ק"ז), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ג'), נטעי גבריאל (פרק ל"ה סעי' ב').
 2. מיקל – עי' פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה עוד ראיתי בפתחי, "מצד הדין"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות י' הע' ט', "וראיה לזה דהנה בשו"ע אהע"ז ריש סי' כ"א אמרינן שאסור להביט ביופיה של אשה שהיא ערוה מן העריות, ואפילו להריח בשמים שעליה אסור. מבואר להדיא שאיסור הריח הוא חידוש יותר מהסתכלות. ואם באשתו נדה הותר להסתכל בה [יו"ד קצ"ה סעי' ז], כ"ש שמותר לו להריח בשמיה. [וגם מלשון הברכי יוסף רי"ז ס"ק ג' שהביא מי שאסר בזה משמע שהוא רק חומרא בעלמא]").
 3. **אם הסירה מותר** – שמח נפש (ערך בשמים של ערוה, "שאם הסירם עליה יהיו מותרים דכולי האי לית לן למיחש ולהקל בברכות"), יביע אומר (ח"ח או"ח סי' כ"ג אות ז', "בערך בשמים של ערוה, בדין בשמים שהיו על אשתו נדה והסירה אותם מעליה, שדעת הרב המחבר להתיר לבעלה לברך עליהם ולהריח בהם, ע' מש"כ בספרי טהרת הבית ח"ב (עמוד קעג) שהעלתי ג"כ להקל כדברי הרה"מ ח. ע"ש").
 - א) שעה"צ (סי' רי"ז ס"ק כ"ז) – "וכפי הנראה דימה הט"ז דבר זה להסתכלות בבגדי צבעונים של אשה כשמכירה, שאסור אפילו תלויים על הכותל, כדמבואר באבן העזר סימן כ"א, שמא יבא להרהר בה, ומיירי הט"ז בקופה של בשמים המיוחדת לנשים [נהר שלום]".
 4. מר"מ – פרי דעה (שפתי לוי ס"ק י"ב).
- א) חסד לאלפים (או"ח סי' רי"ז ס"ק י"ג) – "ויש להחמיר שלא להריח, ואפילו של פנויה, ואפילו של אשתו נדה בפניה".
- 1) לא נראה משאר סתימות הפוסקים. וכן עי' הנהגה כהלכה (פרק ג' הע' א').

(ב) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ג תשובה ג') – "אם מותר לאשתו נדה לשים על גופה בושם, שהרי אסור לבעל להריח את הבושם, או שמא מותר לה במקום שהבעל אינו שם לב לזה. תשובה, לא שייך בהלכות אלו אי שימת לב, כיון דאנחנו חוששים שפעם אחת ישים לב ויבא לידי עבירה, ועוד שלא חילקו חז"ל בגזירותיהם, ולכן אין לאשתו נדה להתבשם".

ב. בשמים רק כדי להעביר הזיעה או ריח רע (deodorant).

1. מר"מ – חוט שני (ס"ק א' אות י"ג), "הניחה על עצמה בשמים, כדי למנוע ריח רע או זיעה וכדו', מותר להריח מזה כל זמן שלא מתכוין ליהנות מזה, אף שיש מהם ריח טוב, דמסתמא לא נהנים מזה כ"כ".

ג. בגד שנתכבס באבקת כביסה ומריח מאוד טוב, והיא לובשתו.

1. מחמיר – הנהגה כהלכה (פרק ג' סעי' ט'), "בגד שנתכבס באבקת כביסה ומריח מאוד ריח טוב והיא לובשתו מסתבר שאסור".
2. יש לדון.

ד. בקבוק בושם, המיוחדים לה.

1. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רט"ו) – "אסור לבעל להריח מבושם המיוחד לה, אפילו כשהם מונחים על השולחן, וכל שכן שאסור להריח מבושם שמחזיקה בידה".

(ב) הגר"חפ"ש זצ"ל (וזאת הברכה פרק י"ט, עמ' ק"פ אות ו') – "ואפילו אם אינו על גופה אלא בבקבוק המיוחד לה, פסק הגר"חפ"ש שיינברג בתשובה שאסור להריח בו (ובספר בדי השולחן על הלכות נדה קצה קיט מביא מהע"ש יו"ד קצה כג שמתיר בכ"ה ג)".

(ג) הגר"חפ"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י"א אות א') – "במ"ב סי' רי"ז מבואר דבשמים המיוחדים לאשתו נדה אסור לבעל להריח מהם, יל"ע מה נקרא מיוחדים לה האם דווקא שכבר נשתמשה בהם פעם אחת או דסגי ביחוד אליה בלבד בלי להשתמש. תשובה: סגי יחוד".

(ד) חוט שני (ס"ק א' אות י"ב) – "בשמים המיוחדים לה, אפי' אם הם מונחים על השולחן, אסור להריח בהם, ומיוחדים לה מיקרי, כל שמיועד לשימוש הפרטי שלה".

(ה) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אסור להריח בושם אשתו נדה כיון שזה מיוחד עבורה אף שהוא מונח על השולחן כמו שמשמע במ"ב סי' רי"ז ס"ק י"ז".

(ו) משנת יוסף (הנהגה כהלכה פרק ג' הע' א') – "אור לציון ... ושומר נפשו ירחק מזה".
2. מיקל.

(א) ערה"ש (סעי' כ"ג) – "אבל מותרות הריח שלה בשנשאר בכלי אין קפידא דאין בזה קירוב דעת".

(ב) דר"ת (ס"ק ב') – "בערך השלחן".

(ג) אור לציון (ח"ב פרק י"ד סעי' ל"ט) – "שאלה. האם מותר לברך על בושם של אשה הנתון בתוך בקבוק. תשובה. אם האשה רגילה להשתמש בבושם זה כשהוא נתון בתוך הבקבוק ותלוי על צווארה או בידה וכדומה, אין לברך עליו אפילו כשאינו עליה, אבל אם רגילה לקחת מהבקבוק ולהשתמש בו, מותר לברך על בושם זה כשאינו עליה".

(ד) דרכי טהרה (סוף עמ' נ', עמ' נ"א).

(ה) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ד') – "אמנם בקבוק בושם המיוחד לאשתו נראה דמותר להריח בו".

(ו) בדה"ש (ס"ק קי"ט).

(ז) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב סוף עמ' קל"ח).

(ח) שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ג) – "כ' בערוך השולחן סכ"ג ודרכי תשובה סק"ב, דשיורי בושם שלה כלומר שהשתמשה בבושם מבקבוק ונשאר בבקבוק בושם שלא השתמשה בו, מותר לו להריח בו, וה"ה דיכול להשתמש בשיורי סבון שלה וכיו"ב, דכל איסור שיוריה הוא רק בדברי מאכל ומשתה שהם חיות הגוף וגורם קירוב הדעת, אבל לא בשאר דברים, וכ"כ בשו"ת יד אליהו סי' ס"ה ואמונת שמואל סי' מ"ה לענין מקטרת שהריחה בה, דמותר לו להריח בה. וכן הדין בטבק שהריחה בו, דמותר לו להשתמש בהנשאר".

(ט) מראה כהן (סוף עמ' פ"ג) – "בקבוק בושם המיוחד לאשתו נראה דמותר להריח בו".

(י) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ח).

(יא) נטעי גבריאל (פרק ל"ה סעי' ב', סעי' ג') – "אבל אם הם עדיין בכלי אין קפידא ... כל האיסור להריח בשמים אפי' כשאין עליה, דוקא בבשמים שרגילה לתת אותם על גופה, אבל במי בושם שלנו שרק לוקחת מהבקבוק ונותנת עליה אין איסור להריח בהם כשאין עליה, שליכא בזה חשש הרגל עבירה כיון שאינה משתמשת בהם כמות שהם".

3. מר"מ – דיני הרחקות (סעי' א' אות ל"ה).

ה. היא מחזקת הבשמים של הבדלה.

1. מחמיר, לא יריח.

(א) בית ישראל (ח"א סי' י"ד) – "אסור לכיון לברך על בשמים שביד אשתו נדה".

(ב) קנה בושם (ח"א סי' פ"ו אות ג') – "אין חילוק בזה אם הבשמים הם מיוחדים לה או לא".

(ג) חוט שני (ס"ק א' אות י"א, רק בדפו"ח) – "אסור להריח מבשמים שעל גופה או מבשמים שהחזיקה בידה [ואף אם הם בשמים של הבדלה]".

- (1) עי' חוט שני (ס"ק א' אות ט"ו, הנהגה כהלכה פרק ג' הע' ה') – "וצ"ע".
 (ד) פרדס שמחה (ס"ק ג' אות ב') – "וכן אם מחזקת הבשמים של הבדלה לא יריח".
 (ה) עי' פּוּתַח שַׁעַר (סי' ט"ו סעי' י"ח) – "נכון למנוע מלהחזיק לה הבשמים להריח כי צריך להתקרב אליה טפ"ל".
 (ו) עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ח).
 (ז) הגר"י בלסקי שליט"א (halachically speaking) שנה ב' מספר ז' הע' ע"ז).
 (ח) עי' נטעי גבריאל (פרק ל"ה סעי' ה') – "יש להחמיר שלא להריח בשמים במצאי שבת כשהם ביד האשה או להיפוך, אבל אם ריחם חזק שמורגש למרחוק יש להתיר, ונכון שתניח הבשמים על השלחן והוא יקחנו להריח".
 2. מיקל.

- (א) יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ד', טהרת הבית סי' י"ב הע' ל' ד"ה ומעתה) – "ומה שהעיר על מש"כ במשמרת הטהרה (עמוד קעה), שמן הדין מותר לאשתו נדה לקרב הבשמים שבידה לבעלה בהבדלה במוצ"ש, כדי שיברך עליהם, ומ"מ היכא דאפשר טוב שתניח הבשמים על השלחן, והוא יטלם לברך ולהריח בהם. ומהיות טוב אל תקרי רע. והעיר, דלכאורה אין זה מצד מהיות טוב, שהרי בש"ע א"ח (סי' רו ס"ד) איתא, שכל דבר שמברך עליו לאוכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך. יש לומר שכל שהיא אוחזת בבשמים שלה הו"ל כיד אריכתא, וכאילו אוחזו בימינו דמי, וכדין המבואר בירושלמי (פרק כיצד מברכין ה"א), וכן נפסק בטור וש"ע (סוף סי' רו), שהעומד על אמת המים, מברך על המים ושותה, אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשברך, מפני שלכך נתכוין מתחילה. ולא הצריכוהו ליטול המים בידיו בשעת הברכה. וכיו"ב קי"ל שהנכנס לחנותו של בשם והריח ריח טוב שמברך בורא מיני בשמים, כמ"ש בש"ע (סי' ריז). וע' ביומא (מז א) נטל את המחלה בימין ואת כף בשמאל, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, זו מרובה וזו מועטת".
 (ב) אוצרות הטהרה (פרק ד' הע' י"ח) – "ומחשובי המורים שמעתי דס"ל דאף דיש מחמירים בזה משום שיכול לבוא לידי נגיעה, מ"מ אפשר לסמוך על המקילים".
 (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "האם מותר לאשתו נדה להחזיק הבשמים בשעת הבדלה, והבעל להריח הבשמים בזמן שהם בידה". תשובה: "כן".
 (ד) עי' שיעורי טהרה (פרק ז', סוף עמ' קמ"ג) – "בית ישראל ... אבל להלכה הדבר נוטה להתיר כיון שאין מתכוון להריח כדי להנות מהריח אלא הרחה בעלמא לצורך מצוה, ואין לחשוש שיבואו לקירבה".
 (ה) משמרת הטהרה (ס"ק כ"א, הע' נ"ח, פרק ח' סעי' ט"ו, הנהגה כהלכה מכתב א') – "ולצורך הבדלה מותר [פשוט דליכא הרגל דבר, דהוי של מצוה וגם אינו מיוחד לה]".
 3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק י"ח סעי' ב', פרק כ"ה סעי' ח'), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב סוף הע' מ"ד), הגר"ח ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ד' אות ג', "אולי". מכתב ט' אות א', "צ"ע"), דיני הרחקות (סעי' א' אות ל"ז).
 (א) ששבה"ל (סעי' ב' ס"ק ג' ד"ה ולהחזיק, סיכום אות ד') – "ולהריח הבשמים אפשר דיש להחמיר".
 (ב) בדה"ש (סעי' ב' ב' ד"ה ולא, עמ' רס"ד) – "ועיין באו"ח סימן רי"ז ... וצ"ע".

ו. להריח בשמים של הבעל.

1. מיקל.
 (א) טהרת הבית (סי' י"ב הע' ל' ד"ה ומעתה) – "שיש להקל".
 (ב) משמרת הטהרה (הנהגה כהלכה מכתב א' אות א') – "נראה דהאיסור דווקא בבשמים של ערוה, אבל בשמים שלו אין ע"ז שם של בשמים של ערוה רק נוי ולא מצינו בזה חשש".
 (ג) נטעי גבריאל (פרק ל"ה סעי' ו') – "אשה מותרת להריח ריח בשמים של בעלה".
 (ד) דיני הרחקות (סעי' א' אות ל"ח).
 2. מר"מ.
 (א) חוט שני (ס"ק א' אות ט"ו, הנהגה כהלכה פרק ג' הע' ז') – "צ"ע".
 (ב) סוגה בשושנים (פרק י"ח סעי' א', פרק כ"ה סעי' ח') – "וצ"ע".
 (ג) הגר"ח ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב א' אות ב') – "יש איסור להריח בשמים של אשתו נדה, מה הדין בבעל כזה שהוא מתבשם בבשמים האם לאשה יש איסור להריח הבשמים שלו, כמו שלו אסור בשלה. תשובה: לאיש אסור להתבשם".
 (ד) משנת יוסף (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות א') – "יש חילוק גדול בין שהוא איש שדרכו בכך, אז אינו עושה בזה מעשה קירוב, ובדידה לא חיישינו. אבל אם הוא מתבשם במיוחד בעת נדתה, יש חשש גדול שעשה זאת כדי למשוך תשומת לב אליה, ובכדי שתתרגל אליו, ובכך ג' ודאי אסור, דלא גרע מהאיסור להקל ראש עמה, וה"נ בזה דמ"ש".

ה. נגיעה - סעיף ב'.

רא"ש (כתובות פרק ה' סי' כ"ד) – "ואמרינן בתנא דבי אליהו ששאל אליהו לאשתו שמא הבאת לו את הפך שמא הבאת לו השמן ונגע בכך באצבע קטנה".

א. הלכה.

1. אסור – מחבר (סעי' ב'), פוסקים.
 (א) אפילו אין חיבה – חכ"א (כלל קט"ז סעי' ב', "לא יגע בה אף על פי שאינו מכוין ליהנות"), פוסקים.
 2. וכן היא לא תגע בבעלה – ט"ז (ס"ק ח'), פתחא זוטא (ס"ק ד'), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה אות ט'), פוסקים.

ב. נגיעה ע"י דבר אחר: ע"י מקל וכדו' [או כפפות].

1. מחמיר.

(א) באר משה (ח"א סי' נ' אות י"ח, ח"ד סי' קי"ג אות ז').

(ב) קנה בושם (ח"א סי' פ"ו אות ב') – "דפשוט הוא מדברי הפוסקים דנגיעה באשתו נדה ע"י דבר אחר ג"כ אסור".

(ג) סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' ה') – "אסורים לנגוע זה בזה על ידי דבר ארוך כגון מקל וכדומה".

(ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' ל"ז).

(ה) דיני הרחקות (סעי' ב' אות א', אות ד').

2. במקום הצורך יש להקל.

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רצ"ט) – "שיש להקל בנגיעה ע"י דבר אחר לעת הצורך".

הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני, הו"ד בזרע שמואל הע' רצ"ט. [וע"ע מכתב בדואר אלקטרוני, לשונו לקמן]) – "If a wife is snoring and the husband can't sleep, he usually shakes her a little and she stops (she doesn't mind). During yemi nidda is the husband allowed to use a book to push her so she'll stop? This is a shaila of which you can be mekil צורך צורך. So if he really can't sleep, then yes its muter".

3. מר"מ – ט"ז (ס"ק ח').

ג. ליגע דבר שבידה.

1. מחמיר.

(א) שירי טהרה (תשובה א') – "כאן דנגיעה בה אסור ה"ה בנוגע בדבר שבידה כאלו נוגע בה, וגם לא גרע ממה דאסור שיגעו המטות זה בזה. ואין לומר דמטות שאני מכח דשינים שם. ויש חשש הרגל דבר. דא"כ אף בלי נגיעה יותסר. ובע"כ כיון דנדה מותר ביחוד דסוגה בשושנים כתיב. אין בזה איסור רק מצד נגיעות המטות. כנוגע בדבר אחר בה".

2. מיקל.

(א) משיב דברים (ח"ב סי' ק"י) – "דדברי היד אליהו צל"ע מנ"ל הא דאסור ליגע בדבר שבידה עד שבעבור זה אסר ג"כ לחמם במה שבידה. ובמחבר סי' קצ"ה סעיף י"ב לא משמע כן רק אסור ליגע בה אפי' באצבע קטנה, משמע דוקא בה אבל במה שבידה מותר אם אינו נוגע בה, וכן מוכח מהאי דלא יושיט מידו לידה, משמע דוקא להושיט אבל רק ליגע בדבר שבידה אין איסור".

3. מר"מ – ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק ל"ב).

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע' ד"ה והנה בגוף) – "והנה בגוף דברי היד אלי' דמוכח מדבריו לאסור אף בנגיעה רק במה שבידה, מוכח מדברי התשב"ץ שהביא הפת"ש שם בתכ"ד לענין תינוק, דלא ס"ל כן, וכמו שהוכיח מדבריו בת' משיב דברים (חיו"ד סי' ק"י), אמנם מדברי מהרש"ק בשו"ר טהרה (סי' קצ"ה ס"א) ובספרו קנ"ס השמטה לשו"ט (סי' י"ז) הובא בפת"ז ובדבריו, מוכח דאף דלא ברירא ל' לאסור בנר, מ"מ בנגיעה במה שבידה מחמיר, וכבר כתב בסדרי טהרה שם (סק"ד) לענין זריקה למעלה, דאף דמעיקר הדין מותר, מ"מ כל המחמיר בענינים אלו תע"ב עיין שם".

ד. כשישנה.

1. מחמיר – ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א', "גם כשהיא ישנה לא יגה בה"), דיני הרחקות (סעי' ב' אות ב').

ה. לקרא ביחד מתוך ספר אחד.

1. מחמיר.

(א) אמת ליעקב (הע' פ', דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז) – "אין לקרוא בספר א' עם אשתו נדה, אפילו אם רק האיש אוחד הספר והיא קוראת עמו".

(ב) באר משה (ח"ב סי' ס"ד אות ה', דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז) – "שבדאי אסורין דדרך זה דרך חיבה הוא ... אבל שאחד ישב ואחד יעמוד ככה"ג שרי".

(ג) הגר"מ ביק (דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז).

(ד) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"א) – "בימי נדתה אין לקראות מתוך ספר אחד וכן אין ללכת מתחת למטריה אחת דמחמירים שלא לעשות שום דבר ביחד".

(ה) ששבה"ל (סעי' ב' ס"ק ג' ד"ה יש, סיכום אות ח') – "יש להחמיר ... בקריאה בספר אחד, שיש לחוש לנגיעה".

(ו) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' ל', סי' קצ"ה ס"ק כ"ב) – "ולא תחזיק לפניו ספר או גליון שיקרא מתוכו או שיקראו ביחד בזמן ממושך מספר א' וכיו"ב, שהתעסקות ממושכת כזו מביאה להרגל דבר".

(1) י"א מחשש נגיעה – ששבה"ל (לשונו לעיל).

(2) י"א מצד חיבה – באר משה (לשונו לעיל).

2. מיקל.

(א) הגר"חפ"ש זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ז ס"ק ג') – "ושמעתי מהפוסקים שנוהגים היתר בזה (ואין להחמיר במקום שאינו צריך)".

(ב) אור יצחק (דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז).

(ג) חוט שני (ס"ק ב' אות י"ד) – "מותר לקרוא יחד מתוך ספר אחד או עתון, ובלבד שיזהרו מנגיעה".

- (ד) הגר"א זימערמאן (דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז).
 (ה) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' ק"ב).
 (ו) קנה בושם (ח"א סי' פ"ו אות ג' ד"ה ולענ"ד) – "לא מצינו שאסרו חז"ל התקרבות לאשתו נדה היכא שאין בו חשש נגיעה כמו לקרוא כתב שהיא אוזנת בידה וכדומה לזה".
 (ז) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – לשונו לקמן.
 (ח) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו שבט תשס"ט, אהל יעקב אות ב') – שאלה: "האם מותר לבעל ואשתו נדה לקרא ביחד מתוך ספר אחד". תשובה: "לא מצינו איסור".
 (ט) הגר"ש פורסט שליט"א (דברי חכמים יו"ד הע' נ"ז).
 3. דעת הגריש"א זצ"ל.
 (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן סוף תשובה רכ"א, משמרת הטהרה פרק ח' הע' ס"ד, סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק ס', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ח, פתחי דעת פרק ז' הע' י"ט) – "לא יקראו מספר אחד".
 (ב) הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ז ס"ק ג', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח הע' ע"ב) – "ושמעתי מהפוסקים שנוהגים היתר בזה (ואין להחמיר במקום שאינו צריך)".
 (ג) אשרי האיש (יו"ד פרק כ"ח הע' ע"ב) – "וכנראה הכל לפי מה שהוא אדם ונוהרים שלא ליגע זה בזה טפי".
 4. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' י"ב, "יש להסתפק"), מראה כהן (עמ' ס"ה סעי' י"ג, הע' ט"ז, לשונו לקמן).
 (א) הגר"ח ק"ש שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ב אות קע"ב) – "שאלה: האם מותר לבעל לדפדף סידור לברהמ"ז וכדו' לאשתו נידה, או לא. תשובה: אין לאסור מה שחז"ל לא אסרו".

ו. מטריה (umbrella).

1. מיקל.
 (א) באר משה (ח"א סי' נ' אות י"ב) – "להתיר".
 (ב) בדה"ש (ס"ק כ"ה) – "שמותר לאחד מהם להחזיק מטריה בידו מעל לראש השני להגין מהגשמים או מהחמה כל שנוהרים מליגע זה בזה".
 (ג) חוט שני (ס"ק ב' אות י"ד) – "מותר ללכת יחד תחת מטריה אחת".
 (ד) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ט).
 (ה) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אין איסור לקרוא ספר ביחד או ללכת תחת מטריה אחת כאשר היא נדה, ובלבד שיזהרו שלא יגעו זה בזה ולא יהיה קלות ראש".
 (ו) חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות ל"ט) – "דמותר להחזיק רעגנ"ן שירו"ם זה לזה רק שיזהרו שלא יגע השירו"ם למליש של השני".
 2. מחמיר [שמא יגע].
 (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"א, משמרת הטהרה פרק ח' הע' ס"ד, סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק ס') – "יש ליזהר מללכת ביחד מתחת למטריה אחת להגן מגשמים או משמש, כי יש חשש שיגעו אחד בשני".
 (ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"א) – "אין ללכת מתחת למטריה אחת דמחמירים שלא לעשות שום דבר ביחד".
 (ג) ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה יש, סיכום אות ח') – "יש להחמיר שלא לילך יחד תחת מטריה אחת".
 (ד) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' ל', סי' קצ"ה ס"ק כ"ב).
 3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' י"א, "יש להסתפק").
 (א) מראה כהן (עמ' ס"ה סעי' י"ג, הע' ט"ז) – "בפוסקים לא נתפרש איסור בקריאה מתוך ספר אחד או הליכה משותפת מתחת למטריה אחת, אך כיון שפעולות אלו נעשות בדרך כלל ע"י שמתקרבים מאד זה לזה, מן הראוי להתרחק מהן. [וקשה ליתן בדבר זה קצבה והכל לפי הענין]".

ז. לסבב כפרות ערב יום כיפור.

1. מיקל.
 (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ"ח, משנה הלכה הלכות חט"ז סי' מ"א) – "מותר לבעל לעשות כפרות לאשתו בזמן נדתה ואין לחשוש שיגעו זה בזה משום שאימת יום הכיפורים עליהם".
 (ב) הנהגה כהלכה (פרק הע' סעי' ל"ח) – "מותר לסובב עליה תרנגולת של כפרות אבל יזהר שלא יגע בה".
 2. מר"מ.
 (א) חוקת הטהרה (סעי' י', הע' ט"ו) – "נוהגין לעשות כפרות בערב יום כיפור לכל אחד מבני הבית, ומעיקר הדין מותר להבעל לסבב הכפרות מעל ראש אשתו נדה מכיון שאין חשש שיגע בה, אך נראה דראוי למנוע מזה אם אפשר, ובדאי צריכים ליזהר שלא יגעו זה בזה. [כן כתב לנו מורינו הרב שליט"א מחשש שמא יגעו זה בזה לכן ראוי למנוע מדברים כאלו, וכן החמיר בשו"ת יפה נוף יור"ד (סימן ק"ג)]."

ח. לעלות על אוטובוס צפופה.

1. הגר"ח ק"ש שליט"א (אהל יעקב אות ג') – "שאלה: האם מותר להעלות על אוטובוס צפוף עם אשתו נדה שיש לחוש שמא יגע באשתו בלי להתכוין. תשובה: המחמיר תבוא עליו ברכה (אם אין מוכרחים)".

ט. מר"מ.

1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"Can a women who is a niddah go swimming in a big kiddie pool in their backyard with her children and husband? She would be dressed tzanuah, as it is in her backyard, and she has four children who would be in the pool at any given point as well. R' Y. Berkovits wrote: It should be avoided - it doesn't sound right. [The raid is that being in the same water is נגיעה קרוב להיות נגיעה. It's hard to see that by an Olympic size pool. However a kiddie pool should be avoided.]"

ו. נגיעה בבגדיה.

א. הלכה

1. מחמיר [ואפילו הבגדים הבולטים רחוקים מגופה] – רוקח (סי' שי"ח, "מעשה בתלמיד אחד שמת ולא הלכו אחר מטתו עשרה בני אדם התחיל חבירו לבכות אמר זו תורה וזו שכרה פקח הקב"ה עיניו בחלום ואמר לו חבירך לא עבר עבירה מימיו כי אם פעם אחת עברה אשתו נדה לפניו ונגע בבגדיה. לכן הגבו עבירה ממנו. בו בלילה ראה את חבירו מהלך בתוך הפרדס בתוך המעין של מים בתוך גן עדן"), תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח אות ט', לשונו לקמן), פת"ת (ס"ק ג'), לבנון נטע (סוף ס"ק ד', "ועיין פ"ת ס"ק ג' ליגע בבגדיה בעודה לבושה היינו הבולטין רחוק מגופה ודוק"), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ג'), ערה"ש (סעי' ה', "וכן ליגע בבגדיה כשהיא לבושה בהם אסור"), דר"ת (ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' ה'), ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה ובפת"ש שם, סיכום אות י'), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ב), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ב', "וכן אסורים שניהם לנגוע ולאחוז אחד בבגדי השני כשמלוּבש בהם"), בדה"ש (ס"ק ט"ו, ציונים ס"ק כ"ה), פרדס שמחה (ס"ק ד' אות ב', "ואפילו הבגדים הבולטים רחוק מגופה"), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה אות ח'), מראה כהן (עמ' ס"ג אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ז), דרכי טהרה (עמ' מ"א, עמ' מ"ב), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ד'), פרי טהרה (סעי' ה').

ב. היא נוגעת בבגדיו.

1. ג"כ מחמיר – פתחא זוטא (ס"ק ד', "שגם ע"י הבגדים צריכה להתרחק מליגע בו"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ב', לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק ט"ו), פרי טהרה (סעי' ה').

ג. נגיעת בגדיו בבגדיה.

1. יש להזהר – חיד"א (חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ג, שיורי ברכה ס"ק ט"ו, "יש לזהר שלא יגעו המלבושים שלו במלבושים שלה זה בזה"), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י"ח, "ע"י בזכור לאברהם ח"ג ע' נדה שכתב ד"ה זהר שלא יגעו המלבושים שלו במלבושים שלה"), ע"י ערה"ש (סעי' כ'), "ובלבד שלא יגעו זה בזה אפילו בבגדיהם"), ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה ובפת"ש שם, סיכום אות י', "ויש להזהר אפילו בגדיו בבגדיה"), בדה"ש (ס"ק ט"ו, מלואים שם בשנת תשנ"ה, ס"ק ק'), פרדס שמחה (ס"ק ד' אות ב'), חוט שני (ס"ק ב' אות ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ז), פרי טהרה (סעי' ה'), מנחת אשר (מכתב בס' אמרי יוסף סוף ח"א עמ' ל"ד אות ה'), פתחי דעת (פרק ט' סעי' א').

2. מיקל – מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ז).

3. מר"מ.

(א) ב"ח (ס"ק ו' ד"ה ולפי) – "מה שכתב רבינו אפילו כל אחד ואחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה היינו לומר שאין נוגעין בקירוב בשר זה בזה אבל ודאי נוגעין זה בזה בבגדיהם ומתקרבין יחד ומתחממין זה בזה ולפיכך אסור".

(ב) חוט שני (ס"ק ב' אות י"ז) – "אם הוא מתכוון שיגעו הבגדים זה בזה אסור, ואם אינו מתכוון שיגעו הבגדים מותר, ולכן אם נוגעים הבגדים שלא בכונה בשעה שהולכים, אין בזה איסור".

(ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – שאלה: "מי שנמצא בחתונה עם אשתו נדה ולוקחים תמונות, האם יש איסור לקרב אצל אשתו במקום שמלבושיהם נוגעים או לא, ובפרט שיש בני משפחה שם ויכול לגרום בושה". תשובה: "יעשה בחכמה להצטלם בלי שמלבושיהם יגעו".

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"Can a couple sit next to each other on a plane during yemei nidda? R' Y. Berkovits wrote: Its a long flight, and in all likelihood they will inadvertently touch each a few times during the flight. They have to sit in a way where they won't come to touch each other even accidentally. Rav Moshe zt'l said (מפי) that they should place something between themselves (ex: a hat box, handbag, or thick pillow). נגיעה ע"י דבר and is technically muter. However, touching each other even through clothing, is נגיעה with a hefsek which is still assur. It is unnecessary to switch seats with a stranger due to this, and you can rely on נגיעה ע"י דבר אחר, if it is not done in a lightheaded manner".

ד. כשאינה לבושה.

1. מיקל – תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח אות ט'), "ליגע בבגדיה בעודה לבושה יש להתרחק. אבל כשאין עליה מותר שלא נאסר משכב ומושב שלה אלא לטהרות אבל לבעלה לא"), פת"ת (סוף ס"ק ג'), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ג'), טהרת ישראל (סעי' ה'), בדה"ש

(ס"ק ט"ו), פרדס שמחה (ס"ק ד' אות ב'), חוט שני (ס"ק ב' אות ט"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ז), דרכי טהרה (עמ' מ"ב), פרי טהרה (סעי' ה').

ה. מר"מ.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ד') – "כשהכלה טמאה מותר לחתן לאחוז בשרוולים (sleeves) בשעת 'הריקוד מצוה' ובלבד שיש שם מי שיוודע במצבם".

ז. הושטה.

א. הלכה.

1. מחמיר – מחבר (סעי' ב'), פוסקים.

(א) אפילו ארוך – ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ב'), "וכן העידו על רש"י שלא היה רוצה לתת מפתח מידו לידה וכן נכון להחמיר אפילו בדבר ארוך שמא לא יזהר בטוב ויגע לידה", הו"ד בב"י (סוף ס"ק ב'), ב"ח (סוף ס"ק ב'), ש"ך (ס"ק ג'), "אפילו בדבר שהוא ארוך", סד"ט (ס"ק ג'), מקור חיים (ס"ק ט'), בא"ה (ס"ק ב'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ב'), חו"ד (חי' ס"ק א'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ה'), לחו"ש לחם ס"ק ה'), מסגרת השלחן (דין ב'), מלבושי טהרה (סעי' ב'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ב'), ערה"ש (סעי' ה'), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' א'), טהרת ישראל (סעי' ו'), פוסקים.

(1) שמא יגע בידה – ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ב'), הו"ד בב"י (סוף ס"ק ב'), סד"ט (ס"ק ג'), "מטעם שמא יגע בברשה", עי' פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ג'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ב'), "שלא יגע בברשה".

(2) מטעם לא פלוג – פרי דעה (שפתי לוי ס"ק ג'), ערה"ש (סעי' ה'), טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק י"ח), בדה"ש (ס"ק כ"ג, עי' ציונים ס"ק מ"א), לבושי עז (תמצית אות ד'), מראה כהן (עמ' ס"ד אות ד').

2. מר"מ – ט"ז וש"ד השלם (שפ"ח ס"ק ג').

(א) דרכי טהרה (עמ' מ"ב) – "אם אירע ושכח הבעל והושיט חפץ לאשה בפני רבים, לא חייבת לומר לו: 'אני נדה', כי גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, אלא תקבלנו במורת רוח ובזהירות מרובה שלא לנגוע בבעלה ... וכן אם אירע ושכחה האשה והושיטה לבעלה חפץ, לא יאמר לה: 'את נדה', אלא יקבלנו כנ"ל במורת רוח".

(ב) הר צבי (יו"ד סי' קנ"ד) – "עירוי דם מהבעל לאשתו בימי טומאתה. נשאלתי באשה שהרופא אמר שהיא צריכה לרפואתה עירוי דם מבעלה דוקא, באופן שהדם הולך ישר מגופו לגופה ע"י שפופרת והיא בימי טומאתה, אם יש בזה משום איסור. לכאורה, מכיון שאסורין ליקח וליתן מיד ליד, וגם ע"י זריקה מידו לידה אסור, הרי כאן לקיחת דם הוא מגופו לגופה. אך יש להעיר שבהגהות הגאון ר' אליעזר משה הורוויץ (בסוף הש"ס דפוס ווילנא, שבת דף יא ע"א) מדייק מלשון רש"י שם במשנה, לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה כתב רש"י וז"ל: מפני שמתוך שמתחדין יבוא לבעול זבה שהיא בכרת, וכתב הגאון הנ"ל, נראה דכיון שהתירו לייחד החמירו בזה, וכ"כ הרא"ש בקיצור הלכות נדה. ולפי"ז חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבעל מותר לאכול עמה ובשאר התקרבות ככל הנשים, ומ"מ בלבו גס בה יש להחמיר וכו', ע"כ. ולפי"ז יש לדון שבפעולה כזאת שבנידון דיון, שאי אפשר לעשות את העירוי רק במעמד הרופא, ופעולה כזאת אינה יכולה להיות ע"י יחוד אלא דוקא בלא יחוד, אפשר שלא יהא אסור כמו בחתן שפירסה כלתו נדה, ואם כי יש לחלק בזה ...".

ב. טעם.

1. שמא יגע – רא"ש (כתובות פרק ה' סי' כ"ד, "אסור שמא יגע בה"), רשב"א (תוה"ב הקצר בית ז' ריש שער ב'), "ולא יושיט מידו לידה שום דבר שמא יגע בברשה", מחבר (סעי' ב'), "שמא יגע בברשה".

2. מצד חיבה – רשב"א (ח"א סי' אלף קפ"ח, "אפילו הושטת כלי מיד אשתו נדה לידו אסור לפי שלבו גס בה. ובקריבות מעט איכא למיחש להרגל עבירה"), הו"ד בב"י (אה"ע סוף סי' כ"א).

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק י"ט, בי' ד"ה וכן, לשונו לקמן), פרי טהרה (הע' י"ד).
(א) נ"מ, זריקה.

ג. ע"י שינוי.

1. עדיין מחמיר – ב"ח (סוף ס"ק ב'), "דהושטה אפילו ע"י שינוי אסור", בדה"ש (ס"ק כ"א, בי' ד"ה ולא), פרדס שמחה (ס"ק ה'), חוט שני (ס"ק ג' אות ב'), סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' ט"ו), מראה כהן (עמ' ס"ד אות ה'), פרי טהרה (סעי' ו'), עי' דברי שלום (יו"ד סי' ע"ב, "אף דמעיקר הדין מותר הושטה ע"י שינוי מ"מ מאחר והפוסקים נקטו לאסור וכן נהגו, הכי נקטינן, ואין להתיר רק במקום צורך").

ד. הושטה לבגדיה, כגון בתוך תיק שלה וכדו'.

1. מחמיר – באר משה (ח"א סי' נ' סוף אות ח', "נשאלתי אם הבעל פותח הכיס שלו האם שרי לה בעת נדוה ליטול מעות מהכיס, ואסרתי, אבל אם היא מחזקת אבן המושכת (מאנגעט, magnet) בידה ובזה היא רוצה ליקח מטבעות של כסף מהכיס שלו, בכה"ג התרתי"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"כ, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ה, "אסור ליטול חפץ מארנקה או מתוך שקית שבידה או להשים חפץ בארנקה או בשקית שבידה"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ו', לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק כ"ז), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ו), חוט שני (ס"ק ב' אות י'), "אם מחזיקה בידה תיק וכדו', אין להניח או ליקח משם חפצים, דהשתמשותו דומה לנגיעה".

2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ'), דיני הרחקות (סעי' ב' אות ג', אות י"ז).

3. הושטה חפץ לתוך עגלה שהיא דוחפת.

(א) מיקל.

(1) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ד).(2) חוט שני (ס"ק ב' סוף אות י') – "להניח דבר בעגלה שהיא מסיעה, ודאי שמותר".(3) דיני הרחקות (סעי' ב' אות י"ח).

(ב) מחמיר.

(1) מנחת פרי (קונ' התשובות סי' כ"ד) – "שאם תוליך עגלה יש מקום לאסור לבעלה להניח חפץ בתוך העגלה".(2) נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ז') – "עגלת קניות (שאפינג קאר"ט) שמשתמשים בה לקניות בחנות, וכן עגלת תינוק אין לאחד לשם חפצים לתוכה כשהשני דוחף או מחזיק בה. אכן לאחר שהסיר ידו מן העגלה, אף שהולכת עדיין מכוחו, מותר. וכן יש להתיר לתפוס העגלה ההולכת מכוחו בעל או להיפוך אם לא כווננו לדחוף זה לזה".

(ג) מר"מ – סוגה בשושנים (פרק כ"א סעי' י').

(1) ויצן יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות ג') – "אם הבעל דוחף עגלה של תינוק וכבר סר ידו מהעגלה אלא שהעגלה הולכת עדיין מכוחו אם האשה מותרת להשים חפץ בהעגלה כל זמן שהעגלה הולכת, מסתבר להקל דאין בזה סרך חיבה, ואינו דומה לזריקה כלפי מעלה והיא תקבלה שהביא בפתחי תשובה (סק"ד) יש מחמירין, דזה נראה כדרך חיבה".

4. ברכי אשתו.

(א) מחמיר – הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י' אות א', "האם מותר להניח תינוק או כל כיוצ"ב על ברכי אשתו נדה, די"ל דהברכים הם כשולחן בעלמא והוא לא נותן לה אלא מניח על השולחן [ואיירי באופן שאין חשש נגיעה שלובה]. תשובה: כמדומה שאסור"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ו'), "ולא רק מיד ליד אסור, אלא אפילו ליטול דבר המונח עליה שאינה אווזת בו, או להניח עליה דבר הגם שלא תאחוז בו כלל - אסור, ואפילו היא ישנה, וכן להיפך", מראה כהן (עמ' ס"ה אות ט'), "כשם שאסור למסור מיד ליד כך אסור לבעל להניח התינוק על ברכי אשתו וכדומה".

(1) ואולי המראה כהן מסכים שמותר ליקח תינוק מברכי אשתו.

(2) לענין להניח תינוק על שמיכת שאשתו מתכסה בה כעת - עי' לקמן.

(ב) האיש אסור, ואשה מותר – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ב, "[אסור להושיט לידה או לקבל מידה. אבל מותרת היא ליקח דבר מעל ברכיו אם הוא לא מסייע כלל]. כן שמעתי רי"ב של. שכל ההרחקות מצידו ולא מצידה ...").הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"During yimei nidda, can a wife take an object off from her husbands lap, or put an object on his lap, if he is being passive? Do you need both the husband and wife to be active to be considered 'passing'? And if not, maybe it is still muter because harchokes are just for the husband and not for the wife? R' Y. Berkovits wrote: If he is passive: It is muter for her to place something on him or take something from him. Harchokos are for him, not for her. [She can eat his leftovers, even though he can't eat hers.] If she is passive: He cannot place something on her just like he can't place something in her hand. However, he can take something off her. This is because it only says that he can't be מקבל from her, therefore if she is not participating, then he is not receiving from her, just taking from her, and we don't find that this is assur".

(ג) מר"מ – דיני הרחקות (סעי' ב' אות י"ד).(1) חוט שני (ס"ק ב' אות ו', שעה"צ ס"ק י"ח) – "בשעת הדחק מותר ליקח תינוק היושב על ברכי אשתו נדה. וכן ליתן תינוק על ברכי אשתו".

ה. הושטה ע"י דבר אחר: כגון אם תחבה איזה דבר בכוש והיא מושטת לו את הכוש, והוא נוטל החפץ שבראש הכוש.

1. מר"מ – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח', "הט"ז כתב ... יש לדון לפי סברת הט"ז הנ"ל, דגם בהושטה מידה לידו ע"י דבר אחר שרי, וכגון אם תחבה איזה דבר בכוש או בכרכר, והיא מושטת לו את הכוש או הכרכר, והוא נוטל החפץ שבראש הכוש והכרכר, וכמו בשפיכת במים מהכלי על ידיו, דאי לאו הטעם דרחיצה הוי מדברים של חיבה היה מותר, וכנ"ל. ולא דמי למ"ש רבינו ירוחם, והובא בש"ך סק"ג, דאפילו דבר ארוך אסור, דשם מכל מקום הוא נוטל הדבר שמחזקת בידה, משא"כ כאן שאינו נוטל הדבר שהיא מחזקת בידה, רק מה שתחוב בראשו. אך מסתימת הפוסקים משמע דאין לחלק בזה"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"א).

ו. קוואט"ר בזמן אשתו נדה.

1. עי' לקמן, לגבי תינוק.

ז. מר"מ.

1. אבני ישפה (אהל יעקב ח' סיון תש"ע) – שאלה: "האם יש איסור מתי שבעל או אשתו נכנסים לתוך הבית והדלת נעולה, ואחד אווזת בהידית והשני דוחף, האם יש לחוש לכמה רגעים עד שרואים שזה אשתו שאווזת הדלת או הידית, או שמא אין לחוש לזה". תשובה: "אסור שאחד אווזת הידית והשני דוחף הדלת כיון שנמצא ששניהם תופסים בדלת באותו הזמן והוי כמו הושטה מידו לידה".

ח' להגביה חפץ ביחד [זוג שגרים בקומה גבוהה אם מותר לבעל לסייע לאשתו בימי טומאתה להוריד ולהעלות את העגלה].

א. מיקל.

1. חזו"א (לבושי עז ס"ק ג' ד"ה ולכאורה) – "וכן מטו משמיה דחזו"א להקל בזה".
2. ציץ אליעזר (חי"ב סי' נ"ח) – "ואמרתיו היות ואין בכאן כוונת הושטה מיד ליד שרש"י אוסר אפילו בלי נגיעה כנפסק ביו"ד בסי' קצ"ה סעי' ב'. לכן הו"ל זה לכל היותר כישיבה על ספסל אחד שמתנדנד או על עגלה אחת וספינה אחת, ושם הרי פוסק הרמ"א בסי' קצ"ה סעי' ה' דרך דרך טיול אסור אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו מותר אע"פ שהוא ואשתו הם לבדן ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה, וכן בספסל מתיר כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם, וא"כ גם בנידוננו יש להתיר היות ועושים זאת לצורך ולא לבילוי ושעשוע בעלמא. וישיבה על ספסל יש לומר דגרוע זה בכלל בנידוננו, כי שמה הישיבה דרך חיבה היא, וכדמצינו שכותב לומר כן בהדיא התה"ד סי' רנ"א דישיבה על הספסל ביחד נראה בדרך חיבה דרך אוהבים להתקבץ יחד ולהתוועד בכה"ג ע"ש, ומשא"כ בנידוננו שאין בזה דרך חיבה כלל כי אם טירחא ומילוי חובת – עזרה, ויש להוסיף לציין דאע"ג דשם גבי ישיבה על ספסל י"ל דהוי דרך חיבה בכל זאת כותב התה"ד שם דחומרא בעלמא היא, והב"י בטור כתב דחומרא זו דישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה ע"ש. והוספתי חומרא שילבש אז כפפות על ידי ויהא זה להיכרא".
3. עי' טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ג') – "בעל ואשה שדירתם בקומה גבוהה ואי אפשר לאחד מהם להוריד את עגלת התינוק לבדו אל רחוב העיר בלי סיוע מהשני, מותר להם להוריד את העגלה ביחד באופן שיזהרו שלא לגעת אחד בשני, אלא הוא מלפנים של העגלה והיא מאחורי העגלה, או להיפך. שבמקום צורך כזה יש לסמוך על דעת המקילים בדין זה. וכן מותר להעלות את עגלת התינוק מקומת הקרקע אל קומת דירתם באופן הנ"ל. והוא הדין שמותר לבעל לסייע לאשתו בכך בהעלאת עגלת התינוק לאוטובוס או בהורדתה מהאוטובוס אל הרחוב".

ב. מחמיר.

1. מנחת יצחק (ח"ז סי' ס"ט ד"ה אולם) – "דאף דבדאי אסור להבעל ואשתו נדה להגביה ביחד קורה כבידה זה מצד זה וזו מצד זו, אף שאינם נוגעים זה בזה, דאף דאינו דומה להושטה מזל"ז או זריקה, דשם הכוונה ליטול או לזרוק מזל"ז, אבל כאן כוונת שתיהן לדבר שלישי, מ"מ בודאי לא עדיף מהמבואר בש"ע שם (סי' קצ"ה סעי' ה') דאסור לישב על ספסל ארוך שמתנדנדת ואינה מחוברת לכותל כשאשתו נדה יושבת עליו (מרדכי פ"ק דשבת) עכ"ל, וא"כ מכש"כ שאסור להגביה ביחד את הספסל וכיוצא בזה, וכ"ז נוסף על הטעם דשמא יגעו זב"ז".
2. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ג אות י"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ג, פתחי דעת פרק ט' הע' ח') – "אין שום היתר להעלות עגלה במדרגות או באוטובוס וכדו".
3. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ"ה) – "ולמעשה יש להחמיר בזה".
4. ששבה"ל (ש"ך ס"ק ג', סיכום אות ט"ו) – "דאסורים לשאת יחד אפילו חפץ כבד אע"פ שאינו מיד ליד רק נשיאה יחד".
5. הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק י"ט אייר תשס"ט, אהל יעקב אות א') – שאלה: "האם מותר לאיש ואשתו נדה להרים עגלת תינוק ביחד". תשובה: "יש לזהר".
6. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ח'–י') – "אסורים הבעל והאשה להרים יחד עגלת תינוק אפילו שהיא כבדה. בכלל איסור הושטה, שאסורים לטלטל חפץ או להחזיק בדבר אחד על ידי שניהם בבת אחת. דבר כבד המונח על השולחן, והאשה מחזקת בו שלא יפול על צדו, אסור לבעל לאחוז באותו הדבר כל זמן שהיא אוזנת בו".
7. בדה"ש (ס"ק כ"ו).
8. סוגה בשושנים (פרק כ"א סעי' ח') – "אסורים לדחוף או להגביה ביחד עגלת תינוק אפי' באופן שבדאי לא יבואו לידי נגיעה כגון זה בצד זה וזה בצד זה".
9. פרדס שמחה (ס"ק ה' אות ב') – "וכן לא ירים יחד עם אשתו חפץ, ואפילו הוא דבר כבד".
10. פותח שערי (סי' ט"ו סעי' י"ב) – "מנחת יצחק".
11. מראה כהן (עמ' ס"ה סעי' י"ב) – "אסורים לשאת ביחד עגלה ואפילו יש בה תינוק וקשה לאחד מהם להעלותו, וכן אסורים לדחוף ביחד עגלה אפילו כבדה".
12. (א) בשיעורים (תשע"ג) מיקל בשעת הדחק כמו החוט שני.
12. פרי טהרה (סעי' ט').
13. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "האם מותר לאיש ואשתו נדה להרים עגלת תינוק ביחד". תשובה: "לא".
14. פתחי דעת (פרק ט' סעי' ג') – "אסורים גם בנשיאה משותפת, כגון לשאת יחד עגלה וכדו".

ג. בשעת הדחק וכדו', יש להקל.

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה ד"ה ולהרים) – "ולהרים עם אשתו נדה משאוי כבד או לדחוף ביחד מטה ושאר כלים כבדים אף שאין על זה ראייה ברורה משמע שראוי להחמיר דהא תנן בזבים פ"ג מ"ב פורקין מן החמור או טוענין בזמן שמשאן כבד טמאים דשמא מתוך כובד המשא נשען זב על הטהור כדפי' הר"ש שם ורש"י בנדה דף ז', וא"כ אולי יש לחוש לאסור בשביל זה לאיש עם אשתו נדה, אף שלא דמו כלל דיני טומאה לדיני איסור משום שאין בזה ענין חיבה וגם לא ענין רגילות שיצטרכו היכר דאין זה דבר המצוי להרים משאות כבדות ולגרור מטות כבדות וכדומה, מ"מ יש לחוש ולאסור מצד דכל התרחקות יתירה עדיפא, ובמשא קל שאינה צריכה לסיועו אולי יותר חמור בזה דניכר קצת שהוא לחיבה".
- אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' פ"ג) – "דאם ליכא אחרים מותר והטעם דכיון דהוי דבר כבד ליכא חיבה".
- עי' אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קל"ז) – "שמותר, מאחר שבעצם לא סוחבים ביחד".

2. עי' הגרש"א זצ"ל (הליכות שלמה יום הכפורים פרק ה' הע' צ"ו) – "שיטת התשב"ץ ... דיש להקל בנשיאת תינוק מיד אשתו נדה משום דחי נושא את עצמו ... ולמעשה הורה דאין לסמוך על כך אלא בשעה"ד גדול, כגון בנסיעה באוטובוס שאין בידה להעלות את העגלה וכדו".
- עי' הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה ערכי רפואה ח"ג עמ' ל"ח) – "נכון להחמיר".
3. אבן ישראל (ח"ט סי' פ') – "דיש לדון דלשאת משא ביחד איש ואשתו לא נאסר כלל דלא הוה דרך חיבה, מ"מ יש לדון ולאסור מצד שמתנדנד ע"י נשיאת העגלה, והוה כיושבים על ספסל המתנדנד. אולם נראה דבדליכא אחר שיסייע לה להרמת העגלה, ויורד גשם דאי אפשר לחכות בחוץ על הגשמים, לאדם אחר, שפיר שרי בעלה ולסייע לה, עיין חינוך מצוה תקמ"ד דגם באדם איכא מצוות טעניה ופריקה".
4. הגר"ח פ"ש זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ז) – "שהיא לא יכולה לסייע לו בהגבהת חפץ כבד (אם לא בשעת הדחק גדול)".
5. דרכי טהרה (עמ' מ"ב) – "אין להרים יחד דבר ארוך או כבד, אלא אם אין אפשרות אחרת, כגון: להרים או להוריד עגלה של תינוק במדרגות כשאין אדם אחר שיכול לעזור, וכל כיוצא בזה".
6. חוט שני (ס"ק ג' אות ד') – "אם קשה לה להוריד או להעלות עגלת תינוק וכדו' במדרגות או באוטובוס, מותר שהוא אוהז בצד אחד של העגלה, והיא תאחוז בצד השני שבעגלה, וה"ל לכל כיוצא"ב כשהוא בשעת הדחק".
7. עי' תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ב) – "ובשעת הדחק גדול כשאי אפשר להניח העגלה למטה, ואי אפשר באחד, אף שבעלמא מביא בב"ח דלא מועיל שנוי להתיר ע"ש דמירי ביד שמאל או בבתי ידים וכדומה, אבל **בשנוי ממש** כשניכר, ובצירוף שאי אפשר אלא בשניהם וכבד, ואין זה דרך חיבה כלל נראה דיש למיקל על מה לסמוך".
8. לבושי עז (תמצית אות ז') – "בשעת הדחק מותר לגרור משא כבד יחד, אע"פ שמרגיש תנועותיה, וה"ל דמותר להוריד עגלה במדרגות עם אשתו נדה".
9. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ח).
10. דברי אור (ח"ב סוף סי' נ"ה) – "ובמקום שיש טורח כגון לסייע לאשתו בהעלאת עגלת תינוק לבית וכיוצא יש להתיר".
11. חוקת הטהרה (סעי' י"ב) – "נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר לשאת ביחד עגלת תינוק כיון שהיא כבידה, ונראה להקל בעת הצורך".
12. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ד) – "שמעיקר הדין להקל, רק שהאגר"מ טען שראוי להחמיר, ולכן אין להקל אלא לעת צורך".
- הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –
- מעיקר: "Can a husband and wife carry up a stroller together while she is a Niddah? R' Y. Berkovits wrote: yes. It is not הושה, since nothing is being transferred. R' Moshe zt'l says that he has no proof to assur, still he says that it is best to be machmir. One can be mekil לעת הצורך".
- ד. מר"מ – בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה אות ט"ז, "ולענין שישאו שניהם משא צ"ע"), דיני הרחקות (סעי' ב' אות ו').
1. ח"א (פסח כלל ק"ל סעי' י"ט אות ז') – "מגיד - אחרי זה יגביה הקערה, ונוהגין שכל בני ביתו מגביהין הקערה. ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק, ולכן יותר נכון שלעולם לא תגביה אשתו הקערה, כמו שנוהגין כמה גדולים". (א) אולי משום חשש נגיעה.
- ה. אחד מדבר בטלפון: האם השני יגביה החוט הארוך כדי לעבור.
1. מחמיר.
- (א) באר משה (ח"ג סי' קל"א אות א') – "השבתי לאסור דשמא ינוד חלק הטעלעפהאן שבידה ועוד דדומה לספסל המתנדנד דאסור".
- (ב) הגר"ש זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' ט', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ג).
- (ג) סוגה בשושנים (פרק י"ד הע' א' ד"ה ולענין אם אחד).
- (ד) עי' פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ"ט) – "יש להחמיר לכתחילה אם אחד מחזיק את השפופרת של הטלפון דאין לשני להרים את החוט כדי לעבור תחתיו".
- (ה) דיני הרחקות (סעי' ב' אות כ"ח).
2. מיקל.
- (א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' פ"ד).
- (ב) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ז).
- (ג) חוקת הטהרה (סעי' י"ג) – "אם אחד מהם מדבר בטלפון, והשני לא יכול לעבור אא"כ ירים החוט הארוך של הטלפון יש מחמירים לא להרים אותו, אך למעשה יש לנהוג כדעת המתירין".
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ח), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ סוף סי' רמ"ט).
- (א) ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה כשאחר, סיכום אות י"ח) – "כשאחד מהם אוהז בשפופרת הטלפון, מותר לנגוע בחוט המאריך בדרך הליכתו".
- (ב) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ה' הע' כ"ט) – "כשהבעל מדבר בטלפון והאשה רוצה להזיז את החוט אם נראה שמתעסקים בדבר אחד אסור ואם אינו נראה כדבר אחד מותר".

ו. לתלות כביסה, שניהם בבת אחת.

1. מיקל – ששבה"ל (סעי' ב' ס"ק ג' ד"ה כשאחד, סיכום אות י"ט, "מותר לתלות יחד על חבל כביסה אחד אע"פ שהחבל מתנדנד").
2. מחמיר – עי' פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל', "לכתחילה יש להחמיר בזמן נדחה שלא לתלות או להוריד שניהם בבת אחת כביסה מחבל אחד ואפי' אם החוט ארוך שלא יבואו לידי נגיעה, כיון דשניהם אוחדים בדבר אחד המתנענע"), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ו' הע' י"ט), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ה' הע' ל', "לתלות כביסה על חוט כביסה יחד אסור שנראה שמתעסקים בדבר אחד"), משמרה בטרה (סוף ס"ק כ"ב, "וכן לא יתלו שניהם יחד כביסה ע"ג החבל").

ט זריקה.

א. הלכה.

1. מחמיר – רמ"א (סעי' ב'), לבוש (סעי' ב'), יוסף אומץ (דיני נדה וערוה, עמ' שמ"ב), ב"ח (סוף ס"ק ב'), סד"ט (ס"ק ד', "ואין לזו מדברי הרמ"א"), מקור חיים (ס"ק י'), בית מאיר (סעי' ב', "נכון להחמיר"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ב'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ב'), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק ג'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ה'), מלבושי טהרה (סעי' ב'), ערה"ש (סעי' ה'), סעי' י"ד), ת"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ד'), טהרת ישראל (סעי' ז'), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' א'), ששבה"ל (סיכום אות י"ב), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ח), חוט שני (ס"ק ג' אות ו'), סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' ט"ז), לבושי עז (תמצית אות י"א), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ב'), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה אות י"ב, אות י"ג, "ואף במקומות שנהגו ע"פ המחבר שמזה שלא הזכירו בשו"ע אין סמך כלל להקל בזה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ה'), פרי טהרה (סעי' ו'), חוקת הטהרה (סעי' כ"א).

2. מיקל, אא"כ הוא דרך שחוק – תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח אות ה'), וולהשליך מידו לידה מותר שלא אסרו אלא על ידי חבור בהושטה"), שיירי כנה"ג (הג' הטור אות ד', "וכן הדעת נוטה דכיון דכל הרחקות הללו כדי שלא יבואו לידי הרגל דבר ע"י זריקה אין לגזור"), פרישה (ס"ק ג', "זריקות שאינם של חיבה מותר").

3. בני ספרד.

- א) מיקל, אא"כ הוא דרך שחוק – ערך לחם (למהריק"ש, "ועי' זריקה אין להחמיר כל שאינו דרך שחוק"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ה'), "והלכה כמתירים. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה".
- ב) מחמיר – חיד"א (שיורי ברכה אות ו'), יוסף אומץ סי' פ"ה ד"ה והרב, מורה באצבע אות ק"י, "אנן דאסרינן"), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב, "ואפילו לזרוק חפץ מזה לזה אסור"), דברי שלום (יו"ד סי' ע"ב, "נהגו בארץ ישראל לאסור זריקה מידו לידה, וכן להיפך מידה לידו. (יוסף אומץ"), דרכי טהרה (עמ' מ"ב).
4. מר"מ – דיני הרחקות (סעי' ב' אות ט').

ב. טעם להחמיר.

1. משום קורבה – שו"ת מנחת יעקב (סי' י"ג ד"ה ואין, "דזורק לידה ואיכא למיחש טפי לקירוב בשר").
2. מר"מ – בדה"ש (סעי' ב' ב"י ד"ה וכן, עמ' רס"ד, "לפי טעמו של המחבר שאיסור ההושטה הוא מפני חשש נגיעה לא שייך לחוש כן בזריקה ואולי דעת הרמ"א כדעת הרשב"א בתשובה שהבאנו בס"ק י"ט דהוא משום קורבה דאית ביה בהושטה וסובר הרמ"א בזריקה נמי איכא קצת קורבה ולכן גם הזריקה אסורה").

ג. חשש שבירה.

1. מיקל.
- א) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ו' הע' י"ח) – "אם זרקה אליו האשה כלי שאם לא יתפסו הוא יפול וישבר מותר לו לתופסו".
- ב) משמרה בטרה (ס"ק כ"ה) – "ואם יש חשש הפסד כגון הכלי הנשבר בזריקה יש להקל לתופסו באויר אבל לא בהושטה".
2. מר"מ.
- א) הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ג', עי' מכתב ד' אות ב') – "מה הדין זרקה לו חפץ שאם יפול לריצפה ישבר האם מותר לו לתופסו או לא".
- ב)

ד. לזרוק דבר על בגדיה.

1. מיקל [והמחמיר תע"ב].
- א) תוה"ש (ס"ק ב') – "אבל על בגדיה משמע דמותר ... ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה".
- ב) לחו"ש (לחם ס"ק ו') – "אבל על בגדי משמע דמותר ... ומ"מ המחמיר תע"ב".
- ג) טהרת ישראל (סעי' ז') – "יש להחמיר אפי' מלזרוק על בגדיה שעליה ... ותע"ב".
- ד) בדה"ש (ס"ק ל', ציונים ס"ק ס"ב).
- ה) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ח).
2. ראוי להחמיר.
- א) פרדס שמחה (ס"ק ו') – "ראוי להחמיר".
- ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ').
3. מחמיר.
- א) מקור חיים (ס"ק י').

- (ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ח, פתחי דעת פרק ט' הע' י"א) – "אסור לזרוק חפץ על בגדיה".
- (ג) ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה וכן, סיכום אות י"ב) – "ומחמירים שלא לזרוק על בגדיה או על סל וארנק שבידה".
- (ד) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ה') – "אסורים למסור או לזרוק זה לזה שום דבר. האסור חל הן אם המסירה או הזריקה נעשים מיד ליד, הן אם הם נעשים לתוך כלי [כגון סל או ארנק] שאוחזים ביד, והן אם הזריקה היא על הגוף או על הבגדים שעליהם".
- (ה) נטעי גבריא (פרק ט"ו סעי' י"ג) – "וכן זריקה לתוך זרועותיה או לתוך חיקה וכדומה אסור. וכן לא יזרקו חפץ על בגדו או על בגדיה כשלבושים בו, ואפי' על בגד שאינו צמוד על גופה כגון בשמלה ארוכה".
- (ו) פתחי דעת (פרק ט' סעי' ד').
4. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' י"ז).

ה. לזרוק דבר לתוך תיק שבידיה.

1. מיקל.
- (א) בדה"ש (ס"ק ל').
- (ב) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ט, חוקת הטהרה סעי' כ"א) – "אבל לזרוק חפץ לתוך שקית או ארנק שלה יש להקל בזה".
2. יש להקל במקום הצורך.
- (א) נטעי גבריא (פרק ט"ו סעי' י"ד) – "וכן יש להחמיר שלא לזרוק לתוך ארנקי שבידה, ולצורך יש להקל".
3. מחמיר.
- (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"כ, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ח, פתחי דעת פרק ט' הע' י"א) – "וכן אסור לזרוק לתוך ארנקה או לשקית שבידה".
- (ב) ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה וכן, סיכום אות י"ב) – "לשונו לעיל".
- (ג) עי' חוט שני (ס"ק ג' אות ז') – "יש להמנע מלזרוק דבר לתוך תיק או שקית שבידה, ובשעת הדחק מותר".
- (ד) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ה') – "לשונו לעיל".
- (ה) פתחי דעת (פרק ט' סעי' ד').
4. מר"מ.
- (א) לבנון נטע (סוף ס"ק ד') – "ועי' לקמן סי"ב בט"ז סק"ח משמע כשיש דבר בכלי והיא אוחזת הכלי וזורקה הדבר שבתוכו אין איסור אלא במים לרחוץ ע"ש".

ו. לזרוק חפץ לתוך עגלה שהיא דוחפת.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' י"ג, "מותר לזרוק חפץ לתוך עגלה שהיא דוחפת").

ז. לנפוח נוצה או עפר מבגדיה.

1. מיקל – תפר"י (ס"ק א'), "ולא תוסיפו פן תגרעו ח"ו", הר כרמל (יו"ד סי' י"ח), פת"ת (ס"ק ד', "עי' בשו"ת שבסוף ס' מנחת יעקב שכתב דאסור לאשה נדה להסיר מבעלה נוצה דרך נפירה ומביא ראייה מאמיר דשקיל גברא גדפא מיניה א"ל פסילנא לך לדינא ע"ש ועי' בתשו' הר הכרמל ח"י"ד סי' י"ח שדחה זה והעלה להתיר ע"ש גם הכו"פ כתב דאין להחמיר בזה"), לבושי עז (תמצית אות י"ב).
2. מחמיר תע"ב – תוה"ש (ס"ק ב', שו"ת מנחת יעקב סי' י"ג, "המחמיר תע"ב"), טהרת ישראל (סעי' ז'), לחוש"ש (לחם ס"ק ו').
3. נכון להחמיר – חיד"א (שיורי ברכה אות ד', יוסף אומץ סי' פ"ה, "ומ"מ נכון להחמיר, דכיון דצריך להתקרב טפי לנפוח, שיהיה סמוך ממש, אף שאינו נוגע, הוא קרוב לנגיעה"), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב, "ואם יש נוצה על בגדיה והוא נופח להסירה ברוח פיו, אסור הרב מנחת יעקב ז"ל, והגם דהאחרונים התירו בנפירה, נכון להחמיר"), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ט), פרדס שמחה (ס"ק ו', "ראוי להחמיר"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ט), דרכי טהרה (ריש עמ' מ"ג, "ראוי להחמיר").
4. מחמיר – סד"ט (ס"ק ד', "אין להקל"), מקור חיים (ס"ק י'), צמח צדק (סעי' ב'), מלבושי טהרה (סעי' ט', "ויש לחוש לדבריו"), בדה"ש (ס"ק כ"ט), ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה ובפת"ש, סיכום אות י"ג, "יש להחמיר"), חוט שני (ס"ק ב' אות י"ח, "אין לנשוף רוח כדי להסיר נוצה מבגדי אשתו נדה"), חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות ל"ט), יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ד', "אסורים להסיר זה מבגדו של זה, נוצה או שאר לכלוך וכיו"ב, הן ביד והן ע"י ניפוח בפה").
5. מר"מ – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ע"ה סוף אות ב', "וכל הנדון של המנחת יעקב (בשו"ת שבסוף ס"ס, הו"ד בפת"ש קצ"ה סק"ד) ממנפח אדם בית הפרס לענ"ד תמוה מאד, והלא ברור הדבר דהמזיק בהבל פיו חשיב כמזיק בידים כמו סוס שצנף חמור שנער דחייב, וכן המנפח בכלי זכוכית או המבעיר והמכבה בנפירת פה בשבת חייב חטאת, אולם כל זה דוקא באותם הדברים דאמרינן 'כחו' כגופו, משא"כ לענין טומאת משא, אף שאם מסיט את הטומאה על ידי דבר אחר גם כן טמא היינו מפני שנוגע בדבר שנוגע בגוף הטומאה, משא"כ בנפירת פה").

ח. לנפנף על השני בדף.

1. מחמיר, הוי דרך חיבה – בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב, "מיהו ודאי אסור שתניף עליו במניפה להביא לו רוח קר, כי זה הוי דבר חיבה, אף על פי שאינה נוגעת בו"), מנחת יצחק (ח"ז סי' ע' ד"ה ומש"כ, "ומש"כ דיש להחמיר דאין לאשתו נדה לאחוז בידה מניפה העושה אוריר קר על בעלה, משום דהוי מלתא דחבה, הוא דבר המסתבר ..."), בדה"ש (ס"ק כ"ט), הגר"ש איידר

זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ט), דרכי טהרה (ריש עמ' מ"א), עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ט), יסוד הטהרה (פרק ב' סוף הע' ד', "אסור לנופף במניפה כדי להשיב אויר על בן הזוג").

ט. להדליק מאור.

1. חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ה' הע' ל"ה) – "יש מקום להחמיר ולא להדליק מאור על אשתו נדה".
2. הגר"ח ש"ט"א (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות א') – "האם מותר להדליק מאור על אשתו נדה או שזה מדיני ההרחקות. תשובה: לא מצינו".
3. חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות ל"ט) – "ובענין להדליק וואנטאלטע"ר (פע"ן, fan) זל"ז נראה פשוט דמותר אכן אולי יש להזהר שלא תשב שם בשעת כח הראשון של הפע"ן שבא מכחו וכן נראה שלא יחזיקו זל"ז הפע"ן, כמו שכתבו האחרונים שלא תחזיק אור בידה שבעלה יתחמם עי"ז".
4. שיעור טהרה (פרק ז', עמ' קמ"א) – "וכן נקטינן להחמיר בין בניפוח הפה ובין בניפוח של דבר אחר כגון מניפה ומאוורר ... אבל להדליק המאוורר שמונח על השולחן או מזגן ולהעמידו כנגד השני מותר, וה"ה להדליק מפזר חום".

י. זריקה ע"י דבר אחר: אם החפץ מונח בכלי והיא מחזקת בידה את הכלי וזורקת את החפץ שבכלי לידו.

1. מר"מ – סד"ט (ס"ק י"ט), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"א).

יא. לגלגל חפץ וכדו'.

1. מחמיר.
- א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' י"ט) – "אסור לגלגל חפץ על הרצפה כדי שהשני יתפסנו".
- ב) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ג תשובה ב') – "אם מותר לגלגל חפץ על הרצפה מידו לידי אשתו נדה. תשובה, יש להחמיר, דדמי לזריקה שאסר הרמ"א סי' קצ"ה סעי' ב', וגם כאן שייך אותו הטעם לאיסור, אמנם יש עצה שלא יעצור הדבר המתגלגל בידו, אלא בנעלו או בבגד שעל מרפקו, כדמשמע בתורת השלמים שם ס"ק ב'. אבל המחמיר תבא עליו ברכה שלא לעשות עצה זו".
- ג) נטעי גבריא (פרק ט"ו סעי' י"ז) – "אסור לגלגל חפץ על הרצפה כדי שהשני יתפסנו, שזה בכלל איסור זריקה".
- ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ה) – "שה"ה שאסור לדחוף או להקפיץ משהו אצלה, אם היא תקבלנה, שאינו גרוע מזריקה".

יב. לזרוק למעלה.

א. מיקל, אא"כ דרך שחוק.

1. תפ"ר"י (ס"ק א') – "ואני ראיתי נוהגין שזורקין דבר כלפי מעלה ולא לנוכח אשתו כמתכוין לזרוק לידה, רק זורקה כלפי מעלה והיא פושטה ידה ומקבלת. זו לא הוי כזריקה ונוהגים בו היתר, ויש להקל דבלא"ה הכל חומרא בעלמא".
2. חיד"א (שיורי ברכה אות ו') – "יש נוהגים שאם יש בידו מפתח וכיוצא ורוצה ליתנו לה, זורק החפץ למעלה, וברדתו היא תקבלנו, ויש מי שכתב דשרי. וכן נראה לי ההדיוט להתיר, כיון דאף לזרוק מיד ליד שרו הרשב"ץ ומהריק"ש, אגן דאסרינן, תסגי להחמיר כשיהיה זורק בהדיא מיד ליד".
3. עי' חכ"א (כלל קט"ז סעי' ב') – "ויש מקילין לזרוק כלפי מעלה שלא לנוכח אשתו והיא פושטת ידה ומקבלה (כרתי ופלת)".
4. אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' פ"ט).
5. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ה') – "מותר לזרוק חפץ מאחד לשני שלא בדרך שחוק, והאשכנזים מחמירים בזה. וגם הם מקילים באופן שזורק לגובה ואח"כ יורד לידי האשה, שאין החפץ מגיע מחמתו לאשה".
6. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ד) – "כיון שאינו זורקו נוכח אשתו. וסברא הוא, שאין זה נחשב כזורקו לאשתו ... ולכאורה פשוט שאין לזרוק זכוכית וכדומה בענין כזה. שהא ע"כ הוכרחת אשתו לתפוס הזכוכית למנוע מלשבור, ושפיר נחשב כזורקו אצלה. וכן שמעתי מרי"ב של' למעשה ... ושמעתי מרי"ב של' שהרבה פעמים יבא לידי שחוק וקלות ראש וצריך לזהר מאוד".

ב. המחמיר תע"ב.

1. לחו"ש (לחם ס"ק ו').
2. צמח צדק (פסקי דינים סעי' ב') – "כאלו אינו מתכוין להגיע לידה והיא פושטת ידה ומקבלת".
3. מסגרת השלחן (דין ב' ד"ה כתב) – "המחמיר תעב"ט".
4. פתחא זוטא (ס"ק ה').
5. בדה"ש (ס"ק כ"ח) – "והמחמיר בזה תבא עליו ברכה".
6. חוט שני (ס"ק ג' אות ו') – "יש מקילין בזה והמחמיר תבוא עליו ברכה".
7. משמרה בטהרה (ס"ק כ"ד) – "מותר ... וכן הדין אם זורק לה לכיוון מעלה ולא לנוכח אשתו והיא מושטת ידה ומקבלת, והמחמיר בכ"ז תע"ב".

ג. נכון להחמיר.

1. ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה עוד, סיכום אות י"ב) – "וראוי להחמיר".
2. פרדס שמחה (ס"ק ו') – "ראוי להחמיר לכתחילה".

ד. מחמיר.

1. סד"ט (ס"ק ד') – "אע"פ שיש להקל מעיקר הדין מ"מ אין להתיר וכל המחמיר בענינים כאלה תע"ב".
2. ערה"ש (סעי' ה') – "אסור בכל עניין בין שהזריקה הוא במשך שוה בין שהזריקה למעלה או למטה אסור".
3. הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' י"ב, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ח) – "אין לזרוק דבר כלפי מעלה, ואשתו נדה תפשוט ידה ותקבלנו".
4. דרכי טהרה (עמ' מ"ב).
5. נטעי גבריאלי (פרק ט"ו סעי' י"ג) – "לא יזרקו זה לזו שום חפץ, ואפי' נזרק כלפי מעלה בלי כוונה שהשני יקבלו יש להחמיר לשני שלא לתפסו כשנופל".
6. פתחי דעת (פרק ט' סעי' ה').

ה. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' י"ח), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ').

1. פת"ת (ס"ק ד') – "בש"ט שבסוף ס' מנחת יעקב ... כתב שם שראה נוהגין שזורקין דבר כלפי מעלה ולא לנוכח אשתו כמתכוין לזרוק לידה והיא פושטת ידה ומקבלתו ויש להקל בזה ע"ש [אכן בס"ט כתב דאע"פ שיש להקל מעיקר הדין מ"מ אין להתיר וכל המחמיר בענינים כאלה תע"ב ע"ש]".
2. סוגה בשושנים (פרק ג' הע' י"ח) – "ואם זורק אחד מהם איזה חפץ על הכותל, שיקפוץ חזרה מכה הכותל ויתפסנו השני, אם דרך משחק ודאי אסור ... ובאינו דרך שחוק רק כדי למסור לה החפץ מסתבר דתלוי בהאי פלוגתא".

ו. כשזורק חפץ למעלה וחוזר תחתיו אז לכו"ע מותרת האשה לקבלו – משנה הלכות (ח"ה סי' ק"נ, ח"ו סי' קנ"ג, "ולפענ"ד ה' נראה בס"ד לפמ"ש בגמ' סנהדרין ע"ז ע"ב ואמר רב פפא זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב אמר ליה מר בר רב אשי לר"פ מ"ט משום דכחו הוא אי כחו תיזיל לעיל ואי לאו כחו הוא תיזיל לתחת אלא כח כחוש הוא עכ"ל ופרש"י והלכה לצדדין דרך נפילתה שלא נפלה כנגדו אלא כשהיא חוזרת לארץ היתה מתרחקת לצדדין אבל אם נפלה נוכחה והרגה פטור דלאו כחו הוא אלא היא חוזרת לארץ מאליה ע"כ ע"ש ובתשובה אחת הארכתי הרבה בזה ובדברי ר"ד שהביאו הר"ן ז"ל והוא דכשזורק אדם חפץ למעלה כל שיש מכחו בחפץ זה הולך למעלה ולאחר שנפסק כח זריקתו מכל וכל אז היא חוזרת למטה מטבע העולם שהארץ יש לה כח המושך אצלה כידוע אבל אם אין הדבר נופל תחתיו ממש אלא הולך לצדדין א"כ נראה מזה דאכתי יש בו מכה האדם ומכחו הוא שנופל לצדדין אף שכחו נקלש דהוא זרקו למעלה והחפץ נופל לצדדין מ"מ אכתי כחו מעורב שם אלא שכחו קלוש ולכן אין ביכולתו לדחפו עוד למעלה אלא לצדדין והבן. ולפ"ז נראה לומר דכשזורק חפץ למעלה וחוזר תחתיו אז לכ"ע מותרת האשה לקבלו כיון דבשעת נפילה כבר פסק כחו ונפלת מאליה ואין זה בכלל זורק מיד ליד כלל אבל כשנופל מכחו א"כ הו"ל מיד ליד דע"י כחו בא ובזה מדויק לשון הברכ"י וברדתה ודו"ק כי זה לפענ"ד דבר חדש ונכון".

1. לא נראה משאר פוסקים.

יא] חיבור.

א. הלכה.

1. מחמיר – יד אליהו (סוף סי' ס"ה), "במשנה י"א פ"ה דמכשירין האשה שהיה ידיה טהורות ומגיסה בקדירה אם הזיעו ידיה טמאות היה ידיה טמאות ומגיסה בקדירה אם הזיעו ידיה הקדירה טמאה ופי' הרע"ב לפי שההבל מחבר כו' מזה י"ל ראייה לדין אם רוצה האשה נדה להחזיק נר בידה כדי שישתה בעלה טאבק או לחמם עצמו בנר ההוא ועמ"ש פ"ח בסי' ק"ח שיש להזהיר שלא להבעיר הכלי של טבאקו מנרות של חלב לפי ששואב הלחלוות של חלב ומסתברא דהיינו דוקא כשמקרב הכלי אל הפתילה ומבעירה משם אבל להבעיר מראש השלהבת שהיא רחוקה מהפתילה דהתם מקלי קלי איסורא וליכא מששא ש"ד ובעל נפש יחמיר גם לזה עכ"ל: עמ"ש בשו"ת שבות יעקב סי' ס"ב"), פת"ת (ס"ק ג'), שירי טהרה (תשובה א', קנאת סופרים השמטות לחיבורי שירי טהרה ריש סי' י"ז, "הנה מה ששאל אם מותר להדליק הבעל נר מנר שביד האשה. הנה זה ודאי אסור ... כאן דנגיעה בה אסור ה"ה בנוגע בדבר שבידה כאלו נוגע בה, וגם לא גרע ממה דאסור שיגעו המטות זה בזה. ואין לומר דמטות שאני מכה דישינים שם. ויש חשש הרגל דבר. דא"כ אף בלי נגיעה יותסר. ובע"כ כיון דנדה מותר ביחוד דסוגה בשושנים כתיב. אין בזה איסור רק מצד נגיעות המטות. כנוגע בדבר אחר בה"), מקוה ישראל (סי' ז' סעי' ה'), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב), ערה"ש (סעי' ה'), "וכן כשאוחזת אש בידה לא יבעיר ממנה שום דבר כמו שפופרת של טאבא"ק וכיוצא בזה דההבל מחבר ויש בזה התקרבות"), מלבושי טהרה (סעי' ז'), טהרת ישראל (סעי' ח'), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ט'), משנה הלכות (ח"ב סי' פ"ד), בדה"ש (ס"ק כ"ה), ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה ובפת"ש, סיכום אות ד'), פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ב', עי' ס"ק ד' אות ו'), חוט שני (ס"ק ב' אות י"ח, "אין להדליק סיגריה מאש שבידיה"), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ט), קנה בושם (ח"א סי' פ"ו אות א', "ואע"פ שיש לדחות ראיותיו של היד אליהו, מ"מ כיון שהדבר יצא מפי היד אליהו לאיסורא והאחרונים הביאו דבריו להלכה אין להקל בזה"), דיני הרחקות (סעי' ב' אות כ"א).
2. מיקל – באר משה (ח"א סי' נ' אות י"ב, "אין להחמיר והמיקל לא הפסיד").
3. מר"מ – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה וראיתי), משיב דברים (ח"ב סי' ק"י, "וצע"ג"), פתחא זוטא (ס"ק ד'), לבושי עז (תמצית אות ח', "והדבר צ"ב"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' מ').

ב. **הבדלה**: להחזיק בידה נר ההבדלה, והוא מקרב ידיו ונהנה מהאור.

1. מיקל.

(א) **אג"מ** (יו"ד ח"ב סי' פ"ג) – "ובדבר אם מותר לבעלה לברך ברכת מאורי האש וליהנות מן האור כשאשתו נדה מחזקת נר הבדלה נראה **פשוט שליכא איסור בזה**, דל"ד למה שאיתא בפ"ת סק"ג מתשובת יד אליהו שאסור לבעלה להדליק הטאבא או לחמם עצמו בנר שמחזקת בידה וכן להדליק ממנו נר אחר, דהתם הוא מטעם שכתב שההבל מחבר הנר שמחזקת בידה לידיו שמתחממים בו, ובהדלקת הטאבא והנר הוא ודאי חבור, ואין צורך להראיה מהרע"ב פ"ה ממכשירין מי"א אלא לחמם הידים, וגם רק כשאכא זיעה מההבל כמפורש ברע"ב שם ובלא זיעה אולי יש להתיר גם לחמם ידיו, אבל ליהנות מהאור של הנר שליכא שום חבור ודאי מותר".

(ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ו) – "מותר לאשה להחזיק נר של הבדלה, כיון שזה לצורך הבטה בנר בעלמא בלא שהוא משתמש בנר".

(ג) **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' ט').

(ד) **משנה הלכות** (ח"י סי' ק"ל, ח"ב סי' פ"ד, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' כ"ו) – "ומיהו נלפענ"ד מאחר דדרך המבדיל ליקח נר ההבדלה בידו לאחר שהבדיל ולשפוך עליה מיינו או ממימי לכבותה ולהריח בה ולכן כדי להזכירו שלא יקח מידה **יש לה להחזיק ההבדלה בשמאלה** כדי שיהיה לו היכר ולא יקח מידה אלא תנוח ההבדלה על השלחן לאחר שיבדיל ואח"כ יקח המבדיל ויכבנה כנלפענ"ד".

(ה) **ששבה"ל** (ס"ק ג' ד"ה ולהחזיק, סיכום אות ד') – "ודאי שרי".

(ו) **בדה"ש** (ס"ק כ"ה) – "מותרת היא להחזיק בידה נר ההבדלה אף שהוא מקרב לו ידיו ונהנה מהאור ובבלבד שיזהרו שלא יגעו זה בזה".

(ז) **חוט שני** (ס"ק ב' אות כ').

(ח) **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ט).

(ט) **קנה בושם** (ח"א סי' פ"ו אות ג') – "מותר".

(י) **פרדס שמחה** (ס"ק ו' אות ב').

(יא) **פותר שער** (סי' ט"ו סעי' י"ח) – "מותרת להחזיק לו נר הבדלה".

(יב) **הגר"י בלסקי** שליט"א (halachically speaking שנה ב' מספר ז' הע' ע"ו).

(יג) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"א).

(יד) **יסוד הטהרה** (פרק ב' הע' ג') – "אפשר להקל שתחזיק האשה נר הבדלה לצורך בעלה".

(טו) **פרי טהרה** (סעי' י').

(טז) **דיני הרחקות** (סעי' ב' אות כ"ב).

(יז) **חוקת הטהרה** (סעי' י"א) – "מותר לאשתו נדה להחזיק הנר במוצאי שבת בהבדלה כדי לברך עליו ולראות בידיו מהאש".

2. מחמיר.

(א) **בית ישראל** (ח"א סי' י"ד) – "אין לברך בורא מאורי האש על נר שביד אשתו נדה משום הרגל דבר וקירוב בשר".

3. **מר"מ** – **ציץ אליעזר** (ח"ב סי' נ"ח אות ה' ד"ה ויעוין), **סוגה בשושנים** (פרק כ"ה סעי' ט').

(א) **שפע טהרה** (ס"ק כ"א) – "מותר להבעל לשפוך יין על נר הבדלה שאשתו נדה אוחזת".

ג. **אור הנר לקריאה**.

1. מיקל.

(א) **בית ישראל** (ח"א סי' י"ד) – "אין איסור לאשה נדה להאיר בנר שבידה לבעלה לכל דבר".

(ב) **קנה בושם** (ח"א סי' פ"ו אות ג' ד"ה ולענ"ד) – "אין שום חשש ואיסור לאשה נדה להאיר בנר שבידה לבעלה ולא מצינו חילוק בזה אם צריך לעיין מרחוק או מקרוב".

(ג) **פסקי משנה הלכות** (פרק ה' סעי' כ"ז) – "מותר להחזיק נר או פנס כדי להאיר לשני בזמן נדתה".

(ד) **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' ט') – "מותר לה להאיר לבעלה בנר או בפנס שבידה כשהוא הולך במקומות אפלים".

(ה) **בדה"ש** (ס"ק כ"ה) – "שמותר לאחד מהם להשתמש לאור הנר שביד השני לקריאה וכדומה".

(ו) **פרדס שמחה** (ס"ק ו' אות ב') – "מותר לה להחזיק נר בשביל להאיר לו".

(ז) **חוט שני** (ס"ק ב' אות כ') – "מותר להחזיק נר או פנס להאיר לה".

(ח) **סוגה בשושנים** (פרק י"ט סעי' ה') – "מותרת האשה להחזיק נר בידה להאיר לבעלה וכן מותר הבעל להחזיק נר בידו להאיר לאשתו".

(ט) **דיני הרחקות** (סעי' ב' אות כ"ד).

2. מחמיר.

(א) **הגריש"א** זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ו) – "אסור לה להחזיק נר בשביל שיוכל לקרוא, כיון שמשמש בנר שבידה".

יב] תינוק.**א. הלכה.****1. מיקל.**

- (א) **תשב"ץ** (ח"ג סי' נ"ח אות ה', סי' ר"ל) – "וליתול מידה התינוק נראה שמותר דחי נושא את עצמו. ולהשליך מידו לידה מותר שלא אסרו אלא על ידי חבור בהושטה".
- (ב) **חיד"א** (שו"ת ברכה אות ז') – "ליתול מידה תינוק שרי, כיון דהחי נושא את עצמו. הרשב"ץ".
- (ג) **פת"ת** (ס"ק ג').
- (ד) **מקוה ישראל** (סי' ז' סעי' ו').
- (ה) **אמת ליעקב** (דברי חכמים יו"ד אות נ"ב) – "להתיר".
- (ו) **דרכי טהרה** (עמ' מ"ג).
- (ז) **מראה כהן** (שמעתי, עי' פרק ה' סעי' ז').
- (ח) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' ש"ג) – "שהמנהג להקל כהתשב"ץ אף שהוא חידוש (ור"ב של"ה החמיר לעצמו). וגם שיש להקל אפילו אם לא רוצה התינוק לילך וצריך ליקח אותו וכפשוטו הבנת הפת"ת בתשב"ץ (בשם רש"ז א"צ"ל). וכן נראה לו להתיר אפילו אם הוא ישן (ודלא כה'אולי' בבדה"ש שם). [אא"כ כפות או חולה, וכמש"כ הפת"ת שם בשם המג"א]. וע' במראה כהן עמ' סד שכתב להקל רק אם התינוק נמשך מאליה. [ומה שציין בפשוטו שכ"כ בפת"ת, צ"ע הוא]. ומסיים שיש שכתבו שאין לנהוג כן למעשה (ומציין לשבה"ל). ושמעתי מרי"ב של"ה שבכל ענין הוא יכול ליקח ממנה אם היא אינה מסייעת כלל בנתינה. נמצא שאינו קבלה' אלא 'לקיחה', ואינו אסור לו אלא לקבל ממנה".
- (1) **תלוי בהכללים של חי נושא את עצמו** – **פת"ת** (ס"ק ג', ונראה דאם התינוק קטן או חולה או כפות אסור דאז לא שייך לומר חי נושא את עצמו), **מקוה ישראל** (סי' ז' סעי' ו'), **בית יצחק** (יו"ד ח"ב סי' י"ח אות ד'), **לבושי מרדכי** (תנינא או"ח סי' מ"א ד"ה אחרי), **דרכי טהרה** (עמ' מ"ג), **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' ש"ג, "שהיינו בתינוק שעדיין אינו יכול להפוך את עצמו, והוא בערך בגיל 3-6 חדשים").
- (2) **התינוק ישן** – סוגה בשושנים (פרק כ"א סעי' ג', "ויש להסתפק"), **בדה"ש** (ציונים ס"ק כ"ד, "ואולי גם בתינוק הישן יהא אסור אף לדעת התשב"ץ").
- (3) עי' או"ח סי' ש"ח סעי' מ"א, לשיטות ומ"מ.
- 2. מחמיר.**
- (א) **פרדס רמונים** (שפתי חכם ס"ק ג') – "לפי מה דקיימא לן דאפילו ע"י זריקה אסור, כל שכן דאסור להם לקבל תינוק זה מזה".
- (ב) **מלבושי טהרה** (סעי' ח') – "שאיין להקל בזה".
- (ג) **הג' יד שאול** (על רמ"א סעי' ב') – "ויש להחמיר שלא ליקח מידה התינוק".
- (ד) **הו"ד פתחא זוטא** (ס"ק ד').
- (ה) **ערה"ש** (סעי' ה') – "אין ליתול תינוק מידה או היא מידו ... עי' פ"ת סק"ג בשם תשב"ץ ותמיהני איזה עניין הוא לחי נושא את עצמו".
- (ו) **טהרת ישראל** (סעי' ו').
- (ז) **שפע טהרה** (ס"ק ג') – "אין מוסרין קטן מידו לידה אפי' יכול לילך בעצמו, ואין אומרים שחי נושא את עצמו".
- (ח) עי' **משנה הלכות** (ח"ו סי' קנ"ג, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' כ"א) – "לדידהו שומעין שכתבו להחמיר והמיקל בדבר יש בו משום פורץ גדר. ומיהו היכא דא"א באופן אחר כגון שנוסעים בדרך ואין מקום להניח התינוק שיוכל הבעל ללקחו או כיוצא בזה שא"א באופן אחר כדאי הוא התשב"ץ לסמוך עליו **בשעת הדחק** כזו כנלפענ"ד אבל בלאו הכי המיקל בדבר יש בו משום פורץ גדר".
- (ט) **הגר"ש"א זצ"ל** (פתחי דעת פרק ט' הע' י"ג) – "שאיין היתר זה מרווח ואין להזדקק לו".
- (י) **שבה"ל** (ח"ב סי' צ"ב, סי' ק' על סעי' ב', ח"ד סי' קי"ב אות ב', ששבה"ל ס"ק ג' ד"ה עוד, סיכום אות ו') – "נראה דהתשב"ץ עצמו לשיטתו בזה שכ' בס' נ"ח דלהשליך מידו לידה מותר שלא אסרו אלא ע"י חבור בהושטה, **אבל לדידן** דקיי"ל דע"י זריקה מידה לידו נמי אסור, לא גרע הושטת תינוק עם כל סברות המקילים מזריקה דאסורה".
- (יא) **בדה"ש** (ציונים ס"ק כ"ד).
- (יב) **חוט שני** (ס"ק ב' אות ט', ס"ק ג' אות ג').
- (יג) **אבני ישפה** (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – לשונו לקמן.
- (יד) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ב' ס"ק ז') – "וכשם שאסור להושיט חפץ כן אסור להושיט תינוק, וגם תינוק גדול אסור".
- (טו) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"א).
- (טז) **יסוד הטהרה** (פרק ב' הע' ה').
- 3. לצורך מיקל.**
- (א) **אג"מ** (דברי חכמים יו"ד אות נ"ב) – "שיש סברות להתיר (סברת הערה"ש, וגם שלפעמים זה מצטערת האשה, אם לא יכלה לעשות זה) וממילא נטה להתיר בצורך".
- (ב) **הגר"ש"א זצ"ל** (משנת השלחן תשובה רי"ט, דברי חכמים יו"ד אות נ"ב, עי' אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ע"ז, עי' אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ב) – "יש להחמיר מלקחת תינוק מידו לידה ולהיפך, ובשעת הצורך יש להקל בתינוק גדול שמתפרק לבד".

4. הולך בעצמו.

(א) מיקל.

(1) חוט שני (ס"ק ב' אות ט', ס"ק ג' אות ג') – "אם התינוק מטה עצמו אליו לבדו מותר".(2) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ה).(3) עי' הגר"פ"ש זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ב) – "שכל ההיתר (בא מהערה"ש) שכשמעביר התינוק, מגביה ידיו ("stretches hands") להשני, (ואם לאו, אסור)".(4) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "מסירת תינוק מן הידים שלו לידיים שלה רק מותר אם התינוק הולך מעצמו ומושיט ידיו שיקבלו אותו, כמו שכתב הפתחי תשובה סי' קצ"ה ס"ק ג'".

(ב) מחמיר.

(1) פתחי דעת (פרק ט' סעי' ו') – "והאיסור בזה אף אם התינוק עובר מעצמו מזה לזה".5. מר"מ – אז נדברו (ח"ו סי' נ"ט אות ב', עמ' ק"ס, עי' ח"ז עמ' קצ"ב), פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ג'), פרי טהרה (סעי' ז'), דיני הרחקות (סעי' ב' אות י"ג).(א) הגר"ש זצ"ל (מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ע"ה אות ב') – "כיון דגברא רבה אמר מילתא, הנני לבאר דהתשב"ץ סובר דכיון שעיקר איסור זה לא נזכר מפורש בגמ', לכן מצינו לומר דלא אסור כי אם בכה"ג שהכל נעשה רק על ידי הבעל והאשה, אבל בכה"ג דאיכא נמי איניש אחרינא דקמסייע להו להושיט או לקבל, אפשר דשרי, וכיון שכן גם בתינוק הרי הנשוא קמסייע להו, וכיון דהתוס' בריש פרק ר"א דמילה סברי דבתינוק בן ח' ימים אמרינן חי נושא את עצמו, ה"ה נמי הכא. והן אמנם דהו"ל כזה יכול וזה אינו יכול דחשיב רק כמסייע שאין בו ממש, מ"מ בכגון דא שפיר סובר דסגי בסיוע כלשהו של גוף אחר".(ב) מנחת פרי (קונ' התשובות סי' כ"ד) – "קנה בשם ... ולענ"ד אין לאסור בזה דעד כאן לא אסרו בנגיעה ע"י ד"א היכא שנוגע הבעל בדבר שמחזיקה דע"י נגיעתו בחפץ חשיב כנוגע בה, אך כשמתעסק עם תינוק הנמצא בחיקה, אינה מתיחסת נגיעתו לאשה רק לתינוק, הגע עצמך אשה נדה המוליכה אדם חולה רח"ל היושב בכסא גלגלים מסתבר דמותר לבעלה להגיש משהו לאדם היושב בכסא, אף שאם תוליד עגלה יש מקום לאסור לבעלה להניח חפץ בתוך העגלה. אלא דבתינוק יש להמנע מלעשות כן כיון דיש חשש שיגע באשתו".(ג) ברכי אשתו – עי' לעיל, 'הושטה' לשיטות ומר"מ.

ב. לקחת תינוק מהעגלה כשהשני תופס.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' י"ד, "מותר ליטול וליתן התינוק בהעגלה כשהשני תופס בידו את העגלה").

ג. להניח תינוק על שמיכה.

1. מיקל – מראה כהן (עמ' ס"ה אות ט', "ואולם מותר להניח תינוק במטתה של האשה אף כשהאשה שוכבת באותה עת במטה, ואף אם התינוק יהיה מונח במקצת על השמיכה שהאשה מתכסה בה כעת").

2. מחמיר – יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ד', "ולכן כשמניחים תינוק על מטת בן הזוג. יש להקפיד שלא להניחו על השמיכה שבן הזוג מתכסה בה, וראוי להקפיד שלא להניחו אפילו על חלק השמיכה שאינו מונח על גופו של בן הזוג, אלא יניחו על המטה ולא על השמיכה").

3. מר"מ.

(א) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ז, עי' הע' פ"ד, עי' פתחי דעת פרק ט' הע' י"ד) – "השמיכה או הסדין בעת שמתכסה בה, דינו כדין בגד שעליה, ואסור לנגוע בו. אכן מותר להניח תינוק על חלק השמיכה שאינה מכוסה בה. ובמקום צורך גדול, שאי אפשר לה ליקח התינוק רק באופן שיניח עליה, יש להתיר".(ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ט"ו) – "מותר להניח חפץ או תינוק לאשתו במטתה בעת נדתה אף כשהאשה שוכבת עם במטה אולם על השמיכה שהאשה מתכסה בה כעת אף בחלק שזה לא עליה רק על המטה ראוי להחמיר לא להניח על זה חפצים".

ד. לנשק תינוק שבידה.

1. עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ה. ליגע תינוק ביד אשתו, נתינת מאכל בפה, נתינת דבר לתינוק.

1. מיקל.

(א) חוט שני (ס"ק ב' אות ח' ["וללטף תינוק", רק בדפו"י], אות י"ב) – "מותר לגעת וללטף תינוק שמחזקת אשתו נדה ... מותר להאכיל תינוק כשהוא בידה, או ליתן לו תרופה בפיו וכדו', וכן מותר לטפטף טיפות אונים לתינוק כשהתינוק בידה, ודוקא שיזהרו לא יגע אחד בשני".(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ד' ד"ה וכן) – "ילד הנמצא בזרועות השני ... להאכילו מותר".(ג) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ה).(ד) מראה כהן (עמ' ס"ה סעי' י') – "אשה המחזיקה בידה ילד מותר לאביו להאכילו [וכן ליתן לפיו מוצץ וכל כיוצ"ב] אם אין חשש שיגעו זה בזה".מראה כהן (פרק ה' הע' י"ג) – "כן נראה פשוט, משום דאין זה בגדר נתינת חפץ ליד האשה שנאסר אף בחפץ ארוך, דכאן המסירה מתייחסת אל הילד".

- (ה) מנחת אשר (מכתב בס' אמרי יוסף סוף ח"א עמ' ל"ד אות ו') – "מה שהביא בשמי דאסור לבעל לנגוע בתינוק שביד אשתו אא"כ גדול הוא ויכול ללכת, מעולם לא אמרתי כדברים האלה, ואין בהם טעם, אדרבא אמרתי שלא מצינו שום איסור לנגוע במה שביד אשתו נדה, ולענ"ד מותר מעיקר הדין גם להאכיל תינוק שביד אשתו ולתת לו מוצץ וכדו".
- (ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל סוף הע' ש"ג) – "שמותר ליתן דבר ליד התינוק שבתוך ידה, אף אם החפץ הוא בשבילה. ודווקא אם אינו שחוק וקלות ראש".
2. לצורך, מיקל.
- (א) הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ב, משמרת הטהרה פרק ח' הע' נ', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ו, עי' פתחי דעת פרק ז' הע' כ"ב) – "אם יש צורך ליתן לתינוק מוצץ להרגיעו או כשיש צורך ליתן לו אוכל כשהוא בידה – מותר".
- (ב) בדה"ש (ס"ק כ"ז) – "אם הדבר נחוץ ... יש להתיר בזה".
- (ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"ב).
- (ד) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' כ"ג) – "מותר ליתן לו מוצץ להרגיעו או לאכול כשהוא בידה ויש צורך בדבר".
3. בשעת הדחק, מיקל.
- (א) באר משה (ח"א סי' נ', ח"ג סי' קל"ט אות א') – "התירתי שהבעל יתן לאכול לתינוק כשהוא מחזיקו בידו והיא נדה, וכן להיפך ... אם אין התינוק רוצה לאכול באופן אחר וההורים מצטערים ממה שאין התינוק אוכל כהוגן".
- (ב) יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ה') – "כשאחד מבני הזוג אוחז תינוק בידו, אין לשני להכניס מוצץ בפיו או להאכילו. אולם במקום הדחק, כגון שצריך לטפסף לתוך עיני התינוק לצורך רפואה, והתינוק אינו מניחם, אפשר להקל".
4. מחמיר.
- (א) ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה וכן, סיכום אות ו') – "שלא ליתן מאכל לתינוק שמחזיקה בידה".
- (ב) ויען יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות ה') – "אם מותר לבעל ליתן חפץ ליד התינוק שבידי אשתו נדה, מסתבר לאסור, דדומה להושטה לידה".
- (ג) קנה בושם (ח"א סי' פ"ו אות ד') – "נגיעה ע"י דבר אחר אסור באשתו נדה ... ולפי"ז פשוט דגם בנתינת מאכל לתינוק היושב בחיק אשתו נדה ג"כ אסור".
- (ד) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אסור להאכיל תינוק בקבוק כאשר הוא בידי אשתו נדה, שהרי זה כאילו שנוגע באשתו כיון שהתינוק הוא בידים שלה".
- (ה) עי' סוגה בשושנים (פרק כ"א סעי' ו') – "נכון להחמיר שהבעל לא יאכיל ולא ימסור מוצץ או שאר חפץ לתינוק שבידי אשתו".
5. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ"ד), דיני הרחקות (סעי' ב' אות ט"ז, אות י"ז).

1. ששניהם יחזיקו בידי של ילד.

1. מיקל.
- (א) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' ל') – "מותר להם לאחוז ילד המהלך ברגליו, והוא אוחז בידו א' והאשה בידו השניה".
- (ב) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "מותר לטייל בעל עם אשתו נדה ושניהם מחזיקים יד אחת של הילד, כיון שהילד הוא הולך מעצמו והם רק מלווים אותו, ודומה לפתחי תשובה סי' קצ"ה ס"ק ד".
2. מחמיר.
- (א) הגר"ש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ז' הע' כ', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות נ"ג) – "אין ללכת עם אשתו נדה כשמחזיקים בידי של ילד משני הצדדים, כי הוא ענין של קורבה".
- (ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' כ"ב) – "אסור שהבעל יחזיק יד של ילד בצד אחד ואשתו תחזיק הילד בצד השני וללכת עמו בעת נדתה".
3. מר"מ.
- (א) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ה' הע' כ"ו) – "אין ראוי ללכת עם ילד כשזה נותן לו יד מצד זה וזה נותן לו יד מצד שני, דהילד מחברם".
- (ב) הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב אות ז') – "שאלה: האם מותר לבעל ואשתו לטייל עם הילד שלהם ולהחזיק את ידי שניהם ביחד. תשובה: המחמיר תבוא עליו ברכה (אם אין מוכרחים)".

2. לדחוף ילד על נדנדה (swing) אחד אחר השני.

1. מיקל.
- (א) עי' הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב אות י"א) – "שאלה: האם מותר בעל ואשתו נדה לדחוף ילד על נדנדה, אחד אחרי השני או שמא זה אסור שמא משום דהוי כזריקה זה לזה. תשובה: המחמיר תבוא עליו ברכה (אם אין מוכרחים)".
- (ב) אבני ישפה (אהל יעקב ט' תשרי תשע"א) – "בדבר הבעל ואשתו דוחפים ילד על הנדנדה אחד אחר השני, נראה לי שהדבר מותר כיון שאינם נוגעים בילד באותו הזמן לא נחשב הושטה או זריקה אחד לשני אלא שתי פעולות שונות שמותר".
- (ג) חוקת הטהרה (סעי' י"ז) – "נראה שמותר לדחוף ילד המתנדנד על נדנדה קודם הבעל ואחר כך אשתו נדה או להיפך, כיון שזה לא דמי לזריקה או הושטה, אלא זה שתי פעולות שונות".

יג] קוואטר: להכניס התינוק לברית מילה - בזמן אשתו נדה.**א. מחמיר.**

1. בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ח אות ד') – "אין נוהגין להתיר במילה דהרי יכולה ליתן לאחר והאחר יתן לבעלה".
2. לבושי מרדכי (תנינא או"ח סי' מ"א ד"ה אחרי) – "כבר נוהגים בענין זה שהאשה מושיט לבתה או ע"י בנה לידי אביו או מניחים על הספסל והסנדק נוטל מעצמו".
3. דר"ת (ס"ק ט').
4. הגריש"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ח) – "חובת הזהירות מוטלת על המשפחה שלא לעשות קוואטר כשאשתו נדה, וע"כ גם אין מקום לעשות כן בשתי כריות, או להעמיד אדם שלישי שיהיה הדבר תמוה לרבים".
5. הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב') – "נדה, המנהג דאין מקילין להיות בני הזוג קוואטר אף בשני כריות".
6. ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה אין, סיכום אות ה') – "כשהם 'קוואטר' אין להושיט התינוק מדו לידה, וגם לא כשמונח מעל שני כרים ולוקח רק העליון".
7. ששכ"ה (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב') – "להנהיג שיעמוד אדם שלישי מתווך בין האשה לאיש, ועדיף לנהוג כן בכל ברית".
8. אבני ישפה (אהל יעקב יום רביעי ז' תשרי תשע"א) – "בעל ואשתו נדה יכולים להתכבד עם קוואטר, אלא שלא מוסרים מיד ליד ושמם התינוק על שולחן או דרך אדם אחר".
9. פרדס שמחה (ס"ק ה' אות ג', שיעורי טהרה עמ' קל"ט [לשונו לקמן]) – "אסור להם להושיט זל"ז".
10. בדה"ש (ס"ק כ"ד) – "אסור להושיט את התינוק מזה לזה ואף לדבר מצוה כגון בברית מילה שנוהגין שאשה מכניסו לחדר המילה ונותנתו לבעלה (שקורים קוואטרי)".
11. חוט שני (ס"ק ג' אות ח', הנהגה כהלכה פרק ו' הע' ט') – "אסור לאיש ולאשתו כשהיא נדה, להיות 'קוואטר' בברית מילה, שהרי אסור למסור מידה לידו".
12. מראה כהן (עמ' ס"ה אות ח') – "אין לאיש ואשתו נדה להיות 'קוואטר' [היינו שמביאים את התינוק למקום בו עורכים את הברית מילה] דיש בזה משום איסור מסירה מידה לידו".
13. אוצר הברית (פרק ג' סי' י"ב סעי' ה') – "רוב הפוסקים אוסרים".
14. יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ה') – "אסורים להיות קוואטער".
15. פרי טהרה (סעי' ח').
16. משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' כ"ב).
17. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ח, חוקת הטהרה סעי' ט"ו) – "זוג שנתכבדו להיות קוואטר בברית מילה והאשה בעת נדתה אסור להושיט התינוק אפילו לדבר מצוה כזו, ואפילו בשינוי כגון על ב' כרים שהתינוק על העליון ולוקחים רק העליון, ויש מקילים בשינוי, אולם נראה שיותר טוב להניח התינוק על השלחן או על הכסא, והבעל יקח משם".
18. נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ד') – "אין היתר להיות קוואטער בברית מילה, אא"כ תניח התינוק על השלחן או ע"י אחר, ואפי' מושיטה לו ע"י שני כסות האשה בבסת אחד ובעלה בשני אסור".

ב. לעשות ע"י אחר, להניח התינוק על העמוד, וכדו'.

1. מיקל – פסקי חת"ס (נדה פרק י"ג סעי' ב', "האשה בזמן נדתה יכולה ליקח קוואטרין ותמסור התינוק לבעלה על ידי ילדה המפסקת בינו לבינה כאשר שכיח וידוע כמה פעמים או להניח התינוק על העמוד והוא יקבל משם"), בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ח אות ד', לשונו לעיל), לבושי מרדכי (תנינא או"ח סי' מ"א ד"ה אחרי, לשונו לעיל), אז נדברו (ח"ו סי' נ"ט אות ב'), ששכ"ה (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', לשונו לעיל), אבני ישפה (אהל יעקב יום רביעי ז' תשרי תשע"א, לשונו לעיל), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ו' הע' ט'), שיעורי טהרה (עמ' קל"ט, לשונו לקמן), נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ד', לשונו לעיל), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ח, חוקת הטהרה סעי' ט"ו, לשונו לעיל).
2. מחמיר – הגרש"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', "שאלה: בכדי שלא יבואו למכשולים במסירת הקוואטרין לקוואטר, מה עדיף להנהיג, האם להכניס התינוק בשתי כריות תחתון ועליון, והבעל יקח את התינוק עם כר העליון, או להנהיג שיעמוד אדם שלישי מתווך בין האשה לאיש, או לגמרי להתעלם מענין זה. תשובה: לא היתה דעתו נוחה שיעשו דבר שהוא מורגש"), הגריש"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ח, לשונו לעיל), הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', לשונו לעיל).
3. בסגולה לזכות בזש"ק.
 (א) הגר"ח ק"שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ד' אות ד') – "בסגולה לזכות בזש"ק להיות קוואטר האם גם כשני הזוג מעבירים ע"י אדם שלישי יש הסגולה או רק כשמעבירים מיד ליד. תשובה: לא ידוע לי".
 (ב) שיעורי טהרה (עמ' קל"ט) – "אלא תניחנו על השולחן והוא יקחו. [הסגולה לזש"ק היא גם באופן זה]".

ג. לעשות בשתי כריות וכדו'.

1. מיקל – חיד"א (יוסף אומץ סי' פ"ה, "יש להקל כשהוא לדבר מצוה וברגע קטון ואקראי פעם ביובל הא כיצד שאשה יולדת באוות נפשה רצתה להיות סנדקת לבן הילוד והמנהג שלוקחת הילד ומוליכתו לבית שעושין המילה ונותנת ליד אבי הבן ונוהגין לתת הילד ע"ג כסת קטן וקושרין אותו בכסת קטן זה ובן ניתן לאביו ואומר איזה פסוקים ונותנו לסנדק יושב על כסא. ושמעתי דיש נוהגין בשלוניקי יע"ש ושר"ו חכימיא לילודת שתהיה סנדקת ויתנו שני כסות קטנים ויקשרו הילד עליהם להציע על כסתן והילודת תאחז הילד וישימו לה ידים בכסת הראשון ואבי הבן ידו אוחזת בכסת השני ע"כ שמעתי. וכן נראה להתיר דהרואה יראה בשיטה מקובצת כתובות על דף ס"א דמייתי מספר יראים ומהתוספות דשרי להושיט מיד ליד רק שלא יגע בבשרה והכי מוכח

מדברי רש"י מ"ק שהביא שם והגם שרש"י היה נזהר כמ"ש שם ובספר שבלי הלקט ח"ב סימן ע"ז וכן כתבו ז"ל שיש לזהר בנ"ד שהוא למצוה וכמו רגע ופעם א' בימיה ויש שינוי שנותנין הילד על שתי כסותות ואינו נוגע בבשרה כלל נראה להתיר"), תרומת כסף (יו"ד סי' ד', "אנכי הרואה כזה דהתירה לחד צורבא מרבנן ראה ויתר...").

2. מחמיר – הגרשז"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', לשונו לעיל), הגרשז"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ח, לשונו לעיל), ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה אין, סיכום אות ה', לשונו לעיל), שיעורי טהרה (עמ' קל"ט, "ולהלכה לא קי"ל כהחיד"א אלא כמ"ש בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' י"ח אות ד' ולבושי מרדכי או"ח סי' מ"א דרכי תשובה סק"ט דאין להתיר ע"י ב' כריות, דגם בשינוי אסור להושיט וגם ע"י הפסק בגד, ותניח התינוק על השולחן והוא יקחנו משם, וכן הלכה רווחת לאסור, וגם בני ספרד שדרכם לפסוק כהחיד"א יש להם להחמיר בזה, וכ"כ במסגרת השולחן הספרדי, אלא תניחנו על השולחן והוא יקחנו"), נטעי גבריאל (פרק ט"ו סעי' ד', לשונו לעיל).
3. מר"מ – מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' נ"ח, חוקת הטהרה סעי' ט"ו, לשונו לעיל).

- ד. מר"מ – בית אבי (ח"ב סי' צ"א), אז נדברו (ח"ו סי' נ"ט אות ב', עמ' ק"ס), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קמ"ז), דרכי טהרה (עמ' מ"ג), דיני הרחקות (סעי' ב' אות י"ב), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ב).
- א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' פ"ב, הע' ר"ח) – "היכא דקשה להשתמט כיון דהוא ברכים במקום מצוה יש להקל בזה".
2. הגרשז"א זצ"ל (הבט לברית עמ' תע"ז אות ב', הליכות שלמה יום הכפורים פרק ה' הע' צ"ו) – "לא היתה דעתו נוחה שיעשו דבר שהוא מורגש".

יד] היכר בשעת אכילה - סעיף ג'.

משנה (שבת דף יא.) – "לא יאכל הזב עם הזבה, מפני הרגל עבירה".

א. הלכה - שלחן אחד.

1. מיקל [רק בקערה אחת מחמיר] – רמב"ם (אסו"ב פרק י"א הל' י"ח, "ולא יאכל עמה בקערה אחת"), דר"מ (ס"ק ב', "ובמדינות האלו הוא המנהג בכל מקום שראיתי שאוכלת עמו על שולחן אחד אבל לא בקערה אחת"), דברי שאול (יוסף דעת בהשמטות סעי' ג', "צדקו בזה דברי רבינו דדי אם נאסר בקערה אחת ולא בשולחן אחד"), ערה"ש (סעי' ז', "וכמדומני שעתה אין נזהרין בזה").
2. מחמיר – ראב"ד (אסו"ב פרק י"א הל' י"ח, בעלי הנפש שער הפרישה סי' א', "אנו נוהגים אפילו על שלחן אחד"), רא"ש (שבת פרק א' סי' ל"ב), ר"ן (שבת סוף דף ה:), רבינו ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ג'), טור (סעי' ג'), מחבר (סעי' ג'), פוסקים.
3. מר"מ – קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ה, "בשולחן קטן המיוחד לאדם אחד לא מהני היכר לאכול ביחד עם אשתו נדה").

ב. טעם.

1. שמא יבאו לאכול מקערה אחת – ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' א', "דומיא דעוף וגבינה דאיכא למגזר ביה עלייה אטו אכילה, וקאמר כיוצא בו, אלמא אכילת זב וזבה נמי על שלחן אחד אסור כי האיך"), הו"ד בר"ן (שבת סוף דף ה:).
- א) פשט בראב"ד, כדאי בסד"ט (ס"ק ז' ד"ה ואך), אמנם עי' הבדה"ש (ציונים ס"ק ע').
2. דרך חיבה וקירוב – רא"ה (בדה"ב בית ז' ריש שער ב', כדאי בסד"ט ס"ק ז' ד"ה ובזה), רא"ש (שבת פרק א' סי' ל"ב, "נראה דרך חבה ודמי להצעת מטה ומזיגת כוס והרחצת פניו ידיו ורגליו"), רבינו ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ג'), "והיה נראה דרך חבה כשאוכלת עמו על אותו שלחן"), משאת בנימין (סי' קי"ב, "דבהפסק מעט ליכא חיבה וקירוב הדעת").
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק ל"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ל"ד).
4. נ"מ.
- א) י"א, רק בשולחן קטן שאוכל כל אחד בפני עצמו.
- ב) י"א, אם רק שתיה צריך היכר.
- ג) י"א, אם אנשים אחרים יושבים בזה שלחן.
- ד) י"א, שומר.
- ה) י"א, אם מחמיר גם בשולחן אחד או רק בקערה אחת.
- ו) י"א, אשתו נדה אוכלת חלב, והוא בשר [או להיפך], ויש היכר אחד: האם צריך עוד היכר.

ג. שניהם עיוורים.

1. מחמיר.
- א) הגר"ח ק' שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות ד', עי' מכתב ח' אות ג') – "האם ב' עיוורים צריכים להניח ביניהם היכר כשאוכלים או כיון שלא רואים אותו אינם צריכים. תשובה: לא פלוג".
2. מיקל.
- א) הגר"י זילברשטיין שליט"א (הנהגה כהלכה פרק ז' הע' מ"א) – "דלא חשיב דאוכלים על שלחן אחד".

ד. הכללים: האם נלמדים מבשר בחלב ולהיפך.

1. בבשר בחלב יותר חמור מנדה – סד"ט (ס"ק ה', "שריותא דמהני היכרא, וכל שכן הוא מהתם"), ערה"ש (סעי' ז', "אמרו בגמ' לעניין שני בני אדם זה אוכל בשר וזה גבינה על שלחן אחד שצריך היכר ביניהם כשמכירים זא"ז שמא יטול זה משל זה ולענ"ד

אין זה דמיון דהתם המאכל עצמו אסור להשני אבל הכא אין האיסור מפני המאכל אלא מפני קירוב דעת וכשיטול הוא ממאכלה אין זה קירוב דעת אלא כשאוכלים ביחד ועוד דבשם המאכלים משונים זה מזה לפיכך יש חשש אבל כשאוכלים מאכל אחד בדרך איש ואשתו למה יטול ממנה ונ"ל ברור שזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל וגם מדברי הראב"ד ז"ל נ"ל דלאו מדינא הוא שכתב אנו נוהגין אפילו על שולחן אחד ע"ש הרי דתלה במנהג ולא בעיקר הדין"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' מ"ז), משמרת הטהרה (הע' פ"ה).

2. נדה יותר חמור מבשר בחלב – הפלאה (יו"ד סי' פ"ח על סעי' א' ד"ה על, "ובס"ב אין להקשות דלפי פירוש זה דשינוי מהני נזכר בברייתא למה לא פשיט מהא דשבת דף י"ג דשינוי מהני. וי"ל דנדה חמירא טפי ולא בעי למשפט רק להיתרא ע"ש").

ה. אכילת עראי.

1. מחמיר.

- (א) שפע טהרה (ס"ק ח').
- (ב) חזקת טהרה (ס"ק ח') – "דלכאורה אין נפק"מ בזה במהות המאכל מה הוא דהיינו בין חתיכות ובין פירות וכדומה דאכילת יחד בשעת ריעות מביא לידי הרגל".
- (ג) בדה"ש (ס"ק ל"ב) – "אף באכילת עראי ושתיית עראי".
- (ד) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ב).
- (ה) על הגר"ח ק"ש שליט"א (אהל יעקב אות י"ט) – "שאלה: האם מותר לעמוד ולאכול אכילת ארעי בלי היכר עם אשתו נדה. תשובה: אין ראוי".
- (ו) על מראה כהן (עמ' ס"ו) – "וה"ה אכילת או שתיית עראי [כקפה ועוגה וכדומה]".
- (ז) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ל"ג).
- (ח) פרי טהרה (סעי' י"א).
- (ט) משמרת הטהרה (ס"ק כ"ו).
- (י) על חמדת אברהם (ח"ד סי' ל"א) – לשונו לקמן.
- (יא) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ה) – "ולדעתי אין חילוק בין אכילת קבע לאכילת ארעי, דאכילה ביחד בשבת ריעות מביא לידי הרגל".

2. מיקל.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (לבושי עז ס"ק א', תמצית אות א') – "דכל הנך הרחקות אשר יתבארו בסעיף זה, איירי דוקא בסעודת קבע, ולא בסעודת ארעי".
- (ב) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ז', אמנם ע"י פתחי דעת פרק ח' הע' ז') – "החיוב לעשות היכר, הוא רק כשיושבים לאכול אכילת קבע, אבל לא כשאוכלים אכילת או שתית עראי. כמו כן, אם אוכל רק כזית, שרי לאכול עם אשתו ללא היכר".
- (ג) אור לציון (ברכת יהודה ח"א יו"ד סי' מ' ד"ה אולם) – "שהמנהג להקל שלא להצריך היכר באכילת עראי, וכ"ש בשתייה".
- (ד) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"א) – "כשאוכל עם אשתו על שולחן אחד אכילה עראית כגון שתית כוס תה וקפה עם חתיכת עוגה אי"צ להניח היכר ביניהם אולם אם זה בצורה של קבע צריך היכר".
- (ה) על ברכת יהודה (ח"א יו"ד סי' מ') – "נמצינו למדים שהמנהג שהעיד עליו מרן ראש ישיבת פורת יוסף הגאון ר' בן ציון אבא שאול ז"ל להקל באכילת עראי יש לו סמוכים מדברי בעל המנהיג. וכן הדין לגבי שתיה על שלחן אחד".
3. במקום הצורך.
- (א) יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ה') – "במקום צורך נ"ל שיש להקל באכילת עראי על שלחן אחד, בצירוף דעת כמה פוסקים דס"ל שלא אסרו חכמים אלא בשלחנות קטנים שלהם, ולא בשלחנות שלנו, או שלא אסרו אלא בקערה אחת".
4. מר"מ.
- (א) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אם האכילה **היא בעמידה** אין לה שם אכילה ומותר עם אשתו נדה ולא צריך היכר".
- (ב) לבושי עז (ס"ק א', תמצית אות א') – "הגרשז"א זצוק"ל ... וע"י במאירי כתובות דף ד. ... דס"ל איפכא דרק בעראי איכא להנך גזירות דמזיגת הכוס".

ו. שתיה.

1. מיקל.

- (א) ציץ אליעזר (חי"ח סי' כ"ג אות ג') – "אין לאסור גם בשתייה ... ויעוין בספר בעלי הנפש להראב"ד בשער הפרישה שמסביר שהאיסור על שלחן אחד הוא משום דאיכא למיגזר עלייהו אטו אכילה דומיא דעוף וגבינה עיי"ש. ודברי ספר בעלי הנפש הובאו גם בסדרי טהרה סי' קצ"ה סק"ה ע"ש ... וא"כ לפי"ז אין מקום לגזור גם בשתייה על שלחן אחד, דשמה לא שייכא הגזירה הזאת שנגזור עליה אטו שתיה בכוס אחד, דאין רגילות כלל בשום פעם לשתות יחד מכוס אחד. אמנם דעת הרא"ש שהאיסור על שלחן אחד הוא לא משום דגזרו העלאה אטו אכילה, אלא משום דשייבה על שלחן אחד וליכא אחרינא בהדייהו איהו גופיה דרך חיבה היא, יעו"ש בסדרי טהרה סק"ו. אבל מדהשו"ע הזכיר בזה רק אכילה: "לא יאכל עמה על השלחן וכו'", משמע דנקיט ליה לעיקר כטעמו של הראב"ד בזה, דהוא משום גזירה אטו אכילה, ולכן לא שייך זה בשתייה וכו"ל. וכסברא הנז' לחלק בין אכילה לשתיה כותב נמי הכרתי ופלתי לחלק בנוגע לשיורי מאכל שלה, וכותב דיש לחלק, דודאי אכילה יש בו חיובא כמו בשתייה, רק בשלמא בשתייה זא"ז הוי חיבה ולית כאן היכרא דבפעם אחת אי אפשר לשתות, משא"כ באכילה בקערה כשהיא טהורה אוכלים

שניהם יחד מקערה וכו' יעו"ש. והחילוק הזה כחו אתו לשמש גם כשהנידון הוא לקולא כבנידוננו דזיל בטר טעמא. עוד נ"ל ביותר מהאמור, והוא, דגם אליבא דהרא"ש ודעיניה ג"כ יש מקום לחלק בזה בין אכילה לשתייה, ושדוקא באכילה אסור, והוא שאני אכילה דשייכי בה קביעותא, ולכן אסרו בזה משום חיבה, ומשא"כ בשתייה דליכא קביעותא, בה, ולא מיבעיא שאר משקים, דאין בהן קביעותא, אלא אפי' ביין נמי ליכא ביה קביעותא וכדאיתא בברכות דף ל"ה ע"ב דלא קבעי אינשי סעודתייהו על היין, ויעוין גם באו"ח סימן תרל"ט סעיף ב' ומשנ"ב ס"ק י"ג וביאור הלכה ד"ה ויין יעו"ש, ומשו"ה מכיון דליכא בהם קביעותא לא גזרו בה, ובפרט דכפי שכותב הראב"ד שם דהוא משום מנהגא [ויעוין בד"מ בטור שם, ובספר מקור חיים על יו"ד סי' קצ"ה בתפארת צבי ס"ק עיי"ש]. א"כ אין לנו אלא מה שהנהיגו והוא רק באכילה דשייכא בה קביעותא. באופן שיוצא לנו כי דברי השו"ע בזה שכתוב רק אכילה אתיא אליבא דכו"ע, ומשו"ה לא מצינו בנו"כ השו"ע והבאים אחריהם למי שיתעורר להעיר בזה דבר ולומר שיהא אסור גם בשתייה".

(ב) ברכת יוסף (ח"ב סי' קכ"ג) – "מעיקר הדין א"צ היכר בשולחן שאיש ואישה (בימי טומאתה) יושבים לשתות יחד בלי לאכול, והמחמיר בזה תע"ב".

(ג) על ברכת יהודה (ח"א יו"ד סי' מ') – לשונו לעיל.

2. מחמיר.

(א) ס' המנהיג (דין יולדת, ע"ו-א) – "ולא תימא לא יאכל הזב עם הזבה, אבל לשתות מותר, דהא שתייה בכלל אכילה בכל דוכתא כדאיתא בסוף יומא".

(ב) שפע טהרה (ס"ק ח').

(ג) יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ה') – "בספר המנהיג שם (דף עו ע"א) וז"ל: ולא תימא דלא יאכל הזב עם הזבה, אבל לשתות מותר, דהא שתייה בכלל אכילה בכל דוכתא וכו' ... גם להחיד"א אזיל ומודה בדין הנדה שהוא הדין שלא ישתה".

(ד) ששבה"ל (סיכום אות י"ג) – "בשתיית יין ומשקאות צריך היכר כמו במאכלים".

(ה) בדה"ש (ס"ק ל"ב) – "אף באכילת עראי ושתיית עראי".

(ו) מראה כהן (עמ' ס"ו) – "וה"ה אכילת או שתיית עראי [כקפה ועוגה וכדומה]".

(ז) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' נ"ט, ע"י פרק כ"ו הע' ל"ב)

(ח) משמרת הטהרה (ס"ק כ"ו).

(ט) חמדת אברהם (ח"ד סי' ל"א) – "המורם מכל האמור שאיש ואשתו השותים יחד בשני כוסות שתית עראי בזמן נדותה כגון שתית קפה או תה וכיו"ב על שלחן אחד, אע"פ שהמקילין בזה יש להם על מה שיסמוכו, מ"מ רבו הפוסקים המחמירים גם בזה, וכן משמעות כמה מהראשונים, ולכן ראוי ונכון להחמיר ולהצריך היכר או שינוי, אא"כ שותים עם שאר אנשים, שבזה בלאו הכי יש המקילין כמ"ש בס"ד במ"א, והמזהיר והנוזהר ירבה שלומם כנהר".

(י) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ה, חוקת הטהרה סעי' כ"ח) – "דאכילה ביחד בשבת ריעות מביא לידי הרגל, וסתמא דמילתא שייכא הך סברא גם בשתייה, - ואף על פי שהציץ אליעזר רצה לדייק מלשון השו"ע שהזכיר רק אכילה "לא יאכל עמה על השולחן" וכו', משמע דאסרו רק אכילה על שולחן אחד, נראה דאינה ראי' כלל, דאדרבה סתמא דמילתא שתייה בכלל אכילה".

3. מר"מ – חוט שני (ס"ק ד' אות ט"ז, "בשעת קידוש בשבת ויו"ט, אין צריך היכר ביניהם דאין צריך היכר אלא בשעת אכילה, וקידוש לא נחשב לתחילת האכילה לענין זה").

(א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אהל יעקב אות י"ח) – "שאלה: האם צריכים להניח היכר על שלחן שרק שותים עליו. תשובה: אולי".

ז. אם אחד אוכל ממה שהשני אינו יכול לאכול מחמת חולי.

1. עדיין מחמיר, שצריך היכר – סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' כ"ו), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב סוף הע' קט"ו).

ח. אשתו נדה אוכלת חלב, והוא בשר [או להיפך], ויש היכר אחד: האם צריך עוד היכר.

1. די בהיכר אחד.

(א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל, ח"ב הע' קט"ו).

(ב) ששבה"ל (סוף אות ג', סיכום סוף אות א').

(ג) מנחת פרי (ח"ג סי' נ"ו אות ב').

(ד) סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' כ"ו).

(ה) הגר"ח ק"ש שליט"א (כשרות במטבח [אנגלית] עמ' ר"ז) – "אם אשתו נדה, ואוכלים יחד על שולחן אחד, זה בשר וזה חלב, האם די להם בהיכר אחד. תשובה: סגי".

(ו) חוט שני (ס"ק ד' אות י"ב) – "מספיק בהיכר אחד ביניהם גם לאיסור בשר וחלב וגם להרחקה של נדות, דאין זה אלא היכר שאינם אוכלים יחד".

(ז) הגר"ע אורבאך שליט"א (כשרות במטבח [אנגלית] עמ' רי"ז) – "איש ואשתו נדה, האוכלים זה בשר וזה חלב ע"ג שולחן אחד, האם די להם בהיכר אחד. תשובה: כן".

(ח) פתחי הלכה (פרק כ"ו הע' מ"ב).

(ט) הל' בשר וחלב (הרחקות והזהרות פרק ו' הע' כ"ו).

(י) הגר"ש פעלדר שליט"א (בשר בחלב קלטת א', שיעור א').

(יא) מראה כהן (שאלתי).

(יב) חוקת הטהרה (סעי' ל"ב) – "אם איש ואשה בעת נדתה הניחו היכר עבור אכילת בשר וחלב באותו שלחן, הרי זה סגי להיכר גם בעת נדתה, ולא צריכים ב' היכרים שונים".

(ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל סוף הע' ש"ח) – "במקרה שהבעל אוכל בשרי ואשתו נדה אוכלת חלבי, מספיק ע"י היכר אחד".

2. מר"מ.

(א) מעדני אשר (יו"ד סי' ל"ט) – "לרשב"א הסובר דטעם איסור אכילה יחדיו בנדה הוא משום גזירה העלאה אטו אכילה די בהיכר הרגיל שעושים עבור בו"ח בכדי להצילם מפשיטת יד לצלחתו של השני, והיכר אחד יעלה לכאן ולכאן. אבל לרא"ה הסובר דטעם האיסור הוא משום דהוי דרך חיבה, ומטרת ההיכר היא לשמש תזכורת שלא יבואו לידי מכשול כמש"כ הלבוש, נראה דלא יועיל ההיכר שרגילים לשים תמיד עבור בו"ח, כיון שכולה שתא שכח טובא שאחד מבני זוג אוכל בשרי והשני חלבי, ואין כאן שום תזכורת למעט מדרך חיבה [ודמי למש"כ ה"ד אברהם בעניננו דאם רגילים לאכול תמיד כל אחד על מפה שלו, לא הוי היכר לענין בו"ח], וע"כ בנד"ד יצטרכו היכר נוסף".

(ב) חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ"א) – "ואם האיש אוכל חלב והאשה בשר מסתבר שהיכר אחד עולה לשני הדברים, ואם רגיל כן בכל הימים עדיין צ"ע קצת".

ט. שומר.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ז), "מועיל להעמיד שומר עליהם שיזכירם שלא יבואו לאכול בקערה אחת דאין לך היכר גדול מזה, שעומד עליהם שומר", אבני ישפה (אהל יעקב י"ג אלול תש"ע), "אם רוצים להעמיד שומר שהוא בן אדם עם התפקיד שלא יבואו לידי חיבה בזמן שסועד עם אשתו נדה, אין לך שמירה יותר טובה מזאת. אמנם אם השומר בעצמו אוכל, לא ברור שזה מועיל שהרי ערבך ערבא צריך (סוכה כ"ו)", חוקת הטהרה (סעי' ל"ו), "איש ואשתו נדה שאוכלים יחד בשלחן אחד והעמידו שומר עליהם מהני כהיכר".

2. מסופק – לבושי עז (תמצית אות ח').

3. מחמיר – אגורה באהלך (נטעי גבריאל פרק ט"ז הע' י"ח), שיעורי טהרה (פרק ז' עמ' קנ"ז ד"ה וה"ה, "יש להחמיר"), נטעי גבריאל (פרק ט"ז סעי' י"ד), "גם אם העמידו שומר עליהם שיזכירם שלא יבואו לאכול בקערה אחת אינו מועיל".

4. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' ל"א), "דלהסוברים דבבשר וחלב מהני שומר ... ה"ה הכא דמותרים לאכול על שלחן אחד בלי היכר ושנוי אחר כשמעמידם עליהם שומר, ואפי' להסוברים דלא מהני ... אפשר דלענין אכילה איש ואשתו נדה על שלחן אחד הם מודים דמהני, וצ"ע, עי' בבאר".

5. לענין בשר בחלב – עי' יו"ד סי' פ"ח סעי' א', לשיטות ומר"מ.

י. כלי ששותים ממנו.

1. מחמיר, א"כ אין דרכו להיות על השולחן – תורת השלמים (ס"ק ג'), סדרי טהרה (ס"ק ו'), מקור חיים (ס"ק י"ד), מחה"ש (ס"ק ה'), פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק א'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג'), טהרת ישראל (סעי' ט'), בדה"ש (ס"ק מ"ב), טהרת הבית (ח"ב עמ' קי"ט), פרדס שמחה (ס"ק י'), פתחי מגדים (פרק ג' אות נ"ח), ילקוט יוסף (סי' פ"ח הע' י"ב), משמרת הטהרה (ס"ק ל"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ג), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ח).

2. מחמיר [ואין מחלקים בין אם דרכו להיות על השולחן או לא] – פרישה (ס"ק ד'), ט"ז (ס"ק א'), בית לחם יהודה (ס"ק ב'), בא"ה (ס"ק ג'), חו"ד (חי' ס"ק ב'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ג'), מסגרת השלחן (דין ג' ד"ה לחם), ערה"ש (סעי' ח'), "ודע דהפסק הלחם או הקנקן אינו אלא כשאין אוכלים עתה מלחם זה ואין שותין עתה מקנקן זה אבל כשאוכלים ושותים מזה אין זה היכר", הגריש"א זצ"ל (משנת השולחן תשובה רכ"ו), "קנקן ששותין ממנו באותה סעודה - לא נחשב להיכר גם אם אין דרכו להיות על השולחן". פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ג), "קנקן דאין דרכו להיות על השולחן ועכשיו הניחוהו להיכר ומשתמשים בו בשעת הסעודה לא הוי היכר דאין להשתמש עם ההיכר בשעת הסעודה", לבושי עז (משנת השולחן תשובה רכ"ו).

(א) צ"ב על הפרישה והערה"ש, שלגבי בב"ח הם מקילים כרמ"א שם. וכאן, סתמו לחומרא. ועי' לעיל, שבב"ח הוי יותר חמור מנדה. צ"ע.

3. מר"מ – שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ב', ס"ק ב'), מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"א, "הנה בסעי' י"ט מדברין וז"ל וההיכר צריך לחם או קנקן וכו' ואם הוא דבר שאינו רגיל להיות על השולחן וכו' מהני אף אם משתמשים בו (תוה"ש ג' מהש"ק ס"ט) עכ"ל. והנה באם דברי המקילין באינו רגיל להיות על השולחן סובבים על קנקן עיי"ש, ה"ל לך להביא גם את החכמת אדם (כלל קט"ז סעי' ג') דלא ס"ל כן שכתב גם בקנקן דוקא שאין שותין ממנו עיי"ש", דעת ברורה (ס"ק י"ד), ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק א').

טו. שולחן אחד.

א. שולחן ארוך, והם רחוקים זה מזה.

1. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ב אות ו', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ו') – "ביושבים בשלחן ארוך מאד זה בראש השלחן בצד זה וזו בצד זה, נמי מקרי בשלחן אחד ואסורים לאכול ביחד אף שמרוחקים זמ"ז הרבה, והיינו מצד לא פלוג דלכך הו"ל בכלל האיסור".

2. מיקל.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ט).

(ב) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ד) – "אם אוכלים על שלחן גדול, ויושבים רחוקים זה מזה, יש להקל אף בלי שינוי והיכר".

(ג) חוקת טהרה (דרך ישרה סוף ס"ק א') – "דגם כשאוכלין על שלחן אחד ויש מרחק בינה כל שאין יכולין להושיט מזה לזה כדרך שיכתן הוי כשני שלחנות".

- (ד) ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות י"א, קנין טהרה פרק ב' סי' ב' סעי' ד').
- (ה) חוט שני (ס"ק ד' ד"ה אם) – "בשולחן ארוך מאוד, אין צריך הפסק דלא נחשב שאוכלין יחד, אמנם לא ידוע לן השיעור בזה".
- (ו) פרדס שמחה (ס"ק י"א אות ה') – "אם אוכלים משולחן אחד רחוקים זה מזה, עד שאינם יכולים לפשוט ידם כ"א לקערותו של השני, יש להקל ללא שינוי".
- (ז) מראה כהן (עמ' ס"ו אות ב') – "נראה שבשולחן ארוך ויושבים בשני קצות השולחן שרי".
- (ח) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ז') – "אם יושבים רחוק זה מזה, באופן שאינם יכולים לפשוט ידם זה לצלחתו של זה, אין צורך בהיכר".
- (ט) נטעי גבריא (פרק ט"ז סעי' ט"ז) – "אם אוכלים על שלחן ארוך בריחוק זה מזה עד שאין יכולים לפשוט ידיהם למאכל של השני, א"צ היכר".
- (י) דיני הרחקות (סעי' ג' אות ד').
- (יא) חוקת הטהרה (סעי' ל"ח) – "זוג שאוכלים על שלחן אחד והאשה בעת נדתה, אם הם יושבים רחוקים אחד מהשני, עד שאינם יכולים לפשוט את ידיהם ולאכול זה מזה אין צריך היכר בכה"ג".
- (יב) השיעור.
- (1) שאינם יכולים לפשוט ידם כ"א לקערותו של השני – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ט), ששבה"ל (קנין טהרה פרק ב' סי' ב' סעי' ד', "והיינו במרחק יותר מכדי הושטת ידים"), פרדס שמחה (ס"ק י"א אות ה', לשונו לעיל), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ז', לשונו לעיל), נטעי גבריא (פרק ט"ז סעי' ט"ז, לשונו לעיל).
- (2) שאין יכולין להושיט מזה לזה – חוקת טהרה (דרך ישרה סוף ס"ק א', לשונו לעיל).
- (3) מסופק – חוט שני (ס"ק ד' ד"ה אם, לשונו לעיל).
- (4) מר"מ – מראה כהן (פרק ה' הע' כ', "לדיני בשר בחלב ששנים היושבים על שולחן אחד וזה אוכל חלב וזה בשר, דאם יושבים באופן שאין האחד יכול לפשוט ידו לתוך קערותו של חברו שרי לישיב מבלי הפסק [עיין ב"ח יור"ד סי' פ"ח בשם מהרש"ל]). אך יש לחלק בין הנידונים, דשאני דיני הרחקות דנדה דחיישינן לחיבה, משא"כ התם לענין בשר בחלב החשש הוא רק שמא יאכל".
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ז, פרק כ"ו הע' פ').

ב. זה מול זה, על השלחן.

1. מחמיר – הגר"ח שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ל"ז, לשונו לקמן), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות י"א, לשונו לקמן), מראה כהן (עמ' ס"ו, "ויש לידע שאין כל הבדל אם הינם יושבים זה כנגד זה או זה ליד זה").
2. אם אנשים אחרים על השולחן.
- (א) מיקל – באר משה (ח"ב סי' ס"ד, "ובזו כנגד זו שפיר יכולים לאכול בלא שום היכר תמיד ... דישיבה על שלחן א' וליכא אחרינא בהדיהו איהו גופא דרך חיבה היא, וכן כשיושבין ומסובין סמוכין זו אצל זה והוי ג"כ דרך חיבה ואסור. משא"כ כשאחרים יושבים ואוכלים ג"כ מפסיקין ביניהם אין כאן דרך חיבה. ולכן מהיות טוב ירגילו כן כשהולכין אצל אחרים לאכול שתמיד ישבו אצל השלחן זה כנגד זה ולא זו אצל זה ובכה"ג א"צ שום היכר בימי טומאתה").
- (1) עי' טהרת הבית (ח"ב סי' י"ב סוף הע' י"ד) שלמד הבאר משה בדרך אחרת.
- (ב) מחמיר – ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות י"א, "אם יושבים זה מול זה, כשקרובים - אסור בלא הפסק, [אף כשאירע שישבו זה מול זה שלא בכוונה רק מריבו המסובים]), הגר"ח שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ל"ז, "בדין הרחקה שאסור לשבת בשולחן בלי הפסק ביניהם, האם מועיל שבראש השולחן יושב איש זר והבעל יושב בצד ימין של השולחן ואשתו יושבת בצד שמאל השלחן ונמצא שהם יושבים זה מול זה. תשובה: לכא' לא מהני").
- (1) יכול לפרש המחמירים בב' אופנים. או שהם סוברים כהרשב"א, שכל זמן צריך היכר. אפילו אם יש אנשים שמפסיק ביניהם. א"נ, זה לא נכלל בהגדר "שמפסיק ביניהם". צ"ע.
3. מר"מ.
- (א) חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' מ"ד אות י"ב) – "האם פאת השולחן (כגון שהאיש יושב בצד צפון והאשה במערב) נחשב להפסק. תשובת החזו"א: לא".

ג. האם צריך שולחן: מה הדין אם מחזיקים האוכל בידיהם ואוכלים.

1. מיקל.
- (א) בצל החכמה (ח"ה סי' פ"ו) – "אוכלים סעודתם מתוך שתי קערות או שתי שקיות, אינם אסורים לאכול בלי היכר רק כשהם אוכלים על גבי שלחן, אבל אינם אוכלים על השלחן אלא מחזיקים האוכל בידיהם ואוכלים שפיר דמי".
- (ב) הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות ט"ז, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ח') – "כשאוכלים ביחד ללא שלחן [שכל אחד אחז בידו את המאכל או הכלי], אין צריך הפסק ביניהם".
- (ג) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ') – "אם אוכלים או שותים בלא שלחן רק יושבים בשני כסאות אחד ליד השני וכל אחד אחז את האוכל שלו בידו אין צריך להניח היכר ביניהם".
- (ד) חוט שני (ס"ק ד' אות ט"ו) – "אם אין שולחן לפניהם, לא מיקרי אכילה או שתיה יחד. כיון שאין זה חיבור".
- (ה) משמרת הטהרה (ס"ק כ"ח).
2. מחמיר.
- (א) ששבה"ל (סוף ש"ך ס"ק ז', סיכום אות י"ב, שבה"ל ח"ו סי' קל"ו ס"ג) – "ואם יושבים סמוכים נראה דחיישינן להרגל דבר ואפילו אינם אוכלים על שלחן אלא כ"א מחזיק בידו".

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ל"ה), נטעי גבריא (פרק ט"ז סעי' י"ז).

ד. כשהם שני שלחנות [נ"מ, מטוס].

1. מיקל.

(א) הגר"מ גרוס שליט"א (תורת הדרך ח' אות כ"ו, שיעורי טהרה עמ' קנ"ז ד"ה באווירון) – "מותר להם לאכול כל אחד על המדף שלו ללא היכר ביניהם, דהוי שני שולחנות [אמנם כנוסעים ברכבת ויש מדף ארוך שאוכלים עליו שניהם, צריך היכר ביניהם]".

2. מחמיר.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ז) – "צריך היכר גם אם רגילים לאכול בב' שולחנות הסמוכים אחד לשני וניכר שזה ב' שולחנות".

3. לגבי בשר בחלב – עי' יו"ד סי' פ"ח לכמה שיטות ומר"מ.

טז] אם יש אנשים בשולחן.

א. שיטות.

1. מיקל לגמרי, אפילו אינו מפסיק ביניהם – משאת בנימין (סי' קי"ב לפי הפת"ת ס"ק ה', לשונו לקמן).

2. מיקל רק אם מפסיק ביניהם – רא"ה (בדה"ב בית ז' ריש שער ב', לשונו לקמן).

3. מחמיר לגמרי, אפילו אם אנשים מפסיקים ביניהם – רשב"א (משמרת הבית בית ז' ריש שער ב', לשונו לקמן).

ב. מיקל לגמרי, אפילו אינו מפסיק ביניהם.

1. משאת בנימין (סי' קי"ב, לפי הפת"ת ס"ק ה') – "דדוקא על שולחן אחד יש מקום להתיר בזה אף אם גם כשהיא טהורה הם אוכלים בקערה בפ"ע מ"מ כשגם בני הבית אוכלים עמהם עדיף מהיכר".

2. ערך לחם (למהריק"ש, ס"ק ג') – "ובשלחן גדול עם כל בני הבית י"א דבכל גווני שרי וכן נהגו".

3. חיד"א (שיורי ברכה אות י', אות י"א) – "ובשלחן גדול עם כל בני הבית, י"א דבכל גוונא שרי. וכן נהגו. הרב מהר"י קשטרו בהגהותיו ...".

4. מקור חיים (ס"ק י"ב) – "שלא ראוי לשום מורה לסתור מנהג דידן לאכול על שולחן אחד בלי שינוי אם גם שאר בני ביתם אוכלין עמהם באותו שולחן. אעפ"י שמנהג היתר זה הוא נגד הש"ע. מ"מ יש למנהג היתר זה יסוד מגמרא ורמב"ם ורא"ש וטור וד"מ".

5. שערי דעה (סוף ס"ק ב') – "וכבר נהגו להקל בזה כשב"ב אוכלים עמהם בלא שום היכר".

6. פעולת צדיק (ח"א סי' ח') – "ואעפ"י שהב"י כתב, דנהוג עלמא כהרמב"ן והרשב"א והר"ן, שלא לאכול על שלחן אחד אלא א"כ יש שום שינוי לחם או קנקן בין קערה שלה לקערה שלו, וכן פסק בש"ע סי' קצ"ה. מ"מ אנו נהגין לאכול בשלחן אחד כל אחד בקערה שלו, או מטעם שסומכים על דברי הרמב"ם שנכתב לעיל, או מטעם שכ' הרא"ש דבשלחנות גדולים שלנו אין לחוש, או מטעם שכ' רמ"א דדוקא כשאין אוכלים בקערה אחת כשהיא טהורה, והבאנו דבריו לעיל וכ"כ המגיד משנה שם שיש מקילין כדברי רבינו. ומלשון זה ומלשון הראב"ד נראה שהדבר תלוי במנהג, ושוב ראיתי למהריק"ש שכתב שכן נהגו להקל".

7. פת"ת (ס"ק ה', עי' סי' פ"ח ס"ק ד').

8. מסגרת השלחן (דין ג') – "ונכון הדבר".

9. מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ז') – "כשב"ב אוכלים עמהם עדיף מהיכר".

10. עי' ערה"ש (סעי' ט') – "ודע דלפי זה נצטרך לומר דכשלא אכלו בקערה אחת כשהיא טהורה אסורים לאכול בשולחן אחד אפילו בקערה בפ"ע ואפילו כשיש עוד אחרים על השולחן וכמדומני שאין נוהגים כן [וצ"ל או דס"ל כדעת הרמב"ם שהבאנו או שתפסו בכונת הרמ"א דבכל עניין אין איסור כשיש עוד בני בית על השלחן ...]".

11. עי' בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב) – "ויש מתירין אם יש עוד אחרים מסובין על השלחן".

12. טהרת ישראל (סעי' ט') – "לא יאכל עמה על השלחן אא"כ ... כשבני הבית אוכלים ג"כ על זה השלחן".

13. אמת ליעקב (הע' פ"ב) – "אם אוכלים עמהם בני הבית יש להקל כמש"כ בברכ"י".

14. בצל החכמה (ח"ה סי' פ"ו אות ו') – "ואמנם זה כשרק הם לבדם אוכלים על אותו שלחן, אבל אם עוד מישוהו אוכל שם עמהם על השלחן אינם זקוקים להפסק הנ"ל, כמסקנת האחרונים שם".

15. טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ד) – "אם מסובים עמהם אורחים, או אפילו מבני הבית ... מותר להם לאכול יחדיו אפילו בלי שום שינוי והיכר".

16. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק א') – "אם יש אדם אחר שאוכל עמהם על השולחן, אף שאינו מפסיק ביניהם מותרים בלי שינוי. וגם ילד אפי' בנם או בתם מועיל - כל שהגיע לגיל שנמנעים מלהתנהג בדברי חיבה לפניו, ולכך תינוק לא מועיל".

17. דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ד) – "אם אוכלים איתם זרים או בני הבית, אין צריכים שינוי או היכר, ויכולים לאכול על שולחן אחד".

18. פרי טהרה (סעי' י"ד) – "והמנהג להקל".

19. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ סוף סי' רמ"ז) – "המגן שלנו להקל אם בני ביתו שם, וצ"ע במה דלא כתב כן האגר"מ בתשובה שם, ועיין נמי בטהרת ישראל דמיקל בזה, ולכן למעשה אין צריך היכר בשלחנות גדולים שלנו אם גם בני ביתם שם".

20. דיני הרחקות (סעי' ג' סעי' ג') – "והמחמיר ... תע"ב".

21. **אם תינוק יושב ליד השולחן.**

(א) מחמיר – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק א', לשונו לעיל), מראה כהן (פרק ה' הע' כ"ו, "אכן באופן זה שאין היושב מפסיק ביניהם ורוצים לסמוך על דעת הברכ"י, לא סגי בתינוק שיושב ליד השולחן, כיון שאינו בר דעת ואין נוכחותו מונעת אותם מהרגל דבר. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קכ"ד אות ג' שקטן בן ט' שנים בודאי מהני, ולהרבה פוסקים גם מבן ה' שנים מהני").

(ב) מר"מ – שבה"ל (ח"ה סי' קכ"ד אות ג', ששבה"ל סיכום אות ח', "אולי דוקא קטן שמציל ג"כ מיחוד ע"פ המבואר באה"ע סי' כ"ב ס"י דתנוקות מצלת, וה"ה תינוק כמבואר בפוסקים שם, והיינו כמו שם שידוע טעם ביאה ויבא לספר, ושם פליגי פוסקים מהו השיעור בזה ובבן ט' ודאי מהני, ולהרבה דעות גם בבן ה' למעלה ... וגם באינו יושב ביניהם לא ברור להחוויר כיון דסו"ס איסור יחוד אין כאן רק גדר היכר").

ג. **מיקל רק אם מפסיק ביניהם.**

1. רא"ה (בדה"ב בית ז' ריש שער ב') – "דדוקא בשאוכלין שניהם בפני עצמן או שמסובין סמוכין אבל אם היו שם אחרים אוכלין ומפסיקין ביניהם מותר".

2. חזו"א (ריש ספר טהרת בת ישראל, דפו"ח) – "חוברת זו, שכאמור, זכיתי לחברה במחיצתו של מרן זצ"ל, לא נוקתה ממערערים. אחד מהם פנה במכתב עם השגות ל'חזון איש' זצ"ל. מצא שמונה השגות מהן אחת על שהחמירתי ושבע על שהקלתי יתר על המידה. החומרא היא במה שמובא להלן סימן ב' סעיף ג', שהאוכל עם אשתו נדה על שולחן אחד צריך לשים היכר על השולחן. ונאמר שם: "ואם סועד אחר עמהם על אותו שולחן, אם אין האשה יושבת סמוך לאיש, אלא, שהאחר מפסיק ביניהם, הרי זה מותר, ואין צורך בהיכר אחר". המשיג משיג שב'ברכי יוסף' (שו"ע יו"ד קצ"ה ג') מתיר בכל גווניו אם אחרים אוכלים באותו שולחן, אף שאין מפסיקים ביניהם. השגה זו השאיר מרן זצ"ל ללא תשובה. אך זכורני, שדווקא בענין זה דנתי הרבה לפניו וע"פ הוראתו המפורשת כתבתי מה שכתבתי בענין זה, והמעין ב'ברכי יוסף' יראה שיש מקום להחמיר".

3. דברי יואל (יו"ד סי' ס"ד אות ג') – "דבכה"ג שפיר דמי להקל להלכה למעשה, רק שלא ישבו זה אצל זה אלא בהפסק אדם אחר, כמו שכתב הרא"ה מובא בסדרי טהרה שם".

4. באר משה (ח"ב סי' ס"ד) – "העיקר נראה כדברי הרא"ה וכפי מה שפי' שיטתו הסד"ט (שם סק"ו ד"ה ובזה מבואר) דישיבה על שולחן א' וליכא אחרינא בהדיהו איהו גופא דרך חיבה היא, וכן כשיושבין ומסובין סמוכין זו אצל זה והוי ג"כ דרך חיבה ואסור. משא"כ כשאחרים יושבים ואוכלים ג"כ ומפסיקין ביניהם אין כאן דרך חיבה".

5. טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ג') – "ואם סועד אחר עמהם על אותו שולחן, אם אין האשה יושבת סמוך לאיש, אלא, שהאחר מפסיק ביניהם, הרי זה מותר, ואין צורך בהיכר אחר".

6. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ב).

7. חוט שני (ס"ק ד' אות י"ט, אות כ') – "אם אוכלים יחד עם אחרים, והבעל והאשה יושבים אחד ליד השני, צריך להפסיק ביניהם באיזה דבר ... ילד היושב ביניהם, אם הוא יושב במשך כל זמן האכילה, מיקרי הפסק".

8. הגר"ק שליט"א (אהל יעקב אות כ') – "שאלה: בעל ואשתו נדה שיושבים עם אחרים האם צריכים עדיין להניח היכר על השולחן. תשובה: אם מפסיק אדם ביניהם אין צריך".

9. לבושי עז (תמצית אות ג', עי' אות ד') – "בשעת הדחק יש להקל שיושבים בשולחן אחד עם אחרים".

10. אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "בעיקר השאלה אם לסמוך על שיטה זו שלא צריך היכר אם יש סועדים אחרים על השולחן, המעיין בברכי יוסף שהבאנו לעיל יראה שמסקנתו היא לא לסמוך על שיטה זו, וכן נראה לדינא שצריך היכר גם אם יש סועדים אחרים. ורק אם הסועדים האחרים יושבים בינו ובין אשתו אינו צריך היכר".

11. מראה כהן (עמ' ס"ח) – "ולענין הלכה - דעת רוב הפוסקים לחוש לדעת הרא"ה שאם אין אדם מפסיק ביניהם צריכים היכר על השולחן אף כשיש אנשים נוספים עמהם, ואולם כשיש מי שמפסיק ביניהם ואפילו תינוק חשיב הפסק. וכך נהגו".

12. יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ז', עי' תוספת טהרה שם) – "וכן אם יושב אדם אחר ביניהם, אין צורך בהיכר".

13. משמרת הטהרה (ס"ק כ"ט, פרק ח' סעי' ל"ו) – "בשלחנות גדולים כשלנו יש להקל כשאחרים מפסיקין ביניהם והמחמיר תע"ב".

14. **אם תינוק מפסיק ביניהם.**

(א) מיקל – שבה"ל (ח"ה סי' קכ"ד אות ג', ששבה"ל סיכום אות ט', "יושב ביניהם ממש לא גרע זה משאר היכר המונח על השולחן ביניהם דמהני כ"ש קטן אפילו לא הגיע לשיעור הנ"ל"), מראה כהן (פרק ה' הע' כ"ה, "וסגי אף בקטן שמפסיק ביניהם ואפילו תינוק, אם אין דרכו לישב ביניהם בזמן טהרתה").

(ב) מחמיר – קנה בושם (ח"ב סי' ע"ג), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ג, "שבט הלוי ... אולם בשו"ת קנה בושם ... וכן נראה להורות").

(ג) מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ח, סעי' מ"ב).

15. מהני מטעם שינוי מקום – הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ו אות א', משנת השולחן תשובה רכ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ה', עי' משמרת הטהרה שעה"צ ס"ק פ"א, "ואם אחרים יושבים ביניהם אין צריך לעשות שינוי נוסף").

(א) ולכל הפחות ילד בן שמונה – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ה').

(ב) קטן שיכול ללכת – הגריש"א זצ"ל (משנת השולחן תשובה רכ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח הע' י').

ד. **מחמיר לגמרי, אפילו אם אנשים מפסיקים ביניהם.**

1. רשב"א (משמרת הבית בית ז' ריש שער ב') – "אמר הכותב מעולם לא שמענו דבר זה ואולי הוא היה המגיד הראשון ואין לו טעם ולא ריח דאפילו יש אחרים עמהם איזה היכר יש להם ואם יבואו לידי הרגל ולאכול בקערה אחת שניהם מי מעכב א"ת שהאחרים

המסובין שם יזכירום וימנעום מאין הם יודעים שהיא נדה וכי צריכין להודיע את המסובין. ועוד דדומיא דבשר וגבינה. על שלחן אחר עשאום כדאיתא בר"פ כל הבשר ואטו התם כי איכא אחריני בהדיהו מי שרי. אלא ודאי לא שנא מן הדין אלא שעכשיו הקלו לאכול עמה על השולחן ובלא שום היכר".

2. שפע טהרה (ס"ק ח') – "ואפילו אחרים מפסיקים ביניהם אסור".
3. קנה בושם (ח"ב סי' ע"ג) – "סברת הרא"ה ... דלא קיי"ל כן להלכה".
4. עי' ששבה"ל (ש"ך ס"ק ז', סיכום אות ו', ס"ק ט', שבה"ל ח"ה סי' קכ"ד אות ג', ח"ו סי' קכ"ו) – "אם אחרים יושבים עמהם בשולחן, מחמירים לעשות היכר, אבל לצורך גדול כגון שמתביישים כשאחרים מרגישים, יש להקל ... אם האחרים יושבים ביניהם, כשיש צורך אפשר להקל בזה".
5. פתחי דעת (פרק ח' סעי' ה').

ה. אם מועיל אנשים אחרים להיכר לסעוד עם אשתו כאשר האחרים הם בשולחן אחר – למקילים לעיל.

1. מחמיר.
- א) הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – שאלה: "לפי המקילים באיש ואשתו נדה שאוכלים עם אחרים שלא צריכים להניח היכר ביניהם, מה הדין אם נמצאים במסעדה וכדומה וחברים שלהם נמצאים בשולחן לידם בקרוב, האם אפשר להקל נמי בכה"ג". תשובה: "לא".
- ב) אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "שאלת אם מועיל אנשים אחרים להיכר לסעוד עם אשתו כאשר האחרים הם בשולחן אחר. שיטה זו שמועיל שלא צריכים היכר כאשר אחרים יושבים על יד השולחן מובאת בברכי יוסף יו"ד סי' קצ"ה על סע' ג' שכתב וז"ל: ובשולחן גדול עם כל בני הבית יש אומרים דבכל גווני שרי וכן נהגו, עכ"ל. ושוב כתב דעות שחולקות על שיטה זו. אבל כיון שגם מי שמתיר רק הזכיר שאחרים יושבים על יד השולחן, מוכח שאחרים מועילים רק אם הם יושבים על אותו השולחן שהוא ואשתו יושבים עליו, אבל בלי זה אינו מועיל דבר. וכל שכן שאינו מועיל במסעדה שהרי כתבו הפוסקים שאין זימון במסעדה משולחן לשולחן, והיינו משום שהם לא באו יחד, ואין להם שייכות לסעודה אף שהם מכירים זה את זה. לכן הם נחשבים שומרים לענין לאכול עם אשתו נדה".

ו. מר"מ – דברי יוסף (ח"ד סי' תתקפ"ג ד"ה ועוד, "דבני ביתו קטנים ואפילו בנים ובנות גדולות אינם מעכבים החיבה מאביהם ואמם היושבים על שלחן אחד"), בדה"ש (ס"ק ל"ד, "המקיל ... יש לו על מי לסמוך"), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ה), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ו').

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ז) – "לדינא הא להש"ע ורוב אחרונים אסור אף כשאוכלין על שלחן אחד עם כל הבני בית וכ"ש שאסור מקערה אחת אף עם כל הבני בית מטעם שבארתי לדידהו, ולכן אף שיש שמקילין כמהריק"ש דיו שיקלו על שלחן אחד ולא מקערה אחת שאין להם להקל נגד הש"ע אלא במה שנהגו אף שלהטעמים נראין שוין".
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ט) – "שרוב פוסקים החמירו בזה, ואפילו בבית של אחרים, ולפיכך יש להחמיר. אבל יכול להקל לעינן הסוג של ההיכר. כגון שיש להקל ע"י נתינת פקק וכדומה ביניהם (בשם רשז"א זצ"ל). וכעין זה כתב במראה כהן פ"ה הע' כז בשם ר' אלישיב זצ"ל ע"ש. [אבל דבר יקר, כגון שעון יקר או טבעת עם יהלום, בכל ענין הוא היכר טוב, מרי"ב של]. וכן יש להקל בשעת הדחק בלי היכר".

ז. בצירוף היכר קטן, יש להקל.

1. עי' לקמן.

יז] היכר.

א. שינוי מקום ישיבה.

1. מיקל.

א) רבינו פרץ, הו"ד בפסקי מהרי"ח (שבת דף יג.) – "אדם שאוכל עם אשתו נדה צריך לעשות גובה בינתים או ישנה אחד מקומו ובכך סגי".

ב) רבינו ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ג'), הו"ד בב"י (ס"ק ג') – "ויש מתירין שתשנה היא מקומה ולא תשב היא במקומה".

ג) סד"ט (סוף ס"ק ח').

ד) קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ו', לחו"ש לחם ס"ק ח') – "שתשנה את מקומה".

ה) פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ו').

ו) מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ו').

ז) עי' בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב) – "ויש מתירין בהיכא דהיא משנה מקומה, שאינה יושבת במקום שרגילה לישב בזמן טהרתה".

ח) דר"ת (ס"ק ט"ו).

ט) טהרת ישראל (סעי' ט').

י) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ד, ריש עמ' קי"ט).

יא) חזקת טהרה (ס"ק י').

יב) פרדס שמחה (ס"ק י"א אות ד', שיעורי טהרה עמ' קנ"ז ד"ה ואולם).

- (יג) חוט שני (ס"ק ד' אות י"ז, ע"י הנהגה כהלכה פרק ט' הע' מ"ד) – "אם האשה מייחדת לה מקום מיוחד, שתמיד יושבת שם בזמן נידותה, ובזמן טהרתה יושבת במקום אחר, הרי זה מועיל כשינוי מקום, כיון שיש לה מקום אחר בזמן האיסור, הוי היכר".
- (יד) לבושי עז (תמצית אות ה').
- (טו) דרכי טהרה (עמ' מ"ד אות ג').
- (טז) ע"י מראה כהן (עמ' ס"ו אות א') – "יש שכתבו דאם האשה משנה את מקומה נחשב הדבר להיכר".
- (יז) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ז' אות ג').
- (יח) משמרת הטהרה (ס"ק ל') – "ובשלחנות גדולים כשלנו יש להקל".
- (יט) חוקת הטהרה (סעי' ל"ה).
- (כ) פתחי דעת (פרק ח' סעי' ד').
2. מחמיר.

- (א) צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג') – "ונראה שאין נוהגין כן".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"ל) – "שינתה ממקומה הקבוע - לא נקרא היכר, וצריך לעשות היכר אחר".
- (ג) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "לא נראה לי שמועיל שנוי מקום להיכר לאכול עם אשתו נדה, כי הפוסקים המפורסמים לא העתיקו עצה זו. ונראה הטעם שלפעמים יותר נוח לאדם לשבת במקום אחר בשולחן".
- (ד) הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ח', מכתב ח' אות ד') – "האם כשאוכלים על שולחן אחד והאשה משנה את מקומה לשבת במקום אחר ממה שרגילה חשיב היכר לאכול בלי היכר אחר. תשובה: לא".
3. היינו דוקא כשהיא משנית מקומה, או אפ"ל אם הוא משנה מקומו - למקילים לעיל.
- (א) מרבניו פרץ, הו"ד בפסקי מהרי"ח (שבת דף יג.) נראה להקל, שאפ"ל ישנה אחד מקומו ובכך סגי. אבל מרבניו ירוחם (נתיב כ"ו ח"ד, רכ"ד-ג'), הו"ד בב"י (ס"ק ג') נראה להחמיר, שדוקא כשהיא משנית מקומה.
- (ב) קנה בשם (ביאורי שו"ע אות ט') – "ומ"מ נראה דאף המקילים בהיכר זה, היינו דוקא כשהיא משנית מקומה, אבל אם הבעל משנה מקומו נראה דאין זה מועיל, דהיכר זה צריך בשבילו (עיין להלן ס"ד ובט"ז סק"ד, ומבואר יותר בב"י בשם הגמ"י דלא יאכל הזב וכו' תנן ולא תנן לא תאכל), וזה שייך רק כשרואה אותה שיושבת שלא במקומה הרגיל".
4. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ו אות א', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ה', ע"י סוף אות ו', לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק ל"ז), הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ז, פרק כ"ו הע' פ"ב), נשעי גבריא (פרק ט"ז סעי' ט"ו), מנחת אשר (מכתב בס' אמרי יוסף סוף ח"א עמ' ל"ד אות ז'), דיני הרחקות (סעי' ג' הע' א').
- (א) ששבה"ל (סיכום אות ז') – "מותר בלי היכר כשהוא לצורך, או כשאחרים עמהם".
5. לגבי בשר בחלב - ע"י יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

ב. האם ההיכר צריך להיות ביניהם.

1. מחמיר – שפע טהרה (ס"ק ט'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ב', "ההיכר צריך להיות ביניהם, אבל היכר בצד השלחן ולא ביניהם לא חשיב היכר"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ב', "וצריך להניחו בינו לבינה במקום שיראוהו תמיד כשאוכלים"), בדה"ש (ס"ק ל"ח), הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ג), חוט שני (ס"ק ד' אות ז', ע"י הנהגה כהלכה פרק ז' הע' ט'), "צריך שיהא מונח ביניהם, ולא מפסיק במה שמונח בצד איזה דבר הפסק", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ב, ע"י פרק כ"ו הע' מ'), פרי טהרה (סעי' י"א).
2. מיקל – ע"י ששבה"ל (סיכום אות א', "דבר המפסיק מהני גם אם אינו ממש ביניהם או בין הצלחות, אלא אפילו מרוחק מעט מן הצלחות, ובלבד שניכר לשניהם"), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס', "הנה אף דמבואר בלשון השו"ע (סימן קצ"ה סעיף ג') 'שיהי' שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה', מכל מקום אין הכוונה שזהו לעיכובא שצריך להיות ממש בין שני הקערות, וכמו שכתב בחוט שני: אלא דלאו דוקא שיהא ביניהם ממש אלא כל שמונח על השולחן היכר שיזכיר להם שהיא נדה סגי בכך, וכן כתב בספר שביבי טהרה (פרק ט"ו סעיף י'), - אלא שכתב דלכל הפחות יהי' ההיכר סמוך להם כדי להזכיר להם שלא יבואו לקירבה יתירה").
3. מר"מ – הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות ו'), משמרת הטהרה (ס"ק ל"ג).
4. לגבי בשר בחלב - ע"י יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

ג. כתיבה על פתק - למחמירים לקמן גבי גובה.

1. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ז, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ג', "פתק המונח ביניהם שכתוב עליו שאסור להתקרב וכו', לא מהני להיכר כשאוכלים בשולחן אחד, [אא"כ הוא גדול דבלא"ה מהני מצד היכר]), סוגה בשושנים (פרק ד' הע' ל"ז ד"ה והנה), שיעורי טהרה (עמ' קנ"ז ד"ה והנה).
2. מיקל – אבני ישפה (אהל יעקב כ"ט אלול תש"ע, "בדבר השאלה אם כתיבת פתק להיכר בין אוכל בשר ואוכל חלב ובין בעל לאשתו, לא גרע פתק מכל היכר אחר שמשתמשים. רק צריך להיות שההיכר של הפתק יהיה גבוה קצת וכמו שכתב הט"ז בהלכות בשר וחלב יו"ד סי' פ"ח ס"ק ד' לענין היכר, כי אם הוא נמוך לא ישימו לב אליו. העצה היא שיעמידו הפתק בין שתי כוסות שאז הוא יהיה גבוה קצת"), חוקת הטהרה (סעי' ל"א), "היושב ואוכל עם אשתו נדה ואין להם היכר אלא פתק הכתוב עליו שהיא נדה בלבד, נראה דסגי להיכר".
3. מר"מ – קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"א, "ההיכר לאכול ביחד עם אשתו נדה, מהני דוקא אם ההיכר הוא בשולחן (צמח צדק)), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ט, לשונו לעיל).
4. לגבי בשר בחלב - ע"י יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

ד. הבעל יודע ולא האשה.

1. מיקל.

(א) חוט שני (ס"ק ד' אות י"ג) – "האיסור לאכול יחד על השולחן כשאשתו נדה, הוא על הבעל ולא על אשתו, ולכן אם הוא החליט על איזה דבר שישמש להפסק ביניהם, והיא אינה יודעת מזה, הרי זה ממועיל להיכר".

(ב) לברשי עז (תמצית אות י"א) – "כיון דעיקר ההיכר מיועד להבעל, משו"ה אם יש היכר על השולחן שהבעל יודע על קיומו, אף שהאשה אינה יודעת בכך סגי, ואם האשה יודעת והבעל אינו יודע לא מהני".

1. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ח, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ד', פתחי דעת פרק ח' הע' ט') – "הא דמהני היכר ביניהם כשאוכלים בשולחן אחד היינו דוקא כששניהם הן הבעל והן האשה יודעים מזה, ולא סגי באחד מהם יודע".

(ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ו) – "צריך ששניהם ידעו מההיכר ולא מספיק אם רק הבעל יודע מההיכר".

(ג) ששבה"ל (ס"ק ג' סיכום אות א') – "וסתימת הפוסקים דאפילו אינו דבר גבוה וניכר כגון טבעת, רק שיהי' ניכר לשניהם ... דבר המפסיק מהני גם אם אינו ממש ביניהם או בין הצלחות, אלא אפילו מרוחק מעט מן הצלחות, ובלבד שניכר לשניהם".

(ד) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב אדר תשס"ט, אהל יעקב אות ה') – שאלה: "האם האשה צריך לדעת מהו ההיכר בשעת אכילה או רק האיש צריך לדעת". תשובה: "שניהם".

(ה) חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ') – "דמסתבר ששניהם צריכין לידע מההיכר".

(ו) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "האם האשה צריך לדעת מהו ההיכר בשעת אכילה או רק האיש צריך לדעת". תשובה: "גם היא".

עי' הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – שאלה: "האם שניהם הבעל ואשתו או אוכלי בשר וחלב צריכים לדעת מההיכר, או סגי באחד מהם שידועים". תשובה: "בבעל ואשתו איני יודע, בבשר וחלב לכאורה צריך שכל אחד מהם ידע שלא לאכול מהמין השני".

(ז) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "גם הבעל וגם אשתו צריכים לדעת מה ההיכר שהרי אם אחד אינו יודע הוא חושב שהוא עובר על איסור ואף שאינו עובר אסור לחשוב שעוברים. אמנם אם מגלים לו שיש היכר ולא אומרים מה ההיכר אז זה מותר".

(ח) חוקת הטהרה (סעי' כ"ט) – "ההיכר שצריך להניח כשאוכלים על שולחן אחד לכתחילה בעינין שגם הבעל וגם האשה ידעו מכך, ולא מספיק שרק הבעל יודע מזה".

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ל"א, הע' ל"ח), זרע שמואל (הע' ש"ח).

ה. דרך להיות בשולחן.

1. במקום אחר, מיקל – שפע טהרה (ס"ק ט', "ואפילו דבר שדרכו להיות מונח על השולחן אם הניחו ביניהם במקום שאין דרכו להיות שם הרי זה היכר"), מראה כהן (עמ' ס"ז אות ג', "אגרטל המונח בקביעות על השולחן אינו יכול לשמש כהפסק. ומ"מ אם האגרטל מונח תמיד במרכז השולחן וכעת מניחים אותו ביניהם חשיב היכר"), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ז' אות ב'), פוסקים.
2. מר"מ – קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ב, "דבר הנמצא כל הזמן על השולחן בכונה שיהי' בין האיש ואשתו נדה, אי"ז שינוי").
3. לגבי בשר בחלב – עי' יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

ו. להוריד מהשולחן דבר הקבוע על השולחן, אם חשיב היכר.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ה, "אם יש דבר שקבוע על השולחן ביניהם כגון אגרטל וכדו' והורידו את זה כדי שיחשב היכר הרי זה חשיב היכר ואין צריך בדווקא להניח חפץ על השולחן כדי שיחשב היכר").

ז. במקום חושך לגמרי: האם מועיל היכר.

1. מיקל, שמהני ההיכר.

(א) הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות ד') – "במקום חושך לגמרי כגון שבת [אם אין גנרטור, ונכבו הנרות] ורוצים לאכול האם מועיל היכר או כיון שלא רואים לא הוי היכר. תשובה: מועיל".

(ב) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ז' הע' מ').

(ג) הגר"י זילברשטיין שליט"א (הנהגה כהלכה פרק ז' הע' מ').

ח. להשתמש בספרים: האם מותר להשתמש עם ספר קדוש להיכר או שמא יש לחוש שצד כבוד הספרים.

1. הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב אות י') – שאלה: האם מותר להשתמש עם ספר קדוש להיכר בין איש לאשתו נדה, ובין אוכלי בשר וחלב באותו שולחן. תשובה: אין ראוי".
2. הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – שאלה: "האם מותר להשתמש עם ספר קדוש כהיכר בין איש ואשתו נדה, או בין אוכלי בשר וחלב". תשובה: "אסור להניחו לשם כך, אבל אם הוא מונח הוא יכול לשמש כהיכר".
3. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (אהל יעקב בב"ח סי' פ"ז סוף הע' כ"ז) – "דמי שיושב ולומד מספר וכעת בא לאכול עם אשתו או עם חבר שאוכל מין אחר ממנו, מותר להניח את הספר להיכר דמאחר שכבר עיין בו אין חשש ביזוי ספרים, והוסיף דספר המונח על השולחן גם כן נחשב היכר גבוה מספיק כיון שהוא ניכר, וכן פסק בעל המנחת חן שליט"א".

4. אבני ישפה (אהל יעקב בב"ח סי' פ"ז סוף הע' כ"ז, ב' אלול תש"ע) – "בדבר השאלה שרוצים להניח ספר קדוש על השולחן בין איש לאשתו כסימן היכר שצריכים בזמן שאוכלים ביחד בזמן שאשתו נדה. וכיון שאין להביא ספר שהוא דבר קדוש למטרה שעץ ואבן יכולים לשמש לפי דעת הט"ז מובא במ"ב סי' שט"ו ס"ק ל', יש לעיין בספר לפני שהוא מביא אותו לשולחן. ובלאו הכי משמע במ"ב הנ"ל שהכריע כדעת המ"א סי' קנ"ד ס"ק י"ד שמתיר משום מה לי מונח כאן או מונח שם. נראה שספר הוא סימן מצוין להיכר שהרי הוא דבר גדול וניכר וגם אין הרגילות להניח ספר על השולחן, ולכן הוי היכר ובתנאי שלא משתמשים בו וכדברי הט"ז יו"ד סי' קצ"ה ס"ק ה'. ואף שאינו גבוה וכבר הזכיר הט"ז יו"ד סי' פ"ח ס"ק ד' לענין היכר בין אחד אוכל בשר ואחד אוכל חלב שההיכר צריך להיות גבוה קצת, וא"כ ה"ה לענין היכר בינו לאשתו נידה, אבל כיון שהספר הוא רחב וטופס מקום בשולחן, הרי זה כמו שהוא גבוה כיון שהוא ניכר".

יח] האם ההיכר צריך גובה.

א. מחמיר.

1. עי' צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג') – "וכן מנורה הוי היכר. אם הוא גבוה קצת".
2. אמת ליעקב (הע' פ"ג, דברי חכמים יו"ד אות נ"ז ס"ק ב') – לשונו לקמן.
3. הגרשז"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תצ"ה אות כ') – "ונחשב להיכר כל דבר שהוא גבוה קצת אבל לא טבעת או מפתח".
4. שפע טהרה (ס"ק ט') – "ודוקא דבר גבוה, [וכגון כפית] [לעפיל] וכדו', אבל להניח טבעת [רינגעל] לא מהני".
5. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רכ"ט, אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ז, עי' אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות א') – "חפצים קטנים כטבעת וכדומה, אם הם יושבים לבד – לא חשיב הפסק, אבל אם גם אחרים יושבים עמם בשולחן חשיב הפסק".
6. סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' ל"ז) – "ההיכר שמניחים על השלחן צריך להיות גבוה קצת, אבל צלחת וכדומה לא הוי היכר".
7. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ב') – לשונו לקמן.
8. בדה"ש (ס"ק מ"א) – "והוא הדין בכל דבר לא מהני אלא בגבוה קצת ולכן לא מהני להניח צלחת או טבעת או מפתח וכדומה להיכר".
9. הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ד).
10. פרדס שמחה (ס"ק ח' אות ב') – "צריך שיהא ההיכר גבוה קצת".
11. חוט שני (ס"ק ד' אות ב', אות ו') – "ההיכר שמפסיק ביניהם צריך שיהא דבר גבוה קצת וניכר, ולא מועיל מה שמניחין טבעת או מפתח. ואמנם אין צריך שיהא גבוה טפח. ולכן מועיל להפסיק אם מונח ביניהם שעון שיש לרצועתו מעט גובה, או מפתח נייר וכדו' מקופלת שיש בהם קצת גובה וכל כיו"ב".
12. לבושי עז (תמצית אות י') – "מעיקר הדין הוה סגי שיניחו להיכר אפילו דבר נמוך על השלחן בשעה שאוכלין יחד, ובזמנינו נהגו להחמיר שיהיה דבר גבוה שפיר שיהיה ניכר יותר".
13. עי' לבושי עז (ס"ק ד') – "ובדורות הקודמים היו מורים דבנדה סגי בהיכר נמוך".
14. אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "פרוסה של לחם אינו היכר בינו ובין אשתו כי אינו גבוה וגם דבר מצוי על השולחן".
15. מראה כהן (עמ' ס"ז אות ג') – "ולהיכר נחשב כל דבר שהוא גבוה קצת [למעט טבעת או מפתח]".
16. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ס"ב).
17. פרי טהרה (סעי' י"א).
18. משמרת הטהרה (ס"ק ל"ב) – "והוא שיהיה דבר הגבוה מעט וניכר כעין לחם או קנקן כמנורה כוס הפוכה וכדו' אבל טבעת או מזלג וכדו' לא מהני".
19. חוקת הטהרה (סעי' ל') – "נחלקו הפוסקים אם ההיכר צריך להיות גבוה קצת, וקיימא לן כדעת המחמירים שצריך להיות דוקא גבוה קצת".
20. פתחי דעת (פרק ח' סעי' א' אות א').

ב. מיקל.

1. האשכול (סי' מ"ט) – "די בהיכרא כל דהו, כגון שמניח דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה ודי בזה".
2. טור (סעי' ג') – "שרגילין רבים לאכול על שלחן אחד מותר ובלבד שיעשו שום היכר".
3. מחבר (סעי' ג') – "אא"כ יש שום שינוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה".
4. חכ"א (כלל קט"ז סעי' ג') – "אסור לאכול עמה אלא אם כן יש שום שינוי כגון שכולם אוכלים על טעלער אחד והוא מניח כלי תחת הטעלער או מפה או שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לשלה דבר שאין משתמשין לצורך אותה סעודה".
5. קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ו') – "לא יאכל עמה על השלחן אלא אם כן יש איזה שינוי דהיינו שיהיה איזה דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה".
6. מקוה ישראל (סי' ז' סעי' ז') – "אא"כ יש שום שינוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה".
7. ערה"ש (סעי' ו') – "דעכ"פ צריך איזה היכר בינו לבינה או שכל אחד יאכל במפה בפ"ע או שום שינוי אחר".
8. טהרת ישראל (סעי' ט') – "אא"כ יש שום שינוי שיהיה שם דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה".
9. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ד) – "אין צריך שההיכר יהיה בדוקא דבר גבוה כלחם וקנקן רק כל דבר שמניחים ביניהם חשיב היכר אף טבעת או מפתח".
10. ששבה"ל (ס"ק ג', סיכום אות א') – "וסתימת הפוסקים דאפילו אינו דבר גבוה וניכר כגון טבעת, רק שיהי' ניכר לשניהם".
11. עי' טהרת הבית (ח"ב עמ' קי"ט ד"ה ומה) – "יש להקל בהיכר כל דהו, כגון טבעת ששמים אותה במיוחד להיכר, או כשמים צלחת תחת צלחת כשאננם רגילים לעשות כן תמיד ... הנוהגים להשל בזה יש להם על מה שיסמוכו".

12. הגר"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב אדר תשס"ט, אהל יעקב אות ד') – שאלה: "האם ההיכר בין איש ואשתו נדה בשעת אכילה בשלחן אחד, צריך להיות גבוה קצת (כמו גבוה טפח) או אפילו כל שהו מהני". תשובה: "שיכירו".
- ע' הגר"ק שליט"א (אהל יעקב אות ט"ו) – שאלה: האם פרוסה של לחם נחשב כהיכר גבוה מספיק בין איש לאשתו נדה. תשובה: המחמיר תבוא עליו ברכה (אם אין מוכרחים)".
13. יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ז') – "ודי בחפץ נמוך וקטן, ובלבד שיהא ניכר".
14. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "האם ההיכר בין איש ואשתו נדה בשעת אכילה בשלחן אחד, צריך להיות גבוה קצת (כמו גבוה טפח) או אפילו כל שהו מהני". תשובה: "אם ניכר".
15. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ט) – "אבל דבר יקר, כגון שעון יקר או טבעת עם יהלום, בכל ענין הוא היכר טוב".

ג. שיעור - למחמירים לעיל.

1. טפח.

- (א) כן – אמת ליעקב (הע' פ"ג, דברי חכמים יו"ד אות נ"ז ס"ק ב'), "הדבר המפסיק צריך להיות גבוה קצת, והיינו כטפח, ועט או מעטפה בודאי לא מהני", אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ב'), "ובלבד שיהיה גבוה טפח".
- (ב) לא – חוט שני (ס"ק ד' אות ב'), "אין צריך שיהא גבוה טפח", פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ה הע' מ"ט).

ד. בצירוף שגם אחרים יושבים עמם, יש להקל.

1. הגריש"א זצ"ל (מראה כהן פרק ה' הע' כ"ז, משנת השלחן תשובה רכ"ט, משמרת הטהרה הע' פ"ה, פרק ח' הע' פ', סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק פ"א, ס"ק פ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות א') – "חפצים קטנים בטבעת וכדומה, אם הם יושבים לבד - לא חשיב הפסק, אבל אם גם אחרים יושבים עמם בשולחן חשיב הפסק".
2. משמרת הטהרה (ס"ק כ"ט, ס"ק ל"ב) – "ומ"מ במקום שההפסק הוא רק על דרך חומרא כגון שמסובין שם אנשים אחרים כדלעיל או' כ"ט יש לסמוך גם על הפסק כלדהו כטבעת וכדו".
3. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ז, חוקת הטהרה סעי' ל"ז) – "דמנהג העולם להקל בזה, והמקיל כמותם אין למחות בידו, ובכל אופן סגי בכי האי גוונא בהיכר קטן".

ה. מר"מ – נטעי גבריאל (פרק ט"ז סעי' ח').

1. לגבי בשר בחלב - ע' יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

יט' ההיכר של מפה.

א. היסוד: מדין ב' שולחנות או מדין היכר.

1. היכר – ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' א'), "שאם הפרישה מפה אחרת לעצמה אעפ"י שהיתה אוכלת על השלחן מותר, דהא איכא הכירא להרחקה", הו"ד בר"ן (שבת סוף דף ה:), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ב'), "לא תאכל עמו על השולחן אלא אם עשו היכר ביניהם בפרישת מפה וכיוצא בזה", טור (סעי' ג'), "שיעשו שום היכר כגון שפירש לו מפה לבד", חכ"א (כלל קט"ז סעי' ג'), "יש שום שינוי כגון שכולם אוכלים על טעלער אחד והוא מניח כלי תחת הטעלער או מפה", ערה"ש (סעי' ח'), בדה"ש (ס"ק מ"ג), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ד), פרדס שמחה (ס"ק י"א, שיעורי טהרה עמ' קנ"ז ד"ה והא), חוט שני (ס"ק ד' אות ח'), "דמפה דמועיל להפסק הוא מדין היכר, ולא משום דהוי כשולחן בפני עצמו", מראה כהן (עמ' ס"ז אות ד'), מנחת פרי (קונ' התשובות סי' כ"ג בפ"ד סעיף מ"ב), יסוד הטהרה פרק ב' סעי' ז').
2. ב' שולחנות – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ד'), "נחשב כאילו אוכלים על שני שולחנות".
3. סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' מ"ב בי' אות ג' ד"ה ויש לעיין) – "ויש לעיין בטעם היתר דמפה אי הוי מטעם היכר ושינוי על השלחן ... או דהיתר מפה הוא מטעם דהוי כשלחן נפרד בפ"ע ... חזינן דהיכר צריך להיות גבוה, ולמה מהני מפה שאינה גבוהה, משמע דהטעם הוא משום דנעשה כב' שלחנות ... וצ"ע בכל זה".
- (א) מנחת פרי (קונ' התשובות סי' כ"ג בפ"ד סעיף מ"ב) – "ומה שהקשה הרי היכר זה אינו עומד גבוה, צ"ל כיון שהוא היכר בגוף הכלי שאוכל בו סגי אף בכה"ג".

ב. כשדרכם בשאר הימים לאכול כל אחד על מפה שלו.

1. מחמיר – סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' מ"ב בי' אות ד'), בדה"ש (ס"ק מ"ד), חוט שני (ס"ק ד' אות ח'), "ולכן דברים שהדרך תמיד להניח תחת הקערה, לא יועיל להיכר, כגון אם רגילים להניח כלי תחת קערתו וכדו', וכן אם רגילים להניח איזה מפה קטנה תחת קערתו, כדי יתלכלך השולחן, אם רגיל להיות כן תמיד לא הוי הפסק", ישיב יצחק (ח"ד סי' ט"ז), מעדני אשר (יו"ד סי' ל"ט), נטעי גבריאל (פרק ט"ז סעי' ט'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ח, "שפשוט שזהו דווקא אם אין אוכלין כזה גם בימי טהרה", פתחי דעת (פרק ח' סעי' ג').
2. לכאורה תלוי בהשאלה הנ"ל.
3. לגבי בשר בחלב - ע' יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

ג. **אם מניחים היכר לעולם**, גם בימי טהרתה [כדי שלא יכירו מתי ימי טומאתה].

1. מחמיר – חוט שני (ס"ק ד' אות י"א, הנהגה כהלכה פרק ז' הע' ל"ד, "אם מתארת אצל אחרים, ואינו רוצה שירגישו בזמן טהרה וטומאה, ומניח לעולם היכר בשעת סעודה, אפשר שמקלקל להיכר של זמן הטומאה, משום דבעינן שהיכר יזכיר את האיסור. ואם גם בביתו מתנהג כן, ודאי שלא מועיל ההיכר הנ"ל").
2. מיקל – הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות ג', "מהני").

ד. **האם מהני מפה מיוחדת על השלחן.**

1. מיקל – הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט, שאלה: "האם מהני מפה מיוחדת על השלחן בזמן נדות, לענין ההיכר בשעת אכילה". תשובה: "כן").

ה. **אם המפות עצמם שונים בצבעם**, האם זה היכר.

1. מיקל.
2. (א) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ה') – "וכן אם שינוי בצבע המפות הרגילות".
3. (א) **מר"מ** – סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' מ"ב בי' אות ו').
3. לגבי בשר בחלב – עי' יו"ד סי' פ"ח, לשיטות ומר"מ.

כ] קערה אחת.

א. **הלכה.**

1. מחמיר – רמב"ם (אסור"ב פרק י"א הל' י"ח, "ולא יאכל עמה בקערה אחת"), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ב', "ואין צריך לומר שלא תאכל עמו בקערה אחת"), טור (סעי' ג'), ארחות חיים (הל' נדה אות י"א), רמ"א (סעי' ג', סעי' י"ד), יש"ש (הג' על הטור), ב"ח (ס"ק ג'), פרישה (סוף ס"ק א'), ט"ז (ס"ק ב'), ש"ך (ס"ק ד', "ואצ"ל שאסור לאכול עמה בקערה א' בזה אחר זה אע"פ שאין נוגעים ביחד"), תוה"ש (ס"ק ה'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ג'), ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ד'), אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א), שפע טהרה (ס"ק ו'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ח), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ו'), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קנ"ח), חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות א'), פרדס שמחה (ס"ק ז'), מראה כהן (עמ' ס"ט), פרי טהרה (סעי' ט"ו), פוסקים.
2. אפילו בלי שולחן – בצל החכמה (ח"ה סי' פ'), "איש ואשתו נדה אסורים לאכול סעודתם מתוך קערה או שקית אחת, גם כשאיןם אוכלים על יד שלחן, אלא כל אחד מחזיק האוכל בידיו ואפילו כשהם אוכלים מעומד".

ב. **טעם.**

1. דרך חיבה וקירוב – ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה ריש סי' א', "בקערה אחת אינה אלא גזרת הרגל"), ראב"ן (ראבי"ה סי' קע"ג, "יש לחוש להרגל עבירה").
2. שישכח שהיא נדה – ראבי"ה (סי' קע"ג, "דטעמא מתוך שרגיל עמה לאכול ישכח שהיא זבה וסבר דטהורה היא ויבוא עליה ... דטעמא משום שכחה, דאי חיישינן ליצרו תוקפו מה הועלנו בשנוי").
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק ל"א).

ג. **קערה לכולם (serving plate).**

1. מיקל – ט"ז (ס"ק ב'), מ"מ משמע דכשמימיין קערה עם החתיכו גדולות כדרך שמימיין בקדרה וכל א' נוטל מן הקערה ומשים לפניו על כלי מיוחד ואוכל משם אין בזה איסור כיון דאין האכילה מיד בליקחתו מקערה שלוקחה גם היא אלא משתמש בכלי אחר בינתיים כן נראה לע"ד", תוה"ש (ס"ק ה'), חו"ד (חי' ס"ק ג'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ג'), לחו"ש (לחם ס"ק י'), מקוה ישראל (סי' ז' סעי' ז'), מסגרת השלחן (דין ג' ד"ה לשון), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג'), טהרת ישראל (סעי' י"א), שערים מצויינים בהלכה (סי קנ"ג ס"ק י"ט), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ח), טהרת הבית (ח"ב עמ' קי"ז), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ו'), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' ק"ס), חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות ג'), מראה כהן (עמ' ס"ט), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ב'), דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ה).
2. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' סוף הע' כ"ז).
3. (א) **הגר"י ברקוביץ** שליט"א (זרע שמואל הע' שי"א) – "שאין צריכים שניהם לשים בכלי אחרת, אלא או הוא או היא. שגם ע"י אחד מהם נמצא שאינו אוכל עמה מקערה אחת".

ד. **שיטת האג"מ.**

1. שיש ב' אופנים שנכלל בקערה אחת, שהם מצד קירוב. וזה פשט בט"ז, "אסור מצד מקערה אחת כזו שהדרך שנותנין שם רק לאחד ומצד חיבתו והתקרבותו שבין איש לאשתו אוכלין שניהם מאחת לכן אסור".
2. (א) **אג"מ** (יו"ד ח"א סי' צ"א) – (eating together from one plate, even though it two portions), "שאיסור מקערה אחת הוא רק מה שלשני בנ"א הדרך ליתן לכ"א בקערה מיוחדת ורק מצד חיבתו והתקרבות שבין איש לאשתו אוכלין שניהם מאחת אסור וא"כ הוא רק עצם האכילה שיטול הוא אחת והיא אחת אסור".

(ב) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ב) – (sharing one portion, even though its on two plates), "אבל מהחתיכה שחתכה לעצמה יהיו אסורין לאכול שניהם ממנו ואף אחר שישתייר מחתיכה שלה יהיה הבעל אסור לאכול ממנה כדין שיוירי מאכל שלה. וכ"כ נראה פשוט שמהחלות הקטנות הנקראים ראלס וכדומה שהוא נעשה רק לאכילת אחד יהיו אסורין לאכול שניהם מאחד. וכן יהיה הדין בקנקן שמותרין שניהם לשתות ממנו".

ה. דרך לאכול רק אדם אחד, אם מותר לחלק קודם שאכל. כמו לחתוך ביגול וכדו' (sharing).

1. מחמיר – אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א, לשונו לעיל), עי' פרי טהרה (סעי' י"ז, "יש אומרים").
2. מיקל – משנה הלכות (ח"ז סי' קמ"א, "כהדר"ג כש"ת מוה"ר משה פיינשטיין ... בסימן צ"ב ... ולי אסקופא הנדרסת, הדברים תמוהים דהאיך יעלה על הדעת לאסור כל אחד מכלי שלו משום דנעשה רק בשביל אחד והלא אפילו מה שבאמת כבר שתתה מכוס ונשארו שיריים שכבר נאסרו אם לקחן ושפכן לכוס אחר חוזר להתירא ואפילו מותר להחזיר בכוס ראשון כ"ש שעד שלא שתתה כלל רק שלקחו להם זה בכוס שלו וזו בכוס שלה דודאי לא נאסרו המשקין לשתות וזה לא מקרי שיריה עד שלא שתתה וכן נמי לפענ"ד בפת קטן כמו ראל בלע"ז שאם עד שלא אכלה ממנו חלקה אותו לשנים ולקחה לעצמה חלק אחד ולו חלק אחד ליכא בזה משום שיוירי מאכל ואמשול משל לאשה שאין לה רק מנה אחת בשר ובשלה הבשר בקדרה שלא היה לה יותר וכי לא תוכל לחלוק הבשר לשנים ותאכל היא החצי האחד והבעל החצי שני והרי בערי יוראפף רוב פעמים עשו כן אמותינו שחלקו את כל מה שהיה להם וכפתגם העממי 'מען האט זיך געטיילט מיט דעם ביסען'. וזכר לדבר ..."), עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שט"ו, "שאיין להקל לקולא של האגר"מ, ואם רוצה להחמיר לחומרתו, תע"ב"), סתימת כל הפוסקים.
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ב').

(א) באר משה (ח"ג סי' קכ"ח אות ה') – "מה שכתב האגרות משה ... שמקנקן קטן שזרכו שאחד שותה כל מה שבתוך הקנקן קטן אסור לו לערות ממנו לתוך גביע שלו אחר שהיא עירה מהמים שבקנקן קטן לתוך גביע שלה. וזה ג"כ במכתה"ק כי גדולה היא, תמיהה גדולה היא לאסור את המותר בבירור בלא שום חשש ... ולפענ"ד למשל בקבוק קטן מי סאראטאגא שהדרך שאיש אחד שותה כולו, ואם היא עירתה מהבקבוק הקטן הזה חצי המים לתוך גביע שלה בלא שום ספק שרי לו להבעל לערות הנשאר לתוך גביע שלו בלא שום פקפוק. והלא ק"ו להתיר. מה אם הורק שיוירי כוס שלה לכוס אחר הותר השיריים ממש שלה, ק"ו בן ק"ו משקה הנשאר בהקנקן שמעולם לא ה' שיריים ממש שלה והורק לגביע שלו שבדאי שרי ושרי לו לשתות, ואין כאן צל ספק בדבר ... פת קטן למשל 'ראלס' אם אכלה היא מהפת קטן (ראל) אסור לו לאכול הנשאר, בודאי יפה כיוון, והדין עמו, אבל אם אין דרכה לאכול כל הראל ולכן בכיוון חתכה בסכין מקצתו כדי שהבעל יוכל לאכול הנשאר והניחה הנשאר באמצע השלחן או על קערה שבה הפת מונח, בודאי שרי לו לאכול הנשאר, ואם האגר"מ אסור גם בכה"ג אין שומעין לו כלל".

(ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ה', הע' ע"א) – "the prohibition, presented by Igros Moshe, of a husband and wife sharing a roll or bottle of soda while she is a niddah is **not found** in the writings any of the other Poskim".

(ג) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ סי' רמ"ח ד"ה ושמעתי) – "... ומשמע דלא כמ"ש האגר"מ. ולכן לדינא במקום הצורך יש להקל עפ"י מה שנראה סתימת האחרונים דלא מחלקים בזה וצ"ע"ג".

ו. קערה ציבורי, אם צריך להניח לפניו האוכל קודם האכילה - דברים קטנים.

1. מחמיר [חיבור, הצלחת].

(א) בצל החכמה (ח"ה סי' פ"ה) – "גם אם בימי טהרתם רגילים לאכול מקערה אחת, אסורים לאכול בימי נדתה מקערה אחת פירות קטנים כגון בטנים ולוזים קלופים, גם אם חופנים מתוך הקערה בידם השמאלית ושוב נוטלים ממנה בידם הימנית ואוכלים".

(ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ח, אות י"ט, אמנם עי' לבושי עז תמצית אות י"ד) – "קערת פיצוחים שהאשה לקחה ממנה חופן אחד בידה ואוכלת אחד אחד, אסור לבעל ליקח עכשיו מהקערה דמיקרי אכילה מקערה אחת".

(ג) בדה"ש (ס"ק נ"ו, ציונים ס"ק קכ"ב) - לשונו לקמן.

(ד) חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות ה') – "יש להניח לפניו קודם האכילה, וכן פירות או פיצוחים וכדו', אף שאין הפיצוחים מוכרחים לקערה. מפני שעצם זה ששניהם אוכלים מקערה אחת הרי זה קירוב".

(ה) דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ה) – "דברים שאוכלים ישירות מצלחת מרכזית, כגון: לחם פרוס, זיתים, מרגרינה, גרעינים, בוטנים וכד' - אסור. לכן אם מוגשים דברים אלה בצלחת מרכזית יעבירו אותם לצלחת אישית ומשם יאכלום".

(ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' נ"ה, עמ' נ"ו).

(ז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שט"ו) – "באגר"מ יו"ד ח"א ס' צב שכתב שקערה אחת היינו שאיש ואשתו אוכלים ביחד בדרך שאין שני בני אדם אוכלים. שע"ז יהיה להם חיבה וקירבה. ויצא ממנו קולא, במקרה שיש חתיכות קטנות שכן דרך שני בני אדם ליטול מקערה אחת זה אחר זה, כגון ארבעס, אגוזים, פופקורן, ושוקולד. שלפי האגר"מ יהיה מותר גם לאיש ואשתו לאכול באופן כזה ... ולמעשה שמעתי מר"ב של שאין להקל לקולא של האגר"מ, ואם רוצה להחמיר לחומרתו, תע"ב".

(1) אם יש היתר אם מישוהו אחר אוכל אותם מאותה צלחת, עי' פת"ת (ס"ק ה', "דדוקא על שולחן אחד יש מקום להתיר בזה אף אם גם כשהיא טהורה הם אוכלים בקערה בפ"ע מ"מ כשגם בני הבית אוכלים עמהם עדיף מהיכר אבל מקערה אחת מדינא יש לאסור לפמ"ש הרמ"א שאסור לו לאכול מאכל שלה א"כ כשאוכלים בקערה אחת בודאי אוכל משיוירי מאכל שלה").

2. מיקל [חיבור, מצד חיבתו והתקרבות של האוכל].

(א) עי' אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א, סי' צ"ב).

- (ב) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קס"ב, עי' הע' קכ"ב, ע"פ האג"מ) – "האוכלים מאכלים כגון potato chip או popcorn ... ונראה דשקית גדולה שעשויה להרבה בני אדם ... ושרי".
- (ג) לבושי עז (תמצית אות י"ד).
3. מר"מ – שערים מצוינים בהלכה (סי קנ"ג ס"ק י"ט, ויש לדון), משנה הלכות (ח"ז סי' קמ"א, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' מ"ד, עי' סעי' נ"ג [לענין קערה אחת]), עמק התשובה (ח"ו סי' שע"ח ד"ה ואם הונח), סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' י"ג), חוקת הטהרה (סעי' כ"ו).
- (א) הגרש"י גלבר שליט"א (מראה כהן עמ' קצ"ו, פרק ה' הע' כ"ט) – "ואם אוכלים עמהם אנשים אחרים והגישו קערה משותפת לכולם יש להתיר בדברים יבשים אף אם נוטל מהקערה אחרי אשתו".
- (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שי"ב) – "בחתכות קטנות אם לוקחים הרבה בבת אחת ומשתמש ביד כמו צלחת, כגון לקחת פופקורן ביד אחת ולאכול ע"י ידו האחרת".

ז. קערה ציבורי, אם צריך להניח לפניו האוכל קודם האכילה - דברים ניכרים, כגון לחם פרוס, או תפוח. מחמיר.

- (א) בדה"ש (ס"ק נ"ו) – "כשאוכלים שניהם פירות שהוגשו לשלחן בכלי אחד יש לאחד מהם ליטול מן הכלי ההוא ולשים הפירות שרוצה לאכול בכלי שני ... וכן אם הוגש לשלחן לחם בקערה או בסל יש לאחד מהם ליטול ולהניח פרוסתו בכלי שני".
- (ב) חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות ה') - לשונו לעיל.
- (ג) דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ה) - לשונו לעיל.
2. מיקל.
- (א) הגרש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב אות ד', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ח, אות י"ט) – "פירות בקערה אין נחשב לאכילה מקערה אחת ומותר".
- (ב) עי' ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה דברי, ט"ז ס"ק ב', סיכום אות ג') – "אסור לאכול מקערה אחת ... ואפילו לחתוך חתיכות קטנות בקערה והוא נוטל אחת והיא נוטלת אחת, ויש להחמיר גם בצלחת עם פירות, וכ"ש פירות חתוכים, אבל בפרוסות לחם מותר, שכן דרך אכילה לחתוך לפרוסות וכל אחד לקח".
- (ג) קנה בושם (ח"א סי' פ"ו) – "אעפ"י שאין משתמשים בינתיים בכלי אחר, מ"מ כיון שאינם אוכלים מקערה אחת ביחד ממש אין שום איסור בזה ... פשוט שאין מקום לאסור".
- (ד) מראה כהן (עמ' ס"ט) – "נראה דדברים גדולים כגון פרוסת לחם או תפוח וכיוצ"ב רשאים ליקח מקערה אחת ולאכול אף מבלי להניח לפניהם".
- (ה) כ"ש הפוסקים שמקילים לעיל, גבי דברים קטנים.
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' נ"ו).

ח. דברי מריחה - חמאה, ריבה.

1. מחמיר.

- (א) בית ישראל (ח"א סי' ט"ו) – "וכאן אין כלי אחר בינתיים דממה שכל אחד מהם ממרח החמאה על פת שלו לא נקרא כלי אחר בינתיים ועוד והוא עיקר ... לפעמים כשאכלה החתיכות פת שלה עם החמאה שעליו בסכין שלה חוזרת ונוטלת עם הסכין הזה שיש עליו שיורי מאכל חמאה ממה שאכלה 'מהטעלער' ויש חשש שהבעל יאכל אח"כ שיורי מאכל שלה".
2. מיקל.

(א) עי' אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ב ד"ה ומילא) – "נראה שבקערה חמאה שהדרך שכל אחד נוטל בכף ובסכין משם חמאה למרח על חתיכות הפת שלו שיש להתיר מדינא ואף שכתב הט"ז בחתיכות הגדולות לשון שמשמש בכלי אחר בינתיים הוא רק התם שאם אין להם כלים אחרים הרי נמצא שיצטרכו להחזירם להקערה להניחם שם כשיצטרכו לחתוך פת או להפסיק באכילתם באיזה דבר ולחזור וליקח משם כדרך רוב אכילות ונמצא שישתמשו שניהם בהקערה ההיא גם לאכילתם שזה אסור דהו"ו אוכלים מקערה אחת ומ"ל מה שבתחלה הונח שם שלא לאכילה לכן מצריך הט"ז שיהיה להם כלים אחרים להניח שם. אבל בחמאה שישתייר החמאה על הפת ואין הדרך להניח הפת המרוח בחמאה בקערת החמאה יש להתיר. אבל מ"מ יפה להחמיר בזה משום שנראה קצת כמקערה אחת וגם לפעמים אפשר לבא לשיורי מאכל אם לא נזהרה ולקחה חמאה הרבה יותר מצורכה והחזירה החמאה שנשארה בהכף ועל הסכין להקערה וישכח ויקח הוא אח"כ את הנשאר למרח על פתו, אף שמדינא אין לאסור בשביל חשש זה".

(ב) שפע טהרה (הע' י"א).

(ג) הגרש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב אות ז').

(ד) טהרת הבית (ח"ב עמ' קי"ח).

(ה) ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה דברי, ט"ז ס"ק ב' ד"ה ובעיקר, סיכום אות ד') – "דברי מריחה נראה שאין נחשב כאכילה מקערה אחת".

(ו) קנה בושם (ח"א סי' פ"ז אות ב') – "ופשוט הוא".

(ז) מראה כהן (סוף עמ' ס"ט) – "מותר ליקח ממרח מאותה קערה ולהניחו על גבי לחם וכדומה".

(ח) יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ו').

(ט) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ב, חוקת הטהרה סעי' מ"ג) – "דברים הנמרחים על הלחם כגון חמאה, ומרגרינה, וכיוצא בזה, פסקו האחרונים שמותרים שניהם להשתמש באותה החבילה, ולא נחשב כאוכלים מקערה אחת, וטעמא דמילתא כתב בשיעורי שבט

הלוי, דבפשטות כל המרחים אינם נחשבים לאוכל בפ"ע, רק הם מכשירים את האוכל לאכילה אחר כך, ועוד יותר, שאפילו אם נימא דאכן נחשבים כאוכלים, מכל מקום יש לומר דשרי משום ההפסקה, והיינו שאין אוכלים אותו באופן ישיר, אלא מורחים אותו תחילה על הלחם ורק אחר כך אוכלים ממנו, וזה חשיב כהפסק דדעת הט"ז והאחרונים להתיר. אולם בשו"ת אגרות משה ... והנה בהא שטען האגרות משה דיש חשש שיורי מאכל במקרה שהחזירה האשה מהחמאה שעל סכינה לתוך הצלחת ויהא אסור לו ליטול משם, - כתב בבדי השולחן (סימן קצ"ה סעיף ג') ביאורים ד"ה שאסור, דאף על פי שמחזירה החמאה לכלי אינו אסור מטעם שיורי מאכל, דהוי ליה כהורק מכלי אל כלי דשרי כמו שכתב הרמ"א בסעיף ד', והכא נמי הורק מסכינה לתוך הצלחת, וכן כתב בסוגה בשושנים (סימן ל"ב בא"א), וכן התיר בשו"ת קנה בושם (סימן פ"ז אות ב'). ועוד יותר מצדד להתיר בבדי השולחן (ס"ג בביאורים ד"ה שאסור) שאפילו באופן שנותנים לכל אחד חתיכות קטנות של חמאה המיוחד לכל אחד בפני עצמו (BUTTER PATTIES) ועשויה למנה לאדם אחד ונטלה קצת ממנו, גם בזה יש לצדד להיתרא "דכיון שאין החמאה נאכל בפני עצמו, אלא נאכל עם הפת וכטפל לו, אם כן אינו בא לכלל מאכלה עד שיתמרח על פתה וכו', עיין שם. ועיין בספר חזקת טהרה (דרך ישרה ס"ק א' ד"ה עוד ראיתי) שכתב עוד סברא להתיר, - אמנם מדברי האגרות משה הנ"ל (סד"ה וממילא), מוכח דלא סבירא ליה כסברת הבדי השולחן, וגם דלא כסברת החזקת טהרה הנ"ל. וכן התיר במרחים בשו"ת באר משה ח"ג (סימן קכ"ח).

3. מר"מ – בדה"ש (סעי' ג' בי' ד"ה וכמו, עמ' רס"ח), חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' נ"ז), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ג').
4. עי' לקמן אם נכלל בשיורי מאכל.

ט. מלח, סוכר.

1. אינו נחשב קערה אחת – שפע טהרה (ס"ק ו', "אבל סוכר או מלח מותר דלא חשיב כמאכל"), הגריש"א זצ"ל (משנת השולחן תשובה רל"ב אות ז', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ'), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ו), עי' חזקת טהרה (ס"ק ט"ו), דרך ישרה ס"ק א' ד"ה עוד), טהרת הבית (ח"ב סוף עמ' קי"ח), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קס"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ל"ח), דיני הרחקות (סעי' ג' אות ט').
2. מר"מ – בדה"ש (סעי' ג' בי' ד"ה וכמו, עמ' רס"ח).
3. עי' לקמן אם נכלל בשיורי מאכל.

י. טעמה קצת מהתבשיל.

1. אינו נחשב קערה אחת – טהרת ישראל (סעי' י"ג), חוט שני (ס"ק ד' איסור אכילה מקערה אחת אות ט'), דיני הרחקות (סעי' ג' אות י').
2. עי' לקמן אם נכלל בשיורי מאכל.

יא. צלחת שיש בה כמה בתי קיבול.

1. מיקל.
- (א) חוט שני (סוף ס"ק ד' אות ו') – "קערה שיש בה כמה בתי קיבול ובכל בית קיבול יש בו מאכל אחר, הרי שכל בית קיבול נחשב כקערה נפרדת, ואם אכלה מבית קיבול אחד, מותר לו לאכול מהבית קיבול האחר".
- (ב) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ו, חוקת הטהרה סעי' כ"ה) – "נראה פשוט דקערה שיש בה כמה בתי קיבול, ובכל בית קיבול יש בו מאכל, בכי האי גוונא כל בית קיבול נחשב כקערה בפני עצמה, דלא כשו"ת בצל החכמה ח"ה (סימן פ"ה), ובסוגה בשושנים דנשאר בצריך עיון".
2. מחמיר.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ה) – "באיסור אכילה מקערה אחת יש גם לאסור לאכול מכלי אחד שיש לו כמה בתי קיבול אף שבכל בית קיבול יש מין אוכל אחר וכל אחד אוכל מבית קיבול אחר".
3. מר"מ – הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ח' אות א'), סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' ד').

יב. אם אכל אחד וגמר אכילתו, והשאיר בתוך קערה [במקום שאין חשש מצד שיירי מאכל].

1. מיקל.
- (א) בדה"ש (ס"ק ל"א, סוף ס"ק נ"א) – "בתחלה אכלה היא לבדה וגמרה סעודתה קודם אכילת בעלה שאין לאסור בזה מטעם אכילת קערה אחת אלא מטעם אכילת שיריה [ולהיפך כגון שהוא התחיל וגמר אכילתו והיא רוצה עכשיו לאכול משיוריו מותרת באמת בכך שאיסור השיריים רק עליו ולא עליה]".
- (ב) סוגה בשושנים (פרק ד' סעי' ז') – "מותרת אשתו לאכול אחר כך מהמאכל עצמו מה שהשאיר בעלה אפי' באותה קערה וכן באכלה האשה ... מותר לבעלה לאכול מאותה הקערה".
- (ג) מראה כהן (פרק ה' הע' ל"ב) – "וההיתר כאן באופן שהאשה סיימה את אכילתה".
- (ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שי"ד) – "להקל".
2. מר"מ.
- (א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א) – "כשעצם האכילה הם בקערות מיוחדות אך שאירע שלא אכלה כל החתיכות שזה גם לאחר שאינו בעלה היתה נותנת לאכול אין כאן בזה שום חבה והתקרבות גם לבעלה ואין לאסור בעצם אף כשיאכל החתיכות הנשארות באותה קערה אם לא תאכל אז יותר באותה קערה אבל טוב להחמיר ליקח אותם לקערה אחרת".

יג. מר"מ.

1. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"א) – "בדבר השאלה היו ב' חתיכות בשר על צלחת אחת והיא אכלה אחד מהם בלי להניחו על צלחת שלה, האם מותר לו לאכול החתיכה שני'. תשובה: הנה בכי האי גוונא שהיו ב' חתיכות בשר על צלחת והיא אכלה אחד מהם, אף שליכא איסור משום שיורי מאכל כיון שלא אכלה מגוף החתיכה השניה והווי חתיכות נפרדות, כמו שכתב אגרות משה ח"א (סימן צ"ב), מכל מקום בכי האי גוונא עדיין יש איסור מצד איסור אכילה בקערה אחת ושייך בזה חיבה כמו שכתב בסוגה בשושנים (פרק ד'), ואם כן אסור לאוכלו תיכף לאחר שנוטלו מהקערה, אבל באופן שלוקח ומניח על הכלי שלו או על השולחן מותר".

כא) שיורי מאכל.

שבת (דף יג:) – "בימי לבוניך מהו אצלך. **אכל עמי, ושתה עמי**, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה".

א. הלכה.

1. בני אשכנז.

(א) מחמיר – עי' רמ"א (סעי' ג'), "י"א שאסור לו לאכול משיורי מאכל שלה, כמו שאסור לשתות משיורי כוס שלה", ש"ך (ס"ק ח', "ואדברה שתיה נלמד מאכילה"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ד'), עי' קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ז', "ויש אומרים"), עי' צמח צדק (פסקי דינים סעי' ד', "י"א"), מלבושי טהרה (סעי' י'), ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ד'), טהרת ישראל (סעי' י"ב, "רק בשעה"ד...), שערי טוהר (שערי ט"ו סעי' ב'), אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א, סי' צ"ב), באר משה (ח"ב סי' ס"ג, ח"ג סי' קכ"ו), פוסקים.

(ב) מיקל – ערה"ש (סעי' י"ב, "רבינו הב"י בספרו בד"ה כתב מפורש דשיורי מאכל מותר והסכימו לזה גדולי אחרונים דבשלמא בשתייה שא"א לשתות ביחד מכוס אחד שפיר הוי דרך חיבה באופן זה אבל באכילה זהו עצמו שאין אוכלין ביחד הוה היכר [כרו"פ וס"ט סק"ח] ועוד דידוע דההתקרבנות בנהוג העולם בשתיות ולא באכילות כדכתיב ויין ישמח לבב אנוש וכן כוס ישועות אקרא").

2. בני ספרד.

(א) מיקל – ב"י (סוף סעי' ד' בבדה"ב, "כתוב בארחות חיים (הל' נדה סי' ט אות יא) ובקערה לאכול זה מה שהותיר זה מותר"), ערך לחם (למהריק"ש, ס"ק ד', "ובקערה כשאוכל זה מה שהותיר זה מותר"), יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ג', טהרת הבית סי' י"ב סעי' י"ז, "שהעיקר לספרדים כמו שפסק מרן שמותר לאכול משיורי מאכל שלה").

(ב) מחמיר – בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות כ"ב, "וכן לא יאכל משיורי מאכל שלה"), דרכי טהרה (עמ' מ"ה).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ג).

ב. הדין של גלידה - למקילים לעיל.

1. שאם מצצה או ליקקה מהגלידה או מהארטיק, מחמיר – יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ג', טהרת הבית סי' י"ב סעי' י"ז, "מה הדין במשקה קרוש כגון גלידה או ארטיק, אם נידון כמאכל או כמשקה לענין זה, נראה שאם מצצה או ליקקה מהגלידה או מהארטיק יש להחמיר שלא ילקק אחריה, שזהו דרך חיבה, שאינו נמאס מהרוק שבפיה ... אבל אם חתכה מהגלידה ע"י כף או סכין, מותר לו ליהנות מהשאר"), דיני הרחקות (סעי' ד' אות ו').

ג. שיורי טאבק.

1. מיקל – יד אליהו (סי' ס"ה, "והנה בנדון הטבאק אף שהאחרונים דקדקו ודימו לאכילה ושתיה נראה לענין זה ל"ד לאכילה ושתיה דלא שייך חיבה כ"כ כמו באכילה ושתיה דהוא עיקר חיותא דאדם ומדה זו נוהג בכל אדם ודבר השוה לכל נפש"), חיד"א (שיורי ברכה אות י"ג), פת"ת (ס"ק ו'), לחו"ש (לחם ס"ק י"ב), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י'), טהרת ישראל (סעי' ט"ו, "וכן בעישון טוטין הדין כן"), בדה"ש (ס"ק נ"ג), סוגה בשושנים (פרק י"ח סעי' ז', פרק ו' סעי' ד'), פרדס שמחה (ס"ק י"ד אות ב'), חזקת טהרה (ס"ק כ'), שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ג, לשונו לעיל).
2. מר"מ – ששבה"ל (סוף ס"ק ח', סיכום אות כ"א, "צ"ע").

ד. סיכה.

1. אפשר דמותר – יד אליהו (סי' ס"ה, "ואפשר דאפילו בדבר ששייך בו סיכה כשתיה אעפ"כ מותר לסוך אחרי' עמ"ש בס' פ"ח סי' ק"ח סקכ"ה דריח אין בו משו' אכילה ושתיה"), סוגה בשושנים (פרק י"ח סעי' ו', עי' פרק ו' סעי' ד').
2. מר"מ – בדה"ש (ציונים ס"ק קי"ג).

ה. משחת שיניים (toothpaste), סבון.

1. מיקל – באר משה (ח"ד סי' ע"א, "להתיר"), ששבה"ל (סוף ס"ק ח', סיכום אות כ"א), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ט' הע' ל'), בדה"ש (ס"ק נ"ג), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב סוף עמ' קס"ט), שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ג, לשונו לעיל), דיני הרחקות (סעי' ג' אות כ"ה), חזקת הטהרה (סעי' מ"ד).
2. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ב, "וסבון נהגו שכל אחד היה לו סבון בנפרד ואם אין להם שני חתיכות סבון יכול להקל להשתמש בסבון שאשתו השתמשה בזה"), חוט שני (ס"ק א' אות י"ז, "יש לדון לאסור להשתמש בימי טומאתה בסבון המיוחד לה, משום בשמים שלה, אבל סבון משותף מותר").

3. מברשת שיניים (toothbrush).

- (א) מיקל – טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ב'), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' מ"ב), סוגה בשושנים (פרק כ"ג סעי' ב', "מברשת שניים אפילו המיוחדים לאחד מהם מסתבר דמותר השני להשתמש בה").
- (ב) מחמיר – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ל"ב, "במברשת שיניים יש להחמיר שלא ישתמשו באותו מברשת כיון שאנשים זרים מקפידים לא להשתמש במברשת שיניים כיון שאנשים זרים מקפידים לא להשתמש במברשת שיניים של אחרים לכן יש בזה משום חיבה להשתמש באותו מברשת").
- (ג) בשעת הצורך – דיני הרחקות (סעי' ב' אות י').
- (ד) מר"מ – באר משה (ח"ד סי' ע"א, "אם היא ניקתה שיניה ע"י הבארשט ושוב הדיחה יפה יפה הבארשט שרי לו אח"כ לנקות עם אותו בארשט").

ו. תרופה.

1. מיקל – שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ד', ששבה"ל סוף ס"ק ח', סיכום אות כ"א, "דבר פשוט דיש להקל"), דיני הרחקות (סעי' ג' אות כ"ה).

ז. מלח, סוכר.

1. מיקל – הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב אות ז'), בדה"ש (ס"ק נ"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ג), דיני הרחקות (סעי' ג' אות י"ט).
2. עי' לעיל אם נכלל בקערה אחת.

ח. דברי מריחה: חמאה, ריבה, וכדו'.

1. מיקל – באר משה (ח"ג סי' קכ"ח, "השבתי להתיר. ביאור דברים, חדא, דלא מצינו בשום מקום שיאסרו שיורי מאכלל שלה שאי אפשר לאכול ממנו ישר ואין משתמשים במאכל רק למרוח אותו על מאכל אחר. שנית, מאחר שהיא מורחת החמאה על פתה הרי היא כאילו נוטלת מהקערה הגדולה ואיננה אוכלת ישר מהקערה הגדולה אלא מתחילה קודם שאוכלת המאכל נותנת בקערה קטנה שלפניה, ובכח"ג הדבר מפורש להתיר בט"ז ... ועוד דהלא בחמאה אין כאן שום קירוב הדעת אם הוא נוטל עם סכין קצת מהחמאה ואח"כ נוטלת היא, דבכח"ג גם זרים אוכלים זאח"ז, ואין שום קירוב אהבה בזה כלל וכלל לא"), הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ב אות ז', משמרת הטהרה פרק ח' הע' ק"ו, סי' קצ"ה הע' קי"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ב), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"א), ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה דברי, סיכום אות י"ז), בדה"ש (ס"ק נ"א, בי' ד"ה שאסור עמ' רס"ז), מראה כהן (עמ' ע' אות ג'), יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ח'), דיני הרחקות (סעי' ג' אות כ"א), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ב, חוקת הטהרה סעי' מ"ג, לשונו לעיל).
2. מר"מ – בית ישראל (ח"א סי' ט"ו, לשונו לעיל), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ג), משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' נ"ב, סי' קצ"ה ס"ק מ"א), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ג').
3. עי' לעיל אם נכלל בקערה אחת.

ט. טעמה קצת מהתבשיל.

1. אינו נחשב שיריים – דברי שאול (יוסף דעת בהשמטות סוף סעי' ג', "ובעשרה בטבת שנת תרט"ז הגיעני מכתב ... ושאל במה שאשה לעסה לתינוק איזה מאכל וכן אם טעמה תבשיל שמבשלין אי שרי לבעל לאכול אח"כ. והשבתי שפשוט שמותר דאין בזה משום חיבה דמלבד שלעסה ונמאס אף גם דלא נתכוונה לתת לבעלה רק לתינוק וגם טעמה התבשיל שתהי' טוב ול"ש חיבה וז"פ"), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק ט'), פתחא זוטא (ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' י"ג), שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ג ס"ק כ'), עי' באר משה (ח"ג סי' קכ"ז), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ז), חזקת טהרה (ס"ק ט"ו, דרך ישרה ס"ק א' ד"ה ונראה, ד"ה ומה שהאשה), ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה טעימה, סיכום אות ט"ז), בדה"ש (ס"ק נ"ד), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"א), פרדס שמחה (ס"ק י"ד אות ג'), מראה כהן (עמ' ע"א), דרכי טהרה (עמ' מ"ה), יסוד הטהרה (פרק ב' סוף סעי' ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ג), פרי טהרה (סעי' י"ח), דיני הרחקות (סעי' ג' אות י"ז), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ד, חוקת הטהרה סעי' מ').
2. עי' לעיל אם נכלל בקערה אחת.

י. לעסה התבשיל כדי לתת לתינוק.

1. אינו נחשב שיריים – האלף לך שלמה (יו"ד סי' רכ"ז, "מה ששאל אם מותר הבעל לאכול מה ששיירה אשתו נדה ממה שלעסה לתינוק הנה זה ודאי מותר כי הנה מה ששיירה ממאכלה או מכוסה מה שעשתה להנאתה זה נראה דרך חיבה לכך אסור אבל מה דלעסה רק לתינוק ולא להנאתה אין זה דרך חיבה ומותר"), פתחא זוטא (ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' י"ג), טהרת הבית (ח"ב סוף עמ' קכ"ו), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"א), דיני הרחקות (סעי' ג' אות י"ח).

כב. שיורי מאכל: היתרים.א. אם יש ההיתרים של שיורי כוס.

1. יש כל ד' ההיתרים כמו שיורי שתיה – ט"ז (ס"ק ד', "ואם הפסיק אחר ביניהם מותר כמו בשיורי כוס בסמוך וכן בכל הקולות שישנן שם יש בזה"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ד', "וכן בכל הקולות שיש בשתיה הוא הדין באכילה ט"ז"), לח"ו (לחם ס"ק י"א).

פרי דעה (טורי כסף ס"ק ד'), מקור חיים (ס"ק י"ז), "ומהאי טעמא נמי אי אכל האיש מקערה מותרת האשה לאכול אח"כ מן שיוורי מאכלו כמו שמותרת בשתייה", מסגרת השלחן (דין ג' ד"ה י"א), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ב), טהרת ישראל (סעי' י"ב), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ז), ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה ובשיוורי, סיכום אות כ'), חזקת טהרה (ס"ק ט"ז), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ד'), בדה"ש (ס"ק נ"ה), מראה כהן (עמ' ע"א), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ח'), דרכי טהרה (עמ' מ"ה).
2. וגם אשתו מותרת בשיוורי מאכל שלו – פוסקים.

ב. אם יש חילוק בין שיוורי כוס לשיוורי מאכל.

1. יש חילוק – תלוי אם יש להמאכל צורה, או לא.
(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"א) – "יש חלוק דאם היה האיסור מצד שיוורי מאכל ליכא תקנה אבל כיון שהוא רק מצד קערה אחת יכול להניח החתיכות הנשארות על קערה אחרת ולאכול".
אג"מ (יו"ד ח"ג סי' י' אות ג') – "והנה שיוורי מאכל שכתבתי באג"מ יו"ד ח"א סי' צ"ב, שליכא תקנה, הנה מאכל שכתבתי איירי שאכלה האשה ממש מקצת מאותה החתיכה שאין דרך לאינשי כלל לאכול מהחתיכה שאכל אחר אף אלו שאין מקפידין לשתות מאותן המשקין ששתו אחרים ורק בעל עם אשתו מרוב חיבה אין מקפידין גם לאכול מחתיכה אחת, לכן בשתייה מהני הפסק איש אחר שעושה כדרך אינשי והבעל כשישתה אח"כ הוא מרוב אינשי שאינו מקפיד גם לשתות עם אחרים ולא ניכר ממילא בזה חיבה לאשתו, אבל באכילה מחתיכה אחת שאין דרך האינשי לאכול מחתיכה שאכלו אחרים ודאי מה שיאכל אף אחר שאכל אחר שלא כדרך האינשי יהיה מחמת חיבת אשתו שאכלה מחתיכה ההיא לכן מסתבר לע"ד לאסור. והט"ז בס' קצ"ה בסק"ד שגם במאכל מתיר בהפסק אחר הוא מאכל כעין שתיה שהן חתיכות קטנות שנעשו אחד שאוכלין מקערה אחת ודמי לשתיה כאכילת דייסא בין כשאוכלין בכפות בין בידים עיין נדרים דף מ"ט ע"ב יהיה כשתיה שמותר בהפסק אחר ויהיה מותר בהנחה לכלי אחר".
(ב) אמת ליעקב (הע' פ"ד) – "שההיתר של סילוק מקערה לקערה לא מהני בשיוורי מאכל כדמהני בשיוורי כוס (וכדעת האג"מ יו"ד ח"ג ס"י). והגדרה בזה הוא, כי מצינו במשנה (קידושין מ"ח ב') דהמקדש 'בכוס זה' פעמים שהמכון הוא על הכוס ומה שבתוכו, דהיינו שהכלי והמשקה ביחד הם כדבר אחד, וזה שייך במשקין ולא באוכלין".
אמת ליעקב (פרי טהרה הע' ל"ח) – "דמשקה בעצם אין לו צורה, וא"כ אם מעביר אותו מכוס שלה לכוס שלו יש לו את הצורה של הכוס שלו, והוי כנשתנה צורתו. משא"כ בשיוורי מאכל, אף אם מעבירו לקערה שלו, מכל מקום לא נשתנה צורתו, ומשו"ה לא מהני להעבירו לכלי אחר".
(ג) פרי טהרה (סעי' י"ז) – "נחלק דינו בין משקה למאכל ... אם הוא חתיכה אחת כגון בשר וכדומה – אף אם מעבירו לקערה שלו אסור לאוכלו, כדין שיוורי מאכל. אך מאכל שיש בו כמה חתיכות, כגון חתיכות תפוחי אדמה וכדומה, שכל חתיכה עומדת בפני עצמה – אם מעביר את המאכל לקערתו מותר לאוכלו".
(ד) עי' הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' ק"ע, עי' הע' קל"ט. ע"פ האג"מ, תלוי אם נשכה מהחתיכה).
2. אין לחלק.
(א) באר משה (ח"ג סי' קכ"ח אות ה') – "האגרות משה ... תמיהה גדולה היא לאסור את המותר בבירור בלא שום חשש".
(ב) משנה הלכות (ח"ז סי' ק"מ, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' מ"ח) – "באגרות משה ... משמע מדברי כהדר"ג דלאיסור שיוורי מאכל ליכא היתר להשימה על קערה אחרת ולאכול דהכי משמע לישנא דאם ה' האיסור מצד שיוורי מאכל ליכא תקנה וצ"ע שהרי כ' ה"ט"ז שם סק"ד ד"ה מאכל שלה וז"ל ואם הפסיק אחר ביניהם מותר כמו בשיוורי כוס בסמוך וכן בכל הקולות שישנם שם יש בזה עכ"ל ובכוס הרי מבואר דמשחורק מכוס זה אל כוס אחר מותר וא"כ הכי נמי בשיוורי מאכל הדין כן ועי' פרי דעה אות ד' שכתב להדיא כן וז"ל מאכל שלה וכו' ומ"ש דכן כל הקולות שייכי הכא היינו בהורק מכלי אל כלי וכו' ג".
(ג) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' ל"ז, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ט"ז) – "ניתן להקל לאכול משיירי מאכלה אם אכל אחר ביניהם, גם במאכל המקובל לאכלו כמנה אישית, כלחמניה וכדו".
(ד) טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' י"ז) – "אגרות משה ... ובמחכ"ת דבריו נפלאו ממני ... כבר כתב ה"ט"ז שכל הקולות שנאמרו בדין שיוורי שתיה שלה, יש להקל בהם גם בשיוורי מאכל שלה ... גם מה שמוכח מדבריו שאיסור אכילה מקערה אחת הוא גם לאחר שהפסיקה לאכול ממנה, תמוה מאד, שהרי לא אסרו חז"ל אלא לאכול 'עמה' בקערה, וא"כ פשוט מאד שלאחר שהפסיקה לאכול מהקערה אין עליו שום איסור לאכול באותה קערה".
(ה) סוגה בשונים (פרק ו' הע' ח') – "ולמעשה נראה דמותר הבעל לאכול שיוורי אכילה של גוש אחד לכולי עלמא כשהניחם בכלי שני".
(ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ב, עמ' ע"ד, עי' פרק כ"ו הע' ק"ז, הע' קכ"ה).
3. מר"מ – הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב הע' קל"ט, "באג"מ ... ומשמע דיש יותר שאינן מקפידים לשתות ממשקים ששתו אחרים צ"ע בזה", ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט').
(א) למחמירים: יש לדון על איזה ציורים מחמיר האג"מ וסעייתו. 1) להניח בכלי אחר, מפורש להחמיר. 2) שמפסיק אדם אחר ביניהם, הציור של ה"ט"ז, נראה מהאג"מ (שבסוף מסיים "דייסא ... כשתיה שמותר בהפסק אחר") להחמיר. וכן פסק הפרי טהרה (הע' מ"ג). 3) אם אכלה והוא אינו יודע, ורוצה לאכלה מקערה שלה. ע"פ סברא, יש להקל. 4) אם היא מותרת לאכול ממאכל שאכל. ע"פ סברא, יש להקל. 5) רק יש לדון, אם אכלה מקערה והלכה לה, האם מותר לו לאכול המותר, דמאחר שכבר הלכה אין כאן חבה. דיתכן לומר, שאין חבה רק בשתייה, ולא במאכל. וכן מדויק קצת מהאג"מ ש' "שליכא תקנה", שצריך להחמיר. אבל ראיתי שהפרי טהרה (סעי' כ"ד) מיקל. וצ"ע.

ג. אם יש לחלק בין אוכל שאין דרך להשתמש בצלחת או לא - למקילים לעיל.

1. מחמיר.

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע') – "ומה שנסתפקת אם מהני מה שנותן לכלי אחר, בדבר שאין דרכו לאכול בכלי כגון פת וכיב"ז, הנה הסברא פשוטה דדבר שאין דרכם להניח בכלי, ל"מ הנחה לכלי כיון שאין דרכם בכך".

(ב) הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתצ"ט אות כ"ה) – "וכל זה מהני רק באוכלים הנצרכים לכלי, אבל בדברים שאינם צריכים לכלי, לא מהני".

(ג) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ז) – "היינו דוקא באוכלים הנצרכים לכלי אבל בדברים שאינם צריכים לכלי כגון פרוסת לחם לא מהני".

(ד) ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה ובשורר, סיכום אות כ') – "וכשמעבירים לכלי אחר, אם המאכל צריך לכלי הוי כשורר שתי' דשרי, ואם אינו צריך לכלי יש להחמיר".

(ה) סוגה בשושנים (פרק ו' סעי' ט') – "ומסתבר דהורקה לכלי אחר מהני רק בדבר שצריך לכלי, אבל דבר שאין דרכו להניחו בכלי ואין צריך לכלי, לא מהני מה שמניחו תוך כלי אחרת".

(ו) מראה כהן (פרק ה' הע' ל"ז) – "המנחת יצחק".

(ז) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ב, ע"י פרק כ"ו הע' ק"י, [הציור של sandwich שם, יש לדון]).

(ח) הגר"י ברקוביץ שליט"א (שמעתי, זרע שמואל הע' ש"כ) – "שכל זה בדבר שצריך כלי. אבל בדבר שאינו צריך כלי כלל (כגון תפוח או עוגיה וכדומה) אינו מועיל מה שנותנים לתוך כלי אחר".

2. מיקל.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה פרק ד' אות פ"ו סוף ס"ק ב', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ג, פתחי דעת פרק ח' הע' ל"ז) – "אף מאכל שאינו צריך כלי, מועיל להעבירו לכלי אחר כדי להתיר לאכול משיריה".

ד. כשחתך את מקום אכילתה עד שאינו ניכר שאכלה ממנו, האם מותר לבעל לאוכלו.

1. מיקל.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ט) – "אשה שאכלה מאכל כגון חתיכת בשר וחתכו במקום אכילתה עד שאינו ניכר שאכלה מזה מותר לבעלה לאכול את המאכל אף שלא העבירו לצלחת אחרת".

2. מחמיר.

(א) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ט' הע' ז').

(ב) ע"י הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות ב') – "בדין שיירי מאכלה, מה הדין אם חתכו את המאכל שאכלה, והמקום שנגע בפיה לא יאכלנו הבעל, האם זה מתיר לאכול השאר דהוי כמו שהפסיק אחר ביניהם ואין בזה חיבה או דילמא סוף סוף זה חלק מהשיריים ואסור. תשובה: אין ראוי".

כג] שורר כוס - סעיף ד'.

א. הלכה.

1. ה' היתרים.

(א) שמפסיק אדם אחר ביניהם.

(ב) שהורק מכוס זה אל כוס אחר אפילו הוחזר לכוס ראשון.

(ג) אם שתתה והוא אינו יודע ורוצה לשתות מכוס שלה, אינה צריכה להגיד לו שלא ישתה.

(ד) אם שתתה מכוס והלכה לה, י"א שמותר לו לשתות המותר, דמאחר שכבר הלכה אין כאן חבה.

(ה) היא מותרת לשתות מכוס ששתה הוא.

ב. שמפסיק אדם אחר ביניהם: מה הדין בתינוק.

1. מיקל, אפילו תינוק מועיל להפסיק.

(א) משמרת הטהרה (ס"ק מ"ח) – "ומותר לעשות כן לכתחילה כדי להתירה בשתיה. ואפי' בטעימה בעלמא מהני להפסיק ביניהם, ואע"פ שהאדם אחר הוא בנם או בתם ואפי' תינוק מועיל להפסיק".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"א) – "שאפילו תינוק יכול להפסיק ביניהם, כל שיכול לשתות ולאכול ממנה".

2. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ו' הע' י"ט, "אי אדם גדול דוקא ... ונראה דתלוי בטעם שמותר ...").

ג. שהורק מכוס זה אל כוס אחר אפילו הוחזר לכוס ראשון - לכתחילה.

1. מיקל – מנחת יצחק (ח"ז סי' ע', "וע"ד המבואר ברמ"א (סעי' ד') דאם הוריק מכוס זה לכוס אחר אפילו הוחזר לכוס ראשון מותר לשתות, ומסופק אתה אם מותר להוריק לכתחילה. הנה מבואר בהדיא במרדכי (פ"א דשבת סי' רל"ז) ובהגמ"י (פי"א מא"ב)

והובא בב"י ובד"מ דמותר אפילו לכתחילה, ונראה דיש עוד מעלה בהרקה לכתחילה, עפ"י"מ שכתב בחי' אנשי שם על המרדכי שם, ביישוב מה דצריך לומר דה"ד בקנקן, משום דס"ד דוקא כוס מהני הרקה דמראה בעצמו שאסור לשתות אחר' מאחר שצריך לשינוי, אבל מקנקן לכוס דרכו בכך והו"א דאסור קמ"ל עיי"ש, א"כ כ"ז שייך היכא דעושה כן לכתחילה, אבל אם נעשה שלא

בכוונה ל"ש הא דמראה בעצמו הנ"ל"), בדה"ש (ס"ק ס"ז), סוגה בשושנים (פרק ו' סעי' י').

2. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ז' אות ד') – "אם הורק לכלי אחר. ומותר גם אם אח"כ חזר לכלי הראשון. אמנם זה דוקא באופן שלא היה נמנע אדם אחר מלשתותו עתה, אולם אם זה שארית שאדם אחר ימאס מלאכלו רק שאין בעל ואשה נמאסים וה מזה אסור גם אם הורק לכלי אחר - דזה סימן לחיבתם".
(א) לא נראה מסתימת שאר פוסקים.

ד. גדר של "והלכה לה".

1. שהלכה לגמרי.

(א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קל"ה) – "שאם הלכה, דהיינו, שממש עזבה הבית, ולא סתם נכנסה לרגע לחדר אחר, שממילא לא תדע אם שתו או לא, מותר".

(ב) שפע טהרה (ס"ק י"א) – "היינו דוקא שהלכה לגמרי ולא די במה שיצאה מהחדר לכמה רגעים".

(ג) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ד, תשובה רל"ה) – "אסור לשתות משירי שתייתה שלא בפניה באופן שהיא נכנסת ויוצאת בקביעות, משום שחוששין שתכנס באמצע שתייתו וישתה בפניה".

הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ב אות ה', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ט"ו) – "פשוט שהכונה בזה כשהלכה לגמרי, דהיינו בכגון שיצאה מהבית, [ופשוט שהיציאה לא תהיה לצורך זה - הערת הכותב], או בכגון שהלכה לישון דיש לדון דבזה נמי שרי, משא"כ ביציאה מהחדר כיון שדרכה לצאת ולבא ואין זה יציאה מוחלטת לא מקרי שהלכה לה".

(ד) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ד) – "ההיתר לאכול משיריים של אשתו נדה ולהמשיך כשחוזרת, אינו אם עוזבת לזמן קצר על דעת לחזור".

(ה) אבני ישפה (אהל יעקב ז' תשרי תשע"א) – "גם שאלת מה נחשב שהאשה הלכה שהזכיר הרמ"א יו"ד סי' קצ"ה סע' ד' ומותר לגמור המאכל והשתיה שלה. נראה לי רק אם האשה עזבה את החדר מותר לגמור השיירים שלה, אבל אינו די במה שהיא גמרה לאכול ועוסקת בדברים אחרים. גם צריך עזיבה גמורה ולא שיצאה לשירותים או להביא איזה חפץ".

(ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ב) – "שמעתי מרי"ב של' לדייק מדלא נקט הרמ"א (והמרדכי) לשון 'שלא בפניה' (הלשון שמצינו במציגת הכוס הצעת המטה) אלא נקט לשון 'והלכה לה', משמע שההיתר כאן הוא משום שגמרה והלכה. אבל סתם לאכול שלא בפניה, אין להקל. וגם אין לבקש ממנה ללכת רק כדי שהוא יכול לאכול שיריים שלה".

2. אפילו רק חוץ לחדר.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ו) – "אין להתיר לאכול את שירי מאכלה של אשתו על ידי שהיא תעצום את עיניה או שתחזור את פניה לצד השני, אולם מותר לו לבקש ממנה לצאת מהחדר כדי שיוכל לאכול את שירי מאכלה".

(ב) עי' ששבה"ל (סיכום אות ה') – "ואפשר דיש להקל אפילו רק יצאה מהחדר ולא מכל הבית".

(ג) טהרת הבית (ח"ב עמ' קכ"ח) – "ובספר גופי הלכות בביאור הלכה כתב, שאם היא יוצאת ונכנס בתוך הבית מחדר לחדר אסור לו להתחיל לשתות. ואין דבריו מוכרחים. והעיקר כמו שכתבנו להקל".

(ד) חזקת טהרה (ס"ק כ') – "היינו שהלכה מלפניו אף שעדיין מצוי בתוך הבית".

(ה) חוט שני (ס"ק ה' אות ג') – "מהו 'הלכה לה': אם יצאה מחדר".

(1) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ט' הע' י"ז) – "באופן שהאשה נכנסת ויוצאת מן החדר ויודע שבכל רגע אמורה להיכנס אסור לאכול ולשתות שייריה אף בזמן שהיא בחוץ".

(ו) הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ז') – "כתוב בפוסקים שאם יצאה האשה מותר לשתות משירי כוסה, מה הדין כשהיא יוצאת ונכנסת והוא יודע שהיא תיכף תשוב האם כשהיא לא לפניו מותר לו לשתות או כיון שיוודע שתשוב אסור וכל ההיתר זה רק כשהלכה לגמרי. תשובה: מהני".

(ז) מראה כהן (עמ' ע"א אות א') – "שלא בפניה, והיינו שאינה נמצאת בחדר בו הבעל אוכל. ומותר לבעל לבקש ממנה לצאת מהחדר על מנת שיהא מותר לאכול".

3. מר"מ – פרדס שמחה (ס"ק י"ח אות ב', ייש להסתפק).

(א) שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ה') – "כיון דטעם הלכה זאת שבאה האשה באמצע היינו דכיון שכבר הלכה אין כאן חבה כמש"כ רמ"א והו"ל היתר גמור אבל בידעו שתחזור באמצע אכילתו הו"ל כפניה וחוזר חבטה למקומו".

(ב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ג) – "אם אשתו נדה נמצאת בחדר הגם שהיא לא רואה, או יושנת אסור לבעלה לאכול משיריים שלה".

(ג) לבושי עז (תמצית אות ח') – "אם לוקח הכוס בפניה בשביל לשתות בחדר אחר, לא מהני, מפני שלקחת הכוס עצמה מעשה חבה הוא".

(ד) פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"א) – "הלכה לה לגמרי ... אפילו רק מן החדר כשגמרה לאכול".

ה. אכלה הנדה והלכה, והתחיל בעלה לאכול, ובאה.

1. מיקל – יד אליהו (סי' ס"ד, י"ל דמותר לגמור אכילתו ואפילו אם לא התחיל עדיין לאכול עד שבאה יש מקום לומר דמאכל זה

הותר לו תיכף כשהלכה ממנו והואיל שהיה מותר לבעלה לאוכלו טרם בואה מנין לנו לחזור ולהחמיר עליו דה"ל קצת כאלו הפסיק אחר ביניהם: אך אני חוכך להחמיר בזה כי א"ל רא"י להתיר ולא דברו הפוסקים בהיתר זה ... ע"ש דיש ראייה לזה"), פת"ת (ס"ק ז', לשונו לעיל), מקור חיים (ס"ק כ"ב, "גומר אכילתו הואל להתחיל בהיתר"), לח"ש (לחם ס"ק ט"ו), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י"ב), רב פעלים (או"ח ח"א סי' ט', יו"ד ח"ב סי' י"ט, בן איש חי שנה ב' פרשת צו סוף אות כ"ב), ערה"ש (סעי' כ"ח, "אם התחיל שלא בפניה ובאמצע השתייה באה א"צ להפסיק"), טהרת ישראל (סעי' י"ט), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ה), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ז'), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ח), פרדס שמחה (ס"ק י"ח), לבושי עז (תמצית

אות ט'), דרכי טהרה (עמ' מ"ה), פרי טהרה (סעי' כ"ג), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ב, "שהלכה להקל רק אם הלכה שלא על דעת לחזור").

2. מחמיר – חיד"א (שיורי ברכה אות י"ב, ברכי יוסף או"ח סי' ע"א אות א' ד"ה הגם, "אכלה הנדה והלכה, והתחיל בעלה לאכול, ובאה, וכן אם היו אוכלים ופירסה, כתב הרב מר קשישא מהר"ר אליהו מלובלין בשו"ת יד אליהו סימן ס"ד, דשרי לגמור אכילתו. ולי ההדיוט ראיותיו אינם מכריעות כלל, כמו שכתבתי בעניותי במקומו בס"ד"), פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ח' ד"ה וגם, "בפתחי תשובה ... יד אליהו ... נראה דצריך להפסיק ... דמחוייב להפסיק אם באתה באמצע שתייתו"), עי' מסגרת השלחן (סוף דין ג', "דטוב להחמיר"), פאת שער (סי' ט"ו סעי' ל"א), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ח'), "אם הלכה האשה, מותר לבעל לאכול ולשתות משיריה. ואם חזרה חוזרים השירים לאיסורם. ואפילו אם היה הבעל אוכל או שותה בעת שחזרה, צריך להפסיק האכילה או השתייה".

3. מר"מ – רע"א (על סעי' ד', "ואם אח"כ באמצע שתייתו חזרה ובאה לשם ע' תשו' יד אלי' (סס"ד) שכתב להתיר וע' במ"ש עליו בספר ברכי יוסף או"ח (סע"א"), דר"ת (ס"ק כ"א), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ג'), "כשהתחיל לשתות בעוד שלא ידע ששתתה היא ממנו ואח"כ נודע לו באמצע השתי' א"צ להפסיק אך אם פסק אסור אח"כ לחזור ולשתות ממנו"), ששבה"ל (ס"ק ה', סיכום אות ה', "ואם התחיל לשתות וחזרה - מותר להמשיך לשתות, ויש חולקים בחזרה"), בדה"ש (ס"ק ע"ו), חזקת טהרה (ס"ק כ'), "ומיהו אפשר דהיכי שהיא יוצאת ובאת אין לו לשתות וצ"ע"), סוגה בשושנים (פרק ו' סעי' ט"ז).
(א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קל"ה) – "להניח הכוס ליום שני ולשתותו אז, הנה אם ידוע שזה ממנה, אסור. ואם האשה אינה זוכרת, אבל הוא זוכר יש לדון. דאפשר שמותר, ואפשר שאסור".

ו. לומר לה ללכת כדי שיוכל לשתות.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ו, לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק ע"ד, "שמותר לו לומר לה ללכת כדי שיוכל לשתות"), מראה כהן (עמ' ע"א אות א', לשונו לעיל).
2. מחמיר – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ב, לשונו לעיל).

ז. שלא יודע שהיא נדה.

1. מחמיר, עליה להודיעו – לחז"ש (לחם ס"ק י"ג, קיצור שו"ע סי' קנ"ג סעי' ז', "אם ידע ששתתה אלא שלא ידע שהיא נדה כתבתי בספרי לחם ושמלה כי נראה דצריכה להגיד לו"), דר"ת (ס"ק כ'), מנחת יצחק (ח"ז סוף סי' ע'), בדה"ש (ס"ק ע"א), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ד'), הגר"ש איידר צ"ל (ח"ב עמ' קס"ז), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ט"ז), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ח'), פרי טהרה (סעי' כ"א).

2. בפירסה נדה באמצע אכילה.

(א) יכול לגמור – פת"ת (ס"ק ז', "עי' בתשו' יד אליהו סי' ס"ד שכתב דאם באתה באמצע מותר לגמור וכן בפירסה נדה באמצע אכילה מותר לגמור ע"ש"), טהרת ישראל (סעי' י"ט), הגריש"א צ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ה), פרדס שמחה (ס"ק י"ח), דרכי טהרה (עמ' מ"ה), פרי טהרה (סעי' כ"ב).
(ב) מחמיר – חיד"א (שיורי ברכה אות י"ב, ברכי יוסף או"ח סי' ע"א אות א' ד"ה הגם, "אכלה הנדה והלכה, והתחיל בעלה לאכול, ובאה, וכן אם היו אוכלים ופירסה, כתב הרב מר קשישא מהר"ר אליהו מלובלין בשו"ת יד אליהו סימן ס"ד, דשרי לגמור אכילתו. ולי ההדיוט ראיותיו אינם מכריעות כלל, כמו שכתבתי בעניותי במקומו בס"ד").
3. התחיל לשתות שיורי שתייתה בלא שידוע שהיא נדה, ובאמצע שתייתו נודע לו שהיא נדה.
(א) מחמיר – הגריש"א צ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ו, "התחיל לשתות שיורי שתייתה בלא שידוע שהיא נדה ובאמצע שתייתו נודע לו שהיא נדה, אסור לו להמשיך לשתות, כיון שהתחיל באיסור").

ח. באשה נדה ששתתה מפחית סודה ע"י קש (straw), ואח"כ הבעל רוצה לשתות מאותה פחית עם קש שלו.
1. מיקל.

(א) יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ז אות ג') – "נראה שיש להקל, הואיל ועצם איסור שתיה מהכוס ששתתה ממנו אשתו נדה, שנוי במחלוקת, וכמבואר בבית יוסף (סי' קצה), שהסמ"ק פסק להתיר, ושגם הרמב"ם והרא"ש והרשב"א וסמ"ג וספר התרומה ורבינו ירוחם ס"ל להתיר, שהרי לא הזכירו שום איסור בדבר כלל, וגם המרדכי בשם ראבי"ה כתב שקיבל מרביתו להתיר, אלא שבהגמ"י כ' בשם הר"א ממיץ לאסור, וכן מנהג העולם, הילכך בשינוי הקש יש כאן היכר במה שאינו ממשיך לשתות מהקש ששתתה בו. הילכך יש להקל. ועמ"כ במשמרת הטהרה (עמוד קכא). ע"ש".
(ב) דיני הרחקות (סעי' ד' אות ה').

2. מחמיר.

(א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב אדר תשס"ט, אהל יעקב אות ו') – שאלה: "אשתו נדה ששתה מכוס ע"י קש, (אחר שהיא גומרת) האם מותר לבעל לשתות מה שנשאר בכוס בקש אחר". תשובה: "יש לזהר".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ר"ח ניסן תשס"ט) – שאלה: "אשתו נדה ששתה מכוס ע"י קש, (אחר שהיא גומרת) האם מותר לבעל לשתות מה שנשאר בכוס בקש אחר". תשובה: "לא".

(ג) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "באופן שהאשה שתתה מפחית על ידי קש, שאלת אם מותר לבעל לשתות מן הפחית בקש אחר. אסור לבעל לשתות שארית האוכל של אשתו כמבואר בשו"ע שם סע' ד'. וההיתר שמביא הרמ"א הוא באופן שמעבירים את האוכל לכלי אחר, ואז הוא כמו מאכל אחר ולא אותו המאכל שהאשה אכלה ממנו. אבל כאן בשאלה

של שתיה על ידי קש, הכלי נשאר אותו הכלי שהאשה שתתה ממנו, ולכן אסור לבעל לשתות, אף שהוא מחליף את הקש, כיון שמסתכלים על הכלי שהאוכל בפנים, ואין הקש אלא כמו מזלג שונה, ואין זה די להתיר לבעל לשתות".

(ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' ק"ט).

(ה) מנחת חן (ח"ב י"ד סי' ס"ח, חוקת הטהרה סעי' מ"ז) – "נראה דאסור, דגם זה נחשב לשיורי כוס שכתב המחבר (סימן קצ"ה סעיף ד') 'לא ישתה משיורי כוס ששתתה היא', דגם זה נחשב לקירוב הדעת, שהרי גם בכי האי גוונא קפדי אינשי שלא לשתות מפחית ששתה בו אחר, ואם כן בכי האי גוונא כששותה אחר שתית אשתו הוי ליה קירוב הדעת, ואין נפקא מינה אם שותה על ידי קש, דסו"ס שותה שיריים של אשתו".

ט. שתיית החתן מהכוס של ברכת חתנים לאחר ששתתה הכלה מזה הכוס בברכת האירוסין כשהוא חופת נדה.

1. מר"מ – חקל יצחק (סי' ע"ט ד"ה ומה), סוגה בשושנים (קונ' חופת נדה סי' ב' סעי' ז'), טעי גבריא (נישואין פרק מ"ו סעי' ט').

י. שיורי כוס שלה, ששתתה חצי ואח"כ מלאה.

1. מחמיר – ש"ך (ס"ק ט'), מקור חיים (ס"ק י"ט), בא"ה (ס"ק ו'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ד'), מסגרת השלחן (דין ד'), לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ב), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ד'), ערה"ש (סעי' י'), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ג'), טהרת ישראל (סעי' ט"ז), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק נ"ט), לבושי עז (תמצית ס"ק א').

2. מיקל – עי' יוסף אומץ (דיני נדה וערוה, עמ' שמ"ב), "לא ישתה מכוס ששתתה היא רק אם איננו מלא וצריך לשפוך אחר שתייתה עוד משקה בכוס ששתתה היא או ששתה אדם אחר ביניהם או שהלכה לה קודם שישתה הוא", עמודי בית ישראל (על הש"ך ס"ק ט'), "ש"ך סק"ט לא ישתה כו' משמע אע"פ שחזרו ומלאהו כו' עכ"ל. ולי נראה דאין לאוסרו כיון דאיכא היכרא מידע ידוע ולא אתי להרהר והמקיל לא הספיד".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ט"ז).

(א) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ג', ס"ק ג') – "ואם נשאר מעט משקה משיורי כוס שלה ומלאו את הכוס ממשקה זאת אסור, אבל אם מלאהו ממשקה אחרת שאינו מינו ויש רוב ממשקה השנית, אם נותן טעם לשבחה אסור, ואם נותן טעם לפגם מותר. [וכנשאר מעט משקה ומלאהו ממינו אסור ולא בטל דהוי דבר שיש לו מתירין שישפכנו לכוס אחר ויהי מותר]".

יא. האם צריך להדיח הכוס בין שתיה דידה לשתיה דידה.

1. מיקל, אין נוהגין כן – ש"ך (ס"ק ט'), בית לחם יהודה (ס"ק ו'), מקור חיים (ס"ק י"ט), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ד'), חו"ד (חי' ס"ק ה'), לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ב), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ד'), ערה"ש (סעי' י'), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ג'), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ד), לבושי עז (תמצית ס"ק ה'), פתחי דעת (פרק ח' הע' ל"ב).

2. המחמיר תע"ב – בא"ה (ס"ק ו'), פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק ט'), מסגרת השלחן (דין ד'), טהרת ישראל (סעי' י"ז), ששבה"ל (סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק נ"ט).

3. מר"מ – תלמידי ר' יונה (ש"מ כתובות דף סא. ד"ה וכתבו, "וכתבו תלמידי ר' יונה ... ומ"מ ראוי להחמיר בדבר ושלא ישתו בכוס אלא אם כן ידיחו אותו או יעשו בו שום שינוי") ב"י (ס"ק ד'), "וכן נוהגים העולם שלא לשתות משיורי הכוס ששתתה הנדה ואנו נוהגים עוד להדיח הכוס בין שתייה דידה לשתיה דידה ומנהג כשר הוא", ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ח).

4. הטעם להחמיר – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ח).

יב. שתה מקנקן.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק ס'), ציונים ס"ק קל"ב, "ונראה דהוא הדין אם שתתה מקנקן אפילו היה מלא אסור לבעלה לשתות ממנו אחריה שכל משקה שבקנקן נעשה שיריה אע"פ שאין דרך לאדם אחד לשתות כל המשקה שבקנקן", משמרת הטהרה (ס"ק מ"ו), הע' קכ"ב, "וכן אם שתתה בפיה מקנקן גדול או מחבית אע"פ שאין דרך לשתות ממנו אסור לשתות מאותו הקנקן משום שיריים אלא יריקנו לכוס אחר וישתה. [מרדכי פ"ק דשבת ושם מבואר דקנקן חמיר מכוס ע"ש בבגדי ישע]", דיני הרחקות (סעי' ד' אות ד').

(א) אלא הרקה לכוס – בדה"ש (ס"ק ס"ח).

2. רק בקבוק פרטי, ולא כמו ליטר וחצי ולא נוהג דרך ארץ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ב), "אם אכלה קצת מהסיר אין לנשאר דין שיירים כיון שאין הדרך לאכול מהסיר. וכן אם שתתה מבקבוק גדול אין לנשאר דין שיירים כיון שבקבוק גדול אינו עשוי לשתות מזה ולכן כשנמצאים בדרך ויש להם בקבוק אחד גדול ואין להם כוסות ושתתה היא ישירות מהבקבוק אין לנשאר דין שיירים ומותר גם לו לשתות ישירות מהבקבוק", עי' הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות י"ט, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ז, "אכלה מסיר אוכל המיועד לכמה אנשים, או שתתה מבקבוק גדול המיועד לכמה אנשים, יש לדון דמותר לבעל לאכול ולשתות מזה"), מראה כהן (שמעתי [עי' ריש עמ' ע"א]).

3. מר"מ – באר משה (ח"ג סי' קכ"ח אות ה' ד"ה ויותר).

כד] לא יושב במטה המיוחדת לה – סעיף ה'.

א. ד' ציורים.

1. הוא ישן במטה שלה, אפילו שלא בפניה – עי' לקמן.

2. הוא יושב במטה שלה, אפילו שלא בפניה – עי' לקמן.

3. היא ישנה במטה שלו, רק בפניו – עי' לקמן.

4. היא יושבת במטה שלו, רק בפניו – עי' לקמן.

5. הלכה.

- (א) מחמיר רק בציוור א' – ש"ך.
 (ב) מחמיר בציוור א', ובציוור ב' – תוה"ש.
 (ג) מחמיר בציוור א', בציוור ב', ובציוור ג' – ט"ז.
 (ד) מחמיר בציוור א', בציוור ב', בציוור ג', ובציוור ד' – חכ"א.
 (ה) מחמיר בציוור א', ובציוור ג' – סד"ט.

ב. הוא ישן במטה שלה.

1. מחמיר, אפילו שלא בפניה – רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ב', "לא ישכב על מטה שהיא מיוחדת לה ואפילו אינה עמו במטה"), ב"ח (ס"ק ה'), ט"ז (ס"ק ו'), ש"ך (ס"ק י', נקה"כ על הט"ז ס"ק ו', "והב"ח חולק דדוקא לשכב שם ולישן כשפושט בגדיו הוא דאסור"), תוה"ש (ס"ק ז'), מקור חיים (ס"ק כ"ג, תפארת צבי ס"ק ד'), סד"ט (ס"ק י"א), חו"ד (ח"י ס"ק ו'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק ט"ז), ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ד'), ערה"ש (סעי' י"ח, אה"ע סי' ס"ג סעי' ז'), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ג), פוסקים.

ג. הוא יושב במטה שלה.

1. מחמיר, אפילו שלא בפניה – רבינו יונה (אגרת התשובה דרש ג' אות נ"ה, "ואסור לבעלה לישב ע"ג מטה אע"פ שהיא חוץ לבית"), טור (סעי' ה', גירסא לפנינו), מחבר (סעי' ה', [עי' אה"ע סי' ס"ג סעי' א', וחלקת מחוקק שם]), לבוש (סעי' ה'), ט"ז (ס"ק ו'), "ודאי דגם ישיבה שייך בה הרהור", חלקת מחוקק (אה"ע סי' ס"ג ס"ק ו'), תוה"ש (ס"ק ז'), מקור חיים (ס"ק כ"ג, תפארת צבי ס"ק ד'), אדמת קודש (ח"א יו"ד סוף סי' ט'), שלחן גבוה (ס"ק י"א), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק ט"ז), פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ו'), צמח צדק (פסקי דינים על סעי' ה'), מלבושי טהרה (סעי' י"א), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ג), טהרת ישראל (סעי' כ"א), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ד'), ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סי' י"ח, "דאסור לבעל אפילו לישב ישיבה בעלמא על מטה"), אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ט', "האיסור לישב על מיטת אשתו אפילו שלא בפניה הוא אף כשאינה בבית אלא בתוך העיר"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רל"ז), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' י"ט), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), דרכי טהרה (עמ' מ"ו), פרדס שמחה (ס"ק י"ט), חוט שני (ס"ק ו' אות א'), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה סעי' ה'), מראה כהן (עמ' ע"ה אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ד), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"ג), פרי טהרה (סעי' כ"ז), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' ג'), חוקת הטהרה (סעי' מ"ט), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ח, "שהלכה כהט"ז").
 2. שלא בפניה מיקל – חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה', "ומכל מקום נראה לי דשלא בפניו (ושלא בפניה) מותר על כל פנים בישיבה"), מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק ט', "ויש להקל בזה עכ"פ שלא בפניה").
 3. מיקל – ב"ח (ס"ק ה', גירסת הש"ך וחוו"ד [עי' ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ב)], ש"ך (ס"ק י', נקה"כ על הט"ז ס"ק ו', "אבל ישיבה בעלמא כשהוא לבוש בגדיו אין בו איסור אפי' בפניה"), סד"ט (ס"ק י"א), עי' חו"ד (ח"י ס"ק ו'), עי' ערה"ש (סעי' י"ח, אמנם עי' אה"ע סי' ס"ג סעי' ז').
 4. מר"מ – דר"ת (ס"ק כ"ב), ששבה"ל (סיכום אות א', "ורק לצורך אפשר לצרף להתיר שלא בפניה"), לבושי עז (תמצית ס"ק ב', "ובשעת הדחק יש להקל"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י', שפ"ח ס"ק כ"א, ס"ק כ"ב).
 (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות י') – "מה שאסרו לבעל לישב על מיטת אשתו זהו דוקא כשעושה כן בדרך קביעות".

ד. היא ישנה במטה שלו.

1. בפניו, מחמיר – ט"ז (ס"ק ו', "ונראה דכ"ש הוא שהיא לא תישן במטה שלו דיש טפי הרהור בשכבה ובקומה"), מקור חיים (ס"ק כ"ד), אדמת קודש (ח"א יו"ד סוף סי' ט'), סד"ט (ס"ק י"א), חו"ד (ח"י ס"ק ו'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק ט"ז, שמלה ס"ק ג'), פת"ת (ס"ק ח'), צמח צדק (פסקי דינים על סעי' ה'), מלבושי טהרה (סעי' י"א), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ג), ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ד'), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ד'), ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סי' י"ח אות ב', "שלא בפניו יש להקל"), הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' ל"ח אות ב', משנת השלח תשובה רמ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל', "מותר לאשה נדה לשכב על מטתו שלא בפניו אפילו כשיודע ששוכבת במטתו"), ששבה"ל (סיכום אות ה'), בדה"ש (ס"ק ע"ז), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), פרדס שמחה (ס"ק י"ט), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), חוט שני (ס"ק ו' אות א'), לבושי עז (תמצית ס"ק ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ו), דרכי טהרה (עמ' מ"ו, "אין לה לשכב על מיטת בעלה בהיותו בבית שמא יראנה ויהרהר"), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ב'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"ג), פרי טהרה (סעי' כ"ו).
 (א) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' י') – "אפי' אמרה האשה הריני הולכת לישון על מיטתך, ושוכבת שלא בפניו, מותר לה לישון על מטתו כיון דהוי שלא בפניו".
 2. מיקל – תוה"ש (ס"ק ז', "הט"ז ... ואין דבריו מוכרחים כלל"), חיד"א (שיורי ברכה אות י"ד, "אבל היא מותרת לישון על מטה שלו, ודלא כהרב ט"ז (ס"ק ו'). וכן כתב הרב תורת השלמים (ס"ק ז'), מי נדה (קונ"א ט"ז ס"ק ו', "נכון ולא כהט"ז").
 3. מר"מ – שערי דעה (ס"ק ד'), ערה"ש (סעי' י"ח), טהרת הבית (ח"ב עמ' קל"ד, "ובמקום צורך נראה לי שיש להתיר לה לשכב על מטה המיוחדת לו אפילו בפניו"), בדה"ש (ס"ק ע"ט, "שבשעת הדחק יש לסמוך על המקילים בזה"), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' א'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"א, ס"ק י"ד).

(א) פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ו' ד"ה ומ"ש הט"ז דגם) – "ולדעתי כל אלו הדברים תליין בדעת האדם בעצמו, אם הוא רואה שע"ז אפשר שיבא לידי הרהור, יתרחק מזה ומכיוצא בזה, וזהו העיקר בדינים אלו, ובפרט לפי הברייתא שהבאתי בש"ך סק"ב, ודאי ראוי להחמיר בכל אלה".

(ב) חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה') – "ויש אוסרין שגם היא לא תשכב על מטתו (ט"ז ס"ק ו') דגרע משיורי שתיה דיש כאן הרהור טפי ומכל מקום נראה לי דשלא בפניו (ושלא בפניה) מותר על כל פנים בישיבה (עיין מנחת יעקב וסדרי טהרה ס"ק א')".

ה. היא יושבת במטה שלו.

1. בפניו מחמיר – חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה'), "ויש אוסרין שגם היא לא תשכב על מטתו (ט"ז ס"ק ו') דגרע משיורי שתיה דיש כאן הרהור טפי ומכל מקום נראה לי דשלא בפניו (ושלא בפניה) מותר על כל פנים בישיבה (עיין מנחת יעקב וסדרי טהרה ס"ק א')", טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), "והאשה מותרת לשכב ולישב על מטתו שלא בפניו. ובפניו אסורה", פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' צ"ז), עי' פותר שער (סי' ט"ו סעי' מ'), "ובשעת הצורך כשיש דוחק במקומות ישיבה ואין בזה ענין חיוב, אפשר להקל כשורת הדין", עי' נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' ב'), "והנמנהג להחמיר, ולצורך מותר", מנחת אשר (מכתב בס' אמרי יוסף סוף ח"א עמ' ל"ד אות ח').
 2. מיקל – ט"ז (ס"ק ו'), "אבל ישיבה בעלמא מותר לה על מטה שלו דהיא לא מרגלא ליה", מקור חיים (ס"ק כ"ד), סד"ט (ס"ק י"א), צמח צדק (פסקי דינים על סעי' ה'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח'), לחו"ש לחם ס"ק ט"ז, "לישב עליה אין להחמיר", פרי דעה (שפתי לוי ס"ק י'), מלבושי טהרה (סעי' י"א), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ג), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ד'), ששבה"ל (סיכום אות ה'), בדה"ש (ס"ק ע"ט), פרדס שמחה (ס"ק י"ט), חוט שני (ס"ק ו' אות א'), לבושי עז (תמצית ס"ק ה'), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ו), פרי טהרה (סעי' כ"ז), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ב').
 3. דעת הגריש"א זצ"ל.
- (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"א) – "ראוי לה להחמיר מלישב בפניו על מטתו המיוחדת לו".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' ל"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"א) – "דעת רבינו להקל לאשתו נדה לישב על מיטתו, אף בפניו, באופן ארעי".
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט"ו).

ו. ישיבה עראית על מיטתה.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ד, "ונראה דיש להקל לשבת על מטתה כשישיבתו היא בצורה עראית כגון שרוצה לנעול וזקוק מנעליו"), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' י"א).
2. מחמיר – עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות א', מכתב ט' אות ב') [לשונו לקמן], "באיסור ישיבה על מיטת אשתו נדה האם ישיבה ארעית מותרת כגון לשבת רגע לסגור נעלים או לבדוק את המטה נוחה. תשובה: אין לעשות".

ז. לבדוק את מטתה.

1. מיקל – שרגא המאיר (ח"ז סי' קמ"ג אות ב'), "אם רק לישב ולבחון אם תיקון כראוי נלפע"ד שמותר ... ובפרט אם נשבר מטתה באופן שאי אפשר לשכב עליו, וא"כ אפשר לומר שנתבטל שם מטתה ואחר התיקון פנים חדשות באו לכאן, ולפי"ז מותר גם לשכב עליו ממש לבחון אם תיקון כראוי דפנים חדשים באו לכאן", פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ד, "וכן מותר לישב על מטת אשתו כדי לבדוק אם ניתקן בטוב, כיון שאין כוונתו לשם ישיבה או שכיבה"), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' י"א), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ז'), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' ל"ד, "רשאי לישב או לישכב על מטת אשתו כדי לבדוק אם ניתקן בטוב, כיון שאין כוונתו לשם ישיבה או שכיבה").
2. מחמיר – עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ו' אות א' [לשונו לעיל], מכתב ט' אות ב'), "באיסור ישיבה על מיטת אשתו נדה האם ישיבה ארעית מותרת כגון לבדוק אם המטה נוחה וכיוצ"ב. תשובה: ראוי להזהר".

ח. לעמוד על מיטת אשתו: כגון להוריד דבר ממקום גבוה.

1. מיקל – משמרת הטהרה (ס"ק נ"ט, "אבל לעמוד ע"ג מיטתה (כדי להגיע למדף גבוה בארון וכדו') מותר").

ט. הלכה לטבול.

1. עי' סי' קצ"ה סעי' י"ד, לשיטות ומר"מ.

י. מר"מ.

1. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ו' ס"ק ג', ס"ק ה', סי' ל' סי' קצ"ה סעי' ה') – "הבעל אסור לשכב על המטה המיוחדת לה כשהוא ערום אפילו כשאינה נמצאת שם. ואם אין אשתו בעיר - מותר. וכן יש להחמיר שלא לישב על מטתה ערום ... בפניו גם היא אסורה לשכב על מטתו כשהיא ערומה".
- (א) פשט בש"ך (ס"ק י') – שערי דעת (ס"ק ג'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ').
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "When putting children to bed, we sometimes put one of them in our bed until the others in his room are asleep. During niddah, if one of the children are being put to

bed in my wife's bed, would it be muter for me to sit on the bed to read him a story etc. at bedtime? R' Y. Berkovits wrote: One should be machmir.

כה] אינה בעיר.

א. **אם אינה בעיר:** הוא ישן במטה שלה.

1. הלכה.

(א) מיקל – מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י"ד), דעת קדושים, הו"ד בדעת תורה (על סעי' ה', "וראיתי בכתבתי הדעת קדושים ז"ל דאם איננה בעיר ותתעכב כמה ימים מותר גם לישן במטתה"), טהרת ישראל (סעי' כ"א), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), שרגא המאיר (ח"ג סי' ס"ב), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ו, סעי' צ"ו), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ב, "מותר הבעל לשכב במיטת אשתו נדה, רק כאשר אשתו אינה באיזור כלל"), לבושי עז (תמצית ס"ק ט'), "ונראה דה"ה בשכיבה"), מראה כהן (עמ' ע"ו אות ה'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"ג), פרי טהרה (סעי' כ"ה), פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"ח), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' ח'), פתחי דעת (פרק ט' סעי' י"ט).

(ב) מחמיר – רע"א (דרוש וחידוש מכת"י סי' קצ"ה סעי' ה', "צל"ע אם אשתו נסעה למרוק, אי בעת פרידתה מותר לו לישן על מיטתה. דהא עיקר הטעם שאסור לישן על מיטתה הוא משום הרהור, והיינו שיהרהר באשתו ויבוא עליה כמו שכתבו הטור והפוסקים וזה לא שייך אם איננה בביתה. וצריך לומר שההרהור בפשוטו כיון שישן על מיטתה יהרהר, ויוכל לבוא להז"ל ר"ל"), פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ו' ד"ה והנה, לשונו לקמן), שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק ד', לשונו לקמן).

(ג) מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה), חוקת הטהרה (סעי' נ').

2. גדר – נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' ח', סעי' ט').

(א) רק לכמה ימים – ששבה"ל (סיכום אות ד', "ואם אינה בעיר כמה ימים שרי גם שינה במטתה, וצ"ע שיעורו"), פרדס שמחה (ס"ק כ"ב), "אם אינה בעיר לכמה ימים, שרי אפילו לישן במיטתה"), בדה"ש (ס"ק ע"ז, "אבל לשכב שם אסור אפילו איננה בעיר אלא עם כן דעתה להתעכב כמה ימים חוץ לעיר שאז מותר אף לישן במטתה"), מראה כהן (עמ' ע"ו אות ה', "ואם מתעכבת מחוץ לעיר כמה ימים מותר אף לשכב על מטתה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"ג, "אם האשה נמצאת מחוץ לעיר כמה ימים, מותר לו לשכב על מטתה ועל מצעיה"), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ה'), פרי טהרה (סעי' כ"ה, "אם אשתו אינה בעיר ולא תחזור לכמה ימים - מותר לשכב על מטתה").

(ב) אין שיעור – פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"ח, "כשהיא איננה בעיר כלל מותר לו אפילו לישן במטתה").

(ג) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' ל"א) – "אם נסע אפי' רק מירושלים לב"ב מותר, אך לא די ביציאה מחוץ לעיר למקום סמוך כגון מב"ב לר"ג וכד'".

(ד) לבושי עז (תמצית ס"ק ט') – "ודעת הגרשז"א דבזמנינו נסיעה מירושלים לב"ב וכד', על דעת לחזור באותו יום לא מיקרי יציאה חוץ לעיר לענין זה".

ב. **אם אינה בעיר:** הוא יושב במטה שלה.

1. הלכה.

(א) מיקל – פת"ת (ס"ק ט'), "ונראה פשוט דאם אינה בעיר כלל מותר", טהרת ישראל (סעי' כ"א), ששבה"ל (סיכום אות ד', "אם אינה בעיר רק במקום רחוק - מותר לישב במיטתה"), בדה"ש (ס"ק ע"ז), לבושי עז (תמצית ס"ק ט', "בפת"ש"), מראה כהן (עמ' ע"ו אות ה'), פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"ח), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), שרגא המאיר (ח"ג סי' ס"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה), פתחי דעת (פרק ט' סעי' י"ט).

(ב) מחמיר – פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ו' ד"ה והנה, "דאיסור הישיבה או השכיבה במטה המיוחדת לה שלא בפניה, אינו מחשש שיבא לידי הרגל דבר, רק מחשש הרהור, א"כ הוא הדין אם אינה בעיר כלל, ג"כ אסור לישב או לישב במטה המיוחדת לה, שלא יבא לידי הרהור. ואדרבה נראה לומר דאם אינה בעיר גרע טפי, דאם היא בעיר אין איסור בזה רק כשהיא נדה, אבל אם היא טהורה אין בזה שום חשש, דאם יבא לידי הרהור ישמש עמה. משא"כ כשאינה בעיר יש איסור אפילו כהיא טהורה, בכדי שלא יבוא לידי הרהור, ועובר על מה שאמר הכתוב ונשמרת כו' וכן"ל"), שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק ד', "ובפת"ת ס"ק ט' כתב דאם אינה בעיר פשיטא דמותר, וא"י מה פשיטות הוא כיון דהטעם משום הרהור מ"ש אם היא בעיר או לא").

(ג) מר"מ – פרדס שמחה (ס"ק כ"ב), חוקת הטהרה (סעי' ס').

2. גדר.

(א) רק לכמה ימים – ששבה"ל (סיכום אות ד', "ואם אינה בעיר כמה ימים שרי גם שינה במטתה, וצ"ע שיעורו"), פרדס שמחה (ס"ק כ"ב), "אם אינה בעיר לכמה ימים, שרי אפילו לישן במיטתה"), פרי טהרה (סעי' כ"ה, "אם אשתו אינה בעיר ולא תחזור לכמה ימים - מותר לשכב על מטתה").

(ב) אין שיעור – בדה"ש (ס"ק ע"ז, "אם איננה בעיר יש להתיר לישב על מטתה"), מראה כהן (עמ' ע"ו אות ה', "מה שנאסר אף שלא בפניה הוא דוקא אם נמצאת בעיר, אבל אם יצאה מחוץ לעיר מותר לישב על מטתה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה), פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"ח), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ה'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ט, "שהגדר הוא, כל שהיא ודאי לא תהיה בבית בערב").

(ג) מר"מ – טהרת הבית (ח"ב עמ' קל"ד ד"ה והנה, דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ז), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' י').

(ד) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' ל"א) – "אם נסע אפי' רק מירושלים לב"ב מותר, אך לא די ביציאה מחוץ לעיר למקום סמוך כגון מב"ב לר"ג וכד'".

ה) לבושי עז (תמצית ס"ק ט') – "ודעת הגרשז"א דבזמנינו נסיעה מירושלים לב"ב וכד', על דעת לחזור באותו יום לא מיקרי יציאה חוץ לעיר לענין זה".

ג. **אם היא בעיר** אלא שהלכה מהבית לכמה ימים.

1. מיקל.

א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ז) – "יולדת שבבית חולים באותו עיר כיון שכמה ימים ודאי לא תהיה בבית הרי זה נחשב כמו שהיא לא בעיר ומותר לבעלה לשכב על מטתה".

ב) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' כ"ו, הע' כ"ז).

ג) לבושי עז (תמצית ס"ק י') – "אם היא בעיר אלא שהלכה מהבית לכמה ימים, **כגון לבית החלמה**, ג"כ שרי בישיבה ובשכיבה".

ד) פותח שער (סי' ט"ו סעי' ל"ח) – "כשהיא יולדת והיא בשפיטא"ל ובאו אורחים, מותר לו גם לישן במטתה אם יש צורך בכך, כי זה כמו שאיננה בעיר כלל כיון שהיא בשפיטא"ל".

ה) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ט) – "אפילו אם היא בעיר, כגון שהיא בבית חולים, אם ודאי לא יהיו ביחד באותה לילה, אין בעיה".

2. אולי – מראה כהן (פרק ה' הע' ס"ט, "ויל"ע מה הדין באשה יולדת השווה למשך כמה ימים בבית החולים או בבית הוריה הנמצא באותה העיר. ואפשר דדומה לנמצאת חוץ לעיר"), הו"ד בפתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה).

ד. **אם לא היתה כמה ימים בעיר ועתידיה לחזור היום.**

1. מחמיר – חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' כ"ח, "דכבר יש דעתו עליה").

2. מר"מ – הנהגה כהלכה (פרק י' הע' כ"ח, "דיש לחקור בגדר ההיתר האם הוא משום שכשלא היתה כמה ימים כבר אין דעתו עליה כשישכב או שבכה"ג כבר ל"ה מיטתה דאם זה סברא של דעתו עליה י"ל דבכה"ג כבר יש דעתו כיון שהיום תחזור, אבל אם הוי סברא שנפקא ממנה שם מיטתה י"ל דכל זמן שלא שכבה בה שוב ל"ה מיטה שלה. עוד נ"מ י"ל בחקירה זו אם היא נמצאת שלא בעיר אבל הוא יבוא היום אליה לעירה, דאם החשש שנותן דעתו עליה י"ל דכיון שרואה אותה אפי' שהיא לא בעיר נותן דעתו עליה אבל אם הוי משום שאי"ז מיטתה לא איכפת לן שרואה אותה כיון שאין המיטה שלה").

כז "מטה" המיוחדת לה.

א. **כרים** (pillow) **וכסתות ושמיכות** (blanket), המיוחדים לה.

1. כמו מטה – חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה', "ונראה לי דהוא הדין על כרים המיוחדים לה דאסור"), פת"ת (ס"ק ח'), מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י"ג), ערה"ש (סעי' י"ח, "ופשיטא דלישכב על מצעות המיוחדים לה דאסור [חכ"א]"), בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ג, "והוא הדין דאסור לישב על כרים המיוחדים לה"), טהרת ישראל (סעי' כ"א), מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק י'), חזו"א (ארחות רבינו ח"ד עמ' מ"ט אות כ"ב, "הגר"ח"ק שליט"א שאל את מרן החזו"א זצוק"ל אם אין כרים מיוחדים לו ולאשתו רק לקוחים כל פעם מערימת הכרים אם יש בזה חשש בימי נדוטה והשיב מרן זצוק"ל שאין ראוי לעשות כן אלא צריך לייחד לה כרים, ויעשה בהם סימן ולא ישתמש בהם בימי נדוטה"), באר משה (ח"ה סי' קל"ט), דרכי טהרה (עמ' מ"ז), משנה הלכות (חט"ז סי' ל"ח), טהרת הבית (ח"ב עמ' קל"ג), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ח'), בדה"ש (ס"ק פ"ב), ששבה"ל (סיכום אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק כ'), לבושי עז (תמצית ס"ק ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ז), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ג'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"ג), פרי טהרה (סעי' כ"ה), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ"ט), פתחי דעת (פרק ט' סעי' י"ח).

א) **אינו מיוחדים.**

1) עדיין נכון להחמיר – חזו"א (ארחות רבינו ח"ד עמ' מ"ט אות כ"ב, לשונו לעיל).

2) מיקל – שפע טהרה (ס"ק ט"ו, "אסור לבעל לשכב על כרים שלה וכן האשה אסורה לשכב על כרים שלו בפניו, ודוקא כשיש היכר שזה שלו וזה שלה, אבל כשאין היכר מותר, ואפילו ליקח ממטתה"), חוט שני (ס"ק ו' אות ג', "כרים וכסתות אם יש הקפדה לכל אחד מהם, אפשר דנכלל באיסור לישן על מטתה, ואם אין הקפדה, מותר. אין צריך לסמן את הכרים והכסתות למי שייך אלו ואלו"), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ג', "ואולם באופן שרגילים הכרים או השמיכות שלהם להתחלף זה בזה נראה דאין זה נקרא כרים וכסתות המיוחדים לו או לה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ז), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ"ט).

3) שנתערבו מיקל – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ב, "שמיכות המתערבות ביום, מותר לכל אחד מהם להשתמש בהם בלילה"), טהרת הבית (ח"ב עמ' קל"ג, "שאם אינו יודע אם המצע או השמיכה שלו או שלה, רשאי להשתמש בהם לעצמו, ואינו חייב לחקור ולדרוש בזה").

4) מר"מ – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' כ"ט).

2. בכר המיוחד לה וציפה אותו בציפית המיוחדת לו.

א) זה השלחן (ח"א יו"ד סי' קצ"ה סעי' ה') – "כתב החכמ"א ... והנה אין הטעם משום טומאה אלא משום חיבה ולפי זה היכא שמכסה הכרים והסדינים שלה בסדינים ומכסאות שלו מותר לישון עליהם דשוב אין כאן חיבה מדהם מכוסים וגם אינו נוגע בהם".

ב) הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י"א אות ג') – "מה הדין בכר המיוחד לה וציפה אותו בציפית המיוחדת לו האם זה מתיר לו לישון ע"ז או כיון שעיקר הכרית שלה אסור. תשובה: אם יחד נעשה שלה".

3. מר"מ – בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה, עמ' ס"ח אות ב', "וטוב להחמיר בזה").

(א) חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' מ"ה אות י"ד) – "מטה שביום מכסים אותה בשמיכה, וכשיושנים עליה מורידים השמיכה, האם במצב של כיסוי בשמיכה נחשב צורה אחרת ולא מיקרי מטה המיוחדת לה. תשובת החזו"א: שמיכה כזו לא מספיקה".

ב. סדיניים (sheet).

1. כמו מטה – פת"ת (ס"ק ח'), "דאשה נדה יכולה לישכב אסדיני בעלה מיירי באינם מיוחדים לו אי נמי מיירי שלא בפניו", הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ב, "סדינים הם דברים המעוררים חיבה, ולכן דינם כמיטה שאסור לאחזק להשתמש בשל השני. שמיכות המתערבות ביום, מותר לכל אחד מהם להשתמש בהם בלילה ... אבל יש לאסור ליקח מסדינים שנתערבו"), שרגא המאיר (ח"ה סי' פ"ו, "שיותר יש לאסור לישן על הסדינים מלישן על הכרים"), בדה"ש (ס"ק פ"ב), ששבה"ל (סיכום אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק י"ט, ס"ק כ'), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ז).
(א) אפילו שנתערבו מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ב, לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ז).

(ב) בדה"ש (ס"ק פ"ב), הו"ד בפתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ז) – "אם נהוג אצלם שהסדינים **מתערבים בשעת הכיבוס** ונמצא שהם מתחלפים תמיד נראה שמותר לו להשתמש בסדין שהיא משתמש בו עכשיו משעת הכיבוס האחרון דכהאי גוונא לא חשיב כסדין המיוחד לה וכן להיפך".

ג. מזרון (mattress).

1. כמו מטה – באר משה (ח"ו סי' קמ"א), משנה הלכות (חט"ז סי' ל"ח), ששבה"ל (סיכום אות ג', לשונו לקמן), לבושי עז (משנת השלחן תשובה רמ"ב, "אסור לקחת מזרון של אשתו ולהניח על מטתו ולישון עליו"), חוט שני (ס"ק ח' אות ב', "ודע שהאיסור לישן במטתה תלוי במטה עצמה ולא במקום המטה, ואע"פ שלא ניכר בהמטות שזה שלה וזה שלו, מ"מ אסור לישן במטתה. ולכן אם רוצה להחליף את מקום המטות, צריך להחליף את המטות עצמן, ואז יש להחליף את המטה עצמה וגם את המזרון ואע"פ שלעולם אין מקפידין על המזרון למי הוא שייך, מ"מ יודעים למי הוא שייך ומי השתמש בו"), דרכי טהרה (עמ' מ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ט, הע' ס"א), פרי טהרה (סעי' כ"ח, לשונו לקמן), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' י"ט).
2. מיקל – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ו' ס"ק ד', סי' ל"א סי' קצ"ה, "מטה המיוחדת - הכוונה - על הסדינים והמצעות, ולא על ארוכות המטה הברזלים והמזרונים, ולכך מספיק אם מחליפים את הסדינים מועיל שלא יחשב מטה המיוחדת ומותר").
3. שנתערבו מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' צ"א).

ד. ארוכות המטה והברזלים (bed frame) - נ"מ: בזמן שיש צורך להחליף את מטותיהם [ע"ל לקמן], אם סגי בהחלפת מזרונים לבד.
1. מיקל – באר משה (ח"ו סי' קמ"א), משנה הלכות (חט"ז סי' ל"ח), ששבה"ל (סיכום אות ג', "וכשצריך להחליף שרי, וסגי גם בהחלפת המזרונים כשהוא לקביעות"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ו' ס"ק ד', סי' ל"א סי' קצ"ה, לשונו לעיל), פרי טהרה (סעי' כ"ח, "אם יש צורך להחליף את מטותיהם, כדי שתהא האשה קרובה להתניק וכדומה - יכולים להחליף את המטות על ידי לקיחת המזרונים (mattress) שלהם"), נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ'), "אם כל אחד שוכב על המזרון שלו אלא שגוף המטה החליפו ביניהם, מותר".
2. מחמיר – לבושי עז (תמצית ס"ק ח', "ובימי טומאה צריכים להחליף המטות עצמן, ולא סגי בהחלפת מזרונים לבד").
3. מר"מ.
(א) מראה כהן (פרק ה' הע' ע"א) – "ויש לדון באופן שמטות האיש והאשה שוות במראיתן ומחליפים את מיקומן בחדר, האם גם באופן זה דנים זאת כמטה המיוחדת לה או שגם כאן נימא שמותר. וצ"ע".

ה. להחליף מיטות.

1. מחמיר.
(א) ע"י שערי דעה (ס"ק ד') – "אסור לשכוב על מטתה אף שאח"כ לא תשכב היא עוד על מטה זו כי אין לנו נ"מ אם היא תשכב אחר כך או לאו".
(ב) באר משה (ח"ו סי' קמ"א).
(ג) שפע טהרה (ס"ק י"ד) – "אם רוצין להחליף המטות מכאן ואילך, לא ישנו בימי טומאתה".
(ד) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ט) – "אסור להחליף המטות בעת נדותה, ואפילו אם יחליטו להשאיר כך לעולם".
(ה) ע"י ששבה"ל (סיכום אות ג') – "כשהמטה כבר קבועה לה אין ראוי להחליף המיטות בימי נדותה, [וכשצריך להחליף שרי, וסגי גם בהחלפת המזרונים כשהוא לקביעות]".
(ו) בדה"ש (ס"ק פ"א) – "שאף אם תחליט בדעתה שלא תשכב עוד על מטה זו מכל מקום אסור לו לשכב שמה כיון שעד אותה שעה היתה המטה מיוחדת לה [ונראה שמשכב שם הבעל פעם אחת תו לא חשיב כמטה המיוחדת לה ומותר לו לשכב שם עוד]".
(ז) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ח).
(ח) חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ"ג) – "דוקא בימי טהרתה".
(ט) דיני הרחקות (סעי' ה' אות י').
(י) חוקת הטהרה (סעי' נ"ט) – "בעל ואשתו הרוצים לשנות המיטות שלהם, כגון שאשתו רוצה להיות יותר קרובה להתניק וכדומה, אסור להחליף מיטותיהם בעת נידתה".

2. מיקל.

(א) על משנה הלכות (חט"ז סי' ל"ח, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' צ') – "ולכתחילה במקום שאפשר להחליף המיטות לגמרי יחליפו או לכל הפחות יחליפו המזרונים"
 (ב) על יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' א') – "שאלה: זוג שיש להם מטה המיוחדת לבעל ומיטה המיוחדת לאשה, ובאמצע ימי נידתה רוצים הבעל והאשה להחליף את המיטות בינם מסיבה כלשהי. האם הדבר מותר. תשובה: מותר. וכדאי להחליף גם את המזרונים והמצעים".

3. מר"מ – חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' ל', הע' ל"ב).

(א) מראה כהן (פרק ה' הע' ע"ב) – "אם החליטו להחליף את המטות ומעתה יישן הבעל בקביעות במטה שהיתה מיוחדת לאשתו, והיא תישן במטה שהיתה מיוחדת לו, יש לעיין אם רשאים לעשות כן, או דלגבי הפעם הראשונה עדיין נחשבת מטתה. ואם ישנו פעם אחת כן בימי טהרתה בודאי שרי להמשיך אף בימי נדותה, דמעתה אין זו מטתה. ויש לעיין מה הדין כאשר אין זו החלפה לזמן ארוך, אלא לזמן קצר כגון שבועות מספר, אם גם בזה אמרינן דאין זו מטה המיוחדת לה".
 (ב) נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' י"ח) – "אם מחליטים להחליף מטותיהם, מותרת אשתו לשון על מטתו, אבל הבעל לא ישכב על המטה אא"כ מחליט כן בימי טהרתה, או בזמן שרשאי לשכב על מטתה כגון שאינה בבית".

1. ספה (couch) שמשנים צורתה, שבלילה היא שוכבת בה וביום מקפלים ויושבים בה בני אדם אי שרי הבעל לישב בה. מיקל.

(א) ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סי' י"ח) – "הרי אלו כפנים חדשות, ולא מתייחס עליה".
 (ב) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות י"ב) – "ספה שהיא גם מיטה (highriser) מכיון שמשך היום יושבים עליה אין איסור לבעל לשבת ג"כ מאחר שאינה מיוחדת לשינה בלבד".
 (ג) טהרת הבית (ח"ב סוף עמ' קל"ד) – "ופנים חדשות באו לכאן".
 (ד) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ג) – "שזהו פנים חדשות ואין יסוד להחמיר".
 (ה) מראה כהן (עמ' ע"ו אות ו', אות ז') – "וה"ה בכורסת ישיבה הנהפכת למטה ובגמר השינה מקפלים אותה וחוזרת להיות כורסת ישיבה, דאם האשה ישנה על הכורסה בהיותה פתוחה מותר לבעל לישב על הכורסה כשהיא מקופלת, דפנים חדשות באו לכאן".
 (ו) דרכי טהרה (סוף עמ' מ"ו) – "כיון שמשנתה שמה וצורתה".
 (ז) משמרת הטהרה (ס"ק ס') – "ודוקא במיטה המיוחדת לשינה אבל בספה שיושבים עליה ביום אע"פ שבלילה נפתחת כמיטה שלה, כיון שעכשיו משמשת כספה לשיבה אין בכך חיבה והרגל דבר ומותר. כשם שמותר לו לישב על כורסה המיוחדת לה".
 (ח) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ס"ט, חוקת הטהרה סעי' נ"ז) – "ספה או מטה הנפתחת למטה נוספת ולאחר השינה סוגרים הספה או המטה ומחזירים את המזרון למטה העליונה ועליו יושבים, אם האשה ישנה עליו בלילה וביום הוא רוצה לשבת או לישון עליו כשקפלו אותו יש אוסרים, אולם נוהגים להקל בזה".

2. מחמיר.

(א) ששבה"ל (ט"ז ס"ק ו' ד"ה ספה המשמשת, סיכום אות ו', שבה"ל ח"ד סי' ק"ו ד"ה בפת"ש) – "בפת"ש ס"ק ח', בשם הח"א כלל ק"ב דה"ה על כרים המיוחדים לה אסור, ולפ"ז נפשט ספק העולם במה שנהוג היום הספה שבלילה מסירין כר הקשה עליון ועושין מזה מטה שניה וביום מחזירין אותו לספה, דאם היא רגילה לשכב בלילה על הכר הזה א"כ גם כשמחזירין אותו ביום על המטה שלו מ"מ נקרא כר שלה ואסור לישב עליה לדעת הט"ז ודעמיה וכו"ש לשכב לכו"ע, ואם נקרא גם מטה שלו כיון שעיקר המטה שלמטה שלו הוא אע"ג דיש עליו עכשיו כר הגדול שלה הנה יש להקל בזה כיון דלהרבה פוסקים אין איסור כלל לדידה במטה שלו ואפילו להט"ז המחמיר בזה, י"ל דכה"ג גם הט"ז מקיל".
 (ב) חוט שני (ס"ק ו' אות ה') – "ספה המוצעת בלילה ומקופלת ביום ומיוחדת לה, אסור לבעל לישב על מטה זו גם ביום, מפני ששינוי הצורה של המטה, אינה סיבה להתיר".

3. מסופק.

(א) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"א אות ב') – "נסתפקתי האין הדין במטה מקפלת שפותחין אותה בלילה ואשתו ישנה עליו, וביום כופלין אותה ונעשה כמין כסא, אם לומר כיון דמיוחדת לשינת אשתו בלילה איכא הרהור, וכמו במטה בימיהם דהי' מיוחד גם לשיבה כמבואר בש"ס ופוסקים בכמה דוכתי, ואפי"ה אמרו דאסור אף לישב עלי' משום הרהור, או דלמא כיון דנעשה כמין כסא ביום, בטל ממנה שם מטה ופנים חדשות בא לכאן ואין הרהור, ואם עכ"פ יש לחלק בין בפני' לשלא בפני'".
 (ב) סוגה בשושנים (פרק י"ג סעי' ל"ח) – "יש להסתפק".
 (ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ו).

4. מר"מ.

(א) לבושי עז (תמצית ס"ק י"א) – "מטה שבלילה משמשת כמטה, וביום משמשת לשיבת כל בני הבית, נראה דאסור לו לישב עליה".

לבושי עז (תמצית ס"ק י"ב) – "כורסה הנפתחת בלילה למטה, וביום משמשת ככורסה, ג"כ נראה דאסור".
לבושי עז (תמצית ס"ק י"ד) – "מטה שמוציאים הקרש התחתון ומניחים עליו את המזרון העליון, וגם התחתון משמש לשיבה, והיא ישנה על המזרון העליון, נראה דביום כשמחזירים המזרון העליון למקומו, דמותר לו לישב עליו, כיון דהמזרון יש לו רק דין של כרים וסתות, וכשמניחים אותו במקומו אינו מיוחד לה".
לבושי עז (תמצית ס"ק ט"ו) – "במטה הנ"ל הי"ד והיא ישנה על החלק התחתון, אם היא מטה המיועדת רק לשינה נראה דאסור לו לישב עליה ביום אע"פ שמשנתה המטה מצורתה שהיתה בלילה. ואם היא מטה שביום מיועדת לכל בני הבית, נראה להקל, כיון דאינו יושב על מה שהיא שוכבת. ובשבה"ל החמיר בזה".

ז. **מטה כפולה** – מטה עליונה שאינה שלה, ותחתיה יש מטה נוספת שהיא מטתה.

1. מיקל – חוט שני (ס"ק ו' אות ו', "מטה כפולה, דהיינו מטה עליונה שאינה שלה, ותחתיה יש מטה נוספת שהיא מטתה, מותר לישב ולשכב על המטה העליונה שאינה שלה, דלא נחשב מטתה"), **מראה כהן** (עמ' ע"ו אות ו', אות ז', "מטה הנפתחת לב' מטות ע"י שמושכים החוצה את בסיס המטה התחתונה ממקומו שמתחת למטה הקבועה ומורידים מזרן מהמטה העליונה למטה התחתונה, ולאחר השינה סוגרים את המטה התחתונה ומחזירים את המזרון למטה העליונה ועליו יושבים, אם האשה ישנה על המטה התחתונה נראה שמותר לבעל לשכב על המזרון שלה לאחר שהוחזר למקומו שעל המטה העליונה, דפנים חדשות באו לכאן. וכן נראה דאם רגילה האשה לשכב על המזרון התחתון של המטה העליונה, מותר לבעל לשכב על המזרון העליון לאחר שהוחזר והונח על גבי התחתון כאשר סגרו את המטה התחתונה").

2. מר"מ – **ישכיל עבדי** (ח"ד קונ"א יו"ד סי' ג').

ח. **שאינה מיוחדת לשניהם**, כגון ספה (couch).

1. מיקל – מהר"ם בריסק (ח"ב סי' כ' ד"ה הנה), עי' **באר משה** (ח"ה סי' קמ"ג), **דברי יציב** (יו"ד סי' צ"ו אות א', שפע טהרה ס"ק י"ב, "מטה שאינה מיוחדת לשניהם [כגון ספה], מותר לישב עלי' בזה אחר זה"), **הגר"ש** (צ"ל (משנת השלחן תשובה רל"ח, "ספה שלפעמים הוא שוכב עליו ולפעמים היא שוכבת על הספה - אינה בכלל מיטה המיוחדת לה, ומותר לו לישן שם"), **עמק התשובה** (ח"ו סי' שע"ח ד"ה וראוי לזהר שאותו), **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' י"ט), **בדה"ש** (ס"ק פ', "ספה ששוכבים עליו ביום פעמים הוא ופעמים היא ואינה מיוחדת לאחד מהם מותר לו לשכב שמה בעת נדחה וכן מותר לה לשכב שמה"), **פרדס שמחה** (ס"ק כ"א), **דרכי טהרה** (עמ' מ"ז), **מראה כהן** (עמ' ע"ה אות ד', "מטה שפעמים ישן עליה האיש ולפעמים האשה, כגון ספה, אינה מוגדרת כמיוחדת לאף אחד משניהם, ויכולים לישב ולשכב אפילו זה בפני זה"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ז, עמ' צ"ט), **דיני הרחקות** (סעי' ה' אות ח'), **נטעי גבריאל** (פרק כ"ח סעי' י"ג, סעי' י"ד).

(א) **חוט שני** (ס"ק ח' אות ה') – "אין לישן הוא ואשתו, פעם על מטה זו ופעם על מטתו של האחר, אלא יש ליחד מטה בשבילה, ובימי טומאתה להזהר ממנה".

2. מטה המיוחדת לאשה ולבתה.

(א) מיקל – **דברי יציב** (יו"ד סי' צ"ו אות ב', שפע טהרה ס"ק י"ב, "מטה המיוחדת לאשה ובתה, היינו שתמיד ישנה שם האשה יחד עם בתה. נראה פשוט שאין לזה דין מטה המיוחדת לה ושרי"), **נטעי גבריאל** (פרק כ"ח סעי' י"ז).

ט. **כסא המיוחד לה**.

1. מיקל – **חזקת הטהרה** (ס"ק כ"א), **סוגה בשושנים** (פרק כ"ג סעי' ג', "כסא המיוחד להבעל מותרת האשה לישב עליו אף בפניו, ואפילו כסא המיוחד לאשה נמי מסתבר דמותר להבעל לישב עליו אף בפניה"), **פרדס שמחה** (ס"ק כ').

י. **כסא נוח המיוחד לה** (recliner).

1. מיקל – **באר משה** (ח"ה סי' קמ"ד), **טהרת הבית** (ח"ב עמ' קל"ה ד"ה ודע), **חזקת טהרה** (סוף ס"ק כ"ג, "אותן מטות שהן לנוי וכדומה אף שרגילה לשכב עליו קצת ביום אין זה מיקרי מטה המיוחדת לה"), **מראה כהן** (עמ' ע"ו אות ח', "כסא נוח המיוחד לאשה אינו נחשב כמטה המיוחדת לה"), **יסוד הטהרה** (פרק ב' הע' י"ג, "אבל כסא נוח וכורסה אינם בכלל זה"), **דיני הרחקות** (סעי' ה' אות י"ז).

2. מסופק – **סוגה בשושנים** (פרק כ"ג סעי' ד', "יש להסתפק אי מותר השני לישב או לשכב עליו"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ז).

3. מר"מ – מהרש"ם (ח"ח סי' קע"ט), **נטעי גבריאל** (פרק כ"ח סעי' ט"ו, סעי' ט"ז).

יא. **מטה המיועדת לה רק לשנת הצהרים**.

1. מיקל.

(א) **לבושי עז** (תמצית ס"ק י"ג) – "מטה המיועדת לה רק לשנת הצהרים, לא מיקרי מטה המיוחדת לה".

2. נכון להחמיר.

(א) מהרש"ם (הסכמה לס' כולם אהובים, בסוף) – "במטה שהוא כעין ספסל שקורין קנאפע או זאפע המיוחד לשיבה אלא שביום ישנים שם בעודם מלובשים בגדים ... אם מותר להבעל לשכב על המטה כעין ספסל הנ"ל המיוחד לאשה אם מותר לשכב עליו ביום בעודו מלובש בבגדים ולישן עלי' בימים שאשתו כנדה אין בידי להכריע ונכון להחמיר בכל כיוצא בזה".

(ב) **סוגה בשושנים** (פרק י"ג סעי' ל"ט) – "מטה המיוחדת לשיבה אלא שביום ישנים שם, אם היא מיוחדת לאשה, נכון להחמיר שהבעל לא ישכב עליו ביום".

(ג) **נטעי גבריאל** (פרק כ"ח סעי' ט"ו) – "מטה המיוחדת לשכיבת אשה ביום כגון ריקליינער, אסור לבעל לישב ולישכב עליו".

(ד) **משמרת הטהרה** (הע' קמ"ה) – "מיהו אם הספה מיוחדת לאשה ביום לשכב עליה עם בגדיה כ' המהרש"ם [בהסכמה לספר כולם אהובים] דיש להחמיר".

יב. **מיטת עראי**.

1. מיקל – **ששבה"ל** (סיכום אות ג', "ומיטת עראי שרי").

כז] מטה "המיוחדת לה".**א. גדר של יחוד.**

1. תלוי בקביעות השינה – ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה קביעות, סיכום אות ג'), "מטה המיוחדת היינו שכבר ישנה עליה ולא רק יחוד בדיבור, ותלוי בקביעות השינה בלילה", מראה כהן (עמ' ע"ו אות ט'), "כאשר מתארחים בבית אחר כגון באכסניה וייחדו להם מטות, נראה דכל זמן שלא ישנה על מטתה אין זו נחשבת מטה המיוחדת לה. ומסתבר דמעת ששכבה על מטתה פעם אחת, אפילו רק לשינת הצהרים, נחשבת למטתה", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ח), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ג').
(א) שינה בלילה – ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה קביעות, סיכום אות ג', לשונו לעיל).
(ב) כל שינה, אפילו הצהרים – מראה כהן (עמ' ע"ו אות ט', לשונו לעיל).

ב. מטתה בבית חולים.

1. מיקל, כיון שאין המטה בבית החולים נחשבת כמטה המיוחדת לה [רק אם שוכבת שם אסור, ואם לאו מותר].
(א) באר משה (ח"ה סי' ק"מ) – "אין המטה שבבית החולים מטה המיוחדת לה, דלא נקרא מיוחדת לה אלא המיוחדת לה בביתה לצרכי חיי משפחה".
(ב) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י' הע' כ"ג).
(ג) דיני הרחקות (סעי' ה' אות ד') – "שאין המטה בבית החולים נחשבת כמטה המיוחדת לה".
2. מחמיר.
(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ט) – "אסור לבעל לישב על מטת אשתו שבבית החולים אחר הלידה דחשיב מטתה כיון שמשלמים על השהיה שם".
(ב) אגורה באהלך (ס"ק ט"ו ד"ה וכן) – "באר משה ... צריך עיון".
(ג) אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "אם האשה שוכבת בבית חולים, רצית לדעת אם יש איסור לשכב על המיטה שלה כאשר היא נדה. בשו"ע יו"ד סי' קצ"ה סעי' ה' כתב לא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה עכ"ל. והב"ח סובר שכל האיסור הוא רק בשכיבה, ומובא בש"ך שם ס"ק י', אבל הט"ז ס"ק ו' מחמיר גם בשיבה ע"ש. וכיון שהאשה שוכבת בבית החולים ובית החולים ייחדו לה מיטה זו אפילו ללילה אחד, שוב חל איסור לבעל לשבת על המטה".
(ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ה).
(ה) נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ"ד) – "אסור הבעל לישב על מטת אשתו שבבית החולים אחר הלידה, ויש מתירין, ולמעשה יש לאסור".
3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק י"ג סעי' ל"ב, "יש להסתפק").
(א) הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב אות ט"ז) – "שאלה: האם מותר לשכב על מטת אשתו נדה בבית חולים או שמא לא חשוב כמטה מיוחדת לה. תשובה: המחמיר תבוא עליו ברכה (אם אין מוכרחים)".
הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ח' אות ה') – "יולדת שנמצאת בבית החולים לכמה ימים האם מותר לבעל לישב על מטתה שבבית החולים או שנחשב כישיבה על מיטת אשתו או דילמא כיון שזה רק לתקופה קצרה לא חשיב כמיטה שלה. תשובה: אין ראוי".
(ב) חוקת הטהרה (סעי' נ"ח) – "אשה אחרי לידה לא קובעת את מטתה בבית החולים שיחשב כמטה שלה אלא אחרי ששכבה על מטתה לפחות ג' ימים כגון אם עברה ניתוח וכדומה ואז אסור להבעל לשבת על המטה. אך פחות מג' ימים לא נחשב כמטה המיוחדת לה ומותר לשבת עליו".

ג. בבית מלון לחד יום.

1. מיקל – אגורה באהלך (סוף ס"ק ט"ו, "מסתברא שאין זה נקרא מיוחדת לה ומותר").

ד. מטה הקבועה לה בבית ההורים.

1. אם נמצאים שם לעיתים רחוקות לא מיקרי מטה המיוחדת לה.
(א) הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רל"ט, לבושי עז ס"ק א' ד"ה וכל) – "מטה הקבועה לה בבית ההורים, כגון שנוסעים לשבת, אם נמצאים שם לעיתים קרובות, מיקרי מטה המיוחדת לה, אבל אם נמצאים שם לעיתים רחוקות לא מיקרי מטה המיוחדת לה".
(ב) חוט שני (ס"ק ו' אות ד') – "זוג שנוסע לעיתים מרחקות להוריהם, ויש להם שם חדר מיוחד, ולכל אחד יש מטה מיוחדת, לא מיקרי עדיין מטתה, אם לא שמתארחים שם לעיתים קרובות".
(ג) לבושי עז (תמצית ס"ק ז').
(ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ח).
2. מר"מ – הגר"ש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' ל"ב).
(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ח) – "כשמתארחים בבית ההורים ובאופן קבוע היא ישנה על מטה מסוימת הרי זה נחשב למטתה".
(ב) סוגה בשושנים (פרק י"ג סעי' ל"ד) – "מטה בבית הוריה, שקודם הנישואין הייתה מיוחדת לה ואין אחר משתמש במטה זו ... יש להסתפק ... וצ"ע".
(ג) נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ"ז) – "כשמתארחים בבית הורים ויש שם מטה המיוחדת לה, אפילו לא נתארח שם בקביעות אלא מפעם לפעם, אם אין שאר אורחים ישנים שם נקרא מיוחדת לה ואסור, אבל אם ישנים שם גם שאר בני הבית מותר".

ה. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"ג) – "שאלה: זוג שנוהגים שבזמן שהאשה נידה היא ישנה בחדר של הילדים, האם למיטה שבחדר המשותף יש דין מיטת אשתו נידה. תשובה: היא לא יושנת שם".

כת) מתנדנדת - רמ"א (סעי' ה').

א. בני ספרד.

1. מיקל.

(א) ב"י (סוף ס"ק ה', ע"י בדק הבית שם) – "וחומרא זו דיישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה".
(ב) ערוך לחם (מוהריק"ש, ס"ק ו') – "חומרא דיישיבת ספסל לא נהגו בה הספרדים".

(ג) שלחן גבוה (ס"ק י"ב) – "בב"י".

(ד) חיד"א (שירי ברכה אות ט"ו) – "והספרדים נוהגים התר בספסל. הרב מהריק"ש בהגהותיו".

(ה) נהר מצרים (הל' נדה אות ח') – "מהריק"ש".

(ו) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ') – "וכן מנהג הספרדים ורוב עדות המזרח להקל ביישיבת הספסל והמטה, אפילו אם מתנדנדים ואינם קבועים".

(ז) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ח') – "ולספרדים - מותר".

(ח) דיני הרחקות (סעי' ה' אות י"ט).

2. מחמיר.

(א) בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות כ"ג, רב פעלים יו"ד ח"ג סי' י"ז) – "ואם יש ספסל ארוך שאינו מחובר לכותל ומתנדנד כשיושבין עליו, אסור לישב עליו שניהם, אף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואף על פי דמין ז"ל בבית יוסף כתב חומרא זו דיישיבת הספסל, שמעתי שנוהגים בה האשכנזים, אבל הספרדים לא נהגו בה, הנה המנהג פשוט בעירנו מקדם קדמתא שלא לישב עליו שניהם אפילו אין נוגעים זה בזה".

(ב) דרכי טהרה (עמ' מ"ט) – "בימינו נהגו בה גם הספרדים".

(ג) נטעי גבריאל (פרק כ"ד סעי' י"ד) – "בדורות האחרונים גם הספרדים נהגו להחמיר בדינים אלו".

(ד) טהרה כהלכה (פרק י"ד סוף סעי' מ"א) – "שלמעשה נהגו כן להחמיר".

ב. ספסל המתנדנד: הטעם.

1. משום הרהור – ט"ז (ס"ק ו'), "דאסור לישב על ספסל ארוך כו' וכ"ש ישיבה במטה שלה דאיכא הרהור טפיל", מקור חיים (ס"ק

כו', "משום הרגל דבר"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ו'), לבושי עז (תמצית ס"ק י"ז).

2. הוי כנגיעה – ש"ך (נקה"כ על הט"ז ס"ק ו'), "כיון דמתנוודת הוי כנגיעה", תפארת למשה (על הט"ז ס"ק ו'), אמרי ברוך (על הט"ז ס"ק ו').

3. כמטה אחת – ש"ך (נקה"כ על הט"ז ס"ק ו'), "הוי ליה כישן עמה במטה".

4. מר"מ – בדה"ש (ס"ק פ"ג).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ה) – "שספסל שאינו כבד ורגיל לנדנד, אין להתיר לישב בזהירות בענין שאינו מתנדנדת. שהא זהו הספסל שאסור לישב עליו ביחד".

ג. גדר של נדנוד.

1. נדנוד מצד האדם – שפע טהרה (ס"ק י"ז), "מתנדנד נקרא מה שנתנדנד מכוחו או מכוחה, אבל לא מחמת דבר אחר", ששבה"ל (סיכום אות י"ג, שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות י'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ח'), "ודוקא שהיא מרגשת תנועת גופו ממש, אבל בלאו הכי מותר לו לנהוג במכונית או להפעיל מעלית שהיא יושבת בה, או להגביה את המטה כשהיא שוכבת עליה, כגון מטות בית חולים", חוט שני (ס"ק ז' אות ד').

(א) נ"מ - רכבת, מכונית, אוטובוס, מעלית, להרים המטה של חולה דרך חשמל, וכדו'.

ד. נדנדה (swing).

1. מחמיר – הגר"י זילברשטיין (הנהגה כהלכה פרק י' הע' ט"ז), הנהגה כהלכה (פרק י' סעי' ט"ז, "נסעו לפארק (באופן שאין ביטול תורה) ומתנדנדת בנדנדה, אסור לבעל לנדנד גם באופן שיושבים כמה ביחד חוץ ממנה").

ה. שולחן מתנדנד.

1. מיקל.

(א) ששבה"ל (סיכום אות ז') – "אבל מותר לישב ליד שלחן המתנדנד, [ואף כשמרגישים הנדנוד אם אין כוונתם לנדנד]".

(ב) הגרי"ק שליט"א (אסיפת יצחק ה' אדר תשס"ט, אהל יעקב אות י"ב) – שאלה: "האם מותר לישב ליד שלחן המתנדנד עם אשתו נדה, באופן שאם שניהם ישימו ידיהם על השלחן, אחד יתנדנד על ידי השני (באופן שאינו נתכוון לזה)". תשובה: "לא

נהוג לחוש".

(ג) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "שאלת אם יש איסור לבעל ואשתו נדה לשבת על יד שולחן מתנדנד כאשר שניהם מניחים ידיהם על השולחן. מקור השאלה שלך היא ודאי מדברי הרמ"א יו"ד סי' קצ"ה סעי' ו' שהביא שאסור

לבעל ואשתו נדה לשבת יחד על ספסל המתנדנד, וחשבת כמו שאסור ספסל, אם כן ה"ה גם כן שולחן. אבל לא נראה לי לדמות הענינים. ראשונה הלכה זו היא חידוש שהרי מנין לנו שעצם הרגשת הנדנד של הספסל נחשב קירוב הדעת. ועוד אין לנו בו אלא חידוש, והיינו בספסל, ולא בשולחן. וטעם החילוק בין ספסל לשולחן הוא שבספסל מנידים את כל הגוף, שהרי כל הגוף יושב על הספסל, אבל כאן רק הידים מונחים על השולחן ולא כל הגוף. ועוד שהידיים פעמים על השולחן ופעמים אינם על השולחן, ולכן אין כאן שום קביעות של קרבה, אלא דבר שמזדמן בעלמא. לכן אין שום איסור לבעל ואשתו נידה להניח ידיהם על השולחן שמתנדנד באותו הזמן.

(ד) דיני הרחקות (סעי' ה' אות כ"ב).

2. מחמיר.

(א) נטעי גבריאל (פרק ט"ז סעי' כ"א, הע' ל"א) – "לא יאכלו על שלחן אחד שמתנדנד דהוי כנגיעה, ואם אין להן שלחן אחר יזהרו שלא ישימו ידיהם בבת אחת על השלחן. [כן נראה שהרי מבואר ברמ"א ס"ה ואסור לישב על ספסל ארוך שמתנדנד, והוא מכמה טעמים א' משום דהוי דרך חיבה או משום הרהור וזה ל"ש בשלחן, אבל בנקה"כ כתב הטעם משום נגיעה וזה שייך גם על שלחן אחד]."

1. כשהמפה מתנדנדת ע"י נגיעתם במפה כשיושבים ליד השולחן.

1. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' מ"ג) – "בזמן נדנדה אם אין יושבין זה אצל זה בסמוך, רק המפה הפרוסה על השלחן תלויה למטה ובנגיעתם במפה הריהי מתנדנדת ראוי להחמיר שלא ישבו יחדיו באותו רוחב של השולחן רק ישבו בשני צדדי השולחן. אולם אם יושבים באותו צד עוד אנשים מותר להם לשבת באותו צד כיון שאינו ניכר מי גורם שהמפה תתנדנד."

2. ליגע במטתה המתנדנדת, והיא במטתה.

1. מיקל – חוט שני (ס"ק ו' אות ב', "מותר להניח חפץ וכדו' על מטת אשתו נדה, ואף מותר ליגע במטת אשתו נדה, דאין איסור נגיעה במטתה ואף אם המטה מתנועעת ע"י נגיעתו מותר, דרק בשיבה יחד שהוא קביעות יש איסור").
2. לצורך מיקל – בדה"ש (ס"ק ע"ח, "לעת הצורך נראה להתיר לנגוע אף באופן זה"), דיני הרחקות (סעי' ה' אות י"ח).
3. לצורך גדול מיקל – הגר"ש א"צ"ל (משנת השלחן תשובה ר"מ, "יש איסור מליגע במטתה המתנדנדת והיא במטתה, ובמקום צורך גדול, כגון שאי אפשר לו לעבור בלא שיגע במיטה, יכולים להקל").

ה. דף על הארץ שמתנדנד.

1. מיקל – הגר"ח שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ל"ו, "דף של עץ ארוך המונח על הארץ כדי שיעברו על גביו (כגון כשמתקנים הריצפה או כשיש שלולית מים), האם אסור ללכת עם אשתו טמאה על דף זה שמתנדנד. דלכאורה רק ספסל המתנדנד אסור משום שירגיש תנועותיה של מקום מושבה דמביא לידי הרהור, אבל כאן מרגיש רק את התנועות של רגליה. תשובה: יתכן שמותר").

ט. מחובר ומתנדנד.

1. מיקל – צמח צדק (פסקי דינים סעי' ה', "בד"א כשהספסל מתנדנד ואינה מחוברת לכותל, אבל אם מחוברת לכותל מותר"), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ז, "כמחובר לכותל שמשמע מסעיף ה' שמותר אף שמתנדנד דאל"כ לא היה חלוק בין מחובר לכותל לאינו מחובר. ועיין בבית לחם יהודה בשם נחלת שבעה שבקורות ארוכות מותרין דכובדן קובעתן וכמחוברין דמיא, ופשוט שהוא אף באירע שמתנדנד דאל"כ לא היה אומר דכמחוברין דמיא דאף בתלוש ליכא איסור בלא זה"), פרי טהרה (סעי' ל"ג).
2. מר"מ – שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ו', ס"ק ו') בדה"ש (ס"ק פ"ו, ציונים ס"ק ק"פ, "וצריך עיון"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ה הע' ע"ב).

י. מכונית (taxi), שרכות המושב גורם נדנד בשיבתם.

1. מיקל.

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סוף סי' צ"ב, ח"ב סוף סי' ע"ז, ריש סי' פ"ג) – "ובדבר ליסע במאשין שכתבתי שיש להתיר באופן שלא יגעו זב"ז הוא אף אם יהיה נדנד מאחר שאין זה מחמתה עיקר הנדנד כיון דמאשין הוא דבר כבד, ולכן יש להתיר גם אם אירע שיש נדנד גם מחמתה מצד הספסל שיושבין שהוא רך, שכיון שהספסל הוא קבוע ומחובר להמאשין יש לדנו כמחובר לכותל שמשמע מסעיף ה' שמותר אף שמתנדנד דאל"כ לא היה חלוק בין מחובר לכותל לאינו מחובר. ועיין בבית לחם יהודה בשם נחלת שבעה שבקורות ארוכות מותרין דכובדן קובעתן וכמחוברין דמיא, ופשוט שהוא אף באירע שמתנדנד דאל"כ לא היה אומר דכמחוברין דמיא דאף בתלוש ליכא איסור בלא זה וכן הוא במאשין, וטעם ההיתר הוא משום שעצם האיסור ישיבה על ספסל הוא רק חומרא יתירא ולא אסרו זה במחבר שיש להיות לו דין המחובר שאינו מתנדנד."

(ב) פרי טהרה (סעי' ל"ד).

(ג) עי' חוקת הטהרה (סעי' נ"ג) – "איש ואשתו מותרים לשבת ביחד זה ליד זה במושב האחורי של הרכב כיון שדינו כספינה גדולה שאינה מתנדנדת כלל ע"י ישיבתם, אבל טוב יותר ליתן דבר המפסיק ביניהם או להתרחק קצת זה מזה באופן שלא יגעו זה בזה."

(ד) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ד) – "שהפוסקים בא"י החמירו בזה לא ליכנס למושב אחורי של מונית ביחד, אבל יש להקל בזה וכהאגר"מ. מ"מ בא"י במקרה שהכל יודעים שהיא נדה (כגון שיוולדת שחוזרת מבית חולים) אין להתיר בפניהם."

2. מחמיר, אא"כ יש הפסק.

(א) באר משה (ח"א סי' נ' אות ט"ו).
 (ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ג, ע"י אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס') – "אסור להם לישב יחד על ספסל האחורי שבמונית, כיון שרכות המושב גורם נדנוד בשיבתם, והמנהג לשבת יחד כשיש חפץ ביניהם".
 ע"י הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' כ') – "שברכב גדול מותרים לשבת אע"פ שמרגישים קצת בכניסת האחר לרכב, וכנראה שבאופן זה אין רמז של נגיעה או חיבה. ומסתבר שכן הדין גם בשימוש במעלית כשמרגישים בכניסת האחר".
 ע"י הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' כ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"א) – "יש מקום להקל לשבת על ספסל אחד באוטובוס אם יושבים רחוקים אחד מן השני, וטוב יותר אם ניתן להניח איזה היכר ביניהם".

(ג) משנה הלכות (ח"ה סי' קמ"ד, ח"ז סי' קמ"ב, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' פ"א).

(ד) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"א).

(ה) ששבה"ל (ט"ז ס"ק ו' ד"ה ובמונית, סיכום אות י"א, ס"ק י"ב) – "אך כשהמונית מתנדנדת ע"י שאחד עולה הוי כספסל המתנדנד וצריך דבר המפסיק".

(ו) בדה"ש (סוף ס"ק צ"ג, ב"ד"ה אם) – "לא ילכו לטייל במונית כשיושבים על ספסל אחד מפני שרכות הספסל גורם נדנוד וישיבת האחד נרגשת לשני ואף שהמונית הוא דבר כבד אין נראה לדמותו לקורות בנין שמותרים לישב עליהם מפני שכבודן קובעתן ונחשבים כמחברים ... דמונית שאני שעיקרו לנוע ממקום למקום ובפרט בשעה שהוא מתנועע אין נראה להחשיבו כמחבר".

(ז) חוט שני (ס"ק ז' אות ב') – "לשבת בספסל מרופד של מונית וכדו', שע"י הישיבה מתנועע כל הריפוד, אפשר דאסור מן הדין".
 (ח) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"א, הע' י"א), – "מותר להם לשבת על אותו ספסל, אם הוא מחובר לקרקע או כבד מאוד וגם אין לו ריפוד רך, שאז אינו מתנדנד מחמת ישיבתם. [לכן אסור להם לשבת יחד על ספה, שיש לה ריפוד רך, או במונית באותו מושב, אלא אם כן אדם או חפץ גדול מפסיק ביניהם]".

(ט) דיני הרחקות (סעי' ה' אות ל').

(י) נטעי גבריא (פרק כ"ה).

(יא) הגרי"י בלינוב (קובץ פעמי יעקב ח"ז עמ' י"ח).

3. מר"מ – אז נדבר (ח"י סי' כ"ח).

(א) חזו"א (גנוזי שערי ציון עמ' מ"ד אות י"ג) – "האם מותר לשבת באוטובוס על ספסל אחד, כשאין נוגעים אחד בשני. תשובת החזו"א: כן".

1 (משנה הלכות (ח"ז סי' קמ"ב, סי' קמ"ד) – "ומ"ש בשם מרן החזו"א ז"ל להקל בנסיעה באוטובוס יחד לישב על ספסל אחד וקשה לכת' שבאמת קשה מאד ליזהר מנגיעה הנה באמת כי המציאות הוא דקשה ליזהר מנגיעה עכ"פ דרך מלבוש דביד ודאי אפשר שלא יגע. ומיהו נראה דהחזו"א ז"ל נמי לא התיר אלא בדיעבד וא"א באופן אחר וס"ל דבאוטובוס מקרי הספסל קבוע אל הכותל וכמו שהוא באמת וא"כ מצד הדין אינו אסור אם היה המכונה עומדת במקום אחד אלא דהחשש שע"י נענוע של המכונה יגעו לפעמים והו"ל דבר שאינו מתכוין ולא הוי פ"ר ליגע וכיון דהנגיעה שלא בכונה דרך מלבוש לא הוי איסור דאורייתא ולכן התיר בכה"ג כנלפענ"ד לישב דברי מרן החזו"א ז"ל. ומיהו ודאי מי שיכול להחמיר מודה החזו"א שיחמיר וכן ראינו לאנשי מעשה נזהרים בזה ולך לא אמרין לנזירא".

יא. מר"מ – הר"ש בירן (תחומין ח"י עמ' רפ"ח).

1. אבני ישפה (אהל יעקב ח' סיון תש"ע) – שאלה: "יש דבר שקוראים לו באנגלית lifts שמסעים אנשים לפעמים בגן החיות או שאר מקומות שיש נסיעה כזו, ורציתי לדעת האם מותר להעלות על דבר כזה עם אשתו נדה כשהמסע יושב ארבע אנשים, ומה הדין אם אין שנים אחרים שעלו איתם הם מותר אחד לשבת בצד זה והשני מולם". תשובה: "אם הוא דומה לרכבת אין איסור שהרי מותר לנסוע עם אשתו נדה ברכבת, רק לא ישב על ידה שהרי בקלות יגע בה בגלל מהירות הרכבת".

כט | הפסק ביניהם.

א. אדם מפסיק.

1. יש מתירין – רמ"א (סעי' ה'), "ויש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם", צמח צדק (פסקי דינים סעי' ה'), ערה"ש (סעי' י"ט, "ויש מתירים אפילו בספסל קל כשאדם אחר מפסיק ביניהם").

2. מיקל – אגודה (נדה אות מ"ג, "רק שיפסיק אדם אחד ביניהם או תיבה או שום דבר"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה'), "ויש מתירין אם אדם אחר מפסיק ויושב ביניהם ... ואם אדם מפסיק ביניהם לא גרע מספסל המתנדנד דמותר", קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ט'), "ואם אדם אחר מפסיק ביניהם מותר", שפע טהרה (ס"ק ט"ז, "מותרים לישב על ספסל אחד כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ', סעי' כ"א), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' י'), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ו), ששבה"ל (סיכום אות ח'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ח'), פרדס שמחה (ס"ק כ"ה, "והכי הלכתא, והמחמיר גם באחר מפסיק תע"ב"), חוט שני (ס"ק ז' אות א'), מראה כהן (עמ' ע"ט אות ד'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"א), פרי טהרה (סעי' ל"ג), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ו).

3. מחמיר – שערי צדק (יו"ד סי' ק"מ, "ואף שהביא אח"כ יש מתירין כו' נודע שבכ"מ צריך להחמיר כדעה ראשונה"), טהרת ישראל (סעי' כ"ג, "ויש להחמיר אף שאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם"), פתחא זוטא (ס"ק ז', "שערי צדק"), ע"י דרכי טהרה (עמ' מ"ח, "ונוהגים בד"כ כדעת האוסרים אא"כ יש סיבות נוספות להקל, או בשעת הדחק").

4. לצורך מיקל – שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק ו', "בשאפשר בע"א אין להתיר"), בדה"ש (ס"ק צ', "ולעת הצורך נראה שיש לסמוך על זה"), נטעי גבריאל (פרק כ"ד סעי' א', "ונכון להחמיר, אבל לצורך יש להתיר").
5. מר"מ – דר"ת (ס"ק ל'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"ד).

ב. תינוק: למקילים לעיל.

1. מיקל – טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"א), ששבה"ל (ט"ז ס"ק ו' ד"ה והמובחר, סיכום אות ח'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ו, לשונו לקמן).
2. מחמיר – שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ו', ס"ק ו'), פרדס שמחה (ס"ק כ"ה, "ובעי דההפסק יהא דבר גדול, לא תינוק וכדו").
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק צ"א, "ויש להסתפק"), פרי טהרה (הע' ע'), נטעי גבריאל (פרק כ"ד סעי' א').

ג. דבר אחר: תיבה, חפץ.

1. מיקל.
- (א) אגודה (נדה אות מ"ג) – "רק שיפסיק אדם אחד ביניהם או תיבה או שום דבר".
- (ב) מקור חיים (ס"ק כ"ח) – "והעולם נוהג בחציצה מחתיכת נסר סגל".
2. מחמיר.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ו) – "ודוקא אדם מפסיק ביניהם מותר אבל כשמניחים חפץ ביניהם אף חפץ גדול לא מהני".
- (ב) פרדס שמחה (ס"ק כ"ה) – "ודוקא אדם מהני להפסק, לא תיבה".
- (ג) חוט שני (ס"ק ז' אות א') – "להניח ביניהם חפץ לא מועיל ... ואמנם אם החפץ הוא גדול וכגון מזוודה גדולה, מותר דלא מיקרי יושבים יחד".
- (ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ו) – "שדוקא אדם אבל לא חפץ, אבל גם תינוק יכול להפסיק ביניהם, כל שהתינוק יכול לשבת".
3. דבר גדול, מיקל.
- (א) שפע טהרה (ס"ק ט"ז) – "מותרים לישיב על ספסל אחד כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם, והוא הדין אם יש תיבה וכדו' ביניהם, אבל דבר קטן כגון כובע אינו מספיק שיהי' הפסק ביניהם".
- (ב) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' י"א) – "מותרים לשבת ... כאשר אדם אחר או חפץ גדול או גבוה מפסיק ביניהם".
4. דעת הגריש"א זצ"ל.
- (א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח סוף אות נ"ט) – "ובכה"ג שאסור, אין להקל גם ע"י הפסק דבר אחר".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ג, תשובה רמ"ד) – "אסור להם לישיב יחד בספסל המתנדנד, והמנהג להתיר להם לשבת יחד על ספסל אם שמו חפץ ביניהם".
5. מר"מ – מראה כהן (פרק ה' הע' פ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' מ"ד), פרי טהרה (הע' ע'), נטעי גבריאל (פרק כ"ד סעי' א').
- (א) ששבה"ל (ט"ז ס"ק ו' ד"ה והמובחר, סיכום אות ח') – "או חפץ החוצץ ממש".
- (ב) בדה"ש (ס"ק צ"א, בי' ד"ה כשאדם) – "וצ"ע".

ד. רחוקים זה מזה.

1. מחמיר – שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק ו', "ואסור אפילו יושבים רחוקים זמ"ז").

ל' נסיעה לטיול.

רמ"א (סעי' ה') – "ואסור לישיב על ספסל ארוך שמתנדדת ואינה מחוברת לכותל, כשאשתו נדה יושבת עליו. ויש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם. וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת, אם הולך רק דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה; אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו, מותר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן, ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה".

א. מה הפשט ברמ"א: שחוזר על דין של נדנדוד (ויש הכללים שדין הנ"ל), או הוי דין בפני עצמו.

1. שחוזר על דין של נדנדוד (ויש ההיתרים של דין לעיל), שנוהג גם בשעת נסיעתם.
- (א) חכ"א (כלל קט"ז סעי' ה') – "לא ילך עם אשתו בעגלה או בספינה אחת אם הוא רק לטייל לגנות ולפרדסים וכיוצא בזה אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו מותר אפילו הם לבד ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה ואם אדם מפסיק ביניהם לא גרע מספסל המתנדנד דמותר".
- (ב) דר"ת (ס"ק ל') – "דחד דינא אית להו ספסל המתנדנד עם עגלה".
- (ג) אג"מ (יו"ד ח"א סוף סי' צ"ב, ח"ב סי' פ"ג) – "שכתב הרמ"א דכוונתו לספינה קטנה שמתנדנדת מצד האשה".
- (ד) בדה"ש (ס"ק צ"ג, בי' ד"ה וכן) – "נראה שיש להקל בזה וכמשמעות החכ"א".
- (ה) פרדס שמחה (ס"ק כ"ו).
2. הוי דין בפני עצמו.
- (א) רב פעלים (ח"ג סי' י"ז) – "יש להם לנהוג חומרא זו גם בעגלה. ברם יש תקנה שיעשו אנשי במבוי התרה על מנהג חומרא זו בעגלה מפני שהם צריכין לכך לפ"ד השואל".

(ב) ע"י שערי צדק (י"ד סי' ק"מ), הו"ד בפתחא זוטא (ס"ק ז') – "מבוארת היא שהרמ"א אוסר כשמתנדנד בסי' קצ"ה סעיף ה' וכ"ש בעגלה שבדאי מתנדנד ואף שהביא אח"כ יש מתירין כו' נודע שבכ"מ צריך להחמיר כדעה ראשונה ומ"ש אח"כ דמותר בעגלה מבואר דהיינו כשאין יושבין במושב אחד רק זו נגד זה וכה"ג שאינם במושב א' בזה התיר אף שהם בעגלה אחת רק שאין נוגעין כלומר אז כשיושבין זו נגד זה וזה פשוט".

(ג) משנה הלכות (ח"ז סוף סי' קמ"ד).

(ד) לבושי עז (תמצית ס"ק י"ט, ס"ק כ').

(ה) חוט שני (ס"ק ז' אות ה').

(ו) פתחי דעת (פרק ט' סעי' י"ד).

3. מר"מ.

(א) ערה"ש (סעי' כ') – "ואם צריכים לנסוע בעגלה לצרכיהם מותר אע"פ שמתנדנד משום דאין זה כנגיעה ממש ולכן מותרים ובלבד שלא יגעו זה בזה אפילו בבגדיהם אף ע"פ שאין עמהם אחר רק הם לבדם וה"ה בספינה וכל זה כשנוסעים לצרכיהם אבל בשביל טיול בעלמא וכן לגנות ופרדסים אסור דכשנוסעים לטיול יש קירוב דעת הרבה וחיישינן לתקלה וגם לא התירו זה לטיול בעלמא ואפילו לילך לטייל ביחד אינו נכון מטעם זה".

4. נ"מ: (1) בזמן שהולך לטיול, אם יש היתרים של דין הנ"ל (כגון בלי נדנד, או ע"י הפסק). (2) שהולך ברגל, אין מקום להחמיר.

(3) שספסל שנדנד, יש להקל במקום הצורך [כגון במכונית, אפי' להחולקים ע"י האג"מ]. (אמנם ע"י בדה"ש סעי' ה' בי' ד"ה וכן, שר"ל שלכו"ע יש להקל במקום הצורך הגם שהספל מנדנד, ודלא כשערי צדק).

ב. שהנוסע למטרת טיול במקום מסוים: מה הדין אם הנסיעה עצמה אינה הטיול.

1. מחמיר.

(א) באר משה (ח"ב סוף סי' ע') – "בודאי ליסע באוטובוס או בסאבוועי לצורך טיול כבגנים ובפרדסים, אסור הנסיעה באוטובוס ובסבוועי לעצמה מאחר שסוף כוונתם ודעתם כשיגיעו למחוז חפצם יטיילו שם, ולכן אפילו האוטובוס והסאבוועי מלאים עם אנשים זרים חל עליהם האיסור של טיול, כנ"ל ברור".

(ב) מראה כהן (ריש עמ' פ"א) – "שהנוסע למטרת טיול במקום מסוים גם הדרך לשם נחשבת כנסיעה של טיול, אף שעיקר הטיול אינו עצם הנסיעה".

(ג) נטעי גבריאל (פרק כ"ה סעי' כ') – "אם הנסיעה עצמה אינה הטיול אלא שנוסע למקום מסוים ששם רוצה לטייל, כגון שנוסעים לנאגרעפאל (Niagra Falls) וכדומה מקום מיוחד לטיול, כיון שהתכלית הוי הטיול מקרי התחלת הטיול משעת יציאה מהבית".

2. מיקל.

(א) חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות ק"ע) – "היינו באופן שהנסיעה עצמה היא טיול כגון אם נוסע לסיי"ט סיאני"ג, אבל כשעצם הנסיעה אינה הטיול רק כדי להגיע למקום הטיול מותר, והוסיף שבכגון דא אי"צ להחמיר".

(ב) פותח שער (סי' ט"ו סעי' מ"ב) – "ואם הולכים לצורך, אפילו אם במקום שהוא מחוז חפצם הם רוצים לטייל וזהו כל צורך הנסיעה, בלא"ה מותר דלא נחשב עצם הנסיעה לטיול".

(ג) טהרה כהלכה (פרק י"ד סעי' מ"ה).

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' של"ח) – "ולענין אם הנסיעה הוא כדי להגיע למקום ששם יהיה הטיול, אבל הנסיעה עצמו אינו טיול, שמעתי מרי"ב של' להקל. שאין לאסור עד שהנסיעה עצמה טיול דומה לציוור התרועה"ד ורמ"א שהלכו לטייל בגנות ופרדסים".

ג. טיול.

1. מר"מ – נטעי גבריאל (פרק כ"ה סעי' ט"ו, ועוד).

2. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ה') – "האיסור לטייל יחד עם אשתו נדה נאמר דוקא במקום שאין שם אחרים".

3. אמת ליעקב (הע' פ' ד"ה ואיסור) – "ואיסור טיול עם אשתו תלוי בהתכלית והסיבה, דאם ההילוך גופא התכלית זהו בכלל טיול ואסור, ואם הולכים לבקר או בשביל האויר [או שצריכים לנסוע במכונית ביחד לבית מלון וכדומה] אין זה טיול ומותר - מפי השמועה. ובכלל יש לדעת ש'טיול' הוא לא כמו שמבינים העולם שהוא ללכת לטייל, אלא הכוונה בבלות, פארבריינגען, וזה הוא עיקר האיסור - מפי השמועה".

4. הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ט) – "וכן נסיעה לבקר קרובים נחשבת כנסיעה לטיול. אך ביקור אצל ההורים אינו נקרא טיול".

5. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ח') – "איסור זה אינו נוהג באופנים הללו: (א) כשיושב אדם אחר ביניהם. (ב) כשהספסל הוא בעגלה או ספינה אפי' קטנה ונוסעים לאיזה צורך ולא לטיול בעלמא. (ג) אם הולכים לטיול אבל אינם הולכים בגנות ופרדסים, אלא בתוך העיר או בדרך שיש בה הרבה אנשים".

6. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' רצ"ד) – "שמותר ללכת לחופש לצורך בריאות הנפש (אימושנאול האל"ט). ובפרט אם אי אפשר להם לצאת מעבודתם אלא בימים אלו. אבל יש למעט בדברים שאין צורך. ויש לדון בכל ציור וציור".

7. אפילו אם רק שאחד מהם נוסע רק לטיול – שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ו'), "אבל כשאחד מהם נוסע רק לטיול אסור לנסוע בעגלה אחת", בדה"ש (ס"ק צ"ו, "והני מילי כשאין נסיעת אשתו לכוונת טיול וכגון שהיא הולכת עמו כגון ללוותו או שאינה רוצה להשאיר יחידית בבית וכדומה אבל אם נסיעתה היא לכוונת טיול יש להחמיר בזה אע"פ שהוא נוסע לצרכיו וכל שכן אם הוא נוסע לטיול אע"פ שהיא נוסעת לצרכיה"), נטעי גבריאל (פרק כ"ה סעי' כ"ח, "יש להחמיר").

ד. הליכה ברגל (walking).

1. מיקל.

(א) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ג) – "ובדבר ללכת יחד לבקר אצל חברים או לטיול, איני רואה בזה שיהיה איסור דמה שהוזכר ברמ"א סימן קצ"ה סעיף ה' הוא רק שאסור לילך בעגלה אחת ובספינה אחת אם הוצרך רק לטיול, והאיסור הוא מצד הישיבה ביחד שכיון שהוא לטיול שאינן טרודין בשום דבר יש לחוש יותר שיתקרבו זה לזה בישיבתם ויבואו לידי נגיעה, אבל בטיול בהליכה ברגליהם ליכא שום איסור דאין מה לחוש".

(ב) שפע טהרה (ס"ק י"ח) – "אין איסור לטייל עם אשתו בימי נדתה, בהליכה ברגל שלא בנסיעה".

(ג) טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' כ').

(ד) ששבה"ל (סיכום אות ט"ו) – "אך בהליכה ברגל שרי".

(ה) עי' בדה"ש (בי' ד"ה לא, עמ' רע"ג) – "ומכ"מ נכון למעט בזה".

(ו) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ג תשובה ט') – "ונ"ל כדעת המתירים".

(ז) דיני הרחקות (סעי' ו' אות כ"ח).

(ח) חוקת הטהרה (סעי' ס"א) – "אין ללכת לטיול עם אשתו נדה כגון לגנות פרדסים וכיוצא בזה בלי שום סיבה, אבל אם הולכים ברגל ולא ברכב מותר".

1) כשהולכים בהרים, מחמיר – ששבה"ל (סיכום אות ט"ו), "אבל כשהולכים בהרים שיש קירוב הדעת טפי - מסתבר להחמיר אפילו בהליכה לבדם", דיני הרחקות (סעי' ה' אות כ"ח).

2. מחמיר.

(א) ערה"ש (סעי' כ') – "אבל בשביל טיול בעלמא וכן לגנות ופרדסים אסור דכשנוסעים לטיול יש קירוב דעת הרבה וחיישן לתקלה וגם לא התירו זה לטיול בעלמא ואפילו לילך לטייל ביחד אינו נכון מטעם זה".

(ב) טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק ע"ה) – "ואפילו לילך לטייל ביחד אינו נכון מטעם זה".

(ג) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ה, תשובה רמ"ז, אוצרות הטהרה עמ' תתק"ג אות י', פתחי דעת פרק ט' הע' כ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ט) – "יש לחוש לדעת הערוה"ש הסובר שלא יטיילו יחד רגלי משום חיבה, ולכן האיסור הוא אפילו כשהולכים בקבוצה וגם כשאין חשש נגיעה".

(ד) אז נדברו (ח"ו סי' ע' ד"ה ומה שכב', סי' ע"א) – "ברור שאין הבדל בין טיול ברגל לטיול בעגלה".

(ה) לבושי עז (תמצית ס"ק כ"ב) – "כתב בערה"ש דמטעם הנ"ל אין נכון ללכת לטייל בגנות ופרדסים, והיינו מחוץ לעיר".

(ו) עי' דרכי טהרה (עמ' מ"ט) – "טוב להחמיר".

3. מר"מ – הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י' אות ג') פרדס שמחה (ס"ק כ"ו), חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ"ו), "ונראה דלעת הצורך יש להקל מעיקר הלכה".

4. חיבה ברבים.

(א) אסור – עי' רמ"א (אה"ע סי' כ"א סוף סעי' ה', "י"א דאין לנהוג אפילו עם אשתו בדברים של חבה, כגון לעיין ברישיה אם יש לו כינים, בפני אחרים (נ"י פרק חזקת הבתים)).

(ב) אז נדברו (ח"א סי' י"ג, ח"ו סי' ע', סי' ע"א) – "ולטייל יחדיו י"ל דאסור מדינא שהרי ביור"ד סימן קצ"ה ס"ה כתב רמ"א שאסור לטייל עם אשתו נדה, הרי דהוי מדברים של חיבה ומבואר באה"ע סימן כ"א סעיף ה' שאין לנהוג דברים של חיבה בפני אחרים ... ולא ראיתי מי שיעורר בזה, וא"ל כיון שנוהגין רבים כן תו ליכא הרהורא וצ"ע".

לא [לא יישן עמה במטה - סעיף ו'.

א. בשני מצעות, והמטה היא רחבה ואינם מתקרבים זה לזה.

1. מחמיר – רמ"א (סעי' ו').

2. בני ספרד מקילים – ב"י (ס"ק ו' (ב)), "דכתוב בספר רבינו ירוחם (נכ"ו ח"ד רכד): בשם הר"ש ברשב"ץ על הא דאסור לישן על המטה אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעים זה בזה דיש לחלק בזה אם המטה היא רחבה ואינם מתקרבים זה לזה ודאי מותר שלא אסרו אלא קריבה אבל זה אינו אלא יחוד ומותר ובלבד שתישן בכלי מצע מיוחד לה והוא בכלי מצע מיוחד לו עכ"ל"). ערוך לחם (מוהרי"ק ש"ס"ק ה', "ודוקא במצע א' אבל בב' מצעות שרי והאשכנזים מחמירין"), הג' מוהר"א אזולאי (ס"ק ה', "והכי נהגו בני ספרד").

ב. שכיבה בלא שינה.

1. ג"כ אסור – בדה"ש (ס"ק ק"ב, בי' ד"ה לא), פרדס שמחה (ס"ק כ"ח), בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה עמ' נ"ח אות ב'), נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' א').

ג. ציורים שהמיטות מחוברות.

1. ערה"ש (סעי' י"ז) – "ש"ך ... ונ"ל דהכוונה כן הוא כמו שיש בבתי אנשי חיל שקורין לארע"ס והיא כמטה רחבה על כל אורך הכותל ויש הפסקים בין מקום למקום אף ע"פ שכולם מחוברים כאחד מ"מ אין זה כמיטה אחת ויכול הוא לישן במקום אחד והיא במקום אחר כיון שיש הפסק ניכר בין מקום למקום ובלבד שלא יהיו סמוכים זל"ז רק בהפסק מקום אחד וזהו מיטה של עץ ויש מהבניין עצמו יוצא כגוזזטראות לישכב בהם גם כן בתמונה שנתבאר וזהו מיטה של בניין".

2. דברי מלכיאל (ח"ה סי' ק"ז) – "וע"ד אם מותר לאיש ואשתו לישן על מטה שנעשתה מנסרים הקבוע מכותל לכותל שכנגדו. הנה בסי' קצ"ה בש"כ ס"ק י"א כתב דבמטות הקבועות בבנין מותר כשיש לכ"א מטה מיוחדת רק שנוגעות זב"ז. אבל האחרונים חלקו

- ע"ז ע' בס"ט ובברכי יוסף שם והביא שם דברי התשב"ץ ח"ב סי' ע"ב שאסור רק כשרחוקים זה מזה. וכ"נ עיקר כי כששוכבים סמוכים זה לזה יבואו לידי הרגל דבר ומה נ"מ אם המטה קבועה בבנין או לא".
3. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ד) – "מיטות שמחוברות ע"י מסגרת המקיפה אותן, ואפשר להפרידן באופן שישאר הפסק בין המיטות, אבל המיטות נשארות מחוברות למסגרת אחת, אסור לשכב עליהן אפילו כאשר יש הפסק בין המיטות, משום שהכל נחשב כמיטה אחת".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ז) – "ולענין ב' מטות שאין נוגעות זו בזו שע"ג מסילה (track) אחד, שמעתי מר"ב של' להחמיר. וכ"ש שאין להקל במטה אחד שיש ב' מזרונים".
5. מר"מ – מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ב אות ב').

ד. מטות המחוברות בראשיהם בדף אחד (headboard).

1. מיקל.
- (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות י"א, ע"י ח"ב שאילת אהרן סי' ג' ד"ה ביו"ד).
- (ב) דרכי טהרה (עמ' מ"ט) – "אין בכך כלום".
- (ג) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ט, לבושי עז תמצית ס"ק ה' [לשונו לקמן], אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ג) – "שתי מיטות מחוברות לגב אחד, נראה דשרי, ומ"מ אם באופן שמרגישים זה את זה, אין ראוי לעשות כן".
- (ד) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ג תשובה ה') – "מה ששתי המטות מחוברות בקרש ועל ידי זה הם כאילו מחוברות, אין בזה כלום, כיון שהמטות עצמן אינן נוגעות זו בזו".
- (ה) לבושי עז (תמצית ס"ק ה') – "שתי מיטות המחוברות לגב אחד, נראה דשרי, ומ"מ באופן שמרגישים זה א"ז, אין ראוי לעשות כן. הגריש"א".
- (ו) מראה כהן (עמ' ע"ז אות ב') – "מטות נפרדות הרחוקות זו מזו ויש בראשן קרש המחוברן זו לזו אינן נחשבות למטה אחת".
- (ז) דיני הרחקות (סעי' ו' אות ג') – "המחמיר בזה תע"ב".
2. מחמיר.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק') – "אף כשהמיטות נפרדות אם יש ראש שמחברם חשיב מטה אחת אולם אם אין המיטות מחוברות לקרש רק עומדים סמוכים לראש דהיינו לקרש אינו חשיב מטה אחת ושרי".
- (ב) בדה"ש (ס"ק ק"ז) – "שצריכים להסיר הדף בעת טומאתה".
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ז) – "אבל מותר להיות לב' מטות לוח מראשות (headboard) אחד, אם אינו מחובר להמטות".
3. ראוי להמנע.
- (א) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ב אות ב') – "מה דין אם יש קרש מחובר להכותל, והב' מטות הם נוגעות בהקרש זה מצד זה וזה מצד אחד, ונסתפקת אם הקרש נחשב כחלק מהכותל ומותר, א"ד כיון דהוא עשוי להיות בדומה כחלק מהמטה ע"כ נחשב כמחובר עכ"ד. הנה לדעתי דמעיקר הדין אם יש כשיעור הרחקה ביניהם אין איסור והוא ק"ו ממה שכתב הערוך השלחן שם (סעי' י"ז) בפירושו בדברי הש"ך ... וכ"ז מעיקרא דדינא, אבל יש לחשוש משום הרחק מן הכיעור ודומה לו כנלע"ד".
- (ב) ששבה"ל (סיכום אות ג', ע"י שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות י"א) – "מדינא שרי, אך ראוי להמנע".
- (ג) נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' ג') – "שני מטות נפרדות ורק הראש (head board) מחברן אף שצדי המטות מחולקות, יש להחמיר שלא לישן בהם".
- (ד) חוקת הטהרה (סעי' נ"ה) – "מטות שעושים אותם נפרדים ורק ראשי המטות מחוברים יחד, הקרוי באנגלית head board מותר מעיקר הדין לישון עליהם כיון שהמטות נפרדות, אך מן הראוי למנוע מזה. ואם אין הראש מחברם מותר אע"פ שעומדים סמוכים לראש אחד".
4. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' צ"ב), פרי טהרה (סעי' ל"ב), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ה).

ה. מיטות קומתיים ב' קומות זו על זו (bunk beds).

1. מיקל.
- (א) לבושי עז (תמצית ס"ק ג') – "מיטת קומתיים, נראה דשרי, כיון דאינה כמטה אחת, ובלבד שלא ירגישו זה את זה, הגריש"א".
2. מחמיר.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ב) – אסור לאיש ואשה בזמן נדתה לישון במטת קומתיים אחד למעלה ואחד למטה ואפילו שאין המיטות נוגעות זו בזו".
- (ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – שאלה: "האם בעל ואשתו נדה מותרים לישון על מטת קומתיים". תשובה: "לא".
- (ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ג, עמ' צ"ז).
- (ד) משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' פ"א) – "מטה כפולה [ב' קומות] אסור להם לישון בה אע"פ שא' למעלה והשני למטה".
3. דעת הגריש"א זצ"ל.
- (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"נ [ע"ש, שר"ל שאין סתירה, ותלוי אם מרגישים זה את זה. ולא נראה], לבושי עז תמצית ס"ק ג' [לשונו לעיל], אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ו) – "מיטת קומתיים ב' קומות זו על זו, נראה דשרי, כיון שאינה כמטה אחת, ובלבד שלא ירגישו זה את זה".

- (ב) הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה פרק ח' הע' קפ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח הע' נ"ב) – "[מטה כפולה (ב' קומות) אסור להם לישון בה אע"פ שא' למעלה והשני למטה] דעכ"פ מטה א' היא".
4. מר"מ – נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' כ"א).
- (א) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "נראה לי שאסור לישון עם אשתו נדה בקומתיים אחד במטה למעלה ואחד במטה למטה שהרי זה דומה לשיבה על ספסל אחד שמתנדנד שאסר הרמ"א בסי' קצ"ה סעי' ה'".
- (ב) בדה"ש (בי"ד ו' ואפילו, עמ' רע"ד) – "ולמעשה צ"ע".
- (ג) חוקת הטהרה (סעי' נ"ו) – "מיטה כפולה הקרוי במדינת אמריקא bunk beds מעיקר הדין היה מותר לישון כל אחד על מטה שלו, אבל מן הראוי להתרחק מזה".

1. מטה כפולה שפותחים אותה בלילה, (high-riser).

1. מיקל – טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"ה), לבושי עז (תמצית ס"ק ד', "מטה הנשלפת ונשארת נמוכה מהמטה שלצדה, כמו במיטות נוער המצויות כיום, נראה דשרי אף שנוגעות זו בזו, כיון דאין נראה כמטה אחת").
2. מחמיר – עי' חזו"א (ארחות רבינו ח"ד עמ' מ"ט אות כ"א, "לא הוי נחא לי' מאלה שעושים שתי המיטות שלו ושלה שיכנסו ביום אחת תחת השני").
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"ג), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ז, לשונו לעיל).
- (א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אמרי יוסף סוף ח"א מכתב א' אות ג') – "בספר שיח איש (עמוד צ"א) הובא מכת"י של מוריניו שליט"א בשם החזו"א וז"ל לא היה נחא ליה מה שיש עושים שני המיטות שלו ושלה שיכנסו ביום, אחד תחת השני עכ"ל, ורציתי לדעת מה הטעם של מרן זצ"ל. תשובת הגר"ח: משום צניעות. [ה"ה. לפ"ז אי"ז דוקא באשתו נדה]".

ז. כסא (כמו במטוס).

1. מיקל – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ו, "שדין זה דווקא במטה. אבל מותר לישון בב' כסאות זה בצד זה אף שמחוברים ביחד ... כגון הכסאות שעל מטוס. שאף שדרך הוא שכולם ישינים עליהם, מ"מ הם כסאות! רק שע"י הדחק כולם ישינים עליהם מחמת שאין להם ברירה").

לב) מיטות נוגעות זו בזו - רמ"א (סעי' ו').

א. הרחק המיטות: הלכה.

1. מן הדין, משהו [ניכר שהוא ב' מיטות] – מקור חיים (ס"ק ל"ג, "אבל בהפרש כל שהוא בין מטה למטה מותר"), פת"ת (ס"ק י"א), טהרת ישראל (סעי' כ"ו), פאת שדך (ח"ג סי' פ"ד אות א', "מהני שלא יגעו זה בזה ... והדרך היפה בעיני היא להרחיק מרחק קצת כדי להשים ארון קטן של חדר המיטות בינתיים"), עי' הגריש"א זצ"ל (ס' הבית סי' י"ג הע' ו', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ה, "שבשעת הדחק שיש חדר קטן - מותר אפילו בהרחקה כל שהוא בין המיטות"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"ג), הגר"ח ק"ש שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ל"ט, אות מ', "האם צריך להרחיק המיטות כשיעור אמה או מספיק כדי הושטת יד. תשובה: אין שיעור להרחקה. הרב השיב שא"צ שיעור אמה בין המיטות בשעת הרחקה, האם לא סובר הרב מהתקנה שתיקנו בלבוב להרחיק אמה (הובא בספר פתחי מגדים ג, לג). תשובה: אין ידוע ל"י), לבושי עז (תמצית ס"ק ח'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ו', "אם המיטות או אפילו המצעים [השמיכות] נוגעים זה בזה אסור. ואם אין נוגעים המיטות, אלא שרק ראשיהם מחוברים לכותל אחד - מותר"), פרדס שמחה (ס"ק כ"ט אות ג'), חוט שני (ס"ק ח' אות ג'), מראה כהן (עמ' ע"ז אות א'), פרי טהרה (סעי' ל'), נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' ה'), חוקת הטהרה (סעי' נ"ד, לשונו לקמן).
2. הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט' הע' י"ז) – "שצריך שיהא ניכר שאינן מחוברות, ובאופן שא"א להרחיק הרבה סגי בהרחקה חצי אמה, דהיינו 30 ס"מ (לשיעור חזו"א)".

ב. הנהגה.

1. שלא יגע הכר העליון (blanket) של מטה זו במטה אחרת – קב הישר (פרק י"ז ס"ק ג'), הו"ד בד"ת (סוף ס"ק ל"ג), שערים מצוינים בהלכה (סי' קנ"ג ס"ק ט"ו), עי' מראה כהן (עמ' ע"ז אות א', עי' הע' ע"ד, "וכתבו הפוסקים שירחקו באופן שלא יגעו השמיכות זו בזו [ויש שגדרו גדר והצריכו שיהיה שיעור מרחק של אמה בין המיטות]).
2. שיעור הושטת ידיהם חוץ למטה – עי' טהרת ישראל (סעי' כ"ז, "שירחק המיטות זמ"ז כל כך שלא יוכלו ליגע באשתו או להיפך בלילה כשישנו על המיטות ע"י הושטת ידיהם חוץ להמטה"), לבושי עז (תמצית ס"ק ח', "ונהגו להרחיק כשיעור שיכולים ליגע זה בזה בזמן השינה, ובשעת הדחק יש להקל כמשמעות הרמ"א").
3. כשיעור אמה – ששבה"ל (סיכום אות א', "ויש להרחיק בין המיטות כשיעור אמה"), תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ג, "בלילה חייבין ליזהר שלא יהיו המיטות בימי נדתה סמוכין זה לזה עד שמצעות האחד יגיע לאחר, ומקובל שראוי להרחיק כשיעור אמה ממטתה בימי נדותה"), עי' יסוד הטהרה (פרק ב' הע' י"ד, "ונהגו יראי ד' להרחיק כשיעור אמה אחת. ואם החזר צר די בכחמישים ס"מ"), חוקת הטהרה (סעי' נ"ד, "אסור לשכב על ב' מיטות שנוגעים זה בזה, ולכן יש להרחיקם בעת נדתה. ושיעור הרחקת המיטות הוא לכתחילה אמה ביניהם, ובחדרים קטנים כשיעור שלא יגע בהושטת יד, ובשעת הדחק אפילו כל שהוא ובלבד שלא יגעו זה בזה").
4. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ה), בדה"ש (ס"ק ק"ט), אום אני חומה (ח"ב סי' ר"כ), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' צ"א), דרכי טהרה (עמ' נ'), ס' הבית (סי' י"ג סעי' ב'), פרי טהרה (סעי' ל', סעי' ל"א), נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' ה', סעי' ו', סעי' ז', סעי' ח'), דיני הרחקות (סעי' ו' אות א').

(א) קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח') – "הוא הדין אם ישנים בשתי מטות סמוכות זו לזו בארכן, שלפעמים הם פנים נגד פנים אף על פי שיש הפסק בין המטות יש לאסור, אלא אם כן יש מרחק רב ביניהם".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שכ"ז) – "שמעיקר הדין אין שיעור לזה. וכמש"כ הפת"ת סקי"א בשם המק"ח, שע"י הפריש כל שהוא מותר. אבל יש ענין להרחיק כדי שלא יבא ליגע בה (או שיעור פשיטת היד או שיעור אמה). ולמעשה תלוי במידות החדר כמה יוכלו להחמיר".

ג. אם אשתו אינה במטתה.

1. מותר לשכב על מטתו אף אם המטות נוגעות זו בזו – חזו"א, הו"ד בזה השלחן (ח"א יו"ד סי' קצ"ה סעי' ו'), "מותר לו לישן במטה שלו אף שנוגעת במטה שלה היכא שאין אשתו כעת במטתה ולא הוי כאילו ישן במטה שלה שאסור אפילו שלא בפניה וכן הסכים מרן החזו"א זצ"ל", הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רמ"ח, "מותר לישן במטתו הנוגעת במטתה כשהיא אינה במטתה"), בדה"ש (ס"ק ק"ה), ששבה"ל (סיכום אות ו'), פרדס שמחה (ס"ק כ"ט אות ה'), לבושי עז (תמצית ס"ק ט"ז), דרכי טהרה (עמ' מ"ו ד"מ מותר), מראה כהן (עמ' ע"ה אות ד', עמ' ע"ז אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' צ"ה), פרי טהרה (הע' ס"א, "אם אשתו אינה במטתה, מותר לשכב על מטתו אף אם המטות נוגעות זו בזו"), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ט"ז, סעי' ו' אות ה').

ד. ישנים על הארץ.

1. ואם שוכבין על הארץ לא ישכב פנים נגד פנים אלא אם כן יש מרחק רב ביניהם – קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ח'), "ואם שוכבין על הארץ לא ישכב פנים נגד פנים אלא אם כן יש מרחק רב ביניהם", סוגה בשושנים (פרק י"ג סעי' כ'), לבושי עז (תמצית ס"ק ט'), נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' ט').

2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' צ"ג).

ה. המיטות בשעת טהרה: האם להעמיד את המטות צמודות או תמיד בנפרד.

1. הגרשז"א זצ"ל (פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' צ"ו) – "דהנהגה הראויה היא שהמטות לא יהיו מחוברות אף בזמן טהרה".

2. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' צ"ו) – "דברור ופשוט שאף בזמן טהרה הנהגה הראויה היא אצל שומרי תורה ומצוות שהמטות לא יהיו מחוברות".

3. הגריש"א זצ"ל (פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' צ"ו) – "דזה חוסר צניעות אף אם רק הילדים שלהם יראו את המטות מחוברות וכ"ש אם אנשים אחרים יראו".

4. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' כ"ג) – "שאלה: האם יש צורך להפריד בצורה קבועה את מיטות הבעל והאשה משום צניעות כדי שלא ירגישו האנשים מתי היא טהורה או לא. תשובה: אין צורך, מי מכניס אורחים לשם".

5. הגר"ח ק"ש שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות מ"א) – "האם להעמיד את המטות צמודות (בשעת טהרה) או תמיד בנפרד, כדי שלא יכירו בני הבית אם אלו ימי טהרה או לא. תשובה: בנפרד".

6. חוט שני (פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' צ"ו) – "דאף בזמן טהרה אין זה הנהגה ראויה לחבר המיטות יחד".

7. נטעי גבריאל (פרק ל' סעי' י') – "נוהגים המדקדקים שגם בימי טהרתה יהי מרחק בין המטות".

8. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' י"א, חוקת הטהרה סעי' ס') – "מעיקר הדין פשוט דודאי מותר ואין קפידא שיהי הפסק בין המטות, - אבל מצד השני כנודע דמלפנים היו מסדרים המטות בשני ירכתי הבית אפילו כשהי' החדר גדול, ויש בזה משום צניעות גדולה, וכן כתב הגר"מ בראנסדארפער זצ"ל, - וגם ידוע שהגה"ק מהר"י מבעלן זצ"ל אמר רמז לזה, מה שכתוב בתהלים (קכ"ח) 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך', שדרך הצניעות שהאשה תישן בירכתי הבית, - וזהו אפילו כשהאיש והאשה הם דרים לבד בבית, ואם יש ילדים או שאר בני משפחה בבית שבאים לחדר המטות מפעם לפעם, אם כן כל שכן דמובן מאד על פי סברא שיהי' הפסק בין במטות, שהרי אם רואים המיטות מחוברות זה לזה, הרי כולם יודעים כוונת הדברים, ע"ד שאמרו חז"ל (שבת לג, א) הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, ואם כן זה ודאי סתירה למידת הצניעות, - ועיין בדברי יואל לאדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זצ"ל פ' ויקרא בענין העמדת המטות באמצע החדר".

ו. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רכ"ט) – "שאלה: מטה זוגית שיש עליה שני מזרונים ויש ריווח בין המזרונים, האם אפשר לבני הזוג לישן במטה זאת ע"י שישימו באמצע איזה דבר למחיצה. תשובה: אפשר".

לג] הסתכלות: במקומות המכוסים - סעיף ז'.

א. הלכה.

1. מחמיר - רוב פוסקים.

2. מיקל – עי' טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"ו), "ומכל מקום יש להחמיר שלא יסתכל במקומות המכוסים, ועליו תבוא עליו ברכה".

ב. ראייה בעלמא.

1. מחמיר.

(א) ששבה"ל (סיכום אות א', שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות י"ג) – "לא יסתכל במקומות מכוסים האם אפי' ראי' בעלמא או הסתכלות דוקא. תשובה: יראה דאיכא הבדל בין ראי' להסתכלות כי הסתכלות היא ע"י התבוננות בזה, ואמנם המחבר סי' קצ"ה ס"ז פותח

בהסתכלות והרמ"א סיים בראיה, - וגם אין בין ראי' להסתכלות הנ"ל אלא כחוט השערה כידוע, וע"כ אסור להקל גם בראי' קלה".

(ב) לבושי עז (תמצית ס"ק ג') – "יש להסתפק ... ומ"מ ודאי דיש לזהר בראיה בעלמא".

(ג) הנהגה כהלכה (פרק י"ד סעי' ז').

2. מיקל.

(א) חוט שני (ס"ק ט' ד"ה והנה) – "והנה לשון השו"ע 'לא יסתכל וכו' משמע דרך הסתכלות אסרו במקומות המכוסים, [דהוא התבוננות יותר מראיה], אבל ראייה בעלמא יש מקום להתיר".

(ב) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"א, חוקת הטהרה סעי' ס"ב) – "מותר להסתכל במקומות הגלויים אע"פ שנהנה בראייתם. ולענין ראייה בעלמא במקומות המכוסים אם אסור נחלקו הפוסקים, וקיימא לן דראיה בעלמא במקום מכוסה מותר".

3. מר"מ – הגר"ש איידער זצ"ל (נדה ח"ב הע' ל"א), בדה"ש (סעי' ז' בי' ד"ה לא, "וצ"ע בזה"), משמרת הטהרה (ס"ק פ"ט, בה"ל ס"ק כ"ז).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ד) – "שאפשר שאינו אסור אלא להסתכל בכוונה ליהנות ממנה. אבל בראיה בעלמא אין איסור. אבל המנהג להחמיר גם בראיה בעלמא. אבל אין איסור בהעברה בעלמא".

ג. מה הגדר: שדרכה לכסותם אף כשהיא לבדה עם בעלה בבית או תלויה במה שדרכה לכסות כשהולכת ברחוב [דעת יהודית].

1. מיקל.

(א) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) – "ובכלל מסתבר לדינא שבמקומות המכוסים שבה שאסור לבעל להסתכל הוא רק במקומות המכוסים אף בביתה כשאין שם רק בעלה או כשאין שום איש דג"כ רגילות להיות מלובשות, דלא מסתבר כלל דיהיה הכוונה למקומות המכוסים כשהולכות בשוק ובפני אינשי אחרני שצריכות ללכת בצניעות יותר אך שטוב להחמיר באופן טוב ושלום כי בענינים אלו המחמיר משובח".

(ב) טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' כ"ו).

2. מחמיר.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ח') – "אסור לבעל לראות את רגלי אשתו בזמן נדתה אף בזמן טהרתה רגילה לילך בבית בלי גרביים לכן אסור לה להסתובב בבית בזמן נדתה בלי גרביים".

(ב) הגר"ש זצ"ל (מראה כהן פרק ה' הע' צ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ב, אות מ"ד, פתחי דעת פרק ז' הע' ה') – "הגדרת 'מקומות מכוסים' תלויה במה שדרכה לכסות כשהולכת ברחוב, ולא במה שדרכה לכסות בבית כשאין אנשים זרים, כי עצם ההסתכלות במקומות מכוסים שבגופה, שאין אחרים רגילים לראות, יש בזה קירוב, ואסורה ההסתכלות במקומות אלו מדינא".

(ג) דרכי טהרה (עמ' נ').

(ד) אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אשה שהולכת בבית במימי טהרה בלי כסוי ראש ובלי גרביים, אם נחשבים מקומות גלויים בימי נדה. אין הדבר תלוי בכל אשה אלא במה שנחשב ערוה, ומקומות אלה הם ערוה".

(ה) סוגה בשושנים (פרק י"ז סעי' ה').

(ו) לבושי עז (תמצית ס"ק ד') – "נקטו המורים דכל מקום שרגילה לכסותו כשהולכת בשוק מיקרי מקומות המכוסים, אף שכשמתהלכת בביתה מגלה לאותו מקום".

(ז) נטעי גבריאל (פרק ל"ד סעי' ד').

3. נ"מ, בשער אשתו נדה - עי' לקמן.

4. מר"מ – בדה"ש (ס"ק קי"ד, בי' ד"ה ולא), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ו), שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ז ד"ה כמו"כ), חוקת הטהרה (סעי' ס"ד).

(א) הגר"ש זצ"ל (מראה כהן פרק ה' הע' צ"ה) – "שנשים הלובשות גם בבית גרבים הרי זה נדון כמקום שדרכה לכסותו ואף לפי המשנ"ב אסור לבעלה לראותו בזמן נדותה ולומר דברים שבקדושה כנגדו, אמנם נשים הרגילות לילך בביתן בלי גרבים וסומכות על המשנ"ב דאינה חייבת לכסות עצמה מהברך ולמטה, אין בזה איסור הסתכלות במקומות המכוסים לדעת המשנ"ב הנ"ל]. ומש"כ המשנ"ב סי' ע"ה ס"ק י' דאפילו אין דרכה לכסותו רק בשוק מ"מ בכלל ערוה היא לכו"ע אפילו בבית, י"ל דשער שאני שהוא ערוה בעצם, ומהאי טעמא אף בשער היוצא חוץ מקישוריה, אם רגילה להקפיד בחוץ שלא יצא אפילו מעט שער הרי הוא כמקום המכוסה אף אם בבית אינה מקפדת בזה וכדמשמע במשנ"ב בסוה"ד עכ"ד".

(ב) חוט שני (ס"ק ט' ד"ה ונראה, אות ב') – "ונראה דמקומות המכוסים הם, כל דאיקרא מקומות המכוסים לענין ק"ש וברכות".

ד. שער אשה נדה לבעלה, שהבעל רגיל בהו תמיד.

1. מיקל – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה), "ובדבר שער אשה נדה לבעלה, הנה ודאי עדיף ממקומות המכוסים שבה, דהנשים שאין מחמירות לעשות כקמחית אלא כפי חיובה שבביתה כשליכא שם אינשי אחרני אינה מכסית שערותיה, שהבעל רגיל בהו תמיד הוא טעם גדול שאין לאסור עליו, וגם לשון האיסור הא נאמר בכתובות דף ע"ב אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולשון הרמב"ם פכ"ד מאישות הי"א יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי ולשון הרמב"ם פכ"א מאי"ב הי"ז וכן לשון הש"ע אה"ע סימן כ"א סעיף ב' לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, ואם גם בביתה היתה אסורה חלק גדול בשנה יותר מרביעית ולפעמים גם יותר משלישית לא היה שייך לומר לא תלכנה ובשוק, וכן מסתבר לדינא ומ"מ כל המחמיר בענינים אלו משובח ואם אפשר באופן טוב ושלום היה טוב להחמיר". או"ח ח"ה סי' ל"ז אות י"ב, "ואפילו בשעת נידותה ליכא שום איסור בביתה בפני בעלה

- ובניה"). אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ג'), "שבשערה מותר להסתכל", טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' כ"ו), דיני הרחקות (סעי' ז' אות ד').
2. מחמיר – פאת שדך (ח"ג סי' פ"ה אות ב', "ובודאי צריך להחמיר"), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ב', "יש להחמיר"), חוט שני (ס"ק ט' אות ג'), אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע, לשונו לעיל), פרדס שמחה (ס"ק ל', "דעת גדולי ההוראה"), סוגה בשושנים (פרק י"ז סעי' ז'), מראה כהן (עמ' פ"ב), דרכי טהרה (עמ' נ').
3. מר"מ – משמרת הטהרה (בה"ל ס"ק כ"ח), חוקת הטהרה (סעי' ס"ד, סעי' ס"ז).
- (א) ישכיל עבדי (ח"ח או"ח סי' כ' אות נ"ט) – "שדרך הנשים לגלות שערן בזמן השינה, הו"ל באותו זמן ככפות ידיה ופניה, כיון שדרך בכך, ולא הוי כמקומות המכוסים באותו זמן, ולא אתי לידי הרהור".
- (ב) הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ד) – "והשערות, כיון שהם בכלל מקומות המכוסים, יש בזה איסור הסתכלות כמבואר בבה"ל סי' עה ס"ב לגבי ק"ש, וגם בבית חייבת להיות ראשה מכוסה, אפילו בדליכא איניש אחריני, כמבואר בב"ש אבה"ע"ז סי' קטו, ובשו"ת חת"ס סי' לו, הובא בבה"ל הנ"ל. ודע, דההסתכלות בשערותיה היא אסורה מדינא, דדין השיער כדין שאר מקומות המכוסים שבגוף".

ה. כשאשתו הנדה מניקה את בנה.

1. לבושי מרדכי (מהדו"ת או"ח סי' כ"א), הו"ד בהגר"ש איידער זצ"ל (נדה ח"ב סוף הע' ל"א) – "וראיתי מעכ"ה נפשו בשאלתו ע"ד הנשים המניקות בניהם, וע"כ צריכות לגלות דדיהן, אם יש לחוש בזה למ"ש בשו"ע או"ח סי' ד' [סכ"א] לענין נגיעה במקום מוצנע דצריך נטילה לתורה ותפילה, וכן ממ"ש באו"ח סי' ע"ה [ס"א] לענין טפח באשה ערוה דאסור להתפלל ולקרוא ק"ש כנגדה, כמ"ש במס' ברכות דף כ"ד [ע"א] טפח באשה וכו'. וכמו כן עלתה השאלה לענין מ"ש ביו"ד סי' קצ"ה [ס"ז] אם אסור להסתכל במקום הנ"ל כמו שאר מקומות המכוסות. ולענ"ד דיש להחמיר בכל הנ"ל, דהא ...".
2. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ז') – "מותר לבעל להיות נוכח כשאשתו הנדה מניקה את בנה דהוי אצלו כמקום מגולה".
3. מראה כהן (עמ' פ"ב) – "וכן צריכה להקפיד בשעה שמניקה את בנה לכסות באופן שלא יראו מקומות מכוסים שבה".
4. משמרת הטהרה (ס"ק צ"א) – "וכן אשה המינקת בנה אע"פ שמגלה דדיה בשעת ההנקה הר"ז בכלל מקומות המכוסים".
5. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ד) – "שאפשר שאינו אסור אלא להסתכל בכוונה ליהנות ממנה. אבל בראיה בעלמא אין איסור. אבל המנהג להחמיר גם בראיה בעלמא. אבל אין איסור בהעברה בעלמא. ולפיכך לגבי אשתו מינקת מותר להיות בחדר ביחד עמה, אבל אין לו להסתכל בה אפילו בלי כוונה להנות. וקשה להקל לומר שאשתו מינקת נחשבת כמקומות הגלויים ע"י סברת ר' משה זצ"ל (בהערה שלאח"ז). **שהא בודאי אין להתיר באשה שדרכה היא שאינה לובשת כלום.** ואף שיש לחלק (ובפרט שיש שיטת בן איש חי בפרשת בא שסבר שאה"נ מינקת נחשבת כמקומות הגלויים), אבל נראה לרי"ב של להחמיר".
6. פתחי דעת (פרק ז' סעי' ד') – "כמו"כ נדרשת זהירות מיוחדת מהסתכלות בזמן שמניקה".

ו. לאשה להסתכל במקומות המכוסים של הבעל.

1. מיקל – הנהגה כהלכה (פרק י"ד סעי' י"ד, "לאשה מותר להסתכל במקומות המכוסים של הבעל").

לד [הסתכלות: במקומות המגולים.

א. שיבא מזה לידי הרהור.

1. אסור בזמן שהיא נדה – ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה ומשמע, סיכום אות א', "ובודאי אם יודע שיבא לידי הרהורים, אסור"), בדה"ש (ס"ק קי"ז, "אם הוא יודע שיבא מזה לידי הרהור אסור לו להסתכל בה"), נטעי גבריאל (פרק ל"ד סעי' ח', "ואם יודע שההסתכלות גורמת לו להרהורים אסור להסתכל אפי' במקומות המגולים").
- ב. מותר להסתכל בה במקומות הגלויים אע"פ שנהנה בראיית הטעם.
1. ש"ך (ס"ק י"ב) – "אף על פי כו'. **הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא לידי מכשול.**"
- ג. חופת נדה: האם מותר להסתכל במקומות הגלויים.
1. מחמיר.
- (א) הפלאה (נתיבות לשבת סי' כ"א ס"ק ה') – "קי"ל בחתן שפירסה אשתו נדה שאסורה בייחוד משום דאדרבה חתן תקיף יצרו טפי כל שלא בעל, וה"ה להסתכל ביופיה, וכן משמע מהא דפריך בע"ז דף כ' ואסתכלי מי שריה ואע"פ דאמר כחס דר"ע ידע שישאנה אח"כ ותהיה מותרת לו לאחר זמן, אע"כ דקודם שנשאה שאני דתקיף יצרו וכל שכן כשהיא נדה דקי"ל תבעוה לינשא ונחפייסה צריכה לישב שבעה נקיים".
- (ב) הנשואין כהלכתם (פרק ט"ז הע' מ"ד).
- (ג) נטעי גבריאל (פרק ל"ד סעי' ט', נישואין פרק מ"ו סעי' י"ב) – "אף שהתירו להסתכל במקומות הגלויים, מ"מ בחופת נדה או שפירסה נדה קודם בעילת מצוה אסור לו להסתכל אף במקומות הגלויים דיצרו תקיף טפי".
2. מיקל.
- (א) שלמת חיים (יו"ד סי' נ"א) – "בקיצור הלכות נדה להרא"ש (סימן ב') כתב הטעם שלא נאסר להסתכל באשתו נדה, אחרי דמותרת להתייחד עמו מקרא ד'סוגה בשושנים', לכן אי אפשר ליזהר. ונסתפקתי לפ"ז אם עשו חופת נדה דבאמת אסורים ביחוד

שוב ליכא היתר גם בדבר הסתכלות, ובכל זאת י"ל משום דמחויב לשמחה וצ"ע, [ובקידושין (ל"ד ע"ב): בשרויה, פרש"י במאכל וכו', משמע דלא הותר משום זה הסתכלות ולשמחה בדברים וכדומה]. תשובה: כיון שהראשונים שדיברו מאיסור יחוד לא הזהירו על איסור הסתכלות שמע מינה דאין בו איסור. אפ"ל משום שלום בית, וע"ד [מש"כ] בשו"ת תורת חסד (אה"ע סי' מ"ד) למ"ד דבמוך הוה על עצים ואבנים - התירו משום שלום בית".

שלמת חיים (יו"ד סי' נ"ב, ע"י אה"ע סי' ל"ד) – "במש"כ בספר נתיבות לשבת מבעל הפלאה (סי' כ"א סק"ה) בהיתר הסתכלות באשתו נדה, דאינו רק מטעם דיש לו היתר לאחר זמן אלא גם משום דכבר בא עליה, וראייתו מע"ז (כ' ע"א) דפריך על ר' עקיבא והרי קאמר התם דעתידיא דמגירא ונסיב לה, ע"כ. ואולי יש ללמוד דגם אחר הנישואין וכגון שהיתה חופת נדה דיש איסור הסתכלות באשתו נדה. תשובה: כבר כתבתי דלא ניחא לי בראיה זו, כי כל מה שאדם יודע ברוח הקודש בזה לא נסתלק האיסור".

הגרי"ח זוננפלד צ"ל (הנהגות ופסקים הל' נדה אות ג') – "גם כשהיתה חופת נדה מותר לחתן להסתכל באשתו".

(ב) תורת ההסתכלות (סי' ו', סי' י"ד סעי' י"א).

(ג) פרדס שמחה (סי' קצ"ב ס"ק ט"ז אות ד') – "גדולי ההוראה שליט"א".

3. דעת הגריש"א צ"ל.

(א) הגריש"א צ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ב) – "כלה שפירסה נדה לפני ביאה ראשונה - אסור לו להסתכל אף במקומות הגלויים שבה".

(ב) הגריש"א צ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות כ"ה) – "חתן וכלה שנאסרו ביחוד, מ"מ מותר לו להסתכל במקומות הגלויים שבה כמו באשתו נדה".

4. מר"מ – אוצר הפוסקים (אה"ע סי' כ"א ס"ק כ"ט), בדה"ש (סעי' ז' בי' ד"ה אבל, עמ' רע"ו, "וצ"ע לדינא"), בירור הלכה (ח"ד סי' כ"א עמ' תצ"ד - תצ"ז), סוגה בשושנים (פרק י"ז סעי' ב').

(א) חוקת הטהרה (סעי' ס"ה) – "נחלקו הפוסקים אם מותר להסתכל בחופת נדה במקומות הגלויים, ונראה דמותר אבל לא יותר מדאי".

ד. אחר שידוכן וקודם החופה: האם מותר להסתכל במקומות הגלויים.

1. מיקל.

(א) הגר"ח זוננפלד צ"ל (תורת חיים סי' ס', עמ' קי"ח - עמ' קכ"א, שלמת חיים אה"ע סי' ל"ג - סי' ל"ז, ע"י דפו"י שלמת חיים סי' תרס"ו, וסי' תרס"ז, הנהגות ופסקים הל' קידושין ונישואין אות ד') – "וכי יאמר שלבעל רוח הקודש שידוע שעתיד לישא אחות אשתו יהיה מותר להסתכל בה מקודם, והא דר"ע להא דמ"א, ופשוט כמו שמצוה לראותה קודם שיקדש פשיטא לדידן כל עוד שלא קדשה מותר להסתכל בה אם לא נעשה בה דבר שיגרום אח"כ לעבור על ואהבת וכו', וכבר כתבתי שאין אני מהרהר אחר מנהגן של ישראל קדושים".

(ב) בסתם ראייה, יש להקל.

(ג) תורת ההסתכלות (סי' ו', סי' י"ד סעי' י"א, מילואים לסי' ו', אז נדברו ח"ז סי' ע"ט, ח"ג סי' ס"א אות א') – "האמת הוא שבאוצר הפוסקים לא העתיקו היטב ועושה רושם כאילו אני חולק על הנתיבות לשבת, ואינו כן אלא מה דאוסר הנ"ל הסתכלות מוסב על הרמב"ם והפוסקים דהיינו לבדקה היטב אם היא יפה דבזה שפיר כתב שאינו מותר לאחר שנתקדשה או גם לאחר שנשתדכה. אבל סתם ראי' כמו שדרך האדם להסתכל כשמדבר עם השני, ובאופן זה הנ"ל מתיר גם בא"א כיון שלא איכפת לו אם פני' מגולה או מכוסה ואינו מעוניין להכיר צורתה, באופן זה אני מתיר רק במשודכת".

2. מחמיר.

(א) הפלאה (נתיבות לשבת סי' כ"א ס"ק ה') – "להסתכל בה עוד אחר שידוכן אסור".

(ב) שלמת יוסף (סי' ג' אות א', סי' ט"ז אות א') – "דאף לאחר שידוכן לא מסתכל".

(ג) דברי יציב (אה"ע סי' ל"ד, אז נדברו ח"ג סי' ס"ח) – "אחדשת"ה היום קבלתי ספרו, וכיון דאחז"ל [ברכות י"ט ע"ב] במקום חילול השם אין חולקין כבוד לרב, הגם שאין דרכי בכאלה מ"מ ההכרח אתי לצאת מגדרי כיון שזה נוגע למכשול הרבים, וע"כ אודיע לכת"ה שמה שכתב שמותר להסתכל במשודכת שלו אין בזה ממש, ובדה דברים מלבו בלא מקור. והדמיון לאשתו נדה הוי מצדי צדדים וכעוכלא לדנא, ואיך אפשר מסברות כרסיות להתיר איסור תורה לרבינו יונה [הובא בב"ש אה"ע סי' כ"א סק"ב], ואפילו להרמב"ם הוה לכמה פוסקים איסור תורה [וע"ע לעיל סימן א' ולהלן סימן מ'], ולכו"ע לוקה מכות מרדות [רמב"ם איסורי ביאה פכ"א ה"ב], ומדברי קבלה [איוב ל"א א'] מה אתבונן על בתולה [עיין אגרת התשובה לרבינו יונה סי' י"ח]. ובתולות דידן נדות נינהו. ומכ"ש להרהיב לחלוק בכזה על גדולי הפוסקים. והיה לי להאריך בזה הרבה, אבל אא"ז הגה"ק זי"ע סתם הדרך בעדי, שהביא בספרו שו"ת דברי חיים [או"ח ח"א סי' כ"ג] מחותנו בעל ברוך טעם שבדברים כאלו אין להאריך ולפלפל רק לומר הלכה ברורה שזה איסור גמור. וזה בעוה"ר אסון הדור שכל אחד תורתו בידו להתיר איסורים ע"י סברות אשר לא שערם אבותינו, ומי יודע לאן נגיע בדרך זה רח"ל. והפרוצים אין צריכים להיתרו, רק יש עוד מה שנשאר לפליטה בס"ד מעט מהרבה בחורים שומרי תורה אשר יאמרו התירו לנו פרושים רח"ל, וכמה מכשולות יצאו מזה רח"ל, והמכשלה הזאת תחת ידיו וכו', ובמטותא מיניה בכל מיני בקשות ותחנונים שיאמר דברים שאמרתי טעות הם בידי, ויפרסם ברבים שזה איסור גמור, כדי להסיר מכשול מבחורי ישראל. ומודים דרבנן היינו שבחייהו".

(ד) דברי ישראל (אוצר הפוסקים ח"ט בהערות עמ' קל"ב, אז נדברו ח"ג סי' ס"ט) – "סוף דבר הכל נשמע כל הגדולים אסרו ההסתכלות במשודכתו עד הכניסה לחופה יחד - ומי יהין להתיר זאת - וכבר אמרו מודים דרבנן היינו שבחייהו והבן".

(ה) משנה הלכות (ח"ז סי' רל"ג - סי' רל"ה) – "אכתי מחוסר מעשה קידושין וחופה ולא דמי לאשתו שמוזמנת ומיוחדת לו וליכא בה הרהור אבל במשודכת יש ויש הרהור שהרי אסורה היא לו ומים גנובים ימתקו. וגם לאחר קידושין כלה בלא ברכה אסורה

לבעלה. ועי' ש"מ כתובות דף י"ב מתני' וכו' וכבר הארכנו וכו' י"ל דהתם כיון דאיכא פת בסלו דרכו לעמוד עד שלשים יום שלא לבעול אבל הכא דליכא פת בסלו מסתמא בא עליה. הרי מבואר החילוק בין אשתו ואפילו יבמתו לארוסתו דהכא ליכא פת בסלו ולא דמי לאשתו".

ו) הנשואין כהלכתם (פרק ג' סעי' צ"א) – "ונוהג בה איסור הסתכלות".

ז) נטעי גבריא (פרק ל"ד סעי' ט') – לשונו לעיל.

ח) ילקוט יוסף (שובע שמחות א' פרק א' סעי' כ"ט) – "יש להזהיר את החתן שאחר שנפגש עם הכלה וקיים בעצמו מה שאמרו חז"ל (קידושין מא א): אסור לו לאדם שיקדש אשה עד שיראנה, שלא יתבונן בכלתו".

3. מר"מ – אוצר הפוסקים (אה"ע סי' כ"א ס"ק כ"ט), הר"ז שכתער (קובץ אור ישראל חי"ד עמ' קס"ז), ס' engagement.

ה. המסתכל בפני נדה בשעה שדמים מצויים בה: קשה לשכחה.

1. ס' חסידים (סי' תתשכ"ו) – "בשעה שאדם כועס אל יסתכל אדם בו, כי עם ראיית עינים מלאך רע עומד וממהר לנקום על צערו, ועוד קשה לשכחה שמשכח תלמודו. וגם פני הנדה בשעה שדמים מצויים בה".

2. לקוטי מהרי"ח (סדר תפילת ר"נ בן הקנה ח"א עמ' קנ"ב-ב') – "והנה יש עוד דברים הקשים לשכחה המסתכל באדם שכוועס ובאשה בשעת שהדמים מצויין בה (ס' חסידים סי' תתשכ"ו)".

3. פתחא זוטא (ס"ק א') – "ועס"ח סי' תתשכ"ו דאין לשום אדם להסתכל פני אשה נדה בשעה שהדמים מצויים בה יעו"ש טעמו".

4. טהרת ישראל (סעי' ל"ב) – "ואין לשום אדם להסתכל פני אשה נדה בשעה שהדמים מצויים בה".

5. הגר"ח של"ט"א (ספר זכרון [בתוך ס' שיח השדה ח"א] ח"ב אות ל"ז) – "המסתכל בפני אדם הכועס או בפני נדה קשה לשכחה ס"ח סי' תתשכ"ו".

6. שמירת הגוף והנפש (סי' רל"ט סעי' א') – "אין להסתכל בפני אשה נדה בשעה שהדמים מצויים בה משום דקשה לשכחה ומשכח תלמודו".

7. נטעי גבריא (פרק ל"ד סעי' י"ג) – "לא יסתכל בפניה בשעה שדמים מצויים בה שקשה לשכחה".

8. מר"מ.

א) שמירת הנפש (אות רצ"ב) – "סכנה להביט באשה נדה [האריז"ל]".

ב) כה"ח (סי' קט"ז ס"ק ר"ג) – "סכנה להביט באשה נדה. האר"י ז"ל ... שה"נ או' רצ"ב".

ג) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ל"ז) – "והפשט בדברי ס"ח, שאין איסור לראות אותה, אפילו לזמן ממושך, אלא האיסור הוא הסתכלות או התבוננות בה, ואפ"ל לזמן קצר, שבין באשתו ובין באשה אחרת אין חילוק באריכות הזמן, אלא שהתבוננות אסורה, ובלי התבוננות מותר".

ד) הגר"ח של"ט"א (תשובות הגר"ח נדה אות תתקע"ט) – "רבי חיים פלאג' זי"ע בספרו חיים טובים על מדרש שמואל פרשה ב' בד"ה מהו לדרכה, כתב דהמסתכל באשה נדה גורם לשכחה, האם יש בזה איסור של השמר לך פן תשכח וגו' (ואיך שרי לבעל להסתכל על אשתו בזמן הזה ואולי מפני השלום). ת. רק ההסתכלות אין ראוי אבל לא ראוי".

ו. הסתכלות בבגדי צבעונים.

1. מיקל – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה גם), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' כ"ז), בדה"ש (סעי' ז' ב' ד"ה מותר, עמ' רע"ו), דיני הרחקות (סעי' ז' אות ז').

2. מר"מ – נטעי גבריא (פרק ל"ד סעי' י"א [מה שכ' בשם הפרדס רמונים, לא נראה]).

לה] קול זמרתה: מה הדין בקול אשתו נדה.

א. מיקל.

1. עי' פרדס רמונים (מקשה זהב סוף ס"ק ח') – "באשתו דבימי טהרתה מותר לו לשמוע קול זמר שלה, א"כ ממילא הרי הוא רגיל בזה, ולא אתא להרהורא, וכנ"ל, וכל זה פשוט וברור. אך קול זמר שאינו רגיל בו, אסור לו לשמוע מאשתו נדה, דדמי למקומות המכוסים".

2. תועפות ראם (על יראים סי' כ"ו אות ק"ל).

3. שו"ת חמדת משה (יו"ד סי' נ"ח, שו"ת תרשיש שהם מילואים אות ט"ו ק"ג-ג') – "באשתו נדה ודאי אין לחוש".

4. סוגה בשונים (מרגליות, ס"ק ב') – "דשרי לשמוע קול זמר שלה מאחר דההסתכלות בה שריא".

5. הגר"ש זצ"ל (ועלהו לא יכול ח"ב עמ' ע"ד) – "שזה מותר, ואין זה דומה לאיסור ההסתכלות במקומות מכוסים. אחרי זמן חזרתי אל הרב והראיתי לו מקורות שנראה מהם שיש להחמיר בזה ... הרב הסכים איתי שכך נראה ממקורות אלה, אך אמר לי: כיצד ניתן לאסור זאת. האם האשה לא תעלב ותיפגע מכך שאינה יכולה לשיר".

א) אמנם עי' הגר"ש זצ"ל (ועלהו לא יכול ח"א עמ' רפ"ז אות ה') – "וכשהיא בנדתה רבו האוסרים אפילו כשהיא רק עם בעלה".

6. ציץ אליעזר (ועלהו לא יכול ח"ב עמ' ע"ד).

7. הגר"ח של"ט (דברי חכמים אה"ע אות ל"ח) – "שאין איסור קול אשתו כשהיא נדה".

8. טהרת הבית (פרק י"ב סעי' כ"ט, ח"ב עמ' קס"ז, יביע אומר ח"ד יו"ד סי' ט"ו) – "ההיתר מרווח להלכה דלא כהלחם ושמלה וסיעתו ... ואע"פ שהרוצה לחוש להמחמירים תע"ב, מ"מ המיקל לא הפסיד".

9. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ד') – "לשמוע קול זמר של אשתו נדה - מותר".

10. משמרת הטהרה (ס"ק צ"ד) – "ומדינא יש להקל כשאנינה שרה עבורו, וכש"כ כששומע ב'טייפ'. אא"כ היה קול זמר שאינו רגיל בו ומ"מ שומר נפשו ירחק מזה, וכשאנינו מכין לשמוע קולה מותר. ואם שרה עבורו כדי שישמע ויהנה בקולה יש לאסור מדינא לכ"ע".

ב. מחמיר.

1. קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י', לחו"ש לחם ס"ק כ') – "נראה פשוט דאסור לשמוע קול זמר אשתו נדה".
2. בן איש חי (שנה ב' פר' צו סעי' כ"ה) – "ואסור לשמוע קול זמר שלה. ועיין לחם ושמלה סעיף קטן כ, ופה בעירנו מנהג הנשים לזמר להילד בקול נעים, כדי שישן וכדי שלא יבכה, וצריך להזהר בזה אם אשתו נדה, אך אם הילד בוכה הרבה וצריך לזמר זה שמלומד בכך, ואין מקום לבעל לילך שם, נראה דיש להקל".
3. ערה"ש (סעי' כ"ג) – "ולשמוע קול זמר שלה נראה ג"כ דאסור דמגרי יצה"ר בזה".
4. דר"ת (ס"ק ב', ס"ק ל"ה) – "כ' בלחם סק"כ נראה פשוט דאסור לשמוע קול זמר אשתו נדה".
5. טהרת ישראל (סעי' ל') – "אסור לשמוע קול זמר של אשתו נדה".
6. חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' מ"ה אות ט"ו) – "האם יש להזהר מקול זמר אשתו נדה. תשובת החזו"א: נראה דאסור".
7. עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) – "ובדבר קול באשתו נדה אם מותר לשמוע כשמזמרת, הנה הפ"ת סימן קצ"ה סק"י נשאר בצ"ע ולכן מהראוי להחמיר".
8. פאת שדך (ח"ג סי' פ"ה אות ג') – "צריך להחמיר באשתו נדה".
9. שבט הלוי (ח"ה סי' קצ"ז אות ד', ח"ו סי' קכ"ט אות י"ב [לשונו לקמן], ח"י סוף סי' כ"ו, ששבה"ל סעי' ו' סיכום אות ז') – "אסור לשמוע קול זמר אשתו נדה, ואף בזמירות שבת, ואפילו עם עוד בני בית".
10. רבבות אפרים (ח"ד סי' ר"ב) – "דאסור לשמוע".
11. ששכ"ה (ועלהו לא יבול ח"ב עמ' ע"ד).
12. פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ה') – "למעשה מחמירים בזה".
13. בדה"ש (ס"ק קי"ט) – "שאסור לאדם לשמוע קול זמר של אשתו נדה ואפילו בזמירות של שבת לא תשמיע קולה בין כשמזמרת לבדה בין כשמזמרים גם כן עוד אנשים".
14. חוט שני (ס"ק א' אות י"ח, הנהגה כהלכה פרק ד' הע' י"א) – "קול באשה ערוה, אפילו באשתו כשהיא נדה, ולכן אסור לשמוע קולה כשהיא מזמרת ואפילו זמר של מצוה כגון בזמירות שבת או בתפילה. וכן אסור אפילו אם מזמרת כדי להשקיט קול תינוק וכדו', ואמנם אם הוא לא שם לב לזה מותר".
15. סוגה בשושנים (פרק ט"ז סעי' א') – "אסור הבעל לשמוע קול זמר של אשתו נדה".
16. פרדס שמחה (ס"ק ל' אות ד') – "קול זמר באשתו נדה אסור".
17. לבושי עז (תמצית ס"ק ה') – "נהגו להחמיר".
18. בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה עמ' נ"ח אות ג') – "שיש להחמיר... דמי להסתכלות במקומות המכוסים ... והמתיר עליו הראיה".
19. מראה כהן (ריש עמ' פ"ג) – "כתבו הפוסקים דאסור לאדם לשמוע קול זמר של אשתו בזמן נדותה, ואפילו אם שרה ביחד עם בנותיו וכדומה".
20. פותח שערי (סי' ט"ו סעי' מ"ו) – "לא ישמע לקול זמר שלה".
21. דרכי טהרה (עמ' נ"א) – "אין לבעל לשמוע קול זמר של אשתו בזמן נדתה".
22. שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ד).
23. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ח).
24. יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ג') – "אסור לבעל ... לשמוע קול שירה שלה".
25. נטעי גבריאל (פרק ל"ז סעי' א') – "אסור הבעל לשמוע קול זמר של אשתו נדה".
26. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ו) – "שהמנהג להחמיר".
27. פרי טהרה (סעי' ל"ה) – "ראוי להחמיר".
28. פתחי דעת (פרק ז' סעי' ז') – "אסור".

ג. דעת הגריש"א זצ"ל.

1. הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ה הע' ר"ז, הע' ר"ט) – "דכ"ז כשאנינה שרה עבורו, וכן ששומע את מה ששרה לעצמה, או שומע קולה ב'טייפ', אבל אם שרה עבורו להשמיע לו הוי שחוק וקלות ראש ואסור".
2. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק י"ב סעי' כ"ו, יו"ד פרק כ"ח אות ל"ח, אות ל"ט, פתחי דעת פרק ז' הע' י') – "ואם היא נדה לא תשיר כלל".
3. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ד) – לשונו לקמן.
4. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ').

ד. מר"מ – מקוה ישראל (סי' ז' ס"ק י"ז, "בצ"ע"), דיני הרחקות (סעי' א' אות כ"ז- אות ל').

1. פת"ת (ס"ק י') – "צ"ע אי מותר לשמוע קול זמר שלה מאחר דבגמרא דשבת דף י"ג אמר מקיש אשה נדה לאשת רעהו רק דיחוד שרי משום דהתורה העידה סוגה בשושנים כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז ועי' בתוספות שם ד"ה התורה העידה א"כ נראה דאסור דהא באשת רעהו אסור כמ"ש בברכות דף כ"ד קול באשה ערוה וכתב הרא"ש שם פירוש לשמוע וכ"כ כל הפוסקים וצ"ע".
2. חוקת הטהרה (סעי' ס"ח) – "נחלקו גדולי האחרונים אם מותר לשמוע לקול זמרתה בעת נדתה, ונראה דמעיקר הדין מותר, ובלבד שלא תשיר עבורו, ומ"מ נכון למנוע מזה לכתחילה, והמיקל יש לו על מי לסמוך".

ה. **בתרי קלא** - למחמירים לעיל.

1. מחמיר.

(א) **ששבה"ל** (סעי' ו' סיכום אות ז' [לשונו לעיל], שבה"ל ח"ה סי' קצ"ז סוף אות ד', ח"ו סי' קכ"ט אות י"ב) – "קול זמר אשתו נדה מה הדין בזמירות שבת וכן אם יש עוד בני בית שמזמרים. תשובה: גם בזמירות שבת אין היתר, ומה שיש עוד מזמרים ושומעים גם קולה אינו היתר כלל כמבואר בש"ס ופוסקים - וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קצ"ז אות ד' ושם סוף אות ד".

(ב) **בדה"ש** (ס"ק קי"ט) - לשונו לעיל.

(ג) **חוט שני** (ס"ק א' אות כ"ב) – "אסור לשמוע קול זמר אשתו אפילו אם מזמרת עם אחרים, כגון בניו, דכל שהוא שומע קולה אסור".

(ד) **סוגה בשושנים** (פרק ט"ז סעי' ו', סעי' ז').

(ה) **מראה כהן** (ריש עמ' פ"ג) - לשונו לעיל.

(ו) **שיעורי טהרה** (פרק ז', עמ' קמ"ד ד"ה מה).

(ז) **נטעי גבריאל** (פרק ל"ז סעי' ו') – "הבעל אסור לשמוע קול זמר של אשתו אפי' ביחד עם בנותיו וכדומה".

2. מיקל.

(א) **בירור הלכה** (יו"ד סי' קצ"ה עמ' נ"ח אות ה') – "ואם שרים יחד יש להקל דתרי קלי לא משתמע".

ו. **קלטת** (tape) - למחמירים לעיל.

1. מחמיר.

(א) **ששבה"ל** (סעי' ו' ס"ק ב' ד"ה קולא, סיכום אות ח') – "קולה הנשמע בטייפ אסור לו לשמוע".

(ב) **חוט שני** (ס"ק א' אות י"ט) – "אסור לשמוע קול זמר אשתו, מטייפ, אף שהוקלט בזמן טהרתה, כיון שמכיר את קול אשתו".

(ג) **פרדס שמחה** (ס"ק ל' אות ד') – "ויש להחמיר ג"כ מתוך מכשיר הקלטה, וגם אם שרה בימי טהרתה, אסור לשמוע במכשיר בימי טומאתה".

(ד) **סוגה בשושנים** (פרק ט"ז סעי' ה') – "קול זמר של אשתו בגרמפון וטייפ ג"כ אסור".

(ה) **שבט הקהתי** (ח"ו סי' שכ"ב אות ג') – "כלי שמגנת בפיה ושומע קולה או שהטייפ מנגן וכדומה ושומע קולה אסור".

(ו) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ח).

(ז) **שיעורי טהרה** (פרק ז', עמ' קמ"ד ד"ה וה"ה).

(ח) **נטעי גבריאל** (פרק ל"ז סעי' א') – "אסור לשמוע קול זמר של אשתו, גם ע"י טייפ".

2. מיקל.

(א) **פסקי משנה הלכות** (פרק ה' סעי' ה') – "אולם שמיעת קול זמר אשתו מטייפ אינו חשיב קול שלה ומותר לו מעיקר הדין לשמוע בעת נדתה. [אבל למעשה אין ראוי ליר"ש לשמוע קול זמר אשתו אפי' מטייפ אף בעת שהיא טהורה]".

(ב) **הגריש"א זצ"ל** (משמרת הטהרה סי' קצ"ה הע' ר"ט) - לשונו לעיל.

(ג) **משמרת הטהרה** (ס"ק צ"ד, לשונו לעיל).

3. מר"מ.

(א) **מנחת יצחק** (ח"ו סי' ע') – "הנה בפת"ש שם (סק"י) כתב דצ"ע ... וראיתי לג"א שכתב דהא דנשאר בפת"ש בצ"ע זה רק אם מזמרת לעצמה אבל אם מכוונת להנאת בעלה פשיטא דשייך משום הרגל דבר. א"כ נראה דהה"ד מה ששייך בזמנינו שיש להרבה אנשים בביתם מכוונת קליטה הנקרא טייפ רעקארד שקולט מה שמדברים ומזמרים, ואח"כ כשרוצים משמיעים קולם, ואיתא בתשו' בית שער (או"ח סי' ל"ג) ות' פרי השדה (ח"ג סי' ל"ב) לאסור לשמוע קול זמר מאשה אחרת ע"י מכוונת גראמפון, ובאם מכירה אסור מדינא, עפ"י מה דאיתא (במגילה ט"ו) ביודעה ומכירה קאמינא, ואם לא ראה אותה מעולם ג"כ מכוונת הדבר ובעל נפש יחמיר לעצמו עיי"ש, וא"כ גם באשתו נדה יש לכאורה לאסור לשמוע ממכונה הנ"ל, את קול הזמרה שלה, אבל י"ל כיון דאף לשמוע קול זמר מפיה ממש, נשאר הפת"ש רק בצ"ע, א"כ לשמוע ע"י כלים הנ"ל אולי אין איסור, אכן בספר לחם ושמלה (לחם סק"כ) פשיטא לי' לאיסור בלשמוע זמר מפיה, וצ"ע בנד"ד. אבל כל זה רק אם אין כאן כוונה להנאתו, אבל אם יש כוונה להנאתו, יש משום הרגל עבירה בודאי כנ"ל".

ז. **לנגן בכלי זמר**.

1. מיקל.

(א) **פסקי משנה הלכות** (פרק ה' סעי' ו') – שמיעת קול זמר שמזמרת בכלי זמר בשעת נדתה מותר לו לשמוע, אולם אם עושה תנועות בשעה שהיא מזמרת בכלי זמר אסור לו להסתכל עליה בעת שהיא מזמרת בשעת נדתה".

(ב) **חוט שני** (ס"ק א' אות כ"א) – "מותר לשמוע קול כלי נגינה שמנגנת בו".

(ג) **שבט הקהתי** (ח"ו סי' שכ"ד אות א') – "כלי שמנגנת בידים שלה ודאי אין שום חשש דהא אינו שומע קולה כלל".

(ד) **מראה כהן** (ריש עמ' פ"ג) – "איסור זה הוא דוקא אם שרה בפיה אבל אם מנגנת בכלי נגינה אין זה בכלל האיסור".

2. מר"מ – **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ח ס"ק י"א).

(א) **מנחת יצחק** (ח"ו סי' ע') – "וכה"ג ראיתי לר"ג הנ"ל מסתפק אם היא מזמרת בכלי שיר ולא בפיה, אם יש איסור לבעלה לשמוע בימי נדתה, והוא עפ"י דאיתא (בישעי' כ"ג - ט"ז) קחי כנור וגו' למען תזכרי, ופי המצ"ד דאמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות ומרבה בשיר ערב למען תהי' זכורה למאהבי' עיי"ש, וכ"כ ברד"ק שם, אמנם פשיטא לי' דאם מנגנת להנאת בעלה בודאי יש לחוש משום הרגל דבר".

- (ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"א) – "מותר לאשה לנגן בכלי זמר בימי נדחה, אבל אם מכוונת להנאתו אסור כדין שחוק וקלות ראש שמביא לקירוב דעת".
- הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח הע' ס"ב) – "יש לדון שאין לאשה לשיר גם בכלי זמר שלא בפיה, כשהבעל שומע".
- הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ו' הע' י"ב).
- (ג) ששבה"ל (סעי' ו' סוף ס"ק ב', סיכום אות ט') – "אם היא מנגנת בכלי נגיעה, בכה"ג שיכול לעורר ענין של חיבה יש להחמיר שלא לשמוע".
- (ד) שיעורי טהרה (פרק ז', עמ' קמ"ד ד"ה וכל) – "אבל נגינתה ע"י כלי מותר לשמוע ואפילו בכלי שמשמיע ע"י הפה כגון חליל מותר, ואם מנגנת בכוונה להנאתו או דיש לו הרהור מהשירה יש להחמיר".
- (ה) נטעי גבריא (פרק ל"ז סעי' ה') – "אסורה לנגן בכלי נגינה להנאת בעלה, וכן אם יוכל לעורר ענין של חיבה אסור, ואם לפרנסתה תעשה שאלת חכם".

לו] להרהר באשתו.

א. מחמיר, גם בזמן שהיא טהור.

1. עי' רדב"ז (סי' תש"ע) – "אפי' אחרי אשתו אסור לילך ואי משום דלא יראה דבר מגולה מה בכך אלא ודאי עיקר טעמא מפני הרהור ובאשתו נמי איכא הרהור. וכן אמרו לגבי מנוח דכתיב וילך מנוח אחרי אשתו מכאן דמנוח עם הארץ היה".
2. דרך פקודי (הקדמה ז' אות ג', עמ' כ"ד).
3. אג"מ (אה"ע ח"א סוף סי' ס"ח) – "מה שמותר חבוק ונשוק ביוצא לדרך אפילו בסמוך לוסתה ... יכול לסמוך שלא יבוא מזה שיחבק וינשק לאשתו לידי הרהור. אבל אם יודע שיכול לבא לידי הרהור עי"ז פשוט שאסור".
- אג"מ (אה"ע ח"א סי' ס"ט ד"ה והנה שני) – "א"ר פינחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה שאיסור זה הוא אף באשתו שהיא מותרת לו ... זה אינו מחמת שיהרהר לעשות עברה עמה אלא דאף שלא יהרהר לעשות עברה מחמת זה אסור משום שזה מביא לידי טומאת קרי שאסור להוציא לבטלה".
- אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ו) – "כשחושש שיבא מזה לידי הרהור מפני שמצוי אצלו שיהא מהרהר באשתו מפני שטבעו כך אף שרגיל בה יש לאסור דע"י הרהור מצוי טובא שיצא זרע".
- אג"מ (או"ח ח"ד סי' ט"ו אות א' ד"ה ולפ"ז) – "דאם היו חוששין להרהור הא אסור אפילו באשתו ובימי טהרתה, שהרי איסור הרהור אינו איסור מצד עצמו אלא כדי שלא יבא לידי טומאה בלילה כדאיתא בכתובות דף מ"ו דדריש ר' פנחס בן יאיר מקרא דונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, וזה שייך גם במהרהר באשתו בעניני תשמיש".
- דברות משה (שבת סי' נ"ג הע' ל"א) – "הא ברור שאיסור הרהור שדרש ר"פ בן יאיר בכתובות דף מ' מונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום ויבא לידי טומאה בלילה הוא איסור אף להרהר בתשמיש דאשתו כשרה וטהורה כשיש לחוש שיצא ממנו זרע לבטלה כגון שיודע שלא יוכל לבועלה בלילה או שיש לחוש שיצא ממנו זרע לבטלה קודם שיספיק לבאול את אשתו".
4. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ו הע' י"ז, עמ' קט"ז הע' ע"ז).
5. נטעי גבריא (פרק ל"ד הע' כ"א) – "בדרך פקודי".
6. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ג) – "שפשוט הוא שאסור להרהר בה, שמביא לידי טומאה. ואפילו אשתו טהורה אסור להרהר בה אם לא בשעת מעשה".

ב. מותר, רק בזמן שאשתו טהורה.

1. עי' פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ו' ד"ה והנה) – "דאיסור הישיבה או השכיבה במטה המיוחדת לה שלא בפניה, אינו מחשש שיבא לידי הרגל דבר, רק מחשש הרהור, א"כ הוא הדין אם אינה בעיר כלל, ג"כ אסור לישכב או לישב במטה המיוחדת לה, שלא יבא לידי הרהור. ואדרבה נראה לומר דאם אינה בעיר גרע טפי, דאם היא בעיר אין איסור בזה רק כשהיא נדה, אבל אם היא טהורה אין בזה שום חשש, דאם יבא לידי הרהור ישמש עמה. משא"כ כשאינה בעיר יש איסור אפילו כהיא טהורה, בכדי שלא יבוא לידי הרהור, ועובר על מה שאמר הכתוב ונשמרת כו' וכו'".
2. שלמת חיים (סי' ל"ו, א"נ דפו"ח סי' מ"א) – "הא דאיתא בהלכות תפילין (סימן ל"ח סעיף ד') שצריך לזוהר מהרהור אשה בעת שהוא מלובש בהם, יש לדקדק הרי אף בלאו הכי הרהור עבירה אסור. הגם דאפ"ל דהרבותא הוא דאם הוא אנוס ואינו יכול לזוהר לא ילבש תפילין, אבל הלשון משמע דבא לאסור אז ההרהור, וזה קשה דהרי אסור בלאו הכי. תשובה: אינו מובן, פשיטא שהכוונה שמהרהר באשתו הטהורה, שאם לא היה לבוש תפילין אין ביה איסור".
3. עי' חוט שני (אה"ע סי' כ"א ס"ק ז' אות ב', שעה"צ ס"ק ס"ה) – "פשוט שגם בעל שמהרהר באשתו כשהיא טהורה שייך איסור הרהור אם הוא בגוונא שיש חשש שיבוא ליד טומאה כגון שמכיר בעצמו שהרהור זה יכול להביאו לידי טומאה. [והן אמנם בסתמא איש באשתו לא חיישינן שמתוך הרהור יבוא לידי טומאה מיד כיון שרגיל בה (עי' שו"ע יו"ד סי' קפ"ד סעיף ב' וברמ"א שם סעיף י'), אמנם מי שמכיר בעצמו שאם אין לו פת בסלו מיד יכול להביאו לידי טומאה פשיטא שאסור להרהר, ומה לי שהיא אשתו, ולפי המצב כהיום מן הראוי להעיר בזה]. אמנם אם יש לו פת בסלו מיד ולא יבוא לידי טומאה, אין בזה איסור הרהור".
4. עי' ברכת אברהם (כתובות דף מז. אות א') – לשונו לקמן.

ג. מותר, גם בזמן שהיא נדה [ופשוט שאסור מדרבנן מצד הרחקות].

1. עי' עזר מקודש (אה"ע סי' כ') – ואולי האיסור שלא להרהר ביום כדי שלא יבא לטומאה כו' שיש משונים זה בכלל מצוות לא תעשה, אולי אינו רק בהרהור בעריות או על כל פנים בזולת אשתו, מה שאין כן באשתו לא שייך חשש איסור בזה באולי, כי גם בנדתה מכל מקום קיימא לן שהוה ליה פת בסלו, ועל ידי זה אין חשש שיביאהו ההרהור לטומאה בלילה, כי אין התאוה שולטת רק במה שאין בידו".

2. מר"מ – ברכת אברהם (כתובות דף מו. אות א') – "יש לחקור ... בזמן שאין אשתו עמו או בזמן טומאתה אם מותר להרהר על אשתו, דאם האיסור מצד הרהור, הא נראה דעל אשתו דמותרת לו, אין איסור להרהר באופן שאינו מהרהר לעשות דבר איסור אלא מהרהר על זמן ההיתר, אבל אם האיסור מצד דגורם טומאה, הא אין נ"מ בין אם מהרהר באשתו או באשה אחרת".

ד. מר"מ – דרך פקודיך (ל"ת ל"ה חלק הדיבור אות ו'), חזו"א (אגרות קודש איגרת ג'), אוצר הפוסקים (סי' כ"ג ס"ק ח' אות ד'), הסתכלות בהלכה (פרק ו' הל' ו'), נטעי גבריאל (הל' יחוד עמ' שס"ו הע' ט"ו), אום אני חומה (ח"א עמ' י"ג ציון קמ"ו), יסודות הבית וקדושתו (פרק ג' הע' נ"ט ד"ה ופשוט).

לז' בגדים לימי נדותה - סעיף ח'.

א. ראוי לנהוג כן.

1. רמב"ן (הל' נדה פרק ח' הל' ח') – "ראוי לאשה לייחד לה בגדים בימי נדתה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה בהיכר הבגדים".
2. טור (סעי' ח') – "וראוי לה שתייחד בגדים לימי נידותה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה".
3. אהל מועד (שער איסור והיתר דרך י"א נתיב ט') – "האשה המיחדת בגדים לימי נדתה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד ה"ז מנהג טוב".
4. מחבר (סעי' ח') – "ראויה לה שתייחד לה בגדים לימי נדותה, כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה".
5. לבוש (סעי' ח') – "וראוי לכל אשה שתייחד לה בגדים מיוחדים לימי נידותה, שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה".
6. קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י"א) – "ראוי לה שתייחד לה בגדים לימי נדותה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה".
7. מלבושי טהרה (סעי' י"ד).
8. צמח צדק (פסקי דינים סעי' ח').
9. טהרת ישראל (סעי' ל"ג).
10. שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"א).
11. חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' מ"ה אות ט"ז) – "האם אנו נוהגים שהנשים לובשות בגדים מיוחדים בשעת נדתן. תשובת החזו"א: כן, אבל אפשר באופן שאין ידוע רק להזוג".
12. אמת ליעקב (דברי חכמים יו"ד אות נ"ז) – "מנהג טוב לעשות זה".
13. שפע טהרה (ס"ק י"ט) – "ראוי שתייחד לה בגדים לימי נדתה ודי בבגד אחד".
14. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ד) – "אף שהרבה לא נהגו בבגדים מיוחדים לנדתה, מ"מ ודאי יש ענין בזה".
15. טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"א).
16. ששבה"ל (סיכום אות א').
17. דרכי טהרה (סוף עמ' נ').
18. בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה סעי' ח').

ב. לא נהגו.

1. אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל, ח"ב הע' נ') – "דאין נוהגין כן ואמר דהטעם שלבשו בגדי נדה אינו משום חיוב אלא משום נקיות שלא תתלכלך בגדי' בדם נדות וכ"כ בגר"ז (בס' קפ"ה ס"ק ז') ואין הנשים לובשות בגדי נדה אלא כשפורסת נדה שלא תלכלך בגדיה בדם נדה. ומהאי טעמא אמרינן בגמרא דהוחזקה נדה בשכנותיה וכו'".
2. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות י' ס"ק ב') – "עתה אין נוהגים ליחד בגדים או תכשיט לימי טומאה".
3. חוט שני (סוף ס"ק י') – "שאין נוהגין עכשיו ללבוש בגדים המיוחדים לימי נדותה".
4. לבושי עז (תמצית ס"ק א') – "ובזמנינו לא נהגו דין זה, אלא אדרבה מצניעין הדבר משום צניעות. וכן נראה מדהשמיט החכ"א לסעיף זה".
5. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ז).
6. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ח) – "שאין צריך להחמיר לזה".

ג. מר"מ – תוה"ש (ס"ק י'), חכ"א (השמיט דין זה), פתחא זוטא (ס"ק ח'), דברות משה (שבת סי' כ' הע' ע"ט ד"ה דרש"י), סוגה בשושנים (פרק כ"ד סעי' א'), פרי טהרה (הע' ע"ו).

1. בדה"ש (סעי' ח' ב' ד"ה ראוי) – "בחכ"א לא הביא דין זה וצ"ע טעמו".
2. חזקת הטהרה (ס"ק ל"ד) – "א"י למה אין נזהרין בזה כעת".

ד. כמה בגדים.

1. די בגד אחד – ט"ז (יו"ד סי' א' ס"ק כ"ב, "סגי בלבישת סינר המיוחד לנדותה"), שפע טהרה (ס"ק י"ט, לשונו לעיל), טהרת הבית (סי' י"ב הע' ל"א), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק ק"כ), לבושי עז (תמצית ס"ק ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ז), דיני הרחקות (סעי' ח' אות א').
2. מר"מ – הגר"ש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ד אות י"ג, "סגי לזה באינה עונדת תכשיטין מחמת זה").

ה. שבת.

1. אין לחלק – שבה"ל (ח"ו סי' קכ"ט אות י"ד, "גם בבגדי שבת יכולה לעשות כן").
2. מסופק – תפארת ישראל (ס"ק ד', "אפשר דוקא בימי החול, אבל בגדי שבת דמחלפת מימי חול ... או אפשר לומר אף דגם בשבת לובשת בגדים לנדתה"), טהרת ישראל (סעי' ל"ג, "וצ"ע"), פרדס שמחה (ס"ק ל"ב אות ב', "לא ברירא").

[לח] להתקשט – סעיף ט'.

שבת (דף סד:) – "כדתניא: והדוה בנדתה, זקנים הראשונים אמרו: שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונין, עד שבא רבי עקיבא ולימד: אם כן אתה מגנה על בעלה, ונמצא בעלה מגרשה".

א. נכון למעט – פוסקים.

1. חוץ משבת או לשמחה וכדו' – לבושי עז (תמצית ס"ק א', "ונראה דאירי שמתקשט בבית בשביל להתנאות בפניו, אבל לכבוד שבת, או לשמחה וכדו' נראה דמותר"), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ז, "שהלכה כהש"ע, אבל בוודאי אין להתקשט את עצמה אלא רק כדי שלא תהיה מגונה לבעלה, כיון שלא התירו אלא בקושי. אבל אה"נ אם רוצה להתקשט כדי ללכת לחתונה וכדומה, רשאה. שהדרך הוא ללבוש בגדים אלו לחתונה. וכן ליו"ט").

ב. חיוב להתקשט או רשות.

1. חיוב – טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ב).
 2. מר"מ – שערים מצוינים בהלכה (סי קנ"ג ס"ק כ"ד, "צ"ע"), בדה"ש (סעי' ט' בי' ד"ה בקושי, עמ' רע"ז, "לדינא צ"ע בזה"), לבושי עז (תמצית ס"ק ב', "יש שכתבו שחייבת להתקשט מעט אף בימים אלו כדי שלא תתגנה על בעלה").
- (א) דברי מלכיאל (ח"ה סי' ק"ג) – "והנה מה שאין מתקשטת יש לזה מקום דהא אמרינן בשבת (דף ס"ד ע"ב) שזקנים הראשונים היו אומרים כן ולמדו זה מקרא ע"ש וכן קי"ל ביו"ד סי' קצ"ה ס"ט שבקושי התירו להתקשט וא"כ המחמירים בזה הוא מנהג טוב. ולכאורה קשה ...".

ג. האם אין הבעל מקפיד.

1. לא תתקשט כלל – שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"א, "לא תתקשט כלל"), בדה"ש (סעי' ט' בי' ד"ה בקושי, עמ' רע"ז), פרדס שמחה (ס"ק ל"ד, "ראוי לה שלא תתקשט"), סוגה בשושנים (פרק כ"ד סעי' ד').
2. יש לה להתקשט [שלא יתן עיניו באשה אחרת] – טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ב), דיני הרחקות (סעי' ט' אות ב').

ד. האם הבעל יכול לכופ אותה.

1. מר"מ – תשובות הגאונים (שע"ת סי' פ"ד, לשונו לקמן), מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד דפוס פראג, סי' קצ"ט, לשונו לקמן), גליוני הש"ס (שבת דף סד: ד"ה א"כ, לשונו לקמן).
- (א) אילת השחר (כתובות ריש דף ד:) – "אע"פ שאמרו אין אדם רשאי לכופ את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת. משמע דשלא בשעת אבילותה יכול לכופ אותה לכחול ולפקוס, וצ"ע דלא מצאנו כזה דין דמשועבדת לו לכחול ולפקוס".

ה. אשה שאין לה בעל: האם מותרת להתקשט [בימי נדתה].

1. תשובות הגאונים (שע"ת סי' פ"ד) – "גרסינן בשקלים תבוא מארה לאשה שיש לה בעל ואינה מתקשטת ותבוא מארה לאשה שאין לה בעל ומתקשטת ותבוא מארה לצורבא מרבנן דלא מתקשט בכבודה של תורה".
2. מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד דפוס פראג, סי' קצ"ט) – "תבא מארה לאשה שיש לה בעל ואינה מתקשטת ותבא מארה לאשה שאין לה בעל ומתקשטת".
3. גליוני הש"ס (שבת דף סד: ד"ה א"כ) – "א"כ אתה מגנה על בעלה כו'. נ"ב לפי"ז אשה שאין לה בעל אסור לה להתקשט בימי נדוה ואולי כשהתירו לגמרי התירו בלא יהי' עג"נ וצער טובא לאותן היושבות גלמודות בהיותן בלתי מקושטות כנשים חברותיהן הנשואות לבעל. ומצאתי בשו"ת מהר"ם בר ברוך סי' קצ"ט וז"ל תבא מארה לאשה שיש לה בעל ואינה מתקשטת ותבא מארה לאשה שאין לה בעל ומתקשטת עכ"ל. ומוכח דאשה שאין לה בעל תמיד אסורה להתקשט ואפי' שלא בימי נדוה. ומ"ש דאשה שיש לה בעל חייבת להתקשט מקורו מתענית כ"ג ב' וגם מכאן".
4. משנה הלכות (ח"י סי' קל"ה) – "אלמנה או יתומה אי מותרת להתקשט בימי טומאתה ... בפכ"ד בבארת אליהו אות ד' הביא חקירה מגליוני הש"ס (שבת ס"ד ע"ב) באשה שאין לה בעל אי מותרת להתקשט בימי נדתה שאולי לא התירו אלא כדי שלא תתגנה על בעלה, ולפענ"ד פשיטא דלא גזרו על אלמנה שלא תתקשט לבד מדזיל בתר טעמא שאסרו הקישוט שלא לבא לידי איסור וזה לא שייך אלא בא"א אבל אשה שאין לה בעל אדברה מותרת וראוי לה שתתקשט כדי שיקפצו עליה קונים ותנשא וראי' ממסכת כתובות נ"ב ע"ב ואת בנותיכם תנו לאנשים בשלמא בנים בידיה קיימי אלא בנתיא מי קיימין בידיה הא קמ"ל

דלובשה ומכסה ונותן לה מידי כי היכי דקפצי עלה ואתי נסבי לה והגם דהתם בקטנה מיירי ומסתמא לא ראתה מ"מ פשוט דה"ה לגדולה וכ"ש הוא **ומעשים בכל יום** בבתולות דידן שמקשטין עצמן וכולהו בחזקת נדות הן ואדרבה אסורות לטבול מקודם כמ"ש הריב"ש והביאו הרמ"א ז"ל. ובגמ' תענית י"ג ע"ב אין הבוגרת רשאה לנוול את עצמה בימי אבל אביה ופרש"י אין הבוגרת שהביאה שתי שערות רשאה לנוול את עצמה אלא מתקשטת כדי שיקפצו עליה ע"ש ופשוט דהאי בוגרת כשכבר ראתה נמי מיירי דכן הוא דרך לראות וא"כ כ"ש אלמנה דבעי חן לינשא שמותרת להתקשט אלא שקצת צ"ע מה שכתב המהרי"ל תבא מארה לאשה שיש לה בעל ואינה מתקשטת ותבא מארה לאשה שאין לה בעל ומתקשטת והוא לכאורה הפוך ממש וצ"ל דמיירי באשה שאינה רוצה להנשא רק מתקשטת לשם זנות או שיהרהרו אחריה וזה תבא מארה אבל אם רוצה לינשא ודאי שמותרת ומצוה להתקשט ודו"ק. וקצת יש עוד להביא ראיה משלהי תענית לא היו ימים טובים בישראל שבהם בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו והתם בגדולות מיירי והגם דהתם אמרו שכל הכלים טעונים טבילה קודם שילבשם וא"כ משמע דלא הלכו גם לשם ומיהו עכ"פ מוכח דכשהם לעצמן הלכו נדות מקושטות קודם שהשאלו לבושיהם לאחרות והבן כי קצתרי. ופמ"ג א"ח סי' סקמ"ו בא"א אות ח' לענין קישוט ב"ט באשה שאין לה בעל כתב נמי דנראה דמותרת להתקשט ביום טוב אף שיש שני מיני קישוט שבעי לעבור באיסור מלאכה ממש".

5. **מר"מ – טהרת הבית** (סי' י"ב סוף הע' ל"ב).

לט] מזיגת הכוס – סעיף י'.

כתובות (דף סא.) – "ארבע – יושבת בקתדרא. אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: אע"פ שאמרו יושבת בקתדרא, אבל מוזגת לו כוס, ומצעת לו את המטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה – נדה עושה לבעלה, **חוץ** ממזיגת הכוס, והצעת המטה, והרחצת פניו ידיו ורגליו. והצעת המטה, אמר רבא: לא אמרן אלא בפניו, אבל שלא בפניו לית לן בה. ומזיגת הכוס. שמואל, מחלפא ליה דביתו בידא דשמאלא. אביי, מנחא ליה אפומא דכובא. רבא, אבי סדיא. רב פפא, אשרשיפא".

א. יש ג' שאלות.

1. איזה מאכל: אם רק יין, או ה"ה שאר משקה ומאכל.
2. מה נכלל במזיגה: למכין הכוס, כגון לתת מים וגם יין לתוך כוס, כדי שיהא ראוי לשתייה. או גם לשפוך היין לתוך הכוס.
3. מה הגדר של האיסור: מזיגה עם הושטה אסור. או, מזיגה או הושטה אסור.

ב. רק יין, או ה"ה שאר משקין.

1. רק יין.

(א) **רשב"א** (תוה"ב הקצר בית ז' שער ב', ד'א') – "מזיגת הכוס בכוס של יין שהוא המרגיל לערוה".
 (ב) **ב"י** (ס"ק י') – "כתב הרשב"א בתורת הבית הקצר (שם ד.) מזיגת הכוס בכוס של יין שהוא המרגיל לדבר ערוה ונראה מדבריו שכל המשקים מותרין חוץ מן היין ואף על פי שכתב הרב המגיד בפרק י"א (ה"ט) מזיגת הכוס של יין דוקא אבל של מים מותר דאפשר למידק מיניה דלא שרי אלא של מים דוקא אבל לא של שאר משקים הא איכא למידק איפכא מרישא דנקט כוס של יין ולמימר דלא אסר אלא של יין ולא של שאר משקים ומים דנקט סיפא לאו דוקא דהוא הדין לשאר משקין חוץ מן היין והאי דיוקא עדיף טפי כיון דבהכי דבריו מכוונים עם דברי הרשב"א".
 (ג) **של"ה** (שער האותיות אות הקו"ף קדושת הזווג אות שע"א) – "והא דאסרו למזוג לו הכוס, כתב רשב"א (תורת הבית הקצר, בית שביעי שער שני), דוקא של יין, שהוא המרגיל לדבר עבירה".
 (ד) **לחז"ש** (לחם ס"ק כ"ג, קיצור שו"ע סי' קנ"ג סעי' י"ב) – "לא תמזוג לו כוס יין בפניו או להביאו לו ולהניחו לפניו על השלחן".
 (ה) **דברי שלום** (יו"ד סי' ע"ג) – "אין איסור מזיגת הכוס אלא בכוס של יין ולא בשאר משקין, דלא אסרו חז"ל אלא ביין שהוא מרגיל לעבירה, וכן מותר להביא לו קערה המיוחדת לו, והמחמיר בשאר משקין ובמאכל תע"ב, (עיין בחכמת אדם)".
 (ו) **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' ל"ג) – "ודוקא במזיגת יין אסור, אבל בשאר משקים מותר אפילו בפניו".

2. ה"ה שאר משקין.

(א) **ב"ח** (ס"ק ט', כדאי בש"ך [לשונו לקמן]) – "אבל להביא הקערה המיוחדת לבעלה אסורה להביא וכדמוכח מדתנא דבי אליהו וממה שכתב ספר התרומה דלעיל (ס"ז עמ' שח ד"ה כתב בסדר) דאף בהושטה בלבד כשאין בו שינוי אסור במאכל ובמשתה".
 (ב) **ש"ך** (ס"ק י"ג) – "כתב הב"ח מ"כ בדרשות מהר"ש מאוסטרייך ... והכי נקטינן אבל להביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה וכדמוכח מתנא דבי אליהו וממ"ש סה"ת דאף בהושטה בלבד כשאין בו שינוי אסור במאכל ובמשתה ע"כ **ולפי זה** משמע דמחמיר ג"כ בשאר משקים".

(ג) **אג"מ** (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' רי"ב, מסורת משה יו"ד אות קל"ד) – "דה"ה בשאר משקים".

(ד) **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ח).

(ה) **ששבה"ל** (ש"ך ס"ק י"ד ד"ה ולמעשה, סיכום אות א') – "ומעיקר הדין האיסור הוא במזיגת יין, אבל יש להחמיר במזיגת שאר משקין בתערובת כמיץ עם מים או סודה וכד' ... ויש להחמיר גם בשאר מאכלים ומשקים".

(ו) **חוט שני** (ס"ק י"ב אות ו') – "אינה רק ביין אלא בכל המשקאות כגון מיצים בירה וכדו".

(ז) **טהרת בת ישראל** (פרק ב' סעי' ה') – "לא תניח האשה בפני הבעל על מקומו שום מאכל ומשקה המיוחד לו".

(ח) **לבושי עז** (תמצית ס"ק ד') – "ובשעת הדחק כתב החכ"א דיש להקל בזה".

(ט) **בדה"ש** (ס"ק קכ"ח).

(י) **מראה כהן** (עמ' ע"ב אות א') – "כתבו הפוסקים שאיסור זה של מזיגת הכוס נוהג בכל המשקין ובכל המאכלים [למעט מים]".

(יא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ע"ט).

(יב) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "למעשה אנחנו נוהגים כמו שכתב הש"ך שם ס"ק י"ג שאין האשה מגישה לבעל כל אוכל וכל שתיה, וכמו שכתב הש"ך שם בסוף דבריו 'דמחמיר ג"כ בשאר משקין'".

3. מר"מ.

(א) הגם שהש"ך (ס"ק י"ג, לשונו לעיל) למד שכמו שמחמיר באוכלים, ה"ה יש להחמיר בשאר משקין. וכן נראה משאר פוסקים. ממילא, כל מי שמחמיר לקמן, ה"ה כאן. אבל יש לעי' בהשל"ה (שער האותיות אות הקו"ף קדושת הזוג אות ש"ע, אות שע"א, לשונו לעיל, ולשונו לקמן) נראה שיש לחלק. שמביא מהר"ש להחמיר באוכלים, והביא הרשב"א שמיקל בשאר משקין. שו"ר הדברי יציב (יו"ד סי' צ"ז סוף אות ה'), "ועיין בביאור רש"ל על הסמ"ג הנ"ל מ"ש ממהר"ש שלמד כן מדברי התוס' בכתובות, ודבריו הובאו בקצרה בשל"ה בשער האותיות אות ק' קדושה [דף ק' מדפה"ס], והיינו שאין חילוק בין יין למאכל עיי"ש ודו"ק. ולא הבנתי שם בשל"ה שמיד אחר שהביא המהר"ש, הביא מהרשב"א הנ"ל דוקא כוס של יין שמרגיל לעבירה. ואולי שהשל"ה לעצמו לא פסק כמהר"ש, וכמ"ש מקודם ולא יושיט שום דבר מידו לידה, ורק הביא מהרשב"ל ממהר"ש דאפי' בקערה, ומ"מ מסיק כנראה כהרשב"א ודו"ק". צ"ע.

ג. רק משקין [יין], או ה"ה מאכל.

1. רק משקין [יין].

(א) ט"ז (סוף ס"ק ג') – "וק"ל דאמאי אמרו כל מלאכות עושה לו חוץ ממזיגת הכוס ולא חשיב תיקון מאכל לפניו ע"כ נראה דחכמים שיערו שאין קירוב בזה רק מעשה עבדות שיש בו טורח משא"כ במזיגת הכוס".

(ב) סד"ט (ס"ק י"ח).

(ג) מקור חיים (ס"ק י"ז, עי' סוף ס"ק מ"ד, עי' ס"ק נ"ב) – "ומ"מ תוכל להביא לו המאכל ... הבאת מאכל לאו דרך חיבה אלא דרך עבדות ט". ונראה לי לפי זה כ"ש ההיפוך דמותר הבעל ליתן לפניו המאכל".

(ד) לחו"ש (לחם ס"ק כ"ג, שמלה ס"ק ט') – "אבל להביא מאכל מותרת אפי' קערה המיוחדת לבעלה לבדו כי חז"ל שיערו שאין קירוב וחיבה אלא בכוס".

(ה) מלבושי טהרה (סעי' ט"ז) – "ולהקל שומעין".

(ו) ערה"ש (סעי' י"ג, סעי' ט"ו) – "אבל להושיט את המאכל וכ"ש לתקן המאכל מותרת אפילו היא לעשות לו דזה אינו דרך חיבה אלא דרך שירות".

(ז) מסגרת השלחן (דין י') – "הב"ח והש"ך ... אכן הט"ז ... והכי מסתבר ... ולא ראיתי נזהרין בזה כדהחמירו הב"ח והש"ך ונראה אמת ויציב דקירוב דעת וחבה הוא דוקא במזוג' הכוס".

(ח) דברי שלום (יו"ד סי' ע"ג) – "וכן מותר להביא לו קערה המיוחדת לו, והמחמיר בשאר משקין ובמאכל תע"ב, (עיין בחכמת אדם)".

(ט) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ד) – "מותר לאשה נדה להגיש לבעלה צלחת של תבשיל, בין מאכל בין מרק וכיוצא בזה".

2. ה"ה מאכל.

(א) מנהגי מהר"ש מנוישטט (סי' שי"ח) – "ואמר מה"ר שלום בזה עושים קצת הבעלי בתים שלא כדין, שמניחים נשותיהן לישא הקערות וכיוצא בהן על השולחן, וזה אסור בימי נידות, מידי דהוה אמוזגת הכוס".

(ב) מהרש"ל (ביאורי לסמ"ג ל"ת קי"א פ"ז א', שו"ת באר שבע סי' ס"ח [לשונו לקמן]) – "והתו' כתבו אפילו להביא לפניו על השולחן, ומשום זה אסור מהר"ש להביא הקערה על השולחן בנדתה".

(ג) ב"ח (ס"ק ט') – "והכי נקטינן ... להביא הקערה המיוחדת לבעלה אסורה להביא".

(ד) ש"ך (ס"ק י"ג) – "כתב הב"ח מ"כ בדרשות מהר"ש מאוסטרייך ... והכי נקטינן אבל להביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה וכדמוכח מתנא דבי אליהו וממ"ש סה"ת דאף בהושטה בלבד כשאין בו שינוי אסור במאכל ובמשתה ע"כ".

(ה) של"ה (שער האותיות אות הקו"ף קדושת הזוג אות ש"ע) – "וזה לשון רש"ל בביאור סמ"ג (הלכות נדה, לא תעשה קי"א): והתוספות (שבת יג ב ד"ה בימי; כתובות ס א ד"ה מחלפא) כתבו, אפילו להביא לפניו על השולחן אסור, ומשום זה אסר מהר"ש שתביא הקערה על השולחן, עכ"ל. ואם תעשה היכר, כגון שתניחנה על השולחן ביד שמאל, שרי, כמוזכר בדין מזיגת הכוס (שו"ע יו"ד סי' קצ"ה ס"י)".

(ו) באר שבע (סי' ס"ח) – "ומצאתי קבלה בשם מהר"ר שלום שה"ה לא תביא הקערה עם המאכל על השולחן בפניו עכ"ל מהרש"ל. ונ"ל דהיינו דוקא כשהבעל אוכל לחוד".

(ז) חכ"א (כלל קט"ז סעי' ז) – "קערה עם מאכל לבעלה לבד יש לאסור דהוי דומיא דמזיגת הכוס (ש"ך ס"ק י"ג) ומכל מקום אם אין לו מי שישמשנו יש להקל ובלבד שלא תתן המאכל בקערה בפניו (עיין סדרי טהרה)".

1) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע' הנה היכא) – "ויש להעיר על החכ"א (כלל קט"ז סעי' ז) במש"כ דאם אין לו מי שישמשנו יש להקל עיין שם, והרי אפשר ע"י שינוי וצ"ע".

(ח) פת"ת (ס"ק י"ג) – "עש"ך שכתב דלהביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה".

(ט) עי' בן איש חי (שנה ב' פרשת צו אות כ"ד) – "ויש מחמירים גם בקערה של מאכל המיוחדת לו דוקא שלא תניחנה לפניו על השולחן, וטוב לחוש לדבריהם היכא דאפשר. ועיין חכמת אדם".

(י) מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק י"א) – "וכן הדין לענין להניח לפניו קערה עם מאכל".

(יא) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ב') – "אם הוא קערה המיוחדת לו אסורה להושיט לו בלא איזה שינוי".

(יב) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' רמ"א).

(יג) עי' הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קפ"ג).

- (יד) ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ד ד"ה ולמעשה, סיכום אות א') – "ויש להחמיר גם בשאר מאכלים ומשקים".
- (טו) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ז) – "ולמעשה מאכלים חשובים יש להחמיר בין האשה לבעלה ובין הבעל לאשתו".
- (טז) חוט שני (ס"ק י"ב אות ו') – "וה"ה שבכלל 'מזיגת הכוס' הוא גם במאכלים".
- (יז) טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ה') – "לא תניח האשה בפני הבעל על מקומו שום מאכל ומשקה המיוחד לו".
- (יח) לבושי עז (תמצית ס"ק ה') – "ובשעת הדחק יש להקל".
- (יט) בדה"ש (ס"ק קכ"ח, ע"י ס"ק ק"ל).
- (כ) פרדס שמחה (ס"ק ל"ו, ס"ק ל"ז אות ד') – "ה"ה דאסורה להביא לפניו מאכל".
- (כא) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט') – "אסורים הם להגיש מאכל או משקה זה לזה".
- (כב) מראה כהן (עמ' ע"ב אות א') – "כתבו הפוסקים שאיסור זה של מזיגת הכוס נוהג בכל המשקין ובכל המאכלים [למעט מים]".
- (כג) פרי טהרה (סעי' ל"ז) – "אין להניח לפניו על השלחן מאכל או משקה".
- (כד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ב).
- (כה) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ב) – "להחמיר".
- (כו) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "למעשה אנחנו נוהגים כמו שכתב הש"ך שם ס"ק י"ג שאין האשה מגישה לבעל כל אוכל".
3. מר"מ – תוה"ש (ס"ק י"ב), חוו"ד (חי' ס"ק ד'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י"ד ד"ה ולדינא), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' י"ז), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ז', שפ"ח ס"ק ל').
- (א) טהרת ישראל (סעי' י"ד) – "בשעה"ד מותרת להביא לו מאכל, ובא"א באופן אחר מותר אף שלא שעה"ד וכ"ש להושיט לו חתיכות בשר מהקערה להניח לפניו על הטעלער המיקל לא הפסיד".
- (ב) חזקת טהרה (ס"ק ל"ח) – "והט"ז מתיר וכ"ה לכאורה משמעות הפוסקים לענ"ד, דכל כי האי גוונא לא הוי שתקי מלפרש ... אכן למעשה חוששני להקל כיון שיצא מפי הב"ח לאיסור ובפרט שבקל יש למצוא עצה שתעשה ע"י שינוי".

ד. מים - למחמירים לעיל.

1. מיקל.

- (א) רבינו יונה (אגרת התשובה דרש ג' אות נ"ה) – "והרשות בידה להניח המים על גבי השולחן".
- (ב) מ"מ (פרק י"א הל' י"ט, ע"י ב"י ס"ק י' [לשונו לקמן]) – "ומזיגת הכוס של יין דוקא אבל של מים מותר".
- (ג) צמח צדק (פסקי דינים סעי' י') – "החשובים חוץ ממים".
- (ד) ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ד ד"ה הבאת, סיכום אות א') – "והבאת מים או סודה בלבד מותר, וכן הנחת פרוסת המוציא. - אבל בשאר משקאות קלים או מים ותמצית, יש מקום להחמיר".
- (ה) בדה"ש (ס"ק קכ"ח) – "חוץ מן המים משום דלא חשיבי".
- (ו) חוט שני (ס"ק י"ב אות ו') – "אבל מים אינם בכלל מזיגת הכוס".
- (ז) בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה, עמ' ס"ז) – "ובודאי מותר למזוג התה בכוס החמין, שהיינו מזיגת מים במים (מי צבע) ומעולם לא שמענו שהיינו מזיגה ... ומזיגת כוס תה מקנן כוס והנחה על השולחן ג"כ מותר שלא חמיר ממים שמותר לכו"ע וכמש"כ הב"י וכ"כ רבינו יונה באגה"ת אות ע"ה, ונראה שמים מותר אף לחומרת האחרונים בקערת מאכל דהיינו דוקא במאכל חשוב שניתן בקערה ודמי לשאר משקין שחמור ממים".
- (ח) פרדס שמחה (ס"ק ל"ו) – "מותר לה למזוג לו מים".
- (ט) לבושי עז (ס"ק ב' ד"ה ועי' ש"ך, ס"ק ג' ד"ה וחזינן, תמצית ס"ק ג') – "מים מותר למזוג אפילו בפניו, ואין צריכה שינוי".
- (י) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ח).
- (יא) סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' ט') – "ובשאר משקין החושבין, חוץ ממים".
- (יב) נטעי גבריאל (פרק כ' סעי' י"א, פרק כ"א סעי' ח', הע' י"ג) – "מותרת להכין לפניו כוס מים. [אכן בספר המנהיג ...]".
- (יג) מראה כהן (עמ' ע"ב אות א') – "למעט מים".
- (יד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ע"ט).
- (טו) פרי טהרה (הע' פ').
- (טז) חזקת הטהרה (סעי' ע"ב) – "אך מזיגת מים מותרת אפילו בפניו כיון שלא נחשב כמשקה חשוב".

2. מחמיר.

- (א) ס' המנהיג (דין היולדת, עמ' תקנ"ח) – "השתא מזיגת הכוס מידו לידה אסור לשתות בכוס אחד לא כל שכן דאסור שלא יבוא לידי הרגל עבירה, ומיהו איפשר דווקא יין ושכר שיש בהן שמחה ויבוא לידי עבירה, אבל מים איפשר שיהא מותר, ומ"מ כשאסרו חכמי' מזיגת הכוס לא נחלקו בדבר, והכל אסרו למזוג מידו לידה וכל שכן לשתות עמה בכוס אחד ואף מים".
- (1) הגם ה"ס המנהיג מפרש מזיגת הכוס, שהוא מידו לידה.
- (ב) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו שבט תשס"ט, אהל יעקב אות י"ג) – שאלה: "האם אשה נדה מותר להניח לפני בעלה כוס של מים". תשובה: "לא".
- (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"א שבט תשס"ט) – שאלה: "האם אשה נדה מותר למזוג כוס של מים ולהניח לפני בעלה". תשובה: "במרחק מה".
- (ד) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "חקרת אם האשה נדה יכולה למזוג לבעלה כוס מים. עיקר דין מזיגה הוא ביין, אבל למעשה אנחנו נוהגים כמו שכתב הש"ך שם ס"ק י"ג שאין האשה מגישה לבעל כל אוכל וכל שתיה, וכמו שכתב הש"ך שם בסוף דבריו 'דמחמיר ג"כ בשאר משקין'. והיה מקום לחלק שמים אינו כלול בשאר משקין שהרי הוא לא חשוב כלל,

ומותר לשתות מים לפני הבדלה, וממילא אין בזה קירוב הדעת. אבל **בזמננו קשה** לומר סברא זו משום מים היום מוכרים אותו בבקבוקים, וממילא **נחשב כדבר חשוב**. ולכן היא לא יכולה להביא לו כוס מים שהוא בכלל האיסור של שתיה. וכמובן היא יכולה לעשות שנוי וכמו שצריכים לעשות כאשר היא מוזגת יין עבורו".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).

(א) **ב"י** (ס"ק י') – "כתב הרשב"א בתורת הבית הקצר (שם ד.) מזיגת הכוס בכוס של יין שהוא המרגיל לדבר ערוה ונראה מדבריו שכל המשקים מותרין חוץ מן היין ואף על פי שכתב הרב המגיד בפרק י"א (ה"ט) מזיגת הכוס של יין דוקא אבל של מים מותר דאפשר למידק מיניה דלא שרי אלא של מים דוקא אבל לא של שאר משקים הא איכא למידק איפכא מרישא דנקט כוס של יין ולמימר דלא אסר אלא של יין ולא של שאר משקים ומים דנקט סיפא לאו דוקא דהוא הדין לשאר משקין חוץ מן היין והאי דיוקא עדיף טפי כיון דבהכי דבריו מכוונים עם דברי הרשב"א".

(ב) **אג"מ** (מסורת משה יו"ד אות קל"ד) – "והרב ריביעט, כתב לרבינו ושאל אם יש איסור מזיגת כוס גם של שאר משקים, לא דוקא יין. ועיין רבינו בש"ך (בסימן קצ"ה ס"ק י"ג) שמביא ב' דיעות, ודעה השנית סובר 'לפי זה משמע דמחמיר ג"כ בשאר משקין', והסביר רבינו שמסתמא זה רק במשקאות חשובים, דבעצם מזיגתם יש סוג של הוראת חיבה, אולי 'תה' באמריקה נכלל בזה. אבל בשאר משקאות, עצם המזיגה אינו איסור, אבל מ"מ יזהר שלא לשימו ממש בפניו, כמו שיש להיזהר באוכל".

ה. **מה נכלל במים:** למקילים לעיל.

1. מי סודה (seltzer).

(א) מיקל – **ששבה"ל** (סיכום אות א', לשונו לעיל), **נטעי גבריאל** (פרק כ' סעי' י"א, "סודה").

(ב) מר"מ – **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב הע' רי"ב), **אבני ישפה** (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט, לשונו לעיל).
2. תה (tea).

(א) מיקל – **בירור הלכה** (יו"ד סי' קצ"ה, עמ' ס"ז, לשונו לעיל).

(ב) מחמיר – **חזקת טהרה** (ס"ק ל"ח, לשונו לקמן), **סוגה בשושנים** (פרק ח' הע' ט'), **לבושי עז** (ס"ק ג' ד"ה וחזינו, "ומ"מ בקפה או בתה, יש להחמיר לעשות בשינוי"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קנ"א).

(ג) מר"מ – **אג"מ** (מסורת משה יו"ד אות קל"ד, לשונו לעיל).

3. מים חמים.

(א) מר"מ – **נטעי גבריאל** (פרק כ"א סוף הע' י"ג, "ויש לעיין אם רשאת להושיט לו כוס מים חמים, דאפשר דזה נקרא חשיבות, וצ"ע").

ו. **הגדר:** רק דברים חשובים.

1. **הגריש"א** זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ג, משמרת הטהרה פרק ח' הע' רכ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"א) – "שקיי"ל כהפוסקים הסוברים שהאיסור רק ביין, אבל כיון שאפשר למזוג בשינוי, יש לעשות שינוי לחוש לפוסקים האוסרים גם בשאר משקין, וכן הדין במזיגה שלא בפניו והנחה בפניו, שראוי לעשות בשינוי. **בד"א במאכלים חשובים כמנות בשר דגים** וכיו"ב שיש בהן גדר חיבה, אבל מאכלים שאין חשובים, **כלהם** גבינה פירות וכיו"ב, לכו"ע אינם בכלל מזיגת הכוס, ומותר להגישן לפניו בלא שינוי".

2. פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' נ"ז) – "ובהגשת מאכלים שאינם חשובים אפשר להקל להגיש בפניו".

3. **חוט שני** (ס"ק י"ב אות ו') – "אמנם בהכנת דברים שאין בהם חשיבות אכילה או שתיה מותר, וכגון מלח, תבלינים, תרופות וכדו' מותר".

מ] מה נכלל במזיגה - למכין הכוס [כגון לתת מים וגם יין לתוך כוס, כדי שיהא ראוי לשתיה. ולמחמירים בשאר שתייה, חלב בתוך קפה. וכן באוכלים]. או גם לשפוך היין לתוך הכוס [ולמחמירים בשאר שתייה, כל שתייה בתוך כוס. ולמחמירים באוכל, כל אוכל בתוך קערה].

א. **רק הכנה.**

1. **רא"ש** (כתובות פרק ה' סי' כ"ד) – "דלא איירי הכא כמו הושטת הכוס לידו אלא מוזגת לו הכוס כדרך שנותנין מים בכוס של יין ומניחין על השלחן ומגביה את הכוס ושותה כשהוא צמא ומזיגה זו דרך חיבה הוא כשהאשה מוזגת לבעלה ודביתהו דשמואל היתה מוזגת המים ביין ביד שמאל ומנחת הכוס על השלחן ואינך היו מוזגות בימין ולא היו נותנין הכוס על השלחן אבל להושיט חפץ לידו מיזהר זהירי כולי עלמא".

2. **הג' מיימוניות** (איסורי ביאה פרק י"א הל' י"ט אות נ') – "ונראה מזיגה האמורה בגמרא היינו דוקא מזיגה במים אבל מזיגה מן הכלי כמו שאנו עושים אין נראה בזה קירוב דעת כההיא דמוזגים לכוס ואח"כ נוטלים לידים".

3. **מקור חיים** (ס"ק מ"ד) – "דוקא מזיגת יין במים כדי שראוי לשתות היין בימים ההם. וכן לדידן אי מוזגת היין מקנקון לכוס ומתקנת אותו בסוקר או בירקות שקורין קרייטר ווין בל"א. נראה לי דאסור כמו בימים ההם מזיגת מים ביין דנמי תיקן יין הוא ... למזוג הכוס בלי תיקן יין כמו שאנו עושין לאו איסור הוא מאיסור המזיגה א"כ למאי הלכתא כתב הטור וש"ע לדין איסור מזיגה כלל. הלא ידוע דיינות שלנו לא צריכין מזיגה אפילו בסוף ימי אמוראים בעל המזיגה אלא להורות אף האידנא אי מוזגת היין למתקנות אותה בדברים אחרים תחת שהיה בימים הראשונים בימים אסור משום חבה".

4. הו"ד **בדר"ת** (ס"ק מ"ב).

ב. אפילו נתינה בלבד.

1. ריטב"א (כתובות סוף דף סא.) – "ויש אומרים דמזיגת הכוס האסורה היינו כשנותנת מים ביין ונותנת לפניו דאיכא הרגל אבל להריק מן הכלי לכוס ולתת לפניו על השלחן מותר, ואינו נכון".
2. ב"ח (ס"ק ט'), הו"ד בש"ד (ס"ק י"ג) – "כתב הב"ח מ"כ בדרשות מהר"ש מאוסטרייך דלא כדן עושין הבעלי בתים שמניחין נשותיהם לישא הקערות וכיוצא בהן על השלחן מידי דהוה אמזיגת הכוס עכ"ל מיהו למ"ש ... הרשב"א (והב"י לדעת ה"ה) דמזיגת יין במים דוקא אסור אבל שאר משקים אי נמי מזיגה מן הכלי כמו שאנו עושים שרי ה"ה בקערה אין קפידא ... אבל להביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה וכדמוכח מתנא דבי אליהו וממ"ש סה"ת דאף בהושטה בלבד כשאין בו שינוי אסור במאכל ובמשתה ע"כ ולפי זה משמע דמחמיר ג"כ בשאר משקים".
- א) פ"י המחנה"ש (ס"ק י"ג) – "כמו שאנו עושים כו'. שאין מוזגין היין במים, רק מה שמוזגין לתוך הכוס אין קרוי מזיגת הכוס ושרי, הוא הדין בקערה כו'".
- ב) לפ"ז, כל שמחמירים שלא להביא קערה המיוחדת לבעלה, ה"ה אסור רק מעשה נתינה בלבד. [ע"י מחנה"ש (ס"ק י"ג) שמסיים "ולפי זה משמע דמחמיר כו'. ר"ל, דהא הביא מתחלה ב' טעמים להתיר הבאת הקערה על השלחן. הא', דהוי הושטה בלי מזיגה. ועוד, דלא אסרו מזיגת הכוס רק ביין, ולא בשאר משקין, וכיון דמוכח מתנא דבי אליהו וספר התרומה דאסורה להביא קערה המיוחדת לבעלה וכתבו דאף בהושטה בלי מזיגה אסור, ממילא משמע דמחמירין גם כן בשאר משקין, דאם לא כן הוה להו להתיר מטעם ב' הנ"ל". צ"ב, שלכאורה הם ג' טעמים. שחסר הטעם שכיון שאין מוזגין היין במים, רק מה שמוזגין לתוך הכוס אין קרוי מזיגת הכוס ושרי. ממילא, ראייה שמותר להביא קערה המיוחדת לבעלה. וקצ"ע].
3. ערה"ש (סעי' י"ג) – "וכן ליצוק יין מקנקן לתוך הכוס אסורים זל"ז".
4. הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ד, עמ' קע"ח).
5. דרכי טהרה (עמ' נ"ב) – "שאף אם אין מוהלים את היין במים, אלא מוזגים אותו מבקבוק וכד' לתוך כוס בפני הבעל, יש בכך איסור, וכן נוהגים. ואין בדין זה יין בלבד, אלא גם משקאות חריפים".
6. הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' נ"ג) – "המנהג להחמיר גם במילוי הכוס בפניו".
7. חוט שני (ס"ק י"ב אות ה') – "מזיגת הכוס הוא ... שפיכת משקה לתוך הכוס".
8. בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה סוף עמ' ס"ו) – "ובודאי אף לשפוך מן הבקבוק לכוס אסור, ואמנם הוא פשוט שמזיגה דעלמא היינו מים ביין ... אך לעניינינו הרי זה נידון בב"ח וש"ך ושאר אחרונים ... והמעין בב"ח וש"ך (ס"ק י"ג וי"ח) וסדרי טהרה (ס"ק י"ח וכ"ב) ולחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ג) יראה שמפורש נקטינן להחמיר אף שלא במזיגת מים ביין, וכן נראה מסתימת החכמת אדם והחופת חתנים ושאר אחרונים וטהרת ישראל שלא הזכירו כלל מזיגת מים ביין (שהוא דבר לא שכיח) וסתמו לאיסור, ואמנם הובא בבית יוסף בשם הגה"מ מיימוני דדוקא מזיגת מים ביין אסור אך לא נקיט דעה זו לעיקר שהרי אח"כ מביא בשם המגיד משנה שאסור דוקא יין ולא מים ודן מה הדיו בשאר משקים והרי לא שייך מזיגת מים במים וכן בשאר משקים לא מצינו מזיגה במים אלא ברור שמזיגה האמורה היינו גם מקנקן לכוס, וכן הרשב"א בתורת הבית לא הזכיר מזיגת מים ביין אלא יין סתם וכן הרמב"ן בהלכות נדה ועוד פוסקים הרבה וטוש"ע סתמו והרי מזיגה מים ביין לא שכיח כל כך (בסוף ימי האמוראים בטלה המזיגה וכמש"כ המקור חיים) וסתמת הפוסקים מתפרש דאף מזיגה מקנקן לכוס ואמנם בריטב"א כתובות דף ס"א מפורש כן דלאו דוקא מזיגת מים ביין אלא אף יין לכוס אסור, והמקור חיים שבדרכי תשובה ס"ק מ"ב הוא לשיטתו בתפארת צבי (מאותו המחבר) שבדרכי תשובה ס"ק מ"ג שחידש דמזיגה לחוד בלא הנחה על השולחן אסור ובזה ס"ל דדוקא מזיגת מים ביין יש להחמיר כמבואר למעין היטב בפנים הספר מקור חיים ותפארת צבי ליור"ד אבל לדידן דנקטינן (כב"ח וש"ך ושאר אחרונים) ושפיר סתם כן בליקוטי דינים) דדוקא מזיגה והנחה על השולחן יחד אסור ודאי יש לאסור אף מזיגה לכוס וכן מתבאר בדרכי תשובה עצמו בס"ק מ"א עיי"ש היטב".
9. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ח).
10. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) - לשונו לקמן.

ג. עשיית קפה (coffee).

1. לכו"ע אסור.
- א) חזקת טהרה (ס"ק ל"ח) – "וכוס תה או קפה אפשר דלכו"ע אסור הואיל וצריך תיקון".
- ב) פרי טהרה (סעי' ל"ט) – "לא להכשיר את המשקה לשתייה, כגון לשפוך חלב לתוך כוס קפה בפניו. וכל שכן שלא תמוזג לתוך הכוס המונח כבר לפניו".
2. לכו"ע מותר, שהוא מעשה עבדות.
- א) באר משה (ח"א סוף סי' מ"ו) – "היא מכינה הקפצע וטה לפניו עכ"ז אם היא עושה בזאח"ז כעבדות עם שאר הכנת הסעודה אין בכך כלום ושרי".
- ב) ע"י דברי יציב (סי' צ"ז) – "ולפי זה אף אם נחמיר כהב"ח, זה דוקא במאכל דומיא דשמן ופירות וכיו"ב, או במשקין שא"צ מלאכה וטורח, משא"כ בקפה וכיו"ב יש לסמוך על מ"ש הטו"ז והסד"ט. ובפרט שביסוד הדין יש הרבה ראשונים דס"ל שעל השולחן ליכא איסורא כלל וכו"ל, ואף לשאר הראשונים ס"ל דוקא יין ולא מידי אחרנא, וגם ס"ל דבעי מזיגה במים דוקא וכו"ל ודו"ק. וביותר י"ל דהיכא דהוכן מקודם ונאכל אח"כ, אף כשהיא טרחה מקודם, מ"מ ההבאה אינה קשורה עם התיקון של המאכל, משא"כ בכה"ג שנאכל תיכף לאחר התיקון כשהוא חם מהבישול כגון רוטב וכדו', ולכך בכה"ג שפיר תמה הטו"ז הנ"ל שזה דרך עבדות. וממילא מכל שכן בקפה חם וכדו' שכל בנ"א אוכלין או שותין אותם סמוך לבישולן וחימומן, הוי ההבאה המשך להעבדות של הבישול והחימום שלא יתקור, ובזה י"ל דגם להב"ח שרי ודו"ק. ולזה נראה שיש מקום בכה"ג לסמוך על הלחם ושמלה הנ"ל שמקיל לגמרי ודו"ק".

(ג) עי' הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י') – "המנהג להתיר לאשתו נדה, לעשות קפה בפני בעלה".
 (ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"א) – "היינו דווקא בשתיה שכבר מוכן, ומזגה לתוך הכוס או צלחת בפניו, ויש בזה קירוב דעת. אבל תיקון אוכל, או תיקון שתיה, כגון להכין הקפה בפניו להמזוג המים, ואח"כ הקפה סוכר וחלב, היינו רק תיקון אוכל בעלמא ומותר. כן מוכח מהחכמ"א ע"ש. שלאחר שהביא להחמיר לא להניח בפניו מאכלו, כתב וז"ל וכל תיקון דמאכל לכולי עלמא מותר דאין זה אלא דרך עבדות עכ"ל. היוצא בזה, שאם הקפה כבר מוכן יש להחמיר לא למזוג הקפה לתוך כוס בפניו, אבל אם עדיין אינו מוכן, מותר לה לעשות הכל בפניו ובלבד שבסוף לא הניחו בפניו".
 הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "I heard from Rebbe - that during yemi nidda, a women - should not pour ready made coffe in front of her husband, even thought she doesn't place it in front of him. However, she can make the coffee in front of him by pouring into his cup first the water, then instant coffee, sugar, and milk. Is this correct? R' Y. Berkovits wrote: Correct."

ד. עשיית תה (tea).

1. לכו"ע אסור.
- (א) חזקת טהרה (ס"ק ל"ח) – "וכוס תה או קפה אפשר דלכו"ע אסור הואיל וצריך תיקון".
2. לכו"ע מותר.
- (א) באר משה (ח"א סוף סי' מ"ו).
- (ב) בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה, עמ' ס"ז) – לשונו לעיל גבי אם מים נכלל.
- ה. מר"מ – באר משה (ח"א סוף סי' מ"ו), ששבה"ל (ס"ק ב', "במזיגה יש שני פירושים").

מא | מזיגת הכוס, ולהניח לפניו – מזיגה עם הושטה אסור, או מזיגה או הושטה אסור.

א. מיקל.

1. ראים (סי' כ"ו) – "פי' מזיגת הכוס ומושטת לו אבל מזיגה בלא הושטה שרייא, דהא שרינן התם כדאמרין מחלפא ליה בשמלא, ומנחא ליה אשרשיפא, ואחרי שאין איסור אלא בהושטה והזכירו מזיגת הכוס למדנו שאין איסור אלא כששניהם יחד מזיגה והושטת כוס מזיגתה בלא שינוי".
2. הג' מיימוניות (איסורי ביאה פרק י"א הל' י"ט אות נ') – "וכתב רא"ם ...".
3. עי' טור (סעי' י') – "שאסורה למזוג לו הכוס ולהניחו לפניו על השלחן".
4. עי' מחבר (סעי' י') – "שאסורה למזוג הכוס, ולהניחו לפניו על השלחן".
5. סד"ט (ס"ק י"ח) – "אין להחמיר בזה".
6. בירור הלכה (יו"ד סי' קצ"ה עמ' ס"ז) – "לדידן דנקטינן (כב"ח וש"ך ושאר אחרונים ושפיר סתם כן בליקוטי דינים) דדוקא מזיגה והנחה על השולחן יחד אסור".

ב. גם בהגשה לבד יש להחמיר.

1. ס' התרומה (סי' פ"ט) – "אומר מורי רבינו שאין משם ראייה לאסור אלא בהושטת כוס של יין שהוא דברי חבה".
2. לבוש (סעי' י') – "וכן אסורה להניחו לפניו על השלחן אפילו הוא מזוג כבר על ידי אדם אחר".
3. ב"ח (ס"ק ט') – "לפי מה שכתבתי בשם רא"ם דמזיגה בלא הושטה או הושטה מותר אפילו בלא שינוי, הכא נמי בקערה דליכא אלא הושטה דשרי ... והכי נקטינן ... להביא הקערה המיוחדת לבעלה אסורה להביא".
4. ש"ב (ס"ק י"ג) – "כתב הב"ח מ"כ בדרשות מהר"ש מאוסטרייך ... למ"ש הגמ"י בשם רא"ם דמזיגה בלא הושטה או הושטה בלא מזיגה מותר אפי' בלא שינוי ה"ה בקערה דליכא אלא הושטה דשרי ... והכי נקטינן אבל להביא קערה המיוחדת לבעלה אסורה".
- (א) פשט בש"ב (ס"ק י"ד) – מחה"ש (ס"ק י"ד, "חומרא בעלמא"), פרי דעה (שפתי לוי ס"ק י"ג), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"א).
5. מקור חיים (ס"ק מ"ה, תפארת צבי ס"ק א', ס"ק ח') – "אפילו לא מוזגה כלל אסורה להניחה על השולחן הכוס לפניו בלי שינוי אי הכוס מיוחד לבעלה".
- (א) אמנם הוא פסק להחמיר רק ביין, עי' לעיל.
6. הו"ד בדר"ת (ס"ק מ"ג).
- (א) אמנם הוא פסק להחמיר רק ביין, עי' לעיל.
7. קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י"ב) – "לא תמזוג לו כוס יין בפניו או להביאו לו ולהניחו לפניו על השלחן".
- (א) אמנם הוא פסק להחמיר רק ביין, עי' לעיל.
8. מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק י"א) – "ונכון להחמיר אף בהנחה על השלחן לבד כשאין בו השינוי".
9. ערה"ש (סעי' י"ג) – "וכן להושיט את הכוס זל"ז אסור".
10. אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' קצ"ו) – "דנוהגים להחמיר כהב"ח".
- עי' אג"מ (מסורת משה יו"ד סוף אות קל"ד) – "ושאל אם שלא בפניו מותר למזוג, והשיב רבינו שהש"ך בס"ק י"ד מזכיר שהב"ח מחמיר אם מוזג שלא בפניו אם מניחה על השולחן בפניו, ולמעשה כדאי כך להחמיר".

11. עי' הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ג, משמרת הטהרה פרק ח' הע' רכ"א, סי' קצ"ה הע' רל"ד, הע' רל"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"א) – "מזיגת בלא הושטה או הושטה בלא מזיגה – בין אסור, אבל בשאר משקין או אוכלין בקערה המיוחדת לבעלה – מעיקר הדין אין איסור בזה, משום שקיי"ל כהפוסקים הסוברים שהאיסור רק בין, אבל כיון שאפשר למזוג בשינוי, יש לעשות שינוי לחוש לפוסקים האוסרים גם בשאר משקין, וכן הדין במזיגה שלא בפניו והנחה בפניו, שראוי לעשות בשינוי".
12. ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ד ד"ה ולמעשה, סיכום אות א') – "ונוהגים להחמיר בין אף במזיגה בפניו לבד אע"פ שרחוק ממנו, ואף בהושטה בפניו לבד בלא מזיגה ... וכן בשאר מאכלים ומשקין ... יש מקום להחמיר שלא להניח לפניו לבד".
13. פרדס שמחה (ס"ק ל"ז) – "ה"ה דאסורה להביא לפניו מאכל".
14. חוט שני (ס"ק י"ב ד"ה ולדעת, אות ד') – "הושטה בלא מזיגה אסור".
15. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ז) – "להלכה אוסרים בנדה בפני, בין מזיגה ובין הושטה".
16. נטעי גבריאל (פרק כ' סעי' ב') – "נקטינן להלכה שגם מזיגה אסורה בלא הושטה והושטה אסורה ללא מזיגה".
17. מראה כהן (עמ' ע"ג אות ג') – "איסור זה הוא בין כשהכוס או הצלחת לפניו והיא מוזגת בה או מניחה בה מאכל, ובין כשהכוס או הצלחת מלאה מכבר והיא מגישה אותה אליו".
18. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ע"ט, ריש עמ' פ"ג).
19. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"א) – לשונו לקמן.
20. דרכי טהרה (עמ' נ"ב) – "ויש אוסרים אף באחת מהפעולות הנ"ל, דהיינו מזיגה לחוד, או הושטה לחוד וכך נוהגים".
21. יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט').
22. פתחי דעת (פרק ח' סעי' י"ח, סעי' י"ט).

ג. מר"מ.

1. בדה"ש (ס"ק ק"ל) – "שיש להקל בזה לעת הצורך בהגשת מאכלים כיון שבלאו הכי יש מקילים במאכלים בכל ענין ... אבל בין יש להחמיר".

ד. מזיגה לבד.

1. מחמיר [בפניו] – לבוש (סעי' י'), מקור חיים (ס"ק מ"ה, תפארת צבי ס"ק א', ס"ק ח'), "דאף המזיגה בלא הושטה איכא איסור מזיגת הכוס אי הוה בפניו", הו"ד בדר"ת (ס"ק מ"ג), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י"ב, לשונו לעיל), ערה"ש (סעי' י"ג, "וכן ליצוק יין מקנקן לתוך הכוס אסורים זל"ז"), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' נ"א), ששבה"ל (סיכום אות א', לשונו לעיל), חוט שני (ס"ק י"ב ד"ה ולדעת, אות ד'), "ונראה להחמיר דמזיגה בלא הושטה אסור", קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ז, לשונו לעיל), דרכי טהרה (עמ' נ"ב, לשונו לעיל), נטעי גבריאל (פרק כ' סעי' ב', לשונו לעיל), הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני [לשונו לקמן], זרע שמואל הע' שנ"א, "שאנו נהגו להחמיר נגד הרא"ם בהנחה בלי מזיגה, ה"ה להחמיר במזיגה בלי הנחה. שלא מצינו שהנחה יותר חמור מהמזיגה").
2. מיקל – מראה כהן (עמ' ע"ג אות ד'), "אולם מותר לאיש להביט באשתו בשעה שממלאת משקין לתוך כוסו שאינה לפניו, ובלבד שלא תגיש לפניו את הכוס", עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ', "minority of Poskim, she may not pour him a cup").
3. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ד, "מותר לאדם לראות את אשתו בשעה שממלאת משקין לתוך כוסו שאינה לפניו, ובלבד שלא תגיש לפניו את הכוס"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ג, לשונו לעיל), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ב, חוקת הטהרה הע' פ"ג, "בדבר השאלה האם מותר למזוג כוס בפניו ורחוק ממנו. תשובה: נראה דבכי האי גוונא שהכוס רחוק ממנו מותר לה למזוג כוסו, ובלבד שלא תגיש לפניו את הכוס").

ה. הנחת המאכל בצלחת כשהוא רואה [היא נותנת האוכל בקערה כשהוא רואה, והוא לוקח את הקערה לבד מהשיש] – למחמירים לעיל.

1. מיקל.

- (א) ששבה"ל (ס"ק ח' ד"ה ולמעשה, סיכום אות א') – "אבל ליתן לצלחת שלו אפילו לפניו אך אינה מושיטה בפניו אין מקום להחמיר לכ"ע, ואע"פ שהמחמיר קדוש ייאמר לו, אך ע"פ הלכה א"צ להחמיר בנתינה לבד רק בהושטה לבד".
- (ב) חוט שני (ס"ק י"ב אות ח', עמ' שנ"ח אות ז') – "הכנת המאכלים בקערות מותר, אבל הבאת הקערות לשולחן לפניו אסור".
- (ג) נטעי גבריאל (פרק כ"א סעי' ו', הע' י"א) – "אם הצלחת אינו מונח לפני הבעל, מותרת האשה להניח בהם מאכלים ואדם אחר יגיש לפניו, או שתגיש בשינוי [כן נראה דלא אסרו רק הושטה לפניו, אבל להשים בקערה אין איסור, לפי שחשש קירבה אינו אלא בהגשת אוכל לפניו]".
- (ד) משמרת הטהרה (ס"ק ק"ה) – "וי"א שאף הורקת המשקה מהקנקן לתוך הכוס חשובה כמזיגה. ובשאר משקין או במאכלים דבלא"ה רוה"פ מקילין יש להקל בזה והמחמיר תע"ב".
- (ה) עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ג).
- (ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני, זרע שמואל הע' שנ"ד) –

"During yemi nidda, can a husband send his plate down the table (by his kids) to his wife to put some salad on his plate and then be sent back to him? R' Y. Berkovits wrote: Its muter - we don't find anyone assuring this. She can then place it near him, just not directly in the area where his plate belongs. מעיקר the only thing that is assur is for her to pour a drink in his cup in his presence, and then place it in

front of him. Similarly with food, she can't put food in his plate in his presence and then place it in front of him. We are also noheg to be machmir that she shouldn't place food or drink in front of him, even if he didn't see it poured in his presence. We are also noheg that she shouldn't pour a drink in his presence, even if she won't place it in front of him. However, to be machmir that she shouldn't put food in his plate in his presence, even though she won't place it in front of him, is a bit too much".

2. מר"מ.

(א) **חכ"א** (כלל קט"ז סעי' ז') – "וליתן הקערה עם התבשיל על השולחן אם גם בני הבית אוכלין מן הקערה פשיטא דיותר אבל קערה עם מאכל לבעלה לבד יש לאסור דהוי דומיא דמזיגת הכוס (ש"ך ס"ק י"ג) ומכל מקום אם אין לו מי שישמשנו יש להקל ובלבד שלא תתן המאכל בקערה בפניו (עיין סדרי טהרה)".

(ב) **ולענין שתיה**: יש מחמירים [הגר"י ברקוביץ שליט"א, לשונו לעיל]. ויש מקילים [משמרת הטהרה, לשונו לעיל].

ו. פרוסת המוציא.

1. מיקל – **הגר"ש** זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ג, לשונו לעיל), **ששבה"ל** (ש"ך ס"ק י"ד ד"ה פרוסת, סיכום אות א'), "פרוסת המוציא מסתבר דיותר להניח לפניו", **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' פ"ג).

(א) **הגר"מ** ש"ש קליין שליט"א (הנהגה כהלכה פרק ט"ז הע' ל"ה) – "ובשבט הלוי ... **וביאר** דזה צירוף די"א דבאוכלין אין כלל איסור וגם להאוסרין זהו בתבשיל ולא בלחם וגם הכא מה ששולח אינו לחיבה אלא כיון שיצאה ממנו בהמוציא צריך שתטעם מזה לכך דווקא בזה הקיל ולא בשאר אוכלים".

2. מחמיר – **חוט שני** (הנהגה כהלכה פרק ט"ז הע' ל"ה), **נטעי גבריאל** (פרק כ"א סעי' י"ב), "כשמחלק פרוסת המוציא, יניח לאשתו ביד שמאל או קצת רחוק ממנה".

ז. **אינו מתוקן**, כמו תה בלי סוכר.

1. מיקל.

(א) פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' נ"ז) – "יותר להגיש כוס משקה שעדיין לא מוכן לגמרי כגון להגיש כוס תה או קפה שאין בו עדיין סוכר כשרגיל לשתות דוקא עם סוכר, או כוס קפה בלי חלב כשרגיל לשתות עם חלב. ואפי' אם דרכם תמיד שמגישים המשקה בלי סוכר וחלב וכל אחד מוסיף הסוכר והחלב לעצמו ג"כ מותר. וכן מותר להגיש את הסוכר והחלב דזה רק דבר המתקן המשקה".

(ב) **חוט שני** (ס"ק י"ב אות י"ז) – "אין איסור להושיט לפניו משקה או מאכל שעדיין לא מוכן לגמרי. ולכן מותר להגיש לו בפניו תה או קפה שאין בו עדיין סוכר, **דאין זה דרך חיבה**".

(ג) **לבושי עז** (תמצית ס"ק ט') – "היינו דוקא בדבר המתוקן לאכילה, אבל תה בלא סוכר שרי **דהוי שינוי**".

(ד) **סוגה בשושנים** (פרק ה' סעי' ה') – "מסתבר דמותרת האשה למזוג ולהביא לבעלה אפילו בפניו ובלי שינוי כוס תה או כוס קפה שחסר בו סוכר או חלב ואינו מוכן עוד לשתיה".

(ה) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ').

(ו) **פתחי מגדים** (פרק ג' סעי' פ"ז) – "ומסתבר שאם דרכה להגיש לו באופן זה, וכגון שיש סוכר על השלחן וכל אחד ממתיק לעצמו, שאינו חשוב בכגון זה כחסר תיקון".

1. **שאם דרכה להגיש לו באופן זה**.

א. מחמיר – **פתחי מגדים** (פרק ג' סעי' פ"ז, לשונו לעיל), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קנ"ט),

ב. מיקל – פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' נ"ז, לשונו לעיל).

ג. לכאורה תלוי בהטעמים.

2. מחמיר.

(א) **שבט הקהתי** (ח"ב סי' רס"ב) – "להושיט לבעלה מלח ... דאסור להושיט אוכל אע"פ דאינו נאכל בפני עצמו אלא עשוי למתק האוכל".

3. מר"מ – **נטעי גבריאל** (פרק כ' סעי' ו').

(א) **בדה"ש** (סעי' י' ב' ד"ה חוץ, עמ' רע"ז) – "ויש להסתפק במשקה או מאכל שאינו רגיל לאוכלו כמו שהוא שדרכו לתבלו במלח או בסוכר וכה"ג מי אסורה להגישו לפניו דאולי לאו דרך חיבה הוא כ"כ כיון שמחוסר תיקון, וצ"ע".

ח. **האם מותר לאשה להוסיף סוכר**, וכדו'.

1. מחמיר.

(א) עי' **באר משה** (ח"ו סי' קמ"ד) – "ונכון להתרחק ... אבל לעת צורך גדול כגון במקום חולה וכיוצ"ב בודאי הכל שרי".

(ב) **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב סוף הע' רי"ב) – "ופשוט דאם כוס טה או קפה מונח לפניו דאסור לה להוסיף בשבילו סוכר או חלב".

(ג) **משנת יוסף** (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות ג').

(ד) **חוט שני** (הנהגה כהלכה פרק ט"ז הע' כ"ו).

(ה) **בדה"ש** (ס"ק קכ"ח) – "שאם המאכל שהוגש כבר לפניו חסר מלח או תבלין אסור לה לתקן המאכל [אלא אם כן תעשהו על ידי איזה שינוי וכדאיתא בסמוך דעל ידי שינוי מותר]".

(ו) **סוגה בשושנים** (פרק ח' הע' י"א) – "דה"ה התה או קפה, שאסורה ליתן בתוכם סוכר וכן חלב בפניו".

(ז) **יסוד הטהרה** (פרק ב' הע' ט') – "וכן להוסיף חלב לקפה העומד לפני בן הזוג".

- (ח) עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ"א, עי' עמ' פ"ג).
- (ט) נטעי גבריאלי (פרק כ' סעי' ז', פרק כ"א סעי' ט') – "מאכל שמוכן לפניו אסורה לתבל או למתק לפניו, שכל תוספת בהכנה לאכילה ושתייה הוי דרך חיבה, ואפילו אם כבר ראוי לאכילה אסור להוסיף מטעמים".
2. מיקל.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס') – "מותר לאשה לתת סוכר או חלב בכוס תה או קפה המונח בפניו וכן מותר להם להניח קוביות קרח בכוס שלפני השני ואין זה חשיב מזיגת הכוס".
3. מר"מ – לבושי עז (תמצית ס"ק י', "אם הביא הבעל לעצמו תה בלא סוכר, יש לדון אם מותר לאשה לשים לו סוכר, דאפשר דהוי כמזיגה").
4. להניח קוביות קרח (ice cubes) בכוס שלפני אשתו.
- (א) מחמיר – עי' באר משה (ח"ו סי' קמ"ד, לשונו לעיל), נטעי גבריאלי (פרק כ' סעי' ח').
- (ב) מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס', לשונו לעיל).

ט. אם התחילה האשה לעשות בפניו.

1. צריך לצאת – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' י"ב, "אם התחילה האשה לעשות בפניו ... מחוייב הבעל לצאת תיכף ומיד כדי שתעשה שלא בפניו"), ויען יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות ב', "אם הבעל רואה שאשתו מתחלת למזוג הכוס בפניו או להציע מטון, מסתבר דצריך לצאת כדי להנצל מלעבור על אזהרת חכמים").
- י. אשה נדה להגיש לבעלה בקבוק שתיה שיכול לשתות ממנה או לשפוך לכוס.
1. אבני ישפה (אהל יעקב ז' תשרי תשע"א) – "חקרת מה ההלכה אם מותר לאשה נדה להגיש לבעלה בקבוק שתיה שיכול לשתות ממנה או לשפוך לכוס. ונראה שתלוי איך דרך הבעל לשתות, והיינו אם רגיל לשתות ישר מן הבקבוק הוי כמו מזיגת הכוס ואסור להגיש לו בקבוק שתיה. אבל אם דרכו לשפוך מן הבקבוק לכוס, הרי הוא עושה בעצמו מזיגת הכוס, ומותר לאשתו להגיש לו הבקבוק שתיה".

יא. ליל הסדר: מזיגת יין בליל הסדר.

1. מחמיר.
- (א) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"ג) – "לכן יש ליזהר בליל פסח שהוא ימזוג כוס שלו והיא כוס שלה או אחר ימזוג כוס שניהם, ואפילו אינו מזוג בפני אסור לשלוח לה לבד כוס משקה".
- (ב) עי' ששבה"ל (סוף ש"ך ס"ק י"ד) – "שינוי מהני בין במזיגה ובין בהושטה, אך במזיגה צריך שינוי גדול כגון שתמזוג בריחוק מאד שלא כרגיל ואח"כ יקח בעצמו, ובליל פסח שנוהגים למזוג לבעה"ב, תמזוג בריחוק מעט".
- (ג) נטעי גבריאלי (פרק כ' סעי' י') – "וכן בליל פסח אסורה למזוג הכוס אלא אחר ימזוג כוס של שניהם, ואם אין שם אחר מי שימזוג להם הכוסות, אז ימזוג כל אחד כוסו לעצמו".
- (ד) חוקת הטהרה (סעי' פ') – "בליל הסדר יש להזהר שלא ימזוג את הכוס של יין זה לזה בזמן נדוטה, אף שנוהגים בלילה זו דרך חירות".

מב. היתר: שלא בפניו - יש ג' היתרים. (א) שלא בפניו. (ב) ביד שמאל. (ג) על הכר או הכסת.

א. עוצם עיניו.

1. מיקל – עי' עזר מקודש (אה"ע סי' כ"א סעי' ה'), "וכן אם עוצם עיניו בשעת ההצעה, ובשעת הבאת האוכלים והמשקים להשלחן אולי על ידי זה אין עוד חשש לכ"ע".
2. מחמיר – ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ב', לשונו לקמן), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק ט"ז הע' ז'), מראה כהן (פרק ה' הע' מ"ט, לשונו לקמן).
3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "יש להסתפק").

ב. החזרת פנים.

1. מיקל.
- (א) חוקת טהרה (דרך ישרה אות ג') – "לענין חליצת תפילין דאסור בפני רבו מפני אימתו אמרינן דאם יפנה לצד אחר שפיר דמי ... הה"נ בנ"ד לענין חבה כל שפנתה לצד אחר תו לא שייך חבה".
- (ב) בדה"ש (ס"ק רנ"ה) – "ונראה שאם מחזיר עצמו לאחוריו מותר לה להניחו על השלחן ואינו צריך לצאת מן החדר אלא כל שאינו רואה מעשיה אינו דרך חיבה ומותר".
- (ג) נטעי גבריאלי (פרק כ"א סעי' ה') – "הבעל יכול להפוך פניו מהשלחן ואז יכולה להניח המאכל או המשקה כרגיל, ומועיל גם אם יושב אצל השלחן".
2. מחמיר.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ה).
- (ב) ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ב') – "ולא מהני עצימת עינים או החזרת פנים אם מרגיש שעושה עבורו".
- (ג) מראה כהן (פרק ה' הע' מ"ט) – "ונראה דאסורה למזוג לפניו את הכוס או להגיש לפניו את האוכל אף אם עוצם עיניו או מחזיר פניו. ויל"ע אם עומד מרחוק והיא מגישה את המאכל למקומו אם שרי כשמחזיר את פניו".

3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ו', "יש להסתפק").

ג. דכשאחד מהם ישן.

1. מיקל – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "מקרי שלא בפניו"), נטעי גבריא (פרק כ' סעי' י"ב).

ד. רואה שמנחת במקומו והוא אינו יושב במקומו.

1. מחמיר.

א) חוט שני (ס"ק י"ב אות י"ד) – "אם הוא יושב בפניה אחת של השולחן, במקום שאין עתיד לאכול שם, והיא מכינה המאכלים על מקומו שיאכל שם, הרי זה בכלל 'מזיגת הכוס' ואסור ... ואמנם אם היא מניחה האכלים במקום שנמצא שם, ואין הוא עתיד לאכול שם, אין זה בכלל האיסור, כיון שאינו עתיד לאכול שם".

ב) לבושי עז (תמצית ס"ק י"א) – "אם רואה שמנחת במקומו והוא אינו יושב במקומו, ג"כ אסור".

ג) נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' ד') – "אם הבעל באותו חדר ורואה שמניחה המאכל או המשקה על מקומו, אסור דאיכא חיבה".

2. מיקל.

א) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ה).

ה. היא בחדר אחר ומוזגת ורואה אותה.

1. נחשב כפניו – ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ב', "ולא מהני ... ואפילו היא בחדר אחר ורואה אותה"), חוט שני (ס"ק י"ב אות י"ג, "שהוא נמצא בחדר אחר, והוא רואה שהיא מוזגת, מיקרי בפניו ואסור"), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ז').

ו. מר"מ.

1. חוט שני (ס"ק י"ב אות י"א) – "ואם הבעל נמצא במקום שמוזגת הכוס אבל אינו רואה שמוזגת, מיקרי שלא בפניו ומותר. וה"ה אם הוא יושב בכיוון אחר ממנו הרי זה נחשב שלא בפניו ומותר".

2. לבושי עז (תמצית אות ח') – "דוקא במשקה, אבל במאכל ליכא נפ"מ בזה, דאף שמניחה בצלחת שלא בפניו, מ"מ כיון שהניחה לפניו הוי חבה. פר"ד".

מג. היתר: ביד שמאל.

א. בזה"ז.

1. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' ס"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ט'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שניו, "שזה דווקא בזמניהם שהיה להם קפידה להשתמש דווקא עם יד ימינה. וגנאי הוא להניחו לפניו ע"י יד שמאלה. אבל בזמנה"ז שאין קפידה כלל כשהיא טהורה להשתמש דווקא עם יד ימינה, א"כ אין כאן שום היכר מה שהשתמשה עם יד שמאלה").

2. מיקל – מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"א אות ג', "דלמה לא תתן לו על ידי שינוי כגון ביד שמאל וכדומה"), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ג, "אף מי שאינו שם לב אם נותנים לו ביד ימין או שמאל אעפ"כ נתינה ביד שמאל חשיב להיכר"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ג), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ה'), ששבה"ל (סיכום אות ב'), עמק התשובה (ח"ו סי' שע"ח ד"ה וראוי ליהדר באותו), חוט שני (ס"ק י"ב אות י"ז, שעה"צ ס"ק ס"ב), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ו), סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' י"ח), יסוד הטהרה (פרק ב' סוף סעי' ט'), מראה כהן (עמ' ע"ג אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ד), פרי טהרה (סעי' ל"ז), נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' ב', סעי' י"ב), סתימת הפוסקים.

ב. אם צריך להחליף בפניו.

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ג אות ח', "מש"כ בערוך השלחן ... נראה דזה אינו, דכיון שבדרך כלל גישה בימין ועכשיו מגישה בשמאל שפיר דמי דמקרי שינוי, ושרי"), בדה"ש (ס"ק קל"ז, בי' ד"ה כגון).

2. מחמיר – לבושי עז (תמצית ס"ק ו', "החלפת המשקה מיד ימין ליד שמאל, לא מהני אלא אם תחליף בפניו מיד ליד").

3. מר"מ – ערה"ש (סעי' ט"ו, "כשהיא עושה ע"י שינוי מותר כגון שמחלפת את הכוס מידה הימנית שנושאת את הכוס בו לידה השמאלית ומעמידה לפניו"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קפ"א).

ג. איטר יד (lefty).

1. ביד ימין – באר משה (ח"ב סי' ה' אות י"ב), הגר"ח ק' שליט"א (קונ' איש אטר אות ס', "מסתבר דבתר דידה אזלי"), בדה"ש (ס"ק קל"ו), פרדס שמחה (ס"ק ל"ט), חזקת טהרה (ס"ק מ"ב), סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' י"ט), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ו), מראה כהן (עמ' ע"ג אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ"ה), פרי טהרה (סעי' ל"ז), נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' ג'), הגר"י מצגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ד כסליו תשס"ט, לשונו לקמן).

ד. שולטת בשתי ידיה (ambidextrous).

1. צריך שינוי אחר – באר משה (ח"ב סי' ה' אות י"ב, "ואם היא שולטת בשתי ידיה אז תעשה היכר ושינוי אחר"), חזקת טהרה (ס"ק מ"ב).

2. תביא בידה אחת ומחלפת בידה השנייה ותניחם לפניו – בדה"ש (סעי' י' בי' ד"ה כגון), נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' ג', "תביא בידה אחת ומחלפת בידה השנייה ותניחם לפניו").

3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' כ'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קפ"ג).

ה. כשיש לה מכה בשמאל.

1. מחמיר, לא מהני שמאל להיכר – ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ב').
2. מיקל – הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י"ב אות ד', "מהני").

מד] היתר: על הכר או הכסת.

א. על השלחן, רחוק ממנו קצת: האם זה נכלל בהנחה על כר וכסת.

1. במאכל מיקל.
- (א) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ב') – "ונהגו שמניחה לפניו ביד שמאל או שמניחה הקערה שלא בפניו ממש רק מן הצד".
- (ב) בדה"ש (ס"ק קל"ח) – "מותר לה להגיש הקערה ולהניחו על השלחן שלא בפניו ממש אלא רחוק ממנו קצת והוא צריך להזיזו למקומו".
- (ג) ששבה"ל (סיכום אות א', ס"ק ב') – "אין צריך להחמיר ... כשאינה מניחה לפניו אלא בריחוק ... וגם כשאין מקום לידו מהני כשמניחה בריחוק".
- (ד) חוט שני (ס"ק י"ב אות י"ח) – "מותר להגיש לפניו ... בריחוק ממנו קצת".
- (ה) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' קע"ז).
- (ו) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ו) – "מרוחק קצת (ולא צריך להיות במקום שהוא צריך לקום לקחתו)".
- (ז) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ב) – "ודי להניחו קצת במרחק".
- (ח) סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' כ"א).
- (ט) טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ה').
- (י) מראה כהן (עמ' ע"ג אות ב') – "וכתבו הפוסקים שבזמננו אפשר להתיר להגיש את המאכל בריחוק מקום באופן שיש שינוי הניכר".
- (יא) יסוד הטהרה (פרק ב' סוף סעי' ט').
- (יב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ה).
- (יג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ו) – "למעשה".
- (יד) פרי טהרה (סוף סעי' ל"ז).
- (טו) נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' ב', סעי' י"ב) – "מותרת להגיש לפניו ע"י שינוי כגון שמנחת רחוק מעט והבעל צריך לקרב אליו קצת".
- (טז) חוקת הטהרה (הע' פ"ג).
- (יז) פתחי דעת (פרק ח' סעי' כ"א) – "במקום מרוחק מההבעל בצורה ניכרת".

2. ביי.

(א) מיקל – סוגה בשושנים (פרק ח' הע' כ"א).

(ב) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ה, "אסור לה להגיש לו כוס של יין אפילו בריחוק מקום").

(ג) מר"מ – בדה"ש (ציונים ס"ק רנ"ט, "בשערי טוהר ... לא הוזכר שם כן אלא בקערה ולא בכוס יין ואולי לא נהגו להקל כן אלא במאכלים כיון שבלא"ה יש סוברים דליכא איסורא במאכלים ... וצ"ע").

ב. בפני אחרים.

1. מיקל [שלא צורך שום שינוי] – מאירי (כתובות דף ד'; "ויש מתירין אף במזיגת הכוס בהושטה בפני אחרים והדברים נראין שלא נאסר אלא מחשש הרגל עבירה"), אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב הע' ר"ח).
2. מחמיר – עי' ריטב"א (כתובות סוף דף סא, "ומ"מ נראה דכל היכא דאיכא בני חבורה דנחזי [נ"א: דשתו] מינייהו מותרת למזוג כוס ולתת לפניו, ועם כל זה ראוי להחמיר בזמן הזה"), ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ב', "אבל מה שיש עוד אנשים עמם אין בו היכר כיון שהאיסור בזה הוא בעצם המעשה"), סתימת שאר פוסקים.

ג. בדיעבד.

1. מיקל, מותר לו להנות מזה.
- (א) ששבה"ל (ס"ק ג', סיכום אות ג').
- (ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ"ב).
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שמ"ט).
2. מחמיר [כמו כל איסורים], שתחזור ותעשה שינוי.
- (א) חזקת טהרה (תוספת טהרה אות קנ"ו) – "בדיעבד אם מזגה לו כוס בלי שינוי או שהציעה לו מטתו לא ישתה ולא יישן עד אשר תחזור ותעשה שינוי, עי' בשבת ל"ח לענין עבר ושהה, ועיין בשו"ע או"ח סימן רנ"ג ס"א, ונ"ל דהה"נ כאן נידון כבשם הואיל ועבר על איסור דרבנן, ואפשר דכאן אפילו בשוגגת ראוי להחמיר הואיל ובידה לתקן שתחזור ותעשה שינוי, וד"ל".
- (ב) הגר"ח שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות א') – "יעבור את זה לכוס אחר".
- (ג) משמרת הטהרה (ס"ק קי"א).
3. דעת הגריש"א זצ"ל.

- (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ד) – "מותר לו להנות מזה, דלא מצינו שחכמים אסור ליהנות אחרי שכבר עשתה איסור".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות י"ד) – "הושיטה לו את הכוס או המאכל באיסור, יש לדון שיכול להציל ע"י שלא ישתה ושלא יאכל, או ע"י שיחזירנו למקום אחר ושוב יקחנו".
- (ג) מר"מ – הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה שעה"צ ס"ק רנ"ז).
4. מר"מ – משנה הלכות (ח"ט סי' קפ"ז, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' ס"ו), בדה"ש (סעי' י' בי' ד"ה שאסורה, עמ' רע"ח, "צ"ע"), טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ג), חוט שני (ס"ק י"ב אות ט' [רק דפו"י], הנהגה כהלכה פרק ט"ז הע' כ"ז, הע' כ"ט), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ט"ז, "וצ"ע"), פרדס שמחה (ס"ק ל"ז אות ה', "מותר לשתות, ועדיין קצ"ע לדינא"), נטעי גבריאל (פרק כ' סעי' י"ד, פרק כ"א סעי' ז').
- (א) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ח) – "גם במזיגה והושטה, מהני מעיקרא דדינא העברה לכוס שני".

מה] להציע מטתו - סעיף י"א.

א. הצעת הכרים וכסתות.

1. מיקל, הוי דין שפחות – תוס' (כתובות דף ד: ד"ה הצעת, "נראה לר"י דהצעת המטה דהכא היינו פריסת סדינין שהוא דבר של חיבה אבל הצעת כרים וכסתות שאינן דברים של חיבה שרי לנדה"), מחבר (סעי' י"א, "ודוקא פריסת סדינים והמכסה שהוא דרך חבה, אבל הצעת הכרים והכסתות שהוא טורח ואינה דרך חבה, שרי"), לבוש (סעי' י"א), מקור חיים (ס"ק מ"ח, "ואחריהם נמשכו כל הראשונים ואחרונים"), ח"א (כלל קט"ז סעי' ח'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"א), מלבושי טהרה (סעי' י"ז), ערה"ש (סעי' י"ד), טהרת ישראל (סעי' ל"ט, "והמחמיר לעצמו תע"ב"), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"ד), בדה"ש (ס"ק קמ"ו), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ז, "הצעת הכרים מותרת גם בכרים שלנו שאין בהם טורח"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ז), טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ז'), ששבה"ל (סיכום אות א'), חוט שני (ס"ק י"ג אות א'), מראה כהן (עמ' ע"ח), פוסקים.
2. יש להחמיר – לחוש"ש (לחם ס"ק כ"ה, "ונראה דיש להחמיר"), בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות כ"ה, "אסור להציע לו מטתו בפניו. ודוקא פריסת הסדינים והמכסה שהוא דרך חיבה, אבל כרים וכסתות שהם טורח ואינם דרך חיבה שרי. וכתב הרב לחם שמלה כי לדעת כמה פוסקים גם בזה אסור, עיין שם. ונראה לי דנכון להחמיר בזה היכא דאפשר").
3. מר"מ – פרי דעה (שפתי לוי ס"ק ט"ו, "וצ"ע"), דרכי טהרה (סוף עמ' נ"ג, "בסידור מזרונים קלים או כרים וכד', אין כיום גדרים ברורים מתי הוא טורח ומתי חיבה, ולכן ראוי להחמיר ולאסור סידורם בפניו"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ג).

ב. בזמן הזה, כדי שיהיה החדר מסודר.

1. מיקל.

- (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ח') – "סידור המטה בזה"ז אינו בכלל איסור הצעת המטה בפני בעלה, מכיון שאינו ענין של חביבות".
- (ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ו' ס"ק ו') – "כיום כל הצעת המטה היא דרך טורח ולא דרך חיבה, ומותר לאשה להציע את מיטת בעלה אפילו בפניו וכן להיפך".
- (ג) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ז) – "וכל זה כשמציעה המטה לשכב עליה, אבל לאחר שינה מותר לה להציע הסדינים והמכסה לסדר את המטה, שיהיה הבית נאה ומסודר".
- (ד) חזקת טהרה (תוספת טהרה אות קנ"ז, עי' עמק התשובה ח"ו סי' שע"ח ד"ה וראוי לידע) – "סתם הצעת המטה שבש"ס היינו להכין כדי לישון, אבל לסדר המטות כדי שיהא הבית נאה אין זה בכלל הצעת המטה, עיין באו"ח סימן ש"ב במג"א סק"ו".
- (ה) ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ד') – "סידור המטה לאחר השינה נראה דשרי".
- (ו) חוט שני (ס"ק י"ג אות ג') – "מותר לסדר המטה כדי שיהיה החדר מסודר. אבל אם מצעת את המטה כדי שיהיה מוכן ללילה אסור, ואפילו אם מצעת כבר מהבוקר".
- (ז) לבושי עז (תמצית אות ד') – "לסדר המטה בבוקר כדי שיהיה הבית מסודר, אין בזה משום איסור הצעת המטה, דאין זה אלא דרך שירות בעלמא".
- (ח) סוגה בשושנים (פרק ט' סעי' י"ד) – "לסדר המטות אחרי השינה, (כעין מה שאנו מסדרים בבוקר) מותר אפילו בפניו לכו"ע".
- (ט) דרכי טהרה (ריש עמ' נ"ד) – "סידור המיטה אחר השינה אין בו חיבה ומותר".
- (י) מראה כהן (עמ' ע"ח אות ב') – "הצעת המטה שנאסרה, ענינה הכנת המטה לשינה, שדבר זה הוא מעשה של חיבה. אולם סידור המטות בבוקר לאחר השינה כדי שהחדר יראה מסודר אין בו איסור כלל".
- (יא) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ו) – "אין איסור בדבר אלא כשמציעים המטה כדי להכניסה לשכיבה, אבל לסדרה לאחר השכיבה אין איסור".
- (יב) פרי טהרה (סעי' מ"ד) – "והצעת המטה אסורה, היינו דווקא הצעה שהיא של חיבה, כגון להציע את מטתו כדי שתהא מוכנה שישכב עליו וכדומה. אבל הצעה של טורח, כגון לסדר המטה כדי שיהיה החדר מסודר – מותר".
- (יג) נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' ה') – "לאחר השינה מותרת לסדר המטה בפניו לשם יופי החדר, וכן מותרת לכסות המטה בכיסוי שקורין בע"ד ספרע"ד לנוי".

2. מחמיר.

- (א) עי' טהרת עם ישראל (מילואים ח"א לפרק י"ד אות כ"ז ד"ה וראיתי) – "וראיתי מי שכתב שסודר המטות שעושים בכל יום אינו בכלל האיסור דהוה בכלל כבודת הבית. ויש לעיין בזה, דהנה זה אין לומר דמשום דמסדרת גם שאר המטות אין סדור מטתו נחשב מעשה חבה, דעיין שם באבה"ע דיש אומרים שהאשה מחויבת בהצעת המטות של כל בני הבית ואפ"ה נחשב

לבעלה כדברים של חבה. רק זה יש לומר דבאופן שסודר מטה הוא שטחי, דהיינו שמיישרים רק המכסה שלמעלה, זה נראה דמותר כי עושים זה רק שיתראה הבית מסודר. אבל אם מסלקים המכסה והכרים כמו שהוא הדרך ושוב מסדרים המטה, נראה שזה בכלל הצעת המטה. וכ"ש אם הבעל שוכב חולה על מטתו ומסדרת ומיישרת המטה כדי שיהא שכיבתו יותר נוחה זה וודאי בכלל הצעת המטה לפניו שאסורה, אף שהאשה עסוקה גם בסודר החדר."

(ב) עי' בדה"ש (ס"ק קמ"א) – "ונראה שאף המקדמת להציע המטות בבוקר ואינה ממתנת עד הלילה מפני שרוצה בסודר הבית אסור להציע אז מטתו בפניו כיון שמכל מקום יש גם כן בהצעה זו הכנה לצורך שכיבתו".

(ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"א, פרק כ"ז הע' ס"ח) – "It seems difficult to permit a prohibition cited in the Talmud (Kesubos 61a) without a definitive source".

3. דעת הגריש"א זצ"ל.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ו אות כ"ז, משמרת הטהרה פרק ח' הע' רנ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ז) – "הצעת המטה שנאסר פירושו הכנת המטה לשכיבה, דכן מבואר במש"כ הריטב"א בכתובות דף ה' ע"ב, ולכך במסדרת המטה בבקר וכדו' [פי' שעושה ההיפך מהכנתה לשכיבה], לא מיקרי כלל הצעת המטה ושרי".

(ב) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' ס"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ו) – "אין נפק"מ בזה, ובכל אופן שמתעסקת בפניו בסידור הסדינים השמיכות או הכריות יש בזה ענין חיבה והכל אסור".

4. מר"מ – הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב הע' שנ"ה), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ג', אות ד'), חוקת הטהרה (סעי' ע"ה).

(א) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קס"א) – "מותר לאשה נדה להשים כלי המטה על מיטת הבעל בפניו, אם לא מסדרת אותם".

ג. הוא בשביל אשתו.

1. מחמיר – ס' האשכול (סי' מ"ט [ודלא כמגיה בהאשכול החדש הע' ו', שלכאורה הפסיק במקום שלא נכון, אחר תיבת הכוס, ולא קודם תיבת ואסור], "הצעת המטה ... וחזי לן מה שהיא אסורה לעשות לו גם הוא אסור לעשות לה"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י', "להציע מטתו ... כשם שהיא אסורה לעשות לו כך הוא אסור לעשות לה"), ערה"ש (סעי' י"ד, "וכ"ש שהוא אסור לעשות לה כן והפוסקים לא הזכירו זה מפני שאין דרך האיש להציע המטות"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ח), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קל"ט), חוט שני (ס"ק י"ג אות ה'), חזקת טהרה (ס"ק מ"ג), לבושי עז (תמצית אות ח'), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ג', פרק ט' סעי' כ"א), מראה כהן (עמ' ע"ח ד"ה מבואר), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק'), עי' דרכי טהרה (עמ' נ"ד, "וראו להחמיר"), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט'), פרי טהרה (סעי' מ"ה), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' א'), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ד), דיני הרחקות (סעי' י"א אות א'), פתחי דעת (פרק ח' סעי' כ"ג).

(א) רק בפניה – לבושי עז (תמצית אות ח', "בפניה"), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ד, "בפניה"), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' א', "בפניה").

(ב) מר"מ – חוט שני (ס"ק י"ג ד"ה והנה, ריש ס"ק י"ד, "וצ"ע").

2. מר"מ – קנה בושם (ח"א סי' צ', סי' צ"א אות א', "במקום הצורך נלענ"ד דאפשר להקל בזה").

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ס) – "שבאמת כיון שלא מצינו גזירה כזה בהפוסקים א"כ אין לנו לחדש גזירות מלבינו. אבל אה"נ כל דבר שהוא באמת דרך חיבה חיוב לנו להתרחק מעצמינו".

(ב) לצחצח נעליים לאשתו נדה.

1. הגר"ח שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ב אות קע"א) – "שאלה: האם מותר לבעל לצחצח הנעליים של אשתו נידה, או לא. תשובה: אין לאסור מה שחז"ל לא אסרו".

ד. ע"י שינוי.

1. מחמיר – ראבי"ה (סי' קע"ג, "והצעת המטה חמורה ממזיגת הכוס, דהותרה על ידי שינוי אפי' בפניו"), ב"ח (ס"ק ז' ד"ה ותימא, לשינוי לקמן), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ז, סוף הע' ל"ט), ששבה"ל (ס"ק א' ד"ה ופשוט, סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק קמ"ג, סי' קצ"ג ב' ד"ה וזו), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' ר"ג), לבושי עז (תמצית אות ה'), סוגה בשושנים (פרק ט' סעי' ט'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ו), פרי טהרה (סעי' מ"ד), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' ב'), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ד), דיני הרחקות (סעי' י"א אות ה').

2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ק"א).

ה. כשמתארחים במקום אחר [שאינו מיוחד לו].

1. מחמיר – אהלך בעמיתך (פרק כ' סעי' כ"ה), בדה"ש (ס"ק ק"מ), סוגה בשושנים (פרק ט' סעי' ה'), מראה כהן (עמ' ע"ח אות א', "הצעת המטה שנאסרה היא לאו דוקא במטה המיוחדת לו או לה, ולכן גם כשמתארחים במקום אחר אסורים להציע את המטות זה לזה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"א), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' כ'), דיני הרחקות (סעי' י"א אות ב').

ו. מטתו המיוחדת לו לצורך שכיבת אחר.

1. מיקל – סוגה בשושנים (פרק ט' סעי' ז', "להציע מטתו בפניו, שיהא ראוי שישכב עליה אחר, מסתברא דמותר"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ק"ב), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' כ"ב, "מותרת לפרוס סדינים על מטת בעלה עבור אורח").

2. מר"מ – בדה"ש (ציונים ס"ק רס"ג, "ולאידך גיסא מסתבר דמותר לה להציע אף מטתו המיוחדת לו לצורך שכיבת אחר ומכ"מ צ"ע בזה").

ז. עדיין לא יודע של מי המטה.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק קמ"ב), "ונראה שאסורה גם כן להציע ב' מטות אחת לו ואחת לה אף שאינו מבורר עדיין איזו מהן לבעלה כיון שידוע עכ"פ שאחת מהן היא לצורכו".
2. מיקל – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ו), "מותר לאשה להציע ב' מיטות אפי' בפניו כשאין מבורר באיזה מהן ישן הבעל", יסוד הטהרה (פרק ב' הע' ט"ו), מותר להציע מטה, אם עדיין אין הדבר ברור, שזו תהיה מטתו של בן הזוג", נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' כ"א).
3. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ט' סעי' ט"ז, "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' ק"א).

ח. מטה כפולה שפותחים אותה בלילה, (high-riser).

1. מיקל, שהוא מעשה עבדות – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"א), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' י"ח), "מותרת להוציא מטה כפולה המונח מתחת למטה (הי"י ריזע"ר) ולהכינו כראוי (אך לא להציעו), שאין זה נקרא אלא טורח".

ט. לפתוח כסא נוח (recliner).

1. מיקל, שהוא מעשה עבדות – מראה כהן (עמ' ע"ח אות ג', "אין איסור לפתוח כסא נוח כדי שהאשה תשכב עליו, דאין זה מעשה חיבה, ודומה להנחת המזרון שמותר").
- (א) יש לפקפק, ולהחמיר.

י. להסיר bedspread.

1. מחמיר – לבושי עז (תמצית אות ב', "וכן להסיר הכיסוי של המטה להכינה לשינה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"א), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' ח', "אכן לקפל הכיסוי (דאכענ"ע) עד חציו והכיסוי ישאר מקופל על המטה אסור דהר דרך חיבה").

יא. יום שבעה של ז' נקיים, שהולך למקוה בלילה.

1. עי' סעי' י"ד, לשיטות ומר"מ.

יב. שלא פניו, מותר – כתובות (דף סא.), "והצעת המטה, אמר רבא: לא אמרן אלא בפניו, אבל שלא בפניו לית לן בה".

1. עוצם עיניו.

- (א) מיקל – עי' עזר מקודש (אה"ע סי' כ"א סעי' ה', "וכן אם עוצם עיניו בשעת ההצעה"), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' י"ב, סעי' ט"ז, "שמעצם עיניו מהני").
- (ב) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ג אות ז', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ח, "ברור דלא מהני כשעוצם עיניו וכדו' ונשאר בחדר, דהוה כחוכא ואיטלולא מכל דין זה שקבעו חז"ל, ולכך כל שנמצא בחדר מקרי בפניו ואסור"), ששבה"ל (סיכום אות ב', סעי' י' ס"ק ו', "עצימת עינים או החזרת פנים לא מהני כשיודע שמכינה עבורו"), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י"ז הע' י'), דברי שלום (יו"ד סי' ע"ד, "וה"ה דאם עוצם עיניו בשעה שמציעה מיטתו לא מהני"), מראה כהן (פרק ה' הע' פ', "נראה פשוט דאם מציעה את המטה לפניו אין היתר אף שעוצם עיניו או מחזיר פניו, דסו"ס שומע ומרגיש בכך"), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ח, בה"ל אות מ').
- (ג) מר"מ – מנחת יצחק (ח"ז סי' ע' ד"ה ומה), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "יש להסתפק"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ע"א), חוקת הטהרה (סעי' ע"ד).
2. מחזיר פניו.
 - (א) מיקל – טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ז, "שהופך פניו לצד אחר באופן שאינו רואה את הצעת המטה, נחשב שלא בפניו ומותר"), חזקת טהרה (דרך ישרה אות ג'), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י"ז הע' י'), בדה"ש (ס"ק קמ"ח), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' י"ב, "וכן כשמיסב ראשו לאחור או שמעצם עיניו מהני").
 - (ב) מחמיר – ששבה"ל (סיכום אות ב', סעי' י' ס"ק ו', "החזרת פנים לא מהני כשיודע שמכינה עבורו"), לבושי עז (תמצית אות ו', "ומה שמסובב פניו לצד אחר לא מהני"), עי' מראה כהן (פרק ה' הע' פ', "נראה פשוט דאם מציעה את המטה לפניו אין היתר אף שעוצם עיניו או מחזיר פניו, דסו"ס שומע ומרגיש בכך. ואם מרחיק את עצמו לצד אחר של החדר ומחזיר כל גופו לאחוריו יש לעיין אם מותר"), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ח, בה"ל אות מ').
 - (ג) מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ו', "יש להסתפק"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ע"א), חוקת הטהרה (סעי' ע"ד).

3. דכשאחד מהם ישן.

- (א) מיקל – בדה"ש (ס"ק קמ"ח), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "מקרי שלא בפניו"), משמרת הטהרה (ס"ק קי"ח).
4. לומר לו להוציא.
 - (א) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ח, "אסור לה לומר לו לצאת מהחדר כדי שתוכל להציע, דאם אומרת לו כך, הוי כמציעה לפניו").
 - (ב) מיקל – בדה"ש (ס"ק קמ"ט, "ונראה שמותר לומר לה שהוא יוצא כדי שתציע המטה וכן מותר לה לבקש ממנו שיצא בשביל כן").
5. באומר לה להציע שלא בפניו.
 - (א) מיקל – חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י"ז הע' ט').

(ב) מחמיר – משמרת הטהרה (ס"ק קי"ט, "ומ"מ נראה שלא יאמר לה להציע מיטתו לשכיבה ואע"פ שהוא שלא בפניו או שיוצא מן החדר כיון שעושה כן בציווי הוי הרגל דבר").

יג. בדיעבד.

1. מחמיר [כמו כל איסורים] – חזקת טהרה (תוספת טהרה אות קנ"ו, "בדיעבד אם מזגה לו כוס בלי שינוי או שהציעה לו מטתו לא ישתה ולא יישן עד אשר תחזור ותעשה שינוי, עי' בשבת ל"ח לענין עבר ושהה, ועיין בשו"ע או"ח סימן רנ"ג ס"א, ונ"ל דהה"נ כאן נידון כבשם הואיל ועבר על איסור דרבנן, ואפשר דכאן אפילו בשוגגת ראוי להחמיר הואיל ובידה לתקן שתחזור ותעשה שינוי, וד"ל"), משמרת הטהרה (בה"ל סוף אות ל"ח).
2. מיקל – ששבה"ל (ס"ק א' ד"ה וכן, סיכום אות ג'), חוט שני (ס"ק י"ג אות ד'), לבושי עז (תמצית אות ז', "אין המטה נאסרת בכך"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ב), דיני הרחקות (סעי' י"א אות ו').
3. מר"מ – משנה הלכות (ח"ט סי' קפ"ז), בדה"ש (סעי' י' בי' ד"ה שאסורה, עמ' רע"ח, "צ"ע"), הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ב', "טוב שיפרק"), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ט"ז, "יש להסתפק"), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' ט"ו, "ונכון להחמיר").

יד. אם התחילה האשה לעשות בפניו.

1. צריך לצאת – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' י"ב, "אם התחילה האשה לעשות בפניו ... מחוייב הבעל לצאת תיכף ומיד כדי שתעשה שלא בפניו"), ויען יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות ב', "אם הבעל רואה שאשתו מתחלת למזוג הכוס בפניו או להציע מטתו, מסתבר דצריך לצאת כדי להנצל מלעבור על אזהרת חכמים"), נטעי גבריא (פרק כ"ט סעי' ט"ז).

טו. אחרים שם.

1. מחמיר – דברי שלום (יו"ד סי' ע"ד, "אשה נדה אסורה להציע המטה בסדינים בפני בעלה אפילו שיש אחרים עמהם, משום שזה דרך חיבה").

טז. הצעת שולחן.

1. מיקל – תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח, "מותרת להציע שולחן בפני בעלה שלא אסרו אלא הצעת המיטה בפניו"), חזקת טהרה (ס"ק מ"ג), הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב א' אות ג', "יש איסור הצעת המיטה לבעלה בפניו, האם יש גם איסור לסדר השולחן באופן מכובד ולהציע על גבי הכלים כדין הצעת המיטה. תשובה: לא שמענו"), משמרת הטהרה (פרק ח' סעי' קי"א, הע' רנ"ה, "וכן פשוט בכל הפו' שלא הביאו אלא הצעת המיטה, לא נצרכה אלא לפי שראיתי למי שכ' לאסור בזה, ואינו").
2. מר"מ – ששבה"ל (סיכום אות ה', "סידור השולחן מותר, אבל יפוי השלחן והצלחות וכה"ג נראה לאסור, אך כשיש אחרים האוכלים שרי").

מו. ליצוק מים – סעיף י"ב.

א. הוא ליצוק בשביל אשתו.

1. מחמיר – ס' האשכול (סי' מ"ט, "בהרחצת פניו ידיו ורגליו ... מה שהיא אסורה לעשות לו גם הוא אסור לעשות לה"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י', לשונו לקמן), ערה"ש (סעי' י"ד, "וק"ו שהוא לא יצוק לה"), טהרת הבית (סי' י"ב סעי' מ'), ששבה"ל (סיכום אות ז'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ז', "אסורה אשה נדה ליצוק מים לבעלה כדי שירחוק פניו ידיו ורגליו, וכ"ש שכל גופו אסור. וכן הוא אסור ליצוק בשבילה"), בדה"ש (ס"ק קנ"ב), חוט שני (ס"ק י"ד אות ד'), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ג', פרק י' סעי' כ"ב), דרכי טהרה (סוף עמ' נ"ד), מראה כהן (עמ' פ"ד אות א', "אף שבגמ' ובשו"ע הוזכר איסור זה על האשה, מ"מ כתבו הפוסקים שה"ה שגם האיש אסור להרחיק פניה ידיה ורגליה של אשתו"), דיני הרחקות (סעי' י"ב אות ב'), פרי טהרה (סעי' מ"ו).
- (א) ההיתר שלא בפניה – חוט שני (ס"ק י"ג ד"ה והנה, ריש ס"ק י"ד, "וצ"ע").
2. מר"מ – קנה בושם (ח"א סי' צ"א אות א', "במקום הצורך נלענ"ד דאפשר להקל בזה").

ב. מים צונן.

1. מחמיר – רשב"א (תוה"ב הקצר בית ז' שער ב', ד-א, "הרחצת פניו ידיו ורגליו אפילו בצונן") מחבר (סעי' י"ב), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י'), בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות כ"ה), פוסקים.
 2. מר"מ.
- (א) מאירי (נדה דף סד. ד"ה אף) – "ואף ביציקה על ידו יראה שלא נאסרה אלא בחמין אבל בצונן אין כאן קירוב והאוסר מתורת נצוק שהוא אצלו כמגע דברי הבאי הם ומ"מ יש אוסרים אף בצונן מפני שאף בצונן מין קשוח הוא".

ג. שינוי.

1. מחמיר – ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט"ז ד"ה שינוי, סיכום אות ה'), קנה בושם (ח"א סי' צ"א סוף אות ב'), טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ט), בדה"ש (ס"ק קנ"א), סוגה בשושנים (פרק י' סעי' ו'), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ז), דיני הרחקות (סעי' י"ב אות.א').

מזן הכנת מים.א. הלכה.

1. מיקל.

- (א) מאירי (נדה דף סד. ד"ה אף) – "ומ"מ יכולה היא לחמם את המים לפניו ולהניח לפניו".
 (ב) דרישה (ס"ק ד') – "דבכהאי גוונא סבירא ליה דמותר".
 (ג) ט"ז (ס"ק ח') – "דאין איסור בנתינת מים לחוד".
 (ד) מקור חיים (ס"ק נ', תפארת צבי ס"ק ט') – "נראה לי דראוי להכריע ולהורות כט"ז ודרישה דמותרת לו להכין המים קודם הרחיצה לכלי. דהאיסור דוקא מה שנעשית בשעת רחיצה".
 (ה) מלבושי טהרה (סעי' י"ח) – "מותרת להכין לו מים בכלי והוא ירחץ אח"כ".
 (ו) עצי אלמוגים (או"ח סי' קנ"ט ס"ק כ') – "מטה משה ... ול"נ דאין כאן קושי, שאין הפירוש שמותרת ליצוק מים על ידו דזה וודאי אסור, אלא אשמעינן שמותרת להביא לו מים ליטול בהן את ידיו ... והוא דנקטי אשתו נדה אורחיה דמילתא נקאי משום דקיי"ל אסור להשתמש באשה אחרת".
 (ז) ערה"ש (סעי' י"ד) – "אבל הבאת מים בכלי או לשפוך אל הכלי והוא רוחץ בהם מותר דאין זה חיבה".
 (ח) עי' מסגרת השלחן (דין י"ב) – "אבל מותרת ליתן מים בכלי והוא ירחץ אח"כ כ"כ הט"ז".
 (ט) דר"ת (ס"ק מ"ו) – "ועיי' בתפארת צבי סק"ט ובמקור חיים ס"ק נ' ...".
 (י) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ט) – "מותר לה להכין מים בכלי כדי שהוא ירחץ בהם פניו ורגליו, ואפילו הם מים חמים".
 (יא) עי' דרכי טהרה (עמ' נ"ד) – "ויש מתירים, ונוהגים כמותם, וטוב להחמיר".
 (יב) דברי שלום (יו"ד סי' ע"ה) – "מותר לאשה נדה להכין מים לבעלה כדי שירחץ בהם פניו ורגליו, והמחמיר בזה תע"ב".
 2. מחמיר.

- (א) רבינו יונה (אגרת התשובה דרש ג' אות נ"ה) – "ואסור לה לתת בפני בעלה קיתון של מים וכלים שירחץ בהם רגליו, אף על פי שאינה נוגעת בו, מפני שהוא דרך חיבה".
 (ב) ס' האשכול (סי' מ"ט, עי' נחל אשכול שם ס"ק ח') – "וכן נמי בהרחצת פניו ורגליו שלא בפניו מותר להביאם".
 (ג) יש"ש (על הסמ"ג ל"ת קי"א) – "וספר עץ חיים בסיפור הלכות נדה. פי' שלא תביא לו מים לרחוץ פניו ורגליו ע"כ".
 (ד) ש"ך (ס"ק ט"ז, נקה"כ על הט"ז ס"ק ח') – "וכ' הר"ר יונה בספר דרשות הנשים דאסור לתת לפני בעלה קיתון של מים וכלים שירחץ בהם רגליו מפני שהוא דרך חיבה".
 (ה) קרבן נתנאל (כתובות פרק ה' סעי' כ"ד אות ג').
 (ו) חו"ד (חי' ס"ק ט') – "והש"ך כתב דאפילו לתת לפניו בכלי של מים שירחץ בהם רגליו אסור".
 (ז) חכ"א (כלל קט"ז סעי' ט') – "אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ורגליו ואפילו ליתן לפניו הקיתון עם המים והכלי שירחץ בו אסור".
 (ח) לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ו).
 (ט) בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות כ"ה) – "ואסור לתת לפני בעלה קיתון של מים והכלים שירחץ בהם פניו ורגליו, מפני שהוא דרך חיבה, ואפילו המים צוננים, וכנזכר בש"ך בשם רבינו יונה ז"ל".
 (י) מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק י"א) – "ואפילו ליתן לפניו הקיתון עם המים והכלי שירחץ בו אסור".
 (יא) טהרת ישראל (סעי' מ') – "ויש להחמיר שלא לתת לפני בעלה הקיתון עם המים והכלי שירחץ בו".
 (יב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ז) – "ונקטינן להחמיר כדעת הש"ך".
 (יג) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ט).
 (יד) טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ו') – "וכן אסורה להעמידם לפניו שירחץ מהם".
 (טו) בדה"ש (ס"ק ק"נ).
 (טז) ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט"ז, סיכום אות ג').
 (יז) חוט שני (ס"ק י"ד אות ב').
 (יח) מראה כהן (עמ' פ"ד) – "וכן הגשת כלים עם מים לפניו לצורך רחיצה".
 (יט) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ז) – "כמו כן אסור לאשה להכין מים בפני בעלה לצורך רחיצה".
 (כ) משמרת הטהרה (ס"ק ק"כ) – "ויש להחמיר כדעה זו".
 (כא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ט).
 (כב) פרי טהרה (סעי' מ"ו) – "ולדינא נקטינן להחמיר בזה".
 (כג) חוקת הטהרה (סעי' ע"ו) – "אסור להכין לו מים כדי לרחוץ פניו ורגליו".
 (כד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"א) – "שהלכה להחמיר כהש"ך שאסורה אפילו ליתן לפני בעלה, אף שאין הכרח שזהו ג"כ שיטת הרמ"א. וגם שמעתי להחמיר בציור של הט"ז אפילו אם אינו רחיצה, כגון שהבעל רוצה לתפוס הילד, והאשה שופך מים על התינוק באופן שהוכרח ליפול גם על ידיו. אא"כ הוא עת הצורך".
 (כה) פתחי דעת (פרק ח' סעי' כ"ד).

3. מר"מ – תורת חיים (או"ח סי' קנ"ט ס"ק ל', "ואולי הש"ך בשם רבינו יונה שם אסור רק לרחוץ רגליו"), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' ט"ו, ס"ק י"ד), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ג, שפ"ח ס"ק מ"ד).

ב. הוא להכין בשביל אשתו.

1. מחמיר – ס' האשכול (סי' מ"ט, "וכן נמי בהרחצת פניו ידיו ורגליו שלא בפניו מותר להביאם אעפ"י שהוא בא ורוחץ בהם ויודע שהיא הביאתן. וחזי לן מה שהיא אסורה לעשות לו גם הוא אסור לעשות לה"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י', "אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו ואפילו ליתן לפניו הקיתון עם המים והכלי שירחוץ בו אסור ואפילו אינה נוגעת בו ואפילו המים צוננים ... כשם שהיא אסורה לעשות לו כך הוא אסור לעשות לה"), סוגה בשושנים (פרק י' סעי' כ"ב), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ז, "וכן אסור לבעל להכין מים בפניה לצורך רחיצת אשתו"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"י), לבושי עז (תמצית אות ה'), פתחי דעת (פרק ח' סעי' כ"ו).
2. מר"מ – קנה בושם (ח"א סי' צ"א אות א'), "במקום הצורך נלענ"ד דאפשר להקל בזה". אמנם עי' קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות ק"נ, "הדברים שאסורה לנדה לעשות לבעלה, גם לבעלה אסור לעשות לה (חכמת אדם)".

ג. למחמירים.

1. ע"י שינוי.
 - (א) מיקל – אשל אברהם (בוטשאטש, או"ח סי' ד' על מג"א ס"ק א' ד"ה לא תטול, "כשאשתו נדה שתעמיד לפניו המים ביד שמאלה על השלחן"), ארחות חיים (סי' ד' ס"ק י' ד"ה ועי', "בא"א ... יש תקנה כשאשתו נדה שתעמוד לפניו המים ביד שמאלה על השלחן"), טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ט, "ויש להקל על ידי שינוי"), שבה"ל (ש"ך ס"ק ט"ז ד"ה שינוי, סיכום אות ה', ח"ו סי' קכ"ט אות ט"ז), חוט שני (ס"ק י"ד אות ב'), משמרת הטהרה (ס"ק קכ"ב), הגר"י מצגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ד כסליו תשס"ט, לשונו לקמן).
 - (ב) מחמיר – ב"ח (ס"ק ז' ד"ה ותימא, לשונו לקמן), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ז), מראה כהן (עמ' פ"ד אות ב', לשונו לקמן), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ז, "כמו כן אסור לאשה להכין מים בפני בעלה לצורך רחיצה וכן אסור לבעל להכין מים בפניה לצורך רחיצת אשתו ואין מועיל בזה שינוי").
 - (ג) מר"מ – קנה בושם (ח"א סי' צ"א סוף אות ב', "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ט).
2. ריחוק מקום.
 - (א) מחמיר – ב"ח (ס"ק ז' ד"ה ותימא, לשונו לקמן), מראה כהן (עמ' פ"ד אות ב', "הגשת המים לפניו נאסרה אף אם תשנה האשה בהגשה כגון בשמאל או בריחוק מקום").
 - (ב) מיקל – חוט שני (ס"ק י"ד אות ב', אות ג', "בריחוק מקום קצת מותר").
3. שלא בפניו.
 - (א) מיקל – ס' האשכול (סי' מ"ט, "וכן נמי בהרחצת פניו ידיו ורגליו שלא בפניו מותר להביאם"), ב"ח (ס"ק ז' ד"ה ותימא, "ותימא למה לא כתב הרא"ש תזוהר ביותר במזיגת הכוס בפניו וי"ל דמזיגת הכוס יש לו היתר בקצת שינוי כגון להניח לפניו ביד שמאל או על הכר וכיוצא בו אבל הצעת המטה ורחיצת פניו אין להם היתר בשעושה בפניו"), קרבן נתנאל (כתובות פרק ה' סעי' כ"ד אות ד'), באר משה (ח"ג סי' קמ"א), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ז), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ט), ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט"ז ד"ה שלא, סיכום אות ד'), בדה"ש (ס"ק ק"נ, ס"ק קנ"ד), קנה בושם (ח"א סי' צ' ד"ה ובהכנת, סי' צ"א סוף אות ב'), סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ג', פרק י' סעי' י'), חוט שני (ס"ק י"ד אות ב'), מראה כהן (עמ' פ"ד אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ט), משמרת הטהרה (ס"ק קכ"ב), פרי טהרה (סעי' מ"ח), דיני הרחקות (סעי' י"ב אות ג'), הגר"י מצגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ד כסליו תשס"ט, לשונו לקמן).
 - (1) מחזיר עצמו לאחוריו.
 - א. מיקל – בדה"ש (ס"ק קנ"ד).
 - ב. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ו', "יש להסתפק").
 - (2) עצימת עינים.
 - א. מר"מ – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "יש להסתפק").
 - (3) דכשאחד מהם ישן.
 - א. מיקל – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ד', "מקרי שלא בפניו"), טהרת עם ישראל (מילואים ח"א לפרק י"ד סוף אות כ"ט, "ואם הוא ישן מיסתבר דכשלא בפניו דמי").
4. אם התחילה האשה לעשות בפניו.
 - א. צריך לצאת – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' י"ב, "אם התחילה האשה לעשות בפניו ... מחוייב הבעל לצאת תיכף ומיד כדי שתעשה שלא בפניו").

ד. כלי הרחיצה למרחץ: כגון סבון (soap) מגבת (towel) וכדו'.

1. מיקל.
 - (א) חינא וחסדא (כתובות דף ד' ד"ה והרחצת, עמ' ס"ג) – "דגם להי"מ שהביא הרב הדרישה שם דס"ל דאסור אינו אלא כשמשליך המים אל תוך הכלי שהוא ירחץ בו, מש"א כן הכא דאינו אלא הבאת כלי בעלמא הו"ל כשאר שירות".
 - (ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ח) – "מותר לאשה ליתן בפני בעלה כלי רחיצה כגון סבון מגבת וכדו'".
 - (ג) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ט, משמרת הטהרה פרק ח' הע' רס"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ו) – "מותר לאשה להכין בפניו וליתן לו בלא הושטה את כלי הרחיצה למרחץ".
 - (ד) ששבה"ל (סוף ש"ך ס"ק ט"ז, סיכום אות ג') – "שאר צרכי רחיצה כגון סבון, לא משמע בפוסקים לאיסור, ונ' דשרי גם להביא קומפרסים לצורך רפואה".

(ה) הגר"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ה') – "לא מסתבר".
(ו) חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י"ט הע' ט"ו) – "להביא לו כלי רחיצה כסבון וספוג ושאר צרכי הרחיצה מותר **דהוי דרך עבדות**".

(ז) משמרת הטהרה (פרק ח' סוף סעי' קט"ו).

2. מחמיר.

(א) **לבושי עז** (תמצית אות ג', אות ד') – "לדעת הש"ך הנ"ל, נראה דה"נ דאסורה להכין לו גם שאר כלי רחיצה, אמנם כל זה דוקא בפניו. וכן כל איסור זה הוא דוקא בזמן רחיצה, אבל הכנת התיק למקוה, לא מיקרי הכנה בזמן רחיצה, ושרי".

(ב) **פתחי דעת** (פרק ח' סעי' כ"ד) – "וכן לא תכין עבורו 'כלי רחצה' (כגון מגבת סבון וכד'), בסמוך לזמן הרחיצה, (ומסתבר שהאיסור בזה **גם שלא בפניו** אם הוא סמוך לרחיצה)".

3. מר"מ – **בדה"ש** (סעי' י"ב ב' ד"ה אסורה, עמ' ר"פ, "וצ"ע בזה").

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"א) – "ולענין **להפעיל הדוד חשמל** לפני בעלה, רי"ב של' מסתפק בזה, אבל נוטה להקל כיון שלא מצינו שאסור להחם המים בפניו".

ה. אמבטיא.

1. לכו"ע אסור – **שבה"ל** (ח"ב סי' ק', "שו"ע סי"ב אסורה ליצק לו מים - עט"ז ס"ק ח' דוקא בשעה שהוא נוטל אבל הכנת מים מותר, ובש"ך אוסר בשם רבינו יונה, אמנם גם בש"ך אינו מבואר רק שירחץ בהם רגליו שהיא חיבה ביותר לא בשביל הרחצת פניו וידיו לבד. איברא נלענ"ד פשוט דכהיום שיש אמבטיא בכל בית דגם להט"ז אסורה להכין לו האמבטיא לרחיצת כל הגוף דיש בזה דרך חיבה ביותר"). **מנחת יצחק** (ח"ז סי' ע' ד"ה וע"ד, "מה שנסתפקת אם מותרת להכין לו אמבטיא שלא בפניו, עפי"מ שכתב בת' שבט הלוי דאמבטיא גם לט"ז אסור דהוי חיבה יותר עכ"ד. הנה אף דצדקו דברי הגאון בעל שבט הלוי שליט"א, מ"מ נראה דל"ה חיבה יותר מהצעת המטה דשרי שלא בפניו, לכן לעת הצורך יש להתיר, ובלא צורך אמרינן בלא"ה בכל כה"ג דהמחמיר תע"ב, ובלבד שלא יבוא לידי קלקול שלו' בית, עי' בזה בס' טהרת ישראל (סעי' י' י"א ובבאר יצחק שם), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' ק"ט, הע' נ"א).

(א) שלא בפניו, מותר – **מנחת יצחק** (ח"ז סי' ע' ד"ה וע"ד, לשונו לעיל).

2. לכו"ע מותר – **יביע אומר** (ח"ו יו"ד סי' י"ט, עי' טהרת הבית סי' י"ב סעי' ל"ט, "ונראה לפ"ז דבנ"ד ג"כ יש להקל, שאין חילוק בין הכנת מים לרחיצת פניו ורגליו, לבין הכנת מים באמבטיא לרחיצת כל גופו, דכל אפיא שוין להקל. והן עתה ראיתי בשו"ת שבט הלוי (חיו"ד סי' ק) שכל לאסור הכנת אמבטיא לרחיצת כל הגוף שיש בזה דרך חיבה ביותר. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים, שאין זה אלא דרך שירות ועבדות, וכל שאינה יוצקת עליו המים אין זה דרך חיבה ומשרא שרי").

3. תלוי במחלוקת ט"ז וש"ך – **באר משה** (ח"ג סי' קמ"א), **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב עמ' ר"ז).

4. **אם מותר לאשה נדה לפתוח הברז של המקלחת** עבור בעלה.

(א) **אבני ישפה** (אהל יעקב ג' אלול תש"ע) – "בשאלה אם מותר לאשה נדה להכין מים עבור בעלה, נחלקו הפוסקים. הש"ך סי' קצ"ה ס"ק ט"ז כתב בשם רבינו יונה לאיסור, אבל הט"ז שם ס"ק ח' כתב להיתר. בשו"ע שם סעי' ב' רק מוזכר שאסור לה ליצוק לו מים, והיינו בשעת רחיצה. בדרכי תשובה שם ס"ק מ"ו בשם התפארת צבי ס"ק ט' והמקור חיים ס"ק נ' הכריע כדעת הט"ז שכל האיסור הוא רק בשעת הרחיצה עצמה אבל לא בהכנת המים לרחיצה. ובמקלחת יש סניף נוסף שהרי המים הראשונים כבר ברחו, וכל הזמן באים מים חדשים, ולכן ודאי שזה מותר".

ו. מסירה את המנוע, כמו לפתוח ברז (faucet) המים.

1. מחמיר, אא"כ פותחת הברז בשבילה או בשביל דבר אחר – **חזקת טהרה** (דרך ישרה אות ד'), **מנחת יצחק** (ח"ז סי' ע' ד"ה מש"כ, "דגם לדעת הש"ך אם פותחת הברז בשבילה או בשביל דבר אחר מותר לו לרחוץ ידיו, כ"כ גם בספר חזקת טהרה"), **טהרת הבית** (סי' י"ב סוף הע' ל"ט), **בדה"ש** (ס"ק קנ"ה), **הגר"ש איידר** זצ"ל (ח"ב עמ' ר"ז), **סוגה בשושנים** (פרק י' סעי' כ"א), **משמרת הטהרה** (ס"ק ק"כ), **פרי טהרה** (סעי' מ"ז), **חוקת הטהרה** (סעי' ע"ח, "נראה שאסור לאשה לפתוח בשביל בעלה ברז מים כדי למלאות לו אמבטיא או מקלחת וכדומה, אך אם היא פתחה את הברז עבור עצמה מותר לבעלה להמשיך להשתמש עם אותם מים אח"כ").

2. **כח שני**.

(א) מיקל – **חוט שני** (הנהגה כהלכה פרק י"ח הע' י"ג, "אם היא תפתח הברז וימתין שיזרמו המים הראשונים עד שיבואו המים בכוח שני מותר").

(ב) מחמיר – **משמרת הטהרה** (שעה"צ ס"ק רפ"ג).

(ג) מר"מ – **אבני ישפה** (אהל יעקב ג' אלול תש"ע, לשונו לעיל).

3. מר"מ – **דיני הרחקות** (סעי' י"ב אות ה').

ז. אם הבעל יכול להתרחץ במי אמבטיא שאשתו נדה התרחצה בהם.

1. מחמיר – **אבני ישפה** (אהל יעקב ג' אלול תש"ע, "אסור לבעל להתרחץ במים שאשתו התרחצה בהם, כי דומה לאכילת השיריים שלה שאסור לבעל לאכול וכדברי הרמ"א שם סעי' ג'. וכל שכן כאן שהיא רחצה בהם גופה, ויש כאן הרהור טפי").

ח. במקום מצוה: מים לנטילת ידים, נגעל וואסער, מים אחרונים.

1. מחמיר.

(א) מטה משה (סי' רס"ז) – "הרחצת פניו ידיו ורגליו היינו דוקא מה שהוא דרך חיבה, אבל נטילת ידים גזרת המלך הוא ואין זה דרך חיבה, נראה לו לבעל התרומה (סי' צ') דשרי. אך לא אישתמט שום מחבר שכתב אשה נדה, אלא כולם כאחד עונים ואומרים דמותר ליטול מנדה סתמא, משמע אבל מאשתו נדה לאו משום הרגל דבר. וכן מצאתי משם חדושי מהרי"ל (בספר המנהגים אות ק"א) וז"ל, אסור לאשה נדה לצוק מים על יד בעלה, וכן גוי וכן אשת איש וכן נדה ע"כ. ואף על גב דלא קיימא לן כוותיה במה שכתב דאין ליטול מגוי ומנדה, אלא קיימא לן כדברי המתירין שהם רובא דרובא. מכל מקום שמעינן מדבריו דיש לחלק בין נדה ובין אשתו נדה, מדפלגיניהו וכתב אסור לאשה נדה לצוק מים על יד בעלה, ואחר כך כתב ובן נדה, שמע מינה דהכי קאמר אסור לאשה נדה לצוק על יד בעלה, ולא תאמר דוקא אשתו נדה שהיא אסור משום הרגל דבר, אלא אף נדה אסור ליטול ממנה משום טומאה. ואף על גב דלא קיימא לן בנדה כוותיה, באשתו נדה יש לנהוג כוותיה, דמשמעות הפוסקים כוותיה".

(ב) אשל אברהם (בוטשאטש, או"ח סי' ד' על מג"א ס"ק א' ד"ה לא תטול) – "כשאשתו נדה שתעמוד לפניו המים ביד שמאלה על השלחן".

(ג) ארחות חיים (סי' ד' ס"ק י' ד"ה ועי') – "בא"א ... יש תקנה כשאשתו נדה שתעמוד לפניו המים ביד שמאלה על השלחן".

(ד) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ג' כסליו תשס"ט, אהל יעקב אות י"ד) – שאלה: "אשתו נדה האם היא מותרת להכין מים לצורך נטילת ידים". תשובה: "שלא בפניו".

(ה) בדה"ש (ס"ק קנ"ד) – "בין רחיצה של רשות בין רחיצה של מצוה כגון נטילת ידים לסעודה ונטילת ידים שחרית ונראה דהוא הדין לנטילת מים אחרונים".

(ו) חוט שני (ס"ק י"ד אות ג', מראה כהן פרק ה' הע' ק"י) – "יש לחוש לאיסור בהכנת מים לנט"י שחרית משום איסור רחיצה, ואפילו אם מכינה מהלילה עבור הבוקר".

(ז) עי' פרי טהרה (סעי' מ"ט) – "טוב להחמיר בזה".

2. מיקל [אינו דרך חיבה, א"נ שהוא מעשה מצוה, א"נ שלא בגדר רחיצה].

(א) פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק ט"ז) – "נראה אף להמחמירים בזה, זהו דווקא שלא תביא מים להרחצת פניו ידיו ורגליו, שזהו הוי דברים של חיבה ... אבל לענין שתביא לו מים לרחוץ ידיו לאכילה וכדומה, נראה דמותר לכ"ע".

(ב) פרי דעה (שפ"ל ס"ק ט"ז) – "ומשמע דלרחוץ ידיו לחוד פשיטא דשרי ליתן קיטון של מים לפניו דבכה"ג לא הוי דרך חיבה".

(ג) תורת חיים (או"ח סי' קנ"ט ס"ק ל') – "ואולי הש"ך בשם רבינו יונה שם אוסר רק לרחוץ רגליו אבל לנט"י בבוקר או לסעודה לכ"ע מותרת להביא לבעלה".

(ד) שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק י"ד) – "ברחיצת ידים לתפילה וכדומה שהוא מחויב בו זה לא הוי דרך חיבה רק דרך שירות וטורח".

(ה) באר משה (ח"ג סי' קמ"א) – "נשאלתי אם שרי לה להכין לבעלה מים לצורך נט"י בבקר הנקרא 'נעגלוואסער'. השבתי אין שום טעם ויסוד לאסור והיתר גמור הוא, ובזה עושה רצון בעלה ככל נשים כשרות ... דע"כ לא אסר הש"ך בשם הר"ר יונה בדרשות אלא להכין כלי לרחיצה, אבל לנט"י בבקר שאינו כלל בגדר רחיצה גם להש"ך שרי".

(ו) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ב אות א') – "אם מותר להבעל להביא מים לנטילת ידים שחרית הנקרא נעגל וואסער בשביל אשתו בימי נדתה. הנה לדעתי אין חשש בדבר ... כדאים המקילים לסמוך עליהם בהבאת נעגל וואסער, שמהדרך גם לאנשים שאינם מכירים זה את זה להביא א' לחבירו למצוה, שלא ילך ד' אמות בלא נטילה, ואין בזה משום חיבה, ומכ"ש אם מביא שלא בפניה כנלענ"ד".

(ז) אמת ליעקב (הע' פ"ה) – "נראה שמותרת להניח לפניו כלי עם מים בלילה לצורך נטילת ידים שחרית בבוקר".

(ח) שפע טהרה (ס"ק כ') – "מותרת האשה להכין בפני בעלה [בלילה] כלי עם מים לנטילת ידים של שחרית [נעגל וואסער]".

(ט) עי' פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ק"ט) – "ויש מקום לבעל נפש להחמיר אבל לא מדינא".

(י) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ז') – "ולא הכין מים לנטילת ידים שחרית או לסעודה מותר, דזה לצורך מצוה".

(יא) חזקת טהרה (תוספות טהרה אות קנ"ט, עי' עמק התשובה ח"ו סי' שע"ח ד"ה ולהכין) – "אפשר דוקא לרגליו החמיר רבינו יונה וכדמשמע מלשונו אבל לידי אפסר דשרי גם אליביה ... וא"כ די להחמיר במה מבואר בהדיא בדברי רבינו יונה ולא יותר כי בלא"ה מעיקר הדין משמע דשרי וכמו שביאר הט"ז וא"כ להכין לנטילה וכמו שנוהגין לנטילת שחרית שפיר דמי אליבע דכו"ע".

(יב) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב עמ' ר"ז).

(יג) טהרת עם ישראל (מילואים ח"א לפרק י"ד סוף אות כ"ט) – "והכנת מים לנט"י שחרית וכן לסעודה נראה דאינן בכלל דברים של חבה".

(יד) ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט"ז ד"ה ולמעשה, סיכום אות ג') – "אבל לצורך נט"י שחרית או לסעודה ואף למים אחרונים מותר, דהוא מעשה מצוה".

(טו) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קנ"ט) – "המנהג להתיר להכין נעג"ל וואסער"ר".

(טז) דרכי טהרה (עמ' נ"ד) – "מותר לאשה להביא לבעלה מים לצורך נטילת ידיים, ראשונים או אחרונים".

(יז) טהרת הבית (סי' י"ב הע' ל"ט ד"ה והנה) – "לפי הנוהגים להחמיר כרבינו יונה ... לדינא נראה שיש להקל".

(יח) לבושי עז (תמצית אות ב') – "מ"מ מותר להניח לפניו מים לרחיצה של מצוה, כגון נטילת ידים או מים אחרונים, ונראה דאין צריכה אפילו שינוי בזה".

(יט) מראה כהן (עמ' פ"ד אות ד') – "מותרים בהכנת מים לצורך נטילת ידים שחרית או נט"י לסעודה".

- (כ) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט"ז) – "יכולים להקל להכין מים זה לזה לצורך מצוה, כגון נטילת ידים של שחרית או נטילת ידים לסעודה".
- (כא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ק"י).
- (כב) דיני הרחקות (סעי' י"ב אות ד').
- (כג) הגר"י מצגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ד כסליו תשס"ט) – "בנידון שאלתך השלישית, אשתו נדה, האם מותרת להכין מים לבעלה לצורך נטילת ידים. מבואר בגמ' כתובות שם דהרחצת פניו ידיו ורגליו הם המלאכות שאשה אסורה לעשות לבעלה ובש"ע שם סי"ב מבואר איסור זה בזה"ל 'ואסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו ואפילו הם מים צוננים'. ובט"ז [שם ס"ק ח'] דייק מלשון הרשב"א, שכל האיסור הוא כשהיא יוצקת לו מים בשעת רחיצתו אבל להכין לו מים בכלי והוא ירחץ מותר, עיי"ש. אמנם בש"ך [שם סקט"ז] מבואר שחולק, שהביא שם מספר דרשות הנשים לרבינו יונה שכתב ואסור ליתן לפני בעלה קיתון של מים וכלים שירחץ בהם את רגליו מפני שהוא דרך חיבה, ומבואר שדעתו שגם עצם ההכנה ונתינת לפניו אסורה. ובספר פרי דעה [שם] כתב כל האיסור להש"ך הוא דוקא בנתינת לפניו מים לרחיצת רגליו שקרוב יותר לעבירה מרחיצת ידיו ויש בזה יותר חיבה וקרוב, אבל נתינת מים לרחיצת ידיו מותרת גם להש"ך, ועיי"ש שהביא דעות לאסור גם בנתינת מים לרחיצת ידיו, והנה אף שנוסח הלשון שהביא הש"ך מספר דרשות הנשים משמע באמת שאסור רק לרחיצת רגליו המעייין בספר הנשים יראה שכתב שם מפורש שאסורה ליתן קיתון מים וכלים לפני בעלה שירחץ בהם פניו ידיו ורגליו- מובא בשיעורי שבט הלוי [שם] וא"כ מבואר כהדעה השניה בספר פרי דעה הנ"ל. וכתב בספר שבט הלוי שם דלמעשה מחמירים כהש"ך לאסורם נתינת מים בלבד, אמנם כתב שם לדבר פשוט דהכנת מים לנט"י שחרית או לסעודה או אף לצורך מים אחרונים מותרת דאין זה מעשה רחיצה אלא מעשה מצוה וכן כתבו עוד פוסקים, וא"כ בנידון שאלתך בודאי מותר, ועוד יש להוסיף דאף להש"ך במכניה לו מים בכלי שלא בפניו מותר, וכן משמע לשון ספר דרשות הנשים [שם] שכתב 'אסור ליתן לפני בעלה וכו' וכ"כ בספר האשכול להדיא וכן פסק בשבט הלוי שם, ועיי"ש עוד שנתנית מים בפני בעלה באופן של שינוי והיכר מותרת אף להש"ך".
- (כד) חוקת הטהרה (סעי' ע"ז) – "אשתו נדה מותרת להכין לו מים לנטילת ידיים שחרית או לסעודה ולמים אחרונים שהם מצוות, ואף שיש מחמירים בזה, אנו נוהגין כהמקילין".
3. מחלק.
- (א) הגר"ש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ו אות כ"ט) – "הכנת מים לנטילת ידים אם לאכילה בסעודה אסור, ואם לנט"י בבוקר אחר השניה שרי".
- הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רס"א, עי' אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות מ"ה) – "להביא לו מים לנטילת מצוה, אם לנטילת ידים שחרית - מותר, כיון שזה לא להנאתו אלא רק להסיר רוח רע. ואם להביא לו מים אחרונים - הדין תלוי בב' הטעמים מדוע חייבים במים אחרונים, דאם הטעם משום מלח סדומית אסור, משום דהוי להנאתו, אבל אם הטעם משום זוהמה מדין 'והייתם קדושים' - יש לדון שמותר, משום שאין נקרא להנאתו. גם עבור מים שלפני הסעודה מותר".
- הגר"ש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ח' הע' ס"ז) – חילק בין רחיצה לשם נקיות שאסורה, לבין רחיצה שהיא רק כדי להסיר רוח רעה, כגון נט"י שחרית, ומאידך יש להחמיר בהבאת מים אחרונים שענין הנטילה הוא משום נקיות".
- (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ב) – "שדווקא נט"י שחרית שהוא להעביר הזוהמה, ומים אחרונים שהוא להעביר המלח. אבל נט"י לסעודה, אסור".
4. מר"מ – כף החיים (או"ח סי' קנ"ט ס"ק ע"ג, ס"ק ע"ד), קנה בושם (ח"א סי' צ"א סוף אות ב' ד"ה שוב), סוגה בשושנים (פרק י' סעי' י"ד, "יש גם אוסרים ... ויש מתירין"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ה).
- ט. לשניהם, כגון מים אחרונים או לנט"י.
1. מיקל – חוט שני (ס"ק י"ג אות ג', "ואמנם אם המים לנט"י בשביל שניהם, מותר").
 2. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ב ב' ד"ה ליצוק, עמ' ר"פ, "וצ"ע"), סוגה בשושנים (פרק י' סעי' ט"ז, "יש להסתפק"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ח הע' מ"ד).
- מת' למזוג לה - סעיף י"ג.**
- א. רק יין, או ה"ה שאר משקה ומאכל [למחמירים גבי אשה לבעלה].
1. מחמיר.
 - (א) מקור חיים (ס"ק נ"ב) – "נראה לי דאם הבעל מחלק החלוקים על השולחן לכל אחד מן המסובין חלקו לקערה המיוחד לו אסור להניח חלק אשתו נדה לקערה שלה דמרא' לה חיבה יותר בזה משאם ימזיג לה".
 - (ב) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' נ"ז) – "ולמעשה מאכלים חשובים יש להחמיר בין האשה לבעלה ובין הבעל לאשתו".
 - (ג) עי' הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רס"ב) – "אסור לבעל למזוג משקין ולהושיט מאכלים לאשה, ובשעת הדחק יכולים להקל בזה".
 - (ד) ששה"ל (סעי' י' ד"ה ובמקור) – "ובמקור חיים".
 - (ה) בדה"ש (ס"ק קנ"ט) – "דעת הסוברים שאסור לה גם כן להגיש מאכל לפניו ונראה שלפי דעתם גם הבעל אסור להגיש המאכל לאשתו".
 - (ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' ע"ח, פרק כ"ו סוף הע' קמ"ח).

(ז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ה) – "שכן מנהג העולם להחמיר אפילו במאכל. אף שבאמת אין הכרח מהש"ע, שהא הש"ע העתיק מלה במלה מהרשב"א, ולהרשב"א כל זה דווקא ביין. וא"כ אפשר שהש"ע אינו החמיר אלא במה שהחמיר הרשב"א שהוא דווקא ביין. שהוא לא מצינו מי שהחמיר בזה אלא הרשב"א. מ"מ כן נהגו להחמיר בזה".

(ח) פרי טהרה (סעי' מ') – "כשם שהאשה אסורה להניח בפני הבעל מאכל או משקה, כך הבעל אסור להניח בפניה".

(ט) נטעי גבריא (פרק כ"א סעי' א').

(י) פתחי דעת (פרק ח' סעי' י"ח, סעי' י"ט).

2. מיקל.

(א) דברי יואל (ח"א יו"ד סי' ס"ד אות א') – "דהא דאסור למזוג לה דהוא רק מדברי הרשב"א כמ"ש לעיל, והרשב"א לא אסר אפילו באשה שמוזגת לבעלה אלא מזיגת במים כמ"ש לעיל בשם הש"ך, א"כ לא מסתבר לאסור יותר ממנו, א"כ אע"ג שהש"ך החמיר בס"ק י"ג בנדה לבעלה אפילו שאר משקין ואוכלים וקערה, אבל בבעל לאשתו לא אסור אלא מזיגה במים ביין אבל בשפיכה מהקנקן לכוס ולהושיט ליכא איסור כלל, דבשאר פוסקים לא נמצא איסור לבעל רק הרשב"א ואיהו לא אסר אלא מזיגה ממש".

(ב) טהרת בת ישראל (פרק ב' סעי' ה') – "והבעל יכול להניח אוכלים לפני אשתו".

(ג) עי' פרדס שמחה (ס"ק מ"ט) – "ל"ד יין ה"ה שאר משקין חשובין, אבל מאכלים אין איסור".

3. מר"מ – רבבות אפרים (ח"ח סי' רצ"א אות ח'), הגר"ש איידר זצ"ל (ח"ב פרק ה' הע' רל"ו).

ב. שינוי.

1. מחמיר – הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ג, "מזיגת משקין והושטת אוכלים מהבעל לאשה אסורה גם אם יעשה את המזיגה בשינוי"), חזקת טהרה (דרך ישרה אות ה'), "וטעמא דמסתבר לחלק ביניהן דבשלמא גבי אשה דהיא חייבת לעשות לו דברים אלו וכדאיתא באהע"ז סי' פ' לא שייך חבה וכל שהוא ע"י שינוי שרי משא"כ הבעל אם מוזג לה הכוס אינו רק בשביל חבה ומשו"ה אסור אפילו ע"י שינוי דהא עכ"פ חבה איכא", קנה בושם (ח"א סי' צ'), "דאסור להבעל למזוג לה אפילו על ידי שינוי ושלא בפניה".

2. מיקל – נטעי גבריא (פרק כ' סעי' ד', "גם אצל הבעל מהני שינוי"), פתחי דעת (פרק ח' סעי' כ"א).

3. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ג בי' ד"ה כשם, עמ' רפ"א, "וצ"ע לדינא"), סוגה בשושנים (פרק ח' סעי' כ"ה, "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קמ"ח).

ג. שלא בפניה.

1. מחמיר – קנה בושם (ח"א סי' צ', לשונו לעיל).

2. מיקל – סוגה בשושנים (פרק ז' סעי' ג'), פתחי דעת (פרק ח' סעי' י"ח, "בפניה"), סתימת הפוסקים.

3. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ג בי' ד"ה כשם, עמ' רפ"א, "וצ"ע לדינא"), חוט שני (ס"ק י"ג ד"ה והנה, ריש ס"ק י"ד, "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ו הע' קמ"ח).

ד. אם יש לאשה לשתות מכוס של ברכה.

1. ראוי להחמיר – שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קכ"ו, "והכין חזי למיעבד ולמיחש לההוא סבא הגאון רב אחא משבחה"), פת"ת (ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' מ"א, "ראוי להחמיר"), ששבה"ל (סיכום אות ב', "ראוי להחמיר"), בדה"ש (ס"ק ק"ע).

2. מיקל – מחבר (סעי' י"ג, "אבל אם שותים הם מאותו הכוס ושתית איהי אבתרייהו, לית לן בה"), של"ה (שער האותיות, עמק ברכה אות נ"ד, "אבל כשתשב אשתו עם בני ביתו לשתות מכוס של ברכה זה אחר זה, משמע מדברי הרשב"א דמות, עיין בבית יוסף"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ג), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ג, "ובדבר אם מותרת לשתות מכוס של קידוש ששתה בעלה המקדש, עיין בסימן קצ"ה סעיף ד' ברמ"א שרק הבעל אסור לשתות משיוירי כוס ששתתה היא אבל היא מותרת לשתות מכוס ששתה הוא ולא ראיתי מי שיפלוג על זה, וא"כ מותרת לשתות מכוס של קידוש ששתה בעלה, אבל תצטרך לשתות כל מה ששייר בהכוס אם ליכא אחרים כי אחר שהיא תשתה מהכוס יהיה הבעל אסור לשתות הנשאר, אם לא שיריק הנשאר ממנה להצלוחית באופן שלא יפגום"), הגר"ש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ד סי' צ"ו סוף ענף ו', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ג, "שלא נהגו כחומרא זו"), חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות נ'), "שמעתי מגדולי הוראה שאין נוהגין להחמיר בזה".

מט] לשלוח לה כוס יין.

א. מה נכלל.

1. מיץ ענבים.

(א) מחמיר – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ד), הגר"ש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ג, "מיץ ענבים נמי מיקרי יין לענין האיסור לשגר לה כוס של ברכה"), הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י"ב אות ב', "לאו דוקא יין דה"ה כל משקה וכ"ש מיץ ענבים שהוא יין ממש"), נטעי גבריא (פרק כ"ב סעי' ו'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ז, "שה"ה במיץ ענבים ויין שרף"), פתחי דעת (פרק ח' סעי' י"ג).

2. יין שרף.

(א) מחמיר – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ד), חזקת טהרה (ס"ק מ"ט, לשונו לקמן), עי' נטעי גבריא (פרק כ"ב סעי' ז'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ז, לשונו לעיל).

3. דברים חשובים.

(א) מחמיר – צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ג, "של יין או של שאר המשקים חשובים אסור"), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ד), עי' בדה"ש (ס"ק קס"ג, "ויש שכתב"), הגר"ח"ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב י"ב אות ב', לשונו לעיל), סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ב'), פרדס שמחה (ס"ק מ"ט), הגר"מ גרוס שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ר"כ, "דלכתחילה צריך להחמיר בכל המשקאות חוץ ממים וסודה"), יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' ט', "יין או שאר משקה חשוב"), דיני הרחקות (סעי' י"ג אות ב'), פרי טהרה (הע' צ"א).

(ב) מר"מ – חזקת טהרה (ס"ק מ"ט, "לעי' בסעי' י' לענין מים ושאר משקין וצ"ע אי גם בנ"ד יש לאסור בהן דאשר דווקא ביין או בשאר משקין המשכרין"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ"ז).

4. סודה.

(א) מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ד, "אבל לא תה וקפה ומיץ תפוזים וקולה. וכן לא חשיבי חמר מדינא לגבי קידוש והבדלה"), הגר"מ גרוס שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ר"כ, "חוץ ממים וסודה").

5. מים.

(א) מיקל – בדה"ש (ס"ק קס"ג), הגר"מ גרוס שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ר"כ, "חוץ ממים וסודה"), הנהגה כהלכה (פרק י"ט סעי' ג').

6. קפה, תה.

(א) מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ד, לשונו לעיל), נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' ז').
(ב) מר"מ – סוגה בשושנים (פרק י"א הע' ב'), הגר"מ גרוס שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ר"כ, לשונו לקמן).

7. עדיין אינו ראיה לשתייה, חסר חלב או סוכר.

(א) מיקל – סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ה'), הגר"מ גרוס שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ד' הע' ר"כ, "ואם שלח הכוס כשעדיין איננה ראויה לשתייה כגון שחסר סוכר בתה - מותר").

8. מאכלים.

(א) מיקל – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ה), בדה"ש (ס"ק קס"ד), פרדס שמחה (ס"ק מ"ט), חזקת טהרה (ס"ק מ"ט, "ובשגירת מאכלים וכדומה נראה דאין חוששין בכך"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' פ"ז), נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' י', "דוקא משקין אבל מאכלים אין איסור לשלוח ואפי' מאכל שחביב עליה") הנהגה כהלכה (פרק י"ט סעי' ד').

ב. היא תשלח אליו.

1. מיקל.

(א) חזקת טהרה (דרך ישרה אות ו').
(ב) פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ג', מכתב באבני ישפה ח"ד סוף סי' צ"ו אות א').
(ג) מראה כהן (עמ' ע"ד אות ו') – "איסור זה הוא דוקא על האיש אבל האשה מותרת לשלוח כוס יין לבעלה [אך לא תגיש לו וכו']".

(ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ז).
(ה) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ז) – "אבל היא יכולה לשלוח לו אפילו כוס יין".
(ו) נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' י"א) – "האשה מותרת לשלוח לו כוס של יין, לפי שדרך האשה לשמש את בעלה, לכן אין מראה לו בזה חיבה מיוחדת, שהרי עושות כן דרך שירות ושיעבוד".
(ז) הנהגה כהלכה (פרק י"ט סעי' ה').

2. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ד סי' צ"ו סוף ענף א', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ה).
(ב) אבני ישפה (ח"ד סי' צ"ו ענף א').

ג. קידוש, שבע ברכות.

1. מיקל.

(א) דברי יציב (שפע טהרה ס"ק כ"ג, נטעי גבריאל פרק כ"ג הע' א') – "ומסר לי הגר"ש אייזנבערג שליט"א שדעת כ"ק אדמו"ר מקלויזענבורג זצ"ל שבכוס של קידוש שהוא חיוב מצוה לכל אחד לשותות, מותר ליתן לאשתו דליכא בזה משום חיבה, משא"כ בשאר כוס של ברכה דליכא חיוב לכל המסוביו לשותות, אסור משום חיבה עכ"ד".

(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות ה' ס"ק ח') – "למזוג לה יין: בזמנים הקדמונים היו נותנים כוס ברכת המזון לאשה לשותות, וחכמים אסרו לשלוח לה כוס זה בימי נדתה, שזה מביא לידי חיבה. ובימינו אין נהוג דבר זה. ומה שמוזג לאשתו כשמקדש, באופן שמוזג מכוסו לכוסות הקטנים כדי שישתו כל בני הבית, ודאי שמותר לו למזוג גם לאשתו, דאין זה חשוב דרך חיבה ואין כאן נתינת כוס מיוחד בשבילה. ואפילו כשמצאים לבדם ג"כ מותר מהטעם הנ"ל, דלא חשוב בזה דרך חיבה דהרי מוזג לה מחמת המצוה. ורק לשלוח לה כוס של ברכה, או ששולח לה כוס של יין במיוחד בשבילה, זה הוא דרך חיבה ואסור".

2. מחמיר.

(א) מסגרת השלחן (סי' קנ"ג ס"ק י"ב) – "אבל לשלוח לה מכוס של ברכה שקדש או בירך עליו נראה דעמו דמות. אכן מסיום לשון הרשב"א שם והביאו בש"ע וחכ"א נראה דגם זה אסור ולכן יש לנהוג להעמיד הכוס של קידוש לאחר שתייתו על השלחן ולא יאמר כלום והיא תקחנו מעצמה".

- (ב) בן איש חי (שנה ב' פ' צו אות כ"ד) – "וכן אסור לשלוח לה כוס של ברכה, וכן נמי אסור לשלוח לה כוס המיוחד לה כגון ליל פסח".
- (ג) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"ג).
- (ד) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ס"ח) – "ויש שהקילו לשלוח כוס של קידוש להאשה ואין למחות בידם אולם למעשה יש להחמיר אף בכוס קידוש".
- (ה) הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתצ"ד אות י"ט) – "בכוס של קידוש, אם אשתו אינה טהורה לא יושיט לה את הכוס, אלא יניחנו על השולחן והיא תקח אותו בעצמו ותשטה".
- (ו) דרכי טהרה (סוף עמ' נ"ב).
- (ז) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ד).
- (ח) אגורה באהלך (נטעי גבריאל פרק כ"ג הע' א') – "אודות כוס של קידוש היה המנהג תמיד להחמיר לעשות שינוי כאשר הבעל שטה ממנו".
- (ט) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' ל"ו).
- (י) בדה"ש (בי' ד"ה כך, עמ' רפ"א).
- (יא) חזקת טהרה (ס"ק מ"ט, מורה דרך אות ד') – "ואף שיש לחלק דבקידוש הלא יש מצוה לשתות ואפ"ל שאר המסובין חייבין עיי' בס' רע"א משא"כ שגירת כוס ברכה לכאורה משמע שהוא דברים שבין איש לאשתו דווקא וכדאמרין שאין פרי בטנה כו' מ"מ היכי דמיחד לה ומשגר שיך חבה דבעצם השליחות אין מצוה אלא חבה וד"ל".
- (יב) חוט שני (ס"ק ט"ו אות א').
- (יג) סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ד').
- (יד) פרדס שמחה (ס"ק נ').
- (טו) נטעי גבריאל (פרק כ' סעי' ט', פרק כ"ג סעי' א', הע' א', סעי' ח') – "רוב המורים".
- (טז) מראה כהן (עמ' ע"ד אות א').
- (יז) יסוד הטהרה (פרק ב' הע' י').
- (יח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' פ"ו, עמ' פ"ח).
- (יט) דיני הרחקות (סעי' י"ג אות א').
- (כ) פרי טהרה (סעי' מ"ב).
- (כא) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ג אות א', חוקת הטהרה סעי' ע"ט) – "הנה איסור שילוח הכוס נוהג בין בכוס יין של רשות, ובין בכוס יין של מצוה וברכה, כמבואר בשולחן ערוך (סימן קצ"ה סעיף י"ג), ולכן יש להזהר בכוס של שבע ברכות בשעה שטמאה מחמת דם בתולים, שלא ישלח את הכוס אלא יניח לפניו ואחרים ימסרו לה".
- (כב) פתחי דעת (פרק ח' סעי' י"ג).
- ד. רק שולח, ואחר מזיג.
1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק קס"ב), סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ז', "איסור שילוח כוס אינו דוקא אם מזג הבעל, אלא אפילו מזג אחר את הכוס אסור הבעל לשלחו"), דיני הרחקות (סעי' י"ג אות א').
 - ה. כללים.
 1. שינוי.
 - (א) מחמיר – עי' ששבה"ל (סיכום אות א', "ואפשר דלא מהני שנוי"), פרדס שמחה (ס"ק מ"ט אות ב'), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ב'), סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ו'), מראה כהן (עמ' ע"ד אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' פ"ז), דיני הרחקות (סעי' י"ג אות ד'), נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' ב').
 2. אח"כ נותן לכלי אחר.
 - (א) מחמיר – פרדס שמחה (ס"ק מ"ט אות ב', "ממגדולי ההוראה שליט"א"), מראה כהן (עמ' ע"ד אות ב'), נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' ב').
 3. שלא בפניו.
 - (א) מחמיר – בדה"ש (ס"ק קס"ה), פרדס שמחה (ס"ק מ"ט אות ב'), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ב'), סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ו'), מראה כהן (עמ' ע"ד אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ו), דיני הרחקות (סעי' י"ג אות ד').
 4. ריחוק מקום.
 - (א) מחמיר – הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ד, "ואסור למזוג ולהניח עבורה אפ"ל בריחוק מקום").
 5. לקרב לה.
 - (א) מחמיר – הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ב, "אשה שרוצה לשתות מכוס הקידוש, וכיון שעומדים שם כמה גברים בני המשפחה אינה יכולה לעבור ליקח הכוס, ובושה לבקש מהם, ורוצה הבעל לקרב הכוס לאמצע השלחן כדי שיהיה יותר קרוב לה, אע"פ שאינו מניח הכוס כלל על ידה אלא רק מקרב, אעפ"כ צריך להחמיר בזה").
 - (ב) מיקל – שבה"ל (קנין טהרה פרק ב' סי' ג' סעי' ו', "ויכול להקריבו אליה כדי שתוכל לקחתו כיון שאינו שולח לה ממש אלא מניחו בריחוק ממנה והיא צריכה לקחתו משם").

ו. **מחלק לכולם, ואשתו בכלל**: שימזוג לה כוס בין הכוסות של המסובים, והיא תקח לה אחת.

1. מיקל.

(א) **הגרשז"א** זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תצ"ד אות י"ט) – "שימזוג לה כוס בין הכוסות של המסובים, והיא תקח לה אחת ותטעם".

(ב) פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' ס"ט) – "**ואם כתוב שמו** של כל אחד מהמשפחה על הכוס אם מקפידים שכל אחד יקח רק את כוסו אסור לו למלאות את הכוס של לאשתו ואם אין מקפידים על כך מותר..."

(ג) **ששבה"ל** (סיכום אות ב') – "ובכוס קדוש נוהגים שאם יש אחרים עמהם מוזג לכמה כוסות שאין זה מיוחד לה, ותקח כוס אחד בעצמה".

(ד) **חוט שני** (ס"ק ט"ו אות א' ד"ה עצה) – "שאם יש כמה בני בית, מוזגין כמה כוסות מהכוס של קידוש, והיא נוטלת מעצמה".

(ה) **מראה כהן** (עמ' ע"ד אות ה') – "אם מוזג יין לתוך כוסיות קטנות ואינו מייחד כוס לאשתו שרי, שהרי אין כאן שיגור כוס יין המיוחד לה".

(ו) **דרכי טהרה** (עמ' נ"ג) – "ואם נוהגים בביתם למזוג מגביע הקידוש לכוסיות נפרדות לכל אחד, יעשה כן בהיותה נדה, ואין בכך איסור, ובלבד שלא יושיט לה את הכוס במיוחד".

(ז) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ח).

(ח) **פרי טהרה** (סעי' מ"ג) – "אם יש כמה בני בית - יכול למזוג לכמה כוסות והיא נוטלת אחד מהכוסות מעצמה".

(ט) **דיני הרחקות** (סעי' י"ג אות ג' ס"ק ב').

(י) **נטעי גבריאל** (פרק כ"ג סעי' ה') – "כשבעל ואשתו מתארחין אצל בעה"ב, ובעה"ב מחלק יין של קידוש לכל המסובין, ונותן שני כוסות להאורח אחת בשבילו ואחת בשביל אשתו, רשאי הבעל להניח לאשתו ע"י שינוי, כיון שאין הבעל רק שליח מבעה"ב לא נראה כחיבה".

(יא) **מנחת חן** (ח"ב יו"ד סי' ע"ג אות ב', חוקת הטהרה הע' צ"ב) – "והנה כשמשירר מכוס של קידוש יניח הכוס ותקח היא בעצמה, ואם מוזג יין לתוך כוסיות קטנות ואינו מייחד כוס לאשתו שרי, שהרי אין כאן שיגור כוס יין המיוחד לה, - או שישלח הכוס של קידוש עבור כל בני הבית, ואז יכולה לשתות מיד, כדעת הפרישה (ס"ק א'). ועיין מאירי (נדה דף ס"ד)".

(יב) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שנ"ז) – "מותר לבעלה לשפוך כמה כוסות בשביל כל המסובים, והיא יכולה לקחת אחד מהם, כיון שהוא אינו שופכו בשבילה דווקא. אבל אינו יכול לשלוח לה כל הכוסות, כיון שהיא תקח אחד מהם".

2. מחמיר.

(א) **בדה"ש** (סעי' י"ג ב' ד"ה כך) – "ואף כשמסובים שם עוד אנשים והוא מריק לכוסות לכל אחד מהם מסתבר שיש בזה איסור מזיגה לדעה ההיא כיון שמכ"מ מריק ג"כ לכוס אחד בשביל אשתו..."

בדה"ש (ס"ק קס"ז) – "ונראה שאפילו שולח כמה כוסות כל שאשתו תשתה לבדה מאחד מהם אסור אע"פ שלא ייחד איזה מהם יהא לאשתו".

3. דעת **הגריש"א** זצ"ל.

(א) מחמיר – **הגריש"א** זצ"ל (משנת השלחן תשובה רנ"ו, תשובה רס"ד, אבני ישפה ח"ד סי' צ"ו סוף ענף ג', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ד, "אסור למזוג כמה כוסיות כדי שכל אחד לוקח לעצמו באופן שמוסיף גם בשבילה עוד כוס").

(ב) מיקל – עי' **הגריש"א** זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ה אות כ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות כ"ד, "כשהבעל מחלק יין לכל בני המשפחה וכוס של האשה ביניהם, שפיר דמי ושרי").

4. מר"מ – **חזקת טהרה** (ס"ק נ').

ז. רק לשפוך לקידוש, ולא שליחות.

1. מיקל – עי' **ששבה"ל** (סיכום אות ב', "מוזג מעט בכוס ולוקחת בעצמה").

2. מחמיר – **הגרשז"א** זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתצ"ד אות י"ט, "בכוס של קידוש, אם אשתו אינה טהורה לא יושיט לה את הכוס, אלא יניחנה על השולחן והיא תקח אותו בעצמו ותשטה"), **חוט שני** (ס"ק ט"ו אות א').

ח. **הבעל הוי רק שליח מהבעל הבית**.

1. מיקל.

(א) **באר משה** (נטעי גבריאל נדה פרק כ"ג הע' ז').

(ב) פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' ע"א).

(ג) **נטעי גבריאל** (פרק כ"ג סעי' ה') – "כשבעל ואשתו מתארחין אצל בעה"ב, ובעה"ב מחלק יין של קידוש לכל המסובין, ונותן שני כוסות להאורח אחת בשבילו ואחת בשביל אשתו, רשאי הבעל להניח לאשתו ע"י שינוי, כיון שאין הבעל רק שליח מבעה"ב לא נראה כחיבה".

(ד) **חוט שני** (הנהגה כהלכה פרק י"ט הע' י"ג).

(ה) **הגר"ח** שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח שבט תשס"ז, אהל יעקב אות ט') – שאלה: "בעל ואשתו שאוכל אצל אחרים, ובשעת קידוש נותן להבעל שני כוסות של היין מקידוש של בעל הבית, האם מותר ליתן לפני אשתו בשינוי או נכלל באיסור של שליחות כוס של יין ואסור". תשובה: "**לכאן מותר**".

הגר"ח שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ל"ח) – "זוג שהתארח, ואשתו של האורח אינה טהורה, והבעה"ב קידש והוציאם יד"ח, ואח"כ הושיט את הכוס לאורח שיתן לאשתו (של האורח), האם יש להתיר לבעל להגיש לה הכוס מכיון שהוא רק שלוחו של בעה"ב ואינו עושה זאת משלו. תשובה: ישים בשמאל וברחוק קצת".

(ו) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ד' טבת תשס"ז) – שאלה: "אם מתארח בעל ואשתו נדה אצל אחרים לסעודות שבת ובשעת קידוש נותן להבעל שני כוסות מין של קידוש, האם מותר ליתן לפניו אשתו (בשנוי) או אסור משום שליחות כוס של יין". תשובה: "יכול ליתן בשנוי".

(ז) שבט הקהתי (ח"ה סי' קס"ז) – "דהבעל הוי רק שליח מהבעה"ב. ובתנאי שהבעל מושיט לה הכוס בשנוי דלא גרע מהשטת מאכל או משקה דבעי שינוי".

(ח) אבני ישפה (אסיפת יצחק י"ט אדר תשס"ט) – תשובה: "עוד חקרת באופן שהבעל ואשתו הם אורחים אצל בעל הבית, בעל קיבל מן בעל הבית שתי כוסות יין שאחת לו ואחת לאשתו, אם מותר לבעל למסור לאשתו כוס אחת. בשאלה זו לא זכיתי להבין למה חשבת שיהיה איסור, שהרי כל האיסור הוא שהבעל שולח כוס לאשתו ואפילו דרך שליח וכמו שכתב השו"ע שם סעי' י"ג, שכיון שהוא שולח לה כוס נחשב הדבר הקירוב. אבל בשאלה שלך הבעל לא שלח הכוס אלא בעל הבית שלח אותו, והבעל הוא השליח של הבעל הבית, ואם כן אין כאן שום קירוב מצד הבעל שהרי אינו שולח לאשתו דבר, רק בעל הבית שולח. לכן אין פה חשש איסור שהבעל ימסור הכוס לאשתו מבעל הבית, רק יעשה בשנוי כמו כל אוכל שהבעל מגיש לאשתו".

(ט) הגר"א שלזינגר שליט"א (אסיפת יצחק ח' טבת תשס"ז) – שאלה: "אם מתארח בעל ואשתו נדה אצל אחרים לסעודות שבת ובשעת קידוש נותן להבעל שני כוסות מין של קידוש, האם מותר ליתן לפניו אשתו (בשנוי) או אסור משום שליחות כוס של יין". תשובה: "ביין של קידוש יכול לתת גם כוס שלו, ויכולה לשתות מכוס זה, רק שלא יתן בידה אלא יניח על השולחן. וראה בפרישה על הטור סו"ס קצ"ה אות יא: ... פי' לאפוקי היכא דשתא איהו והוא כסא ושתיא איהי בתרא ל"ל ב"ה ע"ש".

(י) דרכי טהרה (ריש עמ' נ"ג) – "ודוקא כשהוא שולח לה במיוחד את כוס היין, אבל אם הכוס עוברת למספר אנשים והיא שותה בכללם, אין בכך איסור".

(יא) הגר"י מצגר שליט"א (אסיפת יצחק י"ד כסליו תשס"ט) – "בנידון שאלתך השניה, בעל ואשתו נדה המתארחים אצל אחרים לסעודות שבת ובשעת קידוש נתן בעה"ב לבעל אחת לו ואחת עבור אשתו האם מותר ליתן לפניו אשתו את הכוס. שאלה זו מתחלקת לשני נידונים א. מצד הגשת משקין לפניה ב. מצד שיגור כוס יין אליה מבואר בגמ' כתובות [ס"א ע"א] "אמר רבי הונא כל המלאכות שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס, הצעת המיטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, ומבואר בטור יו"ד [סי' קצ"ה] דכשם שהיא אסורה למזוג לו כך הוא אסור לו למזוג לה ומקורו ברשב"א בתוה"ב מובא בב"י שם ונפסק להלכה בשו"ע [שם סעיף י"ג]. ועיין בשו"ע [שם ס"י] דמשמע שאיסור זה הוא רק באופן שגם מוזגת וגם מניחה לפניו את הכוס. אמנם בש"ך שם העלה שגם הושטה והנחה לפניו לכד גם אסורים וכתב בשעורי שבט הלוי להגר"ש וואזנר שליט"א שמנהג העולם להחמיר כהש"ך אמנם בגמ' שם נאמר 'שמואל מחלפא לה דביתהו בידא דשמלאה. אביי מנחא ליה אפומא דכובא'. ומבואר דמועיל בזה אם מניחה לפניו בשנוי וכן נפסק להלכה בשו"ע שם. ומבואר שם דההיכר הוא מה שמגישה לפניו ביד שמאל – ובאיטר להיפך – או שמניחה על דבר נוסף ממה שמגישה תמיד. ובאחרונים מבואר שינוי נוסף כשמניחה בריחוק מקום ממנו. וא"כ לעניינו צריך הבעל להושיט לה הכוס בשנוי ביד שמאל או להניחה לפניו בריחוק מקום. ולענין הנידון השני מצד שיגור כוס יין אליה. מבואר בטור שם דזה איסור בפני עצמו ובב"י שם מביא דין זה מתוה"ב הארוך להרשב"א ומקורו במסכת כלה [פ"א] 'המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה עליה' וכתב הרשב"א שם דה"ה באשתו נדה אסור. וה"ה בכוס שאינו של ברכה כל שמיחד לה כוס ושולח לה אסור. ונפסק כן להלכה בשו"ע [שם בס"י ג]. ונראה פשוט כיון שכל האיסור הוא מצד שמראה לה חיבה בשילוח כוס היין. א"כ זה דוקא בשולח לה כוס יין משלו שבזה מראה שדעתו עליה. אבל כאן שבעה"ב שלח לה את הכוס והבעל רק מעביר לה את הכוס – מעשה קוף בעלמא – אין בזה הפגנת חיבה ואין בזה איסור דשיגור כוס יין אליה".

(יב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ח).

2. מר"מ – קיצור הל' נדה (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות ב').

ט. שליחות לפניו.

1. מיקל – דברי יואל (יו"ד סי' ס"ד אות ב', "דאינו אסור אלא כשאנינו לפניו אבל כשהיא בפניו ליכא איסור". ועיין בחיי הלוי ח"ה סי' פ"ה אות מ"ט שכתב "שמעתי מידידי הגה"צ ר' משה מנחם טירנויער שליט"א דומ"ץ דסאטמאר במאנטריאל, שיודע שהתשובה אינו מהגה"צ האדמו"ר מסאטמאר ז"ל בעל דברי יואל רק מרב אחד שכתב לו, ונערב תוך המכתבים, ולמעשה אמר לי שהגם שלהלכה הוא סובר להתיר וכן שמע מהגה"צ הרמ"א פריינד ז"ל").

2. מחמיר – חיי הלוי (ח"ה סי' פ"ה אות מ"ט), סתימת הפוסקים.

י. בדיעבד.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' ע"ה), חוט שני (הנהגה כהלכה פרק י"ט הע' כ"א).
2. מחמיר – סוגה בשושנים (פרק י"א סעי' ח', "מסתבר"), עי' הגר"ח ק שליט"א (הנהגה כהלכה מכתב ג' אות ד', "נכון לא לשתות"), משנת יוסף (הנהגה כהלכה מכתב ב' אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' פ"ז), משמרת הטהרה (ס"ק קכ"ח), נטעי גבריאל (פרק כ"ב סעי' א').

יא. אברהם אבינו ושרה אמנו.

1. מר"מ – יעבץ (ח"א סי' קכ"), "דשאלו המלאכים איה שרה כדי לשגר לה כוס של ברכה. אע"ג דבדואי כבר פירסה נדה עכ"פ קודם גמר הסעוד' עד שלא בירכו ברכת המזון שהרי מטעם זה לחם לא הביא כדאיתא התם ... לא ניחא דהא כדי לשגר לה אמרינן. משמע אפי' לשלוח לה ביחוד שרי ואילו לדברי הר"א לא שרי אלא כי שתיא ממילא. אבל היכא דמיחד לה אף בכוס של ברכה אסור משום דמייתי לידי הרגל. וע"ש בס' בעה"נ בשם השאלתות דמייתי עובדא אריכא מדביתהו דשמואל. איברא אין למדין מאגדה (עמ"ש בתי"ט פ"ה דברכות ומ"ש בס"ד סר"ל ג' א"ח) ואולי לא באו המלאכים בשאלתם איה שרה. אלא להודיעו

לאברהם אע"ה שיש לו לשגר לה כוס של ברכה לכשתטהר כדי שתתברך בהריונה"), שפתי חכמים (פר' וירא פרק י"ח פסוק ט' אות כ'), טהרת הבית (סי' י"ב סוף הע' ל"ו).

יב. לשגר כוס לאשה אחרת.

1. מיקל – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שנ"ח, "שנהגו להקל לשלוח כוס קידוש לנשים אחרות").

נ. בימי לבונה - סעיף י"ד.

א. הלכה.

1. מחמיר – מחבר (סעי' י"ד, "כל אלו ההרחקות צריך להרחיק בין בימי נדותה בין בימי ליבונה, שהם כל ימי ספירתה, ואין חילוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאת כתם"), של"ה (שער האותיות אות הקו"ף אות שע"ד), ב"ח (ס"ק א'), ט"ז (ס"ק ט'), "כ' מו"ח ז"ל אין להם על מי שיסמוכו וראוי לדרוש ברבים שאסור וכן כתב בדרישה בשם רש"ל ונ"ל עוד דאפי' יש להחמיר יותר בימי ליבון דאם נתיר לו באיזה קולא יותר יש חשש שיבוא לידי הרגל דבר מאחר שרוא' שהיא אינה טמאה כ"כ וכן מצאתי שכתב תה"ה בשם הראב"ד סברא זו"), ש"ך (ס"ק י"ז), באר שבע (סי' ס"ח), מקור חיים (ס"ק ג'), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י"ג), חו"ד (חי' ס"ק י'), לחוש"ש (לחם ס"ק כ"ז, קצור שו"ע סי' קנ"ג סעי' ט"ו), מלבושי טהרה (סעי' כ'), ערה"ש (סעי' ג', סעי' כ"ג), בן איש חי (שנה ב' פ' צו אות כ"ה), מקוה ישראל (סי' ז' סעי' י"ט), שערי טוהר (שער ט"ו סעי' י"ז), פוסקים.

ב. כלות ז' נקיים.

1. כל הרחקות, אפי' לאכול עמה – חיד"א (שיורי ברכה אות ט', "ולענין הלכה ודאי נקיטין שלא יאכל עמה עד שתטבול"), חכ"א (כלל קט"ז סעי' י"ג), פרדס רמונים (שפתי חכם סוף ס"ק י"ז), קצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ט"ו), מסגרת השלחן (דין י"ד), שערי טוהר (שער ט"ו ס"ק ט"ו), ששבה"ל (סעי' י"ד סיכום אות א', שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות כ"ה, "בש"ך סי' קצ"ה ס"ק י"ז לענין היתר בהרחקות ביום ז' ואחרי יום ז' האם להלכה מתירים הרחקות לאחר יום ז' עד שטובלת כשחושבת לטבול לאפוקי כשדוחה הטבילה או אסור כמש"כ מקור חיים ושיירי ברכה ואם שרי רק הרחקה של אכילה יחד כדמשמע באחרונים. תשובה: הלכה למעשה אין שום היתר הרחקה גם לאחר ז'"), בדה"ש (ס"ק קע"ה).

2. לענין אכילה עמה, אחר כלות ז' נקיים יש נוהגין להקל – ראב"ן (נדה סוף סי' של"ה, "ויש שנוהגין שלא לאכול עד כלות ז' נקיים, והוא כשר ונאה דשוב ליכא הרגל עבירה אלא הרגל מצוה דכיון דמצי למטביל לא שביק היתרא ואכיל איסורא כדאמר ..."), ש"ך (סוף ס"ק י"ז, "וראב"ן כ' בס"ס של"ה ויש נוהגין שלא לאכול עד כלות שבעה נקיים והוא כשר ונאה דשוב ליכא הרגל עבירה אלא הרגל מצוה דכיון דמצי למטביל לא שביק היתרא ואכיל איסורא ועי"ש שהאריך"), תוה"ש (ס"ק י"ד, "שנהגו"), מקור חיים (ס"ק נ"ו), סדרי טהרה (סקכ"א), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ד), טהרת ישראל (סעי' מ"ב, "מותר").

(א) הב"ח (ס"ק א') שהו"ד בט"ז (ס"ק ט') כ' רק שאסור ביום השביעי של הז' נקיים, ולא כ' מפורש שאסור אחר כלות הז' נקיים. וכן הב"ח מפרש הראב"ן (ודלא כנראה מהש"ך).

(ב) נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ב סוף ד"ה ואמנם הנגיעה) – "ואף דלענין אכילה עמה מביא הש"ך שם בס"ק י"ז דבכלות ז' נקיים מביא הראב"ן יש מתירים דאין כאן הרגל עבירה דכיון דמצי למטביל לא שביק היתרא ואכיל איסורא מ"מ אולי לענין נגיעה לא סמכינן על זה ותדע שהרי לא מצינו שום דעה דאחר כלות ז' נקיים יהיה מותר ליגע בה".

ג. להציע מטתו: יום שבעה של ז' נקיים, שהולך למקוה בלילה.

1. מחמיר – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ב), נטעי גבריאל (פרק כ"ט סעי' י"ז, "גם ביום טבילה אסורה להציע מטהו בפניו לצורך הלילה כשתהיה כבר טהורה"), הנהגה כהלכה (פרק י"ז סעי' ט"ו).

ד. לישכב על מטתה: שכבר הלכה לטבול.

1. מחמיר – מהר"ם בריסק (ח"ב סי' כ'), "לא פלוג חכמים בתקנתם עד הטבילה", בדה"ש (ס"ק קע"ב), פרדס שמחה (ס"ק כ"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ז הע' ל"ט).

2. מיקל – טהרת הבית (ח"ב עמ' קל"ד ד"ה והנה), פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' פ"ה), דיני הרחקות (סעי' ה' אות ו', "המחמיר בזה תע"ב").

3. מר"מ.

(א) נטעי גבריאל (פרק כ"ח סעי' י"א) – "גם כשהאשה הלכה לטבול אע"ג דכשתחזור לבית תהי' טהורה וליכא חשש הרגל עבירה, אפ"ה אמרינן לא פלוג, ואסור לו לישכב על מטתה, ובמקום צורך יש להקל לישכב במטתה בעת שהלכה לטבול".

ה. נגיעה בשעת טבילה.

1. יש להקל לדחפה במים בליכא אחר וא"א בענין אחר – נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ב, "אם א"א לה לטבול בענין אחר רק שבעלה יסייע לה לכופ ראשה לתוך המים נלע"ד להסכים להוראתו להתיר"), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ', שמלה ס"ק כ'), פת"ת (ס"ק ב'), טהרת ישראל (סעי' ד'), בדה"ש (ס"ק י"ז), סוגה בשושנים (פרק ג' סעי' ו', פרק ל' סעי' ט"ו).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ט) – "ושמעתי מרי"ב של' בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל] לענין אשה שכבר קיבלה שבת ושכחה ליטול ציפורניה. ויש בבית עמה בעלה ואמה ששניהם עדיין לא קיבלו את השבת. שיותר טוב לבקש מבעלה ליטול ציפורניה (ולסמוך על הנוד"ב גם כלפי נגיעה), מלבקש מאמה ליטול ציפורניה. שהוא מדין צניעות שצריכה להסתיר טבילתה".

2. מר"מ – קנאת סופרים (השטות לקנאת סופרים סי' י"ב), פתחא זוטא (ס"ק ב').

ו. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ד, שפ"ח ס"ק מ"ט).

נא] הוא חולה - סעיף ט"ו.

א. לשכור אדם אחר.

1. אין צריך – רדב"ז (סי' אלף ע"ו, "ואם חלה הוא לא מחייבין לה לשכור מי שישמשנו"), לחו"ש (לחם ס"ק ל'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ו, קובץ תשובות ח"א סי' פ"ז ד"ה ויש, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ע'), ששבה"ל (סיכום אות ב'), מראה כהן (פרק ה' הע' קי"א, "ואם אין מי שישמשנו אין צריך לשכור אדם אחר").
2. צריך – דרכי טהרה (עמ' נ"ה ד"ה אם).

ב. האם מותרת לשמשו אף בדברים שאינם לצורך רפואתו.

1. מר"מ – בדה"ש (סעי' ט"ו בי' ד"ה אם, עמ' רפ"ג, "וצ"ע").

ג. נגיעה.

1. אם אפשר, ע"י דבר אחר והפסק בגד – קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י"ד, לחו"ש לחם ס"ק כ"ח, "מותרת לשמשו שימוש שאין בו נגיעה רק על ידי דבר אחר"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ו, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ע'), ששבה"ל (סיכום אות ג'), בדה"ש (ס"ק קע"ו), חזקת טהרה (ס"ק נ"ט), מראה כהן (עמ' פ"ה אות ב', "ומותרת אף ליגע בו אם יש צורך בכך, כגון להשכיבו ולהקימו, ואם אפשר יש לעשות זאת על ידי הפסק בגד"), דרכי טהרה (סוף עמ' נ"ד), פרי טהרה (סעי' נ').

ד. הוא סומא.

1. מר"מ – פרי השדה (ח"ג סי' קי"ט), הו"ד בדר"ת (ס"ק ז'), פתחא זוטא (ס"ק ד'), אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קל"ו, "שאסור להחזיק בידה, רק ילך מצידה, והוא ישמור שלא תיפול"), ששבה"ל (סעי' ב' ס"ק ג' ד"ה וי"א, סיכום אות י"א, "סומא שצריך סיוע, בשעת הדחק אפשר לסייעו ע"י שתקח בגד או מקל וכל אחד יאחזנו בצד אחר"), בדה"ש (ס"ק ט"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קי"ז).

ה. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ו, קובץ תשובות ח"א סי' פ"ז).

נב] היא חולה (נ"מ, מעוברת) - סעיף ט"ז.

א. הלכה.

1. מחמיר – מחבר (סעי' ט"ז, "אשה חולה והיא נדה, אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה, כגון להקימה ולהשכיבה ולסמכה").
(א) גם בפיקוח נפש – ש"ך (ס"ק כ'), "דודאי אף להרמב"ם ליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה כמש"ל סי' קנ"ז ס"ק י' מה שאין כן הכא וכן המנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדפק של אשה אפילו אשת איש או עובדת כוכבים אע"פ שיש רופאים אחרים עובדי כוכבים וכן עושים שאר מיני משמושים ע"פ דרכי הרפואה אלא הדבר פשוט כמ"ש וזה נראה דעת הרב דלעיל בסי' קנ"ז משמע מדבריו כהרמב"ם"), גר"א (ס"ק כ'), "דאפי' בפיקוח נפש אסור", בדה"ש (ס"ק קפ"ה).
2. צורך גדול יש להקל – רמ"א (סעי' ט"ז, "וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך"), רדב"ז (סי' אלף ע"ו, "ואפי' חולי שאין בו סכנה אני אומר שמותר כיון שאי אפשר אלא בו שהרי אין הרפואה תלויה בעשיית האיסור וחששא רחוקה היא שיבא עליה מכמה טעמי חדא ..."), הו"ד בפת"ת (ס"ק ט"ו), פוסקי בני אשכנז.
(א) שאין כוונה לערוה – ש"ך (ס"ק כ'), לשונו לעיל), גר"א (ס"ק כ"א, "דהלאו הזה הוא דוקא אם מתכוין בשביל ערוה אבל בלא"ה אינו אלא מדרבנן").
3. בני ספרד – דרכי טהרה (עמ' נ"ו, "ואף הפוסקים כשו"ע, בשעת דחק גדולה מסתמכים על דעת הרמ"א ומתירים").

ב. מעשה שלא בדרך חיבה: לשיטת הרמב"ם.

1. מחמיר, אסור מן התורה.
(א) עי' ב"י (ס"ק י"ז).
(ב) לבוש (סעי' י"ז).
- ג) בית שמואל (אה"ע סי' כ' ס"ק א'), הו"ד בדגול מרבבה (על הש"ך ס"ק כ'), וגליון מהרש"א (על הש"ך ס"ק כ') – "לרמב"ם חייב מלקות מן התורה כשחבק או נשק חייבי כריתות או מיתות ב"ד ובחייבי לאוין ליכ' מלקות והרמב"ן ס"ל אפילו בח"כ או מיתות ב"ד אינו אלא מדרבנן וכתב בתשובה אפילו אם אינו עושה דרך חיבה ס"ל לרמב"ם מדאורי' אסור והוא ס"ל דאסור מדרבנן והיינו מ"ש הב"י בי"ד ס"ס קצ"ה לשיטות הרמב"ן והש"ך השיג עליו בחנם ועיין בסוגיא בסנהדרין תמות ואל תעמוד עמה אחורי הגדר פסק הרמב"ם רפ"ה ה' יסודי התורה אפילו בפנויה תמות ואל תעמוד עמה אחורי הגדר והיינו כתירוץ שם משום מגדר מלתא אפילו בפנויה תמות אבל יהרג ואל יעבור לא אמרי' בפנויה כמ"ש בי"ד סי' קצ"ז אע"ג בשאר דינים יהרג ואל יעבור ותמות ואל תעבור שוים כמ"ש שם ברמב"ם מ"מ בפנויה דאינו אלא מגדר מלת' ולא שייך מגדר מלתא אלא בתעמוד עמה אבל לא באונסין לכן יעבור ואל יהרג ואם היא א"א או חייבי כריתות כתב הר"ן דאיכא לאו אם יעמוד עמה אחורי גדר משום לא תקרבו לגלות ערוה ולמד זה ממקשן בשלמ' שם".
- ד) בית יעקב (סי' פ' ד"ה אמנם, נ"ז-א').

2. מיקל.

(א) ש"ך (ס"ק כ', סי' קנ"ז ס"ק י') – "דודאי אף להרמב"ם ליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה כמש"ל סי' קנ"ז ס"ק י' מה שאין כן הכא וכן המנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדפק של אשה אפילו אשת איש או עובדת כוכבים אע"פ שיש רופאים אחרים עובדי כוכבים וכן עושים שאר מיני משמושים ע"פ דרכי הרפואה אלא הדבר פשוט כמ"ש".
(ב) תפארת ישראל (ס"ק ו') – "עיין ש"ך ס"ק כ' דיפה כתב דאפילו לרמב"ם דקריבה דגילוי עריות מהתורה אסור הני מילי כשהוא בשביל חיבה ואהבה, אבל מה שעושה עסוק במלאכתו מלאכת רפואות לדעה המיחוש, אין זה בכלל קורבה לגילוי עריות שיהיה אסור מהתורה ובכלל יהרג ואל יעבור".

(ג) נב"ת (יו"ד סי' קכ"ב סוף ד"ה ואמנם הנגיעה) – "ואמנם הש"ך בסימן קצ"ה ס"ק כ' שדי נרגא בדברי הב"י דגם להרמב"ם ליכא איסור תורה אלא כשעושה דרך חבת ביאה ותאוה ע"ש. וכבר פשט המנהג כדבריו".

(ד) מקור חיים (תפארת צבי ס"ק י"א) – "הדין של ש"ך ברור דלא אוסר הרמב"ם אלא דרך ...".

(ה) לב חיים (ח"ב סי' ד').

(ו) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ד אות ב', אה"ע ח"ב סי' י"ד) – "ולדינא הנכון כהש"ך וכן כתב הכו"פ עיין שם".

(ז) בדה"ש (ס"ק קפ"ז).

3. מר"מ – סד"ט (סוף ס"ק כ"ד, לשונו לקמן), קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' י"ד, לשונו לקמן), בנין ציון (סי' ע"ה), דר"ת (סי' קנ"ז ס"ק ח'), מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ג), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ה).

ג. לשכור אדם אחר.

1. צריך – רדב"ז (סי' אלף ע"ו, "הוא דמחייבין ליה לשכור לה אשה שישמשנה"), כנה"ג (הג' ב"י אות י'), לח"ש (לחם ס"ק ל'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ו, קובץ תשובות ח"א סי' פ"ז ד"ה ויש), חזקת טהרה (ס"ק ס"ב), ששבה"ל (סיכום אות ב'), מראה כהן (עמ' פ"ו אות ז').

2. שיעור הוצאה – בדה"ש (שעה"צ ס"ק של"ה).

(א) ויען יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות א') – "וע"ד הספיקות שהציע בענין המבואר בשו"ע סי' קצ"ה (סעיף ט"ז) דאם האשה חולנית ואין לה מי שישמשנה מותר לבעלה לשמשה והביא בדרכי תשובה (ס"ק נ"ג) דאם אפשר לשכור בעד מעות מחוייב לשכור מי שישמשנה, ועלה הספק אם מחוייב לחזור על הפתחים ע"ז כשאין לו מעות. הנה קשה לומר בזה הלכה ברורה דהכל לפי הענין, דלענין מצוה מצינו (שבת קי"ח ע"א) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ואין ראיה מזה לענין איסור, אבל מצינו גם באיסור אם הוא איסור דרבנן (או"ח סי' שכ"ח סעיף ל"ג) במקום צערא לא גזרו רבנן, וממילא מסתבר דלמי שבלא"ה מצטרך ליהנות משל אחרים לפרנסתו לא מקרי צער כל כך אם יצטרך להוסיף לחזור על הפתחים גם בשביל דבר זה, אבל למי שלא הורגל בכזה ודאי הוא צער גדול, ומסתבר לומר דבמקום צער לא גזרו רבנן, דכל קריבה שאינה לשם הנאה לא מיתסר אלא מדרבנן כמבואר בפוסקים (ש"ך סו"ס קצ"ה), ולענין להושיט דבר מידו לידה מסתבר להקל, אבל נגיעה ממש או להשכיבה ולהקימה מסתבר להחמיר, והחילוק בזה מבואר גם בב"י (סי' קצ"ה) עיי"ש מטעם דיכול לבא לידי הנאה, ואולי דומה להנאה הבאה לאדם בעל כרחו דתליא בפלוגתא דאפשר ולא קמכוין בפסחים דף כ"ה ע"ב, ואולי הוי בכלל לא אפשר ולא קמכוין, אך יש לחלק דהכא אם נהנה הוי בכלל אביזריהו דגילוי עריות, על כן אסור אף אם נהנה שלא במתכוין, משא"כ בהנאה של ריח עבודה זרה דמיירי בפסחים, איסור הנאה מעבודה זרה לא הוי בכלל אביזריהו דעבודה זרה, אלא איסור בעלמא, ושייך ביה היתר דדבר שאין מתכוין".

(ב) ששבה"ל (סיכום אות ב') – "וצ"ע מהו שיעור הוצאה המחויבת".

3. מר"מ.

(א) הגריש"א זצ"ל (תורת היולדת פרק ל"א הע' ה', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ע"א) – "דהחויב לשכור מי שישמשנה, הוא דוקא כשצריך לנגוע בה ממש, אבל כשצריך רק להושיט לה מאכל וכדומה, מותר לו לתת בעצמו".

ד. אשתו נפלה על הקרח בימי נדה אם יכול להרים אותה: ומה הדין באשה זרה.

1. אבני ישפה (אהל יעקב י"ב אלול תש"ע) – "אסור להרים אשתו שנפלה על הקרח אלא אם כן אין אחר שיכול להרים אותה כדברי הרמ"א סי' קצ"ה סעי' י"ז. אבל אשה זרה מותר להרים אותה ואם אינו מרים נחשב חסיד שוטה כדברי הגמ' סוטה כ"א ב".
2. הגר"ח ק"ק שליט"א (אהל יעקב אות י"ז) – "שאלה: אשתו נדה נפלה על הקרח האם מותר לעזור לה לקום אם אין אף אחד שם. תשובה: יתכן (אם אין אחר)".

3. אוצרות הטהרה (פרק ד' סוף הע' של"ד) – "ושמעתי מגדולי המורים דמי שנפלה אשתו נדה וצריכה סיוע בכדי לקום, יכול לסייעה ובלבד שלא יגע בבשרה, ובכל ענינים אלו אין להיות חסיד שוטה אך יעשה שאלת חכם וינהג כהלכה".

ה. לטפטף טיפות עיניים (eye drops) לאשתו נדה.

1. מיקל.

(א) בית שערים (יו"ד סי' רע"ד) – "להטיף לתוך העין ע"י שפופרת שהוא מגע ע"י ד"א נ"ל להתיר אבל ליגע בעין גופא לפתחו אם אפשר ע"י אחר תעשה זאת ע"י אחר ואם א"א בשום אופן ע"י אחר יש לעשות כמ"ש פ"ת בשם מקו"ח הגם שדחיתי דבריו מ"מ יש עוד עמוד לסמוך עליו".

(ב) הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' קל"ח ד"ה ואכן) – "הבית שערים".

(ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קט"ו, עמ' קכ"ב).

(ד) חוקת הטהרה (סעי' פ"ג) – "מותר לבעל לטפטף טיפות עיניים לעיני אשתו נדה על ידי שפופרת, כשיש לה מחלה בעיניה".

1. **כסא גלגלים** (wheelchair): להסיע אשתו נדה שיושבת על כסא גלגלים.

1. מחמיר – **אבני ישפה** (אהל יעקב כ"ט אלול תש"ע), "אסור להסיע אשתו נדה שיושבת על כסא גלגלים שהרי כיון ששניהם תופסים אותו חפץ נחשב כמו שמושיט לה ואסור שמא יגע בה".
2. בשעת הדחק יש להקל – **חוט שני** (סעי' ב' ס"ק ב' אות י"א, שעה"צ ס"ק י"ט, "יש להמנע מלהסיע מטת אשתו יולדת או חולה, וה"ה כשהיא יושבת בכסא גלגלים, אמנם בשעת הדחק מותר [הטעם שהולכת המטה אינה דומה לשום הרחקה מההרחקות, וגם אין בזה משום חיבה כיון דעושה כן בשעת הדחק לצורך מחלתה, ופשיטא דאם מסיע אותה לשם משחק וכדו' אסור מן הדין]"), **אבני שהם** (סעי' ט"ז, "לענין הסעת האשה במטתה או בכסא גלגלים, שבשעת הדחק אפשר שיש להקל בזה כיון שאינו נוגע בה אלא בדבר שגם היא נוגעת בו ... מותר להוליכה בכסא ובמטת גלגלים").
3. לעת הצורך יש להקל – **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' רצ"ט, "שיש להקל בנגיעה ע"י דבר אחר לעת הצורך ... להקל לעת הצורך לדחוף אותה בכסא של גלגלים").
4. לעת הצורך יעשה היכר – פסקי **משנה הלכות** (פרק ה' סעי' קי"ב, "אשה שאינה יכולה ללכת ויושבת על כסא גלגלים ואין מי שיידחוף את זה רק בעלה אפשר להקל בזמן נדתה שבעלה ידחוף אותה על ידי שיעשה היכר שיניח איזה בגד על היד וכדו'").
5. **מר"מ** – **הגריש"א זצ"ל** (פתחי דעת פרק י' הע' י"ג).

ז. חרשת.

1. **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ה אות ו') – "חרשת שצריכה לנגוע בשפתי בעלה בכדי להבין דיבורו **אינה יכולה** לעשות כן בימי טומאתה".

ח. היא סומא.

1. **מר"מ** – **חוט שני** (הנהגה כהלכה פרק ה' הע' ד', "התיר לבעל שאשתו סומא שילך עם חוט וכן א' יחזיק בקצה אחר וכך יוליכנה כיון שאין חשש נגיעה").

ט. מר"מ.

1. **הגריש"א זצ"ל** (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ו אות ל', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ע"ג) – "כשהאשה חולה באופנים שהתיר בשו"ע סי' קצה לשמשה [עיי"ש], אם יש איש אחר שיכול לעשות לה דבר זה, צריך לעשות א"ז ע"י האיש השני ולא ע"י הבעל, וכ"כ בזרע אמת [ח"ג סי' קט"ז].
2. **יביע אומר** (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ח) – "שאלה: אשה הנמצאת בדיכאון מחמת לידה וזקוקה מאד לתמיכה מצד בעלה. שאלו אם אפשר להקל לבעלה להתיר לו חיבוק ונישוק, כן האם יש חילוק בין ימי נידתה לימי ליבונה. תשובה: לא".
יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קע"ג) – "שאלה: אשה נכה שאינה יכולה לבד לצאת מן הבית לרכב וכן לחזור אליו וצריכה את עזרת הבעל ביציאה ובכניסה, מה תעשה בימי נידתה. תחילה אמר רבנו: שיקראו לשכנים. ואמרתי לרבנו שמדובר בזוג חוזרים בתשובה, ששאל גם אם מותר לעזור לאשתו בדברים יותר פשוטים, ואמרתי לו שזאת יעשו בנותיו לאשתו. וענה מו"ר נר"ו: ראה מה כתבתי בטהרת הבית [שמותר ע"י אחיזה בבגד]. ואמרתי לרבנו: כאן מדובר שהאשה ממש נשענת עליו לגמרי. תשובה: אפשר".
3. **יביע אומר** (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קפ"ט) – "שאלה: יש אשה השרויה בעילפון ללא הכרה, לא במצב של צמח אבל קרוב לזה. ואומרים הרופאים שכדי שתחזור להכרה טוב שבעלה ילטף אותה וידבר עימה, אך דא עקא שהיא כעת נידה. האם הדבר מותר. תשובה: אפשר להקל אם ישים על ידו כפפת גומי".
4. **הגר"א נבנצל שליט"א** (אהל יעקב כ"ז אלול תש"ע) – "שאלה: אשה שצריכה ללדת ויש לה כאבים חזקים, האם מותר להחזיק ידה. תשובה: אם כבר התחילה הלידה אסור. יעשה על ידי כפפה או ממחטה".
5. **אבני ישפה** (אהל יעקב כ"ג אלול תש"ע) – "לגרד הגב של אשתו נדה כאשר אין אחר בבית. הרמ"א יו"ד סי' קצ"ה סעי' ט"ז כתב שאם אין מי שישמשנה מותר בכל וכן נוהגים אם צריכים הרבה לך ע"ש. אבל שם סעי' י"ז כתב להקל רק אם יש סכנה בחליה. גם קשה למצוא אשה שאין לה שכנה שיכולה לגרד לה הגב, ולכן יש להחמיר בזה".
6. **אבני ישפה** (אהל יעקב כ"ט אלול תש"ע) – "אין להחזיק יד אשתו בזמן לידה משום איסור נדה. וגם אם לובשים כפפות אין להתיר שהרי עדיין מרגיש חומה ואין היתר של כפפות. בפרט בלידה אסור לעזור לה שהרי הוא בריא ויש מי שישמש אותה ויעזור לה".
7. **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' ש') – "שלענין אשה שהוצרך לילך לבית חולים שפשוט הוא שיותר טוב לבעלה לעזור לה משכן שלו שהוא חבר שלו. ויותר טוב לעזור לה דרך בגדים (ע' סוף הערה שלפנ"ז). וכל חברים של הבעל דינם כמי שאין לה מי שישמשנה. אא"כ יש שם שום אשה, או צדיק זקן, או רופא, והכל לפי הענין, והבן".

נג] בעלה רופא - סעיף י"ז.

א. האם נדה נכללת בעריות.

1. האם נדה מיקרי גלוי עריות, שגלוי עריות הוי ירהג ואל יעבור - עי' הקדמה להל' נדה, לשיטות ומר"מ.
2. האם נדה מקרי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים - עי' הקדמה להל' נדה, לשיטות ומר"מ.

ב. נגיעה בשאר עריות שלא בדרך תאוה.

1. עי' אה"ע סי' כ"א סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ג. מר"מ.

1. אג"מ (אה"ע ח"א סוף סי' ל"ג) – "ומה שהקשה כתר"ה על הב"י סי' קצ"ה שאוסר לבעלה רופא למשש לה הדפק לשיטת הרמב"ם שאיכא לאו בנגיעה מטעם ביזרא דג"ע מהא דכתב בפ"ה המשנה שם שהאיסור לאו דחבוק ומשמוש באבריה לכוונת הנאה הנה גם בחבורו בפכ"א מאי"ב כתב הרמב"ם מפורש חבוק ונשק דרך תאוה וכבר הקשה מזה הש"ך על הב"י בס"י קנ"ז סק"י עיי"ש. ועיין בב"ש סי' כ' סק"א ואינו מתורץ בדבריו שהרמב"ן סובר כן בדעת הרמב"ם דיקשה זה גם לרמב"ן. ואולי אין כוונת הרמב"ן בדעת הרמב"ם אלא לאיסור בעלמא והוא כדאיתא ברמב"ם פכ"א שם ה"ו בחבוק לקרובותיו עיי"ש. ולע"ד ל"ק כלום על הב"י דהא משמע כמפורש בדבריו שרופאים אחרים מותרים וכהמנהג פשוט שכתב הש"ך ורק לבעלה אוסר להרמב"ם מדאורייתא והוא משום דבעלה יש לחוש שתהיה ממילא הנגיעה גם לחבה וא"כ הוא ביזרא דג"ע דוקא לבעלה ולא לרופאים אחרים אף שהיא להם ערוה יותר חמורה מלבעלה וצ"ע קושית הש"ך כי ל"ק כלום לכאורה".

ד. בעלה למשש הדפק שלה.

1. אם היא מסוכנת [חולה שיש בה סכנה] ואין שם רופאים אחרים, מותר לבעלה למשש הדפק שלה כשהיא נדה.
 - (א) רמ"א (סעי' י"ז).
 - (ב) ש"ך (ס"ק כ') – "מ"מ באין סכנה אסור לבעלה למשש הדפק כשהיא נדה".
 - (ג) מקור חיים (ס"ק ס"א).
 - (ד) סד"ט (סוף ס"ק כ"ד) – "ולענין דינא במקום סכנת נפשות יש לסמוך על הפוסקים המקילים לשמשה, וכל שכן למשמש הדפק דשרי".
 - (ה) חכ"א (כלל קט"ז סעי' י"ב) – "אם בעלה רופא ואין רופא אחר וצריכה אליו שיש סכנה בדבר מותר למשמש לה הדופק וכן לענין הקזת הדם (סעיף י"ז וש"ך ס"ק כ')".
 - (ו) חו"ד (ס"ק י"ג).
 - (ז) צמח צדק (סעי' י"ז) – "אין להתיר אלא במקום סכנה".
 - (ח) מלבושי טהרה (סעי' כ"ג).
 - (ט) בית שערים (יו"ד סי' רע"ד ד"ה ובהכי) – "דברי רמ"א יו"ד סוס"י קצ"ה דבסעיף ט"ז אהא דכתב המחבר אשה והיא נדה אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה כגון להקימה ולהשכיבה ולסומכה כתב רמ"א וי"א דאם אין לה מי שישמשנה מותר בכל וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך [ובפירוש צריכה הרבה אני מסתפק אם כוונתו שהוא צורך גדול או כוונתו שצריכה הרבה פעמים לכך וא"א ע"י אחרים] ולא התנה דבעינן סכנת נפשות דוקא ובסעיף י"ז גבי מישוש הדפק התנה ויש סכנה בחליה ועיין בספר חכמת אדם סוף כלל קט"ז שתפס ג"כ בפשיטות ואם אין לה מי שישמשנה וצריכה הרבה לכך המנהג להקל ובמישוש הדפק כתב וצריכה אליו שיש סכנה בדבר מותר למשש לה הדפק, ולפמ"ש ניהא דבמישוש הדפק נהי דעוסק במלאכתו אבל אינו טרוד כ"כ במלאכתו שלא יקלקל וא"כ אפשר שיבא לידי תאוה כמ"ש מנח"י ועיין מחה"ש לכן אינו מותר אלא במקום סכנה אבל להקימה ולהשכיבה ולסומכה שטרוד במלאכתו שלא יקלקל ולא יזיק לה מותר אפילו שלא במקום סכנה ומ"ש רמ"א ולפמ"ש וכו' כ"ש דמותר למשש לה הדפק אין כוונתו דמישוש הדפק כ"ש משימוש אלא דמישוש הדפק במקום סכנה ואין אחרים כ"ש משימוש שלא במקום סכנה וא"ש".
 - (י) שערי טוהר (שער ט"ו סעי' כ"א) – "אבל בחולי שאב"ס אסור הכל".
 - (יא) מנחת יצחק (ח"ה סי' כ"ז) – "דאף בנד"ד אין היתר ע"י בתי ידים, רק במקום סכנה עדיף ע"י בתי ידים".
2. אפי' בחולה שאין בה סכנה, אם בעלה רופא ואין שם רופא אחרים אלא בקיאים כמו בעלה, מותר למשש לה הדפק.
 - (א) רדב"ז (סי' אלף ע"ו), הו"ד ברע"א (על הש"ך ס"ק כ') – "אם אין בה חולי של סכנה אם יש שם רופאים אחרים בקיאים כמו בעלה ראוי לסמוך על הרשב"א שהחמיר. אבל אם אין שם בקיאים כמו בעלה מותר".
 - (ב) לחם ושמלה (לחם ס"ק ל', ס"ק ל"ב, קיצור שו"ע סי' קנ"ג סעי' י"ד) – "ואם הבעל הוא רופא ואין שם רופא אחר מומחה כמוהו מותר לו למשש לה את הדפק, כיון שאינו עושה דרך תאוה וחבה".
 - (ג) מסגרת השלחן (דין י"ז).
 - (ד) על טהרת ישראל (סעי' מ"ו) – "והמיקל בהנ"ל אף בחולה שאב"ס ואפי' יש רופא אחר אלא שאינו בקי כמו הבעל לא הפסיד".
3. סכנת אבר, יש להקל – בדה"ש (סעי' י"ז בי' ד"ה ויש).
4. מר"מ – ערה"ש (סעי' כ"ז), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קצ"ח, סעי' ט"ז בי' ד"ה וי"א, "וצ"ע לדינא"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' קי"ט), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ט"ט).

נד [בית הכנסת.

- א. ד' דברים: שאין ליכנס לבית הכנסת, שאין מתפללות ומברכות, שאין להזכיר השם, שאין ליגע בספר או לראות ספר תורה.
1. רמ"א (או"ח סי' פ"ח) – "יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, וי"א שמותרת בכל, וכן עיקר, אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכה"ג, שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוז".

2. המנהג: הכל מותר, חוץ מהסתכלות לתורה בימי נדות.

(א) ח"א (כלל ג' סעי' ל"ח) – "יש מקומות נוהגות הנשים, שכל זמן שהן בימי נדות קודם ז' נקיים שלהן, אינן מתפללות ומברכות, וזה מנהג שאין לו יסוד. ואפילו במקומות שמחמירים, מכל מקום מיום ראשון דסליחות נכנסות לבית הכנסת ומתפללות. אבל במדינתנו נוהגין היתר לעולם, ומברכות ומתפללות. ומכל מקום לא יסתכלו בספר תורה בשעה שמגביהים אותו להראות לעם".

(ב) מ"ב (סי' פ"ח ס"ק ז') – "ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם".

(ג) ששבה"ל (סיכום אות ז') – "והמנהג שמברכות ומתפללות רק לא מסתכלות בס"ת בבהכנ"ס בשעת הגבהה. - ודוקא בימי נדותה ממש, אבל בז' נקיים מותר, וי"א דגם בימי נדותה הוא רק כשזב דם, וכן אחר לידה כל זמן ששופע דם".

(ד) מראה כהן (עמ' פ"ו אות א').

(ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קכ"ב).

(ו) דרכי טהרה (עמ' נ"ז) – "חובה ומצוה לנשים להתפלל בימי נדתן, כמו בימי טהרתן ומותר להן גם לבוא לבית הכנסת להתפלל ... מן הראוי שלא תסתכל בספר תורה כשמגביהים אותו ... בזמן שהדמים מצויים בה, ולא משום איסור, אלא כדי לנהוג כבוד בתורה ובמקדש".

(ז) יסוד הטהרה (פרק ב' סעי' כ') – "מותר לאשה ליכנס לבית הכנסת כדי להתפלל אף בימי נדתה, ומכל מקום עליה להזהר בימים שבהם היא רואה דם עד לאחר שפסקה לראות דם, שלא להסתכל בס"ת בשעת ההגבהה".

(ח) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"א אות ט') – "היום המנהג בנשים נדות, שרק אין מסתכלות בספר תורה בהגבהה עד אחר טבילתן".

3. מר"מ – מקוה ישראל (סי' ז' סעי' כ"ד), פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח אות ט').

(א) דברי יציב (ליקוטים והשמטות סי' ט"ו אות ד', שפע טהרה ס"ק כ"ז) – "ונראה דאף שהמנהג אצלינו שנכנסות לבית הכנסת [עיי' חיי אדם כלל ג' סעיף ל"ח ומשנ"ב סי' פ"ח סק"ז], מ"מ זה רק בעזרת נשים דאין קדושתה חמורה כבית הכנסת, וכמ"ש זק"ה בדברי חיים ח"ב או"ח סי' י"ד דלעשות מבית הכנסת דאנשים בית הכנסת דנשים הוי הורדה מקדושה חמורה אחד דאין דומה כבוד בהכ"נ דאנשים כידוע לכל מבין בחוש וכו' עיי"ש, וע"ע בשו"ת בית שלמה סי' כ"א וכ"ב. ומכיון דהוי כמקדש מעט וכדרשת חז"ל במגילה כ"ח ע"א והשימותי את מקדשכם, וגם ואהי להם למקדש מעט שם בדף כ"ט ע"א עיי"ש, נעשה כדוגמת בית המקדש שעזרת ישראל מקודשת מעזרת נשים, עיין בריש כלים וש"מ ודו"ק".

(ב) ויען יוסף (יו"ד סי' קמ"ב אות ד') – "בהא דמבואר באו"ח (סו"ס פ"ח) שאין לאשה לילך לבית הכנסת בימי נדתה, איך הדין באם עושין איזה שמחה לנשים בעריכת שולחן אם צריכה למנוע, הנה מסתבר לומר על זה דגדול כבוד הבריות שדוחה איסור זה דאינו אלא מדת חסידות ולא איסור מדינא".

(ג) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ב' אות י' ס"ק ה') – "היום נהגו היתר שאשה נדה תלך לבית הכנסת".

(ד) יחזה דעת (ח"ג סי' ה', יביע אומר ח"ג אה"ע סי' י' אות ה') – "וצריך להודיען שחייבות הן להתפלל ולברך כל הברכות. וכמו שכתב הפרי חדש. והדברים ברורים".

ב. להתפלל בכותל המערבי.

1. מחמיר [בימי ראייתה].

(א) שפע טהרה (ס"ק כ"ו) – "בימי ראתה לא תלך להתפלל אצל הכותל המערבי [ודוקא בימי ראייתה, אבל בימי ליבונה מותרת]".

(ב) משנה הלכות (חט"ו סי' ל"ג, פסקי משנה הלכות פרק ה' סעי' ק"ד) – "אין לנשים בזמן נדתם או לאיש שלא טבל טבילת עזרא ללכת לכותל המערבי. וכן נשים אף בזמן שאינן נדות מ"מ כל ששימשו לאחר הטבילה נעשו בע"ק ראוי מהם להימנע מללכת לכותל המערבי".

(ג) שבט הקהתי (ח"ג סי' מ"ז) – "אם מותרין לילך להתפלל לכותל מערבי ... לאלו שנוהגים לא לילך לבהכנ"ס בזמן ראייתן ג"כ לא ילכו להכותל מערבי אפילו אינם נוגעות בהכותל. אבל בימי ליבון נהגו היתר ... העולה להלכה: בימי ראייתה אל תלך, אבל בימי ליבונה אין חשש. ולצורך גדול מותרת לילך אפילו בימי ראייתה".

2. מיקל.

(א) אגורה באהלך (נטעי גבריאל פרק מ"ב הע' י') – "שאינן לדמות כ"כ לילך לכותל שהוא תחת כיפת הרקיע לציון של הרשב"י שהוא באוהל, רק תזהר שלא תלך בחזרים שהוא מכוסה רק תחת כיפת הרקיע וגם לא תיגע בכותל".

(ב) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' מ"ג) – "מותר לאשה נדה אפילו בימי ראייתה לבקר ולהתפלל בכותל המערבי. וכן המנהג".

(ג) נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ה') – "מותרת בימי ראייתה ללכת לכותל המערבי להתפלל".

3. תיגע בכותל המערבי.

(א) מחמיר – אגורה באהלך (נטעי גבריאל פרק מ"ב הע' י', לשונו לעיל), דרכי טהרה (עמ' נ"ז, "מן הראוי ... ולא תיגע בכותל המערבי, בזמן שהדמים מצויים בה, ולא משום איסור, אלא כדי לנהוג כבוד בתורה ובמקדש").

(ב) מיקל – הגר"א וצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ח אות ס"ז, "נדה מותרת לגעת בימי נדותה בכותל המערבי, אבל להכניס את האצבעות בין האבנים, זה אסור לכולם, ולא רק לנדה").

(ג) מר"מ – שבט הקהתי (ח"ג סי' מ"ז סוף ד"ה ברם, "ושמעתי דיש נשים שנוהגות דכל זמן שהם טמאות אינן נוגעות בהכותל מערבי").

4. מר"מ – פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח סוף אות ט').

נה] בית החיים.

א. **שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו** [מצד טומאה].

1. **ח"א** (כלל ג' סעי' ל"ח) – "ונראה לי שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו".
2. **עי' פת"ת** (ס"ק י"ט) – "כתב בספר **חמודי דניאל** כ"י נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה ונכון הוא ע"כ".
3. **עי' מקוה ישראל** (סי' ז' סעי' כ"ה) – "נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה ונכון הוא".
4. **מ"ב** (סי' פ"ח ס"ק ז') – "שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו".
5. **טהרת ישראל** (סעי' נ"א).
6. **גשר החיים** (פרק כ"ט אות י"ג) – "וביותר וביחוד הזהירו האר"י הק' ועוד שלא תלכנה לביה"ק נשים נדות בטרם טבלו כדין, ולא גבר בע"ק בטרם טבל".
7. **שפע טהרה** (ס"ק כ"ח).
8. **פסקי משנה הלכות** (פרק ה' סעי' קט"ו).
9. **הגרח"ק שליט"א** (דעת נוטה, הל' קר"ש תשובה ק"ט) – "יש ליזהר".
10. **עי' ששבה"ל** (סיכום אות ו') – "נהגו שלא ללכת לבית החיים בימי טומאתה עד שתטבול, אבל יכולות ללכת ולעמוד חוץ מד' אמות מהקברים. ולפעמים מקילים לצורך כשאינה שופעת".
11. **חזקת טהרה** (ס"ק ס"ז).
12. **מראה כהן** (ריש עמ' פ"ז) – "אין לאשה לילך לבית הקברות בזמן נדותה עד שתטבול".
13. **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' קכ"ג).
14. **עי' דרכי טהרה** (עמ' נ"ז) – "ראוי שלא תלך הנדה לבית הקברות, מחמת רוח רעה שבבית הקברות".
15. **יסוד הטהרה** (פרק ב' סעי' כ"א) – "אין לאשה ללכת לבית החיים בימי טומאתה, עד אחר שתטבול במקוה".
16. **פסקי תשובות** (או"ח סי' פ"ח אות ט' ד"ה ולענין).

ב. **שאין הולכות שם רק כל זמן שרואה דם ממש.**

1. **הלכה למשה** (דינה נדה ויולדת סעי' ה') – "והעיקר דבימי ליבונה הולכת".
2. **חשב האפוד** (הליכות חנוך פרק ב' אות קע"א) – "דאשה נדה מותרת לילך בימי ליבונה לבית החיים".
3. **שערי טוהר** (שער ט"ו ס"ק כ"ג) – "בזמן ראייתה".
4. **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' מ"ד) – "הנהוגות להחמיר לא החמירו אלא בימי ראייתן, אבל בימי ספירת שבעה נקיים יש להקל".
- יביע אומר** (ח"ד יו"ד סי' ל"ה אות ה') – "ואין לנשים בימי ראייתן ללכת לבית הקברות. (חמודי דניאל, הובא בפתחי תשובה) (סי' קצה ס"ק יט). וכ"כ בשו"ת חמדת משה חיו"ד סי' סב ע"ש. ודלא כמ"ש הגרי"מ טוקצינסקי בגשר החיים (פכ"ט אות יג) שאין רשאות לילך כל עוד לא טבלו כדין. ע"ש. דליתא".
5. **פותח שער** (פרק ט"ו אות מ"ט) – "שמעתי **שמנהג ירושלים** שאין הולכות שם רק כל זמן שרואה דם ממש, אבל בימי ליבונה הולכות שם להתפלל".
6. **נטעי גבריאל** (פרק מ"ב סעי' ו') – "המנהג שאינה הולכת בימי ראייתה לבית הקברות, אך בימי ליבונה מותר".

ג. **מר"מ** – סוגה בשושנים (פרק מ' סעי' ב'), **הליכת בת ישראל** (פרק י"ג הע' י'), **נטעי גבריאל** (פרק מ"ב סעי' ו').

1. **אג"מ** (הגר"ש איידר זצ"ל נדה ח"ב פרק ה' הע' תמ"א) – "שמעתי מפי הגרמ"פ זצ"ל דיש להקל לאלמנות נדות ללכת לבית החיים כיון דלא תקנו טבילה לפנויה (ע' ריב"ש ס' תכ"ה). [ונראה ע"פ זה דה"ה פנויה]. אבל שמעתו משמו [רק בלשון] דאין למחות לאלמנה ופנויה ואפילו נשואה, רק מעוברת יש למנועה משום חשש הפלת העובר ר"ל".
2. **באר משה** (ח"ח סי' ס"ו) – "לעת צורך גדול יש להקל לאשה נדה וכ"ש בעת ליבונה שתלך לבית הקברות אבל לא תיגע המצבה. אם אפשר לא תקרב בד"א של הקבר".
3. **טהרת הבית** (סי' י"ב סעי' מ"ד) – "יש נשים שנוהגות להחמיר בימי ראייתן שאינן הולכות לבית הקברות, אולם במקום שנהגו שהנשים בימי ראייתן אינן נמנעות מללכת לבית הכנסת, רשאות גם כן ללכת לבית הקברות".
4. **ששבה"ל** (ס"ק ה', סיכום אות ו') – "יכולות ללכת ולעמוד חוץ מד' אמות מהקברים. ולפעמים מקילים לצורך כשאינה שופעת".
5. **פרדס שמחה** (ס"ק ס"ד) – "ויש מקילין בימי ליבונה, ובעת צורך יש לסמוך עליהו".

ד. **יארצייט**, וכדומה.

1. מחמיר.

(א) **שפע טהרה** (ס"ק כ"ח) – "ואפילו ביום היאר צייט".

(ב) **הגרח"ק שליט"א** (דעת נוטה, הל' קר"ש תשובה ק"ט) – "יש ליזהר ותעמוד בחוץ".

(ג) **אבני ישפה** (אהל יעקב י"ג אלול תש"ע) – "אם אשה נדה תבקר בבית הקברות כאשר יש לה יארצייט, האיסור בזה הוא מצד הקבלה, ולכן לא מועיל שתתבייש או תצטער".

2. מיקל.

(א) **בית ברוך** (על ח"א סי' ג' ס"ק קפ"ח) – "ונ"ל דהיינו דוקא ברגילה בזה אבל באופן עראי כמו ביום הזכרון [שקארין יא"ר ציי"ט] אין חשש ... וי"א דלצורך גדול מותר בימי ליבונה".

- (ב) טהרת הבית (סי' י"ב סעי' מ"ד) – "ואפילו בימי ראייתן מותר להן ללכת לבית הקברות ביום השבעה, וביום השלישי, וביום פקודת השנה, ובהקמת המצבה, וכן בימים שרגילים לבקר בבית הקברות כגון בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול וכיוצא בזה".
3. מיקל מצד הבושה [ויותר טוב לא התקרב לקברים].
- (א) דע"ת (ארחות חיים סוף סי' פ"ח) – "ופ"א באה אשה ממרחק לילך על קברי אבות ופרסה נדה והתירי כמו שהתירו בימים מוראים לעשות נ"ר כמ"ש הגר"א וה"נ בזה שה"י צער ועג"נ גדול".
- (ב) הלכה למשה (דינה נדה ויולדת סעי' ה') – "ובזמן אסיפה לכל בני משפחתה בהקמת מצבה של אבותיה או יאהרצייט שלהם מותרת לילך אף בימי ראייתה, רק תשים מטלית שלא יזוב זוב דמה ממנה".
- (ג) סוגה בשושנים (פרק מ' סעי' ג').
- (ד) שבה"ל (קנין טהרה פרק ב' סי' ד' סעי' ט"ו) – "ובמקום בושה כגון שכל המשפחה הולכת יש להתיר, ואם אפשר תשתדל שלא להתקרב לקבר".
- (ה) מראה כהן (ריש עמ' פ"ז) – "וכשהולכים כל בני המשפחה כגון ביום היארצייט [יום השנה] ואינה יכולה להעדר מחמת בושה וכדומה, יש המקלים שיכולה לילך".
- (ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קכ"ג).
- (ז) פתחי טהרה (פרק ו' סעי' ה') – "אם הולכים כל בני המשפחה לבית הקברות כגון: ביום השבעה או ביום השלושים או ביום השנה, ואינה יכולה להעדר מהמת הבושה, יכולה ללכת לבית הקברות. (ותשתדל שלא להתקרב לתוך ד' אמות של קבר)".
- (ח) נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ז') – "כל האסור הוא דוקא בתוך ד' אמות של קברים, אכן במקום בושה וצער כגון שכל בנות המשפחה הולכות יש להתיר, ואם אפשר תשתדל שלא להתקרב לקבר".
- (ט) חוקת הטהרה (סעי' פ"ד) – "לכתחילה אין לאשה בעת נדתה ללכת לבית הקברות כששופעת דם, אבל ביום היארצייט או הקמת מצבה אפשר להקל כיון שהוא שעת הדחק, ובפרט שמתאספים שם הרבה בני משפחה".
4. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' קט"ו), שבט הקהתי (ח"ג סי' רצ"ו, ח"ה סי' קע"א).

ה. קברי צדיקים.

1. מחמיר.
- (א) בסוגה בשושנים (פרק מ' סעי' ו') – "אשה נדה אינה הולכת בל"ג בעומר בהילולא דרשב"י על ציונו הקדוש במירון (לקיטות כת"י של הרחיד"א)".
- (ב) שפע טהרה (ס"ק כ"ח) – "ואפילו לקברי צדיקים [וכן למירון]".
- (ג) פסקי משנה הלכות (פרק ה' סעי' קט"ז) – "בימי נדתה יש להחמיר לא ללכת לקברי צדיקים ואף במירון בל"ג בעומר אין להתיר לה ליכנס בתוך המערה בין בימי נדתה ובין בימי ליבונה".
- (ד) שבט הלוי (קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קכ"ט הע' ב') – "ובכלל זה שלא לילך גם לקברי צדיקים בזמנים אלו".
- (ה) הגר"ח"ק שליט"א (דעת נוטה, הל' קר"ש תשובה ק"ח) – "בשום קבר אין ללכת".
- (ו) נשמת ישראל (סי' ל"ו פרק ב' אות ז') – "שיש להנהיג ששום אחד לא יכנס לתוך ד' אמות של קבר ובפרט כשקבר הצדיק הוא מן הצד ואינו צריך לילך בין המתים".
- (ז) מראה כהן (ריש עמ' פ"ז) – "וכן לא תלך בזמן נדותה על קברי צדיקים, ואם עומדת מבחוץ בריחוק מקום שרי".
- (ח) פתחי טהרה (פרק ו' סעי' ו') – "כל הנ"ל נאמר אף אם נוסעת לקברות צדיקים, ואם מתרחקת מהקבר שרי".
2. מיקל.
- (א) נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ו') – "ולצורך כגון להקמת מצבה או ביום היא"צ, או לקברי צדיקים וכדומה ומותר".
- 1) אמנם עי' נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ח') – "יש נוהגין שאשה נדה בימי ראייתה, אינה הולכת על ציון הרשב"י במירון ל"ג בעומר [סוגה בשושנים פ"מ בשם ליקוטי כת"י של החיד"א, אך מי שבא מן דרך רחוקה וכדומה המנהג להקל. והרבה נוהגים שאין להקל להכנס, רק להשאר בחוץ. ומקובל בירושלים שאם נודע לה באמצע הדרך שבא וסתה אינה נכנסת לאוהל הרשב"י]".
3. מר"מ – פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח אות ט' ד"ה ולענין), נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ח').
- (א) חיבת ירושלים (מאמר רננו צדיקים סוף אות ג') – "ובדידי הוה עובדא שרכבתי למירון בעש"ק שהיה ל"ג בעומר במוש"ק, ויהיה הגשם על הארץ גדול מאוד מה שהזמן אינו זמן גשמים בא"י, וכשבאתי למירון ספרו לי שהיה רעש גדול בין העולם ע"ז, עד שהוציאו מביהמ"ד אשה לא מטהרה ויכלא הגשם תומ"י. ולזאת אשה אשר לא טהורה היא לא תכנס לשם כי אדמת קדש הוא".

נו. מעוברת בבית הקברות.

א. מחמיר.

1. אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל נדה ח"ב פרק ה' הע' תמ"א) – "רק מעוברת יש למנועה משום חשש הפלת העובר ר"ל".
- (א) שמירת הגוף והנפש (סי' קמ"ג הע' ד' במילואים) – "הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ... ומנכדו שיחי' שמעתי שהכוונה לקברי קרובים וכיוצא ב".
2. אמת ליעקב (יו"ד הע' רכ"א) – "נוהגין שאשה מעוברת אינה הולכת ללוית המת, ואפילו אם לא הוכר עוברת, ואפילו שלא בבית הקברות, אבל מעוברת הולכות לנחם אבליהם".

3. מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ב אות ב') – "וע"ד אשר שמע אומרים בשם נשים צדקניות שנוהגות שלא לילך לבית החיים בימי הריון, הנה אף על פי שהרשב"א כותב שלא לזלזל מה שאומרים נשים זקנות צדקניות באיזה מנהג, מ"מ לא מצא שום מקור וכו' עכ"ל. הנה גם אנכי לא ידעתי המקור, אבל די לנו מש"כ הרשב"א הובא בתשו' השיב משה (או"ח סימן י"ג) דאין לדחות הקבלה שיש ביד נשים הזקנות מבני עמנו מפני ששים ריבוא מופתים המראים סותרו, דחק הישראלי הוא למעלה מהטבע והשכל עיין שם. והנה חשבתי טעם לחומרא זו, עפ"מ"ש הרוקח (סי' שס"ו), הובא במג"א (סי' שמ"ג סק"ב) דאשת כהן מעוברת ... ודאיתא מהנ"ל דבאשת כהן מעוברת יש מקור גדול שלא תלך לביה"ח בימי עיבורה, אף דמצד הדין מותרת מטעם ס"ס. אמנם גם בנוגע לאשת ישראל מעוברת, עפ"י"ד הפוסקים בדבריהם שם, יש למצוא טעם על מנהגן שלא לילך לבית החיים בימי עיבורן, והוא עפ"י מה שהקשה בנתיב חיים על המג"א הנ"ל בשם הרוקח שם, שהקשה על הרוקח, דבלאו הכי מותר דטהרה בלועה אינה מטמאה, וכתב הנתיב חיים דצ"ע אמאי לא הקשה (ממשנה ב' פ"ג דמס' פרה) שמביאין נשים מעוברות, דאיתא שם במתני' חצירות היו בירושלם בנויות ע"ג סלע ומתחתיהם חלול עד קבר התהום ומביאים נשים מעוברות ויולדות ומגדלות שם את בניהם, (שלא יהא בהילדים שום חשש שנטמאו ממת מצוה, תפא"י) וכו', הגיעו לשילוח ירדו ומלאום (ממנו מים לקדש מי חטאת וכו'), מאי מהני דלמא נכנסו לאוהל המת, אלא דטהרת בליעה לא מטמאה וכו' עיין שם. וכבר הבאנו לעיל מברכי יוסף דבעובר לא שייך דין טהרה בלועה משום דעובר ירך אמו, וכעין זה כתב המנח"ח (מצוה רס"ג) דדוקא בישיבה על המשבר חשיב טהרה בלועה, דבפתחת הקבר הוי הולד גופא אחריני וכו', משא"כ סתם עובר במעי אשה ולא נפתח הקבר הוי כגופה, אם כן נטמא הולד, ולכן צריך הרוקח להתיר מדין ס"ס, ועי' בס' דעת תורה (יו"ד סי' שע"א) מש"כ בכל זה, ודאיתא מיני' דבכה"ג הולד טמא וכמ"ש במנ"ח שם עיין שם. ולפי"ז הדרא קושיית הנתיב חיים הנ"ל לדוכתא מה מהני הא דהביאו נשים מעוברות, וצ"ל דאה"נ דהנשים הנ"ל היו צריכות להזהר מטומאת מת בימי עיבורן, וממילא כמובן שלא היו רשאין לילך על בית הקברות, **ובודאי רוב בנות ישראל היו רוצות לזכות את בניהן במצוה רבה זו**, והיו משמרים עצמן בזמן שביהמ"ק היה קיים בימי עיבורן מכל טומאה, כדי שיוכלו לזכות את בניהן במצוה רבה הזו, שיהיו ראויין למלאות מים מן השילוח לקדש מי חטאת שמזין על הכהן השורף את הפרה אדומה, - ובזה נראה דכהיום גם כן שבמהרה יבנה בית המקדש, (כגמ' ר"ה ל' ע"ב) ונשים מעוברות עומדות ומצפים מתי יזכו למצוה רבה זו, ושומרות עצמן מטומאה ככל האפשר, וא"כ אפ"ל דמכאן המקור למנהג של הנשים מעוברות שנוהגות שלא לילך על בית חיים".

4. הגרמ"א פריינד צ"ל (בנה ביתך סי' ל"ג הע' ז') – "שהמנהג להקפיד שמעוברת לא תלך לביה"ק".

5. הגר"ט גאולשטיין צ"ל (Halachically speaking שנה ד' מספר כ"ב הע' נ"ח).

6. נחלת פינחס (ח"א סי' א' אות ק"ב) – "ונתפשט המנהג אשר אשה מעוברת אינה הולכת לבה"ק משום עה"ר, ובזה אינו נפק"מ כמה זמן היא מעוברת, ועה"ר הוא בכלל סכנה ... אמנם מאידך נהוג להקים המצבה, וכל בני המשפחה הולכים לשם, ולפעמים איכא בזה זלזול אם היא לא תבוא ... יכולה אשה מעוברת בעת הצורך ללכת לבה"ק, רק משום השמירה תעמוד בריחוק ד' אמות מהקברים, ואז בלא"ה ליכא למיחש כלל".

(א) הגרמ"מ הלברשטאם צ"ל (נחלת פינחס ח"ב הוספה לח"א סי' א' אות ק"ב) – "כי החשש דעין הרע שם אינו אלא מהזמן שמכירים בה שהיא מעוברת ולא לפנ"ז וז"פ".

(ב) ויברך דוד (ח"ב נחמת שרה סי' א' ד"ה שגור, עמ' רכ"ט) – "ואולי הטעם משום עין הרע וכו', (וממילא לפי"ז הקפידא דוקא בזמן שניכר עוברת) ... אלא ששמעתי טעם אחר להנ"ל שמא תפיל וולדה מחמת צער, א"כ לכאורה אין נפק"מ ...".

ב. מיקל.

1. הגרפ"ש צ"ל (יד לילודת פרק ט"ו הע' כ"ה) – "כיון שאין שום מקור בש"ס וראשונים א"צ לחוש לזה".

2. שבט הלוי (קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קכ"ט אות ב', הע' ב') – "מעוברת מותרת להכנס לבית הקברות [שאין מקור בקדמונים לחשוש בזה]".

3. הגר"י בעלסקי שליט"א (Halachically speaking שנה ד' מספר כ"ב הע' נ"ט).

ג. בימי יארצייט.

1. יש להקל – שבט הקהתי (ח"ג סי' רצ"ו, "נראה דבעת הצורך כגון שהיא רוצה לילך על קברי צדיקים להתפלל שם או שהיא רוצה לילך על קברי אבות ביום היאצ"ט וכדומה, כיון דיהיה לה עגמת נפש אם לא תלך יכולה ללכת וכה"ג אי ... א"כ כ"ש במעוברת דלא מובא בשו"ע שלא תלך לבית הקברות בודאי יש להתיר בכה"ג"), ויברך דוד (ח"ב נחמת שרה סי' א' ד"ה וכן, עמ' רכ"ט, "הוריתי עכ"פ להקל לאשה מעוברת לילך על קברי אבות ביום היארציי"ט של אב ואם, שמצוה לבקר אז קברי אבות, ומקיים מצוה של מכבדם במותם").

ד. לקברי צדיקים.

1. יש להקל – שבט הקהתי (ח"ג סי' רצ"ו [לשונו לעיל], ח"ה סי' קע"א, "ונראה אם הולכין רק על קברי צדיקים ולא על שאר קברים יש להקל שילכו דקברי צדיקים הוי מקום קדוש ולא ראיתי שנהגו ליטול הידים כשחוזרין מקברי צדיקים המפורסמים, ועוד דיהי להם עג"מ גדול אם לא ילכו ...").

ה. מר"מ – בנה ביתך (סי' ל"ג סעי' ח'), יד לילודת (פרק ט"ו ח"א סעי' י"ב, עמ' קע"א), נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעי' ט'), Halachically speaking (שנה ד' מספר כ"ב עמ' ז').

1. בית אבי (ח"ה סי' פ"ב) – "ובדבר שאלתו אם יש מקור למה שנהגו קצת נשים שלא לילך להלוות המת כשהן מעוברות ובאם יש חילוק בין הלויים קרובים לשאר אנשים. תשובה: לא ראיתי ולא שמעתי ממנהג זה מעולם ואפשר זה פשוט שאינן הולכות במצב זה מחמת העג"נ והצער כעת לוויית המת יש לחוש שלא תפלנה ולדותיהן וטעם אחר לא ידעתי, רק בעצם הדבר בכלל מבואר בגמרא בסנהדרין ...".

סדר טהרת האשה

סימן קצ"ו

א] הפסק טהרה - <u>סעיף א'</u> .	טז] דרך הבדיקות - <u>סעיף ו'</u> .	לא] כללים.
ב] התחלת זמן הבדיקה.	יז] חורים וסדקים.	לב] חשש של בין השמשות.
ג] סוף זמן הבדיקה.	יח] הדרך לבדוק החו"ס.	לג] ציורים: שיכולה להמתין רק ד' ימים.
ד] מוך דחוק.	יט] סומא - <u>סעיף ז'</u> .	לד] לא שימשה.
ה] התפללו ערבית, קבלת שבת.	כ] שוטה - <u>סעיף ח'</u> .	לה] מאיזה ריאה צריכה להמתין.
ו] משנה אדם זמנו.	כא] ריבוי בדיקות - <u>סעיף ט'</u> .	לו] ראתה כתם.
ז] ראתה יום אחד - <u>סעיף ב'</u> .	כב] ז' ימים רצופים - <u>סעיף י'</u> .	לז] כבר אסורה: מצד נדה.
ח] לבישת לבנים - <u>סעיף ג'</u> .	כג] בלי הרגשה, האם סותר מה"ת הנקיים.	לח] כבר אסורה: אבל היה בידה לטבול.
ט] רחיצה קודם הפסק.	כד] ג' ימים ראשונים.	לט] כבר אסורה: מצד דבר אחר.
י] המתנה.	כה] נדה מצד מה.	מ] כבר אסורה: מצד וסתות.
יא] בדיקות דז' נקיים - <u>סעיף ד'</u> .	כו] איך מצאה הכתם.	מא] במקום פריה ורביה.
יב] בדיקה ביום א' או ביום ז'.	כז] בדיקת עד.	מב] טענה במנין - <u>סעיף י"ב</u> .
יג] רחיצה בז' נקיים.	כח] החשבון של הג' ימים.	מג] כבדה הבית - <u>סעיף י"ג</u> .
יד] שהסיחה דעתה.	כט] מצאה הכתם אחרי הג' ימים.	
טו] ספירה בפה.	ל] המתנה ה' ימים - <u>סעיף י"א</u> .	

א] הפסק טהרה.

א. דרבנן או דאורייתא.

1. נסתפק – תוס' הרא"ש (נדה דף סט.), "חומרא בעלמא היא ומדרבנן ... ואפילו בעיה הפסקה מן התורה ..." (").
 2. דרבנן – רשב"ם, הו"ד באו"ז (סי' של"ח), "ובדיקה זאת אינה כ"א חששא דרבנן כדפי' רשב"ם דחיישינן הואיל ומעיינה פתוח דילמא התחילה לראות שעה אחת קודם ביהש"מ וראתה כל בין השמשות ולא פסקה עד שנכנסה בליל שמיני ומשמשת בעלה בועל נדה. הלכך אם לא בדקה בין השמשות מוחזקת בטמאה ואינה לא טובלת ולא משמשת עד למחר מיהו אפי' טומאת ספק ליכא וטהרות נוגעין בה דאינה אלא חששא דרבנן עכ"ל. הרי למדתי דאפי' ראתה בשביעי ולא בדקה סמוך לביה"ש בחזקת טהרה היא וטובלת ומשמשת אלא שרבנן החמירו הואיל ומעיינה פתוח והצריכה בדיקה ותנן בהדיא פ' תינוקות נדה שבדקה עצמה ביום השביעי שחרית ומצאתה טהורה וכו' עד ר' יהודה אומר וכו' ה"ז בחזקת טמאה. משמע אבל אם ביהש"מ"ש הפרישה ה"ז בחזקת טהורה אע"פ שבדק' שחרית ומצאתה טמאה. ובדיקה זו אינה כ"א דרבנן"), לבושי עז (תמצית אות ג'), "ורוב הפוסקים נקטו להלכה כחוב דרבנן".
 3. דאורייתא – חו"ד (בי' ס"ק ג'), "דכל שלא בדקה עצמה אף שלא הרגישה טמאה מדאורייתא", רע"א (סי' ס' ד"ה ועל, "ועל הנוגע בדין הבדיקה דפסיקת טהרה וז' נקיים, קשה עלי מאד להורות בדבר חמור כזה, כי משמע דהבדיקות הם דאורייתא כמ"ש הרמב"ן בהלכותיו רפ"ב דנדה ספירת ז' נקיים שהאשה סופרתן לזיבתה בין בזמן הזה בין בזמן הבית כך היא בודקת וכו', משמע דבודקת מה"ת וכן בב"י (סי' קצ"ו) בפלוגתא דאיבעיא תחילתן וסופן כתב להחמיר דהוי ספק כרת"), חוט שני (ס"ק ב' ד"ה והחו"ד, ס"ק ד' שעה"צ ס"ק ל').
 4. נדה דרבנן, וזה דאורייתא – חת"ס (יו"ד סי' קמ"ב, סוף סי' קמ"ד, סי' קע"ז, "בנדה דאורייתא סגי בזה אפי' לא פסקה בטהרה כל שעברה עלי' ימים הראוי' לזיבת דמי נדתה על הרוב פסקה ליה חזקת ראי' ... אלא משום דנשי דידן ספק זיבות נינהו בעינן שפסקה בטהרה בפנינו עכ"פ").
 5. מר"מ – סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה עוד ראיתי), פת"ת (ס"ק ה', סי' קפ"ז ס"ק כ"ד), טהרת הבית (ח"ב עמ' רכ"ט - עמ' רנ"ד), בדה"ש (סעי' א' בי' ד"ה בודקת, עמ' רפ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל' הע' ד').
- (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות י"ד) – "אשה המסופקת מתי התחילה את ימי הז' נקיים צריכה להחמיר, וכן אם היא מסופקת אם עשתה את בדיקת ההפסק טהרה יש להחמיר ותהיה בחזקת טמאה".

ב. באלו הנשים אשר לא עשו כדת של תורה שלא בדקו עצמן ולא ספרו שבעה נקיים כהוגן אם יותר טוב לבחור הרע במיעוטו ולהניח אותן לטבול על סמך ממה שיבדקו עצמן עתה לפני טבילתן וימצאו עצמן טהורה, וינצלו על ידי זה מאיסורים יותר חמורים, או שלא לזוז כלל מן ההלכה אף על פי שאפשר שעל ידי זה יודחו ח"ו לגמרי.

1. מחמיר.
- (א) קנה בושם (ח"ב סי' ע"ז) – "על מעלתו מוטל למנוע בזוגתו שלא תסמוך על היתרים הפורחים באויר שלא יהיה ח"ו יגיעה לריק וההפסד בזה יותר מן הריחוק".
2. מיקל.

(א) הגר"ש א"צ"ל (משנת השלחן תשובה רצ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ט) – "נשים הבאות לטבול במקוה בלא הפס"ט או שלא עשו הבדיקות שמעכבות בז' נקיים, ומבירור עולה שאם לא יניחו להן לטבול יכשלו באיסור נדה מה"ת, יש להורות שתעשה לכה"פ בדיקה אחת בחורין וסדקין, ומהני לזה אף אם תעשה בדיקה זו אחר שכבר באה למקוה והוא לילה, דבזה יוצאת ידי הפס"ט של נדה שהוא מה"ת, ועפ"י רובא דרובא של המקרים אין האשה טמאה זבה מה"ת רק טומאת נדה, ומהתורה נדה לא צריכה ז' נקיים אלא רק הפס"ט, אך שלא תברך על טבילה זו".

(ב) מנחת פרי (קונ' התשובות סי' ל"א) – "קנה בושם ... ראשית מש"כ שאף שאומרים בשם רבנים הן שמועות הפורחות באויר, אני שמעתי כן מכמה גדולי הפוסקים שליט"א, שנית ... אין לנו למנעה מלטבול בכה"ג שאם לא ניתן לה תעבור על איסור נדה מה"ת".

ג. אם ראוי לעשות בדיקה יפה מבעוד יום לפני מוך דחוק ובטעם הדבר.

1. כדי שיהיו ספורין בפנינו בידיעה ברורה – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט ד"ה וטוב, "וטוב לכתחלה בכל הנשים שקודם שמנחת המוך דחוק תעשה בדיקה יפה ותוציאנו קודם שקיעה ותבדקנו, ואח"כ תניח המוך דחוק להיות שם עד אחר צה"כ כפי השיעור שכתבתי, כדי שיהיו ספורין בפנינו בידיעה ברורה קודם שהתחילה הספירה, ולא מצד שתתודע בלילה שהיתה בדיקה טובה ע"י שתראה אחר שתוציא את המוך שהוא אחר צה"כ שהוא מימי הספירה").
2. עצה טובה – בדה"ש (ס"ק כ', בי' ד"ה בודקת, "ונראה טעם למנהגן זה שאם לא תעלה יפה בדיקתה הראשונה תדע לקנח ולרחוץ באותו מקום ולבדוק פעם שני"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קצ"ד).
3. מר"מ – חוט שני (ס"ק ד' ד"ה המבואר), לבושי עץ (סעי' ב' תמצית אות י"ד), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ז, "מוך דחוק בלי בדיקת הפסק טהרה, לא מהני"), נטעי גבריא (פרק נ' סעי' ב').

ד. אם יש לה מכה.

1. הגר"ש א"צ"ל (משמרת הטהרה פרק ה' סוף הע' י', משנת השלחן תשובה נ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ') – "אליבא דכ"ע בזמננו וע"פ החת"ס בס' קמב' שתעשה בדיקה ע"י אחות המכרת מקום המכה, ובשעת הבדיקה תדלג האחות על מקום המכה, ותבדוק כל המקום חוץ ממקום המכה, ושפיר עולה לה בדיקתה כשנמצאת נקיה, ופשיטא שאין חיוב לבדוק את מקום המכה המוחזק בדם שאינו מן המקור וכמ"ש החת"ס שם, וכן תעשה בבדיקת א' וז' נקיים, או לכה"פ בא' מהן".

ה. צביעה בשבת.

1. עי' או"ח סוף סי' ש"כ, לשיטות ומר"מ.

ו. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רי"ט) – "שאלה: אשה שעשתה הפסק טהרה והשאירה אותה לעשות שאלת חכם, אח"כ נאבדה לה הבדיקה והיא אומרת שבתשעים אחוז היה מראה טהור, מה דינה. תשובה: ממילא עושה בדיקה בכל יום, אז תטבול למחרת".
2. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט, פרק ג' הפסק טהרה אות ג') – "אם רופא בודק ורואה שמקום פי הרחם נקי, הרי זה נחשב כהפסק בטהרה".
3. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "A woman did a hefsek two hours before shkiah and is was fine. She then had a kesem on colored undergarments more than a gris. Didn't do a moch, and then the bedika the next morning was fine. Is this ok? R' Y. Berkovits wrote: Yes".

ב] התחלת זמן הבדיקה.

א. לכתחילה.

1. סמוך לבין השמשות – מחבר (סעי' א', "ובדיקה זו תהיה סמוך לבין השמשות"), ב"ח (סעי' ג', "דלכתחלה תבדוק היותר סמוך ללילה"), קיצור שו"ע (סי' קנ"ט סעי' ג', "עיקר הפסק טהרה הוא בעת היותר סמוך לבין השמשות"), ששבה"ל (סיכום אות ה'), פרדס שמחה (ס"ק ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' קנ"ו, עמ' קנ"ח).
- (א) חצי שעה – בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות י"א, "זמן בדיקה זו של הפסק בטהרה הוא חצי שעה קודם קריאת המגרב", שקורא בסוף שעה י"ב ממש"), עי' ערה"ש (סעי' י"ט, "בהכרח להפוסקים לכתוב בין השמשות כלומר סמוך לו קודם מעט או חצי שעה או שעה קודם כפי היכולת"), טהרת הבית (ח"ב עמ' רנ"ח, "וטוב שתעשה ההפסק בטהרה בתוך חצי שעה קודם שקיעת החמה, שבדרך כלל פירוש 'סמוך' הוא חצי שעה"), יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ו', "ותשתדל לבדוק בחצי שעה הסמוכה לשקיעת החמה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קנ"ט, עמ' קע"ב), עי' דעת ברורה (סעי' א' יוסף דעת ד"ה סמוך, "כחצי שעה או יותר").
- (1) משום שבדרך כלל פירוש 'סמוך' הוא חצי שעה – טהרת הבית (ח"ב עמ' רנ"ח [אמנם עי' הליכות עולם לקמן, וצ"ע], לשונו לעיל), שבה"ל (ס"ק י', "ובלשון הפוסקים יש שסמוך הוא כחצי שעה כמו בסמוך למנחה").
- (2) משום היראים – מראה כהן (פרק ד' הע' י"א, "יש מהדרים לעשות את ההפסק טהרה כחצי שעה לפני השקיעה, ויוצאים בזה גם את דעת היראים הסובר שהשקיעה מוקדמת מהשקיעה המקובלת [הובאו דבריו בבה"ל סי' רס"א ס"ב ד"ה מתחילת השקיעה]").
- (3) כדי שיהיה זמן שיכולה לבדוק עוד פעם – שבה"ל (ס"ק י' ד"ה ורצוי, סיכום אות ח', "רצוי לבדוק זמן מה לפני בין השמשות, כדי שאם תמצא שאינה נקי' בבדיקה תספיק לרחוץ שוב ולבדוק"), אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ו', "ויש גם תועלת אם מקדימה זמן לפני השקיעה, שאפילו מצאה מראה טמא רוחצת אותו מקום וממתינה ויכולה לבדוק עוד פעם לפני השקיעה"), דעת ברורה (סעי' א' יוסף דעת ד"ה סמוך).
- (ב) רבע שעה – הליכות עולם (ח"ה עמ' נ"ח הע' ח', [אמנם עי' הטהרת הבית לעיל, וצ"ע], "שבדיקת הפסק בטהרה תהיה סמוך לבין השמשות, דהיינו כרבע שעה לפני שקיעת החמה").

(ג) סמוך ממש – צמח צדק (פסקי דינים קונ"א ס"ק א', "ולשון סמוך משמע זמן מה קודם ביה"ש. דזה אינו. דאם ישאר זמן מה מהיום אחר הבדיקה. עדיין יש לחוש שמא תחזור לראות"), בדה"ש (ס"ק י"א, "שתסמוך בדיקתה כמה שאפשר לתחלת בין השמשות").

(ד) מר"מ – ערה"ש (סעי' י"ט, "ולכן בהכרח להפוסקים לכתוב בין השמשות כלומר סמוך לו קודם מעט או חצי שעה או שעה קודם כפי היכולת").

2. מפלג – שפע טהרה (ס"ק א', "הפסק טהרה יכולה לעשות לכתחלה מפלג המנחה").

3. מן המנחה ולמעלה – חוט שני (ריש ס"ק ג', ס"ק ד' אות ג', אות י', קיצור הל' נדה ריש פרק י"ד אות ג'), לבושי עז (תמצית אות ה', "בדיקה זו לכתחילה תעשה מן המנחה ולמעלה").

(א) עי' גר"א (ס"ק ד') – "ובדיקה זו כו'. להחמיר לכתחלה כר' יהודה במתני' שם ס"ח א' וז"ש בהג"ה וכן כו' ובדיעבד כו' דקי"ל כרבנן".

(ב) ונראה שהם [הגר"א, חוט שני, ולבושי עז] למד שהמחבר כ' "סמוך לבין השמשות", היינו מן המנחה ולמעלה, שיהיה המעלה של שיטת ר' יהודה. אמנם, עי' ב"י, והם צ"ע.

4. מר"מ.

(א) ת"ת (נדחי ישראל פרק מ"א אות ו') – "בדיקת ההפסק טהרה צריכה להיות סמוך לשקיעת החמה שהוא ערך שעה קודם הלילה".

(ב) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ג') – "אין צורך שבדיקת ההפסק טהרה תהיה ממש סמוכה להתחלת הז' נקיים".

ב. ממנחה ולמעלה.

1. מנחה גדולה – רא"ה (ריש בית ז' שער ה', "מן המנחה ולמעלה שיצא רובו של יום בטהרה").

2. מנחה קטנה – ב"י (ס"ק א' (ב) ד"ה ובין, "דהא רבי יהודה דמחמיר לא אמר אלא מן המנחה ולמעלה ומשמע דממנחה קטנה ולמעלה קאמר"), דגול מרבבה (על רמ"א סעי' ב'), פת"ת (ס"ק ב'), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ז אות קס"ב), פוסקים.

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק י"ז, ציונים ס"ק נ"ח).

ג. בדיקה בלילה הקודם: בדיעבד.

1. מהני.

(א) ערה"ש (סעי' ז') – "נראה דאפילו בדיקת לילה מהני דאל"כ ה"ל לפרש וס"ל דזה ששנינו שחרית לאו דווקא ואורחא דמילתא נקיט דבלילה שוכבת במטה וכשקמה ממיטתה שחרית דרכה לבדוק".

(ב) חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק מ"ה) – "ודיעבד מהני בדיקת שחרית מיום ב' ואילך, ומשמע דאף בדיקת לילה אחר יום ראשון מהני, ואע"ג שאינה סופרת לדידן עד יום ו'".

(ג) אור לציון (ח"א יו"ד סוף סי' ז') – "ובהפסק טהרה י"ל דמהני בדיעבד הפסק טהרה בלילה היכא דמהני בדיקת שחרית, ודו"ק".

(ד) הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רע"ב, תשובה רפ"ב, לבושי עז סעי' ב' תמצית אות ז', אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ג).

(ה) בדה"ש (ס"ק ט"ז).

(ו) פרדס שמחה (ס"ק ה').

(ז) חוט שני (ס"ק ד' אות ג').

(ח) לבושי עז (סעי' ב' תמצית אות ז').

(ט) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"א, עמ' קע"א, פרק ל' הע' כ"ד).

(י) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ח).

2. מחמיר.

(א) ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רי"ד) – "שאלה: עשתה הפסק טהרה אחר צאת הכוכבים ולמחרת לא עשתה ביום כלל ורק אחר צאת הכוכבים עשתה בדיקה. האם עלה לה הפסק טהרה שעשתה ביום הראשון בלילה בשביל יום המחרת ששכחה לעשות. תשובה: לא עלה".

ד. לעשות הפסק טהרה בזמן שלא התחילה למנות הז' מיד למחרת יום ההפסק טהרה, כ"א יום ב' או ג' אחר ההפסק טהרה וכדו'.

1. מיקל, שמהני ההפסק טהרה אף אם לא התחילה למנות מיד ממחרת של יום ההפסק טהרה.

(א) תוה"ש (ס"ק י"ג).

(ב) עבודת הגרשוני (סי' ע"ט) – "מעדני מלך ... ולפע"ד הקלושה לא קשיא ולא מידי כי יש נ"מ טובא וטובא כי אם בדקה ביום ראשון לראיית שחרית ומצאה את עצמה טהורה ואח"כ לא בדקה את עצמה עד יום הששי לראי' וביום הששי בדקה את עצמה ומצאה את עצמה טהורה אינה יכולה להתחיל לספור מאותו יום כי אינה יכולה לספור ז' נקיים עד שמקודם פסקה בטהרה ביום אחר ומה שפסקה בטהרה ביום ראשון לראייתה בשחר' לא סמכין עליו (כי מחמירין עיין ב"י) כי חיישינן דילמא חזרה וראתה ולא אדעתה כיון שמעיינה פתוח משא"כ אם הפסיקה בטהרה ביום הא' בבין השמשות או ביום ב' אפי' בשחרית ולא בדקה אח"כ את עצמה עד יום הששי לראי' וביום הששי מצאה את עצמה טהורה יכולה להתחיל תכף לספור ז' נקיל על סמך מה שפסקה בטהרה ביום הראשון בין השמשות או ביום ב'".

(ג) תפארת למשה (על מחבר סעי' ד') – "דנ"ל פשוט דאם פסקה בטהרה בה"ש או קודם לכן דאין צריכה להתחיל לספור מיד למחר אם תרצה שלא להתחיל ז' נקיים עד יום ב' או ג' כיון דכבר הפסיקה בטהרה הרי הוא בחזקת טהרה עולמית עד וסתה וכדמוכח בש"ס בנדה שפוסקת בטהרה ביום אחד או ביום ב'".

(ד) נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ח [עי' בנין ציון, לשונו לקמן]) – "נלענ"ד דזה פשוט דאם בדקה בתשיעי דמהני דלל בדיקת יום א' מהכא הרי בדיקת שלישי ותשיעי נחשב ראשון ושביעי והשלישי נעשה ראשון והתשיעי נעשה שביעי וביניהם ה' ימים".

(ה) סד"ט (ס"ק י"ח ד"ה ולכאורה).

(ו) מקור חיים (תפארת צבי ס"ק ו') – "וכתב הש"ך ... מעדני המלך ... אבל באמת מעיקרא לא קשה כלל ... דגם לדידן שייך האי דינא בפשיטות. דאפי' לדידן דאם ראתה יום אחד ... והפסיקה באותו יום בטהרה. ולא התחילה למנות אלא מיום חמישי לראייתה. אלא דלא בדקה מיום ראשון עד אחר התחלת ז' נקיים. מי יאמר להם דלא מועיל הפסק טהרה שלה. הא הפסק טהרה משום דם הוא. וימים שצריכ' להמתין קודם ז' נקיים. הא משום חשש דש"ז אבל לא משום דם. וא"כ ממילא הדין והסברא מחייב אי הרגישה שפסק הדם ביום ראשון ובדקה עצמה ולא ראתה והפסיקה בטהרה ביום ראשון כדין. למה לא תמנה מיום חמישי ז' נקיים הא אין חשש דם באותן ימים. ואי סברו הני גאונים מלשון הרמ"א דסעיף י"א דכתב וכל אשה צריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ותפסוק לעת ערב ותספור שבעה נקיים דמשמע מינ' דהפסקת טהרה צריך להיות ביום החמישי לראייתה. אבל מזה אין ראיה לדבריהם דבאמת המנהג לכתחילה כן הוא. וכמו שכתב הרמ"א שם וכן המנהג במדינות אלו. מוכח שיש מדינות אחרות שאין נוהגין כן אלא מפסיקין בטהרה משפסקה לראות ואפ"ה תמתין מלמנות ז' נקיים עד יום חמשה לראיה אבל ודאי הרמ"א מודי אפי' לפי המנהג דידן אינו אלא לכתחילה אבל בדעבד אם ראתה יום אחד דם והפסיק בין השמשות באותו יום ראשון והמתין חמשה ימים קודם שהתחילה לספור ז' נקיים. אלא דלא בדקה באותן חמשה ימים מיום ראשון ואילך. אפ"ה לא הפסיד מידי מן ז' נקיים שלה ויכולה להתחיל ולמנות אחר יום חמישי ז' נקיים שלה. ועל זה קאמר הש"ע דוקא אם בדקה בראשון בין השמשות הא דיכולה להתחיל למנות אחר יום חמשה ז' נקיים שלה. אפילו לא בדקה באותן חמשה ימים, שאחר יום ראשון הואל בדקה עצמה ביום ראשון בין השמשות הוי הפרשה בטהרה בדעבד. אבל אי לא בדקה אלא ביום הראשון שחרית. ותו לא בדקה כל חמשה ימים לא הוי הפרשה בטהרה. אפי' בדעבד ואינה יכולה למנות יום ששי לראשון דז' נקיים הואל דאינה ראתה אלא יום אחד".

(ז) חוו"ד (בי' ס"ק ו') – "לדידן דהתחלת למנות מיום ו' יכולה היא להפסיק בטהרה קודם, בכדי שיהא יום ראשון של הספירות נקיים אחר הג' ימים של ראייתה למען תוכל לתלות".

(ח) רע"א (ח"א סי' ע"ח ד"ה ואך) – "ואך אם האשה היא כבר בדקה עצמה ומצאה עצמה טהורה בב' לראיתה אלא דמחמת תיקון חז"ל אין מתחלת הספירה ז"נ רק מן יום ה' לראייתה, בזה במצאה דם בב' לספירתה כיון דהוא אחר ג"י מפסיקת המעיין, דהטעם דמונית מיום ה' מחשש פליטת ש"ז דסותר יומו, אבל מ"מ עכ"פ ידוע דהמעין נסתם מהזלת דם, וכמ"ש להדיא בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' ע"ט) דזה מקרי אחר ג"י".

(ט) חת"ס (יו"ד סוף סי' קס"ה) – "לכן האשה שאנחנו דנין עלי' שאין וסת גיד העורק זהב נמשך אלא איזה ימים א"כ אין לתלות בה בג"י הראשונים אך נעשה לה תקנה כמ"ש מנחת יעקב שמיד אחר ב' ימים לראיה תפסוק בטהרה דאע"ג דאלו ג' ימים אין עולין לה לנקיים מפני חשש פולטת ותמתין עד אחר חמשה ימים מ"מ מועיל לה בדיקתה שלא נחזיקנה רואה ואם אחרי ה' ימים תפתח עורק זהב שלה תולין בו כתמים כנ"ל למעשה".

(י) פת"ת (ס"ק י"ד, ס"ק י') – "חתם סופר".

(יא) פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ו', פתיחה פרק א' ח"ב אות י"ד) – "מה שיראה לכאורה מדברי המעדני מלך, דס"ל דבדיקה דהפסק טהרה צריך להיות סמוך לספירת ז' נקיים, כבר בררתי זה בפתיחה פרק א' חלק ב' אות י"ד דזה אינו, ויכולה להפסיק בטהרה היום, ולהתחיל לספור ז' נקיים אחר כמה ימים, רק זאת ס"ל להמעדני מלך, דבתוך ששה עונות אינה יכולה להפסיק בטהרה, וכמו"ש בפתיחה שם באות ט"ו עי"ש".

(יב) בנין ציון (סי' ע"ד) – "אמנם מה שהחליט ג"כ להיתר שאם בדקה בראשון ובשלישי ובתשיעי שזה מהני בפשיטות בשלישי נחשב כראשון ותשיעי כשביעי לענ"ד צ"ע קצת כיון שלא בדקה בשני הרי הרחיקה יום הפסקת טהרה משלישי שנחשב לה כראשון והרי נתקן יום הפסקת טהרה להיות סמוך לראשון שמונה לז' נקיים ולכן היתר זה עדיין לא ה' ברור לי אכן מצאתי בסדרי טהרה סי' קצ"ו ס"ק י"ח שג"כ פשוט לו שאם הרחיקה הפסקת טהרה מיום ראשון של בדיקה איזה ימים דמהני ולכן אם הפסיקה ובדקה רק בשני ובשמיני או שבדקה בשלישי ובתשיעי לענ"ד פשיטא דמהני וטובלת לערב וטהורה".

(יג) ערה"ש (סעי' כ"ד) – "ואם בודקת א"ע ביום השמיני ונמצאת טהורה אין לה אלא יום השמיני ותמנה אותו ראשון לספירתה ותשלים עליו עוד ששה ימים ואז תלך למקוה לטהר א"ע לבעלה ושמא תאמר דאיך תמנה יום השמיני לראשון לנקיים הא לא הפסיקה בטהרה ביום אתמול דאינו כן שהרי הפסיקה בטהרה בשבעה ימים מקודם ואין זה ריעותא מה שהמשיכה את יום הפסק טהרה מספירת הז' נקיים אמנם זהו רק בדיעבד אבל לכתחילה אסור לאשה לעשות כן אלא שתבדוק א"ע בהשבעה ימים הסמוכים ליום הפסק טהרה".

(יד) חזון איש (יו"ד סי' צ"ב ס"ק מ"ה) – "בש"ך קצ"ו סק"ו, ולדידן מאי נ"מ כו', צ"ע דהא נ"מ כשבדקה בא' שחרית ולא בדקה תו עד יום ו' ומתחלת לספור על סמך הפסק טהרה של יום א' דלא מהני, אבל בבדקה מן המנחה מהני [לדעת רמ"א] דלא בעינן הפסק טהרה סמוך לספירה כמש"כ בס"ט סי' קצ"ו ס"ק י"ח, ואפשר דהכא משמע דסופרת ממחרת וכמש"כ לעיל".

(טו) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ז ענף א' ד"ה אך אף) – "אבל להפסיק בטהרה יכולה תיכף דכל אשה רשאה להפסיק בטהרה אם תרצה גם קודם השש עונות רק שהז' נקיים תתחיל למנות רק אחר הה' ימים".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות א') – "אשה שעשתה הפסק טהרה בתוך הימים שפולטת שכבת זרע אין צורך לעשות כן שוב קודם התחלת הז' נקיים".

(טז) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ו, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ו) – "נכון הדבר שיכולים להפסיק בטהרה היום ולהתחיל את ספירת הנקיים רק לאחר כמה ימים".

(יז) בדה"ש (סוף ס"ק ל"ו).

(יח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קנ"ח).

2. **אמנם, לכתחילה** אסור לאשה לעשות כן, אלא שתבדוק א"ע בהשבעה ימים הסמוכים ליום הפסק טהרה – **מקור חיים** (תפארת צבי ס"ק ו', לשונו לעיל), **ערה"ש** (סעי' כ"ד, לשונו לעיל), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' קנ"ז).

3. מר"מ – **בית לחם יהודה** (ס"ק ב', על הדף סוף סעי' י', לשונו לקמן), **נטעי גבריאל** (פרק מ"ט סעי' כ'), **ט"ז וש"ך השלם** (שפ"ח ס"ק ט"ו).

(א) ש"ב (ס"ק ו') – "רק יום א' ומעיינה פתוח וכתוב בספר מעדני מלך דף ש' ע"א וז"ל וא"ת ולדידן מאי נ"מ הא אפילו אשה שרואה כתם נוהגין שצריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ואחר כך תפסוק ותספור ז' נקיים (כדלקמן סי"א) ונ"ל דנ"מ להיכא דחזרה וראתה בתוך ימי הספירה דכיון שלא ראתה רק יום א' בימי הספירה בדיקת שחרית לא מהני אפילו בדיעבד אבל לא ראתה רק כתם אפשר להקל בין בימי הספירה בין בתחילה ע"כ".

ה. **סיכום:** התחלת זמן הבדיקה של הפסק טהרה.

1. סמוך לבין השמשות - מצוה מן המובהר.

2. מנחה קטנה - לכתחילה.

3. מנחה גדולה.

4. שחרית.

5. לילה הקודם.

6. להפסיק בטהרה היום ולהתחיל את ספירת הנקיים רק לאחר זמן.

ג' סוף זמן הבדיקה.

א. לכתחילה.

1. שקיעת החמה – מסגרת השלחן (הג' ריש סי' קנ"ט), **בדה"ש** (ס"ק י"ג), **ישראל והזמנים** (סי' ס"ב פרק ב' אות ט', וכן נתפשט ההוראה בכל תפוצות להזהיר הנשים לעשות את הפסק טהרה קודם שקעה ח"ה), **נטעי גבריאל** (פרק מ"ט סעי' א'), "צריכה לעשות הפסק קודם השקיעה, ואפ"ל להנהיגין כשיטת ר"ת דאחר השקיעה עדיין יום גמור ואפ"ל בחו"ל"), **פוסקים**.

ב. **האם אפשר לעשות הפסק טהרה לאחר השקיעה**, בזמן שהוא ודאי יום לשיטת רבינו תם.

1. עד חצי שעה יש להקל – **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו, "אם יתקיימו התנאים הבאים אפשר להקל בשופי: א. שלא ראתה דם ביום זה. ב. שהבגד התחתון נקי. ג. שלא רחצה עצמה קודם הבדיקה. הדין שכל זמן בין השמשות, דהיינו באמריקה שהוא בערך חצי שעה אפשר להקל. ואם לא נתקיימו כל התנאים - לשאול לחכם"), **עי' עמק התשובה** (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ד סי' קמ"ו, "אותן הקהלות אשר נקיטא להו שיטת ר"ת לעיקר אנו מקילין בדיעבד עד חצי שעה אחר השקיעה אם שכחה להפסיק מקודם"), **דברי שלום** (ח"ג סי' ע"ה ד"ה לענין, "לענין הפסק טהרה יש להקל בדיעבד עד חצי שעה אחר השקיעה").

2. עד י"ג וחצי דקות יש להקל – **טהרת הבית** (ח"ב עמ' רע"ג, הליכות עולם ח"ה עמ' נ"ח, עי' מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"ז, סי' רט"ו, "שאלה: אשה ששכחה לעשות הפסק טהרה לפני השקיעה ושמה ליבה רק כששקעה החמה, האם יכולה לעשות לכתחילה את הפסק טהרה בבין השמשות. וענה מו"ר נר"ו: עושים קודם בין השמשות. ואמרתי לרבנו שכוונתי במידה ולא שמה לב והגיע בין השמשות האם לכתחילה תעשה כעת או לא. תשובה: תעשה. [איני זוכר בדיוק את הסגנון]. מכיוון שלא הייתי בטוח שרבנו הבין כוונתי שאלתי שוב בפירוט ואז אמר לי מו"ר נר"ו שדעת הגר"א להלכה שבין השמשות זה כהרף עין בסוף בין השמשות שלנו סמוך לצאת הכוכבים שהלכה כרבי יוסי וכל מה שעושים שלושת רבעי מיל זה לחומרא").

3. בנוא יארק (New York), עד ט' דקות יש להקל – **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה ולענין הפסק, מסורת משה יו"ד אות קנ"ו, "ולענין הפסק טהרה **אם היתה אנוסה** ולא יכלה לעשות בדיקת הפסק טהרה עד אחר השקיעה יכולה בג' רבעי מיל הראשונים מטעם הס"ס שלכן בכאן נוא יארק וכדומה הוא רק עד תשעה מינוט מתחלת השקיעה").

אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ו) – "בדבר מה שאמרתי שיש להקל בדיעבד בעשיית הפסק טהרה עד ט' מינוט אחר שקיעה, ודאי הנהיגים כשיטת הגר"א אף לקולא במוצאי שבת אין להם להקל בזה, דהא יהיו תרתי קולא דסתר, כדכתב כתר"ה, והוא פשוט וברור. אבל תמה אני מי התיר להם דבר כזה, וכי הם יכולים להכריע בדין זה נגד מנהג אבותינו ורבותינו הראשונים ולומר שהדין עם הגר"א נגדם, אף שהרבה מרבתינו הראשונים סוברים כהגר"א, מ"מ הא יש לעשות לנו - שאין יכולין להכריע - לחומרא. ואם היו גם הרבה מתלמידי שיעשו כמותו לא הנהיגו כן בעלמא. והגר"א עצמו לא הנהיג כן, אף לא בעירו ווילנא. וידענין שגדולי עולם מתלמידי תלמידי החמירו בזה דלא כהגר"א, אף לענין ק"ש ותפילת ערבית וכ"ש לענין שבת ויו"ט. ולכן אין לנו לעשות בזה כהגר"א במוצ"ש, אלא כמנהגנו כר"ת לחומרא עד צאת הכוכבים".

(א) **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ב') – "לכתחילה אין לעשות בדיקה לאחר שקיעה, ואם עשתה כבר בדיעבד יש מקום להקל".

(ב) **אג"מ** (פתחי הלכה, ארטסקרול פרק ל' הע' נ"ה) – "The author was told by R Moshe Feinstein's son, R' Dovid Feinstein, that R' Moshe generally did **not** permit a hefseik taharah that was done even a moment after sundown unless the circumstances required that one be lenient".

4. אין להקל.

(א) הגרש"א זצ"ל (צהר חי"ב עמ' קנ"ח אות ז') – "שאלה: אם מותרת לעשות הפסק טהרה' אחר שקיעה. תשובה: דאין לעשותו כלל אחר שקיעה שהוא ממש בין השמשות להגאונים, ואין כאן ס"ס לקולא. וגם יש להחמיר שלא לעשותו לכתחלה ב' או ג' דקות קודם שקיעה. וכן לענין ברית מילה, דאם נולד הבן ב' או ג' דקות קודם שקיעה, מלין אותו ביום מחרת בשבוע הבא עכ"ל. [וכך מובא בס' שולחן שלמה סימן של"א ס"ק י"ז בשם מרן הגרש"ז זצוק"ל]."

(ב) דברי יציב (יו"ד סי' צ"ח ד"ה ולכן, שפע טהרה ס"ק ב', עי' ס"ק ג') – "אין לעשות הפסק טהרה לאחר שקיעה ראשונה, ואפ"ל אם נאנסה אין להקל".

(ג) חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קע"ב, אות ק"צ, עי' אות קע"ג) – "שאם איחרה להפסיק בטהרה עד אחרי השקיעה יש להורות שהפסיקה אותו יום".

(ד) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ע"ר, קובץ תשובות ח"ב סי' מ"ב אות א', ח"ג סי' קל"ו אות א', אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ד) – "לא מהני הפסק טהרה אחרי השקיעה. גם אם מסתפקת אם היה לאחר השקיעה, לא מהני, ולכן צריכה לחזור ולעשות הפסק טהרה למחר. להלכה קי"ל שבזמן שהוא ספק יום ספק לילה לא להפסיק בטהרה, וגם בדיעבד לא מהני, וכן קי"ל כהגאונים והגר"א שבין השמשות מתחיל תכף אחרי תחילת השקיעה, והיינו משעה שהחמה נתכסה מעינינו וזמנו ג' רבעי מיל, לערך רבע שעה".

עי' הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ב) – "יש להקל לגבי הפסק טהרה בכל ירושלים עד שקיעה בים כיון שנראית בבית וגן".

עי' הגריש"א זצ"ל (רבבות אפרים ח"ז עמ' תכ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ג) – "אם אכן בביתר השקיעה מוקדמת מחמת שהשמש יורדת מאחרי ההרים - רצוי להחמיר ולהקדים בדיקת הפס"ט לפי השקיעה הנראית".

(ה) פרדס שמחה (ס"ק ד') – "עד תחלת השקיעה ולא אח"ז, דאז לא עלתה לה הפס"ט".

(ו) חוט שני (ס"ק ד' אות י"א) – "אשה שאחריה את בדיקתה מסמוך לשקיעת החמה, והחלה בדיקתה לאחר שקיעת החמה, ואפילו איחרה לרגע קט, לא עולה לה בדיקה זו להפסק טהרה ביום זה. ואמנם אם התחילה את הבדיקה [היינו שהתחילה להכניס את העד לתוך או"מ] קודם שקיעה"ח, אע"פ שהבדיקה נמשכה לתוך זמן בין השמשות, הוי הפסק טהרה".

(ז) תשובות ונהגות (ח"א סי' תק"ח אות ט"ז, ח"ב סי' תכ"ד, אורחות הבית פרק כ"ב סעי' ג', סעי' ו') – "אם עבר זמן השקיעה אינה יכולה לעשות שוב הפסק טהרה באותו יום, ותעשה רק למחרת".

(ח) קנה בושם (ח"א סי' צ"ט, ח"ב סי' ע"ה) – "ואפילו הנוהגים בזה עפ"י שיטת ר"ת אינם נוהגים כן אלא לחומרא ולא לקולא, א"כ אין מקום להקל בזה כלל".

(ט) יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ה') – "בדיקת ה"הפסק טהרה" חייבת להעשות לפני שקיעת החמה. אם נעשתה הבדיקה לאחר שקיעת החמה, או אפילו אם יש רק ספק שמא נעשתה הבדיקה לאחר שקיעת החמה, אין הבדיקה מועילה".

(י) מראה כהן (עמ' מ"א אות א') – "אין לאחר בשום אופן את בדיקת הפסק טהרה לאחר השקיעה. ואם שכחה ואיחרה לא עלתה לה הבדיקה, ולא תוכל למנות את הז' נקיים מיום המחרת אלא מהיום השני".

(יא) דעת ברורה (ס"ק ד').

(יב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ו) – "ושמעתי מרי"ב של' בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל] שמותר לסמוך על השקיעה המאוחרת הנמצא בלוח זמנים. אבל אין להתיר אפילו רגע אחד אחר השקיעה המאוחרת שמעתי מרי"ב של' בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל] שמותר לסמוך על השקיעה המאוחרת הנמצא בלוח זמנים. אבל אין להתיר אפילו רגע אחד אחר השקיעה המאוחרת. אבל ע' באגר"מ ... אבל למעשה שמעתי מרי"ב של' שגם בחו"ל אין המנהג לסמוך ע"ז. וגם אם מסתפקת אם עשתה קודם השיעור המאוחרת צריכה להחמיר".

5. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' ג', "בדיעבד בעשתה הפסק טהרה רביעית שע"ח קודם צה"כ סגי"), באר משה (ח"ב סי' ס"א), בית אבי (ח"ג סי' קי"ז), בירור הלכה (תנינא יו"ד סי' קצ"ו, באריכות), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ט), ישראל והזמנים (סי' ס"ב, באריכות).

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קט"ו) – "שאלה: כלה שעשתה הפסק טהרה עשרים דקות אחר השקיעה שזה עדיין יום לשיטת ר"ת, וכן תצטרך לטבול ביום השביעי, ואם לא יהא זה חופת נידה. האם אפשר להקל לה להסתמך על זה. תשובה: מותר".

יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קכ"א) – "שאלה: זוג חוזרים בתשובה שהבעל נמצא בבית הסוהר וקיבל חופשה לרגל נישואי אחיו. ואשתו עשתה בטעות הפסק טהרה חצי שעה אחר השקיעה, האם אפשר להקל משום שיטת ר"ת, שאל"כ נראה שלא יעמוד בזה. תשובה: לא. אח"כ כשפירטתי לרבנו את כל המצב ושנראה שלא יעמוד בזה אמר מו"ר נר"ו שאפשר להקל".

יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קכ"ב) – "שאלה: הפסק טהרה בבין השמשות בארה"ב [מו"ר נר"ו העיר תוך כדי השאלה שזה חמישים דקות אליבא של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל], האם זה בדיעבד רק תשע דקות כפסק הגאון רבי משה פיינשטיין או כל החמישים דקות. תשובה: כל החמישים דקות".

ג. מנהג ירושלים [ארץ ישראל].

1. מחמיר, שאי אפשר לעשות הפסק טהרה לאחר השקיעה.

(א) הגרמ"א פריינד זצ"ל (מרא דשמעתא אות שפ"ו) – "דבארץ ישראל אין להקל כלל אם הפסק טהרה היה אפילו דקה אחת אחר השקיעה, ואין לעשות מזה אפילו איזה צירוף וסניף להקל".

הגרמ"א פריינד זצ"ל (קנה בושם ח"ב סי' ע"ה ד"ה ונהג, דברי משה סי' ס"ד אות ט"ו) – "שכאן באה"ק אינו מרהיב בנפשו להכשיר הפסק טהרה שאיחרו אותה אפילו רק זמן כל שהוא לאחר השקיעה".

- (ב) דברי משה (סי' ס"ד אות ט"ו) – "פעה"ק ת"ו אין מקילים אם הפסיקה בטהרה אפילו רגע אחד אחרי השקיעה ... אפילו הנוהגים כשיטת ר"ת ז"ל לענין שקיעה".
- (ג) קנה בושם (ח"ב סי' ע"ה) – "פשוט הוא דכאן בארץ ישראל דנתפשט המנהג כשיטת הגאונים דזמן בין השמשות מתחיל מיד אחר השקיעה בין לקולא ובין לחומרא".
- (ד) שבת הלוי (ח"י סי' קמ"ד אות א') – "כשכבר בודאי הגיע ביה"ש דלאחר שקיעה הראשונה אלא דרוצים לעשות ס"ס לאלו שנוהגים גם לר"ת לחומרא דילמא עדין יום, ודילמא ביה"ש עצמו יום כיון דיש בו ג' ספיקות כמבואר סופ"ב דשבת, מכ"מ אין ענ"ד מסכים לזה לענין תחלת הפסק טהרה, היות בפרט בא"י קבלנו לחשוב אחרי שקיעת השמש ביה"ש מעיקר הדין, ואם גם מוסיפים חומרת זמן דר"ת היינו להחמיר בשבת ויוה"כ וכיו"ב אבל לא להקל, וידעתי שאיכא דלא ס"ל כן אבל כן נראה בעניות דעתינו".
- (ה) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תכ"ד) – "כתבתי ופירסמתי כמה פעמים שמיד לאחר השקיעה מתחיל 'בין השמשות' ואי אפשר להתיר אז בדיקת הפסק טהרה, וכן נהגו להורות מורי הוראה בארץ ישראל".
- (ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ק"ע) – "ירושלים".
- (ז) נטעי גבריאל (פרק מ"ט סוף סעי' א') – "אכן בארץ ישראל לכו"ע אין לעשות הפסק טהרה אחר השקיעה אפילו בדיעבד".
- נטעי גבריאל (פרק מ"ט סעי' י"ח) – "בן חו"ל שנתארח בא"י הגם שנוהג בחו"ל להקל קצת לעשות הפסק טהרה אחר השקיעה, אין להקל בא"י".
- (ח) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – לשונו לקמן.

2. מר"מ.

- (א) ודרשת וחקרת (ח"א סי' מ' אות י') – "דברי משה ... מש"כ בדף קעד: באות ט"ו בענין הפסק טהרה אחר השקיעה שפיעה"ק אין מקילים אפי' רגע אחד, קצת פלא הוא בעיני, שאני בעניי קבלתי ממוח"ז הגר"ש אייזען זצ"ל (שכידוע כל הוראותיו היו ע"פ מרן הגר"ר בענגיס זצ"ל גאב"ד ירושלים, והגאון מטעפליק) שעד 3-4 דקות יש להקל, ואגב הגר"ח פ' שיינברג (שליט"א) [זצ"ל] אמר לי שעד 6.5 דקות לפני צאת הכוכבים אפשר להקל אם לא בזבה דאורייתא, ובשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל אמרו עד 9 דקות, והגר"צ אבא שאול (שליט"א) [זצ"ל] אמר לי עד 11 דקות אחר השקיעה. ובאמת לא זכיתי להבין הרי ספק דרבנן לקולא, ועיין באשל אברהם (מבאטשאטש) באו"ח סי' תנ"ג סעי' ג' שכתב דגם לפי כוונת האריז"ל שיש לנהוג בחומר כל הדעות במשהו חמץ אין זה מכריע לגבי ספיקות, כי הכלל שספק דרבנן לקולא בזה אין שום פלוגתא וכו' עכ"ל".
- (ב) ישראל והזמנים (סי' ס"ב פרק ב' אות כ"ב) – "ושמעתי מפי מורי הוראות מובהקים בארץ ישראל שכן מורים כהיום בכל א"י להחמיר בזה אף אם איחרה רגע אחד אחר שקעה"ח דתו אינה יכולה להפסיק בטהרה ביום זה, וכ"כ בס' מחשבת הטהרה ... דברי משה ... קנה בושם ... ושמעתי נמי שאחר מלחמת העולם השנייה כשנתיישב בארץ ישראל אחד מגדולי הרבנים מארצות אייראפע (ה"ה הגה"ק הרמ"א פריינד זצ"ל הגאב"ד ירושלים ת"ו) והיה מורה להקל בעשיית הפסק"ט אף לאחר שקעה"ח (כמנהגו ומנהג העולם בחו"ל), שלח אליו הגאון ר' פנחס עפשטיין זצ"ל (ראב"ד דהעדה החרדית) שליח מיוחד להודיעו שבירושלים עיה"ק המנהג להחמיר בזה, ואין להורות קולא בדבר [וממילא שמה שמביא משמו בשו"ת קנה בשם ח"ב סי' ע"ה שאמר שבארץ ישראל אינו מרהיב בנפשו להכשיר אחר שקעה"ח, היינו לאחר שקיבל מהגאון הנ"ל שמנהג ארץ ישראל כהגאונים]. מיהו לעמות זה ראיתי כעת בשו"ת ודרשת וחקרת ... גם הלום ראיתי בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' קצ"א) שכתב על מנהג חומרת ירושלים הנ"ל שאינו ידוע מי הונהג המנהג, והמנהג אינו מחייב את כולם".

ד. מסופק אם בדקה לפני השקיעה - למחמירים לעיל.

1. מחמיר [משום ספק דאורייתא, או משום שיש לה חזקת טומאה].
- (א) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה ע"ר, קובץ תשובות ח"ג סי' קל"ו אות א', אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ד) – לשונו לעיל.
- (ב) חוט שני (ס"ק ד' אות י"ג, שעה"צ ס"ק ל') – "דהא ספיקא דאורייתא לחומרא, ואף אם יושבת ז' נקיים על כתם, מ"מ אינה יוצאת מחזקת טומאה עד שתהיה טהרה ודאי כדן".
- (ג) קנה בושם (ח"א סי' צ"ט, ח"ב סי' ע"ה) – "לא נחשב זה לס"ס כמש"כ ...".
1. אמנם עי' קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ד) – "בספק בדקה ראשון או שביעי מקילין האחרונים משום ספק ספיקא. וכן אם הבדיקה היה בבין השמשות הוי ספק יום ספק לילה. גם בדיקת הפסק טהרה שהיה בי"ג דקות אחרי השקיעה ובאתה לשאול בסוף השבוע (נמצא שיש לנו ספק ראשון) הוי ספק לענין ספק ספיקא זו (למשל דהיה ההפסק בליל שבת ובבוקר עשתה בדיקה, תעשה בדיקות בשבת וביום ראשון ותטבול באור ליום שני)".
- (ד) מראה כהן (עמ' מ"א אות ג') – "אשה המסופקת אם עשתה את בדיקת ההפסק לפני השקיעה או לאחר השקיעה לא עלתה לה הבדיקה, וצריכה לעשות הפסק טהרה למחרת".
- (ה) יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ה') – לשונו לעיל.
2. מר"מ – נטעי גבריאל (פרק מ"ט סעי' י"ג).

ה. שהכניסה את העד לפני השקיעה אבל הבדיקה נמשכה עד אחר השקיעה - למחמירים לעיל.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק י"ג).
2. מיקל – חוט שני (ס"ק ד' אות י"א, לשונו לעיל), פוחת שער (פרק י"ז סעי' י'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל' הע' נ"ז), נטעי גבריאל (פרק מ"ט סעי' ב'), "אם איחרה מלגמור כל הבדיקה לפני השקיעה, אך התחלת כניסת העד בפנים היה לפני השקיעה ועד שגמרה כל הבדיקה כראוי כבר הי' אחר השקיעה, עלתה לה הפסק טהרה", דעת ברורה (ס"ק ד', מקור הדעה ס"ק ד').

3. מר"מ.

(א) מראה כהן (עמ' מ"א אות ד') – "אשה שברור לה שהכניסה את העד לפני השקיעה אבל הבדיקה נמשכה עד אחר השקיעה, תעשה שאלת חכם אם יכולה להקל ולהחשיב את ההפסק טהרה כנעשה לפני השקיעה".

1. כשהיום גדול, עד איזה זמן יכולה להפסיק בטהרה.

1. מחמיר, חשבינן יום ולילה שוים – ש"ך (סוף ס"ק ד'), "דאף להמקילים היינו עד כ"ד שעות ואם כן כשהיום גדול כל כך חשבינן יום ולילה שוים וכמו שכתבתי לעיל סימן קפ"ד ס"ק ז' אבל בתר הכי לכולי עלמא אסור", בא"ה (ס"ק ג').
(א) דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ד'), פת"ת (ס"ק א'), ועוד – "נלע"ד שאף הש"ך לא החמיר אלא כשהתפללה היא והקהל ערבית ג"כ וקיבלו שבת".

2. מיקל, יכולה להפסיק בטהרה עד בין השמשות.
(א) תפארת למשה (על הש"ך ס"ק ד') – "בש"ך ... לא דק דאף אם היום גדול הרבה חשבי' שעות זמניות והוי רק י"ב שעות גם בסימן קפ"ד לא דק כמ"ש שם".

(ב) תורת השלמים (ס"ק ב') – "ומשמעות הפוסקים דאין חילוק בין תמוז ואב או כסליו וטבת, דלעולם צריכה לבדוק סמוך לבין השמשות, והשיעור מבואר בא"ח סימן רס"א שהוא מהלך אלף ות"ק אמה קודם הלילה, ודלא כמשמעות הש"ך ס"ק ד' דיש חילוק בין הימים ע"ש".

(ג) תפארת ישראל (ס"ק ב') – "ודברי הש"ך תמוהים".

(ד) בית לחם יהודה (ס"ק א', ועל הדף ברמ"א סעי' א') – "וכ"כ בתורת שלמים דלא כש"ך".

(ה) דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ד', נוב"ת יו"ד סי' קל"א) – "דבריו תמוהים, והרי אפילו לענין איסור סקילה אותה שעה עדיין דינו כיום ממש, ובקיץ בע"ש עושים לכתחלה מלאכה עד סמוך לבין השמשות, ולא אמרינן דחשבינן יום ולילה שוין. ועוד דהרי האגור הביא ראיה ממצה ועומר, ואטו בשנת העיבור שיומו של ערב פסח גדול יהיה יוצא ידי אכילת מצה בעוד יום גדול, וכן ברכת עומר שהיום גדול מאד ואפ"ה אין מברכין עד הלילה ממש. ולכן נלע"ד שאין להחמיר בזה כלל אפילו לכתחלה, ועוד לדברי הש"ך בסוף ז' נקיים ביום השביעי כשהיום קצר תהיה אסורה לטבול עד כמה שעות בלילה ונימא שאותן שעות שייכים להיום, אתמהא. ולכן נלע"ד שאף הש"ך לא החמיר אלא כשהתפללה היא והקהל ערבית ג"כ וקיבלו שבת, וגם בזה נראה לענ"ד להקל בדיעבד, וכ"ד שעות שהזכיר האגור היינו שעות זמניות וכוונתו עד סוף היום".

(ו) מקור חיים (תפארת צבי ס"ק ג') – "וזה תימא גדולה בהבנת ש"ך".

(ז) סדרי טהרה (ס"ק ו') – "הש"ך ... וכבר השיגו ע"ז כל האחרונים".

(ח) שערי דעה (ס"ק א') – "בש"ך ... ודבריו בלתי מובנים".

(ט) פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ד' ד"ה ומ"ש) – "הש"ך ... דברים תמוהין מאוד".

(י) לחם ושמלה (לחם ס"ק ח') – "כתב בתוה"ש ... וכ"כ בסד"ט".

(יא) פת"ת (ס"ק א').

(יב) עצי לבונה (על הדף ברמ"א סעי' א').

(יג) מלבושי טהרה (סעי' ב', ס"ק ג').

(יד) ערה"ש (סעי' כ"א) – "ויש מי שאומר לילך בזה עד כ"ד שעות וכשהיום גדול חשבינן יום ולילה שוים ולכן אחר ו' שעות לאחר חצות היום חשבינן לילה [שם] וכבר גדולי האחרונים דחו דברים אלו ואין דעתם נוחה מעיקר דין זה דמה עניין תפלה לספירתה ואטו אם יתפללו בשבת ערבית קודם הלילה יהיה מותר במלאכה חלילה וכן בכל המועדים ויוה"כ וכן בערב פסח באכילת מצה הוי דווקא בלילה אף ע"פ שהתפללו מבעוד יום".

(טו) טהרת ישראל (סעי' ד').

(טז) שו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סי' קע"ח).

(יז) בדה"ש (ס"ק י"ג) – "כתבו הדגול מרבבה ועוד פוסקים ...".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י').

(א) גר"ז (סי' קפ"ד קונ"א ס"ק ג') – "ועיין ש"ך סימן קצ"ו (סוף ס"ק ד') מבואר שהבין שעות זמניות דהכא הן כמו חישוב תקופות שהיום הוא משש שעות לפני חצות היום עד שש שעות אחר חצות וכן בלילה, ומשום הכי כלל כאן חמץ וק"ש עם חישוב תקופות, וזהו דעתו בבירור, והוא פלאי, וצ"ע".

(ב) שלחן הטהור (סי' נ"ח ס"ק א') – "ומה שהקשה בעל דגול מרבבה על הש"ך לא הבנתי, וכי אנן מהפכין יום ללילה חלילה וחלילה, אלא שאנחנו סוברים שבכ"מ שחז"ל דברו שעות כוונתם לחשוב כמו שחושבין התוכנים ובעלי התקופות, אבל ודאי פשוט שלא נשים אור לחשך וחשך לאור, אלא כל מה שהלילה לוח מן היום לילה לכל דבר, וכן להיפך יום לוח מן הלילה יום לכל דבר, אבל אנחנו אומרים שהחשבון של שעות יהיה לערך חצות השוה בכ"ז, וששה שעות קודם הם שעות היום וששה שעות אחריו הם שעות היום, וכן הלילה, ואם לפעמים לוין זה מזה לילה דינו לילה לכל דבר, ויום דינו יום לכל דבר, ודוק היטב".

ז. מר"מ.

1. "אם הבדיקה שעשתה אחר הצהריים לא היה לשם בדיקת הפסק כלל, וכוונתה היתה רק כדי לראות אם היא ראוייה אחרי כן הפסק טהרה, אי אפשר להסתמך על בדיקה זו" – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"א, קובץ תשובות ח"ג סי' קל"ו אות ב', אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ה'), פוסקים.

ד' מוך דחוק.

א. **לכתחילה:** זמן הנחת והשהיית המוך הדחוק בהפסק טהרה.

1. ע"ב מינוט – שפע טהרה (ס"ק י'), "לכתחילה צריכה האשה להניח המוך דחוק מלפני השקיעה עד אחר ע"ב דקות".
2. נ' מינוט – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ'), "יש להניח המוך קודם השקיעה שהוא בעוד שהשמש נראית ויהיה מונח שם עד אחר צה"כ אליבא דר"ת שהוא ד' מילין שהם ע"ב מינוטן אחר השקיעה, אבל במדינה זו כפי שאנו רואין אף ביום היותר גדול אין להסתפק על יותר מחמשים מינוט אחר השקיעה והוא אלו החמשים מינוט כדין הע"ב מינוט ויהיה מחלוקת הראשונים בדין ביה"ש ויום ולילה לפי החשבון, ולדין שיש להחמיר כב' השיטות יש להיות המוך דחוק חמשים מינוט אחר השקיעה".
3. מ'נ' מינוט – חזו"א (ששבה"ל סיכום אות י"א).
4. ל' מינוט – עי' יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ז'), "לכתחילה תשאיר את המוך עד כחצי שעה לאחר שקיעת החמה ... והנהגין כשיטת ר"ת בכל דיניהם צריכים להשאיר את המוך בפנים 72 דקות אבל הנהגים רק בדאורייתא כר"ת אי"צ להחמיר כר"ת במו"ד".
5. כ'כ"ה מינוט – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ער"ה, אוצרות הטהרה פרק ה' ע"ה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ט, עי' הע' מ"ט, "משך זמן שימת מוך דחוק, מבואר בשו"ע: שיהיה שם כל בין השמשות, 'בין השמשות' בחורף מספיק עשרים דקות, ובקיץ עשרים וחמש דקות לפחות").
6. ט"ו מינוט – הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתצ"ח אות כ"ג, "המוך דחוק שם כל זמן בין השמשות, והיינו עד רבע שעה אחרי השקיעה"), טהרת הבית (סי' י"ג ע"א), הליכות עולם ח"ה עמ' נ"ד, "ויהיה מונח בפנים כל משך זמן בין השמשות, (שהוא כרבע שעה אחר שקיעת החמה)".
7. עד לילה לפי שיטת הגאונים – תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות י"ט, "מנהגינו כאן לענין מוך דחוק להחזיק רק עד לילה לפי שיטת הגאונים, ואפילו אנשי מעשה המחמירים במוצאי שבת ויוה"כ כשיטת רבינו תם, מקילין במוך דחוק דמספיק עד שיעור לילה המוקדם, ואפילו בראתה רק באותו יום מקילין, שמוך דחוק כל בין השמשות אינו אלא מדרבנן, ואנו מקילין בדרבנן כגאונים דלא ס"ל מעיקר הדין כר"ת, ויש מחמירים בזה").
8. **תליא במוצ"ש** – בדה"ש (ס"ק כ"א, ס"ק ל"ט, "ולא תוציאנו עד שעה שהיתה עושה בה מלאכה במוצאי שבת"), מראה כהן (עמ' מ"ט אות ד'), "בדברי השו"ע מבואר שצריך שיהיה מונח שם כל זמן בין השמשות. וכידוע שזמן בין השמשות שנוי במחלוקת, ולכתחילה תשהה את המוך דחוק בשיעור זמן כפי שנוהגת לענין צאת שבת, ועכ"פ בשיעור של 30 דק' לאחר השקיעה. [ובחו"ל שיעור הזמן משתנה ממקום למקום ותעשה בזה שאלת חכם]".
- א) לכאורה תלוי במוצ"ש לענין איסורי דרבנן.
9. מר"מ – ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק א' סעי' ח', הג"ה שם), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קצ"ד), ישראל והזמנים (סי' ס"ב פרק ב' אות כ"ד, **באריכות**), נטעי גבריאל (פרק נ"א סעי' ד').
- א) עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ד סי' קמ"ו) – "אותן דנקטיא להו שיטת ר"ת לעיקר את המוך עד אחר זמן שיטת ר"ת, ואותן דנקיטו שיטת הגאונים לעיקר אלא שמחמירין כדעת ר"ת לגבי דאורייתא, אין לחייבן בהנחת המוך דחוק רק ער אחר זמן שיטת הגאונים, שהוא כמו עשרים מינוט אחר השקיעה לפי שיעור ג' רבעי מיל אם יחשבו שיעור מיל כ"ב מינוטין".
- ב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קפ"א) – "הנהגת ר"ת רק לדאורייתא, תשום המוך דחוק ויכולה לטבול כשי' הגאונים. והנהגת כשי' ר"ת לכל דבר, טבול אחרי צאה"כ לשיטת ר"ת, ובמוך דחוק תחוש לשני השיטות. ובאי אפשר תשום המוך דחוק כשי' הגאונים".
- ג) חוט שני (ס"ק ד' אות ט"ו) – "ובארץ ישראל, אינה צריכה להחמיר עד זמן לילה לדעת ר"ת".

ב. במקום הצורך.

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט) – "אבל להרבה נשים שקשה להן קצת אין להחמיר כן אלא בראתה רק יום אחד שמדינא צריכה לבדוק במוך דחוק ושיהא שם כל ביה"ש להמחבר, ומש"כ הרמ"א בסימן קצ"ו סעיף ב' שבדיעבד אם בדקה סמוך לביה"ש ומצאה טהורה סגי אע"פ שלא היה המוך אצלה כל ביה"ש, הקשה עליו בסד"ט סק"ט סוף ד"ה ונ"ל ונשאר בצע"ג וכן הקשה הגר"א בסק"ח, ולכן אף שלא נבטלה שיטת הרמ"א מצד הקושיא מ"מ יותר נוטה כדעת המחבר ואינו כספק השקול לכן יש להחמיר להיות אצלה כל הספק דצה"כ. אבל בשאר ימים אף שראתה גם בו שא"צ מדינא מוך דחוק כדמשמע מהמחבר ורמ"א, ועיין בסד"ט מה שנתן טעם לזה בד"ה היוצא, ורק לחומרא בעלמא מצריכין שתפסיק במוך דחוק אין להחמיר בנשים שקשה להן אלא שיהיה שם עד אחר ביה"ש של שיטת הגר"א דהוא **כרבע שעה** אחר השקיעה, שלבד ששיטתו עיקר הרי אף אם הוא ספק השקול הוא ספק בחומרא בעלמא שיש למיזל לקולא. ואם קשה לפניו טובא הוא כבדיעבד ששעת הדחק כדיעבד דמי וא"צ כלל מוך דחוק שתשהא אצלה, אלא תבדוק קודם השקיעה בדיקה יפה בחורין ובסדקין ויסגי אף כשתוציאנו תיכף. ומ"מ באין צורך למהר הטבילה בשביל פו"ר משום דכבר קיימו פו"ר, טוב שלא תפסיק אשה כזו שקשה לה להשהות אצלה המוך דחוק ביום שראתה אלא למחר, שאז ודאי הוא רק חומרא בעלמא שכיון שקשה לה אין להצריך לה. אבל ביש צורך למהר הטבילה אינה צריכה לחכות אלא אף ביום שראתה תפסיק קודם השקיעה בלא שהיה כשקשה לה טובא".
2. שפע טהרה (ס"ק י"א) – "במקום הצורך אפשר להקל ליתן המוך דחוק לפני השקיעה ראשונה עד י"ג דקות וחצי לאחר השקיעה, ותוציאנו, ותחזור ותניחנו י"ג דקות וחצי לפני צאת הכוכבים של ר"ת".
3. הגרמ"א פריינד זצ"ל (ישראל והזמנים סי' ס"ב פרק ב' אות ל') – "שלעת הצורך יש להקל שהאשה תחזיק את המוך דחוק בט"ו מינוטין הראשונים שלאחר שקעה"ח ובט"ו מינוטין האחרונים של זמן מוצ"ש לשיטת ר"ת (שהוא ע"ב מינוט אחר שקעה"ח)".

4. משנה הלכות (ח"ט סי' קפ"ה) – "והאמנם כיון דעיקר הנחת מוך דחוק אינו אלא מדרבנן ולכן באופן מע"כ שא"א לה להחזיק כל הזמן לפענ"ד י"ל כך שאם אפשר לה להניח מוך דחוק פעמיים אז תניח מיד עם השקיעה ותוציא לאחר חצי שעה ואח"כ תכניס שנית לערך 20 מינוט קודם הע"ב מינוט ואם א"א להכניס פעמיים אז תעשה בדיקה הרגילה קודם השקיעה כנהוג ואח"כ תמתין במוך דחוק עד עשרים דקות קודם צה"כ לר"ת שהוא לערך 50 מינוט אחר השקיעה ולאחר ה - 50 מינוט אז תכניס המוך דחוק ותתחזק עד לאחר צה"כ שהוא ע"ב מינוט כנלפענ"ד ומיהו העושה כדעת הגרמ"פ אין להזניחו".
5. מראה כהן (פרק ד' הע' ל') – "ובמקום הצורך אפשר להקל ב-20 דקות אחר השקיעה. ואולם בעושה הפסק טהרה ביום הראשון לראייתה שאז צריכה מוך דחוק מעיקר הדין, בזה יש להחמיר ולהחשיב את זמן ביה"ש כפי שנוהגת לענין שבת".
6. יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ז') – "ואם קשה לה יכולה להוציאו כעבור שמונה עשרה דקות אחר השקיעה, או אפילו כעבור **שלוש עשרה** וחצי דקות אחר השקיעה".
7. מר"מ – בדה"ש (ס"ק כ"א), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ג' הפסק טהרה אות ה', סי' ל"א סי' קצ"ו, "אינה צריכה לעשות מוך דחוק, דדבר זה הוא רק חומרא לכתחילה, וכיון שהרבה מתקלקלות בבדיקה זו לכן אינה צריכה להחמיר על עצמה").
- (א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "If a women forgets to insert a moch and only remembers – after shkiah, but she still has time until tzeis, should she insert the moch as soon as she remembers? R' Y. Berkovits wrote: The reason for the moch is to have a bedika during the entire bein hashmashos. **If part of bein hashmashos is missing, then there is no reason to do the moch.** The Gr"a holds that bein Hashmashos begins by shkiah and Rabbein Tam holds that it begins 3/4 of a mil before tzeis. In Eretz Yisrael where everyone goes with the Gr"a, there is no reason to put in a moch after shkiah. In Chu"l they are someach on R"t for certain things, therefore there is reason to put in a moch until 3/4 of a mil before tzeis. [If tzeis is 48 minutes after shkiah, bein hashmashos would start 39 minutes after shkiah according to this opinion.]

ג. האם בדיקת מוך דחוק בלא בדיקת חורין וסדקין מהני בשביל הפסק טהרה.

1. עי' סעי' ו', לשיטות ומר"מ.

ד. טמפון (tampon).

1. יכול להיות מוך.

- (א) אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ד') – "נשים רבות נוהגות להשתמש ב'טמפון' למוך דחוק, שסגולתו למלא את כל אותו מקום, וזה מועיל רק למוך דחוק ולא לבדיקתו".
- (ב) מראה כהן (עמ"מ מ"ט אות ג') – "שאי אפשר להשתמש ב'טמפון' לצורך בדיקת הפסק טהרה, שהרי טבעו שהוא עב וקשה ואינו נכנס לחורים ולסדקים. אכן לצורך בדיקת מוך דחוק אפשר להשתמש בו, ואולם אם רוצים שבדיקת המוך תשמש גם כהפסק טהרה וכפי שכתבנו לעיל, הרי פשוט הוא שא"א להשתמש לצורך זה ב'טמפון'".
- (ג) יסוד הטהרה (פרק ה' סעי' ז') – "או טמפון בעומק באו"מ".
- (ד) הו"ד באוצרות הטהרה (פרק ה' סעי' ע"ד).
- (ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קצ"ג).
- (ו) נטעי גבריאל (פרק נ' סעי' ט"ו) – "בדיקה בטמפון אינו מועיל לבדיקות מפני שא"א להכניסו לחורים וסדקין, אבל לצורך מוך דחוק אפשר להשתמש בו".
- (ז) חוקת הטהרה (סי' קפ"ו סעי' ה').

2. מחמיר.

- (א) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ל"ב) – "אין להשתמש ב'טמפון' כמוך דחוק, דחיישינן שמשום שעשוי מצמר גפן ויש בו שקיעות ובלטות, לא יהא ניכר מראה הדם, וגם אינו נקי תמיד".
3. מר"מ.

- (א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קמ"ט, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"ו [לשונו לקמן]) – "השיב רבינו שטמפון **כשר לבדיקות רגילות**, אם רק אפשר לעשות בו בדיקה בחורין וסדקין, ולא שייך להגיד על דבר מסוים אם כשר או לא, אלא תלוי רק לפי המציאות אם אפשר לבדוק בו כהוגן או לא, שהרבה משתמשים בזה, מסתמא יכולים לעשות בו בדיקה טובה, עוד פעם אחרת אמר רבינו שמה החשש בזה ולמה אין להתירו".
- (ב) יביע אומר (מעין אומר ח"ו פרק א' סי' ח') – "שאלה: הרה"ג אליהו פנחסי שליט"א כשמסר שיעור במושב מסויים התברר לו שהנשים שם סופרות שבעה ימים לימי הראייה ועוד שבעה ימים לנקיים אך ללא כל בדיקות כלל, וציינו שהיו שמות טמפון. האם זה יועיל בדיעבד במקום הפסק טהרה. תשובה: טמפון לא מועיל. ואמרתי לרבנו שזה לאחר מעשה. וענה מו"ר נר"ו: שילמדו אותם. והוספתי לרבנו שכך נהגו כל המושב. וענה מו"ר נר"ו: לומר להם שלא עשו כלום".

ה. בגד הסמוך לגופה.

1. לא מועיל לה במקום מוך דחוק, וגם בדיקת – חוט שני (ס"ק ד' אות י"ז, ס"ק י' אות י"ח, "בגד הסמוך לגופה, אף שהוא מהודק היטב והוא נקי ולבן, לא מועיל לה במקום מוך דחוק, וכל שכן שלא מועיל במקום בדיקה").

ו. מו"ד: האם צריך להכניס את העד בעומק באופן שממלא את כל בית הערוה במוך.

1. מחמיר – חו"ד (סי' קצ"א בי' ס"ק א', "בס' קצ"ו כשבדוקת במוך דחוק כל בית הרחם שבדיקה זו מוציאה מידי כל ספק שם מיידי שמניחה חוץ לרחם ג"כ מוך הרבה ומבחוץ ודאי דיכולה לכסות כל בית התורפה שבוודאי אם הדם היה נופל אפי' אם היה יורד דרך סדקין מ"מ מוך שבחוץ היה לו להמצא דם וגם מתחלה בודקת עצמה בכל הסדקין והחורין").
2. מיקל – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה עד"ר, תשובה רע"ט, אמנם עי' אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ז, "המנהג להקל בשימת מוך דחוק ואין צריך להחמיר כהחוו"ד הסובר שצריכה להכניס את העד בעומק באופן שממלא את כל בית הערוה במוך עמוק מאד"), ששבה"ל (ס"ק י"ג), חוט שני (ס"ק ד' אות י"ז, "ואינה צריכה לדחוס שם צמר גפן וכדו' שימלא את כל המקום בדוחק"), נטעי גבריאל (פרק נ' סעי' ט"ז, "אכן גדולי הדור העידו שאין המנהג כן"), פוסקים.
3. מר"מ – פרדס שמחה (ס"ק ט"ז).

ז. אם יש לה מכה.

1. הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה פרק ה' הע' ט', משנת השלחן תשובה נ"ד) – "דאף לבדיקת מוך דחוק אין מועיל תליה שהרי נותנת המוך קודם השקיעה ועל ידו הוי הפס"ט גמור, נמצא שעדיין לא הוחזקה בטהרה רק בצירוף המוך".

ח. לצאת בשבת במוך דחוק.

1. עי' או"ח סי' ש"א, לשיטות ומר"מ.

ה. התפללו ערבית, [או קבלת שבת].

א. הציבור התפלל ולא היא, או היא מתפללה ולא הציבור.

1. אינה יכולה לבדוק ולהתחיל למנות מיום המחרת – תרה"ד (סי' רמ"ח, "דאין להפסיק בטהרה אלא קודם תפילת ערבית"), בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות י"א, "צריכה לעשות הפסק בטהרה קודם שתתפלל ערבית, שאם התפללה ערבית אינה יכולה לעשות הפסק בטהרה. וכן אם הדליקה נרות שבת או יום טוב, אינה יכולה לעשות הפסק בטהרה, אף על פי שעוד היום גדול").
2. יכולה לבדוק – מהרי"ל (חדשות סי' צ"ה, "לענין ז' נקיים נהי דאיהי קמוסיף על היום מ"מ לאו לילה חשיבא שלא יעלה אות' לילה ויום למנין ז' דלא קפיד רחמנא אלא אעיצומו של יום. ואפי' תוספת שבת שהוא דאורייתא אין נראה לי כלל דלא מצי פסקא ביה דאינו נחשב לילה לכל מילי. הא קמן אין בו כרת ולא, אלא תוספת וסניף ליום חשיב, ולענין ספירת ז' לא בעינן לההוא תוספת אלא כל יום כ"ד שעות לכל היותר"), הו"ד בהגור (סי' אלף שע"ז, "דודאי נחשב יום אחרי תפלת ערבית לענין הפסקה. ואפי' בערב שבת אחרי תפלת ערבית וקבלת שבת כי ההיא תוספת לא שייכא לענין נדה וצריך כ"ד שעות. וכן אית' פ' נערה דמסר לה בתוספת שבת וי"ט. וכן יש ראייה מספירת העומר דלא חשבינן לילה אפי' בערב שבת דתוספת שבת דאורייתא. וכן מאכילת פסח ומצה וסוכה"), ערה"ש (סעי' כ"א, "אצלנו המנהג הפשוט דעד הלילה בודקת ומתחלת למנות מיום המחרת וגם בע"ש תעשה כן").

3. בדיעבד מיקל – רמ"א (סעי' א', "ונוהגין לכתחלה ליזהר, ובדיעבד אין לחוש"), ב"ח (סעי' ג'), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה', "ומיהו בדיעבד ששכחה או אפילו פשעה ולא בדקה עד שהתפללו הקהל מעריב אם היא לא התפללה עדיין מותרת לה לבדוק"), קיצור שו"ע (סי' קנ"ט סעי' ג', "ויש ליזהר לכתחלה ובדיעבד אין להחמיר"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג'), טהרת ישראל (סעי' ד'), שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ב'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ט"ו), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ב', הליכות עולם ח"ה עמ' נ"ג), ששבה"ל (סיכום אות י"ד), בדה"ש (ס"ק ל'), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק א' סעי' ג'), אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ז'), חוט שני (ס"ק ד' אות י"ב), לבושי עז (תמצית אות ט'), מראה כהן (עמ' מ"א אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ג), יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ה', סעי' י').

4. לכתחילה קודם ואחר תפילת ערבית.

א) ב"ח (ס"ק ג') – "דיותר נכון היה שתבדוק עצמה לאחר תפלת ערבית בעוד שהוא יום סמוך ללילה שהוא כמו שעה או יותר או פחות לאחר תפלת ערבית אלא הואיל ונפק מפומיה דמהרא"י דאין להפסיק בטהרה אלא קודם תפלת ערבית כמו שכתב בתרומת הדשן סימן רמ"ח צריך ליזהר לכתחלה להפסיק קודם תפלת ערבית מיהו לכתחלה צריכה עוד לבדוק עצמה גם אחר תפלת ערבית בעוד שהוא יום היותר סמוך ללילה שאפשר שזאת היא עיקר ההפסקה בטהרה".

ב) סד"ט (ס"ק ו') – "כתב הב"ח ...".

ג) חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה') – לשונו לקמן.

ד) פרדת רמונים (שפתי חכם ס"ק ה' סוף ד"ה אמנם) – "וכן ראוי לנהוג".

ה) לחם ושמלה (לחם ס"ק י', קיצור שו"ע סי' קנ"ט סעי' ג') – "צריכה לכתחלה להפסיק בטהרה קודם לכן כמו שכתבנו, אזי כשיגיע סמוך לבין השמשות יש לה לבדוק את עצמה עוד הפעם, כי עיקר הפסק טהרה הוא בעת היותר סמוך לבין השמשות".

ו) צמח צדק (פסקי דינים סעי' ג').

ז) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק א' סעי' ח', הע' י"ח) – "אשה שעשתה הפסק טהרה לפני הדלקת הנרות, או אחרי ההדלקה, וכדלעיל, לכתחילה טוב תעשה, אם תבדוק שוב לפני השקיעה ותניח 'מוך דחוק' ותשאיר אותו עד אחרי בין-השמשות".

ח) בדה"ש (ס"ק ל"א, עי' בי' ד"ה ונוהגין).

ט) פותח שער (פרק י"ז סעי' י"ב).

י) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ד).

יא) יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' י') – "במקומות שמקבלים שבת כמה שעות לפני השקיעה, תבדוק פעם אחת קודם הדלקת הנרות, ותחזור ותבדוק סמוך לשקיעת החמה".

(יב) פרי טהרה (סעי' י"ט).

1) אם תשים מוך קודם שקיעה, לכאורה יש להקל על בדיקה שניה – על חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה', לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק ל"א, בי' ד"ה ונוהגין), ועוד.

2) סתימות כמה ספרים, לא נראה להחמיר כהב"ח. וצ"ע.

ב. ציבור וגם היא התפללה: למקילים לעיל.

1. מחמיר – אביו של הש"ך (ס"ק ד', גבורת אנשים שו"ת סי' י"ג, "והגאון אמ"ו ז"ל לא כתב כן בתשובה אלא כתב דלהרב אם התפללה היא ערבית אין להקל אפי' דיעבד כדלקמן ס"ס שע"ה וע"ש (וכ"נ דעת מהרש"ל בתשובה סימן פ"ב שהבאתי לקמן ס"ק י"ט)), לחם ושמלה (לחם ס"ק ח', "אין להקל אפילו בדיעבד". קיצור שו"ע סי' קנ"ט סעי' ג', "אם גם היא התפללה ערבית ומכל שכן כשהדליקה נרות לשבת או ליום טוב אף על פי שעדיין יום גדול אינה יכולה עוד להפסיק בטהרה").

2. מיקל, בדיעבד [שאין חילוק בין הציור הנ"ל, לכאן] – מהרי"ל (חדשות סי' צ"ה), הו"ד בס' האגור (סי' אלף שע"ז, כדאי' בש"ך ס"ק ד', "משמע מדבריו ומכל הלין ראיות דאע"פ שהתפללה היא ג"כ ועשתה שבת מותר"), דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ד', "וגם בזה נראה לענ"ד להקל בדיעבד"), מקור חיים (ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' ד'), שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ב'), הגר"ש (צ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ט"ו)), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ב', הליכות עולם ח"ה עמ' נ"ג), בדה"ש (ס"ק ל'), לבושי עז (תמצית אות ט'), יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ד), פרדס שמחה (ס"ק י"א, "גדולי ההוראה").

3. מר"מ – בית לחם יהודה (ס"ק א'), סד"ט (ס"ק ו'), חו"ד (חי' ס"ק ג'), מלבושי טהרה (סעי' ב'), צמח צדק (פסקי דינים סוף סעי' ג'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ה').

א) חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה') – "אבל אם כבר גם היא התפללה מעריב וכל שכן כשקיבלה שבת זכיון דהוא דאורייתא אזלינן לחומרא דלא תעביד תרתי דסתרי (ש"ך ס"ק ד' עיין מגן אברהם סוף סימן ל' וכן כתב הש"ך בסימן שע"ה) ומכל מקום בקיץ שהקהל מתפללים מעריב בעוד יום גדול ובודאי יותר טוב שתבדוק סמוך ללילה שהרי לכתחלה ראוי שתבדוק סמוך לבין השמשות ולכן היותר טוב ונכון שתבדוק קודם מעריב ותניח אצלה מוך דחוק או שתבדוק עוד הפעם סמוך לבין השמשות או בחול לא תתפלל היא מעריב עד ערך שעה קודם הלילה אבל בשבת דצריכה להדליק נרות קודם שיאמר הקהל ברכו דאחר כך אסורה להדליק שהיחיד נגרר אחר הציבור והציבור מקדימין הרבה לזה תניח אצלה מוך דחוק או שתבדוק עוד הפעם סמוך לבין השמשות ואם לא עשתה כן אם לא ראתה באותו יום וכבר נסתם המעיין עלתה לה בדיקה זו כדבסימן הסמוך אבל אם ראתה גם באותו יום דאז בעל כרחך צריך שהבדיקה תהיה סמוך לבין השמשות לא עלתה בדיקה זו כן נראה לי אבל נהגו דביעבד אפילו כבר התפללה גם כן ואפילו בערב שבת בודקת את עצמה כל זמן שהוא יום".

ג. הדלקת נרות, אבל לא התפללה ערבית.

1. מחמיר, אין חילוק בין תפילת ערבית להדלקת נרות של שבת – חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה', לשונו לעיל), קיצור שו"ע (סי' קנ"ט סעי' ג', לשונו לעיל), בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות י"א, לשונו לעיל), הגר"ש (צ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ז), ששבה"ל (ס"ק ט"ז, סיכום אות י"ד), פוחת שער (פרק י"ז סעי' יב), חזקת טהרה (סוף תוספות טהרה), בדה"ש (ס"ק ל', עי' שעה"צ ס"ק ל"ג).

א) להקיצור שו"ע תו אין לה לעשות באותו היום הפסק"ט. משא"כ לשאר פוסקים, לכתחילה לעשות הפסק"ט קודם הדלקת נרות ובדיעבד יש להקל.

2. מיקל – תשורת שי (סי' קי"ח אות ב', "נראה דגם המחמירים בהתפללה ערבית שלא להפסיק גם בעוד היום גדול, כדאיתא בש"ך יו"ד סימן קצ"ו ס"ק ד', היינו דוקא בהתפללה ערבית דעשתה אותו ללילה וכמ"ש בתרה"ד סימן רמ"ח דדוחק למיעבד שעת תפלת ערבית סניף ותוספת של יום שלאחריו ולא שיהא מעצמו של יום, דהא כתיב ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה, ומיניה ילפינן שלשה תפלות לכל יום ערבית ושחרית ומנחה, ואם אינו חשוב לילה לא התפללו רק שתי תפלות בגוף היום עיי"ש, וזה לא שייך בהדלקת נרות של ע"ש. ואף דכתב רמ"א בא"ח סימן רס"ג ס"י שהמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, מ"מ זה אינה מחשבת אותו ליום של אחריו אלא מקבלת תוספות שבת ביום"), לבנון נטע (ס"ק ב'), מהרש"ם (ח"ה סוף סי' ס"א, "ומ"ש בדין אבילות לכאורה לפי"ד הש"ך יו"ד רס"י קצ"ו ג"כ יש להחמיר אבל כבר כתבו האחרונים ע' לבנון נטע ותשורת ש"י סי' קי"ח דדוקא בהתפללה ערבית אבל הדלקת נרות אינו עושה לילה"), בית הלוי (על הס' נועם מגדים אות ק"ב, "תשורת ש"י").

3. מר"מ – ישראל והזמנים (סי' ס"ב פרק ב' אות ל"ג), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ז').

ד. הגיע זמן הדלקת נרות – למחמירים לעיל.

1. מקבל שבת בתנאי, שנכלל בגדר של צורך.

א) חזקת טהרה (סוף תוספות טהרה) – "ולפיכך אם היא רוצית להפסיק בטהרה דוקא אחר הדלקת נרות של שבת, תתנה שלא לקבל שבת ע"י ההדלקה, דמועיל תנאי כדאיתא בסימן רס"ג סעיף י' או עצתי שתעשה בדיקה בעלמא קודם הדלקת הנרות ...".

ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ד).

2. עדיף שתדליק נרות בלא תנאי, ואח"כ תבדוק.

א) הגר"ש (צ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ט"ז) – "בירושלים שהמנהג להדליק נרות שבת ארבעים דקות קודם השקיעה, תדליק נרות, ולאחר מכן תעשה הפסק טהרה, ואף אין צריכה להתנות לפני ההדלקה, וכל זה כמובן כשאינה צריכה לעשות מלאכות אסורות לצורך הפסק טהרה".

ב) ששבה"ל (ס"ק ט"ז, סיכום אות י"ד) – "ואם הגיע זמן הדלקת הנרות ואין שהות לבדוק תחילה, עדיף שתדליק נרות בלא תנאי על קבלת שבת ואח"כ תבדוק מאשר לעשות תנאי בהדלקת הנרות שלא לקבל שבת".

ה. **בעל שהתפלל ערבית** אחר פלג המנחה ועדיין יום, אם אשתו יכולה לעשות הפסק טהרה באותו יום ולהתחיל למנות למחרת.
 1. יכולה לבדוק אפי' לכתחילה – **בצל החכמה** (ח"ה סי' ב' אות ה'), "התפלל הבעל ערבית, והקהל והאשה לא התפללו ועדיין היום גדול, מותרת היא אח"כ לבדוק ולהתחיל למנות ז' נקיים מיום המחרת אפילו לכתחילה".

ו. מוך.

1. מיקל.

(א) **הגרש"א** זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ו, משמרת הטהרה פרק י' הע' י"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י"ז, הע' ל') – "אם כבר עשתה את ההפסק טהרה קודם הדלקת הנרות, יכולה ליתן המוך הדחוק לכתחילה קודם השקיעה אחר הדלקת הנרות, ואדברא כך היא עיקר הדין שתסמוך בדיקה זו כמה שיותר לבין השמשות".

(ב) **משמרת הטהרה** (פרק י' סעי' ח').

(ג) **ישראל והזמנים** (סי' ס"ב פרק ב' אות ל"ב) – "ונראה עוד דהמוך דחוק אי"צ להחמיר לשום לפני הדלקה"נ וסגי לשומו רגע קודם שקעה"ח, ולגבי זמן זה לא הוי תרתי דסתרי אם לא תבדוק אז (שבעצם עדיין יום גמור הוא)".

(ד) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שפ"א) – "שלענין המוך דחוק, אף לכתחילה אינה צריכה לשים כל כך מוקדם. אלא לשים קודם בין השמשות כמו בשאר ימים".

2. **מר"מ** – **בדה"ש** (ס"ק ל"א).

(א) **קנה בושם** (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' צ"ו) – "דאם יש ביכלתה לעשות גם את המוך דחוק קודם הדלקת הנרות תעשנו אז, וישאר שם עד אחר צאת הכוכבים".

קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קס"ג) – "אלו הנשים שקשה להן לשום מוך דחוק זמן רב, אזי בערש"ק יעשו בדיקה לפני הדלקת הנרות, ומוך דחוק לפני השקיעה (וכן הדין במקומות שמקבלים שם שבת בקיץ בעוד היום גדול)".

ז. ראתה דם אחר ברכו.

1. מיקל, יכולה להפסיק בטהרה עד הלילה בין בתחילת ספירתה בין בתוך ימי ספירתה – **ב"ח** (ס"ק ג'), **ש"ך** (ס"ק ה'), **תורת השלמים** (ס"ק ד'), **וש"ך** כתב שזה ג"כ דעת הרב ואף שאין זה משמעות לשון הרב כלל ודברי הש"ך דחוקים בזה, מ"מ ראוי לסמוך על זה ובפרט לדין כמ"ש ס"ק ג' וק"ל", **באר היטב** (ס"ק ד'), **סד"ט** (סוף ס"ק ו'), **חכ"א** (כלל קי"ז סעי' ה'), **חוו"ד** (חי' ס"ק ד'), **לחם ושמלה** (לחם ס"ק י"א), **פרדס רמונים** (שפ"ח ס"ק ה' ד"ה אמנם), **מלבושי טהרה** (סעי' ב'), **צמח צדק** (פסקי דינים סעי' ג') **טהרת ישראל** (סעי' ה'), **שערי טוהר** (שער ט"ז סעי' ב'), **בדה"ש** (ס"ק ל"ג).

2. מחמיר, דבאותו יום שהתחילה לספור הואיל וכבר התפללו הקהל ערבית אינה לובשת לבנים – **מקור חיים** (ס"ק ט"ז, ס"ק י"ז תפארת צבי ס"ק ד').

3. **מר"מ** – **ט"ז וש"ך השלם** (שפ"ח ס"ק י"ב).

ח. להתפלל מנחה או לעשות הפסק טהרה.

1. **הפסק** – **הגרש"א** זצ"ל (אבני ישפה על תפילה פרק ט"ז הע' י'), "שתפסוק בטהרה כי היא **משועבדת לבעלה**". **שבה"ל** (אבני ישפה על תפילה פרק ט"ז הע' י'), **אבני ישפה** (על תפילה פרק ט"ז סעי' ד', הע' י'), "ונראה לי שהוא הדין ביום א' או ביום ז' של ז' נקיים, שאם לא בדקה כלל באותו יום, עליה לבדוק כעת לפני השקיעה ולא התפלל מנחה".

ט. על מטוס.

1. מחמיר, תלוי אם למטה על הארץ באותו המקום כבר זמן השקיעה.

(א) **יסוד הטהרה** (פרק ד' הע' ה') – "אשה שנוסעת באוירון, תעשה את הבדיקה מוקדם, ולא תסמוך על כך שרואה את השמש באוירון, שאף שרואה את השמש, אם למטה על הארץ באותו המקום כבר זמן השקיעה, לא תועיל הבדיקה לאותו יום, כי נחשב כבר אחר השקיעה".

(ב) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"א).

(ג) **נטעי גבריאל** (פרק מ"ט סעי' י"ז) – "אשה שנסעה במטוס תעשה את הבדיקה או את הפסק טהרה מוקדם, ולא תסמוך על מה שרואה את השמש במטוס".

2. מיקל, שתלוי אם הוא רואה החמה.

(א) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' קצ"ו ד"ה הפסק) – "אשה שהפסיקה בטהרה בהיותה על האוירון, ובגלל גובה האוירון היה אפשר עוד לראות את החמה בזמן שעשתה ההפסק בטהרה, אולם באותה שעה למטה בארץ כנגד האוירון היה כבר חשיכה, האם נחשב ליום באוירון או לאו. [וכן לענין תפילה ובכל דבר דבעי יום]. תשובה: כפשוטו כל שהיא רואה החמה - בודאי הוי יום, והרי זה כאדם הנמצא בראש ההר שאצלו הוי יום כל זמן שרואה פני החמה".

ו. משנה אדם זמנו - אם אשה טסה, ועברה הקו התאריך או הזמנים שונים ממקום שהיה למקום שהיא שם.

א. **אשה טסה בז' ימי נקיים**, ממילא היא חסר שעות של ימי הנקיים.

1. במקום של עכשיו.

(א) **מנחת יצחק** (ח"ו סי' פ"ד, ח"ז סי' מ"ו ד"ה וכבר) – "דתוכל לטבול וכשרה לבעלה תיכף בלילה אחרי צאה"כ בא"י, וראי' ממעשים בכל יום".

(ב) בצל החכמה (ח"ה סי' צ"ט) – "אשה שהפסיקה בטהרה והתחילה לספור ז' נקיים בא"י ובאמצע ספירתה הגיעה לאוסטרליא, מותרת לטבול שם מיד כאשר תהיה תחילת ליל ח' לספירתה באוסטרליא ואעפ"י שלא עבר עדיין מתחילת ספירתה ז' פעמים מעל"ע ... הפסיקה בטהרה באוסטרליא וטסה לא"י או לאמריקה בכיוון מזרח - מערב, לא תטבול עד שיהיה ליל ח' לספירתה, ולא קודם לזה".

(ג) באר משה (ח"ז קו"ע סי' קט"ז) – "תמנה כמקום שהיא שם, אין נפק"מ מנזר יארק לא"י או מא"י לנזר יארק, בצאת הכוכבים של ליל שמיני אז נגמרו השבעה נקיים בין לבת חו"ל בא"י וכן לבת א"י כשבאה בתוך הז' נקיים לחו"ל, לא נגמרו השבעה נקיים רק כשנגמרו היום השביעי בנוזל יארק ויצאו הכוכבים של ליל שמיני, הגם שבא"י כבר ליל שמיני לפי מה שהתחילה שם הז' נקיים, מ"מ מאחר שעדיין שעה ג' וד' אחר הצהריים דיום שביעי בחו"ל בנוזל יארק אסור לה לטבול עד שיהיה ליל שמיני בנוזל יארק".

(ד) הגר"ש (צ"ל (טהרת הבית ח"ב עמ' ר"פ, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ח').

(ה) משנה הלכות (ח"ז סי' קמ"ו) – "נראה דנהוג עלמא שלא להקפיד בזה ויש להם על מה שיסמכו ... אם ע"י סיבה יתקצר היום במציאות וכמו ביעקב אבינו ע"ה כי בא השמש והיתה לילה ממש או להיפוך כמו בחזק"י שחזרה כמה מעלות אחרונות וכיוצא בו הכל הולך אחר המקום בהני דיני בין לקולא ובין לחומרא כנלפענ"ד".

(ו) שבט הלוי (ח"ב סי' צ"ג אות א', ח"ד סי' צ"ח אות ג', ח"ו סי' כ"ט אות כ"ו, ששבה"ל סוף ס"ק ו', סי' קצ"ו סעי' א' ש"ך ס"ק ד' ד"ה ובשבת) – "אין כאן ספק דכיון דעברו שבעה ימים קצרים או ארוכים והגיע ליל שמיני, וספרה לה שבעה ימים ואחר תטהר קרינן, דימים בעינן לא ז' מע"ל, דיום טהור הוא הגורם והרי איכא ז' ימים ספורים לפנינו. ואם תחייבה למנות עד גמר המע"ל א"כ חל זמן טהרתה באמצע הלילה וזה לא מצינו, ולהוסיף יום שלם אין לנו מ"מ אעפ"י שנראה כן לא אקבע אותו לדינא עד שיסכימו עמי גדולי פוסקים מובהקים".

(ז) הו"ד ובלכתך בדרך (פרק י"ג סעי' א').

(ח) טהרת הבית (ח"ב עמ' רע"ז - עמ' ר"פ) – "והעיקר לפע"ד שמותר לאשה לטבול ולשמש בליל שמיני לפי האופק שבארץ ישראל, במקום שהיא נמצאת שם עם בעלה, שאין לדון בזה אלא אחר מקומה ושעתה".

(ט) בדה"ש (בי' ריש סי' קצ"ו) – "מנחת יצחק ח"ו סימן פ"ד".

(י) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט, פרק ג' הפסק טהרה סוף אות ו') – "אשה שנוסעת מארץ לארץ בתוך זמן השבעה נקיים, וע"י כך התארכו לה השבעה נקיים, או התקצרו בכמה שעות, אין זה משנה כלום וטובלת אחר השקיעה של יום השביעי".

(יא) הגרח"ק שליט"א (תאריך ישראל סי' ט"ו אות י"ב ד"ה וכן) – "תוכל לטבול".

(יב) פרדס שמחה (ס"ק ס"ה אות ד') – "אשה שהתחילה לספור בחו"ל ונסעה לא"י וכדו' מקום דהזמן מוקדם יותר, א"צ לחוש וטובלת ליל ח' רגיל".

(יג) קנה בושם (ובלכתך בדרך פרק י"ג הע' קמ"ה).

(יד) דרכי טהרה (עמ' פ"ז) – "אשה הנוסעת לחו"ל או הבאה לארץ ויומה מתקצר או מתארך, אין היא צריכה לשנות את ספירתה משום כך, לא לענין וסתות ולא לענין ז' נקיים, ותחשב כל יום לפי שקיעה וזריחה, בין אם הוא ארוך ובין אם הוא קצר".

(טו) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ס"ו, סוף פרק ל"ב).

(טז) בית אבי (ח"ג סי' קכ"א) – "מישלם שבעת ימי ספירתה אעפ"י שלפי חשבון השעות אין כאן שבעה מעת לעת שלמים מכל מקום יכולה לטבול אחר צאת הכוכבים בארץ ישראל".

(יז) הגר"י גרינוואלד (הגאון מפאפא, שו"ת דברי שלום ח"ב סוף סי' ע"ט, ח"ג סי' קמ"ה).

(יח) תאריך ישראל (סי' ט"ו, סוף התשובה אות ג', אות ד').

(יט) לבושי עז (סעי' ד' תמצית ס"ק י') – "וכן לגבי ז' נקיים אי"צ להשלים".

(כ) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ה, חוקת הטהרה סעי' ל"ב) – "הנה אשה הנוסעת בשבעה נקיים ואפילו ביום השביעי ממדינה למדינה כגון מארה"ב לא"י וש חילוק גדול ממקום למקום בגבול שבין יום ללילה, ונמצא שנתקצר אצלה היום וחסר מן הכ"ד שעות, הדין הוא דאזלינן בתר מקום הטבילה, וכיון דכאן כבר הוא לילה שפיר יכולה לטבול, וכמו שכתב בשו"ת חבצלת השרון חלק יורה דעה (סימן מ"ז) (לענין איסור אותו ואת בנו), דלכל הענינים אין לנו אלא מקומם ושעתם, ומעשים בכל יום יוכיחו, שאם בא לפנינו אחד שנעשה בר מצוה באותו יום, חשבינן אותו לגדול בתחילת ליל שנכנס שנת י"ד, ואין אנו שואלים אותו אולי נולד במקום שעכשיו עדיין יום, וכן לענין עגל בן ח' ימים דקיימא לן דלא בעינן מעת לעת ובתחילת ליל ח' מכשירין לשוחטו, ואין שואלים אולי הובא ממקום ששם עכשיו עדיין יום, וכהנה וכהנה, והכי נמי בכל הענינים אין לנו אלא מקומו ושעתו של הדבר שדנין עליו, עיין שם – וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ו (סימן פ"ד), ושו"ת שבט הלוי יורה דעה (סימן צ"ב אות א'), ובספר מחשבת הטהרה (סימן י"ז סעיף י"ט)".

2. מחמיר.

(א) עיי' קנין תורה בהלכה (ח"ב סי' נ"ב אות ב') – "לענ"ד דצריך בזה זהירות יתירה בהוראה מלהקל כ"כ".

(ב) דברי שלום (ח"ב סי' ע"ט, ובמפתחות, ח"ג סי' קמ"ה, סי' קמ"ו) – "תטבול עצמה בלילה אף שלא נשלם כ"ד שעה מיום השביעי לספירתה ותוכל לבא לביתה אחר הטבילה רק ימנע את עצמו שלא ישמש עד ככלות הששה שעות כדי להשלים מה שפתחה הזמן ששה שעות מיום השביעי. ואז יצא לכל הדיעות כנלע"ד ב"ה. לאחרי"כ קבלתי תשובה בנד"ז מהגאון מפאפא שליט"א ומהגאון רי"י ווייס ראב"ד העדה החרדית, ופסקו להתיר לטבול בלילה, כי הולכין אחר המקום שהוא שם, ודו"ק".

3. מר"מ – הברי והשמא (סי' ג'), "למעשה צריך עיון בכל זה", מנחת שמואל (אה"ע עמ' קפ"ו), להורות נתן (ח"א סי' ו' אות ח', "ולדינא צריך עיון רב"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ח').

ב. אשה עברה קו התאריך (date line) בז' ימי נקיים, וממילא חסר יומים מהז' נקיים.

1. מספר הימים של האשה, ז' ימים ממש.

(א) הגרשז"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תת"פ, הליכות שלמה פרק ט"ז דבר הלכה ס"ק נ"א, מבקשי תורה כרך ד' קובץ י"ט סי' ר"כ אות ב') – "לא עולה לענין מספר הימים כגון בספירת העומר או בז' ימים נקיים".

הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פרק ט"ז ס"ק נ"א) – "וכן לכל דבר התלוי בימים אזלינן בתר ידידי, ולכן לענין ספירת ז' נקיים וימי וסתות העיקר תלוי במספר השקיעות שעברו עלי, ואין להתחשב עם היום שדילגה".

(ב) באר משה (ח"ז קונ' עלעקטריק סי' קט"ז ד"ה ואם) – "ואם האשה טסה ועברה הקו התאריך ואבדה יום בודאי צריכה לספור שבעה ימים נקיים ואיננה יכולה לילך לטבילה עד ליל תשיעי לפי מספר שהתחילה לספור, וכן אם עברה הקו התאריך והרוויחה יום יכולה לילך לטבילה של ליל שמיני לפי מה שהתחילה יום קודם לכן".

(ג) להורות נתן (חי"א סי' ו' אות ז') – "פשוט מאוד דבעינן שיעברו שבעה ימים מאז שהפסיקה בטהרה, כי בקרא כתיב 'וספרה לה שבעת ימים' (מצורע ט"ו כ"ח), ואין שום נפקא מינה אם הימים נקראים יום ראשון או שני בשבת, והעיקר הוא שתספור שבעה ימים במציאות, ואף אם היא מגעת למקום אשר שם נקרא יום נוסף, אעפ"כ חייבת לספור כל זמן שלא יעברו שבעה ימים בפועל מאז שהפסיקה בטהרה".

(ד) הגרשז"א זצ"ל (תאריך ישראל סי' ט"ו סוף אות ד', סי' י"ז אות י"ג ד"ה והנה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ח') – "דהכל תלוי בגברא עצמו".

(ה) הגרשז"א זצ"ל (תאריך ישראל סי' ט"ו אות ד') – "דלענין ז' נקיים אזלינן בתר מנין האשה, דאל"כ אין לה ז' נקיים".

(ו) הברי והשמא (סי' ג' אות ב' בסו"ד) – "וכן אשה בימי ליבונה שתעבור את קו היום, ויתוסף לה יום אחד, או יחסר לה יום אחד, פשוט הוא שלענין שבעה נקיים עליה לספור את הימים לפי חשבונה ולא לפי המקום שהגיעה לשם, מה שאין כן לענין שבתות וימים טובים ובר מצוה וכיו"ב, אין לאדם אלא מקומו ושעתו".

(ז) דרכי טהרה (עמ' פ"ז) – "ואשה העוברת את 'קו תאריך' תחשב ... וז' נקיים לפי הימים העוברים עליה (שקיעה וזריחה)".

(ח) תאריך ישראל (סי' ט"ו, סוף התשובה אות א', אות ב').

(ט) גופי הלכות (סי' קפ"ד משנת הסופרים ס"ק ב', סי' ק"צ משנת סופרים ס"ק ח') – "יש להקל לטבול ולשמש בתחלת הלילה במקום שהלכה לשם".

2. בתר המקום שנמצא בו עכשיו.

(א) עי' הגר"ח ק"שליט"א (תאריך ישראל סי' י"ד אות ג', הע' ב', סי' ט"ו אות ג' ד"ה והנה שאלתי את) – "אשה שהפסיקה בטהרה למשל ביום ב' בשבוע קודם שקיעה, ונמצא שזמן טבילתה בשבוע הבא הוא בליל ג', וביום ד' בשבוע הראשונה עברה את הקו התאריך למקום שהוא יום ה', מתי הוא זמן טבילתה במקום השני בשבוע הבא, ליל ג' דשם או ליל ד'. והשיב וז"ל לכאורה ליל ג' וצ"ע עכ"ל".

ג. לענין להמתין ה' ימים קודם ההפסק טהרה [חסר יום או חסר שעות].

1. עי' לקמן, סעי' י"א.

ד. טבלה אחר צאת הכוכבים בליל ח', ושוב טסה למקום שעדיין לא שקעה החמה של יום ז', או עברה הקו התאריך.

1. מיקל.

(א) הגר"א פאם זצ"ל (תאריך ישראל סי' ט"ו אות י"ח ד"ה וכן) – "דמאחר שטבלה ונעשית טהורה כאן, לא מסתבר לומר שחוזרת לטומאתה במקום אחר להצריכה טבילה אחרת".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (תאריך ישראל סי' ט"ו אות י"ח ד"ה והנה שאלתי) – "שא"צ לחזור ולטבול".

(ג) הגר"ח ק"שליט"א (תאריך ישראל סי' ט"ו סוף אות י"ח) – "אין צריכה".

(ד) תאריך ישראל (סי' ט"ו, סוף התשובה אות ט', אות י') – "אינה צריכה טבילה אחרת במקום השני ומותרת לבעלה מיד".

2. מר"מ – עמק התשובה (ח"א סי' כ"ב ד"ה ופשוט, "וצ"ע").

ה. ימי פרישה.

1. עי' סי' קפ"ד, לשיטות ומר"מ.

ז. ראתה יום אחד - סעיף ב'.

א. ראשוני.

1. מיקל – רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ה').

2. מחמיר – רמב"ם (איס"ב פרק ו' הל' כ').

ב. ראתה בלילה.

1. מחמיר, דינה כיום שהתחילה לראות בו ולא מהני לה בדיקת שחרית.

(א) פרדס רמונים (מש"ז ריש ס"ק ב', עי' פתיחה פרק א' ח"ב אות ג').

(ב) מלבושי טהרה (סעי' ד', ס"ק י"א) – "ואם ראתה בלילה ובשחרית בדקה א"ע ומצאה טהורה והוא ביום שני או שלישי וכו' מראית יום הראשון יש לצדד ולהקל לומר דסגי בדיעבד בבדיקה זו".

(ג) ששבה"ל (ס"ק א' ד"ה ראתה, סיכום אות ג') – "יש להחמיר".

- (ד) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"א) – "דין של ראתה יום אחד (קצ"ו סעי' ב') הוא גם אם ראתה בלילה".
 (ה) בדה"ש (ס"ק ל"ד).
 (ו) מראה כהן (עמ' נ"ב אות ה') – "אשה שראתה בלילה ומפסיקה בטהרה למחרת לפני השקיעה, נראה שצריכה מוך דחוק מן הדין, דגם זה נחשב יום ראשון לראייתה".
 2. מר"מ – מי נדה (דף סח: תוד"ה אמרו), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רפ"ב), לבושי עז (תמצית אות ו'), נטעי גבריאל (פרק נ"ב סעי' ח'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ט).
 (א) ערה"ש (סעי' ו') – "ונ"ל דוודאי גם על הראשון אומר רבי דמהני בדיקת שחרית אלא דמיירי שראתה בלילה וכבר כתבו התוס' בפסחים [פ"א א ד"ה אי נמי] דלר' יוסי ספירת לילה לא הוי ספירה ע"ש אלמא דלענין ראייה חלוק היום מהלילה לענין דלא ליהוי כמעין פתוח וגם מסוגיא זו מוכחת כן שהרי לא הזכירו רק בדיקת שחרית ולמה לא הזכירו בדיקת לילה אלא וודאי דלענין ספירה וראייה חלוק היום מהלילה [כנלע"ד]".
 (ב) חזו"א (סי' צ"ב ס"ק מ"ד) – "ויש לעי' לפי' תו' דביום הראי' בעינן בדיקת המנחה דוקא, אי ראתה בלילה, אי מהני בדיקת שחרית, דאפשר הטעם דבעינן הפסק זמן ומן המנחה חשיב זמן אחר, ולפ"ז י"ל הא דבעי רבי יום א' היינו אפ"ל בבדיקת שחרית וכשראתה בלילה, ומיושב מה שהק' בס"ט דברי רש"י ס"ח ב' ד"ה מי איכא, שסתרי דבריו שבד' נ"ג א' ד"ה לא תהא, ואי בדיקת שחרית לא מהני אף בראתה בלילה, ע"כ דמן המנחה ולמעלה דרך הדם להתעכב יותר מבשחרית...".
 ג. היא עשתה רק בדיקה בשחרית [פי', קודם מנחה קטנה - דגול מרבבה, ועוד].
 1. מעכב – רמ"א (סעי' ב'), "אבל בדיקת שחרית לא מהני", טהרת ישראל (סעי' ח'), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ג'), חוט שני (ס"ק ד' אות ג'), ס"ק ה' אות א'), לבושי עז (תמצית אות ב'), פוסקים.
 ד. שלא היתה המוך אצלה כל בין השמשות.
 1. בדיעבד מיקל.
 (א) רמ"א (סעי' ב') – "ובדיעבד אם בדקה עצמה סמוך לבין השמשות ומצאה עצמה טהורה, אע"פ שלא היתה המוך אצלה כל בין השמשות, סגי".
 (ב) לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ד, שמלה ס"ק ד') – "דיש להקל".
 (ג) פרדס רמונים (מק"ז ריש ס"ק ב', פתיחה פרק א' ח"ב סוף אות י"ג) – "דדברי הרב נכונים".
 (ד) טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' רצ"ט ד"ה ובנדון) – "והעיקר כדעת הרמ"א ומנהגנו".
 (ה) מלבושי טהרה (סעי' ד', ס"ק ז').
 (ו) טהרת ישראל (סעי' י"א).
 (ז) מנחת יהודה (ח"ב סי' ס"ד ענף ח', ענף ט') – "שאינן לזוז מפסק הרמ"א בזה, להקל בזה בדיעבד גם בלא מוך דחוק כל ביהש"מ".
 (ח) טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ג').
 2. מחמיר, שלא עלתה לה הפסק טהרה אם לא היה מונח אצלה מוך דחוק כל בין השמשות.
 (א) סד"ט (ס"ק ד', ס"ק ט', ס"ק י') – "אפילו בדיעבד".
 (ב) גר"א (ס"ק ח' [כדאי' בחזו"א סי' צ"ב ס"ק מ"ה ד"ה דינים, לשונו לקמן]) – "וצ"ע דא"כ לימרו רבנן לנפשיהו בראשון וכ"ד הרמב"ן דוקא במוך דחוק כל בה"ש רק מתוס' שם ד"ה אמרו כו' נראה שא"צ שכ' וי"ל דלנפשיה כו' ומיהו דעת הרמב"ם נראה כסברא ראשונה שסתם וכתב דבדיקת יום ראשון לא מהני ועב"י".
 (ג) חוו"ד (חי' ס"ק ה', בי' ס"ק ב') – "דיש להחמיר".
 (ד) עי' חכ"א (כלל קי"ז סעי' ז') – "ויש להחמיר בזה טובא שגם יהיה מוך דחוק כל בין השמשות (עיין סדרי טהרה ס"ק ד' וס"ק ט') דיש אומרים דאפילו בדיעבד לא מהני אם לא היה מוך כל בין השמשות".
 (ה) חקר הלכה (אות נ' ערך נדה אות מ"ד) – "אבל בראת' רק יום א' יש לפסוק כחזו"ד בזה".
 (ו) שו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סי' קע"ו) – "יש לפסוק דאפילו בדיעבד לא מהני אי לא בדקה עצמה כל ביה"מ במוך דחוק".
 (ז) לבושי מרדכי (יו"ד סי' קכ"א ד"ה והנה דעתי) – "והנה דעתי ג"כ דלא מהני בראתה יום אחד כי אם במוך דחוק כל בין השמשות אפ"ל בדיעבד, שכן דעת הרמב"ן [הלכות נדה פ"ב ה"א] והרמב"ם [פ"ב מהל' איסור' ב' ה"א] והרא"ה [בדק הבית בית ז' ש"ה] ומגיד משנה [שם]...".
 (ח) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט, אמנם עי' רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ט"ז) – "ומש"כ הרמ"א בסימן קצ"ו סעיף ב' שבדיעבד אם בדקה סמוך לביה"ש ומצאה טהורה סגי אע"פ שלא היה המוך אצלה כל ביה"ש, הקשה עליו בסד"ט סק"ט סוף ד"ה ונ"ל ונשאר בצע"ג וכן הקשה הגר"א בסק"ח, ולכן אף שלא נבטלה שיטת הרמ"א מצד הקושיא מ"מ יותר נוטה כדעת המחבר ואינו כספק השקול לכן יש להחמיר להיות אצלה כל הספק דצה"כ".
 (ט) עי' הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ה ד"ה אם, עי' אוצרות הטהרה פרק ה' הע' רכ"ג) – "ומעכב אפילו בדיעבד ... בשעת הדחק המיקל כהרמ"א הסובר שהפסק טהרה בלא מוך דחוק מועילה בדיעבד ואפילו ביום הראשון אין למחות בידו ... ובפרט בנפשי דידן דחלושות הן ומוך דחוק עלול לקלקלו".
 (י) עי' פרדס שמחה (ס"ק י"ז) – "וראווי לחוש לדעתם".
 3. שעת הדחק, מיקל.
 (א) לבושי עז (תמצית אות ב') – "ובשעת הדחק יש להקל כהרמ"א".
 (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שפ"ד) – "שאינן לסמוך על הרמ"א אלא בשעת הדחק".

4. מר"מ – פתחי זוטא (ס"ק ו'), אור לציון (ח"א יו"ד סי' ז'), שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ד), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"א).

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קצ"ה) – "שאלה: אשה שקבלה מחזור וראתה דם מועט שבאותו יום פסק ומיד באותו יום עשתה הפסק בזמן בין השמשות ללא מוך דחוק, האם עלה לה להפסק. תשובה: תעשה עוד הפעם".

(ב) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות י"ח) – "ראתה בימי הספירה או בימי טהרה רק יום אחד, ומתחילה באותו יום הפסק טהרה, להגר"א ועוד פוסקים המוך דחוק מעכב אפילו בדיעבד כל בין השמשות, ולרוב הפוסקים לא מעכב בדיעבד גם בזה, ומנהגינו להחמיר או להקל כפי השואל (ומה עוד שיש בני תורה שמחמירין שבראתה יום אחד לבד, חוששין שהמוך אצלינו לא דחוק מספיק ולא ממלא אותו מקום, ולכן מניחים מלעשות בדיקת הפסק טהרה עד למחר, שלא ראתה בו כלל, ושוב ודאי לא מעכב אז בדיעבד אם מוך דחוק כל בין השמשות)".

(ג) יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ז') – "אבל אם עושה הפסק טהרה ביום שבו החלה ראיתה, בני עדות המזרח צריכים להחמיר אף בדיעבד, שאם לא עשתה בדיקת "מוך דחוק", צריכה לחזור ולעשות הפסק טהרה למחרת. ובני עדות אשכנז יכולים להקל בדיעבד, ובלבד שבדקה לאחר זמן מנחה קטנה. ובעל נפש יחמיר לעצמו".

ה. אם היא ראתה גם בשאר ימים, אם יש חומרא של יום ראשון: בדיקת שחרית.

1. מיקל, דביעבד עלתה לה בדיקת שחרית ביום שראתה בו.

(א) מחבר (סעי' א', סעי' ב').

(ב) רמ"א (סעי' א', סעי' ב').

(1) וכן סתימות הפוסקים על הדף – ט"ז, ש"ך, תוה"ש, פת"ת, ועוד.

(ג) לחם ושמלה (שמלה ס"ק ג').

(ד) חקר הלכה (נדה אות מ"ד) – "נ"ל דלדינא יש לסמוך על אספק ספיקא שמא יום הראשון הוא הראיה, ואת"ל יום האחרון שמא הלכה דגם ביום הא' מהני סמוך לביאת השמש ובדיעבד אפילו בדיקת שחרית כדעת הב"י".

(ה) שערי טוהר (שער ט"ז ס"ק ב') – "דדברי הש"ע ברורים וקיימים והמיקל כהש"ע יש לו על מה לסמוך. והרוצה להחמיר כהחוו"ד יחמיר לעצמו ולא לאחרים כיון שגם הש"ך והט"ז הסכימו להשו"ע".

(ו) מנחת יהודה (ח"ב סי' ס"ד ענף י').

(ז) חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק מ"ה) – "דינים העולים, פסקה מיום ב' ואילך אפי' ראתה באותן הימים מן המנחה ולמעלה, בודקת קדם שקה"ח וסופרת על סמך בדיקה זו, בין שהיתה הבדיקה ביום ה' שמתחלת לספור ממחרת, בין שהיתה הבדיקה ביום ב' ומתחלת לספור ביום ו' על סמך בדיקה זו, זהו דין לכתחלה מעיקר הדין, אבל לכתחלה נוהגין במוך דחוק כל ביה"ש, ודיעבד מהני בדיקת שחרית מיום ב' ואילך, ומשמע דאף בדיקת לילה אחר יום ראשון מהני, ואע"ג שאינה סופרת לדין עד יום ו', הפסיקה בטהרה בראשון שחרית פסול דיעבד, ואם בדקה מן המנחה ולמעלה חשיב בדיקה דיעבד לדעת רמ"א, אבל דעת הגר"א דלא מהני דיעבד, ובבדיקת כל ביה"ש של ראשון סגי לכתחלה, בין לספור אח"כ מיום ו', ובין לספור למחר כגון בראתה בימי ספירה".

(ח) עי' בדה"ש (ס"ק י"ז) – "נראה שהמיקל בזה אף בבדיקת שחרית כדעת הרמ"א לא הפסיד".

2. מחמיר, דלא מהני בדיקת שחרית ביום שפסקה לראות בכל הז' נקיים.

(א) תפארת למשה (ריש הסי') – "ולענד"נ פשוט דהא דמחלקי' בין יום ראשון לב' היינו משום דביום ראשון שראתה ודאי הוחזק מעין פתוח משא"כ ביום ב' דלא הוחזק מעין פתוח דהא לא ידעה אם ראתה כלל היום אבל אם תראה ב' ג' ימים ודאי אז ג' כראשון כיון דידעינן שהיום מעיינה פתוח ... וא"ש קושיית מעדני מלך הביאו ש"ך ס"ק ו' ע"ש דנ"מ אם תראה עד יום ו' ודוק ותמהני על אחרונים הב"ח ודרישה ומ"מ וש"ך שפי' כבית יוסף וצ"ל דס"ל לחלק בין יום אחד לב' אפילו אם ודאי ראתה גם בב' משום דשאני יום אחד שנפתח מעיינה והוי יותר בחזקת רואה".

(ב) סד"ט (ס"ק ט') – "היוצא מזה דאפילו אם פסקה בטהרה בשאר ימים אם ראתה בו ביום צריך שתבדוק סמוך לביה"ש דוקא, ובדיקת צהרים לא מהני כדי לחוש לדעת התוס' ...".

(ג) חוו"ד (חי' ס"ק א', ס"ק ה', בי' ס"ק א', ס"ק ב').

(ד) חכ"א (כלל קי"ז סעי' ה', סעי' ז') – "אם ראתה גם באותו יום דאז בעל כרחי צריך שהבדיקה תהיה סמוך לבין השמשות".

(ה) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סוף סי' ז' הא') – "והנה הגאון חוות דעת שם החמיר בזה והביא ...".

(ו) מלבושי טהרה (סעי' ד', ס"ק י') – "ואפילו בדיעבד לא מהני".

(ז) טהרת ישראל (סעי' ז').

(ח) עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט) – לשונו לקמן.

(ט) שפע טהרה (ס"ק י"ג, דברי יציב יו"ד סי' צ"ט אות ז') – "אין להקל ולעשות הפסק טהרה בשחרית, אם ראתה עדיין באותו היום, אפילו אם תחלת ראייתה היה כמה ימים לפניו, ואפילו במקום צורך גדול".

(י) הגריש"א וצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ב).

(יא) עי' ששבה"ל (סיכום אות ה') – "ובשעת צורך גדול מתירים בדיעבד אפילו ראתה דם גם באותו יום, כל שאינו ביום הראשון לראי".

(יב) לבושי עז (תמצית אות ט"ז) – "דוקא מן המנחה ולמעלה".

(יג) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"פ) – "שאין להקל בזה אלא בשעה"ד".

3. לכתחילה יש לחוש – חוט שני (ס"ק ה' ד"ה ולמעשה, אות ה'), "לכתחילה יש לחוש לדעת החוות-דעת", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ה).

4. ראתה בלילה, יש להקל.

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ט) – "להקל בזה למעשה אם רק ראתה בלילה, ולא ידעה אם ראתה בשחרית, שאין בדיקה ממנחה לעיכובא. וכן משמע לשון החו"ד בביאורים סק"א וז"ל ראתה כל הג' ימים וביום השלישי ג"כ ראתה בשחרית עכ"ל. משמע דווקא בשחרית".
הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"A woman had a moch that had a few small tipot of dam. The next morning she did a bedika which was fine, and she didn't do one in the afternoon. Can we count her morning bedika as a hefsek? R' Y. Berkovits wrote: Yes. L'chatchila, she should've done another one in the afternoon. [There are machmirim that the hefsek in the afternoon is לעיכובא if she was bleeding on that day. In this case, we don't know that she saw dam in the day, just at night, so we would be mekil]."

5. מר"מ – אור לציון (ח"א יו"ד סי' ז'), מראה כהן (פרק ד' הע' ל"ז, ולדינא תעשה שאלת חכם"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ז).

1. אם היא ראתה גם בשאר ימים, אם יש חומרא של יום ראשון: בדין של מוך דחוק.

1. מחמיר, אפילו בדיעבד.

(א) חו"ד (חי' ס"ק א', ס"ק ה', בי' ס"ק א').

(ב) מסגרת השלחן (ריש סי' קנ"ט) – "ע' בס"ט וחוו"ד סי' קצ"ו וחכ"א דמחמירין לפעמים אף בדיעבד ולכן אין לזוז ממה שכתוב בסמוך סעיף ד' שתהא בדיקת הפסק טהרתה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות".

(ג) עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט) – "אבל בשאר ימים אף שראתה גם בו שא"צ מדינא מוך דחוק כדמשמע מהמחבר ורמ"א, ועיין בסד"ט מה שנתן טעם לזה בד"ה היוצא, ורק לחומרא בעלמא מצריכין שתפסיק במוך דחוק אין להחמיר בנשים שקשה להן אלא שיהיה שם עד אחר ביה"ש של שיטת הגר"א דהוא כרבע שעה אחר השקיעה, שלבד ששיטתו עיקר הרי אף אם הוא ספק השקול הוא ספק בחומרא בעלמא שיש למיזל לקולא. ואם קשה לפניו טובא הוא כבדיעבד ששעת הדחק כדיעבד דמי וא"צ כלל מוך דחוק שתשהא אצלה, אלא תבדוק קודם השקיעה בדיקה יפה בחורין ובסדקין ויסגי אף כשתוציאנו תיכף. ומ"מ באין צורך למהר הטבילה בשביל פו"ר משום דכבר קיימו פו"ר, טוב שלא תפסיק אשה כזו שקשה לה להשהות אצלה המוך דחוק ביום שראתה אלא למחר, שאז ודאי הוא רק חומרא בעלמא שכיון שקשה לה אין להצריך לה. אבל ביש צורך למהר הטבילה אינה צריכה לחכות אלא אף ביום שראתה תפסיק קודם השקיעה בלא שיהיה כשקשה לה טובא".

1 (מחמיר, אמנם בדיעבד מיקל אפילו ביום ראשון ממש – מלבדושי טהרה (סעי' ד', ס"ק י').

2. מיקל, בדיעבד: [ועוד, הרבה פוסקים סוברים דאפילו ביום שהתחילה לראות בו עלתה לה הבדיקה בדיעבד סמוך לבין השמשות אע"פ שלא היה המוך אצלה כל בין השמשות (עי' לעיל). ויותר מזה הקילו הרבה פוסקים, דבדיעבד אפילו בדיקת שחרית מהני ביום שראתה בו (עי' לעיל)].

(א) מחבר (סעי' א', סעי' ב').

(ב) רמ"א (סעי' א', סעי' ב').

1 (וכן סתימות הפוסקים על הדף – ט"ז, ש"ך, תוה"ש, פת"ת, ועוד).

(ג) סד"ט (ס"ק ט') – "היוצא מזה דאפילו אם פסקה בטהרה בשאר ימים אם ראתה בו ביום צריך שתבדוק סמוך לביה"ש דוקא, ובדיקת צהרים לא מהני כדי לחוש לדעת התוס' ... מיהו מוך דחוק ודאי דאינו מעכב בשאר ימים אפי' בפוסקת ביום שראתה בו".

(ד) טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' רצ"ט ד"ה ובנדון) – "החו"ד ... אל תטוש תורת אמך, ומזקיני' נתבונן, ואם הראשונים כבני אדם כו', והעיקר כדעת הרמ"א ומנהגנו".

(ה) חקר הלכה (נדה אות מ"ד) - לשונו לעיל.

(ו) תפארת צבי (ח"ב סי' י"ג אות ג').

(ז) שו"ת ערוגת הבשם (יו"ד סוף סי' קע"ו) – "מהני בדיקה סמוך לביה"ש אליבא דכו"ע".

(ח) מנחת יהודה (ח"ב סי' ס"ד ענף י').

(ט) מהר"י שטייף (סי' ק"י) – "העולם לא תפסו חומרת החו"ד שסובר דבכל עת צריכה לבדוק במוך דחוק כל ביה"ש"מ אפילו אם לא ראתה באותו יום".

(י) חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק מ"ה) - לשונו לעיל.

(יא) עי' חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ב) – "והחו"ד ... ובזה נראה דודאי אי"צ להחמיר לאסור אף בדיעבד ... פשיטא דיש ס"ס, ספק כשיטת הרשב"א וסייעתא דאף בדיקת שחרית מהני ואף ביום ראשון, ומכש"כ בדיקת סמוך לביה"ש"מ, ושמא הראייה אינו כלל יום ראשון, אם כן להחמיר בשתיים, נגד פסק של הרמ"א דבדיעבד עכ"פ מהני סמוך לביה"ש אף ביום ראשון ודאי, ולחוש בכל ראייה דשמא הוא יום ראשון, יש להתיר אף בלא מוך עמוק כל ביה"ש"מ".

(יב) דברי משה (סי' נ"ה, סי' ס"ד אות ט"ז) – "אינה צריכה מוך דחוק מעיקר הדין, רק משום חומרא לכתחילה".

(יג) הליכות עולם (ח"ה עמ' פ"א) – "שהחיות דעת... אין להחמיר אף בזמן הזה בשני ואילך".

(יד) בדה"ש (ס"ק י"ז) - לשונו לעיל.

(טו) שבה"ל (ח"ד סי' ק"ז, ששבה"ל ס"ק ד', אמנם עי' סיכום אות ד') – "והנה יראה דהא דבכל יום ספק יום ראשון אין לנו אלא דברי השו"ע שלפנינו המורה להקל בזה, דהו"ל כעין ס"ס להקל ספק יום ראשון ואת"ל יום ראשון מכ"מ בהא גופא איכא דעות בגמ' וראשונים דמהני בדיקה לפני ביה"ש ושו"ר בס' חקר הלכה כדברינו".

- (טז) ע"י לבושי עז (תמצית אות ט"ו) – "שתעשה מוך דחוק כל ביה"ש כיון שהיה מעיינה פתוח, ומ"מ אין זה מעכב מעיקר הדין".
 (1) כ"ש מי שמיקל לעיל.
 3. דעת הגריש"א זצ"ל.
 (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ה) – "לכתחילה יש לחוש לשיטת החו"ד ... בדיעבד אפשר להקל שעלתה לה עשיית ההפסק טהרה בלא המוך".
 (ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ח אות ל"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ח) – "שצריך מוך דחוק אף בדיעבד".
 4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ח).

ז. מצאה כתם.

1. אפשר להקל – חינוך (מצוה ר"ז), "והמוצאה כתם אין מחמירין בה כל כך שנצריך אותה יום הפסק טהרה מלבד היום שמצאה בו הכתם, כמו שאמרנו ברואה יום אחד לבד, אלא ודאי מכיון שבדקה עצמה אחר שמצאה הכתם ומוצאה טהור, מונה שבעה נקיים חוץ מאותו יום שמצאה הכתם, כלומר שמתחלת מניינה למחרתו של יום שמצאה בו הכתם, כדין אשה שראתה דם שני ימים או שלשה כמו שאמרנו למעלה", דברי חמודות (נדה פרק י' אות כ"ה), ש"ך (ס"ק ו'), "לא ראתה רק כתם אפשר להקל בין בימי הספירה בין בתחילה", סד"ט (ס"ק י'), חו"ד (חי' ס"ק ו'), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ז'), לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ד), מלבושי טהרה (סעי' ד'), טהרת ישראל (סעי' ט'), שערי טהרה (שער ט"ז סעי' ב'), אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ"ח), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן סוף תשובה רע"ה, תשובה רפ"א, "במצאה כתם שאינה חייבת מוך דחוק"), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ג'), בדה"ש (ס"ק מ"ג), חוט שני (ס"ק ה' אות ג'), [בדפוס חדש, משא"כ דפוס ישן], "אפשר להקל אם בדרה בשחרית" (פרדס שמחה (ס"ק י"ד), לבושי עז (תמצית אות ד'), אורחות הבית (פרק כ"ב סוף סעי' ד'), מראה כהן (עמ' נ"א אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ז), יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ו'), שערי טהרה (סוף סי' ס"א), משמרת הטהרה (פרק י' סעי' ט"ז).
 (א) י"א כתמים דרבנן, סד"ט. י"א דבכתם אין מעיינה פתוח, מחה"ש.
 2. אח"כ ראה ראייה גמורה, יש חומרא של יום ראשון – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"פ), ששבה"ל (סוף ס"ק א'), סיכום אות ב'), לבושי עז (תמצית אות י"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ז).
 3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ג).

ח. ע"י עד בדיקה: מעט דם.

1. מחמיר, דינה כראיה ממש.
 (א) טוב טעם ודעת (מהדו"ק סוף סי' רצ"ט, שירי טהרה סי' קפ"ט תשובה ז') – "מה שכתב ושאל עמ"ש הש"ך בסי' קצ"ו ס"ק ו' דבכתם מהני בדיקת שחרית אף ביום א', אם הכוונה גם בכתמי עד הבדוק. הנה זה ודאי אינו, דכתמי עד הבדוק היינו ראייה ממש, ואדרבא גרוע יותר, דאטו הוי הטעם בש"ס משום דשופעת דם הרבה, לא כך הוא רק הטעם משום דמעיינה פתוח, ואף ע"י טיפה אחת מעיינה פתוח, ואדרבא בראיות הרבה כדרך כל אשה יתכן שלא תראה עוד, אבל טיפה אחת כיון שהתחילה לראות ונפתח מעיינה ועדיין לא ראתה כדרך כל הנשים, ודאי יש לחוש יותר שתראה עוד, ולא מהני בדיקת שחרית. וכן מורה לשון הטוש"ע ס"ס ק"ץ ולשון הראב"ד שבב"י שם, דכתמי עד הבדוק הם כראיות לכל דבר, ומדכתב לכל דבר משמע הוא הדין לבדיקת שחרית דלא מהני ... וזה ברור לפענ"ד".
 (ב) תהלה לדוד (סוף סי' ס"ה) – "כ' הש"ך סק"ו בשם המעז"מ דבלא ראתה רק כתם יש להקל דבדיקת שחרית מהני. ועס"ט סק"י. ולכאורה בראתה ע"י בדיקת עד אף שלא הרגישה אין להקל. וזהו כתמי עד הבדוק שהם כראיות לכל דבר. כמ"ש הראב"ד ז"ל והביאו הטוש"ע סוסי' ק"צ".
 (ג) חוט שני (ס"ק ד' סוף אות ג', ס"ק ה' אות ב') – "אשה שמצאה דם ודאי על העד שבדקה בו, ורוצה להפסיק בטהרה באותו היום, דינה כרואה יום אחד".
 (ד) שערי טהרה (סי' ס"א).
 (ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ו).
 2. מיקל.
 (א) מהר"ש עיגל (ח"ו סי' מ"א) – "לפמ"ש בשו"ת חת"ס ... ה"ה הכא גם להחזו"ד דמחמיר באם נמשך ראייתה איזה ימים דחוששין שמא יום האחרון לבד הוא תחילת נדתה, כ"ז בראתה ביום זה ראייה מרובה יש לחוש שמא היום הוא תחילת נדתה, אבל הכא דליכא חשש רק על טפה אחת א"כ בזמן ווסת לא שכיח שתראה רק טפה אחת, ושוב תולין דהוא רק תוספת מזמן ווסתה הראשון, ושוב לא מעכב בדיקת ביה"ש, כן נראה לענ"ד ס"ד לדינא".
 (ב) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קמ"ד ד"ה והוספתי) – "הנה מעניין ששמעתי שבארץ ישראל יש שפוסקים שבמקרה כזה, שמצאה על הבדיקה טיפת דם, לא רק שסותרת ההפסק טהרה אלא נחשבת ממש כראתה רק יום אחת, שצריכה לעשות מוך דחוק מעצם הדין. וחולקים בזה עם רבינו שסובר שלא נסתר ההפסק והם סוברים שצריכה לעשות מוך דחוק. ואמר רבינו שזה לא נכון, ובוודאי לא נחשב זה כראתה יום אחד, דראתה יום אחד הוי, למשל, במקרה שאישה בימי טהרה ראתה דם, אבל ראייה ע"י בדיקה לא נחשב כראתה. ורבינו הוסיף דהנה מסתמא לא שכיח שתמצא האשה ממש טיפת דם על הבדיקה, רק יהיה מראה מסופק, ועל מראה מסופק, יש להוסיף שיש עוד סיבה למה לא מבטל ההפסק טהרה ...".
 (ג) הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתצ"ז אות כ"ב) – "דזה דוקא אם היה לה ראייה גמורה, אבל אם היה לה רק קצת דם על עד הבדיקה אין צריך מוך דחוק מדינא".

(ד) הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רע"ח, משמרת הטהרה פרק י' סעי' ט"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ו) – "אם ראתה דם כלשהוא ע"י עד הבדוק – לכו"ע המוך אינו מעכב, וכש"כ כשהיא באמצע ז' נקיים, וכל שכן במצאה כתם שאינה חייבת מוך דחוק".

(ה) משמרת הטהרה (פרק י' סעי' ט"ז) – "אבל אם ראתה דם כלשהוא ע"י עד בדוק לכו"ע אינו מעכב, וכש"כ כשהוא באמצע ז' נקיים, וכל שכן בראתה ע"י כתם שאינה מעכב מוך דחוק כלל".

(ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שפ"ה) – "ואם בדקה בתוך שבעה נקיים, ונמצא רק טפת דם, אין זה נחשב כיום ראשון לראייה, ואין המוך דחוק לעיכובא".

3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ה'), אוצרות הטהרה (פרק ה' הע' צ"א), ט"ז וש"ד השלם (שפ"ח ס"ק כ"ד).

(א) לבושי מרדכי (ח"א יו"ד סוף סי' קכ"א) – "ובנדון זה יש עוד להמציא קולא, דכנראה שלא הרגישה פתיחת המקור ולא זיבת דבר לח, ורק שמצא' על עד הבדיקה. והא ידוע במ"ש האחרונים אם דם הנמצא בעד הוא דאורייתא לומר דקסברה הרגשת עד הוא, ועי' בכרתי ופלתי סי' קפ"ג [סק"א] דהביא דברי הגהות מיימוניות [הל' איסור פ"ד אות ב'] בשם הרמב"ב דנראה מדבריו שהוא רק ככתם אם לא הרגישה, והוא מסיק דיש להחמיר כדעת התרומת הדשן [ח"ב סי' מז] דהוה ספק דאורייתא, וכן בסדרי טהרה סי' קפ"ג [סק"ב] מסיק דהוה ספיקא דאורייתא, עיין בלחם ושמלה סי' קפ"ג [סק"ב] סי' ק"צ סק"ב שהביא בשם שו"ת נטע שעשועים [סי' כא], דאם נתנה אל לבה בשעת בדיקה ואומרת ברי לי שלא הרגישה, לכ"ע אינו רק ככתם, והא בכתם גם הסדרי טהרה מודה שאי"צ מוך דחוק כל בין השמשות, כמ"ש שם בסוף דבריו, עי"ש. וגם בבדיקת עד לדידיה ג"כ רק ספיקא, ואם מצורף עוד ספק לתלות נחתין להתיר ע"י ספק ספיקא, והודה לו בכתם סופר [בח' לה' נדה] דאם אירע ספק כזה בתוך ימי לבון דכבר יצאה מחזקת טומאה, וכיון דספיקא הוא ונוסף לזה כנראה דהמורה לא טמאה לה רק מספיקא, דבקיאה דהי' רק נוטה לאדמומית, דהא היא היתה סוברת בטח שיטהר, והא משמע בגמ' בסוגיא דמראות דמים [נדה כ ע"ב] דאשה בקיאה קצת ולומר כזה טיהר לי חכם, וא"כ ודאי כדאי לסמוך בזה שאם בדקה עצמה כדינא בחורים וסדקים כדרך שבדקות בהפסק טהרה לסמוך ע"ד לחם ושמלה בזה. ואפשר דגם הסדרי טהרה וחוות דעת יודו בבדיקת עד וכנידון זה".

ט. ז' נקיים: כשעשתה הפסק טהרה ונתקלקלה למחרת.

1. מחמיר.

(א) ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א').

(ב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ב) – "אם בבדיקת הפסק טהרה יצא בטהרה והמוך דחוק הוא לא טהור, הוי חשש ראייה של יום אחד".

(ג) פרדס שמחה (ס"ק י"ד אות ב', אות ג') – "אם עשתה הפס"ט ואח"ז נתקלקלה, אפילו למחרת נחשב כיום אחד ... ובראתה במוך דחוק צ"ע אם חשבינן כראית יום א". עי' אבני ישפה ח"א סי' ק"ע תשובה י' ד"ה ואף, "ובעצם הדין שם אף דגם אני הבאתי כן דלמחרת נמי צריכה כבר מוך דחוק מעיקר הדין, מ"מ רוב בעלי הוראה אין רגילים לפסוק כן. אלא עכ"פ אחר יומים או ג' ימים דהחזקה בטהרה כמבואר ברמ"א סי' קצ"ו גבי תלית כתמים".

(ד) אבני ישפה (ח"א סי' ק"ע תשובה י') – "אשה שבדקה בתוך ז' נקיים ומצאה דם נראה דחייבת במוך דחוק באותו היום כדי להפסיק בטהרה. וכן משמע בש"ך סי' קצ"ו ס"ק ו' שכתב חזרה וראתה בימי הספירה ע"כ, וה"ה לבדיקה. והטעם בזה הוא משום שכיון שכבר פסקה בטהרה א"כ מה שהיא רואה כעת הוא כהתחלה חדשה ודינו כראתה יום אחד בלבד שהיא חייבת במוך דחוק כל בין השמשות וכדברי השו"ע סי' קצ"ו סעי' ב'. ואפילו למחרת היום של הפסק טהרה כבר הדין כן שצריכה מוך דחוק, כן פוסק גאון אחד שליט"א. וכדיעבד מהני בבדיקה סמוך לבין השמשות בלי מוך דחוק והיינו אחר מנחה קטנה, ורק אם הוא שעת הדחק, שאם לא כן יש לחשוש לס"ט ס"ק ט' שסובר שבענין דוקא מוך דחוק, כך אמר לי מו"ר הגר"ש ואונר שליט"א".

(ה) שערי טוהר (סי' ס"א).

(ו) יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ו') – "אבל אם עושה הפסק טהרה באותו יום בו החלה ראייתה, כגון שבאמצע שבעה נקיים מצאה דם על עד בבדיקה, או ראתה דם, ועושה הפסק טהרה מיד באותו יום, שאז איננה צריכה להמתין פעם נוספת חמשה ימים, יש להחמיר מן הדין אפילו בדיעבד, שאין הבדיקה שעשתה קודם זמן מנחה קטנה מועילה לה".

2. מיקל.

(א) מנהג ירושלים (לבושי עז תמצית אות י"א) – "ובירושלים נקטו המורים דה"ה בכל ז"נ".

3. תלוי מעת לעת.

(א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה רפ"ג, לבושי עז תמצית אות י"א, מראה כהן עמ' נ"א אות ב') [לשונו לקמן], אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות כ"ו, אות כ"ז, עי' אבני ישפה ח"א סי' ק"ע תשובה י') – "ואם הראיה השניה היתה אחר מעת לעת – מעיקר הדין היא צריכה להניח מוך דחוק בבין השמשות".

(ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ח).

(ג) חוט שני, הו"ד במראה כהן (עמ' נ"א אות ב') – "ואולם הורו גדולי ההוראה שליט"א שיש להקל בזה ולהחשיב ראייה זו כהמשך של הראיה הקודמת כל שלא נגמר היום הראשון בנקיות, ולכן אין זה נחשב יום תחילת ראייתה ואינה חייבת במוך דחוק מן הדין".

4. ג' ימים.

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שפ"ג) – "שדווקא אם כבר הפסיקה ג' ימים בלי דם. אבל אם עדיין לא הפסיקה ג' ימים, אמרינן שהוא תוספת דמים בעלמא, ואינו התחלת ראייה חדשה".

5. תוך ז' ימים לראיה הראשונה.
 (א) הגר"מ שטרן שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' רל"ג) – "דאם הראיה השניה הוא תוך ז' ימים לראיה הראשונה אין זה נחשב ראיה חדשה".
 6. מר"מ – אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ה ענף ה'), בדה"ש (בי' ד"ה לבדוק, סוף עמ' רצ"ג, "וצ"ע"), פתחי מגדים (סי' ט'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ').
 (א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שפ"ג) – "בנוגע ליולדת, שאפילו אם כבר הפסיקה לפני כמה ימים, יש להקל לתלות שכל הדם היו מחמת הלידה. ואינו כתחילת ראייתה, ואין המוך לעיכובא. ולמעשה שמעתי מרי"ב של' שביולדת אפילו לכתחילה אינה צריכה לבדוק ע"י מוך דחוק. שאין המוך דחוק טוב לבריאתה. וכן בכל אשה שיש לה היסטוריה של כאב שגורמת לדימום".

ת) לבישת לבנים - סעיף ג'.

א. הטעם: למה צריכה לרחוץ את עצמה וללבוש לבנים בז"נ.

1. שדין זה בא להקל עליה דשמא נתלכלך גופה או חלוקה באיזה כתם ותמצא תוך ז"נ ואז אין תולין ונטמאנה חנם – תורת השלמים (ס"ק ו'), "הטעם בכל זה דאולי נתלכלך גופה או חלוקה באיזה כתם ותמצא תוך הז' נקיים דאז אין תולין כמבואר בסמוך סעיף יו"ד ולפי זה בדיעבד ספרה שבעה נקיים בלא רחיצה ולבישה כלל ואחר כך בודקת חלוקה וגופה ולא נמצא שום כתם מותרת לטבול", מקור חיים (ס"ק כ"ט, "מנחת יעקב"), מחצית השקל (על מחבר סעי' ג'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ז'), אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ה).
 2. שהרחיצה והלבישה הוא להחמיר עליה, שאם תמצא כתם בידוע שבא אח"כ ותסתור ספירתה – לבוש (סעי' ג'), סד"ט (ס"ק י"ב), בדה"ש (ס"ק מ"ד, עי' ציונים ס"ק ס"ו, ס"ק ס"ז).
 3. מר"מ – חכ"א (סי' קי"ז סעי' ח'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ו).

ב. בגדי צבעונים.

1. מצאה כתם על בגדי צבעונים - עי' סי' ק"צ סעי' י', לשיטות ומר"מ.
 2. האם מותר ללבוש בגדי צבעונים - עי' סי' ק"צ סעי' י', לשיטות ומר"מ.
 3. בשעת הדחק: כגון אשה שיש לה הרבה כתמים.
 (א) מחמיר, עדיין צריך ללבוש לבנים [אא"כ שיש לה מכה וכדו'] – אור יצחק (ח"ב יו"ד סי' כ"ז).
 (ב) מיקל.
 1) רע"א (ח"ב סוף סי' ל"ד) – "והספירת ז"נ ... ותלבוש בגדי צבעונים וכן הסדינים ומכסה הכרים יהיה הכל בבגדי צבעונים שאין מקבלין כתמים".
 2) מהרש"ם (ח"א סי' פ"א) – "מוצאת כתמים על חלוקה תמיד, וא"א לה ליטהר ... העיקר נ"ל דתלבש גם כתונת צבוע בשאר צבעונים שאין בהם לובן כלל".
 3) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ח, עי' רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ"ו) – "ויש להורות לאשה זו אם אינה מרגשת אלא שמוצאת כתמים על בגדיה שתלבש בגדים צבעונים, שאף בג' ימים ראשונים אין לאסור כדאיתא בפ"ת סימן קצ"ו ס"ק י"ב בסופו".
 4) עי' ששבה"ל (סיכום אות א', סי' ק"צ סעי' י' סיכום אות י"ג) – "ובאשה שאינה יכולה להטהר מפני הכתמים מתירים כשהוא במקום עיגון בימים אמצעיים דז"נ (חוץ מיום א' וז'), אך צריך שאלת חכם".
 5) בדה"ש (ס"ק קי"ז) – "שעת הדחק נראה שיש לסמוך עליהם להקל בזה".
 ג) מר"מ – חמד שלמה (ח"ב סי' ס"ה).
 4. מר"מ.
 (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות מ') – "אשה שהורו לה לבדוק רק ביום א' ויום ז' רשאית ללבוש בגדי צבעונים בשאר הימים, ורק תקפיד בלבנים בשני הימים הנ"ל".

ג. אם פשעה ולא לבשה בגדי לבנים.

1. ראוי לקונסה – מעיל צדקה (סי' ס"ג ד"ה ואף), הו"ד בסד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ג ד"ה מיהו), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ח', כלל קי"ג סעי' מ' [לשונו לקמן], "ומכל מקום אין עיכוב אף אם תלבש צבעונים ואם פשעה ולא לבשה בגדי לבנים ראוי לקונסה"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ג, לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק נ"ג), פתחי הלכה (ארטסקול, פרק ל"ב הע' נ"ח).
 (א) אם מצאה בה כתם יש להחמיר, אא"כ שהיא מכרת אותן הכתמים בטביעת עין שהיו בו מנדות.
 1) מעיל צדקה (סי' ס"ג ד"ה ואף), הו"ד בפת"ת (ס"ק ג').
 2) הו"ד בסד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ג ד"ה מיהו).
 3) חכ"א (כלל קי"ג סעי' מ') – "אם לבשה החלוק הבדוק לה בימי נדתה ופשטתה ולא בדקתה וחזרה ולבשתו בלא בדיקה בימי טהרתה ונמצא בו כתם דתולה שמימי נדתה הוא ואפילו היה הכתם מגליד שהרי לא נתכבס החלוק ומכל מקום בשלושה ימים ראשונים של שבעה נקיים לדין הנוהגין על פי רמ"א דקיימא לן דאז לא תלינן אלא דוקא במכה שבגופה כדלקמן מכל מקום לא חשבינן זה למכה שבגופה דדוקא במכה שבגופה דעדיין המכה בגופה תלינן להמקילין אבל לתלות בימי נדתה שכבר עברה המכה לא תלינן (מנחת יעקב וסדרי טהרה ס"ק פ"ב בשם משנה למלך) וכן ראוי להורות (שהרי הש"ך מחמיר אפילו במכה שבגופה) ודוקא שלא ידעה בודאי שהחלוק היה נכתם מנדות דאז לא תלינן בג' ראשונים אבל אם ידוע לה שהחלוק היה נכתם

מגדות אלא שנסתפקה אם נתוסף בה כתם אפילו בג' ראשונים תלינן דלמה נחוש שנתוסף בו כיון שהחלוק כבר אתחזק בכתמים אם לא שפשעה ולא לבשה בגד לבן בימי ספירתה דראוי לקונסה ואפילו אם פשעה אם היא אומרת שהיא מכרת אותן הכתמים בטביעת עין שהיו בו מגדות נאמנת דאפילו עם הארץ נאמן במילי דאיסורי בטביעת עין (שם סדרי טהרה בשם תשובות חכם צבי ס"ק ע"ג).

4 צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ג) – "אשה שלבשה בתחילת ספירתה חלוק שהי' בו כתמים מימי נדותה או משאר דבר' אין חוששין שמא ניתוספו בה עוד כתמי' בגיה"ר לפיכך הם עולי' לה לספ' טהרתה (תשו' מ"צ) והטעם כיון שנתחזק החלוק בכתמים אין חוששין לו שמא נתחדש בו כתם בד"א כשלא פשעה בדבר זה כגון שטעתה לומר שאין ספירתה כלום מאיזה סיבה ולכך לבשה חלוק נכתם. אבל אם פשעה שלא לבשה בגדים נקיים בימי ספירה כראוי ודאי ראוי לקונסה שלא יעלו לה אלו הימים. ואפילו אם פשעה אין לטמאותה אלא כשאין ידוע לה בבירור שלא ניתוספו בו כתמים. אבל אם היא אומרת ברי לי שלא נתוסף בו שום כתם כגון שמכרת בט"ע כל הכתמים שהיו בו מקודם הרי זה נאמנת".

(ב) בדה"ש (ס"ק נ"ג, ציונים ס"ק פ"ו) – "ראוי לקונסה ונראה דר"ל שלא יעלו לה אותן הימים לספירתה וצריכה לספור מחדש [אמנם צ"ע דאם היא פשעה בעלה מה פשע ולמה נקנס אותה]".

1 (א) לא נראה מהמר"מ לעיל.

ג) חוקת הטהרה (הע' כ"ו) – "והרי אינו מבואר בבירור איך לקונסה, ועכ"פ צריכה כפרה".

2. מר"מ – אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קכ"א, הע' קמ"ה), ששבה"ל (ס"ק ה', סיכום אות ה'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ב, "שלמעשה אינו לעיכובא"), פתחי דעת (פרק י"ב סעי' ה').

ד. להחליף סדינים בז' נקיים: בזה"ז.

1. עדיין נכון להחמיר.

(א) אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ז, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ח') – "אף כשהמכנסיים שלבשה הם מהודקים לגופה, טוב שתשים סדין לבן על מיטתה. משום שאיכא דחושבין אף לשאינם מהודקים ממש לגופה, שהם מהודקים, דלאו כל נשי שווין בחשיבת הידוק. וגם הא יש חילוק בין ישיבה לשכיבה, ובין ישיבה לעמידה, ולכן טוב שגם תשים סדין לבן על מיטתה".

(ב) שפע טהרה (ס"ק י"ד) – "בימי ליבונה תפרוס תחתיה בלילה סדינים להנים בדוקים מכתמים, ואף על פי שלובשת בגד לבן מהודק".

ג) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רפ"ה, ע' אוצרות הטהרה עמ' תתק"ט אות מ"ד, פתחי דעת פרק ט"ז הע' י"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ט"ו) – "לבשה בגד מהודק לגופה - אינה חייבת להחליף את הסדינים, אך המנהג להחליף את הסדינים".

(ד) שבה"ל (ח"ג סי' קכ"ח, ח"ד סי' קס"א) – "הנה פשוט דמן הדין לא צריך רק סדינין וכתונות שהם הבגדים הסמוכים לגוף לברר אם תראה, ובזה"ז נתקיים עיקר ההלכה במה שלובשת המכנסים לבנים אפודים מאד לגוף שעי"ז נתברר טהרתה היטב, ולפ"ז סדינים בזה"ז אינם מעיקר הדין, אבל חלילה להקל בזה".

(ה) חוט שני (ס"ק ו' אות ג') – "גם אשה הלובשת בגד הסמוך לגופה, לבן ונקי - יש לה ללבוש ולהציע בגדים להנים נקיים".

(ו) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קס"ז) – "גם בזמן הזה שישנים עם בגד סמוך לגוף, תשתמש בסדינים לבנים בימי ליבונה, וגם הצדוע"ק יהי' לבן בדוק".

(ז) בדה"ש (סעי' ג' ב' ד"ה ובלילה, עמ' רצ"ה) – "מנהג הנשים הוא לדקדק על הסדינים שיהיו בדוקים ולבנים".

(ח) הגר"ח ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט אייר תשס"ט) – שאלה: בזה"ז שנשים לובשים בגדים מהודקים לגופם, האם עדיין צריך להציע סדין לבן בימי ז' נקיים. תשובה: "ראוי".

(ט) פרדס שמחה (ס"ק כ') – "וגם בלובשת בגד המהודק לגופה, תחליף הסדינים".

(י) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רט"ו).

(יא) מראה כהן (עמ' נ"ה אות ב') – "אמנם כיום שלובשות הנשים בגד מהודק הסמוך לבשר אין לזה עיקר מן הדין מ"מ נוהגין אף היום להציע סדין לבן".

(יב) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ד) – "וכל זה מן הדין אבל המנהג הוא שיש להקפיד שהסדין יהיה לבן".

(יג) נטעי גבריאל (פרק נ"ה סעי' ו') – "גם הנוהגות ללבוש מכנסים מהודק לגופה, מ"מ צריכה לשים סדין לבן על מטתה".

(יד) חוקת הטהרה (סעי' כ"ב) – "מצד מנהג ישראל יש הידור להציע סדינים לבנים".

2. מיקל.

(א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט, פרק ג' הפסק טהרה אות ז') – "וכן צריכה להציע על מטתה סדינים לבנים, וגם השמיכה תהיה לבנה וכן הכותונת שלובשת בשנתה. אולם אם ישנה בבגד תחתון לבן (או בפד) המהודק לגופה - סגי, שודאי שאין הדם יכול לצאת בלי לפגוע בבגד זה, ולכך אין צריכה שום לבנים אחרים".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "בזה"ז שנשים לובשים בגדים מהודקים לגופם, האם עדיין צריך להציע סדין לבן בימי ז' נקיים. תשובה: "אם לא יכולה טפת דם לצאת בלי שתיראה בבגד, אינה צריכה סדין לבן".

3. מר"מ.

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ש"ג) – "שבירושלים הם מחמירין בזה, ובשאר העולם מקילין".

ה. **האם צריכה לקנח בבית הכסא דוקא בדבר לבן**, ואם צריך להסתכל על ניירי קינוח.

1. **אג"מ** (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ח) – "אף בז' הנקיים אין שום צורך לאשה לקנח בבה"כ – לא לקטנים ולא לגדולים – בדבר לבן, ואין צורך לה לעיין בקינוח, כי סגי לה בהבדקות שחייבו לה בז' הנקיים. ואף שכל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת (נדה י"ג ע"א), נראה **בפשיטות** שאין זה בבה"כ אחר שעשתה צרכיה, שאף כשנאסור אותה – ברוב הדברים יהיה רק מדין ספק".
2. **נטעי גבריאל** (פרק נ"ה סעי' כ"ב) – "אפי' בז' נקיים בשמקנחת עצמה אחר הטלת מ"ר, א"צ להדר בנייר לבן".

ו. **הרוחצת בים בז' נקיים, האם צריכה לרחוץ דוקא בבגד לבן**.

1. מחמיר.
2. **א** באר משה (נטעי גבריאל פרק נ"ה הע' כ"ג) – "לכתחלה יהי' הבגד לבן כלפי הגוף".
3. **א** **אג"מ** (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ט) – "הנשים הרוחצות בים ובבריכות בבגדים שנעשו לזה במדינותינו, אם הן בז' הנקיים צריכות שיהיו לבנים לכה"פ בצד שכלפי הגוף – הנה פשוט שאין צריכות, אך ודאי צריך שיהא נקי מכתמים. דהא רשאית לרחוץ גם ערומה בלא בגדים כלל, ולא גרע מה שלבשה איזה בגד אם אך הוא נקי".
4. **ב** **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רי"ד).
5. **ג** **אבני ישפה** (אהל יעקב ג' אלול תש"ע) – "מה שחקרת אם אשה בתוך ז' נקיים והולכת לשחות אם צריכה ללבוש בגד לבן, התשובה ודאי שהיא לא צריכה שהרי כיון שהיא נכנסת למים גם אם היא תראה דם הוא יהיה נמס, לכן לא יועיל ללבוש לבן. לכן כל המצב הוא מצב של רחיצה, ובעת הרחיצה אין האשה לובשת דבר".
6. **ד** **מנחת חן** (ח"ב יו"ד סי' ל"ב אות ג', חוקת הטהרה סעי' כ"ג) – "אשה מותרת ללבוש בגד ים צבוע לבריכה או לים וכדומה אפילו בז' נקיים, ואין לחוש שמא ראתה ואי אפשר להבחין".
7. **מר"מ**.
8. **א** **נטעי גבריאל** (פרק נ"ה סעי' ט"ו) – "הרוחצת בים או בבריכה (סווימינג-פאל), לכתחלה יהי' הבגד לבן כלפי הגוף, ועכ"פ יהי' בגד נקי מכתמים".

ז. **האם הלבנים צריך לקבל טומאה**.

1. **מיקל** – **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ג' הפסק טהרה אות ז', ח"ב יו"ד סי' כ"ז ד"ה ולעצם, "ויכולה ללבוש בגדים שאינם מקבלים טומאה כדי להצילה מטומאת כתמים. ויכולה ליתן התחבושות הלבנות (פדים) שאינם מקבלים טומאה. דאין שבעת הנקיים באים לברר שלא תראה בהם כתם, אלא באים לברר שלא תראה ראייה בהרגשה. ולכך צריך שיהיו הבגדים לבנים כדי שאם תרגיש יוכל החכם לברר אם היה מראה טמא או לא").
2. **עמק התשובה** (קובץ בית תלמוד להוראה ח"א עמ' קס"ג סי' רנ"א, ח"ד סי' ע"ד, ח"ו סי' תכ"ט, ח"ח סי' ק') – "דיכולה האשה להתלבש בדבר שאינו מק"ט בז"נ ... אכן בעיקר הדבר נראה לענ"ד דיש בדבר זה חילוק ... **שראתה דם בהרגשה** ... ובין אם הספירת נקיים הוא ע"י כתם ... הא יש לחוש דלמא ארגשה ולא אדעתא, אך אם תעשה בדיקה ולא תמצא יש ראי' שלא בא הדם ממנה בהרגשה ... אם הספירת הז"נ הוא **מחמת כתם** דהיינו דם בלא הרגשה, בזה נראה דאין צורך לחייבה בבדיקה אחר שמצאה על בגד שאינו מק"ט והוא".
3. **מר"מ** – **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק ל"ב הע' ס"ג, הע' צ"ג).
4. **א** **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שע"ד) – "שיש לחוש גם למנהג הזה, וללבוש בגדים לבנים שמקבלים טומאת כתמים. ולענין אשה שיש לה מכה, ע"ז לא נהגו להחמיר, והיא יכולה ללבוש בגדים שאינם מקבלים טומאת כתמים, אבל עדיין תהיה לבנים כדי לקיים טעם הראשון דנ"ל. ולכן, אשה שיש לה מכה יכולה ללבוש פד. ובא"י שמחמירים בפדים, יש לה ללבוש פד לבן בלי לחבר אותה לבגדה התחתון. ושמעתי מרי"ב של **שעדיף** לעשות ככה מללבוש בגדי צבעונים, אף שיש מקילין בבגדי צבעונים".
5. **ב** **עצה**: מחליף התחתונים כמה פעמים ביום.

ח. **האם צריך לבדוק הלבנים**.

1. **תבדוק** – **רא"ש** (הלכות נידה בקיצור סי' ב', "ובאותן ז' הימים תבדוק בכל יום עצמה וחלוקה"), **סד"ט** (ריש ס"ק ט"ו), **רע"א** (על סעי' ד', "להיות בודקת לכתחלה. עצמה וחלוקה"), **לחם ושמלה** (לחם ס"ק י"ט), **מסגרת השלחן** (סי' קנ"ט ס"ק ד'), **צמח צדק** (פסקי דינים סעי' ה'), **פתחי זוטא** (ס"ק י'), **טהרת ישראל** (סעי' כ"ד), **שערי טוהר** (שער ט"ז סעי' ה'), **שלחן העזר** (סי' י' סעי' ה' אות ו'), **ששבה"ל** (סעי' ד' סיכום אות ב'), **חזקת טהרה** (ס"ק ל"ו), **אורחות הבית** (פרק כ"ב סעי' י'), **חוט שני** (ס"ק ח' אות ו'), **פרדס שמחה** (ס"ק כ"ה אות ג'), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רט"ו), **יסוד הטהרה** (פרק ה' סעי' ג'), **דרכי טהרה** (עמ' קל"ד), **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שע"ד, "שכן להלכה, אבל אינו לעיכובא. מעיקר הדין הטעם שצריכה ללבוש לבנים הוא רק מחשש הרגשה, לתפוס מה שהרגישה. שאם הרגישה, ובדקה בתחתונים לראות אם יש בה דם, ולא יכולה לעמוד עליו אם דם או לא, חסרון הוא בספירתה. וע"י הלבנים יכולים לראות המראה. ועל כרחק אין הטעם שצריכה ללבוש לבנים הוא כדי לראות אם טמאה טומאת כתמים, שהא מהיכי תיתי שצריכה ללבוש לבנים המקבל טומאת כתמים ... אבל משום מנהג, נהגו ללבוש לבנים, ולבדוק להיות נקי גם מטומאת כתמים"), **פוסקים**.
2. **א** רק לכתחילה, אבל לדינא אינו מעכב – **טהרת ישראל** (סעי' כ"ד), **שערי טוהר** (שער ט"ז סעי' ה'), **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שע"ד, לשונו לעיל), ועוד.
3. **מיקל**, דמעיקר הדין אין צריכה לבדוק חלוקה בז' נקיים רק את עצמה – **פרדס רמונים** (שפ"ח ס"ק ז', פתיחה פרק א' ח"ד אות י').

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ז).

ט. **אחר ז' נקיים:** לבישת לבנים.

1. מיקל – **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ג' הפסק טהרה סוף אות ז', סי' ל"א סי' קצ"ו, "אחרי שנשלמו השבעה נקיים אינה צריכה ללבוש עוד לבנים, אפילו כשאינה טובלת מיד"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רכ"ב).
2. **הגר"י ברקוביץ** שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ב) – "ולענין אם חל ליל טבילתה בשבת, ואין בשכונה עירוב, שמעתי מרי"ב של' יש ללבוש לבנים בפנים וצבעונים בחוץ. ואחר הטבילה (או צאה"כ) להפוך אותם. ע' ש"ע או"ח ס' שא סל"ו, ובאגר"מ יו"ד ח"ג ס' מז אות ג'. אבל אם הולכת למקוה לאחר צאה"כ בוודאי יכולה ללבוש צבעונים בלבד, שהא כבר כלו הז' נקיים".
3. **לענין בדיקות** – עי' לקמן, סעי' י'.

ט [רחיצה.

א. **הטעם:** למה צריכה לרחוץ את עצמה וללבוש לבנים בז"נ.

1. עי' לעיל.

ב. **קודם הפסק טהרה:** חמין או צונן.

1. יותר טוב בחמים – **בן איש חי** (שנה ב' פר' צו אות י', "ומנהג כשר לרחוץ כל גופה במים חמין קודם הפסק בטהרה"), **שפע טהרה** (ס"ק ט"ו, "שהמנהג הכשר הוא רחיצה במים חמים"), **פרדס שמחה** (ס"ק כ"א, "ויכולה לרחוץ בין בחמין ובין בצונן, והמדקדקת ראוי שתרחץ בחמין באו"מ"), **אורחות הבית** (פרק כ"ב סעי' ב', "וראוי שתרחץ במים חמים. ומדינא יכולה לרחוץ אף בצונן") **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ו).
2. שוה – עי' **פמ"ג** (מגידות סי' נ', "בצונן סגיי"), **בדה"ש** (ס"ק נ"א, "בין בחמין בין בצונן"), **חוט שני** (ס"ק ו' אות ו'), **יסוד הטהרה** (פ"ד הע' ב', "בין במים חמים בין במים צוננים").

ג. **אם לא רחצה.**

1. **אבני ישפה** (ח"א סי' קע"ה) – "וגאון אחד (שליט"א) [זצ"ל] הוסיף לבאר שדעת המחמירים היתה שלא לחלק בתקנה של חז"ל, אבל לדינא הסכים שהעיקר כמו שכתבנו, שאף שיש להחמיר לכתחילה ולרחוץ מסביב לאותו מקום סמוך להפסק, אבל בדיעבד כל שהמקום רחוק מקודם או מקונח מקודם אין בזה חשש כלל".

י [המתנה - אחר רחיצת **בפנים** לבדיקה.

א. **להמתין.**

1. **נפש חיה** (סי' ס"א ד"ה ומה) – "ולא מהני דתיכף כשתרחץ אותו מקום ותקנח היטב תכניס המוך בעומק ותבדוק ותוציא שיהיה נקי ויעלה לבדיקה דזה לא מסתבר דיהי' מהני הבדיקה מה שיהי' תיכף אחר הרחיצה באותו מקום ובשעת הרחיצה לא ראתה אם היתה טמאה כנ"ל דמסתבר לומר דהרחיצה תוכל לגרום לפי שעה להעביר הדם שבאותו מקום **ואין ראייה** ממה שהמוך נקי שאף שמטפסף דם מהמקור לפי שעה הרחיצה העבירה".
2. **מהרי"ל דיסקין** (ח"א סי' כ"ב) – "תרחץ אותו מקום במים היטב, ואחר איזה מינוטען תבדוק".
3. **חזו"א** (יו"ד סי' פ"א ד"ה נראה) – "נראה דאף אם תרחץ ויהיה נקי לפי שעה ומיד תבדוק במוך דחוק בחורין וסדקין ותמצא את המוך נקי, אין זה הפסק טהרה דאין הפסק טהרה אלא במוצאה עצמה טהורה בתחלת הבדיקה אבל במצאה עצמה טמאה והעבירה ברחיצה אין הבדיקה מידי דלעולם **אין האשה שופעת אלא פוסקת לפי שעה וחוזרת ומטפפת** ואין הבדיקה עד על המעין שנסתם אלא בשהתה זמן מרובה ולא הרגישה ולא ראתה ואח"כ בדקה בחורין וסדקין ולא מצאה, שכל זמן שמעינה פתוח לא יתכן שלא תמצא בעד דם, אבל זו שידענו שמעינה פתוח כל שעה אין רחיצה ובדיקה לרגע בחפזון מועיל כלום".
4. **אג"מ** (יו"ד ח"ב סוף סי' ע"א, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"א [לשונו לקמן]) – "ובדבר אם רשאה לרחוץ עצמה באותו מקום יפה קודם הבדיקות בסתם אשה ליכא חסרון בזה שהרי היא כבר בחזקה שפסקו דמיה, אך תחכה זמן קצר כרבע שעה בערך ולעשות הבדיקה".
5. **הגרשז"א זצ"ל** (אוצרות הטהרה עמ' תתפ"א אות ג') – "לכתחלה י' דקות, ובתוך ג' דקות להחמיר גם בדיעבד".
6. **הגריש"א זצ"ל** (משנת השלחן תשובה רס"ט, תשובה רפ"ו, לבושי עז תמצית אות ח', עי' אוצרות הטהרה עמ' תתק"ח אות ל"ז, עי' אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ו') – "בין הרחיצה לבדיקת הפסק טהרה יש להמתין כרבע שעה, אבל אם בדקה ומצאה עצמה שאינה נקיה, ראוי שתמתין כעשר דקות עד שתבדוק את עצמה שוב, ובדיעבד מועיל גם בפחות מכך. אם אין שהות בידה להמתין כ"כ לפי שיבוא השקיעה ולא תפסיק לבדוק גם במוך דחוק, תבדוק מיד בחו"ס היטב ותניחנו שם עד אחר צה"כ ומועיל".
- הגריש"א זצ"ל** (מראה כהן פרק ד' הע' כ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות א') – "שלכתחילה יש לחכות בין הרחיצה לבדיקה כרבע שעה, ובשעת הדחק חמש דקות. ובפחות מהפרש של חמש דקות הרי זה ספק גם לענין דיעבד".
7. **ששבה"ל** (ס"ק ד', סיכום אות ד', מראה כהן פרק ד' הע' כ"ג) – "שכל הדין הנ"ל להרחיק את בדיקת הפסק מן הרחיצה אינו אלא **הידור** לכתחילה, אך אם הזמן סמוך לשקיעה ואם תמתין לא תוכל לבדוק קודם השקיעה יכולה להסמיק את הבדיקה לרחיצה".
8. **חוט שני** (ס"ק ד' אות ח', אות ט') – "אם רחצה בתוך או"מ צריכה להמתין כמה דקות [לכתחילה יש להמתין כ-8 דקות ובדיעבד מספיק כ-3 דקות], עד שתבדוק עצמה כדי להפסיק בטהרה. ולכן אשה הבודקת עצמה ומצאה דם על עד הבדיקה, ואח"כ בודקת עצמה שוב עד שימצא בדיקה נקיה מדם, אין הבדיקה השנית מועילה לה, אא"כ תפסיק בין בדיקה לבדיקה כמה דקות וכנ"ל".

9. אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ג') – "לכתחילה צריכה להמתין כמה רגעים אחר הרחיצה לפני הבדיקה, שאם תבדוק מיד לאחר הרחיצה (אם לא תשים מוך דחוק משקיעת החמה עד צאת הכוכבים) ודאי שתמצא נקיה, ונכון שתהא הרחיצה כרבע שעה קודם, אבל אם השעה מאוחרת וסמוך לשקיעה, יכולה לבדוק סמוך לרחיצה ותמתין מעט קודם שתבדוק, ואם גם זה אי אפשר יכולה לבדוק מיד, ובלבד שיהא קודם שקיעת החמה".
10. פרדס שמחה (ס"ק ט"ז) – "תרחץ או"מ, וראוי להמתין כרבע שעה".
11. יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ב', הע' ג') – "תמתין אחר הרחיצה כמה דקות ואם בדקה מיד בלא להמתין, בדיעבד יש להקל. וכן אם חוששת, שאם תמתין תאחר את זמן הבדיקה, יכולה לבדוק מיד ... ראוי להמתין כמה דקות בין בדיקה לבדיקה כמו אחר רחיצה, כנ"ל בסע' ב', אלא אם כן אין מספיק זמן לכך ותאחר את זמן הבדיקה שהוא עד שקיעת החמה".
12. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"א) – "וע"ש באגר"מ שכתב שצריכה להמתין זמן קצר כרבע שעה. ושמעתי מר"ב של' שהוא לכתחילה, אבל בדיעבד יכולה להמתין אפ' פחות מזה. כגון במקרה שבדקה את עצמה חמש דקות קודם שקיעה ונמצאת טמאה, יכולה לרחוץ את עצמה ולחזור לבדוק קודם שקיעה. [וצריכה ליזהר לפסוק מבעוד יום, ע"ל הערה 376]. ולאו דווקא להמתין אחר רחיצה. אלא ה"ה להמתין בין בדיקה לבדיקה".

ב. אפילו מיד.

1. חשב האפוד (הליכות חינוך פרק ב' אות קע"ח) – "דעת הרב דאשה יכולה לעשות הפסק טהרה מיד אחרי שרחצה באמבטי', ואין לחוש למה שהחמיר החזו"א (חיו"ד ריש סימן פ"א) שדעתו שצריכה להמתין מלבדוק את עצמה כשעה לאחר הרחיצה, משום דדבר חמור כזה הו"ל להפוסקים להזכיר [ויש לציין כי בספר טהרת בת ישראל שעבר עליו החזו"א ג"כ לא נזכר דבר והוא לפלא]".
2. עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ה סי' קמ"ח) – "הנה לפי מה שנהיגי נשי דידן להחמיר לכתחילה שתהא בודקת ביום הפסק טהרה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות, בזה בוודאי אין שום ספק שמועלת לה אפ' תיכף אחר שרחצה, מכיון ששוהה שם זמן רב אזי בוודאי היא הוכחה ברורה שמעינה סתומה ואין שם דם, דבוודאי אם ה' עוד פתוח אז בוודאי היתה ניכרת על העד. אולם באופן שמקילין לאשה לסמוך על הבדיקה לבד במקום הצורך דשימת המוך דחוק הוא רק לכתחילה ולא מעיקר הדין, בזה עוררני איזה ת"ח דלכאורה יהא צריכה להמתין איזה שיהוי אחר הרחיצה, וכן מצאו כתבו בחזו"א ... ואף שבגוף דברי החזו"א יש לדון אם דבריו נאמרו רק ע"ד שהאשה שמעינה פתוח כל שעה, מ"מ איך שיהי' בוודאי לענ"ד דבר זה הוא מן התימה לומר שיהא האשה צריכה להמתין איזה שעה בין הרחיצה והבדיקה דבר שלא עורר מזה שום פוסק, ואדרבה מסתימת ספרי שו"ת של גדולי הפוסקים שהקילו במקום הצורך בבדיקה לבד בלא הפסק טהרה משמע שאין צריכין להצריכה לשוהות איזה זמן וכן היו נוהגין בכל המקומות והזמנים. ובטעם הדבר ... ואף שבתשו' נפש חי' ... ועיי' בשו"ת ישועות מלכו יו"ד סי' כ"ה שביאר ג"כ דאין הבדיקה לברר אם כותלי הרחם יש בו דם, אלא דבא לברר עתה בעת הבדיקה שאם הי' המקור פתוח אז אינו במציאות שע"י מישוש בעד הבדיקה שלא ימצא דם, וכן בשו"ת זקן אהרן ח"ב סי' מ"ו-מ"ז החזיק בסברא זו עיי"ש, וכן ראיתי אצל זקני מורי הוראות שלא חששו לזה דכל מן דין נלע"ד למעשה להורות לעשות הבדיקה תיכף אחר הרחיצה, וכמו שהנשים מעידות דכך היו נוהגין תיכף אחר הרחיצה עושין ההפס"ט, וביותר נלפענ"ד דאין על המורה להחמיר בזה, דכל זמן שידועות שתיכף אחר הרחיצה עושין הפס"ט אז סירכא נקיט ואזיל, אבל אם יוצרכו להמתין איזה שעה אז יש לחוש מאוד שישכחו למעשות ההפס"ט בזמנה הראוי ויאחרו לעשות ההפס"ט אחר השקיעה שנשים שכחניות הן, והרי היא חומרא דאתי לידי קולא, וע"כ יותר טוב שיתנהגו לעשות הבדיקה תיכף אחר הרחיצה".

ג. זמן להמתין: לכתחילה - למחמירים לעיל.

1. ט"ו דקות – אג"מ (יו"ד ח"ב סוף סי' ע"א, הגר"ש איידר זצ"ל ח"א פרק ג' הע' ע"ד, ע"י רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"א [לשונו לקמן]), "אך תחכה זמן קצר כרבע שעה בערך ולעשות הבדיקה", הגר"ש זצ"ל (משנת השלח תשובה רס"ט, תשובה רפ"ו, פתחי דעת פרק י"ב הע' ט"ו, הע' ט"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות א', "בין הרחיצה לבדיקת הפסק טהרה יש להמתין כרבע שעה, אבל אם בדקה ומצאה עצמה שאינה נקיה, ראוי שתמתין כעשר דקות עד שתבדוק את עצמה שוב"), אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ג'), "ונכון שתהא הרחיצה כרבע שעה קודם", פרדס שמחה (ס"ק ט"ז, "וראוי להמתין כרבע שעה"), לבושי עז (סעי' ו' תמצית אות ט'), "לכתחילה המתין כרבע שעה", הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"א, לשונו לעיל), פתחי דעת (פרק י"ב סעי' ט').
2. י' דקות – הגרשז"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתפ"א אות ג', "לכתחילה י' דקות").
3. ח' דקות – חוט שני (ס"ק ד' אות ח', אות ט', "לכתחילה יש להמתין ח' דקות").
4. כמה דקות – מהרי"ל דיסקין (ח"א סי' כ"ב, "ואחר איזה מינוטען תבדוק"), יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ב', הע' ג', "תמתין אחר הרחיצה כמה דקות").

ד. זמן להמתין: בדיעבד - למחמירים לעיל.

1. י' דקות.
- (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"א) – "אשה שרחצה את עצמה לפני בדיקתה יש לה להמתין כחצי שעה קודם שתבדוק, ואם השעה דחוקה די בעשר דקות".
2. ו' עד ז' דקות.
- (א) לבושי עז (סעי' ו' תמצית אות ט') – "ובדיעבד לכל הפחות שש או שבע דקות".
3. ה' דקות.
- (א) הגר"ש זצ"ל (מראה כהן פרק ד' הע' כ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות א') – "ובשעת הדחק חמש דקות. ובפחות מהפרש של חמש דקות הרי זה ספק גם לענין דיעבד".

(ב) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"א) – "שפחות מחמש דקות אין לעשות לכתחילה. ובמקרה שנמצא מראה טמאה פחות מחמש דקות לפני שקיעה, לכתחילה אין לנסות עוד פעם היום, אלא להמתין למחרת. ובדיעבד בשעת הדחק די בשלושים שניות".

4. ג' דקות.

(א) הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתפ"א אות ג') – "ובתוך ג' דקות להחמיר גם בדיעבד".

1 (א) אמנם עי' לבושי עז (תמצית אות ו') – "ודעת הגרש"א דביעבד אף אם לא לא המתנה כלל, עלתה לה בדיקה".

(ב) חוט שני (ס"ק ד' אות ח', אות ט') – "ובדיעבד מספיק ג' דקות".
5. אפילו מיד.

(א) ששבה"ל (ס"ק ד', סיכום אות ד', מראה כהן עמ' מ"ד) – "אך אם הזמן סמוך לשקיעה ואם תמתין לא תוכל לבדוק קודם השקיעה יכולה להסמך את הבדיקה לרחיצה".

(ב) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק י"ט אייר תשס"ט) – שאלה: "לפי מה שכתב החזו"א (יו"ד ס' פ"א) שאינו יכול לעשות בדיקה מיד אחר רחיצה, כמה זמן צריכה להמתין בין הרחיצה לבדיקה". תשובה: "שמענו שהתיר בשעת הדחק".

(ג) אורחות הבית (פרק כ"ב סעי' ג') – "אבל אם השעה מאוחרת וסמוך לשקיעה, יכולה לבדוק סמוך לרחיצה ותמתין מעט קודם שתבדוק, ואם גם זה אי אפשר יכולה לבדוק מיד, ובלבד שיהא קודם שקיעת החמה".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ב', הע' ג') – "בדיעבד יש להקל. וכן אם חוששת, שאם תמתין תאחר את זמן הבדיקה, יכולה לבדוק מיד".

(ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קע"ט, עמ' קפ"ג).

ה. להמתין בין בדיקת טמאה לעוד בדיקה.

1. תלוי בהנידון לעיל – חוט שני (ס"ק ד' אות ט', לשונו לעיל), לבושי עז (ס"ק ב' ד"ה והנה, עי' תמצית אות ח'), בדה"ש (בי' ד"ה שתפסוק, עמ' רפ"ח, "החזו"א ... ולכאורה לפי"ז גם אשה שבדקה עצמה ומצאה דם לא תוכל לבדוק שנית סמוך לבדיקה הראשונה בלא שיהיה זמן"), מראה כהן (עמ' מ"ד אות ג'), יסוד הטהרה (פרק ד' הע' ג', לשונו לעיל), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"א, לשונו לעיל).

2. יש לחלק קצת – הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה רס"ט, תשובה רפ"ו, פתחי דעת פרק י"ב הע' י"ח, עי' אוצרות הטהרה עמ' תתק"ח אות ל"ז, לשונו לעיל), פתחי דעת (פרק י"ב סעי' י"א).

3. מיקל – אור יצחק (ח"א יו"ד ס' ל"א, ס' קצ"ו, שאלת: אם בדקה עצמה להפסיק בטהרה וראתה דם על העד ובדקה שוב ולא מצאה כלום, האם יכולה להחשיב את הבדיקה השניה להפסק בטהרה. תשובה: לענ"ד אם תאמר שצריך זמן ביניהם, א"כ מי הנביא שיאמר לנו כמה זמן צריך לחכות, ולא נזכר דבר זה בספרי הפוסקים, והלא דבר זה מצוי מאד ואיך לא הודיעונו הפוסקים הקדמונים מה הדין בזה, אלא ע"כ מדסתמו דבריהם אין לתת זמן בין הבדיקות. ובטעם הדבר נראה לי, שכיון שבדקה עצמה בשניה ולא מצאה כלום הרי היא בחזקת שאינה רואה, ועליך הראיה שנתקלקלה [ועיין חזו"א ס' צ"ב אות כ"א] ועי' בתוס' בגיטין [דף ב' ע"ב] שכתבו שאין האשה בחזקת שתהא רואה כל שעה, וא"כ אדרבא כיון שהפסיקה עכשיו נאמר שהיא בחזקת שהפסיקה לגמרי".

4. בעל ט"ז וש"ך השלם – "הבאת ... את דברי האחרונים שיש להמתין לאחר שרחצה את עצמה מבפנים קודם שתעשה הפסק טהרה, ולא לעשות הפסק טהרה מיד לאחר הרחיצה. ובסוף הבאת את דעת שו"ת אור יצחק שמקיל אפילו מיד. שו"ת אור יצחק לא מירי שרחצה את עצמה אלא שעשתה בדיקה ונמצא בו דם, ורוצה לעשות בדיקה שניה מיד. וע"ז כתב להתיר מטעם שכתב. אמנם אינו מדבר באותו ענין שכל האחרונים שהבאת דברו והיינו ברחיצה. ושמעתי מהגר"ש פעלדער שליט"א שאכן דעת הגרמ"פ היה לחלק בין רחיצה לבדיקה, שמשוהו שאל אותו אם אפשר לעשות הפסק טהרה שניה מיד לאחר בדיקה שהיה טמא, והשיב שכן. ושאלו השואל מאי שנא ממה שפסק באג"מ שיש להמתין כרבע שעה לאחר רחיצה לעשות הפסק טהרה. והשיב הגרמ"פ שהטעם שהצריך המתנה לאחר רחיצה אינו כטעם החזון איש שהמקור אינו שופע תמיד וממילא גם לענין בדיקה שייך סברא הנ"ל, אלא מטעם שהמים שנכנסים משנים את מראה הדם, לכן תמתין עד שלא יהיו מים, משא"כ בדיקה אחר בדיקה שאין חסרון הנ"ל. ואולי סברת האור יצחק שייך גם ברחיצה, אבל לא מבואר בכל הפוסקים שהבאת לענין רחיצה שיחמירו גם בבדיקה כמו שביאר הגרמ"פ בעצמו".

5. יש ג' צדדים להקל: יש חולקים בדין זה, אפי' ברחיצה. י"א אפי' ברחיצה, בדיעבד אין צריכה להמתין כלום. וי"א, אחר בדיקה אין צריכה להמתין. א"כ [אם היא דחוקה לזמן], יש להקל.

ו. מר"מ – טהרת הבית (ח"ב עמ' רס"ב), בדה"ש (בי' ד"ה שתפסוק, עמ' רפ"ח, "וצ"ע בכ"ז").

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' ס' פ"ח) – "שאלה: ביום שהאשה עושה הפסק טהרה, האם יש צורך שתעשה הפסקה של עשר דקות בין עשיית הפסק טהרה לעשיית המוך דחוק [כך שמעתי שאומרים בשם החזון איש]. תשובה: אין צורך".

יא [בדיקות דז' נקיים - סעיף ד']

א. זמני בדיקה: ביום.

1. מנץ – לבושי עז (סעי' ד' תמצית אות י"ג).

2. לכתחילה מנץ החמה – אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד ס' קצ"ו אות ה', "אשה שבדקה את עצמה קודם נץ החמה לבדיקת שחרית, אי הוי אחר עמוד השחר מהני בדיעבד"), יסוד הטהרה (פרק ה' הע' ג', "שאחר הנץ החמה. בדיעבד אם בדקה לאחר עלות השחר

קודם הנץ החמה, מועילה הבדיקה ואף ביום ראשון או שביעי של שבעת נקיים"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"ג), פתחי דעת (פרק ט"ז סעי' י"ד).

3. צמח צדק (פסקי דינים קונ"א ס"ק ג') – "ולענ"ד נראה דמעולם לא עלה על דעת הב"י להכשיר בדיקה בלילה אלא דאיתא לאפוקי ביום ולאור הנר כגון בבית אפל וכה"ג. או לאחר שעלה עמוד השחר. דקיי"ל דיממא הוא. ומשום ספירה ש"ד לבדוק אז. ע"ז כ' דלכתחלה ראוי שתמתין לבדוק עד הנץ החמה לאור היום שיפה לבדיקה זו. להבחין מראה יותר מאור הנר. ובדיעבד אם בדקה קודם נץ החמה לאור הנר אינו מעכב. וראי' מבית מונבז. ואפשר דגם הרשב"א לזה כיון".

4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"Regarding a woman who wakes up before sunrise; 1. Can she do a bedika before sunrise? 2. Is it preferable to wait until after sunrise? 3. If both answers are yes, should she risk forgetting a bedika to wait for sunrise? 4. Is there a need to be machmir to wait for sunrise on bedikos of days one and seven? R' Y. Berkovits wrote: Regarding a vest: If her onah is by day, then she must do the bedika after sunrise, since vestos are calculated from sunrise to sunset. Regarding shiva nekiyim: **Better to wait until after sunrise**, however not at the risk of forgetting to make a bedika. L'chatichila, she should be doing a second bedika anyway in the afternoon. [There is a machlakes if she can "count" by night (ספירת לילה אינו). Even according to the machmirim that she must count by day, b'dieved from alos is good enough. In general, for all things required to be done during the day, it can be done from alos, just l'chatchila one should wait until neitz so as not to make a mistake.]".

ב. בדיקת לילה.

1. מחמר – טהרת ישראל (סעי' ל"ד, "דלכ"ע לא מהני לעולם בשום ענין"), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט, ע"י רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ט'), "דכמאן דליתא הוא", מראה כהן (עמ' נ"ג סוף אות א'), "ובדיקה בלילה לא מועילה", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"ג).

2. מר"מ – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ה'), חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק י"ב, "והנה כל הפוסקים לא הזכירו דין בדיקת לילה, ואין סברא לומר דסמכו על שהזכירו לשון יום דבהרבה מקומות פירשו מעל"ע ולא היו סותמין באיסור כרת ומשמע דס"ל דלענין זה נידון במעל"ע, וכש"כ למאי שנתבאר לעיל סק"ז ד"ל דלרב א"צ כלל מעיקר הדין בדיקה אלא ידיעה דמהני בדיקת לילה, וצ"ע"), חוט שני (סוף ס"ק ז', "יש מקום להקל..."), יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ט"ז אות ה'), פרדס שמחה (ס"ק ל"א אות ד', "ובצורך גדול אפשר להקל"), פתחי דעת (פרק ט"ז סעי' ט"ו).

א) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ט) – "ובדבר הזמן לעשות הבדיקה שבכל יום שצריכות לכתחלה, הנה הוא סמוך לביה"ש כדאיתא בסעיף ד' וא"כ הוא קודם השקיעה. וכן הוא בלשון הסמ"ג שהוא המצריך פעמים בכל יום ופסקינן כותיה והביאו הבית יוסף בשחר כשעומדת ממטתה וערבית כשהולכת לבה"כ קודם שיהיה לילה עיי"ש. אבל כיון שהוא רק דין דלכתחלה לכן **כשהיה קשה לה לבדוק קודם שקיעה תוכל לסמוך לבדוק גם בביה"ש** ואם לא יכלה לבדוק בביה"ש הראשון תבדוק עד צה"כ שהוא גמר ביה"ש דשיטת ר"ת. ואם עבר זמן זה ולא בדקה שוב אינה צריכה לבדוק באותה הלילה דכמאן דליתא הוא, אבל תהיה מותרת גם בלא בדיקה זו, דבדיעבד עלו לה גם בבדיקה דיום ראשון ויום שביעי לבד, וגם הרבה סוברין דאף לכתחלה אינה צריכה לבדוק אלא פעם אחת ביום".

ג. מה עדיף: לבדוק ביום א' וז' שני בדיקות ובשאר הימים לא לבדוק, או לעשות רק בדיקה א' בכל יום.

1. לעשות רק בדיקה א' בכל יום – מנחת יצחק (ח"י סי' ע"ח אות ב', "באשה שקשה לה לעשות הבדיקות, ובפרט במעוברת, יכולה להקל "עפ"י הוראת חכם" לעשות רק בדיקה א' בכל יום, וזה עדיף מלעשות יום א' וז' שני בדיקות, ובשאר הימים לא תבדוק כלל, והכי נהוג עלמא, אמנם בודאי מהנכון אם אפשר לבדוק ביום א' וז' שני בדיקות ובשאר הימים עכ"פ בדיקה א' בכל יום, [לחוש לדעת הסמ"ג וסמ"ק וסה"ת שמוכא בב"י דמשמע דס"ל שהוא לעיכובא בדיקה פעמיים ביום א' וז']").

2. לבדוק ביום א' וז' שני בדיקות ובשאר הימים לא לבדוק – לבושי עז (תמצית אות ד', "במקום הצורך יש להקל שתבדוק רק ב' פעמים בראשון וב' פעמים בשביעי, ותדלג על הבדיקות בימים האמצעיים, וזה עדיף טפי מאשר שתבדוק בכל יום פעם אחת").

ד. הטעם בבדיקת שחרית וערבית בשבעה נקיים.

1. מר"מ – אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ד, ח"ג סי' נ"ז).

ה. אשה שקשה לה לעשות שתי בדיקות ביום בז' נקיים והתירו לה לעשות רק בדיקה אחת, אם תבדוק בבוקר או בערב.

1. בבוקר – מנחת יצחק (ח"י סי' ע"ח אות ב', "עדיף לעשותו בתחילת היום כהכרעת הסד"ט וחכמ"א כנלענ"ד"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה ר"צ, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ג', "שעדיף שתבדוק בבקר"), ששבה"ל (סיכום אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"ג).

2. ליכא נפ"מ – לבושי עז (תמצית אות ה', "ליכא נפ"מ בזה").

3. מר"מ.

א) מנחת אשר (מכתב בס' אמרי יוסף סוף ח"א עמ' ל"ג אות ב') – "בני"ד דאין האשה בודקת אלא פ"א ביום, אפשר דעדיף שתספור 'בתחילת ז"נ ובסופן' דהלא עצם ההלכה שבדקת בוקר וערב (לפני השקיעה) ענינה דבהחזיקה תחילת היום וסופה

בטהרה כאילו נתחזקה בטהרה כל היום, וא"כ אפשר דעדיף לפי"ז שתבדוק יום א' בבוקר ויום ז' אחה"צ כדי להחזיקה בטהרה בכל הימים שביניהם, ועדיין צ"ע".

ו. צער או חשש שגורם דם.

1. יש לעשות רק הפסק טהרה ובדיקות ביום א' וביום ז' – נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ט, "אם בודקת עצמה כואב לה מאד מחמת הבדיקה ובזמן ימי ליבונה קשה עליה הבדיקה מרוב הכאב. והורה לה מעלתו שתבדוק בהפסקת טהרה כדין וביום הראשון וביום השביעי ג"כ תבדוק כדין ובשאר ימים שבין ראשון לשביעי לא תבדוק כלל כי באשה זו מיחשב דיעבד מחמת צער וכאב. יפה הורה ... אמנם אם יכולה בשאר ימי הספירה לקנח מבחון קינוח כל דהו טוב להצריכה הקינוח אם לא יכאב לה"), פת"ת (ס"ק ח'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ל"א), בדה"ש (ס"ק ק"ח), ששבה"ל (סיכום אות ט').

ז. אשה שקשה לה לעשות שתי בדיקות מצד שיש לה כתמים הרבה (ולא מצד מכה), אם יכול להקל בהבדיקות לכתחילה.

1. מיקל – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ח, "ואם היא מוצאת בהבדיקות שאחר יום השלישי מספירת ז' נקיים, יש להקל לה שתבדוק רק ביום א' של ימי הנקיים וביום השביעי, שסגי זה בדיעבד כדאיתא בסימן קצ"ו סעיף ד', וכיון שהוא שעת הדחק יש להורות לה שתעשה כן לכתחילה, דכיון שכבר הפסיקה בטהרה שהיא בחזקת שפסקה דמיה, אין לנו לחוש כל זמן שלא הרגישה שמא תראה דם בבדיקה, ואף שאיזה פעמים מצאה על הבדיקות הרי הוא רק ספק שמא הרגישה ולא אדעתה שלכתחילה אין לחוש שמא תראה על בדיקה, ורק כשבדקה ומצאה דם מספקין שמא היה זה ע"י הרגשה"), יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' כ', סי' ס"א).
2. מחמיר – הגר"ש (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ב'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (שמעתי).

ח. וסת קבוע בתוך ז' נקיים, ולא בדקו.

1. מיקל [אם בדקה אח"כ, כמו ביום ז'] – ברית אברהם (סי' מ"ו ס"ק ד', "דאין לחלק כלל"), מי נדה (הו"ד בחקר הלכה), הגר"ש (זצ"ל) (משנת השלחן תשובה ד"ש, "לכתחילה יש להקפיד לבדוק ביום הוסת, מ"מ אם לא בדקו כלל באותו יום אך בדקה ראשון ושביעי, עלתה לה בדיקה"), אמרי חיים (עמ' רל"ג ד"ה והנה, "טהרת ישראל ... הי' נ"ל דהדין פשוט דאין להחמיר בדיעבד"), לבושי עז (סעי' י' ס"ק א', תמצית אות א').
2. מחמיר – חקר הלכה (נדה אות מ"ה, "דיש להחמיר אפילו בדיעבד ... ומצאתי מי נדה ...").
3. מ"מ – פתחי זוטא (סוף ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' ל"ה, "צ"ע להקל"), פתחי תשובות (עמ' ת"א).

יב. בדיקה ביום א' או ביום ז'.

א. אם בדיקה ביום א' וביום ז' מעכב, או שפיר או ביום א' או ביום ז': ראשונים.

1. מיקל, פסק כרב – רמב"ם (איס"ב פרק ו' הל' כ"ב), ראב"ד (בעלי הנפש שער הספירה ובדיקה סי' ב'), רמב"ן (הל' נדה פרק ב' הל' ג'), רז"ה (השגות על בעלי הנפש שער הספירה והבדיקה סי' ב' אות ג'), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ה', "כ"ד-א'), רא"ה (בדק הבית בית ז' שער ה', "כ"ד-ב'), רא"ש (נדה פרק י' סי' ה'), טור (סעי' ד'), ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ב, רכ"א-ד').
(א) אפילו בבדיקת האמצעי – ראב"ד (בעלי הנפש שער הספירה ובדיקה סוף סי' ב'), רא"ש (נדה פרק י' סי' ה').
(ב) מחמיר – רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ה', "כ"ד-ב'), רא"ה (בדק הבית בית ז' שער ה', "כ"ד-ב').
2. מחמיר, חושש לר' חנינא – סמ"ג (לאוין קי"א), ס' התרומות (סי' פ"ח), הג' מיימוניות (איס"ב פרק ו' הל' כ"ב אות ו').
3. מ"מ – סמ"ק (מצוה רצ"ג).

ב. פוסקים.

1. מחמיר – מחבר (סעי' ד', "אין להקל"), ש"ך (סי' קצ"א ס"ק ב'), ערה"ש (סעי' כ"ו, "חלילה לנו לסור מדברי רבינו הב"י שכתב דאין להקל"), טהרת ישראל (סעי' כ"ט, "אין להקל אף בדיעבד"), לבושי עז (תמצית אות ב', "ונקטינן להחמיר דלא מהני"), מראה כהן (עמ' נ"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"ח), פוסקים.
2. מיקל, בדיעבד.

(א) ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ט', סוף גדר עולם אות ט', טהרת ישראל פרק י"ג אות ט') – "ואם כבד לה לעשות כן בכל יום למעה"ש לכה"פ פעם אחת משבעת הימי נקיים [והעיקר ביום ראשון] מוכרחת לעשות הבדיקה ממש כבדיקת הפסק טהרה ושאר הבדיקות תעשה איך שתוכל. אך כל אשה צנועה בל תקל עצמה בהבדיקות ותבדוק עצמה היטב כל שבעת הימים ואם לא בדקה עצמה היטב אף באחד משבעת הימים בבדיקה טובה בעומק כמו שצריך להיות ורק הכניסה מעט וקנחה עצמה אינה נחשבת השבעת ימי נקיים לכלום וטבילתה אינה טבילה ועדיין היא נדה גמורה".

(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט, פרק ג' הפסק טהרה אות ח') – "וכן אם בדקה רק בדיקה אחת בכל השבעה נקיים בין בתחילה ובין בסוף ובין באמצע בדיעבד עליו לה".

(ג) אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "בענין השאלה שאשה בדקה רק יום ראשון שבעה נקיים ונאנסה ולא בדקה יותר אם מותר לה לטבול בסוף שבעה נקיים. כבר הבאתי בשו"ת אבני ישפה שבשעת הדחק אפשר לסמוך על הפוסקים שדי לה בבדיקת יום א' בלבד. ומה שהיא הסיחה דעתה ודעת הנחלת שבעה להחמיר בהיסח הדעת, דעת מו"ר הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א שכל שלא החליפה בגדיה לבגדים אחרים שמראים שהיא התיאשה מן השבעה נקיים, עדיין עולים לה השבעה נקיים, וכן כאן עולים לה השבעה נקיים".

ג. בזמן שיש לה מכה.

1. מחמיר.

(א) סד"ט (ס"ק ט"ו) – "אינו מעכב אלא ראשון וז'".
2. מיקל.

(א) חו"ד (בי' ס"ק ג', סי' קפ"ז חי' ס"ק י"ז) – "ולפ"ז אשה שראתה דם ממש ואח"כ נולד לה מכה אפילו ידוע שמוציאה דם וא"א לה לבדוק אפילו פעם אחת שלא תמצא דם בספירת ז' נקיים טמאה דהא מאותן הימים שיחדה לנקיים אנן ספורין ובדוקין בעינן וזו לא יהא אלא שלא נבדקה דטמאה אבל אם נבדקה פעם אחת ביום אחד מאותן הימים שיחדה לנקיים בשחרית ומצאה טהורה שוב מוקמינן כל הימים בחזקת בדוקין וטהורה ותולה כל הדמים הנמצאים אח"כ במכה וכן צריכה היא שיהיה לה הפסק טהרה בבדיקת מוך כדין".

(ב) עי' חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ב) – "ובמקום חשש עיגון שאין האשה יכולה לטהר עצמה יש לסמוך על גדולי הפוסקים דסבירא להו דאפילו לא בדקה עצמה תוך שבעה רק ביום א' מכל השבעה באיזו יום שיהיה חוץ מבדיקות הפסק טהרה עלה לה מאחר שבדקה ביום שקודם השביעי".

(ג) פת"ת (סי' קפ"ז ס"ק ל"ב) – "כתב הח"ד ואפילו אם לא ראתה ביום הלמ"ד מ"מ בראיה הראשונה שרואה אחר יום הל' טמאה. ודע שאחר שטמאה משום נדה אינה עולה מטומאתה עד שיהיה לה בדיקה והפסק טהרה יום א' מהשבעה נקיים ותמצא נקי בדם דוקא עכ"ד ע"ש (והאריך בזה בביאורים לקמן סי' קצ"ו סק"ג ועמ"ש שם ס"ד בד"ה אבל אם לא בדקה בשם תשובת ח"ס שחולק עליו) ע"ש".

(ד) ערה"ש (סעי' כ"ו) – "בזמננו יש הרבה נשים שמוכות ולוקות בחדרי בטנן במכות ופצעים תוך הרחם באופן שהבדיקה קשתה להן מאד ותולין הבדיקות שאינן טהורות בהמכות והפצעים ובדוחק גדול מוצאות בדיקות נקיות לכן מורין להן כעיקר הדין שיהיה לה בדיקה טהורה ביום הפסק טהרתה ובדיקה אחת בכל הז' ימים וכן מורין הלכה למעשה".

(ה) טהרת ישראל (סעי' כ"ט).

(ו) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ס"ט) – "ואף שחסר בדיקת יום השביעי, מ"מ באשה שיש לה מכה סגי בבדיקה של יום אחד מהנקיים, עיין בחו"ד בחדושים בסימן קפ"ז ס"ק י"ז ובבאורים סימן קצ"ו סק"ג והובא בפ"ת סימן קפ"ז ס"ק ל"ב".

(ז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ב).

3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ב', "ובשעת הדחק גדול, כגון שיש לה מכה שידוע שמוציאה דם, תש"ח").

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ג) – "ושמעתי מרי"ב של' ב' טעמים לזה. א. דין תלייה אינו דין ודאי, רק שהתירו לתלות. וא"כ אין כאן הוכחה כלל שלא ראתה, ששמא באמת דם נדה היה. ב. אף אם ודאי אינו דם נדה, מ"מ שמא תחתיו יש דם נדה, שעכשיו א"א לראות. ונפ"מ כלפי צבע או כל דבר שאינו אורגני, שוודאי אינו דם. או דם מכה הבא מאצבעותיה במקרה שנראה שוודאי אינו דם נדה (יש לשאול אותה). שאע"פ שוודאי אינו דם נדה, מ"מ אינו עולה לבדיקה אם היה במקום המראה בענין שמפריע. אבל אה"נ אם היה צבע זה או דם אצבעה רחוק מן המראה, או מלאחוריו, יש להקל. ואשה שא"א לה לבדוק, עצה היא ללכת לבדוקת שהיא יכול לבדוק ההפרשה היוצא מן המקור, בלי לנגוע במכה. [ע"י קנה דק שיש צמר גפן בראשה] והיא צריכה לעשות הפס"ט, ויום ראשון. [עצה לה לא לנסות לעשות בדיקה מעצמה ביום ראשון, משום שאין תולין ביום בג' ימים ראשונים] וביום שביעי יש לה לנסות לבדוק פעם אחת. ואם הבדיקה לא טוב מחמת המכה, ראוי לה ללכת לבדוקת, אבל אין כופין אותה. ואפילו אם היא לא עשתה אלא בדיקה באחד מן האמצעים. כן שמעתי מרי"ב של'".

ד. אם לנתה אצל בעלה.

1. מיקל – חת"ס (יו"ד סי' קע"ח, נ"ל בדיעבד שכבר לנתה אצל בעלה לא שבקינן ספיקא דדהו מפני ודאי דרוב פוסקים הנ"ל דפסקו כרב בודאי), פת"ת (ס"ק ז', "עיינ בתשו' חתם סופר סי' קע"ח שכתב דביעבד שכבר לנתה אצל בעלה יש להקל אך כ"ז בבדיקה בודאי בא' או בז' אבל אם לא בדקה בהם רק מאחד מהאמצעים יש לחוש אפילו בדיעבד ע"ש"), טהרת ישראל (סעי' כ"ט), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רצ"ד, לבושי עז תמצית אות ג', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות א', "ובדיעבד אם בדקה רק ביום הראשון או רק ביום השביעי וכבר לנתה עם בעלה יש להקל לא להצריכה לספור שוב ז' נקיים, אבל אם לא לנתה עם בעלה, יש לה למנות שוב ז' נקיים"), יביע אומר (יו"ד ח"ה סי' ט"ז אות ג', עי' מעין אומר ח"ז פרק א' סי' פ'), בדה"ש (ס"ק פ"א, בי' ד"ה רק עמ' ש"ז), לבושי עז (תמצית אות ג'), פרדס שמחה (ס"ק ל"ב), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ב), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ', חוקת הטהרה סעי' כ"ט).

ה. כלה.

1. מיקל – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ב, "ובזמנינו שאין הנשים טובלות לטהרות נמצא שהם נדות לעולם עד שתטבלו (כמש"כ בש"ע ס' קצ"ו ס"א). וא"כ אין להקל בכלה יותר משאר נשים. כ"כ התורה"ש שם סק"ג ובסד"ט שם סק"ג. אבל להלכה שמעתי מרי"ב של' שהפוסקים עכשיו מקילין בזה, משום שדומה לאשה שיש לה מכה, מטעם שהוא שעת הדחק גדול, מפני הבושה שלה. וגם כדי שלא יהיה חופת נדה").

ו. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רמ"ב) – "שאלה: אשה שהיא עושה בדיקות בשבעה נקיים רק ביום הראשון והשביעי בלבד [מחוץ להפסק טהרה כמובן] וביום הראשון עשתה בדיקה כמו שצריך והיה בסדר וביום השביעי בדקה והעד נאבד [נזרק בטעות]. מה ההלכה. תשובה: תעשה בדיקה בליל שמיני ואם [הבדיקה] בסדר, תטבול".

ז. **אם בדקה ביום ג'** (או שאר ימים אמצעיים) **ויום ז'**.

1. מר"מ – פת"ת (ס"ק ו').
- א) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שפ"ט) – "ושמעתי מרי"ב של' בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל] שיש להחמיר אא"כ הוא שעת הדחק. ושמעתי מרי"ב של' שבדרך כלל מתירין לה. שכל טבילה לבעלה נחשב כשעת הדחק, אא"כ לא איכפת להם להמתין. [ובכמעט כל מעשה שהיה שראיתי שבאה לידו הוא היה מקיל.]"
2. יש להתיר ע"י בדיקת יום ט' – פת"ת (ס"ק ו'), **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' ש"צ, "שהלכה כהנוד"ב").

ח. **אם בדקה ביום א' ויום ג'.**

1. יש להתיר ע"י בדיקת יום ח' – נוב"ת (י"ד סי' קכ"ח), פת"ת (ס"ק ו'), **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שצ"א).

ט. **במוך דחוק אך בדקה רק ביום שביעי.**

1. מיקל – **יביע אומר** (ח"ה יו"ד סי' ט"ז, הליכות עולם ח"ה עמ' פ"ג, טהרת הבית סי' י"ג הע' ה' ד"ה ונראה שאם, "מסקנא דדינא דמכיון שבעיקר הדין איכא עקולי ופשוטי טובא, ודעת רוח"פ להקל, וגם יש ס"ס לקולא, אלא שאנו מחמירים עפ"ד מרן הש"ע, הבו דלא להוסיף עלה, ואין להחמיר אם עשתה הפסק בטהרה מעליא של כל בין השמשות, וגם בדקה ביום שביעי, דהו"ל כבדקה בראשון ובשביעי". מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"כ, "שאלה: אשה שמסופקת אם עשתה מוך דחוק משך כל הזמן עד צאת הכוכבים ולמחרת ביום הראשון שכחה לעשות בדיקות, האם יכולה לטבול במוצאי יום שביעי. מו"ר נר"ו שאל: עשתה בדיקה ביום השביעי. ואמרתי לרבנו: כן. תשובה: יכולה", **שלחן טהור** (פרק ג' סעי' ו'), **מנחת חן** (ח"ב יו"ד סי' ע"ח אות ה'), חוקת הטהרה סעי' כ"ו).
2. מר"מ – **הגר"ש זצ"ל** (אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות ל"א), **ששבה"ל** (סעי' ו' סיכום סוף ס"ק ז'), **פותח שער** (סי' י"ח סעי' ט"ז, "תשאל למורה הוראה"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"ז).
- א) **חוט שני** (ס"ק ח' אות ג') – "פסקה בטהרה כדין ואח"כ הכניסה מוך דחוק כל בין השמשות והוציאתו לאחר תחילת הלילה, ונמצא נקי, ובדקה עוד ביום הז', אם יש עוד צירופים להקל, בדיעבד יש להקל".
- ב) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' שצ"ד) – "למעשה להחמיר אפילו בשעת הדחק במקרה שאין לה אלא מוך דחוק ויום שביעי. אבל בחו"ל הם מקילין בשעת הדחק שספירת לילה מקרי ספירה, וכשיטת רש"י".

י. **אשה שבדקה ששה ימים נקיים וביום השביעי לא בדקה.**

1. מחמיר – **יביע אומר** (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' י"ג, "שאלה: אשה שבימי השבעה נקיים בדקה כל הששה ימים ראשונים בוקר וערב וביום השביעי שכחה לגמרי לבדוק, ונזכרה רק בליל שמיני. האם תועיל לה דיעבד בדיקת הלילה. תשובה: אסור. ותספור עוד יום אחד. ושאלתי והרי יש כמה ספקות. וענה מו"ר נר"ו: מרן כתב, ואין להקל. והוסיף מו"ר נר"ו: אם הייתה עושה בדיקה בין השמשות של ר"ת, עוד היה מקום להקל", **ששבה"ל** (ס"ק ח' ד"ה מי, סיכום אות ז', "צריכה להוסיף עוד יום ולבדוק ביום ח"), **מראה כהן** (עמ' נ"ד אות ג').
2. תבדוק עכשיו ותטביל – **הגר"ש זצ"ל** (משמרת הטהרה פרק י"א הע' כ"ב ד"ה ולמעשה, אוצרות הטהרה עמ' תתק"ב אות ד', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ה').
3. טבלה, עלתה לה טבילה – **דברי יציב** (יו"ד סי' ק', שפע טהרה ס"ק י"ח, "וטבלה עלתה לה טבילה"), **הגר"ש זצ"ל** (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ב אות ד', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ה').
4. מר"מ.
- א) **יביע אומר** (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רי"ז) – "שאלה: אשה שבדקה בשבעה נקיים כל יום וביום השביעי שכחה בוקר וערב ונזכרה רק אחר זמן ר"ת. האם יכולה לבדוק ולטבול. תשובה: רבנו אמר לי: ידעת שדעת מרן לאסור, אבל יש חולקים. אח"כ הוסיף מו"ר נר"ו ושאל: קשה להם לחכות עוד יום. ואמרתי לרבנו שהיו שתי שאלות כאלו באותו שבוע, האם זה תלוי מי הוא השואל. ומתשובת מו"ר נר"ו כך היה משמע להלכה".

יא. **אשה בדקה ביום א' כרגיל, וביום ז' רק בבין השמשות.**

1. מיקל, [י"א עד ביה"ש של הגאונים, וי"א אפילו בבדיקת בבין השמשות דרבנו תם].
- א) **הגר"ש זצ"ל** (משמרת הטהרה פרק י"א הע' כ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ז') – "יש להקל עד י"ג דקות אחר השקיעה".
- ב) עי' **ששבה"ל** (ס"ק ט' ד"ה בדקה, סיכום אות ד') – "בדקה ביום א' ושכחה עד יום שביעי בין השמשות ואז בדקה אפשר להקל, דיש כאן כעין ספק ספיקא להקל, דשמא עדיין הי' יום, וגם שמא סגי בבדיקה אחת כדיעה ראשונה, ולכן אם כבר טבלה יש להקל, וכן משמע בתשו' אבני צדק (ספ"א). [וה"ה דגם בלא טבלה יש להקל, אמנם אם בדקה גם ביום שני ואינה מפסדת אלא יום א' כדאי להחמיר ולדחות הטבילה למחר]. ולכאורה ה"ה איפכא שבדקה ביום א' בין השמשות דהוי ספק ספיקא".
- ג) **טהרת הבית** (סי' י"ג הע' ה' ד"ה ונראה עוד, הליכות עולם ח"ה פר' צו סעי' י"ב, מעין אומר ח"ז פרק א' סי' י"ג [לשונו לעיל]) – "נראה לי שאפילו אם נזכרה בבין השמשות של רבינו תם".
- ד) **משמרת הטהרה** (פרק י"א סעי' י"א) – "בדקה ביום הא', וביום השביעי בדקה בבין השמשות מהני. וביהשמ"ש לענין זה הוא עד כ-13 דקות אחר השקיעה".
- ה) **שלחן טהור** (פרק ג' סעי' ז', סעי' ח').

(ו) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ט, חוקת הטהרה סעי' כ"ח) – "בדבר השאלה באשה שעשתה בדיקת יום ראשון ובליל טבילה בבין השמשות עשתה בדיקה שנית, האם זה מועיל. תשובה: יש להקל, וכמו שכתב בספר שערי טוהר (סימן קצ"ו שערי דעת סק"ה) שמיקל בבדיקה בכל הימים וביום ז' בדקה רק בבין השמשות מטעם ספק ספיקא, שמא בין השמשות הוא יום, ושמא כדעה א' בשו"ע שבדיקת יום אחד בהשבעה נקיים סגי, עיין שם, ועיין עוד בשו"ת אבני צדק (סימן פ"א בא"ד הבט וראה וכו') שמחמיר בכעין זה".

יב. רק עשתה מוך דחוק, אך במשך כל ימי השבעה נקיים לא בדקה כלל.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' פ"ד) – "שאלה: אשה שעשתה בזמן ההפסק טהרה מוך דחוק משך כל בין השמשות, אך במשך כל ימי השבעה נקיים לא בדקה כלל, ואח"כ טבלה לטהרתה. האם עלתה לה טבילה. תשובה: תעשה שבעה נקיים מחדש".
2. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רל"ד) – "שאלה: חוזר בתשובה ששוחח עם ת"ח והתברר תוך כדי השיחה שאשתו עושה רק מוך דחוק בתחילת השבעה נקיים ואח"כ במשך השבעה נקיים אינה עושה כל בדיקה וטובלת לטהרתה. כעת היא אחר טבילה, מה דינה. תשובה: אפשר להקל".

יג. מר"מ.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ט"ו) – "אם מצאה מראה שיש להסתפק בכשרותו ביום ז' של ימי הז' נקיים רשאת להמתין עד למחרת ולעשות בדיקה ואם נמצאת טהורה יכולה לטבול בלילה כדין שומרת יום כנגד".

יג] רחיצה בז' נקיים.

א. האם אשה רשאית לרחוץ עצמה באותו מקום בז' נקיים: זילופין בימי ז' נקיים.

1. מהרש"ם (ח"ב סי' מ') – "באשה שסופרת ז"נ ועושה לצורך רפואתה בכל יום קילוח מים לתוך הרחם אם יש לחוש שמא הי' דם באותו מקום ויצא ע"י רחיצת המים ...".
2. דברי מלכיאל (ח"ג סי' ס"א) – "אם יכולה האשה לשפוך מי רפואות ע"י כלי לתוך המקור תוך ג' ימים הראשונים לספירתה ...".
3. אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ד, ח"ג סי' נ"ז) – "שאסורה לעשות הרחיצה והזילופין ביום ראשון וביום שביעי קודם הבדיקה אלא לאחר הבדיקה ואם אפשר לה גם בכל יום תעשה הזילוף אחר הבדיקה דשחרית ורק אם מוכרחת לרפואתה לעשות הזילופין דוקא בלילה יש לסמוך ע"ד הרא"ש".
4. הגרשז"א (צ"ל) (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ל"א) – "ואף שדברי האגרות משה הם חידוש גדול, מ"מ הוא מיירי 'בבדיקה' של ז' נקיים בבדיקת שחרית הוא לדעת שמא ראתה בלילה ולכן לאחר זילוף אין זו בדיקה, משא"כ בעונת הוסת דאכתי לא הוחזקה לטמאה, שפיר מותרת בכל אלה".

ב. תרחץ במים בימי ז' נקיים.

1. מר"מ – שערי דעה (ס"ק ב'), לבנון נטע (ס"ק א' ד"ה והנה הט"ז ס"ק א'), דר"ת (ס"ק ט'), לבושי מרדכי (ח"א יו"ד סי' קכ"ג), ציץ אליעזר (חכ"ב סי' נ"ג), פרדס שמחה (ס"ק ל"ט אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רי"ז).
- א) אג"מ (יו"ד ח"ב סוף סי' ע', רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ"ב) – "ובדבר לחוש שלא תרחץ במים שמא תראה דם ויתבטל במים ודאי אין מקום לחוש, ודברי ספר ויאמר יצחק הספרדי שהביא בדרכי תשובה סימן קצ"ו ס"ק ק"ב שאסורה לרחוץ כל הז' ימים שמא ראתה והלך במים ובלא בדקה אלא פעם אחת בכל הז' ימים מכשיר וכתב שגרע רחצה מלא בדקה אלא פעם אחת, לא מובן כלל".
- ב) יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ט"ז, טהרת הבית ח"ב עמ' שט"ו).
- יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ר"ל) – "שאלה: אשה שהיא נמצאת בתוך שבעה נקיים האם מותרת לרחוץ אותו מקום אחר שעשתה בדיקת השבעה נקיים. תשובה: מותר".
- ג) הגרשז"א (צ"ל) (משנת השלחן תשובה ס"ב, תשובה רצ"ז, ע"י אוצרות הטהרה עמ' תתק"ט אות מ"ב, ע"י אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ט"ז) – "בימי ז' נקיים אין לאשה להתרחץ באבטיה בחמין, ולענין לשטוף כל גופה ולהתרחץ במקלחת, וכן לענין ללכת לבריכה או לים, מותר אך רצוי שתבדוק לפני כן".
- ד) שבה"ל (ח"ה סי' ק"ו אות ד', ששבה"ל ט"ז ס"ק א', סיכום אות י') – "בחומרת הב"ח כאן שנשים לא ילכו במרחץ בימי לבונם מחשש דלמא יתלבן הדם, הנה רוב רובם של הפוסקים לא חשו לזה וכן בתשובת צמח צדק יו"ד סי' קכ"ה פסק להקל וסיים דמנהג הב"ח אין לו שורש, איברא בתשובת לבושי מרדכי יו"ד סי' קכ"ג חשש לחומרת הב"ח, אמנם כ' בפשיטות דגם להב"ח רק בחמין לא בצונן, וכן דוקא אם שוהה זמן רב בחמין, אבל טבילה בחמין פ"א ושתיים או רחיצה כיו"ב אין לחוש יע"ש, ולפ"ז פשיטא לי דעל טוש חמין שעושים היום לית מאן דחש לה, כי בלא"ה חומרת הב"ח לא נתקבלה בפוסקים הקדמונים, ובפרט בזה".

ה) בדה"ש (סי' קצ"ו ס"ק ס"ה, ציונים ס"ק קכ"ט) – "ויש נשים שנוהגות שלא לילך למרחץ כלל בימי הליכון ...".

(ו) חוט שני (ס"ק ח' אות ז') – "יש נוהגין לא לרחוץ באמבטיה במים חמים בז' נקיים, ויש שאין נוהגין בחומרא ז', אמנם במים צוננים בודאי שמוותר".

(ז) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ג) – "אין מנהגינו כאן להחמיר לאחרים שאשה לא תיכנס לאמבטיא כל שבעה נקיים, ורק יום יום סמוך לפני הבדיקה נמנעין להתרחץ באמבטיא, ויש מחמירים שלא לרחוץ באמבטיא בז' נקיים ורק במקלחת רוחצות (שאין נכנסין המים באו"מ) ובמקום שאין מנהג אין להחמיר באמבטיא לכבוד שבת".

(ח) מראה כהן (עמ' נ"ה אות ג') – "מן הדין יכולה האשה לרחוץ עצמה בז' נקיים, ואף לעשות אמבטיה או להתרחץ בים ובבריכה, אלא שראוי לעשות את הבדיקות של ז' נקיים לפני שרוחצת".

(ט) יסוד הטהרה (פרק ה' סעי' ו') – "נהגו הנשים להזהר לכתחילה שלא לשבת באמבט בשבעת הנקיים, מפני שהמים החמים נכנסים לאו"מ, ויש לחשוש שמא ישנו את צבע הדם ללבן. אבל לצורך רפואה וכיו"ב, יש להקל. מכל מקום מותר לה לרחוץ עצמה במקלחת בשבעת הנקיים, וכן מותר לה לרחוץ בבריכה, וראוי שתעשה את הבדיקה של אותו יום קודם הרחיצה".

יד] שהסיחה דעתה - אשה שהסיחה דעתה והפסיקה לבדוק כמה ימים בתוך שבעה נקיים, מה דינה.

א. מחמיר.

1. מעיל צדקה (סי' ס"ג) – "שלא כוונה במספר ימי' לנקי' באיזה ימים מהם לכן לא עלו לה".
2. סד"ט (ריש ס"ק י"ח, סי' קצ"ב ד"ה והנה).
3. חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ב) – "אם פסקה בטהרה ובשאר ימים הנקיים הסיחה דעתה מלמנות לנקיים כגון שסברה שבעלה נסע למקום אחר ולא תצטרך לטבול כעת או שמצאה כתם בימי ספירתה ופסקה בטהרה ואמרו לה חברותיה שצריכה להמתין חמשה ימים ולא בדקה עוד ולאחר שנים או שלשה ימים שאלה לחכם והורה שאינה צריכה להמתין בכל זה כיון שהסיחה דעתה מלמנות אינם עולים לה וצריכה פסיקת טהרה מחדש".
4. פת"ת (ס"ק ג') – "בתשובת מעיל צדקה ... והעלה לענין ספק א' מאחר שהחזיקה עצמה בטמאה אין לה לספור אותן הימים".
5. בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות י"ז) – "אך שבעה ספורים גמורים בדעתה בעינן, אבל אם התחילה לספור בדעתה שבעה נקיים ובאמצע חזרה בה שעלה בדעתה שלא לטבול מחמת איזה סיבה, כגון שבעלה רצה לילך למקום, אחר או שנתקוטטה עם בעלה והלכה לבית אביה, ואחר שנים או שלשה ימים בטלה הסיבה וגמרה בדעתה לטבול, בטלו אותם מקצת השבעה שספרה מקודם, וצריכה לספור שבעה מחדש".
6. צמח צדק (פסקי דינים סעי' ז', [וסותר ממה שכתב בשו"ת, עי' לקמן]).
7. אבני צדק (סי' פ"ו) – "והעיקר כהמע"צ וכס"ט".
8. אמרי יושר (ח"ב סי' ל"ד) – "נהי דאותן הימים שהסיחה דעתה לגמרי אינם עולים".
9. טהרת ישראל (סעי' י"ח, סעי' י"ט, סעי' כ', סעי' כ"ה).
10. שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ח').
11. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע' ד"ה וא"כ) – "כיון שהנשים סוברים כן ומסתפקות בזה אין זה ספירה לה כיון שלפי דעתה הוא ספק. ועיין בסד"ט שם בשם מעיל צדקה ...".
12. מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ג) – "שכפי הנראה הכרעת גדולי הפוסקים להחמיר".
13. דברי משה (סי' ס"ד אות י"ז).
14. שבה"ל (ח"ב סי' ע"ג) – "והו"ל היסח הדעת גמור ובכה"ג פשיטא דנחוש לדברי התשובת מעיל צדקה שהובאו בפ"ת סי' קצ"ו ס"ק ג', - דאם הסיחה דעתה שלא יעלו לה, גם אם נסמך על הפוסקים דדי בבדיקת ימים ראשונים בלי יום השביעי".
15. בדה"ש (ס"ק ס"ט) – "רוב האחרונים להחמיר".
16. חזקת טהרה (ס"ק מ"ג, קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ט סי' קנ"ב).
17. חוט שני (ס"ק ז' אות א', אות ב', אות ד', אות ה', עי' שעה"צ ס"ק ס"ט).
18. עי' תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ב) – "ובשעת הדחק (ובפרט במקום שבדוחק שומרים בכלל טהרת המשפחה) אנו סומכין על השיטות שאין היסח הדעת מפסיד כלל, ואם בדקה בראשון ושביעי כשרה".
19. עי' פרדס שמחה (ס"ק ל"ב אות ב') – "ובצורך גדול אפשר להקל".
20. יסוד הטהרה (פרק ה' סעי' ז').
21. דרכי טהרה (עמ' קל"ה).

ב. מיקל.

1. צמח צדק (יו"ד סי' קנ"ה [וסותר ממה שכתב בפסקי דינים, עי' לעיל]) – "אין להחמיר כלל".
2. עונג יו"ט (סי' פ"ג) – "נראה דהני ימים שהסיחה דעתה ולבה מלספור מפני שסבורה שלא יבא בעלה בימי טהרתה עולים לה למנין נקיים ויכולה להשלים עד ז' ימים נקיים ולטבול כדקיי"ל דאף אם לא בדקה בכל יום רק בראשון ושביעי נמי סגי כר"א".
3. לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ו, שמלה ס"ק ז', ס"ק י"ג).
4. מהרש"ם (ח"ג סי' קי"ד) – "גוף דברי המע"צ כבר האריך בזה הגאבד"ק זסלב בשו"ת שם ארי' סי' ל"ג ודחה דבריו בראיות והעלה לדינא דעכ"פ אם כבר בדקה ביום א' ואירע כן באמצע ז"ל וחזרה אח"כ ובדקה ביום ז' דיש להקל למעשה וזה לא כביר נדפס שו"ת ב"ש מהגאבד"ק סקאלי ושם בחא"ה סי' ל"ו בסופו נמצא ג"כ תשו' בענין זה ודחה ג"כ ד' המע"צ ודבריהם נכונים".
5. עי' חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק י"א) – "ונראה דלכו"ע דינא דמתנ' בבדקו יום א' ויום ז' היינו גם בחרשת שפקחות מתקנות אותה, וכן בהסיחה דעתה מלטהר, שהרי אין היסח הדעת גורם שתפתח מעינה יותר מאילו לא הסיחה דעתה, ולמאי דקיי"ל כר"א שפיר הוי ספורין אבל בס' מע"צ הובא בס"ט סי' קצ"ו כתב דכל שהסיחה דעתה מספירה חיישינן דלמא ראתה וצ"ע".
6. טעפליקה רב, הו"ד בחדש האפוד (ח"א סי' ק"ב אות ב', הליכות חנוך פרק ב' אות קפ"ב) – "ואמר לי להורות להקל כי כן הכריע הצמח צדק".
7. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות מ"ב) – "אשה שבדקה עצמה בתוך הז"נ וחשבה שהיא טמאה, ופסקו לה שטהורה לא אמרינן שנחשב הדבר להיסח הדעת, כי דעת האשה תמיד להיות טהורה לבעלה".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות מ"ד) – "אשה שהתחילה למנות ז' נקיים והלך בעלה וחשבה שלא יחזור ולבסוף חזר תמשיך למנות ולא אמרינן דהוי היסך הדעת כי אשה תמיד מחכה שבעלה יחזור לביתה".

8. טהרת הבית (ח"ב עמ' שכ"ח, הליכות עולם ח"ה עמ' פ"ה).

9. פוחת שער (סי' י"ח סעי' כ"ב).

10. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' ע"ז, חוקת הטהרה סעי' ל"א) – "אולם רבים מהאחרונים נחלקו על המעיל צדקה, דיש להקשות על דבריו מהא דמבואר בשו"ע בסעיף ח', דהחרשת והשוטה אם יש להם פקחות מתקנות אותם, ומבואר מזה, דגם באשה שאין לה דעת שייך שתטהר על ידי שפקחות יבדקו אותה, אף על פי שהיא עצמה אינה בת דעת כדי לשים לב על הספירה. וכתב בספר פוחת שער (סימן י"ח סעיף כ"ב), דדעת זקני ההוראה אינו כהמעיל צדקה, אלא מורין כהכרעת שו"ת צמח צדק יורה דעה (סימן קנ"ה) להגה"ק מליובאוויטש זצ"ל, להקל, וכמו שכתב בשו"ת חשב האפוד ח"א (סימן ק"ב) בשם הגאון מו"ה שמעון פולנסקי ז"ל מטעפליק שהיתה הוראתו מקובלת בירושלים, ובשם הגאון מו"ה חיים ירוחם ז"ל מאלדשטאט, ואם כן יש עדות שגדולי ירושלים הקילו בזה, וכן כתב ידידי הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"א (סימן תק"ז), וכן הקיל בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן קי"ד), וחזון איש (סימן צ"ב אות י"א), ושו"ת עונג יו"ט (סימן פ"ג), ושו"ת שם אריה (סימן ל"ג), וכן פסק בספר מחשבת הטהרה (פרק י"ז סעיף י"ח), – וכן נלע"ד להקל וכמו שפסקו כל הני גדולי האחרונים".

ג. מר"מ – הר צבי (יו"ד סי' קנ"ו).

1. שם אריה (ח"א סי' ל"ג) – "ולמעשה לא סמכתי על דעתי להקל במקום שהס"ט והמ"צ מחמירי' ולא רציתי להורות היתר לטבול מקודם ביום ו' כיון שהם אוסרים. רק אם באמצע הז' נקיים הסיחה דעתה ולא ספרה מנין הימים מחמת איזה סבה שסברה שלא יבא בעלה וכדומה בודאי יש להקל".

ד. חקירה: מה העיקר טעם של המעיל צדקה. אם משום חסרון בהספירה, או דילמא ארגשה ולא אדעתיה.

1. נ"מ, אם סותר או רק אינו עולה – עי' לקמן.

2. נ"מ, אם צריך עוד הפסק טהרה – עי' לקמן.

3. אולי נ"מ, כמה זמן שהיא צריך להסיח דעתה – עי' לקמן.

ה. האם סותר: למחמירים לעיל.

1. אינו סותר ואינו עולה – אמרי יושר (ח"ב סי' ל"ד, "נהי דאותן הימים שהסיחה דעתה לגמרי אינם עולים מכ"מ אינו סותר ויש לצרף ימים הראשונים למה שתספור עתה כשחזר מדעתה"), הגרשז"א זצ"ל (שבילי הטהרה סי' ע"ד, הו"ד האוצרות הטהרה פרק ה' הע' של"ד), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רצ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות י'), "אם באמצע ימי ז' נקיים הסיחה את דעתה מספירת נקיות עונת יום שלימה – רק אותו היום אינו עולה לה למנין נקיים, ולכן משלמת יום אחד תחתיו ואינה סותרת את שלפניו ואינה צריכה שוב הפסק טהרה"), עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ט סי' קנ"ב, "מ"מ נראה דימים הראשונים לא בטלו, ויכולה להשלים עוד חשבון הימים שחסרה מלספור, על אותן הימים שספר כבר, דכוונת המעי"ץ הוא דווקא דאותן הימים שלא כוונה אינן עולין לימי הספירה אבל ימים הראשונים שכוונה לספור לא בטלו, ושפיר משלמת עליהן שיעור שצריכה עוד לספור"), תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ב, "וכך נראה עיקר").

2. גם סותר וממילא צריך ז' נקיים חדש – מעיל צדקה (סי' ס"ג), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ב, לשונו לעיל), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ז'), שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ח'), עי' מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ג, "בנוגע לסתירה, אם יש איזה צורך גדול, כדאי המה דברי הגאון הנ"ל, לסמוך עליהם"), דברי משה (סי' ס"ד אות י"ז), פרדס שמחה (ציונים ס"ק ע"ה), יסוד הטהרה (פ"ה סעי' ז'), דרכי טהרה (עמ' קל"ה).

3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ח'), חוט שני (שעה"צ ס"ק ע', "וצ"ע"), מראה כהן (עמ' נ"ו).

ו. האם צריכה עוד הפסק טהרה.

1. מחמיר – חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ב, "וצריכה פסיקת טהרה מחדש"), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות י"ג), חוט שני (ס"ק ז' אות ב', אמנם עי' שעה"צ ס"ק ע').

2. מיקל – מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ג, "דא"צ הפסק טהרה").

3. מר"מ – דברי משה (סי' ס"ד אות י"ז ס"ק ב').

ז. הזמן של היסח הדעת.

1. אפילו מקצת היום.

(א) אבני צדק (יו"ד סי' פ"ו).

(ב) שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ח') – "ואפילו לא עבר עלי' יום שלם בהיסח הדעת מ"מ צריכה למנות ז"נ מחדש. א"צ סי' פ"ו".

2. רק עונה שלימה [של היום].

(א) אמרי יושר (ח"ב סי' ל"ד) – "ואף שהסיחה דעתה לגמרי במקצת היום כיון שנזכרה סמוך לערב שפיר עולה לה אותו יום לספירה אף ביום הראשון".

(ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ג) – "אך מה שהחמיר בתשו' אבני צדק (סיגיט, יו"ד סי' פ"ו), גם אם הסיחה דעתה רק איזה שעות ביום אחד, דצריכה עו"ה ספירת ז' נקיים, וכן הביא בתשו' אמרי יושר (ח"ב סי' ל"ד), מתשו' הרד"ם (יו"ד סי' מ'), – חולק ע"ז הגאון בעל אמרי יושר, וכן הביא מתשו' בי"צ (יו"ד ח"ב סי' ט"ז), והוכיחו כן מדברי התוס' עיי"ש".

(ג) שפע טהרה (ס"ק ט"ז) – "שלא נחשב להיסח הדעת".

(ד) דברי משה (סי' ס"ד אות י"ז ס"ק ב').

(ה) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחון תשובה רצ"ב, עי' אוצרות הטהרה עמ' תתק"א אות ג', פתחי דעת פרק ט"ז הע' נ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות י"א) – "היסח הדעת נחשב רק אם הסיחה דעתה יותר מעונת יום שלימה, אבל אם הסיחה דעתה מקצת עונה או רק בלילה ולא ביום – אותו היום עולה לה למנין ז' נקיים".

(ו) ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה אמנם, סיכום אות ט', שבה"ל ח"ג סי' קכ"ג) – "דלפי דברינו הי' מקום לחשוש גם אם הסיחה דעתה מקצת היום וכמש"כ בתשובת אבני צדק יו"ד סימן פ"ו איברא דמאחר דרוב הגאונים מקילים בזה כדאי הם סמוך עליהם וכן דרכי להורות".

(ז) חוט שני (ס"ק ז' אות ג', אות ו') – "כמה זמן הוא היסח הדעת שיסתור מנינה, אם עבר יום אחד [היינו עונה אחת של יום, ולא של לילה] שהיתה מחויבת לבדוק בו, ולא בדקה משום שהסיחה דעתה, הוי היסח הדעת ... ואשה שהחכם הורה לה, מפני שעת הדחק שלה, שתבדוק בז' נקיים שלה, רק ביום א' והז' של הז' נקיים שלה, והסיחה דעתה ביום יום הא' ליום הז', יש להסתפק כמה שיעור הזמן להיסח הדעת".

(ח) לבושי עז (תמצית אות ז').

(ט) פרדס שמחה (ס"ק ל"ב אות ה') – "רק בהסיחה דעתה יום שלם".

(י) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר') – "full day".

(יא) יסוד הטהרה (פרק ה' הע' ז') – "ושיעור הזמן שנחשב להיסח הדעת הוא אם הסיחה דעתה מספירה משך יום שלם [עונת היום]".

(יב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ט) – "שהפוסקים מחמירין בזה רק אם הסיח דעתה ליום שלם. כגון אם זרקה עד בדיקתה מחמת שחשבה שטמאה היא, ולאחר יום מצאו בעלה והראה לרב ונמצא שהוא טהור. שכיון שהסיחה דעתה ליום שלם, סותרת הנקיים וצריכה למנות מחדש. ובשעת הדחק יש להקל שסותרת רק אותו יום. ואם עדיין הוי שעת הדחק יש להקל לגמרי".

3. מר"מ – בית יצחק (ח"ב יו"ד סי' ט"ז).

(א) אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "ומה שהיא הסיחה דעתה ודעת הנחלת שבעה להחמיר בהיסח הדעת, דעת מו"ר הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א שכל שלא החליפה בגדיה לבגדים אחרים שמראים שהיא התיאשה מן השבעה נקיים, עדיין עולים לה השבעה נקיים, וכן כאן עולים לה השבעה נקיים".

ח. "אם אינה יודעת באיזה יום במנין הנקיים עומדת, לא הוי היסח הדעת" – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט"ז הע' נ"ט), לבושי עז (תמצית אות ט'), פוסקים.

ט. "אם מתעורר לה שאלה על בדיקתה, ואפילו חושבת שאינו טהור ובדעתה לשאול חכם אינו נקרא היסח הדעת" – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחון תשובה רצ"א, עי' אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות י"ב), מראה כהן (עמ' נ"ז), פוסקים.

י. מר"מ – שבילי הטהרה (סי' ע"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קצ"ט - עמ' ר"א), מראה כהן (עמ' נ"ו).

1. עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"א עמ' קס"א סי' רמ"ז) – "נראה דאפי' לדעת המעי"צ והסד"ט דס"ל דהיסח הדעת מבטל הספירה, היינו אם הסיחה דעתה באותו היום של ספירתה אבל אם ספרה כמה ימים ואח"כ ביטלה יום מימי ספירה אחר שספרה כבר וחזרה כו שרוצה להעלות לימי ספירתה שפיר נקראין ספורין דהאי ספורין היו באותו היום ומה שביטלה אותן אחר עבור אותו היום אינו מבטל דין הספורין מאותו יום שהוא ענין מציאות דהא ה' ספורין, וא"כ אם ע"י איזה סיבה חזרה בהן שפיר עולין לחשבון הספורין גם לדעת המעי"צ, ועיי"ש בשו"ת אמרי יושר סי' דפסק אם הסיחה דעתה איזה ימים ושוב נמלכה להשלים ספירתה שפיר עולין הימים הראשונים, וכבר כתבנו כן בחז"ט סי' קצ"ו ס"ק... אפי' לדעת המעי"צ, ומשמע אע"ג שהי' בדעתה לבטל הימים הראשונים אפ"ה שפיר חוזרין לצרף לחשבון ספירתה, והוא מטעם שכתבנו".

טו] ספירה בפה.

א. מחמיר.

1. של"ה (שער האותיות עמק ברכה סי' נ"ז) – "תוספות במסכת כתובות בפרק המדיר דף ע"ב (ע"א ד"ה וספרה), וספרה לה לעצמה, ואם תאמר אמאי אין מברכת זבה על ספירתה כמו שמברכין על ספירות העומר, דהא כתיב וספרה. ויש לומר דאין מברכין אלא ביובל שמברכין בית דין בכל שנה, שלעולם יכול למנות כסדר וכן עומר, אבל בזה שאם תראה תסתור אין לה למנות, עכ"ל התוספות. דקדקתי מדברי התוספות שאין ראוי לה לברך משום דיש חשש ברכה לבטלה, אבל לספור בלא ברכה היא מחויבת, דהא כתיב וספרה לה. ואין לומר מאחר שלא תוכל לברך ממילא לא חייבה התורה לספור, זה אינו, דהא הברכות מדרבנן, ואם כן מאיזה טעם לא תמנה, ואם תסתור, תחזור ותמנה, כדי לקיים וספרה לה שתספור שבעה ימים רצופים. ומה שסיימו התוספות בדבריהם אין לה למנות, פירוש למנות עם ברכה, כי כן התחילו התוספות והזכירו בדבריהם ברכה, ואפשר שהוא טעות סופר וצריך לומר אין לה לברך. וכן נהגתי כל ימי, וצויתי לאשתי שתספור לעת הערב קודם שקיעת החמה היום יום א' לספירת ליבוני, היום יום ב' לספירת ליבוני כו' וכן כולם".

2. עי' חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ד) – "והנכון שבכל יום לאחר שבדקה שחרית תאמר היום יום א' ובשני תאמר היום יום ב' וכן כל שבעת ימים ואפילו בלשון אשכנז".

3. עי' צמח צדק (פסקי דינים סעי' ז') – "י"א שצריך להוציא בפיה לומר היום יום (פ') לספירת ליבוני. וזה תעשה בכל יום לעת ערב (של"ה בשער אותיות דק"א). וי"א שראוי להיות בשחרית אחר הבדיקה (סד"ט)".

ב. מיקל.

1. מהר"ם מרוטנברג (דפוס פראג, ח"ד סי' רצ"ב) – "ומה שאין נדה מברכת וסופרת והלא כתי' וספרה לה ז' ימים כמו בעומר ...".
2. חנינוך (מצוה ש"ל) – "ואם תשאל, למה חייבו זכרונם לברכה למנות השנים שבע שבע מדכתיב וספרת לך, ולא ראינו מעולם שימנה הזב ימי ספירו ולא הזבה ימי ספירתה ואע"פ שכתוב בהם [ויקרא ט"ו, י"ג] וספר לו, וספרה לה, זולתי שחייבים שיתנו לב על הימים, אבל לא שיתחייבו למנותם בפה ולברך על מנינם. תשובת ... הקבלה שצווי וספרת לך דיובל צריך מנין בפה, וצווי הספירה הכתוב בזב וזבה אינו אלא השגחה בימים, ומנהגן של ישראל בכל מקום כך הוא, ואע"פ שאינם נביאים, בני נביאים הם".
3. רדב"ז (סי' אלף ק"ב) – "שהמצוה של וספרתם לכם היא מצוה הכרחית אין לו להנצל ממנה ולפיכך צריכה ברכה וספירה ומעומד אבל **ספירת ז' נקיים אינה מצוה הכרחית** שהרי אם לא רצתה להזקק לבעל ולהכנס למקדש ולא לאכול קדשים אלא להשאר טמאה כל ימיה הרשות בידה ולפיכך אינה מברכת ואינה מוציאה הספירה בפיה ואינה צריכה מעומד אפי' לדבריהם שאתם מדמים מלת לכם למלת לה והרי זה נכון לפענ"ד".
4. נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ג) – "אומר אני הגאון הקדוש הזה לרוב קדושת חסידותו נתקיים בו אוהב מצות לא ישבע מצות ורצה למען צדקו להגדיל תורה ולהרבות במצות. אבל אצלי אחר מ"כ של הגאון אין דבריו מתקבלים ואם **המקרא הזה מצוה הוא למה לא מנאו** הרמב"ם והרמב"ן ובה"ג וכל מוני המצות למצות עשה ... ואין זה דומה למה דכתיב בעומר ... א"ו שאין כאן מצות ספירה כלל ואפילו לר"ע דבעי ספורים לפנינו לאו ספירה בפה רק שנדע בודאי שהם נקיים".
5. סד"ט (ס"ק י"ח).
6. חת"ס (יו"ד סי' קע"ח) – "והנה אותה הספירה אנו מקובלים ממרע"ה מפי הקבלה שאינה צריכה ספירה בפה".
7. לחם ושמלה (לחם ס"ק ט"ז) – "ואין נוהגין לספור דוקא בפה".
8. בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות י"ז) – "אף על גב דכתיב וספרה לה, והאגודה ושני לוחות הברית סבירא להו, צריכה לספור בפה, מכל מקום רבים חלקו בזה וסבירא להו במחשבה סגי, וכן עמא דבר".
9. טהרת ישראל (סעי' כ"ה).
10. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ט אות מ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ט') – "נוהגים שאין סופרים הז' נקיים בפה כהשל"ה הק".
11. הליכות עולם (ח"ה עמ' פ"ז) – "וכן הלכה".
12. בדה"ש (ס"ק ס"ט).
13. מראה כהן (סוף עמ' נ"ז) – "מנהג בנות ישראל שאינן סופרות בפה באיזה יום הן עומדות משבעה נקיים".
14. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קצ"ט).
15. יסוד הטהרה (פרק ה' הע' א') – "ולא נהגו כן".
16. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ח) – "שהלכה כהנוד"ב".
17. פתחי דעת (פרק ט"ז סעי' ל"א) – "אינה צריכה למנות את ז' הימים בפה, ולא תברך על ספירת הימים".

ג. מר"מ – פת"ת (ס"ק ד'), מנחת יצחק (ח"י סי' ע"ח אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק כ"ד, "מדינא א"צ לספור הז' נקיים בפ', ומידת חסידות איכא לומר היום יום א' וכו'").

1. מהרש"ם (ח"ג סי' קי"ד) – "ואף שדעת השל"ה דצריכה לספור הז' בפה ובתשו' מהר"י אסאד חיו"ד סי' רל"א הביא בשם כלבו בשם ר"נ גאון דס"ל דצריך לספור בפה וכדעת תוס' מנחות ס"ה ופסקי תוס' שם אבל בס' החינוך ומהר"ם מרוטנברג מפורש דא"צ לספור ושכ"ה ד' הרמב"ן ע"ש ואני מצאתי בס' האשכול סי' מ"ד דמפורש ג"כ דא"צ לספור רק הוא לחשבון שתדע למתי טטבול וכן מצאתי בחידושי א"ש שעל המרדכי שבועות שהביא כן בשם ראבי"ה ומהר"ם ובפרט **לענין דיעבד לכ"ע אינו מעכב**".

ד. ברכה על הספירה.

1. אין מברכין – תוס' (כתובות דף עב ד"ה וספרה, "וא"ת אמאי אין מברכת זבה על ספירתה כמו שמברכין על ספירת העומר דהא כתיב וספרה וי"ל דאין מברכין אלא ביובל שמברכין ב"ד בכל שנה שלעולם יוכל למנות כסדר וכן עומר אבל זבה **שאם תראה תסתור אין לה למנות**"), רדב"ז (סי' אלף ק"ב), טהרת ישראל (סעי' כ"ה), פוסקים.

טז [דרך הבדיקות - סעיף ו'.

א. בדיקה באצבעה.

1. מעכבת – הג' שע"ד (הל' נדה סי' ח' ד"ה ואותן), סד"ט (ס"ק כ"ב), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ט', "ואותן הנשים הבודקות באצבע הן נדות גמורות לכל דבריהן (סדרי טהרה בשם הגהות שערי דורא)"). לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ט), דעת (ריש סעי' ו'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י'), דר"ת (ס"ק נ"ד), אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות מ"א), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ב), ששבה"ל (סיכום אות ה'), בדה"ש (ס"ק צ"ז), חוט שני (ס"ק י' אות ג'), לבושי עז (תמצית אות ג'), פרדס שמחה (ס"ק ל"ו אות ד'), מראה כהן (ריש עמ' מ"ח, "וקיימא לן שבדיקה ע"י אצבע לא מהני"), יסוד הטהרה (פרק ד' סעי' ד'), פתחי מגדים (פרק ח' סעי' ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' קל"ג), חוקת הטהרה (סי' קפ"ו סעי' ז'), פתחי דעת (פרק י"ג סעי' ח').
2. גבי כתם – מי נדה (מהד"ת סי' קפ"ו), דעת (ריש סעי' ו'), פתחי זוטא (ס"ק ט"ו).

ב. עד איזה מקום.

1. עד מקום שהשמש דש – אֶשְׁכּוֹל (סי' מ"ד), רֶאֱבֹד (שער הספירה סי' ג', לשונו לעיל), רֶאֱשׁ (פרק י' סוף סי' ה'), הֶגְהֵמ (איס"ב פרק ו' הל' כ"א אות ד'), ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ב, רכ"א-ד'), טוֹר (סעי' ו'), מִחְבֵּר (סעי' ו'), "עד מקום שהשמש דש ... ואם יקשה בעיניו מאוד להכניסו כל כך בעומק, לפחות בדיקה של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהינה עד מקום שהשמש דש".
2. בדיעבד, מיקל – תִּרְהָד (ח"ב סי' ע"ח, "ההיא דבדיקת אשה בז' נקיים עד מקום שהשמש דש, כבר שמעתי מדקדקין בזה, אך בשאר חיבורים לא כתבו רק בדיקה יפה לחורין ולסדקין. וכיון דא"א לנשים כולי האי, אין להחמיר עליה ביותר, והנח להם לישראל כו"), רמ"א (סעי' ו'), "מיהו בדיעבד אם לא עשתה כן כלל רק שבדקה עצמה יפה בחורין ובסדקין בעומק היטב כפי כחה, אע"פ שלא הגיע למקום שהשמש דש, סגי לה". סד"ט (ס"ק כ"ד, "והנכון שתבדוק א"ע מקום שתוכל להגיע עם העד באצבעה כפי כחה אולי תגיע עד מקום שהשמש דש ואם לא תגיע לא ניתנה תורה למלאכי השרת ואינו מעכב בדיעבד וכדמסיק רמ"א בהג"ה"), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ט'), צִמַח צֶדֶק (פסקי דינים סעי' י"א), ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ז', סוף גדר עולם אות ז', טהרת ישראל פרק י"ג אות ז'), טהרת ישראל (סעי' מ"ב), לְבוּשֵׁי עֵז (תמצית אות ד'), פתחי מגדים (פרק ח' סעי' ב'), פוסקים. (א) קשה לה מאד, נכלל בגדר של בדיעבד – חכ"א (כלל קי"ז סעי' ט'), "ואם יקשה בעיניו מאד להכניס כל כך בעומק מכל מקום תבדוק היטב בחורין ובסדקין בעומק יפה כפי כוחה", טהרת ישראל (סעי' מ"ב), בדה"ש (ס"ק קי"ז). (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ו) – "שכן הלכה לחייבה רק כפי כחה עד מקום שהאצבע מגיע בלי דוחק. וגם אין צריכה לבדוק עם האצבע האמצעי שהוא יותר ארוך".

ג. הדרך לכנס בעומק.

1. תעמוד רגל אחת על הספסל ורגלה אחת על הארץ – הג' חת"ס (ריש סי' קצ"ו, פסקי חת"ס פרק י"ד אות ח', "אופן הבדיקה קבלתי דהיינו שתעמיד רגלה אחת על הספסל ורגלה אחת על הארץ ואז תוכל לבדוק כראוי"), פתחי זוטא (ס"ק ג'), טהרת ישראל (סעי' ב'), בדה"ש (ס"ק צ"ט), ששבה"ל (ס"ק ו' ד"ה כתב, סיכום אות י"א), חוט שני (סוף ס"ק י"ב אות ד'), אהל אריה (סי' ח' סעי' ב' אות ב'), פתחי מגדים (פרק ח' סעי' ב'), מראה כהן (עמ' מ"ה אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' קל"א), נטעי גבריאל (פרק מ"ז סעי' ח'). (א) מר"מ – פותח שער (פרק י"ז סעי' כ"א).
2. ובנחת – נוב"ק (יו"ד סוף סי' מ"ו, "גם מ"ש מחותני הרב שאינה צריכה לדחוק בחוזק בבדיקתה באותו מקום רק בנחת. הא מילתא דפשיטא היא ושפיר קאמר ולית דין צריך בשש כלל"), לחם ושמלה (לחם ס"ק ל"א), טהרת ישראל (סעי' מ"ד), בדה"ש (ס"ק צ').

ד. כשהיא שוכבת אפרקדן.

1. לא – שפע טהרה (ס"ק כ"ו, ס"ק כ"ז, "לא תבדוק כשהיא שוכבת אפרקדן. במקום הדחק מותרת לבדוק לכתחלה אפרקדן בדיקת הפסק טהרה וז' נקיים"), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קס"ד, "הבדיקות לפני הפסק טהרה, שבעה נקיים ויום החשש, לא מהני כששוכבת אפרקדן").
2. מיקל – אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות י"ז, "יכולה האשה לעשות בדיקה גם כשהיא שוכבת ולא דוקא צריכה להיות תוך כדי עמידה"), חוט שני (סוף ס"ק י"ב אות ה').
3. מר"מ – פאת שדך (ח"ג סי' צ' אות ד'), פתחי מגדים (פרק ח' סעי' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ה' הע' ל"ט). (א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קמ"ז) – "במציאות נראה שאם האישה יושבת, לא שייך לעשות בדיקה הוגנת, בחורים וסדקים, אבל אם שוכבת מסתמא אפשר, והעיקר הוא שאם במציאות בדקה כהוגן, אין הקפדה איך זה". (ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ט אות מ"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"א אות י') – "לבדוק בשכיבת אפרקדן, אם אי אפשר באופן אחר שרי". (ג) ששבה"ל (סי' קפ"ח סעי' ג' סוף אות ג', סיכום אות ד') – "ובדיקת בשכיבה הוי בדיקה מעלייטא בשעת הצורך". (ד) אוצרות הטהרה (פרק ה' הע' קנ"ו) – "ושמעתי מחשובי המורים דס"ל דלכתחלה אין לבדוק בשכיבה ובישיבה אף אם עי"ז יכולה להכניס יותר עמוק, ומ"מ אם לא ידעה ובדקה בשכיבה או מסיבות אחרות, מהני בדיעבד". (ה) נטעי גבריאל (פרק מ"ז סעי' ט') – "מי שקשה לה לעשות בדיקה בעמידה, תוכל לבדוק בשכיבת אפרקיד אפילו בבדיקת הפסק טהרה".
4. יושבת. (א) מיקל – חוט שני (סוף ס"ק י"ב אות ו'). (ב) מר"מ – אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קמ"ז, לשונו לעיל), אוצרות הטהרה (פרק ה' הע' קנ"ו, לשונו לעיל).

ה. אשה שקשה לה לבדוק מחמת שהמקום יבש, ללחלח העד במים – מהרש"ם (ח"א סי' קמ"ו, "בדין אשה שקשה לה לעשות בדיקת ז' נקיים בעד יבש כי כואב לה רק אם תלחלח העד מקודם במים נקל לה לבדוק יפה והעיר ר"מ דיש לחוש שמא ראתה טפת דם כחרדל ונימוק בלחלוחית המים וכהא דדם שנתבטל במים או כהא דט"ד כחרדל וחפהו שכבת זרע ... והנה רואה אני דבריו טובים ונכוחים ואם באנו לחוש לזה יהיה אסור לבדוק אחר שהשתינה ועל פי רוב המקום לח מן השתן ברוב היום ויתלחלח העד בהכנסתו ובע"כ דאין לחוש לזה", דר"ת (ס"ק נ"ז), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קפ"ז), יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ז, "שאלה: אשה שהעור שלה מאד עדין והבדיקות של השבעה נקיים גורמות לה לפצעים, האם יכולה לעשות את הבדיקות בעד רטוב בשמן פרפין. תשובה: מותר". סי' קפ"ה, "שאלה: עשתה בדיקה במשך כל השבעה נקיים עם עד שעליו משחה

- של חלב פנים, האם מועיל. תשובה: מועיל"). ששבה"ל (סיכום אות י'), בדה"ש (ס"ק צ'), חוט שני (ס"ק י' אות י"ד), פרדס שמחה (ס"ק ל"ז אות ג'), פתחי מגדים (פרק ח' סעי' ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' קל"ג).
1. פאת שדך (ח"א סי' ק') – "מהרש"ם ... אמרין כבר הורה זקן, ויש להקל למעשה בשעת הדחק או בדיעבד, אבל לא לכתחילה בלא דחק".
 2. הגר"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ט אות מ', אשרי האיש יו"ד פרק כ"ז אות ו', פרק ל"א אות ז') – "לא תשים משחה באותו מקום לפני בדיקתה, כי אולי יאבד הדם".
 3. מראה כהן (עמ' מ"ה אות ב') – "אשה שקשה לה לבדוק מחמת שהמקום יבש, יש שהורו להקל להרטיב מעט את עד הבדיקה במים, ודוקא מעט מים באופן שאם יש טיפת דם תראה על גבי העד, ויש שהורו שאפשר להקל להניח מעט מאד 'וזלין' על גבי העד, אמנם עדיף שתמרח האשה באותו מקום [נרתיק] מעט 'וזלין' כשעה או שתיים לפני הבדיקה [באופן שעד שעת הבדיקה תיספג המשחה אך המקום לא יהא יבש]".
 4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "If a Kallah says bedikos hurt her, and she is very dry, how many bedikos do we require in general (after marriage) and does she need a moch? what lubricants can be applied which will least affect the maarah and how long before the bedikah? R' Y. Berkovits wrote: If it hurts, she wouldn't need to do a moch. She can put on KY (or similar) preferably fifteen minutes before the bedika. She should not put any lubricant on the cloth itself. If that doesn't help, she can skip and just do on days 1, 3, and 7."

ו. אופן הבדיקות בכלה.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ב אות ג') – "כלה בתולה די לה בקינוח היטב לבדיקת הפס"ט וז"ל קודם הנישואין, כי הרי חז"ל לא גזרו כ"כ בכלה מחשש השרת הבתולים".
2. ששבה"ל (סי' קצ"ב סעי' א' אות ז', סיכום אות ז') – "בתולה שפתחה סתום וקשה להכניס הרבה, יש לבדוק כמה שאפשר, אך לא בחוזק מדאי".
3. חוט שני (סי' קצ"ב ס"ק א' אות ז') – "עליה לבדוק עד היכן שיכולה, ובזה יוצאת ידי חובת בדיקה. אבל קינוח לא מועיל כבדיקה".
4. לבושי עז (תמצית אות ו') – "כלה שפיתחה צר, בודקת כפי כוחה, ואינה צריכה להתאמץ יתר על המדה לבדוק בחורים וסדקים, ואדרבה תזהר שלא לעשות כן כדי שלא תשיר בתוליה".
5. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ו) – "וכן בכלה שאינה מכנסת אלא מעט, ובלבד שהכניסה אצבעה עד פרק אצבע הראשון".
6. פתחי דעת (פרק ט"ו סעי' י"ט, ועוד).

ז. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קמ"ב) – "שאלה: אשה לא שמה ליבה שעליה לעשות הפסק טהרה וכאשר הגיע הזמן שצריך לעשות, במקום שהייתה לא היה לה עד בדיקה ועשתה הפסק טהרה עם נייר טואלט לבן ואומרת שהאור שם היה חלש אך הנייר היה נקי, האם עלה לה להפסק טהרה. תשובה: מועיל".

זי' חורים וסדקים.

א. הלכה.

1. מחמיר – אשכול (סי' מ"ד), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ה', כ"ד-ב'), רא"ש (פרק י' סוף סי' ה', שו"ת כלל מ"ז סי' א'), סמ"ג (לאוין קי"א), סמ"ק (סי' רצ"ג), חינוך (מצוה ר"ז), הגה"מ (איס"ב פרק ו' הל' כ"א אות ד'), ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ב רכ"א-ד'), נתיב כ"ו ח"ה רכ"ז-ב'), תרה"ד (ח"ב סי' ע"ח), טור (סעי' ו'), מחבר (סעי' ו'), פוסקים.
2. מיקל [רק לטהרות] – ראב"ד (שער הספירה סי' ג'), "והשנית בדיקת בית החיצון והוא מקום שהשמש דש, והיא בדיקה לנדה ולזבה ליום ההפסקה ולבדיקת השבעה".
3. רק הפסק טהרה – רמב"ן (ברשב"א שם, "והרמב"ן ז"ל הכריע בדבר דבדיקת ההפסקה שהיא להעלותה מטומאה לטהרה צריכה חורין וסדקין אבל בדיקה השבעה דחזקת טהרה עומדת בבדיקה כל דהו סגי". אמנם עי' הרמב"ן הל' נדה פרק ב' הל' ז', "כל שבעת הימים צריכה בדיקה פעם אחת בכל יום ... כיצד בודקת את עצמה מכנסת את העד לאותו מקום ובודקת בכל חורין וסדקים שבו ורואה אם יש בעד שום מראה הראוי לטמא אותה, לא הכניסה העד לחורין ולסדקים אין זו בדיקה אלא קינוח ולא עשתה כלום". כדפריך הבדה"ש ציונים ס"ק קצ"ד, בי' ד"ה רק).

ב. מקור.

1. דרבנן – סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה מיהו, "כל זה אינו אלא מחומרא דרבנן"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"א), דר"ת (ס"ק ס"א), חזו"א (יו"ד סי' צ"ב ס"ק כ"א, "נראה דכל בדיקה שהיא על אופן המברר את סתימת המעיין לפי דרך רוב הרואות שמוצאין על העד כל עוד שמעיין פתוח היא בדיקה מה"ת, ודין חו"ס שאמרו חכמים הוא מדבריהם שהגבילו את הדבר, ואפשר שאין הכונה רק לבדיקה מעליתא המעיד על סתימת המעיין ולא על הפסקתו לשעה, הרי מצינו שהקטנה מביאין עלה קרבן על זיבתה אף שאין בה בדיקת חו"ס וכמש"כ האחרונים ..."), חוט שני (ס"ק י"א).
2. מר"מ – ב"ח (סי' קצ"ב סוף ס"ק ד').

ג. לא עשתה בדיקת חורים וסדקים בכל ז' נקיים.

1. אם עשה בדיקה של הפסק טהרה בחו"ס, יש להקל – נוב"ק (יו"ד סוף סי' מ"ו, "העולה מזה מכל הראיות היה ראוי לסמוך להקל מאד בבדיקה אלא שלחומר הנושא ולרוב הפוסקים המחמירים והמה גדולי עולם הקדמונים לא מלאני לבי להקל לגמרי אך שמצאנו הכרעה בב"י שהבדיקה של הפסקת טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהיינה כך ובשאר יש לה להקל. והנה הרמב"ן היקל יותר שכתב שרק בדיקה של הפסקת טהרה צריכה לחורין ולסדקין משא"כ בשאר הבדיקות. וכיון שבארתי שמן הדין יש להקל בכל גיוני עכ"פ כדאי הרמב"ן לסמוך עליו בזה ומה גם אחר שפסק הש"ע בריש סימן קצ"ו שילמד אדם ביתו שתהא בודקת ביום הפסק טהרה במוך דחוק ושיהיה שם כל בה"ש שזו בדיקה מוציאה מכל ספק עכ"ל. וא"כ הרי בדיקה זו כוללת תרתי בדיקת ההפסקה ובדיקת יום ראשון שהרי המוך אצלה עד הלילה ממש וא"כ למה תו הצריך הש"ע גם בדיקה של יום ראשון בדיקה חמורה זו. אמנם טעם הב"י משום דספירת לילה לאו ספירה ועכ"פ יש לצרף גם דעת רש"י שסובר בפסחים דף פ"א דספירת לילה מקרי ספירה ואף שהתוס' הקשו על רש"י וגם הרמב"ם בפ"ו מא"ב פסק דלא מקרי ספירה מ"מ עכ"פ לענין זה יש לצרף דעת רש"י לשאר קולות דלעיל שאף שצריכה לבדוק ביום ראשון יהיה שוב די לה בבדיקה קלה", פת"ת (ס"ק ט').
2. מעכב [ובשעת הדחק גדול, תש"ח] – חוו"ד (בי"ס ק"ד, "נודע ביהודה ... וכל דבריו ז"ל אינן נוחין לי ... ולכן אין לזוז מפסק השו"ע דבכי בדיקת חורין וסדקין דוקא"), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"א, "כמשפט בדיקה זו של פסיקת טהרה כך תבדוק עוד ביום ראשון של שבעה נקיים ואם לא עשתה כן בבדיקת יום ראשון תעשה פעם אחת כן בבדיקת שאר הימים או ביום השביעי. ונראה לי לפי מה שכתבתי בסימן הסמוך דצריכה בדיקה גם ביום השביעי ואם כן ראוי להחמיר נמי בבדיקה זו (סעיף ו')", לחם ושמלה (שמלה ס"ק י"א), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"א), בדה"ש (ס"ק ק"ח, בי"ד ד"ה רק), חוט שני (סוף ס"ק י"א, סוף ס"ק י"ב אות א'), פרדס שמחה (ס"ק ל"ח אות ב'), תשובות והנהגות (ח"א סי' תצ"ה).
3. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' מ"ג), פאת שדך (ח"ג סי' פ"ו ד"ה ואם).

ד. האם בדיקת מוך דחוק בלא בדיקת חורין וסדקין מהני בשביל הפסק טהרה.

1. מעכב.

- (א) ששבה"ל (סעי' א' ס"ק י"ג, סיכום אות ד', סעי' ב' ס"ק ד').
- (ב) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות ט"ו) – "בעד בדיקה ראוי להדריכה לא להשתמש בעד סינטטי, וכן שתקפיד לבדוק העד קודם הבדיקה שיהא נקי לגמרי, ותכניס עמוק דוקא לפי כחה ותסובב שאז דוקא הוי בדיקה גמורה, (ולכן גם בדיעבד מוך דחוק לא מועיל כבדיקה שאינו נכנס לחורים וסדקים)".
- (ג) שיעורי טהרה (פרק ט', עמ' רכ"ב).
- (ד) מראה כהן (עמ' מ"ט אות ב') – "ויש לידע שאם מניחה את העד כנהוג מבלי לסובבו בחורים ובסדקים, אזי עד זה אינו יכול לשמש כבדיקה במקום הצורך. לדוגמא: אשה שעשתה בדיקת הפסק טהרה והמראה על גבי העד היה מראה מסופק, וכשהראוהו אחר כך לחכם לא הכשירו, אין האשה יכולה להשתמש בבדיקת המוך דחוק כבדיקה חילונית להפסק טהרה. ולכן עצה יעוצה לכל אשה שגם בבדיקת המוך דחוק שעושה אחר ההפסק טהרה תסובב היטב בחורים ובסדקים כדוגמת ההפסק טהרה, ותשאיר אותו עד לאחר צאת הכוכבים, ואז תוכל להשתמש בבדיקת המוך דחוק כבדיקה חילונית להפסק טהרה אם יתעורר ספק בכשרות הבדיקה הראשונה [שהרי גם בדיקה זו נעשתה לפני השקיעה וגם בחורים ובסדקים]".
- (ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' קס"א, עמ' קפ"ו).

2. מיקל.

- (א) אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"א פרק ג' הע' ק"ו, מסורת משה יו"ד אות קמ"ח, הע' קס"ד) – "אע"פ שקי"ל שצריך בדיקת חורין וסדקין (אג"מ יו"ד) אבל כיון שנשאר שם הרבה זמן בהכרח יגיע לשם, וממילא מהני להיות כבדיקה (הרב פירסט)".
- ע"א אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"ה) – "אשה שלא בדקה בחורין ובסדקין כראוי אולם העד נשאר באותו מקום לאיזה זמן, ובאותו זמן לא היתה רק שוכבת והיתה אף מהלכת, יועיל בכה"ג לבדיקה".
- ע"א אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות לו') – "אם שכחה האשה לעשות בדיקת הפסק טהרה והיה באותו מקום 'טמפון' (Tampon) לזמן מה, יחשב הדבר לבדיקה".

(ב) הליכות עולם (ח"ה עמ' פ') – "בדיקת המוך דחוק היא מועילה גם במקום בדיקת חורים וסדקים".

- (ג) עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ז סי' ק"נ) – "לענ"ד נראה דשפיר יכולין לסמוך על המוך לצורך הפס"ט, דבגוף הא דבעינן בדיקת חורין וסדקין כבר כתב בשו"ת ישועות מלכו יו"ד סי' כ"ח וסי' ל"ב, דמה שדיברו בענין חורין וסדקין דיברו לשון נקי, והכוונה היטב במקור ובפרוזדור המקור, וכן כתב בשו"ת זקן אהרן ח"ב סי' מ"ו-מ"ז דאין הכוונה על חורין וסדקים ממש, ונקטו לשון זה דרך המשל לבדוק היטב שע"י בדיקת ומשמוש הפרוזדור היטב מתעורר המעיין כל זמן שלא נסתם לגמרי, ועיין מש"כ בסי' ק"מ וא"כ מכיון דכוונתם הוא רק להצריך לבדוק ולמשמש שם היטב, א"כ התייחס כשעושה בדיקה סתם אז צריכה שתסובב באצבעה ולמשמש שם דבלא"ה אין הבדיקה ראי' לברר האם מעיינה פתוח, אבל במוך דחוק שמונחת באו"מ ושיהיה שם זמן הרבה אז אין לך מישוש גדול מזה דבתוך אותו הזמן האשה מתנדנדת והולכת וכדו' שזה גורם להמוך שיגיע בכל הצדדים סביב, ושפיר איכא למיסמך עליה לצורך הפס"ט במקום שעד הבדיקה שעשתה מקודם לזה לא עלתה כהוגן".

- (ד) ע"א לבושי עז (סוף ס"ק א', תמצית אות ה', ע"א סעי' ג' תמצית אות ח') – "ואם מסתפקת אם בדקה היטב בחורים וסדקים בהפסק טהרה, אם לא עשתה מוך דחוק, הוי לעיכובא, ותפסיק שוב למחרת, ואם עשתה מוך דחוק, בדיעבד אפשר לסמוך על המוך, אע"פ שעם המוך לא עשתה בחורים וסדקים, והטעם בזה הוא כיון ששהה המוך זמן רב באותו מקום, אם היה דם היה צריך להימצא על המוך, ומדממצא נקי מסתמא לא היה דם, וכדלעיל ס"ג ה"ח, הגריש"א".

ה) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שצ"ז) – "שלפ"ז ה"ה אם הכניסה שם עד בדיקה ונשאר בתוכה לזמן מה, שנחשב כבדיקת חורים וסדקים. [אף שהסד"ט בהדיא החמיר בזה. שיש לחוש דלמא יצא דם דרך צדדי הפתח לחורין וסדקין. והביא ראייה מהא שהחמיר הש"ע בהפס"ט להניח עד מקום שהשמש דש ולא הביא עצה זה.] וכן הלכה במקרה שההפסק טהרה לא טוב, שיש לסמוך על המוך דחוק במקום ההפסק טהרה, אף שאין האשה בודקת החורים וסדקים עם המוך דחוק (ובלבד שהכניסה כמה דקות לפני שקיעה). ובפרט שע"י שהיא טיילה בשעה שהיה המוך בתוכה, שפיר העד מגיע לכל החורים וסדקים. וכל זה בדיעבד. אבל לכתחילה אם ידעה שההפסק לא טוב, שפיר צריכה לחזור ולהפסיק בטהרה. וגם נוגע לאשה שיש לה מכה שהולכת לבדוק אצל בודקת. שהבודקת צריכה להמתין סמוך לפי המקור עד שיוצאת הפרשה מהמקור".

3. דעת הגריש"א זצ"ל.

א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ח) – "בדיקת מוך דחוק בלא בדיקת חורין וסדקין מעכב אפילו בדיעבד".

ב) הגריש"א זצ"ל (לבושי עז תמצית אות ה') – לשונו לעיל.

4. מר"מ – חו"ד (סי' קצ"א בי' ס"ק א', לשונו לקמן).

א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קצ"ד) – "שאלה: היה לאשה מראה מסופק בהפסק טהרה ונאבד, אך המוך דחוק היה נקי ללא כל חשש. האם יכולה לסמוך ולטבול על סמך המוך דחוק. תשובה: יכולה".

ב) חוט שני (ס"ק ד' ד"ה המבואר) – "ויש טעם לומר שהוא במקום בדיקת חו"ס, ועל כן במקום שיש עוד צירופים להקל, מצרפים גם את זה".

ה. מר"מ.

1. פאת שדך (ח"ג סי' פ"ו ד"ה ובענין) – "המנהג לעשות פיסוק רגלים בשעת הבדיקה ואם אינה עושה כן אמנם האצבע נכנסת בעומק אבל לא בחורין וסדקין כ"כ (ומובן שבשעה שמבקשת להכניס אצבעה בשעת פיסוק הרגלים שמתכופפת מעט, ואם ניהא ע"י הגבהת רגל עוד יותר טוב, וכן מבואר בחתם סופר בהגהות על שו"ע קצ"ו על ס"א)".

2. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' צ"ג) – "שאלה: אשה שעשתה הפסק טהרה ואמרה שלא עשתה אותו טוב בחורים ובסדקים מכיוון שהיה אותו מקום יבש. האם זה הועיל. תשובה: תעשה למחרת שוב".

יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' צ"ט, עי' סי' קל"א) – "שאלה: אשה שעשתה בדיקת הפסק טהרה בחורים ובסדקים, אך אומרת שבבדיקות לפעמים מצליחה לבדוק יותר ממה שעשתה כרגע. האם עלתה לה בדיקה זאת. תשובה: מועיל".

ית) הדרך לבדוק החו"ס.

א. פתחי דעת (פרק ט"ו סעי' ג') – "שלב א: תכניס את אצבעה לבית החיצון כשהאצבע מכוונת בכיוון הגב (- הצד התחתון של הבית החיצון כששוכבת על הגב), בכך מגיעה עד כמה שידה מגעת לעומק הבית החיצון. שלב ב: לאחר שהגיעה בעומק עד מקום שידה מגעת, מניעה את החלק העליון של אצבעה בלחץ קל על קיר הבית החיצון בכדי להפשיט את הכפלים העלולים להיות שם, ובודקת את כל החלק העליון (הפנימי) של בית החיצון. אם אין בסיבוב אחד של ראש האצבע להגיע לכל גובה הקירות בשטח הבית החיצון שמעל צוואר הרחם, תרד באצבעה קצת ותעשה סיבוב נוסף עד שבטוחה שעברה באצבעה על כל הקירות מעל ומול צוואר הרחם. שלב ג: תמשיך ותקפיף עד כמה שיכולה בסיבוב את צוואר הרחם, לאחר מכן תיגע נגיעה קלה בפתח צוואר הרחם, (אך לא תשפשף את צוואר הרחם ולא תנסה להכנס אליו שהוא דבר בלתי אפשרי כמעט אצל כל הנשים). שלב ד: לאחר מכן תתקדם לכיוון היציאה מבית החיצון תוך כדי שמסובב את אצבעה בלחיצה קלה על כל קירות הבית החיצון".

1. צריך תיגע נגיעה קלה בפתח צוואר הרחם – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט"ו הע' י"ד, הע' כ"ו), פתחי דעת (פרק ט"ו סעי' ג', לשונו לעיל).

2. לא לפגוע בצוואר הרחם – ששבה"ל (סוף ס"ק ו', סיכום אות י"א, "לא לפגוע בצוואר הרחם ממש שאז יוצא דם"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א ריש עמ' קל"ב, פרח ישראל עמ' קי"ד, לשונו לקמן).

ב. לסובב כל משך היציאה.

1. הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ט"ו הע' כ"ח, סעי' ט"ז [לשונו לקמן]) – "ואף הצריך לחזור ולטבול למי שבדקה בסיבוב אחד בסוף הבית החיצון ... מעשים היו שטעו ובדקו שלא כדין בסיבוב רק בחלק העליון של הבית החיצון ובלא סיבובים ביציאה, והורה מרן זצ"ל שצריכות לחזור ולהפסיק בטהרה כדין, והורה כן גם באופן שעמדו באמצע ז' נקיים. והיו מקרים שהורה כן אפי' אחרי שלנתה אצל בעלה ונכנסה להריון".

2. ששבה"ל (סוף ס"ק ו', סיכום אות י"א) – "ויש לסובב גם בכל משך היציאה, [או בכיוון הפוך, לסובב מהתחלה ולעומק]".

א) אמנם עי' נטעי גבריאל (פרק מ"ז סעי' י"א, הע' י"א, הע' י"ב) – "יש שני אופני בדיקות חורין וסדקין, יש נוהגות להתחיל לסובב העד תוך כדי הכנסתן למטה כל הזמן עד שמגיעות אצבעה בפנים, וגם בשעת הוצאה הסובב [שבט הלוי ס"ו], ויש נוהגות רק להכניס העד עם אצבען בפנים ואז תסובב סיבוב מלא לכל פנה [וכן הורה הגאון בעל שבט הלוי למעשה]".

3. עי' הגר"ש איידר זצ"ל (ח"א עמ' ס"ו) –

"The cloth is inserted deeply into the vagina and is moved around slowly and carefully, preferably from top to bottom [in a circular motion] (או כחרדל) בודקת כל מקום ואינה מאבדת אף טפת דם כחרדל או (pressing against the internal walls of the vagina. She is required to search in all crevices and folds, to positively ascertain that all bleeding and staining have completely ceased".

4. תשובות והנהגות (קנה בושם ח"א סי' צ"ה) – "דבבדיקה בחורים וסדקים רק בעומק אינו מועיל".

5. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א ריש עמ' קל"ב, פרח ישראל עמ' קי"ד) – "The cloth is inserted deeply into the vaginal canal (without touching the cervix) and then is gradually moved outward while slowly being rotated in a manner that ensures, to the best of one's ability, that the cloth touches the entire surface of the vaginal canal. The cloth must be inserted into all corners and crevices of the vagina

(א) לכל הרב הגאון הרב ר' בנימין פורסט שליט"א. ראיתי כמה קטעים מספר החשוב The Laws of Niddah. ומאוד נהניתי הלא זה ספר מלא ידיעות. ומביא הרבה תועלת אפילו שכבר למדו ענינים אלו. מידי עוברי דו ראיתי בדף 131-132 שאשה צריכה לבדוק באו"מ בחו"ס in a manner that ensures to the best of her ability שהיא נגע בכל מקום. ודרך הבדיקה הוא gradually moves the cloth outward while slowly rotating it. דברים אלו היה לי לחידוש, ושאלתי לכמה אנשים ורבנים העוסקים בענינים אלו למקור לדברך. [שבדרך כלל מלמדים להכניס העד עד מקום שאפשר ולסבב אותו שם כשהעד נמצא בפנים לגמרי.] ונפשי בשאלתי להאיר עיני מקור לבדיקה הנכון ואם דברך נאמרים רק לכתחילה או בדיעבד ג"כ. החותם לכ' התורה ...".

(ב) פתחי הלכה: "אור ליום ג' פ' שלח תש"ס ... קבלתי מכתבו אך היום והנני ממנה להשיב כי הנסיון הוכיח כי מה שנדחה למחר וליומא אחר, נדחה. ושוב לא נראה. מה ששאל על סדר בדיקת חורין. מאין לי מה שכתבתי. כמדומה שקשה לו מה שכתבתי שתסבב העד בדרך הוצאתו. ולסברת כ"ת הי' עדיף להכניסו לחו"ס כאשר עודנו בפנים לגרמי בטרם התחילו להוציאו. אין לי מקור לזה מדברי הפוסקים. רק שאלתי את פי נשים המורות לכלות. והסברא נותנת כדבריהם. כי הנה המציאות יורה כי כח המישוש באצבע הוא בראש האצבע ולא בצדדיו. וא"א להכניס עד לחו"ס דרך צידי האצבע. ויכול לבחון את זה אם יסבב אצבעי יד ימיני סביב לאצבע יד שמאלו, ויחשוב כאילו החלל תוך יד ימינו הוא הנרתיק ואצבע יד שמאלו הוא אצבע האשה שהכניסה לבית החיצון עם עד בדיקה. וישתדל להכניס העד לחורין וסדקין. במשל זה היינו הסדק בין האצבעות. יראה ויבין שא"א כלל למשמש שם אלא ע"י ראש האצבע. וא"כ הדרך היחידה היא להכניס האצבע עם העד עד מקום שידה מגעת ואח"כ כאשר עד הבדיקה כפוף מסביב לראש אצבעה לסובב האצבע מסביב ובדרך זאת להכניסו לכל חורין וסדקין. וכמדומני שא"א בענין אחר. נא להודיעני אם נתקבלו דברי. לענין דיעבד נראה בכל אופן שהכניסה לחו"ס די בהיות שלא פירשו הפוסקים. אבל לכתחילה נראה שהדרך הנ"ל הוא מובחרת ...".

6. The Secret of Jewish Femininity (עמ' פ"ח) – "Insert the finger, the cloth wrapped around it, into the vagina as deep as possible. The entire finger should be inserted. Slowly and gently, rotate the finger inside the vagina to check all folds and clefts. Continue rotating the finger, as you direct it from deep inside back out while gently pressing on the vaginal canal

7. פתחי דעת (פרק ט"ו סעי' י"ד, סעי' ט"ז) – "בדקה רק חלק מקירות הבית החיצון, דהיינו שעשתה סיבוב רק בעומק ולא בדקה בתנועה סיבובית את כל אורך הבית החיצון לא יצאה ידי חובתה. (ואמר מרן הגריש"א זצ"ל שמצוה להודיע על כך לרבים ולפרסם כן בספר בכדי שלפחות מכאן ולהבא יבדקו כדין)".

(א) פתחי דעת (פרק ט"ו סעי' כ"ח) – "אמנם היו שטענו שיש בדברים הנ"ל חידוש ולא מקובל כך מדור לדור שצריכים לבדוק את כל קירות הבית החיצון. אך טרחתי וחקרתי ודרישות רבות והתברר בבירור שהדרך המקובלת מקדמת דנא בא"י תמיד לעשות בדיקות בסיבובים בכל הבית החיצון, וכך הרבנית גרינברג ע"ה שהייתה מוסרת שיעורים בכל רחבי הארץ לכל החוגים כולל גם דתיים מתחזקים ומסורתיים היתה מורה כדברים הנ"ל. וכן אחרים חקרו בקהילות שונות בגולה ומצאו שגם אצלם כך נהגו מדורי דורות עד היום להדריך כן את הכלות. גם העידו רבנים שונים ששאלו את הסבתות שלהם וכך אמרו שלמדו מאמותיהם וכך נמסר מדור לדור".

ג. רק למעלה.

1. הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל (גדר שושנים עמ' ט"ו אות ג') – "כאשר הבד בפנים עליה לסובב את האצבע או היד בתנועה סיבובית (צורת הסיבוב לא כל כך חשובה) תוך כדי נגיעה בכותלי הנרתיק, ז"א בתוך 'אותו מקום'".

2. פסקי משנה הלכות (פרק ז' סעי' א') – "ומכניסה את האצבע לאותו מקום בעומק עד היכן שידה מגעת ומטה אצבעה עם העד בעדינות כנגד הדפנות ומסובבת סיבוב שלם וע"י זה היא בודקת היטב בכל החורים והסדקים ואינה צריכה לסובב את עד הבדיקה תוך כדי כניסה ויציאה".

3. אגורה באהלך (נטעי גבריאל פרק מ"ז סעי' י"ב) – "כן ידעתי תמיד שהאשה מכנסת ישר ואח"כ סובבת, ולא ידעתי למה לעשות חדשות".

4. אהל אריה (סי' ח' סעי' ב' אות ב') – "ותקח הצמר גפן ותכרכנו על אצבעה ותכניסנו בעומק ותסובבנו שם בכל הצדדין".

5. עי' שיעורי טהרה (עמ' רכ"ב ד"ה וכן) – "וכן צריכה לבדוק עצמה בחורים ובסדקים, דהיינו לסובב את העד ולדחוקו מעט בקמטים וקפלים שיש באו"מ. ומעיקר הדין אינה צריכה לבדוק בחו"ס אלא בחו"ס שבעומק שמגעת לשם, ועל ידי שבדקה שם ולא נמצא דם נתברר לנו שמעינה סתום, ואף על פי שלא בדקה בחו"ס שבשאר או"מ לכיוון הפתח. ויש שנוהגים בתורת הידור לחומרא לבדוק בחו"ס שבכל או"מ, דהיינו שאחר שבדקה בחו"ס שבעומק מוציאה אצבעה מעט ושוב בודקת בחו"ס עד שיוצאת, וכאמור דבר זה אינו מן הדין אלא בתורת הידור".

6. עי' הגר"מ דייטש (אהל יעקב) – "בדיקת חו"ס: מעיקר הדין צריך לעשות סיבוב כשהעד בפנים: חצי סיבוב לימין וחצי סיבוב לשמאל. וטוב שגם בזמן היציאה תעשה סיבוב, ואולם לדינא מה שמחייב זו הכנסה עד הסוף ותנועה סיבובית ותו לא (והסברא - שבזמן שעושה סיבוב הקפלים של הנרתיק מתרחבים וממילא כל טיפת דם תיספג בעד)".

7. הגר"י גנס שליט"א (מכתב י"ד סיון תשע"ד) – "לכ"ר הגר' ישראל גנס שליט"א. אחדשה"ט. שמעתי אומרים בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבך זצ"ל שבדיקה של אשה צריכים לעשות פעם אחת סיבוב וגם עוד פעם כשמוציאה את עד מן הגוף לסובב עוד פעם

כשמוציאה. וזה דין גמור, ואנו לא נהגנו ולא שמענו מזה, מה הדין באמרת בזה? הדין הזה לא ברור גם אצל לומדי התורה. בכבוד רב, אהרן דויד. תשובה: מכניסים את האצבע עמוק עד מקום שידה מגעת. ומסובבת בכל הצדדים בחורים ובסדקים, כך כתב בספר טהרת בת ישראל ע"פ החזו"א. ואין להוסיף דברים חדשים".

(א) טהרת בת ישראל (פרק ג' סעי' ג') – "ותכניסוהו באצבעה עמוק עד מקום שמגעת, ותסובבה בכל הצדדין, לבדוק את עצמה בכל מקום, בחורים וסדקים. ואם מכניסיה רק מעט, ומקנחת עצמה, אין זה מועיל".

- ד. מר"מ – בדה"ש (ס"ק ק'), טהרה כהלכה (פרק ט"ז סעי' כ"ט), בנין בית נאמן (פרק ד' הע' ד').
1. לשון המחבר (סעי' ו'), "ותכניסנו באותו מקום בעומק לחורים ולסדקים עד מקום שהשמש דש", לכאורה צ"ב. שיש שני דינים. (1) עד איזה מקום צריכה לבדוק [עד שהשמש דש, או גדר אחרת], (2) והאם צריכה לבדוק בחורים ולסדקים [שי"א רק לטהרות, או רק להפסק טהרה]. והמחבר מתחיל בשאלה ראשונה, עד איזה מקום, "בעומק". ובאמצע המחבר כ' על שאלה שניה, שצריכה "לחורים ולסדקים". והמחבר מסיים עם שאלה ראשונה, עד איזה מקום "עד מקום שהשמש דש". שיש לעי' למה מפסיק באמצע, בהשאלה שניה של חורים וסדקים. אולי יש לדייק, שצריכה חורים ולסדקים רק בעומק. ועד כמה העומק, עד שמגיע להשמש דש. אמנם הרמ"א (סעי' ו') כ' "מיהו בדיעבד אם לא עשתה כן כלל רק שבדקה עצמה יפה בחורין ובסדקין בעומק היטב כפי כחה, אף על פי שלא הגיע למקום שהשמש דש, סגי לה". יש לדייק שהרמ"א מחליף מלשון המחבר, שהרמ"א כ' ראשון הדין של בדיקת חו"ס ואח"כ כ' הדין של "בעומק" (והמחבר כ' ראשון הדין של "עומק" ואח"כ הדין של חו"ס). יכול לומר, שבדקדוק כתוב כן, שלא תאמר שיש דין חו"ס רק בעומק (כנראה מהמחבר). אלא בכל הפרוודר צריכה לבדוק בחו"ס, עד העומק. וצ"ע.
 2. רע"א (ח"א סי' ס'), הו"ד בפת"ת (סי' קצ"ח ס"ק ט"ז) – "אחת היא שיש לדון, דהא באמת צריכין ליתן טעם לדעת הרמב"ן וסייעתו אמאי בעי בדיקת חורין וסדקין, דמה בכך דיש דם בחורין וסדקין, הא כיון דפסק המקור מלזוב הוי פסיקת טהרה, וגם לענין ספירת ז' נקיים ל"ח שראתה כבר וכן"ל וע' בס"ט דעמד בזה (בס"ק כ"ג) וכתב לתרץ דחיישינן שמא זב עדיין הדם דרך צדדי פתח המקור לכותלי הפרוודר לחו"ס שלא כנגד העד עיין שם ... ולפ"ז י"ל הא דבעינן בדיקת חורין וסדקין היינו כיון דע"פ הרוב אינה יכולה להכניס העד עד מקום שהשמש דש ממש וכמ"ש הב"י ואף במקום גמר דישת השמש אינו ממש במקור כמ"ש הרמב"ם דבשעת גמר ביאה אבר נכנס בפרוודר ואינו מגיע עד ראשו שבפנים אלא רחוק ממנו מעט, ועי' בב"ח (ס"ח) דא"א לבדוק עד שם במוך באצבעה וא"א לכוון אותו הפתח שבראש צואר הרחם דתלוי ועומד ומתנדנד עיין שם, מש"ה כיון דאין העד מכוון ממש נגד פה האם חיישינן דזב לצדדים. א"כ יש תקנה לאחותינו לבדוק בשפופרת ומוך בתוכו ולדחוק המוך הרבה עד שיכנס לפנים ממקום שהשמש דש סמוך לפי האם ממש דבזה יש לומר דהוי הוכחה דאם המקור זב ה"ל נוטף על המוך ולא בעי בדיקת חו"ס, ונראה ראייה לזה ...".
- (א) קנה בושם (ח"א סי' צ"ה) – "וכבודקת עצמה בעד קטן אז כל העד נכנס עם האצבע בפנים באותו מקום, וכיון שהמקום טפוח מהלחלוות שנתמצא אעפ"י שאין העד מכסה אלא מקצת מן האצבע, אפשר בקל לסובב את העד מלמטה למעלה או מלמעלה למטה ולקנה בכל החורים וסדקים ... ובעיקרא דמילתא דבדיקה בחורים וסדקים רק בעומק אינו מועיל לא הבינותי, שהרי לפי מש"כ הסד"ט (סימן קצ"ו ס"ק כ"ג) ובשו"ת הגרע"ק (ח"א סוס"י ס') בטעמא דמילתא למה הצריכו הפוסקים בדיקת חורים וסדקים לבעלה ולא סגי במה שהיא מכנסת העד נגד פי המקור ומוצאת אותו נקי מדם, והיינו טעמא משום דעכ"פ רוב אינה יכולה להכניס העד עד מקום שהשמש דש, וחיישינן שמא זב עדיין הדם דרך צדדי פתח המקור לכותלי הפרוודר לחורים וסדקים שלא כנגד העד, ולכן צריך בדיקת חורים וסדקים כדי לברר עי"ז שפסק המעיין לגמרי, ומחמת זה המציא שם הגרע"ק קולא דאם מכנסת העד עד פי הרחם ממש לפנים מהחורים וסדקים, שוב אינה צריכה באמת בדיקת חורים וסדקים כיון שבלא"ה נתברר שפסק המעיין לגמרי יעו"ש, ופשוט לפי"ז דאם בודקת עצמה בחורים וסדקים הפנימיים לצד הגוף ומוצאת העד נקי, הרי כבר נתברר בזה שפסק המעיין מלזוב, ואעפ"י שלא בדקה עצמה בחורים וסדקים החיצוניים אין בכך כלום, ועל סברא זו סמכתי הרבה פעמים בנשים שיש להם פצע בעור בית החיצון מבפנים סמוך לשפתי בית הערוה, ופשוט שאם תבדוק עצמה בכל החורים וסדקים בבית החיצון ע"כ יתלכלך העד מהדם, והוריתי בזה שבשעת הכנסת העד בפנים לאותו מקום תדלג על מקום הפצוע, ותזהר שלא תגע שם עם העד, ותבדוק עצמה בחורים וסדקים למעלה ממקום הפצוע סביב סביב, ויוצאת בזה שפיר ידי חובת הבדיקה לפי דברי הסד"ט והגרע"ק הנ"ל, אעפ"י שלא בדקה עצמה למטה סמוך לשפת הערוה".
- (ב) וכן עי' פת"ת (סי' קצ"א ס"ק ד') – "נו"ב ... באשה שמוצאת בבדיקתה כתמים למטה במקום אחד והשיב להכניס מוך נקי במקור ואחר כך תבדוק למטה בא"מ ואם עדיין תמצא דם תוציא המוך וכשיהיה נקי אז יש הוכחה שהדם מן הצדדים ... שהדם שמוצאה בעת שהמוך בתוכה ורואה שהמוך נקי מועיל לעולם דודאי בדיקה מעלייתא היא ... ועי' בח"ד שהשיג עליו והעלה דאין לסמוך על בדיקה זו להתיר דם הנמצא בפרוודר שחייבין עליו כרת אכן באם יש לה כאב או מכה רק שא"י שמוציאה דם מועיל בדיקה זו ... רק דבעינן שתבדוק עצמה הרבה פעמים ולא תמצא רק למטה".
3. חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קפ"ט) – "הוא שכשהעד בפנים תסבב באצבעה, אבל לא שמענו שידקדקו אם בדקה בחורין וסדקין".
 4. נטעי גבריא (פרק מ"ז סעי' י"א) – "יש שני אופני בדיקות חורין וסדקין, יש נוהגות להתחיל לסובב העד תוך כדי הכנסתן למטה כל הזמן עד שמגיעות אצבעה בפנים, וגם בשעת הוצאה הסובב, ויש נוהגות רק להכניס העד עם אצבען בפנים ואז תסובב סיבוב מלא לכל פנה".

יט | סומא – סעיף ז'.

א. מי שואל הרב: האשה או בעלה.

1. עי' סי' קפ"ח, לשיטות ומר"מ.

[כ] שוטה - סעיף ח'.

א. **חרש וחרשת בזמננו שנוהגים כפקחים:** האם יש לסמוך על בדיקות עצמן.

1. אין לחלק – **אג"מ** (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ה, "החרשים - אף שע"י תחבולות שנעשו עתה בזמננו מלמדים אותן שיוכלו להבין מה שידברו להם ויסבירו אותן - מ"מ הם בדיני חרש שפטורין ממצוות ושאינן לסמוך עליהן כמו שאין סומכין על כתבם ... **בחרש מתחילה שלמד ברמזים לכתוב** מה שרוצה ... גם לדידה לא יועיל כלום. שהכתיבה לדידה עושה רק שלא ייעשה מי שהוא פיקח בחשיבות חרש, אבל הכתיבה אינו עושה להחשיב מי שהוא חרש מעיקרו בחשיבות נשתפה מחרשותו ולומר שעתה הוא בדיני פיקח").

2. **מר"מ** – **הגרשז"א** זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ד, מוריה חס"ח עמ' ס"ה), **הגריש"א** זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ד ד"ה ובענין), **הגרש"פ** זצ"ל (מוריה חס"ח עמ' נ"ט), **חוט שני** (סוף ס"ק י"ג), **נשמת אברהם** (ס"ק ו').
(א) **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ז') – "חרשת שיכולה לעשות בדיקות מהני אלא שתראה אותם אח"כ לפיקחת".

ב. **שהסיחה דעתה** - עי' לעיל.

ג. **גיורת שנתגיירה:** האם היא צריכה לספור ז' נקיים ולהיטהר על מה שראתה בגיורתה.

1. **מיקל**, אינה צריכה ז' נקיים.

(א) **התעוררות תשובה** (ח"ד סי' צ"ה) – "גיורת שאינה צריכה לספור ז' נקיים או להמתין ז' ימים על הדם שראתה קודם שטבלה כי גוים אינם מטמאים בכל אלו".

(ב) **מהרש"ם** (ח"ג סי' ר"ד) – "והנה לפענ"ד הדבר ברור דכיון דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי פקע גזירת חז"ל וכהא ... והרי לא ספרה ז"ל דכל זמן שלא טבלה הנכרית אפי' לא ראתה כלום ה"ז זבה וכל זבה כל זמן שלא ספרה ז"ל דינה כזבה לכל דברי' ובע"כ דכיון דנתגיירה פקעה גזירת חז"ל מעליה".

(ג) **הגריש"א** זצ"ל (שבילי טהרה סי' א' ד"ה וכמו"כ, משנת השלחן סוף תשובה קס"ד) – "שאינן מצריכין כלל ספירת ז"ל".

(ד) **גירות כהלכה** (פרק ח' סעי' כ"ו, קובץ שערי הוראה ח"ג עמ' קל"ט) – "גיורת שנתגיירה אינה צריכה לספור שבעה נקיים ולהיטהר על מה שראתה בגיורתה, דגויים אין להם טומאת נדה".

[כא] ריבוי בדיקות - סעיף ט'.

א. עי' סי' קפ"ד סעי' א', לשיטות ומר"מ.

[כב] ז' ימים רצופים - סעיף י'.

א. **זמן חזקת טהרה.**

1. אחרי ההפסק טהרה – **ברית אברהם** (סי' נ"ח ס"ק י"א, ס"ק כ"ז), **צמח צדק** (פסקי דינים סעי' י"ז).

2. אחרי ההפסק טהרה וגם בדיקה ביום ראשון – **חוו"ד** (בי' ס"ק ד' ד"ה ועוד נראה, "בבדיקה הראשונה של נקיים וכן בבדיקת הפסק טהרה כל שלא נבדקה בחזקת רואות הן דהא בעי בדיקה מדאורייתא". עי' סי' קפ"ז ס"ק ה', סי' קפ"ו ס"ק א', ועי' הג' והע' בשו"ע על הפת"ת סי' קפ"ז ס"ק כ"ד).

3. אחרי ג' ימים ראשונים – עי' **רע"א** (סי' ע"ח, "אפשר דכיון נקט כן דמקודם ד' ימים לא מקרי עדיין אתחזק בהתירא ...").

4. רק אחר כל ז' נקיים – **ט"ז** (ס"ק ג'), **נב"ק** (יו"ד סי' מ"א אות ה', "כל זה אם הוא בימי טהרה אבל אם היא טמאה נדה ואירע לה כן בימי לבונה תלי' באשלי רברבי דלדעת רמ"א בסי' ק"י דמתירין ס"ס אפילו בחזקת איסור גם כאן מתירין בס"ס").

5. **מר"מ** – **מאיר נתיבים** (סי' נ"ז), **חת"ס** (יו"ד סי' קמ"ב, פסקי חת"ס פרק י"ד אות ב'), **פת"ת** (סי' קפ"ז ס"ק כ"ד), **בית שלמה** (יו"ד ח"ב סי' ט'), **מהרש"ם** (ח"א סוף סי' כ"ג, סי' פ"א, ח"ב סוף סי' קפ"ב), **אג"מ** (יו"ד ח"ג סי' נ"ה ענף ו'), **פתחי הלכה** (ארטסקורול, פרק ל' הע' ו').

ב. **אחר ז' נקיים:** בדיקות.

1. **לכתחילה**, שתבדוק מקודם טבילתה.

(א) **מי נדה** (סי' קצ"ז סעי' ב' ד"ה תשובה) – "דבר ברור הוא דלא בעינן ז' נקיים סמוך לטבילתה, רק כל שספרה זי"ן נקיים אחר כלות ראייתה מותרת לטבול באיזה יום שתראה, **כל שבדקה עצמה קודם טבילתה** ומצאה את עצמה טהורה ... ובדיעבד אף אם לא בדקה וטבלה כל שהיה לה זי"ן נקיים תחלה מותרת לבעלה ... וטעם הדבר, שהרי כתבו התוס' רפ"ק דגיטין [בב ד"ה עד] וכמה דוכתא דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה ולמחר פוסקת, דאם היתה מוחזקת לראות ... א"כ כשספרה זי"ן נקיים הוחזקה שלא לראות ולטהרה לענין שאם תטבול תהיה טהורה ... וראיתי בש"ך סי' קצ"ו ס"ק י"ב שכתב ... הנה אין להביא ראיה מדבריו דבעינן ז' נקיים סמוך לטבילתה, רק התם מיירי אם ראתה ממש, אז לא מהני הנקיים שמקודם, אבל אם לא ראתה בהם רק שלא בדקה, ודאי עולין לה הנקיים שבתחלה".

(ב) **הו"ד בדע"ת** (על סוף סעי' ג').

(ג) **פתחי מגדים** (פרק כ"ט סעי' י"ח) – "אחר שספרה ז' נקיים, אף שעדיין אינה הולכת לטבול אינה צריכה לבדוק יותר. והמנהג לבדוק שוב קודם הטבילה".

(ד) **פתחי הלכה** (ארטסקורול, ח"ב עמ' רכ"א) – "preferably, she should do a bedikah before the tevilah".

2. **מיקל**, ואינה צריכה לעשות בדיקות.

(א) בן איש חי (שנה ב' פ' צו סעי' י"ד) – "אם אחר שספרה ז' נקיים שלמים כראוי, נעשה לה אונס ולא טבלה ליל ח', ונתאחרה טבילתה ארבע או חמש לילות, די לה באותם שבעה נקיים ששמרה אותם בשלמות, ויכולה לטבול, ועיין ש"ך סי' קפ"ז סעי' ק' ח' ע"ש, ולא דוקא נתאחרה ארבע או חמש לילות, אלא אפילו אם נתאחרה יותר, יכולה לטבול על סמך אותם השבעה נקיים, דכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' איסורי ביאה הלכה ז', נתאחרה ימים רבים ולא טבלה כשתטבול לא תטבול אלא בלילה וכו' יע"ש".

(ב) פתחא זוטא (ס"ק כ"א, פתיחה לסי' קצ"ו אות כ' ד"ה גם) – "במ"ד ... דאחר ז"נ אין הבדיקה מעכב אפי' נתאחר טבילתה".

(ג) טהרת ישראל (סעי' נ"ה) – "אבל אחר ז"נ אין הבדיקה מעכב לעולם אפי' נתאחר טבילתה (מי נדה בקו"א קצ"ז)".

(ד) חלק לוי (יו"ד סי' ע"ב) – "מדברי הט"ז סי' קצ"ו סק"ז למדתי דאינה מחויבת בבדיקה אלא תוך ז' נקיים דהנה ... אי נימא דגם לאחר שספרה ז"נ ונתאחרה טבילתה היא מחויבת לבדוק את עצמה א"כ לא אהני הט"ז כלום בתירוצו, דהרי אפי' אי אינה סותרת אלא שלא תוכל לטבול מחמת הראוי' של עכשיו ג"כ מחויבת לבדוק את עצמה, אלא על כרחך דאיני צריכ' לבדוק את עצמה אלא בתוך ז"נ ולא לאחריהם - ושוב ראיתי בס' טהרת ישראל שהביא מספר מי נדה ג"כ דלאחר הז"נ אין הבדיקה מעכבת".

(ה) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ו) – "אשה שכבר ספרה והשלימה כל השבעה נקיים ולא טבלה מיד, יכולה לכתחילה לטבול אפילו לאחר זמן ואינה צריכה לעשות בדיקה, עיין בפתחא זוטא ס"ק כ"א שמביא מספר מי נדה מהדו"ק (ריש סימן קצ"ז), ובבן איש חי שנה ב' פ' צו (סעיף י"ד) ובטהרת ישראל (סעיף נ"ה), וכן בתשובות אהל יוסף (סימן ל"ד) והובאו דבריו בדעת כהן (סימן קצ"ו סק"ח)".

3. מחמיר.

(א) מקור חיים (ס"ק ס"א) – "רצופים, היינו לעולם צריך להיות ז' נקיים סמוך לטבילה, אפי' טובלת אחר כמה ימים מ"מ צריכים אותן ז' ימים אחרונים קודם טבילתה נקיים בודאי וידוע ראית דם".

4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ה', שפ"ח ס"ק ל"א).

5. לענין לבישת לבנים - עי' לעיל סעי' ג'.

כג] בלי הרגשה: האם סותר מה"ת הז' נקיים.

א. מחמיר, [סותר כל ז'].

1. חוו"ד (בי' ס"ק ג') – "דבבשרה עד שתרגיש בבשרה כדאמר שמואל ... ולמה ליה קרא דדם אמר רחמנא, אלא ודאי דקרא דדם אמר רחמנא איצטריך ליה לענין שתהא יכולה לתלות אפילו בספירת ז' נקיים דלא מהני מה שראתה שלא בהרגשה ואיצטריך ליה לומר דדם אמר רחמנא ולא כתם דלא חש רחמנא לכתם כלל".
2. צמח צדק (יו"ד סוף סי' ק', עי' סי' קמ"ב) – "שבזה יתורץ דגם לשמואל צריך בכתמים לטעם דרע"ק דם ולא כתם דהיינו דלמא לאו מגופה חזיתיה והיינו כדי לטהר אף בז"נ אף דאז א"צ הרגשה".
3. אור שמח (איס"ב פרק ז' סוף הל' ח') – "והנה בדם הבא שלא בהרגשה אם סותר בעי עיונא, ונחלקו בתראי ולכאורה משמע קצת דסותר ... ודוק".

ב. מיקל [אינו סותר וגם עולה].

1. משיבת נפש (ח"ב סי' ל' ס"ק ל"ב, ס"ק ל"ז) – "עלה בידינו שדם הבא בלי הרגשה שטהור לגמרי הוא ואפילו לנקיים עולה".
2. אבני מלואים (בשול"ת סי' כ"ג ד"ה אמנם) – "וראיתי בס' חות דעת ... ודבריו אינן מוכרחין דדוקא פולטת ש"ז היא דסותרת לפי דנפקא לן מדם יהי' זובה ע"ש ברש"י ואין זה ענין לדם שלא בהרגשה ומה שאמרו לפי שמטמא בפנים כבחוצ' הו"ל רואה לא נאמר אלא בש"ז דמרכי ליה קרא כדאיתא שם דכתיב דם יהי' זובה אבל דם בלא הרגשה דאינו אלא משום מקור מקומו טמא ואינו מטמא האש' טומאת ערב אלא ביציאתו לחוץ וכמ"ש הרמב"ן והר"ן בחי' לנדה ע"ש, ולפי דברי ח"ד יהי' דם מכה שבמקור סותר ז' נקיים לפ"מ שהיינו כו"פ ונ"ב בדעת הרמב"ם דדם מכה שבמקור טמא, וזה לא נאמר כלל א"ו כמ"ש".
3. עי' רע"א (סי' קפ"ג על הש"ך ס"ק ב') – "משמע דג"כ אינו סותר ע"ש"ך לקמן (ססי' קצ"ו סקי"ג) בשם הד"מ וע' בסדרי טהרה (ס"ק צ"ד סק"ד) בארוכה".
4. חת"ס (יו"ד סי' קע"ז ד"ה תו) – "ח"ד ... כ' אם יצא ממנה דם שלא בהרגשה סותר דמקור מקומו טמא והוה ליה כפולטת הנה לדידן אפי' כתם סותר אבל מה"ת יפה כ' באבני מלואים דמבואר ברמב"ן והר"ן (והוא בחי' נדה מ"א) דאין מקור מקומו טמא מטמא בפנים עד שיצא לחוץ דנוגעת הוה ולא רואה וא"כ אינה סותר בשום אופן מה"ת".
5. חסד לאברהם (יו"ד סי' נ"ח) – "בחז"ל סי' קצ"ו ... כי כל הרוחות שבעולם לא יזינו אותי ממקומי דהואיל והתורה אמרה זובה בבשרה ודרש' עד שתרגיש בבשרה כ"ז שלא הרגשה אין כאן דם נדות כלל ... וא"כ פשיטא אינו סותר ... עולה לספירת ז"נ".
6. בית אפרים (יו"ד סי' מ"ח ד"ה שוב עיינתי) – "חוות דעת ... ולענ"ד לא נהירא דכיון דבלא הרגשה לאו מדאורייתא אינה סותרת מדאורייתא".
7. נודע בשערים (מהד"ת יו"ד סוף סי' י"ג) – "דנראה ברור דאם ה' ידוע לנו בבירור שראתה דם שלא בהרגשה אז לא ה' שום טומאה רק מחמת מקור מקומו טמא. והוא טומאת מגע לא טומאת ראי' ואינו סותר ועולה".
8. עי' מהרש"ם (ח"ב סי' קפ"ב סוף ד"ה עוד) – "מדברי הח"ד סי' קצ"ו דבתוך ז"נ גם בראתה בלא הרגשה סותרת ספירתה ואיכא איסור תורה כבר השיגו עליו כל הבאים אחריו וע' תשו' ח"ס סי' קע"ז ובאב"מ בסופו בשול"ת סי' כ"ג ובאמרי אש סי' ס"א ושול"ת ב"ש ח"ב סי' כ"ח מ"ש מדברי רמב"ן נדה (דף ל"ז) דאינו סותר אלא שאותו יום אינו עולה למנין אבל בשול"ת משובת נפש סוס"י ל' העלה דעולה ג"כ למנין אם הפסיקה עכ"פ פעם א' בטהרה וע"ע בישוע"ק רס"י קצ"ו ובנודע בשערים מ"ת סי' י"ג ועכ"פ בנ"ד שמרגשת כאב ודמה משונה וגם הוי מלתא דעל"ג יש להקל".

9. יבין דעת (סי' ק"צ) – "משמע אפילו בספירת ז' נקיים דשלא בהרגשה אינו סותר ונ"ל דבשוטה וקטנה יש להחמיר".
10. חזו"א (סי' קכ"א אות ט"ו) – "נראה דבכל הדברים הטהורין כגון בלא הרגשה ובשפופרת פשיטא דלא סתר ועולה דאין כאן ראי' כלל".
11. חלקת יואב (מהדו"ת סי' ו' ד"ה ולכאורה) – "אי אפשר לומר כהחזו"ד דא"כ איך שייך בזמן הזה אחר חומרא דר' זירא (ס"ו ע"א) הך קולא דדבר שאין מק"ט ... ואיך כתב הש"ך סימן ק"צ סק"ג לגבי קטנה שלא הגיע זמנה לראות ובס"ק ל"ט לענין דבר שאמקב"ט דטהורה אף בודאי מגופה וע"כ מוכח מזה דדם בלא הרגשה מן התורה עולה לה ג"כ".
12. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה) – "ונלע"ד דמוכח שלמעשה אין נוהגים להשוש לדעת החזו"ד דראי' בלי הרגשה ג"כ סותרת מה"ת, ממ"ש הפת"ש בסי' קצ"ו ס"ק י"ב מהחמד"ש חזו"ד סי' כ' שכתב בפשיטות דאם מצאה כתם ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה כגון שבדקה קרקע עולם וישבה עליה ויודעים ברור שהדם בא מגופה אפ"ה כיון דבלא הרגשה חזיא לא גזרו רבנן ע"ז טומאה וכן הוא להדיא בשו"ע הרב סי' ק"צ ס"ק כ"א, ואפי' בתוך ג' ימים הראשונים אינה סותרת כלל מנינה כיון דדבר שאינו מקבל טומאה לא הוי בכלל גזירת כתמים, וה"ה נמי במצאה כתם על בגד צבוע וכן נהגו כל בעלי הוראה כמובא בספרי האחרונים, ואם כהחזו"ד או אפי' כהסוברים דעכ"פ אותו היום אינו עולה איך אפשר לטהר, ואף לפי מה דדריש ר' עקיבא לטהר כתם משום דכתיב דם ולא כתם היינו רק בכתם אבל הכא משמע אפי' אם מצאה דם להדיא ג"כ טהורה ...".
13. שיעורי טהרה (פרק ג', עמ' נ"ב) – "נקטינן להלכה בדין הרגשה דגם בז' נקיים לא סותרת מדאורייתא אם לא היתה הרגשה".
14. עי' לקמן, שהפוסקים מדברים בהג' ימים הראשונים אם יש היתר בזמן שמצאה כתם על בגדים צבועים או שמצאה כתם על בגדים שאינו מקבל טומאה וכדו' - מוכח שהם ס"ל לקולא, שאינו סותר וגם עולה. וכן שו"ר הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה), לשונו לעיל.

ג. אינו עולה, ואינו סותר.

1. סד"ט (סי' קצ"ד ס"ק ד' ד"ה נחזור לעניננו) – "בזבה תוך ימי ספירתה אף בחזיא בלא הרגשה אינו עולה".
2. ישועות יעקב (ס"ק א') – "ברור דאינו סותר ואמנם אינו עולה בוודאי".
3. בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' ט', סי' י"ז ט"ד, סי' כ"ה) – "חזו"ד סי' קצ"ו ... אין סותר ... לדם שלא בהרגשה שאינו עולה עכ"פ כדברי הס"ט והחזו"ד. ודלא כאנ"מ והחת"ס. וז"ב".
4. תשורת ש"י (סי' שפ"ה ד"ה אמנם) – "בית שלמה".
5. ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה וראיתי) – "וראיתי בפ"ת הביא בשם תשו' המדת שלמה באם נמצא הכתם על דבר שאינו מק"ט, אף בג"י הראשונים ל"ח לי דע"כ לא מחמירין בג"י ראשונים אלא במידי דבעי לתלות אבל בדבר שאינו מקבל טומאה דלא היה כלל בכלל גזירת חזו"ל אין חילוק בין ג"י ראשונים לשאר הימים, וה"נ מייתי בשם תשו' מעיל צדקה לענין כתם בבגדי צבועים, ולפענ"ד נראה דלפימ"ש כ' לעיל בשם הפלתי וכן מבואר בחזו"ד סי' קצ"ו סק"ג דדם בלא בהרגשה מדאורייתא סותרת עכ"פ יום א', א"כ ליכא להאי דינא, ואין ספרים הנ"ל כעת תח"י לחפש אחריהם אם הרגישו בזה, אבל הדבר ברור, כמש"כ".
- (א) נטעי גבריא (פרק ס"א הע' ט') – "וראיתי בשו"ת ערוה"ב ... ולא זכיתי להבין שהרי כתב רעק"א סי' קפ"ג סק"א ופת"ש סי' קצ"ו סק"ה דדוקא דם שלא בהרגשה סותר אבל לא בכתם, וכ"כ לחם ושמלה סקט"ו ושו"ת אבנ"ז סי' רנ"ה. ועוד שהרי הערוה"ב עצמו לעיל סי' קע"ט חולק על החזו"ד וס"ל כהפוסקים דאינו סותר וצ"ע".
- ד. מר"מ – ברית אברהם (סי' מ"ב), פת"ת (ריש ס"ק ה'), דבר משה (תאומים, סוף סי' נ"ו), אהל אברהם (צוונבר, סי' ל"ב), לחם ושמלה (שמלה ס"ק א'), מרחשת (ח"א סוף סי' ל"ה, וצ"ע"), בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"א אות י"א - אות י"ט), הלכה ברורה (אות מ"ה), פרדס שמחה (סי' קצ"ו הע' קמ"ז), לבושי עז (סי' קצ"ד סעי' א' תמצית ס"ק ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ג' הע' א'), פרק כ"ב הע' ד', פרק ל"ב הע' א', ט"ז וש"ך השלם (סי' קפ"ג שפ"ח ס"ק א').

כד' ג' ימים ראשונים.

א. דעת המחבר.

1. מאמר מרדכי (חיים שאל ח"א סי' י"ד) – "שהרי כבר כתב מור"ם סי' קצ"ו דבג' ימים ראשונים של ספירה אין תולין בכתמים בכל הדברים וכו' ולא מצינו למרן שיחלוק על דין זה בפ"י".
2. מיקל – חיד"א (חיים שאל ח"א סי' ט"ו, "אכן מ"ש מעכ"ת דדין זה דלא תלינן תוך ג' לא מצינו למרן שיחלוק וכו' ונראה קצת שדעתו דגם מרן ס"ל הכי. לבבי לא כן יחשוב והדבר ברור דאי מרן ס"ל הכי כל כי הא הוה צריך לאודועי בש"ע ולא לסתום שנטעה דתמיד תולה בכתם אף תוך ג'. וכבר כתב מור"ם בד"מ דשאר פוסקים מקילין אף תוך ג"). שואל ונשאל (ח"ד יו"ד סי' צ'), "ואולם בעיקר דברי מור"ם ז"ל שבסי' קצ"ו סעיף יו"ד ובדבריו בסי' ק"ץ סעיף מ"א ובדברי הש"ך שזכר הרב באר היטב ס"ק מ"ד ע"ש נראה דסתמיות דברי מרן ז"ל אינם מורים כן כלל, אלא דס"ל דאין לחלק בין ג' ימים ראשונים לאחרונים וכן יש לדקדק מלשונו סעיף מ"א שכתב ז' נקיים דמשמע דבכל הז' נקיים דינא הכי לתלות. ומה שסיים מור"ם לעיין בסי' קצ"ו היינו לשיטתו הוא", ישיב משה (ח"א סי' רמ"ב ד"ה ומה), שמחת כהן (יו"ד ח"ב סי' ס"ה, "בחיים שאל"), משפטי עוזיאל (כרך ב' יו"ד סי' כ"ח, שמחת כהן יו"ד ח"ב סי' ס"ה, "ומרן הב"י סוברים דכל דאיכא למתלי תלינן להקל אפילו בג' ימים הראשונים לספירתה"), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' י', יביע אומר ח"ז יו"ד סי' י"ג אות ב', לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק מ"ד).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"א).

ב. **פוסקים:** אם יש חומרא במצאה כתם בג' ימים ראשונים.

1. מחמיר, בני אשכנז – רמ"א (סעי' י'), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ז), ברית אברהם (סי' נ"ח ס"ק כ"ז), אך באם הראיה ראשונה היא דם נדות ברור אף שהעלינו דמדינא אין לחוש כלל. מכל מקום הדבר יצא מפי הרמ"א והש"ך ומי יבא להקל נגדם"), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ב אות ד'), חוט שני (ס"ק ט"ו אות א'), פוסקים (בני אשכנז).
2. מיקל, בני ספרד – ישיב משה (ח"א סי' רמ"ב ד"ה ומה), שמחת כהן (יו"ד ח"ב סי' ס"ה, "דאנן בתריה דמרן גרירי בכל מילי בין להקל בין להחמיר וכל שכן בזה דגם האוסרים אינו מדינא אלא חומרא בעלמא כמ"ש מור"ם בדרכי משה"), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' י'), יביע אומר ח"ז יו"ד סי' י"ג אות ב', "אנו אין לנו אלא דעת מרן דס"ל להקל גם בתוך ג' ימים הראשונים, וכמ"ש מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' טו). ע"ש. וכן פסק הגאון רבי משה שחרג בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' רמב). ע"ש. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ד (סי' צ). וכן העלה הגאון רבי רחמים חויתה הכהן בספר מנחת כהן ח"א (דף קיט ע"ב, [אחר ספר שמות עמ' קכ"ג]), ובספרו זכרי כהונה (מערכת כ אות ג"), דרכי טהרה (עמ' קל"ו, "אך הספרדים לא נהגו בה"), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' א'), "אכן אחב"י הספרדים אין נוהגין בחומרא זו, לכן יש להמורה הוראה לשאול את השואל לאיזו עדה הוא משתייך". (א) חיד"א (חיים שאל ח"א סי' ט"ו) – "לדידן בני ארעא קדיש' דנקיטינן כמרן וקבלנו הוראותיו אלא דבאסור והתר חוששין על הרוב לכתחילה לדברי מור"ם דהכל דנראה דעת מרן להתיר אף תוך שלשה ימים ראשונים כל שיש לתלות וכדאמרן הגם דנחוש לדברי מור"ם להחמיר היינו דוקא כשהוא פשוט לאסור לדע' מור"ם. אבל בנ"ד יש להתיר דיש לומר דגם מור"ם מודה להתיר וכדאמרן".
3. מר"מ – קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ח, "אם יש תלי' שמסתברה תולין גם בג' ימים הראשונים. והגם דאיתא באחרונים להחמיר בעד הבדיקה אפילו במכה שיודעת שמוציאה דם, אולם באומדנא דמוכח אפשר להקל גם בזה"). (א) חוקת הטהרה (סעי' נ"א) – "מורה הוראה אשכנזי שמגיע אליו שואל ספרדי עם שאלה בנוגע לג' ימים הראשונים שהם לא מחמירים בחומרות ג' ימים ראשונים, או להיפך, מוטל על המורה הוראה לפסוק כדעת השואל בין ספרדי או אשכנזי. ואם המורה הוראה אשכנזי או ספרדי פסקו לחומרא, כגון נידון דידן שמורה הוראה אשכנזי החמיר על שואל ספרדי בענין שאלה בג' ימים ראשונים, השואל יכול ללכת לרב אחר ולשאול אותו, והחכם השני יכול להתירו כיון שזה נחשב כטעה בדבר משנה".

ג. **האם צריך לשאול אם היא בתוך ג' ימים ראשונים.**

1. מחמיר, צריך לשאול – פתחא זוטא (סי' קפ"ח מהדו"ת ס"ק ד' ד"ה ועיין, "שמרדכי צוה על הנשים שיביאו בעצמן את השאלות ולא ע"י שליח, וד"ז טעמא בעי, ואולי מפני שלפעמים יצטרך החכם לדרוש על השאלה, כגון אם בא בהרגשה, או שהי' העד בדוק, ואם שהוא בג' ימים ראשונים או לא, וכדומה, וד"ז א"א להתברר רק ע"י עצמה"), באר משה (ח"ח סי' ק"ד, סי' ק"ה אות ב'), "ע"כ היא בעצמה צריכה שתבא לשאול. וגם צריך לידע אם הכתם מג' ימים ראשונים, והרבה שאלות כאלו".
2. מיקל, אין צריך לשאול – ערה"ש (סעי' ל"ד, "וכמדומני שעכשיו אין המנהג אצל בעלי הוראה לישאל בתליית כתם באיזו מהימים עומדת ולכאורה היה להם לשאול אולי הוא בג' ימים הראשונים ולפי מה שכתבנו אתי שפיר ואי משום אולי ראתה בתוך ימי ספירתה דבר זה לא שכיח כידוע ולכן אין שואלין כלל"), טהרת ישראל (סעי' נ"ז).
3. מר"מ.
- (א) נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' ו') – "ראוי להמורה לשאול אם היא בתוך ג' ימים הראשונים, וי"א שא"צ לשאול, ואם המורה שכח לשאול א"צ לחזור ולקראו אליו".

כה] נדה מצד מה - למחמירים.

א. **ציורים.**

1. מצד דם חימוד, מיקל - עי' לקמן.
2. מצד דם בתולים, מיקל - עי' לקמן.
3. מצד בעלת כתם, מיקל - עי' לקמן.
4. מצד נקודה קטנה, מיקל - עי' לקמן.
5. מצד מכה בימי וסת, מיקל - עי' לקמן.
6. מצד מחמיר במראה כמו חום, מיקל - עי' לקמן.
7. מצד בעלת דם טוהר, מחמיר - עי' לקמן.
8. מצד כתם אחרי ראייה, מחמיר - עי' לקמן.

ב. **דם חימוד.**

1. מיקל – דגול מרבבה (על הרמ"א סעי' י'), פת"ת (ס"ק י', אה"ע סי' ס"ג ס"ק ג'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה ש"ה, לשונו לקמן), ששבה"ל (ס"ק ה', סיכום אות ד'), בדה"ש (ס"ק ק"מ), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ז), לבושי עז (תמצית אות ט"ז).
2. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' ס"א).

ג. **דם בתולים.**

1. מיקל – בית שמואל (סי' ס"ג ס"ק ג', "נרא' בג' ימים הראשונים של ז' נקיים של הכלה לא מחמירי' חומרא זו דהא כאן י"ל דלא הי' כלל דם מן המקור". אמנם יש לומדים המסקנה של הב"ש לחומרא, עי' בבא"ה ובפת"ת באה"ע שם), סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ד ד"ה מיהו, "דהמיקל בזה לא הפסיד"), ברית אברהם (סי' נ"ח ס"ק כ"ז), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ז), שערי דעה (אות ה'), לחם

ושמלה (לחם ס"ק מ'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ'), טהרת ישראל (סעי' ס"א), פתח הבית (סוף סי' קצ"ו), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ה, לשונו לקמן), ששבה"ל (ס"ק ה'), בדה"ש (ס"ק ק"מ), חוט שני (ס"ק ט"ו אות י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ז), לבושי עז (תמצית אות ט"ז), מראה כהן (פרק ד' הע' נ"ח).

2. מחמיר – המקנה (קונ"א סוף סי' ס"ג, "בדם בתולים ויושבת על דם טוהר דקי"ל בי"ד סימן ק"צ סמ"ב שתולין בקטנ' עד שחיתה המכה או בנער' ד' לילות דמים מצוים אם כן י"ל דאין יכולים לתלות בג"י ראשונים כיון שאין ידוע בפסקם הם מוחזקים בדמים ואף דמן התורה דמיהן טהורי" מ"מ כיון שהחמירו לטמא אותן והם שכחים יותר אין לתלות בדבר אחר"), בא"ה (אה"ע סי' ס"ג ס"ק ב').

3. מר"מ – פת"ת (אה"ע סי' ס"ג ס"ק ג'), ערה"ש (אה"ע סי' ס"ג סעי' ז'), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ה', "נחלקו הפוסקים"), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' ט"ו, ולצורך יש להקל").

ד. בעלת כתם.

1. מיקל – בית שמואל (סי' ס"ג ס"ק ג'), "בעלת הכתם מעיקר י"ל דתולין בכל דבר". אמנם יש לומדים המסקנה של הב"ש לחומרא, עי' בבא"ה ובפת"ת באה"ע שם), תוה"ש (ס"ק י"ד), דגול מרבבה (על הרמ"א סעי' י'), המקנה (קונ"א סוף סי' ס"ג, "אין שום סברא שלא תתלה בעלת כתם בג"י ראשונים בשאר דברים דהא הם מוחזקי"), רבי ידידיה טיאה ווייל (סי' מ' ד"ה ומעתה, סי' מ"ד ד"ה עוד ראיתי), עי' סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ד ד"ה מיהו, "דהמיקל בזה לא הפסיד"), שערי דעה (אות ה'), ברית אברהם (סי' נ"ח ס"ק כ"ז), תשובה מאהבה (ח"ג סי' שס"ו על סעי' י' ד"ה גליון ראיתי), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ז), בית מאיר (אה"ע סי' ס"ג), פת"ת (ס"ק י', אה"ע סי' ס"ג ס"ק ג'), לחם ושמלה (לחם ס"ק מ'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ'), דבר משה (ח"א סי' נ"ו ד"ה ואמנם), ערה"ש (סעי' ל"ד), ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה ומכאן), טהרת ישראל (סעי' ס"א), פתח הבית (סוף סי' קצ"ו), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ה, לשונו לקמן), ששבה"ל (ס"ק ה', סיכום אות ד'), בדה"ש (ס"ק ק"מ), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' י'), חוט שני (ס"ק ט"ו אות י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א סוף עמ' רמ"ו), לבושי עז (תמצית אות י"ד), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ג'), מראה כהן (עמ' נ"ט אות ז'), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' י').

2. מחמיר [לא פלוג] – הגר"ר לייב צונש זצ"ל (בית שמואל אה"ע סי' ס"ג ס"ק ג', "והמאור הגדול מהר"ר לייב צונש ז"ל שהי' אב"ד בק"ק פינטשיף השיב לי ע"ז תשוב' א' באריכות ודעתו הי' להחמיר משום לא פלוג"), ישועות יעקב (אה"ע סי' ס"ג ס"ק א'), מלבושי טהרה (סעי' י"ז).

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ז).

ה. כתם אחר כתם אחר ראיה: כתם תוך ג"י הראשונים לספירת ז"נ שלאחר ראיה.

1. מחמיר – בית שמואל (סי' ס"ג ס"ק ג'), "אשה שראת' פ"א דם מקור והתחיל' לספור ז"נ ואח"כ מצא' כתם והתחיל' לספור עוד נקיים ומצא' כת' אז הכל דין א' כיון בתחל' הי' נפתח המקור", בית מאיר (אה"ע סי' ס"ג), ישועות יעקב (אה"ע סי' ס"ג ס"ק א', "מנחת יעקב ... לא נכון"), סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ד ד"ה עוד), תשובה מאהבה (ח"ג סי' שס"ו על סעי' י' ד"ה גליון ראיתי), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ'), בדה"ש (ס"ק ק"מ), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ז).

א) אפילו כמה פעמים – צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ'), "אפילו נתקלקלה כמה פעמים", בדה"ש (ציונים ס"ק רמ"ב).

2. מיקל – תוה"ש (ס"ק י"ד), בית לחם יהודה (ס"ק ב'), רבי ידידיה טיאה ווייל (סי' מ' ד"ה ומעתה, סי' מ"ד ד"ה עוד ראיתי), מ"י נדה (קונ"א מהדו"ק ד"ה ובדין, חוץ מיום ראשון), דבר משה (ח"א סי' נ"ו ד"ה ואמנם), סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ד ד"ה עוד), טהרת ישראל (סעי' ס"א), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' י"א), חוקת הטהרה (סעי' מ"ד).

3. מר"מ – ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה ומכאן), לבושי עז (תמצית אות י"ז), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ג', "והמיקל בזה יש ע"מ לסמוך"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ז).

ו. ראית נקודה קטנה אדומה [עם הרגשה].

1. מיקל – חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ז, "ונראה לי דהוא הדין אם נטמאת מחמת איזה נקודה קטנה אדומה ושחורה דגם זה יותר מסתבר שלא נפתח המקור"), דעת' (סעי' י' ד"ה ועי' חכ"א), טהרת ישראל (סעי' ס"ב), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ה, "אין תולין בכתמים בג' ימים ראשונים של ז' נקיים, ודוקא באשה שהיה מעיינה פתוח, אבל ביושבת מחמת כתם או מחמת דם חימוד או מחמת דם בתולים או מחמת ראיה אדומה קטנה תולין בכתמים אף בג' ימים ראשונים של ז' נקיים, משום שנשים אלו אין מעיינן פתוח"), ששבה"ל (ס"ק ה' ד"ה ובמהרש"ם, סיכום אות ד'), בדה"ש (ס"ק קמ"א), חוט שני (ס"ק ט"ו אות י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ט), לבושי עז (תמצית אות ט"ו), מראה כהן (עמ' נ"ט אות ח'), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' י"ב).

2. מחמיר – פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ג').

ז. מטמאה מצד ימי וסת: טומאת ספק.

1. מיקל – ברית אברהם (סי' נ"ח ס"ק כ"ז, "בנידון דהרמ"א סימן קפ"ז בחלוקה הג' שמרגשת שהדם בא מן המקור ואינו יודע אם היא מהמכה שבמקור דבתחלת ראיה וודאי טהורה אך בשעת וסתה או בשעת עונה בינונית מטמאנין לה משום הסברא דאי אפשר שלא תטמא לעולם ... יש להקל אח"ז תוך ג' ימים הראשונים לתלות במכה גם ברואה ממש כיון דכל הטומאה שלה אינו ברור ... וכעין זה כתב הב"ש ... בכלה או בבעלת הכתם מעיקרא"), פת"ת (ס"ק י"ד), בדה"ש (ס"ק קמ"ב, ס"ק ק"נ), פרדס שמחה (ס"ק מ"ז).

ח. מראה חום: טומאת ספק.

1. מיקל – ששבה"ל (סוף ס"ק ה', סיכום אות ד', "נשים שמחמירות לישב ז"נ על מראה שטהור מדינא - כגון חום שסברה שנוטה לאדום והוא שלא בשעת וסתה - תולה בג' ימים ראשונים"), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' ט').

ט. בעלת דם טוהר.

1. מחמיר, כמו אחר כל דם נדה – המקנה (קונ"א סוף סי' ס"ג, "בדם בתולים ויושבת על דם טוהר דקי"ל בי"ד סימן ק"צ סמ"ב שתולין בקטנ' עד שחיתה המכה או בנער' ד' לילות דדמים מצוים אם כן י"ל דאין יכולים לתלות בג"י ראשונים כיון שאין ידוע בפסק הם מוחזקים בדמים ואף דמן התורה דמיהן טהורי מ"מ כיון שהחמירו לטמא אותן והם שכיחים יותר אין לתלות בדבר אחר"), אבני צדק (יו"ד סי' פ"ד, "הדין עם המקנה"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ר"ד, תשובה שי"א, "וכן הדין כשמצאה כתם בימי טוהר והיא בג' ימים הראשונים של ז' נקיים, שדינה ככל אשה הנמצאת בג' ימים ראשונים של ז' נקיים ומצאה כתם, שהיא טמאה ואין תולין במכה או בעסק שנתעסקה"), ששבה"ל (סי' קצ"ד סעי' א' סיכום אות ה', "ואין תולין כתם בג' ימים ראשונים"), בדה"ש (סוף ס"ק ק"מ), פתחי מגדים (פרק כ"ט סעי' כ"א), משמרת הטהרה (פרק י"ג סעי' ד').

2. מר"מ – טהרת ישראל (סוף סעי' ס"א).

כו. איך מצאה הכתם.

א. ציורים.

1. כתם שיש בה תליה, מחמיר - עי' לקמן.
2. מכה שידוע שיוצא דם, מחלוקת - עי' לקמן.
3. מצאה פחות מכגריס ועוד, מיקל - עי' לקמן.
4. נאבד הכתם ומספקת אם הוא כשיעור כגריס ועוד - עי' לקמן.
5. מצאה כתם על בגדים צבעונים, מיקל - עי' לקמן.
6. מצאה כתם על בגדים שאינו מקבל טומאה, מיקל - עי' לקמן.
7. מצאה כתם רק בבגד העליון ולא התחתון, מיקל - עי' לקמן.
8. הרגשת זיבת דבר לח, שיש חזקה שהוא מראה טוהר, מיקל - עי' לקמן.
9. מראה צהוב ומראה חום, מיקל - עי' לקמן.

ב. מכה שידוע שיוצא דם.

1. מיקל.

(א) רמ"א (סעי' י', אמנם עי' הט"ז [לשונו לקמן]) – "וה"ה אם היה לה מכה בגופה ויודעת שמוציאה דם, תולה בה אפילו ביתר מכגריס ועוד".

(1) בית אפרים (יו"ד סי' מ"ה ד"ה וע"ש) – "וזה דעת רמ"א שמדמה לה להיחלץ דתה"ד וכתב להחמיר במכה עוברת בימים מועטים אלא שבש"ע בהג"ה השמיט זה משום דלדינא ס"ל דבכל גוונא יש לתלות מטעמים שכתבתי".

(2) מר"מ – ט"ז (ס"ק ד').

(ב) תוה"ש (ס"ק י"ג, ס"ק י"ד).

(ג) פלת' (ס"ק ה') – "יפה כתב הרמ"א".

(ד) פנים מאירות (ח"ב סי' ק"ע) – "כפסק רמ"א שיש להקל לתלות אף בג' ימים ראשונים אך הש"ך ...".

(ה) בית לחם יהודה (ס"ק ב') – "ול"נ הלכה כרמ"א".

(ו) רבי ידידיה טיאה ווייל (סי' ל"ד ד"ה ולפום, סי' מ').

(ז) חכ"א (כלל קי"ג סעי' מ"ט, כלל קי"ז סעי' י"ז) – "ומכל מקום אם היא מלאה שחין או מכה שידועת בודאי שמוציאה דם יש לסמוך על האחרונים ולהקל דסבירא להו דאף בג' ימים ראשונים תלינן ודוקא כשהיא מלאה שחין או מכה שבגופה ויודעת ודאי שמוציאה דם אבל בדבר אחר לא תלינן".

(ח) בית אפרים (יו"ד סי' מ"ה ד"ה וע"ש, סי' מ"ח ד"ה ועכ"פ).

(ט) תשובה מאהבה (ח"ג סי' שס"ו על סוף סעי' י') – "עיין מג"י ... וכן נראה מצ"צ ... וכן בעל כו"פ וביתר האחרונים".

(י) דברי חיים (יו"ד ח"א סוף סי' ל"ד) – "ולכן במכה בגופה בודאי תולין כהכרעת רוב האחרונים ובמקום ששכיח הרבה כולם מודים בתולין".

(יא) לחם ושמלה (ס"ק מ"ה) – "האחרונים ז"ל הסכימו עם הרמ"א".

(יב) ערה"ש (סעי' ל"ג) – "ויש מי שמחמיר במכה אף כשידוע שמוציאה דם [ש"ך סקי"ג] וכבר השיגו עליו כמה גדולים".

(יג) ישיב משה (ח"א סי' רמ"ב) – "וא"כ אשה זו אם מכתה מוציאה דם בברור תולה במכתה אפי' בגי"א של ז"נ".

(יד) דרכי טהרה (עמ' קל"ו).

(טו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ח).

(טז) פתחי דעת (פרק י"ז סעי' ב') – "ולדינא נקטו הפוסקים להקל לתלות דם שמצאה במכה ואין סותרת את ספירת ז' הימים".

2. מחמיר, אא"כ הדם יוצא ממנה תמיד.

(א) ב"ח (סוף סי' ק"צ).

(ב) עי' ט"ז (ס"ק ד') – "נראה במכה שיש לה בגופה כל שאפשר לה להזהר שלא תלכלך עצמה מדם ולא עשתה כן אין לה לתלות באותה מכה משא"כ במכה שא"א לה להזהר שפיר תולה בה וגם דברי רמ"א כאן בש"ע יש כוון לזה. ומו"ח ...".

- (ג) ש"ך (ס"ק י"ג, סי' ק"צ ס"ק נ"א) – "דאין להקל אלא במלאה שיחני וכיבי ודם יוצא ממנה תמיד הא לאו הכי אפילו ידוע שמכחה מוציאה דם אין להקל".
- (ד) מקור חיים (ס"ק ס"ח, תפארת צבי ס"ק י"ב) – "כבר נהגו כל בעלי הוראה לפסוק כש"ך".
- (ה) גר"ז (סי' ק"צ ס"ק פ"ט) – "לפי מ"ש בסי' קצ"ו דאפילו במכה שבגופה אינה תולה".
- (ו) צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ב, עי' שו"ת יו"ד סי' קנ"ז אות ה').
- (ז) מלבושי טהרה (סעי' ט"ז).
- (ח) בית שלמה (או"ח סי' ע"ה אות ג').
- (ט) פתח הבית (ד"ה ענין ב') – "קשה להקל נגד הש"ך".
- (י) עי' לבושי עץ (תמצית אות ח') – "בשעת הדחק יש לסמוך על הרמ"א".
- (יא) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"ג, עי' הע' ת"ה) – "שיש להחמיר, אא"כ הוא שעת הדחק".
3. מר"מ – שערי דעה (אות ו'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י"ג ד"ה ולדינא, מק"ז ס"ק ד' ד"ה אך), שבה"ל (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' שס"ד), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ט"ז), מראה כהן (עמ' נ"ח אות ה'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ז', שפ"ח ס"ק ל"ו).
- (א) סד"ט (ס"ק ל"ד) – "אין בידי הכרע אף שהאחרונים תפסו דברי הרמ"א עיקר".
- (ב) בדה"ש (ס"ק קמ"ז) – "ונראה שאם המכה דרכה לעבור בימים מועטים ראוי להחמיר כשיטה זו שלא לתלות בה דבכהאי גוונא חשיב כאפשר להזהר שיכולה להמתין עד שתעבור המכה אבל אם המכה אינה מתרפאת במהרה יש לסמוך על המקילים בזה".
- (ג) פרדס שמחה (ס"ק נ"ג) – "ובעת הצורך אפשר להקל".
4. לענין טחורים (hemorrhoids).
- (א) ששבה"ל (על הש"ך ס"ק י"ג ד"ה ובטחורים, סיכום אות י"א) – "ובטחורים האחרונים נוטים להחמיר שלא לתלות, אבל אשה שיש לה טחורים תמיד מסתבר מאד דאפשר להקל, וכמש"כ האחרונים דבמכה הידועה שמוציאה דם עתה תולין גם בג"י ראשונים, ובפרט אם היו לה טחורים באותו יום ולא ניקתה המקום דאפשר לתלות לפי הענין, וצריך ש"ח".
- (ב) חוקת הטהרה (הע' נ"ד) – "ולענין המכה הנקראת טחורים העמארידע"ן hemorrhoids כתב בפתחי תשובה (סימן ק"צ ס"ק ל"ט) דאין תולין בג' ימים הראשונים לפי דעת הש"ך, וכ"כ בחתם סופר הובא בפתחי תשובה (סימן קצ"ו ס"ק י"ד), אמנם יש אחרונים שהקילו בזה מפני דעדיף ממליאה שיחני וכיבי מכות ופצעים ודם יוצא ממנה תמיד דא"א להזהר ואם לא תתלה לא תוכל לספור ז' נקיים לעולם. ועוד כתב שם טעמא דהתיירא ובתוך דבריו כתב ובפרט בימים הללו דהדור קל ופן יבוא לידי מכשול לכך ראוי להקל בזה במה דאפשר, וכן הובא בספר פותח שער (עמוד מ"ה)".
5. מצאה הכתם תוך ג' ימים, האם יכולה לתלות מזמן נדתה [קודם ג']: לפי המיקילים לעיל - עי' לקמן.

ג. פחות מכגריס ועוד.

1. מיקל – רמ"א (סעי' י', "אבל פחות מכגריס ועוד תולה בכינה אפילו בג' ימים ראשונים"), ש"ך (סי' ק"צ ס"ק נ"ב), תוה"ש (סי' ק"צ ס"ק מ'), בא"ה (סי' ק"צ ס"ק מ'), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ז), ערה"ש (סעי' ל"ג), פוסקים.
- (א) אף בזה"ז [שלא מצוי, או מצוי פחות משיעור זה] – לבושי מרדכי (ח"א יו"ד סי' קכ"ב), בדה"ש (סעי' י' ב' ד"ה אבל, עמ' שי"ב), חוט שני (ס"ק ט"ו סוף אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק נ"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ה), הגר"י שטרן (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' שנ"ד), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' א', סעי' ג'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"ו).
- (ב) מר"מ – ששבה"ל (ס"ק י"ב, סיכום אות ט'), "כתם כשיעור מאכולת שבזמניו אין מקום להחמיר אף בג' ימים ראשונים, אבל ביותר משיעור מאכולת שבזמניו עד שיעור גריס ועוד שיש דעות המחמירות - מדינא אין צריך להחמיר, והרוצה להחמיר יחמיר, - ונראה דבשיעור זה יכולה לברך על הטבילה".
- (ג) בלי הרגשה: האם סותר מה"ת הז' נקיים - לכאורה מי שמחמיר לעיל, ה"ה כאן בזמן הזה. וכן עי' ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה וראיתי, לשונו לעיל), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה, לשונו לעיל).

ד. נאבד הכתם, ומספקת אם הוא כשיעור כגריס ועוד [או מראה טמאה].

1. מיקל – דברי מלכיאל (ח"ד סי' ס"ז, "ואם אומרת שספק לה אם היה מראה אדום. או שא"א לה להגביל את גודל הכתם. נראה ודאי שטהורה. דהא הוי ספק דרבנן וגם יש לה חזקת טהרה ... ואף בג' ימים הראשונים נראה שיש להקל בזה. דהא מ"מ הוי רק דרבנן כיון שלא הרגיש"), הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה צ"ב, תשובה ק"ז, תשובה ק"ל, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ה הע' ע"ד, עי' אות נ"ב, "מצאה כתם על בגדה והכתם התכבס או שאבד ואין יודעים אם היה בו יותר מכגריס או אם היה אדום וכיוצא בו - טהורה, אפי' היא בתוך ג' ימים ראשונים של ימי ספירתה, הואיל ובכתמים דרבנן אזלינן לקולא"), שיעורי טהרה (עמ' צ"ד ד"ה ומאחר), חוט שני (סי' קצ"ו ס"ק ט"ו אות ה').
2. מחמיר – תשורת ש"י (ח"ב סי' קל"ח ד"ה אך, "לא תלינן בג"י ראשונים").
3. שבה"ל (ח"ג סי' קי"ט אות ט', והג"ה) – "הגאון מהרש"ק בקו"א ה' נדה סי' ק"צ דן באשה שמצאה כתם ולא הספיקה להראות לחכם עד שנאבד או שנתכבס, ודעתו הגדולה להחמיר משום דלדידן כל אדום טמא ואינו טהור רק ירוק ובזה ודאי אין לתלות דלא שכיח יע"ש שהאריך לחזק פסק זה. (שו"ר בס' פתחא זוטא סי' ק"צ סל"א, מביא ג"כ דברי הגאון מהרש"ק ז"ל להחמיר וכן משו"ת שו"מ מהדו"ד ח"ג סי' ע"ו, אמנם שם סכ"ז, מביא מס' חכמת אדם כלל קי"ג סכ"ט להקל בנאבד קודם שראה החכם אם הי' בו כגריס, או אם הי' אדום או לא, ובנאבד בימי טהרה בזה"ז נלע"ד להקל כמש"כ בפנים הספר, ובג' ימים ראשונים יש מקום להחמיר, בפרט כשהי' ודאי דם והספק רק אם יש בו כשיעור). ועניוית צל"ע דאולי בימיו לא היו הנשים מראות רק כתמים הנוטים לאדומות ובאלו אפשר לומר כן דהנוטה לאדום דהיינו להחמיר שכיח טפי אבל מה נעשה במקומות שהנשים מביאים כל

הכתמים והליחה הירוקה היוצאה מהגוף שמזה מתהווה כתם שכיח ביותר טובא ממראות טמאות אמנם סברת הגאון יתכן מאד באמרה שהי' צריך הכרעת חכם מחמת שספק הי' בלבה אם אדום ממש או לא בזה איתרע חזקתה או עכ"פ במראה כעין ברזל אלא שהיא לא ידעה, אבל באופן הנזכר והיא לא ידעה מהמראה איך היא נוטה צ"ע, וכן יראה דיש הבדל בין נאבד בימי ספירתה ובפרט ג' ימים ראשונים דאיכא מקום להחמיר אבל בנאבד בימים הטהורים ולא הי' שום רגלים לדבר שיש מראה טמא צ"ע אם יש מקום להחמיר."

4. מר"מ – אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קט"ו, "שספק כתם שנאבד, צריכים להחמיר עליו". אמנם עי' אות קכ"ו).

5. נאבד קרטיין - עי' סי' קפ"ח לשיטות ומראי מקומות.

ה. מצאה כתמים על בגדים צבעונים.

1. מיקל.

(א) מעיל צדקה (סי' ס"ב) – "אשה אחת שמצאה כתם תוך ג' ימים הראשונים של ליבונה על בגד מנומר גוונים רבים לבנים ושאר צבעים ולא היה בשיעור כתם ...".

(ב) עי' רע"א (ח"ב סוף סי' ל"ד) – "... ותלבוש בגדי צבעונים וכן הסדינים ומכסה הכרים יהיה הכל בבגדי צבעונים שאין מקבלין כתמים".

(ג) חמדת שלמה (יו"ד סי' כ' אות י"ז), הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ב) – לשונו לקמן.

(ד) עי' מהרש"ם (ח"א סי' פ"א) – "... אבל העיקר נ"ל דתלבש גם כותנת צבוע בשאר צבעונים שאין בהם לובן כלל".

(ה) באר משה (ח"ד סי' ס"ד אות ג', אות ד').

(ו) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ה, ח"ב סי' ע"ח, לתורה והוראה ח"ב עמ' כ"א, מסורת משה יו"ד אות קכ"א, אות קל"ח) – "ויש להורות לאשה זו אם אינה מרגשת אלא שמוצאת כתמים על בגדיה שתלבש בגדים צבעונים, שאף בג' ימים ראשונים אין לאסור כדאיתא בפ"ת סימן קצ"ו ס"ק י"ב בסופו".

(ז) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה) – "וה"ה נמי במצאה כתם על בגד צבוע וכן נהגו כל בעלי הוראה כמובא בספרי האחרונים".

(ח) הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה ש"ו).

(ט) דרכי טהרה (עמ' קל"ו).

(י) בדה"ש (ס"ק קמ"ג) – "בג' ימים אלו דינו כבשאר ימים לטהר".

(יא) חוט שני (ס"ק ט"ו אות ב') – "כתם הנמצא בתוך ג' ימים הראשונים של ז' נקיים, על בגדי צבעונים או ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה, הרי היא טהורה, ולא גזרו חכמים שנמצאו בהם".

(יב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ו אות קל"ה) – "בבגד צבוע מקילין גם בג' ימים הראשונים של ז' נקיים".

(יג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ה).

(יד) לבושי עז (תמצית אות י"ח).

(טו) מראה כהן (עמ' נ"ח אות ג') – "וכן הקלו בכתם הנמצא על דבר צבוע או על דבר שאינו מקבל טומאה".

(טז) חק וזמן (פרק ב' סעי' ט') – "ובג' ימים ראשונים של ז' נקיים".

(יז) חוקת הטהרה (סעי' מ"ז) – "נחלקו גדולי האחרונים אם אפשר לתלות בכתם הנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה, או על בגד צבוע בתוך ג' ימים הראשונים, וקיימא לן כדעת המקילים".

2. מחמיר.

(א) אדני פז (סי' כ') – "בגדי צבעונין ... וג' ימים הראשונים של הז' נקיים אם נמצאים בה כתמים היא טמא' משום דאכתי הוחזקה במעיין פתוח ... אבל לאחר ג' ימים הראשונים אם תמצא כתמים, תהיו נחשבים כנקיים, דהא צבעונין אין מקבלים כתמים, ומצטרפים אותם הימים לנקיים עם ג' ימים הראשונים שלא ראתה, וטובלת לאחר אלו ז' ימים".

(ב) עמודי כסף, הו"ד בפת"ת (סי' ק"צ ס"ק כ"ב) – "בספר עמודי כסף כ"י כתב בזה נראה דווקא תלבש תמיד אבל כדי להציל בימי נדתה ובימי ליבונה לא. ויש לומר דבג"י ראשונים אין תולין עש"ך סי' קצ"ו ס"ק י"ג עכ"ל [ועמש"ל סי' קצ"ו ס"י בד"ה אין תולין] ועיין בתשובת אדני פז סי' ק'".

(ג) שערי דעה (סי' ק"צ אות ד') – "מכיון דרבינו שמחה והרמב"ן שהובא בהגמ"י קיימא בחדא שיטתא עם הראב"ד, וגם הרשב"א שהוא מן המקילין כתב והמחמיר תע"ב, וגם בספר דגמ"ר כתב דקשה להקל נגד ג' עמודי עולם, וגם כי יפה כתבת דגם בתוס' מוכח דס"ל דעכ"פ אין להתיר לבעלה בבגדי צבעונים. לכן די להקל במה שמפורש במחבר ורמ"א, אבל עכ"פ בג' ימים הראשונים נראה דאין להקל".

(ד) שערי צדק (יו"ד סי' קנ"ב) – "כבר האריך בזה בס' שערי דעה והסכים לאסור".

(ה) נהרי אפרסמון (יו"ד סי' קנ"ח) – "אין תולין".

(ו) עי' שערי טהרה (שער י' סעי' י"ב) – "ובג"י הראשונים של ז"נ אין להקל ביותר מכשיעור אף בצבוע. פת"ת ס"ק כ"ב. וצ"ע בזה".

3. מר"מ – ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ז', "אבל בנראה דם ממש בעל נפש ראוי להחמיר אפילו בבגד צבוע ושאינו מקבל טומאה"), טהרת הבית (ח"ב עמ' שפ"ח), פרדס שמחה (ס"ק נ"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ב הע' נ"ז), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ח).

(א) בלי הרגשה: האם סותר מה"ת הז' נקיים - לכאורה מי שמחמיר לעיל, ה"ה כאן. וכן עי' ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה וראיתי, לשונו לעיל), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה, לשונו לעיל).

ו. מצאה כתם על דבר שאינו מקבל טומאה.

1. מיקל – חמדת שלמה (יו"ד סי' כ' אות י"ז, "אם נמצא הכתם על דבר שאינו מקבל טומאה אף תוך ג' ימים לא חיישינן לה. כיון דדבר שאינו מקבל טומאה לא הוי בכלל גזירת כתמים. [ושב ראיתי בתשובת מעיל צדקה סי' ס"ב דמדבריו נראה דבר פשוט להתיר בכתמים הנמצאים בבגד צבוע תוך ג' ימים], הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ב), שערי טוהר (שער י' סעי' י"ב, "ואפילו מצאה הכתם בג' ראשונים של ז"נ על דבר שאינו מק"ט טהורה"), הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה, "ממ"ש הפת"ש בס"י קצ"ו ס"ק י"ב מהחמד"ש חיו"ד סי' כ' שכתב בפשיטות דאם מצאה כתם ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה כגון שבדקה קרקע עולם וישבה עליה ויודעים ברור שהדם בא מגופה אפ"ה כיון דבלא הרגשה חזיא לא גזרו רבנן ע"ז טומאה וכן הוא להדיא בשו"ע הרב סי' ק"צ ס"ק כ"א, ואפ"ל בתוך ג' ימים הראשונים אינה סותרת כלל מנינה כיון דדבר שאינו מקבל טומאה לא הוי בכלל גזירת כתמים, וה"ה נמי במצאה כתם על בגד צבוע וכן נהגו כל בעלי הוראה כמובא בספרי האחרונים"), הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ו), בדה"ש (ס"ק קמ"ג), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ב', לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ה), לבושי עז (תמצית אות י"ח), מראה כהן (עמ' נ"ח אות ג', לשונו לעיל), דרכי טהרה (עמ' קל"ו), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' ד', "מצאה כתם על דבר שאין מקבל טומאה, טהור אף בג' ימים הראשונים"), חוקת הטהרה (סעי' מ"ז, לשונו לעיל).
2. מר"מ – ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ז', "אבל בנראה דם ממש בעל נפש ראוי להחמיר אפילו בבגד צבוע ושאינו מקבל טומאה"), טהרת הבית (ח"ב עמ' שפ"ח), פרדס שמחה (ס"ק נ"ד), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ט).
3. בלי הרגשה: האם סותר מה"ת הז' נקיים - לכאורה מי שמחמיר לעיל, ה"ה כאן. וכן ע"י ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ב ד"ה וראיתי, לשונו לעיל), הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות כ"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות כ"ה, לשונו לעיל).

ז. מצאה כתם רק בבגד העליון ולא התחתון, וכדומה.

1. מיקל – מעיל צדקה (סי' ס"ג), הו"ד בפת"ת (ס"ק ג'), סד"ט (סי' ק"צ ס"ק מ"ב ד"ה וכתב), לחם ושמלה (סי' קצ"ו לחם ס"ק ל"ט), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ד), טהרת ישראל (סי' ק"צ סעי' צ'), הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה קכ"ג, תשובה ש"ח, "תולים תחתון בעליון אף כשנמצאת אותם בג' ימים ראשונים"), חוט שני (סי' קצ"ו ס"ק ט"ו אות י'), פרדס שמחה (סי' קצ"ו ס"ק נ"ב אות ג').
 2. מסופק – רע"א (סי' ק"צ על מחבר סעי' י"ז, "ונ"ל דאף תוך ג"י לספירתה תולה תחתון בעליון כיון דהעליון ודאי אינו מגופה ידע"י דבא מעלמא הוי כאלו ידענו שנשפך דם על החלוק ולא ידענו כמה דפשיטא דגם תוך ג"י תלינן. ועדיין צ"ע לדינא"), מי נדה (סי' ק"צ בהשטות), הו"ד בדעת תורה (סי' ק"צ סעי' י"ז), ששבה"ל (סי' ק"צ סעי' י"ז סיכום אות ד', "ספק"), בדה"ש (סי' ק"צ סעי' י"ז בי' ד"ה שאני, עמ' קע"ו), פרדס שמחה (סי' ק"צ ס"ק ס' אות ג', "יש להסתפק"), לבושי עז (סי' ק"צ סעי' י"ז תמצית אות ד').
 3. מר"מ – פתחא זוטא (סי' ק"צ ס"ק ל"ב ד"ה והיכא), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק י"א הע' פ"א).
- (א) לבושי עז (סי' ק"צ סעי' מ"א תמצית אות ט"ו) – "בזמנינו נשים שמקפידות להחליף את הבגד הסמוך לגוף שיהיה נקי ולבן, ובגד העליון אינן מקפידות להחליף, ומצאה כתם על הבגד העליון והבגד התחתון נקי, תולה שהכתם הנמצא הוא מימי נדתה, ואפילו בג' ימים ראשונים".

ח. הרגשת זיבת דבר לח, שיש חזקה שהוא מראה טהור, שפסקינן בריש סי' ק"צ שלא צריך לבדוק.

1. מיקל – דברי חיים (יו"ד ח"א סוף סי' ל"ד, "ובפרט בהרגשה דיש בו ספיקא בודאי תולין במצוי אפילו תוך ג' ימים"), בנין דוד (ח"א סי' נ"ז, "הד"ח"), יסוד הטהרה (פרק א' הע' י', "ותולה בזה, אף אם הרגישה תוך שלושה ימים ראשונים של ז' נקיים"), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' ה').

ט. כתם של מראה צהוב, מראה חום.

1. מיקל – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ח, "ואם הוא ודאי בלא הרגשה שרק נמצא כתם על בגדיה אף שהוא כשיעור גריס שטמאה בכתם, יש להקל במראה געל וברוין אף בתוך ג' ימים ראשונים"), פוסקים.

כז [בדיקת עד.

א. ציורים.

1. ע"י בדיקת עד במקום שיש מכה שידוע שיוצא דם, מחמיר - ע"י לקמן.
2. ע"י בדיקת עד שמצאה מראה עגול ופחות מגריס, מחלוקת - ע"י לקמן.
3. ע"י עד שאינו בדוק שמצאה פחות מכגריס ועוד, מחלוקת - ע"י לקמן.
4. מראה צהוב ומראה חום, מיקל - ע"י לקמן.

ב. ע"י בדיקת עד: במקום שיש מכה שידוע שיוצא דם.

1. מחמיר.

(א) חכם צבי (מעיל צדקה סוף סי' ס"ז).

(ב) רע"א (סי' ע"ח) – "אף דהרמ"א מיקל י"ל דוקא בכתם אבל בבדיקה דהוא דאורייתא י"ל דמודה הרמ"א, וכמו דדייק הרמ"א וז"ל, וא"ל דשאני ברואה ממש וכו' א"כ כתמים נמי שהוא מדרבנן וכו', הרי דלימד ודימה כתם תוך ג"י לראיה גמורה בשעת ווסתה, אבל ראיה גמורה תוך ג"י בזה כיון דהוא דאורייתא וגם מעיינה פתוח י"ל דאין תולין, גם הא י"ל דעיקר הדין תולין

במכה שודאי מוציאה דם, אף דגם המקור דרכו להוציא דם, היינו מכח חזקת היתר, א"כ תוך ימי לבונה דאתחזק איסורא מאן לימא לן להקל, אף דאחר ג"י ...".

(ג) בית אפרים (יו"ד סי' מ"ח ד"ה איברא ש"ל) – "דאע"ג דהד"מ מיקל בזה כשידוע שמכתה מוציאה דם לתלות אף בתוך ג' וימים הראשונים היינו לענין מציאת כתם דכתמים דרבנן משא"כ ברואה ממש ע"י בדיקת העד".

(ד) ברית אברהם (סי' נ"ח ס"ק כ"ז) – "מדבריו בדרכי משה נראה משום דכתמים דרבנן אם כן ברואית ממש תוך ג"כ הראשונים לא היקל גם במכה המוציאה דם".

(ה) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' ט', סי' כ"ח).

(ו) בדה"ש (ס"ק ק"נ).

(ז) פרדס שמחה (ס"ק נ"ג).

(ח) מראה כהן (ריש עמ' נ"ט) – "ויש לידע - שכל זה הוא דוקא במציאת כתם. אבל אם בדקה עצמה בעד בדיקה ומצאה עליו דם, אף אם ברור בודאי שיש לה מכה המוציאה דם מ"מ כתבו הפוסקים שאינה יכולה לתלות את הדם במכה בג' ימים ראשונים".

2. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות י'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ז), חוקת הטהרה (סעי' מ"ו).

(א) ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ו') – "אם מוכחא מילתא טובא שבא מהצדדים כגון שתמיד מוצאת במקום מסוים, תולין אף בג"י ראשונים".

ג. ע"י בדיקת עד שמצאה מראה עגול ופחות מגריס אחר שהניחתו תחת הכר או תחת הכסת.

1. מחמיר.

(א) דגול מרבבה (סי' ק"צ על מחבר סעי' ל"ד) – "דבג' ימים ראשונים של שבעה נקיים טמאה, דהא דכתם פחות מכגריס טהור אף בג' ימים הראשונים, הוא משום דאם לא כן אין שום אשה יכולה להטהר ... אבל כאן שהיא בעד שבודקת ואפשר לה להזהר, אין להתיר בג' ימים הראשונים".

(ב) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' ל"ו) – "הג"י ראשונים קשה להקל ... אף שהמעיל צדקה מקיל למעשה וכן הסכים הס"ט ... מדברי הרשב"א הנ"ל נראה כדברי הדגמ"ר".

2. מיקל.

(א) מעיל צדקה (סי' נ"ט) – "בעד שאינו בדוק ... מסברא אני אומר שתולה".

(ב) סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ס"א, עי' בדה"ש שם ציונים ס"ק תע"ג).

(ג) בינת אדם (אות ז' ס"ק י"א, "ולפי זה נראה לי מה שנסתפק בתשובת מעיל צדקה הביאו הסדרי טהרה סימן ק"צ ס"ק ס"א בבדקה בכתנות שלה ומצאה עליו פחות מכגריס אם תולין לדידן בשלושה ימים ראשונים נראה לי פשוט דתולין כמו שכתבו כל הפוסקים בכתם ואף על גב דכאן הוא על ידי בדיקה אין לחלק דודאי גם לאותן פוסקים דמחמירין בשלושה ימים ראשונים לא דסבירא להו דאין לאשה חזקת טהרה שהרי מוכח להדיא ממתניתין דעל ידי הפסק טהרה היא בחזקת טהורה אלא דסבירא להו בכתם גדול כיון דאינו מצוי מעלמא יותר מסתבר דבא מגופה עד שתתחזק בודאי שפסק דם המקור מה שאין כן בפחות מכגריס דיותר מצוי ותלינן במצוי אבל תוך שלשה ימים על כל פנים שוין הם וכמו שכתב הש"ך בסימן קצ"ו ס"ק י"ג בדעת ספר התרומה עיין שם וכן מוכח שלא הגיה הרמ"א בדין עד בדוק ואינו בדוק לחלק בין שלשה ימים ראשונים או לא אלא על כרחך דאין חילוק דפחות מכגריס לא שנא בכתם או על ידי עד שאינו בדוק לעולם תלינן במאכולת".

(ד) מי נדה (סי' ק"צ על סעי' ל"ד) – "אין להחמיר".

(ה) טהרת ישראל (סי' ק"צ סעי' קמ"ה) – "אף תוג"י של ספירת ז' נקיים".

(ו) בדה"ש (סי' ק"צ ס"ק ש"ט) – "ונראה שיש להקל כדבריהם".

3. מר"מ – שערי דעה (אות ה'), פת"ת (סי' ק"צ ס"ק ל"ח), לחז"ש (סי' ק"צ לחם ס"ק קי"ד), אבני צדק (יו"ד סי' פ"ב ד"ה ועינינו), פתחא זוטא (סי' ק"צ ס"ק נ"ח), ששבה"ל (סי' ק"צ סעי' ל"ד ס"ק ב' ד"ה ובדגמ"ר, סיכום אות א'), פרדס שמחה (סי' ק"צ ס"ק צ"ב אות ג'), לבושי עז (סי' ק"צ סעי' ל"ד תמצית אות ו').

(א) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה קל"ג) – "מאכולת מעוכה - אם פחות מכגריס טהורה, כי תולים שהדם מהמאכולת, אך אם נמצא בהפסק טהרה או בז' נקיים יש להחמיר אף בנמצא פחות מכגריס".

ד. עד שאינו בדוק, פחות מכגריס ועוד.

1. מיקל – מעיל צדקה (ס"ק נ"ט), בינת אדם (אות ז' ס"ק י"א, "נראה לי מה שנסתפק בתשובת מעיל צדקה הביאו הסדרי טהרה סימן ק"צ ס"ק ס"א בבדקה בכתנות שלה ומצאה עליו פחות מכגריס אם תולין לדידן בג' ימים ראשונים נראה לי פשוט דתולין כמו שכתבו כל הפוסקים בכתם ואף על גב דכאן הוא על ידי בדיקה אין לחלק דודאי גם לאותן פוסקים דמחמירין בשלושה ימים ראשונים לא דסבירא להו דאין לאשה חזקת טהרה שהרי מוכח להדיא ממתניתין דעל ידי הפסק טהרה היא בחזקת טהורה אלא דסבירא להו בכתם גדול כיון דאינו מצוי מעלמא יותר מסתבר דבא מגופה עד שתתחזק בודאי שפסק דם המקור מה שאין כן בפחות מכגריס דיותר מצוי ותלינן במצוי אבל תוך שלשה ימים על כל פנים שוין הם וכמו שכתב הש"ך בסימן קצ"ו ס"ק י"ג בדעת ספר התרומה עיין שם וכן מוכח שלא הגיה הרמ"א בדין עד בדוק ואינו בדוק לחלק בין שלשה ימים ראשונים או לא אלא על כרחך דאין חילוק דפחות מכגריס לא שנא בכתם או על ידי עד שאינו בדוק לעולם תלינן במאכולת").

2. רק אם הכתם עגול, יש להקל – לחז"ש (סי' קצ"ו ס"ק מ"ד), טהרת ישראל (סי' ק"צ סעי' קנ"ח), בדה"ש (סי' ק"צ ס"ק ש"ל), חוט שני (סי' קצ"ו ס"ק ט"ו אות ח').

3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ט').

ה. מראה צהוב, מראה חום.

1. מחמיר – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ח, "ואם ראתה בתוך ג' ימים של פסיקת הדם יש להחמיר גם במראה געל וברוין ... ואם היה זה בלא הרגשה אבל ע"י בדיקה שהוא ספק שמא הרגישה יש מקום להקל בשעת הדחק במראה געל וברוין, אף בג' ימים ראשונים כיון שהוא רק ספק הרגשה". ח"ד סי' י"ז אות ו', "שראוי להחמיר בבדיקות כל שלשה ימים הראשונים מעת שבדקה וראתה שפסקו דמיה והיא יכולה להתחיל למנות ז' נקיים, ואח"כ אין לחוש למראות געל כשעוה וכוזהב אפילו בבדיקות").

(א) הטעם – אג"מ (יו"ד ח"ג סוף סי' נ"ה, "והנה יש בעלי הוראה שאף שמקילין במראה ברוין ובמראה געל מחמירין בג' ימים ראשונים של הז' נקיים, ובארתי הטעם בזה דכיון שבג' ימים יש לחוש שמא עדיין לא פסק דם המקור לגמרי, כלשון הד"מ בשם המרדכי דצריכה לידע שפסק דם המקור לגמרי לכך צריך שיהא ג' ימים ראשונים של ספירת נקיים טהורים לגמרי, שלכן יש לחוש שמא יצא דם משהו מהמקור לבית החיצון שנטמאה בזה ושם נתערב עם עוד משקין לבנים שנמצאו שם ועי"ז שנתערבו נעשה למראה ברוין וגעל שנמצאו על הבדיקה, אבל אחר ג' ימים שחזינו שלא חששו רבותינו שהרי תולין בהן בכל דבר כשאר כתם אין לחוש למראה ברוין וגעל כמו בשאר ימים, ואף שאיכא חזקה מהפסק הטהרה דכבר נפסקו דמיה הא עכ"פ לחשיבות ימי הספירה הא אין סומכין על חזקה דמקודם ימי הספירה כדלעיל ... עכ"פ איכא חלוק בין ג' ימים הראשונים לענין תליה שהם ג' הימים שאחר הפסק טהרה וג' הימים לענין להחמיר במראה ברוין וגעל הוא רק בג' ימים שאחר שידוע לה שפסקה דמיה אף שלא עשתה הפסק טהרה לאלו שמחמירין בזה").

2. מיקל – חוט שני (סי' קצ"ו ס"ק ט"ו אות ה'), נטעי גבריא (פרק ס"א סעי' ט"ז, "והמנהג להקל"), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת', "ויש שהחמירו במראות בג' ימים אלו יותר משאר ימים. ושמעתי מר"ב של' שהוא אינו מחלק במראות כלל, חוץ מדבר שקרוב לשחור, שבהפסק טהרה ובמוך דחוק הוא מחמיר קצת יותר משאר מראות. אבל כמעט אינו מצוי").

כת [החשבון של הג' ימים.**א. הלכה.**

1. ג' ימים שלמים – אבן שתייה (סי' נ"ו, "ושאלתי אי הני תלתא יומין מעל"ע בעינן או דגם בהו אמרינן מקצת היום ככולו ... מקצת יום השלישי של ספירה נמי לא שייך בזה דא"כ למה כתבו הסה"ת והפוסקים שלשה ימים הא ליכא כאן רק תרי יומא ופשוט הוא"), דר"ת (ס"ק ע"ג, "אבן שתי' ... דפשוט דאלו הג' ימים ראשונים בזה נחשבו ג' מעל"ע שלמים"), בפרדס שמחה (ס"ק מ"ט), נטעי גבריא (פרק ס"א סעי' א').

(א) היינו לילה ויום – בדה"ש (ס"ק קל"ז, "דאף שעברו כבר ג' מעת לעת מההפסק טהרה חשיב עדיין מג' ימים ראשונים עד סוף היום"), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ג', "ג' ימים הראשונים לענין תלית כתמים, היינו לילה ויום ג' פעמים, ואף שהפסיקה בטהרה בשחרית, לא מנינן מעת לעת"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א עמ' רמ"ה), נטעי גבריא (פרק ס"א הע' ג').

ב. לא עשה בדיקות בג' ראשונים, ומצא אח"כ בתוך הד' ימים אחרונים.

1. מחמיר – לחם ושמלה (לחם ס"ק מ', שמלה ס"ק י"ח).
2. מיקל – ששבה"ל (ס"ק י', סיכום אות ח', שבה"ל ח"ד סי' ק"ז סי' קצ"ו ברמ"א סעי' י', "ובלחם ושמלה ס"ק י"ח חידש לומר דמיירי שבדקה עצמה כל יום משלושת ימים הראשונים כדינא ומצאה טהורה לכן עכ"פ בשאר הארבעה ימים כן תלינן, אבל לא בדקה עצמה בג' ימים אלא דווקא ביום ראשון נהי דמהני לענין עצם ספירתה מ"מ בכה"ג לא תלינן להקל גם בשאר ימים שלאחרי ג' ימים הראשונים ... ודבר פשוט שאין דעת הפוסקים כן וכה"ג לא היה הרמ"א והקדמונים שותקים לפרש לנו שאע"פ שלענין הספירה עלתה לה גם בבדיקה ראשונה של יום ראשון מכ"מ כה"ג בכל הימים לא תלינן"), בדה"ש (ס"ק קל"ח), לבושי עז (תמצית אות י"ב, "רוב האחרונים"), פרדס שמחה (ס"ק נ"א).

ג. אם עשתה הפסק טהרה קודם הה' ימים של שפליטת זרע, איזה יום מונים הג' ימים ראשונים.

1. מיד, מזמן הפסק – תוה"ש (ס"ק י"ג), סד"ט (סי' קצ"ר ריש ס"ק ע"ד, "מנחת יעקב ... ודבריו נכונים בזה"), שערי דעה (אות ה'), תשובה מאהבה (על רמ"א סעי' י'), חו"ד (בי' ס"ק ו', "יכולה היא להפסיק קודם, בכדי שיהא יום ראשון של הספירות נקיים אחר הג' ימים של ראייתה, למען תוכל לעשות"), חת"ס (סי' קס"ה, "נעשה לה תקנה כמ"ש מנחת יעקב שמיד אחר ב' ימים לראיה תפסוק בטהרה דאע"ג דאלו ג' ימים אין עולין לה לנקיים מפני חשש פולטת ותמתין עד אחר חמשה ימים מ"מ מועיל לה בדיקתה שלא נחזיקנה רואה"), ס' יהושע (על סעי' י'), פת"ת (סוף ס"ק י"ד), לחם ושמלה (לחם ס"ק מ'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ה), פתח הבית (ד"ה ועיין), בדה"ש (ס"ק קל"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א סוף עמ' רמ"ה), מראה כהן (עמ' נ"ט אות ט'), פרדס שמחה (ס"ק נ"א אות ג').

2. מחמיר, אחרי הה' ימים – בית לחם יהודה (ס"ק ב', על הדף סוף סעי' י', "בתורת השלמים ... ול"נ דאף דמן הדין יפה כוון אבל יש חשש תקלה לכמה דברים אם תבדוק קודם יום ה' לשימושה דהא חכמים השוו לא שמשוהו כמו ששמשוהו ואפילו כתם משום תקלה ועוד שתהיה תהיה רואה ג"י או ד"י וצריך לחשוב המותר מן ז"ל ויש לטעות לכן כ' המור"ם סתם וכ"כ המרדכי סתם ג"י מז"נ כנלענ"ד").

3. מר"מ – צמח צדק (סי' ס"ה), אמרי ברוך (על הש"ך ס"ק י"ג, "וצ"ע").

(א) ערה"ש (סעי' ל"ד) – "אמנם הני נשי דידן דמתחילין לספור ביום ו' לראייתה נלע"ד דכיון שעברו ג' ימים תולין גם בג' ימים הראשונים של הימים הנקיים [וכ"כ בהגהת רב"פ] ודינו של רבינו הרמ"א הוא בראתה בתוך ימי ספירתה ... וכמדומני שעכשיו אין המנהג אצל בעלי הוראה לישאל בתלית כתם באיזו מהימים עומדת ולכאורה היה להם לשאול אולי הוא בג' ימים הראשונים ולפי מה שכתבנו אתי שפיר ואי משום אולי ראתה בתך ימי ספירתה דבר זה לא שכיח כידוע ולכן אין שואלין כלל").

(ב) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ו אות א') – "בדבר בדיקה ספיקא ששלחה אשה לשאול עלי, וסיפרה שזה מיום שלישי לספירתה, הנה מכיון שזה מיום שלישי של ספירתה, יש להחשיב שמסתמא זה בעצם יום הרביעי או גם החמישי לפסיקת שפע הדם, כי ברוב הפעמים ביום שהניחה ההפסק טהרה לא ראתה דם ממש אלא שאין הבדיקות נקיות, שמסתבר שהן נמנין מחשבון הג' ימים שמחמירין במראות לומר שאין בקיאות, ולכן מאחר שזה אחר אותן הג' ימים, יש להכשיר מראה ספיקא כזה. ואם ראתה ממש דם ביום שעשתה ההפסק טהרה, שנמצא שהוא רק יום השלישי, יש לה להחמיר במראה זו".

(ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"א) – "ושמעתי מרי"ב של' שבדיקה טמאה אינו סותר ג' ימים אלו, אם לא מצאה אלא דם מועט שלא היתה מוצאה בלי הבדיקה. אבל אין זה משמעות התורה"ש..."

כט [מצאה הכתם אחרי הג' ימים]

א. מצאה הכתם אחר ג' ימים, הגם שאפשר הכתם היה מתוך ג' ימים.

1. מיקל – תפארת צבי (סי' כ"ד), פנים מאירות (ח"ב סוף סי' ק"ע), "שלא מצאתה הכתם אלא ביום הז' א"כ שוב לא מספקין דילמא יצא דם גופה מקודם אלא בשעת מציאת הכתם מספקין אם כן שפיר יש לתלות", חיים שאל (ח"א סי' ט"ו), פת"ת (ס"ק י"ד), טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' ש', שירי טהרה ח"ב שו"ת לש"ס תשובה ע"ד ד"ה ומה, "עצי לבונה ... וזה בעיני לצחוק"), אור שמח (איס"ב פרק ט' הל' כ"ט, לשונו לקמן), ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ה'), בדה"ש (ס"ק קמ"ד), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ט"ו), פרדס שמחה (ס"ק נ"א אות ב'), נטעי גבריאל (פרק ס"א סעי' א'), חוקת הטהרה (סעי' מ"ה).
2. "אם פשטה חלוקה ולא בדקה להחלוק בעת הפשיטה ובדקה את עצמה ומצאה טהורה ואח"כ נמצא כתם בחלוק דטהורה ותלינן להכתם" – סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ד ד"ה ולפ"ז), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ח).
3. מר"מ – תפארת למשה (על רמ"א סעי' י', "צ"ע אי תולין ... דשמא היה הכתם תוך ג' ימים ראשונים"), לחם ושמלה (לחם ס"ק מ"ב), צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ח, "וצ"ע"), חמדת שלמה (יו"ד סי' כ'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"א סוף עמ' רמ"ט).

ב. מצאה הכתם אחר ג' ימים, ותולה על תוך ג' ימים.

1. מחמיר – תפארת למשה (על רמ"א סעי' י', לשונו לעיל), ע' טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' ש', שירי טהרה בחלק השו"ת לחי' הש"ס תשובה ע"ד ד"ה ומה, "ועדיין צ"ע לדינא"), ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ה', "נראה להחמיר"), פרדס שמחה (ס"ק נ"א אות ב').
2. אחר בדיקת עצמה, תולין – צמח צדק (פסקי דינים סעי' י"ט).
3. מיקל – פנים מאירות (ח"ב סי' ק"ע), "ש"מ דלא מחזקין שיצא דם ממקורה קודם מציאתה א"כ ה"נ כיון שמצאה הכתם ביום ז' לספירתה א"כ פשוט לן דלא ראתה מקודם מגופה אלא דהשתא מספקין אם הוא מגופה אי לאו ושפיר יש לתלות הכתם הזה בימי נדתה שלבשתו החלוק או שכבה על הסדין", ע' בדה"ש (ס"ק קמ"ד, "שלעת הצורך יש לסמוך על המקילים ובפרט אם בדקה את עצמה לאחר שעברו הג' ימים ומצאה עצמה טהורה ואחר כך מצאה הכתם שאז מסתבר יותר להעמידה בחזקת טהרה ולומר שלא נטמאה באותן הג' ימים").
4. מר"מ – בית אפרים (יו"ד סי' מ"ה, "וצ"ע").

ג. מצאה הכתם אחר ג' ימים, האם יכולה לתלות מזמן נדתה [קודם ג']

1. מיקל – טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' ש', "ודאי תולין להקל"), בנין עולם (יו"ד סי' מ"ב, "דיש מקום להקל"), אור שמח (איס"ב פרק ט' הל' כ"ט, "זאת תורת העולה מדברינו, דלהירושלמי כתמים מיחשבו ספיקא, והא דמטמאה למפרע דאין לנו שום גדר ויתד לתלות שעכשו יצאת מגופה משנאמר שקודם יצא מגופה, אבל בלא זה לא גזרו טומאות למפרע אף למראה ספק, וכיון שכאן אם אנו נאמר לחוש רק מעכשיו להכתם הלא אז טהורה לגמרי, ואין הטומאה מתתיל רק אם נטמא למפרע, תו אין לנו לחוש למפרע, כיון שטומאה שלמפרע בא מסיבת של טומאה שעכשיו, ואם עכשיו ספק גם למפרע אין לחוש, כל שכן כאן, שאם עכשיו אין טמאה כלל, ותולין בבגד נדתה, תו אין מקום לטומאה למפרע, וזה פשוט מאד בסברא אין להרהר אחריה, אף אם היה חומרא דג' ימים מוזכרת בפוסקים קדמונים ומוסכמת מהכל, כנ"ל").
2. מר"מ – עצי לבונה (סי' ק"צ סעי' מ"א ד"ה ונסתפקתי, "וצ"ע בזה").

ד. מצאה הכתם תוך ג' ימים, האם יכולה לתלות מזמן נדתה [קודם ג']

1. מיקל – פנים מאירות (ח"ב סי' ק"ע ד"ה ועוד, "אף נימא דהא דאין תולין כתמים להקל בג' ימים הראשונים היינו היכי שלבשתו חלוק הבדוק והי' להחלוק חזקת טהרה ועכשיו נולד הספק תולין במצוי שמעיינה עדיין פתוח אבל לבשתה חלוק שאינו בדוק שחזקתו מלוכלך אם כן נעמוד אותו על חזקת ראשונה שהוא מלוכלך ותולין להקל אף בג' ימים הראשונים").
2. מחמיר – ש"ך (סי' ק"צ ס"ק נ"א, "בסמ"ד אינה תולה בימים שבנדתה אלא אחר ג' ימים הראשונים של ז' נקיים ודוק"), משנה למלך (איס"ב פרק ט' הל' כ"ט ד"ה ודע שהרב, "נ"ל דהיכא דתולה בעצמה נמי הוא דוקא לאחר ג' ימים וכן הסכים בעל ש"ך מטעמא אחרינא יע"ש"), תוה"ש (סי' ק"צ ס"ק מ"ה), מעיל צדקה (סי' ס"ג), הו"ד בפת"ת (ס"ק ג'), חכ"א (כלל קי"ג סעי' מ', "ומכל מקום בג' ימים ראשונים של שבעה נקיים לדידן הנוהגין על פי רמ"א דקיימא לן דאז לא תלינן אלא דוקא במכה שבגופה כדלקמן מכל מקום לא חשבינן זה למכה שבגופה דדוקא במכה שבגופה דעדיין המכה בגופה תלינן להמקילין אבל לתלות בימי נדתה שכבר עברה המכה לא תלינן (מנחת יעקב וסדרי טהרה ס"ק פ"ב בשם משנה למלך) וכן ראוי להורות (שהרי הש"ך מחמיר אפילו במכה שבגופה)", לחז"ש (סי' ק"צ לחם ס"ק קנ"ד), טהרת ישראל (סי' ק"צ סעי' רי"ב), בדה"ש (ס"ק קמ"ה, סי' ק"צ ס"ק ת"ט), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' ר"נ, פרק ט' הע' ס"ד).

(א) נסתפקה אם נתוסף בה כתם, יש להקל – מעיל צדקה (סי' ס"ג ד"ה ואף כי נתברר), בית אפרים (יו"ד סי' מ"ה ד"ה וכל), סד"ט (סי' ק"צ ס"ק ע"ג ד"ה מיהו), חכ"א (כלל קי"ג סעי' מ'), ודוקא שלא ידעה בודאי שהחלוק היה נכתם מנדות דאז לא תלינן בג' ראשונים אבל אם ידוע לה שהחלוק היה נכתם מנדות אלא שנסתפקה אם נתוסף בה כתם אפילו בג' ראשונים תלינן דלמה נחוש שנתוסף בו כיון שהחלוק כבר אתחזק בכתמים), פרדס רמונים (סי' ק"צ שפ"ח סוף ס"ק נ"א), אמרי ברוך (סי' ק"צ על הש"ך ס"ק נ"א ד"ה אינו), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ג), פתחא זוטא (סי' ק"צ ס"ק פ'), טהרת ישראל (סי' ק"צ סעי' רי"ב), פתח הבית (ד"ה ענין ה'), בדה"ש (ס"ק קמ"ח), חוט שני (ס"ק ט"ו אות ט"ו).

(ב) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (סי' ק"צ שפ"ח ס"ק ק"ו).

3. לשיטות הרמ"א (סעי' י'): שתולין במכה שיוצא דם.

(א) מיקל – ש"ך (סי' ק"צ ס"ק נ"א), פנים מאירות (ח"ב סי' ק"ע), ויצא מדברינו אלה שדברי רמ"א בדרכי משה מתישבים ומתקבלים על הדעת ושומעים להקל בכתמים דרבנן אם כן מבואר שאלתינו אם פרסה לה סדין ששכבה בימי נדתה הוי לה כמכה שבוודאי מטפף ומוציאה דם דתלינן אפילו בג' ימים הראשונים).

(ב) מחמיר – תוה"ש (סי' ק"צ ס"ק מ"ה), משנה למלך (איס"ב פרק ט' הל' כ"ט ד"ה ודע שהרב, "וראיתי להרב ש"ך ס"ק נ"א שרצה לחלק בין תולה בעצמה לתולה בחבירתה דהיכא תולה בעצמה לעולם תולה ואפי' בג' ימים הראשונים ונסתייע מדברי הרב בסי' קצ"ו ס"י. ומלבד שאין דמיונו עולה יפה מדברי הרב בד"מ והביאם בעל ש"ך בסי' קצ"ו ס"ק י"ב נראה דס"ל דאין לחלק חילוק זה שהרי כתב שם דמדברי הרשב"א נראה דלא ס"ל כסברת המרדכי כו' והרואה דברי הרשב"א במקומם יראה דהרשב"א לא מיירי אלא בתולה בעצמה אלא דמין ז"ל למד מזה שתולה בחבירתה ואם איתא לדברי בעל ש"ך אין להביא מדברי הרשב"א הללו שחולק על המרדכי. אשר ע"כ נ"ל דהיכא תולה בעצמה נמי הוא דוקא לאחר ג' ימים וכן הסכים בעל ש"ך מטעמא אחרינא יע"ש"), תפארת למשה (סי' ק"צ על הש"ך ס"ק נ"א), "אינו מוכרח דשאני מכה דעכשיו מוציא דם משא"כ ימי נדתה והוא ברור"), חיים שאל (ח"א ריש סי' ט"ו), ר' ידידיה טיאה ווייל (סי' ל"ד ד"ה ובאמת), מקור חיים (סי' ק"צ תפארת צבי ס"ק ט"ז, "הש"ך לומר כאן ... וזה אינו דמכה שבגופה אי אפשר ליוזר. אבל כאן אפשר לזהר דלא היה לה ללבוש החלוק שלבשה בימי נדתה").

(ג) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (סי' ק"צ שפ"ח ס"ק ק"ב).

4. מר"מ – מאמר מרדכי (חיים שאל ח"א סי' י"ד), סד"ט (ס"ק ל"ד ד"ה נחזור, סי' ק"צ ריש ס"ק ע"ג, ס"ק פ"ב, "משנה למלך ... מנחת יעקב"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ב), ששבה"ל (סי' ק"צ סעי' מ"ד ס"ק א'), לבושי עז (סעי' מ"א תמצית אות י'), ט"ז וש"ך השלם (סי' ק"צ שפ"ח ס"ק ק"ז, ס"ק ק"ח).

ל' המתנת ה' ימים – סעיף י"א.

סדר של השו"ע צ"ב. שמתחיל עם הפסק טהרה ומוך דחוק, ואח"כ הז' נקיים. ורק אח"כ, להמתין ה' ימים קודם ההפסק טהרה. לכאורה הסדר הנכון, להתחיל עם הדין להמתין ה' ימים. וכן איתא בחכ"א (כלל קי"ז), וקשו"ע (סי' קנ"ט). י"ל, אחר שלמד שהראיה בהז' נקיים סותר, ה"ה פליטת ש"ז סותר. וכל הלימוד הוא היקש מז' נקיים. וז"ל של החכ"א, "וזאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע מה זיבה סותר אף שכבת זרע סותר אלא דבזה קיל דאינו סותר אלא אותו יום דכתיב לטמאה בה רצה לומר כטומאתו דמה שכבת זרע אינו טמא אלא יום אחד אף לענין סתירה אינו סותר אלא יום אחד ואיתקש זבה לזב בכל דבר דכל ו' עונות עדיין לא נסרח השכבת זרע".

א. האם פליטת ש"ז סותר.

1. נדה (סוף דף לג.) – "בעי רמי בר חמא: פולטת שכבת זרע מהו שתסתר בזיבה. רואה היתה וסותרת, או דילמא, נוגעת היתה ולא סתרה. אמר רבא: לפום חורפא שבשתא, נהי נמי דסתרה, כמה תסתור. תסתור שבעה דיה כבועלה, תסתור יום אחד (ויקרא טו) ואחר תטהר אמר רחמנא אחר אחר לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם. וליטעמין, זב גופיה היכי סתר. לטהרתו אמר רחמנא, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהן. אלא מאי אית לך למימר שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהן, הכא נמי שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהן".

2. מחמיר, סותר – תוס' (נדה דף לג. ד"ה רואה), רא"ש (נדה פרק ד' סי' א'), ראשונים, מחבר (סעי' י"א, "הפולטת שכבת זרע בימי ספירתה, אם הוא תוך ו' עונות לשמושה סותרת אותו יום"), פוסקים.

ב. כמה ימים הש"ז סותר – נדה (סוף דף לג.).

1. סותר רק חד יום – תוס' (נדה דף לג. ד"ה רואה), ראשונים, מחבר (סעי' י"ב), פוסקים.

ג. אם רק לטהרות או ה"ה לבעלה.

1. מיקל, רק לטהרות – ראב"ד (הו"ד ברא"ש נדה פרק ד' סי' א'), עי' רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ה', כ"ו-א, "בעל נפש יחוש לעצמו").

2. מחמיר, ה"ה לבעלה – האשכול (סי' מ"ו), רמב"ם (איס"ב פרק ו' הל' ט"ז), רא"ש (פרק ד' סי' א'), פוסקים.

3. מר"מ – רמב"ן (הל' נדה פרק ב' הל' ט'), ויש שהורו שאין פולטת ש"ז סותרת כלום אלא לענין הטהרות, כדרך טומאתה כך סתירתה").

ד. עד כמה זמן חוששת לפליטת ש"ז, ואח"כ הוא מסריח - עי' שבת (דף פו.).

1. ג' עונות - רמב"ם (אבות הטומאה פרק ה' הל' י"א, הל' י"ג, "האשה שפליטה שכבת זרע אם פליטה אותה בתוך שלש עונות הרי היא טמאה כרואה קרי, לפיכך סותרת יום אחד אם היתה זבה כאיש שראה קרי ... וכמה היא עונה יום או לילה ואין העונה שנבעלה בה מן המניין, כיצד נבעלה בליל השבת שלש עונות שלה יום השבת וליל אחד בשבת ואחד בשבת אם פליטה בתוך זמן זה טמאה, פליטה מליל שני והלאה טהורה"), א"ז (בתרה"ד ח"ב סי' רמ"ה).
2. ו' עונות, פסק כחכמים - תוס' (נדה דף לג. ד"ה רואה), האשכול (סי' מ"ו), סמ"ק (מצוה רצ"ג), רא"ש (נדה פרק ד' סי' א', "דקי"ל כרבנן"), טור (סעי' י"א), תרה"ד (ח"א סי' רמ"ה), מחבר (סעי' י"א, לשונו לעיל), פוסקים.

ה. האם חוששים לבין השמשות.

1. הרמ"א מחמיר - עי' לקמן.

ו. האם גוזרים אינו משמש אטו משמש.

1. הרמ"א מחמיר - עי' לקמן.

ז. מה הדין בטומאה דרבנן: כתם.

1. הרמ"א מחמיר - עי' לקמן.

ח. האם חוששים לבין השמשות.

1. הרמ"א מחמיר - עי' לקמן.

ט. כבדה הבית: תקנה יפה יפה אותו מקום, או תרחוץ במים חמין, או הלכה ברגליה, וכדו'.

1. רמ"א מחמיר - עי' סעי' י"ג, לשיטות ומר"מ.

לא] כללים.

א. בני ספרד.

1. מחמיר: להמתין ה' ימים, להחמיר בלא שימשה, ואף בכתם החמירו, שלא לסמוך לכבדה את ביתה.
(א) שו"ת זבחי צדק (יו"ד סי' ט"ו) - "החומרות שהחמירו האחרונים ז"ל שאנחנו נהגנו כמותם שכתב עוד שם מור"ם בהגה ...".
(ב) בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות ז', רב פעלים ח"ב יו"ד סי' י"ז) - "ואינה יכולה למנות שבעה נקיים ולטבול אלא דוקא אם עברו עליה ששה ימים מיום שראתה בו, ויש מחמירים אחר שבעה ימים, וכל אחד יעשה כמנהגו בזה. ופה עירנו בגדאד רוב העיר מנהגם למנות אחר ששה ימים, אך יש משפחות שמנהגם אחר שבעה ימים".
(ג) עי' הגרשז"א זצ"ל (ישורון חט"ו עמ' קנ"ט) - "ברו"ג ליקירי וחביבי הרב סעדיה ברזילי שליט"א ... מכמה טעמים חושבני שלכתחילה נכון יותר [- גם לעדת התימנים] להנהיג חומרת הרמ"א לא לחלק בין שימשה או לא, ולהמתין תמיד ה' ימים פרט לאלה שיש להם מנהג קדום מבית אבא".
(ד) אור לציון (ח"ב מבוא ענף ג' אות א') - "מה שפסק מרן ביו"ד בסימן קצ"ו סעיף י"א, שאשה יכולה להפסיק בטהרה לאחר ד' ימים, וכן היה המנהג להקל בזה בזמן מרן, וכמו שהעיד שם מרן בב"י שלא נהגו מעולם בכל מקומותינו אלא להמתין ד' ימים. ולאחר זמן מרן נהגו להחמיר להמתין ה' או ו' ימים, וכמ"ש בספר זכור לאברהם ח"ג מערכת נדה סוף סימן קל"ט, וראה גם בשו"ת משנת רבי אליעזר ח"ב יו"ד סימן כ'. וכן כתב בשו"ת זבחי צדק ח"ב חיו"ד סימן ט"ו, וכתב שם שכן המנהג בכל העולם, ע"ש, וכן כתב בשו"ת רב פעלים ח"ב סימן י"ז שהמנהג להחמיר בזה. וכן לענין מה שכתב מרן בב"י שלא נהגו להחמיר בלא שימשה. והמנהג כעת להחמיר, וכמ"ש ברב פעלים שם, וכן בח"ד סימן כ', ואף בכתם החמירו, כמבואר שם. וכן מה שנהגו שלא לסמוך על מש"כ מרן ביו"ד סוף סימן קצ"ו, שיכולה אשה לרחוץ ולקנח עצמה יפה ולעשות מיד הפסק בטהרה. וכל המנהגים האלו החלו לאחר זמן מרן ...".
(ה) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות א', עי' פתחי דעת פרק י"א הע' י"ב) - "ואמר רבינו, שעל הספרדים לנהוג כהחיד"א, הבן איש חי, והארץ חיים להמתין ה' ימים".
(ו) דרכי טהרה (סוף עמ' קל"ז) - "ואין לשנות ממנהג זה".
2. מיקל.
(א) טהרת הבית (סי' י"ג סעי' י"א, סעי' י"ב, סעי' ט"ז, יביע אומר ח"א יו"ד סי' ט"ו, ח"ה יו"ד סי' י"ז, עי' מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"י) - "וכן נוהגים הספרדים ועדות המזרח שהולכים אחר הוראות מרן השולחן ערוך".
(ב) מר"מ - פתחי תשובות (הע' רל"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קל"ח, עמ' ק"מ), טהרה כהלכה (פרק ט"ו סעי' א'), פתחי דעת (פרק י"א סעי' ג').
(א) נטעי גבריאל (פרק נ"ה סעי' י"א, סעי' י"ב) - "בדורות האחרונים הנהיגו למעשה להמתין חמשה ימים. יב. אחב"י הספרדים מתירין שאם רוצה להתחיל לספור מיד אפילו אחר תשיש רשאית לרחוץ היטב אותו מקום במים ותקנח היטב ואח"כ תספור ז' נקיים".

ב. ישכנו נחש.

1. על כל החומרות.

(א) מקור חיים (ס"ק פ"א) – "וכל הפורץ גדר וכו' משמע שקאי נמי על מה שכתב בסעיף זה להמתין ששה ימים אפילו לא שמשו ע"כ אין טעם בדבר לצדד להקל בזה".

(ב) מראה יחזקאל (ח"א סי' נ"ד ד"ה ועוד דהא).

(ג) ערה"ש (סעי' ל"ח) – "ורבינו הרמ"א ... וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות עכ"ל ויש בזה חומרות גדולות אלא שמפני שהנשים כבר נהגו בזה ונתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לכן חלילה לשנות וכל הפורץ גדר ישכנו נחש".

(ד) דר"ת (ס"ק צ"ג).

(ה) ציץ אליעזר (חי"ד סי' צ"ב אות ב') – "ומכיון שזה שכותר ומזהיר הרמ"א שם בסוף סעיף י"ג דכל הפורץ גדר בדברים אלו במקום שנהגו להחמיר ישכנו נחש, מבארים, שזה מוסב גם על הך חומרא של אפילו לא שמשו כמובא בדר"ת בס"ק צ"ג יעו"ש".

(ו) בדה"ש (ס"ק קע"ג) – "הרמ"א בסוף סעיף י"ג ... ישכנו נחש ודבריו שם חוזרים גם על הדינים שכתב בסעיף זה".

(ז) פרי טהרה (הע' א').

ג. הבא דרך הזרעה מלאכותית (artificial insemination).

1. אינו טמאה.

(א) מים חיים (מקואות פרק ח' משנה ד') – "נדה (מא, ב') ... הגמ' שם דפריך פולטת תיפוק ליה דהא שמשו ... יש להסתפק היכא דקלטת זרע באמבטי שלא ע"י ביאה, או בקטנה פחותה מבת ג' ששימשה, האם כשיצא ממנה הש"ז טמאה מדין פולטת או לא, וגם מספקות אלו יש לפשוט מדברי הגמ' בנדה שם, דמדלא משני דמשכח"ל טומאת פולטת בלא טומאת משמשת באופנים הנ"ל, משמע דבכה"ג ליכא טומאת פולטת".

(ב) ע"א אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ו') – "רופא שהזריק זרע לתוך האשה בימי הז' נקיים אין להחשיבה כפולטת ש"ז מאחר ואינו אלא מעט ונסנכ עמוק לתוך גופה".

(ג) הגרש"א זצ"ל (לבושי עז ס"ק א' ד"ה והנה, תמצית אות ב') – "אינה טמאה משום ראיית שכבת זרע".

2. טמאה.

(א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"י, לבושי עז ס"ק א' ד"ה והנה, תמצית אות ב').

(ב) שבה"ל (ח"ט סי' קפ"ג) – "פשוט דגם בהזרעה מלאכותית ופולטת ש"ז סותרת ספירתה וחיישינן שמא תפלוט דקיי"ל במסקנא נדה ל"ג ע"א ומ"ב ע"א דפולטת ראה הוי לא נוגעת הרי גם בזה יש חידוש דאע"ג דהזרע בא לה מבחוץ ע"י בעלה ובכ"ז יש לה דין ראה לענין שתטמא בגדר ראייה עד כדי סתירה, ואותו מציאות יש גם בהזרעה מלאכותית, ועוד הא כ' רמ"א סי' קצ"ו סי"א, דקיי"ל להלכה דגזרינן לא שמשו אטי שמשו ואפילו אין בעלה בעיר, דהגזרה שוה על כל אשה שלא תתחיל לספור לפני ה' ימים, ואם גזרו על מקום דליכא חשש פליטה כלל ק"ו בנ"ד דאיכא חשש פליטה דאין לחלק, ואין לומר דנ"ד מילתא דלא שכיחא דלא גזרו דאין בדינו להקל בזה, וגם סבת ההלכה קיים בנ"ד כבשאר נשים כנ"ל, וכבר כ' בתרומת הדשן סי' רמ"ה בסופו בהלכה זו דהרבה החמירו על עצמן בנות ישראל באיסור נדה החמור ותל"מ".

(ג) ששכ"ה (נשמת אברהם ס"ק ח') – "אשה שלפי היתר של פוסק עוברת הזרעה מלאכותית מזרע בעלה בתוך השבעה נקיים, אמר לי מו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל] שצריכה לוודא שיהיה ארבעה ימים נשאים בספירתה מיום ההזרעה עד הטבילה, שמא תפלוט ש"ז - דהיינו אם ההזרעה היתה ביום השישי לספירתה תצטרך לספור יומיים נוספים (דהיינו סה"כ תשעה ימים) לפני שיכולה לטבול. וכיון שההזרעה נעשתה ביום אין החשש של הרמ"א שמא תשמש בין השמשות".

3. מר"מ – לבושי עז (ס"ק א' ד"ה והנה, תמצית אות ב', "וצ"ע").

(א) מאירי (נדה סוף דף מא.) – "אין טומאה זו אלא בבת שלש שביאתה ביאה ובביאה כדרכה אבל בפחותה מבת שלש או גדולה שלא כדרכה אינה טמאה אלא מצד מגע".

(ב) יביע אומר (נשמת אברהם סוף ס"ק ח') – "שאם הפעולה נעשתה באמצע השבעה נקיים, צריכה לספור ארבע ימים (משום פליטת שכבת זרע) ועוד יום אחד מיום הפעולה אבל אם נעשתה בהתחלת השבעה נקיים (דהיינו ביום א' או ב') תגמור את השבעה נקיים כרגיל".

ד. אחרי שהתפללו הקהל, אבל עדיין קודם שקיעה.

1. מיקל – שו"ת מהרש"ל (סי' פ"ב, "מאחר שהיא לא קבלה עליה עדיין ומסתברא למיזל בתר עצומו של יום במידי דלא תלוי בדידה כלל כגון סיבת הראיה שבא מן השמים").

(א) כ"ש המקילים לקמן.

2. התפללה גם כן ערבית.

(א) מחמיר – שו"ת מהרש"ל (סי' פ"ב, לשונו לעיל).

(ב) מיקל – ש"ך (ס"ק י"ט), תוה"ש (ס"ק ט"ז), חכ"א (כלל קי"ז סוף סעי' א'), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ב, קיצור שו"ע סי' קנ"ט סעי' א'), ערה"ש (סעי' ל"ט), טהרת ישראל (סעי' ע"א), הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"א עמ' ל"ו), בדה"ש (ס"ק קס"א), לבושי עז (תמצית אות י"ב), יסוד הטהרה (פרק ג' הע' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ב), נטעי גבריאל (פרק מג סעי' ה').

לב) חשש של בין השמשות.**א. האם חוששים לבין השמשות.**

1. מיקל – מחבר (ב"י סוף ס"ק י"א-ב), "וכל דברים אלו חומרות יתירות הן ואין להם סמך בגמרא לגבי הדין ולפיכך לא נהגו העולם בכל מקומותינו אלא להמתין ארבעה ימים ולהתחיל לספור מיום חמישי ואילך".
(א) הנהגות בני ספרד, ע"ל לעיל.
2. מחמיר – מהרי"ל (החדשות סי' צ"ג אות ב', "וכן מנהג בכל אשכנז"), תרה"ד (ח"א סי' רמ"ה), רמ"א (סעי' י"א), "וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ואין לשנות", חכ"א (כלל קי"ז סעי' א'), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ח), פוסקים (בני אשכנז).

ב. **למה לא תחשוש** תאמר תוקדם השקיעה – חוט שני (ס"ק ט"ז ד"ה ויש, "תיפו"ל דאף אם תשמש קודם שקיעת החמה, ואח"כ תוקדם השקיעה").

1. ישראל והזמנים (סי' ס"א פרק א' ד"ה נסתפקתי) – "אשה ששמשה רגעים לפני ביהש"מ ש בימות החורף שהימים מתקצרים וראתה מיד (קודם ביהש"מ) מהו אם תצרף אותו היום למנין הד' ימים שתוכל להתחיל למנות ז' נקיים מיום החמישי שלאחריו, שאם תצרפו נמצא שבתחלת ליל חמישי עדיין לא עבר ו' עונות שלימות דהיינו ע"ב שעות, ואם תפלוט ש"ז תסתור הנקיים שלה, ונראה דבאמת במציאות כזה שלא נשלם ע"ב שעות מעת ששימשה (ואולי אף בלא שמשה אלא שלא נשלם לה ע"ב שעות משעת ראייתה) באמת אינה יכולה להתחיל למנות ז' נקיים, דהדבר תלוי במספר השעות, דדוקא לאחר שעבר ע"ב שעות הש"ז נסרחת (ואם תפלוט לא תסתור הנקיים שלה) אבל אינו תלוי בששה עונות, שנימא סוכ"ס עבר עליה ו' עונות יהיה איזה עונה שיהיה, דלגבי זה בעינן עונה של י"ב שעות שלימות, וכל זה אם הי' ראי' סמוך לערב אבל אם ראתה בתחלת הלילה אם כן מסתמא כשתמנה ד' ימים בודאי יהיה בין כולם ע"ב שעות, וכל שכן בסתם אשה שמונות ה' ימים מקודם שמתחלת למנות הז' נקיים אין קפידא בזה דכשמונת ה' ימים אין מציאות בשום פעם שלא יהיה לה ע"ב שעות".
2. מר"מ – פתחי דעת (פרק י"א סעי' ו'), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"א הע' ט"ז).

ג. ראתה דם בין השמשות: מאיזה יום תתחיל לספור ז' נקיים.

1. מחמיר – אבני צדק (יו"ד סי' פ"ה, "אם מתירין לה לטבול ביהש"ב והיא א"י טעמו של דבר וסוברת שיום ב' עולה מהמנין של ה' ימים הגם דספיקא היא ותמיד תעשה כך להקל לעצמה בראתה ביה"ש לפסוק מיד לכן לדעתי אין להורות בזה לטבול ביום השבת אבל בדיעבד מה שעשה עשה"), הו"ד בדר"ת (ס"ק צ"ב), ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ט, סיכום אות ה').
2. מיקל – ערך ש"י (סי' קפ"ד על סעי' ג'), שערי טוהר (שער ט"ז ס"ק א', "יש להקל"), אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ'), רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ"א, "באשה שראתה דם תיכף אחר שקיעה דיום ראשון שהוא ספק יום, אף לשיטת הגר"א (או"ח סי' רס"א סעיף א' ד"ה שהוא ג') יכולה להתחיל למנות הז' נקיים מיום ששי, כמו אם היתה רואה ביום א' ... וגם טעם כתר"ה שייך לומר. והוא עד ט' מינוט אחר שקיעה ... אבל אחר זה יש לה להחמיר להתחיל למנות הז' נקיים מיום השבת", בדה"ש (ס"ק קס"ט), חוט שני (ס"ק ט"ז ד"ה אשה, אות ד'), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (לתורה והוראה ח"י עמ' כ"א אות ד', לשונו לקמן), מראה כהן (עמ' ל"ח אות ו'), "אשה שראתה דם בבין השמשות מונה את החמשה ימים מהיום הקודם. בין השמשות לענין זה נחשב עד שלש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה", פותח שער (סי' ט"ז סעי' ג'), משמרת הטהרה (פרק ט' סעי' ג'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ו), פתחי דעת (פרק י"א סעי' ד').

(א) עד ה' דקות אחר השקיעה – פתחי דעת (פרק י"א סעי' ד').
(ב) עד ט' דקות אחר השקיעה – אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ'), לשונו לעיל. ודלא כס' רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות כ"ז, שכ' עד מ' דקות).

(ג) עד י"ג וחצי דקות אחר השקיעה – מראה כהן (עמ' ל"ח אות ו', לשונו לעיל), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ו).

(ד) עד חצי שעה אחר השקיעה – עי' פותח שער (סי' ט"ז סעי' ג', "ואולי יש להקל בזה עד כמו חצי שעה אחר השקיעה").
3. דעת הגריש"א זצ"ל.

(א) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה רע"ז, "ראתה בבין השמשות - נחשב כראתה בלילה, ולכן צריכה להמתין עוד ה' ימים ואחר כך תעשה הפסק טהרה").

(ב) מיקל – הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה פרק ט' הע' י"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ט', פתחי דעת פרק י"א הע' י"ג, "ראתה בבין השמשות נחשב לה כראתה ביום, ועולה לה יום אחד מתוך הה' ימים").

4. מר"מ – חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות ק"צ), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' כ"ו), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ו'), ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק י"ח).

(א) אמרי ברוך (על רמ"א סעי' י"א) – "אם באמת שמשה בין השמשות ואחר כך ראתה יש מקום להסתפק לפי מנהגנו אם תוכל למנות יום ה' מיום א', שאף אם בין השמשות היה לילה כבר עברו ד' ימים".

(ב) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (לתורה והוראה ח"י עמ' כ"א אות ד') – "נשאלתי באשה **שהיתה ישניה מן קודם בין השמשות עד לאחר צאת הכוכבים** ופירסה נדה באותה זמן ואינה יודעת אם ביום אם בלילה מאימתי תמנה הה' ימים של טומאה. ואמרתי מאחר שטעם יום החמישי הוא משום שמא תראה בין השמשות ותמנה ד' ימים מן יום הראשון לכן אמרו ה' ימים שעכשיו אם תמנה מיום הראשון יש לה ד' ימים כמו שכתב הרמ"א בסיומן קצ"ו סי"א ואם כן אם תראה בין השמשות תמנה ה' ימים מן יום הראשון כי זהו מה שאנו רוצין שתעשה ולכן אף בספק כזה יש לה למנות מן הראשון שאז יהי' ודאי ד' ימים, כי כל הטעם שלה' ימים הוא כדי שיהיו בכל הספיקות ודאי ד'. ועוד יש לומר טעם אחר דהא אם נולד לאשה ספק טומאה ואסורה לבעלה ולמחר

תהי' ודאי טמאה הלא תמנה מיום הראשון הלא היתה אסורה לבעלה מבעוד יום מאחר שיש לה ספק אולי ראתה אז ולכן מונין מיום הראשון".

ד. אשה עברה קו התאריך (date line) בה' ימים, וממילא חסר יומים.

1. לפי מנינה – תאריך ישראל (סי' ט"ו אות י"ד, סוף התשובה אות ו', אות ז'), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ט', "הנוסע ממקום למקום ועובר הקו התאריך באופן שחסר לה יום שלם, חשבינן בתר המקום שבאה משם").

ה. אשה טסה בה' ימים, ממילא היא חסר שעות.

1. מיקל – בית אבי (ח"ג סי' קכ"א, "כיון דאנן קיי"ל כחכמים בש"ס שבת דפ"ז דבעינן ששה עונות שלימות דלא כהני תנאי דפרק ח' דמקואות משנה ג' והמחבר בסי' קצ"ו פסק כן להלכה ואנן נוהגין כמו שכתב הרמ"א שם בסעיף י"א להמתין עוד יום אחד מחשש שמא תשמש ביום ראשון בין השמשות ומתחלת למנות מיום הששי, לכן יש לומר שאין להוסיף על חומרא זו לחשוש לשעות, ולפי זה ממילא במנין העונות גם כן אין מקום להחמיר בזה כי די בחומרא שאנו נוהגין להתחיל מיום הששי"), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"א הע' י"ז), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ג', "ולנוהגים ה' ימים א"צ להשלים שהרי יש ע"ב שעות עד היום הששי"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קנ"א), תאריך ישראל (סי' ט"ו, סוף התשובה אות ח'), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ח', לשונו לקמן), פתחי דעת (פרק י"א סעי' ז').

2. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ב').

3. מי שנוהגים רק ד' ימים, צריך רק להשלים לע"ב שעות.

(א) ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ג') – "הנוסעת מאמריקה לא"י שמקדימה בכמה שעות, לנוהגים להמתין רק ד' ימים צריכה להשלים לע"ב שעות".

(ב) טהרת הבית (ח"ב עמ' ת"ד) – "היאך הדין נוטה באשה תושבת ארצות הברית ששימשה במוצאי שבת, וביום שני או שלישי נסעה לארץ ישראל, וכידוע יש הבדל שעות בין ארצות הברית לארץ ישראל ... וראיתי בשבט הלוי ... ולי נראה שאינה צריכה להשלים, כי העיקר שיהיו לה שש עונות שלימות, והרי יש לה שש עונות כדלהלן ... ואם כן מה בכך שחסרו מספר שעות ביום רביעי".

(1) לכאורה, אין כאן מחלוקת בין השבה"ל וטהרת הבית (ואפשר השבה"ל מתקן זה מדפוס ישן).

(ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ס"ה).

(ד) נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ח') – "ראתה בארה"ב ונסעה לא"י ונחסר שש או שבע שעות, לדעת השו"ע צריכה להמתין ע"ב שעות מעת שימושה, אבל לדידן בני אשכנז אין נפק"מ שהרי ממתנין חמשה ימים".

(ה) מר"מ – ישראל והזמנים (סי' ס"א פרק א' ד"ה נסתפקתי, "נסתפקתי באשה שמקילין לה למנות רק ד' ימים מראיתה (כנ"ל), מהו באשה שנסעה ממערב העולם למזרח, ונמצא שנחסר לה מהיום איזה שעות (דרך משל שנסעה מניו יארק לא"י ונמצא שנחסר לה מהיום ז' שעות) ... בסתם אשה שמונות ה' ימים מקודם שמתחלת למנות הז' נקיים אין קפידא בזה דכשמונות ה' ימים אין מציאות בשום פעם שלא יהיה לה ע"ב שעות שאף אם תסע מקצה המערב עד תחלת המזרח שנמצא שנחסר לה קרוב לכ"ד שעות עדיין יש לה ע"ב שעות מראיתה").

ו. אשה שנסתפקה באיזה יום החלה לראות את הדם.

1. מראה כהן (פרק ד' הע' ז') – "נראה דאם הספק שלה הוא רק ביום אחד כגון שמסופקת אם ראתה ביום שלישי בשבוע או ביום רביעי בשבוע, יכולה להקל, ואפילו יודעת ששמשה בלילה שלפני הראיה, דכיון שמדינא סגי בו' עונות שלמות יש מקום להקל בספיקה. ואם הספק הוא על ב' ימים או יותר כגון שמסופקת אם ראתה ביום שלישי בשבוע או ביום חמישי, נראה דאם יודעת שלא שמשה בימים אלו יכולה להקל ולמנות את החמשה ימים מהיום המוקדם יותר שמסופקת בו, אבל אם יודעת ששמשה בלילה שלפני ראייתה לכאן יש להחמיר".

2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ס"ז).

לג] ציורים - שיש לדון אם יכולים להקל ולהמתין רק ד' ימים.

א. מרחיקה החפיפה לטבילה.

1. מיקל ביום ד', אם לא שמשה – של"ה (שער האותיות עמק ברכה ס"ב, "מעשה בא לידי באשה אחת שהיה יום רביעי לנדתה, אבל לא שמשה עם בעלה בלילה שקודם ראייתה, והתרתיה לה ללבוש לבנים ביום הרביעי ולהתחיל לספור ביום חמישי. וטעמי היה, אף על פי שתרומת הדשן החמיר שלא להתחיל לספור עד יום שישי לראיתה, ואנחנו מחמירים חומרא על חומרא אף שלא שמשה קודם ראייתה, מכל מקום במעשה לא רציתי להחמיר, כי הוא חומרא דאתי לידי קולא. כי אם היתה מתחלת למנות ביום שישי לראיתה אז היה בא ליל טבילה בליל שבת שאחר יום טוב, ומוטב שנניח חומרא הנ"ל כדי לקרב הטבילה לחפיפה ותטבול בליל יום טוב, וראוי יותר להשגיח על זה מלהשגיח על חומרא הנ"ל. ובפרט כי כבר נודע מה שכתב הבית יוסף סימן קצ"ו, דלית דחש להא דתרומת הדשן ואשה תתחיל ביום חמישי, וכל זה כששמשה קודם שראתה, ואם לא שמשה אין צריכה להמתין ארבעה ימים אלא מעת ששמשה. והגם שאנחנו מחמירים בחומרא על חומרא, מכל מקום בנדון זה יותר טוב שלא להחמיר. בשולחן ערוך סוף סימן קצ"ז (סעיף ה') כתב, ואם עברה וטבלה בז' ביום עלתה לה טבילה, אבל מהרי"ל כתב להחמיר ואפילו בדיעבד, והכי נהוג"), תוה"ש (ס"ק כ'), פת"ת (ס"ק ט"ו), לחם ושמלה (לחם סוף ס"ק נ"ג, סי' קצ"ט לחם ס"ק י"ט), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ל'), ערה"ש (סעי' מ'), בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות ט'), מלבושי טהרה (סעי' כ"ד), טהרת ישראל (סי' קצ"ט סעי' כ"ה), אג"מ

(י"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ג), באר משה (ח"ה סי' קמ"ז), ששבה"ל (סיכום אות ו'), בדה"ש (ס"ק קס"ז), פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ח, עמ' שס"ו).
(א) כ"ש הפוסקים לקמן.

2. אפילו אם שמשה – סד"ט (ס"ק מ"ב, "אף בשמשה יש להתיר"), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ב', "ומכל מקום כיון דמדינא אין צריכה להמתין אלא ארבעה ימים עם יום הראיה ולכן בלא שמשה כשיש עוד צד להקל כגון שאם תמתין מלמנות עד לאחר ה' ימים תהיה טבילתה בשבת שלאחר יום טוב ותהיה רחוקה הטבילה מן החפיפה ולכן מוטב לדחות חומרא זו ותתחיל למנות מיום ה' לראיתה כיון דבלא שמשה אינו אלא חומרא ואפילו בשמשה יש להקל מטעם זה שתתחיל למנות מיום ה' לראיתה (סדרי טהרה שם)), דברי מלכיאל (ח"ה סי' ק"ב), אג"מ (י"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ד, "ואם שמשה, שמשמע שהשל"ה מחמיר – אף שמ"מ מסתבר שיש להתיר כהסדרי טהרה"), טהרת הבית (ח"ב סוף עמ' ת"ד, "וזה ברור"), לבושי עז (תמצית אות כ"ז), חוט שני (ס"ק ט"ז אות ט"ז), יסוד הטהרה (פרק ג' הע' ב').

(א) מר"מ – תשובה מאהבה (על רמ"א סעי' י"א, "וצריך עיון"), ששבה"ל (סיכום אות ו'), "ובשמשה נחלקו האחרונים, ולצורך גדול אפשר להקל", בדה"ש (ס"ק קס"ז).

3. אם חל יו"ט ביום ה' ויום ו' ואם תמתין ה' ימים תחול טבילתה בליל שבת.
(א) שמוטב לה להקדים – בדה"ש (ציונים ס"ק קס"ז, "שמוטב לה להקדים ספירתה ב' ימים כדי שתוכל לטבול ביום ד' לערב והני מילי כשלא שימשה עם בעלה אבל אם שימשה עמו ..."), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ט).

4. מר"מ – פתחי דעת (פרק י"א סעי' ט"ו).
(א) נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ט"ז) – "אשה שאם תמתין חמשה ימים תצטרך לטבול במוצאי יו"ט שחל בליל שבת או בין שני ימים טובים, יכולה למנות רק ד' ימים כשלא שימשה, אכן למעשה יש להחמיר להמתין ה' ימים".

ב. כשרוצה לצאת לדרך.

1. אין להתיר להקדים ביום אחד – מראה יחזקאל (סי' נ"ד, "אינה מסכמת להתיר מכמה טעמים"), דעת תורה (סוף סעי' י"א), טהרת ישראל (סעי' ע"ד, "ח"ו להקל"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ז, "ולא ד' אף אם הבעל רוצה לצאת לדרך"), פרדס שמחה (ס"ק נ"ז אות ג', "גם כשרוצה לצאת לדרך אין להתיר להקדים ביום אחד").

2. אג"מ (י"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ג) – "כשהבעל אינו יכול להיות במקום הנופש (קאונטרי) אלא מעש"ק עד יום ב' בבוקר, שצריך אז לחזור לעיר לעבודתו, והיא פוסקת הדם באופן שיכולה להפסיק בטהרה ביום א' שהוא יום ד' לראיתה, אם רשאה לעשות כן מחמת שנימא שגם זה יש להחשיב שעת הדחק שכתבתי לעיל (אות כ"ב) שיש לעשות כהשל"ה. הנה השל"ה הא מתיר שם בשביל זה שאם תרצה להמתין חמישה ימים תהיה ליל הטבילה בליל שבת שאחר יו"ט, ומוטב שגניח חומרא זו כדי לקרב הטבילה לחפיפה. ואם לא היה איכפת לו על מה שיתאחר עוד יום ויומיים, הא אין לנו להתיר בשביל זה, דהרי יכולה לדחות טבילתה עד אחר שבת ותעשה חפיפה סמוך לטבילה. אלא הוא משום איחור הטבילה ויצטער הבעל ביום יתר, שלכן הרי מחשיב זה השל"ה לשעת הדחק. וא"כ כ"ש כשיהיה הבעל מוכרח להמתין ג' וד' ימים כשלא תטבול, שלהשל"ה יש להתיר. וכיוון שיש להורות כוותיה כדלעיל, יש להתיר. אבל מ"מ מסתבר שהוא רק כשנזדמן פעם אחד, ולא כשנזדמן כן עוד פעם בקיץ זה, דיהיה נראה זה כקביעות ובטול החומרא שזה אי אפשר".

3. מר"מ – הגר"ש איידר זצ"ל (ח"א עמ' מ"ו), ששבה"ל (סיכום אות ו', "צריך שאלת חכם"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ט).

(א) הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה פרק ט' הע' כ"ח) – "בבעלה בא מן הדרך ... להקל בזה עכ"פ בדלא שימשה".
(ב) נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' י"ט) – "גם ביוצא לדרך יש מחמירים להמתין ה' ימים, וי"א להקל כשהולך לזמן רב, ויעשה שאלת חכם".

ג. כלה כשאינה ראתה עתה פעם ראשונה: האם צריכה לה להמתין ה' ימים [לפי שיטת הרמ"א].

1. עי' לעיל.

ד. מדם בתולים: האם צריכה לה להמתין ה' ימים [לפי שיטת הרמ"א].

1. עי' סי' קצ"ג, לשיטות ומר"מ.

ה. טענה במנין וטבלה ושמשה: האם צריכה לה להמתין ה' ימים [לפי שיטת הרמ"א].

1. עי' לקמן סעי' י"ב, לשיטות ומר"מ.

ו. בדיעבד, לנתה עם בעלה אחר המתנת ד' ימים.

1. מיקל.

(א) סד"ט (ס"ק מ"ב ד"ה ולענ"ד) – "נ"ל דבדיעבד אם לא המתנה אלא שלש עונות בלא עונת התשמיש והתחילה לספור ז"נ וטבלה ושמשה דא"צ לספור עוד תשלום הימים שהקדימה למנות ולטבול שנית ... יש לסמוך על הפוסקים הנ"ל היכא דשמשה אחר הטבילה דאולי נתעברה כדי שלא להוציא לעז על אותו הולד ... אלא דמסתפינא להקל כיון דלדעת הפוסקים דמצריכים ו' עונות מדאורייתא הוא, אבל בהמתנה ד' ימים או בלא שמשה מקודם ראייתה ודאי דעלתה לה בדיעבד אם טבלה ושמשה אח"כ".

(ב) חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ח) – "ובדיעבד אם לא המתנה אחר ראייתה אלא ארבעה ימים אפילו בשימשה או בלא שימשה והתחילה תיכף לספור שבעה נקיים וטבלה ושימשה דאינה צריכה לספור עוד תשלום הימים שהקדימה למנות ולטבול שנית דשמא נתעברה שלא להוציא לעז על העובר ועיין שם בסדרי טהרה ס"ק מ"ב טעמים נכונים".

(ג) לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ו) – **"דאולי נתעברה"** שלא יהי' לעז על הולד".

(ד) צמח צדק (פסקי דינים סעי' ל"א) – **"שמא נתעברה"** ואם יצריכה טבילה שנית יוציאו לעז על הולד".

(ה) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות י"א).

(ו) בדה"ש (ס"ק קס"ג) – "שלא להוציא לעז על בניה אם נתעברה".

(ז) לבושי עז (תמצית אות כ"ד).

(ח) פותח שער (סי' ט"ז סעי' כ"ד).

2. קודם שלנחה.

(א) מיקל – סוגה שושנים (סי' קפ"ה שושנים לדוד ס"ק ב', שכבר טבלה אין להחמיר עלי' ביותר והיא נאמנת שטבלה ומותרת לשמש עם בעלה בדיעבד), הרד"ם (סי' מ', "הס"ט ... לאו דוקא וגם בטבלה בלבד מותר"), חוט שני (ס"ק ט"ז ד"ה הפוסקת, אות ה'), פותח שער (סי' ט"ז סעי' כ"ד).

(ב) מחמיר – בדה"ש (ציונים ס"ק רפ"ז), עי' עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"א עמ' קסב סי' רמ"ט, "יש בזה מחלוקת הפוסקים, הסד"ט מחמיר ויש חולקים עליו דבדיעבד שפיר דמי, והוריתי שתמתין עוד יום אחד מלשמש בכדי שלא יהא חוטא נשכר. ואין צריכה טבילה שנית. והסכימו לזה בעלי הוראה").

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ס"ו), ט"ז וש"ד השלם (סי' קפ"ה כו"ל ס"ק ב').

(א) דר"ת (ס"ק צ"ד) – "עי' סד"ט ... בשו"ת הרד"ם ... וצ"ע למעשה אם טבלה בלבד בפרט בדור פרוץ כזה ובדבר שהחזיקו בו כאיסור חמור בודאי צריכין לחזקו".

(ב) נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' י') – "אם שכחה והמתנה רק ד' ימים וטבלה ושמשה עם בעלה טהורה היא, ובמקום צורך יש להתיר גם קודם ששימשה".

ז. שאר ציורים.

1. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ג').

2. שרידי אש (ח"ב סי' מ"א עמ' תע"ו) – "אם ניתן להקל בהמתנה ה' ימים במקום בו המקוה פתוח רק פעמיים בשבוע ...".

3. אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ד) – "אשה שזמן טבילתה בליל ש"ק והיא רחוקה ממקוה, אם תטבול בליל ו' או ביום ו'. באשה שליל טבילתה חל בליל ש"ק והיא במקום נופש רחוק מהמקוה, אם יש להחמיר ולעשות כעצת הרב השואל שהחת"ס בסמין קצ"ו הסכים לזה, שהוא לעשות הפסק טהרה ביום ד' לראייתה, וגם ביום ה' לראייתה שהוא ערב שבת, ותטבול בערב שבת קודש סמוך להזמן שמוכרחת לשוב לביתה ביום, בשביל שבת. והטעם דפוסקת גם ביום ה' לראייתה, אף שטובלת לסוף שבעה נקיים מההפסק דיום ד' לראייתה, הוא דרוצין שתעשה האשה מה שאפשר לה כדין. דהא לכתחילה צריכה אשה להפסיק דווקא בה', מהחשש דשמא שמשא עם בעלה בבין השמשות, ואף שברור אצלה שלא שמשא הא לא פלוג. ואף שהתירו בשעת הדחק להפסיק ביום ד' לראייתה כדלעיל אות כ"ב, כיוון שאפשר לה לעשות כעצה זו אין זה שעת הדחק. וגם הא כתבתי (אות כ"ג) שרק בהזדמנות יש לעשות כן ולא בקביעות. והבדיקה דיום ד' הוא רק לעניין להתחשב הטבילה שלה ביום ה' מבעוד יום, שאינה אסורה באונס - אפילו באונס קבוע. כדאיתא בסימן קצ"ו סעיף ד' באונס דצינה או שסוגרין שערי העיר, דיכולה לטבול בשמיני מבעוד יום, דהוא אונס קבוע וגם לכל נשי העיר. הנה אף שעצה נכונה היא, אבל מסתבר שבלא שמשא ביום דקודם שראתה דם הנדה, אין צורך להחמיר בזה לבדוק גם ביום ה' לראייתה, מאחר שהשל"ה (שהובא לעיל) כתב להתיר בשעת הדחק. ואם שמשא, שמשמע שהשל"ה מחמיר - אף שמ"מ מסתבר שיש להתיר כהסדרי טהרה, טוב לעשות עצה זו לכתחילה".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"ח) – "במקרה שהלכה אשה לרופא ועשה פתיחת הקבר מבחוץ יכולים להקל למנות הז' אחרי ד' ימים במקום ה'".

4. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו) – "שאלת: באשה שנוהגת כמנהג אשכנז לפסוק אחר חמשה ימים, **שצריכה ללכת לשמחת נישואין** וה"ה מצוה אחרת ובאותו לילה יחול ליל טבילתה, האם יכולה להפסיק בטהרה לאחר ד' ימים או לאו. תשובה: לענ"ד היה נראה לכאורה שאין היתר בזה, ומה שהתירו האחרונים הובאו בפתחי תשובה סי' קצ"ו ס"ק ט"ו הוא דווקא כדי שלא נבא להקל מצד אחר עיי"ש. אלא שבאמת צ"ב גם שם דמיירי בחל טבילתה בליל שבת שאחר יו"ט, דלמה נקל עליה ללכת יום מקודם כדי שלא נצטרך להרחיק החפיפה מהטבילה, אדרבה נדחה טבילתה לאחר שבת ותתאחר יום אחד נוסף ולמה נקדים יום אחד. אלא ודאי זה לא עלה על הדעת לדלג ליל טבילה ולאחריה, א"כ הכא נמי למה נאחר הטבילה ולא נקדים אותה ותספור ד' וז'. ולכן חוזרני בי ונראה להתיר להקדים טבילתה".

אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו) – "שאלת: האם נוכל להתיר לאשה שנוהגת כמנהג אשכנז, לספור י"א יום [היינו ארבע ושבע] וללכת למקוה, מטעם שאם תספור י"ב יום תהיה במקום כזה שללכת למקוה תצטרך ללכת ברגליה י"ד קילומטר וכן בחזרה או שתדחה את טבילתה. תשובה: עיין פתחי תשובה קצ"ו ס"ק ט"ו, ולענ"ד ודאי שיש להקל בזה ג"כ".

אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו) – "שאלת: האם יכולה להמתין רק ד' ימים כדי שליל טבילת לא יחול **ביום הכיפורים** - אם תמתין ה' ימים עד שתפסיק. וכן שאלת אם נמצאת בהרים מקום שרחוק ממקוה, ואם תמתין חמשה ימים יחול טבילתה בשבת ולא תוכל להגיע למקוה, האם יכולה להמתין רק ארבעה ימים. תשובה יכולה להקל ולהפסיק אחר ד' ימים".

5. נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' י"ז) – **"כשחל ליל טבילתה בעונת הוסת"**, ואם תמתין רק ד' ימים לא יחול כן, מותרת לפסוק בטהרה ביום ד' לראייתה כשלא שמשא, ולמעשה אין להקל בלי שאלת חכם".

לד] לא שימשה.

א. **האם גוזרים אינו משמש אטו משמש.**

1. מיקל – מחבר (ב"י סוף ס"ק י"א-ב), "ודוקא אם שימשה אבל אם לא שימשה אינה ממתנת כלל ואם שימשה יום או יומיים קודם ראייתה משלמת עליהם ארבעה ימים מיום שימושה ובחמישי לשימושה מתחלת לספור".
(א) הנהגות בני ספרד - ע"י לעיל.
2. מחמיר – או"י, ה"ד בתרה"ד (ח"ב סי' רמ"ה), רמ"א (סעי' י"א), "וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות", חכ"א (כלל קי"ז סעי' א'), פוסקים (בני אשכנז).

ב. **בעלה אינו בעיר** [אפילו לזמן רב].

1. מיקל – ב"ח (סוף ס"ק י"ב), מסגרת השולחן (דין י"א ד"ה בין).
2. מחמיר – מהרי"ק (שורש ל"ה, "מכל מקום בחומרא זו שהחמירו לא שמשא אטו שמשא אפילו אין בעלה בעיר"), ט"ז (ס"ק ז'), ש"ד (ס"ק כ'), תוה"ש (ס"ק י"ח, שבות יעקב ח"ב סי' ע"ז), מקור חיים (ס"ק פ"א, ס"ק פ"ג, "חוץ מב"ח שהוא יחיד בדבר ובטל דבריו במעוטו"), חכ"א (כלל קי"ז סעי' א'), "ואפילו לא היה בעלה בעיר זמן רב נוהגין כן ואין לשנות", תפארת אדם (יו"ד סי' נ"א אות ז'), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ג), מלבושי טהרה (סעי' כ"ב), ר' חיים כהן (יו"ד סי' מ"א), ערה"ש (סעי' ל"ט, "וכן הוא המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ח), טהרת ישראל (סעי' ע'), פוסקים.
3. מר"מ – ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק כ"ב, שפ"ח ס"ק ס"ז).
4. לענין כתם, ע"י לקמן.

ג. **בדיעבד**, לנתה עם בעלה, ולא המתנה אפילו ד' ימים [אחר שיש ו' עונות שלמות אחר שמששה].

1. מיקל – סד"ט (ס"ק מ"ב ד"ה ולענ"ד, "בלא שמשא מקודם ראייתה, ודאי דעלתה לה בדיעבד אם טבלה ושמשא אחר כך"), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ו), פתח הבית (חוקר לדעת, ד"ה לסימן קצ"ז, "והוריתי להקל"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ל"א), בדה"ש (ס"ק קס"ח), פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ה'), לבושי עז (תמצית אות כ"ה), יסוד הטהרה (סוף פרק ג').

ד. **הרואה דם לאחר טבילה לפני ששימשה עם בעלה**: האם יכולה למחרת להפסיק בטהרה.

1. מיקל.
(א) שו"ת פני יהושע (ח"א יו"ד סוף סי' י"ב) – "אסור לנהוג כחומרא כזו".
(ב) מעיל צדקה (סי' ל"ב) – "והתרת' שתספור ז"ל מיד שפסקה בטהרה ... בגזירתן של חכמים קיי"ל בכל דוכתא במילתא דלא שכיח לא גזרו בהו רבנן מכ"ש בגזירתן דהחמירו על עצמן ... וההסכימו עמי החברים אשר עמנו ונעשה מעשה".
(ג) סד"ט (ס"ק ל"ט) – "העיקר כדברי מעיל צדקה".
(ד) בית מאיר (על רמ"א סעי' י"א).
(ה) תשובה מאהבה (על רמ"א סוף סעי' י"א) – "וכן ראוי להורות".
(ו) חכ"א (כלל קי"ז סעי' ג') – "ואפילו ראתה לאחר שבאתה מבית הטבילה לביתה קודם שנזדקקה לבעלה מותרת לספור מיד כשתטהר ולא גזרינן בזה אטו שמשא (סדרי טהרה בשם מעיל צדקה)".
(ז) לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ד).
(ח) ע"י דברי מנחם (סי' כ"ה) – "לא גזרו בדבר דלא שכיח ... שוב מצאתי כן להדיא בתשובת מעיל צדקה".
(ט) שערי דעה (ס"ק ז', ס"ק ט') – "דגם לכתחלה יש לסמוך על פ"י ומ"צ".
(י) מסגרת השולחן (דין י"א ד"ה בין) – "אם בליל טבילה קודם שתבוא לבית בעלה או קודם ששמשא ראתה דינא הכי דפוסקת מיד וסופרת הז' נקיים".
(יא) צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ט) – "והכי נקטינן".
(יב) תפארת אדם (יו"ד סי' נ"א אות ח') – "נראה להקל בכל גוונא".
(יג) ערה"ש (סעי' ל"ט) – "ויש מי שרצה להחמיר עוד דאפילו ראתה קודם שימושה אחר טבילה שתמתין מלמנות ז' נקיים עד ה' או ו' ימים [נוב"י תנינא סי' קכ"ה] מטעם שהרי ראוי לביאה ואין שום טעם בדבר זה וכבר דחו כמה גדולים דברים אלו וזהו ממש כראתה בתך ימי ספירתה שמתחלת למנות מיד כשפסקה ליום המחרת וכן עיקר לדינא [ס"ט סקל"ט ומנ"י ומע"צ]".
(יד) בן איש חי (שנה ב' פר' צו אות ט"ז) – "אם ספרה שבעה נקיים וטבלה כראוי, ואחר שבאה לביתה וישבה עם בעלה, פרסה נדה באותה לילה קודם ששמשא עם בעלה, הרי זו פוסקת בטהרה ליום המחרת ותמנה שבעה נקיים ותטבול, ואין צריכה להמתין חמשה ימים קודם ספירת ז' נקיים, וכאשר הורה גבר הגאון פני יהושע ז"ל, כיון דלא שמשא עדיין, ואף על גב דבעלמא אנחנו מחמירים בלא שמשא דגזרינן אטו שמשא, מ"מ בכהאי גוונא דהוא מילתא דלא שכיחא שתפרוס נדה בליל טבילה, לא גזרינן, ולא בעינן חמשה ימים קודם ז' נקיים כיון דעדיין לא שמשא, ודלא כהגאון נו"ב מה"ת סי' קכ"ה דהצריך חמשה ימים, דהא כמה גאונים ורבני אשכנז וספרד הסכימו כסברת הגאון פני יהושע, ועיין סדרי טהרה ובית מאיר וחכמת אדם, ועיין עוד להרב תשובה מאהבה ועוד אחרונים, וכן אנחנו מורין".
(טו) ע"י אמרי יושר (ח"ב סוף סי' צ"ב) – "המיקל יש לו ע"מ לסמוך בחומרא כזו שהוא רק מנהג, אבל כת"ר כתב שהמנהג בפולין להחמיר, ואם המנהג כן ודאי אין להורות שם נגד המנהג".
(טז) חזון איש (במכתב שנדפס בראש ספר טהרת בת ישראל אות ג') – "אין להחמיר כלל".
(יז) באר משה (ח"א סי' נ"ב אות ו').
(יח) יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' י"ח, טהרת הבית סי' י"ג סעי' י"ג) – "וכן עיקר להלכה ולמעשה".

(יט) שפע טהרה (ס"ק ל"ו, דברי יציב יו"ד סי' ק"ג) – "יכולים להקל למעשה כהמעיל צדקה".

(כ) טהרת בת ישראל (סי' ג' סעי' ו').

(כא) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ה').

(כב) פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ו').

(כג) חוט שני (ס"ק ט"ז אות ו', אות י"א).

(כד) חזקת טהרה (ס"ק צ"ה).

(כה) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות י"ג) – "ראתה בליל טבילה לפני תשמיש מנהגינו להקל שלא צריכה להמתין חמש ימים קודם ספירתה, רק סופרת מיד".

(כו) לבושי עז (תמצית אות כ"א).

(כז) מראה כהן (עמ' ל"ט).

(כח) יסוד הטהרה (פרק ג' הע' ה').

(כט) פותח שער (סי' ט"ז סעי' י"ז).

(ל) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ו).

(לא) דרכי טהרה (עמ' קל"ח ד"ה וכן).

(לב) נטעי גבריאל (פרק מ"ד סעי' ד') – "ומכיון שכל המתנת ה' ימים אינו אלא חומרא דרבנן יש להקל".

(לג) חק וזמן (פרק ה' סעי' י').

1) רק באותו לילה, אבל למחרתו גם אם לא שימשה בלילה צריכה להמתין – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ד,

אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ה'), פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ו', "רק באותו לילה, אבל למחרתו גם אם לא שימשה בלילה

צריכה להמתין"), לבושי עז (תמצית אות כ"ב), מראה כהן (פרק ד' הע' ט'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' מ"ב),

נטעי גבריאל (פרק מ"ד סעי' ה').

א. לענין כתם – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' מ"ב).

2) "ודוקא בליל טבילה שאחר ראיית הוסת, אבל אם טובלת בגלל כתם או דם בתולים, וראתה דם בליל טבילה, אין להקל בזה"

– יסוד הטהרה (פרק ג' הע' ה').

2. מיקל רק כשראתה קודם שבאה לבית בעלה.

א) סולת למנחה (סוף סי' קצ"ו) – "אם ראתה מיד אחר טבילתה קודם שבאה אל בית בעלה כלל דפוסק' באותו יום כי בלא"ה בלא

שמשה הוא חומרא גדולה והבו דלא לוסף עלה".

ב) מלבושי טהרה (סעי' כ"ג) – "והעיקר כדעת המחמירין רק לעת הצורך יש להקל".

ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ה) – "שהפוסקים מחמירין בזה אא"כ עדיין לא חזרה לביתה".

3. מחמיר.

א) נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ה) – "ולפי שגוף חומרות הללו אין להם על מה שיסמכו ולכן הרוצה לסמוך בזה על בעל פ"י מי ימחה בידו

לענשו עבור זה. אבל המנהג הפשוט כדברי הט"ז".

4. מר"מ – פת"ת (סוף ס"ק ט"ז, סי' קפ"ד ס"ק ד'), טהרת ישראל (סעי' ע"ח), הר צבי (יו"ד סי' קנ"ז ד"ה ואף), אג"מ (יו"ד ח"א

סי' צ"ז ענף א' ד"ה אבל, הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' סוף הע' קי"א, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות ל"ד), הגר"ש

איידר זצ"ל (ח"א עמ' מ"ח), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"א הע' כ"ז), ששבה"ל (סיכום אות י"ב, "ותעשה שאלת חכם"),

בדה"ש (סעי' י"א בי' ד"ה ויש, עמ' שט"ו, "ולדינא צ"ע"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ה), פתחי דעת (פרק י"א סעי' י"ד).

לה] מאיזה ריאה צריכה להמתין.

א. דם חימוד.

1. מיקל, אינה צריכה להמתין כלל.

א) חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ג בשולי הגליון) – "ראיתי בפת"ז קצ"ו שרמז לתשו' רח"כ סימן מ"א ומחצה"ש קצ"ו, ועיינתי שם

ולדעתם ג"כ כוונת הש"ך דסי' קצ"ו ס"ק כ' לחדש, דאף כלה שלא ראתה כלל אלא משום חשש חימוד בלבד ג"כ צריכה ה'

ימים קודם הספירה. ולפע"ד זה תמוה מכמה טעמים, שהרי לשון הש"ך להדי' וז"ל ... ומסתימת האחרונים שלא מייתי להאי

דינא דבחשש חימוד ג"כ צריכה ה' ימים קודם ספירתה משמע נמי שהבינו כוונת הש"ך כדג"מ הנ"ל, דהש"ך מיירי בכללות

שראו והחידוש דהש"ך אעפ"י שאין החתן בעיר".

ב) הגרש"ז זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות א' בהג"ה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות א' בהג"ה) – "תמיהני טובא על גאון

ישראל מוהר"ח הכהן ראפעפארט ז"ל שכתב בספרו סי' מ"א שהוא חושש להורות היתר בכלה שראתה ממש דם שתפסוק ביום

ד' ותתחיל לספור מיום ה' רק בכלה שלא ראתה וא"צ למנות ז' נקיים אלא משום חשש חימוד הייתי מתיר לספור מיום ה'

הואיל ודמיה לדין כלה המתחלת לספור אחר ביאה ראשונה של בתולים שפסק מהר"ל מפראג לספור מיום ה" עכ"ל, והוא

פלאי, הרי מפורש פסקו בשו"ע ריש סי' קצ"ב שמונה ז' ימים ממחרת יום התביעה וא"צ אפי' הפסק טהרה עיי"ש בש"ך ואיך

כתב שצריכה להמתין ד' ימים".

ג) פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ב').

2. מחמיר [רק ד' ימים].

א) מח"ש (ס"ק כ') – "שאפילו כלה כו' ר"ל שא"צ ז"נ רק משום חמוד ולא באה לכלל תשמיש מעולם אפ"ה אינה סופרת ז"נ

כו".

- (ב) רבינו חיים כהן (יו"ד סי' מ"א) – "ועפ"י כל אלה, חששתי להורות היתר בכלה שראתה ממש, שתפסוק מיום ד', ותספור מיום ה', [אבל (כדאי במנח"י)] בכלה שלא ראתה, וא"צ למנות ז' נקיים, אלא משום חשש חימוד, הייתי מתיר לספור מיום ה', הואיל ודמיה לדין כלה המתחלת לספור אחר ביאה ראשונה של בתולים, שפסק מהר"ל מפראג לספור מיום ה' כדלעיל".
- (ג) מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ב) – "להחמיר".
3. מר"מ – גליון מהרש"א (סי' קצ"ב על מחבר סעי' א'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ע', ס"ק ע"ב).
- (א) שבט הקהתי (ח"ו סי' שי"ז אות ב') – "כגון בזקנה דגם כן צריכה ז"נ ... הנה מסתימת הפוסקים שכתבו שסופרת ז"נ ולא כתבו דבעי גם כן חמשה ימים ורק בכלה ... ושוב הראני ... דהגליון מהרש"א (סימן קצ"ב) חוקר בזה, וציין להש"ך (סימן קצו ס"ק כ) דמשמע דיש להחמיר למנות ה' ימים לפני הז"נ".

ב. דם בתולים.

1. עי' סי' קצ"ג, לשיטות ומר"מ.

ג. דם טוהר.

1. צריכה להמתין ה' ימים, כמו אחר כל דם נדה – חת"ס (יו"ד סי' קנ"ז, "הדין דין אמת שגם יושבת על דם טוהר צריכה להמתין ה' ימים קודם שתספור נקיים"), לחוש"ש (סי' קצ"ד לחם ס"ק י"ג), הגרש"ק זצ"ל (קנאת סופרים השמטות לחיבורי שירי טהרה סי' נ"ו), אבני צדק (יו"ד סי' פ"ד), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחון תשובה ר"ד, תשובה שי"א), בדה"ש (סי' קצ"ד ס"ק כ"ה, סי' קצ"ו ס"ק קס"ב), ששבה"ל (סי' קצ"ד ס"ק ו', סיכום אות ה', סי' קצ"ו סיכום אות ח'), פרדס שמחה (סי' קצ"ד ס"ק ה', סי' קצ"ו ס"ק ס"א), לבושי עז (סי' קצ"ו סעי' י"א תמצית אות כ'), דרכי טהרה (עמ' קי"ד), פרי טהרה (סי' קצ"ד סעי' ד'), משמרת הטהרה (פרק י"ג סעי' ד'), יסוד הטהרה (פרק ג' סוף הע' ו'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ט, "שגם בזה נהגו להחמיר"), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' ג').
2. היכא דלא שמשה, להפסיק מיד – פת"ת (סי' קצ"ו ס"ק ט"ז, "אם ראייה זו היא בתוך ימי טוהר והיא רוצה למנות שבעה נקיים ולטבול דבזה אפשר לומר שגם אם לא היתה טמאה וכבר מחמת לידה שטבלה כבר ג"כ תוכל למנות שבעה נקיים מיד אם לא שמשה דהא אפילו בכתם כתב הש"ך הביאו הבה"ט דיש להקל היכא דלא שמשה למנות מיום המחרת ומכ"ש בדם טוהר דקיל יותר דאינו אלא חומרת הגאונים עמש"ל סי' קצ"ד ס"ק ב' בשם נודע ביהודה וכו"ז פשוט").
3. מר"מ – טהרת הבית (סי' י"א סוף הע' ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ל"ד).

ד. טומאה דרבנן: כתם.

1. מחמיר – ס' התרומה (סי' צ"ה), רמ"א (סעי' י"א, "וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות"), פוסקים (בני אשכנז).
2. מר"מ – טהרת הבית (סי' י"ג סעי' ט"ו, "והרוצה להקל כסברא אחרונה יש לו על מה שיסמוך. אבל מנהג האשכנזים בזה כדעת הרמ"א להחמיר אפילו בכתם").
3. הכללים – עי' לקמן.

לו] ראתה כתם.

א. כתם וגם לא שמשה.

1. מחמיר – ס' האגור (סי' אלף שס"ז, "פסק גדול בדורו מהר"ר יעקב מולן ז"ל המוצא כתם יש להמתין שש עונות כמו רואה דדלמא השתא חזיא, ואפילו לא שמשה לא נהגין לחלק משום סרך חברתה. ע"כ"), לבוש (סעי' י"א, "שכל אשה שרואה אפילו כתם כחרדל בין שמשה בין לא שמשה, צריכה להמתין חמשה ימים עם יום שראתה, ולעת ערב של יום חמישי תבדוק ותפסוק בטהרה ולמחרתו ביום ששי תתחיל לספור שבעה נקיים, וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות"), שבות יעקב (ח"ב סי' ע"ז, תוה"ש ס"ק י"ט, "דעכשיו נוהגין להחמיר דאפי' אשה שרואה כתם צריכה להמתין ה' ימים"), מקור חיים (ס"ק פ"ד), חכ"א (כלל קי"ז סעי' א', לשונו לקמן), לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד אות פ"ד), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק כ"א, "המנהג להחמיר גם בכתם אפילו בלא שימשה, ובדברים כאלו בנות ישראל שומעין להחמיר"), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ה, שמלה ס"ק כ"ג), עצי לבונה (על סעי' י"ג ד"ה ועיין בסד"ט), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ח), חמדת משה (פרלמוטר, סוף סי' נ"ו), אג"מ (הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' הע' י'), ששבה"ל (סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק ק"ע), פרדס שמחה (ס"ק ס'), לבושי עז (תמצית אות כ"ג), מראה כהן (עמ' ל"ז אות ג'), פרי טהרה (הע' ד').
 2. מיקל – חוו"ד (חי' ס"ק י'), אור לציון (נשמת ישראל עמ' קי"ד הע' ו').
 3. לעת הצורך – טהרת ישראל (סעי' ע"ח), פאת שדך (ח"ג סי' צ' אות ג').
 4. דעת הש"ך (ס"ק כ"א), למסקנתו.
- (א) מיקל – דגול מרבבה (תנינא על הש"ך ס"ק ו'), מקור חיים (ס"ק פ"ד), בא"ה (ס"ק י"ד), בא"ה (מהרי"ט, ס"ק ח'), חוו"ד (חי' ס"ק י'), פת"ת (ס"ק ט"ז, "בכתם כתב הש"ך הביאו הבה"ט דיש להקל היכא דלא שמשה למנות מיום המחרת"), דברי מנחם (סי' כ"ה), שערי דעה (ס"ק ט'), "מה שהבין בעל בית לחם יהודא דמ"ש הש"ך בסס"ק כ"א וכן נוהגין הוא מלשון עצמו של הש"ך ליתא אלא הוא מלשון הלבוש וכמ"ש בסד"ט אבל דעת עצמו של הש"ך הוא להקל בכתם בלא שמשה לפני מציאות הכתם"), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ח), חמדת משה (יו"ד סוף סי' נ"ו).
- (ב) מחמיר – תוה"ש (ס"ק י"ט), בית לחם יהודה (ס"ק ד'), לבושי שרד (על הש"ך ס"ק ו', חידושי דינים ליו"ד אות פ"ד), עצי לבונה (על סעי' ב' ד"ה ומ"ש, על סעי' י"ג ד"ה ועיין בסד"ט), מהר"מ פישלס (מפרשים מכת"י בשו"ע מכון ירושלים, על הש"ך ס"ק ו'), באר משה (ח"א סי' נ"ב אות ז').

- ג) מר"מ – סד"ט (ס"ק י', ס"ק מ'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק כ"א), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ע"ו), פתחי דעת (פרק י"א הע' ט').
5. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ז, שפ"ח ס"ק ע"ו).

ב. כתם ובעלה אינו בעיר.

- מיקל – שבות יעקב (ח"ב סי' ע"ז, "והבו דלא לוסף עלה במציאת כתם ואין בעלה בעיר"), באר היטב (ס"ק י"ד), בא"ה (מהרי"ט, ס"ק ח'), תפארת אדם (יו"ד סי' נ"א אות ז', "שבות יעקב") אמרי ברוך (על רמ"א סעי' י"א, "ודעת האחרונים בכהאי גוונא להקל שתפסוק בטהרה ביום מציאת הכתם"), מהר"מ פישלס (מפרשים מכת"י בשו"ע מכון ירושלים, על הש"ך ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' ע"ח), באר משה (ח"א סי' נ"ב אות ז'), בדה"ש (ס"ק ק"ע).
- מחמיר – בית לחם יהודה (ס"ק ד'), חכ"א (כלל קי"ז סעי' א'), "ואפילו לא היה בעלה בעיר זמן רב נוהגין כן ואין לשנות (ט"ז ס"ק ז' וש"ך ס"ק כ') וכל דין זה לא שנא אם ראתה דם או כתם דלעולם צריכה להמתין ה' ימים קודם שתספור שבעה נקיים עם יום שראתה בו", מלבושי טהרה (סעי' כ"ב).
- מר"מ – שערי דעה (ס"ק ט'), ששבה"ל (סיכום אות ב', "בשעת הצורך תעשה שאלת חכם"), פרדס שמחה (ס"ק ס', "צ"ע"), מראה כהן (פרק ד' הע' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' י"ט), פרי טהרה (הע' ה'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"א, שפ"ח ס"ק ס"ו).

ג. בדיעבד, לנתה עם בעלה.

- מיקל – חת"ס (יו"ד סי' קפ"ח), הו"ד בפת"ת (ס"ק ט"ז), בדה"ש (ס"ק קע"א).
- א) מר"מ – לחם ושמלה (ס"ק כ"ה, "בחתם סופר ... צ"ע"), פרדס שמחה (ס"ק ס' אות ב').
- אחר ג' עונות.
- א) מצרף הרמב"ם ומיקל – אדרת אליהו (רבינוביץ, תשובה בהקדמה להל' שחיטה, "בכתם דלא הוי רק דרבנן יש לסמוך שאינה צריכה טבילה שניה מאחר שהיה ג' עונות קודם ספירת הז' נקיים. והצעת דברי אלה לפני כמה גדולי זממנו והוטב בעיניהם"), הגרי"ד רובינשטיין (הע' על האדרת אליהו שם, "הדבר פשוט להתיר ולפלא בעיני על הגאון ר' בצלאל זצ"ל שהיה בקי גדול ומורה מובהק"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שט"ז, "ראתה כתם והתחילה לספור ג' עונות אחר ששימשה וטבלה ושימשה, בדיעבד יש להקל ולסמוך על דעת הרמב"ם דפולטת אינה אלא עד ג' עונות"), לבושי עז (תמצית אות כ"ו).
- ב) מחמיר – הגר' בצלאל הכהן מווילנא (הע' על האדרת אליהו שם, "ואמנם למעשה ודאי קשה להקל בזה ובעובדא הנ"ל פשוט שהיה לה להמתין ד' ימים ואח"כ ב' ימים נקיים ולחזור ולטבול").
- ג) מר"מ – דר"ת (ס"ק פ"ב).

לז) כבר אסורה: מצד נדה.

א. אם ראתה תוך ז' נקיים, או אחר ה' ימים מראייתה.

- מונה רק מתחלת ראייתה הראשון – ט"ז (ס"ק ח'), ש"ך (ס"ק כ"ב), תוה"ש (ס"ק י"ט), מקור חיים (ס"ק פ"ד), בא"ה (ס"ק י"ד), סד"ט (ס"ק מ"א), חכ"א (כלל קי"ז סעי' ג'), חו"ד (חי' ס"ק י'), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ד), מלבושי טהרה (סעי' כ"ה), צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ט), טהרת ישראל (סעי' ע"ז), שערי טהרה (שער ט"ז סעי' א'), פוסקים.
- מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ו).

ב. ראתה כתם ואחר כך ראתה דם, אם סופרת חמשה ימים מיום ראיית הכתם.

- מיקל, מונה חמשה ימים מציאת הכתם – דובב מישרים (חשב האפוד ח"א סוף סי' ע"ו, "וגם הוא תפס לפשיטות שדי לה בה' ימים מציאת הכתם"), לב אברהם (ח"א סי' ע"ו, "פשוט"), דור רביעי (ח"א סי' כ"ב, "רוב פשיטת הדברים"), הר צבי (יו"ד סי' קנ"ח), אג"מ (יו"ד ח"ב סוף סי' ס"ח, לתורה והוראה ח"ב עמ' כ"ב, "ובראתה כתם שפרשו ... ולמחר ראתה דם ... נחשב במנין החמשה ימים"), באר משה (ח"א סי' נ"ב), חשב האפוד (ח"א סי' ע"ו, "וכן נוטה הסברא פשוטה"), הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"א עמ' מ"ב), ששבה"ל (סיכום אות ד'), טהרת הבית (סי' י"ג סעי' י"ד), פרדס שמחה (ס"ק ס' אות ג'), חוט שני (ס"ק ט"ז אות ב'), מראה כהן (עמ' ל"ח אות ד'), פותח שער (סי' ט"ז סעי' י'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ד), חוקת הטהרה (סעי' נ"ג).
- בתוך ז' נקיים מכתם, ואחר כך ראתה דם.
- א) מיקל – הר צבי (יו"ד סי' קנ"ח, "ודאי משמע דכללא הוא, דכל קלקול שבאמצע מנין ז' נקיים א"צ גם ה' ימים קודם התחלת מנין השני וכן מסתבר ג"כ"), עי' שפע טהרה (ס"ק ל"ג, דברי יציב יו"ד סי' ק"ב אות ה', "אפשר שגם אם היא באמצע ספירת ז' נקיים מחמת כתם"), פרדס שמחה (ס"ק נ"ח, "פשוט"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' כ"ח).
- מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ח, שפ"ח ס"ק ע"ח).

ג. מדם בתולים.

- עי' סי' קצ"ג, לשיטות ומר"מ.

ד. מדם לידה.

- מיקל, יכולה למנות ז' נקיים מיד – פת"ת (ס"ק ט"ז, "הוריתי ביולדת שלא טבלה תוך מ' לזכר ופ' לנקבה וככלות הימי טוהר ראתה דא"צ להמתין למנות ז' נקיים עד אחר ה' ימים אלא מיד שתפסוק בטהרה וכול להתחיל למנות שבעה נקיים דהא עד ראה ז' היתה ג"כ טמאה מלידה ולא שייך חומרא זו כלל"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ה).

ה. מדם טוהר.

1. מיקל, יכולה למנות ז' נקיים מיד – תשורת שי (ח"א סי' צ"ט, "וכשאסורה לשמש משום דם טוהר או ד"ב. תו לא שכיח וליכא למגזור"), פתחי זוטא (סי' קצ"ג מהד"ת ס"ק א'), בדה"ש (ס"ק קע"ב), עי' שפע טהרה (ס"ק ל"ג, דברי יציב יו"ד סי' ק"ב אות ה', "אפשר ... מחמת דם טוהר אינה צריכה להמתין עוד ה' ימים").

ו. ספק מראה.

1. מיקל, אא"כ שואלת רב והתיר.
- א) אג"מ (יו"ד ח"ב סוף סי' ס"ח) – "ובראתה כתם שפרשו מחמת שלא ידעו שהוא טהור ולמחר ראתה דם ושאלו לחכם וטיהר את הכתם אין להחשיב יום שפרשו מצד טעותם, במנין החמשה ימים שנהגו להמתין קודם ספירת הז' נקיים מאחר שנתברר שהיתה מותרת. ואם לא שאלו לחכם שהוא להם גם עתה בספק נחשב במנין החמשה ימים".
- ב) בדה"ש (ס"ק קע"ב).
- ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל סוף הע' שס"ו) – "להחמיר".
- ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"I received a bedika at night from a vest 29 haflagah earlier that day. I wasn't sure about it seeing it at night, so I said I will look at it better in the morning. Next morning, before I looked at it, I was contacted that it wasn't nogeah anymore since she had her period the next morning (day 30). 1. When do they start their five days, from the day they were poresh m'safek? 2. Would it matter if I look at it and see that it was really tahor? If it does matter, can I choose not to look at it? Or even if I do look at it, maybe not tell them? 3. Maybe in this case there would be a chiyuv to look at it, since a bad bedika on a vest 29 would create a vest kavuah for shavua. 4. If the bedika would be bad, would she then have a vest kavuah even lehakel (not be choshesh for oinah benonis anymore)? R' Y. Berkovits wrote: 1. If poresh mesafek, they can count from then, as long as it didn't turn out that they were mistakenly poresh. If the bedika turns out to be tahor, then count five from the period. 2. I think the Rav should look at it and tell them, and not play games. [Although, I know that there are mekilim even if it is tahor (since they were poresh), and that this is all within a פלוג of the Trumas Hadeshen.] 3. Yes. Also, even without the issue of being nikva, you have to know if the original 29 was נעקר. It won't be נעקר with a bad bedika. 4. No - just l'chumra".

2. מחמיר, אא"כ שואלת רב ופסק שהיא טמא מן הדין.

- א) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"א הע' ל"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ז') – "מצאה כתם ופרשו מספק מחמתו, ולמחרת פרסה נדה, אין היום שפרשו מספק מצטרף למנין ה' ימים, אלא אם כן נפסק על הכתם שהיה טמא מן הדין, ואז היום המסופק מצטרף למנין ה' ימים".
- עי' הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ח) – "ראתה מראה והסתפקה אם הוא דם המטמא, ופירשו מספק ואחר יום או יותר ראתה דם, ואחר כך הורה המורה לטהר את המראה הראשון - מתחלת למנות את הה' ימים מעת ראיית הדם ולא מעת מציאת המראה הראשון".
- ב) פתחי דעת (פרק י"א סעי' י"ח) – "אם מצאה כתם ונסתפקו בדינו, ונהגו כנדה מספק, ולמחרת פירסה נדה, אינה מונה מיום מציאת הכתם, אלא אם כן נפסק אח"כ על הכתם זה שהינו טמא".
3. מיקל בכל ציורים.
- א) חשב האפוד (ח"ב סי' ק"י, הליכות חנוך פרק ב' אות קצ"א) – "דה"ה אפילו אם לבסוף אכן טיהר החכם את הכתם וראתה קודם שטיהרו".
- ב) ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה אם, סיכום אות ד', שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות ח').
- ג) חוט שני (ס"ק ט"ז אות י"ג) – "אם נהגו בפרישה בתשמיש, מתורת חשש של איסור נדה, אפשר להתחיל למנות הה' ימים מיום הפרישה".
- ד) אבני ישפה (אהל יעקב י"ד אלול תש"ע) – "אם פרש מאשתו מספק, מצרפים ימים אלה לחמשה ימים לפני הז' נקיים שהרי נהג בה איסור גמור וממילא לא שייך לגזור עליו, ואין זה כמו שאינו משמש מצדן ששם יש גזירה".
- ה) יסוד הטהרה (פרק ג' סעי' ז') – "למנות את חמשת ימי ההמתנה מן היום שפרשו זה מזה, ואף אם נתברר לאחר שנטמאה בודאי, שהמראה המסופק שמצאה קודם היה טהור".
- ו) פותח שער (סי' ט"ז סעי' י"א).
- ז) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ג, חוקת הטהרה סעי' נ"ד) – "אשה שראתה כתם בימי טהרתה והיתה מסופקת עליו ונהגו בפרישות, ולאחר כמה ימים התברר שהוא טהור, ובו ביום התחיל הוסת שלה, אפשר לצרף הימים שנהגו בפרישות למנין חמשה ימים ולא אמרינן שנתגלה למפרע שהיתה באמת טהורה".
4. מר"מ – מהר"י שטייף (סי' קכ"ח), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (לתורה והוראה ח"י עמ' כ"א אות ד', לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ל"ב), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ח, שפ"ח ס"ק ע"ח).
- א) נטעי גבריא (פרק מ"ד סעי' ח') – "באופן שברור שהיתה טמאה אלא שהיא לא ידעה מזה כגון שמצאה כתם או שאלה ולא היו יכולין לשאול את הרב, ואח"כ נתברר שהיא טמאה, אין ימים אלו נחשבים בחשבון, אלא מונין ה' ימים משעה שנתברר לה בודאי שהיא טמאה. ויש מקילין שגם במצאה מראה שחשבה לטמאה, או שהיתה מסופק בדינה ונהגה כדין הנדה, מונין מיום שמצאה המראה, אף שנתברר אח"כ שבאמת טהורה היתה, הואל ונהגו דיני פרישות".

ז. **להיפך**: מצאה כתם בבגדה שפשטתה גם בברור שהכתם הי' כבר מלפני כמה ימים.

1. מחמיר.

(א) **על דעת תורה** (סעי' י"א ד"ה אפי') – "ונ"ל להחמיר כיון שהי' בימי טהרה ולא הי' עלי' חיוב לבדוק החלוק, יש לגזור אטו שימשה. אבל אם הי' בזמן הוסת שהי' עלי' חיוב לבדוק קודם שתשמש, א"צ לפרוש ו' עונות. וכן אם היא רגילה לבדוק קודם תשמיש גם החלוק שפשטה י"ל דהוי גזירה אטו מילתא דלא שכיח, ויש להקל בכתם שהוא רק חומרא".

(ב) **הר צבי** (יו"ד סי' קנ"ח) – "ומה"ט יש לדון בספיקו השני במציאת כתם דדי שתמנה ה' ימים מיום לבישת החלוק היכי דלא שמשה. דאין הנידון דומה, דמה שהיא טמאה למפרע ממציאת הכתם עד לבישת החלוק, זה לא מהני שלא יהיה זה בכלל הגזירה, דמה בכך שהיא עכשיו טמאה למפרע, אבל עכ"פ עד מציאת הכתם בחזקת טהרה היתה והיתה מותרת בתשמיש ושפיר שייך לגזור לא שמשה אטו שמשה, כיון שמותרת בתשמיש היתה עד שעת מציאת הכתם גם זה בכלל הגזירה, משא"כ ימים שכבר נאסרה אין לגזור בהם לא שמשה אטו שמשה".

(ג) **פרדס שמחה** (ס"ק ס' אות ה') – "מצאה כתם בבגדה שפשטתה גם בברור שהכתם הי' כבר מלפני כמה ימים, נמי צריכה להמתין ה' ימים מזמן המציאה".

(ד) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' כ"ט).

(ה) **טהרה כהלכה** (פרק ט"ו סעי' י"ג) – "מכיון שלא היה ידוע לה שהיא טמאה, אין ימים אלו נחשבים..."

(ו) **נטעי גבריאל** (פרק מ"ד סעי' י') – "מצאה כתם בבגדה וברור לה שהכתם הי' מלפני כמה ימים, אפ"ה צריכה להמתין מזמן המציאה".

(ז) **פתחי דעת** (פרק י"א סעי' י"ז).

ח. **מצאה כתם וחשבה שהוא טהור**, ואחר זמן שאלה לחכם וטימא אותו.

1. מיקל, מונה את המתנת ה' ימים מיום מציאת הכתם.

(א) **הגריש"א** זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"ח אות ל"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ח') – "מצאה כתם וחשבה שהוא טהור, ואחר יומיים שאלה לחכם וטימא אותו, ובינתיים לא שימשו, הרי היא מונה את המתנת ה' ימים שלפני הז' נקיים מיום מציאת הכתם".

2. מחמיר, שצריכה לחשוב ה' ימים משעה שהרב טימא הכתם.

(א) **נטעי גבריאל** (פרק מ"ד סעי' ח') – "מצאה דם על בדיקה או כתם וחשבה שהמראה טהור, ואח"כ שאל הבעל להרב וטימא הכתם, צריכה לחשוב ה' ימים משעה שהרב טימא הכתם".

ט. **החמירה על עצמה**.

1. מחמיר.

(א) **דברי שאול** (יוסף דעת בהשמות סי' קצ"ז סעי' ג' ד"ה והנה) – "באשת חבר שמצאה כתם שהוא טהור מדינא רק שהוא החמיר על עצמו, והתחילה לספור הה' ימים שקודם הז' נקיים, ומצאה ביום הראשון מהנקיים כתם טמא גמור ... הדבר פשוט דמתחלת למנות משעת מציאת הכתם הטמא והחומרא לא יהיה קולא, כמ"ש מעלתו מדברי הש"ך שהחמיר בשם העט"ז אף בלא שמשה, ואני מוסיף דכה"ג מבואר בר"ן בפסחים פרק כל שעה דחומרא דהחמירו שאסור לאחר פסח לא יהיה נמשך מזה קולא וחשוב דבר שיל"מ כיון דמדינא מותר ומכ"ש בזה וז"ב".

(ב) **פתחא זוטא** (סי' קפ"ח ס"ק ט' ד"ה ברם, סי' קצ"ג מהד"ת ס"ק א') – "צריך לדקדק שלא יבוא חומרא זו לידי קולא ... והתחילה למנות החמשה ימים ומצאה ביום ראשון של הז' כתם טמא, דפשוט דצריך להתחיל למנות מחדש משעת מציאת כתם טמא".

(ג) **טהרת ישראל** (סי' קפ"ח סעי' ט"ז, סי' קצ"ו סעי' פ') – "צריך לדקדק שלא יבוא חומרא זו לידי קולא כגון שהתחילה למנות על כתם הנ"ל החמשה ימים ומצאה ביום ראשון של הז' כתם שטמא מדינא שצריך להתחיל למנות מחדש משעת מציאת הכתם הטמא".

(ד) **שפע טהרה** (סי' קצ"ו ס"ק ל"ה, דברי יציב יו"ד סי' ק"ב) – "מצאה כתם וטהרה אלא שהיא החמירה על עצמה, ואח"כ ראתה דם, צריכה למנות ה' ימים מיום ראיית הדם".

(ה) **טהרת הבית** (סי' י"ג סעי' י"ד) – "אם היה הכתם טהור מן הדין, אלא שהחמירה על עצמה בהסכמת בעלה, ולמחרת ראתה דם, אינה יכולה לחשוב הימים אלא מיום ראיית הדם, לנוהגים כשיטת הרמ"א".

(ו) **בדה"ש** (סי' קפ"ח בי' ד"ה ואין, עמ' ע"ה) – "צריך למנות ה' ימים מראייה השנייה ...".

(ז) **פרדס שמחה** (ס"ק ס' אות ד') – "רק בחומרא של האשה, אבל אם החכם הי' מסופק במראה טמא, מונה מאותו זמן".

(ח) **יסוד הטהרה** (פרק ג' הע' ז').

(ט) **נטעי גבריאל** (פרק מ"ד סעי' ט') – "מצאה כתם ופסקו לה שהוא טהור והחמיר על עצמו ואח"כ בא הוסת חשבינן ה' ימים מיום הוסת, דחשבינן משעה שהיא ודאי טמאה".

2. מיקל.

(א) **על מהר"י שטייף** (סי' קכ"ח) – "פתחא זוטא סי' קפ"ח או"ק ט' ... ועיקר החומרא של היוסף דעת תמוה לענ"ד, דמאחר דעכ"פ החזיקה עצמה לטמאה לחומרא שוב לא שייך חשש שמשה, ויש סברא לחשוב החמשה ימים מיום שהחמירה עצמה, וצע"ע".

(ב) **על אג"מ** (לתורה והוראה ח"ב עמ' כ"ב) – "אם אירע מעשה שהחמירה אשה על עצמה כשמצאה כתם בבגד צבוע אעפ"י שטענתה והפרישה מאישה אם מצאה דם אח"כ עלתה הימים שהפרישה למנין ה' ימים שמונים קודם שבעה נקיים, דהא דאמרינן

שצריך ה' ימים אפילו אין בעלה בעיר או שלא שימשו דלא פלוג רבנן בתקנתם היינו במקום שהפרישה לא היתה מחמת איסור אבל בדהפרישה מחמת איסור אפילו בטעות שפיר עולה למנין ה' ימים".

(ג) שבה"ל (ח"ו סי' קכ"ט אות ח') – "פרשו משום מראה מסופק והחכם טיהר ובא הוסת ממתי מונים המתנת ה' ימים לפני הספירה ואיך הדין אם ה' מראה שאין בו ספק רק החמירו מחוסר ידיעה, ואם יש עוד פרטים בזה. תשובה: אם החמירו על עצמן לפרוש זה מזה מחמת חשש ראי', והיו נוהגים כנדה, הדין נותן שאפשר להתחיל ה' ימים מאז, [ודלא כדעת המחמירים בזה]".

(ד) פותח שער (סי' ט"ז סעי' י"ג) – "ובכלל כל שהחמירו על עצמן מחמת איזה דעה המובאה בשו"ע ובפוסקים, יכולה למנות הה' ימים משעת הפרישה".

פותח שער (סי' ט"ז סעי' י"ד) – "אבל אם שאלה לחכם והתיר לה, והחמירה על עצמה בתורת חומרא וסלסול בעלמא ולא בתורת איסור, אשר אפשר אם היה איזה דוחק היתה מוותרת על החומרא והסלסול, ושוב ליום או יומיים מצאה דם, תמנה הה' ימים מיום שמצאה הדם, כיון שכבר הורה לה החכם שהיא מותרת".

(ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ה, עם החילוק של הפותח שער. עי' סוף הע' ל"ח).

3. מר"מ – לב אברהם (ח"א סי' ע"ו ד"ה ואף), ידות טהרה (עמ' פ"ג ד"ה עוד), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ט, שפ"ח ס"ק ע"ט).

י. מדין שויה נפשה.

1. מיקל – אור לציון (ח"א יו"ד סי' ו', לשונו לקמן), שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ו', ששבה"ל הוספות סוף עמ' ש"ח, "אם אמרה לבעלה טמאה אני ונתנה אמתלא באופן שאינה נאמנת ולאחרי יומים הגיע ווסתה וראתה ג' ימים האם היומים מצטרפים לה' ימים ומפסקת בטהרה, או היומיים אין מצטרפים. לענ"ד פשוט דכן מצטרפים דכלום טעמא דהאי מילתא של ה' ימים להרחיקה ע"י ימי טומאה מתשמיש בעלה שלא תפלוט באמצע ז' נקיים והרי איכא ה' ימי הרחקה מסרך טומאה"), חוט שני (ס"ק ט"ז אות י"ב, "אשה ששיקרה לבעלה שראתה עוד קודם שבאמת ראתה, ונאסרה עליו מדין שויה נפשה חתיכה דאיסור, יכולה להחשיב ימים אלו, להמתנת ימי פולטת, שהרי אסורה עליו משום נדה"), לבושי עז (תמצית אות ל"ג, לשונו לקמן).

2. מר"מ – טהרת הבית (ח"ב עמ' תכ"ה, "דלגבי דידה שיודעת האמת אפשר שלא יועיל לה להקל רק להחמיר").

יא. הרואה ראייה גמורה, קודם ראייתה היתה אסורה לשמש.

1. מחמיר – שפע טהרה (ס"ק ל"ב, דברי יציב יו"ד סי' ק"ב, "הרואה ראי' גמורה, צריכה להמתין ה' ימים קודם לספירת ז' נקיים, ואפילו אם קודם ראייתה היתה אסורה לשמש, מכל מקום צריכה להמתין ה' ימים").

(א) לא נראה כן משאר סתימת הפוסקים.

לח' כבר אסורה: אבל היה בידה לטבול.

א. כלה כשאינה ראתה עתה פעם ראשונה.

1. ש"ך (ס"ק כ') – "וגדולה מזו נוהגים שאפי' כלה אינה סופרת ז' נקיים עד יום ה' לראייתה אף על פי שעדיין לא בא החתן לעיר אף על פי שלפי דעתי אין להחמיר בזה כלל ולא נזכר בשום פוסק קדמון או אחרון מ"מ לא יהא אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור כו' ומ"מ בשעת הדחק יש להתיר להכלה שמיד שתפסוק בטהרה תספור ז' נקיים דבהכי עדיף טפי ממה שנוהגין שנשאת כשהיא נדה שהרמב"ם פסק שלא תנשא כלל עד שתטהר ואף על גב דאנן לא מדקדקים בהכי וכמ"ש הרב בא"ע ס"ס ס"א מ"מ ודאי היכא דאפשר בטהרה טפי עדיף, כן נ"ל".

(א) פשוטות הש"ך שצריך להחמיר ולהמתין ה' ימים, וכדאי' בפרדס רמונים (שפ"ח ס"ק כ' ד"ה ומ"ש דהתרומת) ודובב מישרים (לשונו לקמן) ועוד [עי' בדה"ש (ציונים ס"ק רצ"ג)]. אמנם עי' דגול מרבבה (לשונו לקמן) ומחה"ש (לשונו לקמן), שיש פשט אחרת בהש"ך. ועי' צמח צדק (לשונו לקמן) ומלבושי טהרה (ס"ק כ"ז, לשונו לקמן), שלומד שהש"ך מחמיר רק במקום שיש שכבר נהגו להחמיר.

2. מיקל, מונה ז' נקיים תיכף שפסק דם וסתה.

(א) ט"ז (ס"ק ז') – מטעם אחר.

(ב) דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק כ') – "כוונתו כשלא היתה נדה קודם לראיה, כגון בתולה שראתה פעם ראשונה ועד עתה היתה בתולת דמים, או מניקה שהיתה טהורה בעת מיתת בעלה וראתה עתה פעם ראשון אחר כ"ד חדש. אבל אם היתה כבר נדה לא שייך חומרא זו כלל".

(ג) הו"ד בפת"ת (ס"ק ט"ז).

(ד) מחה"ש (ס"ק כ"א) – "שאפילו כלה כו'. ר"ל, שאינה צריכה שבעה נקיים רק משום חימוד, ולא באה לכלל תשמיש מעולם, אפילו הכי אינה סופרת שבעה נקיים כו'".

(ה) שערי דעה (ס"ק ח') – "בדגול מרבבה ... והדין עמו".

(ו) ערה"ש (סעי' ל"ט) – "וכמדומני שאין המנהג כן והכלה מתי שהיא טהורה מפסקת בטהרה ומונה ז' נקיים".

(ז) דור רביעי (ח"א סי' כ"ב).

(ח) הגר"ש איידר זצ"ל (ח"א עמ' מ"ו).

(ט) פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ח').

(י) חוט שני (ס"ק ט"ז אות ז').

(יא) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט, ריש פרק ג' אות ב').

(יב) לבושי עז (תמצית אות ט"ז) – "ונקטינן כהנוב"י".

(יג) פותח שער (סי' ט"ז סעי' ח').

- (יד) יסוד הטהרה (פרק ג' הע' ו').
3. מחמיר [רק לכתחילה], שאינה סופרת ז' נקיים עד יום חמישי לראייתה.
- (א) מקור חיים (ס"ק פ"א) – "דנוהגין אפילו כלה אינו סופרת ז' נקיים עד יום ה' לראייתה".
- (ב) חכ"א (כלל קט"ו סעי' י"ב) – "אף על גב דכל הנשים צריכות להמתין מיום הראייה עד שמפסקת בטהרה חמישה ימים עם יום הראייה כדלקמן בדין לבישת לבנים מכל מקום בכלה אפילו באלמנה אם מתוך זה צריך לעשות חופת נדה או שיתקלקלו המאכלים וכיוצא בו מותרת להפסיק בטהרה תיכף כשתמצא עצמה טהורה ומכל שכן אם לא מצאו רק כתם (סימן קצ"ו ט"ז ס"ק ז' וש"ך ס"ק כ' וסדרי טהרה שם)".
- (ג) קיצור שו"ע (סי' קנ"ט סעי' ט') – "כלה שראתה דם קודם הנישואין, ואם תמתין חמשה ימים יהיה יום הנישואין קודם זמן טבילתה, וקשה להם לדחות הנישואין, אזי תוכל להפסיק בטהרה מיד ביום שפסקה קודם בין השמשות, ולספור ממחרת שבעה נקיים כדי שתוכל לטבול קודם החופה. וזה עדיף טפי מלעשות החופה בעודה נדה".
- (ד) ר' חיים כהן (יו"ד סי' מ"א) – "אבל יותר נראה לעניות דעתי שהש"ך כתב עד יום ה' שלא בדקדוק וכוונתו לומר שפוסקת בטהרה ביום ה' והתחלת הז"נ הוא ביום ו' והוא כמו עד ועד בכלל דהא לא בא הש"ך כאן אלא להביא ראייה דאפילו לא הוי בעלה בעיר חיישינן לגזרה דבה"ש דלא כהב"ח על זה כתב שהרי אפילו כלה שלא בא החתן לעיר כו' ואפשר דרבנותא דכלה היא משום שעדיין לא באה לכלל תשמיש כמ"ש הט"ז ואפ"ה אינה סופרת עד יום ה' דהיינו עד כלות יום ה' כנלע"ד".
- (ה) מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ב).
- (ו) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות א', תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות א') – "שהמנהג הוא להחמיר גם בכלה לפני חופתה שלא תתחיל לספור ז' נקיים עד יום ה' או ו' לראייתה אע"פ שאין לה בעל והיא גם בנדותה מחמת הראיות הקודמות".
- (ז) שפע טהרה (ס"ק ל"ב, דברי יציב יו"ד סי' ק"ב).
- (ח) הגרשז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ג) – "ממתנת ה' ימים לפני שסופרת ז' נקיים, והיינו דוקא לכתחילה, אבל בעת הצורך יש להקל".
- (ט) ששבה"ל (ש"ך ס"ק כ', סיכום אות י') – "לכתחילה יש להמתין ה' ימים".
- (י) דרכי טהרה (עמ' קל"ט ד"ה כלה).
- (יא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ד, עי' הע' ל"ג).
4. תלוי במנהג.
- (א) סד"ט (סוף ס"ק ל"ט) – "והיכא דנהגו להחמיר נהוג, והיכא דלא נהוג אין להחמיר כלל".
- (ב) צמח צדק (פסקי דינים סעי' כ"ח) – "ומ"מ המנהג להחמיר אף בכלה שתמתין ה' ימים מיום ראייתה אף אם לא בא החתן עדיין. ואין לשנות המנהג (דהוי כדברים המותרים ואחר' נהגו בהן איסור כו'). ומיהו בשעת הדחק כגון שטבחה טבוח ויתקלקלו האוכלין אם ידחו הנישואין עד שתטהר אם תמתין ה' ימים יש להקל שלא תמתין כלל אלא תפסוק בטהרה ביום שפוסקת בו דזהו עדיף טפי ממה שנוהגין שנשאת כשהיא נדה (ש"ך ומ"י) ואף בלא שעת הדחק אין להחמיר אלא במקום שכבר נהגו אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר כלל בזה (ש"ך)".
- (ג) לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ג, שמלה ס"ק כ"ב).
- (ד) מלבושי טהרה (סעי' כ"ב, ס"ק כ"ז) – "איך דלא נהוג אפילו שלא בשעת הדחק אין להחמיר בזה כלל ותוכל לספור מיד ז"נ אחר ראייתה [זה פשט ממה שמבואר בדברי הש"ך שאין זה אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור]".
- (ה) טהרת ישראל (סעי' ע"ג).
5. מר"מ – פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק כ' ד"ה ומ"ש דהתרומת), בדה"ש (ס"ק קס"ו), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' י"ג, סעי' י"ד), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ג, שפ"ח ס"ק ס"ח, ס"ק ס"ט).
- (א) דובב מישרים (ח"א סי' ח' ד"ה ולכאורה) – "וגם בכלה אף על גב שהדגול מרבבה הקיל שם [על ש"ך סק"כ] בכלה שראתה נדה, מ"מ מלשון הש"ך ז"ל שם נראה שאין לחלק עי"ש".
6. למחמירים, האם צריכה להמתין למנות עד יום ו' לראייתה או יכולה לספור מיום החמישי.
- (א) מחמיר, צריכה להמתין למנות עד יום ו' לראייתה – מחש"ש (ס"ק כ'), "טפי עדיף כו'. ר"ל, לספור השבעה נקיים מיד ולהיות הנישואין בטהרה, מלהמתין ה' ימים קודם שתתחיל", חכ"א (כלל קט"ו סעי' י"ב, לשונו לעיל), חכמת בצלאל (נדה דף סז: ד"ה אתקין, עמ' תרצ"ח), ר' חיים כהן (יו"ד סי' מ"א, לשונו לעיל), חזו"א (יו"ד סי' צ"ג ס"ק ט'), מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ב אות ב'), הגרשז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ג, לשונו לעיל), ששבה"ל (סיכום אות י'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ד).
- (ב) מיקל, יכולה למנות הז' נקיים ביום ה' לראייתה – מקור חיים (ס"ק פ"א), פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק כ'), חבצלת השרון (מהדו"ת סי' ל"ה).
- (ג) מר"מ – ש"ך (ס"ק כ', לשונו לעיל), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות א', תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות א', לשונו לעיל), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ע"ב).
- (ד) לדם חימוד - עי' לעיל.

ב. דיילגה חודש.

1. מיקל – דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק כ', לשונו לעיל), הו"ד בפת"ת (ס"ק ט"ז), שו"ת זבחי צדק (יו"ד סי' ט"ו, "צריך שתדע דאם אחר שמנתה ז"ן ועדין לא טבלה וחזרה ופירסה נדה זו האשה א"ל להמתין עוד ה' או ו' ימים אלא כיון שפסקה מיד ביום מחרתו מתחלת למנות ז"ן כמ"ש הש"ך שם בסק"כ עי"ש וגדולה מזו כתב הר"ר סדרי טהרה משם הר"ר סולת בלולה ואפי' אם היתה מתאחרת טבילתה שנה או שנתיים והיתה רואה מותרת ללבוש לבנים מיד אחר שפסקה בטהרה ומונית מיום המחרת ז"ן

- ע"ש הרי לך כל ענייני נדה"), פּוֹתַח שַׁעַר (סי' ט"ז סעי' ז'), יְסוּד הַטְהָרָה (פרק ג' סעי' ו'), הַגְרֵשׁ ז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות א', תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות א', לשונו לקמן), צִיץ אֱלִיעֶזֶר (חי"ד סי' צ"ב אות ב', לשונו לקמן), נְטֵעֵי גִבְרִיָּאל (פרק מ"ד סעי' א').
2. מחמיר – לֶחֶם וְשֶׁמֶלֶח (שמלה ס"ק כ"ב, "משום לא פלוג"), קִנְיָה בּוֹשֵׁם (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' י"ח), הַגְרִי"מ שְׁטֵרֵן שליט"א (אוצרות הטהרה פרק ה' הע' י"ח).
3. מר"מ – דּוֹבֵב מִישְׁרִים (ח"א סי' ח' ד"ה ולכאורה), הַר צִבְיָה (יו"ד סי' קנ"ז, לשונו לקמן), מִנְחַת יִצְחָק (ח"ג סי' פ"ה, לשונו לקמן), הַגְרִי"ש אֵידֵר זצ"ל (ח"א עמ' נ'), הַגְרִי"ש ז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ז, משמרת הטהרה פרק ט' הע' כ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ד', לשונו לקמן), דְּרָכֵי טְהָרָה (עמ' קל"ח ד"ה אשה), בְּדַה"ש (ס"ק קע"ב), פְּרֶדֶס שְׁמַחָה (ס"ק נ"ט אות ד', לשונו לקמן), פּוֹתַח שַׁעַר (סי' ט"ז סעי' ט'), לְבוּשֵׁי עֵז (תמצית אות י"ז, לשונו לקמן), פְּתַחֵי הַלֶּכָּה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' ל"ה).

לט] כבר אסורה: מצד דבר אחר.

א. מצד אבילות.

1. מיקל.
- (א) חֲשַׁב הָאֵפוֹד (ח"א סי' י"ח, ח"ג סי' ט"ז) – "מותרת להפסיק בטהרה מיד, כי לא בעינן דוקא דיהיו אסורים מחת איסור נדות".
- (ב) בֶּאֱר מֶשֶׁה (ח"א סי' נ"ב אות ו') – "המיקל בשניהם לא הפסיד ושפיר עביד".
- (ג) טְהַרְתְּ הַבֵּית (ח"ב עמ' תכ"ה) – "וכן נראה עיקר להקל".
- (ד) מִנְחַת חֵן (ח"ב יו"ד סי' פ"ג אות א', חוקת הטהרה סעי' נ"ה) – "נחלקו גדולי הפוסקים באופן שהבעל או האשה באבילות ר"ל, וראתה דם בסוף ימי האבילות, אם אפשר לספור ז' נקיים מיד או צריכה למנות ה' ימים מראית הדם, ולהלכה נראה כדעת המקילים שאפשר לספור מיד".
2. רק יום ד'.
- (א) אֲגַ'מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"א, הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' הע' צ', עי' רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ו אות י') – "מסתבר שא"צ להמתין מיום הראייה אלא ד' ימים ויום הראשון נמנה גם מימי האבלות, כיון שהוא מחמת איסור אף שאינו מחמת איסור נדה".
3. מחמיר, ה' ימים.
- (א) לֵב אֲבֵרָהֶם (ח"א סוף סי' ע"ו) – "מחמת דין אחר כגון שהיו אבילים עי' בדרכי תשובה ... מסתבר שיש להחמיר מאחר שהמניעה היתה מחמת דין צדדי".
- (ב) הַגְרִי"ש ז"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"א הע' ל"ג).
- (ג) יְסוּד הַטְהָרָה (פרק ג' הע' ז') – "כמו כן אם פירשו זה מזה מחמת אבילות שלה או שלו, אין למנות חמשה ימים מעת שפירשו מחמת דיני אבילות, אלא מונה חמשה ימים מיום שנטמאה".
4. מר"מ – דּוֹר רִבִּיעִי (ח"א סי' כ"ב), דְּרָת (ס"ק פ"ו), בְּדַה"ש (סעי' י"א ב' ד"ה שעכשיו, עמ' שט"ו), פְּרֶדֶס שְׁמַחָה (ס"ק ס' אות ז'), מֵרָאָה כְּהֵן (עמ' ל"ח אות ה'), פְּתַחֵי הַלֶּכָּה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ו), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"א), פְּתַחֵי דַעַת (פרק י"א סעי' כ').
- (א) רַדְבַּ"ך (סי' ל"ה) – "שמפני אבלותה לא הותר לה לשמש הויא לה כרואה בתוך ז' נקיים שאינה צריכה להמתין ... לפי מ"ש בעל ש"ך ... נראה להחמיר, הן אמת שיש לחלק אפילו לפי דעת ש"ך דאין בעלה בעיר הוא דבר המצוי ... וז' ימי אבלות לא שכיחי כולי האי, אך חילוק זה לא מצוי".
- (ב) תּוֹסֵפוֹת יְרוּשָׁלַיִם (על סעי' י"א) – "כגון שהיו שניהם אבילים ר"ל וראתה בסוף ימי אבילות אי צריכה להמתין דאפשר דהכא לא שייך לא פלוג ... וצ"ע בזה".
- (ג) נְטֵעֵי גִבְרִיָּאל (פרק מ"ד סעי' ז') – "פירסה נדה אחר יו"כ או ת"ב וכן בימי אבלו או אבלה שאסורין בתשמיש, י"א דיש לצרף ימים האסורים בתשמיש, וי"א שאין לצרף כיון שאיסור תשמיש אינה בא מחמת איסור נדה, ולמעשה לכתחילה יש להחמיר ולצוות יש להקל".

ב. מצד יום כיפור או תשעה באב.

1. רק יום ד'.
- (א) אֲגַ'מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"א, הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' הע' צ"א) – "מסתבר שא"צ להמתין מיום הראייה אלא ד' ימים ... אבל כשלא היה יום ראוי לתשמיש, משום שהיה יוה"כ או ט' באב או ימי אבלות שלו או שלה, לא שייך זה".
2. מחמיר, אין הם עולים לימי המתנה.
- (א) הַגְרִי"ש ז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"כ, לבושי עז ס"ק ח' ד"ה ואם, תמצית אות ל"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ו', עי' פתחי דעת פרק י"א הע' ל"ג) – "כיון דאין הפרישות בהם מדין נדה".
- (ב) חֹט שְׁנֵי (ס"ק ט"ז אות י') – "אין הם עולים לימי המתנה, לדין פולטת, משום לא פלוג".
- (ג) לְבוּשֵׁי עֵז (תמצית אות ל"א).
3. מר"מ – בְּדַה"ש (סעי' י"א ב' ד"ה שעכשיו, עמ' שט"ו), פְּתַחֵי הַלֶּכָּה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ו), טְהָרָה כְּהֵלֶכָה (פרק ט"ו סעי' י"ד), נְטֵעֵי גִבְרִיָּאל (פרק מ"ד סעי' ז', לשונו לעיל), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"א), פְּתַחֵי דַעַת (פרק י"א סעי' כ').

ג. נדר [שאינו לה התרה].

1. מיקל.

(א) דור רביעי (ח"א סי' כ"ב) – "בנדר שאין לו התרה ואז ממילא תוכל להצטרף יום א' לחשבון הה' ימים ולפסוק בטהרה ביום ה', וזה נראה לי להלכה אבל לא למעשה רק אם יסכימו בדבר שאר בעלי הוראה המפורסמים".

2. מחמיר.

(א) אור לציון (ח"א יו"ד סי' ו' ד"ה וליכא) – "ולכא למימר דהא דשויא אנפשה חתיכה דאיסורא הוא משום נדר, דהוי כאילו נדרה לאסור עליה הנאת תשמיש, ובנדר לא אשכחן שהקילו חכמים שלא לספור חמשה".

3. מר"מ – טהרת הבית (ח"ב עמ' תכ"ה).

(א) חשב האפוד (ח"ג סי' ט"ז) – "אבלות ... יש כאן מקום לומר דלא דמי, כי כיון שאיסור התשמיש בא להאשה ברצונה, והרי אפשר שלא תדור ותהי' מותרת לשמש לא עדיפא משאר אשה שלא שימשה".

ד. מצד איזה מחלה.

1. מחמיר.

(א) אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז סוף אות כ"א, הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' הע' צ"ד) – "ובאשה שהיתה אסורה מתשמיש מצד שאסורה הרופאים מצד איזה מחלה, פשוט שלא מצרפינן הזמן שפירשו בשביל זה לסך חמשת הימים. דלא נחשב זה עניין איסור, אף שבעצם איכא איסור דחבלת הגוף לדברי הרופא, שלא נחשב זה איסור לאינשי".

(ב) פתחי דעת (פרק י"א סעי' כ"א).

2. מיקל.

(א) באר משה (ח"א סי' נ"ב אות ו') – "המיקל בשניהם לא הפסיד ושפיר עביד".

(ב) עי' שבט הלוי (טהרה כהלכה פרק ט"ו הע' כ"ד) – "וכשדברתי ... דעתו היתה נוטה להקל".

(ג) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ג, חוקת הטהרה סעי' נ"ו) – "אשה שרופא אסרה בתשמיש משום זהירות, וקודם שעברו הימים שנזהרה בהם פירסה נדה, יש להקל ולצרף הימים שנזהרה בהם לחמשה ימים".

3. במקום סכנה, יש להקל.

(א) עי' טהרה כהלכה (פרק ט"ו סעי' י"ח) – "ונראה כאשר נאמר להם שיש בדבר משום סכנה, הרי שלעת הצורך ניתן להקל ולמנות ימי פרישה אלו במנין חמשת הימים".

(ב) נטעי גבריאל (פרק מ"ד סעי' ו') – "היתה אסורה בתשמיש מפני הוראת הרופא, יש מחמירין שצריכה להמתין ה' ימים, ויש מקילין, ונראה שבמקום שהרופא הזהיר מחשש סכנה יש להורות להקל".

4. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' מ"א).

מ] כבר אסורה: מצד וסתות.

א. הלכה.

1. מחמיר.

(א) פרדס שמחה (ס"ק ס' אות ו') – "גם אם הגיע זמן וסת הקבוע, ממתנת ה' ימים".

2. מיקל.

(א) דור רביעי (ח"א סי' כ"ב) – "שאם יש לה וסת קבוע בלילה או אפילו פעמים בלילה ופעמים ביום באופן שכל אותו הלילה הוא בכלל עונה הסמוכה לוסתה וממילא גם בין השמשות של אותו הלילה אסור עיין סי' קפ"ד וא"כ מצרפינן היום שלפניו לחמשה ימים כי לא שייך גזירת בין השמשות ... והוא ברור לפע"ד, וקצת תימה בעיני שלא מצאתי דין זה מפורש ואעפ"כ נראה לפע"ד לסמוך ע"ז למעשה".

(ב) אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"א, הגר"ש איידר זצ"ל ח"ב פרק ב' הע' פ"ח) – "אשה שפירשה מבעלה מחמת שהיה יום הוסת, ונוהגת לפרוש כל המעל"ע, ובא הוסת מיד בלילה דאחר כך. כיוון דמחמת איסור היתה הפרישה, נחשב יום זה במנין החמישה ימים דנוהגין שלא למנות ב' הנקיים".

(ג) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"כ, לבושי עז ס"ק ח' ד"ה ואם, פתחי דעת פרק י"א סוף הע' ל"ב) – "דעונת הוסת עצמה מצטרפת לה' ימים, כיון דהוי פרישות משום נדה, אבל עונת או"ז אינה מצטרפת לזה, כיון דהוי רק משום חומרא. ולפ"ז להמחמירים לחוש לעונ"ב יום ל' ול"א, וגם כהכו"פ דעונ"ב הוי מעל"ע וראתה בל"א, ה"נ דמצטרף יום ל' לה' ימים, אבל בשאר וסת אם העונה היתה ביום דמעיקר הדין מותרת בלילה, אין מצטרף הלילה לה' ימים. וכן כשהיו לה ב' וסתות סמוכות זו לזו, ובשניה ראתה, דהעונה הראשונה מצטרפת לה' ימים".

(ד) לבושי עז (תמצית אות כ"ח) – "הגיע יום שלשים שהיתה אסורה בו, ובל"א ראתה דם, לדעת הכו"פ דחייב הפרישה בעונ"ב הוא מעל"ע, מצטרף יום הל' למנין ה' ימים, ובשאר וסת משכחת לה אם היו לה ב' וסתות סמוכות זו לזו".

(ה) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ו) – לשונו לקמן.

3. מר"מ – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב ריש סי' ע', מנחת שלמה תנינא (ב - ג) ריש סי' ע"ב), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קמ"ב), בדה"ש (סעי' י"א בי' ד"ה שעכשיו, עמ' שט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ו), טהרה כהלכה (פרק ט"ו סעי' י"ד, סעי' ט"ו), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ב), פתחי דעת (פרק י"א סעי' י"ט).

(א) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח') – "אינה צריכה להמתין אפילו ברוואה ממש, הטעם מבואר דכאן ליכא למיגזר לא שימשה אטו שימשה, שהרי אסורה לשמש, וזה לא חיישינן שימש באיסור. ולכאורה יש לדון מזה איזה קולא, והוא באשה שיש לה וסת לראות בליל ר"ח וכדומה, דאסורה לשמש כל עונת הוסת, מעתה כשראתה אז, אינה צריכה להמתין רק ד' ימים, דכאן ליכא

למיחש שמא תשמש בין השמשות של עונת הוסת, שהרי אסורה לו כל עונת הוסת. עוד נראה, דאם וסתה בלילה אינה צריכה להמתין רק ג' ימים, דהא בליל הוסת אסורה לשמש, ואם תשמש ביום שקודם הוסת, הרי יכלו ששה עונות ביום ג' לראייתה לעת ערב, ואז תוכל להפסיק בטוהרה, ואם וסתה ביום אינה צריכה להמתין רק ד' ימים וכו'. ויש לחלק בזה, דברואה תוך ימי ספירתה אינה צריכה להמתין כלל, ע"כ לא חיישינן למיד, משא"כ ברואה בעונת הוסת דעכ"פ צריכה להמתין ג' או ד' ימים וכו'. א"כ תו"ל **דלא פלוג רבנן**, ולעולם צריכה להמתין ה' ימים. וכעין זה כתב הט"ז בס"י קפ"דג בטעמא דז' נקיים בימי נדתה עי"ש. אולם באמת לא דמי לשם ... ויש לעיין בזה.

(ב) **ששבה"ל** (ס"ק ג' ד"ה וצ"ע, סיכום אות ד') – "וצ"ע אם אפשר לצרף גם אם ה' יום וסת קבוע [בצרוף עונת או"ז למחמירים] או עונה בינונית שפורשים בה וליכא חשש פליטת ש"ז. אמנם בזה יש לחלק שהרי בימים אלו אין פורשים מהרחקות של נגיעה וכדו' ולהכי קיל לאינשי, והוי בכלל גזירת פליטת ש"ז, ועדיין צ"ע".

(ג) **מראה כהן** (עמ' ל"ח אות ה') – "אשה שפירשה מבעלה מחמת יום הוסת וכגון בעונה בינונית ביום הל' וביום הל"א וראתה ביום הל"א נחלקו האחרונים אם יכולה למנות את יום הל' כיום ראשון בחשבון החמשה ימים [וכן הוא הנדון בפירשו מחמת אבלות]".

(ד) **נטעי גבריא** (פרק מ"ד סעי' י"א, סעי' י"ב, סעי' י"ג, סעי' י"ד) – "יא. נטמאת ביום שאחר עונה בינונית בין הנוהגים לפרוש יום אחד ובין הנוהגים לפרוש שני ימים יום ל' ויום ל"א, מכיון שנוהגת לפרוש תמיד בכל תוקף אפשר לצרף היום שפירשו למנין ה' ימים. יב. פירשו כל המל"ע מחמת שהיה יום הוסת, יש לצרפה למנין ה' ימים. יג. נטמאה אחר עונת או"ז, יש לצרף היום למנין ה' ימים. יד. **דוקא כשמחמירים מן הדין** אבל אם נהגו בעצמם להפריש ימים אלו אינם נחשבים למנין ה' ימים".

ב. **אם לא בדקה עצמה אחר הוסת**, וממילא היתה אסורה כ"ז שלא בדקה, אם תוכל למנות הה' ימים מיום הוסת – למקילים לעיל. [או כיון שבידה לבדוק ולשמש, יש לחלק].

1. מיקל – **פוחת שער** (ס"י ט"ז סעי' י"ב), "אם לא בדקה עצמה אחר עונה בינונית, וממילא היתה אסורה כ"ז שלא בדקה, ובינתיים הגיע וסתה או שמצאה כתם, תוכל למנות הה' ימים מיום העונה בינונית".

ג. **וסת כו"פ** [עונה בינונית לכ"ד שעות].

1. מחמיר.

(א) **מראה כהן** (עמ' ל"ח אות ה') – "בפירשו ... בדינו של ה'פלתי' בעונה בינונית בזה לכו"ע אינה יכולה למנות את ימי הפרישה למנין החמשה ימים".

2. מיקל.

(א) **אג"מ** (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"א) – לשונו לעיל.
(ב) **הגר"ש** א"צ"ל (משנת השלחן תשובה ש"כ, לבושי עז ס"ק ח' ד"ה ואם) – "להמחמירים לחוש לעונ"ב יום ל' ול"א, וגם כהכו"פ דעונ"ב הוי מעל"ע וראתה בל"א, ה"נ דמצטרף יום ל' לה' ימים".

(ג) **לבושי עז** (תמצית אות כ"ח) – "הגיע יום שלשים שהיתה אסורה בו, ובל"א ראתה דם, לדעת הכו"פ דחייב הפרישה בעונ"ב הוא מעל"ע, מצטרף יום הל' למנין ה' ימים".

3. **מר"מ** – טהרה כהלכה (פרק ט"ו סעי' י"ד), **נטעי גבריא** (פרק מ"ד סעי' י"ב, לשונו לעיל).

ד. **וסת או"ז** [עונה קודם הוסת].

1. מחמיר.

(א) **הגר"ש** א"צ"ל (משנת השלחן תשובה ש"כ, לבושי עז ס"ק ח' ד"ה ואם) – "אבל עונת או"ז אינה מצטרפת לזה, כיון דהוי רק משום חומרא. ולפ"ז ... בשאר וסת אם העונה היתה ביום דמעיקר הדין מותרת בלילה, אין מצטרף הלילה לה' ימים".

(ב) **לבושי עז** (תמצית אות כ"ט) – "היתה עונת וסתה ביום, ובלילה היתה אסורה משום חומרא דעונת או"ז, אין עונה זו נחשבת כאסורה מחמת נדות, ומשו"ה אין יום וסת זו יכולה להצטרף למנין ה' ימים, כיון דבלילה היתה מותאת מעיקר הדין".

(ג) **מראה כהן** (עמ' ל"ח אות ה') – "אמנם בפירשו מחמת חומרא כגון שהחמירו על עצמם במקום שמן הדין טהורה, או בפירשו בעונת אור זרוע או בדינו של ה'פלתי' בעונה בינונית בזה לכו"ע אינה יכולה למנות את ימי הפרישה למנין החמשה ימים".

(ד) **הגר"י ברקוביץ** שליט"א (זרע שמואל הע' שס"ו) – "שאינ להתיר ע"י ימים שאסור בתשמיש מחמת חומרא. וא"כ אין היתר זה שכיח. שבשלמא אם יש להקל גם מחמת עונת או"ז, א"כ שפיר שכיח הוא, כגון שראתה בליל וסתה. שכל הלילה אסור בתשמיש, וגם היום שלפניו אסור מפני חומרת האו"ז. אבל אם נאמר שאין להתיר ע"י ימים שאסור בתשמיש מחמת חומרא, א"כ אינו שכיח להיות יום ולילה רצופין שאסורים בתשמיש מדינא. [אא"כ הוסת חל בליל מוצאי יו"כ או ת"ב, או היתה לה וסת קבוע ושינתה, או אבילות.] וא"כ אין להתיר אא"כ ראתה מיד אחר יום הוסת, קודם השיעור שיוכל לשמש. ואם ראתה בין השמשות בל"א מונה מהיום הקודם כמש"כ באגר"מ שם תשו' כ'. וכ"כ בבדה"ש סקס"ט. וע"ש באגר"מ שנתן שיעור לזה עד ט' דקות אחר שקיעה. וע' במראה כהן עמוד לח סק"ו שכתב שהוא עד שלש עשרה וחצי דקות אחר שקיעה, וכן שמעתי מרי"ב של' להלכה".

2. מיקל.

(א) **דור רביעי** (ח"א סי' כ"ב) – לשונו לעיל.

(ב) **אג"מ** (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"א, וכן מפורש בהשאלה בהל' נדה של הגר"ש איידר זצ"ל) – לשונו לעיל.

3. **מר"מ** – פתחי הלכה (ארטסקורול, פרק כ"ט הע' ל"ח), **נטעי גבריא** (פרק מ"ד סעי' י"ג, לשונו לעיל).

(א) ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה וצ"ע, סיכום אות ד') – "וצ"ע אם אפשר לצרף גם אם הי' יום וסת קבוע [בצרוף עונת או"ז למחמירים] או עונה בינונית שפורשים בה וליכא חשש פליטת ש"ז. אמנם בזה יש לחלק שהרי בימים אלו אין פורשים מהרחקות של נגיעה וכדו' ולהכי קיל לאינשי, והוי בכלל גזירת פליטת ש"ז, ועדיין צ"ע".

ה. שעונת הוסת היתה בלילה, וראתה בסוף הלילה, אם סגי בזה ד' ימים.

1. מר"מ – דובב מיישרים (ח"א סי' ח'), לבושי עז (תמצית אות ל'), "באופן שעונת וסתה היתה בלילה, כגון בליל א' וראתה בסופו, כיון שהיתה אסורה מביה"ש מדין פרישות של נדה, נסתפק בדובב מיישרים אם סגי בזה ד' ימים, כיון דאין שייך כאן טעם הגזירה דה' ימים, ויהיה יום א' של ספירתה בה' בחדש. והשאר צ"ע".

מא] במקום פריה ורביה – אשה שזמן הביוץ שלה חל בתוך ז' נקיים, אם יכולה להקדים ולהפסיק בטהרה לפני שיעברו ה' ימים, וכיצד. א. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קמ"ח) – "One should note that there are medical means available to delay ovulation. One should consider these before using halachic leniencies".

ב. אם צריך ז' נקיים – חומרא דר' זירא.

1. מיקל – עי' גליא מסכת (יו"ד סי' ד', עמ' קפ"ט, "דעיקר מימרא דרבי זירא האמורה (נדה ס"ו ע"א) דאף טיפות דם כחדל צריכה ז' נקיים לא הוי מתקנות חכמים אלא בנות ישראל המה החמירו על עצמן חומרא זו מעצמן ... ולפיכך ראוי לומר בפשיטות על ענין חומרא דר' זירא דבקל נפטרין הימנה היינו בכל ענין ובכל מקום שיש איזה צד לצדד ולהקל יש להקל"), הו"ד בקונטרסי שעורים (קדושין סוף שעור כ"ד ד"ה ומפני).

2. מחמר – אג"מ (אה"ע ח"ב סי' י"ח, "אם הנידון הוא דרך תשמיש להתיר בשביל פו"ר לעשות כדינא דאורייתא לא כחומרת ר' זירא שיושבות ז' נקיים, אף שיש מקום לדון בזה מ"מ למעשה אין להתיר ואין רצוני לדבר בזה ע"י הכתב ורק אם יזמין השי"ת שנתראה איזה פעם נדבר בזה לברור הדבר ולא למעשה"), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות ג', מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות ג', "אך מצאתי בשו"ת גליא מסכת שמצדד לומר ... ואע"ג דמשמע שם מדבריו שמצדד להקל גם לענין זה שלא נחשוש אפילו לתקנת רבי ולהצריך ז' נקיים והוא, מ"מ נלענ"ד שגם על גברא רבה דכוותיה אין לסמוך בזה בשום פנים ואופן כיון שהוא עצמו לא כתב חדוש זה אלא על תנאי אם יתקבלו הדברים בעיני החכמים, והרי חזינן שהתפל"מ והחת"ס וכו' שהבאנו קודם לא העלו כלל על דעתם לצדד קולא זו גם במקום מצות פו"ר וחשש של גירושין, וגם כיון דנקטינן להחמיר חומרא דר' זירא גם בדם טוהר ובכתמים דרבנן מסתבר דחשיב לדין כדין גמור ולא רק כחומרא שאפשר גם להקל בה, ועיין גם בטור יו"ד סי' קצ"ו שכתב שהז' נקיים צריכים להיות רצופים ואם ראתה דם אפי' בסוף יום השביעי סתרה כל הימים, וכתב ע"ז הב"י דאין בזה שום נפקותא אלא לדין התלמוד שהיה חילוק בין נדה לזבה, אבל האידנא אחר חומרא דר' זירא אין נפקותא מדין זה שהרי אף אם אינה סותרת ג"כ צריכה לישב ז' נקיים מחמת ראייה דעכשיו, וכתבו ע"ז האחרונים שהוא דוחק גדול לומר שהטור יכתוב דברים שאין שום נפקותא בהם בזה"ז ונדחקו כולם למצוא נ"מ גם בזה"ז, ואם כהגליא מסכת "שאם יש איזה צד לצדד ולהקל יש להקל" צריך ודאי הטור לאשמעין דמדינא צריכים להיות כל שבעת הימים רצופים").

ג. מיקל על יום ה'.

1. דברי מלכיאל (ח"ה סי' ק"ב) – "יש להקל אף בשאר שעה"ד ומקום מצוה".
2. הר צבי (יו"ד סי' קנ"ז) – "ומסתברא שגם בנ"ד הוא שעת הדחק שאולי עי"ז תבוא לידי הריון ויכולה ללבוש לבנים ביום ד' ולהתחיל לספור ביום ה'".

3. חזו"א (במכתב שנדפס בראש ספר טהרת בת ישראל אות ג', עמ' ט"ז) – "אפשר להתיר להפסיק בטהרה ביום הרביעי קודם שקה"ח ויום החמישי יהיה ראשון לספירת ז'. ויש ביד הרופאה לאפשר את הנקיון ביום הרביעי, כי ג' ימים מספיק להזלת מותר הדם שבגוף ורק מחמת חולשת האם נמשך האורח".

4. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ד, ח"ד סי' י"ז אות כ"ב) – "שכשהוא צורך גדול להתיר לה להתחיל לספור ז' הנקיים מיום ה' לראייתה אם אפשר לה. וגם בפ"ת ס"ק ט"ו הביא בשם השל"ה, להתיר להתחיל לספור ביום ה', כדי שלא תטבול בליל שבת שבמוצאי יום טוב, בלא שמשא יום שקודם הראייה, ולהסדרי טהרה (ס"ק מ"ב) אף בשמשה. ולכן אין שום טעם להחמיר בזה במקום צורך גדול כזה. אבל כשידוע מתחילה שתצטרך להמתין רק ד' ימים, גם הסדרי טהרה יודה שטוב שלא תשמש עם בעלה כל המעל"ע שקודם זמן ראייתה, כדי שיהיו לה חמישה ימים קודם שתתחיל לספור ז' הנקיים. אבל כשלא עשתה כן, יש לעשות לכתחילה להתחיל לספור מיום ה' לראייתה כהשל"ה – בלא שמשא ביום שקודם הראייה בפשיטות. וכשאיכא צורך יותר כגון שמצטערים טובא, יש להתיר להם אף בשמשה כהסדרי טהרה. כי בעצם צדק הסדרי טהרה שבכל אופן יש להתיר לצורך גדול כזה להתחיל לספור הז' נקיים מיום ה'. ולכן כשצריכה לטבול בליל י"ב, משום דאז לדעת הרופאים הוא הזמן שראוי לה להתעבר, אף שג"כ היה יותר טוב שלא תשמש עם בעלה בהמעל"ע שקודם הוסת, מ"מ אם שכחה, או שלא היה ברור לה יום הוסת ולא פרשה, יהא לה העצה אם אפשר לה להתחיל לספור הז' נקיים מיום ה' ויגמרו ז' הנקיים ביום י"א. אבל כשזמן שאפשר לה להתעבר הוא בליל עשירי, ואפשר לה ליטהר מצד נדוטה משום דאינה רואה יותר משני ימים, הא ליכא עצה אחרת אלא אם תפרוש קודם הוסת. שלכן מאחר שהיא פורשת תחילה, אין להתיר לה אלא כשתפרוש ג' ימים קודם הוסת".

5. הגרשז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ז, משמרת הטהרה פרק ט' סוף הע' כ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ד') – "אם לא שימשה לפני ראיית הדם, יכולים להקל להמתין רק ד' ימים, אפשרות זו עדיפה יותר מהאפשרות שלא תטבול חודש אחד ותחל לספור ז' נקיים מיד אחר שפסק שמה, כיון שעל ידי זה מקדימים את המצוה ואינה מפסידה חודש. אם באופן שמחמת פריה ורביה

היא צריכה להפסיק לפני יום ד' לראייתה - לא תטבול חודש אחד, ותוכל להפסיק מיד כשיפסק הדם, אך לעולם אין להקל בכל זה בלא שאלת חכם".

6. יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' י"ג אות ג').

7. לבושי עז (תמצית אות ז').

8. נטעי גבריא (פרק מ"ג סעי' י"ח) – "באופן שקשה לה להתעבר וכבר עבר כמה שנים ולא נפקדו בזש"ק, יכולים להקל עפ"י הוראת חכם להמתין ד' ימים".

9. חוקת הטהרה (סעי' נ"ז) – "בשעת הדחק, כגון אשה שאין לה ילדים כמה שנים ר"ל, והרופאים אומרים שזה מפני שהוסת שלה קצר מאוד ומיעצים שתטבול יום או יומיים קודם, אפשר להקל ולהתחיל בספירת ז' נקיים אחרי ד' ימים".

א) בצירוף אם האשה נדרה – חשב האפוד (ח"ג סי' ט"ז).

ב) רק אם שיפרוש ממנה קודם לוסתה – באר משה (ח"ה סי' קמ"ז), תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות י"ד, "אחר י"ב חודש מנשואין אנו מקילין להמתין רק ד' ימים קודם ספירת ז' נקיים (ובלבד שינהגו פרישות ביום האחרון לפני שמקבלת וסתה)").

ד. אפילו קודם ד' ימים, אבל בלי תשמיש.

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ד, ח"ד סי' י"ז אות כ"ב, מסורת משה יו"ד אות ק"ל) – "ובמקום שהוא בטול מפו"ר לא חזינו שנהגו וממילא אינו בכלל המנהג. ולכן יש להתיר לה אם יפרוש ג' ימים קודם הוסת ותפסוק מלראות ביום השני לנדתה לעשות הפסק טהרה ביום ההוא ולספור ז' נקיים תיכף ולטבול בליל עשירי".

2. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' ענף א' אות א', תנינא (ב - ג) סי' ע"ב ענף א' אות א') – "וגם אפשר מפני הלחץ והדחק למצוא עוד דרכים אחרות להקל ולסמוך על הב"י לפוטון לגמרי מעיקר חיוב זה של המתנה ה' ימים, וכדחזינו בחת"ס חיו"ד סי' קע"ט שסובר דבכה"ג שיש לחוש לגירושין אפשר להקל ולא להצריך כלל שום המתנה היכי דידועת ברור שלא שימשה סמוך לוסתה וסובר דמיד כשפסקה לראות תוכל תיכף להפסיק בטהרה ולמנות מלמחר ז' נקיים עיי"ש, ועיין גם בשו"ת רע"א סי' ס' בשם הרשב"א דבמידי דרבנן היכי דפליג יחיד ורבים אמרינן כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק, וכ"ש הכא דאף שאצל בני אשכנז הנוהגים כהר"מ נתפשטה ונתקבלה חומרא זו להלכה פסוקה וגם בכתמים דרבנן ממתנים ה' ימים, אבל כיון דאין זה אלא "משום לא פלוג וחומרות יתירות ניהו ותוספות טהרה וישראל קדושים" כלשון החת"ס שם מסתבר דאפשר שפיר לסמוך על מרן הב"י שפסק דלא גזרינן לא שימשה אטו שימשה, ובפרט שאין זה דעת יחיד אלא כן סוברים כמעט כל גדולי הפוסקים דאם לא שימשה אינה צריכה להמתין כלום".

3. יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' י"ג אות ג', טהרת הבית ח"ב סוף עמ' תכ"ה).

ה. דלא תטהר חודש אחד.

1. הר צבי (יו"ד סי' קנ"ז) – "ואם כל ראייתה אינה נמשכת יותר מיום או יומיים, ישנה עצה שתוכל לפסוק בטהרה באותו יום שפוסקת ראייתה ותמנה למחרת ז' נקיים, והוא שתטבול לסירוגין דהיינו אם ראתה בא' בניסן לא תטבול באותו חודש כלל ותשאר בטומאתה עד ראייתה השניה ואח"כ ביום שתפסק ראייתה השניה אינה צריכה להמתין כלל ויכולה לעת ערב לפסוק בטהרה ותמנה למחרת ז' נקיים".

2. מנחת יצחק (ח"ג סי' פ"ה) – "ופסקתי להם, שאם רצונם לעשות כדברי הרופאים, אז תוכל לדלוג על טבילה אחת, היינו שלא תטהר עצמה לבעלה פעם אחת, ואח"כ שתראה פעם השנית, תוכל להתחיל ז' נקיים אחרי ב' ימים כנ"ל, וטעמי, עפ"י הדגול מרבבה (יו"ד סי' קצ"ו), ומה שלמד מזה הלכה למעשה שם, בפתחי תשובה (ס"ק י"ג), והגם שהחת"ס (שם סי' קנ"ז) חולק ע"ז, מ"מ בשעת הדחק כזה, י"ל דגם הוא מודה להקל, בצירוף דבריו (דסי' קע"ט) הנ"ל".

3. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות א', תנינא (ב - ג) סי' ע"ב אות א') – "איכא שפיר תקנתא אחריתא שלא תטהר עצמה מטומאתה של הוסת הקודם עד לאחר הוסת הבא, וכיון שבתחלת הוסת השני היא עדיין בנדוטה מחמת הראיה הקודמת תו ליכא כלל חששא דפולטת כיון שהיא נדה ואסורה בתשמיש, וכמו שהרואה דם בתוך ז' נקיים פוסקת תיכף באותו יום בטהרה ומתחלת למנות מיום המחרת ז' נקיים כך יש להקל גם כאן".

4. ציץ אליעזר (ח"ד סי' צ"ב אות ב') – "נראה שדבר ההיתר בזה צריך להיות מותנה בצורה כזאת, שחדש אחד לא ישמשו כלל, ואז יוכלו להתיר בחדש השני שלאחריו בצורה שמציע כת"ר שתוכל להתחיל לספור הז' נקיים מיד מיום שתפסוק מראות".

5. פרדס שמחה (ס"ק נ"ט אות ד') – "ראוי לנהוג דלא תטהר חודש אחד ורק בחודש השני תטהר, ואז יכולה לספור ממחרת".

6. לבושי עז (תמצית אות י"ז) – "ואם תמתין אפילו רק ד' ימים ... עצה טובה לה שתדלג טבילה אחת".

7. פוחת שער (סי' ט"ז סעי' ט').

8. דרכי טהרה (עמ' קל"ח ד"ה אשה).

9. מר"מ – הגרשז"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שי"ז [לשונו לעיל], משא"כ משמרת הטהרה פרק ט' סוף הע' כ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל' אות ד').

ו. תאמר לבעלה נטמאתי: מדין שויה נפשה [ע' לעיל].

1. אור לציון (ח"א יו"ד סי' ו') – "והוריתי לה, שיומיים קודם הוסת תשקר ותאמר לבעלה טמאה אני, דאז תאסר לבעלה משום דשויה אנפשה חתיכה דאיסורא, ואז תמנה חמשה ושבעה ותטבול, דכיון שנאסרה לבעלה, חשיבא כטמאה ומונה חמשה ושבעה ... ולשיקרא נמי לא חיישינן, וראיה לזה ...".

2. לבושי עז (תמצית אות ל"ג) – "עוד עצה לזו שזמן הביזץ שלה הוא פחות מ"ב יום ואינה יכולה להתעבר, דכמה ימים קודם הגעת הוסת תאמר לבעלה נטמאתי, ועי"כ נאסרה על בעלה מדין טומאת נדה, ובכח"ג מתחלת למנות ה' ימים מזמן שנאסרה על בעלה, ואח"כ מיד כשפוסקת יכולה להתחיל בנקיים".

(א) טהרת הבית (ח"ב עמ' תכ"ה) – "יש לפקפק בזה דאלפיה שקרא, ולימדו לשונם דבר שקר על פי הוראת חכם, וכן לא יעשה. וכל שכן דלגבי ידיה שיודעת האמת אפשר שלא יועיל לה להקל רק להחמיר".

ז. מר"מ – חת"ס (יו"ד סי' קע"ט ד"ה הנה), דובב מישרים (ח"א סי' ח'), "לא גרע נ"ד מעובדא דשל"ה ... והנה למעשה אמנם יש כמה צדדים להקל עכ"ז לבי נוקף לשנות ח"ו דבר המבואר ברמ"א ז"ל שכבר נהגו כן כל בני"י ... חלילה לסמוך על דעתי בזה", חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קמ"ב), הגר"ש אייזר זצ"ל (ח"א עמ' מ"ד), ששבה"ל (סיכום אות ו', ס"ק ט'), פרדס שמחה (ס"ק נ"ז אות ב', "תש"ח"), חוט שני (ס"ק ט"ז אות ט'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ט הע' נ'), טהרה כהלכה (פרק ט"ו סעי' כ').

1. אג"מ (מסורת משה יו"ד אות ק"ז) – "אם כבר הולידה, א"א סתם כך לנהוג בקולא זו אחר כך, אף שרוצים להוליד עוד, תצטרך לחכות לשנתיים, לכל הפחות, דעד אז אין להחשיבו כשעת הדחק".
2. בדה"ש (סעי' י"א ב' ד"ה צריכה, עמ' שט"ז) – "ואשה שלא ילדה ... ובענין זה יש לי להעיר שלכאורה יש ליעץ לאשה זו הנ"ל עצה מספקת שלא יהיה מן הצורך לדחות דין ההמתנה והוא עפ"י המבואר בסימן קצ"ד סעיף ב' שא"א לפתה"ק בלא דם ודעת הנוב"י בזה שאף בגרם פתיחה מבחוץ הוא כן והובאו דבריו שם בס"ק ל"א וא"כ אם נגרום עצלה פתיחת הקבר ע"י הכנסת איזה כלי יום או יומים קודם ביאת וסתה הרי תהיה כבר מאז בדין נדה ותוכל לחשוב ימי המתנה מאז ואע"פ שיש פוסקים החולקים על הנוב"י ...".
3. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו) – "שאלת: למנהג אשכנז אם כבר קיימו פריה ורביה וזה כמה שנים שאין להם ילדים, האם נוכל להתיר להתחיל ז' נקיים מיום ד' כדי שע"י כך יש סיכוי שתתעבר. תשובה: אם דעת הרופא שאינה יכולה להתעבר אלא אם תלך למקוה לפני י"ב יום, נראה לענ"ד שמצות לשבת יצרה דוחה חומרא זו של ה' ימים. וכבר כתב השל"ה [הובא בפתחי תשובה הנ"ל] דהיא חומרה יתירה והקיל בזה לצורך אחר ומצות שבת לא גרע".

מב] טענה במנין - סעיף י"ב.

- א. טענה במנין וטבלה ושמשה, האם צריכה לה להמתין ה' ימים [לפי שיטת הרמ"א].
1. מיקל [לא צריכה ה' ימים, די בד' ימים] – ש"ך (ס"ק כ"ג), "ומשמע דהכא לא נהגינן להחמיר משום גזירה דבין השמשות וטובלת מיד אחר ד' ימים ויום א' נקי דהיינו אחר ה' ימים דלא שכיח שתטעה במנין ובמלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן", תוה"ש (ס"ק כ"א), חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ח), חור"ד (חי' ס"ק י"א), צמח צדק (פסקי דינים סעי' ל"ב), מלבושי טהרה (סעי' כ"ו), ערה"ש (סעי' מ"א), טהרת ישראל (סעי' פ"א), שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ט"ו), ששבה"ל (סעי' י"ב סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קע"ט), פרדס שמחה (ס"ק ס"ג), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו), לבושי עז (סעי' י"ב תמצית אות ג'), פתחי דעת (פרק י"א סעי' י"ג).
 2. מחמיר – בשם דרישת ארי (אותיות השמים הל' נדה), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' כ').
 3. מר"מ – מקור חיים (ס"ק פ"ו), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק פ"ה).

ב. טענה במנין וטבלה, ולא שמשה.

1. מיקל, אינה צריכה להמתין וטובלת בזמנה – פרדס רמונים (שפ"ח ריש ס"ק כ"ה), מלבושי טהרה (סעי' כ"ה, ס"ק ל"ז), טהרת ישראל (סעי' פ"ד), פתחי דעת (פרק י"א סעי' י"ב).
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק צ"ג).

ג. טענה במנין וטבלה ושמשה, האם יכולה לכבדה ביתה.

1. מחמיר, אין להקל אף על ידי רחיצה וקינוח – ש"ך (ס"ק כ"ה), מלבושי טהרה (סעי' כ"ט), בדה"ש (ס"ק קצ"ג), פרדס שמחה (ס"ק ס"ח).
2. מיקל – רמ"א (לפי הבנת הש"ך ס"ק כ"ה. כדאי במחה"ש, וסד"ט).
3. המיקל לא הפסיד – סד"ט (ס"ק מ"ח, "לא הפסיד"), עצי לבונה (סעי' י"ג ד"ה ועיין בסד"ט), מנחת עני (סי' ע"א אות א'), "סדרי טהרה יע"ש דמסיק להלכה לסמוך אקינוח ורחיצה בשכחה יום א' כיון דל"ש", צמח צדק (פסקי דינים סעי' לו), "י"א שיש לה תקנה שתרחוץ אותו מקום בחמין יפה או תקנח בבגד יפה יפה עד שתפלוט כל הזרע וא"צ להמתין אלא סופרת הימים שחסרה וטובלת ... המיקל לא הפסיד".
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק צ"ז).

ד. האם צריך בדיקות.

1. מחמיר – חכ"א (כלל קי"ז סעי' י"ח), "ונראה לי דמכל מקום צריכה לבדוק עצמה בכל יום אם לא תראה דם שהרי היא עדיין בתוך ימי ספירה אלא דאפילו אם לא תראה אינו עולה למנין שבעה נקיים", ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קע"ח), פרדס שמחה (ס"ק ס"ג אות ב'), חוט שני (ס"ק ט"ז סוף אות ט"ז, ס"ק י"ז ד"ה כתב), נטעי גבריאל (פרק מ"ג סעי' כ').
2. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ב'), "אמנם בחכ"א כתב שתבדוק בהן, ולכתחילה יש להחמיר כדבריו, ובדיעבד נקרה דאינו מעכב".

ה. האם צריך הבחנה.

1. מחמיר [אם אפשר] – ט"ז (ס"ק י"א).
(א) אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות י"ט) – "בבן ובת שנולדו מן הנדה שמתרין מדינא אפילו לכהונה, ומה שאיתא בש"ע אה"ע סימן ד' סעיף י"ג שהוא פגום, איתא בבית שמואל ס"ק ט"ו בשם הדרכי משה, שאין זה מצד איסור אלא שראוי להתרחק מהם. ומטעם זה כתב דאין שום צורך להמתין ג' חדשים כשנזדמן שטעתה ולא טבלה כראוי, דלא כהט"ז יו"ד סימן קצ"ו ס"ק י"א, וכן כתב בנקה"כ שם שאינה צריכה להמתין, והוא פשוט. ואדרבה תמוה שיטת הט"ז שמצריך בשביל זה להמתין ג' חדשים, דודאי הא מודה דאין בזה שום איסור ממש. ואולי כוונת הט"ז הוא כדי להבחין בנוול שלא מן הנדה כדי שלא יצטרך לגלות כשמשדכין לו איזה אשה שהוא נולד מאשה שנתעברה בנדותה, ולא יהיה טענה שאם היתה יודעת לא היתה מתקדשת לו כשהוא בן הנדה, וכשהיא בת הנדה לא היה מקדשה. עכ"פ לכו"ע זה שהוא פגום אינו לפוסלה ולאוסרה ממש, אלא לעצה טובה להתרחקות בעלמא כשאפשר לו ליקח אשה שנתעברה בהיתר".
2. מיקל – ש"ך (נקודת הכסף על הט"ז ס"ק י"א), בית שמואל (סי' ד' ס"ק ט"ו, "ובזה נחא מ"ש בי"ד ס"ס קצ"ו אם שמש תוך ז' נקיים לא אמרינן דתמתין ג"ח ואח"כ תטבול כמו בגר וגירות כי ליכא כאן חשש איסור כ"כ שתצרך הבחנה, ובט"ז שם הניח בצ"ע ולק"מ"), תוה"ש (סי' קצ"ב ס"ק ו'), תפרי"י (ס"ק ז'), ח"י הגרשוני (על הט"ז ס"ק י"א), מקור חיים (ס"ק צ"ב), ברכי יוסף (אה"ע סי' ד' ס"ק ג'), "אינו ממזר וכו'. והרי הוא כישראל גמור. ומהאי טעמא בביאת נדה אין צריך הבחנה שמא נתעברה והיא נדה ולהבחין בין זרע קדוש. הרב מנחת יעקב בספר תורת השלמים סי' קצ"ב ס"ק ו', וכתב דבהכי ל"ק קושית הרב ט"ז שם וסוף סי' קצ"ו"), כת"ס (יו"ד סי' פ"ט, "וכן עיקר לדינא"), מלבושי טהרה (סעי' ל', "ולחקל שומעין"), משמרת שלום (סי' קצ"ו אות ה'), טהרת ישראל (סעי' פ"ה, "יש להקל"), מלמד להועיל (אה"ע סי' י"ג, "יש לסמוך על הנקה"כ וב"ש נגד הט"ז"), ששבה"ל (ט"ז ס"ק י"א, סיכום אות ו'), בדה"ש (ס"ק קפ"ג), פרדס שמחה (ס"ק ס"ד).
3. מר"מ – רבינו חיים כהן (יו"ד סי' ל"ז), פרדס רמונים (מק"ז סוף ס"ק י"א), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק מ"ד).

ו. האם צריך הפסק טהרה.

1. מחמיר – ערה"ש (סעי' מ"א, "די בג' ימים ומפסקת בטהרה ומונה מיום ד' מה שהחסירה מהנקיים"), טהרת ישראל (סעי' פ"א).
2. מיקל – בדה"ש (בי' ד"ה ואחר, עמ' שי"ח), פרדס שמחה (ס"ק ס"גא, "ברור"), חוט שני (ס"ק י"ז ד"ה ודע).

ז. האם בדיקת יום ז' מעכב.

1. מחמיר – מלבושי טהרה (סעי' כ"ו).
2. מיקל – ששבה"ל (סיכום אות א').
3. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ב בי' ד"ה צריכה, סוף עמ' שי"ז, "וצ"ע").

ח. ספק איזה יום בז' נקיים.

1. מחמיר – חכ"א (כלל קי"ז סעי' ט"ו, "אם טעתה במנין הימים ולא ידעה כמה הם אזלינן לחומרא דהוי ספק דאורייתא"), שערי טוהר (שער ט"ז סעי' ט"ז, "ואפילו בסופרת על הכתם"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שכ"א, לבושי עז סעי' י"ב תמצית אות א', "וכן כשסופרת ז'נ מחמת כתם"), פרדס שמחה (ס"ק ס"ה אות ב', "וה"ה ביושבת על כתם"), לבושי עז (סעי' י"ב תמצית אות א').
2. מיקל – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א, סי' קצ"ו, "שאלת: ספק בחשבון ז' נקיים האם ספיקא לקולא. תשובה: אם הספק בזבה דרבנן, לכאורה נראה דספק דרבנן לקולא").

מג] כבדה הבית - סעיף י"ג.

א. הלכה.

1. מיקל – טור (סעי' י"ג), מחבר (סעי' י"ג), "האשה ששמשה מטתה וראתה אחר כך ופסקה, ורוצה לספור מיום מחרת ראייתה, תקנה יפה יפה אותו מקום במוך או בבגד להפליט כל הזרע או תרחוץ במים חמין והם יפליטו כל הזרע".
(א) הנהגות בני ספרד - ע' לעיל.
2. מחמיר, אין אנו בקיאים – רמ"א (סעי' י"ג), "ויש אומרים דאין אנו בקיאים בזמן הזה ואין לסמוך על זה, והכי נהוג דהרי כבר נתבאר שאנו נוהגין להמתין אפילו לא שמש כלל, כדי שלא לחלק בין ספירה לספירה, כ"ש בכהאי גוונא; וכל הפורץ גדר בדברים אלו במקום שנהגו להחמיר, ישכנו נחש".

ב. בדיעבד.

1. מיקל – ששבה"ל (ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות ד', "בדיעבד מהני קינוח בטעתה וטבלה קודם הזמן").

ג. הבנה.

1. רע"א (ח"א סי' ע"ב), הו"ד בחוט שני (ס"ק י"ח ד"ה והגאון) – "אמנם לענ"ד י"ל דבאמת גם המוך ההוא וכיבוד במים חמין מועיל רק לכל הזרע שבבית החיצון ומה דקתני במתני' פ"ח דמקוואות דכבדה ביתה בחמים טובלת, היינו כיון דנשאר רק מעט הזרע שבפנים, סמכינן דאם יצא הזרע ההוא תרגיש, ואם לא תרגיש נתלי דלא יצא וכמו שכתב בב"י בשם ספר התרומה דלא חיישינן שתפלט עוד אחר כך בלא הרגשה עד כאן לשונו, משמע דאפשר שתפלוט עוד אלא דאמרינן מסתמא תרגיש, והא דצריכה להך תקנה לענין ספירת ז' נקיים לבעלה, אף דלענין הזרע שבבית החיצון ליכא חשש דאף אם תפליט, מ"מ לא מקרי ראייה רק

נוגעת לענין טהרות, ואינה אוסרת לבעלה בכה"ג כמ"ש הרשב"א דפולטת לא מקרי ראיי, וא"כ עיקר החשש שתפלוט מבתי גואי דהוי ראייה ויהי' מוכח דתועלת המוך וכיבוד בחמין פועל גם להזרע ההוא להוציאו מבפנים לחוץ, מ"מ י"ל דאנן הכי אמרינן דבלאו מוך וכיבוד כיון דחדר האשה מלא זרע ורגיל להפליט כדאמרינן, א"א שלא תפליט והוי כפולטת לעינינו, בזה סותרת מספק שמא הפליטה ממקום פנימי ממש, אבל ע"י המוך וכיבוד דנפלט כל הזרע שמבחוץ ואין ודאי לנו דפולטת כ"ש, בזה אמרינן דכל זמן דאין ידוע לנו פליטה, מסתמא לא פליטה מדלא הרגישה".

2. מר"מ – פני יהושע (שבת דף פו. ד"ה שנאמר, לשונו לקמן), בדה"ש (ציונים ס"ק של"א).

ד. טענה במנין וטבלה ושמשה, האם יכולה לכבדה ביתה.

1. עי' סעי' י"ב, לשיטות ומר"מ.

ה. משום השחתת זרעו [והיא לא ראתה דם].

1. מחמיר, אסור לכבדה ביתה – עי' רע"א (סוף סי' ע"א, "ובאמת חידוש בעיני על המג"א (סי' תר"ו) דכתב בפשיטות באשה ששמשה תוך ג' ימים ליה"כ דתכבד ביתה בחמין, הא לדעת רובא דרבוואתא הנ"ל אסורה לעשות כן משום השחתת זרעו וצ"ע"). יש להחמיר רק סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה – מג"א (סי' תר"ו ס"ק ח', "משום קרי ... ולפ"ז אשה ששמשה תוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין שלא תפלוט ש"ז ודוקא שלא היה סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה דבאותן שעות רגילות להתעבר ויש לחוש שתשחית זרע ההריון"), א"ר (סי' תר"ו ס"ק ט'), גר"ז (סי' תר"ו סוף סעי' י"א).
3. מיקל – תפר"י (ס"ק ח').
4. מר"מ – פני יהושע (שבת דף פו. ד"ה שנאמר, לשונו לקמן), סד"ט (ס"ק מ"ז ד"ה כתב), מהרש"ם (ח"ד סי' קל"ב, דעת תורה יו"ד סי' ט"ו אות ח'), פרדס שמחה (ס"ק ס"ח, "והמיקל יש ע"מ לסמוך"), חוט שני (ס"ק י"ח ד"ה והמג"א), פרדס שמחה (ס"ק ס"ח אות ב').

(א) חת"ס (יו"ד סי' קע"ב ד"ה ודעת) – "ודעת רשב"א בשם רמב"ן ר"פ כל היד דיש איסור לאשה בקנוח אחר תשמיש ויעיין בכתובת ע"ב ע"א מערה לה שפה ובמג"א סי' תר"ו נראה כעין פשר דבר דמתיר שלא סמוך לוסתה וטבילתה ואוסר בסמוך לוסתה וטבילתה משום השחתת זרע הריון ולא ידעתי הא מנ"ל".

(ב) מ"ב (סי' תר"ו ס"ק כ"א) – "ואשה ששמשה בתוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין קודם טבילה שלא תפלוט ש"ז ותחזיר לטומאת קרי אם לא שהיא סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה שאז רגילות להתעבר ואם תכבד יש לחוש להשחתת זרע כ"כ מ"א ובתשובת רע"א מפקפק ומצדד דלעולם לא תכבד".

(ג) שפע טהרה (ס"ק ל"ח, דברי יציב אה"ע סי' ל"ג) – "ועכ"פ במעוברת שהוכר עוברתה אין שום חשש לפענ"ד שזמן מה אחר תשה"מ תשטוף בבית החיצון, וזה לכו"ע, שהדרישה רק בסמוך לוסתה ול"ט איירי, ואינו דומה למתהפכת תיכף ודו"ק".

ו. פרישה בשעת מתן תורה: למה הוצרכו לפרוש, הא איכא תקנתא ע"י שתקנח יפה את ביתה.

1. מר"מ.

(א) פני יהושע (שבת דף פו. ד"ה שנאמר) – "שנאמר והיו נכונים לשלשת ימים. ויש לדקדק בהא דמשמע בכולה שמעתין דעיקר מלתא דפרישה בשעת מתן תורה הוי משום פליטת שכבת זרע של הנשים ואכתי למה הוצרכו לפרוש שלשה ימים דהא איכא תקנתא אפילו ביום ראשון לשמושן ע"י שתקנח יפה את ביתה קודם הטבילה כדתנן להדיא במתניתין דפ"ח דמקואות [מ"ד] ע"ש. והכי איתא נמי בלשון התוס' בפרק יוצא דופן (דף מ"ו ע"ב ד"ה פולטת) עיין שם וכדמשמע נמי שם בלשון הגמרא דבאזלה בכרעי לבית הטבילה ליכא למיחש כל כך לפליטה. ואפשר דאפ"ה לאו כולהו נשי דינא גמירי ובדיקה זו של כיבוד ביתה ע"י קינוח צריך בקיאות וזהירות וכיון דבשעת מתן תורה הוי טרידי טובא כדמשמע לקמן מש"ה הוצרכו לפרוש שלשה ימים שלא תבואנה לידי ספק, כן נראה לי".

(ב) לפי רע"א (לשונו לעיל), אין שאלה.

(ג) לפי השחתת זרע (עי' לעיל), יש לדון.

ז. עצות להתעבר.

1. שלא לילך לבית המרחץ ג' ימים אחר טבילתה – דרישה (ס"ק ה'), "ושמעתי ממורי דאשה לא תכנס תוך ג' ימים אחר טבילתה למרחץ ונראה לי דהוא מהאי טעמא דהא אמרו (נדה לא ב) אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה או אחר טבילתה והמרחץ מפליט (הזרע)", ב"ח (ס"ק י"ג בקונ"א), תוה"ש (ס"ק כ"ג), באר הגולה (סוף הסי'), סד"ט (ס"ק מ"ז ד"ה כתב), לחם ושמלה (לחם ס"ק ס'), עי' צמח צדק (פסקי דינים סעי' ל"ו), ערה"ש (סעי' מ"ב, לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק ק"צ), חוט שני (ס"ק י"ח ד"ה והנה). לא תרבה בהילוך בג' ימים אלו – דרישה (ס"ק ה'), "ולפי זה צריכה ליהזר שגם כן לא תהלך הרבה אחר התשמיש כסברת הרמב"ן וגם הרא"ש לא פליג בסברא אלא שכתב שאין לסמוך על זה", ב"ח (ס"ק י"ג בקונ"א), תוה"ש (ס"ק כ"ג), סד"ט (ס"ק מ"ז ד"ה כתב), לחם ושמלה (לחם ס"ק ס'), "הדרישה ... שלא תהלך הרבה ג"כ אחר התשמיש כסברת הרמב"ן", ערה"ש (סעי' מ"ב, לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק ק"צ).

3. שלא תתהפך – ערה"ש (סעי' מ"ב, "יש נשים שנהגו שלא לילך לבית המרחץ בג' ימים אחר הטבילה משום דרובן מתעברות אחר טבילתן ואלו תלך למרחץ יפליטו המים ממנה את הזרע ותשחית הזרע באבדן נפש ומטעם זה נכון שתזהר האשה שלא תתהפך אחר התשמיש גבה למעלה וכריסה למטה משום דבזה ג"כ תפליט הזרע וכן לא תרבה בהילוך בג' ימים אלו דגם זה מפלגת זרע וכל אשה הנזהרת מכל אלו תבא עליה ברכה"), בדה"ש (ס"ק ק"צ).

4. מר"מ – ששבה"ל (סיכום אות ב').

זמני טבילה

סימן קצ"ז

א] טבילה בזמנו - סעיף ב'.	ט] מקוה חמין בשבת.	יז] אונס כללי או אונס פרטי.
ב] זמנים.	י] זמן הטבילה - סעיף ג'.	יח] אונס ביום שביעי.
ג] כשאין בעלה בעיר.	יא] טבילה ביום שביעי.	יט] אונס ביום ז' - חוזר בחשכה.
ד] אסורה לשמש.	יב] טבילה ביום שמיני.	כ] בדיעבד - סעיף ה'.
ה] טבילה בליל שבת.	יג] חוזר בחשכה.	כא] לא תשמש.
ו] טבילה בליל שבת: שלא בזמנו.	יד] להולך למקוה מבעוד יום.	כב] תסתיר טבילתה.
ז] למחמירים: הגדר.	טו] כלה ביום שביעי.	כג] אשה מעוברת שהולך למקוה בחודש ט'.
ח] טבילה במוצאי שבת.	טז] אונס ביום ח' - סעיף ד'.	

א] טבילה בזמנו - סעיף ב'.

א. **האם טבילה בזמנו מצוה** (נדה דף ל., יומא דף ח., שבת דף קכ:).

1. הוי מצוה – **ר"ח** (תוס' נדה דף ל. ד"ה ושמע, יומא דף ח. ד"ה כולי), **ר' אליהו** (תוס' נדה דף ל. ד"ה ושמע), **סמ"ג** (לאוין קי"א, "ואומר בירושלמי (נדה פ"ב הי"ד) הדא אמרה שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אלא יש לה לטבול מיד, וכן ראיתי גיסי ר"ש ברבי שמשון שהיה מנהיג לבתו לטבול אף בחורף בזמנה אף על פי שאין בעלה בעיר"), **טור** (סעי' ב', "ובירושלמי איתא כדברי רבינו חננאל), **ב"ח** (ס"ק ג').

2. לאו מצוה – **ר"ת** (יומא דף ח. ד"ה כולי), **מהרי"ק** (שורש ל"ה), **ש"ך** (ס"ק ג', נקוה"ג על הט"ז ס"ק ד', "**הדבר ברור** דקי"ל טבילה בזמנה לאו מצוה וכמ"ש כל הפוסקים ולכך אין הנשים טובלות בזמנם כשאין בעלה בעיר וכן אלמנות וכתולות שהן נדות אין טובלות כלל בזמן וכן ..."), **שבות יעקב** (ח"ג סי' ע"ז, "שכן הסכמת כל גדולי האחרונים כדעת ר"ת וסייעתו שאנו נמשכין אחריהם דטבילה בזמן לאו מצוה ודאי אין לזוז מדבריהם"), **ערה"ש** (סעי' ג', "דתפסין להלכה דלאו מצוה ולכן גם הפנויות אינן טובלות [עי' ב"י]"), **פוסקים**.

(א) ולכן אלמנה, בתולה, או בעלה אינו בעיר, יו"כ, ועוד - אינו צריך לטבול. אבל אם בעלה בעיר, יש מצות פר"ו.

ב. **אפילו במקום שאין מצות פר"ו**, מכל מקום תטבול [מעוברת, זקנה, מניקה, ועוד] - **חוט שני** (ס"ק ג' ד"ה ואם, ס"ק ה' אות ד').

1. משום מצות קיום עונה – **תרה"ד** (סי' רנ"ה, "בעלה בעיר מודה נמי דשרי משום מצות קיום עונה, ואפילו שלא בשעת עונה חשיבי מצוה מה שהאיש משמח אשתו בתשמיש המטה כדאיתא בהדיא בפסחים בפ' אלו דברים"), הו"ד **בדר"מ** (ס"ק ג'), **וט"ז** (ס"ק ד'), **וש"ך** (ס"ק ג'), **ב"ח** (ס"ק ג' ד"ה ויש, "ומצות קיום עונה"), **תוה"ש** (ס"ק ב', "משום מצות עונה"), **מקור חיים** (ס"ק ד', "ומשום מצות עונה"), **מחה"ש** (או"ח ריש סי' ש"מ ד"ה כמו), **ערה"ש** (סעי' ה', סעי' ו'), **ששבה"ל** (ס"ק ג', סיכום אות א', "חיוב משום מצות עונה"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ו), **פרי טהרה** (סעי' ב'), **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק א' סעי' ה').

(א) ולכן אפילו כשאי אפשר לשמש, משום שאר מיני קריבות נמי מצוה הן – **ש"ך** (סוף ס"ק ג', "כתב מהר"מ מלובלין בתשוב' סימן נ"ג דכלה בתולה שאירע טבילתה ליל שבת נראה להתיר אע"ג דנוהגים שלא לבעול בעילת מצוה עד אחר שבת משום דשאר מיני קריבות נמי מצוה הן"), **ששבה"ל** (ס"ק ג', "ולכן אפילו כשאי אפשר לשמש ... צריכה לטבול משום קריבות והיתר נגיעה").

1 (א) אמנם עי' שו"ת **ערוגת הבושם** (יו"ד סי' קפ"ג ד"ה בש"ך) – "ועיי' בפת"ת סק"ח הביא בשם תשו' אבן השם ... ולפע"ד אין לו דמיון כלל, דע"כ לא כתב הש"ך דשאר מיני קריבות נמי מצוה, היינו בכלה משום שמחת שבעת ימי משתה, ועיין בפ"ב דסוכה דף כ"ה אבל בשאר כל אדם אין להתיר בשביל זה".

(ב) **אג"מ** (או"ח ח"ד סי' ע"ה ענף ב' ד"ה והנה אגב) – "והנה אגב יש להעיר דהא דכתב בתה"ד דבעלה בעיר שרי משום מצות קיום עונה ואפילו שלא בשעת עונה חשיבין מצוה מה שהאיש משמח את אשתו לא דק בלשונו, דמצות וחיוב עונה שעל הבעל לאשתו וכן לשמח אשתו פשוט שהוא רק כשטובלת ורוצית בתשמיש שאיכא לאו דלא תגרע ועצם החיוב והמצוה, אבל כשהיא אינה טובלת מאיזה טעם שהוא ליכא שום חיוב על הבעל לזרזה ללכת לטבול בשביל קיום עונה ושמחת אשתו, ועליה הוא חיוב מצד שעבוד האשה להבעל שיוכל לבעלה בזמן העונה שקבעו חכמים".

2. **כדי להינצל מהרהור** – **חת"ס** (סוף סי' ק"ע, "דמה שהרגילו לומר דעונת ליל טבילה מצוה משום דעי"כ האשה זריזה למטבול דרוצה אשה בקב ותפלות ואילולי כן היתה מתעצלת ולא היה לבעל פת בסלו ובא לידי הרהור עבירה ח"ו וטעם זה שייך אפי' במעוברת ומניקת דליכא משום בבקר זרע זרעך דהרי כבר היא מעוברת מניקת נמי נוח לו שלא תתעבר משום דמיעכר חלבא מ"מ איכא מצוה מטעם הנ"ל"), **אג"מ** (חו"מ ח"א סי' מ' ד"ה ובדבר טענת, סי' מ"ב, "דאף דמצוה לטבול בזמנה שלא לבטל מפור"ר כדאיתא ביו"ד סי' קצ"ז סעי' ב' אין זה חיוב כ"כ דרוב הפעמים אין נוגע זה לפור"ר ורק שהוא משום החיובים מהאשה לבעלה וכדי שלא יבא הבעל להרהור חטא"), **פרי טהרה** (סעי' ב').

3. **שמשועבדת היא לבעלה לתשמיש** – **אג"מ** (יו"ד ח"ג ריש סי' ס', או"ח ח"ד סי' ע"ה ענף ב' ד"ה והנה אגב, "הוא חיוב מצד שעבוד האשה להבעל שיוכל לבעלה בזמן העונה שקבעו חכמים"), **בדה"ש** (ס"ק י"ג, בי' ד"ה שלא, "שמשועבדת היא לבעלה לתשמיש").

(א) **בדה"ש** (ציונים ס"ק י"ד) – "**ואולי** משום דבעי למינקט טעם שאין מועיל מחילה".

[ב] זמנים.

א. **זמנים שלא לטבול** - ג' פעמים [ליל יום כיפור, ליל תשעה באב, אשתו בימי אבלה].

1. ליל יום כיפור, או"ח (סי' תרי"ג סעי' י"ב) – "בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביה"כ, אפילו הגיע זמן טבילה ביום".
2. ליל תשעה באב, או"ח (סי' תקנ"ד סעי' ח') – "טבילה של מצוה בזמנה, מותרת; אבל בזמן הזה אין טבילה בזמנה, הילכך לא תטבול בו; וכן נהגו".
3. אשתו בימי אבלה, יו"ד (סי' שפ"א סעי' ה') – "נדה שנזדמנה זמן טבילה בימי אבלה, אינה טובלת".

ב. **נוהג להחמיר בתשמיש מצד דברי קבלה**, חוץ מליל טבילה - ו' פעמים [ליל א' דפסח, ליל א' שבועות, ב' ימים של ר"ה, הושענא רבה, שמיני עצרת].

1. עי' או"ח סימן ר"מ סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ג. **בעל נפש יחמיר מתשמיש מצד אבלות וחורבן ביה"מ**, חוץ ליל טבילה - ד' פעמים [צום גדליה, עשרה בטבת, י"ז בתמוז, י' באב].

1. עי' או"ח סימן ר"מ סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ד. **ליל תשעה באב שחל בשבת** - ליל טבילה.

1. עי' או"ח סי' תקנ"ו, לשיטות ומר"מ.

ה. **ליל ניטל**.

1. ללכת למקוה.

(א) מותר לטבול – חת"ס (קובץ תשובות סי' ל"א, "הגם כי יש סייעתא לזה ממנהג העולם שאוסרים גם תשמיש וסוגרים שערי טבילה, ולדעתי מנהג שטות הוא ויש למחות ביד הנוהגים כן"), מפענח נעלמים (סי' ד'), טהרת הבית (ח"ב עמ' ת"ס ד"ה כתב), ששבה"ל (ס"ק ב' ד"ה בליל, סיכום אות ה', "בליל ניטל יכולה לטבול, אך תשמש אחר חצות לנוהגים בו איסור").
(א) יש להחמיר – דברי יואל (גופי הלכות סי' קפ"ד משנ"ס ס"ק י"ט, "ושאל אם להתיר ליל טבילה בליל ניטל והשיבו דלא, ושוב שאל אותו רב והלא יש מתירין בזווג לאחר חצות, וע"ז השיב לו מרן וכי מועיל פירוקא לסכנתא, וע"ז שוב שואל דא"כ לסגרו נמי בית הטבילה באותו לילה וע"ז השיב מרן רבינו (שליט"א) [זצ"ל] דכולי האי לא, אך כאשר ישאלנו אחד למעשה יש להשיב לו שאין להתיר, ועפ"י צדיקים יקום דבר").
2. לתשמיש המטה.

- (א) עי' או"ח סי' ר"מ סעי' א', לשיטות ומר"מ.

3. מר"מ – באר משה (ח"ד סי' ס"ט ד"ה אבל), דברי יציב (יו"ד סי' ק"ה אות ב'), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות ר"א), חק וזמן (פרק ה' סעי' י"א, תיקונים עמ' כ"ב), הגר"א נבנצל שליט"א (חק וזמן תיקונים עמ' כ"א אות ב', עמ' כ"ו), אהל אריה (סי' י"ט הע' נ"ג), גופי הלכות (סי' קפ"ד משנ"ס ס"ק י"ט), פסקי תשובות (סוף אות י'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' ט'), חנוכה מנהגי ניטל פרק ה', הל' נישאין סי' מ"ח סעי' י"ח), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ו סעי' ד', סעי' ה').

[ג] כשאין בעלה בעיר - אם רצוי שתטבול לנדתה כאשר אין בעלה בעיר.

א. ס' חסידים (צואת ר' יהודה החסיד אות ל"ו) – "לא יניח אדם מלזקוק עם אשתו לילה שטבלה בו".

1. הו"ד בפוסקים – רוח חיים (פלאגי, סי' ר"מ אות א'), תורה לשמה (סי' קמ"א), כף החיים (סי' קט"ז ס"ק קע"ז, או"ח סי' ר"מ ס"ק י"ג), דר"ת (ס"ק ב'), טהרת ישראל (סעי' ג'), פסקי תשובות (סי' ר"מ אות ה'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק א' סעי' ט').
(א) לשטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע ח"ו אונס שלא יוכל לקרב אליה – כף החיים (סי' קט"ז ס"ק קע"ז, או"ח סי' ר"מ ס"ק י"ג, "לשטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע ח"ו אונס שלא יוכל לקרב אליה").

2. דהאיסור דוקא כשיכול להזקק, אך כשיש סיבה שרי.

(א) עי' זרע אמת (ח"ב סי' קנ"א, על יו"ד סי' שפ"ג) – "נשאלתי בא' שהיתה אמו גוססת בליל טבילה אשתו אם תטבול ותשמש או לא, ואת"ל שאינה יכולה לשמש אם תוכל לטבול מיהא. ונלע"ד דאע"ג דודאי אסור לשמש מטתו בהיות אמו גוססת, כמ"ש בספר חסידים ... מ"מ יכולה לטבול אם תרצה כדי שלא תהא אסורה ליגע בבעלה, ואדרבא מצוה לטבול כמ"ש הסמ"ג ... וכן ראה מגיסו שהיה מנהיג לבתו לטבול בימי החורף בזמנה אף שאין בעלה בעיר. ע"כ. והן אמת דכתוב בצוואות ר"י החסיד סימן מ"א וז"ל: לא יניח אדם מלזקוק עם אשתו בלילה שטבלה בה. ע"כ. אכן הדבר פשוט דביכול הכתוב מדבר, אבל אה"נ דאם אינו יכול לא בשביל זה תעכב מלטבול בליל שאירע ליל טבילה וכן"ל. אלא שמצאתי בנימוקי מהרמ"ט שליט"ל שאצלי סימן ט"ו שכתב מרביתו מהר"ר איש ג"ר ומהר"ם הלוי, בנדה שאירע ליל טבילה בימי אבילות בעלה וא"ל שלא תטבול כיון שאינו יכול לקיים מצות עונה, והוסיפו שמדברי הזהיר נראה שאחר שטבלה האשה היא בסכנה עד שתזדווג לבעלה. עכ"ד. ואם קבלה נקבל, אבל לדין יש תשובה וכן"ל".

(ב) **בצל החכמה** (ח"ג סי' ע"א אות ד', אות י') – "מש"כ בצוואת ריה"ח, שלא יניח מלזקוק עם אשתו לילה שטבלה בו, היא אזהרה להבעל לבד והיכא דאפשר לו, אבל בלא אפשר אינה צריכה לדחות טבילה בשביל כך במקום שנוהגין לטבול גם כשאין בעלה בעיר".

(ג) **ששבה"ל** (ס"ק ג') – "ומש"כ בצוואת ... י"ל דהאיסור דוקא כשיכול להזקק, אך כשיש סיבה שרי".

3. מר"מ – מור ואהלות (אוהל ברכות והודאות סוף סי' כ"ח), מהרש"ם (ח"ד סי' צ"ה ד"ה ומ"ש ר"מ, לשונו לקמן), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ו סעי' ב').
- (א) חתם סופר (אה"ע ח"א סי' קכ"ט) – "ואשר שאל ע"ד עשיר נכסים שיש לו בנים ובנות ומשום טעם ידוע לו נתרצו הוא ואשתו לפרוש זה מזה מתשמיש המטה ועתה אותה נפשו לדעת בהגיע זמן טבילתה אם תוכל לטבול כדי להצניעה הדבר שלא ירגישו בני הבית ומ"מ יהי' פרושים זה מזה. תשובה יפה לה לטבול עצמה בזמנה מטעם אחר כדי שיהי' להבעל עכ"פ פת בסלו אם ירצו לחזור ממחילתם ויכולי' להזדקק ע"ז כדי להשמר מיצה"ר".
- (ב) רוח חיים (פלאג'י, סי' ר"מ אות א') – "ר"י החסיד ... שחולה שנתרפא ועדיין הוא חלוש ורוצה שתשמשנו אשתו ובאה זמנה לטבול אם תטבול כדי לשמשו לבד מבלי שיקיים מצות עונה אם יש לחוש לצואת ר"י החסיד הלזו ומצאתי בס' בית הרוואה שהביא מהרב אדמת קדש והו"ד נמי בס' ק"ס דקנ"ו ע"א באשה שטבלה על דעת לילך על קברי הצדיקים ונתכונה ג"כ על דעת בעלה שלא היה בעיר עמה אם עלתה ג"כ טבילתה להיות מזומנת לבעלה העלה דעתה לה יע"ש. נמצא דהאשה עושה טבילה בשביל סיבה אחרת ואין קפידא אלא דדינא לחוד וענין הצואה לחוד וגם לא דמי להתם דהתם אין בעלה בעיר ואין דנין אפשר משא"א ונוהגות הנשים לשטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע לו אונס שלא יוכל לקרב אליה".
- (ג) מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ט) – "ויש ג"כ משום מה דאיתא בצואת ס"ח דלא יניח אדם מלזקוק עם אשתו בלילה שטבלה בה ע"כ, ונראה דבהא דאמר לא יניח בא לחזק החיוב ביתר שאת, ונראה דהוי מטעם דאיתא בת' שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ז), דאשה לא תטבול כשאין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח, ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר עיי"ש, ונראה פשוט דהה"ד כשבעלה בעיר רק אין מזדקק לה, וכן מוכח מדברי הכף החיים (או"ח סי' ר"מ), ששם (אות ט"ו) מביא את השבות יעקב הנ"ל, דתניח אצלה תינוק או סכין תחת הכר, והוסיף ע"ז, או תפרוס עלי' בגד מבעלה כמ"ש באות הקודם, ושם באות הקודם הביא את צוואת הס"ח הנ"ל, וכתב ע"ז וז"ל ונוהגות הנשים לשטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע לו אונס שלא יוכל לקרב אליה ר"ח אות א' עכ"ל, הרי דמשוי' אלו השניהם, אין בעלה בעיר, ואם הוא בעיר ואינו פוקדה, בליל טבילה, ושאינו מאם טבלה קודם החופה איזה לילות, דלא הוי לה עוד בעל, דנראה דהקפידה דוקא אם יש לה בעל".
- (ד) תשובות ונהגות (ח"ב סי' תל"א) – "ועיקר האיסור נראה דהוא רק כשבעלה בעיר ואינו נזקק לה, דבזה דוקא מוכח לאסור מדברי צוואת ריה"ח ומדברי הזה"ק כמובא בשו"ת זרע אמת (יור"ד סימן קנ"א) לאסור, אבל כשאין בעלה בעיר, יש לדמות דין זה לכעין דינא דבתולות בזמן הש"ס שטבלו לטהרות ולא חששו למידי".

ב. לא לטבול.

1. שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ז, אמנם עי' תוה"ש סי' קפ"ד ס"ק כ"ג בסולת מנחה) – "וכיון שכן הסכמת כל גדולי האחרונים כדעת ר"ת וסייעתו שאנו נמשכין אחריהם דטבילה בזמן לאו מצוה ודאי אין לזוז מדבריהם ולתפוס מחדש מנהג אשר לא שערום אבותינו ואם יאמר האומר מה בכך הרוצה להחמיר יחמיר זה אינו כיון דהם עצמם אמרו שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח הטומאה ומזיקין שמה"ט מניחין אצלם תינוק וסכין תחת הכרים דקי"ל חמירא סכנתא מאיסורא ופירוקא לסכנתא כאשר שמענו שאירע כן כמה פעמים ועיין בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן קט"ז לכן אין לשנות כלל".
- (א) מר"מ – מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ט, לשונו לעיל).
2. שמירת הנפש (אות ק"ל) – "שבוי".
3. מהר"ם שיק (יור"ד סי' שס"ד, סי' שס"ה) – "נהגו הנשים המקפידים שלא לילך לטבילה אא"כ בזמן שבעלה בעיר".
4. ערה"ש (סעי' ג', סי' קפ"ד סעי' ג') – "וזה ידוע שאצלנו אינן טובלות כשאין הבעל בביתו".
5. דעת (ריש סעי' ב') – "דאם אין בעלה בעיר יש חשש סכנה לטבול".
6. אבן שהם (פערעלמוטער, סי' ל"ד) – "אם יודעת שלא יבוא לביתו לפני זמן מוגבל י"ל דלא תטבול עד שיבוא בעלה משום דאיכא מחלוקת הפוסקים בזה י"א דאסורה לטבול כשאין בעלה בעיר ע"כ שו"ת עדיף".
7. טהרת ישראל (סעי' ב') – "באין בעלה בעיר אין הנשים טובלות ואין לזוז מדבריהם ולא כנשים דטובלין ולוקחין תינוק אצלם ומניחים במטה תחת הכרים שלהם סכין".
8. כף החיים (או"ח סי' ר"מ ס"ק י"ד).
9. דעת הקדושה (סי' ז' אות ל') – "האשה לא תלך לטבול כשאין בעלה בעיר מפני הסכנה, משום חשש דיבוק רוח רעה ר"ל".
10. שרגא המאיר (ח"ה סי' ס"ה אות ו', ח"ד סי' מ"א אות ב') – "שלא להתיר".
11. בית אבי (ח"א סי' ע"ח) – "נהגו הנשים הצדקניות שלא לטבול באין בעלה בעיר, ועל כגון דא י"ל מנהג עוקר הלכה, וידוע דברי הרשב"א בתשובה סי' שכ"א שכתב דכל מנהג שהונהג אפילו ע"י נשים צדקניות ממה שקבלה בידן אין לדחות זה המנהג אפילו מפני ששים רבוא מופתים המראים להיפך, עיי"ש".
12. עי' בצל החכמה (ח"ג סי' ע"א אות י"ב) – "בעיר שאין מנהג קבוע, נראה שראוי להנהיג שלא תטבול כשאין בעלה בעיר".
13. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות ק"פ) – "אם אין בעלה בעיר, אם מגיע הביתה לפני עלות השחר אפשר לטבול באותו לילה, ואם מגיע ביום לא תטבול מפני הסכנה, אלא תדחה הטבילה".
14. פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' א') – "שבות יעקב".
15. הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה שכ"ג) – "אם בעלה אינה בעיר - לא תטבול".
16. הגרח"ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט אייר תשס"ט) – שאלה: "אשה שבה זמנה לטבול ובעלה אינה בעיר, האם היא טובלת או צריך להמתין עד שבעלה חוזר לביתו". תשובה: "צריך להמתין".
17. בדה"ש (ס"ק י', ס"ק ט"ז) – "אינן טובלות כשאין בעליהן בעיר".
18. חוט שני (ס"ק ה' אות ט"ז) – "לא תטבול האשה בזמן שבעלה לא בעיר. ואם בעלה עתיד לבוא בלילה, תטבול קודם שמגיע, וי"א שתניח סכין תחת הכר ותקח תינוקת לישון עמה".

19. תשובות והנהגות (ח"ב סי' תל"א) – "אנו מחמירים בזה".
20. לבושי עז (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב סוף טור ב') – "דנוהגים שאין אשה טובלת כשאין בעלה בעיר משום סכנה, ואם טבלה כשבעלה איננו בעיר שישן עמה בלילה תינזק [היינו באותו מטה], או תשים סכין מתחת הכר [לאו דוקא סכין העיקר חתיכת מתכת], או תתכסה בבגד של בעלה. ויש להקפיד לעשות את אחד מהעצות הנ"ל רק בליל טבילה, אבל בשאר הלילות עד שיבוא בעלה אין צריך לעשות את זה".
21. הגר"ש דבליצקין שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב סוף ג') – "דאם אין בעלה בעיר וחוזר במוצאי שבת, אין לה לטבול בליל שבת כדי להיות טהורה מיד במוצאי שבת כשבעלה יחזור, דהרי נוהגים לא לטבול כשאין בעלה בעיר, וכן יש פה שאלה של הכנה משבת למוצ"ש כמו שאין טובלין בשבת שחל בערב יו"ט לכבוד יו"ט".
22. קובץ הלכות למעונות הקיץ (פרק י"א אות ו') – "חל זמן טבילתה כשאין בעלה שם לכחילה אין לטבול אז (כי יש חשש סכנה בדבר)".
23. עי' מראה כהן (עמ' צ' אות א', אות ב') – "יש שכתבו שכשבעלה איננו בעיר לא לטבול ... ראוי לאשה שבעלה איננו בעיר שלא תדחה את עשיית ההפסק טהרה אלא תפסיק בטהרה ותספור ז' נקיים ורק את הטבילה תדחה".
24. עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ח).
25. שיעורי טהרה (עמ' רע"ז) – "אך למעשה כיום צריך להקפיד בזה בכל המקומות".
26. יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ב') – "אם הבעל לא נמצא בעיר, ובודאי אינו עתיד להגיע באותו לילה, נהגו שלא לטבול, ותדחה טבילתה עד הזמן שעתידי להגיע לביתו".

ג. לטבול.

1. מאירי (נדה דף טו.) – "ומכאן למדו רבים שדרך נקיות הוא לאשה לטבול בשעת טבילתה אף בשאין בעלה בעיר זו היא השטה הברורה בענין משנה זו ובסוגיא שלה וכל האמוראים שבה לא נחלקו".
2. שבט מוסר (פרק כ"ד אות י"ד) – "גם צריכה האשה שתזהר להיותה טהורה תמיד כלומר שתטבול כשיגיע זמנה ואפילו אין בעלה בעיר משום שבהיותה באותה טומאה מתפשטת באבריה ומעפשת שכלה. וכן מצאתי בשערי דורא טובלות אע"פ שאין בעליהן בעיר וכן הנהיג רבינו שמעון ז"ל את בתו לטבול אפי' בימי החורף בעת טבילתה אפילו שאין בעלה עמה ע"כ. גם תזהר האשה שלא תעכב טבילתה שבבא זמנה לטבול אל תעביר רגע. וכן אמרין בירושלמי וכו' אסור לעמוד בלא טבילה".
3. בא"ה (סי' קפ"ד ס"ק ט"ז). [הגם שהסמ"ג פסק שטבילה בזמנו מצוה, עי' ב"י. אבל הבא"ה הביא זה למעשה, הגם שאנו פוסק שטבילה בזמנו אינו מצוה] – "ועיין בסמ"ג דף ל"ז ע"ג דכתב דאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אלא יש לה לטבול מיד. וכן כתבו האחרונים".
4. מקור חיים (סוף ס"ק ד', תפארת צבי סי' קפ"ד ס"ק י"ג) – "דכל הנשים מחויבם לספור ולטבול כדרכם וכסדר אם אין בעלה בעיר כמו אם יש בעיר ... יש לתמוה על נש' דידן שנוהגין אם בעליהם בדרך רחוקה שאין סופרין וטובלין עד ששמעו שיבואו בעליה' בזמן קרוב וזה מנהג רע הוא. וראוי לכל בעלי הוראה להשגיח על זה ולמחות".
5. גר"ז (סי' קפ"ו ס"ק ח') – "לפי שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אפילו אין בעלה בעיר כדלקמן סימן קצ"ז".
- א) מר"מ – שרגא המאיר (ח"ד סי' מ"א אות ב'), משנה הלכות (ח"ט סי' קע"ט).
6. תוכחת חיים (פלאג', סוף פר' כי תצא אות י').
7. זבחי צדק (סי' קפ"ד ס"ק ל"ה) – "אסור לאשה לעמוד בטומאתה ולא לטבול, אפילו שאין בעלה בעיר".
8. פרי השדה (ח"ד נחלי מים סי' קמ"א) – "הנה הא וודאי דמצוה על האשה לטבול כשהגיע זמנה אפילו אין בעלה בעיר שלא לשהות בטומאתה ... הש"ך שם, וא"כ מבואר דרק פשיעה לא מקרי אם לא טבלה כשבעלה לא היה בעיר, אבל מותרת לטבול אפי' אין בעלה בעיר, ונכון הדבר לעשות כן. ומ"ש בשו"ת מהר"ם שיק סי' קפ"ז ליו"ד דיש נשים נוהגות שחוזרות וטובלות כשבא הבעל לביתו אם שהו קצת זמן, וודאי אין כוונת מהר"ם שיק שמשו"ה תמנע עצמה מלטבול כשאין בעלה בעיר, דזהו וודאי לא עלה על דעתו כלל, רק אם חזמרת על עצמה לטבול שנית כשבא הבעל לביתו הוא מצד תוס' קדושה, ומצא סמך לדבר ממ"ש הרמ"א סוף סי' קצ"ח בפגעה בכלב או שאר דבר טמא דצריכה לחזור ולטבול, וגם זהו וודאי אינו מן הדין שהרי הרמ"א כתב שם בפירוש רק אם היא יר"ש ע"ש ובש"ך ס"ק ס"א, וא"כ ה"נ כיון שמסתמא היתה מתאוה לבעלה אחר הטבילה ולא בא לביתו, ודאי היה לה הרהורים, וטוב שתטבול שנית מצד תוס' קדושה, אבל שיהיה איסור לטבול אם אין בעלה בביתו זה לא אמר שום דבר".
9. ילקוט אברהם (יו"ד סי' קצ"ז אות ס"ז) – "עיי' בספר שמירת הפש ... מהר"ם שיק ... וראיתי מרמ"א יו"ד סי' קצ"ז ס"ב שכתב שם וז"ל ואם היה אפשר לה כו' או שלא היה בעלה בעיר וכו', ע"ש ודו"ק. וכ"ן כתב בחכמ"א כלל קט"ו ס"ג וז"ל אע"ג דאשה דעלמא יכולה לטבול א"ע כמה ימים קודם שתזקק לבעלה אפי' יותר מ"ז ימים וכו' עכ"ל. וכן נראה מדברי הס"ח סי' תתע"ד ע"ש ודו"ק ועיי' במדרש תלפיות ...".
10. עי' שדי חמד (אסיפת דינים מער' טבילת נדה סי' ב' אות ט') – "ומה שאומרות הנשים דיש סכנה לטבול אם לא תזדקק באותו הלילה, לפי הנראה הם דברי בדאים ואין לחוש להם כלל, ואחר זמן מצאתי להרב שבות יעקב ... והוא חידוש אצלי, ומכללות דברי הפוסקים בסימן קצ"ו סעיף י"א גבי אשה שטבלה שאין בעלה בעיר, ואחר כך ראתה או מצאה כתם, אם צריכה להמתין ה' ימים או תספור מיד, משמע דטובלת האשה כשאין בעלה בעיר, וכן בסימן קצ"ז סעיף ב' בהגהה משמע דיכולה לטבול אף כשאין בעלה בעיר, ויש לעיין בספר מסגרת השלחן דף קל"ה סוף ע"ב ובסימן קצ"ז סעיף ב', וכעת אני מופנה".
11. מסגרת השולחן (סי' קפ"ד דין י"א, קל"ה-ב) – "כסמ"ג ... וכ"כ האחרונים וכן ראיתי נזהרים בזה וזרזתי על הדבר לנשים הצנועות והישרות שלא יאחרו ליל טבילתן אפילו כשאין בעלה בעיר".
12. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ד') – "יש להורות לאשה ללכת למקוה בזמנה אפילו כשאין בעלה בעיר".

13. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "אשה שבא זמנה לטבול ובעלה אינו בעיר, האם היא טובלת או צריך להמתין עד שבעלה חוזר לביתו". תשובה: "תטבול".
14. הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ג') – "דאין חוששין בזמנינו לסכנה, ומותר לאשה לטבול כשאין בעלה בעיר".

ד. בזמן שיש לה הכרח לטבול: מנהגם שתניח בלילה אצלה במטתה תינוק, וגם תניח תחת הכרים סכין אחד.

1. שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ז) – "שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח הטומאה ומזיקין שמה"ט מניחין אצלם תינוק וסכין תחת הכרים דקי"ל חמירא סכנתא מאיסורא ופירוקא לסכנתא כאשר שמענו שאירע כן כמה פעמים ועיין בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן קט"ז לכן אין לשנות כלל".
2. בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות כ') – "ואם יש לה הכרח לטבול מחמת איזה סיבה, כתב שבות יעקב ז"ל חלק ג סימן ע"ז, דמנהגם שתניח בלילה אצלה במטתה תינוק, וגם תניח תחת הכרים סכין אחד, יעוין שם. ונסתפקתי אם מנהגם זה הוא אפילו אם בעלה בעיר ורק אותה לילה ישן בבית אחר".
3. עי' טהרת ישראל (סעי' ב') – "באין בעלה בעיר אין הנשים טובלות ואין לזוז מדבריהם ולא כנשים דטובלין ולוקחין תינוק אצלם ומניחים במטה תחת הכרים שלהם סכין".
4. כף החיים (סי' קט"ז ס"ק קע"ח, או"ח סי' ר"מ ס"ק י"ד) – "ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר ... או תפרוש עליה בגד מבעלה".
5. דעת הקדושה (סי' ז' אות ל') – "ובדיעבד אם טבלה וכן כשאירע לבעלה אונס שלא יוכל לקרב אליה תניח אצלה תינוק או סכין תחת הכר, וכן נוהגות הנשים לשטוח עליהם בגד מבעלה".
6. דרכי טהרה (פרק י"ז, ריש עמ' קס"ח) – "מצוה על האשה לטבול בזמנה, גם כשבעלה לא בעיר, שמא יבוא בעלה והיא תהיה טמאה. ונשים החוששות לטבול מפני רור וכדומה, יכולות להניח תחת הכר ספר תהלים או סכין, או לישן עם תינוק, ויועיל".
7. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ט"ו) – "שאלה: אשה שבעלה לא נמצא בעיר והגיע זמן טבילתה לטהרה, האם היא יכולה לכתחילה לטבול ולהניח בגד בעלה אצלה או שאר סגולות. תשובה: מותר ולכתחילה. [היה בזה וויכוח בהבנה בדברי רבנו בטהרת הבית]".
8. ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות ג') – "אם בעלה אינו בעיר נוהגים שלא לטבול משום סכנה, אמנם בשעת הצורך מותרת לטבול רק לא תישן לבדה אלא עם אשה אחרת או תינוק בחדר, ותניח גם סכין תחת הכר, וכשאין מי שיישן עמה אפשר להקל דסגי בסכין תחת הכר".
9. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות ק"פ) – "אולם אם יום שלאח"ז יהי' ביום השבת לטבול בלילה ותשים סכין תחת הקישע"ן וילד יושן עמה במיטה".
10. פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' א') – "ואם טבלה כשבעלה איננו בעיר שישן עמה בלילה תינוק או תשים סכין תחת הכר או תתכסה בבגד של בעלה".
11. שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ו סעי' ב') – "ובדיעבד אם טבלה תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר".
12. שיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה אם) – "אם נצרכת לטבול כשאין בעלה בעיר, כגון אם מסופקת אם יבא, או שאם לא תטבול היום לא תוכל לטבול כשיבא, כתב בשו"ת שבות יעקב שם שתישן עמה בלילה אשה או תינוק, ואם אי אפשר לה תשים סכין תחת הכר, או תתכסה בבגד של בעלה".
13. יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ב') – "ונהגו, שכשטובלת ובעלה אינו בעיר באותו לילה, תניח סכין תחת המזרון שישנה עליו או שתכסה עצמה בבגד של בעלה בעת שהולכת לישון".
14. קובץ הלכות למעונות הקיץ (פרק י"א אות ו').
15. פסקי תשובות (סי' ר"מ סוף אות ה').
16. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' א') – "ותעשה העצה המובאת בספרים שתשים חפץ של הבעל או סכין תחת הכר שלה".
17. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ה, חוקת הטהרה סעי' ב') – "אף במקרה שאין בעלה בעיר, אם בלילה שיחזור יהיה קשה לה לטבול ודאי עדיף שתטבול בזמנה, ועד שיבוא תישן עם תינוק או עם בגדי בעלה או עם סכין תחת הכר משום חשש סכנה".

ה. הגדר: המחמירים שלא לטבול בזמן שבעלה אינו בעיר.

1. כלה.

(א) יש להקל – מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ט, "ושאני מאם טבלה קודם החופה איזה לילות, דלא הוי לה עוד בעל, דנראה דהקפידה דוקא אם יש לה בעל"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' א').

2. לילה א'.

(א) מהרש"ם (ח"ד סי' צ"ה ד"ה ומ"ש ר"מ), הו"ד בשיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה ויש) – "ומ"ש ר"מ מדברי נימוקי רי"ט דהוי סכנה שתטבול אם בעלה א"י לבוא עלי' והביא משו"ת ק"ס סימן ס"ד שהעיר מפסחים קי"ב דמוכח להיפך ותי' דדוקא בלילה א' אין סכנה משא"כ אם מניח כל משך ימי אבילות איכא סכנתא ע"ש ורצה לצרף זאת כאן הנה זהו סברת הכרס ואין לו יסוד וע' בזל"א ח"ג יו"ד הל' אבל אות ט' ועיין שב"י ח"ג סימן ע"ז בזה ועיין בסדר הדורות אות ר' רבא מ"ש בזה ואין לצרף מזה שום קולא".

(ב) טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' קמ"ד) – "עבור לילה א' ליכא סכנה לטבול, אף שהבעל ליכא בביתו ביבא למחר".

3. **כשבעלה בעיר רק אין מזדקק לה.**

(א) הוי סכנה.

(1) מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ט) – "ונראה פשוט דהה"ד כשבעלה בעיר רק אין מזדקק לה".

(ב) אינו סכנה.

(1) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ג') – "אם בעלה עמה בבית אין בזה משום סכנה כשטובלת ואינה משמשת".(2) חוט שני (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ג') – "דאם בעלה עמה בבית אין בזה משום סכנה כשטובלת ואינה משמשת".(3) לבושי עז (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ג') – "דאם בעלה עמה בבית אין בזה משום סכנה כשטובלת ואינה משמשת".(4) שיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה אם) – "וענין הסכנה שהזכרנו הוא דוקא כשאין בעלה בעיר".

(ג) מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' ד').

(1) עי' לקמן, כשבעלה אבל וצ"ע.

4. **רק בליל הטבילה, או גם בשאר הלילות עד שיבוא בעלה.**

(א) מחמיר, גם בשאר הלילות עד שיבוא בעלה.

(1) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות כ') – "וכן אם נתאחר לבא אחר שתים ושלוש לילות, אם צריכה לעשות כן בכל לילה, או דוקא בלילה ראשונה, ומן הספק החושש לזה יעשה בכל גוונא, והבוטח בה' חסד יסובבנו".(2) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ב') – "ויש להקפיד לעשות את כל העצות הנ"ל לא רק בליל טבילה אלא גם בשאר הלילות עד שיבוא בעלה או שהיא תגיע לבעלה".(3) הגר"ש דבליצקי שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ב') – "דיש לעשות את אחד מהעצות לא רק בליל הטבילה, אלא גם בשאר הלילות עד שיבוא בעלה".(4) שבט הקהתי (ח"ד סי' רכ"ו) – "... ע"כ מכח ספק סכנה תעשה השמירה בכל הלילות, ותל"י מצאתי בס' בן איש חי ...".ו. **הגדר: תינוק עמה, וסכין תחת הכר וכדו'.**1. **האם יש לסמוך לכתחילה על העצות הנ"ל.**(א) מחמיר – טהרת ישראל (סעי' ב', "דקי"ל חמירא סכנתא מאיסורא"), טהרת ישראל (סעי' ב', לשונו לעיל).(ב) אפי' לכתחילה – יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ט"ו).(ג) רק בשעת הדחק, בדיעבד, וכדו' – בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות כ', לשונו לעיל), כף החיים (סי' קט"ז ס"ק קע"ח, או"חסי' ר"מ ס"ק י"ד, לשונו לעיל), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות ג', לשונו לעיל), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"חאות ק"פ, לשונו לעיל), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ו סעי' ב', לשונו לעיל), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ה, חוקת הטהרה סעי' ב', לשונו לעיל).2. **האם צריכה ב' דברים, תינוק וגם סכין, או די בחד, תינוק או סכין.**(א) מחמיר, היא צריכה ב' דברים, תינוק וגם סכין – עי' שבות יעקב, וטהרת ישראל, וכן מפורש בבן איש חי, מחזה אברהם (ח"ב יו"ד סי' כ"א ד"ה ובפשוט), וששבה"ל, אוצרות הטהרה (פרק ו' סעי' נ"ד).(ב) מיקל, די בחד, תינוק או סכין – כף החיים, מנחת יצחק, פסקי משנה הלכות, לבושי עז, שמירת הגוף והנפש, קובץ הלכות למעונות הקיץ, פסקי תשובות, נטעי גבריאל, מנחת חן.3. **אם בעי שהתינוק יהיה עמה במטתה, או סגי כשהתינוק באותו חדר.**(א) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות כ') – "כתב שבות יעקב ז"ל חלק ג סימן ע"ז, דמנהגם שתיניח בלילה אצלה במטתה תינוק".(ב) לבושי עז (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ב') – "שישן עמה בלילה תינוק [היינו באותו מטה]".(ג) קובץ הלכות למעונות הקיץ (פרק י"א אות ו') – "או תישן עם תינוק (ויל"ע אם בעי עמה במטתה או סגי כשהתינוק באותו חדר עשי"ת שבות יעקב ח"ג)".4. **עוד עצות.**(א) הכף החיים ודעת הקדושה הוסיף העצה של "תפרוש עליה בגד מבעלה". והו"ד בפסקי משנה הלכות, יסוד הטהרה, לבושי עז, שיעורי טהרה, קובץ הלכות למעונות הקיץ, פסקי תשובות, ומנחת חן.(1) אמנם, מקורו הוי הרות חיים (פלאג'י, סי' ר"מ אות א', לשונו לעיל), שהולך על הצוואת הס"ח. וכן עי' מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ט, לשונו לעיל).(ב) ששבה"ל, שיעורי טהרה – "לא תישן לבדה אלא עם אשה אחרת או תינוק בחדר".(ג) נטעי גבריאל – "שתשים חפץ של הבעל".(ד) דרכי טהרה – "יכולות להניח תחת הכר ספר תהלים או סכין, או לישן עם תינוק, ויועיל". מר"מ.(א) חוט שני (ס"ק ה' אות ט"ז) – "ותקח תינוקת לישון עמה".(ב) לבושי עז – "תשים סכין מתחת הכר [לאו דוקא סכין העיקר חתיכת מתכת]".(ג) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ב') – "תניח סכין תחת המזרון שישניה עליו".ז. מר"מ – סמ"ג (לאוין קי"א, לשונו לעיל. [י"ל, שרק לשיטת שטבילה בזמנו מצוה, כדאי' בצל החכמה ח"ג סי' ע"א אות י"א]), ביתלחם יהודה (ס"ק א'), בנימין זאב (סי' קמ"ח, סי' קנ"ח), דר"ת (ס"ק ג', סי' קפ"ד ס"ק ס"ב), טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' כ' ד"הוהן), פרדס שמחה (ס"ק ד'), חק וזמן (פרק ה' הע' כ"ו אות ג' בהג"ה), ט"ו וש"ך השלם (סי' קצ"ז כו"ל ס"ק י"ג, שפ"ח ס"ק כ"ו).

1. תשב"ץ הקטן (סי' תע"ו. [י"ל, שרק לשיטת שטבילה בזמנו מצוה]) – "אשה שבעלה מחשב ימי וסתה ובא עליה. אמרינן בירושלמי הדא אמרה אסור לאשה לעמוד בטומאתה פירוש לעכב טומאה. וכן הנהיג רבינו שמשון זצ"ל את בתו לטבול ואפי' בימי החורף בזמן טבילתה אע"פ שאין בעלה בעיר".
2. חכ"א (כלל כלל קט"ו סעי' ג') – "דאף על גב דאשה דעלמא יכולה לטבול את עצמה כמה ימים קודם שתזדקק לבעלה אפילו יותר משבעה ימים ואינה צריכה בדיקה שאני הכא דכל שהיא קרובה לנשואין איכא חשש חימוד".
3. תורה לשמה (סי' רט"ז, ע"י בן איש חי שנה ב' פר' שמיני אות כ' [לשונו לעיל]) – "ד"ז שאומרים העולם שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר מפני דיבוק רוח טומאה ומזיקין **לא נמצא כתוב בגמרא ולא בפוסקים הראשונים** ואדרבה מגמרא מוכח דליכא למיחש בזה והוא דאיתא בגמרא דשבת דף קכ"ט ע"א בריתא דרב חסדא טבלה בגו תלתין יומין שלא בפני בעלה ואצטניא ואמטוי לערסה בתריה דרבא לפומבדיתא ע"ש והא לך מעשה רב בגדולי ישראל באשתו של רבא שטבלה אע"פ שאין בעלה בעיר ולא חשה לסכנת דיבוק רוח טומאה ומזיקין ואע"ג דבדורות ההם הוו שכיחי מזיקין טפי ויש הפרש אלף פעמים על זמן זה ובימיהם היו חוששין כמה חששות בעבור המזיקין ועתה אין חוששים כלל ובת רב חסדא עצמה היתה חוששת על רבא בעלה מן המזיקין כשנכנס לבית הכסא ועשתה לו תיקון על זה. **גם מסתימות הפוסקים הראשונים ז"ל נראה דלא חשו בהכי** ועיין למרן ז"ל בב"י י"ד סי' קצ"ז וז"ל ואני אומר דלאו סוגיין דעלמא אלא כמ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה היא שהרי אין לך אשה טובלת כשאין בעלה בעיר ע"ש ואי איתא להך חששה דרוח טומאה ומזיקין מאי קא מוכח מהא ודילמא משום חשש הנז' אינה טובלת כשאין בעלה בעיר אלא ודאי לא חיישינן לזה וכיוצא בראיה זו **יש להוכיח ג"כ מדברי שאר הפוסקים** ז"ל ועיין להש"ך ז"ל סי' קצ"ז ס"ק ג' ע"ש מיהו נראה מאחר שכתבתם שהעולם מקפידים עתה בזה טוב ליהדר".
4. שיח יצחק (סי' תי"ז) – "ראיתי בס' הקדוש והנורא ספר הקנה, שמהיר מאוד שח"ו לאשה לעמוד בטומאתה אלא תטבול מיד, וחידוש על מרן הבית יוסף ז"ע שלא הביא דברי ס' הקנה בזה בסי' קצ"ז, ועיין עוד בדרכ"ת הנ"ל באות ג' מש"כ בזה ודו"ק, ועיין ג"כ בפ"י מקור חסד על צוואת ר"י החסיד זי"ע סי' ל"ו אות מ"ז, עש"ה".
5. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' צ"ו ד"ה ונמצא) – "ונמצא שאף לפי המנהג יכולה האשה לטבול ביום ב' ויום ג' אם הגיע זמן טבילתה ולא תרחץ באמבטי רק אותו יום ולמחרת תוכל לרחוץ באמבטי וכן בזריקת מים עליה הנקרא שאור ובסווימינג פול ולא תאסר לבעלה שיבא בעש"ק מכיון שאינו בו ביום אף שעדיין לא שמשה עם בעלה, דהמנהג הוא רק לבו ביום. ואם נהגה אף על ימים הרבה כשלא בא בעלה הוא מנהג טעות ואינו כלום".
6. טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ב', ח"א עמ' קמ"א) – "ויש אומרים שכל שאין בעלה בעיר לא תטבול משום חשש סכנה". ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ד) – "שאלה: האם כאשר הבעל לא נמצא בביתו **יש לאשה לדחות את עשיית ההפסק טהרה** או תעשה הפסק טהרה ותדחה את הטבילה עד שיבא בעלה. תשובה: תעשה הפסק טהרה [ושבעה נקיים], ותטבול כשבעלה יבא".
7. הגר"ח שליט"א (נזר החיים עמ' רכ"ט) – "האם מותר לאשה לדחות את טבילתה. תשובת מרן שליט"א: טבילה לא דוחים, ויש לזה מקור בגמ', ובקבלה כתוב שזו סכנה אם דוחה טבילתה".

ח. ברכה.

1. עי' לקמן סי' ר', לשיטות ומר"מ.

ד. אסורה לשמש.

א. **אשה שאינה יכולה לשמש בליל טבילה** מצד שבעלה אבל, אם יש מצוה לטבול מחמת שאר קריבות.

1. אסור, כמו בעלה אינו בעיר.
- (א) מהר"ם שיק (יו"ד סי' שס"ד, סי' שס"ה) – "דתליא בפלוגתא המובא באו"ח סי' תקנ"ד ... ובלא"ה נהגו הנשים המקפידים שלא לילך לטבילה אא"כ בזמן שבעלה בעיר".
- (ב) עי' זרע אמת (ח"ב סי' קנ"א, על יו"ד סי' שפ"ג) - לשונו לעיל.
- (ג) הגר"ח זצ"ל (קנאת סופרים בהשמטות לשי"ר טהרה סי' ס"ד) – "בימי אבל דהוי איסור כמה ימים י"ל דהוי סכנה בפרט בזה שהוא אסור לו להזקק לה ואין לו זמן קבוע שיחזור להיתרו ודאי מסתבר לומר דהוי סכנה לכך יותר טוב שלא תטבול כלל".
- (ד) הו"ד בפתחי זוטא (סי' קצ"ח ס"ק ס"ו).
- (ה) בדה"ש (ס"ק ט"ז) – "אשה שבעלה אבל יש שכתב שלא תטבול לנדתה, דחיישינן שיתקפנו יצרו לבוא עליה, אלא אם כן תוכל להסתיר הטבילה ממנו עד עבור ימי אבלותו, ויש מי שסובר שאין חוששים לכך והיא מותרת לטבול בכל ענין, אמנם לדינא אין כ"כ נפק"מ מפלוגתא זו לפי מש"כ בס"ק י' בשם הפוסקים שהנשים נוהגות שאינן טובלות כשאין בעליהן בעיר, שלפי המנהג ההוא גם כשנמצאים בעיר אינן טובלות אלא אם כן מותרות להן ע"י הטבילה".
- (ו) פרדס שמחה (ס"ק ח' אות ו').
- (ז) שיעורי טהרה (סוף עמ' רע"ז) – "וכן אם הוא אבל ר"ל כתב בשו"ת מהר"ם שיק סי' שפ"ה שלא תטבול כיון שאסורים לשמש שמא יבואו לידי איסור".
- (ח) קיצור דברי סופרים (הל' אבילות פרק ל"ד סעי' א') – "אם חל ליל טבילת אשתו תוך שבעה שלו, לא תטבול אפילו כדי ליגע בו".
2. מותר.
- (א) דרכי טהרה (עמ' קע"א) – "אם בעלה אבל והיא לא אבלה, יכולה לטבול בתוך ז' ימי אבלות ולכרך על טבילה זו, כיון שאינם אסורים בשאר קריבות, אם אינה נדה, אך לא תטבול אז בליל שבת".
3. מר"מ – טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' קמ"ד).

(א) שו"ת אבן השהם (יו"ד סי' י"ד) – "התרת לאשה לטבול בליל שבת שהיה בעלה אבל ויום ז' הי' בשבת מאי אמרת הלא אסור לשמש עד אחר יציאת מבה"כ יום שבת ואסור לשמש ביום הלא מבואר בסי' שפ"ג בי"ד דאבל מותר בכל שאר קריבות א"כ לא דמיה לאלמנה דשם אסורו שאר קרבות כתשובת מהר"ם הנ"ל אכן גבי אבל מותר שאר קרבות. ועוד אם לא יטבל ליל שבת גם במוצאי שבת אסור ... ולמה לבטל פריה ורביה ודוק וק"ל כמבואר בסימן קצ"ז ביו"ד".

(ב) חיי הלוי (ח"א ס' פ"ג אות ה') – "כתב בשו"ת מהר"ם שי"ק שמעיקר הלכה מותרת לטבול".

4. לכאורה אם מקילים לעיל, וכן לקמן, ה"ה כאן.

ב. אשה שאינה יכולה לשמש בליל טבילה מצד וסתות, האם יש מצוה לטבול מחמת שאר קריבות.

1. לא לטבול, שמא יבא אליה.
- (א) גבעת שאול (סי' ס"ב) – "לאסור טבילה סמוך לוסתה אף היכ' דהוי ראי' גמורה כגון אשה שיש לה וסת קבוע מל' יום לל' יום ונשתנה וראתה פעם א' לל"ח יום וכשהגיע זמן הוסת דהיינו ל' יום מראיה ראשונה הקודם י"ח יום אז הגיע זמן טבילתה מהראי' שראתה לל"ח יום אסורה לטבול והכ"ש בנמצא כתם".
- (ב) ערה"ש (סי' קפ"ד סעי' מ"ג) – "ויש מי שאומר שעל כל זה תלך למקוה למען יהיה ביכולתו להתקרב אליה בשארי מיני חיבה וגם זה חלילה לעשות כי בוודאי לא ישלט ביצרו ויעבור איסור דרבנן ולכמה פוסקים הוה איסור תורה כמ"ש בסעי' ז' ע"ש".
- (ג) דר"ת (סי' קפ"ד ס"ק מ"ה).
- (ד) שערי טוהר (שער ג' סעי' ו') – "אם הגיע ליל טבילתה בעונת הוסת אסורה לטבול".
- (ה) טהרת ישראל (סי' קפ"ד סעי' פ"ז) – "חלילה להתירה לטבול למען יהיה ביכולתו להתקרב אליה בשאר מיני חיבה וקורבות".
- (ו) בצל החכמה (ח"ג סי' ע"א) – "וממילא גם לא תטבול אז אלא תדחה טבילתה ללילה שאחריו".
- (ז) דברי שלום (ח"א סי' ס"ג) – "אינה רשאית לטבול".
- (ח) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ד') – "חל ליל הטבילה בעונת הוסת יש לדחות את הטבילה למחרת דאין לטבול רק משום שאר קריבות. ואם חל ליל הטבילה בליל שישי והיא עונת הוסת תטבול, בליל שישי ולא תדחה את הטבילה לליל שבת. ולא ינהגו בשאר קריבות עד ליל שבת".
- (ט) הגר"ש דבליצקי שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ב') – "דאין להקל לטבול כשחל ליל הטבילה בעונת הוסת משום שאר קריבות [ואף למתירים לטבול אם יבוא על ידי זה לקישוי אין לה לטבול]. וכשחל ליל טבילה בליל שישי וזה עונת הוסת יש לדחות את הטבילה לליל שבת, ואין להקל לטבול בעונת הוסת כדי שלא תצטרך לטבול בליל שבת".
- (י) לבושי עז (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ב') – "דאשה שחל ליל טבילתה בעונת וסתה יש לה לדחות טבילתה, דחיישינן שמא יבוא לידי מכשול".
- (יא) סוגה בשושנים (פרק ל"א סעי' י"א).
- (יב) פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' ת"ז, ח"ב עמ' רס"ד, ע"י פרק ל"ג הע' נ"ז).
- (יג) שיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה אם) – "אם אירע זמן טבילתה בעונת הוסת שאסורים לשמש, לא תטבול משום שאר קריבות אף שמותרים בזה מן הדין, ודלא כשו"ת אבני שוהם סי' י"ד שהביא הפתחי תשובה סי' קפ"ד סקכ"ב שכתב שתטבול".
- (יד) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ז') – "אם חל ליל טבילתה בעונת הוסת או בעונה בינונית, שבהם צריכה לפרוש מבעלה, לא תטבול, ותדחה טבילתה לימים שמותרת בהם".
- (טו) נטעי גבריאל (ח"ג פרק א' סעי' ז') – "אבל ביום הוסת או סמוך לוסת אסורה לטבול, דחיישינן שמא יבא עליה".
2. יכולה לטבול [אא"כ יש חשש של ז"ל].
- (א) שאלת יעב"ץ (ח"ב סי' י') – "שאם חל ליל טבילתה בתוך עונת הוסת אם היא רוצה לטבול לצאת גם י"ח האומר טבילה בזמנה מצוה".
- (ב) שו"ת אבן השהם (יו"ד סוף סי' י"ד), הו"ד בפת"ת (סי' קפ"ד ס"ק כ"ב) – "סמוך לוסתה ליכא מאן דפליג דמותר כל קורבה רק תשמיש כדאי"כ כ' בשו"ע לכן מותר לטבול בשבת".
- (ג) אג"מ (פרי טהרה סי' קפ"ד הע' מ"ג).
- (ד) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ו' אות ד') – "באופן שהבעל והאשה אינם יכולים לשמש, כגון על פי פקודת רופא או שהוא זמן וסתה, בכל אופן יכולה לטבול ואין בזה שום חשש".
- (ה) פרי טהרה (סי' קפ"ד סעי' כ') – "ולדינא יש להקל".
3. עדיף שלא לטבול.
- (א) חוט שני (ס"ק ג' ד"ה וכן, ס"ק ה' אות ו', סי' ר' ס"ק א' אות ז') – "מותר לה לטבול ולא תשמש, אמנם מותר לה לדחות טבילתה משום כך, ועדיף משום ההנהגה טובה לדחות הטבילה".
4. מר"מ – הגרש"ק זצ"ל (קנאת סופרים בהשמטות לשירי טהרה סי' ס"ד).
- (א) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ב') – "דאשה שחל ליל טבילתה בעונת הוסת יכולה לטבול, ואם בעלה חושש ממכשול שלא תטבול".

ג. אשה שאינה יכולה לשמש בליל טבילה מצד סיבה מסוימת [רפואית או אחרת כיו"ב], אם יש מצוה לטבול מחמת שאר קריבות.

1. מצוה [אא"כ יש חשש של ז"ל].
- (א) חזו"א (קובץ אגרות קודש איגרת ב', איגרת ג').
- (ב) ששבה"ל ס"ק ג', סיכום אות א', שבה"ל ח"ב סי' ק"א סימן קצ"ז, ח"ד סי' קנ"ח סי' ק"א, ח"ח סוף סי' רע"א, נשמת אברהם ח"ב סי' קצ"ז אות א') – "ואם אינה יכולה להזקק לבעלה ע"י איזה סבה מ"מ נראה דמצוה לטבול משום שאר קריבות, ואע"פ

דגדר שלא לבטל מפ"ו לילה אחת ודאי לא שייך בזה מ"מ נראה דמשועבדת לבעלה גם בלי תשמיש ממש, והגאון מהרש"ק בס' קנאת סופרים בהשמטות לשי"ט סי' ס"ד כ' שהוא רק רשות וצ"ע, וע"ש עוד כמה דברים בזה העתיקו ג"כ בס' פתחא זוטא סוס"י קצ"ח".

(ג) חוט שני (ס"ק ג' ד"ה מצוה, ס"ק ה' אות ו') – "משום דשאר קריבות נמי מצוה הן ... ואמנם אם יש חשש איסור של הוצאת זרע לבטלה מן הראוי שלא תטבול עד שיהיה אפשר לשמש".

(ד) ששכ"ה (נשמת אברהם ח"ב סי' קצ"ז אות א') – "מובא בסוס"י קפ"ד בבה"ט וסי' קצ"ז בט"ז ס"ק ג' דבכל גווני תטבול גם אם לא תשמש".

(ה) תשובות והנהגות (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ג') – "דאם אינם יכולים לשמש מסיבות רפואיות, שיכולה לטבול להתיר להם אותם שלא יצרכו לנהוג בהרחקות (ותניה סכין תחת הכר משום סכנה), וחז"ל תלוי לפי מה שהוא אדם, דאם הוא אדם מחומם ויכול לבוא על ידי זה לזרע לבטלה יש להם להמנע מחז"ל".

(ו) לבושי עז (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ג') – "דאשה שאי אפשר לה לקיים מצות עונה, כגון שהרופאים אסרו עליה לשמש, מ"מ שתטבול בזמנה בכדי להתיר נגיעה ושאר קריבות, דשמה יבוא עליה חיישינן [ולכן לא תטבול בעונת הוסת], ולשמה יבוא לידי הוצאת שז"ל לא חיישינן. אולם אם יבוא על ידי הקירבה לידי קישוי יש לחשוש שיבוא לידי הוצאת שז"ל, ולא תטבול עד שיהיה אפשר לה לשמש".

(ז) הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ג טור ג') – "דאשה שאסור לה לשמש מסיבות רפואיות, מותר לה לטבול לשאר קריבות".

(ח) מראה כהן (עמ' צ' אות ג') – "גם באשה שהרופאים אסרו עליה תשמיש מצוה לטבול בזמנה משום שאר קריבות".
(ט) שיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה אם) – "אם אינם יכולים לשמש מפני ציווי הרופאים וכדומה, צריכה לטבול משום שאר קריבות כיון שגם בזה איכא מצות עונה כמבואר בש"ך סק"ג, ובשו"ת חתם סופר אבן העזר סי' קכ"ט, ואף מברכת על טבילתה".

(י) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ז') – "בימים שהאשה מותרת אך אינה יכולה לשמש עם בעלה מאיזו סיבה [רפואית או אחרת כיו"ב] מצוה עליה לטבול, כדי שתהיה מותרת בשאר קריבות. ומותר לה לטבול אף בליל שבת ומוצ"ש".

(יא) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' ז') – "באופן שאסרו להם הרופאים לשמש או שמחמת סיבה אינם רוצים לשמש ורוצה לטבול בשביל קריבות, יש לה לטבול כדי שיהי' לבעלה פת בסלו, אכן כל ערום יעשה בדעת ושקול בנפשו אם הדבר יוכל להביאו לחשש איסור כגון קשוי ומכשולות ח"ו".

2. מחמיר, עדיף שלא לטבול.

(א) טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' קמ"ד) – "מי שאסרו לו הרופאים שלא יזקק לאשתו כי יזיק לו, מותרת לטבול בברכה בשביל ליגע בו, ושאר קריבות באין אחר לשמשו, אבל באיכא אחר לשמשו יותר טוב שלא לטבול **משום סכנה**".

(ב) באר משה (ח"ח סי' צ"א) – "נשאלתי הרבה פעמים, אם אי אפשר לו לקיים מצות עונה מצד שהיא אסורה לו בצווי הרופא, או הוא אסור בצווי הרופא, אם בליל טבילה תלך לטבול או לא. השבתי מעיקר הדין להלכה צריכה שתלך, דכל קריבות היינו חונ"ש וכדומה בכלל מצות עונה, עכ"ז למעשה אני פוסק שלא תלך ... כי אין דורינו החלוש יכול לעמוד בו, דבדאי לא היא ולא הוא לא יעברו על צווי הרופא שהוא חמור מאוד בעיני בנ"א, ויבואו לידי חז"ל, ובלא שום ספק הוא יבוא לידי קישוי ולהוצ"ז"ל".

(ג) שרגא המאיר (ח"ד סי' מ"א אות ב' ד"ה הי') – "הי' שאלה להלכה אצלי בזה שחולה ל"ע שלא הי' לו אפשר לזקק לאשתו, ורצה שאשתו תלך לטבילה כדי שתשמשנו, ושאלתי אז מפי כ"ק אדוני אבי מו"ר זצ"ל הלכה למעשה ואסר לי, וע"כ אעפ"י שראיתי באחרונים שמתירין, ועי' בדרכי תשובה סי' קצ"ז סק"ב, ועי' בשו"ת מחזה אברהם ח"ב סי' כ"א, עכ"ז אין דעתי להתיר בזה, רק מי שמתיר ג"כ אין מזניחין לו וכמו שמביא כת"ה מכמה אחרונים, וגם כן ראיתי עוד כמה אחרונים שמתירין".

(ד) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ד') – "אשה שהרופאים אסרו עליה את התשמיש או שאסרו על האיש, אין לה ליטור כדי להתיר להם שאר קריבות".

(ה) הגר"ש זצ"ל (משנת השלחן תשובה שכ"ד, עי' נשמת אברהם ח"ב סי' קצ"ז אות א') – "אם בעלה בעיר ומחמת איזה סיבה לא יכולים לקיים מצוה עונה - רצוי להימנע מלטבול, **כדי שלא יבוא לידי הוצ"ז**".

(ו) הגר"ש דבליצקי שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ד טור א') – "דאם אסור להם לקיים את המצוה משום סיבה רפואית, שלא תלך לטבול משום שאר קריבות, ואף למתירים לטבול משום שאר קריבות אם יבוא על ידי זה לקישוי אין לה לטבול".

(ז) פתח שער (סי' כ"ג סעי' כ"ז) – "אם יש סיבה שבשבילה צריך למנוע מתשמיש המטה, אף שעל פי דין אפשר להתיר לטבול בשביל שאר דברי קורבה ולהקל מעליהם בענין ההרחקות, כמו שכ' בפת"ש (סי' קפ"ד סקכ"ב) בשם תשובת אבן שהם, להתיר לטבול בעונה הסמוך לוסתה אף דאסורה בתשמיש אפילו בליל טבילה, וגם שיש להחמיר לאסור חז"ל, דמ"מ מותרת לטבול אפילו בליל שבת אף שאין זקוק לה בעלה, כיון דשאר מיני קורבה נמי מצוה הן ע"ש, מ"מ אין המנהג להתיר דבר זה בדור הזה, דלאו כל מוחא סביל דא. והערוך השלחן כ' בדין הנ"ל בטבילה בעונה הסמוך לוסתה, דחלילה להתיר מחשש שמא יעבור על איסור עונה הסמוך לוסתה. ואין להאריך בעוד חששות שיש בדבר, זולת במקום חולי ח"ו לזמן ארוך יש לעשות מזה שאלת חכם".

(ח) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ז, חוקת הטהרה סעי' ג') – "הנה אף על פי שבשו"ת קנאת סופרים (סימן ס"ד) ושו"ת זרע אמת (סימן קנ"א) סבירא להו שלא תטבול אם אין יכולים לשמש רק בשביל חיבוק ונישוק ושאר קריבות, דסוברים שגם בזה יש חשש סכנה, מכל מקום הסכמת האחרונים שיכולה לטבול גם בשביל שאר קריבות, עיין בזה שו"ת חתם סופר (סימן קכ"ט), ושו"ת לבושי מרדכי אורח חיים (סימן קל"א), וכן הביא בספר פרדס שמחה בשם גדולי ההוראה שליט"א, - אולם כי האי גוונא כשאין יכולים לשמש אני מזהיר שאם אפשר טוב להמנע מזה, דמצוי הדבר מאד שיכול לבוא לידי הוצאת ז"ל, והכל לפי מה שהוא אדם, והחכם עיניו בראשו".

3. תלוי מי החולה, היא או הוא – הגרש"ק זצ"ל (קנאת סופרים בהשמות לשירי טהרה סי' ס"ד, "ומה ששאל במי שאסרו לו הרופאים שלא יזקק לאשתו כי יזיק לו, אם מותרת לטבול ואם חייבת לטבול בשביל שאר קריבות ... מיהו להיות חייבת לטבול בשביל זה דשייך בשאר קריבות, ודאי אינו החיוב של האשה הוי, רק אם הבעל יכול ליתן לה חיוב שלו אז היא משועבדת לטבול ולעשות לו את שלו, אבל אם הוא אינו יכול ליתן לה שלו בשביל שאר קריבות אינה משועבדת לו לעשות לו אם עיקר המניעה ממנו ... ובפרט דנראה דיותר טוב שלא תטבול אם יש אחר שישמשנו, דאם תטבול אולי לא יוכל לעמוד לנפשו ויזדקק לה ובנפשו הוא, לכך הוי זה בכלל שמירת גופו שלא יבוא לידי חשש סכנה"), הו"ד בפתחי זוטא (סי' קצ"ח ס"ק ס"ו), בדה"ש (בי' ד"ה מצוה, עמ' א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' נ"ו).

4. מר"מ – מחזה אברהם (ח"ב יו"ד סי' כ"א).
(א) הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם ח"ב סי' קצ"ז אות א' ד"ה וכתב) – "אם זה זמן ארוך, מוטב שתטבול כי יש שחוששים באופן כזה לאיסור יחוד, עיין במהרש"ם ח"ב סי' קע"ח".

ד. מר"מ – כת"ס (אה"ע סי' ק"ב ד"ה והנה), פרדס שמחה (ס"ק ד', ס"ק ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' נ"ז).
1. חת"ס (אה"ע סי' קכ"ט) – "ואשר שאל ע"ד עשיר נכסים שיש לו בנים ובנות ומשום טעם ידוע לו נתרצו הוא ואשתו לפרוש זה מזה מתשמיש המטה ועתה אותה נפשו לדעת בהגיע זמן טבילה אם תוכל לטבול כדי להצניעה הדבר שלא ירגישו בני הבית ומ"מ יהי' פרושים זה מזה. תשובה יפה לה לטבול עצמה בזמנה מטעם אחר כדי שיהי' להבעל עכ"פ פת בסלו אם ירצו לחזור ממחילתם ויכולי' להזדקק זע"ז כדי להשמר ממצה"ר אמנם בגוף הדבר אם עשו כדן בהסכמה זו לא נשאלתי ואנכי לא ידעתי לא מיבעי' אם ע"י פיוס פתה את אשתו למחול לו עונתה לאו שפיר דמי למיעבד דמחמת בושח מתרצה ולבה בל עמה ועיי' בש"ע א"ע סי' מ"ו סעי' ה' ובב"ש שם סק"ז עוד אסור לו לעשות כן מטעם בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ירך כמבואר בבית שמואל סי' א' סק"א ואולי יש לו בזה טעם הגון וראוי ואנחנו לא נדע".

ה) טבילה בליל שבת.

א. אם טבילה בליל שבת ופגע דבר טמא [שכתב הרמ"א סי' קצ"ח סעי' מ"ח, דאם היא יראת שמים תחזור וטבול], אם יכולה לטבול שנית אף בשבת.

1. מיקל, יכולה לטבול שנית אף בשבת – בית לחם יהודה (סוף ס"ק ב', "ונ"ל ה"ה אם טבילה בליל שבת ופגעה בכלב או חזיר או עכו"ם שכתב המור"ם בס"ס קצ"ח אם היא יראת שמים תחזור וטבול, שיכולה לחזור ולטבול מטעם דכ' הש"ך שכיון שהיא טהורה לא מיחזי כמתקן ומותרת"), ערה"ש (סעי' ח', "וכן כשטבילה וצריכה טבילה אחרת כגון שמצאה איזה חציצה או שכחה צפורן או פגעה דבר טמא יכולה לטבול בשבת פעם שנית ושלישית"), טהרת ישראל (סעי' ו').
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ז').

ב. ליל שבת, ואין דעתם לתשמיש מפני ציווי הרופאים וכדו' – טבילה בשבת משום שאר קריבות.

1. מותרת לטבול.

(א) שו"ת אבן השהם (יו"ד סוף סי' י"ד), הו"ד בפת"ת (סי' קפ"ד ס"ק כ"ב) – "דאי' בשו"ת מהר"ם מלובלין ... א"כ סמוך לוסתה ליכא מאן דפליג דיותר כל קורבה רק תשמיש כדאי' ג"כ בשו"ע לכן מותר לטבול בשבת".
(ב) הגרש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה שכ"ה, קובץ תשובות ח"ב סי' מ"ב אות ב', אשרי האיש או"ח ח"ב פרק כ"ח סעי' ט"ז, יו"ד פרק ל"ד אות י"ד) – "מותר לטבול בליל שבת גם כשלא רוצה לשמש בו בלילה, כי זה דומה למש"כ הש"ך סי' קצז, ששאר מיני קריבות נמי מצוה".

(ג) בדה"ש (סעי' ב' בי' ד"ה מצוה, עמ' א') – "טבילה בשבת היכא שאין דעתם לתשמיש מפני ציווי הרופאים עליו או עליה נלע"ד שמותרת לטבול מפני שגם שאר קריבות מצוה הם".

1. צ"ב, שעי' הבדה"ש (ס"ק ט"ז), "אשה שבעלה אבל ... אמנם לדינא אין כ"כ נפק"מ מפלוגתא זו לפי מש"כ בס"ק י' בשם הפוסקים שהנשים נוהגות שאינן טובלות כשאין בעליהן בעיר, שלפי המנהג ההוא גם כשנמצאים בעיר אינן טובלות אלא אם כן מותרות להן ע"י הטבילה". לכאורה ה"ה כאן. וצ"ע.

(ד) לבושי עז (תמצית אות ח') – "מותרת לטבול בליל שבת אף באופן שישארו אסורים בתשמיש, כדי להתירה בשאר קריבות".
(ה) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ז') – "בימים שהאשה מותרת אך אינה יכולה לשמש עם בעלה מאיזו סיבה [רפואית או אחרת כיו"ב] מצוה עליה לטבול, כדי שתהיה מותרת בשאר קריבות. ומותר לה לטבול אף בליל שבת ומוצ"ש".

(ו) פרי טהרה (הע' ט').

(ז) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' ה') – "אם בעלה בעיר אבל אינו יכול לשמש כגון שהבעל חולה וכדומה, מותרת לטבול בליל שבת משום שאר קריבות".

2. מחמיר.

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ח') – "אין לאשה לטבול בשבת ויו"ט לחיובק ונישוק בלבד".
(ב) דרכי טהרה (עמ' קע"א) – "אם בעלה אבל והיא לא אכלה, יכולה לטבול בתוך ז' ימי אבלות ולכרך על טבילה זו, כיון שאינם אסורים בשאר קריבות, אם אינה נדה, אך לא תטבול אז בליל שבת".

ג. אם אין בעלה בעיר וחזור במוצאי שבת: האם מותר לה לטבול בליל שבת בשביל במוצ"ש"ק.

1. מיקל – הגרש"א זצ"ל (אוהל שרה ח"א פרק ג' הע' כ"ט, "דמותר לה לטבול בליל-שבת, כי במוצ"ש"ק תהא מהומה לביתה ועוד חששות").

2. מחמיר – הגרי"מ שטרן (אוצרות הטהרה פרק ו' הע' קנ"ה), הגר"ש דבליצקי שליט"א (אליבא דהלכתא ח"מ עמ' כ"ב טור ג', "דאם אין בעלה בעיר וחוזר במוצאי שבת, אין לה לטבול בליל שבת כדי להיות טהורה מיד במוצאי שבת כשבעלה יחזור, דהרי נוהגים לא לטבול כשאין בעלה בעיר, וכן יש פה שאלה של הכנה משבת למוצ"ש כמו שאין טובלין בשבת שחל בערב יו"ט לכבוד יו"ט").
3. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' ד').

ד. לטבול בתחילת חודש התשיעי להריונו לסגולה.

1. עי' סוף סי' קצ"ז, לשיטות ומר"מ.

ו. טבילה בליל שבת: שלא בזמנו - בזמן שבעלה בעיר.

א. מחמיר, אפי' במקום אונס.

1. אגור (סי' אלף שפ"ג) – "נשאל מורי אבי מהר"ר יהודה לנדא ז"ל על אשה שאירע זמן טבילתה בליל ה' ונאנסה שלא טבלה אם יכולה לטבול בליל שבת. והשיב דאין יכולה לטבול הואיל ואדחי זמן טבילה. וכן כתב ר"י הלוי שהי' מוחה לטבול כלל בליל שבת רק בזמנה ממש עכ"ל. וכן פסק מהר"ר יעקב מולן ז"ל. וכן אין לטבול במוצאי שבת דלפי רש"י לא התירו לחוף בלילה אלא בדלא אפשר עכ"ל".
2. ב"ח (ס"ק ג' ד"ה אכן) – "אנו בני אשכנז נמשכין אחרי גדולי האחרונים שהיו לפנינו וכתבו לאיסורא ודלא כמו שכתב הרב בהגהות שו"ע ... אלא חומרא זו מדינא היא".

ב. מותר לטבול בשבת בכל ענין, אא"כ יש מנהג להחמיר שזמן שאינו אונס.

1. ב"י (ס"ק ב') – "דכיון דכל נשי דידן אין טובלות בשביעי לראיתן אין חילוק בין נדחה יום טבילתה ללא נדחה לעולם יכולה לטבול בשבת וכן עמא דבר".
2. רמ"א (סעי' ב') – "ואם היה אפשר לה לטבול קודם לכן, כגון שהיה אחר לידה או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת, שאסורה לטבול; וכן נהגו במקצת מקומות, אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר".
- א) סד"ט (ס"ק ד' ד"ה ועוד נ"ל) – "נ"ל דמ"ש הרמ"א דבמקום שאין מנהג אין להחמיר כוונתו דאפי' פשעה ולא טבלה ליל ה' או ו' מותרת לטבול בליל שבת כשבעלה בעיר דמ"ש הרמ"א כגון שהיה אחר לידה הוא מדברי התה"ד ושם בסי' רנ"ה מבואר דמיירי שהיתה יכולה לטבול ליל ה' או ו' אלא שהמתינה עד ליל שבת מפני שאז בקל למצוא לה רחיצה. הגם שבסי' רנ"ו כ' שהיתה ממתנת לפי שלא היה לה כח הרבה עדיין וכמ"ש הט"ז בשמו כאן וזה דמאי קצת לאונס מ"מ בסי' רנ"ה כ' שהמתינה מפני שאז בקל לה למצוא רחיצה וכן העתיק בד"מ הכי רס"י רנ"ה ו' שם דאין להחמיר במקום שלא נהגו להחמיר א"כ גם כאן בהג"ה נתכוין לזה דאין להחמיר אלא במקום שנהגו להחמיר אפי' לא היה לה אונס קצת".
3. ש"ך (ס"ק ג', נקה"כ על הט"ז ס"ק ד') – "וכן הב"י פסק דמותר לטבול בשבת בכל ענין וכן עיקר לדינא כדפי' הלכך במקום שאין מנהג אין להחמיר וכמ"ש הרב וכן כתב מהר"מ מלובלין בתשו' סי' נ"ג וסימן ע"א ע"ש".
- א) יש מפרשים הש"ך, שאופן שהיא פשעה ולא טבלה בזמנה בלא סיבה, אסורה לטבול בליל שבת שלא בזמנה. וכדאי' בסד"ט (ס"ק ד' ד"ה הנה, "וכמ"ש בש"ך ובנקה"כ דבמקום שאין מנהג אין להחמיר אפי' היה לה באפשר לטבול מקודם ובא בעלה בע"ש או ביולדת אפי' היתה נקיה מקודם אלא שהמתינה מחמת שלא היה לה כח כ"כ מותרת לטבול בשבת כיון שלא פשעה בהמתנתה זו"). וכן מוכח מהמסגרת השלחן (דין ב' ד"ה ודוקא). וכ"כ הששבה"ל (על הש"ך ס"ק ג' ד"ה כיון, "בא"ד כיון שלא פשעה: אבל אם פשעה אסור לטבול, [דנ' דקאי על מקום שאין מנהג, עי' סד"ט (ס"ק ב', וסק"ד ד"ה הנה)], ובסד"ט (ס"ק ד' ד"ה וענ"ל) כתב דברמ"א משמע דהיכא דליכא מנהג אין להחמיר אפילו פשעה ושכן מפורש בתרה"ד, וכבר נתבאר דההלכה כש"ך דשרי לטבול בליל שבת ודלא כט"ז, וכל הטבילות שרו, ורק כשלא טבלה בשאט נפש ורוע לב אין מתירין לטבול, אבל בכל סיבה שהיא מתירים כגון שהיתה עסוקה או מחמת חולשה או שאר אונס וכד'. והיינו אפילו לטבול בליל שבת עצמו"), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנו"ו עמ' ל"ח אות קע"ט, לשונו לקמן), ולבושי עז (ס"ק א' ד"ה ולהלכה). ולא נראה. וצ"ע.
4. תוה"ש (ס"ק ה') – "בנקודות הכסף ... שדבריו נכונים".
5. שלחן גבוה (ס"ק ד') – "ופה שאלוניקי נהגו לטבול בליל שבת אף שלא בזמנה, שהרי מעשים בכל יום ...".
6. חכ"א (כלל קי"ח סעי' ח') – "אבל אם היה באפשר לה לטבול מקודם וברצונה עיכבה או אחר לידה שדרך הנשים להמתין כמה שבועות מחמת חולשתה אף על פי שלא ראו דם או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת בזה יש מקומות נוהגין להחמיר שלא לטבול בליל שבת דנראה כמתקן (וכדאיתא בחיי אדם בהלכות שבת כלל מ"ד סימן י"ז) ובמקום שאין מנהג ידוע יש להקל אפילו כשכבר ספרה שבעה נקיים כבר כמה ימים".
7. ערה"ש (סעי' ח') – "דכן העיקר לדינא [ש"ך ס"ק ג' ובנקה"כ האריך ע"ש] וכן המנהג הפשוט אצלנו שכולן טובלות בלילי שבת אף גם כשהיתה יכולה לטבול מקודם השבת ... פשיטא שהאשה לבעלה יכולה לטבול בכל עניין".
8. אמת ליעקב (יו"ד הע' פ"ח) – "בזמנינו אין מקום להחמיר שלא לטבול בע"ש או במוצ"ש אפילו אם יכלה האשה לטבול קודם ופשעה ולא טבלה".
9. פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ח') – "וכיום מנהג העולם להקל לטבול טבילה שלא בזמנה בליל שב"ק ובמוצאי שב"ק אף שדחו את הטבילה בפשיעה ויש לזה טעמים והמחמיר תבוא עליו ברכה".
10. טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ג', ח"ג טבילה סעי' ה') – "ומנהגינו להקל בזה".
11. תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ו) – "מנהגינו היום שאשה טובלת בליל שבת ובמוצאי שבת בין בזמנה ואפילו שלא בזמנה".

12. בדה"ש (ס"ק כ"ה, ס"ק כ"ט, ס"ק ל"ח) – "ויש שכתב דמכל מקום אם דחתה טבילתה ברצונה בלא שום טעם ... ויש שאינו מחלק בכך ... ונראה שיש להקל כדבריו".
13. מראה כהן (סוף עמ' צ') – "כתבו הפוסקים שבזמננו אין מנהג ברור ויכולה לטבול גם בערב שבת וכן במוצאי שבת, ומ"מ לא תדחה טבילתה בחינם לליל שבת או למוצאי שבת".
- ארחות שבת (פרק כ"א סעי' י"ג) – "יש מקומות שנהגו הנשים שלא לטבול בשבת אלא טבילה בזמנה, אך אם הגיע זמנה מאתמול ולא טבלה אינה טובלת בשבת, ובמקום שלא נהגו כן אין להחמיר".
14. פרי טהרה (סעי' ג').

ג. דכל שאפשר לטבול קודם השבת בלא שום אונס ולא טבלה אסורה לטבול בשבת.

1. תרה"ד (סי' רנ"ה) – "הואיל ואפשר הוא מאתמול ולא איחרה אלא בשביל הרחיצה או בכה"ג לא שרי ... נראה דנהגו הנשים ליהזר שלא לטבול בשבת כלל אא"כ בעלה בעיר ולא היה אפשר קודם. דבכה"ג הוי טבילת מצוה משום עונה, לפי מאי דנהוג עלמא עתה איסור הרחיצה בנהרות או במקוואות".
2. ט"ז (ס"ק ד') – "יש לנו לפסוק כדעת ת"ה דדבריו ממוצעים בין המחמירים לגמרי להמיקל לגמרי דהיינו דכל שאפשר לטבול קודם השבת בלא שום אונס ולא טבלה אסורה לטבול בשבת אפילו אם בא הבעל בערב שבת וכל שלא אפשר מחמת איזה אונס כעין ההיא דת"ה שזכרנו יש להתיר לטבול בשבת בכל דוכתי".
3. מקור חיים (ס"ק י"ג) – "ובמקום שאין יכולין לברר המנהג נראה לי דצריך להחמיר. הואיל דב"ח וט"ז פסקו כן לדינא. וגם בכל קהלות גדולות כן במנהג באשכנז אחר מהרי"ל ומרי"ו שרוב מנהגי אשכנז מיוסדים".
4. קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ז', עי' לחם ושמלה לחם ס"ק י"ב) – "שהיתה יכולה לטבול קודם אסורה לטבול בליל שבת".
5. מלבושי טהרה (סעי' ב', ס"ק א') – "דעיקר בזה כהט"ז".
6. מ"ב (סי' שכ"ו ס"ק כ"ד, שעה"צ ס"ק י"ד) – "ונוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמנן בשבת [תרומת הדשן ושאר פוסקים]. וכתבו הפוסקים דיפה נהגו משום דכיון דסוף סוף המנהג בזמננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו בצונן וכנ"ל א"כ ניכר דהוא משום טבילה ומחזי כמתקן".
7. שערי טהרה (שער י"ז סעי' ב'). [ומש"כ שם שמר"מ שלו הרמ"א וש"ך, צ"ע] – "ואם הי' אפשר לה לטבול קודם שבת אסור לטבול בליל שבת אא"כ לא הי' בעל" בעיר ובא בע"ש מותרת לטבול במקום שאין מנהג להחמיר".
8. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ט') – "ונוהגים בזה"ו שנשים טובלות בשבת ויו"ט אפילו כשהטבילה לא בזמנה".
9. הגרש"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' שכ"ו ס"ק ט') – "כיון שבזמננו לא היה ניכר שזה לתקן שפיר שרי גם בזה"ז, ורק כשאפשר מאתמול עשו סייג שלא יבואו לידי סחיטה, ואסרו".
10. הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות נ', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ', אות כ"א) – "אין לטבול בליל שבת אא"כ אז זמנה, אבל באופנים שיכלה לטבול קודם אפילו דחתה מחמת הפסד ממון או אפילו מחמת צניעות כגון חתונה משפחתית, וכן בשכחה להפסיק בטהרה ביום ה' וע"כ הפסיקה ביום ו', בכל הני אנפי אסורה לטבול בליל שבת".
11. חוט שני (ס"ק ה' אות ט') – "ואם נתעכבה מלטבול עד ליל שבת כשהיה לה אפשרות לטבול קודם לכן, אין לה לטבול בליל שבת".

א) בעלה אינו בעיר.

- 1) כמו אונס, כיון שלא פשעה – ב"ח (ס"ק ג' ד"ה ויש, "דדוקא כשבעלה בעיר והיה אפשר קודם אסורה לטבול בשבת אבל כשאין בעלה בעיר ובא בערב שבת אף על גב דהיה אפשר קודם מכל מקום כיון שלא פשעה במה שלא טבלה מקודם שהרי כל הנשים אינן טובלות כשאין בעליהן בעיר שרי לטבול בשבת"), ש"ך (ס"ק ג', נקה"כ על הט"ז ס"ק ד', "דכשאין בעלה בעיר ובא בערב שבת אע"ג דאפשר קודם מכל מקום כיון שלא פשעה שלא טבלה קודם שרי לטבול"), עי' קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ז'), "ואשה שזמן טבילתה בא קודם, אלא שלא טבלה מחמת שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת, יש מקומות שמחמירין שלא לטבול בליל שבת, ובמקום שאין מנהג קבוע אין להחמיר", עי' שערי טהרה (שער י"ז סעי' ב', לשונו לעיל), עי' הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ"ג), חוט שני (ס"ק ה' אות ט' ד"ה ואמנם).
- 2) לא הוי אונס – רמ"א (סעי' ב', וכדאי במחה"ש ס"ק ג'), ט"ז (ס"ק ד', "ואין חילוק בין אם בא בערב שבת או קודם מכל מקום בעינן שיהיה בענין שלא היה אפשר תחילה לטבול").

ד. בלי שום טעם דחתה הטבילתה, יש להחמיר.

1. מור וקציעה (סוף סי' שכ"ו) – "והאחרונים החמירו, לכן עכשיו אין הנשים טובלות בשבת, אם לא במקום שאין מנהג. וע"י עילה כל דהו יש להתירה בכל מקום. והתיר רמ"ל לאשה שטבלה ליל הששי ולמחר מצאה ששכחה לטול צפרניה, לטבול בשבת. ובאמת בזמנה יש יותר להקל, דאיכא מ"ד טבילה בזמנה מצוה (ומה"ט יש להחמיר יותר בטבילות דמדרבנן, או דמנהגא בעלמא, דלא כמ"א [ס"ק ח]) לפיכך נ"ל להקל לכלה (כשהיתה אנוסה שלא יכלה לטבול בחול) משום בעילת מצוה, וכן למי שבעלה בא מן הדרך פתאום סמוך לשבת. ומי שנהוג טבילה לקריו, יש לסמוך על מ"א דמתיר, משום דתקנת עזרא היא, אבל במומר שחזר בתשובה איני מודה לו, כיון שלא נזכרה טבילתו בשום מקום בתלמוד ואינה מעכבתו כלל משמירת וקיום דת יהדות שמחויב בה מבלעדה".
2. סד"ט (ס"ק ד' ד"ה ועוד נ"ל), הו"ד בלחם ושמלה (לחם ס"ק י"ב) – "מיהו הואיל והב"ח והט"ז מחמירים לגמרי, יש להורות לכתחלה שלא לטבול אם עברה זמן טבילתה שקודם שבת במרד ובמעל בלי שום טעם, אבל אם היה לה שום טעם בהמתנתה משום סרך מצוה וכה"ג, אפי' היה טעם של טעות, יש להתיר שתטבול בליל שבת במקום שלא נהגו להחמיר".

3. יד יוסף (או"ה סי' שכ"ו ס"ק ו') – "ובס"ט ... ונ"ל ... אין להתיר בכל ענין דהיינו בעברה זמן טבילתה שקודם שבת במרד ובמעל".
4. מסגרת השלחן (דין ב' ד"ה ודוקא) – "נראה לי כדברי הש"ך ... והתירתי ... היכא דלא ידעו ולא פשעו בדבר ...".
5. דר"ת (ס"ק י"א) – "בס"ט ...".
6. טהרת ישראל (סעי' ט', סעי' י"ד, באר יצחק ס"ק כ"ט, עי' ס"ק מ"ה) – "המנהג פשוט באצלנו שכולן טובלות בליל שבת אף טבילה שלא בזמנו ואף שלא היתה אנוסה בזה והיתה יכולה לטבול בזמנה רק מחמת מניעה קצת".
7. ששבה"ל (ס"ק י', על הש"ך ס"ק ג' ד"ה כיון [לשוננו לעיל]), סיכום אות ו', שבה"ל ח"ג סי' קכ"ח סוף אות א', עי' ח"ד סי' ק"ז) – "מנהגינו שהאשה טובלת בליל שבת גם אם יכלה לטבול קודם רק שלא הלכה מאיזו סיבה, ורק אם דחתה במזיד ובשאת נפש את הטבילה - אז אין לטבול".
8. אוהל שרה (ח"א פרק ג' סעי' ז') – "אם אין במקום מנהג קבוע, אין להחמיר, ומותר לה לטבול בליל-שבת ... אבל אם פשעה ולא טבלה קודם ללא כל סיבה, אין כל מקום להתיר לה לטבול בליל-שבת".
9. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ט) – "להלכה פוסקים כהש"ך (נקודת הכסף קצ"ז סק"א) דדוקא בפשיעה אין לטבול בשבת ופשיעה מיקרי גם אם דחאה ההפסק טהרה".
10. פרדס שמחה (ס"ק ח') – "יש להקל, אמנם בפשעה ללא כל סיבה, יש להחמיר".
11. לבושי עז (תמצית אות ג', אות ד', סי' קצ"ט סעי' ה' תמצית אות א') – "אם לא טבלה בזמנה מחמת שלא היה בעלה בעיר או שהיתה חולה וכדו', ג"כ מותרת לטבול בליל שבת. באופן שפשעה ולא טבלה בזמנה, ועכשיו רוצה לטבול בשבת, קנסינן לה שלא לטבול, אמנם אם בטעות לא טבלה בזמנה, לא קנסינן לה".
12. דרכי טהרה (עמ' ק"ע) – "אם בעלה בעיר ויכלה לטבול קודם לכן והזידה ולא טבלה, לא טבול בליל שבת (אחר צאת הכוכבים)".
13. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' ז', סעי' ח', סעי' ט', סעי' י').

ה. מר"מ – מהרש"ג (ח"ב ריש סי' קנ"ה), נשמת שבת (סי' שכ"ו אות קצ"ח), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ג), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ב, שפ"ח ס"ק כ"ז).

1. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ה אות ב') – "שאיכא חלוק בין מהרי"ל לתה"ד בטעם איסור טבילה כשהיה אפשר לה לטבול קודם שבת ... אני אבאר מחלקותם בטעם נכון לתרווייהו ואפשר שיהיה נוגע גם לדינא ...".
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תע"ו) – "שודאי יש להחמיר לא לכוון להיות טבילתה בליל שבת מחמת קלות, אבל אם יש להם סיבה יש להקל".

ז' למחמירים (לעיל): הגדר.

א. מי שדחתה ליל טבילה משום צניעות, האם מותר לטבול בליל שבת.

1. מיקל [נכלל בגדר של אונס].

(א) יהודה יעלה (יו"ד סי' רי"ז) – "ע"ד האשה צנועה וחסידה ואיש צנוע ומעלי אשר בכדי שלא ירגישו אחרים בהליכתה לטבילת מצוה בימי החול המסובב ע"כ עפ"י עסקה בחנות במו"מ רוצים גם שניהם לדחות זמן הטבילה עד ליל שבת שאז סוגרת החנות מבע"י בלא"ה ונפשו היפה בשאלתו אם אריך לעשות כן או לא. והן ראיתי ועיינתי והפכתי בד"ק אשר העלה ארוכה וכביר מצאה ידו תה"ל נהנתי במו שכיון כהלכה. ויען ראיתי בגדולי אחרונים הרבה האריכו גם המה למעניותם על זו המדוכה ולא הניחו קרן זוית שלא נשתחו עלי' בזה אין רצוני בפילפולא אריכא אבל לעשות רצונו הנני להודיע לפרו"מ נ"י דעתי מסכמת להלכה ולמעשה שכן תעשו ותבא עליכם ברכה כמו שהכריח הדגמ"ר בסי' קצ"ז והעתיקו דבריו הבאים אחריו שאם אינה יכולה לטבול אף ע"י חומרת הפוסקים בלבד מותרת נמי לטבול בשבת דזמנה מקרי אז. ומכ"ש בנ"ד חומרא זו שרשו פתוח עלי ים התלמוד במס' עירובין דף נ"ה ע"ב וברמ"א ססי' קצ"ח בשם בעל הרוקח ומברכת שמים מעל יבורכו הזוג העושים לש"ש אוכ"ר".

(ב) ששבה"ל (ש"ך ס"ק ג' ד"ה ובשבט, סי' קצ"ח סעי' מ"ח ס"ק ח', סיכום אות ה', שבה"ל ח"ה סי' קי"ח אות א') – "בתשובת מהר"י אסאד ... ובתשובות בית שערים יו"ד סי' ר"פ השיג על הוראה זו דאין להתיר בשביל צניעות זה הטבילה בליל שבת, יעו"ש. וכל מעיין יראה שאין בדבריו הכרח לחלוק על המהרי"א, וידוע כי בקלות ובטעם כ"ד אנו מתירים כיו"ב טבילה בליל שבת אם היה לה סיבה על הדחוי, כמבאר סי' קצ"ז, וטעם הצניעות לענינים אלה טעם גדול הוא ע"פ הלכה, וכיו"ב התיר מהרש"ל והובא בש"ך סי' קצ"ט סוס"ק ו' לענין חפיפה לכתחילה בלילה מטעם שלא ירגישו בטבילתן יעו"ש, וזה דלא כבעל דרכי תשובה סוס"ק קצ"ח שהעתיק דברי הבית שערים כמחלוקת על המהרי"א כאלו הלכה כן".

(1) עי' בית שערים (יו"ד סי' ר"פ) בפנים, ולא נראה שהוא חולק על פרט זה.

2. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות נ', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ') – "באופנים שיכלה לטבול קודם אפילו דחתה מחמת הפסד ממון או אפילו מחמת צניעות כגון חתונה משפחתית ... אסורה לטבול בליל שבת".

(ב) חוט שני (ס"ק ה' אות י') – "אשה שלא טבלה בימות החול, מפני שרצתה להסתיר את ליל טבילתה, אין זה נקרא אונס כדי להתיר לטבול בליל שבת, אלא אסור לה לטבול בליל שבת".

ב. **החמירה על עצמה להיות טמאה**, ועל ידי זה חל טבילתה בליל שבת קודש.

1. מחמיר, אסור לטבול בשבת – פתחא זוטא (סי' קפ"ח ס"ק ט' ד"ה ברם, "צריך לדקדק שלא יבוא חומרא זו לידי קולא ... וגם לענין טבילה בשבת"), טהרת ישראל (סי' קפ"ח סעי' ט"ז, "צריך לדקדק שלא יבוא חומרא זו לידי קולא כגון ... וכן לענין טבילה בשבת").

ג. **החמירה על עצמה למנות ה' ימים מראיתה במקום שאינה צריכה**, ועל ידי זה חל טבילתה בליל שבת קודש.

1. מחמיר, אסור לטבול בשבת – פת"ת (סוף ס"ק ד', "ודע דבכל הני שכתבתי לעיל סי' קצ"ו ס"ק י"ג שיכולה למנות שבעה נקיים מיד אך היא החמירה ע"ע ולא התחילה למנות עד אחר ה' ימים ועי"ז אירע ליל טבילתה בליל שבת אסורה לטבול וזה פשוט").
2. מיקל – אבני נזר (יו"ד סי' רמ"ז, "מ"ש בשם הפ"ת כשהאשה יכולה לספור שבעה נקיים קודם ואיחרה מלספור. ועי"ז נזדמן ליל טבילתה בשבת אסורה לטבול. אין נראה לי כלל"), טהרת ישראל (סעי' ח'), שפע טהרה (ס"ק ב'), "אשה שהחמירה על עצמה למנות ה' ימים מראיתה במקום שאינה צריכה, ועל ידי זה חל טבילתה בליל שבת קודש, מותרת לטבול בליל שבת קודש", לבושי עץ (תמצית אות ב'), עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"א עמ' קס"ב סי' רמ"ח, "אשה שהפסיקה בטהרה ביום חמישי והי' בו איזה נידוד של היסוס כל דהו באופן שמעיקר הדין הי' כשר בלי פיקפוק. והבעל רוצה להחמיר לדחות את הטבילה ליום עש"ק בכדי לצאת מכל היסוס דק מן הדק, אם אריך למיעבד כך, דאתאי לפי"ז דהי' הטבילה בליל שב"ק שטבילה דחוי' אין טובלין בו. נראה פשוט מכיון דהדחוי' הוא מטעם דיקדוק הלכה אף שהוא רק חומרא נידון כמי שנדחה טבילתה מכח שלא הי' אפשר לה לטבול מקודם. וכן בנ"ד דהא רשות בידו להחמיר על עצמו ואדרבה שבח לבנ"י שיתנהגו בדיקדוקי חומרות בפרט בהלכה הלזו שהוא יסוד טהרתן של ישראל, בוודאי שבח הוא לו שיעשה מעלה בטהרה, כפי הרוח טהרה אשר יעלה בלבו לחיזוק הטהרה. וד"ל. ועיי' בתשו' חת"ס סי' קפ"ז").
- א) כ"ש להפוסקים שמקילים לקמן, בהמתנה לספור.
3. מר"מ – אוהל שרה (ח"א פרק ג' הע' כ"ו).

ד. **אשה שהיה זמנה ללבוש לבנים ביום ה'**, ונתאחרה לבא מן השוק שהיתה סבורה שעוד היום גדול, ועי"ז חל טבילתה בליל שבת.

1. מיקל – נוב"ת (יו"ד סי' קל"א, "שהאשה הזאת החמירה ולא לבשה לבנים עד יום המחרת ומתוך כך חל ליל טבילתה בליל שבת אם מותרת לטבול בליל שבת. נראה דאם בעת שאיחרה עד בה"ש הנ"ל מחמת שהיתה סבורה שעוד היום גדול ובין כך נתאחרה ובאתה לביתה וכבר פנה יום נחשבת שוגגת ומותרת לטבול בליל שבת ובפרט שגוף הדין של איסור טבילה בשבת היא חומרא יתירה ויפה הורית"), הו"ד בפת"ת (ס"ק ג'), בדה"ש (ס"ק כ"א, אשה שהיה זמנה ללבוש לבנים ביום ה', ונתאחרה לבא מן השוק שהיתה סבורה שעוד היום גדול ובין כך נתאחרה עד בין השמשות והוצרך ללבוש הלבנים ביום המחרת ועי"ז חל טבילתה בליל שבת נחשבת כשוגגת ולא כפושעת ומותרת לטבול ליל שבת לכולי עלמא"), אוהל שרה (ח"א פרק ג' הע' כ"ו).
- א) כ"ש להפוסקים שמקילים לקמן – בדה"ש (ציונים ס"ק מ"א).

ה. **המתנה לספור**.

1. מיקל – כתבי הדעת קדושים (יו"ד ריש סי' קצ"ז, "טבילה דחוי' בע"ש שיש צד מניעה, י"ל שאינו רק כשבהז' נקיים הי' תוס' חנם משא"כ בהתרשלות הפסק טהרה י"ל דקיל"), הו"ד בדע"ת (סעי' ב' ד"ה ואם הי'), אבני נזר (סי' רמ"ז, "זו בהגיע סמוך לשבת אי אפשר לה לטבול מכיון שאיחרה הספירה. ומה שאיחרה הספירה אין איסור שעדיין לא חל עלי' חיוב שבת זה ... בשעה שמאחרת הספירה וגורמת שתטבול בשבת אין איסור. כי חיוב שבת זה שטובלת בו עדיין לא חל עלי'. ובשעה שטובלת נדחה האיסור משום מצוות עונה. וזה ברור ופשוט"), ששבה"ל (סיכום אות ו').
2. מחמיר – נוב"ת (יו"ד סי' קל"א, לשונו לעיל), הו"ד בפת"ת (ס"ק ג'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ט'), שו"ת ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ג ד"ה נסתפקתי), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ח אות קע"ט, "ופשיעה מיקרי גם אם דחאה ההפסק טהרה"), עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קע"ז סי' קנ"א, "הנה באבני נזר ... דעת תורה ... ולענ"ד מדברי הפוסקים מוכח בהדיא דלא כוותי' בזה, דדוקא היכי שלא יכלה להתחיל לספור מקודם ע"י עיכוב הדין וכדומה לזה, אז מותרת לטבול בשבת, וזולת זה אף שלא ספרה אותן הימים וסוף ספירת נקיים שלה כלין בשבת דווקא אין לה לטבול בשבת ... ומ"מ נראה להורות דדווקא היכי שידעה בעצמה שהיתה יכולה בידה להפסיק מקודם אז אמרינן שלא תתחיל להפסיק בע"ש באופן שליל טבילתה יארע בשבת, אבל היכי שהתחילה כבר לספור ולא שאלה ואינה יודעת בעצמה שכבר היתה יכולה בידה להפסיק מקודם אלא שמשער בעצמה שהיתה יכולה בידה, בכה"ג נלענ"ד כיון שכל זמן שלא הפסיקה בטהרה הרי היא בחזקת טומאה, וכמבואר בפוסקים האחרונים, וכיון שמדינא מחזיקנן כל הימים האל בטומאה, א"כ שפיר מקרי שלא הי' אפשר לטבול מקודם, דכן היא מסתמא מדינא, ושפיר יכולה לטבול בליל שבת"), עי' נשמת שבת (סי' שכ"ו אות ר'), "אסורה (ויש המיקל)".
- א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שכ"ה, לבושי עץ סוף ס"ק א') – "ומעשה היה באשה שעמדה בז' נקיים והורו לה לבדוק ראשון ושביעי, ואחת מהבדיקות בראשון לא עלו יפה, ולא שאלה על זה, ואחר כמה ימים נתעוררה לשאול על בדיקה זו, והצריכה למנות מתחילה, ובמנין הב' עלתה טבילתה בליל שבת, והחמיר לה הגרי"ש שלא לטבול בליל שבת, משום שלא הלכה מיד לשאול על הבדיקה, דאם היתה שואלת מיד היתה יכולה להתחיל כמה ימים קודם, והוי פשיעה".
- הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות נ'), אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ', אות כ"ב) – "אין לטבול בליל שבת אא"כ אז זמנה, אבל באופנים שיכלה לטבול קודם אפילו דחתה מחמת הפסד ממון או אפילו מחמת צניעות כגון חתונה משפחתית, וכן בשכחה להפסיק בטהרה ביום ה' וע"כ הפסיקה ביום ו', בכל הני אנפי אסורה לטבול בליל שבת, אבל במוצאי שבת יכולה לטבול. וכן אשה שרחצה ביום ה' הכהנה להפסק טהרה ולא עשתה ההפס"ט מיד משום שרצתה להמתין רבע שעה

מהרצח עד ההפס"ט, ועי"כ שכחה להפסיק בטהרה ונזכרה כשחשכה ורוצה לעשות הפס"ט ביום ו' ולטבול בליל שבת אחרי הז' נקיים, כיון שסוף כל סוף יכלה להפסיק בטהרה ביום ה' אין לה לטבול בליל שבת, אבל במוצאי שבת יכולה לטבול כנ"ל".
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק כ"ד, ציונים ס"ק מ"א), אוהל שרה (ח"א פרק ג' הע' כ"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ב), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ז כו"ל ס"ק ט"ז).

ו. שכחה ולא עשתה בדיקת הפסק טהרה בליל ששי.

1. מיקל – שפע טהרה (ס"ק א'), דברי יציב סי' ק"ד ס"ק ג', "שכחה ולא עשתה בדיקת הפסק טהרה בליל ששי, ולמחרת בליל שבת קודש עשתה בדיקת הפסק טהרה, מותרת לטבול בליל שבת קודש".

ז. דם טוהר.

1. מחמיר – ש"ך (ס"ק ב'), "אחר לידה. דוקא כשטובלת אחר לידה ולא ראתה דם טמא אבל אם ראתה דם טמא וזמן טבילתה בליל שבת מותרת לטבול משום דהוי בזמנה כ"כ מהרי"ו בפסקיו סי' צ"ג ומביאו ד"מ ונראה דדם טמא הוי לאחר ל"ג לזכר וס"ו לנקבה", בא"ה (ס"ק ב'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ט'), עי' קיצור שו"ע סי' קס"ב סעי' ז', "אם ספרה ז"נ ללידה (או אפילו לא ספרה אלא שהיתה יכולה לספור) ואח"כ ראתה דם בימי טוהר וספרה לה ז"נ והגיע זמן טבילתה לליל שבת אין לה לטבול".
(א) הש"ך מיירי דוקא אם כבר היה לה ז"נ אחר הלידה ואח"כ ראתה דם טוהר דהיה אפשר לה לספור ז"נ אלא שלא רצתה מחמת חולשת הלידה או מחמת הבושה – סד"ט (ס"ק ג'), סי' קצ"ד ס"ק ג' ד"ה אך כל, "דזה מיירי כשהיה לה ז"נ ולא טבלה מחמת חולשת הלידה או מחמת הבושה, ואפי' שאח"כ ראתה דם טוהר ובליל שבת שלמו לה ז"נ מן הדם הזה שראתה אפ"ה ס"ל לדעה זו דאינה יכולה לטבול בליל שבת דכיון דמדינא דם טוהר הוא מש"ה הוי שלא בזמנה אלא א"כ ראתה דם טמא אח"כ וכמ"ש הש"ך ס"ק ב' אבל היכא שלא היתה יכולה למנות ז"נ כלל אחר הלידה מחמת הדם שראתה בהן ודאי הוי טבילה בזמנה ומותרת לטבול בליל שבת דאף ע"ג דדם טהור הוא מ"מ כיון דהאידנא כל הנשים הם יולדות בזוב וצריכה ז"נ מדם ואפילו דם טהור מיסתר סתר לכולי יומי לדעת הרבה פוסקים אם כן טבילה בזמנה היא", פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ב' ד"ה אולם, "בסדרי טהרה"), אבני נזר (יו"ד סי' רמ"ח), בדה"ש (סעי' ב' ב' ד"ה כגון).

(ב) מר"מ – טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק כ"ד), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ד, ס"ק ט"ז).
2. מיקל – דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ב'), "ודאי שכל שאינה יכולה לטבול קודם, אפילו על ידי חומרא שהחמירו הפוסקים, ומותרת לטבול בליל שבת", תשובה מאהבה (על הש"ך ס"ק ב'), מחה"ש (ס"ק ב'), "יהיה מצד הדין או מצד חומרא, ובודאי מותרת לטבול ליל שבת", לבושי שרד (חידושי דינים סי' פ"ו, ס"ק קצ"ג, "ראתה דם תוך ימי טוהר והגיע זמן טבילתה בליל שבת מותרת לטבול"), מהר"ם שיק (יו"ד סי' קפ"ז ד"ה וכו"ש, "העיקר לדינא נראה כדברי הדגול"מ"), פת"ת (ס"ק ד'), יהודה יעלה (יו"ד סי' רי"ז, "הדגמ"ר"), שו"ת ערוגת הבושם (יו"ד סי' קפ"ג), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קצ"ב), ששבה"ל (סיכום אות י"ב, "גם הטובלת על דם טוהר טובלת בליל שבת או במוצ"ש").

3. **אם כבר טבלה פעם אחת בתוך ימי טוהר, ואח"כ ראתה תוך ימי טוהר והגיע זמן הטבילה בליל שבת.**

(א) מותרת לטבול לכו"ע – דגול מרבבה (מהדו"ת על הש"ך ס"ק ב'), "בש"ך ... פי' דהיינו דוקא אם לא טבלה עדיין כלל אחר לידה, שאז אם היא תוך ל"ג שהדם הוא דם טוהר ולא הוי בזמנה, אבל אם טבלה לאחר לידה ושוב ראתה בימי טהרה, לדין שאין בועלין על דם טוהר אם חל טבילה בשבת פשיטא דשריא ממה נפשך, לפי המנהג שאין בועלין הוי בזמנה, ואי אמרת מדינא דדם טהור הוא א"כ אשה טהורה לגמרי ופשיטא שמותר לטבול בשבת כמו שכתב הש"ך לעיל סק א"), לבושי שרד (סי' פ"ו, "ומכ"ש היכא שטבלה אחר ז' לזכר או י"ד לנקיבה כגון שלא ראתה דמותה לטבול לפ"ד האחרונים בסי' קצ"ד ואחר כך ראתה תוך ימי טוהר והגיע זמן הטבילה בליל שבת דמותרת לטבול לכ"ע"), הו"ד בפ"ת (ס"ק ד'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ב' ד"ה ומעתה), טהרת ישראל (סעי' ז'), בדה"ש (ס"ק כ"ה), לבושי עז (תמצית אות ז', "ראתה דם תוך מ' לזכר ותוך פ' לנקבה, דנהגו דצריכה טבילה, ונפלה טבילתה בשבת, טובלת אף שהיא טבילה רק משום מנהג").

(ב) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ג).

4. מר"מ – מלבושי טהרה (סעי' ב'), בדה"ש (ס"ק כ"ה), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ט"ו).

ח. בדיעבד, אם טבלה [במקום שנהגו להחמיר].

1. בשוגג מותרת מיד, ובמזיד יש להחמיר [ומותר במוצאי שבת בלי טבילה] – שו"ת חוט השני (סי' ע'), תוה"ש (ס"ק ג'), מחה"ש (סוף ס"ק א'), מקור חיים (ס"ק י"ב), מלבושי טהרה (סעי' ח', לשונו לקמן), לחם ושמלה (לחם ס"ק י'), גליון מהרש"א (על רמ"א סעי' ב').

(א) **האם צריך טבילה שנית:** בזמן שהיא היה מזיד.

(1) לא – שו"ת חוט השני (סי' ע'), "די לן להחמיר לאוסרה בשבת לבעלה ... אבל אח"כ שריא בלא טבילה אחרת", תוה"ש (ס"ק ג'), "מותרת למוצאי שבת", מחה"ש (סוף ס"ק א'), מקור חיים (ס"ק י"ב), גליון מהרש"א (על רמ"א סעי' ב').

(2) כן – מלבושי טהרה (סעי' ח'), "יש לאוסרה לבעלה וצריכה טבילה שנית".

2. מיקל – סד"ט (ס"ק ה'), "נראה להקל בדיעבד אפילו באותו שבת, כיון דכל זה אינו אלא חומרא ומנהג בעלמא, ורוב הפוסקים לא סבירא להו הכי", מהר"א ש רבינוביץ (קובץ מפרשים מכת"י, על גליון מהרש"א ס"ק ג'), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ"ו, "טבלה בליל שבת שלא כדן, בדיעבד אינה נאסרת עד למוצ"ש").

3. מר"מ – פת"ת (ס"ק ה'), טהרת ישראל (סעי' ט'), בדה"ש (סעי' ב' ב' ד"ה שאסורה, עמ' ה'), פרדס שמחה (ס"ק ח' אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' פ').

(א) מ"ב (סי' שי"ח ס"ק ב') – "וכל שיש ספק פלוגתא בזה אי הוי בכלל בישול או לאו או בשאר מלאכות כה"ג אין לאסור בדיעבד דכל האיסור הזה הוא רק מדרבנן שקנסוהו וספיקא דרבנן לקולא".
(1) לפ"ז, המחמירים צ"ב.

ט. ליל יו"ט.

1. כמו ליל שבת – בית הלל (ס"ק א'), "דהוא הדין ביום טוב נמי דינא הכי ... וזה פשוט", שו"ת חוט השני (סי' ע'), "דייש להתיר במזיד לבעלה ביו"ט כך נ"ל להלכה אבל לא למעשה כי ראוי להחמיר לעושי מזיד משום מיגדר מילת", בית לחם יהודה (ס"ק ג'), "וכ' ב"ה וה"ה ב"ט", מקור חיים (ס"ק י"א, ס"ק י"ב, "דבכל דינים אלו ליל שבת וי"ט שוין"), הגר"ש (צ"ל (משנת השלחן תשובה שכ"ו, "ליל יו"ט דינו כליל שבת לענין זה שאם יכלה לטבול קודם יו"ט ולא טבלה - שלא טבול בליל יו"ט").
 2. מיקל, שאפילו במקומות שנהגו להחמיר בשבת מ"מ ביו"ט יש להקל – תוה"ש (ס"ק ג'), "דאין להחמיר כלל", סד"ט (ס"ק ה'), תשובה מאהבה (על הרמ"א סעי' ב'), גר"א (דע"ת סעי' ב' ד"ה ואם הי', "ועי' ס' הר הכרמל בשם הגר"א דביו"ט מותר לטבול אפי' אם הי' אפשר לטבול קודם. ועי' בתוה"ש בזה"), חכ"א (כלל קי"ח סוף סעי' ח'), "ואפילו במקומות שנהגו להחמיר בשבת מכל מקום ביום טוב יש להקל (סדרי טהרה ס"ק ה'"), לחם ושמלה (לחם ס"ק י'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' רס"ה), יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ה' ד"ה ובדיעבד), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' י"ג, "ביו"ט מותר לטבול שלא בזמנה, ובפרט יו"ט שני").
 3. לעת הצורך יש להקל – מלבושי טהרה (סעי' ח'), "ואפילו לכתחלה לעת הצורך יש להקל ב"ט", טהרת ישראל (סעי' י"א, "ואפילו לכתחלה לעת הצורך יש להקל").
 4. מר"מ – פת"ת (ס"ק ה'), בדה"ש (ס"ק כ"ז), פרדס שמחה (ס"ק ח' אות ד'), אוהל שרה (ח"א פרק ג' סעי' ט').
 5. ליל יו"ט שני.
- (א) מר"מ – בדה"ש (בי' ד"ה י"א, עמ' ד', "וצ"ע לדינא"), אוהל שרה (ח"א פרק ג' הע' ל"א), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' י"ג, לשונו לעיל).

י. במקום שנהגו להחמיר שלא לטבול בשבת טבילה שלא בזמנה, האם יש להתיר שתטבול מבעוד יום סמוך לחשיכה.
1. עי' סעי' ג', לשיטות ומר"מ.

ת. טבילה במוצאי שבת.

- א. רמ"א (סעי' ב') – "ובמקום שנהגו להחמיר, גם במוצאי שבת לא תטבול דמאחר שהיה אפשר לה לטבול קודם לכן אין מרחיקין הטבילה מן החפיפה. וכן אלמנה שאסורה לטבול טבילה ראשונה בליל שבת, משום דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת, אסורה לטבול א"כ במוצאי שבת. ויש מקילין ומתירין לטבול במ"ש, הואיל שלא טבלה בשבת משום חשש איסור".
1. דין זה קאי דוקא על כונס אלמנה, ולא על מקום שנהגו להחמיר אחר לידה או שלא היה בעלה בעיר – ט"ז (ס"ק ז'), בית לחם יהודה (ס"ק ז'), באר היטב (ס"ק ה'), סד"ט (ס"ק ח'), מקור חיים (ס"ק י"ח), מסגרת השלחן (סוף דין ב'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ט'), טהרת ישראל (סעי' י"ג, יד אלי' ס"ק מ"ד), בדה"ש (ס"ק ל"ח, ציונים ס"ק ע"א).
 2. דין זה קאי גם על הרישא, ואין חילוק בין אלמנה לשאר נשים דכולהו מצו טבלי במוצ"ש – מקום שמואל (ח"א סי' נ"ד, "הט"ז ... אמנם אנכי לא כן עמדי. שהרי דברי היש מקילין הללו המה דברי הבית יוסף שחולק אדברי האגור ..."), הו"ד פת"ת (ס"ק ח').
 3. מר"מ – מלבושי טהרה (סוף סעי' ד', סעי' ה'), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ה'), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ז כו"ל ס"ק כ"ג).

ב. הלכה: טבילה שלא בזמנו מוצאי שבת.

1. מיקל.
- (א) ב"ח (ס"ק ג') – "מיהו מה שכתב עוד האגור דגם כן אין לטבול במוצאי שבת דלפירוש רש"י לא התירו לחוף בלילה אלא היכא דלא אפשר נראין דברי בית יוסף שכתב דכיון שהיא רוצה לטבול אז כלא אפשר דמי ולכן אין להחמיר בזה כלל אם לא במקום שכבר נהגו בחומרא זו שלא לטבול במוצאי שבת כשאנינו בזמנה ממש".
- (ב) מקום שמואל (ח"א סי' נ"ד) – "ואני מורה ובא דאפילו לכתחילה טובלת במוצאי שבת. וכדעת היש מקילין שהביא שם רמ"א בהג"ה לאחרונה".
- (ג) עי' טהרת ישראל (סעי' י"ד) – "המנהג פשוט באצלנו ... טובלת טבילה שלא בזמנו במוצ"ש קאף שהיתה יכולה לטבול בזמנה רק מחמת קצת מניעה".
- (ד) בדה"ש (ס"ק ל"ח).
- (ה) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ח') – "וכיום מנהג העולם להקל לטבול טבילה שלא בזמנה בליל שב"ק ובמוצאי שב"ק אף שדחו את הטבילה בפשיעה ויש לזה טעמים והמחמיר תבוא עליו ברכה".
- (ו) הגר"ש (צ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תקנ"י אות נ'), משנת השלחן תשובה שכ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ', עי' אות כ"ה) – "במוצאי שבת או מוצאי יו"ט יכולה לטבול אף אם יכלה לטבול קודם שבת או קודם מוצאי יו"ט ולא טבלה בלא שום סיבה".
- (ז) חוט שני (ס"ק ה' אות י"א).
- (ח) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ו) – "מנהגינו היום שאשה טובלת בליל שבת ובמוצאי שבת בין בזמנה ואפילו שלא בזמנה".
- (ט) מראה כהן (סוף עמ' צ') - לשונו לעיל.

(י) נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ב סעי' א') – "י"א שאין לטבול טבילה זמנה במוצאי שבת ויו"ט, אכן בזמננו המנהג שטובלת במוצאי שבת כרגיל בין טבילה בזמנה ובין שלא בזמנה, והוא גם סגולה לחשוכי בנים".

2. במזיד.

(א) מחמיר.

(1) ששבה"ל (ס"ק י"א, סיכום אות י') – "מותר לטבול במוצ"ש גם כשיכלה לטבול קודם אם לא דחתה במזיד ובשאת נפש, וכדין ליל שבת".

(ב) מיקל.

(1) אמת ליעקב (יו"ד הע' פ"ח) – "בזמנינו אין מקום להחמיר שלא לטבול בע"ש או במוצ"ש אפילו אם יכלה האשה לטבול קודם ופשעה ולא טבלה".

(2) לבושי עז (תמצית אות ה') – "באופן שפשעה ונפלה טבילה במוצ"ש, תחוף במוצ"ש ותטבול".

(3) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ה' ד"ה בפשיעה) – "ואם דחתה את הטבילה למוצאי שבת, במקומותינו שאין מנהג להחמיר בדיעבד, גם אם עשתה כן בפשיעה ובזדון אין להחמיר".

3. מר"מ – בית לחם יהודה (סי' ר"א ס"ק כ"ב), שפע טהרה (ס"ק ה', דברי יציב יו"ד סי' ק"ה).

(א) חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קצ"ג) – "דבעיר לונדון יצ"ו שאין לה מנהג קדום אין להחמיר שלא לטבול במוצאי שבת טבילה שלא בזמנה, וכמו שפסק הרמ"א (שם סעיף ב') דבמקום שאין מנהג אין להחמיר".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תע"ז) – "שגם יש להקל במקרה שאם היתה טובלת בליל שבת היה מפורסם לכל שהיא טובלת (כגון חמותה בשבת שבע ברכות)".

ג. מוצאי יו"ט.

1. כמו שבת – מקור חיים (ס"ק י"ד), בדה"ש (ס"ק ל"ג).

ד. כשאין בעלה בעיר.

1. יש להחמיר – נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ב סעי' א'), "אבל אם אין בעלה בעיר אין לטבול לכתחלה במוצאי שבת".

2. מר"מ – בדה"ש (סעי' ב' ב' ד"ה ובמקום, עמ' ו').

ט. מקוה חמין בשבת.

א. עי' או"ח סי' שכ"ו סעי' ח', לשיטות ומר"מ.

ב. הגדר של פושרין.

1. עי' או"ח סי' שכ"ו סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ג. האם יותר טוב לטבול קודם צאת הכוכבים במים חמין, או יותר טוב לטבול במים חמין בליל שבת.

1. יותר טוב לטבול במים חמין בליל שבת.

(א) שבת הלוי (ח"י סי' קמ"ז) – "לנכון קבלתי מכתבו עם הקונטרס בענין טבילת נשים בליל ש"ק ביה"ש, שדעת כמה אברכים ת"ח שם ה' לסגור המקוה בלילה להביא לידי כך שיטבולו דוקא ביה"ש מכח חשש דחמין בשבת. הנה א"צ לבא בארוכה כי הארכתי בזה בכמה דוכתא, ודאי אין להכחיש דאיכא כמה גדולים דמחמרי בזה דאיכא גזרת חמין ומזה נולד החומרא או לדחות טבילת חמין בכלל או לטבול עכ"פ ביה"ש כדעת הח"צ, אבל כבר העידו גדולי הדורות שמכמה דורות נהגו להקל בזה בפרט בימות החורף וכמש"כ הסד"ט ריש סי' קצ"ז, וכל גדולי הדורות שתקו ברצון ועשו מעשה, א"כ עכ"פ לדידן בני אשכנז תורה יצאת להקל בזה, ואב"א משום סברת הקרבן נתנאל ודעמי' דאין במקואות משום גזרה דמרחצאות, ואב"א משום עת לעשות לה' וגו', ואב"א מטעמא אחרנא, וראה אני בעניי בדרך זה לטבול ביה"ש חשש גדול דאית לטבול כשעדין יום כשרד היום, וכבר שמעו אזני כזאת, ע"כ הנח לישראל, ומי שיש לו קבלה שיחמיר לעצמו אבל לא לאחרים, ושפיר כ' כ"ת בקונטרסו בזה".

עי' ששבה"ל (סיכום ט', סעי' ג' ש"ך ס"ק ו' ד"ה ועי') – "אין לטבול בע"ש ביום כשהוא יום שביעי כדי להמנע מטבילה בחמין בשבת, אלא יטבול בחמין בשבת או ימתינו לאחר שבת, ובשמיני צריך הוראת חכם".

(ב) נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ג סעי' ט') – "אין להנהיג טבילה כשחל בליל שבת קודש לטבול בביה"ש".

2. מר"מ – פת"ת (ס"ק ב'), מנחת יצחק (ח"ג סוף סי' פ"ו), אוהל שרה (ח"א פרק ג' סעי' ב').

י. זמן הטבילה - סעיף ג'.

רש"י (פסחים דף צ: ד"ה זבה) – "זבה טבילתה ביום שביעי - דכתיב (ויקרא טו) וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר - אחר מעשה תטהר, כיון דסיימה לה ספירה תטהר, ובתחלת היום עבדה לה ספירה, אבל נדה דאורייתא, שאינה סופרת נקיים אלא שבעה עם ימי ראיתיה - אינה טובלת עד לאחר שקיעת החמה של שביעי והערב שמש בדידה לא הוי עד למחר".

א. זמני טבילה.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ג') – "מה שכתב הש"ך דאין לטבול ביום השביעי כוונתו שלא תצא מבית הטבילה מבעוד יום, אולם מותרת לטבול בערך חצי שעה אחר שקיעה ובלבד דכשתצא יהיה לילה".

2. שפע טהרה (ס"ק ט') – "אין לטבול קודם צאת הכוכבים שלפי דעת ר"ת, ולא מועיל שתטבול קודם לכן ותחזור לביתה לאחר צאה"כ, ויש להשתדל אפילו ע"י ממון וטירחא שהבלנית לא תסגור שערי טבילה קודם צאה"כ שלדעת רבינו תם".
- (א) דברי יציב (יו"ד סי' ק"ז) – "ולזה לבי נוקפי להתיר לטבול ביום ז' קודם הזמן דר"ת, ובפרט שהדבר מסור לנשים, וכיון שהיא נוהגת לגבי שבת ושאר דברים כר"ת, אם יקילו לה שתטבול קודם לסמוך בהך דרבנן על שיטת הגאונים יש לחוש שתלך לטבול מבעוד יום ממש, ובדבר המסור לנשים לא אמרינן להו לחלק בין דאורייתא ודרבנן וכמו לגבי כתמים".
3. מנחת יצחק (ח"ג סוף סי' פ"ו) – "והנה מסתימת הפוסקים משמע שבעי לילה ממש, היינו צאת הכוכבים, וכמבואר בדברי החת"ס (בתשו' יו"ד סי' קצ"ז), ובס' חמודי דניאל כ"י, שהובא בפת"ש (שם סק"ט), הקיל בביה"ש רק בדיעבד, שא"צ טבילה שנית, וגם החכ"צ והסד"ט שם, שצדדו להתיר בע"ש בטבילת ביה"ש, היא רק מטעם דחשוב להם כדיעבד, אם נאמר דאסור להטביל בחמין בשבת, אבל הרי אפשר לטבול בפושרין, או אפילו בחמין אם היא באופן שכתבו גדולי האחרונים להתיר, ועל בזה בסד"ט (בסוף הסימן הנ"ל) ובפת"ש (שם סק"א) בשם כ"פ, ובתשו' ד"ח (חאו"ח ח"ב סי' כ"ו) ובתשו' אבני צדק (או"ח סי' ל"ז), שוב אין היתר רק בלילה ממש, גם בעש"ק, ומשם ראי' ג"כ לעיקר שאלתו, ממה ששקדו גדולי האחרונים למצוא איזה היתר בטבילה בחמין בשבת, אבל לא הקילו לטבול מקודם, ושו"ר בס' אורות חיים (הגדמ"ח באה"ק על עניני ביה"ש), שהביא שם (בדף צ"ו מדה"ס), מס' מנהגי ירושלים, להקל בטבילת ביה"ש, אבל המחבר שם צירף זאת, רק לענין מה שבירר שם, דיש להחמיר בזמן ביה"ש וצאה"כ כשיטת ר"ת, דמ"מ בנוגע לטבילת נשים, יש לסמוך על שיטת הגאונים עיין שם, וע"ע בנוגע לזמן של צאה"כ לענין טבילת נשים, בס' בין השמשות (מהג' ר' יחיאל מיכל טיקיצינסקי ז"ל בירושלים עיה"ק) (פ"ח אות ז').
4. ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות א') – "אם אחד שואל אותי על זמן הטבילה, אני אומר 60 מינוט אחר השקיעה (דאינו אלא איסור דרבנן), וכן אני מחזיק לענין תפלת ערבית, אבל איני יודע איך נתפשט המנהג בבית הטבילות של החסידים".
5. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ל [על פתחי דעת פרק כ' הע' ל"ד, שכ' 30 דקות]) – "זמן הטבילה בין החול ובין בשבת הוא 25 דקות אחר השקיעה, בין בקיץ ובין בחורף".
6. דרכי טהרה (עמ' קס"ח) – "טובלת בלילה אחרי צאת הכוכבים, שהוא דרך כלל כ-20 דקות אחרי השקיעה ... בשעת הדחק, יכולה לטבול אחר השקיעה, אך תבוא לביתה אחר צאת הכוכבים".
7. אוהל שרה (ח"א פרק ג' הע' ב') – "ואלה הנוהגים כשיטת ר"ת, דלילה נחשב רק כעבור שיעור הילוך ארבעה מילין משקיעת החמה, מ"מ בנוגע לטבילת נשים יש לסמוך על שיטת הגאונים, דאחר שיעור הילוך מיל שאחרי שקיעת החמה נחשב ללילה, שו"ת מנחת יצחק ח"ג סוסי' פו".

ב. טבילה בין השמשות.

1. מיקל, כיון שאינן מגיעות לביתן אלא רק לאחר צאת הכוכבים.
- (א) טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ד') – "ומעיקר הדין יכולה לטבול מיד אחר שקיעת החמה, שהוא זמן בין השמשות, באופן שתשוב לביתה בלילה, שהוא כרבע שעה אחר שקיעת החמה. וכן היה המנהג בירושלים ת"ו, בהסכמת גאוני ירושלים".
- (ב) אור יצחק (יו"ד סי' כ"ט פרק ד' טבילה אות ב') – "להלכה יכולות לטבול בין בשבת ובין בחול בבין השמשות, כיון שאינן מגיעות לביתן אלא רק לאחר צאת הכוכבים".
- על אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' טבילה אות ב') – "שאלת: בזוג שנוהגים כפי חומרת ר"ת ביציאת שבת, האם יכולה האשה לטבול קודם זמן ר"ת. תשובה: אין מקום כלל לחומרא זו גבי טבילה, ואפשר לטבול גם אחר עשרה או חמשה עשר רגעים אחר השקיעה, דדין זה של טבילה בלילה אינו אלא מדרבנן ואין צורך להחמיר ביותר מהזמן הנ"ל".
2. מחמיר.
- (א) על חכם צבי (סי' י"א) – "וא"א להן בענין אחר מותר להן לטבול בין השמשות".
- (ב) חת"ס (יו"ד סי' קע"ז ד"ה והנה) – "דלא עלתה לה טבילה עד צאת הכוכבים אור ליום ח' ...".
- (ג) קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב') – "אסורה לטבול ביום השביעי עד צאת הכוכבים".
- (ד) מנחת יצחק (ח"ג סוף סי' פ"ו) – "והנה מסתימת הפוסקים משמע שבעי לילה ממש, היינו צאת הכוכבים, וכמבואר בדברי החת"ס (בתשו' יו"ד סי' קצ"ז), ובס' חמודי דניאל כ"י, שהובא בפת"ש (שם סק"ט), הקיל בביה"ש רק בדיעבד, שא"צ טבילה שנית".
- (ה) דרכי טהרה (עמ' קס"ח).
- (ו) בדה"ש (ס"ק מ"א) – "ואף בין השמשות לא תטבול עד שיהא ודאי לילה".
- (ז) פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ב').
- (ח) אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ב', סעי' י"ז, הדרכה והערות סעי' י"ז).
- (ט) לבושי עז (סעי' ה' תמצית אות ב').
- (י) מראה כהן (עמ' צ"ב אות ג') – "מותרת לטבול מצאת הכוכבים ואילך, אבל בין השמשות נחשב לענין זה כיום. [ואולם אם טעתה וטבלה בבין השמשות אינה צריכה לחזור ולטבול]".
- (יא) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ג').
- (יב) פרי טהרה (סוף סעי' ח').
3. שעת הדחק יש להקל.
- (א) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"א) – "אין להקל אף במקום צורך לטבול ביום השביעי בבין השמשות אולם בשעת הדחק גדול כגון ביוצא לדרך אפשר להקל שתטבול בבין השמשות".
- (ב) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ב') – "גם בבין השמשות לא תטבול, רק תמתין עד שיהיה ודאי לילה, אכן בשעת הדחק יש להתיר לטבול ביה"ש, וכ"ש בער"ש".

4. מר"מ.

(א) הגרש"א זצ"ל (אוהל שרה ח"א פרק ג' הע' ג') – "ומשמע ... דאם יש צורך, יכולות לטבול בקריאת המגריב, והיינו אחרי שקיעת החמה".

(ב) שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ח') – "האם עדיף לטבול בע"ש בבין השמשות (במקום שאין בו אור) מלטבול בחושך לאחר ציה"כ, אומר בתשובה שאם סבת אין בו אור יכול לגרום שאי אפשר לדעת אם כולה תוך המים ובפרט שערותה שצריכים לראות א"כ לטבול ביה"ש כשעדין יש אור לבדוק הטבילה ותבא לבית בודאי לילה, אם הטבילה ביום ח' לספירתה ואם הטבילה ביום ז' תעשה ש"ח".

(ג) יום שמיני – עי' לקמן.

ג. מי שנוהג כשיטת רבנו תם, אם יכול לסמוך על הגאונים לענין זמני טבילה.

1. הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"ל, תשובה של"ג) – "הנהגת להחמיר כדעת ר"ת שצאת הכוכבים הוא 72 דקות אחר השקיעה ולא לטבול קודם לכן – אם אירע שטבילה אחר שיעור הגאונים, עלתה לה טבילתה, אף אם הגיעה לביתה לפני זמן ר"ת".
(א) הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן סוף תשובה ש"ל) – "מי שנהגה לטבול 40 דקות אחר השקיעה, מפני שחשבה שכך הדין ואחר כך שמעה שאפשר לפני כן – יכולה להקדים מנהגה".

2. ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"א ד"ה ובמקומות, סיכום אות ד') – "במקום שנוהגים כשיעור ר"ת בצה"כ, וטבילה אחר השיעור הגאונים, אם הגיעה לביתה אחר שיעור ר"ת כשר".

(א) שבה"ל (ח"ד סי' ק"ז, סי' קצ"ז ש"ך ס"ק ו') – "פה ארה"ק דרוב המונים וגדולים שלפנינו נהגו בלילה כשיטת הגאונים, ונהי דהרבה מחמירים על עצמם כשיטת ר"ת עד ד' מילין אחרי תחילת השקיעה מ"מ כיון דלדעת הגאונים הוא כבר לילה ממש יש להקל להם שתטבול אחרי ודאי לילה ותבא לביתה בודאי לילה של ר"ת ובזה י"ל דגם הסוברים שדברי ר"ת ביום ח' דווקא מודים כנלענ"ד אם נוהגים כר"ת רק דרך חומרא. מיהו להנהיגם לגמרי כר"ת בענין תחילת וסוף לילה פשיטא דאין מקום להקל בזה".

3. פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י') – "והנהגים כר"ת טובלות רק אחר צאת הכוכבים של ר"ת ומי שאינו נוהג כר"ת יכולים לטבול מארבעים וחמש דקות לאחר השקיעה. ואם הבעל מחמיר כר"ת והאשה אינה נוהגת כשיטת ר"ת, ראוי לה להחמיר שלא לטבול לפני זמן צאת הכוכבים לשיטת ר"ת".

4. פרי טהרה (סעי' ט') – "המקפיד תמיד לשער את זמן בין השמשות בשבעים ושנים דקות אפילו לדברים שהם מדרבנן, גם כאן יחמיר שלא לטבול קודם שבעים ושנים דקות. אבל מי שנוהג להחמיר בכך רק בדברים דאורייתא, יכולה להקל שתטבול חמשים דקות אחר השקיעה. שאף שהטבילה היא מן התורה, מכל מקום מה שצריך לטבול דווקא בלילה הוא רק דרבנן".

5. מראה כהן (פרק ו' העי' י"ד) – "ונשים הנהגות כר"ת אם צריכות להמתין בטבילה לפי זמן ר"ת, עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' פ"ו שאינן צריכות להחמיר ויכולות לטבול בזמן צאת הכוכבים הרגיל. ואולם בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ק"ז מחלק בין אם נוהגות כר"ת רק בדרך חומרא שאז אינן צריכות לחכות, לבין אם נוהגות כר"ת מדינא שאז צריכות לחכות".

6. יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ג') – "הנהגים להחמיר כשיטת רבינו תם רק בדינים דאורייתא, אי"צ להחמיר לטבול בזמן ר"ת. אבל הנהגים להחמיר בכל הדינים כר"ת, יש להחמיר לטבול בזמן צה"כ דר"ת. ובשעת הצורך אף למחמירים אפשר לסמוך על הסוברים, שמספיק אם חוזרת לביתה משתחשך".

7. אורחות הבית (פרק כ"ג הדרכה והערות סעי' י"ז) – "דאלו הנהגין להחמיר כשיטת רבינו תם רק בדאורייתא (כמו במוצאי שבת ויוה"כ), דלגבי טבילה ביום השביעי שהיא רק מדרבנן יש להקל".

8. מר"מ – אורות חיים (עמ' רצ"ו), מנחת יצחק (ח"ג סוף סי' פ"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' י"ב).

ד. במקום שחושך ולילה כמה ימים.

1. שפע טהרה (ס"ק י"ג, דברי יציב או"ח סי' ק"ח ס"ק ט"ו) – "ויש להעיר ג"כ שאם באותן החדשים ליכא ימים ובטלי החדשים ... וביותר תקשה דמה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה שבעת ימים תהיה בנדתה וכן וספרה לה שבעת ימים, וזה מן התורה ובכרת תליא מילתא. וכבר בא מעשה לידי בפקיד גדול בצבא ארה"ב ששאל לפני ע"ד משרתו שהוא באלסקה במקום שכמה חדשים לילה ואשתו עמו ומה יעשה לימי ספירתה, והאמת אגידה ולא אכחד שלא ידעתי מה להשיב. ובדברי המור וקציעה בסי' שד"מ גופא שאומר למנות כ"ד שעות וכנ"ל, נראה שרק מדרבנן קאי, מדסיים עלה וזל"ק, כדרך שנזכר לעיל להולך במדבר, וזה רק מדרבנן כמ"ש הפוסקים באו"ח שם, והיאך נפסוק כן גבי איסור כרת ח"ו, והיאך שייך שמה ובא השמש וטהר, ואימתי תעשה הפסק טהרה. ומה עם דיני וסתות ...".

ה. התפללו כבר הציבור ערבית, או שקבלה שבת.

1. מחמיר.

(א) חינוך בית יהודה (ס"ק פ"ב) – "ע"ד המנהג שנתפשט לטבול בליל שבת בעוד היום גדול והמנהג ההוא ע"פ הנשים ואין להם היתר ... ע"כ יש למחות זה ולבטל המנהג הרע".

(ב) הו"ד בפת"ת (סוף ס"ק ב') – "שקרא תגר על המנהג דאפילו בשבת אחר אמירת ברכו לא נכון לטבול בעוד היום גדול ויש למחות ולבטל מנהג זה ואם היא מתפחדת מחשש נפילה יעמזו נר בעששית סגור בבית הטבילה מבע"י ואפילו בבה"ש שרי להדליק ע"י עובד כוכבים דאמירה לעובד כוכבים שבות וכל שבות מותר בבה"ש לצורך מצוה ולשמא יטה לא חישינן דהא איכא לפחות שתי נשים שתזכיר זו לזו ע"ש".

(ג) בית לחם יהודה (ס"ק ח') – "ואין להם טעם להיתר בשביל זה ...".

(ד) ערה"ש (סעי' ט"ז) – "זהו וודאי דבר פשוט כשהטבילה צריך להיות בלילה או סמוך לחשיכה כפי הדיעות שנתבארו הכוונה ללילה ממש ולא לתפלת ערבית שהציבור מתפללים בעוד יום וכ"ש בשבת שמקדימין להתפלל ואפילו להמחמירין בס"ק קצ"ו לענין מניין ז' נקיים לחשוב זה ללילה לחומרא אמרו כן ולא לקולא וכ"ש דגם לחומרא לא קי"ל כן כמ"ש שם ואם עשתה כן צריכה לטבול פעם אחרת אם היה ביום ז' להסוכרים דבז' לא מהני טבילה ביום".

(ה) חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ג) – "שלא במקום אונס ... חפשתי על כל הצדדין ולא מצאתי שום היתר לחתור חתירה מתחת פסקו דשו"ע סוף סימן קצ"ז".

(ו) בדה"ש (ס"ק מ"א).

(ז) פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ב').

(ח) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג סוף הע' י"ב).

2. יום שמיני.

(א) מחמיר – ערה"ש (סעי' ט"ז, לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק מ"ז).

3. מר"מ – מחה"ש (סוף ס"ק ו').

(א) חוט השני (סי' פ"ב) – "אם טבלה בע"ש אחר ברכו נקרא מיד שם שבת עליו והוי כאלו טבלה בשבת עצמו אחר יום ז' ואולי משום דחזו הנשים דלענין לבישת ליבון מיחשב לילה מיד אחר ברכו אף בחול כדאי' בת"ה סי' רמ"ח דאוסר ללבוש אז לבני' וכן לענין שמועה דאבילת אחר ברכו דמונין מיום המחרת ואותו יום אינו עולה ס"ס שע"ה נהגו ג"כ לענין טבילה למיחשב לילה מיד אחר ברכו ודוקא כדאיקלע זמנה בשבת מטעם הנ"ל דאז מיד נקרא עליו שם שבת אבל בחול לא מחשבי אמירת ברכו ללילה אלא להחמיר ולא להקל ואף על גב דכל הני מילי שנויי קלישה ותירוצי דחיקי נינהו הוכרחתי לכך ליישב המנהג דלא ליפוק עלי' ערעור ולזות שפתים ומי שיבא ויענה ויאמר לי מטעמי רויחי טפי מהני אשר בו תנוח דעתי ונוח דעתו ולצדקה יחשב לו אבל במקו' שעדיין אין להן מנהג הס' כי לא להזכיר מנהג זה ודכוותי' אלא יש לנהוג כדפסק בש"ע סי' קצ"ז ואין לזוז מדבריו".

ו. עד הנץ החמה או עד עלות השחר.

1. עד נץ החמה – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' הטבילה אות א', "ויכולה לטבול כל הלילה, אמנם אחר הנץ החמה אפי' של יום השמיני אינה יכולה לטבול יותר ותמתין ללילה הבא"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' כ"ז, הע' מ"ה, "אשה שאיחרה טבילתה מחמת איזו סיבה, כגון שהגיעה מנסיעה רחוקה באמצע הלילה, ולא היה באפשרותה לגמור חפיתה עד שעלה עמוד השחר ביום השמיני, רשאית לטבול אחר עלות השחר [כן נראה, דכיון דכל האיסור טבילה בשמיני הוא משום סרך בתה, וכאן ל"ש החשש שהרי בתה יודעת שיצאה מהבית לטבילה בעוד לילה, וכל הגזירה הוא רק כשיוצאת ביום לטבילה, ועוד שיש כמה שיטות שמקילין בזמן עלות השחר]").

יא] טבילה ביום שביעי.

א. נדה (דף טז:) – "אמר ליה רב פפא לרבא ולאביי: מכדי האידנא כולהו ספק זבות שוינהו רבנן, ליטבלינהו ביממא דשביעאה? משום דרבי שמעון, דתניא אחר תטהר - אחר אחר לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהן. ר' שמעון אומר: אחר תטהר - אחר מעשה תטהר. אבל אמרו חכמים: אסור לעשות כן, **שמא תבא לידי ספק**".

1. רש"י (שם) – "לידי ספק. **שמא** תשמש בו ביום ותראה מיד לאחר תשמיש ונמצא סותרת כל שלפניה וטבילתה פסולה".

ב. הטובלת ביום השביעי בהיתר: האם מברכת על הטבילה.

1. עי' סי' ר', לשיטות ומר"מ.

ג. זמן.

1. לכתחילה נץ, בדיעבד עלות השחר – פנים מאירות (ח"ב סי' ד', "אחר הנץ החמה דכתיב וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר ומקצת היום ככולה ... ושעלה עמוד השחר בדעבד הוא דעלתה לה טבילה כמו דתנן בפ' ב' דמגילה אבל קודם עלות השחר אפי' בדעבד לא עלתה לה טבילה"), הו"ד בפת"ת (ס"ק י'), רע"א (על רמ"א סעי' ג', "היכא דנוהגין לטבול כלה ביום ז' לא תטבול עד אחר הנץ החמה ובדיעבד משעלה עמוד השחר מהני"), בדה"ש (סוף ס"ק מ"ח), פרדס שמחה (ס"ק ט"ו).

ד. דם בתולים.

1. מחמיר – טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' ס"ט, "בכלה אחר בתולים וחל טבילתה ביום זי"ן בליל ש"ק ... לא פלוג בתקנתן, דמי יודע אם הוי מכח דם בתולים או נדות, לכך שייך בזה סרך בתה ואסורה לטבול ביום זי"ן"), בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' מ"ג, "דאין להקל בזה"), דר"ת (ס"ק כ"ט), טהרת ישראל (סעי' כ"ה), בדה"ש (ס"ק מ"ב, ס"ק ס"ג), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ג'), פרי טהרה (הע' י"ט).

2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ג).

ה. כתם.

1. מחמיר – טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' ס"ט), בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' מ"ג, "וישתקע הדבר"), טהרת ישראל (סעי' כ"ה), בדה"ש (ס"ק מ"ב, ס"ק ס"ג), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ג'), פרי טהרה (הע' י"ט), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י').

ו. יולדת בדם טוהר.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק מ"ב, ס"ק ס"ג).

ז. בעלה אינו בעיר.

- עדיין אסור – פתח הבית (חוקר לדעת, ד"ה והנראה, "שאינן בעלה עמה ... ודאי לא פלוג"), בדה"ש (ס"ק נ'), פרדס שמחה (ס"ק י"ב), מראה כהן (עמ' צ"א אות א'), ואף אם בעלה איננו בעיר אסורה לטבול ביום ("פתחי הלכה" (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ו)).
- ע"י ערה"ש (סעי' ט"ו) – "ורבים השיגו על זה דבכלה כיון שאין ביכולתה לבא אל החתן קודם הלילה שוב אין כאן שום חשש דאפילו ביום השביעי מותר [ס"ט סקי"א ופמ"א ודגמ"ר] ונלע"ד דלדברי גדולים אלו כל שאין ביכולתה בשום פנים לבא קודם הלילה אפילו אשה גמורה הדין כן כגון שהיא רחוקה מן הבעל משך חצי יום או יותר דבהכרח שלא יגיעו זל"ז עד הלילה **אפשר לסמוך בשעת הדחק אפילו ביום ז'** דאין כאן שום חשש וגם סרך בתה לא שייך כשרחוקים זה מזו ולא תלמד הבת מזה כמו כלה ועמ"ש בסעי' הקודם ויש להתיישב בזה".

יב] טבילה ביום שמיני.

נדה (דף סז) – "אמר רב: נדה בזמנה - אינה טובלת אלא בלילה, ושלא בזמנה - טובלת בין ביום בין בלילה. רבי יוחנן אמר: בין בזמנה בין שלא בזמנה - אינה טובלת אלא בלילה, משום סרך בתה. ואף רב הדר ביה, דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב: נדה, בין בזמנה בין שלא בזמנה - אינה טובלת אלא בלילה, משום סרך בתה".

א. דם בתולים.

1. מחמיר – בדה"ש (ציונים ס"ק פ"ד), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ב).

ב. כתם.

1. מחמיר – בדה"ש (ציונים ס"ק פ"ג), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ב).

ג. יולדת בדם טוהר.

1. מחמיר – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ב).

ד. בין השמשות.

- מחמיר, אין לחלק – חת"ס (יו"ד סי' קע"ז ד"ה והנה, "וה"ה שלא בזמנה משום סרך בתה בודאי כה"ג הוא דהרי אם תטבול בתה רגע קודם צאת הכוכבים ליום ח' שהוא סוף יום ז' לא תטהר ותשאר נדה לעולם"), ע"י קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב'), "אסורה לטבול ביום השביעי עד צאת הכוכבים, ואפילו לטבול סמוך לחשכה באופן שלא תבא לביתה עד שתחשך נמי אסור. ואפילו נתאחרה שלא טבלה בלילה שלאחר יום השביעי וטובלת אחר כך אסורה גם כן לטבול ביום. וגם בענין זה יש להחמיר שלא לטבול אפילו סמוך לחשכה", בדה"ש (ס"ק מ"ז), לבושי עז (סעי' ה' תמצית אות ב'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ג).
- מר"מ – זרע אמת (ח"ג סי' קי"ז ד"ה אכן, "ביום ח' ... להסיר האונס דדי לה שתטבול סמוך לערב ותחזור לביתה אחר שקיעת החמה משום סרך בתה"), שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ח', לשונו לעיל).

ה. אין לה בת.

- מחמיר – ש"ך (ס"ק ח'), תוה"ש (סוף ס"ק ז'), סד"ט (ריש ס"ק י'), מקור חיים (ס"ק כ"ב), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ב'), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ב), טהרת ישראל (סעי' י"ח), בדה"ש (ס"ק מ"ג), פרדס שמחה (ס"ק י"ד), מראה כהן (עמ' צ"א), יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ג' ד"ה אפילו), פרי טהרה (הע' כ'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"א), פוסקים.
- (א) משום לא פלוג – ש"ך (ס"ק ח'), סד"ט (ריש ס"ק י'), מקור חיים (ס"ק כ"ב), חכ"א (כלל קי"ח סוף סעי' ב'), "ואפילו אין לה בת מכל מקום לא פלוג רבנן (והא דאמרו משום סרך בתה ולא אמרו סתם משום נשים אחרות היינו דאשה מצנעת טבילתה שלא תדע בה אשה אחרת אבל בתה יודעת)", ע"י לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ב, שמלה ס"ק ז'), טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק ס"ד), בדה"ש (ס"ק מ"ג), פרדס שמחה (ס"ק י"ד), פרי טהרה (הע' כ').
- (ב) משום שאר נשים – ערה"ש (סעי' י'), "אף שמותרת מדין התורה כמו שנתבאר מ"מ בתה או קרובתה שהיא עמה ביחד ותראה ממנה שטובלת ביום והיא לא תדע להבחין בין יום השביעי לשאר ימים ותבא היא לטבול ביום השביעי לנדתה דאין הטבילה כלום ולכן אסרו חכמים לנדה שלא לטבול אף שלא בזמנה ביום רק בלילה וזהו שאמרו בגמ' [שם] נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה כדפרשנו ולא דווקא בתה כמוכח", דרכי טהרה (עמ' קס"ח), גופי הלכות (מ"ב ס"ק כ"ז).
- מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' כ"ב).
- (1) רמב"ם (איס"ב פרק ד' הל' ז') – "נתאחרה ימים רבים ולא טבלה כשתטבול לא תטבול אלא בלילה שאם תטבול ביום יטעו ותבא נדה אחרת לטבול בשביעי".
- (2) רמ"א (סעי' ג') – "פ"י דבוק הבת וקורבתה לעשות כמעשה האם שתטבול ביום כמוה ולא תבחין שאמה לאחר שבעה טבלה ולא בשביעי עצמו".
- (3) שרידי אש (ח"ב סי' מ"ג) – "ואף שהחתם סופר אסר לטבול ביום ז' להיכנס לבית אחר, מ"מ נראה דדוקא בבית אחר, שיש לחשוש לסרך בתה של אשה אחרת".

2. מר"מ – פתחא זוטא (ס"ק ה'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ג).

א) האלף לך שלמה (סי' רל"א, מי נדה קונ"א על ש"ך ס"ק ח') – "הנה דעת הש"ך דאף דאין לה בת נמי לא פלוג אבל לפענ"ד להמעיין זה בירושלמי מוכח להיפוך ... וכיון דלא מצינו בש"ס דילן להיפוך קי"ל כהירושלמי בפרט במלת' דרבנן וצ"ע למעשה".

ו. **שלא טבלה כראוי**, וצריכה לחזור ולטבול.

1. ש"ך (ס"ק ח'), לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ח), סעי' י"ח, ס"ק י"ח) – "ונ"ל דלענין שאלה קדמייתא יש להחמיר לכתחלה ובדיעבד שרי".
2. מיקל – סד"ט (סוף ס"ק י'), "יכולה לטבול ביום, ולא חיישינן לסרך בתה", פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"ד).
3. קצת דוחק יש להקל לכתחילה – חכ"א (כלל קי"ח סעי' ז'), "אם יש קצת דוחק מותרת לטבול אפילו ביום דכולי האי לא גזרינן משום סרך בתה (ש"ך ס"ק ח')", טהרת ישראל (סעי' כ"א, "קצת דוחק מותרת").
4. אסור, ובדיעבד מיקל – מחנה חיים (ח"ג יו"ד סי' כ"ג ד"ה אך, "סדרי טהרה ... חכמת אדם ... וגילתי דעתי שדעת קדושים בזה לא אדע"), בדה"ש (סעי' ג' בי' ד"ה אינה, עמ' ח'), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ד').
5. בשעת הדחק – לברשי עז (סעי' ד' תמצית אות ט'), "בשעת הדחק יכולה לטבול מבעוד יום, ש"ך חכ"א").
6. מחמיר – יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ג').
7. מר"מ – תוספות שבת (על הש"ך ס"ק ח'), "ובדיעבד שרי. נראה דר"ל אי כבר הורה לא מהדרינן עובדא", פתחא זוטא (מהד"ת ס"ק ג', "הדין צע"ע"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג הע' מ"ד), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ט).

ז. **האם מותר לאשה המוחזקת משמשת נדה לטבול ביום** כשהיא בושא לטבול בלילה.

1. מר"מ – הרי בשמים (מהדו"ק סי' ל"ח), הו"ד בדר"ת (ס"ק ל"ו), פרי השדה (ח"ד סי' י"ג), אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג ד"ה והנה), טהרת הבית (ח"ב עמ' תע"ח), בדה"ש (סעי' ג' בי' ד"ה אסורה, עמ' ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' י"א), פרי טהרה (סוף הע' כ"ב), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' כ"ה).
- א) משיב דבר (ח"ב סי' מ"ג, סי' מ"ד) – "אין הדבר ברור אצלי, הכלל דלהתיר איסור בשביל איסור צריך להיות מתון הרבה, וכמו רפואת הגוף שאם רואה הרופא דידו של אדם כואב הרבה, פעם מחליט לחתוך אותה כדי שלא יתמשך הכאב הלאה בחלל הגוף ויסתכן, ופעם מחליט דמוטב לסבול הכאב ולא להפסיד היד, ודבר זה אינו נעשה כ"א בשוב דעת איזה רופאים יחד דשני הצדדים מסוכנים, כך רפואת הנפש המקולקל בזה האופן צריך ישוב הרבה עם איזה דעות ב"א גדולי תורה ובקרבם אלהים ישפוט שלא לית לידי חורבה ח"ו וה' יעמידני על קרן אורה".
- ב) היכל יצחק (או"ח סי' ל') – "הגאון הנצי"ב ז"ל (משיב דבר סימן מ"ד), באשה שהוחזקה משמשת נדה, שהיתה בושא לטבול בלילה עם כל הנשים, אם להתיר לה לטבול ביום. ולבסוף לא הגיע לידי מסקנה ברורה".

יג] חזרת בחשכה.

א. ראשונים.

1. מיקל – ר"ת (רא"ש נדה הל' מקוואות סי' ל"ו, "ור"ת היה אומר שאין צריך להחמיר כל כך רק שתטבול סמוך לחשיכה ותבא לביתה משחשיכה ואז ליכא למיחש לסרך בתה"), אגור (סי' אלף שפ"ב, "ר"ת היה אומר שא"צ להחמיר כל כך ולהמתין עד שתחשך ביום שמיני רק שתטבול סמוך לחשכה ותבא לביתה משתחשך. ותו ליכא סרך בתה. והרשב"ם היה אומר שצריכה להמתין עד שתחשך עכ"ל טורים. והמנהג באשכנז לטבול סמוך לחשכה").
2. מחמיר – רשב"ם (רא"ש נדה הל' מקוואות סי' ל"ו, "ורשב"ם היה מחמיר שלא תטבול עד שתחשך").

ב. ציור.

1. פ"י, טובלת סמוך לחשכה – ב"ת (ס"ק ז' ד"ה וכתב).
2. פ"י, אפילו טבלה מבעו"י, רק שבאה לביתה אחר חשכה – ב"י (סוף ס"ק ג').
3. מר"מ – בדה"ש (צינונים ס"ק צ"א).

ג. איזה יום: יום ח' או אפילו יום ז'.

1. רק יום ח'.
- א) ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ב, רכ"א-ד') – "ורשב"ם כתב שבשמיני לא תטבול עד שתחשך כמו בשביעי ורבינו תם כתב דאין צריך להחמיר כ"כ אלא שתטבול סמוך לחשכה ותבא לביתה משחשיכה וליכא למיחש משום סרך בתה ומכל מקום בשביעי לדברי כלם לא תטבול עד הלילה".
- ב) פרישה (ס"ק ה') – "עד שתחשך ביום שמיני וכו'. דוקא בשמיני מותרת דגזירת סרך בתה אינה חמורה כל כך אבל בשביעי אסורה לעשות כן דגזירה שמא יבוא עליה בעלה חמורה ביותר וק"ל. עד כאן המגיה".
- ג) ש"ך (סוף ס"ק ו') – "מיהו נראה דהיינו דוקא ביום ח' דאסור משום סרך בתה לחוד ובכה"ג מיקל ר"ת סמוך לחשכה אבל ביום ז' אין לטבול כלל סמוך לחשכה ויש למחות ביד העושות כן".
- 1) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ג') – "מה שכתב הש"ך דאין לטבול ביום השביעי כוונתו שלא תצא מבית הטבילה מבעוד יום, אולם מותרת לטבול בערך חצי שעה אחר שקיעה ובלבד דכשתצא יהיה לילה".
- ד) תוה"ש (ס"ק ז').

(ה) בא"ה (ס"ק ז').

(ו) חכמת בצלאל (נדה דף סז: ד"ה בא"ד: הילכך) – "שהרי על מה שסיימו התוס' דאסור לטבול ביום בין בח' בין בט', ע"ז הביאו התיירא דר"ת כשתשוב לביתה שהי' לילה, וא"כ משמע דעלה קאי, דהיינו בח' או בט', וכן העתיק הטור ... ובש"ת עבודת הגרשוני סי' כ' ובש"ת ח"ץ סי' י"א דקדקו מלשון התוס' דהכא לומר דר"ת מתיר אפילו בשביעי, ולא ידעתי מקום ברור להוכיח כך מלשון התוס'".

(ז) פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ו', פתיחה ח"ב).

(ח) עצי ברושים (סי' מ') – "דאינו מתיר רק ביום ח'".

(ט) דברי יעקב (סי' פ"ג ד"ה ועכ"פ).

(י) מהרי"ץ (ח"א סי' ע"ו).

2. אפילו יום ז'.

(א) עבודת הגרשוני (סי' כ') – "כלל דמלתא שלעד"נ שמוכח מתוך דברי התו' שר"ת ס"ל שאפי' בז' אין להחמיר להמתין עד הלילה וכש"ד הנ"ל".

(ב) חכם צבי (סי' י"א) – "א"ו דבריהם בכל אשה הטובלת בזמנה בליל ח' שר"ת מתירה לטבול סמוך לחשכה ולא תבא לביתה עד חשכה וז"ב למודה על האמת וגם דברי הטור אפשר להתפרש כן ויום ח' דקאמר לאו דוקא אלא היינו ליל ח' שהוא שייך ליום ח' דקאמר לאו דוקא אלא היינו ליל ח' שהוא שייך ליום ח'".

(ג) תוס' שבת (על הש"ך ס"ק ו') – "חכם צבי".

(ד) סד"ט (ריש ס"ק ט', חודד הלכות נדה דף סז:) – "בש"ת עה"ג ובש"ת ח"צ".

(ה) בית מאיר (ריש סעי' ג') – "ח"צ".

(ו) חת"ס (יו"ד סי' קצ"ז ד"ה ולכאורה).

(ז) ערה"ש (סעי' י"ג) – "ומדברי הטור משמע דר"ת לא הקיל רק ביום ח' אבל ביום ז' מודה לרשב"ם מדכתב עד שתחשך ביום ח' משמע דרק ביום ח' הקיל אבל מדברי רבותינו בעלי התוס' (ס"ז ב ד"ה משום) מבואר דלר"ת גם ביום ח' מותר ובאמת אינו מובן טעמו של הטור שהרי גם ביום ז' ליכא חששא כלל כשתבא לביתה משחשיכה כמובן ולענ"ד נראה דגם כוונת הטור אינו על יום ח' דא"כ כך הו"ל לכתוב ור"ת וכו' שא"צ וכו' ולהמתין ביום ח' עד שתחשך ומדכתב עד שתחשך ביום ח' ש"מ דאדרבא אשביעי קאי שא"צ להמתין עד שתחשך ביום ח' כלומר דשביעי משתחשך הוי יום ח' [עי' ש"ך סק"ו שתפס כפשוטו וע' תשו' עה"ג סי' כ' וחכ"צ סי' י"א שכתבו ג"כ דמתוס' מפורש דגם ביום השביעי כן הוא לר"ת וכ"מ מהרא"ש שכתב סתם דלר"ת וכו' ומה שסיים ואז ליכא למיחש לסרך בתה עכ"ל ה"פ לא מיבעיא דבעצם אין כאן חשש בעצמה אלא אפילו לבתה לא חיישינן שתקדים יותר מאמה דאי ס"ד דרק בשמיני מיקל ר"ת לא ה"ל לסתום אלא לפרש כנלע"ד ברור בס"ד ודו"ק].

(ח) אג"מ (יו"ד ח"ג ריש סי' ס') – "ר"ת מתיר לתוס' והרא"ש אף בז' דלא כהש"ך".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).

ד. שתלך לבית חברתה באותה העיר: האם זה נכלל בהכלל של "חוזרת בחשכה".

1. לא מהני.

(א) בית מאיר (סעי' ג' ד"ה נשאלתי) – "שרצתה להתעכב בבית אחרים שלא בביתה עד שתחשך. זה ודאי מוכרח מתקנתא דרבא אף לכל הפירושים דאסור דאל"כ למה ביטל רבא עונה אחת ה' לו לתקן לטבול ביממא דשביעי וליילך לביתה ג"כ מבע"י אלא שתחשך בבית שכן אחד באותה מבואה. א"ו דזה לאו כלוה הוא דאכתי איכא חשש שמא לא תתעכב ותלך לביתה מבע"י לשמש ותראה ותסתור וזה ברור".

(ב) חת"ס (יו"ד סי' קע"ז) – "נ"ל שתשהה האשה בהליכה ממקוה לביתה עד הלילה אבל אינו מועיל מה שתלך לבית חברתה באותה העיר כי מה לי בית זה או זה ולא ניתנו דברי' לשיעורים כאלה".

(ג) פת"ת (ס"ק ט').

(ד) פרי השדה (ח"ב סוף סי' מ"ה) – "בחת"ס".

(ה) טהרת ישראל (סעי' כ"ו).

(ו) עי' אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס') – "ואף שכתב החת"ס דאינו מועיל מה שתלך לבית חברתה באותה העיר כי מה לי בית זה או זה ולא ניתנו דברים לשיעורים, נראה דאין כוונת החת"ס אלא באופן שיכול הוא או היא לבוא להפגש משום דהוא יבין באיזה בית נמצאת והיא הרי יודעת שהוא בבית, אבל כשהלך לביהכ"נ שודאי לא יצא משם עד אחר גמר התפלה ועד שיבא הביתה יהיה כבר בלילה אין לחוש לכלום דהרי לא תלך לביהכ"נ. ובלא זה לא מובן מש"כ לא ניתנו דברים לשיעורים כאלה דהרי אין כאן נתינת שיעורים אלא דבר ברור לכל בשוה שאין לה לבא למקום שהוא נמצא בבית דהא אין חוששין לשמא יעברו במזיד על איסורין אלא דכשתבא לבעלה יש לחוש שכיון שאיסור קל הוא יזלזלו כשהן יחד, אבל ודאי אין לחוש שישתדלו יטריחו למצא זא"ז אפילו כשהוא איסור קל, אבל מ"מ כיון שהחת"ס אסר כשתהיה בבית חברתה יש לחוש לדבריו".

(ז) פרדס שמחה (ס"ק י"ט אות ב').

2. מיקל, מהני.

(א) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' ז' ד"ה והנה) – "אך אכתי יש חשש שמא תראה ותסתור וא"כ ה' נלפענ"ד יותר טוב שאם תבא לביתה שתהי' בבית אחר לא עם בעלה יחד".

3. מר"מ – שפע טהרה (ס"ק ו', דברי יציב יו"ד סי' ק"ו, לשונו לקמן), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ל"ה), נטעי גבריאל

(ח"ג פרק ל"ג סעי' ד'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"א).

ה. במקום שאין חשש יחוד, ע"י שומר: האם זה נכלל בהכלל של "חוזרת בחשכה".

1. מיקל.

(א) טהרת המים (שיורי טהרה מע' כ' אות ל"ח) – דהא הטעם שלא תבא אל ביתה בעוד היום גדול הוא משום דגזרינן שמא בעלה יבא עליה קודם הלילה ושמא תראה דם ותסתור כמ"ש בפו' הנז"ל ובכלה לא שייך זה כלל דהנשים תמיד הולכת ושומרות אותה עד עת שמתייחדת עם החתן בלילה דלא עדיף הא מאיסור שבת דאסור לקרות לאור הנר דשמא יטה הנר וע"כ הותר ע"י שומר".

(ב) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' ז' ד"ה והנה) – "אך אכתי יש חשש שמא תראה ותסתור וא"כ ה' נלפענ"ד יותר טוב שאם תבא לביתה שתהי' בבית אחר לא עם בעלה יחד ואם תוכל להיות עם ב"ב במקום אחר מה טוב ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש דכל שיש עוד אחר בבית ל"ש החשש דבאמת הך חשש שמא תבא לידי ספק נחלקו הפוסקים אם קאי על הטבילה או על התשמיש. ועיין ב"י סי' קפ"ג וסי' קצ"ז ואף אם נימא דעל הטבילה קאי ומשום חומר כרת חששו אפילו בגזרה לגזרה אכתי קשה הא ישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום ועיין סי' קצ"ב ס"ד בהג"ה דביום מותרת להתייחד אף לדעת הרא"ש והרשב"א המחמירין שם כל שיש קטן או קטנה בבית מותרין להתייחד וא"כ מכ"ש בזה דכל שיש קטן או קטנה בבית מותרין להתייחד כמ"ש ועיין באהע"ז סי' נ"ה ס"ק ה' בב"ש".

(ג) עי' אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס') – "ונראה דאם הבעל ילך לבהכ"נ זמן קטן קודם זמן הדלקת הנר והיא תכנס לביתה תיכף לזמן הדלקת הנר, ואף שכתב החת"ס ... מ"מ כיון שהחת"ס אסר כשתהיה בבית חברתה יש לחוש לדבריו, אבל כשילך לביהכ"נ והיא תבוא לביתה אין לחוש אף להחת"ס, וגם נראה דאף שתבא לביתה אם א"א להו להיות ביחוד עד הלילה כגון שיש בבית ילדים נמי אין לחוש לכלום, שלכן אולי במדינתנו בזה"ז בימים הקצרים והבינונים ששום איש אינו הולך לישן מצד האור הגדול שיש בכל בית ורגילין שכנים ואף רחוקים לבא עד שלש וארבע שעות בלילה אין לחוש כלל שיכבו הנרות וילכו לישן עוד קודם הלילה דלא כהמקומות והזמנים שלא היה להם אלא נרות קטנים והיה קשה להשתמש שמפני חשכת הלילה רובא דאינשי היו הולכין לישן בתחלת הלילה היו נמנעים אינשי מלכת לבית אחרים אף כשעה קודם הלילה כדי להכין להשינה והיה שייך לחוש לשמא ילכו לישן גם קודם הלילה, ורק בימים הארוכים יש אולי קצת לחוש, ויש לצרף בשעת הדחק גם סברא זו".

(ד) עי' נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ז', חלק התשובות סי' ו' [עמ' תרצ"ב]) – "באופן שהתירו לה לטבול ביום אם לא תפגוש בעלה עד הלילה, מ"מ במקום שמוכרחת לבוא לביתה כדי להשיג על ילדיה הקטנים או בער"ש להדליק הנרות, יש מתירים באופן שיש כמה ילדים שאין חשש יחוד, או להושיב שומר קטן וקטנה להיות שומרים עליה כדין חופת נדה, והעיקר שלא תפגש עם בעלה ביחידות עד הלילה".

2. מחמיר.

(א) דברי יעקב (סי' פ"ג ד"ה ועכ"פ) – "בשואל ומשיב ... ע"ש וישתקע הדבר ולא יאמר לחדש חדשות כאלה בגזירות חכמים באיסור כרת והרי אפי' אם לא תבוא לביתה כלל עד חשיכה לא התירו הטבילה ביום ז' והיא לדעתי מוכרח מן הש"ס וכמ"ש".

3. מר"מ – טהרה כהלכה (פרק כ"א סעי' י"ח).

ו. לבית הכנסת: האם זה נכלל בהכלל של "חוזרת בחשכה".

1. היא תלך לבית הכנסת.

(א) שרידי אש (ח"ב סי' מ"ג) – "ואף שהחתם סופר אסר לטובלת ביום ז' להיכנס לבית אחר, מ"מ נראה דדוקא בבית אחר, שיש לחשוש לסרך בתה של אשה אחרת, אבל לביהכ"נ מותרת".

2. הוא הולך לבית הכנסת.

(א) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס') – "אבל כשילך לביהכ"נ והיא תבוא לביתה אין לחוש אף להחת"ס".

(ב) מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג חלק התשובות סי' ו' [עמ' תרצ"ט]), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' מ"ב).

ז. ביום ח'.

1. יג"ל יעקב (הג' על שו"ע) – "בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' מ"ה) הבין מזה דגם ביום ח' ע"י אונס דינא הכי שאסורה לילך אפי' לבית אחר יעו"ש, ולא דק כלל בזה להוסיף חומרא על חומרא מה שלא נמצא בשום מקום ובלי שום ראיה, והרי אפי' ביום ז' סיים החת"ס דהמקיל לא הפסיד, וא"כ איך נחמיר כ"כ ביום ח' ומכש"כ כשאין הבעל יודע באיזו בית נכנסה לעיר וודאי דיש להקל אלא דנ"ל במקום דחוק קצת להקל אפי' כשיודע כל שלא באה לביתה".

2. הרי בשמים (סוף סי' ל"ח) – "הי' נ"ל להתיר לה שתטבול ביום ח' סמוך לחשכה יתעכב אחר הטבילה אצל שכנתה ולא תבא לביתה עד לילה דבכה"ג מיקל הב"ח ע' בסדרי טהרה".

3. פתחא זוטא (ס"ק ה' ד"ה ועי') – "באמת מדברי החת"ס אין רא' לטובלת ביום ח' דשם קאי ע"ד הס"ט בטובלת ביום ז' ודוק".

4. מר"מ – פרי השדה (ח"ב סוף סי' מ"ה), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"א).

ח. ביום ז': להלכה.

1. מיקל – ר"ת (תוס' דף סז: ד"ה משום, "אומר ר"ת שאין קפידא רק כשתשוב לביתה שיהיה לילה"), עי' ערה"ש (סעי' י"ד).

2. מחמיר – רשב"ם (ברא"ש הל' מקוואות סי' ל"ו, "ורשב"ם היה מחמיר שלא טבול עד שתחשך"), ש"ך (ס"ק ו'), תוה"ש (ס"ק ז'), בא"ה (ס"ק ז'), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ב'), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב', לחם ושמלה לחם ס"ק י"ז, "ואפילו לטבול סמוך לחשכה באופן שלא תבא לביתה עד שתחשך נמי אסור"), מלבושי טהרה (סעי' י"א), טהרת ישראל (סעי' י"ט), בדה"ש (ס"ק מ"ו), שבה"ל (ח"ד סי' ק"ז, סי' קצ"ז ש"ך ס"ק ו', "ועיין בתשובות עבודת הגרשוני סי' כ' דמשמעות הרבה ראשונים דר"ת הקיל

גם ביום ז' ולכן צידד להקל במקום אונס ולהלכה פשיטא דעלינו להחמיר כהש"ך דגם בעבוה"ג לא רצה לעשות מעשה"), פרדס שמחה (ס"ק י"ב, ס"ק י"ד אות ב'), לבושי עז (תמצית אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ו), פוסקים.
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ה).
(א) במקום אונס, שעת הדחק – עי' לקמן.

ט. ביום ח': להלכה.

1. מחמיר [ואין למחות] – ש"ך (סוף ס"ק ו'), בא"ה (ס"ק ז'), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ג'), "ואפילו אם תרצה לטבול בשביעי ולא תבא לביתה עד הלילה אסור אבל ביום שמיני אם טבלה סמוך לחשיכה ותבא לביתה בלילה אין למחות ביד הנוהגין היתר כיון דאין כאן אלא משום סרך בתה"), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב', לחם ושמלה לחם ס"ק כ'), "וגם בענין זה יש להחמיר שלא לטבול אפילו סמוך לחשיכה, ושלא תבוא לביתה עד שתחשך אלא לטבול דוקא בלילה"), מלבושי טהרה (סעי' י"א), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו'), "ויש להחמיר", בדה"ש (ס"ק מ"ו, "אין למחות").
2. מיקל – תוה"ש (ס"ק ז'), עי' מקור חיים (ס"ק כ"ו, "אבל לטבול בשמיני ביום סמוך ללילה כדי לבוא לביתה עם הלילה אפילו בלא אונס אלא לצורך קצת שרי"), ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה ובתשו', סיכום אות ב', עי' שבה"ל ח"ד סי' ק"ז סי' קצ"ו ש"ך ס"ק ו'), "בסמוך לחשיכה יש להקל ביום השמיני אם באה לביתה משתחשך".
3. טוב להחמיר – טהרת ישראל (סעי' י"ט, "טוב להחמיר באפשר").
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ה).

י. טמאה כתם: ביום ז'.

1. אפשר להקל – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה ומ"ש, סוף הפתיחה ד"ה ועוד, "אבל אם לא ראתה רק יום אחד או שנים, או לא מצאה רק כתם, דהשתא ליכא חשש איסור כרת, דאפילו אם תראה בז' לא תסתור רק מדרבנן, דמדאורייתא אינה צריכה כלל לספור ז' נקיים, כי אם לשמור יום כנגד יום או כנגד שנים, בכי הא שפיר י"ל דאפשר להקל לטבול בז' סמוך לחשיכה ותבא לביתה משתחשך").
2. מחמיר – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י').

יא. במקום שנהגו להחמיר שלא לטבול בשבת טבילה שלא בזמנה, האם יש להתיר שתטבול מבעוד יום סמוך לחשיכה.

1. יש להקל קודם שהתפללו, ובלבד שתבא לביתה משתחשך.
- (א) סד"ט (סוף ס"ק ד') – "דאפי' במקום שנהגו להחמיר ... יכולה שתטבול ביה"ש ... הא יכולה לטבול מבעוד יום סמוך לחשיכה כדי שתבא לביתה משתחשך דשרי לדעת ר"ת, ואף שכ' הש"ך בס"ק ו' שיש להחמיר שלא לטבול עד שתחשך כדעת הרשב"ם, ומבואר בדבריו דאפי' בטובלת בשמיני כ"כ, מ"מ הא מבואר בשו"ת עה"ג סי' כ' דכיון דטעם האיסור אינו אלא משום סרך בתה שלא תרגיש באמה שטבלה סמוך לחשיכה, מש"ה מותרת לטבול במקום אונס אפי' היכא דליכא אלא ביטול עונה אחת, ועיין מש"ל מכ"ש בנ"ד במקום שנהגו להחמיר שגם במ"ש לא לטבול דאיכא ביטול ב' עונות דרשאה שתטבול מבע"י סמוך לחשיכה, וע"ש שמתיר אפי' בשביעי כ"ש נ"ד הוא שמיני ... יכולה לטבול אע"פ שעדיין הוא יום גדול, הא מבואר בב"י דמ"ש הפוסקים בשם ר"ת סמוך לחשיכה הוא ל"ד, דקודם לכן נמי יכולה לטבול אם אינה באה לביתה עד שחשיכה, אלא ר"ת אורחא דמלתא נקט שאחר שטבלה מיד היא באה לביתה, ומביא ראיה מלשון המרדכי ע"ש. אף שהב"ח כ' דר"ת דוקא נקט סמוך לחשיכה אבל לא קודם לכן, מ"מ הא מבואר מדבריו שכל עיקר הטעם הוא משום סרך בתה, וכיון שהעלה בס' עב"ג דהיכא דאיכא ביטול עונה אפי' אינה אלא ביטול לילה אחת לא חיישינן לסרך בתה וכמש"ל, א"כ בנ"ד שריא, ובלבד שתבא לביתה משתחשך".
- (ב) חכ"א (כלל קי"ח סעי' ח') – "ואפילו במקום שנהגו להחמיר דוקא כשטבלה משחשיכה אבל לטבול סמוך לחשיכה מותר דבדבר שהוא משום שבות לא גזרו בבין השמשות ותבוא לביתה משחשיכה וכדלעיל סימן ו' רק שיהיה קודם שהתפללו הציבור דאז אפילו שבות אסור (כדאיתא באורח חיים סימן רס"א במגן אברהם) ואף על פי שהוא עדיין יום רק שלא תזוז מבית הטבילה עד שחשיכה ויש להקל בזה לפי ראות המורה ושעת הדחק (סדרי טהרה ס"ק ד' ד"ה עוד)".
- (ג) לחם ושמלה (לחם ס"ק י"א) – "כתב בס"ט ...".
- (ד) עי' מלבושי טהרה (סעי' ג', ס"ק ד') – "יש מי שמיקל ...".
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ד).

[יד] ללכת למקוה מבעוד יום.

א. הלכה.

1. מחמיר, גם שלא תלך מביתה לבית הטבילה מבעוד יום – עי' סמ"ג (לאוין סי' קי"א, "רבינו שמואל היה מצריך ללכת לטבול אחר חשיכה (סה"ת שם וע"ש) ור"ת לא היה מצריך רק כשתשוב מן הטבילה יהיה חשיכה (תו' שם) ומורי כתב שנכון להחמיר כרבינו שמואל משום סרך בתה שלא תאמר [הבת] שאמה מבעוד יום טבלה"), ב"ח (סוף ס"ק ז'), ש"ך (ס"ק ו'), סד"ט (ס"ק ט'), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ד'), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"א), מלבושי טהרה (סעי' י"א), טהרת ישראל (סעי' כ'), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו'), פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"ג), ששבה"ל (סיכום אות ג'), בדה"ש (ס"ק מ', ס"ק מ"ו), אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ט"ז), פרדס שמחה (ס"ק י"ט אות ה'), מראה כהן (עמ' צ"א אות ב', לשונו לקמן), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ו), יסוד הטהרה (פרק ח' סוף הע' ג').
2. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ח').

ב. עושה חפיפה שם.

1. מיקל – ב"ח (סוף ס"ק ז'), ש"ך (ס"ק ו'), סד"ט (ס"ק ט'), מלבושי טהרה (סעי' י"א), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ד'), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"א), טהרת ישראל (סעי' כ'), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו'), פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"ג), בדה"ש (ס"ק מ'), מראה כהן (עמ' צ"א אות ב'), לשונו לקמן, פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ו), יסוד הטהרה (פרק ח' סוף הע' ג'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ח').

2. יש אפשרות להתרחץ ולחפוף בבית הטבילה.

(א) מיקל – הגרמ"ש קליין (אוצרות הטהרה פרק ו' הע' קפ"ט, "דאף בשאר ימות השבוע באשה שחופפת ורוחצת בבית, אך יש אפשרות להתרחץ ולחפוף בבית הטבילה, א"כ הבת תחשוב שאמה רוחצת שנית בבית המרחץ להסמיך החפיפה לטבילה, ולכן מותרת לצאת מביתה סמוך לחשיכה").

(ב) מחמיר – קנה בושם (אוצרות הטהרה פרק ו' סוף הע' קפ"ט, "דאין להתיר לצאת מביתה מבעו"י אלא"כ עושה את החפיפה או חלק ממנה בבית המרחץ").

ג. כדי שלא תצטרך להמתין הרבה.

1. מיקל.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"ג) – "אין איסור בזה אלא באופן שאין לבתה במה לתלות את היציאה מבעוד יום בדבר אחר, אבל אם יש לה במה לתלות כגון שבת הטבילה רחוק ולא תגיע לשם עד הלילה [ואף שיש בית הטבילה קרוב לביתה ומטעמים שונים הולכת לבית הטבילה הרחוק ג"כ אין בזה משום סרך בתה כיון שהבת יודעת שהולכת לבית הטבילה הרחוק] או כמו שמצוי בזמנינו שיש הרבה נשים בבית הטבילה ותתלה הבת שמקדימה לבוא כדי להקדים לטבול לפני האחרות ולא שטובלת ביום. מותרת לצאת מבעוד יום".

(ב) מראה כהן (עמ' צ"א אות ב') – "בכלל איסור זה הוא גם שלא תצא מביתה לבית הטבילה מבעוד יום מהחשש הנ"ל. אולם במקום שהמרחק לבית הטבילה גדול, או שיש ריבוי נשים הממתנות בבית הטבילה או שעושה את החפיפה בבית הטבילה, מותרת לצאת מביתה מבעוד יום, שאנו אומרים שאף שהבת תראה את אמה יוצאת מבעוד יום מ"מ תתלה את סיבת ההקדמה מהטעמים דלעיל".

2. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ' הע' ל"ח).

(א) ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה כתב, סיכום אות ג') – "יש לפעמים צד להקל מפני שבערים מחכות הרבה נשים לטבילה והבת תאמר שהלכה מוקדם כדי שלא תצטרך להמתין הרבה, וצ"ע בזה".

ד. רחוקה מביתה.

1. מחמיר – ב"ח (ס"ק ז'), "דרשב"ם לא הצריכה לכך אלא כדי שלא לחלק בין מקום קרוב ורחוק".
2. מיקל – חכ"א (כלל קי"ח סעי' ד'), "אסורה לכנוס לבית הטבילה עד הלילה", פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' י"ג, לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק מ'), מראה כהן (עמ' צ"א אות ב'), לשונו לעיל, פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' רמ"ו), יסוד הטהרה (פרק ח' סוף הע' ג'), "עושה את החפיפה בבית המרחץ, יכולה להקדים ולצאת מביתה מבעוד יום. וכן אם המקוה רחוק מביתה, שגם אם תצא מוקדם יותר, לא תגיע למקוה לפני צאת הכוכבים, מותר לה להקדים ולצאת מבעוד יום בשיעור זמן כזה, שתגיע למקוה בצאת הכוכבים".
3. מר"מ – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ו').

ה. יום ח'.

1. מחמיר, אין לחלק – בדה"ש (ס"ק מ"ו), פרדס שמחה (ס"ק י"ט אות ה'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ח').

טו] כלה ביום שביעי - כלה שחל שביעי של ז' נקיים ביום חופתה, אם מותר לה לטבול ביום. רמ"א (סעי' ג') – "והכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום דהא לא באין אצל החתן עד הלילה, אבל אחר החופה דינן כשאר נשים".

א. מחמיר, אבל ביום ח' לראייתה יש להקל.

1. ש"ך (ס"ק ט') – "אם אירע לה טבילה בז' כגון שנתקלקלה בימי ספירתה דאז טובלת מיד לאחר ז' אינה יכולה לטבול ביום דהא ביו' זו לאו משום סרך בתה לחוד מיתסרי, אלא משום שמא תראה ותסתור כל מה שלמפרע ונמצאת זבה למפרע כדאיתא בש"ס ופוסקים כנ"ל".
2. תוה"ש (ס"ק ח').
3. אורחות יושר (פרק כ"ג ד"ה והכלות).
4. בארות המים (יו"ד סי' ט') – "ולענין הלכה נר' דברי הש"ך שרירין וקיימין ...".
5. חת"ס (יו"ד סי' קפ"ט) – "ואני ראיתי בהגה' ש"ד הנ"ל והוא בש"ד שנדפס עם ביאורי מהרש"ל ושם הנוסחא משונ' ממ"ש בד"מ ושם משמע שלא בא החתן אל הכלה אפ"ל באותה הלילה ואולי נשתבש הנוסחא ואין ללמוד משם ויותר נ"ל דבימיהם הי' רוב החופות בעש"ק סמוך ללילה ממש כמ"ש רמ"א בא"ח סי' של"ט סעי' ד' ומשו"ה כ' בד"מ שאינו בא אל הכלה עד הלילה ובימי מהרי"ל לא נהגו לבעול בתחלה בשבת ע"כ כ' שאינם באים זא"ז כל אותה הלילה ולולי דבריהם נ"ל בזמנינו דודאי איכא למיחש

עכ"פ כיון שאחר החופה מתיחדין החתן והכלה איכא למיחש לשמא מערה בה שהרי אפי' ביהודה שהי' נוהגים ליחד הארוס עם ארוסתו בלא חופה אמרי' חזקה שהערה בה כמ"ש רש"י כחובו' ט' ע"ב מכ"ש הכא אחר החופה א"כ איכא למיחש שמא תראה ותסתור אבל למיחש משום סדך בתך כיון שאין דרך לבעול בעילת מצוה ממש עד הלילה אין הבת מעלה על דעתה חשש שמערה בה וליכא האי חששא ודברי ש"כ נכונים".

6. מסגרת השלחן (דין ג' ד"ה לשון) – "בארות המים ... דברי הש"ך".
7. דברי יעקב (סי' פ"ג ד"ה ועכ"פ) – "לא פליג רבנן ... אבל ביום זי"ן חלילה להתייר גם בכלה והמקיל ראוי לגעור בו בנזיפה כנ"ל נכון לדינא".
8. אבני נזר (יו"ד סוף סי' ר"נ אות ד') – "ולענין הלכה נלפע"ד שלא תטבול בשביעי מבע"י לעולם. ואף כלה לא תטבול בשביעי מבע"י כדברי הש"ך סק"ט".

ב. מיקל, המיקל לא הפסיד.

1. פנים מאירות (ח"ב סי' ד') – "וראיתי לדודי הש"ך שכתב ... ולא זכיתי להבין דבריו דהא הטעם שמא תראה ותסתור אינו אלא מחשש שמא יבוא עליה בעלה קודם הלילה והיא תראה אח"כ ותסתור ונמצא בעל זבה למפרע אבל הכלות שאינו באות להחתן עד הלילה ליכא חשש זה א"כ מותרת לטבול ביום ז' ואם תראה אח"כ תגיד להחתן ויפרוש ממנה דלאו ברשיעי עסקינן ולא ראיתי חומרא זו לא בראשונים ולא באחרונים והמיקל וסומך על פסק רמ"א לא הפסיד".
2. עבודת הגרשוני (ריש סי' כ') – "ומה שכתוב מהר"ר ש"ך בזה במחילה מכבודו שגה ברואה ולא ראה מ"ש בהגהות ש"ך דף פ"ו ע"ב בשם מהר"ל ע"ש".
3. כרתי ופלתי (חכמת בצלאל נדה דף סז: ד"ה והסד"ט, עמ' תרצ"ט) – לשונו לקמן.
4. תפארת למשה (על הש"ך ס"ק ט') – "דבריו אינם נכונים בפסק זה ... וכיון שאין באין אצל החתן עד הלילה לא שייך גזירה זו".
5. סד"ט (ס"ק י"א).
6. מוהר"ם פשילס (חכמת בצלאל נדה דף סז: ד"ה והסד"ט, עמ' תרצ"ט) – לשונו לקמן.
7. חכמת בצלאל (נדה דף סז: ד"ה אתקין, עמ' תרצ"ח) – "וכ' הש"ך ... והמ"י ... והסד"ט סי' זה ס"ק י"א בשם שו"ת עבודת הגרשוני ... וכן פסק בשו"ת פנים מאירות ... וכן שמעתי שהסכימו פה בבית מדרשו של הגאון רשכב"ה מו"ה יהונתן אייבשיץ בעל כרו"פ בצירוף כל הגאונים שהיו אז פה בחבורתו, גם משמ' דהגאון מוהר"ם פשילס זלה"ה שמעתי אומרים דמורין פה דלא כהש"ך בדבר זה, גם מ"ו הגאון בספרו דגול מרבבה ... וכתבתי כל זה לקבעו פה לפי שתורני אחד בקהילתינו נשתבש בזה, ולא ראה וידע כל זה".
8. מקור חיים (ס"ק כ"ג).
9. תשובה מאהבה (על הש"ך ס"ק ט') – "והנה בכל פעם שבאה שאלו זו לפני, צויתי לשאול אחר, כי כבר נהגו להקל לגמרי כדעת האחרונים הנ"ל, ומעמידים גם החופה ביום ולא חששו שתבא אל החתן ביום".
10. שיורי ברכה (ס"ק ג') – "והכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום וכו'. הרב שפתי כהן (ס"ק ט) כתב, דאם טובלת ביום ז' לא תטבול ביום. אבל הרב פנים מאירות ח"ב סימן ד' כתב דהמקל וסומך על מור"ם לא הפסיד".
11. בית מאיר (על הש"ך ס"ק ט') – "והנה בגוף הדין כבר הושג ועיין בס"ט".
12. חכ"א (כלל קט"ו סעי' י"ד) – "הכלות מותרות לטבול ביום בין שטובלת ביום שביעי או ביום שמיני כיון שאין באות לחתן עד הלילה (הגהת רמ"א שם סעיף ג' וסדרי טהרה ס"ק י"א וכן כתב בשערי דורא להדיא ודלא כהש"ך בסימן קצ"ז ס"ק ט') ודוקא אם טובלת קודם החופה אבל אם טובלת אחר החופה אף על פי שהיא טבילה הראשונה לבעל זה דינה כשאר נשים (סימן קצ"ז ש"ך ס"ק י')".
13. רע"א (ח"ב סי' ע"א) – "וע"ד המנהג בכמה מקומות לאחר החופה עד הלילה, ומקדשים בלילה אם נכון לעשות כן ... ואם מנהג העיר בשביל טבילת הכלה, כבר הסכימו בשו"ת עבודת הגרשוני סי' כ' ובשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ד' ובתפארת למשה ואורח מישור וסדרי טהרה, דמותרת לטבול ביום ז' אחר הנז' החמה דלא כהש"ך, מ"מ אם מנהג העיר בשביל הטבילה נראה דקבלו עליהם להחמיר כדעת הש"ך, אין לשנות מנהגם, דלא גרע מדברים המותרים וכו' מאחר דהקדושין בלילה אין קפידא כ"כ".
14. גליון מהרש"א (על הש"ך ס"ק ט') – "דהמיקל לא הפסיד".
15. דברי שאול (יוסף דעת השמטות לסעי' ג') – "ובכל כלות שרי וז"ב לדעתי".
16. מלבושי טהרה (סעי' ט"ו) – "להקל שומעין".
17. משנת רבי אליעזר (ח"ב יו"ד סי' י"ט) – "פנים מאירות".
18. תפארת אדם (יו"ד סי' נ"ב ד"ה ולענין) – "והכי נקטי".
19. זבחי צדק (ח"ב שו"ת יו"ד סי' כ"א) – "הרי שהראנו לך עשרה גדולים ראשונים ואחרונים ז"ל דפליגי על הש"ך וס"ל דהכלות יכולות לטבול ביום ה' ביום ובדאי דכרובא אזלינן ואין לפקפק עוד".
20. פתח הבית (חוקר לדעת, ד"ה עוד שם) – "ודאי לסמוך להקל".
21. ערה"ש (סעי' ט"ו) – "ויש מי שפירש דבריו דדוקא איום ח' קאי אבל ביום ז' גם הכלה קודם החופה אין לה לטבול ביום [ש"ך סק"ט] ורבים השיגו על זה דבכלה כיון שאין ביכולתה לבא אל החתן קודם הלילה שוב אין כאן שום חשש דאפילו ביום השביעי מותר [ס"ט סקי"א ופמ"א ודגמ"ר]".
22. אמרי ברוך (על הש"ך ס"ק ט') – "דעת האחרונים כיון שאין הכלה באה אצל החתן אלא בלילה יכולה לטבול ביום ז'".
23. נהר מצרים (הל' נדה סי' י"ב) – "וכן עמא דבר".
24. חזו"א (יו"ד סי' צ"ג ס"ק ט') – "וכבר חלקו האחרונים על הש"ך".
25. אמירה לבית יעקב (פרק ח' אות ה').

26. טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ד') – "לכתחלה ... וכן המנהג".

27. חוט שני (ס"ק ה' אות י"ב).

28. יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ד') – "אם החופה עתידה להתקיים בלילה אחר צאת הכוכבים יכולה לטבול באותו יום מאחר הנץ החמה ואילך".

29. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תס"ג) – "שהמנהג להקל. וכן התיר בכל שעת הדחק גדול".

ג. לעת הצורך.

1. טהרת ישראל (סעי' כ"ב) – "לצורך או שעה"ד".

2. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"א, ע"י אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ז, פרק ל"ד אות ל"ט) – "בשעת הצורך מותרת לטבול ביום גם אם זה יום השביעי של ז' הנקיים, ובלבד החופה תהיה אחר צאת הכוכבים, ובעת הצורך אפשר לעשות את החופה בבין השמשות".

3. ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט', סיכום אות ד', ע"י שבט הלוי ח"ז סי' קנ"ב אות א').

4. בדה"ש (ס"ק מ"ח).

5. קנה ברוש (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קפ"ג) – "המנהג בירושלים, דכלה טובלת ביום חופתה ביום השביעי לנקיים (אם לא היה אפשר לפני זה)".

6. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' א') – "גם כלה אסורה לטבול ביום השביעי, אך במקום צורך יש להקל ביום החופה".

ד. בשעת הדחק.

1. דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ט') – "בשעת הדחק נראה לענ"ד להקל".

2. הו"ד בפת"ת (ס"ק י').

3. מי נדה (קונ"א על סעי' ג') – "שעת הדחק וצורך שעה, יש לה לטבול ביום, רק לראות לעשות החופה בלילה דוקא".

4. קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב', לחם ושמלה לחם ס"ק כ"ג, שמלה ס"ק ז') – "ובשעת הדחק אפילו אם טובלת ביום השביעי יכולה גם כן לטבול ביום, ואפילו בבוקר לאחר הנץ החמה אבל לא יעמידו את החופה עד צאת הכוכבים".

5. שלחן העזר (סי' ה' סעי' ה') – "ובשעה"ד טובלת ביום אפי' ביום ז'".

6. חבצלת השרון (מדו"ת סי' ל"ה ד"ה מכתבו) – "לטבול ביום החופה הנה זה ג"כ כפי ראות עיני הדיין דאם יש בזה דוחק וצער להכלה כדאי הדג"מ והס"ט שהביא לסמוך עליהם. ובלבד שלא יעשו החופה רק אחר צה"כ".

7. רב פעלים (ח"ד יו"ד סי' י"ט) – "הנה כי כן בנ"ד שא"א לה שתטבול בליל חמישי גם קשה עליהם הדבר לדחות החופה לליל ששי יש לסמוך על דעת המתירין בזה כי הם הרוב ודבר זה הוא מדי דרבנן וכמ"ש הרב לחם ושמלה".

8. משנה הלכות (חי"ב סי' צ"ג, פסקי משנה הלכות פרק י' סעי' י"ב) – "אף בשעת הדחק גדול אין להקל לטבול ביום השביעי, רק בכלה שטובלת קודם החופה מקילים שתטבול ביום השביעי כדמבואר ברמ"א (סי' קצ"ז סעי' ג'): והכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום דהא לא באין אצל החתן עד הלילה. ויכולים לטבול כבר בבוקר כדמבואר בחידושי רעק"א שם".

9. לבושי עז (תמצית אות ז').

ה. מר"מ – בא"ה (ס"ק ח', "וצ"ע"), עיקרי הד"ט (יו"ד סי' כ"ב אות ט"ז), פתחא זוטא (ס"ק ד'), מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ב, ח"ח סי' ע"ה), פרדס שמחה (ס"ק ט"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ג), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ו).

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ה') – גרושה הבאה להכנס לחופתה יכולה גם היא לטבול ביום כמו כל כלה".

2. אמת ליעקב (יו"ד הע' פ"ט) – "כלה שיום חופתה הוא יום ז' לספירת ז' נקיים מותרת לטבול ביום ז' כדי שלא תהא חופת נדה".

3. הגרשז"א זצ"ל (אמירה לבית יעקב אות ט"ו) – "ותיזהר לא להתייחד עם החתן לפני הלילה".

4. יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' כ', ח"ט או"ח סי' צ"ב אות ט"ז) – "ואף שישנם מחמירים בזה, מ"מ כיון דמילתא דרבנן היא ואיכא ספקות טובא לקולא, נלע"ד שאם הדבר קשה שתטבול בלילה יש להתיר לה לטבול מבעוד יום, כיון שאין מתייחדין עד הערב".

ו. זמן החופה: למקילים לעיל.

1. רק אם החופה בלילה, ולא החופה ביום והיחוד בלילה – דגול מרבבה (על הש"ך ס"ק ט', "דבשעת הדחק נראה לענ"ד להקל, אבל באופן שלא יעמידו החופה עד צאת הכוכבים ממש, אבל להעמיד החופה ביום ולסמוך על שאין מיחדים אותן עד הלילה לא מהני בזה"), פת"ת (ס"ק י'), מי נדה (קונ"א על סעי' ג', לשונו לעיל), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ב', לחם ושמלה לחם ס"ק כ"ג, לשונו לעיל), מלבושי טהרה (סעי' ט"ו), תפארת אדם (יו"ד סי' נ"ב ד"ה ולענין), פתח הבית (חוקר לדעת, ד"ה אולם), רב פעלים (ח"ד יו"ד סוף סי' י"ט), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), שלחן העזר (סי' ה' סעי' ה'), חבצלת השרון (מדו"ת סי' ל"ה ד"ה מכתבו, לשונו לעיל), משנה הלכות (חי"ב סי' צ"ג, פסקי משנה הלכות פרק י' סעי' י"ב), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ז, פרק ל"ד אות ל"ט, לשונו לעיל), ע"י ששבה"ל (ש"ך ס"ק ט', סיכום אות ד'), חוט שני (ס"ק ה' אות י"ב), לבושי עז (תמצית אות ז'), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ד', לשונו לעיל).

2. מיקל – טהרת המים (שיורי טהרה מע' כ' אות ל"ח, לשונו לעיל), רע"א (ח"ב סי' ע"א, לשונו לעיל), יד שאול (יוסף דעת השמטות לסעי' ג', "דבכלות אפשר לא גזרו כלל משום סרך בתה, וכיון דבחול לא גזרו, ממילא לא גזרו גם בערב שבת, ולא שייך לא פלוג, דאדרבא בכלות יש לומר דלא התחילה הגזירה כלל"), ישמח לב (יו"ד סוף סי' ז', "אף דמנהגינו דבאה הכלה לבית החתן בעוד היום גדול ומברכין ז' ברכות, ודלא כמו שהעלה הרב תפארת אדם").

3. בשעת הדחק, מיקל – חבלים בנעימים (ח"ב יו"ד סי' נ"ה אות ב'), "הכלה שהוגבלה החתונה על עש"ק והוא יום ז' שלה ... כיון דהוי כאונס מותר גם ביום ז"). בדה"ש (ס"ק מ"ח, בי' ד"ה והכלות, "שעת הדחק ... יש להקל").
4. מר"מ – תשובה מאהבה (על הש"ך ס"ק ט', לשונו לעיל), פתחא זוטא (ס"ק ד'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' ב'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ו).
- א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות צ"ב) – "שכלה שמתחנתת בליל טבילתה, יכולה לטבול ביום, אבל אסורה להתייחד עד צאת הכוכבים".
5. יום ח'.
- א) מיקל, גם אם החופה ביום – מי נדה (קונ"א על סעי' ג', "ביום ח' מותרת לטבול אף אם החופה תהיה ביום"), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), הגר"ש (אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ח), בדה"ש (ס"ק מ"ח).
- ב) מחמיר – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' ו').

ז. דם חימוד.

1. יכול לטבול ביום – טהרת המים (שיורי טהרה מע' כ' אות ל"ח), מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ב, "לקולא").

ח. כלה ביום ח': זוג שני שיש לה בנים.

1. מיקל – יד שאול (יוסף דעת השמטות לסעי' ג', "לא פלוג, ובכל כלות שרי"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' ט', "גם בזיווג שני שיש לה בנים, רשאית הכלה לטבול ביום השמיני").
2. מר"מ – לחם ושמלה (ס"ק ז').

טז] אונס ביום שמיני - סעיף ד'.

נדה (דף סז:) – "אתקין רב אידי בנרש למטבל ביומא דתמניא, משום אריותא. רב אחא בר יעקב בפפוניא משום גנבי. רב יהודה בפומבדיתא משום צנה. רבא במחוזא משום אבולאי".

א. ה"ה מצד צניעות, ובושה.

1. שו"ת רמ"א (סי' י"ט) – "דאיתא פרק תינוקת: אמר ר' חייא בר אשי אמר רב, נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה. אתקין רב אידי בנרש למיטבל ביומא דתמניא משום אריותא כו', עד רבא במחוזא משום אבולאי. ופירש שם רש"י, בנינים של מערות היו בדרך בית הטבילה ואם תפול שם תסתכן. והשתא יש לדקדק מה טעמא אתקין להתיר איסורא, היה לו להורות שתטבול בלילה כדינה ולהאיר אבוקות ונרות שע"י תנצל מן הפחתים ... ולמה לא ילכו בנרות מי שאפשר להם. אלא ודאי צריכין לומר דאז הוה עבדי איסורא והוה אוושא מילתא ולא היה בזה תקנת צנועות המצניעות טבילתן".
2. הו"ד בפוסקים – סד"ט (ס"ק י"ד), תשובה מאהבה (על סעי' ד'), חת"ס (נדה דף סז: ד"ה משום), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ג', "או שסוגרין שערי העיר או שיש פרסום גדול והאשה מתבישת בכך (סדרי טהרה ס"ק י"ד בשם תשובת רמ"א) וכל כיוצא בזה מותרת לטבול ביום שמיני ביום"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה המנחת), רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' ל"ג, "ושמעתי מפי מגידי האמת, דכן נוהגים בעה"ק ירושלים תוב"ב לטבול הנשים ביום שמיני, ומנהג זה קדמון הוא, וטעמא דידהו משום צניעות, כי מחמת יוקר שכר הבתים דרים בחצר אחד כמה שכנים, ואם תבא האשה מן הטבילה בלילה ירגישו בה השכנים. וראיתי בספר כפי אהרן ז"ל סי' ט' דף מ"ו, שהעיד על המנהג הנז' שכך הוא, וכתב הטעם משום צניעות, והתיר הרב הנז' לשואל לנהוג כן במקום אחר, בהיכא דאיכא אונס זה דצניעות ע"ש, על כן יש להתיר בנ"ד בהיכא דאיכא שכנים בחצר, או יש לה בנים גדולים דרים עמה, שתטבול ביום שמיני ותבא לביתה ביום"), טהרת ישראל (סעי' כ"ד), אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ו'), טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ה', סי' ט"ו סעי' ו', ח"ג חציצה הע' נ"ז, יביע אומר ח"ה יו"ד סי' י"ט), משנה הלכות (ח"ט סי' קצ"א, "לפענ"ד הי' יותר טוב להתיר כה"ג שילכו ביום השמיני ביום מלגלות לאחרות ולנהוג ח"ו הטבילה בפרסום שיתפרסם הדבר לשכנים שיש בזה משום צניעות ובכלל ארור שוכב עם בהמה ח"ו"), בדה"ש (ס"ק נ"ד, ס"ק נ"ה), פרדס שמחה (ס"ק י"ח), לבושי עז (תמצית אות ה'), דרכי טהרה (סוף עמ' קס"ח), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ט), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' ט"ו).
3. מר"מ – תוה"ש (ס"ק ט').

ב. יוצא לדרך.

1. מותר – על חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק ג', "וכתב בספר חמודי דניאל כ"י היוצא לדרך מותרת ... לטבול ביום ח"ת אפשר דשרי"), על דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ז ד"ה ומ"ש), טהרת ישראל (סעי' כ"ד), טהרת הבית (סי' י"ד הע' ה' ד"ה כתב), בדה"ש (בי' ד"ה היכא, עמ' י'), על פרדס שמחה (ס"ק י"ח אות ב'), לבושי עז (תמצית אות ג'), על נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ז).
2. ולא ביום ז' – מי נדה (קונ"א על סעי' ד'), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ה').

ג. ה"ה חולה – רמב"ם (איס"ב פרק ד' הל' ח'), "היתה חולה או שהיה מקום הטבילה רחוק ואין הנשים יכולות להגיע לו ולחזור בלילה מפני הלסטטים או מפני הצינה או מפני שנועלין שערי המדינה בלילה הרי ד זו טובלת ביום השמיני או בימים של אחריו ביום"), לחם ושמלה (שמלה ס"ק ח'), דעת (סעי' ד'), דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ז, ח"ג סי' ג'), שערי צדק (יו"ד סי' קמ"ו ד"ה אך מ"ש), חדרי דעה (סוף הסימן), דברי יציב (יו"ד סי' ק"ז אות ב'), טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ה'), בדה"ש (ס"ק נ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ט), לבושי עז (תמצית ס"ק א').

ד. יום השבת.

1. עיין סי' קצ"ט סעי' ז', לשיטות ומר"מ.

ה. במקום אונס.

1. יותר טוב לטבול סמוך לחשכה, וחוזר לבית בלילה – זרע אמת (ח"ג סי' קי"ז ד"ה אכן, "אע"ג דבמקום אונס התיירו ... דבנד"ד אינו מוכרח שתטבול בהן עוד היום גדול להסיר האונס כדי לה שתטבול סמוך לערב ותחזור לביתה אחר שקיעת החמה משום סרך בתה"), בדה"ש (ס"ק נ"ו, בי' ד"ה או), לבושי עז (סעי' ג' תמצית אות ד').
2. חוט שני (ס"ק ה' אות י"ג) – "ובלבד שתשוב לביתה כאשר הוא כבר לילה. ולא מועיל שתשוב לביתה ביום, ויעמדו שומר".

יז] אונס כללי או אונס פרטי.

א. רק אם האונס לכל הנשים שבעיר.

1. חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק י"א) – "כתב בספר חמודי דניאל כ"י לכאורה נראה דלא מהני אונס אלא אם האונס לכל הנשים שבעיר".
2. פרי השדה (ח"ב סי' מ"ה אות ג') – "חמודי דניאל ... ונ"ל דמגמר' יהי' מוכח כך ...".
3. (א) אמנם עי' פרי השדה (ח"ד סי' י"ג) – "הגם שבתשובה אחת ... מ"מ עכשיו שהדור פרוץ יש להעלים עין".
3. פתחא זוטא (ס"ק ה') – "ולפענ"ד דדברי החמו"ד מוכרחים וקצת משמע כן בש"ס ...".
4. דברי יעקב (ח"א סי' פ"ג ד"ה ומעתה) – "אבל לומר דמהני לטבול ביום לכתחלה ע"י אונס שיש לאשה אחת ושנים וכש"כ היכא דגם בהן גופא אינו רק אונס זמני ולפעמים גם המה טובלת בליל ז' אין לי שום הוכחה להתיר גם בכה"ג אדרבא יש להוכיח לאיסור מדהוצרכו לתקן תקנה כוללת לכל נשי העיר וכמ"ש ודו"ק".
5. הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ' הע' כ"ח).
6. חוט שני (ס"ק ה' אות י"ד) – "כל שיש אונס כללי לכל אנשי העיר, כגון מפני הצינה או מפני פחד הגנבים, או מלחמה או שסוגרין שערי העיר וכל כה"ג, מותר לטבול מיום השמיני ואילך. אמנם אם האונס לא כללי לכל העיר, אין לטבול אפילו ביום השמיני ואילך, וכגון אם צריכה לילך לחתונה משפחתית, או שהם נוסעים לשבת או לליל הסדר וכדו' למקום שבושה לטבול שם שמא ירגישו בזה האחרים, אין לה לטבול ביום אפילו ביום השמיני, אלא תדחה טבילתה ליום אחר, ותטבול בלילה כדיוק".

ב. אפילו אונס פרטי.

1. לחם ושמלה (שמלה ס"ק ח') – "פתחי תשובה ... ולא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, והרי לשון הרמב"ם היתה חולה וכו' הרי זו טובלת ביום השמיני".
2. בנין שלמה (מכתב בשד"ח שו"ת דברי חכמים סוף סי' קכ"ט ד"ה ואלה) – "אני תמה על פה קדוש יאמר דבר זה".
3. שערי צדק (יו"ד סי' קמ"ו ד"ה אך מ"ש) – "מדברי הפוסקים מבואר דאין לחלק בכך".
4. חדרי דעה (סוף הסימן) – "בפ"ת ... אבל בהדיא מפורש בדברי הרמב"ם והחינוך שלא חשו לדידוק זה. שלשונם מפורש בהדיא כגון שהיא חולה ע"ש. וכן מורה ע"ז לשון הטור והמחבר ג"כ שכ' כגון שהיא יריאה כו' דמשמע דקרי על יחידה ודוק".
5. דעת (סעי' ד') – "עי' פ"ת ... וד"ז תמוה, דהא גם בחולה מותר, עי' רמב"ם".
6. דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ז), הו"ד בדר"ת (ס"ק ל"ג) – "כתבתי לישב דברי החמו"ד. אכן לדינא נלע"ד עיקר דלא כהחמו"ד דפשטות לשונות הפוסקים משמע דבכל אונס שרי לטבול ביום ח' אף באונס של אשה אחת ואף שאין האונס ניכר בגופה. וכ"ה להדיא הלשון בתוה"א להרשב"א בשער הטבילה ... ולזה נלע"ד למעשה להקל במקום אונס בכל גוונא".
7. עי' חמדת שלמה (סי' כ"א ד"ה ולדעת).
8. טהרת הבית (סי' י"ד ריש הע' ה', ד"ה כתב) – "יש להקל גם באונס פרטי".
9. בדה"ש (סעי' ד' בי' ד"ה היכא, עמ' י') – "דברי מלכיאל".
10. אורחות הבית (פרק כ"ג הע' ב') – "ואפילו אונס פרטי".
11. פרדס שמחה (ס"ק י"ח).
12. אוצרות הטהרה (פרק ו' סוף הע' קצ"ט) – "ושמעתי מגדולי המורים דס"ל דיש להקל אף באונס פרטי".
13. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ט).
14. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג סעי' י"ד) – "ואפילו אונס פרטי, כגון שרק היא פוחדת, מותרת לטבול ביום השמיני מבעוד יום".

ג. קשה, הרמב"ם שכ' חולה – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ח', לשונו לעיל), דעת (סעי' ד', לשונו לעיל), שערי צדק (יו"ד סי' קמ"ו ד"ה אך מ"ש), חדרי דעה (סוף הסימן, לשונו לעיל).

1. י"ל, אה"נ השו"ע חולק שלא הו"ד הרמב"ם – דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ז, "ובשו"ע באמת השמיט דין דחולה. ואולי טעמם כמש"ל דלא ס"ל דין זה משום דבש"ס לא משמע כן. ולפ"ז יש לישב דברי החמו"ד שכתב זה על הש"ע דמוכח שדעתו דבעי דווקא אונס לכל הנשים וחולק על הרמב"ם").
2. י"ל, הפשט בחמודי דניאל שהאונס יהא באופן כזה שאם יארע בשאר נשים יהיו ג"כ אנוסות לטבול ביום – דברי יציב (יו"ד סי' ק"ז אות ב', "ולמ"ש האחרונים להחמודי דניאל דמודה בהך אונס כיון דאם יארע כזאת בכל אשה יהיו ג"כ אנוסות לטבול ביום, ומיושב מהרמב"ם דאונס דחלתה שייך בכל אשה"), בדה"ש (סעי' ד' בי' ד"ה דאיכא, עמ' י'), "ואולי כוונת החמו"ד לומר דלא חשיב אונס אא"כ הוא קושי ודחק לכל הנשים אבל היכא שאינו קושי ודחק אלא לאשה זו בלבד מפני איסטיסות שבה ... שאר נשים לא איכפת להו בזה כה"ג לא חשיב אונס דבטלה דעתה אצל שאר בני אדם ולפי זה החולי יחשב אונס אף לדידיה כיון שגם

שאר נשים אם היו חולות היה להן ג"כ קושי ודחק בזה" לבושי עז (ס"ק א'), "ואפשר דהחמודי דניאל נקט דאם הוא חולי כזה שאצל כל אשה לא היתה יכולה לטבול במצב זה, הוי אונס כללי, אבל אם הוא חולי שיש הרבה נשים שמצב זה אינו אונס בשבילם, אין להתיר לה שתטבול ביום".

(א) חולק – דברי מלכיאל (ח"ג סי' ס"ג, "וכתב מעכ"ת לפרש כוונתו שצריך שהאונס יהא באופן כזה שאם יארע בשאר נשים יהיו ג"כ אנוסות לטבול ביום. אבל אם האונס שייך רק באשה זו. בטלה דעתה אצל כל אדם ... הנה לבד שלשון החמו"ד אינו מורה כן כמובן. א"א לומר כן. דהא כתבו התו' בשבת צ"ב ע"ב ד"ה ואת"ל דאף עיר שלימה בטלה דעתה ובעינן דווקא רובא דעלמא יעו"ש. וע' תו' עירובין כ"ח בזה. וא"כ למה כתב החמו"ד שיהא האונס בכל נשי העיר".

3. י"ל, ניכר – דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ז, "אכן באמת א"ש סברת החמו"ד אף להרמב"ם דהא קיי"ל במ"ק י"ד וחולין ק"ז וביצה ט' דהיכא שיש הוכחה מצד גוף הענין עד שאין מקום שיטעה הרואה לא חשו למראית העין. וכמו הא דאיזורו מוכיח עליו ושובכו מוכיח עליו. ורק היכא שאין ניכר זה מגוף המעשה חיישינן למה"ע יעו"ש. וכעין זה קיי"ל ב"ד סי' פ"ז דחלב שקדים היכא שמניחין שקדים בתוכם מותר לאכול עם בשר מפני שהשקדים מוכיחים וליכא משום מה"ע. וא"כ ה"ה בנ"ד היכא שהאשה חולה וניכר אונסה בגופה שאינה יכולה ללכת בלילה. אזי לא שייך חשש דסרך בתה דשפיר תכיר ותדע שהתירו לאמה לטבול ביום מפני חליה. אבל היכא שאין ניכר בגופה האונס כגון שאין לה פנאי לילך בלילה או שמפחדת לילך בלילה בחוץ וכדומה בזה בודאי לא התירו משום אונס דעדיין יש לגזור משום סרך בתה ורק היכא שהאונס הוא לכל נשי העיר בזה מותר לפי שמתירין לכל נשי העיר לטבול ביום ומתפרסם הדבר והטעם וליכא סרך בתה כנ"ל"). פתחא זוטא (ס"ק ה', "וניכר חלייה"), ששבה"ל (ס"ק א'), סיכום אות א', שבה"ל ח"ג סוף סי' ק"ע, ח"ז סוף סי' קנ"ג, "וי"א דוקא באונס כללי לכל הנשים בעיר, ובמקום שיש אונס הניכר יש לסמוך להקל גם באונס שלה לבד".

4. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ג הע' כ"ח).

ד. מר"מ – נצי"ב (מכתב בשד"ח שו"ת דברי חכמים סי' קכ"ט ד"ה זאת), קונ' בית ישראל (נדפס סוף ספר חכ"א כלל קי"ח אות ג'), שד"ח (שו"ת דברי חכמים סי' קכ"ט ד"ה שאלה), פרי השדה (ח"ד סי' י"ג), טהרת ישראל (סוף סעי' כ"ד, "אין לערער עליו"), פתחא זוטא (ס"ק ה', "צ"ע בכ"ז"), פרי טהרה (הע' כ"ב).

1. עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' ק"פ סי' קנ"ג) – "דנראה וודאי הא דאמרינן דהיכא דאיכא אונס יכולה לטבול בשמיני היינו היכי שבכל הלילות יש אונס זה, ולא רק בלילה אחת וכדנידן שהביא המחבר דהן בכה"ג ..."

יח] אונס ביום שביעי.

א. דם בתולים.

1. מחמיר – בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' מ"ג), טהרת ישראל (סעי' כ"ה), בדה"ש (ס"ק ס"ג).

ב. כתם.

1. מחמיר – טהרת ישראל (סעי' כ"ה), בדה"ש (ס"ק ס"ג).

ג. יולדת בדם טוהר.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק ס"ג).

ד. אשה יודעת שאם לא תטבול ביום ז' לא תוכל גם לטבול לעוד איזה ימים.

1. מיקל.

(א) ב"ח (ס"ק ח'), הו"ד בַּחוּט השני (סי' נ"ו) – "דמיירי בנשים שטובלות ביום השביעי קאמר ולא ברשיעי עסקינן אלא מיירי כגון דשמיני ותשיעי ויותר איכא אונס דאפילו ביום אינן יכולות לטבול כגון שהוא יום איד שלהם או כיוצא בזה מפני פריצים ובשביעי יכולות לטבול ביום אבל לא בלילה מפני שסוגרים שערי העיר".

(ב) סד"ט (ס"ק י"ג).

(ג) חכ"א (כלל קי"ח סעי' ה') – "אם אי אפשר לה לטבול בשמיני ובתשיעי מחמת אונס כגון שהוא יום אידם וכיוצא בו וביום שביעי יכולה לטבול ביום ולא בלילה אזי יכולה לטבול בשביעי ביום ותזהר הרבה להסתיר הטבילה מבעלה עד הלילה (סדרי טהרה ס"ק י"ג בשם ב"ח)".

(ד) טהרת ישראל (סעי' כ"ה) – "ומ"מ לפעמים יכולה לטבול בשביעי ביום מחמת אונס וכגון דבשמיני ותשיעי ויותר איכא אונס דאפי' ביום אינן יכולות לטבול כגון שהוא יום איד שלהם או כוצא בזה מפני פרוצים ובשביעי יכולה לטבול ביום ולא בלילה מפני שסוגרים שערי העיר ובזו תוכל לטבול בשביעי ביום".

1 (א) אמנם עי' טהרת ישראל (סעי' כ"ח) – "אשה שהוצרכה ללכת בדרך ביום השביעי ותתעכב שם כמה שבועות שלא תוכל לטבול אסורה לטבול בשביעי ביום".

(ה) שרידי אש (ח"ב סי' מ"ג) – "כל אלה לא הקילו אלא במקום אונס, כגון שאינה יכולה לטבול ביום ח' וביום ט' מחמת שהוא יום אידם".

(ו) שבה"ל (ח"ג סי' ק"ע אות ה', ח"ז סי' קנ"ג) – "זה רבות בשנים נשאלתי באחד שהוצרך ליסע בספינה למרחקים מדינת הים עם אשתו והיו צריכים להכנס בספינה ביום ז' לנקיים שלה והספינה תפליג בתחלת הלילה באופן שאין זמן לטבול בלילה אחר ז' אלא בז' ביום והי' דעתי נוטה להתיר במקרה זה כיון שבמשך זמן רב לא יהי' לה מקום טבילה כלל והא שעת הדחק שאין כמוהו, והרי בשו"ע יו"ד סו"ס קצ"ז פסק דגם בשביעי אם עברה וטבלה טבילתה מהני, ושעת הדחק כדיעבד, ואע"פ שבש"ך שם פסק

דאפי' דיעבד תחזור ותטבול מ"מ צ"ע אם יחלוק בכזה ועוד דבדע"ת להגאון מהרש"ם מביא לדינא מש"כ בס' האשכול להקל בזה"ז, וכן מביא בשם הברכ"י להקל דיעבד. ועוד דהרי בס"ט ס"ק י"ג מביא בשם הב"ח דאפי' בשביעי אפשר להקל מחמת אונס כגון דמשמיני והלאה איכא אונס דאפי' ביום אין יכולות לטבול כגון שהוא יום איד או מפני הפריצים ובשביעי יכולה לטבול ביום אבל לא בלילה כגון שסוגרים שערי העיר ובזו יכולה לטבול בשביעי ותסתיר טבילתה מבעלה, וה"ז ממש כנ"ד דיעברו שבועות הרבה עד שיכולה שוב לטבול ... וזה ה' בחיים חיותו של הגאון חזון איש זי"ע והצעתיו לו הנדון וטעמי ולא **רציה להקל** ומכ"מ לולא דבריו הק' היתי מקיל במילתא דלא שכיח כה"ג, ובאונס גמור כנ"ל ובתנאי שהיא תלך לבדה לספינה בעוד יום ולא יפגשו אלא בלילה".

(1) כמה זמן – **בדה"ש** (ס"ק ס"ב).

(2) אם א"א להסתיר טבילתה מבעלה – **בדה"ש** (ס"ק ס"ב).

2. מחמיר.

(א) **מי נדה** (קונ"א על סעי' ד') – "לכתחלה ודאי דאסורה".

(ב) **על פתח הבית** (חוקר לדעת ד"ה אבל) – "שעל טעם זה לחוד ג"כ אין לסמוך".

(ג) **חזו"א** (שבה"ל ח"ג סי' ק"ע אות ה') – לשונו לעיל.

(ד) **בדה"ש** (ס"ק ס"ב, ב' ד"ה יכולה).

(ה) **לבושי עז** (תמצית אות ז') – "בזמנינו לא מצאנו מי שמתיר בזה בשום צד".

3. **מר"מ** – **פת"ת** (ס"ק י"ב), **פרדס רמונים** (מק"ז ס"ק ח' ד"ה ועי'), **פתח הבית** (חוקר לדעת, ד"ה עוד), **שפע טהרה** (ס"ק ו', ס"ק י"ד, דברי יציב יו"ד סי' ק"ו, לשונו לקמן), **ששבה"ל** (סיכום אות ב', שבה"ל ח"ז סי' קנ"ג), **פרי טהרה** (הע' כ"ב), **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק ל"ג סעי' ט"ז).

(א) **תשובה מאהבה** (על סעי' ד') – "עיין ב"ח ... וצ"ע אחרי האחרונים ז"ל השמיטוהו".

(ב) **חת"ס** (יו"ד סי' ר"ב) – "והב"ח נמי נראה שלא אמרו אלא במקרה הנ"ל ולהתיר פעם א' כן **אבל להתיר להם תמיד** לטבול לכתחלה ביום ז' תשתכח תורת טבילה בלילה ואין לך סרך בתה יותר מזה בשגם א"א שתבוא לביתה כל פעם סמוך לחשיכה ממש מפני סכנת הדרכים כמובן וא"א להסתיר טבילתה מבעלה בנוסעה למרחוק לבית הטבילה ע"כ אין דעתי נוחה בהיתר זה כלל והבו דלא לוסף על דברי הב"ח וסדרי טהרה שמביאו אבל בנידון דידן לא נ"ל".

יט' אונס ביום ז': חוזרת בחשכה.

חקירה: רשב"ם מחמיר משום סרך בתה, וממילא יש היתר של אונס. או שהוא חלק של האיסור של שמא תשמש ושמא תראה ותסתור, וממילא אין היתר של אונס.

א. סמוך לחשיכה.

1. מיקל [שסמוך לחשיכה משום סרך בתה] – **עבודת הגרשוני** (סי' כ'), "כלל דמלתא הא שר"ת מודה שאין לטבול בשביעי אפי' סמוך לחשיכה ולא תבא לביתה עד שתחשך היינו טעמא משום סרך בתה שלא תרגיש באמה שטבלה סמוך לחשיכה. וא"כ הוא שטעם החומרא הוא משום סרך בתה א"כ אין לנו להחמיר במקום אונס אפי' בז' אע"פ שהו' חששה קרובה דליכא אלא חזא טעות מ"מ אין אנו חוששין לה. כמו שאין אנו חוששין ביום השמיני בעוד היום גדול לסרך בתה במקום דאיכא אונס אע"פ שהוא ג"כ חששא קרובה דליכא אלא טעות אחד. וא"כ הוא הרי מלתא אמורה שיפה הורה החכם הנ"ל", **טהרת ישראל** (סעי' כ"ו, עי' סעי' כ"ז).

(א) כ"ש המקילים לקמן.

2. שעת הדחק, מיקל – **בדה"ש** (ס"ק ס"ד).

3. בין השמשות, מיקל – **בדה"ש** (ס"ק ס"ד).

4. מחמיר – **על חכ"א** (כלל קי"ח סעי' ה'), "ואם הורה המורה שתטבול בשביעי סמוך לחשיכה משום דבלילה אי אפשר לטבול ואף על גב דיכולה לטבול ביום שמיני מכל מקום מבטל עונה אחת אין מזחיחין אותו (סדרי טהרה ס"ק ט' בשם עבודת הגרשוני) וכן הדין אם מתבישת שלא ירגישו בה בני אדם (שם)". כלל קי"ח סעי' ו', "ונראה לי דהוא הדין הדר בכפר וצריכה לטבול בעיר וחל ליל טבילתה בליל שבת להמתירין לטבול בשביעי סמוך לחשיכה (ש"ך ס"ק ה') משום ביטול עונה אחת הוא הדין כאן אף על גב דכאן גרע דיש כאן סרך בתה שתדע שטבלה בעוד יום מכל מקום אם הורה המורה אין מזחיחין אותו רק שלא תבא לביתה עד חשיכה (סדרי טהרה ס"ק ט'), **זרע אמת** (ח"ג סי' קי"ז).

5. **מר"מ** – **ט"ז וש"ך השלם** (שפ"ח ס"ק מ').

ב. מבעוד יום, וחוזרת לביתה בלילה.

1. מיקל [מבעוד יום הוי משום סרך בתה, לפי הב"י].

(א) **סד"ט** (ס"ק ט') – "בשו"ת חכ"צ סימן י"א נשאל על דבר הנשים שהיו נוהגות לטבול בלילי שבת בחמין כדרך בחול, ובא חכם אחד והתיר להן לטבול בערב שבת מבעוד יום שביעי שלהן ... וכל זה אם היא באה לביתה מתחילת הלילה. אבל אם היא מתעכבת בבית הטבילה לאחר שחשיכה שיעור טבילה אף אם היא טבלה בעוד יום גדול תו ליכא למיחש למידי. ואף הרשב"ם לא נחלק על ר"ת אלא כשחזרה לביתה מיד כשתחשך וכמו שכתב הטור דטעמו של הרשב"ם דסבירא ליה דאיכא סרך בתה כי היא תשער מהלכה מבית הטבילה לביתה ונמצא שטבלה ביום עכ"ד. דזה לא שייך אלא היכא דהיא חזרה לביתה מתחילת הלילה אבל לא כשנתעכבה בבית הטבילה אחר חשיכה כשיעור זמן טבילה. ואף שהטור כתב כן בטובלת בשמיני. מכל מקום הוא הדין

והוא הטעם בטובלת בשביעי דנמי ליכא אלא משום סרך בתה לכולי עלמא. וכמ"ש לעיל בשם בעל עבודת הגרשוני כשהיא מתאחרת לצאת מבית הטבילה ליכא למיחש למידי".

(ב) בית מאיר (על סעי' ג').

(ג) חת"ס (יו"ד סי' קע"ז) – "והגאון ס"ט סק"ט החליט קולא זו לחלוטי' דבמקום ביטול עונה לטבול ביום ז' ולא תבוא לביתה עד שחשיכה והיות הגזירה רק רחוקה ומילי דרבנן וביטול מצות פ"ו הקילו הגאונים ומי יבוא אחריהם ח"ו אפי' להחמיר ... ומכל מקום המחמיר תע"ב והמקיל לא הפסיד".

(ד) פת"ת (ס"ק ט') – "ח"ס".

(ה) מלבושי טהרה (סעי' י"ב) – "מי שרוצה להחמיר על עצמו ולאחריו הרשות בידו".

(ו) טהרת ישראל (סעי' כ"ו).

(ז) שיח יצחק (סוף סי' תט"ז) – "ושמעתי בימים אלו שבעיר גדולה לאלקים רבתי בדעות פסקו כדברי סדרי טהרה הנ"ל להלכה למעשה בז' החל בעש"ק".

(ח) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס') – "שלכן כשאינה יכולה לטבול בלילה שהוא אונס יש להתיר לטבול בז' באופן שלא תבוא עד שתחשך לביתה וכדמסיק בסד"ט להלכה אף בשביל אונס דבטול עונה לילה אחת והביא כן מעב"ה ג' וגם החת"ס מסיק כן להלכה יש ודאי להתיר".

(ט) טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ה') – "ובשעת הדחק יש להתיר לה לטבול גם ביום השביעי סמוך לשקיעת החמה, באופן שלא תשוב לביתה עד צאת הכוכבים, שהוא כרבע שעה אחר השקיעה".

2. מחמיר.

(א) חכ"א (כלל קי"ח סעי' ו') – לשונו לעיל.

(ב) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ח' ד"ה ומ"ש) – "נראה דבז' אין להתיר לטבול ביום אפילו היכי דאיכא ביטול עונה אחת או שתיים".

(ג) עי' לחם ושלמה (שמלה ס"ק ה') – "הס"ט ... ולפע"ד צ"ע כי העיקר נראה כמ"ש העה"ג מתחלה די"ל טעמא דרא מילתא משום דלא פלוג רבנן וכיון שאסרו לטבול ביום ז' משום דר"ש לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין ולומר ... ובאמת כי כפי הנראה לפע"ד מלשון העה"ג אלו היתה באה השאלה לפנינו מעיקרא לא הי' מורה להתירא, רק מאחר שכבר הורה בה חכם טרח ויגע בחכמתו וצדקתו להסיר מעליו תלונות המערערים ולהרחיק ממנו (ומן הנולדים) לזות שפתים, ולכאורה עובדא זו היינו ממש עובדא דאבולאי במחוזא (כמ"ש הרמב"ם שנועלין שיערי המדינה בלילה) דתיקן רבא למטביל ביומא דתמניא (ואחר חומרא דר"ז כמ"ש תוס' וכן מוכח מרמב"ם) ואמאי לא תיקן למטביל ביום ז' ותבאנה עד השער וכאשר יהי' השער לסגור בלילה תבאנה לביתה, אלא משמע דגם בכה"ג איכא משום דר"ש ולא הותר אפי' במקום אונס".

(ד) אבני נזר (יו"ד סי' ר"ג) – "ובסדרי טהרה כתב ... ואחר המחילה מכ"ת נראה דשגגה הוא בידו דבכה"ג כשטובלת מבע"י ויש שהות לילך לביתה מבע"י אף שמתעכבת במרחץ אסור מדינא שמא תלך לביתה ותשמש. ומה לי אם הולכת לביתה ואינה משמשת. דאסור משום גזירה שמא תשמש. מה לי אם אינה הולכת לביתה דגזרינן שמא תלך ותשמש וכולה חדא גזירה היא. ולא התיר הב"י לטבול בעוד היום גדול אלא בשמיני דאין איסור אלא משום סרך בתה וכשהולכת לביתה משתחשך ליכא סרך בתה כלל. וכשהתיר עב"ה ג' לטבול בשביעי סמוך לחשיכה היכא דאיכא אונס. היינו בסמוך לחשיכה דוקא. דאי אפשר לבוא לביתה עד שתחשך ואי אפשר שתבא לידי ספק. אבל בעוד היום גדול שאפשר שתבא לביתה מבע"י ודאי אסור שמא תלך לביתה ותשמש ... ולענין הלכה נלפע"ד שלא תטבול בשביעי מבע"י לעולם".

(ה) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' מ"ג) – "המעין בעה"ג עצמו יראה שגם הוא ז"ל לא הי' מיקל רק בא להתנצל הוראת המור' שכבר הורה להקל ומכ"ש דאין להקל יותר לטבול מבע"י בזיין במקום אונס אף שלא תבא לבית' עד שתחשך ודלא כהס"ט".

(ו) מסגרת השלחן (דין ד' ד"ה וכתוב).

(ז) דברי יעקב (סי' פ"ג ד"ה ומעלה) – "החכמת אדם בשם הסדרי טהרה ... ואני אומר דהא וודאי בדותא היא וח"ו לסמוך על זה

(ח) וכבר כתבתי דמוכרח מן הש"ס דאין שום היתר לטבול ביום זיין בכל אופן רק בלילה דווקא וזה ברור אצלי".

(ט) בדה"ש (ס"ק ס"ד).

3. מר"מ – שד"ת (דברי חכמים סי' קכ"ט, שו"ת אור לי סי' קל"ג), לבושי מרדכי (יו"ד מהדו"ק סי' קכ"ט(א)), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ').

(א) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' ז' ד"ה והנה) – "וע"כ לפענ"ד היה נראה יותר טוב שאם יבא הטבילה בע"ש ועיו"ט תסתיר מפני בני ביתה ותאמר לב' שכבר עברה עלי' יום א' יותר ואין חשש רק משום חשש סרך בתה ועל זה יש לסמוך בדיעבד".

(ב) שפע טהרה (ס"ק ו', ס"ק י"ד, דברי יציב יו"ד סי' ק"ו) – "לעת הצורך, כגון שאינה יכולה לטבול לא בליל שלאחריו [והיינו שתדחה טבילה ב' ימים] יכולה לטבול ביום ז', אבל לא תבוא לביתה עד הלילה, ותמתין בבית חבירתה".

(ג) שבה"ל (ח"ד סי' ק"ו, סי' קצ"ז ש"ך ס"ק ו') – "ועיין בתשובות עבודת הגרשוני סי' כ' דמשמעות הרבה ראשונים דר"ת הקיל גם ביום ז' ולכן צידד להקל במקום אונס ולהלכה פשיטא דעלינו להחמיר כהש"ך דגם בעב"ה ג' לא רצה לעשות מעשה".

ג. בזמן שטובלת ביום ז': האם טוב לעשות הפסק ביום ד' וביום ה'.

1. טוב להחמיר – חת"ס (יו"ד סוף סי' קע"ז, "נראה לי עצת מעלתו נכונה לכתחלה על כל פנים שתפסוק בטהרה גם ביום ד' סמוך לבין השמשות הפונה ליום ה' לראי' ומ"מ לא תתחיל לספור אלא מיום ו' ואילך אחר פסיקת טהרה שנית סמוך לבה"ש הפונה ליום ו' לראי' ואז תטבול ביום ז' שחל בעש"ק ולא תבוא לביתה עד הלילה ליל ש"ק"), פת"ת (ס"ק ט'), אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ד, "באשה שליל טבילתה חל בליל ש"ק והיא במקום נופש רחוק מהמקוה ... ואם שמשא ... שעצה נכונה היא"), ששבה"ל (סוף סעי' ה', סיכום אות ה'), פרדס שמחה (ס"ק י"ט אות ד').

2. דלא נהגו כן – שפע טהרה (ס"ק ז'), דברי יציב יו"ד סי' ק"ז אות י', "דלא נהוג עלמא כמ"ש בכת"ס בתשובותיו יור"ד סי' קצ"ז שתפסוק בטהרה ביום ד' וביום ה' עיי"ש, דבדבר המסור לנשים שדעתן קלות אי אפשר למסור להן חילוקים אלה שיבואו למכשול ח"ו".

3. מר"מ – שיח יצחק (סי' תט"ז ד"ה ומיד, "עצת מרנא החת"ס ... כאשר חשבתי זאת חקרתי בדעתי דבאשר בזה"ז דרוב ככל הנשים חלושות הן, ועפ"י הרוב אין יכולים לספור ז' נקיים קודם ז' או ח' ימים. והיום בפתחי ספרים מה מאוד שמחתי כאשר ראיתי כתוב זאת על ספר שו"ת פרי השדה [ח"ב סי' מ"ה] הנ"ל דבור המתחיל ע"ש היטב"), מנחת יצחק (ח"ח סי' ע"ה ד"ה הנה).

ד. מר"מ – נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ג סעי' ד').

כ] בדיעבד - סעיף ה'.

א. טבלה ביום שביעי ביום, אם עלתה לה טבילה בדיעבד: ראשונים.

1. עלתה לה טבילה – רמב"ן (הל' נדה פרק א' אות כ'), "ואם עברה וטבלה ביום שביעי אינה צריכה לחזור ולטבול, ויש מן הגאונים שהורה שלא עלתה לה טבילה, ולא יראה לי זה", ראבי"ה (ח"א סי' ק"צ, "ואם טבלה ביום שביעי לנקיים שהוא שמיני מראייה בדיעבד, ולא ראתה בו ביום, נראה לי דמותרת לבעלה בלילה, דדוקא לכתחילה אסורה לטבול שמא תשמש בו ביום ותראה, אבל בדיעבד מותרת לאחר שיעבור היום, שהרי עיקר זמן טבילתה הוא היום, אם לא מפני גזירה"), רא"ה (בדה"ב בית ז' שער ז', "דאי נמי טבלה ביום שביעי מן הדין עלתה לה טבילה").

2. מחמיר – ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' א'), "וכתב ר' אחא משבחה ז"ל (פ' אחרי ריש שאילתא צו) דאי טבלה ביום שביעי לא עלתה לה טבילה", תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח אות י"א, "ואם טבלה ביום ז' כתב רב אחא משבחה שלא עלתה לה טביל" ותימה הוא שהרי לא אסרו בגמ' בפ' תינוקות (שם) אלא שלא תשמש באותו יום שמא תראה באותו יום מחמת תשמיש ותסתור. ומ"מ א"א לחלוק על הגאון ז"ל").

ב. טבלה ביום שביעי ביום, אם עלתה לה טבילה בדיעבד: פוסקים.

1. מיקל, עלתה לה טבילה – מחבר (סעי' ה', "עלתה לה טבילה"), לבוש (סעי' ה'), שלחן גבוה (ס"ק י'), מסגרת השלחן (דין ה'), יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' כ'), טהרת הבית סי' י"ד סעי' ד'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט ריש פרק ד').

2. מחמיר, לא עלתה לה טבילה – ב"ח (ס"ק ט'), שו"ת פני יהושע, הו"ד בבית הלל (ס"ק ב'), הו"ד בסד"ט (ס"ק ט"ו), מלבושי טהרה (סעי' י"ז, ס"ק י"ד, "והעיקר כהמחמירין"), אמרי ברוך (על הש"ך ס"ק י"א, "בית הלל ... מגיני שלמה").

3. נכון להחמיר – ש"ך (ס"ק י"א, "וטוב להחמיר היכא דאפשר"), בא"ה (ס"ק י'), חכ"א (כלל קי"ח סעי' ו', "יש אומרים דעלתה לה טבילה והאחרונים מחמירים דצריכה טבילה שנית והיכא דאפשר טוב להחמיר (סעיף ה' וש"ך ס"ק י"א) ומכל מקום דוקא שלא באתה לביתה עד שתחשך אבל אם באתה לביתה קודם שתחשך צריכה טבילה שנית דבזה יש חשש קרוב שבעלה יבא עליה"), פת"ת (ס"ק י"ג, "דיש להחמיר"), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ז), ערה"ש (סעי' י"ז, "וטוב להחמיר במקום שאפשר [ש"ך סקי"א] ואין טורח גדול אבל אם לא אפשר או שיש טורח גדול פשיטא שהעיקר כהרמב"ם כיון שכך סתמו בש"ע"), טהרת ישראל (סעי' כ"ט, "יש להחמיר"), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו', "צריכה טבילה שנית היכא דאפשר"), ששבה"ל (סיכום אות ב', "יש להחמיר"), פרדס שמחה (ס"ק כ'), דרכי טהרה (עמ' קס"ט, "ראוי להחמיר"), נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ג סעי' ג', "ובשעת הדחק שא"א לטבול שנית יש להקל"), חוקת הטהרה (סעי' ט').

4. מחלק אם חוזרת ביום או חזרה לביתה בלילה – מקור חיים (ס"ק כ"ח).

5. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ט).

א. שפע טהרה (ס"ק י"ד) – "אם היה לה אונס עלתה לה טבילה, ואם לא, לא עלתה לה טבילה".

ב. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תס"ב) – "שלמעשה אם הטבילה היתה סמוך לחשכה, עלתה לה טבילה. אף שהש"ך החמיר בזה".

ג. למחמירים.

1. אפילו בליל שבת – בית הלל (ס"ק ב'), סד"ט (ס"ק ט"ו), בא"ה (ס"ק י'), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ז), פרדס שמחה (ס"ק כ').

2. אין לברך – ששבה"ל (סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק ס"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' י"ח), חוקת הטהרה (סעי' ט'), נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ג הע' ו').

ד. בין השמשות, או ספק יום.

1. מיקל – חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ג, "וכתב בספר חמודי דניאל כ"י אם הוא יום מעונן וכדומה ויש ספק אם טבלה ביום או בלילה או שטבלה בין השמשות אינה צריכה להחמיר ולטבול שנית ע"כ"), ערה"ש (סעי' י"ז), טהרת ישראל (סעי' כ"ט), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו'), מנחת יצחק (ח"ג סוף סי' פ"ו), ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"א ד"ה ובפת"ש, סיכום אות ג'), בדה"ש (ס"ק ס"ו), פרדס שמחה (ס"ק כ'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ז).

ה. טבלה ביום ז', ועדיין לא בדקה.

1. בודק אח"כ – הגר"ש"א זצ"ל (שבילי טהרה סי' ס"ט, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ט, "והסכים לזה, בפרט שבדקה כל הימים מלבד בדיקה האחרונה ולכן יכולה לעשות בדיקה גם לאחר הטבילה"), ששבה"ל (סעי' ג' ס"ק ב', סיכום אות ה', "תבדוק

אח"כ כל זמן שהוא יום"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' ה'), "כלה שטבלה ביום חתונתה לפני פלג המנחה, לכתחלה צריכה לעשות בדיקה שניה אחר הטבילה קודם השקיעה, ואם קשה לה אין צריך".
2. מר"מ – אוצרות הטהרה (פרק ו' הע' קצ"ז).

ו. במזיד.

1. יום ז'.
(א) מחמיר – ערה"ש (סעי' י"ז, "ומסתמא עשתה בשוגג"), טהרת ישראל (סוף סעי' כ"ט, "א"צ להחמיר לטבול פ"ב בעשת' בשוגג"), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א').
(ב) מיקל – לבושי עז (משנת השלחן תשובה של"א), מנחת פרי (משנת השלחן תשובה של"א).
2. יום ח'.
(א) מיקל – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"ב).
3. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ב בי' ד"ה אם, עמ' י"ב, "ולדינא צ"ע").

כא) לא תשמש.

- א. במקום אונס, שיש היתר, אם מותר לשמש.
1. ג"כ לא תשמש ביום ח' – לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ט), מלבושי טהרה (סעי' ט"ז), דר"ת (ס"ק ל"ז).

ב. שאר קריבות.

1. יום ז'.
(א) מחמיר – טהרת הבית (סי' י"ד סוף הע' ה' [עמ' תק"ו]), "שצריכה להזהר ביום השביעי גם באיסור קריבה, כגון חיבוק ונישוק ... ולא עוד אלא שטוב להזהר גם בכל שאר קריבות, כגון למסור מידו לידה, ושאר הרחקות", הו"ד בפתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רמ"ז), ששבה"ל (ס"ק א' ד"ה בטבלה, סיכום אות א', "אסורים בכל הרחקות עד הלילה"), בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה ומכל, עמ' י"ג, "ואולי יש להחמיר אף בשאר קריבות בפרט ביום השביעי").
(ב) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ב') – "אשה שטבלה ביום השביעי מבעוד יום מחמת איזו שהיא סיבה, אע"פ שאסור לבעלה להתייחד עמה מ"מ מותר לו ללכת עמה ברשות הרבים".
אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ז אות ז') – "אשה שמחמת איזו סיבה טבלה מבעוד יום ביום ז' אסורה להתייחד עם בעלה עד כ' דקות אחרי השקיעה".
2. יום ח'.
(א) מחמיר – ששבה"ל (ס"ק א' ד"ה בטבלה, סיכום אות א', "אסורים בכל הרחקות עד הלילה"), עי' בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה ומכל, עמ' י"ג, לשונו לעיל).
(ב) מיקל – טהרת הבית (סי' י"ד סוף הע' ה' [עמ' תק"ו]), "שאיין לאסור חיבוק ונישוק ביום שמיני אחר שטבלה. וכל שכן שאין צריך להזהר במסירה מיד ליד ובשאר דיני הרחקות", פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ל"ד).
(1) יש לעיין בכלה.

כב) תסתיר טבילתה.

- א. הטובלת ביום השמיני ביום, אם צריכה להסתיר טבילה מבעלה שלא תשמש עד הלילה.
1. מיקל – עי' ב"י (ס"ק ד', "אפשר דאפילו בטובלת בשמיני קאמר שצריכה להסתיר טבילתה וכו' משום דטובלת בשביעי היה אפשר לבוא לידי ספיקא דאורייתא ואם זאת היתה כוונתו חומרא יתירה היא"), עי' גר"א (ס"ק י"ג), יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' י"ט אות ד', "נראה שהעיקר לדינא להקל, וכד' מרן שקבלנו הוראותיו, ובפרט אם יש צורך בדבר").
2. מחמיר – רמ"א (סעי' ה', "ומכל מקום לא תשמש אפילו בשמיני עד הלילה, ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה"), לבוש (סעי' ה'), ב"ח (סוף ס"ק ח', "משום לא פלוג"), חוט השני (סי' נ"ו), סד"ט (ס"ק ט"ז, "ואף שכתב הב"י על האגור שממנו מקור דין זה שהוא חומרא יתרא, מ"מ לא נחלק עליו"), לחוש"ש (לחם ס"ק כ"ט), ערה"ש (סעי' י"ז, עי' סעי' י"ד, "וזה שפסק הרמ"א שתסתיר וכו' ולא תשמש וכו' כתב הב"י שחומרא יתירה היא ע"ש ומ"מ לא נחלק עליו"), רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' ל"ג, "אך תסתיר טבילתה מבעלה"), טהרת ישראל (סעי' כ"ט), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו').

ב. במקום אונס, שיש היתר, אם צריך לה להסתיר טבילתה.

1. מחמיר – תוה"ש (ס"ק ח'), סד"ט (ס"ק י"ד, ס"ק ט"ז), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ט), מלבושי טהרה (סעי' ט"ז), דר"ת (ס"ק ל"ח), טהרת ישראל (סעי' כ"ד), שערי טוהר (שער י"ז סעי' ו'), בדה"ש (ס"ק ס'), ששבה"ל (סעי' ד' סיכום אות א', שבה"ל ח"ח סי' ר"א), אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ב'), פרדס שמחה (ס"ק כ"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ר"נ).
(א) א"א, עדיין מותר – בדה"ש (ס"ק ס').
2. מר"מ – טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ה', "וממדת חסידות טוב אם אפשר להסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה").

ג. פשט: שלא תבא לביתה עד הלילה או הפי' שלא תגיד לבעלה שטבלה [ודי בזה, כיון שאסורה לו עד שתאמר לו טבלתי].

1. שלא תבא לביתה עד הלילה – שבה"ל (ח"ח סי' ר"א, ששבה"ל סיכום אות ה', "הפי' שלא תגיד לבעלה שטבלה ודי בזה ... לדידי פשוט דהני מילי ליתניהו, כי אם יודע הבעל שהאשה הולכת לטבילה, וכרגיל מכירים זה עליה בשובה מטבילה, אעפ"י שהיא

עדיין לא אמרה לו טבלתי או שוכבת אצלו כדי להתירה לכתחילה כמבואר סי' קפ"ח, מ"מ כיון דהלב יודע שבאמת טבלה והדבר קרוב לודאי חיישינן שיבואו לידי הרגל דבר זה אפילו ביום השמיני מחשש שיעשו כן ביום השביעי שיתכן חשש איסור דאורייתא כמבואר בב"ח וס"ט סי' קצ"ז, וכל הלשונות שלא תבא לביתה המזכרים בפוסקים מתפרשים בדרך זה, ואולי קצת מן הפוסקים חוששים גם אם לא ידע כלל מן הטבילה והיא תבא לביתה לפני הלילה ולא יכולה להתאפק מלהגיד לו שטבלה או שיכיר עליה").

כג] אשה שהולכת למקוה בחודש תשיעי.

א. מקור.

1. ספר זכירה (ענין סכנה, ח"ב עמ' ט"ז) – "כשבאה לחודש ט' תטבול ועי"ז תבטל מהילד כל מיני רעים שראתה בעיבורה".
2. רפאל המלאך (אות מ' ערך מעוברת) – "סגולה למעוברת שתלד בשלום ולא תאונה אליה ולהילד כל רע. שכאשר תגיע לחודש התשיעי תטבול עצמה במקוה כשרה (זכירה)".
3. סגולות ישראל (מערכת מ' אות ס"ו) – "כשבאה לחודש טי"ת תטבול בכל עת ועי"ז תבטל מהילד כל מיני רעות שראתה בעיבורה".
4. גילת הזהב (מפתח של חיה אות תקי"ח) – "סגולה לאשה מעוברת כשתבאה לחודש ט' מעיברה תטבול כמעט בכל יום ויום ועי"ז תבטל מהילד כי מיני מכשולות. ס' זכירה".
5. שערי הלכה ומנהג (ח"ד אות ח') – "תשי"ט ... ובשאלתו במנהג משפחת זוגתו שתליט"א, שלאחרי הכניסה לחודש התשיעי, טובלת במקוה טהרה, אף שלא שמעתי בתוככי חסידי חב"ד ע"ד מנהג האמור, הנה לאידך גיסא, כיון שמשפחת זוגתו נוהגת בזה, מובן שאין למנעה מלעשות האמור, כמובן ברשיון הרופא ...".
6. הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ח' תמוז תשס"ה) – שאלה: "האם יש מקור למנהג זה". תשובה: "י"א שזה סגולה".
הגר"ח שליט"א (שאלת רב ח"א פרק י"ב אות י') – "האם ראוי לאשה שתלך לטבול בחדש ט' להריון, דיש שעושין כן. תשובה: יש עושין לסגולה (ולא תברך)".
7. פתחי מגדים (פרק כ"ח סעי' כ"ד) – "והוא סגולה לטהרת וקדושת הולד. מהגר"מ הלברשטאם זצ"ל. וכן מנהג נשות ירושלים עי"ה"ק מקדמת דנא. ועי' יבמות עח: עובר היינו רביתיה".
8. נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ו הע' כ"ו, בין המצרים פרק מ"ב הע' ט"ז) – "שמעתי שכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל אמר שלא שמע מנהג זה בבית אבותיו".
9. בנה ביתך (סי' ל"ג סעי' כ"ב הע' ה') – "וכששאלו לרבה"ק מסאטמאר זי"ע על מנהג זה השיב שלא שמע מנהג זה בבית אבותיו".
10. אוצר הברית (פרק א' סי' ז' סעי' ט"ו) – "כשתגיע לחודש התשיעי, סגולה שתטבול במקוה, ועי"ז יתבטלו מהילד כל מיני רעות שראתה בימי עיבורה, ועצם הרחיצה בחודש התשיעי היא טובה להקל חבלי הלידה".
11. הבית היהודי (פרק י"ט סעי' ט') – "סגולה למעוברת שתלד בשלום ולא יאונה לה ולולד כל רע, שכאשר תגיע לחודש התשיעי תטבול במקוה כשרה".
12. משנת יהושע (שער א' פרק א' סעי' ל"א) – "יש הנוהגות לטבול במקוה בחודש התשיעי לעיבורה כסגולה ללידה קלה, ועדיף שתטבול בתחילת החודש, והוא גם סגולה לטהרה וקדושת הולד".
13. שבח הברית (סי' א' אות י"ח) – "אין נוהגים בחב"ד שאשה מעוברת תטבול במקוה לאחר כניסתה לחודש התשיעי. אבל אם משפחתה נוהגת לטבול - אין למנעה מזה, כמובן ברשיון הרופא".

ב. האם יכולה ללכת ביום.

1. מיקל.
- (א) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ח' תמוז תשס"ה) – שאלה: "יש מנהג שהאשה הולך למקוה בחודש תשיעי של הרחה, האם האשה הזו יכול לליך ביום, או יש בעיה של סרך בתה (כמו מצינו ביו"ד קצ"ז סעיף ג')". תשובה: "מסתמא אפשר".
(ב) חיי הלוי (ח"א סי' פ"ג) – "ודאי לא גזרו בזה".
(ג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ו סעי' י"ט) – "ורשאית לטבול ביום".
2. מ"מ.
- (א) קנני דעה (ס"ק ג') – "באשה טהורה שטובלת בחודש התשיעי להריונה לשם סגולה עדיף טפי, ונראה שאפשר להקל, אבל עדיף שלא תטבול אלא סמוך לחשיכה ותחזור לביתה לאחר צה"כ".

ג. האם היא טמאה, אם מותר ללכת או יש לחוש לתקלה.

1. מיקל – חיי הלוי (ח"א סי' פ"ג), סוגה בשושנים (פרק כ"ח הע' ד', "ואם היא נדה (מחמת כתמים או ראתה איזה טיפה וכיו"ב), מ"מ יכולה לטבול באמצע הז"נ רק בשביל הסגולה, כיון שאין מדקדקין בטבילה זו בדיני חציצה וחפיפה כמו שנוהגת האשה בשעת טבילה לבעלה, זהו היכר גדול שזאת הטבילה לא תועיל לטהר אשה לבעלה").

ד. האם מותר ללכת בט' ימים.

1. מחמיר.
- (א) אדמו"ר מפאפא זצ"ל (נטעי גבריאל הלכות בין המצרים פרק מ"ב הע' י"ז).
- (ב) נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ו סעי' י"ט, בין המצרים פרק מ"ב הע' י"ז) – "והעירו כמה מורי הוראות הלא לא אסרו רק רחיצה לתענוג, וכיון שהאשה טובלת לשם סגולה מותרת לטבול, והשבתי דאה"נ, אלא דכיון דסגי רק פעם אחת בחודש התשיעי, שפיר יכולה לטבול קודם ר"ח או אחרי ת"ב. ומי שרוצה להקל לטבול בימים אלו אין מזניחין אותו".

2. מיקל.

- (א) שבת הלוי (קובץ מבית לוי חי"ג עמ' נ"ט, בין המצרים תשנ"ט עמ' מ"ו) – "טבילה לסגולה בחדש התשיעי מותרת בתשעת הימים".
- (ב) שבת הקהתי (חי"ג ס' ק"פ) – "פשוט דמותרות ... ברם כיון דסגי לטבול פ"א בחודש התשיעי אם אפשר לה לטבול קודם ר"ח או אחר ת"ב מסתבר דלא תטבול בהני תשעת הימים, חוץ אם צריכה לרחוץ יותר בשביל בריאותה".
- (ג) פסקי תשובות (סי' תקנ"א הע' רס"ג) – "שמעתי ממנו דנשים הנוהגות לטבול כסגולה בהיכנסן לחודש התשיעי להריון מותרות בזה גם בימים אלו אבל בלא חפיפה ורחיצה קודם".
3. בחמין יש להחמיר.
- (א) לידה כהלכה (מנהגי בין המיצרים סעי' י') – "אשה הנוהגת לטבול בתחילת חודש תשיעי לא תטבול בימים אלו במים חמים אלא במים קרים, או תטבול לפני החודש התשיעי".
4. מר"מ – נחמת ישראל (פרק ט"ו סעי' י"ג).

ה. האם מותר ללכת בשבת.

1. שבת הקהתי (חי"ג ס' ס"ה אות א') – "דאשה טהורה שטובלת בליל שבת לתוספת קדושה ולסגולה באופן דלא טבילה קודם וא"א לה לדחות הטבילה לאחר שבת נראה דמותרת לה לטבול רק שתזהר שלא תבוא לידי סחיטה".
2. שיעורי טהרה (עמ' רצ"א) – "טבילה שנהגו בחודש התשיעי משום סגולה וטהרה, אם א"א לטבול אח"ז, יכולה לטבול בליל שבת דאין בזה תיקון כמבואר כיו"ב בבית הל"ל סי' שכ"ו ס"ח".
3. משנת יהושע (שער א' פרק א' סעי' ל"א) – "ומיהו לא תלך לטבול בליל שבת".

ו. חפיפה או חציצות.

1. מיקל, לא צריכה – סוגה בשושנים (פרק כ"ח הע' ד', לשונו לעיל), פתחי מגדים (פרק כ"ח סעי' כ"ד), חיי הלוי (חי"א סי' פ"ג), פוחת שער (סי' י"ג סעי' ה'), בנה ביתך (סי' ל"ג סעי' כ"ב, "ופשוט"), שלחן ערוך המקוצר (יו"ד סי' קל"ט הע' נ"ח ד"ה מעוברת, "ואינה צריכה להקפיד אז על חציצה"), בנין בית נאמן (פרק י"ד הע' י"א), אוצר הברית (פרק א' סי' ז' סעי' ט"ו, "ובטבילה זו אין צריכה להקפיד על הדינים של טבילה וחציצה"), נטעי גבריאל (חי"ג פרק נ"ו סעי' י"ט, "ואינה צריכה לעשות שום חפיפה"), משנת יהושע (שער א' פרק א' סעי' ל"א).
- ז. שלא תברך – הגר"ח שליט"א (שאלת רב חי"א פרק י"ב סעי' י', לשונו לעיל), פתחי מגדים (פרק כ"ח סעי' כ"ד), פוחת שער (סי' י"ג סעי' ה'), בנה ביתך (סי' ל"ג סעי' כ"ב, "ופשוט"), שלחן ערוך המקוצר (יו"ד סי' קל"ט הע' נ"ח ד"ה מעוברת, "וברור שלא תברך אז על הטבילה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"א), בנין בית נאמן (פרק י"ד הע' י"א, "ואסור לברך על טבילה זו"), משנת יהושע (שער א' פרק א' סעי' ל"א).

ח. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רמ"ג) – "שאלה: בחורה באה לטבול במקווה והסבירה שעושה כן כיוון שאמרו לה שזה סגולה לנישואין. האם לאשר לה זאת [כיוון שלא מרשים לפנויות לטבול לטהרה]. תשובה: כן".
2. משנת יהושע (שער א' פרק א' סעי' ל"א, הע' ל"ה) – "יש שנהגו דאשה שלא זכתה לזש"ק תלך ותטבול אחרי אשה בחודש ט' [יש מעידין דזקני ירושלים קבלו בידם שאשה שלא זכתה לזש"ק תלך ויטבול ביחד עם האשה בחודש ט', ונהרא נהרא ופשטיה]".

הציצות

סימן קצ"ח

- א] זמנים שונים **שגברים** הולכים למקוה.
 ב] חציצות לגברים.
 ג] כללי דיני חציצה - סעיף א'.
 ד] חציצה בכולו.
 ה] רוב ואינו מקפיד, למה רק מזרוב.
 ו] הקפדה: הגדר.
 ז] רמ"א (סעיף א').
 ח] מעשה אריג - סעיף ג'.
 ט] דטניפא - רמ"א סעיף ד'.
 י] חציצה בשערות - סעיף ה'.
 יא] מקומות שמקפידים בשערות - סעיף ו'.
 יב] חציצה שבעין - סעיף ז'.
 יג] לטהרות או גם לבעלה: ראשונים.
 יד] מה הם השמעתות שאינם להלכה.
 טו] הלכה.
 טז] כחול - סעיף ח'.
 יז] מכה - סעיף ט'.
 יח] גלד.
 יט] רטיה - סעיף י'.
 כ] חץ, קוץ - סעיף י"א.
 כא] לכלוכי צואה - סעיף י"ב.
 כב] מלמולין בבשר - סעיף י"ג.
 כג] טיט - סעיף י"ד.
 כד] דיו, חלב, דבש, דם, ושרף - סעיף ט"ו.
 כה] דם - סעיף ט"ז.
 כו] צבע - סעיף י"ז.
 כז] הגדר.
 כח] נתפחה בבשר מעט.
 כט] הלכה.
 ל] ציורים.
 לא] אומן.
 לב] סכנה אצל צפרניים - סעיף י"ח.
 לג] לחתוך הצפרניים.
 לד] זמנים.
 לה] בדיעבד: שכחה צפורן - סעיף כ'.
 לו] רגלים.
 לז] שבת ויום טוב.
 לח] שערות.
 לט] ציפורן המדולדלת - סעיף כ"א.
 מ] אבר ובשר המדולדלים - סעיף כ"ב.
 מא] קילופי עור.
 מב] תכשיטים - סעיף כ"ג.
 מג] רפוי.
 מד] תפירות (stitches).
 מה] בית הסתרים - סעיף כ"ד.
 מו] בית הסתרים: חלל עיניים.
 מז] בית הסתרים: חלל הפה.
 מח] בית הסתרים: שיניים.
 מט] שלא לאכול בשר.
 נ] אכילת בשר: מה נכלל.
 נא] בשר: סעודת מצוה.
 נב] סעודת מצוה: שאין היום גורם.
 נג] אכילה ושתייה אחר החפיפה.
 נד] התעסקת בבצק ושעוה.
 נה] בית הסתרים: בדיעבד - סעיף כ"ה.
 נו] התעסקה בדבר החוצץ - סעיף כ"ו.
 נז] בית הסתרים: אותו מקום.
 נח] קרצה שפתותיה - סעיף כ"ז.
 נט] תאחוז בה חבירתה - סעיף כ"ח.
 ס] אם הדיחה ידיה.
 סא] כבוש ירך - סעיף כ"ט.
 סב] להגביה רגליה - סעיף ל'.
 סג] גזירת מרחצאות - סעיף ל"א.
 סד] גזירת פחד.
 סה] במקוה שיש טיט - סעיף ל"ג.
 סו] מקום שמא יראה - סעיף ל"ד.
 סז] דרך לטבול - סעיף ל"ה.
 סח] גובה מי המקוה - סעיף ל"ו.
 סט] לפתוח פיה - סעיף ל"ח.
 ע] עיניה - סעיף ל"ט.
 עא] בלנית - סעיף מ'.
 עב] שלא ישאר משערה צף על פני המים.
 עג] המפשלת בנה לאחוריה - סעיף מ"א.
 עד] בין האצבעות - סעיף מ"ב.
 עה] להטיל מים, ועוד - סעיף מ"ג.
 עו] שטבלה בבגדיה - סעיף מ"ו.
 עז] כנים - סעיף מ"ז.
 עח] כוונה לטבול - סעיף מ"ח.
 עט] צניעות.
 פ] שלא יפגע בה תחילה דבר טמא.
 פא] מי שפגע באשה שיוצאת מן הטבילה.

א] זמנים שונים שגברים הולכים למקוה.

א. ערב ראש השנה.

1. רמ"א (או"ח סי' תקפ"א סעי' ד') – "ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי".

ב. ערב יום כיפור.

1. מחבר (או"ח סי' תר"ו סעי' ד') – "יכול לטבול וללקות מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה; ואינו מברך על הטבילה".
2. רמ"א (שם) – "ואין צריך לטבול רק פעם אחת, בלא וידוי, משום קרי; והוא הדין דהטלת תשעה קבין מים נמי מהני. מי שמת לו מת בין ראש השנה ליום הכיפורים, מותר לרחוץ ולטבול בעיו"כ, דיום כפור מבטל שבעה, אע"פ שנהגו שלא לרחוץ כל שלשים, טבילת מצוה מותר".
3. מ"ב (שם ס"ק כ"א) – "וי"א דטעם הטבילה משום תשובה ולפ"ז יש לטבול ג"פ וכ"כ הרוקח ועיין במ"א דאף למאן דס"ל דטעם הטבילה משום קרי אפ"ה צריך תמיד לטבול בעיו"כ אפילו אם כבר טבל ער"ה ולא ראה עוד קרי".
4. בה"ל (שם ד"ה יכול) – "יכול לטבול וכו'. עיין מ"ב והיינו דאפילו האנשים שאינן זהירין כל השנה בטבילה עכ"פ בעיו"כ צריך לטבול ולהיות נקי משום יום הקדוש".

ג. ערב יו"ט: סוכות, פסח, שבועות.

1. מ"ב (סי' קכ"ח ס"ק קס"ה) – "נהגו הכהנים סלסול בעצמן לטבול בעיו"ט משום נשיאת כפים שלמחר וגם בלא"ה צריך אדם לטהר א"ע ברגל ומ"מ אין זה מעכב בדיעבד".

ד. הושענא רבא.

1. רמ"א (או"ח סי' תרס"ד סעי' א') – "והמדקדקים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בעיה"כ".
2. מ"ב (שם ס"ק ח') – "וטוב יותר לטבול מבערב כדי ללמוד כל הלילה בקדושה".

ה. טבילת עזרא.

1. מ"ב (סי' פ"ח ס"ק ד') – "ומ"מ יש אנשי מעשה שנוהגין בתקנה זו וטובלין א"ע לקריין".

2. מר"מ – פסקי תשובות (סי' פ"ח), יסודות הבית וקדושתו (פרק ט').

ו. כל ערב שבת.

1. ח"א (כלל א' סעי' י') – "מצוה לרחוץ כל גופו ויטבול".

ח"א (זכרו תורת משה סי' א') – "יוכל האדם להתבונן ולנסות כי כאשר יכוין האדם את דעתו ויהיה יראת ה' בלבו באמת ויהיו מעשיו רצוים אזי בודאי לאחר שטבול בערב שבת בכוונה רצויה לקבל קדושת שבת, יבין בדעתו שנתוסף לו נשמה יתירה, כי ירגיש בנפשו יראת רוממות שבאה לו עד שתבער בו אהבת ויראת ה', וזה בדוק ומנוסה מכמה אנשים כמה פעמים בלא שום ספק אבל כשאין נשמתו טהורה, אז לא ירגיש בקדושת שבת".

2. קיצור שו"ע (סי' ע"ב סעי' י"ב) – "מצוה על כל אדם לרחוץ בכל ערב שבת פניו ידיו ורגליו בחמין, ואם אפשר ירחץ כל גופו בחמין, ויטבול את עצמו במקוה".

3. מ"ב (סי' תקנ"א ס"ק צ"ה) – "ולענין טבילה הנוהג לטבול בכל ע"ש מותר ומי שמבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו או מפני הצנה אסור".

4. ערה"ש (או"ח סי' רמ"ב סעי' מ"א) – "והרבה טובלין גם במקוה לטהר את עצמם לקדושת השבת".

5. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק א' סעי' כ"א), ששכ"ה (פרק מ"ב סעי' מ"ה).

ז. כל שבת.

1. משום תוספת קדושה – עי' בה"ל (סי' שכ"ו סעי' ה' ד"ה אדם, "ורוצה לטבול בשבת בשחרית משום תוספת קדושה").
(א) עי' או"ח סי' שכ"ו סעי' ח', לשיטות ומר"מ.

ח. יש אנשי מעשה שנוהגים כל יום.

ט. גר.

1. מחבר (יו"ד סי' רס"ח סעי' ב') – "ואח"כ מטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה".

י. קודם שנכנס לבית הקברות.

1. מג"א (סי' תקנ"ט ס"ק ט"ו) – "וכ' בכתבי האר"י דאין לילך על הקברות אלא לצורך הלוי המת ובפרט אם לא תיקן עון קרי מתדבקים בו החיצונים עכ"ל".

2. ח"א (כלל קל"ח סעי' ה') – "ואמנם צריכים לזהר מאוד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי, כי אז החיצונים מתדבקים בו".
3. עי' מ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק מ"א) – "היינו לילך לביה"ק ברחוק ד' אמות אבל לא על הקברות ממש אפילו קברי ישראל כי יש לחוש שיתדבקו בו החיצונים".

4. גשר החיים (פרק כ"ט אות י"ג) – "וביותר וביחוד הזהירו האר"י הק' ועוד שלא תלכנה לביה"ק נשים נדות בטרם טבלו כדין, ולא גבר בע"ק בטרם טבול".

5. יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' ל"ה אות ה') – "אין ללכת לבית הקברות אלא לצורך הלוי המת, ובפרט אם לא תיקן עון קרי, כי החיצונים מתדבקים בו. (האר"י ז"ל. הובא במג"א ס"ס תקנט)".

יא. קודם ברית מילה [לאבי הבן, לסנדק].

1. מר"מ – אוצר הברית (פרק ג' סי' ח' סעי' ב', סי' י"ד סעי' י"ז).

יב. חתן קודם החופה.

1. חופת חתנים (סי' ו' אות א') – "ומה טוב ומה נעים ביום קדוש כזה להתקדש בקדושה יתירה, שיטבול החתן במקוה טהרה...".
2. נטעי גבריאל (הל' נשואין פרק ט' סעי' ז') – "המנהג שהחתן טובל במקוה קודם החופה ויתודה על עונותיו בתוך המקוה, והמנהג לטבול קודם מנחה כמו בעיו"כ לזכות את נפש רוח ונשמה בקדושה ובטהרה ולהכנס לחופה בתכלית השלימות".

ב. חציצות לגברים.

א. חציצה בטומאת קרי: טבילה של תורה.

1. מחמיר.

(א) רשב"א (יבמות דף מז: ד"ה גירסת) – "גירסת הספרים כן וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה ובעל קרי, ופירושו כל דבר שחוצץ בטהרות חוצץ באלו".

(ב) ריטב"א (יבמות ריש דף מז:) – "גרסינן במקצת הספרים וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה ובעל קרי. ויש מוחקים נדה ובעל קרי דהא היינו כללא דרישא דאמרין כל שחוצץ בטבילה כלומר בטבילה דעלמא, ויש לקיים האי גרסא דה"ק כל הדברים שהזכרו שחוצצים בטבילה שוין הם באלו לגמרי כמו בנדה ובעל קרי".

2. י"ל, הראשונים לעיל הולך רק בטבילת בעל קרי מה"ת.

(א) דעת (או"ח סי' פ"ח ד"ה אבל, ארחות חיים סי' פ"ח אות ב' ד"ה מ"ש, סי' תר"ו אות ח'), הו"ד בשערים מצוינים בהלכה (סי' קל"א ס"ק י"ד) – "מצאתי ברשב"א ... וי"ל דהיינו בטבילת בעל קרי מה"ת, משא"כ לענין תקנת עזרא דרבנן".

(ב) אלף המגן (סי' תר"ו ס"ק י"ז בהג"ה) – "תירץ ע"ז הגאון מוהרש"ם נר"ו באו"ח דהרשב"א מיירי לענין טבילה של תורה מטומאת קרי אבל משום תקנת עזרא אה"נ דאין חציצה פוסל".

(ג) משנה הלכות (ח"ז סוף סי' י"ד) – "שוב מצאתי דבארחות חיים ספינקא כבר הרגיש מס' האשכול בשם הגמיהרש"ם וכתב שם הגם כי הרשב"א יבמות מ"ז פוסל חציצה בטבילת קרי היינו בטבילה של תורה אבל בתקנת עזרא מודה דאינו פוסל ע"ש, ולפי"ז שפיר יש לישב נמי ג"כ ביבמות מי לא טבל לקריו היינו מדאורייתא ואז בעי כל דיני מקוה וכבר הראתי כן בשם כק"ז מרן בעל בית שערים ז"ל וק"ל".

ע"י משנה הלכות (ח"י סי' קמ"ד) – "ומשמע לכאורה דדמי להדדי ומיהו אכתי י"ל נמי דהם לא מיירי בטבילה דאורייתא ועיין רשב"א שם דף מ"ו ד"ה האי דאמרינן וכו' ותניא לקמן כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה ובעל קרי ע"ש ועכ"פ צ"ל דזה ה"ל דעת הג' מהרש"ם דהם לא דברו אלא אם ה' נוגע לדאורייתא וכיון שה' נוגע גם לדאורייתא החמירו בכל טבילת עזרא אבל בזמן הזה דליכא איסור דאורייתא לא החמירו הגם כי לפי פשוט הדברים אני מודה למעכ"ת שנראה דהרשב"א והריטב"א חולקין על בעל האשכול".

3. מר"מ.

(א) שערי תשובה (גאונים, סי' קע"ה) – "והמשמש מטתו אע"ג שהוא כבעל קרי בעל קרי כתיב בו ורחץ את כל בשרו וצריך כל גופו ואפי' חפיה בעי. אבל משמש מטתו כיון שכתב ורחצו במים ולא כתיב את כל בשרו צריך מאבנטו ולמטה ושפשוף יפה ואין צריך לרחוץ כל גופו".

ב. חציצה בטומאת קרי: טבילת עזרא.

1. מחמיר.

(א) ע"י רשב"א (נדה דף סו. ד"ה ובהלכות, ע"ש בהע' רכ"ד, הע' רכ"ו) – "שראיתי שם בגירסת הספרים חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה ובעל קרי, ובעל קרי היינו לטהרות, ושמא להתירו בדברי תורה ובתפלה ומפני שהקלו בטבילתו להתירו בשאובין הוצרך לומר דלענין חציצה לא הקלו, ומיהו בגירסת ההלכות לא מצאתי בעל קרי, ולי נראה לגרסת הרב ז"ל דהתם ה"ק ולענין כל דבר החוצץ אחד גר ועבד ונדה שוין בו".

(ב) יד שאול (יוסף דעת השמטות על סעי' א') □ "ה"ה לטבילת ב"ק דצריך שלא יהיה חוצץ".

(ג) ע"י מנ"ח (מצוה ק"פ ס"ק ז', ע"ש בהע' ח') – "שמעתי בשם גדול אחד, שנסתפק אי בטבילת עזרא פוסלת חציצה. ופשט ליה מדאמרינן ביבמות פרק החולץ מ"ה ע"ב האי דהו קרו ליה בר ארמאי, ואמר ר' יהושע בן לוי מי לא טבל לקריו, ונראה שם דטבילה זו היתה מתקנת עזרא לא לטהרות, דהיה בבבל. ואי נימא דחציצה אינה פוסלת בטבילת עזרא, א"כ איך מהני ליה טבילת קריו לטבילת גר, הא בטבילת גר פוסלת חציצה כמו לטהרות, ע"ש בגמ' מ"ז ע"ב ורש"י שם מ"ה ע"ב ד"ה מי ומפרשים שם שפירשו דטבילה זו עולה לשם גירות ע"ש, אלא על כרחך דטבילה זו פוסלת ג"כ חציצה, כך שמעתי. ולי קשה הא מבואר במשנה מפורשת במקואות פ"ח מ"א דמים שאובין כשרים לבעל קרי, וגם יש דעה בש"ס ברכות דאפילו לטבול בכלי שרי ע"ש פרק מי שמתו כ"ב ע"א וע"ב, ובכלי פסול דאורייתא לכל השיטות לכל חייבי טבילות כמו שכתבנו לעיל [מצוה קע"ה אות א'], ואפילו מים שאובים בקרקע יש הרבה שיטות שפוסלים מן התורה עיין לעיל [שם], וא"כ מאי אהני ליה טבילה זו בשאובין לטבילת גר שצריך טבילה גמורה במקוה שהנדה טובלת ע"ש ביבמות, וצ"ע לעת הפנאי, והיא קושיא עצומה".

(ד) אבן ישראל (על המ"ב סי' תר"ו, ח"ט עמ' קי"ז) – "מוכח דדעת הרמ"א דאיכא דין חציצה בטבילת בעל קרי".

2. תלוי ברוב [ומקפיד].

(א) האשכול (ריש הספר) – "וחזי לן דבעל קרי הטובל אין צריך חפיה כבשאר טבילות דאין חציצה פוסלת בטבילה זו אם לא חצצה ברוב הגוף דהוי כאילו לא טבל כלל מדאיבעיא להו בפ' אמר להן (דף ל"א) חוצץ או אינו חוצץ אמר ל' כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וחציצה פוסלת טבילה זו. ומדלא איבעיא לן הכי בשום דוכתא בטבילת קרי, אלמא התם דגזרו טבילה משום סרך איסור כרת שנכנס טמא למקדש ולאכול תרומה וקדשים שפיר קמבעיא, ופשיט ליה דשייך חציצה בכל טבילה דרבנן שתקנו להכשירו להכנס למקדש ולאכול תרומה וקדשים דחכמים כעין דאורייתא תקנו, אבל טבילת קרי דליכא למימר בה חכמים כעין דאורייתא תקנו, דכבר התירו לטבול בשאובין כדתנן במקואות ... ליכא למימר חכמים כעין דאורייתא תקנו, דאינהו פסולין מדאורייתא, וכיון דאינהו לא מעכבי בטבילת קרי חציצה במעוט הגוף נמי לא מעכבא. ויש מחבורתנו דאייתי ראייה דחציצה פוסלת בטבילת קרי אפילו במיעוטו ... ולא נהירא האי פרושא".

(1) נחל אשכול (שם ס"ק ח') – "והנה במעוט המקפיד הוי טבילה מד"ת אבל ברוב המקפיד אין טבילה, וכל מה שחוצץ ברובו מסתמא מקפידין ... לכך כ' רבנו חציצה ברוב הגוף לא הוי טבילה כלל".

(ב) בה"ל (סוף סי' פ"ח) – "דמה שמסתפק בשע"ת לענין חציצה בטבילת בע"ק מצאתי בספר האשכול שזכינו עתה לאורו שכתב בהדיא דאין פוסל חציצה בזה. אך ביש חציצה ברוב גופו משמע שם דפוסל גם בזה".

(ג) אלף המגן (סי' תר"ו ס"ק י"ז) – "הטעם שאין מדקדקין בכל ימות השנה לפי שאין חציצה פוסלת בטבילת בע"ק. אם לא חציצה ברוב הגוף. מ"ב בשם ס' האשכול ופ"ע בשם הרדב"ז".

(ד) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ד עמ' כ' הע' ו').

(ה) הגר"ש דבליצקי שליט"א (אסיפת יצחק כ' סיון תשס"ו, קיצור הל' מועדים דיני ערב יוה"כ הע' מ"ח) – שאלה: "גברים שטבל לבעל קרי האם צריכים לחושש לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול בהבאור הלכה סוף ס' פ"ח". תשובה: "אין צריך, רק בערב יוכ"פ מחמירים, ואז גם לטהור שטובל".

(ו) שבט הקהתי (אסיפת יצחק י"א אלול תשס"ו) – שאלה: "האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהבאור הלכה מביא בסוף ס' פ"ח". תשובה: "א"צ ורק בערב יוכ"פ דמקפידין".

(ז) פתחי מקואות (פרק י' סעי' א', הע' א').

(ח) ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה ד"ה עוד נ"ל לפמש"כ) – "לפמש"כ האחרונים דחציצה אינו פוסלת בטבילת עזרא וכמבואר בס' האשכול ...".

(ט) יסודות הבית וקדושתו (פרק ט' סעי' ט') – "אין חציצה פוסלת בטבילה זו אא"כ הוא ברוב גופו".
3. מיקל.

(א) מאירי (נדה דף סז.) – "שיש מפקפק בה ממקצת גירסאות שגורסין שם חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה ובבעל קרי והרי טבילת בעל קרי לטהרות היא ונדחקים בה להתירו בדברי תורה ותפלה וקודם שבטלוה לטבילה ודברים דחוקים הם".

(ב) גינת ורדים (יו"ד כלל ו' סי' י"א), הו"ד ביד דוד (סי' קצ"ט אות א') – "כיון שעיקר טבילה זו ליתא מדאורייתא אלא תקנה דרבנן בעלמא דתיקן עזרא כדי שלא יהיו ת"ח מצוים כו' הכא בנ"ד לא הוה משגחינן בה דהוי כעין גזרה לגזרה שהרי עיק' התקנה היא משום גזרה גם מיעוט שמקפיד עליו שחוצץ ליתא אלא משו' גזרה שגזרו על מיעוט המקפיד משום רובו שמקפיד א"כ איכא למימר דבטבילה זו לא החמירו והעמידו דבריהם על דין תורה וכבר מצינו שבתקנה זו לא החמיר בדבר דהוי גזרה לגזרה כנז"ל ומה גם דאשכחן כמה קולות הקילו בתקנה זו כדאיתא בגמ' אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאונסו ט' קבין אבל לחולה לאונסו פטור מכלום הנך רואה שהעתיקו התקנה מטבילה לט' קבין בשפיכה והחולה פטורוהו מכלום א"כ גם לכה"ג שהיתה חציצה במיעוט זה והיה בו הקפדה ראוי לנו לומר דלא גזרו בה רבנן שיהיה בה חציצה כיון שעיקר התקנה חלושה מאד".

(ג) שו"ת מאמר מרדכי (האלברשטאט, סי' א', סי' ב'), הו"ד בשעת (או"ח סי' פ"ח) – "ועיין בשו"ת מאמר מרדכי סימן א' וסימן ב' שכתב דאין חציצה פוסלת בטבילה זו של בעלי קריין דהא ט' קבין מהני אף על פי שרגליו בארץ ואין המים מקדימין והראי' מסוף יומא משפשוף דקרי שפי' משום חציצה י"ל דהיה בתקנת טבילה אתמר ע"ש וכן המנהג שבטבילת אנשים אין מדקדקין וצ"ע".

(ד) עי' אשל אברהם (בוטשאטש, או"ח סי' פ"ח מהד"ת) – "חציצה לגבי טבילה הנ"ל נראה שאין מקפידים בה כעת אחר שבטלוה מחובה, ובפרט חציצה שאין בה דררא דאורייתא, כגון מעוט, וכ"ש אם גם ספק מקפיד יש להקל גם לכתחילה גם במדת חסידות".

(ה) עי' קובץ על הרמב"ם (הל' קר"ש פרק ד' הל' ח') – "דלדידן דאינו אלא מנהגא א"צ לחוש לדברים החוצצים ... וצ"ע".

(ו) חכמת שלמה (או"ח סי' פ"ח) – "ברובו ... דחציצה כשר בזה וז"ב ונכון".

(ז) יען אברהם (או"ח סי' ח') – "הכלל העולה מדברינו, דבחציצה יש להקל בטבילת בע"ק".
4. נכון להחמיר.

(א) הגר"ח ק"שליט"א (אסיפת יצחק י"ח סיון תשס"ו) – שאלה: "האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהבאור הלכה מביא סוף סי' פ"ח". תשובה: "לכתחילה נכון לזהר".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ב' אייר תשס"ו) – שאלה: "האם עדשות בעינים של אנשים הוי חציצה לענין מקוה, ואם כבר חוזר מהמקוה אם צריך לילך עוד פעם". תשובה: "אצל גברים זו חציצה לכתחילה, אצל נשים אסור לטבול עם זה, אא"כ אינה מקפידה להוציא זאת אף פעם".

(ג) חיי הלוי (אסיפת יצחק י"ב אדר ב' תשס"ח) – שאלה: "האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהבאור הלכה מביא בסוף סי' פ"ח". תשובה: "בחציצה שאין מקפידים עליו וודאי אי"צ להחמיר, אבל בדבר שנקרא חציצה מהלכה יש לכתחילה להחמיר ע' שערי תשובה שם, וע"ע בביאור הלכה (שם) בשם האשכול, דאם יש חציצה ברוב הגוף משמע שם דפוסל גם בטבילת עזרא, וע"ע מה שכתבנו בחיי הלוי (ח"ב סי' א' אות ז') וע' במטה אפרים (סי' תר"ו ס"ח) דבערב יוכ"פ יש להקפיד ליטול כל חציצה ע"ש".

5. מר"מ – ישועות מלכו (מעט צרי, הל' קר"ש פרק ד' הל' ח', וצ"ע), באר משה (ח"ה סי' כ'), חמד שלמה (ח"ב פרק א' אות ב'), יביע אומר (ח"א יו"ד סי' י"ט אות ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ה'), פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח אות ח', עי' אות ה' ד"ה וכאמור).

(א) מהרש"ם (ח"ג סי' שי"ג) – "מצאתי מפורש כן בס' האשכול ה' ק"ש ותפלה סי' א'. דאף דבכל טבילה דרבנן פוסל חציצה דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון מ"מ בט"ק דהתירו לטבול בשאוב הרי גי"ד שלא יהי' כשל תורה א"כ גם חציצה אינה פוסלת בה ע"ש".

(ב) עינים למשפט (ברכות דף כב: אות א' ד"ה ותמוהים) – "המנח"ח ... אך האשכול ... ואולם מדברי תוס' ...".

(ג) מנחת יצחק (ח"ו סי' פ"ח) – "א' בענין מי שזוהר בטבילת עזרא ושואי עליו כחובה, אם צריך להסיר השיניים הזרים בשעת טבילה. חידוש שלא הביא הגה"צ הנ"ל, מב' תשובות שבתשו' מאמר מרדכי (סי' א' וב') שביאר שם, והורה הלכה למעשה, דאין חציצה פוסלת בטבילת עזרא, והובא בשעת" (סי' פ"ח), והביא שם ג"כ לראי' ממה דחזינן דלא נהגו הטובלים לקרי בחפיפה, ואף דבשאר תקנות לא אמרינן ליחזי היכא נהגו, מ"מ טבילת קרי שהוא דבר הרגיל בכל יום, אמרינן ליחזי היכא נהגו עיין שם, וכוון מעצמו לזה הגה"צ במכתבו שם, שכתב וז"ל ופוק חזי מאי עמא דבר דלא שמענו מחסידים ואנשי מעשה שיהא מקפידין לסרוק שער זקנם קודם טבילת עזרא וכו' עכ"ל, אמנם אם באנו לדין י"ל דאין ראי' מזה, עפ"י שהעיר בספר התרומה (ה' נדה) דלמה תיקן עזרא (ב"ק פ"ב) חפיפה דוקא בנשים ולא גם לאנשים הטובלין לתרומה וקדשים, ות' דאנשים רגילי בטבילה מצד דאוכלין תרומה וקדשים ולא שכיח חציצה בהו, והביא ראי' מירושלמי (פסחים פ"ב ה"ז), וראיתי בהגהת חשק שלמה (פסחים) שם, דהעיר דאדרבה בירושלמי משמע שם דוקא כהנים רגילי בטבילה, ות' הוא די"ל משום דרוב שעירות מלוכלך או קשור זה לא שכיח, וליכא חששא רק על מיעוט וסתם איש אין דרכו להקפיד בזה, והו"ל מיעוט שאינו מקפיד, ודומה לזה תנן (במקואות פ"ט משנה ג') דקלקי הראש ובית השחי באיש אינו חוצץ ובאשה חוצץ עיין שם, וא"כ שוב אין ראי' מזה למיעוט המקפיד, דכתב שם הגה"צ דשיניים זרים הוי בכלל מיעוט המקפיד, אבל בתשו' מאמר מרדכי מבואר הדבר להדיא דאין פוסל חציצה

בטבילת עזרא עיין שם. ומכ"ש בבית הסתרים ששיטת הריטב"א ורבו דראוי לביאת מים הוי רק דרבנן. ומ"מ מהיות טוב בודאי אם אפשר בקל להוציאם מהנכון להסירם קודם טבילה".

ג. חציצה בשביל טבילת ערב ראש השנה.

1. תלוי ברוב [ומקפיד].

(א) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ד עמ' כ' אות ה') – "חציצה [במיעוט הגוף] אינה פוסלת טהרה זו".

(ב) נטעי גבריא (ר"ה פרק כ' סעי' ח') – "אין חציצה פוסלת בטבילה זו אא"כ החציצה היא ברוב גופו".

ד. חציצה בשביל טבילת ערב יום כיפור – מחמיר.

1. של"ה (יומא, עמ' תשובה אות ט"ו, אות נ"ו) – "טוב לטהר ולגלח הצפרנים, שכן האשה המטהרת לבעלה צריכה לקצצם".

2. הו"ד בא"ר (סי' תר"ו ס"ק י"ד) – "קשה הא כתב הש"ך ביו"ד סי' שפ"א [סק"א] דאין המנהג אלא בחמין אבל בצונן מותר אחר ז'. ויש לומר דקמשמע לן הכא דאף במקום שאי אפשר לטבול אלא בחמין נמי שרי. ויותר נראה דקאי על רחיצה בחמין שקודם טבילה משום חציצה. וכ"כ בספר תניא [סי' עח] צריך לרחוץ בחמין ולחוף ולטבול וכו'. אלא דיש לדחות דס"ל טבילת ערב יום כפור חיובא, שהרי פסק [שם] דצריך לברך. מכל מקום יש להחמיר. וכ"מ בשל"ה [שם ד"ה וזה לשון] זה לשוננו, וטוב לטהר ולגלח צפרנים כמו אשה לבעלה".

3. הו"ד במ"ב (סי' תר"ו ס"ק כ"ו) – "אף דגזירת שבעה נתבטל ע"י יוה"כ היה לנו לאסור רחיצה וטבילה משום גזירת שלשים וע"ז תירץ דטבילה זו היא מצוה ומחמת זה ממילא מותר גם רחיצה כדי שלא יהא חציצה לטבילה".

4. קיצור שו"ע (סי' קל"א סעי' ו') – "מצוה על כל אדם לטבול את עצמו בערב יום הכפורים לטהר מטומאת קרי ועוד משום תשובה וכמו גר שנתגייר צריך טבילה. ולכן גם נערים ובתולות יש להם לטבול, ויש לדקדק שלא יהא עליו שום חציצה ועיקר זמן הטבילה היא לאחר חצות היום".

5. מטה אפרים (סי' תר"ו סעי' ח') – "ויש לדקדק בחציצה יותר מבשאר טבילות שטובלים הזכרים בכל ימות השנה שאין מדקדקין בה כל כך ולכן טרם שנכנס לבית המרחץ יטול צפרניו ואם צפרני רגליו גדולים יש ליטול גם אותן ולפי שאין ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום אחד ולכן יש ליטול צפרני רגליו ביום שלפניו כמבואר בסי' ר"ס ואם לא עשה צפרני רגליו מאתמול יש לנקות העפרירות שתחת הצפרנים, וגם יחצוץ שיניו שלא יהיה בין השיניים דבר חוצץ ויכנס למרחץ וירחץ עצמו במים חמים שיהא גופו נקי ויסרוק שערותיו במסרק".

6. הררי קודש (מקראי קודש ימים נוראים סי' ל"ו הג"ה אות ב', הר צבי יומא דף פח. הג"ה אות ב') – "שבערב יוה"כ יש להחמיר בחציצה כמבואר במ"ב ... בשל"ה ... יש להחמיר כשיטת הראשונים שהטבילה בעוה"כ היא מדינא דגמרא ומתקנת עזרא, ולהחמיר בחציצה".

7. הגר"ש דבליצקין שליט"א (אסיפת יצחק כ' סיון תשס"ו) – שאלה: "גברים שטבל לבעל קרי האם צריכים לחושש לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול בהבאור הלכה סוף ס' פ"ח". תשובה: "אין צריך, רק בערב יוה"כ מחמירים, ואז גם לטהר שטובל".

8. שבט הקהתי (אסיפת יצחק י"א אלול תשס"ו) – שאלה: "האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהבאור הלכה מביא בסוף ס' פ"ח". תשובה: "א"צ ורק בערב יוה"כ דמקפידין".

9. חיי הלוי (אסיפת יצחק י"ב אדר ב' תשס"ח) – שאלה: "האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהבאור הלכה מביא בסוף ס' פ"ח". תשובה: "בחציצה שאין מקפידים עליו וודאי א"צ להחמיר, אבל בדבר שנקרא חציצה מהלכה יש לכתחילה להחמיר ע' שערי תשובה שם, וע"ע בביאור הלכה (שם) בשם האשכול, דאם יש חציצה ברוב הגוף משמע שם דפוסל גם בטבילת עזרא, וע"ע מה שכתבנו בחיי הלוי (ח"ב ס' א' אות ז') וע' במטה אפרים (ס' תר"ו ס"ח) דבערב יוה"כ יש להקפיד ליטול כל חציצה ע"ש".

10. קיצור הל' מועדים (אסיפת יצחק כ' סיון תשס"ו [לשוננו לעיל], דיני ערב יוה"כ סעי' כ"א) – "ומצוה לרחוץ כל גופו או על כל פנים פניו ידיו ורגליו בחמין לפני הטבילה, וכן להקפיד להסיר כל חשש חציצה מגופו, ולכן יטול צפרני ידיו ורגליו וינקר שיניו ויוציא מפיו את השיניים התותבות הניתנות לשליפה".

11. פסקי תשובות (סי' תר"ו אות ו') – "ערב יום הכיפורים שהיא יותר חיוב מסתם טבילת בע"ק בשאר ימות השנה נוהגים ליהזר מחציצה, ולכן יש לגזור קודם הטבילה צפרני ידיו ורגליו ויחצוץ שיניו שלא יהיה דבר חוצץ בין השיניים וירחץ גופו בחמים מכל טינוף ויסרוק שערותיו במסרק ואח"כ יטבול".

ה. חציצה בשביל טבילת ערב יו"ט: סוכות, פסח, שבועות.

1. מיקל – עי' קובץ על הרמב"ם (הל' קר"ש פרק ד' הל' ח'), וטבילת ערב הרגל דא"צ לדקדק על עניני חציצה לפי הסכמת הגאון הנ"ל שהבאתי. וכן הסכים הגאון מ"ו להלכה ... וצ"ע".

(א) הצד להקל, משום בזה"ז אינו חיוב לטהר עצמו לרגל. אמנם המ"ב פסק שיש חיוב בזה"ז [עי' לעיל], א"כ אין צד להקל.

2. מחמיר – לקושי מהרי"ח (ריש מנהגי שבועות, מ"ש בזה"ק דצריך לטהר עצמו בשבועות כאשה לבעלה ועי' במטה אפרים ריש הלכות סוכה שמצדד גם כן להקל בערב הרגל משום חייב אדם לטהר עצמו ברגל והוה כמו טבילת אשה לנדה ע"ש"), הו"ד בשמירת הגוף והנפש (סי' ס"ח סוף הע' ה'), פסקי תשובות (סי' תצ"ד הע' ע"ד).

ו. חציצה בשביל טבילת ערב שבת.

1. מחמיר.

(א) של"ה (שבת, פרק נר מצוה אות ח') – "ואחר כך יטול צפרניו וילך לטבילה כאשה המטהרת מנדתה".

(ב) א"ר (סי' ר"ס ס"ק ד') – "מי שטובל עצמו בערב שבת יטול צפרניו קודם טבילה כמו נדה (של"ה, שבת, נר מצוה ענין יום הששי)".

(ג) פלא יועץ (ערך גילוח) – "גלוח הצפרנים הוא מכבוד שבת ויש לזהר מאד לטלם בכל ערב-שבת-קודש ... ראוי לזהר מאד שלא לגדל לא צפורני הידים ולא צפורני הרגלים, כי מלבד שטוב הדבר כשאנו טובלים לטהרה שנעשה המצוה כתיקונה ונבדוק עצמנו מחוצצי טבילה כאשה המטהרת לבעלה".

ז. גר.

1. כמו אשה – רשב"א (יבמות דף מז; נדה דף סז. ד"ה ובהלכות), ריטב"א (יבמות דף מז;), שו"ע (יו"ד סי' קס"ח סעי' ב', "ואח"כ מטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה"), תפארת למשה (ריש הסי' ד"ה בב"י), רע"א (על הט"ז ס"ק י', "לענ"ד דנ"מ לדין לענין טבילת גרים"), גירות כהלכתה (פרק ד'), פוסקים.

ח. מר"מ.

1. חציצה לנטילת ידים לאכילה - עי' או"ח סי' קס"א, לשיטות ומר"מ.
2. חציצה לנטילת ידים של שחרית - עי' או"ח סי' ד' סעי' ז', לשיטות ומר"מ.
3. חפיפה אצל גברים - עי' סי' קצ"ט סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ג. כללי דיני חציצה - סעיף א'.

נדה (דף סז; עירובין דף ד; סוכה דף ו; יבמות סוף דף עח.) – "אמר ר' יצחק, דבר תורה: רובו המקפיד עליו חוצץ, רובו ואינו מקפיד עליו אינו חוצץ. וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, וגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. ולגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד. היא גופה גזרה, ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה".

א. רובו ואינו מקפיד, דרבנן: למה.

1. דבטל לגופה.
- (א) רש"י (שבת דף נז. ד"ה הא, עירובין דף ד: ד"ה ושאינו, סוכה דף ו: ד"ה אין) – "אין מקפיד עליו. הוה ליה כגופיה, הואיל ואין סופו ליטלו, ובטיל לגביה, ולא חייץ".
- (ב) זכרון יוסף (יו"ד סי' י') – "דודאי הטע' דרובו שאינו מקפיד ומיעוטו המקפיד שא"ח מה"ת משום דאיתו הדבר החוצץ כיון דאינו רובו או דאינו מקפיד עליו מיחשב כגופו ובשרו ממש וכיון דהוי כגופו ממש הרי יש כאן ביאת מים על גופו ממש".
- (ג) סד"ט (ס"ק א', ס"ק כ"ג ד"ה ומדי) – "בטל לגבי הגוף ולא חייץ מן התורה, וכן ברוב ואין מקפיד עליו".
- (ד) ישועות יעקב (ס"ק א') – "הטעם משום דבטלי לגבי בשר דאל"ה קשה מה בכך שאינו מקפיד הא בעינן דבשרו יבוא במים וכאן לא באו במים לבשר כלל דהרי המים באו על דבר החולץ וע"כ צ"ל משום דכיון דאינו מקפיד עליו בטל הוא לגבי בשר".
- (ה) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק א') – "וכיון שאינו מקפיד עליו או אינו רק מיעוטו בטל לגבי גופו והרי הוא כולו במים".
- (ו) בית שערים (יו"ד סי' רע"ח ד"ה ויש) – "דמאי טעמא שרובו שאינו מקפיד אינו חוצץ משום דבטל לגבי גופו וכן מיעוט המקפיד בטל לגבי גופו והוי כגופו וכמ"ש זכרון יוסף סי' יו"ד".
- (ז) לבושי מרדכי (יו"ד מהדו"ק סי' קכ"ט(ב')) – "דלפי מ"ש רש"י ז"ל במס' סוכה דף ו' [ע"ב ד"ה רובו], וכן בריש פ' במה אשה [שבת נ"ז ע"א ד"ה הא נמי] דטעמא דרובא שאינו מקפיד שאינו חוצץ מן התורה, דבטל לי' לגבי גופה".
- (ח) הר צבי (יו"ד סי' קנ"ט, סי' ק"ס) – "נראה בפשוטו סברתו הראשונה, דחציצה המעכבת מגע המים להגוף הוי כאילו לא טבל. ומה שהעיר כת"ר, דא"כ למה כשר מן התורה ברוב שאינו מקפיד, י"ל דזהו מדין ביטול, דכל שאינו מקפיד בטלה החציצה להגוף וחשיב כאילו אין הפסק בין המים להגוף, דחציצה גופה נחשבת כאילו היא חלק מהגוף וכן מיעוט המקפיד מן התורה בטל להגוף, וכן הוא לשון רש"י בעירובין (דף ד ע"ב, ד"ה ושאינו) דשאינו מקפיד עליו הוי כגופו, משמע להדיא דרש"י לא ס"ל כסברא השניה, דבעיקר כל שמובלע בתוך המים חשיב כאילו נטבל, דא"כ לא הו"ל לרש"י להזכיר טעמא דחשיב כגופו, אם באמת גם בחציצה בגופו נמי חשיב טבילה. וכן הוא לשון רש"י שבת (דף נז ע"א, ד"ה הא נמי) שכתב שם וז"ל: וקשיא לי בגוה טובא חדא דכי איתמר ההוא במידי דמיהדק איתמר ואשמעין דאע"ג דלא עיילי ביה מיא כיון דלא קפיד עליה חשיב כגופו ובטל לגבי שער, אלמא דמשום בטול אתינן עליה דחשיב כגופו".

(ט) הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד ריש אות ג', תנינא (ב - ג) סי' ע"ו ד"ה והנה) – "שעיקר הטעם דאינו מקפיד אינו חוצץ הוא מפני שדבר החוצץ נעשה כגוף אחד עם הבשר".

(י) שבה"ל (חו"ס סי' קל"ה אות ב').

2. מר"מ – ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק א').

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ז ענף א' ד"ה והנה תלוי, סי' ק"ד ד"ה אבל אם) – "והנה תלוי זה בטעם שאינו מקפיד אינו חוצץ **דיש לפרש בשני טעמים** (א) דהוא מחמת דנבטל לגוף כיון שלא איכפת לה אם ישאר שם ונחשב כבשרה. (ב) דלאו משום בטול לגוף הוא דהא מיעוטו המקפיד אין שייך שיבטל דהא ודאי תסירנו ומ"מ אינו חוצץ. ואין לומר משום דא"צ שתהיה כולה במים אלא רובה, דהא אם לא היתה כולה במים אף שעה אחת אינה טבילה כלל מדאורייתא כמפורש ברמב"ם פ"א ממקואות ה"א וה"ז, ומ"מ מעוטו המקפיד אינו חוצץ אף שודאי תסירנו, וא"כ צריך לומר דאף כשיש על גופה דבר החוצץ נחשבה שהיא במים כיון שעכ"פ היא כולה במים אף שאין המים דבוקים לגופה. ולכן אם לא היה נכתב קרא שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרו למים היה נטהר אף שלטבילה הא בעי שיהיה כל גופו במים משום דאף שיש דבר חוצץ נקרא שגופו הוא במים. אבל חדשה תורה עוד דין שגם לא יהיה דבר חוצץ בין בשרו למים וע"ז באה ההלכה שחדוש זה אינו אלא ברובו המקפיד דמעוטו אף במקפיד או אינו

מקפיד אף ברובו אינו חוצץ. והוי אינו מקפיד דין בחציצה כמו מעוטו לא מצד בטול לגוף. אך יש גם לומר כטעם א' דאינו מקפיד הוא משום דנבטל לגוף ומעוטו ג"כ אינו דין חדש בעלמא בדיני חציצה אלא הוא מדין רובו ככולו דכיון דלרוב הגוף אין דבר חוצץ נחשב כאין בגופו חציצה כלל ואף דבביאת מים נתחדש דדוקא כולו בעינן מ"מ בחציצה הוא בדין רובו ככולו ככל דיני התורה. והוי דין מעוטו המקפיד ודין רובו שאינו מקפיד משני טעמים. אבל מזה שכולו חוצץ אף באינו מקפיד משמע דאינו מטעם בטול לגוף דאם מטעם בטול לגוף אף כולו מ"ט חוצץ. ולכן מסתבר יותר שהוא דין בחציצה כטעם ב' דחדשה ההלכה דדין חציצה אינה במעוטו ולא באינו מקפיד אף ברובו ובכולו חוצץ. אבל הכרח ליכא מזה דאפשר דין כולו הוא חדוש שלא יתבטל למה שבפנים כשאנו נראה כלל. ועיין בסד"ט סי' קצ"ח סק"א שכתב מטעם בטול לגוף אף על מעוטו המקפיד וזה תמוה דכיון דודאי תסירנו איך נימא שיתבטל לגופה עכ"פ באינו מקפיד יש לומר כדבריו ...".

ב. מיעוט ומקפיד, דרבנן: למה.

1. דבטל לגופה – זכרון יוסף (יו"ד סי' י', לשונו לעיל), סד"ט (ס"ק א', ס"ק כ"ג ד"ה ומדי, "שיש על מעוטו דבר החוצץ וכיון דלא הוי על רובו בטל לגבי הגוף ולא חייץ מן התורה"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק א' [לשונו לעיל], ס"ק כ"ח ד"ה ואין, "מבואר דכל עיקר הטעם דאמרין דמיעוט המקפיד אינו חוצץ מה"ת הוא משום דאמרין דבטל לגבי הגוף"), ערה"ש (סעי' ב', "בטל המקצת לכל הגוף"), בית שער (יו"ד סי' רע"ח ד"ה ויש, לשונו לעיל), חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ז, "אף שיש עליו מיעוט המקפיד מה"ת בטל לגופו ונטבל כל הגוף במקוה"), שבה"ל (ח"ו סי' קל"ה אות א').
2. שאינו חשוב לחוץ, רובו ככולו – הגרש"ק זצ"ל (מי נדה על סעי' ל"ט, "דמה דמיעוט המקפיד מן התורה לא הוי חציצה, היינו מכח דשדינן מיעוטו בתר רובו, וכיון דהרוב לא היה בו חציצה שדינן מיעוטו בתר רובו"), לבושי מרדכי (יו"ד מהדו"ק סי' קכ"ט ב'), "לענ"ד קשה הדבר לומר במעוטו המקפיד למה יהיה בטל, סוף סוף קשיא כיון דמקפיד להסיר דבר הנ"ל למה יבטל לגבי' לגופו ... במעוטו המקפיד אינו קשה, דאדרבה אמרה הלכה דרובו ככולו כבכל התורה", חזו"א (יו"ד סי' צ"ה ס"ק ג', "וטעם מיעוט המקפיד שא"ח אינו מצד ביטול הזפת לגוף, אלא שאינו חשוב לחוץ ולהבדיל בין גופו לבין המים, וכיון שכלו תוך המים ורובו נוגע במים החשיבתו תורה טבילה, והלכך גם בכל הקמטין היוצאין מדרך גדילתן אינם חוצצין מה"ת אלא ברובן, ואחרי שאינם אלא מיעוט אינם חוצצין מה"ת"), אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ז ענף א' ד"ה והנה תלוי, לשונו לעיל).
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ט), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק א').

ג. מחצה על מחצה.

1. כמו רוב – מהרי"א הלוי (ח"ב סי' ס"ח ד"ה ואת, "דאם הי' מחצה על מחצה נדון כרובו ... בחציצה דילפינן מדכתיב במים שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין המים בעי' שיהי' רוב הגוף בלי חציצה במים ואי איכא חציצה בחציו לא עלתה לו טבילה מה"ת"), הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד אות ב' ד"ה ובזה, תנינא (ב - ג) סי' ע"ו ד"ה ובזה, "נ"ל דה"ה מחצה על מחצה נמי חוצץ, משום דמסתברא דנדון זה אי מע"מ חוצץ מה"ת או לא, תליא בפלוגתא דפרוץ כעומד בגמ' עירובין ט"ו ע"ב, וכיון דקיי"ל כרב פפא דפרוץ כעומד מותר בשבת וכלאים, והיינו משום דכל שאין העומד בטל לגבי הפרוץ, איקרי שפיר מחיצה מפני שהוא עושה עכ"פ הפסק בין רה"ר למקום זה, וכן בכלאים מועלת שפיר מחיצה זו כדי לעשות הפסק בין הזרעים לגפנים, א"כ ה"נ בחציצה כיון שהחציצה לא בטלה כלל לגבי הגוף כיון דשקולין הן, הו"ל שפיר הפסק בין בשר למים ולא עלתה לו טבילה"), קהלות יעקב (סוכה סי' ה').
2. כמו מיעוט – שו"ת קול אריה (בסוף, מחתן המחבר, ד"ה הן, "מהרי"א ... דז"א").
3. מר"מ – פתחא זוטא (פתיחה לסי' קצ"ח אות ל"ה, "וצ"ע"), טהרת יו"ט (משניות, תשובה ל"ט אות ד'), הגר' אברהם כהן (קובץ בית התלמוד, מקאוות עמ' קמ"א ד"ה ומה).

ד. חציצה בכולו.

1. עי' לקמן.

ה. חציצה דרבנן, אם נהפך לחציצה מן התורה.

1. מחמיר.

(א) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' ק"ו) – "נסתפקתי ספק חדש באשה שטבלה ומצאת דבר חוצץ כמו מועט המקפיד דאינו רק מדרבנן וכן כתב דאינו רק מדרבנן אי נימא כיון דמן התורה טבילתה טבילה אף שרבנן גזרו בזה הוה ליה רק טומאה דרבנן שרבנן אמרו שטבילתה לא הועילה או דלמא כיון דרבנן אמרו שטבילה זו לא מועיל דכיון שיש מיעוט שחוצץ או שראתה כתם ובשב ואל תעשה יש לאדם לגזור שלא יועיל הטבילה שוב הוה טמאה מן התורה דכל דרבנן אמרו שטמאה מדרבנן שוב היא טמאה מן התורה וכאשר השקפתי ראיתי לפע"ד ראייה ברורה דכל כה"ג דרבנן גזרו שוב הוה טומאה מה"ת ג"כ ... עכ"פ הדין דין אמת לפע"ד".

(ב) בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ל"ב אות ג') – "ה"ה כשבטלו לטבילה ברביעית ל"מ הטבילה מדאורייתא. ושוב הו"ל ספיקא דאורייתא ... ובזה מיושב מה שמקשים ביש"ע ובראש יוסף חולין י' בטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ לא עלתה טבילה דאין ספק מוציא מידי ודאי אף דמיעוט המקפיד ל"ה אלא מדרבנן. דהו"ל כלא טבל מדאורייתא".

2. מיקל.

(א) הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סוף סי' ע"ד, תנינא (ב - ג) סוף סי' ע"ו) – "ברם הלום ראיתי להגאון בעל שו"מ ז"ל שכתב להלכה במהדו"ק ח"ב סי' ק"ו דמיעוט המקפיד או רוב שאינו מקפיד כיון שחכמים אמרו שטבילה זו אינה מועלת, שוב הו"ל טמאה מה"ת וכאילו לא טבלה כלל דמי, משום דכל דרבנן אמרו שטמאה מדרבנן שוב היא טמאה מה"ת, ואם אכל קודש או

נכנס למקדש לוקה וענוש כרת, עכתו"ד, ואנכי בעניי לא זכיתי כלל להבנת הדברים, סו"ס כיון שדבר תורה אינו חוצץ, וא"כ מדאורייתא טהור גמור הוא ואמאי לוקה וענוש כרת. אמנם נלענ"ד דאע"פ שביאור הדברים הוא תמוה, מ"מ אעיקרא דהאי מילתא נראה דמאן דסובר הכי לא משתבש, משום ...".

(ב) שערי טבילה (סי' י"א) – "נתברר לן שכל חציצה שאינו אלא מדרבנן, אינו נהפך אח"כ לדין דאורייתא, ממילא דברי השואל ומשיב, וכן דברי הבית יצחק צע"ג".

1. אשה שלא רוצה לשמוע דברי חכמים.

1. מחמיר – מהרש"ם (ח"א סי' ז'), "לגבי עצמה, אין לנו להתיר לבטל תקנת חז"ל, מחשש מכשול עבירה חמורה. וע"ז אמרו: הלעיטהו (לרשע וימות) וכו'", אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א' ד"ה והנה, לשונו לקמן), הגרשז"א זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' י"ח, פתחי דעת פרק כ"ח הע' ל'), חוט שני (ס"ק ג' אות י'), פרדס שמחה (ס"ק ה' אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ט"ז), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק י"ג).
- א) רק אם זה מעיקר הדין – אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א' ד"ה והנה, "והנה בשו"ת משיב דבר חיו"ד סי' מ"ג מ"ד האריך אם להתיר טבילה ביום כדי שלא תבוא לידי חמורות יעו"ש שמסיק שצריך ישוב הדעת בזה וכן דבחיצה במיעוט המקפיד שהוא מדרבנן אין להתיר משום שלא תבוא לידי חמורות שלא בטבול, נראה דזהו בגזירה דרבנן המבואר בתלמוד דחוצץ דגם בדיעבד לא עלתה לה טבילה, אבל בנ"ד שאין בזה רק משום חומרא שהחמירו על עצמן ומצד עיקר הדין אין לחוש דצפורן עצמה אינה חוצצת וגם היכא דאי אפשר כמו בשו"ת מקילין ע"י ניקור גרידא בזה בודאי יש להקל כדי למנוע מאיסור כרת ח"ו"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ט"ז).
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ב) – "בשם דיין פישר זצ"ל שמיעוט המקפיד הוא לעיכובא אפילו אם לנתה עם בעלה. וצריך לחזור לטבול וגם לברך עוד פעם".

ד' חציצה בכול.

א. האם [כולו ואינו מקפיד] דרבנן או דאורייתא.

1. יבמות (ריש דף עח:) – "דאמר רבי יצחק: דבר תורה, רובו ומקפיד עליו - חוצץ, רובו שאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ, והא אמר רב כהנא: לא שנו אלא רובו, אבל כולו - חוצץ. שאני עובר, דהיינו רביתיה".
2. הוי דאורייתא – פנים מאירות (ח"ב סי' קמ"ו, לשונו לקמן), סד"ט (ס"ק י"ט ד"ה כתב), גליון רע"א (על הרמב"ם הל' מקואות פרק א' הל' י"ב), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג'), "ואם כל הגוף או כל השערות שבראש מכוסים אפילו אינו מקפיד חוצץ מדאורייתא (יבמות דף ע"ח)", מהרי"א הלוי (ח"ב סי' ס"ח ד"ה ואת), אבני נזר (סי' רנ"ט ס"ק ח'), צמח צדק (יו"ד סוף סי' קנ"ח), שפת אמת (סוכה דף ו. ד"ה בגמ', "בכל הגוף אפי' אינו מקפיד חוצץ כדאיתא ביבמות שם"), הגרשז"א זצ"ל (נשמת אברהם ס"ק א', שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ו'), "ואם החציצה היא בכל הגוף ה"ז חוצץ מה"ת אפילו באינו מקפיד, כמבואר בגמ' יבמות עח ע"ב"), בדה"ש (סעי' א' ב' ד"ה הוא, עמ' ט"ו), חוט שני (ס"ק ג' אות ד' ד"ה וכן), לבושי עז (ס"ק ג' ד"ה ובחכ"א, תמצית אות ח'), פרדס שמחה (ס"ק ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ב), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ב').
3. דרבנן – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ב', "דלאו הילכתא היא").

ב. צ"ע למה השמיטו כל הפוסקים – גליון רע"א (על הרמב"ם הל' מקואות פרק א' הל' י"ב, "וצ"ע שהשמיטו רבינו"), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג'), "וצריך עיון למה השמיטו כל הפוסקים דין זה", דברי שאול (יוסף דעת, סעי' א' ד"ה כיון), קרוך אורה (עירובין דף ד'), "ולא מצאתי מבואר כעת בדברי הרמב"ם ז"ל האי דינא דכולו חוצץ אפילו אם אינו מקפיד ע"ש"), מנחת (מצוה קע"ה אות ז'), "וכעת לא ראיתי להר"מ ולהרב המחבר שיביאו דין זה דכולו חוצץ מן התורה, אף דנקטו בלשונם רובו, מ"מ בש"ס מפרש רבי יצחק גם כן רובו, ואמר רב כהנא כדי דלא נטעה דכולו לא הוי כמו רובו, ומכל שכן שפוסק צריך לפרש דבריו, וצ"ע"), אגודת אוזב (יו"ד סי' י"א אות ז', "וצ"ע"), בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ט אות ו'), בדה"ש (סעי' א' ב' ד"ה הוא, עמ' ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ב).

1. י"ל – מהרי"א הלוי (ח"ב סי' ס"ח ד"ה ומעתה, "דבר כהנא חידש דבתר שגזרו חז"ל על רובו שאינו מקפיד מזה נמשך דבכולו שאינו מקפיד חוצץ מה"ת דכיון דבשעת טבילה צריכה להסיר החציצה מרוב גופה מדרבנן דחוצץ גם אם אינו מקפיד א"כ הרי צריכה להסיר החציצה מרוב גופה בשעת טבילה תו הוי כרובו המקפיד דחוצץ מה"ת. וזה עצה עמוקה מאד ודוק היטב. ומש"ה לא הביא הרמב"ם בפ"א ממקואות דבכולו ואינו מקפיד חוצץ מה"ת דבאמת אין זה הלמ"מ כלל. ורק ע"י גזירת חז"ל ברוב שאינו מקפיד נמשך דין זה"), קהלות יעקב (סוכה סי' ה'), "מהר"י הלוי ... ובאחיעזר ... ונראה דמ"מ תירוצו מהר"י הלוי עולה יפה ... ואין נפק"מ בדינא דר"כ דכולו חוצץ מה"ת אפילו אינו מקפיד ... ושפיר השמיט הרמב"ם ד"ז דר"כ, דבתר תקנ"ח אין נפק"מ בזה דבלא"ה הו"ל שוב רובו המקפיד וחוצץ מה"ת וא"ש היטב"), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד סוף אות ב', תנינא ב - ג) סי' ע"ו, רק בה"א, "ומעתה כיון שכבר נקט הרמב"ם שרובו המקפיד חוצץ מה"ת, ונקט נמי שרובו שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן, ממילא לא איצטרך כלל לאשמעין דבכולו חוצץ מה"ת גם באינו מקפיד, משום דממילא הוא דשמעין ליה, דכיון שמדרבנן לא עלתה לו טבילה אלא א"כ החציצה היא במיעוט, נמצא שהוא מקפיד להסיר מעליו את רוב הלכלוך עד שהנשאר לא יהיה אלא במיעוטו כדי שתעלה לו טבילה גם מדרבנן, ונמצא דהו"ל ממילא רובו המקפיד, והא הלא כבר נקט שחוצץ מה"ת").
- א) חולק – אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א' ד"ה ודבר, "ודבר מחודד ראיתי בס' שו"ת מהרי"א הלוי ... אולם באמת זה אינו, דבגמ' דיבמות שם דר"ל הגמ' דטבילה דמעוברת מהניא לולד לא מצד שאין זה חציצה כסברת הגמ' בתירוץ, אלא דמשום דהיינו ריביתיהו הוי אינו מקפיד. והק' ברש"י שם הא מדרבנן גם רובו שאינו מקפיד חוצץ ות"ל דהכא אוקימנא אדאורייתא, וכ"כ בתוס' שם וביארו דמשום מעלת גירות אוקמה רבנן אדאורייתא, ואם נימא כד' מהרי"א הנ"ל דהא דרב כהנא דכולו אף שאינו

מקפיד חוצץ מה"ת הוא רק משום דמקפיד על רובו משום גזירה דרבנן א"כ מאי מקשה שם הגמ' מהא דר"כ הא הכא גבי גירות ל"ש גזירה דרבנן כל עיקר וממילא דאף כולו אינו חוצץ מה"ת, ועכצ"ל דהלל"מ הוא דכולו אף שאינו מקפיד חוצץ מה"ת, וע"ע במנח"ח סי' קע"ה שתמה על השמטת הרמב"ם הא דרב כהנא דכולו חוצץ מן התורה אף שאינו מקפיד").

2. מר"מ.

(א) בית מאיר (על סעי' א') – "ובזה יתיישב מה שהשמיטו זה הפו' משום דכל הגוף שאינו מקפיד נראה דבאמת לא משכחת לה כלל אלא בעובר דהתם".

ג. מר"מ – חוט שני (ס"ק ב' ד"ה וכבר), הגר' אברהם כהן (קובץ בית התלמוד, מקוואות עמ' ק"מ ד"ה ולפ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ב).

ד. כל שיערה מכוסה.

1. דאורייתא.

(א) פנים מאירות (ח"ב סי' קמ"ו) – "ואף בלא הקפדה היכי שכל הראש מסובך ונבוך מוכח מפ' הערל דחוצץ מדאורייתא דעשו שערות בראש כמו כל הגוף באדם".

(ב) סד"ט (ס"ק י"ט ד"ה כתב).

(ג) שו"ת בגדי ישע (סי' כ"ג אות י"ז) – "אם היה כל שערות צבועות הוי חציצה דאורייתא אף אם אינה מקפדת".

(ד) חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג') – "כל השערות שבראש מכוסים אפילו אינו מקפיד חוצץ מדאורייתא (יבמות דף ע"ח)".

(ה) מנ"ח (מצוה קע"ה אות ז') – "ולשיטת הפוסקים דשערו נחשב לבד, אם כל הראש מכוסה חוצץ מן התורה".

(ו) קרן אורה (עירובין דף ד': נזיר ריש דף מב.) – "אפילו כל שערו נמי יהיה חוצץ אפילו אם אינו מקפיד עליו, כיון דשער יש לו דין בפני עצמו, וכל ההלכות שנאמרו בגוף נאמרו גם כן בשער".

(ז) אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ט אות ח') – "כל השינים באופן זה אף שאינו מקפיד חוצץ מדאורייתא".

(ח) זית רענן (כרך א' יו"ד הל' י"ב סי' ג' ד"ה ועתה נתורה).

(ט) גלות עליות (פרק ט' אות ח').

(י) עמודי אש (סי' א' אות צ"ד, אות קע"ב) – "בכל הראש דאף באינו מקפיד חייץ אף מדאורייתא".

(יא) שפת אמת (סוכה דף ו': סוף ד"ה בגמ') – "ומה יהי' הדין בכל השערות ואינו מקפיד עליהן אי ג"כ תלוי בפלוגתא דגאונים הנ"ל או אפשר דלעולם כל דליכא קפידא לאו חציצה מיקרי ומ"מ בכל הגוף לא מיקרי כלל טבילה נהי דחציצה לא הוי מ"מ הא לא טבל כולו במים, וע"כ מוכרחין לסברא זו דאל"כ הא בכ"מ רובו ככולו הגם די"ל דגזה"כ היא מ"מ י"ל סברא הנ"ל וא"כ בשערות אף כולן י"ל דמ"מ כיון דחציצה לא הוי אין פוסלין, ולכאורה ה' אפשר נמי לדון איפכא דאפי' הרמב"ם מודה לענין זה דבכל השערות פוסל בהם חציצה אפי' באינו מקפיד משום דאתי לרבוויי טבילת שערות וכיון דכל השערות לא היו במים פסול, אכן הרמב"ם כ' שם אפי' כל שערות ראשו קשורין כו' הגם דיש לחלק קצת בין קשורין למטנפין וכדומה דכה"ג לא היו במים כלל מ"מ העיקר נ"ל דתלוי בפלוגתא דגאונים והרמב"ם".

(יב) הרי בשמים (ח"ב סי' קכ"ז ד"ה והנה ראיתי).

(יג) טהרת ישראל (סעי' ו') – "אם כל הגוף או כל השערות שבראש מכוסים אפי' אינו מקפד חוצץ מה"ת".

(יד) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ז ענף ו' ד"ה והנה) – "בכל השערות שהוא דאורייתא אף באינו מקפיד".

(טו) ששכ"ה (נשמת אברהם ס"ק א') – "דה"ה בכל השערות".

2. עדיין דרבנן.

(א) משיבת נפש (ח"א סי' י"ב אות ח', סוף אות ט') – "אפילו אם כוללים כל הראש כיון דלא קפדא אף להגאונים אין כאן רק חששא דרבנן".

(ב) פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק י"א עמ' מ"ה ד"ה אמנם, ריש ס"ק כ"א) – "דמה שאמרו דכולו חוצץ מה"ת אפילו אינו מקפיד וזה דוקא בכל הגוף, אבל השער אינו נידון בזה לעצמו".

(ג) צמח צדק (יו"ד סוף סי' קנ"ח) – "י"ל הא דבכולו חוצץ בכל היינו בכל הגוף ממש דומיא דולד במעי אמו. אבל בכל השער לבד היינו בכל שער ראשו. י"ל כשאנו מקפיד אינו חוצץ מדאורייתא. דכיון שבכל גופו ליכא חציצה כלל מהני מדאורייתא. כאלו היה חציצה ברוב כל הגוף וברוב כל השער. ונשאר מיעוטו דאין חשוב חציצה מדאורייתא אם אינו מקפיד. ה"ה בכה"ג שכל שערות ראשו יש חציצה אבל בגופו אין שום חציצה. ומצאתי שכן העלה המשיבת נפש".

(ד) חדרי דעה (ריש הסי') – "אבל כל השער לא עדיף מרוב דדוקא מקפיד".

3. מר"מ – פתח הבית (סעי' ו', "צ"ע"), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ב), משמרת

הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק ט"ז), פרי טהרה (הע' י"ד).

ה. בכלים.

1. מר"מ – רא"ש (מקוואות פרק ט' משנה ב', "שאין אדם מקפיד עליו ודרכו בכך וחשיב כדופן הכלי ואפילו בכולו אינו חוצץ"),

ערה"ש (סי' ר"ב סעי' ה'), ומדברי הרא"ש שהבאנו שכתבו שחשוב כדופן הכלי משמע שאפילו בכולו אינו חוצץ ואין זה בגדר

מקפיד ואינו מקפיד אלא דהוה ממש כדופן הכלי ויש להתיישב בזה לדינא"), חדרי דעה (על סעי' א', "וצ"ע").

ה' רוב ואינו מקפיד: אסור מדרבנן - למה עכשיו אחר תקנת חז"ל אינו נכלל בגדר של הקפדה, וממילא הוי חציצה דאורייתא.

א. אה"נ עכשיו הוי חציצה מה"ת.

1. ישועות יעקב (ס"ק א') – "אחר שתיקנו חז"ל דאף רוב שאינו מקפיד חוצץ א"כ בע"כ יטלנו משם בעת הטבילה מצד תקנות חכמים ונהי עכשיו נעלם ממנו והוא לא ידע אם יש עליו דבר החוצץ או שסבר שדבר שאינו מקפיד אף ברובו אינו חוצץ מ"מ בעת טבילה אחרת שיתודע לו מחציצת הדבר הזה ע"כ יטלנו משם מצד תקנות חכמים וכיון שמקפיד עליו לפעמים חשוב קפידא כמש"ל בשם הראב"ד. וממילא חשוב קפידא וחוצץ מן התורה. וא"כ אמאי לא גזרו במיעוט שאינו מקפיד משום רוב שאינו מקפיד דאחר תקנות חז"ל הוא חוצץ מ"ה ויבוא לידי איסור תורה אלא ודאי דרוב שאינו מקפיד לא שכיח ולא גזרו עליו חז"ל ובזה נ"ל לענין ספק חציצה דנחלקו הפוסקים אי צריך טבילה אחרת או לא. ה' נראה בעיני דבספק אי הוי עליו רוב שאינו מקפיד או לא אף שאינו רק מדרבנן מ"מ אחר שכבר גזרו עליו חז"ל חוצץ מן התורה דמקפיד עליו מצד תקנות חכמים ורוב המקפיד הוא מן התורה אבל בספק אי הוי עליו מיעוט המקפיד כיון דמיעוט הגוף אינו רק מדרבנן אף שמקפיד ע"ז וע"כ יצטרך להסירו מ"מ אינו רק מדרבנן דהלכה למשה מסיני הוא דמיעוט אינו חוצץ מן התורה א"כ קודם תקנות רז"ל ולאחר תקנתם שוה והדבר ברור א"כ הקילו בספיקו כמו בכל ספק דרבנן".
2. אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ב ס"ק ד'), לפי רש"י – "ליישוב תמיהת התוס' (עירובין ד' ע"ב) על רש"י שפירש דר' יצחק על שערן. אבל בשרו אפי' מיעוטו שאינו מקפיד חוצץ והקשו התוס' דבכמה מקומות מוכח דגופו אינו חוצץ מן התורה אלא רובו המקפיד. וצ"ל דודאי הא דר' יצחק מדאורייתא בגופו. אלא דקשיא לרש"י כיון שתיקנו חכמים רובו שאינו מקפיד חוצץ. שוב מקפיד להסירו בשעת טבילה. א"כ יחשב רובו המקפיד. ואף דחזינו דהאי גברא טבל כך ולא קפיד להסירו. הלא כל שדרך בני אדם להקפיד חוצץ דחשיב מקפיד. ושוב תחזין מדאורייתא. ממילא נגזור על מיעוטו שאינו מקפיד אטו רובו שאינו מקפיד ... ע"כ פירש"י בשערות ולא קפיד אפילו בשעת טבילה להסיר מהשערות. דאפשר יגלח ראשו ושפיר בטל את השערות".
3. אדרת (עובר אורח אות י"ח, ע"ש רצ"ב) – "דנפק"מ לטבילה דרבנן כמו לאשה שטובלת לכתמים ודם בתולים וכדומה רבות. ועוד נפק"מ לשאם עבר על הדרבנן שאינו רק עברין, אבל טבילה מן התורה טבילה".

ב. מקפיד רק על החלק יותר מהמיעוט.

1. גר"ח (קובץ הערות הוספות אות ד', תשובות והנהגות ח"ד גר"ח אות ק"י, ובעוד כמה ספרים) – "קיי"ל שבחציצה רובו שאינו מקפיד חוצץ רק מדרבנן, ותמיהו כיון שמקפיד משום תקנה דרבנן הלוא נמצא שהוא מקפיד ברובו וליהוי מה"ת, ותירץ הגר"ח שמקפיד רק על רובו והיינו על היותר מחציו והוא מיעוטו שאינו חוצץ מה"ת אפי' במקפיד".
2. מהרי"א הלוי (ח"ב סי' ס"ח ד"ה ואת) – "לק"מ דהרי אינה מקפדת רק שלא יהי' רוב שאינו מקפיד ואם יתחסר מהחציצה מעט כד שיחזור מהרוב מיעוט וישאר מיעוט שאינו מקפיד דאינו חוצץ גם מדרבנן ורק דהיא מקפדת שלא יהי' רוב גופה עם דבר חוצץ. א"כ תו לא הוי רק מיעוט המקפיד דג"כ הוא מדרבנן".
3. קול אריה (בסוף, מחתן המחבר, ד"ה ומעתה לפי"ד).
4. אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א' ד"ה וע"ד), חוט שני (ס"ק ב' ד"ה בשו"ת), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ט"ו) – "וע"ד הקושיא ברוב שאינו מקפיד דמאחר שמדרבנן חוצץ הלא ממילא הוי מקפיד ג"כ דבע"כ יטלנו קודם הטבילה, וביותר יקשה לשי' הראב"ד דאף היכא דאינו מקפיד בשום פעם רק בשעת רחיצה אף שתמיד אינו מקפיד מ"מ חוצץ משום דבשעת טבילה ודאי יקפיד א"כ ה"נ ברוב שאינו מקפיד, כבר קדמוהו בקו' זו בס' ישועות יעקב סי' קצ"ח. ובפשוטו נראה שאינו מקפיד רק על השעור המשלים לרוב דכשיחסר מהרוב יהי' מיעוט שאינו מקפיד דאינו חוצץ ושוב לא הוי רוב המקפיד".
5. מהר"ם בריסק (ח"ב סי' צ"ו ד"ה ובעיקר) – "מהרי"א ... והוא כפתור ופרח ראוי למי שאמרו".
6. אור שמח (הו"ד בס' עובר אורח אות י"ח) – "דכיון שאם היה רק מחצה על מחצה לא היה חוצץ כיון שלא היה רוב, ורק משום המעט שהוא יותר ממחציתו, א"כ הו"ל רק מיעוט שאינו מקפיד, ומיעוט שאינו מקפיד גם מדרבנן אינו חוצץ".
7. קהלות יעקב (סוכה סי' ה') - לשונו לעיל.
8. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת סוכה סוף דף ו.) – "ונראה פשוט שכל מה שצריך להסיר מדרבנן היינו רק מה שעושהו לרוב, וממילא הוא מקפיד רק על המיעוט שעושהו לרוב, וזהו רק מיעוט המקפיד, וזה ג"כ רק דרבנן ולא מן התורה".
9. הגר"ח שליט"א (דולה ומשקה סוף עמ' רס"ד) – "שאלה: מקשים בבי מדרשא, אמאי רובו ואינו מקפיד הוי חציצה רק מדרבנן, כמ"ש בסוכה (ו' ב'), הא כיון דהוי חציצה מדרבנן, ממילא מקפיד עליו, והוי רובו המקפיד עליו, דהוי חציצה מדאורייתא. תשובה: הוא רק מקפיד על המשהו שעושהו רוב ולא על השאר (בשם ר"ח ז"ל)".

א. חולקים.

1. אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ב ס"ק ד') – "ולכאורה י"ל שהרי א"צ להסיר בשעת טבילה אלא מיעוטו. א"כ שוב ישאר מיעוטו שאינו מקפיד. אך ז"א דבשבת (קי"ג ע"א) דאית לה תרי איסורי מ"ד חדא מינייהו בטולי מבטלי לה קמ"ל. והיינו דלפעמים מתיר זה ולפעמים מתיר זה ולא מבטל אף לחדא. ה"נ לפעמים מסיר מיעוט זה ולפעמים זה ולא מבטל לשום דבר ויחשב רובו המקפיד [והוא לפי יסוד הנ"ל דטעם אינו מקפיד וטעם קשר של קיימא אחד]".
2. הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד ריש אות ג', תנינא (ב - ג) סי' ע"ו ד"ה והנה בהשקפה, שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ד') – "נראה לפקפק קצת על סברא זו של הגר"ח, דכיון שעיקר הטעם דאינו מקפיד אינו חוצץ הוא מפני שדבר החוצץ נעשה כגוף אחד עם הבשר, וא"כ הכא שמקצת מן הלכלוך הלא עומד ודאי להסיר מן הגוף, י"ל דכיון דלא ידעינן הי מינייהו מפקת ועומד להנטל, הו"ל ממילא כאילו כל הלכלוך אינו בטל כלל לגבי הגוף, ובפרט לפי המבואר באחרונים דהא דמיעוט המקפיד אינו חוצץ הוא משום דשדינן מיעוטו בתר רובו, מסתבר דבכה"ג לא מצטרף כלל הלכלוך בהדי הגוף לבטל את אותו מקצת לכלוך שעומד להנטל, כיון דעל כל פורתא ופורתא איכא לספוקי שמא זה הוא מה שעומד להנטל מן הגוף".

- (3) הגר"ד פוברסקי זצ"ל (שיעורי, יבמות דף עח, אות רט"ז) – "אכן צ"ב דסו"ס כיון דעכ"פ עכשיו יש עליו רוב ומקפיד עליו מחמת שמעכב טבילתו, אטו מדייק הוא להקפיד רק על חלקים ממנו".
- (4) תשובות והנהגות (ח"ד גר"ח אות ק"י) – "אמנם נראה כיון שאין כאן חלק מסויים מהגוף שמקפיד דוקא עליו, רק כיון שחוצץ מקפיד על חציצת כולו, ולא נכנס לפילפולים להקפיד על מיעוטו דוקא, ושפיר ראוי היה לומר שחוצץ מה"ת".

ג. הקפדה תלוי באנשים ולא בהלכה - [ראיה מהרמ"א].

1. קובץ הערות (הוספות אות ד') – "עוד אפשר לומר, דכיון דאינו מקפיד, אלא משום פסול הטבילה, ואם לאו הפסול, לא היה מקפיד, אין זה בכלל מקפיד, וכעין זה ...".
 2. הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד, סי' פ"ה אות ב' ד"ה גם, תנינא (ב - ג) סי' ע"ו, ב"ק דף פב, שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ה') – "נלענ"ד ראייה ברורה דבכה"ג שהקפידא הוא רק מחמת דיני טבילה לא חשיב כלל קפידא, דאילת"ה קשה טובא דהלא מבואר ביו"ד סי' קצ"ח ס"א שכל דבר שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו לפעמים הרי זה חוצץ אפי' אם אשה זו שטבלה אינה מקפדת כלל על כך בשום פעם, עיין בט"ז סק"ב שכתב שגם אם רוב בני אדם מקפידים אלא קצתן, מ"מ אם אשה זו ג"כ רגילה להקפיד על כך בפעמים אחרות הרי זה חוצץ אע"פ שעכשיו אינה מקפדת כלל, וא"כ קשה והלא בנות ישראל כשרות מחמירות ודאי על עצמן בחומרא זו שהחמיר עליהן הרמ"א שם שלא לטבול לכתחלה בשום דבר החוצץ אפי' בחציצה דלא קפדי עלה כלל אינשי, וכן כתב המאירי במס' עירובין דף ד' ע"ב שלכתחילה צריכים לדקדק בכך, ואפי"ה מבואר שבדיעבד עלתה לה טבילה, ואם כהנ"ל קשה והלא רוב נשים מקפידות בחומרא זו שלא לטבול בשום דבר החוצץ, וגם אשה זו מסתמא ג"כ מקפדת היא לטבול תמיד כדון, וא"כ אם אירע ששכחה וטבלה בחציצה, או אם אפי' הזידה ואינה מקפדת כלל על חומרת הרמ"א, **אמאי עלתה לה טבילה, והלא הו"ל מיעוטו ומקפיד דקיי"ל** שאף בדיעבד לא עלתה לה טבילה. וגם מבואר שם בשו"ע שאם נקשרה לה שערה אחת אע"פ שלכתחילה יש לה להזהר שלא לטבול כך אפי"ה בדיעבד עלתה לה טבילה אם אינה מקפדת, וכן גבי נטילת הצפרנים שכתב שם הרמ"א בס"כ שאם שכחה ולא הסירה צריכה טבילה אחרת, כתבו שם גדולי הפוסקים שאם לנה כבר עם בעלה ויש לחוש שנתעברה אינה חוזרת וטובלת, משום דאם באת להחמיר עליה בטבילה שניה אתה מוציא לעז על אותו הולד, הרי דאע"פ שאין לך קפידא גדולה מזו של הסרת הצפרנים, ואפי"ה שפיר עלתה לה טבילה בדיעבד, ואין זה חשוב כלל כמיעוט המקפיד. אשר ע"כ נלענ"ד ודאי דדוקא שהקפידא הוא על עצם הלכלוך אז חשיב שפיר מקפיד אפי' בכה"ג שעיקר הקפידא הוא רק מחמת איזה דבר קל ערך, משא"כ כשהקפידא הוא רק מחמת זהירות בדיני טבילה, שהחמירו עליה להיות זהיר בה, אז כיון שחכמים לא החמירו עליה אלא לענין לכתחילה, לכן הו"ל כאילו גם היא אינה מקפדת אלא לענין זהירות של לכתחילה ולא לענין דיעבד, ונמצא דלאחר שכבר טבלה ואנו באים לדון אם עלתה לה טבילה או לא, הו"ל לענין כך כאילו אין דרכן של נשים להקפיד כלל על כך כיון שאין קפידתם אלא כפי הדין שבשו"ע ולא יותר. ואם כנים אנו בזה נראה דאע"פ שגזרו חכמים על רובו שאינו מקפיד, ונמצא ממילא שמקפידין שפיר להסיר החציצה משום גזירת חכמים, מ"מ כיון שהקפידא הוא רק לענין זה שתעלה לה טבילה גם מדרבנן, אבל לענין טבילה דאורייתא אין מקפידין כלל על רוב שאינו מקפיד, לכן גם לאחר גזירת חכמים עלתה לה שפיר טבילה מדאורייתא כיון דלענין דאורייתא הא לא קפדי".
 3. הגר"ד פוברסקי זצ"ל (שיעורי, יבמות דף עח, אות רט"ז) – "אכן התירוץ פשוט [דאין זה חוצץ כלל מה"ת], דכיון דכל מה שמקפיד הוי רק אחר הגזירה דרבנן דחוצץ, ורוצה שיעלה לו טבילתו, אבל מצד החציצה לכשעצמו אינו מקפיד, משו"ה אין זה בכלל מקפיד, החוצץ מה"ת".
 4. תשובות והנהגות (ח"ד גר"ח אות ק"י) – "אבל נראה הטעם כיון שמצד גופו אינו מקפיד כלל רק מכח דין דרבנן, לא אמרינן בזה שרובו מקפיד חוצץ מה"ת, כיון שאין הקפידא מצד גופו רק מצד הדין דרבנן שמפריע לו".
 5. הגר" אברהם כהן (קובץ בית התלמוד, מקואות עמ' קמ"ב ד"ה ובעצם) – "דברי הרמ"א ... והטעם הוא משום דכל הדין דשלא מקפיד הוא משום דבטל לגופו כדכ' רש"י בסוכה, וא"כ י"ל דהיכא דמקפיד שלא יהא על גופו מחמת שמפריע לגופו או שחס על עצם הדבר, אז חשיב כחלק נפרד מגופו, אבל כשמסלק את זה מחמת סיבות אחרות, כגון תק"ח, ולא מצד שעצם החפץ אינו רצוי שיהא עליו, אין החפץ נחשב כחלק נפקד מגופו".
- (א) **חולק** – הפוסקים לעיל.
- (1) הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' י"ב, עי' חק וזמן פרק ו' הע' כ"ז אות י"א) – "דאף הקפידא מחמת הדין חוצצת שהרי מקפדת טובא ע"ז. ובמיעוט שאינו מקפיד **תלוי** אם מדובר במיעוט הניכר אזי רגילין להקפיד מחמת הדין אך אם מדובר במיעוט שאינו ניכר בזה אין רגילין להקפיד מחמת הדין רק בגדר של זהירות ולכתחילה ואינו חוצץ".

ד. מר"מ – פתחא זוטא (פתיחה לסי' קצ"ח אות כ"א, סי' קצ"ח ס"ק ל'), **אבן ישראל** (ח"ז סי' ל"ב ד"ה וזה), **אור הנר** (עירובין דף ד:), **חבצלת השרון** (פר' נשא, עמ' קצ"ה), **שערי טבילה** (סי' י"א אות ג'), **לבושי עז** (ס"ק ג' ד"ה ובישועות, תמצית אות ז'), **עלי טהרה** (סי' קצ"ח סעי' א' ענף י"א), **מראות ישרים** (סי' ט"ז אות ב'), **מחנה ישראל** (קונ' בעיני טהרה סי' כ"א ד"ה ובנדון), **אהל רמ"ח** (ב"מ, ח' והערות דף ל'), **אהל שמואל** (עירובין, חידושי תורה דף ד'), **זכרון מיכאל** (עמ' מ"ה), **קובץ קול התורה** (חמ"ו, בסוף סוכה דף ו'), **משמרת הטהרה** (סי' קצ"ח הע' י"ב), **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק מ"א סעי' י"ז).

1. **צפנת פענח** (עובר אורח סוף אות י"ח, ע"ש וצ"ב) – "שנעלם ממנו סוגיות הרבה שחכמים גזרו על רובו שאינו מקפיד וכו', הרי לנו תשובה ניצחת [מאינו יודע שאינו יודע]".
2. **מהר"י שטייף** (סי' מ"ו ד"ה ונזכרת) – "ונ"ל ליישב שעיקר דבר המקפיד תלוי ברוב העולם אבל קפידת מיעוט בנ"א לאו קפידא הוא מה"ת כמבואר בשו"ע ריש סי' קצ"ח ואע"ג דאנן קיי"ל דכל שהיא מקפדת אע"ג דרוב בנ"א אינם מקפידים ג"כ חיצץ כמו שכתב הש"ך שם ס"ק ב' ונזכר ברמ"א בסעיף י"ד היינו מדרבנן אבל מה"ת בעינן שרוב בנ"א מקפידין, וא"כ י"ל קפידת

חכז"ל וכן מה שהטובל מקפיד עפ"י גזירת חכז"ל אינו עושה שרוב בנ"א מקפידין אלא חשוב כמיעוט בנ"א ואין זה מקפיד מה"ת, ושפיר שייך לומר דרובו שאינו מקפיד אינה אלא מגזירת חכז"ל ואינה מה"ת, כן נראה פשוט בס"ד".

ו. הקפדה: הגדר.

א. דרך רוב העולם להקפיד, והיא אינה מקפדת.

1. מחמיר, חוצץ – פוסקים.
2. לענין נטילת ידים - עי' או"ח סי' קס"א סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ב. דרך רוב העולם להקפיד לפעמים, והיא אינה מקפדת.

1. מחמיר, חוצץ – סד"ט (ס"ק ד'), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג', וכן אפילו הוא אינו מקפיד על זה בשום פעם וגם רוב בני אדם מקפידין עליו אלא לפעמים הן מקפידים מקרי רובו ומקפיד עליו וחוצץ מדאורייתא (ועיין בט"ז ס"ק ב' דמשמע דלא כתב כן ועיין בסדרי טהרה שחולק עליו)), בדה"ש (ס"ק ז'), חוט שני (ס"ק ג' אות ו' ס"ק ג'), פרי טהרה (הע' ו').
2. מיקל – פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק א' ד"ה אולם).

ג. היא מקפדת, ורוב העולם אינם מקפידים.

1. מחמיר, הוי הקפדה – דר"מ (ס"ק א'), ב"ח (ס"ק א'), פני יצחק (אפי רברבי שער ע"א סוף סעי' י"ב, "ואם הוא מקפיד ואין אחרים מקפידין רשב"א מסופק בזה ונראה בטבילה יש להחמיר ובנטילה יש להקל"), ט"ז (ס"ק ג'), ש"ך (ס"ק ב'), סד"ט (ס"ק ד'), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג', כ"ש מהדין לקמן), לחם ושמלה (לחם ס"ק ה'), מלבושי טהרה (סעי' א'), ערה"ש (סעי' ו'), שערי טוהר (שער י"ח סעי' א'), טהרת ישראל (סעי' ד', סעי' ה').
2. רק מדרבנן – מהר"י שטייף (סי' מ"ו ד"ה ונ"ל, לשונו לעיל).
- מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ו', שפ"ח ס"ק ד').
- א) לענין נטילת ידים - עי' או"ח סי' קס"א סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ד. היא לפעמים מקפידה, ורוב העולם אינם מקפידים.

1. מחמיר, הוי הקפדה – סד"ט (ס"ק ד'), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק א' ד"ה אולם), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג', "בין שהטובל מקפיד על זה לפעמים אף על גב שאינו מקפיד עכשיו וגם רוב בני אדם אינם מקפידין בה לעולם כיון שהוא מקפיד עליו הוי חציצה"), מלבושי טהרה (סעי' א'), ערה"ש (סעי' ח'), "ומודה הט"ז דאם היא לפעמים מקפדת חוצץ ולחנם תפס עליו הס"ט סק"ד ע"ש"), שערי טוהר (שער י"ח סעי' א', ס"ק א'), בדה"ש (ס"ק ז', ס"ק י"א), חוט שני (ס"ק ג' אות ו' ס"ק א'), פרדס שמחה (ס"ק ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' כ"ז), פרי טהרה (סעי' ג').
2. דעת הט"ז (ס"ק ב').
- א) מיקל – סד"ט (ס"ק ד').
- ב) מחמיר – ערה"ש (סעי' ח', לשונו לעיל).
- ג) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ב').

ה. היא אינה מקפידה, ורוב העולם אינם מקפידים - אבל היא מקפדת עתה.

1. מחמיר, חוצץ – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ב' ד"ה אמנם), שערי טוהר (שער י"ח סעי' א', ס"ק א').

ו. מקפדת רק בזמן מרובה.

1. מיקל, אינו הקפדה – זכרון יוסף (יו"ד סי' י'), "ומהאי טעמא כתבו הפוסקים והטור וש"ע ריש סימן קצ"ח אם דרך בני אדם להקפיד עליו לפעמי' ולא כתבו שדרך בני אדם להקפיד עליו בשום פעם משום דבעינן דעכ"פ מקפידין עליו לעיתים מזומנות גם עכשיו וכן משמע ממה שכתב הש"ך שם סעיף קטן ב' רוב הפעמים כו' דמשמע דעכ"פ פעמים הרבה קצת מקפדת ולא אם אינה מקפדת רק פעם אחת לזמן מרובה. ומ"ש שם בש"ע אפילו אינה מקפדת עליו עתה כו' אין פירושו שמקפדת עליו לבסוף לזמן רחוק אלא דפירושו שאינה מקפדת עליו עתה בשעת הטבילה מ"מ מצויר שמקפד' עליו בימים שקודם ושלאחר הטבילה כגון טבעת מהודק באצבעה לענין לישת עיסה וז"פ ואמת לפענ"ד"), פת"ת (ס"ק א'), מלבושי טהרה (סעי' א'), פתחא זוטא (ס"ק ג'), פתיחה (ס"ק ז'), סוגה בשושנים (שושנים לדוד סוף סי' קפ"ח), טהרת ישראל (סעי' ד'), פרדס שמחה (ס"ק ג' אות ב').
- א) אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ז) – "בעל זכרון יוסף שהובא בפ"ת סק"א דאם מקפדת רק לזמן מרובה לא הויא עתה קפידא עיי"ש ופשוט שאין כוונתו לחלק בין זמן מרובה כגון למשך שנה ובין זמן מועט כלמשך חדש ופחות דמנא ליה ליתן קצבה ושעור לדבר זה מאחר שבגמ' לא מצינו זה. אלא צריך לומר דכוונתו לחלק בין הקפידא להסיר בשעת לישת שאין לזה זמן קצוב דאפשר שיזדמן לה בכל יום וגם בלילה לכן נחשב בכל עת שהיא מקפדת דאינה יכולה לבטלו על משך זמן ובין כשהקפידא להסיר הוא רק לזמן קצוב דעד זמן ההוא ודאי לא תסלקנו הויא אינה מקפדת עד זמן ההוא ואין חלוק אם זמן ההוא רחוק או קרוב דכיון דהוא זמן ידוע לקפידא אין להחשיבה עתה מקפדת וזהו טעם נכון ולא ניתן לשעורין וזהו כוונתו לע"ד ואף אם אין כוונתו כן מ"מ הוא טעם נכון. וא"כ גם בלאמבע זמנית כיון שיש זמן ידוע להסירו אין להחשיבה עתה מקפדת".
- ב) עי' לקמן לגבי סתימות שיניים [סעי' כ"ג], שנראה שיש כמה חולקים.
2. מר"מ – כת"ס (יו"ד סי' צ"א), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק א').

ז. האם הקפדה תלוי במקום שגר או בעולם ממש.

1. עולם ממש – ברכי יוסף (או"ח סי' קס"א ס"ק א', "יש מקום להסתפק אם במקום אחד אנשי המקום מקפידין ובמקום אחר אין אנשי המקום מקפידין, אם במקום שאין מקפידין אינו חוצץ. ונראה דאי ידעינן דרובא דעלמא מקפידין, גם לגבי {שאר} המקומות אמרינן מקום זה בטל ברובא דעלמא, כמו שהוכיח הרב פר"ח בי"ד סי' קי"ג ס"ק ג', עש"ב ודוק"), שע"ת (או"ח סי' קס"א ס"ק א', "בברכי יוסף"), עי' מהר"י שטייף (סי' מ"ו ד"ה ונ"ל, לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' כ"ח), פסקי תשובות (סי' קס"א הע' ב', עי' אות א' ס"ק ו').

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ד) – "שאין לשער לפי הנהגת רוב נשים בעולם. אלא לפי רוב נשים שהן דומות לאשה זו, שמאותו מקום ואותה חברה ואותה תרבות. וכמו שמצינו חילוק במשניות, ובש"ע כאן סי"ז, בין מי שעובדת בצבע שאין מקפדת עם ידיה צבועות. משא"כ שאר נשים שכן מקפידין. וכן ע' בב"י או"ח ס' קסא ס"ב שנקט לשון "שאר אנשים שהם כיוצא בו". [אבל ע"ש בשע"ת ס' קסא סק"ב לא כזה וז"ל כתב בבר"י שאם רובא דעלמא מקפידין בטל מקום זה לגבי רובא דעלמא עכ"ל. וע"ש שכ"כ בפר"ח.] למשל בא"י הנשים **מקפידין רק בכינים** אבל לא בביצי כינים. ובארצה"ב הן מקפידין גם על ביצי כינים. לפיכך בת א"י שנמצאת בארצה"ב אין ביצי כינים חוצצין, שהא רוב נשי א"י אינם מקפידין. אבל להיפך, בת ארצה"ב שנמצאת בא"י, יש להקל למעשה. שהא הסיבה שגרמה לנשי א"י להיות אינן מקפידין, הוא מפני שא"א להקפיד עליהם. לפיכך כל אשה שנמצאת בא"י, המקום גורמת שלא להיות מקפדת. אבל אה"נ אם היא עדיין מקפדת, חוצצות. עכ"פ כל אשה מחוייבת להשתדל להסירם קודם שהולכת לטבול, כפי השיעור שרגילה להשתדל ביום אחר".

2. אפילו חילונים – אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' כ"ט), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' י"ג).

(א) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' כ"ט) – It is unclear if he would include non-jewish woman in the "statistics".

ח. האם הקפדה תלוי בזמן שהולך ברחוב או בזמן שהולך לחתונה.

1. תלוי ברחוב.

(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ז, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"א) – "וענין הקפדה אצל הנשים היא שאינן בושות לילך ברבים כזה ואינן צריכות לליבון ונקיות בדרגת כל הולכי לסעודת חתונה או ההולך לקבל פני אדם חשוב או של כבוד שבת דמסתבר שאף הצובעים היו רוחצים עצמם יותר לכבוד שבת ולוליך למקום חשוב".

(ב) חוט שני (ס"ק ג' אות ט"ז) – "שבביתה אינה מקפדת אמנם כאשר היא הולכת ברחוב, היא מקפדת, הרי זה חוצץ".
(ג) פרי טהרה (סעי' ד').

(ד) נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ט"ו) – "אבל אם אינה מקפדת רק למאורע חשוב, כגון שהיא צובעת וידיה צבועות משהו ואינה מקפדת מלילך כך רק בשבת ויו"ט, או כשהולכת לשמחה, לא חשיב מקפדת".

2. אפילו תלוי בחתונה.

(א) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"כ).

(ב) בנין בית נאמן (פרק י"ז סוף סעי' ד') – "ומקפדת היינו דבר שמפריע לה במצבים רגילים בחיי היום יום, כגון כאשר היא הולכת לחנויות או לחתונה. אבל דבר שהיא נלחצת ממנו, מחמת הפחד שלא תפסל הטבילה, אינה נחשבת לחציצה".

3. האם תלוי בשבת.

(א) מאי (גדה דף סו:) – "כתבוה גדולי המפרשים בטבעת שביד ומהודק ביותר עד שאינו מתעגל על האצבע במיעוט הנעה שהוא חוצץ אף על פי שאינה מקפדת עליו שמ"מ מקפדת היא בו בשעת לישה וכן בכי כיוצא בזה ומכאן יש לחוש במה שכתבנו בענין הצבע שרוב בני אדם העסוקין בכך קפידים עליהם לערבי שבתות אלא שיש להקל מצד אחר שאינו אלא חזיתא בעלמא".

(ב) אבני נזר (סי' רנ"ג ס"ק ח') – "ומה שהוכיח עוד מצובע שידי צבועות ושוחט שידי מלוכלכים בדם אף שבודאי ידיה ידו ברגל ומ"מ קרוי אינו מקפיד. י"ל שעד אותו זמן יעבור ממילא כמ"ש הרמב"ם. בהלכות שבת שחמימות הבשר מעברת הכתב לאחר זמן. ודומה למ"ש רש"י בטיט דמשום שעובר ממילא לא נקרא מקפיד".

ג) פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' ב') – "ואף שבני אומנות בשבת או כשהולכים לשמחות וכו' גם מקפידים לנקות את עצמם מכל מקום על דברים קטנים אין דרכם להקפיד".

ד) תשובות והנהגות (ח"ב סי' קי"ז) – "ומסתפק אני בצבעי שבשבת מקפיד להתרחץ לנקיות ורק בחול אינו מקפיד אם חוצץ או לא ... ועוד י"ל דבשבת גם לא חשיב מקפיד, דבעצם מה שמוריד הצבע אינו מחמת גנאי או מפריע, אלא משום שלובש בגדים נאים ורוצה להתנאות גם בגופו, וי"ל דמה שמוריד בשבת רק מרצון להתנאות, לא יחשב בחול מקפיד, ומיהו ...".

(ה) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח הע' של"ו) – "דזמן מרובה לא חשיב קפידא ודומיא דצבע של נשים ודם של טבחים שמסירתו לכבוד שבת".

(ו) מר"מ – שבט הקהתי (ח"א סי' פ"ד), פסקי תשובות (סי' קס"א אות א' ס"ק ז').

4. מר"מ – בדה"ש (סעי' י"ז בי' ד"ה וכן, עמ' ל"ד).

ט. חציצה שאינה יודעת שיש שם.

1. עדיין יחשב כדבר שמקפדת – הגריש"א צ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' שס"ו, "אע"פ שהשתא אינה יודעת מהן ולא חשיב אינה מקפדת כיון שאם היתה יודעת היתה מקפדת"), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ"ג, במקורות ובי", "אין לומר דלאחר שסירקה כמה פעמים ועשתה כפי יכולתה ויותר אינה מרגשת בהם ואינה יודעת שיש לה עוד כינים, יחשב כדבר שאינה מקפדת, דזה אינו דוכי מחמת שאינה יודעת על כך חשיב אינה מקפדת. הרי גם אשה שטבלה ולאחר טבילה מצאה עצם בין שיניה דמפורש בגמ'

שצריכה טבילה אחרת ג"כ ודאי לא ידעה בשעת הטבילה שיש לה עצם בין שיניה, וכי חוסר ידיעה משוי לה לאינה מקפדת"), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קנ"ז, "ואע"פ שאינה יודעת שיש שם דבר החוצץ ואף שאינה מרגשת בו לא חשיב אינו מקפיד").

י. דרך להסיר, אבל שלא משום הקפדה.

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' של"ו, "ואף אם מחליפתו באחר לא חשיב קפידא כיון שאינה מסירתו מחמת קפידא").

יא. מצד מיעוטו אינו מקפיד.

1. הוי אינו מקפיד – סמ"ג (לאוין סי' קי"א, עשה סי' כ"ז), ריטב"א (חולין דף קו: ד"ה והא), ב"י (ס"ק י"ח ד"ה ומ"ש, "דלא איירי רבינו תם אלא במועט כל כך שאפילו הנשים הנשואות או הכלות אין דרך להקפיד עליו"), דר"מ (ס"ק ד'), ט"ז (ס"ק י"ח, "שהוא דבר מועט מאד שאין מקפדין עליו"), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ב), פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק י"ז), טהרת ישראל (סעי' ס"א), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ד הע' כ"ד, לשונו לקמן), בדה"ש (ס"ק קכ"ז), פרדס שמחה (ס"ק מ"ה), חוט שני (ס"ק ג' אות ח'), פרי טהרה (סעי' י"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ד, הע' י"ח).

יב. קפידא חריגה.

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ד הע' כ"ד, "אם מוצאת נקודות קטנות מאוד רק לאחר עיון רב באופן חריג, ואינם נראים מרחוק, אין צריכה להסירם לפי שנחשב מיעוט שאינו מקפיד, ואע"פ שנהגו להסיר גם מיעוט שאינו מקפיד מ"מ גם מיעוט שאינו מקפיד יש גבול שלאחר מכן אין לו חשיבות ונחשב כלא קיים כלל, לכן באופן זה יש להקל").

ז' רמ"א (סעיף א') – "ולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין, גזרה אטו דברים החוצצים".

א. בני ספרד.

1. ג"כ מחמיר – בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ג'), "לא יהיה עליה דבר חוצץ אפילו כל שהוא. ויש דברים חוצצין לכתחלה דוקא ובדיעבד טבילתה כשרה, ויש חוצצין גם בדיעבד, על כן אם טבלה ונמצא עליה איזה דבר, תשאל למורה כדי לדעת אם זה חוצץ בדיעבד או לאו", חוט שני (ס"ק ד' ד"ה גם, אות א' ד"ה גם).
2. וכן דעת המחבר – סד"ט (ס"ק ו'), ששבה"ל (סעי' ה' אות ג').

ב. על איזה דין הולך הרמ"א.

1. על המיעוט שאינו מקפיד – מאירי (עירובין ריש דף ד:), "הא אם אינו מקפיד ובמעוטו עלתה לו טבילה אלא שלכתחלה הצריכו לדקדק בכך"), לבוש (סעי' א'), "מיהו לכתחילה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין, גזירה משום דברים החוצצים, ואין זו גזירה לגזירה דהלכתא אדיעבד נאמרה, וכיון דחציצת רוב ואינו מקפיד גזרו אפילו בדיעבד, גזרינן לכתחלה אפילו בדברים שאינם חוצצין ואין זו אלא חזק גזירה, נ"ל"), ט"ז (ס"ק ד'), דכ"רמ"א אחר כך גזירה אטו דברים החוצצים והיינו אפילו במיעוט", ש"ך (ס"ק י"ג), "ופשוט הוא דלכתחלה צריך לזהר כדכתב הרב לעיל ס"א"), מקור חיים (ס"ק ז', ס"ק כ'), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג'), "ומכל מקום לכתחלה לא תטבול אפילו במיעוט שאינו מקפיד שלא יבא הדבר לכלל טעות", קנאת סופרים (השמטות לשירי טהרה סי' כ"א, "דבכל דברים שאין חוצצין קאמר"), חסד לאברהם (תנינא סי' מ"ז סוף ד"ה ואני), חיים וחסד (ח"א סי' ל"ד, "זרע אמת ... ולענ"ד דבריו דחוקים"), זקן אהרן (ח"א סי' נ"ב ד"ה וגם), דר"ת (ס"ק כ'), הגריש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד אות ה' ד"ה אולם, תנינא (ב - ג) סי' ע"ו ד"ה אולם, ב"ק דף פב. ד"ה ברם), ששבה"ל (ס"ק ח', ס"ק ט'), סיכום אות ד', שבט הלוי ח"י סוף סי' קל"ח, סוף סי' קמ"ט), בדה"ש (ס"ק י"ד), חוט שני (ס"ק ד' ד"ה והרמ"א, אות ב'), לבושי עז (ס"ק ז', תמצית אות י"ט), פרדס שמחה (ס"ק ה'), מראה כהן (עמ' ק"י אות ד', פרק ז' הע' י"ג, הע' כ"ח).
(א) חולק – זרע אמת (ח"ב סי' פ"ו ד"ה איברא דבזה).

(ב) י"ל, חושש לשיטת רש"י שגופו אסור, אפילו מיעוט שאינו מקפיד.

2. על רפוי – הג' שע"ד (סי' י"ב ד"ה חוטין, "אבל לכתחילה לא תטבול בהן גזירה אטו אותן שאינן חלולין וכן בחוטים שאינם מהודקין אטו מהודקין"), א"ר (סי' קס"א ס"ק י'), תוס' שבת (או"ח סי' ש"ג ס"ק ג'), סד"ט (ס"ק ו', ס"ק נ"ו ד"ה לפי), פמ"ג (ראש יוסף שבת דף נז: ד"ה ומעתה, או"ח סי' ש"ג א"א ס"ק ד'), מנורה הטהורה (קני המנורה סי' ש"ג ס"ק ד'), לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד סוף אות פ"ח, ס"ק קצ"ח), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ד', ס"ק ז' ד"ה כל זה בדיעבד), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ד'), "ומיהו לכתחילה אסור לטבול אפילו בדברים רפויים שאין אנו בקיאים איזה מקרי רפוי אבל בדיעבד שכבר טבלה אם היה רפוי לפי ראות העינים עלתה לה טבילה"), שיבת ציון (סי' מ"ב, "שכתב בשם ש"ד דגבי קמיע ושרירים ונזמים יש לגזור לכתחילה רפוי אטו אינו רפוי וכן כתב מור"ם בסעיף א' בהגה"ה דשמא תשכח לרפותם"), הו"ד בפת"ת (ס"ק ט"ו), קנאת סופרים (השמטות לשירי טהרה סי' כ"א), זרע אמת (ח"ב סי' פ"ו ד"ה איברא, "דבשו"ע נדפסה הגהה זו בס"א בטעות דשייכא בס"ב ודוק והתימה מכל האחרונים שלא העירו בזה באופן דנלע"ד ברור כזריחת השמש"), בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ט אות ה'), ערה"ש (סעי' ט'), "שיש לגזור בהם רפויים אטו אינם רפויים ולמה לא תסירם בעת טבילה"), ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ד'), בדה"ש (ס"ק י"ד, ס"ק י"ח, ס"ק כ', ציונים ס"ק שמ"ג), חוט שני (ס"ק ד' ד"ה והרמ"א, אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק ה', ס"ק ח'), לבושי עז (ס"ק ז' ד"ה אמנם, תמצית אות כ'), מראה כהן (עמ' ק"י אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קמ"ד, פרק ל"ז הע' ע"א), חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק כ"א), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"ב סעי' ג'), מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ', חוקת הטהרה סעי' ז', "ואע"פ שרוב הנשים הלוברות על גבי צוארן הוא באופן רפוי שאין שם חציצה, מ"מ כיון דקיימא לן לכתחילה להחמיר שלא לטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין גזירה אטו דברים החוצצין, לכן לכתחילה אין לטבול בתכשיטים אפילו רפויים").

(א) רק ברוב הגוף – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ד', "שיראה לי בדעת הרב דלא קאי רק על מה שסיים המחבר ואם הוא חופה רוב הגוף כו', וע"ז כתב ולכתחילה כו' והיינו אם הוא ברוב הגוף רק שהוא רפוי בזה גזרינן אטו מהודק, דברוב הגוף אי אפשר לכוון היטב ושמא יהיה מהודק במקום אחד שלא יעלו בו המים, אבל במיעוטו אם רפוי מותר אפילו לכתחילה, דהדבר קטן שפיר יוכל לדקדק אם הוא רפוי או לא. והגם דבהגש"ד לא משמע כן ממה שסיים וכן בחוטין כו', י"ל שהרב מדעתו לא פסק כהגש"ד רק ברוב הגוף ולא במיעוט, וגם המדקדק יוכל לכוון דברי הגש"ד שכוון באופן הנ"ל דוקא").

(ב) לא נראה משאר סתימות הפוסקים.

(ג) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י').

3. מר"מ – פרי טהרה (הע' ה'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ז').

(א) ב"ח (ס"ק כ"ז, שו"ת ב"ח החדשות סי' מ"א) – "מהג"ה בהל' נדה דשערי דורא ... ונלע"ד דה"ט דלפי שעושין נשים צנועות שאינם מגלים את שערם לעולם ואפילו בשעת טבילה משימין מצנפת בראשיהם א"כ **טריחא הוא ליטלה** מעל ראשה וכן באותם שנושאים קמיעות דאפילו רגע א' אין הולכין בלא קמיע טורח וקשה להם ליטלם מעל צוואריהם הלכך יש לגזור בהו לכתחילה חוטים רפויים אטו אינם רפויים אף על גב דלא שכיחא כלל שאין רפויים ומצנפ' חלולה אטו שאינה חלולה דלא דמי לשיריים וטבעת ונזמים וקטלאות דקתני בתוספתא דהני לא טריחא לה ליטלם לפיכך לא גזרו בהו רפוי' אטו שאינה רפוי'".

(ב) קנאת סופרים (השמטות לשי"ט סי' כ"א) – "לשון הרמ"א ... מוכח דבכל דברים שאין חוצצין קאמר ולא הוי כוונתו דוקא על חוטי צמר שהן חוצצין כשהם מהודקין אז אף ברפיון לא תטבול מכח גזרה אטו מהודקין ...".

ג. מיעוט שאינו מקפיד, וגם רפוי.

1. מחמיר – בדה"ש (ציונים ס"ק כ"ז).

ד. חזותא בעלמא.

1. מחמיר – חוט שני (ס"ק ד' ד"ה והרמ"א, אות ב', ס"ק כ"ג ד"ה ודע דאף, "ודע דאף דנקטינן במראה שאין בו ממש דאינו חוצץ, אף שאינו עשוי לנוי, מ"מ לכתחילה יש להסירו וכמ"ש הרמ"א לעיל בסעיף א', דאין טובלין אף בדברים שאינם חוצצין").

ה. לנוי.

1. מחמיר, אין לחלק.

(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז סוף עמ' כ"ז) – "ואפילו הויא לנוי כבר נוהגות הנשים שאינן טובלות אפילו בדברים שאינן חוצצים כרמ"א ריש סימן קצ"ח הנ"ל באות א"מ".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ב, עי' אות כ"ה [לשונו לקמן]) – "צבע לשיער (Hair Dye) מסוג שצריכה לצבוע את השיער איתו יותר מפעם אחת בחודש, לכתחילה תסיר את הצבע לפני טבילה, אך אם לא עשתה כן עלתה לה הטבילה".

(ב) דבר יהושע (ח"ה יו"ד סי' י"א) – לשונו לקמן.

(ג) חוט שני (ס"ק כ"ד אות ב') – "צבע העשוי לנוי דאינו חוצץ, אף אם יש בו ממשות של הצבע, אינו חוצץ. אמנם לכתחילה יש להסיר את כל הדברים אפילו שאינם חוצצים וכמ"ש הרמ"א בסעיף א"מ".

(ד) פרי טהרה (הע' מ"ג).

(ה) נטעי גבריא (ח"ג פרק נ"ד הע' ג', הע' ד', שו"ת סוף סי' ה' [עמ' תרפ"ג]).

2. מיקל.

(א) חיים וחסד (ח"א סי' ל"ד ד"ה ועוד יש) – "זרע אמת ... ועוד יש לחלק ולומר דכי אמרינן דלכתחילה לא תטבול אפילו בדבר שאינו חוצץ גזרה אטו דבר החוצץ, היינו דוקא כגון במיעוט ואינו מקפיד, אבל אם הוא במיעוט ולא די שאינו מקפיד שתהיה שם הרצועה אלא אדרבא מקפדת טובא שלא להסירו ממנה בשום אופן ככה"ג שרי אפילו לכתחילה, ומנא אמינא לה דחזינן שם בסי' קצ"ח סי"ז דפסק מרן דצבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן אינו חוצץ, ואנו רואים מעשים בכל יום שפרט בערי טורקיא"ה שטובלות אפילו לכתחילה בצבע זו ולא חשו כלל להיא דכתב הרמ"א דלכתחילה מיהא לא תטבול אפי' בדברי' שאינם חוצצים. וצ"ל דהטעם הוא דכיון דלא די דאינן מקפידות שיהא הצבע עליהם אלא אדרבא מקפידות טובא שלא יצא הצבע, וכשמתמעט מראית הצבע חזרות ומחדשות אותו, ואם כן הו"ל כגופה ממש וכמ"ש הרשב"א בתשובות המיוחסות סימן קכ"ד".

(ב) באר צבי (סי' פ' ד"ה ע"כ) – "ואף דמבואר בסעיף א' שם דלכתחילה לא תטבול אפילו בדבר שאינו חוצץ כגון לגבי מיעוט שאינו מקפיד גזילה אטו החוצצין מכל מקום הרי חזינן דבצבע שהנשים צובעות טובלת אפילו לכתחילה כמבואר בסעיף יז ולא מחמירין כלל".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ח').

ו. האם רק בגלוי או אפילו בבית הסתרים.

1. מיקל, רק גלוי – זקן אהרן (ח"א סי' נ"ב ד"ה וגם, "י"ל נמי דהרמ"א לא החמיר כזה אלא במקום גלוי אבל כשהחציצה הוא בביהס"ת מודה גם הוא דמותרת לטבול אפילו לכתחילה ... דאלת"ה הו"ל לרמ"א להגיה כן בסעיף כ"ד דמיירי בבית הסתרים והוי ידעינן נמי דכ"ש במקום גלוי").

2. מחמיר, אפילו בבית הסתרים – זרע אמת (ח"ב סי' פ"ו), הו"ד בחיים וחסד (ח"א סי' ל"ד), בית יצחק (ח"ב סי' י"ט אות ה'), פרי טהרה (סוף הע' ה').

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ח').

ז. בדיעבד.

1. אי אפשר כדיעבד דמי – חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג', "ונראה לי דבמקום דאי אפשר הוי כדיעבד"), לחם ושמלה (לחם ס"ק ח'), חיים וחסד (ח"א סי' ל"ד ד"ה ומעתה), פתחא זוטא (ס"ק ה' ד"ה ובלחוח"ש), טהרת ישראל (סעי' ג'), שערי טוהר (שער י"ח ס"ק א'), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק א' סעי' ז'), בדה"ש (ס"ק ט"ו, ציונים ס"ק שמ"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רע"ו), פרי טהרה (הע' ה'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ד').
2. איזה צורך, רפואה, צער, שעת הדחק: אפילו לכתחלה.
(א) ערה"ש (סעי' ט') – "אם יש לה איזה צורך בזה כמו לרפואה וכיוצא בזה יכולה לעשות כן לכתחלה".
(ב) בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ט אות ה') – "ורמ"א ... ונהי דהיכא דאיכא צערא וכאב כדיעבד כמי כדמצינו בכמה דוכתא".
(ג) זקן אהרן (ח"א סי' נ"ב ד"ה וגם) – "שעת הדחק גדול כדיעבד דמי".
(ד) טהרת ישראל (סעי' ג') – "לרפואה".
(ה) ששכ"ה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ד') – "בשעת הדחק שרי לטבול בהם דהוי כדיעבד".
(ו) בדה"ש (ס"ק ט"ו).
(ז) מראה כהן (עמ' ק"י אות ד', הע' י"ג) – "ואולם ישנם מקרים בהם הסרת המיעוט שאינו מקפיד כרוכה בקושי רב ומקרים מעין אלו דנים אותם כדיעבד ואינה צריכה להסיר".
(ח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רע"ו).
(ט) פרי טהרה (הע' ה').
(י) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ג) – "שהפירוש של 'לכתחילה' הוא בכל דבר שאינו קשה לעשות. אבל כל שקשה לעשות הוא בגדר כדיעבד. לפיכך אינה צריכה לחתוך יבלת (עור מת) שתחת כף רגלה. והנשי ירושלמי מקפידין בזה".
הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ג) – "שבילי שבת יכולה לטבול עם מיעוט ואינו מקפיד, שנחשב כדיעבד".
3. טבעת לאומן – לבושי עז (סעי' ב' ס"ק א' ד"ה ואותן, תמצית אות ג').
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ב).

ח. במזיד.

1. עלתה לה טבילה – ששכ"ה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ד', שבה"ל ח"ב סי' ק"א על סעי' א', "עיין משנה אחרונה פ"ח מה' דמקואות שר"ל דכל חציצה של מיעוט שאינו מקפיד אם טבלה במזיד לא עלה לה הטבילה גם דיעבד, וכל הפוסקים נגד זה כאשר הרגיש בעצמו, ע"ש"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ל"ו).
2. מחמיר – משנה אחרונה (מקואות פרק ח' משנה ה' ד"ה ולולי, "אם עשה במזיד והניח דבר החוצץ אפילו במיעוטו אינה טבילה אפילו כדיעבד").
- ט. אחר שיש דין של הרמ"א: האם כל חציצה נכלל בדבר המקפיד.
1. מיקל, כדיעבד יש להקל – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ד, תנינא (ב - ג) סי' ע"ו, ב"ק דף פב, שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ה', לשונו לעיל), הגר"א אברהם כהן (קובץ בית התלמוד, מקואות עמ' קמ"ב ד"ה ובעצם, לשונו לעיל).
2. מחמיר – פאת שדך (ח"ג סי' פ"ח ד"ה ומ"מ, ע"י סי' צ"ד אות ג', "שאחרי שגזרו על אינו מקפיד מדרבנן ממילא נעשה לדבר המקפיד"), הגרשז"א זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' י"ב, ע"י חק וזמן פרק ו' הע' כ"ז אות י"א, ואשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס"ב, לשונו לעיל), פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' א', "הא דנוהגים כרמ"א להסיר לטבילה אפילו דברים שאינם חוצצים כמיעוט שאינו מקפיד, לכאורה זה גורם דאף מיעוט שאינו מקפיד חשיב כמקפיד דמקפידים להסירם מחמת הדין ולכן אין לטבול במיעוט שאינו מקפיד. ואם טבלו, אם עומדים עדיין בתוך בור המקוה יש לחזור ולטבול, אבל כשכבר יצאו מבור הטבילה אף שעדיין נמצאים בבית הטבילה אין צריך לחזור ולטבול").
3. מר"מ – חק וזמן (פרק ו' הע' כ"ז אות י"א, "הגר"י"ש אלישיב ... ולכאורה תמוהים הדברים עד למאד, חדא ...").

י. מר"מ.

1. לענין טבילת כלים - ע"י סי' ר"ב סעי' ב', לשיטות ומר"מ.
2. לענין נטילת ידים - ע"י או"ח סי' קס"א סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ת. מעשה אריג - סעיף ג'.

שבת (דף נז.) – "בעא מיניה רב כהנא מרב: תיכי חלילתא מאי? אמר ליה: אריג קאמרת? כל שהוא אריג - לא גזרו. איתמר נמי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע: כל שהוא אריג - לא גזרו".

א. מעשה אריג לא גזרו: רק אם יש חלולים, או כל מעשה אריג.

1. רק אם יש חלולים – ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ג', "עוד נראה לי כי החלולות יותר הן מרופות מן הארוגות, כי הארוגות מפני שהן שתי וערב מהודקות הן מאד, אבל אלו החלולות שהן מעשה רשת רפויי מרפו טובא ולא מהדקי שפיר ועיילי מיא תותיהו, הלכך לא שרינן אלא בחלולות לבד שהן עשויות מעשה רשת כאותן אבנטין של צמר שבאין מספרד, והוא שיהיו נקיות מן הטיט יפה יפה"), מחבר (סעי' ג'), ששכ"ה"ל (ס"ק א', סיכום אות א').

2. סתירה לאו"ח (סי' ש"ג סעי' א', "ואם הם מעשה אריגה, מותר שא"צ להסירם בשעת טבילה") – ש"ך (ס"ק ה'), מג"א (סי' ש"ג ס"ק ד'), גר"א (ס"ק ח', או"ח סי' ש"ג על סעי' א'), פתח הבית (על סעי' ג'), מ"ב (סי' ש"ג ס"ק ה'), ששבה"ל (על הש"ך ס"ק ה'), לבושי עז (תמצית ס"ק א').

ט) דטניפא - רמ"א סעיף ד'.

שבת (דף נז.) – "אמר רב הונא בריה דרב יהושע: כל שהוא אריג – לא גזרו. ואיכא דאמרי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע: חזינא לאחוותי דלא קפדן עליהו, מאי איכא בין הך לישנא ובין הך לישנא? איכא בינייהו - דטניפן; להך לישנא דאמר כל שהוא אריג לא גזרו – הני נמי ארוג, ולהך לישנא דאמרת משום קפידא; כיון דטניפא – מקפד קפידא עליהו".

א. ראשונים: לענין שבת, או גם לענין טבילה.

1. מיקל, רק לענין שבת צריך להחמיר – רש"י (שבת דף נז. ד"ה הא, "במידי דלא מיהדק, ועיילי ביה מיא, מאי חוצץ איכא למימר, הא לאו חוצץ הוא").
2. מחמיר, ששייך גם לענין טבילה – רבותיו של רש"י (שבת דף נז. ד"ה הא), טור (סעי' ד'), רמ"א (סעי' ד').

ב. הטעם.

1. מצד חציצה – ב"י (ס"ק ג'), סד"ט (ס"ק י"ג), "פרישה ... אך מלשון הרמ"א משמע דמטעם חציצה הוא כיון דקפיה עליה", פתח הבית (על סעי' ד').
- א) סד"ט (ס"ק י"ג) – דדוקא בקפידא שהוא בשעת טבילה הוא דמעכב אע"ג דאיהי לא קפדה מ"מ כיון דרוב ב"א קפדי חייץ מש"ה ל"ק מהא דהשירים והנזמים דסעיף כ"ג דהתם כיון דרפויה הם ולא קפדי בשעת טבילה אלא בשעת לישא לא חייצי והא דסעיף מ"ו בטבלה בבגדים צ"ל דמיירי בבגדים הגרועים ופחותים דלא קפדי עליהן בשעת טבילה וצ"ע".
2. מצד מירתת – פרישה (ס"ק ז', דרישה ס"ק א', "נראה לענ"ד דטעמא דמוזהבין לאו משום חציצה אלא משום אידי דמירתתא דלא יתקלקל לא תטבול ראשה במים כדבעי וכן במטונפין כיון דמירתתא שלא ימחו המים הטינוף ויבוא על גופה לא תטבול יפה"), לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד ס"ק קצ"ו).
3. מר"מ – פת"ת (ס"ק ד'), ששבה"ל (ס"ק ב'), בדה"ש (ס"ק ל', בי' ד"ה ואם).

ג. דרבנן או דאורייתא: האם הוא מצד חציצה.

1. מר"מ – סד"ט (ס"ק י"ג), "י"ל דס"ל לדעה זו דמדאורייתא ליכא חציצה אלא במידי דמיהדק אלא שחכמים גזרו ...", הו"ד בפת"ת (סוף ס"ק ד'), פתח הבית (על סעי' ד', "וצ"ע").

ד. על שערות: לרבתי של רש"י.

1. דדוקא בדבר שאינה מגופה – לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד ס"ק קצ"ו, "משא"כ שערות דעצמ' דהוי גופה אין מקום לומר שחוצץ אלא אי לא עיילו מיא", סד"ט (ס"ק י"ג), "דש"ה שהכל הוא מגוף השער וכיון דעיילי מיא ש"ד", פת"ת (ס"ק ד').
2. מר"מ – תפארת למשה (ד"ה בטור סעיף כ"ג, "וכן קשה אהא דנקשר שער אחד והיא מקפדת חוצץ ואפ"ה בקשרים ב' ב' אינו חוצץ. מיהו זה יש לישב").

ה. רוב הגוף ואינו מקפיד: לרבתי של רש"י.

1. מחמיר – לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד ס"ק קצ"ו, "דהנהו דינים דסעיף א' שם דרוב או מקפיד חוצץ מיירי אף דעיילי מיא אפ"ה פוסל הטבילה"), פת"ת (ס"ק ד', "לבושי שרד ... בס"ט ... ולע"ד תימה לומר כן דודאי אין חילוק בין מיעוט המקפיד לרוב שאינו מקפיד אחרי דס"ל לרבתי של רש"י דהלכתא דרובא ומקפיד חוצץ אתמר נמי במידי דלא מיהדק ולישנא דחוצץ לאו דוקא א"כ גם הא דגזרו רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד הוא נמי בכה"ג אף דלא מיהדק").
 2. מיקל – עי' סד"ט (ס"ק י"ג. כדאי בפת"ת ס"ק ד'), פתחא זוטא (פתיחה לסי' קצ"ח אות כ"ד, "וז"פ"), שבה"ל (ח"ו סי' קל"ה אות ג', ששבה"ל ס"ק ב', "ללבושי שרד ... תמוה לומר כן, דאם נכנסים מים לא שייך חציצה לומר שחוצץ בפני המים, ורק במקפיד י"ל דחוצץ משום דאינו בטל לגוף").
 3. מר"מ – קנאת סופרים (השמטות לשירי טהרה סי' כ"א ד"ה והנה), בדה"ש (סעי' ד' בי' ד"ה ואם, עמ' י"ט), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט"ו).
- א) גלות עליות (פרק ט' משנה א' פי' הארוך) – "ולכן נראה לדעתי בזה דגם רבתי של רש"י ז"ל לא אמרו כן רק במכסות רוב גופן או רוב שערן דסברי כדעת הגאונים".

ו. הלכה: דעיילי מיא.

1. בדיעבד, מיקל – לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד סעי' פ"ח, ס"ק קצ"ו), פת"ת (ס"ק ד'), ששבה"ל (סיכום אות ב'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ט, "שהלכה כהפת"ת להקל בדיעבד").
 2. מר"מ – פרדס רמונים (מקשה זהב ס"ק ז'), בדה"ש (סעי' ד' בי' ד"ה ואם, עמ' י"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קמ"ג), לבושי עז (תמצית ס"ק ד').
- א) סד"ט (סוף ס"ק י"ג) – "דהיכא דעיקר עוד צד להקל יש להקל".

(ב) גלות עליית (פרק ט' משנה א' פ' הארוך) – "ולזאת לדינא אף שהרמ"א כתב דברי הטור להלכה מ"מ מאחר שרש"י ותוס' ורשב"א ורא"ש ור"ן והרמב"ם לא סברי כן לכן לדעתי אין להחמיר בזה כלל, ומאן דחש בזה אין לו לחוש כ"א במכסות רוב הגוף או רוב השער אבל במיעוט כזה דלא מהדקי רק דקפדי להסירן בעת טבילה אין לנו להחמיר כלל בזה".

ז. מר"מ.

1. תפארת למשה (ד"ה בטור סעיף כ"ג) – "בטור סעיף כ"ג [עמוד קצ"ד] ז"ל השירים והנזמים והטבעות והקטלאות שבה אם הם רפויים אינם חוצצין כו' עכ"ל. תימא הא הטור פסק ריש סימן זה כרבותיו של רש"י דמטונפים או מוזהבים אף ברפויים חוצץ כיון דמקפיד להסירם שלא יטנפו הבשר ... נ"ל דס"ל לרבותיו של רש"י דבין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא תיכי **אינם רפוי' כל כך לענין שיבאו בהם מים בשעת טבילה** דא"כ לא הוי שייך חציצה אלא לכ"ע מהודקים שאין מי מקוה נכנסים בהם אלא שבשעת רחיצה בחמין א"צ להסיר' דע"י שפשוף וחמימת המים נכנסים בהם ואינה מקפדת להסיר' בשום פעם לל"ק כשהוא ארוג לא גזרי אף דאיכא חציצה כיון דאינה מקפדת וז"ש הטור שם אבל ארוג' רפויים הם ר"ל שהם רפוי' מחוטי צמר שנכנס בהם מים חמים והוי מיעוטא שאינו מקפיד וז"ש א"ד חזינא לאחזוואי דלא קפדן ר"ל בשעת רחיצה כדפרש"י ופריך שפיר מאי בינייהו דהא לל"ק ג"כ מה"ט לא גזרו ומשני איכא בינייהו דטניפי וכפי פירוש הב' של הבית יוסף שם ע"ש וא"ש כר"י וזכרמ"א בהג"ה ש"ע".

(א) סד"ט (ס"ק י"ג) – "ומ"ש בספר תפל"מ ... הוא דחוק".

י' חציצה בשערות – סעיף ה'.

סוכה (דף ו.) – "שערו נמי דאורייתא נינהו, דכתיב ורחץ את בשרו במים את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שערו".

א. **האם נחשב כגוף בפני עצמו**: ראשונים.

1. כגוף בפני עצמו.

(א) גאונים (רמב"ם מקואות פרק ב' הל' ט"ו) – "אם אינו מקפיד עליה עלתה לו טבילה עד שתהיה רוב שערו קשור נימא נימא בפ"ע כזה הורו הגאונים".

(ב) רש"י (ס' האורה ח"ב הל' נדה אות א') – "שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים את בשרו את הטפל לבשרו, ומאי ניהו שערו, שמעינן ממסקנא דשמעתא במסכת נדה, דרוב שערו קשור אחת אחת בין מקפדת בין שאינו מקפדת חוצץ ולא עלתה לה טבילה".

(ג) ראב"ד (מקואות פרק ב' הל' ט"ו) – "א"א כדברי הגאונים הוא העיקר".

(ד) רשב"ם, הו"ד באור זרוע (נדה סי' שס"ג אות ח') – "פי' רשב"ם שמעי' מהכא דרוב שיערה קשורה אחת אחת בין מקפיד בין שאינו מקפיד חוצץ ולא עלתה לה טבילה".

(ה) ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ה-א') – "שערות אם היו רוב השערות קשורות אחת אל אחת או שתיים חוצצין ובלבד שיהיו רוב שערותיה כך או כל כך מהן שתקפיד עליהן אפילו לא יהיה רוב".

2. כחלק מהגוף.

(א) רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' ט"ו) – "ויראה לי ששערו של אדם כגופו הוא חשוב לענין טבילה ואינו כגוף בפני עצמו כדי שנאמר רוב השיער אלא אע"פ שכל שיער ראשו קשור נימא נימא אם אינו מקפיד עליו עלתה לו טבילה אא"כ נצטרף לחוצץ אחר על גופו ונמצא הכל רוב גופו כמו שביארנו, ואחד הנדה ואחד שאר הטמאין שיש בראשו שיער".

(ב) עי' חינוך (מצוה קע"ה, כדאי' במנ"ח ס"ק ז') – "ונראה דדעת הרה"מ"ח כדעת הר"מ מדלא הביא דין דרוב שערו נראה דנחשב כאחד".

(ג) עי' טור (סעי' א', כדאי' בערה"ש סעי' כ"ה) – "באמת נראה דגם הטור סובר כהרמב"ם מדכתב הטור בריש סי' זה דאם חופה רוב הגוף חוצץ אף שאינו מקפיד ולא כתב דהשערות נחשבים בפ"ע ש"מ דס"ל כהרמב"ם".

ב. **האם נחשב כגוף בפני עצמו**: פוסקים.

1. בפני עצמו – מחבר (סעי' ה'), "אם אינה מקפדת עליה עלתה לה טבילה **עד שיהא רוב שיערה קשור** נימא נימא בפני עצמו", סד"ט (ס"ק י"ז, ס"ק כ"ג ד"ה ותו, לשונו לקמן), גר"א (ס"ק י"א [עי' תשובה מיראה (הל' מקואות פרק ב' הל' ט"ו)]), "ראה לדבריהם ...", חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג', סעי' ה'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ט'), לחם ושמלה (שמלה ס"ק ח'), ערה"ש (סעי' כ"ה), רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' כ"ב), דר"ת (ס"ק כ"ג), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ה), שבה"ל (ח"ו סי' קל"ה אות ה', ששבה"ל סיכום אות ג'), בדה"ש (ס"ק מ"ח), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ח'), פוסקים.

2. **האם לצרף שיטת הרמב"ם לס"ס**.

(א) מיקל, יש לצרף – אמרי יושר (ח"א סוף סי' קצ"ז, לשונו לקמן).

(ב) מר"מ – חכ"א (כלל קי"ט סעי' ה'), "וצריך עיון דאפשר דיש כן ספק ספיקא דפלוגתא שהרי הרמב"ם כתב דשערות נחשבים כגוף ואם כן הוי מיעוט על כל פנים והכסף משנה כתב שם שאין כאן הכרעה אם כגאונים או כרמב"ם ואם תמצ' לומר כגאונים דשערות נחשבים לחוד מכל מקום הא כתב הפרישה דספק אם שערות ראש נחשבות לעצמן או דחשבינן כל השערות כאחת ואם כן אף שרוב שערות הראש קלועים עדיין שאר השערות מותרים ואין כאן אלא מיעוט שערות ואף דהבית יוסף הביא שדעת כל הפוסקים כהגאונים ומשמע דהרמב"ם יחיד בדבר הא כתב שם דיש לומר דאף רבותיו של רש"י כרמב"ם. ובכסף משנה שם כתב דאין הכרעה ומכל מקום צריך עיון אם הוא כיחיד נגד רבים ועוד דהוי כשם אונס חד הוא ועיין במנחת יעקב בקונטרס הספיקות סימנים ז' ח"י", בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה עד, עמ' כ"א, "חכמת אדם").

3. הגאונים לקולא.

- (א) מיקל – ערה"ש (סעי' י', "ויש גם להיפך כגון שבפחות ממחצה גופו יש חציצה שאינו מקפיד עליו וגם ביותר ממחצה שיער הראש יש חציצה כזו ואם נצרפם ביחד יהיה גם בהגוף רובו בכולל דלהרמב"ם הוי חציצה גם בגוף ולהגאונים רק בהראש הוי חציצה וכן בכה"ג במקפיד לעניין דאורייתא").
- (ב) מר"מ – שפת אמת (סוכה דף ו. ד"ה בגמ', "ומסופק אני בפלוגתא דגאונים הנ"ל אי גם להקל ס"ל דנידונין השערות בפ"ע כגון במיעוט הגוף ובצירוף מיעוט השערות הוי רוב הגוף דלהרמב"ם פוסל ולהגאונים י"ל דכשר כיון דרוב שער ליכא ורוב גוף ליכא לית לן בה, ואפשר דרק להחמיר כ' הגאונים ורש"י כן לא להקל"), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ג').
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ד).

ג. האם יש רק קשר אחד בכל נימא ונימא ברוב השער.

1. מיקל.
- (א) אבני נזר (יו"ד סי' רס"ג אות ד') – "הגם כי שער קשור רוב אחד ואחד דפסול. קשה לפרש שקשר השער ברובו. כי מקום הקשר אינו רוב. מ"מ על כרחינו לפרש כן שקשר פעמים הרבה עד שחוצץ ברוב".
- (ב) אגודת אזור (יו"ד סי' י"א אות כ') – "ובהכרח לומר דאין ה"נ מ"ש הפוסקי' שאם רוב השערות קשורות נימא נימא דחשיב רוב ר"ל שכל נימא קשורה בכל ארכה מראשה לסופה".
- (ג) ערך ש"י (סעי' ה') – "דוקא אם מקום הקשר רובא של שער רבל אם השער ארוך כל כך שמקום הקשר רק מיעוטו או לכשיצטרף עם מיעוט שער שלא נקשר כלל אזי לא יהא מקום הקשרים רוב ל"ה חציצה".
- (ד) נטעי גבריא (ח"ג פרק מ"א סעי' י') – "וכן נוטין רוב הפוסקים".
2. מחמיר, נחשב חציצה ברוב השער.
- (א) פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק י"א עמ' ל"ז ד"ה אולם, עי' ס"ק ח') – "נ"ל לומר דכיון ...".
- (ב) מנחת יחיאל (ח"ג סי' צ"ב אות ד') – "וכתב בספר ערך ש"י ... ולא משמע כן בגמרא ובש"ע ולא באחד מהפוסקים דהא כולם כתבו דקשר בשער אחד מיהדק והוי חציצה ובודאי שכל שלא נקשר השער רק בקשר אחד נשאר רוב השער בלא קשר וכמובן היטב ואפ"ה כתבו דהכי דברוב שערות יש בכל נימא ונימא קשר הוי רובו ולא עלתה לה טבילה וצ"ל דאף דאיכות ליכא רוב כיון דעכ"פ בכמות איכא רוב שערות שייכא הגזרה רוב כמות שא"מ אטו רוב איכות דמקפדת ולכן לא עלתה טבילה מדרבנן והבן".
- (ג) שפת אמת (סוכה דף ו. ד"ה ברש"י, עי' עירובין דף ד: ד"ה בגמ' ד"ת) – "ולכאורה קשה להבין כיון דדנין השערות בפ"ע א"כ יש לחשוב נמי אורך השערות ולמה יחשב קשר א' חציצה בכל השער, ודוחק לפרש דמייירי בדאיכא ברוב שערות קשרים הרבה בכל ארכו, לכן נ"ל דס"ל דחציצה בשער עיקר הפסול בשרשן אצל הראש דאין חיוב טבילה בשערות מצד עצמן רק מחמת שהמים א"י לבוא בראש במקום חיבור השערות ולהכי צ"ל השערות במים, וא"כ כיון דאיכא קשר בינתיים חשוב חציצה לענין שורש השער ולהכי כיון דאיכא קשר לכל שעה ברוב שערות חשוב חציצה ברוב, וה"ה מטונף נמי כשרובן מטונפין במקום א' באמצעיתן חשוב חציצה ברוב וצ"ע מנ"ל הא".
- (ד) עמודי אש (סי' א' אות קפ"א) – "דאם יש קשר א' בהשערה מקרי חציצה בכל השער".
- (ה) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ד) – "דהכוונה על קשר א' במקום א' בשער ... מ"מ צ"ב טעמא מאי, והרי לכאורה שפיר כתב כ"ת דזה נגד הסברא, נראה לענ"ד דהנה הא דחציצה פוסלת בשער הוא מטעם דנלמד מורחץ את כל בשרו את הטפל לבשרו וזה שער, וא"כ מאותו לימוד גופי' ש"מ דשער הוי רק טפל לבשרו, ובזה הא דשערות גופייהו ל"ה חציצה בינם להגוף אף דרובו אפי' אינו מקפיד חוצץ עכ"פ מדרבנן, הוא משום דבטלים להגוף, וע"ז לא גזרו, וכיון שהשער בטל להגוף, הרי כאילו כל השער אפי' ארוך הרבה כאלו כולו בלוע כאותו מקום שבגוף הצומח משם, ולכן אם יש חציצה בשער כאלו החציצה בשורשו מקום צומחו, ואם יש על רוב שערות כאילו החציצה על רוב מקום שורשם בגוף ושפיר הוי חציצה ברובו כנלענ"ד".
- (ו) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ה) – "ולא בעי שיהיה רוב אורך כל שער ושער קשור, אלא סגי בקשר אחד".
- (ז) ששבה"ל (סיכום אות ב') – "אם רוב השערות קשורות - חוצץ, אע"פ שכל שעה קשורה רק במיעוטה".
- (ח) חוט שני (ס"ק י"א אות ה').
- (ט) פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ד').
- (י) פרי טהרה (הע' י"ג).
3. מר"מ – זכרון יעקב (סי' י"ד), בדה"ש (ס"ק ל"ח, בי' ד"ה רוב, "ולדינא צריך עיון"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ח'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ג).

ד. כל שעה מכוסה.

1. עי' לעיל.

ה. מקומות של כינוס השער: האם נידון הרוב והמיעוט בצירוף כל שער שבגוף, או"ד דנים כל מקום ומקום בפ"ע.

1. נסתפק.

- (א) פרישה (ס"ק כ"ג) – "אי ר"ל רוב שער דבכל הגוף, ואי ר"ל רוב השער של אותו המקום שנקשר שם, דהיינו ברוב שער שבראש או ברוב השער שבגוף במקום שנקשרו שם השערות".
- (ב) סד"ט (ס"ק י"ז) – "ולא ידעתי הכרע לזה".

2. נידונים בפני עצמם.

(א) תפארת למשה (ד"ה בב"י הדף הנ"ל) – "דברוב א' מהמקומות שיש בהם שער סגי כגון רוב ראשו או שער בית השחי או רוב בית הסתרים".

תפארת למשה (ד"ה בב"י דף רכ"ז) – "באיש משכחת דחוצ' היכא דהוי ברוב ביה"ס דמקום שער נידון לעצמו".
(ב) עי' חכ"א (כלל קי"ט סעי' ג') – "דלעולם כל השערות הם מיעוט הגוף אלא חשבינן שערות הראש בפני עצמן וכן כל מקום כינוס שער כגון בית השחי ושכנגד הלב ושבתא דמקום כל אחד ואחד נחשב בפני עצמו (עיין סדרי טהרה ס"ק י"ז שהאחרונים נסתפקו בזה דיש אומרים דכל השערות שבגוף נחשבים כאחד) ואם יש בו חציצה ברוב השערות אף על פי שהוא מיעוט הגוף ומיעוט של כל השערות שבגופו מכל מקום חוצץ מדאורייתא (ועיין לבוש וסדרי טהרה וצריך עיון)".

(ג) עי' רב פעלים (יו"ד ח"ב סי' כ"ב ד"ה פש) – "דיש להסתפק בזה, אם נידון הרוב והמיעוט בצירוף כל שער שבגוף, דאז לפ"ז אפילו אם יהיו כל שערות של עפעפיים מדובקים חשיב מיעוט לגבי שאר שערות שבגוף, או"ד דנים כל מקום ומקום בפ"ע, ולהכי בעינן שיהיו רוב שערות של כל עין ועין בפ"ע אינם דבוקים, ואם היו רוב שערות של כל עין בפ"ע דבוקים, חשיב רוב לאסור, והנה דבר זה הוזכר בספר סדרי טהרה ס"ק י"ז, שהביא ספק זה מהגאון פרישה, והביא דברי הרב תפלה למשה מ"ש בזה, וסיים הרב ס"ט לא ידעתי הכרע לזה ע"ש, וכיון דלא נתברר ספק צריך להחמיר בנ"ד, לדון הרוב של כל עין בפ"ע".

(ד) ערה"ש (סעי' כ"ה) – "להגאונים דמקום שערות חלוקים כמ"ש שם בע"כ צ"ל דמיירי במיעוט שערות של בית השחי וזה דוחק לומר דחשבינן כל השערות שבגוף למקום אחד דאינו נראה לומר כן".

(ה) פאת שדך (ח"ג סי' צ"ה אות ד') – "החכ"א כלל קי"ט ועוד שכל מקום כנוס שער נחשב בפני עצמו, ואולי באותו בית השחי יש רוב מאותם שערות".

(ו) הגריש"א זצ"ל (שערי טבילה סי' כ"ה אות ה'), אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות מ') – "אשה מצאה לאחר הטבילה ששער בית השחי מסובך, אם הוי ברוב השיער שם צריכה לטבול מחדש, ויתכן שאף אם כבר לנתה עם בעלה צריכה טבילה מחדש".

(ז) בדה"ש (ס"ק ל"ט) – "ויש להחמיר בזה".

(ח) אוהל שרה (ח"א פרק א' סעי' ג').

(ט) לבושי עז (תמצית אות ו') – "ונקטינן כדבריו להחמיר מספק".

(י) נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ט') – "ולמעשה נקטינן להחמיר".

1) פרי טהרה (סעי' ז') – "ולפי זה אם יש חציצה ברוב השער שבבית השחי או בית הערוה, הרי זה חוצץ מדרבנן אף אם אינה מקפידה. ולכן נשים הרגילות להשתמש בחומר נגד זיעה [deodorant] שיש בו ממשות, יזהרו לא להשתמש בזה קודם הטבילה, כיון שמצוי שמסתבכים על ידי זה רוב השערות של בית השחי, וזה חוצץ".

3. שער בשאר מקומות הגוף נחשב בכלל הגוף.

(א) משיבת נפש (ח"א סי' י"ב אות ט' ד"ה וממוציא) – "בס"ט ... הדבר ברור דהלכתא לא הוי רק על ראשו ומטעם חשיבות הראש כמו הגוף לכן רוב ראשו חשוב כרוב גופו והיינו רוב הקדקוד שהוא מקום שער לבני אדם ... ושער שבשאר מקומות נידון עם הגוף לגמרי לענין רובו ומקפיד עליו כנ"ל ברור".

(ב) גלות עליות (פרק ט' אות ח') – "הגאונים הם רק על שער הראש ולא על שער שבכל הגוף דהשער שבכל הגוף בכלל הגוף נחשב לרוב או למיעוט ... וכ"נ מדברי רש"י ... והטעם נראה פשוט דשער הראש ישנן בכל אדם גם בילד קטן משא"כ שער הגוף גם שער בית השחי וביה"ס לא יצמחו עד שיגדיל לכן אין להם חשיבות להחשב בפני עצמו ובכלל הגוף נכלול, וכן שער זקן האיש נדון בכלל שער הגוף ... אך מסופק אני בשער גביני עינים שנולדים מבטן".

4. רוב השער דכל הגוף דווקא.

(א) תפארת צבי (תשובה י' אות ו') – "נ"ל ברוב דרוב כולן ... כמו דכל בשרו חד ה"נ כל שערו חד ובעי' רוב משער דכל הגוף דוקא וכן לענין כולו שאינו מקפיד היינו שער כל הגוף דוקא".

(ב) פרדס רמונים (פתיחה לסי' קצ"ח עמ' י"ז אות ג') – "נראה דהעיקר בזה דכל מקומות השער אחד הן, ואין לחלקם זה מזה".

(ג) בגדי ישע (סי' כ"ג אות י"ז) – "שער הראש לבד אפילו כולם לא הוי רק רוב שערות שעדיין יש שערי שערות שבגוף".

(ד) עמודי אש (סי' א' אות קע"ד) – "דהדבר מוכרע בין מן הסברא ובין מן הראיה דעל כל פנים שערות כל הגוף יש לדון לאחד".

(ה) אגודת אזור (יו"ד סי' י"א אות ו') – "מדברי הרשב"א והר"ן הנ"ל יראה ודאי שבעינן רוב שערות כל הגוף וכן מבתומות לשון הרא"ש ושא"פ".

(ו) זכרון יעקב (סי' י"ד) – "דעת כמה פוסקים דכל השערות שבכ"מ נחשבים כאחת והכי מסתברא דכולהו כחד מרבינין".

(ז) עי' שפת אמת (סוכה דף ו. סוף ד"ה בגמ') – "יש לעיין במ"ש הרמב"ם שם בלשונו שער הראש וברש"י כ' סתם שער ומשמע דכל שערות הגוף דין אחד להם וכן מסתבר לדעת הגאונים ובלשון הרמב"ם צ"ע".

(ח) אמרי יושר (ח"א סוף סי' קצ"ז) – "ובשער גופא דמספ"ל לדרישה כלל אם כל מקום שער נדון בפ"ע ובתל"מ הוסיף גם רוב שער בית השחי או בית הערוה יש לומר דנדון בפ"ע גם בזה הדבר תמוה מועד דהא מבואר ... ולענ"ד במיעוט שער שבמק"א ואינו מקפיד יש להקל מטעם ס"ס דלמ' כהרמב"ם דאין השער כדן בפ"ע ואת"ל כהגאונים דלמא אין כל מקום שער נדון בפ"ע ואף שבש"ע לא הובא כלל דעת הרמב"ם ז"ל ודאי יש לצרף שיטתו לספק וע' מנ"ח מ"ע קע"ה שדעת החינוך כהרמב"ם ז"ל וגם בתשב"ץ ח"א סי' כ"ח נראה דעתו כשיטת הרמב"ם".

5. מר"מ – יביע אומר (ח"י יו"ד סי' נ"ח הע' על רב פעלים ח"ב יו"ד סוף סי' כ"ב, אות ט"ז), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ב'), חוט שני (ס"ק י"א אות ד'), פרי טהרה (הע' ט"ו).

(א) אבני נזר (יו"ד סי' רס"ח אות א') – "בר"ן. שכתב טעם דשער נידון בפ"ע משום דמאת נפקא את הטפל. וכיון דאית ביה קרא מיוחד ע"כ נידון בפ"ע. וא"כ כל מקומות שער שבגוף נידונים כאחד. ויש לדחות דמשום דשער סמוך לבשר הוצרך הר"ן לטעם שלו. ולעולם ס"ל דבשני מקומות כל אחד נידון בפ"ע".

(ב) ששבה"ל (סעי' ה' סיכום אות ג', שבה"ל ח"ו סי' קל"ה אות ה') – "שאר מקומות שער נידונים לפי רוב שער שבכל הגוף יחד".
 (ג) יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ב') – "יש אומרים שכל מקום כינוס שיער נידון לעצמו. על כן אם ברוב שער בית השחי או הערוה יש חציצה, אף אם אינה מקפדת וגם אין רגילות רוב נשים להקפיד על כך, חוצץ, כדין 'רובו ואינו מקפיד'. ויש לחוש לזה לכתחילה, אבל בדיעבד יש להקל".

ו. גבות העיניים, ריסי העיניים.

1. כמקום שער – רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' כ"ב ד"ה פש, לשונו לעיל), חוט שני (ס"ק י"א אות ד').
2. מר"מ – גלות עליות (פרק ט' אות ח', "מסופק אני בשער גביני עינים שנולדים מבטן"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י').

ז. שערות על ידיים, על רגלים.

1. לא.
- (א) חוט שני (ס"ק י"א אות ד') – "אבל השערות הצומחות על זרוע היד, וכן על פרקי האצבעות, אין הם נחשבים למקום כינוס שער".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת סוכה דף ו. סוף ד"ה כי) – "אמנם נראה דשער על הידים וכד' לא מיקרי מקום כינוס שער ונחשב כגוף עצמו".
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י').

ח. קרחת (bald).

1. כמו גוף – סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה ותו, "אבל כשנפתש השחין וגרב בכל הראש או רובו במקום שיש שער לא ידעתי מקום להקל אם לא ע"י ריכוך במים וכמש"ל דהא קי"ל דשער נדון לעצמן והיכא דאיכא חציצה ברובן חייב מן התורה אם לא היכא שנמרטו שער ראשה דבכה"ג יש לסמוך על הפוסקים דס"ל במצטערות בנטילתה הוי מעוטו שאינו מקפיד עליו"), בגדי ישע (סי' כ"ו אות י"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ט').
2. כמקום שער – משיבת נפש (ח"א סי' י"ב אות ט' ד"ה וממוציא, "והה"ד בקרח אם יש על ראשו דבר חוצץ ברובו ומקפיד על שטח הראש במקום שראוי להיות שער אצל אנשים אחרים ומקרי רובו ומקפיד להגאונים").

ט. מקום גילוח: אם גילח שער, ולא נשאר רק מקצתו.

1. כמקום שער – זכרון יעקב (סי' י"ד, "אם תגלח קצת נ"ל דמקום השער נדון כשער אף שאין יוצאין לחוץ מכל מקום מקומן ניכר כיון דלא נעקרו לגמרי וממילא הוי שיור"), הרי בשמים (ח"ב סי' קכ"ז ד"ה והנה ראיתי, "היכי שכבר גילח רובו קודם הטבילה ומיעוט השערות שייר עד לאחר הטבילה דאז אפילו אי הוי מקפיד ל"ה חוצץ מה"ת כיון דמדאורייתא בעינן רובו ומקפיד"), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י' ד"ה אולם).
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"א).

י. אברים.

1. שוה לשער, וכל אבר נדון בפני עצמו – מאירי (עירובין דף ד: ד"ה היתה, "כתבו הגאונים מפני שהם מפרשים רוב שער וכן בשאר מקומות רוב האבר"), רבינו יהונתן (על הרי"ף שבועות דף ז, "דבר תורה, כלומר הא דמוכחינן מרבוי את בשרו [ויקרא ט"ו] את הטפל לבשרו ומאי ניהו שער [סוכה ו' ע"א] שגם בשער אין צריך שיהיה דבר חוצץ, דוקא שהקפידה תורה עליו היכא דהוי רוב האבר או השער מלוכלך בטיט ובצואה, ועם כל זה שהאיש יהיה מקפיד עליו ומצטער אם יודע לו וחוצץ. אבל אין האיש מקפיד עליו ואף על פי שרוב האבר מלוכלך לא היה מן הדין שיהא חוצץ מן התורה, כמו כן אם היה מיעוט האבר מלוכלך אף על פי שהבעלים מקפידים עליו לא היה לו לחוץ").
2. חולק, דינו כחלק מהגוף – סתימת הפוסקים.

יא. צפרניים.

1. שוה לשער, וכל צפורן נדון בפני עצמו – תפארת למשה (ד"ה בב"י דף הנ"ל ע"א, "דילפי' שער מאת הטפל לבשרו דודאי לאו בכלל בשרו הוא וא"כ כל צפורן נדון בפני עצמו ואי הוי חציצה ברוב צפורן א' הוי ברוב גופו").
2. חולק, דינו כחלק מהגוף – פרדס רמונים (פתיחה לסי' קצ"ח עמ' י"ד ד"ה והנה, שפתי חכם סוף ס"ק ח', סוף ס"ק כ"ב, מקשה זהב ס"ק כ"ב ד"ה והנה, "הארכתי בתשו' לסתור דברי התפל"מ הנ"ל בכמה ראיות ע"ש באורך, ולדעתי ראוי לומר ע"ז ישתקע הדבר כו"), עי' בגדי ישע (סי' כ"ג אות י"ז ד"ה והביא, "מ"ש התפארת למשה דכל ציפורן נחשב בפ"ע לא מסתבר כלל"), אוהל שרה (ח"א פרק ו' הע' ח'), פרי טהרה (סוף הע' ט"ו), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' י"א), סתימת הפוסקים.
3. מר"מ – אבני נזר (סי' רנ"ט ס"ק ח', לשונו לקמן), בדה"ש (ציונים ס"ק ע"ד), לבושי עז (תמצית אות ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד סוף הע' ט').

יב. שיניים.

1. שוה לשער, ומחמיר – אבני נזר (סי' רנ"ט ס"ק ח', "אך יש לעיין אם רוב שינים הם בענין זה ע"י חיפוי לפי מה דקי"ל רוב שער אף שאינו רוב גופו חשיב רוב. והפרישה נסתפק אי אפי' מקום אחד של כנוס שער חוצץ או רוב שער דווקא. ובס' תפל"מ הכריע

דאפי' רוב שער במקום אחד חוצץ. והנה דשינים פוסל בהן חציצה וקרא כתיב ורחץ במים את בשרו. ושינים לאו בשר ניהו. וצ"ל דדומה לשערות דאתרבי מאת הטפל לבשרו. ותדע דלענין טומאת מת דין אחד לשינים ושערות כדתנן פ"ג דאהלות כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן. ובשעת חיבורן הכל טמא. ממילא אם רוב שינים הם באופן זה אף שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן. ואם כל השינים באופן זה אף שאינו מקפיד חוצץ מדאורייתא. וגם ברוב שינים יש חשש דאורייתא ג"כ. דבדאורייתא צריך ראי' ברורה דמה שצריך לרפואה יחשב אינו מקפיד לסתור דעת ס' בינת אדם. ע"כ ברוב שינים כך אין להקל").

2. חולק, דינו כחלק מהגוף – אמרי יושר (ח"ב סי' קצ"ג אות ב'), שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ט אות א'), "כב' העיר ממש"כ הגאון אבני נזר יו"ד סי' רס"ג שר"ל דכמו דילפינן פ"ק דסוכה ועירובין שער מאת בשרו כיון דאינו גוף ממש דהא גזעו מחליף ובטבילה דכ' ורחץ במים כל בשרו שינים מנ"ל דאינם גוף אדם עצמו דגזעו מחליף וע"כ דילפינן גם שינים רק מאת בשרו, וכתבתי שם על הגליון בעניי דראית האב"נ ממשנה דאהלות פ"ג מ"ג דשינים ושער אינם מטמאין אף דהתם מדובר בשינים ושער כשהם בפני עצמן, כנראה דעיקר ראית הגאון ממה דשינים אינם מטמאין (אפילו כעצם דשעורה) משום דלא נבראו עמו, וא"כ כיון דבטבילה כ' כל בשרו א"כ שינים אפילו מחובר מנ"ל, איברא מדהתוס' קידושין כ"ה ע"ב סוף ד"ה כל וכו' דהא דבעינן בשינים ראויים לביאת מים עכ"פ כבש"ס שם דילפינן מדכ' בטבילה כל בשרו משמע אפילו בית הסתרים ומשמע דכל בית הסתרים בכלל ביאת מים, אלא דשוב ממעטינן דבעינן רק ראוי מדכ' בשרו מה בשרו מאבראי, וא"כ אין דברי הגאון מוכרחים להחמיר בחציצה בשינים לדונם בפ"ע דאנו דנים רק על כללות ביה"ס לא לעשות שינים דין חציצה בפ"ע לדון בהם דין רוב על שינים לבד"), בדה"ש (ס"ק קע"ט, ציונים ס"ק שפ"א), פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ד'), משמרת הטהרה (ס"ק מ"ט), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ט), פרי טהרה (הע' צ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' ק"ג), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' י"א), סתימת הפוסקים.
3. מר"מ – אוהל שרה (ח"א פרק א' סעי' ג').

יג. בית הסתרים.

1. שוה לשער, ומחמיר – הגרש"ק זצ"ל (מי נדה קונ"א על סעי' ל"ט, "בית הסתרים אדרבא כיון דלא בעי שיבוא במים א"כ חלקם הכתוב מגוף האדם ועשאן כאבר אחר בפני עצמו"), חקר הלכה (ערך חציצה אות א' ד"ה ובספר, "היה נ"ל דכמו דס"ל להגאונים דהשער נדון לעצמו ומשום דיש קרא מיוחד על השערות כן הכי נמי בבית הסתרים המה נדונים לעצמן"), פתחא זוטא (פתיחה לס' קצ"ח אות מ').
2. חולק, דינו כחלק מהגוף – אמרי יושר (ח"א סוף סי' קצ"ז, "ומ"ש כת"ר ... יש לומר דביה"ס נדון בפ"ע כמו שער להגאונים והדרישה נוטה לומר דכל מקום שער נדון בפ"ע כמ"ש בס"ט ס"ק י"ז וה"ה כל מקום ביה"ס נדון בפ"ע ובמ"כ גס בזה דבריו תמוהים דדוקא לענין שער יש מקום לומר כן דשער נדון בפ"ע דיש תרי קראי כמ"ש הר"ן ז"ל אבל בביה"ס היאך יעלה על הדעת שאינו בכלל הגוף ויהי' גרע עוד משאר כל הגוף ואף ..."), שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ט אות ב'), "ומש"כ כבודו נ"י דאם כל השינים מכוסים גם בדבר שאינה מקפדת כה"ג פשיטא דחוצץ, והיינו ע"פ ש"ס יבמות ע"ח דל"ש אלא רובו אבל כולו חוצץ, אינו נראה כלל, דכבר כ' במק"א דזה בטבילת כל הגוף דאם כולו מכוסה ואין כאן נגיעת מים כלל אינו בגדר טבילה כלל לא מטעם חציצה בלבד אלא דחציצה עושה שאין כאן טבילה עיין רש"י יבמות וכה"ג בבכורות ט', אבל בנ"ד אם טובלת כל הגוף כהוגן וביה"ס אחד בחלקו או אפי' בכולו מכוסה בחציצה פשיטא דהו"ל רק בגדר חציצה ולפי סעיפי ההלכה של חציצה, וגם העיקר בזה כמ"ש הפ"י והמקנה קידושין כ"ה דביה"ס דפה מצטרף רק לרוב, ואין שום ראיה חותכת דנדון בפ"ע ממש, וגם אין שום סברא דנחמיר בביה"ס דפה דלא בעינן רק ראוי לביאת מים חומרא כזאת, וראיתי כדעתי בתשובת אמרי יושר ח"א סי' קצ"ז, ודבריו שם אמיתים, ומכ"ש דאיכא כמה דעות ברשב"א וריטב"א ועוד דראוי רק דרבנן, אף שאנו מחמירים בזה"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"א סעי' ז'), סתימת הפוסקים.

יד. מר"מ – פרי טהרה (הע' י"ב).

1. תפארת צבי (תשובה י' סוף אות ו') – "וצ"ע אי אזלי' בתר רוב מספר שערות וכולן שוים גדול וקטן או בתר רוב כמות דשער בית השחי והערוה קצרים הרבה משערות [הראש]".
2. שפת אמת (עירובין דף ד': ד"ה בגמ' ד"ת) – "צריך לי עיון מה פ' מקפיד עליו בשערות אם יש בהם קשרים ועל הקשר ודאי מקפיד והי' רוצה שלא יהי' קשר, אבל עתה שיש קשרים אינו רוצה לתלוש השערות וגם לא יתיר הקשרים, דלכאורה טעם מקפיד עליו הוא משום שעומד להסירם ממנו ובקשירות השערות לא שייך זה א"כ אפשר דדוקא אם מקפיד לתלוש אותו שער או להתיר הקשר חשוב מקפיד עליו וצ"ע".
3. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קע"א) – "שאלה: אשה שרוצה שתיראה בעלת שיער ועושה 'הלחמת שער', דהיינו שלוקחים קווצת שער וקושרים בקווצת שער קיימת ומלחימים אותה. האם דבר זה חוצץ לטבילה. מו"ר נר"ו אמר לי: אינני יודע מה זה. ואמרתי לרבנו את ההסבר בפרוטרוט כמו שהסבירו לי. ואמר מו"ר נר"ו: א"כ רוצה בקיומו. ואמרתי לרבנו: אבל זה ברוב השער. תשובה: זה בעיה בשער. ומ"מ הורה מו"ר נר"ו: לכתחילה לא לעשות כן, אך אם באה בפנינו, לתת לה לטבול".

יא. מקומות שמקפידים על שערות - סעיף ו'.

א. בית השחי: אם באשה נשואה נדבקו שערות בית השחי ע"י זיעה.

1. יש להחמיר, באשה נשואה הוי חציצה – סד"ט (ס"ק י"ח), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"ה), ערה"ש (סעי' כ"ד), דר"ת (ס"ק כ"ה), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), הגר"ש זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ז הע' מ"ג, "ובפרט בימינו"), שבה"ל (ח"ב סי' ק"א על סי' קצ"ח סעי' ו', ששבה"ל ס"ק ג', סיכום אות א', "ראוי להחמיר"), לבושי עז (תמצית ס"ק ג').

2. מיקל, דגם בנשואה אין השערות הנדבקים בבית השחי חציצה – חכ"א (כלל קי"ט סעי' ה'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י').
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק מ"ו, ציונים ס"ק פ"ד), נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"ה סעי' ח'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ט"ו).

ב. סכנה.

1. ראבי"ה (סי' תתקצ"א) – "וטעמא דמתכת אינו מודבק עם הבשר הילכך עיילי ביה מיא ולא חייץ. פירוש אחר, מתכת לא מפיק ליה דילמא מיית הילכך לא חייץ אבל בשל עץ מקפיד עליה לאפוקי חייץ ... דעתי נוטה כמו כן להתיר לטבול זב או זבה אם שער שלהם מדובלל ומחובר יחד כמין לבד שקורין בל"א יילקש ובלע"ז פלטרייר. ולקותא דידהו על יד שד. ונקטינן סכנות נפשות היא אם יגזור אותה. כדפיר' לעיל גבי חץ של מתכת. ותו דקיימא לן (עירובין ד ע"ב וש"נ) דשלש נימות הקשורות אינן חוצצות דלא מיהדק ועיילי בהו מיא. וכ"ש יותר מג'. ואפילו אם נחלק בין מדובלל לקשור ונדונם כחדא חתיכה של לבד והוה ליה בלוע ועדיף מבית הסתרים. ותו כיון דמפני הסכנה אי אפשר לגלחו היינו רביתיה ולא חייצו כדאמרין ...".
2. מרדכי (הל' מקוואות רמז תשנ"א) – "וכן פסק ראבי"ה דאיתן נשים שיש להם וולקשטר"ש בשערות שנעשה להם כלילות מחמת שד וסכנת נפשות לגלחו דלא חייצי דכיון דמהדקי טובא זה בזה הוי כבלוע ובית הסתרים דלא מטמא וכיון דלא מטמא לא חייצי ועוד דקיימא לן שלשה נימין קשורות אינן חוצצות אפי' לא חשבת להו כבלוע ובית הסתרים ולא הוי כחתיכה אחת כיון דשלשה נימין אין חוצצין משום דלא מהדקי ועיילי בהו מיא כ"ש שערות טובא [ועוד] שכיון דלא מצי לגלחן מפני הסכנה הוי רביתיה ולא חייצי כדאמר' פ' הערל העובר היינו רביתיה אף על גב דלאו ירך אמו הוא".
- א) פ', יש ד' טעמים להתיר: א) משום שאינה יכולה לגלחן משום סכנה, אינה מקפדת עליהם. ב) משום דהוי יותר מנימא אחת, דמצי מיא עייל בהו. ג) כיון דמהדקי טובא זה בזה הוי כבלוע ובית הסתרים דלא מטמא, וכיון דלא מטמא לא חייצי. ד) שכיון דלא מצי לגלחן מפני הסכנה הוי רביתיה – פנים מאירות (ח"ב סי' קמ"ז. [ומ"ש שם, שיש רק ג' טעמים. לכאורה זה המרדכי, אבל הראבי"ה יש ד' טעמים]), הו"ד בפת"ת (ס"ק ה'), מחה"ש (ס"ק י"א), גליון מהרש"א (על רמ"א סעי' ו').
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רע"ז).

יב) חציצה שבעין – סעיף ז'.

א. מקור.

1. מקוואות (פרק ט' משנה א' - ד') – "אלו חוצצין ... לפלוף שחוץ לעין ... אלו שאין חוצצין ... לפלוף שבעין".
2. נדה (דף סז.) – "אמר מר עוקבא: לפלוף שבעין, לח - אינו חוצץ, יבש - חוצץ אימתי נקרא יבש - משעה שמתחיל לירק".

ב. לפלוף שחוץ לעין: ראשונים.

1. מחמיר, שאפי' לח חוצץ [ויש לחלק רק בתוך עיניים] – תוס' (נדה דף סז. ד"ה לפלוף).
2. מיקל, שלח אינו חוצץ – רא"ש (מקוואות פרק ט' סי' כ"ה), טור (סעי' ז'), מרדכי (שבועות סי' תשמ"ח).

ג. לכלוך המצוי בעין.

1. חוץ לעין, אפילו לח, חוצץ – מחבר (סעי' ז'), "לפלוף שחוץ לעין, חוצץ אפילו הוא לח; ולפלוף שבעין אינו חוצץ, ואם היה יבש, חוצץ; והוא שהתחיל להוריק", ב"ח (סוף ס"ק ח'), פוסקים.
- א) מפני שדרך להקפיד – לבוש (סעי' ז'), "לפלוף שחוץ לעין חוצץ, אפילו הוא לח שדרך להקפיד עליו לקנחו, ושבתוך העין אינו חוצץ שאין מקפידין עליו. במה דברים אמורים כשהוא לח, אבל כשהוא יבש חוצץ בשניהם בחוץ ובפנים, שבשניהם מקפידים להסירן", ערה"ש (סעי' ל'), "לפלוף שחוץ לעין והוא צואת העין חוצץ אפילו הוא לח מפני שדרך להקפיד עליו לקנחו", בדה"ש (ס"ק נ"ו).
2. בתוך העין, ולח - אחר ג' ימים.
- א) עדיין מיקל – ב"י (ס"ק ז'), פרישה (ס"ק י"ב), ש"ב (ס"ק י"ב), "ואין חילוק בכאן בין תוך שלשה ימים או לאחר ג' ימים", בדה"ש (ס"ק נ"ח).
- ב) מחמיר – ב"ח (ס"ק ח' ד"ה והרמב"ם).

ד. טיפות עיניים (eye drops).

1. ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ג' סעי' ג', הע' ו') – "ומכל מקום אשה שיש לה דלקת בעין, מותר לטפטף לה טפות-עין לתוך עינה גם קודם טבילתה [כי הטיפות הן לחות ונבלעות בתוך העין, ומה שנשאר על הריסים הרי מי-המקוה שוטפים אותן]".
2. חוט שני (ס"ק י"ב אות ה') – "טיפות עינים שמניחים בתוך העין, אינו חוצץ, דתיכף שמימין הטיפות, הם מתערבים ואינם".
3. מראה כהן (עמ' קי"א אות ב') – "אשה ששמה משחה בעיניה צריכה לשטוף את עיניה היטב קודם הטבילה".
4. נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"ו סעי' ז') – "טיפות עינים, אם הן צלולות, לכתחלה תיזהר שלא תצטרך להכניסן לעינים עד אחרי הטבילה, ומ"מ אם יש צורך בזה מותר להכניסן אפילו קודם הטבילה".

ה. משקפיים (eyeglasses).

1. מחמיר – חוט שני (ס"ק י"ב אות ז'), "טבלה עם המשקפיים, יש לחוש שהם מהודקים, וצריכה לחזור ולטבול", רבבות אפרים (חק וזמן תיקונים והוספות עמ' כ"ח אות י'), "ופסקתי שתחזור לטבול, כי יתכן שהם מהודקים".

1. עדשות מגע (contact lenses).

1. עי' סעי' כ"ד, לשיטות ומר"מ.

יג] לטהרות או גם לבעלה: ראשונים.

א. **ולית הלכתא ככל הני שמעתתא** [רק לטהרות].

1. **ר"ח** (תוס' נדה דף סז: ד"ה פתחא) – "ובמקצת הספרים ולית הלכתא ככל הני שמעתתא דכי איתמר הני לטהרות אבל לבעלה טהורה כי הא דאמר ריש לקיש אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ... ואיתא נמי בפ' ר"ח".
2. **רס"ג** (תוס' נדה דף סז: ד"ה פתחא).
3. **הערוך** (ערך עדר, הו"ד בסמ"ג לאוין קי"א).
4. **בה"ג** (תוס' נדה דף סז: ד"ה פתחא).
5. **שאילתות** (מרדכי שבועות סי' תשמ"ח).
6. **רי"ף** (שבועות דף ו:) – "ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי איתמר הכי לענין טהרות איתמר אבל לבעלה שפיר דמי כי הא דאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה".
7. **רמב"ם** (מקואות פרק ב' הל' כ"ב) – "פתחה עיניה ביותר או עיצמתן ביותר לא עלתה לה טבילה, בד"א לענין טהרות אבל להתיירה לבעלה הרי זו מותרת, אע"פ שנתנה תבשיל לבנה או שהיה בה שרט ישן או שהיה על גב עינה כוחל ובין פתחה עיניה או עיצמתן הרי זו מותרת לבעלה שכל הדברים האלו וכיוצא בהן אינן חוצצין אלא מדבריהן ולענין טהרות גזרו לענין ביאה לא גזרו".
8. **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב') – "ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, על תלת שמעתתא קמייתא קאמר דאינון רבדא דכוסילתא ולפלוגי שבעין וכוחל שחוצין לעין, דאינון אמרי חוצצין באשה ולית הלכתא כוותיה אלא כסתמא דמתני".
9. **ר"ת** (תוס' נדה דף סז: ד"ה פתחא).
10. **בעל המאור** (השגות הר"ז"ה בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב') – "ומצאתי מן הנוסחאות שאין כתוב בהן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כך כתיב בהן א"ר יוחנן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה והני מילי לטהרות אבל לבעלה כדריש לקיש וכו'. וזה הלשון נכון בעיני".
11. **רשב"א** (תוה"ב בית ז' שער ז' לב, הקצר לב:) – "ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר ריש לקיש אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה".
12. **מרדכי** (שבועות סי' תשמ"ח).
13. **ר' ירוחם** (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ד-ד') – "ואף על גב דבתוספתא מפורש שחוצץ וכן בתלמוד, דוקא לטהרו אבל לבעלה לא וכן כתב הרמב"ם וכן עקר וכן הסכימו רוב הפוסקים דגרסי ולית הלכתא וכו'".

ב. מיהו לכתחילה אפילו לבעלה - ראשונים.

1. **יראים** (סוף סי' כ"ו), הו"ד **במרדכי** (שבועות סי' תשמ"ח) – "ומסקינן הני מילי לטהרות אבל לבעלה לא ומי לכתחילה אפילו לבעלה צריכה לעשות דאמר דיעבד קאי".
2. **סמ"ג** (לאוין קי"א) – "אמנם רואה אני בזה את דברי הרב רבי אליעזר (יראים סי' כו דף לב, ב) שאומר דאף לגירסא זו אינו אומר לית הלכתא אלא בדיעבד אבל לכתחילה צריך לזהר בכולן".
3. **סמ"ק** (מצוה רצ"ג) – "ובדיעבד נמי יש מחמירים דלא גרסי' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא כי איתמר הני מילי לטהרות אבל לבעלה מותר, והמקיימים אותה גירסא מקילין בדיעבד".

ג. גם לבעלה - ראשונים.

1. **רש"י** (ס' הפרדס סי' רע"ג, תוס' דף סז: ד"ה פתחא) – "ובתשובה אחת כתב רש"י דל"ג חדא דקאמר אבל לבעלה טהורה כי הא דאמר ר"ל מה ענין ר"ל להנך דלעיל ועוד דכל הני שמעתתא דרב ודרב גידל ורמי בר חמא וכולן היו בבבל ולצורך מקומן היו צריכין וזהו דוחק דלבני א"י היו מדברין ועוד דאבוה דשמואל דעבד לבנתיה מקוואות בבבל ועוד דכולהו בלשון נקבה נקטינהו אשה לא תעמוד על כלי חרס אשה לא תטבול בנמל נתנה תבשיל לבנה פתחה עיניה ואי לטהרות היה לא היה צריך להזכיר בכל פעם אשה ועוד דתניא בפרק החולץ (יבמות דף מז: ושם) כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה והיינו נדה לבעלה דאי לטהרות מאי שנא דנקט נדה ועוד דומיא דגר ועבד משוחרר דאיירי בטבילת איסור והיתר והכי קאמר כל החוצץ בטבילת טומאה וטהרה חוצץ בטבילת איסור והיתר וכן פרש"י בתשובתו דכל חומרות דהך שמעתתא נוהגות עכשיו בטבילת נדה לבעלה".
2. **ס' האשכול** (סי' ס"ד) – "וראוי להחמיר בדבר".
3. **רא"ש** (מקואות סי' ל"ה), הו"ד **בטור** (ס"ק ז' ב') – "ונכון להחמיר כגירסת רש"י ז"ל".

יד] מה הם השמעתות שאינם להלכה.

- א. **נדה** (דף סו: - סז.) – "(1) **אמר רבא**: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול. סבר רב כהנא למימר: טעמא מאי - משום גזירת מרחצאות, הא על גבי סילתא - שפיר דמי. א"ל רב חנן מנהרדעא: התם טעמא מאי - משום דבעית, סילתא נמי בעיתא. (2) **אמר רב שמואל בר רב יצחק**: אשה לא תטבול בנמל, אף על גב דהשתא ליכא - אימר ברדיוני נפל. אבוה דשמואל עבד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן, ומפצי ביומי תשרי. (3) **אמר רב גידל אמר רב**: נתנה תבשיל לבנה וטבילה ועלתה - לא עלתה לה טבילה, אף על גב דהשתא ליכא - אימר ברדיוני נפל. (4) **אמר רמי בר אבא**: הני רבדי דכוסילתא, עד תלתא יומי - לא חייצי, מכאן ואילך - חייצי. (5)

אמר מר עוקבא: לפלוף שבעין, לח - אינו חוצץ, יבש - חוצץ אימתי נקרא יבש - משעה שמתחיל לירק. (6) אמר שמואל: כחול שבתוך העין - אינו חוצץ, ושעל גבי העין - חוצץ. אם היו עיניה פורחות - אפ"ל על גבי העין אינו חוצץ. (7) א"ר יוחנן: פתחה עיניה ביותר, או עצמה עיניה ביותר - לא עלתה לה טבילה. (8) אמר ריש לקיש: האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה. כדתנן: האיש נראה כעודר ומוסק זיתים, אשה נראת כאורגת וכמניקה את בנה".

ב. מרבא (דף סו:), כלי חרס - תוס' (נדה דף סו: ד"ה אם, "והא דאמרינן בסוף שמעתינן ולית הילכתא ככל הנני שמעתתא כי איתמר הנני לטהרות לא קאי אהך מימרא אלא קאי אכולהו מימרות דמכלי חרס ואילך"), רש"י (תוס' נדה דף סו: ד"ה פתחא, "ועוד דכולהו בלשון נקבה נקטינהו אשה לא תעמוד על כלי חרס"), תוס' הרא"ש (נדה דף סו: ד"ה לפלוף, "ור"ת פ"ל דג"ל ואיתיה נמי בפר"ח ובה"ג ובהלכות נדה שפי' רבינו סעדיה ומכלי חרס ואילך איירי לטהרות דוקא").

1. כולל דינו של ר' יוחנן, וכדאי בגר"א (ס"ק מ"ד, "ודעת תוס' דקאי מכלי חרס ואילך וקאי נמי אף אר' יוחנן כנ"ל").
2. מימרא דריש לקיש, "האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה".

(א) אינה בכלל - תוס' (נדה דף סו: ד"ה פתחא).
(ב) הוי בכלל - הערוך (בסמ"ג לאוין קי"א, "פירוש בערוך (ערך עדר) כי היכי דבעינן דרך גדילתה לטהרה מגעים הכי נמי בעינן שתטבול דרך גדילתה כשהיא בודקת לטהרות אבל לבעלה לא צריך". וכן אי' בהגר"א ס"ק מ"ד, "וסמ"ג בשם הערוך הוסיף על דברי תוס' גם להא דר"ל ופי' דה"ק כי הא דר"ל כו' דודאי מילתיה לענין טהרות דהא נלמד מטומאת וטהרת נגעים ה"נ כולוהו מכ"ח ולמטה לענין טהרות").

ג. מרמי בר אבא, ש"מריבדא דכוסילתא" [כולל לפלוף שבעין, וכוחל שחוצץ לעין] - רי"ף (כדאי' בהר"ן שבועות סוף דף ו:), "והכי פירושא ולית הלכתא כי הנני דריבדא דכוסילתא ולפלוף שבעין וכוחל שבעין ופקחה עיניה ביותר או עצמה עיניה דבכולהו עלתה לה טבילה אלא כי הא דר"ל דאמר לא תטבול אלא דרך גדילתה", ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב'), "ולית הלכתא ככל הנני שמעתתא, על תלת שמעתתא קמייא קאמר דאינון רבדא דכוסילתא ולפלוף שבעין וכוחל שחוצץ לעין", רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ז' לב, הקצר לב:).

1. מימרא דר' יוחנן, "פתחה עיניה ביותר, או עצמה עיניה ביותר - לא עלתה לה טבילה".

(א) אינה בכלל - ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב'), "והנך תלתא שמעתתא קא דחינן להו מהלכתא. אלא כי הא, קאי אדרכי יוחנן, דשמעתיה דר' יוחנן הלכתא היא מדריש לקיש דאמר אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה. אלמא אם שנתה מדרך גדילתה וטבילה כגון ששחחה ביותר או זקפה ביותר לא כלום הוא מפני שמסתתרינן בה מקומות הסמוכין לבית הסתרים שאין יכולים לבא בהם מים. וכן פתחה עיניה ביותר או עצמה עיניה ביותר הסתירה מקומות שהם צריכים לבא בהן המים ואין זה דרך גדילתה לפתחם ביותר או לעצמם ביותר. זה הפירוש הנכון בעיני. עוד נראה לי כי שלש השמועות הראשונות סתם נאמרו והשומע טעה והזכיר אותם על טבילת האשה, ובאו בעלי הגמרא ואמרו דלית הלכתא ככל הנני שמעתתא לענין אשה אלא כי הא דר' יוחנן, דלא איתמר כל הנני שמעתתא אלא לטהרות, אבל הך דר' יוחנן לענין אשה איתמר. והלכתא כותיה מדריש לקיש".

(ב) הוי בכלל - רי"ף (כדאי' בהר"ן שבועות סוף דף ו:), לשנו לעיל, רמב"ן (חולין דף סו:), "והראב"ד ז"ל פירש ולית הלכתא ככל הנני שמעתתא לפלוף וכוחלי אלא כי הא דאמרן בדר' יוחנן פתחה עיניה ביותר דאמר ר"ל אשה לא תטבול אלא דרך גדלתה ומי שפתחה עיניה ביותר אינו דרך גדלתה, וזה הפירוש מוקצה מן הדעת מפני שהוא מקלקל עלינו שיטת התלמוד שאמרו בכמה מקומות ולית הלכתא ככל הנני שמעתתא אלא כי הא ובכולן פירושן ידוע שאין הלכה בכל הנזכרות אלא כי הא דבעינן למימר קמן", רשב"א (חולין סוף דף סו:), תוה"ב בית ז' שער ז' לב, "הראב"ד ז"ל פסק בעצמה עיניה ופתחה עיניה כר' יוחנן ומדמה להו לקרצה שפתותיה ופי' דלית הלכתא ככל הנני שמעתתא לא קאי אדר' יוחנן אלא אהנך תלת שמעתתא אבל הא דר' יוחנן דמיא לדר"ל דכל שפתחה או עצמה עיניה ביותר אינה דרך גדילתה, ואין פירושו מחזור".

ד. מרב גידל אמר רב, נתנה תבשיל והלאה לית הלכתא - רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' כ"ב, "בד"א לענין טהרות אבל להתירה לבעלה הרי זו מותרת, אע"פ שנתנה תבשיל לבנה או שהיה בה שרט ישן או שהיה על גב עינה כוחל ובין פתחה עיניה או עיצמתה הרי זו מותרת לבעלה שכל הדברים האלו וכיוצא בהן אינן חוצצין אלא מדבריהן ולענין טהרות גזרו לענין ביאה לא גזרו").

1. כולל לפלוף שבעין - עי' ב"י (ס"ק ז' ב'), "שמתוך שאיני מוצא לו ז"ל טעם להוציאו מן הכלל אני אומר שגם הוא סובר דלפלוף שבתוך העין דאמר מר עוקבא יבש חוצץ לא אמר אלא לטהרות ולא לבעלה ומה שלא הזכירו גבי במה דברים אמורים משום דמדין שרט ישן משתמע שפיר שהרי הוה אותם לעיל (ה"כ) בלשון וכן לומר דכשם שזה חוצץ יבש כך זה חוצץ יבש זה בשיעור יבשותו וזה בשיעור יבשותו כדפרישית לעיל וכיון דאשמועינן בחד מינייהו דאפילו יבש שיעור יבשותו אינו חוצץ אלא לטהרות אבל לא לבעלה ממילא נשמע דהוא הדין לאידך אפילו יבש שיעור יבשותו אינו חוצץ אלא לטהרות ולא לבעלה", ש"ך (ס"ק י"ג), גר"א (ס"ק מ"ד, "וחסר שם (בדברי הרמב"ם) תיבת לפלוף וכצ"ל שם שרטישן או לפלוף או כו' וכן סידר שם הנך כולוהו ביחד נדה כו' שרטה כו' וכן לפלוף כו' כוחל כו' פתחה כו' בד"א כו' והנך דלעיל לא סידר שם").

(א) חולק - מקור חיים (תפארת צבי ס"ק ו' ד"ה והרמב"ם).

2. כולל דינו של ר' יוחנן, וכדאי בגר"א (ס"ק מ"ד). וגרס מפשלת בנה לפני נתנה תבשיל, כדאי' בב"י (ס"ק מ"א).

ה. רק אין הלכה כמימרא דכחול שבעין בלבד - ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ד-ד', לפי הב"י סוף ס"ק ז' ב'), "ורבינו ירוחם ... נראה שהוא סובר דהא דקאמר ולית הלכתא ככל הנני שמעתתא אכחול שבעין בלבד קאי ולא אלפלוף שבעין ולא אריבדא דכוסילתא".

1. אמנם עי' הש"ך (ס"ק י"ג) - "דעת רבינו ירוחם ... והב"י כ' עליו ... וליתא דקאי אלפלוף שבעין".

ו. **סיכום:** י"א שהולך על כל שמנה הלכות (הערוך). י"א שהולך על שבע הלכות (תוס'), לאפוקי ר"ל. י"א שהולך על ה' הלכות (רמב"ם, לפי הבנת הב"י). י"א שהולך על ד' הלכות (רי"ף, רמב"ן, רשב"א). י"א רק ג' הלכות (ראב"ד). י"א שהולך רק מימרא א' (ר' ירוחם, לפי הבנת הב"י).

ז. חילוקים דינים בין לטהרות ובין לבעלה.

1. בדיקות קודם ואחר תשמיש, רש"י - עי' סי' קפ"ו, לשיטות ומר"מ.
2. הגיע עת וסת בימי עיבורה, רמב"ם - עי' ב"י (סי' קפ"ט ס"ק ל"ד).
3. כתמים - עי' ריש סי' ק"צ, לשיטות ומר"מ. ועי' הרשב"א (נדה דף נ"ז: ד"ה וא"ת).
4. בגדי צבעונים אצל כתמים - עי' סי' ק"צ סעי' י', לשיטות ומר"מ. וחת"ס (לשונו לקמן).
5. בדיקת צבע ע"י ז' סמנים - עי' סי' ק"צ סעי' ל"א, לשיטות ומר"מ.
6. אשה שמצאה דם בהשתנה - ב"י (סי' קצ"א ד"ה וסמך, "וסמך דבריו נראה לי שהוא מדתנן בסיפא דמתניתין (נט): איש ואשה שעשו צרכיהם לתוך הספל ונמצא דם על המים ר' יוסי מטהר ומבואר דהאי ספק ספיקא הוא ופריך בגמרא דהא למה לי השתא ברישא דליכא אלא חד ספיקא מטהר ר' יוסי בסיפא דהוי ספק ספיקא לא כל שכן ומשני מהו דתימא הני מילי דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל כלומר דממשנה יתירה שמעינן דאפילו לכתחלה מטהר והדבר ברור דיעבד לא שייך אלא לטהרות ולא לבעלה וכן פירש רש"י ז"ל (ד"ה דיעבד) דלטהרות קאמר ומשמע לרבינו חננאל דכיון דגלי לן תלמודא דלטהרות איירי ר' יוסי איכא למימר דלא טיהר אלא לטהרות בלבד ולא לבעלה ואף על גב דלענין בדיקה מחמירינן לטהרות טפי מלבעלה כדמשמע בפ"ק דנדה (יא:): שאני התם דמשום דגזירת מעת לעת לא שייכא אלא בטהרות מפני כך הצריכו בדיקה להן אף על גב דלבעלה לא צריך אבל בענין זה יש להחמיר לבעלה דהוי איסור כרת יותר מלטהרות דלית בהו איסור כרת").
7. האם בדיקות צריך להולך בחורים וסדקים, ראב"ד - עי' סי' קצ"ו סעי' ו', לשיטות ומר"מ.
8. פליטת ש"ז - עי' סי' קצ"ו סעי' י"א, לשיטות ומר"מ.
9. חציצות - עי' המר"מ כאן.
10. **מה יותר חמור:** לטהרות או לבעלה.

(א) לפעמים לטהרות יותר חמור - כגון בדיקות קודם ואחר תשמיש, כתמים, האם בדיקות צריך להולך בחורים וסדקים, פליטת ש"ז, וחציצות.

(ב) לפעמים לבעלה יותר חמור - כגון בדיקת צבע ע"י ז' סמנים, ואשה שמצאה דם בהשתנה.

(ג) מר"מ - חת"ס (יו"ד סי' קס"א ד"ה ואיברא, "ואיברא סברת רבינו שמחה והראב"ן שבהגה' מי' הנ"ל צ"ע דבכל דוכתא מצינן דמקלינן לבעלה טפי מטהרות עד דהראב"ד הוי ס"ל למימר דכל חומרות כתמים הוא רק בעסוקה בטהרות ולבעלה כלל לא ואיך יחמירו לבעלה טפי מטהרות ...").

טו [הלכה]

א. **הטעם,** להקל לבעלה.

1. הוי מיעוט שאינו מקפיד - ערה"ש (סעי' ל"א, "רק לעניין טהרות ולא לבעלה מפני שאין מקפידין על זה ורק לטהרות החמירו"), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ה', ס"ק ה'), בדה"ש (ס"ק נ"ט, ב"י ד"ה ואם).
2. ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ג ד"ה אינו) - "ויל"פ דע"כ קים להו לרבנן שאין מקפידין אלא שהחשיבוהו למקפיד, ופליגי אם החמירו רק לטהרות או גם לבעלה".
3. **אם היא מקפידה.**
- (א) צריך להחמיר - שערי טוהר (שער י"ח סעי' ה', ס"ק ה', "ואם היא מקפדת בכ"ע אין להקל"), בדה"ש (ציונים ס"ק קכ"ו, ב"י ד"ה ואם).
- (ב) מר"מ - משמרת הטהרה (סוף ס"ק ס"ז, "צ"ע").

ב. הלכה: יבש שבתוך העין.

1. מחמיר - מקור חיים (ס"ק כ"ט, תפארת צבי ס"ק ו', "אין לזוז מפסק ש"ע ולא עלתה לה טבילה אפי' בלא אפשר ודלא כש"ך").
2. היכא דאפשר יש להחמיר - ש"ך (ס"ק י"ג, "דהיכא דאפשר שתטבול שנית יש להחמיר אבל היכא דלא אפשר ודאי כדאי הם כל הנך רבוואתה לסמוך עליהם שפסקו דלטהרה דוקא אתמר ולא לבעלה"), סד"ט (סוף ס"ק כ"א), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ו', "מכל מקום בדיעבד בכל אלו אם אפשר לטבול שנית יש להחמיר אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על הפוסקים דכל זה אינו חוצץ"), תפארת ישראל (מקואות פרק ט' אות כ'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ל'), מלבושי טהרה (סעי' ה'), השיב משה (סוף סי' מ"ד), ערה"ש (סעי' ל"א), טהרת ישראל (סעי' ל'), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ה'), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ג' סעי' א'), בדה"ש (ס"ק נ"ט, ס"ק ס"ג, ס"ק ע"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' חצ"ר), משמרת הטהרה (ס"ק ס"ז, ס"ק ע"א).
3. מר"מ - ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ה).

ג. היכא דאפשר יש להחמיר: הגדר.

1. שלנתה עם בעלה.

- (א) מיקל, חשיב לא אפשר – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ב, "שהלכה להקל כהר"ח במקרה שלנתה עם בעלה"), משמרת הטהרה (סוף ס"ק ס"ז, "וכן בלנתה עם בעלה יש לסמוך ע"ז וא"צ לטבול שנית").
- (ב) מר"מ – ששבה"ל (ש"ך ס"ק י"ג ד"ה ומ"מ, סיכום אות א', "וצ"ע אם דוקא בלא לנתה עם בעלה או אפילו בלנתה"), לבושי עז (תמצית אות א', "ובלנתה עם בעלה תש"ח").
2. אי אפשר לה לטבול היום, ולמחר יהיה אפשר לה לטבול שנית.
- (א) מיקל, חשיב לא אפשר – פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק י"ג, "ואם עתה בלילה אי אפשר לה לטבול ולמחר יהיה אפשר לה לטבול שנית, נראה דביטול מצות עונה ג"כ חשיב לא אפשר").

ד. לפלוף חוץ לעין.

1. אפילו לח, לכו"ע צריך להחמיר – ב"י (ס"ק ז' (ב)), "ומיהו כל זה בלפלוף שבתוך העין דאילו שחוץ לעין לא איירי ביה מר עוקבא ואף לבעלה חוצץ לדברי הכל ועל פי הפירושים דלעיל", ש"ך (ס"ק י"ג, "דלפלוף שחוץ לעין חוצץ היינו דכ"ע מודו בזה משום דבהא לא מיירי מר עוקבא ופשיטא דחוצץ לכ"ע"), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ו', "חוץ מלפלוף שחוץ לעין דאפילו בדיעבד חוצץ"), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י"ג ד"ה ומדברי), מלבושי טהרה (סעי' ח'), פתחי זוטא (ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' כ"ט), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ה', ס"ק ה'), בדה"ש (ס"ק נ"ט), משמרת הטהרה (ס"ק ס"ג).
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ח).

טז [כחול – סעיף ח'.

נדה (דף סז.) – "אמר שמואל: כחול שבתוך העין – אינו חוצץ. ושעל גבי העין – חוצץ".

א. בדיעבד.

1. הדין כדלעיל [היכא דאפשר יש להחמיר].

ב. כחול לרפואה.

1. מחמיר, שאפילו שבתוך העין חוצץ – בה"ג (סי' מ"א, נדה עמ' תל"ט, "וכי טבלה לא תישוף מישחא ולא תכחול עינה, דאמר שמואל (נדה סז א) כוחלת אם לרפואה הרי זה חוצץ ואם בשביל שתראה עיניה פורעית אין חוצצת"), ס' האשכול (סי' ס"ד, "ובעל הלכות גורס כחול שבעין אם לרפואה חוצץ ... ואע"ג דגרסת רבותינו אינו, מסתבר מה שהוא לרפואה ודעתה להסיר דחוצץ"), ש"ך (ס"ק י"ד, "לשון בה"ג דף פ"ה ריש ע"ב וכי טבלה לא תישוף משחא ולא תכחול עיניה דאמר שמואל כוחלת אם לרפואה הרי זה חוצץ ואם בשביל שתראה עיניה פורעת אין חוצץ"), ששבה"ל (סיכום אות ג').
2. מיקל – בדה"ש (ס"ק ס"ב, "ונראה שיש להקל כן לעת הצורך").
3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות א').

ג. מה בין כאן [שעל גבי העין חוצץ], לצבע.

1. עי' סעי' י"ז, לשיטות ומר"מ.

יז [מכה – סעיף ט'.

א. מקור.

1. מקוואות (פרק ט' משנה א' – ד') – "אלו חוצצין ... וגלד שחוץ למכה ... אלו שאין חוצצין ... וגלד שעל המכה".
2. נדה (דף סז.) – "אמר רמי בר אבא: הני רבדי דכוסילתא, עד תלתא יומי – לא חייצי, מכאן ואילך – חייצי".

ב. מכה, שריר יוצא במתוכה: ראשונים.

1. ג' ימים ראשונים יש להקל – רא"ש (מקוואות פרק ט' סוף סי' כ"ה), טור (סעי' ט').

ג. דם.

1. עי' לקמן סעי' ט"ז, לשיטות ומר"מ.

ד. ריר שנתייבש על המכה: בדיעבד.

1. מיקל, היכא דלא אפשר – ש"ך (ס"ק י"ג, "וכן חציצה דבסעיף ח' ט' אינו אלא לטהרות אבל לא לבעלה ... דהיכא דאפשר שתטבול שנית יש להחמיר אבל היכא דלא אפשר ודאי כדאי הם כל הנך רבוואתה לסמוך עליהם שפסקו דלטהרה דוקא אתמר ולא לבעלה"), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ו', "ואם יצא הריר מתוכה כל תוך ג' ימים אז לח הוא ואינו חוצץ לאחר מכאן יבש הוא וחוצץ (סעיף ט') ... מכל מקום בדיעבד בכל אלו אם אפשר לטבול שנית יש להחמיר אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על הפוסקים דכל זה אינו חוצץ"), מלבושי טהרה (סעי' ט"ז, ס"ק י'), טהרת ישראל (סעי' ל"ו), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ו', ס"ק ו'), בדה"ש (ס"ק ע"ז), לבושי עז (סוף ס"ק ג', עי' תמצית אות ד').
2. מחמיר – סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה ומעתה, "מה שכתב הש"ך ... דכייל גם האי דסעיף ט' לדעתם דלא נאמרו אלא לטהרות, ליתא להאי כללא, דהאי דסעיף זה הוא גלד שעל גבי מכה, ובהא לכולי עלמא אף לבעלה נאמר"), לחו"ש (שמלה ס"ק י"ד, "יפה השיג עליו הס"ט"), עי' פתח הבית (על סעי' ז'), ערה"ש (סעי' ל"ו, "ודע דיש מי שאומר דגם בדין זה דריר שנתייבש דחוצץ נחלקו

הרבה מרבותינו וס"ל דזהו רק לטהרות ולא לבעלה כמו בלפלוף וכחול שבארנו בסעי' ל"א [ש"ך סקי"ג] וחלקו עליו דוודאי בהך דינא הכל מודים דחוצץ גם בבעלה ויש לזה ראיות רבות וכן עיקר לדינא [ס"ט סקכ"ג], פתחי זוטא (ס"ק י"ז).
3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ד').

ה. יצא הריר ונתפשט, ונתייבש: בדיעבד.

1. מחמיר – מלבושי טהרה (סעי' ט"ז, "אף בדיעבד א"א להקל אפילו אי אפשר לה לטבול שנית אין להקל"), טהרת ישראל (סעי' ל"ו), בדה"ש (ס"ק ע"ו, בי"ד לה, "שדעת המחבר שאינו חוצץ תוך ג' ימים אפילו יצא הריר ונתפשט להלן מפני המכה עצמה ואפילו נראה לעין שנתייבש ויש שכתב שבזה גם דעת המחבר להחמיר דהוה חציצה כל שנראה לעין שנתייבש ואין דעתו להקל בתוך ג' ימים אלא כשהוא מכון כנגד פני המכה ונראה שיש להחמיר כן").
2. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות ד', "ויש מחמירים"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ח).

ו. פצעי בגרות: עקנ"י (acne).

1. מיקל, אינו חוצץ.
(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז סוף עמ' כ"ו) – "ואם יש לה גרב על גופה מה שקורין עקנ"י (acne) וכדומה אם עדיין לא יצאה הליחה ומיבלע בגוף אינו חוצץ ואפילו ריכוך אינה צריכה – אבל אם כבר נפתחה האבעבועות כל שתוך ג' ימים אינו חוצץ כדם יבש אבל אם נעשה כגלידה קשה אז צריכה לשרותה במים כעשר דקות או יותר עד שתתרכך ואם הגרב על פניה אז תשרה פניה בצמר גפן הבלוע יפה במים חמים המושם על מקום הגרב כשיעור הנ"ל".
(ב) באר משה (נטעי גבריאל ח"ג פרק נ' הע' ג') – "דאשה שיש נקודות שחורות בגומות שבפניה, הגם שהיא מטפלת בהם להסירם, מ"מ חשיב אינה מקפדת כיון דמצוי כן בהרבה נשים וישנם זמנים שאינן מקפידות לטפל בהם".
(ג) מראה כהן (עמ' קי"ד אות ד') – "פצע שיש בו מוגלה והוא מכוסה בקרום או בעור דק אינו חוצץ, ולכן פצעונים קטנים המכוסים בעור דק [כגון פצעי בגרות] אינם חוצצים".
(ד) נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ' סעי' ב') – "אם הפצע סתום לגמרי אפי' הוא נפוח ויש בו מוגלה, אין צריך לפתוח ולהוציא המוגלה, אלא טובלת עם המכה כמות שהוא, ולכן פצעי בגרות (אקנע) שמצויים אצל נשים צעירות, אין צריך לפותחם אלא טובלת במ כמות שהם".
2. שיש גלד, צריכה רק שטיפה במים חמים.
(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז סוף עמ' כ"ו) – לשונו לעיל.
(ב) הגר"ש (א"צ"ל (פתחי דעת פרק כ"ט סעי' י"א) – "מי שיש לה 'פצעי בגרות', תשדל לרכך את הפצעים ע"י שטיפה במים חמים (בפרט אלו שיש עליהם גלד), ואין צריכה לפותחם".
(ג) חוט שני (ס"ק ט"ו אות ו') – "וכן אשה שיש פצעים בפנים, כגון פצעי בגרות וכדו' שיש עליהם גלד, ואם תסיר את הגלדים, עלול להשאיר איזה סימן בפניה, אינה צריכה להסיר הגלדים ויכולה לסמוך על ריכוך במים חמים, ע"י שטיפה הרבה פעמים וע"י זה הגלד מתרכך".

ז. ציורים.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ט) – "שאלה: אשה שנכנס לה קוץ מתחת לעור וחשבה להוציאו לפני הטבילה. אח"כ שכחה מזה וטבלה ולנה עם בעלה. מה תעשה כעת. תשובה: מותר".
2. ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות ד') – "אבעבועות שנעשות ע"י מים, כל זמן שסגור אינו חציצה, ואין לפתחו כי גורם ספקות".
ששבה"ל (ס"ק ג', סיכום אות ה') – "דם שנצרך תחת העור אינו חוצץ".
ששבה"ל (ט"ז ס"ק י"ד ד"ה צריכה, סיכום אות ח') – "פצע אינו חציצה, ודם שבתוכו בלוע, ואין לפתחו שעלול להיות דם שחוצץ, אבל בחתך בבשר יכול לפעמים להיות דם יבש בשפתו דחוצץ".
3. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ג') – "כוי שיש בה שלפוחית, כל זמן שסגורה אינה חוצצת".
4. פרי טהרה (סעי' ט"ו) – "אם יש לה מורסא [pimple] שיש בה מוגלא [puss]: אם המורסא סגורה לגמרי – אין צריך לפותחה ולהוציא את המוגלא. ואם כבר נפתחה – יש לקלף את העור כמה שאפשר".
5. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ד) – "Pimples, closed blisters, pus pimples, corn and warts are not a chatzitzah. They should merely be washed well but not opened or removed. An open blister should be washed well. If the excess skin can be removed painlessly, it should be removed. Blackheads need not be removed".
6. נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ' סעי' ה') – "מכה שתחת העור אינו חוצץ, כגון אבעבוע הנקרא געשווי"ר או ביי"ל, שיש בו דם או ריר תחת העור, אין שום צורך לפותחו".

ית [גלד (scab)].

א. אם די לרככו היטב במים או צריך לקלוף את הגלד.

1. שיתרככו.

(א) מחבר (סעי' ט') – "צריכה לחוף במים עד שיתרככו".

(ב) סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה מיהו) – "וכבר הורה זקן אשר כל בית ישראל נשענים עליו בהוראתו, וגם הרמ"א סתם כדבריו, ועכ"פ צריכה חפיפה מרובה עד שתתרכך היטב, אבל בלא"ה אין להקל כלל, בשגם די"ל דהמחבר לא כ"כ אלא כשאין הגלד רק מיעוט הגוף".

- (ג) חכ"א (כלל קי"ט סעי' ו') – "לפיכך אשה בעלת חטטים צריכה לרחוץ במים עד שיתרכך".
- (ד) מלבושי טהרה (סעי' ט"ו) – "ולהקל שומעין".
- (ה) ערה"ש (סעי' ל"ב – סעי' ל"ה).
- (ו) על השיב משה (יו"ד סי' מ"ד) – "פשוט וברור דאם מתרכך במים מהני ולא עלה על דעתי מעולם להחמיר בזה".
- (ז) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ד') – "אשה שיש גלד (Scab) על בשרה תשרה אותו במים פושרים עם סבון לרבע שעה ומה שנשאר אינו חוצץ מפני שהוא חלק מהגוף".
- (ח) על ששכ"ה (נשמת אברהם ס"ק ג') – "אי אפשר להסיר הגלד ללא כאב או דימום כי אז סימן שאין המכה שמתחת הגלד התרפאה עדיין ולכן בטל לגוף ואינו חוצץ, ומ"מ צריך לרככו. ואם נתרפא הפצע לגמרי והגלד עומד ליפול כי כבר יש עור חדש מתחתיו המכסה את כל הפצע, ואפשר להוריד את הגלד ללא כאב ודימום, ג"כ מועיל ריכוך, אך טוב להורידו לפני הטבילה, והסכים עמו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל".
2. לכתחילה לקלוף את הגלד, בדיעבד [כגון אם עלול לצאת דם, או ריר, או שכאב לה] מיקל כמחבר שיתרככו.
- (א) טהרת ישראל (סעי' מ') – "עד שיתרככו החטטים ... ונכון להסיר לכתחילה אח"כ ביכולה להסיר בניקל באינה כאב לה".
- (ב) שערי טוהר (שער י"ח סעי' ו', סעי' ז') – "וקרום שעל המכה או על המורסא וכבר נפתח המכה וא"א להסירנו מפני הכאב עכ"פ ירככו היטב במים ואם אפשר להסירנו יסירו, אבני צדק סי' פ"ז. ואם אפשר להסיר מעט ולא כלו יסור עכ"פ מה שאפשר להסיר והשאר ירכך".
- (ג) פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' ה') – "פצע שעלה עליו גלד יש לקלוף את הגלד קודם הטבילה אולם אם יהיה לה כאב גדול בהסרת הגלד או שיש חשש שיצא דם ע"י הסרת הגלד די לרככו במים חמים ואז אינו חוצץ. ואם רככה את הגלד במים חמים קודם הטבילה וכשחזרה מהמקוה נפל הגלד אין צריכה לחזור ולטבול".
- (ד) הגר"ש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ט הע' ח', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י') – "בנידון ריכוך מכה קודם הטבילה, אמר רבינו, שאם מתאפשר להסיר את הגלד - תסירו, ואם קשה או כואב להסירו, סגי בריכוך".
- (ה) ששבה"ל (ט"ז ס"ק י"ד, סיכום אות ז') – "גלד שעל המכה יש לחוש לכתחילה דאפילו תוך ג' ימים חוצץ ולהורידו, ולא די בריכוך, אך בדיעבד כשר, וכן אם עלול לצאת דם או ריר - יש לרכך, ואין צריך להסיר ולגרוע פצעים ודם".
- (ו) על מראה כהן (עמ' קי"ג סוף אות ג') – "פצע שעלה עליו גלד [קרום יבש המכסה פצע] צריכה לרככו היטב במים חמים ואז אינו חוצץ, ויש שהחמירו לקלוף את הגלד, אולם במקרה שיש חשש שאם יקלפו את הגלד יצא דם אין לקלוף את הגלד".
- (ז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ח) – "שיש לשרות אותה באמבטיה כדי לרכך הגלד. ואח"כ להסיר בקל כל שלא כואב לה. והשאר יכולה להשאיר שמה. [ואפשר מטעם זה נתפשט המנהג לשרות באמבטיה זמן מה. ושמעתי מר"ב של' שמפני מנהג זה, לכתחילה לא די להתרחץ במקלחת בלבד. אלא צריכה להשתדל להתרחץ באמבטיה. ואם אין לה, צריכה ללכת לשכינותיה (שאינה חברה) אם היא לא מבוישת.]".
3. מר"מ – מנחת יצחק (ח"ה סי' ק"י אות א'), הגר"ש"א זצ"ל (ישיב משה נדה אות ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שמ"ג, ע' עמ' שע"ט).
- (א) סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה גם), עצי לבונה (על הט"ז ס"ק י"ד) – "מה שכתב המחבר דתחוף במים עד שיתרככו והוציא כן מן הרא"ש והטור שכתבו כן אבל מן הספר התרומה וסמ"ק ומרדכי נראה דלא סבירא להו תקנה זו דאם לא כן למה ... וכן מבואר מעובדא דהר"ש ומהר"ק דלא סמכו עצמם על החיפוף במים".
- (1) יש חולקים, ולמד פשוט בהראשונים לעיל שמחמירים, הם מדברין בציורים שא"א להתרכך. ע' לקמן, ההשיב משה, ועוד.
- (ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ג') – "אם המכה העלתה גלד וצריך אותו עד שיתרפא לגמרי אינו חוצץ".
- ב. מצטער את תסיר הגלד מעל המכה: וא"א לרככו.
1. אינו מקפיד, אבל נהגו להסירו.
- (א) רבינו יצחק, הו"ד בס' התרומה (סי' ק"ג) – "ואפי' מצטער אם יסיר הגלד מעל המכה או אבעבועות או שחין דעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד מכ"מ רגילות הוא להסי' הכל או ימתין עד שירפא ויוכ' להסיר בקל כל זה פי' מורי רבינו בתשו' אחת".
- (ב) סמ"ג (לאוין קי"א) – "ואפילו מצטער אם יסיר הגלד מעל המכה או אבעבועות שחין [שהיו על בשרו] שעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל או ימתין עד שיתרפא ויוכל להסיר בקל".
- סמ"ג (עשה סי' כ"ז) – "וכתב בספר התרומה (סימן עט) גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד או גלד שמצטער עליו אינו חוצץ אף על פי שבטבילת כל גופו רגילין להסיר משום חומרא".
- (ג) סמ"ק (מצוה רצ"ג) – "והרגילו הנשים להסיר מעליהם כל גרב וכל שחין אעפ"י שמן הדין לא היה צריך לפי זה אין לאסור מלטבול אשה שיש חטטין בראשה".
- (ד) ריטב"א (חולין דף קו: ד"ה כתוב) – "כתוב בספר התרומה גלד מכה שהוא יבש אינו מקפיד ואינו חוצץ, וכן גלד שמצטער עליו אינו חוצץ, אף על פי שבטבילה רגילין להסיר הכל משום חומרא".
- (ה) מרדכי (שבועות סי' תשמ"ח) – "ואפילו אם יצטער אם יסיר הגלד מעל גבי המכה או אבעבועות שחין דאין דעתו להסיר עתה וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל או שתמתין שתתרפא ותוכל להסיר".
- (ו) אורחות חיים (נדה אות ח') – "כתב הר"י מקורבן ז"ל הרגילו הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין אע"פ שמן הדין לא היה צריך. וכתב הר"ף ז"ל ולפי זה אין לאסור לטבול לאשה שיש לה חטטין של גרדנית בראשה. ומותרת לטבול עכ"פ".
- (ז) כל בו (סי' פ"ו) – "והרגילו הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין אף על פי שמן הדין לא היה צריך".

- (1) פוסקים – לחו"ש (לחם ס"ק ל"ד).
2. האם יש ראייה מהט"ז (ס"ק י"ד), לחומרא – "והביא רש"ל הג"ה אחת וז"ל וגרב לגבי טבילה צריכה להסיר אע"פ שכואב לה הרבה ואשתו של (מהר"ר) [מהר"ח או"ז] היתה צריכה לעמוד לפניו ערומה שהיה רואה שלא היה גרב עליה שלא היה מאמין לה שהיתה מסירה שהיתה נערה והיה כואב לה וכן עשה השר מקוצי לאשתו עכ"ל".
- (א) סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה וצריך) – "סמ"ק ... מרדכי ... ספר התרומה ... אף שנראה דאין כל הפוסקים שוין בזה אלא סבירא להו דאף במצטער לא מיקרי שאינו מקפיד, וכפשטיה דמתניתין דגלד שחוץ למכה חוצץ ולא מפליג מידי, ומהאי טעמא נראה שהחמירו הר"ש מקוצי ומהר"ק בנשיהם, הובא בט"ז ס"ק י"ד, אף על גב דמייירי במצטערת בנטילתה וכמבואר שם, ואלו היה מחומרא בעלמא לא היו מחמירים כל כך שלא להאמינה, **מכל מקום יש לסמוך** על הפוסקים דסברי דאם מצטערת מיקרי מעוטו שאינו מקפיד עליו".
- (ב) כת"ס (יו"ד סי' צ"א ד"ה ונ"ל) – "ונ"ל להטעים טעם שרגילות להחמיר ולהסיר הכל משום דצער זה להסיר גרב ושחין וכדומה אינו שוה בכל ואינו באופן א' תדיר דיש שאין מקפידו ומרגישים בצער ב"ד בהסר' הגלד ושחין והכל לפי מה שהוא אדם ענוג ואסטניס וגם לפעמים מתיבש הגלד והשחין מהר ולפעמים לימי' מרובי' הכל לפי הזמן קור וחום כידוע ודבר זה צריך אומד יפה ותור' כ"א בידו לכן החמירו תמיד בלא פלוג להסיר הכל וזה נ"ל טעמו של מהר"ק שבט"ז ס"ק י"ד וכן הר"ש מקוצי שהחמירו כ"כ הגם שהיה מצטער ולכן עמד עלי' משום שהיתה רכה וענוגה והרגישה בצער מועט והקפידה עליו מה שאינו ברוב הנשים שאינן מעונגים כ"כ ובכה"ג מעיקר הדין צריך להסיר דכמעט בטלה דעתה של זו שמקפדת כ"כ על צער מועט כ"כ ול"ש דכל הענוג' מקפידות דל"ש כ"כ, וראיתי בסדרי טהרה ס"ק כ"א ... ולפמ"ש י"ל דאף אם בגלד ושחין לא מחלקים בין מצטער מעיקר דין דמתני' ה"ט משום דלאו כל אנפי' שווים אין כל השחין ובעלי השחין שווים בצער ההסרה ולכן החמירו חז"ל במתני' אבל דבר שידוע שמצער לכל אדם וא"א להסיר בלי כאב וצער אין משמעות מתני' נגד הסמ"ק ומרדכי וי"ל כל הפוסקים מודים בכה"ג לא מקרי מקפיד ואפי' מחומרא א"צ להסיר ולא להמתין כנ"ל".
- (ג) מר"מ – השיב משה (יו"ד סי' מ"ד).
3. **כואב לה הרבה**, יש להקל.
- (א) השיב משה (יו"ד סי' מ"ד) – "אם אפשר בקלות להסיר הגרב תסיר, אך אם כואב לה הרבה מאוד ויש קושי גדול להסיר אין להחמיר והנח להם ישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן".
- (ב) טהרת ישראל (סעי' מ') – "ואם אינה יכולה לרכך או שיש ספק אם נתרככו היטב בזה יש להחמיר להסיר החטטין אף במצטערת ואף דיעבד [שטבלה (נוב"ת חיו"ד קכ"ב פ"ת ח')] יש להחמיר. ורק במצטערת הרבה מאוד והאשה מתייאשת מלהסירן מחמת גודל הצער בזה יש מקום להקל דמקרי בזה אינה מקפדת".
- (ג) שערי טוהר (שער י"ח סעי' ז') – "ואם אינו מתרכך וגם א"א להסירו אם יכולה להתרפא מהר תמתין עד שתתרפא ואם אינו ראוי להתרפא מהר תשהה אותו במים חמין הרבה ותטבול כך, השיב משה".
- (ד) שפע טהרה (ס"ק ה', דברי יציב יו"ד סי' צ"ה ס"ק ה' ד"ה וא"ז) – "אשה שיש לה על גופה גרב יבש, אם אפשר להסיר בקלות תסיר, ואם א"א לה אלא בצער ובקושי גדול א"צ להסירו".
- (ה) בדה"ש (ס"ק ע"ח, ס"ק פ"ג, בי' ד"ה יבש) – "ונראה שיש להקל בזה אם כואב לה הרבה להסירה וגם אינה מתרככת במים".
- (ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ז) – "[ואינה צריכה להסיר הגלד (קרום-פצע) אם כואב לה הרבה] שיו"ט שם סקכ"ג (ד"ה ותו קשה לי על הש"ך וכו') והעצי לבונה על הט"ז סק"ד. שכיון שמצטערת בנטילתה מיקרי מיעוט שאינו מקפיד עליו. שאין מקפיד עליו עתה להסירם מחמת הצער. אבל ע"ש בט"ז שהחמיר להסיר אותה אע"פ שכואב לה הרבה. ושמעתי מר"ב של' שהמנהג להקל (אף שהנשי ירושלמי מאוד מחמירין בזה)".
4. מחמיר.
- (א) **לבושי עז** (סוף ס"ק ג') – "שלא כנגד פי המכה בלא ריכוך לא סגי בזה שמצטערת בנטילתו, כיון דלאו מגופה הוא".
5. **לענין נטילת ידיים, יש להקל** – עי' או"ח סי' קס"א סעי' ב', לשיטות ומר"מ.
6. מר"מ.
- (א) רע"א (סי' ס' ד"ה וזה) – "אי מיקרי אינה מקפדת והבאתי קצת ראייה ממ"ש הב"י (סי' קצ"ח ד"ה דם יבש וכו') והמרדכי כ' וכו' ואפילו אם יצטער אם יסיר הגלד שאין דעתו להסיר עתה מיקרי אינה מקפדת מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל או תמתין עד שתתרפא ותוכל להסיר כו', וסמ"ק כתב אע"פ שמן הדין הי' צריך וכו' משמע דהסמ"ק ס"ל לקושטא דמלתא כיון דמצטערת בנטילתה מיקרי אינה מקפדת, אם כן יש לומר דע"כ לא פליג הסמ"ק אלא במצטער בעלמא דכמה פעמים לגודל הקפדה תחוש לעצמה להסיר מידי יום ביומו מעט מעט בנחת ותסבול מעט צער עד שתסיר כולה וכמ"ש הסמ"ק בלשונו מ"מ רגילות הוא להסיר הכל אבל במקום סכנה דודאי לא תסתכן נפשה ומתיאשת מלהסירה לעולם יש לומר דמיקרי אינה מקפדת. ומ"ש רומעכ"ת בשם ידידי הגאון מה' יעקב נ"י אב"ד דק"ק ליסא דקשה דהסמ"ק מאגוד שע"ג המכה וקשקשים שע"ג שבר, וע"כ צ"ל דיש חילוק בין דבר שבגופה לחוץ מגופה. הנה ראייה זו יש לדחות ...".
- (ב) צמח צדק (יו"ד סי' קנ"ח אות ו') – "סה"ת סי' ק"ג כ' ... עכ"ל. נראה מדבריו דכל שמצטער אם יסירו עכשיו ולכן אין דעתו להסירו עכשיו חשוב אינו מקפיד אע"פ שכשיתרפא יהיה דעתו להסירו ולדבריו זהו החילוק בין גלד שעל המכה לגלד שחוץ למכה דגלד שעל המכה מצטער להסירו ולכן אין מקפיד עליו. וגלד שחוץ למכה אין מצטער כ"כ אף להסירו עכשיו ע"כ מהסתם מקפיד עליו".
- (ג) מנחת יצחק (ח"ה סי' ק"י אות א') – "לפי מה שהאריך בתשו' השיב משה (סי' מ"ד) לחלק בין היכא דיכול להתרכך, ובין אם אינו יכול להתרכך, או אם יש ספק אם נתרככו היטב, בזה יש להחמיר אפילו בדיעבד, עי' שם, והובא בטח"י, א"כ שוב הוי דבר התלוי במציאות, אבל גם הוא מסיק דבמצטערת הרבה מאד, והאשה מתייאשת מלהסירן מחמת גודל הצער, יש מקום להקל, ורק שתסיר מה שנתפשט חוץ למכה עיי"ש, א"כ בנד"ד דהרופא אמר שיש חשש חולי בהסרת הגלד, י"ל דהוי כמו מצטערת

הרבה הנ"ל, וגם מסרת מה שחזק למכה, והיא רק על שטח מועט מהיד, א"כ חזי כל זה לאצטרופי להריכוך במים חמים הרבה, דקרום לודאי דמתרכך היטב במים חמים, וביותר דיש לחוש דהוי חומרא דאתי לידי קולא, שבאו עי"ז לידי עבירות חמורות, וביטול ממצות פריה ורביה, כמו שצריך כ"ז בתשו' השיב משה שם, והגם שהוא הטיל עוד תנאי, להא דמצטער הרבה, דאינה ראוי להתרפא מהר, מ"מ הוא מיירי בידוע שאינה יכולה להתרכך, מה שאין כן בנד"ד די"ל כנ"ל, שפיר צדקו דברי כת"ה והוראתו בקדושה".

ג. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קנ"ג) – "שאלה: אשה שאחר טבילה מצאה שיש עליה גלד פצע, והיא הורידה את הגלד ולא יצא לה דם, ואחר כך לנה עם בעלה. כעת שואלת האם עלתה לה הטבילה. תשובה: אין צורך בטבילה נוספת".

יט' רטיה (bandage) - סעיף י'.

מקוואות (פרק ט' משנה א' - ב') – "אלו חוצצין ... והרטיה שעליה".

א. במקום צער, עדיין צריך להחמיר: הטעם.

1. סד"ט (סוף ס"ק כ"ו) – "חץ ... יש לכאורה להוכיח דאפי' ביש לה צער אם תנטל אפ"ה לא מיקרי מעוטו שאין מקפיד עליה ודלא כסה"ת והמרדכי שכתבתי לעיל שכתבו כן גבי שחין וגרב דהוי מעוטו שאין מקפיד מטעם זה דהא גבי קוץ וחץ מצטער בנטילתה אפ"ה חייץ בנראה מיהו בודאי לא יהיו דברי הסה"ת והמרדכי נגד משנה ערוכה אלא ע"כ ס"ל לחלק בין דבר היוצא מן הגוף ובין דבר אחר החוצץ דבהאי ל"מ מצטער".
2. לפי שלפעמים צריכה למסירה אותו – כת"ס (יו"ד סי' צ"א, "וע"כ צריכי' אנו לומר כיון שכל רטי' או אגד לפעמים מסירי' אותם כדי לראות אם נרפא המכה או לתקן הרטי' והאגד וקשקשי' וכיוצא בו וזה מן הידוע וכיון שלפעמים מסירים אותו לזמן מן הזמנים לכן הכניסו אותו בכלל המקפיד עליו להסירו ודומה להא דשירים וטבעות שמסירים אותם בהכרח בשעת לישנה הגם שיש לחלק מ"מ מן המבואר אנו למדי' שזה טעמ' של רטי' ואגד וכדומה").
3. כיון שדעתו להסירו אחר שתתפא המכה – צמח צדק (יו"ד סי' קנ"ח, "מיהו קשה ע"ז מדין רטיה דמשנה שלימה פ"ט דמקוואות מ"ב גלד שחין למכה. והרטיה שעליה. הרי דגם רטייה שעל המכה ממש חשוב חציצה אף על גב דרוצה בקיומו עתה ואין רצונה להסירה כלל. וצ"ל דאע"ג שכעת אין דעתו להסירו מ"מ כיון שדעתו להסירו אחר שתתפא המכה נקרא מקפיד עליו. ואף על פי שכעת רוצה בקיומו").
4. בית אדם (אות י"ב סעי' כ"א) – "אבל מה שהוא לרפואה כמו רטיה ומארלאקן שכל זה ודאי מקפדת רק שאינה יכולה להסירה ולכן חוצץ ואינו דומה למלאכתו בכך שאינה מקפדת עליו כלל והראיה שאפילו כשאינה עוסקת במלאכה אינה מקפדת מה שאין כן מה שהוא לרפואה דמקפדת ורצונה להסיר רק שאינה יכולה ולכך הוצרך לטעם סכנה במארלאקן".
- א) מה שפריך הבדה"ש (סעי' י"א בי' ד"ה חוצצת), י"ל ע"י הסד"ט (לשונו לעיל).
5. מר"מ – בדה"ש (ס"ק פ"ז, בי' ד"ה חוצצת), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ש"ב).

ב. תחבושת לזמן ממושך.

1. מיקל.
- א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ג') – "תחבושת שצריכה להיות עליה זמן ממושך, תנקה את התחבושת היטב מסביב מכל לכלוך ותטבול".
2. מחמיר.
- א) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק תשס"ה) – שאלה: "אשה שיש לה תחבושת על ידה ורופא אומר שצריך להיות שם חודשיים, האם זה הוי חציצה לענין טבילה". תשובה: "הוי חציצה".
- ב) מראה כהן (עמ' קי"ד אות א') – "תחבושת ואיספלנית [פלסטר] שעל הפצע הרי הם חוצצים ואף על פי שכרגע האשה מעונינת בהם ואינה מקפידה להסירם, מ"מ הרי זה נחשב מיעוט המקפיד, מכיון שכאשר יתפא הפצע מקפידים להסיר את התחבושות".
- ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שכ"א) – "And bandage on the body is a chatzitzah and must be removed, even though it may be painful to do so".
3. מר"מ – ציץ אליעזר (ח"כ סי' ל"ב אות ב'), הגר"ש א"צ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ט, משנת השלחן תשובה של"ו).
- א) ששכ"ה (נשמת אברהם יו"ד סי' קצ"ח ס"ק ד' אות ב') – "תחבושת. אמר לי מו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [צ"ל] שאם מצטער בנטילתה וצריכה להיות עליה במשך כמה חדשים, אינו חוצץ, ועיין בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קסט. ואם המים יכולים לחזור דרכה לעור אז אפילו לא נשארה הרבה זמן, מותר לטבול אם קשה לה להורידה, והסכים אתי הגרי"י נויבירט (שליט"א) [צ"ל]".
- ב) לבושי עז (תמצית אות א', סעי' כ"ג תמצית אות ב') – "רטיה שעל גבי המכה וכן האגד, אם הוא מהודקים חוצצים, אף שהם לזמן קצוב, ואם הוא לזמן ארוך תעשה שאלת חכם".
- ג) פרי טהרה (סעי' י"ב) – "רטייה [bandage] שעל המכה חוצצת, וצריכה להסירה קודם הטבילה, וגם תיזהר להסיר הדבק [adhesive] שנשאר על בשרה מהרטייה ... ואם הדברים הנ"ל צריכים להיות על גופה זמן רב ואין אפשרות להסירם - תעשה שאלת חכם".

ג. **אשה שיש לה גבס (cast)** למספר חודשים, אם נחשב חציצה בטבילה.

1. מחמיר.

(א) **אג"מ** (מסורת משה יו"ד אות קס"ח, ע"י אות קס"ט).

(ב) **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ד') – "בא מעשה לפני רבינו בגבס לחצי שנה, והורה שחוצץ".
ע"י **הגריש"א זצ"ל** (משנת השלחן תשובה של"ו, שערי טבילה סי' ל' סוף אות ד', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ה') – "באופן שמקילים לה לטבול עם הגבס, יש להצריכה להסיר קודם הטבילה כל חציצה שעל גבי הגבס, אך ברור שהדבר תלוי בטיב הקפידא שמקפידים האנשים על חציצה שעל הגבס".

(ג) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ג') – "ואם יש לה גבס על שבר אין עצה ואין תבונה – ותצטרך לחכות עד שתורידו".

(ד) **מראה כהן** (עמ' קט"ו אות ד') – "אשה שיש לה גבס על גופה הרי זה חוצץ".

(ה) **פרי טהרה** (סעי' י"ב) – "והוא הדין שאם יש על גופה גבס [cast] או קיבוע [splint], הרי זה חציצה. ואם הדברים הנ"ל צריכים להיות על גופה זמן רב ואין אפשרות להסירם – תעשה שאלת חכם".

(ו) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' תל"ט) – "שאף שהלכה להקל בסתימת שיניים, מ"מ יסוד של החכ"א עדיין קיים. ושאר דברים שאינם אלא לרפואה בעלמא, חוצצין. כגון גבס (cast) שעל היד או הרגל. שהחזו"א החמיר בזה. שאף אם נשארים להרבה זמן, מ"מ הן מאוד רוצין להסיר הגבס הכי מוקדם מה שאפשר, ולכן לעולם לא בטלן לגופן. ולמעשה יש לה להסירה לצורך טבילה (אם אפשר), ולאחר הטבילה לשים גבס אחרת במקומה (ואה"נ עלול לעלות כסף)".

2. מיקל.

(א) **יביע אומר** (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קי"א, ע"י יביע אומר יו"ד ח"ג סי' י"ב) – "שאלה: אשה שיש לה על ידה גבס כבר שלשה שבועות והיא אמורה להיות עם זה עוד חודשיים. האם היא יכולה לטבול כך כאשר הגבס עדין על ידה. תשובה: יכולה. שאלה: אשה ששמו לה גבס לזמן מרובה שפסק רבנו שיכולה לטבול איתו, אך מדובר בגבס שאסור שיבא במגע עם מים. האם מותר להדביק לו ניילון [ע"י הרה"ג מאיר אמסלם שליט"א]. תשובה: מותר. שאלה: אשה שיש לה גבס על ידה או על רגלה, האם יכולה לטבול עם זה לטהרתה. תשובה: אפשר, אך לא לכסות בניילון, כי ייווצר מצב שהניילון יכסה ג"כ חלק מהגוף והוא חציצה".

3. **מר"מ** – לבושי מרדכי (ח"א סי' קכ"ה), **דרכי טהרה** (עמ' ק"ס), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' שכ"ב, ע"י עמ' ש"ל).

(א) **הר צבי** (סי' קס"ה) – "אם יש ביד כת"ר להשפיע על הבעל שיהיה מושל ברוחו עד שיוסר הגיפס תבוא עליו ברכה. אמנם, אם ברור הדבר שיבוא לידי עבירה וגם בהרהורי עבירה, ובפרט בדורנו דור יתום, כדי להצילו מעבירה חמורה, לא יעכב מלטבול עם הגיפס ותטהר".

(ב) **הגרשז"א זצ"ל** (שערי טבילה סי' ל' אות ד', שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י') – "לכלוך שמצטבר תחת הגבס אינו חוצץ, שהרי באמת מצד רצון האשה הרי גם את גוף הגבס אינה רוצה, אלא דמ"מ בשעת הדחק גדול יש מתירין לטבול בגבס, ומ"מ אין הכללך שתחתיו חוצץ שהרי כך הוא הטבע שנתהווה שם לכלוך ואין ביכולתה להסירה, א"כ אינה מקפדת גם על לכלוך זה, ולא גרע מגוף הגבס שאעפ"י שאינו חשיב כחלק מהגוף מ"מ אינו חוצץ".

(ג) **ציץ אליעזר** (ח"ד סי' ט' אות א') – "שאם א"א בשום אופן להסיר בתוך הזמן המיועד את הגבס אם לא בגרימת כאב גדול וסכנה מעט לאבר, אפשר להתיר לאשה להטהר לבעלה גם בלעדי הסרת הגבס דהוי מיעוטא שאינה מקפדת עליו כלל שאינו חוצץ".

(ד) פסקי **משנה הלכות** (פרק י"א סעי' ו') – "אשה שיש לה גבס על גופה לזמן רב תעשה שאילת חכם אם יכולה לטבול".

(ה) **ששבה"ל** (ס"ק ב' ד"ה ובשו"ת, סיכום אות ד') – "חוצצים, ואפילו בשבר פתוח וסכנת אבר, וכשצריך שישארו זמן רב, תעשה שאלת חכם".

(ו) **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק נ"א סעי' ב') – "אשה שיש לה שבר ביד או ברגל וכדומה ושמו לה גבס (גיב"ס) הרי זה חוצץ, ובשעת הדחק שצריכה להשאר זמן רב עם הגבס, תשאל שאלת חכם".

ד. **להסיר אגד (Band-Aid)** בשבת, בזמן שהוא פסיק רישיה שבהסרתו יתלוש שערות תחתיו.

1. לצורך מקוה, יש להקל.

(א) פסקי **משנה הלכות** (פרק י"א סעי' ז') – "חל ליל טבילתה בשבת ושכחה להסיר את האיספלנית [פלסטר] מלפני שבת, ומדובקת במקום שיש בו שערות, וכאשר תסיר אותה קרוב לודאי שיתלשו שערות אעפ"כ מותר להסירו בשבת דתלישת השערות היא כלאחר יד ומקלקל ופסיק רישא דלא ניחא ליה ובמקום מצוה".

(ב) **ששכ"ה** (נשמת אברהם יו"ד סי' קצ"ח ס"ק ד' אות א') – "נ"ל בניד"ד, אם אין לה בנזין ואינה יכולה להוריד את האיספלנית בדרך אחרת ומצטערת כי אינה יכולה לטהר לבעלה, יהיה מותר, גם לדעת המחמירים, להסיר את האיספלנית ואם יתלשו שערות לית לן בה, וכנ"ל, והסכים אתי מו"ר הגרי"י נויבירט (שליט"א) [זצ"ל]".

(ג) **מראה כהן** (עמ' קט"ו אות ג') – "אם חל ליל טבילתה בשבת, ושכחה להסיר את האיספלנית [פלסטר] מלפני שבת, אף אם היא מדובקת במקום שיש בו שערות, וכאשר תסיר אותה יתלשו שערות, מותר להסירה בשבת".

(ד) **שבת בית** (ארטסקרול, עמ' קס"ה).

(ה) **זכור ושמור** (גוזז סוף עמ' ה').

2. ע"י או"ח ריש סי' ש"מ, מ' לשיטות ומר"מ.

כ. חץ, קוץ - סעיף י"א.

מקוואות (פרק י' משנה ח') – "חץ שהוא תחוב באדם בזמן שהוא נראה חוצץ ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו".

א. משוקע, שאינו שוה לבשר: אבל נראה העץ.

1. מיקל, אע"פ שנראה העץ מונח בבשר הפנימי שתחוב בו – לבוש (סעי' י"א), ש"ך (ס"ק ט"ז, ס"ק כ"ד), בית לחם יהודה (ס"ק ז'), סד"ט (ס"ק כ"ה), מקור חיים (ס"ק מ"ה), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ח'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ל"ו), מלבושי טהרה (סעי' י"ז), ערה"ש (סעי' ל"ח), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט'), טהרת ישראל (סעי' מ"ז), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק צ"ב), פרדס שמחה (ס"ק כ"ט אות ב'), לבושי עז (ס"ק ב', תמצית אות ב'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ב סעי' א', סעי' ה'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ט), פתחי דעת (פרק כ"ט סעי' י"ב).
2. מחמיר, דלעולם הוא חוצץ עד שיהיה בעומק ואינו נראה כלל – ב"ח (ס"ק י"ב), תפארת למשה (על הש"ך ס"ק ט"ז, "וזה ברור כשמש" (פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק י"ז ד"ה היוצא).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק מ"ב).

ב. אם עלה קרום של בשר על הקוץ התחוב בבשר.

1. מיקל [אינו חוצץ], אפילו אם נראה תחת הקרום – ט"ז (ס"ק ט"ו), ש"ך (ס"ק י"ז), בית לחם יהודה (ס"ק ז'), סד"ט (סוף ס"ק כ"ו), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ח'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ל"ו), מלבושי טהרה (סעי' י"ז), פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק י"ז), ערה"ש (סעי' ל"ח), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט'), טהרת ישראל (סעי' מ"ו), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק י' סעי' ז'), פרק י"א סעי' י"ד, ששבה"ל (סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק צ"ד), פרדס שמחה (ס"ק כ"ח אות ב'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ב סעי' ב').
2. כשבולט הרבה, יש להחמיר – ערה"ש (סעי' ל"ח), "ויש להסתפק כשבולט הרבה מהבשר ועלה עליו קרום אי מהני ונ"ל דלא מהני אך לא שכיח דבר זה כמובן [עי' ש"ך סקי"ז ודו"ק]", טהרת ישראל (סעי' מ"ו), פרדס שמחה (ס"ק כ"ח אות ב').
3. שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט', ס"ק ט') – "וכשלא עלה עליו קרום של בשר רק קרום מחמת מכה כעין עור דק ולבן כנהוג, אז בנראה הקוץ בשוה עם הבשר וכש"כ שיוצא קצת חוצץ. [אבל כשעלה עליו קרום דק ע"י מכה ועומד לסתור ולהנטל משם כשיפתח המכה זה לא נחשב כבשר והוי בכלל מה שאמר קרום שעלה מתחת מכה לאו קרום הוא וכנטול דמי]".
4. מר"מ – מקור חיים (ס"ק מ"ה, תפארת צבי ס"ק ח'), "דהא דאמרינן אם יש עליו קרום אפי' נראה מתחת הקרום אינו חוצץ היינו דוקא בשל מתכות אבל בשל עץ יש לחוש לחומרא דחוצץ", ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל', שפ"ח ס"ק נ').

ג. אם יש לה צער בהוצאת הקוץ.

1. מחמיר – סד"ט (סוף ס"ק כ"ו), "יש לכאורה להוכיח דאפי' ביש לה צער אם תנטל אפ"ה לא מיקרי מעוטו שאין מקפיד עליה ודלא כסה"ת והמרדכי שכתבתי לעיל שכתבו כן גבי שחין וגרב דהוי מעוטו שאין מקפיד מטעם זה דהא גבי קוץ וחץ מצטערת בנטילתה אפ"ה חייץ בנראה מיהו בודאי לא יהיו דברי הסה"ת והמרדכי נגד משנה ערוכה אלא ע"כ ס"ל לחלק בין דבר היוצא מן הגוף ובין דבר אחר החוצץ דבהאי ל"מ מצטער", פרדס שמחה (ס"ק כ"ח).

ד. ציורים.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ט) – "שאלה: אשה שנכנס לה קוץ מתחת לעור וחשבה להוציאו לפני הטבילה. אח"כ שכחה מזה וטבלה ולנה עם בעלה. מה תעשה כעת. תשובה: מותר".
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ט) – "שכן הלכתא להקל, כגון בקוץ שתחת הציפורן".

כא. לכלוכי צואה - סעיף י"ב.

מקוואות (פרק ט' משנה א' - ד') – "אלו חוצצין ... וגלדי צואה שעל בשרו ... אלו שאין חוצצין ... ולכלוכי צואה שעל בשרו".

א. אם לח ומקפיד עליהם.

1. מחמיר, הוי חציצה – לבושי עז (ס"ק א', תמצית אות א', "ואם מקפיד עליהם, להרמ"א דלהלן סי"ד לכאורה הוי חציצה").
2. מר"מ – ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א', "והיום שמקפידים יותר להתרחץ צ"ע אם נשתנה הדין כשהודק").

כב. מלמולין שעל הבשר - סעיף י"ג.

א. שמשפשא גופו או ידיו אחר רחיצה ונראים כחוטין שחורים.

1. חוצצים – בית לחם יהודה (ס"ק ח', "ואפי' אחר המרחץ אם אדם חוטף ידיו זו בזו או בשאר מקום נעשין זו חוצצין").
2. מיקל – מקור חיים (ס"ק מ"ו), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א', "שמשפשא גופו או ידיו אחר רחיצה ונראים כחוטין שחורים ... והדבר נוטה להקל").
3. מר"מ – לבושי עז (תמצית אות א', "מלמולין הנוצרים על ידי שפשוף יד ביד על הבשר, חוצצין, אבל קודם שנוצרו, אינה צריכה לשפשא ידיה כדי שתרד שכבה זו, כיון דאין בהן ממש").

כג] טיט - סעיף י"ד.

מקוואות (פרק ט' משנה א' - ב') – "אלו חוצצין ... וטיט הוין וטיט היוצרים וגץ יוני איזהו טיט הוין זה טיט הבורות שנאמר (תהלים מ') ויעלני מבור שאון מטיט הוין טיט היוצרים כמשמעו ר' יוסי מטהר בשל יוצרין ומטמא בשל מרקה וגץ יוני אלו יתדות הדרכים".

א. שאר טיט, ויבש.

1. אינו חוצץ – טור (סעי' י"ב).
2. חוצץ – רמב"ם (הל' מקוואות פרק ב' הל' א'), "ושאר כל הטיט כשהוא לח אינו חוצץ שהרי נמחה במים וכשהוא יבש חוצץ", סמ"ג (עשה רמ"ח), מחבר (סעי' י"ד), ב"ח (ס"ק י"ד).

ב. שאר טיט, ולח: אינו חוצץ - למה.

1. שהרי נמחה במים – ע' רמב"ם (הל' מקוואות פרק ב' הל' א'), לשונו לעיל, ע' סמ"ג (עשה רמ"ח), ע' מחבר (סעי' י"ד).
(א) כדאי בבה"ל (סי' קס"א סעי' א' ד"ה מקפיד), לשונו לקמן.
2. שאינו מקפיד – יראים (סי' כ"ו), "ואם הטיט צלול שפרה שוחה ושותה, אף על פי שהטיט דבוק על בשרה במעוט והיא אינה מקפדת אינו חוצץ אבל אם היא מקפדת חוצץ וגזרו מעוט המקפיד משום רובו שאינו מקפיד ועל רוב שאינו מקפיד משום רוב המקפיד, ואף על פי שהוא לח חוצץ והא דתניא [זבחים ל"ה א'] הדם והדיו והחלב יבשים חוצצין לחים אינם חוצצין התם מטעם הקפדה הוא על יבש דרך בני אדם להקפיד ועל לח אין דרך בני אדם להקפיד אבל אם מקפיד חוצץ והמפרש טעמא מפני שהמים נכנסות בלח, נראה לי שטועה, דמאי אינו נכנסות שאין לך לח יותר מיין ואמרינן שלהי פ"א [כ"ו ב'] מיא יקירי ושכבא תתאי ופירי קפי לעילאי ולא סלקא להו השקה", הו"ד במרדכי (שבועות סי' תשמ"ח), רוקח (סי' שע"ז), "ואם הטיט צלול אפילו דבוק בבשר" אם אינה מקפדת אינו חוצץ אבל אם מקפדת חוצץ אף במיעוט כרבי יצחק שגזרו על מיעוט המקפיד משום רובו המקפיד. והא דתני' הדם והדיו והחלב יבש חוצצין פ' מפני שמקפיד וכן איתא בתוספתא הדם הדיו והחלב ושרף תות' ושקמ' ותאנה לחים אין חוצצין ושאר כל השרפים אפילו לחים חוצצין דקפדי אינשי", רמ"א (סעי' י"א).
3. מר"מ – תוס' (חולין דף כו: ד"ה הכא), חזו"א (יו"ד סי' צ"ד ס"ק ח', ע' סי' קל"ג ס"ק ח', לשונו לקמן), קהלות יעקב (טהרות סי' נ"ח אות א' ד"ה ונראה), בדה"ש (ס"ק ק"ו, ציונים ס"ק ר', ס"ק ר"ב).

ג. טיט לח, ומקפדת עליו.

1. מחמיר – רמ"א (סעי' י"ד), מלבושי טהרה (סעי' כ'), ערה"ש (סעי' מ"א), "וכתב רבינו הרמ"א על דין זה מיהו אם היא מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ עכ"ל ואינו מובן דהא כשהוא לח נופל מן הבשר וא"כ מה שייך קפידא וצ"ל דס"ל דכל מין טיט נשאר כמין רושם על הבשר אף בנפלו רק שאין דרך להקפיד בזה ולזה אומר דאם היא מקפדת כגון שהיא איסטניסה חוצץ עד שתשפשפו היטב ואף שגם זה כבר נתבאר דכל שהיא מקפדת חוצץ אך זה גופה קמ"ל דבלא שפשוף אין המים מעבירים אותו לגמרי ולכן אם היא מקפדת הוי ככל הדברים שבקפידתה חוצץ", שערי טוהר (שער י"ח סעי' י"א), טהרת ישראל (סעי' נ"א).
2. מיקל – גלות עליות (מקוואות פרק ט' משנה ב' סוף פסקא ד', "ואף שהרמ"א ז"ל בסעיף י"ד סתם כדברי המרדכי, הנה מדברי התוספתא ורוב הראשונים נראה דאין לחוש לזה אם לא שרוצה לנהוג בתוספתא פרישות אבל אין להורות כן").
3. לענין נטילת ידיים.
(א) יש להקל – מ"ב (סי' קס"א ס"ק י', שעה"צ ס"ק י"א, בה"ל סעי' א' ד"ה מקפיד, "ואף דמבואר ביו"ד קצ"ח סט"ו בהג"ה דאם מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ לענ"ד ברור דהרמב"ם שם דס"ל דטעם לח הוא מפני שנמחה במים ע"כ דלא ס"ל כן כדמוכח שם בב"י גופא בהעתיקו דברי המרדכי ע"ש ורק דהרמ"א חשש שם לענין טבילה לדברי הרוקח והמרדכי דטעם לח הוא משום שאינה מקפדת וכאן בענינו לענין נט"י בודאי יש להקל כדעת הרמב"ם וכעין זה מצאתי בא"ר ובמגן גבורים לענין דיו לח").
(ב) מר"מ – א"ב (סי' קס"א ס"ק ח', "לח אינו חוצץ וכו' צ"ע דביו"ד שם סעיף י"ד כתב רמ"א דאם מקפיד עליו חוצץ, ואם יש לחלק בזה בין טבילה לנטילה").
4. מר"מ – חזו"א (יו"ד סי' צ"ד ס"ק ח', ע' סי' קל"ג ס"ק ח', לשונו לקמן), לבושי עז (תמצית אות ד', סעי' ט"ו תמצית אות א', סעי' ט"ז תמצית אות א'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ב).

ד. הלכה.

1. מחמיר, דאין אנו בקיאים בסוגי הטיט – ב"ח (סוף ס"ק י"ד), הו"ד בסד"ט (סוף ס"ק ל'), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ט'), "וכל מיני טיט לדידן דאין אנו בקיאים בטיט הוין ולכן אפילו לח חוצץ", לחם ושמלה (לחם ס"ק מ"א), ערה"ש (סעי' מ'), "ונכון להחמיר בכל מיני טיט בכל עניין כי אין אנו בקיאים במיני הטיט [ב"ח] וכן המנהג להסיר כל מין טינוף שעל הגוף", טהרת ישראל (סעי' נ"א), ששבה"ל (ס"ק ב'), סיכום אות א', "דאין אנו בקיאים בסוגי הטיט, ואם פרה שוחה ושותה ממנו - אינו חוצץ", בדה"ש (ס"ק ק"ז), פרדס שמחה (ס"ק ל"ד), לבושי עז (תמצית אות ג').
(א) ואם פרה שוחה ושותה ממנו, אינו חוצץ – ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א', לשונו לעיל).
2. מר"מ – שערי טוהר (שער י"ח סעי' י"א).
(א) ע' לקמן סעי' ל"ג.

כד [דיו, חלב, דבש, דם, ושרף - סעיף ט"ו].א. **לח, ומקפדת עליו.**

1. מחמיר – ש"ך (ס"ק י"ט), מקור חיים (ס"ק נ"א), לחם ושמלה (לחם ס"ק מ"א), מלבושי טהרה (סעי' כ"א), שיערי טוהר (שער י"ח סעי' י"ב), טהרת ישראל (סעי' נ"ב), ששבה"ל (ס"ק ג', סיכום אות א').

2. בשעת הדחק יש להקל.

א) **חזו"א** (יו"ד סי' צ"ד ס"ק ח', עי' סי' קל"ג ס"ק ח') – "כתבו המרדכי בשם הרא"מ ... הביאו תו' חולין שם קושית הרא"מ, וכתבו דלק"מ דנהי דבכלי בזמן שהיין קפא מלעיל אין כח במים לחלחל דרך היין, מ"מ על גבי דמנא ועל הגוף שפיר המים מחלחלי, ונראה כונתם דבכלי היין מרוכז ע"י דופני הכלי ומגין על עצמו שלא יחלחלו המים לתוכם בנקל, אבל יין שעל הכלי ועל הגוף נוח להתפזר ולספוג המים, והנה תלמידי ר"י הזקן בעלי תו' נטו מדברי הרא"מ והסכימו דבאמת הטעם דלחים אינם חוצצים משום דהמים מחלחלי, ונראה **דהלכה כמוותם דבתראי נינהו וראו דברי הרא"מ ופליגי עלי'**, ונראה דזו גם דעת הר"מ וש"פ דסתמו הדבר ולא פירשו דהטעם משום שאינם מקפידים עלי', ויוצא מזה דבמקפדת חוצץ ... ונראה דבשעת הדחק יש לסמוך להקל כדעת תו' דהא מיעוט המקפיד אינו אלא מדרבנן".

(ב) **בדה"ש** (ס"ק ק"י, ציונים ס"ק רי"ג).(ג) **פרדס שמחה** (ס"ק ל"ה) – "בשעת הדחק אפשר להקל בדין זה".(ד) **לבושי עז** (תמצית אות א', סעי' ט"ז תמצית אות א') – "וכתב החזו"א דבדיעבד אפשר להקל כהשו"ע".(ה) **נטעי גביראל** (ח"ג פרק נ"ד סעי' י').3. **מר"מ** – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ב).**ב. מה בין כאן [דיו], לצבע.**

1. עי' סעי' י"ז, לשיטות ומ"מ.

כה [דם - סעיף ט"ז].א. **דם לח, ונתבשל באש.**

1. מחמיר, חוצץ – **בה"ג** (סי' מ"א, הל' נידה עמ' תל"ח), ש"ך (ס"ק כ', "ובבה"ג (דף פ"ח ע"א) מצאתי אמר רב זו שאמרו חכמים דם לח אינו חוצץ לא אמרו אלא בשלא נתבשל אבל נתבשל באש בין לח בין יבש חוצץ ע"כ ואף שלא נמצא כן בש"ס שלנו גם מדלא משני הכי במנחות לא משמע הכי מ"מ דברי בה"ג **דברי קבלה הם**"), בית לחם יהודה (ס"ק ט'), בא"ה (ס"ק י"ז), לחם ושמלה (ס"ק מ"ג), **מלבושי טהרה** (סעי' כ"ב), **ערה"ש** (סוף סעי' מ"ב), **בדה"ש** (ס"ק קי"ז), **פרדס שמחה** (ס"ק ל"ו).

א) **הטעם**, דמשנתבשל נעשה עב קצת ונסרך בבשר – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ט"ז), **יד יהודה** (סי' ס"ט הארוך סוף ס"ק ז'), **בדה"ש** (ס"ק קי"ז).

ב. דם לח, ומקפדת עליו.

1. הדין כדלעיל [סעי' ט"ו].

ג. דם יבש: בדיעבד.

1. מיקל, היכא דלא אפשר – **חכ"א** (כלל קי"ט סעי' ו', "דם יבש שעל המכה חוצץ ... מכל מקום בדיעבד בכל אלו אם אפשר לטבול שנית יש להחמיר אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על הפוסקים דכל זה אינו חוצץ"), **שיערי טוהר** (שער י"ח סעי' ו', ס"ק ו', "ודם יבש שעל המכה חוצץ. ש"ע ס"ט. ואם כבר טבלה וא"א לה לטבול שנית יש להקל בכ"ע. ש"ך ס"ק י"ג").

2. לכו"ע חוצץ, אף בדיעבד – **לחזו"ש** (שמלה ס"ק י"ד, "ובס' חכמת אדם ... נתן בזה מכשול לפני המעיין כי בהנך ליכא מאן דמתיר"), **מלבושי טהרה** (סעי' ט"ז, ס"ק י'), **טהרת ישראל** (סעי' ל"ד, יד אלי' ס"ק ק"ו, "לא כחכ"א ... נתן מכשול להמעיינים"), **פתחי זוטא** (ס"ק ט"ז), **בדה"ש** (ס"ק ע"א), **משמרת הטהרה** (ס"ק ע"ה, הע' קמ"ט).

3. **מר"מ** – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק י"ח).

ד. **הלכות דם:** א) **אם יבש**, חוצץ. (סעי' ט', סעי' ט"ו). ב) **אם לח**, אינו חוצץ. (לפי המחבר סעי' ט"ו). ג) **ואם מקפדת**, חוצץ. (רק לפי הרמ"א סעי' י"ד, כדאי' בש"ך ס"ק י"ט). ד) **דם שנסרך**, חוצץ (סעי' ט"ז). ה) **נתבשל באש**, אפי' בלח חוצץ (ש"ך ס"ק כ'). ו) מי **שאומנתו** שידיו תמיד מלוכלכות בדם, אינו חוצץ (רמ"א סעי' י"ז).

כו [צבע - סעיף י"ז].א. **ב' טעמים להקל:** דנוי הוא, דחזותא בעלמא הוא.

1. **רשב"א** (תוה"ב הקצר בית ז' שער ז') – "צבעים שעל ידי הנשים או שעל השער לנוי יראה לי שאין חוצצין לפי שאינן מקפידות בהן לעולם אדרבה חוזרות בהן ומתחדשות אותם תמיד לנוי. אע"פ שצבע זה פושט בכל השער ורובו. אע"פ שאינו מקפיד עליו חוצץ כאן מקפדת ורוצה להיותו והרי זו **כאלו הוא מגופו של שער** וכבגד צבוע שאין הצבע כדבר הנוסף וחוצץ אלא כעיקרו של בגד ואינו חוצץ שהרי מצינו טבילה לפרוכת. אע"פ שיש בהן תכלת וארגמן ותולעת שני. ועוד יראה לי שאין ממשו של צבע בשער ועל הידים אלא מראות של צבע ולפיכך אינו חוצץ. ואינו דומה לכתב שחוצץ שממש הן בכתב. וכן הנשים שמלאכתן לצבוע יראה לי שאין אותו צבע שעל ידיהן חוצץ מן הטעם הזה שאין ממשו של צבע אלא מראות של צבע. ועוד כל מלאכתה בכך אינה מקפדת. למה הדבר דומה לדם שעל בגד הטבח ורוב שער בגדי מוכרי רבב שאינו חוצץ שכל הדברים בהקפדה הם תלויים".

2. רא"ש (מקואות סי' כ"ז) – "ונשים הצובעות עצמן נראה שאינו חוצץ כי הוא נוי להן ואינן מקפידות אלא עשאוהו במתכוין. ועוד שאין בו ממש אלא חזותא בעלמא".

ב. נוי אין חוצצין, הטעם.

1. יסוד הטהרה (פרק ו' מקורות ובי' הע' י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קט"ז) – "ותכשיטים כיון שעשויים לנוי, הרי אינה מקפדת עליהם. ואולם אין הטעם שאינו חוצץ מחמת שהוא עשוי לנוי וכדלהלן בסע' ט"ז, משום שההיתר של דבר העשוי לנוי שייך רק בדבר שמחמת שעשוי לנוי הרי הוא בטל לגוף, ונחשב כגופה או כשערה, וכמבואר ברשב"א שהובא בב"י [בדין של צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן], ש"הרי הוא כאילו הוא מגופו של שער וכבגד צבוע שאין הצבע כדבר נוסף וחוצץ אלא כעיקרו של בגד ואינו חוצץ" ע"ש, וזה שייך רק בצבע וכיו"ב שעל הגוף ששייך לומר בהם שבטלים לגוף, משא"כ בתכשיטים שעל הגוף, אף שלנוי הם עשויים, מ"מ לא שייך בהם גדר של בטל לגוף. אלא שמכל מקום מאחר ולנוי הם עשויים הרי אינו מקפיד עליהם, וכאשר התכשיטים הם על מיעוט הגוף דינו כמיעוט שאינו מקפיד שמן הדין אינו חוצץ".

ג. חזותא בעלמא הוא, הגדר.

1. ניכר ע"י המישוש – חוט שני (ס"ק כ"ג ד"ה ודע דגדר, ס"ק כ"ד סוף אות ו'), "דגדר שאין בו ממש דאינו חוצץ הוא, כל שלא ניכר ע"י המישוש – מיקרי אין בו ממש, ואע"פ שכל דבר יש בו איזה שיעור של ממשות, מ"מ אם עכשיו לא נרגש כלל, אנו מתייחסים לזה כדבר שאין בו ממש", הגרש"ז אולמאן (חק וזמן פרק ו' סוף הע' כ"ז).
(א) לפ"ז, צבע שעל צפרנים יש דין של ממשות – ע"י לקמן.
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קכ"ט).
(א) ט"ז (סי' קצ"ט ס"ק ד') – "דאע"פ שאינה רואה במקום שחופפת סגי בהכי דאל"כ היאך תעשה בראשה ובמקומות שא"א לה לראות דהא לא הצריכו בזה שתראה לחברתה".
(ב) חוט שני (ס"ק י"ג ד"ה משחה) – "משחה שיש בה ממשות, הוי חציצה, וה"ה משחת וזלין חייץ".
חוט שני (ס"ק ג' אות י"ז) – "דבק שקוף שנדבק ממנו מעט על ידיה, הרי הוא חוצץ".
(ג) הגרח"ק שליט"א (נזר החיים ריש עמ' ק"פ) – "שאלה: אדם שיש על ידו מעט דיו, האם חוצץ לנט"י. תשובה: אם יש בו ממשות חוצץ. וכשמשפשף ויוצא מקרי ממשות, ואם משפשף ולא יוצא לא מקרי ממשות".
(ד) נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ד סעי' ח') – "כדי להבחין אם יש ממשות בצבע, תקח חתיכת בד או נייר לבן ותשפשף על מקום הצבע, לראות אם הנייר נצבע, ואם אינו נצבע הרי הוא הוכחה שאינו רק חזותא בעלמא, ואינו חוצץ, ואפ"ל במקום מגולה מהני".

[כז] הגדר – האם הם ב' טעמים נפרדים ועל כל טעם לחודיה יש להקל, או שהם טעם אחד גם דהוי נוי וגם שאין בו ממש אבל כל שחסר אחד מן הטעמים ס"ל להרא"ש והרשב"א דהוי חציצה.

א. ד' שאלות.

1. מה חילוק בין נוי לכחול [סעי' ח'].
2. מה חילוק בין נוי לדיו [סעי' ט"ו].
3. מה חילוק בין נוי לצבע [סעי' י"ז].
4. מה המשך השו"ע בין נוי לצֶפֶע.

ב. י"ל, כדי להקל צריך צירוף של הטעמים. צריך שיהא רק חזותא, וכן צריך שלא יהא הקפדה [ע"י שהוא לנוי, או ע"י שזה מלאכתה] – ב"ח, ופרישה (בחד מהלך).

1. י"ל סעי' ח', שהכחול יש בו ממש.
2. י"ל סעי' ט"ו, שהדיו אינו לשם נוי ואינה מלאכתה.
3. י"ל סעי' י"ז, שהצבע לסתם אדם אינו לשם נוי ואינה מלאכתה.
4. י"ל ההמשך בסעי' י"ז, שניהם אינו מקפיד [הרישא משום לנוי, סיפא משום שזה מלאכתה].

ג. י"ל, כל טעם בפני עצמו יש להקל.

1. י"ל סעי' ח', שהכחול חוצץ לעין אינו לנוי, וממילא מקפיד – פרישה (ס"ק י"ח, בהלך שניה), בינת אדם, בדה"ש (ס"ק ס"ג, קי"ט).
2. י"ל סעי' ט"ו, שהדיו יש ממשות – ט"ז, ש"ך.
3. י"ל סעי' י"ז, הצבע יש ממשות – פתח הבית, אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס"ב), בדה"ש (ס"ק ק"כ).
4. י"ל ההמשך, ששניהם מן הדין אינם חציצה. [א"נ לפי הח"א, שניהם יש חד טעם, כגופה דמי].

ד. נ"מ בין השני מהלכים.

1. ממש, אבל אומן.
2. ממש, אבל נוי.
3. נוי שהוא רק חזותא אבל מקפיד. כגון דאם ע"י רחיצתה ניטל מעט מהצבע, או כגון דיו ואין ממש (כגון ע"י עט).

4. [חזותא, שהוא רוב ואינו מקפיד. למקילים, אינו חציצה, כיון חזותא לאו מילתא. לפי המחמירים, חזותא מילתא, רק בצירוף שאינו מקפיד יש להקל. וא"כ כיון שהוא רוב, אפילו בלי הקפדה יש להחמיר].
5. י"א [הח"א] אומן ואפילו חזותא, אם הוא רוב.

ה. נ"מ בפשט.

1. נ"מ בפשט ברוקה. חזותא בעלמא (י"א בט"ז), או משום שאינו מקפיד כיון שאינו גלוי (סד"ט בשם דברי חמודות).
2. נ"מ פשט בחזותא. הוא גילוי שאינו מקפיד (סימן שאינו מקפיד), או שאינו חציצה (סיבת ההיתר) - [ע"י פרד"ר, לשונו לקמן].
3. י"א נ"מ פשט באומן. כגופה, כמו נוי [ח"א. חד פשט בבה"ל סי' קס"א]. או אינו מקפיד.

כח [נתפחמה בבשר מעט.

א. רוקח (סי' שע"ו), הו"ד בב"י (סוף הסי') – "וכן נראה אם בשר נגע ביורה או בקדירה ונתפחמ' בבשר מעט זה אינו קפיד' אף על פי שמעט נדבק לבשר כהא דתני' בתוספ' קומקומוס מלא פחמים והטבילו טמא פ' השחרורית לפי שהוא מקפיד אבל דבר מועט אינו חוצץ דדמי להא דאמר בזבחים (דף צח) דם שעל גבי הבגד חוצץ ואם היה טבח אינו חוצץ וכן מוכר רבב אינו חוצץ".

- ב. אשה שטבלה ומצאה במקום אחד בגופה שחרורית במקום שנגעה בכותלי בית המרחץ, שהיו שחורים מחמת עשן המרחץ.
1. מיקל, אינו חוצץ – ט"ז (ס"ק י"ז, "רוקה ... ומטעם זה דנתי להתיר באשה שטבלה ומצאה במקום אחד בגופה שחרורית במקום שנגעה בכותלי בית המרחץ שהיו שחורים מחמת עשן המרחץ שאינה צריכה טבילה שנית דמיה להא שזכרנו והוא ק"ו דהא ידיה צריכין להיות נקיות יותר מגופה שידיה מגולות תמיד והיא מקפדת על נקיותם יותר מגופה ולא דמיה לדיו שחוצץ כמ"ש ריש סעיף ט"ו דהתם ממש של דיו חוצצת משא"כ במראה שחרורית זה שאינו אלא לכלוך בעלמא וכיוצא בזה כתב ב"י בשם הרשב"א לחלק בין צבע לדיו כנ"ל"), בית לחם יהודה (ס"ק י'), מקור חיים (ס"ק נ"ז), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"א, "נשים הצובעות פניהם וידיהם לבנוי או שמלאכתה במלאכת הצביעה ותמיד נשארים ידיה צבועות וכן נשים העוסקות בקצבות וידיהם מלוכלכים תמיד בדם כיון שכל שאומנתן בכך אינן מקפידין הוי כמיעוט שאינו מקפיד ואינם חוצצים וכן אם נתפחמו ידיה או בשרה ביורה ובקדירה וכיוצא בהם כיון שאין שם ממש רק מראה בעלמא אינה צריכה טבילה שנית (ט"ז ס"ק י"ז)", מסגרת השלחן (דיו י"ז, "הט"ז ... דנכון הדבר"), מלבושי טהרה (סעי' כ"ד), ערה"ש (סעי' מ"ד), טהרת ישראל (סעי' נ"ז, סעי' נ"ח).

ג. הטעם להקל.

1. חזותא אינו חוצצת – סד"ט (ס"ק ל"ג), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"א [לשונו לעיל], בינת אדם סי' י"ב [לשונו לקמן], נשמת אדם ח"א כלל מ' אות ב'), אהל יוסף (י"ד סי' מ'), באר המים (י"ד סי' ל"ט), עיקרי הד"ט (י"ד סי' כ"ב סוף אות ז', לשונו לקמן), מחצית השקל (או"ח סי' קס"א ס"ק ח', לשונו לקמן), חקר הלכה (ערך חציצה אות ד'), מלבושי טהרה (ס"ק י"א, לשונו לקמן), יד מאיר (סי' י' ד"ה וראיתי), ערה"ש (סעי' מ"ג, לשונו לקמן), קרוך לדוד (או"ח סי' מ"ה), משמרת שלום (אות א'), פתחא זוטא (ס"ק כ"ו), אג"מ (י"ד ח"ג סי' ס"ב), בדה"ש (ציונים ס"ק רכ"ז), לבושי עז (ס"ק ב' ד"ה ובט"ז, תמצית אות ג'), פתחי הדעת (פרק כ"ח הע' י"ד).
2. מיעוט שאינו מקפיד – מקור חיים (ס"ק נ"ז), פרדס רמונים (מק"ז ד"ה עתה), חבלי בניעמים (ח"ב ריש סי' נ"ז).
3. שאין להקל אלא בחזותא וגם שאין מקפיד – עצי לבונה (על הט"ז ס"ק י"ז), ששבה"ל (ס"ק א', ט"ז ס"ק י"ז, "דמתחילה גבי פיה כתב שאינו מקפיד, ובסוף שהביא מדיו כתב לחלק משום דאין בו ממש משא"כ בדיו שיש בו ממשות, ומשמע דנקט שני הטעמים לחומרא, שאין להקל אלא בחזותא וגם שאין מקפיד").
4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ה).

כט [הלכה

א. נוי לחד.

1. מחמיר: שאין לסמוך על הטעם דכל לנוי אינו חוצץ לחד.
- א) ב"ת (ס"ק ט"ז) – "ולא דמי לכתול שחוץ לעין דחוצץ דשאני התם דאיכא ממשות הכחול אבל לגבי צבע אין שם ממשות אלא מראיתו של צבע בלבד וכמ"ש הרא"ש והרשב"א וכיון דאינה מקפדת בכך אלא אדרבה עושה תמיד בכוונה הוי מיעוט ואינו מקפיד דאינו חוצץ וז"ש וכן מי שאומנותו וכו' כלומר וכן בזו אע"ג דאינו לנוי אלא אדרבה מתגנית בצבע זה אפילו הכי כיון דאומנותו בכך אינו מקפיד בכך הוי ליה מיעוט ואינו מקפיד".
- ב) פרישה (ס"ק י"ח) – "אין להקשות מאי שנא מכחול שחוץ לעין שכתב לעיל דחוצץ אף על גב שגם כן מתכשיטי הנשים היו לכחול סביב העין וכדאמרין (סנהדרין יד א) לא כחל ולא שרק וכו' די"ל משום דכחול יש בו ממש לחצוץ משא"כ צבע שאינו אלא חזותא בעלמא ואפילו הכי נקט דוקא שצובעות הנשים דאם לא כן הוי חוצץ בכל דהו כיון דמקפדת עליו".
- ג) חקר הלכה (ערך חציצה אות ד', אות ז') – "גבי צבע דתרת' בעינן אין בו ממש וגם אומנתו ומנהגו בכך".
- ד) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות ק"צ) – "צבע שפוסקים דלא הוי חציצה, הוי דוקא בשני תנאים, דאינה מקפדת וגם שאין בו ממשות".
2. מיקל: דכל לנוי אינו חוצץ אע"פ שיש בו ממש.
- א) מאירי (נדה דף סו: ד"ה זה) – "כתבו גדולי הדור שהנשים שצובעות ידיהן לנוי אין אותו הצבע חוצץ שאינן מקפידות עליו אדרבה רוצות הן בקיומו ונשים שמלאכתן לצבוע אין הצבע שבהן חוצץ ... שיש להקל מצד אחר שאינו אלא חזיתא בעלמא".
- ב) שלחן גבוה (סוף ס"ק ל"ד).

- (ג) פני אריה (סי' ו' ד"ה הארכת) – "הפרישה ... הב"ח, ולא ירדתי לסוף דעתם".
- (ד) בינת אדם (סי' י"ב) – "ואם תאמר דדוקא באין בו ממש והוא לנוי גם כן אם כן ממה נפשך לנוי אף יש בו ממש אינו חוצץ ואם אינו לנוי אף בחזותא חוצץ אלא ודאי משמע כט"ז ודלא כדרישה ופרישה שכתב וזה לשונו, צבע שצובעת כו' אין להקשות מאי שנא מכחול שחוצץ לעין דחוצץ אף על גב שהוא מתכשיטי נשים כדאמרין לא כחל יש לומר דכחול יש בו ממש מה שאין כן צבע ודוקא שצובעת דבלאו הכי חוצץ כיון דמקפדת עכ"ל. ולי נראה דמרשב"א מוכח כט"ז וגם מוכח להדיא דלנוי אפילו יש בו ממש אינו חוצץ כמו קצב ורובב ומכחול בלאו הכי לא קשה מידי כמו שכתב הדרישה ופרישה דכחול שבעין הוא לנוי אבל חוצץ לעין לא הוי לנוי".
- (ה) עי' פתח הבית (על סעי' י"ז) – "אפשר לענין דינא במידי דרבנן סמכין על כל אחד מהטעמים והא דנקיט בש"ע בסיפא וידיו צבועות אפשר אף בדבר שיש ממש ומראה לחוד ג"כ מהני במיעוט אבל ברוב ומקפיד לא סמכין וק"ל".
- (ו) תהלה לדוד (או"ח סי' קס"א ס"ק א') – לשונו לקמן.
- (ז) יד מאיר (סי' י').
- (ח) בה"ל (סי' קס"א סעי' ב' ד"ה והיו [ומחבר שם מדבר בציוור שיש עליה ממשות]) – "ומה שכתבתי עוד במ"ב דלענין נשים שזרכן לצבוע ידיהן לנוי וכו' כן מוכח לפי סברת הרשב"א הנ"ל ופסק שם ביו"ד סימן קצ"ח סי"ז כוותיה עי"ש".
- (ט) קרן לדוד (או"ח סי' מ"ה) – "דנראה פשוט דהמחבר דנקט צובע שידי צבועות היינו לומר דאפילו כשהיא ממשות נמי אינו חוצץ כיון שאומנתו בכך אבל אין בו ממשות כלל איה"נ דבכל אדם אינו חוצץ ... כל שהוא לנוי אינו חוצץ אפילו אם יש בו ממש".
- (י) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס"ב) – "עכ"פ להסד"ט שסובר דעל טעם השני אין לסמוך יש להסתפק גם על טעם הראשון לחודיה אולי אין לסמוך. אבל מהא שהקשה הרא"ש בסימן כ"ו על טבעת דחוקה אמאי חוצצת ותירץ בשם הראב"ד לפי שמקפדת להסירו בשעת לישנה, הרי חזינן שסובר הרא"ש דעל טעם הראשון לחודיה יש לסמוך לדינא, וגם הסד"ט בס"ק מ"ד הביא מספר אליהו רבה בשם הרש"ל דטבעת באנשים אינו חוצץ מהאי טעמא שאין עושין מלאכות כאלו שיצטרכו להסיר הטבעת, וכן רצה להתיר באשה שאין דרכה ללוש, אך שמסיק דכיון דהרבה נשים צריכות להסיר בשעת לישנה וחוצץ אצלן אפשר לא פלוג בכל הנשים ואף באנשים אפשר לא פלוג בשביל טבעת דיש בו אבן דמקפידין להסיר בשעת מלאכה, ומסיק דטבילה ושמשה אפשר יש להקל עיי"ש, הרי דגם הסד"ט סובר דטעם שהוא לנוי ויופי כשאין שום צורך להסיר אינו חוצץ, וכ"ש בעפעפים שאינה יכולה להסיר".
- (יא) דבר יהושע (ח"ה יו"ד סי' י"א) – לשונו לקמן.
- (יב) משנה הלכות (ח"ו סי' קנ"ה) – לשונו לקמן.
- (יג) הגר"ח פ"ש זצ"ל (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ז אות י' ד"ה וכן) – "להקל בנוי בדיעבד אף ביש בו ממש".
- (יד) חוט שני (ס"ק כ"ד אות ב') – "צבע העשוי לנוי דאינו חוצץ, אף אם יש בו ממשות של צבע, אינו חוצץ. אמנם לכתחילה יש להסיר את כל הדברים אפילו שאינם חוצצים וכמ"ש הרמ"א בסעיף א'".
- (טו) הגר"ח ז"ל אולמן (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ז אות י' ד"ה וע"ז) – "להקל בנוי בדיעבד אף ביש בו ממש".
- (טז) לבושי עז (ס"ק ב' ד"ה והעולה, תמצית אות ג') – "די במה שהוא לנוי אפילו כשהחציצה היא ברוב, ואפילו בכולו".
- (יז) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ט"ז) – "צבע שצובעות הנשים צפרניהם לנוי וכיו"ב אפילו יש ממשות בצבע אינו חוצץ ודינו כמיעוט שאינו מקפיד. צבע שצובעות הנשים שער ראשן לנוי אף שהצבע מכסה את כל השער אינו חוצץ כיון שאין בו ממשות".
- (יח) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ח) – "שיש להקל לצורך לסמוך על טעם ראשון לחוד. ובלבד שבאותה שעה האשה רוצה הצבע להיות בדיוק כזה (וכן לענין צבע שערותיה). אבל שאר צבע שעל פניהם, אין להקל בקל. שהא יש לחוש שמא יבא להפסיד קצת, ונמצא שהיא אינו רוצה להיות כזה, וחוצץ. אבל אם האשה רוצה לטבול בזה, רשאה היא. ובלבד שבדקה בין לפני טבילה בין לאחר טבילה לראות שעדיין הצבע במקומה כפי רצונה".
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ד).

ב. חזותא לחוד.

- מחמיר: שלדינא אין לסמוך על סברת חזותא אינו חוצץ לחוד.
 - ב"ח (ס"ק ט"ז) – לשונו לעיל.
 - פרישה (ס"ק י"ח) – לשונו לעיל.
 - סד"ט (ס"ק ל"ג) – "ומדכתב המחבר בשלחן ערוך וכן מי שהוא צובע וידי צבועות אינו חוצץ, משמע דאדם אחר שאינו צובע אם ידי צבועות חוצץ, מבואר דסבירא ליה דלא סמכין אהאי טעמא לחוד. לפי זה צ"ע במה שפסק בט"ז ס"ק י"ז בשם הרוקח ... וכן מפואר בפרישה ... וכן בב"ח עיי"ש. ואפשר, כשנמצא על גופה שאינה מקפדת עליו כיון דאינו אלא צבע בעלמא, אבל כשנמצא בשאר מקומות הגלויים אין להקל אח"ז ראיתי במעדני מלך דף שט"ז שהביא דברי רוקח אלו ומבאר דמתיר מטעם שאינה מקפדת על דבר מועט".
- יש נ"מ במחמירים. הב"ח ופרישה חזותא לא מועיל [צבע], ונוי לא מיקל [כחול]. הסד"ט רק מחמיר על חזותא [אג"מ לקמן].
 - באר המים (יו"ד סי' ל"ט) – "נראה ברור ...".
- פרדס רמונים (שפתי חכם סוף ס"ק כ"א, מקשה זהב ס"ק י"ז) – "יצא לנו לדינא דלדין אין חילוק בין יש בו ממש לאין בו ממש רק חזותא, והעיקר תליא באם מקפדת חוצץ אפילו אין בו ממש, ואם אינה מקפדת אינו חוצץ אפילו יש בו ממש, רק היכי דאינו ידוע לנו אם דרך להקפיד בזה או לא, בזה יש מקום לחלק בין יש בו ממש לאין בו ממש, דביש בו ממש מסתמא דרך להקפיד עליו, ואם אין בו ממש אין דרך להקפיד ואינו חוצץ עד שנדע שמקפדת עליו".

- (ו) חקר הלכה (ערך חציצה אות ד', אות ז') – "גבי צבע דתרת בעינין אין בו ממש וגם אומנתו ומנהגו בכך".
- (ז) ע"א ג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ז, רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ג [לשונו לקמן]) – "אבל לכתחילה אין מתירין אפילו חזותא שאין בה ממש מדכתב המחבר בסי"ז וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ ודוקא אומן אינו מקפיד אבל שאר בני אדם בפרט נשים מקפידות".
- (ח) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות ק"צ) – "צבע שפוסקים דלא הוי חציצה, הוי דוקא בשני תנאים, דאינה מקפדת וגם שאין בו ממשות".
- (ט) ע"א ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק א' סעי' י"ב, הע' כ"ח) – "דבר שאין בו ממשות הנמצא על גוף האדם כגון אשה שקלפה גזר ונכנס מראה צבע בעור היד, אינו חוצץ, ומכל מקום לכתחילה, אם אפשר, יש להקפיד להסירו שלא יהא ניכר כלל. [עיין סי' קצח בס"ט ס"ק לג, דלא סמכין על הטעם דאין בו ממשות לחוד אלא בצירוף שני הטעמים, דגם אינה מקפדת]".
2. מיקל.
- (א) מאירי (מקואות ריש פרק ט' ד"ה ועוד שנינו) – "ואף ביבש דוקא כשיש שם קצת ממשות הא אם הושחרו ידיו בדיו הלח ואין שם אלא חזיתא בעלמא אינו חוצץ כמו שנבאר למטה".
- (ב) תשב"ץ (ח"ג סי' נ"ח אות י"ב) – "והצבע שצובעין בו ידיהן וראשיהם אינו חוצץ כ"כ הרשב"א ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל. והביא ראיה מהפרכות שהיו צבועות ומצאנו להם טבילה כדאיתא בפ' גיד הנשה (צ' ע"ב) ואינה ראייה כל כך משום דמצותן בכך אבל הדין דין אמת לפי שאין שם ממשו של צבע וכן הנשים שמלאכתן לצבוע טובלות כדרכן וכן אמרו בזבחים (צ"ח ע"ב) דם שעל בגד חוצץ ואם היה טבח אינו חוצץ וכן רבב למוכר רבב. ובפ' הגוזל עצים (ק"א ע"א) מוכח שאין ממשו של צבע קיים שלא הית' הבעיא אלא אם יש [שבח] סמנין בצמר אבל בממשו לא נסתפקו וכן בנדה פ' האשה מוכח דצבע אינו חוצץ בטבילה".
- (ג) בנימין זאב (סי' קנ"א) – "דנראה לע"ד דצבע זה אינו חוצץ כיון שאין ממשו של אותו צבע על ידיה אלא מראיתו וכ"ש שאינן מקפידות בשביל שמלאכתן בכך וכדלקמן דהא אינו צבע זה אלא בידים ולא בכל הגוף ולכך אינן מקפידות דמעט הוא ואינו חוצץ".
- (ד) ע"א ט"ז (סי' קצ"ט ס"ק ד') – לשונו לעיל.
- (ה) ש"ך (ס"ק כ"א. כדאי' במחה"ש, לשונו לקמן) – "ואינו דומה לדיו שחוצץ דהתם יש ממשות הדיו כ"כ ר' ירוחם והרמב"ן והרשב"א".
- (ו) מחצית השקל (או"ח סי' קס"א ס"ק ח') – "ועיין בש"ך וט"ז יו"ד סי' קצ"ח דאפילו במי שאינו צובע אין הצביעה חוצצת אא"כ יש ממש מהצבע על ידיו אבל מראה גרידא אינו מזיק וה"ה שחרורית שאין בה ממש אינה חוצצת".
- (ז) שלחן גבוה (סוף ס"ק ל"ד, שו"ת אהלי יוסף יו"ד סי' מ') – "ראיתי בבית דוד ... דכדי להיות חוצץ בעינין תרתי, שמקפיד עליו וגם יש ממשו, אבל מקפיד ואין בו ממש או יש בו ממש ואינו מקפיד, אינו חוצץ ... שבחיים חיותא של הרב מורי ז"ל אירע מעשה כזה, והתירה ליטבול. ועל פי עדות זה, התירוה לזו לטבול".
- (ח) חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"א, בינת אדם סי' י"ב) – "וכן אם נתפחמו ידיה או בשרה ביורה ובקדירה וכיוצא בהם כיון שאין שם ממש רק מראה בעלמא אינה צריכה טבילה שנית (ט"ז ס"ק י"ז)".
- (ט) עיקרי הד"ט (יו"ד סי' כ"ב ס"ק ז' ד"ה ועפ"י) – "אהל יוסף סימן מ' ... דיש להסתפק אי תרתי בעינין ... וכיון שדברי הרא"ש והרשב"א משמע הכי והכי ודברי הר"ט והרמב"ם באו בפירוש כן ראוי לנהוג ולהתיר".
- (י) ע"א פתח הבית (על סעי' י"ז) – "אפשר לענין דינא במידי דרבנן סמכין על כל אחד מהטעמים והא דנקיט בש"ע בסיפא וידיו צבועות אפשר אף בדבר שיש ממש ומראה לחוד ג"כ מהני במיעוט אבל ברוב ומקפיד לא סמכין וק"ל".
- (יא) לחז"ש (שמלה ס"ק י"ז) – "בסד"ט כתב ... ולפע"ד אינו מוכרח".
- (יב) מלבושי טהרה (ס"ק י"א) – "העתקתי דברי הט"ז להלכה ובפרט כי הוא מילתא דרבנן ודאי כדאי הוא הט"ז לסמוך עליו".
- (יג) תהלה לדוד (או"ח סי' קס"א ס"ק א') – "כתב המחבר ס"ב היה אחד צובע וידיו צבועות אין הצבע חוצץ אע"פ שיש על ידו ממשות של צבעונין. לא ה"ל צובע ויש ממשות הצבע על ידיו הרי זה חוצץ ע"כ. והוא מדברי הרשב"א ז"ל בתוה"ב הקצר מביאו ב"י. ומבואר שם להדיא דנט"ו וטבילת אשה לבעלה שוין. וכן הוא בתוה"ב הארוך. ומבואר דלדינא שני הטעמים עולין להלכה. ובעינין שיקפיד. ושיהי' ממשות צבע. וכפי הנראה נעלם דבר זה מהסידורי טהרה סי' קצ"ח ס"ק ל"ג שדעתו בשם דבעינין תרתי לטיבותא שלא יהי' צובע ושלא יהי' ממשות ודבריו תמוהין".
- (יד) ערה"ש (סעי' מ"ג) – "ויש מהקדמונים שהתיר מטעם השני לחוד דכתב הרוקח אשה שנגעה ביורה או בקדירה ונתפחמה מעט אינו קפידא אע"פ שמעט נדבק בבשר לפי שאין בזה ממש ומטעם זה התיר אחד מהגדולים באשה שטבלה ומצאה במקום אחד בגופה שחרורית שנגעה בכותלי בית המרחץ שהושחרו מפני העשן וא"צ טבילה שנית [ט"ז סקי"ז]".
- (טו) קרבן לדוד (או"ח סי' מ"ה) – לשונו לעיל.
- (טז) שד"ת (ח"ח מער' חמץ ומצה סי' י"ג סוף אות ד') – "כתב בשם ח"י רבינו אברהם בן הרמב"ם שבספר מעשה רוקח לענין טבילה דצבע שאין בו אלא מראה אינו חוצץ".
- (יז) הר צבי (יו"ד סי' קס"ג) – "אמרתי שאין זה חציצה כי באמת האצבע נקיה מלמעלה לאחר שכבסה בנתר ובבורית ולא נשאר אלא חזותא בעלמא ואין בו ממש, ודומה למה שהביאו בשו"ע באשה שפחמה ידיה ביורה".
- (יח) חבלים בנעמיים (ח"ב סי' נ"ז) – "אפילו נמצא המראה על ידה ומקפידה ג"כ יכולה לטבול משום דצבע וחזותא שאין בו ממש לית לן בה".
- (יט) חוט שני (ס"ק כ"ד אות ו') – "צבע שאינו עשוי לנוי הרי הוא חוצץ, ודוקא כשיש ממשות של צבע, אבל כאשר אין ממשות אלא רק מראה [חזותא] של הצבע, אינו חוצץ".
- (כ) לבושי עז (ס"ק ב' ד"ה והעולה, תמצית אות ג').
- (כא) וכן לנטילת ידיים – ע"א או"ח סי' קס"א סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ה).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ח) – "שאינן לסמוך על הטעם שני אא"כ כבר לנתה עם בעלה".

ג. האם הרמ"א (סעי' א') – "ולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין, גזרה אטו דברים החוצצים", שייך כאן.
1. עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ד. רוב.

1. עדיין יש להקל – רשב"א (תוה"ב הקצר בית ז' שער ז'), לבוש (סעי' י"ז, "ואף על פי שצבע זה נתפשט בכל השער או ברובה וכבר אמרנו דברובה אעפ"י שאינה מקפדת גזרו משום רוב המקפיד, שאני צבע כיון שהיא רוצה בה היא כגופה ועדיף מאינה מקפדת, דהוי כבגד צבוע שאין הצבע נחשבת לדבר נוסף שחוצץ אלא כעיקרו של בגד ואינו חוצץ"), ש"ך (ס"ק כ"א, "אעפ"י שחופה רוב השער או כולו והרי הוא כגופו של שער שאינו חוצץ והשער הוא כגופו של אדם"), בה"ל (סי' קס"א סעי' ב' ד"ה והיו), טהרת ישראל (סעי' נ"ד), לבושי עז (תמצית אות ג').

ה. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' נ"ה, "וצ"ע"), דר"ת (ס"ק נ"ט), פאת שדך (ח"ג סי' צ"ד), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ל"ד).

1. אהל יוסף (יו"ד סי' מ') – "ולא ידענא מה אדון ביה אי לדידיה תרי בעינן כדי שלא יהא חוצץ או בחדא מהנה סגי ... הדבר תלוי ועומד ... דלהלכה הן ולא ורפיא בידיה".
2. פתחא זוטא (ס"ק כ"ו) – "אולם כיון דדעת הס"ט דמטעם חציצה אין להקל ... שו"מ בס' פתח הבית ... במחשה"ק ...".
3. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"ח) – "יוד ששמים על פצע - יש להסיר את הממשות במים וסבון והנשאר הוא חזותא, ואמרין דלאו מילתא הוא ואינו חוצץ".
- הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג סוף אות ל"ח) – "צבע לנוי שיש בו ממש, אינו חוצץ, כיון שסומכים על דעת הרשב"א שנוי אינו חוצץ, ובייחוד שאין מרגישים ממשות ביד".
- הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ח הע' ט"ז, הע' י"ז, הע' כ"א) – "שלכתחילה יש לחוש לשיטת הסד"ט שצריך דוקא לב' הטעמים, אולם במקום קושי וצורך מיוחד ניתן לסמוך על שיטת החכמ"א שמועיל גם א' מב' התנאים".
- הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"י) – "דבאין בו ממשות מקילים אפילו שזה אינו לנוי".
4. בדה"ש (ס"ק ק"ט, ס"ק ק"כ, ס"ק קכ"ד) – "שיש לסמוך על דבריהם לעת הצורך כשקשה לה להסיר הצבעה ... וכל זה כשחופה הצבע רק מיעוט גופה אבל כשחופה רובו כיון שיש בזה חששא דאורייתא צריך עיון אם יש להקל בכך".

ל' ציורים.

א. איפור.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ח') – "אשה ששכחה להסיר איפור (Make-up) מעל פניה וטבלה אינה צריכה לטבול שנית".
2. הגריש"א זצ"ל (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ז אות י"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס"ב) – "דכל איפור חוצץ אף בכבר טבלה עמו, כיון דנהגו הנשים להורידו קודם טבילה, ומקפדת מקרי. [חוץ מאותן נשים דלא איכפת להו חומרת הרמ"א כלל ל"ע, דבדיעבד עלתה להו טבילה אף באיפור שיש בו ממש]. דזה ודאי דגם קפידא מחמת ההלכה חשיבה קפידא ... דגם בכל מיעוט שאינה מקפיד למעשה נוהגין לחייבה שתחזור ולטבול ... דאם לנתה אצ"ב אינה חוזרת וטובלת, דבלנתה אצ"ב מקרי דיעבד, ולכן לגבי מצב זה של לנתה כבר לא מקרי מקפדת, דאינה מקפדת כ"א לכתחילה, ועלתה לה טבילה".
3. ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' סעי' ט"ז) – "צבע שעל השפתיים, לכתחילה תסירו ולא תטבול כשהצבע עליה. ואם הצבע נשאר שלם ולא ירד בחלקו וטבלה, הרי זו טבילה כדין ואינה צריכה לחזור ולטבול".
4. חוט שני (סי' קצ"ט ס"ק ו' אות כ"ג) – "דאף דאינו חוצץ בטבילה כיון שעשוי לנוי, מ"מ עליה להוריד לכתחילה כל הדברים אף שאינם חוצצים".
5. פרי טהרה (סעי' י"ז) – "לפני טבילה צריכה להסיר את הצבע [make - up] מעל פניה ועיניה. וכן נשים הצובעות את הצפרניים, צריכות להסיר את הצבע קודם הטבילה. והצובעות את עיניהם באיפור [mascara], כיון שקשה להסירו, ראוי שלא תאפר את עיניה כמה ימים קודם טבילה".

(א) פרי טהרה (הע' מ"ג) – "... כמו שכתב הרמ"א ... ועוד דאם על ידי טבילתה ניטל מעט מהצבע ... עוד, דהרי בזמנינו הנשים מקפידות לרחוץ הצבע מעל פניהם קודם השינה, וא"כ יש לומר דאדרבה נחשב מקפדת להסירה, כמו שכתב הראב"ד גבי טבעת ... ואף אם אשה זו אינה מקפדת לרחוץ הצבע מעל פניה קודם שינה, מ"מ אזלינן בתר רוב נשים".

6. נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ד סעי' א', סעי' ב') – "צבע שצובעות הנשים על עצמן לנוי, מדינא אינו חוצץ, אבל צבע העשוי ליפות הפנים (מעיק-א"פ) חוצץ, לפי שדרכו להתקלקל במים וגם רגילות להסירו, אכן המנהג מכמה דורות להסיר כל צבע אפי' העשוי לנוי. צבע (אודם) שמצוי כיום שאינו מתקלקל במים, ג"כ יש להסירו ואין לטבול לפני כן".

7. דאם ע"י רחיצתה ניטל מעט מהצבע - [לכאורה תלוי אם יש ממש].

(א) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ח הע' כ'), "שאריית איפור או שפתון שנותרו ששעל הגוף אף שמתחילה ניתנו לנוי, כיון שיש בהן ממשות ועכשיו אין בהן נוי הרי אלו חוצצים ומעכבים אף בדיעבד בטבילה", פירדס שמחה (ס"ק מ"א, "וראוי לידע דאם ע"י רחיצתה ניטל מעט מהצבע ועי"ז אינו לנוי לה, הוי חציצה"), לבושי עז (סעי' ח' תמצית אות ג', "באיפור ... אם נמחה מקצתו ע"י המים, עד שצריכה לחדשו לאחר הטבילה, הוי מיעוט המקפיד וחוצץ"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק נ"ד סעי' ג',

"אם שכחה להסיר הצבע (מייק אפ) מעל הפנים ונזכרה לאחר הטבילה, אם הצבע נבלע יש להקל, ואם הצבע מתחיל להתקלקל הוי חציצה, וצריכה לחזור ולטבול, ואם מוכרח להשאר שם, במקום צער תשאל שאלת חכם".

ב. חק וזמן (פרק ו' הע' כ"ח) – "ואתא לידי עובדא בכלה שנישאת, ולא היתה החופה בטהרה, וליל טבילתה הראשונה איקלע בליל שבת של שבע ברכות, ובושה גדולה היא לה שידעו כולם שחופת נדה היתה לה, ושיועד ליל טבילתה, ע"י שיראו שאין עליה שום איפור בסעודת השבע ברכות. והצענו השאלה קמי גדולי ההוראה שליט"א ואלו תשובותיהם: דעת הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] (דעתו דאיפור חוצץ אף בדיעבד בכל גוונא וכן"ל בהערה הקודמת ענף י"א) והגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א, דאין לה לטבול עם צבע גם בציור כזה. דעת הגאון רבי ניסים קארעליץ שליט"א והגאון רבי ח"פ שיינבערג (שליט"א) [זצ"ל], דבשעת הדחק גדול כזה אפשר להתיר לה לטבול עם איפור, ובלבד שתשים דוקא סוג שבטוח שלא ימס ויתהווה דבר של ניוול, ויש להבהיר לה שאין היתר כ"א באופן חד פעמי. [אמנם ע"י לקמן בעצה ב', 'איפור אבקה', בד"ה ומהגר"ח פ"פ שיינבערג]. דעת תלמידי הגר"ש וואזנער שליט"א, חברי בית הוראה דזכר"מ: הגר"מ ש' קליין שליט"א התיר לה לטבול עם איפור כעיקר הדין וכן"ל, והגר"ש ז' אולמאן שליט"א התיר ג"כ, אמנם הוסיף דהגם בדדיעבד אף אם טבלה באיפור שיש בו ממש עלתה לה טבילה, כפשטות הדברים, וכדעת ר"ה פ"פ, מ"מ באופן זה שמשימה וטובלת לכתחילה, אף ששעת הדחק גדול הוא, מ"מ תחוש לדעת המיעוט ולא תשים כ"א צבעים שאין בהם ממש ... הורה לי הגאב"ד דעברעצין שליט"א דבשעה"ד גדול כזה אפשר לומר לגויה שתצבע פניה בשבת אחרי הטבילה, דצביעת עור דרבנן, והוי שבות דשבות, ובלבד שלא תסייע להגויה, אבל הגר"ש ז' אולמאן שליט"א מפקפק בזה, דקשה שלא תסייע כלל, וגם צ"ע אם יש סמך במקום זה להקל בשבות דשבות, [וצ"ע דהוי תלתא דרבנן, דהרי גם אינו מתקיים, וכמפורש ג"כ במהר"ם בריסק הנ"ל], ודעתו דעדיף טפי שתטבול עם איפור שאין בו ממש, דאינו חוצץ לכו"ע".

1. הגר"ש ז' אולמאן (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס"ג) – "בכלה שהיה לה חופת נדה, ויצא ליל טבילתה בליל שבת של השבת שבע ברכות, והיתה בושה שלא להתאפר בשבת זו, ואעפ"כ הורה רבינו שהאיפור חוצץ".
2. פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' ג') – "אין להתיר לטבול עם איפור שיש בו ממשות על פניה אף בשעת הדחק גדול כגון כלה שחל ליל טבילתה הראשונה בליל שבת של שבע ברכות ובושה גדולה היא לה שידעו כולם שחופת נדה היתה לה ושיועד ליל טבילתה, ע"י שיראו שאין עליה שום איפור על פניה בסעודות השבע ברכות וכל השבת יבלוט הפצעים שיש לה בפניה אעפ"כ אין להתיר לה לטבול עם איפור, ותדחה טבילתה למוצש"ק".
3. רבבות אפרים (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ח, עמ' רס"ד אות ב') – "אירע בכלה שנתקלקלה בספירתה, וזמן טבילתה היה בליל ש"ק ורצתה לטבול לפני שבת [שבע ברכות] ורב אסר לה, ועזבה באמצע סעודת השבע ברכות מרחק חצי שעה כל דרך, וזמן הטבילה, וחזרה מאוחר, וחיפשו אותה כדי לברך והיתה לה בושה, ונשאלתי מה היתה צריכה לעשות, ועניתי דבאופן זה שעת הדחק ותטבול לפני שב"ק".

ג. צבע על הצפרניים (nail polish) - [לכאורה הצביעה יש בה ממש, אמנם ע"י האבני ישפה, לשונו לקמן].

1. אג"מ (לתורה והוראה ח"ז סוף עמ' כ"ז) – "הצביעה על הצפרניים אעפ"י שהיא לנוי צריכין להסירה ע"י בענזי"ן וכדומה עד שלא נשתירה כלום ממשות הצבע דליכא למימר כל שהוא לנוי אינו חוצץ אלא כשלא נפגם כלום מן הצבע אבל כשנפגם אפילו במקצת או שנקלש ממראיתה שוב אינה לנוי וחוצצת ואפילו היא לנוי כבר נוהגות הנשים שאינן טובלות אפילו בדברים שאינן חוצצים כרמ"א ריש סימן קצ"ח הנ"ל באות א'".
2. ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ח' סעי' ג') – "אשה הצובעת צפורניה בלקה, תסיר את הלקה לפני שתטבול, ואולם אם אינה שומעת לדברי חכמים ואינה מסכימה להסיר את הלקה מצפורניה, או שלא ניתן להסיר את הלקה (מחמת איסור שבת או מחמת חומר הצבע שאינו יורד מן הצפורן אף אחרי שפשוף) - תטבול כמות שהיא ולא תדחה את הטבילה".
3. פתחי דעת (פרק כ"ח סעי' י"ד) – "'לק' שעל הציפורניים, כיון שיש בו ממשות לכתחילה תסירו קודם טבילה".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ד) – "שאר צבע שעל פניהם או על צפורניהם, אין להקל בקל. שהאיש לחוש שמא יבא להפסיד קצת, ונמצא שהיא אינה רוצה להיות כזה, וחוצץ. אבל אם האשה רוצה לטבול בזה, רשאה היא. ובלבד שבדקה בין לפני טבילה בין לאחר טבילה לראות שעדיין הצבע במקומה כפי רצונה".
5. לא הסירה הלאקה מעל אחד צפרניה.

(א) הגר"ש ז' אולמאן (פתחי דעת פרק כ"ח הע' כ"ה) – "מעשה באשה שצבעה את ציפורניה ב'לק', וכשבאה להסיר את הלק קודם טבילה לא הצליחה להסיר הכל מחמת שהיה בציפורן מסוימת סדקים והציפורן נעשתה קליפות קליפות ... ודאי שיש כאן שאלה חמורה של חציצה, שהרי יש עליה דבר שמקפדת עליו להסירו כיון שהוא רק במיעוט הציפורן, וא"כ עדיף שתשוב ותצבע את כל הציפורן בלק, ותסמוך על שיטת האחרונים שמתירים בכה"ג".

הגר"ש ז' אולמאן (אבני ישפה ח"ה סוף סי' קכ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ב) – "טבלה ומצאה מעט לק על ציפורן אחת, אם עברה ושמשה לא צריכה לחזור ולטבול (גם הוי מראה ואין בו ממשות, וגם דהוי דבר מועט). אך אם זה בולט לעין יש להחמיר אף בעברה ושמשה".

(ב) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ח' סעי' ג', הע' ח') – "ואם נתקלף חלק מן הלקה או נסדק או שהסירה הלקה ונשאר חלק ממנה על הציפורן, הרי זו חציצה ואסור לה לטבול, כל עוד לא הסירה את הכל. [כי הרי על המעט הזה א"א לומר שתצבע בקיומו, כי כבר אינו לנוי, וממילא הוה חציצה. ואם אינה יכולה להסיר כל הלקה, ואף אחרי שפשוף נשאר מעט מן הלקה, מוטב שתצבע כל אצבעותיה בלקה ותטבול, כי בכה"ג יש מקום להקל]".

(ג) שבילי טהרה (סי' ל"ד) – "יש להסתפק ... הרי יש באפשרותה עוד קודם שתצא לחוץ לצבוע מחדש את כל אצבעותיה ... שתלוי בשעת טבילה ... להוסיף על שאר אצבעותיה ... למעשה יש להחמיר שכידוע בכדי שתצבע לצבוע את שאר אצבעותיה תצטרך להסיר גם משני אצבעותיה הקודמים דאל"כ לא יהא כל האצבעות במצב שווה וא"כ הוי כעשויה להסיר".

- (ד) פתחי דעת (פרק כ"ח סעי' ט"ו) – "אם התחילה להסירו ונשארו שאריות לק, ודאי מקפדת על הנשאר וחוצץ אף בדיעבד".
 (ה) מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קכ"ג).
 6. מר"מ – פאת שדך (ח"ג סי' צ"ד, ע"י סי' צ"ה אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ט).
 (א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קל"ח) – "שאלה: אשה שטבלה ואח"כ שמה לבה שנשאר על ציפורניה לק שקוף שהיה שבור, האם היא צריכה לחזור ולטבול. תשובה: לא מקפידה, ואין צורך".
 (ב) האם צפרניים שוה לשער, וכל צפורן נדון בפני עצמו - ע"י סעי' ה', לשיטות ומר"מ.
- ד. האם מותרת לטבול בשבת כאשר שכחה להסיר צבע הצפרניים לפני שבת. [להסיר הצבע או הלק בשבת, או לטבול כך, או שמא לא לטבול כלל עד למוצ"ש].
 1. לטבול כך.
 (א) הגרשז"א זצ"ל (אבני ישפה ח"א סי' קע"ז ד"ה לענין) – "הראנו השאלה לפני נשיאנו הגרש"ז אויערבך (שליט"א) [זצ"ל], ואמר שיטבלו עם הצבע, וכירנא כי כך שמעתי מפי הגרצ"פ פראנק זצ"ל, ודאי שאין הדבר מתיחס ליום חול ואף ביום חול, אם טבלה כך, בדיעבד אין עליה לחזור ולטבול, כך שמעתי מהגרצ"פ זצ"ל".
 (ב) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ז) – "בצבע לק וצבע אחר שצובעות בו את הצפרניים, נראה דתרת י"ש בהו, והיינו דאינן מקפידות שהרי מחדשות הצבע תמיד, ועוד שאינו אלא לחזותא בעלמא ואין בו ממשות ... והנה אף שאין לשנות מנהגן של בנות ישראל שנוהגות להסיר מגופן בעת הטבילה, מ"מ נראה דיש להורות להן שלא יורידו את הצבע בשבת כי כן עדיף מאשר למחוק דיש בזה חשש גדול של מחיקה ... נראה להוסיף שאם הלק או הצבע התחיל להתקלף ודאי דהוי חציצה כיון שזה מגונה ומקפידות על זה".
 2. מר"מ.
 (א) מנחת יצחק (אבני ישפה ח"א סוף סי' קע"ז) – "דיברתי בנידון גם עם הגאב"ד העדה החרדית הגר"י ווייס (שליט"א) [זצ"ל] ודעתו שהמקדקות יחכו על למוצ"ש בכדי להסיר את הצבע".
 (ב) הגרשז"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ח הע' כ"ב) – "אם טובלת בשבת, צריכה לזכור להסיר איפור ו'שפתון' וכד' לפני שבת, ובדיעבד אם לא הסירה קודם שבת את האיפור יש בהסרת האיפור נדון של איסור 'מוחק', ולכן לכתחילה עדיף לזוג יראי שמים לדחות את הטבילה למוצאי שבת, אך אין על המקוה לעכב מלטבול מחמת כן".
 3. לענין איסור מחיקת איפור בשבת, יש הרבה מקילים - ע"י או"ח סוף סי' ש"כ, לשיטות ומר"מ.
- ה. הצובעות שערותיהן (hair dye).
 1. אג"מ (לתורה והוראה ח"ז סוף עמ' כ"ז) – "ולכן הנשים הצובעות שערותיהן חופפות היטיב קודם טבילתן וצביעה הנשארת אין בה ממש ואינה חוצצת".
אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ב) – "צבע לשיער (Hair Dye) מסוג שצריכה לצבוע את השיער איתו יותר מפעם אחת בחודש, לכתחילה תסיר את הצבע לפני טבילה, אך אם לא עשתה כן עלתה לה הטבילה".
אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ג) – "במקרה שחלק מהצבע ירד וקצת נשאר, בודאי יש הקפדה בזה ומהווה חציצה".
 2. חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות ר"ו) – "אשה שצובעת שערות' ובקושי גדול מאוד אפשר להסיר הצבע, הורה הרב דא"י צ' להוריד רק תרחץ שערות' היטב ותו לא חייץ".
 3. הגרשז"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ח, ע"י פתחי דעת פרק כ"ח הע' כ"ח) – "אולם אם ע"י רחיצתה ניטל מעט מהצבע, ועי"ז אינו נוי לה, הוי חציצה".
 4. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רל"ח) – "שאלה: אשת אברך הרוצה לצבוע שער ראשה אף שלמעשה הוא כל הזמן מכוסה, האם יש עניין שלא תעשה כן בגלל הטבילה. תשובה: תצבע, מה בכך".
 5. ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ב' סעי' ד') – "צבע שיער שאין בו ממשות, אינו חוצץ, ואם השיער גדל וצבעו הטבעי חוזר וניכר על חלק ממנו, תשתדל להסיר את הצבע מכל השיער, ואולם בדיעבד כאשר אינה יכולה להסיר את הצבע, היא יכולה לטבול כמות שהיא".
 6. רבבות ויובלות (ח"ב סי' מ') – "מאחר ויש בלבול נורא בקדושת ישראל, ישנן הרבה נשים ששומרות על המקוה, ועוד לא שומרות על כסוי ראש. ולצערנו אם נאסור עליהן צביעת שיער בגלל מקוה, יש חשש גדול שבנות ישראל יפסיקו ללכת לטהרת המקוה. ולכן היות ובצבע שער יש בו חומר אמוניה שזה גורם לצבע לחדור לפגמנטים של השיער, ותוך כדי שזה חודר לפגמנטים זה נהפך לחלק בלתי נפרד מהשערות, ובשרוצים להוריד צבע זה צריכים להשתמש באקונומיקה או בחומרים כמיקליים אחרים, ולכן אין חשש שזה ירד במקוה. אבל תנאי ראשון שיש לאשה ששומרת על הטבילה לדאוג, שהאשה שטובלת תחפוף טוב את שער הפני הטבילה".
 7. יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ט"ז) – "צבע שצובעות הנשים שער ראשן לנוי אף שהצבע מכסה את כל השיער אינו חוצץ כיון שאין בו ממשות. מכל מקום יש הנהוגות להדר להסיר מעליהן קודם הטבילה אף דבר שנעשה לנוי, אם אפשר להסירו בקלות".
 8. נטעי גבריאל (ח"ג פרק מ"ה סעי' י"ח) – "צריכה להסיר הצבע שבשערות ראשה, אפילו אם אין בו ממש, אבל אם צבעה שערותיה באופן שישאר כן לכמה חדשים, תעשה שאלת חכם".
 9. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' שע"ד) – "אשה שצבעה השיער שלה, מותרת לכתחילה לטבול כזה. ובלבד שבאותה שעה האשה רוצה שערך להיות בדיוק כזה".

1. **ריסים** (איי לאשעס, false eyelashes) - מיקל [מעיקר הדין].

1. **אג"מ** (יו"ד ח"ג סי' ס"ב, אמנם עי' מסורת משה יו"ד אות קס"ז) - "הרי דגם הסד"ט סובר דטעם שהוא לנוי ויופי כשאין שום צורך להסיר אינו חוצץ, וכ"ש בעפעפים שאינה יכולה להסיר. אבל נראה דכשהתחילו כבר ליפול הוא חוצץ עד שיפלו כולן דמסתבר דכשהתחילו ליפול אין חלק הנשאר דבר נוי, ואם אף כשיפול איזה חלק יהיה חלק הנשאר דבר נוי גם אז אינו חוצץ וצריך להודיע זה בברור. אך אף שלדינא יש להתיר הייתי אומר שלא תעשה זה האשה ליתרון יופי אלא אם הוא באופן שבלא זה יש לה לחוש שתהא מאוסה לבעלה יש להתיר, וכ"ש כשכבר עשתה שא"ל לה להסיר שיש להתיר לטבול".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ד) - "אשה שטבלה עם ריסים מלאכותיים (False Lashes) שדרכה להסירם, אם שימשה כבר עם בעלה אינה צריכה לטבול שנית מכיוון שהם לנוי".

2. **דבר יהושע** (ח"ה יו"ד סי' י"א) - "פשוט כביעתא בכותחא דכיון שהוא מיעוט שאינה מקפדת עליו שהרי עושה זו במתכוין כדי שתיראה יפה אינו חוצץ הטבילה אם אינה מקפדת לטבול בהם במים שמא יתקלקל אך הרמ"א כתב דלכתחילה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין גזירה אטו דברים החוצצין אך זה אינו אלא חומרא בעלמא ונ"ל דנשים בזמן הזה שמקפידין מאוד ביופיין ואם נחמיר עליהם להסיר העפעפיים בשעת טבילה ולא תוכל לחזור בקלות לדובקן יש לחוש דימנעו מלטבול אין להחמיר בהן ויש להתיר להן אפילו לכתחילה כדי שלא ימנעו מלטבול דהנשים בזמן הזה דעתן קלות וד"ל".

3. **משנה הלכות** (ח"ו סי' קנ"ה) - "ומעתה בדין כיון שלפי עדות כת"ר שהעפעפים מניחן שם לעולם שא"ל להורידם אלא לאחר שיתחילו להתרועע ויפלו מעצמם תחדש אותם בעפעפים אחרים א"כ הוא ממש דומיא דרשב"א דהוי לנוי וליופי דאינו חוצץ וכיון דלא הוי אלא מיעוט שאינו מקפיד כ"ש הוא דאינו חוצץ וגם כי כולם שעושים הני עפעפי אינם מקפידים ע"ז כנלפענ"ד להלכה. ומיהו למעשה היות כי אינני בקי במעשה העפעפים הנ"ל ... למעשה לא יסמוך עלי עד שישאול עוד לידיו"נ עמוד הוראה הגאון מוהר"מ פיינשטיין שליט"א ואם יסכים עמי אז גם אני אצטרף בל"נ ובאם לאו אזי דברי כלא נחשבים כי מיראי הוראה אני ובפרט באיסורים חמורים כאלו. שוב המציא לי הרה"ג צילום מידיו"נ הגרמ"פ שליט"א והסכים לדברינו בס"ד שבמקום שא"ל ויש חשש ח"ו שלא תטבול כלל יש להתיר".

4. **ששכ"ה** (אוהל שרה ח"ב פרק ג' סעי' ד') - "איפור הריסים - לכתחילה תסירו ולא תטבול כשהאיפור עליה. ומכל מקום, אם האיפור נשאר כולו במקומו ולא ירד בחלקו וטבלה, הרי זו טבילה כדין".

5. **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"א).

6. **יסוד הטהרה** (פרק ו' הע' ט"ז) - "צפרנים מלאכותיות או ריסים מודבקים אינם מהווים חציצה מן הדין".

7. **חק וזמן** (פרק ו' הע' כ"ז אות י' ד"ה גמ).

(א) **מר"מ** - שבילי טהרה (סי' ל"ג, "בנידון דידן שנשרו לה ריסי העינים הטבעיים והיא מגונה בעיני בעלה ואשר לכן עשתה את הריסים המלאכותיים כל שהוא במצב שעדיין לא נשרו והם בגדר נוי שיש להקל בצירוף שישאר לה הרבה זמן ובטל לגופה, וגם מקפדת בדוקא שיהא מונח עליה").

ז. **צפרנים מלאכותיות** (artificial nails).

1. **מיקל** - חוט שני (ס"ק כ"ד אות ג', "וה"ה מה שקרוי 'צפרנים מלאכותיות' העשוי לנוי אינו חוצץ בדיעבד"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ט).

ח. **חזותא בעלמא**: ציורים.

1. **אג"מ** (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ז) - "מצויה בהרבה נשים שטיפולן במאכלים כמו תפוחי אדמה וכדומה וכן הנשים העובדות במשרדות במכונת הכתיבה וכדומה שאפילו רוחצות ידיהם הרבה פעמים בחמים ובבורית לא יועילו להסיר כל החזותא ונשארה ממנה מראה קלושה וניכרת - נוהגות הנשים להשתמש בבענזין וכדומה עד שידן מגעת בלי צער גדול ומה שנשאר אחר כל זה אינו אלא חזותא שאין בה ממש ואינה חוצצת אבל לכתחילה אין מתירין אפילו חזותא שאין בה ממש מדכתב המחבר בסיו"ז וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ ודווקא אומן אינו מקפיד אבל שאר בני אדם בפרט נשים מקפידות".

(א) **אג"מ** (או"ח ח"ב סי' ק"י ד"ה ובדבר) - "ובדבר דיו אם הוא חציצה לנט"י, הנה מפורש בסימן קס"א סעיף ב' דלח אינו חוצץ, ופשוט שהוא אף שניכר איזה מראה שחרורית ואף בעין משום שהמים מגיעין לגופו דרך דיו הלח, ואם הוא יבש הוא חציצה וצריך תחלה להעביר הדיו במים ולנגב קודם הנטילה, ואם נשאר רק מראה הדיו בלא בעין אינו חוצץ כדאיתא בש"ך יו"ד סימן קצ"ח ס"ק כ"א וכן הוא במ"ב ס"ק י"ד שבין בדיו ובין בצבעים אם נשאר רק חזותא בלא ממשות בעין אינו חוצץ".

2. **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס') - "יוד רפואי, שהוא חומר צבוע המניחים על פצע, אם תרחוץ ותשפשף היטב במים וסבון, אע"פ שעדיין ישאר מראה היוד, יש להתיר דלא הוי חציצה".

עי' **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס"ה) - "כשאפשר להסיר דיו או צבע מהידיים, דעת רבינו שצריך להסירם למרות שהוא רק חזותא בעלמא. אך אם אחר ניסיון סביר, רואים שקשה להסיר את הצבע, ניתן לסמוך על החכ"א שסגי באחד מן התנאים, וכיון שאין ממשות, אין מעכב את הטבילה".

3. **מראה כהן** (פרק ז' הע' ט"ו) - "ברשב"א בתורת הבית וברא"ש מבואר שצבע שצובעות הנשים את שערותיהן וכדומה אינו חוצץ מב' טעמים: [א] מכיון שעומד לנוי. [ב] כיון שאין בצבע ממשות אינו חוצץ. ובסד"ט ס"ק ל"ג כתב בדעת הט"ז ס"ק י"ז שצריכים את ב' הטעמים להקל. ולכן לכתחילה יש לאשה להשתדל להסיר את היוד, שהרי אין כאן את ב' הטעמים היות והיוד לא עומד לנוי, ואולם לעיקר סומכים גם על הטעם שדבר שאין בו ממשות לא חוצץ".

(א) ושמעתי בשיעור שלו, שה"ה סומכין על הטעם של "נוי" לבד.

4. **פרי טהרה** (סעי' ט"ז) - "אשה שיש על גופה דיו: אם הוא סמיך ועבה [thick] כמו דיו שהסופרים משתמשים בו - הריהו חוצץ. ודוקא אם הוא יבש, או שהוא לח והרשה מקפידה עליו. אך דיו שאין בו ממשות, [כגון דיו של עט (ballpoint pen)] או צבע

סימון (marker) - לכתחילה תשתדל להסירו אם אין בזה צער גדול. ואם כבר עשתה מה שיכולתה ועדיין נשאר רושם הדיו - יכולה לטבול כך. וכן אם יש על רגליה צבע מחמת הנעליים או הגרביים [stockings] - תסיר מה שתוכל ויכולה לטבול כך".

ט. קליעת שער (braided hair) שנשארת זמן רב.
1. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ט) - "נשים הקולעות שערות לנזי, ועושים זאת ע"י אנשי מקצוע, וקליעות אלו נשארות בצורתן חודשים רבים, הנה באשה שאינה שומעת בקול המורים, יש לצדד להקל לה שאינה חציצה משום נזי".

י. כתובת קעקע.

1. מיקל.

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קי"ח, סי' רי"א) - "שאלה: חוזרת בתשובה יש לה על גופה כתובת קעקע מימים עברו, שאלה האם דבר זה מהווה חציצה לגבי טבילת נידה. תשובה: לא".

(ב) רמב"ם ויובלות (ח"ב ריש סי' קנ"א) - "שאלו זה חציצה והיא יכולה לטבול עם כתב זה. והסיבה: שחציצה זה דבר הנמצא מעל העור, וכתובת 'קעקע' שקוע בתוך העור, וזה נהפך לחלק בלתי נפרד מהגוף ולכן הוא לא מהווה חציצה".

(ג) ואין למו מכשול (ח"י יו"ד פרק ג' סעי' ג') - "בעלת תשובה שעשתה בעבר קעקוע על בשרה, רשאית לטבול במקוה טהרה עם הקעקוע, ואין זה נחשב לחציצה, מפני שאין הקעקוע מורגש אלא הוא שקוע בעור".

(ד) חוקת טהרה (סעי' י"ט) - "מצוי אצל גיורת שנשארה עליהם כתובת קעקע, ולהלכה למעשה אין זה מהווה שום חציצה, ומותר לטבול כך תמיד".

2. איפור קבוע (semi-permanent make up): ג"כ יש להקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ח הע' י"ט) - "שאלה: פ' שאסור בשימוש, אך אם כבר עשתה כן אינו חוצץ".

(ב) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ח') - "אשה שעשתה איפור קבוע סביבות עיניה, שהאיפור עומד ומתקיים שנים רבות, אין כאן משום חציצה לטבילה כלל".

(ג) חוקת טהרה (סעי' י"ט) - "וה"ה אפילו באשה שעשתה איפור קבוע על גבי עיניה אינו מהווה חציצה".

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"Is this treatment to hide a scar that runs through my eyebrow? Hypoallergenic pigments are selected to match your skin and hair tones to provide a natural shape and color to your eyebrow and then implanted into the skin in a way similar to tattooing using sterile disposable needles and materials. Unlike a tattoo, the pigments are implanted into the superficial layers of the skin only and are made of tiny molecules allowing them to gradually fade over time. The result is a very natural eyebrow that will not smudge or rub off during your every day activities. R' Y. Berkovits wrote: Assuming what you are describing is know as 'semi-permanent makeup', which generally stays 3-6 months. Yes - it is ok. [Also, there is no problem with the mikvah.]".

(ה) האם מותר לעשות איפור קבוע בכל השנה, מצד כתובת קעקע - עי' סי' ק"פ, לשיטות ומר"מ.

יא. משום צניעות.

1. עי' לקמן סעי' מ"ח, לשיטות ומר"מ.

לא] אומן.

א. רוב.

1. מחמיר.

(א) גר"ז (או"ח סי' קס"א סעי' ה') - "וכל זה במיעוט היד אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש חוצץ אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד".

(ב) קיצור שו"ע (סי' מ' סעי' י"ב) - "וכל בעלי אומנות זאת אין מקפידין בכך, לא הוי חציצה אלא אם כן הוא ברוב היד".

(ג) מ"ב (סי' קס"א ס"ק ו', ס"ק י"ב, בה"ל סעי' ב' ד"ה והיו) - "דאלו היה רובו הא קי"ל דאפילו אינו מקפיד חוצץ".
1) אמנם עי' מחנה ישראל (פרק ט' סעי' ל', נדחי ישראל פרק ט' סעי' ל') - "אפילו דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ כגון מי שהוא צובע וידיו צבועות או שהוא כותב תמיד ואצבעותיו מלוכלכות בדיו".

(ד) כה"ח (סי' קס"א ס"ק כ"ה).

(ה) בית ברוך (כלל מ' ס"ק ל"ו).

(1)

2. מיקל.

(א) ח"א (כלל מ' סעי' ו') - "אפילו דבר שמכסה כל היד, אם דרכו בכך, אינו חוצץ, כגון מי שהוא צובע וידיו צבועות, וטבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו ... כיון שכל אותן בני אומנות אין מקפידין, אינו חוצץ. וכן מי שכותב תמיד ואצבעותיו מלוכלכים בדיו, אינו חוצץ".

1) בה"ל (סי' קס"א סעי' ב' ד"ה והיו) - "והנה בח"א ... ואולי שטעמו דבענין זה לא שייך לגזור רובו שאין מקפיד משום רובו המקפיד [שזהו הטעם שחוצץ כדאיתא בעירובין פ"ק] דלא שכיח בהו הקפדה כיון שרגילין הכל בכך או אולי כיון דרגילין לילך כן תמיד כגופייהו דמי ולא שייך חציצה ע"ז".

- (ב) שלחן הטהור (סי' קס"א סעי' ב').
 3. מר"מ – שערי עדן (סי' מ' ס"ק פ').

ב. שני אומניות.

1. זבחים (דף צח:) – "בעי רבא: דם ורובב על בגדו, מהו. אם טבח הוא, תיפוק לי משום רבב. ואי מוכר רבב הוא, תיפוק לי משום דם. לא צריכא דעביד הא והא, אחדא לא קפיד אתרתי קפיד, או דלמא אתרתי נמי לא קפיד. תיקו".
 2. מחמיר [לגבי טבילת נדה].
- (א) בית הלל (ס"ק ב') – "דאם אדם אחד יש לו שני אומנות ... הוי ספק אי הוה חציצה או לאו, ואזלינן לחומרא, משום דאיתא בגמרא ... תיקו, עכ"ל, ואנן קיימא לן כל תיקו לחומרא".
- (ב) מג"א (סי' קס"א ס"ק ז') – "ואם הוא טבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו מבעיא ספ"א דזבחים ולא איפשטא ונ"ל דבטבילת נדה אזלי' לחומרא ובנט"י לקולא עיין ברמב"ם פ"ג ממקואות ונ"ל דה"ה בכל הדברים החוצצין".
- (ג) סד"ט (ס"ק ל"ד, ס"ק נ"ב).
- (ד) ישועות יעקב (או"ח סי' קס"א ס"ק ג') – "דאף דקיי"ל מיעוט המקפיד אינו רק מדרבנן מ"מ מוקמינן לה אחזקת טומאה כיון דמספק אתה בא לטהרה כמו בטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ דקיי"ל אפילו נתעסק באותו מין כל היום לא עלתה לו טבילה משום דאמר' העמד טמא על חזקתו וה"ה בזה בבעי' דלא איפשט".
- (ה) עי' חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"א) – "אבל נמצא עליה דם וחלב אף על פי שאומנתה בכך כיון שהם שני דברים אפשר דחוצץ".
- (ו) מלבושי טהרה (סעי' כ"ג).
- (ז) ערה"ש (סעי' מ"ד) – "וכן אשה שיש לה שני אומנות כגון צובעת ומוכרת בשר וידיה מלוכלכות בדם ובצבע אף ע"פ שאינה מקפדת וכן כל בעלי אומנות שיש להם שני דברים אלו אינם מקפידים מ"מ חוצץ דכן משמע בזבחים ס"פ דם חטאת ע"ש וכן פסקו הגדולים [בה"י ומג"א סי' קס"א ס"ק ז' ע"ש]".
- (ח) קרו' לדוד (או"ח סי' מ"ה ד"ה ומה) – "מצאתי בפמ"ג בא"א סי' קס"א ... בשם הכנה"ג ותב"ש משום דבשביל חזקה לא ישתנה הדין עי"ש ולפענ"ד נראה דנהי דכ"כ בכנה"ג ותב"ש היינו דאין להקל בכה"ג מטעם חזקה לאיסורא אפילו בספיקא דדינא, ועי' בפנ"י בקו"א לכתובות שהעלה דאין להקל בגט משום ס"ס דפלוגת הפוסקים דאתחזיק איסורא דא"א אלמא דאף בכה"ג אזלינן בתר חזקה להחמיר ועי' בשד"ח מערכת גט סי' ל' אות ו' שפלפל בזה ולפענ"ד כמ"ש, ושוב מצאתי גם בישע"ק".
- (ט) בדה"ש (ס"ק קכ"ג).
- (י) פרדס שמחה (ס"ק מ"ב).
3. מיקל [מיעוט, ספק דרבנן. ועוד, רק חזותא].
- (א) שבות יעקב (ח"א סי' ט"ט) – "מ"ש עוד המ"א שם וז"ל ולא איפשטא ונ"ל דבטבילת נדה אזלינן לחומרא עכ"ל וזה אינו כיון דמיעוט שאינו מקפיד עליו חוצץ מטעם גזירה אטו רובו המקפיד עליו בדרבנן אזלינן לקולא עיין בש"כ בי"ד סי' קצ"ח ס"ק י"ג".
- (ב) עי' פמ"ג (או"ח סי' קס"א א"א ס"ק ז') – "ויש לראות מיעוט המקפיד דרבנן הוא והיה לן למיזל לקולא אף בטבילה וכו"ל אוקמיה אחזקה הא בורכא דבספיקא דדינא ל"ש אוקמיה אחזקה כמ"ש בפריי' לי"ד ובס"ה ועוד אפילו בספק הגוף המעשה קיי"ל ספק טבל כו' וצ"ע".
- (ג) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ז) – "ואין מחמירים כחומרת הסדרי טהרה יו"ד סימן קצ"ה אות ל"ד בב' מיני צביעות באדם שיש לו שני אומניות שחוצצין עי"ש ראיתו, כגון אשה שיש עליה חזותא דמאכלים וחזותא דדיו דהיינו במקום אחד זה על גב זה וכ"ש במיעוט דאינו אלא מדרבנן וכמ"ש הפמ"ג באו"ח סימן קס"א ס"ז באש"א כמו שלא החמיר המג"א לגבי נטילת ידיים".
4. מר"מ – בא"ה (מהרי"ט, ס"ק ט'), פתחי זוטא (ס"ק כ"ז, "צע"ק"). טהרת ישראל (סעי' נ"ו, "וצ"ע דיעבד").
- (א) לענין נטילת ידיים, יש להקל – עי' או"ח סי' קס"א סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

ג. למחמירים: כמה צריך להסיר.

1. להסיר שתיהן – ערה"ש (סעי' מ"ד, "ויש להסתפק אם די שתסיר אחד מהם או דנאמר דכיון דנחיתא למנקיותא צריכה לנקות שתיהן וכה"ג מצינו בכלאים ריש פ"ב [דפחות מרובע בטיל ורובע ס"ל לת"ק דימעט ור"י ס"ל יבור הכל והלכה כת"ק ולפ"ז גם בכאן די באחד ואפשר לחלק משם כמובן ולמעשה יש להחמיר]), טהרת ישראל (סעי' נ"ו).
2. להסיר חד – בדה"ש (ס"ק קכ"ג, ציונים ס"ק רל"ה).

ד. מר"מ.

1. חוט שני (ס"ק ג' אות ט"ז) – "ולכן גננת שצובעת או מצירת עם ילדי הגן, וידיה צבועות וכדו', ובהיותה בגן אינה מקפדת, אבל כשהולכת ברחוב מקפדת, אפשר דנחשב 'לפעמים מקפדת' ועליה להסיר את כל הצבעים והדבקים לפני טבילתה".

לב] סכנה אצל צפרניים – סעיף י"ח.

א. ציורים.

1. כשנוטל צפרניו: לא יטול אותן כסדרן – עי' או"ח סי' ר"ס, לשיטות ומר"מ.
2. הנוטל צפרניו וזורקן לרה"ר – עי' או"ח סי' ר"ס, לשיטות ומר"מ.
3. צפרני נדה – עי' לקמן.

4. צפרניה שחתכה בשעת טבילתה - ע"י לקמן.
5. לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום א' - ע"י לקמן.
6. ר' יהודה החסיד: יטול הצפרניים בראש חודש - ע"י לקמן.

ב. צפרני אשה נדה, הוי סכנה.

1. רוקח (סי' שי"ז ד"ה פוגעת) - "נדה שגילח' ציפורניה ודרס עליהן בעל או אדם אחר לוקה עליהן בשחין".
 2. ב"ח (ס"ק ל"ו ד"ה נדה) - "נדה שגילחה ציפורניה ודרס עליהם בעלה או אדם אחר לוקה עליה בשחין".
 3. מקור חיים (ס"ק קס"ג) - "וכתב הב"ח בשם הרוקח נדה שגלחה צפרניה ודרס בעלה עליהם או אדם אחר לוקה עליה בשחין ע"כ תהא האשה נזהרת לשרוף מיד צפרניה אחר שגילחה".
 4. סד"ט (סוף ס"ק צ"א) - "כתב הב"ח סימן זה בשם הרוקח נדה שגלחה ציפורניה ודרס עליהן בעלה או אדם אחר לוקה עליה בשחין עכ"ל".
 5. קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק מ"ז) - "נהגו לחתוך צפרני ידיהן ורגליהן קודם הטבילה, ותזהר לשורפן כי אם ידרוך עליהן בעלה או אדם אחר, מסוכן".
 6. דר"ת (ס"ק ס"א) - "עיין במקור חיים (ס"ק קס"ג) ובסדרי טהרה סוף סימן זה (סוף סקצ"א) שהביאו מדברי הב"ח (סוף הסימן) שהביא הרוקח (סימן שי"ז ד"ה פוגעת) שתהא האשה נזהרת לשרוף מיד צפרניה אחר שגילחה, שאם גלחה צפרניה ודרס עליהם בעלה או אדם אחר לוקה עליה בשחין".
 7. טהרת ישראל (סעי' ס"ב) - "וצריכין ליזהר לשרוף הצפרנים דאם דורס עליהם בעלה או אדם אחר לוקה בשחין ר"ל".
 8. בצל החכמה (ח"ב סי' ל"ה אות ג') - "וביותר יש להזהר בצפרני אשה נדה דמבואר בב"ח (יו"ד סוסי' קצ"ח) בשם הרוקח, שאם דורס עליהן בעלה או אדם אחר לוקה עליהן בשחין ע"ש. **ובזה לא נזכר שיועיל אפילו היכא דאשתי מקומן**".
 9. בדה"ש (ס"ק קל"ה) - "נדה שגילחה צפרניה ודרס עליהם בעלה או אדם אחר לוקה בשחין".
 10. צינוני טהרה (אות ק"א) - "זאת תורת העולה מהמקובץ כי שלשה עמודי עולם (מקו"ח, סד"ט, לו"ש) מביאים בספריהם להלכה אזהרת הב"ח בשם רוקח, על כן **על הבעלים מוטל ללמד נשותיהם** שתהיינה זהירות לשרוף צפרניהן מיד".
- (א) **נראה אפילו אשה פנויה**, כל זמן שהיא טמאה נדה ולא הלכה למקוה.

ג. צפרניה [וגם שער] שחתכה בשעת טבילתה.

1. זוהר (פר' פנחס דף רמח; ע"י פר' אחרי מות דף עט. [לשונו לקמן]) - "אשכחנא בספרא דחנוך דאמר כמה דבראש חדש דאתדכיאט סיהרא לאתקרבא בבעלה אצטריך למיהב לסטרא אחרא חולקא חדא בההוא זינא דילה, אף ה"נ אצטריכת לאתתא בשעתא דאתדכיאט לאתקרבא בבעלה למיהב חולקא חדא לס"א בההוא זינא דיליה ומאן איהו ההוא חולקא טופרהא בטנופא דלהון וזעיר מריש דשערא בגין דבעי לאסרקא רישא ולאכרכא לון דא בדא ולא יזיל אבתרה ההוא סטרא בישא לאבאשא לה ואתפרש מנה בכל סטרין, **ומה תעביד מההוא שערא וטופרין לבתר דתכריך לון כחדא אצטריך לאנחא לון באתר דלא עברין תמן בני נשא** או בגו חורין תתאין דחצרא ותגניז לון תמן".
- (א) תרגום: "מצינו בספרו של חנוך שאמר, כמו שבראש ח"ש, שנשקרת הלכנה להתקרב בבעלה, צריך לתת לצד האחר חלק אחד באותו מין שלשה - אף כך גם כן צריכה האשה בשעה שנשקרת להתקרב בבעלה לתת חלק אחד לצד האחר באותו מין שלו. ומהו אותו חלק הצפרנים בכללם? שלשה. ומעט משערות הראש, כיון שצריך לסרק ראשה, ולכרף אותם זה בזה, ולא ילך אחריהם אותו צד הרע להרע לה, ויפרד ממנה בכל הצדדים. **ומה תעשה מאותו שער וצפרנים. לאחר שתכרף אותם כאחד, צריך להניח אותם במקום שלא עוברים שם בני אדם**, או בתוך חורים מתתונים של הקצר, ויגזז אותם שם".
2. יסוד ושורש העבודה (שער הכולל פרק ו') - "וגדל הזהירות להצניע צפרניה שחתכה בשעת טבילתה, מבאר בזהר הקדוש. וזה לשונו ...".
3. ס' זכירה (עניני טבילה עמ' ע"ז) - "טבילה ... אחר נטילת צפרניה תכריך עליהם משער ראשה ותצניע במקום שאין איש הולך ואח"כ תשרפם אחר הטבילה והמקיימת כך זוכים להנים הגונים וזהר במדבר".
4. יד אליהו (סוף סי' צ"ז) - "ונטילת צפרנים בנדה מצאתי בזהר פנחס ...".
5. פלא יועץ (ערך גילוח) - "וידוע מאמר רבותינו ז"ל שאמרו (נדה יז א) שורפן חסיד קוברן צדיק מפזרן רשע: וביותר צריך שתזהר האשה הנוטלת צפרניה לטהרתה".
6. דעת (ריש סעי' כ') - "ע"י בזהר פ' פנחס ... והביאו יד אליהו".
7. דר"ת (ס"ק צ"א) - "בחופת חתנים בשם הזה"ק ...".
8. שבט הקהתי (ח"א סי' רל"ז ד"ה והנה) - "דאי בזה"ק ...".
9. צינוני טהרה (אות ק"א) - "גם ראוי **ללמד את הנשים העומדות על הטבילה** (כמבואר סימן זה סעיף מ) שתעמודנה על המשמר להסב תשומת לב נשים הטובלות על הצורך בשריפת הצפורן. ואם אין אפשרות לשרוף מיד (יהי מאיזה סיבה שהוא) עכ"פ יש להזהיר שתצניעו צפרניהן מיד ככתוב בספה"ק יסוד ושורש העבודה - ומקורו בזה"ק".

ד. האם יכולה לקצוץ את צפרני הידים והרגלים באותו יום: לצורך טבילת מצוה.

1. מיקל.

(א) ליקוטי מהרי"ח (ח"ג ריש הל' שבועות).

(ב) קצות השלחן (סי' ע"ג ס"ק ה') - "ונשים שמקצצות לפני הטבילה היינו משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע".

(ג) שבת הלוי (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' נ"ב אות ה') – "יש אומרים דאין לקצוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד, והנכון שיקצוץ מהרגלים ביום ה' ומהידיים ביום ו', ולטבילת מצוה אין חוששין לזה וכן בטבילת ערב יוהכ"פ מקילים".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ד) – "ואף שבדרך כלל מקפידים שלא לקצוץ את צפרני הידים והרגלים באותו יום, ביום הטבילה אין להקפיד על זה".

(ה) הגרח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "בדרך כלל אנחנו מקפידים שלא לקצוץ צפרני ידים ורגלים ביום אחד, האם אשה לפני טבילה גם כן צריך להקפיד". תשובה: "כמזומה שאין להקפיד אז".

(ו) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "בדרך כלל אנחנו מקפידים שלא לקצוץ צפרני ידים ורגלים ביום אחד, האם אשה לפני טבילה גם כן צריך להקפיד". תשובה: "לא, צריכה לקצוץ באותו יום".

2. מר"מ – תהלה לדוד (או"ח סי' ר"ס ס"ק א'), אלף למטה (סי' תרכ"ה ס"ק כ"א, "ולפענ"ד שאם הוא טובל ביום זה שעושה כן לצורך טבילה נכון הדבר ומה שאמר בשם המגיד יש לומר דמירי כשעושה כן שלא לצורך"), הו"ד בקצות השלחן (סי' ע"ג ס"ק ה'), קצה המטה (סי' תר"ו ס"ק ט"ו), תורת שבת (סי' ר"ס ס"ק ד'), שמירת הגוף והנפש (סי' ס"ח סעי' ה').

(א) מטה אפרים (סי' תר"ו סעי' ח') – "ביו"כ ... ויש לדקדק בחציצה יותר מבשאר טבילות הזכרים בכל ימות השנה שאין מדקדקין בה כל כך ולכן טרם שנכנס לבית המרחץ יטול צפרניו ואם צפרני רגליו גדולים יש ליטול גם אותן ולפי שאין ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום אחד ולכן יש ליטול צפרני רגליו ביום שלפניו כמבואר בסי' ר"ס ואם לא עשה צפרני רגליו מאתמול יש לנקות העפרירות שתחת הצפרנים, וגם יחצוץ שיניו שלא יהיה בין השיניים דבר חוצץ ויכנס למרחץ וירחץ עצמו במים חמים שיהא גופו נקי ויסרוק שערותיו במסרק".

מטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' ג') – "בעיו"ט ... ואם צפרני רגליו גדולים לכתחילה יש לו ליטלן יומיים קודם ואם לא נטלן יכול ליטלן בעיו"ט".

(ב) נטעי גבריאל (יו"ט ח"ב פרק י' סעי' י', עי' שבועות פרק ח' הע' ט"ו) – "לכתחלה יטול צפרני רגליו לפני עיו"ט כדי שלא יטול צפרני ידיו ורגליו ביום אחד, והלילה הולך אחר היום שלאחריו ואם לא נטלן מותר ליטלן ביום א', ובערב שבועות יש להקל יותר ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום א'".

3. לכל השנה - עי' או"ח סי' ר"ס, לשיטות ומר"מ.

ה. ר' יהודה החסיד: יטול הצפרניים [ושערות] בראש חודש.

1. לצורך טבילת מצוה.

(א) תהלה לדוד (או"ח סי' ר"ס ס"ק א'), הו"ד בשמירת הגוף והנפש (סי' ס"ח מלואים הע' ט') – "ויש מקומות שאין מגלחין בר"ח אפילו חל ביום ו' כי כן ציוה ר"י חסיד ע"כ. ולפנינו הוא בצוואת ר"י חסיד סי' מ"ח וכתב שם בסי' מ"ט וכן ליטול צפרניים בר"ח. אבל אינו מבואר שם דמירי בע"ש ולכאורה בע"ש שייך שומר מצוה וכו'. וכן לפי הנראה דלטיבילת אשה אין נזהרין בזה וצ"ע".

(ב) יד אפרים (על צוואת ר' יהודה החסיד אות נ"ו), הו"ד בשמירת הגוף והנפש (סי' ס"ח הע' ט') – "לא יגלח אדם לא הראש ולא הזקן בר"ח. נשאלתי בכלה שנשאת בר"ח בעש"ק שהמנהג לגלח שערות ראשה אחר החופה קודם הכנסת שבת אם לחוש לצוואת מהרי"ח שלא לגלח בר"ח. והשבתי דמלשונו משמע דוקא שער איש ולא אשה דכ' לא יגלח האדם ולא כתב סתם לא יגלח - וגם שכ' ולא את הזקן דלא שייך כלל באשה וחז"ל אמרו שער באשה ערוה ושומר מצוה לא ידע דבר רע ובפרט דהצוואה נאמר סתם ואפשר בעש"ק או ביום חתונתה אפי' בשאר ימים שהמנהג לגלח וקיי"ל מנהג עוקר הלכה כשכ' צוואה".

2. לכל השנה - עי' או"ח סי' ר"ס, לשיטות ומר"מ.

(א) הגרח"ק שליט"א (איליבא דהלכתא חמ"ו עמ' כ"ו טור ב') – "שאלה: נסתפקו האם 'לאשה' מותר לקצוץ צפרנים בר"ח או לא (האם נאמר צוואת ר' יהודה החסיד לנשים). תשובה: לא. (מענה ר"ח, עמוד מ"ז)".

ו. מר"מ – פותח שער (סי' כ' סעי' ג').

1. זוהר (פר' אחרי מות דף עט.) – "תאנא מאי דכתיב (בראשית ג) ואיבה אשית בינך ובין האשה, ארבעה ועשרין זיני מסאבותא אטיל חוייא בנוקבא כד אתחבר עמה כחושבן ואיבה, ועשרין וארבע זינין (ס"א דינין) מתערין לעילא ועשרין וארבע לתתא, ושערא רבא וטופרין סגיא וכו' דינין מתערין בכלא, ותאנא כד בעת אתתא לאתדכאה בעיית לספרא ההוא שערא דרבי ביומא דאיהי מסאבא ולספרא טופרהא וכל ההוא זומא די בהון, דתאנא ברזי דמסאבותא זומא דטופרין יתער זומא אחרא, ובגיני כך בעיין גניזא, ומאן דאעבר לון לגמרי כאלו אתער חסד בעלמא, דתניא לא לבעי ליה לאיניש למיהב דוכרנא לזינין בישין דתנינן (עז א) אלף וארבע מאה וחמש זינין בישין מתאחדן בההוא זומא דאטיל חויא תקיפא וכלהו מתערין בההוא זומא דטופרין ואפילו מאן דבעי יעביד בהו חרשין לבני נשא משום אינון דתליין בהו, ומאן דאעבר לון כאלו אסגי חסד בעלמא ודינין בישין לא משתכחין, ויעבר ההוא זומא וטופרהא דרשים ביה, דתניא מאן דדריך ברגליה או במסאניה עליהו יכיל לאתזקא".

(א) תרגום: "למקדנו, מה שכתוב (בראשית ג) ואיבה אשית בינך ובין האשה, ארבעה ועשרים מיני טמא' הטייל הנפש בנקבה כשהתחבר עמה, כחשבון ואיבה, ועשרים וארבעה מינים (דינים) מתעררים למעלה, ועשרים וארבעה למטה. ושער גדול וצפרנים גדולות, ואז מתעררים הדינים בכל. ולמקדנו, כשרוצה אשה להטהר, צריכה לספר אותו שער שגדל ביום שהיא טמאה, ולספר את צפרניה, וכל אותה זממה שבה. שלמקדנו בסודות הטמאה, שזממת הצפרנים מעוררת זממה אחרת, ומשום כך צריכים גניזה, ומי שמעבירם לגמרי, כאלו העיר חסד בעולם. שלמקדנו, אין צריך אדם לתת זכר למינים רעים. ששנינו, אלף וארבע מאות וחמשה מינים רעים נאחזים באותה הזממה שהטייל הנפש החזק, וכלם מתעררים באותה זממת הצפרנים. ואפילו מי שרוצה, לעשה בהם כפשים לבני אדם, משום אותם שתלויהם בהם. ומי שמעבירם, כאלו הרבה חסד בעולם, ודינים רעים לא נמצאים, ותעבר אותה זממה וצפרניה שרשומות בה. שלמקדנו, מי שדורך ברגלו או בנעלו עליהו, יכול להזקק".

2. קב הישר (פרק י"ז ד"ה והנה) – "והנה צריך שתדע גודל כח הטומאה הזה, כי אלף וארבע מאות וחמישים מיני חיצונים שרויין על צפרנים הגדילים בידיה של אשה נדה, על כן צוה הקב"ה שתקוץ הצפרנים כשבאה האשה ליטהר. ותזהר שלא להשליכם במקום שעוברים בני אדם, כי הדורך עליהם אפילו במנעלים ברגליו יכול להנזק ח"ו".
3. חפץ חיים (תורת היולדת פרק ס' הע' ט') – "שמענו שלחפץ חיים זצ"ל נפלה צפורן במקוה, וחשש שמא תדרוך עליו מעוברת, וישלים לבלן שירוקן את המקוה ויוציא את הצפורן".
4. עי' שמירת הגוף והנפש (סי' ס"ח סעי' כ'), שלמד שצפרניה שחתכה בשעת טבילה וכן צפרני אשה נדה, הכל ענין אחד. צ"ב איך הוא יודע זה, שלא נראה מהמר"מ. שו"ר הזוהר (פר' אחרי מות דף עט, לשונו לעיל). וצ"ע.
5. והאיש מרדכי (ח"ב שיעור ז' אות ו' ס"ק א') – "אין לזרוק את הצפרנים לארץ אלא שורפן או קוברן ויותר צריכה להזהר בזה אשה שגוזזת את הצפרנים לפני הטבילה ואין חילוק בכל זה בין צפורני הידים לצפורני הרגלים".

לג] נהגו הנשים ליטול צפרניהם.

א. מקור.

1. מקוואות (פרק ט' משנה א'-ד') – "אלו חוצצין ... ובצק שתחת הצפורן ... אלו שאין חוצצין ... וצואה שתחת הצפורן".
2. תוספתא (מקוואות פרק ו' הל' י') – "צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר אין חוצצין".

ב. צואה שתחת הצפורן כנגד הבשר: ראשונים.

1. מחמיר, חושש להתוספת [צואה שתחת הצפורן כנגד הבשר חוצץ] – ר"ש (מקוואות פרק ט' משנה ד'), ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב'), רמב"ן (הל' נדה פרק ט' דין י"ב), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ז' ל"ג-א', הקצר ל"ב-א'), רא"ש (חולין פרק ח' סי' ט"ו, מקוואות סי' כ"ו), טור (סעי' י"ח), ר' ירוחם (נתיב ט"ז ח"ו קמ"ז-א', נתיב כ"ו ח"ה רכ"ד-ד'), אהל מועד (שער איסור והיתר דרך י"א נתיב י').
- (א) וכן הפוסקים – מחבר (עי' י"ח), ועוד.
2. מיקל – רמב"ם (הל' מקוואות פרק ב' הל' י"ד).

ג. הטעם.

1. שאין בקיאת לדעת היכן הוא כנגד הבשר ושלא כנגד.
 - (א) ראב"ה (ח"א נדה סי' קפ"ה) – "במה דברים אמורים כנגד הבשר אבל שלא כנגד הבשר חוצץ, פירוש שגדולים הצפרנים ועוברים את הבשר. ומשום דאיתי למטעי ראוי לה להחמיר בכולם ולגלחם".
 - (ב) רמב"ן (הל' נדה פרק ט' דין י"ב) – "לפיכך נהגו שיהיו נוטלות צפרניהן בשעת טבילה מפני שאינן בקיאות לכוון כנגד הבשר ושלא כנגדו".
 - (ג) רשב"א (תוה"ק בית ז' שער ז', ל"ב-א') – "נהגו בנות ישראל ליטול צפרנים בשעת טבילה מפני שאינן בקיאות לכוין כנגד הבשר".
 - (ד) ר"ן (שבועות סוף פרק ב') – "נהגו נשי דילן לגזוז צפרניהם בשעת טבילה ולהסיר הלכלוך משם כדי שלא תבאנה [לידי ספק] מה הוא כנגד הבשר ומה הוא אינו כנגד הבשר ומה היא צואה ומה טיט ובצק".
 - (ה) ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ד-ד') – "ונהגו הנשי לחתוך הצפרנים וליטלם בשעת טבילה לפי שאינן בקיאות אי זו נקרא כנגד הבשר או שלא כנגד".
 - (ו) טור (סעי' י"ח) – "ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילתם".
 - (ז) אהל מועד (שער איסור והיתר דרך י"א נתיב י') – "וע"כ נהגו ליטול הצפרנים בשעת טבילה שאינן בקיאות לכוין כנגד הבשר ושלא כנגד הבשר".
 - (ח) מחבר (סעי' י"ח) – "ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו, נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה".
2. דחוששין לטיט ובצק שתחת הצפרנים.
 - (א) שע"ד (נדה ט"ו) – "ולחתוך צפרניה ונראה דזה הטעם משום הטיט שתחת הצפרנים".
 - (ב) סמ"ג (לאוין קי"א) – "נהגו הנשים לחתוך הצפרנים קודם הטבילה מפני חששה של טיט ובצק שתחת הצפורן".
 - (ג) ס' התרומה (סי' ק"ד) – "נראה דמנהג שחותכין הצפרנים בשעת טבילה אינו אלא מפני הטיט שתחת הצפורן".
 - (ד) מרדכי (שבועות אות תשמ"ז) – "ונהגו הנשים לחתוך הצפרנים קודם טבילה מפני חששא של טיט ובצק שתחת הצפורן".
 - (ה) חנינוך (מצוה קע"ה) – "ואפילו היה הדבר החוצץ תחת הצפורן ואפילו כנגד הבשר, מכיון שמקפדת חוצץ. ולפיכך נהגו בנות ישראל ליטול צפורנן בשעת טבילה".
 - (ו) רוקח (סי' שע"ו) – "ובנדה צריך לחתוך ציפורניה מפני הטיט שתחת הציפורנים ולא מפני שהוא גדול כמו שערו הגדולים שעתידי לקצצן ואינו מסירן בשעת הטבילה כי גדול שער או הציפורני אינו חוצץ".
 - (ז) רא"ש (מקוואות סי' ל"ה) – "ונהגו הנשים ליטול צפרניהם שלא יהא תחתיהם דבר חוצץ".
 3. מצד הזוהר, דברי קבלה, סכנה.
 - (א) עי' לעיל, לשיטות ומר"מ.
 4. מר"מ – או"ז (נדה סי' שס"ג אות י"א, "ותמי' אני מפני מה נהגו נשים ליטול צפרנים. דאינן צריכות כ"א להוציא הצואה שתחת הצפרנים. מיהו הואיל וכבר נהגו הנשים בכך אין להתיר הדבר הזה דמנהג אבותינו תורה היא").

ד. הלכה: לכתחילה.

1. עד המקום שניכר שיש תחתיו שחרורית – חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ב, "ולכן נהגו הנשים ליטול צפרניהם קודם טבילה ומכל מקום אינה צריכה ליטול יותר מן המקום שניכר שיש תחתיו שחרורית ודלא כהנשים שחותכות מה שדבוק בבשר". כלל קכ"א סעי' א', "ותחתוך צפרני ידיה ורגליה עד מקום שניכר רושם השחרות שזה אינו מחובר לבשר ויותר מזה אפילו דקדוק מצוה אין כאן"), טהרת ישראל (סעי' ס"ב), בדה"ש (ס"ק קל"ד, עי' ס"ק קנ"א), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ד, פרק ז' הע' ו', "ותטלם קרוב למקום חיבורם לבשר. ואינה צריכה ליטול יותר מהמקום שניכר שיש תחתיו שחרורית, ולא כנשים שחותכות את הצפורן במקום שדבוקה לבשר").
2. כל שאינו דבוקה לבשר – להורות נתן (ח"י סי' ס"ה, "דברור שצריך לחתוך את כל הצפורן אף מה שהוא כנגד הבשר, דהא לטעמו של הסמ"ג והתרומה והמרדכי ושערי דורא דחוששין לטיט ובצק, ודאי שצריך לחתוך אף כנגד הבשר אשר שם חוצץ הטיט והבצק, וכן לטעמו של הרשב"א והטור והמחבר דמשום שאין בקיאיין לדעת היכן הוא כנגד הבשר ושלא כנגד, ודאי שצריכין לחתוך את כל הצפורן דהא אינם בקיאיין לדעת מה היא כנגד הבשר או שלא כנגד ... שמבואר בכל הראשונים הנ"ל דנהגו לחתוך את כל הצפורן עד מקום דיבוקו בבשר אשר שם אין מקום לחציצה"), קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ג, "חיוב נטילת ציפורניים לפני הטבילה, הוא עד הבשר (ראה ט"ז קצ"ח סקע"א ודו"ק)"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"ט, לבושי עז סעי' י"ח תמצית אות ד', "לכתחילה ראוי להחמיר כהמרדכי הסובר שצריכה להסיר כל הציפורן כל מה שאינה דבוקה לבשר"), ששבה"ל (סיכום אות ב', "יש לקצוץ הצפרנים עד מקום חיבור הצפורן לבשר, והסימן הוא כל מקום שניכר כשיש שחרורית תחתיו"), פרדס שמחה (ס"ק מ"ו, "עד מקום שדבוק בבשר"), לבושי עז (תמצית אות ד'), מראה כהן (עמ' קכ"א אות ב', "תטול את הצפרניים עד מקום חיבור הצפורן לבשר או מעט יותר מזה").
- א) "עד מקום שניכר השחרות, והיינו עד מקום חיבורו לבשר" – שערי טבילה (סי' כ"א אות ז' ד"ה ומכל ס"ק א').
3. צריכה לקצוץ את הצפרנים באופן שלא יוכל להתקבץ לכלוך תחת הצפורן – אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ז, "מנהג ישראל קדושים ליטול הצפרנים סמוך לטבילה כשיעור שלא יוכל להתקבץ שם לכלוך וכדעמא דבר"), פרי טהרה (סעי' י"ח, "וצריכה לקצוץ את הצפרנים באופן שלא יוכל להתקבץ לכלוך תחת הצפורן").
4. עד שאין שייך להקפיד על צואה שתחתיה – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"א, "שכיון שכל שהיא מקפדת עליו חוצצין, א"כ לפי מנהג זה נמצא שצריך ליטול כ"כ עד שאין שייך להקפיד על צואה שתחתיה").
5. דכל שאינו כואב לה לחתוך חייבת עדיין לחתוך – הגר"ש"א זצ"ל (חק וזמן פרק ו' הע' י"ז, "דכל שאינו כואב לה לחתוך חייבת עדיין לחתוך").
6. שדרך בני אדם להחשיבו לגזוז – חוט שני (ס"ק כ"ו ד"ה ונראה, ס"ק כ"ט אות ב', "דהשיעור דצריך לגזוז הצפרניים, הוא עד שדרך בני אדם להחשיבו לגזוז").
7. כפי שהיא רגילה לקוצצם – אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ד', "צפרניים: לכתחילה יש לקצוץ את כל צפורניה כפי שהיא רגילה לקוצצם, ואינה צריכה לחותכם עד סמוך לבשר, ותנקה אותם היטב").
8. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ו).
- א) הגר"ש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ש"מ, לבושי עז סעי' כ' תמצית אות י', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ג, עי' אות מ"ו) – "מעשה באשה שהוצרכה להשאיר ציפורן אחת לצורך נגינה והיה לצורך פרנסה, והתיר לה הגריש"א שתיטול עד כנגד הבשר, והציפורן שכנגד הבשר תנקר היטב".
- ב) חוט שני (ס"ק כ"ו ד"ה אם, ס"ק כ"ט אות ד') – "אם נשאר לכלוך תחת הצפורן, לאחר שחתכה את הציפורן, דינו כבלוע ואינו חוצץ, כיון שחתכה את כל מה שבולט".
- ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"א, הע' תל"ב) – "וע' באגר"מ יו"ד ח"ב ס' פח שמקיל לאשה שאינה רוצה ליטול הציפורניים שלה, להצריך רק לחתוך אותם כפי השיעור הכי קצר שהיא אוהבת. ובזה סגי ע"י ניקור היטב. ושמעתי מרי"ב של' לסמוך ע"ז במקום צורך".

ה. איזה כלי.

1. בכלי המיוחד לכך, ולא ביד או בשיניים – מחבר (יו"ד סי' ש"צ סעי' ז', "אם תטול צפרניה בידה או בשיניה אינה נוטלת יפה, אלא תאמר לעובדת כוכבים ליטלם בתער או במספרים"), בדה"ש (ס"ק קל"ה), פרי טהרה (סעי' י"ח, "בכלי המיוחד לכך, ולא ביד או בשיניים").
2. תשוף את הצפרנים לאחר הקציצה כדי שיהיו חלקות – פרי טהרה (סעי' י"ח, "וגם תשוף את הצפרנים לאחר הקציצה כדי שיהיו חלקות"), עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' ש"ו).
- א) לכאורה רק ענין בעלמא, וכנראה משאר סתימת הפוסקים.

ו. **צריכה להסיר את הכלוך הנמצא בסדקי הצפרנים** – אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ו, "לפעמים אפילו אחר ששרתה אשה עצמה במים לזמן ארוך עדיין נשארו זיעה ולכלוך בסדקי הצפרנים של היד והרגל אעפ"י שהוא דבר מועט ואינו ניכר בלא פתיחת בשר לצפרנים צריכה להסירה בדבר חד דאשה מקפדת על לכלוך הצפרנים וכן בין אצבעות הרגל ומקום הטבור ובחורים דשם ובקמטי הגוף צריכים זהירות יתירה"), פרי טהרה (סעי' י"ט).

1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"ל) – "מה שכנגד הבשר אינו חוצץ בצואה ... **שבזה"ז הנשים מקפידות גם למה שכנגד הבשר**".

ז. נשים שאינן רוצות לגזוז ציפורניהן לפני טבילה, אם אפשר להקל בכך.

1. מר"מ – באר צבי (סי' פ'), בדה"ש (בי' ד"ה ולפי, עמ' ל"ז), תשובות והנהגות (ח"א סי' תקי"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' ר"ל, פרק ל"ה הע' ט"ז).
- א) אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א') – "כל זה כתבתי מה שיש לצדד בזה, אולם כאשר לא מצאתי היתר מפורש בדברי רבותינו האחרונים וגם ראוי לחוש דלא ליפוק חורבא מזה, וע"כ אין להורות היתר מפורש רק לצוות בבית הטבילה לבלי למחות בהנשים האלו שאינן מתרצות להסיר הצפרנים העשויות במאניקיר".
- ב) מהר"ם בריסק (ח"ב סי' צ"ו) – "כיון דהאמת כן הוא שאינו רוצה וידוע לנו שתדור באיסור עם בעלה אם לא נניחנה לטבול, הנני מסכים שלא לסגור שערי הטבילה בבואה לטבול, אבל ההתנהגות עמה לא יהי' כמו עם שאר הנשים למען יראו הנשים האחרות שאין זה בהסכמה ומזה יראו שלא יעשו כתועבתה".
- ג) מצפה אריה (תניא סי' ל"ה) – "טוב שלא יתעקשו בזה הנשים הממונות הרבה וישגיחו כי ינקו הצפרנים היטב ותטבול כך".
- ד) יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ג, טהרת הבית ח"ג חציצה סעי' כ"ד) – "נלע"ד להורות לאשה המשגחת על בית הטבילה להעלים עין מהן, אם אינן רוצות להשמע לה לגזוז את צפרניהן. ורק תשגיח שיהיו נקיות תחת הצפרנים".

לד [זמנים]

א. בשעת טבילה או קודם טבילה.

1. בשעת טבילה – רמב"ן (הל' נדה פרק ט' דין י"ב, "נהגו שיהיו נוטלות צפרניהן בשעת טבילה"), רשב"א (תוה"ק בית ז' ש"ז, ל"ב-א, "נהגו בנות ישראל ליטול צפרנים בשעת טבילה"), ס' התרומה (סי' ק"ד, "דמנהג שחזתין הצפרנים בשעת טבילה"), ר"ן (שבועות סוף פרק ב', "נהגו נשי דילן לגזוז צפרניהם בשעת טבילה"), ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ד-ד', "ונהגו הנשי לחתוך הצפרנים וליטלם בשעת טבילה"), טור (סעי' י"ח, "נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילתם"), חינוך (מצוה קע"ה, "נהגו בנות ישראל ליטול צפורנן בשעת טבילה"), מחבר (סעי' י"ח, "נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה").
2. בשעת טבילה, פי' קודם טבילה – רבינו יונה (אגרת אות נ"ג, "וצריכה לגזוז צפרני ידיה ורגליה קודם טבילה"), סמ"ג (לאוין קי"א, "נהגו הנשים לחתוך הצפרנים קודם הטבילה"), מרדכי (שבועות אות תשמ"ז, "ונהגו הנשים לחתוך הצפרנים קודם טבילה"), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ב, כלל קכ"א סעי' א', "מפני שאינן יודעין לכיון מה נקרא נגד הבשר או שלא כנגדו ולכן נהגו הנשים ליטול צפרניהם קודם טבילה"), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' ח', "וכבר נהגו לחתוך צפרני ידיהן ורגליהן קודם הטבילה"), טהרת ישראל (סעי' ס"ב, "נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה היינו קודם טבילה"), פרי טהרה (הע' מ"ו).

ב. בתוך ג' ימים.

1. דכל שכבר גזזו בתוך ג' ימים להטבילה עלתה לה, ואינה צריכה לחזור ולגזוז לפני הטבילה.
- א) חזקת טהרה (חק וזמן פרק ו' הע' י"ז) – "דכל שכבר גזזו בתוך ג' ימים להטבילה עלתה לה, ואינה צריכה לחזור ולגזוז לפני הטבילה".
- ב) חוט שני (ס"ק כ"ו ד"ה ואם, ס"ק כ"ט אות ה') – "ואם גזזה בהימים דקודם הטבילה, עד ג' ימים שפיר דמי, דאין ניכר עדיין גידול הצפרניים".
- ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ו, עמ' של"ב).
- ד) פותח שער (סי' כ"ב סעי' ט"ו) – "ואם חתכת בערב שבת לכבוד שבת וטובלת ליל ג' בשבת, אינה צריכה לחתכן עוד הפעם, דהא לכתחלה עושה כן כשמזדמן ליל טבילתה במוצאי יו"ט אחר השבת, ואפי' אם טובלת ביום ג' או ד' אם אין מה לחתוך די לנקותן אם לא שגדלו קצת".

ג. חול המועד.

1. יכולה ליטול את צפרניה כדרך שנוטלת בחול – מחבר (או"ח סי' תקל"ב סעי' א', "מותר ליטול צפרנים בין דיד בין דרגל, אפילו במספרים"), רמ"א (או"ח סי' תקל"ב סעי' א', "יש מחמירין ואוסרים; וכן הוא המנהג להחמיר שלא ליטול, בין בסכין בין במספרים, אם לא לצורך מצות טבילה שנוטלת כדרך בחול"), ט"ז (ס"ק כ"א, "דקי"ל בסימן תקל"ב שם להתיר חותכין בח"ה בלי שינוי"), קיצור שו"ע (סי' ק"ד סעי' י"ב), ערה"ש (סעי' מ"ט, או"ח סי' תקל"ב סעי' ב'), אמירה לבית יעקב (פרק ד' אות ג'), טהרת ישראל (סעי' ס"ח), ששבה"ל (סעי' כ' ש"ך ס"ק כ"ה ד"ה ובחזה"מ, סיכום אות ו'), "בחול המועד מותר לקצוץ הצפרנים לצורך טבילה, (ולהמחבר [אולי צ"ל ולהמחמיר] בשינוי), ואפילו יכלה לטבול קודם יו"ט", טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ג), ששכ"ה (פרק ס"ו סעי' ל"ג), בדה"ש (ס"ק קל"ז), חוט שני (ס"ק כ"ט אות י'), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ה'), שערי טבילה (סי' י"ט אות ט"ו ס"ק ו'), פותח שער (סי' כ"ב סעי' כ"ג), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ח, עמ' של"ג), פוסקים.
2. אם הטבילה היא במוצאי יום האחרון, ורוצה ליטול הציפורניים בערב יום טוב - עי' סי' קצ"ט סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

ד. שבוע שחל בו תשעה באב.

1. מיקל – מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י"א, "ולכבוד שבת פשיטא דשרי כמ"ש ס"ג וכ"ש לצורך טבילה"), פמ"ג (סי' תקנ"א א"א ס"ק י"א), ח"א (כלל קל"ג סעי' י"ז, "מותר ליטול צפרנים וכל שכן בערב שבת או לצורך טבילה אפי' בערב שבת חזון"), קיצור שו"ע (סי' קכ"ב סעי' ה'), "קציצת הצפרנים אין לאסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ואשה לצורך טבילתה מותרת גם אז", מ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כ'), "ולענין נטילת צפרנים יש דעות בין האחרונים אכן לצורך טבילת מצוה בודאי שרי", כה"ח (סי' תקנ"א ס"ק מ"ט), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ג סוף עמ' נ"ח, בין המצרים תשנ"ט עמ' י"ז אות ו', עמ' מ"ו), פותח שער (סי' כ"ב סעי' מ"ט).

כ"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ט, עמ' של"ג), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע דיני שבוע שחל בו ת"ב סעי' ו', לשונו לעיל), ג' שבועות (ארטסקרול, עמ' ל"ז), פוסקים.

ה. **אבלה בתוך שלשים**: נטילת צפרנים לצורך טבילת מצוה.

1. ע"י אחר, אם רק עכו"ם או ה"ה ישראל.
 - (א) ע"י עכו"ם – מחבר (יו"ד סי' ש"צ סעי' ז', "תאמר לעובדת כוכבים ליטלם בתער או במספרים"), ש"ך (ס"ק ד', "ולפעד"נ דדוקא נקט עובדת כוכבים"), נוב"ק (יו"ד סוף סי' צ"ט, "שבנטילת צפרנים יש קולא אחרת שנוטלת ע"י נכרי מה שאי אפשר ברחיצה. נראה לפע"ד פשוט להתיר לאשה לכבוד הרגל ע"י נכרי אפילו שלא לצורך טבילה וק"ו לצורך טבילה"), לח"ש (סי' קצ"ט לחם ס"ק כ'), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ג), לבושי עז (סעי' י"ח תמצית אות ח', לשונו לקמן), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ד, לשונו לקמן).
 - (ב) ה"ה ישראל – רמ"א (יו"ד סי' ש"צ סעי' ז', "ולאו דוקא עובד כוכבים, אלא הוא הדין ישראלית, וסרכא לישנא דחול המועד נקט"), חכ"א (כלל קס"ה סעי' ל', "יפה תאמר לעכו"ם ליטלם לה בתער או במספרים ולאו דוקא עכו"ם אלא הוא הדין ישראלית (שם סעיף ז')"), בדה"ש (ס"ק קל"ז, ציונים ס"ק רס"ד), פוח שער (סי' כ"ב סעי' כ"ד).
2. ע"י עצמה, אם רק בשינוי או אפילו כדרכה.
 - (א) ע"י שינוי – לבושי עז (סעי' י"ח תמצית אות ח', "אשה אבלה תוך ל' שאסורה להסיר ציפרניה, תאמר לנכרית שתסירם ע"י כלי, ואם אין נכרית תסירים בידיה או בשיניה").
 - (ב) אפילו כדרכה – חכ"א (כלל קס"ה סעי' ל', "כשם שאסור לגלח כל שלשים כך אסור ליטול צפרנים בכלי אבל בידיו או בשינוי מותר אפילו תוך שבעה ואשה שאירעה טבילתה אחר שבעה תוך שלשים ואם תטול צפרניה בידיה או בשיניה אינה נוטלת יפה תאמר לעכו"ם ... ואם אי אפשר על ידי אחר נראה לי דמותרת ליטול בעצמה (דהא יש אומרים דאשת איש מותרת גם בגיהוץ ותספורת עיין בבית יוסף סימן שפ"א גבי כיחול ופירכוס ובסימן ש"צ"), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ג), בדה"ש (ס"ק קל"ז), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ד, "ובתוך ימי השלושים ל"ע, אם אפשר תקצוץ ע"י נכרית, ואם אי אפשר, תקצוץ כדרכה בכלי, וכן המנהג להקל"), פוח שער (סי' כ"ב סעי' כ"ד).
3. אפילו ע"י עצמה כדרכה לכתחילה – ט"ז (סי' ש"צ ס"ק ג', "ולמה לא נתיר בשביל טבילת מצוה לכולי עלמא ולא ראינו נשים נוהגות כן ליטול צפרנים על ידי אחר תוך שלשים"), יד הלוי (ח"ב סי' מ"ב, "פשיטא דיש להתיר ליטול בעצמה").
4. מר"מ – שערי טבילה (סי' י"ט אות ט"ו ס"ק ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ח, פרק ל"ה הע' כ"ו).
 - (א) קיצור דברי סופרים (הל' אבילות פרק מ"א סעי' צ"ב) – "ובזמנינו שאפשר ליטול הצפרנים היטב אף על ידי אחר, על ידי מכשיר הנקרא 'קוצץ צפרנים', אפשר דיש להחמיר שלא ליטול על ידי עצמה. אלא תיטול על ידי נכרית ואי ליכא נכרית תקוץ לה ישראלית. ונראה דכל שאין נכרית מצויה לה חשיב ליכא נכרית, שאינה צריכה לחזור אחריה. ומ"מ אם מקילה לקוץ בעצמה אף בזמנינו לא הפסידה".

לה] בדיעבד: שכחה ליטול צפורן - סעיף כ'.

א. **שלא קצצה אבל הצפורן נקיה.**

1. מיקל.

- (א) מחבר (סעי' כ') – "ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבר, אינה חוצצת".
- (ב) שלחן גבוה (ס"ק מ"א) – "ולפי דברי רבינו לעיל בסעיף ד' אף על פי שלא שמשא אינה צריכה טבילה אחרת, וכבר קבלנו עלינו בני ספרד הוראותיו שבאיסור והיתר, וכן ראוי להורות לדידן, דאם באנו להחמיר להצריכה טבילה אחרת הוי חומרא דאתי לידי קולא, שהרי בית הטבילה שלנו היא בבית המרחץ של תוגרמים שנועלים אותם בלילה, ואם נזכרה בלילה אחר שטבלה וקודם ששמשא שהניחה צפורן א' מלחתוך, צריך להניחה ללילה שלאחריו ויבא בעלה לידי טומאת קרי בלילה, מלבד הקטטה והמריבה הגורמת בין איש ואשה, וגדולה כח השלום שאפילו השם הנכתב בקדושה נמחה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו, לכך נראה דהמיקל כדברי רבינו לשמש בלי טבילה שנייה לא הפסיד, והמחמיר על עצמו יראה לעמוד עצמו".
- (ג) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ד') – "שכחה לחותכם אינה צריכה לחזור ולטבול, אלא א"כ נמצא בהם בצק שאז חוצץ".
2. מחמיר, צריכה טבילה אחרת.
 - (א) רמ"א (סעי' כ') – "ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים, אפילו אם צפורן אחת נשאר בידיה וטבלה, צריכה טבילה אחרת. וכן נוהגין".
 - (ב) ב"ח (ס"ק י"ט) – לשונו לקמן.
 - (ג) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ד') – לשונו לקמן.
 - (ד) שאר פוסקים – עי' לקמן להגדר.
3. מר"מ.
 - (א) ביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ג) – "וכל זה אני אומר לשיטת הראב"ן והש"ך. אבל לדידן אין צורך בזה, מכיון שרוב ככל הפוסקים חולקים ע"ז, וס"ל שאין הצפורן חוצצת כלל. וכן פסק מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו. וכ"כ בשלחן גבוה (ס"ק מא), שלפ"ד מרן אף על פי שלא שמשא א"צ טבילה אחרת, וכבר קבלנו עלינו הוראות מרן. ז"ל. וכן ראוי להורות. ע"ש. וכן הובא להלכה בשו"ת יהודה יעלה קובו (חיו"ד סי' כא). ע"ש. וע' בבן איש חי ש"ב (פר' שמיני אות ד'), שמנהגם להורות לחלק בין אם שמשא כבר, ובין אם הרגישה בדבר לפני ששמשא. ע"ש. וטוב להחמיר בזה היכא דאפשר, ובפרט כשלא בדקה תחת הצפורן, נראה שראוי לחוש ולטבול שנית אם נזכרה לפני ששמשא".

ב. בזמן שהיא חוזרת וטובלת: האם תטביל עם ברכה או לא.

1. לא תברך - עי' סי' ר', לשיטות ומר"מ.

ג. צריכה טבילה אחרת, הטעם.

1. חשש שאינו נקי – הג' שע"ד (סי' י"ד ד"ה ואם, "ואם שכחה ולא נטלה צפרניה קודם טבילה אינה חוצצת בלבד שלא יהא בתוכם טיט, ומ"מ טוב להחמיר ותטבול פעם שנייה משום דאי אפשר שלא יהא בתוכם טיט"), מהר"ם מלובלין (סי' ע"א), ט"ז (ס"ק כ"א).

2. כל שעומד לקצוץ כקצוץ דמי – ראב"ן (נדה סי' שכ"ו), "צריכה לחתוך צפורני ידיה ורגליה דכיון דעתידה ליטלן חייצי השתא"), ב"ח (ס"ק י"ט), "נראה אפילו ברי לה שלא היה שם טיט כלל יש להחמיר שתטבול פעם שנייה שהרי איכא למ"ד דאם הציפורן עומדת ליקצץ הוא חוצץ ... ולא דמי לשערות הראש דרוב נשים אין דרכן לקצצן מה שאין כן ציפרנים דכולן קוצצות אותן והוא חציצה אם לא תקוץ אותם"), ש"ך (ס"ק כ"ה), "דטעמא לאו משום דא"א שלא נשאר טיט תחת הציפורן אלא משום דהציפורן עצמו חוצצת וכ"כ הב"ח").

ד. אם קצצה רק הציפורן שלא כנגד הבשר [אם יגביה ידה נגדה ומסתכל בכף היד ואי אפשר לראות הציפורן שפיר דמי], האם צריך טבילה אחרת.

1. מחמיר.

(א) להורות נתן (ח"י סי' ס"ה אות ז') – "וממילא פשיט, דמה שכתב הרמ"א ... צריכה טבילה אחרת וכן נוהגין, והיינו כמו שביאר הש"ך שם (ס"ק כ"ה) דמאחר שנהגו כך לכן הציפורן עצמו חוצץ, והביא שכן כתב הראב"ן ... וא"כ למאי שמבואר בכל הראשונים הנ"ל דנהגו לחתוך את כל הציפורן עד מקום דיבוקו בבשר אשר שם אין מקום לחציצה, הנה אם טבל בלא שחתך את כל הציפורן צריכה טבילה אחרת, כיון דכל הציפורן חוצץ שעומד ליגזז".

(ב) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה של"ט, לבושי עז סעי' י"ח תמצית אות ד') – "ובדיעבד אם נשאר לה ציפורן כנגד הבשר וטבלה, צריכה טבילה שנית".

(ג) קנה בושם (ח"א סי' ק', סי' ק"א) – "ראיתי בספר שערי טוהר ... שבט הלוי ... נראה פשוט לענ"ד דכיון שכל הראשונים הנ"ל כתבו טעם המנהג משום חשש טיט ובצק שתחת הציפורן, בודאי צריך לחוש לדבריהם לקיים מנהג הנשים בזה לחתוך הציפרנים עד מקום דיבוקם בבשר".

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ג) – "שה"ה לדידן שמחמירין לחתוך גם מה שכנגד הבשר, שצריכה לחזור ולטבול אם שכחה לחתוך אותה. אא"כ הוא כשיעור הכי קצר כרצונה, שיש להקל כר' משה זצ"ל (בהערה שלפנ"ז)".

2. מיקל, שלא צריכה טבילה אחרת.

(א) שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט"ו, ס"ק ט"ו) – "ואם נטלה הציפרנים הבולטים מכנגד הבשר אף שנשאר מהם מעט כנגד הבשר או איזה עוקץ בצדדי הציפורן א"צ טבילה שנית אא"כ מצאה שם בצק או צואה הנדבק, כן נ"ל".

(ב) ששבה"ל (סיכום אות ג', לבושי עז סעי' י"ח תמצית אות ד').

(ג) בדה"ש (ס"ק קנ"א).

(ד) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ג) – לשונו לעיל.

(ה) פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ב').

(ו) שערי טבילה (סי' כ"א אות ז' ד"ה ומכל ס"ק ב').

(ז) מראה כהן (עמ' קכ"א אות ב') – "ובדיעבד אם נטלה את הציפורן באופן שאינה בולטת מכנגד הבשר עלתה לה הטבילה".

(ח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ז, פרק ל"ה הע' י"ח).

(ט) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ה) – "אם טבלה בלא שקצצה צפרני ידיה או מקצתן, אם צפרניה אינן ארוכות אלא כנגד בשר האצבע, ואין לכלוך מתחת לצפרנים, יש להקל".

(י) פרי טהרה (הע' מ"ח) – "דאם יגביה ידה נגדה ומסתכל בכף היד ואי אפשר לראות הציפורן שפיר דמי".

(יא) חק וזמן (פרק ו' סעי' ט').

(יב) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "אשה שנטלה הציפרנים הבולט מכנגד הבשר ורק נשאר מעט כנגד הבשר וטבל, האם צריכה טבילה שנית". תשובה: "כמדומה שלא".

(יג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ד' סיון תשס"ט) – שאלה: "אשה שנטלה הציפרנים הבולט מכנגד הבשר ורק נשאר מעט כנגד הבשר וטבל, האם צריכה טבילה שנית". תשובה: "לא".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק נ"ג).

ה. צריכה טבילה אחרת, הגדר.

1. מחמיר, אם אפשר.

(א) ש"ך (ס"ק כ"ה, סי' קצ"ז ס"ק א') – "נראה דהיכא דאפשר לה לחזור ולטבול אפילו לא מצאה עד למחר יש לה לחזור ולטבול וכמדומה לי שכן נוהגים להורות אבל היכא דלא אפשר אין להחמיר כיון שעבר הלילה".

(ב) מקור חיים (ס"ק ס"ו, תפארת צבי ס"ק ט"ו) – "וכן נראה עיקר".

(ג) **חכ"א** (כלל קי"ט סעי' י"ד) – "אבל אם לא נזכרה עד אחר ששמשה אם אפשר בקל לטבול שנית תטבול שכבר קיבלו עליהם הנשים חובה אבל באי אפשר לטבול שנית אפילו לא שמשה אלא שעברה הלילה עם בעלה אינה צריכה טבילה שנית שלא יוציא לעז עליה ששמשה נדה ובלבד שידעה שהיה נקי ואם מסופקת אם היה נקי ועכשיו הוא נקי גם בזה סמכין לקולא".

(ד) **מלבושי טהרה** (סעי' כ"ז).

(ה) **טהרת ישראל** (סעי' ס"ד, סעי' ס"ה).

(ו) **שערי טוהר** (שער י"ח סעי' ט"ו).

2. אחר תשמיש, אינה חוזרת וטובלת.

(א) **מהר"ם מלובלין** (סי' ע"א) – "פשיטא כשלא ניטל איזה צפורן ונמצא שהוא נקי פשיטא דעלתה לה טבילה מן הדין. ומה שמחמירין לחזור ולטבול לא נמצא זה בשום פוסק אלא שנמצא בהג"ה שערי דורא בהלכות נדה וז"ל ואם שכחה ולא נטלה צפרניה קודם טבילה אינה חוששת בלבד שלא יהא בתוכה טיט מ"מ טוב להחמיר ותטבול פעם שנייה משום דא"א שלא יהא בתוכה טיט עכ"ל התוספות. ע"כ הוא לשון ההג"ה. אבל בקשתי ולא מצאתי זה בתוספות ומההג"ה זו הגיה מהררמא"י בש"ע וכתב שצריכה טבילה אחרת. וכיון שאין זה מדינא אלא מחומרא נ"ל שלא החמירו אלא כשמצאה ששכחה צפורן אחת מיד אחר הטבילה קודם שלנתה עם בעלה אבל אם לא מצאה כ"א עד למחר אין ראוי להחמיר שלא תוציא לעז על בעילתה ואפי' אם לא נזקקה לבעלה באותה לילה הדבר מכוער ואין צריכה טבילה אחרת אם לא נמצא שום לכלוך תחתיו".

(ב) **ט"ז** (ס"ק כ"א) – "כאן שכבר שמשה ואפשר שהיא נתעברה אם באת להחמיר עליה בטבילה שנית אתה מוציא לעז על אותו הולד ... כן נראה לע"ד ברור".

(ג) **משנה למלך** (מקואות פרק ב' הל' י"ד) – "נהגו הנשים ליטול צפורניהן וכתוב בהגהות שערי דורא אם שכחה ולא נטלה צפורניה קודם טבילה אינה חוששת ובלבד שלא יהא בתוכה טיט ומ"מ טוב להחמיר ותטבול פעם שנית משום דא"א שלא יהא בתוכה טיט עכ"ל כ"כ הרב המפה (א"ה סי' קנ"ח) דצריכה טבילה אחרת. וכתב הרב המנהיר סימן ע"א דכיון דאין זה מדינא כי אם מחומרא לא החמירו אלא כשמצאה ששכחה צפורן אחד מיד אחר הטבילה קודם שלנתה עם בעלה אבל אם לא מצאה כי אם עד למחר אין ראוי להחמיר שלא תוציא לעז על בעילתה ואפי' אם לא נזקקה לבעלה באותו הלילה הדבר מכוער וא"צ טבילה אחרת אם לא נמצא שום לכלוך תחתיו עכ"ל".

(ד) **תוה"ש** (סי' קצ"ז ס"ק ב') – "וכ"נ עיקר".

(ה) **פחד יצחק** (ערך טבילה וחציצתה) – "טורי זהב ... וכן הוא מנהג פירארא וכן פסקו בעלי הוראה אשר היו לפנינו להצריכה טבילה שנית אם לא שמשה ולהקל אם שמשה".

(ו) **אורחות יושר** (סוף פרק כ"ג).

(ז) **סד"ט** (ס"ק ל"ט, סוף סי' קצ"ט [לשונו לקמן]) – "אין לדחות דברי המוהר"ם לובלין והט"ז מהלכה דהראב"ן הוא יחיד בזה וכל הפוסקים חולקים עליו".

(ח) **מי נדה** (קונ"א סעי' כ') – "ודאי יש לסמוך אמהר"ם לובלין והט"ז".

(ט) **משחא דרבנותא** (יו"ד סי' קצ"ח על סעי' י"ח) – "כלל העולה אם עדין לא שמשה אעפ"י שלא נמצא בצפרניה דבר החוצץ יש להחמיר ולהצריכה טבילה ... אבל אם שמשה עם בעלה א"ץ לחזור ולטבול".

(י) **פרדס רמונים** (מק"ז ס"ק כ"א ד"ה ובעיקר).

(יא) **בן איש חי** (שנה ב' פר' שמיני אות ד') – "ואם שכחה אפילו צפורן אחת וטבלה, צריכה טבילה אחרת. במה דברים אמורים אם הרגישה בצפורן קודם ששמשה עם בעלה, אבל הרגישה אחר ששמשה עם בעלה, אם יש צואה בצפורן שלא כנגד הבשר תטבול טבילה אחרת, ואם הצואה היא כנגד הבשר בלבד, לא תטבול טבילה אחרת, כן אנחנו מורין פה עירנו יכוננה עלינו אמן מאבותינו ... וכל זה בצואה, אבל אם יש בצק תחת הצפורן אפילו כנגד הבשר דוקא הרי זה חוצץ, וצריכה טבילה אחרת בכל גוונא".

(יב) **דעת** (סעי' כ' ד"ה ועי' ש"ך).

(יג) **הרי בשמים** (מהד"ת סוף סי' ק"ל).

(יד) **גלות עליות** (מקואות פרק ט' משנה ב' סוף פסקא ג') – "אך בלנה עם בעלה אין להחמיר אף אם לא הדיחתה מצואה שתחתיו, רק שיהא נקי מטיט ובצק. ובצפרני הרגל אין להחמיר כלל אף שלא שמשם עדיין זהו הנ"ל. ואם אינה מקפדת אף בטיט ובצק אין להחמיר כאמור. והש"ך החמיר בזה, והסומך להקל על דברי המהר"ם לובלין והט"ז לא הפסיד".

(טו) **ששבה"ל** (סעי' י"ח סיכום אות ג', סעי' כ' אות ב').

(טז) **בדה"ש** (ס"ק קמ"ו, ס"ק קמ"ז, ס"ק קנ"ב, ס"ק קנ"ט, ציונים ס"ק ש"ח) – "שיש להקל כדעת הט"ז".

(יז) **חוט שני** (ס"ק כ"ט אות ו', אות ז').

(יח) **פרדס שמחה** (ס"ק נ' אות ג').

(יט) **מראה כהן** (פרק ז' הע' נ"ח) – "והרבה אחרונים כתבו כהט"ז, ולכן לדינא מורים שאם לנה אצל בעלה אינה צריכה לחזור ולטבול, ובמקרה שבית ה**טבילה סגור** וא"א לחזור ולטבול יש לדון דהוי כדעבד ולסמוך על הט"ז ולהתירה".

(כ) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' ל"ה) – "ואם ארוכות יותר ולא נמצא שם לכלוך, לכתחילה תטבול שוב, אך אם כבר שמשה עם בעלה, או שכבר עבר הלילה אף אם לא שמשה, או **שהמקוה כבר סגור** ולא ניתן לטבול שוב באותו הלילה, ואין שום לכלוך מתחת לצפורן אף שהצפורן גדולה ועומדת ליחתך, הרי היא מותרת".

(כא) **פותח שער** (פרק כ"ב סעי' י"ט, סעי' כ"א) – "למעשה המנהג להורות בזה כמהר"ם מלובלין".

(כב) **הגרש"ז אולמן** (חק וזמן פרק ו' הע' כ').

(כג) **חק וזמן** (פרק ו' סעי' ט').

3. **מר"מ** – **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רל"ה), **ט"ז וש"ך השלם** (כו"ל ס"ק מ"ב).

- (א) קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק נ"א) – "אשה ששכחה לחתוך צפורן וטבלה כך, אם נזכרה קודם שנוזקה לבעלה צריכה טבילה אחרת, ואם לא נזכרה עד לאחר שנוזקה לבעלה תעשה שאלת חכם".
- (ב) ערה"ש (סעי' מ"ח) – "ונחלקו הגדולים בזה די"א דכשעבר עליה הלילה ושמשה עם בעלה לא תטבול למחר כדי שלא להוציא לעז על הטבילה [ט"ז סקכ"א ומהרמ"ל] וי"א שצריכה טבילה אחרת [ש"ך סקכ"ה ובנקה"כ] ואפילו לדיעה זו תטבול בלא ברכה ובשעת הדחק יש לסמוך אדיעה ראשונה".
- (ג) לבושי עז (סעי' כ' תמצית אות ד', אות ו') – "הט"ז. וכן נקטו הפוסקים ... אף ששימשה עם בעלה, אם יכולה לטבול בקל באותו לילה תטבול שנית".

ו. כל שלנתה עם בעלה בלא שמשה: למקילים לעיל.

1. מיקל – מהר"ם מלובלין (סי' ע"א, לשונו לעיל), משנה למלך (מקואות פרק ב' הל' י"ד, לשונו לעיל), סד"ט (ס"ק ל"ט, סוף סי' קצ"ט, "דבידוע לה שהיה נקי יש להקל בשמשה כדברי הט"ז או בלנה לילה אחת עם בעלה אע"פ שלא שמשה וכדברי מוהר"ם לובלין בתשובה סימן ע"א, ואף הרמ"א שכתב להחמיר י"ל דדוקא בלא לנה עם בעלה הוא דמחמיר לכתחלה, אבל בא"י אם היה נקי אין להקל"), מי נדה (קונ"א סעי' כ' ד"ה והנה), בדה"ש (ס"ק קמ"ו, ס"ק קנ"ו, ציונים ס"ק ש"ט), פוח שער (פרק כ"ב סעי' י"ט), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ה, לשונו לעיל), הגרש"ז אולמן (חק וזמן פרק ו' הע' כ'), חק וזמן (פרק ו' סעי' ט').
2. מחמיר – מסגרת השלחן (דין כ'), "ודמ"מ אם לא שמשה אפי' שלנתה עם בעלה ולא מצאה הצפורן עד למחרתו דתחזור ותטבול (ולא כמהר"ם מלובלין דהקל בזה)".

ז. אחר שנסגר המקוה: למקילים לעיל.

1. מיקל – בדה"ש (ס"ק קמ"ו, ציונים ס"ק ר"פ, ע' מלואים שם, ס"ק קנ"ו, ציונים ס"ק ש"י), פוח שער (פרק כ"ב סעי' כ"א), מראה כהן (פרק ז' הע' נ"ח, לשונו לעיל), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ה, לשונו לעיל), הגרש"ז אולמן (חק וזמן פרק ו' הע' כ'), חק וזמן (פרק ו' סעי' ט').
2. מחמיר – הגרש"ז אולמן (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' רצ"ב), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח סוף ס"ק קל"ג).

ח. ספק נקי.

1. ט"ז (ס"ק כ"א), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"א) – "ואפילו אם אין ידוע לה שלא היה שם טיט וצואה ... דהא אפילו אם היה שם צואה מדאורי' אינו חוצץ דרובו ומקפיד בעינין אלא דגזירה דרבנן היא במיעוט המקפיד כדאיתא ריש הסימן אם כן הוה כאן ספיקא דרבנן".
- (א) שדבריו אמורים כשאינה מוצאת שום לכלוך תחתיהם עכשיו – מסגרת השלחן (דין כ', לשונו לקמן), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"א ד"ה ומ"ש הט"ז שגדול, "והט"ז [איירי] בשאין ידוע לה אם היה נקי מקודם רק שעתה הוא נקי, ויש לחוש שמא אחר שעלתה נפל"), בדה"ש (ס"ק קמ"ז, ציונים ס"ק רפ"ג, "שדבריו אמורים כשאינה מוצאת שום לכלוך תחתיהם עכשיו").
- (ב) יש להקל אף כשמוצאת עכשיו לכלוך שם – מי נדה (קונ"א סעי' כ' ד"ה מיהו), טהרת ישראל (סעי' ס"ד, יד אלי' ס"ק רי"א).
2. כשמוצאת עכשיו לכלוך שם.
- (א) מחמיר – סד"ט (ס"ק ל"ט ד"ה אלא, ס"ק נ"א), מי נדה (קונ"א סעי' כ' ד"ה מיהו), מסגרת השלחן (דין כ', "ואם נמצא שום לכלוך תחתיו נ"ל דבכל גוונא צריך טבילה שנית ... ודכן מסתבר גם כן לפרש דברי הט"ז"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"א ד"ה ובעיקר), בדה"ש (ס"ק קמ"ז), לבושי עז (תמצית אות ה', "ונקטינן כהסד"ט").
- (ב) מר"ם – טהרת ישראל (סעי' ס"ד, "אבל בעכשיו אינו נקי אף מסופקת שמא תחלה היה נקי קשה להקל אף בא"א לטבול שנית. ואין לערער על המיקל").
3. כשאינה מוצאת שום לכלוך תחתיהם עכשיו.
- (א) מיקל – ט"ז (ס"ק כ"א), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ד, "ואם מסופקת אם היה נקי ועכשיו הוא נקי גם בזה סמכינן לקולא"), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"א), מי נדה (קונ"א סעי' כ' ד"ה מיהו), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"א ד"ה ובעיקר), טהרת ישראל (סעי' ס"ד, "ואף במסופקת אם היה נקי ועכשיו הוא נקי גם בזה סמכינן לקולא").
- (ב) מחמיר – סד"ט (ס"ק ל"ט ד"ה אלא, ס"ק נ"א, סוף סי' קצ"ט [לשונו לעיל], "ובמיעוט הגוף לא עיינה לא עלתה לה טבילה"), לבושי עז (תמצית אות ה', "ונקטינן כהסד"ט").
- (ג) מר"ם – בדה"ש (ס"ק קמ"ז, בי' ד"ה ומאחר).
4. מר"ם – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק מ"ב).

ט. צפורן אחת.

1. רמ"א (סעי' כ') – "ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים, אפילו אם צפורן אחת נשאר בידה וטבלה, צריכה טבילה אחרת. וכן נוהגין".
2. מחמיר – אבן ישראל (ח"ז סי' ל"ב, "דבשכחה צפורן אחת וטבלה אפילו אם כבר לנתה עם בעלה, צריכה לחזור ולטבול"), הגרש"ז אולמן (חק וזמן פרק ו' סוף הע' כ').
3. הציפרה נקיה, אינה חוזרת וטובלת [לפי הכלל הנ"ל] – מהר"ם מלובלין (סי' ע"א, הו"ד בש"ך סי' קצ"ז ס"ק א'), מי נדה (קונ"א סעי' כ'), חוט שני (ס"ק כ"ט אות ו', "אין להחמיר"), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ה, לשונו לעיל), חק וזמן (פרק ו' סעי' ט'), וסתומות כמה פוסקים.
4. מר"ם – לבושי עז (סעי' כ' תמצית אות ט').

(א) שבה"ל (ח"ב סי' ע"ה אות ג') – "ומה ששאל עוד למה שכתב רמ"א סי' קצ"ח ס"כ דמאחר שכבר נהגו ליטול הצפרנים אפילו צפורן א' נשאר בידה דחוצץ גם דיעבד האיך הדין אם היו צפרניה קטנים ונטלה אותם ונשאר אחד קטן שאינו עובר כלל מכנגד הבשר, לדידי פשיטא שאינו חוצץ דלא מבעי' לטעמא דחשש טיט תחת הצפורן כיון שהי' נקי גמור, וגם אינו מפריח ויוצא, אלא גם לטעם דעומד לקצוץ שבש"ך ס"ק כ"ה בשם הראב"ן, מ"מ לא קבלו טעם זה להחמיר אלא א"כ בגדר צפורן עובר מכנגד הבשר, ואפילו בצפורן ממש בליל שבת וכיו"ב איכא דעת רבותינו מקילים כדעת הט"ז עיין בד"ת, אלא שבזה דרכי להחמיר אבל בנ"ד הדברים פשוטים להיתר ואכמ"ל".

י. כללי ספק דרבנן. [ספק דרבנן, חזקת איסור, דבר שיש לו מתירין, ועוד].

1. עי' לקמן סי' קצ"ט סעי' א', לשיטות ומר"מ.
2. עי' יו"ד סי' ק"י כללי ס"ס של הש"ך, לשיטות ומר"מ.
3. קצת מר"מ – ששבה"ל (סעי' כ' סיכום אות ט'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ז).

לו] רגלים.

א. המנהג רק על ידיים או גם רגלים.

1. גם על רגלים – רבינו יונה (אגרת אות נ"ג, "וצריכה לגזו צפרני ידיה ורגליה קודם טבילה ולנקותם"), ראב"ן (גדה סי' שכ"ו, "צריכה לחתוך צפורני ידיה ורגליה"), הו"ד בש"ך (ס"ק כ"ה), תכ"א (כלל קכ"א סעי' א', "ותחתוך צפרני ידיה ורגליה עד מקום שניכר רושם השחרות"), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' ח', "וכבר נהגו לחתוך צפרני ידיהן ורגליהן קודם הטבילה"), בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ד', "נהגו הנשים ליטול הצפרנים בין של ידיים בין של רגלים"), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט"ו), אבן ישראל (ח"ז סי' ל"ב ד"ה וזה), בדה"ש (סוף ס"ק קל"ז), חוט שני (ס"ק כ"ט אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק מ"ו), לבושי עז (סעי' י"ח תמצית אות ט'), אורחות הבית (פרק כ"ג הע' ט"ו), מראה כהן (עמ' קכ"ב אות ה'), פוחת שער (סי' כ"ב סעי' כ"ה), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ד, פרק ז' סעי' ו'), עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ט, פרק ל"ד הע' רכ"ח), פרי טהרה (סעי' י"ח), חק וזמן (פרק ו' סעי' ח').

ב. האם יכולה לקצוץ את צפרני הידיים והרגלים באותו יום.

1. לצורך טבילת מצוה, מותר – עי' לעיל.

ג. שכחה, בדיעבד: האם צריכה טבילה אחרת.

1. אפילו אינו נקי, מיקל – עי' חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק י'), "ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שדעתו להקל בצפרני הרגלים שאינה צריכה טבילה אחרת הגם שאינה יודעת אם היה נקי וכתב שאפשר אפילו יודעת שלא היה נקי א"צ טבילה אחרת שברגלים אין דרכן של הנשים להקפיד", פרדס רמונים (שפתי חכם סוף ס"ק כ"ב, "חמודי דניאל ... ודאי כן הוא דחויגן שאין שום אחד מקפיד בצואה שבצפרני הרגלים, ואפילו בשעת רחיצה אין מקפידין לחטט הצואה משם"), שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט"ו), ששבה"ל (סיכום אות ה', לשונו לקמן).

2. נקי עכשיו, מיקל – עי' בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ד', "מיהו אם שכחה צפורן של רגלים דוקא, כתבתי בסה"ק מקבציאל, דיש להתיר בזה משום ספק ספיקא, ועיין פתחי תשובה סק"ח, דבצפרני רגלים יש להקל, עיין שם"), לבושי עז (סעי' י"ח תמצית אות י'), פוחת שער (סי' כ"ב סעי' כ"ה, "ועכ"פ בנראה נקי עכשיו וספק אם היה נקי מקודם אפשר להקל").

3. מחמיר, אין לחלק בין יד לרגל – תפארת למשה (ד"ה בב"י דף הנ"ל ע"א, "ומתני' סתמא קתני דמשמע בין בידי בין ברגליו חוצץ ..."), הגריש"א זצ"ל (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א סוף ד"ה ובפנים), בדה"ש (ס"ק קמ"ט, בי' ד"ה שלא עמ' ל"ו), עמק התשובה (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א ד"ה ובפנים), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א ד"ה ובפנים).

4. אם הגרבים שקופות.

(א) הגריש"א זצ"ל (שערי טבילה סי' י"ט אות ט"ו ס"ק ה', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות מ"ז) – "שנשים הגורבות גרביים שקופות דנחשב שמקפידות על צפרני הרגלים".

(ב) ששבה"ל (סיכום אות ה') – "בצפרני הרגלים מקילים בדיעבד שאפילו לא קצצה א"צ טבילה אחרת ואפילו אם הגרבים שקופות, כיון שאין מקפידים".

5. מר"מ – לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ג, שמלה ס"ק כ'), דעת (סעי' כ' ד"ה ועי' בפ"ת, "וצ"ע"), פתחא זוטא (ס"ק ל', "צ"ע"), טהרת ישראל (סעי' ס"ז, "ולמעשה צ"ע"), פרדס שמחה (ס"ק נ', "צ"ע"), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ד).

(א) ערה"ש (סעי' מ"ח) – "ויש מי שאומר דבצפרני הרגלים יש להקל בכל עניין אף בנמצא טיט תחתיהם וא"צ טבילה אחרת דברגלים פשיטא דלא קפדי [פ"ת סק"ח בשם חמ"ד] ודברי טעם הן ומ"מ צ"ע למעשה".

(ב) שבה"ל (ח"ב סי' צ"ג אות ב') – "אשה שגדל צפורן הרגל תוך הבשר, והרפואה לזה שמגביהים אותו ומניחים אותו ליגדל כך זמן מה ועפ"י פקודת הרופא אין לחתכו, אם חוצץ הטבילה לדידן דמחמירים כדעת הראב"ן שבש"ך סי' קצ"ח ס"ק ה' דהצפורן עצמו חוצץ אף אם הוא נקי. איברא בחמודי דניאל שבפ"ת שם מקיל בצפרני רגלים, אמנם לכאורה לא יראה כן מלשון הש"ך עצמו בשם הראב"ן שכ' צריכה לחתוך צפרני ידי ורגלי וכו' וכבר ראיתי מי שהעיר בזה, ואולי רצה לומר דבזמנינו אין מקפידים וא"כ שוב צ"ע אם אפשר לסמוך ע"ז דבזה"ז הנשים מקפידים לחתכן וגם שיהיו נקיים, אמנם בהא דידן אפשר להקל עפ"י תשובת הח"ס יו"ד סי' קצ"ה ומובא גם בפ"ת שם ס"ק י"ב, בכללות ששערותיהן ארוכות ועתידין לקוץ אחרי בעילת מצוה ורצה אחד להחמיר בזה מטעם עומד לקצוץ חוצץ, ודעת הח"ס להקל כיון דאינו עומד לקצוץ עד מחרת יום הנשואין ובעומד

לקצוץ בעיניו לקצוץ מיד וזולת זה אינו חוצץ, וא"כ בהא נמי כיון דעכשיו אינו עומד לקצוץ ואדרבה הקפדה שלא לקצוץ פשיטא דאינו חוצץ, וכמובן אם מגביהים הצפורן ע"י ששמים תחתיו תחבושת קטנה מבגד הרגיל לזה דיש חשש חציצה".

(ג) חוט שני (ס"ק כ"ח ד"ה צפורן שברגל) – "צפורן שברגל שאינה מחוברת לבשר בכל משכה, הנה מצד המנהג לגזור הצפורן, אין צריך לגזור אלא עד המקום שהדרך לגזור באופן הרגיל, אבל צריך לנקות תחתיה, ומ"מ למפרע שלא ידעה שאינה מחוברת ולא נקתה שם, אינה צריכה לחזור ולטבול".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ו' סוף סעי' ל"ה) – "ואם טבלה בלא שקצצה את צפרני רגליה, אפילו נמצא מעט לכלוך תחתיה, כיון שודאי אינה מקפדת ע"ז, וכן אין דרך נשים להקפיד על מעט לכלוך שמתחת לצפרני הרגלים, אינה צריכה לחזור ולטבול, ואפילו בחול. ואם הצפורן ארוכה כל כך שעומדת להיקצץ ומקפדת ליטול אותה, צריכה לחזור ולטבול. אך אם כבר שמשה עם בעלה או שכבר עבר הלילה או שהמקוה סגור, ולא ניתן לטבול שוב באותו הלילה, הרי היא מותרת".

ד. בשבת ויו"ט.

1. עי' לקמן.

לז' שבת ויום טוב.

אשה ששכח לגזוז ציפרניים ליל טבילה שחל בשבת, מה דינה. (1) תדחה טבילתה. (2) תנקר צפרניה. (3) ע"י בגוי, ורק בשינוי. (4) ע"י גוי, ואפי' כדרכו.

א. השאלות.

1. מה הגדר של מלאכת גזוז: שצריך הצפרניים או השערן, או שגזיזה הוי לצורך הגוף, או שהוא מעשה נטילה או הפרדה. ונ"מ, בהכלל של מלאכה שאצל"ג - עי' או"ח ריש סי' ש"מ, לשיטות ומ"מ.
2. מה הדין של מסייע: האם מסייע אין בו ממש [חוץ ממקיף וניקף], או יש בו ממש - עי' או"ח סי' שכ"ח סעי' ג', לשיטות ומ"מ.
3. מה חומר החיוב לקצץ הצפרניים: האם נטילת צפרניים לצורך המקוה חומרא בעלמא, או חוב גמור ומצוה גמורה - עי' לעיל.
4. במלאכה דאורייתא, אם מותר אמירה לנכרי במקום מצוה: האם פוסק [או מצטרף] שיטת הבעל העיטור - עי' או"ח סי' רע"ו סעי' ב', לשיטות ומ"מ.
5. מה הגדר של דשבות מותר באמירה לנכרי: שאם השבות של משאצל"ג [שפסקין כר"ש, שפטור], נכלל בהכלל של שבות דשבות מותר ע"י גוי [במקום מצוה, חולה קצת, והפסד מרובה]. או לא - עי' או"ח סי' ש"ז סעי' ה', לשיטות ומ"מ.

ב. לא תחתכם ע"י עובדת כוכבים.

1. ט"ז (ס"ק כ"א) – "דבר ברור דבשבת ויו"ט לא תחתכם ע"י עובדת כוכבים".
2. חכם צבי (סי' פ"ב) – "ראיתי בספר נקדה"כ בסי' קצ"ח שהשיג על הט"ז שאסר לחתוך הצפרנים בשבת ע"י נכרי כדי שתוכל לטבול ולהיות דברי הט"ז נכונים בעיני והם להחמיר אמרתי להשיב על דברי הש"ך ...".
3. שלחן עצי שטים (סי' ג', גוזז) – "משא"כ בי"ט או שבת אם שכחה ליטול קודם טבילה תנקר תחתיהן ולא תטלם ע"י עכו"ם".
4. פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"א ד"ה ומ"ש הט"ז בדין) – "נראה שאין שום צד להקל כאן לומר לעכו"ם לחתכן".
5. הגרש"ק זצ"ל (שיירי טהרה סי' קצ"ח תשובה ב') – "לדחות הטבילה ... ואי אפשר לצאת ידי הכל".
6. שו"ת מהרא"פ (סי' כ"א) – "לולי שאינו כדאי נראה לענ"ד להסכים עם הט"ז לנקר הציפורניים הגם כי גם הח"צ מסכים כן וגם הס"ט כ' דמאן דמורי כן לא משתביש. וזו הדרך נראה לנו על צד היתר ברור".
7. תורת רפאל (או"ח סי' מ"ד) – "העיקר כהט"ז והח"צ להחמיר בזה. דאף אי נימא שלא כד' הריב"ש ז"ל אלא דגם בגוזז דמשכן הי' מלאכה הצריכה לגופה. מ"מ יש להחמיר בנטילת צפרנים. וכ"ה דעת כל הראשונים ז"ל וכמו שאבאר בס"ד ...".
8. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ב') – "אם לא קצצה אותם קודם שבת או יו"ט טבול בצפורניה, דאסור לקצצם וגם לא תאמר לנכרית לקצצם, אלא תנקר אותם היטב ודי".

ג. עכו"ם בשינוי: ואין לסמוך למעשה ע"י עכו"ם כ"א ביד או בשינוי אבל לא ע"י כלי.

1. שבות יעקב (ח"ב סוף סי' ח') – "גם האשה ששכחה ליטול הצפרנים בע"ש כיצד ינהג עמהם נ"ל עיקר למעש' כמסקנת הבעל נקודת הכסף בי"ד סי' קצ"ח ליטול ע"י נכרי בידו או בשינוי אף שבתשובת מהר"צ סי' פ"ב השיג עליו היינו דוק' ליטול בכלי אבל בכה"ג מודה וגם הנה"כ עצמו למעשה לא התיר אלא ביד או בשינוי ולרווחא דמלת' כתב דאפי' בכלי אפשר להתיר למקצת פוסקים אבל אין לסמוך למעשה כי אם ביד או בשינוי כנ"ל".
2. מקור חיים (ס"ק נ"ט, תפארת צבי ס"ק י"ג ד"ה וכתב הש"ך) – "אינו רשאי ליטול ע"י הנכרית בסכין או בתגלחת כמו שהתיר הש"ך בנקודת הכסף, אלא דוקא הנכרית טול צפרניה בידיה או בשיניים שלה".
3. בית מאיר (או"ח ריש סי' ש"מ) – "מ"מ לומר לגוי ליטול בכלי, יותר יש לחוש להרמב"ם דמחייב באצ"ל וליאסר האמירה בדאורייתא מלחוש לדעת הראב"ן שבש"ך דיחידאה הוא נגד כל הראשונים ואחרנים ומשמעות המשנה דציפורן המדולדלת ע"ש בב"י ... אך לומר לגוי ליטול ביד אם אפשר יש לחוש לשיטת הראב"ן, ואם אי אפשר או דיש לחוש להנטיילה ביד לחשש קצת סכנה ודאי נכון ליפסק כדעת הט"ז שבניקור היטב סגי ולא תבטל הטבילה".
4. פת"ת (ס"ק י"א) – "שבות יעקב".

ד. עכו"ם בשינוי: ואם א"א בשינוי מותר ע"י עכו"ם כדרכה.

1. ש"ך (נקה"כ על הט"ז ס"ק כ"א) – "כיון דאפשר בלא כלי למה ניקל בכדי אבל שלא בכלי הדבר פשוט דמותר".
2. מג"א (ריש סי' ש"מ) – "מוטב לומר לעכו"ם לחתכן ביד ואם א"א ביד מותר בכלי דהא הטור ודעימיה פוסקים מלאכה שאצ"ל פטור".
- (א) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ס"ו).
3. א"ר (סי' ש"מ ס"ק א') – "כתב בנקודות הכסף שם ומג"א [בריש הסימן] דאשה ששכחה ליטול צפרנים תאמר לכותית לחתכה בידיה או בשיניה ע"כ, ואף שהעליתי להחמיר כרבינו חננאל אף ביד, מכל מקום במקום מצוה מותר. וגדולה מזה מבואר שם דאם אי אפשר תחתוך הכותית בכלי, כיון דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא, וכן משמע קצת מסקנת מג"א".
4. סד"ט (ס"ק ל"ט) – "נראה כדברי הש"ך והמגן אברהם. מכל מקום נראה לי מאן דמורה כדברי הט"ז לנקר היטב אין מזניחין אותו".
5. זרע אמת (ח"ב יו"ד סי' פ"ח, סי' פ"ט) – "מ"מ לענין דינא נלע"ד דמצי לסמוך ע"ד הר"ב נקודות הכסף וע"ד הרב מג"א ובפרט במילתא דרבנן".
6. תשובה מאהבה (ח"א ריש סי' קל"ה) – "עכ"ז בדין אשה ששכחה ליטול צפורני' הוריתי פעמי' רבות כדעת הנה"כ".
7. שערי דעה (ס"ק ז') – "וכן עיקר כמ"ש הנה"כ והמ"א".
8. תפארת ישראל (הקדמה לס' קדשים פרק א' אות כ"ב ס"ק ו') – "יש להקל נמי כש"ך ... ודלא כרח"צ דמחמיר כרט"ז".
9. בן איש חי (שנה ב' פר' כי תשא אות ט"ז, פר' שמיני אות ה', רב פעלים ח"ג או"ח סוף סי' כ"ו) – "והאשה שחל טבילתה בליל שבת ושכחה ליטול צפרניה מבעוד יום, נהגנו פה עירנו יכוננה עליון אמן, מאבותינו להורות כסברת הש"ך להסירם על ידי גויה, ורק מלמדין את הגויה שהיא תמשוך ידי האשה כדי לקוץ, ולא תקרב האשה את ידה אליה".
10. ערה"ש (סעי' מ"ט) – "יש ליטלן ע"י גויה ואם באפשרה ליטלן ע"י שיניה או באצבעותיה וודאי דשפיר דמי אבל ע"פ רוב א"א ליטלן יפה רק בסכין ולכן תבקש גויה שתחתוך לה הצפרניים בסכין דהוי שבות דשבות במקום מצוה [נקה"כ ומג"א בסי' ש"מ ושבו"י וס"ט סקל"ט] ויש שרוצים לאסור ונדחו דבריהם".
11. מ"ב (סי' ש"מ ס"ק ג', בה"ל שם ד"ה וחייב) – "ואשה ששכחה ליטול הצפרנים מע"ש ואירע טבילתה בליל שבת מסיק המ"א שתאמר לעו"ג ליטול ביד דהוי שבות דשבות במקום מצוה ואם א"א ביד מותר על ידו אפילו בכלי".
12. דבר אברהם (ח"א סי' כ"ד אות י' ד"ה והלכך) – "דמסיק הש"ך בנה"כ (יו"ד סי' קצ"ח) דמותר ליטול ע"י כותית בידה או בשיניה וכן הסכמת האחרונים, נראה לענ"ד דכמו כן מותר ליטול ע"י כותית אף בכלים דלאו אורחייהו, דהא נמי דרבנן הוא וכמו שנתבאר".
13. תורת שבת (סי' ש"מ ס"ק ב') – "אין ספק שתאמר לא"י לחתכם".
14. שערי טוהר (שער י"ח סעי' ט"ו) – "תטול על ידי עכו"ם, נה"כ".
15. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ה) – "המנהג באשה שליל טבילתה בליל שבת, ושכחה לקצוץ הציפורניים לפני שבת, שעכו"ם קוצץ אותן במספריים".
16. יביע אומר (ח"א או"ח סי' ל"ט אות ה', ח"ט או"ח סי' צ"ב אות י"ג) – "בדבר אשה שחל ליל טבילתה בשבת, ושכחה לגזור צפרניה מבעוד יום, שיש להתיר על ידי נקיון תחת הצפרנים, נ"ב, בספרי לוית חן סימן קיז הארכתי בדין זה בס"ד והעלתי שאם יש שם אשה נכרית שתגזור צפרניה יש להקל לעשות כן, ואם אין שם אשה נכרית יש להתיר לה על ידי ניקור יפה תחת צפרניה, ושלא כמי שהחמיר בזה. ע"ש".
17. ששבה"ל (סיכום אות ג') – "בשבת ויו"ט אם לא קצצה הצפרנים מבעו"י ראוי להחמיר שלא לטבול, אלא תקצוץ ע"י עכו"ם, והיום שאין בינינו עכו"ם תדחה למוצ"ש, ובמקום צורך סומכים לטבול כשהצפרנים נקיות בשאלת חכם. ובצפורן שכנגד הבשר מקילים בליל שבת".
18. ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ד' סעי' ט' אות א').
19. בדה"ש (ס"ק קנ"ב).
20. חוט שני (ס"ק כ"ט אות ז') – "חל ליל טבילתה בליל שבת, ושכחה לגזוז צפרניה, תאמר לעכו"ם ליטול צפרניה ביד ולא בכלי, ואם אי אפשר ביד אלא בכלי, מותר אפילו בכלי [היינו מספריים וכדו'] ע"י עכו"ם".
21. לבושי עץ (סעי' י"ח תמצית אות ו').
22. פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ד').
23. שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ו).
24. פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רל"ח).
25. פרי טהרה (סעי' כ"ב).
26. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ב').

ה. תנקר.

1. מיקל.

(א) ט"ז (ס"ק כ"א) – "ובשבת ויו"ט לא תחתכם כלל אלא תנקר אותם היטב כן נ"ל ברור".

(ב) חכם צבי (סי' פ"ב) – לשונו לעיל.

(ג) שלחן עצי שטים (סי' ג', גוזז) – לשונו לעיל.

(ד) שו"ת מהרא"פ (סי' כ"א) – "והנה באמת כי צריכי' אנו לחוש לדעת הראב"ד ג"כ שהביא הש"ך בשמו דהציפורן גופא הוי חציצה משום דעתידו להנטל. אבל נראה לענ"ד בנידן דידן גם הראב"ד מודה שאינו חוצץ דעיקר טעמא דראב"ד הי' משום דכל

העומד לחתוך כחתוך דמי וכמבואר בפ"י ממקואות גבי ידות הכלים. והנה לפי מה שכ' השעה"מ בפ"ד מהל' גירושין ואדמ"ו הגאון ז"ל בס' חתם סופר סי' קצ"ה דהך דינא תלי' בהך דר"ש דס"ל כל העומד לזרוק א"כ י"ל **דבשבת כיון שאסור לנטול הציפורנים לא תיקרי עומד** לכך דמעוכב מחמת איסור הוי עיכוב וכעין שכ' תוס' חולין פ' בד"ב דכמה כו' דכיון דאסור לזרוק הדם משום דהוי מחוסר זמן כו' עיי"ש וכעין שחולק בס' חתם סופר הנ"ל וכיון שנסתלק טעם הראב"ד הדרי' להנ"ל דינקר הציפורנים כנלע"ד.

(ה) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ב') – "אם לא קצצה אותם קודם שבת או יו"ט תטבול בצפורניה, דאסור לקצצם וגם לא תאמר לנכרית לקצצם, אלא תנקה אותם היטב ודי".

(ו) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' ל"ה) – "ובליל שבת אם שכחה ליטל צפרניה, יש להקל שתנקה היטב תחת הצפורן [ותזהר בנקיונה שלא תגרר מן הצפורן אלא הלכלוך ולא מגוף הצפורן], ותבדוק ותעיין שם היטב שלא נשאר שום לכלוך, ותטבול".

2. בשעת הדחק **[כגון שאין שם עכו"ם]**, יש לסמוך על הנקור שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף.

(א) **בית מאיר** (או"ח ריש סי' ש"מ) – לשונו לעיל.
(ב) **שערי דעה** (ס"ק ז') – "ונראה עוד דאם אין עכו"ם מצוי אצלה וא"א ליטלה ע"י עכו"ם אף בשכחה כל צפרניה תוכל לעשות כמ"ש הט"ז דבלא"ה כתב בספר סד"ט דמאן דמורה כט"ז לנקרן היטב אין מניחין אותו לכן היכא דא"א ויהי' ביטול מצות עונה תוכל לסמוך על הט"ז".

(ג) **מ"ב** (סי' ש"מ ס"ק ג', בה"ל שם ד"ה וחייב) – "ואם אין עו"ג נראה שיש לסמוך בשעת הדחק על הנקור שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף".

(ד) **כה"ח** (סי' ש"מ ס"ק ב').

(ה) **ביע אומר** (ח"ט או"ח סי' צ"ב אות י"ג) – לשונו לעיל.

(ו) **בדה"ש** (ס"ק קנ"ב).

(ז) **ששכ"ה** (אוהל שרה ח"ב פרק ד' סעי' ט' אות ב', אות ד').

(ח) **חוט שני** (ס"ק כ"ט אות ז') – "ואם אין עכו"ם יש לסמוך בשעת הדחק על הניקור שתנקר תחת הצפורן שלא יהיה שום ליכלוך, ובלבד שתעיין אח"כ היטב שלא יהא בו שום טינוף".

(ט) **לבושי עז** (סעי' י"ח תמצית אות ו').

(י) **שערי טבילה** (סי' י"ט אות ט"ו ס"ק ב').

(יא) **פרדס שמחה** (ס"ק נ' אות ד').

3. מחמיר, תדחה טבילתה.

(א) **מקור חיים** (ס"ק נ"ט, תפארת צבי ס"ק י"ג ד"ה וכתב הש"ך) – "ואם אין הנכרית יכולה ליטול בידיה או בשיניים שלה תדחה הטבילה".

(ב) **הגרש"ק זצ"ל** (שיירי טהרה סי' קצ"ח תשובה ב') – "לדחות הטבילה ... ואי אפשר לצאת ידי הכל".

(ג) **פותח שער** (סי' כ"ב סעי' כ"ב) – "צריכה לדחות טבילתה עד מוצאי שב"ק או מוצאי יו"ט, כי ההיתרים הנזכרים בפוסקים ע"י נכרית, ובפרט שלא על ידי כלי אלא בידיה או בשיניה לא שייכים כהיום, ונוהגים בזה כהש"ך (וכמג"א סי' ש"מ) דלא סגי בניקור הצפרנים לבד אפילו בשבת ויום טוב".

4. **מר"מ** – **ששכ"ה** (סיכום אות ג', לשונו לעיל).

1. אם שכחה ליטול רק ציפורן אחד.

1. יכולה לסמוך על הניקור – סד"ט (סוף ס"ק ל"ט, "מ"מ נ"ל מאן דמורה כדברי הט"ז לנקר היטב אין מזניחין אותו, ואף שכתב במ"א דצ"ע אם יש להתיר בניקור, נראה כוונתו משום דא"א לנקרן היטב וכמ"ש הפוסקים, וי"ל דלא כתב כן אלא בניקור כל הצפרנים של ידים ורגלים דבהא ודאי לא סמכין על ניקורן שא"א לה להזהר ולהשגיח בכולן, אבל בשכחה ליטול צפורן א' נראה דיכולה לסמוך על הניקור, ועיין בהגהות ש"ד, ואף שהרמ"א החמיר אף בשכחה צפורן א', היינו דוקא אם לא עיינה תחלה אם הוא נקי וחישישנן שמא לא היה נקי, אבל בנכונות לעיין היטב ודאי דיכולה להזהר בו, דהא אף אם נשאר בו צואה או טיט דבר מועט מאד שאין דרך להקפיד עליו אינו חוצץ וכמ"ל, וכ"מ מלשון המ"א דמיירי בשכחה ליטול כל צפרנים. ואף שהש"ך חשש לדעת הראב"ן דס"ל דהצפורן עצמו מעכב מ"מ נראה דבמקום דיחוי מצות עונה א' סמכין על רוב הפוסקים קמאי ובתראי דס"ל דצפורן עצמו אינו חוצץ, נ"ל), **מהר"ם שיק** (או"ח סי' קנ"ח ד"ה ואפשר, "הסדרי טהרה").

2. אין לחלק – **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רל"ב), סתימות הרבה פוסקים.

3. **מר"מ** – **שערי דעה** (ס"ק ז').

ז. **מר"מ** – **מנורה הטהרה** (סי' ש"מ ס"ק ב', קני המנורה ס"ק א'), **גר"ז** (או"ח סי' ש"מ סעי' ב'), **כה"ח** (סי' ש"מ ס"ק ב', "היכא דנהוג נהוג"), **טהרת ישראל** (סעי' ס"ט), **שפע טהרה** (ס"ק ט'), "תטול נכרית הצפרנים בשיניים", **ט"ז וש"ך השלם** (כו"ל ס"ק נ"ט).

1. **חכ"א** (כלל קי"ט סעי' ט"ו, נשמת אדם כלל כ"א אות ג') – "ואם היתה ליל טבילתה בשבת ושכחה ליטול צפורן אם אפשר שתטול על ידי נכרי בידים או בשיניים ולא על ידי כלי טוב ואם אי אפשר אם שכחה רק צפורן אחת או שתים תבדוק ותעיין היטב ותנקר תחת הצפורן היטב ובלבד שלא תגרר מן הצפורן אלא הטיט לבד דהיינו שתדחוק הבשר למטה כדי שיהיה ריוח בין הבשר לצפורן אבל אם שכחה ליטול כל הצפרנים דקשה הדבר לסמוך לנקר כולן ראוי שלא תטבול ומכל מקום המורה גם בזה שתסמוך על הניקור אם אי אפשר על ידי נכרי לא הפסיד ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף (עיין מגן אברהם סימן ש"מ ובסדרי טהרה)".

2. קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' ח', לחו"ש לחם ס"ק מ"ח) – "ובשבת וביום טוב אם שכחה לחתכן קודם, יש מתירין לחתכן על ידי אינו יהודי".
3. אשל אברהם (בוטשאטש, סי' שכ"ח סעי' ל"א) – "שלא הנהיגו באשה לצורך טבילה ליטול בשיניה, כי אין דעת הבריות נוחה לעשות כן, ויש בזה משום מיאוס, ואולי שייך בזה כל תשקצו ליטול כן כל האצבעות, ובפרט גם של רגלים, ואולי שייך בזה סכנה כיון ששם לכלוך מזיעת הגוף כידוע".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל, הע' תל"ד) – "שאין צריך לבקש תבילה ליטלם ביד, במקרה שמסתמא הנכרית לא תשמע לה".

ח. אשה שכבר קיבלה שבת, אבל עדיין קודם שקיעה.

1. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ד, או"ח ח"ב פרק ה' אות ט"ו) – "קיבלה שבת בהדלקת נרות, וזהו ליל טבילה שלה ושכחה ליטול צפורן, והיה עצה שבעלה יטול לה רק שלא יגע בה, או שתבקש משכנה שלא קיבלה שבת, ולמעשה תעשה התרת נדרים על קבלת השבת ותיטול בעצמה את הציפורן".
2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תע"ג) – "בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל] לענין אשה שכבר קיבלה שבת ושכחה ליטול ציפורניה. ויש בבית עמה בעלה ואמה ששניהם עדיין לא קיבלו את השבת. שיותר טוב לבקש מבעלה ליטול ציפורניה (ולסמוך על הנוד"ב גם כלפי נגיעה), מלבקש מאמה ליטול ציפורניה. שהוא מדין צניעות שצריכה להסתיר טבילתה".

ט. רגלים.

1. תנקה היטב – מ"ב (בה"ל סי' ש"מ סעי' א' ד"ה וחייב, שעה"צ ס"ק ג'), "דבצפרני רגלים אפילו אם יש אינו יהודי, טוב יותר על ידי נקור". כה"ח (סי' ש"מ ס"ק ב'), טהרת ישראל (סעי' ס"ט), בדה"ש (ס"ק קנ"ב), חוט שני (ס"ק כ"ט אות ז' ד"ה ואמנם), שערי טבילה (סי' י"ט אות ט"ו ס"ק ה'), פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ד'), לבושי עז (סעי' י"ח תמצית אות י"א), פרי טהרה (סעי' כ"ב), שבת בית (ארטסקרול, ח"ב עמ' קס"ח).
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ד).

י. קשה, פעמים הוי נוחא ליה, וממילא הוי צריכה לגופה ואיסור דאורייתא.

1. נשמת אדם (כלל כ"א אות ג') – "ומ"ש עוד הסדרי טהרה דדוקא בעורות שצריך עכ"פ לעור משא"כ בנטילת צפרנים לטבילה דאינו אפילו ליפות הגוף רק לצורך טבילה אינו נקרא צורך כלל, נ"ל דגם זה אינו שהרי ידוע שגידול הצפרנים הוא ליפות הגוף כדאיא בסוטה רק דלצורך טבילה מחוייבת להסירם".
2. אמרי בינה (שבת סי' ל"ב ד"ה והנה בגוזה) – "בס"ד ט"ט ... לא נהירא ... כיון דבע"כ נתיפה בזה הוי פסיק ריש' ודומה להא דתולש עולשין שבת (דף ק"ג) דדוקא בארעא דחברי דא"צ ליפוי אז הוה לי' משאצ"ל אבל בארעא דיד' אף דא"צ ליפות מ"מ הי' חייב דהוי פס"ר ... דמ"מ ע"י נטילת הצפורן יש יפוי והוי מלאכה הצל"ג אף דאין כונת' לכך מ"מ הוי פס"ר דניחא לי".
3. בדה"ש (ציונים ס"ק רצ"ב) – "ויש להעיר בזה דמשחתכה מקצתן אינו נאה לה שיהיו מקצתן קצרים ומקצתן ארוכים ושוב הו"ל גמר הגזיזה להתנאות".
4. שערי טבילה (סי' י"ט אות ד', אות ט"ו ס"ק א') – "אך באופן שעצם הציפורן מגונה, וכוונתה ג"כ לייפות עצמה ע"י נטילת הציפורן ... וה"ה באשה הרגילה לחתוך צפרניה ביום שישי, וביום זה לא נטלה מאחר שבדעתה היה שתטלנו בערב קודם הטבילה, וחל שבת ושכחה ליטלנו בזה אסור גם ע"י עכו"ם, ומשום דהוי כפס"ר מאחר שבמציאות יש כאן ג"כ נוחותא דידה שמיפה עצמה".
5. פרדס שמחה (השמטות ממעין טהור ס"ק נ' אות ד') – "אבל אם רגילה ליטול צפרני' כל ע"ש, יש להחמיר דלא תיטול גם ע"י עכו"ם".
6. מראה כהן (פרק ז' הע' נ"ט) – "ואולם יל"ע בדברי הבה"ל שם ד"ה בין, בדעת הר"ן והריב"ש, דאם המציאות שאשה זו רגילה ליטול צפרניה, א"כ לפי המתבאר בדברי הבה"ל נחשבת גזיזה זו למלאכה הצריכה לגופה, ואז אין היתר להשתמש ע"י עכו"ם, שהרי כל היתר להשתמש בעכו"ם מיוסד על הדין דשבות דשבות הותר לצורך מצוה, ואם נטילת הצפרניים אסורה מהתורה שוב אין היתר לומר לעכו"ם".
7. מגילת ספר (שבת סי' י"ט אות ג' ד"ה עוד) – "יש להעיר דבאופן שהיא באמת חפצה בנטילת הצפרנים ואף אם לא היתה טובלת היתה שמחה בנטילתם דאז ודאי שנטילתם נחשבת למלאכה הצריכה לגופה ולא יועיל לה מה שהיא נוטלתם גם מחמת הטבילה, ואפילו באופן שלולי הטבילה לא היתה טורחת ליטול אותם מ"מ אם כעת היא שמחה בנטילתם זה נחשב שצריכה לגופה וכדמוכח שבת ק"ג ע"א בתולש עולשין בארעא דיליה שחייב אף שאינו מתכוין ליפוי הקרקע אלא לתלישת העולשין ובכל זאת מחייבים גם על יפוי הקרקע כיון שנזכר לו בכך, ועיין גם בבה"ש"ס שבת ל"א ע"ב וע"ג ע"ב, אמנם לדעת תוס' תמיד נטילת הצפרנים הוי משאצ"ל"ג אבל הבה"ל ריש סי' ש"מ האריך שהעיקר כריב"ש שמהרבה ראשונים מוכח שסוברים כמותו אלא שלענין טבילה גם לפי הריב"ש יש להחשיבו למשאצ"ל"ג, וא"כ באופן שהיא שמחה בנטילתם יש לאסור, ופלא על הפוסקים שלא הדגישו שבאופן זה אין להתיר לומר לנכרית ליטלם ע"י כלי".

8. האיר יוסף (בורר סי' י"ח, הו"ד בהערות וביאורים על מ"ב סי' ש"מ אות א') – "שהאשה נהנית ביפוי צפורניה, אולם העכו"ם עושה זאת לצורך טבילה ואין לו ענין ביפוי האשה ולכן חשיב מלשאצ"ל"ג דאזלינן בתר כוונת העכו"ם שו"ר באמרי בינה סימן ל"ב [בד"ה והנה בגוזה] דנחת להכי, אכן לשון הביאור"ה 'שאין כוונה שלה להתנאות' אינו מדוקדק לפ"ז והוה ליה למימר 'ואין כוונת העכו"ם לנוי האשה', ואשר ע"כ צריך לומר שבדרך הרגילות בלא"ה חותכת האשה צפורניה כשהן גדולות וצריכות חתוך, והכא מיירי כשהן עדיין קטנות, ונמצא שאין בחתוך זה צורך ונוי לגופה כלל ורק עושה כן למצות טבילה".

9. מר"מ – הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"א), חוט שני (שבת ח"ב פרק ל"א אות א'), שבת בית (ארטסקרול, פרק י"א הע' ל"ג), תורת המלאכות (הגוזז ס"ק כ"א).

לה [שערות.

א. על פי קבלה.

1. זוהר (פר' נשא דף קכז.) – "דְּהָא נִוְקְבָא בְּעֵינָא לְסַפְרָא שְׁעָרָא, כְּדֵּ אֲתִיָּא לְאַדְוִוְגָא בְּכֹרָא".
(א) תרגום: "שְׁהָרִי הִנֵּקְבָה צְרִיכָה לְסַפֵּר שְׁעָרָה כְּשֶׁבָּאָה לְהַזְדַּוֵּג בְּזָכָר".
(ב) וכן על 'הזוהר' (פר' פנחס דף רמח.; לשונו לעיל), והזוהר (פר' אחרי מות דף עט., לשונו לעיל).
2. אבני צדק (יו"ד סי' ק"ז) – "ומדברי הזוהר משמע ליטול טפרא וזעיר משער ראשה סמוך לטבילתה דאי קודם לטבילתה איזה ימים אכתי אז גדלי בימי טומאתה מעט. והדבר פלא שאין נוהגין כך אפילו המהדרין מן המהדרין ואדרבא האשה מקפדת שלא לחתוך שער ראשה תוך שלשה ימים לטבילה כידוע".
(א) לכאורה י"ל, שמקיים הזוהר בהשערות שיוצאת בשעת שהיא מסרק ראשה בשעת חפיפה. וכן שו"מ החופת חתנים (דיני חציצה אות ג', עמ' כ"ב), הו"ד בדר"ת (ס"ק צ"א), "בחופת חתנים ומסתפק שם בזה אי צריך להעביר לפי"ז כל שער בית הערוה או די בזה כמ"ש בפ' פנחס לאעברא רק זעיר מריש דשערא בגין דבעי לאסרקא רישא ולכרכא לון עם טפרא היינו צפורני' שמעבירה מעלי' וכמו שפ' במקדש מלך פ' אחרי דזה הלשון בזהוהר פנחס הוא העיקר ובדיוקא עיי"ש והיינו לשיטתם וכמנהג הספרדיים אז במקומותם שלא לגלח הנשים שערות ראשן רק לכסותן לגמרי ע"כ בע"כ הם פ' דברי הזוהר דהיינו רק להעביר שער בית הערוה או משער ראשן רק מעט מריש השערות וגם השערות שיוצאות בעת שסורקות ראשה לחפיפה לטבילה לאתדבקא בבעלה וכן' מהמקדש מלך דהעיקר כד' הזוהר (בד' רמ"ח) בפ' פנחס כנ"ל". וכן על' לבושי מרדכי (מהד"ב סוף סי' ר"ד), "כעת בא לידי שו"ת אבני צדק, וראיתי סי' ק"ו וסי' ק"ז שהביא השואל דברי הזוהר [פ' נשא קכ"ז ע"א] שצריכה לספר שערה ולגלח צפרניה קודם הטבילה שהגדילו בימי טומאתה, ועל דבר זה הביא שוב בסי' ק"ז שהראו לו זוהר ישן באותיות מרובעות מצויינים בעמודים שהביא המג"א בכמה מקומות, ושם [פ' פנחס רמ"ח ע"ב] הגירסא מריט שערה, ופי' דהיינו ע"י סריקה ימרטו איזה שערות ותטמון עם הצפרנים, עפ"י נסתרות בטעמים". וצ"ע.
3. מר"מ.

(א) ששבה"ל (סעי' ה' ס"ק ב') – "דאחד הטעמים שנהגו במקומות רבים לגזוז השער ... דבזוה"ק איתא דבשער יש אחיזת הטומאה".

(ב) פותח שער (סי' כ' סעי' ג') – "ובזוהר פ' אחרי וגם בפ' פנחס איתא, דכמו שצריכה לקוץ צפרניה לפני הטבילה כן צריכה לגזוז שערה לפני הטבילה, דצריכה לגזוז לפני הטבילה מה שגדל מן השער ומן הצפרניים בעת טומתה. ויש אשר נוהגין כן עפ"י מסורת משפחתם, לגזוז שערותיהם בכל חודש לפני הטבילה".

ב. כלה.

1. מיקל – חת"ס (יו"ד סי' קצ"ה), "נהיגי נשי שלא לקוץ השערות עד אחר בעילות מצוה ממש ומקפדת שתבוא אל החתן בשערות ארוכות אולי יצא להם זה מיצאה בהינומא וראשה פרוע יהי' איך שיהי' אין השערות עומדת להתגלח בשעת טבילה עד אחר בעילת מצוה והבעילה מפסק' בין טבילה לגילוח לא שייך עומד לקוץ כקצוץ ובפרט דטעמ' משום מיעוט' ומקפיד והכא אדרבה מקפדת שיהי' לה אותן השערות ועוד ראי' ברורה דאלת"ה נזיר טמא שטבל בשביעי וגילח בשמיני לא עלתה לו טבילה משום שער העומד לקצוץ ומבואר בהדי' בנזיר מ"ד ע"ב דיצא ידי טבילה א"כ אין קפידא בשערות אפילו עומד לקצוץ כנלפע"ד אלא שעל טעם האחרון יש לפקפק דאפשר ששער הנקצצים הם רובא ורובא אפי' אינו מקפיד חוצץ אבל טעם הראשון נראה ברור ואמת הכ"ד א"נ דש"ת", פת"ת (ס"ק י"ב), לחם ושמלה (לחם ס"ק נ'), שפע טהרה (ס"ק ב'), דברי יציב יו"ד סי' ק"ח), בדה"ש (בי' סוף ד"ה דכבר, עמ' מ"ב).
2. מר"מ – ערך ש"י (סעי' כ"א), הגרשז"א זצ"ל (שיירי טהרה תשובה א'), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ח ד"ה איברא).
(א) ששבה"ל (סעי' כ' סיכום אות כ') – "שער בכלה אינו חוצץ אם אינה רוצה להסירו עדיין עד יום החופה או עד זמן מסוים, אבל בטובלת באותו יום תסתפר קודם הטבילה".
(ב) יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ג) – "כלה העומדת לקצר שערותיה קודם החופה, ראוי שתקצוץ שערותיה קודם הטבילה, ולא לאחר הטבילה. אבל אם אין בדעתה לקצר את השערות לפני החופה כי אם לסדר אותן, אף שתקצץ במיעוט שערותיה, אינה צריכה להקפיד לעשות את סידור השערות קודם הטבילה".

ג. שערות העומדות לגלחן, ושכחה.

1. ב"ח (ס"ק י"ט), הו"ד בט"ז (ס"ק כ"א) – "ולפענ"ד נראה אפילו ברי לה שלא היה שם טיט כלל יש להחמיר שתטבול פעם שנייה שהרי איכא למ"ד דאם הציפורן עומדת ליקצץ הוא חוצץ ומהאי טעמא לא נהגו הנשים הטובלות בחולו של מועד לנקר תחת הציפרנים אם אין לה גויה אלא שתחתוך אותם ע"י שינוי משום דחוששין לאותו טעם דכל העומד ליקצץ חוצץ ולא דמי לשערות הראש דרוב נשים אין דרכן לקצצן מה שאין כן ציפרנים דכולן קוצצות אותן והויא חציצה אם לא תקוץ אותם ודוק".
(א) פשט – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ח ד"ה וזה), בדה"ש (סעי' כ' בי' ד"ה דכבר, עמ' מ', "שבב"ח ... אמנם אינו מובן ...").
(ב) מיקל, אפי' לכתחילה אין חוצץ.
2. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ', סי' פ"ח ד"ה ועוד) – "ולטבילה אף אם עבר הזמן שדרכה להתגלח פשוט שאינו חוצץ מצד שעומדות להתגלח כיון דמ"מ הרי מגופה הן. וכן סובר הט"ז סימן קצ"ח ס"ק כ"א בשכחה ליטול צפורן אף שהוא מנהג בכל העולם לקצוץ הצפרנים לטבילה וגם הרי קוצצין צפרנים מצד שכן דרך כל העולם שמ"מ אינו חוצץ, ויותר מזה כתב בס"ק כ"ב

בצפורן המדולדלת דודאי אין חציצה במה שנדבק עדיין כי לא היה מגולה מעולם שם עיי"ש, ולטעם זה אף בעומד בהכרח לקצוץ נמי לא הוא חציצה, וכן סובר הב"י בקושיתו ולמסקנתו להע"ל עיי"ש. אבל אף להסברא שכתב הב"י באבר ובשר שנדלדלו דכיון שנחשבו כקטועין נמצאו שחוצצים על מקום חבורם והוא כדין בית הסתרים עיי"ש, וא"כ אפשר דגם במה שנוהגות ליטול הצפרנים יחצוץ מטעם שעומדין ליחתך, והש"ך ס"ק כ"ה הביא כן מראב"ן לענין צפרנים דכיון דעתידה ליטולן חייצי, מ"מ הוא רק בצפרנים שכו"ע מסירות, אבל בשערות שרק באיזה מקומות נוהגות להתגלח (וגם מסופקני טובא אם יש לזה דין מנהג קבוע) מסתבר שגם לדידהו לא יחצצו. ועיין בסד"ט ס"ק ל"ט שכתב שדעת הראב"ן הוא דעת יחיד וכל הפוסקים חולקים עליו ולכן **ודאי מסתבר שאף הוא לא פליג אלא בצפרנים שכו"ע קייצי להו ולא בשערות**. וכן הביא החת"ס ראה מנזיר דף מ"ד שמפורש דטבל בשביעי וגלח תגלחת טומאה בשמיני, והא נזיר מוכרח מן התורה לגלח ומ"מ לא חייצי הובא בפ"ת ס"ק י"ב, וכ"ש בכאן שהוא רק מצד מנהג באיזה מקומות דלא חייצי. ולפ"ז א"צ למש"כ החת"ס תחלה בטעם שאין חוצצות בכלות מחמת שאין מתגלחות עד אחר בעילת מצוה עיי"ש, דאף בנשואה כבר אין חוצצות".

ע"א **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ז) – "אשה שלא גילחה רגליה יכולה לטבול אם אינה מקפידה כ"כ על גילוח שכזה".

(ב) **הגרש"א זצ"ל** (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"א) – "אשה העומדת לקוץ שערותיה, מ"מ לא נחשב לחציצה בטבילה מאחר **שאין עליה חיוב לקוץ שערותיה**, ואף אם קבעה כבר זמן מסוים במספרה מ"מ אינו חוצץ בטבילה, שהרי יתכן שבסיבות מסוימות לא תוכל להסתפר באותו היום, וא"כ אינו בהכרח שיקצות".

(ג) **חוט שני** (ס"ק כ"ט אות י"ד) – "שערות הראש והגוף, אינם חוצצים, ואף באשה נשואה שרגילה לגזוז שערות ראשה מזמן לזמן, אינו חוצץ".

(ד) **תשובות והנהגות** (ח"א סי' תקכ"ב) – "שאלה: אשה שקוצצת שערותיה אחר טבילה להתנאות אם יש לחוש לחציצה שעומד לקוץ. בח"ס בשו"ת יו"ד (קצ"ה) דן בכלות שקוצצות השערות למחרת לאחר בעילת מצוה אם חוצצות בטבילה, ומסיק שאין בזה חציצה כיון שאינו עומד לקצוץ מיד ומפסיק זמן ביניים, והובא בפת"ש סי' קצ"ח ס"ק י"ב. ולפי זה אם עומדים לקצוץ מיד אחרי הטבילה לייפות שיערה ראוי לחשוש לחציצה. ולע"ד נראה שאין לחשוש בזה כלל, רק במדינת אונגריה כל אשה מגלחת שיערה יום אחרי הנשואין, וזהו אצלם מקובל כמנהג ישראל תורה וכמבואר בסוף תשובת ח"ס שם, ושמה בעצם מחויבות הן ונהגו לגלח בתורת מנהג ישראל, ולכן חשיב כעין בשר רע שחוצץ, ולכן מיבעיא להו אם לחשוש מפני חציצה כמו בצפרניים שנהגו וחוצץ, אבל כאן לא נהגו כן ואינה צריכה לגלח אחר הטבילה, רק יש מספרת לתקן שערות נשים ולסדר אותם לייפותה, אבל בדעתה לבד לא נקרא חציצה שלא אמרינן כקצוץ דמי כיון שגדל והולך".

(ה) **פרדס שמחה** (ס"ק נ' אות ח') – "נשים הרגילות לגלח שער ראשן יעבר הזמן שרגילים לגלח, לא חוצץ".

(ו) **לבושי עז** (סעי' כ' תמצית אות ב').

(ז) **פרי טהרה** (סעי' כ"ד) – "נשים הרגילות לגלח את שער ראשן, מכל מקום אם לא גילחו אין השער חוצץ, אף אם עבר הזמן שדרכה לגלח".

(ח) **פתחי הלכה** (ארטסקורול, ח"ב עמ' רפ"ה).

3. בדיעבד אינה חציצה.

(א) **הגר"ש זצ"ל** (משנת השלח תשובה שמ"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות מ"ג) – "שערות העומדות לגלחן אינן חוצצות אף אם היא מקפידה לגלחן לפני, כיון שהם כחלק מגופה, ודינם כדין יבלת ויתרת, שמבואר בסעיף כ"ב שאינו חוצץ, אולם ודאי שלכתחילה ראוי להורידם".

(ב) **בדה"ש** (ס"ק קמ"ח, בי' ד"ה דכבר).

(ג) **מראה כהן** (עמ' קכ"ג אות ד') – "אשה הרגילה להסיר שערות מעל רגליה וכדומה, לכתחילה צריכה להסירם קודם הטבילה, ובדיעבד אם טבלה בלא להסירם עלתה לה טבילה".

(ד) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' תל"ג) – "לענין שער בית השחי, שאינו חוצץ. שלא אמרינן שכל העומד לקצץ כקצוץ דמי".

הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני. [שמעתי מהר"מ גולד, שהוא שואל הגר"י ב שליט"א, ואמר שלכתחילה צריכה לגלח יום קודם למקוה, בזמן שעומדת לגלחן]) -

"A woman is going to מקוה tonight. She has body hair that she would rather not be there. Should she shave or wax today before מקוה or wait till afterwards? R' Y. Berkovits wrote: We pasken לגזוז לאו so not shaving is not a problem. Therefore she cannot wax since the halacha is that she shouldn't put on anything sticky on the day of the mikvah. As for shaving, we are afraid that small pieces of hair will get stuck to her body. However, **b'dieved** if she forgot to shave the day before, she can do so on the day of the mikvah if she wants to. She should just be very careful afterward to get it all off".

4. מר"מ – **שפע טהרה** (ס"ק ג', יו"ד סי' ק"ח), **מילתא דשכיחא** (ח"א סי' ל"ב).

(א) **בית שער** (סי' רע"ז) – "אינני יודע טעם למה אין מגלחין קודם טבילה ב' או ג' ימים ובחפיפת ראש יסירו שערות הקטנים ולא יהיה שום חשש כלל אבל אין להרעיש בשביל זה".

(ב) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' ל"ג) – "שער, שעומדת לקצצו מפני ארכו, יש לקצצו לפני הטבילה ... וכן נשים הנוהגות להסיר שערותיהן קודם הטבילה, שערות ראשן או שערות שבאו"מ, עליהן להקפיד לעשות כן לפני הטבילה".

ד. נשים שנוהגות להסתפר דוקא לפני הטבילה מחמת קפידא שלא יהא חציצה.

1. מחמיר.

(א) הגרשו"א זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"א) – "ואותן הנשים הנוהגות להסתפר בדוקא קודם הטבילה מחמת קפידא שלא יהיה חציצה ולדעתם השיער הוא חוצץ בטבילה, הנה מאחר שכבר נהגו כן תמיד א"כ מחמת המנהג ג"פ הוי כדבר המקפיד, ולכן באם קרה מקרה שאינה יכולה לספר הרי זה חוצץ בטבילה. אך נראה שיכולות להישאל על מנהגן ולהחליט שמכאן ולהבא לא יקפידו על קציצת השערות דוקא קודם הטבילה, ויכולות לטבול עכשיו עם שערות".

הגרשו"א זצ"ל (שערי טבילה סי' כ"ב אות ט' ס"ק ו') – "אותן נשים שנוהגות להסתפר דוקא לפני הטבילה מחמת קפידא שלא יהא חציצה ולדעתם השיער הוא חוצץ בטבילה, אע"פ שכבר כתבנו שאין הלכה כן, מ"מ מאחר שנהגו כן תמיד א"כ מחמת המנהג גופה הוי כדבר המקפיד, ולכן באם קרה מקרה שלא יכלו להסתפר הרי זה חוצץ בטבילה".

(ב) ששבה"ל (סיכום אות ז') – "שער הראש אינו חוצץ, אבל אם נוהגת לקצוץ כל פעם או מקפידה כל פעם לפני הטבילה יש להחמיר דחוצץ, וטוב שלא להקפיד לקצוץ כל פעם כדי שלא יחשב כעומד לקצוץ, אלא לפעמים קודם הטבילה ולפעמים אח"כ. והיינו בשערות גדולות, אבל שערות שגדלו מעט אין עומדות ליקצוץ אלא אם נוהגת לקצוץ אפילו מעט".

2. מר"מ.

(א) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ג' סעי' ג', סעי' ד', הע' ט') – "מי שנוהגת תמיד לגלח שערות ראשה, וחל ליל טבילתה בשבת ושכחה לגלח שערותיה, מותרת לטבול. אשה המקפדת להסתפר תמיד לפני הטבילה ואירע אונס שאינה יכולה להסתפר יכולה לטבול, וא"צ התרת נדרים כלל. (הנה בספר שערי טבילה ... ולא הבנתי ...)".

ה. הנוהגת תמיד לגלח שער גופה לצורך טבילה: זמני השנה.

1. בימי בין המצרים.

(א) מיקל – הגרשו"א זצ"ל (הליכות ביתה סי' כ"ה הע' ס"ז), ששבה"ל (סעי' כ' סיכום אות ז', לשונו לקמן), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ג, לשונו לקמן), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ג' סעי' ח'), חק וזמן (פרק ה' סעי' ב').

2. בימי הספירה.

(א) מיקל – הגרשו"א זצ"ל (בין פסח לשבועות פרק ט' הע' י"ט*), ששבה"ל (סעי' כ' סיכום אות ז', בין פסח לשבועות פרק ט' הע' י"ט*), "והרגילות לקצוץ השער מותרות לקצוץ גם בימי הספירה ובין המצרים", יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ג, "והנוהגת לקצוץ, מותרת לקצוץ גם בימי הספירה או בימי בין המצרים"), חק וזמן (פרק ה' סעי' ב').

3. חול המועד.

(א) מיקל – באר משה (ח"ז סי' ס"ג אות ב'), "לצורך טבילתה בכל אופן שרי לה לגלח", ששכ"ה (פרק ס"ו הע' קכ"ה), עי' ששבה"ל (סעי' כ' סיכום אות ז', "והדעת נוטה להקל גם בחוה"מ"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ג' סעי' ח'), חק וזמן (פרק ה' סעי' ב').

4. ראש חודש.

(א) מיקל – עי' נטעי גבריאל (ח"ג פרק ג' סעי' ו'), "הנוהגות לגלח השערות תמיד לפני הטבילה מותרת לגלח בר"ח ויותר נכון לגלח בליל ר"ח".

ו. שלא לגלח שערות הראש ג' ימים קודם הטבילה [ופרט שלא לגלח ביום הטבילה].

1. מחמת חציצה שבשירי השערות.

(א) אבני צדק (יו"ד סי' ק"ז).

(ב) פתחא זוטא (סוף ס"ק ל').

(ג) לבושי מרדכי (מהד"ב סי' ר"ד אות ב') – "והנה ראיתי בספר פתחא זוטא בשם תשו' אבני צדק [יו"ד סי' ק"ו] דבגילוח שער נוהגת שלא לגלח בתוך ג' ימים לטבילה רק קודם לכן כידוע ... ולענ"ד מעשה הגילוח מעיד כי אי אפשר על ידי כך שלא ישארו שערות תלושות על הראש, כאשר בחנתי בעצמי שאפי' ע"י משמוש ידים נשארים שערות קטנות, ואם כי חופפת וסורקת שערות, מ"מ חוששת שמא לא תהי' החפיפה יפה כ"כ להסיר שערות קטנות וכדומה".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' י') – "נוהגים שלא לגלח שער הראש ביום הטבילה, כדי שלא תישארנה שערות גזוזות בקמטי גופה בשעת הטבילה. נשים הנוהגות להסיר שערות מראשן או מגופן לפני הטבילה, ראוי שיקדימו לעשות זאת שלושה ימים לפני הטבילה. אם לא הסירה, תסירם גם ביום הטבילה, ובלבד שתרחץ היטב, ותעיין בקמטי הגוף שלא ישאר שם שום שיער".

(ה) פרדס שמחה (ס"ק נ' אות ח') – "מנהג לא לגלח שערות הראש ג' ימים קודם הטבילה - מחמת חציצה, שבשירי השערות, ובפרט לא לגלח ביום הטבילה".

(ו) פוח שער (סי' כ' סעי' ג') – "ויש אשר נוהגין כן עפ"י מסורת משפחתם, לגזוז שערותיהם בכל חודש לפני הטבילה, וגם הם מקפידים להסתפר לכה"פ ג' ימים לפני הטבילה, בכל פעם שהיא טובלת. ואשה כזו אם שכחה להסתפר והגיע יום הטבילה, לא תאחר טבילתה בשביל כך, וגם לא תבטל מנהגה להסתפר כי הוא בנוי על דברי הזוהר, אלא תסתפר אז אפי' ביום טבילתה, ותשתטף יפה בשעת חפיפה ותטבול. ואם אולי בכל זאת תמצא אחרי החפיפה ושטיפה וטבילה, איזה שער קטנה תלושה מונח על גופה, אינה חוצצת כיון שהיא רפויה וגם היא אינה מקפדת, (בשו"ת חשב האפוד לחותני הרב (שליט"א) [זצ"ל] ח"ב סי' קל"ט)".

(ז) עי' נטעי גבריאל (ח"ג פרק ג' סעי' א') – "והמנהג אצל נשים הרבה להקפיד להתגלח ג' ימים קודם הטבילה, ובדיעבד אפשר לגלח אף ביום הטבילה, ואין לדחות הטבילה עבור זה, רק תזהר לרחוץ ראשה פעם אחת מיד אחר שמגלחת ופעם שניה בשעת חפיפה".

- (ח) על פרי טהרה (סעי' כ"ה) – "יש הנהגות".
- (ט) חק וזמן (פרק ה' סעי' א') – "והמנהג לגלחון ג' ימים לפני הטבילה, כדי שלא ישארו דבוקים על גופה בשעת הטבילה שערות מהגילוח, ומ"מ אם לא גילחה קודם ג", לא תאחר טבילתה בשביל זה, אלא תגלחם אז, ותזהר לרחוץ גופה יפה בשעת החפיפה, ותעיין היטב על גופה וקמטיה שלא ישארו שם שערות".
2. נהגו שלא לספר שערות [אמנם מפני חשש חציצה, יש להקל].
- (א) בית לחם יהודה (סי' קצ"ט ס"ק ה') – "גם נוהגין שלא לגלח שער ראשם ביום טבילת".
- (ב) עצי לבונה (סי' קצ"ט סוף סעי' א').
- (ג) דר"ת (סי' קצ"ט ס"ק י', עי' סי' קצ"ח ס"ק צ"א) – "על בבל"י ... והביאו בעצי לבונה ... ועל באמרות טהורות ... אמנם אם שערות גדולים קצת ויש חשש משום זיעה קרושה תחתיהן ודיבוק תחתיהן ושכחה להסתפר עד יום טבילה אז תוכל להסתפר ביום ההוא רק שתשמור א"ע בעיון ושמירה שלא יהי שום א' משערותי נשאר בקמטים ע"ש".
- (ד) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ט') – "נהגו שלא לספר שערות הראש ביום הטבילה כדי שלא יפלו שערותיה לבין קמטיה. אולם אם מספרת את שערותיה מפני שחוששת מחציצה מותר".
3. מילתא דשכיחא (ח"א סי' ל"ב) – "והנה לכאורה אף לפי האגרות משה ששער הראש אינו חוצץ אף במקפידות לגלחו, מכל מקום שער הפנים והרגליים חוצץ (לפי דעת הראב"ן שכל העתיד להקצץ כקצוץ) כיון שאין בו יופי אלא ניוול, ולא גרע מציפורניים מגודלות. וכיון דחיישינן לכתחילה לדעת הראב"ן, לא תטבול קודם שתסירנו. ואף אם כבר טבלה צריכה לחזור ולטבול כמו בציפורניים. ואפילו לפי הב"ח והבית שערם יש לומר דגרע טפי כיון שהרבה מקפידות להסירן דוקא לפני הטבילה. אמנם אפשר שיש חילוק בין גילוח שערות הראש שאינן נעקרות משורשן ...".

לט] ציפורן המדולדלת - סעיף כ"א.

א. מקור.

1. מקוואות (פרק ט' משנה ג'-ד') – "אלו שאין חוצצין ... וצפורן המדולדלת".
2. תוספתא (מקוואות פרק ו' הל' י') – "והאבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אין חוצצין ר' יוחנן [יונתן] בן יוסף אמר צפורן שפירש רובה הרי זה אינה חוצצת".

ב. ראשונים.

1. מיקל, אין לחלק בין שפירשה רובה או שפירשה מיעוטה – רמב"ם (מקוואות פרק ב' הל' י"ד), רי"ף (שבועות דף ו:), ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב'), סמ"ג (עשה רמ"ח), רשב"א (תוה"ב הקצר בית ז' שער ז' ל"ב-ב') [ובארוך שם, הו"ד (התוספתא)], ר' ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ד-ד'), אורחות חיים (הל' טהרת הנדה אות ח').
2. שפירשה מיעוטה חוצצת פירשה רובה אינה חוצצת – ראב"ה (סי' תתקצ"א), מרדכי (הל' מקוואות רמז תשמ"ז, לשונו לקמן), טור (סעי' כ"א).

ג. פירש רובה.

1. מיקל.

- (א) מחבר (סעי' כ"א) – "צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה, חוצצת; פירשה רובה, אינה חוצצת".
- (ב) חכ"א (כלל קי"ט סעי' ט"ז) – "צפורן המדולדל בין מקצת מן הצפורן שדרך לחתכה או אפילו הצפורן עצמה שפירש מן האצבע אם פירש רק המיעוט והרוב נשאר מחובר כיון דבדואי עתידה לחתוך אותו מקצת שפירש אם כן הוי כחתוך ואם כן אותו בשר שתחת הצפורן או אותו צד צפורן שנשאר מחובר על האצבע צריכין על כרחך שתבא בהם מים וכיון שאין כאן אלא סדק דחוק נמצא שלא יוכל מים לבא לשם ואם כן זה המקצת שפירש הוי חציצה לבשר או לצפורן הנשאר אבל אם פירש רוב רובה מכל מקום כבר יש ריוח גדול ויכול המים לבא באצבע ובחלק הצפורן הנשאר ולכן אינו חוצץ".
- (ג) אבן ישראל (ח"ז סוף סי' ל"ב) – "ובצפורן שפירשה רובה ל"צ בכלל לחזור ולטבול".
- (ד) חוט שני (ס"ק כ"ח אות ג' ד"ה והנה).
2. מחמיר, צריכה טבילה אחרת [לפי הכללים בסעי' כ'].
 (א) ש"ך (ס"ק כ"ז) – "ונראה דלדידן דנוהגים להצריכה טבילה שנית אם לא חתכה הצפורן ה"ה הכא".
 (ב) סד"ט (ס"ק מ"א).
 (ג) לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ג).
 (ד) טהרת ישראל (סעי' ע') – "ולכתחלה יש להחמיר דאף בפרשה רובה דחוצץ שלא שעה"ד ודיעבד שטבל כך ועבר הלילה יש לסמוך להקל אף בפרשה רק מועט".
 (ה) שערי טוהר (שער י"ח סעי' י"ז).
 (ו) באר משה (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א) – "והחמיר אפי' ברובה גם באופן שכבר נסגר המקוה שתחזור לטבול בליל המחרת".
 (ז) ששבה"ל (סיכום אות א') – "ויש להחמיר גם בפירשה רובה".
 (ח) בדה"ש (ס"ק קנ"ט).
 (ט) חזקת טהרה (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א).
 (י) פרדס שמחה (ס"ק נ"א אות ד').
 (יא) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ו) – "אם התחילה לחתוך הצפורן כדי לקצצה, ולא המשיכה, ונשארה הצפורן בחלקה מופרדת ותלויה, או שאירע כן מחמת מכה וכדומה, צריכה קודם הטבילה לקצוץ ולהסיר את החלק שהוא תלוי, בין אם נפרד רק מיעוט

מהצפורן ובין אם נפרד רוב הצפורן. בדיעבד, אם טבלה, ולא הסירה את חלק הצפורן שנפרד, אם הוא בצפרני ידיה ונפרד רק חלק קטן מהצפורן, עליה לחזור ולטבול, לאחר שתסיר את חלק הצפורן שנפרד. ואף אם נפרד רוב הצפורן, ראוי שתחזור וטבול כנ"ל.

(יב) פותח שער (סי' כ"ב סעי' י"ז).

(יג) חק וזמן (פרק ו' סעי' י').

3. מר"מ – מלבושי טהרה (סעי' כ"ט, "בשעת הדחק יש להקל"), ערה"ש (סעי' נ"א, "ונ"ל ברור דגם בצפורן מיירי שכואב לה הרבה ואין ביכולתה לחתכו וממילא דנשאר על הגוף עד שיפול מעצמו דאל"כ מחוייבת לחתכו [ובזה אתי שפיר כל מה שגמגם הש"ך בסק"ז ע"ש ודו"ק]"), פתחא זוטא (ס"ק ל"ג, "צ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רנ"א), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ט).

(א) הגר"א נבנצל שליט"א (חק וזמן תיקונים והוספות עמ' כ"ב אות ד', עמ' כ"ו ד"ה במקום) – "בצפורן שפירשה מקצתה, בין רוב בין מיעוט, בין ביד בין ברגל, מילתא דשכיחה היא דנוצר סדק צר שאין המים יכולים ליכנס בו, ואז אין זה גדר חציצה אלא גדר חסרון ביאת המים, ופוסל מדאורייתא אפילו במיעוט שאינו מקפיד ... ורח"ל חיוב כרת גמור".

ד. פירשה רק מיעוטה.

1. אם עברה הלילה, יש להקל.

(א) לחם ושמלה (שמלה ס"ק כ"ב) – "והרמב"ם כתב סתם דצפורן המדולדלת אינו חוצץ וכן ר' ירוחם, ומשמע דס"ל דבכל ענין אינו חוצץ כמ"ש הב"י ע"ש. גם הראב"ד בס' בעה"נ וגם הסמ"ג והרשב"א בתו"ה כתבו סתם דאינו חוצץ. והרא"ש אף שהביא דברי ר' יונתן בן יוסף שבתוספתא, מ"מ י"ל דס"ל דלרבותא הוא דקאמר דאפי' פי' רובו אינו חוצץ כמ"ש הב"י בדרך א' לדעת הרמב"ם. וצ"ע על המחבר שהחמיר במילתא דרבנן כדעת הטור והמרדכי במקום שרבו המקילים. וכפי הנראה בדיעבד ועבר הלילה יש לסמוך ולהקל".

(ב) טהרת ישראל (סעי' ע') – לשונו לעיל.

(ג) הר צבי (יו"ד סוף סי' קס"ב) – "לענין בדיעבד ועבר הלילה הרי בכל צפורן המדולדלת אעפ"י שאין דרכה ליפול מעצמה מקיל הגר"ש גנצפריד בדיעבד ועבר הלילה, שכן כתב בספר לחם ושמלה (סימן קצח סעיף כא) שפסק שם המחבר: צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה חוצצת פירשה רובה אינה חוצצת. וכתב שם בשמלה (ס"ק כב) וז"ל ...".

(ד) בדה"ש (ס"ק קנ"ו).

(ה) לבושי עז (תמצית אות ב').

2. מחמיר [רק ברובה יש להקל].

(א) מי נדה (קונ"א סעי' כ').

(ב) שערי טוהר (שער י"ח סעי' י"ז).

(ג) שפע טהרה (הע' י"א).

(ד) פותח שער (סי' כ"ב סעי' י"ח).

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' רנ"א), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ט).

(א) יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ל"ו) – "אם נודע לה הדבר לאחר שכבר שמשה עם בעלה, אף אם נפרד מיעוט הצפורן, אם הוא באופן שאינו מהודק כל כך במקום החתך והמים יכולים ליכנס שם, יש להקל שאינה צריכה טבילה אחרת. ואם עבר הלילה ולא שמשה, או שהמקוה כבר סגור ולא ניתן לטבול שוב באותו הלילה, אם נפרד רוב הצפורן, יש להקל שאינה צריכה טבילה אחרת. אבל אם נפרד רק מיעוט מהצפורן, אין להקל. ובלייל שבת אם מצאה בצפרני ידיה שנחתכה הצפורן בחלקה ונשארה מופרדת ותלויה, אם נפוד רוב הצפורן, בשעת הדחק יש להקל שתטבול, וקודם הטבילה בהיותה בתוך מי המקוה תגביה מעט באצבעותיה את הצפורן המופרדת באופן שמי המקוה יכנסו למקום החתך, ואח"כ תטבול. אבל אם נפרדה הצפורן רק מעט, תדחה הטבילה, ותטבול במוצאי שבת, לאחר שתחתוך את חלק הצפורן המופרד".

ה. צפורן שברגל: למחמירין לעיל.

1. מיקל – לחם ושמלה (לחם ס"ק נ"ג), ששבה"ל (סיכום אות ה', "בצפרני הרגלים שאין מקפידין אינו חציצה בפירשה רובה"), חוט שני (ס"ק כ"ח אות ג' ד"ה צפורן), יסוד הטהרה (פרק ו' סוף סעי' ל"ו, "ואם הוא בצפרני רגליה ונפרד רוב הצפורן, אינה צריכה טבילה אחרת, אבל אם נפרד רק מיעוט הצפורן, צריכה לחזור ולטבול"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד סוף הע' רנ"א).

2. אין לחלק – חזקת טהרה (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א ד"ה ובפנים), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ו' הע' כ"א ד"ה ובפנים).

3. יסוד הטהרה (פרק ו' סוף הע' ל"ו) – "ואם הוא ליל שבת וקודם הטבילה מצאה שנפרדה הצפורן שברגלה, אם נפרדה ברובה ואינה מקפדת על זה, תכנס למקוה, וקודם הטבילה כשרגלה במים תשתדל להגביה קצת את החלק הנפרד, כדי שיכנסו מי המקוה לשם, ותטבול, אבל אם נפרד רק מעט מהצפורן, לכתחילה אין להקל, ותטבול כמוצ"ש לאחר שתחתוך את ההלק שנפרד".

ו. מה הטעם שיש לחלק בין רוב למיעוט.

1. נמצא עליה דבר חוצץ – הקב"ה (מגיד מישרים פר' ויקהל מהדו"ב [הו"ד בהגהות והערות על הטור אות ק"ט], "ובההיא דצפורן שפרשת וכתבת שני דרכים חייך דקב"ה חייך בפלפולא דילך אבל אורחא בתראה הוא ברירו דמלה ומ"מ לא תמחוק קדמאה דיקריה דקב"ה סליק מיניה אף על גב דלאו קושטא איהו כיון דאיהו חריפא דוגמת נפחא דבטש בפרזלא ונצוצין מתנציצין לכל

- עבר"), ב"י (ס"ק כ"א), "ועוד י"ל והוא הנכון דהא דאבר ובשר המדולדלים חוצצין היינו לומר שאם נמצא בהם שום דבר חוצץ לא עלתה לה טבילה דכיון שהם מחוברים לגוף אף על פי שהם מדולדלים כגוף הם חשובים והוא הדין לציפורן שפירשה מיעוטה לדעת רבינו דכיון שרובה מחובר לגוף הרי היא כגוף ואם נמצא עליה דבר חוצץ מעכב בדרך שהוא מעכב בשאר מקומות הגוף **אבל כדפירש רובה כבר אינה נחשבת מהגוף** ולפיכך אם נמצא עליה דבר חוצץ אין בכך כלום ונראה דאפילו נמצא במיעוטה המחובר נמי אינו חוצץ דמיעוטה בתר רובה גריר והרמב"ם סבר דכיון דציפורן עומד ליקצץ כיון שפירש מיעוטה כל מה שכנגד אותו מיעוט ברוחב האצבע עומד ליקצץ הילכך כקצוץ דמי ולפיכך אם נמצא עליו דבר חוצץ אינו מעכב".
- (א) חולק – דר"מ (ס"ק ח'), **לבוש** (סעי' כ"א), ש"ך (ס"ק כ"ו), **ששבה"ל** (סיכום אות ב'), **בדה"ש** (ציונים ס"ק ש"ה).
2. **משום מקום החיבור**: דחשיב מקום חיבורן כמקוטע וצריך לבא שם מים, ואין מים יכולין לבא שם מחמת שחבורו, והוי ליה כבית הסתרים שיש שם דבר החוצץ שמעכב בטבילה דראוי לביאת מים בעינן [אפי' לא נמצא עליה דבר חוצץ] – **מרדכי** (הל' מקוואות רמז תשמ"ז), דר"מ (ס"ק ח'), "ובעיני פירוש השני דחוק ואין הלשון מורה עליו כלל והמרדכי יכריע שהפירוש הראשון הוא עיקר", ש"ך (ס"ק כ"ו).
- (א) דפירשה רובה הרי יכולה להסירה בידה וכיון דאינה מסירתה אינה מקפדת עליה, ואם פירשה רק מיעוטה יש הקפדה – ב"י (ס"ק כ"א), "וקשה אמאי בפירשה רובה אינה חוצצת מאי שנא משאר דברים החוצצין שאפילו בכרעין חרדל שיהיה בגוף הם חוצצין ושמא יש לומר דטעמיה משום דכיון דפירשה רובה הרי יכולה להסירה בידה וכיון דאינה מסירתה אינה מקפדת עליה והוי ליה מיעוטו שאינו מקפיד דאינו חוצץ אבל כשפירשה מיעוטה איכא למימר דקפדה ומה שאינה מסירתה ביד היינו משום דכיון שלא פירשה אלא מיעוטה אינה נוחה ליתלש ביד הילכך כיון דקפדה עלה חוצצת".
- (ב) דפירשה רובה, רובו ככולו – **מרדכי** (הל' מקוואות רמז תשמ"ז), "ר' יונתן בן יוסף אומר צפורן שפירשה רובה אינו חוצצת משמע דוקא רובה דרובה ככולה אבל פירשה מיעוט חוצצת כיון דעומדת לפרוש וכבר התחילה לפרוש".
- (ג) דפירשה רובה, לא צריך אומן לחתכו – עי' ב"ה (ס"ק כ"א).
3. **משום מקום החתוך**: שאין המים יכולין לבוא באותו סדק – ט"ז (ס"ק כ"ב), "והנראה לע"ד לפרש דודאי אין חציצה במה שנדבק עדיין כי לא היה מגולה מעולם שם וכמ"ש ב"י בקושייתו אלא על החלק הנפרש אמרינן כן דאם רובו קיים ומיעוטו נסדק נמצא דמקום הסדק צר הוא ואין המים יכולין לבוא באותו הסדק מה שאין כן אם נפרץ רובו נמצא שנתרחב מקום הסדק ויכולים מים לבוא שם והוי ראוי לביאת מים אבל באבר ובשר המדולדל אפילו נפרץ רובו אין דרך להניחו כך שהוא תלוי ועומד דהוה כאב לה הרבה אלא מחזיקו תמיד אל הגוף כפי מה שיכול להחזיק ע"כ אינו ראוי לביאת מים שם".
4. בצפורן שנפרש מן האצבע במקום חיבורו בבשר האצבע – **לבוש** (סעי' כ"א).
- (א) עי' לקמן.
5. מר"מ – **בדה"ש** (ס"ק קנ"ה).

ז. צפורן שנפרדה מהבשר שתחתיה.

1. כמו הדינים הנ"ל [שאם נפרש מיעוטו חוצץ, ואם נפרש רובו אינו חוצץ] – **לבוש** (סעי' כ"א, וכדאי' בבדה"ש ציונים ס"ק שי"ג), **חכ"א** (כלל קי"ט סעי' ט"ז), **טהרת ישראל** (סעי' ע"א), **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' ל"ז), "צפורן שנפרדה מהבשר שתחתיה [מחמת מכה וכדומה], אם נפרד רוב הצפורן שעל ידי כן נתרחב המקום שבין הבשר לצפורן והמים נכנסים שם, אינו חוצץ. אבל אם נפרדה רק מעט, באופן שנשארה עדיין מהודקת לבשר, ואין המים יכולים להיכנס לשם, חוצצת. אם בהיותה במי המקוה תגביה הצפורן מעט כדי שהמים יכנסו לכל אורך המקום שנפרד מהבשר, יכולה לטבול. אם צריכה לצפורן לעת עתה, עד שיתרפא המקום, וכן אם אינה מסירה את הצפורן מחמת כאב, אינה חציצה. ומכל מקום תשתדל כפי האפשר להגביה ולהפריד קצת באצבעותיה בין הצפורן לבין הבשר".
2. מחמיר – סד"ט (ס"ק מ"א), "ולפי"ז נראה היכא דנעקר הצפורן עצמו ממקום החבורה באצבע אפי' פירש רובה נמי חוצץ, דהא נמי כואב הרבה ודרך להחזיקו תמיד אל הגוף ודמיה לאבר ובשר המדולדלין דחוצצין, וגם לפי הטעם שכ' הפוסקים דצפורן שפירש רובה אינו חוצץ דכיון שיכולה להסירה בידיה ואינה מסירה אינה מקפדת עליו וה"ל מעוטו שאינו מקפיד ואינו חוצץ, אבל כשפירש מעוטו איכא למימר דקפדה אלא שא"י להסירה בידיה, מה"ט בצפורן עצמו שנעקר מן האצבע אפי' פירש רובו א"א להסיר בידיה מחמת הכאב וא"ל דקפדה וחוצץ, כנ"ל", **עצי לבונה** (על סעי' כ"א), **מלבושי טהרה** (סעי' כ"ט), **פרדס רמונים** (מק"ז סוף ס"ק כ"ב), **שערי טוהר** (שער י"ח סוף סעי' י"ז).
3. מר"מ – לחם ושמלה (שמלה ס"ק כ"ב), **פתחא זוטא** (ס"ק ל"ד), **ששבה"ל** (סיכום אות ד'), **בדה"ש** (ס"ק קנ"ז), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, עמ' שי"א), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ד).

ח. סדק כפגימה בעלמא בציפורן לאורכו.

1. מיקל – **חכ"א** (כלל קי"ט סעי' ט"), "ולפי זה נראה לי דאם יש רק סדק כפגימה בעלמא בציפורן לאורכו דזה אינו עומד לחתוך או אפילו לרוחב הציפורן אבל אינו עומד לחתוך אף על פי שהוא רק מיעוט גמור ואי אפשר שיבוא מים ביניהם אינו חוצץ", **ששבה"ל** (סיכום אות ג'), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, עמ' שי"א).
2. מר"מ – **בדה"ש** (ס"ק קנ"ז, ב"ד"ה רובה).
- (א) **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ל"ב) – "ציפורן סדוקה אין צורך להסירה לפני טבילה, הגם שלמטה ממנה התחילה לגדול ציפורן חדשה".

מ] אבר ובשר המדולדלים - סעיף כ"ב.

- א. **ראשונים:** מה הגירסא של התוספתא (מקואות פרק ו' הל' י') – "והאבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו [אין] חוצצין.
 1. מחמיר, חוצץ – **רמב"ם** (מקואות פרק ב' הל' ב'), **רשב"א** (תוה"ב הארוך בית ז' שער ז', ל"ג-א'), **רא"ש** (מקואות סי' כ"ו), **ב' ירוחם** (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ה-א'), **טור** (סעי' כ"ב), **מאירי** (מקואות פרק ט').
 2. מיקל, אינו חוצץ – **ר"ש** (מקואות פרק ט' משנה ג'), **רוקח** (סי' שע"ה), **סמ"ג** (עשה רמ"ח), **ראבי"ה** (סי' תתקצ"א).
 3. **מר"ם** – **או"ן** (נדה סי' שס"ב, סי' שס"ג [סתירה]).

ב. פוסקים.

1. מחמיר, חוצץ – **מחבר** (סעי' כ"ב), **ב"ח** (ס"ק כ"א), **פוסקים**.

ג. הטעם להחמיר.

1. עי' לעיל, לגבי ציפורן המדולדלת.

מא] קילופי עור.

א. **יבלת** (wart), ואינם מדולדלין.

1. מיקל.
 (א) **רמ"א** (סעי' כ"ב) – "יבלת או יתרת ואינן מדולדלין, אינם חוצצים".
 (ב) **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ג') – "יבלת (Wart) אע"פ שעומדת להסירה מ"מ אינה חוציצה מכיוון שעכשיו היא חלק מגופה".
 (ג) **ששבה"ל** (סיכום אות ב').
 (ד) **חוט שני** (ס"ק כ"ט אות י"ב) – לשונו לקמן.
 (ה) **מראה כהן** (עמ' קט"ז אות ה') – "אשה שיש לה יבלת או גידול בעור [והוא שלם שלא החל להנתק מהעור] אין זה חוצץ".
 (ו) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' כ"ו, סעי' כ"ז) – "יבלת שעל גופה אינה מהווה חציצה, הואיל והיא מחוברת לגוף וחלק ממנו. ומכל מקום אם עומדת לטפל בה ולהסירה מהגוף, לכתחילה יש להסירה לפני הטבילה. ובדיעבד, אם טבלה ולא הסירה אותה מהגוף, עלתה לה הטבילה. יבלת שעל גופה, שהחלה ליפרד מהבשר, חייבת להסירה לפני הטבילה, ואם טבלה ולא הסירה אותה מהגוף, תחזור ותטבול. אך אם כבר עבר הלילה תשאל חכם".
 (ז) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, עמ' רפ"ז).
 (ח) **פרי טהרה** (סעי' כ"ו) – "אשה שיש לה יבלות וכדומה [כגון: wart-corn-growth] אם אינם מדולדלות, אינם חוצצות".
 2. שאינו יונק.
 (א) מחמיר – עי' **בדה"ש** (בי' ד"ה ואינן, עמ' מ"ו), "ושמא יש לחלק ביניהם דצפרנים אינם יונקים מן הגוף שום חיות משא"כ היבלת והיתרת יונקים מן הגוף ולכן אין לחושבם כנטולים ממנו".
 (ב) מיקל – **הגריש"א** זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' שכ"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"א, "דכל שמחובר לגופה כמקודם ולא פירש לא אכפת לן במה שאינו יונק").

ב. עור קשה, ואינם מדולדלין.

1. מיקל [ואם מקפיד או עומד להסירו, יש עיין תוך הדברים כאן].
 (א) **אג"מ** (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ו) – "וכל דבר המחובר לגוף אינו חוצץ כמו הקארנ"ס והקעלאסי"ס אעפ"י שמקלפים אותם מזמן לזמן ע"י אומן ועומדות ליקצץ אינם חוצצים וגם אינם צריכים ריכוך שהם מעצם הגוף".
 (ב) עי' **ששבה"ל** (סיכום אות ד') – "עור הקשה ברגלים אינו חוצץ, ואם רגילה להסיר כל פעם צ"ע אם חוצץ, ותוריד מה שאפשר".
 (ג) **חוט שני** (ס"ק כ"ט אות י"ב) – "יבלות או עור יבש הגדל ברגלים, אינם חוצצים כיון שהוא כחלק מגופו של אדם".
 (ד) **תשובות והנהגות** (ח"א סי' תק"ח אות ל') – "עור קשה אינו חוצץ, אבל ראוי לכתחילה להורידו".
 (ה) **מראה כהן** (עמ' קט"ז אות ד') – "אשה שיש לה עור קשה ברגליה, אם אינה מקפדת להסירו אינו חוצץ, ואם מקפדת להסירו צריכה להסירו לפני הטבילה, ואם טבלה מבלי להסירו, בדיעבד עלתה לה טבילה".
 (ו) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' כ"ח) – "עור קשה ויבש ברגליה או בשאר מקומות בגופה, שמחובר לגוף ולא החל ליפרד ממנו, אם אין דרכה להסירו, אף אם הדבר מפריע לה, אינו חוצץ. ואם הוא באופן שדרכה להסירו ומקפדת עליו, לכתחילה צריכה להסירו, אף שלא החל ליפרד מהגוף. ובדיעבד אם טבלה ולא הסירה אותו, עלתה לה הטבילה".
 (ז) **לבושי עז** (תמצית אות ה') – "עור קשה שתחת כפות רגלים, אם אינה עומדת להסירו בלא הטבילה, אינה צריכה להסירו בשביל הטבילה".
 (ח) **אורחות הבית** (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"א) – "עור קשה שרגילים ליטלו או שדעתה ליטלו – חוצץ, אבל אם אין בדעתה ליטלו עכשיו ולא רגילים ליטלו אינו חוצץ, מאחר שאין מקפדין עליו, ע"כ כשבודקת צריכה לבדוק כל גופה אם אין בו עור קשה החוצץ".
 (ט) **פרי טהרה** (סעי' כ"ו) – "אם יש לה עור קשה וכדומה [כגון: callous] אינו חוצץ, אף אם רגילים לקלף אותו".
 (י) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ג, עמ' שפ"ז).

ג. קילופי עור שמדולדלים סביב הצפרנים [cuticles].

1. ראוי לחתכם – מהרש"ם (ח"ב סי' ע"ר, ע"י דעת סעי' כ"ב ד"ה ועיין, "פנ"י שהחמיר בציצין שסביב הציפורן וא"כ ה"נ בנד"ד וודאי לכתחלה מהראוי להחמיר שתטבול שנית אבל בדיעבד יש לצדד דבמקום שכואב הרבה להסירן ולקלפן יש להקל"), ע"י שיערי טוהר (שער י"ח סוף סעי' י"ח, "דלכתחילה בודאי אין להקל ובדיעבד צ"ע"), מראה כהן (עמ' קט"ז אות ו', "קצוות עור שהחלו להפרד [כגון מה שמצוי באצבעות סביב הצפרניים], אם הם כואבים ורגילים להקפיד להסירם הרי הם חוצצים. ואם הקצוות האלו קטנים ואינם מפריעים כלל, באופן שאין רגילות להקפיד עליהם, אינם חוצצים. ומ"מ לכתחלה נוהגים להסיר כל קצוות העור"), פרי טהרה (סעי' כ"ז).

2. מיקל – חכ"א (כלל קי"ט סעי' ט"ז, "קליפות עור הבשר תלוים אינם חוצצין דדינן כצפורן שהרי המים יכול לבא שם והצד שמחובר לבשר לעולם לא חשבינן לחציצה) (ועדיף מצפורן שידוע שאין שום אדם מקפיד על קליפות אלו ואין דרך כלל לחתכן כי נושרין מאליהן והוי מיעוט שאינו מקפיד דלכולי עלמא אינו חוצץ), ששבה"ל (ס"ק ד' ד"ה ובחכ"א, סיכום אות ג', "קליפות עור המדולדלים אינם חוצצים, אך בחתיכות גדולות או בועות מסתבר דחוצץ, אך אין השיעור ברור"), חוט שני (ס"ק כ"ט אות י"ג, "קצצות של עור שנמצאים בסביבות הצפורנים, אינם חוצצים"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' סוף ס"ק ג', "חתיכות עור קטנות שסביב הצפורן, אין צורך להסירן אף לכתחילה. וכן הדין בעור קשה שברגל, וכל הדומה לזה").

3. מחמיר – שו"ת פני יהושע (ח"ב סי' ל"ב).

4. מר"מ – בדה"ש (ס"ק קס"א), פאת שדך (ח"ג סי' פ"ח ד"ה עור), ט"ז וש"ד השלם (כו"ל ס"ק ע"א).
(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ו) – "העיקר לשירות ולחוף האשה היטב עד שהוא נקי מקליפות העור או עד שיתרככו הקליפות ויהיה המקום נקי מכל לכלוך ... וכן נוהגות בעור נקלף במקצת מהגוף ונשארו עדיין מחובר למקומו כמו סביבות הצפרנים".

(ב) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' כ"ט) – "קילופי עור - אם הם גדולים כל כך, שדרכה להקפיד להסירם, עליה להסיר את חלק העור שהתקלף. אבל קילופי עור קטנים, שאין הדרך להקפיד עליהם, אינם חוצצים ואין צורך להסירם. בדיעבד, אם טבלה עם קילופי עור גדולים, שדרכה להקפיד להסירם, תחזור ותטבול. אך אם כבר עבר הלילה תשאל חכם".

ד. עור נתלש קצת מהבשר [כמו שיוזף, Sunburn. או כויה, Burn]: צריכה להסיר כל מה שיכולה, ומה שלא יכולה להסיר לא הוי חציצה.

1. אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ו) – "העיקר לשירות ולחוף האשה היטב עד שהוא נקי מקליפות העור או עד שיתרככו הקליפות ויהיה המקום נקי מכל לכלוך ... וכן נוהגות בעור נקלף ... אחר שנכוה עורה קצת מקרני אור השמש שקורין סאן-באר"ן וכדומה".

2. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ו') – "כל שהעור נתלש קצת מהבשר, צריכה האשה להסיר כל מה שיכולה, ומה שלא יכולה להסיר לא הוי חציצה, הואיל ויכול להכנס שם מים".

3. ששבה"ל (סיכום אות ד') – "וכן בקילוף עור מחמת אגומה או כו"י או שיוזף - תוריד מה שאפשר, והשאר אינו חוצץ, אלא אם יש חתיכות גדולות, - ואם הם ברוב הגוף צ"ע".

4. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' סוף ס"ק ה' ד"ה מלמולי) – "מלמולי עור הנגרמים מחמת שיוזף אינם חוצצים שזהו חלק מחלקי הגוף".

5. תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות כ"ט) – "קילופי עור הנעשה על ידי שמש סומכין להקל שאין מקפידין עליו".

6. בדה"ש (ס"ק קס"א) – "תראה להסיר כפי האפשר בלא כאב וקליפות מועטות הנשארות נראה שאינם חוצצים".

7. מראה כהן (עמ' קט"ז אות א') – "קילופי עור הנוצרים מחמת שיוזף, תסיר לכתחילה מה שיכולה להסיר בלי כאב, ומה שאינה יכולה להסיר אינו חוצץ". שם הע' ל"ה, "אם מצאה לאחר הטבילה שארית של עור שהיה באפשרותה להסיר ולא הסירה, אם מקפדת להוריד את העור הזה [כגון שהוא מפריע, או נמצא במקום גלוי] הרי זה חוצץ. ואם אינה מקפדת אינו חוצץ. ואם לנה כבר אצל בעלה תעשה שאלת חכם [דלכא' הדבר תלוי במחלוקת ב"י וט"ז ס"ק כ"ב, דלב"י כל העומד להנטל חוצץ ולט"ז אינו חוצץ".

8. יסוד הטהרה (פרק ו' סוף סעי' כ"ט) – "אשה שיש לה קילופי עור כתוצאה משיוזף וכיו"ב, די אם תסיר את קילופי העור הגדולים, שדרך העולם להקפיד עליהם".

9. פרי טהרה (סעי' כ"ז).

10. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ג).

(א) מהרש"ם (ח"ב סוף סי' ע"ר) – "באשה א' שהי' לה כו"י למעלה מגב היד ועלה כל העור בנפיחה ואח"כ נעשה נקב קטן ויצאו המים שבניפוח ונפל העור בחזרה ואח"כ נקלף העור ורק בג' או ד' מקומות קטנים מכעדה נשאר עוד העור מחובר לבשר וע"י הכאב לא יכלה לקלפם ...".

(ב) אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"א) – "ודע שמצוי אצל אשה "קילוף עור" ובפרט באשה המגלחת שערותיה, ולדעת כמה פוסקים הרי הוא חוצץ (עצה לזה - מריחת אבקת סודה מהולה במעט מים, או משחת "זולין סליציל" כ"ד שעות קודם הטבילה, המרככת את העור, ובשעת החפיפה תוכל להסירן בנקל)".

ה. בועה, שלפוחית.

1. מהרש"ם (ח"ב סוף סי' ע"ר) – "באשה א' שהי' לה כו"י למעלה מגב היד ועלה כל העור בנפיחה ואח"כ נעשה נקב קטן ויצאו המים שבניפוח ונפל העור בחזרה ואח"כ נקלף העור ורק בג' או ד' מקומות קטנים מכעדה נשאר עוד העור מחובר לבשר וע"י הכאב לא יכלה לקלפם ...".

2. ששבה"ל (סעי' ט' ס"ק א', סיכום אות ד') – "אבעבועות שנעשות ע"י המים, כל זמן שסגור אינו חציצה, ואין לפתחו כי גורם ספקות".
3. בדה"ש (ס"ק קס"ה) – "אשה שיש עליה אבעבוע נראה דכל זמן שלא נפתח אינו חוצץ ואינה צריכה לפותחו ולהסירו דהוה ליה כגופה אבל אם כבר נפתח צריכה להסירו קודם טבילה דהוה ליה כבשר המדולדל דחוצץ והני מילי כשעומד להסירו עכשיו וכגון שיכולה להסירו בלא כאב אבל אם כואב לה להסירו עכשיו ואינה עומדת להסירו עד שיתייבש נחשב עדיין כגופה עכשיו ועוד דאינה מקפדת עליו להסירו כמו שהוא עכשיו מפני הכאב והוה לה מיעוט שאינו מקפיד דאינו חוצץ".
4. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' ס"ק ג') – "כיוה שיש בה שלפוחית, כל זמן שסגורה אינה חוצצת".
5. מראה כהן (עמ' קט"ז אות ב', הע' ל"ו) – "בועה שנוצרה מחמת כויה וכדומה, כל זמן שהיא סגורה הרי היא כעור הבשר ואין כאן חציצה, ואם ניקבה הבועה ויצאו המים ונשארו שאריות עור מדולדלות יש בזה חילוקי דינים. [אם שאריות העור מדולדלות באופן שהרופא עתיד לגזור אותן לכאן יש כאן חציצה לדעת הב"י בדין צפורן שפירשה, ואם אין העור מדולדל כל כך, אפשר שעדיין יש לדון אותו כעור הבשר. ותעשה שאלת חכם]".
6. יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל') – "בועה שנגרמה ע"י כויה - כל זמן שלא נפתחה הבועה, אינה מהווה חציצה, בין אם יש שם מים או מוגלא ובין אם לאו. ואינם חוצצים לא המים או המוגלא שבפנים ולא העור של הבועה ... אבל אם נפתחה הבועה, ונשארו במקום הבועה חלקי עור שנפרדו מהבשר, דינם כנ"ל בסעיף הקודם, שאם הם קליפי עור גדולים שמקפדת להסירם, עליה להסירם לפני הטבילה, אבל אם קליפי העור אינם גדולים כל כך, ואינה מקפדת להסירם, אינם חוצצים".
- ו. קשקשים, שעדיין מחוברים לראשו (dandruff).
1. תחוף היטב את שיערה ותסרקנו היטב, [ומה שנשאר אינו חוצץ].
- (א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ו) – "ואשה שדרך לעור ראשה לקלוף דהיינו מה שקורין דענדרא"ף העיקר לשרות ולחוף האשה היטב עד שהוא נקי מקליפות העור או עד שיתרככו הקליפות ויהיה המקום נקי מכל לכלוך".
- אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ח) – "אשה שיש לה קשקשים רבים (Dandruff) תוריד את מה שיכולה ואת השאר תרחץ במים חמים, ותטבול".
- (ב) ששבה"ל (סיכום אות ה') – "קשקשים אין כדאי להוריד הרבה דמתרבה יותר, רק להוריד מה שאפשר ולשטוף הראש היטב, והשאר אינו חוצץ. - ובשבת אפשר להסירם באופן קל. - ומי שמקפידה להוריד קשקשים, לכתחילה תסיר את כולם, אך בדיעבד הטבילה מהני, אך כשיש שיכבה תעשה ש"ח".
- (ג) בדה"ש (ס"ק שנ"ה).
- (ד) חוט שני (ס"ק כ"ט אות ט"ז) – "קשקשים שבשערות הראש, יש להסירן ע"י רחיצה בסבון היטב, ואם לאחר שהסירתן עדיין נשארו קשקשים, אינם חוצצים".
- (ה) מראה כהן (עמ' קכ"ג אות ג') – "אשה הסובלת מקשקשים וכדומה, תחוף היטב את שיערה ותסרקנו היטב, ומה שנשאר אינו חוצץ".
- (ו) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"א) – "קשקשים שבראש, כל זמן שהם דבוקים בראש הרי הם כחלק מהגוף ואינם חוצצים, מכל מקום אם רגילה להסירם, לכתחילה תסיר מה שרגילה להסיר כשרוחצת. אבל מה שנפרד מהגוף צריך להסירו, ועל כן תחפוף היטב כפי שרגילה לעשות תמיד קודם הטבילה, ואח"כ תסרק את שיערה היטב כדי שלא ישאר קשקשים על השיער. אם טבלה ויש עליה קשקשים שנפרדו מהראש, בדיעבד אינם חוצצים, מאחר ואינם מהודקים לבשר ולשיער".
- (ז) פרי טהרה (סעי' כ"ח) – "אם יש לה קשקשים בראשה [dandruff] - תרחוף את שערותיה היטב קודם טבילה עם סבון המיועד לכך, ותסרק את שערותיה היטב במסרק ותשתדל להסיר מה שאפשר [ובפרט את החתיכות הגדולות]. ומה שנשאר, הוי מיעוט שאינו מקפיד ואינו חוצץ".
- (ח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' של"ו, עמ' שפ"ח).

ז. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (ישיב משה נדה אות י').

מב | תכשיטים - סעיף כ"ג.

א. תכשיטים: רפוי מותר - מה הדין לכתחילה.

1. מיקל, חוץ מנזמי אוזן דטריחא לה ליטלם – ב"ח (ס"ק כ"ז, שו"ת ב"ח החדשות סי' מ"א, "יש להחמיר לכתחלה בנזמי האוזן רפויים אטו שאינם רפויים משום דטריחא להו מילתא קצת ליטלם ואין זה אלא חומרא בלכתחלה אבל חלילה לומר דברפוי לא עלתה לה טבילה והאומר זה ראוי לנזיפה דלא אמר הרמב"ם דהרי הם בטומ' אלא באוחז באדם ובכלים כו' מטעם שנתבאר לעיל אבל זולת כל זה אין גוזרין רפוי אטו שאינו רפוי מדינא אם לא בנזמי האוזן ומטעם חומרא ולפיכך אם טבלה בהם ברפוי א"צ לחזור ולטבול").
2. מחמיר – בית הילל (ס"ק ג'), דבר משה (הספרי, יו"ד ח"א סי' כ"ח), מקום שמואל (ח"א סי' נ"ה), סד"ט (ס"ק ו', עי' ס"ק מ"ג), רע"א (על המחבר סעי' כ"ג, "אם הם רפויים אינם חוצצים. עי' בש"ע א"ח (סי' קס"א) שכתב הרמ"א דאין אנו בקיאים מה הוא רפוי ואם מסופקת אם טבלה בטבעת הרפוייה ושמשא א"צ לטבול שנית ת' דבר משה (סכ"ח), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ד', "ומיהו לכתחלה אסור לטבול אפילו בדברים רפויים שאין אנו בקיאים איזה מקרי רפוי אבל בדיעבד שכבר טבלה אם היה רפוי לפי ראות העינים עלתה לה טבילה"), לחנ"ש (לחם ס"ק נ"ה, קיצור שו"ע סי' קס"א סעי' ט'), מלבושי טהרה (סעי' ל"א), ערה"ש (סעי' נ"ב, "אינם חוצצין בדיעבד אבל לכתחלה מחוייבת להסירם והרי אפילו בנטילת ידיים דקילא מבואר בא"ח סי' קס"א שצריך

להסירן מפני שאין אנו בקיאים כל כך מה מקרי רפוי ע"ש וכ"ש בנדה החמורה ורק בדיעבד אינם חוצצין"), פתחא זוטא (ס"ק ל"ח), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק ק"ע), פרדס שמחה (ס"ק נ"ד), פרי טהרה (סעי' ל').

ב. מה הדין בדיעבד - למחמירים לעיל.

1. מחמיר, עד ששמשה – בית הלל (ס"ק ג'), דבר משה (הספרדי, יו"ד ח"א סי' כ"ח), רע"א (על המחבר סעי' כ"ח, לשונו לעיל).
 2. מיקל, שעלתה לה טבילה – ב"ת (ס"ק כ"ז, שו"ת ב"ח החדשות סי' מ"א, לשונו לעיל), מקום שמואל (ח"א סי' נ"ה, "בית הלל ... לא דק לע"ד. דלק"מ דשם בא"ח לענין נטילת ידים איירי לכתחילה. אבל בדיעבד ודאי דעלתה לה טבילה ופשיטא נטילה"), לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד אות פ"ח, ס"ק קצ"ח), סד"ט (סוף ס"ק ו'), חכ"א (כלל קי"ט סעי' ד'), פת"ת (ס"ק ד'), מלבושי טהרה (סעי' ל"א), ערה"ש (סעי' נ"ב), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק ק"ע, ציונים ס"ק שמ"ג).
 3. מר"מ – פת"ת (ס"ק ד', ס"ק י"ג).
- (א) רע"א (על המחבר סעי' כ"ג) – "השירים והנזמים. עיין תשובת תשב"ץ (ח"ג סר"פ) שהוכיח דדוקא נזמי אף חוצצים אבל נזמי און אין חוצצים ועל ב"ח (חלק ב' סמ"א) שכתב בהיפוך דנזמי און אפילו רפויים חוצצים".
- (1) בדה"ש (ציונים ס"ק שנ"ו) – "כ"כ הב"ח להדיא בשני המקומות שהרפויים אינם חוצצים בדיעבד וכן העתיק הסד"ט בשמו ולשונו רעק"א כאן הוא קצת שלא בדקדוק לפי זה".

ג. טבעות (ring).

1. אם נפח – הג' חת"ס (מהדו"ב, "נפח אצבעה, והיתה רפויה, וגם היתה אשה חשובה שאינה רגילה ללוש לעולם, צויתי שעל כל פנים תנסה אם יוסר ע"י צורך זהב, וכן נעשה. אבל אם לא היה אפשר בכך, היה נראה לי להתיר לכתחילה בשעת הדחק"), פתחא זוטא (ס"ק ל"ח), פרי טהרה (הע' ע"ג).
 2. מר"מ – הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ו).
- (א) אור לציון (ח"ב פרק י"א סעי' י') – "שאלה. האם נשים צריכות להסיר את הטבעת מידן בשעת נטילת ידים. תשובה. בימינו אין הנשים צריכות להסיר את הטבעת מן היד בשעת נטילת ידים, ואף שהיא מהודקת באצבע, כיון שאינן רגילות להקפיד ולהוציא את הטבעת בשעת לישנה. ואין חילוק בין טבעת שיש בה אבן לטבעת שאין בה אבן. ומכל מקום אשה המקפידה להוציא את הטבעת בשעת לישנה, צריכה להסיר את הטבעת מידה בשעת נטילת ידים. [ובכל אופן יש לאשה הנוטלת ידה עם טבעת להקפיד לשפוף רביעית בבת אחת על כל יד, וכדין מי שיש לו רטיה, שכתב מרן בסימן קס"ב סעיף י' שישפוף רביעית על היד כאחת, שאל"כ חיישינן שיחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו את היד, והוא הדין לענין טבעת, והמציאות כיום שכל שנוטל ידיו כרגיל הרי ששפוף רביעית בבת אחת, ושפיר דמי. ומכל מקום כל זה היינו דוקא לענין נטילת ידים, אבל לענין טבילה יש להחמיר ולהוציא את הטבעת מן היד, וראה עוד בשו"ע יו"ד סימן קצ"ח סעיף כ"ג ובפתחי תשובה שם ס"ק י"ד, וכן המנהג]."
- (ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ז) – "וע"ש בש"ע סכ"ג ובט"ז סקכ"ג לענין טבעת שהאשה אינה מסירה כלל אלא בשעת לישנה (או כשהיא הולכת לשחות). שנחשב כקפידה לפעמים, וחוצץ לטבילה. וע"ש בפת"ת סקי"ד לענין אשה שאינה לש מעולם. ושמעתי מרי"ב של' שאף שיש לדון בזמנינו לענין המציאות, מ"מ לא ימצא פוסק להקל בזה. והוא בעיה באשה שלא יכולה להסיר את הטבעת (למשל בטבילה שלאחר לידה באשה שלא הוסרה את טבעתה כל ימי עיבורה). [ולענין נט"י ע' באו"ח ס' רסא. ולמעשה שמעתי מרי"ב של' שאף שהרבה נהגו להחמיר, אבל ודאי מעיקר הדין הלכה להקל, בין בשחרית בין לסעודה, ובפרט אם יש חשש שיאבד.]."

ד. עגילים (earrings).

1. הגר"ש זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סוף סי' ע"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ו, עי' פתחי דעת פרק כ"ז הע' מ"א) – "שכיון שטעם חציצה של עגילי האוזן הוא משום רחיצה, ולכן אם אשה אינה מורידה אותם לעולם אפילו כשהיא מתרחצת אז אינו חוצץ אפילו מהודק".

ה. אגד, קשקשים - רפוי.

1. מיקל – טור (סעי' כ"ג), מחבר (סעי' כ"ג), מקור חיים (ס"ק ע"ה, תפארת צבי ס"ק י"ח).
 2. מחמיר – ב"ת (סוף ס"ק כ"ג), ש"ך (ס"ק כ"ח), סד"ט (ס"ק מ"ה), לחז"ש (לחם ס"ק נ"ז, שמלה ס"ק כ"ד), בדה"ש (ס"ק קע"ד), פרדס שמחה (ס"ק נ"ו).
 3. (א) אא"כ לנתה עם בעלה – בדה"ש (ס"ק קע"ד).
 - (ב) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ע"ו).
- (א) ערה"ש (סעי' נ"ב) – "ווי"א דאגד וקשקשין תמיד חוצצין אפילו רפויין דהמים אין נכנסין בהם [ב"ח] והכל לפי ראות עיני המורה".
- (ב) טהרת ישראל (סעי' פ"א) – "יש להחמיר דאפי' רפויים חוצצים [והכל לפי ראות עיני המורה]".
- (ג) ששבה"ל (סיכום אות ה') – "ויש להחמיר אפילו ברפויים, ובשעת הצורך מקילים, וצריך שאלת חכם".
- (ד) עי' לעיל סעיף י'.

מג. רפוי.

א. כל דבר רפוי - סעיף א'.

1. רמ"א (סעי' א') – "ולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין, גזרה אטו דברים החוצצים (הגהות ש"ד)".

(א) יש מפרשים, שגזור לכתחילה רפוי אטו אינו רפוי - עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.
(ב) ואינו אלא מחומרות האחרונים וזהירות בעלמא - סד"ט (ס"ק ו').

ב. **רפוי ומקפיד** - סעיף ד'.

1. **רמ"א** (סעי' ד') - "ואם היו מוזהבות, חוצצין, **דמקפדת** עליהם שלא תטנפם; וכן אם היו מטונפים תחלה, מקפדת עליהם שלא תתלכלך מהן במים, וחוצצין (טור)".
(א) יש מחמירים, שגזור רפוי ומקפיד אטו אינו רפוי - עי' סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

ג. **רפוי וטירחא לה להסירן**: כמו נזמי און - סעיף כ"ג.

1. יש מפרשים, שגזור לכתחילה אטו אינו רפוי - **ב"ח** (ס"ק כ"ז, שו"ת ב"ח החדשות סי' מ"א), הו"ד **בשיבת ציון** (סי' מ"ב), **ולבושי שרד** (חידושי דינים ליו"ד אות פ"ח, ס"ק קצ"ז), **ופת"ת** (ס"ק ב', ס"ק ד', ס"ק י"ג, ס"ק ט"ו).

ד. **תכשיט רפוי** - סעיף כ"ג.

1. לכתחילה יש להחמיר, שאין אנו בקיאים מה הוא רפוי.

(א) עי' לעיל, לשיטות ומר"מ.

ה. **רפוי ויש תועלת והנאה אם הוא מהודק** - סעיף כ"ג.

1. מחמיר, שגזור אטו אינו רפוי - **שיבת ציון** (סי' מ"ב), "אפ"ל לתחילת דברי הב"ח הנ"ל שכתב לדעת הרמב"ם ורמב"ן אין חוששין בשירים ונזמים לגזור רפוי אטו אינו רפוי, היינו התם דליכא תועלת והנאה לאשה אם טובלת במהודקין בזה שייך סברת הב"ח דלמה לן למיחש שתהדקם דאטו ברשיעי עסקינן דעוברים על דברי חכמים בשאט נפש בכדי בלי שום הנאה ותועלת משא"כ בנ"ד שעיקר פעולת האגוד תהיה להגין על העינים שלא יבואו בהם מים שפיר יש לחוש שתעשה האגד מהודק למנוע ביאת מים מעינים מפני הפחד שהפחידו לה הרופאים שהמים גורמים לה לאבד מאור העינים אף שהאשה אינה רשיעא ואינה חשודה לעבור על דברי חכמים מ"מ יש לחוש שאין אדם שולט בנפשו", **פת"ת** (ס"ק ט"ו).

ו. **אחוז אדם וכלים בדרך רפוי**.

1. מחלוקת הראשונים ופוסקים אם גזרו אטו לא רפוי - עי' סעי' כ"ח, לשיטות ומר"מ.

מד | תפירות (stitches).

א. **בתפרים שאינם נמסים**.

1. מחמיר.

(א) **אג"מ** (יו"ד ח"ב סי' פ"ז) - "ואם הוא נראה מסתבר שנחשב מקפדת שלא ישארו שם התפירות וחוצץ משום דאף שהוא בית הסתרים בעינין ראוי לביאת מים".

1 (א) אמנם עי' **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ו') - "תפרים (Stitches) שתפר הרופא בגוף אם ישארו שם **לשלושה חודשים** אינם חוצצים".

(ב) **הגרשז"א** זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ט', עמ' י').

(ג) פסקי **משנה הלכות** (פרק י"א סעי' ח') - "ולכאורה לפי"ז מי שיש לה תפרים הרי זה **כמו קוץ** שנראה מבחוץ שחוצץ. ואין נפק"מ בזה בתפרים במקומות הגלויים בגופה לתפרים בבית הסתרים. ולמעשה יש לעשות בזה שאילת חכם".

(ד) **הגרשז"א** זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ח, משנת השלחן תשובה של"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ב') - "כל חוט תפירה אפילו דק ביותר הוי חציצה, וצריכה לטבול שוב אפילו בדיעבד שכבר לנתה עם בעלה, ושונה מגזיזת ציפורנים שאינו אלא חומרא".

עי' **הגרשז"א** זצ"ל (משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' קפ"ב) - "לצרף הפו' הנ"ל רק במקום חשש מכשול וכדו' כגון בגבס לזמן רב או לבעלי תשובה".

(ה) **ששבה"ל** (סעי' י"א ס"ק ג' ד"ה ובחוט, סיכום אות ה') - "ואם אינו נימוח שצריך להוציאו אח"כ - חוצץ אפילו בבית הסתרים".

(ו) עמק התשובה (ח"ד סי' פ"א).

(ז) **חוט שני** (סוף עמ' רע"ו, ס"ק ג' אות י"ב, מראה כהן עמ' קפ"ח אות ג') - לשונו לקמן.

(ח) עי' **תשובות והנהגות** (ח"א סי' תק"ח אות ל"ו) - "ואם צריך רופא להוציאן ומהודק חוצץ, ואם התפירות בבית הסתרים בשעת הדחק מקילין גם בזה".

(ט) **מראה כהן** (עמ' קט"ו אות א') - "יש להבחין בין תפרים שאינם נמסים מאליהם והרופא צריך להוציאם ובין תפרים הנמסים מאליהם. תפרים שאינם נמסים חוצצים שהרי **הם כקוץ** התחוב בבשר שחוצץ".

(י) **יסוד הטהרה** (פרק ו' סעי' כ"ב) - "תפרים שנשארו לאחר ניתוח, אם יש צורך להוציאם, חוצצים".

(יא) **הגר"י ברקוביץ שליט"א** (זרע שמואל הע' תל"ט) - "וכן תפירות (stitches), אפילו מרופא שיינים, להחמיר. אבל תפירות שילכו מעצמם (שאין צריך רופא להוציא אותם) יש להקל בשעת הדחק".

(יב) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' שכ"ג, עי' עמ' ש"ל).

(יג) **פרי טהרה** (סעי' י"ג) - "אך תפירות שצריך להסירן על ידי רופא, חוצצות".

2. כמו סתימות זמנית שבשיניים.

- (א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' חציצה אות ב' סוף ס"ק ה', ע"י סי' ל"א סי' קצ"ח ד"ה סתימה) – "תפירות שנשארו לה מאיזה נתוח, אם הגיע זמן הוצאתם חוצצים, ואם עדיין צריכים להיות שם כדי לאחות אינם חוצצים".
- (ב) בדה"ש (בי' ד"ה באגד עמ' מ"ט, ובמלואים שם) – "שיש להחמיר שלא לטבול והם עדיין בגופה אפילו נמצא בבית הסתרים ... נראה שיש להקל בהן שאינם חוצצים אם לא פעלו עדיין פעולתם והיא צריכה להם ואינם עומדים להנטל עד לאחר ל' יום וכעין שכתבנו בס"ק קע"ט בענין סתימה זמנית שבשיניים".
- (1) מראה כהן (פרק ז' הע' ל"א) – "ועי' בספר בדי השולחן ... ויל"ע בדבריו דשאני סתימה בשן דהוי חלק מצורת השן ובאה הסתימה להשלים צורת הגוף ואינה בולטת מהגוף, משא"כ תפרים שהם דבר זר לגוף. ועוד דגוף הסברא של' יום חשיב ביטול לגוף אינה מוכרעת, ע"י לקמן בדיני סתימה זמנית הערה נ', וסמכו הפוסקים להקל שם בצירוף שהסתימה הופכת להיות חלק מצורת הגוף, משא"כ הכא. וצ"ע".
3. מר"מ – דרכי טהרה (סוף עמ' קס"ה), נשמת אברהם (ס"ק י"א אות ו').

ב. תפרים הנמסים מאליהם.

1. מיקל.

- (א) הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' ט', עמ' י', מראה כהן עמ' קפ"ג אות א') – "בענין תפירות נמסות הואיל ואין דעתו להתיר וגם אינו יכול אע"ג שרוצה בהמסתם ושלא יהיו עוד על גופו. מ"מ שפיר חשיב כבטיל לגבי הגוף, נוסף לזה הרי עכשיו רוצה באמת שיהי' על גופו ולא ימוסו מאליהם לפני הזמן לכן אין זו חציצה, ואף שברטיה יש שמחמירים היינו ברטיה שתפול מגופו כמו שהיא ולא כשימס מאליו והיו כלא היו והאדם אינו מטפל כלל בזה".
- (ב) פסקי משנה הלכות (פרק י"א סעי' ח') – "אולם תפרים שנמסים מאליהם אין הם חוצצים".
- (ג) ששבה"ל (סעי' י"א ס"ק ג' ד"ה ובחוט, סיכום אות ה', שבה"ל ח"ט סי' קע"ז, מראה כהן עמ' קפ"ו אות ג') – "לרטיה ב' ריעותות שהוא דרך כלל על שטח ניכר וגם לא נמס מאליה אבל תפירות בחלק החוצץ הוא כ"פ רק שטח קטן מאד דהיינו מה שמונח החוט על הגוף במקום שיוצא מן הבשר, וגם זה נמס מאליו ועי"ז לא מקפדת, ומובן בתנאי שהתפירה הזאת לא מפריע לה שאז ודאי מקפדת".
- (ד) עמק התשובה (ח"ד סי' פ"א).
- (ה) בדה"ש (בי' ד"ה באגד, עמ' מ"ט) – "כיון שאינם עתידים להיות ניטלים משם הו' להו' כמיעוט שאינו מקפיד דלא חייצי [אף במקומות הגלויים] ... דומה למש"כ הרמב"ן בחידושו ס"ז א' ... דגלד שעל המכה אינו חוצץ משום שאינה מסירתו כשהוא לח דקשה להמכה ומשנתייבש נופל מאליו ... וה"נ דכוותיה דחשיב כאינו מקפיד כיון שנבלע מעצמו במקומו ואין צריך להסירו".
- (1) מראה כהן (פרק ז' הע' ל"ב) – "ועי' בספר בדי השולחן ... מדברי הרמב"ן ... והוכיח מכאן הבדה"ש דדבר הנופל מאליו חשוב אינו מקפיד, ויל"ע בדבריו דשאני גלד שהוא חלק מצורת הגוף הטבעי ושם שייך לומר שאם עומד ליפול תו' לא מקפיד עליו, משא"כ בדבר זר לגוף. וצ"ע".
- (ו) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' כ"ב) – "ובתפרים נמסים יש להקל".
- (ז) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שכ"ג) – "self-dissolving stitches are not a chatzitzah, according to most poskim".
- (ח) פרי טהרה (סעי' י"ג) – "אם אין צורך להסירן על ידי רופא, אלא במשך הזמן הן נמסות מעצמן [dissolvable stitches], אינן חוצצות".
- (ט) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ"ב, חוקת הטהרה סעי' י"ד) – "תפרים אחרי ניתוח או חיתוך וכדומה הנמסים מאליהם בתוך העור ואין מסירים אותם, אינם חוצצים לטבילה".
2. מחמיר.
- (א) הגרשז"א זצ"ל (מראה כהן פרק ז' הע' ל"ב, משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' קפ"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג סוף אות ב') – "דאין חילוק בזה, דבדבר חיצוני אין נפק"מ אם מסירו בידים או נופל מאליו רק בדבר שמגופו".
- (ב) חוט שני (סוף עמ' רע"ו, ס"ק ג' אות י"ב, מראה כהן עמ' קפ"ח אות ג') – "והתפירות נמסות מאליהן לאחר זמן, הרי הם חוצצות, כיון דהם עשויים להתקיים איזה זמן כמש"ל, ופשיטא דמיקרי מקפיד וחוצץ".
3. מר"מ.
- (א) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות ל"ו) – "יש לה תפירות במקום חתך, אם עשויות התפירות מחומר שנמס מעצמו נהגנו להקל".
- תשובות והנהגות (ח"ג סי' ע"ר אות ה', הע' ה') – "בתפירות הנמסים מעצמם יש מקילין (בכל מקום שנמצאים), אבל גם בתפירות אלו נראה להחמיר מלבד אם הם בבית הסתרים דהיינו בחניכיים, ואז אם לדברי הרופאים יישאר עוד בלאו הכי עכ"פ שבוע, או בבלוע תוך הבשר יש להקל. [יש אחרונים שמקילין לא לחשוש לחציצה כשהתפירות יפלו מעצמן, ולא ידעתי על מה סמכו להקל, ומה שמדמין לזפת בכלי כשנופל מעצמו שאינו חוצץ, לדעתי לא דמי, דהתם מתחלה לא צריך לזפת ואינו חשוב לכן לא חוצץ. אבל כאן צריך התפירות וחשובות הם, שפיר איכא למימר דחוצץ שחשיבי, אף שנעשו כעראי שעלולים תמיד ליפול. מיהו כיון שעיקרו לרפואה, וגם הוא עראי שנופל מעצמו, אם הם בפנים הפה כגון בחניכיים דהוה בית הסתרים, אם ע"פ השערת הרופא יישאר עוד שבוע, יש לסמוך להקל, וכ"ש אם בלוע בלאו הכי יש להקל שלא חוצץ".
- (ב) מראה כהן (עמ' קט"ו אות א') – "ולענין תפרים נמסים נחלקו גדולי ההוראה אם חוצצים או לא".
- (ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ט) – "אבל תפירות שילכו מעצמם (שאין צריך רופא להוציא אותם) יש להקל בשעת הדחק".

ג. מר"מ.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ל"א) – "תפרים (Stitches) שתפר הרופא בפנים, כדי שלא תפיל הולד אינם מהווים חציצה".

מה] בית הסתרים - סעיף כ"ד.

קידושין (דף כה.) – "ורחץ בשרו במים אמר רחמנא, מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי".

נדה (דף סו:) – "ואמר רבא: לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים. מיתיבי: בית הקמטים ובית הסתרים אינן צריכין לביאת מים. נהי דביאת מים לא בעינן, מקום הראוי לביאת מים בעינן, כדר' זירא. דא"ר זירא: כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ושאיין ראוי לבילה בילה מעכבת בו. אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ועלתה, ונמצא לה עצם חוצץ בין שיניה, והצריכה רבי טבילה אחרת".

א. מקומות בלועים.

1. מיקל, לא צריך אפילו ראוי לביאת מים – נב"ק (יו"ד סי' ס"ד, תנינא סי' קל"ה, "אבל במקום הנקרא בלוע לא צריך אפילו ראוי לביאת מים"), פת"ת (ס"ק ט"ז), ערה"ש (סעי' נ"ה, "וכן מורין הלכה למעשה"), אבני נזר (יו"ד סי' ר"ס אות ו'), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ז, "ומקום בלוע א"צ לביאת מים ולא לראוי לביאת מים וממילא לא איכפת לן בחציצה עיין בנוב"ק סימן ס"ד ובנוב"ת סימן קל"ה ויכולה לטבול"), הגריש"א צ"ל (קובץ תשובות ח"א סוף סי' צ'), מראה כהן (סוף עמ' ק"ט), פוסקים.

ב. ראוי לביאת מים: דרבנן או דאורייתא.

1. דאורייתא.

(א) תוס' (קידושין דף כה. ד"ה כל, סוכה דף ו: ד"ה דבר תורה, מנחות דף יח: ד"ה ואמר, חולין דף פג: ד"ה אין, נדה דף סו: ד"ה כל) – "וא"ת בטבילה מנ"ל דבעינן ראוי ויש לומר משום דכתיב ורחץ את כל בשרו דמשמע אפי' בית הסתרים וכתיב וידיו ודרשינן מה ידיו מאבראי אף כל מאבראי וממעטים בית הסתרים מ"מ כיון דאיכא כל דמרבינן אפי' בית הסתרים איכא למימר לכל הפחות להכי מרבי דבעינן ראוי לביאת מים".

(ב) זכרון יוסף (סי' י' ד"ה ומה שהוכיח) – "שהרי כתב הש"ך בס"ק קצ"ח סעיף כ"ה סעיף קטן ל"ב בשם העט"ז והמעדני מלך דאמאי מקילינן בבית הסתרים לומר שאם לא עיינה קודם טבילה ונמצא עלי' אחר כך דבר חוצץ שעלתה לה טבילה טפי מבשאר הגוף ות"י הש"ך דשאני בה"ס דלא בעינן בהו ביאת מים ממש יע"ש. והנה לכאורה דבריו תמוהין דהא אידי ואידי דאורייתא דהא בבה"ס עכ"פ ראוי לביאת מים מן התורה בעינן וכן הקשה ...".

(ג) מקור חיים (תפארת צבי ס"ק כ"א ד"ה וכל) – "דבדיקת בית הסתרים נמי מן התורה הוא כמ"ש תוס' דמרבינן מכל בשרו".
(ד) תשובה מאהבה (ח"א סי' ל"ו) – "נלע"ד ברור כוונת הש"ך וכל האחרונים ראוי לב"מ לביה"ס מה"ת עם כל זה יש להקל אם לא הדיחה ביה"ס (וכיוצא בזה יעוין קצ"ט סעיף י"ב) בעבור שהתורה הקילה ולא הקפידה אלא ראוי ולא ב"מ ממש כשאר הגוף וגם אינו אלא מיעוט המקפיד דרבנן וכן נראה מט"ז סי' קצ"ט ס"ק י"ז דביה"ס ראוי לב"מ דבר תורה יעו"ש".

(ה) פרי השדה (ח"ד סי' ק"א) – "רוב הפוסקים דבעינן מה"ת ראוי לביאת מים".
(ו) ישועות יעקב (ס"ק ו') – "יש לנו ראייה ברורה דביה"ס דבעינן ראוי לביאות מים הוא מן התורה ודו"ק היטב".
(ז) הרי בשמים (ח"א סי' ק"ג ד"ה וע"ד) – "ומ"ש בריטב"א קידושין כ"ה ובפנ"י סוכה ז' דהא דבעי' בביה"ס ראוי לביאת מים משום דכל שא"ר לבילה בילה מעכבת בו ז"א אלא מדרבנן אינו מוסכם להלכה".

(ח) ערה"ש (סעי' נ"ו) – "דיש מהראשונים שאמרו דהא דבעינן בבית הסתרים ראוי לביאת מים הוא מדרבנן [ריטב"א בשם רבו הובא במל"מ פ"א דמקואות] אך מכל הראשונים משמע דמן התורה הוא".

(ט) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ח ענף ב', עי' סי' צ"ו ד"ה וטעם) – "אבל להפוסקים שהוא מדאורייתא ומשמע שכן סובר המחבר שלא הזכיר בב"י שיטת הריטב"א, ובעה"ש כתב שמכל הראשונים משמע דהוא מה"ת איזה טעם הוא להקל בבית הסתרים כיון שעכ"פ חוצץ מדאורייתא כמו במקום הגלוי ... אבל למה שבארתי ניהא בפשיטות דכיון דרק חציצות הדבוקים ומסובכים חוצצין ולכן כיון שאחר טבילתה בדקה ולא נמצא שם דבר החוצץ שכל החשש הוא דאפשר היה עליה בעת הטבילה דבר חוצץ וברדיוני נפל אין שייך לחוש בדבר הדבוק ומסובך בגוף אלא במונח בעלמא על הגוף שאינו חסרון בעצם הגוף שהוא חציצה דמין הב' שאינו חוצץ בביה"ס אף אם היה שם לכן עלתה הטבילה. ורק בגוף שבעי ביאת מים ממש וחוצץ שם גם חציצה כזו חוששין דברדיוני נפל ולא עלתה הטבילה והוי הטעם שכתבו הטור והש"ע נכון כפשוטו".

(י) שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ט אות ב') – "דאיכא כמה דעות ברשב"א וריטב"א ועוד דראוי רק דרבנן, אף שאנו מחמירים בזה".

2. דרבנן.

(א) רמב"ן (קידושין דף כה. ד"ה נהי) – "ויש מפרשים ראוי לבא בו מים בעינן מדרבנן, שאע"פ שלא הצריכו חכמים שיהא צריך לבא בו מים הצריכו שיהא ראוי לכך, כשם שמצינו בתורה שהחמיר בראוי לבילה יותר מן הבילה עצמה, ותקון רבנן כעין דאורייתא. ואפשר דהואיל ומצינו לענין טומאה שהוא גלוי אף לענין טבילה גלוי הוא שצריך שיהא ראוי לבא בו מים".

(ב) רבו של ריטב"א (קידושין דף כה. ד"ה מקום) – "אומר רבינו נר"ו דהא מדרבנן בעלמא הואיל ולענין טומאה דינו כגלוי מן התורה שוויה רבנן לענין טהרה נמי כגלוי, מיהו רחיצה וביאת מים לא בעי דהא כתיב ורחץ את כל בשרו מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי".

(ג) משנה למלך (הל' מקואות פרק א' הל' ה') – "ואעפ"כ צריכין להיות ראויין שיבאו בהם המים וכו'. כתב הריטב"א בפ"ק דקידושין בשם רבו דהוא מדרבנן בעלמא הואיל ולענין טומאה דינו כגלוי מן התורה שוויה רבנן לענין טהרה נמי כגלוי יע"ש".

(ד) נוב"ק (יו"ד סי' ס"ד, עי' תניינא סי' קל"ה) – "והנה דברי הריטב"א הנ"ל שמה שבה"ס צריך להיות ראוי לביאת מים הוא רק מדרבנן הובא במשנה למלך פ"א ממקואות. אבל האחרונים בי"ד לא ראו דברי הריטב"א הנ"ל ולכן נדחקו בי"ד סי' קצ"ח וקצ"ט בכמה דברים שהקיל הש"ע בבה"ס לענין חציצה מבשאר הגוף ולדעת הריטב"א הדבר פשוט שכיון שהוא דרבנן הקילו".

(ה) חוות דעת (רע"א ח"א סי' ס' ד"ה וכל) – "וכל זה במקום גלוי דהטבעת יוצא לחוץ אבל אם כולו טמון בבית הרחם גם ידידי הגאב"ד דליסא הסכים להקל כיון דהדבר יצא להיתר מהגאון בעל זכרון יוסף, וכתב וז"ל כיון דעיקר דינא דצריך להיות ראוי לביאת מים הוא דרבנן כמ"ש הריטב"א הובא בסדרי טהרה".

(ו) בית שער (יו"ד סי' רע"ה ד"ה והנה, עי' סי' רע"ח ד"ה וכיון).

(ז) הר צבי (יו"ד סוף סי' קס"ו) – "ומקום זה ודאי הוי בית הסתרים דל"ב ביאת מים רק מדרבנן".

(ח) כוכבי יצחק (ח"ג סי' נ"ב אות ב') – "דדעת רוב הפוסקים ס"ל דהוי רק מדרבנן".

3. מר"מ – סד"ט (ס"ק כ"ג ד"ה ולפ"ז), פרי טהרה (הע' ע"ד), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ה).

(א) רשב"א (קידושין סוף דף כה.) – "וי"מ דמדרבנן בעלמא לפי שצריך טבילה כל גופו ד"ת התקינו דלשון ושנים שפעמים מגולין יהו צריכין [להיות] ראויין לבוא בו מים, ובתוס' מתרצים דמכל בשרו דרשינן ליה דאע"ג דכל בשרו למעט בית הסתרים מ"מ כיון דכתיב כל מרבי' להו לבית הסתרים לענין זה שיהיו ראויין לביאת מים".

(ב) חת"ס (יו"ד סי' קצ"ב ד"ה מ"ש) – "מ"ש ליישב ק' האחרוני' בטעם שהקילו בכמה קולות בחציצות בית הסתרים מפני שראוי לביאת מים הוא מדרבנן כהריטב"א האמת שכ"כ הריטב"א וכמו שכתבתי לעיל וראוי לצרפו לקולות אחרות אבל דעת התוס' בקידושין שם ובמנחות י"ח ופ"ק דעירובין שהוא מן התורה מריבוי דכל בשרו ע"ש".

(ג) זובב מישרים (ח"ג סי' מ' אות א') – "על כן בנדון דידן שהיא בבית הסתרים יש לצרף גם שיטת הריטב"א בקדושין דף כ"ה [ע"א ד"ה דתנן] דלא בעינן ראוי לביאת מים רק מדרבנן והוי תרי דרבנן, ועל כן בודאי יש להקל שאינו חוצץ".

ג. לשיטת שהוא דרבנן, למה.

1. דכיון שלענין דיני קבלת טומאה שוים הם – רמב"ן (קידושין דף כה. ד"ה נהי, לשונו לעיל).

2. פעמים מגולה, שבני אדם יטעו – רשב"א (קידושין סוף דף כה., לשונו לעיל. עי' בדה"ש ס"ק קע"ו).

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק קע"ו, בי' ד"ה צריכה).

מו"ן בית הסתרים: חלל עיניים.

א. עין תותבת מזכוכית (prosthetic eye device).

1. מיקל [בדיעבד].

(א) שואל ומשיב (תנינא ח"ג סוף סי' ק"ח) – "ולענין חציצה נראה לפענ"ד דכאן לא שייך זאת דחציצה לא שייך רק בשמקפדת להסיר מפני שרע לה וגנאי בדבר אבל כאן שעושיית לנוי ובאמת כל ענין הזכוכית שתתראה כבעלת עין וא"כ אדרבה אינה מקפדת על זה ושפיר דמי ואף שלפעמים מסירה זאת היינו כדי שלא יתקלקלו והוי כלפוש ע"מ לכתף ואף שרע לה הדבר וצער לה מכל מקום כל שהוא לה לנוי א"כ מקבלת הצער כדי שלא תתבוזה ולא שייך מקפדת כן נראה לפענ"ד".

(ב) כוכב מיעקב (סי' קל"א, עי' במפתח האחרון) – "הדבר ברור לדעתי דאינו חוצץ דאע"ג דבעינן בבית הסתרים דיהיה ראוי לביאת מים, אולם כבר נודע מה שכתב הנוב"י וגם בשו"ת זכרון יוסף, דדוקא בבית הסתרים בעינן שיהיה ראוי לביאת מים אבל מקום הבלוע דאינו מטמא אפילו במשא לא בעינן כלל שיהיה אפילו ראוי לביאת מים, והכא בנ"ד כיון שהיא פותחת ועוצמת עיניה כשאר הנשים ואינו חשש בכאן רק על אשר שאינו ראוי לביאת מים במקום מושב העין, ולדעתי מקום מושב העין הוי בלוע ולא בית הסתרים, דבית הסתרים לא הוי רק קמטים ותוך העין שיד האדם שולטת בו, אבל הגומא אשר שם מחצבת העין, אשר שום יד אדם לא יכול לנגוע שמה, זה הוי וודאי רק בלוע כמו חלל הגוף ... לא בעינן שיהיה ראוי כלל לביאת מים, ועי' בשו"ת מנחם עדרי' סי' ק"י לענין ליפלוף שבתוך החוטם שאינו חוצץ, דלא בעינן שיהיה ראוי לביאת מים אלא במקום שדרכו להיות מתגלה לפעמים, כגון תוך העין ושפתי החוטם בפנים, אבל בחלל הפנימי שאין דרכו להתגלות לעולם אפילו ראוי לא בעינן ... לכאורה יש להסתפק בדבר הזה דאולי יש סברא לומר דאע"ג דבשאר אדם הוי מקום מושב העין בלוע, אבל לגבי אשה זו שניטל עינה ויכול יד האדם לנגוע שמה, לא הוי בלוע אלא חשיב כבית הסתרים, ובבית הסתרים בעינן שיהיה ראוי לביאת מים ... דדבר זה תלוי בהא דאמרין שם בש"ס חולין ב' גיד הנשה דאם אית לעוף ועגיל אית לבהמה ולא עגיל מאי בתר מינו אזלינן או בתר ידיה אזלינן, תיקו. ועי' בר"ן שם ובר"ן יבמות פרק מצות חליצה דביבם איטר רגל אם חולץ בשמאלו שהוא ימין ידיה או נימא שיחלוץ בימינו שהוא שמאל ידיה וניזול בתר מינו תלוי בהא דמבעי לן בש"ס הכא לענין גיד הנשה עי"ש ע"כ. גם בנ"ד נוכל לומר דתלוי באבעיית הש"ס דחולין כנ"ל דאם אזלינן בתר ידיה או בתר מינו ואי אזלינן בתר ידי' הוי חשוב כבית הסתרים אבל אי אזלינן בתר מינו הוי רק בלוע ולפ"ז יש להקל בנ"ד, כיון דעכ"פ ספיקא מיהא הוי אם הוא בהס"ת או בלוע, וא"כ הוי ספק ספיקא לענין חשש דאורייתא ...".

(ג) רב פעלים (יו"ד ח"ד סי' י"ג ד"ה עוד) – "שואל ומשיב תנינא בח"ג סוף סימן ק"ח ...".

(ד) הר צבי (יו"ד סי' קס"א) – "שזה מיעוטא שאינו מקפיד ולא הוי חציצה, ואדרבה היא מקפדת שלא להוציא וכל שהוא לנוי אינו חוצץ".

(ה) שו"ת דברי חכמים (יו"ד סי' י"ח) – "ובנ"ד אם הם רפויים הרי ראויים לביאת מים ואין כאן חציצה ואם הם מהודקים כיון שאינה מקפדת עליהם להסירם אינם חוצצים. וה"ה לעין של זכוכית הנ"ל".

(ו) באר משה (ח"ב סי' נ"ו, ח"ה סי' כ') – "ששפיר יכולה לטבול כך וא"צ להסיר אותו, אולם אם אפשר לדבר על לבה שתסיר ולא תתבייש מה טוב ונעים וחיובא הוא לנסות".

(ז) ששבה"ל (ס"ק ב' ד"ה ובשואל, סיכום אות ו', שבה"ל ח"ב סוף סי' צ"ז) – "כשר בדיעבד".

(ח) אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק"ד) – "בחציצה דבית הסתרים, שאינו חוצץ שם אלא חציצה מדברים המתדבקים כמיני דבק וטיט וכדומה שהמקום נעשה מזה אינו ראוי לביאת מים אבל דברים שאין מתדבקין רק מחמת שמונחים שם אין מניחין להכנס שם מים אין חוצצים בביה"ס שא"צ שיבואו שם מים ... ונמצא לפ"ז גם בהא דעין תותב אף אם מהודק יפה ואף במקפדת להסירו לפעמים מצד צערה וחשש קלקול הגוף נמי לא יחוצץ כיון דחציצה כזו אינו חוצץ בבית הסתרים ותוך העין הוא ביה"ס".

(ט) דרכי טהרה (עמ' קנ"ג) – "לכתחילה, יש להוציא לפני הטבילה. ואם דבר זה גורם בושה או צער גדול, אפשר לטבול יחד עמה, כי תוך העין הוא מקום פנימי, ואשה מקפידה שלא תראה בלי העין התותבת".

(י) נשמת אברהם (ס"ק ב' ד"ה עיין) – "אינה חוצצת, אם היא מתביישת להוציאה לפני נשים אחרות".

2. מר"מ – אהל יהושע (ח"ב סי' ל"ג, "עין של זכוכית ... אין שום ספק בדבר דכל שיכולה ליקח משם בעצמו צריכה להסיר והוא חציצה וגם העין הוא בכלל בית הסתרים דבעי ראוי לביאת מים"), מנחת יצחק (ח"ג סי' פ"ב), כוכבי יצחק (ח"ג סי' נ"ב אות א'), שערי תפילה (סי' ל"ט), הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ח, "אם מוציאתם לפרקים יש להחמיר שחוצצים"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"כ).

ב. עדשות מגע (contact lenses).

1. מחמיר, אפילו בדיעבד.
 - (א) מנחת יצחק (ח"ו סי' פ"ט) – "דבר פשוט שהוי חציצה בטבילה מכל הטעמים המבוארים בדברי כ"ת ... י"ל דאפילו בדיעבד ל"ה טבילה".
 - (ב) הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ב אות ס'), אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג הע' ע"ט, ע"י אות נ"ח) – "דחוצצין אף בדיעבד".
 - (ג) הגר"פ זצ"ל (דברי חכמים, יו"ד אות נ"ו) – "שהוי חציצה, וצריך להסיר אותם. וכן אם טבלה בזה, צריך טבילה חדשה".
 - (ד) חוט שני (ס"ק ג' אות י"ד, ס"ק י"ב אות ו') – "עדשות מגע שמשמין אותן בעיניים, הרי הם חוצצים, בין עדשות שמסירין מזמן לזמן ובין עדשות שמורדין אותם כל לילה".
 - (ה) אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' ד') – "מצוי היום הרבה נשים שמרכיבות עדשות מגע לעינים (במקום משקפיים), וצריכה לזהר מאד להסיר העדשות לפני הטבילה. והאשה העומדת על הטבילה תשאל כל אשה שטובלת אם הסירה העדשות".
 - (ו) שערי טבילה (סי' ל"ט) – "עדשת מגע לא מיבעי אם מונח במהודק, שמעכב ביאת מים על העין שפשוט שחוצץ בטבילה, אלא נראה שאף אם הוא רפוי ג"כ חוצץ בטבילה, שהרי טבע עדשה זו שאם מגיעה טיפת מים לתוכו הוא נופל מאליו לחוץ, א"כ אשה זו כשטובלת בו עוצמת עיניה ביותר והוי חציצה, ולכן נראה שאף בדיעבד לא עולה לה הטבילה".
 - (ז) מראה כהן (עמ' קי"א אות ד') – "יש להסיר עדשות מגע קודם הטבילה".
 - (ח) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"כ) – "אגר"מ ... שהפוסקים לא סומכין על זה ... לפיכך אשה שטבלה עם עדשת מגע (contact lenses) צריכה לחזור ולטבול, אפילו אם כבר לנתה עם בעלה. [ושמעתי מרי"ב של' שהמים לא עיילי כ"כ ואין להתיר] אבל יש לחוש לר' משה זצ"ל לענין שאין לברך עוד פעם".
2. מיקל [בדיעבד].

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק"ד) – "בחציצה דבית הסתרים, שאינו חוצץ שם אלא חציצה מדברים המתדבקים כמיני דבק וטיט וכדומה שהמקום נעשה מזה אינו ראוי לביאת מים אבל דברים שאין מתדבקין רק מחמת שמונחים שם אין מניחין להכנס שם מים אין חוצצים בביה"ס שא"צ שיבואו שם מים ... ולטעם זה נראה דהמשקפים שנעשו מחדש שקורין קאנטקט שמשמין מתוך להעפעפים ומקיפין את כל העין שהוא מקום בית הסתרים שג"כ כיון שלא נתדבקו שם בדבק שאינם חוצצים ואם שכחה להסירם א"צ טבילה אחרת ורק לכתחלה כיון שיכולה להסירם בעצמה צריכה להסירם משום מהיות טוב".

1. אמנם עי' אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קס"ה ס"ק ב') – "שאם זה נכון שעדשות מגע (ששמים בעינים לראות טוב) נדבק למקומו, מחמת וואקום או מציאות אחר, זה כן יהיה חציצה, דהלא העין מקום בית הסתרים לא חשיב כבלוע. ואפילו שבתשובה כתב רבינו שאינו חוצץ, זה משום שאלו שסיפרו לו המציאות כך אמרו לו".

(ב) כוכבי יצחק (ח"ג סי' נ"ב אות ב') – "והוי ג"כ רפוי ואינו חוצץ אפילו בגלוי, ואף שכבר כתב הרמ"א שיש לגזור רפויים אטו אינם רפויים זה דוקא לכתחילה אבל בדיעבד שכבר טבלה והלכה לביתה בודאי שא"צ לטבול שנית".

(ג) ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קל"ט) – "שאלה: אשה שבאה לטבול לטהרה במקווה והתברר שהיא משתמשת בעדשות מגע. וכאשר אמרו לה להורידם, לא הסכימה ומתעקשת לטבול עם העדשות מגע, האם דבר זה מעכב אף בדיעבד או שיכולה לטבול עימם. תשובה: לא מעכב".

(ד) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הע' י"א) – "עדשות מגע, אפילו אם רגילה להוציא אותם כל יום אינם חוצצות. כדאמרין במכשירין פרק ו' משנה ה' תולדות למים היוצאים מן העין וכו', וכן מי רגלים. וגבי מי רגלים אמרין במקוואות פרק י' משנה ו', שכלי שהיה מלא מי רגלים והטבילו טהור דרואים אותו כאילו הוא מלא מים וכן פסק הרמב"ם בפרק ג' ממקוואות הל' י"ח, וא"כ כאן העדשה בעין עטופה בדמעות ושפיר חשיב חיבור. ואף שיש לדון כאן בטופח על מנת להטפח, הרי כאן הוא בית הסתרים. ועוד יש להוסיף שהרי כאן היא רוצה בעדשות בשעת הטבילה, שהרי רוצה לראות טוב, וחשוב כמו שער צבוע וכדומה שכתב הרשב"א שאינו חוצץ".

3. תלוי בזמן.

(א) הגר"ש זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"ז, נשמת אברהם סוף ס"ק ב', אסיא חנ"ט עמ' כ"ח אות י"ז) – "שגם אם הולכות בהן כל היום, מכל מקום אם בלילה הם מוציאות את עדשות המגע, מסתבר שאין זה ראוי לביאת מים, וחוצץ. אמנם בסוג עדשות מגע שיכולות להשאר אפילו שנה שלימה, לכאורה כיון שהדרך כך להשאיר אותם לזמן מרובה, אם היא עצמה נוהגת כך לא גריעא מסתימה קבועה בשן שגם כן אינה חוצצת".

- (ב) עי' ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ג' סעי' ו', סעי' ז') – "עדשות-מגע שרגילים להוציאן כל ערב, מהוות חציצה ויש להסירן לפני הטבילה. עדשות-מגע הקבועות בעין לתקופה ממושכת, ואין מסירים אותן אף בשעת רחיצה, לכתחילה יש להסירן לפני הטבילה, ואם טבלה בעודן עליה – תעשה שאלת חכם".
- (ג) הגרש"ז אולמאן (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ה) – "דאם אנשים משאירים סוג עדשות זה בעיניהם **שבוע ויותר**, וכבר טבלה בהם, יש להקל, אבל אם הם מסוג שמוציאים כל לילה תחזור לטבול אף אחר לינת לילה".
- (ד) דרכי טהרה (עמ' קנ"ג) – "עדשות מגע הקבועות בעינים תקופה ארוכה ואין מוציאים אותן בשינה או ברחצה – אינן חוצצות, אף שלעיתים אינה ישנה עמהן או אינה מתרחצת עמהן, חוצצות אפילו בדיעבד. ואם אינה מקפידה להסירן, בדיעבד אינן חוצצות".
- (ה) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' פ"ט, חוקת הטהרה סעי' ח') – "אשה שלובשת עדשות מגע צריכה להסירם לפני הטבילה. ובדיעבד אם שכחה וטבלה בהם, הרי הדין תלוי, אם הם עדשות העשויות להסירן מהעיניים כל לילה בזמן השינה, רבים סוברים שחוצץ אפילו בדיעבד, אך בעדשות מגע הקבועות שאין מסירים בעת השינה והרחיצה יש להקל בדיעבד".
4. מר"מ – בדה"ש (ס"ק רצ"ו), ובדיעבד אם טבלה והם עליה צ"ע בדיניה", פותח שער (סי' כ"ב סעי' מ"ב), חק וזמן (פרק ו' סעי' י"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"כ, עמ' של"ד, עמ' ש"ל).
- (א) ששבה"ל (סוף ס"ק ב', סיכום אות ז', שבה"ל ח"ב סי' צ"ז) – "יש להוציא, ובדיעבד תחזור וטבול, אבל בלנתה עם בעלה אפשר להקל, אך אם יש חשש שמהודקות ביותר – יש לברר המציאות, דבזה יש לחוש אף בדיעבד".
- (ב) לבושי עז (תמצית אות ד') – "לכתחילה ודאי דצריך להסירן אף אם הדמעות מלחלחתן, ומ"מ אם טבלה עימהן, באופן שידוע בודאי שהדמעות מלחלחתן, כשיש עוד צד להקל, מקילין".
- (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ב' אייר תשס"ו) – שאלה: "האם עדשות בעינים של אנשים הוי חציצה לענין מקוה, ואם כבר חוזר מהמקוה אם צריך לילך עוד פעם". תשובה: "אצל גברים זו חציצה לכתחילה, אצל נשים אסור לטבול עם זה, אא"כ אינה מקפידה להוציא זאת אף פעם".

מז| בית הסתרים: חלל הפה.

א. אין צריכה לפתוח את פיה.

1. קשה, לא הוי ראוי לביאת מים – עי' סעי' ל"ח, לשיטות ומר"מ.

ב. אם צריכה לנקות את שיניים קודם הטבילה.

1. מחמיר – ש"ך (ס"ק ל'), "דחוב הוא לה היינו טעמא משום שאם טבלה ונמצא שום דבר ביניהם לא עלתה לה טבילה והלכך חיישינן שמא יהא דבר חוצץ ביניהם דהא אין צריכה לבדוק אחר הטביל' אם יש עליה שום דבר חוצץ", סד"ט (ס"ק מ"ז), מקור חיים (ס"ק ע"ו), חכ"א (כלל קכ"א סעי' א'), "וצריכה שתחצוץ בין השיניים שלא יהיה שם דבר חוצץ", בגדי ישע (סי' כ"ג אות כ"ו), מסגרת השלחן (דין כ"ד), לחוש"ש (לחם ס"ק נ"ט, קיצור שו"ע סי' קס"א סעי' י'), "צריכה לנקר שיניה קודם טבילה, משום דמצוי הוא שימצא בין שיניה שיורי מאכל", מלבושי טהרה (סעי' ל"ג), ערה"ש (סעי' נ"ג), "כל אשה קודם טבילתה צריכה לחצוץ שיניה שלא יהא בהם דבר חוצץ", בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ו'), "צריכה לנקות שיניה", בית שלמה (יו"ד ח"ב ריש סי' י"ב), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ב), טהרת ישראל (סעי' פ"ג), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו), בדה"ש (ס"ק קע"ז), ששבה"ל (סיכום אות א'), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה), פוסקים.
 2. מיקל, עצה טובה – ב"ח (ס"ק כ"ד).
 3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק פ"ד).
- (א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קכ"ג) – "שאלה: אשה שאחר טבילתה נזכרה שלא ניקתה לפני כן את שיניה. היא בדקה מיד את שינה ולא מצאה כל דבר חוצץ. האם להצריכה טבילה מחדש. תשובה: לא".
- יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קכ"ב) – "שאלה: אשה שרגילה להיות כוססת את ציפורניה וקרה שנכנסה לה ציפורן בין שיניה, ניסתה להוציאה ולא הצליחה. אח"כ שכחה מהציפורן שבין שיניה, טבלה לטהרתה ולנה עם בעלה. ורק למחרת נזכרה בזה ובאה לשאול האם עלתה לה טבילתה. תשובה: כיוון שרגילה בכך מסתמא לא מקפידה ואין צורך בכלום".

ג. חוט דנטלי (dental floss).

1. להשתמש בו.
- (א) הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות פ"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ד) – "והמנהג היום לנקות בין השיניים בעזרת החוט".
- (ב) אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ז') – "מדיחה פיה ומצחצחת שיניה היטב, ואחר כך חוצצת השיניים בקיסם או מעבירה חוט ביניהן שלא ישארו שם שיורי אכל".
- (ג) עי' פרי טהרה (סעי' ל"ד, סי' קצ"ט סעי' י"ט) – "ונשים הרגילות תמיד לנקות את שיניהם בחוט לניקוי השיניים [dental floss], ראוי שינוי כך את השיניים קודם הטבילה. אך צריכה להיזהר להשתמש בסוגים שאינם נחתכים [shed], כיון שלפעמים הם נדבקים בין השיניים ויכולים לחצות".
- (ד) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קנ"ז) – "ולחצוץ אותם במברשת או חוט או קיסם העשוי מפלסטיק".
2. לא להשתמש בו, שמא נקרע.
- (א) ששבה"ל (סיכום אות א') – "אבל חוט אינו טוב כ"כ שמצוי שנקרע ונשאר בין השיניים וחוצץ, וצריך להוציאו".

(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ה') – "לא תשתמש בחוטי ניקור, דהרבה פעמים נגרמים מחמתם בעיות, ואין צורך לזה".

(ג) על מראה כהן (עמ' קי"ז אות ב', אות ג') – "מן הדין אין האשה צריכה לחוץ בין שיניה בחוט [המכונה 'חוט דנטלי'], ואדרבה **לא כדאי** להשתמש בו דמצוי שהוא נקרע ונשאר שרירי ממנו בין השיניים. ויש לידע שאם נשאר שרירי כזו בין השיניים הרי היא חוצצת אף אם אי אפשר להסירה. **אשה הרגילה** מדי פעם לחוץ בין שיניה בחוט דנטלי, **חייבת מן הדין** לעשות כן גם לפני הטבילה".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ה') – "ולנקות היטב ועצה טובה היא שלא תשתמש בחוט דנטלי כדי להוציא שיירי אוכל וכיו"ב מבין השיניים, כיון שמתנתקים ממנו חלקים, ועלולים להשאר בין השיניים".
3. מר"מ.

(א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קס"א) – "שקודם טבילה ניקתה שיניה עם חוט דנטלי וכנראה נשאר קצת בתוך פיה, סמוך לסוף פיה, ואחר שבועיים זה יצא, ובמשך הזמן לא הרגישה שיש שם כלום. והשיב רבינו אין לך אי הקפדה יותר מזה, ואין מה לחוש".

ד. **אשה שיש לה כאב שיניים**, וא"א לה לנקרן מחמת הכאב בשום אופן.

1. בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב), הו"ד בדר"ת (ס"ק ע"ג), הו"ד בבד"ש (סעי' כ"ד בי' ד"ה שיניה) – "באשה שיש לה כאב שיניים ר"ל זה זמן רב בצד השמאל מה תעשה בטבילת מצוה כי א"א לה לנקר השיניים בשום אופן מחמת הכאב בצד הנ"ל ... הש"ך סק"ל חולק עליו והביא רא' מדברי הב"י שחובה עלי' לחצוץ שיניה קודם הטבילה מ"מ י"ל דאף דחובה עלי' לכתחלה מ"מ בנ"ד שא"א לה לנקר אינו מעכב הטבילה. והנה בש"ע סכ"ו מבואר דאם לא בדקה קודם טבילה בין שיניה ואחר הטבילה נמי לא בדקה עד שנתעסקה בתבשילין ... תלינן לקולא ע"ש, ולפ"ז כ"ש באם לא בדקה לא בתחלה ולא בסוף דשרי בדיעבד, וא"כ בנ"ד יש לצדד להקל כיון דא"א לה לבדוק כדיעבד דמי כמ"ש הת"ח כלל י"ז הובא בט"ז סי' צ"א סק"ב ...".

ה. מר"מ.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י') – "אוכל שנתקע בין שיניה חוצץ מפני שהיא מקפידה עליו משום ריח רע".

מח [בית הסתרים: שיניים]

א. **שיניים מדולדלות שעתידים להיעקר**, אם חוצצות בטבילה.

1. מיקל [ואם כאב הרבה, עי' בלשונות].

(א) אבני נזר (יו"ד סי' ר"ס) – "הדבר ברור שאף שיש לה שן המתנדנדת יכולה לטבול בלי חשש. ומעולם לא שמענו שאשה שיש לה שן מתנדנדת ואינה משתמשת בו. תצטרך להוציאו קודם טבילה. והבא לחדש זה להחמיר בדרבנן עליו הראי'. ומסברא נראה שאינה חייבת להוציאו קודם כנ"ל".

(ב) דובב מישרים (ח"א סי' פ"ד) – "ששן אחד כואב לה וא"כ היא מיעוט המקפיד בבה"ס והוי תרי דרבנן, בודאי יש לסמוך על ההיתרים הנ"ל וז"ב".

(ג) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קנ"ט).

עי' אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות א') – "אשה שכאבה לה שן מסוימת וטבלה ולמחרת הוצרך הרופא להוציא את השן צריכה לטבול שנית רק לחומרא היות והיא חלק מגופה עד להוצאתה".

עי' אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ט) – "שן שצריכה האשה להוציאה יש בה דין חציצה ואם יכולה האשה להשתמש בה בשעת האכילה, אינה חוצצת".

(ד) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק'), משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' שכ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ב) – "מבואר בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' ר"ס ובשו"ת דובב מישרים ... ואין מחמירים על כל העומד ליקצץ".

הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ו) – "שן משלה המתנדנדת לא הוי חציצה גם אם עומדת להוציאה, וזהו אפילו כשאין כואב לה בהוצאתו".

אמנם עי' הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ג, קובץ תשובות ח"א סי' פ"ו אות ב', עי' אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ') – "שן שלה המתנדנדת ועומד להוציאו - חוצץ לטבילה".

עי' הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"ג) – "נשבר חלק מהשן, החלק הנשאר אינו חציצה".

(ה) שבה"ל (ח"ב סי' צ"ו, ששבה"ל סיכום אות ט"ו) – "פשוט בעיני דע"כ לא פליגי אלא באבר ובשר מדולדלין שהוא מעכשיו יתרת שאדם רוצה וצריך לפטור ממנו, אבל שן המנענע אפ"י נימא דנקרא מדולדל דהוא באה ממה שנתלש כבר קצת מחבורו הטבעי כידוע מכ"מ אנו רואים דאנשים הולכים בזה שנים הרבה כ"ז שאינו כואב, ואפילו ככואב מקפידים שלא להוציא שן הטבעי אם אינו נחוץ ביותר, וגם כל הנדון על עומד לחתך של בית הסתרים לכן לענ"ד אין מקום להחמיר בזה".

(ו) חוט שני (ס"ק כ"ט אות ט"ו, ס"ק ל"ד אות י"א, אות ט"ו) – "שן המתנדנדת ועומדת ליפול, אינה חוצצת".

(ז) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ח, סוף הע' כ"ט).

(ח) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ו) – "שן (אמיתי) המדולדל, כל זמן שמשמשין בו, לא הוי חציצה".

(ט) לבושי עז (תמצית אות ה') – "שן המתנדנדת, אם אין לה כאב חזק אינו מעכב הטבילה, ואם יש לה כאב חזק, ומחזקת השן בחזקה, הוי אותו מקום אינו ראוי לביאת מים, וחוצץ".

- (י) אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"ג אות ו', תשובות והנהגות ח"א סי' תק"ח אות ל"ב) – "שן שעומדת לעקירה, מחמת שגורמת לכאבים, אינה חוצצת, אבל אם סובלת מכאבים חזקים עד שחושבת לעוקרה מיד, או שהיא מדולדלת מאד, ואין צריך רופא שיניים להוציאה – ראוי לחוש לחציצה".
- (יא) פותח שער (סי' כ"ב סעי' ס').
- (יב) יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ב) – "שן מתנדנדת – אע"פ שהיא מפריעה לה, ובהמשך הזמן תצטרך לעקרה, אינה חוצצת. אבל שן שכואבת מאוד, ויש צורך מידי לעקור אותה, יש לעקרה לפני הטבילה. ואם לא עשתה כן תשאל חכם".
- (יג) מראה כהן (עמ' ק"כ אות ט"ו) – "שן רופפת – שן רופפת שעתידיה ליפול בקרוב או שהרופא קבע שצריך לעקרה אינה חוצצת. ונראה דאפילו יש באותה שן סתימה קבועה גם כן אינה חוצצת".
- (יד) נשמת אברהם (ס"ק י"א אות ד').
- (טו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ו, עמ' שפ"ו).
- (טז) פרי טהרה (סעי' מ"ח) – "שן שהיא מתנדנדת, אינה חוצצת".
2. מחמיר.
- (א) הגרמ"א פריינד זצ"ל (מרא דשמעתא אות שצ"ו) – "שן המתנדנדת ביותר והיא עומדת להוציאה, אמר לי להחמיר דחוצצת בטבילה".

ב. שיניים תותבות (false teeth): קבוע.

1. אינו חוצצת.
- (א) חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ח) – "נראה לי דנשים שיש להם שיניים תחובות אין חוצצין".
- (ב) צמח צדק (יו"ד סי' ק"ס) – "לשן תותבת שבפרק במה אשה דמשמע דאינו חוצץ דאל"כ איך יוצאה בו".
- (ג) גידולי טהרה (סי' כ"ב) – "ולדינא נ"ל בנ"ד דאם יש לה צער וכאב להסיר השן או אפי' אין לה צער אם אינה יכולה להסירה בעצמה אלא שתצטרך אומן להסירה יש להורות להקל דאינו חוצץ וכמ"ש (ר"ל לפי דה"ל מיעוטו שאינו מקפיד). אבל אם יכולה להסירה בעצמה מבלי אומן וגם אין לה צער או כאב להסירה בזה יש להחמיר שאסור לה לטבול עד שתסירו וכן הוריתי כמה פעמים".
- (ד) יהודה יעלה (יו"ד סי' רכ"ט) – "עיינ בתשו' ס' גידולי טהרה ... וכדאי הוא לסמוך עליו והא דשפחה של רבי דהצריכה טבילה שנית נ"ל ה"ט התם שטבילה ועלתה ונמצא לה עצם בין שיניה נמצא לה עצם דוקא נמצא באקראי שנתחב לה עצם זו בין שיניה שלא מדעתה ואלו ידעה בו מקודם הטבילה היתה נטלתו תחילה דמקפדת עלי' לכן חוצץ היה משא"כ שן תוחבת שמדעת תחבה אותו ע"י הרופא אומן למלאות החסרון שן שלה ודאי אינה מקפדת עלי' להסירה אדרבה ניחא לה שיהיה יושב במילואו ומקפדת שלא יוסר באופן שלא יהי' נראה בשום פעם שהיא חסרת שן בכה"ג ודאי אינו חוצץ אא"כ תוכל להסירה בנקל כנ"ל. שוב מצאתי בתשו' אמרי אש חיו"ד סי' ע"ה ע"ו העלה גם כן להקל בזה".
- (ה) בנין ציון (החדשות סי' נ"ז) – "דאינו חוצץ מטעם שכתבתי לעיל דכל שעושה לנוי ודאי אינה מקפדת דאל"כ לא היתה עושה".
- (ו) מלבושי טהרה (סעי' נ"ד, ס"ק י"ח).
- (ז) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ח', רב פעלים יו"ד ח"ד סי' י"ג) – "אשה שיש לה שן תותבת של עצם או של כסף, שמעמידין אותו במקום השן שנפל ממנה כדי שלא תתגנה, העליתי בסה"ק רב פעלים דאם אין דרכה להסירה לפעמים כדי לנקותו, אינו חוצץ, ויכולה לכתחילה לטבול בעודו עליה".
- (ח) ערה"ש (סעי' פ"ט) – "אם תחובין בחוזק שאי אפשר ליטלן אין חוצצין".
- (ט) לבושי מרדכי (ח"א סי' קכ"ה) – "בת' אמרי אש ... גדולי טהרה ...".
- (י) טהרת ישראל (סעי' פ"ז) – "לכ"ע מותרת לטבול בהם ואינו חוצץ".
- (יא) שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ג).
- (יב) וכן בשם זרע אמת (יו"ד סי' פ"ה), עקרי הד"ט (יו"ד סי' כ"ב אות ז'), שמלת בנימין (סי' י"ד), גידולי טהרה (סי' כ"ב), אמרי אש (יו"ד סי' ע"ה), לחם ושמלה (לחם ס"ק ס'), נחל אשכול (ס' האשכול הל' מקואות סי' ס"ה אות ו'), משיבת נפש (ח"ב סי' ל"ב), הרי בשמים (סי' ק"ג), מהרש"ם (ח"א סי' ע"ח), רב פעלים (יו"ד ח"ד סי' י"ג), אמרי יושר (ח"ב סי' קצ"ג אות ב'), עט סופר (יו"ד סי' ב'), חבצלת השרון (יו"ד סי' ס"ו), לבושי מרדכי (יו"ד סי' קכ"ח), חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ה).
- (יג) פוסקים – בדה"ש (ס"ק קע"ט), ששבה"ל (סיכום אות י'), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ט), לבושי עז (תמצית אות י'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ה), פרי טהרה (סעי' מ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה), פוסקים.
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).
- (א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ט"ז) – "כאשר שם הרופא שן תותבת (Denture) ואין הצבע שלה נראה כראוי ובדעתה לתקן מהווה חציצה".

ג. שיניים תותבות (false teeth, dentures): שמוציאה את השן לפרקים.

1. חוצצת – ערה"ש (סעי' פ"ט, "והשינים הנעשים בידי רופאים אם לפרקים נוטלתן כדי לנקותן גם בטבילה צריכה ליטלן קודם הטבילה"), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ג), אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ה'), "שיניים תותבות (Dentures) מהוות חציצה לטבילה אפילו אם שימשה עם בעלה אבל אינה מברכת כשטובלת שנית", בדה"ש (ס"ק קע"ט), ששבה"ל (סיכום אות י', שבה"ל ח"ב סי' צ"ח אות א', ח"ג סי' קכ"ח אות א', "שן תותבת שנכנס ויוצא בתדירות גם שלא ע"י אומן פשיטא דחוצץ"), עי' טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל'), לבושי עז (תמצית אות י"א, "שינים תותבות שמסירין אותן מפני שמפריעות בזמן השינה, מעכבות בטבילה, ואם טבלה בהן צריכה טבילה שנית"), פותח שער (סי' כ"ב סעי' ס"ו), מראה כהן (עמ' קכ"א אות

י"ח, "שיניים תותבות - חוצצות, וכן כל שן שאפשר להוציאה", פרי טהרה (סעי' מ"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה).

2. מר"מ – חקר הלכה (ערך חציצה אות ה'), טהרת ישראל (סעי' פ"ז), נשמת אברהם (ס"ק י"א אות ג').

(א) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ח') – "אם דרכה לפעמים להסירו כדי לנקותו, נכון להסירו קודם טבילה, כמו שכתב הרב מאורי אש יורה דעה סימן ע"ה וע"ו, ורק אי איכא טרחה גדולה בהסרתו, שצריכה לילך אצל האומן להסירו לה, מפני שהוא קבוע בחוט כסף, וצריך אומן להסירו ולהחזירו, ויש לה בושה בדבר זה שתתפרסם טבילתה, יש לסמוך על סברת המתירים לטבול בשן זה בכל גוונא, ואין לחוש לסברת הגאון שואל ומשיב קמא חלק ג סימן כ"ז, שאסר וחלק על המתיר, וכאשר הארכתי בסייעתא דשמיא בסה"ק הנזכר, ודחיתי כל ראיות שלו, ועוד הבאתי שם דבריו בשואל ומשיב תנינא חלק ג סוף סימן ק"ח, שנראה שחזר בו הרב מסברתו הנזכרת, שהתיר שם בעינים אף על פי שלפעמים מסירה אותה, יעוין שם".

(ב) דרכי טהרה (עמ' קנ"ה) – "שיניים תותבות שאינן קבועות, יש להוציאן לפני הטבילה. ובדיעבד, אם לא הוציאתן וכבר חזרה לביתה, אינה צריכה לחזור ולטבול".

(ג) לבושי עז (תמצית אות י') – "שיניים תותבות שמסירין אותן רק כדי לנקותן, אינן חוצצות, ומ"מ לכתחילה יש להסירן כמו כל דבר שאינו מקפיד".

ד. שן תותבת שנתקלקלה ועשויים להחליפה.

1. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל"ג, "שן תותבת שנתקלקלה ועשויים להחליפה, אם היא תשאר ל' יום עד שיוציאוה הרי זה כסתימה זמנית, אולם אם היא מפריעה לאכילה הרי זה חוצץ").

ה. סתימה קבועה (filling).

1. חציצה – חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ח, בינת אדם י"ב, "אבל מה שסותמין נקבי השן על ידי רופא כדי שלא תכנס בו רוח חוצץ"), בני ציון (החדשות סי' נ"ז, "לכתחלה קשה להקל בזה. אכן אם יודע שלא תקבל האשה אם יצוה להסיר מחמת כאב א"צ למחות מטעם מוטב שיהי' שוגגין ואל יהיו מזידין").

(א) בזמננו, מסכים שאינו חוצץ – אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ז ענף ו', "ברור שבלאמבע שעושין הרופאים בזמננו אינו חוצץ ואף החכ"א יודה לזה בלא ספק רק הוא איירי באופן שהוא רק שלא יכנס הרוח ולא יכאב השן אבל אינה טובה ללעוס בה דיותר נוח לו ללעוס בשן נקוב מסתום בשעוה ועופרת שהזכיר לכן אף שבשביל הכאב מניח שם הוי מקפיד אבל בלאמבע שבזמננו גם הוא יודה שאינו חוצץ וכמו שנתפשט היתר בכל העולם ואין מפקפקין כלל וזה ברור"), הו"ד בבדה"ש (ציונים ס"ק שע"ט), ששכ"ה (נשמת אברהם ס"ק י"א סוף אות א').

2. מיקל – עי' צמח צדק (יו"ד סי' ק"ס), שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ג סי' ק"ח, הג' יד שואל על סעי' כ"ד, "דלא שייך כאן חציצה"), בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ט', רב פעלים יו"ד ח"ד סי' י"ג, "אשה שהתיך לה הרופא עופרת בתוך נקב השן שלה לרפואה, אף על גב דהרב חכמת אדם סבירא לה דהוי חציצה, ופירש טעמו בבינת אדם אות י"ב, הנה יש להשיג על ראיות שלו, והעיקר כהגאון שואל ומשיב תנינא חלק ג סימן ק"ח, דפליג על חכמת אדם והתיר בזה, יעוין שם. וכן בספר חוקי דעת כתב דהמאיר נתיבים למהרש"ך החליט להתיר, יעוין שם. וכן הרב נחל אשכול, שהוא חיבור על ספר האשכול, בהלכות מקואות סימן ס"ה אות ו, האריך להתיר בזה, יעוין שם. ועל כן העליתי בסייעתא דשמיא בתשובה בסה"ק רב פעלים, לסמוך על המתירין, ובפרט שהוא מידי דרבנן"), ערה"ש (סעי' פ"ט, "אם תחובין בחוזק שאי אפשר ליטול אין חוצצין וכן מוכח ברמב"ם פ"ט משבת דין ז' ע"ש וכ"ש המאבינים את השינים שקורין בלאמבירין שאין חשש בזה"), טהרת ישראל (סעי' פ"ח, סעי' צ'), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ג), מנחת יצחק (ח"ה סי' קי"א אות ב', ח"י סי' ע"ט, "דכבר נתפשט הלכה כדברי המקילים בסתימת נקבי השיניים, היכא דהוי קביעות"), שפע טהרה (ס"ק ז', "סתימה קבועה שבשן, אע"פ שעומדת לינטל בתוך ל' יום, אינה חציצה"), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל"א), ששבה"ל (סיכום אות ז', שבה"ל ח"ב סי' צ"ח אות ג', "סתימה גמורה שנשארה לצמיתות אינה חוצצת"), בדה"ש (ס"ק קע"ט, "הסכמת הפוסקים"), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' סעי' י"א), חוט שני (ס"ק ל"ד אות א'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' סוף ס"ק ה' ד"ה וכן), אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' י"ג, תשובות והנהגות ח"א סי' תק"ח אות ל"ב, "סתימה קבועה לא חוצץ, אבל אם רפוי או מקולקל וצריך תיקון, חוצץ"), פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ד'), קיצור הלכות (בויאר, פרק כ' אות כ"ז), לבושי עז (תמצית אות י"ב, סעי' א' תמצית אות ט"ו), פותח שערי (סי' כ"ב סעי' ס"א, "כבר פשט המנהג להורות ... אינם חוצצים"), מראה כהן (עמ' קי"ח אות ז', "סתימה קבועה - אינה חוצצת"), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ט), דרכי טהרה (עמ' קנ"ה), נשמת אברהם (ס"ק י"א אות א'), חק וזמן (פרק ו' סעי' א'), פרי טהרה (סעי' מ"ג), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ט, "שהלכה להקל בסתימת שיניים"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה).

3. וכן בשם בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' י"ט אות ב', אות ה'), מי נדה (קונ"א מהדו"ק סעי' י"א, קנאת סופרים השמטות למי נדה סי' כ'), חסד לאברהם (תנינא יו"ד סי' מ"ז), שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' כ"ז), נחל אשכול (ס' האשכול הל' מקואות סי' ס"ה אות ו'), הרי בשמים (ח"ב סי' קכ"ח), אבני צדק (יו"ד סי' פ"ט), דברי מלכיאל (ח"ה סי' קמ"ט), נטע שורק (יו"ד סי' ס"ו), מהרש"ם (ח"א סי' ע"ט), פרי השדה (ח"א סי' פ"ב), שבט סופר (יו"ד סי' ע"ו), שאל האי"ש (יו"ד סי' ד', סי' ה'), אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ח), אמרי יושר (ח"ב סי' קצ"ג אות ב'), מהרש"ג (ח"א סי' ל"א), מנחת יצחק (ח"ה סי' קי"א, ח"י סי' ע"ט), חלקת יעקב (יו"ד סי' ק"ה).

(א) אפילו רוב [דלא כאבני נזר] – אמרי יושר (ח"ב סי' קצ"ג אות ב'), בדה"ש (ס"ק קע"ט), פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ד'), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' ל"ט), משמרת הטהרה (ס"ק מ"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' ק"ג), פרי טהרה (סעי' מ"ג).

4. מר"מ – פאת שדך (ח"ג סי' צ"ה אות ג' ד"ה ולכאורה, סי' צ"ז), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).

(א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"ב) – "סתימה שאינה שוה לגובה השן, ויש בה בליטה מהשן, חוצצת".

1. כשהסתימה נשברה.

1. הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה רפואה ח"ג עמ' י"ט), הו"ד בששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' סעי' י"ג) – "וגם אם נשברה בחלקה וצריך לתקנה, אינה מהווה חציצה. אבל אם יש כאב מחמת הסתימה, שלא נעשתה כהוגן וכדו', והרופא עומד להוציאה – הרי זו מהווה חציצה, ויש להוציא לפני הטבילה".
2. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ג, עי' קובץ תשובות ח"א סי' פ"ו אות ב') – "אם זה לא מועיל לשן הרי זה חוצץ, ואם זה מועיל לשן הרי זה כסתימה זמנית דהרי עשויים לתקנה ובתנאי שלא יפריע לה".
- הגריש"א זצ"ל (מראה כהן פרק ז' הע' מ"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"ט, עי' אות כ') – "אם הרופא עומד להוציאה, ה"ז מהווה חציצה, ויש להוציאה לפני הטבילה, שהרי האשה מקפדת שלא תהיה הסתימה במקומה, וכבר אינה כחלק מן הגוף".
3. תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות ל"ב) – "סתימה קבועה לא חוצץ, אבל אם רפוי או מקולקל וצריך תיקון, חוצץ".
4. פרדס שמחה (השמטות ממעין טהור ס"ק ס"א אות ד') – "וסתימה קבועה שנשברה ועומדת להוציאו, אם אינו מועיל כלל לשימוש, חוצץ, ואם עדיין מועיל, תש"ח".
5. פותח שער (סי' כ"ב סעי' ס"ג) – "המתנדנדת קצת ולא נתלשה, אם דעתה להשאירה לז' ימים שלימים אחר הטבילה ולא תתעסק בטיפול עד יום שמיני לאחר טבילתה אינה חוצצת, כי עדיין רוצה בקיומה לסתום נקב השן להגן עליו מן המאכל ומן קור וחום".
6. מר"מ – חוט שני (ס"ק ל"ד אות ג', אות ו'), לבושי עז (תמצית אות י"ג, "צ"ע"), מראה כהן (עמ' קי"ח אות ח'), פתחי הלכה (ארטסקורל, ח"ב ריש עמ' שמ"ו), חק וזמן (פרק ו' סעי' א'), פרי טהרה (סעי' מ"ה).

ז. סתימה זמנית (temporary filling).

1. אינו חוצצת.
- א) אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ז, ענף ג', מסורת משה יו"ד אות קס"ג, עי' אות קס"ד) – "בעל זכרון יוסף שהובא בפ"ת סק"א דאם מקפדת רק לזמן מרובה לא היא עתה קפידא עיי"ש ופשוט שאין כוונתו לחלק בין זמן מרובה כגון למשך שנה ובין זמן מועט כלמשך חדש ופחות דמנא ליה ליתן קצבה ושעור לדבר זה מאחר שבגמ' לא מצינו זה. אלא צריך לומר דכוונתו לחלק בין הקפידא להסיר בשעת לישנה שאין לזה זמן קצוב דאפשר שיזדמן לה בכל יום וגם בלילה לכן נחשב בכל עת שהיא מקפדת דאינה יכולה לבטלו על משך זמן ובין כשהקפידא להסיר הוא רק לזמן קצוב דעד זמן ההוא ודאי לא תסלקנו היא אינה מקפדת עד זמן ההוא ואין חלוק אם זמן ההוא רחוק או קרוב דכיון שהוא זמן ידוע לקפידא אין להחשיבה עתה מקפדת וזהו טעם נכון ולא ניתן לשעורין וזהו כוונתו לע"ד ואף אם אין כוונתו כן מ"מ הוא טעם נכון. וא"כ גם בלאמבע זמנית כיון שיש זמן ידוע להסירו אין להחשיבה עתה מקפדת ... ומה שכתבת **טעם ב'** דכיון שגם אחר הזמן כשתסירו לא תניח הנקב שבהשן מגולה אלא תחליף אותו על בלאמבע קבועה א"כ אינה מקפדת שיהיה הנקב מגולה ולכן אף שעל סתימה זו מקפדת להסירו לא חשיב מקפיד כיון שתחזור ותסתמה. היא סברא נכונה מאד".
- עי' אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ב') – "סתימה זמנית (Temporary Filling) שיש ספק אם יצטרכו להוציאה אינה מהווה חציצה".
- עי' אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ח) – "רופא ששם סתימה זמנית (Temporary Filling) על שן שנשברה אם יכולה השן להשאר כך להרבה זמן אינה מהווה חציצה".
- אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ') – "סתימה זמנית (Temporary Filling) – "שלא דקדק הרופא במידתה כמו סתימה קבועה אעפ"כ אינה חוצצת".
- אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ב) – "רופא ששם סתימה זמנית (Temporary Filling) מכיוון שלא היה לו פנאי לעשות קבועה או שרוצה לדעת אם ביצע את העבודה בצורה טובה היות ואינו צריך לטפל עוד בשן אינה חציצה. וה"ה אם גמר את העבודה אך המקום עדיין נפוח (swollen)".
- ב) אמת ליעקב (יו"ד הע' צ') – "סתימה זמנית בשן אינה נחשבת לחציצה כל שאפשר ללעוס מאכל על שן זו, ואפילו אם הרופא יוציא את הסתימה קודם ל' יום לא איכפת לך, אבל צריך לצוות לרופא שישווה ויחליק את הסתימה לתוך השן כדי שלא תהא מבצבצת לחוץ, ואם אפשר לעשות כן על ידי רופא שומר תורה ומצוות שידקדק בזה שפיר טפי".
- ג) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' חציצה אות ב' סוף ס"ק ה' ד"ה וכן, סי' ל"א סי' קצ"ח ד"ה סתימה, ד"ה עוד) – "סתימה בשיניים בין סתימה קבועה ובין סתימה זמנית, אינם חוצצים".
- ד) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל"ב) – "סתימה זמנית, שהיא מהודקת בתוך השן בפנים, ויכולה לאכול עליה, ואי אפשר להוציאה כי אם על ידי רופא, אינה חוצצת בטבילה. ואין חילוק בין אם הסתימה הזאת נעשית רק לימים אחדים, לבין אם נעשית לזמן ארוך ביותר, שלעולם אינה חוצצת".
- ה) עי' פתחי הלכה (ארטסקורל, ח"ב עמ' שמ"ה).
- ז' ימים.
- א) חלקת יואב (יו"ד סי' ל') – "אם יהיה מוכרח לשהות ז' ימים אינו חוצץ, דהרי קיי"ל באו"ח סי' שי"ז ס"א דקשר פחות מז' ימים לא מיקרי קשר כלל, ועל ז' ימים הוי מדרבנן של קיימא ... וכיון דז' ימים הוי קשר של קיימא מדרבנן, וא"כ בנ"ד בחציצת בית הסתרים דלא הוי רק מדרבנן ... דהוי מיעוט המקפיד ...".
- ב) פותח שער (סי' כ"ב סעי' ס"ב) – "שאם הם נשארים לשבעה ימים שלימים אחרי הטבילה, בין נעשו לזמן מרובה בין לפני זמן מועט, אינם חוצצים, ואין להסירם עד יום שמיני אחר הטבילה, (ואם יש לה הזמנה אצל רופא שיניים בתוך זמן זה תבטלנו ותעשה הזמנה אחרת מיום שמיני ואילך)".
- ג) פרדס שמחה (חק וזמן פרק ו' הע' ד' ד"ה ולמעשה).

(ד) חק וזמן (פרק ו' סעי' ב') – "אם תשאר הסתימה בשן, לכל הפחות עוד ז' ימים אחר הטבילה אינה חוצצת".
3. ל' ימים, ובשעת הדחק ז' ימים.

(א) הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם סוף ס"ק א', שלחן שלמה רפואה ח"ג סוף עמ' ז', עמ' כ') – "שנהגו מורי הוראה להסתמך על מה שמשמע מדברי הב"י שקשר העומד להתקיים עד חודש חשיב לכו"ע מדרבנן כקשר של קיימא. וא"כ דבר שמונח למשך שלושים יום מתבטל לגוף לענין חציצה של בית הסתרים".

הגרש"א זצ"ל (מראה כהן פרק ז' הע' נ"א, אסיא חנ"ט עמ' כ"ח אות י"ג) – "יש המקילים בשעת הדחק אם הסתימה עתידה להשאר ז' ימים משעת הטבילה".

(ב) הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ז, משנת השלחן סעי' ו' ס"ק ט"ז, תשובה שמ"ג, שערי טבילה סי' ל"ד ענף ד' אות ב', עי' משמרת הטהרה סי' קצ"ח הע' שע"ד, הע' שע"ה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ט"ו) – "וסתימה הנעשית ע"י אדם ומתנדנדת ועומד להוציאו - גרע טפי והוי חציצה, ורק אם תהיה מונחת קבוע לזמן מסוים - לא הוי חציצה, והיינו כשמונחת ליותר מ30 יום, את ה30 יום מונים מליל הטבילה ולא מיום הנחת הסתימה".

עי' הגר"ש זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ו אות ב', ריש סי' צ', אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ג [לשונו לקמן], אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג הע' כ', עי' אות י"ז, אות כ"ד) – "בשו"ת חלקת יואב ... בז' ימים. ובצרוף מ"ש הרש"ם ח"א סי' ז' דכיון דמחליפין חשיבי לאינו מקפדת הרי במקום הצורך אפשר לסמוך ע"ז".

(ג) שערי טבילה (סי' ל"ד ענף ד') – "סתימה זמנית העשוי להישאר כן שלושים יום יש להקל בזה שאינו חוצץ בטבילה ... בשעת הדחק יש לדון להקל באם מונח הסתימה לז' ימים".

(ד) עי' יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ') – "אם יש לה סתימה זמנית בשן, כגון שבאמצע טיפול שיניים שם לה הרופא סתימה לימים ספורים, יש לחשוש שהסתימה חוצצת. אולם אם אין בדעתה להוציאה משך חודש שלם אינה חוצצת. ובמקום צורך יש להקל, שגם אם אין בדעתה להוציאה משך שבוע ימים, אינה חוצצת".

4. ל' ימים.

(א) שפע טהרה (ס"ק ו', ס"ק ז') – "סתימה זמנית שבשן, אם תשאר הסתימה שלשים יום אחר הטבילה, אינה חציצה".

(ב) בדה"ש (ס"ק קע"ט) – "ואין נראה להקל בזה למעשה אלא אם כן הסתימה עומדת להשאר בשנה ל' יום או יותר מעת טבילתה שהדבר העומד לל' יום יש לחושבו כקבוע".

(ג) לבושי עז (תמצית אות י"ד, סעי' א' ס"ק ה' ד"ה ואגרו"מ, תמצית אות ט"ו, אות ט"ז).

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"מ) – "להקל רק אם נשאר שם **סך הכל** ל' יום".

5. ו' חדשים.

(א) אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ג אות ג', סי' רס"ב אות ב') – "וגדול אחד רוצה להתיר מאחר שמפרש שם על ז' ימים ומדרבנן חשיב לענין שבת קש"ק. ה"נ כיון דחציצה דמיעוטו המקפיד דרבנן. ואמנם שאני התרתי [בתשוב' סי' רנ"ג] בביטול על חצי שנה שנסמוך על רבינו ירוחם בדרבנן דכהאי גוונא **חשיב קש"ק בשבת מדאורייתא**. והבאתי לשון הרא"ש שכתב קשר של קיימא א"צ שיבא בו מים. אך שנאמר בביטול לז' ימים הואיל ומדרבנן חשיב של קיימא אינו נראה. דהא טעם שגזרו חכמים על מיעוטו המקפיד אטו רובו. וכיון שאם ה' רובו כהאי גוונא ביטול על ז' ימים ה' חוצץ מדאורייתא. ממילא נשאר הגזירה במיעוטו".

6. מחמיר.

(א) חזו"א (הגר"ח ק שליט"א במראה כהן עמ' ק"צ אות א') – "מה היתה הוראת החזו"א זצ"ל לענין סתימה זמנית בנוגע לחציצה. תשובה: זמנית חוצצת".

(ב) קיצור הלכות (בויאר, פרק כ' אות כ"ז) – "סתימות השיניים ... שאינן קבועות אפילו אלו שמשהין אותן כמה חדשים הרי אלו חוצצות".

7. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' צ'), פאת שדך (ח"ג סי' צ"ו), אבן ישראל (ח"ט סי' פ"ג), ששבה"ל (סיכום אות ח'), חוט שני (ס"ק ל"ד אות ז' - אות י'), פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ה'), אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"ג אות ב'), מראה כהן (עמ' קי"ט אות י"ג), נשמת אברהם (ס"ק י"א אות ב'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שי"ג), פרי טהרה (סעי' מ"ד).

(א) ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סי' י"ט אות ד') – "אם אפשר להוציא הסתימה בזמן הטבילה, שצריך להוציא אותה לד' הסו' שכל דבר שעתידיהם להוציאו חוצץ, וה"נ עתידיהם להוציא הסתימה".

(ב) מנחת יצחק (ח"ה סי' קי"א אות ב', עי' ח"י סי' ע"ט) – "היכא דהסתימה יהיה בקביעות, ורק מאיזה טעם צריכים להחליף מזמן לזמן מחומר לחומר, יש לומר דנחשב כסתימה קבועה, ומכ"ש היכא דהסתימה עראית נעשה לזמן בלתי נודע, כנידון כ"ת, אך יש לדקדק שלא יהיה הסתימה עראית מכסה השן יותר ממאי שצריך להיות הסתימה הקבועה, דאם הוי יותר, לא שייך ההיתר הנזכר לעיל".

(ג) הגרמ"א פריינד זצ"ל (מרא דשמעתא אות שצ"ה) – "לגבי 'סתימות' בשיניים, אמר לי שדדכו להורות כמו שכתב בטהרת ישראל, שאם אינה מסירה ה'סתימה' עד אחר ב' חדשים, אינה חוצצת בטבילה".

(ד) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קפ"ז) – "סתימת זמנית, אם הושם לחודש אינו חוצץ, בדיעבד עד שבוע, במקום הצורך אפילו בפחות מזה אינו חוצץ".

(ה) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"ד) – "עיקר ההיתר של סתימה זמנית היא, שהמקום בו **מונחת הסתימה עתיד להיות מכוסה לעולם**, שהרי גם כאשר תוציא את הסתימה הזמנית, יניחו במקומה סתימה אחרת. ובהעדר מציאות זו שהיא מסירה כדי לסתום ולכסות שוב את המקום, אין רבינו מתיר סתימה זמנית".

הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות י"ח) – "דהיינו דוקא אם גודל הסתימה והכתר אינו גדול אפילו משהו יותר מהסתימה והכתר העתידיים לבא שם בקביעות, אבל אם הוא גדול יותר אפי' משהו חוצץ אפילו אם הוא בגובה השם".

(ו) חוט שני (מראה כהן עמ' קפ"ח אות ג') – "סתימה זמנית חוצצת, אבל כ"ז כשיש קפידה לפתוח להוציא איזה דבר או להמשיך הטפול, אבל לפעמים נגמר הטפול, אך בינתיים עושים הסתימה מחומר חלש שיתפורר במשך הזמן ולכן מחליפים אח"כ לחומר חזק יותר, זה לא חוצץ כיון שאין לה קפידה בעצם הדבר כ"ז שזה קיים".

(ז) תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות ל"א) – "בסתימת שן זמנית החזון איש זצ"ל דעתו שחוצץ, אבל רוב מורי הוראה נהגו להקל כשאין הסתימה בולטת מגובה השיניים ומחמירים רק אם עומדים להוציא את הסתימה תוך חודש, וביותר מחודש מקילין. אבל יש מורי הוראה שמקילין שתלוי בשבעה ימים. ויש ליתור מאד ולברר שאם הרופא מוציא רק לאחר חודש או לאחר שבעה ימים את השן הזמנית לא מפני שצריכה לשהות שיעור זה רק מפני שטרוד, אז בודאי חוצץ, ורק אם דוחה מפני שאי אפשר להוציא קודם אינו חוצץ באופן שראוי להוציא רק אחרי חודש או שבעה ימים כהנ"ל, ומנהגינו בזה להורות לפי השואל עד כמה להחמיר בזה לחציצה כזו שאינו אלא מדרבנן, ועכ"פ בפחות משבע ימים אפילו בשעת הדחק גדול אין להקל".

8. מותר לעשות הערמה.

(א) הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם ס"ק י"א אות ב' ד"ה ואמר) – "והמורה הוראה יכול לומר לבעלה מבלי ידיעתה שאם תפסיד את התור או תצטער, תוכל ללכת לרופא להמשיך הטיפול. וודאי לא תועיל אם האשה עצמה תחשוב כן בשעת הטבילה".

(ב) שערי טבילה (סי' ל"ד ענף ד' סוף אות ד') – "יכול המורה הוראה לומר לבעל מבלי ידיעת האשה שאחרי הטבילה יכול לומר לאשתו שעכשיו כבר יכולה לילך לרופא להמשיך הטיפול ... שהרי האשה בשעתו החליטה להשאירו ורק שאח"כ יכולה לשנות החלטה, אמנם פשיט שהאשה בשעת הטבילה לא יועיל אם תחשוב עכשיו שאח"כ תשנה החלטה".

(ג) הו"ד בפתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רע"א).

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"מ) – "בשם ר' אלישיב (של') [זצ"ל], כלפי אשה שיש לה סתימה זמנית שעתיד להוציאה קודם ל' יום. שמותר לבעלה לעשות הערמה ול"שקר" לה לומר לה שהרופא הגיד לו שהוא אינו יכול לראות אותה עד לאחר כמה ימים (שהוא לאחר הל' יום). ועי"ז חושבת האשה שנשאר הסתימה שם לל' יום, וממילא בטלה לגופה. [ובודאי דווקא אם באמת היא מאמינה וחושבת שאמת כן.]".

(ה) מראה כהן (שמעתי).

9. מזמן הטבילה או מזמן הנחת הסתימה.

(א) מזמן הטבילה – הגרש"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"ד ענף ד' אות ב'), "למעשה מחמיר לחשוב שלושים יום משעת הטבילה", שפע טהרה (לשונו לעיל), הגריש"א זצ"ל (לשונו לעיל), בדה"ש (לשונו לעיל), תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח סוף אות ל"א, "והשיעור חודש או שבוע ימים אם תלוי מזמן שהרופא שינים קבע את הסתימה או מזמן הטבילה, נחלקו גדולי הוראה בעיר הקודש, ומנהגינו להחמיר בזה ולמנות מהטבילה"), פוחת שער (לשונו לעיל), חק וזמן (לשונו לעיל).

(ב) מזמן הנחת הסתימה – יסוד הטהרה (פרק ו' הע' מ'), "דהיינו שמאז שהניחו לה את הסתימה לא יוציאוה עד כעבור חודש ימים, אבל אין צריך שתשהה כפה חודש ימים מהטבילה. ואולם יש להקפיד שלא יוציאוה למחרת הטבילה", הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"מ, לשונו לעיל).

(ג) מר"מ – שערי טבילה (סי' ל"ד ענף ד' אות ב'), "אם מניין משעת הנחת הסתימה או משעת הטבילה ...", לבושי עז (תמצית אות ט"ו, סעי' א' תמצית אות ט"ז), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' רע"א).

ה. סתימה זמנית בטיפול שורש (root canal).

1. ששבה"ל (סיכום אות ח', שבה"ל ח"ב סי' צ"ח אות ד', אות ה') – "סתימה זמנית בטפול של רפוי שורש השן וכיו"ב שיש הקפדה גמורה שלא להסירה לפני הזמן ולגלות עצב הניתן לטיפול פשיטא דאינה חוצצת. מ"מ בהגיע הזמן להוציא הסתימה ולפעמים איכא הקפדה גמורה להוציאה ואיכא גם חשש מחלה אם ישאר, נראה דחוצצת".

2. אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"ג אות ג', תשובות והנהגות ח"א סי' תק"ח אות ל"ג) – "בטיפול שורש, כשאי אפשר להסיר החומר המונח שם שעלול להזיק לרפואת העצם שם, ורפואתה בכך, נהגו להקל. ואם אפשר לגמור הטפול תוך שבעה ימים אין להקל כהנ"ל, ומיהו גם בזה הרב צריך לברר אם באמת אי אפשר לתקן שמה או הרופא עמוס ולכן קובע תור מאוחר".

3. מר"מ – שערי טבילה (סי' ל"ד ענף ה' אות ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שי"ז).

ט. כתר (crown, cap).

1. קבוע.

(א) מיקל – באר משה (חק וזמן פרק ו' הע' ו'), ששבה"ל (סיכום אות ט'), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל"ג), חוט שני (ס"ק ל"ד אות י"ט), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ו' הע' ו'), הגר"י בעלסקי שליט"א (חק וזמן פרק ו' הע' ו'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ה), חק וזמן (פרק ו' סעי' ד'), פרי טהרה (סעי' מ"ו), מראה כהן (עמ' קי"ח אות ט'), "כתר קבוע - דינו כסתימה קבועה ואינו חוצץ", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה).

2. זמני.

(א) מיקל – עי' יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ"א), "כתר שעל השן אינו חוצץ, אפילו אם הוא כתר זמני. אלא שלכתחילה ראוי שהכתר יהא מונח על השן למשך חודש ימים. וכבר נתבאר לעיל, שבכל אופן יש להקפיד שלא תוציאו למחרת הטבילה", עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ה).

(ב) כסתימה זמנית – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ד, "כתר זמני דינו כמו סתימה זמנית שאם זה לל' יום מיום הטבילה אינו חוצץ, ובשעת הדחק יש להקל אף שעשוי להשאר לז' ימים"), בדה"ש (ס"ק קע"ט), לבושי עז (תמצית אות י"ד), מראה כהן (עמ' ק"כ אות י"ד, "כתר זמני - דנו אותו גדולי ההוראה כסתימה זמנית").

(ג) מר"מ – טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל"ג), ששבה"ל (סיכום אות ט').

3. מר"מ.

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ט"ו) – "כתר (Crown) שמתנדנד בשן, או שנשתנה צבעו, או שיצא קצת ממקומו, אם היא מקפידה בכך מהווה חציצה".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ז) – "כתר (Crown) שבשיניים אינו מהווה חציצה אפילו אם בדעתה להחליפו כי נחשב כמו השן שלה".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"א) – "כששמים כתר (Crown) על השן אם נשאר שם לשלושה חודשים אינו חוצץ".

י. שן המחופה בזהב ובציפוי.

1. מיקל – פרדס שמחה (ס"ק ס"א אות ג', "קבוע לעולם, אינו חוצץ").

יא. גשר קבוע (bridge).

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ד, חק וזמן פרק ו' הע' ז', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ה, "גשר של שיניים שעשוי לקביעות אינו חוצץ"), ששבה"ל (סיכום אות י"א, עי' ס"ק י"ב, שבה"ל ח"ב סי' צ"ח אות ז', "גשר וכיו"ב פשיטא דאינה חוצצת"), חוט שני (ס"ק ל"ד אות כ'), אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"ג אות א', עי' אות ד', תשובות והנהגות ח"א סי' תק"ח אות ל"ד, "גשר הקבוע בשיניים העומד לישראל, והיינו למי ששיניו רופפות ועושים גדר של חוטי מתכת סביב השיניים ואי אפשר להוציאו והרופא קבעו בחוזק שמה לעולמים לא חוצץ, ובשעת הדחק יש להקל כשצריך אומן להסירו אף שאינו לעולמים, ומיהו יש ליזהר מאד בניקוי שלא מספיק במברשות אלא צריך ע"י קיסם וכדומה להוציא כל מה שנדבק שם, אבל בטבעות ליישור שיניים שהם לזמן וליפוי חוצץ"), ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' סעי' י"א), פותח שער (סי' כ"ב סעי' ס"א, "כבר פשט המנהג להורות ... אינם חוצצים"), דרכי טהרה (סוף עמ' קנ"ה, "גשר קבוע לא חוצץ, ובלבד שתקנה את חוט הכסף או הנירטסטה יפה יפה"), חק וזמן (פרק ו' סעי' ה'), פרי טהרה (סעי' מ"ו).

(א) שבה"ל (מראה כהן עמ' קפ"ז אות ד') – "מרן שליט"א נוקט בשו"ת שבט הלוי חלק יו"ד סי' צ"ח שברזלים המונחים על השן ("גשר") אינם חוצצים ולכאן הרי ברזלים אלו אינם באים לנוי אלא לרפואה או ליישור השיניים ומאי שנא מרטיה שחוצצת ומצינו בשו"ת כתב סופר ובשו"ת תשובה מאהבה שמאנו להתיר רטיה המונחת על הגוף ג' חדשים ואף שאינה יכולה להסירם ומה השיעור והקצבה שאנו דנים את הגשר כחלק מגופה. תשובה: הברזלים האלה עוזרים לה בעת אכילה ומחזיקים לה הצורה הטבעית, וגם הם לא יותר מספק חציצה במיעוט המקפיד בבית הסתרים שהוא יותר מהדוגמאות שכתב כ"ת".

יב. גשר ליישור שיניים (braces).

1. מיקל [אם יותר מל' יום].

(א) עי' מנחת יצחק (ח"ו סי' פ"ו) – "גם בהשיניים המהודקים בצעמענט כדבר שאלתו, ובזמן של לשנה, לכ"ע הוי זמן חשוב להמקילים בסתימת השיניים, וממילא הה"ד בנדון דידל' ... וכ"ז בדיעבד שכבר נעשה מעשה, אבל לכתחילה צריכים להתיישב אם להכניס עצמו לזה".

(ב) ששבה"ל (סיכום אות י"ב) – "וגשר הנעשה ליישור השיניים לנוי, כיון שמונח זמן רב [ולפחות ל' יום] אינו חוצץ".

שבה"ל (ח"ט סי' קע"ז, ח"י סי' ק"ב) – "אשר הציע כ"ת לפני עני בענין אשה צעירה ששיניה עקומות ביותר בין למעלה בין למטה, ואין עצה אלא חוטי ברזל לזמן כמו שנה ומחצה מהו לענין חציצה. ובאמת אין צורך להאריך כי כ"ת פתח האי פרשתא בכחא דהיתרא, ועיקר טעמו דהאשה במצב של עכשיו כמעט מגונה על בעלה, ומאד חששו חז"ל שלא תתגנה, והיותי כעת חוץ לביתי קשה לי להאריך, ודעתי מסכמת לדברי כ"ת, כי כבר הבאתי בהרבה מקומות שמאד נראה מש"כ בתשובת אמרי יושר ח"א שמעיקר הדין כל דבר שאשה רוצה שתהי' עליה לפי מצבה אינו חוצץ, ובפרט בבית הסתרים, ובפרט לזמן רב, וסו"ס הו"ל ספק מיעוט המקפיד דרבנן, וא"א להסירה תוך הזמן, וכתבתי בכמה מקומות כי עניני תיקוני שיניים הם נעשו כל כך חלק מחיים רגילים עד שכמעט אין מקפידים כלל בכאלה, והיות גם טובה לשלום ביתה ע"כ פשוט דדבר זה נוטה להקל כדעת מעכ"ת".

(ג) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' ל"ד).

(ד) בדה"ש (סוף ס"ק קע"ט) – "אם הם מהסוג הקבוע בפה לזמן מרובה עד שהרופא יוציאם אינם חוצצים כל שאינו עומד להסירם בפחות מל' יום משעת הטבילה".

(ה) עי' קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קפ"ח) – "אשה הלובשת ברעיסע"ס (גשר), הוי שעת הדחק ומותרת לטבול כך".

2. מחמיר [י"א א"א כ"כ כדי לחזק השיניים שלא יפלו].

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ו, מסורת משה יו"ד אות ק"ס) – "בחוט ברזל שעל השנים להיישירם ... בזמן שמהודק יש לחוש לפ"ז. וטעם שכתב כתר"ה שאין להחשיב זה למקפיד, קשה לסמוך ע"ז כיון דבלא צורך היתה מקפדת שלא יהיה זה על שניה. אבל כיון שהוא רק מיעוט וגם בבית הסתרים שלהרבה שיטות הוא רק מדרבנן שא"כ הרי תרי דרבנן הרוצה להקל אולי אין למחות בידו אם אין מעכב לה באכילה ולא משנה טעם ממני האכילות וכדומה. דאם מעכב את האכילה קצת או משנה את הטעמים

ודאי היא מקפדת וחוצץ. ומה שדימה כתר"ה להיתר הקאלטענעס אולי הוא טעם שנימא שריביתיה אינו דוקא סכנה ממש אלא דגם סכנת אבר שרוצה בו יש להחשיב רביתיה וא"כ אף שעצם השנים אינו סכנה מ"מ כיון שהוא סכנה להשנים יש אולי להחשיב זה רביתיה דהשנים ומכיון שהוא מיעוט ובבית הסתרים יש לסמוך ע"ז אף בזמן שמהודק אבל דוקא שהוא לחזק השנים שלא יפלו אבל אם הוא רק ליפות אותה אסורה לטבול כל זמן שמהודק".

ע"י אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ט) – "כלה שהורידו את הפלטה האורטודנטית (Braces) מעל שיניה לפני חתונה לצורך התמונות, א"א לה לטבול עמה אח"כ מכיוון שהיא מאד מקפידה עליה".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"ה, אסיא חנ"ט עמ' כ"ח אות ט"ז) – "אם הם הדוקים, ועשויים רק לצורכי נוי, הרי הם חוצצים, ואם הם עשויים לצרכים רפואיים, אין הם חוצצים, בתנאי שאינם מפריעים באכילה".

(ג) הגריש"א זצ"ל (משנת השלח תשובה שד"מ, לבושי עז תמצית אות י"ז, אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ה, שערי טבילה סי' ל"ה ענף ד' אות א', אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ו, ע"י פתחי דעת פרק ל' הע' י' [השני]) – "ברזלים לישור השנים, אף שעומדים לזמן מרובה, ואפילו יותר מל' יום, הוי כרטיה וחוצץ, הגריש"א. ואם הברזלים הנ"ל רפויין לכתחילה יש לילך לאומן להסירם, ובדיעבד בשעת הדחק וליכא אומן יש להקל".

(ד) לבושי עז (תמצית אות י"ז).

(ה) ע"י חזקת טהרה (חק וזמן פרק ו' הע' ט') – "להחמיר בזה לכתחילה אם לא שכבר טבלה עמו".

(ו) ע"י יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ"ב) – "טבעות ברזל לישור שיניים, נכון שלא להשתמש בהם כלל, כי יש בזה חשש גדול של חציצה. ובשעת הדחק יש להקל כל שאינה עתידה ליטלם למשך חצי שנה".

(ז) ע"י שערי טבילה (סי' ל"ה ענף ד' אות ב') – "לרפוי השן שלא יתרופפי בשעת הדחק יש מקום להקל בזה כמבואר בשו"ת אגרות משה".

(ח) פרי טהרה (סעי' מ"ט).

3. מר"מ – מראה כהן (עמ' ק"כ אות ט"ז), נשמת אברהם (ס"ק י"א אות ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שי"ד, עמ' שמ"ו), חק וזמן (פרק ו' סעי' ו').

(א) אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' י"ג אות ה') – "יש בשיניה טבעות ברזל וחוטיות מתכת המיועדים ליישור שיניים, ומונחים שם רק לזמן, נראה דהואיל שאינם בעצמן נוי אלא לצורך נוי, ולזמן, אפשר שצריכה להוציאן וראוי לשאול שאלת חכם".

(ב) ששכ"ה (אסיא חנ"ט עמ' כ"ח אות ט"ז) – "אכן, רופאי השיניים קבעו שכל ל"נוי" יש בו גם משום רפואה".

יג. פלטה ליישור שיניים (retainer).

1. אפשר להוציאה, חוצצת – חוט שני (ס"ק ל"ד אות י"ח), מראה כהן (עמ' קכ"א אות י"ז, "פלטה ליישור שיניים - ואפשר להוציאה - חוצצת"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ו).

2. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק ל' הע' י"א [השני]).

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"ע) – "שאלה: אשה שיש לה פלטה ליישור שיניים והיא אמורה להיות בפיה זמן רב עד לגמר הטיפול, האם הדבר חוצץ בטבילה. תשובה: אינו חוצץ".

יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' רכ"ג) – "שאלה: אשה שיש לה פלטה ליישור שיניים שפעם בשבוע היא הולכת לרופא, והוא מוציא לה את הפלטה, מסדר אותה ומרכיב לה חזרה. מה תעשה כשהגיעה זמן טבילה. תשובה: תוריד ותטבול ואח"כ תחזיר. [צריך ע"י רופא]".

יד. אבן שיניים (plaque).

1. מיקל.

(א) ששכ"ל (ס"ק ב' ד"ה אבן, סיכום אות י"ג, שבה"ל ח"ב סי' צ"ח אות י') – "אבן השיניים אף שדרכו להעבירו מזמן לזמן ע"י רופא נראה דאינו חוצץ דהו"ל כיבלת וכיו"ב שאף שעומד לקצוץ אינו חוצץ".

(ב) שערי טבילה (סי' ל"ד ענף ה' אות ה') – "ע"י רופא ...".

(ג) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' סעי' ח', הע' כ') – "אבן-שיניים אינה חוצצת אף אם היא עתידה ללכת לרופא-שיניים לניקוי השיניים. [דומיא דיבלת]".

(ד) חוט שני (ס"ק ל"ד אות י"ג, הע' קפ"ז) – "אבן השיניים אינו חוצץ, כיון שהוא חלק מגוף האדם, ואף אם נקבע תור עם הרופא לשייף האבן אינו חוצץ, כיון דכולי אינשי יש להם אבן בשיניים והוא נחשב כגוף האדם. [ועדיף משערות וצפרנים העומדים ליבקצן שאוסר הראב"ן, דשם הוא גוף בפ"ע שעומד אצל כו"ע להגזז, ואי עומד אצלו להקצץ, הוי מיעוט המקפיד, משא"כ באבן השיניים]".

(ה) מראה כהן (עמ' קי"ח אות ה') – "אבן שעל גבי השיניים - אינה חוצצת אף אם עומדת להסירה".

(ו) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קנ"ח).

2. מר"מ.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ו, פתחי דעת פרק ל' הע' ז' [השני], אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ז) – "אם יכולים להוריד את זה לבד הרי זה חוצץ, אבל אם רק רופא יכול להוריד את זה אינו חוצץ".

טו. ברזלים לתפיסת שן זמנית.

1. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ה, שבילי טהרה סי' ל"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"א, "עשו לה שן זמנית, וחיברוה ע"י ברזלים המחוברים לשיניים אחרות, אם אחר שיעשו לה שן קבועה לא תיזקק לברזלים מן הצדדים, ברזלים אלו הינם חציצה").

טז. כתמים (stains) שנוצרו על השיניים.

1. מיקל [דאין בו ממשות והוא כחזותא דאינו חוצץ] – הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ט אות ק"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ח), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ח), מראה כהן (עמ' קי"ח אות ו'), "כתמים שנוצרו על השיניים ואין בהם ממשות - תצחצח היטב את השיניים ומה שלא יורד אינו חוצץ".

יז. משחת שיניים (toothpaste).

1. חוצצת.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ל') – "אשה שטבלה ומצאה אחר הטבילה שאריות של משחת שיניים הדבוקות לשיניים, צריכה לטבול שנית, דנראה דמשחת שיניים לא חשיבא כדבר לח דעיילי ביה מיא, גם קשה לומר דהוי מיעוט שאינו מקפיד, מכיון שזה מפריע וברגע שמוצאים אותו מקפידים להסירו".
(ב) מראה כהן (עמ' קכ"א אות י"ט, הע' נ"ו) – "אשה שטבלה ומצאה אחר הטבילה שאריות של משחת שיניים דבוקות לשן צריכה לטבול שנית. [נראה דמשחת שיניים לא חשיבא כדבר לח דעיילי בה מיא. גם קשה לומר דהוי מיעוט שאינו מקפיד, כיון שדבר זה מפריע וברגע שמוצאים אותו מקפידים להסירו]".

מט [שלא לאכול בשר ביום לכתן לבית הטבילה.

א. האם כל היום.

1. כל היום, מהבוקר.

(א) מקור חיים (ס"ק פ"א) – "ולא סעודות חצות לחוד. אלא כל היום מדקאמר ביום לכתן".
(ב) ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ט"ז) – "ביום שצריכה לילך לטבילה לא תאכל בשר כל היום".
(ג) בית שערים (סי' רע"ט) – "ומה שנסתפק אם בימים הארוכים בתקופת תמוז גם כן יש לחוש לחומרא זו ג"כ פשוט דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין".
(ד) דר"ת (ס"ק פ').
(ה) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות צ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ו') – "וצ"ל שאחרי ו' שעות יוצא כל הטעם מהבשר, אבל הממשות של הבשר נשאר גם אחר ו' שעות ולכן חוצץ".
(ו) בדה"ש (ס"ק קפ"ו).
(ז) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י') – "לא פלוג".
(ח) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט).
(ט) אבני ישפה (ח"א סוף סי' ק"ע, סי' קע"ח ד"ה ועי').
(י) פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ב).
(יא) שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות א').
(יב) שיעורי טהרה (עמ' רצ"ז) – "שאחר שש שעות נחשב הבשר כמעוכל ואין לו דין בשר, אבל לענין חציצה יש לחשוש אף ביותר משש שעות".
(יג) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ג') – "כל המבואר בדינים אלו חל מבוקר יום הטבילה".
(יד) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ה).
(טו) פרי טהרה (הע' פ"ד).
2. מר"מ.

(א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קנ"ד) – "סעיף כ"ד ויש נוהגות שלא לאכול בשר ביום לכתן לבית הטבילה גם פירוש, בהשעות קודם, אבל בבוקר, בפרט בימי קיץ, אפשר להקל".
(ב) ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' הע' י"א) – "אחרי שש שעות נאמר דלא הוי חציצה ... וצ"ע".

ב. אם כבר התחילה לאכול בשר.

1. צריכה להפסיק.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ב') – "שכחה והתחילה לאכול בשר ביום הטבילה, ונזכרה אח"כ שהוא יום הטבילה, מחויבת להפסיק ולא תאכל עוד, דאין לומר כיון שאכלה כבר בשר שנכנס בין שיניה אין לחוש עוד, שזה אינו שהרי ע"י כל אכילה נוספת שאוכלת יכנס עוד בשר בין השיניים".
(ב) שבט הקהתי (ח"ג סי' רמ"א) – "דלא תמשיך לאכול דאין ודאי דבכל פעם שאוכלת בשר שנכנס בין שיניה חתיכות בשר אלא הוי רק חשש, וא"כ אכתי יש לחוש דדילמא לא נכנס עדיין בשר בין שיניה ועכשיו על ידי שתוסיף לאכול עוד יכנס בשר ותשכח אח"כ לנקר שיניה ביותר ובשעת טבילה ישאר חתיכת בשר".
(ג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ב) – "מחויבת להפסיק".

ג. שאם תמנע מאכילת בשר ירגישו בה שהוא ליל טבילתה, ומדרכי הצניעות להסתיר ליל הטבילה.

1. עדיין לא תאכל בשר – בית שערים (יו"ד סי' ר"פ, "ודאי טוב יותר למנוע מאכילת בשר"), שאילת יעקב (ח"א סוף סי' ק"ט), דר"ת (סוף ס"ק קמ"ט, "בית שערים"), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קצ"ח), קנין תורה בהלכה (ח"ז סי' י"ד אות ג', "אין להקל"), ששבה"ל (סעי' מ"ח ס"ק ח', עי' שבה"ל ח"ה סי' קי"ח), בדה"ש (בי' ד"ה ומנהג, עמ' נ"ב, "שהעיקר הצניעות שהזכיר הרמ"א שם הוא כשהולכת לבית הטבילה שתראה לילך בשופי ולא במהומה ובפני הבריות אבל מה שיודעים בה שתלך לטבול הלילה ליכא איסורא בזה ואין כדאי לדחות מנהג ישראל למנוע מאכילת בשר בשביל זה"), עי' ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' הע' י"ז), פותח שער (סי' כ' סעי' ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ה, עמ' שפ"ד), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ה'), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ח', "ולא תעבור על מנהג זה מחשש שירגישו בני ביתה בטבילתה").

2. מיקל – שבט הקהתי (ח"ד סי' רל"א, "דיש להתיר שלא יתפרסם הטבילה"), שיעורי טהרה (עמ' ש' ד"ה אך).

3. מר"מ – טהרת הבית (ח"ג חציצה סוף הע' ל'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ג), ט"ז וש"ד השלם (כו"ל סוף ס"ק ע"ט).
(א) לב אברהם (סי' ע"ט) – "מכל הליון נראה שבאם אי אפשר לה להסתיר טבילתה אם תילך קודם האכילה, והיא מתביישת, יכולה לאכול סעודת שבת מקודם, אך עכ"פ לא תאכל בשר, כיון שיש בזה חומרא נוספת כנ"ל, ובזה לא תתפרסם טבילתה כיון דכמה סיבות יכולים להיות למניעת אכילת בשר כנ"ל, ע"כ ראוי להחמיר בזה".

(ב) יד יצחק (ח"ב סי' ל"ה אות ד') – "דודאי מן הסתם תוכל למצוא בקל אמתלא לזה שלא תאכל בשר בפרט בימי החול ואם אי אפשר הרי ראינו דלא מינכר כלל".

ד. במקום בושה.

1. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות צ"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ד') – "אין להקל".
2. מיקל.

(א) אג"מ (רבבות ויובלות ח"ב סי' ר"ח) – "בשימוש שהיה לי אצל מורי ורבי הרה"ג ר' משה פיינשטיין זצ"ל אמר לי בפירוש שנשאל בזה מבעל וענה לו שמחמת בושה יכולה לאכול".

(ב) רבבות ויובלות (ח"ב סי' ר"ח) – "שאפשר לה להקל ויכולה לאכול, שהרי איסור מדינא אין בזה אלא רק הוי מנהג, ובמקום בושה שאינה חייבת לנהוג במנהג זה".

(ג) עי' בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ו' בי' סוף ד"ה תחוף, עמ' ק"ט) – "ודבר זה גורם לה להתבייש בפני אחרים שהיא נכלמת בכך שמרגישים בה בני אדם שהוא ליל טבילתה נראה שיש להתיר לה לאכול קודם טבילתה דגדול כבוד הבריות שדוחה אף איסורין דרבנן ... וכל שכן הוא דידן דהוא רק מטעם מנהג הנ"ל".

(ד) עי' חוט שני (מראה כהן פרק ו' הע' כ"א) – "שהרי אין בזה איסור מדינא אלא מנהג, ובמקום בושה יתכן שאינה חייבת לנהוג במנהג זה".

(ה) שבט הקהתי (ח"ד סי' רל"א).

(ו) שיעורי טהרה (עמ' ש' ד"ה אך) – "מחמת שיש לה בושה מזה מותרת לאכול בשר באופן זה ... ואם אפשר לה תאכל קציצה מבשר טחון שבזה יש פחות חשש חציצה".

(ז) עי' מראה כהן (עמ' צ"ג אות ד', שמעתי בשיעור תשע"ג) – "אשה המתארחת אצל אחרים וחוששת שיבחינו בה שאינה אוכלת מאכלי בשר וגורם לה הדבר לבושה, יתכן שאפשר להקל לה לאכול".

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ק"ח).

ה. אשה חלשה.

1. מיקל, יכולה לאכול ביום טבילתה בשר – ששבה"ל (סיכום אות ד', "ואשה חלשה הנצרכת לאכול בשר, מותרת לאכול"), אבני ישפה (ח"א סי' קע"ח, "לדמות ניד"ד לדין ט' ימים ... וכן לענין אשה זו בניד"ד שהיא חלשה מאד, שפיר יכולה לאכול ביום טבילתה בשר"), חוקת הטהרה (סעי' מ"א).

2. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"א סוף סי' קע"ח, "שתאכל בשר טחון כי אינו נשאר בין השיניים ובחולה יש להקל בבשר טחון").

ו. אשה שיש לה שיניים תותבות שמסירין אותן לגמרי בשעת הטבילה.

1. מיקל, יכולה לאכול ביום טבילתה בשר.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ג') – "אשה שאין לה רק שיניים תותבות, מותר לה לאכול בשר ביום הטבילה כיון שמוציאה את זה אח"כ בשעת הטבילה לכן ליכא שום חשש לאכול בשר ביום הטבילה".

(ב) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו סוף אות י"ט) – "ויש להסתפק באשה שיש לה שיניים תותבות שמסירין אותן לגמרי בשעת הטבילה אי מותרת לאכול בשר ביום הטבילה כיון שאין שום חשש מבשר בין השיניים או אפשר כיון שנקטו הנשים חומרא זו שלא לאכול בשר אמרינן דלא פלוג בכל הנשים, וצ"ע, ויותר מסתבר להקל כיון שכל הלכה זו אינו רק מהמנהג שנהגו וכמו שמבואר בהפוסקים".

ז. בדיעבד, אם אכלה.

1. מיקל, א"צ לעכב הטבילה בשביל זה – ט"ז (ס"ק כ"ה), דבר משה (הספרדי, ח"א יו"ד סי' כ"ו), באר היטב (ס"ק כ"ז), שלחן גבוה (ס"ק מ"ח), מקור חיים (ס"ק פ"ד), מסגרת השלחן (דין כ"ד), חכמת אדם (כלל קכ"א סעי' א', לשונו לקמן), לחם ושמלה (ס"ק ס"א), מלבושי טהרה (סעי' ל"ג), ערה"ש (סעי' נ"ד), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ט), טהרת ישראל (סעי' פ"ד), פוסקים.
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ח).

ח. במזיד.

1. עדיין אינה צריכה לעכב הטבילה – חכ"א (כלל קכ"א סעי' א', "ומכל מקום אם שכחה או אפילו במזיד ואכלה בשר אפילו בחול אינה צריכה לעכב הטבילה"), טהרת ישראל (סעי' פ"ד), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ה'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"א), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ ד"ה אם).

נ. אכילת בשר: מה נכלל.

א. בשר בהמה.

1. מחמיר – מנהג.

ב. בשר עוף.

1. מחמיר – מקור חיים (ס"ק פ', "בין דבהמה ובין דעוף"), בית שערים (סי' רע"ט, "אם גם בבשר עוף שייך חשש לענין טבילה משום בשר שבין השינים ... הדבר פשוט מדברי הרמב"ם ספ"ט ממ"א שכתב מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב וכו' מפני הבשר של בין השינים הרי דלהרמב"ם הטעם משום בשר שבין השינים ואפ"ה אוסר גם אם אכל בשר עוף אלמא דגם בשר עוף נכנס בין השינים יותר ממאכל אחר"), דר"ת (ס"ק ע"ח), מנחת יצחק (ח"ז סוף סי' פ"ו), פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' א', לשונו לקמן), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ב, "ולא פלוג רבנן"), ששבה"ל (סיכום אות ג'), בדה"ש (ס"ק קפ"ג), ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' סעי' ה'), חוט שני (ס"ק ל"ג), אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ט"ו), שבט הקהתי (ח"ד סוף סי' רל"ב), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות ג'), מראה כהן (עמ' צ"ב אות א', לשונו לקמן), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ב'), שיעורי טהרה (סוף עמ' רצ"ז), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א'), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט), פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' א'), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ה), חק וזמן (פרק ה' סעי' ג'), פרי טהרה (סעי' ל"ז), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ח).

ג. קציצות בשר, בשר טחון (chopped meat).

1. מחמיר – הגרשז"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"א ענף ה' אות ב', עי' אורחות הבית לקמן), חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות קצ"ח), פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' א', "מנהג וגם זה שלא לאכול בשר כולל בשר בהמה ובשר עוף קציצות מבשר טחון"), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו, "יש להחמיר בקציצות בשר, אף על פי שהוא בשר טחון"), ששבה"ל (ס"ק ה', סיכום אות ג', "ואפילו טחון"), ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' סעי' ה'), חוט שני (ס"ק ל"ג, סי' קצ"ט ס"ק ו' אות י"ג, "ודע דקציצות העשויות מבשר טחון גם אלו בכלל בשר לענין זה, דגם בזה יש כעין חוטים, ואיכא למיחש לחציצה"), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות ב'), שבט הקהתי (ח"א סי' רל"ח, ח"ד סי' רל"ב, "דלא חלקו בין בשר לבשר"), מראה כהן (עמ' צ"ב אות א', "מנהג זה שלא לאכול בשר ביום הטבילה כולל: בשר בהמה, בשר עוף וקציצות בשר"), פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' א', "בשר היינו בין שהוא בעין בין שהוא טחון בין שהוא במרק או ברוטב וכדו"), שיעורי טהרה (ריש עמ' רח"צ), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ב, "ולא פלוג רבנן"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ה), פרי טהרה (סעי' ל"ז), בנה ביתך (סי' י"ז הע' א'), חוקת הטהרה (סעי' ל"ז).
2. מיקל – הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ה' הע' י"ג), אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סוף סעי' ט"ו, "ושמעתי בשם הגרשז"א זצ"ל שהקיל בבשר טחון שאינו בכלל האיסור, דאין נדבק בשיניים". עי' הגרשז"א זצ"ל לעיל), דרכי טהרה (עמ' קנ"ו ד"ה בסעודת, "מותר לה לאכול בשר טחון, קציצות בשר").
3. דעת הגריש"א זצ"ל.
- א) מיקל – חק וזמן (פרק ה' הע' י"ג, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות א').
- ב) מחמיר – אבני ישפה (ח"א סוף סי' קע"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד הע' א', "לא תאכלנה בשר טחון ביום הטבילה מצד המנהג").
4. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ג', "בשר טחון שאינו נדבק לשינים מותר לה לאכול, אכן לכתחילה יש להחמיר מטעם לא פלוג"), חק וזמן (פרק ה' סעי' ג'), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה).

ד. תבשיל של בשר, מרק בשרי.

1. מיקל – מקור חיים (ס"ק פ', "אבל תבשיל שנתבשל עם שומן בשר נהגו לאכלו"), דר"ת (ס"ק ע"ח), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו, "אבל מרק שנתבשל עם שומן של בשר, ואפילו שומן בעין, מותר"), בדה"ש (ס"ק קפ"ג), ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' סעי' ה', "מותר לה לאכול מרק-בשר או שומן-בשר"), פירוש שמחה (ס"ק נ"ח, שיעורי טהרה עמ' רח"צ ד"ה אבל), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות ד', "תבשיל שנתבשל עם שומן בשר, מותר לאכול ביום הטבילה ... וה"ה מרק בשרי"), דרכי טהרה (עמ' קנ"ו ד"ה בסעודת, "תבשיל שמבושל עם בשר"), שבט הקהתי (ח"א סי' רל"ח), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ג), מראה כהן

(עמ' צ"ב אות א', "ואולם מרק בשרי אינו בכלל מנהג זה"), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ח', "מרק בשר וכן דגים מותר"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ק"ב), חק וזמן (פרק ה' סעי' ג'), פרי טהרה (סעי' ל"ח), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ב', "מותר לאכול תבשיל של בשר"), חוקת הטהרה (סעי' ל"ז).
2. מר"מ – משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה).

ה. מוח העצם (marrow), שומן בעין.

1. מיקל – אורחות יושר (סוף פרק כ"ג, "אשה שאכלה מוח העצם הנקרא טוטאנו' ביום טבילתה, מותרת לטבול בו ביום"), דבר משה (הספרדי, ח"א יו"ד סי' כ"ו, "באשה א' שביום לכתה לבית הטבילה אכלה המוח העצם ... מ"מ במוח זה אין לחוש כ"כ כמו שכן נוהגין ג"כ לאכול דג ביום זה וכ"ש דאפילו אכלה בשר בדיעבד יש להקל"), הו"ד בברכי יוסף (שיירי ברכה ס"ק ד', "ועמ"ש הרב דבר משה ח"א י"ד סימן כ"ו, דאכלה מוח עצם אף לפי המנהג מותרת לטבול. ע"ש"), זכור לאברהם (ח"א יו"ד אות נ', קס"ד ריש ע"א), דר"ת (ס"ק ע"ט), בדה"ש (ס"ק קפ"ג, "ואפשר אף כשהשומן בעין מותרת לאוכלו שאינו נכנס בין שיניה"), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ ד"ה אבל).
2. מחמיר – שבט הקהתי (ח"ד סי' רל"ב, "דלא חלקו בין בשר לבשר"), בנה ביתך (סי' י"ז הע' ב'), "ובברכי יוסף ... ומשמע דלכתחלה לא תאכל מוח עצם ביום לכתה לטבילה").

ו. לעיסה לתינוק.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק קפ"ד), טהרת יעקב (דיני חציצה אות ת' ערך תינוק), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ד'), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ ד"ה ובבשר).

ז. כבד.

1. מחמיר – מסגרת השלחן (דין כ"ד, "זכור לאברהם ... ונראה לי דנכון לזהר"), אורחות יושר (פרק כ"ג ד"ה האשה, "אסורה לאכול כבד של בהמה כמו שאסורה בבשר"), שבט הקהתי (ח"ד סי' רל"ב, "דה"ה של עוף אין לה לאכול"), בנה ביתך (סי' י"ז הע' ב'), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ, "יש להחמיר"), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט).
2. מר"מ – בית הראה (סוף דף מ"ט, "תלוי במחלוקת שיש בין האגור שהביא מרן ב"י ז"ל ביו"ד סימן צ"ח ובין ..."), זכור לאברהם (ח"א יו"ד אות נ', קס"ג סוף ע"ב, "בית הרואה ... ארחות יושר ..."), ברכת חיים (סי' כ"ב אות ג'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ג', "כבד ... שאינו נדבק לשינים מותר לה לאכול, אכן לכתחילה יש להחמיר מטעם לא פלוג"), חק וזמן (פרק ה' הע' י"ג).

ח. דגים.

1. מיקל – מהרי"ל (מנהגים, הל' נישואין אות י"א, "מה שהכלות הבתולות פרועות ראשן וסותרין קליעת שערן מפני שצריכין טבילה וחפיפת הראש, ומטעם זה חברותיה סועדות עמה בשחר מאכלי חלב ודגים שאין חוצצין בין השינים"), דבר משה (הספרדי, ח"א יו"ד סי' כ"ו, "נוהגין ג"כ לאכול דג ביום זה"), ברכת חיים (סי' כ"ב), מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ה, סוף סי' פ"ו, "בודאי יש להקל בדגים אף למאן דמחמיר כהמנהג. ועוד י"ל בדגים דברייתו מן המים אינו חוצץ ..."), הגריש"א זצ"ל (חק וזמן פרק ה' הע' י"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ב'), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו), ששבה"ל (ס"ק ד', סיכום אות ג'), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ד), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ח'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ו ד"ה בסעודת), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ק"ב), פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' א'), פרי טהרה (סעי' ל"ח), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ב'), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה).
(א) עם עצמות, יש להחמיר – שיעורי טהרה (עמ' רח"צ ד"ה באכילת, "ובדגים שיש בהם עצמות קטנות יש להחמיר"), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה, "ותזהר ... דגים עם עצמות").

ט. גבינה קשה.

1. מיקל – בית שערים (סי' רע"ט, "דדוקא בבשר חוששות אף שבלא"ה בודקות וחוצות השינים משום שנכנס יותר בין השינים ממאכל אחר אבל גבינה נהי שנכנס בין השינים מ"מ אינו נכנס יותר ממאכל אחר רק לענין לאכול בשר אח"כ אין נ"מ במאכל אחר רק בגבינה ולכן מחמירים שפיר שלא לאכול בשר אחר גבינה אבל ביום יש חשש בכל מאכל כמו בגבינה וא"כ לא יאכלו שום מאכל וכולי האי לא החמירו").

י. מאכלים שטבעם להשאיר שאריות בין השיניים.

1. ראוי להחמיר.
(א) ששבה"ל (ס"ק ד', סיכום אות ג') – "או שאר מאכלים שטבעם נכנסים בין השינים".
(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' הע' י"ב) – "וכן גם סוכריות שנדבקות בשינים ביותר וכן תירס או פופקורן וכיוצא בהן - דיש לחוש שישאר מעט גם אם תנקה את שיניה היטב".
(ג) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ה' הע' ט"ו).
(ד) שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות א').
(ה) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ב') – "ראוי להקפיד שלא לאכול ביום הטבילה מאכלים שטבעם להשאיר שאריות בין השיניים כגון: תירס, תפוז, וכדומה".
(ו) בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ב') – "כמו קאר'ן וכדומה".

(ז) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' א') – "כתירס וכדו".
 (ח) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ה) – "taffy".
 (ט) חק וזמן (פרק ה' סוף סעי' ג').
 (י) קיצור הלכות (בויאר, פרק כ' אות כ"ג) – "תירס וכיו"ב".
 (יא) יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ח') – "וכן ראוי שלא תאכל שאר מאכלים שנשארים מהם שיריים בין השיניים, כגון: תירס, תפוזים, גרעינים וכיו"ב".
 (יב) פרי טהרה (סעי' ל"ח) – "ואף שהמנהג הוא דוקא על בשר, מכל מקום גם בשאר דברים שנדבקים בין השיניים כגון פופקורן [popcorn] או תירס מהקלח [corn on the cob] וכדומה, ראוי להימנע מלאכלם ביום הטבילה. והחכם עיניו בראשו".
 (יג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ה') – "כגון אגוזים, פאפ-קארן או תפוזים, וגם בשבת ויו"ט תזהר בזה".
 (יד) דרכי טהרה (עמ' קנ"ו) – "סוכריות טופי וכד'".
 (טו) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ה) – "ותזהר מכל דבר הנכנס בין השיניים ועלול להתעכב שם שלא תאכלנו ביום טבילתה כגון שקדים ואגוזים קטנים בוטנים תירס דגים עם עצמות וכיו"ב".
 (טז) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ח) – "שה"ה שאין לאכול כל דבר שרגיל לידבק בין שיניה. כגון עוף ותפוזים ומנגו ותירס ופופקורן וסלרי וכו'".

2. אין להחמיר.

(א) הגר"ש זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות צ"א, חק וזמן פרק ה' הע' ט"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות א') – "מותר לאכול שאר מאכלים הנכנסים לשיניים, כיון שממילא מנקים היטב, ורק על בשר יש מנהג לא לאכול ביום הטבילה".
 (ב) פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' א') – "אולם אין צריך להקפיד שלא לאכול ביום הטבילה שאר מאכלים שטבעם להשאיר שאריות בין השיניים דאין להוסיף גזירות חדשות".
 (ג) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ו).
 (ד) חוט שני (ס"ק ל"ג, סי' קצ"ט ס"ק ו' אות י"ד) – "אשר שאר דברים כגון דגים תפוחים ותפוזים וכיוצ"ב מותר, דאם באנו לחוש גם בשאר מאכלים, איכא למיחש בהרבה מאכלים".
 (ה) אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' ט"ו) – "ויש מוסיפים שלא לאכול גם תירס שרגיל להידבק בשיניים, ובאמת יש עוד מאכלים שנדבקים בשיניים כתפוזים וכדו', רק כיון שאפשר לנקות השיניים היטב די לנו להחמיר בבשר שמפורש בש"ע להחמיר, אבל שאר מאכלים אין צריך לבחון כל מאכל אם דומה לבשר שנדבק".

(ו) פותח שער (חק וזמן פרק ה' הע' ט"ו).
 3. מר"מ – ששכ"ה (אוהל שרה ח"א פרק ו' הע' י"ב, "יל"ע אם דוקא בשר או אולי ה"ה כל דבר שנדבק בין השיניים כמו מצה ביום חול (ולא פסח, דאז דומיא דבשר בחוה"מ) וכדו', וצ"ע").
 (א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' קצ"ח ד"ה מצאה) – "שאלת: אשה מצאה בין שיניה חלק מהתירס הקלוי (פופקורן) או דומה לזה אחר טבילה. תשובה: אם זה היה בין שיניה במקום שאינו נראה להדיא, לענ"ד איז זה חציצה דאינה מקפדת בזה, ואף שאם יודעת מזה מסירה אותו - אבל אין כאן קפידא. ואם הרגישה שיצא הדבר הנ"ל מבין שיניה אבל אינה יודעת איפה זה היה אם במקום הנראה להדיא או לא, ג"כ לא בעי טבילה שנית דאינו אלא ספק דרבנן במיעוט המקפיד, ואפשר דכל דין בית הסתרים דבעי ראוי לביאת מים אינו אלא דרבנן כמבואר כבר בראשונים ואחרונים".

יא. ציורים לעיל.

1. אגוזים קטנים.	6. מנגו (mango).	11. שקדים.
2. בוטנים.	7. מצה, ביום חול.	12. תירס (corn).
3. גרעינים (sunflower seeds).	8. סוכריות שנדבקות בשיניים ביותר.	13. תירס מהקלח (corn on the cob).
4. דגים עם עצמות.	9. סלרי (celery).	14. תפוז (orange).
5. טופי (taffy).	10. פאפקארן (popcorn).	

נא] בשר: סעודת מצוה.

א. פעמים שמיקל.

1. עצמות.

(א) מחמיר, עדיין יש להחמיר מאכילת עצמות – פתחי זוטא (תנינא ס"ק ו', "דמ"ש ... ס"ק כ"ה דהמנהג שבשבת ויו"ט אוכלים בשר ביום לכתן לבית הטבילה, דבדאי נכון שיהי' נזהרין לאכול רק בשר ולא ללעוס עצמות כדי שלא יבוא עצם בין שיני', כיון דעצם חמיר מבשר, ואין בלעיסת עצמות עונג יו"ט כל כך וז"פ"), פרדס שמחה (ס"ק נ"ט), פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב', "ולפי"ו יש להזהר גם מאכילת מיני דגים שיש בהם הרבה עצמות דקים"), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ז, "לא תלעוס עצמות, דאין בזה כ"כ עונג שבת ויו"ט, ועצמות חמירי מבשר"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רס"ו, סוף עמ' שס"ג), בנה ביתך (סי' י"ז הע' ג'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ט"ז, "יש להחמיר"), שיעורי טהרה (עמ' רח"צ ד"ה כחה), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ד).

(ב) מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ה'), "כשחל ליל הטבילה במוצאי שבת ויו"ט שמותרים באכילת בשר ביום הטבילה מותר לה גם ללקק וללעוס את העצמות של הבשר".

1 (וכן נראה מלשון המחבר (סי' קצ"ט סעי' ו'), וערה"ש (שם סעי' י"ח), טהרת ישראל (שם סעי' כ"ו), ועוד – "חל ליל טבילתה במוצאי שבת ... וכן תחצוץ שיניה בטוב בשעת הטבילה שלא ישאר פירורין ולא בשר ולא עצם").

2. שאר דברים, חוץ מבשר.

(א) נטעי גבריאלי (ח"ג פרק ד' סעי' ה', הע' ז') – "כגון אגוזים, פאפ-קארן או תפוזים, וגם בשבת ויו"ט תזהר בזה." [שהתירו רק בשר דאיכא עונג שבת, ולא שאר מאכלים שאינם נחוצים].

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ח) – "ובשבת ויו"ט יכולה לאכול בשר. ושמעתי מר"ב של' שזהו דווקא מפני שקיים מצוה לאכול בשר בשבת (אבל אין חיוב, ע' בש"ע או"ח ס' רנ ס"ב ובמ"ב ס' רמ"ב סק"א). אבל שאר הדברים הנ"ל עדיין אין לאכלם".

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק פ"ב).

(א) שבט הקהתי (ח"ג סי' רמ"א אות ב') – "דאם אכלה בשר לצורך שבת ויו"ט ... מ"מ לא אמרינן דמותרת לאכול אח"כ בשר בלילה אע"ג דכבר אכלה בשר באותו היום דיש לחוש דבאכילה ראשונה לא נכנס בשר אלא באכילה שניה".

ב. שבת.

1. מיקל – עי' מחבר (סי' קצ"ט סעי' ו'), "חל ליל טבילתה במוצאי שבת ... וכן תחצוץ שיניה בטוב בשעת הטבילה שלא ישאר פירורין ולא בשר ולא עצם", ט"ז (ס"ק כ"ה, "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלים בשר רק שתזהר לנקר ביותר אחרי כן"), באר היטב (ס"ק כ"ז), מקור חיים (ס"ק פ"ב, ס"ק פ"ד), חכ"א (כלל קכ"א סעי' א'), מסגרת השלחן (דין כ"ד), לחם ושמלה (לחם ס"ק ס"א), מלבושי טהרה (סעי' ל"ג), ערה"ש (סעי' נ"ד), בן איש חי (שנה ב' פ' שמיני אות ו'), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ט), טהרת ישראל (סעי' פ"ד), פוסקים.

2. מר"מ – משמרת הטהרה (ס"ק קס"ד, "ואם יש לפניך קציצות בשר טחון עדיף"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק פ'). (א) אפילו סעודה שלישית – נטעי גבריאלי (ח"ג פרק ד' סעי' ט"ו), סתימת הפוסקים.

ג. ימים טובים [פסח, שבועות, ראש השנה, סוכות].

1. מיקל – ט"ז (ס"ק כ"ה, "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלים בשר רק שתזהר לנקר ביותר אחרי כן"), באר היטב (ס"ק כ"ז), מקור חיים (ס"ק פ"ב, ס"ק פ"ד), חכ"א (כלל קכ"א סעי' א'), מסגרת השלחן (דין כ"ד), לחם ושמלה (לחם ס"ק ס"א), מלבושי טהרה (סעי' ל"ג), ערה"ש (סעי' נ"ד), בן איש חי (שנה ב' פ' שמיני אות ו'), שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ט), טהרת ישראל (סעי' פ"ד), פוסקים.

2. מר"מ – משמרת הטהרה (ס"ק קס"ד, "ואם יש לפניך קציצות בשר טחון עדיף"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק פ').

ד. חול המועד.

1. מיקל – הגרשז"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"א ענף ה' אות ו'), שפע טהרה (ס"ק י"ב), הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות צ', לשכנו תדרשו ח"א עמ' רצ"ז אות פ"ה, מבקשי תורה חוה"מ סי' ק"ו אות צ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ז', או"ח ח"ג פרק ז' אות ב', וזה"ה בחול המועד דנחשב כיו"ט לענין זה"), שבה"ל (ח"ח סי' ר"ב, ששבה"ל ט"ז ס"ק כ"ה, סיכום אות ד', "בכגון דא של אכילת בשר בחוה"מ ופורים וכה"ג דברי המאירי הם עכ"פ סניף חשוב להקל, ויפה פסק בס' קנה בשם סי' ק"ב"), בדה"ש (ס"ק קפ"ב), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות א'), ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' סעי' ה'), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות ו'), שיעורי טהרה (עמ' ש'), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט), רבבות אפרים (ח"ד סי' קכ"ד אות ט', רבבות ויובלות ח"ב סוף סי' ר"ח), נטעי גבריאלי (ח"ג פרק ד' סעי' ט"ו), פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ו), פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב'), מראה כהן (עמ' צ"ג אות ה', לשונו לקמן), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א'), פרי טהרה (סעי' ל"ט).

2. מחמיר – יד הלוי (ח"א סי' צ' ד"ה מ"ש, "מ"ש אם אשה הטובלת בחוה"מ מותרת לאכול בשר ביום הטבילה, נלע"ד דאין להקל, דכיוון דהט"ז (סי' קצ"ח ס"ק כ"ה) אינו מתיר רק בשבתות ויו"ט, אין לנו להוסיף על דבריו ולהתיר חוה"מ, וכמדומני בסדר עקרי הד"ט (חלק א"ח סי' ל"ו ס"ק ג') גם בפורים מחמיר יעושה"), אורחות הבית (הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' ט"ו), "אבל בחוה"מ כדאי להחמיר שלא תאכל בשר לפני הטבילה, ותקיים מצות שמחה בסעודה מכובדת בלי בשר, ואם רצונה בסעודת בשר דוקא, תאכל בערב אחרי שטבלה, כמו שיש נוהגין לקיים מצות שמחה של ערב שבת חוה"מ ע"י סעודת הערב בליל שבת").

3. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ד', לשונו לקמן).

(א) קנה בושם (ביאורי ט"ז ס"ק ל"ג, עי' ח"א סי' ק"ב ענף ג', וח"ב סי' ק"ב) – "ומכל מקום הנני רגיל להשיב לשואלים בחוה"מ, שאם הן אינן מקפידות בדוקא לאכול בשר בכל ימי חוה"מ אין להן להקל ולאכול דוקא ביום טבילתן".

(ב) משמרת הטהרה (ס"ק קס"ד) – "ואם יש לפניך קציצות בשר טחון עדיף".

ה. פורים.

1. מיקל.

(א) אג"מ (מסורת משה או"ח אות ת"ל) – "שאל הרב שמעון איידער אם מותר לאשה, שצריכה לטבול בליל מוצאי פורים, לאכול בשר בסעודת פורים. והשיב רבינו שבוודאי מותר, יש בפורים חיוב יותר גדול מבשבת, ורק כמובן תזהר לנקות שיניה היטב. ואם אפשר, כדאי לאכול קצת מוקדם".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה מועדים ח"ב פרק י"ט הע' כ"ח).

(ג) שפע טהרה (ס"ק י"ד).

(ד) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ז אות צ', אשרי האיש או"ח ח"ג פרק מ"ח סעי' י"ב, יו"ד פרק ל"ד אות ז') – "וכן פורים מותר, ויש אפילו שיטה שפורים עדיף משבת שאם יש לו רק מנה אחת שיאכלה בפורים ולא בשבת".

- (ה) דברי משה (סוף סי' מ"א, סי' ס').
- (ו) קנה בושם (ביאורי ט"ז ס"ק ל"ג, ח"א סי' ק"ב, ח"ב סי' פ"ב, עי' ח"ג סי' י"ד אות ד').
- (ז) שבה"ל (ח"ח סי' ר"ב, ששבה"ל ט"ז ס"ק כ"ה, סיכום אות ד') – "בכגון דא של אכילת בשר בחוה"מ ופורים וכה"ג דברי המאירי הם עכ"פ סניף חשוב להקל, ויפה פסק בס' קנה בשם סי' ק"ב".
- (ח) בדה"ש (ס"ק קפ"ב, מלואים שם).
- (ט) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' הע' י"ז) – "בבדי השלחן".
- (י) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות י"ט) – "ולמעשה נראה להקל".
- (יא) אורחות הבית (פרק כ"ג הע' ט"ו, הדרכה והערות פרק כ"ג סעי' ט"ו) – "ונראה פשוט שגם בטובלת במוצאי פורים, שמותרת לאכול בשר בפורים ואין להחמיר".
- (יב) רבבות אפרים (ח"ד סי' קכ"ד אות ט', ח"ז סי' רי"ז, רבבות ויובלות ח"ב סוף סי' ר"ח).
- (יג) הגר"א נבנצל שליט"א (חק וזמן תיקונים והוספות עמ' כ"א אות א').
- (יד) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות א').
- (טו) טהרת הבית (ח"ג חציצה הע' ל' ד"ה ואם, חזון עובדיה פורים עמ' קע"ח סעי' א') – "שהעיקר להקל".
- (טז) מקדש ישראל (פורים סי' רצ"ג).
- (יז) שיעורי טהרה (עמ' ש').
- (יח) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ה') – "מותרת האשה לאכול בשר כדרכה בימים שמצוה לאכול בהם בשר. ולכן בשבת, יום טוב, חול המועד ופורים, אוכלת כדרכה, וכן בסעודות מצוה".
- (יט) שערי טבילה (סי' ל"א אות ה').
- (כ) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סי' תרצ"ה סעי' ט') – "אשה שחל ליל טבילתה במוצאי פורים, מותר לה לאכול בשר בפורים, ותנקה היטב בין שינייה קודם טבילתה. [בשו"ת דבר משה (סי' מז) כתב, שלא תאכל בשר אלא מרק בשר, [וגם בשומן בשר המנהג להקל. מקור חיים סי' קצח], שעיקר שמחת האשה בבגדי צבעונין ובתכשיטין, ושכן הורה בית דוד. ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים. אולם בשו"ת יד הלוי (חיו"ד סי' צ) כתב, דלכאורה לפמ"ש הט"ז (סי' קצח ס"ק כה), שבשבת ויו"ט המנהג שאוכלות בשר, רק שתזהר לנקר בין שיניה היטב, יש להתיר גם בפורים, שהרי מה שנהגו שלא לאכול בשר ביום הטבילה, הוא רק מנהג בעלמא להחמיר, והרי סעודת פורים היא מדינא, שמשתה ושמחה קבלו עליה. וכן הדפסתי בספרי אמירה לבית יעקב, להקל. אך שוב ראיתי בעקרי הד"ט (חאו"ח סי' לו), שכתב בשם שו"ת סמא דחיי, [טענות היא, וצ"ל דבר משה סי' מז], שאסורה לאכול בשר בפורים. ומסופקני אם צריך אני לפרסם שאני חוזר בי מן ההיתר שכתבתי. ומהר"ר לייב רובין הסכים עמי להתיר לאכול בשר בפורים ביום טבילה. ושלא לחזור מן הפסק שכתבתי בספר אמירה לבית יעקב. עכ"ל. וכן עיקר להקל בפורים אף לכתחלה. וקודם הטבילה תזהר לנקר היטב בין השיניים, וראה בהליכות עולם ח"ה עמ' קפא"].
- (כא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ו).
- (כב) אבן פנה (ח"א או"ח סי' פ"א).
- (כג) גופי הלכות (משנת סופרים ס"ק ט"ז).
- (כד) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב').
- (כה) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ט) – "אם חל ליל הטבילה בפורים מותרת לאכל בשר, אכן בליל י"ד פורים של פרזים וכן ביום י"ד ובליל ט"ו לבני כרכין, אין לה לאכול בשר".
- (כו) בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א').
- (כז) פרי טהרה (סעי' ל"ט).
- (כח) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ד) – "ואם יש לפניה קציצות בשר טחון עדיף".
2. מחמיר.
- (א) עיקרי דינים (או"ח סי' ל"ו אות ג').
- (ב) אשל אברהם (בגליון השו"ע או"ח סי' תרצ"ה).
- (ג) דבר משה (הספרי, ח"א או"ח סי' מ"ז) – "לא תאכל בשר אלא תבשיל של בשר".
- (ד) ארחות חיים (סי' תרצ"ה ס"ק ב', עי' סי' רמ"ב סוף ס"ק ד') – "בא"א ... בעיקרי הד"ט ...".
- (ה) כה"ח (סי' תרצ"ו ס"ק נ"ה) – "אשה שאירע ליל טבילתה בפורים לא תאכל בשר ביום פורים אלא תבשיל של בשר. דבר משה סי' מ"ז והעיד שכן הורה מורו הרב מהרי"ד ז"ל יעו"ש שו"ג שם אות ג".
- (ו) משנה הלכות (ח"ז סי' צ"ו, ח"ח סי' רל"ד) – "דבזה"ז שמחת פורים לנשים ליכא בבשר רק בבגדי צבעוניים וממילא אתחזק ראייתן בס"ד דכיון דליכא עלייהו חיוב אכילת בשר בפורים ודאי שלא תאכל בפורים מכח מנהגא".
- (ז) בירור הלכה (קמא יו"ד סי' קצ"ח ריש עמ' פ"ז, ועי' תליתאה ריש סי' קצ"ח, הקצר סי' קצ"ח אות נ"א).
3. מר"מ – נזר ישראל (סי' כ"ט ס"ק כ"ו), ארחות חיים (סי' רמ"ב סוף סעי' ד'), יד הלוי (ח"א סי' צ'), פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ד', לשונו לקמן), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ה' אות ז'), פסקי תשובות (סי' תרצ"ה סוף אות ב'), ישמח ישראל (פרק כ"ט סעי' ט"ז), הליכות ביתה (סי' כ"ד סוף הע' נ').
- (א) הגרח"ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "א) במחבר יו"ד ס' קצ"ח סוף סעיף כ"ד כתב שמנהג יפה שלא לאכול בשר ביום שהלכה לטבול, ובט"ז (ס"ק כ"ה) כתב "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלין בשר", האם ה"ה כל סעודת מצוה כמו סעודת חתונה וכדומה. ב) מה הדין בסעודת חנוכה. ג) מה הדין בסעודת ראש חודש". תשובה: "לא שמענו אלא על שבת ויו"ט וכמדומה שהאחרונים דנו על פורים".

ו. ראש חודש.

1. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ז', "אמנם, אם חל ליל טבילתה במוצאי ר"ח, לא תאכל בשר בסעודת ר"ח, (אף אם מקדת לאכול בשר מידי ר"ח)"), הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט, שאלה: "... בסעודת ראש חודש". תשובה: "לא").
2. מר"מ – הגר"ח ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט, לשונו לקמן).

ז. חנוכה.

1. מיקל – עי' קנה בושם (ח"א סי' ק"ב סוף ענף א', "ובשו"ת בית יעקב ... וחנוכה ופורים ... הרי דס"ל דגם אשה מחויבת בזה").
 2. מחמיר – הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט, שאלה: "... בסעודת חנוכה". תשובה: "לא").
 3. מר"מ.
- א) הגר"ח ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: (א) במחבר יו"ד ס' קצ"ח סוף סעיף כ"ד כתב שמנהג יפה שלא לאכול בשר ביום שהלכה לטבול, ובט"ז (ס"ק כ"ה) כתב "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלין בשר", האם ה"ה כל סעודת מצוה כמו סעודת חתונה וכדומה. (ב) מה הדין בסעודת חנוכה. (ג) מה הדין בסעודת ראש חודש. תשובה: "לא שמענו אלא על שבת ויו"ט וכדומה שהאחרונים דנו על פורים".

ח. מוצאי שבת.

1. מר"מ.
- א) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ח, הע' ל"ג) – "אבל במוצאי שבת אף קודם חפיפה, אין לה לאטל בשר. [אכן מי שאוכל בשר בקביעות בכל מוצאי שבת לכבוד מלוה מלכה כמ"ש מג"א סי' ש' יש להקל]".

ט. ערב יום כיפור.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ו', "הטובלת במוצאי יו"כ מותר לה לאכול בשר בסעודה המפסקת אבל במוצאי יו"כ שתאכל בשר רק לאחר הטבילה").

י. מוצאי יום כיפור.

1. מיקל – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' ט"ו).
2. מחמיר – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ו', לשונו לעיל), הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט, שאלה: "... בסעודת מוצאי יו"כ". תשובה: "לא"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ה).
3. מחמיר לבשר ומיקל לעוף – הגר"י ברקוביץ שליט"א (מעשה שהיה מוצאי יו"כ תש"ע, עי' לקמן 'אחר התענית').

יא. אסרו חג.

1. צ"ע.

נב. סעודת מצוה: שאין היום גורם.

א. סעודת מצוה בכלליות.

1. מיקל.
- א) מסגרת השלחן (דין כ"ד) – "ומקילין ג"כ בסעודת מצוה אם הוכרתו ללכת וכן אם היא סנדקת".
- ב) ששבה"ל (ט"ז ס"ק כ"ה, סיכום אות ד') – "וכן בכל סעודת מצוה שע"פ הלכה נקראת סעודת מצוה כשיש לה שייכות לשמחה".
- ג) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ח ד"ה וטעמא) – "ה"ה כל סעודת מצוה, וכגון נשואין, ברית מילה וכו'".
- ד) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ו' סעי' ה') – "ואף בשאר סעודות מצוה מותר לה לאכול בשר אף לכתחילה".
- ה) רבבות ויובלות (ח"ב סוף סי' ר"ח).
- ו) חוט שני (סי' קצ"ט ס"ק ו' אות י"ג) – "בשבת ויו"ט מותר, וה"ה בשאר סעודת מצוה".
- ז) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ה') – "מותרת האשה לאכול בשר כדרכה בימים שמצוה לאכול בהם בשר ... וכן בסעודות מצוה".
- ח) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ח') – "וכן בסעודת מצוה, כגון ברית מילה, פדיון הבן, סעודת שבע ברכות וכיו"ב".
2. מחמיר.
- א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ח') – "בשאר סעודות מצוה, כברית מילה ופדיון הבן, לא הקיל רבינו לאכול בשר".
- ב) קנה בושם (ביאורי ט"ז ס"ק ל"ג) – "וכן לענין שאר סעודות מצוה שאין היום גורם כמו סעודת ברית מילה וכדו' נראה ג"כ שאין היתר לאכול בשר, שהרי אין חיוב לאכול דוקא בשר בסעודת מצוה".
- ג) פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ו) – "אמנם בשאר סעודות מצוה כגון סעודת שבע ברכות או בר מצוה וכדומה, טוב שלא תאכל בשר ביום טבילתה, כי באלו אין כ"כ מנהג קבוע דוקא בשר כמו בשבת ויו"ט".
- ד) עי' בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א') – "בסעודת מצוה כגון מילה בר מצוה ופדיון הבן טוב למנוע מלאכול בשר".
- ה) חוקת הטהרה (סעי' מ') – "אם צריכה ללכת לסעודת ברית מילה או שבע ברכות וכדומה ביום הטבילה, נכון להחמיר לכתחילה שלא תאכל בשר אלא אם כן מתביישת מבני אדם כשמונעת עצמה מלאכול בשר שיבחינו שהולכת לטבילה".

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ג).

(א) אג"מ (מסורת משה או"ח סוף אות ת"ל) – "השיב רבינו שלסתם חתונה או ז' ברכות, לא כדאי לאשה להקל לאכול סמוך ללילה שבו טובלת".

אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ט אות ב') – "אשה יכולה לאכול בשר לאחר החפיפה בכל סעודת מצווה ולאו דווקא בסעודת שבת".

(ב) פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ד') – "וכן בחול המועד ופורים ובכל סעודות מצוה כברית מילה ופדיון הבן מותרת לאכול בשר כדרכה, ויש חולקים".

(ג) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב') – "בסעודת מצוה כגון ברית ופדיון הבן תאכל דגים. ואם אין בסעודה רק בשר יש להקל כבשבתות וימים טובים".

(ד) שיעורי טהרה (עמ' ש') – "אם אוכלת בסעודת ברית מילה באופן שהיא מהקרובים שדרכם לאכול בסעודה, מותרת לאכול בשר ... וכן פדיון הבן ... וכן יכולה לאכול בשר אף בכל סעודה של מצוה כגון בר מצוה ושבע ברכות, ויש מחמירו בסעודות שאין רגילין ליתן בשר".

(ה) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ז) – "ברית מילה בר מצוה או שבע ברכות יש מחמירין, משום שבאלו אין כ"כ מנהג קבוע לאכול בשר, וי"א להקל דהוי צורך מצוה כשיש לה שייכות לשמחה".

ב. חתונה.

1. מיקל – אבני ישפה (ח"א סי' קע"ח ד"ה וטעמא, "ה"ה כל סעודת מצוה, וכגון נשואין").

2. מחמיר – עי' אג"מ (מסורת משה או"ח סוף אות ת"ל, "השיב רבינו שלסתם חתונה או ז' ברכות, לא כדאי לאשה להקל לאכול סמוך ללילה שבו טובלת").

3. מר"מ.

(א) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: (א) במחבר יו"ד סי' קצ"ח סוף סעיף כ"ד כתב שמנהג יפה שלא לאכול בשר ביום שהלכה לטבול, ובט"ז (ס"ק כ"ה) כתב "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלין בשר", האם ה"ה כל סעודת מצוה כמו סעודת חתונה וכדומה. (ב) מה הדין בסעודת חנוכה. (ג) מה הדין בסעודת ראש חודש". תשובה: "לא שמענו אלא על שבת ויו"ט וכדומה שהאחרונים דנו על פורים".

(ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "... בסעודת חתונה". תשובה: "איני יודע".
4. לעוד פוסקים – עי' "סעודת מצוה בכלליות".

ג. שבע ברכות.

1. מיקל – יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ח', "וכן ... סעודת שבע ברכות וכיו"ב").

2. מחמיר – עי' אג"מ (מסורת משה או"ח סוף אות ת"ל, לשונו לעיל), פתח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ו, לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ג), חוקת הטהרה (סעי' מ', לשונו לקמן).

3. מר"מ – שיעורי טהרה (עמ' ש', לשונו לעיל), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ז, לשונו לעיל).

4. שבע ברכות שלה [כלה].

(א) לכ"ע מיקל – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ז), פרי טהרה (סעי' ל"ט).

5. לעוד פוסקים – עי' "סעודת מצוה בכלליות".

ד. ברית מילה.

1. מיקל.

(א) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ח') – "וכן בסעודת מצוה, כגון ברית מילה".

(ב) אבני ישפה (ח"א סי' קע"ח ד"ה וטעמא) – "ה"ה כל סעודת מצוה, וכגון נשואין, ברית מילה וכו'".
2. מחמיר.

(א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ח') – "בשאר סעודות מצוה, כברית מילה ופדיון הבן, לא הקיל רבינו לאכול בשר".

(ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ד).

(ג) עי' בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א') – "בסעודת מצוה כגון מילה בר מצוה ופדיון הבן טוב למנוע מלאכול בשר".

(ד) חוקת הטהרה (סעי' מ') – "אם צריכה ללכת לסעודת ברית מילה או שבע ברכות וכדומה ביום הטבילה, נכון להחמיר לכתחילה שלא תאכל בשר אלא אם כן מתביישת מבני אדם כשמונעת עצמה מלאכול בשר שיבחינו שהולכת לטבילה".

3. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ד', לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ג).

(א) מסגרת השלחן (דין כ"ד) – "ומקילין ג"כ בסעודת מצוה אם הוכרתו ללכת וכן אם היא סנדקת".

(ב) בדה"ש (בי ד"ה ויש, עמ' נ"ב) – "וצ"ע".

(ג) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב') – "בסעודת מצוה כגון ברית ופדיון הבן תאכל דגים. ואם אין בסעודה רק בשר יש להקל כבשבתות וימים טובים".

(ד) שיעורי טהרה (עמ' ש') – "אם אוכלת בסעודת ברית מילה באופן שהיא מהקרובים שדרכם לאכול בסעודה, מותרת לאכול בשר ... ויש מחמירו בסעודות שאין רגילין ליתן בשר".

(ה) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ז) – "ברית מילה בר מצוה או שבע ברכות יש ...".

- (ו) הגר"א ונבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "... בסעודת ברית מילה". תשובה: "איני יודע".
4. לעוד פוסקים - עי' "סעודת מצוה בכלליות".

ה. פדיון הבן.

1. מיקל.
- (א) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ח') – "וכן בסעודת מצוה, כגון ברית מילה, פדיון הבן". מחמיר.
- (א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ח') – "בשאר סעודות מצוה, כברית מילה ופדיון הבן, לא הקיל רבינו לאכול בשר".
- (ב) עי' בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א') – "בסעודת מצוה כגון מילה בר מצוה ופדיון הבן טוב למנוע מלאכול בשר".
3. מר"מ – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ד', לשונו לעיל), בדה"ש (בי' ד"ה ויש, עמ' נ"ב, "יש להסתפק"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ג).
- (א) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ב') – "בסעודת מצוה כגון ברית ופדיון הבן תאכל דגים. ואם אין בסעודה רק בשר יש להקל כבשבתות וימים טובים".
- (ב) שיעורי טהרה (עמ' ש') – "אם אוכלת בסעודת ברית מילה באופן שהיא מהקרובים שדרכם לאכול בסעודה, מותרת לאכול בשר ... וכן פדיון הבן ... ויש מחמירו בסעודות שאין רגילין ליתן בשר".
4. לעוד פוסקים - עי' "סעודת מצוה בכלליות".

ו. בר מצוה.

1. מחמיר.
- (א) פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ו) – "אמנם בשאר סעודות מצוה כגון סעודת שבע ברכות או בר מצוה וכדומה, טוב שלא תאכל בשר ביום טבילתה, כי באלו אין כ"כ מנהג קבוע דוקא בשר כמו בשבת ויו"ט".
- (ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' קי"ג).
- (ג) עי' בנה ביתך (סי' י"ז סעי' א') – "בסעודת מצוה כגון מילה בר מצוה ופדיון הבן טוב למנוע מלאכול בשר".
2. מר"מ.
- (א) שיעורי טהרה (עמ' ש') – "יכולה לאכול בשר אף בכל סעודה של מצוה כגון בר מצוה ושבע ברכות, ויש מחמירו בסעודות שאין רגילין ליתן בשר".
- (ב) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' י"ז) – "ברית מילה בר מצוה או שבע ברכות יש ...".
- (ג) הגר"א ונבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "... בסעודת בר מצוה". תשובה: "איני יודע".
3. לעוד פוסקים - עי' "סעודת מצוה בכלליות".

ז. סיום מסכת שעשה בעלה או אחד מבני משפחתה.

1. מיקל – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' כ'), "מותרת לאכול בשר ביום הטבילה, בסיום מסכת שעשה בעלה או אחד מבני משפחתה", אבני ישפה (ח"א סי' קע"ח ד"ה וטעמא, "דאשת בעל הסעודה מותרת אף בסיום מסכת ... שכל מי שמותר לה לאכול בשר בתשעת הימים, מותר לה לאכול בשר ביום טבילה").
2. מחמיר – פותח שער (סי' כ"ב סעי' נ"ו), "אמנם בשאר סעודות מצוה כגון סעודת שבע ברכות או בר מצוה וכדומה, טוב שלא תאכל בשר ביום טבילתה, כי באלו אין כ"כ מנהג קבוע דוקא בשר כמו בשבת ויו"ט".
3. לעוד פוסקים - עי' "סעודת מצוה בכלליות".

נג. אכילה ושתייה אחר החפיפה.

א. אכילה.

1. מחמיר – רמ"א (סעי' כ"ד, "ואין לה לאכול בין הרחיצה לטבילה"), פוסקים.

ב. שתייה.

1. מחמיר – מקור חיים (ס"ק פ"ה, "אף שתיה בין הרחיצה לטבילה אסור דחיישי דלמא ידבק בידיה שמנונית המשקה. וממילא לא פלוג").
2. מיקל – זרע אמת (ח"ג סי' קי"ח, "ואע"ג דקיימא לן דשתיה בכלל אכילה ... הדבר פשוט דשאני הכא דקפיד הרמ"א לשנות הלשון לאפוקי שלא נטעה לאסור השתיה דהא זיל בתר טעמא דהיינו כדי שלא יהא דברן חוצץ בין שיניה וקל להבין"), ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ה'), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ו', "לשתות מותר"), חוט שני (סי' קצ"ט ס"ק ו' אות ט"ז, "אמנם לשתות מותר ואפילו משקה סמך"), טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' כ"ז), בדה"ש (ס"ק קפ"ט, "שתיה מותר"), מראה כהן (עמ' צ"ח אות ד', "ושתייה מותרת"), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ה', "מותר לה לשתות"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ז).
3. יש שמנונית, יש להחמיר – יד הלוי (ח"ב סי' מ"ג, "במקור חיים ... אין המנהג לאסור שתיה, מ"מ היינו דוקא במשקין צלולים כמים, יין, ואפשר גם קאפע, אבל מרק של בשר דאית ביה שמנונית יש לגמגם בו לכתחלה, מיהו בדיעבד ובפרט אחר הדחת הפה נראה דפשיטא שאין מכשול"), דברי משה (סי' ס"ד אות י"ט, "מותרת לשתות מים בין חפיפה לטבילה, וכן יש להתיר לשתות

משקה צלול בלי שום ערבוב דבר עב ושמן וכדומה, שעלול להידבק בשיניים או בפנים הפה, ובזה ראוי שתדיח את פיה אח"כ ותרחוץ את ידיה"), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ז, "מותר משקין שאינם שומניים").

4. מר"מ – דר"ת (ס"ק פ"ג), שערי טבילה (סי' ל"א ענף ו' אות י"ב), שבט הקהתי (רל"ו אות ד'), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ'), "י"ל דמים לכו"ע מותר"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ב סעי' ד'), פרי טהרה (סי' קצ"ט סעי' כ"ה).

א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ט') – "ולגבי שתיה אין להחמיר בין החפיפה לטבילה אלא במשקה שיש בו פירורים שיתכן שישארו פירורים בפיה".

ג. אם אכלה סמוך לטבילתה.

1. מחמיר.

- א) שבט הקהתי (ח"ג סי' ר"מ) – "החוש מעיד דתיכף אחר אכילה נשאר שירי אכילה בחניכים, ובפרט כשאוכלין עוגה וכדומה ואם יש חורים בשיניה **בודאי** נשאר שם שיירי מאכל בשיניה אלא במשך הזמן מעבירים השיירי אוכל בהלשון או באצבע. וכיון שאכלה סמוך לטבילתה ולא בדקה אז א"כ הוי ודאי שנשאר בשעת טבילה בין שיניה ולא הוי ספק אלא ודאי וא"כ אמאי נתלה שלא ה' ממשות אוכל בשעת טבילה ... אם אכלה סמוך להטבילה ולא העבירה האוכל מהחניכים באצבעה או בלשונה אפילו אם בדקה אחר הטבילה ולא מצאה כלום יש להחמיר שתחזור ותטבול".
- ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תל"ה) – "שאם אכלה משהו אחר שציחצחה שיניה קודם הטבילה, שצריכה לחזור ולטבול (ע"ש ברמ"א). והוא מפני המשקע עם חידקים (plaque) שעל השיניים שלה, שמסתמא מקפדת עליו. [וכן הורה במעשה שהיה]. ואם כבר לנתה עם בעלה, יש לשאול שאילת רב".
2. מיקל [שלא מחלק].
- א) בדה"ש (סי' קצ"ט ס"ק צ"ו) – "לענין בית הסתרים כגון פיה אע"פ שאכלה בינתים כשרה טבילתה בדיעבד אפילו לא עיינה כלל קודם לטבילה כל שלא מצאה בו חציצה כשעיינה שם אחר הטבילה".
- ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תי"ט, עי' פרק ל"ח הע' ל"ב).
3. מר"מ – ששבה"ל (סעי' כ"ו ש"ך ס"ק ל"ג).

ד. חל זמן טבילתה ליל שבת ומתפללים בעוד היום גדול, והאשה רוצה ללכת לטבול אחר הסעודה. [במקום בושה, וכדו' - עי' לקמן].

1. מחמיר, שאין לה לאכול כלל עד אחר ביאתה מבית הטבילה.
- א) סד"ט (ס"ק מ"ט) – "ומ"מ נראה דבין הרחיצה לטבילה דכ' הרמ"א דאין לה לאכול כלל אפי' בשבת ויו"ט נמי אסור לה לאכול, וכגון בהגיע זמן טבילתה בימות הקיץ בליל שבת ויו"ט שרוחצים קודם שבת ויו"ט והולכת לבית הטבילה אחר זמן אכילה, שאין לה לאכול כלל עד אחר ביאה מבית הטבילה דכיון שהוא סמוך לטבילה שמא לא תנקר יפה מתוך שהיא מהומה לביתה".
- ב) חכ"א (כלל קכ"א סעי' א') – "ותזהר היטב שתרחץ תיכף ובין הרחיצה לטבילה תזהר שלא תאכל אפילו בשבת ויום טוב".
- ג) מלבושי טהרה (סעי' ל"ד).
- ד) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"ה) – "ס"ט ... אולם במ"ש הרב דאין לה לאכול בין רחיצה לטבילה בזה יש להחמיר אפילו בשבת ויו"ט, ע"ש דבריו".
- ה) פתחא זוטא (ס"ק מ"ב) – "ועס"ט ... וכוונתו לאותם שמתפללים ואוכלים קודם הלילה בערב שבת ועיו"ט".
- ו) טהרת ישראל (סעי' פ"ה).
- ז) משמרת הטהרה (ס"ק קס"ח).
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ט).

ה. הציור הנ"ל [חל זמן טבילתה ליל שבת, ומתפללים בעוד היום גדול ...] - במקום בושה, או שאר צורך גדול.

1. יש להקל.

- א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ג') – "הטובלת בליל שבת או בליל יו"ט ואינה יכולה לאכול סעודת שבת אחר הטבילה רק לפניה, אם יודעת שאחר הסעודה תוכל לנקות היטב שיניה יכולה לאכול בין החפיפה לטבילה, ואם לא תוכל לנקות היטב תדחה את טבילתה".
- ב) בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ו' בי' סוף ד"ה תחוף, עמ' ק"ט) – "אם בגלל מניעתה מלאכול יודע לאחרים שהוא ליל טבילה שלה (וכגון בציור הנ"ל) שהיא אוכלת על שלחן אחרים או שאחרים מוזמנים לשולחנה) ודבר זה גורם לה להתבייש בפני אחרים שהיא נכלמת בכך שמרגישים בה בני אדם שהוא ליל טבילתה נראה שיש להתיר לה לאכול קודם טבילתה דגדול כבוד הבריות שדוחה אף איסורין דרבנן ... וכל שכן הא דידן דהוא רק מטעם מנהג".
- ג) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ו') – "ובשעת הדחק כגון בליל שבת שחופפת מבעוד יום, ולא היתה יכולה ללכת לטבול קודם הסעודה (כגון שהיו אורחים או שעסוקה בילדיה הקטנים וכדומה), מותרת לאכול אחרי החפיפה ותנקה שיניה היטב".

ד) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ') – "ובדוחק גדול יש להתיר גם בליל שבת, וכן ראיתי בשו"ת חשב האפוד".

2. יש להקל, רק שלא לאכול בשר.

- א) לב אברהם (סי' ע"ט) – "מכל הלין נראה שבאם אי אפשר לה להסתיר טבילתה אם תילך קודם האכילה, והיא מתביישת, יכולה לאכול סעודת שבת מקודם, אך עכ"פ לא תאכל בשר, כיון שיש בזה חומרא נוספת כנ"ל, ובזה לא תתפרסם טבילתה כיון דכמה סיבות יכולים להיות למניעת אכילת בשר כנ"ל, ע"כ ראוי להחמיר בזה".

(ב) הגרשז"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"א ענף ו' סוף אות י"א) – "שבשעת הדחק כזה שאין לה אפשרות לטבול לפני כן מאיזה סיבה (שבודאי לכתחילה צריכה למצוא כל תחבולה שתוכל לטבול לפני כן) שעכ"פ יכולה לאכול בין החפיפה לטבילה (באם הוא שב"ק) ורק שלא תאכל בשר בסעודה זו ותנקר שיניה היטב אח"כ".

(ג) חשב האפוד (ח"ב סי' קל"ח) – "אם המצב היא כך שיש לה בני בית ובפרט אם יש גם אורחים, אשר על כרחם יש לסדר הסעודה לפני הלילה כמנהגם, והיא בושה שלא לאכול עמהם כדי שלא ירגישו, ואם נאסור לה לאכול אתם, אין ברירה אחרת אלא לדחות הטבילה. נראה דבכה"ג במקום ביטול עונה לא קאמר הס"ט, ויש להתיר בכה"ג לאכול לפני הטבילה ולנקר אח"כ היטב שיניו. מיהו נראה דבאכילת בשר יש להחמיר ביותר, כי לזה אין הכרח כל כך, כי יש למצא תחבולה שלא ירגישו שנמנעת מאכילת בשר, ותאכל היא הבשר לאחר הטבילה".

(ד) דברי משה (סי' ס"א) – "בשעת הדחק כגון היכא שיש לה אורחים וכדומה, והיא חוששת שאם לא תאכל עמהם סעודת שבת בשעה הרגילה ירגישו בה שזה מכיון שהיא עומדת ללכת לבית הטבילה, יש להתיר לה לאכול עמהם, רק תיזהר אח"כ לנקר ולנקות היטב את השיניים [וצריכה ליזהר שלא להוציא דם], ומכל מקום נראה שלא תאכל בשר בסעודה זו [שנכנס יותר בין השיניים כדאיתא בשו"ע], כי בזה היא יכולה למצוא תחבולה שלא ירגישו בה כ"כ וכנ"ל, ויכולה להשלים אכילת הבשר של סעודת שבת אחר שתחזור מבית הטבילה".

(ה) דרכי טהרה (עמ' קנ"ו ד"ה אשה שחפפה).

(ו) ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ה') – "ובשעת הדחק כבמקומות שסועדים בערב שבת מבעוד יום שיהי' מניעת הסעודה זמן רב או מפני הבושה שיבחינו בזה הילדים וכד' מותר לאכול, מלבד בשר, רק תרחוץ אח"כ היטב".

שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ח) – "אשר העיר כב' בהא דיו"ד סי' קצ"ח סכ"ד, ויש נוהגת שלא לאכול בשר ביום לכתן לטבילה וכו' מנהג יפה הוא, וכ' הפוסקים דבשבת ויו"ט מותר ותחצוץ שיניו, ושוב כ' הרמ"א ואין לה לאכול בין הרחיצה וטבילה וכ' בס"ט ס"ק מ"ט דגם בשבת ויו"ט אחרי הרחיצה קודם הטבילה, ובס' פתחא זוטא דגם במקומות שמתפללים ואוכלים מבעו"י אסור, ולפ"ז כב' ח' והתפלא על מש"כ בס' שיעורי שבט הלוי דבשבת בשעת הדחק מותר, דלכאורה לא יראה כן מלשון אלה האחרונים. ובעניתי כן דעתי להלכה דבשעת הדחק מותר, דהא דברי הרמ"א נובעים ממה שכ' רבינו הרא"ש בקיצור הל' נדה סוף המס' ס"ק ד' וז"ל, מנהג יפה נוהגים הנשים שאין טועמות כלום בין הרחיצה והטבילה כדי שלא יהא דבר חוצץ בין שיניו ע"כ, הרי אותו לשון עצמו שכ' המחבר על זהירות של יום הטבילה כ' הרא"ש עצמו על זהירות שבין רחיצה וטבילה, ומלשון זה דייק הט"ז שאינו מעכב בערב ביום הטבילה, דהרא"ש שיבא אותם נשים שנוהגות בעצמם חומרא זאת, ואף על גב דשם מקלינן בשבת לגמרי כמש"כ ט"ז מכ"מ בודאי דברי הס"ט להחמיר לענין אחר רחיצה ולפני טבילה יש מקום אפילו בשבת, אבל שיהי' דבר זה מעכב אפילו דיעבד לא שמענו כלל, ושעת הדחק כדיעבד דמי. וא"כ במקומות שציה"כ מאוחר מאד והיא טובלת אח"כ ועד שתבא לביתה יהיה לפעמים סמוך לחצות הלילה ועי"ז אוכלים מיד אחר שמתפללים מבעו"י, פשיטא דעלינו להקל, וכל דחק גדול כיו"ב".

(ז) שערי טבילה (סי' ל"א ענף ו' אות י"א).

3. יש להקל, ואפילו בשר.

(א) לבושי עז (סי' קצ"ט סעי' ה' תמצית אות ח') – "לכתחילה תדחה האכילה, ובמקום דאיכא בושה גדולה נראה דיכולה לאכול בשר אף שהוא בין החפיפה לטבילה, רק שתזהר לנקר שיניה היטב".

4. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ב סעי' ה' - סעי' ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ז, עמ' שס"א, עמ' שס"ט), פרי טהרה (סי' קצ"ט הע' נ"א), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ט).

ו. מוצאי תשעה באב.

1. זמן החפיפה - עי' סי' קצ"ט סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

2. לאכול הסעודה המפסקת אחר החפיפה: לפי השיטות שהחפיפה הוי ערב ת"ב.

(א) מיקל, יכול לאכלה הסעודה המפסקת אחר החפיפה – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ה' סעי' כ"ה, בין המצרים פרק ע"ב סעי' ז', "רשאית להקדים את החפיפה לפני סעודה המפסקת"), שיעורי טהרה (עמ' שמ"ג ד"ה בערב, "בערב ט' באב, יש להקל לאכול סעודה מפסקת אחר החפיפה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ע"ג, עמ' ש"פ).

3. לאכול מוצאי ת"ב קודם טבילתה: לפי השיטות שהחפיפה הוי ערב ת"ב.

(א) מחמיר, חוץ משתיה – זרע אמת (ח"ג יו"ד סי' קי"ח), דר"ת (ס"ק פ"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, עמ' ש"פ).

(ב) מיקל, יכולה לאכול קודם טבילתה – לחם ושמלה (סי' קצ"ט שמלה ס"ק ח'), "דצריכה לסעודה קודם אחר התענית", עי' נטעי גבריאל (בין המצרים פרק ע"ב סעי' י'), "כשעושה חפיפה בערת"ב אפ"ה במוצאי ת"ב מותרת לאכול מעט לפני הטבילה, בכדי שיהיה לה ישוב הדעת".

(ג) מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ו' בי' ד"ה תחוף, סוף עמ' ק"ח), חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' רמ"ו סוף הע' ב'), אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' כ"א, "וצ"ע"), אמרי יוסף (פרק מ"ה).

(1) שיעורי טהרה (עמ' שמ"ג ד"ה בערב) – "ולמעשה יש לנהוג לפי הענין שמרגישה בכוחותיה וישוב דעתה".

ז. מוצאי יום כיפור.

1. לאכול הסעודה המפסקת אחר החפיפה.

(א) מיקל, יכול לאכלה הסעודה המפסקת אחר החפיפה – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ו', "הטובלת במוצאי יו"כ מותר לה לאכול בשר בסעודה המפסקת אבל במוצאי יו"כ שתאכל בשר רק לאחר הטבילה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ע"ג, עמ' ש"א).

2. לאכול מוצאי יום כיפור קודם טבילה.

- (א) מחמיר, חוץ משתיה – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שע"א).
 (ב) מיקל, יכולה לאכול קודם טבילה – לחם ושמלה (סי' קצ"ט שמלה ס"ק ח'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (מעשה שהיה מוצאי יו"כ תש"ע, עושה חפיפה רגילה ערב יו"כ ואוכל אחר יו"כ כיון שהוא סעודת מצוה [כדאי ברמ"א סי' תרכ"ד], אבל רק עוף ולא בשר. ואח"כ עושה קצת חפיפה כמו כל מוצ"ש, ומנקה השיניים היטב).
 (ג) לענין אכילת בשר – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ו', לשונו לעיל), הגר"י ברקוביץ שליט"א (לשונו לעיל).

ח. מוצאי שאר תענית ציבור.

1. מר"מ.

(א) נטעי גבריא (ח"ג פרק ה' סעי' כ') – "כשחל זמן טבילה בלילה שאחר תענית ציבור, אע"פ שעשתה החפיפה ביום, רשאית לטעום קודם הטבילה בהגיע סוף זמן התענית, אולם תיזהר להדיח פיה וידיה ולנקר היטב השיניים. ואם אין לה ישוב הדעת לעשות החפיפה כראוי, מוטב שתעשה הכל בלילה אחר הטעמה. ועפ"י עצת הרבנים כדאי לתת זכות קדימה לנשים המתענות לטבול במקוה".

נד [התעסקת בבצק ושעוה ביום הטבילה.

א. רק בצק ושעוה, או ה"ה שאר דברים שנדבקים.

1. ה"ה שאר דברים שנדבקים ואינם עוברים בקלות – חכ"א (כלל קכ"א סעי' א'), ואין לה לעסוק כל היום בבצק ובשעוה ובשאר דברים הנדבקים שאינו עובר בקל כדי שלא תידבק בה"ש, ערה"ש (סעי' נ"ד, "וכיוצא בזה דברים המתדבקים שלא ידבק בה וכן נהגו"), בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ו'), "ותזהר כל יום הטבילה שלא לעסוק בבצק וכיוצא בדברים הנדבקים, שאינם עוברים מן הגוף בנקל", ח"ת (נדחי ישראל פרק מ"א אות ט"ז), בדה"ש (ס"ק קצ"א), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה סוף אות א'), אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ט"ו), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ"א), פרי טהרה (סעי' מ'), בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ג'), שיעורי טהרה (עמ' ש"א ד"ה וכן), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק ק"ע).
 2. ציורים.

- (א) פרי טהרה (סעי' מ"א) – "ולכן נשים המסירות את שערותיהן על ידי שעוה [waxing], לא יעשו כן ביום הטבילה".
 (ב) פרי טהרה (סעי' מ"א) – "ועצה טובה שלא לעסוק בדבק [glue] ביום הטבילה".
 (ג) פתחי תשובות (סוף סעי' כ"ד ד"ה וברמ"א) – "וה"ה בשאר דברים הנדבקים כגון פלסטלינה, דבק או צבע, וכן יש להמנע מנקי דגים, שכידוע הקשקשים נדבקים לידיים וכיון שהם שקופים קשה להבחין בהם, ומ"מ אם נצרכת לזה תלבש כפפות על ידיה".
 (ד) בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ג') – "או דברים שצובעין הידיים כמו קערשי"ן וכדומה".
 (ה) יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' ט') – "וכן עליה לטהר שלא להתעסק בשאר דברים העלולים להדבק לגופה או לשערה, כמו: דבק, צבע וכיו"ב".
 (ו) נטעי גבריא (ח"ג פרק ד' סעי' כ"ד - סעי' ל"א) – "תמנע מקילוף הרבה מיני פירות וירקות ... תפוחי אדמה ... לא תעסוק בדגים לנקות או לקלפן וכן בפתיחת והכשר בשר ... דברים המדביקים ... כגון צבעים או משחת נעלים".
 (1) אמנם עי' פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ח'), "אינה צריכה להמנע מקילוף הרבה פירות וירקות ביום הטבילה אף שידיה נצבעין על די זה דמה שאינו יורד אחר הרחיצה אינו חוצץ דהוי חזותא בעלמא".
 (ז) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ"א) – "כגון לצבוע איזה דבר וכדומה".
 (ח) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"A woman is going to מקוה tonight. She has body hair that she would rather not be there. Should she shave or wax today before מקוה or wait till afterwards? R' Y. Berkovits wrote: We pasken לעומד לגזוז לאו היום. She cannot wax since the halacha is that she shouldn't put on anything sticky on the day of the mikvah. As for shaving, we are afraid that small pieces of hair will get stuck to her body. However, b'dieved if she forgot to shave the day before, she can do so on the day of the mikvah if she wants to. She should just be very careful afterward to get it all off".

ב. פרנסה.

1. מיקל – פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ז'), "אשה שפרנסתה בלישת בצק יכולה להקל ללוש בצק ביום הטבילה רק תיזהר היטב שלא ידבק לה הבצק על בשרה במקום שתשכח אח"כ להוריד את זה ותלבש בגד מיוחד להיכר שתזכור כל הזמן שהיום ליל טבילתה ושהיא צריכה לזהר", נטעי גבריא (ח"ג פרק ד' סעי' כ"א), "ואם זו פרנסתה יש להתיר".

ג. ללוש בצק במיקסר.

1. עדיין מחמיר – שיעורי טהרה (עמ' ש"א ד"ה כתב, "ודין זה הוא אף אם אינה לשה הבצק בידיה אלא במיקסר, דגם באופן זה מצוי שנדבק בה ויש לחשוש שמא לא תראה להסירו ויחצוץ בטבילה"), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ"א), "ואפילו כהיום שיש קעני"ט מאשי"ן נראה דאין להתיר ללוש ביום הטבילה כיון שסכ"ס צריכין גם לעסוק קצת בהבצק", מראה כהן (שמעתי בשיעור תשע"ג).

ד. לכבוד שבת.

1. אם מוכרחת, מיקל.
 - (א) חכ"א (כלל קכ"א סעי' א') – "ולכבוד שבת ויום טוב אם אין לה מי שישמשנה מותרת ללוש".
 - (ב) ח"ח (נדחי ישראל פרק מ"א אות ט"ז) – "אך אם צריכה לעשות לכבוד שבת תעשה הכל".
 - (ג) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ו') – "וערב שבת וערב יום טוב שמוכרחת לעסוק בזה, תזהר לרחוץ יפה אחר כל עסק, ותשים דעתה על זה".
 - (ד) אמירה לבית יעקב (פרק ד' אות ב') – "אם חל ליל הטבילה בליל שבת ואין מי שילוש לה בערב-שבת את-הבצק לחלות-השבת תלוש אותן בעצמה".
 - (ה) ששכ"ה (אוהל שרה ח"ב פרק ח' סעי' י"ג) – "ומכל מקום מותר לאשה שרגילה בכך ללוש בצק לכבוד שבת, אם אין לה מי שיעשה זאת במקומה".
 - (ו) פתחי מגדים (פרק י"ז סעי' ג').
 - (ז) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ט).
2. אם דרכה, מיקל.
 - (א) סד"ט (ס"ק מ"ט) – "ולפי"ז נראה דה"ה מ"ש הרמ"א בהגה"ה שאין לה לעסוק כל היום קודם הטבילה בבצק כו', אם הוא ערב שבת ודרכה ללוש העיסה בעצמה העיסה לכבוד שבת שג"כ מותר רק שתרחוץ ידיה יפה שלא יהא נשאר דבוק בהם".
 - (ב) קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י'), לחו"ש לחם ס"ק ס"ג) – "אך בערב שבת אם דרכה ללוש בעצמה לכבוד שבת אל תמנע, רק תזהר לרחוץ אחר כך ידיה יפה יפה".
 - (ג) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"ה) – "ועיין ס"ט שכתב..."
 - (ד) מלבושי טהרה (סוף סעי' ל"ג).
 - (ה) דר"ת (ס"ק פ"ד).
 - (ו) יד יצחק (ח"ב סי' ל"ה אות ד').
 - (ז) טהרת ישראל (סעי' פ"ו) – "ומ"מ אשה שדרכה ללוש ע"ש בעצמה העסה לכבוד שבת מותרת".
 - (ח) פתחא זוטא (ס"ק מ"ג).
 - (ט) שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ט).
 - (י) הגרשז"א זצ"ל (הג' לס' אמירה ליעקב אות ו') – "וכן אם דרכה ללוש בעצמה את הבצק".
 - (יא) הגרישז"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ו).
 - (יב) ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ו').
 - (יג) בדה"ש (ס"ק קצ"ג).
 - (יד) אורחות הבית (פרק כ"ג סעי' ט"ו).
 - (טו) פרדס שמחה (ס"ק ס"א).
 - (טז) שערי טבילה (סי' ל"א ענף ו' אות ט"ז).
 - (יז) מראה כהן (עמ' צ"ג אות ח') – "אם דרכה ללוש בעצמה, מותרת ללוש לכבוד שבת אף שליל טבילתה הוא בליל שבת".
 - (יח) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ"א).
 - (יט) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ט').
 - (כ) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' רס"ד).
 - (כא) פרי טהרה (סעי' מ').
 - (כב) בנה ביתך (סי' י"ז סעי' ג').
 - (כג) שיעורי טהרה (עמ' ש"א).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק פ"א).
 - (א) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' כ"ב) – "ואך אם דרכה ללוש ביום חמישי אם אירע אונס רשאית ללוש בער"ש דהוי כבוד השבת, ואפילו יש אחרים שילושו עבודה, ויש מחמירים שאם יכולה ללוש ע"י אחרים בער"ש עדיף".
4. עצה טובה: להשתמש בכפפות גומי (rubber gloves) וכדומה – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ד' סעי' כ"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רס"ה), פרי טהרה (סעי' מ').

ה. כבוד שבת: ללוש ביום חמישי לכבוד שבת.

1. מיקל.
 - (א) הגרישז"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י') – "אם לשה בשאר ימי השבוע לכבוד ש"ק, ג"כ מותר".
 - (ב) ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ו') – "דפשוט דה"ה ביום ה' כשהוא לצורך שבת מותר ללוש".
 - (ג) שבט הקהתי (ח"ב סי' רס"ה) – "אפילו ביום ה' אם חל טבילתה בליל ו'".
 - (ד) מראה כהן (פרק ו' הע' כ"ה) – "ונראה דה"ה אם צריכה ללוש ביום חמישי לכבוד שבת וחל ליל טבילתה בליל שישי שמותרת ללוש".

2. מחמיר.

א) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ"א) – "אכן אם כמה פעמים דרכה ללוש ביום חמישי משמע דאין להתיר, וכן מי שדרכה בכל שבוע ללוש ביום חמישי וחל טבילתה בליל שישי נראה דאין להתיר דהרי יכולה ללוש ביום השישי".

ו. כבוד שבת: רק חלות או כל עיסה.

1. כל עיסה – ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ו', "וכן בצק לעוגות"), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה סוף אות א'), "מותר לה ללוש בצק ולהתעסק בכל דבר שהוא לצורך שבת וחג"), שבט הקהתי (ח"ב סי' רס"ה, "מותר לאשה הרגילה לאפות עוגה לכבוד שבת לאפות").

ז. אם עסקה בבצק לכבוד שבת, אם מותר להוסיף.

1. מחמיר – נטעי גבריא"ל (ח"ג פרק ד' סעי' כ"ב, "ומ"מ אינה רשאית ללוש יותר שלא לצורך שבת, אמנם א"צ לצמצם").
2. מסופק – שבט הקהתי (ח"ג סי' רמ"א אות ג', "אם עסקה בבצק לכבוד שבת ... אפשר דאמרינן דאח"כ ג"כ הותר לה לעסוק עוד בבצק אפילו שלא לצורך שבת. כיון דבלא"ה ידיה מדובק בבצק, וצ"ע").

3. לכמה שבתות.

א) מיקל – ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ו', "וגם לכמה שבתות"), שבט הקהתי (ח"ב סי' רס"ה, "אפילו אם היא אינה אופה בכל שבוע אלא אופה פ"א לכמה שבועות ומחזיקה במקרה כמו שנהג היום, ג"כ מותרת לאפות לכבוד שבת אפילו חל טבילתה בלילה").

[נה] בית הסתרים: שלא בדקה קודם הטבילה - סעיף כ"ה.

א. מה טעם שיש חילוק בין בית הסתרים ולבדיקת הגוף וחפיפת הראש.

1. אמרינן ודאי נפל קודם גמר טבילתה, שאם לא נפל קודם גמר טבילתה אינו מצוי שיפול אחר גמר טבילתה – לבוש (סי' קצ"ח סעי' כ"ה, "דלא דמי לבדיקת הגוף וחפיפת הראש דאם לא עשתה לא עלתה לה טבילה כמו שיתבאר בעזה"י, דהתם חיישינן אם היה שם דבר החוצץ שמא אחר טבילתה בעת עלייתה מן הטבילה נפלו ממנה על ידי המים ובעת הטבילה חצצו, אבל בית הסתרים אם היה שם דבר החוצץ אמרינן ודאי נפל קודם גמר טבילתה, שאם לא נפל קודם גמר טבילתה אינו מצוי שיפול אחר גמר טבילתה, אדרבה כיון שכך יצאה מן המים ולא נפל על ידי פתיחת בית הסתרים בעת הטבילה למה יפול אחר הטבילה, אדרבה שם יש לו מקום להשאר ולהתדבק שם בבית קמטיה, וכיון שלא נמצא דבר, ודאי לא היה שם או נפל קודם גמר טבילתה").

2. לא בעינן ביאת המים ממש, לכך תלינן לקולא – ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק ל"ב, "כתב העט"ז והמעדני מלך דף שט"ו ע"א הטעם דבבית הסתרים כיון שיש לה מקום להשאר שם ולהתדבק בבית קמטיה אמרינן ודאי לא היה שם דא"כ למה יפול אחר הטבילה עכ"ל ולחנם דחק דלהכי ל"ד לבדיקת הגוף וחפיפת הראש דהתם בעינן ביאת מים ותלינן לחומרא אבל הכא לא בעינן ביאת מים (אלא ראוי לביאת מים) לכך תלינן לקולא כדלקמן סכ"ו וכ"מ בראב"ד וכן מבואר בט"ו לקמן סימן קצ"ט ס"ט").

א) סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ') – "עלתה לה טבילה. הטעם כיון דא"צ לביאת מים אלא ראוייה לביאת מים תלינן לקולא ש"ך דלא כעט"ז והמע"מ וכבר כתבתי לעיל דלדעת הריטב"א הטעם פשוט כיון דא"צ לביאת מים אלא מד"ס מש"ה תלינן לקולא ולדעת התוספות דס"ל דראוייה לביאת מים בעינן מדאורייתא צ"ל הטעם כיון דהתורה הקילה בביה"ס דלא בעי ביאת מים ממש אף חכמים שגזרותיהם הקילו ג"כ דהא מעוטו ומקפיד אינו חוצץ מן התורה אלא מד"ס".

ב) תשובה מאהבה (ח"א סי' ל"ו) – "נלע"ד ברור כוונת הש"ך וכל האחרונים ראוי לב"מ לביה"ס מה"ת עם כל זה יש להקל אם לא הדיחה ביה"ס (וכיוצא בזה יעוין קצ"ט סעיף י"ב) בעבור שהתורה הקילה ולא הקפידה אלא ראוי ולא ב"מ ממש כשאר הגוף וגם אינו אלא מיעוט המקפיד דרבנן וכן נראה מט"ז סי' קצ"ט ס"ק י"ז דביה"ס ראוי לב"מ דבר תורה יעוין ש"י".

ג) זרע אמת (ח"ב סי' פ"ו סוף ד"ה זאת) – "בש"ך ... אצ"ל א' משתים או דס"ל דמ"ש דבית הסתרים בעי' ראוי לביאת מים אינו אלא מדרבנן או דס"ל דכיון דהקלה התורה בבית הסתרים דלא בעי' ביאת מים ממש אלא ראוי לביאת מים אגן נמי מקל"י בכל ספקא דידהו וק"ל".

ד) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק צ"ג, ס"ק צ"ד).

3. דכיון שהוא נסתר אין דרך לבוא שם דבר החוצץ מ"ה אין בזה חשש – ט"ז (סי' קצ"ט ס"ק י"א, "קשה הא מ"מ בעינן ראוי לביאת מים וכ"ש בסעיף י"ב דהקילו בבית הסתרים אפי' בנמצא דבר חוצץ מ"ט ונראה דכיון שהוא נסתר אין דרך לבוא שם דבר החוצץ מ"ה אין בזה חשש אם לא במידי דמוכח כגון בההיא דסעיף י"ב").

א) קשה, שבין השינים הוי בכלל ביה"ס – סד"ט (ס"ק כ"ה, "עלי לעיל בס"י קצ"ח מ"ש בש"ך ס"ק ל"ב, ובמ"ש שם, ודלא כהט"ז שכתב כאן הטעם דכיון שהוא נסתר מאין דרך לבא שם דבר החוצץ, וזה אינו דהא בכלל ביה"ס הוא בין השינים, ועיקר ראיות הראב"ד ז"ל שממנו מקור דין זה הוא מהא דשפחתו של רבי שנמצא לה דבר החוצץ בין שיניה וכמ"ש הב"י בסימן קצ"ח, ובין השינים ודאי דבר רגיל הוא להיות ביניהם דבר חוצץ כמ"ש הב"י סימן קצ"ח, אלא ע"כ כמ"ש הש"ך או כמ"ש"), הו"ד בבדה"ש (סי' קצ"ח ציונים ס"ק תט"ז).

ב) מר"מ – פרדס רמונים (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק ל' ד"ה ובישוב), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ט כו"ל ס"ק כ"א).

4. אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ח ענף ב') – "שהקלו בטור בשם הראב"ד ובש"ע סי' קצ"ט סעי' ט' ובסי' קצ"ח סעי' כ"ה בביה"ס שאף שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה אף שבכל הגוף לא עלתה לה טבילה וכתבו הטעם כיון שאין צריך לביאת מים שלא מובן כלל רק אם נימא שמה שצריך ראוי ביאת מים הוא רק מדרבנן כשיטת הריטב"א וי"מ ברשב"א שהוא מדרבנן אבל להפוסקים שהוא מדאורייתא ומשמע שכן סובר המחבר שלא הזכיר בב"י שיטת הריטב"א, ובעה"ש כתב שמכל הראשונים משמע דהוא מה"ת איזה טעם הוא להקל בבית הסתרים כיון שעכ"פ חוצץ מדאורייתא כמו במקום הגלוי ועיין בט"ז שהקשה זה בס"י

קצ"ט ס"ק י"א וטעמו דחוק מאד דהא כל ראיית הראב"ד הוא משפחה של בית רבי כדאיתא בב"י ס"ק קצ"ח ושם מצוי דבר החוצץ כדקדקו בסד"ט ס"ק קצ"ט ס"ק כ"ה. וטעם העט"ז והמע"מ שבש"ך ס"ק קצ"ח ס"ק ל"ב נמי דחוק מאד. וגם הא מפורש בטור וש"ע שהטעם הוא משום שא"צ לביאת מים וכן כתב הש"ך שהטעם הוא משום שלא בעינן ביאת מים תלינן לקולא. אבל איזה טעם הוא כיון שגם זה מדאורייתא. ומה שהטעמים בעה"ש טעם זה בסעי' נ"ו אינו מוכן. וגם מש"כ הסד"ט בס"ק קצ"ח ס"ק נ"ו אינו נכון כלל דעכ"פ לא הקלה תורה בחציצה ולמה נקל אנן. **אבל למה שבארתי ניהא בפשיטות דכיון דרק חציצות הדבוקים ומסובכים חוצצין** ולכן כיון שאחר טבילתה בדקה ולא נמצא שם דבר החוצץ שכל החשש הוא דאפשר היה עליה בעת הטבילה דבר חוצץ וברדינוני נפל אין שייך לחוש בדבר הדבוק ומסובך בגוף אלא במונה בעלמא על הגוף שאינו חסרון בעצם הגוף שהוא חציצה דמין הב' שאינו חוצץ בביה"ס אף אם היה שם לכן עלתה הטבילה. ורק בגוף שבעי ביאת מים ממש וחוצץ שם גם חציצה כזו חוששין דברדינוני נפל ולא עלתה הטבילה והוי הטעם שכתבו הטור והש"ע נכון כפשוטו".

ב. האם יש לה חיוב לבדוק אחר טבילתה בבית הסתרים שלה.

1. מחמיר – מטעמי יצחק (ח"ב ס"ל ל"ו), "בודאי מחויבת לעיין ולבדוק אחר הטבילה בבית הסתרים שלה אם לא נמצא שם שום דבר החוצץ כדמשמע מדברי המחבר בס"ק קצ"ט סעי' ט"ו", הגר"ו אוסטרליץ (קובץ מפרשים מכת"י, ס"ק קצ"ט על סעי' ט'), בדה"ש (ס"ק קצ"ח ס"ק קצ"ח), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"א), "שאם לא חפפה גופה או הבית הסתרים שלה, שמחויבת לעיין אחר הטבילה לראות אם יש דבר החוצץ. וכן משמעות הש"ע בס' קצט ס"ט. אבל כל שחפפה כראוי, אין לבדוק עצמה אח"כ. ואדרבה יש שנוהגין אחר הטבילה לאכול דברים הנדבקים בשיניים או לילך בטיט").
- (א) וכן נראה המחבר (ס"ק קצ"ט סעי' ט'), ולבוש (ס"ק קצ"ט סעי' ט') – "אם לא עיינה אותם קודם לכן ואחר כך עיינה אותם ולא מצאה בהם שום דבר, עלתה לה טבילה".
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ח הע' כ"ח), פרי טהרה (הע' מ"ח).
- (א) רע"א (ס"ק קצ"ח על הש"ך ס"ק ל"ב) – "למה דמסיק הש"ך הכא לכך תליא לקולא דמשמע דעכ"פ בעיא בדיקה לבית הסתרים אלא דמהני בדיקה שלאחר הטבילה ולא חיישין דנפל בעלייתו דתלינן לקולא ויקשה ג"כ מההיא דסכ"ו דהא התם ליכא כלל בדיקת בית הסתרים דהא באמת מצאה חציצה אלא דיש לתלות בנתעסקה אבל מ"מ לא היה בדיקה לבית הסתרים וצ"ע".
- (ב) אג"מ (יו"ד ח"א ס"ק צ"ח ענף ג') – "יש טעם גדול לומר דבביה"ס לא צריך בדיקה לעכובא אף אחר הטבילה, משום **דודאי רוב בני"א** אין עליהם דבר החוצץ לטבילה אף מדרבנן וכ"ש החוצץ מדאורייתא שהוא רק ברובו המקפיד וזה שבעי עיון הגוף אף מדאורייתא כדאיתא בטור בשם הרמב"ן ובמפרשי הש"ע והוא מגמ' ב"ק דף פ"ב הוא משום דכיון דהוא בחזקת טומאה חוששין גם למעוט המרע הטבילה וצריך לידע בברור שטבל כדין. וא"כ הוא רק בגלוי שבעי ביאת מים שספק החציצה הוא ריעותא בהטבילה ויש כאן חזקת טמא ומעכב העיון אבל בביה"ס שלא בעי ביאת מים ואין החציצה שם מרע את הרי טבל לפניך ואיתרע חזקת הטומאה כדבארתי אין מעכב שוב עיון כלל דכיון שליכא חזקת טומאה אין לחוש למעוט. ואולי אין כלל חיוב עיון מדאורייתא בביה"ס כיון שהחזקת טומאה יותרע בברור בהטבילה ובידו לטבול נמצא שלגבי זה ליכא כלל חזקת טומאה ולא בעי עיון בביה"ס לא קודם ולא אחר הטבילה. ואולי גם מדרבנן ליכא חיוב עיון מדינא. ועיין בסד"ט ס"ק קצ"ט ס"ק כ"ה ...".
- (ג) לבושי עז (ס"ק קצ"ח סעי' כ"ה תמצית אות ה'), ס"ק קצ"ט תמצית סעי' ט' אות ב') – "נחלקו הפוסקים".

גו] בית הסתרים: שלא בדקה קודם הטבילה, ואחר הטבילה התעסקה בדבר החוצץ - סעיף כ"ו.

- א. **הלכה:** שלא עיינה בבית הסתרים קודם הטבילה, ואחר הטבילה נתעסקה בדבר החוצץ ואחר כך נמצא שם מאותו מין.
1. תולין להקל – ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה ס"ב), "ואם לא נמצא עליה דבר חוצץ אע"פ שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה, ואינו דומה לבדיקת הגוף ולחפיפת הראש כדבעינן למימר קמן, דהא שפחתו של רבי לא בדקה את שניה קודם טבילה ואפילו הכי טעמא דנמצא עצם בין שניה הצריכה ר' טבילה אחרת, הא לאו הכי לא. ותו שמעינן משפחתו של רבי שצריכה אשה לבדוק בין שניה משום עצם או משום בשר מהודק או משום דבר אחר. והיכא דלא בדקה קודם טבילה בין שניה ולא בית הסתרים שלה, ואחר טבילה נמי לא בדקה עד שאכלה או שנתעסקה בכתמים ובתבשילים, ואח"כ בדקה ומצאה עצם או דבר חוצץ בין סתריה, מסתברא דכי האי גונא לקולא תלינן בהו ואמרינן דבתר טבילה עיילו בה הואיל ואין צריכין שיבואו בהם המים", מחבר (ס"ק קצ"ח סעי' כ"ו), ס"ק קצ"ט סעי' י"ב, "תלינן לקולא ואמרינן דבתר טבילה עיילי בה", לבוש (ס"ק קצ"ח סעי' כ"ה), ס"ק קצ"ט סעי' ט', סעי' י"ב), אורחות יושב (פרק כ"ג ד"ה האשה ששכחה), זכור לאברהם (ח"א יו"ד אות נ'), קס"ד ריש ע"א), מקור חיים (ס"ק קצ"ח ס"ק צ"ב, תפארת צבי ס"ק כ"ב, ס"ק קצ"ט מקור חיים ס"ק נ"ט), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ט'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ז, "שהלכה להקל כש"ע").
 2. מחמיר – רוקח (ס"ק שי"ט), ש"ך (ס"ק קצ"ח ס"ק ל"ג), ס"ק קצ"ט ס"ק י"ט, "ויש להחמיר", בית לחם יהודה (ס"ק קצ"ח ס"ק ט"ז), "לכתחלה צריך להחמיר ובדיעבד שרי ואם עברה לילה אחת אינה צריך לטבול שנית", סד"ט (ס"ק קצ"ח ס"ק נ"ב, ס"ק קצ"ט ס"ק ל"ו), חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ד, אמנם ע"י סעי' י"ח), לחוש"ש (ס"ק קצ"ח לחם ס"ק ס"ח), מלבושי טהרה (ס"ק קצ"ח סעי' ל"ו, "ויש להחמיר"), טהרת ישראל (ס"ק קצ"ח סעי' צ"ה, ס"ק קצ"ט סעי' ל"ט, "יש להחמיר להצריך טבילה אחרת ובדיעבד שרי ואם עברה לילה אחת א"צ טבילה שנית"), בדה"ש (ס"ק קצ"ח ס"ק ר"ז, ס"ק קצ"ט ס"ק קכ"ז), ששבה"ל (ס"ק קצ"ט סעי' י"ב סיכום אות א'), פרדס שמחה (ס"ק קצ"ח ס"ק ס"ג), לבושי עז (ס"ק קצ"ט תמצית סעי' י"ב אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ז), פרי טהרה (ס"ק קצ"ט סעי' ל"ז).
 - (א) עבר הלילה, מיקל – בית לחם יהודה (ס"ק קצ"ח ס"ק ט"ז, לשונו לעיל), טהרת ישראל (ס"ק קצ"ח סעי' צ"ה, ס"ק קצ"ט סעי' ל"ט, לשונו לעיל), פתחי זוטא (ס"ק קצ"ח סוף ס"ק מ"ד, ס"ק מ"ה), פרדס שמחה (ס"ק קצ"ח ס"ק ס"ג), ע"י פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ח הע' ס"ט), פרי טהרה (ס"ק קצ"ט סעי' ל"ז).

- (ב) לנתה עם בעלה, מיקל – ששבה"ל (סי' קצ"ח סעי' כ"ו סיכום אות א'), "והמחמיר יחמיר רק בלא לנתה עם בעלה"), לבושי עז (סי' קצ"ח סעי' כ"ו תמצית אות א').
- (ג) מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ח ציונים ס"ק תכ"ה, "וצ"ע").
- (ד) בלי ברכה – שבילי טהרה (סי' ע"ט, "שלא תברך שוב").
3. אם חצצה שיניה קודם טבילה כדין, יש להקל – בית שערים (יו"ד סי' רע"ח ד"ה אבל לפענ"ד, "אבל לפענ"ד"נ לפמ"ש הש"ך סי' ח"י סק"ה דמשום הכי בשחט בסכין בדוק ונאבד אח"כ קודם בדיקה ואח"כ נמצא והוא פגום שחיתו כשרה כיון שנאבד יצא בחזקת היתר אבל בנפל על חודו ונמצא פגום אסור כיון דהסכין לפנינו וצריך בדיקה אכתי לא יצא מעולם בחזקת היתר ע"ש ולפי המבואר בש"ך סי' קצ"ח סק"ל חיוב לחצוץ שינים קודם טבילה שהרי שינים מצויין למצוא ביניהם שיורי מאכל כמ"ש ב"י ואפילו אמרה אבדוק אחר הטבילה בין השינים חיישינן שמא תשכח מלבדוק ע"ש ולפי זה אם לא בדקה שיניה קודם טבילה צריכה לבדוק אחר טבילה ובהכי מירי המחבר סכ"ו שלא בדקה לא קודם טבילה ולא אח"כ ועל זה קאי הרוקח דמחמיר בלא בדקה קודם טבילה דצריכה לבדוק אח"כ וא"כ לא יצא הדבר בהיתר לכן החמיר הרוקח אבל בנ"ד שחצצה שיניה קודם טבילה כדין א"כ מיד שטבלה יצא הדבר בהיתר מודה רוקח דתלינן בלאחר טבילה וא"צ טבילה אחרת"), עי' שערי טוהר (שער כ' ס"ק י"ג), פרי החיים (סי' כ"ח ד"ה ומעתה).
- (א) מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק צ"ח).
4. מר"מ – ערה"ש (סי' קצ"ח סעי' נ"ז), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק ק').
- (א) סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"ב) – "והש"ך כתב בשם הרוקח להחמיר ... ואף על פי שהוא ספיקא דרבנן, מכל מקום מצינו בכמה דברים שהחמירו בנדה אפילו בדיעבד ושלא מן הדין וכמו שאכתוב לקמן וכמו שכתב הש"ך לקמן ס"ק ל"ו".
- (ב) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב) – "אלא שבעיקר הדבר שסיים הש"ך דיש להחמיר צ"ע מדוע החמיר כיון שהש"ע סתם לקולא כדברי הראב"ד ... שהפרי"ח בא"ח סי' תצ"ז הכריח דל"א דשיל"מ ספיקו להחמיר אף בדרבנן רק בס' במציאות אבל לא בספק פלוגתא אלא שאפשר לומר ולחלק בזה כחילוק המל"מ הנ"ל דלענין דשיל"מ אף שהוא פלוגתא דרבוותא כיון שהספק תלוי במציאות אזלינן לחומרא ... ובזה א"ש נמי ליישב ד' הש"ך דהכא בס"ק ל"ג ממ"ש לעיל מזה בסקי"ג".
- (ג) בית שערים (יו"ד סי' רע"ח ד"ה אכן) – "וידידי מעלתו נ"י כתב דלא החמיר רוקח אלא בעסקה בתבשילין ולא אכלה דלא תלינן דאכלה ולא אדעתה אבל היכא דודאי אכלה כמו בנ"ד גם רוקח מודה דתלינן באחר טבילה, ואינו נכון דא"כ המחבר דמיקל אפילו בלא אכלה דלמא אכלה ולא אדעתה וא"כ אפי' לא נתעסקה בתבשילין נמי נתלה דלמא נתעסקה ואכלה ולא אדעתה ואמאי נקט נתעסקה בתבשילין ועיין סיקצ"ט סי"ב, וגם לשון הרוקח שהביא הש"ך אפי' לא ידעינן וכו' לא משמע כן ...".
- ב. אם לא נמצא עליה דבר חוצץ: האם הוא חולק בסעי' ט' [סי' קצ"ח סעי' כ"ה] - למחמירים לעיל.
1. נכון להחמיר.
- (א) מחה"ש (ס"ק ל"ג) – "אם כן לדעת הרוקח שחולק על סברתו כאן, ממילא בס"ק שלפני זה גם כן חולק דלא עלתה לה טבילה כמו בבדיקת הגוף, וגם שם יש להחמיר כדעת הרוקח".
- (ב) עי' דר"ת (ס"ק צ"ב).
- (ג) טהרת ישראל (סעי' צ"ג, אמנם עי' סי' קצ"ט סעי' ל"ד) – "ולכתחלה יש להחמיר לטובלה שנית".
2. מיקל.
- (א) חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ג).
- (ב) עי' פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ל"ג) – "ולא אדע אם הרוקח חולק ג"כ על הדין המבואר בסעיף הקודם, או אפשר דשם מודי מטעמים של העט"ז והמעד"מ שהביא הש"ך בס"ק הקודם, או מטעמו של הט"ז בס"ק קצ"ט דבבית הסתרים לא שכיחי דבר החוצץ, ולא פליג רק בדין המוזכר בסעיף זה, דכיון שנמצא דבר חוצץ חשיב כאיתיליד בה ריעותא דלא תלינן לקולא ... וכן נראה מדברי הש"ך כאן ולקמן סי' קצ"ט ס"ק י"ט שאינו מחמיר רק בדין המוזכר בסעיף זה ושם בסעיף י"ב, אבל בדין המוזכר בסעיף הקודם ושם בסעיף ט"ז אינו חולק בזה, ועיין".
- (ג) לחז"ש (שמלה ס"ק כ"ז).
- (ד) מלבושי טהרה (סעי' ל"ה, סי' קצ"ט סעי' י"ז).
- (ה) חדרי דעה (על סעי' כ"ה) – "ואהך דינא ע"כ לא פליג דהא זה מוכרת מהש"ס דדווקא בנמצא עצם בין שיני' הצריכה רבי טבילה אחרת הא לא נמצא אי"צ טבילה אחרת. ואפי' לא בדקה".
- (ו) ערה"ש (סעי' נ"ו, סי' קצ"ט סעי' כ"א) – "ואם לא נמצא עליה דבר חוצץ אף ע"פ שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה".
- (ז) מחנה חיים (ח"ג יו"ד סי' כ"ג).
- (ח) פתחי זוטא (ס"ק מ"ד).
- (ט) אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ח ענף ב' ד"ה אך) – "להרוקח שהביא הש"ך בס"ק ל"ג דבדין הראשון בלא בדקה סובר ג"כ לקולא בביה"ס ובדין השני דנמצא דבר חוצץ אחר שנתעסקה בהם סובר גם בביה"ס לחומרא כמו במקום גלוי".
- (י) טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ח').
- (יא) שבה"ל (ח"ב סי' ק"א על סעי' כ"ו, סעי' כ"ה ששבה"ל סיכום אות א', סי' קצ"ט סעי' ט' סיכום אות א') – "ומכ"מ גם הרקח אינו מחמיר רק אם מצאה כלום, אבל גם אם אכלה בשר ולא בדקה קודם טבילה ואח"כ לא מצאה כלום פשיטא דל"צ טבילה, ובד"ת ס"ק צ"ג לא כתב כן ודבריו צל"ע".
- (יב) בדה"ש (בי' ד"ה עלתה, סוף עמ' נ"ה).
- (יג) שבט הקהתי (ח"ג סי' ר"מ אות א', סי' רמ"ב ד"ה תשובה) – "ובמחצצה"ק ... שאר אחרונים חלקו עליו".

- (יד) לבושי עז (סעי' כ"ה תמצית אות ד', סי' קצ"ט תמצית סעי' ט' אות א').
 (טו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תי"ח).
 3. מר"מ – פרדס שמחה (ס"ק ס"ג), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ק"א).
 ג. מר"מ.

1. שבט הקהתי (ח"ג סי' רמ"ב) – "באשה שביום טבילתה שם לה הרופא שינים קיסם בין שיניה בעת הטיפול ואח"כ לקחו הרופא משם, והאשה בדקה בין שיניה לפני הטבילה אם לא נשאר שם כלום ולא מצאה כלום, ויומיים אחר טבילתה נקרה בין שיניה במחט ומצאה חתיכת קיסם, ומעת הטבילה עד שמצאה הקיסם לא נתעסקה בהני קיסמים לנקר שיניה, האם יש חשש חציצה. ונראה: דיש להקל דעלתה לה טבילתה. חזק דכיון דחציצה ובדקה שיניה ולא מצאה שם כלום א"כ מה שנשאר הוא מיעוט שאינה מקפיד דאינה חוצץ ... ועוד נראה דאע"ג דהאשה אומרת דאחר טבילתה לא נקרה שיניה בקיסם, מ"מ אינה ודאי, דאפשר דלקחה קיסם שלא מדעתה וחציצה שיניה ולא אדעת' עכשיו לזכור ... והצעת' השאלה לפני הגאון הגדול ר' שלמה זלמן אורבך (שליט"א) [זצ"ל] והשיב ג"כ בפשיטות דאין שום חשש וטעמו דהוי מיעוט שאינה מקפיד כיון דלא הפריע לה כלום הקיסם במשך היומיים".

נז] בית הסתרים: אותו מקום.

א. אותו מקום: האם אותו מקום צריך להיות ראוי לביאת מים.

1. מיקל, דאותו מקום אינו צריך להיות ראוי לביאת מים – חזו"ת דעת (רע"א ח"א סי' ס' ד"ה תו, "דלענין טבילה, אותו מקום א"צ להיות ראוי לביאת מים כיון דא"א שיכנסו מים לתוכה לא אצרכוה רחמנא, ותדע דהא אי לא כתב מיעוטא וידיו ה' צריך ביאת מים ממש ומה ה' לה לעשות"), גלות עליות (מקואות פרק ח' משנה ה' פסקא ד' אות ז', "ונראה לדעת' שאין לנו להחמיר בזה כלל דנראה עיקר דתוך בית הערוה לא בעינן כלל ראוי לב"מ מפני דלא הצרכנו ראוי רק היכא שיוכל לבא שם מים משא"כ תוך אר"מ לא יבאו שם מים בשום פנים לא מצרכינן גם ראוי, והוא סברת השואלים בנוב"י מ"ת הנ"ל ובתשובת רעק"א הנ"ל והדין עמם שכן הוא האמת בלי ספק"), אבן יקרה (תליתאה סי' נ"ה), אבני נזר (יו"ד סי' רנ"ה אות ב', "אך נסמוך על סברת הרב ז"ל מליסא דכל שהוא בעומק שבלא זה לא יכנסו שמה המים מה איכפת בחציצה. והובא סברתו בתשו' רעק"א [מהדו"ק סי' ס']). ובתשו' מנחם עזרי' סימן ק"י בגובה החוטם אף ראוי לביאת מים לא בעינן. ובתוספי הרא"ש נדה (ס"ו ע"ב) זה לשונו ורחץ בשרו משמע אבראי. ומיהו ראוי לביאת מים בעינן כיון דלפעמים נכנס בו המים. מבואר דבמקום שלעולם אינו נכנס שם מים לא בעינן אף ראוי ולא איכפת לן בחציצה".

א) דזהו דוקא למאן דס"ל דבית הסתרים לא בעי ראוי לביאת מים רק מדרבנן – רע"א (ח"א סי' ס' ד"ה אמנם, "נראה לי לדון להקל, ד"ל כפשוטו דלקושטא דמלתא יש חילוק בין הטעמים, לטעמא דרבנן כיון דטומאה הוי כגלוי ממילא בבהס"ת היכי דלעולם סתרים ולא משכחת במקום ההוא שיהיה בגלוי לטומאה לא בעי ראוי לב"מ, אבל לטעמא דמדאורייתא צריך רלב"מ, א"כ י"ל הא דסתימת הפוסקים משמע להלכה דבכל בהס"ת בעי רלב"מ, היינו דחיישינן לשיטת התוס' דהוי דאורייתא אף דממילא הוא דרבנן כיון דהוא רק מיעוט החוצץ א"כ הוי ספיקא דרבנן דרבנן מ"מ מחמירינן כיון דאתחזק איסורא"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק כ"ד, שפ"ח ס"ק י"א ד"ה וטעמו).

2. מחמיר – נוב"ק (יו"ד סי' ס"ד, "אבל אם הוא במקום שהשמש דש הן בתחילת ביאה והן בסוף ביאה הוי חציצה. כ"ז נראה לע"ד להלכה אבל למעשה צריך שיסכים עמי רום מעלתו וגם חותנו הגאון נ"י. ואז אם הוא למעלה ממקום שהשמש דש אני מצטרף עמהם להתיר לטבול בעוד הטבעת בתוכה. והנה דברי הריטב"א הנ"ל שמה שבה"ס צריך להיות ראוי לביאת מים הוא רק מדרבנן הובא במשנה למלך פ"א ממקואות. אבל האחרונים בי"ד לא ראו דברי הריטב"א הנ"ל ולכן נדחקו בי"ד סי' קצ"ח וקצ"ט בכמה דברים שהקיל הש"ע בבה"ס לענין חציצה מבשאר הגוף ולדעת הריטב"א הדבר פשוט שכיון שהוא דרבנן הקילו"), מראה כהן (עמ' קי"ב אות י'), כמה פוסקים לקמן.

3. מר"מ – שיטה לא נודע (קידושין דף כה. ד"ה נהי), זרע אמת (ח"ב סי' פ"ו), פת"ת (סי' קצ"ח ס"ק ט"ז), פרדס רמונים (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק נ"ד), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח כול"ס ס"ק ע"ו).

א) הרמ"ע מפענו (סי' ק") – "הכלל בחציצה שלא נתנה תורה למלאכי השרת, ומה שהוא חלל הגוף אפי' ראוי לביאת המים אינו צריך אלא במקום שדרכו להיות מתגלה לפעמים כגון תוך העין ובית הסתרים והקמטים, ונכון מאד ליהדר על שפת החוטם בפנים שלא יהא בו לפלוף יבש אבל בחלל הפנימי פשיטא שאינו מעכב, והמחמיר לא הקפיד אלא בצואת החוטם ואין צואה אלא יוצאה קצת לאפוקי הדבוקה בגובה החוטם או בחללו בפנים שאינה יוצאה עדיין, ובפ"ק דקדושין כ"ה ע"א ילפינן מדכתיב ורחץ בשרו במים מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי, ובכל מקום שאין דרכו להגלות לעולם אפי' ראוי לא בעינן שאין שום אדם מקפיד עליו ועוד מה שהוא לגמרי מן החלל לאו בקפידה תליא מילתא אלא כל עיקר אינו טעון ביאת מים".

ב. אשה ששכחה את העד שבדקה בו בפנים וטבלה.

1. מחמיר.

א) זית רענן (כרך א' יו"ד סי' ג') – "אשה שטבלה בדרך ולמחר באתה לביתה בחזקת טהורה, ובליל שני קודם התשמיש הוזכרה שבשעת טבילה היה לה עד בבית הסתרים ושכחה ליטול משם קודם שטבלתה, והוריתי לה שצריכה לחזור ולטבול משום דהדבר פשוט לע"ד דהוי דבר החוצץ דצריך להיות ראוי לביאת מים כמבואר בש"ס ופוסקים דבבית הסתרים בוודאי הוי חציצה, וזה אין צריך לפנים".

ב) חוט שני (סי' קצ"ח ס"ק י"ב ד"ה טבלה) – "הוי חציצה, משום דא"מ הוי בית הסתרים, וע"י עד המקום אינו ראוי לביאת מים".

- (ג) עי' שבילי טהרה (סי' ל"ט) – "נראה למעשה תדחוף את העד יותר פנימה כדי שיהא בלוע ולא יהא חציצה [ומאחר שבין כך הרופא הוצרך להוציא - הרי יכול להוציאו ג"כ בזמן שהוא פנימי יותר]".
2. מיקל.
- (א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קס"ה) – "שאשה שהניחה עד וטבלה, אין להחשיבו כחציצה, דזה בית הסתרים, שלא צריך אלא שיהיה במקום הראוי לביאת מים, וכיון שאינו דבר שנדבק הוי חשוב כראוי לביאת מים".
- עי' אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קנ"ח) – "שכחה המוך דחוק כל הז"נ ואף בטבילה והוציאה ... דהנה מצד חציצה בטבילה אולי מאחר שזה צמר גפן, אינו חוצץ ...".
3. לנתה עם בעלה, מיקל.
- (א) מהרש"ם (ח"א סי' קצ"ט) – "כמה שנים נשאלתי בזה והשבתי דכיון שהעד של פשתן המים יוצאין מתוכו אפילו מבחוץ אינו חוצץ כמ"ש בתשובת מהר"י ברונא סימן ק"ז דאשה שא"י לטבול יניחה על סדין ויטבילה דסדין אינו חוצץ ... אם כן כיון דמבחוץ אינו חוצץ מכ"ש מבפנים דיש ספק שמא לא היה מהודק, ולשיטת שב"י גם במיעוט המקפיד ספיקא דרבנן להקל. ומ"ש הפת"ש דאתחזיק איסורא יש לצרף לשיטת הריטב"א דכל דין בית הסתרים דרבנן והוי תרי דרבנן במיעוט המקפיד. ולשיטת ח"ד סוף סימן ק"י בדיני ס"ס סק"כ ותשו' רע"א סימן ס' דבתרי דרבנן גם באתחזיק איסורא סד"ר להקל. ועל כל פנים לדינא הוריתי מאז שא"צ לטבול שנית כיון שכבר שמשה ...".
- (ב) אהל יהושע (ח"ב סי' קל"ג) – "אין כאן שום ס' דא"צ טבילה אחרת ובפרט כשימשה וזה עצה עמוקה לענ"ד. ומצאתי בשו"ת מהרש"מ ...".
- (ג) טהרת הבית (ח"ג חציצה סוף הע' מ"ג) – "וכן עיקר".
- (ד) שבה"ל (ח"ב סי' ע"א אות ג', ששבה"ל סעי' ז' ס"ק ב' ד"ה ועי', סיכום אות ה') – "בנדון האשה ששכחה העד שבדקה בו בפנים וטבלה כך, כבר באה כמה פעמים עובדא כזאת לפנינו והוריתי עפ"י דברי שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצ"ט להקל בשמשה כבר יע"ש, ולהחמיר אם רק טבלה ולא שמשה לטבול עוד פעם. אמנם פעם אחת באה לפני אשה אחרי הטבילה ושאלה כזאת והאשה הזאת היתה חולי עצבים מפורסמת והי' חשש שאם יורו לה לטבול עוד פעם שתבא לידי התקפת עצבים, ע"כ הוריתי להקל גם בלא שמשה, וגם היו עוד סניפי להקל".
- (ה) משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קס"ג, הע' שפ"ב*).
4. מר"מ – עמודי אש (קונ' כללי תורה סי' ד' כלל י', עמ' ל"ב), בדה"ש (סי' קצ"ח סעי' כ"ה בי' ד"ה בית, עמ' נ"ד, "צ"ע"), פרדס שמחה (סי' קצ"ח ס"ק ק"ב אות ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ט, פרק ל"ד הע' קס"ח), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ח שפ"ח ס"ק ק"ח).
- (א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ב עמ' ט"ו) – "אסור לאשה לצאת בש"ק במוך דחוק שלאחר הפסק טהרה, דמצינו באו"ח סי' ש"א סעי' י"ג שאסור לזב לצאת בכיס שלו וכן אשה נדה בבגדה אם לא שהם עשויין כעין מלבוש - ומיירי שאין צריך לכיסו משום צערא דגופיה דבכה"ג מותר דהוא כמלבוש אלא ע"כ מיירי שלצורך בדיקה אתי ואסור א"כ ה"ה במוך דחוק דלצורך בדיקה אתי וג"כ אסורה אבל אינה חייבת דאינה צריכה לגוף ההוצאה - ואין להתיר משום שהמוך בלוע בגוף ובטל אצלו דלכו"ע כל שלא בעומק הפרוזדור נחשב כבית הסתרים לגבי טבילה כיורה דעה סי' קצ"ח ובפ"ת שם ס"ק ט"ז בשם הנו"ב, וה"ה לגבי שבת דאינו נחשב בלוע בגוף ואסור לצאת בו אלא א"כ נעשה כמלבוש או כתכשיט, ואינו דומה למור וספוג שעל חמכה שהתם מכיון שהן מרפאים נחשבו כתכשיט לחולה".
- (ב) י"ל הפירכה של הבדה"ש על המהרש"ם, עי' המ"ב (סי' ע"ו ס"ק כ"ה) – "ואם הוא יודע שהיה כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לתוכו רביעית מים וכיוצא בו כתב הח"א דכיון דאתחזק איסורא אזלינן לחומרא אפילו במילתא דרבנן ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל עי"ז מק"ש ותפלה יוכל לסמוך על הפוסקים דאפילו בזה אזלינן לקולא במילתא דרבנן. ואם אירע לו כזה בצואה דהיינו שהוא יודע שהיה כאן צואה בבית ונסתפק אם פיגוהו נראה דאסור לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו דהלא הוא מילתא דאורייתא".

ג. טבעת 'נוברנינג' (nuva ring).

1. מר"מ – מנחת אשר (ישורון חל"א עמ' תמ"א), הגר"מ ש' קליין שליט"א (ישורון חל"א עמ' תמ"ה).
- (א) מנחת חן (ישורון חכ"ז עמ' תרצ"ב, חוקת הטהרה קובץ תשובות סי' ט') – "תבנא לדינא, דודאי לכתחילה צריכה האישה להסירה את טבעת נובה קודם טבילה, שהרי לדעת הנוב"י כל שאין הטבעת מונחת כ"כ בעומק למעלה ממקום שהשמש דש יש לה דין בית הסתרים וצריכה להיות ראויה לביאת מים, - אולם בדיעבד אם שכחה להסירה וטבלה וכבר שימשה עם בעלה, או שכבר אין אפשרות שתטבול בלילה זה, [עי' בדי השולחן (ס"ק קמ"ו), ובציונים שם (אות ר"פ), וכן הוא בפותח שער (סי' כ"ב סעי' כ"א)], - או שכבר עבר הלילה, אף שעדיין לא שימשה עם בעלה, [עי' חכמת אדם כלל קיט (סעי' י"ד) 'אפילו לא שימשה אלא שעברה הלילה עם בעלה א"צ טבילה שנית', וכן בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' פ"א) הובא בש"ך (ס"ק כ"ה)]. - נראה שיש לסמוך בדיעבד על דעת החוות דעת המובא בדברי הרעק"א הנ"ל, ועל דעת הרמ"ע מפאנו, להזרע אמת, ועל הוראת האבני עזר שנקטו לדינא שחלל הנרתיק אינו צריך להיות אפילו ראוי לביאת מים, ואין חציצה פוסלת בו. משא"כ אם נזכרה שטבלה עם 'הטבעת נובה' כאשר עדיין ניתן לשוב ולטבול, ובטרם שימשה עם בעלה, ועדיין לא עבר הלילה, צריכה לחזור ולטבול, לחשוש לדעת הנודע ביהודה וסיעתו שגם 'אותו מקום' יש לה דין בית הסתרים, וצריך להיות ראוי לביאת מים".
- (ב) חוקת הטהרה (הע' ס') – "הגר"מ שטרן שליט"א דומ"ץ בבית דינו של הגר"ש וואזנר שליט"א פסק דאם כבר טבלה והטבעת היתה מונחת בעומק במקום שאינו נראה כשהיא יושבת עלתה לה טבילה ואם עדיין לא שמשה עם בעלה ויכולה בקלות לחזור ולטבול תע"ב. והגר"ש"א שטרן שליט"א דמו"ץ שם, לגבי הטבילה נקט דלכתחילה להוציא, ובדיעבד תלוי אם כבר לנתה עם בעלה, אפשר להקל, ואם עדיין לא לנתה יש לחזור ולטבול. ואילו הגר"מ ש' קליין דמו"ץ שם, הביא בשם הגר"ש וואזנר

שליט"א שחובה להוציאו קודם שטובלת, ועל פי הרופאים אין בהסרת הטבעת נובה לזמן קצר חשש שיתבטל התועלת הרפואית שבה".

(ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) -

"I was wondering what Rebbe held in regards to a nuva ring and bedikos. Also should she l'chatchila take it out for mikvah? R' Y. Berkovits wrote: She should remove it for three bedikos - the hefsak, day one, and day seven. She must also remove it for the mikveh. to remove it for the second bedikah on day seven, and keep it out until after the mikveh".

ד. התקן תוך רחמי (IUD).

1. מיקל: אינו חוצץ, שהוא מקום בלוע.

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ז') - "התקן תוך-רחמי (IUD) אינו חציצה לטבילה מכיון שהחוט היוצא ממנו רפוי".

(ב) מנחת יצחק (ח"ו סי' פ"ז) - "הנה כפי אשר דברתי עם רופא חרדי בפה, אמר שלפי דעתו, שבודאי זה רק לאשה שכבר יש לה בנים, ואז הפרוזדור נתרחבה קצת, ואין חשש כ"כ שהחוטין האלו, שהמה רק כמו אינטש לתוך הפרוזדור, שיתדבקו לצדדי הפרוזדור, וממילא הוי ראוי לביאת מים, ואין חשש מטעם חציצה, ודוגמא לזה איתא בתשו' מהרש"ם ...".

(ג) ציץ אליעזר (ח"י סי' כ"ה פרק י' אות ג', ח"א סי' ס"ג) - "דליכא חששא דחציצה לא מצד הטבעת בהיות ונמצא בפנים בחלל הרחם, וגם לרבות לא מצד החוט הגם שמשתרבב לצואר הרחם, מאחר שחלל הצואר רחב הרבה מעובי החוט המשתרבב".

(ד) ששבה"ל (סי' קצ"ל סעי' ז' ס"ק ב' ד"ה ובשו"ת, סיכום אות ד') - "וטבעת חיצונית בנשים שמתירים להם במקום שסכנה להתעבר - כדאי להחמיר, וטבעת פנימית שבתוך הרחם אינה חוצצת".

(ה) מראה כהן (עמ' קי"ב אות י"א) - "נשים שיש להן היתר ממורה הוראה מובהק למניעת הריון, ויש בגופן התקן תוך רחמי אינו חוצץ".

ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש', פרק ל"ד הע' ק"פ).

2. מר"מ.

(א) הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' קע"ד) - "אך בסליל, יוצא לבית החיצון כשני חוטים דקים שעל ידי זה יכול אחרי כן הרופא להוציא את הסליל מהרחם, ויש לבקש את הרופא לקצר אם החוטים הללו עד כמה שאפשר בכדי שלא ידבק החוטים בכותלי החיצון בטבילה ויבוא לידי חציצה".

ה. מר"מ.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות י"ד, עי' סי' קצ"ו אות י"ב) - "אשה שטבלה עם דייעפרעם (Diaphragm) בגופה עלתה לה טבילה משום שהמים יכולים להכנס מהצדדים וגם יש להחשיב מקום זה לבלוע".

נח] קרצה שפתותיה - סעיף כ"ז.

מקוואות (פרק ח' משנה ה') - "נתנה שער בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאילו לא טבלה".

א. קרצה שפתותיה - ראשונים.

1. ב' פשטים.

(א) ר"ש (מקוואות פרק ח' משנה ה', עי' פרק י' סוף משנה ח') - "קרצה שפתותיה. מלשון כדי לקרוץ בצפורן דפ' בא סימן (דף נב:) שהדביקה שפתותיה ולא נכנסו המים בפיה ונהי דביאת מים לא בעינן בבית הסתרים ראוי לביאת מים בעינן ... וקצת היה נראה דקרצה הוא לשון דוחק שדוחקת שפתותיה ביותר כמו פתחה עיניה ביותר או שעצמה עיניה ביותר".

(ב) ר"ן (שבוועות דף ו.) - "קרצה שפתותיה. מלשון כדי לקרוץ בצפורן פ' בא סימן [דף נב ב] שהדביקה שפתותיה ולא נכנסו המים בפיה ונהי דביאת מים לא בעינן בבית הסתרים ראוי לביאת מים בעינן וקצת היה נראה דקרצה הוא לשון דוחק שדוחקת שפתותיה ביותר כמו פתחה עיניה ביותר עצמה עיניה ביותר דלקמן".

2. שהדביקה שפתותיה ולא נכנסו המים בפיה.

(א) תוס' (נדה דף סז. ד"ה פתחא) - "ולכל הפירושים צריך ללמדה לפתוח פיה שיהא ראוי לביאת מים כדאמרין לעיל דכל בית הסתרים בעינן שיהא ראוי לביאת מים ומייתי נמי משפחתו של רבי שטבלה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת ותנן נמי בהדיא במס' מקוואות בפ"ח (מ"ה) נדה שנתנה מעות בפיה ירדה וטבלה טהרה מטומאתה אבל טמאה אגב רוקה נתנה שער בפיה קפצה ידה קמצה שפתותיה כאילו לא טבלה".

3. שדוחקת שפתותיה ביותר.

(א) ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ב') - "ומכאן למדנו שאין האשה צריכה לפתוח פיה בשעת טבילה, דהאי קפצה ידה קרצה שפתותיה דמהדקא להו קאמר, ומשום חתוך השפתים הנראה שהוא מסתתר בקריצתה. ואם תאמר שמא בסתימת השפתים הקפידה המשנה, הא אמר רבא נהי דביאת מים לא בעינן מקום הראוי וכו', ואם איתא דבעינן פה פתוח ממש הא בעינן נמי ביאת מים בתוך הפה. והתם במסכת קדושין (כה א) אמרינן דהא דאצריך רבי טבילה אחרת לשפחתו כשנמצא לה עצם בין שניה משום דר' זירא הוא ולא משום דצריך ביאת מים. ועוד לשון קריצה אינו אלא לשון הדוק כדאמרין במסכת יומא (יט ב) כל המתפלל ורומז בעיניו וקורץ בשפתיו ומראה באצבעותיו וכו', ואם איתא דקרצה סתימת הפה כי אורחה הוא, מאי קא עביד, ודומיא דרומז בעיניו ומראה באצבעותיו קתני לה דקא עביד מעשה דקא משני ממנהגה".

- (ב) רמב"ן (הל' נדה פרק ט' אות כ"ה) – "כגון עצמה עיניה ביותר קרצה שפתותיה ביותר ומשאר הספיקות, כי מי יוכל להבחין בין עצמה ביותר ובין לא עצמה ביותר".
- (ג) ס' התרומה (סי' ק"ב) – "ושלא תדחק שפתותיה זו בזו אלא ברפיון".
- (ד) סמ"ג (לאוין סי' קי"א) – "קרצה שפתותיה כלומר דחקה שפתותיה".
- (ה) רא"ש (מקוואות פרק ח' משנה ה') – "שדחקתן זו על זו ביותר".
- (ו) מאירי (דף סו: ד"ה לעולם) – "וקריצת שפתים הוא שסותמתן יותר מדאי עד שחתוד השפתים הנראה מתכסה בקריצתה אלא שתעמידם סתומות כדרכו שיהו ראיות לביאת מים".
- (ז) מהר"י מברונא (סי' ק"ז) – "ואם עצמה עיניה ושפתותיה ביותר לא עלתה לה טבילה".
- (ח) רע"ב (מקוואות פרק ח' משנה ה') – "קרצה שפתותיה - דחקה שפתותיה ביותר זו בזו".
4. מר"מ.
- (א) או"י (ח"א נדה סי' שס"ג אות י"ג) – "ובלבד שלא קרצה והדביקה שפתותי' אלא כדרך הילוכה ומנהגה ומשפטה תמיד".

ב. האם צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו מים: הלכה.

1. עי' סעי' ל"ח, לשיטות ומר"מ.

ג. הטעם שאשה אינה צריכה לפתוח פיה בטבילה.

1. עי' סעי' ל"ח, לשיטות ומר"מ.

ד. דיבקה השפתיים בחוזק, מה החסרון: ראשונים.

1. שאין מגיע מים על השפתיים במקום שדרכו להיות גלוי.

- (א) ר"ש (מקוואות פרק י' סוף משנה ח') – "כדפרישית שם שדוחקת שפתיה ביותר ומתכסה הבשר החיצון".
- (ב) רמב"ן (נדה סוף דף סז.) – "דודאי קרצה שפתותיה במעכת ביאת מים במקום הגלוי".
- (ג) רשב"א (נדה סוף דף סז., תוה"ב בית ז' שער ז') – "דודאי קרצה שפתותיה מעכת ביאת מים במקום הגלוי".
2. שכסוגרים בחוזק אין תוך הפה ראוי לביאת המים.
- (א) ס' התרומה (סי' ק"ב) – "לענין טבילה צריכה להגביה דדיה ושלא תדחק שפתותיה זו בזו אלא ברפיון ושלא תעמץ עיניה ביותר כדאמרינן עצמה עיני' ביותר פתחה עיני' בלילה ונתן במסכת מקוואות (פ"ח) נתנה שער' בפיה קרצ' שפתותיה לא עלתה לה טבילה דכ"ע דראוי לביאת מים בעי".
- (ב) סמ"ג (לאוין סי' קי"א, ל"ח-ג', עי' מהדו"ק שם) – "שנינו במסכת מקוואות (פ"ח מ"ה) נתנה שער' בפיה קרצה שפתותיה כלומר דחקה שפתותיה לא עלתה לה טבילה [שצריכה ראוי לביאת מים]. ואמר רבי יוחנן בפרק אחרון דנידה (סז, א) עצמה עיניה ביותר פתחה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה, שצריך ראוי לביאת מים".
- (ג) רא"ש (על הסמ"ג לאוין סי' קי"א, עי' מהרש"ל שם) – "הראוי לביאת מים בעינן וליכא. נתינת טעם זה אינה בגמרא [נדה סז, א], ומלשון הספר הוא, וקאי אדלעיל אמאי דקאמר קרצה בשפתותיה. כלומר, אע"ג דלפנים מן השפתים בית הסתרים הוא, מ"מ ראוי לביאת מים בעינן. אבל לא קאי אעצמה עיניה ואפתחה עיניה, דההוא אסור משום חציצה, כדפי' רש"י בהדיא".
- (ד) מאירי (מקוואות פרק ח' משנה ה', [אמנם עי' שבה"ל ח"ב סי' צ"ז ד"ה וב']) – "נתנה שער' בפיה או קפצה ידה וקריצה שפתותיה הרי היא כאלו לא טבלה שקפיצת היד חציצה היא כמו שביארנו באחרון של נדה וקירוצ' השפה אף על פי שאין טעונה ביאת מים בבית הסתרים כגון תוך האף ותוך האוזן ובפנימיות הפה מ"מ ראוי לביאת מים בעינן כמו שביארנו שם".
- מאירי (דף סו: ד"ה לעולם) – "וקריצת שפתים הוא שסותמתן יותר מדאי עד שחתוד השפתים הנראה מתכסה בקריצתה אלא שתעמידם סתומות כדרכו שיהו ראיות לביאת מים".

ה. הלכה.

1. שאין מגיעים מים אל השפתיים במקום שדרכם להיות גלויים.

- (א) סד"ט (ס"ק כ"ג, חדודי הלכה דף סז.) – "היינו שדחקה שפתותיה יותר מדאי ונתכסה מה שדרכו להיות גלוי".
- (ב) מהרש"ם (ח"א סי' ז') – "חד פי' שבר"ש וכ"ה דעת הראב"ד ורא"ש ורע"ב, דקרצה שפת' ביותר איננו מטעם שא"ר שאינו ראוי לביאת מים, אלא מפני שמתכסה בשר החיצון".
- (ג) אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ח, סי' צ"ט, סי' ק"א, סי' ק"ב) – "ופלא גדול ראיתי בערוך השלחן סי' קצ"ח סעי' נ"ח ופ"ו שמפרש דבסתימת פיה דבוק בינוני שמכשרי הש"ע והר"ש בפ"י שני והרא"ש הוא מטעם דסברי דברפיון הוי גם הפה ראוי לביאת מים ובדחקתן ביותר פסול גם מטעם דאין הפה ראוי לביאת מים עיי"ש, לבד שאין סברא שיפלוגו ב' פירושי הר"ש והתוס' והרא"ש במציאות, הנה מפורש בהר"ש סוף מקוואות שכשר אף שבסתימת פיה אין ראוי לביאת מים וכל הפסול בדוחקת שפתותיה הוא רק מחמת שמתכסה בשר החיצון. וכן מפורש גם בס' בעלי הנפש להראב"ד הובא בסדרי טהרה ס"ק כ"ג ד"ה ומדי עברי בסופו שכתב דהאי קרצה שפתותיה דמהדקי להו קאמר ומשום חתוך השפתים הנראה שהוא מסתתר בקריצתה עיי"ש חזינן מפורש שלשיטה זו דר"ש ורא"ש וראב"ד שאיפסק כן בש"ע יכולה לסתום פיה דבוק בינוני שאינה מכסה בשר החיצון אף שע"י הסתימה אינו ראוי לביאת מים כלל לתוך הפה דלא כערוך השלחן ולכן במחילה מכבוד הגאון בעל ערוך השלחן הוא טעות גדול ואין לחוש לדבריו כלל בזה".
- (ד) שבה"ל (ח"ב סי' צ"ז ד"ה וב') – "וקרצה שפתיה היינו שדבקה שפתיה ביותר וכיסתה מקום בשפתים שראוי ה' להיות נגלה".

- (ה) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' י"ג) – "אבל לא תקפוץ את שפתותיה בחוזק, באופן שיתכסה מקום שדרכו להיות גלוי, אלא תסגרן בדיבוק רגיל".
- (ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שפ"ח).
2. שכשסוגרים בחוזק אין תוך הפה ראוי לביאת המים.
- (א) זכרון יוסף (יו"ד סי' י') – "משא"כ בקרצה שפתותי' או קפצה ידה וכה"ג דלאו משום חציצה אתינן עלי' אלא משום שאין המים ראויין לבוא לתוכן".
- (ב) חכ"א (כלל קכ"א סעי' י', סעי' י"א) – "אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו בו המים ולא תקפוץ אותו יותר מדאי ואם קפצה יותר מדאי לא עלתה לה טבילה אלא תדבק שפתותיה דיבוק בינוני שיהא ראוי לבא מים לתוך הפה (סעיף ל"ח): לא תעצים עיניה ביותר ואל תפתחם ביותר. ומכל מקום אינו דומה לקפצה פיה ביותר בסימן הקודם שאינו ראוי כלל לביאת מים ומשום הכי אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה אבל הכא אינו מעכב כל כך לבא המים במקמים ומשום הכי בדיעבד עלתה לה טבילה. ומכל מקום יש אומרים דלא עלתה לה טבילה (סעיף ל"ט)".
- (ג) לחם ושמלה (שמלה ס"ק ל') – "ואף דאיתא לקמן סעי' ל"ח דא"צ לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים אלא תשיק שפשותיה זו לזו דיבוק בינוני י"ל דדיבוק בינוני ראוי עכ"פ לביאת מים (עי' לשון הסמ"ג) ... (ע' לשון הר"ש סוף מס' מקואות ולשונו מגומגם קצת וצ"ע)".
- (ד) פתחי זוטא (ס"ק מ"ו) – "ובשמלה סק"ל ...".
3. חושש לב' פשטים.
- (א) קרית ספר (מקואות פרק ב') – "איפשר דבית הסתרים כקרצה שפתותיה דאינו ראוי ליכנס מים בפיה הויא חציצה טפי שמכוונת לקרוץ ושלא יכנסו המים וכדתנן פרק ח' כאלו לא טבלה ממעוטו המקפיד שלא היה רוצה בקיומו אי נמי שרוחקת שפתותיה ביותר ומתכסה הבשר החיצון".
- (ב) מקור חיים (ס"ק צ"ד, תפארת צבי ס"ק כ"ג) – "ועל קפצה שפתותיה היינו שדבקה שפתותיה יותר דבקות ולא יכול המים לבוא לתוך הפה. ואע"ג דתוך הפה הוא בית הסתרים ולא צריך ביאת מים מ"מ ראוי לביאת מים בעינן. או אי דבוק ביותר שפתותיה זו על זו אפילו שפתותיה עצמה לא יכול המים לבוא והם צריכים ביאת מים והיינו הטעם דקפצה ידיה".
- (ג) ערה"ש (סעי' פ"ו) – "אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים ולהיפך לא תקפוץ את פיה יותר מדאי ואם קפצה יותר מדאי לא עלתה לה טבילה משני טעמים האחת דהפה בעינן ראוי לביאת מים והשנית שבמקום דיבוק השפתיים לא נכנסו המים ומקום דיבוק השפתיים צריך ביאת מים ממש דזהו אינו בית הסתרים וכיצד תעשה תשיג שפתותיה זו לזו דיבוק בינוני לא פתוח ולא מדובק לגמרי באופן שהשפתיים יהיו במים וגם הפה יהיה ראוי לביאת מים".
- (ד) בדה"ש (ס"ק ר"ט).
- (ה) מראה כהן (פרק ו' הע' ס"ז) – "ובטעם הדבר כתבו הראשונים שהואיל והחלק החיצוני של השפתיים הוא מהמקומות הגלויים שבגוף צריכים המים להגיע אליו, ואם סוגרת שפתותיה בחזקה אין המים יכולים להגיע למקומות הגלויים ולא עלתה לה טבילה. ויש שכתבו טעם נוסף דאע"פ שאין המים צריכים להכנס לתוך פיה שהרי הוא בית הסתרים, מ"מ בעינן שיהיה עכ"פ ראוי לביאת מים, ובאופן שקופצת פיה בחזקה אין אפשרות למים להכנס ולכן לא עלתה לה טבילה".
4. נ"מ.
- (א) הדביקה שפתותיה בחוזק בענין שלא נתכסה בשרה החיצון - עי' לקמן.
- (ב) קרצה שיניה וכדומה - עי' לקמן.
5. מר"מ.
- (א) מנחת פתים (על סעי' כ"ז) – "בשו"ת זכרון יוסף ... שהשיג הסדרי טהרה ... ולענד"ג דגם לפירוש השני ברבינו שמשון צריך לומר שקרצה באופן שראוי לבוא לפיה, אבל בקרצה ביותר שאין המים ראויים לבוא כלל אף בלא טעם דמתכסה בשר החיצון לא עלתה לה טבילה משום הפה גופא דאינו ראוי לבוא מים בתוכו וכן כתב בגליון רש"א. ומדברי הסדרי טהרה נראה דסובר דהא דבעינן ראוי לביאת מים היינו שלא יהיה עליו דבר החוצץ ע"י קריצת שפתותיה כל שאין מתכסה בשר החיצון לא איכפת לן".

ו. הדביקה שפתותיה בחוזק בענין שלא נתכסה בשרה החיצון.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק ר"ט, "אפילו הדביקה שפתותיה בחוזק בענין שלא נתכסה בשרה החיצון").

ז. קרצה שיניה.

1. מיקל – חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ז), "כתב בס' חמודי דניאל כתב יד אבל אם קרצה שיניה לא הוי חציצה ע"כ", בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות ט'), "מכל מקום אם קרצה שיניה לא הוי חציצה, כמו שכתב פתחי תשובה סעיף קטן י"ג בשם חמודי דניאל", הגריש"א צ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"כ אות ק"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות כ"ט, "ואין לחשוש לפקפוק של הלחם ושמלה").
2. לכתחילה מחמיר – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ל'), "חמודי דניאל ... ולפענ"ד אין להקל מפני הטעם הראשון של הר"ש, וכ"כ גם התוס' (עי' בס"ק שלפ"ז) ואף דאיתא לקמן סעי' ל"ח דא"צ לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים אלא תשיק שפתותי' זו לזו דיבוק בינוני. י"ל דדיבוק בינוני ראוי עכ"פ לביאת מים (עי' לשון הסמ"ג) אבל אם קרצה שניה בחוזק אפשר דמקרי אינו ראוי לב"מ, ועכ"פ לכתחילה נראה דודאי יש לזהר", מנחת פתים (על סעי' כ"ז), טהרת ישראל (סעי' צ"ז, "וכן בקרצה שיניה בחוזק יש לזהר עכ"פ לכתחילה שלא תטבול"), פתחי זוטא (ס"ק מ"ו, "ובשמלה סק"ל ..."), בדה"ש (ס"ק ר"ט, "לכתחילה בודאי שאין להקל בזה"), ששבה"ל (סעי' כ"ז ס"ק ב', סיכום אות ב', "לכתחילה לא תקרוץ שיניה, ובדיעבד שקרצה שיניה אינו

חציצה"), פרדס שמחה (ס"ק ס"ה אות ב'), לבושי עז (סעי' כ"ז תמצית אות ד', "לכתחילה"), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' י"ב), פוחת שער (סי' כ"ג סעי' י'), "ונכון שגם שיניה לא יהיו דבוקים יותר מדיבוק בינוני, אבל אין בזה כל כך קפידא", מראה כהן (עמ' ק"ב אות ג', עמ' ק"ד אות ג', "לא תהדק שיניה בחזקה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' קפ"ט).
3. מר"מ – חוט שני (ס"ק ל"ה, "וצ"ע"), יסוד הטהרה (פרק ח' הע' י"ג, "אבל אם הדקה רק את שיניה בחוזק עלתה לה הטבילה"), פרי טהרה (סי' קצ"ט הע' נ"ח).

ח. כשהדיחה שפתותיה ואח"כ קרצה.

1. אם בדיבוק חזק הוי חציצה – מהר"י מברונא (סי' ק"ז, "אשה לא תקמוץ פיה ושפתותיה ואם עצמה עיניה ושפתותיה ביותר לא עלתה לה טבילה ואמאי הא כבר נתלחלח במים והוי טופח ע"מ להטפח ולמה לא עלתה לה טבילה, כדתנן פ"ח דמקואות נתנה מעות בפיה וטבלה טהורה נתנה שצרה בפיה קפצה ידה קרצה שפתותיה כאלו לא טבלה. ודוחק לומר דהכא מיירי שעשתה כן קודם שנכנסה במים דלמה תעשה כן, אלא ע"כ צריך לחלק בין עצימה ביותר דאז אי אפשר כלל").
2. מר"מ – ששבה"ל (סעי' כ"ז ס"ק א' ד"ה ובמשה, סיכום אות א', "וצ"ע אם מהני הדחה קודם").

נט] תאחוז בה חבירתה - סעיף כ"ח.

מקואות (פרק ח' משנה ה') – "האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאין ואם הדיח את ידו במים טהורים רבי שמעון אומר ירפה כדי שיבואו בהם מים".

א. רפתה: ראשונים.

1. מיקל.

(א) רשב"א (תוה"ב הקצר בית ז' שער ז', לב.) – "רפתה ידיה עד שבאו בהן המים נ"ל דכ"ש שעלתה לה טבילה. ויש מרבותי שהורו שלא עלתה לה טבילה גזירה שמא לא תרפה ולא יראה לי כן שלא גזרו בטבעות הרפויין משום דחוקין וכטבילת העבדים בקולר שבצואר שהרפוי אינו חוצץ".

(ב) טור (סעי' כ"ח, סי' ק"כ סעי' ב') – "והרמב"ם אסר ברפתה ידה דגזרו אטו לא רפתה והרשב"א מתיר והכי מסתבר".
2. מחמיר.

(א) רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' י"א) – "האוחז באדם ובכלים והטבילן הרי הן בטומאתן, ואע"פ שרפה ידיו עד שבאו בהן המים גזירה שמא לא ירפה, ואם הדיח ידיו במים עלתה להן טבילה".

(ב) רמב"ן (הל' נדה פרק ט' אות ט"ו) – "היתה חבירתה אוחזת בה בשעת טבילה לא עלתה לה טבילה, ואע"פ שרפתה ידיה עד שבאו בהם המים גזרינן שמא לא תרפה, ואם הדיחה ידיה במים עלתה לה טבילה".

(ג) רא"ה (בית ז' סוף שער ז') – "הילכך האוחז בחברו ובכלים ומטבילן אם לא הדיח ידיו הרי הם טמאים ואע"פ שרפה ידיו".

(ד) רא"ש (משניות מקואות פרק ח' משנה ה') – "ולא סגי לרבנן ביד רפה דחיישינן שמא לא ירפה".

(ה) כל בו (סי' פ"ו) – "האוחז באדם ובכלים והטבילן הרי הן בטומאתן ואף על פי שרפה ידיו עד שבאו המים בהן גזירה שמא לא ירפה יפה ואם הדיח ידיו במים עלתה להן טבילה".

3. מר"מ.

(א) ר' ירוחם (נתיב כ"ו ריש ח"ה) – "או ירפה ידיו עד שיבא בהן מים פשוט במקואות, ויש אומרים דלא כרבי שמעון וצריך הדחה ולא די ברפיון הידים שמא לא ירפה יפה וכן כתב הרמב"ם".

ב. רפתה: פוסקים.

1. מיקל – מחבר (סעי' כ"ח, "לא תאחוז בה חבירתה בידיה בשעת טבילה אלא אם כן רפתה ידה, כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה"), ט"ז (ס"ק כ"ז, "דכדאי הם הרשב"א והטור שנשמוך עליהם בפרט במלתא דרבנן דמן התורה אין חוצץ אלא רובו ומקפיד"), מקור חיים (ס"ק צ"ה, תפארת צבי ס"ק כ"ד), גר"א (ס"ק כ"ו, עי' סי' ק"כ ס"ק ו'), מלבושי טהרה (סעי' ל"ט), ערה"ש (סעי' ס"ג, סי' ק"כ סעי' כ"א [לשונו לקמן]), ששבה"ל (סיכום אות א').

2. מחמיר – לבוש (סעי' כ"ח, עי' סי' ק"כ סעי' ב'), "ואפילו רפתה ידיה כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה לא עלתה לה טבילה", ב"ח (ס"ק כ"ז, שו"ת ב"ח החדשות סי' מ"א, "שלא להקל להתיר מה שאוסרים הני אשלי רברבי שכל בית ישראל נשענין עליהן בהוראותיהן ולכן אפילו רפתה ידיה אם לא הדיחה ידיה אסורה לבעלה כאילו לא טבלה עד שתחזור ותטבול"), לחם שמים (מקואות פרק ח' משנה ה', "... משו"ה לא מכרעא. וכיון שכן לחומרא בעינן למיזל. דהא ספק בשל תורה הוא. ותימה על מה סמכו לפסוק להקל"), לבושי שרד (חידושי דינים ליו"ד אות פ"ח), מראה הפנים (חגיגה פרק ג' הל' א'), "ומעתה גדלה ורבתה התמיה על הב"י מפני מה הכריע כהרשב"א להקל בטבילת נדה החמורה"), פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק ל"ה, "עכ"פ לדינא ודאי יש להחמיר כדעת הר"מ וסייעתו"), עי' בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ד, עי' פר' מטות אות ט', לשונו לקמן).

3. מחמיר, אא"כ ששימשה או לנתה עם בעלה – סד"ט (סוף ס"ק נ"ו), לחז"ש (לחם ס"ק ע"ב, עי' קיצור שו"ע סי' קס"א סעי' י"ב), טהרת ישראל (סעי' צ"ט, "רק דיעבד ברפתה ידה ולנה עם בעלה יש להקל דא"צ טבילה שנית"), בדה"ש (ס"ק רי"ד), פרדס שמחה (ס"ק ס"ו, "ולהלכתא קי"ל להחמיר ולא תטבול ברפיון ידי' ללא הדחה, וגם אם טבלה, יש להחמיר לטבול שנית משום גזירה, דילמא לא תרפה, ואם לנה עם בעלה א"צ טבילה שנית").

4. דעת הש"ך (ס"ק ל"ה, סי' ק"כ ס"ק ו' [לשונו לקמן]).

(א) פת"ת (סי' ק"כ ס"ק ה') – "עש"ך מה שהקשה ע"ז (והובא בבה"ט ס"ק ג') ומשמע דעתו דגם הכא בטבילת כ"ג אף על פי שרפו ידיו לא עלתה טבילה גזירה שמא לא ירפה ...".

(ב) מקור מים חיים (סי' ק"כ על סעי' ב') – "יראה בדברי הש"ך קצת סתירה דכאן דעתו כדעת הסוברים דלא מהני ריפוי ידים ובס"י קצ"ח בש"ך סקל"ה משמע קצת שם שדעתו כדעת הש"ע דמהני ריפוי ידים בטבילת נדה מדהביא בסופו דברי בה"ג שמסכים לדעת הש"ע".

5. מר"מ – שערי טוהר (שער כ' סעי' ח'), לבושי עז (תמצית אות ד'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק פ"ז, שפ"ח ס"ק ק"ב).
(א) חכ"א (כלל קכ"א סעי' י"ג, עי' כלל ע"ג סעי' ט"ז) – "אשה שאינה יכולה לטבול בעצמה וצריכה שחברתה תסייע אותה ואוחזת אותה לכתחלה תדיח חברתה ידה במי מקוה דוקא שתהיה טופח להטפיה ואז אין לחוש אם מרפה ידה ממנה בשעת טבילה או לא אבל אם לא הדיחה תחלה ידה לא תאחוז בה כלל. ואם אי אפשר לה לטבול כי אם בסיוע חברה אם לא הדיחה תחלה ידה סגי כשתרפה ידה כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה".

ג. לענין טבילת כלים הנקחין מנכרים: רפוי בידו.

1. עי' סי' ק"כ סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

ס] אם הדיחה ידיה.

א. ואם הדיחה ידיה במים תחלה, שרי: איזה מים.

1. דוקא במי מקוה מהני.

(א) רמ"א (סי' ק"כ סעי' ב') – "ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה, אבל לא במים תלושים".
(1) אמנם עי' אורח מישור (סי' ק"כ ס"ק א') – "תמוהים לי דברי הט"ז ... דמ"ש בש"ע שאם מהדקו בידו הוי חציצה מיירי מסתמא שמהדק בכח דאל"כ לא הוי חציצה, וע"ז כתב אח"כ ואם לחלח ידו במים תחלה אין לחוש, וע"ז שפיר כתב רבינו ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה ...".

(ב) לבוש (סי' ק"כ סעי' ב').

(ג) ש"ך (ס"ק ל"ז, סי' ק"כ ס"ק ז', נקוה"כ שם על הט"ז ס"ק ד') – "דוקא במי מקוה אבל לא במים תלושים כדלעיל סימן ק"כ ס"ב בהג"ה וכ"מ במרדכי סוף ע"א".

(ד) בית לחם יהודה (סי' ק"כ ס"ק ה').

(ה) מקור חיים (ס"ק צ"ח, תפארת צבי ס"ק כ"ו) – "שלא לזוז מפסק הרמ"א".

(ו) חכ"א (כלל ע"ג סעי' ט"ז, כלל קכ"א סעי' י"ג) – "ואם לחלח ידו תחילה במי מקוה אין לחוש (סימן ק"כ סעיף ב')".

(ז) קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ב, עי' לחם ושמלה לחם ס"ק ע"ד) – "ובשעת הדחק תטבול תחלה (האשה שהיא רוצה לאחוז אותה) ידיה במקוה, ואחר כך תאחוז אותה לא בכח ובדיבוק חזק, אלא בדיבוק בינוני כדרך כל האדם".

(ח) פרדס רימונים (מק"ז סוף ס"ק כ"ח, סוף ס"ק ל', ס"ק ל"ח ד"ה ובנה"ך) – "ואולם לפימ"ש לעיל בס"ק כ"ח ובס"ק למ"ד, דנראה כדעת הרב ע"ש באורך, א"כ גם במי מקוה בעי משקה טופח, וא"כ שפיר י"ל כמ"ש בנה"ך וכן לעיל בש"ך ס"ק ל"ז הסכים לדעת הרב ע"ש".

(ט) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ד, פר' מטות אות ט') – "ובשעת הדחק שצריכה לכך, אז חברתה תטבול ידה תחלה במקוה, ותאחז בה ברפיון".

(י) ערה"ש (סי' ק"כ סעי' כ') – "העיקר כדברי רבינו הרמ"א ואין לשנות".

(יא) שערי טוהר (שער כ' סעי' ח') – "והדחת ידים ל"מ רק במי מקוה ולא במים תלושים".

(יב) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ג).

(יג) עי' בדה"ש (ס"ק רט"ו) – "שיש להחמיר בזה ... אמנם היכא שאי אפשר לה לטבול שנית או שהוא שעת הדחק נראה שיש לסמוך על המקילים אם אחזה בה רק בדיבוק בינוני שלא בחוזק".

(יד) עי' פרדס שמחה (ס"ק ס"ח).

(טו) לבושי עז (תמצית אות ב').

(טז) חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק כ"ו) – "דיש להחמיר".

2. אפילו במים תלושים.

(א) גר"א (סי' ק"כ ס"ק ז') – "ועיקר דינו של מרדכי צ"ע דמנ"ל הא לחלק בין תלושין למחוברין והא דפ"ג דחגיגה בשאין בכלי חיצון מים כלל וכן עיקר דאין חילוק".

(ב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' י"ט) – "מותר לכתחילה ללחלח ידיו במים ולאחוז באדם או בכלי בשעת טבילה, ואפי' אוחז בחוזק, היות שהמשקה טופח בידיו הוי חיבור בשעת טבילה. ויכול ללחלח ידיו גם בסתם מים ולא דוקא במי מקוה".

אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' הטבילה אות ה') – "ומותרת הבלנית להחזיקה בתוך המים, אם לחלחה ידה במים קודם. ואינה צריכה ללחלח ידיה דוקא במי המקוה, אלא אפילו אם לחלחה ידיה במים מן הברז מהני".

3. בדיבוק בינוני מהני אפי' במים תלושים, ובדיבוק חזק לא מהני [ואם מהני בלחלח עם מי מקוה, עי' לקמן].

(א) ט"ז (ס"ק כ"ז, ס"ק כ"ח, סי' ק"כ ס"ק ד') – "פירוש אפילו במים תלושים שעכשיו שיתחברו למי מקוה יהיו גם הם כשרים דמשקה טופח הוא חבור ולא כמ"ש רמ"א בס"י ק"כ סעיף ב' דוקא במי מקוה וכמו שהוכחתי שם שלא דק בזה".

(ב) פר"ח (סי' ק"כ ס"ק ט') – "ט"ז ... וכן עיקר".

(ג) פר"ת (סי' ק"כ ס"ק ו') – "הפר"ח".

(ד) סד"ט (ס"ק נ"ז, ס"ק נ"ח).

(ה) שלחן גבוה (ס"ק נ"ה, סי' ק"כ ס"ק י"ג) – "ט"ז ופר"ח".

(ו) בא"ה (סי' ק"כ ס"ק ג', עי' סי' קצ"ח ס"ק ל"א).

(ז) זבחי צדק (סי' ק"כ ס"ק ט"ו, ס"ק ט"ז) – "ט"ז".

4. מר"מ – כנה"ג (סי' ק"כ הג' הטור ס"ק ז'), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ה), ששבה"ל (סיכום אות א'), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק צ"ג, ס"ק צ"ו, שפ"ח ס"ק ק"י).

א) חיל' חת"ס (יו"ד סי' ק"כ ס"ק ג') – "עט"ז ונכונים כל דבריו, מ"מ נ"ל לפי מה שהעלה דעכ"פ לא יהדקנו בידו כדי שיכנסו המים ויתחברו עם מים שבידו, א"כ י"ל דס"ל לרמ"א דזה אסור משום גזירה אטו אם יהדקנו, דהא הרמב"ם ס"ל דגזרי' רפוי אטו אינו רפוי כמ"ש הש"ך ס"ק ו', ונהי דלא חיישינן ליה מטעמא דכתב פר"ח, מ"מ היינו דוקא אם מרפה ידו ממש, משא"כ כשמהדקם אלא שאינו מהדק בחוזק איכא למיחש שמא יהדק בחוזק וכ"ע [מודים] דחיישינן בכה"ג".

ב) טהרת ישראל (סעי' צ"ט, סי' ק"כ סעי' ח') – "וטוב להחמיר".

ב. במלחלה ידו במי מקוה, ויוציא ידו מהמקוה.

1. מחמיר, דינו כמים תלושים – לבוש (סי' ק"כ סעי' ב'), "ודוקא שלחלה ידו במי מקוה הכשרים לטבילה ולא הוציא ידו מן המקוה עד שטבל, אבל לא במים תלושין", אורח מישור (סי' ק"כ ס"ק א'), "בעט"ז", מטה יהונתן (סי' ק"כ על רמ"א סעי' ב'), "אם תלש מים ממי מקוה לא מהני", סדרי טהרה (ס"ק נ"ז ד"ה עוד כ' הש"ך, "ואף שהדיחה ידיה במי מקוה לא מהני אם עקרה ידיה מן המקוה דאז שם תלושים על המים שבידיה"), חיל' חת"ס (יו"ד סי' ק"כ סוף ס"ק ג'), "ודע מ"ש רמ"א במי מקוה פ"י שיכנס ידו לתוך מי המחוברין ובעוד שהיד במים ישים הכלי לתוך היד דאל"ה ה"ל תלושים ופשוט", לחם ושמלה (לחם ס"ק ע"ג), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ל"ו ד"ה ומעתה), עצי לבונה (על סעי' כ"ח), ערוגת הבשם (יו"ד סי' קכ"ב אות ב'), דר"ת (ס"ק ל"ג), שערי טוהר (שער כ' סעי' ח'), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ה), "דוקא במי מקוה, שפירושו צריך לומר כדפי' שם במטה יהונתן שרק בתוך המקוה מהני לאחוזו שם", הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ג), בדה"ש (ס"ק רט"ו, ס"ק רי"ז), פרדס שמחה (ס"ק ס"ח), חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק כ"ו).

2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק צ"ו, שפ"ח ס"ק ק"י).

ג. הדיחה ידיה במים תחלה, שרי: לכתחילה או דיעבד.

1. אפילו לכתחלה.

א) דרישה (ס"ק ו') – "מכאן שיש היתר גמור שבשעה שהאשה טובלת וחבירתה דחפה אותה במים, שיכולה לאוחזה בידה בשעת דחיפה אם הדיחה ידיה תחלה במים, ואינה צריכה להפריד ידיה ממנה. ולא כמו שנוהגות נשים דידן שמפרידות ידיהן ממנה בשעת דחיפה וסבורות שאין שום היתר שיכולה לאוחזה בידה".

ב) ט"ז (סוף ס"ק כ"ז) – "וכתב בדרישה ... ויפה כתב".

ג) פחד יצחק (ערך חציצה, מ"ז-ג') – "והש"ך ... נר' דאין כאן השגה כלל וכלל דמ"ש ...".

ד) עי' מקור חיים (תפארת צבי ס"ק כ"ה) – "מ"מ לשון הש"ע דלכתחלה. ובפרט שיכולה לרפה ידיה. וזו וודאי בלשון הש"ע לכתחלה מותר אלא בעיקר הדין ליכא נפקותא אי לאו צורך הוא שאשה אחרת אוחזה בה בשעת טבילה מהיכי תיתי לשנות מנהגה. ואי דבר צורך הוא כגון שהאשה ייראה לטובלה לחוד או שום דבר. גם הש"כ מודה דלא צריכה להפרידה דהוי כדעבד".

ה) משנה אחרונה (מקואות פרק ח' משנה ה' ד"ה ודע) – "דה"ה לכתחלה נמי שרי דהא לפי ... אבל הש"ך ... ולענ"ד כדפי'".

ו) מלבושי טהרה (סעי' ל"ט).

ז) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' ט"ז) – "נחלקו הש"ך (סי' קצ"ח ס"ק ל"ו) עם הט"ז (שם ס"ק כ"ז) על הא דכתב בשו"ע 'ואם הדיחה ידים במים תחילה שרי שמשקה טופח שעל ידיה חבור למי המקוה'. אם זה היתר בדיעבד או גם לכתחילה ונקטינן להקל כדעת הט"ז שזה היתר לכתחילה ולכן יכולות הנשים לכתחילה לנגוע בקירות המקוה ובצינורות שתחת המים כשטובלות".

2. רק בדיעבד.

א) ש"ך (ס"ק ל"ו) – "ולפע"ד אין להורות קולא בדברים שנהגו איסור דהלא במשנה ופוסקים אינו אלא דביעבד שרי אבל לכתחלה מאן לימא לן ועוד דבכמה וכמה דברים מחמירים לענין נדה שלא מן הדין ואפילו דיעבד כ"ש הכא".

ב) סד"ט (ס"ק נ"ז) – "והוא נכון".

ג) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ד).

ד) ערה"ש (סעי' ס"ב) – "והנה מלשונו משמע דברפתה ידיה או הדיחה מותר אף לכתחלה וכן מבואר מלשון הטור אבל מלשון המשנה בפ"ח דמקואות ששינו האוחז באדם ובכלים ומטבילין טמאים ואם הדיח את ידו במים טהורים ר"ש אומר ירפה כדי שיבואו בהם מים ע"ש משמע רק בדיעבד וכן מבואר מלשון הרמב"ם שם שכתב ואם הדיח ידיו עלתה לו טבילה עכ"ל דמשמע גם כן בדיעבד וצ"ל דוודאי כן הוא אך כוונת הטור והש"ע הוא במקום שהטובלת בעצמה אין ביכולתה לטבול מפני ביעתותא או סיבה אחרת ובהכרח שחבירתה תאחזה והוי כדיעבד כיון דא"א בעניין אחר וה"פ לא תאחז בה חבירתה וכו' כלומר במקום ההכרח אא"כ רפתה וכו'".

ה) פרדס שמחה (ס"ק ס"ו) – "ומהני הדחה רק בדיעבד אי כשאין ברירה אחרת".

ו) לבושי עז (תמצית אות ג').

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק רט"ז), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק צ"ה, שפ"ח ס"ק ק"ד).

ד. הדיחה ידיה במי מקוה [וי"א אפי' במים תלושים, עי' לעיל]: ובדיבוק חזק.

1. מיקל, אפילו בחוזק – ט"ז (ס"ק כ"ז), גר"א (יו"ד סי' ק"כ ס"ק ז'), פרדס שמחה (ס"ק ס"ח).

א) וכן דעת הרמב"ם (מקואות פרק ב' הל' י"א, לשונו לעיל), והרמב"ן (הל' נדה פרק ט' אות ט"ו, לשונו לעיל), כדאי בט"ז ס"ק כ"ז. אמנם עי' רע"א (על הט"ז שם), שאינו מוכרח.

2. מחמיר, רק בדיבוק בינוני [כדרך כל אדם] יש להקל – מהר"י ברונא (סי' ק"ז), "ועוד גבי בנתיה דשמואל ב' במה אשה (שבת סה ב) עבד להו מפצי ביומי תשרי דלא ליכנס הטיט בין אצבעות רגליה והוי חציצה. אלמא דכבר רגליה לחות במים ואם כן לא הוי חיבור כ"ש גבי אחיזה ידיהן בחוזק דהוי חציצה. שהרי ע"כ צריך אתה לחלק בין הך דבין אצבעות רגליה ובין ההיא דב"מ דאם הניח ידו במים קודם כו' דהוי טבילה, דהתם מיירי דלא הוי בחוזק כגון שהכל מונח על ידו וכן האדם התינוק מונח על ידו ולא בחוזק", קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ב, סי' ל"ז סעי' י'), לחם ושמלה לחם ס"ק ע"ה, "לא תאחז בה חברתה בשעת טבילה לפי שלא יבאו המים במקום האחיזה, ובשעת הדחק תטבול תחלה (האשה שהיא רוצה לאחוז אותה) ידיה במקוה, ואחר כך תאחוז אותה לא בכח ובדיבוק חזק, אלא בדיבוק בינוני כדרך כל האדם", בדה"ש (ס"ק רי"ז), "שיש להחמיר בזה אפילו בדיעבד לחזור ולטבול", חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק כ"ו).

3. מר"מ – דעת הרשב"א (עי' בדה"ש ציונים ס"ק תנ"ז), טהרת ישראל (סעי' צ"ט), ששבה"ל (סיכום אות א', אות ב').

ה. אשה שאינה יכולה לעמוד על רגליה.

1. לטובלה ע"י שתאחזנה שתי נשים בזרועותיה וידיהן תחילה במים – משאת בנימין (סי' פ"א), "נראה פשוט דההיא איתתא שאינה יכולה לעמוד על רגליה אין לה תקנה בסדין כלל כי אם לאחוז אותה בזרועותיה והאשה האוחזת תדיח ידיה תחילה במים עד שיהא טופח ע"מ להטפח דאז הוי חיבור למי מקוה ולא הוי חציצה וטהורה או במפץ שאינו מקבל טומאה וד' נשים בד' כנפותיה", ש"ך (ס"ק ל"ו, "משאת בנימין"), חב"א (כלל קכ"א סעי' י"ג), "אשה שאינה יכולה לטבול בעצמה וצריכה שחברתה תסייע אותה ואוחזת אותה לכתחלה תדיח חברתה ידה במי מקוה דוקא שתהיה טופח להטפח ואז אין לחוש אם מרפה ידה ממנה בשעת טבילה או לא אבל אם לא הדיחה תחלה ידה לא תאחוז בה כלל", בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ד, "ובשעת הדחק שצריכה לכך, אז חברתה תטבול ידה תחלה במקוה, ותאחז בה ברפיון").

2. דמתחלה תאחוז את האשה בידה אחת למעלה מן המים ואח"כ תושיט ידה השני למטה מן המים ותאחוז אותה למטה מן המים ותפריד ממנה ידה שלמעלה מן המים – סד"ט (ס"ק נ"ז, "כ"ה ש"ך ... ונ"ל למ"ש לעיל דאם הדיחה ידיה במים תלושים אז צריך שתאחוז בה דיבוק בינוני ואנן לא בקיאנן מהו דיבוק בינוני, גם מסתמא כיון שאינה יכולה לעמוד על רגליה צריכים שתאחוז בה דיבוק חזק, ואף שהדיחה ידיה במי מקוה לא מהני אם עקרה ידיה מן המקוה דאז שם תלושים על המים שבידיה, ע"כ יש לעשות כמ"ש הלבוש לעיל סי' ק"ך גבי טבילת כלים הביאו ט"ז שם, שבתוך המים יתננה מיד ליד, ה"נ כאן מתחלה תאחוז בידה אחת למעלה מן המים ואח"כ תושיט ידה השני למטה מן המים ותאחוז אותה למטה מן המים ותפריד ממנה ידה שלמעלה מן המים ואז אף אם תאחוז למטה מן המים בכח שפיר דמי כיון דהמים מקדימים לידה דומיא דרגלי המטה דשרי מה"ט וכמבואר", עצי לבונה (על סעי' כ"ח), לחם ושמלה (לחם ס"ק ע"ג, עי' קיצור שו"ע סי' קס"א סעי' י"ב [לשונו לעיל]), ערה"ש (סוף סעי' ס"ג, "אך באשה שאינה יכולה לעמוד על רגליה בהכרח שאחרות יאחזנה ולא יפרידו ידיהן ממנה ותהיינה זהירות להדיח ידיהן במי מקוה ולבלי להרים ידיהן ממעל למי המקוה כל זמן טבילתה והאחיזה בגופה תהיה תחת המים"), טהרת ישראל (סעי' ק'), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק רי"ז).

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ק"ו).

ו. לענין טבילת כלים הנקחין מנכרים: לחלח ידו במים תחילה.

1. עי' סי' ק"כ סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

סא) לכבוש היד על הטובל – סעיף כ"ט.

א. רק מ' סאה, או ה"ה יותר.

1. רק מ' סאה – מחבר (סעי' כ"ט), עי' סד"ט (ס"ק כ"ט), גר"א (ס"ק כ"ז, "בד"א במים מועטים אבל במים מרובים ה"ז משובח"), מלבושי טהרה (סעי' מ', "ויש להקל בזה"), טהרת ישראל (סעי' ק"א, "ויש להקל בזה"), ששבה"ל (סיכום אות א', "אין להחמיר"), בדה"ש (ס"ק רכ"ג, "שיש להקל כהמחבר ומכל מקום לפי מש"כ הרמ"א בסעיף א' שלכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצים נראה דהכי נמי תראה להסיר ידה מעליה בשעת גמר טבילה").

2. ה"ה יותר ממ' סאה – ש"ך (ס"ק ל"ט, "אבל הריב"ש סימן רצ"ג כ' דהרמב"ם פי' דאפי' במקוה שיש בה יותר ממ' סאה הרי זה מגונה ומביאו ב"י לקמן סי' ר"א"), עצי לבונה (על סעי' כ"ט).

א) מפני שנראה כמשחק ואינו מתכוון לטבול – כס"מ (מקואות פרק א' הל' ט'), "נראה שהוא מטעם זה מפני שנראה כמשחק ואינו מתכוון לטבול", סד"ט (ס"ק כ"ט, "מפני שנראה כמשחק ואין מתכוין לטבול ואם יגע בתרומה וקדשים יהיו סבורים דלא בעי כונה"), עצי לבונה (על סעי' כ"ט), פתחא זוטא (ס"ק מ"ט).

1) מר"מ – דר"מ (סי' ר"א ס"ק כ"ז).

ב) משום שנראה כחציצה – ערה"ש (סעי' ס"ה, "דהטעם משום דנראה כחציצה ... מכ"מ ע"ש אך מ"ש הטעם מפני שנראה כמשחק ע"ש ולענ"ד יותר נראה מפני החציצה").

3. מר"מ – מחה"ש (ס"ק ל"ט).

סב) להגביה רגליה – סעיף ל'.

א. המים מקדימים, אם יש ענין לקפוץ.

1. לא – ששבה"ל (ס"ק א', "ולא שמענו לחשוש לקפוץ במקוה, ודלא כמקפידים בזה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' נ"ט).

סג] גזירת מרחצאות - סעיף ל"א.
מקואות (פרק ה' משנה ב') – "שלא יטביל על גבי הספסל".

א. טובלים ע"ג כלים: ראשונים.

1. מחמיר, משום גזירת מרחצאות של כלים.

(א) **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הטבילה סי' א') – "ואמר רבא (שם) אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול ... מאי טעמא משום גזרת מרחצאות שהם כלים. ובמשנת מקוואות (פ"ה מ"ב) שנינו מעיין שהעבירו על גבי כלים או על גבי ספסל הרי הוא כמות שהיה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר הרי הוא כמקוה ובלבד **שלא יטביל על גבי הספסל**. שמעינן מהכא דבכלי עץ אפילו בפשוטים אית ביה גזרת מרחצאות. מאי טעמא, משום דחזו למדרסות ומקבלי טומאה נמי מדרבנן. דהא הכא משום דבעית ליכא דאיהו גופיה לא טביל, כלי בעלמא הוא דקא מטביל, וכי קאי אספסל לא בעית ולא מידי, אלמא משום גזרת מרחצאות הוא דקאמר, וש"מ כלי חרס דקאמר רבא דוקא נקט ליה, דכיון דלא מקבל טומאה מגבו ולמדרס נמי לא חזי, משום דבעית הוא דאיכא, משום גזרת מרחץ ליכא. אבל כלי עץ משום גזרת מרחצאות נמי איכא, וטבילתה נמי לאו טבילה היא".

(ב) **רשב"א** (תוה"ב הקצר בית ז' שער ז', ל.) – "אין טובלין בכלי, שלא אמרו תורה אלא מעיין ומקוה מים. לפיכך היה טיט ורפש במקום שהיה טובלת לא עלתה לה טבילה. לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן ולא על גבי נסרים שראויין למדרסות ולא על שום כלי הראויה למדרס ותטבול, מפני גזירות מרחצאות של כלים, עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה".

(ג) **ר' ירוחם** (נתיב כ"ו ח"ה, רכ"ה-ב') – "אין טובלין בכלים היה טיט ורפש במקום שהיא טובלת לא תעמוד על גבי כלי המקבל טומאה ולא על שום דבר הראוי למדרס משום שגזרו מפני מרחצאות של גוים ואם עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה".

2. מיקל.

(א) **ר"ש** (מקואות פרק ה' משנה ב') – "וקשה בלא נקיבה נמי לתכשרי כולהו כיון דמחוברין למעיין דאפי' מעיין שריבה עליו מים שאובין מטהר בכל שהו כדתנן פ"ק ואפילו בתוך הכלי עצמו שרי לטבול כדאיתא בריש חומר בקודש (דף כב א) שמטבילין כלי בתוך כלי שיש בפיו כשפופרת הנוד ... ונראה לפרש שיש לחלק בין כלים התלושין דכשרים להטביל בתוכם לכלים הקבועין שהמעין נגרר על גבם דגזרי בהו רבנן להטביל בתוכם דילמא אתי בהו לידי תקלה דפעמים שקובעים אותם במקום מוצא המים ואין שם כשפופרת הנוד ונמצאו כל המים העוברים על גביו פסולין ... ויתכן דהיינו טעמא נמי דרבי יוסי דאמר במתניתין ובלבד שלא יטביל על גבי ספסל".

ב. טובלים ע"ג כלים: פוסקים.

1. מחמיר.

(א) **מחבר** (סעי' ל"א) – "לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן, ולא על גבי נסרים שראויים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול, משום גזירת מרחצאות של כלים".

(ב) **ע' מהר"ם מלובלין** (סי' צ"ז) – "הגם שפירושו של הראב"ד שפי' דבמסקנא דגמרא קאי נמי גזירת מרחצאות כמו שהובאה כל הסוגיא בדברי הב"י בי"ד סי' קצ"ח הוא רחוק מ"מ מי לא יחוש לכתחלה לדבריו ולדברי רבינו ירוחם והרשב"א הנמשכים אחריו".

(ג) **לבוש** (סעי' ל"א).

(ד) **ב"ח** (ס"ק כ"ט) – "ולענין הלכה נקטינן לחומרא כהראב"ד וכ"כ הרשב"א בתורת הבית דטבילה על גבי כלי עץ אפילו דיעבד לא עלתה לה טבילה וכן פסק בשלחן ערוך (סל"א)".

(ה) **חכ"א** (כלל קכ"א סעי' ה') – "ופשיטא שאם הכניסו ספסל במקוה ועמדה עליו וטבלה שלא עלתה לה טבילה אפילו בדיעבד".

(ו) **קיצור שו"ע** (סי' קס"א סעי' י"ג).

(ז) **שערי טוהר** (שער כ' סעי' י').

(ח) **שאר פוסקים** (חוץ מהט"ז).

2. מיקל.

(א) **ט"ז** (ס"ק ל"א, ס"ק ל"ב) – "שהיתר ברור יש לנו דהיינו ששאר פוסקים לא ס"ל כהראב"ד בזה אלא ס"ל ...".

ג. הטעם שגזרו רק בכלי המקבל טומאה אטו מרחצאות.

1. **ערה"ש** (סעי' ס"ט) – "**אינו מובן כלל** דאטו בטבילה תוך כלים יש חילוק בין כלי המקבל טומאה לאינו מקבל טומאה הא אפילו בכלי שהיא יותר ממ' סאה שאינה מקבלת טומאה או כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה הטבילה פסולה בהם כדתנן ברפ"ד דמקואות וכמ"ש בס' ר"א דפסול כלים הוא מטעם שאובין וא"כ איזה הפרש יש בין כלי המקבל טומאה לאינו מקבל טומאה וצ"ל דס"ל דהגם דבעצם אין הפרש מ"מ כיון דעל גב הכלי אין איסור כלל רק **מפני טעות ההמון** ולכן בדבר המקבל טומאה יטעו שיאמרו הלא אנו עומדין על דבר המקבל טומאה מגבו או מדרס ועכ"ז מותר א"כ אין הפרש בין מגבו ומתוכו אבל על דבר שאינו מקבל טומאה לא יטעו".

2. **מר"מ** – **בדה"ש** (צינונים ס"ק תע"ח, "וצ"ע").

ד. טומאה דרבנן [כמו כלי זכוכית].

1. **מר"מ** – **מהר"ם פאדוה** (סי' ל"א), **הו"ד בש"ך** (ס"ק מ"ה), **סד"ט** (ס"ק ס"ד), **ערה"ש** (סעי' ע"ג), **בדה"ש** (ס"ק רכ"ט, "וצ"ע"), **פרדס שמחה** (ס"ק ע"ו אות ב').

ה. שעומדת ע"ג כלי שאינו מקב"ט, שעומד ע"ג כלי המקב"ט.

1. מיקל – לבוש (סעי' ל"א, "שיניחו אבנים רחבים על אלו הנסרים לעמוד עליהם"), אמרי אש (יו"ד סי' ע"ח ד"ה ועל, "דאף ראב"ד ורשב"א לא אסרו משום גזירת מרחצאות רק בעומדת על דבר המקבל טומאה ממש לא כשיש הפסק ביניהם"), לחו"ש (לחם ס"ק פ"א, "אם אפשר יניחו עכ"פ על הנסרים אבנים שתעמודנה עליהם בשעת טבילה"), פתחא זוטא (ס"ק נ"א ד"ה ולכאורה), בדה"ש (בי' סוף ד"ה לא, עמ' ס"ד), עי' פרדס שמחה (ס"ק ע"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' פ"ח).

1. קפצה.

1. מר"מ – בדה"ש (בי' ד"ה לא עמ' ס"ג, מלואים).

ז. טבילה בנעלי בית (slippers), או בגרביים (socks).

1. עי' לקמן סעי' מ"ו, לשיטות ומר"מ.

ח. תוך כלי אבן, תוך כלי גללים.

1. מר"מ – בדה"ש (בי' ד"ה וטבילה, עמ' ס"ו, "וצ"ע").

ט. האם בטבילה לדם בתולים יש להקל בשעת הצורך בטבילה שתעמוד על גבי כלים.

1. בדיעבד, מיקל – זרע אברהם (יו"ד סי' כ'), הו"ד בברכי יוסף (שיורי ברכה ס"ק ז', "תנוקת בת י"ב שנה שטבלה מדם בתולה, ולהיות המקוה עמוק לקחו כסא של ד' רגלים והניחו במקוה, כדי שתעמוד הנערה ע"ג הכסא ותטבול. יש לגעור בנשים שלא יעשו כזה, אך עתה בנ"ד שכבר טבלה בדיעבד, יש להקל שלא תצטרך להטבילה פעם אחרת. מורינו הרב מהר"א יצחקי זלה"ה בשו"ת זרע אברהם י"ד סימן כ"), פתחא זוטא (סוף ס"ק נ"א), טהרת ישראל (סעי' ק"ח), שבה"ל (ח"ד סי' ק"ז סעי' ל"א, ששבה"ל ס"ק ב', "בברכי יוסף ... ולי נראה פשוט כיון דדעת הרמב"ם והרא"ש דלא גזרינן כלל בזה גזירת מרחץ דיעבד והש"ך לקמן סי' ר"א ס"ק ל"ז ורמזה כאן ס"ק מ"ג דדעת המקילים עיקר בזה אלא שלא רצה להקל נגד הכרעת השו"ע כאן כהראב"ד דאפילו דיעבד לא עלתה טבילה מ"מ פשיטא דבדם בתולים כדאמריהם הרמב"ם והרא"ש לסמוך עליהם דיעבד ואונס וכהאי גונא").

י. ראוי למדרס, או רק אם כבר נתיחדו למדרס.

1. מחמיר: אפילו ראוי למדרס, יש מרעת עיין.

(א) ט"ז (ס"ק ל"א) – "דס"ל להראב"ד כיון שראויין לטומאת מדרס אם היו מיוחדין לכך לעשות מהם ספסל או כיצא בו יש לחוש להרואה שיטעה ויאמר בכל נסרים הדין כך אע"פ שיחדום כבר לשיבה ויש בהם טומאת מדרס ומכאן זה יטבול במרחצאות".

2. מיקל: רק אם כבר נתיחדו למדרס.

(א) עי' מהר"ם פאדוה (סי' ל"א) – "אבל נסרים אלו לאו מיוחדים למדרס ... כי נסרים אלו הקבועות במסמרים אינו כלל בתורת טומאה דאורייתא לא מכא סברא ולא מכא גמרא מכא סברא אין לומר שיקראו מיוחדים למדרס הואיל והן עשויין לעמוד עליהן לטבול כי אדרבא משום זה יוצאים מתורת כלי וחשובין כתקרת הבית".

(ב) מהר"ם מאירות (ח"ב סי' קל"ב) – "הט"ז ... ולפמ"ש ברור הדבר כשמש וכביעות' בכותחא בנסרים שאין עוביין טפח אין מטמאין במדרס ואין חשש כלל לטבול עליהם ואין לנו לבדות מלבינו חששות רחוקים דראוי למדרס פירושו שראוי לעשות ספסל או כלי שראוי למדרס א"כ גבי סולת' ל"ל טעמא משום בעיתותא הא בכל פשוטי כלי עץ נמי נימא דראוי לעשות ממנו כלי שיטמא אלא ברור הדבר שלא עלה על שום קדמון גזירה זו אלא פירוש הראוי למדרס שיש נסרים שאין עוביין טפח ואין מטמאין מדרס ומנהג ישראל תורה היא ואין בדבר זה שום פיקפוק".

(ג) הו"ד במחה"ש (ס"ק מ"ה) – "אבל בתשובת פנים מאירות ... אם כן זה שכתב ולא על גבי נסרים שראויין למדרס ר"ל שעוביין טפח דהן טמאין מדרס, אבל כשאין ראויים למדרס שעוביין פחות מטפח לית בהו גזירת מרחצאות ומותר לעמוד עליהם. ואם כן אזדא ליה חומרת הט"ז לחוש למראית עין ולאסור אפילו בנסרים שלא עשה בהן מעשה ולא חישב עליהם שיהיו למדרס מפני הרואה שיטעה שנעשה בהם מחשבה או מעשה, דמאחר שלא כווננו הראב"ד והמחבר לזה אין לנו לבדות מלבינו חששות רחוקות, ואם כן היתר השני חוזר וניער. וגם כן לפי זה אין צריך לאותן היתרים, ובלאו הכי המנהג עולה כהוגן דהם עושין מתחלה הנסרים והשליבות שאין בהם עובי טפח ואין מטמאין מדרס, ואין פקפוק כלל לעמוד עליהם בשעת טבילה, וע"ש".

(ד) סד"ט (ס"ק ס"ג) – "אף לפי דעתו דס"ל דאם ייחדו לעשות מהם ספסל טמאים מיד טומאת מדרס, אכתי מנ"ל דגזרינן כולי האי דהא גזרה לגזרה הוא, לא ייחדו אטו ייחדו אטו מרחצאות".

(ה) עי' חזו"א (סי' קכ"ט ס"ק ט') – "והנה הט"ז סי' קצ"ח כ' בדעת הראב"ד דאף אם אינו מקבל טומאה השתא כיון דראוי לקבל טומאה ע"י יחוד, ובאמת ל' רשב"א בתשובה שהביא ב"י שכל לעשות מדרגה של אבנים משמע קצת כן ומ"מ קשה לאמרו דבמשנה איתא כלים וספסל ואנן ניקו ונימא דאפילו נסרים, ועוד כשקבען בבנין כבר אינן ראויין גם למדרס שהרי לא היו מיוחדים למדרס בתלוש, ואין מקום כלל להחמיר, וכ"כ אחרונים ז"ל זולת הט"ז".

(ו) בדה"ש (ס"ק רל"א, ציונים ס"ק תצ"א).

3. מר"מ – ש"ך (ס"ק מ"ה, נקה"כ על הט"ז ס"ק ל"א, עי' פרדס רמונים שפ"ח ריש ס"ק מ"ה).

יא. נסרים קבועים [למחמירים לעיל].

1. כבר ירדה להם תורת קבלת טומאה, ועכשיו נקבעו בקרקע.

(א) מקיל – מהר"ם פדווה (סי' ל"א, "ועוד נראה לומר שהנסרים אלו הנתונים למטה על קורות ומים צפים עליהם חשובים כקבעו בכותל ובנו עליו כי המים שעולים עליהם הם כבנין עליהם שהמים הם דבר קבוע והם שקועין תחתיהן ואינן נראין א"כ אפילו היו כבר כלים מדאורייתא אפילו הכי היו בטלים עתה").

(ב) מחמיר – עי' מהר"ם מלובלין (סי' צ"ז, "ואף על גב שמהר"ם פד"ו ומהר"ר כ"ץ בתשובותיהם שניהם הסכימו דבנסרים של מקוה המחוברים בבנין לא שייך בהן כלל טומאת מדרס ולא מקרי ראויים למדרס כלל וחלקו בין נסרים שכתבו הראב"ד והרשב"א ובין נסרים שלנו הקבועים בבנין המקוה וא"כ לפי דבריהם לא שייך נמי בהן גזירת מרחצאות דהא משמע מדברי הטור ודברי הר"ן בשם הראב"ד דאף לדברי הראב"ד לא שייכא גזירת מרחצאות אלא בדבר הראוי לקבל טומאה וראוי למדרס א"כ אף לדברי הראב"ד כשרה. אמנם מדברי הרשב"א בתשובה והביאה הב"י לא משמע כדברי מהר"ם פד"ו ומהר"ר כ"ץ דהא כתב וז"ל אם טבלה על גב שליבות של עץ לדברי הראב"ד לא עלתה לה טבילה אעפ"י שהן מחוברים וקבועים בכותלי המקוה עכ"ל. הלכך יש לחוש לדברי הראב"ד והרשב"א לכתחלה"), ב"ח (ס"ק כ"ט), ט"ז (ס"ק ל"א), בדה"ש (ס"ק רל"ב).

2. בתחלה היה דעת לנשאר לעולם במקוה.

(א) מקיל – מהר"ם פדווה (סי' ל"א, "דנסרים אלו לא מקבלין טומאה מדאורייתא כלל ולא נתיחדו למדרס קודם נתינתן במים ואף אחרי כן לא נקראו בני מדרס במה שהנשים עומדות עליהן לטבול. ואף אלו היו בני טומאה דרבנן מקודם כפי קצת דעות מ"מ הקביעות מבטלה"). ערה"ש (סעי' ע"ה, "הרבה מרבתינו האחרונים הרבו להשיב עליו [הב"ח והש"ך] סקמ"ה ומעיו"ט והגהת דרישה ומהר"ם פדווה סי' ל"א ומהר"מ"ל סי' נ"ז] ותורף דבריהם כן הוא דזה שכתבו נסרים הראויים למדרסות הכוונה נסרים המיוחדים לכלים וראויים למדרס כמו ספסל וכיוצא בו ולא בנסרים העומדים לבניין שאין שם כלי עליהם כלל וכ"ש אם דבקו במסמרים שנעשו בניין גמור").

(ב) מחמיר – ב"ח (ס"ק כ"ט, "מיהו לעמוד על נסרים אפילו הם רחבים ד' אם אינם מחוברים וקבועים במסמרות אסור לעמוד עליהם ולטבול כיון דראויים למדרסות ואף בדיעבד לא עלתה לה טבילה").

ג) מר"מ – בדה"ש (ס"ק רל"ב).

3. בתחלה היה דעת לקבוע בקרקע במסמרים.

(א) מקיל – מהר"ם פדווה (סי' ל"א, "ובפרט מאחר שנקבעו במסמרות"), ב"ח (ס"ק כ"ט), ערה"ש (סעי' ע"ה, לשונו לעיל), בדה"ש (ס"ק רל"ב, בי' ד"ה על, "רוב האחרונים שיש להקל בזה מעיקר הדין").

4. רק אבנים.

(א) ראוי להחמיר כשבונים מקוה חדשה וכדו' – מהר"ם מלובלין (סי' צ"ז, "ומיום בואי לכאן עלה בדעתי לתקן כל המקוואות שבכאן באופן שיהיו מתוקנות אליבא דכ"ע והשבתי ידי אחר משום שלא להוציא לעז על הראשונים ח"ו ... ואעפ"י כן בכל זמן שמזדמן לידי שמתקנים איזה מקוה או בונים חדשים אני מצוה תמיד לתקנה בדברים שאין ראויים למדרס כדי שתהא כשרה אליבא דכ"ע וכן הוריתי לאשר שאלוני מק"ק חעלמ"א כשבנו המקוה שלהם"), הו"ד בש"ך (ס"ק מ"ה), בדה"ש (ס"ק רל"ב, ס"ק רמ"ח), פוסקים.

5. מר"מ – לבוש (סעי' ל"א).

יב. לענין טבילת כלים.

1. לפי הראב"ד [וסעייתו], למה מותר לטבול כלי בתוך כלי. וכדאי' במשנה (מקואות פרק ו' משנה ב'), הו"ד להלכה במחבר (סי' ר"א סעי' ט') ורמ"א (סי' ר"ב סעי' ו'). וכן באמת פריך ר"ש (מקואות פרק ה' משנה ב', לשונו לעיל). אמנם להל', מאי איכא למימר.

2. עי' סי' ר"ב סעי' ו', לשיטות ומר"מ.

יג. מר"מ.

1. מנחת יצחק (ח"ה סוף סי' כ"ה) – "וע"ד המקוה לנשים שהשליכות הם מברזל. בודאי צריכים תיקון, שלא נבוא לכמה פקפוקים המבוארים (ביו"ד סי' קצ"ח סעי' ל"א) בשליכות של עץ, ומכ"ש בשל מתכת, ובאשר שלא ידעתי סדר עשייתו, לא אפשר לחשוב החששות, אבל בודאי אם יש לחוש לטבילה עליהם, אז, אף אם ה' נעשה בכל הפרטים הצריכים, להוציא מהחששות דשם, דנראה מדברי הערוך השלחן שם (סעי' ע"ח), דיש להקל אף במתכת, מטעם דברי הטוש"ע (סי' ר"א סעיף מ"ח), במחבר לקרקע, אבל נודע מה דפקפקו בזה למעשה, ומכ"ש דרחוק שיהי' נעשה בכל הדקדוקים, ועל כן גזר אומר בספר סדרי טהרה שם (סי' קצ"ח ס"ק ס"ו סד"ה אבל), דהיכא דאפשר לתקן במדרגות של אבנים יוצא ידי כולם עיי"ש".

סד. גזירת פחד.

גדה (דף סו:): אמר רבא: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס וטבול. סבר רב כהנא למימר: טעמא מאי – משום גזירת מרחצאות, הא על גבי סילתא – שפיר דמי. א"ל רב חנן מנהרדעא: התם טעמא מאי – **משום דבעית**, סילתא נמי בעיתא.

א. ע"ג כלי חרס: בדיעבד.

1. מחמיר – ב"ח (ס"ק כ"ט ד"ה ולענין), ערה"ש (סעי' ע'), "ובדרך אגב השמיענו שאין לטבול על גביו אבל ה"ה לכל הכלים והטור הביא מחלוקת זו ונלע"ד שיש להחמיר [עי' ב"ח שהחמיר בזה ותמיהת הש"ך סקמ"ג איני מבין וכמדומה לי שגם דעת רש"י ותוס' כן ע"ש ודו"ק]".

2. מיקל – מחבר (סעי' ל"א), לבוש (סעי' ל"א), ש"ך (ס"ק מ"ג, "בכלי חרס י"ל דאפילו בס"ד דש"ס לא הוי מיתסר אלא לכתחלה ודו"ק"), סד"ט (ס"ק ס"ה, "ויפה כתב הש"ך"), מקור חיים (תפארת צבי סוף ס"ק כ"ח), לחם ושמלה (לחם ס"ק פ"ב), מסגרת השלחן (דין ל"א ד"ה עברה), מלבושי טהרה (סעי' מ"ב), שערי טוהר (שער כ' סעי' י'), טהרת ישראל (סעי' קי"ג), וכו' דעת פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק מ"ג), בדה"ש (ס"ק רכ"ז, ס"ק רמ"ג).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קי"ט).

ב. שעת הדחק.

1. כדיעבד דמי, ומותר לכתחילה – שם שלמה (כת"י), הו"ד בדר"ת (ס"ק ק"ח ד"ה וראיתי).

ג. מחובר אבל פחות מד' על ד'.

1. מחמיר – שערי טוהר (שער כ' ס"ק י', "ובש"ע סל"ב כתב דסילון של עץ הקבוע בקרקע כשאינן לו לבזבזו מותר לעמוד עליו ומשמע מהט"ז ס"ק ל"ג דאפילו הוא גבוה ואינו רחב ד' מותר דכיון דקבוע לקרקע אין פחד, אבל צ"ע בזה דא"כ גם בשליבות הקבועים נימא הכי וגם אמאי אינה מפחדת, ע"כ נ"ל דהש"ע מייירי כששוה לקרקעות המקוה"), בדה"ש (ס"ק רנ"ז, בי' ד"ה מותרת, ס"ק רפ"ו), דרכי טהרה (עמ' קע"ה, "ובלבד שרוחבן 32 ס"מ"), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' י"ז).
2. מיקל – רא"ש (כלל ל"א סי' ג', "אי משום הא דאמרינן בפ' בתרא דנדה (סו:): אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול, ומסיק התם טעמא משום דבעיתא, ואפילו אסילתא נמי; הכא ליכא טעמא דבעיתא, כיון שהסילונות קבועים בקרקע"), ערה"ש (סעי' ע"ח, "דאפילו באינו רחב ד' טפחים דמשום דקבוע הוא בקרקע לא בעיתא מנפילה כן מבואר בתשו' הרא"ש הטעם ע"ש וא"כ לא בעינן ד' טפחים"), ששבה"ל (סעי' ל"ו ס"ק ג', סיכום אות ב').
3. מר"מ – פרדס שמחה (ס"ק פ"א), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ח סעי' י"ג).

ד. כל כלי תלוש, ויש ד' על ד'.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק רל"ז, "אעפ"כ לא תעמוד עליו דכל שהכלי תלוש מן הקרקע חוששת שמא יתהפך ותפול").
2. מיקל – ערה"ש (סעי' ע"ח, לשונו לעיל).

ה. כלי חרס, ויש ד' על ד'.

1. מחמיר – בדה"ש (ס"ק רל"ז, "ואפשר עוד דבכלי חרס לא תטבול עליו אפילו מחובר לקרקע שחוששת שמא תשבר הכלי שהחרס עלול להשבר כשאדם נסמך עליו").

ו. אשה עומדת על גבה.

1. מיקל – דעת קדושים, הו"ד בדעת (יו"ד סי' מ"ב קונ"א סוף ס"ק ק"א, "להקל לענין מקואות במדריגות שאין רחבים ד"ט וכן כשהמים אינן גבוהים זרת מהטבור ע"י שיש אחר ע"ג ול"ש למיגזר").
2. מר"מ – מהרש"ם (ח"ג סי' פ"ג), ששבה"ל (ס"ק ז', סיכום אות ד', "צ"ע"), טהרת הבית (ח"ג חציצה הע' נ"ד).

ז. יש מעקה או דבר שמחזיקה בו.

1. מר"מ – מהרש"ם (ח"ג סי' שס"ה), ששבה"ל (ס"ק ז' ד"ה ועוד, סיכום אות ד', "אם יש מעקה או דבר שמחזיקה בו דליכא פחד, בשעת הצורך אפשר להקל").

ח. אשה עומדת על גבה וגם יש דבר שמחזיקה בו.

1. מיקל – קנאת סופרים (שיירי טהרה תשובה י"ב, השמטות לשו"ט סי' ס"ד, "ועכשיו דנוהגין בכל מקום שיש אשה עומדת על הטבילה לראות שתטבול היטב ליכא חשש ביעתותא שהאשה תראה אם טבילה כדין או לא גם כתבנו אם יעשו עץ דק לקבוע בכותל בתוך המים להחזיק ידה שם ובתוך המים כיון דהמים קדמו להיד מותרת להחזיק ידה שם ברפיון וליכא חשש ביעתותא לכך יעשו תרווייהו יקבעו שם עץ בתוך המים להחזיק ידיהם שם גם תעמוד אשה על טבילתה ובה מותרת לטבול על השליכה"), הו"ד בפתחא זוטא (ס"ק נ"ב).
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' צ"ח).

סה] במקוה שיש טיט - סעיף ל"ג.

א. לא תטבול: באיזה טיט.

1. רק טיט יון ועבה וכדו' – ש"ך (ס"ק מ"ז), גר"א (ס"ק ל"ז), בא"ה (ס"ק ל"ט), מלבושי טהרה (סעי' מ"ט), עי' טהרת ישראל (סעי' קי"ז, "המיקל דעלתה לה טבילה לא הפסיד"), עי' אור שמח (ח"ב שו"ת סי' ה', "ואחרי הש"ך העיד דנהגי כו"ע לטבול במקוה שיש בה טיט דלא חיישי חטיט היון, הכי הלכתא, ושפתי כהן ישמרו דעת ... סוף דבר, מנהג ישראל תורה, ובמקום שאין תקנה לתת דבר שאינו מקבל טומאה או לקבוע בנין של עץ, והדבר דחוק, אין ספק דאין להחמיר"), חזו"א (יו"ד סי' קל"ג ס"ק ז', מקואות תנינא סי' ו' ס"ק ז', לשונו לקמן).
2. חושש להחמיר בכל סוגי טיט – לבוש (סעי' ל"ג, "ויש לחוש לדבריהם"), מקור חיים (ס"ק ק"ג), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ו', בינ"א כלל י"ד אות כ"ד, "אם הטיט הוא טיט עבה לכולי עלמא חוצץ וצריך ליתן זמורות או נסרים ולי נראה דבכל טיט צריך לחזור ולטבול אם לא במקום שאין שם מקוה אחרת דיש לסמוך על המתירין"), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ג, עי' לחו"ש לחם

ס"ק פ"ז, "היכא דאפשר אין לטבול במקום שיש בקרקעיתו טיט משום חשש חציצה, ובשעת הדחק נוהגין להקל משום דסתם טיט שבמים אינו עב כל כך. אבל הטיט שעל שפת הנהר שמתדבק ברגליה הוי חציצה. ולכן צריכה לזוהר שבבואה אל תוך הנהר קודם שתטבול, תדחה היטב רגליה מן הטיט שנדבק בה בשפת הנהר", תפארת צבי (יו"ד ח"ב סי' כ"ה אות ו' ד"ה אך, אות י"ב), ערה"ש (סעי' פ'), "כוונת רבינו הב"י דבסעי' י"ד כתב עיקר הדין לפי דעת רוב הפוסקים וכאן כתב לחוש לדעת רש"י והראב"ד ולכן כתב י"א ולפ"ז בוודאי יש לזוהר בכל מין טיט וכן נראה להורות ורק בדיעבד כשלא טבלה פעם אחרת והיתה עם בעלה יש לסמוך על דעת רוב הפוסקים", ששבה"ל (ש"ך סוף ס"ק מ"ז, סיכום אות ב'), בדה"ש (ס"ק רנ"ח, ס"ק רס"ג, בי' ד"ה לא, "שיש להחמיר שלא לטבול בכל מיני טיט אלא תתן זמורות תחתיה והיכא דאי אפשר בכך ואין לה מקוה אחרת יש להתיר בשעת הדחק כזה לטבול בשאר מיני טיט שאינו עב וקשה כטיט הוין וחבריו").

3. בטיט הנרוק דהוא טיט רק שהפרה שותה ממנו, בודאי אפשר לטבול – מהר"ם שיק (יו"ד סי' ר"א ד"ה ויש, "ויש טיט שני שאין בו חשש כלל דהיינו שהוא כעין טיט הנרוק ... לכ"ע טובלין בו"), חזו"א (יו"ד סי' קל"ג ס"ק ז'), מקואות תנינא סי' ו' ס"ק ז', "וכש"כ כשהטיט רך שנרוק דרך הקטן שבשיעורים בפ"ב, דהוי טיט הנרוק ... כל שאין הקנה עומד בתוכו הוא ודאי טיט הנרוק, ואף שאין פרה שלנו שותה מהן, דאין כל הפרות שוות, וכמש"כ הראשונים ז"ל, ונידון הש"ך ונו"ב ביש מ"ס מלבד הטיט, ולדעת ש"פ אמרינן מים קדמו אף בטיט הוין וכש"כ בשאר טיט עב", פרדס שמחה (ס"ק פ"ב, "בטיט הנרוק דהוא טיט רק שהפרה שותה ממנו, בודאי אפשר לטבול ... ואפילו אם הוא מטיט הוין").
4. חול הים (sand) – ששבה"ל (ש"ך סוף ס"ק מ"ז, סיכום אות ד', "וחול ים עצמו אינו חוצץ דהוא דק מאד").
5. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קל"ג).

ב. האם צריכה להגביה רגליה: בזמן שמקילים [כגון בשער מיני טיט, ושהוא לח].

1. מחמיר, אם הטיט לח צריכה להגביה רגליה מן הקרקע.
 - (א) עי' ש"ך (ס"ק מ') – "צ"ע דמשמע בשיש שם טיט צריכה להגביה רגליה ויכולה לטבול שם ובסעיף ל"ג פסק בשיש שם טיט לא תטבול כלל ואפשר דה"נ קאמר דבאין שם טיט אין צריכה להגביה רגליה אבל בשיש שם טיט לא תטבול כלל כדלקמן ולמאי דכתבתי לקמן ס"ק מ"ו דיח חילוק בין טיט לטיט אתי שפיר ע"ש".
 - (ב) נוב"ת (יו"ד סוף סי' קל"ו, דגול מרבבה על ש"ך ס"ק מ"ז) – "שכתב הש"ך ואפשר על זה סמכו עכשיו כו' וכתבתי על הגליון ועכ"פ צריכה להגביה רגליה בשעת טבילה כדמשמע בש"ך ס"ק מ' ע"ש. וקרוב לודאי שאין הנשים נזהרות בזה ולכן יישר כחו וחילו של מעלתו שתקן מקוה אחר וביטל מלטבול במקוה זו, והיה זה שלום כנפשו ונפשו ש"ב".
 - (ג) מהר"ם שיק (יו"ד סי' ר"א) – "במקום שיש טיט יש לחוש שצריך להגביה רגליה".
 - (ד) פת"ת (ס"ק כ').
 - (ה) ערה"ש (סעי' ס"ו, סעי' ע"ט, לפי דעת המקילים והוא עצמו מחמיר) – "ומ"מ צריכה להגביה רגליה בשעת טבילה דגמ"ר".
 - (ו) שערי טוהר (שער כ' סעי' י"א, ס"ק י"א).
 - (ז) עי' טהרת ישראל (סעי' ק"ב) – "ביש שם טיט אף שהטיט לח מ"מ צריכה להגביה רגליה מן הקרקע ובדיעבד בלא הגביה רגליה בהטיט הוא רק לח יצאה ידי טבילה בקשה לטבול שנית".
 - (ח) עי' ששבה"ל (ש"ך ס"ק מ"ז ד"ה דהיינו) – "לכתחילה יש לחוש לש"ך".
2. מיקל, שגם בטיט לח לא צריכה להגביה רגליה מן הקרקע.
 - (א) עי' סד"ט (ס"ק ס').
 - (ב) לחוש"ש (לחם ס"ק פ"ז) – "וגם אינה צריכה להגביה רגליה בשעת הטבילה ע' ס"ט דלא כדגמ"מ".
 - (ג) תפארת צבי (יו"ד ח"ב סי' כ"ה אות ו') – "אלא דבאמת עיקר ההגבהה אין לה שורש. דבש"ך עצמו הוא ג"כ רק לחד תי' וגם כפי הנראה לא ראה גוף ס' תוה"ק דאלו ראהו ודאי ה' מביאו עכ"פ. ומאחר דלשון זה של הש"ע לקוח משם ודאי כונתו כדהתם וכמש"ל דליכא למ"ד בראשונים להצריך בזה הגבהה בשאר טיט. ושור"ר בס"ט סק"ס ... הרי מצאתי לי רב לחבר דלא חש לחילוק זה דש"ך".
 - (ד) אור שמח (ח"ב שו"ת סי' ה' ד"ה אחרי) – "גם מה שדייק מדברי השו"ע דצריכה להגביה רגליה בעת הטבילה, זה אינו מוזכר בכל הראשונים המה רשב"א ורא"ה ור"ן טור ורא"ש ובראשם הראב"ד ... וא"כ אינה צריכה להגביה רגליה ג"כ, ויעוין בס"ט בזה".
 - (ה) חזו"א (יו"ד סי' קל"ג ס"ק ז', מקואות תנינא סי' ו' ס"ק ז') – "ומיהו נראה דאין להחמיר בשאר טיט כיון דדעת הפוסקים שאין ראוי לחלק בין אדם למטה שהרי לא הצרכנו לכל טובל להגביה רגליו, וכן מתנ' פ"ט מ"ב ושאר כל הטיט מטבילין בו כשהוא לח משמע כן, ושפיר י"ל דרש"י מודה בזה ובטיט הוין איירי א"כ אין לנו מחמיר מפורש בזה, ובפ"ת סק"ך כ' בשם הנו"ב להחמיר ולהאמור יש להקל בזה".
 3. מר"מ – שערי דעה (ס"ק י'), אמרי ברוך (על ש"ך ס"ק מ'), חוט שני (ס"ק ל"ז), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קי"ח).

סו | מקום שמא יראהו - סעיף ל"ד.

א. שאר חששות, שיש חשש חפזון שבטבילתה.

1. מיקל – בית שלמה (יו"ד ח"א סי' קע"א, "דאין להחמיר אלא במה שאחז"ל להחמיר ... ואין לנו להוסיף להחמיר מדעתנו בפרט בדיעבד בכל הני עלתה לה טבילה"), פתחא זוטא (ס"ק נ"ד), טהרת ישראל (סעי' ק"כ).
2. מחמיר – בית אפרים, הו"ד בדעת תורה (סעי' ל"ד, "בשו"ת בית אפרים כת"י אוסר לכתחלה לטבול במקוה שיש בה צפרדעים וכדומה משום ביעתותא, והובא בסל"צ. ובשו"ת ב"ש סי' קע"א היקל מסברא, ולא ראה דברי הב"א"), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א', "שבעיקר הדבר כל דבר המפחיד שייך בו חשש ביעתותא ואסור"), פרדס שמחה (ס"ק פ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול,

ח"ב סוף עמ' שפ"ג, "A mikveh should be **kept clean of spiders and water insects**, since women may be frightened or upset and immerse too quickly. Similarly, a mikveh should not be too hot, too cold or dirty since this may cause a woman to improperly rush the tevilah. A woman should not be tovel in a very deep mikveh since she may be frightened and immerse quickly and improperly" (ח"ג פרק ל"ח סעי' ד').

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק רס"ו), "צפרדעים ... יש שכתב להחמיר בזה אף שלא הוזכר כן להדיא בגמרא ונראה שלפי דעה זו גם כשהמקוה קר ביותר או חם ביותר וקשה עליה לסובלו והיא נחפזת לצאת וכן כהאי גוונא משארי סיבות הגורמים לה להיות אצה בשעת טבילתה אין לה לטבול ככה" (חק וזמן (פרק ה' הע' כ"ה)).
4. דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ח), הו"ד בבדה"ש (ס"ק רס"ו, ס"ק רפ"ו) – "כאשר המים עד ראשן. יקשה לה להחזיק גופה במים כראוי ע"פ דין כידוע טבע המים שמגביהים גוף האדם כשהם מרובים ולא תוכל לטבול כראוי וכמש"ל. וגם כי מפחדת קצת ולא תטבול כראוי".
5. חשש היזק מנכרים – דר"מ (ס"ק י"ד, "שיראה מן הגוים שלא יזיקו לה"), דר"ת (ס"ק קי"ח), שרידי אש (ח"ב סי' מ"ד עמ' תפ"א, "וה"ה במקום דל"ש חשש בושא ... אלא שיראה שמא יעשה לה עכ"ם רע וכדומה, אסורה נמי לטבול").

ב. **טבילת נשים בבגד ים** במקום שאנשים עומדים שם.
1. עיין סעי' מ"ו, לשיטות ומר"מ.

ג. מר"מ.

1. שערי טוהר (שער כ' ס"ק י"ב) – "היינו במקום מגולה שיש חשש שיראוה עוברים ושבים אבל אם המקום הוא בבנין אף שיש נשים הרבה אין חשש".

סז] דרך לטבול – סעיף ל"ה.

א. **ששחתה ביותר, זקפה ביותר.**

1. בדיעבד, מיקל – מחבר (סתם וי"א, כדאי בסד"ט ס"ק ע"ו), ערה"ש (סעי' פ"ג, סעי' פ"ד, "דיש ראיות רבות דדין זה דדרך גדילתה אינו מעכב בדיעבד בין לבעלה בין לטהרות ... נ"ל דוודאי כן הוא דאין כאן חששא בדיעבד ורק לכתחלה הזהירו בזה וזהו טעמו של רבינו הב"י דס"ל דדין זה קילא מכולהו").
- (א) סמכינן שהמים מחרחרים ונכנסים דרך הקמטים – עי' ערה"ש (סעי' פ"ד, "וודאי דהמים נכנסים תמיד בכל שטח הגוף"), בדה"ש (ס"ק רפ"א, "סמכינן שהמים מחרחרים ונכנסים דרך הקמטים").
2. מחמיר – ב"ח (ס"ק ל"ג, "נראה דהעיקר דאם לא טבלה כדרך גדילתה לא עלתה לה טבילה"), מקור חיים (ס"ק קל"ג), לחיו"ש (לחם ס"ק צ"ה, שמלה ס"ק ל"ח, קיצור שו"ע סי' קס"א סעי' י"ד, "והכי נקטינן"), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ל"ח ד"ה ולדינא), אבן יקרה (תליתאה סי' קס"ג, "אבל בשחתה ביותר שברור לנו שבאותן הכפלים שנעשו מחמת השחיל לא באו שם מים ואז הא מצד הדין לא עלתה לה טבילה בודאי אין להקל אפי' לנתה עם בעלה. וז"ב ופשוט"), אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק"ו, "ולסמוך על הסוברים דגם שחתה ביותר עלתה לה טבילה לא מסתבר כלל כיון שגם המחבר הביא שיטה זו שלא עלתה טבילה והיא שיטת הרבה ראשונים והב"ח סובר שכן סובר גם ר"ת בתוס' נדה דף ס"ז אף שגורס ולית הלכתא ככל הני שמעתתא משום דמפרש אלא בדריש לקיש דחומרא דר"ל הוא הלכתא אפילו לבעלה ופסק כן הב"ח והוא להיפוך מסברת הסד"ט בס"ק ע"ו שהביא כתר"ה. וגם הש"ך ס"ק מ"ט מקשה על הסוברין דעלתה לה טבילה ומשמע שפוסק כה"א דלא עלתה").
3. בשעת הדחק, מיקל – סד"ט (ס"ק ע"ב), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ח', "מכל מקום אם שינתה כגון ששחתה ביותר או זקפה ביותר כיון דיש אומרים דלא עלתה לה טבילה ולכן אם אפשר לטבול שנית תטבול שנית ובשעת הדחק יש לסמוך על המקילין"), ברכת יוסף (אה"ע סי' פ"א ד"ה ואולם, "בס"ט"), מלבושי טהרה (סעי' נ', "וכן עיקר ... דאין דלא אפשר יש לסמוך אהני גדולי דסברי דכי איתמר הני הלכת' לטהרות דוקא איתמר"), שבט סופר (יו"ד סי' פ' ד"ה ולדעת), טהרת ישראל (סעי' קכ"ג, "ובשעה"ד יש לסמוך על המקילין וכ"ש בלנתה עם בעלה"), בדה"ש (ס"ק רפ"ב), ששבה"ל (סיכום אות ב', "עלתה לה טבילה אם לנתה עם בעלה"), פרדס שמחה (ס"ק פ"ט).
4. מר"מ – אבני נזר (יו"ד סי' רס"א), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קמ"ד).
(א) ששבה"ל (ש"ך ס"ק מ"ח, סיכום אות ד') – "בעלת בשר שיש לה קמטים דינם כבית הסתרים".

ב. **אם בתחילה הכניסה עצמה עד צוארה במים**, ואח"כ שחתה הרבה: מים מקדימים.

1. עלתה לה טבילה, בדיעבד.
(א) ט"ז (ס"ק ל"ח) – "אם הכניסה עצמה עד צוארה במים תחילה הוה טבילה בדיעבד בכל גוונא ונ"ל שנכון לכל אשה שתעשה כן שעכ"פ יש בזה צד מעליותא אם תשחה הרבה ולא אדעתה".
(ב) סד"ט (ס"ק ע"ג) – "ולענ"ד דברי הט"ז נכונים ... אפשר דיש לסמוך על זה".
(ג) מקור חיים (ס"ק קל"ד) – "הט"ז ... ונכון הוא".
(ד) קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ד, לחו"ש לחם ס"ק צ"ה) – "ובשעת הדחק שאין המים גבוהים כל כך תשב מתחלה לאט לאט במים עד צוארה, ואחר כך תטבול באופן שלא יתהוה תחלה בגופה שחוץ למים שום קמט. ומה שנעשה אחר כך איזה קמט בגופה שבתוך המים אינו מזיק מפני שכבר קדמו המים שם".

(ה) פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ל"ח ד"ה ובנה"ך) – "ובנה"ך כתב דשאני לעיל סעיף למ"ד שהמים מקדימים ועדיין יש משקה טופח שמחובר למי המקוה, משא"כ הכא יש לחוש שע"י הקמטין לא יהיה המים שבקמטים מחוברים למקוה כלל ע"ש. **אולם הט"ז אזיל לטעמיה** דס"ל לעיל בס"ק כ"ח וס"ק למ"ד ובסי ק"כ סק"ד, דבמים תלושים סגי במשקה טופח ובמי מקוה מהני אפילו ליכא משקה טופח כלל, וע"ש במ"ש בביאור דעת הט"ז, וא"כ גם כאן כיון דמי מקוה מקדימים מהני אפילו היכי דליכא משקה טופח המחבר. ואולם לפימ"ש לעיל בס"ק כ"ח ובס"ק למ"ד, דנראה כדעת הרב ע"ש באורך, א"כ גם במי מקוה בעי משקה טופח, וא"כ שפיר י"ל כמ"ש בנה"ך וכן לעיל בש"ך ס"ק ל"ז הסכים לדעת הרב ע"ש. ולדינא הנה בב"ח כתב דקיי"ל כהני י"א דלא עלתה לה טבילה, וכן פסק בהך פלוגתא דלקמן סעיף ט"ל בעצמה עיניה ע"ש בב"ח. אולם נראה דאם הקדימו המים קודם שנעשו קמטים וכמ"ש הט"ז יש לסמוך להקל בדיעבד, **דזה חשש רחוק לדעת שיעשו קמטים חיבור זה לזה כל כך** עד שלא יהיה משקה טופח חיבור בין מים שבין הקמטים למי מקוה, ובפרט דלדעת הא' ס"ל דהני לא מעכבי כלל ביאת המים לשם ושדי אפילו לא הקדימו המים. מעתה למה נשוי פלוגתא רחוקה בזה, שנאמר דלדעת הב' ס"ל דהני קמטים מעכבי כל כך עד שאין משקה טופח חיבור, הא ודאי לא מסתבר, ואדרבה כל מה שנוכל לקרב הדיעות טפי עדיף. וכ"כ בס"ט [ס"ק ע"ג] שראוי שתעשה כמ"ש הט"ז, דהא אף לדעת השך לא הפסידה בזה.

(ו) עצי לבונה (על סעי' ל"ה) – "ובש"ט הסכים להט"ז ...".

(ז) מלבושי טהרה (סעי' נ').

(ח) ערה"ש (סעי' פ"ד) – "דחיישנין שמא ידבקו קמטיה כל כך שלא יהיו המים שבקמטים מחוברים למי המקוה [נקה"כ] וגם זה דוחק כמובן".

(ט) מהרש"ם (ח"ג סי' ט"ו) – "והנה הט"ז סקל"ח העלה דאם הכניסה עצמה מקודם למים עד צוארה גם לשי' הי"א עלתה לה טבילה ובנק"ה חולק אבל בסד"ט קיים דברי הט"ז ע"ש סקע"ג".

(י) דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ח, סי' ס"א אות כ"ב) – "דאף בדיבוק חזק ג"כ שרי כשהמים מקדימין א"כ לא הוי הפסק כלל מה שדיבקה הקמטים בזקיפתה או שחיתתה. והדרא קושיית הט"ז לדוכתא. וכמעט שחילוק הש"ך אין לו מובן. והעיקר כמ"ש הט"ז שהחשש הוא שתדביק הקמטים קודם שהקדימו המים".

(יא) דברי יחזקאל (על התורה והמועדים, שו"ת שבסוף הספר תשובה י').

(יב) אמרי אש (יו"ד סי' ע"ח).

(יג) אבני צדק (יו"ד סי' פ"ח).

(יד) פרי השדה (ח"ד נחלי מים סי' קל"ז).

(טו) ערוגת הבושם (יו"ד סי' קצ"ט) – "ראי' נכונה לשיטת הטו"ז מש"ס יומא דף ע"ח ... דיש לסמוך על הטו"ז והאחרונים הנ"ל".

(טז) זכרון יהודה (יו"ד סי' ק"ט).

(יז) טהרת ישראל (סעי' קכ"ג, סעי' קכ"ד).

(יח) מלמד להועיל (יו"ד סי' ע') – "והנה אם אין לה אשה אחרת שהולכת עמה למקוה נ"ל לסמוך בשעת הדחק דהוי כדיעבד על הט"ז סי' קצ"ח ס"ק ל"ח שכ' בדדיעבד עלתה לה טבילה אם הכניסה עצמה עד צוארה במים תחילה".

(יט) לבושי מרדכי (יו"ד סי' קל"א אות א').

(כ) עצי חיים (יו"ד סי' י"ט ד"ה ומ"מ) – "גדולי האחרונים מסכימים להטו"ז".

(כא) חזו"א (יו"ד סי' צ"ה ס"ק ה') – "מבואר בט"ז על ההיא דשחתה ביותר דאין לפסול בשחי' אלא באופן דהכפל נקמט בעודה חוץ למים, אבל הנקמט תוך המים כיון דהמים קדמו לא גרע מאחזתה חברתה בידה והדיחה ידה במקוה, וכן הסכים בס"ט אף שהנה"כ פקפק ע"ז, ולפ"ז יש לנו להקל בדיעבד היכא שזקפה במים ואח"כ שחתה וטבלה, כיון דעיקר החשש אינו אלא מדרבנן וכמש"נ, וגם יש פוסקים דלבעלה אין זה חציצה וגם אין זה ודאי דנקמט וכסברת הט"ז דהמים קדמו, מיהו היכא שהמים מועטין דיש לחוש שנעשו כפלים חוץ למים צ"ע להקל".

(כב) ששבה"ל (ט"ז ס"ק ל"ח, סיכום אות ג') – "אם היו מים מקדימין בין קמטיה כשר".

(כג) לבושי עז (תמצית אות ג').

(כד) פוחת שער (סי' כ"ג סעי' ה').

2. מחמיר.

(א) ש"ך (נקה"כ על הט"ז ס"ק ל"ח) – "הכא ע"י הקמטין לא יהיו המים שבתוך הקמטין מחוברים למקוה כלל".

(ב) בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ל"ה אות א') – "שאין לסמוך על ההיתר שכ' הטו"ז סי' קצ"ח ס"ק ל"ח שתכניס תחלה עד צוארה במים דהנקודות הכסף חולק עליו דחייש שתעשה קמטין, ולא יהי' חיבור להמים שבקמטין עם המקוה".

(ג) עי' בדה"ש (בי' ד"ה ויש, עמ' ע"ד) – "יש להחמיר להצריכה לטבול שנית לחוש לדעת הנקה"כ ... אבל בשעת הדחק או שכבר לנה אצל בעלה נראה שיש לסמוך על הט"ז להכשיר טבילתה".

(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תס"ח) – "להחמיר כש"ך".

3. מר"מ – חוט שני (ס"ק ל"ז ד"ה עיין, "בנקודות הכסף ... וצ"ע שיהא זה בחוזק יותר מעמידת רגליה. ויש לפרש ..."), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק קמ"ד).

(א) אבני נזר (יו"ד סי' רס"א אות א') – "הנה בגוף הדין בשחחה ביותר. מלשון המחבר [סי' קצ"ח סעי' ל"ה] נראה להקל בדיעבד. כי הביא הדעה ראשונה דעלתה לה טבילה. וגם הט"ז פסק דעלתה לה טבילה משום דהמים מקדימין. ואף שכתב שיש חשש על הקמטים שהוא למעלה מן המים. מ"מ הכא כיון שלא נחסר רק מעט מן המים. ממילא קודם שטבלה ראשה במים הי' די בהמים לכסות כל הגוף אף בלא שחי'. ושפיר י"ל המים מקדימין. אך הש"ך מחמיר בשחחה ביותר אפי' בדיעבד משום דהמחבר פסק כמאן דלא גרסי ולית הילכתא עיין שם. אך הס"ט ג"כ מיקל משום דמימרא דר"ל נשנה בלשון לכתחילה עיין שם".

ג. נשים דידן שנוהגות לטבול פעמיים משום הברכה.

1. אין חשש לקטמים [לדעת הט"ז וסעייתו, דבמים מקדמים עלתה לה הטבילה בדיעבד] – מראה יחזקאל (סי' קנ"ב, "דלדעת הט"ז סגי כשטובלת ב' פעמים ולפ"ז הני נשי דידן שבלא"ה נהוגין לטבול שני פעמים מחמת הברכה שעושין בינתים אין חשש לקטמים כי המים מקדימין, אמנם הש"ך בנקודות הכסף חולק עליו ...) ("דברי יחזקאל (על התורה והמועדים, שו"ת שבסוף הספר תשובה (י'), אבני צדק (יו"ד סי' פ"ח), פתחא זוטא (ס"ק נ"ו ד"ה ועי', "מראה יחזקאל"), טהרת ישראל (סוף סעי' קכ"ד), זכרון יהודה (יו"ד סי' ק"ט), בדה"ש (ב"י ד"ה ויש, עמ' ע"ד), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ד הע' ד').
2. מר"מ – מהרש"ם (ח"ג סי' ט"ו), "וראיתי בתשו' מראה יחזקאל סי' קמ"א שכתב דלשי' הט"ז היכי דטובלת שני פעמים אין חשש ויש לפקפק דאפשר שגם בשני טבילות שחתה יותר מדאי ולא באו המים לשם ואולי ס"ל דלא שכיח שיזדמן כן ב"פ"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק קמ"ה).

סח] גובה מי המקוה – סעיף ל"ו.

א. זרת.

1. ג' טפחים – באר הגולה (ס"ק ע"ב), סד"ט (ס"ק ע"ד, "והוא חצי אמה"), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ט', "צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטיבורה חצי אמה לפחות"), גר"ז (הל' נדה דיני תקוני המקוה ועשייתה, "נודע בשערים המצויינים בהלכה שגובה המים במקוה צריך להיות כחצי אמה ממעל לטיבורה"), קצצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ד, "צריכין להשיגח שיהיו המים למעלה מטיבורה שלשה טפחים דבענין זה יכולה לטבול כראוי"), מלבושי טהרה (סעי' נ"א), ערה"ש (סעי' פ"ה), טהרת ישראל (סעי' קכ"ד), בדה"ש (ס"ק רפ"ד), דרכי טהרה (סוף עמ' קע"ו, סוף עמ' קע"ז), מראה כהן (עמ' ק"ג אות ז').
2. ב' טפחים ומחצה – דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ח, "לכתחילה בודאי צריך לעשות כשיעור הנזכר ברשב"א ובשו"ע שיהא זרת היינו ב' טפחים וחצי ממעל לטבור וחלילה להקל בזה"), משנה שכיר (שיח יצחק סי' תכ"ב, "שכתבתי זה רבות בשנים למורי הגאון בעל ערוגת הבושם ז"ל, לתמוה על הבאר הגולה סי' קצ"ח שכתב על המחבר, שכ' דצריך להיות לפחות זרת ממעל לטבור, פי' חצי אמה שלו' טפחי', והוא פלא, דהא מבואר בעירובין דף ד' ע"א, דזרת הוא חצי אמה בת חמשה טפחים, והשיב לי מורי ז"ל דלפום רהיטא הוא פליאה עצומה, ולא מצאתי ע"ז, ודו"ק שם. וכן עיין בזה בס' דברי יחזקאל לרבינו משינאווע ז"ל בסוף הספר, דהשיעור היא עד ההערץ גריבעל עיין שם ... והלום מצאתי בתשו' הרשב"א הנקרא תולדות אדם סי' רל"ג שכתב בזה"ל, תחלה אני אומר שאין זרת של תורה חצי אמה כמו שאמרת אלא חצי אמה פחות שתות שהן שני טפחים ומחצה, שלא אמרו חצי אמה אלא באמה בת חמישה טפחים, כדכתיב והאמה אמה וטפח הזרת, וכדאיתא בפ"ק דעירובין עכ"ל. וב"ה שכינותי לדעתו להביא מהא דעירובין, ועיין בדעת תורה סי' מ"ז סק"י מה שהביא מזה עוד").
3. הזרת של האשה – אג"מ (יו"ד סי' ק"ו, "ולע"ד תמוה מאד שאם כוונת הרשב"א לחצי אמה כבה"ג למה נקט לשון זרת דיותר הי"ל למינקט על אצבעות וטפחים שהם מדות ברורות ורגילות יותר בכל מקום ולא לשון זרת שלא מוזכר בשום מקום למדות הדינים וגם הוא סתום קצת. ולכן לולא דמסתפינא הייתי אומר שבכאן סגי בזרת של אשה בעצמה כפי שפושטת מאגודל עד אצבע הקטנה שנקרא זרת. וכפי שמדדתי הוא ב' טפחים בבינונים כחשבון הפייטן ביוצר דשקלים שהביאו התוס' עירובין דף כ"א ואף שבחשן הוא חצי אמה כדפסק הרמב"ם בפ"ט מכה"מ ה"ו, אולי נתקטנו בזה"ל. ושיעור העשרה גודלין שכתב הלב"ש הוא בלא טעם ולא מובן הפשר שלו. ולכן בשעה"ד אולי יש להקל בח' גודלין למעלה מטבורה ובמידת כל אשה בעצמה").
4. מר"מ – פת"ת (ס"ק כ"א, "עי' באר הגולה שכתב שהוא חצי אמה של ו' טפחים ועי' בספר לבושי שרד שכתב דזה אינו ברור כ"כ כי מבואר בירושלמי דיש שני מיני זרת כו' לכן בעת תיקון המקוה ראוי לדקדק שיהא דוקא י"ב גודלין שהוא חצי אמה ואח"כ בהזדמן שמתמעטין המים לא יפחות עכ"פ מ' גודלין"), מהרש"ם (ח"ג סי' ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שפ"ו, "approximately twelve inches above her navel").
5. הגריש"א זצ"ל (מראה כהן פרק ו' הע' ע"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ל"ח) – "אשה גבוהה אשר מי המקוה אינם מגיעים זרת מעל טבורה, לטבול ג' פעמים באופן שיהיו מי המקוה מקדימים".
6. (א) עי' מראה כהן לקמן, שכתב רק ב' פעמים. אולי י"ל שהמראה כהן מדבר קודם הטבילה. והאשרי האיש מדבר בסך הכל. (ב) לבושי עז (תמצית אות ב') – "והמורים שבירושלים היו מורין שהגובה בממוצע מטר ועשרים, ומ"מ לגבוהות יש להוסיף מים, ולנמוכות יש להנמיך את המים".
7. מראה כהן (פרק ו' הע' ע"ט) – "בירושלים מקובל על פי הוראת הגר"ש סלנט שגובה המים יהיה 120 ס"מ, וגובה זה סגי לאשה בינונית שיהיו המים זרת מעל טבורה, אמנם בנשים גבוהות צריך שגובה המים יהיה יותר. וכתב הסד"ט סי' קצ"ח ס"ק ע"ה [וכ"מ בחכמ"א כלל קכ"א ס"ט] שאם אין גובה המים בשיעור זרת מעל טבורה תחפש מקוה אחר, ולא תסמוך על עצות אחרות, כגון לטבול בשכיבה, או לטבול פעמיים באופן שיהיו המים מקדמים לדעת הט"ז ס"ק ל"ח, דדעת הש"ך לחלוק על הט"ז בזה. ואמנם שמעתי מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] ומהגר"ש ואזנר שליט"א שלמעשה לטבול כל גופה ב' פעמים באופן שיהיו המים מקדמים וכדעת הט"ז".

ב. מקוה שאין שיעור זרת.

1. לא תעכב הטבילה – עי' מחבר (סעי' ל"ז), רמ"א (סי' ר"א סעי' ס"ו, "ואפילו אם יכולה להתכסות במים, אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת, לא תטבול בה לכתחלה שמא לא תטבול יפה. מיהו אם אין מקוה אחרת וא"ל לתקן, אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים, אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת, טובלת שם"), מהרש"ם (ח"ג סי' ט"ו, סי' ש"ע ד"ה ומ"ש ר"מ), ערה"ש (סעי' פ"ה, "וזהו לכתחלה אבל משום זה לא תעכב הטבילה"), אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק"ו, "מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוה"ר שלמה זלמן פריעדמאן (שליט"א) [זצ"ל] שהיה הגאב"ד דטענקע ווינא ועתה רב בקהלת חנה דוד בברוקלין. הנה ודאי האמת כמו שכתב כתר"ה שמה שמצריכין שיהיו המים למעלה מטבורה זרת שהוא ג' טפחים הוא דין

דלכתחלה וכשאין שם מקוה אחרת יכולה לטבול אף שאין המים עמוקים אם מתכסה גופה בפעם אחת"), ששבה"ל (ס"ק א', "אין השיעור מעכב בדיעבד"), דרכי טהרה (סוף עמ' קע"ו), בדה"ש (ס"ק רפ"ה).
2. מר"מ – פת"ת (סי' ר"א סעי' מ"ב), חמד שלמה (ח"ב סי' ס"ו), פרדס שמחה (ס"ק צ' אות ב').

ג. מר"מ.

1. עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קפ"ב סי' קנ"ז) – "וע"ד שאלת הגאון הגדול אודות נשים שיש להן שערות ארוכות היות שע"י הטבילה השערות צפין למעלה, וא"כ צריכה באופן כזה מים עמוקים טפי מזרת למעלה מהטבור כמבואר בס"ק צ"ח סל"ו. תשובה: לענ"ד בכגון דא תשים ידיה על ראשה ברפיון, ותדקדק לעשות כמ"ש הט"ז בס"ק ל"ה שתכניס עצמה וידי תחילה במים עד צוארה, והאשה העומדת על גבה תשים עיון עיונה בל יצוף למעלה כחוט השערה".

סו] לפתוח פיה - סעיף ל"ח.

א. האם צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו מים: הלכה.

1. מיקל – מחבר (סעי' ל"ח, "אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים"), לבוש (סעי' כ"ז, "דקראה שפתותיה פירוש שהדיבוקן ודחקתן זו על זו ביותר, אבל הדיבוק בעלמא אינה פוסלת טבילתה"), ערה"ש (סעי' ס', "ולענ"ד דכיון דלהרא"ש והתוס' פסיקו להו דברפיון מותר לא שבקינן וודאי שלהם מפני ספיקו של הר"ש ולכן א"צ שתפתח פיה אלא רק שלא תדבק שפתותיה בחוזק וכן מבואר מדברי הרמב"ן ז"ל בסוף הל' נדה וז"ל ובדיני החציצה לא טוב היות האדם מחמיר יותר מדאי ומחפש אחר הספיקות וכו' כגון עצמה עיניה ביותר קרצה שפתותיה ביותר וכו' כי מי יוכל להבחין וכו' עכ"ל ועיקר כוונתו שתחזיק עיניה ושפתותיה כדרכה לא פתוחות לגמרי ולא סתומות לגמרי"), אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ח, "וכן נהגו בכל מקום בלי שום חשש ופקפוק אף שאין ראוי לביאת מים כלל כיון שסגרה פיה"), שבה"ל (ח"ב סי' צ"ז, ששבה"ל סעי' כ"ז ס"ק א', סעי' ל"ח ס"ק א', "להלכה אין אנו חוששים לפתיחת פה כחומרת הר"ש כמבואר מלשון השו"ע סעיף ל"ח"), פוסקים.

2. חושש להב' פשטים. [עי' לעיל, סעי' כ"ז].

(א) לחנ"ש (לחם ס"ק ע', שמלה ס"ק כ"ט, ס"ק ל') – "שהדיבקה שפתותיה ולא אפשר שיכנסו המים בפיה ואעפ"י דבית הסתרים לא בעי ביאת מים ראוי לביאת מים בעינן, אי נמי קרצה שפתותיה שדחקה שפתותיה ביותר ונתכסה הבשר החיצון, הר"ש".

(ב) גליון מהרש"א (על סעי' כ"ז) – "לפירוש א' בהר"ש בהא דקראה שפתותיה ומובא בב"י צ"ל דהכא מיירי בה' ראוי לבא מים לפיה אלא דלא באו דאל"כ בל"ז לא עלתה טבילה משום פיה".

(ג) פתחי זוטא (ס"ק מ"ו) – "ובשמלה סק"ל ...".

(ד) טהרת ישראל (סעי' צ"ז, עי' באר יצחק ס"ק שע"ו) – "דהיינו שדחקה שפתותיה ביותר ונתכסה הבשר החיצון לא עלתה לה טבילה ויש להחמיר אף בהדיבקה שפתותיה ולא אפשר שיכנסו המים בפיה אף שלא נתכסה הבשר החיצון".

3. מחמיר – מקור חיים (ס"ק קל"ח, "דצריך האשה לפתוח קצת בשעת טבילה". תפארת צבי ס"ק כ"ג, "ויפה כתב ש"ד והביאו בד"מ יוד דצריך האשה לפתוח פיה קצת בשעת הטבילה. ולא מדינא כמו שלמד הד"מ אלא משום דלא בקיאינן איזה נקרא סתימה דשרי ואיזה נקרא קריצה דאסור"), הו"ד בד"ת (ס"ק ככ"ט).

4. מר"מ – ששבה"ל (סעי' ל"ח ס"ק א', שבה"ל ח"ו סי' קל"ה אות ו', "כי ודאי דהמחמיר קדוש יאמר לו").

ב. הטעם שאשה אינה צריכה לפתוח פיה בטבילה.

1. לחם ושמלה (שמלה ס"ק ל') – "ואף דאיתא לקמן סעי' ל"ח דא"צ לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים אלא תשיק שפתותי זו לזו דיבוק בינוני. י"ל דבדיבוק בינוני ראוי עכ"פ לביאת מים (עי' לשון הסמ"ג)".

2. קובץ שיעורים (ב"ק אות צ"ג) – "וקשה איך אפשר שלא יכנסו שם מים ע"כ דעצמה שפתותיה, וא"כ הדר לא הוי ראוי לביאת מים, ומה טעם יש לחלק אם אינו ראוי לביאת מים מפני העצם, או מחמת קריצת שפתותיה, ובהדיא כתב הר"ש ספ"ח דמקואות דפסולא דקריצה שפתותיה הוא משום דגם בבית הסתרים בעינן ראוי לביאת מים, וא"כ נפל פיתא בבירא, דהיכי משכחת לה שלא יבואו המים שם ויהא ראוי לביאת מים, דאם לא באו המים הרי בע"כ שהיה איזה דבר המעכבן, וא"כ אינו ראוי לביאת מים וצ"ע".

3. אג"מ (יו"ד ח"א סי' צ"ח, סי' צ"ט) – "הנכון לע"ד דבר חדש דיש שני מיני חציצות אחד דדבר חוצץ דבוק על הגוף ולא הוי אותו חלק הגוף ראוי כלל שיבא עליו מים כפי מה שהוא עתה. ושני דכיסה בדבר אחר את הגוף כמו אווז באדם וקפצה ידה וכדומה שהאדם בעצמו אין בו שום חסרון לביאת מים רק שדבר אחר האווז בגופו אינו מניח שיבואו המים לגופו. ותרוייהו הוו חציצה שעכ"פ חוצצין המים מהגוף אבל הוא רק במקום הגלוי שבעינין ביאת מים ממש, דבביה"ס שאין צריך לביאת מים אלא שיהא ראוי לביאת מים אין לפסול רק חציצה דמין הראשון שדבוק שם דבר חוצץ שמצד זה לא הוי מקום ההוא ראוי כלל לביאת מים עתה אבל מין הב' דאין שם דבר חוצץ רק דאדם אווז שם ומחמת זה אין המים יכולין לבא שם ובעצם הגוף אין שום חסרון נחשב ראוי לביאת מים וכשר דאף שהאווז אין מניח המים לבא שם אינו כלום דהא אין צריך שיבואו ולכן רשאי שלא להניח את המים ליכנס לשם, דדבר אחר המכסה אינו שייך שיחשיב את המקום שאינו ראוי לביאת מים כיון דלא נשתנה הגוף בזה דאינו דבוק ואינו שייך לו. ולכן כשרה חציצה כזו בבית הסתרים שאין צריך שם ביאת מים ממש רק שהמקום יהיה ראוי לביאת מים והרי הוא ראוי בעצם".

(א) בדה"ש (בי' ד"ה או, עמ' נ"ח) – "באג"מ ... ולא עמדתי על כוונתו".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"כ) – "אגר"מ ... שהפוסקים לא סומכין על זה".

4. ששבה"ל (סעי' כ"ז ס"ק א') – "אמנם צ"ב כיון דהפה סגור אמאי צריך שיהי' ראוי לביאת מים דבשלמא בשאר מקומות בית הסתרים אפשר שיכנסו מים וכשאין נכנסים מים אין מעכב, אבל כשסותמת הפה ליכא אפשרות לביאת מים".

5. בדה"ש (ס"ק ר"ט) – "ולכאורה קשה על פירוש זה דא"כ אף סגירת הפה בדיבוק בינוני תפסול הטבילה כיון שמונעת ביאת המים לתוכה ואולי יש לומר דדיבוק בינוני נחשב כראוי לביאת מים הואיל ו**אילו נשארה במים לזמן מה** היו דוחקים המים ונכנסים לתוך פיה כשאינם דבוקים זה בזה בחוזק וכל כה"ג חשיב כראוי לביאת מים, וצ"ע".
6. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קנ"ח).

ע' עיניה - סעיף ל"ט.

א. **ים המלח.**

1. חציצה, וגם לחוש משום עצמה עיניה ביותר – ששבה"ל (סי' קצ"ט סעי' א' סוף ס"ק ד', "במי ים המלח אין לחוף דהם נדבקים, וגם לכתחילה לא תטבול בהם נדבקים גם בזמן קצר, אך בדיעבד נראה דהוי טבילה, אלא שיש לחוש משום עצמה עיניה ביותר מפני המלח"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' ה'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ח סעי' ג').

ב. עדשות מגע (contact lenses).

1. עי' לעיל סעי' כ"ד, לשיטות ומר"מ.

עא' בלנית - סעיף מ'.

א. הגדר.

1. רק יהודית – מחבר (סעי' מ'), פוסקים.
2. רק גדולה, בת י"ב שנה – מחבר (סעי' מ'), פוסקים.

ב. **הבלנית צריכה עינים טובות** – ששבה"ל (סיכום אות ה'), "לכתחילה אין למנות בעומדת על הטבילה מי שראייתה חלשה וצריכה להתכופף ולהתאמץ הרבה כדי לבדוק אם אין שער ראשה צף, שמא לא תשתדל לבדוק היטב", פוסקים.

1. קנה בושם (ח"ג סוף סי' ע"ח) – "שנשאלתי מאיזה עיר מערי ארץ ישראל שהאשה העומדת על הטבילה היתה כבר **אשה זקנה** באת בימים, ונתברר להם כי **אינה רואה כל כך בטוב**, ובאו לשאול אם עלתה להם טבילתם במשך תקופה זו שעמדה זקנה הזאת על הטבילה בדיעבד על כל פנים, או שצריכות לחזור ולטבול, והוריתי להם כי הני נשים דלא נהיגי ליטול שערותיהן קודם הטבילה ויש לחוש אולי לא היו שערותיהן מכוסות היטב תוך המים, **צריכות לחזור ולטבול** ... הוי כמו שטבלה עצמה בינה לבין עצמה ולא עלתה להם טבילתם".

ג. בלנית מומרת לטבילה, אם נאמנת לעמוד על הטבילה.

1. אינה נאמנת – אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק"ה), "הנה בדבר שאלתו אודות שהאשה המשגחת בהמקוה אינה שומרת דת ומומרת למקוה ברור ופשוט שאין שייך לסמוך עליה על עניני כשרות הטבילה לומר שנטבל כל גופה עם השערות בהמים דהא צריך ידיעה ברורה דאיתחזק איסורא ומטעם זה בעינן דוקא יהודית גדולה כדאיתא בסי' קצ"ח סעי' מ'"), הליכות עולם (ח"ה פר' שמיני סעי' ט"ו), בדה"ש (ד"ה צריך, עמ' ע"ז), "יש להחמיר בזה"), פרדס שמחה (ס"ק צ"ו), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' י"ז, "חשודה על הטבילה אינה נאמנת"), שיעורי טהרה (עמ' תמ"ז).
2. הגריש"א זצ"ל (חשוקי חמד שבת סוף דף קמה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ל"ז) – "שאלה. מעשה באשה שהלכה לטבול בליל שבת בחצות, וחיפשה אשה שתעמוד ותעיין אם היא טובלת כדן, והנה מצאה אשה יוצאת ממכונת, ושאלה אותה אם היא מוכנה לעמוד ולראות אם היא טובלת כדן, השיבה לה האשה שהיא מוכנה, וכשבאה לביתה וספרה זאת לבעלה, הסתפק אם מחללת שבת נאמנת להעיד על זאת. תשובה. שאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], והשיב שאם האשה שעמדה על גבה **היא בעצמה טובלת לנדות**, בשעת הדחק היא נאמנת על טבילת חבירתה".

ד. הבלנית אינה מכסה שערותיה.

1. מיקל – אג"מ (חו"מ ח"א סוף סי' מ"א), "ואף אם לא נמצא אלא מי שאינה מכסה שערותיה מצד שהרבה נשים מזלזלות בעוה"ר, יש למנותה אם מוחזקת שהיא זהירה באיסור נדה ובטבילה כדן, דלא נעשית חשודה לאיסור נדה החמורה, וגם שיש להחשיבה כשוגגת כיון שהרבה מזלזלות בעוה"ר".
2. מר"מ – ששבה"ל (סיכום אות ו'), "יש למנות אשה שצנועה בכיסוי הראש והגוף כדן", שיעורי טהרה (עמ' תמ"ז ד"ה צריכה, "ובשו"ת נטע שורק סי' ס"ד דן באשה ההולכת בגילוי הראש, וכתב שאף שמן הדין נאמנת, יש להעבירה מתפקידה. וכמו כן צריך שתהיה מדקדקת בכל פרטי הצניעות").

ה. האם בלנית יכולה להיות נדה.

1. עי' לקמן סעי' מ"ח, לשיטות ומר"מ.

ו. מר"מ.

1. אג"מ (חו"מ ח"א סוף סי' מ"א) – "האשה שממונה להשגיח על הטבילה צריכה לידע מה להשגיח שהחפיפה תהיה בטוב ולא יהיו חציצות, ולראות שכל הגוף והשערות יהיו במים. וגם שתהיה **בסבר פנים יפות לכל הנשים להמשיכן לקיים מצות נדה וטבילה**. ותהיה מוחזקת לנאמנת ויראת השי"ת".

2. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קע"ד) – "שאלה: אשה המשגיחה על טבילת הנשים במקווה שאלה, שבאה לטבול במקווה גרושה שחייה עם גבר ללא נישואין, האם לאפשר לה את הדבר. תשובה: להעלים עין".
יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ר"מ) – "שאלה: אשה שהייתה עושה חסד ללוות אשה עיוורת לטבילה, והנה התברר לה שהיא גרושה עם שלושה ילדים שחיה עם גבר ללא נישואין, וכעת היא חוזרת בתשובה וגם שומרת שבת. שאלתה האם כדאי או מותר להמשיך בזה או לא. תשובה: תמשיך".

עב) שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים.

א. תפסה שיערה בידה עד שהמים עולים היטב על ראשה ואז פתחא ידיה.

1. שעת הדחק יכול לסמוך על זה – תפארת למשה (על הרא"ש סוף נדה), הו"ד בסד"ט (ס"ק ע"ט), מלבושי טהרה (סעי' נ"ז), ערה"ש (סעי' פ"ז, "כתב אחד מהגדולים דאשה שהיא זריזה ואינה מבוהלת במים תוכל לתפוס שיערה בידה עד שיכנסו כל שערותיה לתוך המים ותסלק ידיה מהם ואז תהא הטבילה יפה ויכולה לסמוך על זה בשעת הדחק [ס"ט סקע"ט בשם מהרש"ק ע"ש]), טהרת ישראל (סעי' קכ"ט), בדה"ש (ס"ק שי"ב), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' י"ח), שיעורי טהרה (סוף עמ' תמ"ו), פוסקים.

ב. טבלה לבדה [ולא תפסה שיערה בידה עד שהמים עולים היטב על ראשה ואז פתחא ידיה, ועוד עצות].

1. לא עלתה לה טבילה – רע"א (ריש סי' קי"ד, "וטבלה בינה לב"ע לא עלתה הטבילה, אח"ז מצאתי כדברים האלו ממש בתפארת שמואל למהורש"ק בחי' על הרא"ש סוף הלכות נדה, ועיין בב"ח דמשמע להדיא כן"), פת"ת (ס"ק כ"ב, אה"ע סי' קט"ו ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' קכ"ט), בדה"ש (ס"ק שי"ב), קנה בושם (ח"ג סוף סי' ע"ח), פרדס שמחה (ס"ק צ"ז, שיעורי טהרה עמ' תמ"ו), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' י"ח), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' ט"ו), פרי טהרה (סי' קצ"ט סעי' ל"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שצ"ד, עמ' תל"ב), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' ג').
 2. מר"מ – פרדס רמונים (שפתי חכם סוף ס"ק נ"ב, "בתשו' מהר"ע איגר ... ועיין בתפארת שמואל למהרש"ק שחולק בזה").

ג. ספק אם השער מבחוץ.

1. לא עלתה לה טבילה – חו"י (סי' קפ"א), הו"ד במחה"ש (על סעי' מ'), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ד', "ואם יש ספק שמא נשאר משהו מבחוץ אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה"), פתחא זוטא (סוף ס"ק ס'), טהרת ישראל (סעי' קכ"ט), שערי טוהר (שער כ' סעי' י"ד, ס"ק י"ד), בדה"ש (ס"ק ש"ב), מראה כהן (עמ' ק"ד אות י', עמ' ק"ה אות ה'), "אם היתה אפילו שיערה אחת מחוץ למים ואפילו רק מסופקת בכך, לא עלתה לה הטבילה".
 2. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תע"ג) – "שבזמנינו שנוהגים להתקלה במקלחת בבית הטבילה. אפשר שיש להתיר אף אם השער צף ע"פ המים. שהא שיער שלה כבר רטוב, ועלתה לה טבילה מדין השקה. ולמעשה הוא חשש דאורייתא, והאשה הממונה על המקוה צריך מאוד להשגיח ולהחמיר בזה. ואם הטובלת באה לביתה ומסתפקה אם שיערה צף ע"פ המים, יש להתיר מפני שמסתמא טבלה כראוי, ובצירוף דין זה".

ד. האם מותר לבעלה לעמוד אצלה לראות שתהא כולה תחת המים.

1. מיקל.

(א) תשב"ץ (סי' תפ"ג) – "ואשה שטובלת צריכה חברתה עמה לראות אם טבלה כדין. או בעלה או נערה יתרה על בת שתיים עשרה שנה ויום אחד. אבל לא גויה הואיל ואיתחזק איסורא".

(ב) כל בו (סי' פ"ו), הו"ד בב"י (סוף ס"ק מ') – "כתב הר"מ נ"ע אשה שטובלת צריכה להוליך עמה אשה יהודית או בעלה או נערה שהיא גדולה יותר מ"ב שנים ויום אחד לראות אם טבלה כדין אבל לא גויה הואיל ואיתחזק איסורא".

(ג) ארחות חיים (הל' טהרת הנדה וטהרת הכלים אות י') – "וכתב הרמנ"ע וצריכה שתהא יהודית גדולה מ"ב שנים ויום א' או יהיה עמה בעלה לראות אם טבלה כדין ולא גויה הואיל ואיתחזק איסורא".

(ד) ב"ח (ס"ק ל"ו).

(ה) נוב"ת (יו"ד סי' קכ"ב) – "והנה בדבר ההסתכלות במקומות המכוסים שבה לית דין צרך בשש שיפה הורה שמואל לצורך טבילה שהרי שני גדולי הדור מהרי"ק והשר מקוצי הצריכו נשותיהם לעמוד לפנייהם ערומות לראות אם אין בהם גרב וכמ"ש הט"ז בסימן קצ"ח ס"ק י"ד וכמו שהביא מעלתו בעצמו דברי הט"ז וא"כ מי יפקפק ע"ז ומעשה רב".

(ו) קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ו', לחו"ש לחם ס"ק ק"ב, סי' קצ"ה לחם ס"ק כ') – "ואם אין לה אשה יכול גם בעלה לעמוד אצלה לראות שתטבול יפה".

(ז) דעת (ריש סי' קצ"ה ד"ה ועי') – "ונשאלתי מדברי הכלבו והאגור שבב"י סי' קצ"ח דמפורש שבעלה ילך עמה. והשבתי דבשו"ע שם סעיף מ' מבואר דאירי רק לראות אם שערות' בתוך המים וזה בודאי מותר, אבל הנו"ב איירי כשצריך לראות בגופה, וגם עיקר הספק הוא על הנגיעה. ועי' בלו"ש כאן סק"כ בזה".

(ח) עוד פוסקים – פת"ת (סי' קצ"ה ס"ק ב'), שירי טהרה (תשובה ה', קנאת סופרים השמטות לחיבורי שירי טהרה סי' י"ג), ברכת מועדיך לחיים (פלאג'י, דרוש ז' לתשובה ד"ה ולפ"ד), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק נ"ב), דר"ת (ס"ק קל"ד), יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' ט"ו אות א'), בדה"ש (סי' קצ"ה ס"ק י"ז, ס"ק רח"צ, ס"ק ש"ה), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' טבילה אות ג'), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' י"ח), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' פ"ב), שיעורי טהרה (עמ' תמ"ו), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' ג').

2. מחמיר.

- (א) בית שער (יו"ד סי' רפ"ו) – "ומה שתמהת על נובי"ת יו"ד סי' קכ"ב שלא הביא דברי ב"י סוס"י קצ"ח בד"ה ומ"ש רבינו בשם הראב"ד כתב הכלבו והאגור בשם הר"מ ... דמוכח מזה דבעלה רשאי לעמוד עליה לראות שתטבול כראוי, לפענ"ד הדין עמו ואדרבה מדלא הביא בשו"ע דברי הכלבו רק כתב בס"מ צריך לעמוד ע"ג יהודית גדולה יותר מ"ב ויום אחד וכו' ואם אין לה מי שתעמוד ע"ג וכו' תכרוך שעה על ראשה וכו' ולא כתב שהבעל יעמוד עליה ש"מ דבעלה אסור וכוונת הכלבו רק דבעלה נאמן ע"ז אם עמד עליה ולא היא כגויה שאינה נאמנת ע"ז אבל לכתחלה אסור לעמוד עליה שמא יבא עליה קודם שתטבול, או דהכלבו מיירי בדר בין הגוים רחוק מאוד מיישוב יהודים כשרים ואם לא יעמוד בעלה עליה לא תוכל לטבול לעולם אז ודאי מותר לעמוד עליה דאל"כ לא תטבול לעולם, ויש חשש יותר שיבא עליה באיסור דהרי הא דבעל מותר להתיחד עם אשה נדה ולא חיישינן שיבא עליה הוא משום דיש לה היתר לאחר זמן כמ"ש תוס' וראשונים ועיין ב"י סוס"י קצ"ב ד"ה חתן אבל אם לא תוכל לטבול לעולם ודאי חיישינן ועדיף שיעמוד הבעל ע"ג בשעת טבילה וזה לא שכיח בינינו ושפיר לא הביאו הנוב", או דהכלבו מיירי כשיש עמהם תינוקות קטנה שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה דאז לא חיישינן בזמן קצר כזה שיבא עליה ועיין אהע"ז סי' כ"ב ס"י וקטנה כזו אינה נאמנת על טבילתה ולהכי צריך בעלה עמה".
- (ב) שפע טהרה (סעי' י"ד, דברי יציב יו"ד סי' צ"ה) – "אין לבעל לעמוד לראות כשאשתו טובלת, ובפרט בזמה"ז".
3. מר"מ – פרי טהרה (סי' קצ"ט הע' ס"ו), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"ו).

ה. אם היא מגולחת.

1. מחמיר.

- (א) שער טוהר (שער כ' סעי' ז', ס"ק ז') – "וכשהוא מגילחת לא תכרוך ראשה כלל ומ"מ תעמוד ע"ג יהודית עם נר אצלה לראות שתטבול יפה שלא ישאר איזה דבר מגופה חוץ למים".
- (ב) בדה"ש (ס"ק ש"ג) – "ראוי לה להעמיד אשה על גבה".
- (ג) פרי טהרה (סי' קצ"ט הע' ס"ד) – "דגם אם היא מגולחת תעמוד על גבה יהודית גדולה".
- (ד) שיעורי טהרה (עמ' תמ"ו).

2. מיקל.

- (א) שפע טהרה (סעי' י"ג, דברי יציב יו"ד סי' צ"ה אות ו') – "ובגוף דברי המחבר שצריך להעמיד יהודית גדולה, היה נראה שזה דייקא ביש לה שערות, אבל אינו עיכובא, שהרי אם אין לה מי שתעמוד על גבה או בלילה תכרוך שעה וכו' כמ"ש המחבר שם, וע"כ שזה רק לגבי שעה, שהרי המחבר לא כתב שתעמוד ותשגיח אם טבלה שפיר. ובב"י שם מהכלבו והאגור בשם הר"מ, אשה שטובלת צריכה להוליך עמה אשה יהודית או בעלה וכו' לראות אם טבלה כדן עיי"ש, והוא באגור הל' טבילה סי' אלף שפ"ז עיי"ש. וכן בתשב"ץ דיני טבילה סי' תפ"ג, ואשה שטובלת צריכה חברתה עמה לראות אם טבלה כדן או בעלה וכו' עיי"ש. נראה שבכל גוונא, ואף בלית לה שערות, צריכה חברתה לראות אם טבלה שפיר. וכ"ה גם בשערי דורא הל' נדה סי' כ', ויהודית רואה אם טבלה בטוב או בעלה עיי"ש. אך למה בשו"ע העתיק המחבר רק לגבי שערות, והוא מ"ש הטור מהרא"ש הנ"ל, וכן הביא הב"י שם מלשון הראב"ד בבעלי הנפש והרשב"א בתשובה, שנראה דהם סוברים שרק בשערות איכא החשש ששערה אחת תצוף על פני המים ולא תוכל להרגיש בזה, ולזה בכרכה שעה שפיר דמי, אבל בלא שעה אין צריך להעמיד אשה לראות אם טבלה כדן, ובשו"ע סתם המחבר כדעה זו ולא כהנך ראשונים שנקטו סתמא שצריך להעמיד אשה ודו"ק".
3. בדיעבד - למחמירים לעיל.

- (א) מיקל – שרגא המאיר (ח"א סי' כ"ט אות ד"ה רק, "אך באשה שאינה הולכת בשערות גדולות הטבילה כשרה אף בלי שאשה השגיחה עלי' בשעת הטבילה ... וכ"ש אם אין לה שערות כלל בודאי עלתה לה הטבילה"), בדה"ש (ס"ק ש"ג, "דבדיעבד אין זה לעיכובא"), עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' פ"א).
- (ב) מר"מ – שער טוהר (שער כ' ס"ק ז', "מיהו אפשר דבדיעבד אינו מעכב בזה כשהוא מגולחת כשנזהרה בעצמה לטפול יפה וצ"ע").

עג] המפשלת בנה לאחוריה - סעיף מ"א.

א. הלכה.

1. מחמיר, לא עלתה לה טבילה – מחבר (סעי' מ"א, "המפשלת בנה לאחוריה כשהיא ערומה, וטבלה, לא עלתה לה טבילה שמא היה טיט ברגלי התינוק או בידיו ונדבק באמו וחצץ בשעת טבילה ואחר שעלתה נפל"), לחו"ש (לחם ס"ק ק"ה, שמלה ס"ק ל"ט), הו"ד בדר"ת (ס"ק קל"ט).
2. מיקל, עלתה לה טבילה – ב"ח (סי' קצ"ט ס"ק י"ז), הו"ד בש"ך (ס"ק נ"ג, "והב"ח פסק בס"ס קצ"ט דעלתה לה טבילה"), סד"ט (ס"ק פ"א).
3. מר"מ – מלבושי טהרה (סעי' נ"ח), פתחא זוטא (ס"ק ס"ב), טהרת ישראל (סעי' ק"ל), בדה"ש (ס"ק שט"ו, סי' קצ"ט ציונים ס"ק רל"ט).

עד] בין האצבעות - סעיף מ"ב.

א. האם זה בית הסתרים או מקום מגולה.

1. בית הסתרים – ש"ך (ס"ק נ"ד), סד"ט (ס"ק פ"ב), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ז', "צריכה ליהזר שלא יכנסו צרורות וקסמים בסדקי רגליה בין האצבעות דאפילו בדיעבד חוצץ ולא עלתה לה טבילה דאף על גב דבית הסתרים אין צריך ביאת מים מכל מקום ראוי

לביאת מים בעינין (סעיף מ"ב), לחוש (לחם ס"ק ק"ו), בדה"ש (ס"ק ש"כ, ד"ה נכנסו), פרדס שמחה (סי' קצ"ט ס"ק א' אות ב'), אבני ישפה (ח"א סוף סי' קע"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' רצ"ח).
 2. מר"מ – אבני נזר (יו"ד סוף סי' רנ"א), קשה לי בהא דתוספתא פ"ח דמקוואות. הובא בכ"מ פ"ב דמקוואות ה"ח דבין אצבעות רגליו חשוב בה"ס. הלא בת"כ הובא המל"מ פ"ו מהלכות טומאת צרעת ה"א דבין אצבעות חשוב גלוי לענין נגעים ומעכב את ההופך כולו לבן. ובנדה (ס"ז ע"א) אמר ר"ל האשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן בנגעים האיש נראה כעודר כו' הרי דמדמה טבילה לנגעים. ועוד קו"ח הוא מאודם שפתים. ועוד כף הרגל דגבי נגעים חשוב בה"ס אף דלגבי טבילה והזאה חשוב גלוי. ועיין כ"מ שם בשם הר"י קורקוס בין אצבעות רגליו דחשוב בה"ס לגבי טבילה אינו דין שיחשב בה"ס לגבי נגעים וצ"ע ג').
פתחא זוטא (פתיחה ס"ק ל"ח, מהד"ת ס"ק י"א), לבושי עז (תמצית אות א').

ב. האם צריכה להפריד בין אצבעות הרגלים בשעת הטבילה.

1. יפרידו בהיותם במקוה את אצבעות רגליהן – דברי מלכיאל (ח"ב סי' נ"ח, "ראוי לכל מורה להזהיר את האשה המשגחת על הטבילה שתשגיח שהנשים הטובלות יפרידו בהיותם במקוה את אצבעות רגליהן כדי שיכנסו בהם מים. כי טבע אצבעות הרגלים להיות מהודקים זה על זה. וראוי שיהא עכ"פ המים מקדימין שם ושוב לא יהא חציצה וכמש"ל ובסי' ס"א בזה"), הו"ד בדר"ת (ס"ק קכ"ה).
 2. מיקל – ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות ב', "אין צריך להפריד בין אצבעות הרגלים בשעת הטבילה, כיון דמים מקדימים"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' קס"ז).

עה] להטיל מים, ועוד – סעיף מ"ג.

א. בדיעבד.

1. מיקל – ש"ך (ס"ק נ"ה, "מיהו כל זה אינו מעכב בדיעבד וכן משמע בב"ח"), סד"ט (ס"ק פ"ג), מקור חיים (ס"ק קנ"ב), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ב'), לחוש"ש (לחם ס"ק ק"ז), מלבושי טהרה (סעי' ס"א), ערה"ש (סעי' פ"ט), שערי טוהר (שער כ' סעי' א'), טהרת ישראל (סעי' קל"ג), בדה"ש (ס"ק שכ"ט, בי' ד"ה לבדוק), פרדס שמחה (ס"ק ק"א).
 2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קמ"ז).

ב. קודם טבילה צריכה אשה להטיל מי רגליה, אם צורך לה לכך – הטעם.

1. דעוצרת עצמה – רמ"א (סעי' מ"ג, עי' דר"מ סי' קצ"ט ס"ק ב'), "צריכה לבדוק עצמה בגדולים ובקטנים שלא תהא צריכה לעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים", לבוש (סעי' מ"ג), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ז, "שלא תהא צריכה לעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים"), אג"מ (יו"ד ח"א סי' ק'), "שכתב הרמ"א בסעי' מ"ג שצריכה להטיל מים קודם הטבילה שלא תהא צריכה לעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים ולמה שבארתי הא אין מעכב חציצה כזו בבית הסתרים. הנה לע"ד אחרי חובת באור מקור דין זה שהוא כחדה סתומה באין פותר לכאורה מוכרחין לומר שהוא מצד שע"י העצירה יש לחוש שתקמוץ שפתי הנקבים יותר מהראוי שהוא מקום הגלוי וממילא לא יקשה עלי כלום ועוד יהיה ראייה לדברי ...", בדה"ש (ס"ק שכ"ה, ס"ק שכ"ה, בי' ד"ה יש), ששבה"ל (סיכום אות ג'), חוט שני (ס"ק מ"א ד"ה ודע), מראה כהן (עמ' ק"ג אות ח'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ט, עמ' שפ"ה).
 2. דהמי רגלים עצמם חוצצין, והוא ע"י שיגיעו סמוך ליציאתם – ערה"ש (סעי' פ"ט, "דשמא יבואו המי רגלים עד סמוך למקום יציאתם בעת הטבילה ולא יהא המקום ראוי לביאת מים").
 3. מר"מ – רע"א (סי' ס' ד"ה גב, "י"ל דאם עוצרת המי רגלים מתחזקים ומתהדקים שפתי הרחם להדדי ושם בעי רלב"מ אבל בחלל הרחם מלפנים י"ל דבלא"ה ארלב"מ"), אבני נזר (סי' רנ"ד אות ג'), דברי משה (סי' ס"ב, סי' ס"ג), פרדס שמחה (ס"ק ק'), אנציקלופדיה תלמודית (כרך י"ז ערך חציצה טור ל"ה).

ג. האם צריכה להוציא החלב לפני הטבילה.

1. מיקל – דברי משה (סי' ס"ב, סי' ס"ג, "דאין בזה בית מיחוש להצריך לאשה שתשוב חלב שבדדי לפני הטבילה, וכן לא מצינו ולא ראינו כזאת בפוסקים").

ד. חלל החוטם – רמ"א (סעי' מ"ג, דר"מ סי' קצ"ט ס"ק ב', "גם צריכה להסיר צואת החוטם"), פוסקים.

1. הרמ"ע מפאנו (סי' ק"י) – "הכלל בחציצה שלא נתנה תורה למלאכי השרת, ומה שהוא חלל הגוף אפי' ראוי לביאת המים אינו צריך אלא במקום שדרכו להיות מתגלה לפעמים כגון תוך העין ובית הסתרים והקמטים, ונכון מאד ליהזר על שפת החוטם בפנים שלא יהא בו לפלוף יבש אבל בחלל הפנימי פשיטא שאינו מעכב, והמחמיר לא הקפיד אלא בצואת החוטם ואין צוואה אלא יוצאה קצת לאפוקי הדבוקה בגובה החוטם או בחללו בפנים שאינה יוצאה עדיין, ובפ"ק דקדושין כ"ה ע"א ילפינן מדכתיב ורחץ בשרו במים מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי, ובכל מקום שאין דרכו להגלות לעולם אפי' ראוי לא בעינין שאין שום אדם מקפיד עליו ועוד מה שהוא לגמרי מן החלל לאו בקפידה תליא מילתא אלא כל עיקר אינו טעון ביאת מים".
 א) הו"ד בפוסקים – רע"א (על סעי' ז'), חת"ס (יו"ד סוף סי' קצ"ב), חכ"א (כלל קי"ט סעי' י"ז, כלל קכ"א סעי' א'), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ז, לחוש"ש לחם ס"ק ק"ח), ערה"ש (סעי' פ"ט), הר צבי (יו"ד ריש סי' קס"א), פתחא זוטא (ס"ק ס"ג), טהרת ישראל (סעי' ל"א, סעי' קל"ד), ששבה"ל (סעי' ז' סיכום אות ב', סעי' מ"ג סיכום אות ו'), "צואת החוטם היבש, בחלל החוטם למעלה בעומק אינו חוצץ דבלוע, ובשפת החוטם חוצץ", חוט שני (סי' קצ"ט ס"ק ו' אות ח'), בדה"ש (ס"ק ש"ל), לבושי עז (תמצית אות ג'), פרדס שמחה (ס"ק ק"ב אות ב'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ד), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ו'), מראה כהן (עמ' קי"ב

- אות ח', "צריכה לנקות היטב את הלכלוך שבחוטם, אך אינה צריכה לחטט הרבה בעומק החוטם במקום שאינה מקפדת על הליחה שבו", פרי טהרה (סעי' ל"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ז, עמ' שמ"ב, שם הע' פ"ב).
2. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ג) – "צואת האף אינה נקראת בלועה בגוף אם נראית מבחוץ ותחשב לחציצה".
3. שבה"ל (ח"ב סי' ק"א כל סעי' ז', ששבה"ל סעי' ז' ס"ק ב' ד"ה ועי', סיכום אות ג') – "עיין הגהות הגרעק"א מה שהביא מתשובת הרמ"ע מפאנו ועיין לקמן ברמ"א סמ"ג – וממילא פשוט דאשה שיש לה מכה בגובה האף מבפנים והמים מזיקים לה שם פשיטא שמוותרת להשים שם צמר גפן בגובה הרבה במקום שא"צ אפי' ראוי לביאת מים".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תמ"ג) – "שלמעשה המנהג הוא להשתדל להסיר כל מה שאפשר (כמש"כ החכ"א בכלל קכא דין א), שקשה לדעת בדיוק הגדר מהו נחשב כפנים או לא. מ"מ כל זה אינו לעיכובא, אף במה שבשפת החוטם בפנים".

ה. חלל האוזן.

1. הלכה – דר"מ (סי' קצ"ט ס"ק ב'. עי' חכ"א [לשונו לקמן] שכן צ"ל ברמ"א), חכ"א (כלל קכ"א סעי' א', "ותנקה צואת החוטם וצואת האזנים (כן צריך לומר בסעיף מ"ג וכן כתב בדרכי משה) מה דאפשר אבל מה שיש בגובה החוטם ובגובה האזנים אינה צריכה להוציא"), קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ז, לחו"ש לחם ס"ק ק"ח, "וכן צריכה להסיר צואת האוזן"), דר"ת (ס"ק קמ"א), פתחא זוטא (ס"ק ס"ג), טהרת ישראל (סעי' קל"ד), הר צבי (יו"ד סי' קס"ו, "והעיקר, כיון שבדרך רחיצה אין דרכן לנקות יותר מזה א"כ הוי בכלל דבר שאינו מקפיד ובמיעוטו אינו חוצץ בדיעבד"), בדה"ש (ס"ק של"ב, בי' ד"ה גס), אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה אות ב' סוף ס"ק ה' ד"ה וצריכה, "ולכלוך שמחוץ לאוזן חוצץ מה שנראה בקל, ושכפנים שאין מקפידים עליו אינו חוצץ"), חוט שני (סי' קצ"ט ס"ק ו' אות ח'), פרדס שמחה (ס"ק ק"ב, אות ב'), דרכי טהרה (עמ' קנ"ג), מראה כהן (עמ' קי"א אות ה', "צריכה לנקות היטב את אזניה, אולם אינה צריכה לחטט בעומק האוזן במקום שאינו נראה". הע' י', "כיון שאינה מקפדת על לכלוך שבעומק האוזן במקום שאינו נראה"), יסוד הטהרה (פרק ו' הע' ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רצ"ז, עמ' שמ"ב).
2. מר"מ – הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות ס"ד).

ו. חור של עגילים.

1. הלכה – פרי טהרה (סעי' ל"א, "ותנקה את החור שבאוזן שלא יהיה שום לכלוך"), ששבה"ל (סעי' כ"ג סיכום אות ג'), מראה כהן (עמ' קי"ב אות ו', "צריכה להסיר את העגילים קודם טבילה, ואם זמן רב לא לבשה עגילים תנקה את הנקב שבתוך תנוך האוזן"), דרכי טהרה (עמ' קנ"ד, "צריכה אשה לנקות את החורים באוזנים, שדרכם מושחלים העגילים, שלא יהיה בתוכם ליכלוך וכד'"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ז, עמ' שמ"ב).

ז. טבור.

1. הלכה – עמק התשובה (קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קפ"א סי' קנ"ה, "אשה שמצאה אחר הטבילה שסביבות הטבור בעומק ה' לכלוך. תשובה: לפי כללי הקפדה דאם דרך הנשים להקפיד הוי בכלל מקפיד אף שאשה זאת אינה מקפדת, לכאורה על הטיט של סביבות הטבור דרכן של נשים בסתמא להקפיד לנקותו היטב, וזו שלא ניקה אותו צריכה לחזור ולטבול, ולדעתי אף אם לנתה כבר אם בעלה יש להצריכה טבילה שנית בלי ברכה"), מראה כהן (עמ' קי"א אות ו', "צריכה לנקות את מקום הטבור, אך אינה צריכה לחטט בעומק במקום שאינה מקפדת עליו"), דרכי טהרה (עמ' קס"ד, "יש לנקות היטב מלכלוך וכן משיירי בגדים שנאספים שם, אך יש להזהר שלא לנקות בעומק ולא להסתכן, אלא תנקהו כדרך שרגילות נשים לנקות את עצמן בשעת הרחצה").

עו' שטבלה בבגדיה – סעיף מ"ו.

א. בגדים דבוקים.

1. לא עלתה לה טבילה – ראב"ן (סוף סי' שכ"ז, "ודוקא אשה בבגדים שהן רחבים שכך היה מנהג נשים שלהן כמו שעדיין נוהגות הנשים של ארץ כנען, אבל איש בבגדים שהן קצרים ודבוקין לבשר ולא מצי מיא עיילי לה או אשה בזמן הזה בבגדים קצרים לא"), ש"ך (ס"ק נ"ו, "נראה דוקא באותן הבגדים שהן רפויין עליה אבל לא באותן שהן מהודקים, שוב מצאתי כן בראב"ן"), סד"ט (ס"ק פ"ז), מקור חיים (ס"ק קנ"ו), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ג'), שיבת ציון (סי' מ"ב), לחו"ש (לחם ס"ק קי"ב), מלבושי טהרה (סעי' ס"ד), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק נ"ו), ערה"ש (סעי' צ"א), שערי טוהב (שער כ' סעי' ט'), טהרת ישראל (סעי' קל"ח), אג"מ (או"ח ח"א סי' נ"ד), בצל החכמה (ח"ב סי' מ"ב, לשונו לקמן), מנחת יצחק (ח"ד סי' ל"ה), פוסקים.
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קנ"א).

א) בצל החכמה (ח"ב סי' מ"ב) – "ואני בהיותי אחרי מלחמת העולם השני' במדינת איטלי' והיו שם מחנות פליטים ששכנו על שפת הים ולא היתה מקוה טהרה במקומם וכדי להגיע למקום מקוה מתוקנת היו צריכין לנסוע מרחק רב ועי"ז היו כמה חששות לתקלה, והתרתני לטבול בים בחלוק ובתנאי שתהי' אחת מחברותי עומדת אצלה ותשגיח עלי' בשעת טבילה. והי' נראה בעיני נכון גם להגיד להן, כי בבגדי שחי' מהודקים אין הטבילה מועלת ואפי' טבלה כבר צריכה לחזור ולטבול כדינה, אלא גם לטבול בבגדי שחי' רפויים רחבים הרבה ממדת גופה שהטבילה בהם קלה הרבה לדינא מהטבילה במהודקים, ג"כ אין בכחניו להתיר. והתועלת בזה שלא התרנו לטבול אפי' בבגדי שחי' רפויים, ומ"מ אם אולי תבא לעבור ולטבול בבגדי שחי', תדע עכ"פ שיש לבחור ברפויים. וידענו כי באמת טבלו שם בחלוק כאשר הוריתי בס"ד. - ברם ידוע כי לא כל המקומות ולא כל הזמנים והנסיבות שוים בזה, על כן קשה לקבוע הלכה בזה והכל לפי המקום, הזמן והנסיבות וכפי ראות עיני המורה".

ב. **בגדים דמקפדת עליהם:** מה בין כאן ורמ"א סעי' ד'.

1. מחמיר – סד"ט (ס"ק י"ג), "דדוקא בקפידא שהוא בשעת טבילה הוא דמעכב אע"ג דאיהי לא קפדה מ"מ כיון דרוב ב"א קפדי חייץ מש"ה ל"ק מהא דהשירים והנזמים דסעיף כ"ג דהתם כיון דרפויה הם ולא קפדי בשעת טבילה אלא בשעת לישה לא חייצי והא דסעיף מ"ו בטבלה בבגדים צ"ל דמיירי בבגדים הגרועים ופחותים דלא קפדי עליהן בשעת טבילה וצ"ע").
2. מר"מ – פת"ת (ס"ק ד', ס"ק כ"ד).
3. לענין רפוי ומקפיד – עי' סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

ג. **טבילת נשים בבגד ים** במקום שאין מקוה, או במקום שאנשים עומדים שם.

1. מחמיר, מצד פחד – עי' מנחת יצחק (ח"ד סוף סי' ל"ה), "חשש ביעותותא מפני בני אדם המצויין שם, כמבואר (בנדה דף ס"ו), ובש"ע שם (קצ"ח סעי' ל"ד), ואף דיש לחלק בין טובלת ערומה לטובלת בכיסוי גופה, מ"מ בודאי מנכרא אם עושה דרך טבילה, וי"ל דשייך ביעותיתא").
2. בדיעבד, יותר טוב ע"י חלוק רחב [רפוי] מערום – בדה"ש (ס"ק רס"ה, בי' ד"ה לא).

ד. **טבילה בנעלי בית (slippers), או בגרביים (socks).**

1. מחמיר.
 - (א) **שערי טוהר** (שער כ' סעי' ט', ס"ק ט') – "אבל אם היתה לבושה במנעלים או באנפלאות על רגלי' אפילו הי' רפוי מאוד לא עלתה לה טבילה".
 - (ב) **דר"ת** (ס"ק קמ"ו) – "שערי טוהר".
 - (ג) **שבה"ל** (ח"ט סי' קפ"ה) – "אודות אשה שטבלה ולבשה בטבילתה נעלי בית שלה, פשוטה של ההלכה דודאי אפילו דיעבד תחזור ותטבול ואף דהש"ך בס"י ר"א ס"ק ל"ז מצדד דאפ"ל בכלי המקבל טומאה י"ל דיעבד עלתה לה מכ"מ במסקנא חזר והחמיר במקבל טומאה, ובס"י קצ"ח ס"ק מ"ג אינו מוכרע כ"כ, וע"ע בלשון הש"ך סי' קצ"ח סוס"ק ל"ו לאיסור, אלא שמהר"י ברין בתשובת משאת בנימין מקיל דיעבד כמש"כ במק"א, ואין הלכה כן".
 - (ד) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שצ"ה, ריש עמ' שצ"ח, עמ' תל"ב).
 - (ה) **נטעי גבריא** (ח"ג פרק כ"ה סעי' י"ט, פרק מ"ב סעי' ה') – "אם טבלה במנעלים אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילתה".
2. מיקל.
 - (א) **הגר"ש** זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ט) – "ואם היתה לבושה במנעלים או באנפלאות שעל רגליה, עלתה לה טבילה, דמה שלבושה בהם אינו בכלל הגזירה של עומדת ע"ד שאינו מקבל טומאה".
 3. מר"מ.
 - (א) **בדה"ש** (בי' ד"ה בבגדיה, עמ' פ"ו) – "שבשעת הדחק יש לסמוך על זה להכשיר טבילתה".
 - (ב) **פרדס שמחה** (ס"ק ק"ו, הע' רי"ג) – "ואם היתה לבושה במנעלים או באנפלאות שעל רגלי', אפי' רפויים לא עלתה לה טבילה, וי"א עלתה לה טבילה. [מגדולי ההוראה שליט"א דמה דלבושה בהם אינו בכלל הגזירה]".
 - (ג) **נעלים מפלסטיק** וכדו': אם בגדי פלסטיק מקבל טומאה – עי' סי' ק"צ סעי' י', לשיטות ומר"מ.

עז] כנים - סעיף מ"ז.

- א. **מחבר** (סעי' מ"ז) – "מין כנים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר, **צריך להסירן** ע"י חמין ולגורדן בצפורן; ואם אינו יכול להסירן, אינו חוצץ".
1. **ש"ב** (ס"ק נ"ח) – "צריך להסירן כו'. משמע כל שלא הסירן **אפי' דיעבד חוצצין** כיון שיכול להסירן".
2. מר"מ – **פרדס רמונים** (שפ"ח ס"ק נ"ח ד"ה גם, "בעיקר הדין מ"ש הש"ך כאן דמשמע דאפילו בדיעבד מעכב, לא ידענא מהיכן משמע כן...").

ב. **אינו יכול להסירן, אינו חוצץ:** הטעם.

1. מיעוט שאינו מקפיד – **לבוש** (סעי' מ"ז, "ואם אינו יכול להסירן אינו חוצצין, דהוי ליה מיעוט שאינו מקפיד עליו"), **גר"א** (ס"ק נ"ג, "כיון דרבייתיה הוא ואינה מקפדת"), **תכ"א** (כלל קי"ט סעי' ד', "וכן אם לפעמים מצאה כינה או פרעוש על בשרה לאחר הטבילה בדיעבד עלתה לה אבל אלו הכינים הנקראים פילץ לייז שדבוקין מאד בבשר צריך להסירם על ידי חמין ולגורדן ואם לא הסירן אפילו בדיעבד חוצץ (ש"ך ס"ק נ"ח) ומיהו אם אי אפשר להסירן אינו חוצץ דהוי ליה מיעוט ואינו מקפיד (סעיף מ"ז)), **ערה"ש** (סעי' צ', "ומה שאין ביכולתה להסירן אינו חוצץ דהוי מיעוט שאינו מקפיד"), **בדה"ש** (ס"ק שנ"ה, ס"ק שנ"ט), **פרדס שמחה** (ס"ק ק"ט).
2. רבייתיה – **גר"א** (ס"ק נ"ג, "כיון דרבייתיה הוא ואינה מקפדת"), **פרדס שמחה** (ס"ק ק"ט).
- (א) **חוט שני** (ס"ק מ"ב) – "שייך למימר ביה היינו רבייתיהו, כיון שהם בטבע, ועל כן כל זמן שאי אפשר להסירן הוי אינו מקפיד ולא חייץ".

ג. **להסתפר.**

1. מר"מ – **ששבה"ל** (סיכום אות א', "טוב להסתפר וצ"ע אם יש לחייב לעשות כן"), **תשובות והנהגות** (ח"ג סי' רע"ג), **לבושי עז** (תמצית אות ב', "מה שיכולה להסיר ע"י גילוח השיער, יש להסתפק אם מיקרי יכולה להסירן, ולפום ריהטא נראה דלא").

ד. מתים.

1. חציצה – חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק כ"ה), "כתב בספר חמודי דניאל כ"י נראה דאיתן כנים קטנים מתים הדבוקים בשער צריך להסירן דהוי חציצה", חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' מ"ו אות י"ח, "ביצי כינים מתות הדבוקות בשער, האם הוי חציצה. תשובת החזו"א: אין להקל, אבל אם כבר בררו הרבה וחפשו ובדקו והסירו עד כמה שהיה אפשר, אין לחשוש יותר"), פתחא זוטא (ס"ק ס"ה), טהרת ישראל (סעי' ק"מ), פרדס שמחה (ס"ק ק"ט אות ב').
2. הו"ד החמודי דניאל בלי לשון 'מתים' – קיצור שו"ע (סי' קס"א סעי' י"ט, לחו"ש לחם ס"ק קי"ג, "סתם כנים ופרעושים אינן נדבקים בגוף והמים נכנסים שמה ולא חייצי, אבל מין כנים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שער ונדבקים בחוזק בבשר, צריכה להסירן על ידי חמין ולגוררן בצפורן. ואם אינה יכולה להסירן אינן חוצצין, ואותן כנים קטנים שדבוקין בשערות צריכה להסירן משום דהויין חציצה"), בדה"ש (ס"ק שנ"ה, ציונים ס"ק תרס"ו).

ה. ביצי כינים (nits).

1. חציצה, כמו כינים עצמן – שערי טוהר (שער י"ח סעי' כ"ו, "וביצי כינים הדבוקים בשער צריכה ג"כ להסירם ואם לאו ה"ז חוצץ"), בדה"ש (ס"ק שנ"ה), פרדס שמחה (ס"ק ק"ט אות ג'), חוט שני (ס"ק מ"ב ד"ה וכן, אות א'), יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' של"ב, סוף עמ' של"ה).
1. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' סוף חציצה, סי' ל"ח) – "אם יש לה כינים בין חיות ובין מתות, לכתחילה תסרוק את ראשה היטב כדי להוציאן כמה שתוכל, אמנם לא צריכה להתאמץ ולהמתין מלטבול עד שתוציא את כולן".
2. תשובות והנהגות (ח"ג סי' רע"ג) – "נראה לחלק שאם חופפת ומסרקת שיערה ושוב אח"כ מתיאשת לגמרי, י"ל דנחשב אינו מקפיד, אבל אם חושבת לנקות הכינים לרחוץ שערותיה למחר או אחר שני ימים ולחזור ולסרוק עד שתנקה לגמרי אז נחשב מקפיד וחוצץ".
3. פותח שער (סי' כ"ב סעי' ל"ח) – "... ואם בכל זאת נשארו אחדים שאינם מסתלקים אינם חוצצים".
4. מראה כהן (פרק ז' הע' ס"ד) – "ואם מקפדת לטפל בעצמה בחומר מסיר כינים, צריכה להקפיד לעשות כן לפני הטבילה".
5. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"ד) – "שאינן לשער לפי הנהגת רוב נשים בעולם. אלא לפי רוב נשים שהן דומות לאשה זו, שמאותו מקום ואותה חברה ואותה תרבות. וכמו שמצינו חילוק במשניות, ובש"ע כאן סי"ז, בין מי שעובדת בצבע שאין מקפדת עם ידיה צבועות. משא"כ שאר נשים שכן מקפדין. וכן ע' בב"י או"ח סי' קסא ס"ב שנקט לשון 'שאר אנשים שהם כיוצא בו' ... למשל בא"י הנשים מקפדין רק בכינים אבל לא בביצי כינים. ובארצות"ב הן מקפדין גם על ביצי כינים. לפיכך בת א"י שנמצאת בארצות"ב אין ביצי כינים חוצצין, שהא רוב נשי א"י אינם מקפדין. אבל להיפך, בת ארצות"ב שנמצאת בא"י, יש להקל למעשה. שהא הסיבה שגרמה לנשי א"י להיות אינן מקפדין, הוא מפני שא"א להקפיד עליהם. לפיכך כל אשה שנמצאת בא"י, המקום גורמת שלא להיות מקפדת. אבל אה"נ אם היא עדיין מקפדת, חוצצות. עכ"פ כל אשה מחויבת להשתדל להסירם קודם שהולכת לטבול, כפי השיעור שרגילה להשתדל ביום אחר".
6. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ"ה, חוקת הטהרה סעי' מ"ט) – "כינים, לכתחילה צריך להסירן ע"י חמין ולגוררן בצפורן, ואם אינה יכולה להסירן אינן חוצצים".

יסוד הטהרה (פרק ו' סעי' מ"ג, במקורות וביאורים) – "כינים הנמצאות בשיער - מדברי הפוסקים בדין חציצה בכינים נראה שדנו על ג' מיני כינים. הא' הוא מה שמבואר בשו"ע סי' קצ"ח סעי' מ"ז מין כינים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר, ובזה מחלק המחבר בין אם יכול להסירן דחוצצין ואפילו בדיעבד מבואר בש"ך דאם לא הסירתן לא עלתה לה טבילה, לבין אינו יכול להסירן דאינו חוצץ. הב', עוד מין כינים יש והם שאר כינים ופרעושים, דבהגהות שערי דורא הובא בסד"ט ס"ק פ"ח כתב דשאר כינים ופרעושים אינם נדבקים בגוף והמים נכנסים בהם ולא חייצי כמו טבעות שהן רפויין ולא חייצי, ע"כ, ועפ"ז כתב הסד"ט דשאר כינים המבואר בשו"ע שהם דבוקים בבשר בחוזק. ומשמע מלשון הגש"ד דכינים ופרעושים אלו הם מאותן המצויים בבגדים שאלו אינם נדבקים בגוף ומיא עיילי בהו, וכן הוא להדיא בלשון השע"ד שהובא בדרכי משה סוס"י קצ"ט ע"ש, [וזהו גם טעמו של הרמב"ם בהא דבכתם שעל בשרה אין שיעור גריס, משום דאין שכיח כינה בגוף וכמו"ש בהגה' מיי" פ"ט מהל' איסור"ב, דהיינו דהכינה שבבגדים אינם מצויים בגוף]. הג', ועוד מין כינים יש והם הכינים וביצי כינים המצויים כיום, והם אינם דבוקים 'בבשר' וכנידון השו"ע, ולא באים מהבגדים ורפויין ומיא עיילי ביה וכמבואר בשערי דורא, אלא ביצי הכינים דבוקים בחוזק על השיער ואף הכינים אפשר שדבוקים בשיער.

דרך בני אדם להקפיד - דכינים אלו פשיטא דמיקרי מקפיד וחוצצים. ואף אם תעשה במסרק, כל עוד נשאר כינים בשערותיה הר"ז חוצץ, שהרי אותן שנשארו אינן במצב של אינו מקפיד שמעתה לא תסירם עוד, אלא שכעת אינה מרגשת בהם אבל כעבור יום או יומיים כשתרגיש בהם תחזור על פעולת הסירוק כדי להסירם, וגרע טפי מטבעת דמקפדת לפעמים בשעת לישא דאף שעתה אינה מקפדת ע"ז כלל ואף רצונה שיהא עליה, אפ"ה חשיב מקפיד, ומכל שכן כינים או ביצי כינים שבשיער שבשום פעם אינה רוצה בהם ומקפדת עליהם.

ולכאורה יש להקשות על זה דהא גם בנידון דהמחבר במין כינים וכו' דאם אינה יכולה להסירן אינו חוצץ, הא אפשר דכעבור יום או יומיים תוכל להסירן, וכי נימא דחוצץ, הא משמע במחבר דכיון דגיררה ולא יכלה להסיר אינו חוצץ, וא"כ ה"נ בנידו"ד כיון דעשתה כפי יכלתה על ידי סירוק אולי לא איכפ"ל דאחר יום או יומיים שוב תסרק להסיר מה שנשאר ולא יצא קודם הטבילה ולא משוי לה

למקפיד, מיהו זה אינו, דהמחבר איירי בכה"ג שעשתה כל מה שיכולה לעשות להסיר הכינים, אבל כאן בנידונינו דיכולה להסיר על ידי תכשיר המיוחד לכך או ע"י מי חומץ וכדומה, לא חשים אינה יכולה להסיר, כיון דיש דרך להסיר הכל גם מה שלא יצא על ידי הסירוק. ותו דלענין ביצי הכינים המצויים אף על ידי מסרק קשה להסיר כי אם ע"י החומר המיוחד לכך, [ובאמת יל"ע בהא דבשו"ע ופ"ו לא נזכר כ"א דין חציצה בכינים ולא לגבי ביצי הכינים, ומ"מ א"א ללמוד מזה לנידו"ד דסו"ס מין אחר של כינים הוא]. וזה אין לומר דלאחר שסירקה כמה פעמים ועשתה כפי יכלתה ויותר אינה מרגשת בהם ואינה יודעת שיש לה עוד כינים, יחשב כדבר שאינה מקפדת, דזה אינו דוכי מחמת שאינה יודעת על כך חשיב אינה מקפדת, **הרי גם אשה שטבלה ולאחר טבילה מצאה עצם בין שיניה דמפורש בגמ' שצריכה טבילה אחרת ג"כ ודאי לא ידעה בשעת הטבילה שיש לה עצם בין שיניה, וכי חוסר ידיעה משוי לה לאינה מקפדת**. - ואף דבשו"ע סע' מ"ז איתא דמה שאינה יכולה להסיר אינו חוצץ, ומבואר בלשון הרוקח וכו"ה בלבוש דהטעם שאינו חוצץ משום דאינה מקפדת, היינו דוקא התם שאע"פ שיודעת בבירור שיש לה כינה, כיון שאינה יכולה להסירו תו חשיב דבר שדרכו בכך והיינו רבתייהו ואינה מקפדת, ע"י ביאור הגר"א, אבל בכינים המצויים דלא איירי בכה"ג שאינה יכולה להסירו, דאילו היתה יודעת על מקום הימצאו של כינה, היתה טורחת ומסירתו, כי מקפדת שלא יתרבו וכו', אלא דאינה מוסיפה לסרק משום שיותר אינה יודעת על כך שיש עוד כינה בשיער, ולמחר תחזור ותסרק כדי להסירו, וא"כ מהיכ"ת שיחשב לדבר שאינה מקפדת. **ועל כן קשה לסמוך** על כך שתעשה כפי יכולתה בסירוק. אך בזה יש לסמוך להקל, שאם עשתה גם עם תכשיר המיוחד לכך וכו', באופן שיש להניח שהכינים אינם פעילות יותר וכן ביצי הכינים התקלקלו או שעכ"פ אינם דביקות יותר, בזה הוא דיש להקל שאם למחרת מצאה כינה בשערה לא תצטרך טבילה אחרת ...".

ע"ה] כוונה לטבול - סעיף מ"ח.

חולין (דף לא.) - "נדה שנאנסה וטבלה, אמר רב יהודה אמר רב: טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, ור' יוחנן אמר: אף לביתה לא טהרה".

א. הלכה: ראשונים.

1. מיקל, פסק כרב שלא בעי כוונה.
 - (א) ר"ח (באו"ז סי' של"ח) - "וכן פי' ר"ח דהלכה כרב דכיון דתניא סתמ' כוותי' דרב ש"מ הלכתא כוותי'".
 - (ב) **האשכול** (מקואות סי' נ') - "דטבילה לבעלה לא בעי כונה ולטהרות בעי".
 - (ג) **רמב"ם** (מקואות פרק א' הל' ח') - "כל הטובל צריך להתכוין לטבילה ואם לא נתכוין עלתה לו טבילה לחולין, אפילו נדה שטבלה בלא כוונה כגון שנפלה לתוך המים או ירדה להקר הרי זו מותרת לבעלה, אבל לתרומה ולקדשים אינה טהורה עד שתטבול בכוונה".
 - (ד) **ראב"ן** (סי' רי"ח) - "בהא הילכתא כרב כן נר"ל מדשקלי וטרו בה רבא ורב נחמן במילתא דרב ומוקמי לה ר' יוחנן כיחידאה".
 - (ה) **סמ"ג** (עשין סי' רמ"ח) - "שאין הטובל לחולין צריך כוונה כדמסקינן בפרק שני דחולין (לא, א - ב) שכן סוברין רב ורב נחמן ורבא וכן פוסק רבינו חננאל ולא כרבי יוחנן שמצריך כוונה לחולין".
 - (ו) **ריב"ש** (באו"ז סי' של"ח) - "פי' רבי' יצחק ב"ר שמואל זצ"ל דאע"ג דקיי"ל פ"ק דביצה דרב ור"י הלכה כר' יוחנן הכא הלכה כרב חזא ...".
 - (ז) **או"ז** (ר"ה סי' רס"א, נדה סי' של"ח) - "ונדה שנאנסה ונפלה מן הגשר וטבלה א"ר טהורה לביתה והלכתא כרב".
 - (ח) **ר"ן** (חולין דף ז. ד"ה הא) - "ופסק הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהלכות מקואות כרב דאמר טהורה לביתה ומסתברא כותיה".
 - (ט) **אורחות חיים** (הל' טהרת הנדה וטהרת הכלים אות ז') - "וכל הטובל צריך להתכוין לטבילה [ואם לא נתכוין עלתה לו טבילה לחולין] והנדה שטבלה שלא בכוונה מותרת לבעלה כגון שירדה להקר ונפלה במים או שנפלה מן הגשר למים דלא בעינן כונה אלא לטהרות ובעלה כחולין דמי".
 - (י) **כל בו** (סי' פ"ו) - "וכל הטובל צריך להתכוין לטבילה, והנדה שטבלה בלא כונה מותרת לבעלה".
2. מחמיר, פסק כר' יוחנן דבעי כוונה.
 - (א) **רמב"ן** (חולין סוף דף לא:) - "ואע"ג דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הכא מספקא לי מסוגיא דאין דורשין (י"ט א') דאסקה רב נחמן כרב ולא מדכרינן התם דר' יוחנן כלל, מיהו לחומרא נקטינן".
 - (ב) **רשב"א** (חולין דף לא: ד"ה ולענין, [כדאי' בט"ז סי' ק"כ ס"ק י"ז, וש"ך שם ס"ק כ"ח]) - "ולענין פסק הלכה בנדה נ"ל דקיי"ל כרבי יוחנן דכל רב ור"י הלכה כר' יוחנן ורבה כר"י ס"ל לכאורה מדמקשי ואזיל, אע"ג דר"נ מתרץ לה ואמר דחולין לא בעו כוונה מ"מ ה"ל רבי יוחנן לגבי רב ורבה לגבי ר"נ וקיי"ל כר' יוחנן, ועוד דבשל תורה הלך אחר המחמיר ור"י דבר תורה קאמר ... אבל ראיתי לרמב"ם ז"ל שפסק בפרק ראשון של הלכות מקואות כרב".
 - (ג) **מהרי"ח** הו"ד **בהג' אשרי** (חולין פרק ב' סי' ח', אמנם עי' ר"ה פרק ג' סי' י"א) - "ונראה לכאורה דהלכה כרבי יוחנן כלפי רב".
 - (ד) **רוקח** (סוף סי' שע"ט) - "וקיי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן".
 - (ה) **ר' ירוחם** (נתיב כ"ו ריש ח"ה) - "יש מי שפסקו כרב ויש מי שפסקו כר' יוחנן וכן נרא' עקר".
3. מר"מ.
 - (א) **ס' המנהיג** (דין חפיפה עמ' תקס"ח) - "ופסק ר"ח כרב, מזדהר רב פפא כוותיה דרב. ור"ש פסק כר' יוחנן, כדקיימ' לן בכולי תלמוד' דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, ואנן דאין אנו יכולין להכריע אם הלכת' כרב או כר' יוחנן".

ב. הלכה: פוסקים.

1. מיקל, פסק כרב שלא בעי כוונה.

- (א) מחבר (סעי' מ"ח, בדה"ב סוף הסי') – "נדה שטבלה בלא כוונה, כגון שנפלה לתוך המים או שירדה להקר, הרי זו מותרת לבעלה".
- (ב) ים של שלמה (חולין פרק ב' סי' י"ג) – "נדה שנפלה מן הגשר תוך המים עלתה לה טבילה".
- (ג) טהרת הבית (ח"ג חציצה סעי' מ"ח).
2. יש להחמיר לכתחילה כר' יוחנן [בלי ברכה] – רמ"א (סעי' מ"ח), לבוש (סעי' מ"ח), ב"ח (סי' ק"כ ס"ק י"א ד"ה הקונה), ש"ך (ס"ק נ"ט), מיהו אין לה לברך כשתחזור וטבול, ב"ח (ס"ק פ"ט), לח"ו (לחם ס"ק קט"ז), מלבושי טהרה (סעי' ס"ו), ערה"ש (סעי' צ"א), טהרת ישראל (סעי' קמ"א), שערי טוהר (שער כ' סעי' י"ד), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ'), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' ה'), פוסקים.
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק קנ"ד).

ג. אם המחלוקת בין רב ורב יוחנן תלוי במחלוקת בדין של מצוות צריכות כוונה, והטעם.

1. אינו תלוי, משום שהוא רק הכשר מצוה.
 - (א) רמב"ן (חולין דף לא:) – "והא דפליגי רב ור' יוחנן בטבילה שלא בכונה ופליגי תנאי בשחיטה דוקא במצות הללו שהן מתירין ויש בהם הכשר לדבר אחר, טבילה מתרת אשה לבעלה ושחיטה מתרת בשר לאכילה ואינן בעצמן דבר שבחובה, אבל בשאר מצות של חובה אי בעו כונה לצאת ולעבור לא מיירו כלל אלא פלוגתא דתנאי ואמוראי אחרניי היא בפסחים (ק"ד ב') ובראש השנה (כ"ח ב') ולא שייכו בהנך דשמעתין כלל, אלא בין לרב בין לר' יוחנן בלצאת ולעבור אי כמר אי כמר, דלמר מכשירין קילי טפי דבמעשה תלנהו רחמנא והא אתעביד ליה, תדע דהא נפלה מן הגשר טהורה לביתה לרב ואלו מתעסק בתקיעה לדברי הכל לא יצא כיון דלא מיכוין לתקיעה כלל, ולמר אפי' ירדה להקר לא טהרה ודילמא בתוקע לשיר סבירא ליה יצא, כנ"ל".
 - (ב) חי' הר"ן (חולין דף לא:) – "והא פלוגתא דרב ור' יוחנן לא שייכא במצות צריכות כוונה או אין צריכות דאיפליגו בה תנאי ואמוראי כדאיתא בפסחים (ק"ד ב') ובר"ה (כ"ח ב') דהכא טבילה ושחיטה לא מצות נינהו אלא מכשירין ובהני איפליגו רב ור' יוחנן דלמר מכשירין קילי ממצות ולמר חמירי, אבל במצות גופייהו אי בעי כוונה אי לא מעיילי נפשייהו בהכי רב ורבי יוחנן כלל, הרמב"ן ז"ל".
 - (ג) רדב"ן (סי' ל"ד) – "והוי יודע דהאי פלוגתא לא שייכא במצות צריכות כוונה או אין צריכות דאפליגי בה תנאי ואמוראי כדאיתא בפסחים ובר"ה דהכא טבילה ושחיטה לאו מצות נינהו אלא מכשירין ובהני איפליגו רב ור' יוחנן דלמר מכשירין קילי ממצות ולמר חמירי אבל במצות גופייהו אי בעו כוונה או לא לא מעיילי נפשייהו בהכי רב ור' יוחנן וכן כתב הרמב"ן ז"ל".
 - (ד) לבוש (סי' ק"כ סעי' י"ד) – "וטבילה זו כיון שהיא דאורייתא אין מאמינים קטן עליה אם יאמרו הטבלנוה, אבל אם גדול עומד על גביו מניחין לו להטבילו, אף על פי שאין כוונתם כונה ואנן קיימא לן דמצות צריכות כונה כדאיתא בלבוש התכלת סימן ס' סעיף ד' וסימן תקפ"ט, בזו קיימא לן מצות אינן צריכין כוונה, [וטעמא משום דפרשת גיעולי גוים משמע דטבילה זו לא בעי שליחות בעלים, ואפשר אם הטבילו ישראל שלא מדעת הבעלים עלתה לו טבילה, דלא גרע מאשה שירדה להקר שכתבנו לקמן סימן קצ"ח סעיף מ"ח דלא בעי כונה בו, א"כ ממילא שמעינן הכא דאין צריכה כוונה, ואף על גב דלעיל גבי אשה מסקינן דיש להחמיר לכתחילה, היינו משום דכתיב [ויקרא טו, ה] ורחץ כו' כמו שכתבתי שם, אבל הכא ליתא שום משמעות מן הפרשה דצריכה כוונה".
 - (ה) אור שמח (מקואות פרק א' הל' ח') – "וניחזי, דמשום מצות צריכות כוונה לא מזכיר כלל כאן, דאין זה מצוה, רק הכשר, טבילה הוא טהרה מטמאה, ושחיטה הוא הכשר שמוציאה מידי איסור אבר מן החי".
 - (ו) יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כ"ט אות ב') – "דהאי פלוגתא דרב ור' יוחנן דפליגי בדין נדה שנאנסה וטבלה אם עלתה לה טבילה, לא שייכא לפלוגתא דתנאי ואמוראי בפסחים (קיד:) ור"ה (כח) אם מצות צריכות כוונה או לא, דשאני הכא דטבילה ושחיטה לאו מצות נינהו אלא מכשירין, אבל במצות גופייהו לא מעיילי רב וריו"ח נפשייהו בהכי".
 - (ז) בדה"ש (בי' ד"ה הרי, סוף עמ' פ"ח) – "וכתב הרדב"ן ז"ל...".
- (1) משום העיקר הוא התוצאה – מועדים וזמנים (ח"א סי' כ"ו ד"ה ולע"ד, "אבל במקום שהעיקר היא התכלית כגון במעקה, כיבוד אב, השבת גזילה, ואבידה, טבילה וכדומה, בכל אלו העיקר היא התכלית דהיינו שיהא מעקה, או שנעשה רצון אביו, והגזילה ניתן לבעליו וכדומה, בזה אפילו אין כאן כוונות מצוה, או מכוון בפירוש שלא לשם מצוה, כיון שיש כאן המטרה קיים מצותו, וכשם שמתעסק חייב דהא נהנה, הכא נמי אפילו מתעסק כיון שהמטרה הושגה קיים מצותו".
2. עי' או"ח סי' ס', לשיטות ומר"מ.
 2. תליא בהמחלוקת של מצוות צריכות כוונה.
- (א) רי"ן גיאות (במלחמת ר"ה סוף פרק ג') – "וכן פסק בזו רבינו האי גאון ז"ל והתשובה שכתב ר"י בן גיאות בשמו לאו רבנא אשי חתים עלה והרי בפירושי ברכות שלו בפרק היה קורא כתב בלשון הזה ובתקיעת שופר הא איפסקא דצריכה כוונה שומע ומשמיע ובנדה שנאנסה וטבלה פלוגתא דרב ור' יוחנן ובשחיטה כדאמר בה איב"ע אבל עיקר כללא...".
- (ב) האשכול (שחיטת חולין סוף סי' ו', נחל אשכול ס"ק י"ד) – "מדברי רבנו משמע דתלי פלוגתא דרב וריו"ח בנדה שטבלה בלא כונה בפלוגתא אי מצות צ"כ ולא כר"ן בחולין אלא כהג"א בר"ה".
- (ג) או"ן (ר"ה סי' רס"א) – "ופ"ק דשחיטת חולין נמי סתם לן תנא כר' נתן דלא בעינן כונה לשחיטה ופסקי' נמי התם כותיה ונדה שנאנסה ונפלה מן הגשר וטבלה א"ר טהורה לביתה והלכתא כרב הלכך הכי קיי"ל דלא בעינן כונה לא שומע ולא משמיע רק שהתוקע יתכוון לתקיעה בעלמא וגם השומע יתכוון לשמיעה בעלמא".
- (ד) הג' אשרי (ר"ה פרק ג' סי' י"א) – "בא"ז פסק כרבה דמצות לא בעי כוונה לא שומע ולא משמיע ואביי נמי סבר הכי וכן סתמא דגמרא כדמוכח פרק לולב הגזול והוה ליה רבי זירא יחיד לגבייהו רק שהתוקע יתכוון לתקיעה בעלמא וגם השומע יתכוון לשמיעה בעלמא. וכן נדה שנאנסה וטבלה קאמר רב (בחולין לא א) טהורה לביתה והלכתא כרב. מא"ז".

ד. מר"מ – מלא הרועים (ערך מצות צריכות כוונה אות ח'), אמרי בינה (או"ח סי' י"ד ד"ה ודע דבחינושי), שד"ח (מערכת מ' כלל ס"ב), הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה, תפילה מילואים עמ' ד"ש הע' ג'), לשונו לקמן), שבה"ל (ח"ד סי' ט').

1. בני יששכר (דרך פקודת הקדמה א' אות ח') – "כתבנו במצוה שיש בה הנאה מהני בדיעבד גם בלא כוונה. לפי"ז נדה שטבלה בימי הקור דאין הנאה לגוף. לכאורה ודאי צריכין כוונה לכיון לצאת י"ח כיון שהוא מ"ע דאורייתא ובזולת זה לכאורה אינה יוצאת (דבשלמא בימי החום הנה הנאה לגוף י"ל דיוצאת אבל בזמן הקור קשיא) והיה מן הצורך להודיע זה לנשים דלכאורה בזולת הכוונה אין יוצאים. ונ"ל ללמד זכות דאין צריך כוונה רק מה שהוא ממנין תרי"ג מצות דאורייתא. משא"כ הטבילה אינה ממנין תרי"ג רק ממנין תרי"ג הוא שמירת ימי נדה וזיבה. והטבילה הוא עצה מן התורה לתקן ולטהר אשה מטומאתה לבעלה. ובאם לא תטבול. אעפ"כ קיימו המצוה בשמירתם. יוצא לנו מזה לדעתי בדרך אפשר. דהנידון כזה דבר שאינו מגוף המצוה ממנין תרי"ג יוצאין ידי חובה בלא כוונה. ואעפ"כ אין בכחי להכריע בזה מדעתי. ולדעת המשכיל על דבר ילמד בזה גם לב"ב בעסק טבילת נדה לכיון לצאת י"ח".

ה. **כוונה להיפך**: אשה הטובלת וכיוונה שלא לשם מצות טבילה, אם עלתה לה טבילה - למקילים לעיל.

1. עלתה לה טבילה.

(א) ערה"ש (יו"ד סי' ג' סעי' ב') – "אבל בדבר שא"צ כוונה כלל למה תועיל כוונה להיפך ואם נאמר דכוונה לגריעותא תועיל לקלקל גם בדבר שא"צ כוונה א"כ נדה שזרקוה לנהר וטבלה והיא צועקת שאין רצונה ליטהר בטבילה זו נאמר ג"כ שאין טבילתה כלום ותאסר לבעלה דהא בגמ' שם מדמינן זל"ז וזה וודאי אין סברא כלל שהרי בטבילת עבדות מהני בע"כ כמבואר לקמן בטור סי' רס"ז ולא מצינו בגמ' חילוק בין טבילה לטבילה וברור אצלי שמטעם זה לא הביאו האחרונים דין זה ולמעשה צ"ע".

(ב) אמרי בינה (שחיטה סי' ז' ד"ה ובלא"ה) – "הרי אף אם כיון שלא לצאת ג"כ מהני בנדה".

(ג) דברי יציב (אה"ע סי' ע"ט אות ד') – "ראיתי בחקרי לב ... ודבריו יתכנו למ"ש בהגהות אשר"י ראש השנה פ"ג סי' י"א דטעמא דרב בחולין ל"א ע"א דנדה שנאנסה וטבלה טהורה לביתה היינו משום דמצוות אין צריכות כוונה עיי"ש, וא"כ שפיר יש לדמות לשאר המצוות שמבואר בפוסקים דבהיפוך כוונה לא יצא. אבל לפמ"ש הרמב"ן שם [חולין ל"א ע"ב בד"ה הוחזק] והר"ן בחידושי דפליגי דוקא במצוות הללו שהן מתירים ויש בהם הכשר לדבר אחר ולא מיירי בשאר מצוות של חובה אי בעי כוונה לצאת, לפ"ז גם בהיפוך כוונה טהורה היא".

(ד) עי' הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה, תפילה מילואים עמ' ד"ש הע' ג') – "ואף במצוות שאינן שכליות, שכתב בהג"א פ"ג דר"ה סי' י"א בשם האו"ז דמי שטבל לטומאתו ולא כיון למצוה תליא טבילתו בדין זה של מצוות צריכות כוונה, דבריו צ"ע, דאף שלא עשה מצוה מ"מ נטהר מטומאתו, ויתכן דאפילו אומרת אשה בפירוש שאינה רוצה להטהר, ג"כ טהרה מטומאתה, וכן בשחיטה וטבילת כלים. וצ"ע".

(ה) יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ד אות י"ב) – "החק"ל ... ולפע"ד יש להעיר דאכתי לא איפרק מחולשא. שאף אם מכוונת להדיא שלא תועיל לה הטבילה הראשונה, יש לומר דעלתה לה טבילה, לפי מה שפסק מרן בש"ע (סימן קצח סכ"ח), דנדה שטבלה בלא כוונה מותרת לבעלה. ולא דמי לדין מצות, דאף למ"ד דא"צ כוונה אם מכין כפי' שלא לצאת אינו יוצא בע"כ. דשאני הכא שהטבילה אינה מצוה, אלא הכשר מצוה. ומש"ה אף לדין דקי"ל מצות צריכות כוונה, מ"מ נקטינן דטבילת נדה א"צ כוונה. וכ"כ בתשו' הרדב"ז (סי' לד), דה"ט דשחיטה וטבילה לאו מצות נינהו אלא מכשירין. ע"ש. וע"ע בחי' הר"ן (חולין לא) ובשו"ת קול אליהו (חאו"ח ס"ס לד) וא"כ אף אם כיונה שלא לשם טבילה, עלתה לה טבילה הא, ואין לה רשות לברך אחריה".

(ו) אוצרות הטהרה (פרק ו' סוף הע' רס"ו) – "ושמעתי מגדולי המורים דס"ל דהטבילה אינה מצוה אלא הכשר מצוה ולכן אף אם האשה תכוון שלא תעלה לה הטבילה לבעלה לא מהני כונתה ועלתה לה טבילה".

2. לא עלתה לה טבילה.

(א) חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' ל"א) – "והנ"ל בכוונת הרב אף שקיצר בלשונו דהיינו שתכוון בטבילה ראשונה אם הלכה כדעת הסוברים דבעי שתהיה הברכה אחר הטבילה תהיה עולה טבילה ראשונה לשם טבילת מצוה ואם הלכה כמ"ד דבעי שתהיה הברכה קודם טבילה לא תהיה עולה טבילה ראשונה לשם טבילת מצוה, כי אם כמתעסק בעלמא. וטבילה שניה תהיה לשם טבילת מצוה. דאע"ג שנחלקו הפוסקים בטבילה שלא בכוונה אי חשיב טבילה דפליגי בה רב ור' יוחנן וגם הפוסקים נחלקו כמאן קי"ל כמ"ש הב"י ביו"ד (סי' קצ"ח). הכא שאני דמכוון שלא לצאת גרע טפי מלא נתכוון. כמ"ש הפוסקים בענין מצוות אי צריכות כוונה".

(ב) מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ו, ח"ט סי' צ"א, סי' צ"ב) – "דהוי היפוך כוונה, שפיר תוכל לברך אח"כ בשעת טבילה לבעלה".

3. מר"מ – בדה"ש (בי' ד"ה ומצריכין עמ' פ"ט, סי' ר' ד"ה שלאחר עמ' קכ"ט), פרדס שמחה (ס"ק ק"י אות ב'), לבושי עז (תמצית אות ד', "נחלקו הפוסקים"), פנתח שער (מילואים סי' כ"ג סעי' י"ח), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קכ"ח, הע' קל"א). (א) לענין הברכה - עי' סי' ר', לשיטות ומר"מ.

ו. **טבילה ערב יום כיפור** [כגון עשה חפיה, והיה ביום ז'].

1. אינו טבילה, גם למקילים – מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ו, עי' ח"ט סי' צ"א, סי' צ"ב, "באשה שטבלה בערב יום הכפורים לשם תשובה כהמנהג שאיתא בש"ע (או"ח סי' תר"ו), והיא היתה כבר אחרי ספירת ז' נקיים, אך מחמת איזה סיבה לא טבלה עוד לבעלה, וכעת שאלתה אם צריכה לברך על הטבילה לבעלה ... אף למ"ד דמצות א"צ כוונה מ"מ אם כוון שלא לצאת, אינו יוצא, ומובא עצה זו בב"י (או"ח סי' תרנ"א) גבי לולב, ובהגר"א שם כתב דזה העצה היותר מובחרת, עי' מ"ב שם, ובזה גם בנדון שאלתינו דכוונה בפירוש שלא לשם טבילה לבעלה, **דהוי היפוך כוונה**, שפיר תוכל לברך אח"כ בשעת טבילה לבעלה". (א) לענין הברכה - עי' סי' ר', לשיטות ומר"מ.

2. הוי טבילה, אף למחמירים – שרגא המאיר (ח"א סי' כ"ט אות ב', ח"ד סי' נ"ד, "ראיתי מש"כ בשו"ת מנחת יצחק ... ולפענ"ד לא ידענא מאי היפוך כוונא איכא הכא, הרי טבילה לטהרה ורק לא כיונה בזה גם ליטהר לבעלה"), אבן ישראל (ח"ט סי' מ"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קכ"ח, הע' קל"א), לבושי עז (תמצית אות ג', "שטבלה בעריו"כ לטהרת יוה"כ, מהני לה טבילה זו אף להמחמירין").

3. מר"מ.

(א) ששבה"ל (סי' קצ"ה ש"ך ס"ק א' ד"ה ומה"ט, סי' קצ"ו סעי' ד' סוף ס"ק ט', סיכום אות י"ג) – "אין לטבול בערב יו"כ כשהיא בימי ז"נ".

(ב) נטעי גבריא (ח"ג פרק א' סעי' י"ב) – "אך טבילה מחמת קדושת יו"כ בעיו"כ, מותרת לטבול בתוך ז' נקיים, ונכון שלא לדקדק בדיני חציצה וחפיפה".

ז. אשה שכשירדה לטבילה הוחלקה ונפלה לתוך המים, האם יש לה לברך ברכת הטבילה אח"כ.

1. עי' סי' ר', לשיטות ומר"מ.

ח. חמודי דניאל: דוקא חברתה אבל איש לא מהני.

1. חמודי דניאל (כת"י כדאי בפת"ת ס"ק כ"ח) – "עבה"ט מ"ש מיהו אם אנסה חברתה כו' ובספר חמודי דניאל כ"י כתב לכאורה נראה דוקא חברתה אבל איש לא מהני ע"כ".

(א) חמודי דניאל (כת"י, דיני טבילה אות י"ב) – "ביו"ד סימן קצ"ח סעיף מ"ח בהג"ה וטוב שתפגע בה חברתה תחילה, לכאורה דווקא חברתה אבל איש לא מהני עיין לקמן סעיף י"ג".

(ב) חמודי דניאל (כת"י, דיני טבילה אות י"ג) – "ביו"ד סימן קצ"ח סעיף מ"ח שתפגע בה חברתה ואיש נמי מהני, אלא משום דאמרינן בפסחים קי"א האי מאן דפגע באתתא כו' אחזא לי' רוח זנונים קאמר חברתה כו'. וע"ש מ"ש ראי' מר' יוחנן דיתב אשערי טבילה כו'".

2. על איזה דין הולך החמודי דניאל.

(א) הולך על אנסה אשה – דר"ת (סי' קצ"ט ס"ק מ"ב), טהרת ישראל (יד אליהו ס"ק תל"ב), אב בחכמה (פסק בדין חליצה ענף ה' ד"ה איברא, י"ד), אז נדברו (בית ברוך סוף ח"ג מקור הלכה ידים פרק א' משנה ה' ד"ה ולהלכה), נתן פרינו (על סעי' מ"ח אות ו'), ששבה"ל (ט"ז ס"ק מ', סיכום אות ג'), בדה"ש (ציונים ס"ק תרפ"ג), פרדס שמחה (הע' ס"ק רכ"ב, שיעורי טהרה עמ' תמ"ד ד"ה וכתבו), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח הע' תר"ע), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' ק"ה).

(ב) הולך על פוגע בחברתה – חמודי דניאל (כדאי בכת"י שלפנינו), לבושי עז (ס"ק ד', "וכתב בפת"ש ... והרבה קולמוסים נשתברו על זה, מאי שנא בין איש לאשה בזה. ובאחרונה זכינו שימצא כת"י של החמ"ד הנ"ל ושם איירי על מה שכתב רמ"א בהמשך, כשיוצאות מהטבילה שתיגע בה חברתה, וע"ז כתב החמודי דניאל חברתה דוקא ולא איש").

3. הלכה: שאנסה איש.

(א) מיקל, שאנסה איש מהני – קנאת סופרים (השמטות לחיבורי שירי טהרה סי' י"ג, "ומה שמחלק בין אנסה איש לכוונת אשה זה אינו כלל דמה לי איש או אשה כוונת ע"ג שוה"), הו"ד בפתחא זוטא (ס"ק ס"ז), דר"ת (סי' קצ"ט ס"ק מ"ב), טהרת ישראל (סעי' קמ"א), בדה"ש (ס"ק שס"ו, ציונים ס"ק תרפ"ג), פרדס שמחה (ס"ק ק"א אות ב'), משמרת הטהרה (ס"ק רפ"ט).

עט | צניעות.

א. רמ"א (סעי' מ"ח, שו"ת רמ"א סי' י"ח, סי' י"ט, דר"מ סי' קצ"ז ס"ק ו') – "יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה בליל טבילתה, וכן נהגו הנשים להסתיר ליל טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות, שלא ירגישו בהן בני אדם; ומי שאינה עושה כן, נאמר עליה: ארור שוכב עם בהמה (דברים כז, כא)".

1. הו"ד להלכה – לבוש (סעי' מ"ח), דרישה (ס"ק ז'), ב"ח (ס"ק ל"ו), שירי כנה"ג (הג' הטור סי' קצ"ז אות א'), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ט"ו), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' י'), מלבושי טהרה (סעי' ס"ז), ערה"ש (סעי' צ"א), בית שער (סי' רפ"ה), טהרת ישראל (סעי' קמ"ה), שערי טוהר (שער כ' סעי' ט"ו), שיח יצחק (סי' תי"ט ד"ה ומה), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ו'), ח"ג חציצה סעי' מ"ט, ששבה"ל (סיכום אות ד'), לבושי עז (תמצית אות ז'), דרכי טהרה (עמ' קע"ה), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ז), מראה כהן (עמ' ק"ח אות ד'), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ"ב), משנה הלכות (חט"ז סי' נ"ב, אגרת התשובה פתשגן הכתב אות קנ"ז, "ומצאתי ד' טעמים על מה שהביא הרמ"א יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה ולהסתיר טבילתה שלא ירגישו בהן בני אדם ..."), פותח שער (סי' כ' סעי' ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ו, סוף עמ' שפ"ג), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' א', סעי' י"ז, סעי' י"ח).

ב. ציורים.

1. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ט) – "Just as a woman should conceal her going to the mikveh, she should also conceal her leaving the mikveh. It is improper for the men to wait for their wives in the mikveh parking lot. They certainly should not congregate while they wait".

2. חוט שני (ס"ק מ"ג), הו"ד בפתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ע' ש"ס, עמ' שפ"ד) – "אין להבעל להתפלל תפילת ערבית ביחידות בליל טבילת אשתו, ואם הוא כדי שלא ירגישו בטבילתה, מותר, וכגון שאם ילך להתפלל בליל שבת וצריך להשאיר את הילדים במקום שירגישו בכך וכל כה"ג, והכל לפי הענין".

ג. מנשים.

1. מחמיר, אף בנשים תזהר כל שאפשר משום מנהג צניעות – שערי טוהר (שער כ' ס"ק ט"ו, "בודאי צריכה ליזהר שלא תביאם לידי הרהור אלא אף בנשים תזהר כל שאפשר משום מנהג צניעות אבל כל שצריכה להם בודאי אין איסור"), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ו'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תע"ג, "בשם ר' אלישיב (של) [זצ"ל] לענין אשה שכבר קיבלה שבת ושכחה ליטול ציפורניה. ויש עמה בעלה ואמה ששניהם עדיין לא קיבלו את השבת. שיותר טוב לבקש מבעלה ליטול ציפורניה (ולסמוך על הנוד"ב גם כלפי נגיעה), מלבקש מאמה ליטול ציפורניה. שהוא מדין צניעות שצריכה להסתיר טבילתה"), בדה"ש (ס"ק שע"א), מראה כהן (עמ' ק"ח אות ד', "בין אנשים ובין נשים"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רס"ו, ריש עמ' שפ"ד), פרי טהרה (סי' קצ"ט סעי' ל"ג).

ד. מותרת לשנות לצורך צניעות.

1. הגרשז"א (מעדני שלמה עמ' קנ"א, אמת קנה פרק ד' הע' כ"ו) – "שאנינה יכולה להשתמט, [שצריכה להתחיל חפיפה ביום ולגמור בלילה ונמשך הדבר זמן רב], לא רק שאינו מזיק למי שמספרים להם השקר, אלא אדרבה מועיל להם והוא לטובתם, כגון שזה לטובת ילדיה שלא ידעו שהיא עוסקת בטבילה להיטהר לבעלה, דבר זה מאוד לא טוב שידעו מזה וידברו מזה. ושקר כזה שהוא מועיל והוא לטובת השומעים ודאי שמותר לספר שקר כזה. ולמה הדבר דומה ... ואמר מרן, הנה פעמים ששואלים אותי אם אפשר להביא אותי לביתי מאיזה, ואני שואל אם הוא עובר דרך שערי חסד, והוא עונה 'כן'. אני יודע שהוא משקר ואינו צריך לנסוע לשם, אבל הוא משקר לי לטובתי לעזרני להגיע הביתה, רק שמשקר כי חושש שאני לא אסע אתו אם יאמר שנוסע במיוחד, ומותר לו לשקר לי כיון שהוא לתועלתי. [א.ה. שמחתי מאד בדבריו אלה, שבמשך שנה וחצי אמרתי לו שעדיין אני נוסע מבית וגן לישיבת מיר ורק מורידו בדרך כיון שמסתמא לא יסע כלל אתי אם יידע שאני נוסע במיוחד, וכאן התיר לי במפורש]".
2. טהרת הבית (ח"ג חציצה סוף הע' נ"ז) – "ואשה ההולכת לטבילה, ושאלה אותה חבירתה לאן פניך מועדות, מותר לה לשנות מפני הצניעות, כעין דאמרינן בב"מ (כג:) דעבידי רבנן דמשנו במליה, בפוריא".
3. הגר"ח ק"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ב טבת תשס"ז) – שאלה: "אשה שהולך למקוה ואשה אחרת שואל אותה לאיפה הולכת האם מותרת לשקר". תשובה: "לצורך מתירין".
4. חזקת טהרה (חק וזמן פרק ה' סוף הע' כ"ד).
5. שבט הקהתי (ח"א ס' שע"ז) – "אשה ההולכת לטבילה ושואלין אותה איפה הולכת אי מותרת לשקר ... אם יכולה להשיבה מילתא דמשתמע לאפי תרי טפי עדיף, ואם אינה יכולה מותרת לשנות בשביל צניעות".
6. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ח טבת תשס"ז, חק וזמן פרק ה' הע' כ"ד) – שאלה: "אשה שהולך למקוה ואשה אחרת שואל אותה לאיפה הולכת האם מותרת לשקר". תשובה: "מותר, אבל שתשתדל למעט בשקר במדת האפשר".
7. הגר"א שלזינגר שליט"א (אסיפת יצחק ז' שבט תשס"ז) – שאלה: "אשה שהולכת למקוה בליל טבילה, ואשה אחרת שואלת אותה לאיפה הולכת האם מותרת לשקר". תשובה: "כן, ראה ב"מ כג, ב ותחלת כד, א".
8. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ט) – "שמותרת גם לשנות כדי להסתיר טבילתה משכינותיה".
9. חק וזמן (פרק ה' סעי' ז') – "אם אי אפשר לה להסתיר טבילתה בלי לשנות מהאמת, מותר לה לשנות".
10. תתן אמת ליעקב (פרק ה' סי' קכ"ב).
11. מר"מ.

(א) תוס' (ב"מ סוף דף כ"ג: ד"ה בפוריא) – "בפוריא. אין רגילות שישאלוהו כפירוש רש"י אם שימש מטתו אלא אם בעל קרי היה ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא ישנה ויאמר שחולה היה או שאר אונס אירע לו אי נמי שאלוהו שכבת על מטה זה לא יאמר לו כן פן יראה בה קרי ויתגנה".

(ב) מאירי (ב"מ סוף דף כ"ג:) – "שאמרו במסכתא בפוריא ובאושפיזא ... וכן אם שאלוהו על עסקי מטתו ודברים שבצנעה נוהג בתשובתו דברים שאינן על צד הצניעות ואינו חושש כגון אם ראוהו טובל אומר שמגע שרץ נזדמן לו אף על פי שהוא טובל לקרויו".

ה. כיון דהוא מדרכי הצניעות להסתיר הטבילה, נכלל בגדר של אונס.

1. וממילא יכולה לטבול בשמיני מבעוד יום.

(א) שו"ת רמ"א (סי' י"ט) – "דאיתא פרק תינוקות: אמר ר' חייא בר אשי אמר רב, נדה בין בזמנה בין שלא בזמנה אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה. אתקין רב אידי בנרש למיטבל ביומא דתמינאה משום אריותא כו', עד רבא במחוזא משום אבולאי. ופירש שם רש"י, בנינים של מערות היו בדרך בית הטבילה ואם תפול שם תסתכן. והשתא יש לדקדק מה טעמא אתקין להסתיר איסורא, היה לו להורות שתטבול בלילה כדינה ולהאיר אבוקות ונרות שע"י תנצל מן הפחתים ... ולמה לא ילכו בנרות מי שאפשר להם. אלא ודאי צריכין לומר דאז הוה עבדי איסורא והוה אושא מילתא ולא היה בזה תקנת צנועות המצניעות טבילתן".

(1) הו"ד בפוסקים - עי' סי' קצ"ז סעי' ה', למר"מ.

2. וממילא מותר להתחיל החפיפה מהלילה [אפילו לדעת רש"י].

(א) עי' סי' קצ"ט, לשיטות ומר"מ.

ו. מי שדחתה ליל טבילה משום צניעות, האם מותר לטבול בליל שבת.

1. עי' סי' קצ"ז סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

ז. **שתשים לכתחילה שום איפור או צבע אחרי החפיפה**, ערב שבת.

1. עדיין אין להתיר – אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ח, "שאינן נשים טובלות לש"ק מקושטות בצביעת השפתים וכדומה אעפ"י שהן לנוי ואיכא ג"כ פירסום קצת שהלכו לטבול מדאינן מקושטות בשבת כדרכה, דהעיקר בדבר להסתיר הליכתה למקוה כסוף סימן קצ"ח ברמ"א שאין לפרסם זה אבל מה שהבינו אחרים מעצמם אין חסרון בצניעות ולכן אין האשה צריכה למנוע הליכתה לש"ק למקוה שחברתה או קרובה ממונה על טבילת נשים אעפ"י שבימי החול הולכת למקוה אחרת כדי שלא לפגושה – אבל אחר טבילתן יכולות להתקשט באופן היתר כגון עם הפודיע"ר אעפ"י שהן מכמה מיני צביעות שאין להן בסיס שמנונית הנדבקה לגוף"), הגר"ש"א זצ"ל (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ח), הגר"ד דוד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ח), תזקת טהרה (חק וזמן פרק ו' הע' כ"ח), חק וזמן (פרק ו' סעי' י"ג, "אין להתיר שתשים לכתחילה שום איפור או צבע אחרי החפיפה אפילו למען הצניעות שלא ידעו שטבלה").

2. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', חציצה סוף אות א') – "אשה שצובעת את שערות או את פניה – אין הצבע חוצץ כיון שלא מקפדת להסירו. אולם אם נתקלקל הצבע הוא חוצץ, כי הרגילות אז להסירו ולצבוע מחדש. מיני צבעים שאין בהם ממש, כגון אבק ששפין על הפנים דק דק שאינו מעכב את המים מלהגיע לבשר, אין חיוב להעבירו. ובשעת הדחק כגון שמתארחים אצל אחרים בליל שבת או יו"ט ויהיה ניכר שלא התאפרה כדרכה, יש להתיר במיני צבעים אפילו שיש בהן ממש, לאחר שאלת חכם".
3. לענין **כלה שנישאת**, ולא היתה החופה בטהרה, וליל טבילתה איקלע בליל שבת של שבע ברכות – עי' סעי' י"ז, לשיטות ומר"מ.

ח. **שאם תמנע מאכילת בשר ירגישו בה שהוא ליל טבילתה**, ומדרכי הצניעות להסתיר ליל הטבילה.

1. עי' סעי' כ"ד, לשיטות ומר"מ.

ט. **שאם תמנע מלאכול בין חפיפה לטבילה ירגישו בה שהוא ליל טבילתה**, ומדרכי הצניעות להסתיר ליל הטבילה.

1. עי' סעי' כ"ד, לשיטות ומר"מ.

י. **יחידים ירגישו**: האם לדחות הטבילה.

1. לא.

(א) שאלת יעקב (ח"א סי' ק"ט אות ב').

(ב) ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ה', סי' קצ"ז ש"ך ס"ק ג' ד"ה ובשבט, שבה"ל ח"ה סי' קי"ח אות ב') – "בדין אם לדחות ליל טבילה מחמת חשש שירגישו בטבילתן וע"פ המבואר ברמ"א יו"ד סו"ס קצ"ח דנהגו הנשים להסתיר טבילתן, הנה בתשובת מהרי"א יו"ד סי' רי"ז כ' דארוך לדחות ע"פ ש"ס עירובין נ"ה ע"ב ומדבר שם מאשה בעלת חנות ובליל טבילתה צריה לסגור חנותה מבעו"י וירגישו בזה, ובתשובת בית שער יו"ד סי' ר"פ כ' לדחות דברי הגאון מהרי"א וראיתו מעירובין שם, וכבר כתבתי למעלה דקשה לדחות להלכה דברי מהרי"א דדברי טעם הם. ומ"מ נלענ"ד דזה דוקא כמקרה הנזכר בתשובת מהרי"א בסגירת חנות וכדומה שהוא פרסום גדול, אבל מה ששכיח טובא שהחתנים הולכים לבית חמיהם, והגיע ל"ט והיא רוצה לדחות רק מחשש שמא ירגישו אינו נראה לדחות דיעשו ככל האפשר להצניע והולך בתום הולך בטח ובפרט בלא קיים פרו ורבו".

(ג) טהרת הבית (ח"ג חציצה הע' נ"ז) – "אם במקרה באו ההורים אצלם ביום שחל טבילת מצוה, וכיו"ב, אע"פ שיש להסתיר מהם הטבילה עד כמה שאפשר, אך אין לדחות הטבילה משום כך, בפרט אם לא קיימו מצות פריה ורביה".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' כ"ב) – "ולהסתיר את טבילתה – אבל לא תדחה את הטבילה, אף אם יש חשש שטבילתה תיוודע לבני משפחתה הקרובים. ובפרט אם עדיין לא קיימו מצות פריה ורביה".

(ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ח, עמ' רס"ו, עמ' שפ"ד).

(ו) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ט) – "אבל במקרה שאי אפשר להסתיר, מאיזה סיבה, אין זה חסרון של צניעות, ואין לדחות טבילתה מחמת זה".

2. כן.

(א) דרכי טהרה (עמ' קע"ה) – "אשה שמתארחת אצל אחרים, וחוששת שירגישו בטבילתה, לא תטבול באותו ערב, אלא תמתין ליום אחר. אשה שיוודעת בחברתה שטבלה, שפגשתה במקוה וכד', לא תפרסם דבר זה, אף לא לבעלה. והוא הדין באיש היוודע בטבילת אשתו, או אשה אחרת, לא יפרסם דבר זה".

3. מר"מ.

(א) הגר"ש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ל"ה, אות ל"ו) – "כל שיש שאלה של צניעות בליל טבילה, כגון בחתונה משפחתית או בליל פסח וכדו' באופנים שחוששין שירגישו בני המשפחה, יש לדון שיכולה לדחות את הטבילה. [דהא חזינן חומר הדברים בחז"ל שאמרו ע"ז ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה כדאיתא בעירובין נ"ה ע"ב, וכדפסק הרמ"א ס"ס קצח]. והיכא דלא קיימו עדיין פו"ר תש"ח".

יא. **שירגישו בה רבים**: האם לדחות הטבילה.

1. כן.

(א) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' רנ"ח, פרק ל"ג הע' קי"ח).

2. לא.

(א) שאלת יעקב (ח"א סי' ק"ט אות ב').

יב. האם דוקא שלא תפרסם לאחרים או ה"ה אם מבינים מעצמם.

- רק שלא תפרסם לאחרים – אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ח, "דהעיקר בדבר להסתיר הליכתה למקוה כסוף סימן קצ"ח ברמ"א שאין לפרסם זה אבל מה שהבינו אחרים מעצמם אין חסרון בצניעות ולכן אין האשה צריכה למנוע הליכתה לש"ק למקוה שחברתה או קרובה ממונה על טבילת נשים אעפ"י שבימי החול הולכת למקוה אחרת כדי שלא לפגועה"), בדה"ש (סעי' כ"ד בי' ד"ה ומנהג, עמ' נ"ב, "שהעיקר הצניעות שהזכיר הרמ"א שם הוא כשהולכת לבית הטבילה שתראה לילך בשופי ולא במהומה ובפני הבריות אבל מה שיודעים בה שתלך לטבול הלילה ליכא איסורא בזה").
- מר"מ – בית שערים (סי' ר"פ, "נ"ל דדוקא אם מרגישין בשעה שהולכת לטבילה שייך חשש הנ"ל משום ייחוד וכן דברי רמ"א משום צניעות אבל במה שמרגישין בשעת סעודה שהיום לערב זמן טבילה ל"ש כל הנ"ל"), שלמת חיים (סי' תס"ה), אום אני חומה (ח"ב סי' רכ"ג), פרי טהרה (סי' קצ"ט סעי' ל"ג).

יג. משנה הלכות (חט"ז סי' נ"ב ד"ה ואתה) – "שמעתי בשם רבינו הרמ"א (אם הספור אמיתי) כשנתמנה להיות רב בקראקא והי' שם מנהג שבבוקר לאחר ליל טבילה מסרה "הטיקערין" (כלומר זה האשה שהיתה ממונה על הטבילות) ומסרה לאשת השמש שמות הנשים שהיו הלילה במקוה, ובבוקר השמש בא ליהכ"נ ואמר מז"ט להבעל אשר אשתו טבילה הלילה, וכשבא הדבר לפני רבינו הרמ"א ז"ל לא נראה בעיניו מנהג זה כי הי' נראה לו כעין עזות והיפוך צניעות ובטל המנהג, והי' שם בן כפר אחד שבא לביהמ"ד ולא ידע מביטול המנהג הנ"ל ע"י הרב החדש ולאחר התפילה שלא בא השמש לומר לו מז"ט היטב חרה לו שהוא איש עשיר והתקוטט עם השמש דמשום שהוא מכפר מזלול בו ואינו אומר לו מז"ט, והשמש לפי תומו השיב לו דזה כמה חדשים שהרב החדש ביטל אמירת מז"ט בבוקר להנטיבות משום צנעות, אלא שהוסיף לו לתמיהתו דבאמת אשתו לא היתה במקוה זה כמה חדשים והשמש בתומו סבר שמסתמא היא מעוברת או כבר אין לה הוסת, בכל אופן הכפרי כששמע זאת חרד בלבו מה זה המעשה ומיד הלך לביתו ושאל את אשתו מה זאת שאמרת לי אתמול שהיית במקוה והשמש מכחיש שלא היית וגם זה כמה חדשים לא היית ובליט ברירה הודתה והתודה לפניו שהיית בחורף המקוה קר מאד ולאחר ששמעה שבטלו מלומר בבוקר מז"ט חשבה בעצמה שלא תלך וממילא לא יתברר הדבר אם הלכה או לא הלכה ואז הלכו וספרו להרמ"א ז"ל מהמעשה ומאד הצטער הרמ"א שאז נתברר לו טעם המנהג שהי' סיבה לאמירת מז"ט בבוקר לבעלה כדי לבקר ואפ"ה ביטל ולא החזיר הדבר ליושנו. וכפי האמור שאז התחיל רבינו הרמ"א ז"ל לאסוף כל מנהגי ישראל ואולי שמע מזה השומע ועושה מזה עכשיו מצוה לגלות יום הטבילה, עכ"פ רבינו הרמ"א ביטל זו מטעם פריצות, אלא גם בעיקר הדבר התם בבוקר לאחר הטבילה מסרה אשת השמש להשמש בצנעה, ואפ"ה ביטלה הרמ"א המנהג".

פ. שלא יפגע בה תחילה דבר טמא.

- א. שערי דורא (נדה אות כ"ג), רמ"א (סעי' מ"ח) – "ויש לנשים ליזהר כשיוצאות מן הטבילה שיפגע בה חברתה, שלא יפגע בה תחילה דבר טמא או חיה ובהמה; ואם פגעו בה דברים אלו, אם היא יראת שמים תחזור וטבול".
1. הו"ד להלכה – לבוש (סעי' מ"ח), חכ"א (כלל קכ"א סעי' ט"ז), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' י'), ערה"ש (סעי' צ"א), טהרת ישראל (סעי' קמ"ו), שערי טוהר (שער כ' סעי' ט"ז), כה"ח (יו"ד סי' קט"ז אות ק"פ), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ'), לבושי עז (תמצית אות י', אות י"א), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה), מראה כהן (סוף עמ' ק"ז), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ'), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סעי' א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' ת"ז), פרי טהרה (סי' ר' סעי' ז').
2. דרכי טהרה (סוף עמ' קע"ה) – "ולפגוש תחילה בחברתה או בבעלה".

ב. שתגע בה.

- וגם ליגע בה חבירתה – לחוש"ש (לחם ס"ק קי"ז, קיצור שו"ע סי' קס"ב סעי' י', "יש לה ליזהר כשתצא מן הטבילה שתפגע בה חברתה ותגע בה"), מלבושי טהרה (סעי' ס"ז, "שתפגע וגם ליגע בה חבירתה (ובדיעבד בפגיעה לחוד סגי)"). אבן שהם (סי' ל"ג ד"ה אמנם, "דעת הס"ט להלכה דלא כדעת מע"מ ודי בפוגעת בחברתה תחילה אף שלא נגעה בה וא"צ טבילה שנית ... אך לאשה יראת שמים. א"כ אפשר היא צריכה לצאת גם דעת המע"מ וטבול שנית"), דר"ת (ס"ק ק"נ), פתחא זוטא (ס"ק ס"ח, מהד"ת ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' קמ"ו), בדה"ש (ס"ק שע"ג, "מנהג"), פרדס שמחה (ס"ק קי"ב, שיעורי טהרה עמ' תס"ו, "וכן ראוי לנהוג"), פותח שערי (סי' כ"ג סעי' כ"א, "ונהגו הממונות על הטבילה גם לידע בה אז או על ידי שתוקעות כפיים קודם צאתה מבית המקוה, ויש לזה סמך בסד"ט שתהא פוגעת ונוגעת בחברתה"), מראה כהן (פרק ו' הע' ק"ה, "וכתב סד"ט שטוב שתבוא הבלנית לקראת האשה העולה מן הטבילה ותיגע בה. ואולם כל זה אינו לעיכובא"), יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ'), "ולכן ראוי לה בצאתה מן המים לנגוע בידה בבלנית"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ח), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ה סעי' ה'), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סוף סעי' א').
2. מיקל – סד"ט (ס"ק צ"א, "לשון השערי דורא והמנהג שפוגעת בחברתה שהולכת עמה לבית הטבילה כשהיא עולה מן הטבילה עכ"ל ובספר מעדני מלך דף שט"ז פרק ב' הביא דברי השערי דורא אלו ובמקום שפוגעת וכו' כתב שנוגעת בחברתה שהולכת עמה אפשר שכך היה גירסתו בשערי דורא הלכך טוב שתעשה שתיהן שתבא לקראתה כשעולה מן הטבילה וגם תגע בה ... וכתב בשערי דורא שם שלכך אמרו בברכות שרבי יוחנן היה יתיב על שערי הטבילה, שלא יפגעו בה חמור או דבר טמא, כך פירש רבינו חננאל. מכאן נראה שאין צריך שיגע בה וגם אין צריך שיבא לקראתה, אלא אף כשהוא יושב או עומד במקומו כשהיא מצאה אותו ראשונה בעולתה מן הטבילה די בזה"), עצי לבונה (סוף הסימן), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק ס"א ד"ה ועיין), מסגרת השלחן (סי' קס"ב ס"ק ט', "ע"י בס"ט שמסיק לבסוף דא"צ ליגע בה וכו' מדברי רמ"א וחמ"א"), טהרת הבית (ח"ג חציצה הע' נ"ח ד"ה וכתב), ע"י פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה).
3. מר"מ – פרי טהרה (סי' ר' סעי' ז' הע' ט"ו).

ג. ציורים: אנשים.

1. עכו"ם – שערי דורא (נדה אות כ"ג), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.
2. רשע – שבט מוסר (פרק כ"ד), תוכחת חיים (פלאג'י, סוף פר' כי תצא אות י'), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק רצ"ה).
3. אפיקורוס – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ה סעי' ג').
4. עם הארץ – שכל טוב (פר' ויצא סי' ל"ט), רש"י (ליקוטי פרדס דף ז.), רוקח (סי' שי"ז), שערי דורא (נדה אות כ"ג), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.
- א) שאינו יודע לקרות קר"ש – חמודי דניאל, הו"ד בפת"ת (ס"ק כ"ט, "ובספר חמ"ד כ"י כתב דהכא מיירי בע"ה גמור שאינו יודע לקרות קר"ש כיון שמנאוהו עם דברים טמאים ע"כ"), אבן שהם (ריש סי' ל"ג), מסגרת השלחן (סי' קס"ב ס"ק י"א), טהרת ישראל (סעי' קמ"ו), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ'), בדה"ש (ס"ק שע"ד), פרדס שמחה (ס"ק קי"ד אות ב'), שיעורי טהרה עמ' תס"ו), לבושי עז (תמצית אות י"א), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ז, סי' קצ"ח ס"ק רצ"ה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ת"ח).
- ב) מר"מ – פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק ס"א).
5. חילוני – טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ', "אדם חילוני שאינו שומר תורה ומצוות"), ששבה"ל (ש"ך ס"ק ס"א, סיכום אות ו', "אבל מחילוניים כנראה יש להזהר שהם ע"ה וגרועים מע"ה"), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה, "וכ"ש שה"ה במי שידוע ואיננו קורא, כלומר בני אדם שמזלזלים במצוות"), שיעורי טהרה (עמ' תס"ו, "והוא הדין באשה שאינה שומרת תורה ומצוות ואף אם היא באה לטבול"), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד במלואים).
6. מצורע – שערי דורא (נדה אות כ"ג), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.
7. נדה - עי' לקמן.

ד. פגיעה באשה נדה.

1. מחמיר.

- א) עי' בן שלמה (חזון, יו"ד אות ט' ס"ק א') – "ובכמה מקומות שהלכתי ראיתי שנוהגין הנשים שלא להניח אשה נדה עומדת על גביהן בשעה שהן טובלות אלא נשים זקנות שפסקו מלראות דם נדות הם ממונות על כך לעמוד ע"ג הנשים בשעת טבילתן ומפתח המקום בידם. וחפשי במיעוט ספרי וכעת לא ראיתי מנהג זה בשום ספר. אכן לפק"ד נ"ל שמנהג נכון הוא ואדניו הוטבעו על מ"ש רמ"א ז"ל בס"ס קצ"ח ... וכתב הבאה"ט ... וכפי זה אתי שפיר טעם הני נשי דידן שאין מניחין אשה נדה לעמוד על גביהן בשעת הטבילה היינו טעמא כדי שלא יפגע בהן דבר טמא תחלה בצאתם מן המקוה. ואם הרב ש"ד כתב אף עם הארץ ועכו"ם כ"ש וק"ו אשה נדה שהיא טמאה טומאה חמורה כידוע. וזה טעם נכון לפי עניות דעתי וצריך להזהיר הנשים שיזהרו בזה בכל תוקף ודוק ... לפע"ד דין אשה נדה שוה להנך דברים הטמאים ומה שלא כתבו אותו הפוסקים הוא לרוב פשיטותו שהוא דבר הלמד מהנך דברים הטמאים במכ"ש כנ"ל ודוק. ואחרי כותבי בזמן מה ראיתי בס' דרך ישרה שער הסגולות ...".
- ב) הו"ד הגר"ד שפרבר זצ"ל (בקובץ מפרשים מכת"י על הש"ך ס"ק ס"א, בשו"ע של מכון ירושלים).
- ג) התעוררות תשובה (יו"ד סי' ק') – "דמלשון הפוסקים אין הכרע, מ"מ בוודאי יש לזהר".
- ד) חשב האפוד (הליכות חנוך פרק ב' אות ר"ט) – "דיש מנהג מקובל אצל נשים זקניות שכל זמן שאשה נמצא בבית הטבילה, נזהרות שאשה שכבר טבלה אינה נוגעת באשה שעוד לא טבלה".
2. מיקל.
- א) פרי השדה (ח"ד סי' קמ"ה) – "ואדרבא מדכתב שם שתזהר שיפגע בה חברתה ולא הותנה שחברתה לא תהי' אז בשעת נדתה משמע דבנדה לא איכפת לן לענין זה, והדבר מוכרע ממקומו שהרי בכל בית הטבילות ממונות נשים על הטבילה ומדלא חשו לחזור דווקא אחר נשים זקנות שפסקו כבר מלראות דם והרי עפ"י הרוב אותה אשה הממונה על הטבילה ניגעה בהאשה שטבלה וע"כ דבנדה לא איכפת לן דנדה ל"ה בכלל דבר טמא שהביא שם הרמ"א כיון דאית לה טהרה במקוה ... בנדה דלא מצינו בזה אפילו משום זהירות, ומעשים בכל יום שאנו רואים איפכא שנשים נדות ג"כ ממונות על הטבילה א"כ אין להחמיר בזה, כנ"ל ברור".
- ב) אבני זכרון (ח"ב סי' ע') – "הדבר ברור לענ"ד שאין להחמיר בזה כלל. ופוק חזי מאי עמא דבר".
- ג) ילקוט אברהם (יו"ד אות ע"ב) – "דבר פשוט".
- ד) טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ') – "פגיעה באשה נדה אין בכך כלום".
- ה) בדה"ש (ס"ק שע"ה) – "ואשה נדה אינה בכלל זה".
- ו) ששבה"ל (ס"ק י', סיכום אות ו') – "ואין נפ"מ אם האשה שפוגעת בה טהורה או לא".
- ז) פרדס שמחה (ס"ק קי"ד אות ג', שיעורי טהרה עמ' תמ"ח ד"ה גמ, עמ' תס"ו ד"ה וכתב).
- ח) קנה בושם (ח"ג סי' ע"ח) – "להלכה למעשה שלא לחוש לזה כלל".
- ט) עי' פתחי מגדים (פרק י"ח סוף סעי' כ"ה).
- י) פוחת שער (סי' כ"ג סעי' כ"א) – "ולא איכפת אם הממונה היא נדה אעפ"י פגיעתה היא שמירה פן תפגע אח"כ בדבר טמא".
- יא) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קס"ז).
- יב) שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סוף הע' ד').
- יג) פרי טהרה (סי' ר' סעי' ז').

3. מר"מ – הגר"ד שפרבר (מפשים מכת"י, בשו"ע של מכון ירושלים), פאת שדך (ח"ג סי' צ"ב).

(א) לבושי עז (תמצית אות ט') – "אין האשה הנוגעת בה צריכה להיות טהורה דוקא, ויש שכתבו שעכ"פ לא תהא בימי ראייתה".

(ב) נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' ג', פסח ח"ג פרק ע' הע' ט') – "ואין קפידא אם האשה שפוגשת בה ראשונה היא נדה".

ה. ציורים: בעלי חיים.

1. בהמה טמא – תוכחת חיים (פלאג'י, סוף פר' כי תצא אות י'), שערי טוהר (שער כ' ס"ק ט"ז).

2. חיה טמא – שערי טוהר (שער כ' ס"ק ט"ז).

3. כל בעל חי טמא – שיעורי טהרה (עמ' תס"ה ד"ה הש"ך).

4. גמל – שערי דורא (נדה אות כ"ג), שבט מוסר (פרק כ"ד), סד"ט (ס"ק צ"א), תוכחת חיים (פלאג'י, סוף פר' כי תצא אות י').

5. כלב – שכל טוב (פר' ויצא סי' ל"ט), רש"י (ליקוטי פרדס דף ז.), רוקח (סי' שי"ז), שערי דורא (נדה אות כ"ג), כל בו (סי' קמ"ה), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.

6. חמור – שכל טוב (פר' ויצא סי' ל"ט), רש"י (ליקוטי פרדס דף ז.), רוקח (סי' שי"ז), שערי דורא (נדה אות כ"ג), כל בו (סי' קמ"ה), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.

7. חתול – שערי טוהר (שער כ' ס"ק ט"ז), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ'), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה), מראה כהן (עמ' ק"ז אות ב'), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ז, סי' קצ"ח ס"ק רצ"ה).

8. חזיר – שערי דורא (נדה אות כ"ג), ש"ך (ס"ק ס"א), פוסקים.

9. סוס.

(א) מחמיר – שערי דורא (נדה אות כ"ג), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' י', אמנם עי' לחו"ש לחם ס"ק ק"כ).

(ב) מיקל – שכל טוב (פר' ויצא סי' ל"ט, "אבל אם פגעה בסוס תעלה ותשמש"), רש"י (ליקוטי פרדס דף ז.), "ואם פגעה בסוס בניה

נאין בהליכתו. נאים בדיבורן שומעין ומעיינים לומדי' תורה ומשנה. ולא עוד אלא שאימתם על הבריות. ואם ראית איש תם

בדרכיו מהלך ומשפיל קומתו מדבר ודבריו נשמעין מהרה דע כי בשעה שחזרה אמו מן הטבילה היא פגעה בסוס", רוקח (סי' שי"ז),

כל בו (סי' קמ"ה), מלבושי טהרה (סעי' ס"ז), ערה"ש (סעי' צ"א), טהרת ישראל (סעי' קמ"ו, "יש להקל"), שערי טוהר

(שער כ' סעי' ט"ז, ס"ק ט"ז), טהרת הבית (ח"ג חציצה הע' נ"ח, "וכן עיקר"), בדה"ש (ס"ק שע"ד), פרדס שמחה (ס"ק קי"ג,

שיעורי טהרה עמ' תס"ו), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ז, סי' קצ"ח ס"ק רצ"ה).

(ג) מר"מ – ש"ך (ס"ק ס"א).

10. עופות.

(א) מיקל – עי' נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' ו'), "אם ראתה זבוב או צפור טמא, אפשר שאין קפידא".

11. דגים.

(א) מיקל – עי' נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה הע' י'), "ואפשר דחשש רק בדבר הראוי לביאת אדם ובהמה דשייך בזה הרהור, משא"כ

בעופות ודגים וכ"ש שרצים".

12. שרצים.

(א) מיקל.

1. שבט הקהתי (ח"ד סי' רכ"ט) – "כשפגעה שרץ או אחד ממני הרוחשים על הארץ ... רק מין בהמה או חי' ולא מיני שרצים ... דוקא בבר' גדולה ... ופשוט".

2. עי' נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' ו') – "אם ראתה זבוב או צפור טמא, אפשר שאין קפידא".

3. הגר"א בבבצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאם פגע בה בדבר טמא אחר

טבילה תחזור וטבול, האם צריך לחזור ולטבול אם פגע שרץ או עכבר". תשובה: "לא".

(ב) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאם פגע בה בדבר טמא אחר טבילה

תחזור וטבול, האם צריך לחזור ולטבול אם פגע שרץ או עכבר". תשובה: "אולי".

(ג) שיעורי טהרה (עמ' תס"ו ד"ה ולפי) – "נראה שדוקא בדברים שאינה רגילה לפגוע בהם ומתפעלת מפגיעתם בה יש לחשוש,

אבל לא צריכה להזהר שלא תפגע בשרצים קטנים [וכ"ש זכוכים נמלים] וכדומה, ואולי באופן שגם הם גורמים לה התפעלות

ומחשבות יש לחוש".

ו. אין לה במי לפגוש, וחוששת שמא תפגוש בתחילה בדבר טמא.

1. תצייר לעצמה דמות בעלה או אדם צדיק – שבט מוסר (פרק כ"ד, "ונ"ל שאם אין לה אפילו אשה לפגוע בה תצייר צורת בעלה

או צורת איזה צדיק זקן או חסיד שהכיר לה נגד עיניה ותחשב לה כאלו פגעה באדם כשר תחלה"), תוכחת חיים (פלאג'י, סוף פר'

כי תצא אות י'), טהרת ישראל (או"ח סי' ר"מ סעי' צ"א), בדה"ש (ס"ק שע"ו), מראה כהן (עמ' ק"ז אות ב'), "ואם טובלת במקום

שאין שם אשה שעומדת על הטבילה ואין לה במי לפגוש, וחוששת שמא תפגוש בתחילה בדבר טמא, תצייר לעצמה דמות בעלה

או אדם צדיק", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ח), נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' י"ב), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד

הע' ג').

ז. הבלנית.

1. מועיל.

(א) פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ס"א ד"ה אך).

(ב) טהרת ישראל (סעי' קמ"ז).

(ג) טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ז', ח"ג חציצה סעי' נ').

(ד) ששבה"ל (ס"ק י', סיכום אות ו') – "ובדרך כלל האשה העומדת על גבה כבר פוגעת בה וסגי בזה".

(ה) פרדס שמחה (ס"ק קי"ב, שיעורי טהרה עמ' תס"ו) – "אבל בפשטות משמע שמא שפגעה בה בעלייתה מן המים מהני. וכ"ה במקור הדברים בשערי דורא".

(ו) פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ה).

(ז) פותח שער (סכ"ג סעי' כ"א) – "בעלייתה ממי המקוה פוגעת בהעומדת על גבה, וזהו שמירה פן תפגע אח"כ דבר טמא בדרך".

(ח) מראה כהן (עמ' ק"ז אות ב') – "ובזמננו שפוגשת מיד את העומדת על הטבילה [בלנית] אין בזה שום חשש".

(ט) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ') – "ולכן ראוי לה בצאתה מן המים לנגוע בידה בבלנית, כדי שהיא תהיה הראשונה, שהיא פוגשת בצאתה מן המים".

(י) פרי טהרה (סי' ר' סעי' ז').

2. מחמיר.

(א) שיח משה (סי' י"ג אות ב') – "הגם שבבית הטבילה נמצאת האשה העומדת על הטבילה ותפגע בה תחילה, אמנם מדיוק לשון הרמ"א ז"ל שכתב כשיוצאות מן הטבילה ולא כתב כשעולות מן הטבילה משמע שלא מהני מה שחברתה פוגעת בה כשעולה מן המים שטבלה בהם אלא צריכה לפגוע באדם כשר כשיוצאת מבית הטבילה לחוץ".

(ב) שפע טהרה (ס"ק י"ח) – "פירושו שצריכה ליזהר שתפגע בה חברתה כשיוצאת מבית הטבילה, ולא די במה שפגעה באשה העומדת ע"ג כשיוצאת מן המים".

3. יש נשים שמחמירות ונוהרות מזה כל יום הטבילה – שיירי כנה"ג (הג' הטור סי' קצ"ז אות ד', "אע"פ שלא אמר ספר המקצועות אלא בפוגעות מיד שעולות מן הטבילה, יש ויש שנוהרות כל יום הטבילה"), הו"ד בדר"ת (ס"ק קנ"א ד"ה אמנם), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סעי' ג').

(א) קנה בושם (ח"ג סי' ע"ח אות ג') – "שיירי כנסת הגדולה בהגות הטור (יו"ד סי' קצ"ז סעי' ג') ... וכל זה אינו אלא זהירות יתירה ותוספת קדושה ולא לעיכובא, כי לעיכובא אינו אלא מה שהביאו הפוסקים בשם ספר המקצועות, ופסקו כן להלכה, דעיקר הקפידא הוא דייקא על פגיעתן הראשונה".

4. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ה סעי' ז').

(א) טוב טעם ודעת (תליתאי ח"ב סי' ס"ז) – "דהנה אם כוונת הרמ"א מה שכתב כשיוצאות מן הטבילה היינו כשיוצאת לביתה ... ואם הוי כוונת הרמ"א כשיוצאת מן הטבילה היינו מן המים ...".

ח. אין דעתה לשמש בליל טבילתה.

1. מיקל, אין חשש בפגיעות דברים אלו – סד"ט (ס"ק צ"א, "נראה דוקא אם רצונה לשמש בלילה זו אבל אם אין דעתה לשמש בליל טבילתה כגון שאין בעלה בעיר בליל טבילה וכהאי גוונא אין חשש בפגיעות דברים אלו"), פרדס רמונים (שפתי חכם ס"ק ס"א ד"ה ועיין), טהרת ישראל (סעי' קמ"ו), בדה"ש (ס"ק שע"ב), פרדס שמחה (ס"ק קי"ד אות ד'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ה סעי' י"ג), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סוף הע' ג').

ט. אינה בת בנים.

1. מיקל.

(א) שערי טוהר (שער כ' ס"ק ט"ז) – "וני"ל דבאשה שאינה בת בנים א"צ לחזור ולטבול".

(ב) פרדס שמחה (ס"ק קט"ו) – "אם אינה בת בנים כגון זקנה וכדו' א"צ לטבול שוב".

(ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' ק"ע) – "Shaarei Tohar 20:13 adds that if she is past childbearing age, she need not repeat the tevilah. The same should be true of a woman on birth control."

(ד) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ה סעי' י"ג) – "אם אין בעלה בעיר, וכן באשה שאינה בת בנים אין חשש בפגיעת דבר טמא".

2. מחמיר.

(א) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק א' טבת תשס"ט) – שאלה: "ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאשה שפגע דבר טמא אחר טבילה צריך לטבול עוד פעם, האם זה דוקא באשה שיכול להתעבר עכשיו, או אף במעוברת או מי שא"א להתעבר". תשובה: "יש ענין תמיד".

3. מר"מ.

(א) טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק תמ"ג), הו"ד במשמרת הטהרה (סי' קצ"ח הע' תרצ"ג) – "וצ"ע באשה שא"ל בנים בזה".

י. מעוברת.

1. אין לחלק – פאת שדך (ח"ג סי' צ"ב ד"ה ומה).

יא. אם לא ראתה הדבר טמא שהיה בדרך.

1. מיקל.

(א) כה"ח (יו"ד סי' קט"ז אות ק"פ) – "ונראה דה"ד אם ראתה אותם אבל אם לא ראתה אותם כגון שהיו מהלכין באותו הדרך ולא שמה לב לה ולא ראתה לית לן בה".

(ב) שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ד סעי' ב') – "אם לא ראתה הדבר טמא שהיה בדרך לית לן בה".

יב. ראייה בעלמא.

1. מחמיר – שיעורי טהרה (עמ' תס"ה, "ונראה שאף אם אינה מתבוננת בדבר הומא אלא בראיה בעלמא, ואפשר שגם בתמונת דבר טמא, יש לחוש").
2. מיקל – אבן שהם (סי' ל"ג), הו"ד בנטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סוף הע' ה'), "דוקא בנגיעה או הסתכלות בהם, אבל ראייה בעלמא ליכא חשש כלל עיי"ש").

יג. **אם טבלה בליל שבת**, אם יכולה לטבול שנית אף בשבת.

1. עי' סי' קצ"ו סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

פא] מי שפגע באשה שיוצאת מן הטבילה.

פסחים (דף קיא.) – "האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה, אי איהו קדים ומשמש - אחדא ליה לדידיה רוח זנונים, אי איהי קדמה ומשמשה - אחדא לה לדידה רוח זנונים. מאי תקנתיה? לימא הכי: שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך".

א. איזה פסוק.

1. תהלים (פרק ק"ז פסוק מ') – "שֹׁפֵךְ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתַהוֹ לֹא דָרָךְ".
2. איוב (פרק י"ב פסוק כ"א) – "שֹׁפֵךְ בּוֹז עַל נְדִיבִים וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רָפָה".
3. שיאמר שני פסוקים אלו – ש"ך (ס"ק ס"א, "הלכך נמרינהו לתרווייהו"), סד"ט (ס"ק צ"א ד"ה כתב), חופת חתנים (דיני חציצות אות כ"א), לחו"ש (לחם סוף ס"ק ק"כ, קיצור שו"ע סי' קס"ב סעי' י'), "שיאמר שני פסוקים אלו", מלבושי טהרה (סעי' ס"ט), אבן שהם (ריש סי' ל"ג), טהרת ישראל (סעי' ק"נ), שערי טוהר (שער כ' סעי' י"ז), ששבה"ל (סיכום אות ז'), משנה הלכות (חט"ז סי' נ"ב ד"ה עוד), בדה"ש (ס"ק שע"ז, ציונים ס"ק תש"ח), פרדס שמחה (ס"ק קי"ד אות ד'), שיעורי טהרה ריש עמ' תס"ז, פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ו), נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' י"א), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ה סעי' ב').
4. מר"מ – משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ט, סי' קצ"ח ס"ק רח"צ).

ב. רק פגיעה ראשונה, או אפילו יותר.

1. ראשונים.

(א) תוס' (פסחים דף קי. ד"ה האי) – "האי מאן דפגע באיתתא כו'. והא דאמר במי שמתו (ברכות דף כ.). ר' יוחנן הוה קאזיל ויתיב אשערי טבילה כי היכי דילדן זרעא כוותיה הכא דפגע בעת שעולה מן המים ור' יוחנן אשערי טבילה יתיב אי נמי התם יתיב הכא פגע אי נמי רבי יוחנן היה אומר שופך בוז על וגו'".

(ב) תוס' (ב"מ דף פד. ד"ה יתיב) – "יתיב אשערי טבילה - והא דאמר' בערבי פסחים (פסחים דף קיא.) האי מאן דפגע באתתא בעידן דסלקת מטבילת מצוה אחזת ליה רוח זנונים היינו כשפוגע בה אבל רבי יוחנן שהיה יושב שם בקבע אין זו פגיעה אי נמי התם שפוגע כשעולה בעודה ערומה מן הנהר".

(ג) ריטב"א (ב"מ דף פד. ד"ה יתיב) – "יתיב אשערי טבילה. והא דאמר בפסחים (קי"א א') האי מאן דפגע באתתא בעידנא דסליק מטבילה אוחזתו רוח זנונים, ה"מ באיניש דעלמא ולא כר' יוחנן שיצרו בידו ודמיין עליה כקאקי חיורוי וזה פשוט".

(ד) תוס' הרא"ש (ברכות דף כ., ב"מ דף פד. ד"ה יתיב) – "הא דאמר בערבי פסחים האי מאן דפגע בנשי בעידן דסלקי מטבילתן אי איהי קדמא ומשמשא אחזא ליה לדידיה רוח זנונים היינו כפוגע בהן אבל הכא היה יושב במקום אחד, א"נ התם מיירי כשעולה מן הנהר ערומה".

(ה) האגודה (פסחים פרק י' אות צ"ה) – "האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה והא דאמר' פרק מי שמתו [כ' ע"א] ר' יוחנן הוה יתיב בשערי טבילה, הכא פגע בשעה שעולה מן המים ור' יוחנן אשערי טבילה יתיב, א"נ ר' יוחנן אומר שופך בוז וגו'".

2. אפילו יותר.

(א) חוט שני (ס"ק מ"ד) – "אינו ענין לפוגע ראשון אף שזה רחוק ממקום הטבילה, אלא **דכל זמן שמרגיש שהיא עולה מן הטבילה**, דהא אי לאו הכי מנא ידע".

(ב) שיעורי טהרה (עמ' תס"ז) – "שתלוי בדברי תוס' ... ולהלכה ודאי שיש להחמיר גם כשאינו פוגע בה בעלייתה מן המים ממש".

(ג) פתחי תשובות (סעי' מ"ח ד"ה הפוגע) – "תלוי בתירוצי בתוס' ... ולמעשה צריך להחמיר ולומר את הפסוקים דלעיל".

3. מר"מ – טהרת הבית (סי' ט"ו סוף הע' ז', ח"ג חציצה הע' נ"ח), נטעי גבריא (ח"ג פרק ל"ה סעי' י"א).

ג. אם רק האיש אומר הפסוקים, או גם האשה.

1. רק האיש – בדה"ש (ציונים ס"ק תש"ו, "דסגי באמירת האיש").

2. גם האשה – מהרש"א (ב"מ דף פד. ח"א ד"ה יתיב, לשונו לקמן), שיעורי טהרה (עמ' תס"ז, "וגם האשה תאמר כן").

ד. בזמן שרק האיש אומר הפסוקים, אם הפסוקים מועיל רק להאיש או גם להאשה.

1. לשיניהם.

(א) שערי טוהר (שער כ' ס"ק י"ז) – "טוב שהפסוקים האלה יהי' **שגורים על פיו** ויאמרם ואז טוב לשיניהם".

2. רק להאיש.

- (א) מהרש"א (ב"מ דף פד. ח"א ד"ה יתיב), הו"ד הגר"ד שפרבר זצ"ל (בקובץ מפרשים מכת"י על הרמ"א סעי' מ"ח, בשו"ע של מכון ירושלים) – "ובתוס' דפ' ע"פ תרצו עוד א"נ ר"י היה אומר שופך בוז על וגו' כו' עכ"ל וק"ק דהא באיה קדמה ומשמשה אחזה לדידה רוח זנונים וכי כל אשה דפגעה בה ר"י היתה יודעת לומר כן ואין סברא דבאמירתו גם היא מתקנה וק"ל".
- (ב) הו"ד באבן שהם (סי' ל"ג סוף ד"ה אמנם הנה) – "ואין סברא דבאמירתו גם היא מתקנה".
3. מר"מ – פתחי מגדים (פרק י"ח סוף סעי' כ"ו).
- (א) חוט שני (ס"ק מ"ד) – "ובגמ' שם האי מאן דפגע וכו' מאי תקנתיה וכו'. צ"ע דמשמע דלדידה ליכא תקנה".

"ומדיני החציצה לא טוב היות האדם מחמיר יותר מדאי ומחפש אחר הספיקות לפסול טבילתה בדבר הקל, כי אם כן אין לדבר סוף, אלא אחר שחפפה ראשה וסרקה במסרק וחפפה ורחצה כל גופה בחמין ונזהרה לבלתי תגע בשום דבר חוצץ ותעשה טבילתה בפשיטות איבריה וכל גופה, לא יכניס אדם ראשו בספיקות החמורות אשר אין להן קץ וסוף, כגון עצמה עיניה ביותר קרצה שפתותיה ביותר ומשאר הספיקות, כי מי יוכל להבחין בין עצמה ביותר ובין לא עצמה ביותר"

רמב"ן (הל' נדה סוף פרק ט'), סד"ט (ס"ק נ"ה), חכ"א (כלל קכ"א סעי' י"ב), מלבושי טהרה (סעי' ל"ח), ערה"ש (סעי' ס'), ועוד.

חפיפה

סימן קצ"ט

א] חיוב - סעיף א'.	ט] שיעור זמן חפיפה.	יז] תרי קולי - סעיף ז'.
ב] הסריקה.	י] שעת הדחק: הגדר.	יח] שלא עשתה כתיקונה - סעיף ח'.
ג] חפיפה לגברים.	יא] הזמן הנכון לעשות מעשה חפיפה.	יט] אם לא חפפה.
ד] ספק דרבנן.	יב] מוצאי שבת - סעיף ד'.	כ] בית הסתרים - סעיף ט'.
ה] דעת הש"ך, ועוד.	יג] הנהגה: טבילתה במוצאי שבת.	כא] נמצא עליה דבר חוצץ - סעיף י'.
ו] ציורים.	יד] ליל שבת - סעיף ה'.	כב] נתעסקה באותו המין - סעיף י"א.
ז] מים - סעיף ב'.	טו] חפיפה ע"י עכו"ם.	כג] בית הסתרים - סעיף י"ב.
ח] זמן החפיפה: שיטות - סעיף ג'.	טז] חפיפה רחוקה - סעיף ו'.	כד] אחר חפיפה נתעסקה - סעיף י"ג.

א] חיוב - סעיף א'.

ב"ק (דף פב.) – "עשרה תקנות תיקן עזרא ... **ושתהא אשה חופפת וטובלת** ... ושתהא אשה חופפת וטובלת. דאורייתא היא, דתניא: (ויקרא י"ד) ורחץ את בשרו במים, שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, את בשרו. את הטפל לבשרו, ומאי ניהו, שער. אמרי: דאורייתא לעיוני דלמא מיקטר, אי נמי מאוס מידי משום חציצה, ואתא איהו תיקן חפיפה".

נדה (דף סו:) – "ואמר רבא: לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים".

א. מה היה תקנת עזרא: ראשונים.

1. חפיפה היא בשערה.

- (א) **רמב"ם** (מקואות פרק ב' הל' ט"ז) – "תקנת עזרא היא שתהיה אשה חופפת את שערה ואח"כ תטבול".
- (ב) **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ג') – "לא תקן עזרא אלא חפיפה והוא חפיפת הראש".
- (ג) **ס' האשכול** (סי' ס"ד) – "איתי' בשער אבל בשאר גוף לא".
- (ד) **ר"ת** (תוס' נדה דף סו: ד"ה אם, ב"ק דף פב. ד"ה ושתהא, חולין דף י. ד"ה עד) – "דחפיפה לא תקן עזרא אלא בראש".
- (ה) **רמב"ן** (הל' נדה פרק ט' הל' ב', נדה דף סו:; עי' חולין דף י. ד"ה טבל) – "וכיצד דין חפיפה זו, רוחצת ראשה וכל מקום שער שבגופה במים חמין, ומסרקת אותן או מפספסת אותן בידה יפה יפה כדי שתתיר שערותיה אם היה בהן קשר".
- (ו) **יראים** (סוף סי' כ"ו) – "וחפיפה זו בראש ובכל מקום שיש שעור".
- (ז) **רשב"א** (תוה"ב בית ז' שער ז', נדה דף סו. ד"ה אמר) – "עזרא ובית דינו תקנו שתהא האשה חופפת כל מקום שער שבה וסורקת במסרק או מפספסת בידה היטב כדי שלא יהיה שערותיה קשורין זה בזה".
- (ח) **רא"ש** (סוף הל' מקואות) – "ורבינו תם ז"ל פירש דחפיפה לא שייכא אלא בראש ובמקום השער ...".
- (ט) **ריטב"א** (נדה דף סו:) – "ובודאי שלשון חפיפה הוא במקום שער וכדאמרינן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק".
- (י) **ר"ן** (שבועות דף ו. ד"ה מסריך, ח' הר"ן נדה דף סו:) – "דנהי דחפיפה מדינא אינה אלא במקום שער הנהיגה בכל הגוף".
- (יא) **הג' מרדכי** (שבועות סי' תשמ"ח) – "אע"פ שאין חובה רגילה היתה לרחוץ במים".
- (יב) **נמו"י** (ב"ק דף ל.) – "ובראש בלבד דאילו הדחת כל הגוף אינה תקנה אלא מנהג".

2. בכל הגוף.

- (א) **רש"י** (ס' פרדס הגדול סי' רע"ג) – "ויש שטוענין באותה חפיפה ואומר דהא דבעינן סמוך לחפיפה טבילה חפיפת הראש קאמר ... אלא ודאי לחפיפת הגוף קאמר שמע מינה".
- (ב) **מחזור ויטרי** (סי' תצ"ט) – "ויש שטועים באותה חפיפה ואומרים דהא דבעינן סמוך לחפיפה טבילה חפיפת הראש קאמר ... אלא ודאי לחפיפת הגוף קאמר. ש"מ".
- (ג) **בה"ג** (או"ז סי' שס"א) – "וכן ה"ג כולם שוים שצריכה חפיפה בכל הגוף".
- (ד) **רשב"ם** (או"ז סי' שס"א) – "וכן רשב"ם וכן ה"ג כולם שוים שצריכה חפיפה בכל הגוף".

3. מר"מ.

- (א) **פרישה** (ס"ק ג') – "שתהא חופפת שער ראשה ושתהא סורקת. קצת קשה שרש"י פירש על חפיפה סורקת במסרק וצריך לומר שרש"י לאו דוקא קאמר דודאי עיקר חפיפה היא הרחיצה ולהעביר הזוהמא ממנה".
- (ב) **סד"ט** (ס"ק ט') – "הנה מדברי התוספות והרא"ש מבואר דעיקר שם חפיפה היא על שם **רחיצת הראש** במים מש"ה כתב דבשאר הגוף הדחה מיקרי ולא חפיפה כמו דאמר רבא אשה מדיחה קמטיה וכו' אמנם מפירוש **רש"י** במסכת נזיר דמ"ב נראה דס"ל דעיקר שם חפיפה היא לשון **גרידא** שכן פירש שם ...".

ב. סיכום.

1. רוב ראשונים.

(א) עיון בגופה: דאורייתא.

(ב) לרחוץ ולסרק שערה: עזרא הסופר.

(1) **ש"ך** (ס"ק ב') – "**הסכמת הפוסקים** דתקנת עזרא אינו אלא בחפיפת שער".

(ג) מדיחה קמטיה במים: רבא.

(ד) לרחוץ כל גופה: מנהג. (כ' הרמב"ן ור"ן הו"ד ב"י, שהוא מזמן התלמוד).

2. שיטות רש"י וסעייתו.

(א) עיון בגופה: דאורייתא.

(ב) לרחוץ ולסרק שיערה, וגם תחוף כל גופה: עזרא הסופר.

(ג) מדיחה קמטיה במים: רבא. [שמוסיף שרק הדחה במים על הקמטיה, לאפוקי שאר משקין. סד"ט (ס"ק ט' ד"ה ויש)].

ג. **ריסי העיניים והגבות** (eyebrows, eyelids): האם נכלל בתקנת עזרא של חפיפת שער.

1. ש"ך (ס"ק ב') – "... מבואר מדבריהם דהא דתקן עזרא שתהא אשה חופפת היינו בכ"מ שער כגון שער בית השחי ובית הערוה לא שער ראשה בלבד".

2. מיקל – שיבת ציון (סי' מ"ב ד"ה והנה, "להסכמת רוב הפוסקים דתקנת עזרא אינה אלא בחפיפת שער והיינו שערות ראשה ובית השחי ובית הערוה כמו שמבואר בש"ך ריש סימן קצ"ט אבל משער ריסי העינים לא נזכר בפוסקים רק שנהגו להחמיר לחוף ולהשתטף כל הגוף"), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ז, לבושי עז' ס"ק ד', פתחי דעת פרק י"ח הע' כ'), "ריסי העיניים והגבות לא מיקרי מקום כינוס שיער, ולא בעיא חפיפה לא במסרק ולא ביד".

3. מחמיר – חכ"א (כלל קכ"א סעי' א', "כל מקום שיער שבה ובריס עיניה"), בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני סעי' י"א, "ואחר כך תרחוץ בחמין שער ריסי עיניה, ותשפשף בידיה להפריד השערות של ריסי עיניה, שלא יהיו נדבקים ומקושרין. ובפרט אשה שיש לה מיחוש בריסי עיניה, שדרכם להיות דבוקים זה עם זה, שצריכה לשים לבה על נקיון שלהם היטב"), עמק התשובה (ח"ד סוף סי' פ"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"מ), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ז' סעי' ב').

4. מר"מ – בדה"ש (צינונים ס"ק ט', "וצ"ע"), פרי טהרה (הע' ב').

ד. האם חפיפה במקום עיון.

1. כן – ט"ז (ס"ק ד', "סגי בחפיפת כל הגוף לחוד דהרי אז בודקת ג"כ דאין לך בדיקה גדולה מזו דאע"פ שאינה רואה במקום שחופפת סגי בהכי דאל"כ היאך תעשה בראשה ובמקומות שא"א לה לראות"), מקור חיים (ס"ק ז'), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ד', "המחזור כמ"ש הט"ז"), לחו"ש (לחם ס"ק ה'), מסגרת השלחן (דיון א'), טהרת ישראל (סעי' ז'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תי"ט, "שהלכה כהט"ז").

(א) פרדס רמונים (מקשה זהב סוף ס"ק ד'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ב' סעי' י"ב) – "דדוקא אם רחצה כל גופה במים לכוונה זו שלא יהיה עליה דבר חוצץ, אז אמרינן דחשיב כעיון וכמ"ש הט"ז, אבל אם רחצה גופה להנאת רחיצה בעלמא ולא כיוונה להעביר מעליה דבר החוצץ, גם הט"ז יודה שאינו נחשב זה לעיון, דחשיב מילתא דלא רמיא כו', ושמא נשאר איזה מקום בגופה שלא רחצה אותו ונשאר עליו דבר החוצץ וצריכה לבדוק כל גופה עוד הפעם".

2. לא – סד"ט (ס"ק ה' ד"ה ובט"ז, "ובט"ז ... ואין זה במשמע, אלא נראה כמו שכתבתי דתיתי בעינן חפיפה ועיון ... מיהו אם היא מעיינה ובודקת גופה בשעת חפיפה שפיר דמי ואינה צריכה בדיקה מיוחדת לזה כמו שכתב הט"ז, ואף המחבר כוון לזה, וכל עיקר לא אתי אלא לאשמעינן דבחפיפה לחוד לא סגי, אלא צריך נמי עיון ובדיקה עם החפיפה, ואם תרצה יכולה לעשות העיון והבדיקה בשעת החפיפה"), חדרי דיעה (ד"ה וכן), פרי טהרה (סעי' ח', "ונקטינן להחמיר"), פתחי דעת (עמ' רנ"ו).

3. דעת הערה"ש.

(א) ערה"ש (סעי' ב') – "ומדלא קאמר תיקן נמי חפיפה משמע להדיא דכי תיקן חפיפה תו לא צריך עיוןא בראש".

(ב) ערה"ש (סעי' ז') – "ויש מי שכתב שא"צ עיון ודי בחפיפה בלבד וכתב דסיפא הוי פירושא דרישא [ט"ז סק"ד] וא"א לומר כן שהרי סריקת הראש הזכירו מקודם ועכ"ז כתבו עיון בראש דזהו עצמה כמו שבארנו ע"פ דברי תורת הבית [וכ"כ הס"ט שם דלא כהט"ז] ואולי שמטעם זה כתבו ותשטוף במים חמין בשעת חפיפת גופה ושערה וזה לא נזכר כלל בגמ' וזהו רק מנהג שנהגו בנות ישראל כמ"ש הטור ע"ש ואפשר לומר שמדינא נהגו כן שמפני שא"א לבטל את העיון שהוא מן התורה כמ"ש ואיך תעשה העיון ולזה רוחצת בחמין ראשה ובשרה וממילא דבשעת רחיצה בחמין מעיינת ומסרת כל טינוף ומעיינת בראשה כנהוג והחמין עצמן מנקין הגוף והראש ואין לך עיון יפה מזה [נ"ל]".

(ג) ערה"ש (סעי' כ"א) – "אבל חפפה ראשה וגופה ממילא דנכלל העיון בזה כמובן".

4. אם בשעת רחיצה, שמה לב שלא תהיה חציצה, הרי זה עיון מן התורה – חוט שני (ס"ק ו' אות ז', "ההתעסקות להוריד החציצה, הרי הוא כמו עיון, ולכן בשעת רחיצה אם שמה לב שלא תהיה חציצה, הרי זה עיון מן התורה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' מ"ג, ריש עמ' שמ"ב, פרק ל"ח הע' ד').

5. מר"מ – בדה"ש (ס"ק י"ב, בי' ד"ה וכן, בי' ד"ה ומ"מ עמ' ק"ג, ס"ק ס"א, ס"ק ס"ו), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ב' סעי' ה'), משמרת הטהרה (פרק ט"ז סעי' ה').

(א) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות ר"א) – "אשה שחפפה את עצמה כמה פעמים, יכולה להניח שהיתה עיון ג"כ, אבל אם בטוחה שלא עיינה בגופה, צריכה טבילה שנית".

(ב) מראה כהן (פרק ו' הע' ל"ט) – "עיינ ט"ז שם שנקט כדבר פשוט שאינה צריכה עיון נוסף על החפיפה, אלא אם בשעה שעוסקת בחפיפה ממשמשת בכל המקומות אין לך עיון גדול מזה. וע"ע בסד"ט שם. ולכאן נראה דלא פליגי, וכוונת שניהם שצריכה לעשות את החפיפה בדקדוק ואז חשיב כעיון אף במקומות שאינה רואה".

6. יש מקומות בגופה שאין יכולה לעיין בהם.

(א) סגי במה שממשמשת ובודקת בידיה ומרגשת שאין עליה חציצה – ט"ז (ס"ק ד', לשונו לעיל), מקור חיים (ס"ק ז'), לחו"ש (לחם סוף ס"ק ה'), דר"ת (ס"ק ו'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ב' סעי' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, סוף עמ' של"ו, סוף עמ' שמ"א, עי' עמ' תי"ד), משמרת הטהרה (פרק ט"ז סוף סעי' ה'), "במקומות שאינה יכולה לראות לכ"ע מועיל העיון ע"י משמוש ורחיצת אותו מקום"), אוצרות הטהרה (פרק ו' סוף הע' ח', "ושמעתי מגדולי המורים דכשמעיינת בעצמה שאין עליה חציצה,

במקומות שאינה יכולה לראות סגי במה שממשמשת ובודקת בידיה ומרגשת שאין עליה חציצה"), פרי טהרה (סעי' ח', "ובמקומות שאין אפשרות לראות, די שהבדוק על ידי משמוש הידים"), פתחי דעת (פרק י"ח סעי' י"ד).
 (ב) הגר"ש זצ"ל (משמרת הטהרה פרק ט"ז הע' ט"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"ז) – "שודאי כך הוא שאין העיון מעכב בכל מקום ומקום מגופה אלא הוא תקנה כללית של עיון בגופה והרי יש מקומות בגופה שאין יכולה לעיין בהם".
הגר"ש זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ח הע' כ"ו) – "שאכן חובת הבדיקה רק במקום שידה מגעת, ובמקומות שאין ידה מגעת כלל אין לה חובת עיון".
 7. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ג).

ה. האם ראוי שתשב באמבטיה ותחוף כשיעור שעה קודם הטבילה.

1. מהר"ם שיק (או"ח סי' קס"ב) – "ובש"ע סי' קצ"ט. איתא דתשתטף בחמין ושיטפה הוא פחות מרחיצה".
2. מנהג כשר, אא"כ יש מקום ההצורך להקל. [כגון מעוברת, אין שם אמבטאות, וכדו'].
 (א) מהר"ם בריסק (ח"ג סי' י"ב ד"ה וא"כ) – "מנהג כשר וישר לרחוץ באמבטאות ולהשהות שמה זמן מה".
מהר"ם בריסק (ח"ג סי' י"ג ד"ה וכיון) – "נשי דידן כבר נהגו לישב באמבטיות ולהשהות שמה זמן רב".
 (ב) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ו אות ב') – "ובשאלתו בדבר אשה מעוברת כבר, שהתחילה לראות דם במראה ספיקא, והרופא צוה לה שלא לרחוץ במים חמים ... ותרחץ במקלחת והמקוה יהיה בפושרין".
אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ה) – "טוב לשרות גופה באמבטיא של מים חמים לרכך הזיעה והלכלוך שבסדקי הגוף כסביבות הציפורנים וכדומה כדי שיתמסו מעצמן או שיתרככו שבקל יוכלו להסירן בידה או בכלי - ואם אין אצלה אמבטיא סגי בשאוע"ר דהיינו קילוח המים על גופה דרך משפך מלמעלה מהאשה".
אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ט אות ה') – "אשה חולה שקשה לה לרחוץ באמבטיה יכולה לקחת מקלחת ובלבד שתשגיח שיכנסו המים בכל הגוף".
 (ג) שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"ס ס"ק ה') – "לא מצאתי מפורש בשום פוסק שצריך דוקא אמבטיא, שכל הפוסקים כתבו 'שטיפה במים חמין', וא"כ נראה פשוט דגם אם יושבת תחת המקלחת והיא חופפת ובכל עת שוטפת עצמה במים חמין ג"כ מותר, ואעפ"י שאין לשנות המנהג, מ"מ נפ"מ במצב שאין שם אמבטאות ולא בית הטבילה והיא טובלת בנהר, - תעשה החפיפה תחת המקלחת ובלבד שתשהה בהחפיפה השיעור הצורך".
 (ד) פאת שדך (ח"ג סי' פ"ד אות ב') – "שהייה זו אינה דוקא באמבטי אלא כוללת כל עניני החפיפה בכללה, ולכן המנהג שדוקא חצי שעה באמבטי חמין אינו מנהג קבוע, ומנהג הספרדים הוא שלא לרחוץ כלל באמבטי אלא לשפוך חמין על הגוף, וכן מורים אף אצל אשכנזים באשה שאינה יכולה לשהות באמבטי כגון מעוברת".
 (ה) ששבה"ל (ס"ק ח', שבה"ל ח"ב סי' ק"א, ח"ג סי' קכ"ט) – "בזמן האחרון נעשה מנהג כשר שהיא תשב באמבטי ותחוף כשיעור שעה ומנהג צדיקים הוא, אבל בנשים מעוברות ובפרט בג' חדשים הראשונים אם רואות דם וטובלות וידוע דאז מים חמים יכולים להזיק ולעורר ראית דם והפלה פשיטא דבכה"ג אנו נתיר לה לרחוץ בחמין שלא כדרך ישיבה במים, ותזהר האשה אז שגם לא תטבול בחמין ביותר".
 (ו) עי' אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' ד', הע' ב') – "אשה אשר אין בביתה אמבטיה לחפיפת כל גופה, והיא רגילה לחפיפה באמבטיה לפני טבילתה, אם אין היא יכולה לחפוף בערב-שבת ובערב-יו"ט במקוה, כי אז תחפוף באמבטיה אשר במקוה בלילה הקודם (וכמובן שלא טבול בו בלילה), ותיזהר במשך כל היום של ערב-שבת או ערב-יו"ט מפני כל דבר העלול לגרום לחציצה, ובערב-שבת או בערב-יו"ט תצחצח היטב את שיניה, תתקלח בביתה במים חמים, תגוזו צפורניה ותסתרק, ובלילה תלך לטבול במקוה. [דבעצם מספיק בזה משום חפיפה, עיין יו"ד סי' קצט סעי' א' (דתשטוף במים חמים, עיין שבת קמז ב רש"י ד"ה להשתטף, וסי' שכו סעי' א, דהיינו לשפוך מים על גופו), ואפ"ל תאמר דנוהגות לחפוף באמבטיה דוקא, י"ל דבכה"ג שהיא אנוסה וא"א לה להשיג אמבטיה בע"ש, הא קיי"ל ביו"ט שחל ביום ששי וטבילתה בליל-שבת, דחופפת מעיו"ט, יו"ד סי' קצט סעי' ו']".
 (ז) בדה"ש (ס"ק י"ז) – "ומעיקר הדין סגי שיבאו המים עליה בדרך שפיקה שעל זה מורה לשון שטיפה ומכל מקום כבר נהגו בנות ישראל לשבת באמבטיה בשעת חפיפה שבוה מתקנות הן היטב מכל לכלוך אמנם אשה מעוברת שנמנעת לסיבת בריאות מלהכנס לאמבטיה נראה שדי לה לרחוץ בדרך שטיפה במקלחת שלא באמבטיה".
 (ח) חוט שני (ס"ק ו' אות ה') – "ומן הדין אינה צריכה לרחוץ ולשהות במים חמים שבאמבטיה, אך יש בזה מעליותא, שע"י כך יורד יותר בקלות כל מיני חציצות, וכן יש בזה ריכוך טוב לגלדי מכה וכדו'".
 (ט) מראה כהן (עמ' צ"ו אות ט') – "נהגו הנשים להתרחץ באמבטיה לפני הטבילה, ואע"פ שאין זה חיוב מן הדין [דמעיקר הדין די במקלחת], מ"מ מנהג טוב הוא, שהשהיה במים מנקה את הגוף היטב. ואולם אין לאשה להרבות בשהיה במים, דאין בזה צורך וגורמת לעצמה להכנס לספקות ע"י שהעור מתחיל להתקלף וכו'. [ובמקום חולי או במעוברת באופן שהאמבטיה עלולה להזיק די במקלחת]".
 (י) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ג') – "אשה מעוברת שצריכה לטבול וחוששת מלרחוץ באמבט מחשש שתגרום נזק לעיבור, אינה חייבת בכך, ודי לה שתשטוף עצמה היטב וביסודיות במקלחת חמה".
 (יא) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"א, פרק ל"ה הע' ע"ה) – "commonly accepted custom".
 (יב) חק וזמן (פרק ה' סעי' ו', ע"ש שמאריך) – "יש להדר להתרחץ באמבטי דוקא, ובשעת הצורך חופפת על ידי שטיפה בלבד".
 (יג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט' סעי' א') – "המנהג לרחוץ באמבטי בחמין, ובשעת הדחק סגי בשטיפת מקלחת".
 (יד) פרי טהרה (סעי' ד') – "מנהג כשר לרחוץ באמבטיה ולשהות בה זמן מה. ואם אינה יכולה לרחוץ באמבטיה מסיבה רפואית [כגון שהיא מעוברת], די ברחיצה במקלחת".

טו) פתחי דעת (פרק י"ח סעי' י"ב) – "מעלה היא, כשהדבר מתאפשר לנהוג כמנהג שנוהגות הנשים ברחיצת הגוף לשהות באמבטיה קודם הטבילה".

3. מיקל.

א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' זמן החפיפה אות א', סי' ל"א סי' קצ"ט) – "שאלת: האם בזמנינו שיש לנו מקלחת יש איזה חיוב לאשה המכנינה עצמה למקוה לעשות Bath (אמבטיה). תשובה: מעולם לא היה חיוב ולא הדור שהאשה תשב דוקא באמבטיה לצורך חפיפה, וגם היום לא נשתנה הדין".

4. מר"מ.

א) ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' נ"ט) – "שאלה: שאלו לגבי הפרסומים של ארגון 'מרגלית אם בישראל', לגבי טבילת אשה שצריך שתשב באמבטיה שעה לפני הטבילה, אם זה בדווקא כמשמעות הלשון שם או לכתחילה. תשובה: בדיוק הגיע הרה"ג דוד יוסף שליט"א שכתב את משמרת הבית הקצר ושאלתיו וענה: שלא, ואין צורך. והוא רק כתב שיש נוהגים כן".

ב) הסריקה (combing).

א. זמן הסריקה.

1. שבשעת רחיצת הראש תסרוק במסרק.

א) סד"ט (סוף ס"ק ט') – "ששמעתי שנהגו הנשים שסורקות עצמן בביתן ביושב בלי שום רחיצת הראש, ואחר כך הולכות לבית הטבילה ורוחצות בחמין ושוטפות ראשן במים חמין, ושוב אינן סורקות, וגם לפעמים אינה מפספסת שעה אפילו בידיה, זה אינה נכון ... דעיקר החפיפה והסירוק הוא לאחר ששטפו ראשן במים, וכמו שכתב המחבר ותשטוף במים חמין בשעת גופה ושערה, ע"כ, וחפיפת שעה היא הפיספוס או הסירוק, ואנן נוהגין בשערות הראש בסירוק דוקא וכמו שכתב הש"ך הבאתיו לעיל. לכן ראוי להנהיגם כמו שכתבתי שבשעת רחיצת הראש תסרוק במסרק".

ב) חכ"א (כלל ק"כ סעי' ב') – "והסריקה תהיה דוקא בשעת רחיצה בחמין שזה מנקה היטב אבל הנשים הסורקות עצמן בביתן ביושב בלא רחיצה ואחר כך בבית הטבילה רוחצות בחמין אינה יוצאת ידי חפיפה".

ג) לח"ש (לחם ס"ק ג') – "כ"כ בס"ט (סק"ט) וז"ל שמעתי שנהגו הנשים שסורקות עצמן בביתן ביושב בלי שום רחיצת הראש, ואחר כך הולכות לבית הטבילה ורוחצות בחמין ושוטפות ראשן במים חמין, ושוב אינן סורקות, וגם לפעמים אינן מפספסת השערות אפילו בידים, זה אינה נכון וכו' לכן ראוי להנהיגן שבעת רחיצת הראש סמוך לטבילה תסרוק במסרק עכ"ל".

ד) עצי לבונה (על סעי' א') – "לכן ראוי לנהוג שבשעת רחיצת הראש תסרוק במסרק ולא קודם".

ה) מלבושי טהרה (סעי' ב') – "והסריקה תהיה דוקא בשעת רחיצה בחמין שזה מנקה היטב אבל הנשים הסורקות עצמן בביתן ביושב בלא רחיצה ואחר כך בבית הטבילה רוחצות בחמין אינן יוצאות ידי חפיפה".

ו) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"א) – "והסריקה תהיה בשעת רחיצה בחמין, שבזה יהיה השער מנוקה היטב".

ז) טהרת ישראל (סעי' ד') – "הסריקה תהיה דוקא בשעת רחיצה בחמין שזה מנקה היטב אבל הנשים הסורקות עצמן בביתן ביושב בלא רחיצה ואחר כך בבית הטבילה רוחצות בחמין אינן יוצאות ידי חפיפה".

ח) פרדס שמחה (ס"ק ד') – "והסריקה צריכה שתהיה בשעה שחופפת ורוחצת, ולא תסרוק השערות בעודם יבשים ואח"כ תרחצם".

ט) פרי טהרה (סעי' ב') – "ולא תסרק את שערותיה כשהן יבשות, אלא תסרקן במסרק בשעת רחיצת הראש".

2. צריך ג"כ שהשער רטוב.

א) חבלים בנעימים (ח"א יו"ד סי' נ"ח אות ב') – "ואם סרקה ראשה ביבש אפי' דיעבד לא מהני".

ב) בדה"ש (ס"ק ט') – "וכתבו הפוסקים שצריכה לסרוק השערות דוקא לאחר שרחצתם והם עדיין רטובים שזה מנקה היטב".

ג) ששבה"ל ([רק בדפוס חדשה] ס"ק ה', סיכום אות א') – "וע"ש בסד"ט דהחפיפה צ"ל אחר השטיפה שהשער רטוב".

ד) חוט שני (ס"ק ב' ד"ה וכתב, ס"ק ו' אות ד') – "סירוק השערות יש לעשותה רק כאשר שערותיה רטובות, אבל לא כאשר שערותיה יבשים".

ה) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ז אות א') – "שבסריקה והפספוס צריכה להיות במים חמים, וכ"כ בסדרי טהרה".

ו) מראה כהן (עמ' צ"ו אות ו') – "סירוק השיער יש לעשותו דוקא לאחר הרחיצה כשהשערות עדיין רטובות, אבל אם מסרקת עצמה קודם הרחיצה כשהשערות עדיין יבשות לא יצאה ידי חובת חפיפה".

ז) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ב' סעי' ח', פרק ז' סעי' א').

3. רק אחר ששטפו ראשן במים.

א) פתחי הלכה (ארטסקורול, פרק ל"ה הע' ט') – "Badei HaShulchan 1999:9 deduces from Sidrei Taharah ... and Chochmas Adam 120:2 that the combing must be done while the hair is still wet. It is not absolutely clear that this is so. Sidrei Taharah and Chochmas Adam merely state that a woman should not comb her hair first and then wash it. Combing is effective only if the hair has been cleaned by washing it first. If she washes her hair and combs it later, the combing may be effective even though the hair is dry at the time. There is no clear inference in any of the Poskim that the hair must be wet while she combs it".

4. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ד').

א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"Is there a need to specifically use a comb when brushing hair before going to the mikvah or can it be a brush with individual bristle (i.e. not a shabbos style brush). R' Y. Berkovits wrote: Minhag Yisrael is to use a comb. The lashon of the rishonim is מסרק".

ב. **אם לא סרקה במסרק**, רק שרחצה היטב בחמין ופספסה בידיה.

1. **חכ"א** (כלל ק"כ סעי' ב') – "ואם לא סרקה במסרק רק שרחצה היטב בחמין ופספסה בידיה אם כבר עברה לילה עם בעלה יש להקל שלא תחזור ותטבול (סדרי טהרה) כדלקמן סוף סימן ג' אך נראה לי דלא דמי דהתם הוי ספק ספיקא שמא סרקה מאחר שבקשה מסרק מאשה אחרת ואם תמצי לומר לא סרקה שמא הלכה כרמב"ן מה שאין כן הכא שבודאי לא סרקה וצריך עיון".
 2. **ערה"ש** (סעי' ו') – "הרי שלא הצריך לעיכובא סריקה גם בראש ולכן אף שהחמירו כדעת רש"י דווקא במסרק לא ראו להחמיר רק בראש ולא בשארי מקומות שיש שיעור".
 3. **שערי טוהר** (שער י"ט ס"ק א') – "בשעה"ד כשאין לה מסרק תוכל לסמוך על הפספוס שמפספסת שערה בידיה היטב רק אז צריכה לדקדק ולעיין היטב שלא ישאר שום שערות דבוקות זכ"ז, וכמ"ש הש"ך בס"ק א' בשם הרמב"ן וז"ל וסורקת אותן או מפספסת בידיה יפה יפה עכ"ל, **דמשמע דפספוס מהני** רק דאם אפשר לסרק טוב יותר דאז א"צ לעיין על הפספוס יפה".
 4. **משפטי עוזיאל** (כרך ב' יו"ד סי' ל"ג) – "ועל כל פנים כל הפוסקים הטור [בריש הסימן], והשו"ע [ס"ק א - ב] והים של שלמה [דף ע"א תקנה ט] והגר"א בהגהותיו (סי' קצ"ט סק"ב) כתבו דחפית שער הראש היא במסרק ואין לסמוך על דעת המקילין בפספוס לדין שקבלנו הוראותיהם, ויפה כוון מעכ"ת להלכה במסקנתו **שאין להקל לחוף על ידי פספוס** ...".
 5. **מר"מ** – **חבלים בנעמים** (ח"א יו"ד סי' נ"ח אות ב', לשונו לקמן), **הגר"ש** זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ח הע' י"ח), **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק ז' סעי' ז), **ט"ז וש"ך השלם** (שפ"ח ס"ק א').
- א) **אם שכחה לסרוק שערה בליל טבילתה שחל בליל שבת**: אם ישראל שרי לפספס בידיה במקום סריקה, ואם יכולה לעשות ע"י עכו"ם - עי' לקמן.

ג) חפיפה לגברים.

א. תקנה רק לנשים.

1. **ס' האשכול** (סי' ס"ד) – "דהתם בגברא איירי שטבל לאכול תרומה ולית בי' חפיפה דלא תקן עזרא רק לנשים נדות כדאי בירושלמי".
2. **לחם ושמלה** (שמלה ס"ק ט"ו) – "י"ל דלא תיקן אלא לנשים ולא לאנשים, אי משום דנשים קפדי טפי, אי משום טעם אחר".
3. **חשק שלמה** (ב"ק דף פב.) – "תיקן חפיפה דוקא בנשים ולא גם לאנשים ... י"ל משום דיהיה רוב שערות מלוכלך או קשור זה לא שכיח לימחש כל כך, וליכא חששא רק על מיעוט, **וסתם איש אין דרכו להקפיד** בזה והו"ל מיעוטו שאינו מקפיד ... ועוד י"ל דאפשר דבעת שתיקן תקנה זו עדיין לא נבנה בית שני ולא עלה מבבל ועדיין לא היו עוסקין בטהרות, ולא היה נוהג טבילה אז כי אם באשה לבעלה כמו האידנא".
- א) **מר"מ** – **אנציקלופדיה תלמודית** (כרך ט"ז ערך חפיפה טור תמ"א הע' כ', לשונו לקמן).
4. **הו"ד במנחת יצחק** (ח"ו סי' פ"ח) – "א' בענין מי שנזהר בטבילת עזרא ושויה עליו כחובה, אם צריך להסיר השיניים הזרים בשעת טבילה. חידוש שלא הביא הגה"צ הנ"ל, מב' תשובות שבתשו' מאמר מרדכי (סי' א' וב') שביאר שם, והורה הלכה למעשה, דאין חציצה פוסלת בטבילת עזרא, והובא בשע"ת (סי' פ"ח), והביא שם ג"כ לראי' ממה דחזינון דלא נהגו הטובלים לקרי בחפיפה, ואף דבשאר תקנות לא אמרינן ליחזי היכא נהגו, מ"מ טבילת קרי שהוא דבר הרגיל בכל יום, אמרינן ליחזי היכא נהגו עיין שם, וכוון מעצמו לזה הגה"צ במכתבו שם, שכתב וז"ל ופוק חזי מאי עמא דבר דלא שמענו מחסידים ואנשי מעשה שיהא מקפידין לסרוק שער זקנם קודם טבילת עזרא וכו' עכ"ל, אמנם אם באנו לדין י"ל דאין ראי' מזה, עפ"י שהעיר בספר התרומה (ה' נדה) דלמה תיקן עזרא (ב"ק פ"ב) חפיפה דוקא בנשים ולא גם לאנשים הטובלין לתרומה וקדשים, ותי' דאנשים רגילי בטבילה מצד דאוכלין תרומה וקדשים ולא שכיח חציצה בהו, והביא ראי' מירושלמי (פסחים פ"ב ה"ז), וראיתי בהגהת חשק שלמה (פסחים) שם, דהעיר דאדרבה בירושלמי משמע שם דוקא כהנים רגילי בטבילה, ותי' הוא די"ל משום דרוב שערות מלוכלך או קשור זה לא שכיח, וליכא חששא רק על מיעוט וסתם איש אין דרכו להקפיד בזה, והו"ל מיעוטו שאינו מקפיד, ודומה לזה תנן (במקואות פ"ט משנה ג') דלקלי הראש ובית השחי באיש אינו חוצץ ובאשה חוצץ עיין שם".

ב. חפיפה בשביל טומאת קרי.

1. **מיקל**.
- א) **ס' האשכול** (ריש הספר), **הו"ד בה"ל** (סוף סי' פ"ח) – "וחזי לן דבעל קרי הטובל **אין צריך חפיפה** כבשאר טבילות דאין חציצה פוסלת בטבילה זו אם לא חצצה ברוב הגוף דהוי כאילו לא טבל כלל".
- ב) **שו"ת מאמר מרדכי** (האלברשטאט, סי' א', סי' ב'), **הו"ד בשע"ת** (או"ח סי' פ"ח) – "א"ו אינו חוצץ. ועוד דא"כ הוא לבעי נמי חפיפ' והא חזינון דלא נהגו הטובלים לקרי בחפיפה ומינייהו חזינון דלא בעי חפיפה ואף דבשאר תקנות ל"א ליחזי היכי נהגו מ"מ טבילת קרי שהוא דבר הרגיל בכל יום אמרי' ליחזי היכי נהגו ... ועוד יש להוכיח **דלא בעי חפיפה** למאי דפריך בגמ' דנדה ב' התינוקת למ"ד דבעי סמוך לחפיפ' טביל' תמה על עצמך היאך נדה חופפת ביום וטובלת בלילה ופרש"י בקושי התירו לחפיפה ביום לטבילת בלילה משמע דוקא חפיפ' ביום וטבילה בלילה שרי ולא יותר וא"כ תקשה היאך עזרא גופי' תיקן טבילה לב"ק ותיקן שיהא אוכלי' שום בע"ש משום עונה של ת"ח והיאך יתוקן סמוך לחפיפ' טבילה א"ו דלא בעי חפיפה".
- ג) **הו"ד במנחת יצחק** (ח"ו סי' פ"ח) - לשונו לעיל.
2. **מחמיר**.
- א) **שערי תשובה** (גאונים, סי' קע"ה) – "והמשמש מטתו אע"ג שהוא כבעל קרי בעל קרי כתיב בו ורחץ את כל בשרו וצריך כל גופו ו**אפי' חפיפה בעי**. אבל משמש מטתו כיון שכתב ורחצו במים ולא כתיב את כל בשרו צריך מאבנטו ולמטה ושפשוף יפה ואין צריך לרחוץ כל גופו".

(ב) הו"ד בס' המנהיג (דיני תפילה סוף עמ' קי"ג, סי' פ') – "ובתשובות הגאונים מצאתי וכן כתב רבינו משה זצ"ל בספר אהבה בפרק רביעי בהלכות תפלה, מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעלי קרי מתפלל עד שירחוק כל בשרו במים משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, בד"א בבריא או חולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה, ואין בזה מנהג וצ"ע למה תלה הדבר במנהג, ובעל קרי צריך לרחוק כל גופו, וצריך חפיפה דכתיב ביה ורחץ במים דיי לו לרחוק ולשפשף מאבנטו ולמטה".

3. מר"מ.

(א) תהלה לדוד (או"ח סי' פ"ח אות ב', לשונו לקמן) – "ועכ"פ נראה שאותן הנוהגין בטבילה זו. כיון דמורגלין בטבילה. דמי לטבילת כהנות דאין בהן חפיפה כמ"ש הירושלמי".

(ב) אנציקלופדיה תלמודית (כרך ט"ז ערך חפיפה טור תמ"א הע' כ"א) – "ועל האשכול (אורבך) סי' א, בבע"ק הטובל לדברי תורה שא"צ חפיפה, לפי שאין חציצה במיעוט הגוף פוסלת טבילתו, (ע"ע בע"ק ציון רנ"ח), והאריך בזה בשו"ת מאמר מרדכי להר"מ מדיסלדורף (ברונא תקע"ט), והובא בקיצור בשע"ת או"ח סי' פח".

ג. חפיפה בשביל טבילת ערב יום כיפור.

1. מחמיר.

(א) ס' תניא (סי' ע"ח) – "בערב יום הכפורים צריך אדם לטהר את עצמו ולרחות בחמין. ולחוף ולטבול ... וטובלין כדרך כל חייבי טבילות. ומברכין ברכת הטבילה קודם שיכנס למקוה".

(ב) הו"ד בא"ב (סי' תר"ו ס"ק י"ד) – "ואף על פי שנהגו וכו'. קשה הא כתב הש"ך ביו"ד סי' שפ"א [סק"א] דאין המנהג אלא בחמין אבל בצונן מותר אחר ז'. ויש לומר דקמשמע לן הכא דאף במקום שאי אפשר לטבול אלא בחמין נמי שרי. ויותר נראה דקאי על רחיצה בחמין שקודם טבילה משום חציצה. וכ"כ בספר תניא [סי' עח] צריך לרחוק בחמין ולחוף ולטבול וכו'. אלא דיש לדחות דס"ל טבילת ערב יום כפור חיובא, שהרי פסק [שם] דצריך לברך. מכל מקום יש להחמיר. וכ"מ בשל"ה [שם ד"ה וזה לשון] זה לשונו, וטוב לטהר ולגלח צפרנים כמו אשה לבעלה".

(ג) שבלי הלקט (סי' ש"י) – "וצריכין לטהר עצמן ולחוף ולטבול בערב יום הכפורים בשבע או בח' שעות וחופפין וטובלין כדרך כל חייבי טבילות".

(ד) מטה אפרים (סי' תר"ו סעי' ח') – "ויש לדקדק בחציצה יותר מבשאר טבילות שטובלים הזכרים בכל ימות השנה שאין מדקדקין בה כל כך ולכן טרם שנכנס לבית המרחץ יטול צפרניו ... וגם יחצוץ שיניו שלא יהיה בין השיניים דבר חוצץ ויכנס למרחץ וירחץ עצמו במים חמים שיהא גופו נקי ויסרוק שערותיו במסרק".

(ה) פסקי תשובות (סי' תר"ו אות ו') – "ערב יום הכיפורים שהיא יותר חיוב מסתם טבילת בע"ק בשאר ימות השנה נוהגים ליהזר מחציצה, ולכן יש לגזור קודם הטבילה צפרני ידיו ורגליו ויחצוץ שיניו שלא יהיה דבר חוצץ בין השיניים וירחץ גופו בחמים מכל טינוף ויסרוק שערותיו במסרק ואח"כ יטבול".

2. מיקל.

(א) עי' תהלה לדוד (או"ח סי' פ"ח אות ב') – "ולכאורה משמע דצריך חפיפה. והא"ר בס' תר"ו ס"ק י"ד הביא מדברי התניא דהוצרך חפיפה בעיו"כ. וכתב דאזיל לטעמא דס"ל דמברכין על טבילת עיו"כ. אבל מצאתי במנהיג סי' פ' כתב ב"ק צריך לרחוק כל גופו וצריך חפיפה ... ולא ראיתי נוהגין כן. ובאמת הא דמשמע מדברי התוס' בחולין דף י' ע"א ד"ה עד דלכל חייבי טבילות תיקן עזרא חפיפה וגם בזכרים. לא ידעתי מהיכן למדו דז"ז. דהא ושתהי' נדה חופפת קאמרין. ולא זב ומצורע ושאר חייבי טבילות. ומ"ש התוס' בשם הירושלמי דכהנים אין בהם חפיפה משום שטובלין תמיד. משמע דבישראלים אף בזכרים שייך חפיפה. אבל באמת בירושלמי גופה איתא כהנות אינן חופפות. ולא קאי על זכרים. ועיין סוף יומא בהא דלערב ישפשף ובתוס' ישנים שם. ובדברי הרמב"ם ז"ל לא מצאתי שיזכיר דיני חפיפה לשאר חייבי טבילות רק בחוצץ כתב דשויין. ועכ"פ נראה שאותן הנוהגין בטבילה זו. כיון דמורגלין בטבילה. דמי לטבילת כהנות דאין בהן חפיפה כמ"ש הירושלמי".

3. מר"מ.

(א) אנציקלופדיה תלמודית (כרך ט"ז ערך חפיפה טור תמ"א, הע' כ') – "ונסתפקו אחרונים בטובל בערב יום הכפורים משום מנהג אם צריך לחפוף כחייבי טבילות. אותה שאמרו: הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל ומבערב ישפשף, יש ראשונים שפירשו שכל אדם ישפשף עצמו במים חמים ערב יום הכפורים, שלא יהא בו דבר חוצץ, כדי שאם יראה קרי למחר יוכל לטבול, וצריך לשפשף כל גופו לסוברים שתקנו חפיפה בכל הגוף".

ד. מר"מ – אדר"ת (תשובה מיראה הל' מקואות פרק ב' הל' ט"ו).

1. תוס' (חולין דף י' ד"ה עד) – "יש להעמיד הך דשמעתין בכהנים דאין בהן חפיפה משום שטובלין תמיד".

(א) עי' תהלה לדוד (או"ח סי' פ"ח אות ב'), לשונו לעיל.

2. ס' התרומה (סי' ק"ב) – "והא דאמרין פרק קמא דחולין (י' ע"ב) טבל ועלה ונמצא דבר חוצץ לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היתה בשעת טבילה התם מיירי כשלא טבלה סמוך לחפיפה אי נמי התם לטהרות דמחמיר והכא לבעלה אי נמי התם לטהרות ומיירי בלא חפף כלל לכך צריך ברי לי דלעוסקי טהרות לא הצריכו לעשות חפיפה רק לעיוני כדאיתא בירושלמי פרק כל שעה נדה חופפת וטובלת כהנת אינה חופפת לפי שרגילה ותדירה בטבילה לא הצריכה חפיפה. נדה כהנת חופפת שלא תחלוק בין נדה לנדה".

(א) עי' חשק שלמה (ב"ק דף פב.).

3. או"ז (סי' שס"א) – "שר' חננאל ואמרי לה ר' יצחק בר שמואל זצ"ל מוקי לה להיחא דשחיתת חולין בטובל לתרומה דלא אצרכוהו רבנן חפיפה והכא איירי רבא באשה לבעלה דחמירא והצריכוה רבנן חפיפה. ואע"ג דלא נהירא האי שינויא דאשכחן פ"ק דנדה דאחמור רבנן בבדיקה לטהרות טפי מבעלה".
4. רוקח (סי' שע"ט) – "לטהרות לא הצריכוה חפיפה וסגי בעיוני בעלמא דגרסינן בירושל' בפרק כל שעה נדה חופפת וטובלת פי' כהנת האוכלת בתרומה והאוכלת על טהרת תרומה נדה והיא כהנת חופפת וטובלת שלא תחלוק בין נדה לנדה בפרק השוחט".
5. כל בו (סי' פ"ו) – "ואחד הנדה ואחד שאר הטמאין שיש בראשן שער תקנת עזרא היא שתהא האשה חופפת ראשה ואחר כך תטבול".
- (א) מר"מ – אנציקלופדיה תלמודית (כרך ט"ז ערך חפיפה טור תמ"א הע' כ'), לשונו לקמן, נזר התורה (ח"י עמ' עמ' קמ"ב).
6. שם יוסף (הל' מקוואות פרק ב' הל' ט"ז) – "ומ"ש רבינו עוד בדין זה דליטבול מיד תכף לחפיפה הרי זה משובח. נראה ודאי דה"ה שיש לו שערות שהדין כן דצריך לכתחילה לסמוך טבילה לחפיפה דומה למ"ש רבינו בסוף הל' ט"ז לענין חציצה דאחד האיש ואחד האשה שוין יעו"ש ועל כרחק הא דקאמר נמי בב"ק דף פ"ב דהתקין עזרא שתהא אשה חופפת יעו"ש וה"ה נמי לאיש דמאי שנא ואדברא לפעמים יש חומר באיש מן האשה כמ"ש רבינו בסוף הל' כ"ב בטבילת הגר וכן לענין טהרות חמיר יותר מטבילת נידה לבעלה כמו שכתב בהל' כ"ב יעויין שם".
7. פתחא זוטא (מהד"ת ס"ק ב') – "וילע"ע בזה".
8. אנציקלופדיה תלמודית (כרך ט"ז ערך חפיפה טור תמ"א, הע' כ') – "תקנת עזרא של חפיפה, יש מהראשונים שכתבו שלא באשה נדה בלבד אמורה, אלא אף בכל חייבי טבילות, שחופפים וטובלים. [שבה"ל סי' שי; כלבו סי' פו, וכן נקטו בתוס' חולין י א ד"ה עד ורמב"ן שם וסה"ת סי' קב ועוד. ותמוה מש"כ בהג' חשק שלמה ב"ק פב א שבאנשים לא תיקנו חפיפה כיון שאין דרכם להקפיד על חציצת מיעוט] ... ויש מהראשונים שכתבו שלא תיקנו חפיפה אלא בנדה הטובלת לטהרה לבעלה, מחמת חומרתה, אבל לא בטובלת לתרומה. בירושלמי אמר ר' זכריה: נדה חופפת וסורקת, כהנת - האוכלת תרומה, והאוכלת חולין על טהרת תרומה - אינה חופפת וסורקת, לפי שהיא טובלת כל יום לתרומה, משום מעלה, וכיון שתדירה בטבילה לא החמירו עליה שתחפוף, ודי לה בעיון ובבדיקת גופה, ומטעם זה לא הצריכו חפיפה לטבילת העוסקים בטהרות אלא עיון בלבד. נדה שהיא כהנת, אמר ר' זכריה: חופפת וסורקת, שלא תחלוק בין נדה לנדה. אמר ר' גמליאל ברבי אינינוא: נדה שהיא מפסקת - מלטבול - כל שבעה, חופפת וסורקת, כהנת שטובלת בכל יום, אינה חופפת וסורקת. יש מפרשים שר' גמליאל בא לתת טעם לחילוק שבין כהנת לנדה, ויש מפרשים דבריו בנדה כהנת, וסובר שהטעם שחופפת אינו משום שלא תחלוק בין נדה לנדה, אלא שכיון שמפסקת מלטבול כל שבעת ימי נדותה צריכה חפיפה, ודוקא נדה שטמאה שבעה, אבל כהנת שומרת יום כנגד יום שטובלת למחרת ראייתה, שצריכה חפיפה, הרי זה משום שלא תחלוק בין נדה לנדה. יש מן הראשונים שכתבו בשם הירושלמי שלא הצריכו חפיפה אלא לנדה שאינה כהנת, אבל לא לכהנות העוסקות בטהרות".

ד) ספק דרבנן.

א. טעמים שלא אמרינן ספק דרבנן לקולא.

1. מצד חזקת איסור - עי' לקמן.
2. מצד דבר שיש לו מתירין - עי' לקמן.
3. משום תחלת תקנתם היה בבדיקה על הספק - עי' לקמן.
4. שהוא איסור דרבנן שחכמים חששו לאיסור דאורייתא - עי' לקמן.
5. אין עושין ספק דרבנן לכתחילה - עי' סי' ק"י כללי ספק דרבנן, לשיטות ומר"מ.
6. אין לעשות ספק דרבנן בזמן הזה - עי' סי' ק"י כללי ס"ס להש"ך כלל ל"ו, לשיטות ומר"מ.
7. גלגול דאורייתא - עי' לקמן.

ב. מצד חזקת איסור.

1. מחמיר – נוב"ק (יו"ד סי' נ"ג), "שאם היה ברור לה שעיינה רק מסופקת אם סרקה הנה החפיפה היא מדרבנן מתקנת עזרא כמ"ש שם בב"ק וספיקא דרבנן לקולא אלא שלדעת הש"ך דבחזקת איסור לא אמרינן ס"ס לקולא כמבואר בכללי הס"ס אות כ"ז א"כ מינה דגם ספק דרבנן לא אמרינן לקולא דכך הוא ספק אחד בדרבנן כמו ס"ס באיסור דאורייתא. וכ"מ בט"ז בי"ד סימן ס"ט ס"ק כ"ד דבחזקת איסור לא אמרינן ספק דרבנן להקל", סד"ט (סוף סי' קצ"ט, עי' סי' קצ"ח ס"ק ל"ט), פת"ת (ס"ק ב', סי' קצ"ח ס"ק ט"ז, לשונו לקמן).
2. עי' סי' ק"י כללי ס"ס כלל כ', לשיטות ומר"מ.

ג. מצד דבר שיש לו מתירין.

1. מחמיר – נוב"ק (יו"ד סי' נ"ג), "לדעת החולקים על הרשב"א דגם אם ההיתר לא אתי ממילא ע"י זמן אלא שצריך לעשות מעשה לההיתר מקרי ג"כ דבר שיש לו מתירין וכמבואר בי"ד סי' ק"ב סעיף ג' ועיין בש"ך ס"ק ח'. פשיטא דכאן מקרי דשיל"מ שהרי יש לה היתר ע"י חפיפה וטבילה מחדש ובדבר שיל"מ אפילו בדרבנן לא אמרינן ספק דרבנן לקולא וכמ"ש רב אשי בריש ביצה דף ד' ע"א. ולהפסד מועט של הפסד עצים להחם חמין לא חיישינן דהרי גם להגעיל כלי צריך הפסד עצים להחם רותחין ואף ע"פ כן מקרי דבר שיל"מ. וכמ"ש ביורה דעה סימן ק"ב שם בש"ך ס"ק הנ"ל", הו"ד בפת"ת (ס"ק ב').
2. קשה – יהודה יעלה (ח"ב חו"מ סי' רנ"ד אות א' סוף ד"ה איברא, "ומה שכתבת דמ' דשיל"מ אין להחמיר בזה עפ"י סברת הצ"ח בכ"מ גבי הנאה או טלטול ל"ש לומר עד שתאכלנו באיסור כו', בזה יפה כוונת לסברת הנוב"י עצמו במהד"ת חא"ע סי' ל"ח עש"ה ותמצא נחת"), עי' בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב, "ואף אם תדחה טבילתה לזמן אחר לא הוי דשיל"מ כמ"ש בתשו' נו"ב

מה"ת חאה"ע סי' ל"ח דלענין בעילה ל"ש לומר שיל"מ דיוכל לבעול למחר כיון שאפשר לבעול היום וגם אח"כ משא"כ לענין אכילה ע"ש ובתשו' במק"א הבאתי ראיות לדבריו וכן מוכרח מכל הדינים דתלינן בכתמים משום דהוי סד"ר ול"א דהוי דשיל"מ").

3. י"ל שהנו"ב סבר ששהיה מועטת [עי' סי' ק"ב סעי' ג', לשיטות ומר"מ] הוי דשיל"מ. וכן מוכח מהפ"ת (ס"ק ב', ונחלת צבי על רמ"א סי' קפ"ז סעי' ה'). א"נ י"ל, בידו עכשיו. א"נ, לא אבד הביאה.

(א) מהרש"ם (ח"ד סי' מ"ח) – "ד' הצל"ח ... ולא עוד אלא שהנו"ב בעצמו במהד"ק חיו"ד סימן נ"ג כ' להיפך ע"ש לענין ספק חפפה וכו' דהוי דשיל"מ דתוכל לטבול שנית ע"ש".

מהרש"ם (הוספה לח"ב סי' ע"ר) – "וע' נו"ב מה"ק חיו"ד סי' נ"ג ורמז אליו בפת"ש סי' קצ"ט סק"ב שהחמיר בספק אם סרקה השערות אף דהוי סד"ר משום דאיתחזיק איסורא ועוד דהוי דשיל"מ ונ"ל דמ"ש משום דשיל"מ היינו **אם יכולה לחזור ולטבול באותה לילה** דאל"כ דמי לטלטול דל"ש דין דשיל"מ כמ"ש הפ"י וצל"ח בביצה (דף כ"ד ע"ב) וע' תשו' נו"ב מ"ת חא"ח סי' ע"ד באמצע התשו' ובשו"ת אמרי אש חא"ח סי' ל"ז ובטעה"מ פ"א מיו"ט ושו"ת ספר יהושע בפו"כ סי' ת"ט וע' תשו' נו"ב מ"ת א"ע סי' ל"ח שכתב להדיא דלענין מינקת שיהי' לה היתר אחר זמן לא הוי דשיל"מ כמו בטלטול דהא יכול לבעול היום ומחר ע"ש וה"נ בזה".

(ב) דעת תורה (יו"ד סי' קצ"ט על סעי' א') – "עי' פ"ת סק"ב ... והיינו אם יכולה לטבול בלילה זו, דאל"כ דמי לטלטול מוקצה שאין אומרים בזה דשיל"מ וכו', שהרי כל הטעם דדשיל"מ אינו בטל הוא רק באכילה שיאכל פ"א לכן אמרינן עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, משא"כ בטלטול, דיכול לטלטל גם היום ולמחר, לא שייך בזה דשיל"מ וכו', כ"כ הצל"ח בפסחים נ"ג ב' ע"ש]. וכה"ג כתב הנו"ב מהד"ת אהע"ז סי' ל"ח דלענין בעילה לא שייך דשיל"מ".

(ג) הגר"מ הלברשטאם זצ"ל (ויהי בנסוע עמ' שכ"א) – "שבכאן אפילו לדברי הצל"ח אין להתיר, דרק אם הי' צריך להמתין עוד יום או עכ"פ כמה שעות הי' שייך לומר לדברי הצל"ח שאינו דשיל"מ דהא יכול להשתמש בהם עכשיו, ולאחר כמה שעות עוד הפעם, ונמצא שאם ימתין עד למחר או אפילו לכמה שעות יחסר לו השתמשות שרצה להשתמש עכשיו וההשתמשות שיעשה בהם אחר כמה שעות הוא השתמשות אחרת שהי' משתמש בהם, אבל אם יכול לילך להטבילם תיכף א"כ לא חסר לו שום השתמשות דמה שרוצה להשתמש בו עכשיו ימתין קצת ויעשה אותו ההשתמשות, ובזה מודה הצל"ח דהוה דבר שיש לו מתירין. וראי' לזה ממה שכתב המחבר בסימן ק"ב ס"ג שהבאתי לעיל שאם נתערב כלי שצריך שצריך להגעילו ... ובזה מובן מה שפסק הנו"ב הי' הנ"ל באשה שאינה זוכרת אם סרקה שערות קודם טבילתה או לא, דצריכה לסרוק ולטבול עוד הפעם דאע"פ דהוי ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא, משום דהוי דשיל"מ, וספיקא דרבנן שיל"מ אסור, ולכאורה דברי הנו"ב הי' הם סותרים למה שכתב בצל"ח הנ"ל שלשיטתו שם לא הוה דשיל"מ דהא נחסר לו מה שיכול לבוא עלי' עכשיו אבל לפי מה שכתבתי לק"מ משום דמה שרוצה לבוא עלי' עכשיו אינו מפסיד בזה דיעשה זאת לאחר שתטבול ואם בדעתו לבעול ולשנות יכול לעשות זאת לאחר טבילתה ואינו מפסיד כלום בהמתנתו. ושוב ראיתי במהרש"ם ... ושוב ראינו שכבר כתב כן מהרש"ם בעצמו לתרץ בדעת תורה יו"ד סי' קצ"ט".

4. עי' סי' ק"ב סעי' ג', לשיטות ומר"מ.

ד. משום דתחלת תקנתם היה בבדיקה על הספק.

1. מחמיר – סד"ט (סוף סי' קצ"ט, "ולפי מה שכתב המגיד משנה בהלכות חמץ ומצה הביאו בית יוסף באורח חיים ריש סימן תל"ט וזה לשונו, והטעם דאף על גב דספק דרבנן הוא כיון שבדיקת חמץ תחלתה על הספק, החמירו בספיקו יותר משאר ספיקות של דבריהם, עכ"ל. והוא הדין הכי נמי כיון דבדיקת הגוף תחילתו על הספק החמירו בספיקו אפילו באיסור דרבנן". סי' קצ"ח ס"ק ל"ט, "ועיין מ"ש סעיף כ"ה ובס"ס קצ"ט דיש להחמיר כדעת הש"ך ולא מטעמיה"), עי' מ"ב (סי' תל"ט ס"ק ב', "מדסתם המחבר משמע דאפילו כבר ביטל החמץ דתו הוי בבדיקה מדרבנן אפ"ה לא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא והטעם לזה משום דתחלת תקנתם היה בבדיקה על הספק לכן החמירו בספיקו יותר משאר ספיקות של דבריהם").

ה. שהוא איסור דרבנן שחכמים חששו לאיסור דאורייתא.

1. מר"מ – בדה"ש (סי' ק"י כללי ס"ס עי' י"ח בי' ד"ה גבינה, עמ' רל"ב, "וכשיטת הפר"ח משמע נמי בנו"ב סימן נ"ג ... והרי תקנת חפיה היא דלא לית ליה חציצה ועיקר חציצה הרי הוא מן התורה").

2. עי' סי' ק"י כללי ס"ס כלל י"ח, לשיטות ומר"מ.

ו. גלגול דאורייתא.

1. י"ל, לא היה בזה שום ספק בשל תורה.

2. עי' סי' ק"י כללי ס"ס כלל כ', לשיטות ומר"מ.

ז. ספיקא דדינא באיסור דרבנן, כנגד חזקת איסור.

1. מיקל.

(א) פמ"ג (סי' קס"א א"א ס"ק ז') – "ויש לראות מיעוט המקפיד דרבנן הוא והיה לן למיזל לקולא אף בטבילה וכ"ת אוקמיה אחזקה הא בורכא דבספיקא דדינא ל"ש אוקמיה אחזקה".

(ב) מהרש"ם (הוספה לח"ב סי' ע"ר) – "וע' הפת"ש סקי"ב בשם תשו' ז"י שכתב ג"כ להקל בסד"ר והביא בשם השב"י שפסק להקל במיעוט המקפיד מה"ט ובפת"ש תמה דהא איתחזיק איסורא והמעין בשב"י שם ימצא דמירי בספק בעיא דלא איפשטא דהחזקה לא מכריע הדין כנודע".

ג) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב) - לשונו לקמן.
2. מחמיר.

א) סד"ט (סוף ס"ק ל"א) - "היכא דאפשר לטבול בקל ודאי דיש לחוש לדעת הרמב"ם אף שאינה אלא מיעוט החוצץ ואינו אלא מדרבנן, מצינו שהחמירו כמה פעמים בטבילה אפילו בספק איסור דרבנן וכמו שכתבתי לעיל בסימן קצ"ח וכן משמע בסימן זה, ואפשר הואיל דאיתחזק אסורא אמרינן העמד טמא על חזקתו דמחמירין אפילו בספיקא דרבנן, והוא הדין בספיקא דפלוגתא".
ב) קרן לדוד (או"ח סי' מ"ה ד"ה ומה) - "מצאתי בפמ"ג בא"א סי' קס"א ... בשם הכנה"ג ותב"ש משום דבשביל חזקה לא ישתנה הדין עיי"ש ולפענ"ד נראה דנהי דכ"כ בכנה"ג ותב"ש היינו דאין להקל בכה"ג מטעם חזקה לאיסורא אפילו בספיקא דדינא, ועי' בפנ"י בקו"א לכתובות שהעלה דאין להקל בגט משום ס"ס דפלוגתא הפוסקים דאיתחזק איסורא דא"א אלמא דאף בכה"ג אזלינן בתר חזקה להחמיר ועי' בשד"ח מערכת גט סי' ל' אות ו' שפלפל בזה ולפענ"ד כמ"ש, ושוב מצאתי גם בישע"ק".
3. עי' סי' ק"י כללי ס"ס כלל כ', לשיטות ומר"מ.

ח. צד להקל לגבי חפיפה: סירכא נקט.

1. מיקל - עי' ט"ז (סי' ס"ט ס"ק כ"ד, או"ח סי' תכ"ב סוף ס"ק א'), "דבודאי עשתה האשה כדרכה ומלחה תחלה כעין ההיא דאמרינן גבי ק"ש טעה בוכתבתם והתחיל למען ירבו כו' א"צ לחזור דסירכיה נקיט"), נוב"ק (יו"ד סי' נ"ג, "אלא שיש לנו כאן היתר אחר דמסתמא קודם הטבילה נהגה כמו שרגילה תמיד לרחוץ ולחפוף וסירכא נקטה ואתאי וכמבואר שם ב"ד בט"ז סי' ס"ט").
2. יש לחלק אם יש עסק גדול - ש"ך (סי' ס"ט נקה"כ על הט"ז ס"ק כ"ד).
א) ערה"ש (סי' ס"ט סעי' ס"ב) - "י"ל להיפך דאם בודאי לא מלחה האיך היה עולה על דעתה להסתפק בזה אלא ודאי דענין הספק יכול להיות כגון שהיתה טרודה הרבה ולפי העלות על זכרונה פעם נדמה לה שמלחה ופעם נדמה לה שלא מלחה והאמת הוא כן שנצרך להתבונן באופן הספק ואם ספק גמור הוא יש לסמוך ולומר שודאי מלחה".
ב) פת"ת (ס"ק ב') - "נודע ביהודה ... ומשמע קצת דאף במסופקת אם עיינה ג"כ מותר מטעם זה ומ"מ צ"ע בכל זה אף בא"י אם סרקה לפי שבנה"כ שם השיג עליו דלא דמיא לק"ש ולא אמרינן שם סירכא נקיט ואתאי וה"נ כן הוא [מיהו י"ל דזה דמי למ"ש שם בסי' ס"ט ס"ק ט"ו בשם הגאון מהר"ש כ"ץ באשה שמלחה ושכחה אם מלחה צד השני שהתיר אפילו לדעת הנה"כ כו' ע"ש]."
3. עי' סי' ס"ט סעי' י', לשיטות ומר"מ.

ה) דעת הש"ך ועוד.

א. רק לטהרות, ולא לבעלה: נדה (דף סז), "ולית הלכתא ככל הני שמעתתא" - סי' קצ"ח סעי' ז', סעי' ח'.
1. ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק י"ג) - "ועוד דמידי דרבנן הוא דד"ת אינו חוצץ אלא רובו ומקפיד עליו ובדרבנן הלך אחר המיקל".
2. שבות יעקב (ח"א סי' ס"ט) - "וז"ל ואם הוא טבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו מבעיא בפ"א דזבחים ... גם מ"ש עוד המ"א שם וז"ל ולא איפשטא ונ"ל דבטבילת נדה אזלינן לחומרא עכ"ל וזה אינו כיון דמיעוט שאינו מקפיד עליו חוצץ מטעם גזירה אטו רובו המקפיד עליו בדרבנן אזלינן לקולא עיי' בש"כ בי"ד סי' קצ"ח ס"ק י"ג".
3. פת"ת (סי' קצ"ח ס"ק ט"ז) - "ועי' בתשו' זכרון יוסף חי"ד סי' י' שמסכים ג"כ להנו"ב הנ"ל גם הביא מתשו' שבו"י ח"א סי' ס"ט שכתב בפ"י דלענין מיעוט המקפיד אמרי' ספק דרבנן לקולא (וצריך עיון כעת דהא באיתחזק איסורא לא אמרי' ס' דרבנן כדלעיל ס"ס ק"י בדיני ס"ס אות כ' והכא איתחזק איסור דטומאת נדה וצ"ל דס"ל כדעת הפר"ח שהבאתי שם וכבר כתבתי שם דאין כן הלכה וכעת אין ס' הנ"ל לפני").
4. י"ל סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"ב) - "דשאני הכא דס"ק י"ג דבלא"ה גדולי המורים סוברים כן".
5. א"נ י"ל מהרש"ם (הוספה לח"ב סי' ע"ר) - "ועי' הפת"ש סקי"ב בשם תשו' ז"י שכתב ג"כ להקל בסד"ר והביא בשם השב"י שפסק להקל במיעוט המקפיד מה"ט ובפת"ש תמה דהא איתחזק איסורא והמעין בשב"י שם ימצא דמירי בספק בעיא דלא איפשטא דהחזקה לא מכריע הדין כנודע".
6. וכן בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב) - "שהפר"ח בא"ח סי' תצ"ז הכריח דל"א דשיל"מ ספיקו להחמיר אף בדרבנן רק בס' במציאות אבל לא בספק פלוגת' אלא שאפשר לומר ולחלק בזה כחילוק המל"מ הנ"ל דלענין דשיל"מ אף שהוא פלוגתא דרבוותא כיון שהספק תלוי במציאות אזלינן לחומרא ... ובזה א"ש נמי ליישב ד' הש"ך דהכא בס"ק ל"ג ממ"ש לעיל מזה בסקי"ג".

ב. לא בדקה במיעוט: סי' קצ"ח סעי' כ"ה.

1. ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק ל"ב) - "לבדיקת הגוף וחפיפת הראש דהתם בעינן ביאת מים ותלינן לחומרא".
2. סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"א) - "יש להחמיר אפילו בספק דרבנן וכדמוכח הכא".

ג. לא בדקה בבית הסתרים, ועסקה באותו המין: סי' קצ"ח סעי' כ"ו.

1. ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק ל"ג) - "ודעת הרוקח אינו כן שכל בסימן שיי"ט וז"ל מצאתי מעשה באשה שטבלה ונמצא בשר בין שיניה והצריכו טביל' אחרת מההוא עובדא דמייתי פ"ק דקדושין מעש' בשפחתו של רבי שטבלה ונמצא לה עצם בין שיני' והצריכה ר' טבילה אחרת ואפי' לא ידעינן מתי נכנס בין שניה (קודם טבילה או) אחר טבילה הא אמרי' טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אע"פ שנתעסקה באותו המין כל היום כולו לא עלתה לה טבילה עכ"ל ויש להחמיר".
2. סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"ב) - "והש"ך כתב בשם הרוקח להחמיר ... ואף על פי שהוא ספיקא דרבנן, מכל מקום מצינו בכמה דברים שהחמירו בנדה אפילו בדיעבד ושלא מן הדין וכמו שאכתוב לקמן וכמו שכתב הש"ך לקמן ס"ק ל"ו".

3. בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' י"ב) – "שהפר"ח בא"ח סי' תצ"ז הכריח דל"א דשיל"מ ספיקו להחמיר אף בדרבנן רק בס' במציאות אבל לא בספק פלוגתא אלא שאפשר לומר ולחלק בזה כחילוק המל"מ הנ"ל דלענין דשיל"מ אף שהוא פלוגתא דרבוותא כיון שהספק תלוי במציאות אזלינן לחומרא ... ובזה א"ש נמי ליישב ד' הש"ך דהכא בס"ק ל"ג ממ"ש לעיל מזה בסקי"ג".

ד. אם הדיחה ידיה במים תחלה: סי' קצ"ח סעי' כ"ח.

1. ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק ל"ו) – "ועוד דבכמה דברים מחמירים לענין נדה שלא מן הדין ואפילו דיעבד כ"ש הכא".
2. סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"ב) – "ואף על פי שהוא ספיקא דרבנן, מכל מקום מצינו בכמה דברים שהחמירו בנדה אפילו בדיעבד ושלא מן הדין וכמו שאכתוב לקמן וכמו שכתב הש"ך לקמן ס"ק ל"ו".

ה. דעת הט"ז: סי' קצ"ח סעי' כ"א.

1. ט"ז (סי' קצ"ח ס"ק כ"א) – "ואפילו אם אין ידוע לה שלא היה שם טיט וצואה דמשמע מהגה' ש"ד ותשובת מהר"ם דלעיל שצריכה מדינא טבילה שנית היינו כל זמן שלא שמשה עם בעלה אבל לא אח"כ דהא אפילו אם היה שם צואה מדאורייתא אינו חוצץ דרובו ומקפיד בעינן אלא דגזירה דרבנן היא במיעוט המקפיד כדאיתא ריש הסימן אם כן הוה כאן ספיקא דרבנן".
2. סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק ל"ט) – "שהט"ז לשיטתיה אזיל דס"ל דכל ספיקא דרבנן להקל אפילו בדאיתחזק אסורה וכנראה מדבריו בסימן ס"ט ס"ק כ"ד אבל לפי מה שפסק הש"ך בסימן ק"י דהיכא דאיתחזק אסורא אפילו בספק דרבנן אזלינן להחמיר אם כן אין כאן מקום להקל".
סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"א) – "דברי הט"ז בס"ק כ"א שהבאתי לעיל אינן מדוקדקים ...".

ו. דעת הסד"ט.

1. סד"ט (סוף ס"ק ל"א) – "היכא דאפשר לטבול בקל ודאי דיש לחוש לדעת הרמב"ם אף שאינה אלא מיעוט החוצץ ואינו אלא מדרבנן, מצינו שהחמירו כמה פעמים בטבילה אפילו בספק איסור דרבנן וכמו שכתבתי לעיל בסימן קצ"ח וכן משמע בסימן זה, ואפשר הואיל דאיתחזק אסורא אמרינן העמד טמא על חזקתו דמחמירין אפילו בספיקא דרבנן, והוא הדין בספיקא דפלוגתא".
2. סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"ב ד"ה ומ"ש) – "כבר כתבתי שאין לדמות לענין טבילה לשאר ספקא דרבנן דקיימא לן להקל, לפי דמצינו גבי טבילה שהחמירו בכמה ספקי דרבנן, ואפילו נתעסקה באותו המין אחר שטבלה, ואפילו ליכא אלא מיעוטא ואפילו הכי החמירו ואמרו דלא עלתה לה טבילה, ועיין הגהות מרדכי פרק החולץ".

ז. מר"מ – משנה אחרונה (מקואות פרק ט' סוף משנה ג'), פתחא זוטא (פתיחה לסי' קצ"ח אות ל"ו, אות מ"א, סי' קצ"ח ס"ק כ"ז), ששבה ל' (ס"ק ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ד הע' י"ז).

ו] ציורים.

א. ספק אם טבלה.

1. מחמיר – יהודה יעלה (ח"ב בהשמות לח"א סי' רנ"ד אות א'), "מיהא בנדון דנוב"י ושב"י ונדון שלך כבר התחילו בצרכי טבילתא בפועל ניהא כנ"ל, אבל עדיין צ"ע מנ"ל להקל עפ"י סבר' דסרכ' נקט ואתי גמ' בדאורי' דגבי פתח למען ירבו בגמ' התם לרוב הפוסקי' פרש' שניי' דרבנן, משא"כ בדא' וכן משמע דעת הט"ז ב"ד סי' ס"ט, ובתשו' נוב"י סי' נ"ג הנ"ל אין הכרע, די"ל רק אדסמך ל' בספק חפיפה דרבנן קאי מסקנתו אף דלחומרא דינו, אי משום אתחזק איסור אי משום דשיל"מ מ"מ סמכ' אסרכ' נקט כהט"ז, אבל ספק עיינה בשערותיה או ספק טבלה דאורייתא ריש מילין דהנוב"י הנ"ל לא קאי עליו מסקנתו הנ"ל, שוב מצאתי בפמ"ג א"ח סי' ס"ז מסופק בזה והנאני, באופן שאיני מחליט כעת להקל נדון שאלתך עפ"י סברא זו כנ"ל", ששבה ל' (סיכום אות ו'), "וכן בספק אם טבלה אע"פ שודאי חפפה תחזור וטבול".
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' תט"ז).

ב. ספק אם עיינה [בשערה].

1. מחמיר – פת"ת (ס"ק ב'), יהודה יעלה (ח"ב בהשמות לח"א סי' רנ"ד אות א'), לשונו לעיל, טהרת ישראל (סעי' ז'), ששבה ל' (סיכום אות ו'), בדה"ש (ס"ק ק'), פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תט"ז).
2. מר"מ – נוב"ק (יו"ד סי' נ"ג, עי' פת"ת ס"ק ב' שמסתפק בדעתו).
3. בעיינה ברוב גופה, וספק על המיעוט.
(א) מחמיר – סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק נ"א, סוף סי' קצ"ט, "שאף שעיינה ברוב הגוף ובמיעוט הגוף לא עיינה, לא עלתה לה טבילה").
(ב) כמו ספק חפיפה – פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ב'), "בעיינה ברוב גופה, וספק על המיעוט, אפשר להקל בעבר לילה".
(ג) מר"מ – פתחא זוטא (סוף ס"ק ה'), טהרת ישראל (סעי' ט'), "יש להחמיר וצ"ע דיעבד בעבר לילה עם בעלה".
(ד) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תי"ט, "וע' בט"ז ס' קצח סקכ"א, שמשמע שאינו לעיכובא אלא לעיין ברוב גופה. שע"י עיון ברוב גופה א"א לבא לידי איסור תורה. שאף אם יש בשאר גופה דבר החוצץ שמקפיד עליו, הוי מיעוט המקפיד שאינו אסור אלא מדרבנן. וא"כ הוא רק ספק דרבנן, ויש להתיר אם כבר לנתה עם בעלה. ושמעתי מרי"ב של' שלמעשה אין לסמוך ע"ז. וצריכה לעיין בכל גופה לעיכובא")

ג. ספק חפיפה.

1. מיקל – נוב"ק (יו"ד סי' נ"ג), בדה"ש (ס"ק ק'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תט"ז).

2. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ח, "אשה שחזרה מהמקוה ומסתפקת אם עשתה חפיפה - צריכה לחזור ולטבול על אף שיוודעת שלפני הטבילה עיינה בגופה ולא מצאה חציצה, משום שהיא בחזקת איסור והוי ספק דאורייתא [ולא אמרין 'סירכא נקט', שהרי בכלה צעירה לא שייך לומר כן וממילא אמרין לא פלוג]).
3. עבר הלילה, יש להקל – פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ג', לשונו לקמן).

ד. ספק במסרק.

1. מיקל – שבות יעקב (ח"ב סי' ע"ח, "בספק ודאי דאין להחמיר כיון דהוא רק מתקנת עזרא להרחק' בעלמא וכפרש"י ועוד יש סניף להתיר ממ"ש הט"ז בי"ד בסי' ס"ט ס"ק כ"ד וז"ל ועוד יש טעם להתירו דבודאי עשתה האשה כדרכה ומלחה תחילה כעין הא דאמרין גבי ק"ש טעה בוכתבתם סירכא נקט ואתי ע"ש אע"ג דבגוף הנדון דהתם אין דעתי מסכמת כמ"ש בספרי מנחת יעקב כלל א' ס"ק ט"ו ע"ש היינו משום דהתם אתחזק אסורא משא"כ בנדון שלפנינו גם איכא הרבה צדדים להקל ושאלה מסרק גם שאר צדדי התיר שכתבתי אין להחמיר"), מסגרת השלחן (דין א', "ש"י ... ונכון. ועכ"פ אם תרצה להחמיר על עצמה לחזור ולטבול אם לא שמשה תע"ב. ובסדרי טהרה כתב ..."), יד דוד (אות ב'), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה שמ"ט, אמנם עי' משמרת הטהרה פרק ט"ז סעי' י"א, סוף הע' כ"ט, "אשה שיוודעת שלפני הטבילה חפפה עצמה וגם עיינה בגופה ולא מצאה חציצה, אבל אינה זוכרת אם סירקה במסרק - אינה צריכה לחזור ולטבול על אף שעדיין לא לנתה עם בעלה, [כיון שסירוק במסרק חיובו מדרבנן וספק דרבנן לקולא]).
2. עבר הלילה, יש להקל – מלבושי טהרה (סעי' ד', "שכחה אם סרקה עצמה קודם טבילה או לא אלא שיוודע' שבקשה מאשה אחרת להשאיל לה מסרק ושאלה לה ... בעבר עליה לילה אחת יש להקל"), פתחא זוטא (ס"ק ג'), טהרת ישראל (סעי' ו', "והזכירה א"ע שבבית הטבילה שאלה ובקשה מאשה אחת מסרק ושאלה לה אך ששכחה אם סרקה עצמה קודם טבילה או לא ... בעבר עליה לילה אחת יש להקל"), פרדס שמחה (ס"ק ו' אות ג', "מסופקת אם חפפה או סירקה במסרק, לכתחלה יש להחמיר לטבול שנית, ובעבר לילה א"צ טבילה שנית").
3. לנתה עם בעלה יש להקל – סד"ט (ס"ק ו', "אם לא שמשה עדיין עם בעלה, אלא שנזכרת מיד אחר צאתה מבית הטבילה, ולא עבר עליה לילה אחת, יש להחמיר שתטבול שנית, אבל בעבר עליה לילה אחת שהיתה עם בעלה יחד, יש לסמוך על המחבר הנ"ל להקל מטעמים שכתב שם"), מקור חיים (סוף ס"ק ה', "בתשובת שבות יעקב ... אי נולד הספק קודם שימושה עם בעלה צריכה לטבול טבילה שנייה ולאחר שימושה עם בעלה יכולין לסמוך על היתר שליו"), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ג', "ואם שכחה אם סרקה עצמה קודם טבילה או לא אלא שיוודעת שביקשה מאשה אחרת להשאיל לה מסרק ושאלה לה אם לא שימשה עדיין ולא עבר עליה לילה אחת יש להחמיר שתטבול שנית אבל אם עבר עליה לילה אחת יש להקל דכיון דידעה שחפפה עצמה ודרך הנשים לפספס בשערן בשעת חפיפה וליש פוסקים מהני כמו סריקה (סדרי טהרה בשם שבות יעקב ס"ק ו')"), לבושי עז (ס"ק ה', תמצית אות ט').
4. מר"מ – לחו"ש (לחם ס"ק ג', "בשו"ת שבו"י ... ובסד"ט כתב ..."), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ח הע' כ"א), טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' י"ג ד"ה אשה שאחר, עמ' רס"ו), ששבה"ל (ס"ק ה' ד"ה ובפת"ש, סיכום אות ז', "אם ודאי עיינה וספק אם סרקה, יש להצריך לטבול שוב, ואם לקחה מסרק וגם ודאי חפפה מעט מהגוף, וספק אם סרקה, יש מקום להקל"), פתחי דעת (פרק י"ח סעי' ח').
- א) שבה"ל (ח"ב סי' ק"א, ששבה"ל ס"ק ה' סוף ד"ה ובפת"ש, סיכום אות ח') – "ובענין אשה שספק לה אם סרקה במסרק עיין פ"ת בשם תשובת שבו"י ונו"ב, ועיין דרכ"ת מ"מ יראה פשוט דאם אמרה שהעבירה השערות בין אצבעותי שיהיו מפורדות כדרך שהנשים עושים ואמרה שלא הרגשה כלום וגם הי' עיון, בכה"ג נראה בפשיטות להקל".

ז. מים - סעיף ב'.

א. חמין או פושרים.

1. אפילו פושרים.

- א) רש"י (ס' ליקוטי הפרדס דף לג, פרדס הגדול סי' קנ"ז, שו"ת מעשה הגאונים סי' מ"ט) – "והשיב לגבי נידה שיזדמן לה לרחוץ קודם ת"ב מטומאתה מותרת לרחוץ על ידי פושרין וליטהר במי מקוה אם יזדמן לה גמי מותרת לרחוץ שהיא מתעסקת לטהר עצמה לבעלה משום פריה ורביה הקילו לה".
- ב) רוקח (סי' ש"ב) – "שאלתי אם יזדמן לאשה נדה לרחוץ מטומאתה קודם ט' באב אם מותרת ברחיצה אם לא והשיב לגבי אשה נדה שיזדמן לרחוץ באלו ימים מטומאתה מותרת לרחוץ על ידי פושרין ולטהר במי מקוה אם מתעסקת לטהר עצמה לבעלה".
- ג) שבולי הלקט (סוף סי' רס"ד) – "אשה נדה שיזדמן לה לרחוץ מטומאתה באלו הימים מותרת לרחוץ על ידי פושרין ולטהר בימי מקוה שהיא מתעסקת לטהר עצמה לבעלה ומשום פריה ורביה הקילו לה".
- ד) חכ"א (כלל קכ"א סעי' א') – "שתרחץ ראשה במים חמים ואפילו בפושרין".
- ה) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"א) – "תרחץ ראשה במים חמין, ואפילו בפושרין".
- ו) שערי טוהר (שער י"ט ס"ק א') – "ופושרים ג"כ בכלל חמין כיון שאין קרים לא מסבכי השער".
- ז) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות קנ"ג) – "שיש לעשותו במים פושרים".
- ח) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' קצ"ט) – "נראה לי דסגי בפושרין".
- ט) טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ב', סעי' ג') – "וכן במים פושרים מותר".
- י) עי' יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ב') – "במים חמים או לפחות במים פושרים".
- יא) פרי טהרה (סעי' ג') – "וכן יכולה לרחוץ במים פושרים".

2. מחמיר.

- (א) עי' מהר"ש ענגיל (ח"ז סי' קצ"ה) – "נהי דהחמירו חז"ל דבעי חפיפה בחמין שזה מסייע שלא ישאר עלי' דבר. אבל אם היא אנוסה עפ"י פקודת הרופאים, ואסור לה להכניס את עצמה לספק סכנה, א"כ תוכל לסמוך ארחיצה במים פושרים בכל מקומות שיש חשש לכלוך, ואשה אחרת תעיין בכל גופה שלא ימצא שם דבר חוצץ, ואז תוכל לסמוך ע"ז ולטבול במקוה כדת תוה"ק".
- (ב) מהר"ם בריסק (ח"ב סי' מ"ג ד"ה והן) – "מהרש"ק זצ"ל דסגי בפושרין אף למקום השערות רק דאנן לא קיי"ל כן".
- (ג) עי' שית יצחק (סי' ת"כ) – "לענין רחיצת כל גופה שאינו רק ממנהגא, בוודאי שריא אם המים רק פושרים הם".
- (ד) קנני תורה בהלכה (ח"ג סי' ע"ב אות ד') – "ומכ"ז נראה דפושרין דינן כצונן ממש כד' הא"א ולא ראויין לחפיפה כלל".
3. בשעת הדחק.

- (א) התעוררות תשובה (יו"ד סי' ק"א) – "ובגמ' חולין (מ"ו ע"ב) איתא בחמימי לא דכווצי, בקרירי לא דמטרשי, משמע אם אינם קרים שרי, אך לפי הנוסחא שהביא ב"י בשם ת"ה, מים חמין משום דכווצי ומים קרים לא משום דמטרשי, משמע דצריכה להיות חמין, ולא דיין אם אינם קרים. ובאמת צריך ביאור דמתחלה אמר דבעי מים חמין משמע דדוקא מים חמין, ואח"כ אמר בקרירי לא, משמע דקפידא שלא יהיו קרין, ויש ליישב דבתחלה בעי חמין, ובקרין אפילו בדיעבד מעכב. מ"מ גם לנוסחא [הנ"ל] י"ל דמודה אם המה חמין יותר מפושרין מיקרי חמין ... אבל בשעת הדחק בימות החורף, יש לסמוך להקל ולחוף השערות גם בהן, עד שיתקנו האמבטיות".
- (ב) בדה"ש (ס"ק כ', בי' ד"ה לא, עי' בי' ד"ה טבילה סוף עמ' ק"ו-א', עי' ס"ק קי"ח) – "ונראה שיש להחמיר ... בשעת הדחק יש להקל לחוף בפושרים".
- (ג) ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א') – "ובפושרים - לכתחילה לא תחוף, ובדיעבד או שאין מקוה אחרת - מהני בפושרים הנוטים לחמימות ואפילו אח"כ נזדמנו לה חמין א"צ".
- (ד) מראה כהן (עמ' צ"ה אות ג') – "ובמקום הצורך יכולה להקל בפושרין".
- (ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' של"ז).
- (ו) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט' סעי' ד').
4. מר"מ – מקור החיים (ס"ק י"א, "ועיין בתפ"צ ס"ק ג' שם כתבתי דאין להתיר לחוף בחמי חמה אלא בשעת הדחק שאי אפשר לה להיות מים חמין"), שערם מצויינים בהלכה (סי' ק"ס ס"ק א').
- (א) מ"ב (סי' ר"ס ד"ה בחמין) – "ובפושרין יש לעיין כיון דבגמרא נזכר חמין ופושרין אין בכלל זה וכמו שהביא בשע"ת לקמן בסימן שכ"ו לענין איסור רחיצה בחמין בשם הנ"ב אך על ההיא דהנ"ב גופא יש לעיין הרבה וכמ"ש שם אבל בצונן בודאי לא יצא בזה ידי המצוה".

5. מה הגדר של חמים ופושרים.

- (א) תלוי בהמון עם – בדה"ש (ס"ק כ', "וכל שנקרא חם בפי העולם נראה שיש לחושבו כחמין").
- (ב) חמימות הרוק – התעוררות תשובה (יו"ד סי' ק"א, "אינו מפורש עד כמה תהא חמה. והלא מצינו בגמ' פסחים (ל"ז ע"א), עיסה שנאפה בחמה פטור מחלה, חזינן דכח החמה לאפות עיסה. וי"ל דשיעור פושרין הוא כמים שעמדו אחר שאיבתן קצת בבית, וחם כמו רוק הוא בכלל פושרין, כדאיתא בפוסקים לגבי בדיקת הריאה עיין ב"י יו"ד (סוסי' ל"ו) ובש"ך (שם סק"ז), ובשו"ע הל' נדה (סי' קפ"ח ס"ד), לפ"ז י"ל כל שהוא חם יותר מפושרין אלו הוא בכלל חמין"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' מ"ז).

ב. אם חפפה בנתר או במים קרים (או פושרין), וראתה שאין שערותיה קשורים ומסובכין.

1. לא תסמוך על זה לחוף שוב בנתר ואהל ומים קרים, ומשמע שאינה צריכה לחזור ולחוף ויכולה לטבול כך – ש"ך (ס"ק ד'), באר היטב (ס"ק ד'), סד"ט (ס"ק ט'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ט'), מלבושי טהרה (סעי' ה'), טהרת ישראל (סעי' י"א).
2. וי"א שצריכה לחזור ולחוף, ורק אם כבר טבלה אינה צריכה לטבול שנית – מקור חיים (ס"ק ט"ו, "ומשמע מלשון הש"כ אפילו קודם טבילה אחר שתחוף בנתר וראתה שאין שערות שלה קשורים מקרי דעבד ואין צריך חפיפה אחרת קודם אותה טבילה ולא נהירא אלא דוקא אחר הטבילה קרי דיעבד"), דיש להקל רק אם טבלה שאינה צריכה לחזור ולטבול, ודלא כדמשמע מהש"ך דאפילו קודם טבילה מקרי דיעבד ואין צריך חפיפה אחרת קודם אותה טבילה, דדוקא אחר הטבילה מקרי דיעבד"), דברי מלכיא (ח"ד סי' ע"ד ד"ה עכ"פ, "מ"ש המהרי"ק והובא בש"ע שאם חפפה בנתר ועיינה וראתה שלא נסבכו שערותיה שרי. נלע"ד הכוונה שכבר טבלה. דבלא"ה הלא אפשר שתרחץ ותחוף עוד הפעם השערות והסתרם במים בלי נתר. ואם נתיר לה לטבול בלא זה מיקרי זה לכתחילה ולא דיעבד. ומה שחפפה קודם בנתר בודאי אינו מזיק. דרך סמוך ממש לטבילה אסור לחוף בנתר ואינך. וכ"נ עיקר דבלא"ה לא היה מיקל המהרי"ק מסברא בדבר המפורש בש"ס לאיסור. ואף דבש"ך סק"ד משמע שאם חפפה מותרת לטבול מ"מ לענ"ד כמש"ל. אף שלשון המהרי"ק ורמ"א משמע כהש"ך").
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ח').

ג. דוד שמש.

1. מיקל – ששבה"ל (סיכום אות ב', "אפשר לחוף במים שהוחמו בחמה ודוד שמש"), טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' ג', "נראה דלכ"ע אפשר להקל אף לכתחילה"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט' סעי' ח').

ד. זיי"ף, סבון.

1. וכן נוהגין – ש"ך (ס"ק ג'), בית לחם יהודה (ס"ק ב'), באר היטב (ס"ק ג'), סד"ט (ס"ק ח'), חכמת אדם (כלל ק"כ סעי' ד'), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ג'), לחם ושמלה (לחם ס"ק ח'), קיצור שו"ע סי' ק"ס סעי' ב'), מלבושי טהרה (סעי' ה'), ערה"ש (סעי' ח'), עי' שערי טוהר (שער י"ט סעי' ב'), לשונו לקמן), פתחא זוטא (ס"ק ו'), טהרת ישראל (סעי' י"ב), פוסקים.
- א) אפילו אם יש ריח – ששבה"ל (ש"ך ס"ק ג'), סיכום אות ג', "וכן בסבון עם ריח", פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' נ"ד).
2. מ"מ לאחר שחפפה עצמה בזיי"ף תרחץ עצמה בחמין יפה שלא ישאר הזיי"ף על גופה או על השערות.
- א) מקור חיים (ס"ק י"ב) – "ואע"ג שמשמע מדברי מעדני יו"ט שאחד מארבע פרושים על נתר הוא זייף בל"א, מ"מ כבר נהגו להיתר. ומ"מ נהגו הנשים אחר שמנקה עצמם בזייף לשטוף כל גופם במים חמין בלי זייף ואז בטוחים לכל הדיעות".
- ב) לבושי מרדכי (יו"ד מהדו"ק סי' ק"ל) – "שהנשים נוהגות בחפיפה עם הבורית שקורין זייפען ... ורק אותן הנשים צריכות להזהר שלא ישאר עליהם מגוף הבורית משום חשש חציצה, אלא צריכות להשטוף אחרי גרידת הבורית היטב, והיהודית העומדת על גבן צריכה לעיין בזה".
- ג) שערי טוהר (שער י"ט סעי' ב') – "ש"ך ... וגם אחר שחפפה בזייף תרחץ בחמין יפה בידי' שלא ישאר הזייף על גופה או על השערות".

ד) נטעי גבריא (ח"ג פרק ט' סעי' י"א).

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ז').

א) דר"ת (ס"ק י"ג), הו"ד בפסקי רבותינו (סי' ל"ד אות א') – "מקור חיים ... וכן שמעתי בשם אדמו"ר מרן הגה"ק רשכבה"ג מצאנו זצללה"ה בע"ס דברי חיים שהזהיר שלא יחופו הנשים בשעת חפיפה בהאמבטי במה שקורין זיי"ף או במה שדרך לחוף בסם שקורין זוי"ע, דכיון שבהסם שקורין בערבי טפל ומה שנקרא גרוד"א וכן מש"כ הש"ך דה"ה מה שנקרא בל"א קרייד"א וכן מה שנקרא אהל אסור לחוף, א"כ מי יודע אם הזוי"ע אינו בכלל אותן הסמים שמסתבך השערות, וכן בנתר שקורין זייף שכ' הש"ך שהמנהג לחוף בזיי"ף הוא שידע מטבע הזיי"ף, ובימינו כיון שמדרך האומנים והפאבריקען שעושים מעשה הזיי"ף שמהדרך לשנות האומנות בכל זמן ובכל שנה בתערובות סמנים ממינים שונים, א"כ מי יודע אם אינו מתערבות מא' המינים הנזכר שכ' המחבר ומה שהביא הש"ך לאיסור. ע"כ שמעתי מאדמו"ר הגה"ק זצללה"ה שהנהיג והזהיר כן בכל מקום שהי' לו כח הוראה, שהי' רב אב"ד בעירו, וכן הוא המנהג בכמה עיירות וקהלות קדושות ... שאם יארע איזה אשה שיש לה שימצה ודיבוק עפרורות ומראה בידה או בשאר גופה, משום איזה סיבה הוא חופפת בחמין בסם שקורין סאד"א או בנתר שקורין זיי"ף בקערה שיש שם בבית הטבילה ולאחר שחפפה והרחיצה הכתם והמראה והצואה של ידה או שאר אבר שבה, היא הולכת להיות יושבת באמבטי לחוף בחמין כדת באופן שבהאמבטי לא יהי' שום תערובות משום דבר חוץ ממים חמים נקיים".

ה. קונדישינר (conditioner): לכתחילה.

1. מיקל.

- א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות כ"ה) – "מותר לאשה להשתמש במרכך שיער (Conditioner) אף ביום שהולכת לטבילה מאחר והוא ענין של נוי".
- ב) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קע"ט) – "שאלה: הרה"ג דוד יוסף שליט"א כתב בתורת הטהרה שמותר להשים מרכך שער לפני טבילה. במציאות אני רואה שיש ממש שומן על השער. האם כך להלכה. תשובה: כן".
- עי' טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' ו') – "ומי שיש לה שער קשה ומתולתל טוב לחפוף את ראשה במרכך שער הנקרא קונדישינר שאין בו תערובת ג'לי, שהוא נוח יותר וראוי להסתרק אה"כ כראוי".
- ג) מראה כהן (פרק ו' הע' מ"ב) – "מצוי כיום שמפו שיש בו חומר שמטרתו להחליק את השיער וליתן בו ברק [מכונה 'קונדישנר'] ומותר להשתמש בו. והטעם: [א] דאין בו ממשות וחזותא בעלמא לא חוצץ. [ב] לא גרע מדבר העומד לנוי".
- ד) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' נ"ז).

2. מחמיר.

- א) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק כ"ח הע' י"ב) – "לכתחילה אין להשתמש כלל בקונדישנר כיון שמשאיר שכבה דקה על השער".
- ב) נטעי גבריא (ח"ג פרק ט' סעי' י"ד) – "לכתחלה לא יערבו קאנדישינער (conditioner) בתוך השאמפן, לפי שיש בדבר עיקולי ופשוטי אם זה מועיל או מעכב, כי אמנם זה מרכך השיער אולם מותר שמנונית, אבל אם בכל אופן עירבו זאת יש לשטפו היטב היטב".
- ג) פרי טהרה (סעי' ג') – "אך לא תשתמש עם סוגי מרכך שער [conditioner] משום שיש בהם שמנונית שנדבקת לשערות".
- ד) עי' חוקת הטהרה (סעי' ו') – "מן הנכון שאשה לא תשמש עם סבון הנקרא קונדישינער שמשאירים כעין ג'ל על גבי השערות, ואם השתמשה בסוג סבון המסבך את השערות ושטפה היטב ובדקה שלא נסתבכו השערות מותרת לטבול".
- 1) חוקת הטהרה (סי' קצ"ח סעי' כ"א) – "אשה שחפפה עם סבון הנקרא קונדישינער שהוא כעין ג'ל על גבי השערות וטבלה כך אינו חוצץ ומותרת לבעלה אחרי הטבילה".
- ה) פתחי דעת (פרק כ"ח סעי' ז', עי' סוף הע' ט"ו) – "לכתחילה אין להשתמש כלל במרכך שיער ('קונדישינר') קודם הטבילה משום שמותר שכבה מזעית של חומר על השיער".

1. ספריי ששמים בבית השחי למנוע זיעה (deodorant).

1. מחמיר.

(א) ששבה"ל (סי' קצ"ח סעי' מ"ז ס"ק א' ד"ה וכן, סיכום אות ג') – "ספריי ששמים בבית השחי למנוע זיעה ויוצר שכבה על השער וא"א להוריד, יש מדקדקות להסיר השער, וצ"ע אם חייבים לעשות כן כיון דבדיעבד אינו חוצץ".

(ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"מ) – "She should be especially careful to wash away any deodorant so that the hairs do not adhere to one another".

(ג) פרי טהרה (סי' קצ"ח סעי' ז') – "יש מחמירים לומר שכל המקומות של כינוס שער נידונים בפני עצמם. ולפי זה אם יש חציצה ברוב השער שבבית השחי או בית בערוה, הרי זה חוצץ מדרבנן אף אם אינה מקפידה. ולכן נשים הרגילות להשתמש בחומר נגד זיעה [deodorant] שיש בו ממשות, יזהרו לא להשתמש בזה קודם הטבילה, כיון שמצוי שמסתבכים על ידי זה רוב השערות של בית השחי, וזה חוצץ".

(ד) פתחי דעת (פרק כ"ז סעי' כ"ט, פרק כ"ח סעי' ח').

ת) זמן החפיפה: שיטות - סעיף ג'.

א. עיקר ביום, בהול.

1. רש"י (נדה דף סז: ד"ה מהו, דף סח. ד"ה ותמה, ד"ה הא) – "שהרי בקושי התירו להרחיק חפיפה מטבילתה כל כך אלא משום דאי חפפה בליל טבילתה אימור לא חייפא שפיר משום דממהרת לטבילתה מתוך שמהומה לביתה".
2. רשב"ם (או"ז סי' שס"ד) – "ופי' רשב"ם הא דאפשר לחוף ביום חופפת. כגון שאירע לה ליל טבילתה באמצע ימי החול משום הכי שפיר טפי דאי חפפה בליל טבילת' אימור דלא חייפא שפיר מתוך שממהרת לטבילת'. היכא דלא אפשר לחוף ביום כגון שאירע ליל טבילת' מוצאי יום טוב לא תחוף אלא בליל".
3. יראים (סוף סי' כ"ו) – "פי' אפשר לחוף ביום לפני ליל טבילתה חופפת ביום, אי אפשר לחוף ביום שלפני ליל טבילתה כגון שנזדמנה טבילתה במוצאי יום טוב שאי אפשר לחוף בשבת וביום טוב".
- (א) פוסקים – ש"ך (ס"ק ו', "ול"נ מכלה סוגיא דש"ס (נדה דף ס"ז וס"ח) כדעת רש"י וסייעתו דיותר טוב שהחפיפה תהיה ביום היכא דאפשר וכמ"ש בספרי עיין שם").

ב. עיקר בלילה, סמוך לטבילתה.

1. שאלתות (שאלתא צ"ו) – "וצריכא למיסרק רישה סמוך לטבילתא דשלח רבין באיגרתיה אשה לא תחוף אלא בחמין בערב שבת ותטבול במוצאי שבת ותמה על עצמך היאך אשה חופפת ביום וטובלת בלילה הא בעינן סמוך לחפיפה טבילה דאי איתרמי לה טבילתה בשמשי דשבת' דלא אפשר למיסרק משום דאתיא לאתורי שיערה חופה ביממא וטבלה בלילה".
2. רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' ט"ז) – "ואם אפשר לה לחוף בלילה ולטבול מיד תיכף לחפיפה ה"ז משובח".
3. ראב"ד (בעלי הנפש שער הטבילה סי' ג') – "פי' רב אחא (שאלתא צו) ...".
4. בעל המאור (השגות על בעלי הנפש שער הטבילה סי' ג') – "מיחף ביממא ומיטבל בליליא אסור דבעינן סמוך לחפיפה טבילה, ומאי סמוך, בו ביום, שע"כ כן היא נזהרה בחפיפה יותר".
5. רמב"ן (הל' נדה פרק ט' הל' ה') – "חפיפה זו צריכה שתהא סמוכה לטבילה, חופפת בלילה וטובלת מיד, כל שיכולה לסמוך שלא יהא ביניהם הפסק כלל הרי זו משובחת".
6. רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ז' ל"ב, נדה דף סח.) – "לא תחוף אשה ביום ותטבול בלילה אלא חופפת בלילה וטובלת כדי שלא יתקשר שום דבר על שיערה משעת חפיפה עד שעת הטבילה".
7. ראב"ן (סי' שכ"ו) – "ושטבלה בלילה חופפת בלילה, ולא חיישינן מתוך שמהומה לביתה ומתאוה לשמש תמהר ולא חייפא שפיר, כדדרש רבא [ס"ח א] ברם כך אמרו משמ' דר' יוחנן אשה לא תחוף בערב שבת ותטבול למוצאי שבת ותמה על עצמך האיך אשה חופפת ביום וטובלת [בלילה] הא בעינן סמוך לחפיפה טבילה כלישנא בתרא דרבא, והילכך לא תחוף אלא בלילה סמוך לטבילה".
8. רבינו יהונתן (על הרי"ף שבעות דף ז.) – "אשה חופפת בלילה, כלומר בליל שהיא טובלת בו, ולא אמרינן מתוך שמהומה לביתה אינה חופפת יפה יפה מחמת מהרותה וטרדתה, משום דהכי ניהא טפי שהטבילה סמוך לחפיפה, שאם תקדים יום אחד או חצי יום תשכח ותתעסק בכמה מיני כתמים החוצצין באדם, ולא תזכור בשעת טבילה לבדוק עצמה, אי נמי תזכור, מה תעשה מחפיפת שערות ראשה דלא סגי לה בעיוני בעלמא אלא בחפיפה במים חמין ומעביר בהן מסרק".
9. רוקח (סי' שע"ט) – "ואף על גב דרב הונא ורב חסדא ורב יימר ומרימר כולו סבירי להו דאין אשה חופפת בליל טבילתה כלל לא קיימא לן כוותיהו אלא כמסקנא דתלמודא אשה לא תחוף אלא בלילה".
10. אורחות חיים (הל' נדה אות ט') – "והטבילה המובחרת סמוך לחפיפתה אבל במקום דלא אפשר כגון דאיתרמי לה טבילה בע"ש דלא אפשר לה למסרק בליליא חייפא ביממא וטבלה בליליא".
11. כל בו (סי' פ"ו) – "ואם אפשר לחפף ראשה בלילה ולטבול מיד הרי זו משובחת".

(א) פוסקים – שו"ת רמ"א (סי' י"ט, "נראה דהוא פשוט דלענין דינא הלכתא כדברי השאלתות וכן ראוי להורות, דהרי אף רש"י מודה לדברי השאלתות דיותר לחוף בלילה אלא שיותר טוב לחוף ביום"), שו"ת מהרש"ל (סי' ו', "כי דייקת שפיר ומעיינת בשמעתא נראים דברי השאלתות עיקר דדבר תימא הוא לפי' רש"י ..."), גר"א (ס"ה, "וכפי' השאלתות שם שהסכימו עמו כל הפוסקים"). ס"ק י"א, "רוב הפוסקים"), לבושי עז (תמצית אות א', "דהעיקר כדעת השאלתות").

ג. מנהג, להחמיר כשניהם – רא"ש (מקואות סי' ל"ז, "נהגו מנהג יפה נשים שלנו שמתחילות לחוף מבעוד יום ועוסקות בחפיפה עד שתחשך ואז טובלות ועוד מחמירות על עצמן דאע"פ שחפפו נושאות עמהן מסרק וסורקות בבית הטבילה"), סמ"ג (לאוין סי' קי"א), טור (סעי' ג').

1. פוסקים – מחבר (סעי' ג'), "חפיפה צריכה להיות לכתחלה סמוך לטבילה. והמנהג הכשר שתתחיל לחוף מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך, ואז תטבול. וכן מנהג כשר שאף על פי שחפפה, תשא עמה מסרק לבית הטבילה ותסרוק שם", לבוש (סעי' י"ג), קיצור שו"ע (סי' ק"ס סעי' א'), ערה"ש (סעי' י"ג), פוסקים.

2. יותר טוב, הכל בבית המרחץ סמוך מיד לטבילה – ש"ך (ס"ק ז'), "ובמדינות אלו נוהגות להשתטף ולחוף ולרחוץ ולסרוק הכל בבית המרחץ סמוך מיד לטבילה ונכון הוא", לחו"ש (לחם ס"ק י"ב, קיצור שו"ע סי' ק"ס סעי' ג'), מלבושי טהרה (סעי' ו'), ערה"ש (סעי' י"ג), "כשהיא שוהה הכל במרחץ וודאי דעדיף טפי", שיח יצחק (סי' תי"ט ד"ה והנה), טהרת ישראל (סעי' י"ד), פרדס שמחה (ס"ק י"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ו, עי' פרק ל"ה הע' ק"ח).

3. מר"מ.

א) שבה"ל (ח"ב סי' ק"א על סעי' א) – "ובערים מרובים באוכלסין כ"י כמו דידן שלפעמים יש עד מאה טובלות בכל לילה א"א בשום אופן להעמיד מנהג הנ"ל על תלו שתשב כל אחת בחפיפה כשיעור שעה דאין המקום והזמן מספיק, אם לא שיעשו החפיפה בביתם, אמנם לנהוג כן לכתחלה ג"כ צ"ע ועיין ש"ך שם לקמן ס"ק ז', ועדיין יש להתישב בזה".

ד. דעת השאילתות: האם יש איסור לחוף ביום ולטבול בלילה.

1. מחמיר, אסורה לחוף ביום ולטבול בלילה – ב"י (ס"ק ג' א'), ס"ק ג' ב'), "ומכל מקום אין דברי רבינו מדוקדקין שכתב בדברי השאילתות מוטב שתהיה בלילה כמו שכתב לרש"י מוטב שתהיה ביום שנראה מדבריו דיום לשאילתות כלילה לרש"י והא ליתא שכבר נתבאר דלרש"י מותרת לחוף בלילה אלא שטוב לה יותר לחוף ביום וביה שייך שפיר לשון מוטב שכתב רבינו אבל לשאילתות כל זמן שתוכל אין לחוף אלא בלילה וכן משמע מדקאמר לא תחוף אלא בלילה וא"כ לא הוה ליה למיכתב ביה לישנא דמוטב אלא הכי הוה ליה למיכתב ובשאילתות פירש שצריכה להיות בלילה כדי שתהיה סמוך לטבילה", דרישה (ס"ק ג', מגיה), סד"ט (ס"ק י"א, "יפה דקדק הב"י ...").

2. מיקל, אין איסור לחוף ביום ולטבול בלילה, רק שטוב יותר לחוף בלילה – מקור חיים (ס"ק כ"ב), פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ה' ד"ה והנה, "הב"י ... אלא ודאי הדבר ברור דלדעת השאלתות פשוט לן הדבר מאד דאין איסור לחוף ביום ולטבול בלילה בימי החול, רק דטוב יותר לחוף בלילה").

3. מר"מ – לחם ושמלה (שמלה ס"ק ו' ד"ה הטור), ערה"ש (סעי' י"ב), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט"ו).

א) אפילו אם הזידה ולא חפפה בלילה ושוב א"א לה לחוף מותרת לטבול בלילה על סמך חפיפת היום – פרדס רמונים (מק"ז ס"ק ה' ד"ה עכ"פ, "... גם בלא"ה תמהני על הס"ט דהא אין כאן רק מידי דרבנן וגם זה לענין לכתחילה, וא"כ למה לא נסמך בכה"ג על הטור והט"ז דמקילין בזה, ובפרט בהצטרף לזה דעת רש"י וסייעתו דס"ל דלכתחילה תחוף ביום. וע"כ לדעתי הדבר פשוט מאד דאין כאן שום צד להחמיר בזה, ולדחות מצות עונה", לחם ושמלה (שמלה ס"ק ו' ד"ה הטור, "ואפי' אם בתחלת הלילה הי' לה חמין והיא פשעה ואח"כ אין לה חמין נראה ג"כ דיכולה לטבול ודלא כס"ט"), מלבושי טהרה (סעי' ח').

ב) מר"מ – סד"ט (ס"ק י"א, "ואפשר דה"ה היכא שחפפה ביום ובתחלת הלילה היה אפשר לה שתחזור ותחוף והיא סמכה על מה שחפפה כבר ביום ולא חזרה וחפפה בתחלת הלילה ואח"כ אירע לה אונס שא"א לה שתחוף בלילה כגון בתחלת הלילה היה לה מים ואח"כ אין לה מים חמין או שצריכה לצאת בשיירא ואלו בתחלת הלילה היה לה אפשר לחוף ולטבול וסמכה על החפיפה של היום וכמ"ש בב"י סי' זה על הרמב"ם כיון דמזידה היא אפשר לומר דמדחינן מצות עונה לילה אחת דהא אין לנו ראייה להתיר דל"ד בחל טבילה בליל שבת או ליל י"ט דאנוסה היא שא"א לחוף בלילה משא"כ בדאפשר", טהרת ישראל (סעי' י"ח, "המיקל בזה שיוכל לטבול בלילה אין לערער עליו"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט"ז).

ה. דעת רש"י: באונס שאינו שוה לכל נשי ישראל.

1. מחמיר – מקור חיים (תפארת צבי ס"ק ו', "שאי אפשר וכו' כן מתרץ הגמרא אהא דקאמר והלכתא אין אשה חופף אלא בלילה היינו בחל טבילה במ"ש דלא יכולה לחוף מבעוד יום ומוזה מוכח דהמחבר בש"ע לא סבר כהגהות רמ"א דלפני זה דבשעת הדחק דאי אפשר לחוף ביום סגי בחפיפת לילה, דא"כ פשיטא אי חל טבילה במ"ש דאי אפשר לנשי ישראל לחוף ביום דסגי בחפיפת לילה, אלא מסעיף זה מוכח דוקא בחל טבילה במוצאי שבת דזה הוא אונס שוה לכל נשי ישראל. הוא דשרי הגמרא ... דכבר כתב בש"ע סעיף ג' דמנהג הנשים לחוף ביום היינו להתחיל מבעוד יום. ומשום אונס דמתרמ' לפעמי' באשה אחת אינה יכולה לשנו' המנהג לסמוך על חפיפת לילה לחוד דדוקא בחל טבילה למוצאי שבת ... וזה מדייק הטור בלשוננו, חל טבילה במ"ש די לה בחפיפת לילה, להורות דוקא באונס זה. דשכיח ושוה לכל נשים די לה בחפיפת לילה לחוד ... והנה ולא נעלם ממני שכתב הרמ"א בתשובה סימן כ"א דלאו דוקא אונס מוצאי שבת לחוד אלא כל אונס דאיתרמי סגי בחפיפת לילה לחוד, והביא ראי' מרמב"ם שהביא הב"י וכתב ובשעת הדחק או משום חולה אפילו לא חפף מע"ש טובלת למ"ש, ואף לפי הדין וודאי שפיר קאמר הואיל דשאלתות ורי"ף ורמב"ם ורשב"א ור"ן סוברים לכתחילה סגי בחפיפת לילה לחוד ... אבל בתר דמביא תוס' וסמ"ג ורא"ש וטור וש"ע דנוהגין הנשים בחפיפת יום ולילה מוכח דסבר הטור וש"ע דלא סגי בחפיפת לילה לחוד נגד מנהגם אלא דוקא במ"ש ... אבל בשאר אונס לא סגי בחפיפת לילה לחוד ... ומהגה זו נשתרבבו קולות יתירות דאפילו אי הלכה האשה כל היום בדרך טיול ושחוק לערב נכנס למרחץ וסגי לה בחפיפת לילה לחוד דאינה יכולה לחוף ביום, לכן על כל בעלי הוראה להשגיח על שאלות עדות כזה דלא בקלות לסתור דברי הטור וש"ע והמנהג אשר מיוסד ע"פ רש"י ותוס' וסמ"ג ורא"ש וטור וש"ע").

2. מיקל – שו"ת רמ"א (סי' י"ט, לשונו לקמן), שו"ת מהרש"ל (סי' ו', שו"ת רמ"א סי' י"ח, לשונו לקמן), ט"ז (ס"ק ו'), ש"ך (ס"ק ח'), סד"ט (סוף ס"ק י"ח), לחם ושמלה (לחם ס"ק י"ד), מלבושי טהרה (סעי' ו'), ערה"ש (סעי' י"ד), טהרת ישראל (סעי' י"ז).

3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ז).

ו. סמוך: מה השיעור.

1. יראים (סוף סי' כ"ו) – "ואמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחזור ולטבול, ואם לאו צריכה לחזור ולטבול. וסמוך לחפיפה פי' ב' שעות או בג' טבלה".
(א) הולך אפילו על הדין של ההכנות לטבילה [גם על סעיף ג', וסעיף ח'] – הג' יד שאול (על סעי' ג', "עין יראים סימן קצ"ב דמשך ג' שעות מקרי סמוך"), דע"ת (על סעי' ג' ד"ה ועי', "ועי' ספר יראים מ' קצ"ב דסמוך היינו ג' שעות, כך הוא קבלה בידו ע"ש"), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א', סעי' ח' ס"ק א', "וליראים הנ"ל בס"ג דג' שעות הוי סמוך, אי נימא דהמחבר לא פליגי ..."), יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ט"ו, לשונו לקמן), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ה' הע' י"ב).
(ב) הולך רק על הדין של לתלות אחר הטבילה, סעיף י' – תועפות ראם (על יראים מצוה כ"ו אות רנ"ז, "יד שאול ... ולענ"ד אינו מן הדומה לפמש"כ התוס' נדה ס"ו ב' ד"ה א"ב. לא מיירי הכא מידי בהצרכת סמוך לחפיפה טבילה אלא כו' וא"כ ה"נ ממה שאמר רבינו כאן בענין לתלות אחר הטבילה אם נמצא עליה דבר חוצץ דתוך ג' שעות מיקרי סמוך עליה אין לה"ר [להביא ראייה] להצרכת סמוך לחפיפה טבילה שיהא ג' שעות מיקרי סמוך").
2. אפילו ג' שעות – הג' יד שאול (על סעי' ג', לשונו לעיל), דע"ת (על סעי' ג' ד"ה ועי', לשונו לעיל), פתחי מגדים (פרק ט"ז סעי' י"ד, "ועכ"פ לא תרחיק יותר מג' שעות"), יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ט"ו, "לכתחילה תעשה את ההכנות בתוך שלוש שעות לפני טבילתה"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ה' סעי' ו').
3. מר"מ – פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ט').
(א) שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' קכ"ט ד"ה והנה ק"ל) – "וביראים סי' קצ"ב ראיתי דחפיפה סמוך לטבילה הוא בקבלה עד ג' שעות וצ"ע כי זה דבר חדש".
(ב) שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"ס קונ"א סעי' א') – "לא ראיתי בפוסקים מבואר בכמה שיעור סמוך לטבילה, ולכאורה נראה דזהו חצי שעה, דומיא להא דתנן שבת ט. לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה, וכן בפסחים צט: ערבי פסחים סמוך למנחה, דפירשו המפרשים דהיינו חצי שעה, אבל ראיתי בדע"ת סי' קצ"ט שכתב בשם היראים דקבלה היא דהיינו שיעור ג' שעות".
(ג) ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א') – "החפיפה צריכה להיות לכתחילה סמוך לטבילה ממש, ומ"מ עד ג' שעות נחשב סמוך, ובקיץ יש להזהר יותר לסמוך דמזיעים הרבה".

ז. כלה.

1. אפילו בלילה – נוב"ת (סוף סי' קי"ז, "אפשר להקל בכלה שתחוף בלילה ותטבול דבכלה לא שייך מתוך שמהומה לביתה"), פת"ת (סי' קצ"ז ס"ק ז'), ששבה"ל (סי' קצ"ז סעי' ב' ס"ק י"ב), בדה"ש (סי' קצ"ז ס"ק ל"ד), פרדס שמחה (ס"ק י"ב אות ב'), פותח שער (סי' כ' סעי' י"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שנ"ח), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ו' סעי' י').

ט. שיעור זמן חפיפה.

א. בלילה.

1. תקנה להמתין שעה אחת – מהר"ם פדווה, הו"ד בשו"ת מהרש"ל (סי' ו'), "גזר ותיקן לבלתי יכשלו בחשש של רש"י שכל הנשים החופפות בלילה יעמידו כלי הקרוי שעה והוא אחד מכ"ד חלקי ביום שלם וגזרו על הטובלת להתעסק בחפיפה כל אותה שעה למען לא ימהרו במלאכתן לקצר החפיפה ולעשות עראי", הו"ד בשו"ת רמ"א (סי' י"ח, סי' י"ט), ש"ך (סוף ס"ק ו'), "עוד כתב מהרש"ל שם על מה שנהגו מקדם להתחיל לחוף ביום ועתה תקנו לחוף בלילה ותעסוק בחפיפה דוקא שעה אחת שלא תהא מהומה לביתה שרי אפי' לרש"י מאחר דאיכא חשש איסור שלא ירגישו בטבילותיהן וגם לפעמים הצנועות באות לידי ביטול טבילת מצוה וכ"כ הרב בתשובה סימן כ"א ע"ש"), סד"ט (סוף ס"ק י"ג), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ה'), "ובלבד שתחוף כראוי ולא תמהר ללכת לביתה ועל כל פנים תעסוק בחפיפה שעה אחת", שע"ת (או"ח סי' תקנ"ד ס"ק ו'), חת"ס (על הדף במהדו"ב, נדה דף סז: משום, ריש דף סח.), לחו"ש (לחם ס"ק י"ד), בית שלמה (יו"ד ח"ב סוף סי' קצ"ח, "צריכה לשהות בחפיפתה שעה א' מכ"ד שעות ביום"), עי' ערה"ש (סעי' י"ד, "ויש שכתבו דבכה"ג תראה לשהות שעה שלימה במרחץ כדי שלא תמהר [עי' ש"ך סוף סק"ו בשם רש"ל]"), שערי טוהר (שער י"ט סעי' ד'), פתחא זוטא (ס"ק ז', לשונו לקמן), טהרת ישראל (סעי' י"ז), ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות ג', לשונו לקמן), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ט"ו, "שאע"פ שכיום החפיפה וההכנות הרבה יותר קלות מימים עברו, מ"מ מאחר שכבר הגו להקפיד על שעה אין לשנות מהמנהג"), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ד'), עי' ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה שעה, סיכום אות ב', אות ו'), ריק תשהה שעה בחפיפה, ולכל הפחות חצי שעה"), בדה"ש (ס"ק מ"א, ס"ק מ"ב), חוט שני (ס"ק ד' ד"ה כתב, ס"ק ו' סוף אות י"ח, לשונו לקמן), פרדס שמחה (ס"ק ט"ו), לבושי עז (תמצית אות ד'), מראה כהן (עמ' צ"ח אות ב'), פותח שער (סי' כ' סעי' י"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שנ"ה), יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' י"ב), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ו' סעי' ג', פרק ט"ז סעי' ב'), משמרת הטהרה (פרק ט"ז סעי' ט"ז), פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ה'), פוסקים.
(א) נכלל כל ההכנות [סריקה, קציצת ציפרנים, ועוד] – ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות ג', לשונו לעיל), ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה שעה, "ושיעור שעה היינו עם כל צרכי התפיפה והרחיצה וגזירות הצפרנים וכו' וא"צ לשהות במים שעה"), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ט"ו), מראה כהן (פרק ו' הע' נ"ד, "ושיעור שעה כולל כל ההכנות דהיינו קציצת הצפרניים ושיבה באמבטיה וכו'"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ו' סעי' ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' י"ט), פוסקים.
2. מר"מ – שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"ס ס"ק ו'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).

(א) ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ו) – "שאלה: אשה שעושה את ההכנות לטבילה שלא מבעוד יום אלא בליל טבילתה, האם בכללם צריכה לשבת שעה בתוך האמבטיה כמו שכתב הש"ך. תשובה: תעשה מה שצריכה לטהרתה".

ב. ביום.

1. לכתחילה שעה אחת – ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה שעה, סיכום אות ו'), "וכשחופפת ביום לא היתה תקנה זו לשהות שעה, והיו שנהגו גם ביום, אך זו חומרא רחוקה שהרי ביום אין חשש של מהומה לביתה, ובמהרש"ל מפורש שהתקנה היתה כשחופפים בלילה, אך י"א דה"ה ביום, וכן יש לנהוג לכתחילה, ולפתות חצי שעה", פרדס שמחה (ס"ק ט"ו), "וגם כשרוחצת ביום ראוי שעה לכה"פ", פתחי מגדים (פרק ט"ז סעי' י"ד, "מנהג יפה וראוי").
 2. מיקל – פרי השדה (ח"ד סי' קל"ד, "במקום שנהגים שמתחילים החפיפה מבעוד יום וממשיכים עד הלילה לצאת כל שיטות הפוסקים כיון דבכה"ג ליכא כלל חשש דמהומה לביתה אין מקום קפידא על שעה או פחות דכל שלא שייך חשש דמהומה ואטו ברשעי עסקינן שלא תזהר בחפיפה כל שאין חשש ממקום אחר לא אשתמיט אפילו אחד מהפוסקים ראשונים לומר דבעינן שעה דוקא דמהי תיתי לומר שלא תחוף יפה, ועיין בחכמת אדם כלל ק"כ סימן ה' משמע נמי כמ"ש ... וזה פשוט וברור"), פתחא זוטא (ס"ק ז'), "אמנם יזהיר ר"מ שהאשה שתתחיל לחפוף רק בלילה צריכה לשהות בחפיפה שעה אחת מכ"ד שעות ביום, שעד"ז תקנו הגאונים הנ"ל כמבואר בתשו' רש"ל שם"), הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' י"ח), טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' י'), פוחת שער (סי' כ' סעי' י"ד), לבושי עז (תמצית אות ה', עי' ס"ק א' ד"ה ומ"מ נראה מזה), פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ב', סעי' ח').
 3. י"א המנהג חצי שעה – אמרות טהורות (טבילת טהרה), הו"ד בדר"ת (ס"ק כ"ג), הו"ד בפותח שער (סי' כ' סעי' י"ד), ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות ב'), "בענין עד כמה לשהות בחפיפה כשמתחילין [מבעוד יום]. בין הנשים נתפשט המנהג חצי שעה, וכפי הנראה באיזה מקום עשה איזה גדול שיעור זה כדי שידעו שלא למהר, ומזה נתפשט מנהג זה אף שאין לו מקור, וטוב להחזיק כן, ולצורך גדול יש להקל", עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שנ"ד, דבר נכון), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ו' סעי' א', עי' סעי' ב', פרק ט"ז סעי' א').
 4. מר"מ – משמרת הטהרה (פרק ט"ז הע' ל"ט).
- (א) עי' חת"ס (נדה ריש דף סח.) – "... מכאן סמך גדול לשיעורו של מהר"י פאדווה הנ"ל דשיעור חפיפה הוא לכל הפחות שעה", ע"ש. י"א, מכאן יש ראייה שאפילו ביום צריך שעה. ולכאורה אין ראייה, שהחת"ס רק כותב הזמן רגיל לסתם נשים, ולא מה שנכלל בתקנה של המהר"ם מפדווה, ע"ש היטב.

ג. נשים שעומד עליהם שעת טבילה ומעיניו עליהם שתחוף היטב.

1. מיקל: א"צ שעה, שאין חשש שתמהר ולא תחוף כראוי.
- (א) טהרת ישראל (סעי' י"ז) – "וכעת שיש נשים שעומדת עליהם שעת טבילה ומעיניו עליהם שתחוף היטב א"צ כלי מורה שעה".
- (1) המר"מ שלו הו' הקנאת סופרים, וצ"ע, כיון שהוא רק לימוד זכות, עי' לשונו לקמן.
- (ב) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ה) – "ותתחיל מבעוד יום הסמוך בליל טבילה אבל בדא"א לפנייה לגמור את כולה מבעוד יום או קשה מאד אפילו להתחיל ביום שלא ירגישו בטבילה צריכה שתעסוק בחפיפה כשעה בערך כש"ך יו"ד סימן קצ"ט ס"ק ו' בשם המהרש"ל יעו"ש טעמו שלא תהא מהומה לביתה - ובזמן הזה שממנין אשה מנוסה בדיני חציצה וטבילה לבדוק הנשים ולפקח על הטבילה סומכין על בדיקתה וחופפין בתחילה בלילה וליכא משום חשש שמא תה' מהומה לביתה ותמהר בחפיפה מדוקקה לבדיקת האשה ואין מפקפק בדבר ואם תמצא בלי חציצות שפיר דמי כיון שהיתה חפיפה מעולה מקודם דכל הסמוך לטבילה מוטב".
- (1) אמנם עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א) – "ותקבע שלא תטבול קודם לשעה משעת כניסתה לשם אף אם יהיה נדמה לה ולהאשה המשגחת שחפפה היטב".
- (ג) פרי טהרה (סעי' ז') – "שכיון שנהוג בזמנינו שממנים אשה לבדוק את הנשים מחציצה קודם הטבילה, שוב אין חשש שתמהר ולא תחוף כראוי".
2. לימוד זכות.
- (א) קנאת סופרים (השטות למי נדה סי' כ"ח) – "במה שנהגו הנשים לחוף בלילה ממש והוא נגד דין השו"ע ... יש ללמד עליהם זכות כיון דעכשיו נהגו דיש נשים העומדין על הנשים בשעת טבילה וא"כ כיון דהגזירה הוי הטעם מכח שמהומה לביתה שמא לא תחוף היטב וכעת שיש נשים שעומדות עליהן בשעת טבילה המה יעיניו עליהם שתחוף היטב ואין חשש שתהיה מהומה לביתה לכך מותרת לחוף בלילה כן נראה ללמד זכות עבורם ומ"מ אם ישאלו לו יאמר להם שאין נכון לעשות כן אבל ברבים אין להכריז כן".
- (ב) הו"ד בפתחא זוטא (ס"ק ז').
3. מחמיר, שעדיין צריכה להמתין שעה.
- (א) ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות ג') – "לענין שיעור שעה אחת שכתב הש"ך (סימן קצ"ט ס"ק ו', כשחופפת בלילה). אין להקל נגד המפורש בש"ך משום אמתלא של המשגיחה, אך יש לצרף להשעה קציצת צפרניים וכדומה השייך לחפיפה".
- (ב) ששבה"ל (ש"ך ס"ק ו' ד"ה ובקנאת, שבה"ל ח"ה סי' קי"ב) – "הגאון מהרש"ק בס' קנאת סופרים בהשטות לסי' מי נדה סי' כ"ח מלמד זכות בזה"ז על החפיפה בפחות משעה כיון שיש לנו אשה עומדת על גבה על הטבילה המה יעיניו עליהם שתחוף היטב יע"ש. ואם כוונתו שתראה אותה בשעת טבילה שאין עליה חציצה **הלא כן היה בכל הזמנים** כמבואר סי' קצ"ח ואעפ"כ תקנו שעה אחת, ואם כוונתו שהאשה שעומדת ע"ג טבילה תראה גם שחפפה היטב ותשגיח על החפיפה א"כ לפי המציאות בערים גדולים שיש מאה ויותר טובלות בכל יום, וא"א בשום אופן שהעומדת ע"ג תראה חפיפה רק טבילתה ועד שזה טובלת זה

חופפת, וגם לשאול אותם לפני הטבילה אם חפפו היטב אין זה עצה נכונה וניכר שהגאונים לא סמכו ע"ז, א"כ בדין צע"ג אם אפשר לסמוך על דברי מהרש"ק בזה, וכבר כתבתי מספרי טהרה דבשעת הדחק די בחצי שעה".
4. מר"מ.

(א) מהר"ם בריסק (ח"ב סוף סי' מ"ב) – "ועיין במי נדה מה שפי' בלשון הש"ס דודי חסרת עבדא חסרת והיוצא מדבריו דחשש חפיפה בלילה הוא רק לאותן נשים שאין מוכן להם ככל הצורך הכלים והמים אבל מי שלא חסרה מכל אלה לא נאסר כלל וא"כ בזמננו שב"ה איכשר דרא ויש לפנינו מקוואות עם אמבטאות ומים חמין ככל הצורך ונשים המשמשו' ומשגיחות שלא תמהרנה הנשים בהחפיפה וא"כ אין לנו לחוש כלל וכמב' בתשו' מהרש"ל ורמ"א ז"ל ועכ"פ באופן שלא ה' בעלה בעיר ודאי שרי".
(ב) טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' י') – "ויש מקום לצרף להנ"ל סברא זו".

(ג) שבה"ל (ח"ג סי' קכ"ט, הג"ה שם) – "אשר שאל אודות המקוה בפר"ז שיש רק מעט אמבטיות ויש נשים יושבות כשתי שעות באמבטי' באומרות שכך הם צריכות ועי"ז יש חשש שנשים קלי דעת לא יבאו כלל מאחר שהן צריכות להמתין עד אחרי חצי הלילה, הנה אעתיק לו מש"כ בגליון יו"ד שלי ריש סי' קצ"ט (ונדפס כבר בשבט הלוי יו"ד) בזמן האחרון נעשה מנהג כשר שהיא תשב באמבטי' ותחוף כשיעור שעה ומנהג צדיקים הוא (כמבואר בפוסקים) אבל בנשים מעוברות ובפרט בג' חדשים הראשונים אם רואות דם וטובלות וידוע דאז מים חמים יכולים להזיק ולעורר ראיית דם נוסף והפלה ר"ל, פשיטא דבכה"ג אנו נתיר להם לרחוץ בחמין שלא כדרך ישיבה במים ותזהר האשה אז שגם לא תטבול בחמין ביותר, ובערים מרובים באוכלסי' ישראל כ"י כמו דין שלפעמים יש עד מאה טבילות בכל לילה, אי אפשר בשום אופן להעמיד המנהג הנ"ל על תלו שתשב כל אחת בחפיפה כשיעור שעה דאין המקום והזמן מספיק, אם לא שיעשו חפיפה בביתם, אמנם גם בחפיפה בבית יש חסרונות (עיין בש"ך ס"ק ז') ועדיין יש להתיישב בזה עכ"ל בעניי שם, והיינו דספק בלבי מה עדיף אם למעט קצת מן השעה ולעשות חפיפה בבית המרחץ כמנהג, או לעשות חפיפה בבית כשיעור שעה, ויש מקום לכאן ולכאן, מכ"מ בהא דשאל מע"כ מעיר פריז דהמדובר יותר משעה, פשיטא דיכולים להורות להם דדי בשעה כתקנת הגאונים מהר"י מינץ ומהרש"ל סי' ו' ובתשובת רמ"א סי' כ"א ובש"ך סי' קצ"ט ס"ק ו' ועיין בתשובת בית שלמה יו"ד דאמצעי המים והרחיצה והנקיון היום טובים פי כמה מאז וגם יש להקל בזה ע"פ מש"כ הגאון מהרש"ק בהשטות למי נדה סי' כ"ח דעכשיו שיש עומדת ע"ג אין חמור כ"כ כיון שלא תבא לזלזל בחפיפה ואע"פ שאין לעשות מעשה במה שמנהג להחמיר כבר [ועוד בזה"ז בעיירות גדולות שהולכות המון נשים במקוה בחדרים בודדים, ואין עומדת ע"ג בשעת חפיפה אלא באות כשהן טובלות, וגם אין לסמוך על העומדות ע"ג שהן יזהירו על החפיפה הטובה כאשר למדני הנסיון ע"כ קשה להקל במה שהחמירו גאונים קדמונים עכ"פ לכתחלה] אבל פשיטא דאין להוסיף עוד זמן, אם לא שבאמת לא גמרה החפיפה".

ד. גדר של שעה: האם הוא שעה זמניות.

1. אחד מכ"ד חלקי' ביום שלם, ולא שעה זמניות – מהר"ם פדווה, הו"ד בשו"ת מהרש"ל (סי' ו'), "גזר ותיקן לבלתי יכשלו בחשש של רש"י שכל הנשים החופפות בלילה יעמידו כלי הקרוי שעה והוא אחד מכ"ד חלקי' ביום שלם וגזרו על הטובלת להתעסק בחפיפה כל אותה שעה למען לא ימהרו במלאכתן לקצר החפיפה ולעשות עראי", הו"ד בשו"ת רמ"א (סי' י"ח), ופוסקים.

ה. האם צריכה שעה שלימה.

1. לאו דווקא שעה אחת, אלא שיעור זמן שרגילה לחוף לצורך טבילה בשאר פעמים, כשיש לה זמן לעשותה במתינות – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א, מסורת משה יו"ד אות קנ"ב, "ואם יודעת שאינה צריכה שעה שלימה באשר שרגילה לרחוץ בכל יום ואין לה שערות ארוכות, תקבע עכ"פ זמן הידוע לה שתוכל לעשות חפיפה טובה במתינות בלא מהירות, שקודם הזמן שתקבע לא תטבול בשום אופן ותצא בזה ידי שתי השיטות רש"י ושאלתות כעצת מהרש"ל"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' כ'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"י, "שלאו דווקא שעה אחת. אלא צריכה לחוף שיעור זמן שרגילה לחוף לצורך טבילה כשיש לה זמן לעשותה במתינות").

2. נראה דוקא שעה ממש – לחו"ש (לחם ס"ק י"ד, "דוקא שעה ממש (דהיינו חלק מכ"ד במעל"ע"), דר"ת (ס"ק כ'), "בלחם"), טהרת ישראל (סעי' י"ז, "דוקא שעה ממש חלק מכ"ד במעל"ע"), ערה"ש (סעי' י"ד, "שעה שלימה"), בדה"ש (ס"ק מ"א, ס"ק מ"ב, "שעה שלמה"), לבושי עז (תמצית אות ד', אות ה', "שעה שלימה").

3. מר"מ – חת"ס (נדה ריש דף סח.), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"ח, פתח הדעת פרק י"ט הע' ט"ו), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ל"ו).

ו. אם סיימה את חפיפתה קודם סיום השעה.

1. מיקל, תוכל לירד ולטבול.

(א) פותח שער (סי' כ' סעי' י"ב) – "ומן הסתם כשתעשה באופן זה תקח החפיפה באמת שעה שלימה, ואם אירע בכהאי גוונא שגמרה החפיפה מעט קודם מלאת השעה ואין עוד מה להוסיף הכנה, תוכל לירד ולטבול".

2. מחמיר, תשהה עד כלות השעה קודם הטבילה.

(א) חוט שני (ס"ק ד' ד"ה והנה תקנת, ס"ק ו' סוף אות י"ח) – "בשעת הדחק כשאשה חופפת בלילה, תקנו לשהות בחפיפה כשיעור שעה, ואם סיימה את חפיפתה קודם סיום השעה, תשהה עד כלות השעה קודם הטבילה שע"י זה אינה ממחרת לביתה".

3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' כ').

ז. **טבילה ביום** [כמו ביום ח' במקום אונס].

1. ליכא מהומה, גם לרש"י – **ראב"ן** (סי' שכ"ו), "ואם טובלת ביום אינה חופפת אלא סמוך לטבילה, דהכא ליכא למימר מתוך שמהומה לביתה תמהר דישאל קדושים ואין משמשים מיטותיהן ביום [שם י"ז א"], **בדה"ש** (סעי' ג' ב' ד"ה חפיפה, עמ' צ"ט, "הראב"ן ... ויש להעיר בזה דאשה הנשואה לתלמיד חכם מאי איכא למימר ... ועוד קשה דאשה הגרה בבית אפל מאי איכא למימר דבזה מותר כל אדם לשמש ביום כדאמר בגמ' ובשו"ע שם והיה נראה ליתן טעם אחר לדינו של הראב"ן והוא לפי מש"כ הרמ"א בסימן קצ"ז סעיף ה' שאע"פ שמותרת לטבול ביום במקום אונס מכ"מ לא תשמש עד הלילה וכיון שאסורה לשמש ליכא מהומה לביתה").

י. שעת הדחק: הגדר – מה הגדר, **שלא** יכול לעשות "המנהג כשר" למתחיל לחוף מבעוד יום ועוסקות עד שתחשך ואז טובלות.

א. **משום צניעות**, מותר להתחיל החפיפה מהלילה [כמו אונס, אפילו לדעת רש"י].

1. שו"ת **רמ"א** (סי' י"ט) – "כי האמת אתו כי בודאי הראשונים לא הנהיגו לילך ביום במקום שאין הצנועות יכולות להצניע טבילתן".

2. שו"ת **מהרש"ל** (סי' ו', שו"ת רמ"א סי' י"ח) – "נראה פשוט מאחר דתקנתן קלקלתן שיבאו לידי איסור המבואר בתלמוד (עירובין נ"ה:) שקרא על בנותיהם ארור שוכב עם בהמה פשיטא ופשיטא דיש לדחות מנהג איסור קלילא מפני האיסור חמור ואין זה קרוי ביטול מנהג והיתר האיסור אלא אדרבא תיקון וגדר הוא לתקן שלא יטבלו בעניין שירגישו האנשים בטבילה".

3. **ש"ך** (סוף ס"ק ו') – "עוד כתב מהרש"ל שם על מה שנהגו מקדם להתחיל לחוף ביום ועתה תקנו לחוף בלילה ותעסוק בחפיפה דוקא שעה אחת שלא תהא מהומה לביתה שרי אפ"ל לרש"י מאחר דאיכא חשש איסור שלא ירגישו בטבילותיהן וגם לפעמים הצנועות באות לידי ביטול טבילת מצוה וכ"כ הרב בתשובה סימן כ"א ע"ש שהאריכו בזה".

4. **הגרשז"א** זצ"ל (אמירה לבית יעקב פרק ד' סעי' ז') – "**ובזמננו נוהגים** לעשות החפיפה בלילה משום צניעות, אך מקפידים להאריך בחפיפה וליזהר שתהא כראוי".

5. **אוצרות הטהרה** (פרק ו' הע' ע"ג) – "ושמעתי גם מחשובי המורים דאם יש ילדים גדולים בבית ואם תעשה ההכנות מבעו"י ירגישו בכך ... יכולה לכתחלה לעשות הכל בלילה".

6. **וכן עוד פוסקים** – שו"ת **בית לחם יהודה** (קונ"א סי' שפ"א), **סד"ט** (סוף ס"ק י"ג), **חת"ס** (נדה דף סז: משום), **מלבושי טהרה** (סעי' ז'), **לחוש"ש** (לחם ס"ק י"ד), **טהרת ישראל** (סעי' י"ז), **שיח יצחק** (סי' תי"ט ד"ה ומה), **טהרת הבית** (ח"ג טבילה סעי' ד'), **בדה"ש** (ס"ק מ"א), **פרדס שמחה** (ס"ק י"ד), **פאת שער** (סי' כ' סעי' י"א).

7. מר"מ.

א. **בדה"ש** (סעי' ג' ד"ה לחוף, עמ' ק"א) – "כיון שא"א לחוף ביום הטבילה שביום היא טרודה תהא חופפת בלילה שלפניו (נוסף על החפיפה שבלי טבילה עצמו) שבליילה אינה טרודה ... ויש לומר ... ביום חול שעוסקת בדברים המביאים לידי חציצה ובקשירת שערותיה אין תועלת לה לחוף גם בלילה שלפניו ... וצ"ע".

ב. **סומך על תשהה בחפיפה שעה אחת**.

1. רק במקום צניעות, אונס, חשש איסור, וכדו'.

א. **פרדס רמונים** (שפ"ח סוף ס"ק ו') – "ומ"ש הש"ך ... מבואר בדבריהם דדוקא היכי שיש חשש איסור אם תחוף ביום שירגישו בני אדם בטבילתן, ובש"ס דעירובין נ"ה ב' אמרו על זה ארור שוכב עם כל בהמה ע"ש, בזה התירו שתחוף בלילה, ותשהה בחפיפה שעה אחת בכדי שלא תהא מהומה לביתה, **אבל היכא דליכא חשש איסור, לא מהני** לרש"י מה דמצריכין לה שתשהה בחפיפה שעה אחת, דמ"מ כיון שהוא לילה היא מהומה לביתה, וצריכה לכתחילה לחוף דוקא ביום לדעת רש"י".

ב. **מחצית השקל** (סוף ס"ק ו') – "שרי אפילו לרש"י כו'. דהא בכהאי גוונא שקבעו לה זמן שתעסוק בחפיפה דוקא שעה אחת אזלא לה חששא דרש"י אימור לא חייפא שפיר מתוך שמהומה לביתה ותמהר לטבול. אמנם אפילו הכי על סברא זאת לחודא לא הוי סמכין, דאפשר דרש"י אוסר החפיפה בלילה בכל ענין משום לא פלוג, רק צירף עוד סברא אחרת להתיר החפיפה כהאי גוונא בלילה מאחר שעל ידי החפיפה ביום איכא חשש איסור שלא כו'".

ג. עי' **בית שלמה** (יו"ד ח"ב סוף סי' קצ"ח) – "מהרש"ל ... אמנם במקום דליכא משום צניעות רק שהנשים עצלניות הן, ראוי לרו"מ לגזור להתנהג כמבואר בטוש"ע להתחיל החפיפה מבע"י וגם משתחשך".

2. מר"מ – **מעדני אשר** (סי' צ' אות ב'), **ט"ז וש"ך השלם** (שפ"ח ס"ק ל"ז).

א. **בדה"ש** (ס"ק מ"ב) – "והנה כהיום נהגו הרבה נשים לעשות כל חפיפתן בלילה ואינן מתחילות ביום **וכנראה טעמן** בזה כי בלילה יש להן יותר זמן לעסוק בחפיפה לעשותה במתינות (ובפרט המטופלות בבנים קטנים) אבל אם תתחיל ביום תהא במהומה יותר מדאי ולכן חופפות בלילה שדבר זה דומה למה שכתבנו בס"ק מ"א בשם הפוסקים דביש חשש איסור בחפיפת יום מותרת להתחיל חפיפתה בלילה אמנם תדקדק לעסוק בחפיפה לשעה שלמה ...".

ג. **אברך כולל**: האם לחזור לביתם כדי שתוכל להתחיל לחוף מבעו"י.

1. מבטל סדר.

א. **הגר"מ הלבירשטם** זצ"ל (זרע שמואל הע' ת"י) – לשונו לקמן.

ב. **ששבה"ל** (סיכום אות ט') – "אברכי כולל וכד' נראה שצריכים להשתדל לחזור לביתם כדי שתוכל להתחיל לחוף מבעו"י".

ג. **לבושי עז** (תמצית אות ט"ו) – "אונס מיקרי כגון אשה הנמצאת בעבודה בזמנים אלו, וכדו', אבל ביטול תורה אינו אונס, ולכתחילה יבוא מהכולל כדי שתעשה חפיפה סמוך לטבילה באופן שתצא דעת רש"י ודעת השאילתות".

2. עדיף חפיפה בלילה.

(א) ע'י הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות מ"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות מ"ב, פתחי דעת פרק י"ט הע' י"ב) – "כשאין לאשה עם מי להשאיר את הילדים בכדי לחוף מבעוד יום אא"כ יבוא בעלה מהכולל הביתה, יש לדון משום ביטול תורה שתעשה החפיפה בלילה".

(ב) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ג').

(ג) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני, ע'י זרע שמואל הע' ת"י [לשונו לקמן]) – "A woman that has a handful of kids BH, when is it best for her to do the chafifa for mikvah? a) In the morning - her kids are in gan and she can do it patiently then. b) In the afternoon close to shkiah - by asking her husband to come home from work/kollel. Or wait until the afternoon and take the chance maybe her kids would let her disappear for an hour. c) Or - At night. R' Y. Berkovits wrote: "A" (under the circumstances)." תלוי אם יש חבורתא.

3. (א) חוט שני (סוף ס"ק ד', ס"ק ו' אות י"ט) – "אם הבעל לומד עם חבורתא, לא יבטל מלימודו כדי שאשתו תחוף מבעו", כגון שצריך שישמור על הילדים, אבל אם הוא לומד לבדו מותר לו לבטל מלימודו מפני זה".

4. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' י"ב), נטעי גבריא (ח"ג פרק ה' סעי' ט"ז), בנין בית נאמן (פרק ט"ז הע' כ"ח). (א) הגר"ח ק שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות מ"ב) – "אם מותר לכתחילה לחפוף ולטבול לאחר צאה"כ, שאם תחפוף לפני צאה"כ יצטרך הבעל לבטל מלימודו כדי לשמור על הילדים, וגם עלול החבורתא להרגיש בסיבה (וקשה להסתדר עם איש זר שישמור, וגם הנ"ל ודאי ירגיש הסיבה). תשובה: אפשר לחפוף בבית".

(ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"י) – "והא שכתב הרמ"א שהוא רק בשעת הדחק, העולם נוהגים להקל גם באשה שעובדת שאין להצריכה לבא לביתו מוקדם מעבודתה. ולפ"ז שמעתי מרי"ב של שאברך ג"כ אין צריך לצאת משיבה לבא לביתה כדי שאשתו יכולה לחוף מבעוד יום. שלימוד תורה אינו גרוע מעבודה! [אא"כ ברי לו שאילו יהיה לו עבודה שיהיה גם מקפיד לחזור מוקדם מעבודתו]. אבל ר"מ הלבשרשט (של) [זצ"ל] סובר שאברך צריך ללכת לביתו. שאם אין הבני תורה מקיימים דין זה, מי יקיימו".

[יא] הזמן הנכון לעשות מעשה חפיפה.

א. במקום שהמקוה נפתח רק סמוך לצאת הכוכבים: אם עדיף לעשות החפיפה ביום בבית או החפיפה בלילה בבית הטבילה כדי שתהיה סמוך ממש לטבילתה.

1. החפיפה בלילה בבית הטבילה כדי שתהיה סמוך ממש לטבילתה, בהמתנת שעה – אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א, "ובדבר החפיפה כיון שפותחין את בית הטבילה סמוך טובא לצאת הכוכבים ולא תוכל האשה לעשות כמנהג הכשר שאיתא בש"ע סימן קצ"ט סעיף ג' לצאת ידי שתי השיטות דפרש"י והשאלות, שהשאלה היא איך עדיף אם לעשות החפיפה בבית ביום וליילך לשם כדי לטבול בתחלת הלילה והוא כפרש"י בנדה דף ס"ח דיותר טוב להרחיק החפיפה קצת מלעשות החפיפה בלילה שיש לחוש שמהומה לביתה ולא תחוף שפיר, או לעשות החפיפה בלילה בבית הטבילה כדי שתהיה סמוך ממש לטבילתה כהשאלות בתוס' שם. הנה הש"ך כתב בשם מהרש"ל בסוף סק"ו שאם תקבע זמן הראוי לחפיפה טובה שלכן אין לה מה למהר שהרי לא טבול קודם הזמן אף אם תחשוב שכבר חפפה היטב, שרי אף לרש"י וכן תקנו במקומו לחוף בלילה ותעסוק דוקא שעה אחת שלא תהא מהומה לביתה ושרי אפילו לרש"י, והצורך שתיקנו כן כתב בשביל שלא ירגישו בטבילותיהן כשיצריכו אותן לילך ביום לבית הטבילה עיי"ש, ותקנה זו הרי ג"כ טובה כמנהג הכשר שבש"ע שג"כ יוצא גם שיטת רש"י. וא"כ טוב יותר לעשות כעצה זו שתבא לבית הטבילה כשיפתחו אותה ותקבע שלא טבול קודם לשעה משעת כניסתה לשם אף אם יהיה נדמה לה ולהאשה המשגחת שחפפה היטב. ואף שאין במקוה זו תקנה קבועה לכל הנשים מסתבר שג"כ תצא ידי שיטת רש"י, ולא שייך בזה לא פלוג כיון דאף לרש"י אין בזה איסור לתוס' ולהב"י ולהש"ך, אלא שיותר טוב לחפוף ביום, ורק להב"ח איכא שמא דאיסורא אחר שאיפסיק הלכתא, וסברתו דחוקה והוא דעת יחיד, וגם להב"ח לא מצינו שעשו תקנה קבועה לומר לא פלוג כיון שלא היה דין זה אלא אלתחלה. ולכן טוב יותר לעשות כעצת מהרש"ל אף שאין שם בהמקוה תקנה זו לכל הנשים ... ואם אי אפשר לפנייה להיות בבית הטבילה זמן גדול כשהיית מעשה החפיפה הוא כשעה"ד ותעשה אז החפיפה בביתה וגם לחזור ולרחוץ קצת בבית הטבילה בלילה. אבל לכתחלה יותר טוב כדכתבתי), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ז, פרק ל"ה הע' ק"י [לכאורה סותר מש"כ בעמ' שנ"ד, פרק ל"ו הע' י"ד. ע'י לקמן, וצ"ע]).

(א) לכאורה חסר המנהג כשר שכ' במחבר, להתחיל בביתה מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשק, ואח"כ תסרוק עוד פעם בבית הטבילה (ולכאורה המחבר הוא חד ציור, וכד' בחכ"א (כלל ק"כ סעי' ה') וקיצור שו"ע (סי' ק"ס סעי' ג'), ולא היה שני מנהגות שונות). ואולי י"ל, שהשאלה בהאג"מ היה בציור שהיא צריכה להולך למקוה בהתחלת הלילה, וא"א לקיים הנהגת המחבר. וצ"ע, שחסר מן הספר. [ועוד יכול לומר, שבזמניהם לא נמצא הבית המרחץ במקום הטבילה ומוכרחת לחוף בבית, כמש"כ בקיצור שו"ע (סי' ק"ס סעי' ג') הו"ד בבדה"ש (ציונים ס"ק ק'). והליכה מביתה לבית הטבילה חשיבא הפסק, כמש"כ בסד"ט (סוף ס"ק ט') הו"ד בבדה"ש (ציונים ס"ק ק"א). וממילא לא מקיים השאלות לגמרי, שאינו סמוך ממש. לפ"ז בזה"ז שיכול לקיים השלמות לגמרי, שיהיה סמוך ממש, ע"י שהחפיפה בבית הטבילה ויהיה שם לשעה. וזה יהיה עדיף מהנהגות המחבר. וצ"ע].

(ב) ופריך האברך החשוב ר' חיים מייזל שליט"א שלכאורה לכתחילה היא צריכה לעשות כל החפיפה מבעוד יום, וחזור ותחוף ותסרוק מעט בלילה בבית הטבילה. וכמו כל ציור שחל טבילתה במוצ"ש. (ואין לומר שאה"נ במוצ"ש, בזה"ז לכתחילה לעשות החפיפה רק במוצ"ש בבית טבילתה לשעה, ואין צריכה לעשות חפיפה כלל בערב שבת. כיודע, שאין המנהג כן). שו"ר שכן פריך המעדני אשר (סי' צ' אות ג'), "אג"מ ... ולא זכיתי להבין דברי קדשם, דלכאורה אם חופפת בביתה במתינות ושוב חופפת

בבית הטבילה מעט הרי היא יוצאת גם ידי ד' השאלות וכן"ל משא"כ אם תחפוף בלילה פחות משעה דיש בזה לד' רש"י חשש שתהיה מהומה לביתה, וגם אם תחפוף במשך שעה אינו לכתחילה גמור כמש"כ לעיל (אות ב') בשם האחרונים. והראיה לכל זה מטבילת מוצ"ש דהעדיפו הפוסקים שתחפוף בע"ש היטב ואח"כ במוצ"ש תעשה חפיפה מועטת דיוצאת בזה גם לד' השאלות, מאשר לעשות את הכל במוצ"ש אפילו אם תשהה שעה דאין זה פשוט לד' רש"י. [וגם הב"י שפסק דהטובלת במוצ"ש חופפת רק במוצ"ש, הוא רק שא"צ לטרוח ולחפוף בע"ש, אבל גם הוא מודה שגם לשאלות אין חשש אם תחפוף מע"ש היטב ושוב תחפוף מעט במוצ"ש]. וכ"כ בס' יסוד הטהרה (פ"ז סי"ב) ובס' פתחי מגדים (פ"ז סי"ד) דכשחופפת בביתה במתינות ואח"כ חופפת שוב מעט בבית הטבילה יוצאת גם ידי ד' השאלות, והביאו הראיה הנ"ל מטבילת מוצ"ש. וצ"ע.

2. חופפת בביתה במתינות ושוב חופפת בבית הטבילה מעט – יסוד הטהרה (פרק ז' סעי' י"ב, מקורות וביאורים שם, "ואם אפשר לה עדיף שתחפוף ביום, בזמן שלווה וישוב הדעת, ואפילו אינו סמוך לטבילתה, ותחזור ותחפוף בלילה סמוך לטבילתה, ואז אין היא צריכה לשהות שעה בחפיפה ובהכנה לטבילה. [ואם אפשר לה וכו'] דלא גרע מטבילה במו"ש דכתב הרמ"א שתעשה חפיפה ע"ש ומו"ש, וכ"ש בכה"ג"], מעדני אשר (סי' צ' אות ג', לשונו לעיל).

ב. כל החפיפה ביום, או הכל החפיפה בלילה: לבני אשכנז.

1. כל החפיפה ביום.
 - (א) שערי טוהר (שער י"ט סעי' ד') – "ובשעת הדחק יכולה לעשות החפיפה כולה בלילה רק שלא תמהר רק תעסוק בחפיפה דוקא שעה אחת, והיא דא"ל לעשות החפיפה או כולה ביום או כולה בלילה יותר טוהר לעשות ביום, ש"ע ס"ג ו"ש"ך ס"ק ו"ו".
 - (ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שנ"ד, פרק ל"ו הע' י"ד (חוץ לספרדים ע"ש)). [לכאורה סותר מש"כ בעמ' שמ"ז, פרק ל"ה הע' ק"י. עי' לעיל, וצ"ע].
 - (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ט סיון תשס"ט) – שאלה: "אשה שטובל בלילה ורק יש לה זמן לעשות החפיפה באחד בצהרים האם יותר טוב לעשות החפיפה בלילה או באחד בצהרים". תשובה: "באחד בצהרים".
2. כל החפיפה בלילה.
 - (א) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א [לשונו לעיל], עי' יו"ד ח"ג סי' נ"ו אות ד' [לשונו לקמן]).
 - (ב) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ד', הע' י"ד) – "שנקטו הפוסקים שהעיקר לדינא כשיטת השאלות ... שגם לשיטת רש"י מותרת לחוף בליל טבילתה, אלא שעדיף לחוף ביום, והביאו שני ראיות לכך ...".

ג. אם אשה יכולה להקדים ולעשות החפיפה כמה שעות לפני טבילתה, כשטוענת שנוח לה יותר לעשות כן ועושה זאת ביתר דקדוק.

1. אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ו אות ד') – "ואשה הרוצה לעשות החפיפה כמה שעות קודם טבילתה, הנה אין לאשה מן הסתם להקל לעשות כן, אף שיש נשים שטועות שאז יותר נוח בשבילן, ויכולה לעשותו ביותר המתנה ודקדוק, אלא יש לעשות החפיפה סמוך לטבילה כפי שאפשר".

ד. סיכום: סדר הקדימה. [נ"ל].

1. לכתחילה: שתתחיל מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך.
 - (א) שתתחיל מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך בבית המרחץ סמוך מיד לטבילה – ש"ך (ס"ק ז').
 - (ב) שתתחיל מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך בביתה, וגם תסרוק בית הטבילה, ואז תטבול – מחבר (סעי' ג').
2. במקום אונס, חשש איסור, שלא תהא מהומה, מצד צניעות, וכדו'.
 - (א) חפיפה ביום: ובלילה תחזור ותחוף ותסרוק מעט – כמו רמ"א (סעי' ד').
 - (ב) חפיפה בלילה: ודוקא שעה אחת, והכל במקוה – ש"ך (ס"ק ו').
 - (ג) חפיפה בלילה: ודוקא שעה אחת בבית, ובמקוה תחזור ותסרוק מעט – ע"פ הנ"ל.
 - (ד) חפיפה ביום – כמו טבילתה בליל שבת, מחבר (סעי' ה').

ה. הגדר של "שתתחיל לחוף מבעוד יום".

1. עיקר החפיפה תהיה מבעוד יום.
 - (א) שערי טוהר (שער י"ט ס"ק ד') – "ועיקר החפיפה תהי' מבעוד יום ומקצתה בלילה".
 - (ב) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ט אות ד') – "התחלת החפיפה 'מבעוד יום' היא לאו דווקא הרחיצה, אלא גם ההכנות שלפניה".
 - (ג) עי' בדה"ש (ס"ק מ') – "דמה שכתב שתתחיל לחוף מבעוד יום היינו לומר שתעשה כדי שיעור חפיפה מבעוד יום דהיינו שתרחוץ ותסרוק שערו תהיה אבל אם רחצה בלא סריקה לא חשיב עדיין כחפיפה וא"כ אכתי לא יצאה ידי שיטת רש"י שצריכה לחוף ביום שלא תהא נחפזת בלילה [ואין נראה לומר דכיון שלא נשאר לה אלא גמר החפיפה שאינו שווה זמן רב אינה נחפזת עוד] אמנם רהיטת לשון המחבר והפוסקים בזה אינו נראה כן אלא כל שהתחילה מבעוד יום ואף התחלה כל דהו סגי בכך וצריך עיון".
 - (ד) לבושי עז (תמצית אות ב') – "לכתחילה תחוף כל החפיפה ביום, ואם אינה יכולה לחוף הכל ביום, מ"מ תתחיל לעסוק ביום".
 - (ה) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ב', הע' ט') – "צריכה להתחיל דוקא בדבר חשוב מהחפיפה מבעוד יום [כן נראה פשוט, שאם תתחיל בדבר של כל דהו מבע"י והשאירה את עיקר החפיפה ללילה עדיין קיים החשש שתהא מהומה לביתה]".

2. מר"מ.

- (א) ויען יוסף (יו"ד סי' קס"ג אות ג') – "לענין מהיכן מקרי התחילה בחפיפה מבעוד יום. כשהחסידיים מתפללים עדיין מנחה אפשר להקל לחשבו כמבעוד יום לענין זה, והוא כמדומה לערך ג' רבעי שעה אחר השקיעה. אם התחילה בקציצת צפרניים וסריקת הראש אפשר להקל לחשבו התחילה מבעוד יום".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות מ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות מ"א) – "התחלת החפיפה ביום הו"ל נמי באופן שקוצצת צפרניים או רוחצת אבר אחד ביום. [כשאינה יכולה לעשות שאר החפיפה ביום]".
- (ג) פתח שער (סי' כ' סעי' י"ג) – "ומהדרין שאף על פי שאינה יכולה להתחיל עיקר החפיפה ביום, על כל פנים מה שתוכל תעשה ביום, ולמשל קציצת צפרני ידיה ורגליה תוכל לעשות ביום".

1. חפיפה בבוקר.

1. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א ריש סי' קצ"ט) – "שאלת: אשה שאינה יכולה לעשות החפיפה ביום דהיינו להתחיל מקודם השקיעה ולהמשיך עד הלילה, האם צריכה לפחות לעשות איזה הכנה כל שהיא ביום ואח"כ תעשה הכל בלילה. תשובה: בשאלה זו נבוכו בה הנשים הרבה והרבה נשים באות לשואלה, ואין זה אשמתן אלא אשמת המלמד שגם אצל המלמדים אין הדבר ברור. אמנם הענין פשוט, דוכי ענין התחלת החפיפה ביום הוא משום איזה זכר לדבר, הלא זיל בתר טעמא דהוי מטעם שיש מחלוקת הראשונים אם לעשות החפיפה ביום כדי שלא תהא מהומה לביתה, או לעשותה בלילה כדי שתהיה סמוך לטבילתה, ומספק עבדינן כתרוננו לצאת כל הדעות ומתחילין מקודם השקיעה ומסיימין בלילה, דגם אינה מהומה וגם הוי סמוך לטבילתה. אבל לעשות איזה הכנה כל שהוא באמצע היום כדי לצאת שיטת הסוברים לעשות החפיפה ביום, הרי בזה **לא יצאה ידי חובתה** דעדיין חיישינן שתהא מהומה לביתה בעיקר החפיפה שתעשה אח"כ בלילה, והדברים פשוטים ונער יבינם".
2. מראה כהן (פרק ו' הע' נ"ג) – "ומה שנהגו איזה נשים שעושות הכנה בעלמא מבעו"י כגון שקוצצות צפורן אחת ומחשיבות זאת כאילו התחילו את החפיפה מבעו"י **אין לזה מקור** ואין לזה טעם".
- מראה כהן (פרק ו' הע' נ"ה) – "הנה עיקר הטעם שצריכה לכתחילה לעשות את החפיפה מבעוד יום הוא כדי שתעשה את החפיפה במתינות כראוי, ולכן אם באופן שתעשה את החפיפה מבעוד יום לא תוכל לעשותה במתינות, עדיף שתעשה אותה בלילה. אכן ראוי לאשה שהדבר ביכולתה להקדים ולקצוץ את צפרניה בשעות הבוקר וכדומה בזמן שאינה עסוקה וטרודה, וכן אם יש באפשרותה לעשות אז את האמבטיה כנהוג תעשה, שע"י שעשתה הכנות אלו מבעוד יום שוב לא תהיה מהומה לביתה אח"כ. ובערב תשוב ותרחוץ [במקלחת] ותסרוק ותבדוק כל גופה, ונמצא שאת עיקר החפיפה הנצרכת מדינא תעשה בלילה סמוך לטבילה. ועיין בלבוש שכתב טעם למה שכתבו הפוסקים שכחל ליל טבילתה במוצאי שבת שיש לה להקדים ולעשות החפיפה בערב שבת, דהוא כדי להקל על עצמה את החפיפה במוצאי שבת כך שלא תהיה מהומה אז לביתה".

ז. מר"מ.

1. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' זמן החפיפה אות ג') – "אם יודעת שלא תוכל לטבול מיד אחר צאת הכוכבים, באופן זה תתחיל את הרחיצה סמוך לזמן טבילתה. וזה עדיף מאשר שתעשה את החפיפה קודם השקיעה ותמתין זמן עד הטבילה. אולם אם יודעת שלא תוכל לעשות את החפיפה במתינות בלילה תעשה סמוך לשקיעה".
2. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ז) – "אשה שא"א לה לעשות המנהג הכשר (קצ"ט סעי' ג') להתחיל בחפיפה ביום ולגמור בלילה, תעשה ביום, ולעבור ע"ז בלילה".

יב] מוצאי שבת - סעיף ד'.

א. הלכה.

1. רק מוצ"ש – מחבר (סעי' ד', "חל טבילתה במוצאי שבת, שא"א לחוף מבעוד יום, תחוף בליל טבילתה"), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ד').
2. מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בערב שבת, ובמוצ"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט – טור (סעי' ד', "חל טבילתה במ"ש שא"א לה לחוף מבעוד יום די לה בחפיפת ליל טבילתה ומ"מ מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בע"ש ומ"ש תחוף מעט ותסרוק שערותיה"), רמ"א (סעי' ד', "ומ"מ מנהג יפה הוא שתרחוץ היטב בערב שבת, ובמוצ"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט"), לבוש (סעי' ד', לשונו לקמן), מלבושי טהרה (סעי' ט'), לחוש (שמלה ס"ק ח'), טהרת ישראל (סעי' י"ט), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ב).
3. מן הדין שתרחוץ ותחוף יפה בערב שבת, וקצת מוצ"ש – ש"ך (ס"ק ו', ס"ק ט', "דכך הוא עיקר הדין שתרחוץ ותחוף היטב בע"ש ותרחוץ ותחוף במ"ש ג"כ").
4. שתרחוץ ותחוף יפה בערב שבת, וקצת מוצ"ש – חכ"א (כלל ק"כ סעי' ו', "חל טבילתה במוצאי שבת שאי אפשר לחוף ביום תחוף בערב שבת ובמוצאי שבת תחזור ותחוף ותסרוק מעט על כל פנים וכן אם חל במוצאי יום טוב"), בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ג, "תחוף בערב שבת, ותחזור במוצאי שבת לחוף ולסרוק מעט בחמין"), שערי טוהר (שער י"ט סעי' ו'), פרי טהרה (סעי' ט'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תי"ד, "שהלכה כהרמ"א והט"ז שבמוצ"ש צריכה רק להתקלח, ולסרוק שער, ולצחצח שיניה. ואם אין לה זמן בערב שבת, יכולה לעשות כל החפיפה במוצ"ש (בתנאי שתחוף במתינות וכראוי). ואף שדעת הרמ"א שאין להקל לעשות כל החפיפה בלילה אלא בשעת הדחק, שאני הכא שא"א לעשות חפיפה ביום אלא ע"י הרחקת יום אחד. ולכן סתם בש"ע כאן לעשות הכל במוצ"ש, וגם הרמ"א אינו חולק עליו מדינא אלא כתב שנהגו לחוף ער"ש. ורק הש"ך כתב שאין זה מנהג אלא עיקר הדין").
- (א) המחלוקת: אם זה רק חומרא [טור, רמ"א], או שיש חיוב חפיפה בערב שבת [ש"ך].

(ב) יסוד המחלוקת: מה הבנה ברש"י שהיא צריכה לעשות חפיפתה מבעוד יום. האם הוא רק מוטב, ב"י. או שיש להקל רק בשעת הדחק, טור ורמ"א [ע"י מכון ירושלים על הטור הע' ל"ו]. או שהוא חיוב מדינא אא"כ ג' ימים באמצע, ש"ך.
(ג) נ"מ: ע"י מוצאי ת"ב, לקמן. ואולי נ"מ, אבלה, ע"י לקמן.

ב. "ובמוצ"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט".

1. דאף לשאלות סגי בהכי – ט"ז (ס"ק ז'), "ותסרוק מעט. נראה דאף לשאלות סגי בהכי דאע"פ דלדידהו עיקר החפיפה בלילה וא"כ צריכה לחוף הרבה לכתחלה מ"מ מודים כאן דמהני חפיפה דע"ש לצרף להך חפיפה מועטת דסגי בהכי"), בדה"ש (ס"ק נ"ט).

(א) רע"א (ח"א סוף סי' פ"א) – "מתקשה אני בב"י יו"ד (סי' קצ"ט ד"ה חל טבילתה במ"ש וכו') אא"כ נאמר דלטעמיה אזיל, דס"ל לרש"י א"י לחוף בלילה אלא מתוך הדוחק דהשתא הוי מנהג יפה כו', ותמיהני דזהו מנהג יפה לחוף מע"ש, מ"מ למה תחוף רק מעט במ"ש, הא מכח ההרחקה בין חפיפה לטבילה, עיקר החפיפה בלילה סמוך לטבילה, וכיון דהיא העיקרית למה סגיא בחפיפה מועטת, וכמ"ש הב"י מקודם דאלו להשאלות שעיקר חפיפה בליל טבילתה, כיון דעיקר חפיפה באותה שעה תחוף אז יפה וה"ל לרש"י בהרחקת יום בין חפיפה לטבילה, וצע"ג".

(ב) יש ליישב דכיון דתחפוף בער"ש נמצא דבמוצאי שבת במציאות לא יקח לה הרבה זמן החפיפה.

(1) הגר"ש א"צ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ל"ב) – "ליישוב את קושיית רע"א שאכן אין זו קולא בחפיפה של מוצאי שבת, אלא שכן המציאות שלאחר שכבר עשתה את ההכנות בערב שבת לא נותרו לה אלא מעט הכנות לעשות במוצאי שבת".
(2) בדה"ש (ס"ק נ"ט) – "שעיקר החפיפה בלילה סגי לה בחפיפה מועטת להעביר ממנה הלכלוך ולהפריד שערותיה כיון שכבר רחצה וסרקה עצמה בערב שבת".

(3) מעדני אשר (סי' צ' אות ג') – "וביאר דבריהם דככל שהיא יותר נקיה אורכת חפיפתה פחות זמן, ולאחר שחפפה בע"ש ונזהרה שלא להתלכלך אינה זקוקה לזמן רב לחפוף שוב ולוודא תוך כדי החפיפה שהכל נקי".

(ג) מר"מ.

(1) לבוש (סעי' ד') – "ואם חל טבילתה במוצאי שבת שאי אפשר לה לחוף מבעוד יום עד שתחשך, די לה שתחוף בליל טבילתה, ומכל מקום כדי שלא תמהר שתהא מהומה לביתה ולא תחוף יפה, טוב הוא שתרחץ היטב בערב שבת, ובמוצאי שבת תחזור ותחוף מעט במים חמין ותסרוק מעט, ואז לא תצטרך לחפיפה הרבה ומסתמא לא תמהר, דמסתמא היתה נזהרת כל יום השבת מלהתעסק בחציצות, ומקשרת שערותיה ואינה צריכה חפיפה וסריקה הרבה".

(2) אמרי יוסף (סי' קצ"ט פרק ז' אות ב') – "יש ליישב דכיון דתחפוף בער"ש נמצא דבמוצאי שבת במציאות לא יקח לה הרבה זמן החפיפה ויתכן דכן משמע בלבוש עיי"ש, שוב התבוננתי דא"א ליישב כן ...".

ג. מוצאי תשעה באב.

1. חפיפה רק מוצאי ת"ב, אם אפשר.

(א) רמ"א (או"ח סי' תקנ"א סעי' ט"ז) – "אם טובלת ליל י' באב, מותר לה לרחוץ בערב ט"ב אם א"א לה לרחוץ ליל י"ו".

(ב) לבוש (סי' תקנ"א סעי' ט"ז, סי' תקנ"ד סעי' ח').

(ג) בית הלל (ס"ק א').

(ד) שו"ת בית לחם יהודה (קונ"א סי' שפ"א).

(ה) סד"ט (סוף ס"ק כ').

(ו) א"ב (סי' תקנ"ד ס"ק ט').

(ז) חכ"א (כלל קל"ג סעי' י"ט) – "ואם טובלת ליל עשירי, מותרת לרחוץ בערב תשעה באב אם אי אפשר לרחוץ בליל עשירי, ולמוצאי תשעה באב חופפת מעט, דבעינן סמוך לטבילה חפיפה".

(ח) הלכתא גבירתא (תענית פרק ד' משנה ו').

(ט) חופת חתנים (ספירת ז' נקיים אות ז').

(י) דה"ח (סי' ק"ל, דינים מדברים שאינם אסורים רק מר"ח ואילך אות ז') – "ואפילו אם טובלת ליל י' באב מותר לה לרחוץ כדרכה בערב ת"ב בחמין אם א"א לה לרחוץ ליל עשירי".

(יא) קיצור שו"ע (סי' קכ"ב סעי' י"ב) – "ואם טובלת בלילה שאחר תשעה באב ואי אפשר לרחוץ, אזי יכולה לרחוץ בערב תשעה באב".

(יב) ערה"ש (או"ח סי' תקנ"א סעי' ל"ז) – "ולכן הנדה רוחצת וטובלת ואפילו אם טובלת ליל שאחר תשעה באב רשאה לרחוץ בערב תשעה באב אם א"א לה לרחוץ במוצאי ט"ב".

(יג) קנין תורה בהלכה (ח"ג סי' ע"ב אות א') – "דהסד"ט דחה ד' הפנמ"א מכח ד' הרמ"א ואנן נגררין בתרי".

(יד) טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' ט' ד"ה אשה, חזון עובדיה ארבע תעניות עמ' רמ"ו ד"ה אשה).

(טו) ששבה"ל (ס"ק ב' ד"ה וכן, סיכום אות ג', קובץ מבית לוי חי"ג עמ' נ"ט).

(טז) פותח שער (סי' כ' סעי' ל"א) – "המנהג כהבנת המחצה"ש בדברי המג"א ... דכן ראוי להורות".

(יז) מקדש ישראל (בין המצרים סי' רנ"א) – "לכתחלה תעשהו במוצאי ת"ב".

(יח) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' י"ז) – "חל ליל טבילתה במוצאי תשעה באב, תעשה החפיפה בליל טבילתה, ואם אי אפשר לה לנהוג כן, תעשה החפיפה בערב תשעה באב".

(יט) לבושי עז (סעי' ג' תמצית אות י"ב) – "וכן נהגו".

- (כ) נטעי גבריא (בין המצרים פרק ע"ב סעי' ד', עי' נדה ח"ג פרק ה' סעי' כ"א, סעי' כ"ב, סעי' כ"ג) – "ובזמנינו שבלא"ה מקילין ועושין החפיה רק בלילה, בודאי אין לעשות החפיה רק בליל עשירי, אך תזהר שתעשה זמן החפיה שיעור שעה".
- (כא) שביבי הטהרה (פרק י"א סעי' י"ב) – "חל ליל טבילתה במוצאי תשעה באב, להלכה תעשה את החפיה במוצאי ת"ב".
- (כב) משמרת הטהרה (פרק ט"ז סעי' כ"ב) – "חל טבילתה במוצאי תשעה באב או במוצ"ש, ובערב שבת עדין היא אבילה תעשה כל החפיה במוצאי ת"ב או במוצאי שבת ולא ביום אבלותה".
- (כג) ג' שבועות (ארטסקרול, עמ' צ"ד).
- (כד) מעדני אשר (סי' צ"ב) – "וכן המנהג".
- (כה) קדושים תהיו (סי' קצ"ט סעי' ל"ז).
2. כמו מוצאי שבת.
- (א) עי' מג"א (סי' תקנ"ד ס"ק י') – "ותרחוץ ותחוף עט"ב ולמוצאי ט"ב חופפת מעט דבעינן סמוך לחפיה טבילה (ב"י תו') ועסי' תקנ"א סי"ו בהגה ובי"ד סימן קצ"ט ס"ד".
- (ב) פנים מאירות (ח"א סי' ח', [אפילו בדעת הרמ"א, וצ"ע]) – "וכן בט' באב דהא אפילו תטבול ב"כ ובט' באב אסורה לבעלה הרי בהדי' דהתיר לחוף בערב ט"ב ולטבול במוצאי ט' באב אף דנוהגין איסור רחיצה בערב ט' באב".
- (ג) זרע אמת (ח"א סי' פ"א, ח"ג סי' קי"ח ד"ה ולא).
- (ד) חיד"א (מחזיק ברכה סי' תקנ"ד ס"ק ה').
- (ה) יד דוד (אות ד').
- (ו) שלחן שלמה (סי' תקנ"ד סעי' ז') – "וחופפת ורוחצת ערב ט"ב ולמוצאי ט"ב תחוף מעט דבעינן סמוך לחפיה טבילה".
- (ז) משנת דר' עקיבא (בסוף הספר, בתשובה לאו"ח סי' תקנ"ד) – "הרמ"א ... אלו הי' בא השאלה לפנינו היינו מורין לרחוף ולחוף בער"ט וגם מט"ב תחוף מעט וכן מורין".
- (ח) מ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק י"ח) – "תרחוף ותחוף עט"ב ולמוצאי ט"ב חופפת מעט קודם הטבילה דבעינן סמוך לחפיה טבילה".
- (ט) כה"ח (סי' תקנ"א ס"ק קצ"ה, סי' תקנ"ד ס"ק מ"ב) – "ולא כמו שהיו נוהגות שלא לחוף ולרחוף עט"ב וצריך לבטל מנהגם".
- (י) הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ"ט, אות ל', פתחי דעת פרק י"ט הע' נ"ט, הע' ס') – "תעשה חפיה בערב תשעה באב, ולא תדחה החפיה למוצאי תשעה באב, ועדיף שתעשה בערב תשעה באב אחר חצות כדי להסמך את החפיה לטבילה ככל האפשר. וכן תעשה כל ההכנות בערב תשעה באב (כגון גילוח כפי מנהגה)".
- (יא) קנה בושם (אוצרות הטהרה פרק ו' הע' קי"ג, קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ב אות מ"א) – "אשה שליל טבילתה במוצאי ת"ב, תתחיל בחפיה בערב ת"ב (ביאור הלכה תקנ"א)".
- (יב) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' זמן החפיה סוף אות ד').
- (יג) פתחי מגדים (פרק ט"ז סעי' י"ט) – "תרחץ בערב ט' באב כל גופה בצונן, ושערותיה תחוף בחמין ותסרקם. ובליל טבילתה ...".
- (יד) פרי טהרה (סעי' ט').
- (טו) יד בבית המצרים (פרק כ"ז סעי' ב').
- (טז) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' כ"ב, סעי' כ"ג).
3. תלוי במחלוקת רמ"א ושו"ך – דגול מרבבה (או"ח סי' תקנ"א על סעי' ט"ז), בה"ל (סי' תקנ"א סעי' ט"ז ד"ה אם, "הרמ"א לשיטתו ביו"ד סימן קצ"ט ס"ד אבל לדעת הש"ך שם מעיקר הדין תרחוף בעט"ב אפילו אפשר לה לרחוף בלילה. דגול מרבבה"), מסגרת השלחן (על קיצור שו"ע סי' קכ"ב ס"ק ט"ז), כה"ח (סי' תקנ"א ס"ק קצ"ה).
4. מר"מ – מחה"ש (סי' תקנ"ד ס"ק י'), שע"ת (סי' תקנ"ד ס"ק ו'), שו"ת ערוגת הבשם (סי' קפ"ו), אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' כ"ו), בדה"ש (סעי' ד' ב' ד"ה ובמוצ"ש, עמ' ק"ה), פרדס שמחה (ס"ק כ' אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שע"ד), גופי הלכות (משנת סופרים ס"ק ג').
- (א) שיעורי טהרה (עמ' שמ"ג) – "אשה שאינה רגילה לחפוף ביום, לא תחפוף בערב ט' באב כדי לקיים דין חפיה ביום, כיון שאף בכל השנה אינה נוהגת כן אלא חופפת בלילה, ותחפוף במוצאי ט' באב".
5. טבילה בת"ב עצמה [כמו יום ח' במקום אונס].
- (א) מיקל – שיורי טהרה (מערכת ט' אות י"ג), זכרון יהודה (ח"א סי' קע"ו, "נשאלתי ביום ת"ב באשה אחת שבאתה מכפר לטבילה ובע"כ צריכה לילך ביום למען תגיע לביתה לעת ערב, אם רשאי לעשות החפיה בחמין כדת וגם לטבול ביום ת"ב. והתרת").
- (ב) מר"מ – שד"ח (מער' בין המצרים סי' ב' אות ט"ו).
6. חפיה בת"ב עצמה.
- (א) מיקל – זכרון יהודה (ח"א סי' קע"ו, "באה שאלה לפני באשה אחת הדרה בכאן, וזאת אומרת שאי אפשר לה לעשות החפיה במוצאי ט"ב. וע"כ רוצית לעשות החפיה בט"ב ולטבול מחשיכה, והתרת").
- (ב) מחמיר – קנין תורה בהלכה (ח"ג סי' ע"ב, "באשה שצריכה לנסוע במוצאי ט"ב וא"א לה לעשות החפיה בלילה מפני נחיצת הדרך ושכחה לרחוף בעט"ב או אונס אחר ... לא נלע"ד ההיתר שתחפוף בט"ב אחרי ששכחה מלחפוף כדן בעט"ב ועי"ז בא לה האונס שלא הספיקה כשנזכרה בעט"ב לחפוף, דנשים עצלניות הן ...").
- (ג) מר"מ – ששבה"ל (ס"ק ב' ד"ה בשו"ת), נטעי גבריא (בין המצרים פרק ע"ב סעי' י"א), שיעורי טהרה (עמ' שמ"ד ד"ה בשו"ת).
7. מוצאי ת"ב שחל ביום ראשון – פתחי הלכה (ארטסקרול על נדה, ח"ב עמ' שע"ד).

ד. **אשה שליל טבילתה במוצ"ש והיא אכלה**, וקמה היא מן השבעה ביום השבת.

1. חפיפה רק במוצ"ש.

(א) שו"ת בית לחם יהודה (קונ"א סי' שפ"א).

(ב) סד"ט (סוף ס"ק כ').

(ג) תשובה מאהבה (על סעי' ד').

(ד) **חכ"א** (מצבת משה בי' סי' ה') – "נ"ל דאין להקל כי אם במקום דא"א לחוף במ"ש ומ"מ ליטול הצפרנים לכ"ע אסור בערב שבת".

(ה) לחו"ש (לחם ס"ק י"ז, שמלה ס"ק ח').

(ו) פתחא זוטא (ס"ק ח').

(ז) **שערים מצויינים בהלכה** (סי' ק"ס ס"ק ח').

(ח) **הגריש"א** זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ס"ב).

(ט) **ששבה"ל** (ס"ק ב', סיכום אות ב') – "ונראה דתחוף רק במוצ"ש".

(י) **ששכ"ה** (פרק ס"ה סעי' כ', אוהל שרה ח"א פרק ב' סעי' ט"ז).

(יא) **אור יצחק** (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' קצ"ט) – "תחפוף במוצ"ש".

(יב) **פרדס שמחה** (ס"ק כ' אות ב').

(יג) **לבושי עז** (סעי' ג' תמצית אות י"ג) – "וכן נהגו".

(יד) **קיצור דברי סופרים** (פרק ל"ב אות מ"ז).

(טו) **משמרת הטהרה** (פרק ט"ז סעי' כ"ב) – לשונו לעיל.

(טז) **פתחי דעת** (פרק י"ט סעי' כ"ד).

(יז) **קדושים תהיו** (סי' קצ"ט סעי' ל"ז).

2. כמו מוצאי שבת.

(א) **פנים מאירות** (ח"א סי' ח') – "ולכאורה היה נראה בעיני התיר גמור ממש כביעתא בכותח' דמהי תיתי לאסור ... ואי משום רחיצה הלא לאו רחיצה של תענוג הוא ... נראה ברור ופשוט שמותרת לחוף בימי אכלה בחמין כדי שתטבול בזמנה לבעלה וכל כי האי מילתא לימרו משמאי בשוקי ובבראי".

(ב) הו"ד בא"ה (ס"ק ח').

(ג) **נוב"ק** (יו"ד סי' צ"ט) – "אני תמה על שאלתו בזה אם לענין חפיפה שהאיסור משום רחיצת חמין בימי אכלה. ואני אומר ואם לא חל טבילתה כלל ומי לא מותרת ברחיצת חמין בערב שבת כזה אפילו אם היה ערב שבת שהוא ראשון לימי אכלה ...".

(ד) הו"ד בפת"ת (ס"ק ד').

(ה) **מקור חיים** (ס"ק כ"ח) – "מותרת לחוף ולרחוץ בחמין בע"ש".

(ו) **עיקרי הד"ט** (יו"ד סי' כ"ב ס"ק א') – "נדה שחל ליל טבילתה במ"ש וביום ו' היתה עדיין בימי אכלה אין ספק דמותרת לחוף בע"ש בחמין לטבול בזמנה לבעלה".

(ז) **ערה"ש** (סי' שפ"א סעי' ח') – "ונדה שחל טבילתה במוצאי שבת וביום ו' היא עדיין בימי אכלה ובשבת יגמורו האבלות מותרת לעשות לה חפיפה ביום ו' [פמ"א]".

(ח) **גשר החיים** (ח"א פרק כ"א אות א').

(1) משום הש"ך.

(2) לכבוד שבת מותר.

(3) אינו לשם עונג.

3. **מר"מ** – יד דוד (אות ד', סי' שפ"א), **מלבושי טהרה** (סעי' י"א, "יש ... ויש ..."), **טהרת ישראל** (סעי' כ', סעי' כ"ה, "ויש ..."),

דר"ת (ס"ק כ"ו), **בדה"ש** (ס"ק נ"ז, בי' ד"ה ובמוצ"ש), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' שע"ה), **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק ט"ו סעי' ח', סעי' ט').

(א) **הגרשו"א** זצ"ל (ששכ"ה פרק ס"ה הע' ע"ד) – "דעט"ב שאני דמעיקר הדין מותר ברחיצה ולא אסור אלא ממנהגא, סי' תקנא סעי' טז, וע"ש בטור ובדרכי משה ס"ק ז, משא"כ הרחיצה בחמין בימי אבילות תוך ז' היא אסורה מעיקר הדין".

ה. **א"א לעשות החפיפה כראוי בערב שבת**.

1. **מר"מ** – מראה כהן (פרק ו' הע' ס"ג, "ויש לעיין באשה שבערב שבת טרודה מאד ואם תצטרך לעשות אז את החפיפה לא תוכל לעשותה בנחת כראוי, דיתכן שעדיף לה לעשות החפיפה במוצאי שבת בנחת. ולדינא תעשה שאלת חכם"), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ס').

ו. **מוצאי יו"ט שני** [וכל ציורים כמוהם].

1. כמו מוצאי שבת – **סד"ט** (סוף ס"ק י"ד, "שנהגו בחפיפת היום במופלג שני ימים מליל הטבילה"), **בדה"ש** (ס"ק נ"ח), **פרי טהרה** (סעי' ט'), **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ה).

ז. **חל יו"ט בליל חמישי וששי**, וליל טבילתה חל במוצאי שבת – אחר ג' ימים.

1. כל מעשה חפיפה ערב יו"ט, ותחזור ולעשות כל מעשה חפיפה במוצאי שבת.

(א) **ש"ך** (ס"ק ו') – "ואע"ג דהיכא דחל ליל טבילתה שלשה ימים רחוק כגון שבת ושני יו"ט בכה"ג מסקינן בש"ס דחופפת בליל טבילתה שהוא חול י"ל דה"ק לא די לה בחפיפת ע"ש ועי"ט כיון דרחוק כ"כ אלא צריכה לחוף ג"כ בליל טבילתה וגם בע"ש".

- ועיו"ט כיון דחפית יום עדיף והכי ניהא למיעבד טפי כיון דנשי דידן חופפות בע"ש ועיו"ט וגם בליל טבילתן א"כ אין להקל להן לחלק בין רחוק שני ימים או שלשה ימים שלא יבואו לידי טעות".
- (ב) חכ"א (כלל ק"כ סעי' ז') – "ואם חל שני ימים טובים ביום חמישי וששי וחל טבילתה במוצאי שבת או שחלו יום ראשון ושני וטבילתה ביום שני תחוף בליל טבילתה ומכל מקום תרחץ היטב גם בערב שבת או בערב יום טוב כמו בסימן ו' (ש"ך ס"ק ו')".
- (ג) בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ג) – "תחוף בערב שבת, ותחזור במוצאי שבת לחוף ולסרוק מעט בחמין".
- (ד) שערי טוהר (שער י"ט סעי' ו').
- (ה) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ל"ד) – "שיש לנהוג בזה כדברי הש"ך".
- (ו) פרדס שמחה (ס"ק י"ט אות ב').
- (ז) פרי טהרה (סעי' י"ב).
- (ח) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' י"ד).
- 1) ואם מחמת אונס אינה יכולה לחוף בלילה טבילתה, אינה יכולה לסמוך על החפיפה שלפני ג' ימים כיון דמופלג הרבה – סד"ט (ריש ס"ק י"ח), לחם ושמלה (לחם ס"ק כ"א).
2. מעשה חפיפה רק במוצאי יו"ט, אא"כ יש מנהג גם ערב יו"ט.
- (א) סד"ט (סוף ס"ק י"ד) – "היכא דנהגו לחוף גם מערב שבת או מערב יו"ט נהגו, ואין לשנות מנהגו, די"ל שנהגו כן שלא יבאו לידי טעות וכמו שכתב הש"ך, אבל היכא דלא נהגו אין להחמיר עליהן ... אין להחמיר".
- (ב) הו"ד בדר"ת (ס"ק כ"ה).
- (ג) עי' לחוש (שמלה ס"ק ז', לחם ס"ק כ"ו).
- (ד) מלבושי טהרה (סעי' י"ב).
- (ה) טהרת ישראל (סעי' כ"א, סעי' כ"ט).
- (ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שע"ב).
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק נ"ח), פותח שער (סי' כ' סעי' ל"ה), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק כ"ז).
- (א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תט"ו) – "שאין המנהג כהש"ך. אבל נהגו לעשות דבר מועט כדי לצאת ידי שיטת הש"ך, כגון ליטול ציפורניה".

ח. בעלה אינו בעיר.

1. מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ז סעי' ב' ד"ה ובמקום, עמ' ו').

ט. מוצאי שביעי של פסח, או מוצאי שמחת תורה.

1. תגזוז צפורניה מוצאי יו"ט – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ס"ו הע' קל"ה), אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' כ'), חוט שני (חווה"מ, פרק י"ד ס"ק א' אות ה').
- (א) בת אר"י בחו"ל – הגרשז"א זצ"ל (ששכ"ה פרק ס"ו הע' קל"ה, יו"ט שני כהלכתו פרק ג' סעי' ל"א, הע' צ"ה, שולחן שלמה סי' תקל"ב אות א'), "ואשה מא"י אשר היא שומרת חג רק יום אחד והיא נמצאת בחו"ל וטבילתה בליל יו"ט האחרון שם, הרי מכיון שאסור לה לגזוז צפורניה באותו לילה משום איסור מלאכה דאסרינן אף בצינעא, בכה"ג י"ל דתגזוז צפורניה בעיו"ט האחרון, כי אין לה דרך אחרת ... דאם אפשר, תגזוז צפורניה ע"י נכרית, דבזה אין זלזול של יו"ט-שני. וי"ל דבכה"ג תגזוז הנכרית בליל יו"ט שני של החג, ולא בחוה"מ", אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' כ'), "אשה מא"י השומרת חג רק יום אחד והיא נמצאת בחו"ל וטבילתה חלה בליל יו"ט האחרון של פסח או של סוכות, חגזוז את צפורניה בחוה"מ, ולא תגזוז בליל טבילתה, כי הרי אסור לה לעשות כל מלאכה ביו"ט שני של גלויות".
2. זכר שמחה (סי' ס"ד) – "בענין חפיפה בעיו"ט אחרון של חוה"מ לצורך טבילה של מוצאי יו"ט של חול נשאלתי ... ליטול צפרנים כערב יו"ט אם הכוונה רק בעיו"ט ראשון או גם בעיו"ט של חוה"מ. דקשה להשוואל איך יש להתיר נטילת צפרנים לצורך חול. והשבתי לו עפמ"ש הש"ך סי' קצ"ט ס"ק ו' דבכל ענין צריכה לעשות חפיפה בעיו"ט וגם במוצאי יו"ט ליל טבילתן אין להקל להן בין רחוק ב' ימים או ג' ימים שלא יבאו לידי טעות וכו' עכ"ל וא"כ יש לחוש לטעות אם נחלק בין לצורך מוצאי שבת של יו"ט למי"ט של חול יבוא ג"כ לידי טעות, לכן כיון רנטילת צפרנים הותר לצורך טבילה וגם מצד עצמו הוא כבוד יו"ט כמ"ש המג"א סי' חקל"ב לכן סתם אאמ"ו הגאון זי"ע דבריו בזה כמו שכל האחרונים סתמו בזה אכן אם נשים חכמניות יעשו בכגון דא נטילת צפרנים במוצאי יו"ט של חול פשיטא דאין חשש".
3. הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ג אות נ"ה) – "ואף אם הטבילה היא במוצאי יום האחרון, ורוצה ליטול הציפורניים בערב יום טוב, מותר".

יג. הנהגה: טבילתה במוצאי שבת.

א. קודם שבת.

1. עיין.
- (א) כן – בדה"ש (ס"ק נ"ה, בי' ד"ה ומ"מ, "שמן הנכון שגם תעיין בגופה ובשערה בשעת חפיפה זו"), מראה כהן (עמ' ק' אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ג'), פרי טהרה (סעי' ט').
2. הדחה, רחיצה.
- (א) כן – פשוט.

3. תסרוק שערוניה.

(א) כן – לבוש (סעי' ד'), אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' ט"ו), פרי טהרה (סעי' ט').
4. ציפרנים.

(א) ערב שבת – זכר שמחה (סי' ס"ד), בדה"ש (ס"ק נ"ו), "שטוב ג"כ שתטול צפרניה בע"ש כדי למעט בזמן הנצרך להכנת הטבילה במוצ"ש ותעשה במתינות יותר", אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ס"ג), פרי טהרה (סעי' ט').

(ב) יכולה מוצאי שבת – אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ט אות ג'), "כשעושה חפיפה בערב שבת וטובלת במוצאי שבת יכולה ליטול צפרניה במוצאי שבת".

(ג) מר"מ – מראה כהן (פרק ו' הע' ס"א, "ומ"מ פשוט שאין צורך ליטול הצפרניים פעם נוספת").
5. חציצת שיניים והדחת הפה.

(א) כן – מוכח משו"ת זרע אמת (ח"ג סי' קי"ח ד"ה ולא), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט"ו סעי' ד'), פרי טהרה (סעי' ט').

(ב) לא – בדה"ש (סעי' ד' בי' סוף ד"ה ומ"מ, עמ' ק"ד).

(ג) מר"מ – אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' כ"א), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ס"ג).

ב. חפיפה ער"ש: האם נכון לסמוך לשבת.

1. נכון לסמוך לשבת – עי' הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ל"ה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות כ"ט, לשונו לעיל), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ג), נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט"ו סעי' ה'), פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ט"ו).

2. לא צריך סמוך – אוהל שרה (ח"א פרק ב' הע' י"ח), מראה כהן (עמ' ק"א אות ד', "באופן שחופפת בערב שבת לצורך טבילת מוצ"ש אינה צריכה לעשות את החפיפה סמוך ממש לשבת, אלא יכולה להקדים את החפיפה, שהרי בכל אופן אין חפיפה זו סמוכה לטבילה").

3. מר"מ.

(א) רמ"א (או"ח סי' רס"ב סעי' ג') – "וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת. וע"כ לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עצמו מיד".

ג. האם מותר לתשים איפור (make-up) ערב שבת אחר החפיפה.

1. מיקל, כמו בשר.

(א) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ט') – "מותר לאשה לשים איפור (Make-up) על פניה כשטבילתה חלה ביום-טוב ובלבד שיכולה להסירו במים קודם טבילתה".

(ב) הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ל"ו).

(ג) אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' ט"ו, הע' כ"ד) – "ומכל מקום מותר לה לאשה שרגילה בכך לצבוע את השפתיים לפני כניסת השבת או החג ולתת לקה על הצפורניים [דכיון שמעיקר הדין אינו חוצץ, עיין יו"ד סי' קצח סעי' יז, טהרת ישראל שם ס"ק נד ובבאר יצחק ס"ק קעז, דרכי תשובה שם סוס"ק נט, ועיין או"ח סי' קסא סעי' ב ובמ"ב ס"ק יב, י"ל דלא חיישינן שמא תשכח לנקותן בשעת הטבילה. ועו"ל דכיון שהנשים עושות כן ורגילות בכך מטעמיהן שלהן, ובפרט שעושות כן לכבוד שבת, הוה דומיא דאכילת בשר בשבת, יו"ד סי' קצח סעי' כד ובט"ו ס"ק כה], ובלבד שתקפיד לנקות מקומות אלה במוצאי-שבת או במוצאי-יו"ט מן הצבע שעליהם, לפני לכתה למקוה".

(ד) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד' זמן החפיפה אות ד') – "ויכולה להתאפר כדרכה אחר החפיפה לכבוד שבת או יו"ט".

(ה) מראה כהן (עמ' ק"א אות ה') – "אשה הרגילה לשים איפור על פניה וחל ליל טבילתה במוצאי שבת, מותרת לשים איפור לכבוד שבת, ותקפיד להסירו במוצאי שבת לפני הטבילה. [ודוקא סוגי איפור שיכולה להסירם ע"י רחיצה במוצאי שבת]".

(ו) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ג).

(ז) פתחי דעת (פרק י"ט סעי' ט"ז) – "אם טובלת במוצאי שבת, מותרת לאחר החפיפה בע"ש להשתמש באיפור וקוסמטיקה".

(ח) עי' הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ב, עי' הע' ת"נ, מכתב בדואר אלקטרוני [פעמים]) – "להקל במקום שהיא מרגישה חסרון להישאר בלי איפור למשך שבת".

2. מר"מ.

(א) פסקי משנה הלכות (פרק ט' סעי' ט') – "כשחל ליל טבילתה במוצאי שבת ויו"ט אין לה לצבוע פניה מגמר החפיפה בער"ש עד אחר הטבילה. ובשעת הדחק גדול אפשר להקל לה לצבוע ותיזהר היטב כל השבת לא לגעת בזה כדי שלא יתלכלך מזה שאר מקומות בגופה. ובלילה שתכסה פניה כדי שלא תבוא לגעת בפניה ותלכלך בזה שאר מקומות בגופה".

(ב) פוחת שער (מילואים סי' כ' סוף סעי' כ"ה) – "בטובלת במ"ש וחופפת בע"ש ועתידה לחזור ולחוף מעט במ"ש שצריכה ליזהר מדבר החוצץ שמא לא תעיין יפה או שמא לא תחוף יפה משום שמהומה לביתה, י"ל דבמה שהוא לנוי לא גזרינן כוליה האי שמא תשכח בשעת טבילה. אמנם זהו מצד הדין אבל ודאי טוב ליזהר גם מזה אם אפשר".

(ג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ט"ו סעי' ז') – "כשחל ליל טבילה במוצאי שבת ויו"ט, לכתחלה נכון שלא לצבוע פניה מגמר החפיפה בער"ש עד אחר הטבילה, ואם צריכה לכך משום כבוד הבריות, ובפרט מי שנוהגת כן תמיד בכל ער"ש, תשתדל למעט בשימת המייק אפ, ותיזהר במוצאי שבת להסירו היטב היטב לפני הטבילה. ולהשתמש דוקא במיני צבע שתוכל להסירם במוצאי שבת ע"י רחיצה".

ד. שבת.

1. הזהירות של סעי' ו'. [תקשור שערותיה, מנגיעת תבשילין, וכדו'].
(א) מר"מ – בדה"ש (סעי' ד' בי' ד"ה ומ"מ, עמ' ק"ג, "ולמעשה צ"ע").

ה. מוצאי שבת.

1. תחוף מעט.
(א) במקלח – פרי טהרה (סעי' ט'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ד).
(ב) תדיח בית סתריה – אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' ט"ו).
2. תסרוק מעט – רמ"א (סעי' א').
3. שיניים.
4. עיין.

ו. זמן מוצ"ש.

1. שבה"ל (ח"ג סי' קכ"ט) – "ומש"כ כ"ת בענין הנשים **שבעליהם קבלו עליהם שיטת ר"ת** בענין מוצ"ש"ק אם הנשים יכולים להתחיל בחפיפה קודם ע"ב מינוט מתחלת השקיעה, הנה אין לדבר מזה דהדבר פשוט כמש"כ כ"ת שאסור להם דגירא בתר בעליהם, ויותר מזה כתבתי בשבט הלוי או"ח סי' נ"ג דאע"פ דאיכא בסי' רס"ג דמי שמאחר מוצ"ש דמותר לומר לחבירו שכבר התפלל והבדיל שיעשה מלאכה עבורו מטעם דאי בעי מבדיל, מ"מ כהיום שכיח שבאים יחד בני אדם מהם מי שקבלו עליהם שיטת ר"ת ומהם מי שלא קבלו עליהם דבזה פשוט דאסור למי שקבל עליו החומרא לומר למי שלא קבל עליו, וכבר הבדיל דיעשה מלאכה עבורו כיון דהאומר אסור לשיטתו כר"ת מן הדין ואין כאן אי בעי מבדיל, ועש"ה במג"א סו"ס רס"ג. ובנ"ד אם מותר מי שקבל עליו שיטת ר"ת להגיד לבלן שיכין המקוה בשבילה לטבילת מצוה, הנה לכאורה ע"פ הנ"ל זה תולה בדין אמירה לגוי לצורך מצוה דאם הוא שבות דשבות מותר, ושבות דאמירה במלאכה דאורייתא אנחנו מחמירים בסי' רע"ו וסי' ש"ז ע"ש ברמ"א ופוסקים. ואפי' להמג"א דמקיל בסי' ש"ז היינו לצורך מילה, ופשוטו דאינו דומה להמבואר בפוסקים סי' רס"ג דמותר לומר לגוי להדליק נר אם כבר קבל עליו שבת דהתם רק תוספת שבת שתולה בדעתו ואי בעי לא מקבל אבל לר"ת הוא שבת גמור, וגם אפשר לעשות אח"כ, ע"כ אין להקל".

ז. מר"מ.

1. שבה"ל (ח"ב סי' ק"א) – "שו"ע ס"ד ברמ"א, ובמו"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט, עיין בס' ד"ת מביא מס' תפארת צבי דמש"כ הרמ"א מעט היינו בסריקה דאינו אלא חומרא אבל החפיפה שהיא מדינא דגמרא בודאי גם במו"ש צריך חפיפה שנית גמורה ולא סגי במעט ע"ש, והסברא נותנת להיפך דסריקה יותר מסתבר דצריכה כדרכה לא מעט דבמעט זמן מע"ש עד מוצ"ש השערות מסתבכות, ולשון הטור עפ"י הגהת הב"ח ובמו"ש תחוף מעט במתן ותסרוק שערותיה הרי דלא כ' תיבת מעט רק בחפיפה ולא בסריקה, ולשון הלבוש ותחוף מעט במים חמים ותסרוק מעט, הרי כ' לשון מעט במפורש גם בחפיפה, וכן מוכח דעת ט"ז ס"ק ז', וזה נראה דעת הרמ"א דלא כד"ת".

יד [ליל שבת - סעיף ה']

א. זמן החפיפה.

1. קרוב לשבת – לבוש (סעי' ה'), "די לה בחפיות היום סמוך לבית השמשות", עי' אוהל שרה (ח"א פרק ב' סעי' א'), "ומכל מקום רצוי לעשות הכנות אלה ככל האפשר סמוך להדלקת הנרות, שמא תצטרך להתעסק לאחר החפיפה בדברים החוצצים", בדה"ש (ס"ק ס"ב, ס"ק ס"ז). לבושי עז (ס"ק ג'), תמצית אות ה'), מראה כהן (ריש עמ' ק'), "ויש לה להשתדל להסמיך את החפיפה קרוב לזמן הדלקת נרות שבת", פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שנ"ט).
2. מר"מ.
(א) לחו"ש (לחם ס"ק י"ח) – "ראיתי בס' קטן סגולות הנפש נדפס בסופו אזהרה גדולה בדבר טבילת הנשים בליל שבת קודם שהורגלו לעשות החפיפה סמוך לטביל' ועי"כ מחללין שבת (ולכה"פ התוספת שבת) וע"כ עמדו ותקנו שתעשה החפיפה בעוד היום גדול ואפילו הבוקר ותלך לבית ותשמור יד' היטב ובלילה קודם הטבילה תרחוץ יד' בחמין שהוחמו בע"ש ע"ש. והנה בודאי מהראוי לכל מרא דאתר' לחקור על מנהג הנשים שבמקומו ולתקן באופן שלא תבאנה ח"ו לידי חלול שבת ר"ל".
(ב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ח) – "אשה שליל טבילתה בליל שב"ק, ועשתה חפיפה איזה שעה לפני הטבילה, אי"צ להתרחץ עוד הפעם, ובכל גופה איכא איסורא בזה".
(ג) ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קס"ב) – "שאלה: אשה שחפפה והסתרכה שעתיים שלוש לפני שבת והתכוונה לעשות זאת שוב סמוך לכניסת שבת במקוה ולא ידעה שהמקוה נפתח רק בשקיעה ואי אפשר לעשות זאת במקוה. האם יכולה לטבול. תשובה: יכולה, עיקר העיון מדאורייתא זה בגופה".
(ד) פותח שער (סי' כ' סעי' ט"ו) – "ואם חוששת להשאיר החפיפה עד סמוך לשבת או יו"ט, כתב בספר הק' דברי יחזקאל שיכולה לחוף איזה שעות קודם הזמן".

ב. שחל זמן טבילתה ליל שבת, והאשה רוצה ללכת לטבול אחר זמן של הסעודה - במקום בושה, או צורך גדול.

1. יש להקל.

(א) הגרש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ה, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ג') - "הטובלת בליל שבת או בליל יו"ט ואינה יכולה לאכול סעודת שבת אחר הטבילה רק לפניה, אם יודעת שאחר הסעודה תוכל לנקות היטב שיניה יכולה לאכול בין החפיפה לטבילה, ואם לא תוכל לנקות היטב תדחה את טבילתה".

(ב) בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ו' בי' סוף ד"ה תחוף, עמ' ק"ט) - "אם בגלל מניעתה מלאכול יודע לאחרים שהוא ליל טבילה שלה (וכגון בציור הנ"ל שהיא אוכלת על שלחן אחרים או שאחרים מוזמנים לשולחנה) ודבר זה גורם לה להתבייש בפני אחרים שהיא נכלמת בכך שמרגישים בה בני אדם שהוא ליל טבילתה נראה שיש להתיר לה לאכול קודם טבילתה דגדול כבוד הבריות שדוחה אף איסורין דרבנן ... וכל שכן הא דידן דהוא רק מטעם מנהג".

(ג) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ד', הכנות לטבילה אות ו') - "ובשעת הדחק כגון בליל שבת שחופפת מבעוד יום, ולא היתה יכולה ללכת לטבול קודם הסעודה (כגון שהיו אורחים או שעסוקה בילדיה הקטנים וכדומה), מותרת לאכול אחרי החפיפה ותנקה שיניה היטב".

(ד) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ו אות כ') - "ובדוחק גדול יש להתיר גם בליל שבת, וכן ראיתי בשו"ת חשב האפוד".

2. יש להקל, רק שלא לאכול בשר.

(א) לב אברהם (סי' ע"ט) - "מכל הלין נראה שבאם אי אפשר לה להסתיר טבילתה אם תילך קודם האכילה, והיא מתביישת, יכולה לאכול סעודת שבת מקודם, אך עכ"פ לא תאכל בשר, כיון שיש בזה חומרא נוספת כנ"ל, ובוזה לא תתפרסם טבילתה כיון דכמה סיבות יכולים להיות למניעת אכילת בשר כנ"ל, ע"כ ראוי להחמיר בזה".

(ב) הגרש"א זצ"ל (שערי טבילה סי' ל"א ענף ו' סוף אות י"א) - "שבשעת הדחק כזה שאין לה אפשרות לטבול לפני כן מאיזה סיבה (שבודאי לכתחילה צריכה למצוא כל תחבולה שתוכל לטבול לפני כן) שעכ"פ יכולה לאכול בין החפיפה לטבילה (באם הוא שב"ק) ורק שלא תאכל בשר בסעודה זו ותנקר שיניה היטב אח"כ".

(ג) חשב האפוד (ח"ב סי' קל"ח) - "אם המצב היא כך שיש לה בני בית ובפרט אם יש גם אורחים, אשר על כרחיה יש לסדר הסעודה לפני הלילה כמנהגם, והיא בושה שלא לאכול עמהם כדי שלא ירגישו, ואם נאסור לה לאכול אתם, אין ברירה אחרת אלא לדחות הטבילה. נראה דבכה"ג במקום ביטול עונה לא קאמר הס"ט, ויש להתיר בכה"ג לאכול לפני הטבילה ולנקר אח"כ היטב שיניו. מיהו נראה דבאכילת בשר יש להחמיר ביותר, כי לזה אין הכרח כל כך, כי יש למצא תחבולה שלא ירגישו שנמנעת מאכילת בשר, ותאכל היא הבשר לאחר הטבילה".

(ד) דברי משה (סי' ס"א) - "בשעת הדחק כגון היכא שיש לה אורחים וכדומה, והיא חוששת שאם לא תאכל עמהם סעודת שבת בשעה הרגילה ירגישו בה שזה מכיון שהיא עומדת ללכת לבית הטבילה, יש להתיר לה לאכול עמהם, רק תזהר אח"כ לנקר ולנקות היטב את השיניים [וצריכה לזהר שלא להוציא דם], ומכל מקום נראה שלא תאכל בשר בסעודה זו [שנכנס יותר בין השיניים כדאיתא בשו"ע], כי בזה היא יכולה למצוא תחבולה שלא ירגישו בה כ"כ וכנ"ל, ויכולה להשלים אכילת הבשר של סעודת שבת אחר שתחזור מבית הטבילה".

(ה) דרכי טהרה (עמ' קנ"ו ד"ה אשה שחפפה).

(ו) ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ה') - "ובשעת הדחק כבמקומות שסועדים בערב שבת מבעוד יום שיהי' מניעת הסעודה זמן רב או מפני הבושה שיביחנו בזה הילדים וכד' מותר לאכול, מלבד בשר, רק תרחוץ אח"כ היטב".

שבט הלוי (ח"י סי' קמ"ח) - "אשר העיר כב' בהא דיו"ד סי' קצ"ח סכ"ד, ויש נוהגת שלא לאכול בשר ביום לכתן לטבילה וכו' מנהג יפה הוא, וכ' הפוסקים דבשבת ויו"ט מותר ותחצוץ שיניו, ושוב כ' הרמ"א ואין לה לאכול בין הרחיצה וטבילה וכ' בס"ט ס"ק מ"ט דגם בשבת ויו"ט אחרי הרחיצה קודם הטבילה, ובס' פתחא זוטא דגם דמקומות שמתפללים ואוכלים מבעו"י אסור, ולפ"ז כב' ח' והתפלא על מש"כ בס' שיעורי שבט הלוי דבשבת בשעת הדחק מותר, דלכאורה לא יראה כן מלשון אלה האחרונים. ובענייני כן דעתי להלכה דבשעת הדחק מותר, דהא דברי הרמ"א נובעים ממה שכ' רבינו הרא"ש בקיצור הל' נדה סוף המס' ס"ק ד' וז"ל, מנהג יפה נוהגים הנשים שאין טועמות כלום בין הרחיצה והטבילה כדי שלא יהא דבר חוצץ בין שיניו ע"כ, הרי אותו לשון עצמו שכ' המחבר על זהירות של יום הטבילה כ' הרא"ש עצמו על זהירות שבין רחיצה וטבילה, ומלשון זה דייק הט"ז שאינו מעכב בערב ביום הטבילה, דהרא"ש שיבא אותם נשים שנוהגות בעצמם חומרא זאת, ואף על גב דשם מקלינן בשבת לגמרי כמש"כ ט"ז מכ"מ בודאי דברי הס"ט להחמיר לענין אחר רחיצה ולפני טבילה יש מקום אפילו בשבת, אבל שיהי' דבר זה מעכב אפילו דיעבד לא שמענו כלל, ושעת הדחק כדיעבד דמי. וא"כ במקומות שציה"כ מאוחר מאד והיא טובלת אח"כ ועד שתבא לביתה יהיה לפעמים סמוך לחצות הלילה ועי"ז אוכלים מיד אחר שמתפללים מבעו"י, פשיטא דעלינו להקל, וכל דחק גדול כיו"ב".

(ז) שערי טבילה (סי' ל"א ענף ו' אות י"א).

3. יש להקל, ואפילו בשר.

(א) לבושי עז (סי' קצ"ט סעי' ה' תמצית אות ח') - "לכתחילה תדחה האכילה, ובמקום דאיכא בושה גדולה נראה דיכולה לאכול בשר אף שהוא בין החפיפה לטבילה, רק שתזהר לנקר שיניה היטב".

4. מר"מ - נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ב סעי' ה' - סעי' ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שמ"ז, עמ' שס"א, עמ' שס"ט), פרי טהרה (סי' קצ"ט הע' נ"א), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ע"ט).

ג. אשה מגולחת.

1. מותר לעשות כל החפיפה בשבת - דעת (על סעי' ה', "דה"ה אשה שגלחה כל שעירות ראשה ושכחה לחוף בע"ש, מותרת לטבול בליל שבת ולעשות כמ"ש הגבעת שאול שם").

2. מר"מ – פת"ת (ס"ק ה'), ששבה"ל (ס"ק ב' ד"ה ובדע"ת, סיכום אות ד', סעי' ח' ס"ק ה'), "אשה שמגלחת שערה ואינה צריכה סירוק בראש, אף אם שכחה לחוף הראש מע"ש – יכולה לחוף בליל שבת ולטבול, אך אם שכחה לחוף כל הגוף – אין להקל, ובשעת הדחק תעשה שאלת חכם", פרדס שמחה (ס"ק י"ח).

ד. הדלקת נרות: בשעת הדחק, לעשות תנאי.

1. ואם מקבל שבת מוקדם, הבעל יקבל שבת עליו שבת בהדלקתה – גר"ז (או"ח סי' רס"ג סעי' י"א, "ואם אי אפשר בכל אלה תדליק ותברך קודם לכתה לבית הטבילה ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו שתנאי זה מועיל במקום הצורך כמו שנתבאר ... ומכל מקום אין לה להתנות תנאי זה אלא אם כן הבעל יקבל עליו שבת מיד סמוך להדלקתה דכיון שהיא אינה מקבלת לאלתר לאחר הדלקתה שצריכה לשהות הרבה בחפיפתה או בלכתה לחופה אם כן אם גם הבעל לא יקבל לאלתר יצטרך לכבות הנר ולחזור ולהדליקו סמוך לקבלת שבת כמו שנתבאר למעלה ונמצא שבירכה לבטלה", ששכ"ה (פרק מ"ג סעי' כ"ד, אוהל שרה ח"א פרק ב' הע' ט').

2. מיקל [שלא נזכר תנאי זה] – לחו"ש (לחם ס"ק י"ח, קיצור שו"ע סי' ק"ס סעי' ה'), "ואם גם זאת אי אפשר תדליק ותברך על הנרות בעוד יום גדול, ותאמר קודם הדלקה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זאת. כי במקום הצורך מהני תנאי", מ"ב (סי' רס"ג ס"ק כ"א, "וה"ה נמי באשה שחל ליל טבילתה בע"ש תדליק ותברך קודם הליכתה לבית הטבילה ותתנה שאינה מקבלת שבת עד אחר רחיצה וחפיפה"), טהרת ישראל (סעי' כ"ב), הגרשז"א זצ"ל (הג' על ס' אמירה לבית יעקב אות ח', "אך תקדים ותדליק כדי שתספיק לגמור את כל החפיפה מבעוד יום, אך יותר נכון שתחפוף לפני הדלקת הנרות, ובשעת ההדלקה תפרש את התנאי, כי אפשר שעוד תצטרך לסרוק שערוֹתיה או לעשות מלאכה אחרת לפני הטבילה"), טהרת הבית (ח"ג טבילה סוף הע' ט'), ששבה"ל (ט"ז ס"ק ח', סיכום אות ג', "יכולה לברך עם תנאי שאינה מקבלת שבת"), פּוֹתַח שַׁעַר (סי' כ' סעי' ז', "הדליקו הנרות מקודם בבית, בזמן מוקדם מאד, והתנו שאינם מקבלים שבת עם ההדקה, כדי שתוכל לעשות החפיפה אחרי ההדקה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ס, הע' מ"ז שם), פרדס שמחה (ס"ק י"ח אות ד').

3. מר"מ – דר"ת (ס"ק כ"ח, "... שהדרך המובחר שהבעל ידליק").

ה. אם צריכה להדיח בית הסתרים עוד פעם בבית הטבילה: בליל שבת.

1. מחמיר [צריך עוד הדחה בבית הקמטים, ועיין, ולבדוק שיניה].
(א) עי' חכ"א (כלל ק"כ סעי' י') – "אף על פי שכבר עיינה בגופה ושערה בשעת חפיפה מערב שבת או ערב יום טוב אף על פי כן צריכה בשעת טבילה לחזור ולעייין ולבדוק היטב כל גופה ושערה שלא יהא בה דבר חוצץ ותדיח בית הסתרים וכל קמטים שבגופה במים חמין אם הוא ביום טוב תדיח אפילו בחמין שהוחמו ביום טוב ואם הוא שבת תדיח בחמין שהוחמו מערב שבת וכן תחצוץ שיניה בטוב וכן תנקה צואת אונה וחוטמה דבר שמותר לעשות בשבת ויום טוב".

(ב) הגר"ש זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' נ"ב).
(ג) בדה"ש (ס"ק ס"א, בי' ד"ה תחוף) – "וכן תדיח בית הסתרים וקמטים שבגופה במים חמין קודם טבילתה".
(ד) לבושי עז (ס"ק ד', תמצית אות י"א) – "וכן תרחץ בית הסתרים שבגופה בבית הטבילה במים חמין שהוחמו מער"ש".
(ה) משמרת הטהרה (פרק ט"ז סעי' י"ט) – "וגם תדיח קמטיה במים קודם הטבילה ובליל שבת תדיח בחמין שהוחמו מע"ש, ובליל י"ט יכולה להדיח אף בחמין שהוחמו בי"ט עצמו".

2. מיקל, אינה צריכה להדיח עוד פעם הבית הקמטים.

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' צ"ו) – "שאלה: אשה שזמן טבילתה חל בליל שבת, שצריכה להיות חופפת ורוחצת מבעוד יום ביום שישי, האם צריכה שוב לרחוץ בבית הסתרים. תשובה: אין צורך".

(ב) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' נ"ד).

(ג) נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ד סעי' י"ח) – "אבל אינה צריכה להדיח בית הסתרים".
3. המנהג.

(א) בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה תחוף, עמ' ק"ז) – "ששמעתי אין נוהגות במקצת בתי טבילה להדיח מקומות אלו במיוחד אלא מכניסות כל גופן לתוך מי המקוה [שהם חמים] שלא לשם טבילה ושוב נכנסות למים לשם טבילה ולכאורה לא אריך למיעבד הכי דקעבדי איסורא שרוחצות כל גופן [או רובן] בחמין בשבת ... ועוד יש להעיר בזה לפי מש"כ בס"ק ד' שהדחת מקומות אלו צריך להיות ע"י שפשוף וביאה במים גרידא אינו חשוב כהדחה וא"כ אינן יוצאת חובת ההדחה בזה שנכנסות למי המקוה, וצ"ע למה לא נהגו להכין חמין מבעו"י לטבילת ליל שבת".

4. מר"מ.

(א) ששבה"ל (ט"ז ס"ק ח') – "ואם עברו כמה שעות ראוי שתדיח בה"ס וקמטים בבית הטבילה".

(ב) קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קצ"ט) – "בטובלת בליל שב"ק וניקתה שיני, אם לא אכלה אח"כ אי"צ לנוקתו עוד הפעם, אבל בית הסתרים כן צריכה לבדוק עוד הפעם".

ו. מר"מ.

1. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ט אות קפ"ב) – "הנוהגת כר"ת (לא רק לחומרא) וליל טבילתה חל בליל שב"ק, לא תצא מביתה לפני צאת הכוכבים לשיטת ר"ת".

טו' חפיפה ע"י עכו"ם.

א. מיקל.

1. עי' מהר"ם שיק (או"ח סי' ח', סי' קנ"ח) – "נקטינן מהא אם אומרה תנכרית שאם יהי' לה נימין המדודלין יתלוש אותם ביד שזהו דבר הקל. ואז תולש לאו תולדה דגוזז ומותר גם להריב"ש ... אי אתרממי מלתא בכה"ג בשכחה לסרוק רשאין לעשות ע"י נכרית דהיינו שתצוה עלי' דנימין המדודלין תתלוש ביד".
2. מהר"ל דיסקין (קונ"א אות ק"נ) – "באשה ששכחה ולא חפפה בערב יו"ט [והיא צריכה לטבול ביו"ט ב', כן היה במעשה לפני]. עיין חדושי בלבושי שרד, דאין לה תקנה. ולדעתי, יש להקל לסרוק ע"י עכו"ם ולא תסייע, וכן התיר בנקודות הכסף (סי' קצ"ח) לענין צפרנים. ומ"מ קרו לה בש"ס (נדה סח א) לא אפשר, דע"י עכו"ם לא יתקנו לעשות כן, ולא אפשר לומר כיון דסריקה הנאה לגוף אסור, זה אינו, דגוף תלישת שער הוי צער. - ולענין חמין אף למשאת בנימין (סימן ה') הובא בסדרי טהרה (שיורי טהרה סי' קצ"ט סק"ה) יש לבשל ביו"ט א' ביצה במים, או לידיו ורגליו, ויהיה בליל ב' חמין שהוחמו מערב יו"ט, ויש לסמוך אמחבר באו"ח סוף סימן תקי"א".
3. בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה טבילה עמ' ק"ו-ב', עי' בי' ד"ה אין עמ' קי"ג) – "לדינא נראה להקל כדברי המהריל"ד לחוף ע"י עכו"ם, ולענין הרחיצה הרי דומה דין זה לדינו של הגבעת שאול שהבאנו בתחלת הדיבור שחופפת ראשה ובית הסתרים שבה במים חמין ולענין שאר הגוף תרחוץ בצונן או אפשר בפושרין וכדעת הנוב"י".
4. פרדס שמחה (ס"ק י"ח אות ה') – "שכחה לסרוק, שרי ע"י עכו"ם".
5. מגילת ספר (שבת סי' י"ט אות ג', קונ' שמירת שבת פרק י"ד אות ה') – "נראה להקל ע"י נכרי, על פי מה שפסק הרמ"א בסוסי' רנ"ג בשם תה"ד שאינו מתכוין מותר באמירה לנכרי אף בפסיק רישיה, ובסירוק זה רק פסיק רישיה שיתלוש שערו אבל אינו מתכוין לכך וכמבואר ברש"י שבת פ"א ע"ב נ' ע"ב, וא"כ ע"י נכרי יש להתיר אפילו שלא במקום מצות טבילה, ואף שמבואר בגמ' נזיר מ"ב ע"א שכל הסורק להשיר נימים המדודלים הוא מתכוין, עיין בריב"ש סי' שצ"ד שמיישב את הגמ' שם שלא תסתור לדברי רש"י, ועיין במגילת ספר סי' י"ט אות ג' שהארכנו".
6. לבושי עז (ס"ק ב', תמצית אות ד', סעי' י' תמצית אות י"א).
7. נשמת שבת (סי' ש"מ אות ט"ז) – "יש להקל".
8. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב דואר אלקטרוני) -

"If a woman has to go to the mikva second night Rosh Hashana/Friday night immediately following Rosh Hashana, how & when does she get ready? Assuming she gets totally ready erev Rosh Hashana, what would she do if on mikva night she finds something she can't remove on chag? (knotty hair/ hangnail, etc). R' Y. Berkovits wrote: She can get it removed ע"י עכו"ם. The mikvaos here have a Filipino on call for these matters".

א) טעמים להקל.

- 1) אולי יותר טוב מצפרנים, כיון שהגוי אינו מתכוין. עי' היטב המ"ב (סי' ש"ג ס"ק פ"ו).
- 2) לפי הרמ"א (או"ח סי' רע"ו סעי' א') כדאי בש"ך (סי' קצ"ח נקה"כ על הט"ז ס"ק כ"א). ואפילו לט"ז, יש חיוב סריקה.
- 3) ולמג"א (סי' ש"מ ס"ק א') הוא רק איסור דרבנן, שהוא משאצ"ל.

ב. מחמיר.

1. נתיבות (הו"ד בדעת תורה סי' קצ"ח סעי' כ' ד"ה וראיתי, או"ח סי' ש"מ סעי' א' ד"ה וראיתי) – "וראיתי תשו' בכת"י מהגאון בעל חו"ד דאם שכחה לסרוק שיערה לכו"ע אסור גם ע"י עכו"ם, דבזה איכא איסור תורה ... עכ"ד התשו'. ועמ"ש עה"ג שם שיש לפקפק בדבריו".
2. הגרש"ק זצ"ל (שירי טהרה סי' קצ"ח תשובה ב') – "וגם אם נתיר ליטול הצפרנים ע"י נכרי, לפעמים תעשה גם החפיפה ע"י נכרי, ולא ידעו לחלק דזה מלאכה דרבנן וזה דאורייתא, ואתו לאחלופי בין נטילת צפרנים לחפיפה".
- א) בדה"ש (סעי' ה' בי' ד"ה טבילה עמ' ק"ו-ב') – "בשירי טהרה ... וקשה דמה חומרא יש בחפיפה מבטילת צפרנים ...".

ג. אם ישראל שרי לפספס בידיה במקום סריקה: בשבת.

1. מחמיר.

א) משפטי עוזיאל (כרך ב' יו"ד סי' ל"ג) – "ופספוס כזה שהוא דומה למסרק אסור בשבת, וראיה לדבר מדגרסינן בגמ': הלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה. והלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה, קשיא הלכתא אהלכתא, לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. ופרש"י: הא דלא אפשר כגון מוצאי שבת לא תחוף אלא בלילה. וכן פירש בשאלות הא דלא אפשר כגון שליל טבילתה יום טוב או שבתא תחוף ביום שלפני הטבילה (נדה סח תד"ה כך) ודין זה פסקו מרן ז"ל להלכה וז"ל: חל טבילתה במוצאי שבת שאי אפשר לחוף מבעוד יום, תחוף בליל טבילתה (יו"ד סי' קצ"ט סעיף ד'). והשתא אם איתא דהרמב"ן והרשב"א ס"ל דבפספוס קל סגי למה נתיר לה לחוף בליל טבילתה או מע"ש. תפספס ביום השבת סמוך לטבילתה כדינו. מכאן ראייה מכרעת דחפיפה דטבילה שצריכה להיות פספוס יפה יפה אפילו אם הוא נעשה בידיה אסור, כדין מסרק. ומ"ש מרן הב"י, והביאו הרמ"א להלכה, דמותר לחוף ולפספס ביד (או"ח סי' ש"ג סעי' כ"ז בהגה) היינו פספוס קל שנעשה על ידי שפשוף, והכי מסתבר שהרי מה שאסרו בשבת לסרוק השערות במסרק הוא משום דכיון שהוא רוצה להשוות שעריו שיהיה חלק ויפה ואי אפשר להשוותו אלא א"כ ישיר קצת שערות הוי פסיק רישיה דניחה ליה (עיין ב"י או"ח שם) [ד"ה ומ"ש אבל יכולה לחלוק] והוא הדין והוא הטעם במפספסת בידיה להסיר הקשרים והלכלוך שבהם הוי פסיק רישיה דניחה ליה ואסור בשבת שו"ר במג"א (שם) כ"ג ס"ק כ"ו) שכתב: ופשוט דאסור לחוף בדבר דודאי משיר השערות. וכדאמרין פוקסת אסור ופרש"י מתקנת שיערה במסרק

- או בידה, ודברי המג"א אלו צריכים עיון לדעתי שהרי פוקסת אסור משום בנין ולא משום השרת שער (עיין שבת צה א) ועל כל פנים מדברי המג"א למדנו דחפיפה אפילו בידה בדבר שודאי משיר שער אסור בשבת, ולפי"ז אין תקנה לאשה כשרה זו לחוף ולטבול בליל שבת הואיל וגם חפיפה בידה כיון שהיא נעשית יפה יפה להסיר הקשרים והלכלוך אסור ...".
- (ב) חבלים בנעימים (ח"א יו"ד סי' נ"ח אות ב') – "אם לא סרקה במים בע"ש לכאורה היה נראה דיכולה בליל ש"ק לפספס ראשה. ואף דש"ך ססק"א כתב דהמנהג לסרוק שער ראשה, מ"מ הכא שא"א לסרוק נראה דסגי בפספוס, כי הטור כ' בשם רמב"ן דפספוס הוי כסריקה, ופספוס שרי בשבת כמ"ש או"ח סו"ס ש"ג. והיינו בידה או בצפרניה או בבארשט של שערות תפריד היטב שערותיה ... אך שוב ראיתי דע"כ דאין להתיר לפספס בשבת, דאל"כ למה כתב הטור דא"א לחוף בשבת הא יכולה לפספס, אע"כ צ"ל דאף דמותר לפספס בשבת מ"מ היינו פספוס קל, אבל הכא בעי פספוס בחוזק. ופספוס זה אסור דקרוב לודאי שתנתק השערות".
- (ג) אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ט אות א') – "אשה ששכחה לעשות חפיפה בערב שבת אינה רשאית לעשות את החפיפה בשבת בידה וכיו"ב".
- (ד) מעדני אשר (סי' פ"ט) – "ולפי"ז אפילו אם חפפה לפני שבת ושערה עדיין רטוב אין להתיר לה לפספס לשם סירוק ויהא עליה לדחות טבילתה למוצ"ש".
2. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק א').

- ד. מר"מ – שערי טבילה (סי' כ'), חוט שני (ס"ק ו' אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' קכ"ד אות ד'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ח סעי' ז'), משמרת הטהרה (פרק ט"ז סעי' כ"ד), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ב').
1. לבושי שרד (חידושי דינים אות צ"ב) – "אם חל טבילתה בל"ש או יו"ט ולא חפפה מבע"י אע"פ שהיתה אנוסה בדבר אסור לה לטבול".
2. אגלי טל (גוזז סעי' י' סוף הע' י"ד) – "בנאנסה ולא יכלה לסרוק מערב שבת אולי יש להקל".
3. הגריש"א וצ"ל (פתחי דעת פרק י"ח הע' י"ח) – "שיש לעשות הסירוק בדרך שאין בו סיוע מצידה".
4. ששכ"ה (פרק י"ד סעי' מ"ה [דפו"ח, סעי' נ"א]) – "תשאל שאלת חכם".

טז] חפיפה רחוקה: ליל יו"ט שחל במוצאי שבת וכדו' - סעיף ו'.

- א. להתחיל לספור הז' נקיים ביום חמישי, ולא ביום ששי: כדי שלא לגרום חפיפה רחוקה.
1. עי' סי' קצ"ו סעי' י"א, לשיטות ומר"מ.

ב. קודם שבת.

1. עיין.
- (א) כן – ש"ך (ס"ק י"א, "דיש ליוזר בימים שבין החפיפה ועיון הראשון"), סד"ט (ס"ק י"ט), פוסקים.
2. הדחה.
- (א) כן – בדה"ש (סעי' ו' בי' ד"ה תחוף, עמ' ק"ח, "מפני שגם ההדחה מכלל העיון הוא"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ח).
3. חציצת שיניים והדחת הפה.
- (א) כן – זרע אמת (ח"ג סי' קי"ח ד"ה ולא), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ח).
- (ב) מר"מ – בדה"ש (סעי' ו' בי' ד"ה תחוף עמ' ק"ח, ד"ה ומ"מ עמ' ק"י, "וצ"ע לדינא").
4. חפיפה, האם צריך לסמוך לבין השמשות.
- (א) כן – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ח).
- (ב) לא – בדה"ש (ס"ק ס"ז, עי' סעי' ד' בי' ד"ה שתרחק, "בין כך ובין כך מופלגים הם טובא ואין תועלת לה באיחור החפיפה ולכן מותרת להקדימה").
5. איפור, משום בושה וכדו'.
- (א) מיקל.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ט') – "מותר לאשה לשים איפור (Make-up) על פניה כשטבילתה חלה ביום-טוב ובלבד שיכולה להסירו במים קודם טבילתה".

2. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ט) – "If she is embarrassed to appear publicly without make-up, she may apply only make-up that is easily removable, not such eye make-up that is difficult to remove When mikvah falls out on the second night of Yom Tov. " (מכתב בדואר אלקטרוני) –
3. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "Can a woman do the entire chafifa erev Yom Tov, then put on makeup to have at least for the first day, then remove it before the mikvah? R' Y. Berkovits wrote: Yes. She should use makeup that comes off easily, and better make sure to remove it well. [There is a machlokes if there is mocheh on [tzoveah, the minhag is l'hakel

- (ב) עי' לעיל גבי מוצאי שבת, ואיפור לכבוד שבת.

- (ג) לענין מחיקת איפור בשבת - עי' או"ח סוף סי' ש"כ, לשיטות ומר"מ.

ג. מה לעשות בשבת.

1. קושר השער.
2. יזהר מכל טינופות. יזהר מנגיעת אוכל, ובזמן שנתן לבניה.
3. אם א"א, רחיצה כל פעם.
(א) צ"ב, משום הכנה.
- (ב) אינה צריכה להדיח פיה ולחצות כל פעם שאוכלת – בדה"ש (ס"ק ע"ז), לבושי עז (ס"ק ב', תמצית אות ב'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק י"ט סעי' ג').

ד. בשעת הטבילה.

1. עיין.
2. תדיח.
3. שינייה: לענין להשתמש בברשת שיניים או במשחת שיניים – עי' או"ח סי' ש"ב, לשיטות ומר"מ.
(א) אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ה) – "וצריכה לחצות שיניה היטב בשעת חפיפה ... אם אירע ליל טבילתה במוצאי שבת ויו"ט ... ותנקה שיניה בכלי העשוי לנקוי שקורין טוט-ברא"ש בלי המשחת שינים טוט פייס"ט" – (ותכין הטוט בראש לשבת לצורך זה)".
(ב) הגרשז"א (הג' על ס' אמירה לבית יעקב אות ט', עי' ששכ"ה פרק י"ב הע' מ"ו) – "ומותר להשתמש לצורך זה במברשת של ניילון, בלי משחה".
(ג) שבט הלוי (ח"ה סי' מ"ה, ששבה"ל סי' קצ"ט סעי' ו' ס"ק ג', סיכום אות ד') – "אם אינו טובל המברשת במים, רק לקח מים לפיו ופולט העיקר ונשאר הפה רק מלוחלח ממים ולקח מברשת יבשה וע"י שיש שם טופח להטפח יכול לעשות פעולתו בזה הרני מסכים להתיר, וכמובן בתנאי שיהיה אם אפשר מיוחד לשבת כאשר העיר גם כב' מס' שכ"ז, אע"פ שא"א לדמות מ"מ מהיות טוב, וכן בתנאי שלא יהי פס"ר להוציא דם מהחניכים כי כידוע זה שכיח בהרבה בני"א".
(ד) יסוד הטהרה (פרק ז' הע' ט"ז) – "אם מנקה במברשת, עליה להקפיד שלא לצחצח סמוך לבשר החניכיים כיון שעלול לצאת דם, ותשתמש במברשת יבשה או לחה מעט באופן שלא יהיה חשש סחיטה בשער המברשת. כמו כן, לא תשתמש במשחה לצחצוח שיניה מחשש חילול שבת ויו"ט".
(ה) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ע, פרק ל"ו הע' קל"ח), פרי טהרה (סעי' י"ט).
4. תסרוק שערתי באצבעותיה – אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ה ד"ה וצריכה, "ותסרוק שערתי באצבעותיה"), פרי טהרה (סעי' י"ז).
5. הטבילה, אם מעלה להקדים.
(א) לא – בדה"ש (ס"ק ס"ז, "מותרת לאחר הטבילה במוצאי שבת ואינה צריכה להקדימו בתחלת הלילה").

ה. לחמם מים ביו"ט לצורך הדחת קמטים ובית הסתרים.

1. מיקל.
(א) עי' בה"ל (סי' תקי"א סעי' ב') – "דביו"ד סי' קצ"ט העתיק המחבר דינו דהרא"ש להלכה אלא שהעתיקו בשינוי קצת שלא כתב דמותרת להחם קיתון לרחוץ בית הסתרים כמו שכתב הרא"ש [לשיטתו דרגליו לאו דוקא] אלא כתב דמותרת לרחוץ בית הסתרים במעט מים שהוחמו אפילו ביו"ט ואולי בכונה שינה לשונו אכן לדינא בש"ך שם הביא בשם המ"ב דחולק על הרא"ש ודעתו נמי דאולי רק לפניו ידיו ורגליו התירו עי"ש [וגוף הספר אינו בידי] ואף להמחבר אין לדמות רחיצת רשות לרחיצת בית הסתרים דאולי סמך המחבר על הרא"ש רק התם דהוא לצורך טבילת מצוה אמנם אח"כ מצאתי בחידושי הרשב"א בשבת דדעתו נמי דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא דה"ה שאר איברים כל שהוא רק מקצת גופו שרי וכהרא"ש ועיין בשע"ת במה שכתב בשם מחזיק ברכה להקל וכן משמע דעת הנו"ב במ"ת סימן כ"ה בסופו עי"ש".
(ב) עי' מהר"ל דיסקין (קונ"א אות ק"נ) – "באשה ששכחה ולא חפפה בערב יו"ט [והיא צריכה לטבול ביו"ט ב', כן היה במעשה לפני] ... ולענין חמין אף למשאת בנימין (סימן ה') הובא בסדרי טהרה (שיורי טהרה סי' קצ"ט סק"ה) יש לבשל ביו"ט א' ביצה במים, או לידיו ורגליו, ויהיה בליל ב' חמין שהוחמו מערב יו"ט, ויש לסמוך אמחבר באו"ח סוף סימן תקי"א".
(ג) עי' בדה"ש (ס"ק פ"ה) – "להתיר אף לחמם המים לכתחלה לצורך טבילתה אמנם היכא דאפשר יש לעשות ע"י עכו"ם".
(ד) עי' לבושי עז (תמצית אות ד') – "ובביה"ל נקט דאפשר דלצורך מצוה יש להקל בזה".
(ה) פרי טהרה (סעי' י"ח).
2. מחמיר.
(א) משאת בנימין (סי' ה') – "דביום טוב בחמין שהוחמו ביום טוב אפשר דלא שרי אלא פניו ידיו ורגליו דוקא ולא שאר איברים משום דביו"ט אסור כל מלאכה רק בדבר השווה לכל נפש ורחיצת פניו ידיו ורגליו דבר השווה לכל נפש הוא ולא שאר איברים כמו שכתבו התוספות ולפי זה בחמין שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ שאר איברים אבל בחמין שהוחמו בע"ש וערב יו"ט פשוט הוא דשרי אפילו שאר איברים".
(ב) הו"ד בש"ך (ס"ק י"ב).
3. מר"מ – דר"ת (ס"ק ל"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' צ"ה), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ט).

ו. מה מתיר העירוב תבשילין.

1. עיין ערך 'עירוב תבשילין', לשיטות ומר"מ.

ז. לא מתחיל הכנה בשבת, מצד איסור הכנה – ששבה"ל (ס"ק ג' ד"ה ומסתבר, סיכום אות ז', "ויש להחמיר מיו"ט לשבת אפילו בעשיתה ערוב תבשילין"), עי' פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ק"ד, עי' הע' ק"ה), פרי טהרה (סעי' כ').

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (פתחי דעת פרק י"ט הע' ל"ט, "אין בניקוי וטיפוח הגוף משום הכנה ומותר לה לנקות שיניה וכדומה אפי' לפני צאת השבת").

ח. מחמת פשעה לא טבלה.

1. מחמיר – חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ט, בינת אדם אות י"ג, "כשחל יום טוב יום ששי וליל טבילה ליל ששי וחפפה ביום חמישי ומחמת אונס לא טבלה בליל ששי יש להקל שתסמוך על החפיפה ומותרת לטבול ליל שבת ואפשר דהוא הדין באומרת מותר שסברה שמותר לחפוף היום ולטבול ליל שאחריו או שהיתה טרודה במשא ומתן ומחמת זה שכחה ואפשר גם אם מחמת קטטה אבל אם פשעה ולא טבלה אסורה לטבול בליל שבת"), טהרת ישראל (סעי' כ"ח).

2. מר"מ – בדה"ש (סעי' ו' בי' ד"ה חל, עמ' ק"ז, "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ע"ח).

ט. מוצאי יו"ט הוי שבת, הדחה ביו"ט או בשבת.

1. יו"ט – דרישה (ס"ק ה'), ט"ז (ס"ק ט'), "הטובלת בליל שבת ויו"ט ביום ו' צריכה לרחוץ קמטיה וסתריה ביו"ט קודם לשבת ודבריו נכונים", פרדס שמחה (ס"ק כ').

2. שבת – בדה"ש (סעי' ו' בי' ד"ה ובשעת, עמ' קי"א).

3. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ל"א), לבושי עז (תמצית אות ה', "וצ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' ק"ה).

יז. תרי קולי: לטבול ביום והרחקת חפיפה מטבילה - סעיף ז'.

א. הלכה.

1. מחמיר – ר"ת (תוס' דף סז: ד"ה משום, "ור"ת אוסר דתרי קולי לא אשכחן דשרי הש"ס הרחקת חפיפה מטבילה וסרך בתה"), מחבר (סי' קצ"ט סעי' ז', "במקום שיראה לטבול בלילה, אין להתיר לחוף מערב שבת ולטבול ביום שבת, דתרי קולי בהדדי לא מקילינן; קולא דסרך בתה, וקולא דהרחקת חפיפה מטבילה"), לבוש (סי' קצ"ט סעי' ז'), מקור חיים (ס"ק מ"ג, "והסכימו כל הראשונים עם ר"ת"), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ג'), "אבל אם יום השמיני הוא שבת או יום טוב שתצטרך לעשות החפיפה ביום שקודם הטבילה וגם תטבול ביום זהו אסור, משום דתרי קולי בדבר אחד לא מקילינן (דהיינו טבילה ביום, וגם הרחקת חפיפה מטבילה)", מלבושי טהרה (סעי' י"ד), ערה"ש (סעי' כ'), טהרת ישראל (סעי' ל"א), בדה"ש (סימן קצ"ז ס"ק נ"ט), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ו'), ששבה"ל (סיכום אות א'), אורחות הבית (פרק כ"ג הדרכה והערות סוף סעי' י"ח), לבושי עז (תמצית אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שס"ז).

2. מיקל – רבינו משולם (תוס' דף סז: ד"ה משום, "ורבינו משולם התיר לאשה בעיר שהיה לחוש לגנבים לחוף בע"ש בז' שלה ולטבול ביום שבת שהוא שמיני מבעוד יום משום גנבים").

3. מר"מ – הגרש"ק זצ"ל (מי נדה קונ"א סי' קצ"ט על סעי' ז').

ב. הטעם - למחמירים.

1. אור שמח (איס"ב פרק ד' הל' ח') – "רבנן בתוספות (עיין נדה סז, ב תוד"ה משום) העידו בשם ר"ת שגער על מי שהתיר לאשה שחל שמיני שלה בשבת לחוף בערב שבת ולטבול בשבת ביום, דתרי קולי לא מקילינן בטבילה, יעו"ש, והמה כדברי נביאות, שזה בשני דברים, זה קולא בחפיפה, וזה קולא בטבילה, ומה תלי זה להדדי ... כאן זו בחפיפה וזו למחר בטבילה, מאן תלי להו כחדא. ונראה לכאורה לבאר, דגזירה משום בתה, שבתה תסבור שאמה טבלה בשביעי ביום, ולכך ביש אונס לא גזרו ... אבל מכל מקום אף שבתה לא תדע שיש כאן אונס אך בכ"ז לא תחשוב שזה דוקא בשביעי, ויסתפק לה שמא הוא יום שמיני, אבל בשחפפה ברחוק מהטבילה אז תוכיח בדעתה שעל כרחין יום שביעי הוא, דאם יום החפיפה הוא בשביעי הלא תוכל לטבול בלילה, ובשביל שלא תדע מהאונס תוכיח מזה דע"כ יום שבת הוא יום השביעי, ולכן לא מציא לטבול בששי בלילה, וא"כ נתחזק החשש דסרך בתה, ולכן גער ר"ת ז"ל, וזה הוה ודאי תרי קולי ... אמנם זה רחוק: וע"ד פשוט יש לפרש, דר"ת לטעמו דפירש כהשאלות (פרשת אחרי סי' צ"ו, נדה סח, א תוד"ה כך) דעיקר מצוה שהחפיפה תהא בליל הטבילה, ולא תתרחק החפיפה מהטבילה, רק כשחל שבת ערב יו"ט שאז אינה יכולה במוצאי שבת לחוף בעת הטבילה, בזה התירו לחוף מערב שבת, אבל כשמוצאי שבת חול אז תחוף במוצ"ש בעת הטבילה, ולא התירו לחוף מערב שבת, א"כ אצל הך עובדא דר"ת היה מוצ"ש חול, ואסור לחוף מערב שבת ולהרחיקה מהטבילה לולא ההיתר שהתירה לה לטבול בשבת ביום, ואז אינה רשאה לחוף, לכן מותרת לחוף מערב שבת, נמצא דמי הביא ההיתר לחוף מערב שבת, הקולא שהתיר לטבול בשבת ביום, ולא מקילינן תרי קולי".

2. מר"מ – תפארת ישראל (חולין פרק ד' בועז סוף אות ב'), בדה"ש (סעי' ז' בי' ד"ה במקום, עמ' קי"ב, לשונו לקמן), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ו הע' פ"ב).

א) בית אל (אות ד') – "לפמ"ש בחידושי על הרא"ש דר"ת ששלח לרבנו משולם דתרי קולא לא מקילינן אזיל לשיטתו דס"ל דאם טבילתה חל במ"ש דחופפת במ"ש סמוך לטבילה וא"כ מהא דהתיר רבינו משולם לטבול ביום שבת נצמח שני קולות ... אבל לפמ"ש הש"ך שם דהעיקר כפרש"י דתחוף בע"ש וא"כ אין כאן שתי קולות הנצמחות אחת מחברתה דהא אם היתה טובלת בליל מ"ש וחופפת בע"ש היתה ייתר מרוחקת החפיפה מהטבילה וא"כ צ"ע בדין זה ודו"ק".

ג. בדיעבד.

1. עלתה לה טבילה – בדה"ש (ס"ק צ"א).

ד. מוצ"ש הוא יו"ט.

1. מיקל – אור שמח (איס"ב פרק ד' הל' ח'), "אבל כשמוצאי שבת יו"ט אף אם תטבול בליל מוצש"ק ג"כ מוכרחת לחוף בערב שבת, בזה לא מקרי תרי קולי, ורשאה לחוף בע"ש ולטבול למחרת בשבת ביום, וזה נראה לי למעשה בס"ד, ומכש"כ בחל' ב' ימים טובים קודם שבת [או אחר שבת] וזמן טבילתה בליל מוצאי יו"ט דאשון, אז תהא מותרת לחוף ערב יו"ט ביום ד', ותטבול ביום הששי ערב שבת ביום, היכי דאיכא אונסא דיראה לטבול בלילה, שלא שייך גם הטעם הראשון שפרשנו, והמחזור כטעם השני, וכמו שפסקנו להלכה בס"ד").
2. מחמיר – בדה"ש (סעי' ז' בי' ד"ה במקום, עמ' ק"ח, "אור שמח ... ולפי דבריו נפיק לדינא שאם מוצ"ש הוא יו"ט מותר לה לטבול ביום השבת עיי"ש אמנם פשוט לשון הראשונים בדין זה משמע כדביארנו לעיל וכן מוכח דעת הקיצור שו"ע שהעתיק הדין זה גם לענין יו"ט ... וכן נראה עיקר לדינא להחמיר").

ה. אם יש עכו"ם.

1. מר"מ – בדה"ש (סעי' ז' בי' ד"ה אין, עמ' קי"ג).

ית [שלא עשתה כתיקונה - סעיף ח']

א. חפיפה ועיינה שלא היתה סמוך לטבילה: ושלא מצא כלום - בדיעבד.

1. מיקל – רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ז'), "חפפה ועיינה בעצמה בחול ביום וטבלה לערב או למחרתו עלתה לה טבילה בדיעבד", מחבר (סעי' ח'), "בימי חול (וכל שכן בי"ט), אם חפפה ועיינה עצמה היום וטבלה בליל יום אחר, עלתה לה טבילה בדיעבד, אע"פ שלא היו חפיפה ובדיקה סמוך לטבילה", לבוש (סעי' ח'), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ח'), חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ב), ערה"ש (סעי' כ"א), ששבה"ל (ס"ק ב', סיכום אות א'), לבושי עז (תמצית אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תי"ז).
2. מחמיר – רמב"ן (הל' דה פרק ט' הל' ט'), "חפפה באחד בשבת וטבלה בליל שלישי עלתה לה טבילה, והוא שבדקה בשעת טבילה", עי' לחו"ש (לחם ס"ק כ"ט, שמלה ס"ק י"א).
3. בשעת הדחק, מיקל – מלבושי טהרה (סעי' ט'), "עלתה לה טבילה בדיעבד (אם א"א לטבול שנית כי אם ע"י הדחק)", טהרת ישראל (סעי' ל"ב), "עלתה לה טבילה בדיעבד ... באם א"א לטבול שנית כי אם ע"י הדחק".
4. מר"מ – ר"ן (שבועות דף ו: ד"ה איכא).

ב. כשהרחיקה ד' ימים.

1. מחמיר – סד"ט (ס"ק כ"ג), חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ב), "ואם הרחיקה הטבילה מן החפיפה אפילו ג' ימים כתב הסדרי טהרה ס"ק כ"ג דנמי דינא הכי אפילו בחול בדיעבד שהרי מצינו כן אפילו לכתחלה בשבת ושני ימים טובים שטובלת מוצאי יום טוב ראשון אבל כשהרחיקה ד' ימים אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה דלא מצינו שהקילו בזה חכמים כיוצא בו דבחל טבילתה במוצאי יום טוב שני כשחל יום טוב ראשון ושני צריכה חפיפה במוצאי יום טוב", מלבושי טהרה (סעי' ט"ז), טהרת ישראל (סעי' ל"ג), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תי"ח).

ג. אם יש חיוב בדיקה אח"כ: שעשתה חפיפה ועיין, אבל לא סמוך לטבילה.

1. מחמיר – לחו"ש (שמלה סוף ס"ק י"א, "לפע"ד דאפי' לדעת הרשב"א צריכה עתה לאחר הטבילה לעיין היטב בכל גופה אם אין עליו ד"ח דכל היכא דאיכא לברורי מבררין"), עי' ערה"ש (סעי' כ"א, "אם עיינה וחפפה עצמה היום וטבלה בליל יום אחר עלתה לה טבילה כשבדקה עצמה אחר הטבילה ולא נמצא עליה כלום אף ע"פ שלא היתה החפיפה והעיון סמוך לטבילה"), בדה"ש (ס"ק צ"ז, בי' ד"ה עלתה), פרדס שמחה (ס"ק כ"ד).
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ח הע' כ"ג).

ית [אם לא חפפה.

א. חסר חפיפה על הגוף.

1. מיקל – ב"ח (ס"ק ט"ז), "אם לא היה נמצא עליה דבר חוצץ ודאי דעלתה לה טבילה אע"פ שלא חפפה שאר הגוף כיון שאינו אלא מנהג", ש"ך (ס"ק י"ז, "והב"ח כתב דמירי שחפפה ראשה אבל לא כל גופה דבגופה ליכא אלא מנהג בעלמא כדלעיל סק"ב ואם טבלה בדיעבד עלתה לה טבילה", גבעת שאול (סי' ס"ד), הו"ד בפת"ת (ס"ק ה'), סד"ט (ס"ק ו'), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ג'), אבל שאר הגוף אם עיינה היטב ולא נמצא דבר חוצץ ולא רחצה כלל עלתה לה טבילה", מלבושי טהרה (סעי' ד'), פתחא זוטא (ס"ק ה'), טהרת ישראל (סעי' ח'), בדה"ש (ס"ק צ"ט), פרדס שמחה (ס"ק ו'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ל, עמ' תי"ז), פרי טהרה (הע' מ"ו), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ן, "שהלכה בין כט"ז בין כש"ך").
2. מחמיר – מקור חיים (ס"ק נ"ח, "ב"ח ... ש"ך ... ואין נראה לסמוך על זה. חדא ...").
3. מר"מ – ששבה"ל (ס"ק ה'), "אך למעשה אין להקל כיון דהראשונים החמירו בחפיפת הגוף, וצריך שאלת חכם". אמנם עי' סיכום אות ב', "אבל חפיפת שאר הגוף שלא במקום שער אינה מעכבת בדיעבד, אך צריך שאלת חכם", הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תכ"א, לשונו לקמן), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ו).

ב. חסר חפיפה בשערות של שאר מקומות של הגוף [ולא רק שער הראש].

1. מחמיר – ששבה"ל (על הש"ך ס"ק א', סעי' א' סיכום אות ד', "ומסתמא גם בדיעבד מעכב כל מקום שער ולא רק שער הראש"ש).
2. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ה הע' י"א, פרק ל"ח הע' ו').

ג. אם לא הדיחה הבית הסתרים.

1. עי' לקמן.

כ. בית הסתרים: שלא בדקה קודם הטבילה – סעיף ט'.

א. עי' סי' קצ"ח סעי' כ"ה, לשיטות ומר"מ.

ב. אם לא הדיחה הבית הסתרים.

1. עלתה לה טבילה – פרדס שמחה (ס"ק א', "אם לא הדיחה ביה"ס, נראה דעלתה לה טבילה").
2. מר"מ – חדרי דיעה (על סעי' א', "כשעינה היטיב מהני כמו בכל שאר הגוף וצ"ע").

כא. נמצא עליה דבר חוצץ – סעיף י'.

נדה (דף סו:) – "ואמר רבא: טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ, אם סמוך לחפיפה טבלה – אינה צריכה לחוף ולטבול, ואם לאו – צריכה לחוף ולטבול. איכא דאמרי: אם באותו יום שחפפה טבלה – אינה צריכה לחוף ולטבול, ואם לאו – צריכה לחוף ולטבול. מאי בינייהו. איכא בינייהו: למסמך לחפיפה טבילה, למיחף ביממא ולמטבל בליליא".

א. חפפה ועיינה וטבלה ומצאה דבר חוצץ כשהיא במים.

1. מחמיר – ערה"ש (סעי' כ"ג), "ודע שזה שכתבו ובעלייתה מן הטבילה וכו' אין הכוונה בעלייתה ממש דא"כ פשיטא דבכל ענין צריכה טבילה אחרת אלא כלומר אחרי שעלתה ודו"ק", הו"ד בבדה"ש (ס"ק ק"ח), ששבה"ל (ס"ק א', סיכום אות א', "חפפה ועיינה וטבלה ומצאה דבר חוצץ כשהיא במים יש להחמיר שתטבול שוב"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ב), פרי טהרה (הע' ע').
- (א) צ"ע הסברא.
2. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' ל"ה, "חפפה ועיינה וטבלה ובעלייתה [ואפילו אחר שעלתה (עה"ש כ"ג)] נמצא עליו ...").

ב. הלכה: בתוך העונה וסמוך.

1. מחמיר, אבל אינה צריכה לחוף פעם שנייה אלא חוזרת וטובלת מיד בלבד – רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' י"ז, "טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם באותו היום שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף פעם שנייה אלא חוזרת וטובלת מיד בלבד, ואם לאו צריכה לחוף פעם שנייה ולטבול"), רבינו ירוחם (נתיב כ"ו ח"ה, "ואם טובלין בשבת או ב"ט כתבתיו בענין יום טוב ח"א טבלה אחר החפיף ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ בין בשערה בין בגופה אם באותו יום שחפפה ובדקה עצמה טבלה שהוא עונה שלה אינה צריכה לחוף ולחוף פעם שנית אלא חוזרת וטובלת ואם לאו צריכה לחוף פעם שנית ולטבול שאני אומר שבין חפיפה לטבילה נדבק ולא ידעה וכן כתב הרמב"ם וכן פשוט בנדה וכן כתב הרשב"א").
2. מיקל – ראב"ד (מקואות פרק ב' הל' י"ז, "הא קי"ל כלישנא בתרא דאמר אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לא לחוף ולא לטבול"), רשב"א (תוה"ב בית ז' שער ז', "הרי שחפפה ובדקה עצמה וירדה וטובלת ובעלייתה נמצא לה דבר חוצץ בין על בשרה בין על שערה אם סמוך לחפיפה ולבדיקה טבלה אינה צריכה לחזור ולחוף ולטבול"), עי' מחבר (סעי' י'), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ז'), הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ג, "שלמעשה אין לחוש לדעת הרמב"ם").
3. לכתחילה באם אפשר לטבול שוב, ראוי לחוש להרמב"ם – שב יעקב (סי' מ"ו, "נ"ל להחמיר בזה ככל ספיקא דאיסורי דאורייתא לחומרא ... אפילו מיעוטי דהוי רק מדרבנן דהולכין אחר המיקל. מ"מ מבואר בכמה דוכתי בפוסקים דוקא בהפסד מרובה או שעת הדחק ובנ"ד כל זה אינו כי תוכל לחזור ולטבול בקלות ..."), הו"ד בפת"ת (ס"ק ו'), סד"ט (ס"ק ל"א, "היכא דאפשר לטבול בקל ודאי דיש לחוש לדעת הרמב"ם אף שאינה אלא מיעוטי החוצץ ואינו אלא מדרבנן, מצינו שהחמירו כמה פעמים בטבילה אפילו בספק איסור דרבנן וכמו שכתבתי לעיל בסימן קצ"ח וכן משמע בסימן זה, ואפשר הואיל דאיתחזק אסורא אמרינן העמד טמא על חזקתו דמחמירין אפילו בספיקא דרבנן, והוא הדין בספיקא דפלוגתא"), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט"ז, "במקום דאפשר בקל (סדרי טהרה) יש להחמיר כדעת הרמב"ם"), מלבושי טהרה (סעי' י"ט), יד דוד (אות ג'), לחו"ש (לחם ס"ק ל"ה), דר"ת (ס"ק ל"ו), טהרת ישראל (סעי' ל"ה), ששבה"ל (ס"ק ד', סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קכ"ב), פרדס שמחה (ס"ק כ"ט, "לכתחילה באם אפשר לטבול שוב, ראוי לחוש להרמב"ם"), לבושי עז (תמצית אות י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ג), פרי טהרה (סעי' ל"ה).

(א) לבושי עז (סוף ס"ק ד', תמצית אות ט"ו) – "ומ"מ נראה דאף לדעת הרמב"ם אין צריכה עיון קודם הטבילה השניה, כיון שהיתה החפיפה בעונת הטבילה. ולכתחילה עדיף טפי שתעייין גם קודם טבילה שניה".

(ב) אם כבר שמשה, דאף דאפשר לה לטבול שנית בנקל, א"צ טבילה שנית – שערי דעה (אות ג', "דאם כבר שמשה עם בעלה, אף דאפשר לה לטבול שנית בנקל, א"צ טבילה שנית, כדי שלא להוציא לעז על הולד"), פרי טהרה (הע' ע"ג).

4. מר"מ – מקור חיים (ס"ק נ"ה, "נ"ל ברור אם תרתי לטובתה שחפפה סמוך לטבילה ובאותה עונה גם הרמב"ם מודה דלא צריכה לא חפיפה ולא טבילה"), הו"ד בדר"ת (ס"ק ל"ז).

ג. תלוי בסמוך, או עונה.

1. עונה – מחבר (סעי' י', "אם בתוך עונה שחפפה טבלה, אינה צריכה טבילה אחרת"), רמ"א (סעי' י'), לבוש (סעי' י'), טהרת הבית (ח"ג טבילה סעי' ז').
2. מחמיר לשניהם – ש"ך (ס"ק י"ד, "ויש להחמיר כשתי הדעות"), מקור חיים (ס"ק נ"ג, ס"ק נ"ד, ס"ק נ"ה, "אין לזוז ולהקל נגד פסק זה של ש"ך"), סד"ט (סוף ס"ק כ"ז, עי' סוף ס"ק כ"ט), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט"ו), בא"ה (ס"ק י"ב), לחו"ש (לחם ס"ק ל"ב), טהרת ישראל (סעי' ל"ה), ששבה"ל (סיכום אות א', סעי' י"א סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קי"ז, ס"ק קי"ח, ס"ק קכ"ד), פרדס שמחה (ס"ק כ"ח), לבושי עז (תמצית אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ד), פרי טהרה (סעי' ל"ה).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ז).

ד. אם לא חפפה סמוך לטבילה.

1. מחמיר, שצריכה טבילה אחרת הגם שעיינה סמוך לטבילה – ש"ך (ס"ק ט"ו), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט"ו), פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק ט"ו ד"ה ומעתה, "והעיקר לדינא כמ"ש הש"ך"), לחו"ש (לחם ס"ק ל"ג), מלבושי טהרה (סעי' י"ט), טהרת ישראל (סעי' ל"ה), בדה"ש (ס"ק קט"ז), לבושי עז (תמצית אות י').
2. מיקל, דמאחר שעיינה סמוך לטבילה עלתה לה טבילה – סד"ט (ס"ק כ"ט, "ודלא כהש"ך").
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק נ"ח).

ה. שיעור של סמוך.

1. אפילו ג' שעות – יראים (סוף סי' כ"ו, "ואמר רבא טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם סמוך לחפיפה טבלה אינה צריכה לחזור ולטבול, ואם לאו צריכה לחזור ולטבול. וסמוך לחפיפה פי' ב' שעות או בג' טבלה"), פרדס רמונים (שפתי חכם סוף ס"ק י"ד, "ובספר יראים להרא"מ סי' קצ"ב כתב ושיעור סמוך ג' שעות כך קבלה [ע"ש בתועפת רעם, הגירסא] ע"ש, ואם קבלה היא נקבל"), תועפות ראם (על יראים מצוה כ"ו אות רנ"ז).
 2. שלא נתיאשה בין חפיפה לטבילה – מאירי (נדה דף סו: סוד"ה מאחר, "וי"מ סמוך לטבילה שלא נתיאשה בין חפיפה לטבילה").
 3. מר"מ – פרי טהרה (הע' ע"א).
- א) בדה"ש (סעי' י' בי' ד"ה צריכה, עמ' קי"ח) – "ולדינא צ"ע שהדין בזה לא נתבאר היטב בדברי הפוסקים".
- ב) לבושי עז (תמצית אות ד') – "משמעות החינוך והמאירי דסמוך היינו כל שלא הסיחה דעתה, ודעת היראים דאם החפיפה היתה תוך ג' שעות לטבילה, מיקרי סמוך לטבילה, ומהחכ"א משמע דבעינן סמוך ממש".

ו. מה נכלל בתוך העונה או סמוך.

1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תנ"ד) – "שאם התקלחה במקלחת וסרקה ראשה בבית הטבילה בלילה (כמו שנוהגין), שפיר נחשב כחפיפה בתוך עונת הטבילה".

ז. אם צריכה עוד חפיפה.

1. מחמיר, הרי ראינו שלא חפפה יפה – תפארת למשה (על הב"י דף רל"א ע"א, "בב"י דף רל"א ע"א ז"ל אלא שאינה צריכה לחזור ולחוף ודאי דלא הוה שייך לאתמוהי הכי כו' עכ"ל. אינו מוכרח דכיון דנמצא עלי' דבר חוצץ ומשמע דאף בשערה קאמר א"כ הרי ראינו שלא חפפה יפה ובטלה חפיפה ראשונה א"כ צריכה חפיפה אחרת דאל"כ הוי כטבילה בלא חפיפה וק"ל"), סד"ט (ס"ק כ"ח), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט"ו, "אבל אם לא היה הטבילה סמוך לחפיפה שחפפה תחלת הלילה וטבלה בסוף הלילה או אפילו היה סמוך אלא שחפפה בסוף היום וטבלה תיכף בתחלת הלילה נמצא שלא היה החפיפה והטבילה בעונה אחת צריכה לחזור ולחוף ולטבול ואפילו עיינה סמוך לטבילה דאימר שלא חפפה ועיינה שפיר"), דר"ת (ס"ק ל"ה), בדה"ש (ס"ק קי"ח), פרדס שמחה (ס"ק כ"ז, "וה"ה דצריכה שוב חפיפה").
 - א) אם אי אפשר לחוף עוד פעם, ומצא רק בגופה ולא בשערה ולא טבלה במים קרים, יש להקל – חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט"ו, "ונראה לי דאם מצאה החציצה בגופה ולא בשערה אפשר יש לסמוך על טעם הפרישה שהטעם משום דקרים מסבכין השערות ולכן אם טבלה במים שאינם קרים לא אמרינן דאיגלאי למפרע כשם שלא עיינה שפיר בגופה כך לא עיינה וחפפה ראשה דמהיכי תיתי שהרי גם לענין חציצה חשבינן השערות בפני עצמן אבל אם טבלה בקרים אסור לטבול שנית שהרי צריכה חפיפה וזה אי אפשר בשבת ויום טוב ודוקא כשהם קרים לגמרי אבל אם הם חמים כחמי חמה סגי ואם הוא בחול אפילו טבלה בחמין צריכה לחזור ולחוף ואפילו לא מצאה אלא בגופה (עיי' סדרי טהרה ס"ק כ"ח) דחיישינן שמא לא חפפה יפה וכן אם טבלה בחול במים קרים אפילו חפפה וטבלה בעונה אחת ומצאה טבעת וכיוצא בו שהיה עליה קודם טבילה ודאי צריכה לחזור ולחוף דמסתבכין השערות (סדרי טהרה שם) (ובאמת צריך עיון...)"), בדה"ש (ס"ק קי"ח), פרדס שמחה (ס"ק כ"ז, "ויש להקל אם אירע שוי"ט דא"ל לחוף בלילה, ונמצא החציצה בגופה ולא בשערה, דא"צ חפיפה ויכולה לטבול").
 2. מר"מ – לחו"ש (לחם ס"ק ל"ד, שמלה ס"ק י"ד).
- א) עמק התשובה (ח"ו סי' תנ"ו, קובץ בית תלמוד להוראה ח"ו עמ' קפ"ב סי' קנ"ח) – "מן הראוי לדעת דאותן נשים שמצריכין אותן לחזור ולטבול אחר שבאו לביתן משום איזה סיבה שהוא שנשאר חציצה וכדומה לזה. אם עבר כבר איזה שעה כמו חצי שעה משעת טבילתן ובאו לביתן, כשחוזרין וטובלין צריכין עוד הפעם עיון על הגוף מהחל ועד כלה, דהואיל וסברו אחר טבילתן הראשונה שכבר יצאו ידי חובת טבילה שוב הסיחו דעתן מליגע ולטנף עוד וההיסח הדעת מבטל העיון ראשון, ומשום זה כשחוזרין וטובלין שנית צריכין עיון על כל הגוף מהחל ועד כלה וזולת זה לא יצאו ידי חובתן".

ח. עלוקה (leech).

1. דברי מלכיאל (ח"ב סי' ס"א אות כ"ח) – "יש לדון דאפשר נדבקה העלוקה אחר שכבר היה כל גופה במים. ואף דקיי"ל דנמצא עליה דבר חוצץ לא עלתה לה טבילה היינו היכא שלא עיינה קודם טבילה. אבל בנ"ד שחפפה ועיינה כדין עלתה לה טבילה כדקיי"ל בנדה ס"ו ובשו"ע סי' קצ"ט. אבל ז"א דהכא אפשר שנדבקה העלוקה בנהר קודם טבילה. ובכה"ג קיי"ל דלא עלתה טבילה דאוקי בחזקת טמא. ואף דהוי ספק דרבנן דהא מעוט המקפיד חוצץ רק מדרבנן. כבר כתב הסד"ט בס"ס קצ"ט דהחמירו בספק זה משום גזירה דרוב המקפיד. ולשיטת הסוברים דספיקא דרבנן אסור היכא דאתחזק איסורא א"ש בלא"ה. והנה בנ"ד יש צדדים הרבה להתירא. ראשית שמא נדבקה העלוקה אחר שכבר טבלה כל גופה. ואף אם נדבקה מקודם שמא הקדימו המים לא העבירה בפיה המים מהמקום ההוא לכה"פ עד שטבלה. ואף שכבר הפרישו את העלוקה ויצא דם הרבה. י"ל שהתחילה לינק הדם אחר שכבר טבלה כל גופה. ואף אם התחילה מקודם. שמא העלוקה ברייתה מן המים ולא מן הרקק. והויא כמים אינימא שא"צ ריסוק וכשיטת הרב ר' שמרי' והמחבר בסי' קצ"ח ס"ל גבי שלג. אבל ז"א דספק שמא נדבקה אחר הטבילה ושמא נדבקה מקודם ורק התחילה לינק אח"כ. הוא ספק אחד אם חצצה קודם טבילה או אחר טבילה. וגם דבאמת בלי ספק תיכף אחר הטבילה יצאה מהמים. וכיון שיצא הרבה דם ניכר שכבר נדבקה איזה משך קודם הטבילה. ולבד זה כיון שיש לפנינו דבק חוצץ וגם היתה בחזקת טומאה. לא מהני אף כמה ספיקות כדקיי"ל בכה"ג ריש נדה ובחולין י' ע"א ע"ש בתוד"ה סכין ובנדה תוד"ה התם והכא גרע טפי שהריעותא נולדה באדם. ולא שייך לומר מקוה אתרעי ע"ש בתו' ובמק"א דברנו בדברי תו' הללו ואכ"מ. וגם בסברא דברייתו מן המים כבר בארנו באורך שהעיקר לדינא שצריך ריסוק. ובפרט בנ"ד שיש ספק אם ברייתו מן המים ממש וכמש"ל. ולזה אין להקל לענ"ד וצריכה טבילה אחרת אף אם כבר שמשה עם בעלה".
2. מר"מ – טהרת הבית (ח"ג טבילה הע' י"ג ד"ה בשו"ת), פרדס שמחה (ס"ק כ"ט), בדבריים שיכולים להיות שנתהוו אצלה אחרי שבדקה אף סמוך לטבילה, כגון מצאה על גופה עלוקה וכדו', צ"ע לדינא").

כב. נתעסקה באותו המין - סעיף י"א.

חולין (דף י.) – "טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ, אע"פ שנתעסק באותו המין כל היום כולו - לא עלתה לו טבילה, עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם לכן".

א. האם צריכה לומר 'ברי לי'.

1. מחמיר – רמב"ם (מקואות פרק ב' הל' כ"ג, "מי שטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אף ע"פ שנתעסק באותו המין כל היום כולו הרי הוא בטומאתו עד שיאמר יודע אני בודאי שלא היה זה עלי קודם הטבילה הואיל והוחזק טמא העמד טמא על טומאתו עד שתדע בוודאי שטהר"), עי' רבינו ירוחם (נתיב כ"ה ח"ה, רכ"ה-ב', "ויש שהורו אף בזה להחמיר עד שתאמר בריא לי שלא היה עלי בשעת טבילה"), ב"ח (ס"ק ט"ז, "נ"ל ברור דנקטינן להחמיר עד שתאמר ברי לי שלא היה עלי בשעת טבילה ודלא כמו שפסק בשלחן ערוך (סי"א) בסתם לקולא על פי דברי רבינו"), ש"ך (ס"ק ט"ז, "וכן עיקר לדינא"), בית הלל (ס"ק ג'), סד"ט (ס"ק ל"ג, "ולדינא דברי הב"ח והש"ך עיקר"), מקור חיים (ס"ק נ"ז), באר היטב (ס"ק י"ג), חכ"א (כלל ק"כ סעי' י"ז), לחו"ש (לחם ס"ק ל"ו), מלבושי טהרה (סעי' י"ט), ערה"ש (סעי' כ"ג, "והעיקר לדינא דאם אחר הטבילה נמצא עליה דבר החוצץ צריכה טבילה אחרת אפילו נתעסקה באותו המין אחר הטבילה אם לא שיודעת בבירור שבעת הטבילה לא היה עליה זה"), דר"ת (ס"ק ל"ט), טהרת ישראל (סעי' ל"ח), ערה"ש (סעי' כ"ג), ששבה"ל (סיכום אות א'), בדה"ש (ס"ק קכ"ה), פרדס שמחה (ס"ק ל'), לבושי עז (תמצית אות א'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תכ"ו), פרי טהרה (סעי' ל"ו).
2. דאם עיינה קודם טבילה, הוי כאומרת ברי לי – בדה"ש (סעי' י"א בי' ד"ה שאני, עמ' קכ"ד, "באשה שעיינה בעצמה סמוך ממש לטבילתה וזולת על צד רחוק מאד לא באה החציצה עליה בשעה ההיא גם להרמב"ם סומכת על עיונה דהא נמי הו"ל כאומרת ברי לי שלא היה עלי קודם טבילה"), לבושי עז (תמצית אות ד', "נראה דאם עיינה קודם טבילה, הוי כאומרת ברי לי שלא היה עלי בשעת הטבילה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ח הע' ס"ה).
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ס"ה).

כג. בית הסתרים: שלא עיינה קודם טבילה, ואחר הטבילה נתעסקה בדבר החוצץ, ואח"כ נמצא מאותו מין - סעיף י"ב.
א. עי' סי' קצ"ח סעי' כ"ו, לשיטות ומר"מ.

כד. בין חפיפה לטבילה נתעסקה בדבריים החוצצין - סעיף י"ג.

- א. היכא דהיה ביד בנה תבשיל א"נ היה מלוכלך בטיט ולקחה בנה על ידיה ערומה ואחר כך טבלה ולא עיינה נפשה.
1. מחמיר, לא עלתה לה טבילה – ב"ח (ס"ק י"ז), ש"ך (ס"ק כ'), סד"ט (ס"ק ל"ח), בא"ה (ס"ק ט"ז), חכ"א (כלל ק"כ סעי' ט'), ששבה"ל (סיכום אות ג').
2. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' מ'), ט"ז וש"ך השלם (שפ"ח ס"ק ע').
- א. פרדס רמונים (שפ"ח סוף ס"ק כ') – "נראה דהגם דהא ודאי דמצוה לשמוע לדברי הב"ח והש"ך הסכים עמו, אמנם היכא דלא אפשר למיטבל שנית יש להקל וכמ"ש למעלה, ובפרט לפי הנראה מדברי רבינו הגאון לעיל בסי' קצ"ח ס"ק מ"ג וכאן ס"ק ל"א דעתו נוטה להקל בעיקר הדין דנתנה תבשיל כמבואר למעיין היטב בדבריו ע"ש".

ברכה

סימן ר'

א] אימתי תעשה ברכת הטבילה.	ה] הידורים שונים בטבילה.	ט] ברכה: חומרא.
ב] מספר הטבילות.	ו] שאר ענינים לענין הברכה.	י] ברכה: מנהג.
ג] טבילות נוספות.	ז] ברכה: ודאי טומאה דרבנן.	יא] ברכה: בציורים שונים.
ד] דרך הטבילה.	ח] ברכה: ספק טומאה.	יב] ברכה: אנשים.

א] אימתי תעשה ברכת הטבילה: הברכה קודם או אחר הטבילה.

פסחים (דף ז:) – "דאמר רב יהודה אמר שמואל: כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ... בי רב אמר: חוץ מן הטבילה ... דאכתי גברא לא חזי ... תניא נמי הכי: טבל ועלה, בעלייתו אומר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה".

א. מברכים קודם הטבילה [עובר לעשייתן].

1. רבינו האי גאון (ס' הישר סי' ת"ו) – "המורה אמר דשאלו לרב האי גאון על הלכה זו שהיו תמהין משום טומאה אמאי אין ראוי לברך על הטבילה קודם שיטבול. והשיב להם דמצות טבילה לבעלי קריים ולבועלי נידות בכלל כל המצות כולן מברכין עליהן עובר לעשייתן. וההיא דפסחים (מוכחא דמברכין קודם טבילה) בגר מיירי דאכתי קודם טבילה לא חזי למימר אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה דעדיין כל זמן שלא נטהר אינו מצווה ואינו ישראל".
2. ר"ח (תוס' פסחים דף ז:) – "אומר ר"ח בשם הגאון דוקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך".
3. רי"ף (פסחים דף ד, שו"ת הרי"ף סי' רצ"ח) – "ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואחר כך טובלין דהא קיימא לן נדה קוצה לה חלתה ומחייבא לברוכי להפריש חלה".
4. ר' יצחק בן גיאת ז"ל (רי"ף גיאת הל' יוה"כ עמ' פ"א, תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ר"ב) – "כי ההיא דאמרי' כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה ואוקמוה רשואתא בטבילת גר דאכתי גברא לא חזי אבל שאר חייבי טבילות מעיקרא מברכי ואזלי".
5. רמב"ם (ברכות פרק י"א הל' ז') – "אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא טבילת הגר בלבד שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין לא נתקדש ולא נצטוה עד שיטבול".
6. ראב"ד (בעלי נפש סוף שער טבילה) – "ורבוותא אחריני (רי"ף בשם גאונים) אמרי מקמי דתטבול מבעי לה לברוכי כדקי"ל (פסחים ז ב) כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. ואם תאמר הא אמרינן עלה חוץ מן הטבילה ושופר, ההיא בטבילת גר דמקמי טבילה לא חזי לברכה דאכתי גוי הוא אבל נדה חזיא לברכה כדאמרינן בבכורות (כז א) אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן, ואי אפשר להפריש חלה בלא ברכה".
7. ר"ת (ס' הישר סי' ת"ו) – "דאפי' טובל וטובלת צריך לברך קודם טבילה ויכולין לברך אע"פ שלא טיהרו וראויין הן דהא חזינן דזבין ומצורעין ובעלי נידות דמותרין לקרות בתורה ולברך ולהתפלל ומחייבין בכל מצות האמורות בתורה כשהורין גמורין דאין דברי תורה מקבלין טומאה. והא דאמרינן בפסחים כל המצות כולן מברך עליהן כו' חוץ מן הטבילה. ומפרש התם טעמא מאי משום דאכתי גברא לא חזי והיאך מברך".
8. ראבי"ה (ח"א ברכות סי' פ"ב) – "ותברך עובר לעשייתן, דהא נדה קוצה לה חלה ומברכה. וההיא דפרק קמא דפסחים דגרסינן חוץ מן הטבילה מיירי בטבילה דגרים, דלא חזיא מעיקרו לברוכי".
9. ס' המנהיג (הל' צום כיפור עמ' שמ"א, הל' ברכת טבילת נדה עמ' תקס"ד) – "טבילה שהיא מצוה כגון יולדת ונידה וזבה מברכין ואחר כך טובל, ודאמ' [פסחים ז' ע"א] כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה רבנן קשישי בטבילת גר ועבד דלא חזו קודם טבילה".
10. אור זרוע (ח"א הל' נט"י סי' ע"ט) – "בספר המקצעות ... ומצינו בפירוש שכל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה בלבד כדתניא טבל ועלה בעלייתו אומר אקב"ו על הטבילה. ומפרקי' היינו טבילת גר ושפחה דאכתי גברא דחוייא הוא ולא חזי הוא דתנן עלה דב"ה אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר כלומר מן המת שהוא טמא ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול לפיכך מקדימין לגר טבילה לברכה אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואח"כ טובלין כדגרסי' נדה קוצה לה חלה כו' ומברכת אקב"ו להפריש חלה ואחר כך קוצה חלתה ושורפת".
11. ר' שמשון בר' יוסף (ס' הישר סי' ת"ו) – "והרב ר' יעקב והרב ר' שמשון הודו כך דמותר לפרסם ולהורות הדבר כי חילול השם הוא שטובלות ומעכבות עד אחר קיום המצות כי מה נשתנית ברכה זו מכל הברכות".
12. רא"ש (קיצור הל' נדה, פסחים פרק א' סי' י') – "ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד קאמר דלא מצי למימר קודם טבילה אקב"ו אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואח"כ טובלים דהא קי"ל נדה קוצה לה חלה ומחייבא לברוכי להפריש חלה".
13. מחזור ויטרי (סי' תע"ד).
14. ריקאנטי (סי' תקפ"א) – "טבילה שהיא מצוה כגון יולדת והזבה מברכין ואח"כ טובלין ולא תקשי לן מכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה דההיא בטבילת גר ועבד דלא חזי לברוכי".
15. רוקח (הל' ברכות סי' שמ"ט) – "ברכת טבילה. בפרק א' דפסחים (דף ז) כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה פי' טבילת גר דאמר ביבמות בפרק החולץ לעולם אינו גר עד שימול ויטבול שאינו יכול לומר וצונו שעדיין אינו מצווה. אבל אשה וכל הטובל צריך לברך קודם הטבילה".
16. ס' המנהיג (הל' ברכת טבילת נדה, עמ' תקס"ה) – "... ואעפ"כ נהגו לברך לפני הטבילה".

17. **רוב ראשונים** – בה"ל (סי' שכ"ג סעי' ז' ד"ה ימלאנו, "להמחבר שם דסתם כשיטת **רוב הראשונים וכמעט כולם** דס"ל דבכל טבילה מברך קודם הטבילה לבד מטבילת גר משום דאכתי גברא לא חזי"), הו"ד בבדה"ש (ציונים ס"ק ד').

ב. **אחר הטבילה** [לא פלוג, טמאה].

1. בה"ג (סי' מ"א, סוף עמ' תל"ט) – "וכד סלקא מטבילה מיחייבא לברוכי, דתניא (פסחים ז ב) טבל ועלה בעלייתו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו על הטבילה".
2. ר' שרירא גאון (האשכול הל' תפלה וקריאת שמע סוף אות ב') – "כיון דאפשר לאלתר דטבילה ומברכת".
3. רש"י (פסחים דף ז: ד"ה דאכתי) – "דאכתי גברא לא חזי. כגון טבילת בעלי קרי, דקיימא לן בברכות (כ, ב) שאסור בדברי תורה ובברכה, דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה, ומשום ההוא טבילה תקון בכל הטבילות ברכתן לבסוף".
4. ראב"ן (סי' שכ"ה, פסחים דף ז') – "ולא נהירא דאם כן הוה לפרושי חוץ מטבילת גר, ומדסתם שמע מינה בטבילת כל הטמאין מיירי. ואף על גב דקיימא לן האידנא כר' יהודה בן בתירא [ברכות כ"ב] דטמא קורא בתורה ומתפלל ומברך כי אורחיה, הכא גבי טבילה כיון דלאלתר סמוך לטבילה תברך בטהרה שפיר טפי דתמתין אפילו לר' יהודה עד דתיטרה ותברך דהיכא דאיפשר למיעבד בטהרה עבדה והיכא דלא איפשר כגון בחלה עבדה בטומאה".
5. שערי דורא (נדה אות כ"ב) – "ואני מצוה לנשים לברך לאחר הטבילה ... וקודם הטבילה לא תברך דכל הברכות מברכין עובר לעשייתן חוץ מטבילה ומסתמא איירי בכל חייבי ... כ"פ ראב"ן ושאר גאונים".
6. סמ"ג (עשין סי' כ"ז) – "גרסינן בפסחים בפרק קמא (ז, ב) חוץ מן הטבילה שאין מברכין אלא לאחריה, פר"ח (ע"ש ובתד"ה על) שמפני טבילת הגר שאינו יכול לומר וצונו עד אחר המילה וטבילה תקנו שכל הטבילות אחרות יברכו אחריהן".

ג. **פוסקים**.

1. לפני הטבילה.
- (א) מחבר (סעי' א') – "כשפושט מלבושיה, כשעומדת בחלוקה, תברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ותפשוט חלוקה ותטבול".
2. אחר הטבילה [מנהגי בני אשכנז].
- (א) רמ"א (סעי' א') – "ויש אומרים שלא תברך עד אחר הטבילה, וכן נוהגים".
- (ב) לבוש (סעי' א') – "כן נוהגין שלאחר הטבילה מיד בעודה עומדת בתוך המים מכסית עצמה בבגדה או בחלוקה ומברכת על הטבילה".
- (ג) חכ"א (כלל קכ"א סעי' י"ד) – "ונוהגין שאין מברכין עד אחר שטבלה בעודה עומדת תוך המים".
- (ד) מהר"ם שיק (או"ח סי' קס"ב ד"ה איברא) – "דנשים שלנו נוהגין לברך במקוה. לאחר הטבילה וכדאיתא ביו"ד סי' ר"י".
- (ה) פוסקי בני אשכנז – פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ח, "דמנהגינו לברך אחר הטבילה"), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"א), לבושי עז (תמצית אות א'), ועוד.
3. **מנהגי בני ספרד**.
- (א) לפני הטבילה – טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' א'), הליכות עולם ח"ה פר' שמיני סעי' י"ח, "תברך ... ואחר כך תפשוט חלוקה ותטבול מיד", אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' ר'), "שאלת: אשה שאינה יכולה לטבול אלא פעם אחת, מתי תברך על הטבילה. תשובה: לאשכנזים לאחר הטבילה, ולספרדים תמיד לפני הטבילה".
- (ב) אחר הטבילה – בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ט, "אף על גב דכתב מרן ז"ל לברך על הטבילה קודם שתטבול, המנהג פשוט כמו שכתב מור"ם ז"ל, שתטבול תחילה טבילה אחת בלא ברכה, ואחר כך בעודה במים תברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ואחר הברכה תטבול שנית, ותשגיח יפה בטבילה שניה זו שתהיה כהוגן כדת וכהלכה"), שיעורי טהרה (סוף עמ' תנ"ה, "ואפשר שגם נשים ספרדיות שנהגו כהמחבר לברך קודם הטבילה, צריכות לשנות מנהגן ולטבול ואחר כך לברך, אחר שכך נהגו").
- (ג) מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' ג', פרק כ"ז סעי' ג').

ד. **איך מברכין אח"כ**.

1. חדרי דעה (ריש הסי') – "לכאורה נראה דהרב לשי' דהסכים לעיל סי"ט דגם בכל המצות בדיעבד אם לא ברך קודם יכול לברך אח"כ. וכיון דבדיעבד ליכא ברכה לבטלה סמך על שי' הי"א דבכאן גם לכתחילה יברך אחר הטבילה. אבל לפ"מ שהסכימו האחרונים שם דא"י לברך אח"כ. א"כ צ"ע אם יש לסמוך עליו כיון דהוה ספק ברכה לבטלה וצ"ע".
2. מהר"י שטייף (סי' ל"ח אות ב') – "בברכת טבילה דמברכין על הטבילה, וכ"כ בד"מ הלך ציצית (סימן ח' אות ה') דבנוסח על אין כאן ברכה לבטלה דמברך על עיקר מצוות טבילה, וכן צ"ל בכל ברכת טבילה שתקינן לברך אחר הטבילה ... וע"כ מה שמברך הכוונה על עיקר מצוות טבילה ולא על טבילה זו דאותה טבילה כבר עברה".

ה. **שכח לברך**: לדעת המחבר.

1. לא לברך אח"כ – בדה"ש (בי' ד"ה שלאחר, סוף עמ' קכ"ט), שיעורי טהרה (עמ' תנ"ד ד"ה ולדעת, "אם טבלה בלי ברכה אינה יכולה לברך לאחריה").
2. מר"מ.
- (א) אור יצחק (ח"א יו"ד סי' ל"א סי' ר') – "שאלת: לא ברכה על הטבילה אחר טבילה ראשונה האם תברך אחר שטבלה שנית. תשובה: ודאי שתברך אח"כ, ולא גרע מנטילת מים שחרית שלא מברכים הברכה מיד".

ב] מספר הטבילות.

א. שתטבול שתי טבילות - ובזה תעשה קדושה יתירה ותהיה יוצאת גם כן לשני הדיעות.

1. של"ה (שער האותיות אות ק), הו"ד בבא"ה (סוף ס"ק א') – "בברכת הטבילה יש מחלוקת אם האשה תברך קודם הטבילה או לאחר שתעלה מהטבילה. וראיתי לחסידים ואנשי מעשה שהנהיג את אשתו כך, לאחר שתטבול כל גופה פעם אחת תעשה הברכה, ולאחר שתברך תטבול פעם שנית, ובזה תעשה קדושה יתירה ותהיה יוצאת גם כן לשני הדיעות".
2. דגול מרבבה (מהד"ת) – "של"ה ... ולא ידעתי מה תיקן בטבילה שנית, שאם לצאת ידי הסובר שתברך קודם הטבילה, מ"מ כאן טבילה השניה לאו כלום היא ... ומכל מקום הואיל ויצא הדבר מפי הגאון יש לחוש לדבריו".
3. תשובה מאהבה (על סעי' א') – "וראיתי בשל"ה ... וכן נוהגין פה פראג".
4. קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ח') – "יש נוהגות שלאחר הברכה טובלות עוד פעם אחת ומנהג נכון הוא, רק תשגיח שגם הטבילה השניה תהיה כהוגן".
5. ערה"ש (סעי' ד', עי' סי' ר"א סעי' קצ"ג) – "ודע דנשים שלנו מנהגן שטובלות פעם אחת ומברכות ואחר כך טובלות פעם שנית ובזה יוצאים כל הדיעות שתהיה הברכה קודם הטבילה ואחר הטבילה ומנהג יפה הוא [וכ"כ בשל"ה]".
6. אבני צדק (סי' פ"ח ד"ה בכורי) – "השל"ה ... שתטבול ותברך ואח"כ טבול שנית וכן נהגו עתה הנשים".
7. דר"ת (ס"ק ד').
8. פתחי זוטא (ס"ק ג', ס"ק ד') – "דבזה"ז שנתפשט המנהג שהנשים יטבולו שני פעמים".
9. דרכי טהרה (פרק י"ח סעי' ב', סעי' ד').
10. הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ט"ו) – "וכן נוהגין העולם".
11. ששבה"ל (ס"ק ו', סיכום אות ב') – "ונהגו לטבול שתי פעמים, ומברכת אחר הטבילה הראשונה".
12. חוט שני (ס"ק א' אות י"א) – "ונהגו הנשים לחזור ולטבול שוב לאחר הברכה".
13. לבושי עז (תמצית אות א') – "ונהגו שטובלת ומברכת וטובלת פעם שניה".
14. פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ח, עי' סעי' י"ד, סעי' י"ט) – "אחר הברכה טבול שנית, כך נוהגין על פי דברי השל"ה".
15. מראה כהן (עמ' ק"ו) – "והמנהג למעשה לטבול פעם אחת, לברך, ולשוב ולטבול פעם נוספת".
16. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ג, עי' עמ' ת"ו).
17. הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תט"ו) – "שכן המנהג, אף שצ"ב איך מקיים שיטת הר"ח עי"ז".

ב. שלש טבילות.

1. ס' חסידים (סי' שצ"ד) – "נשים רגילות לטבול שלשה פעמים במים טהורים, וטהרתם וגו' אטהר אתכם (יחזקאל לו כה), וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל (ויקרא טז יט), לטהר אתכם וגו' לפני ה' תטהרו (שם שם ל)".
2. דעת (ד"ה ותטבול) – "עי' ספר חסידים סי' שצ"ד דיש לטבול ג' פעמים".
3. טהרת ישראל (סעי' ה', עי' סעי' ג') – "טוב שאשה תטבול בהמקוה ג' פעמים וכן רגילות הנשים וצריכין השלשה פעמים להיות כהוגן והוא כנדר".
4. עי' יסוד הטהרה (פרק ח' הע' י') – "וראו לטבול שלוש פעמים".
5. חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות א') – "וכהיום המנהג לטבול עוד פעם ג' ע"פ מה שכתב בספר חסידים".

ג. ד' טבילות.

1. בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ט) – "אף על גב דכתב מרן ז"ל לברך על הטבילה קודם שתטבול, המנהג פשוט כמו שכתב מור"ם ז"ל, שתטבול תחילה טבילה אחת בלא ברכה, ואחר כך בעודה במים תברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ואחר הברכה תטבול שנית, ותשגיח יפה בטבילה שניה זו שתהיה כהוגן כדת וכהלכה. ופה עירנו בגדאד יכוננה עליון אמן, **נוהגים הנשים לטבול אחרי הברכה שלש פעמים**, ויפה עושין שבזה יוצאין ידי חששות הנזכרים בעינים ופה ובשחיית הגוף וכיוצא, שאם לא נעשית יפה באחת תעלה יפה בשנית או בשלישית".
- אמנם עי' רב פעלים (ח"ד או"ח ריש סי' י"ב, יו"ד סי' ט"ו) – "אחר ששופכין עליה מים החמין מן הכד אז מרכנת ראשה וטובלת בתוך המעין ודרך הנשים לטבול ג' פעמים תכופים בזא"ז בעודם עומדים בתוך המעין ... ומחמת החמין באלו הנשפכים על גופה מתחמם גופה אז לא יהיה קשה לה כ"כ קרירות המים כאשר נכנסה כולה בתוך המים לטבול וגם זו ההנאה לא תרגיש בה אלא בהרכנה ראשונה של הטבילה אך בהרכנה שניה ושלישית לא ישאר מזה מאומה כי גובר בה קרירות המים".

ד. ז' טבילות.

1. מר"מ – דרכי טהרה (פרק י"ח סעי' ב'), הגריש"א זצ"ל (לשונו לקמן), יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קמ"ו, לשונו לקמן), לבושי עז (ס"ק א' ד"ה ואחר, לשונו לקמן).

ה. תשעה פעמים.

1. שפע טהרה (ס"ק א') – "המנהג בעת הטבילה שטובלת ג"פ ואח"כ מברכת הברכה, וטובלת שוב ג"פ ואומרת יה"ר, וטובלת שוב ג"פ".

ו. מר"מ – בא"ה (ס"ק א'), בדה"ש (ס"ק י"ג, ציונים ס"ק מ"ח), שיעורי טהרה (עמ' תס"ג), פרי טהרה (סעי' א'), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ז סעי' א', סעי' ה').

ג. טבילות נוספות.

א. טבילה נוספת בשבת.

1. מחמר – חו"י (סי' קפ"א, "ובשבת וי"ט עכ"פ אסורה לטבול ב"פ חנם"), עי' טהרת ישראל (סעי' ה', "ובשבת וי"ט לכתחלה לא טבול רק פעם אחת, והכל לפי המנהג").
2. מיקל – משיב דבר (ח"ב סוף סי' ל"ז, "ואפילו בשבת וי"ט שהביא מע"כ בשם חות יאיר דאסורה לטבול ב' פעמים חנם, אני לא ידעתי מדוע אסור, דאי נימא דעיקר האיסור הוא משום מתקן, פשיטא דאיך טבילות היתרות אין בהם תקון לכ"ע ושרי"), פרדס שמחה (ס"ק ז' אות ב', "טבילות אלו יכולה לטבול אף בשו"ט"), פתחי מגדים (פרק י"ח סוף סעי' כ"ב), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ו), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ז סעי' י', "גם בשבת וי"ט יש לה לטבול שתי פעמים או יותר, כפי מנהגה וקבלתה").
3. מר"מ – לחו"ש (לחם ס"ק ה', "וצע"ק"), לבושי מרדכי (מהדו"ת סי' צ"ג), דר"ת (ס"ק ה'), פתחא זוטא (ס"ק ד', "וצע"ק").

ב. האם צריכה התרת נדרים: במקום שאינה יכולה לטבול כמנהגו.

1. כן.
 - א) פתחי זוטא (ס"ק ד', עי' מהד"ת ס"ק א', לשונו לקמן).
 - ב) טהרת ישראל (סעי' ה') – "וצריכין השלשה פעמים להיות כהוגן והוה כנדר ע"כ בחטים מזיק לה ע"פ הרופאים יתירה הנדר וצ"ע דיעבד בלא אפשר להתירה וא"א לחזור ולטבול".
 - ג) הגריש"א זצ"ל (משנת השולחן תשובה שנ"ב, שבילי טהרה סי' פ"ו ד"ה אמנם באם, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ל"ג, פרק ל"ו אות ל"א) – "מי שנהגה לטבול ז' פעמים ורוצה לטבול פחות פעמים מחמת שהמים קרים – צריכה התרה, ואם כגון כשחל ליל טבילה בליל שבת שאחר יו"ט שאין מחממים המים ביו"ט – א"א להתיר ביום טוב, ותדחה טבילתה, ואם הבעל לא ידע ממנהגה – יספרו לו ויפר לה ביום שמעו אף שהוא יו"ט".
 - ד) לבושי עז (תמצית אות ב') – "אם טובלת תמיד ב' פעמים, ועכשיו מסיבה כל שהיא אינה יכולה לטבול פעם שניה, צריכה התרת נדרים".
 - ה) לבושי עז (ס"ק א' ד"ה ואחר) – "וכן אלו הנוהגות לטבול שבע פעמים, ג"כ אם אינה יכולה לטבול ז' פעמים, צריכה התרת נדרים".
 - ה) שבילי טהרה (סי' פ"ו).
2. לא.
 - א) עי' טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ה') – "אשה שנהגה כן ורוצה להפסיק ממנהגה רשאית לבטל מנהגה אפילו בלא התרה, וטבול פעם אחת כדת בלבד. וטוב שתעשה התרה על מנהגה".
 - ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קמ"ו) – "שאלה: אישה שנהגה לטבול לטהרתה שבע פעמים וידעה שזאת חומרא, אם רוצה להפסיק ולטבול ולנהוג רק שלוש טבילות. האם צריכה לעשות התרה. תשובה: אין צורך, שתקפיד פעם אחת לטבול טוב. ושאלתי את רבנו: וכי דבר זה לא נחשב לחומרא. וענה מו"ר נר"ו: שטויות".
3. תלוי כמה פעמים לטבול.
 - א) ששבה"ל (ס"ק ו' ד"ה והנהגת, סיכום אות ג', אות ד') – "הנהגת לטבול ב' פעמים ורוצה לשנות לפעם אחד משום קושי וכד' צריך התרת נדרים, והנהגת יותר מב' פעמים ורוצה למעט – מעיקר הדין אין צריך התרה, אך טוב לעשות התרה. אם קשה לה לשהות הרבה במים משום קוצר נשימה – מתירים לכתחילה לטבול רק פעם אחת או ב"פ. ומ"מ בנוהגות ב' פעמים כדאי לעשות התרת נדרים לענין שתוכל לטבול רק פעם אחת".
 - ב) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' י') – "אשה שנהגה לטבול יותר משלוש פעמים, ורוצה לבטל מנהגה, אינה צריכה התרת נדרים. אבל אם נהגה לטבול שלוש פעמים, וקשה לה להמשיך לנהוג כן, צריכה התרת נדרים. ואם רוצה לבטל מנהגה רק בפעם הזו מפני סיבה רפואית וכדומה. אינה צריכה התרת נדרים".
4. מר"מ – חוות יאיר (סי' קפ"א, לשונו לקמן), שבילי טהרה (סי' פ"ו), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ב', סי' פ"ד אות ה'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ז), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ז סעי' ז').
 - א) שיעורי טהרה (עמ' תס"ג) – "ואם אינה רוצה להפסיק לנהוג כמנהגה, אלא באופן חד פעמי מפני איזו סיבה, כגון שהיא מעוברת ואין טוב לה מצד הרפואה להרבות בשיהיה במקוה או סיבת חולי, אינה צריכה לזה התרה כמו שכתב הדגול מרבבה בס' רי"ד, והובא במשנ"ב סי' תקפ"א, ודוקא באופן של סיבה חזקה, אבל במיחוש קל שבגלל זה קשה לה לטבול, או כגון שהמקוה חמה מדי או קרה מדי, אין לשנות המנהג בלי התרה ... אם חל טבילתה בליל שבת, מותרת להתיר מנהגה בשבת, אבל כשחל ליל טבילתה בליל יום טוב שהוא מוצאי שבת, אסור להתיר בשבת משום הכנה ופעמים מותר, ואי"ז מקומו".

ג. נסתפקה באחת מטבילותיה אם טבלה כהוגן.

1. חוות יאיר (סי' קפ"א) – "שאלה אשה שנהגה ליתרון הכשר ומדות חסידות לטבול לבעלה שני פעמים רצופים וחבירתה רואה טבילתה ופעם אחת טבלה שני פעמים ואחר שבאתה לביתה אמרה כי נסתפקה וכמדומה לה שבפעם שניה היה קצת משערתיה חוץ למים. ושאלה אם צריכה לחזור ולטבול. ושאלתיה למה נהגה כך והשיבה כי גם אמה נהגה כך ותפסה מנהג אמה והורתי לה שתניח להתיר נדרה ע"י ג' חוץ מבעלה או שבעלה יניח להתיר ע"י ג' על עצמו על ששתק ולא הפיר לה ואח"כ יפיר לה תיכף ואם

לא ידע הבעל מנהגה יפר לה דה"ל יום שמעו ועינוי נפש וחילי ידידי כי בודאי לכל הנשים הטובלות רק פ"א אע"פ שחברתה ראתה בטבילתה והיא בעצמה לבה נוקפה תחזור לטבול. דה"ל ספק איסור דאורייתא וכבר הוחזקה לאיסורה משא"כ באשה שנהגה לטבול בכל זמן ב"פ אפילו אם בודאי אחת מהן לא עלה כהוגן כ"ש אם יש לה ספק וגמגום באחת מהם צ"ע להצריכה טבילה שלישית אפילו עודה במים אם אומרה שע"כ נהגה לטבול ב"פ פן יארע איזה קלקול באחת מהם בלא ידע. וי"ל דה"ה בנתגלה קלקול האחד דסגי בשניה. רק דיש לחלק ולומר ודאי אם בטבילה הראשונה אירע ספק או קלקול וע"כ כך חברתה גם היא משגיחין היטיב וסגי בשניה. מש"כ כשטבילה שניה מקולקלת ובטבילה הראשונה לא עלה על דעת' שיארע קלקול אין סברא לומר דהא דנזוהרת בטבילה שניה תעלה לה אף בקלקול או בספק. מש"כ באומרה שקבלתה לטבול ב"פ ליתר שאת ותוספו' טהרה או לתשובה דה"ל כנדר וצריכה ב"פ טבילה הוגנת בלי פקפוק וצריכה התרה והפתח הוא המקרה שאירע. ובשבת וי"ט עכ"פ אסורה לטבול ב"פ חנם ואם אומרה שלא תדע טעם רק גם חמותה ואמה נהגה כן תלינן להחמיר. אח"כ נודע לי שקצת נשים נוהגות כן ומברכו' על טבילתן בין שני הטבילות אמרתי אכן נודע הדבר שנתפשט המנהג מפני ספק זמן הברכה ככהטור וש"ע י"ד סי' ר' וכן עשתה אשה ששאלה בכן אין צריך לחזור ולטבול".

(א) יש ג' טעמים. (א) לפי טעם הראשון, 'נהגה לטבול ב"פ פן יארע איזה קלקול באחת מהם בלא ידע', יש לחלק אם החשש הוי בטבילה ראשונה או שניה. (ב) לפי טעם שניה, 'ותוספות טהרה או לתשובה', הוי כנדר וממילא בין החשש בטבילה ראשונה או בטבילה שניה, צריך להחמיר. (ג) לפי טעם שלישית, 'מפני ספק זמן הברכה', אין צריך לחזור ולטבול בכל ציור. 2. ספק בטבילה שניה.

(א) מחמיר – פתחי זוטא (ס"ק ד', ע"י מהד"ת ס"ק א', "כיון דבזה"ז שנתפשט המנהג שהנשים יטבולו שני פעמים ודאי כוונתם לשניהם יחד וכמ"ש ז' השל"ה הקדוש ... א"כ לפי"ז אם יזדמן ספק בהטבילה השני' צריכה לחזור ולטבול או שתתיר לה הנדר, ואף אם נאמר דנשי לאו דיני גמירי ואינן יודעות שום טעם, ג"כ לא מהני וכמ"ש החו"י דאם א"י שום טעם יש להחמיר ... ועכ"ז להלכה בדיעבד וא"א לחזור ולטבול ולא להתיר הנדר עדיין צ"ע"), ששבה"ל (סוף ס"ק ו', סיכום אות ה', "אם טבילה שני' לא היתה כראוי יש לטבול שוב, ובדיעבד צ"ע"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ז), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ז סעי' ח').

(ב) מיקל – לחו"ש (לחם ס"ק ה'), טהרת ישראל (סעי' ה'), "ואם נזדמה לה ספק בטבילה שנית או שלישית אם עשתה כהוגן מדינא א"צ טבילה עוד והמחמיר תע"ב").

3. מר"מ – ברכי יוסף (שיורי ברכה ס"ק ב'), בדה"ש (בי' ד"ה שלאחר, עמ' קכ"ט), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ב').

ד. כלה, קודם טבילה ראשונה.

1. לומר בלי נדר – דרכי טהרה (פרק י"ח סעי' ה'), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח סוף אות ב'), "וכדי למנוע משאלות אלו יש ללמוד להכלות בתחלת הנהגתן שתאמר שכל הטבילות הנוספות יהיו בלי נדר ושכל מקום דוחק תוכל לטבול אפילו רק פעם אחת"), שיעורי טהרה (עמ' תס"ג ד"ה אבל, "טוב שתתנה בתחילת מנהגה שעושה כן בלי נדר, ואין בדעתה לנהוג כן אלא עד שתראה לשנות"), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ב), פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ט, "נכון מש"כ כ"פ להתנות מתחלה על כל החומרות שינהיג עצמו וב"ב בהם שיהיו הכל בל"נ"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תמ"א אות י"ט, עמ' ת"ז), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ז סעי' ו').

ה. בנוגע למנהגים שונים שנהגו נשים בשעת טבילה, האם חל הנהגת אמותיהן ומשפחתן לגבי בת הנישאת, או לא.

1. לא – שבילי טהרה (סי' פ"ו, "בת אשר בבית הוריה נהגו לטבול סכום פעמים מסויים, אין הנהגה זו מחייבת את הבת"), שיעורי טהרה (עמ' תס"ג, "אין האשה מחויבת לנהוג אחר נשואיה כמנהג שנהגה אמה").

ד [דרך הטבילה] - יש ג' דינים לענין ערוה: איסור ברכה בגילוי ערוה [מה"ת], ראיית ערוה [מה"ת], ולבו רואה את הערוה [דרבנן].

א. ערוה מגולה: האם יש בו איסור משום גילוי ערוה, במקום שאין בו משום לבו רואה את הערוה.

1. מחמיר: אם הערוה מגולה יש בו איסור משום גילוי ערוה, גם במקום שאין בו משום לבו רואה את הערוה – ט"ז (ס"ק ג', או"ח סי' ע"ד ס"ק ד'), ש"ב (ס"ק א'), פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד ד"ה ותמה), פמ"ג (או"ח סי' ע"ד מש"ז ס"ק א' ד"ה באופן דעיניו, ס"ק ד', ראש יוסף ברכות סוף דף כד:), שלחן שלמה (סי' ע"ד סוף סעי' א'), מקור חיים (ס"ק ב'), ח"א (כלל ד' סעי' ט'), גר"ז (סי' ע"ד סעי' ב'), מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ד', ס"ק ט"ו, בה"ל ריש הסי'), אבל בגילוי ערוה אף על פי שלבו מכוסה ועינוי אינן רואות כגון שעוצמם או הוציא ראשו חוץ לחלון אפ"ה אסור לקרות ולעסוק בתורה ודלא כהב"ח ביו"ד סימן ר' דסובר דגילוי ערוה ליכא איסור כלל רק משום שלבו רואה ערוה עי"ש ז"א ...), ערה"ש (סי' ע"ד סעי' ז', סעי' ט"ז), בן איש חי (שנה א' פר' בא אות א'), חזו"א (או"ח סי' ט"ז ריש ס"ק ב').

(א) דאורייתא – גר"ז (סי' ע"ד סעי' ב'), מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ד', בה"ל ריש הסי'), ערה"ש (סי' ע"ד סעי' ד').

(ב) מר"מ – פמ"ג (או"ח סי' ע"ד מש"ז ס"ק א' ד"ה באופן דעיניו, ראש יוסף ברכות סוף דף כד:).

2. דעת הב"ח (ס"ק א' קונ"א) – "שראיתי למוהר"ר ולק כ"ץ (דרישה כאן) שנסמך להקל באשה לבושת חלוק על מה שכתוב בארחות חיים דלעיל ובדה טעם מלכו בהא דאסור לאשה לברך ערומה אף על פי שאין לבה רואה הערוה דהיינו משום דמכל מקום לאו אורח ארעא שתזכיר השם וערוה מגולה כנגד השכינה ועל זה האריך כמה דפין ושרי ליה מאריה בהוראותיו אלו שלא במשפט אמת על סמך מציאה שמצא בדברי יחיד דמשמעות התלמוד וכל הפוסקים דלא כוותיה כדפרישית ודו"ק".

(א) מיקל, דגילוי ערוה אין בו איסור כלל רק משום שלבו רואה את הערוה – פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד ד"ה מזה), פמ"ג (או"ח סי' ע"ד מש"ז ס"ק א' ד"ה באופן דעיניו), בה"ל (ריש סי' ע"ד, לשונו לעיל).

(ב) מחמיר, אם הערוה מגולה יש בו איסור משום גילוי ערוה גם במקום שאין בו משום לבו רואה את הערוה – פרדס רמונים (שפ"ח ס"ק א' ד"ה אמנם), לחם ושמלה (שמלה ריש ס"ק ג').
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק ט"ז, שפ"ח ס"ק ז').

ב. גילוי ערוה: ושהיא בתוך המים.

1. מחמיר, דמים צלולין לא חשיבי כיסוי ערוה – דרישה (ס"ק א', "אבל כשהיא עומדת במים שערוהה מגולה אסורה לברך אם לא שיהיו המים עכורים אף שלכא טעם באשה דלבה או עיניה יראו ערוהה מכל מקום מפני כבוד שכינה אסור דמים צלולין כעומדת ערוהה"), פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד ד"ה ומעתה, "הירא והחרד יחמיר כדעת הדרישה דמים לא חשיבי כסוי ערוה וראוי להתנהג או שיעכירו ברגליה או לברך כשהם לבושות בחלוקין"), מור וקציעה (סוף סי' ע"ד, "כי לענ"ד דברי הדרישה נכונים").
2. מיקל, מים אע"פ שצלולין הן הוי כיסוי לגילוי ערוה – ט"ז (ס"ק א', ס"ק ג', או"ח סי' ע"ד ס"ק ד', "פשוט דכל שערוהו מכוסה במים אע"פ שהם צלולים מכל מקום אין שם גילוי עליהם אע"ג דכשמכוין לראות במים נגד ערוהו יכול לראותה מ"מ כיון דבלא מתכוין על אותו מקום לראות דרך המים אין בזה משום גילוי ערוה"), ש"ך (ס"ק א', "ונ"ל דבמים צלולים ליכא משום גילוי ערוה והכי מוכח בש"ס ... דמכל מקום ליכא משום ולא יראה בך ערות דבר כיון שענינו חוץ למים"), פמ"ג (או"ח סי' ע"ד מש"ז ס"ק א' ד"ה אמור), מגן גבורים (סי' ע"ד אלף המגן ס"ק ה'), גר"ז (סי' ע"ד סעי' ג'), מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ז', ס"ק ט"ז, בה"ל ריש הסי'), ערה"ש (סעי' ד', סי' ע"ד סעי' י"ב), בן איש חי (שנה א' פר' בא אות ב', אות ז'), מסגרת השלחן (סי' קס"ב סעי' ב' ס"ק ז'), בה"ח (סי' ע"ד ס"ק ט', ס"ק י"ז), חזו"א (או"ח סי' ט"ז ס"ק ה'), ששבה"ל (ס"ק ה', ס"ק ט', ט"ז סוף ס"ק ג', סיכום אות ח'), בדה"ש (ס"ק ז', ס"ק י"ב), פוסקים.
3. מר"מ – ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ"א, שפ"ח ס"ק ט"ו).

ג. עיניה רואה ערוהה: הסתכלות במים, בנשים.

1. מיקל – דרישה (ס"ק א', לשונו לעיל).
2. מחמיר, בשעת הטבילה צריכה ליהזר שלא יהיו עיניה מסתכלות למטה במים הצלולין [רק תעצום עיניה או תסתכל לחוץ] – ש"ך (ס"ק א', "דכיון שענינו חוץ למים ומסתכל בחוץ ליכא משום גילוי ערוה"), חכ"א (כלל קכ"א סעי' י"ד, "ומיהו על כל פנים צריכה שתסתכל חוץ ולא תסתכל למים אם המים צלולים משום לא יראה ערות דבר"), פרדס רמונים (מקשה הזהב סוף ס"ק ג', "מ"מ נראה דצריכה ליהזר שלא יהיה עיניה מסתכלות למטה בצלולין רק תעצום עיניה או תסתכל לחוץ"), קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ח', "ולא תסתכל לתוך המים בשעה שהיא מברכת. ואם טובלת במקום שתוכל לעכור את המים ברגליה, טוב לעשות כן קודם הברכה"), מסגרת השלחן (סי' קס"ב סעי' ב' ס"ק ז'), טהרת ישראל (סעי' ב'), ששבה"ל (סיכום אות ח'), בדה"ש (ס"ק י"ב), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ג'), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"א), מראה כהן (עמ' ק"ו אות א', "ותסתכל מחוץ למים, ותברך"), פוחת שער (סי' כ"ג סעי' ט"ו), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ה), פרי טהרה (סעי' ב').
3. מר"מ – ט"ז (ס"ק ג', "דכל שערוהו מכוסה במים אע"פ שהם צלולים מכל מקום אין שם גילוי עליהם אע"ג דכשמכוין לראות במים נגד ערוהו יכול לראותה מ"מ כיון דבלא מתכוין על אותו מקום לראות דרך המים אין בזה משום גילוי ערוה"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק כ', שפ"ח ס"ק כ"ט).

ד. לבו רואה את הערוה: האם מהני לחבק את גופו בזרועותיו.

1. מחמיר, לכתחילה לא מהני לחבק את גופו בזרועותיו – ב"ח (ס"ק א' סוף הקונ"א, "כתב הר"ר יונה בפרק מי שמתו (טז ב ד"ה אבל צלולין) על שם רבני צרפת שאם האדם מחבק את גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה מבגד ומותר עכ"ל ובית יוסף סמך עליו ופסק כך בשו"ע אורח חיים סימן ע"ד (ס"ג) ולפענ"ד נראה דלכתחלה אין לסמוך על זה כיון דאין לזה סמך בתלמוד והכי משמע מלשונו דלא אמר אלא שאם האדם עשה כך אין גוערין בו אבל לכתחלה יש להורות שלא יעשה כך ולכן יש למחות לנשים שעושות כך לכתחלה"), פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד ד"ה ומעתה, "בהאי התירא דחיבוק זרועותיו כבר דחה הב"ח מהלכה").
2. מהני – מחבר (או"ח סי' ע"ד סעי' ג'), שלחן שלמה (סי' ע"ד סעי' א'), גר"ז (סי' ע"ד סעי' ד'), בה"ל (ריש סי' ע"ד), בן איש חי (שנה א' פר' בא אות ב'), פוסקים.
3. מר"מ.

(א) מחה"ש (ס"ק א') – "ודע, דלשון חבוק זרועותיו לאו דוקא, דלא בעינן חבוק ב' הזרועות, אלא בזרוע אחת שמחבק על גופו תחת לבו סגי להיות הפסק בין לבו לערוה, ולא הוי לבו רואה את הערוה".

ה. לבה רואה את ערוהה: נשים.

1. מיקל, אין באשה משום לבה רואה את הערוה.
- (א) ארחות חיים (הו"ד בב"י או"ח סי' ע"ד ס"ק ד' [ולפנינו ליתא]) – "כתב בארחות חיים נראה שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אף ע"פ שאינן מפסיקות למטה מן החזה לפי שערוהן למטה מאד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן טוחות בקרקע אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערוהן עכ"ל".
- (ב) דרישה (ס"ק א') – לשונו לעיל.
- (ג) ט"ז (ס"ק ג', או"ח סי' ע"ד ס"ק ד').
- (ד) ש"ך (ס"ק א').
- (ה) מור וקציעה (סוף סי' ע"ד) – "אבל להפסיק בין לבה לא צריכה לגמרי".

- (ו) שלחן שלמה (סי' ע"ד סוף סעי' א').
- (ז) מגן גבורים (סי' ע"ד אלף המגן ס"ק י"א, שלטי הגבורים ס"ק ו') – "דלא כדרישה וב"ח".
- (ח) מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ט"ז) – "והב"ח חולק וס"ל דגם באשה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפילו כשיש לה מלבוש אבל שאר האחרונים הסכימו לפסק השו"ע".
- (ט) ערה"ש (סי' ע"ד סעי' ט"ז).
- (י) בדה"ש (ס"ק י"ב).
2. מחמיר, לכסות את עצמה.
- (א) ב"ח (ס"ק א' קונ"א, או"ח סוף סי' ע"ד) – "וכיון דבתלמודא מוכח להדיא דאיכא איסורא לאשה בעומדת משום לבה רואה את הערוה והכי משמע מכל דברי הפוסקים אין לנו לשמוע לדברי יחיד שכתב להקל בלי רמז ראייה".
- (ב) הו"ד בעטרת זקנים (או"ח סי' ע"ד על סעי' ד') – "ויו"א דכשאשה עומדת אפי' לובשת חלוק אסורה להתפלל תפלה מעומד כמו שאסור לאיש אלא צריכה להפסיק ביד' על החלוק למטה מהלב (מורי בב"ח)".
- (ג) עי' עולת תמיד (סי' ע"ד ס"ק ט' [עי' כה"ח, לשונו לקמן]).
- (ד) עי' מג"א (סי' ע"ד ס"ק ז' [עי' כה"ח, לשונו לקמן]) – "אף על פי שאינם מפסיקות. דהא אין לבן רואה ערותן והב"ח חולק ע"ז וע"ס ר"ן".
- (ה) לח"ו (שמלה ס"ק ג') – "ודאי שיש ליזהר כן שתכסה עצמה בענין שלא יהא לבה רואה את הערוה, ותברך בקדושה האפשרי, כדעת הבית חדש, והי' מחניך קדוש".
- לח"ו (לחם ס"ק ז') – "דלכתחלה יש לה לעשות כמ"ש הרמ"א לכסות א"ע".
- קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ח') – "ויש להחמיר שקודם הברכה תכסה את עצמה למטה באיזה מטפחת, או לכל הפחות תחבק זרועותיה על גופה להספיק".
- (ו) שלחן הטהור (סי' ע"ה סוף ס"ק ב') – "ואין חילוק בין אשה לאיש לענין רואה את הערוה לפי מה שפירשנו הענין של לבו רואה".
- (ז) כף החיים (סי' ע"ד ס"ק י"ז) – "וכ"נ המ"א בסק"ז להחמיר כדעת הב"ח יעו"ש. וכ"נ דעת העו"ת אות ט' ... אמנם בדברי הש"ך שם נתרצה קושיא זו שכתב דהראב"ד שכתב שתעכור המים חולק אה"ח, והיינו דכתב המחבר באו"ח דברי הארחות חיים בשם יש מי שאומר יעו"ש. וא"כ לפ"ז ולפי מה דקיי"ל היכא שסותם מרן ז"ל וכותב יש מי שאומר דדעתו לפסוק כסת כמש"ל סי' י"ג אות ז', צריך להחמיר כמ"ש ביו"ד, ובפרט דדין זה לא נפיק מפלוגתא כנ"ז, וע"כ יש להחמיר ולהשוות אשה לאיש בענין זה דאם המים צלולים צ"ל לבה למעלה מן המים או לחבק גופה בזרועותיה ואם לובשת חלוק והיא עומדת צריך להפסיק בידה על החלוק למטה מן הלב".
3. דעת המחבר (או"ח סי' ע"ד סעי' ד') – "יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק, אף על פי שאינן מפסיקות למטה מהלב".
- (א) מחמיר – ב"ח (ס"ק א' קונ"א, "ובשלחן ערוך (או"ח סי' ע"ד ס"ד) ג"כ לא פסק כמותו בסתם אלא כתב יש מי שאומר כך והוא לפי שמה שפסק אה"כ בסימן ר"ו (ס"ג) הוא סותר לזה הפסק שלא כתב לחלק בין איש לאשה אלא ביושבת אבל בעומדת בין ערומה בין לבושת החלוק אם לא הפסיקה בכיסוי בגד למטה מלבה אסורה לברך דלבן רואה את הערוה"), ש"ב (סוף ס"ק א', "למ"ש כל הדברים פשוטים וברורים וסלקא לן השתא דהראב"ד (וסייעתו) דהכא דכתב דצריך שתעכור המים חולק אה"ח והיינו דכתב המחבר בא"ח דברי הא"ח בשם יש מי שאומר"), לחם ושמלה (ס"ק ג', "וגם המחבר כ' כאן דצריכה לעכור המים (ומסתבר דהא דכתב באו"ח סי' ע"ד דעת האורחות חיים בשם יש מי שאומר לאו למיקבע הילכתא כתבי' וכמ"ש האורח מישור סי' פ"ד סק"ב ע"ש)").
- (ב) מיקל – דרישה (ס"ק א'), ט"ז (ס"ק ג'), "שהא"ח והרא"ש ס"ל כן דבאשה אין שייך לבה רואה ערותה וכבר פסק כן בש"ע בא"ח סי' ע"ד").
- (ג) מחבר (סעי' א') – "כשפושטת מלבושיה, כשעומדת בחלוקה, תברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה, ותפשוט חלוקה ותטבול; ואם לא ברכה אז, תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים; ואם הם צלולים, עוכרתן ברגליה ומברכת".
- (1) הדין א' של המחבר "שעומדת בחלוקה, תברך", הוא הרא"ש. ומפרש הט"ז, "די בכך שבעוד חלוקה עליה תברך ולא חיישינן ללבה רואה ערותה" כשיטת הארחות חיים. הדין ב' של המחבר "ואם הם צלולים, עוכרתן ברגליה ומברכת", הוא הראב"ד. ומפרש הט"ז, "צריכה לעכר המים והיינו ע"כ משום לבה רואה ערותה דלא ס"ל כארחות חיים". לפ"ז, יש סתירה בהמחבר בין הרישא להסיפא.
- (2) אולי י"ל, "עוכרתן ברגליה" הוא מצד שלא יהיה בעיה של עיניה רואה ערותה. [ממילא, יש ג' מהלכים במחבר, להטעם של עוכרתן ברגליה. (1) מצד גילוי ערוה [דרישה], (2) מצד לבה רואה את ערותה [ט"ז, ש"ך], (3) מצד ראיית ערותה]. וצ"ע.
4. לכתחילה, טוב שתחבק ידיה למטה מליבה בשעת ברכה – ט"ז (סוף ס"ק ג', או"ח סי' ע"ד ס"ק ד', "מ"מ ע"צ היותר טוב תעשה בחבוק ידים להפסיק בין לבה לערותה והיא בתוך המים יצאה ידי חובתה לד"ה ואע"ג שרמ"א כתב כאן שנוהגים לכסות בבגדה או בחלוקה אפשר שבימינו נהגו כן אבל עכשיו לא נהגו כן כמו שהעיד בעל הדרישה אלא שכתב שלא יפה הם עושים וגם אנו שמענו שהנשים אינן נזהרין אפי' בחיבוק ידים בהפסק בין לב לערוה ונראה שגם זה אליבא דהלכתא אלא שלכתחלה יש לעשות חבוק ידים כמו שאמרנו דאין פקפוק על זה כנלע"ד"), חכ"א (כלל קכ"א סעי' י"ד, "ולכתחלה תדבק ידיה למטה מלבה כדי להפסיק בין ערותה ללבה ואם לא עשתה כן אין בכך כלום"), מגן גבורים (סי' ע"ד שלטי הגבורים ס"ק ו'), מסגרת השלחן (דין א' ד"ה לשון). מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ט"ז, "ויותר טוב שיהיה לבה למעלה מן המים דזה שרי אף באיש וכמו שכתב רמ"א בהג"ה בס"ב או שתחבק זרועותיה להפסיק בין לבה לערוה וכן פסק החכמ"א וה"ה אם עוכרת ברגליה שלא יהא איברייה נראין בהם זה לכו"ע מהני"), מסגרת השלחן (סי' קס"ב סעי' ב' ס"ק ז'), שפע טהרה (ס"ק ב', "ומחבת זרועותי על גופה להפסיק בין לבה לערוה"),

ששבה"ל (סיכום אות ח'), קנה בושם (ביאורי ט"ז ס"ק ה'), בדה"ש (ס"ק י"ב), חוט שני (ס"ק א' אות י"א), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"א), מראה כהן (עמ' ק"ו אות א'), "ותחצוץ בזרועותיה מתחת לבה [ולא בידיה]" (יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' י"א, "בשעת הברכה תניח את ידה תחת ללבה כדי להפסיק בין הלב לערוה"), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ג'), פוחת שער (סי' כ"ג סעי' ט"ו), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' י"ד), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ה), פרי טהרה (סעי' ב').

(א) מחצית השקל (סוף ס"ק א') – "אלא שלפי מסקנת הש"ך נראה שגם חבוק זרועותיה אין צריך, והט"ז סיים דמכל מקום לכתחלה יש לעשות חבוק ידיים לצאת גם דעת הראב"ד דסבירא ליה דגם באשה שייך לבו רואה את הערוה, ודו"ק".

5. מר"מ – לבוש (סעי' א', אמנם עי' או"ח סי' ע"ד סעי' ד'), גר"ז (סי' ע"ד סעי' ה', "יש אומרים"), בן איש חי (שנה א' פר' בא אות א', "ויש מי שאוסר בכהאי גוונא גם באשה"), פרדס שמחה (ס"ק ז' אות ב', "אבל הנחת ידי לא מהני בין אם מכסה לבה בין אם מפסיקה"), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י"ב, ס"ק י"ח, שפ"ח ס"ק ל').

ו. לבה למעלה מן המים.

1. יותר טוב שלא יכנוס לבה במים כדי שלא יהיו לבה וערותה בתוך המים – מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ט"ז, לשונו לעיל), כה"ת (סי' ע"ד ס"ק י"ז, לשונו לעיל).
2. דיותר יש צניעות שתהא כולה מכוסה עד צוארה במים – ט"ז (ס"ק ג', "ולכאורה היה יותר טוב שלא יכנוס לבה במים כדי שלא יהיו לבה וערותה בתוך המים ... אלא דיותר יש צניעות שתהא כולה מכוסה עד צואר במים"), בדה"ש (ס"ק י"ב).

ה) הידורים שונים בטבילה.

א. יהי רצון.

1. עם שם ומלכות או לא.
- (א) עם שם ומלכות – פוחת שער (סי' כ"ג סעי' י"ט, לשונו לקמן), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות א', לשונו לקמן), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"ז).
- (ב) לא – דברי יציב (ליקוטים והשמטות סי' פ"ג אות ב', לשונו לקמן), ששבה"ל (סוף ס"ק ח', סיכום אות ו', לשונו לקמן), שיעורי טהרה (סוף פרק י"ט, לשונו לקמן).
2. הזמן.
- (א) שפע טהרה (ס"ק א') – "המנהג בעת הטבילה שטובלת ג"פ ואח"כ מברכת הברכה, וטובלת שוב ג"פ ואומרת יה"ר, וטובלת שוב ג"פ".
- (ב) ששבה"ל (סוף ס"ק ח', סיכום אות ו') – "היה"ר שנוהגים לומר תאמר מחוץ למקוה כשהיא לבושה, אך אפשר לאומרו אחר הטבילה בלא שם ומלכות".
- (ג) בדה"ש (מלואים לס"ק י"ג) – "וכפי ששמעתי נוהגות קצת נשים לומר תחנת יהי רצון בין הברכה לטבילה שניה ונראה דלאו שפיר עבדי דכיון שטובלות פעם שניה לצאת גם דעת המחבר לברך קודם לטבילה שתהא עובר לעשייתן אין להפסיק בין הברכה להמצוה אלא יש לאמר התחנה אחר שטבלה שנית או קודם טבילה הראשונה".
- (ד) שיעורי טהרה (סוף פרק י"ט) – "יש נוהגות לאחר הטבילה, לבסות ראשן ולומר יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו', כפי שנוהגים אחר הפרשת חלה והדלקת הנר".
- (ה) פוחת שער (סי' כ"ג סעי' י"ט) – "יש שנוהגים לטבול אחר הברכה ג' פעמים ולומר יה"ר וכו' שיבנה ביהמ"ק וכו' ויש נוהגים לטבול גם אחר זה עוד ב' פעמים".
- (ו) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות א') – "ונוהגות הנשים שלאחר טבילה השניה אומרים תפלה קטנה כגון יהי רצון מלפניך ה"א וא"א שיבנה בהמ"ק ב"ב וכו' ואח"כ טובלין טבילה הג'".
- (ז) פרי טהרה (סעי' ד') – "יש הנוהגות ... אך אין לאומרו בין ברכה לטבילה, משום הפסק".
- (ח) נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' ט"ז) – "יש נוהגות לומר היה"ר אחר גמר הטבילות, ויש נוהגות לומר אחר טבילה ראשונה ואח"כ הברכה, והמשגחת עונה אמן".
3. מר"מ – דברי יציב (ליקוטים והשמטות סי' פ"ג אות ב', "שטובלת אומרת יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו'. יש לומר כמה טעמים בזה ...").
4. ויהי נועם – בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ט, "וטוב לומר פסוק ויהי נועם וכו' קודם הברכה").

ב. כיסוי הראש בשעת הברכה [ויהי רצון].

1. מחמיר.

- (א) ראבי"ה (ח"א ברכות סי' פ"ב) – "ושמענין מהכא דאיש ואשה הטובלים יכולים לעכור המים ברגליהם ולברך על הטבילה, ובלבד שיתכסה גופם בהם, ותכסה שער בבגד. ותברך עובר לעשייתן, דהא נדה קוצה לה חלה ומברכה".
- (ב) עי' רע"א (קובץ מפרשים במכון ירושלים, כתובות (כחול) סוף דף עב.) – "לכאורה לא הבנתי מדוע לא כתבו שצריכה ג"כ לכסות ראשה, דלדעתי הקלושה באשה נשואה אם מברכת בגילוי ראש יותר האיסור מבאיש, כיון דבאשה פריעת ראשה מדאורייתא אסור, אבל באיש אינו אלא מדת חסידות ואפילו הכי אסור להזכיר השם בגילוי ראש מדינא מכל שכן באשה דאינה רשאית לברך בגילוי ראשה, וצל"ע".
- (ג) חסד לאלפים (או"ח סי' ב' סעי' ח') – "וצריכות להיזהר בזה הנשים הטובלות לעניין ברכת הטבילה".
- (ד) עי' בן איש חי (שנה ב' פר' שמיני אות י"ט) – "וטוב להניח סודר על ראשה בשעת הברכה, ותסיר אותו חברתה מעליה אחר הברכה ותטבול".

- (ה) ישכיל עבדי (ח"ז השמטות לאו"ח ס"א) – "חסד לאלפים ..."
 (ו) שפע טהרה (ס"ק ב') – "בעת הברכה מכסה ראשה במטלית".
 (ז) פותח שער (סי' כ"ג סעי' ט"ו) – "ואעפ"י שלא נמצא כתוב מ"מ כנראה דמנהג פשוט לכסות ראשה במטפחת בשעה שמברכת".
 (ח) על הגרי"מ שטרן (אוצרות הטהרה פרק ו' סעי' ק"ד) – "דמצד הדין אין צריך לכסות, אך טוב לכסות משום כבוד הברכה".
 (ט) על הליכת בת ישראל (פרק ה' סעי' ג', באנגלית, סעי' ה').
 (י) פתחי תשובות (ד"ה כתבו) – "צריכות".
 (יא) נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' י"ז) – "בשעת אמירת היה"ר תכפה את ראשה כמו בשעת הברכה".
 2. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת כתובות דף עב: ד"ה פרוע) – "הקשה הרעק"א ... ולכא' מה שדימה כיסוי הראש של אנשים לנשים צ"ע טובא דא"כ לדבריו לא שייך לחלק בנשים בין נשואות לבתולות, ויוצא שכולם חייבות לכסות ראשן דהרי לגבי אנשים ליכא שום חילוק ביניהם, ולא מצינו זה בשום פוסק, אלא אדרבא מבואר בדבריהם שרק נשים נשואות מכסות ראשן, ועוד דהרי משנה מפורשת לעיל (ריש פ"ב) דסימן בתולה שיוצאת לחופה וראשה פרוע, הרי שזה הי' סימן לבתולה שראשה מגולה, **אלא ודאי דשני דברים הם** דכיסוי הראש של אנשים הוא ענין של הכנעה משא"כ של נשים הוא ענין שזה ערוה שמביא לידי הרהור וילפינן הא מקרא דד"ק וא"כ לגבי עצמן אי לא הוה ערוה ממש לא צריכות לכסות כדמבואר במשנה דערומה היא וחברתה קוצות חלתן ערומות דלא שייך בהם גדר הרהור ומצד כיסוי ראש של אנשים לא שייכא בנשים כמו שחזינא בפוסקים בסתמא דלא שייך ענין זה בנשים".
 3. מר"מ – קנה בשם (אוצרות הטהרה פרק ו' הע' ש"א ד"ה וכן), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב ריש עמ' ת"ו), פרי טהרה (סעי' ג', "יש הנוהגות").

(א) חוט שני (ס"ק א' אות ד', שעה צ"צ ס"ק ד') – "צ"ע אם נשים צריכות לכסות שער ראשן בשעת ברכת טבילה, כיון שלא מצינו שצריכה לכסות. [הראני ח"א מש"כ הבן איש חי ... **ויסוד הדברים** דכיון שהם נשואות ומכוסות שערן אפשר שיש כאן איזה חסרון בכבוד הברכה, כיון דתמיד שערן מכוסה, אבל בתולות שאינן מכסות שערות ראשן, אין כאן חסרון בכבוד הברכה, וכיון שכך נהגו הבתולות לא לכסות ראשן אף בשעת ברכה, אין להם לכסות שערותיהן בשעת ברכה דהמנהג הוא הקובע]".
 (ב) לבושי עז (ס"ק ד') – "יש הנוהגות להניח איזה כיסוי על ראשן כעין כיפה בשעת הברכה, והיינו לכבוד הברכה".
 (ג) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ג') – "ויש נוהגין גם לכסות הראש במטפחת משום כבוד הברכה".

ו] שאר ענינים לענין הברכה.

א. האם כלה מברכת שהחיינו בטבילה ראשונה.
 1. לא.

- (א) רמב"ם (פאר הדור סי' מ"ט) – "וכן טמא שטבל לא יברך שהחיינו על מצוה זו".
 (ב) ברכי יוסף (שירי ברכה ס"ק א') – "אני אומר במנהג זה דיודיעום שאין לברך וימחו בידן".
 (ג) מסגרת השלחן (דין א' ד"ה ישר) – "ואמת ויצבי דאין נכון לברך".
 (ד) טוב טעם ודעת (תליתאה ח"א סי' צ"ח) – "ולדינא הדין אמת כאשר אמר ר"מ ויבטל ברכת שהחיינו לגמרי".
 (ה) יד שאול (על סעי' א').
 (ו) דעת (סעי' א' ד"ה ועי' חת"ס, או"ח סי' כ"ב).
 (ז) פתח הדביר (או"ח ח"ג סי' רס"ג אות ז' ד"ה ומ"מ).
 (ח) פתחא זוטא (ס"ק א').
 (ט) טהרת ישראל (סעי' א') – "נכון שלא לברך אף במקום שמנהג לברך".
 (י) אמת ליעקב (יו"ד הע' צ"א).
 (יא) דברי יציב (יו"ד סי' ק"י, סי' קי"א, ליקוטים והשמטות סי' פ"ג אות ב', שפע טהרה ס"ק ה') – "אינה מברכת ברכת שהחיינו כשטובלת פעם ראשונה".
 (יב) דרכי טהרה (פרק י"ח סעי' ז').
 (יג) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' כ"א) – "אין נוהגים לברך ברכת שהחיינו על הטבילה הראשונה. וה"ה על שאר מצוות כגון הדלקת נרות שבת כיסוי הדם וכדו' אין נוהגים לברך שהחיינו כשעושים את זה בפעם הראשונה".
 (יד) יביע אומר (ח"ד או"ח סי' נ' אות ד', ח"ה או"ח סי' כ"ג אות ל"ד, יחזק דעת ח"א סי' ס"ט, ח"ב סי' ל"א ד"ה ולפי, טהרת הבית סי' ט"ו סעי' ב') – "נכון לבטל מנהגן".
 (טו) ששבה"ל (ס"ק י' ד"ה ולענין, סיכום אות ז') – "אין מברכים שהחיינו בטבילה פעם ראשונה שקודם הנישואין, והנוהגות כן יכולות לברך".
 (טז) בדה"ש (בי' ד"ה אשר, עמ' קכ"ח).
 (יז) חוט שני (ס"ק א' אות ג') – "כלה הטובלת פעם ראשונה לא תברך ברכת שהחיינו, ובמקום שנהגו לברך שהחיינו, אין למחות בידם ומנהגו לא לברך שהחיינו".
 (יח) לבושי עז (תמצית אות ג') – "יש שנהגו שהכלה כשטובלת פעם ראשונה שתברך ברכת שהחיינו, ולא נוהגין כן".
 (יט) פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ה', שיעורי טהרה עמ' תס"ב) – "לא תברך שהחיינו, ובמקום דנהגו לברך אין למחות בידם".
 (כ) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תמ"א אות י"ט, עמ' ת"ו).
 (כא) פרי טהרה (סעי' ה').

(כב) נטעי גבריא (ח"ג פרק כ"ו סעי' ב') – "כלה הטובלת בפעם הראשונה לקראת יום הנשואין אין לה לברך שהחיינו ובפרט במקום שלא נהגו כן, והרוצית לברך תלבש בגד חדש".
 2. מר"מ – כנף רננה (או"ח סי' י"ז), זר"ת (ס"ק ב'), ציץ אליעזר (חי"ג סי' כ"ד אות ב'), פתחי תשובות (ד"ה כלה).
 (א) חת"ס (או"ח סי' נ"ה) – "והיכי דלא נהיג לא נהיג והיכי דנהיג נהיג ואריך וחשש ברכה לבטלה ליכא".
 (ב) שו"ת יד אליעזר (סי' כ"א) – "א"צ לבטל המנהג שם במקומו שמברכת זמן בטבילה הראשונה. אך תכוון ג"כ על מלבושי' ובגדי' שקיבלה בזמן ההוא".

ב. תגע בגופה בעת הברכה.

1. מחמיר.
 (א) פרדס שמחה (ס"ק ז' אות ב' בהשמטות, הע' כ"ד, עי' שיעורי טהרה עמ' תנ"ט ד"ה בהלכות) – "אמנם לא תגע בגופה בעת הברכה [גדולי הוראה שליט"א]".
 (ב) הגר"ש זצ"ל (פרדס שמחה ס"ק ז' אות ב' בהשמטות הע' כ"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות ט"ו) – "לא תיגע בגופה בעת ברכת הטבילה".
 (ג) ששבה"ל (סיכום אות ח') – "ולא תגע בגופה עם כפות ידיה".
 (ד) נטעי גבריא (ח"ג פרק כ"ו סעי' י"א) – "תזהר שלא תגע עם כפות ידיה בגופה בשעת הברכה".
 2. מיקל.

(א) תורה לשמה (סי' י"ג) – "הנה הטעם שהנוגע בבשרו צריך נט"י הוא דשכיחי התם מלמולי זיעה ומשום נקיות נגעו בה ומאחר כי עתה יצא כל גופו מן המים שבמקוה אין כאן חשש זה דהא מצינו שאמרו מי שהוא במים ולבו רואה את הערוה ואינו יכול לברך דמותר לחבק זרועותיו כדי שיהיה הפסק ומברך. ועיין בא"ח סי' ע"ד ובי"ד סי' ר' ע"ש נמצא אפילו שנוגע ידו בבשרו כיון שהוא במים לית לן בה דהשתא ליכא חשש במלמולי זיעה ולכן כשיצא מן המים שעדיין בשרו לח מן המים ולבש חלוקין אין כאן חשש זה ודינו כמו שהוא עומד בתוך המקוה אך ודאי אחר שניגב אם נגע בבשרו צריך נטילה ואע"פ שעתה קודם ב' רגעים כבר היה במים וגופו נקי בודאי עכ"ז כיון שהצריכו נטילה לנוגע בידיו בבשרו במקומות המכוסים לא פלוג רבנן בין אם רחץ גופו בין אם לא רחץ ובכל גוונא הצריכו נטילה לנוגע במקומות המכוסים אך ודאי אם נגע ברגליו אע"פ שנגע תיכף ומיד ביציאתו מן המקוה בעוד ידיו ורגליו לחים עכ"ז צריך נטילה יען כי טומאת הרגלים לאו משום מלמולי זיעה לחוד אלא משום דשורה שם רוח רעה ואינה מסתלקת אפילו בכמה מימות כי אין בנו עתה כח לדחותה משם על ידי המים ולכן אם נגע ברגליו אפילו תיכף ומיד צריך נטילה ורק אם נגע בעודו בתוך המים אין צריך נטילה מפני כי תסגי ליה טבילה במים מאחר שידיו עודם הם בתוך מי המקוה אחר שהסירם מעל רגליו וזה פשוט".

(ב) חוט שני (ס"ק א' אות ה') – "אם נוגעת בגופה בידה בשעת הברכה כשהיא בתוך המים, לא מיקרי נגיעה במקומות המכוסים, כיון שהיא בתוך המים, והיא יכולה לברך. אבל אם נגעה במקומות המכוסים כשהיא לא בתוך המים, אף שהיא לאחר רחיצה, אין לה לברך עד שתטול ידיה".

(ג) פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קמ"ט).

3. מר"מ – פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"א).

ג. לענין העמידה לברכה.

1. מר"מ – בדה"ש (בי' ד"ה כשעומדת, סוף עמ' קכ"ה), שיעורי טהרה (עמ' תס"א).

ד. אמירת ברכה בבית המרחץ.

1. מר"מ – פת"ת (ס"ק ג'), ששבה"ל (ס"ק ח', סיכום אות ו'), בדה"ש (ס"ק י"ד), חוט שני (ס"ק א' אות ו'), לבושי עז (תמצית אות ו').

(א) מ"ב (סי' פ"ד ס"ק ד') – "והנה במקוה ששופכין בה מים חמין יש לומר דיש בה הבלא ומכל מקום אפשר לומר דאין בה זוהמא והבלא כל כך כמו במרחץ. והני מקואות העומדים במרחץ גופיהו במרחץ ודאי אסור לברך שם ברכת הטבילה ואפילו במים צ"ע די"ל הבלא דמרחץ נפיש ובמים נמי אסור".

(ב) יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ד, טהרת הבית סי' ט"ו סעי' א') – "המורם מכל האמור כי יש להנהיג לברך על הטבילה חוץ לבית הטבילה, מכיון שהמקואות שלנו חמים ונידונין כדין בית המרחץ, שאסור לברך שם. ואין לחוש בזה משום שנוי מנהגים".
יביע אומר (מעין אומר ח"ו פרק א' סי' צ"ח) – "שאלה: יש מקוה לנשים בו לא נותנים לנשים לטבול, אא"כ יברכו את ברכת הטבילה בתוך המקוה, לכך בימי חול נוסעות הנשים לשכונה אחרת בו נותנים להן לטבול כהלכה. מה יעשו נשים שחל ליל טבילתן בליל שבת. תשובה: ידחו את טבילתם".

ז. ברכה: ודאי טומאה דרבנן.

א. כתם.

1. אינו מברך – מלבושי טהרה (סעי' ג'), "האשה שהיא טמאה מחמת כתם מהנכון שלא תברך על הטבילה רק שתטבול עם אשה אחרת שטמאה מחמת נדה והיא תברך על הטבילה ותוציא אותה", פני לוי (סי' א'), "באשה שטובלת על כתמים ... אינה רשאה לברך על הטבילה, אך אם היא יכולה לצאת במה שתשמע הברכה מאחרת מהיות טוב וכו'", טהרת ישראל (סעי' א'), "נכון שלא תברך על הטבילה רק שתטבול עם אשה אחרת שטמאה נדה והיא תברך על הטבילה ותוציא אותה".

2. מברך – הגרש"ק זצ"ל (טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' רצ"ז, תלתאי ח"א סי' צ"ח ד"ה ומה שהרגיש), שו"ת תפארת צבי (ח"ב סי' כ"א), דע"ת (סעי' א' ד"ה ועי' בטוב), ערה"ש (סעי' א', "כל אשה חייבת לברך בעת טבילה ואפילו היושבת על הכתם שהוא מדרבנן מברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה דגם על דרבנן שייך וצונו כדכתיב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו' [שבת כ"ג א']"), פאת שדך (ח"א סי' ק"ג), דור רביעי (ח"א סי' ל"א אות ב', "כיון דחכמים גזרו על הכתמים להיות כתמיהן כראיתן לכח דבר"), אמת ליעקב (יו"ד הע' צ"א), הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"י אות נ"א, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"א), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ג'), ששבה"ל (ס"ק י' ד"ה בדין, סיכום אות ט'), בדה"ש (ס"ק ה', ב"י ד"ה תברך), חוט שני (ס"ק א' ד"ה ומה"ט, אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', שיעורי טהרה ריש פרק י"ט), שערי טהרה (סי' ע"ב), מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שצ"ט), פרי טהרה (סעי' ו'), טהרה כהלכה (פרק כ"ב סעי' כ"א), פתחי תשובות (ד"ה הנה, רוב האחרונים).
3. מר"מ – דר"ת (ס"ק א', סי' קצ"ד ס"ק ט"ו), מהר"י שטייף (סי' ל"ח אות ב').

ב. דם בתולים.

1. יש ברכה – טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ד', לשונו לקמן), ששבה"ל (סוף ס"ק י', סיכום אות ט'), חוט שני (ס"ק א' ד"ה ומה"ט, אות ב'), פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', שיעורי טהרה עמ' ת"נ), מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג'), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שצ"ט), פרי טהרה (סעי' ו'), טהרה כהלכה (פרק כ"ב סעי' כ"א), פתחי תשובות (ד"ה כל), חוקת הטהרה (סעי' ה').
2. מר"מ – בדה"ש (סי' ר' ב"י ד"ה תברך, עמ' קכ"ז, "אמנם מנהג הנשים לברך על טבילה זו").
3. לא ראתה דם כלל.
- א) לא תברך – טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ד', "כלה שנבעלה בעילת מצוה וראתה דם בתולים, ולאחר ספירת שבעה נקיים טובלת להטהר, צריכה לברך על הטבילה, אבל אם לא ראתה דם כלל, אף על פי שלפי הדין המבואר בשלחן ערוך (סימן קצ"ג סעיף א') כל שהיתה ביאה גמורה חייבים לפרוש זה מזו עד שתספור שבעה נקיים ותטבול, מחשש שמא ראתה טיפת דם וחיפה אותה שכבת זרע, אינה מברכת על הטבילה").
- ב) עדיין יש ברכה – שיעורי טהרה (עמ' ת"נ, "אם לא ראתה דם ... והיותר נראה שמברכת כיון שגזרו בה טומאה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קי"ב, "Common custom"), חוקת הטהרה (סעי' ה').
4. בתולה שנחתכו הבתולים ע"י רופא.
- א) שלא תברך [עכ"פ בשם ומלכות] – שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות י', "בתולה שנחתכו הבתולים ע"י רופא בכלי ודעת הרבה פוסקים דצריכה ז' וטבילה האם צריכה לברך, לפי מה שכתבתי בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קי"ט יש קצת מקום שלא תברך עכ"פ בשם ומלכות").

ג. תבעוה לינשא, חשש דם חימוד.

1. יש ברכה – חיים שאל (ח"ב סי' כ"ו, "תשובה זו אינה צריכה לפנים דאעיקרא כי תקון רבנן משום אפרושי בתבעוה להנשא היינו אף שלא ראתה כלל מחשש חימוד ואחר ז"נ טובלת ומברכת וכך פשטה הוראה בישראל"), הגרש"ק זצ"ל (טוב טעם ודעת תלתאי ח"א סי' צ"ח ד"ה ומה שהרגיש), פאת שדך (ח"א סי' ק"ג ד"ה לענ"ד), הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה קס"ד, "גם נשים המסולקות דמים כשתבעום להנשא חוששת לדם חימוד, ומברכות על טבילתן"), יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' ט"ז אות ג', טהרת הבית סי' ט"ו הע' ד' ד"ה והנה הלכה, "שמכיון שחז"ל לא חילקו בקטנה בין אם הגיע זמנה לראות או לאו, אף שהיא על הספק, כיון שתקנה היא צריכה לברך על טבילתה"), בדה"ש (סי' קצ"ב סעי' א' ב"י ד"ה צריכה עמ' רל"א, "מברכת". אמנם עי' סי' ר' ב"י ד"ה תברך עמ' קכ"ז, "וצ"ע"), ששבה"ל (סי' קצ"ב סעי' א' סוף ס"ק ו', סיכום אות ז', סעי' ב' ס"ק ד'), חוט שני (סי' קצ"ב ס"ק א' אות י"א), לבושי עז (סי' קצ"ד סעי' א' תמצית ס"ק ט"ז), פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', שיעורי טהרה עמ' תנ"א), פרי טהרה (סי' קצ"ב סוף הע' ב', סי' ר' הע' י"ג), פתחי תשובות (ד"ה אם).
- א) אפילו מסולקת דמים, יש ברכה לטבילה.
2. ציורים שונים.
- א) יש לה מוך דחוק בשעת התביעה, לא תברך – שבילי טהרה (סי' י', "ולא תברך בעצמה שהרי לשיטת החו"ד אינה צריכה כלל ספירה").
- ב) גר שקבעו להתחתן לאחר שתתגייר, לא תברך – מנחת פרי (תשובות סי' כ', "אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים תטבול בלא ברכה").
- ג) אם עברו עליה שבעה ימים לאחר הז' נקיים וטבילה בלא שום בדיקה, קודם החתונה – בדה"ש (סי' קצ"ב ציונים ס"ק ע').
- ד) שהוציאו רחמה, לא תברך – עי' סי' קצ"ב סעי' א', לשיטות ומר"מ.
3. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קי"ז).

ח. ברכה: ספק טומאה.

א. ספק: בכללות.

1. יכול לברך.

- א) תפארת צבי (ח"ב יו"ד סי' כ"א) – "העיקר נ"ל מאחר דעיקר טבילה בנדה וכ"ש לבעלה לא כתיב כלל רק משאר טמאים ילפינן בנין אב לכל היכי דאיכא טומאה צריך טבילה ... א"כ אפילו אי נקרא טומאה מס' או ממנהגא החומר הוא לענין גוף הטומאה אבל כל שנקרא טמאה הרי זה בכלל מצות התורה לטבול כל טמא ואף זו נקרא טמאה".
- ב) טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' רצ"ז).

- (ג) ערה"ש (סעי' א') – "ואפי' על ספק כתם מברכת ואין טבילה בלא ברכה".
- (ד) שפע טהרה (ס"ק ד') – "אפילו כשטובלת מחמת ספק, צריכה לברך על הטבילה".
- (ה) חוט שני (ס"ק א', אות ב', סי' קפ"ח ס"ק ב' אות כ"ב, שעה"צ ס"ק כ"ה, **אמנם** עי' סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק י"ד) – "הרי אין עצם הספק על הטבילה, אלא הספק אם יש לנהוג הרחקה מחמת ספק איסור, וכיון שיש לנהוג איסור מחמת ספק איסור, ואין האשה נטהרת לבעלה אלא עד אחר שתטבול, בזה י"ל כיון שאין הספק על הטבילה בעצם, אלא על הסיבה שהיא הטומאה, שפיר שייך לומר 'וציונו'".
- (ו) פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ז) – "נוהגין לברך על הטבילה בכל פעם שספרה וטבלה, גם אם המורה הוראה החמיר עליה לספור ז' נקיים רק מספק, הן ספק מראה או ספק בשיעור כתם וכה"ג, נוהגין לברך בכל פעם על הטבילה".
- (ז) טהרה כהלכה (פרק כ"ב סעי' כ"א).
2. אינו יכול לברך.
- (א) יד אליהו (פסקים סוף סי' ל"ח) – "שכל כתם או דם שיש בו ספק טומאה המובא לפני חכם, שאנו מחמירין בו מחמת חסרון בקיאות במראה דם, או בראתה דם בתוך ימי טוהר, שצריך החכם להזהיר האשה שלא תברך על הטבילה".
- (ב) פני לוי (סי' א') – "על כתמים, או אפילו על ראיית דם, אם אינו ברור שהוא דם טמא מדינא אינה רשאה לברך על הטבילה, אך אם היא יכולה לצאת במה שתשמע הברכה מאחרת מהיות טוב וכו'".
- (ג) דור רביעי (ח"א סי' ל"א אות ב') – לשונו לקמן. **אמנם** עי' סי' ל"ו אות ג', לשונו לקמן.
- (ד) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' כ') – "כשאשה טובלת עקב הוראת חכם שהורה להחמיר ולטמאה מספק לא תברך על הטבילה".
- (ה) טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ג') – "ואם אפשר טוב שתשמע ברכת הטבילה מחבירתה הטובלת עמה משום טומאת ודאי, ותכוין לצאת ידי חובת הברכה".
- (ו) ששבה"ל (ס"ק י' ד"ה בדין, סיכום אות ט', סי' ק"צ סעי' מ"ח ס"ק ג' [לשונו לקמן]) – "ובספקות כשמחמירין מספק או כחומרא לא תברך, ומ"מ בדרך כלל במורה הבקי בהוראה כשמחמיר, מברכים".
- (ז) פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', שיעורי טהרה עמ' תנ"ב) – "אמנם בספק טמאה ... לא תברך".
- (ח) חוקת הטהרה (סעי' ו') – "מורה הוראה שהחמיר על מראה מספק, נחלקו האחרונים אם מברכת על הטבילה, ונקטינן שלא תברך".
3. מר"מ – דר"ת (סי' קפ"ה ס"ק כ"ט, סי' קצ"ד ס"ק ט"ו), בדה"ש (בי' ד"ה תברך, עמ' קכ"ו), מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג', "תעשה שאלת חכם"), יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ח', "אשה שנטמאה מספק או מחומרא תשאל חכם אם תברך על הטבילה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שצ"ט).
- (א) מהר"י שטייף (סי' ל"ח אות ב') – "שפיר שייך לברך ... ועכ"ז דרכי להורות כשטובלין על ספק לשמוע הברכה מאשה אחרת שמברכת בלא ספק ושומע כעונה".
- (ב) הגרש"א זצ"ל (שערי טהרה סי' ע"ב אות ו', אות י"א) – "דאף בספיקות יכולות נשים לברך, ומשום שאף שכל הטומאה אצלה עכשיו הוא רק מכח ספק כתם, אבל מ"מ הרי היא בעלת קרי ע"י ששימשה עם בעלה ופלטה שכבת זרע, נמצע שאשה זו אסורה ליכנס להר הבית מכח דין בעלת קרי, וכדי ליכנס להר הבית צריך טבילה כדת וכדין ובברכה ונמצא שע"י טבילה של עכשיו מטהר אותה ליכנס להר הבית הרי הטבילה הועילה לדבר מסויים המצריך ברכה. לכן יכולה לטבול עכשיו ולברך על הטבילה ... שוב חזר לי הגרש"א ואמר לי דמשמע שאין להתחשב כלל בזה שהטבילה מטהרת ומכשרת ליכנס להר הבית, ורק שצריכים שתתכווין ממש לכך ... כיון שאין דעתה כלל ליכנס להר הבית אין זה מועיל כלום לענין ברכה".
- (ג) הגר"ש זצ"ל (ס' זכרון נר שאול, עמ' תק"מ אות מ"ב) – "יש לדון גבי נדה כשטובלת מחמת ספק טומאה, אי מברכת. ויש חילוק בין ספק אם נטהרה שאזי יש לה חזקת טומאה, מוקמינן לה אחזקתה ומברכת. מה שאין כן בספק אם נטמאה שאזי יש לה חזקת טהרה, ותליא בפלוגתת הראשונים. אך פשוט שלכולי עלמא אינה מברכת על טבילה משום חומרא".
- ב. ספק מראה שמחמיר.
1. מברך על הטבילה – שו"ת תפארת צבי (ח"ב יו"ד סי' י"ט אות ב'), חוט שני (ס"ק א' אות ב', סי' קפ"ח ס"ק ב' אות כ"ב, שעה"צ ס"ק כ"ה, אמנם עי' סי' קצ"ה שעה"צ ס"ק י"ד), פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ז, לשונו לעיל).
2. אינו מברך – יד אליהו (פסקים סוף סי' ל"ח, "שכל כתם או דם שיש בו ספק טומאה המובא לפני חכם, שאנו מחמירין בו מחמת חסרון בקיאות במראה דם, או בראתה דם בתוך ימי טוהר, שצריך החכם להזהיר האשה שלא תברך על הטבילה"), פני לוי (סי' א', לשונו לעיל), דור רביעי (ח"א סי' ל"א אות ב'), טהרת הבית (סי' ט"ו סעי' ג'), שיעורי טהרה (עמ' תנ"א).
3. מר"מ – מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג', "תעשה שאלת חכם"), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב סוף עמ' שצ"ט).
- (א) הגר"ש זצ"ל (ס' זכרון נר שאול, עמ' תק"מ אות מ"ג) – "ולכן בשאלות של נדה כמראות וכדומה, צריך לשאול רב היודע להבחין בין חומרא בעלמא או מנהגא לבין ספק טומאה או טומאה ודאית, כי נפקא מינה לענין ברכה וכאמור".
- ג. ספק כתם שמחמיר: בין ספק על המראה בין על השיעור.
1. תברך – טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' רצ"ז), ערה"ש (סעי' א', "ואפי' על ספק כתם מברכת"), שפע טהרה (ס"ק ד', "אפילו כשטובלת מחמת ספק, צריכה לברך על הטבילה"), פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ז, לשונו לעיל).
2. לא תברך – דור רביעי (ח"א סי' ל"א אות ב', "בכתם שיש ספק על המראה או על השיעור וצריך להחמיר מחמת ספק ידיעה דלאו ספק מקרי ודאי דאין לברך". **אמנם** עי' סי' ל"ו אות ג', לשונו לקמן), הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"א, "אם

הרב הורה להחמיר במראה כתם מספק, לא תברך על הטבילה, ותראה לשמוע את הברכה מאשה אחרת), ששבה"ל (ס"ק י' ד"ה בדין, סיכום אות ט', "אך בכתמים שמטמאים מספק ולפעמים רק מספק הרחוק או כחומרא בעלמא, י"ל דספק ברכות להקל").
(א) דור רביעי (ח"א סי' ל"ו אות ג') – "נפל בדעתי שיש לומר שתברך אפילו על ספק כתם מצד הוחזקה נדה בשכונתיה דפסקינן ביו"ד סי' קפ"ה שטמאה והכא נמי כיון שהולכת לבית הטבילה ממילא החזיקה א"ע לנדה וצריכה טבילה מן הדין, דניהו דבתשובת רמ"א מובא בגליון שם מתיר לבעלה בסתר אם שניהם יודעים שהיא טהורה מ"מ ודאי אסורה היא לו כשבני אדם מרגישים בדבר או בשאר קרבות שנוהרין מהם בימי נדתה, ועיין בחו"ד שם דבריהם ודאי לוקה עליה וא"כ צריכה טבילה מצד הדין כנ"ל".

3. מר"מ – פאת שדך (סי' ק"ג ד"ה וגם צ"ע), יביע אומר (ח"ב איו"ד סי' י"ג אות ג' ד"ה ומיהו), בדה"ש (ס"ק ה', בי' ד"ה תברך), מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג', "תעשה שאלת חכם"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ז' הע' י"ב, פרק ל"ז הע' קי"ז).
(א) פת"ת (סי' קצ"ד סוף ס"ק ב') – "ובאמת צריך עיון לע"ד לדינא בכל הכתמים היכא שיש ספק אם לטמא או לטהר כגון שנוטה קצת לאדמיות או שיש ספק אם הוא כגריס וכיוצא והמורה מחמיר לטמאה איך תברך אח"כ על הטבילה ויש הרבה דברים בזה ועפ"מ"ג א"ח בפתיחה כוללת ח"א אות מ"א ובתב"ש לעיל סי' י"ג סק"ט".

ד. ראתה ריבוי דם בכתם על בגדי צבעונים או על דבר שאינו מקבל טומאה.

1. לא תברך – יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' מ"א [לשונו לעיל], סי' קצ"ב, "שאלה: אשה שראתה על פד ראייה מרובה של דם, אך הראייה הייתה ללא הרגשה. היא עשתה הפסק טהרה ושבעה נקיים, האם כאשר היא טובלת תברך על הטבילה. תשובה: תטבול ללא ברכה").

ה. ספק חציצה.

1. תברך – שפע טהרה (ס"ק ד', "אפילו כשטובלת מחמת ספק, צריכה לברך על הטבילה"), חוט שני (ס"ק א' אות ב').
2. לא תברך – עי' פותר שער (סי' כ"ג סעי' י"ז, "ופשיטא היכא דטובלת שנית מחמת שנפסלה טבילתה מאיזה חשש דלא תברך שנית, (דכיון שכבר טבלה בברכה א"א לחייבה לברוכי כשחוזרת וטובלת אלא אם נפסלה טבילתה הראשונה לכל הדעות בלי שום ספק וזה דבר רחוק), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת').
3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק ה').
(א) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"ח אות צ"ט, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"ב) – "כל חציצה שאנו אומרים שלא עלתה לה טבילה, וצריכה לטבול שוב, אם יש צד שזה מיעוט שאינו מקפיד או שעיללי ביה מ"א, אינה מברכת על הטבילה השניה".

ו. עדשות מגע (contact lenses).

1. לא תברך – הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' ת"כ, "אגר"מ ... שהפוסקים לא סומכין על זה ... לפיכך אשה שטבלה עם עדשת מגע (contact lenses) צריכה לחזור ולטבול, אפילו אם כבר לנתה עם בעלה. [ושמעתי מרי"ב של" שהמים לא עיילי כ"כ ואין להתיר] אבל יש לחוש לר' משה זצ"ל לענין שאין לברך עוד פעם").

ז. שיניים תותבות (false teeth, dentures): שמוציאה את השן לפרקים.

1. לא תברך – אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קצ"ח אות ה', "שיניים תותבות (Dentures) מהוות חציצה לטבילה אפילו אם שימשה עם בעלה אבל אינה מברכת כשטובלת שנית").

ח. על חומרות התרה"ד – עי' סי' ק"צ סעי' א', לשיטות ומר"מ.

1. לא תברך – ששבה"ל (סי' ק"צ סעי' א' סוף ס"ק י"א, סיכום אות ד', "בטבילה זו נראה שלא לברך כיון שהוא מכח ספק"), לבושי עז (סי' קצ"ד סעי' א' תמצית ס"ק י"ז, "טובלת בלא ברכה"), שיעורי טהרה (סוף עמ' תנ"א, "וכן הלכה"), פתחי תשובות (ד"ה אשה שהרגישה).

2. תברך – שו"ת תפארת צבי (ח"ב יו"ד סי' י"ט אות ב', "כגון קרטין והרגישה ולא מצאה דם וכיוצא ..."), חוט שני (ס"ק א' ד"ה ומה"ט).

3. מר"מ – בדה"ש (ס"ק ה', ציונים ס"ק כ"א, "ואם אפשר טוב לה לשמוע הברכה מחברתה [פני לוי שם]), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ג' סוף הע' מ"ז, פרק ל"ז הע' קי"ז).

ט. הרופא עכו"ם אמר שהוא ראה דם ממקור.

1. תטבול בלי ברכה – פרי טהרה (סי' קפ"ז סעי' ה', "אשה שנבדקה על ידי רופא אינו יהודי, ואמר שראה דם בבית החיצון של האשה – יש לחוש לדבריו, והאשה טמאה. ומכל מקום תטבול בלי ברכה").

י. פתיחת קבר מבחויץ.

1. לא תברך – אמת ליעקב (סי' קצ"ד על סעי' ב', "לענין ברכת הטבילה ראוי להחמיר שלא לברך"), טהרת הבית (סי' ט"ו הע' ד' ד"ה והנה בשו"ת, "וכן ראוי להורות"), שיעורי טהרה (עמ' תנ"ב ד"ה אם נטמאה), פרי טהרה (סי' קצ"ד הע' כ"ד), פתחי תשובות (ד"ה אם נטמאה).

2. תברך – חוט שני (ס"ק א' ד"ה ומה"ט).

3. מר"מ – מראה כהן (עמ' ק"ז אות ג', "ואם נטמאה ע"י פתיחת הקבר מבחוץ כגון בטיפולים רפואיים וכדומה ולא ראתה דם, תעשה שאלת חכם אם צריכה לברך"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ז הע' קי"ז).

יא. נשים שנטמאה מצד "מאי חזית האי מהאי".

1. מברך על הטבילה – ששבה"ל (סי' ק"צ סעי' מ"ח ס"ק ג', סיכום אות ד', "משמע מסתימות המחבר דשתיהן טמאות כודאי ואף לברך על הטבילה אע"פ שרק אחת טמאה ומספק מטמאין לשתיהן, ועי' לקמן (סי' ר' אות י') דבספיקות יש להחמיר שלא לברך, אבל הכא שחז"ל קבעו לדינא דשתיהן טמאות, צ"ל שאמרו שמדרבנן ודאי טמאות").

יב. מר"מ.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קל"ו) – "שאלה: ראתה נקודות על בגד צבעוני [לבנים] שהיה נראה לה כטיפי דם, וכן על נייר וחשבה שזה תחילת מחזור ולא התייחסה ולא בדקה. וכאשר לא בא המחזור בדקה עצמה והיה העד נקי. תוך כדי הדברים רבנו החל מהרהר בדבר, והוספתי שאומרת שחושבת שבדקה אז בעד והיה אדום. מו"ר נר"ו שאל: א"כ תטבול ומה השאלה. ועניתי לרבנו: אם תברך על הטבילה. תשובה: שיהא [טבילה] ללא ברכה, ותהרהר שם ומלכות בליבה".

טו. ברכה: חומרא.

א. חומרא: כלליות.

1. לא תברך.

(א) לחו"ש (סי' קצ"ח לחם ס"ק קט"ז) – "ופשוט דבכל מקום שצריכה טבילה שנית משום חומרא דאין לה לברך".
(ב) ערה"ש (ס"ק א') – "כשטבלה ואח"כ חוזרת וטובלת מפני איזה חומרא כגון ששכחה ליטול צפורן וכיוצא בזה טובלת בלא ברכה".

(ג) טהרת ישראל (סעי' א', סי' קפ"ח סעי' ט"ז) – "וכן לענין ברכת הטבילה שהיא ספק ברכה".
(ד) מנחת יצחק (ח"ט סי' צ"א ד"ה ובנוגע) – "דדוקא אם טובלת עוד הפעם מפני איזה חומרא, כגון ששוכחת ליטול צפורן וכיב"ז, טובלת בלא ברכה וכמ"ש בעה"ש".

(ה) ששבה"ל (סיכום אות ט') – "ובספקות כשמחמירים מספק או כחומרא לא תברך, ומ"מ בדרך כלל במורה הבקי בהוראה כשמחמיר, מברכים".

(ו) בדה"ש (ס"ק ה', סי' קפ"ח סעי' א' בי' ד"ה ואין, עמ' ע"ה) – "וספק ברכות להקל".
(ז) חוט שני (ס"ק א' אות ב' ד"ה וכן, סי' קפ"ח שעה"צ ס"ק כ"ה) – "ואמנם אם הטובלת לבעלה רק משום חומרא ולא מן הדין אין היא מברכת".

(ח) פותח שער (סי' כ"ג סעי' י"ז) – "נוהגין לברך ... זולת אם התיר לה המורה והיא החמירה על עצמה".
(ט) פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', שיעורי טהרה עמ' תנ"ב) – "אמנם בספק טמאה, וכ"ש אם החזיקה עצמה טמאה מחמת חומרא, לא תברך".

(י) אבני ישפה (ח"ג סי' ע"ט).

(יא) מראה כהן (עמ' ק"ז אות ג') – "אם מורה ההוראה טיהר את המראה והם החליטו להחמיר על עצמם לא תברך על הטבילה".

(יב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת').

(יג) טהרה כהלכה (פרק כ"ב סעי' כ"א).

2. תברך.

(א) תפארת צבי (ח"ב סי' כ"א אות ב') – "... ומטעם זה נ"ל גם בדבר שעפ"י דין המורה מתיר ובעל נפש רוצה להחמיר על עצמו אפשר דתוכל לברך על הטבילה".

3. מר"מ – דר"ת (סי' קפ"ח ס"ק כ"ט).

(א) מהר"י שטייף (סי' ל"ח אות ב') – "עפ"י מש"כ בספר חרדים דהמחמיר על עצמו מקיים בזה הפסוק 'ובחרת בחיים', א"כ שפיר שייך לברך על הטבילה אק"ב וצונו, וגם מטעם דכתיב ושמרתם את משמרתי ואמרין יבמות כ"א עשו משמרת למשמרת, א"כ שפיר שייך לברך ובפרט בברכת טבילה דמברכין על הטבילה, וכ"כ בד"מ הל' ציצית (סימן ח' אות ה') דבנוסח על אין כאן ברכה לבטלה דמברך על עיקר מצוות טבילה, וכן צ"ל בכל ברכת טבילה שתיקנו לברך אחר הטבילה ... וע"כ מה שמברך הכוונה על עיקר מצוות טבילה ולא על טבילה זו דאותה טבילה כבר עברה ... וזה וודאי שמברכות בטבילה זו על חומרת דר' זירא א"כ י"ל דניתן רשות להחמיר בענייני נדה ולברך על הטבילה ... ועכ"ז דרכי להורות כשטובלין על ספק לשמוע הברכה מאשה אחרת שמברכת בלא ספק ושומע כעונה".

(ב) פתחא זוטא (סי' קפ"ח ס"ק ט' ד"ה ברם) – "וגם לענין הברכה יש להסתפק".

(ג) פאת שדך (ח"ג סי' ע"ד) – "ותטבול בלא ברכה, אך לא יודיעו לה שלא תברך עד סמוך לטבילתה כי נשים דעתן קלות, ושמא תזלזל בבדיקות בימי ספירתה".

(ד) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ח') – "אשה שנטמאה מספק או מחומרא תשאל חכם אם תברך על הטבילה".

ב. מצאה כתם פחות מכגריס ויותר ממאכולת שבזמנינו, ורוצה להחמיר.

1. לא תברך.

(א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ק"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"א) – "מצאה כתם פחות מכגריס ויותר ממאכולת שבזמנינו ורוצה להחמיר ולטבול, טובלת בלא ברכה".

(ב) ביע אומר (ח"ז יו"ד סי' י"ג אות ו') – "ראה ראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ז ... ולפע"ד אין דבריו מחוורים ... דברי האחרונים הנ"ל שכולם כתבו להקל. וכן פסק הגאון הראצ'ובי בספר צפנת פענח. וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל ח"ד (סי' סח) ובשו"ת אבני צדק (חיו"ד סי' פב). והעיד בדרכי תשובה שכך נהגו בעלי הוראה להורות להקל להלכה ולמעשה. וכ"כ הגר"מ פיינשטיין באגרות משה (ח"ג מיו"ד סי' מו). ועוד. ומעתה בודאי שאף מי שרוצה להחמיר על עצמו צריך להורות לו שאסור לברך על הטבילה דהוי ברכה לבטלה. ואפילו את"ל ששיעור כתם בזמנינו הוא ספק בהלכה, ושנוי במחלוקת האחרונים, הא קי"ל ספק ברכות להקל. וכמ"ש בשו"ת שאילת שמואל (סי' עד) שבכל ספק פלוגתא דרבוותא אם טמאה היא או טהורה, פשוט שעל המורה להזהיר את האשה שלא תברך על הטבילה. ע"ש. וכ"כ הגאון ר' אליהו רגולר בשו"ת יד אליהו (ס"ס לח), שבכל כתם או דם המובא לפני חכם, אפילו כשהוא מחמיר מחמת חסרון בקיאות במראה הדמים, צריך החכם להזהיר את האשה שלא תברך על הטבילה. וע"ע בפתחי תשובה (סי' קצד סק"ב). וכן העלתי בספר טהרת הבית ח"ב (במשמרת הטהרה עמוד תקמ"א). ע"ש. וכן עיקר. ודלא כהרב שבט הלוי הנ"ל."

(ג) אבני ישפה (ח"ג סי' ע"ט) – "שבט הלוי ... סוף דבר לא זכיתי להבין דבריו הק'. ולכן לענ"ד גם המחמירה לטבול על שעור קטן של גריס וכדעת היראים, אין לה לברך על הטבילה כי ספק ברכות להקל."

(ד) משנה הלכות (ח"ג סי' ק"מ) – "עיינתי בספרו היקר יביע אומר ח"ז ... על דבר מה שפסק בעל שבט הלוי הובא בהשמטות בשיעוריו בסופו שיש לברך על הטבילה לאשה שקבלה על עצמה חומרת הגרש"ק עפ"ד היראים להחמיר בכתם גם על שיעור קטן ונתן טעם לברכה זו דשויה אנפשה חתיכא דאיסורא ומעכ"ל דחה דבריו בדבר שיש מחלוקת הפוסקים הרוצה להחמיר כחד אינו מברך כי אין לה כח הכרעה ואין הכרעה מסור לנשים בפלוגתא דרבוותא ומהיכא לחשוב דשוי' אנפשה חד"א. והסתייע מהא דקיי"ל באשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני בלא אמתלא דהלכה דצריכה לחזור ולספור ולטבול ומ"מ אין לה לברך על טבילה וכן העלה בספרו היקר טהרת הבית ח"א עמוד קנ"ח. ולפענ"ד הגם שאין צריך לי ולדכותי מ"מ יפה העיר ואין לה לברך על הטבילה ואם תברך כמעט נראה דהו"ל ברכה לבטלה ...".

2. לא מחינן כלל.

(א) שבט הלוי (ח"ז סי' קמ"ג, ששבה"ל סי' ק"צ סעי' סעי' ה' ס"ק א' ד"ה ויש) – "בשיעורי שבט הלוי בשמי בסי' ק"צ ס"ה אות א' ד"ה ויש להסתפק - דמסתבר דאם מחמירין בכתם דם בשיעור קטן דאפשר לברך ג"כ על הטבילה וכב' תמה דהא אפילו בספיקא דדינא כ' הפוסקים דאין לברך מכ"ש מה שהוא רק חסידות בעלמא. הנה אמת כי בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קי"ט וח"ד סי' קי"א הזכרתי רק החומרא ולא הברכה על הטבילה, אבל בשיעור ברבים נשאלתי ע"ז ונטיתי דאפשר גם לברך, וכן משמע לי בתשובת רב פעלים ח"א סי' ל"ו דאותם המחמירים החזיקו זה כחייב טבילה בודאי ונהי דאני רגיל להורות בכל ספק גמור שלא לברך אבל הלב יודע שרוב העולם בכל המדינות ה' מברכים גם על ספיקות וחומרות וכבר הבאתי בכמה מקומות דברי גאון עולם רבי צדוק הכהן מלובלין בשו"ת תפארת צבי דעתו דיש לברך ממש על כל טבילה הגם שלא פסקנו לה רק מחומרא ומספיקא, ואני בעניי חושש קצת להחמיר בזה, אבל מאן דקבל על עצמו חומרת היראים והגאון מהרש"ק ודעמ' דגם על שיעור קטן צריכים להחמיר, והוא דם ודאי לא כתם להחמיר מכח שאין בקיאים במראות, מאן דמברך בזה לא מחינן ב' וע"כ מ"ש בשבה"ל בשיעורים הוא נכון לדינא. ושוב האירו אותי למה דפליגי גדולי אחרונים אם הספק הוא בפלוגתא הפוסקים בעשיית המצוה כעין ספיקא דידן, עיין שדי חמד מערכת ברכות סי' א' כלל י"ח אות ב' מה שהביא בזה דעות לכאן ולכאן. איברא בנידון דידן דאיכא גם דעת הגה"ק מהר"צ הכהן הנ"ל לברך בכל טבילה ממש יראה כמ"כ דהנהוג לברך גם בשיעור כתם קטן של דם ממש לא מחינן כלל."

3. הגר"מ גרוס (אבני ישפה ח"ג סי' ע"ט) – "שבט הלוי עמ' קס"ג דב"ה ויש, והוא די"ל דלא דמי לכל ספיקות דאם הבעל והאשה מחמירים כשיטה מסוימת כבר שויה נפשייהו חתיכה דאיסורא, ומה"ט יש לברך על הטבילה [וא"ל דבשוי' אנפשי' במקום דהם טהורים לדעת רבים דליכא ברכה, מ"מ בכה"ג דהוא פלוגתא הפוסקים יכולים לקבוע הנהגתם כהפוסקים המחמירים ואיתא בשו"ת אנפשי']. ובפרט דמצטרף דעת רבים דס"ל דבכל ספיקא בטהרתה אפשר לברך על הטבילה ע"י מה דהובא בזה באריכות בשערי טהרה סי' נ"ד, ובמיוחד בכתמים דכל טומאתם אינו אלא מספק כמבואר בט"ז רס"י ק"צ".

4. בג' ימים ראשונים.

(א) יכולה לברך – ששבה"ל (סי' קצ"ו סעי' י' ס"ק י"ב, סיכום אות ט', "כתם כשיעור מאכולת שבזמנינו אין מקום להחמיר אף בג' ימים ראשונים, אבל ביותר משיעור מאכולת שבזמנינו עד שיעור גריס ועוד שיש דעות המחמירות - מדינא אין צריך להחמיר, והרוצה להחמיר יחמיר, - ונראה דבשיעור זה יכולה לברך על הטבילה").

ג. שלא קצצה אבל הצפורן נקיה, חוזרת וטובלת: האם תטביל עם ברכה או לא.

1. לא תברך – ערה"ש (סעי' א', "כשטבלה ואח"כ חוזרת וטובלת מפני איזה חומרא כגון ששכחה ליטול צפורן וכיוצא בזה טובלת בלא ברכה". סי' קצ"ח סעי' מ"ח, "וי"א שצריכה טבילה אחרת [ש"ך סקכ"ה ובנקה"כ] ואפילו לדיעה זו תטבול בלא ברכה"), טהרת ישראל (סעי' א', סי' קצ"ח סעי' ס"ד, "אבל בחוזרת וטובלת מפני איזה חומרא כגון שכחה ליטול צפורן טובלת בלא ברכה"), מנחת יצחק (ח"ט סי' צ"א ד"ה ובנוגע, "דדוקא אם טובלת עוד הפעם מפני איזה חומרא, כגון ששוכחה ליטול צפורן וכיב"ז, טובלת בלא ברכה וכמ"ש בעה"ש"), בדה"ש (סוף ס"ק ה', סי' קצ"ח ס"ק קנ"ג), שיעורי טהרה (עמ' תנ"ב ד"ה אם טבלה), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ש"ו), משמרת הטהרה (סי' קצ"ח ס"ק קל"ג, הע' רפ"ט), פתחי תשובות (ד"ה אם טבלה), פוסקים.

2. מר"מ – נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' ח').

(א) פאת שדך (ח"א סי' ק"ג ד"ה ומ"ש) – "ומ"ש שהטובלת מחמת ששכחה ליטול צפורן הו"ל חומרא ד"ז הוא נגד דברי רמ"א ביו"ד סי' קצ"ח ס"כ בהג"ה דס"ל דכיון שכבר נהגו ליטול צפרנים הו"ל דבר המקפיד עליו, אלא דבש"ך כתב שהוא חומרא וגם נתן טעם אחר דחיישינן לסברת ראב"ן דכיון שעומד ליקצץ חוצץ, ולפ"ז שפיר לא הו"א אלא חומרא בעלמא לחוש לסברת

ראב"ן. ומ"מ לענ"ד טבילה זו חמירא טפי מטבילת דם טוהר שאין לה שורש בתלמוד כלל, (דקיי"ל דדם טוהר אינו בכלל חומרא דר"ז, ואף במקום שנהגו להחמיר לאו משום דר"ז נהגו)."

ד. שאם לא בדקה בבית הסתרים לפני טבילה, ואחר הטבילה התעסקה בדבר החוצץ ואחר כך מצאה שם מאותו מין.
1. לא תברך – שבילי טהרה (סי' ע"ט, "שלא תברך שוב").

ה. חסרה בדיקה ביום ז', שמצריכים אותה לבדוק למחרת ולטבול.
1. לא תברך – שיעורי טהרה (עמ' תנ"ב ד"ה וכן), פתחי תשובות (סוף ד"ה אם טבלה, "כשלא בדקה עצמה ביום השביעי משבעה נקיים וטבלה, שמצריכים אותה לבדוק למחרת ולטבול אינה מברכת").

ו. בלי כוונה.

1. לא תברך – ב"ח (סי' ק"כ ס"ק י"א ד"ה הקונה), ש"ך (סי' קצ"ח ס"ק נ"ט, "מיהו אין לה לברך כשתחזור וטבול, ב"ח"), סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק פ"ט), מקור חיים (סי' קצ"ח ס"ק קס"ב), לחו"ש (סי' קצ"ח לחם ס"ק קט"ז), מלבושי טהרה (סי' קצ"ח סעי' ס"ו), ערה"ש (סי' קצ"ח סעי' צ"א), טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' קמ"א), שערי טוהר (שער כ' סעי' י"ד), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ'), משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' ה'), פוסקים.

ז. טבלה ביום שביעי ביום.

1. כשתטבול שוב, לא תברך – בדה"ש (סוף ס"ק ה', סי' קצ"ז ס"ק ס"ו), ששבה"ל (סי' קצ"ז סעי' ה' ש"ך ס"ק י"א, סיכום אות ב'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' י"ח, ח"ב עמ' ת"א), חוקת הטהרה (סי' קצ"ז סעי' ט').

ח. מר"מ.

1. ששבה"ל (סי' קצ"ז סעי' כ' ס"ק ב', שבה"ל ח"ב סי' ע"ב אות א') – "אודות אשה שבדקה עצמה אחרי תשמיש וראתה דם על העד, והיא תוך זמן וסתה, והדם משונה, והבעל לפני ח' שנים ראה דם בש"ז שלו, וגם כבר היה לו מקרה לילה עם תערובת דם, וגם הרגיש צער בשעת תשמיש, וגם נמצא דם על בגד שלו והוא קצת משונה כנראה ש"ז אדום, אמנם הרופא לא ה' יכול לקבוע דבר, אם נדון אותו כראה דם מחמת תשמיש. נראה להקל בזה עפ"י תשובת הרשב"א המובא בב"י סו"ס ק"צ, וברמ"א סי' קפ"ז סו"ס י"ג, ואע"פ שבלשון הרשב"א מבואר מי שיצא ממנו דם דרך פי האמה פעם או פעמים בחודש, וכ"ה לשון המחבר סימן ק"צ ס"כ מי שרגיל לצאת ממנו דם וכו', וזה שלא ראה כבר ח' שנים אינו רגיל נקרא, מכ"מ כיון דכבר ראה פעם אחת ודאי, וכן אח"כ במקרה לילה, ועכשיו ג"כ היה לו צער בשעת תשמיש וגם עצם הדם נראה כך והרי כתב רמ"א סימן קפ"ז ס"י תשובת מהרי"ו דאם אשה אומרת דברי לי שאין זה דם ממנה דנאמנת לענין ראה דם בשעת תשמיש, ואעפ"י שהרבה פקפקו בזה גדולי הוראה וקשה לסמוך ע"ז למעשה, מכ"מ הכא דברי לה שהוא ממנו וגם איכא הרבה רגלים לדבר אפשר להקל, ועוד דדין זה מובא ב' פעמים בש"ע בסימן ק"צ לענין כתמים והרמ"א סימן קפ"ז שם העתיקו לענין ראה דם מ"ת ולא העתיק הרמ"א מש"כ סימן ק"צ מי שרגיל רק "מי שיוצא ממנו" וכו'. ונראה אפי' אינו רגיל ממש בכל חודש כצורת שאלת הרשב"א אלא כיון דאפשר לתלות בו שיוצא ממנו פעם אחת בודאי או פעמים מכ"מ לענין ראה דם מחמת תשמיש אפשר להקל, ועוד אפשר לצרף דברי המרדכי שברמ"א סי' קפ"ז ובש"ך שם ס"ק כ' דבין וסת לוסת קיל, ומ"מ החמיר עליה לטהר עצמה לבעלה ולטבול בלי ברכה".

י. ברכה: מנהג.

א. דם בימי טוהר.

1. מסופק.

(א) תשובה מאהבה (ח"א סי' ס"ח) – "נסתפקתי לדין שאנו נוהגין להחמיר שימי טוהר אחרי שטבלה אם ראתה טפת דם כחרדל שצריכה ז"נ איך תוכל האשה לברך שטבילה זו אינה אלא מצד המנהג וכי עדיפא מערבה דמנהג נביאי' ואמרו בסוכה ... רבינו הרמ"א ז"ל שכתב בסימן קצ"ד סעיף א' בהג"ה ז"ל אבל אם חזרה וראתה אפילו טפת דם כחרדל טמאה אע"ג דמדאורייתא דם טהור הוא כבר נתפשט המנהג בכל ישראל שאין בועלין על דם טוהר ודינו כשאר דם לכל דבר עכ"ל לכאורה לא ה"ל למימר אלא כבר נתפשט המנהג שאין בועלין כו' מאי בכל ישראל מאי דסיים ודינו כשאר דם אלא דבר זה מתורת משה למדנו אחרי שכעת נתפשט המנהג בכל ישראל גם באשכנז וצרפת (כמ"ש הב"י והד"מ בשם האגור) אם כן דינו כשאר דם כתקנת ר"ז אפילו על טפת דם כחרדל צריכה ז"נ וככל הלכותיו וצריכין לברך על הטבילה והצעת ספקתי לפני רבינו הגאון האמתי נר"ו ושקיל וטרי באין ולאו ורפי' בידיו".

(ב) פאת שדך (ח"א סי' ק"ג) – "מ"ש בערוך השולחן לברך אפילו על מנהג דם טוהר צ"ע ...".

2. לא תברך.

(א) דגול מרבבה (סי' קצ"ד מהדו"ת) – "ופשוט בעיני שאם טבלה אחר לידה ושוב ראתה בימי טוהר אף שאנו מחמירין בדם טוהר, עם כל זה לא תברך על הטבילה דלא שייך לברך וצונו בדבר שאפילו רבנן לא גזרו רק מנהג בעלמא".

(ב) יד אליהו (פוסקים סוף סי' ל"ח) – "בראתה דם בתוך ימי טוהר, שצריך החכם להזהיר האשה שלא תברך על הטבילה".

(ג) עי' לחו"ש (סי' קצ"ד לחם ס"ק י"ד, שמלה ס"ק ד') – "ואם הייתי כדאי הייתי אומר כי מאחר שהנהיגו שלא לבעול על דם טוהר, א"כ אשה שטבלה לאחר ימי לידה אם ראתה אח"כ דם בימי טוהר טבלה א"ע בלא ברכה, דכיון שאינו אלא מחמת מנהג אין מברכין על המנהג. ועי"ז שלא ברכו על טבילה זו כמו על טבילה אחרת אתו בה לידי זלזולא, לכן עמדו שוב והנהיגו שלא לטבול כלל עד אחר ימי טוהר, או י"ל דמיד כשהנהיגו שלא לבעול על דם טוהר ראו כי ע"י שלא יברכו על הטבילה יזלזלו בה,

ולכן הנהיגו ג"כ שלא לטבול כלל עד אחר ימי טוהר, ואמנם ראיתי בחת"ס סי' קצ"א שכתב דיש לברך על הטבילה לדם טוהר. ולפע"ד אינו מוכרח".

(ד) שערי צדק (או"ח סי' כ') – "לענין ברכה אין לנו".

(ה) ביע אומר (ח"ד יו"ד סי' י"ב, טהרת הבית סי' י"א, סעי' ג', סי' ט"ו סעי' ג') – "דספק ברכות להקל. וכ"ש לדין דלא מברכין אהלל דר"ח אפשר שאף החת"ס יודה שאין לברך, וכן עיקר לדינא, והכי מורינן בס"ד בבי מדרשא".

3. תברך, כמו אחר כל דם נדה.

(א) חת"ס (או"ח סי' נ"ה ד"ה ומאי, סי' ס"ו ד"ה ודעת, יו"ד סי' קצ"א) – "כיון שהנהיגו איסור לבעול על דם טוהר והעובר על זה עובר על כל תטוש תורת אמו בלי ספק א"כ הטבילה היא מדינא ובעי' ברכה באמת והכי נהוג".

(ב) הגרש"ק זצ"ל (קנאת סופרים השמטות לשירי טהרה סי' ס"ז ד"ה ועל, האלף לך שלמה סי' רכ"ב) – לשונו לקמן.

(ג) תפארת צבי (ח"ב סי' כ"א).

(ד) ערה"ש (סעי' א') – "ואפילו היושבת על דם טוהר דאינו אלא מנהגא בעלמא מברכת כיון דכל ישראל קבלו עליהם חומרא זו ולא גרע מהלל דר"ח מברכין".

(ה) דע"ת (ריש סעי' א').

(ו) מחנה חיים (ח"ג יו"ד סוף סי' כ"ג).

(ז) מהר"י הכהן (תנינא הלכה קטנות הל' נדה אות ח' ד"ה והנהגה בהא).

(ח) ערך ש"י (על סעי' א').

(ט) מהר"ש ענגיל (ח"ו סי' צ"ו אות ה') – "שפיר יש לברך דשייך וצונו על מנהג שהוא מטעם גדר".

(י) טהרת ישראל (סי' קצ"ד סעי' ה').

(יא) שערי טוהר (שער י"ד סעי' י"ד).

(יב) בשם אור לציון (אבני שהם ח"א עמ' תנ"ח) – "לברך על הטבילה דכיון שתקנו טבילה התקינו ג"כ ברכה כי היכי דלא לזלזלו בה".

(יג) ששבה"ל (ס"ק י' ד"ה בדין, סיכום אות ט', סי' קצ"ד סעי' א' ס"ק ד', ס"ק ו' ד"ה ובפת"ש, סיכום אות ה', שבה"ל ח"ג סי' קכ"ב ד"ה ומה"ט, ח"ח סי' ק"ע).

(יד) בדה"ש (ס"ק ה', סי' קצ"ד ס"ק כ"ד).

(טו) חוט שני (ס"ק א' ד"ה ומה"ט, אות ב', סי' קצ"ד ס"ק א' ד"ה ראתה).

(טז) פרדס שמחה (ס"ק ב' אות ג', סי' קצ"ד ס"ק ה' אות ד', שיעורי טהרה עמ' ת"ג, "והמנהג למעשה שמברכת ... אבל למנהג בני ספרד שאין מברכים".

(יז) לבושי עז (סי' קצ"ד סעי' א' תמצית אות כ') – "טבילה על דם טוהר צריכה ברכה".

(יח) פתחי מגדים (פרק כ"ט סעי' כ"א) – "מברכת על טבילתה".

(יט) מראה כהן (עמ' ק"ו אות ג').

(כ) יסוד הטהרה (פרק י"ג הע' ט"ו).

(כא) משמרת הטהרה (פרק י"ג סעי' ד') – "והמנהג שמברכת".

(כב) פרי טהרה (סעי' ו', סי' קצ"ד סעי' ד') – "ולטבול בברכה".

(כג) נטעי גבריאל (פרק ק"ח סעי' ג') – "מברכין על הטבילה של דם טוהר, היינו גם אם כבר טבלה אחר הלידה וחזרה וראתה, מ"מ מברכת".

(כד) טהרה כהלכה (פרק כ"ב סעי' כ"א).

4. מר"מ – פת"ת (סי' קצ"ד ס"ק ב'), מור ואהלות (אוהל ברכות והודאות סי' י', סי' י"א), דר"ת (סי' קצ"ד ס"ק ט"ו), פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שצ"ט), אוצר הברית (פרק ב' סי' ב' הע' ב'), מעדני אשר (סי' מ"ב אות ב'), פתחי תשובות (ד"ה דם טוהר), ט"ז וש"ך השלם (כו"ל ס"ק י').

ב. כתם בימי טוהר, אם יברך על הטבילה.

1. תברך, כמו אחר כל דם נדה – הגרש"ק זצ"ל (קנאת סופרים השמטות לשירי טהרה סי' ס"ז ד"ה ועל, האלף לך שלמה סי' רכ"ב, "בכתם בימי טוהר אם תברך על טבילתה נראה דצריכה לברך").

2. לא תברך – ביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' ק"ג, לשונו לעיל [ולשיטתו לעיל, שלא לברך על כל דם טוהר]).

3. מר"מ – מור ואהלות (אוהל ברכות והודאות סי' י', "י"ל דבכתם אף שגדול יותר מגריס ועוד לא קבלו עליהם ... מצאתי בקנאת סופרים ...").

יא] ברכה: בציורים שונים.

א. שויה אנפשיה.

1. לא תברך.

(א) פני לוי (סי' א') – "אם היא יודעת שהיא טמאה תברך בינה לב"ע בצנעה, ואם היא טהורה לא תברך".

(ב) מהר"י שטייף (סי' רע"א אות ד') – "היא בעצמה שיודעת בעצמה שהוא טהורה בוודאי לא תברך על טבילתה".

(ג) הגרשי"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ג, משנת השלחן תשובה ל"ט, אשרי האיש יו"ד פרק כ"א אות ה') – "אמרה לבעלה טמאה אני ויודעת באמת שאינו כן, אף שחייבת לספור ז' נקיים ולטבול, מ"מ אינה מברכת על הטבילה".

(ד) טהרת הבית (סי' ד' סעי' ג', סעי' ו').

(ה) משנה הלכות (ח"ג סי' ק"מ, סי' קמ"א) – "לא מיבעיא למ"ד דהא הלכתא דשנח"א הוא מדין נדר עיין שו"ת מהרי"ט ח"א סי' צ"ב ומהר"י באסאן סי' פ' ואף על פי שאינו כנדר ממש שהרי ליתא בשאלה והרב מ"צ ח"א סי' מ"ה נמי פשיטא ליה דמדין נדר נגעו בה והביא ראי' מרשב"א ועיין ב"י יו"ד סי' רכ"ה ונענין שעה"מ פ"ט מאישות הט"ו (ופלא על הנוב"י מה"ת סי' כ"ג שכתב על השואל שרצה לומר דשנח"א הוא משום נדר שהוא שטות וצ"ע ועיין שו"ת משנ"ה ח"ג סי' קכ"ו), ולדידהו ודאי דאסור לה לברך דאם נדרה אשה לאסור עצמה על בעלה מה ברכת טבילה שייך על זה. אלא אפילו להפוסקים שהוא מדין נאמנות והודאת בע"ד כמאה עדים דמי עיין מל"מ פ"ט מהמ"א הט"ו ועיין ש"ג פ"ב דכתובות בשם ריא"ז דשנח"א הוא מטעם דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים ועיין קצוה"ח סי' ל"ד ובגמ' נדה נ"ג פלוגתא דר"י ורשב"ל אי תולה כתמה בראייתה וברש"י שם ד"ה דיתב וקאמר וברש"י קידושין ס"ג ע"ב ד"ה לדידה דבטענת ספק נמי שייך שאנח"א ועיין א"ע סי' ל"ה ס"ג בח"מ וב"ש שם סק"ט ועיין פמ"ג בשפ"ד סי' י"ח סקל"ד דגם מה שאסור משום סד"א שייך שאנח"א. והכא נמי כיון שחששה להחמיר כהגרש"ק ושנח"א שהיא טמאה מ"מ הגם שהחמירה על עצמה ושויה עצמה להיות כטמאה ומופרשת מבעלה עד שתטבול מ"מ אין לזה דין טמאה שיחייבה לברך שהרי גם היא לא ידעה אם טמאה היא ואנן מאמינים לה שראתה אלא שאין כאן שיעור וגם היא מודה ששיעור זה ראתה ולא מכחשת בעצם השיעור אלא מכחשת בנו בענין ההלכה ועל זה לא שייך הודאת בע"ד שאינה יודעת יותר משאנן יודעין אלא שרוצה לפסוק בדיני שיעורין ובזה ודאי אנן נאמנין ולא היא".

- (ו) בדה"ש (סי' קפ"ה ס"ק י"ח, ס"ק ל"א).
- (ז) חוט שני (סי' קפ"ה ס"ק ז' אות ב', סי' ר' ס"ק א' ד"ה אמנם).
- (ח) שיעורי טהרה (עמ' תע"ב ד"ה כבר, עי' סוף עמ' תנ"ב).
- (ט) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ט"ו שבט תשס"ט) – שאלה: "אשה שאמרה נטמאתי ואין לה אמתלא, בזמן שהיא טובלת במקוה האם היא טובלת בברכה". תשובה: "לא".
- (י) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' שבט תשס"ט) – שאלה: "אשה שאמר נטמאתי ואין לה אמתלא בזמן שהיא טובלת האם היא אומרת ברכה". תשובה: "אם היא יודעת שנטמאתה".
- (יא) נטעי גבריאל (פרק קכ"ב סעי' י"ט) – "באופן שאינה נאמנת וטמאה י"א שמברך על הטבילה, וי"א שלא תברך על הטבילה, וספק ברכות להקל, ולמעשה בקל יוכל למצוא אמתלא טובה ואז לא יהי' שאלה כלל וא"צ לטבול".
- (יב) חזקת הטהרה (סעי' ד', סי' קפ"ה סעי' ו').

2. תברך.

- (א) רב פעלים (יו"ד ח"א סי' ל"ז) – "נ"ל בנידון השאלה שתברך על הטבילה לכ"ע, וכ"ש לדעת הרשב"א וסיעתו, וזה ברור".
- (ב) דור רביעי (ח"א סי' ל"ו אות ג') – "נפל בדעתי שיש לומר שתברך אפילו על ספק כתם מצד הוזהקה נדה בשכונתיה דפסקינן ביו"ד סי' קפ"ה שטמאה והכא נמי כיון שהולכת לבית הטבילה ממילא החזיקה א"ע לנדה וצריכה טבילה מן הדין, דניהו דבתשובת רמ"א מובא בגליון שם מתיר לבעלה בסתר אם שניהם יודעים שהיא טהורה מ"מ ודאי אסורה היא לו כשבני אדם מרגישים בדבר או בשאר קרבות שנוזהרין מהם בימי נדתה, ועיין בחו"ד שם דבפרהסי' ודאי לוקה עליה וא"כ צריכה טבילה מצד הדין כנ"ל".
3. מר"מ – פתחא זוטא (סי' קפ"ה סוף ס"ק ד', 'וצע"ק'), טהרת ישראל (סי' קפ"ה סעי' י"א, 'וצע"ק'), גופי הלכות (סי' קפ"ה משנת סופרים ס"ק ד'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ד' הע' ל"ט, ח"ב עמ' ת"א), פתחי תשובות (סי' קפ"ה ד"ה אשה שאמרה).
- (א) ששבה"ל (סי' קפ"ה סעי' ג' ס"ק ג' ד"ה והנה, סיכום אות ו', שבה"ל ח"ג סי' קכ"ס סי' קפ"ה סעי' ג', סי' קכ"ו אות ב') – "נראה דמברכת על הטבילה ג"כ, אך למעשה יש להחמיר בברכה".

ב. שהתעוררה לה שאלה ביום השביעי לפני הטבילה ומורה ההוראה לא נמצא בביתו.

1. יכולה לטבול ולא תברך – מראה כהן (עמ' ק"ז אות ד', "אשה שהתעוררה לה שאלה ביום השביעי לפני הטבילה ומורה ההוראה לא נמצא בביתו, ואם תמתין עד שישוב לביתו יסגרו בתי הטבילה, יכולה לטבול ולא תברך על הטבילה, ואח"כ תציע השאלה לפני המורה"), נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' י"ג).

ג. פגעה בדברים הטמאים, אם היא יראת שמים תחזור וטבול.

1. בלי ברכה – מראה כהן (עמ' ק"ז אות ד', "אם פגעה בדברים הטמאים, אם היא יראת שמים תחזור וטבול [בלי ברכה]").

ד. כוונה להיפך: אשה הטובלת וכיוונה שלא לשם מצות טבילה - עי' סי' קצ"ח סעי' מ"ח, לשיטות ומר"מ

1. לחזור ולטבול עם ברכה – חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' ל"א, "והנ"ל בכוונת הרב אף שקיצר בלשונו דהיינו שתכוון בטבילה ראשונה אם הלכה כדעת הסוברים דבעי שתהיה הברכה אחר הטבילה תהיה עולה טבילה ראשונה לשם טבילת מצוה ואם הלכה כמ"ד דבעי שתהיה הברכה קודם טבילה לא תהיה עולה טבילה ראשונה לשם טבילת מצוה, כי אם כמתעסק בעלמא. וטבילה שניה תהיה לשם טבילת מצוה. דאע"ג שנחלקו הפוסקים בטבילה שלא בכוונה אי חשיב טבילה דפליגי בה רב ור' יוחנן וגם הפוסקים נחלקו כמאן קי"ל כמ"ש הב"י ביו"ד (סי' קצ"ח). הכא שאני דמכוון שלא לצאת גרע טפי מלא נתכוון. כמ"ש הפוסקים בענין מצוות אי צריכות כוונה"). הו"ד בדר"ת (ס"ק ד'), מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ו, ח"ט סי' צ"א, סי' צ"ב, "דהוי היפוך כוונה, שפיר תוכל לברך אח"כ בשעת טבילה לבעלה").

2. לא תברך – אבן ישראל (ח"ט סי' מ"ט), יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ד אות י"ב, "החק"ל ... ולפע"ד יש להעיר דאכתי לא איפרק מחולשא. שאף אם מכוונת להדיא שלא תועיל לה הטבילה הראשונה, יש לומר דעלתה לה טבילה, לפי מה שפסק מרן בש"ע (סימן קצח סכ"ח), דנדה שטבלה בלא כוונה מותרת לבעלה. ולא דמי לדין מצות, דאף למ"ד דא"צ כוונה אם מכוין בפ"י שלא לצאת אינו יוצא בע"כ. דשאני הכא שהטבילה אינה מצוה, אלא הכשר מצוה. ומש"ה אף לדין דקי"ל מצות צריכות כוונה, מ"מ נקטינן

דטבילת נדה א"צ כוונה. וכ"כ בתשו' הרדב"ז (סי' לד), דה"ט דשחיטה וטבילה לאו מצות ניהו אלא מכשירין. ע"ש. וע"ע בחי' הר"ן (חולין לא) ובשו"ת קול אליהו (חאו"ח ס"ס לד) וא"כ אף אם כיונה שלא לשם טבילה, עלתה לה טבילה הא', ואין לה רשות לברך אחריה", שיעורי טהרה (עמ' תנ"ה).
3. מר"מ – ששבה"ל (סוף ס"ק ו').

ה. **אשה שבערב יום כיפור** היתה אחרי ז' נקיים וטבלה לשם תשובה, אם תברך אחר כך על הטבילה לבעלה [כגון עשה חפיפה קודם].
1. תברך – מנחת יצחק (ח"ו סי' קמ"ו, עי' ח"ט סי' צ"א, סי' צ"ב, "באשה שטבלה בערב יום הכפורים לשם תשובה כהמנהג שאיתא בש"ע (או"ח סי' תר"ו), והיא היתה כבר אחרי ספירת ז' נקיים, אך מחמת איזה סיבה לא טבלה עוד לבעלה, וכעת שאלתה אם צריכה לברך על הטבילה לבעלה ... אף למ"ד דמצות א"צ כוונה מ"מ אם כוון שלא לצאת, אינו יוצא, ומובא עצה זו בב"י (או"ח סי' תרנ"א) גבי לולב, ובהגר"א שם כתב דזה העצה היותר מובחרת, עי' מ"ב שם, ובזה גם בנדון שאלתינו דכוונה בפירוש שלא לשם טבילה לבעלה, דהוי היפוך כוונה, שפיר תוכל לברך אח"כ בשעת טבילה לבעלה").
2. לא תברך – אבן ישראל (ח"ט סי' מ"ט), נטיעי גבריאל (ח"ג פרק ל"א סעי' כ"ד, "חלה טבילה בליל עריו"כ ועשתה החפיפה כדין ולא הספיקה לטבול בלילה, ועתה כאשר כל הנשים טובלות בעיו"כ ביום לשם טהרה אין לברך אז, דהוא ביום השמיני, כיון דלא בעינן כונה לשם טבילה, ואת"ל להחמיר דלא מועיל הטבילה לבעלה, אז צריכה לטבול במוצאי יו"כ, לכן תטבול במוצאי יו"כ בלא ברכה").
(א) וי"א, שלא צריכה לחזור ולטבול - עי' סי' קצ"ח סעי' מ"ח, לשיטות ומר"מ.

ו. **הטובלת ביום השביעי בהיתר:** האם מברכת על הטבילה.

1. מחמיר.
(א) אבני נזר (יו"ד סי' ר"נ אות ה') – "נ"ל שאסורה לטבול כיון שאי אפשר לברך שמא תראה ותסתור וכמ"ש התוס' כתובות הטעם שאינה מברכת על ספירתה. ושתמתין עד הלילה ותברך אי אפשר כיון שאינה סמוך לטבילה אי אפשר לברך".
(ב) בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' מ"ב).
(ג) דברי יציב (יו"ד סי' ק"ז אות ט', שפע טהרה ס"ק ז') – "דלגבי ברכת הטבילה איכא חשש ברכה לבטלה בכה"ג ... והיאך תברך כשיש חשש דתראה ותסתור".
2. תברך.
(א) אג"מ (ח"ג סוף סי' ס') – "ודברי האב"נ יו"ד סי' ר"נ ... ולענין הברכה אין בזה ספק ברכה כיון שמותרת לבעלה מדינא ולא דמי למה שאינה מברכת על ספירתה דנחשב שם לספק דהרי הצריכו בדיקה בכל יום".
(ב) טהרת הבית (סי' י"ד סעי' ד', יביע אומר ח"ה יו"ד סי' כ' אות ג') – "האבני נזר ... ולפע"ד לק"מ, דלגבי ברכת הטבילה הא איכא ספק ספיקא לקולא, שמא לא תראה, ושמא נדה היא שאינה סותרת למפרע ... ובצירוף חזקת טהרה שלה, שהוחזק מעינה סתום, (וכמ"ש בחי' הרמב"ן נדה סז:), בודאי שאין לחוש כ"כ לזה ... ורק לגבי איסור כרת של נדה החמירו שלא תשמש שמא תראה ותסתור, וכמ"ש הרמב"ן והרשב"א וסיעתם. והרי זה כמבואר. ובאמת דאף בההיא דספירת זבה שכ' התוס' שלא תיקנו ברכה שמא תראה ותסתור, היינו דוקא לתקן ברכה לכתחלה בשביל זה לא רצו, מטעם דשמא תראה ותסתור, אבל לאחר שתיקנו ברכה על הטבילה בשביל כל הנשים שמברכות כדת וכדין בזמן הכשר לטבילה, אין להוציא מן הכלל את הכלה שטובלת באקראי בשביעי, שאם תראה אח"כ, אין לברכה אלא מקומה ושעתה, ולא אמרינן איגלאי מילתא למפרע דהויא ברכה לבטלה, אפילו היתה ודאי זבה, וכמ"ש כיו"ב בחי' הריטב"א (חולין קו: ד"ה אמר רב, שהנוטל ידיו לאכילה ובירך על נטילת ידים, ואח"כ נמלך ולא אכל אין בכך כלום, ואינו חייב לאכול כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, דמכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת נטילה וההיא שעתה היה בדעתו לאכול. ודנתי בזה לפני מורי והודה לדברי. ע"כ".
(ג) שבט הלוי (ח"ז סי' קנ"ב אות ב') – "אבני נזר ... ובענייני במתכ"ת אין לדמות שמא תראה ותסתור במשך כל שבעה שיש ספק על המנין החל מיום ראשון דע"כ לא מברכת על הספירה משא"כ נדון דידן שהיא עומדת כבר ביום שביעי אחרי שספרה כהלכה והוחזקו שבעה ימים ספורים בחזקה, אלא דחז"ל בקדשם גזרו מפני איסור כרת שלא יבוא עליה בכל זאת תסתור, ועיין בשו"ת שבט הלוי יו"ד קמא סי' ע"ד הארכתי בזה אם איסור ביאה ביום ז' אחרי טבילה והספירה דאורייתא או דרבנן כיון דכבר איכא חזקה אלימתא שלא תראה עוד, וע"ש מש"כ בשם תוס' הרא"ש נדה ס"ז ע"ב. מכ"מ יהי' איך שיהי' לענין ברכה יראה להקל, וכן סוגיא דעלמא דגם מברכת, וגם עצם סברתו לא ברירא לי דלו יהא שאין מברכין מכ"מ תטבול, כדי שלא יהא חופת נדה, או צורך אחר גדול, אבל העיקר דכלה כה"ג מברכת על הטבילה".
(ד) עי' בדה"ש (סעי' ג' בי' סוף ד"ה והכלות, עמ' ט') – "נראה מסתימת הפוסקים שמברכת בשעת טבילה ואין חוששים שמא תחזור ותראה באותו יום ... התוס' בכתובות ... ושמא יש לחלק בין ספירה לטבילה שהרי ...".
(ה) פרדס שמחה (ס"ק ט"ז אות ב') – "וכשטובלת ביום ז', מברכת כרגיל על טבילתה".
(ו) נטיעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ד סעי' ז') – "כשמתיירים לכלה לטבול ביום השביעי מברכת על הטבילה".

ז. **אשה שכשירדה לטבילה הוחלקה ונפלה לתוך המים,** האם יש לה לברך ברכת הטבילה אח"כ.

1. חיי הלוי (ח"א סי' פ"ד) – "אשה שכשירדה לטבילה הוחלקה ונפלה לתוך המים, האם יש לה לברך ברכת הטבילה אח"כ. תשובה נראה דאם מתוך טרדת הנפילה לא נתכוונה כשהיתה תוך המים לשם טבילה תטבול שנית בלא ברכה, אבל אם כשהיתה תוך המים נתכוונה לשם טבילה יכולה לברך אח"כ ברכת הטבילה וגם תטבול שנית".
2. טהרת הבית (ח"ג חציצה סוף הע' נ"ו, צ"ע שמר"מ שלו הוא החיי הלוי) – "אשה שהלכה לבית הטבילה כדי לטבול לטהרתה, ובבואה ליד המקוה החליקה ונפלה למים והבלנית ראתה שהיתה טבילה ראויה כדת, אפילו להרמ"א שכתב שיש מחמירים

שתטבול שנית, בנידון זה עלתה לה טבילה. כיון שתחלת בואה למקוה היתה לכוונת טבילה. ואף שלא בירכה מחמת בהילות, אין ברכות מעכבות וטהורה לביתה. וכ"כ בשו"ת חיי הלוי ח"א (סי' פד אות ד)."

ח. אשה שהולך למקוה בחודש תשיעי.

1. לא תברך - עי' סוף סעי' קצ"ז, לשיטות ומר"מ.

ט. רק לקריבות.

1. יש לברך.

(א) קנאת סופרים (בהשמטות לשירי טהרה סי' ס"ד) – "ודאי תברך".

(ב) פתחי זוטא (סי' קצ"ח ס"ק ס"ו) – "קנ"ס".

(ג) טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' קמ"ג) – "וצריכה לברך שעת טבילה".

(ד) הגריש"א זצ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתקי"א אות נ"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות י"ד) – "כשטובלת לקריבות בלבד נמי מברכת".

(ה) דרכי טהרה (עמ' קע"א, דפו"ח פרק י"ז סעי' כ"ו) – "אם בעלה אבל והיא לא אכלה, יכולה לטבול בתוך ז' ימי אבלות ולברך על טבילה זו, כיון שאינם אסורים בשאר קירבות, אם אינה נדה, אך לא לטבול אז בליל שבת".

(ו) חוט שני (ס"ק א' אות ב' ד"ה אשה) – "אשה הטובלת לבעלה רק משום קירוב של חו"נ ולא משום תשמיש, כגון שיש סיבות רפואיות שאינה יכולה לשמש, הרי היא מברכת על טבילתה".

(ז) הגר"ח ק' שליט"א (שערי הוראה ח"ד עמ' ק"ג) – "טבילה לצורך שאר קריבות ולא למצוה פריה ורביה האם מברכנים עליה או לא. תשובה: שאר קריבות נראה לברך".

(ח) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' ז') – "ויכולה לברך על טבילה זו".

(ט) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' שצ"ט).

(י) שיעורי טהרה (עמ' רע"ז ד"ה אם) – "אם אינם יכולים לשמש מפני ציווי הרופאים וכדומה, צריכה לטבול משום שאר קירבות כיון שגם בזה איכא מצות עונה כמבואר בש"ך סק"ג, ובשו"ת חתם סופר אבן העזר סי' קכ"ט, ואף מברכת על טבילתה".

(יא) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל' סעי' ח') – "אם הולכת לטבול רק כדי לקיים שאר קריבות, כגון שבעלה בבית האסורים וניתן לה רשות רק לבקרו, ויכול לפקדה בדברי ריצוי וקריבות, יכולה לברך".

(יב) מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ"ה).

2. לא תברך.

(א) אשל אברהם (בוטשאטש, או"ח סי' ר"מ סעי' י"ב) – "ובפרט בליל טבילה יש להכריע גם כן להקל מצד שלא תהיה ברכתה על הטבילה ברכה לבטלה שהרי קיימא לן טבילה בזמנה לאו מצוה כידוע הפלפול שביו"ד הלכות נדה בזה. וכיון שכבר טבלה ואמרה ברכה אם לא יקיים עונה הוה ליה ברכה לבטלה".

י. כשאין בעלה בעיר.

1. לא תברך – חת"ס (סי' קצ"ז מהד"ב על סעי' ב', "אם אינו בעיר בזמן הזה שמחמירים להמתין ז' נקיים דלכולי עלמא אין טבילת מצוה, והוה ברכה לבטלה"), הו"ד בפתחא זוטא (סי' קצ"ז ס"ק ב'), ופתחי הלכה (ארטסקרול, פרק ל"ג הע' ס"ג).

(א) לא נראה מסתימת שאר פוסקים.

2. תברך – יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק א' סי' קנ"ט, "שאלה: אשה שבעלה נמצא בחוץ לארץ והוא יחזור לארץ ישראל רק בעוד כמה חודשים, ומכל מקום היא רוצה ללכת למקוה לטבול לטהרתה. האם תברך על טבילתה. תשובה: פשוט שכן").

3. מר"מ – עלי טהרה (סי' קצ"ז סעי' ב' עלה ז').

(א) אמרי יוסף (סי' ר' פרק א' אות י') – "ולכא"ו מ"ש החת"ס דאין בעלה בעיר, כוונתו דלא יבוא כלל עד ששוב תפרוס נדה, דמסתבר דאם בעלה יבוא למחרת בודאי יכולה לברך".

יא. אשה שספק אם צריכה לטבול: האם יכולה ליקח כלי החייב בטבילה ולברך עליו 'אקב'ו על הטבילה' ולפטור בזה את הטבילתה.

1. לא.

(א) פאת שדך (ח"א סוף סי' ק"ג) – "בנ"ד שברכת הכלי ודאי וברכת עצמה ספק אין לשנות מטבע ברכת הכלי משום ספק ברכת עצמה".

(ב) בדה"ש (ציונים ס"ק י"ח) – "אין נראה שתהא יוצאת ידי ספקה בהטבלת כלי הטעון טבילה ושתברך עליו על הטבילה כדי לכלול גם טבילת עצמה דכיון שבעלמא מברכין על טבילת כלי אין כדאי לשנות המטבע בשביל ספק ברכה שלה".

(ג) חשוני חמד (יומא ריש דף פח.) – "שיש להסתפק באשה שספק אם צריכה לטבול, ומספק טובלת האם יכולה לעשות עצה זו, לקחת כלי ולברך עליו, ולהוסיף 'ועל הטבילה' ... לאור זאת בעניננו כשרוצה לברך על טבילה בעת טבילת כלים, נראה דטבילת אדם וטבילת כלי, הוה שני עניינים ממש, דאע"ג דשניהם הם מעניני טבילה, מ"מ טבילת אשה הוה להטהר, וטבילת כלי הוה כדי להעלותו מקדושת נכרי לקדושת ישראל. וכן אמר לי גיסי הגר"ח קנייבסקי שליט"א דחז"ל לא תקנו כזה ברכה, והוה משנה ממטבע שטבעו חכמים".

(ד) שיעורי טהרה (עמ' תנ"ג, ד"ה ומבואר) – "ומבואר במחברים שזו אינה עצה, שתקח עמה כלי הטעון טבילה בברכה, ותברך 'על הטבילה' לפטור טבילת הכלי וטבילתה, כיון שהברכה הראויה לטבילת כלי היא 'על טבילת כלי', ואין לשנות נוסח הברכה".

(ה) עי' נטעי גבריאל (ח"ג פרק כ"ו סעי' י"ד) – "לכתחלה אין להטביל כלים בשעת טבלת האשה כדי שהברכה תחול על שניהם, כי אין לבלבל את האשה".

2. כן.

(א) חוט שני (ס"ק א' אות י', שעה"צ ס"ק ז') – "יכולה ליקח כלי החייב בטבילה ולברך עליו 'אקב"ו על הטבילה' ולפטור בזה את הטבילה, דכיון שאינה אומרת את הנוסח 'על טבילת כלים' א"כ יש לפרש בנוסח ברכתה שחל גם על טבילת כלים וגם על הטבילה, לפיכך מותר לה לעשות כן. [ולא הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים, זה שמברכת על טבילת כלים בנוסח 'על הטבילה' במקום 'על טבילת כלים' משום דעיקר מטבע הברכה הוא על הטבילה, והוי דומיא דברכת עירובין, דאס מניח עירובי חצירות ועירובי תבשילין בזמן אחד על שניהם 'על מצות עירובין' כמבואר במ"ב סי' שס"ו ס"ק ע"ט, אף שאם מניח כל אחד לבדו מברך 'על מצות עירובין']".

יב. נדה הטובלת עצמה וגם כלי.

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' ק"כ אות א') – "אשה שטבלה במקוה בברכה ושוב רצתה לטבול כלים צריכה לברך עליהם".
2. חלקת בנימין (סי' ק"כ סעי' ג' בי' ד"ה טבילת) – "ויש לחקור בנדה הטובלת עצמה וגם כלי מי מברכת שתי ברכות כדי שלא לשנות נוסח ברכת טבילת כלים אע"פ שגורם ברכה יתירה או דילמא מברכת ברכה אחת דהיינו על הטבילה שזהו נוסח הכולל אותה עם הכלי או אפשר שתברך על הטבילות בלשון רבים ... וצ"ע".

יב [ברכה: אנשים]

א. ערב ראש השנה.

1. לא לברך – שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ד עמ' כ' אות ו').

ב. ערב יום כיפור.

1. לברך – רס"ג (תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ר"ב, רי"ץ גיאת הל' יוה"כ עמ' פ"א, "כל אחד ואחד טובל בערב יום הכפורים ובעלייתו מלטבול מברך על הטבילה").
2. לא לברך – ר' יצחק בן גיאת ז"ל (תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ר"ב, רי"ץ גיאת הל' יוה"כ עמ' פ"א, "טבילה זו כיון שאינה מתקנו חכמים הראשונים לא בת ברכה היא ... טובל אדם כמנהג חכמים ואינו מברך דאין מברכין על המנהג מדאמרינן לענין ערבה חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים היא אלמא המנהג אין מברכין עליו"), ס' המנהיג (הל' צום כיפור עמ' שמ"א, "וכת' רב עמרם ז"ל, שכך מנהג ערב יום הכפורי' מו' שעות ולמעלה אדם הולך לבית הטבילה וטובל. ואין לברך על הטבילה"), רא"ש (יומא פרק ח' סי' כ"ד, "ואמר רב סעדיה בעלייתו מלטבול מברך על הטבילה ואין דבריו נראין בזה שלא מצינו בהש"ס רמז לטבילה זו ואין לה יסוד נביאים ולא מנהג נביאים. ולא עדיפא מערבה (סוכה מד ב) דאמר ליה חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא. ואי משום דא"ר יצחק (ר"ה טז ב) חייב אדם לטהר עצמו ברגל היינו לטהר עצמו מכל טומאות ואפי' מטומאת מת ולהזות עליו שלישי ושביעי. והאידנא אין לנו טהרות וכיון שאין בעלי קריין טובלין כל השנה כולה גם אין חובה לטבילה זו ואין לברך עליה אלא שנהגו העולם לטהר עצמן מקרי לתפלת יום הכפורים. וסמכו אמדרש תנחומא בפרשת ואתחנן ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכי השרת"), מחבר (או"ח סי' תר"ו סעי' ד', "ואינו מברך על הטבילה"), פוסקים.
3. שו"ת מן השמים (סי' פ"ג) – "ויום תשיעי הוא קודש לה' צבאות לאכול לשבעה ולמכסה עתיק, וצריכין הכל טבילה ולברך הכל את ה' אשר יעצם במועצות ודעת להשליך את שקוציהם ואת גלוליהם, להיות נכונים ליום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא".

ג. ערב יום טוב: ג' רגלים.

1. המ"ב (סי' תר"ו ס"ק י"ט), גבי יו"כ מפרש, "ואינו מברך. דטבילה זו אינו רק משום מנהג". וכיון המ"ב פסק (סי' קכ"ח ס"ק קס"ה) שצריך לטהר את עצמו ברגל, צ"ע למה לא מברכין גבי ערב יו"ט.

ד. לטבילת קרי.

1. מר"מ – דעת (ד"ה ועי' תוס').

מקואות

סימן ר"א

- [א] עניינים. [ג] רחיצה אחר טבילה. [ה] גדרים. [ב] להטיל חמין למקוה - סעיף ע"ה. [ד] הזמן: עד מתי לא תתרחץ. [ו] גברים.

דור המלקטים - בית אליהו (ליברמן), בית התלמיד (מס' מקואות), דבר יואל (כולל תנובת יהודה, פוס), דברי יוסף (יוסף), טהרת משה (וויליגר, ב' חלקים), יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק ב'), מבאר המים (בן שלמה, ב"ח [חד על שו"ע, וחד על סוגיות]), מקוה מים (כ"ץ, ג' חלקים), פתחי מקואות (בלויה), שבט הלוי (קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קס"ו - עמ' קצ"ח), שירת נתן (מאי, מקואות), שערי מקואות (חזון).

[א] עניינים.

א. האם נטהר בתוך המקוה, או בעלייתו מהמקוה.

1. בעלייתו מהמקוה - כס"מ (אבות הטומאה פרק ו' הל' ט"ז, "ונראה מתוך דבריהם שהטעם מפני שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מהמקוה לא בעודו בתוך המקוה").
 2. בתוך המקוה - ששבה"ל (סי' קצ"ט סעי' י' ס"ק א'), "בכס"מ ... ונחלקו עליו דאין היציאה מטהרת אלא גוף הטבילה. ולכן להלכה אם טבלה ובא עלי' דבר החוצץ כשהיא במים טהורה אפילו לא הוציאה ראשה").
 3. מר"מ - הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת סוכה דף ו. ד"ה תוס'), יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ד אות ט"ו), משנה הלכות (ח"ה סי' קנ"ב, ח"ב סי' ק"ה), פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' כ"ג), אמרי יוסף (ח"ב עמ' אלף קע"ט).
- (א) אור שמח (הל' מטמאי משכב ומושב פרק י"ב הל' כ"ב) - "הפירוש בתוספתא לפי דברי הכסף משנה פ"ו מהלכות אבות הטומאות הלכה ט"ו שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מן המים, לא בעודו בתוך המקוה, א"ש טובא, אולם דבריו חדשים, ומדברי תוספות ישנים פרק במה מדליקין (שבת דף ל"ה ע"א עיי"ש במהרש"ל בתוס' ד"ה וירד) בהך דיניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול ויעלה, דהקשו דלא הוי למימר ויעלה, עיי"ש, מורים דאף תוך המים נטהר, אמנם כוונתם דמשמע שיעלה להר זה אין צורך להזכיר, רק כיון שהגביה ראשו מן המים נטהר, ויעוין בדברי הר"ן נדרים (דף ע"ה ע"ב) ד"ה (ומה מקוה) [תא שמע] ולכן נראה דהוי כנוגע בכל זמן היותו במקוה בדבר המטמא, וכאילו נטהר וחזר ונגע, הואיל והוא בתוך רשות עם הארץ, רק כשהעלהו החבר ומשמרו, אותו רגע של עליה הוא נטהר, ודוק".
- (ב) פרדס שמחה (סי' קצ"ח ס"ק ב' אות ג') - "חציצה מעכבת הטבילה רק אם הוא בעת הטבילה. ובעלייתה לא אכפת לן שיהא עלי' חציצה".

[ב] האם מותר להטיל חמין למקוה - סעיף ע"ה.

א. ראשונים.

1. מחמיר.

(א) ר' שמעון (מרדכי מקואות סי' תש"נ, או"ז הל' נדה סי' שס"ו) - "השיב רבינו שמעון משנן לר"י אחיו וז"ל אמרו לי שהיית רוצה להתיר למלא מקוה מים חמים ולחברו אל הנהר בשפופרת הנוד ודבר זה ראוי לאסור יותר משום גזירת מרחצאות דאמרינן פ"ב דנדה אמר רבא אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול סבר רב הונא למימר טעמא משום גזירת מרחצאות הא ע"ג סילתא [*פי' רש"י בקעת עץ] שפיר דמי וכ"ש שראוי כאן לגזור ולאסור ואני שמעתי ואיני יודע אם ממורי ר"ת עצמו או ממורי רבינו הקדוש שהיה מקוה אחד שהיו מחממות הנשים יורה מלאה מים ומשליכות למקוה לחממו בימות החורף ואסר להן רבינו תם והטעם לא נאמר ושמא מטעם זה אסור ואל תשיבני מחמי טבריא שיש הפרש וספ"ק דתעניות נמי אמרי' במאי אילימא בחמין מי איכא והא שאובין נינהו פירוש דכשאובין חשיבי וכן בברכות פ' מי שמתו א"ל רבי אבא וכי יש טבילה במים חמין ואף על גב דתנן פרק אמר להם הממונה אי היה כ"ג אסטניס מחממין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפיג צנתן י"ל כמה דברים התיירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן כדאשכחן גבי עששית בגמרא לפי הספרים דגרסי' אבל הכא צירוף דרבנן ואין שבות במקדש וכל הנך דתנן פרק המוצא תפלין דשרו במקדש אבל לא במדינה כ"ש בעבודת יום כפורים דתקיפי טובא והא דתניא בתוספתא דמסכת מקואות פרק בתרא קומקום שהוא מלא פירורין והטבילו טמא שפשפו או שהטבילו בחמין טהור איכא לאוקמי בחמי טבריא".

2. מיקל.

(א) ראבי"ה (או"ז הל' נדה סי' שס"ו) - "שמותר להשליך חמין בצונן ולטבול וכן הורה מורי אב"י העזר"י וכן הורה מורי רבי' יצחק ב"ר אברהם".

(ב) ריב"א (או"ז הל' נדה סי' שס"ו) - לשונו לעיל.

ב. הלכה.

1. מחמיר.

(א) עי' מחבר (סעי' ע"ה) - "יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאה מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד".

(1) אמנם עי' נבחר מכסף (יו"ד סי' י"ז) - "אבל בנ"ד דהוי ע"י המשכה שאנו ממשיכים המים החמין ההמשכה מטהרת כאמור מדבריו למדנו שמותר לחמם המקוה ואחרי שרוב בנין ורוב מנין מהפוסקים מתירין אין לנו לחוש לסברת יחיד ובפרט כי

רבותינו רבני צפת תו' מימי קדם בהיותה מליאה ועומדת על תילה התירו לעשות מעשה לכתחלה לחמם המקוה וגם עתה מקרוב זה עשרים שנה כאשר בא הרופא הר' עובדיה ויליסיד נ"ע שחשש להיזק בנות ישראל ועשה מעשה ע"פ חכמי הדור וגם פה בזמן החכמים החסידים הר' אברהם נ' יקר והרב מלכאל אשכנזי קדושים אשר בארץ עשו מעשה לחמם המקוה גם אנחנו נלך אחר עקבותיהם ללכת בנתיבותם כי מעשה רב ואפי' הר' מהרי"ק עשה מעשה לחמם המקוה נגד מה שפסק בספרו הקצר סי' ר"א סעי' ע"ה וכתב סברת האוסר כי רבים מבני עליה הם המתירים ועליהו קא סמכינן".

2. יש להחמיר, אא"כ המנהג להקל אין למחות.

(א) רמ"א (סעי' ע"ה) – "ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו. ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן; ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא".

(ב) לבוש (סעי' ע"ה).

(ג) כף החיים (סי' תקי"א סוף ס"ק ל"ג).

3. מיקל.

(א) צמח צדק (יו"ד סוף סי' קע"ב) – "מאד היה מקפיד כאזמור"ר נ"ע והיה מזהיר מאד שיעשו מקוה חמה הן מצד בריאות הגוף בדורות חלשים כאלו כידוע והן מצד הדין שלעוצם הקור ממהרת לטבול וא"א להקפיד כ"כ להפשיט הקמטים שבבטנה כו'".

(ב) ערה"ש (סעי' רט"ז) – "אבל בכל מדינות שלנו זה כמה דורות שמטילין חמין למקוה או מחממין אותן ע"י מכונה שקורין פאראווי"ק והוא מן הנמנעות במדינתנו בחורף לטבול בצונן ואף גם בקיץ מצד המקוה שלנו הם ממעינות והקור גדול מאד ואלמלי היינו מחמירים בזה כבר בטלה פריה ורביה מישראל או היו הנשים באות לידי סכנה באין ספק והיו מכשולים רבים כמובן ולכן מכבר נהגו כן ואין פוצה פה ומצפצף וח"ו לפקפק על זה והמפקפק עתיד ליתן את הדין אך מעולם לא שמענו מפקקים בזה".

(ג) רב פעלים (ח"ד יו"ד סי' ט"ו, בן איש חי פר' שמיני אות י"ח) – "ובמקום שנהגו לשפוך עליה מים חמים אחר הטבילה, ביציאתה מן המקוה בעוד רגליה במים, לחמם גופה, אין למחות בהם. ופה עירנו בגדא"ד נוהגים היתר בזה. ויש מקומות שעושים מאכני"ה אצל המקוה לחמם המים שבו, כדי שתטבול בחמין ממש, והנה אף על גב דיש הרבה גדולים מתירים בכך, מ"מ מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו פסק כדעת המחמירין, משום גזרת מרחצאות, והארכתי בזה בתשובה בסה"ק רב פעלים. אמנם אח"כ פסקתי להתיר דבר זה בעירנו ע"פ דברי הרי"ף ז"ל בספרו נבחר מכסף סי' י"ז, שכתב שם עדות מגדולי הדור שגם מר"ן ז"ל עשה מעשה לחמם המקוה, הפך ממה שכתב בש"ע סי' ר"א סעיף ע"ה, יע"ש. וכתב לי ידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו על מנהג עה"ק ירושלים תוב"ב, דהאשכנזים הי"ו אפילו בימי הקיץ מחממים המקוה להנשים, כי חוששים פן מחמת הקור אינם טובלים כראוי, והספרדים הי"ו כשטובלין במקוה אשר בתוך המרחץ שאינו כ"כ קר מחמת הבל המרחץ, טובלין בצונן. אכן לפעמים שבית המרחץ סגור או ביוקר, הולכים לטבול במקוה של האשכנזים שהוא חם עכ"ל נר"ו".

(ד) טהרת ישראל (סעי' רנ"ז) – "דכן המנהג להתיר".

(ה) שואל ונשאל (יו"ד סי' קל"ו אות ה' - אות ט') – "ולשאלה ה' אם כבר יש במקוה מ' סאה מבואר מדברי מור"ם סי' ר"א סעי' ע"ה דיש מקילין ומתירין וכל שנהגו להקל אין למחות בידם ובה"ז גם פה אי ג'רבה נתפשט המנהג להקל להחם המקוה ועי' לה' רב פעלים גאון בבל ז"ל ביו"ד ח"ב סי' כ"ו וח"ד סי' ט"ו שכתב דמין חזר בו ועשה מעשה לחמם המקוה ע"ש ... ולשאלה ט' עי' בתשובה לשאלה ה' ומשם בארה וכו' ש בזה"ז דהגופות נחלשו מאד וכמעט שיש סכנה או מחלה בדבר ולכן לע"ד גם במקום שאין מנהג להתיר יש לסמוך על המתירים וכמו שנתפשט המנהג פה אצל רבים ולפי הנראה שכן נהגו גם בדורות שלפנינו (ו) יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ד אות ב', ח"ח יו"ד סי' י"ט אות ג', ח"ט או"ח סי' פ"ח אות כ"ג, סי' פ"ט אות ח', ח"י יו"ד סי' נ"ח על רב פעלים ח"ד יו"ד סי' ט"ו אות ט', טהרת הבית ח"ב עמ' תקכ"ד) – "וכן פשט המנהג בא"י ובכל ארצות המזרח לחמם המקוה, וכן ראוי להנהיג בכל מקום".

(ז) שערי מקואות (ס"ק ד"ש).

4. מר"מ.

(א) רדב"ן (סי' אלף קס"ו) – "כלל דמלתא דהאי דינא תליא בפלוגתא דרבוותא ואני פוסק להקל בכל החלוקות אשר באו בשאלה. חדא שהרי דברי רבינו חננאל ז"ל הם מדברי הגאונים ודבריהם דברי קבלה. ותו שהרי כל המפרשים שכתבו דברי ר"ח כגון הרשב"א והריטב"א והרא"ש והר"ן ז"ל לתרץ דלא תקשה לר"ת ההיא דדודי חסרת עבדי חסרת דס"ל דאין חפיפה אלא בראש אם איתא דלא ס"ל דברי ר"ח מצד שאין הדין כן שאסור לתת חמין לתוך המקוה לא היה להם לדחות דברי רש"י ז"ל שאומר שצריך חפיפה בכל הגוף מפני פירוש של ר"ח הואיל ואינו מסכים אל האמת. וגם אותם שלא כתבו דברי ר"ח לא מפני שהם סוברים שאין הדין כן אלא משום דבלאו הכי אין מכאן קושיא לרבינו תם דההיא דדודי חסרת עבדי חסרת לחמם גופה אחר הטבילה. אי נמי רגילה היתה לרחוץ כל גופה בחמין קודם הטבילה כמנהג בנות ישראל ומנהגם תורה. וכתב הרמב"ן ז"ל והמבטל מנהג זה ימתח על העמוד. ותו דראוי לפסוק כדברי התוספות כמו שכתב הר"ם נהגו לפסוק כהרי"ף ז"ל במקום שאין התוספות חולקין משמע במקום שאין הרי"ף חולק ראוי לפסוק כדבריהם גם כי רש"י ז"ל קאי כוונתו. ותו דאני אומר שכל הפוסקים שלא כתבו זה הדין בהדיא דעתם להקל ותו דגזרה זו לא נתפשטה ולא שמענוה מאבותינו ומעשים בכל יום במצרים שמטילין מים חמין לתוך המקוה ושואלין אותי ואני מוחה בידם ומ"מ בנדון דידן לתקן להם לכתחלה לטבול בחמין וכ"ש כשהטבילה במרחץ עצמו כי הגזרה קרובה והחששא מצויה שלא מדעת רשב"א וסייעתו אם הייתי נמצא במעמד לא הייתי מסכים לתקן להם סילון של חמין הילכך אם אפשר דליתברניהו לסילוניוהו בלי מחלוקת מוטב ואם לאו כיון שנתקן נתקן וכשר".

(ב) ערה"ש (סעי' רט"ו) – "ורבינו הב"י פסק לחומרא דוודאי ראוי להחמיר ורבינו הרמ"א פסק לקולא משום דרבינו הב"י דר כל ימיו במדינות החמים ואפשר להחמיר משא"כ רבינו הרמ"א דר כל ימיו בקראקא שבחורף קר מאד והוכרח להקל בזה ועם כל זה כתב דיש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל דבימיו היו הנשים בריאות ובדוחק אפשר שיכלו לסבול".

ג. משימין לתוכו גחלים בוערות ומתחממות מזה, וכדו'.

1. מיקל.

(א) לחם ושמלה (לחם ס"ק ער"ה, לחם ס"ק קכ"א).

(ב) טהרת ישראל (סעי' רנ"ז).

(ג) מנחת יצחק (ח"ז סי' פ"ה) – "הה"ד יש להקל ע"י ראדיאטור הנ"ל, דודאי לא גרע מהעמדת סאמאואר לתוך המקוה שהתירו הגאונים בספר לחם ושמלה (שמלה ס"ק קכ"א ולחם ס"ק ער"ה) ותשו' מהרש"ם (ח"ג סי' ק"מ) ותשו' אמרי יושר (ח"א סי' קנ"א), והגאון מהרש"ם שם אף דבתחילה רצה לומר דסאמאואר שמעמיד לתוך המקוה, גרע מהמשכת סילון של מים חמין לתוך המקוה, אבל שוב הביא מהתוספתא שהביא הר"ש (פ"ו דמקואות) ופירשה דמרחץ היינו אמבטי דמתני' שמימיו כשרים לטבילה, וקמין היא קומקמין של מים חמין ומחממין ממנו המקוה, והרדב"ז שם נדחק ליישב דהתם קודם גזירת המרחצאות, והחת"ס (יו"ד סי' רי"ד) דחה זאת, ונראה דכל החשש להאוסרין משום שנראה כשאובין, א"כ זה דוקא היכא דהטילו חמין למקוה, או דרך סילון, דלא ראו העולם האיך הוחמה, אבל התם י"ל שהי' עומד הקמין תוך המקוה, והכל רואין שהוחמה ע"י אותו הקמין, י"ל דלכ"ע שרי, דדומה למה דאיתא בש"ס (מוע"ק י"ד ע"א) איזורו מוכיח עליו עכת"ד, וא"כ גם בראדיאטור י"ל כן".

(ד) שערי מקואות (ס"ק ש"ה).

2. מר"מ – רב פעלים (ח"ד יו"ד סי' ט"ו).

ג. רחיצה אחר טבילה.

א. מקור.

1. משנה (זבים פרק ה' משנה י"ב, שבת סוף דף יג:) – "אלו פוסלים את התרומה האוכל אוכל ראשון והאוכל אוכל שני והשותה משקין טמאין והבא ראשו ורובו במים שאובין וטהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגים מים שאובין והספר והידים וטבול יום והאוכלים והכלים שנטמאו במשקים".

(א) רש"י (שבת דף יג: ד"ה והבא) – "והבא. לאחר שטבל מטומאתו במים שאובין, בו ביום".

2. שבת (דף יד.) – "והבא ראשו ורובו במים שאובין, מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה. אמר רב ביבי אמר רב אסי: שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין, והיו נותנין עליהן מים שאובין, התחילו ועשאו קבע, גזרו עליהם טומאה. מאי קבע ... אלא אמר רבא: שהיו אומרים לא אלו מטהרין, אלא אלו מטהרין. וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה. דאי לא הא, לא קיימא הא".

ב. ראשונים.

1. מחמיר, שגזרו אף בנדה לבעלה.

(א) אור"ז (נדה סי' של"ח, שו"ת או"ז ח"א סי' תשנ"ה אות ג', סי' תשנ"ו סוף אות ג') – "ואשה שטבלה צריכה ליזהר שלא תכנס למרחץ ביום טבילתה שלא תשפוך על עצמה ג' לוגין מים שאובין ביום טבילתה כדאמר פ"ק דשבת ... והא ליכא למימר דלא גזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובין אלא דוקא בטובל לאכול בתרומה אבל בנדה לבעלה לא גזרו דההוא טעמא דגזרו בתרומה שייך נמי בנדה לבעלה דאמר לקמן מ"ט גזרו בהו רבנן אמר רב ביבי בר אבבי אמר רב אסי בתחלה היו טובלין במי מערות המכונסין שיש בהן ארבעים סאה והיו נותנין עליהן ג' לוגין מים שאובין התחילו ועשאו קבע וגזרו עליהם טומאה מאי קבע אמר אבבי שהיו אומרים אלו ואלו מטהרין וכו'. א"כ ה"ט שייך נמי בנדה והאיך היו מניחין מלגזור בנדה זו גזירה עצמה. ותו אי בנדה לא גזרו א"כ יאמרו כמו שבנדה אינם טמאים הוא הדין לתרומה ותו דק"ו הוא אם לאיסור מיתה חשו. דכהן טמא האוכל בתרומה במיתה. כדתיא פ' אלו הן הנשרפין לאיסור כרת לא כש"כ דנדה לבעלה בלא טבילה בכרת היא כההיא פ"ק דשחיטת חולין דאתמר נדה שנאנסה וטבלה רב אמר טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ור' יוחנן אמר אף לביתה לא טהורה וא"ל רבא לרב נחמן לרב דאמר טהורה לביתה כו' איסור כרת התרת איסור מיתה מבעי".

(ב) רשב"ט (מרדכי שבועות סי' תש"נ) – "דלא עלתה לה טבילה".

(ג) רוקח (סי' שיי"ז) – "כל אשה שטבלה צריכה ליזהר שלא תכנס למרחץ ביום טבילתה וגם שלא תשפוך על עצמה ג' לוגין מים שאובין ביום טבילתה כדאמר בפ"א דשבת ... ואין לומר מה שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובין דוקא בטובל לאכילת תרומה אבל לא בנדה. ומה שגזרו טומאה שייך בנדה נמי דאמר רבה שהיו אומרים לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין ותו השתא אם לאיסור חששו ... טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה איסור כרת הותרה עון מיתה לא כ"ש. על כן צריכה ליזהר ביום טבילתה מליכנס למרחץ ומלשפוך עליה ג' לוגין מים שאובין. ומים שאובים שנפלו על הטהור הוי כטמא שרץ או נבלה ואינה אסורה לבעלה אבל טהור שבא עליו דרך רחיצה אינו טמא".

2. מיקל, שלא גזרו כן אלא לתרומה.

(א) שו"ת הרי"ד (סי' ע"ג, שו"ת או"ז ח"א סי' תשנ"ו אות ג') – "מותר לאשה אחר טבילתה להכנס למרחץ ... דדוקא לתרומה גזרו רבנן ומשום מעלת תרומה אבל בחולין לא גזרו, הכי תנן: ואילו פוסלין את התרומה כו'. דוקא תרומה פוסלין, אבל חולין אינן מטמאין".

(ב) שערי דורא (נדה סי' כ') – "וראיתי מהר"ם ז"ל שהתיר אחר הטבילה ליכנס לבית המרחץ ולהשתטף בחמין וכן התיר רבינו שב"ט ור' ישעיה מטרוניא".

(1) מה שכתב בשם רשב"ט, כבר שואל האחרונים.

(ג) ראבי"ה (מרדכי שבועות סי' תש"נ, ספר הזכרון להגרי"ב זולטי זצ"ל עמ' ר"י) – "נראה לי דלא נפסלה הטבילה וקרוב הדבר בעיני דאפילו לכתחלה יכולה לרחוץ בתר טבילה לאלתר, דההיא גזירה ליתא אלא דגזרו טומאה, על המים שפוסלים האדם

שטבל כבר ונטהר, וכן פי' רש"י ... והני מילי לענין לפסול התרומה, כדתנן ואלו פוסלין את התרומה כו' אבל לחולין לא גזרו ובעלה חולין הוא".

(ד) מהר"ם (דפוס ברלין תרנ"א, עמ' קע"ג סי' נ"ה) – "על ששאל אדוני על שמועה ששמע שאני מתיר לנשים לאחר טבילה להכנס במרחץ להזיע ולהשתטף בחמין, אודיעך, כי מיום עמדי על דעתי, תמהתי מאין רגילי שנהגו איסור בדבר, ואמרתי אני עם לבבי, אולי מההוא די"ח דברים (שבת י"ד ע"א) שהיו טובלים במי מערות סרוחין, וחוזרי' ונותני' עליהן ג' לוגין שאובין ... ואם מטעם זה לאו מילתא היא, די"ח דבר לא גזרו אלא לתרומה, ולא לחולין, וכל לבעלה חולין הוא כדאיתא פ' השוחט (ל"א ע"א). וכן דנתי בשכבר לפני הר"ר יצחק מווינא כשישבנו בבית הכנסת, ואחד מן החבורה התחיל לדבר בדברים הללו וחזיתי לדעתי שהיה אוסר, ודנתי דכל לבעלה חול הוא, ושתק. ושוב שמע מבחורי ממנטובא שמכבר שלח דבריו לאסור אל רבינו ישעיה מברנניא זצ"ל, והשיב לו להיתר כדברי, ועל דא אנא סמיך ושלום".

(ה) האגור (סי' אלף ת') – "ראיתי מהר"ם שהתיר לאשה לאחר טבילה ליכנס למרחץ להשתטף בחמין. וכן רבינו ישעיה מטר"אני. וכתב ראבי"ה שמעתי שקורין תגר ומליזין על בנות ישראל הנכנסות אחר הטבילה במרחץ. וראה מי"ח דברים. ולפי דעתי נראה דלא נפסלה הטבילה בכך דאפילו לכתחלה יכולה לרחוץ אחר הטבילה לאלתר. ע"כ מהר"ם".

(ו) עי' פסקי תוס' (נדה אות ק"ל) – "שרי לרחוץ בחמים אחר טבילתן מפני הקור".

ג. מחמיר.

1. רמ"א (סעי' ע"ה) – "אבל לחזור ולרחוץ אח"כ, יש אוסרים, וכן נהגו".
2. לבוש (סעי' ע"ה) – "אבל לחזור ולרחוץ אחר כך יש אוסרים כדי שלא יאמרו גם זה המרחץ היא מטהר כמו הטבילה ויבואו אחר כך לומר המרחץ לחודיה מטהר כמו המקוה. וכן נהגו לאיסור".
3. משפטים ישרים (ח"א סי' רכ"ח) – "שאלה: קצת הנשים נהגו בהיות המקוה מימיו סרוחים כשעולות מהמקוה מצוות לאשה עומדת על גבן ומטלת עליהן מים שאובין להשתטף להסיר הסרחון. תשובה: אסרתי להם דבר זה מהא דכתב מור"ם בס"ס ר"א דלחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים ... ועיקר הטעם הוא שמא יאמרו הרחיצה השנית עיקר ויבואו לעשותה לחודה כמ"ש הש"ך ז"ל יעו"ש".
4. קיצור שו"ע (סי' קס"ב סעי' ט') – "אבל לחזור ולרחוץ באמבטי יש אוסרים, וכן נהגו".
5. ערה"ש (סעי' רי"ח) – "ומ"מ נהגו לאסור".
6. דעת תורה (סוף סי' ר"א ד"ה אבל).
7. טהרת ישראל (סעי' רנ"ח) – "וכן נהגו".
8. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' צ"ו) – "שנהגו להחמיר".
9. באר משה (ח"ו סי' ק"מ).
10. אמת ליעקב (יו"ד הע' צ"ב) – "איסור רחיצה".
11. פאת שדך (ח"א סי' ק"ה) – "אשה שטבלה לנדתה אסורה לרחוץ אח"כ בשאובין בין באמבטי ובין בשפיכה, בין בחמין ובין בצונן, בין אם כוונתה לנקיות ובין כדי להחם ובין כדי להקר. במקום שמזלזלין באיסור זה בין באמבטי בין בשפיכה יש למחות, אבל אם קשה למחות מותר להעלים עין מן הכל".
12. זה השולחן (ח"א או"ח סי' פ"ח) – "לענין להשתטף לאחר טבילת נדה בזה אין להקל לכתחילה ודלא כהגר"א אלא כהרמ"א שם כי בשו"ת הרמב"ם סימן ס"ט מבואר דהוא החרים בארור על כל אשה שתרחוץ אפילו לאחר טבילה כדין עיי"ש".
13. ששבה"ל (סי' קצ"ח סעי' מ"ח ס"ק י"ב, סיכום אות ח') – "לכתחילה יש להזהר שלא לרחוץ אחר הטבילה".
14. משנה הלכות (ח"ב סי' י"ב, ח"ג סי' ע"ה אות א', ח"ב סי' ק"ד) – "בנשים דהוי אסור נדה למה לא החמירו ואפשר משום דודאי מדין תורה כיון שטבלה כבר נטהרה עצמה לד"ה מד"ת רק משום דחיישינן בשביל תקנת חז"ל וא"כ הוי כבר ממילא סד"ר נמי ואזלינן לקולא גם בזה והנח להם לבית ישראל אם אינן נביאים הם בני נביאים הם אמנם נראה לענ"ד דלכתחלה יש להחמיר עכ"פ ביום ראשון כדי לצאת שיטת רש"י בזה וכו"ל".
15. תשובות והנהגות (ח"א סי' תק"ח אות ל"ז) – "לאחר הטבילה לא נהגנו למחות לנשים שרצונן במקלחת להתנקות ממים מלוכלכים" דמקוה, לאסור הדבר. אבל וודאי שלדידן אין לשנות מהמנהג שלא לרחוץ אחר המקוה".
16. תשובות והנהגות (ח"ב סי' תכ"ח, אורחות הבית פרק כ"ד סעי' ז') – "וכל המחמיר בזה לאחרים בפרט במדינתנו מיקל בטבילת נדה וכל חומרא שסופו להקל אינה חומרא, ולית לן למיחש להחמיר לאחרים בגזרה דרבנן כשאינו אלא ספק ויש למיקל על מי לסמוך, ולכן אין לנו למונעה, ואף שלדידן יש מקום להחמיר כדעת הרמ"א, מ"מ לאחרים אין להחמיר ולמנוע בזה וכמ"ש, כנלענ"ד".
16. פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' ל') – "וכן נהגו".
17. ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה) – "אין להקל ראש נגד ד' הרמ"א לרחוץ באמבטי".
18. בנה ביתך (סי' כ"א סעי' י"ח).
19. משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ') – "כשחוזרת מן המקוה לא תרחץ גופה ביום שטבלה".
20. פרי טהרה (סי' ר' סעי' ז') – "אין לה לחזור ולרחוץ את עצמה במקלחת, באמבטיה, או בבריכת שחיה".
21. חק וזמן (פרק ה' סעי' ט') – "נהגו שלא תרחץ ראשה ורובה לא באמבטי ולא במקלחת (shower) כל ליל הטבילה עד הבוקר".
22. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ"ט, חוקת הטהרה סי' ר' סעי' ח').

ד. מיקל: פוסקים.

1. פני יהושע (שבת דף יד. ד"ה ויותר) – "קשיא לי דא"כ מאי תקנתא איכא בהא דפסלי תרומה להך חששא. תינח כהנים דאכלי תרומה, אבל שאר טמאים ישראלים אכתי הך חששא גופה במקומה עומדת שיטבלו בשאובין שיאמרו שהשאובים מטהרין ויאכלו קדשים ויכנסו למקדש. ועוד נשים נדות לבעליהן מאי איכא למימר דשייך בהו הך חששא".
 2. גר"א (ס"ק קכ"ז) – "ולאחר כו' אבל כו'. מפ"ק דשבת י"ד א' והבא ראשו כו' שבתחלה כו' לא אלו מטהרין אלא כו' משא"כ להזיע אבל כבר חלקו עליו דגזירה דשם אינו אלא לתרומה שיהא טמא לתרומה מד"ס אבל טבילתו עלתה לו אף לתרומה שאם שהה כמה ימים א"צ הערב שמש וכן טהור כו' וכ"ש לבעלה דבעלה חולין הוא כמ"ש בפ"ב דחולין (ל"א א') לענין כוונה שהוא מהמעלות שגזרו רבנן לתרומה כמ"ש בפ"ב דחגיגה ע"ש".
 3. חכ"א (ל"מ, וכן שו"ר פאת שדך ח"א סי' ק"ה ד"ה ובחכמת) – "ובחכמת אדם השמיט חומרא זו לגמרי, (אע"פ שרמ"א העיד על המנהג), ואולי מפני שהגר"א נראה כחולק על המנהג, וכן דרכו בספרו חכמת אדם שלא להזכיר דברי הגר"א להדיא".
 4. אור שמח (איס"ב פרק י"א הל' ט"ז) – "דכיון דטבלה תיכף הרי היא טהורה לבעלה ומותרת אליו בתשמיש, ואחרי שכבר נטהרה וניתנת לבעלה תאמר כשנפלו עליה ג' לוגים שאובים שתהא צריכה טבילה אחרת, זה חוכא ואיטלולא לומר כן, דמאי נפק"מ בין זו האשה שביום טבילתה, שכבר אחרי טבילתה היחה טהורה לבעלה, לאשה שכבר היא טהורה ... וזה פשוט לדעת".
 5. הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק כ' אדר תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "כבר חלק שם בביאור הגר"א ע"ז".
- הגר"ח שליט"א (נזר ישראל עמ' רכ"ב אות קע"ט) – "האם מותר לאשה אחרי טבילתה להתרחץ. תשובת מרן שליט"א: האחרונים מתירים".

ה. בני ספרד.

1. מחמיר.
 2. מיקל.
- (א) עי' ערך לחם (הריק"ש בהגהותיו) – "מותר להכנס לבוש במרחץ אחר טבילה, או לשפוך עליו מים חמין חוץ למקוה, זהו דעת הרוב, ויש מי שמחמיר, והמיקל לא הפסיד, והמחמיר תע"ב".
- (ב) פרי האדמה (הל' שאר אבות הטומאה פרק ט' הל' ב', קס"ב-ב') – "דבנות ישראל זהירות וזריזות ורוחצות עצמם יפה קודם טבילה וידעי שמה שנכנסות היינו כדי להפיג צינתם ומעיד אני עלי שמים וארץ כי שמעתי שהרבה נשים פסקו מלהוליד מחמת קור מים קרים של טבילה והמחמיר בזה לא יפה עושה ואינו חס על בנות ישראל והמיקל תבוא עליו ברכה".
- (ג) ברכי יוסף (ס"ק כ"ה) – "אבל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכו'. ורבינו ישעיה הראשון בתשובותיו כ"י סימן קנ"ב, התיר ליכנס למרחץ אחר הטבילה ולרחוץ, דבנדה לא גזרו, והאריך בזה. וזכורני שהרב פרי האדמה זלה"ה (ח"א בסופו, הל' אבות הטומאה) הביא תשובות הרבנים גדולי הדור הקדמונים להתיר, ואין הספר ביד. והן עתה שמצינו גדול חד בדרא קמא מרבוותא קמאי רבינו ישעיה הזקן ז"ל דרב שרי, תנוח דעתנו ביותר".
- (ד) רב פעלים (או"ח ח"ד ריש סי' י"ב, יו"ד ח"ד סי' ט"ו ד"ה ברם) – "מה שנהגו הנשים פה עירנו לשפוך עליהם מים חמין אחר שיוצאין מן המעיין תכף אחר הטבילה הנה לכאורה נראה שזה המנהג הוא הפך סברת האוסרין שהביא רמ"א ז"ל בהג"ה שכתב אבל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרין דלפ"ז נראה דה"ה דאסור להשפיד על ראשה מים חמין אחר שתעלה מן הטבילה כדי לחמם גופה שכ"כ הרדב"ז ז"ל לפי שיטת האוסרין הנז' שהביא רמ"א ז"ל. והנה מרן ז"ל בש"ע לא זכר סברא זו של האוסרין לרחוץ בחמין אחר הטבילה ורק בב"י הביא סברא זו והדבר ברור כי אותם המתירין לרחוץ בחמין אחר הטבילה הם יודו לסברת האוסרין להטיל מים חמין במקוה לחממו ולטבול בו כי טעם המתירין הוא משום דהיא גזרה לא נאמרה אלא בטהרות ולא בנידה ועל כן ודאי יודו באיסור חמום המקוה כי גזרה זו דטבילה בחמין נאמרה להדיא בגמרא גם בנדה וכמ"ש בזה הרב חסד לאברהם ז"ל דף קל"ו ע"ב וע"ג ע"ש וא"כ מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו לא נתברר דעתו לפסק הלכה בזה מאחר כי בש"ע לא פסק רק סברת האוסרין לחמם המקוה ולא זכר סברת האוסרין לרחוץ בחמין אחר הטבילה ועל כן אין אנחנו צריכין לחוש בזה ויש לנו לסמוך על סברת הרוב שמתירין כי כן סבר נמי רבינו ישעיה הראשון ז"ל שהביאו הגאון חיד"א ז"ל בשיורי ברכה וכן העלה הרב הגדול מהר"ש גרמיזא ז"ל בתשובה שהביאה בספר פרי האדמה ח"א דף קס"ב וכן העלה הרב פרי האדמה ז"ל עצמו וכן הוא סברת שאר ספרי האחרונים ז"ל. ואת עלית על כולנה כח המנהג שנהגו כאן מנהג ברור בזה לשפוך על גופם מים חמין אחר שיעלו מן הטבילה ועל המנהג אין לפקפק אפילו אם יהיו רוב אוסרין ועל כן אין צורך להאריך בזה".
- (ה) יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' י"ט אות ד', הליכות עולם ח"ה פ"ה שמיני סעי' י"ז) – "מסקנא דדינא שמותר לאשה להתרחץ או לשפוך על גופה מים חמים בצאתה מן המקוה, ואין בזה חשש כלל".
- (ו) יסוד הטהרה (פרק ח' סעי' כ"א) – "בת אשכנז לא תשטוף את כל גופה במים לאחר הטבילה, אבל בנות עדות המזרח לא החמירו בזה".
- (ז) שערי מקואות (ס"ק ש"ז).

ו. בדיעבד: רחיצה אחרי טבילת נדה, ואם פוסלת את הטבילה למפרע - פוסקים.

1. מיקל – חקל יצחק (סי' מ"ט, "בודאי זה דוקא לכתחלה, ולא בדיעבד"), חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ו'), "שמעתי מגדולי הוראה שבדיעבד וודאי יש לסמוך על המקילין", משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ'), "ואצ"ל שבדיעבד אם רחצה אחר הטבילה שא"צ לחזור ולטבול".

2. מר"מ.

(א) רשב"ט (מרדכי שבועות סי' תש"נ) – "דלא עלתה לה טבילה".

ז. מר"מ – משיב דברים (יו"ד סוף סי' קט"ו), דר"ת (ס"ק של"ב), פתחי תשובות (סוף סי' קצ"ח).

1. עולת שמואל (סי' כ"ז ד"ה אמנם, סי' כ"ח) – "וצ"ע לדינא".
2. מסגרת השלחן (סוף סי' ר"א) – "ובשיורי ברכה ... ועל דבריו הנ"ל הל"ל אומר לסמוך סמכתי ראשי ורובי במעשה לענין דינא, דשאלה ממני אשת חיל הרכה והענוגה, אם שרי לה אחר הטבילה במקוה שלא היה בתכלית הנקיות לחזור ולהרחץ במרחץ, והתירתי לה על פי הרב הנ"ל. ומובטח אני דלא ליקרו לן יוסי שריא וכל מן דין סמוכו לנא".
3. באר משה (ח"ו סי' ק"מ) – "שמותר לה אבל אך ורק אם תכסה ראשה עם כיסוי גומי - בשעת הרחיצה - כדרך הנשים הרוחצות ואינן רוצים ללחלח ראש שערוניהן ובה תגלה דעתה שאין להמקלחת או לאמבטי' שום שייכות לטהרתה מטומאתה".
4. מראה כהן (עמ' ק"ח אות ה') – "יש שאסרו לרחוץ במים את כל גופה אחר הטבילה".

ד. הזמן: עד מתי לא תתרחץ.א. עד ערב הבא.

1. אג"מ (יו"ד ח"ב סי' צ"ו) – "ונמצא שאף לפי המנהג יכולה האשה לטבול ביום ב' ויום ג' אם הגיע זמן טבילתה ולא תרחץ באמבטי רק אותו יום ולמחר תוכל לרחוץ באמבטי וכן בזריקת מים עליה הנקרא שאור ובסווימינג פול ולא תאסר לבעלה שיכא בעש"ק מכיון שאינו בו ביום אף שעדיין לא שמשה עם בעלה, דהמנהג הוא רק לבו ביום. ואם נהגה אף על ימים הרבה כשלא בא בעלה הוא מנהג טעות ואינו כלום".
2. הגר"א בבבצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ב אדר תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "לאשה יש להמתין עד הערב הבא. לאיש, אם רוצה להחמיר יש להחמיר עד שחזור הביתה".
3. ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה ד"ה אלא) – "היה נראה פשוט דיש לאשה ליהדר מלרחוץ בשאובין כל משך המעל"ע של יום הטבילה ... וכמבואר ברש"י וראשונים הנ"ל דחז"ל שגזרו גזירת י"ח דבר בבא לתוך מים שאובין היינו כל יום הטבילה".
4. פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' ל') – "שהאיסור הוא רק ביום שטבילה".
5. פרי טהרה (סי' ר' סעי' ח') – "ודוקא ביום הטבילה, אבל לאחר מכן מותר".

ב. רק כל הלילה.

1. באר משה (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ב' ד"ה והנה).
2. פוח שער (סי' כ"ג סעי' כ"ב) – "דחומרא זו נוהגת כל הלילה (בדע"ת הביא לשון רש"י כל יום הטבילה, וכן לשון האו"ז הגדול ע"ש)".
3. בנה ביתך (סי' כ"א, שער הבית אות ל"ט) – "ולכאורה לגבי אשה נדה י"ל שלא תכנס למרחץ כל הלילה".
4. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ט סעי' א') – "כל הליל טבילה עד הבוקר".
5. שיעורי טהרה (עמ' תס"ח) – "רש"י בשבת ... ולפי זה בנדה הטובלת בלילה, נראה שהאיסור לרחוץ הוא כל הלילה, והאגרות משה ... כתב שגם ביום שלאחריו אסור, והוא דבר מחודש, ולא נהגו כן".
6. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"י, עי' הע' קפ"ג).
7. חק וזמן (פרק ה' סעי' ט') – "כל ליל הטבילה עד הבוקר".

ג. עד לאחר ששימשה עם בעלה.

1. אמת ליעקב (יו"ד הע' צ"ב) – "עד לאחר ששימשה עם בעלה, אבל לאחר זה שוב לא שייך לאסור".
2. הגר"ש א"צ"ל (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ג'), אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות מ"ג) – "ואם כבר שימשה, מותרת להתרחץ כל גופה".
3. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ג').
4. בנה ביתך (סי' כ"א, שער הבית אות ל"ט) – "ומסתבר לומר שאחר ששימשה אין בו עוד חשש שהרי ידוע לכל שזהו איסור כרת, אם לא נטהרה במקוה".
5. הגר"מ גאלדשטיין שליט"א (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ג') – "דפשיטא ליה דגם לדעת מרן הגאון רמ"פ זצ"ל מותרת בכל אחר תשמיש, דהא ידוע לכל שזהו איסור כרת אם לא נטהרה במקוה, ועי"ז הקילה בכל מה שאפשר להקל בו אחר הטבילה, וכבר עשתה הטבילה לגמרי את שלה, ורק באגרו"מ שם עסק באשה שלא לנתה עם בעלה עד לכמה ימים אחר הטבילה, ולכן לא כ' האגרו"מ כי אם דאינה צריכה להחמיר יותר מאותו יום עד שתשמש, כ"א דוקא אותו יום ולא יותר, אבל אין כונתו דאם כבר שימשה עדיין אסורה לרחוץ".
6. חק וזמן (פרק ה' סעי' ט') – "ואחר תשמיש מותרת הכל".

ד. אפילו רק קריבות, מיקל.

1. שבה"ל (ח"ה סי' קכ"ה אות א') – "יראה בעניי דאינה אסורה רק סמוך לטבילה בלבד דכשנכנסה כבר לביתה אע"פ שאינה משמשת עד מאוחר בלילה מכ"מ כיון שבעלה נוגע בה א"כ כבר הואילה הטבילה, וא"כ גם אם תרחץ אח"כ בביתה איך אפשר לומר לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין הלא כבר עשתה הטבילה את שלה, וכן בשאר ראשונים במרדכי נזכר רק אחרי טבילתה,

- ולשון זה באו"ז אם הוא דוקא משכחת לה באשה הטובלת ביום כגון ביום הח' לצורך או באופנים רחוקים שהתירו הפוסקים גם ביום ז' כמבואר סו"ס קצ"ז בב"ח וקס"ט באופן זה שאסורה לבעלה עד הלילה יש דמיון שלם לתרומה ... ואמנם גם את"ל דרבינו האו"ז מחמיר בכל אופן כיון דשאר הראשונים לית להו בכלל איסור זה, וגם אלו שאית להו לא הזכירו בדבריהם רק סמוך לטבילה, אין לנו להחמיר בדבר זה, ועיין בברכי יוסף דנטה ג"כ להקל".
2. משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ') – "כשחוזרת מן המקוה לא תרחץ גופה ביום שטבלה אא"כ שימשה או נהגה קירוב עם בעלה".
3. פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' ל') – "אחר שהועילה טבילתה, כגון שבעלה נגע בה אף שלא שמשה, וכן אם עסקה בדברים החוצצים, לא שייך גזירה זו. שבט הלוי ח"ה".
4. שיעורי טהרה (עמ' תס"ח ד"ה אמנם) – "נראה, שאם כבר שמשה עם בעלה, ואף אם לא שמשה אלא שנהגו בשאר קריבות האסורות בימי נדתה עד שתטבול, מבואר בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קכ"ה דשוב אין לאסור לרחוץ אחרי כן, כיון שלא שייך כעת שיטעו לומר שהרחיצה במרחץ היא המטהרת".
5. שבט הקהתי (ח"א סי' רמ"א) – "אשה אחר טבילתה יש להתיר שתעשה בביתה אמבטי אחר שעשתה עם בעלה מיני קריבות שאסורה בימי נדותה".
6. מר"מ – פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"י).

ה. כשחוזרת לביתה.

1. מותרת להתרחץ.
- (א) פאת שדך (ח"א סי' ק"ה) – "כשחוזרת לביתה מותרת לאלתר בכל, בין באמבטי בין בשפיכה. כשנתנגבה מותרת לאלתר בכל מעיקר הלכה, אבל אין להורות כן להדיא. אם המצינה כדי הילוך ד"א אחר שטבלה ולא נתנגבה יש לאסור".
- (ב) הגרשו"א זצ"ל (מראה כהן פרק ו' הע' ק"ט) – "שבביתה יכולה לכתחלה לרחוץ במקלחת, כיון שהעיקר להלכה כדעת המתירים [עי' לחם ושמלה ס"ק קכ"ב], ולכן די לנו להחמיר שלא תרחוץ בבית המרחץ אבל אין להחמיר בביתה".
- (ג) דברי יציב (יו"ד סי' קי"ב, שפע טהרה סי' ר' ס"ק ו') – "אחר הטבילה כשחוזרת לביתה מותרת לרחוץ עצמה, ואם יש לה צורך מותרת לרחוץ עצמה אף בבית הטבילה".
- (ד) ששבה"ל (סי' קצ"ח סעי' מ"ח ס"ק י"ב, סיכום אות ח') – "אמנם כשחוזרת לביתה מותר לרחוץ".
- 1) צ"ע, שהמר"מ הוא משו"ת שבה"ל ח"ה סי' קכ"ה (לשונו לעיל), ושם מיקל רק אם 'בעלה נוגע בה'. א"נ "פשוט לי דאם אחרי שהיתה כבר בביתה עסקה בתוך הבית **בדברים שיכולים ללכלך** אותה ורחצה אח"כ דלא שייך גזרה זו אלא כשנכנסת למרחץ בלי סבה, ואמנם גם את"ל דרבינו האו"ז מחמיר בכל אופן כיון דשאר הראשונים לית להו בכלל איסור זה, וגם אלו שאית להו לא הזכירו בדבריהם רק סמוך לטבילה, אין לנו להחמיר בדבר זה".
- (ה) חוט שני (סוף סי' קצ"ח) – "ונראה שכל שאינו באותו עסק של טבילה מותר, ולכן אם כבר יצאה מהמקוה מותר לרחוץ".
- (ו) שבט הקהתי (אסיפת יצחק י"א אלול תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "רק לנשים ורק בבית המרחץ".
- (ז) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ט סעי' ב') – "וכ"ז דוקא בבית הטבילה אבל בבית מותר".
- (ח) שיעורי טהרה (עמ' תס"ח ד"ה כמו) – "יש להקל שכשבאה לביתה מותרת לרחוץ, וכל האיסור הוא דוקא בסמוך לטבילתה במקוה קודם שבאה לביתה".
- (ט) הגר"י ברקוביץ שליט"א (זרע שמואל הע' תי"ט) – "שהמנהג להחמיר רק בבית הטבילה".
2. עדיין מחמיר.
- (א) חקל יצחק (סי' מ"ט אות א') – "לא נעשה מעשה להתיר לכתחלה חס וחלילה אבל בדיעבד בודאי עלתה לה טבילה ואין לקנסה".
- (ב) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' צ"ו) – לשונו לעיל.
- (ג) אמת ליעקב (יו"ד הע' צ"ב) – "איסור רחיצה אינו אלא בבית המרחץ אלא אפילו בביתה".
- (ד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ב אדר תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "לאשה יש להמתין עד הערב הבא. לאיש, אם רוצה להחמיר יש להחמיר עד שחזור הביתה".
- (ה) ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה ד"ה אלא) – "לא דוקא בבית הטבילה אלא אף בביתה".
- (ו) חק וזמן (פרק ה' הע' כ"ו אות ב').
3. מר"מ.
- (א) חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ו'), אסיפת יצחק י"ב אדר ב' תשס"ח) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "נחלקו האחרונים בזה עי' בדעת תורה סוף סי' ר"א וע"ע מה שכתבנו בחיי הלוי ח"א סי' ע"ח אות ו' בשם גדולה הוראה דאין להחמיר רק עד שתבוא לביתה וליתר שאת לא תרחץ כל הגוף בפעם אחת".

ה. גדרים - למחמירים.

א. מקלחת (shower).

1. מיקל.

- (א) הגרשו"א זצ"ל (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ז'), אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות מ"ג) – "דלדעתו אין לאסור רחיצה אחר הטבילה כ"א באמבטי ולא במקלחת, וטעמו עפ"י דעתו לענין טהרה לבע"ק במקלחת מדין ט' קבין, דאין המקלחת נקראת כלי,

ואין כאן קיבוץ ט' קבין כ"א כל טיפה וטיפה לעצמה, ועפ"י דעתו להקל בכאן דאין כאן ג' לוגין מים שאובין כ"א כל טיפה וטיפה לעצמה".

- (1) והוא לשיטתו, שמקלחת לא מועיל בדין ט' קבין. אמנם רוב חולקים - עי' או"ח סוף סי' ר"מ, לשיטות ומר"מ.
- (ב) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' כ"ג, משנה הלכות ח"ב סי' י"ב, ח"ב סי' ק"ד) – "ולמעשה נראה דיש להקל לנשים לעשות מקלחת לאחר הטבילה אף כשהם עדיין בבית הטבילה".
- (ג) שיעורי טהרה (עמ' תס"ח ד"ה והלחם) – "במקלחת אין איסור".
- (ד) ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה) – "ואף לפי המנהג י"ל דאינו אסור ליטול מקלחת (שויע"ר בלע"ז) אחר הטבילה, ובפרט לאחר שכבר באתה לביתה".

2. מחמיר.

(א) רמ"א (תורת חטאת דפוס קראקא משנת של"ז, הל' נדה סוף סי' קצ"ח. עי' פאת שדך ח"א סי' ק"ה [לשונו לקמן]) – "יש מי שאוסר **להשתטף** בחמין לאחר הטבילה וכן נהגו להחמיר אבל ליכנס למרחץ להתחמם שרי וכו' ועיין בסי' ר"א בשלחן ערוך שסדרתי בס"ד".

- (1) **אא"כ** מחלק בין **שפיכת מים** לקלחת [וכן הרדב"ז, מסגרת השלחן, תפארת אדם, ומשפטים ישרים].
- (ב) **רדב"ז** (סי' האלף קס"ו, כדאי' בלחיו"ש שלמה ס"ק קכ"ב [לשונו לקמן]).
- (ג) **מסגרת השלחן** (סי' קס"ב ס"ק ח') – "ולשפוך כו' יש להקל. לא ידעתי מאין הוציא דבר זה וע' בתוי"ט פ"א דשבת ובגיטין דף ט"ז בתוס' ד"ה הבא דיותר יש לאסור בשפיכה מלרחוץ (לפי שיטת רשב"ט שלמד מגזירת י"ח דבר לכאן)".
- (ד) **תפארת אדם** (או"ח ח"א סי' כ"ח) – "לילך תחת הטאש בשבת, לא מיבעיא אחר הטבילה בלא"ה אינו נכון כמבואר ביו"ד סימן ר"א ס"ס, אלא אפילו בלא"ה אינו נכון מכמה טעמים ...".
- (ה) **משפטים ישרים** (ח"א סי' רכ"ח) – לשונו לעיל.
- (ו) **ישכיל עבדי** (ח"ז קונ"א יו"ד סי' ח' אות ד', עמ' שי"ז) – "אם יכול להתקלח במקלחת אחרי שיצא מהמקוה. העולם נזהרין שלא להתקלח, מפני שגזרו ...".
- (ז) **אג"מ** (יו"ד ח"ב סי' צ"ו) – "אם הגיע זמן טבילתה ולא תרחץ באמבטי רק אותו יום ולמחר תוכל לרחוץ באמבטי וכן בזריקת מים עליה הנקרא שאור ובסווימינג פול ולא תאסר לבעלה שיבא בעש"ק מכיון שאינו בו ביום אף שעדיין לא שמשה עם בעלה, דהמנהג הוא רק לבו ביום".
- (ח) **באר משה** (ח"ו סי' ק"מ).
- (ט) **פאת שדך** (ח"א סי' ק"ה) – "האמת יורה דרכו כי רמ"א בעצמו העיד על מנהגו לאסור אף השפיכה בתורת חטאת (דפוס קראקא משנת של"ז) הלכות נדה סוף סימן קצ"ח וז"ל, יש מי שאוסר **להשתטף** בחמין לאחר הטבילה וכן נהגו להחמיר אבל ליכנס למרחץ להתחמם שרי וכו' ועיין בסי' ר"א בשלחן ערוך שסדרתי בס"ד, עכ"ל. והרב מנחת יעקב לא חיבר פירושו על תורת חטאת אלא עד סוף סי' קצ"ז ולכן **לא הדפיס** בספרו סוף הלכות טבילה ומקואות כיון שספרי הש"ע כבר נתפשטו הרבה בימיו, ולא הרגיש בהשמטת החידוש הזה, או לא היה נראה חידוש בעיניו דהוה פשיטא ליה שאין חילוק בין שפיכה לרחיצה. ונראה שגם רמ"א עצמו הוה פשיטא ליה שאין חילוק ולכן הזכיר בתורת חטאת שפיכה שהיא דבר רגיל יותר ופשיטא דה"ה רחיצה, ובהגהת שו"ע דקדק וכתב רחיצה שלשון זה כולל אף שפיכה. ואין ספק שאילו ראו **האחרונים דברי הרמ"א הללו לא היו מחלקין בין שפיכה לרחיצה**, וכיון שרמ"א העיד על המנהג ודאי שכל הבאה לימלך מוריו לה לאיסור בשניהן. [ואם נזהרין היתר מעצמן נלענ"ד דאם אפשר יש למחות כדי לקיים מנהג אבותינו, ואם קשה למחות כדאי לסמוך על הגר"א והחכמ"א]".

(י) זה השולחן (ח"א או"ח סי' פ"ח) – "לענין להשתטף לאחר טבילת נדה בזה אין להקל לכתחילה".

(יא) **פותח שער** (סי' כ"ג סעי' כ"ב) – "נהגו שלא לרחוץ במרחץ או תחת מקלחת אחר הטבילה".

(יב) **הגר"י בעלסקי זצ"ל** (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ז').

(יג) **נטעי גבריאל** (ח"ג פרק ל"ט סעי' א') – "ולא במקלחת".

(יד) **הגרש"ז אולמאן** (חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ז').

(טו) **פתחי הלכה** (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"י).

(טז) **פרי טהרה** (סי' ר' סעי' ז') – "אין לה לחזור ולרחוץ את עצמה במקלחת, באמבטיה, או בבריכת שחיה".

(יז) **חק וזמן** (פרק ה' סעי' ט') – "נהגו שלא תרחץ ראשה ורובה לא באמבטי ולא במקלחת (shower)".

3. **מר"מ** – משמרת שלום (ס"ק י"ג), **שבט הקהתי** (ח"ה סי' ק"ע).

(א) **קיצור שו"ע** (סי' קס"ב סעי' ט') – "ולשפוך עליה מים חמים לחמם את גופה יש להקל, אך במקום שנהגו לאסור גם זאת אין להקל".

לחיו"ש (שמלה ס"ק קכ"ב) – "ולפי"ז ה"ה להשליך על ראשה מים חמים בכלי לחמם את גופה אסור. וכן הוא ברדב"ז לפי שיטה זו. ואולם מאחר שהוכיח שם דהעיקר לדינא כהפוסקים להתיר הכל נראה לפע"ד דאפילו במקום שנהגו לאסור שתחזור למרחץ מ"מ אם נהגו להקל בשפיכת מים חמים על הגוף אין למחות והיא טהורה".

(ב) **טהרת ישראל** (סעי' רס"א) – "הנהגו להקל בשפיכת מים חמים על ראשה בכלי או על הגוף אחר הטבילה דמקוה צוננת כדי לחמם הגוף אין למחות והיא טהורה".

(ג) **פאת שדך** (ח"א סי' ק"ה) – "במקלחת שמוציא טיפין טיפין מותרת לאלתר בבית הטבילה, אבל טוב שלא להורות כן להדיא אלא בשעת הצורך".

(ד) **ציץ אליעזר** (ח"א סי' ס"ד אות י"ד) – "נלפענ"ד דשפיר יש להורות היתר לעשות מקלחת לאחר הטבילה במקוה לאשה הבאה לשאול על כך באשר שבלי זה אינה מרגישה בטוב מהטבילה במקוה מאיזה סיבה שלא תהיה, ולהודיע לה גם שאם תוכל

להשגיח שלא לרחוץ בבת אחת הראש והגוף אלא לכוון לשטוף הראש בלי רובו של הגוף ואח"כ הגוף בלי הראש אזי מותר גמור הוא אליבא דכו"ע בלי כל פקפוק.

ב. חלק מגופה, מיקל.

1. משפטים ישרים (ח"א סי' רכ"ח) – "והתרתיהם להם לרחוץ פניהם ידיהם ורגליהם לבד דזה לא הוי בכלל דברי מור"ם ז"ל דלרחוץ היינו כל הגוף".
2. יסוד הטהרה (פרק ח' הע' כ"א) – "אבל מותר לה לרחוץ חלק מגופה".
3. פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' ל') – "ולרחוץ פניה או ידיה וכדו' לבד מותר. אמנם רחיצת רוב גופה אין להתיר".
4. פותח שערי (סי' כ"ג סעי' כ"ב) – "והיינו ברוחץ רוב הגוף דלשון הגמרא ראשו ורובו, ועל כל פנים במיעוט הגוף אין קפידא ע"ש בדע"ת".
5. נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ט סעי' א') – "אבל ראשה, או רוב גופה ולא ראשה, וכ"ש אבר אבר, אין קפידא".
6. שיעורי טהרה (עמ' תס"ח) – "אפשר לרחוץ הגוף ואח"כ את הראש".
7. פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' ת"י).
8. משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ') – "וכן ברחיצת פנים ידיים ורגלים אין קפידא, וכש"כ שלהתחמם במרחץ ע"י זיעה".
9. חק וזמן (פרק ה' סעי' ט') – "אבל ראשה בלא רובה או רובה בלא ראשה, וכ"ש אבר אבר בפני עצמו לית לן בה".
10. מר"מ – דעת תורה (סוף סי' ר"א ד"ה אבל, לשונו לקמן), שבט הקהתי (ח"ה סי' ק"ע).

ג. במקום הצורך: לבריאות, רפואה, איסטניס, וכדו'.

1. מיקל.
- א) אג"מ (יו"ד ח"ב סי' צ"ו) – "ואם היא אשה איסטניסית שלא תוכל לסבול שלא להתרחץ יום שלם שיהיה מטבילתה בתחלת הלילה עד גמר היום, יש להתיר לה מכיון שלדינא הוא רק דעת יחיד שאין לחוש לדעה זו, ורק שנהגו להחמיר אין להחמיר אלא כבירוב הפעמים שליכא צורך גדול, אך איני רואה בזה בסתם נשים צורך כל כך כשלא תרחץ יום אחד ויכולה לקיים המנהג".
- ב) הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ח, אשרי האיש יו"ד פרק ל"ד אות מ"ג) – "ולמעשה, מותר לאשה להתרחץ אחר טבילתה במקוה, רק במקום צורך".
- ג) הליכות עולם (ח"ה פר' שמיני סעי' י"ז) – "והגם שבנות אשכנז נוהגות להחמיר בזה, אם היא אשה ענוגה שלא תוכל להמנע מרחיצה שלאחר טבילה, יכולים להתיר לה להתרחץ באמבטיה. כי מה שנהגו אצלם להחמיר, היא חומרא בעלמא, וכל שיש צורך לאשה להתרחץ אחר טבילה, יש להורות לה להקל".
- ד) שבט הקהתי (ח"ה סי' ק"ע) – "דיש מקומות דמשימין הרבה כלור לתוך מי המקוה של הנשים מחמת שלא ידבקו בהן מחלות מזו לזו בעת טבילתן. ויש נשים שהם מאוד אלגרי' לזה ... תשובה: נראה דיש להקל לשטוף לצורך, ובפרט אם אינה שוטפת רוב גופה בב"א דהא יש אחרונים דמקילין לשטוף במקלחת דס"ל דאסור רק לטבול בכלי שיש שם מים שאובין עי' בקש"ע [סי' קס"ב ס"ט] ובמסגה"ש ובלחם ושמלה [סוסי' ר"א]. וכן אם שטפה רק מקצת הגפה אין חשש רק אם שטפה רוב גופה וראשה, אבל שטפה ראשה לבד או רוב גופה לבד אין חשש, ומצאתי בדע"ת ...".
- ה) יסוד הטהרה (פרק ח' הע' כ"א) – "ולאיסטניס יש להקל אף אם היא מבנות אשכנז".
- ו) פתחי מגדים (פרק י"ח סעי' ל') – "רחיצת רוב גופה אין להתיר כי אם לצורך, כגון לרפואה וכדו'".
- ז) נטעי גבריאל (ח"ג פרק ל"ט סעי' ב') – "ובמקום הצורך, כגון לחמם עצמה או לקרר עצמה, מותרת גם בבית הטבילה".
- ח) משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ') – "ולצורך רפואה יש להתיר".
- ט) שיעורי טהרה (עמ' תס"ח) – "ברחיצה לצורך הבריאות כגון רחצה בבריכה, אין לאסור".
- י) דברי חכמים (יו"ד אות נ"ח) – "שמעתי מהפוסקים שבמקום צורך יכולה לרחוץ (אבל טוב לא לעשות זה אם אינו צורך ממש)".
2. מר"מ.
- א) דעת תורה (סוף סי' ר"א ד"ה אבל) – "ולענ"ד דאם אינה רוחצת כל הגוף, ונחוץ לרפואה לחמם א"ע מהמים הקרים, שרי לרחוץ הגוף בחמים בלא הראש וכדומה, דבזה לא שייך הגזירה (שלא יאמרו לא אלו מטהרים וכו'), דהכל יודעים דצריך טבילת כל הגוף, כן נראה לענ"ד להקל במקום הדחק".
- ב) משמרת הטהרה (פרק י"ז סעי' כ') – "והמקילין בכ"ז לצורך אין למחות בידם".

ד. מר"מ – מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' צ"ט, חוקת הטהרה סי' ר' סעי' ח', קובץ תשובות סי' י"ד).

ו. גברים

א. מיקל.

1. או נדברו (ח"ד סי' מ"ו אות י', ח"ו סי' ע"ב אות י') – "אין היום טומאה וטהרה ומותר לרחוץ לאחר המקוה".
2. משנה הלכות (ח"ב סי' י"ב, ח"ג סי' ע"ה אות א', ח"ב סי' ק"ד) – "דבשלמא באנשים ליכא להחמיר כלל וכלל דלא ליהוי אלא ספיקא ובספיקא דרבנן הולכין להקל ובפרט דהכא טבילת אנשים בטלוח כבד".
- א) אמנם עי' פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' כ"ג), לשונו לקמן.

3. שבת הקהתי (אסיפת יצחק י"א אלול תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "רק לנשים ורק בבית המרחץ".

ב. מחמיר.

1. תפארת אדם (או"ח ח"א סי' כ"ח) – "משום מצוה כבר נהגו כל החסידים תלמידי הבעש"ט הק' ועפ"י האר"י להתיר ויש להם על מה שיסמוכו כי המג"א מסיים להתיר ועיין מג"א כ"ה סק"ע, אבל לילך תחת הטאש בשבת, לא מיבעיא אחר הטבילה בלא"ה אינו נכון כמבואר ביו"ד סימן ר"א ס"ס, אלא אפילו בלא"ה אינו נכון מכמה טעמים ...".
2. חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ו'), אסיפת יצחק י"ב אדר ב' תשס"ח בהוספות) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "ובענין אנשים וודאי מעיקר הלכה אין חשש כלל, אמנם לכאור' לפי מה שכתב בכף החיים (או"ח סי' ר"ס סק"ח) בשם האר"י שלא לנגב המי מקוה א"כ לכאור' ה"ה שלא ירחץ המים ע"י המרחץ ע"ש, וע"ע במשמרת שלום (קוידינוב) (סי' כ"ב) שכתב דמה שנוהגים לרחוץ בער"ש קודם הטבילה י"ל דמטעם הרמ"א (הנ"ל בס' ר"א) עשו הרחקה גם בטבילת אנשים, ולפי זה י"ל דה"ה בכל טבילת אנשים, (וכ"כ בשו"ת תפארת אדם ח"א סי' כ"ח ע"ש), והגם שבאר"י ז"ל מדברו מטבילת ערש"ק וי"ל הבו דלא להוסיף, אמנם נראה דבוודאי יש ענין שלא לרחוץ ממי המקוה, ועכ"פ ברחיצת פניו ידיו ורגליו וודאי אין לחוש".

ג. טבילת עזרא [בעל קרי].

1. מיקל.

- (א) פאת שדך (ח"א סוף סי' ק"ה) – "בטבילת בעל קרי אין להחמיר כלל אפילו לפרושים".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים יו"ד אות נ"ה) – "האם מותר לרחוץ במקלחת אחר יציאת המקוה (לקרי), שאם חוששין לטומאה חדשה או לא. תשובה: ... שמותר (שאינו זה ממש טבילה, שהוא רק לקרי)".
- (ג) ביע אומר (ח"ה יו"ד סי' י"ט אות ד'), הליכות עולם ח"ה פר' שמיני סוף הע' י"ז) – "לגבי חסידים ואנשי מעשה הנוהגים להחמיר לטבול לקריין, שרשאים הם להתרחץ בחמין אחר טבילתם במקוה, ואין בזה שום מנהג להחמיר כלל. ולאפוקי ממה שראיתי בספר עמק יהושע אחרון (דף קפב סע"ב), שאחר שהביא מ"ש בספר יסוד ושרש העבודה, שיש להשתדל שאחר טבילת בעלי קריין לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, הקשה על זה בשם הרה"ג רבי מאיר אלטר בן הגה"ק אדמו"ר מגור זצ"ל, מגמ' מפורשת (שבת יד א) שחז"ל גזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים לפסול התרומה, מפני שהיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים וכו'. ע"ש. ולא זכר שר מכל הפוסקים הנ"ל, ובטבילה זו שהיא לטהרה ולחומרא בעלמא כ"ע יודו שיש להתיר. וגם הלום ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו, במהדורא החדשה (עמוד שיז, סי' ח אות ד), שנשאל אם יכול להתקלח במקלחת אחר שיצא מן המקוה, והשיב, העולם נזהרים שלא להתקלח, מפני הגזרה שהובאה (בשבת יד א), שאפי' טהור גמור שנפלו עליו מים שאובים פוסל התרומה וכו', ע"ש. ודבריו תמוהים, שהרי אפי' בטבילת נדה לבעלה הסכימו האחרונים להתיר להתרחץ אח"כ, משום דבעלה חולין הוא, כ"ש לגבי טהרת בעלי קריין שהיא חומרא בעלמא".

(1) האדמו"ר מגור מדבר על ערב שבת, ולא טבילת קרי.

- (ד) זה השולחן (ח"א או"ח סי' פ"ח) – "נראה דאף דהרמ"א ביו"ד סימן ר"א סעיף אחרון כתב דלחזור ולהשתטף אח"כ יש אוסרין וכן נהגו, דזהו לגבי טבילת נדה דחמירא משא"כ כאן שכל הטבילה אינה אלא מנהג דאין להחמיר ומה גם דהגר"א בביאורו שם מתיר אפילו בנדה לכתחילה וא"כ כדאי הגר"א לסמוך עליו עכ"פ בזה".

(ה) ציץ אליעזר (חי"א סי' ס"ד אות ט"ו) – לשונו לקמן.

- (ו) עי' ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה) – "ובנוגע לטבילת עזרא לית דין ולית דיין **ופשוט כביעתא בכותא** שמותר לרחוץ עצמו ולהשתטף אחר הטבילה ... אלא שחסידים ואנשי מעשה נזהרו בכך לכתחלה גם בימות החול, אבל מי שיש לו איזה סיבה בדבר יכול לכתחלה לרחוץ עצמו אחר הטבילה ותל"מ".

- (ז) שערי מקואות (ס"ק ש"ז) – "ומכל מה שנתבאר נראה פשוט שיש להתיר בשופי רחיצה לאחר טבילה לבעלי קרי כיון שטבילה זו אינה אלא ממידת חסידות מסתבר שאף המחמירים יודו שיש להתיר, ועוד זאת שגם מ' סאה שאובים כשרים לטבילה זו".

2. יש להזהר.

- (א) פסקי משנה הלכות (פרק י' סעי' כ"ג) – "ולמעשה נראה דיש להקל לנשים לעשות מקלחת לאחר הטבילה אף כשהם עדיין בבית הטבילה. אולם איש הטובל טבילת עזרא **נוהגים להקפיד** שלא להתרחץ אח"כ. ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' י"ב".

- (ב) שבת הלוי (ח"ז סי' ל"ג) – "יסוד ושרש העבודה ... תמחת בזה נגד הש"ס ... הנה זה לא קשה דלא גזרו אלא במי שצריך טהרה מן הדין לא כן אם טובלים רק משום קדושה והכנה לש"ק, ואפי' בע"ק בזה"ז אעפ"י שאנו נזהרים, אבל אינו מן הדין ... מ"מ למעשה נכון להזהר, ולא ראיתי נוהגים כספר הנ"ל, אלא רוחצים עו"פ פניו וידיו מעט לפני ש"ק".

3. מר"מ.

- (א) פסקי תשובות (סי' פ"ח סוף אות ח') – "ודע, כי יש המדקדקים שלא להתרחץ לאחר הטבילה כעין טבילה דאורייתא שאסרו בזה (בשו"ע יו"ד סי' ר"א סעי' ע"ה), אך מעיקר הדין אין שום חשש בזה".

ד. ערב שבת.

1. מחמיר.

- (א) אמרי אמת הו"ד בעמק יהושע אחרון (בסוף הספר במלואים והוספות) – "הבאתי דברי ביסושה"ע שאחר הטבילה דוקא ישתדל אחר מים חמין לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו וכו', ומה טוב אם יכול לרחוץ כל גופו בהם עכ"ל העירני ע"ז כבוד ידידי הרב

הגאון החסיד בנש"ק מוה"ר מאיר אלטר (שליט"א) [זצ"ל] בן כ"ק מרן הרב הגאון הקדוש אדמו"ר מגור (שליט"א) [זצ"ל] שהוא מוקשה מאד מגמ' מפורשת שבת (דף יג) ... ע"כ נלענ"ד שיותר נכון לעשות כמ"ש שלה"ק הובא לעיל בשעה"ט אות ל"ד ש'קודם' הטבילה טוב שירחץ כל גופו בחמין".

(ב) הו"ד בדברי ישראל (ח"א סי' י' אות א') – "ראה בס' 'עמק יהושע אחרון' בסוף הספר במלואים והוספות ...".
(ג) עי' פסקי תשובות (סי' ר"ס סוף אות א', עי' דפו"ח שם אות ג') – "מנהג העולם להקפיד לא להתרחץ לאחר הטבילה, אלא לפניו, וטוב להיזהר בזה, אף כי מדינא אין כלל קפידא בזה".

2. מיקל.

(א) הגרשז"א זצ"ל (שולחן שלמה סי' ר"ס ס"ק א', דפו"ח) – "היסוד ושורש העבודה ... בספק עמק יהושע האחרון ... אולם אין תמיהתו תמיה כי מה שגזרו הוא רק בנוגע לטומאה וטהרה, משא"כ בטבילה לכבוד שבת מוטב להתרחץ יפה אח"כ במים נקיים".
(ב) עי' ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה) – "ובנוגע לטבילת עזרא לית דין ולית דיין ופשוט כביעתא בכותא שמותר לרחץ עצמו ולהשתטף אחר הטבילה, מלבד בער"ש להנהיגין עפ"י האריז"ל שלא לנגב עצמן אחר הטבילה, אלא שחסידיים ואנשי מעשה נזהרו בכך לכתחלה גם בימות החול, אבל מי שיש לו איזה סיבה בדבר יכול לכתחלה לרחץ עצמו אחר הטבילה ותל"מ".

3. מר"מ – שבט הלוי (ח"ז סי' ל"ג, לשונו לעיל).

(א) משמרת שלום (קאדינאו סי' כ"ה אות ב', הע' ב') – "ערב שבת קודש ... יש אומרים שצריך לטבול תחלה דוקא ואח"כ לרחץ בחמין והעולם אין נוהגים כן ומנהגי לטבול קודם הרחיצה בחמין ואחר הרחיצה. [ומ"ש העולם וכו'] אפשר סברתם מדכתב הרב ביו"ד (סוף סי' ר"א) בהגה"ה אבל לחזור ולרחץ אח"כ יש אוסרין וכן נהגו עכ"ל והטעם שלא יאמרו המרחץ מטהרה כמו הטבילה ויטהרו במרחץ לחוד עכ"ל הש"ך שם ומט"ז אפשר דעשו גם האנשים הרחקה שלא לרחץ אחר הטבילה הגם שהוא כמעט גזירה לגזירה ועוד כיון דארז"ל (שבת י"ד ע"א) דגזרו רבנן טומאה על הבא ראשו ורובו במים שאובין וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין משום גזירה דלעיל הגם דבזמן הזה אין זה שייך כלל מ"מ אינם רוצים לעשות דבר שיש בו סרך טומאה ועי' במ"א או"ח (סי' תר"ג) ע"כ מנהגי לטבול קודם הרחיצה ואחר הרחיצה דבזה יוצאנו ידי כל הדעות".

ה. ערב יום כיפור.

1. מיקל – ציצן אליעזר (חי"א סי' ס"ד אות ט"ו, לשונו לקמן).
2. מר"מ – פסקי תשובות (סי' תר"ו אות ו' ד"ה ומדינא, הע' כ"ה), "ומדינא מותר להתרחץ שוב לאחר הטבילה אבל רבים מקפידים לא להתרחץ לאחר הטבילה. [עיין מש"כ בפסקי תשובות ח"ג סי' ר"ס אות א'] (לשונו לעיל), ועפ"י האמור, כ"ש בטבילת עיו"כ שיש להקפיד על כך]".

ו. ערב יו"ט.

1. מיקל.

(א) ציצן אליעזר (חי"א סי' ס"ד אות ט"ו) – "נלמד בגזירה שוה ובקל וחומר בטבילת אנשים בזה"ז שמותר להם בשופי לשטוף את גופן לאחר הטבילה וכן ליכנס באותו יום באמבטיא, דטמאי מתים הרי נשארין בין כך (עיין רמב"ם פ"ג משביתת עשור ה"ג) ומהי טבילתם אי משום טבילת בעלי קריין, ואי משום טהרת הרגל, ויוה"כ, והא הרי טבילת בעלי קריין בזה"ז הוא רק ממנהגא בעלמא דהא בטלה תקנה זו (וכדברי הרמב"ם שם), ועוד זאת דגם מ' סאה שאובים כשרים לטבילה זו כדעתו של הב"י בטור או"ח סי' פ"ח והמג"א באו"ח שם סק"א, וכמו"כ בטהרת הרגל הרבה מגדולי הפוסקים סוברים דליכא מצוה בזה בזה"ז (יעיין בשאגת אריה ומהמובא בזה בשערי תשובה סי' תקכ"ט ועוד) וביותר מזה מפקפק השאגת אריה בסי' ס"ז על טבילה לר"ה ויוה"כ, ובפרט בזה"ז כיעו"ש, וא"כ אין כל מקום להחמיר עליהם ברחיצה או שטיפה לאחר הטבילה".
(1) לפי המ"ב (סי' קכ"ח ס"ק קס"ה) שפסק שיש חיוב בזמן הזה, יש מר"מ להחמיר גם בזה"ז.

ז. מר"מ.

1. הגרשז"א זצ"ל (ועלהו לא יכול ח"ב עמ' רפ"ו) – "הרב היה רגיל להתקלח לפני שטבל במקוה וגם אחרי שהוא טבל. שאלתיו מדוע אין הוא חושש למה שכתוב שלא להתרחץ אחרי הטבילה במקוה, כדי שיישאר על גופו מהמים של המקוה. וענה: לפני שאני טובל במקוה אני מתרחץ כדי לקיים מצות 'ואהבת לרעך כמוך', ואילו אחרי שאני טובל במקוה אני מתרחץ בגלל אלו שלא חוששים לקיים את 'ואהבת לרעך כמוך'".

2. חיי הלוי (ח"א סי' ע"ח אות ו', אסיפת יצחק י"ב אדר ב' תשס"ח בהוספות) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "ובענין אנשים וודאי מעיקר הלכה אין חשש כלל, אמנם לכאור' לפי מה שכתב בכף החיים (או"ח סי' ר"ס סק"ח) בשם האר"י שלא לנגב המי מקוה א"כ לכאור' ה"ה שלא ירחץ המים ע"י המרחץ ע"ש, וע"ע במשמרת שלום (קאדינאיו) (ס' כ"ה) שכתב דמה שנוהגים לרחץ בער"ש קודם הטבילה י"ל דמטעם הרמ"א (הנ"ל בס' ר"א) עשו הרחקה גם בטבילת אנשים, ולפי זה י"ל דה"ה בכל טבילת אנשים, (וכ"כ בשו"ת תפארת אדם ח"א סי' כ"ח ע"ש), והגם שבאר"י ז"ל מדברו מטיבילת ערש"ק וי"ל הבו דלא להוסיף, אמנם נראה דבוודאי יש ענין שלא לרחץ ממי המקוה, ועכ"פ ברחיצת פניו ידיו ורגליו וודאי אין לחוש".

3. הגרשז"א שליט"א (דרור יקרא עמ' שע"ז) – "יש ענין לא להתרחץ אחרי שטבל. ת. עי' יו"ד סי' ר"א סע"ה".

4. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ב אדר תשס"ו) – שאלה: "הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה 'לחזור ולרחץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו', ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחץ, ואם זה גם אסור לאנשים". תשובה: "לאשה יש להמתין עד הערב הבא. לאיש, אם רוצה להחמיר יש להחמיר עד שחזור הביתה".

דברים החוצצים בטבילת כלים

סימן ר"ב

- א] חציצות בכלי זכוכית - סעיף א'.
 ב] הגדר של חציצות - סעיף ב'.
 ג] ידות הכלים - סעיף ג'.
 ד] בית הסתרים: בכלים - סעיף ה'.
 ה] כלי חשמלי.
 ו] לטבול כלי בתוך כלי - סעיף ו'.

ז] ידות הכלים שעתידי לקוצצן - סעיף ט'.
 ח] לטבול הכלי בחלקים או לא.

א] חציצות בכלי זכוכית - סעיף א'.

משנה (מקואות פרק ט' משנה ה') – "אלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ".

א. האם דברים אחרים (חוץ מזפת ומור) חוצצין: ראשונים.

1. מיקל.
 (א) רש"י (שבת דף טו: ד"ה בכלי) – "בכלי זכוכית. שהן חלקין, ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהן, לפי שנופל מאיליו, והני הוא דמדבק טובא וקפיד עלייהו, ואין חוצץ אלא דבר המקפיד עליו".
 (ב) טור (סעי' א') – "אלו דברים חוצצין בטבילת כלים הזפת והמור בכלי זכוכית לפי שהוא חלק מאד אין דברים אחרים חוצצין בו שאין נדבקין בו אבל בשאר הכלים כל דבר נדבק וחוצץ".
 2. מחמיר.
 (א) ר"י (סמ"ג עשין סי' רמ"ח) – "ופירש רבינו שלמה (ד"ה בכלי) דווקא זפת ומור אבל טיט ודבר אחר אינו חוצץ לפי שנופל מאיליו ואינו מקפיד. ואינו נראה לרבינו יצחק לומר כן להכשיר שאר דברים החוצצין עליו בשעת טבילה, אלא מפרש דכל שכן שאר דברים שחוצצין בכל הכלים, [אלא] אפילו זפת ומור שאין חוצצין בשאר כלים שדרך לזופתן, בכלי זכוכית חוצצין".
 (ב) מהרי"ל (החדשות סי' מ"ה אות א').
 3. מר"מ – ריטב"א (שבת דף טו: ד"ה הזפת).
 (א) שבט הלוי (ח"ד ריש סי' קכ"ג) – "אלו חוצצין הזפת והמור בכלי זכוכית וכו', עיין ש"ך כ' הסמ"ג וכו' ג' שיטות לפנינו לדעת רש"י בכל הכלים כל דבר הנדבק חוצץ ומכ"ש זפת ומור, ובכלי זכוכית דוקא זפת ומור דשאר דברים אינם נדבקים בה, ולדעת הסמ"ג שאר דברים חוצצים בין בזכוכית בין בשאר כלים, אלא דזפת ומור בשאר כלים דרכם בכך ואינם חוצצים בהם, והרמב"ם פ"ג דמקואות כ' ואלו חוצצין בכלים הזפת והמור וכיוצא בהם, וכ' בס' משנה אחרונה פ"ח ממקואות דדעתו דבכל הכלים אינו חוצץ רק זפת ומור וחולק לפ"ז מן הקצה על רש"י וסמ"ג, ולפי ענ"ד דאין זה מוכרח דהא כ' זפת ומור וכיוצא בהם מדכ' כיו"ב משמע דמרבם הרבה דברים אלא דבעינן מדבק כזפת ומור, ואינו חולק ארש"י אלא בזה דלרש"י זפת ומור מדבק ביותר. מיהו בהא ודאי פליג דלא הזכיר כלל כלי זכוכית והיינו לשיטתו פ"א מהל' כלים דכלי זכוכית אין לו טהרה במקוה כלל, מ"מ נפ"מ בזה בטבילת כלים גם כל מין הנדבק חוצץ. ויראה דפי' הסמ"ג לא שייך רק אם גורסים מור אבל אם הגירסא חמר כג' הרמב"ם דהיינו טיט פשיטא דחוצץ גם בשאר כלים ואכמ"ל".

ב. האם דברים אחרים (חוץ מזפת ומור) חוצצין: פוסקים.

1. מיקל – לבוש (סעי' א').
 2. מחמיר – ב"ח (ס"ק א'), "מיהו הסמ"ג על שם ר"י פירש דהכי קאמר אפילו זפת ומור שאין חוצצין בשאר כלים שדרך לזופתן בכלי זכוכית חוצצין וכל שכן שאר דברים דחוצצין בכל הכלים דפשיטא דחוצצין בכלי זכוכית והכי נהיגי עלמא להחמיר בכלי זכוכית דכל הדברים חוצצין", ש"ך (ס"ק א'), ערה"ש (סעי' ב'), "ולפ"ז נקיט חומר בכלי זכוכית והטעם משום דבכלי זכוכית קפדי טובא אמנקיותא ולדינא בוודאי נקיטין להחמיר כשני הפירושים", טהרת ישראל (סעי' א'), חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק קט"ז).

ב] הגדר של חציצות - סעיף ב'.

א. גר"א (ס"ק ב') – "כ"ד שדרך כו'. מתני' ספ"ט וכמו באדם דמשם ילפינן את בשרו כו'".

1. עי' סי' קצ"ח סעי' א', לשיטות ומר"מ.
 2. מר"מ – אג"מ (מסורת משה יו"ד אות מ"ה, לשונו לקמן).

ב. האם צריך להעביר כל חציצות לכתחילה: גם החציצות שהיו מיעוט שאינו מקפיד.

1. מחמיר.
 (א) או"ח (שער נ"ח דין צ"ג) – "הבא להטביל כלי צריך לנקותו תחילה מכל טנוף ולכלוך וחלודה שעליו שלא יחוץ בפני הטבילה כדאי לעיל מאך את הזהב אך חלק. וכ' במרד" פ"ב דעבודה זרה שאם אין עליו כ"א מעט ה"ל מיעוט שאינו מקפיד ואינו חוצץ עכ"ל. והיינו אפי' לכתחילה היכא דא"א להעבירו אבל היכא דאפשר יזהר אפילו במיעוט אך מיעוט המקפיד ורובו אפי' שאינו מקפיד חוצץ כדין טבילת אדם וצריך טבילה אחרת אפי' בברכה אם הסיח דעתו".
 (ב) תכ"א (כלל ע"ג סעי' י"ד), הו"ד בדר"ת (ס"ק ה') – "ונראה לי שהוא הדין הכלים שיש להם קנים (שקורין שנוצין) אף על גב שאינו יכול לנקרו הוי כמיעוט ואינו מקפיד וכל מיעוט שאינו מקפיד ואינו יכול להעבירו מותר לטבול כך אף על פי שהוא

מבפנים אבל אם הוא מיעוט ומקפיד עליו או ברובו של כלי אף על פי שאינו מקפיד אסור לטובלו כך ואפילו בדיעבד לא עלתה לו טבילה".

ג) חיי הלוי (ח"ד סי' נ"ט אות ו') – "... ומשמע דאם יכולין להעבירו יש לכתחילה לראות שלא יהא אפילו מיעוט שאנו מקפיד, וכן מבואר באו"ה (כלל מ"ח סי' צ"ג)".

ד) טבילת כלים (פרק ה' סעי' ד') – "לכתחילה יסיר גם חציצה כזו".

ה) חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק ק"ג) – "ואפילו אינה אלא במיעוטו של הכלי וגם אינו מקפיד עליה דלכתחילה צריך להעביר כל חציצה בשעת טבילה".

ו) מטבת הכשר (ארטסקרול, פרק י"ח הע' ע"ח).

2. שנראה להקל משאר סתימות הפוסקים: שיש לחלק בין כאן ולהרמ"א (סי' קצ"ח סעי' א') אצל טבילת נשים. ששם יבא לידי איסור חמור בידים כגון שיבעל נדה או ישים בכלי תרומה טהורה ויאכלנה והיא במיתה, משא"כ הכא דאף אם ישתמש בכלי זה אח"כ לא אכיל איסורא דהא לא נאסר מה שבתוכה. ועוד, אולי יש לצרף השיטות שטבילת כלים הוי רק איסור דרבנן [וכמו שלא מצינו חומרא זו אצל נטילת ידים] - ועי' לקמן, שיש כמה קולות אצל טבילת כלים.

ג. חילוקים בין טבילת כלים לטבילת נשים.

1. האם צריך להעביר כל חציצות לכתחילה: גם החציצות שהיו מיעוט שאינו מקפיד.

א) לענין טבילת נדה, מחמיר – רמ"א (סי' קצ"ח סעי' א'), "ולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצין, גזרה אטו דברים החוצצים".

ב) לענין טבילת כלים - עי' לעיל.

2. תאחוז חבירתה ברפוי.

א) לענין טבילת נדה - עי' סי' קצ"ח סעי' כ"ח, לשיטות ומר"מ.

ב) לענין טבילת כלים - עי' סי' ק"כ סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

3. טבילה ע"ג כלים.

א) לענין טבילת נדה, מחמיר – מחבר (סי' קצ"ח סעי' ל"א).

ב) לענין טבילת כלים - עי' לקמן סעי' ו'.

4. האם צריך כוונה.

א) לענין טבילת נדה, יש מחמירים – רמ"א (סי' קצ"ח סעי' מ"ח, "ויש מחמירין ומצריכין אותה טבילה אחרת").

ב) לענין טבילת כלים, מיקל - עי' סי' ק"כ סעי' ט"ו, לשיטות ומר"מ.

5. נאמנות בטבילה ע"י ילד שהגיע ל"ג שנה, האם צריך לבדוק אחר ב' שערות.

א) עי' סי' ק"כ סעי' י"ד, לשיטות ומר"מ.

6. בית הסתרים.

א) לענין טבילת נדה, הוי חציצה – מחבר (סי' קצ"ח סעי' כ"ה).

ב) לענין טבילת כלים, אינו חציצה - עי' לקמן.

7. מר"מ.

א) אג"מ (מסורת משה יו"ד אות נ', עי' הע' ס"ג שם) – "כתוב עליו בלורד זרחני (magic marker) סכום מקחו, האם זה חוצץ. והשיב לי רבינו שחוצץ, דמה שאין דיו חוצץ באנשים, הוא משום שאינו מקפיד, ואין בו ממשות. [גם אם מקפיד מותר כשאין בו ממשות] אבל על כלי, יש ממשות בזה, וגם למעשה מקפיד. והזכיר רבינו שיש לדמות זה למה שכתוב בשו"ע (סימן ק"כ סעיף י"ג) 'צריך להעביר החלודה קודם טבילה ואם לא העביר אם מקפיד עליו חוצץ'".

ד. כלי שיש משהו דבוק בה: הבעל שטבל הכלי אינו מקפיד, אבל אשתו מקפדת.

1. מחמיר.

א) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה ניסן תשס"ח) – שאלה: "כלי שצריך טבילה ויש דבר שדבוק בה, והבעל שטבל הכלי אינו מקפיד עליו אבל אשתו מקפיד עליו, האם זה חוצץ". תשובה: "יש להוריד".

ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק כ"ד ניסן תשס"ח) – שאלה: "דבר על כלי שחוצץ, והבעל שטבל הכלי אינו מקפיד, אבל אשתו מקפיד האם זה חציצה". תשובה: "כן".

ג) רובות אפרים (אסיפת יצחק כ"ו ניסן תשס"ח) – שאלה: "אם יש כלי שצריך טבילת כלים ויש דבר דבוק בה, והבעל שטבל הכלי אינו מקפיד עליו אבל אשתו מקפיד, האם זה חוצץ". תשובה: "אם האשה מקפידה צריך לטבול הכלי".

ה. תוית.

1. תזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' פ"ו אות נ"ח, אות נ"ט) – "ובנוגע לפתקאות הדבוקים על הסיר מבחוץ, יש פתקה אחת עם שם בית החרושת אותה הורה להם מרן לגרד לפני ההגעלה ופתקה שני' ממס מותרות מרן התיר להם להשאירה כי היא הכרחית לצורך בקורת מהממשלה. מפי הנ"ל דלענין טבילת כלים מחו"ל אמר להם מרן החזו"א להוריד את כל הפתקאות מהכלים אף של מס מותרות משום חציצה".

2. אג"מ (מסורת משה יו"ד אות מ"ה) – "ושאלו אם, לטבילת כלים, נחשב כחציצה מדבקה שדוקא מקפיד שישאר על הכלי, שזה מראה השבח והיוקר וכדומה של הכלי. והשיב רבינו שבוודאי אינו חציצה. ואז שאל אם ההגדרה למה נחשב כשבח הכלי, למה מקפיד, תלוי בבעל הכלי, או ברוב העולם, והשיב רבינו שתלוי בבעל הכלי".

3. הגרש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות ט', אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ד) – "וכן יש להוריד כל דבר שמודבק על הכלי ומקפיד עליו. ואם יש מדבקה שכתוב עליו **הוראות שימוש** וכיוצא בזה אין צורך להורידה. אבל מדבקה או צבע (שאפשר להורידם) שרק המוכר מעוניין שזה ישאר ולא הקונה, יש להורידם".
4. שבט הלוי (קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קנ"ד אות י') – "יש להסיר כל חציצה לפני הטבילה. ומי שטובל בקבוקים וכדו' שיש עליהם תות ורוצה להשאירה לנוי, מותר לטובלו עם התות אף אם ממלא בהם משקה אחר".
5. הגר"ח ק"שליט"א (אהל יעקב) – "כלי שיש לו מדבקה בתחתית הכלי האם הוא חוצץ בטבילת כלים. תשובה: כן".
6. תשובות והנהגות (ח"א סי' תנ"ב [לשונו לקמן], סי' תס"ז) – "דכשנותן מתנה רוצה עם תות נייר דבוק עם שם הפירמא, שבזה משביח מתנתו שנראה חדש, ובטבילה צריך להסירו וחוצץ, ואפילו נימא שאין מקפיד על תות שנמצאת על הכלי כששתמש בו מ"מ כיון שנהגו בטבילה להסיר חוצץ וכמבואר ברמ"א ביורה דעה קצ"ח (סעיף כ') וכמו שהערנו לעיל סימן תנ"ב, ועיין עוד בדברינו בחלק ב' סימן ת"ו, שבצבע שבצפרניים אם נהגו להסירו חוצץ, ומיהו בתות שלהשביח שנראה שנעשה מפירמא המייצרים כלים נאים לכאורה בזה לא חוצץ, ומיהו צ"ב ששבחו אינו בגופו ביופיו אלא בפרסום וכה"ג כשנהגו להסירו לפני טבילה אפשר שחוצץ, ואין הדברים ברורים אצלי, וראוי להחמיר ולהסירו ולא ליכנס לחשש בטבילת כלים".
- תשובות והנהגות (ח"ב סי' ת"ו) – "מיהו עיקר הדין שתות של הביח"ר המודבקות בצד השני הוא חציצה, כמו שהביא בדרכ"ת סימן ר"ב סק"ד בשם הערוך השולחן, מסופקני אם המציאות כן, ומסברא אמינא דרואים את כל אלה שקונים כלים ולא מטבילים דמצוי שמשאירים התות תחת הכוס כיון שזהו בצד שני של הכוס ואינו נראה, ולא ניכר התות כלל כששותים ממנו, ואם אין מקפידים עליו דינו שאינו חוצץ. ואף שבטבילת נשים אמרין שחוצץ בצפרנים, כיון שנהגו להסיר משום חציצה דינו כמקפיד עלה, עיין ברמ"א יו"ד קצ"ח (סעיף כ'), היינו דוקא בצפרנים שעומדים ליחתך להכי חוצץ כשדעתו לחותכם כדי שלא תהא חציצה, אבל כשאינו דבר רע אף שמעבירים לטבילה לא חוצץ, ולכן אף שראוי להעביר התות, מ"מ על דיעבד אין ראה שחוצץ".
7. אור יצחק (ח"ב יו"ד סי' י"ז אות ב') – "באם יש מדבקה על כלי, וקשה להורידה ואינו מקפיד עליה שתשאר, אולם עם הזמן ודאי תתקלקל ותדר מקצתה ואז יקפיד להורידה לגמרי, האם היא חציצה או היא כמיעוטו שאינו מקפיד שלא היא חציצה. במדבקה הנמצאת על הכלי ואינו מקפיד עליה, כל זמן שלא נתקלקלה בודאי דאין זה חציצה, ואין לך אלא מקומו ושעתו, ועשיו אין שום שיבה להקפדה".
8. טבילת כלים (פרק ה' סעי' ב') – "תות הדבקות על הכלי ... צריך להסירם לפני הטבילה ... תות שאין דרך להורידם מהכלים, כגון כלי קריסטל שהתות עם שם קריסטל מוסיפות לחשיבות הכלי, הרי הם כחלק מהכלי ואין צריך להורידם לפני הטבילה [כן שמעתי מהגר"י וייס (שליט"א) [זצ"ל] והגר"ש ואזנר שליט"א, ואף שמשאר הכלים מקפידים להוריד את התות]".
9. חלקת בנימין (ס"ק ק"ג) – "וכן צריך להסיר התות מן הכלי קודם הטבילה מיהו אותן תות שדרך להשתמש בכלי ועודן עליו מפני שמוסיפות בחשיבות הכלי נראה דלא חשיבי חציצה".

ו. חציצה בתות שצ"ג הכלי: בזמן שטובל הבעל החנות [ע"י סי' ק"כ סעי' ח', לשיטות ומר"מ].

1. מיקל.
- א) טבילת כלים (פרק ה' הע' ד') – "נראה דאינם צריכים להוריד את התות, כי אינם חוצצות, דהרי רצונם דוקא שישארו על הכלי שידעו הקונים שהם חדשים. ואף דבחציצה אזלינן בטר רובה דעלמא כמבו' לעיל, מ"מ אף אם רובה דעלמא מקפידים ע"ז, אזלינן אחר רגילות ההקפדה לבני אדם כיו"ב ...".
2. מחמיר, שהיו חציצה.
- א) ע"י הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות י"ט, שלמי מועד עמ' תקנ"ג, ע"י מכתב בס' טבילת כלים עמ' רמ"א אות ב') – "בענין טבילת הכלי עם התות שעליו, נלענ"ד שאם כנים הם הדברים שכתב כת"ר - שסתם אנשים מקפידים להסיר את התות, חושבני דמה שהמוכר מקפיד לא להסיר - כדי שיהא ניכר שהכלים הם חדשים, אין זה גורם כלל שיחשב משום כך ברשות המוכר כמיעוט שאינו מקפיד, ויותר נראה דכיון שהוא מחשיב את התות - אשר הלוקחים רגילים להסיר אותן - חשיב טפי כמיעוט המקפיד, ולא דמי כלל לכלים בבית האומן שאינו נותן כלל אל לבו על הלכלוך שמאחורי הכלים. כמו כן אין דעתי נוחה כלל מטבילה עם מיעוט המקפיד, ורואה אני בזה לזול דברבנן אשר מאד החמירו בו ואמרו שגם בדיעבד לא עלתה הטבילה, אך מסופקני אם זה באמת בגדר של מיעוט המקפיד".
3. מר"מ.
- א) תשובות והנהגות (ח"א סי' תנ"ב) – "והעצה הנכונה שיקננו למקבל המתנה בזכיה ע"י אחר, או שהנותן מתנה יטביל הכלי וישתמש בו קצת ואז יתן במתנה, ואז שפיר הוא כלי סעודה דנקנה עבורו להשתמש לסעודה ושפיר טובלו בברכה, ומיהו צריך להסיר התות שרשום עליו שם הפירמא לפני הטבילה, ואף אם נאמר שנהגו להשאירו שהקונה ידע שהסוג מובחר, כיון שהיום לטבילה נהגו להסירו בזה גופא חוצץ וכמבואר ברמ"א קצ"ח (סעיף כ')".

ז. אם לא עיינא אם לא עלתה טבילה.

1. לא מסתבר – הגר"ח ק"שליט"א (אסיפת יצחק כ"ה תשרי תשס"ח, שאלה: "המחבר ביו"ד ס' קצ"ט סעיף ח' כתב אם לא עיינא לא עלתה טבילה, האם ה"ה בטבילת כלים שצריך עיון קודם, ואם לאו כאילו לא טבל". תשובה: "לא מסתבר").
2. מר"מ.
- א) חוט שני (שבת ח"א עמ' רי"ט) – "ויש לדון לגבי טבילת כלים אם עיון מעכב שהרי בגמ' ילפינן לה מסברא, והטעון טבילה צריך עיון, וי"ל דה"ה דטבילת כלים בעינן עיון קודם, וא"כ אם טבל כלי ולא עיין אף שלא נמצא בו בעת עלייתו מהטבילה חציצה כאילו לא טבל כדין אדם הטובל ולא עיין, וצ"ע".

ה. שחרורית הדבוק ביורה מבחון.

1. הגריש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים סוף אות ט', הע' כ', אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ד, הע' נ"ד) – "כמו כן סיר שמרוב הבישול נהיה עליו לכלוך של פחם וכדו', אם אינו דבוק חזק ואפשר להורידו, הרי זה חציצה וצריכים להסירו. [ומה שכתב הרמ"א שאין זה חציצה זה בזמנם שלא היה דרכם להוריד לכלוך זה]".

ט. מר"מ.

1. הגריש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות ל"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ו) – "כלי חשמלי שחוששים שיתקלקל על ידי הכנסה למים, אין היתר להכניס ספוג לתוך המכשיר, כדי למעט כניסת המים, מפני שזה חציצה".

י. שחרורית הדבוק ביורה מבחון.

1. מיקל – רמ"א (סעי' ב'), ערה"ש (סעי' ד', סי' ק"כ סעי' ט"ו).
2. מחמיר – גר"א (ס"ק ג').
3. מר"מ – חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק ק"כ).

ג. ידות הכלים - סעיף ג'.

א. עשויה ממין שאינו טעון טבילה [כגון מעץ וכדומה].

1. צריך טבילה, ושלא יהיה עליו שום חציצה כמו על גוף הכלי – דעת קדושים הו"ד בדר"ת (סי' ק"כ ס"ק צ"ו), הגריש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות י"ב, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ט, "ואפילו הידים מחומר שאינו צריך טבילה כגון פלסטיק וכדו', ג"כ צריך להטבילו, ושיכנס למים ביחד עם כל הכלי. וכן צריך להקפיד שלא יהיה חציצה גם על הפלסטיק"), חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק ק"ט), מטבח הכשר (ארטסקרול, ריש עמ' תע"ד).

ד. בית הסתרים: בכלים - סעיף ה'.

א. מגל שנשברה.

1. מפרש הערה"ש (סעי' ט'), הו"ד בטהרת ישראל (סעי' י') – "וה"פ דמגל הוא כלי אומנות ... ויש לו יד של עץ גדול ותוחבין הברזל הרבה בהעץ והעץ הוא עב ולכן אף כשנשבר בפנימיותו אם מבחון הוא שלם יכולים לעשות בו המלאכה וכשנשבר מבחון אם השבר אינו בעומק יכולין לעשות בו המלאכה וכשהשבר בעומק אין ביכולת לעשות בו מלאכה ויש שקושרין את השבר בגמי או במשיחה ואינה דבר של קיימא לפיכך חוצצת אבל אם דבקה בשרף והוא גומא הוא חזק ומתקיים".

ב. מיקל, אינו חוצץ.

1. ר"ש (מקואות פרק י' משנה א') – "תניא בתוספתא ... מגל שנשברה ידה מן הסיטה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים".

ר"ש (מקואות פרק י' משנה ה') – "מטביל עד מקום המדה. כדמפרש ב' בהמה המקשה (עב ב) דכל העומד ליחתך כחתוך דמי ודבר תימה הוא דמכל מקום ליהוי חציצה למקום חתך ואין לומר דאירי בידות של חוליות דהא מדקאמר רבי טרפון עד שיטביל כל הטבעת מכלל דלתנא קמא סגי בחצי טבעת ואין לומר דהוי כבית הסתרים דלא בעי ביאת מים דמ"מ ראוי לביאת מים בעינן כדאמר' בפ"ק דקדושין (דף כה א) ובפ' תינוקות (דף סו ב) ומיהו לעיל גבי מגל בתוספתא משמע דאבית הסתרים דכלי לא חיישינן בחציצה כלל".

עי' ר"ש (מקואות פרק י' משנה ח' ד"ה בזמן) – "מפני שהוא כבית הסתרים. בכמה מקומות משנה וברייטא משמע דלא חיישינן לדבר חוצץ בבית הסתרים כדקתני הכא ולעיל בפ' תשיעי (מ"ג) דתנן ואלו שאין חוצצין וקא חשיב בית הסתרים ובתוספתא (פ"ו) קתני דבית הסתרים דפנויה אינו חוצץ ובית הסתרים דמגל דתוספתא כולו לא משום דלא בעינן ביאת מים דהא מקום הראוי לביאת מים בעינן כדאמרין בפ"ק דקדושין (דף כה א) ובפ"י דנדה (דף סו ב) אלא משום דלא קפדי אחציצה דבית הסתרים".

2. רא"ש (מקואות סוף סי' ל', פ"ה הרא"ש מקואות פרק י' משנה ה') – "והלכה כתנא קמא והא דלא הוי מקום החתך חציצה כדמפרש בתוספתא דבית הסתרים דכלים לא חיישי' לחציצה".

3. מחבר (סעי' ה', ע"י סעי' ט') – "מגל שנשברה ידו מן השפה ולפנים אינה חוצצת, מפני שהיא כבית הסתרים".

4. לבוש (סעי' ה') – "מגל שנשברה ידו מן השפה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים".

לבוש (סעי' ט') – "ידות הכלים שהם ארוכים ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום שעתידי לקצוץ ודיו, דכל העומד לקוץ כקצוץ דמי, ומקום החתוך לא הוי חציצה דבבית הסתרים דכלים לא חיישינן כל כך לחציצה שאין דרך להקפיד שם".

5. ט"ז (ס"ק ט') – "עד מקום שעתידי לקוץ כו'. ולא הוה מקום חתך חציצה לפי שהוא בית הסתרים ואינו חוצץ".

6. אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ז) – לשונו לעיל.

ג. מר"מ – תוס' (חולין דף עג. ד"ה מטביל), דעת יוסף (מקואות פרק ט' משנה ז' מערכה ס"ד), שערי חיים (סי' ר"ב על סעי' ט'), הר"א קונשט (בית אברהם ח"ה עמ' נ"ד).

1. מנחת יצחק (ח"ב סי' ע"ב) – "נהי' צ"ל גם להרמב"ם דבידות הכלי שעומדות לקצוץ, ע"כ הפי', כדברי התוס', דאירי בידות העשויות כעין חוליות דיכנסו המים בין חוליא לחוליא, אבל לא מטעמם, דהוי מיעוט המקפיד, אלא מטעם דאם לא כן הוי כלא טבל כל הכלי, כיון שדבר החוצץ אף יהי' שאינו מקפיד יוצא חוץ למים כנ"ל, ובזה יהיה מיושב דלא יוקשה ע"ז מהתוספתא

דמגל שהביא הר"ש שם, לראי' לשיטתו דבבית הסתרים דכלים א"צ אפילו ראוי לביאת מים, דשם איתא במגל שנשברה ידו מן השפה ולפנים, דאינה חוצצת משום שהיא כבית הסתרים, דשם כיון דטובל כולו במים, ל"ה היד אף שבמקום הגלוי היה פוסל שהוא מיעוט המקפיד, אבל כיון שהיא בבית הסתרים, ובשם אין אדם מקפיד, אינו פוסל, אבל היכא דהחוצץ יוצא חוץ למים פוסל בכל מקום, משום דלא הוי כולו במים, וכמו שכתוב בנחל אשכול שם לענין קרצה שפתותי עיין שם, אמנם מדברי הר"ש והרא"ש שמתירים בידות העומדות לקצוץ אף שיוצאות חוץ למים, וכן התוספות שכתבו רק לפסול מטעם מיעוט המקפיד, מוכח דלא ס"ל כדברנו, לפסול מטעם דל"ה כולו במים, וכן נראה מדברי הט"ז (סי' קצ"ח סקט"ט וס"ז) שכתב להקל לענין היכא שחברתה אוזחה בה ברפיון ידים בשעת טבילה, מטעם דנוגע רק בדרבנן דמה"ת אין חוצץ אלא רובו ומקפיד עיין שם, וכן בשו"ת שיבת ציון (סי' מ"ב) הובא בפת"ש (שם סקט"ו), כתב להקל, באשה שכואב לה עיני' ע"י שאשה אחרת תרד עם האשה לתוך המקוה, ותעמוד לאחור' בריחוק קצת שלא תגע בגוף האשה ותדיח ידה במים ותכסה את עיני האשה ברפיון קצת ותטבול עיין שם, והמשמעות אף דהאשה אחרת לא תטבול עצמה עם האשה ביחד, וא"כ הרי יש לחוש בכה"ג לדאו' אם לא תחזק ידי' ברפיון, משום דיד האשה שהיא חוצצת יוצאת חוץ להמים, ול"ה כל גופה במים לפי הנ"ל, וע"כ מוכח דלא ס"ל כסברתנו הנ"ל, וצריך טעם למה".

ה) כלי חשמלי: האם החלק שבו החשמל צריך טבילה.

א. מיקל, החלק שבו החשמל א"צ טבילה.

1. אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ז) – "ובדבר הכלים שמבשלים בעלעקטרי שאי אפשר לטובלם משום שמקום העלעקטרי אין להביא במים שיתקלקל ... ואם הוא כזה שנותנים בו המאכל עצמו צריך טבילה. אבל כיון שכלי זה עושה שני דברים למטה הוא מקום שמונח המאכל להתבשל ולמעלה חוטי העלעקטרי שהוא האש המבשל צריך טבילה רק חצי הכלי התחתון שמשמין שם המאכל, ומקום העליון ששם חוטי העלעקטרי א"צ טבילה וצריך לטבול רק חצי התחתון ולא העליון. ואף שכלי אחד הוא א"צ לטבול כולו **דלא נבטל העליון להתחתון להחשיב גם העליון לכלי סעודה כיון דמשתמש הוא למקום האש שהוא תשמיש אחר** והן לענין התשמישין כשני כלים המחברים. ונשאר רק מה שמקום החבור לא יוטבל במים, הוא בדין בית הסתרים שאינו חוצץ בכלים כמפורש ברא"ש נדה בהלכות מקואות סי' ל' וכן מסיק הר"ש ופי' הרא"ש במקואות פ"י מ"ה מתוספתא דמגל וכן נפסק בש"ע סי' ר"ב סעי' ה' וסעי' ט' ועיין בט"ז שם. ולכן אף שהתוס' חולין דף ע"ג ד"ה מטביל סברי דגם בכלים חוצץ ביה"ס יש להורות כרוב הראשונים וכהש"ע דאינו חוצץ. ובהא דידן אפילו לתוס' אינו חוצץ דהא אינו עתיד לקוצצן והוי מעוט שאינו מקפיד או אולי עוד עדיפא משום דהיינו כרבייתיה".

אג"מ (יו"ד ח"א סוף סי' נ"ח) – "לכן גם בכאן הם שני כלים וטבילה צריך רק אחד מהם מקום המתבשל ולא כלי השני שהוא מקום העלעקטרי ולכן סגי שיטביל רק מקום שמתבשל עד אחר המחיצה שביניהם. ולא קשה לפ"ז גם מה שלא נכנס כולו במים **דזה נחשב כולו במים** כיון דאם היה חותך היותר היו המים מכסים שם".

ב. מחמיר, החלק שבו החשמל צריך טבילה.

1. מנחת יצחק (ח"ב סי' ע"ב) – "דהמשנה למלך (ה' כלים פכ"ח ה"ג), אחרי שביאר בארוכה ליישב כמה הלכות שבמשנה ותוספתא שנראה כסותרות זא"ז, עשה בזה כללים, ומסקנתו דלכ"ע בשני כלים המחברים יחד, אם אחד עיקר והשני טפל, אם נטמא העיקר נטמא התפל עיין שם, וא"כ בנדוננו **בודאי המכונה טפל להקדירה, שנעשה רק לשמש את הקדירה**, לבשל מה שבתוכו, וא"כ כיון דלענין טומאה וטהרה היתה בטלה לגבי הקדירה, גם לענין טבילת כלים חדשים כן דנלמד זמ"ז כנ"ל ... ומ"מ מה דאתאן לנדון דידן, שצריכין להטביל גם המכונה, ואין חשש חציצה כלל, אף אם לא היתה צריכה טבילה".

2. חלקת יעקב (ח"ב סי' ס"א, יו"ד סי' מ"ג) – "ומה שנתוסף בהכלי למטה מקום למכונה החשמלית לא גרע מידות הכלים שצריכין טבילה וגם אינן חוצצין, ואף בידות שהן ארוכין ועומדות לקציצה, כבמשנה מקואות פ"י ה' דמטבילין רק עד המדה, ג"כ דעת הר"ש והרא"ש בשם וכן נראה דעת השו"ע ר"ב דלא הוי חציצה משום דבית הסתרים בכלי לא בעינן אף ראוי לביאת מים (ודעת התוס' חולין ע"ג סוף"ב אינו כן) א"כ כש"כ בני"ד מה דנוסף בהכלי ונצרך להכלי, הוי בכלל המבואר בברטנורא ופיהמ"נ מקואות לר"מ פ"י מ"א וז"ל בלא הזכורית שלא הטביל בית ידו או דבר נוסף שיש בכלי באחת מקצותיו וכו' ומבואר שם דאם לא באו המים בהן כאלו לא טבל - ונפשט ממילא ספקך, אם מותר לטבול באופן שה'שטעקער' (שקע) שמכניסין בשם חוטי החשמל ישאר חוץ למים שלא יתקלקל - **דזה ודאי כאלו לא טבל** כיון דהוי בכלל הכלי, צריך להיות כל הכלי במים וכמבואר ברמב"ם פרק א' מקואות דאם לא הכניס אצבעו במים דלא הוי טבילה מה"ת - וגרע הרבה יותר ממיעוט המקפיד דאינו רק דרבנן, וכמו שהאריך בזה הסדרי טהרה סי' קצ"ח סק"א, ודבר זה פשוט וברור".

א) בעל פמ"ג השלם - "הנה 'שטעקער' באמת אולי משמע החוט, אבל שקע לכאורה הוא המקום שבו מכניסים החוט כמו שכתב 'שמכניסין בשם החוטי חשמל', וא"כ הוא מש"כ בסוף 'שהנוסף נחשב ובטל כו' היינו החלק שמוסיפים כדי להכניס את החוט".

3. קנין תורה בהלכה (ח"ד סי' צ').

4. חשב האפוד (פאל, מס' כלים פרק כ"ה משנה ה', הו"ד עמק התשובה ח"ד סי' ס"ה) – "אג"מ ... מאד תמוה מאד תמוה כיון שכאן במשנתנו נאמר אצל הרובע וחצי רובע שצריכין להטביל את כולו, אף שגם בהך כלי שייך לומר שכ"א מהם עושה שימוש עצמאי למדוד מה שנותנים בו בלי צירוף חלק השני".

5. הגריש"א זצ"ל (בשם מנשים באהל יו"ד אות מ"ד, הל' טבילת כלים אות ס"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות כ"ד) - לשונו לקמן.

6. עמק התשובה (ח"ד סי' ס"ה) – "דשני מיני כלים המחברים זה עם זה בל ימוטו זה מזה לעולם, צריכין טבילה שניהם יחד בבת אחד ... כל דבר שמחובר אליו, אף שאין צורך לטבול הדבר המחובר שאינו טמא, מ"מ מכח הכלי שצריך טבילה בעינן שכולו יהי' בתוך המים, ואם המחובר אליו הוי חוץ למים נידון כאלו הכלי שצריך טבילה לא נתכסה לגמרי במים, הואיל ומחובר אליו".

7. טבילת כלים (פרק י"א סעי' נ"א) – "כלי חשמלי הטעון טבילה (לפי המבואר בסעיף הקודם) יכניס את כולו למי הטבילה כולל החלק החשמלי".
8. חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק ק"ט, ציונים ס"ק ש').
9. מטבח הכשר (ארטסקרול, עמ' תע"ט, ע"י הע' קי"ב, ע"י הע' קי"ז).

ג. האם צריך להכניס גם החוט של החשמל בתוך המקוה: למחמירים לעיל.

1. מיקל, אינו צריך להכניס החוט לתוך המקוה בשעת הטבילה [ורק להכניס תחילת החוט].
- (א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ז, סוף סי' נ"ח) – כל שכן, מלעיל.
- (ב) מנחת יצחק (קובץ מבית לוי חט"ו עמ' פ"א סוף הע' י', בענייני יו"ד עמ' קמ"ו סוף הע' י"ג) – "ושמעתי מהגר"מ הלבשרשטאם (שליט"א) [זצ"ל] שכן הורה להבחל"ח גם הגר"י וייס זצ"ל בעל מנחת יצחק שאין להטביל את כל החוט".
- (ג) שבט הלוי (הבית בכשרותו טבילת כלים סי' א' הע' ל"ח, קובץ מבית לוי ח"ה עמ' כ"ד אות ד', ח"ז עמ' כ"ב אות ד', ח"ד עמ' כ"ג אות ד', חט"ו עמ' פ"א אות י', בענייני יו"ד עמ' קמ"ו אות י"ג, הע' י"ג) – "ואם חוט החשמל מחובר לכלי בצורה קבועה אינו צריך להכניס את כולו למים, ומספיק שיכניס למים את תחילת החוט הסמוך לכלי. [וחוט החשמל א"צ להטביל את כולו כיון שאינו חלק מתשמיש הכלי, ורק מסייע להפעלת הכלי]".
- (ד) חוקותי תשמורו (פרק ל"ו סעי' י"ב) – "יש לטבול כל הכלי אף החלק החשמלי שבו. אלא שחוט החשמל המחובר לכלי יש להקל אף שנמצא חוץ למים".
- (ה) יבקש תורה (שו"ע סי' פ"ח אות כ"א) – "קומקום חשמלי - די להכניס תחילת החוט המחובר לקומקום דהחוט אינו מתשמיש הכלי אלא מפעילו".

(ו) ויגד מרדכי (פרק ו', עמ' ק"ד).

2. מחמיר, שצריך לטבול את כל החוט.

- (א) הגר"ש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות ס"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות כ"ד) – "כלי חשמלי שיש לו חוט חשמל, אם הוא מחובר לכלי ואינו מתפרק, טעון החוט טבילה ביחד עם הכלי. אבל אם הדרך לפרק את החוט ממנו, אין החוט טעון טבילה. ובשעת טבילת הכלי יש להוציא את החוט ממנו, בכדי שלא יחשב לחציצה".
- (ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אהל יעקב) – "האם טובלים חוט חשמל שמחובר לכלי בתוך המקוה או לא, ולא הוי חציצה. תשובה: אין אינו ניתן להורידו יש לטבולו, אם חוששין שיתקלקל אפשר לתת לאומן ישראל שיפרק חלק ויחזור ויחברנו".
- (ג) שערי יושב (ח"ג יו"ד סי' ו' אות ה') – "נר' דכלי חשמלי שחוט החשמל המחובר לזרם מחובר בו לעולם, צריך להטבילו ביחד על הכלי, ולא גרע מידות הכלים כיון שמחובר בכלי לעולם ככלי א', ובלעדיו א"א להשתמש בכלי, אלא שאם הטביל לכלי החשמלי בלי להטביל גם את החוט חשמל, נר' שיש לחזור ולהטביל את הכלי עם החוט חשמל בלי ברכה, מאחר ולדעת האג"מ ודעימיה ...".
- (ד) הגר"ש"י שלזינגר שליט"א (אהל יעקב) – "האם מחוייבים לטבול כלי חשמלי, אם אחרים אמרו שודאי לא יגרום נזק להכלי אם יטבולו במקוה. ואם כן האם צריכים להכניס החוט למקוה שהוא חלק מהכלי. תשובה: ולענין אם צריך לטבול החוט שהוא חלק מהכלי לענ"ד פשוט שצריך להטיבולו דהוי כמו ידות הכלי שצריכים להטבילו כמו שאיתא בשו"ע (סימן ק"כ סעיף י"ב) ע"י שם".

(ה) מטבח הכשר (ארטסקרול, פרק י"ח הע' ל', עמ' תע"ט, ע"י הע' קי"ב, ע"י הע' קי"ז) – "Including its cord and plug".

3. מחמיר לכתחילה.

- (א) חוט שני (הבית בכשרותו טבילת כלים סי' א' הע' ל"ט) – "שלכתחילה יש להכניס גם את כל החוט למים".
4. מר"מ – ישועת משה (ח"א סי' ס'), שערים מצויינים בהלכה (סי' ל"ז אות ז', וקונ"א שם), מעדני מלכים (סי' קס"ט), ל"ט מלאכות (רביעט, ח"ד עמ' תתשס"ט), דרך ישראל (נדה סי' כ"ח אות כ"ה).
- (א) קנין דעה (על סעי' י"ג ד"ה לפמ"ש כ') – "לפמ"ש"כ המנחת יצחק (ח"ב סי' עב) וחלקת יעקב (סי' מ"ג) הנ"ל שגם החלק חשמל צריך טבילה בגלל דהוי טפל וחלק מן הכלי, לפ"ז נראה שגם החוט חשמל שיוצא מהמכשיר (אם אינו יכול לשלוף מהכלי) הוי חלק מהכלי וצריך טבילה יחד עם כל הכלי".

ו. לטבול כלי בתוך כלי - סעיף ו'.

א. הטבילה ברשת.

1. הגר"ש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ד סי' קי"ז, תפארת אירופה ח"ג עמ' פ"ח, בית הלל ח"מ עמ' י"ז, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ח, ע"י הל' טבילת כלים אות י"א) – "נפסק להלכה בשו"ע (סי' רא סעיף נב) דמהני אפ"ל בנקבים קטנים משיעור דשפופרת הנוד וכן הוא שם ברמ"א ... אמנם החכם צבי (סי' מ) האריך להוכיח מהרבה ראשונים [רש"י חגיגה כב, ר"ש פ"ו ממקואות, רא"ש] דדווקא כשיש שיעור שפופרת הנוד עלתה טבילה לכלים שבתוך הכלי, ומשו"ה דווקא בסל לא חששו מאחר שפיו רחב מלמעלה ויש בו כשפופרת הנוד, והיינו שכשטובלו שוקע פיו לתוך המים דייקא, והאחרונים נקטו כוותיה דהח"צ [ע"י ברעק"א ודגמ"ר ופת"ח ושאר נוס"כ בסי' רא סעיף נב] ... ולענין הלכה למעשה בטבילת כלים בתוך סל, נראה דבכלים דבעי טבילה מדאורייתא, היינו כלי מתכת כגון סכו"ם, יש להקפיד ולחשוש לשיטת החכם צבי **שיהא כל פי הסל בתוך המים כדי שיהא פתוח כשפופרת הנוד להמקוה**, מלבד כשטובלו בסל של בגד או של אריג דבכה"ג אין צריך להכניס כל פי הכלי לתוך המקוה. וכן נראה נמי לגבי סל של ברזל שקובעים במקוה לטבילת הכלים שיש להקפיד על זה שיהא ראש הסל מלמעלה כולו בתוך המים, ולכתחילה אין להסתמך על הנקבים הרבים שבדופני הכלי וקרקעיתו [שעשוי כמין רשת], ועל אף שיש בתוך הרשת שיעור של ארבעים סאה וגם הרשת מסובב במים מכל צדדיו ואינו כמחיצה וכמש"כ הרא"ש, מ"מ לכתחילה יש להיזהר בזה, אבל

בדיעבד כשטבל בתוך הרשת, הגם שלא היה ראשו בתוך המים עלתה לו טבילה. ולפי"ז גם מהראוי להיזהר בשעה שקובעים הרשת בתוך בור הטבילה, שלא לקבוע הרשת צמוד לנקב ההשקה בכדי שלא יהא מקום ההשקה מחוצץ ע"י הסל, כי יש לחוש לכתחילה לשיטות שאין מצטרף לארבעים סאה שבתוך הבור כל שאין שיעור כשפופרת הנוד. ולדידהו, אם יהא חוצץ הרשת בין בור הטבילה לבור ההשקה, הרי לא יוכשרו המים שבבור כיון שאין בנקב פתח של שפופרת הנוד. ולכן ראוי להזהיר על זה ולמזהיר ולנוהר שלומים תן כמי נהר".

2. שבט הלוי (ח"ח סי' ר"ה, עי' קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קנ"א אות א', עמ' קצ"ג אות א') – "הנה במשנתנו דמקואות פ"ו דשק וקופה מטבילין בהם, כבר ידוע דדעת המרדכי בשם ראבי' דהוא מטעם דנקבים קטנים מצטרפים לשפופרת הנוד, וממילא גם אינו חולק את המקוה אם אחת שלמה נשארת והשניה חסרה וכזה פסק יו"ד סי' ר"א סנ"ב, ודעת הגאון ח"צ סי' מ' נוטה לפי' הר"ש במקואות שם דאין טעם שק וקופה מטעם צירוף הנקבים לשפופרת הנוד דבאמת אין מצטרפים, והא דמותר לטבול בהם כלים הוא מפני שמלאים נקבים מתערבים היטב, הואיל שהם תוך המקוה וכאלו טבל במקוה עצמה. משא"כ מקוה שחלקה בסל וגרגותני כיון דדעתו לחלק ולעשות מחיצה בעינן שפופרת הנוד במקום אחד, וא"כ ליתא לפיסקא הנ"ל דיו"ד סי' ר"א סנ"ב לכתחלה עכ"פ דדיעבד אין בכחינו לעשות מעשה נגד הנפסק בשו"ע בב"י ברמ"א וש"ך ועוד. ועכ"פ אהני להחמיר לכתחלה בודאי ולהזהר שלא לעשות רשת כנ"ל שיש לו רק נקבים קטנים דנקרא חולק המקוה אם הוא מכותל לכותל, ואעפ"י שאפשר לומר דדוקא אם כוונתו לחלק המקוה לשנים כדמשמע לשון הר"ש, וזה לא שייך בנדון דידן מכ"מ י"ל דלא בזה תליא מילתא כאשר העיר כבר בזה בלבושי שרד בחי' דינים סי' ר"ו, ועכ"פ לכתחלה ודאי עלינו להזהר".

ב. ארגז פלסטיק שמחברים במקוה כדי למנוע נפילת הכלים למים.

1. שבט הלוי (ח"ט סי' קפ"ח, קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' קצ"ג אות ב') – "ארגז פלסטיק שמחברים במקוה כדי למנוע נפילת הכלים למים, מותר להטביל בו, כאשר אינו משוקע במים שעולים על שפתו אלא מחובר באופן שהמים מקיפים אותו מהצדדים, ונעשה בו נקב כשפופה"נ בצידו שלא בתחתיתו לחברו למקוה, ובתחתיתו נקבים קטנים רבים".

ג. למה מותר לטבול כלי בתוך כלי: שלפי הראב"ד [וסעייתו] הו"ד להלכה במחבר (סי' קצ"ח סעי' ל"א), צריך להיות כאן גזרות מרחצאות – ר"ש (מקואות פרק ה' משנה ב', לשונו לעיל).

1. רע"א (סי' ר"א על סעי' ז') – "דבעי' נקב כשפ"ה היינו דגם בחרס בעינן כן וזה מספיק גם בעץ אבל קשה לי נהי דמהני שלא יהיו שאובים מ"מ כיון דעדיין הוא כלי המקבל טומאה לא עדיף מטובל ע"ג אחורי כלי עץ דלא עלתה טבילה לדעת הראב"ד דפסקי' כוותיה בסימן קצ"ח (סל"א) וצע"ג".

2. חזו"א (יו"ד סי' קכ"ט ס"ק ח', ס"ק ט') – "שיש לתמוה לדעת הראב"ד איך מטבילין כלי בתוך כלי ומטבילין בשדה תיבה ומגדל ובעריבה [ובפ"ו מ"ו גסטרא שבמקוה כו'] ולמה לא חשו משום דין לא יטביל ע"ג ספסל לדעת הראב"ד שכתב בהשגות דאפי' תוך כלים שייך דין זה, ולולא דברי הראב"ד בהש' י"ל דתוך כלי לא גזרינן כיון דעסיק השתא בחיבור הכלי למקוה וידוע שאין טובלין בכלים, ודוקא באחורי כלים גזרו. ונראה דלא קיי"ל כראב"ד בהש' ובתוך כלי נקוב כשפ"ה טובלין אף בשל עץ, אע"ג דאחורי כלים אין טובלין, כמבאר סי' קצ"ח סל"א (והגרע"א ז"ל בגליון תמה בזה ולמש"כ ניחא) מ"מ תוך כלי לא גזרו כיון דעסיק השתא בדין חיבור למקוה לא שייך למגזר".

3. ששבה"ל (סי' קצ"ח סעי' כ"ח סוף ס"ק ד') – "ובמקואות לטבילת כלים שמניחים בהם רשת אין בזה חשש כיון דעשוי מניילון שאינו מקבל טומאה, ואף במתכת עושים אותה באופן שתבטל מתורת קבלת טומאה, [ומשום חיבור המים עוברים מכל צד עדיף מחור כשפופרת הנוד, אך טוב להקפיד שבמקום אחד יהיה חור כשפופרת הנוד]".

ד. מטביל כמה כלים זה על זה.

1. הגריש"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות י', אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות מ"ז) – "בזמן שמטביל כמה כלים יחד והם מונחים אחד על השני, יש להזהר שהעליונים לא יהיו חצוצה על התחתונים, כגון המטביל הרבה כפיות ומזלגות ביחד, יענעם בתוך המים שהמים יגיעו לכולם".

ז. ידות הכלים שעתידי לקוצצן - סעיף ט'.

א. מטביל עד מקום שעתידי לקצצו ודיו.

1. מחבר (סי' ר"ב סעי' ט'), חכ"א (כלל ע"ג סעי' י"ב, "ואם הם ארוכות ועתידי לקצצן מטביל עד מקום שעתידי לקצצו ודיו"), זבחי צדק (ס"ק פ"א).

(א) אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ח) – "בדבר קושית כתר"ה דכיון דהטעם דבעתידי לקוצצן מטביל עד מקום מדה מפורש בחולין דף ע"ג שהוא משום דעומד לחתוך כחתוך דמי ואינו מן הכלי א"כ יש להיות למקום ההוא שיתגלה אחר שיקצצו דין מקום גלוי ולא דין בית הסתרים וכדאמר רבינא כן בטעם שנשטמא בשר העובר מהיד שיצא דלא נחשב בית הסתרים כיון דעובר לחתיכה קאי וכחתוך דמי ומשטמא כנגע במקום גלוי איך מתרצי הר"ש והרא"ש במקואות פ"י מ"ה וכן כתב הרא"ש בהלכות מקואות סימן ל' משום דבבית הסתרים של כלים לא חיישינן לחצוצה הא נחשב מקום גלוי. היא לכאורה קושיא גדולה. ומה שרצה כתר"ה להוכיח מזה דהטעם הוא משום דאינו מקפיד בביה"ס של כלים, לא נכון כלל דהא מפורש בתוס' חולין שם דהוא מקפיד ... והנכון לע"ד למה שמפורש בקידושין דף כ"ה בלשון שנחשב כגלוי לענין קבלת טומאה משום שתלוי בנגיעה ונחשב טמון לענין חצוצה משום שצריך שיהיה דומיא דבשרו מאבראי, לכן גם בעומד ליחתך שייך חלוק זה דנחשב בר נגיעה כיון דלאחר שיחתך יכול ליגע בטומאה, ונחשב טמון לענין חצוצה משום דעכ"פ אינו דומיא דבשרו דהוא מאבראי ממש".

ח) לטבול הכלי בחלקים או לא.

א. האם צריך שיכניס את כל הכלי במים בפעם אחת.

1. מחמיר - עי' סי' ק"כ סעי' ב', לשיטות ומר"מ.

ב. לטבול בשלמים, וגם יכול בחלקים.

1. שבט סופר (יו"ד סי' ס"ז) – "והנה צלוחות אלו א"א להטביל אותן אם לא שלוקחים חלק העליונה שנקרא צאפפון שעל ידה יוצאים המים מהצלוחית והוא נעשה מבדיל ומחובר על הצלוחית של זכוכית ע"י שרויף וצריך להטביל איברים איברים ותליא לכאורה בפלוגתא ר"א ורבנן פ"ק דסוכה דף ט"ז דר"א סבר דמטה מטמאות חבילה ומטהרת חבילה וחכ"א מטהרת איברים ומטמאה איברים ואף על גב דהתם קאמר משום דחזי למסמכינהו אגודה ולמיסב עלייהו ומשדא אשלי וי"ל דמשו"ה דוקא מטהרת איברים דאכתי חזי ויש תורת כלי על ארוכות וקצרות של המטה אבל הצאפפון של הצלוחית לא חזי לחוד ואין תורת כלי עליו מ"מ י"ל דמטהרת איברים כמו מטמאה איברים ודומה למ"ש הראב"ד בפ"י מהל' כלים בהשגה הל' ט"ו על הרמב"ם בחצוצרות שמפוצלת חליות חליות אם אין יודע להחזירה אלא אומן הרי זה מקבלת טומאה כשהיא מחוברת ואם יכולין הכל לפרקה ולהחזירה אינו מקבלת טומאה וכתב הראב"ד דהיפך הוא וכמו שאמרין בש"ס שבת גבי ענבל וזוג הואיל והדיוט יכול להחזירם אפילו נטלו ונתפרקו מקבלים טומאה וכן נמי מטהרת אפילו נתפרקו הואיל ואין צריך מעשה דטומאתן וטהרתן שווים אם טומאתן באיברים גם טהרתן כן הוא ועיין בכ"מ שם דחצוצרות שאני משום שהוא של חליות יע"ש וא"כ בהני צלוחית כיון שכל הדיוט יכול להחזיר הצאפפון על הצלוחית יכול לטהר בודאי איברים ועדיף מכרעי המטה".

2. הר צבי (יו"ד סי' ק"ח) – "היוצא מכל הנ"ל, שאפשר להטבילה בין שהיא מחוברת ובין שהיא מפורקת, אלא שאם בא להטבילה כשהיא מפורקת צריך לזהר שיפרק כל חלק וחלק שיהיה נפרד בפני עצמו ולא להטביל שני חלקים כשהם מחוברים יחד, וכן אני מורה לענין טבילת בקבוקים המחזיקים חום שנקראים טערמוס".

3. מנחת יצחק (ח"ג סי' ע"ז אות ג') – "ובנוגע אם להטביל דוקא בשלימותו, או גם לפרקים, הנה בכלי שכל פרקיו צריכים טבילה בודאי, אף שלכתחילה בודאי מהנכון להטביל בשלימותו, אבל אם הטבילה לפרקים, ג"כ מהני, וכמו שפסק הרמב"ם (פכ"ו מה' כלים הי"ד), דמטה שנטמאת כולה, אם הטביל איברים איברים טהורה, עכ"ל, ש"מ דבדיעבד עכ"פ מהני הטבילה איברים איברים, וכמו כן לענין טבילת כלים חדשים של עכו"ם דמ"ש, וידידי הרה"ג מוה"ר ברוך יצחק לוין נ"י רב ור"מ במקור - חיים, ירושלים, הראה לי מכבר מה שכת' בזה בספרו דברי לוי (על ה' כלים להרמב"ם) עיין שם, וא"כ בכלי (פרעזשור קוקער) שא"א להטביל כולו כאחת כנ"ל, בודאי אפשר להטביל איברים איברים, אמנם היכא שיש חלקים מפלאסטיק, נרא' דיש להטביל ב' פעמים, א' כולו בשלימותו, ב' איברים איברים, כולו בשלימותו דאם הדין דגם הפלאסטיק צריך טבילה, אז מהנכון להטביל כולו כאחת כמצוה מן המובחר, ואיברים איברים, דדלמא אין צריך טבילה, א"כ יש חשש חציצה, והארכתי בזה בספרי שם, אמנם היכא דהם מחוברים יחד ואי אפשר להפרידם, בארתי שם דליכא חשש, אבל היכא דאפשר לפרקם, ולהטביל כך, בודאי יש לעשות כן ג"כ".

4. שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' כ"ה אות ה', ח"ז עמ' כ"ג אות ה', בענייני יו"ד עמ' קנ"ג אות ח') – "כלי המורכב מחלקים יש להטבילו מורכב כדרך תשמישו, אף אם יש בו חלקים שמיוצרים מחומר שאינו חייב בטבילה. ואם הטבילו מפורק עלתה לו טבילה".

5. טבילת כלים (פרק י' סעי' ז') – "כלים המורכבים מחלקים מתפרקים - כגון: מטחנת בשר, טרמוס וכדומה - מצוה מן המובחר להטבילם כשהם מורכבים ...".

6. עי' חלקת בנימין (סי' ק"כ ס"ק קי"ז) – "וכלי המורכב מפרקים כגון מטחנת יש לטבולו כשהוא מורכב וליכא למיחש לחציצה".

7. מטבח הכשר (ארטסקרול, עמ' תס"א, עמ' תע"ד).

ג. יש חלקים שאינו טעון טבילה.

1. יכול להטביל את הכלי כשהוא מורכב – הגרשז"א זצ"ל (טבילת כלים פרק י' הע' י"ט), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' כ"ה אות ה', ח"ז עמ' כ"ג אות ה', לשונו לעיל), טבילת כלים (פרק י' סעי' ז'), חלקת בנימין (סי' ק"כ ציונים ס"ק שי"ב), מטבח הכשר (ארטסקרול, עמ' תס"א, עמ' תע"ד).

2. איברים איברים, יש חשש חציצה – מנחת יצחק (ח"ג סי' ע"ז אות ג', לשונו לעיל).

ד. מר"מ.

1. שלמת חיים (יו"ד סי' ל"ב) – "אותן בקבוקים מזכוכית ובתוכן כסף חי [כספית] והם מחזיקים את החום אם שופכין לתוכן חמין, האם יש לפוטרו מטבילה. ואולי מצד כסף החי (דהוא מתכת) יש בזה חששא דאורייתא. והנה כלי זה מונח בתוך כלי של פח ובלי זה אינו יכול לעמוד והפח מהודק עליו בהברגה, האם צריך להסיר הפח בעת הטבילה כדי שלא יהא חציצה. ואולי יש לומר דגם הפח צריך טבילה, דשניהם ביחד הוי כלי שלם. תשובה: כנראה שיטביל אותם כמו שהם שניהם ביחד, דכך דרך תשמישם ובלא זה לא יקראו כלי".

2. הגרשז"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות י"ד, הע' פ"ו, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות כ"ה) – "מכשיר חשמלי שיש בו שני חלקים נפרדים והאוכל נכנס רק בחלק אחד, כגון בלנדר וכדו' והחלק התחתון יש בו רק את הגוף חשמלי, יש להטביל את שני החלקים, כיון שאי אפשר להשתמש בעליון בלי התחתון והרי זה ככלי אחד. ואם קשה אפשר לטובלם בנפרד, אך יברך על העליון. (ואינו דומה לחוט שעשוי רק להעביר זרם, מכיון שזה מנוע דינו כחלק מהכלי)".

הגרשז"א זצ"ל (הל' טבילת כלים אות י"ד, אשרי האיש יו"ד פרק ט' אות כ"ו) – "כלי שעשוי מפרקים כגון מטחנת בשר וכיוצ"ב, ודרך שימושו הוא כשהפרקים מחוברים, יש להטבילם רק באופן שהם מחוברים".

מצות עונה או"ח סימן ר"מ

א] מקורות.	יב] איסורים - סעיף ד'.	כג] כח גברא - סעיף ט"ו.
ב] זמנים: בכלליות.	יג] הוא למעלה - סעיף ה'.	כד] המקיז דם ומשמש מטתו.
ג] זמנים בכל השנה: בפרטיות.	יד] בפני אנשים, ספרים - סעיף ו'.	כה] אל ישמש מטתו כשיוצא מבית הכסא.
ד] תלמיד חכם.	טו] באמצע הלילה - סעיף ז'.	כו] להניק אחר תשמיש.
ה] יוצא לדרך.	טז] כמו שכפאו שד - סעיף ח'.	כז] נטילת ידיים.
ו] שיעור דרך שיש בו חיוב עונה.	יז] לא יספר עמה - סעיף ט'.	כח] תינוק שם - סעיף ט"ז.
ז] יוצא לדרך לצורך מצוה.	יח] כעס - סעיף י'.	כט] עמידת המטות - סעיף י"ז.
ח] הבא מן הדרך.	יט] לשמש לאור הנר - סעיף י"א.	ל] אחר תשמיש.
ט] תשלומים.	כ] לשמש ביום.	לא] מקלחת במקום ט' קבים.
י] דעתו על אחרת - סעיף ב'.	כא] שעת רעבון - סעיף י"ב.	לב] תפילות.
יא] ט' מדות - סעיף ג'.	כב] אכסנאי - סעיף י"ג.	לג] שאר דברים.

"ואתם בניי יצ"ו, **הנני מזהיר אתכם** ואת זרעכם וזרע זרעכם עד עולם, וכל תלמידיי הסרים למשמעתי, שילמדו אלו השני סימנים בטור הנזכר לעיל (סי' ר"מ, אה"ע סי' כ"ה), ופרק ט"ז מראשית חכמה בשער הקדושה, וכל כך הרבה פעמים תלמדו **שיהיו שגורים בעל פה**. ואל תשנו מכל הכתוב שם, **ואז אשריכם וטוב לכם בעולם הזה ובעולם הבא. ויהיה לכם בנים גוונים, ותהיו מכת הזוכים ומזכים, דהיינו שתברכו כמה נשמות קדושות של"ה** (שער האותיות ק', עמק ברכה אות ע"ז)

א] מקורות.

א. **שמות** (פרק כ"א פסוק י') – "שָׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגָּרַע".

ב. **ספר המצות** – בה"ג (לאוין שבמלקות ארבעים, ל"ז), **רמב"ם** (ל"ת רס"ב), **סמ"ג** (ל"ת פ"א), **יראים** (סי' קי"ז), **חינוך** (מצוה מ"ו), **סמ"ק** (סי' רע"ח).

ג. **ראשונים** – **האשכול** (ח"א סי' כ"ז), **טור** (או"ח סי' ר"מ, אה"ע סי' כ"ה).

ד. **פוסקים** – **שו"ע** (או"ח סי' ר"מ, אה"ע סי' כ"ה, סי' ע"ו), **חכ"א** (כלל קכ"ח), **חופת חתנים** (הל' צניעות), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ), **ערה"ש** (על הסימן), **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג - אות כ"ו), **טהרת ישראל** (פראגא), **קובץ אגרות קודש** (חזו"א, קהלות יעקב).

ה. **דור המלקטים** – **אהל אריה** (קאטץ, סי' י"ט), **אורחות הבית** (שטרנבוך, פרק ל"ב), **בירור הלכה** (זילבר, קמא עמ' רס"ד - עמ' רפ"ו), **דרכי טהרה** (אליהו, ח"ג), **קונ' ופקדת נוך** (פינק), **יבקש תורה** (ח"ח קדושת הבית, קויפמן), **יסודות הבית וקדושתו** (סילבר), **משכן ישראל** (כלי שם), **פסקי תשובות** (רבינוביץ, סי' ר"מ).

ב] זמנים: בכלליות.

ה' דרגות: (1) מצוה. (2) עצת היצר הרע. (3) אסור. (4) בעל נפש יחמיר. (5) להחמיר על פי קבלה.

א. מצוה.

1. זמן עונה – **מחבר** (סעי' א', אה"ע סי' כ"ה סעי' ב', סי' ע"ו סעי' א').
2. ליל טבילתה – **מחבר** (סעי' א', אה"ע סי' ע"ו סעי' ד', "וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה").
(א) ליל טבילה או ליל חופה, סמוך לוסת - עי' יו"ד סימן קפ"ד סעיף י', לשיטות ומר"מ.
3. יוצא לדרך - עי' לקמן.
- (א) י"א ה"ה בא מן הדרך - עי' לקמן.
4. בזמן שהיא רוצה – **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הקדושה), הו"ד **בטור** (אה"ע סי' כ"ה), **מחבר** (סעי' א', "והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חייב לפקדה"), **סידור היעב"ץ** (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות ה' עמ' תר"ד).
- (א) **עיקר החיוב** – **אג"מ** (אה"ע ח"ג סי' כ"ח ד"ה ולענ"ד, "נראה דעיקר העונה הוא בשעה שרואה הבעל שהיא משתוקקת אל בעלה").
5. שלא יתאוה לעבירה, אבל יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו – **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הקדושה, "יש בה שכר אך לא כראשונות"), הו"ד **בטור** (אה"ע סי' כ"ה), **מחבר** (סעי' א', "ואם הוא מכוין לגדור עצמה בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא. הגה: גם בזה יש קיבול שכר, אך (טור) יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי

אבר קטן יש באדם: מרעיבו, שבע; משביעו, רעב"), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות ו' עמ' תר"ד, "יש לה שכר. אך לא כראשונות"), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט'), ערה"ש (סעי' ה'), טהרת ישראל (סעי' י"ט).
6. לקיים מצוה פר"ו [וכן לתקון הולד] – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "הארבע כוונות אשר המעשה ההוא נכון עליהם. הראשונה לשם פריה ורביה והיא הנכונה שבכולם שהוא מקיים בה שתי מצות עשה, ומצות העונה שהוא בלא יגרע. והשנית לתקון הולד כמו שאמרו רבותינו ז"ל (נדה לא א) שלשה חדשים הראשונים קשה לאשה וקשה לולד, אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לזה ולזה שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז. וגם זו הכוונה נמשכת בכונת פריה ורביה"), הו"ד בטור (אה"ע סי' כ"ה), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות ג' עמ' תר"ד).

ב. עצת היצר הרע.

1. שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "אבל מי שאינו צריך לאותו דבר ואין יצרו גובר עליו, והוא מעורר את תאוותו ומביא עצמו לידי קישוי ותאוה כדי להשביע את יצרו ולמלא את תאוות לבו מהנאות העולם ותאוותיו גם אין בו אחת מן השלש דרכים הראשונים שאמרנו, ודאי הוא הדרך לעצת יצר הרע והסתתו שפירשנו בתחלה, כדכתיב (קהלת ט, ט) ראה חיים עם האשה אשר אהבת וכו', ומן ההיתר יביאנו אל האסור. ועל זה אמרו רבותינו ז"ל (נדה יג ב) המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי, ואמרין לימא אסור משום דקא מגרי יצר הרע בנפשיה. והעושה המעשה הזה דומה לאדם שהוא שבע ואוכל יותר מדאי ושותה יותר מדאי עד שהוא משתכר ואח"כ הוא מקיא ומתלכלך, כגון זה ודאי הוא דומה לבהמה שהיא אוכלת והולכת עד שיאחזה דם ותמות"), טור (אה"ע סי' כ"ה), מחבר (סעי' א'), "אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו, זו היא עצת יצר הרע, ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור, ועל זה אמרו רבותינו ז"ל: המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי", לבוש (סוף סעי' א'), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סוף סעי' ט'), "אבל מי שאינו צריך לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו זו היא עצת יצר הרע", ערה"ש (סעי' ה'), "אבל מי שאינו צריך לדבר אלא מעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו והוא שלא בשעת חיוב עונתה ה"ז דרך היצה"ר ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור ועל זה אמרו בנדה [י"ג]. המקשה עצמו לדעת יהא בקללה", טהרת ישראל (סעי' י"ט), דרכי טהרה (עמ' קפ"ב).

א) רמב"ן (ריש פר' קדושים) – "והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה: לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כענין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו ...".

ג. אסור – ג' זמנים.

1. ציורים: (1) ליל יום כיפור. (2) ליל תשעה באב. (3) בימי אבלות: בין אבלות שלו או אבילות שלה.
א) ליל יום כיפור – או"ח (סי' תרט"ו סעי' י"ב, "יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה"), ח"א (כלל ק"ל סעי' כ"ב, "ואין לך איסור בתשמיש מדינא באשתו הכשרה, רק בימי אבלות שלו או שלה ובתשעה באב ויום הכפורים"), ערה"ש (סעי' ו'), "דמדינא אין איסור רק בתשעה באב ויום הכיפורים", מ"ב (סוף ס"ק ז'), "דמצד הדין אין איסור אלא ביוה"כ ובט"ב ובימי אבלות שלו או שלה", טהרת ישראל (סעי' י"א), דרכי טהרה (עמ' ר"א), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ה), פוסקים.
ב) ליל תשעה באב – או"ח (סי' תקנ"ד סעי' א'), ח"א (כלל ק"ל סעי' כ"ב, לשונו לעיל), ערה"ש (סעי' ו'), לשונו לעיל), מ"ב (סוף ס"ק ז', לשונו לעיל), טהרת ישראל (סעי' י"א), דרכי טהרה (עמ' ר"א), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ה), פוסקים.
ג) אשה אבילה או הוא אביל – יו"ד (סי' שפ"ג סעי' א'), "אבל אסור בתשמיש המטה ... בין באבילות ידיה בין באבילות דידה", ח"א (כלל ק"ל סעי' כ"ב, לשונו לעיל), מ"ב (סוף ס"ק ז', לשונו לעיל), טהרת ישראל (סעי' י"א), דרכי טהרה (עמ' קצ"ד, עמ' רי"ד), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ה), פוסקים.

ד. בעל נפש יחמיר מצד אבלות וחורבן ביה"מ [חוץ מליל טבילה] – ד' פעמים.

1. ציורים: (1) צום גדליה. (2) עשרה בטבת. (3) י"ז בתמוז. (4) י' באב.
א) מקור לתעניות – מג"א (סי' תק"נ ס"ק ג', "ומ"מ בליל טבילה לא יפרוש מאשתו"), א"ר (סי' תק"נ ס"ק ב', "ומכל מקום בליל טבילה לא יפרוש מאשתו"), ח"א (כלל ק"ל סעי' ז', "שאם חל יום טבילה, יקיים עונתו"), קיצור שו"ע (סי' קכ"א סעי' ח', "ובתשמיש המטה אם הוא ליל טבילה יקיים עונתו"), מ"ב (סי' תק"נ ס"ק ו', "ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו"), חוט שני (סי' קצ"ז ס"ק ג' ד"ה וכן בימים, ס"ק ה' אות ה'), דרכי טהרה (ריש עמ' ר"ג), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ').
ב) מקור לי' באב – מג"א (סי' תקנ"ח ס"ק ג', "ויכ' בכ"ה טוב שלא לשמש ליל י"), כנה"ג (סי' תקנ"ח), הו"ד בא"ר (סי' תקנ"ח ס"ק ד', "כתב כנסת הגדולה טוב שלא לשמש בליל י' אם לא ליל טבילה או בא או יוצא לדרך, עד כאן"), קיצור שו"ע (סי' קכ"ד סעי' כ"ב, "נכון שלא לשמש מטתו ליל עשירי, אם לא כשהוא ליל טבילה או שהוא יוצא לדרך או בא מן הדרך"), מ"ב (סי' תקנ"ח ס"ק ב', "כתב כה"ג דטוב שלא לשמש מטתו בליל יו"ד אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך"), כה"ח (ס"ק ז'), דרכי טהרה (עמ' ר"ב), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' מ"ז סוף הע' ב'), נטעי גבריאל (בין המצרים פרק פ"ח סעי' ט"ו), פסקי תשובות (אות י' ד"ה ועוד).
2. כללים – עי' לקמן גבי 'על פי קבלה'.

ה. **להחמיר על פי קבלה** [חוץ מליל טבילה] - ו' פעמים.

1. ציורים: (1) ליל א' דפסח. (2) ליל א' שבועות. (3-4) ב' ימים של ר"ה. (5) הושענא רבה. (6) שמיני עצרת.
(א) מקור ליל א' פסח, ליל א' שבועות - **מג"א** (ס"ק ג'), "ואין לשמש בליל א' של פסח וליל שבועות וליל ש"ע אם לא בליל טבילה (כתבים)", **באר היטב** (ס"ק ד'), **ערה"ש** (סעי' ו'), "וממדת חסידות שלא לשמש מטתו בליל א' של פסח וליל א' של שבועות וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה [שם ס"ק ב' בשם כתבים] וכן בראש השנה", **מ"ב** (סוף ס"ק ז'), "אין לשמש בליל א' של פסח וליל שבועות ושני ימים של ר"ה וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה", **טהרת ישראל** (סעי' י"א), **כה"ח** (ס"ק ה'), **חוט שני** (סי' קצ"ז ס"ק ג' ד"ה וכן בימים, ס"ק ה' אות ה'), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ב), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סעי' נ"א).
(1) ליל א' שבועות - **חק יעקב** (סי' תצ"ד סוף ס"ק א'), **ברכי יוסף** (סי' תצ"ד ס"ק ט'), "ליל שבועות כתבו גורי האר"י ז"ל שאסור בזיווג אם לא בליל טבילה", **גר"ז** (או"ח סי' תצ"ד סעי' ג'), [לענין שבועות] "ומכל מקום אם הוא ליל טבילה ישמש מטתו עיין סי' ר"מ".

(ב) מקור לב' ימים של ר"ה - **באר היטב** (ס"ק ד'), **ישועות יעקב** (ס"ק ב'), **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה כתב), **ערה"ש** (סעי' ו'), **לשונו לעיל**, **מ"ב** (סוף ס"ק ז'), **לשונו לעיל**, **טהרת ישראל** (סעי' י"א), **חוט שני** (סי' קצ"ז ס"ק ג' ד"ה וכן בימים, ס"ק ה' אות ה'), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ב), **אהל אריה** (סי' י"ט סעי' כ"ד), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סעי' נ"א).
(ג) מקור להושענא רבה - **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה כתב), **מ"ב** (סי' תרס"ד ס"ק ח'), "[הושענא רבה] ואודות הזיווג הוא כמו בליל שבועות. ובליל טבילה ישמש", **פסקי תשובות** (אות י' ד"ה ועוד), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סעי' נ"א).
(ד) מקור לשמיני עצרת - **מג"א** (ס"ק ג'), **לשונו לעיל**, **שערי תשובה** (סי' תרס"ח ס"ק ג'), "ועיין לעיל סימן רמ"ה דליל שמ"ע אסור בזיווג", **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"ג), "בעצרת וגם שמיני חג עצרת אנו אסורים ועצורים מאשה", **באר היטב** (ס"ק ד'), **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה בעצרת, "בעצרת וגם שמיני חג עצרת האשה עצורה לנו"), **ערה"ש** (סעי' ו'), **לשונו לעיל**, **מ"ב** (סוף ס"ק ז'), **לשונו לעיל**, **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, **לשונו לקמן**), **טהרת ישראל** (סעי' י"א), **חוט שני** (סי' קצ"ז ס"ק ג' ד"ה וכן בימים, ס"ק ה' אות ה'), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ב), **אהל אריה** (סי' י"ט סעי' כ"ד), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סעי' נ"א).

2. כללים.

(א) שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו חס ושלוש בעבירה - **ת"א** (כלל ק"ל סעי' כ"ב), "שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו חס ושלוש בעבירה. אבל למי שיצרו תקפו, אין לו להחמיר כלל, כי אין בו אלא מדת חסידות". **חכ"א** כלל קכ"ח סעי' כ', "כל זה אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא חס ושלוש אבל אלו שיצרו מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה ועל ידי זה באים חס ושלוש לידי כמה מכשולים מצוה גדולה לשמש אפילו בראש השנה ויטבול למחר", **ערה"ש** (סעי' ו'), "לכן מי שקשה עליו זה מותר בראש השנה ופסח ושבועות ושמיני עצרת", **מ"ב** (סוף ס"ק ז'), "וכ"ז אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא ח"ו אבל אלו שיצרו מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה ועי"ז באים ח"ו לידי כמה מכשולים **מצוה לשמש אפילו בר"ה** ויטבול למחר", **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, "וכל זה לתלמידי חכמים ואנשי מעשה, אבל המון העם מי שידוע בעצמו שאינו יכול לעמוד בדבר זה, שאינו יכול לכבש תאוותו, מותר לו לשמש אפילו בלילות החול", **טהרת ישראל** (סעי' י"א), **כה"ח** (ס"ק ה'), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ג), **אהל אריה** (סי' י"ט הע' נ"ג), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סעי' נ"א).

(ב) **בה"ל** (סי' ר"מ סעי' א' ד"ה מליל) - "עיין במ"ב במש"כ שאין לשמש בליל א' ש"פ וליל שבועות וכו'. עיין בספר ישועות יעקב שמצדד דאם לא קיים עדיין פריה ורביה אין להחמיר בכל זה".

(1) מיקל - **ישועות יעקב** (ס"ק ב'), "בליל א' של פסח ... בשני לילות דר"ה ... ומר"ח אב עד אחר התענית ... אבל למי שלא לקיים עדיין מצוה זו יש להקל לו דלא עדיף מהך דאסור לשמש מטתו בשנ' רעבון דאם לא קיים עדיין מצות פרו ורבו וכ"ד בדברים האלו כנ"ל", **טהרת ישראל** (סעי' י"א), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ג), **אהל אריה** (סי' י"ט הע' נ"ג), **פסקי תשובות** (אות י' ד"ה ובביה"ל).

3. **מר"מ** - **תכ"א** (כלל קכ"ח סעי' כ'), "בליל פסח ועצרת וראש השנה", **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, "ורק בליל ראשון של פסח, וליל ראש השנה, וליל שמיני עצרת, וליל שני דשבועות, אפילו שחלו בשבת אין לעשות זווג בהם על פי הסוד").

1. מעוברת: ג' חדשים ראשונים קשה לתשמיש.

1. **נדה** (דף לא.) - "תנו רבנן: שלשה חדשים הראשונים - תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד, אמצעים - קשה לאשה ויפה לולד, אחרונים - יפה לאשה ויפה לולד, שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז".

(א) הו"ד - **ראב"ד** (בעלי הנפש שער הקדושה ד"ה והשנית), **טור** (או"ח סי' ר"מ סעי' א', אה"ע סי' כ"ה), **אגודה** (נדה פרק ג' סי' י"ד), **אבודרהם** (ברכת השחר ד"ה ועתה), **מנורת המאור** (פרק י' נישואי אשה עמ' ע"ג), **לבוש** (או"ח סי' ר"מ סעי' א'), "של"ה (שער האותיות אות הקו"ף קדושת הזיווג אות ת"ח), **בית אפרים** (אה"ע סוף סי' ס"ו), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' ט'), **ערה"ש** (אה"ע סי' כ"ה סעי' ו'), **משנה הלכות** (חי"ב סי' ש"כ ד"ה והנה), **נטיע גבריאל** (פרק ק"ג סעי' א').

2. **חזו"א** (ארחות רבינו ח"א עמ' צ"ח אות קל"ו) - "**דהגמרא מיירי מרבה** אבל פעם בשבוע לא הוי קשה".
חזו"א (גנזי שערי ציון עמ' כ"ה אות י"ט) - "ביאור הגמ' במסכת נדה ל"א: - ת"ר ג"ח ראשונים קשה לאשה ולולד וכו'. בשם החזו"א: אע"פ שחז"ל אומרים שהוא קשה לאשה וקשה לולד, הרי זה קשה אבל אין אנו מוצאים שחז"ל צוו לפרוש ג"ח, מספיק חמשה ששה שבועות. ציונים: אני שמעתי (הגרחק"ש) בשם החזו"א, שפעם בשבוע אין מזיק".

3. **אג"מ** (רשומי אהרן ח"א אה"ע סי' כ"ה אות א') - "בזמן הזה נשתנה הטבע ואין אומרים שתשמיש המטה תוך ג' חודשים ראשונים להריון מזיק להולד".

4. פאת שדך (ח"ג סי' פ"א אות ג') – "וודאי ג' חודשים ראשונים קשים לולד כמבואר נדה (דף ל"א ע"א) וטוב להזהר קצת, אבל אין איסור בדבר, ואדרבה כן עשו הצבועים כת שבתאי צבי ימ"ש שאסרו את המעוברת, ודע דהמקובלים אומרים שאם משמש מיטתו בקדושה מוליד רוחות קדושים, אע"פ שאינה מתעברת בביאה זו".
5. מר"מ – יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רל"ז ד"ה אמנם).
- (א) בדה"ש (סי' קצ"ז סעי' ב' בי' ד"ה שלא, עמ' ב') – "ונראה שהיא משועבדת כן אף בו' חדשים הראשונים של העיבור אע"ג שהתשמיש קשה לה בימים ההם..."

ז. ליל מ"א אחר לידת זכר, ליל פ"א אחר לידת נקבה.

1. עי' יו"ד סי' קצ"ד, לשיטות ומר"מ.

ח. משמש ביום תשעים.

1. נדה (דף לא.) – "תנא: המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים. מנא ידע. אלא אמר אביי: משמש והולך, (תהלים קט"ז) ושומר פתאים ה'".
- (א) הו"ד – ליקוטי הפרדס מרש"י (דף ח.), ס' הישר (לר"ת, סי' ת"ל), אגודה (נדה פרק ג' סי' י"ד), של"ה (שער האותיות אות הקו"ף קדושת הזווג אות ת"ח).
- (ב) מג"א (סי' ר"מ ס"ק ה') – "והמשמש בליל צ' מיום שנתעבר' הרי זה שופך דמים שאפשר להמית הולד (כתבים זוהר שמות דף ג') ובגמ' מסיק ע"ז והאידינא שומר פתאים ה'".
2. מר"מ – אמת ליעקב (סוף סי' קפ"ד), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' ח', מילואים הע' י"ג), הגר"מ שלזינגר (ס' זכרון, מים חיים עמ' י"ג), פסקי תשובות (אות ח' ד"ה ולענין), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רל"ז ד"ה וכתב).
- (א) שו"ת רש"י (סי' קפ"ח. עי' הע' שם) – "כדאמרינן בנדה המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דם".
- (ב) קובץ שיעורים (כתובות אות קל"ו) – "נדה ל"א, משמש ביום תשעים משום שומר וגו', וצ"ל דאין האדם חייב להמנע ממנה דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל היכא שבידו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים".
- (ג) אג"מ (אה"ע ח"א סי' ס"ג ענף א' ד"ה וכן) – "וכן הוא טעם אביי בנדה דף ל"א במה שמתיר לשמש בספק יום תשעים דתנא דהמשמש ביום תשעים להריונה כאילו שופך דמים ואקשינן מנא ידע ואמר אביי משמש והולך ושומר פתאים ה', דכיון שהוא דבר טבעי ולא אסרה תורה מלשמש אז ש"מ שהוא הבטחה שלא תסתכן מצד זה אם אינה חייבת עונש ולא נכנס זה בגדר סמיכות על הנס שאסור ומחייב האדם ליזהר בכמה זהירות שלא לבא לחשש כל דהו מסכנה ומצנים פחים וכדומה דהכא שאני דהוא כמו הבטחה מהשי"ת שלא תסתכן כשלא תתחייב עונש ומעונש שחייבת א"א להמלט ולכן מסתבר שמותר לאביי אף אם היה ידוע שהוא ודאי יום תשעים ולא רק בספק שנימא כוונתו דישמור ה' שלא יזדקק לתשמיש ביום צ' כי הרי זמן עונה דהטיילין בכל יום והיה לן לאסור להטיילין לשמש בכל יום כשהיא קרוב ליום צ' כדי שיהיה שייך שמירה זו דלא יזדמן להם לשמש ביום תשעים אלא צריך לומר דלאביי מותר לגמרי והוא מטעם דבארתי דהוא הבטחה שלא תסתכן וישמור אותה השי"ת מהסכנה אף כשתשמש ודאי. ויהיה ניחא מה שנקט בלשון אלא אמר אביי משמשע שפליג וסובר שלכא כלל איסור לשמש ביום תשעים אף אם היה ידוע ולא שהוא רק מתרץ דבספק לא חיישינן משום דשומר פתאים ה' והברייתא איירי באם יזדמן שידוע להם או שאסרה מלשמש בכל יום שהוא כידוע להם אלא שאביי מתיר לגמרי אף לשמש בכל יום משום דאף בידוע שהוא יום תשעים היה מתיר מטעם דבארתי".
- (ד) משנה הלכות (ח"ה סי' רל"ב אות ב', סוף סי' רל"ג, סי' רל"ד ד"ה היסוד, ח"א סי' קצ"ג) – "במה שאמרו רז"ל נדה ל"א המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים, ועכשיו סמכו אשומר פתאים ה' ונסתפק מעכ"ת בזה"ז שיכולין להכיר לדעת מתי נכנסה בהריון אי חייב לפרוש או יש לו לסמוך על שומר פתאים אע"כ. ולפענ"ד כבר נשאלתי כעין זו והנה במג"א סי' ר"מ סק"ה הביא בשם תק"ז כתבים פ' שמות דמבואר המשמש ביום צ' כאלו שופך דמים והאידינא סמכו אגמ' דילן שומר פתאים ה' ע"ש ובאמת כי הסומך אשומר פתאים אם אינו רוצה לסמוך הרשות בידו ועיין ריטב"א יבמות ע"ב למול ביומא דעיבא שאין בו רוח צפונית אסור והאידינא שנהג עלמא הוא בכלל שומר פתאים ואם מי שהוא אינו רוצה להיות מפתאים הרשות בידו וכ"ש בשבת שלא ימול ביומא דעיבא אפילו ביום השמיני וידחה מילה בזמנה ע"ז. ומיהו לדידן ביארתי בס"ד כיון דאשה מתעברת עד ג' ימים אחר תשמיש פעמים ביום ראשון ופעם בשני ופעם בשלישי וא"כ כבר גם בזה"ז א"א ועיין תוס' נדה ובשו"ת נוב"י האריך הרבה בכיוצא בו, דע"כ פ' אין אתנו יודע יום קליטת הזרע, בשום אופן, בדיוק אם לא נהי' חכם כשמואל שידע לשער אם הוא בן ארבעים".
- (ה) שבט הלוי (ח"ג סי' קי"ג, ששבה"ל סי' קפ"ד סעי' ז' ס"ק א' ד"ה ועיין, סיכום אות ה') – "מיהו עיין תה"ד סי' רי"א דעתו דבכ"מ דאמרינן שומר פתאים ה' מכ"מ ת"ח הבקי בזה כדאי לו להזהר, וא"כ מי שמנה הימים ובקי בהם יש מקום לזהירות זה ולא לחנם כתוב כן בכתבים להאר"י ז"ל כמש"כ מג"א".
- (ו) פרדס שמחה (סי' קצ"ד ס"ק ג' אות ג') – "המחמיר לא לשמש ביום צ' לעיבורה, תע"ב".
- (ז) נטעי גבריאל (פרק ק"ג סעי' ב') – "נכון ליזהר מלשמש מטתו בליל תשעים אחר שנתעברה".
3. הגדר של שומר פתאים ה' – עי' יו"ד סי' קט"ז, לשיטות ומר"מ.

ט. יום נישואין (anniversary).

1. הגר"ח של"ט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות י"ב) – "האם יש ענין לקיים מצות עונה בלילה שהיה חל חתונתו (ר"ל בשנים אחר כך), (כמו שידוע שביו"ט גם בזמן עצמו יש לו את הסגולה של אז כמו מתן תורה בשבועות). תשובה: אין ענין".

ג] זמנים בכל השנה: בפרטיות.**א. שבת.****1. קודם חצות.**

(א) **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"ג) – "בשבת מותר אחר חצות ואסור קודם חצות".

(ב) **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה בשבת) – "בשבת מותר אחר חצות ואסור קודם חצות".

(ג) **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג) – "אינה מצוה מן המובחר אלא רק אם ישמש אחר חצות לילה, נמצאת אתה למד ארבע מדרגות יש בתשמיש המטה, האחד הגרוע הוא המשמש בימות החול קודם חצות לילה, והשני המעולה ממנו הוא המשמש בחול אחר חצות לילה, והשלישי המעולה ממנו המשמש בליל שבת קודם חצות, והרביעי המעולה מכולם המשמש בליל שבת אחר חצות".

2. הגר"ח ק"ש (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ב') – "מי שבלייל שבת יש לו אפשרות ללמוד יותר, ואם יקפיד על עונה בליל שבת (לחזור מוקדם וכו'), יהיה זה בשבילו ביטול תורה גדול ואילו בימות החול אין לו ביטול תורה כ"כ. האם הענין לעשות דוקא בליל שבת דוחה זאת (ואם עי"ז הילדים יהיו יותר קדושים, אולי גם כשיגדלו יפריעו לאביהם פחות מללמוד, ויקבל שכר). תשובה: אל תתחכם יותר מהתורה. הבנתי מתשובת הרב שאם זה בשבילו ביטול גדול להקפיד על עונה בשבת דוקא (משא"כ בחול) לא יקפיד ע"ז ואין לו לעשות חשבונות על נשמות וכו', ורק ללמוד עכשיו האם הבנתי נכון. (או שמא התשובה שיש לשמש בליל שבת בלי לעשות חשבונות של ביטול תורה). תשובה: האחרון עיקר".

3. מתחיל מבעוד יום.

(א) **ב"ח** (סי' ר"פ ס"ק ב'), **הו"ד בפמ"ג** (סי' ר"פ מש"ז ס"ק א'), **מ"ב** (סי' ר"פ ס"ק ג') – "ויהא זהיר לקיים עונתו וכו'. לכאורה לא היה צריך להביא הך עובדא דבלאו הכי ודאי חייב לקיים דין עונת תלמיד חכם מליל שבת לליל שבת, ונראה דאתא לאורויי **שצריך לזהר שקודם שיגיע הלילה חייב להראות תוספות חיבה ואהבה עם זוגתו ואין צריך לומר שלא ירגיל שום קטטה מערב שבת** ואם היה לו עמה איזה קטט שיפייסנה מקודם שנכנס שבת, וזהו שכתב ויהא זהיר לקיים עונתו דזהירות הוא קודם מעשה ורצה לומר בזהירות זה שירדוף בינו לבינה אהבה ואחזה כל ערב שבת כדי שלא יגיע שום ביטול לעונת שבת, ולכן הביא מאמר זה דלפי דהיה רגיל להקדים לבוא אל ביתו מערב שבת להראות אהבה וחיבה, וסימנא דעמודא דנורא מקמי שבא לביתו דהוא סימן להתפשטות אור וקדושת השכינה שתהא מתיחדת לליל שבת ומזדווגת בהקב"ה ובהוא יומא לא חזו ההוא סימנא לפי דלא היה זהיר אז דמשכתא שמעתתא לכך נענש".

4. לאכול שום ליל שבת - עי' או"ח סי' ר"פ, לשיטות ומ"מ.

ב. ר"ח, יו"ט.

1. מג"א (ס"ק ג') – "ת"ח. שבחול צריכים לעסוק בתורה בלילה שתורתן אומנתן וה"ה בר"ח ויו"ט".

2. א"ר (סעי' ב') – "כתבו האר"י ז"ל [שער המצוות פ' בראשית ג ע"ב] דליל יו"ט וליל ראש חדש דינם כליל שבת, אבל במג"א [ס"ק ג] כתב שבחול צריכין לעסוק בתורה והוא הדין בראש חדש ויו"ט".

3. ערה"ש (סעי' ו') – "והתלמיד חכם כשם שעונתו בשבת כמו כן ביו"ט ור"ח".

4. מ"ב (ס"ק ז') – "מליל שבת וכו'. יש שכתבו שה"ה בר"ח ויו"ט. ולכאורה לפי טעם המ"א הנ"ל בסק"ו שצריך לעסוק בתורה בלילה אין שייך לחייב אותו בר"ח ועיין בבה"ל".

שעה"צ (ס"ק ג') – "בה"ט והוא מהמ"א ... ואמנם באמת נלענ"ד בפשיטות דאין כוונת האר"י לחייב בר"ח ויו"ט לת"ח שהתורה מתשת כחן אלא כונתו דאף שע"פ הקבלה נכון ל"א לזהר מלשמש בחול [אם לא שיצרו גבר עליו] כ"א בשבת שאז ממשיך נפש קדושה על זרעו בר"ח ויו"ט א"צ לזהר בכך שגם אז ממשיך נפש קדוש אבל **לא שיהיה מחוייב בדבר**".

5. בן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג) – "וגם בלילי ראש חודש ויום טוב יש מעלה בזווג על פי הסוד, וחסידיים ואנשי מעשה מקיימים בהם מצות עונה".

6. טהרת ישראל (סעי' ח'), באר יצחק ס"ק כ"ג) – "נ"ל שכוונת האר"י מדכתב דדין ר"ח ויו"ט כשבת משמע גם לחיוב וכיון שי"ל דגם המג"א מודה ... אין לפסוק נגדם משום ספיקא דא"ר".

7. דרכי טהרה (ריש עמ' ר') – "לילי יו"ט ור"ח דינם כמו ליל שבת, אע"פ שאין בהם קדושה ולא חיוב עונה כבליל שבת וחסידיים ואנשי מעשה מקיימים בהם מצות עונה".

8. הגר"ח ק"ש (שליט"א) (דרך שיחה ח"ב עמ' קפ"ה) – "במ"ב (סי' ר"מ ס"ק ז') כתב בשם האר"י ז"ל דמצות עונה בר"ח כמו בשבת, ולא כתוב על יו"ט, אפשר שגם בר"ח יש ענין שינה".

9. קודם חצות.

(א) **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"ג) – "בראש חדש מותר אחר חצות וקודם חצות אסור".

(ב) **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה בראש) – "בראש חדש מותר אחר חצות וקודם חצות אסור".

10. מר"מ – **בירור הלכה** (עמ' רס"ז ד"ה יו"ט, ד"ה ר"ח).

ג. ימים קודם ראש השנה.

1. מר"מ – **פסקי תשובות** (אות י' סוף ד"ה ועוד).

ד. ראש השנה [שני ימים].

1. אין לשמש, על פי קבלה - עי' לעיל.

2. מר"מ – באר משה (ח"ח סי' פ"ט).

(א) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"May or should one push off a hefsek tahara after birth, so that tevila should not fall out one of the two nights of Rosh Hashana, or motzai Rosh Hashana? How about a regular Shabbos or Motzai Shabbos. (There is mechila gemura from both parties, the husband and the wife if it is halachically preferable.) R' Y. Berkovits wrote: Being that it is correct to refrain from relations on Rosh Hashana unless it is ליל מקוה, therefore, if it is not נוגע for ורבו, AND there is a מחילה גמורה on both sides, then they can push off going to the מקוה. However, we don't encourage a husband and wife to be מוחל. As for all other times: We strongly discourage pushing off מקוה, ליל, in any circumstance, and especially when it is just a matter of inconvenience. See מ"ב סימן תקפא סקכ"ו".

ה. צום גדליה.

1. בעל נפש יחמיר מצד אבלות וחורבן ביה"מ [חוץ מליל טבילה] - עי' לעיל.

ו. עשרת ימי תשובה.

1. מר"מ – באר היטב (ס"ק ד', 'והנזהר ביו"ד ימי תשובה תע"ב שכנה"ג'), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, 'וגם מר"ה עד סוכות אפילו השבתות שבנתיים מותר אחר חצות בלבד'), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה בסוכות, 'וגם מר"ה עד סוכות השבתות שבנתיים שרו אחר חצות ... כתב הרב כנה"ג ...'), אור צדיקים (סי' כ"ז אות י"א, 'נהגו פרישות מר"ה עד מוצאי יוה"כ'), טהרת ישראל (סעי' י"א, 'הנזהר בעשרת ימי תשובה תע"ב'), דרכי טהרה (סוף עמ' ר"ב), בירור הלכה (עמ' רס"ז ד"ה בענין), מקדש ישראל (ימים נוראים סי' רל"ז, 'אין צריך'), פסקי תשובות (אות י' ד"ה ועוד).

(א) א"ר (ס"ק א') – 'כתב שיירי כנסת הגדולה [הגהות טור אות א] נהגנו פרישות בעצמינו ב' לילות של ראש השנה, דאפשר מלך יושב על כסא דין ויבא אדם לשמש מטתו, ואולי יכווין להנאתו ויהיה לו למוקש. ומזה הטעם דמי שנזהר בזה בעשרת ימי תשובה תבוא עליו ברכה, ובליל הושענא רבה, וג' ימים קודם חג השבועות וכל שכן לילי חג שבועות עצמן, ומר"ה אב עד ליל י"א באב, ואף אם נדחה תשעה באב עד יו"ד ראוי למנוע בליל י"א כדין בשר ויין ע"כ. וכתב עליו עולת תמיד [סק"ד] ודבריו לא נראין להוסיף על דברי חכמים, זולת ליל ז' של פסח כתבו חכמי האמת ליהזר, ומג"א [סק"ג] כתב אין לשמש מטתו בליל א' של פסח [שער הכוונות דרוש ג פסח פא ע"ג] וליל שבועות [שם ענין שבועות פט ע"א] וליל שמיני עצרת [שם חג סוכות קג ע"ד] אם לא בליל טבילה (כתבים). ומבעל הטורים פרשת כי תצא [דברים כד, ה] משמע הכל להיתר, וזה לשונו, ושמח את אשתו, מנין ימים של ושמח חייב בתשמיש המטה שהם כל ימות השנה חוץ יום כפורים".

ז. יום כיפור.

1. אסור - עי' לעיל.

ח. סוכות.

1. כמו יו"ט - עי' לעיל.

2. מר"מ – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, לשונו לקמן).

3. בתוך הסוכה.

(א) מותר – ט"ז (סי' תרל"ט ס"ק ד', 'שום תשמיש בזוי. נראה שאין בכלל זו תשמיש המטה כיון שהוא שמחה של מצוה ובהדיא אי' בגמ' פ' הישן דלא עבדי חופה בסוכה משום צער חתן שבוש שם לשחוק עם כלתו כיון דמקום צר הוא משמע דמותר שם'), ברכי יוסף (ס"ק י', 'תשמיש המטה בסוכה שרי'), מ"ב (סי' תרל"ט סעי' א' ד"ה ואל, 'ותשמיש המטה לא מקרי תשמיש בזוי דהוא בכלל תשבו כעין תדורו וגם בעצם לא מקרי תשמיש בזוי במה שהוא מקיים מ"ע של פו"ר ועונה [אחרונים]), אבני ישפה (אהל יעקב ט' תשרי תשע"א, 'מי שיש לו סוכה מיוחדת שיכול לשמש בצניעות, ודאי שיש מצוה בתשמיש בסוכה משום תשבו כעין תדורו'), קונ' ופקדת נוד (סי' ד' סעי' ל"א), 'סודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' ל"ח).

(ב) לקט יושב (עמ' מ"ו) – 'והיה הולך חוץ לסוכה ועשה חפצי אשתו וחוזר מיד לסוכתו, אבל בשאר ימות השנה אינו חוזר מיד לחדרו".

(ג) בירור הלכה (קמא, סי' תרל"ט סוף עמ' שס"ב) – 'עיינן בספר אמת ליעקב - חלק שו"ת רבי יוסף גיקאטילה [המובא בבית יוסף כמה פעמים] סימן ז' שכתב וז"ל: שאלה ידיענו מורינו על ענין תשמיש המטה בסוכה אם הוא אסור או מותר כי יש אומרים שהוא אסור ואנחנו ביקשנו הכרעות מפוסקים ולא מצאנו לו שום זכירה אם אסור או מותר, תשובה: דעו לכם שזה הדבר באמת לא נמצא לו שום פוסק שזכר איסורו ואם נמצא ולא ראינוהו אם קבלה נקבל אבל שמענו מפי מגידי אמת שאומרים בספר הזהיר מאסר אותו ואם הזהיר אסור מי יוכל להתירו וטעמא דמסחבר הוא שהסוכה רומז לדברים עליונים ואע"פ שיש לנו כמה טענות להשיב בזה מי יוכל להביא עצמו בין ההרים הגדולים אלא קבלה נקבל עכ"ל. ולפנינו בספר הזהיר ליתא. וכמה מהאחרונים שדנו בענין זה לא ראו תשו' הר"י גיקאטילה ז"ל, ואמנם בבית דוד לרבי יוסף דוד ז"ל (שאלוניקי שנת תק"י - או"ח סימן תמ"ד) הביא לשון הר"י גיקאטילה הנ"ל, ומעורר דמהרמ"א בדרכי משה סי' תרל"ט נראה דמותר, ואח"כ מצטט לשון ספר ש"ך על התורה פ' אמור (דף קצ"א ע"ב) שמאריך בזה ומסיים: וקבלנו שתשמיש המטה אסור בסוכה וצריך שילמוד בסוכה תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואח"כ מביא לשלה הקדוש (דף רמ"ה) בשם מטה משה דעיקר ישיבת סוכה הוא עם אשתו ובזיווג והביא ראיה מהגמ' בערכין (דף ג') אף סוכה איש ואשתו וכו', ומעורר בענין ראיה זו, וכתב דמיהו יש להזהר

מאיסור לאור הלבנה ואפילו מאור כוכבים יש להזהר ומסיים: ולענין מעשה אמרתי שאסור מפני שהוא ודאי שישמשו לאור הלבנה [וכוונתו דלא רצה להתיר להמון שמא יבואו להקל באור הלבנה, אבל מעיקר הדין יש להתיר ע"פ הרמ"א והמטה משה והשלה, ובמפתחות בית דוד סתם שאסור בתשמיש המטה, וכנראה שלא נעשו ע"י בעל בית דוד עצמו והמסדר לא דק]. ועיין במג"א (ס"ק ח') ובט"ז (ס"ק ט') ובספר נימוקי או"ח ובשאר אחרונים וצריך מאד להזהר בניירות של קדושה לבסותם כדין עיין באו"ח סימן ר"מ ס"ו ובמש"כ שם בס"ד, ושם גם מבואר איסור תשמיש בפני כל חי עיי"ש, ובימי הסוכות הלבנה כמעט מלאה וקרובה לראש כל אדם בחצי הלילה ויש להזהר ביותר".

ט. חול המועד סוכות.

1. מותר – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "בסוכות מותר אף בהח"מ ונוסף גם הוא דבב' ימים טובים ראשונים של סוכות"), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה בסוכות, "בסוכות שרי אף בהח"מ ונוסף גם הוא דבב' ימים טובים ראשונים של סוכות"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "והחזה"מ סוכות דינם כר"ח דמותר"), דרכי טהרה (עמ' ר'), "ומותר בחול המועד סוכות, אף לת"ח המקפיד שלא לשמש בימות חול", פסקי תשובות (סוף אות ד', הע' ל"ט).
2. עי' לקמן, גבי חול המועד פסח.

י. הושענא רבה.

1. אין לשמש, על פי קבלה - עי' לעיל.
2. מר"מ – דרכי טהרה (סוף עמ' ר"ב).

יא. שמיני הצרת.

1. אין לשמש, על פי קבלה - עי' לעיל.
2. מר"מ – א"ר (ס"ק א'), לשונו גבי 'עשרת ימי התשובה'.

יב. שמחת תורה [חו"ל].

1. מחמיר – ברכי יוסף (סי' תרס"ח ס"ק ו'), "וכתב הרמ"ז דלבני ח"ל אסור גם בליל שמחת תורה. וז"ל, אם למדת טעם י"ט ב' של גלויות בדברי הרמ"ק תשכיל הטעם ועוד הזיווג להוריד נשמה ובני ח"ל לא יכלו להורידה אלא דרך נוגה והוא מקבלת אור ח' עצרת בש"ת. עכ"ד"), שערי תשובה (סי' תרס"ח ס"ק ג'), "ובר"י בשם הרמ"ז כ' דלבני ח"ל גם בש"ת אסור ע"ש מלתא בטעמא", אור צדיקים (סי' ל"ח אות י"א, "ליל ש"ע אסור בזיווג ובגלויות ב' הלילות אסור"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "ולבני חוץ לארץ גם בשמחת תורה אסור"), בה"ח (ס"ק ה'), דרכי טהרה (עמ' ר"ב), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ד), פסקי תשובות (אות י').
2. (א) בן א"י בחו"ל, שרי בזיווג – באר משה (ח"ז עמ' שט"ו אות ב').
2. מיקל – מוכח ממג"א (ס"ק ג'), לשונו לעיל, מערה"ש (סעי' ו'), לשונו לעיל, ממ"ב (ס"ק ז'), לשונו לעיל, בן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, לשונו לעיל), ועוד.

יג. חנוכה.

1. אין לשמש – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "ובחנוכה אסור כי אין הארתה אפס עד שתכלה רגל מן השוק"), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה בחנוכה, "בחנוכה אסור כי אין הארתה אפס עד שתכלה רגל מן השוק"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "בחנוכה ופורים נראה דאסור").
2. מיקל – סתימת הפוסקים.

יד. עשרה בטבת.

1. בעל נפש יחמיר מצד אבלות וחורבן ביה"מ [חוץ מליל טבילה] - עי' לעיל.

טו. ליל ניטל: לתשמיש המטה. [ללכת למקוה: עי' יו"ד סי' קצ"ז סעי' ב', לשיטת ומר"מ].

1. מחמיר.
- (א) קרבן נתנאל (נטעי גבריאל מנהיג ניטל פרק ה' הע' א') – "כיון שאסרו בלימוד מפני אבילות (המוזכר לעיל בפרק א') אמרתי להרחיק הטבילה, וכאשר שהריון זה האדם היתה בלילה זאת, ראוי לעשות זכרון בישראל שלא להאשים עוד כי הזמן גורם".
- (ב) חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג) – "אשה, שאירע ליל טבילה" בליל נאד"אל לא תזדקק לבעלה באותו הלילה, צוואה ריה"ח".
- (ג) עי' תו יהושע (שמירת גוף ונפש סי' י"א אות י"ז) – "גם אשה שאירע לה ליל טבילה בליל תקופת טבת אזי לא תזדקק לבעלה באותה לילה כמבואר בספר חופת חתנים".
- (ד) טהרת ישראל (סי' קצ"ז סעי' ג') – "ואם אירע טבילה בליל ניטל לא תזדקק לבעלה באותו לילה".
- (ה) דברי יואל (גופי הלכות סי' קפ"ד משנ"ס ס"ק י"ט) – "ושאל אם להתיר ליל טבילה בליל ניטל והשיבו דלא, ושוב שאל אותו רב והלא יש מתירין בזווג לאחר חצות, וע"ז השיב לו מרן וכי מועיל פירוקא לסכנתא, וע"ז שוב שואל דא"כ לסגרו נמי בית הטבילה באותו לילה וע"ז השיב מרן רבינו (שליט"א) [זצ"ל] דכולי האי לא, אך כאשר ישאלנו אחד למעשה יש להשיב לו שאין להתיר, ועפ"י צדיקים יקום דבר".

2. מיקל.

(א) חת"ס (קובץ תשובות סי' ל"א) – "הגם כי יש סייעתא לזה ממנהג העולם שאוסרים גם תשמיש וסוגרים שערי טבילה, ולדעתי **מנהג שטות הוא** ויש למחות ביד הנוהגים כן".

(ב) **מפענח נעלמים** (סי' ד') – "ושארי ליה מאריה להרב חופת חתנים שכתב בזה הבלים שאין נכון שיטבלו בנות ישראל בליל איד שקורין ניטל טבילת מצוה, ואיזה מחבר הבא אחריו מלא את דבריו לאמר כי הבן היולד מזווג לילה הזאת יהיה איש רשע, ולפיכך אין בנות ישראל הולכות לטבול בעת ההוא, וכל זה דברי פתיות, ועשאו לאליל – המוצלב כאילו יש בו איזה כח ואיזה ממש. שחוק מכאיב לב עשו לנו אלה, ומחריבים את חומת תורתנו לעשות אותה כעיר פרוצה אין חומה, לערבב דברי פתיות עם משפטי תורת ה' התמימה ולעשותה גוש אחד. וכבר הזהירה תורתנו הקדושה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, וכל המוסיף גורע – חרפה היא לזרע ישורון להאמין כי יש איזה כח באליל המוצלב, אל – ולא כלא הם חשובים, וכח אין בהם להרע או להיטב, ואביזרא דעבודה זרה הוא להאמין בכאלה".

(ג) עי' באר משה (ח"ד סי' ס"ט) – "אין שום יסוד בפוסקים לאסור, והמחמיר יש לו על מה לסמוך".

3. בעל שם טוב (נטעי גבריאל חנוכה פרק ה' הע' א') – "וגילה הבעש"ט זי"ע, **המשומדים שישנם בעולם הם שיצאו מזיווג אותו הלילה**, ולפ"ז סרה מהר תמיתה הנשים שיודעים בבירור שלא נבעלו לגוי ובניהם נשתמדו רח"ל, דאפשר מאותו הלילה".

(א) **מפענח נעלמים** (סי' ד', סוף שו"ת יד חנוך) – "וראיתי לאיזה מחבר אחרון שתלה עצמו באילן גדול רבינו הבעל שם טוב ממעזבוס זצוק"ל. ואני אומר **שהוא שקר וכזב**, כי אני תלמיד זקני הרב רבי שלמה מסאסוב, תלמידו של הגאון רבי שלום מבעלז שהיה תלמיד המגיד מסיקאל שהיה תלמיד זקני המגיד ממעזריטש שהיה תלמיד הבעש"ט זכר צדיקים לברכה. נמצא שזקני רבי שלמה יחיה קבל איש מפי איש לקח מהבעש"ט, והיה משותי מימיו הנאמנים, ואם היה מרן אומר דבר זה גם אנחנו היינו יודעים, ודי בזה: (אמר המחבר, הנה אחר המלחמה הגדולה הדפיסו אגרות חדשות על שם הבעש"ט זי"ע, ומצוה לפרסם שהם מזוייפים ושקר, ותלוי אותם באילן גדול למען בצוע בצע)".

4. מר"מ – **שלחן העזר** (סי' י' סעי' א' ס"ק י"א), **חק וזמן** (פרק ה' סעי' י"א, תיקונים עמ' כ"ב), **הגר"א נבנצל שליט"א** (חק וזמן תיקונים עמ' כ"א אות ב', עמ' כ"ו), **אהל אריה** (סי' י"ט הע' נ"ג), **גופי הלכות** (סי' קפ"ד משנ"ס ס"ק י"ט), **פסקי תשובות** (סוף אות י'), **נטעי גבריאל** (מנהגי ניט"ל פרק ה', הל' נישאין סי' מ"ח סעי' י"ח), **שמירת הגוף והנפש** (סי' קכ"ו סעי' ד', סעי' ה'), **יסודות הבית וקדושתו** (פרק ח' סוף הע' רפ"ח).

(א) **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה אשה) – "אשה שנזדמנה ליל טבילתה בליל נאדא"ל לא תזדקק לבעלה באותו הלילה, צואת ריה"ח. ובהיינה פירינצי וליוורנו ופאדובה לא שמעתי שנוהרין בזה".

(ב) **דברי יציב** (יו"ד סי' ק"ה אות ב') – "ואולי לפמ"ש בחופת חתנים בסוף הספר בהל' צניעות סעיף ט"ו שהביא מצוואת ריה"ח דאשה שאירע ליל טבילתה בליל ניט"ל לא תזדקק לבעלה באותה לילה עיין שם, ואולי החשש דמלבד סכנת החיצונים כידוע, ועיין ברגל ישרה מא"ז הגה"ק מהרצ"א [מערכת י' בסופו דף כ"ה טור א'], איכא בהטבילה גם משום סכנת העכו"ם. **ואולי לכך גם בכל מוצ"ש**, כיון שיום א' הוא יום אידם הוי ג"כ סכנת החיצונים וכן"ל והתעוררות קליפתם, מלבד סכנת העכו"ם ודו"ק, ובעי נטירותא יתירה. ואולי יש בזה לחלק בין המקומות שבשליטת הישמעאלים וכדו' ובין המקומות של הנוצרים ודו"ק ואכמ"ל בזה והמ"י".

(ג) **ששבה"ל** (סי' קצ"ז סעי' ב' ס"ק ב' ד"ה בליל, סיכום אות ה') – "בליל ניט"ל יכולה לטבול, אך תשמש אחר חצות לנוהגים בו איסור".

טז. תענית אסתר.

1. בעל נפש יחמיר – **דרכי טהרה** (ריש עמ' ר"ג).

2. מיקל – **סתימת הפוסקים**.

יז. פורים.

1. מחמיר – **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "בפורים אסור"), **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה פורים, "בפורים אסור"), **טהרת ישראל** (סעי' י"א, "ופורים נראה דאסור").

2. מיקל – **סתימת הפוסקים**.

3. עי' בני תשעה מידות, בני שיכור.

יח. פסח, ליל א'.

1. אין לשמש, על פי קבלה – עי' לעיל.

יט. פסח, ליל ב'.

1. אין לשמש, על פי קבלה – **ח"א** (כלל ק"ל סעי' כ"ב, "נוהגין שלא לשמש מטתו ב' לילות של פסח על פי האר"י ז"ל"), **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "בפסח בשני הלילות ראשונית אסור אף אם חל להיות בשבת"), **מסגרת השלחן** (סוף סי' קצ"ח ד"ה בפסח, "בפסח בשני הלילות הראשונית אסור אף אם חל להיות בשבת"), **אור צדיקים** (סי' כ"ז אות י"א), **שלחן הטהור** (סי' רמ"א ס"ק ב', "ואסור בלילות הראשונים של פסח"), **טהרת ישראל** (סעי' י"א, "והמנהג אף בליל ב' של פסח כן ואף בשבת"), **כה"ח** (ס"ק ה'), **דרכי טהרה** (עמ' ר"ב), **פסקי תשובות** (אות י').

2. מיקל – מוכח **ממג"א** (ס"ק ג', לשונו לעיל), **מישועות יעקב** (ס"ק ב'), **מערה"ש** (סעי' ו', לשונו לעיל), **ממ"ב** (ס"ק ז', לשונו לעיל), **בן איש חי** (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, "ורק בליל ראשון של פסח"), ועוד.

3. מר"מ – אהל אריה (סי' י"ט הע' מ"ט).

כ. חול המועד פסח.

1. מחמיר, אא"כ חל בשבת – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "וכן בדין ליאסר בד' ימים של חה"מ דפסח והסכמנו עם החבר' דבחה"מ דפסח שחל בשבת שמותר הזווג"), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה בפסח, "וכן בדין ליאסר בד' ימים של חה"מ דפסח והסכמנו עם החברים דבחה"מ דפסח שרי תזווג אם חל בהם ליל שבת"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "אסור, וכן בד' ימים חול המועד של פסח עד ז' של פסח אא"כ חל בשבת". עי' סעי' ח', באר יצחק סוף ס"ק כ"ג, "וחזה"מ (בני יששכר ...)).
2. מיקל – סתימת הפוסקים.
3. כמו יו"ט – בני יששכר (מאמר חודש ניסן מאמר י"א אות ב', "חול המועד הוא ג"כ בכלל אשר פריז יתן בעתו [תהלים א' ג'] עונת תלמידי חכמים כמו שבת ויום טוב [כתובות סב:]: וסימנך חול"ו ש"ל מועד"ד בגימ' ת"ק, חיבור רמ"ח איברין דדכורא ורנ"ב דנוקבא).
4. מר"מ – פסקי תשובות (סוף אות ד', הע' ל"ט).

כא. פסח, ליל ז'.

1. מחמיר – אור צדיקים (סי' כ"ז אות י"א).
2. חיוב להזדווג – ברכי יוסף (ס"ק י"ב, "כתב הרב עולת תמיד דבספר כנה"ג מונה ימים שאין לשמש, ודבריו ל"נ להוסיף על דברי חכמים זולת ליל ז' של פסח כתבו חכמי האמת שאסור, וזהו סוד ולא קרב זה אל זה, עכ"ל. ומה שפקפק על דברי הרב כנה"ג תיוהא ליכא שהרב כתבה דרך פרישות והנהגה טובה לשרידים. ומ"ש בשם חכמי האמת לאסור איסור ליל ז' פסח, אפשר שעפ"ז נדבו בכמה מקומות להתקבץ כל ליל ז' של פסח כתות ללמוד כל ליל ז' של פסח בחבורה. אבל בספר הכונות מכתבת יד הרב מהר"ר שמואל ויטאל שהעתיקו מכתב יד הרב מר אביו מהרח"ו זצ"ל כתוב בדרוש ז' ש"פ כי יש חיובי בליל ז' של פסח להזדווג, וביאר טעמו על פי הסוד. ועל זה ראוי לסמוך"), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "ובליל ז' של פסח כתב הרב בר"י נר"ו מכ"י הר"ש ויטאל שיש חיוב להזדווג ועל זה ראוי לסמוך"), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה בפסח, "ובליל ז' של פסח כתב מכ"י מהר"ש ויטאל זלה"ה שיש חיוב לזווג והביאו הרב חיד"א זיע"א"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "בז' של פסח מותר ויש חיוב"), דרכי טהרה (עמ' ר', "מצוה לשמש בליל שביעי של פסח").
3. מותר – באר היטב (סוף ס"ק ד', "וליל ז' של פסח מותר בזווג"), כה"ח (ס"ק ה', "מותר הזיווג").

כב. ג' ימים קודם שבועות.

1. מר"מ – א"ר (ס"ק א', לשונו גבי 'עשרת ימי התשובה'), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה כתב), אור צדיקים (סי' כ"ז אות י"א), טהרת ישראל (סעי' י"א), דרכי טהרה (סוף עמ' ר"ב), מקדש ישראל (שבועות סוף סי' כ"ז), פסקי תשובות (אות י' ד"ה ועוד).

כג. שבועות, ליל א'.

1. מחמיר, על פי קבלה - עי' לעיל.
2. שער הכוונות (דרושי חג השבועות דרוש א') – "ואמנם זה הכתר הניתן לז"א עתה הנה הוא מתחיל ליכנס בו בתחלת ליל שבועות ואינו נגמר ליכנס עד אשמורת הבוקר ואח"כ בתפלת שחרית ומוסף של יום שבועות אז מזדווג עם נוק' רחל כבשאר השבתות וי"ט שאז הוא זמן זוגם אלא שעתה עלה עד א"א מבאשמורת הבוקר משא"כ בשבתות וי"ט וזהו ענין מעלת חג השבועות ולכן הזווג התחתון נאסר בליל שבועות כי גם למעל' לא יש זווג עד היום כנז' ולא עוד אלא שצריך האדם שלא לישן בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה כנז' באורך בהק' ספר הזוהר בפ' בראשית ובפ' אמור".

כד. שבועות, ליל ב' [בחול].

1. מחמיר – אור צדיקים (סי' ל"ח אות י"א, עי' סי' כ"ז אות י"א, סי' ל"ב אות ז'), בן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג, "וליל שני דשבועות, אפילו שחלו בשבת אין לעשות זווג בהם על פי הסוד"), שלחן הטוהר (סי' רמ"א ס"ק ב', "ובלילות של חג השבועות אסור"), כה"ח (ס"ק ה', סי' תצ"ד ס"ק י"ד).
 2. מיקל – ברכי יוסף (סי' תצ"ד ס"ק ט', "וליל י"ט שני של שבועות ראיתי בתשו' כ"י למהר"ר ישראל שלמה לינגו שדעתו נוטה להתיר. והרצה דבריו לפני מהר"ם זכותו, והסכים עמו להתיר אף לפי דרך האמת, ונתן טעם לשבח בתשובתו הרמחה כ"י"), עי' מועד לכל חי (סי' ח' אות כ"ד), וכן מוכח ממג"א (ס"ק ג', לשונו לעיל), מערה"ש (סעי' ו', לשונו לעיל), ממ"ב (ס"ק ז', לשונו לעיל), ועוד.
 3. מר"מ – באר היטב (ס"ק ד'), דרכי טהרה (עמ' ר"ב), אהל אריה (סי' י"ט הע' נ"ב), מקדש ישראל (שבועות סי' כ"ז ד"ה דרך), פסקי תשובות (אות י').
- (א) יעב"ץ (סידור שער ד' אורח ב' אות מ"ה, עמ' קנ"ט) – "ז' סיון יום טוב שני של גליות ... בליל זה צריך עיון דין תשמיש המטה".
- (ב) טהרת ישראל (סעי' י"א) – "וי"א דליל ב' דשבועות מותר בזווג אף לפי דרך האמת".

כה. י"ז בתמוז.

2. בעל נפש יחמיר מצד אבלות וחורבן ביה"מ [חוץ מליל טבילה] - עי' לעיל.

כו. בין המצרים, ט' ימים.

3. מחמיר – ישועות יעקב (ס"ק ב', "ומר"ח אב עד אחר התענית ואף כשט"ב נדחה לא ישמש מטתו בלילה משום אבילות דיום"), אור צדיקים (סי' כ"ז אות י"א), עי' שלחן הטהור (סי' רמ"א ס"ק ב', "ונכון ליהזר בט' ימים של אב שהן ימי הרעה").
4. מר"מ – א"ר (ס"ק א', לשונו גבי 'עשרת ימי התשובה'), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה כתב), טהרת ישראל (סעי' י"א), דרכי טהרה (סוף עמ' ר"ב), פסקי תשובות (אות י' ד"ה ועוד, סי' תקנ"א הע' ג').

כז. תשעה באב.

5. אסור – עי' לעיל.

כח. ליל תשעה באב שחל בשבת.

1. עי' סי' תקנ"ד סעי' י"ט, לשיטות ומר"מ.

כט. י' באב.

1. בעל נפש יחמיר מצד אבילות וחורבן ביה"מ [חוץ מליל טבילה] – עי' לעיל.

ל. ימים שאין בהם תחנון.

1. מחמיר – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ג, "בפורים אסור וכ"ש שאר הימים שאין בהם נפילת אפים שאסורים בלי ספק"), מסגרת השלחן (סוף סי' קצ"ח ד"ה פורים, "בפורים אסור וכ"ש שאר הימים שאין בהם נפילת אפים שאסורים בלי ספק"), טהרת ישראל (סעי' י"א, "בחנוכה ופורים נראה דאסור וכ"ש שאר ימים שאין נופלין על פניהם בהם דאסור בלי ספק").
2. מיקל – סתימת הפוסקים.

[ד] תלמיד חכם.

א. מ"ב (ס"ק ו') – "[פמ"ג] וע"ש שמסתפק בזמנינו אם נקרא ת"ח לזה ומ"מ מצדד דכיון דלפי הדור הוא ת"ח והוא נשאה ע"ד כן לית חיוב עונה כ"א בליל שבת ועיין בבה"ל".

1. בה"ל (סעי' א' ד"ה ת"ח) – "עיינ במ"ב מש"כ בשם הפמ"ג וכ"כ בתשו' מ"צ סימן נ"א שכל מי שהוא לומד בתמידות הן אם הוא מהמורים בעם או מן התלמידים רשאי שלא לקיים עונתו כ"א אחת בשבת ואף שאין לנו דין ת"ח בזה"ז לכמה דברים מ"מ בזה רשאי לעשות עצמו ת"ח ומה שכתב מ"א שאין רשאי היינו כשהוא באמת פועל או טייל ואינו עוסק בתורה אבל לעוסקי תורה שמתשת כחם אין חילוק בין ת"ח שבזמניהם לזמנינו ע"ש".

ב. בזה"ז: פעמים בשבוע.

1. חכ"א (כלל קכ"ח סעי' י"ט) – "ראיתי בצוואת רבי יחזקאל סג"ל לנדא מפראג שצוה לתלמידיו פעמים בשבת".
2. פת"ת (אה"ע סי' ע"ו ס"ק ג') – "וע' בתשו' מעיל צדקה סי' נ"א שכ' ... אך משום פריצת הדור וקנאת ירך חברתה אני מורגל לומר לכל הסובבים אלי לקיים עונת פועלי שתיים בשבת כו' עכ"ל ע"ש".
3. בה"ל (סעי' א' ד"ה ת"ח) – "בתשו' מ"צ סימן נ"א ... כתב לבסוף שהיה מיעץ לסביביו שיקיימו עונת פועלים שתיים בשבת והובא כ"ז בפ"ת אה"ע סי' ע"ו וכן הביא בחכמ"א בשם צוואת ר"י מפראג".
4. קהלות יעקב (קובץ אגרות קודש איגרת א') – "וכתבו האחרונים ז"ל דלכאורה מכיון שבזמנינו אין לנו זה שנקרא ת"ח לחז"ל [כי בזמנינו אין נזהרים מביטול תורה כדן ועוד כמה טעמים] מ"מ כיון שהטעם דת"ח רק פ"א בשבת משום שהתורה מתשת כוחו זה איכא גם בת"ח שבזמנינו, וא"כ מי שיודע שהוא בבריות הדר דינא לחיבו ב' פעמים בשבת וכמ"ש כ"ד בבה"ל סי' ר"מ ע"ש וכן הנהיגו המע"צ והחת"ס כידוע וע"ש במ"ב וכן מנהג רוב ת"ח בזמנינו [טרם שהגיעו לימי העמידה] ופשוט שאדעתא דמנהג הת"ח נשאת וכן הבעל התחייב בהכתובה לנהוג בזה כמנהג גוברין יהודאין [והיינו כמנהג אנשים מסוג שלו], ופשוט דלענין הרוצה לפטור עצמו בפ"א בשבוע ולא ב' פעמים בשבוע קרוב דהוי ספק דאורייתא ממש".
5. קהלות יעקב (ארחות רבנו הוספות לח"א עמ' י"ג) – "לאברכי כולל ב' פעמים בשבוע כמבוא בבה"ל סי' ר"מ ס"א ד"ה ת"ח".
6. אג"מ (אה"ע ח"ג סוף סי' כ"ח) – "ובדבר מה שחדשו האחרונים שהביא הפ"ת סימן ע"ו סק"ג בשם מעיל צדקה שיש לת"ח בזה"ז לקיים עונה שתיים בשבת ובבאור הלכה סימן ר"מ הביא כן גם מהחכ"א בשם צוואת ר"י מפראג וכתר"ה כותב שכן הורו גם גאוני זמננו, הנה גם אני אומר כן, ואני מוסיף דלפ"מ שכתבתי שעיקר העונה הוא מה שהאשה משתוקקת ומתאוה, וכיון שכתב הפ"ת בשם ספר מעיל צדקה דהוא משום פריצת הדור וקנאת ירך חברתה הרי בא מזה תשוקה ותאוה ליותר מפעם אחת שלכן נמצא שהוא מעיקר העונה ואף שלא הכיר בעלה בזה יש לתלות שהוא מצד הבושה וגודל הצניעות דהרי בשביל זה קבעו הזמנים כדכתבתי לעיל ולכן שפיר הורו דיש ליעץ וגם לחייב שתי פעמים בשבת".
7. שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ ס"ק ז').
8. דרכי טהרה (עמ' קפ"ג).
9. ארחות הבית (פרק ל"ב הע' ג') – "ועי' במ"ב (ר"מ) שגם בזה"ז עונת ת"ח רק פעם בשבוע בע"ש, אבל היום ע"פ רוב נהגו גם בבני תורה פעמיים, והיינו בע"ש ופעם בשבוע ע"ש בבה"ל, וכשאשתו משתוקקת לכך מחייב מדינא לקיים המצוה".
10. בירור הלכה (קמא, עמ' רס"ו ד"ה והאמר).
11. מר"מ – יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רל"ז ד"ה אבל).

(א) חזו"א (גנזי שיערי ציון עמ' כ"ה אות י"ח) – "במג"א או"ח ר"מ סק"ג וז"ל, ואל יאמר אדם אעשה עצמי כת"ח וכו' [ספר הקנה]. בשם החזו"א: מה שאמרו דלא יעשה עצמו כת"ח, קאי על הטיילין, ולא על בני תורה, ע"ש במג"א סק"א. אלא כדינא דגמרא מע"ש לע"ש, אם לא שיש צורך להוסיף, שיעור זה טוב לבריאות וטוב לכל".

ג. שנה ראשונה.

1. דברים (פרק כ"ד פסוק ה') – "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשָׁמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח".
(א) בעל הטורים (דברים פרק כד פסוק ה') – "ושמח. מנין ימים של ושמח **חייב בתשמיש המטה בשנה**, שהן כל ימות השנה, חוץ מיום הכפורים (יומא עג ב)".
2. קהלות יעקב (ארחות רבנו הוספות לח"א עמ' י"ג) – "שבזמן הראשון לאחר הנשואין **הדעת נוטה שצריך יותר מב' פעמים בשבוע**".
3. ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ג אות ג' בהוספות) – "וביותר יש להורות להקל בשנה ראשונה אחרי החתונה שיש עליו חיוב לשמחה, ויעוין בעה"ט תצא כ"ד ה' שכותב דמנין ימים של ושמח חייב בתשמיש המטה בשנה שהן כל ימות השנה חוץ מיוה"כ. ודברי בעה"ט אלה מובאים בפרמ"ג או"ח סי' ר"מ בא"א סק"ג. ויעוין במאסף רבני אהל מועד סי' ע"ד מהגאון בעל מנח"א וכן בשלחן העזר ח"ב מה שהאריכו בדברי בעה"ט אלה עיי"ש ואכמ"ל".
4. לענין וסתות לחומרא [אור זרוע, בית מאיר, ימי המבוכה, וכדו'] – עי' סי' קפ"ד, וסי' קפ"ט, לשיטות ומר"מ.

ד. אם זה ליל שבת, או פעם בשבוע.

1. פעם בשבוע – הפלאה (כתובות דף סב: ד"ה פרש"י, "פירש"י מערב שבת וכו'. שהוא ליל תענוג וכו'. נראה דר"ל דלהכי לא נקט פעם א' בשבת כמו בחמרין דמתניתין אלא דהכא בת"ח ערב שבת דוקא משום שהוא ליל תענוג וכו'. מיהו מדלא קאמר בכל ערב שבת סתמא. משמע דאפ"ה העונה קבוע פעם א' בשבת ונפקא מיניה דאם היה אונס בליל שבת דמחויב לקיים עונתה בחול וזהו דקאמר מע"ש לע"ש וכן משמע מלשון הרמב"ם וטושו"ע שכתבו סתם ת"ח עונתן פעם אחת בשבת. כמו באינך. וכן משמע מלשון הר"ן דמקשה וליתני במתניתין עונת ת"ח ואי ע"ש דוקא לא שייך למיתני בהדי אינך דתלוין בשיעור הזמנים"), אג"מ (אה"ע ח"א סי' ק"ב ד"ה ובדבר, ח"ג סי' כ"ה, "**שעצם החיוב הוא פעם אחת בשבת וממילא הניחו זה על לילי שבת** שהוא ליל תענוג ושבייתה והנאת הגוף כדפרש"י בכתובות דף ס"ב ומפורש כן ברמב"ם פי"ד מאישות שעל חיוב עונתן כתב שהוא פעם אחת בשבת אך אח"כ כתב ודרך ת"ח לשמש מטתן מלילי שבת ללילי שבת, הרי חלקן לשני ענינים דהחיוב מדאורייתא הוא פעם אחת בשבוע איזה יום שיהיה אבל הדרך של ת"ח הוא שפעם האחת בשבוע שחייבין לקבוע בלילי שבת, וכן הוא בטור ובש"ע סימן ע"ו הרי שאין בזה מחלוקת, ואף שבאו"ח סימן ר"מ סעיף א' לא כתבו שני דברים אלא דבר אחד ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת, פשוט שאין זה סתירה דבאו"ח לא נקט הלכות מצות עונה דאין זה המקום שם אלא נקט שם איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו כדכתיב תוכן הסימן של ההלכות בסימן ר"מ ודרך התנהגות הת"ח הרי הוא מליל שבת לליל שבת"), ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ג אות ג', "ולפי לשון זה יוצא שהעיקר מה שאמרו חז"ל בזה הוא שבהיות שת"ח מתיש כחן התירו לת"ח שישמשו רק פעם אחת בשבת, ולא קובע מתי, ורק הת"ח בעצמן קבעו להם הפעם אחת מלילי שבת ללילי שבת. וכך מפרש בהדיא התויו"ט בפ"ה דכתובות מ"ו, ומבאר עפ"י מדוע שלא נשנית במשנתנו עונתן של ת"ח עיי"ש").

ה. אם יש תשלומין.

1. מר"מ – אג"מ (אה"ע ח"ג סי' כ"ח ד"ה ולכן, "ולכן מש"כ המחזיק ברכה דמליל שבת לליל שבת שנקט המחבר באו"ח הוא להשמיענו דאם היה אונס בליל שבת אחת אינו חייב באמצע השבוע כי עונתן אינו אלא בלילי שבת ואם נאנס ימתין עד ליל שבת אחרת, לכאורה ברור ופשוט שאינו כן דהא עיקר דינו הוא פעם אחת בשבוע ומה שמשמשין בלילי שבת הוא רק מחמת שהוא רק פעם אחת בשבוע ראו לקבוע בליל שבת משום שהוא ליל תענוג, ולא שייך שיעבור בשביל זה על מצות עונה שהוא גם בלאו, ובפרט שלא יתבטל מצד זה מצות עונג שבת כלל דהא לא יפטר בשביל מה שישמש ביום חול מלשמש בשבת הבאה, וא"כ למה לא יקיים חיובו מדאורייתא, ול"ד לאם עבר על עונה אחת שהפמ"ג בא"א סק"ה מביא מא"ר בשם עולת תמיד שמסתפק בזה דשם הוא הנידון בדבר תשלומין כגון כשלא שייך להחשיב שמקיים בזה עצם חיובו דכבר לא שייך שבוטע לו לחיובו כגון באחד שעונתו הוא פעמים בשבת ועבר פעם אחת מספקא ליה אם יש לחיובו לשלם בשבוע זו ג' עונות וה"ה ששייך זה בת"ח שכבר עברה כל השבוע שאחר השבת ובשבת השניה הרי היה חייב עליה מצד עצמה ויהיה הנידון אם בשבוע השלישית ישמש שני פעמים זהו ענין תשלומין שהוא ספק להא"ר אבל כל זמן שלא עבר השבת אין זה ענין תשלומין אלא עדיין הוא החיוב עצמו דאף דעבר יום שקבע עדיין יכול לקיימה בימים שאחר השבת דלא נפטר מחיובו בשביל שעבר הלילה שהורגל לקיים בו חיובו. ואין המחזיק ברכה אצלי לעיין בו"), בירור הלכה (עמ' רס"ו ד"ה ת"ח).

ה' יוצא לדרך.

גמרא (יבמות דף סב:) – "ואמר ריב"ל: חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנא': וידעת כי שלום אהלך וגו'. הא מהכא נפקא. מהתם נפקא: ואל אישך תשוקתך מלמד, שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. א"ר יוסף. לא נצרכה אלא סמוך לווסתה. וכמה. אמר רבא: עונה. והני מילי לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מיטרידי".

א. חיוב פקידה.

1. פוסקים – מחבר (סעי' א', אה"ע סי' ע"ו סעי' ד', "וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה"). חכ"א (כלל קכ"ח סעי' כ"א), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ח', "ובלילה שלפני יציאתו לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה"), ערה"ש (סעי' ד'), פוסקים.
2. ספק אם הוא יוצא לדרך – נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' ג' ד"ה והנה).

ב. הלכות.

1. יוצא לדרך, סמוך לוסת - על יו"ד סימן קפ"ד סעיף י', לשיטות ומר"מ.
2. יוצא לדרך, בזמן שהיא נדה - על יו"ד סימן קפ"ד סעיף י', לשיטות ומר"מ.

ג. קשה, מחבר (סעי' ט"ו) – "לא יבעול ... ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, ולא לפנייהם, ולא לאחריהם".

1. י"ל, כאן איירי במהלך – מהרש"ל (אה"ע בביאורי לטור ד"ה ביום), הו"ד ברמ"א (סעי' ט"ו, "והא דבריש הסימן שחייב לפקדה, איירי כשהוא רוכב או יושב בקרון, וכאן איירי במהלך (מהרש"ל)", פרישה (אה"ע סי' כ"ה ס"ק י'), ט"ז (ס"ק א', "י"ל ממ"ש בסעיף ט"ו ולא ביום יציאה לדרך ונראה דבסעיף ט"ו מיירי בהולך ברגליו לדרך שצריך כח יותר וכאן מיירי בהולך על עגלה כנ"ל (אחר כך מצאתי כן לרש"ל בא"ע סימן כ"ה)), א"ר (ס"ק כ"ג, "וכתבו רש"ל וב"ח ופרישה בטור אבן העזר הא דלא יבעול ביום יציאה לדרך דוקא במהלך, אבל ברוכב או יושב בקרון לא, וכן כתב הט"ז"), בית לחם יהודה (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק י"א), עטרת זקנים (על סעי' ט"ו), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט"ו, "ולא ביום שיוצא לדרך והולך ברגליו אבל אם יושב בעגלה או בספינה או רוכב לית לן בה (או"ח סעיף ט"ו)), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ו, "ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך כשהולך ברגליו, ולא לפנייהם ולא לאחריהם"), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ז), שעה"צ (ס"ק ל"ה, "דברוכב ויושב בקרון לית חשש כלל לכולי עלמא"), ערה"ש (סעי' א', "וזה שאמרו ביבמות [ס"ב:] שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך ושצריך לפקדה זהו כשנוסע בעגלה שאינו הולך ברגל דזה שאמרנו ולא ביום יציאה או ביאה מן הדרך זהו כשהולך ברגליו והוא מתייגע"), טהרת ישראל (סעי' י"ג, סעי' פ"ה, "כשהולך ברגליו דוקא"), אהלך באמיתך (פרק ה' אות א', אות ב'), ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות י').

(א) ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' סיכום אות י') – "ובנסיעה ארוכה שמעייפת דקשה כהליכה נראה דפטור".

2. י"ל, איירי מצד רפואה – מג"א (ס"ק כ"ט, "ואע"ג דחייב לפקוד אשתו כמ"ש ס"א היינו בליל שלפניו (רמ"א בתשוב' וכ"כ הלבוש) ובב"ר פ' ס"ד משמע בהדיא במ"כ דביום ממש קאמר ונ"ל דהרמב"ם קאמר מדרך הרפואה ובגמרא אמרינן מצד הדין אם יכול לפייס עד שתמחול ש"ד"), תשובה מאהבה (ח"ג סי' ל"ד, "דברי הרמב"ם האלה אינם אלא מדרך רפואה כמבואר במג"א ס"ק כ"ט ואין להאריך ולא כמ"ש בעל תורת השלמים ביד"ד סי' קפ"ד"), באר היטב (ס"ק כ"ג), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ו, "מדרכי הרפואה שלא לבעול ... ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך כשהולך ברגליו, ולא לפנייהם ולא לאחריהם"), מ"ב (ס"ק נ"ד, "ומ"א כתב דכאן איירי מצד הרפואה ובס"א איירי מהדין"), ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות י'), פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק ל"ב אות ב').

3. י"ל, לילה שלפניו – שו"ת הרמ"א (סי' קל"ב אות ב', "שאלת, דאמרינן פרק הבא על יבמתו היוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו, והרמב"ם כתב בהלכות דעות דאין לשמש ביום שיוצא לדרך, והקשית כי הוא נגד דעת הגמרא. דע כי יש מחלוקת בין ר"ת ור"ש בפירוש חייב לפקוד את אשתו, כי יש מי שאומר שאינו רק בדברי רצוי ופיוס ולכן שרי אפי' סמוך לוסתה, ואולי דעת הרמב"ם הוא כדעת זה. ועוד דבגמרא לא קאמר ביום שיוצא לדרך רק בשעה שיוצא לדרך, ולא באותה שעה ממש קאמר אלא ר"ל בעת ההיא. ויוכל לקיים המצוה קודם היום ההוא, ולילה כיום יאיר לך"), לבוש (סעי' ט"ו), פרישה (אה"ע סי' כ"ה ס"ק י'), ב"ח (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ג'), עטרת זקנים (על סעי' ט"ו), חת"ס (יו"ד סי' קפ"ד על סעי' י'), ערה"ש (סעי' א', "או אפשר שיפקדנה בלילה הקודמת [ע"י לבוש וט"ז]"), באר מרדכי (יו"ד סי' קפ"ד ד"ה ובכן), תורה תמימה (ויקרא פרק ט"ו אות קכ"ג, "ומ"ש הלשון חייב לפקוד בשעה שיוצא לדרך, נראה דהלשון בשעה לאו דוקא, שהרי קי"ל דאין לבעול ביום יציאה לדרך [רמב"ם פי"ד ה"ד מדעות] אלא בלילה שלפניו, ובכה"ג צ"ל דשרי, שאין איסור זה נוהג בכל המלע"ע"), טהרת ישראל (סעי' פ"ה, "וסמוך לו דוקא אבל בלילה שלפני יציאה לדרך, מצוה הוא לו"), ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות י', "וכן דוקא באותו יום שיוצא הוא קשה אבל בלילה קודם חייב"), פרי טהרה (יו"ד סי' קפ"ד הע' נ').

(א) ט"ז (ס"ק א') – "ובלבוש כתב דכאן מיירי בלילה שלפניו ואין לשון בשעה משמע כך ותו דשם כת' בס"א לא לפנייהם".

4. י"ל, אשתו הולך עמו – עטרת זקנים (על סעי' ט"ו בסוף), ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות י').
5. מר"מ – ש"ך (סי' קפ"ד ס"ק כ"ה), תוה"ש (סי' קפ"ד ס"ק י"ח), פמ"ג (א"א ס"ק ט"ז), מחה"ש (סי' קפ"ד ס"ק כ"ה), לחו"ש (סי' קפ"ד לחם ס"ק ל', שמלה ס"ק ח'), פרי דעה (סי' קפ"ד שפתי לוי ס"ק כ"ה), פתחי עולם (ס"ק ל"ט), טהרת הבית (סי' ב' הע' א' ד"ה ובעיקר), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז הע' ז'), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ע"ב), ט"ז וש"ך השלם (סי' קפ"ד שפ"ח ס"ק מ"ח).

(א) תורת חיים (ב"מ דף קז. ד"ה שלא), הו"ד בא"ר (ס"ק כ"ג) – "שלא תמצא אשתך ספק נידה. משמע דהבא מן הדרך יכול לשמש מטתו וכשמוצא אשתו טהורה ברכה תחשב לו, וקשה על מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות דעות ומייתי לה בטור או"ח סימן ר"מ וז"ל לא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום יציאה לדרך משמע דאדרבא התשמיש קשה לו לאדם בשעת ביאתו מן הדרך ועוד קשה אמאי כתב ולא ביום יציאה לדרך והא קיימא לן חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך כמו שכתב בטור או"ח סי' ע"ו, ועוד קשה עונת תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת וקיימא לן נמי דמצוה לרחוץ כל גופו בערב שבת כמו שכתב בטור סי' ר"מ א"כ תלמידי חכמים צריכין לשמש מטתן ביום שנכנסין למרחץ וא"כ אמאי כתב ולא ביום שנכנס למרחץ ושמא י"ל דדוקא בדורות הראשונים בזמן חכמי הש"ס שהיו בריאים

לא היה התשמיש מזיק להן ביום שנכנסו למרחץ ולא בשעת יציאה או ביאה מן הדרך הרמב"ם ז"ל לפי זמנו איירי שנעשה העולם תשושי כח א"כ בו ביום קשה ולא בלילה שלאחריו".

(ב) יד אהרן (על הטור) – "יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל שהשמיט האי דינא מכל וכל ולא כתב דהיוצא לדרך חייב לפקוד לאשתו סמוך לוסתה לא בה' דיעות ולא בפ"ד מה' איסורי ביאה וכמו שתמ' שם ה"ה ז"ל. והנרא' לע"ד לו דמאחר דהרמב"ם כת' דהתשמי' אסור קודם יציאה לדרך ואחר ביאה מן הדרך כת"ש ר' בשמו לא לפניו ולא לאחריו וזה ודאי שהוא מדרך הרפואה והעולם נשתנה מזמן התלמוד לזמנינו וכמ"ש מרן בע"ד מה' דיעות גבי דיני הקזה ער"ש א"כ מ"ה השמ' האי דינא דהיוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו דלדעתו אסור לעשות כן ומתחייב בנפשו ג"כ שחולשת הדרך מזיק לו".

(ג) ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך סוף ס"ק כ"ה) – "ומסתבר דכל התירוצים אלו הם להלכה".

ד. אשה שיוצאת לדרך.

1. אין חיוב.

(א) חת"ס (יו"ד סי' קס"ב) – "לא מצינו שהבעל משתוקק לאשתו בשעה שהיא יוצאה לדרך".

(ב) קנין תורה בהלכה (ח"ב סי' כ"ה אות ב') – "אלא ודאי, דבשעה שהיא יוצאה לדרך לא אמרו כלל אותו חיוב".

(ג) משנה הלכות (ח"ט סי' קע"ז) – "כיון דלא מצינו שהבעל משתוקק א"כ ליכא שום מצות עונה כנלפענ"ד ... ומיהו נראה מזה דבאמת היכי דהוא חש ליה משום הרהור ודאי דאיכא נמי מצוה בפקידה וא"כ עלתה לן כך בכל יוצא לדרך לא תקנו רק כשהבעל יוצא לדרך ואפילו לא ידעינן דמשתוקקת דכן הוא טבע רוב הנשים ועשאוהו חכמים עונה ובצאתה לדרך מסתמא אין היא משתוקקת וליכא עונה ואם מראה לו חיבה יש דין פקידה לא מדין יוצאה לדרך אלא מדין כל נשים שמקשות עצמן המבואר בש"ע ואם הוא חש משום הרהור נמי יש דין פקידה וכדעת הלבוש כנלפענ"ד".

(ד) טהרת הבית (סי' ב' סעי' י"ג, תורת הטהרה סי' ב' סעי' י"ז).

(ה) לבושי עז (סי' קפ"ד סעי' י' תמצית ס"ק ט') – "אשה היוצאת לדרך לא נאמר בה חיוב עונה".

2. גדר מצות עונה.

(א) ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ס"ק א', סיכום אות ד') – "יש גדר מצות עונה קצת, ולצורך גדול אפשר להקל דפטור".

(ב) פסקי תשובות (סוף אות ו').

3. מר"מ – באר מרדכי (הל' נדה דף קי"א ע"א), שרגא המאיר (ח"ב סי' מ"ג אות ב', ח"ג סי' נ"ו, "צ"ע"), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רמ"א ד"ה והלבוש).

(א) נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' ב') – "כשרדופה לילך לראות בית אביה או לטייל אז אין חיוב פקודה דחזינן דבשעה ההיא אין בית בעלה חביב עלי' אבל כשמוכרחת לילך לדרך משום מו"מ וכדומה שפיר י"ל דהדין שוה כמו אם הוא יוצא לדרך כנלענ"ד בזה".

(ב) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק א' טבת תשס"ט) – שאלה: "חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, האם יש חיוב גם בזמן שהיא יוצאה לדרך". תשובה: "לא שמענו".

(ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' טבת תשס"ט) – שאלה: "חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יצא לדרך, האם יש חיוב גם בזמן שהיא יצאה לדרך". תשובה: "איני יודע".

(ד) בירור הלכה (עמ' ר"ע ד"ה עונה) – "עונה דיוצא לדרך שמענו, ויצאת לדרך לא שמענו, ומצד הדין דהוא מכיר בה שהיא משדלתו וכו' - משתוקקת וכו' אין בזה כלל דלפעמים כשהיא רדופה לצאת לדרך לטייל או לילך לבית אביה אדרבה אין בית בעלה חביב עליה [נחלה לישראל - הלכה למשה הלכה ב', וגדר ההלכה סתמתי באופו אחר]".

ה. שניהם ביחד.

1. אין צריך לפקודה – עטרת זקנים (על סעי' ט"ו, "כשהאשה יוצאה עמו לדרך ... אין צריך לפקודה"), נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' ג', לשונו לקמן), טהרת ישראל (סעי' פ"ה), ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ש"ך ס"ק כ"ה, סיכום אות י'), פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק כ"ט אות ד'), חוט שני (סי' קפ"ד ס"ק י"ט אות ד'), בירור הלכה (סוף עמ' ר"ע, לשונו לקמן), פסקי תשובות (סוף אות ו'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רמ"א ד"ה כששניהם).

2. באופן שיהיה להם אסור בדרך.

(א) צריך לפקודה – נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' ג'), "כששניהם נוסעים לדרך ואכסנאי אסור בתה"מ ... ועכ"פ ביציאתם לדרך נראה לכאורה חיוב פקודה ... אמנם מצאתי בעט"ז סי' ר"מ הביא בפשיטות בשם רנ"ש ז"ל דכשיוצאין שניהם לדרך א"צ לפקודה ע"ש וי"ל משום דאפשר בחדר מיוחד".

(ב) אין צריך לפקודה – בירור הלכה (סוף עמ' ר"ע, "שניהם יוצאים לדרך אפילו באופן שיהיה להם אסור בדרך מדין אכסנאי אפילו הכי אין כאן עונה דיוצא לדרך כיון שבעלה יהיה לפניו ואך יהיה אונס ודמי לאינו יוצא לדרך שלפעמים יהיה בבית איזה אונס ולא שמענו עונה (עטרת זקנים סעי' ט"ו בשם רנ"ש, ומשמע קצת מסתימתו דהוא בכל גווני, ודלא כנחלה לישראל שם הלכה ג' שמצד לחיוב בכה"ג שיהיה אסור בדרך)".

ו. לשמש ביום, אם א"א בבית אפל או בהאפלת טלית.

1. מיקל – עי' דעת (סוף סעי' י"א), "ששימש ביום וברח, משום דיוצא לדרך שרי ... וצ"ל דלא הי"ל בית אפל או להפיל בכסותו וצ"ע", אהלך באמיתך (פרק ה' אות י"ד).

2. מר"מ – בראשית רבה (פרשה ס"ד הל' ה', ע"פ המנות כהונה שם, "בא ושמש מטתו ביום כו'. שחייב אדם לפקוד את אשתו ביום שיצא לדרך").

ז. ת"ב שחל בשבת - יוצא לדרך.

1. מיקל.

(א) תורת חיים (סי' תקנ"ד ס"ק י"ד) – "יש ללמוד כשיוצא לדרך בת"ב אז יהי רשאי בליל ת"ב שחל בשבת, דלילה קודם שיצא הוה ליל תענית ונחשב ליל שנת לילה קודם שיצא לדרך ועי' ד"ב בס"ק קפ"ד".

(ב) שד"ח (פאת השדה בין המצרים סי' ב' אות ד') – "מעשה בצלאל ... דלדעת דבטבילת מצוה מותר בחל תשעה באב בשבת הכי נמי יש להתיר בכי האי גוונא למי שיוצא לדרך בתשעה באב שמותר בתשמיש בליל תשעה באב שחל בשבת דהא יוצא לדרך עדיף מליל טבילה מדמותר סמוך לוסתה כבירה דעה סימן קפ"ד סעיף י"ד ואילו בליל טבילה סמוך לוסתה אסרו האחרונים כפתחי תשובה שם ס"ק כ"ב".

(ג) מקדש ישראל (בין המצרים סי' ר"ד) – "כל שכן ביוצא לדרך דמותר שאז יש חיוב עונה כיו"ד סי' קפ"ד".
2. מר"מ – דעת תורה (סי' תקנ"ד סעי' י"ט ד"ה ויש), הגר"א פארכהיימער שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק כ"א הע' ז'), פסקי תשובות (סי' תקנ"ד הע' ע"ט).

ח. בשני רעבון.

1. מר"מ – משיבת נפש (ח"א סי' י"ד אות א'), חת"ס (תורת משה סוף פר' ויגש), מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל"ה ד"ה הנה, "דבשני רעבון אסור לשמש ביוצא לדרך ובליל טבילה מותר"), אהלך באמתך (פרק ה' אות י').

ו. שיעור דרך שיש בו חיוב עונה.

א. י"ב מיל.

1. פת"ת (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק כ"ד) – "ועי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ל"ד שכתב דשיעור הדרך בזה נראה שהוא שנים עשר מיל ע"ש דשיעור הדרך בזה נראה שהוא שנים עשר מיל".

2. סוגה בשושנים (סי' ב' סעי' ה') – "ושיעור הדרך לענין אלו הוא שנים עשר מיל".

3. טהרת ישראל (סעי' פ"ו, יו"ד סי' קפ"ד סעי' ע"ח, אמנם עי' לקמן) – "שנים עשר מיל צריך לפקוד אשתו בתשמיש".

4. בית אבי (ח"ב סי' ע"א) – "ובחשו' האחרונים מצאתי שיעור מרחק המקום שיוצא שהוא י"ב מילין אבל שיעור הזמן של העכבה חוץ לביתו לא מצינו, לכן מסבירא דאין חילוק כמה ימים הוא יתעכב וגם אין נפק"מ אם אשתו יודעת מתי ישוב לבית, כיון דלריב"ל זהו חיוב גמור מה"ת דנלמד מקראי ... ואפילו אם הולך רק לימים אחדים ויודעת מתי ישוב לביתו דאיכא לספוקי אם בכיה"ג ג"כ האשה משתוקקת מ"מ הוי לי' ספיקא דאורייתא ולחומרא".

(א) מקור התשובה מאהבה (ח"ג סי' ל"ד), ואינו מוכח – "ומה ששאלתני כמה שיעור הדרך מה שמבואר בש"ע א"ח סימן ר"מ סעיף ט"ו והוא מהרמב"ם פרק ד' מהל' דעות לא יבעול לא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפנייה ולא לאחריהם עכ"ל והקשית לשאל א"כ אותן הענינים ההולכים יום יום בבקר לסחור בכפרים והם שבים עדי ערב או עד צהרים מה דינם אהובי תלמידי חפשי על ספרן של צדיקי' יגעתי ולא מצאתי בהם דבר מפורש ובהשקפה הראשונה רציתי לומר דדינו כמו בתפלת הדרך והוא שיעור פרסה שמנה אלפים אמה כמבואר בש"ע שם סי' ק"ד סעיף ז' ובברכת הודאת יחיד אשר ג"כ שיעור פרסה כמבואר שם בש"ע סי' רי"ט סעיף ז' אמנם אחרי רואי שהרמב"ם ספ"ד מה"ל תפלה ובפרק י' מהל' ברכות לא הזכיר שיעור פרסה הדרנא בי דהא בדהרמב"ם קיימין ונראה דשיעור זה כשיעור שבת שנים עשר מיל מדאורייתא".

(ב) ד' מיל – בדה"ש (סי' קפ"ד ס"ק ס"ה, ציונים ס"ק פ"ו, צ"ע בדבריו).

(ג) אז נדברו (ח"ו סי' ע"א) – "הפ"ת בסימן קפ"ד ס"ק כ"ד בשם הס' 'תשובה מאהבה' והובא גם בס' טהרת ישראל דשיעור י"ב מיל. והוא לערך ארבע עשרה ק"מ ... נראה דשיעורו הוא לא בשטח הקרקע אלא בזמן, דהיינו בזמנינו שנוסעים במכונית, לפי מש"כ הפוסקים דהילוך אדם בינוני הוא ע"ב דקות נמצא ד"ב מיל הוא שלוש וחצי שעות בקירוב נסיעה באוטובוס".

ב. ב' או ג' ימים.

1. עי' מהרש"א (יבמות מהדורא בתרא דף סב: ד"ה תד"ה) – "ואם רחוק ממנה ... אלא אם זה הדרך רחוק ממנה שלא יבא אליה מהר צריך לפקדה דמסתברא אם הוא הולך בקרוב אליה וישוב ביום או יומים שאין צריך לפקדה".

ג. י"ב מיל, ויומיים. [מהרש"א עם פת"ת].

1. חוט שני (סי' קפ"ד ס"ק י"ט) – "י"ב מיל ויותר, ליומיים מביתו".

ד. חיסר עונה.

1. יעב"ץ (יבמות דף סב:) – "בשעה שיוצא לדרך ... היינו לפי שפורש ממנה לדרך רחוקה כסתם דרך, ולא ידע עת בואו כי לא לאדם דרכו, אבל אם הדרך קרובה ואינו בחזקת סכנה ובטוחה היא שישב לביתו קודם שתעבור עונה בינונית שלפעם אחת בשבת כפועלים ות"ת, כה"ג נ"ל שאינו חייב להוסיף על עונתו".

2. תורת חיים (ס"ק ד') – "בתשובה מאהבה ... פ"ת ... בשעה שיוצא לדרך, היינו שלא יהא בביתו כשיבא חיוב עונה, לכן חייב לפקדה טרם שיצא, אבל אם קיים העונה, וגם יבוא לביתו בטרם שיבוא שנית החיוב, נראה לענ"ד דאין חיוב".

3. פתחי עולם (ס"ק ז') – "והיינו ודאי שפירש לדרך רחוקה, אבל אם הדרך קרובה כדי שישב לביתו קודם שתעבור עונה הקצובה לה נ"ל שאינו חייב להוסיף על חיוב עונתו וה"מ בעונת כל אדם יעב"ץ".

4. טהרת ישראל (סעי' י"ג, אמנם עי' לעיל) – "אבל בדרך קרוב כדי שישבו לביתו קודם שתעבור עונה קצובה לה אין חייב להוסיף על עונתו וכגון דטייל ופועל ות"ח שחוזרים לבתיהם בכל שבת".
5. אהלך באמיתך (פרק ה' אות ג') – "כשהיא יודעת שהוא עומד לחזור קודם הגעת זמן עונתה הסמוך".
6. קנה בושם (קובץ אור ישראל חנ"ו עמ' ל"ד אות פ"ח) – "חייב יוצא לדרך, תלוי בכל בית ברגילות שלהם".
7. טהרת הבית (סי' ב' סוף הע' י"א, תורת הטהרה סי' ב' סוף סעי' ט"ו) – "תורת חיים ... הגאון יעב"ץ ... וכן עיקר".
8. עי' פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק כ"ט אות ב') – "שיעור הדרך הוא, זמן שלא יהא בביתו בזמן חייב עונתו, כל חד לפום חייב עונה שלו המבואר או"ח סי' ר"מ, וצ"ע אם בעי נמי מרחק מסוים".
9. מראה כהן (עמ' קע"ב אות י"א) – "דין זה של יוצא לדרך חל דוקא אם הבעל יוצא לדרך ויעדר עקב כך מביתו בשיעור זמן הארוך מחייב העונה שלו".
10. משמרת הטהרה (פרק ו' סעי' י"ג) – "שיעור הדרך שיהא נחשב יוצא לדרך, דוקא בדרך רחוקה באופן שלא יחזור לביתו תוך זמן שיעור מצות העונה הבאה [של כל אחד לפי חיובו]".
11. פסקי תשובות (אות ו' ד"ה ולענין).
12. הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י' אייר תשס"ח) – שאלה: "בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה, האם חייב לפקוד את אשתו בשעת יציאה לדרך". תשובה "לא".
13. חיי הלוי (ח"א סי' ע"ט אות ד') – "שיעור יציאה לדרך לענין זה הוא אם ישהה חוץ לביתו עד שיעבור עונה לפי חיוב שלו".
14. בירור הלכה (עמ' ר"ע ד"ה שיעור) – "שיעור יוצא לדרך הוא שיוצא לדרך רחוק כזה שע"י הדרך יבטל עונתו כל אחד לפי עונתו הקצובה [עולת שמואל כתב יד ויעב"ץ ותורת חיים והובא בפת"ע וטה"י כאן דלא כטה"י הלכות נדה - ביארתי בס"ד בארוכה בחיבורי ליוורה דעה הל' נדה סימן קפ"ד ס"י]. ונראה דה"ה שיעור בא מן הדרך".
15. פרי טהרה (סי' קפ"ד סעי' כ"ו) – "אם בתוך הזמן שלא יהיה בביתו יתבטל מזמן חייב עונה הקצוב לו".

ה. מרגיש שעזב.

1. הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה ל"ה) – "היוצא לדרך למרחקים או למדינה אחרת - חייב לפקוד את אשתו גם אם יחזור קודם שיעבור עונתו, כיון שהיא משתוקקת לפני שיוצא, אבל הנוסע באופן שנמצא באותה מדינה - אין חייב לפקודה".
2. עי' שבה"ל (ח"ב סי' ע"א אות ב', ששבה"ל סי' קפ"ד סעי' י' ס"ק ג', סיכום אות ו') – "בענין המבואר יו"ד סוס"י קפ"ד בחיוב לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך אפילו סמוך לוסתה, נראה דהיינו ביוצא לדרך רחוקה שאינו לן עכ"פ לילה אחת תוך ביתו, ואין כאן ענין לשיעור י"ב מילין בפרט בזמן הזה ודלא כקצת אחרונים. ובח"י רבינו היעב"ץ יבמות ס"ב ע"ב כתב דיוצא לדרך היינו שפורש ממנה ולא תדע עת בואו, והיינו שפורש לדרך רחוקה, אבל אם הדרך קרובה כדי שישבו לביתו קודם שתעבור עונה הקצוב לה נראה שאינו חייב להוסיף על חיוב עונתו, מיהו בחמרים ומכ"ש בספנים נראה שחייב לפקדה בעת יציאתו לדרך אפי' כבר קיימו עונתו ע"כ ביעב"ץ יע"ש. מ"מ כהיום שהולכים לדרך רחוקה עד סוף העולם וחוזרים תוך שיעור עונה, הדעת נוטה דדרך רחוקה עצמה הוא גורם חשוב וחייב לפקדה, ועדיין צ"ע בזה, שוב העירו אותי גם למש"כ מהדו"ב למהרש"א ביבמות שם יע"ש"ה".
3. לבושי עז (סי' קפ"ד סעי' י' תמצית ס"ק ב') – "לדעת היעב"ץ כשנוסע לזמן שיעבור חיוב עונתו, או אם נוסע למקום שאין חזרתו בטוחה, ונראה דהוא הדין אם נוסע למרחק רב שאינו רגיל בכך, אף שנוסע לזמן קצר, ואם רגיל בכך אף שמקום רחוק הוא כיון דהוי זמן קצר אינו חייב".

ו. רק סכנה.

1. אור יצחק (ח"א יו"ד סי' כ"ט פרק ו' אות ה', סי' ל"א סימן קפ"ד) – "הנה דין יוצא לדרך נראה לי שאינו שייך כיום, דדוקא בזמנים הקודמים שהיו כל הדרכים בחזקת סכנה, ולכך משתוקקת אליו מאוד וחייב לפקדה".

ז. מעוני קיץ.

1. מחמר – בית אבי (ח"ב סי' ע"א, לשונו לעיל).
2. שבה"ל (ח"ג סי' קט"ו) – "אי שייך דין זה במעוני קיץ שהולכים לשם ב' חדשים והבעל הוא בכל שבוע בעיר ורק לשבתות הוא בא וחוזר ביום א' לעיר וא"כ אי שייך חיוב עונה בכל יום א' כשחוזר לעיר, הנה שיעור יוצא לדרך לא נתבאר היטב בפוסקים ...".
3. משנה הלכות (ח"ו סי' קנ"ב, ח"ז סי' קל"א) – "אי שייך דין דהיוצא לדרך במעוני קיץ שהבעל חוזר משם לעיר בכל יום א' בשבוע עד לשבת ...".

ח. מר"מ – שפע טהרה (סי' קפ"ד ס"ק כ"ו, "צ"ע"), ושב ורפא (ח"ג ס' מ"ה), אז נדברו (ח"ו סי' ע"א, "דחיוב דיוצא לדרך הוא רק אם יחסר עונה עדיין אין מקור ברור לזה"), פתחי הלכה (ארטסקרול, פרק כ"ב הע' ע'), בירור הלכה (יו"ד סי' קפ"ד סעי' י'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רמ"א ד"ה שם).

1. אג"מ (רשומי אהרן ח"א יו"ד סי' קפ"ד אות י"ח) – "אין להקל ביוצא לדרך ביום הוסת אם עומד לחזור בתוך ב' ימים".
2. מנחת יצחק (ח"ו סי' י"ז) – "במי שפרנסתו לנסוע בכל יום יותר מ"ב מיל וחוזר לביתו באותו יום, וכן יש הרבה בני אדם שחנותם בעיר אחרת, ונוסעים בכל יום לשם וחוזרים באותו יום לביתם, וכי יהי' מחויבים בעונה בכל יום ויום ... ראיתי בתורת חיים ... חייב לפקדה טרם שיצא, אבל אם קיים העונה, וגם יבוא לביתו בטרם שיבוא שנית החיוב, נראה דאין חיוב עכ"ת. - ועוד י"ל בזה, דמשא ומתן נקרא דבר מצוה".

3. הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק א' טבת תשס"ט) – שאלה: "בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה, האם חייב לפקוד את אשתו בשעת יציאה לדרך". תשובה: "אולי".
4. דרכי טהרה (עמ' ס"ב) – "יוצא לדרך נקרא היוצא לנסיעה או למילואים, ליומים שלושה ויותר והכל לפי האדם".
5. קנה בושם (סי' קפ"ד ס"ק י"ז) – "וע"כ נראה דא"א להגדיר הדבר אלא הענין תלוי במציאות ההשתוקקות ויש לדון בכל מקרה לפי מה שהוא".
6. רבבות אפרים (אסיפת יצחק כ"ח אייר תשס"ח) – שאלה: "בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה, האם חייב לפקוד את אשתו בשעת יציאה לדרך". תשובה: "כרצונו".

ז. יוצא לדרך לצורך מצוה.

א. דבר מצוה.

1. משום טריד – גמרא (יבמות דף סב:), "והני מילי לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה - מיטרידי", רש"י (יבמות דף סב: ד"ה ה"מ, "דחייב לפקדה כי אזל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא משום דטריד במצוה אי נמי מיטריד בתשמיש ויבטל ממצוה"), מאירי (יבמות דף סב: ד"ה כל, "אם הולך לדבר מצוה אין ראוי לו להתעכב כלל לשום דבר"), גר"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק ל"ו, "שלא יטריד בזה ויתבטל מהמצוה").
- א) ממילא אסור לשמש סמוך לוסתה – שלחן גבוה (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק כ'), "וכשהוא יוצא לדבר מצוה פקע מינה חיוב זה וחזר הדין למי שהוא בתוך העיר דחייב לפרוש מאשתו סמוך לוסתה", ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' סיכום אות ח'), פרי טהרה (סי' קפ"ד הע' נ"ח).
- ב) ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ס"ק י"ב) – "ומ"מ לכאורה אין זה פוטר מדברי ריצוי, דאמירת כמה דברי ריצוי לא יטרידו וימנעו מהמצוה, ועיקר הטעם הוא לפטור מתשמיש".

ב. אינו טריד, מה דינו.

1. חיוב עונה.

- א) מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל' ד"ה הנה אות א') – "... ודאי לא שייך לומר עוסק במצוה פטור מן המצוה ולא שע"י התשמיש יבטל מן המצוה כמובן".
- ב) אהלך באמיתך (פרק ה' אות ז') – "והיינו דוקא היכי שבעת הפקידה הוא טרוד בהכנות ליציאה לדרך, אבל בלא"ה הרי הוא חייב לפקודו כדין יוצא לדבר רשות".
- ג) דרכי טהרה (עמ' ס"ב, דפו"ח פרק ו' אות ט"ז) – "העוסק במצוה פטור מן המצוה ודוקא כאשר לא יכול לקיים את שניהם יחד. ולכן היוצא לדבר מצוה, אינו חייב לפקוד את אשתו בתשמיש אם זה יעכב אותו מהמצוה שהוא הולך לעשותה".
- ד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' טבת תשס"ט) – שאלה: "מי שיוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד בהכנות ליציאה לדרך, האם הוא חייב לפקוד את אשתו". תשובה: "כן, אם לא יגרום זה לעכב".
2. אין חיוב.
- א) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק א' טבת תשס"ט) – שאלה: "מי שיוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד בהכנות ליציאה לדרך, האם הוא חייב לפקוד את אשתו". תשובה: "חז"ל פטרוהו".
3. מר"מ.

א) משנה הלכות (ח"י סוף סי' קי"ז) – "ולמודעי אני צריך דאני נבוכ קצת במה שאמרו דהאי פקידא דוקא כשיוצא לדבר הרשות ולא לדבר מצוה אי כשיוצא לדבר אין חיוב מצוה אבל אם רוצה שפיר מקיים או שמא הכונה לפי הטעם שנתנו שמא עי"ז תתבטל המצוה וא"כ הו"ל בכלל גדר שלא לקיים כיון שצריך להזדרז לקיים המצוה שהולך לקיימה והסברא נותנת רק דליכא חיוב מ"מ לא הרשה הזמן לעיין בזה אולי כבר דברו בזה".

ג. הבא מן הדרך, מה דינו.

1. פטור – עי' בירור הלכה (עמ' ר"ע ד"ה בא, "בא מן הדרך מדבר מצוה אפשר דג"כ פטור כמו ביוצא לדרך לדבר מצוה [פתחא זוטא הלכות נדה סימן קפ"ד מהדו"ת ס"ק ד']").
2. פתחא זוטא (נדה סי' קפ"ד מהדו"ת ס"ק ד') – "רש"י יבמות ס"ב ע"ב, שכתב שני טעמים, משום שהוא טרוד במצוה. ומשום שמא יבטל המצוה שהולך לעשותה יעו"ש. ועפ"י יל"ע לדעת הסוברים דיש מצוה פקידה גם להבא מה"ד ... אם החיוב גם בבא מה"ד אף שהלך לדבר מצוה דפטור בכה"ג ביוצא. אפ"ה י"ל דבבא מה"ד חייב, כיון דדוקא ביוצא לדרך לדבר מצוה איכא שני טעמים הנ"ל, משא"כ בבואו לביתו וכבר נגמרה המצוה שעשה בדרך, דלא שייך שני הטעמים הנ"ל שפיר י"ל דחייב, או דילמא לא שני וצע"ק".

ד. מה נכלל בדבר מצוה.

1. פדיון שבויים – נמ"י (יבמות דף יט: ד"ה אבל), ב"ח (ס"ק א', לשונו לקמן), פתחי עולם (ס"ק ח'), טהרת ישראל (סעי' י"ג), טהרת הבית (סי' ב' סעי' י"ב, תורת הטהרה סי' ב' סעי' ט"ז), חזקת טהרה (סי' קפ"ד ס"ק ט"ז), בדה"ש (סי' קפ"ד ס"ק ע"ד).
2. צדקה – טהרת הבית (סי' ב' סעי' י"ב, תורת הטהרה סי' ב' סעי' ט"ז), חוט שני (סי' קפ"ד ס"ק י"ט אות י"א, "דבר מצוה, כגון שהולך ללמוד תורה, או לאסוף כסף לשיבה וכדו', אמנם אם עיקר כונתו לפרנסתו, לא חשיב הולך לדבר מצוה, לענין זה").
3. לראות חבריו.
- א) חייב לפקדה – כל הפוסקים לעיל (שמחמיר גבי סחורה).

- (ב) מיקל – פתחא זוטא (נדה סי' קפ"ד מהדו"ת ס"ק ד', לשונו לעיל).
 4. מר"מ – ברכת אברהם (סעי' א', בשו"ע במכון ירושלים קובץ מפרשים כת"י, "ונראה דביציאה לדרך דחייב, היינו כשהולכת למשא ומתן ולא כשהולכת לטייל או לראות משפחתה").
 5. בעל תוקע, בעל תפלה.
 (א) חייב בפקידה – מהר"ם בריסק (ח"ג סי' ל'), אהלך באמיתך (פרק ה' אות ח').

ה. האם הולך לסחורה נכלל "בדבר מצוה".

1. מיקל.
 (א) בית לחם יהודה (סי' קפ"ד ס"ק י"ב) – "דקיימ' לן בזמנינו כל הדרכים הוי דרך מצוה".
 (ב) פתחא זוטא (נדה סי' קפ"ד מהדו"ת ס"ק ד') – "רב אחד כתב לי משמי' דאילנא ברברא גאון מובהק, דלדעת הר"ת המובא ברמ"א או"ח סי' רמ"ח סעי' ד' דבאדם ההולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה. אפילו ביש לו מזונות והולך לסחורה להרווחה [מג"א שם סקי"ט] ה"ה בנידון זה נחשב דבר מצוה".
 2. חייב לפקדה.
 (א) ב"ת (ס"ק א') – "בסתם יציאה לדרך למשא ולמתן ושאר צרכים אבל בהולך לדבר מצוה כגון לפדיון שבויים וכיוצא בו אינו חייב לפקדה".
 (ב) עולת תמיד (ס"ק א') – "לשון הב"ח ... אף על גב דאנן ק"ל דאפילו אם הולך למשא ומתן חשיב הולך לדבר מצוה ... דשאני הכא ...".
 (ג) א"ר (ס"ק ד') – "לדבר מצוה ... ועיין בסימן רמ"ח [סעיף ד'] וריש סימן תט"ו [סעיף א'] וריש סימן תקל"ו [סעיף א']. והב"ח [סעיף א'] כתב דלמשא ולמתן נקרא רשות, ועולת תמיד [ס"ק א'] דקדק כן מדבריו, ולא עיין שפיר דכתב כן להדיא".
 (ד) ברכת אברהם (סעי' א', בשו"ע במכון ירושלים קובץ מפרשים כת"י, לשונו לעיל).
 (ה) פתחי עולם (ס"ק ח') – "ומשא ומתן אינו קרוי מצוה".
 (ו) טהרת ישראל (סעי' י"ג) – "שלא לדבר מצוה כגון למשא ומתן".
 (ז) אז נדברו (ח"ו סי' ע"א בהערות) – "אודות לדבר מצוה דפטור דה"ה לענין פרנסה לפום ריהטא או משמעות הפוסקים כן".
 (ח) טהרת הבית (סי' ב' סעי' י"ב, תורת הטהרה סי' ב' סעי' ט"ז) – "כשיוצא לדרך לדבר הרשות, כגון שיוצא לסחורה ולמשא ומתן".
 (ט) שבה"ל (ח"ג סי' ק"כ על סעי' י', ששבה"ל סי' קפ"ד סעי' י' ס"ק י"א, סיכום אות ח') – "בס' פתחא זוטא ... ולענ"ד זה צ"ע לפמש"כ בעניי בשבט הלוי יו"ד סי' ר"ט דלא בכל מקום אמרה ר"ת יעש"ה, וכאן הדין נותן שחייב לפקדה".
 (י) בדה"ש (סי' קפ"ד ס"ק ע"ד) – "לא חשיב דבר מצוה".
 (יא) חוט שני (סי' קפ"ד ס"ק י"ט אות י"א) – "לפרנסתו, לא חשיב הולך לדבר מצוה, לענין זה".
 (יב) פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק ל"ד אות ב') – "אין דינו כיוצא לדבר מצוה".
 (יג) מראה כהן (פרק ט' הע' כ"ו) – "והיוצא לדרך לצורך פרנסתו לא מיקרי יוצא לדבר מצוה, עי' שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ק"כ".
 3. מר"מ – שרגא המאיר (ח"ג סי' נ"ו ד"ה ובמה), חזקת טהרה (סי' קפ"ד ס"ק ס"ז), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רמ"א ד"ה הטעמים).
 (א) מראה יחזקאל (ח"א סי' נ"ד ד"ה ועוד כיון) – "דלצורך גדול אין צריך להמתין ... דלצורך פרנסתו הוי נמי דבר מצוה".
 (ב) פרי השדה (ח"א סי' ט"ו אות ג') – "ומה שתמחה עוד על מה שאין נמנעין מליסה מביתם אפילו מי שלא קיים עדיין מצוות פ"ו אע"ג שתוך זמן נסיעתו יגיע מציות עטנה, נראה פשוט כיון שעכשיו כל נסיעות אפילו לסחורה חשיב לדבר מצוה כמבואר ברמ"א או"ח סוף סי' רח"ם ועי' במג"א שם ס"ק י"ט, ולכך כיון שהוא מצוה, ומציות עונה לא הגיע עדיין ולכך דוחה מצוות נסיעתו המצוות עונה מה שאין עדיין זמנה עכשיו ממש, ובאמת בליל ממש או בליל טבילה אפשר שאסור".
 (ג) מנחת יצחק (ח"ו סי' י"ז) – "ועוד י"ל בזה, דמשא ומתן נקרא דבר מצוה, כמבואר באו"ח (סוס"י רמ"ח), וע"ע שם (ר"ס תט"ו ותקל"ו), וביוצא לדבר מצוה, אינו מחויב לפקוד כמבואר בש"ס וש"ע שם (יו"ד סי' קפ"ד ואו"ח סי' ר"מ), ובאל"י רבה (או"ח שם אות ד'), ציין לכל אלו המקומות, אלא שכתב בשם הב"ח, דלמשא ומתן נקרא רשות בזה עיי"ש, אבל מ"מ כ"ז הוי לאצטרופי, שלא לחייבו בין עונה לעונה וכנ"ל".
 (ד) משנה הלכות (ח"ו סוף סי' קנ"ב, ח"ט סי' קע"ז אות ב') – "שראיתי בספר פתחא זוטא ... ובעניותי דנתי בזה דבגמ' מ"ק י"ד ע"א מתני' דלא כר"י מחלק בין להרויח או למזונות והרמב"ם פסק דלהרויח נמי הוי למצוה וכ"פ בש"ע א"ח סי' תקל"א ומג"א א"ח סי' רמ"ח סקי"ט אמנם הב"ח א"ח סי' ר"מ לגבי יציאה זו כתב להדיא דלמשא ומתן הוי לדבר הרשות ועיין א"ר שם אות ג' גם מנמק"י יבמות ס"ב שם מבואר דלסחורה הוי רשות ולא מצוה וכ"כ הריטב"א שם וכ"כ היש"ש שם להדיא דלסחורה הוי לדבר הרשות לענין זה וצ"ע שלא הרגיש מזה כלל".

ח. הבא מן הדרך.

א. חייב לפקדה.

1. של"ה (בעשרה מאמרות מאמר ז' אות י"ח) – "בליל טהרה או בליל שבת או בבואו מן הדרך, כל אחד מהן זמן בעילת מצוה הוא".
 2. סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות ה' עמ' תר"ד) – "בעת צאתו לדרך או בעת בואו מן הדרך".
 3. נזירות שמשון (סעי' א') – "ובזוהר ... דחייב לפקוד אשתו כשבא מן הדרך כמו ליל טבילה".
 4. דברי חיים (הג' על סעי' א').
 5. האלף לך שלמה (יו"ד סי' ר"כ) – "דבא מן הדרך דהוי מצוה לפקוד אשתו".

6. בית אדם (שער בית הנשים כלל ב') – "כשבא מן הדרך דבדאי כמו שהאיש משתוקק לאשתו כדדרשינן ונגע וכו' באהליך ואמרו חז"ל שלא תבא מן הדרך כו' כן היא משתוקקת לבעלה".
- נשמת אדם (כלל קל"ו אות א') – "דהוא הדין בבא מן הדרך שאמרו בגמרא וסמכו על פסוק 'לא תאונה' כו' שלא תבוא מן הדרך ותמצא אשתך ספק נדה, ופרש"י שאז מתאוה לזיווג, וא"כ בוודאי שגם האשה מתאוה וכשתתאוה אז היא מצות עונה. ולכן נ"ל דהסומך בזה על המתירין לא הפסיד, והכל לפי מה שהוא אדם. ומצאתי סמך לדבר בא"ר סי' תקנ"ח ס"ק ד' שכתב שלא לשמש בליל י' אם לא בליל טבילה או בא או יוצא לדרך".
7. הו"ד בשעה צ' (סי' תקנ"ד ס"ק מ"ו, סי' תקנ"ח ס"ק ב') – "שהרי אמרו בגמרא וסמכו על הפסוק לא תאונה וגו', שלא תבא מן הדרך ותמצא אשתך ספק נדה, ופירש רש"י שאז מתאוה לזיווג, ואם כן בודאי שגם האשה מתאוה, וכשתתאוה אז היא מצות עונה וכו', והכל לפי מה שהוא אדם, עד כאן לשונו".
8. תורה לשמה (סי' קמ"ב) – "איתא בזוהר על ליל טבילה ועל לילה שהוא בא מן הדרך שיש מעלה לאותה לילה בענין הזווג כמו הזווג הנעשה בליל שבת ולכן ודאי שצריך לקיים מצות עונתה בזמנה ואפילו אם אשתו תתעצב בזה ותמחול לא אריך למעבד כן לדחות המצוה".
9. ערה ש' (אה"ע סי' כ"ה סעי' ז') – "מצוה לפקוד אשתו בעת יציאתו לדרך ובבואו דאז משתוקקת אליו".
10. ברכת אברהם (סעי' א'), בשו"ע במכון ירושלים קובץ מפרשים כת"י) – "דיש חיוב גם בבואו מהדרך".
11. ארחות חיים (ס"ק ג') – עי' בספר נזירות שמשון שהביא מזוהר בראשית שכ' דחייב לפקוד אשתו כשבא מן הדרך כמו ליל טבילה והפליג בשכרו ע"ש ... משמע סוזהר דאין חילוק בין הולך ברגלו ליושב בעגלה".
12. טהרת ישראל (סעי' י"ג, סעי' פ"ה, יו"ד סי' קפ"ד סעי' פ"ה) – "אף שהולך ברגליו".
13. שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ ס"ק ח').
14. טהרת הבית (סי' ב' סעי' י"ד).
15. ששבה"ל (סי' קפ"ד סעי' י' ריש ס"ק ב', סיכום אות ג').
16. פרדס שמחה (סי' קפ"ד הע' פ"ד).
17. בירור הלכה (עמ' רס"ט ד"ה כתב) – "סוף דבר הלכה פסוקה דבא מן הדרך הוי עונה".
18. פסקי תשובות (אות ו').
19. משמרת הטהרה (פרק ו' סעי' י"ד) – "שחייב במצות עונה".

ב. מיקל.

1. חוט שני (סי' קפ"ד ס"ק י"ט אות ב').
- ג. מר"מ – נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' א', "צע"ק"), דרכי (סי' קפ"ד ס"ק מ"ו), דרכי טהרה (עמ' קפ"ג, "ויש אומרים גם הבא מן הדרך"), פרי טהרה (סי' קפ"ד בי' אות ח').
1. מהרש"ם (ח"ד סי' צ"ה ד"ה ומה ששאל באיש, דע"ת על סעי' י') – "ומ"ש ר"מ אי גם בבא מן הדרך דמי להיוצא והביא דברי באה"ט א"ח סימן ר"מ בשם חו"י שכ' דדמי להדדי ושכ"כ בס' דר"פ מצוה א' ותמה מדוע לא הוזכר בש"ע הנה עיין ברשב"א נדה ט"ו במה שהביא בשם י"מ וכו' דשמא גם בבא מהדרך התיירו כמו ביצא לדרך ונראה שם דלא קי"ל כן ועי' שע"ת א"ח סי' תקנ"ח בשם כנה"ג ועיין בזוהר פ' בראשית בפסוק ותרא האשה כי טוב העץ כו' דף נ' ע"א מבואר דהוי חיוב כמו בליל טבילה וע"ז נאמר ופקדת נוח ולא תחטא ע"ש".
2. משנה הלכות (ח"ז סי' קל"א ד"ה עוד) – "דמצינו מחלוקת הראשונים ז"ל בבא מן הדרך אי יש מצוה לשמחה כיוצא לדרך או לא. והנה בזוהר פ' בראשית דף נ' עה"פ ותרא האשה וז"ל, ת"ח כל זמנא דבר נש אתעכב באורחא בעי לנטרא עובדי בגין דזווגא עלאה לא יתפרש מניה וכו' בשעתא דעאל לביתיה בעא לחדתא דביתיה (ביתיה) בגין דדביתיה גרמא ליה ההוא זווגא עילאה כיון דאתא לגביה בעא לחדתא לה בגין תרין גווני חד בגין חדוותא וכו' ולא עוד אלא דאסגי שלים סתם לתתא (לאתתא) הה"ד וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוח ולא תחטא וכי אי לא פקד לאיתתיה חטא איהו וכו'. מבואר מדברי הזוהר הקדוש דגם בביאתו לביתו איכא מצוה לשמחה כמו ביציאתו".
3. לבושי עז (סי' קפ"ד סעי' י' תמצית ס"ק ז') – "בא מן הדרך, לדעת הרשב"א הובא בחו"י איכא חיוב עונה, וכן משמע במ"ב. ולהרא"ה ליכא חיוב עונה".

ד. שניהם ביחד.

1. נחלה לישראל (קונ' הלכה למשה הל' ג') – "כששניהם נוסעים לדרך ואכסנאי אסור בתה"מ ... בבואם לביתם ודאי פטורים דלא שייך טעם הזוה"ק משום דכל מקום שהוא ביתו עמו אבל י"ל דיש סרך פקודה ... דהיכי דאסור בתה"מ יש אח"כ סרך פקודה כמו ל"ט וכן בכל הזמנים דאסרו חז"ל בתה"מ יש קצת חיוב פקודה אח"כ משום דלא הי' בחי' פת בסלון".
2. בירור הלכה (ריש עמ' רע"א) – "שניהם באים מן הדרך והיה אסור להם בדרך מדין אכסנאי אפילו הכי אין כאן עונה דבא מן הדרך, אלא דכיון שעבר בדרך עונתו הקצובה אפשר דיש דין השלמה אפילו לת"ח בליל חול".

ה. ת"ב שחל בשבת - הבא מן הדרך.

1. מיקל.

- א) עי' נשמת אדם (כלל קל"ו אות א') – "דהוא הדין בבא מן הדרך שאמרו בגמרא וסמכו על פסוק 'לא תאונה' כו' שלא תבוא מן הדרך ותמצא אשתך ספק נדה, ופרש"י שאז מתאוה לזיווג, וא"כ בוודאי שגם האשה מתאוה וכשתתאוה אז היא מצות עונה.

- ולכן נ"ל דהסומך בזה על המתירין לא הפסיד, והכל לפי מה שהוא אדם. ומצאתי סמך לדבר בא"ר סי' תקנ"ח ס"ק ד' שכתב שלא לשמש בליל י' אם לא בליל טבילה או בא או יוצא לדרך".
- (ב) הו"ד בשעה"צ (סי' תקנ"ד ס"ק מ"ו) – "שהרי אמרו בגמרא וסמכו על הפסוק לא תאנה וגו', שלא תבא מן הדרך ותמצא אשתך ספק נדה, ופירש רש"י שאז מתאוה לזיווג, ואם כן בודאי שגם האשה מתאוה, וכשתתאוה אז הוא מצות עונה וכו', והכל לפי מה שהוא אדם, עד כאן לשונו".
- (ג) דעת תורה (סי' תקנ"ד סעי' י"ט ד"ה ויש).
- (ד) לבושי עז (סי' קפ"ד סעי' י' תמצית ס"ק ח') – "תשעה באב שחל בשבת, כתב המ"ב להקל בליל טבילה 'ובא מן הדרך'".
- (ה) דרכי טהרה (עמ' ר"ב).
- (ו) הגר"ש קמנצקי שליט"א (קובץ הלכות בין המצרים פרק כ"א סעי' ה').
- (ז) מקדש ישראל (בין המצרים סי' ר"ד).
- (ח) הלכות ומנהגי בין המצרים (פרק ז' סעי' ל"ח).
2. מחמיר.
- (א) תורת חיים (סי' תקנ"ד ס"ק י"ד) – "כתב בנמ"א ... במחכ"ה לא עיי' יפה דבא מן הדרך לא נחשב למצוה עי' סי' ר"מ דרק יוצא לדרך, וליל טבילה הוה מצוה יען דרוב פעמ' מתעברות בליל טבילה כמש"כ חאחרוני, ומה שהביא ראי' מא"ר בשם כנה"ג דמת"ב מותר כשהולך לדרך או בא מדרך, שאני התם דהוא חומרא בעלמא שהוסיפו האחרוני ולא נזכר בראשוני מזה משא"כ כאן שי"א שמדינא אסור, וא"כ מנ"ל להתיר".
- (ב) אג"מ (שמעתא דמשה, סי' תקנ"ד שמועות משה אות ח') – "ת"ב שחל להיות בשבת מותר לקיים עונתו בל"ט, אבל לא למי שבא מן הדרך".
3. מר"מ – פסקי תשובות (סי' תקנ"ד הע' ע"ט).

ו. ליל י' באב.

1. מצות עונה – כנה"ג (סי' תקנ"ח), הו"ד בא"ר (סי' תקנ"ח ס"ק ד'), "כתב כנסת הגדולה טוב שלא לשמש בליל י' אם לא ליל טבילה או בא או יוצא לדרך, עד כאן", קיצור שו"ע (סי' קכ"ד סעי' כ"ב), "נכון שלא לשמש מטתו ליל עשירי, אם לא כשהוא ליל טבילה או שהוא יוצא לדרך או בא מן הדרך", מ"ב (סי' תקנ"ח ס"ק ב'), "כתב כה"ג דטוב שלא לשמש מטתו בליל יו"ד אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך", שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ג עמ' מ"ז סוף הע' ב'), נטעי גבריאל (בין המצרים פרק פ"ח סעי' ט"ו).

ז. ספרים, בלי מחיצה.

1. מצות עונה, ומיקל בשעת הדחק – חו"י (סי' קפ"ד, "וע"ע שו"ת רמ"ע סי' צ"ג בגט הנדפס ואם יודפסו מזוזות ותפילין או ס"ת לא יעלה על דעת אדם שיהיו כשרים. מכל הלין נראה שיש בכח מי שדעתו יפה וכדאי להכריע להקל (מה שאין בי) למצא בשעת הדחק הגדול ובדא"א לעשות בהם כדין הש"ס צד להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאת וביאה בדרך").
- ח. קשה, מחבר (סעי' ט"ו) – "לא יבעול ... ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, ולא לפנייהם, ולא לאחריהם".
1. י"ל, כאן איירי במהלך – ערה"ש (סעי' א'), "וזה שאמרו ביבמות [ס"ב:] שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך ושצריך לפקדה זהו כשנוסע בעגלה שאינו הולך ברגל דזה שאמרנו ולא ביום יציאה או ביאה מן הדרך זהו כשהולך ברגליו והוא מתייגע או אפשר שיפקדנה בלילה הקודמת [עי' לבוש וט"ז]".
2. י"ל, איירי מצד רפואה – קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ו), "מדרכי הרפואה שלא לבעול ... ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך כשהולך ברגליו, ולא לפנייהם ולא לאחריהם".
3. משנה הלכות (ח"ז סוף סי' קל"א) – "ועיין גיטין דף ע' ע"א הבא מן הדרך ושימש מטתו הו"ל בנים ויתקין, וצ"ע".
- (א) ערה"ש (אה"ע סי' כ"ה סעי' ז') – "וכן הבא מן הדרך ושימש מיד הויין ליה בנים ויתקין ודוקא כשהלך ברגליו וכן ביוצא לדרך [רמב"ם פ"ד מדיעות] אבל נוסע בקרון לית לן בה ואדברא מצוה לפקוד אשתו בעת יציאתו לדרך ובבואו דאז משתוקקת אליו".
4. מר"מ – תורת חיים (ב"מ דף קז. ד"ה שלא, לשונו לעיל), הו"ד בא"ר (ס"ק כ"ג), תוה"ש (סי' קפ"ד ס"ק כ"ג).

ט. במקום מצוה.

1. עי' לעיל.

י. סמוך לוסת.

1. עי' יו"ד סי' קפ"ד סעי' י', לשיטות ומר"מ.

טו. תשלומים.

- א. מר"מ – פסקי תשובות (סוף אות ג', "נחלקו הפוסקים").
1. א"ר (ס"ק ג'), טהרת ישראל (סעי' ט') – "בעולת תמיד [סק"א] הוכיח מזה דאם על פי סיבה עבר ליל שבת ולא קיים עונה, דאין צריך לקיים העונה כי אם כשבא שבת אחרת, דאל"כ מאי צריך לאשמעינן תיפוק ליה דכבר עבר העונה ע"כ. ואין זה הוכחה דבנידתה אינה חייב בעונה, אבל כשהיא טהורה ולא קיים עונה אפשר דצריך לקיים".

2. הפלאה (דף סב: ד"ה פרש"י) – "לכאורה יש לדקדק הא דכתבו הפוסקים בא"ח סימן ר"מ דחיוב עונה בליל טבילה מהא דקאמר ר' המנונא בברכות דף י"ד וידענא דליל טבילה הוי ממאי שהחייב הוא בשביל שהיא בליל טבילה דילמא הוא משום קיום העונה שעבר שבוע בימי נדוה ונפקא מיניה בגמל וספן שלא בזמן עונה אין חיוב אף בליל טבילה. משמע כיון שהיה אונס בשעת העונה פטור להשלים. ואפשר שיש לחלק בין נדה לשאר אונס. וק"ל".
3. אג"מ (אה"ע ח"ג סי' כ"ח ד"ה ומש"כ) – "ומש"כ בעזר מקודש שאיכא תשלומין לעונה, ודאי צדק כתר"ה שראייתו מהקרא דכתיב לא יגרע ולא כתיב לא יאחר תמוה דלא לנו לדרוש קראי, וגם בכלל ליכא חלוק לענין זה בין לא יגרע ובין לא יאחר דהאחר בקדשים ובצדקה שכתוב לא יאחר נמי עדיין מחייב כמתחלה קודם האחר, ורק בקדשים דבני הרצאה הוצרך לקרא דלא נפסל אף שעשה איסור וא"כ תלוי בהסברא אם שייך לזה תשלומין גם אם היה כתוב לא יאחר נמי היה צריך לשלם ואם אין שייך תשלומין לזה גם עתה שכתוב לא יגרע נמי אין להצריכו לשלם, וצ"ע כוונתו בזה. אבל עכ"פ מסברא יש מקום לומר דשייך תשלומין היינו שמתפייסת עי"ז יותר מפיוס בעלמא והוא כהחזיר לה הנאה יתירה תחת הצער, או מטעם שכתב דבידעת שישלם לה הוא כיש לה פת בסלו שאינה מצטערת כל כך, אף שודאי אינם סברות ברורות ואולי בשביל זה הוא ספק הא"ר".

י' דעתו על אחרת - סעיף ב'.

א. מר"מ.

1. אג"מ (מסורת משה אה"ע אות ס"ב, אות ס"ג) – "ולחשוב באשה אחרת, בשעת תשמיש מצד עצמו אסור. ואין שום היתר לכל זה מצד פריה ורביה ... דכמו שאסור לאיש לחשוב באשה אחרת, כל שכן שאסור לאשה לחשוב על בעלה הראשון".

יא' תשעה מדות - סעיף ג'.

א. המדות.

1. בני אימה - גדרים (דף כ:).
2. בני אמה - כלה רבתי (פרק א' הל' ט"ז), גירסת הרא"ש (גדרים דף כ:).
3. בני אנוסה - גדרים (דף כ:).
4. בני מפותה - כלה רבתי (פרק א' הל' ט"ז).
5. בני שנואה - גדרים (דף כ:).
6. בני נידוי - גדרים (דף כ:).
7. בני נדה - עי' לקמן.
8. בני תמורה - גדרים (דף כ:).
9. בני מריבה - גדרים (דף כ:).
10. בני מורדת - ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה).
11. בני שכרות - גדרים (דף כ:).
12. בני גרושת הלב - גדרים (דף כ:).
13. בני ערבוביא - גדרים (דף כ:).
14. בני חצופה - גדרים (דף כ:).
15. בני שינה - גירסת רש"י (נדה דף יז. ד"ה אונס), עי' לקמן.

ב. בני שנואה, א"ת לאה.

1. בשעת תשמיש מיהא רצויה היתה לפניו – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "השנואה שאמרנו, ששנואה ומרוחקת בשעת תשמיש היא, שהרי לאה אמנו היתה שנואה מפני רחל ואעפ"כ היה יעקב אבינו נזקק לה, אלא בשעת תשמיש מיהא רצויה היתה לפניו"), פמ"ג (א"א ס"ק ח', לשונו לקמן).
2. רק אינו אוהבה כל כך – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "עוד יש לומר שהיא קראה את עצמה שנואה על שלא היה אוהב אותה אוהבה יתירה כרחל אבל מ"מ לא היה שנואה"), פמ"ג (א"א ס"ק ח', "ולא אוהבה בשעת תשמיש היתה או אוהבה היה אותה ולא היה נראה ששנוא אותה כי איננו אוהבה כרחל"), דרכי טהרה (עמ' קצ"ד, "ואם אינו אוהבה כל כך, רק שאינה שנואה - מותרת, וכמו שהיתה לאה לגבי רחל, שכתוב 'ויאהב גם את רחל מלאה'").
3. לא שהיתה שנואה ליעקב – מהרש"א (גדרים דף כ: ח"א ד"ה בני שנואה, "והא דלא תקשי ליה נמי אבני שנואה דכתיב כי שנואה לאה גו' הא אוקמוה בפרק י"ג ששנואין מעשה עשו כו' ולא שהיתה שנואה ליעקב ע"ש"), ברכי יוסף (ס"ק ב', "הראב"ד ... וק"ל דאמאי לא משני רבינו כדמשני הש"ס פרק יש נוחלין דף ק"ג דאמרו שם מאי שנואה, אלימא שנואה ממש, אפשר בגנות בהמה, וכו' אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח רחמה. תו ק"ל לתירוץ ראשון, דמשמע שהיתה שנואה, שהרי כתיב (בראשית כט, ל) ויאהב גם את רחל מלאה. אלמא ה"ל אהבה עם לאה, אלא שאהבת רחל יתירה").
4. מר"מ – א"ר (ס"ק ו'), מור וקציעה (ד"ה ע"ב), ברכי יוסף (שיורי ברכה ס"ק א'), ישועות יעקב (ס"ק ג'), פרדס יוסף (פר' ויצא אות מ"ז), משנה הלכות (ח"ד סי' קצ"ח), אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ד).
- א) ר"ן (גדרים דף כ: בני שנואה) – "בני שנואה. ששנואה ומתוך כך נותן דעתו על אשה אחרת".
- ב) תורה לשמה (סי' ע"א) – "צא ולמד מיעקב אע"ה דכתיב וירא ה' כי שנואה לאה וכן כי שמע ה' כי שנואה אנוכי והא ודאי לא היתה שנואה כשאר שנואה דעלמא ורק היה שנוא ההתערבות וההתחברות שהיה לו עמה אבל אותה עצמה היה אוהב כי יודע שהיא צדקת ולא עשתה לו רעה ח"ו ולמה ישנאנה ומלת שנואה קאי על ההתחברות שהיה לה עמו".

ג. בני תמורה, א"ת לאה.

1. יש לומר עדיין לא נתנה תורה ולא נאסרו בדקדוקי מצות – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "ויש ששואלין לזה הפירוש א"כ יש מן השבטים שהן בני תמורה שהרי יעקב אבינו ע"ה נתכוין לרחל ונזדמנה לו לאה. יש לומר עדיין לא נתנה תורה ולא נאסרו בדקדוקי מצות. אי נמי אפשר שלא נתעברה בלילה ההוא. אלא אי קשיא הא קשיא, מאחר שהוא שוגג והוא סבור שהיא היא המתכוין אליה למה נקרא מורד ופושע, אלא מחוורתא כלישנא קמא"), א"ר (ס"ק ח').
2. יעקב משעת כניסתו לחופה ראה לאה ונתכוין לגופה רק שסבר ששמה רחל – מג"א (ס"ק ט', "וצ"ע דהלא יעקב נתכוין לרחל ובא על לאה, ובסי"מ כ' שמשום זה לא נטלו שבט ראובן חלק בא"י רק בעבר הירדן ומ"מ צ"ע שיהיו ח"ו מן המורדים והפושעים

ובפרט שהיא נתעברה מביאה זו כמ"ש התו' ביבמות דף ע"ז וצ"ל דדוקא כשראה רחל שוכבת במטה ונתכוין לגוף זה ואח"כ נזדמנה לו לאה תחתיו אבל יעקב בשעת כניסתו לחופה ראה לאה ונתכוין לגופה רק שסבר ששמה רחל לית לן בה"י, באר היטב (ס"ק ט', "וצ"ע ... עמ"א"), ערה"ש (סעי' ח', אה"ע סי' כ"ה סעי' ט', "אם נתכוין לגוף זה אלא שטעה בשמה כגון שסבור ששמה רחל ובאמת שמה לאה לית לן בה [עמ"א סק"ט]), שעה"צ (ס"ק ז', "הקשה המגן אברהם, דהלא יעקב נתכוין לרחל ובא על לאה, ותירץ, דוקא כשנתכוין לגוף זה ונזדמנה לו גוף אחר תחתיו, אבל יעקב משעת כניסתו לחפה ראה לאה ונתכוין לגופה רק שסבר ששמה רחל, על כן לית לן בה"י), טהרת ישראל (סעי' כ"ה), מהרש"א (ב"ב דף קכג. ד"ה אלימא).

3. ברכי יוסף (ס"ק ד') – "פירש הראב"ד ... ומה שתירץ דעדיין לא נתנה תורה, אכתי מצאה החקירה מקום לנוח בדוד מלך ישראל שאמרו רז"ל דיש נתכוון לשפחתו ונזדמנה לו אשתו, וכבר פירש הרב עשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג ריש פרק י') דכונתו משום ספק מואבי ולא מואבית, וכהוראת הרב ברוך ברזילי כמ"ש מהר"ח אלפאנדארי במוצל מאש סי' ס"ח. ומ"מ יקשה לתירוץ זה וגם לתירוץ שני של הראב"ד, מדוד המלך שהיה אחר מתן תורה הרבה, ונתעברה בעת ההיא. ולמסקנת הראב"ד שהעיקר כפירוש הראשון דהיינו במתכוון לערוה ונזדמנה לו אשתו, ניהא הכל, דאפשר דישי שחררה. או כמ"ש הרמ"ע שהיה על תנאי ודעתו לקדשה בביאה כדין. אמנם הרא"ש והר"ן (נדרים כ ב) ורש"י לחד לישנא פירשו אפי' שתי נשיו. ומה שתירץ הראב"ד ליעקב אבינו בתירוץ שני שלא נתעברה בלילה ההוא קשה דהכתיב (בראשית מט, ג) ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני אלמא נתעברה בלילה ההוא. והכי אמרינן ביבמות דף ע"ו אטו כ"ע כיעקב דכתיב כחי וראשית אוני שלא ראה קרי מימיו, ע"ש. ואפשר לדעת רש"י והרא"ש והר"ן דיש חילוק מיעקב אבינו וישי לעלמא, דהא דאיקרו בני תמורה אף שנתכוון לאשתו אחת ובאה לו אחרת היינו משום דפשע, דה"ל לבדוק ולידע מי היא. אמנם יעקב אבינו כבר מסר סימנים לרחל, ולא ידעה מרחל, ועשתה לו הסימנים. וגם ישי אבי דוד כתב הרמ"ע במאחר חקור דין ח"ג פ"י שכה עשה ישי דמסר סימנים לשפחתו והיא מסרה סימנים לגבירה, ע"ש. ובכה"ג דכבר היו להם סימנים והטעום, לא הוו בני תמורה, מאחר דעשו את שלהם והשתדלו בסימנים ולא עלתה להם. והרמ"ע שם נתן טעם לזה על פי דרכו, ע"ש. והרב מגן אברהם (ס"ק ט) עמד בזה ותירץ, אך נעלמו ממנו דברי הראב"ד. ואחר זמן רב בא לידי ספר אליה רבה וראיתי לקמן ס' רמ"א (אות ד) שעמד קצת במ"ש, ודבריו דחוקים. ואחרי כתיב זה ימים רבים בא לידי יד כהה קובץ ישן נושן כתיבת יד על קלף ובו פסקי הלכות מרבוואתא קמאי ומצאתי שם שכתב וז"ל, צריך לכל איש להזהיר לאשתו להיות זריזה ולשמור עצמה מאד, כי הכל מוטל על האשה לשמור ולעשות כפלים יותר מהאיש, כי ארז"ל (ב"ב יז א) ד' מתו בעטיו של נחש בנימין ישי וכלאב, והנה אמר דוד המע"ה (תהלים נא, ז) הן בעון חוללתי, וכו' ודרז"ל כי אשת ישי שמה הצללפונית, וישי היה שונא אותה, והי"ל לישי פלגש, פעם אחת באה אשתו של ישי במקום הפלגש בלא ידיעת ישי ובאותו הלילה נתעברה וילדה ממנו דוד, ודאי דעת הצללפונית היתה על בעלה וכל רעיוניה. ומחשבת ישי לא היתה עליה כלל, כי היה סבור לבא על פלגשו. וכו' וכן ראינו מיעקב אבינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה. הרי שכל הלילה היה סבור יעקב להיות עם רחל. וכן ראינו מיהודה ותמר שלא היה יודע מי היא והיא יודעת שחמיה הוא, ויצאו ממנה בנים צדיקים, עכ"ל. ומ"ש דהצללפונית היתה אשת ישי אמו של דוד המע"ה, הנה בש"ס בתרא דף צ"א אמרו דצללפונית אמיה דשמשון, ואמיה דדוד נצבת בת עדאל".

4. מר"מ – א"ר (ס"ק ו'), ישועות יעקב (ס"ק ג'), פרקי דר"א (קונ' שם האחד אליעזר אות ג' ד"ה וז"ש), פרדס יוסף (פר' ויצא אות מ"ז ד"ה ועל), בירור הלכה (עמ' רע"ד ד"ה בני).

ד. בני חצופה, א"ת לאה.

1. גמרא (נדרים דף כ; עירובין דף ק:) – "בני חצופה, איני. והאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל אדם שאשתו תובעתו, הויין לו בנים שאפילו בדורו של משה רבינו לא היו כמותם, שנאמר: הבו לכם אנשים חכמים ונבונים, וכתיב: ואקח את ראשי שבטיכם ולא כתיב נבונים, וכתיב: יששכר חמור גרם, וכתיב: מבני יששכר יודעי בינה לעתים. הריא דמרצא ארצויי".
(א) פרישה (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ל"ב) – "שתובעתו בפה. פי' בשעת תשמיש ולא דמי ללאה שאמרה ליעקב אלי תבא הלילה (בראשית ל טז) דלא באה אלא לגלות אזנו שיטע אהלו זאת היום גבה".

ב. בני שכרות.

1. או היא או הוא – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה ד"ה בני), פי' הרא"ש (נדרים דף כ: ד"ה בני שכרות), טור (אה"ע סי' כ"ה), לבוש (סעי' ב'), שיטה מקובצת (נדרים דף כ:), מג"א (ס"ק י"א), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ו'), תשובה מאהבה (ח"א סי' ע"ד), מ"ב (ס"ק י"ח), ערה"ש (סעי' מ').
2. רק נתבלבל דעתו מחמת שכרות – פמ"ג (א"א ס"ק י"א), "ושכור זה איני יודע כמה כי ברביעית לא מסתבר לאסור. ועיין סימן צ"ט [סעיף א] ופרי חדש שם [אות ב], כי לפעמים שתוי בכלל שיכור, ומכל מקום מסתברא כאן דווקא שכור ונתבלבל דעתו כו"י", מ"ב (ס"ק י"ח), "ומסתברא דדוקא נתבלבל דעתו מחמת שכרות ולא בששתה רביעית [פמ"ג]".

ג. בני שינה.

1. פוסקים – רש"י (נדה דף יז. ד"ה אונס, "מתוך שהוא נאנס בשינה אינו מתאוה לה כל כך ומשמש לקיום מצות עונה בעלמא או לרצותה ולבו קץ בה והוא מבני תשע מדות דאמרו בנדרים"), תוס' (נדה דף יב. ד"ה בין, "אסור לבא על הישנה כדאמר בנדרים"), רמב"ם (דעות פרק ה' הל' ד'), "ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנים ולא עצבנים, ולא אחד מהן, ולא תהיה שינה", רמב"ן (איגרת הקודש פרק ו'), "ואל תהי בועל אותה והיא ישנה, מפני שאין כוונת שניהם אחדות ואין מחשבתה מוסכמת אל מחשבתך", ב"י (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק י"א ד"ה ומ"ש בין), ב"ח (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק י"ב ד"ה ומ"ש), ט"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), ש"ך (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק ל"א), "אבל בישנה לגמרי נהי דליכא איסור נדה מ"מ אסור לבא על הישנה כדאיתא בנדרים והביאו האחרונים", בית שמואל (אה"ע סי' קס"ו ס"ק ז'), "דאסור לבוא עליה כשהיא ישנה כמ"ש בתוס' דנידה", א"ר (ס"ק ט'), "כתבו תוספות סוף

פרק קמא דנדה דאסור לבוא על הישנה, הביאם הב"י ליו"ד סימן קפ"ד, וכ"כ הרמב"ם פרק ה' מהלכות דעות"), תוה"ש (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ג' אות ד' עמ' תר"ח, עי' פרק ו' סוף אות ז' עמ' תר"ה), בא"ה (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), פמ"ג (א"א ס"ק י"ב, "אסור לבוא על אשתו כשהיא ישינה"), גר"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק מ"א, "אבל ישנה לגמרי אסור לשמש עמה (תוס') (משום דדמיא לאנוסה דאין לך אונס גדול מזה"), חופת חתנים (סי' י"ג סעי' א'), חוו"ד (סי' קפ"ד ח' ס"ק ב', ס"ק ל"ד), לחם ושמלה (סי' קפ"ד לחם ס"ק ג', קיצור שו"ע סי' קנ"ב סעי' י"ג, "גם לא ישמש עמה כשהיא ישנה ממש"), זבחי צדק (סי' קפ"ד ס"ק ב'), מלבושי טהרה (סי' קפ"ד סעי' ג'), מ"ב (ס"ק כ"א, "כתבו האחרונים דיש לזהר מלבוא על אשתו כשהיא ישנה"), ערה"ש (יו"ד סי' קפ"ד סעי' מ"ה, "אסור לבא כשהיא ישנה עד שיעורר אותה"), טהרת ישראל (סעי' ל"א, סי' קפ"ד סעי' ה', סעי' צ"ב), כה"ח (ס"ק ל"ו), דרכי טהרה (עמ' קצ"ו), בדה"ש (סי' קפ"ד ס"ק ג'), פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק ג'), בירור הלכה (עמ' רע"ג ד"ה משנה, "סוף דבר עיקר הדין דישינה לגמרי הוא מאיסורי ביאה רבני תשע מדות"), קוני' ופקדת נוד (סי' ד' סעי' י"א).

2. **אם אינה ישנה לגמרי, מותר – תוס'** (דף יב. ד"ה בין, "הכא לא לגמרי בישנה איירי אלא אינה ערה כל כך שתדע להשיב אם היא טהורה אם לאו"), ב"ח (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק י"ב ד"ה ומ"ש), ט"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), "בטור כתוב דבא עליה כמו שירצה ור"ל בין שהיא ערה בין ישנה פי' שאינה ישנה לגמרי דא"כ אסור לשמש עמה כדאיתא בנדרים אלא שאינה ערה כ"כ שתוכל להשיב אם היא טהורה אי לאו כן כתבו התוספות בנדה דף י"ב", ש"ך (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק ל"א, "וכתבו התוספות דלא לגמרי ישנה אלא אינה ערה כ"כ שיודעת להשיב שהיא טהורה"), תוה"ש (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), בא"ה (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק א'), גר"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק מ"א, "ומותר לבא עליה אפילו היא ישנה פירוש שאינה ערה כל כך שתוכל להשיב אם טמאה היא"), חופת חתנים (סי' י"ג סעי' א'), חוו"ד (סי' קפ"ד ח' ס"ק ב', ס"ק ל"ד), קיצור שו"ע (סי' קנ"ד סעי' ה'), "ואפילו היא ישנה קצת יכול לבוא עליה", באר מים חיים (סי' קפ"ד סעי' ג'), זבחי צדק (סי' קפ"ד ס"ק ב'), מלבושי טהרה (סי' קפ"ד סעי' ג'), טהרת ישראל (סי' קפ"ד סעי' ה', סעי' צ"ב), דרכי טהרה (עמ' קצ"ו), בדה"ש (סי' קפ"ד ס"ק ג'), פרדס שמחה (סי' קפ"ד ס"ק ג'), בירור הלכה (עמ' רע"ד ד"ה ואם, "אין איסור מדינא").

(א) בירור הלכה (עמ' רע"ד ד"ה אבל) – **"אבל אם הבעל נים ולא נים יש לחוש לאיסור מדינא"**.

(ב) **לענין איזה מעלה קודם – חצות או שתהא ערה לגמרי (לאפוקי נים ולא נים)**, עי' לקמן סעי' ז'.

3. מקור.

(א) כמו ה"א במסכת כלה (פרק א' הל' י', כלה רבתי פרק א' הל' ט"ז) – לחם ושמלה (סי' קפ"ד לחם ס"ק ג'), פרדס רמונים (סי' קפ"ד מקשה זהב ס"ק א', שפתי חכם סוף ס"ק ל"א), טהרת ישראל (סי' קפ"ד יד אליהו ס"ק י"א).

(ב) גירסא אחרת בגמ' נדרים.

(ג) נכלל באונס – גר"ז (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק מ"א, "משום דדמיא לאנוסה דאין לך אונס גדול מזה").

(ד) נכלל בשכרות – בירור הלכה (עמ' רע"ג ד"ה משנה, "ואין ספק שישנה נכלל עכ"פ בכלל שכורה המפורש בטוש"ע לאיסור, וכך מפורש בראב"ן הירחי שהבאתי שם בס"ד דדמי לשכרות ומפורש גם בטעם הראב"ד בבעלי הנפש לשיכורה [והוא פשוט בסברא דישנה אינה בדעת כלל וגרע משכרותו של לוט ובשכורה אסרנו אף בשכרות שאינה יכולה לדבר לפני המלך] ... ובשו"ע הגר"ז שם (ס"ק מ"א) כתב: אבל ישנה לגמרי אסור לשמש עמה (תוס') משום דדמיא לאנוסה דאין לך אונס גדול מזה ... ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן ע"ד) כתב וז"ל: דאסור לבא על הישנה וכדמבואר באחרונים ביו"ד סימן קפ"ד וכן מפורש ברמב"ם הלכות דעות ויש שלמדו מבני שכורה בקל וחומר וכו' עכ"ל, וכן ראיתי בקצור שו"ע (קנ"ג י"ג) שהקדים ישנה לשכורה: גם לא ישמש עמה כשהיא ישנה ממש גם לא ישמש כשהיא שכורה או היא שכורה").

(ה) תשובה מאהבה (ח"א סימן ע"ד) – "שמבואר באחרוני' ב"י סימן קפ"ד בשם תוספות שאסור לשמש עם האשה כשהיא ישנה כדאיתא בנדרים וכן הוא באמת בתוספות (נדה י"ב א') וכתבו להדי' כדאמרין (נדרים כ') עיין (בנדרים כ' ב') בבני תשע מדות בני שכרות ופי' הרא"ש אם הוא או היא שכור' ואין כוונתם שלימה ובלא דעת נפש לא טוב עכ"ל גם רבותינו בעלי תוס' פי' כן ודעת לנכון נקל דכ"ש הוא אם היא ישנה לגמרי ובכלל מה שדרשו ז"ל (עירובין ק' ב') על פסוק גם בלא דעת נפש לא טוב וכן מורה לשון רבינו הגדול הרמב"ם בה"ל דעות [פ"ה] הל' ד' וז"ל ולא יהיו שניהם שכורים ולא עצלנים ולא עצבנים ולא א' מהם ולא תהי' ישנה ואנוס אותה והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם עכ"ל ופשוט לכל משכיל כל מה שהוסיף משה מדעתו הוא בכלל שכרות וסיים אלא ברצון שניהם דאל"כ הו' בכלל גם בלא דעת נפש לא טוב שדרשו ז"ל בעירובין הנ"ל אמנם במס' כלה אחרי שמנו בני שכרות אמרו שם י"א אף בני ישנה משמע שהוא מדה אחרת ובני שכרות גרועים יותר ואפשר בש"ס של תוס' הי' גם כן הגירסא במסכת נדרים י"א כמו במסכת כלה והנלע"ד כתבתי וכמה שנויים בין מסכת נדרים למסכת כלה עיי"ש ש".

4. מר"מ – ה' הגר"י פיק (נדה דף יב. על תוס' ד"ה בין), ה' מהרב רנשבורג (נדה דף יב. על תוס' ד"ה בין אות ב'), ט"ז וש"ך השלם (סי' קפ"ד כו"ל ס"ק ב', ס"ק ג', שפ"ח ס"ק נ"ד, ס"ק נ"ה).

(א) ערוך לנר (נדה דף יב. בתד"ה בין) – "בד"ה בין ישנות. כדאמר בנדרים. הפסקא בין ישנות היא על הברייתא והוי מצי למנקט ג"כ אמה דאמרין לעיל ישנה לא בעי' בדיקה. אכן מה שהביאו התוספות ראי' מנדרים שאסור לבא על הישנה לא מצאתי כן דבנדרים (כ ב') שהוזכרו ביאות האסורות לא הוזכר שם ישנה אבל מובא במסכת כלה וז"ל מכאן אמרו עשרה הם כממזרים ואינם ממזרים ואילו הן בני אמה וכו' ויש אומרים אף בני ישינה עכ"ל ואולי תוס' גרסו גם בנדרים כן אבל מכל מקום קשה מנ"ל דהלכה כ"א עד שהוצרכו לומר דישינה הכא לאו דוקא הוא גם מכל הפוסקים הראשונים לא ראיתי שהביאו הנך יש אומרים וגם הטור והש"ע (סימן ר"מ) לא הביאו דין זה שאסור לבא על הישנה משמע דלא ס"ל ולכן תימא על הש"ך (סי' קפ"ד ס"ק ל"א) שהעתיק דברי התוס' כאילו הם בלי חולק וגם הט"ז שם ריש הסימן העתיק דברי התוס' ולא העיר על מה שכתבנו. שוב אחר כתבי מצאתי שגם בהגהות רי"פ ז"ל העיר על זה".

(ב) בכרמי יהודה (או"ח תשובה רל"ז) – "שאלה: עפ"י מ"ש חז"ל (נדה ל"א ב') דאין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה או לטבילה, האם שרי לבוא על אשתו כשהיא ישנה (כשמסכימה לכך), כי כל הטעם לאיסור, כי אין דעתה שוה ודבוקה לדעתו, והכא אין

אפשרות להעבר, א"כ לא נאמר האיסור, (או"ד ל"ש). תשובה: לא איתמר הענין דוקא משום הבנים, גם בענין הזמנים יש שינוי בימינו ועל בתוס' נדה י"ב א' דבערה קצת מותר".

ה. בני נדה.

1. נכלל – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "בני נדוי, פי' בני נדה, ואע"פ שאין ממזר מן הנדה"), טור (סעי' ב', אה"ע סי' כ"ה סעי' ח'), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות ז' עמ' תר"ה, "בני נדוי ... ואין צריך לומר בני נדה"), עי' בה"ל (סעי' ג' ד"ה בני, ויש גורסין בני נדה דאין הולד ממזר מזה פגום מיהא הוי ועליהם אמר הכתוב וברותי מכם וגו' [פמ"ג]), טהרת ישראל (סעי' כ"ד).
2. אינו נכלל – מהרש"א (נדרים דף כ: ח"א ד"ה בני נדוי, "בטור י"ג בני נדה ולא משמע כן דלא חשיב הכא אלא הבנים שנולדו מדבר הקרוב לעבירה אבל בני נדה מאיסור כרת כשאר עריות וק"ל").
3. מר"מ – מסכת כלה (פרק א' הל' י', כלה רבתי פרק א' הל' ט"ז), דרכי טהרה (עמ' קצ"ד, "יש מפרשים").

ו. האם יש להתרחק מלהתחתן עם בני נדה.

1. קהלות יעקב (יבמות סי' מ"ט, משנה הלכות ח"ז סי' רי"ב, עי' רשמות קהלות יעקב ח"ב עמ' ס') – "כמה בעלי תשובה ... שמעתי בשם אחד מהרבנים דמה שאמרו שכן הנדה הוא חצוף ומקולקל היינו שכן הוא ע"פ רוב אבל יש יוצאים מן הכלל ואם אנו רואים באיש זה שאינו חצוף ומקולקל ע"כ שהוא מהמיעוט הבלתי מקולקלים עכ"ל כפי ששמעתי ולכאורה זה מוכרח שהרי כל אדם יש לו כח הבחירה ואפילו בעל מדות קשות יכול לחנך את עצמו לעלות במעלות התורה ויר"ש ולתקן מדותיו וע"כ דמה שאמרו שהוא חצוף ומקולקל אינו אלא שרובם כך הוא בסתם אדם, אבל בת"ח ששוקד על התורה והיראה, (וכן כשהבת מתחנכת בב"י על טהרת הקודש) אפשר שתיקן מדותיו הרבה ובפרט כשרואים שמדותיו הגונים כשאר בני תורה ... ספר משנה הלכות ...".
2. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' י"ד, יו"ד ח"ד סי' י"ז אות י"ט) – "ומאחר שליכא איסורא כלל אלא עצה טובה להתרחקות, שהוא מחמת זה שהבנים שנולדו מהנדה הם בעלי מדות רעות, כמו עזי פנים וכדומה, דאיתא במס' כלה והביאו הגר"א בס"ק ל' (עז פנים רבי יהושע אומר בן הנדה). א"כ יש לנו סימן שאלו בנים ובנות שהם בעלי מדות טובות ואין להם עזות הרי אינם בני ובנות נדה. אבל ודאי הם רק בחשיבות סימנים, ואין זה ודאי ממש, ולא היו סומכין ע"ז אם היה אסור בן הנדה אפילו מדרבנן, וכ"ש אם היה אסור מדאורייתא לקהל או לכהונה לא היה שייך להתיר בשביל זה. אבל כיוון שליכא שום איסור אלא מעלה בעלמא, יש לסמוך על הסימנים אלו ולומר שאינו בן ובת נדה. ואף שידוע שלא הלכה למקוה לטבול, הא אפשר שכשהלכה לרחוץ בים או בבריכות הגדולות העשויות בבתי מלון ובפונדקאות הגדולות - שלרובן אין בהן פסול דאורייתא - והיתה טבילתן כשרה מן התורה, ששוב אינה בחשיבות נדה לענין בניה. וטבילת נדה לבעלה חולין היא, ונטהרה בלא כוונה, כמפורש בחולין דף ל"א ע"א, נדה שנאנסה וטבלה, אמר רב יהודה אמר רב טהורה לביתה. ואף שהיתה לבושה בהבגד שלובשות הנשים בעת שרוחצות בים ובבריכות, נכנסות שם המים, ועולה לה הטבילה. והיה ידוע לשמים שהוא בזמן שראויה לטבול מנדתה, ואז כשעדיין היתה טהורה נתעברה מבעלה. ונמצא שאלו שהם יראים ושלמים, אף שהם בני ובנות נשי שלא שמרו הלכות נדה, וגם הם בעלי מדות טובות מתנהגים בדרך ארץ כראוי, אין לעכב מלהתחתן עמהם אף מצד המעלה".
3. משנה הלכות (ח"ז סי' רי"א ד"ה אלא) – "אי יאות להשתדך עם בע"ת ... דרכי מאז ומתמיד למי ששואל אותי בענין זה אני מורה בזה כפי המבואר בכל הפוסקים שראוי להרחיקם ולהתדבק בזרע ישראל הכשרים והמיוחסים וראוי לשמור על יחוס וכשרות המשפחה ולהתדבק בהם ובזרעם אחריהם כפי האפשר. האמנם ידידי הנ"ל שלח לי צילום מספר דמר הדרג"צ שליט"א קהלת יעקב סימן כ"ג שדן בזה ולפי שראיתי בסימן הנ"ל דברים שלפענ"ד יש להעיר עליהם ...".
- משנה הלכות (ח"ז סי' רי"ג, סי' רט"ו) – "כתבתי מה שכתבתי רק למען קדושת עם קודש ויחוס משפחותיהם ואין אליהו בא לרחק המשפחות שנתערבו כבר אבל לפענ"ד ח"ו לעבור בשאט נפש על מה שמפורש בש"ע שאין להתערב בהם כמבואר בד"מ וביש"ש ובכל האחרונים ז"ל ואם ילכו ויטמרו במקום שאין מכירין אותן וישאו בנות ישראל ישאו אבל במקום שמכירין אותן לפענ"ד אין לזוז מפסק הש"ע והפוסקים שפסקו שאין לדבק בהם".
4. שבה"ל (ח"ג סי' קע"ג אות ו', ח"ו סי' קכ"ט אות כ"ב) – "מחויבים להגיד שיש בזה פגם".

ד. אם פגם בן הנדה הוא דוקא בבן נדה ממש או גם לדורות.

1. מדור שני אין שום פגם.
- א) אמת ליעקב (יו"ד הע' פ"ז) – "ענין הפגם שיש בנשואי בן נדה הוא רק בדור ראשון, אבל מדור שני ולהלן אין שום פגם".
- ב) משנה הלכות (ח"ז סי' רי"א ד"ה ובאמת, סי' רי"ג אות ו') – "לעיקר דין הפגם אי נמשך לדורות כפי מה שהביא הא"י בשם הרש"ל הנה ברש"ל ליכא דורות לא ביש"ש ולא בתשובה וכמ"ש גם כ"ג בספרו הנ"ל אלא שבספר אפי' זוטרא כתב כן וכג"ק כתב דאין לו הספר לעיין אחריו, ואני בענייני עיינתי שם וכמו שהעתיק לעיל בסמוך דבריו וז"ל, שהוא פגום מהרש"ל בתשו' סימן ו' פי' הפגם הוא שראוי להתרחק ממנו סורו טמא קראו למו שנזרע בדרך איסור ובודאי הוא מעזי פנים שבדור ובניו אחריו יהיו דומים אל שרשו אבל אין פסול לכהונה אם בת הוא וכו' עכ"ל, ולפי הנראה דלשון ובודאי הא וכו' ובניו אחריו יהיו דומים אל שרשו הוא לשון עצמו ולא לשון הרש"ל ז"ל ואפ"ז הוא שהוסיף האי בניו אחריו וגם בשאר הפוסקים לא מצינו שכתבו דורות וכמדומה לי שכך שמעתי מצדיקי אמת שלא חיישינן לדורות שאם ראו שעשו תשובה ונעשו בעלי תשובה אמיתיים דור שני יבא להם בקהל יחוס שהרי הריחוק הוא לפי שנולדו בעבירה ובניהם אחריהם שילדו הם בקדושה לא נולדו בעבירה ואין לרחקם. ולפום ריהטא אמרתי דדבר זה אי דורות אסורי בזה, תולה בטעמא דהפגם דלדעת הראב"ד והטור דבן נדה הוא בכלל בני תשע מדות א"כ הפגם הוא אחד ופגם זה לא כתוב ביה דורות כלל אבל להרמב"ם דיליף ליה לפגם זה דבנדה לית בה הוי' דנשואין א"כ הפגם הוא משום דלית בה הויה והרי הטעם שהתירו בן נדה לקהל משום דאית בה הוי' דכתיב ותהי נדתה עליו

- וא"כ כיון דלענין נשואין לית בה הוי' נשאר האיסור מטעם דלית בה הוי' וא"כ כיון דאיסור ממזר הוא איסור עולם א"כ איסור בן נדה דיליף לה הרמב"ם מאיסור דנשואין לית בה הוי' נמי איסור דורות הוא כיון דיליף לה מינה כך עלה בלבי. ומיהו נראה לפענ"ד דלא חיישינן לדורות וראיה מדברי הזוה"ק "...".
2. גם לדורות.
- (א) אפי' זוטרא (סי' ד' סעי' י"ג ס"ק ט"ו) – "שהוא פגום. מהרש"ל בתשו' ס"ו פ'י' דהפגם הוא שראוי להתרחק ממנו סורו טמא קראו למו שנזרע בדרך אל' ובודאי הוא מעזי פנים שבדור **ובניו אחריו** יהיו דומים אל שרשו אבל אין פיסול לכהונה אם בת היא".
3. מר"מ.
- (א) קהלות יעקב (יבמות סי' מ"ט ד"ה וזה, משנה הלכות ח"ז ב' רי"ב אות ד') – "וזה נ"פ (נראה פשוט) שכל זמן שלא מצינו ראי' מפורש שהקלול נמשך לדורות אין לחוש כלל שמא הולך לדורות דאין לנו אלא מה שאמרו חכמים, אולם ראיתי באוצר הפוסקים ...".
- (ב) שבט הלוי (ח"ד סי' קס"ב) – "ולענין אם יש בזה פגם לדורות ג"כ או דוקא בן הנדה ממש אשר בס' אוצה"פ סי' ד' מביא בשם ס' אפי' זוטרא להחמיר והגה"צ בעל קהלת יעקב מפקפק קצת, הנה לדידי חזי דדבר זה מחלוקת ב' גדולי עולם המהרש"ל והרמ"א דמהרש"ל ביש"ש שם ובתשובה הנזכרת מדמה זה לבני ט' מדות ממש שהוא רק קלול במדות גרועות ופשיטא דבני מריבה וכיו"ב אין להם פסול יחוס משפחה לדורות כאשר העיר ג"כ בקהלת יעקב שם, איברא הרמ"א בד"מ והב"ש שכתבו שרמב"ם ר"ל שפגום ואינה ממשפחה מיוחסת וראוי להרחיק (מהם) וכו', הנה לשון זה מורה להדיא דיש פסול משפחה, דאל"כ לאיזה ענין הוסיף שאינה משפחה מיוחסת דלגבי דידי' כבר כ' דהוא פגום, אלא ע"כ דפגם זה נמשך גם על המשפחה כנלענ"ד. ולהכריע בזה מה כחינו, איברא מעודי ראיתי לשון א' בכתבי האר"י בשער הפוסקים ריש ס' איוב בענין צדיק בן רשע שארז"ל על אברהם אבינו מי יתן טהור מטמא זה אברהם בן תרח שנתעבר אברהם אבינו בימי נדתה, וכ' שם כשגובר הטוב על הנשמה הזאת שהיא בבחינת טהור מטמא לא די שהיא נתקנת אלא שגם היא מתקנת כל הקרובים לה וכו' והאריך הרבה בזה עד שכתב ובוזה תבין כמה צדיקים גדולים היו בני גוים, או בני רשעים ועמי הארץ וכו' יע"ש.ה. עכ"פ הברור היוצא מדבריו שדבר זה ניתן לתקן ואינו מוכרח שהוא פגם לדורות וכשהערתו של הגה"צ הרי"י קניבסקי בעל קהלת יעקב, ואף שאין לנו לפסוק הלכה מדברים שנאמרו בלחישא מכ"מ אין סתירה מההלכה ע"ז, ובפרט שדברי האר"י נבנים על דברי רז"ל".

ה. בני גרושת הלב.

1. מר"מ – אג"מ (מסורת משה אה"ע אות ס"ד, אות ע"א).

יב) איסורים - סעיף ד'.

- א. נדרים (דף כ. כ:–) – "אמר רבי יוחנן בן דהבאי, ד' דברים סחו לי מלאכי השרת: חיגרין מפני מה הויין. מפני **שהופכים** את שולחנם, אילמים מפני מה הויין. מפני **שמגשקים** על אותו מקום, חרשים מפני מה הויין. מפני **שמספרים** בשעת תשמיש, סומין מפני מה הויין. מפני **שמסתכלים** באותו מקום ... א"ר יוחנן: זו דברי יוחנן בן דהבאי, אבל אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן דהבאי, אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה ... אמר רבי יוחנן אין הלכה כיוחנן בן דהבאי ... ההיא דאתאי לקמיה דרבי, אמרה לו: רבי, ערכתי לו שלחן והפכו. אמר לה: בתי, תורה התירתיך, ואני מה אעשה לך. ההיא דאתאי לקמיה דרב, אמרה לו: רבי, ערכתי לו שלחן והפכו. אמר: מאי שנא מן בינתא".
1. כלה רבתי (פרק א' הל' י"א, הל' י"ג) – "אמר רבא וכולהו הני **דאיעברה** בהאי ביאה".
2. כלה רבתי (פרק א' הל' י"ד) – "מכדי ר' יוחנן בן דהבאי לאו מנפשיה קאמר, מאי טעמא לא הוודו ליה רבנן, דאמר ר' יוחנן אסורים הם, אמרו ליה רבנן, כי קאמרת משמיה דמלאכי השרת הכי הוא, מיהו אסור אין איסור, אמר להו ר' יוחנן אודו לי מיהת דמשום הכי הוא".
- (א) הגהות ומראה מקומות (שם אות ל"ו) – "וא"ל אודי לי דמשו"ה האמת הוא חגרין מפני כו' ודייק הגמ' תדע שגם החכמים סברו חגרין כו' משהקשו אותו רצה דאלמא הכל תלוי ברצונו ואפשר שיזיק לו הכי נמי הכל עושה באשתו מצד רצונו **אבל אין הכי נמי** שהבנים נעשין חגרין וסומין ע"י זה. אמנם בגמ' דנדרים דף כ. לא משמע הכי דאמרינן שם מאן מלאכי השרת רבנן כו' הא אינהו בקיאי בצורת כו' ע"ש".

ב. אם חכמים חולקים על הכל או רק על שלא כדרכו - ראשונים.

1. מיקל לגמרי – רמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"א הל' ט'), "אשתו של אדם מותרת היא לו, לפיכך כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה, בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר ואבר שירצה, [ובא עליה כדרכה ושלא כדרכה] ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה".
2. מחמיר, שרק על הפיכת השולחן יש להקל – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה, "ומה שאמר (שם) רבי יוחנן אין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה משל לדג הבא מבית הצייד וכו', דמשמע שמותר לעשות כן לכתחלה, נ"ל שאינו אלא על הפיכת השולחן בלבד כדאיתא בשמעתא דההיא דאתאי לקמיה דרב אמרה לו רבי שלחן ערכתי לפניו והפכו אמר לה מאי שנא מבינתא, דמשמע נמי מהכא דהפיכת שולחן אינו אסור. ודוקא על הפיכת השולחן לבד, אבל על האחרות אע"פ שאינו נדון עליהם דין חמור מ"מ איסור יש בהן כאשר אמרנו למעלה שאסור לאדם לספר בדברים אחרים בשעת תשמיש אלא א"כ הם צרכי תשמיש או שהוא צריך לרצותה. ובמס' חגיגה (ה ב) אמרו מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגדין לו בשעת הדין. וכן המסתכל באותו מקום עובר על והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו, ח), ומעביר את הבושה מעל פניו, וכתוב (שמות כ, כ) בעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה, לבטלי תחטאו שכל המתבייש אינו חוטא. וכ"ש הנושק שיש בו

כל אלה, ועוד שעוברין משום בל תשקצו את נפשותיכם כאשר אמרו רבותנו ז"ל (מכות טז ב) האי מאן דשתי מיא בקרנא דאומנא עבר משום בל תשקצו. ורב כהנא דהוה מעבר שושיבה על פומיה ואמר ליה רב שקליה דלא לימרו מיכל קא אכיל וקא עבר משום בל תשקצו (שבת צ ב), וכ"ש הך").

ג. פוסקים.

1. מחמיר.

- (א) מחבר (סעי' ד') – "אסור להסתכל באותו מקום ... וכל שכן הנושק שם".
- (ב) ב"ש (אה"ע סי' כ"א ס"ק ז', סי' כ"ה ס"ק א') – "וכשמביט בעת שרוצה לשמש נעשו בניו סומין כמ"ש בנדרים, ובלא תשמיש אסור משום דמגרי היצר הרע בעצמו כמ"ש בס' כ"ה".
- (ג) סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות ב' עמ' תר"ז).
- (ד) גר"א (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ט"ו) – "ומנשק כו'. ר"ל ז"ש שם אר"י זו דברי כו' שאוסר לנשק שם אבל הראב"ד כ' דחכמים ל"פ אלא אהפיכת שולחן אבל בשאר מודי וכ"פ בא"ח סי' ר"מ ס"ד וראיה ממספרים שאמרו בחגיגה שם מגיד לאדם כו'".
- (ה) חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ג', סעי' ז') – "שמותר אדם לעשות עם אשתו כל מה שירצה ולבעול בכל עת שירצה ומנשק בכל מקום שירצה חוץ ממקום התורפה ... אסור להסתכל באותו מקום שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על הצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו שכל המתבייש אינו חוטא דכתיב (שמות כ', י"ז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה וכתוב (שם) לבלתי תחטאו וכל שכן הנושק שם שעובר על כל אלה ועוד שעובר משום בל תשקצו את נפשותיכם (ויקרא כ', כ"ה) והמסתכל באותו מקום הווין ליה בנים סומין והמנשק באותו מקום הווין ליה בנים אילמים".
- (ו) קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ה') – "אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על הצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו, שכל המתבייש אינו חוטא דכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה לבלתי תחטאו. ועוד דקא מגרה יצר הרע בנפשיה, וכל שכן הנושק שם שעובר על כל אלה ועובר גם על בל תשקצו את נפשותיכם".
- (ז) חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' ק"ט אות ה') – "אסור להסתכל באותו מקום שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על הצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו וכו'. ועוד דקא מגרי יצה"ר בנפשיה וכ"ש הנושק שם שעובר עוד על בל תשקצו".
- (ח) ערה"ש (סעי' י') – "אסור להסתכל באותו מקום וכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על הצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו שכל המתבייש אינו חוטא שנאמר [שמות כ', יז] ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה וכתוב [שם] לבלתי תחטאו דעל פניכם משמע בושת פנים [ר"ן נדרים שם] וכל הירא מתבייש [רא"ש שם] ועוד שמגרה יצה"ר בנפשו וכ"ש הנושק שם שעובר על כל אלה וגם עובר על בל תשקצו את נפשותיכם".
- (ט) טהרת ישראל (סעי' ל"ב, סעי' ל"ד) – "אסור להסתכל ... וכ"ש הנושק שם".
- (י) וכן עוד פוסקים – דרכי טהרה (עמ' קצ"ז, עמ' קצ"ח), אהל אריה (סי' י"ט סעי' י"א), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' ט'), קונ' ופקדת נוח (סי' ד' סעי' א', סעי' ב'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' ל"ב).

2. מיקל.

- (א) רמ"א (אה"ע סי' כ"ה סעי' ב', דר"מ שם אות א') – "ויכול לעשות עם אשתו מה שירצה, בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה, או דרך אברים ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה".
- (ב) לבוש (אה"ע סי' כ"ה סעי' ב', אמנם עי' סי' ר"מ סעי' ד').
- (ג) א"ר (ס"ק י').

ד. קשה, שנראה סתירות להלכה.

1. ב"ש (אה"ע סי' כ"ה ס"ק א') – "ל"ד כל אבר דהא באותו מקום אסור כמ"ש בש"ס וכ"כ הראב"ד והטור".
2. גר"א (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ט"ו) – לשונו לעיל.
3. אג"מ (אה"ע ח"ג סי' כ"ח) – "ואף שבאו"ח סימן ר"מ סעיף א' לא כתבו שני דברים אלא דבר אחד ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת, פשוט שאין זה סתירה דבאו"ח לא נקט הלכות מצות עונה דאין זה המקום שם אלא נקט שם איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו כדכתיב תוכן הסימן של ההלכות בסימן ר"מ ודרך התנהגות הת"ח הרי הוא מליל שבת לליל שבת".

ה. כ"ש – ב"י (אה"ע סי' כ"ה), פרישה (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ל"ה), ב"ח (אה"ע ריש סי' כ"ה).

1. ממילא ה"ה להסתכל – עצי ארזים (אה"ע סי' כ"ה ס"ק א')
2. אוצר הפוסקים (אה"ע סי' כ"ה אות ו').
3. לחם משנה (דעות פרק ה' הל' ד'), נחל אשכול (עמ' ס"א ס"ק י'), ברוך צורי (סי' ס"ב).

ו. שהופכים את שולחנם.

1. פי', היא למעלה והוא למטה – מפרש (רש"י נדרים סוף דף כ. [עי' תוס' יבמות דף לד: ד"ה ולא]).
2. פי', נוהגין בה כמעשה בהמה – ראב"ד (בעלי הנפש שער הקדושה), הו"ד בטור (אה"ע סי' כ"ה).
3. פי', שלא כדרכה – תוס' (יבמות דף לד: ד"ה ולא, סנהדרין דף נח: ד"ה מ'), רא"ש (נדרים סוף דף כ., דף כ: ד"ה ערכתי), ב' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-ג'), ריטב"א (ש"מ נדרים דף כ: ד"ה ערכתי), ר"ן (סנהדרין דף נח: ד"ה ומי').
4. מר"מ – מרדכי (נדה רמ"ז סי' תשל"ב).

ז. שלא כדרכה.

1. דרישה (אה"ע סי' כ"ה אות ו') – "דכל תשמיש שאינה כדרך כל הארץ נכלל בשם שלא כדרכה שהרי ר"י פליג גם אדרך אברים שמותר וכללינהו בשם שלא כדרכה".
2. בדה"ש (סי' קצ"ז סעי' ב' בי' ד"ה שלא, עמ' ב') – "שבא עליה שלא כדרכה ... ומשמע **שהיא משועבדת לו לכך** וכן משמע ...".

ח. אותו מקום.

1. הגר"ח"ק שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות ט"ו) – "באיסור להסתכל באותו מקום (רמ, ד) האם הכוונה במקום ממש או גם מסביב במקום השערות וכד'. תשובה: הנזהר תע"ב".

ט. מר"מ – אג"מ (מסורת משה אה"ע אות ס"ה).

יג. הוא למעלה - סעיף ה'.**א. האיסור רק בליל טבילה, או כל הזמן.**

1. רק בליל טבילה – ברכי יוסף (ס"ק ו'), "הוא למטה וכו'". לא יתכן זה בליל טבילה. ספר החסידים סימן תק"ט. משמע הא בשאר אין בו איסור. וכ"כ רבינו ירוחם נתיב כ"ג סוף ח"א גבי שלחן ערכתי לו וכו'. וכן שמעתי שנמצא בשיטת הראשונים לנדרים כ"י דליכא איסורא), טהרת ישראל (סעי' ל"ו), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"ח).
2. כל הזמן – דעת תורה (על סעי' ה'), "עי' ספר חסידים ... אבל מסתימת שאר פוסקים לא נראה כן".
3. מר"מ – שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז הע' ט"ז).

ב. **שיהא פנים כנגד פנים** – בא"ה (ס"ק ט"ו, "זוהר"), טהרת ישראל (סעי' ל"ו), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"ח, הע' רס"ט ד"ה הבא).

1. לנשק בשעת התשמיש – סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות ו' עמ' תר"ז, "אין זיווג שלא יקדים אליו חיבוק ונישוק. ושני מיני נשיקין הם. **האחד קודם הזיווג**. באין הנשיקין כדי לפייס האיש את האשה ולעורר את האהבה שביניהם. ואחר כך בעת הזיווג ובעת התשמיש עצמו. אז נושקין זה את זה כדי לעשות **שני מיני זיווגים עליון ותחתון יחד**"), דרכי טהרה (ריש עמ' קצ"ט), קונ' פקדת נוך (סי' ו' סעי' ט"ו), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' ט"ו).

ג. במקום צער.

1. לבוש (אה"ע סי' כ"ג סעי' ה'), הו"ד בא"ב (ס"ק י"ב), וטהרת ישראל (סעי' ל"ח) – "ונשאלתי על אשה שיש לה כאב מתמיד בבטן, ולא תוכל לסבול שיבא בעלה עליה הוא למעלה והיא למטה כדרך כל הארץ מחמת הכאב המתמיד, אם לא מאחוריה פנים כנגד אחור כמעשה בהמה, וחולי זה מתמיד בה ולא נמצא לה רפואה. ואמרתי נראה לי שמותר בעלה לשמש עמה מאחוריה".
2. מר"מ – פסקי תשובות (אות ט"ו), קונ' פקדת נוך (סי' ד' סעי' ו'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סוף הע' רנ"ד).

ד. מר"מ – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' ק"ט אות ו').

1. יש לעי' מה הדין במקום תענוג לה.

יד. בפני אנשים, או ספרים - סעיף ו'.**א. תינוק שאין יודע לדבר, הגדר.**

1. כמו בהמה.

- א. ראב"ד (בעלי נפש שער הפרישה סי' ב') – "וכן אמרו (נדה יז א) אסור לשמש מטתו בפני כל חי. מדקאמרינן בפני, משמע נעור קאמר, אבל ישן מותר. וכל חי דאמרינן כגון עבדיו ושפחותיו, אבל בפני בהמה מותר. ומסתברא דתינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי, ורמיזא הא מילתא בפ' ערבי פסחים (ק"ב ב) בענין המשמש במטה שהתינוק ישן עליה וכו'".
- ב. רבינו ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצב-ג') – "וכתב הראב"ד דוקא נעור אבל ישן מותר. וכל חי הוי כגון עבדיו ושפחותיו אבל בפני בהמה מותר ומסתברא דתינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דאמי ע"כ".
- ג. טור (אה"ע סי' כ"ה) – "מותר אפילו בפני בהמה וחיה ועוף ותינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי".
- ד. כלבו (סי' קמ"ה) – "אבל בפני בהמה מותר, ומסתברא דתינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי".
- ה. עי' הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק ח' אדר תשס"ז) – שאלה: "האם מותר לשמש מטתו לפני תינוק שיועד לדבר כמה מילת". תשובה: "טוב לזהר".

ו. שבט הקהתי (ח"ד סי' ק"ה אות א') – "מקור הדין הוא בבעל הנפש להראב"ד מובא בטור וכ' שם בטור דמותר לשמש בפני בהמה וחיה, ותינוק נמי שאין יודע לדבר כבהמה דמי עיי"ש ועי' בהגר"א סי' כ"ה, א"כ היינו דוקא דאינו מדבר כלל אבל אם כבר מדבר כמה תיבות דלא הוי כבהמה דאינה מדברת כלל אסור דאין הטעם דאסור לשמש בפני בע"ח דשמא יספר וא"כ תינוק שמדבר רק כמה מילים ולא משפט שלם אפשר דאין חשש, אלא הטעם הוא דאסור לשמש בפני בעל חי שיש לו דעת להבין מה שרואה, משא"כ בהמה דאין לו דעת להבין מה שרואה ... וא"כ תינוק המתחיל לדבר דאז בא לכלל דעת וזה בתינוק **שנעשה בן שנה** דאז מתחיל לדבר ואז בא הדעת ואז יכול לאכול כזית דגן".

2. אם הוא יספר מה שראה.

(א) ערה"ש (סעי' י"א) – "ובפני תינוק שאינו יודע לדבר מותר אבל כשיודע לדבר אסור אף שאינו מבין העניין אך יספר מה שראה ומכוער הדבר".

(ב) טהרת ישראל (באר יצחק ס"ק רי"א) – "דביודע לדבר אסור שאינו מבין העניין אך יספר מה שראה ומכוער הדבר".

(ג) עי' הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח טבת תשס"ז) – שאלה: "האם מותר לשמש מטתו לפני תינוק שיודע לדבר רק כמה מילות". תשובה: "יתכן שמותר".

(ד) פסקי תשובות (אות ט"ז ד"ה ובהמשך).

3. מר"מ – מעדני אשר (סי' קנ"ז), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סוף הע' רע"ו).

(א) א"ב (ס"ק י"ג) – "משמע אף שאין משגיח ולא ידע שזה משמש מטתו אסור ואפילו הוא אילם. כתב עולת תמיד [סק"ג] יש להסתפק אי חרש דומה לקטן שאינו יודע לדבר שהוא כבהמה. וכל זה מדינא, אבל ממדות חסידות יש לזהר גם לפני בהמה, כדאמרינן [נדה יז ע"א] אביי הוי מפריח הזבובים מהמטה, ועוד הרבה חכמים היו נוהרים גם מלפני עכברים ע"כ. ופשוט דכל זה מיירי בלילה או במקום אפל, וכ"כ תוספות בנדה דף י"ז ע"א ד"ה שמשמשין".

(ב) דרכי טהרה (עמ' ר"י) – "בפני תינוק כבן שנה, שנתיים, שאינו יודע לדבר מותר, למעלה מגיל זה אסור ... כל זה מעיקר הדין, אבל מידת חסידות היא שלא לשמש אפילו בפני תינוק, אלא ישמשו ביחוד גמור".

ב. דפוס בזמנינו.

1. מ"ב (ס"ק כ"ט) – "וממילא היום ה"ה כל הספרים הן בכתיבה או בדפוס יש בהן קדושה [פמ"ג]".

מ"ב (סי' מ' ס"ק ד') – "וה"ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם קדושה ... ועיין ביו"ד בסי' רע"א בט"ז שם סק"ח שכתב כל המיקל בקדושת ספרים הנדפסין עתיד ליתן את הדין דדפוס הוי כמו כתיבה. אך בתשובת חו"י סי' קפ"ז נוטה להקל בזה בשעת הדחק כשאין לו במה לכסות".

2. מר"מ – חוות יאיר (סי' קפ"ד), "מכל הליו נראה שיש בכח מי שדעתו יפה וכדאי להכריע להקל (מה שאין בי) למצא בשעת הדחק הגדול ובדא"א לעשות בהם כדין הש"ס צד להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאת וביאה בדרך", בא"ה (ס"ק י"ט), פת"ת (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק י"ב, "בתשובת חו"י שם נשאל אם יש איזה צד היתר לת"ח דדחיקא ליה שעתא לשמש מטתו בחדר שיש בו הספרים וצייד להקל בספרים הנדפסים ע"י עובדי כוכבים ואם הספרים בכתב אשכנזי פשיטא יש ג"כ צד היתר ... והעלה דאם הוא שעת הדחק גדול דא"א לעשות בהם כדין הש"ס יש לסמוך על הנ"ל להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאה וביאה בדרך ע"ש. ובספר באר היטב בא"ח סימן ר"מ לא העתיק יפה", מנחת יצחק (ח"א סי' י"ז אות ט', "ותמוה לי מש"כ הפת"ש (סי' רע"א ס"ק כ') בשם ת' חו"י הנ"ל דאם נדפס ע"י עכו"ם אין בהם קדושה, והלא לא כתב שם כן רק לצדד, ודוקא לענין תשמיש ובצירוף כל הנ"ל (וכ"כ בסי' ט"ז וק"ט)", גני הקודש (פרק א' הע' ג').

ג. כללים: ו' ציורים.

1. ספרים בתוך החדר.

(א) צריך שיניחם בכלי תוך כלי, או שיכסם בשני כיסויין – מ"ב (סי' מ' ס"ק ז').

2. ספרים לפני מחיצה [או כיס בתוך כיס], נכון שלא יהיו הספרים נראין.

(א) מ"ב (ס"ק כ"ה) – "כתב המ"א אם יש נקבים וחלונות במחיצה כעין סריגה אסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין ובספר נהר שלום מפקפק על דבריו וכן בספר תוספת ירושלים ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז אכן לכתחלה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראין".

3. הספרים בחדר אחר, עדיין נכון שלא יהיו הספרים נראין.

(א) בה"ל (סעי' ו' ד"ה אסור) – "ואם הפתח פתוח ונראה מרחוק יש לעיין בדבר דאפילו לפי מה שפסק המ"א בסקט"ו להחמיר היכא דהמחיצה עשויה כעין סריגה משום דהספרים נראין אפשר דהכא עדיף טפי דהא עיקר הטעם משום דכשנראה דרך נקבי המחיצה איכא קצת בזיון והכא כיון דהוא חדר אחר לגמרי אין בזה בזיון ותדע דחדר עדיף ממחיצה דהא אפילו במחיצה טובה שאין נראה על ידה הס"ת ג"כ מחמירין היכא דיש לו חדר אחר להוציאה שם אלמא דחדר עדיף טפי ומצאתי בנהר שלום שגם הוא מצדד להקל בזה אלא שמדבריו משמע דהמ"א מחמיר בזה ולענ"ד נראה דגם המ"א מודה דיש להקל בזה וכדכתיבנא. ולמעשה נראה דבשאר ספרים בודאי יש לסמוך להקל דאין מחוייב לכסותן שם ולענין ס"ת יש להחמיר לכסותה שם. אח"כ מצאתי בפתחי תשובה ליו"ד סי' רפ"ב סק"ט בשם הפמ"א שמחמיר בזה גם לענין שאר ספרים והפ"ת מסיים ע"ז וצ"ע בזה ול"נ דהסומך להקל כנהר שלום אין למחות בידו".

4. ספר בתוך ארגז (night table) והוא פחות מ' סאה - צריך כלי בתוך כלי.

(א) מחבר (סעי' ו') – "ואם פירש טלית ע"ג ארגז, חשוב ככלי בתוך כלי".

5. ספר בתוך ארגז (night table) והוא מ' סאה - מחלוקת אם די בחד כיסוי או צריך ב' כיסויים, אא"כ מחובר לכותל במסמירין.

(א) ערה"ש (סעי' י"ב) – "ואם הארגז גדול שמחזיק מ' סאה והיינו אמה על אמה ברום ג' אמות א"צ עוד כלי דחולק רשות לעצמו [מג"א סקי"ט]".

(ב) מ"ב (ס"ק ל"ג) – "ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה והוא אמה על אמה ברום שלש אמות חולקת רשות לעצמה וא"צ לפרוס עוד כסוי על הארגז ויש מחמירין בזה אכן אם מחובר לכותל במסמירין לכו"ע יש להקל".

6. ארון ספרים (bookcase), שהוא גובה י' טפחים ורוחב ד' טפחים על ד' טפחים.

(א) די בחד כיסוי – פסקי תשובות (אות כ' ד"ה ודע).

7. מר"מ.

א) משנה הלכות (חי"א סי' קצ"א) – "הנה אם הספרים הם בארגז (שראנק בלע"ז) אם אין שם חומשים די בכסוי הספרים ועיין תוס' ברכות כ"ו ע"א ד"ה ס"ת ואם יש שם ס"ת או חומשים צריך לעשות מחיצה של י"ט, ועיין א"ח סי' ר"מ ועיין עוד א"ח ריש סי' שט"ו אי מותר לעשות מחיצה זו בשבת דהו"ל מחיצה המתרת ומיהו כיון דלשאר ספרים די בכסוי א"כ אפילו עושה מחיצה אין לה דין מחיצה המתרת כנלפע"ד".

ד. לישן בחדר שיש ספרים.

1. נכון להחמיר – לקט יושר (ריש עמ' מ"ו, "וזכרני שלא רצה לישן בחדר שיש בו ספרים. אבל אם הספרים היו ברשות אחרת כגון שמונחים בחדר למעלה מעשרה טפחים על זה אינו מקפיד, ובשעת הדחק היה פורס עליהם טלית"), ארחות הבית (הדרכה והערות פרק ל"ב סעי' ד', "כתב הט"ז (א"ח סימן מ' ס"ק ד') שאם אשתו עמו במיטה אפילו אינו רוצה לשמש, צריך להוציא ספרי הקודש משם, שמא ישכח וישמש. וכן הסכים בביאור הגר"א שם. וכתב שם הבה"ל שאפילו לדעת הש"ע שמיקל בזה, היינו דוקא אם הוסכם אצלו לא לשמש, וסבר שלא חיישינן שמא יימלך, אבל בסתמא אסור. וא"כ יש ליזהר בזה להוציא הספרים".

2. מר"מ – מ"ב (סי' מ' ס"ק י"ב, "[וט"ז אוסר להיות אשתו עמו במטה עד שיניח התפילין כלי בתוך כלי שמא ישכח וישמש וכן משמע בביאור הגר"א"], עם מ"ב ס"ק ד', "[תפילין. וה"ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם קדושה"]).

ה. מר"מ – תזו"א (דינים והנהגות פרק ח' סעי' ט', "ארון ספרים לענין כלי בתוך כלי אמר שאין צריך לכסותו מאחוריו אצל הכותל אף שלא היה לארון שם דופן").

1. לענין עשיית מחיצות בשבת – עי' סי' שט"ו סעי' א', לשיטות ומר"מ.

טו. באמצע הלילה – סעיף ז'.

א. רמב"ם (דעות פרק ה' הל' ד') – "אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח, וכשהוא מספר עמה לא יספר בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב, אלא באמצע הלילה כשיתעכל המזון שבמעיו".

1. לחם משנה (שם) – "י"ל דאפילו הדברים הנוהגים בכל שאר העם הנזכרים כאן כתבם גבי ת"ח מפני שהוא צריך להזהר בהם ביותר".

ב. איזה מעלה קודם: חצות או שתהא ערה לגמרי (לאפוקי נים ולא נים).

1. שתהא ערה לגמרי – פלא יועץ (ערך זיווג ד"ה והנה, "והנה הגדר הגדול לחשוב מחשבות טהורות, שתהא דעתו צלולה באותו פרק, ולא יהא מטומטם בשינה. כי אז לבו בל עמו, וחושב מחשבות זרות והרהורים רעים, כחולם חלום. וע"ז נאמר 'גם בלא דעת נפש לא טוב'. אע"כ אני אמרתי שבלילות הקצרות, וחושש שלא יהא נעור בלילה, או אם יעור יהא מטומטם בשינה. כל כי הא, זריזין מקדימין. ויותר טוב שיקיים מצותו בתחלת הלילה, ומאחר שכונתו רצויה לשמים גם מעשיו יהיו רצויים"), בירור הלכה (עמ' רע"ד ד"ה וכל, "וכל זה מדינא אבל לענין מעלות ודאי מעלה הוא שגם האשה לא תהיה נים ולא נים, ונראה דמעלה זו עדיפא ממעלת לאחר חצות הלילה"), פסקי תשובות (הע' צ"ו, הע' קמ"ח), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רס"ו ד"ה ובפלא).

ג. זמנים בכל השנה: קודם חצות.

1. שבת – עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

2. ר"ח – עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

3. עשרת ימי התשובה – עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

4. ליל ניטל – עי' סעי' א', לשיטות ומר"מ.

ד. מר"מ – פסקי תשובות (הע' קמ"ח), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' מ"ז).

1. מג"א (ס"ק כ') – "וכתוב ביש"ש בב"ק פ"ז סימן מ"ג ואין זה אלא לפרושי' או למי שלבו נוקפו שיהרהר באחרת עכ"ל, והמקובלים כתבו סודות נוראות דוקא אחר חצות ומ"מ יראה שלא יבא ח"ו לידי קרי ע"י כך".

2. קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' י') – "מי שנוח לו יש לו ליזהר שלא לשמש לא בתחלת הלילה ולא בסופה אלא באמצעיתה".

3. ערה"ש (סעי' י"ג) – "וטוב שלא ישמש לא בתחלת הלילה ולא בסופה כדי שלא ישמע קול בני אדם ויתן דעתו באחרת אלא באמצע הלילה ואם א"א לו באמצע הלילה אין קפידא בזה".

4. ארחות רבינו (ח"א עמ' צ"ט אות קל"ט) – "מש"כ בש"ע סי' ר"מ ס"ז לשמש באמצע הלילה אין הכוונה חצות אלא העיקר שלא ישמע קול בני א"א כש"כ הטעם בשו"ע ולפי"ז אף בשעות הראשונות של הלילה אם לא שומע, וכן לרמב"ם שכתב בטעם אמצע הלילה משום שזה שעור שיתעכל המזון עי' להלן בש"ע סט"ו, ולפי"ז חצות לאו דוקא ובמיוחד שיש חשש להרהורים, וכן היכא שע"כ מעכבים שינה ולא צריך לחכות לחצות".

5. אג"מ (רשומי אהרן ח"א אה"ע סי' כ"ה אות ג', מסורת משה אה"ע אות ע') – "מה שנאמר בהלכה דלא ישמש בתחילת הלילה ולא בסוף הלילה אלא באמצע, בימינו אין צריך להקפיד בזה מאחר ויש לנו חדרים נפרדים ואין חשש".

6. דרכי טהרה (עמ' ר"א) – "מי שקשה לאשתו להמתין עד אחרי חצות לילה, וכשמעירה אין היא מתרצית כ"כ בגלל עייפות וכד', אין לו להתעכב עד אחרי חצות או לבטל מצות עונה משום כך, אלא יבוא עליה לפני חצות, ולא יתחסד ויעירנה ויגרם צער ועגמת נפש לאשתו".

טז] כמו שכפאו שד - סעיף ח'.

א. ויחשוב באשתו, רבות התאווה – רבינו יונה (ברכות דף ג. ד"ה כל, "ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו כדי שיהיו בניו ראויים"), ס' חסידים (סי' שס"ב, "ואותו חסיד לא היה מנשק את בניו אלא כשהיה שמח לדבר מצוה ולבו שמח באהבת הקב"ה היה מנשקם בפיהם כדי שמחשבתו תכנס בלבם אמרו לו לפי דברך תהרהר ביראת שמים בשעת ביאה שיהיו בניך צדיקים, אמר להם ברבות התאווה יהיו הבנים צדיקים לפי שהרהור התורה מבטלת התאווה").

1. מר"מ – רמב"ן (אגרת הקודש פרק ה'), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ו' אות י' עמ' תר"ה).
2. תורה לשמה (סי' ע"ב) – "שאלה איש שהוא צריך לשמש מטתו בהכרח כגון ליל טבילה וכאשר קם משנתו בחצי הלילה לשמש לא היה לו רצון לתאות תשמיש וכמעט שהוא קץ בו אם טוב לדבר עם אשתו אותה שעה דברי שחוק וכיוצא כדי לעורר רצון לתאותו ואז ישמש ברצון ורבו תאווה או"ד אדרבה עדיף טפי למהר לשמש בעוד שאין לו רצון ורבו תאווה כ"כ כדי שיהא משמש משום מצות עונה כאדם הפורע חובו. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה אין טוב לשמש בלא רצון אלא אדרבה צריך שיהיה לו רצון ותאווה מצד עצמו דהכי איתא בגמרא דנדה דף י"ז ע"א דאי ס"ד משמשינ מזכירין אותן לשבח אין הכי נמי דאגב דאיכא אונס שינה מגניא באפיה ופירש רש"י אונס שינה מתוך שהוא נאנס בשינה אינו מתאווה לה כ"כ ומשמש לקיום מצוה בעלמא או לרצותה ולבו קץ בה והוא מבני תשע מדות עכ"ל ע"ש נמצא דיותר טוב לעורר רצון ותאווה ולא יהיה קץ בתשמיש זה על כן מותר לו לדבר בשיחה ושחוק עמה כדי לעורר תאווה ורצון בלבו אם יודע שבזה תתעורר התאווה ויהיה לו רצון וכן איתא בגמרא דרב כהנא גני תותי פוריה דרב שמע דשח ושחק ושמש וכונת רב ע"ה היתה בעבור לעורר התאווה שלו כדי שיהיה לו רצון לתשמיש ולא יהיה קץ בה ח"ו כי האדם אף על פי שצריך לכון לעשות מצות ה' צריך שיהיה לו בזה תאווה ורצון בכל לבו".

ב. להרהר בתורה.

1. מותר – ט"ז (או"ח סי' ג' ס"ק ה' שורה ז'), "ובשעת תשמיש מן המובחר להדבק מחשבתו בדברים קדושים עליונים כמ"ש בזה בר"ח שער הקדושה פ"ו בשם הרמב"ן", גר"ז (או"ח סי' ע"ג סעי' א'), "מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש שהרהור אינו כדיבור לענין זה אע"פ שהוא כדיבור לענין להרהר במבואות המטונפות", קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ב'), "בשעת הזיווג יש לו להזהר בדברי תורה ובשאר דבר שבקדושה ואף על פי שאסור לקרות בפיו, הרהור מותר ומצוה, כי הרהור אינו כדיבור לענין זה, אף על פי דבמבואות המטונפות אסור אפילו להרהר דבר שבקדושה, זהו משום דבעינן והיה מחניך קדוש, אבל היכא דהאיסור הוא משום ערוה מדכתיב ערות דבר, ודרשו רבותינו זכרונם לברכה דיבור אסור הרהור מותר", בה"ל (סי' ע"ג ד"ה ממתניהם, "כתב בספר עבודת היום ... שכתב עוד ומטעם זה מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש שהרהור אינו כדיבור לענין זה אע"פ שהוא כדיבור לענין להרהר במבואות המטונפות עכ"ל בקיצור"), כה"ח (ס"ק נ"ח), אהל אריה (סי' י"ט סעי' ה', סעי' ו'), פסקי תשובות (הע' קע"ד), קונ' ופקדת נור (סי' ו' סעי' ג'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"ז).
2. מר"מ – בירור הלכה (קמא, עמ' רפ"ה ד"ה איכא).

ג. ערום.

1. מג"א (ס"ק כ"ב) – "היה מצריכה לחוגרו. צ"ע דבא"ע ס"ס ע"ו איתא האומר א"א אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתוב' דבעי' דוקא קירוב בשר ובס"ח סי' תק"ע איתא שחסיד א' היה משמש ערום מה"ט גם שלא ידבק זרע בבגד וי"ל דסינר שאני דאינו כ"כ מכוסה ועוד י"ל דבשניהם מרוצים הוי מדת צניעות והתו' בנדה דף י"ז כתבו בשם ויקרא רבה דהקב"ה שונא המשמש ערום".
2. יד אהרן (על הטור, בסוף) – "שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחוגרו. נ"ב ועיין ובס' ראשית חכמה שהביא בשם ס' הזוהר שצריך דוקא שיהיו שניהם ערומים ולא יהיה חוצץ ביניהם שום דבר ומה שהביא המג"א משם התוס' נידה משם ויקרא רבה דאסור לשמש מטתו ערום היינו ערום בלא כסות אבל אם מתכסים בטליתם יהיו שניהם ערומים כנ"ל".
3. חכ"א (כלל קכ"ח סעי' י"ב) – "אסור לשמש במקום מגולה שאין שם מחיצות וכן אסור לשמש אפילו בבית ערום אלא שיכסה ויהיה צנוע ואמרו חז"ל מעשה באחד שבעל תחת אילן והלקוהו".
4. ערה"ש (סעי' י"ד) – "ואף על גב דבא"ע סי' ע"ו מבואר דא"א לכופה לשמש בבגדיה ע"ש אך הסינר אינו בגד ועוד דכשניהם מתרצים מותר בכל גווני והוה מדת צניעות [מג"א סק"ב]".
5. מ"ב (ס"ק ל"ו, שעה"צ ס"ק י"ח) – "כתבו התוספות [נדה י"ז] בשם המדרש דהקב"ה שונא המשמש ערום. ודוקא ערום ממש ומשום דיש לו לאדם להיות צנוע אבל אם מכסה עצמו מלמעלה ליכא שום חשש בדבר [יד אהרן, עיין שם שהביא מהמקבילים שאדרבה באופן זה עדיף טפי]".
6. מר"מ.

א. באר משה (ח"ד סי' קכ"ב) – "אם שרי להבעל לרחוץ עם אשתו הוא והיא בבגדי מרחץ בסווימינג-פול שבביתם וללמדה לשוט ... השבתי בימי טהרתה הגם שאינו מדרכי הצניעות אבל איסור אין כאן".
ב. באר משה (ח"ד סי' קכ"ג) – "נשאלתי מאחד אי שרי לו ולה בעת טהרתה לעמוד תחת קילוח (שויער) ביחד הוא והיא בלא בגדים. פלצות אחזתני ותרזג בטני. והתשובה ... שאסור אפילו בימי טהרתה".

7. **כיסוי ראש.**

(א) הגר"ח"ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ז טבת תשס"ט) – שאלה: "האם טוב ללבוש 'יארמולקא' בשעת תשמיש". תשובה: "כן".
(ב) מר"מ – פסקי תשובות (אות כ"ד ד"ה וכמו"כ).

ד. מר"מ – יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רמ"ה).

[ז] לא יספר עמה - סעיף ט'.

א. **שיחה יתירה עם אשתו לצורך רצוי** אם יש בזה איסור.

1. **תורה לשמה** (סי' ס"ח) – "שאלה מצינו לרז"ל בגמרא חגיגה דף ה' מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לאדם בשעת דינו הנה אם האדם שח עם אשתו שיחה יתירה וקלה קודם תשמיש בשביל רצוי והתעוררות האהבה האם גם זה בכלל. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה הרי איתא בגמרא דברכות דף ס"ב ע"א רב כהנא על גנא תותיה פוריה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו א"ל דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא וכו' ופירש רש"י כאדם רעב כמו שלא שמשת מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאורך ע"ש והנה ודאי רב היה עושה בשביל רצוי והתעוררות אהבה ובשביל זה שרי נמצא דד"ז אינו בכלל איסור ורק יזהר שלא להרבות יותר מדאי אלא כדי הצורך".

[יח] כעס - סעיף י'.**[יט] לשמש לאור הנר - סעיף י"א.**

א. מקור.

1. **כלה רבתי** (פרק א' הל' כ"ב) – "המשמש מטתו לאור הנר, הויין ליה בנים נכפים".
2. **פסחים** (דף קיב:) – "והמשמש מטתו לאור הנר, הויין לו בנים נכפין".
3. **אוצר המדרשים** (אייזנשטיין, רבינו הקדוש עמ' תקי"א פרק ה' אות ד') – "**ה' דברים** העושה אותם **דמו בראשו**: המכבה את הנר בפיו, והיושב בצלו של נר, והעומד בפני הנר ערום, והנכפה שמשמש מטתו, והמשמש בפני הנר דהויין לו בנים נכפים".
4. **כלבו** (סי' קי"ח) – "**ארבעה דברים** העושה אותן דמו בראשו היושב בצלו של מת והעומד ערום לפני הנר והמכבה את הנר בפיו הרי זה נכפה והמשמש מטתו בפני הנר יוצאין ממנו בנים כעורים כפופים".
5. **מנורת המאור** (חופת אליהו רבה עמ' תנ"ו) – "**שלושה דברים** העושה אותן דמו בראשו. היושב בצלו של נר, והמכבה הנר בפיו, מפני שנכפה, והמשמש מטתו לפני הנר, מפני שהויין לו בנים נכפים".

ב. אם מותר בזמן שמאפיל בטליתו.

1. מחמיר – **מחבר** (סעי' י"א, "אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו"), **חכ"א** (כלל קכ"ח סעי' ט'), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' ג'), "אסור לשמש לאור הנר אף על פי שמאפיל בטליתו", **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' ק"י אות י"א), **ערה"ש** (סעי' ט"ז, "אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו דאין זה דרך הצניעות"), **שעה"צ** (ס"ק י"ט), **דרכי טהרה** (סוף עמ' ר"ד).

ג. מה נכלל בגדר של 'אור הנר'.

1. **ארחות הבית** (הדרכה והערות פרק ל"ב סעי' ג') – "אם החדר מואר קצת על ידי אור שבא מרשות הרבים, מאפילו בטליתו ודי בכך, אמנם אם מקור האור הוא בחדר, בזה צריך מחיצה עשרה טפחים, והמקובלים הוסיפו גם בזה שצריך דוקא שאין אור נראה להדיא".
2. **הגר"ח"ק שליט"א** (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות י"ח) – "האם מותר להשאיר בחדר מכשיר עם נורה אדומה שדולקת, שהנורה קטנה מאוד וכמעט אין אור ממנה ורק כשסוגרים התריס לגמרי מרגישים קצת אור שיוצא ממנה. תשובה: יותר טוב לכסות".
הגר"ח"ק שליט"א (דולה ומשקה עמ' קמ"א) – "יש מכשירי חשמל שיש להם מנורה קטנה 'אדומה' לביקורת, (לדעת שהמכשיר פועל טוב). האם בזמן תשמיש המיטה צריך לכבותם, שאין עושים כמעט אור. תשובה: ראוי לכבות".
3. **שבט הקהתי** (ח"ה ס' מ"ח אות ב') – "ה"נ כשדולק התנור חימום של חשמל הגם שאינו מאיר הרבה אלא קצת מ"מ אסור, לשמש מטעם שימוש לאור הנר דאסור משום סכנה ג"כ".

ד. **במחיצה מיקל** – **רמ"א** (סעי' י'), "אבל אם עושה מחיצה גבוה עשרה לפני הנר, אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה, כגון שהפסיק בסדין, שרי", **חכ"א** (כלל קכ"ח סעי' ט'), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' ג').

1. רק אם מאפיל בטליתו – **ט"ז** (ס"ק ב'), "ונראה דאז מותר לשמש אם הוא מאפיל בטליתו דלא גרע מיום וכ"כ רש"ל בביאור סמ"ג", **א"ר** (ס"ק י"ט), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' ג'), **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' ק"י אות י"א), **ערה"ש** (סעי' ט"ז, "אבל אם עשה מחיצה גבוה עשרה טפחים לפני הנר אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה כיון שיש הפסק בסדין שרי דאין זה אור ממש וכן אם האור נראה למעלה מהמחיצה כגון שאין המחיצה מגיע עד התקרה ג"כ מותר ומ"מ צריך להאפיל בטליתו שלא יסתכל בהערה והמקובלים כתבו שלא יראה אור כלל ואפילו כשהיא מעוברת דבזה גורם נכפה להוליד [מג"א סקכ"ד]"), **טהרת ישראל** (סעי' ע'), **דרכי טהרה** (סוף עמ' ר"ד).

2. **חכ"א** (כלל קכ"ח סעי' ט') – "אף על פי שאור הנר נראה דרך המחיצה שרי ומכל מקום צריך האפלת טלית ואפילו אין שם אלא קצת אור כגון שדולק הנר בתוך השפופרת שהנר מונח בתוכו אסור (או"ח סעיף י"א אה"ע סעיף ה') והמקובלים אוסרים אפילו

- על ידי מחיצה אלא אם כן שאין האור נראה לגמרי ואם הלבנה מאירה עליהם להדיא אסור אבל אם אינה מאירה עליהם אף על פי שמאירה לבית מותר ויאפיל בטליתו וכן אם הנר בחדר אחר ומאיר לחדר זה צריך האפלת טלית".
3. מ"ב (ס"ק מ"א) – "וכ"ז דוקא כשמאפיל בטליתו אבל בלא"ה אסור דמאחר שהחדר מלא אור לא עדיף מביום ויש שמחמירין אפילו ע"י האפלת טלית כיון שמ"מ האור נראה באותו חדר".
- (א) בחדר אחר, עי' שעה"צ (ס"ק כ"ו), "ומשמע מינה שם, דאפילו לדעת המקבילים דמחמירין בשהאור נראה דרך המחיצה, כאן דהוא חדר אחר עדיף טפי, אכן לא ביאר החכמת אדם אם מותר אפילו כשהאור מאיר עליהם להדיא או דוקא כשאין אור הנר מאיר להדיא עליהם [ועיין בבית שמואל אבן העזר סימן כ"ה]. ובפרי מגדים משמע דמותר על ידי האפלת טלית בכל גווני, ועל כל פנים כשאין האור מאיר עליהם להדיא בודאי יש להקל על ידי האפלת טלית", קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ג'), "אם יש נר בחדר אחד ומאיר לחדר זה צריך האפלת טלית".
4. אורחות הבית (פרק ל"ב סעי' ג') – "אם עושה מחיצה בגובה עשרה טפחים (98.2 ס"מ) לפני האור מותר, ואם האור מאיר גם דרך המחיצה מאפיל בכסותו או בשמיכה".

ה. נפסק המחיצה באמצע התשמיש.

1. מר"מ – שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ קונ"א ס"ק ב'), חמד שלמה (סי' ס"ח אות ב'), שבט הקהתי (ח"ה ס' מ"ח אות ג').

כ. לשמש ביום – מחבר (סעי' י"א, "אסור לשמש ביום, אלא אם כן הוא בית אפל").

א. הטעם.

1. נדה (דף טז: - דף יז.) – "א"ר יוחנן: אסור לאדם שישמש מטתו ביום. מאי קרא. שנאמר (איוב ג'): יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר, לילה ניתן להריון, ויום לא ניתן להריון. ר"ל אמר מהכא: (משלי י"ט) בווה דרכיו ימות ... אמר רב חסדא: אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום, שנאמר (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך. מאי משמע. אמר אביי: שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. אמר רב הונא: ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום".
- (א) יש מחלוקת ראשונים, אם הוא ג' טעמים [מלאך הריון, עזות פנים, ואהבת לרעך]. או רק ב' טעמים, ור"ל פי', "בוזה דרכיו. תשמיש כמו (משלי ל') דרך גבר בעלמה והמשמש ביום בא לידי בזיון שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו", כדאי ברש"י שם. ולכאורה הנ"מ, בית אפל ביום [בזמן שהיא מעוברת וכדו'].
2. מלאך הריון – גמרא (לשונו לעיל).
3. עזות פנים – רמב"ם (אסו"ב פרק כ"א הל' י'), "אסור לישראל לשמש מטתו ביום, שעזות פנים היא לו", מחבר (אה"ע סי' כ"ה), "אסור לשמש מטתו ביום, שעזות פנים היא לו", ערה"ש (אה"ע סי' כ"ה סעי' י"ג).
- (א) יש חולקים – עי' הע' על הגמרא, לעיל.
4. ואהבת לרעך – גמרא (לשונו לעיל).
5. אין זה צניעות – מ"ב (ס"ק מ"ד, "דאין זה דרך צניעות").
6. ערוך לנר (נדה דף טז: ד"ה ריש) – "לכאורה יש ג' נפקותין בין טעם דר"י לטעם דר"ל דלטעם דר"י דיום לא נתן להריון לא יאסר לשמש מטתו ביום אלא בבוועל לשם הריון אבל במעוברת מניקה זקנה וקטנה יהי' מותר לשמש ביום אבל לטעם דר"ל שמא יראה בה דבר מגונה גם זה אסור ואפילו לפי מה שפירש המהרש"א דטעם דר"ל שמא תתבזה בעיניו ויפרוש ממנה ויבטל מפרי' ורבי' וא"כ בזקנה לא שייך זה דבלא"ה אינה בת בנים מכ"מ במעוברת ומניקה וקטנה שבאות לפו"ר יש נפקותא ועוד יש נפקותא במשמש בבית אפל ובמאפיל בכסותו דלר' יוחנן גם זה אסור ולר"ל מותר דלא שייך בזה בזיון כדאמרין לקמן אליב' דרב חסדא ועוד יש נפקותא במשמש בלילה לאור הנר דלטעם דר"י יהי' מותר שהרי עכ"פ לילה הוא ולטעם דר"ל אסור כנראה לקמן דפשיטא לגמרא דלא ישמש לאור הנר משום שמא תתגנה ...".
7. ערוך לנר (נדה דף יז. ד"ה שנאמר) – "שנאמר ואהבת לרעך כמוך. ק"ל למה לי לר"ח קרא זה ולא יליף מהא דדרשי ר"י ור"ל לעיל וכן ק' אפכא למה לא ילפי גם ר"י ור"ל מהכא וי"ל דר"ח דרש קרא דהלילה אמר למה שדרש ר"ל וקרא דבוזה דרכיו למה דדרש ר"י מני' ולכן לית לי קרא רק מואהבת לרעך או י"ל לפי מה שכתבתי לעיל דבאינו משמש להריון מותר לר"י לשמש ביום ובזקנה ועקרה גם לר"ל לכן הוצרך ר"ח מואהבת לרעך כמוך דשייך גם בכל הני ומה דלא ניהא לר"י ור"ל טעם דר"ח י"ל דלטעם זה אם היא רוצה בכך ומוחלת על בזיונה יהי' מותר אבל לטעם אסור".

ב. יצרו מתגבר עליו, למאפיל בטליתו.

1. מיקל – חכ"א (כלל קכ"ח סעי' י'), "ולצורך גדול שיצרו מתגבר עליו מותר ביום על ידי האפלת טלית", שעה"צ (ס"ק כ"ח), "ומחכמת אדם משמע דכשיצרו מתגבר עליו ויכול לבא חס וחלילה לידי חטא, מותר על ידי האפלת טלית בכל אדם", דרכי טהרה (עמ' ר"ד), "וכן שאר כל אדם שחוששים מלבוא חדי חטא, ואין הבית אפל, יכול להתכסות כת"ח ובלבד שיזהר מאוד כת"ח".

ג. תלמיד חכמים מאפיל בטליתו.

1. מיקל – רמ"א (סעי' י'), "ותלמיד חכם כו מאפיל בטליתו ושרי".
- (א) רק בשעת הדחק – רמב"ם (אסו"ב פרק כ"א הל' י'), "ואם היה תלמיד חכם שאינו בא להמשך בכך הרי זה מאפיל בטליתו ומשמש, ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול", מ"מ (איס"ב פרק כ"א הל' י'), "ומ"ש ואין נזקקין וכו' דבר פשוט הוא שאין לו לתלמיד חכם להקל על עצמו אלא מפני הצורך", מג"א (ס"ק כ"ו), "מאפיל - ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול (ב"ח הרמב"ם) פי' כשיצרו מתגבר עליו", א"ב (ס"ק י"ז), "וכתב מג"א ואין להקל אלא לצורך גדול, פירוש כשיצרו מתגבר עליו", שו"ת עולת שמואל (ח"א סי' ל"ט ד"ה עוד), "דאין נזקקין לדבר אלא לצורך גדול (והיינו שיצרו תוקפו)",

יעב"ץ (נדה דף טז:), ערה"ש (סעי' ט"ז, אה"ע סי' כ"ה סעי' י"ג, וות"ח מאפיל בטליתו ומותר דהת"ח יזהר מלהסתכל בערוה ובגמרא מבואר הטעם דשמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו [נדה י"ז]. וכתב הרמב"ם שאין נזקקין לזה אלא מפני צורך גדול"), מ"ב (ס"ק מ"ה, "מ"מ אין להקל בדבר זה אלא לצורך גדול דהיינו כשיצרו מתגבר עליו"), דרכי טהרה (עמ' ר', עמ' ר"ד, "והיתר זה אינו אלא בשעת הדחק כגון שרואה שיצרו מתגבר עליו, או שרואה אשתו מתקשטת לפניו ורוצה שיתן דעתו עליה"), אהל אריה (סי' י"ט סעי' י'), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' כ"א).

(ב) מגניא באפיה, מותר לכתחילה – מור וקציעה (ד"ה אסור, "והיכא דמגניא באפיה בלילה משובח הוא אי משמש מטתו ביום כמו שאמרו על בית מונבז בפרק כל היד [נדה י"ז, א]. והוא ת"ח היה ג"כ. ולכן מ"ש הר"מ שאין נזקקין לכך אלא לצורך גדול אינו נראה כן כי שם נראה שהיו של בית מונבז תמיד נוהגים כך").

2. עולת שמואל (ח"א סי' ל"ט ד"ה ואנכי) – "ומדהביאו הרמ"א ש"מ דאף בזה"ז שאין לנו דין ת"ח לכמה דברים מ"מ לענין זה דתלוי רק בצניעות וכמ"ש המחבר שם דעזות הוא לשמש לאור הנר וכו' ומי שהוא צנוע במעשיו יש לו דין ת"ח לענין זה".

3. דרכי טהרה (עמ' ר', עמ' ר"ד) – "הכיסוי צריך להיות מעל לראשם ומתחת לרגליהם, באופן שלא יראה מהם שום דבר, והמכסה צריך להיות אטום, שלא יראה האור בעדו".

ד. מה הגדר של 'מאפיל בטליתו'.

1. מר"מ – יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רפ"ב ד"ה ענין).

ה. בית אפל.

1. מותר לכתחילה.

(א) ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' ב') – "וכן אמרו (שם) ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום, ואם הוא בית אפל מותר, ואם הוא תלמיד חכם וצריך לאותו דבר, מאפיל בטליתו ומותר".

(ב) ראב"י (סי' של"ג) – "אמר רב הונא ישראל קדושים הן ואין משמשין מיטותיהן ביום, ואמר רבא אם היה בית אפל מותר".

(ג) מאירי (שבת סוף דף פו., עירובין דף ק: ד"ה בשני, כתובות ריש דף נו.) – "מדרכי הקדושה והפרישות שלא יהא אדם משמש מטתו ביום ובבית אפל מותר".

(ד) טור (סעי' י"א, אה"ע סי' כ"ה סעי' ה') – "אסור לשמש ביום דאמרינן ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום ולא לאור הנר ובבית אפל מותר".

(ה) רבינו ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-ג') – "אסור לשמש מטתו ביום ואם היה בית אפל מותר".

(ו) רמ"א (סעי' י"א) – "אסור לשמש ביום, אלא אם כן הוא בית אפל".

(ז) מג"א (ס"ק כ"ו) – "ובס"פ אע"פ משמע דבבית אפל מותר לכתחילה ע"ש".

(ח) תורת השלמים (סי' קפ"ד ס"ק ה').

(ט) א"ר (ס"ק י"ז) – "ובסוף פרק אעפ"י [כתובות סה ע"ב] משמע דבבית אפל מותר לכתחילה אפילו אינו תלמיד חכם".

(י) עולת שמואל (ח"א סי' ל"ט ד"ה עוד) – "דבית אפל מותר אפילו לכתחילה כמ"ש הרמ"א סי' ר"מ".

(יא) בא"ה (ס"ק כ"א) – "ובכתובות דף סה משמע דבבית אפל מותר לכתחילה".

(יב) פמ"ג (א"א ס"ק כ"ה) – "דבבית אפל מותר ביום לכתחילה".

(יג) פת"ת (יו"ד סי' קפ"ד ס"ק ו', סי' קצ"ב ס"ק ד') – "ע"י בתשו' אבן שהם סי' ט"ז דחתן שרוצה לבעול בעילת מצוה ביום חופתו קודם הלילה באור היום אחר החופה אסור אף בבית אפל אף דשאר כל אדם מותר בבית אפל כמ"ש בא"ח סי' ר"מ מ"מ להחתן אסור ע"ש הרבה טעמים לזה".

(יד) חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט') – "וכן אסור לשמש ביום ואפילו על ידי האפלת טלית אלא אם כן הוא בבית אפל".

(טו) קיצור שו"ע (סי' קנ"ג סעי' ג') – "אסור לשמש ביום אלא בבית אפל".

(טז) חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"א סוף אות י"א) – "וכן אסור לשמש ביום אא"כ הוא בית אפל".

(יז) זבחי צדק (סי' קפ"ד ס"ק ד').

(יח) ערה"ש (סעי' ט"ז) – "וכן אסור לשמש ביום אא"כ הוא בית אפל".

(יט) תורה לשמה (סי' ע') – "וכתב במג"א בהא דמאפיל דברי הב"ח בשם הרמב"ם ז"ל דאין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול

פי' כשיצרו מתגבר עליו ובסוף פרק אע"פ משמע דבבית אפל מותר לכתחילה עכ"ל והיינו כי מ"מ"ש בכתובות דף ס"ה וממ"ש

שם דף נ"ו משמע דבית אפל לכתחילה שרי ועיין בטור א"ח סי' ע' בדין חתן הכונס את הבתולה פטור בין ביום בין בלילה ד'

ימים וד' לילות אם לא עשה מעשה וכתב בשם הר"מ מנוח ז"ל דמדברי הרמב"ם ז"ל משמע דפטור גם בימים אבל אפשר דלא

מפטר ליה אלא בלילות אבל לא בימים דישאל קדושים כדאיתא בשבת דף פ"ו ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי

מסתברא ע"כ וכתב על זה מרן בב"י ורבינו כתב כדמשמע מדברי הרמב"ם ז"ל וכ"כ בהגהות מיימוניות בשם התוס' ע"ש הרי

מוכרח אתה לומר לדעת הרמב"ם ז"ל ודעמיה דס"ל בבית אפל לכתחילה שרי וכן לת"ח אם מאפיל בטליתו שרי נמי לכתחילה

ולהכי קא פסיק ותני בכל אדם הן בעל מעשים הן ת"ח דפטור מק"ש גם בימים ולא אמרינן מסח דעתיה מינה".

(כ) בדה"ש (סי' קצ"ט סעי' ג' ב' ד"ה חפיה, עמ' צ"ט) – "דאשה הגרה בבית אפל מאי איכא למימר דבזה מותר כל אדם לשמש

ביום כדאמר בגמ' ובשו"ע שם ...".

(כא) סוגה בשושנים (סי' ב' סעי' ג', ס"ק ח').

2. רק לצורך.

(א) ריטב"א (כתובות דף סה: ד"ה הא) – "הא אמר רבא אם היה בבית אפל מותר. איכא למידק נהי דמותר לעת הצורך למה מחייבו

רשב"ג בכך, וי"ל דמיררי בטיילין או בפועלין שעונתן שנים בשבוע ...".

(ב) מ"מ (איס"ב פרק כ"א הל' י') – "אמר רבא אם היה בית אפל מותר ולא הזכירו רבינו כדי להרחיק מהרגל תשמיש".
 (ג) אג"מ (אה"ע ח"א סי' ק"ב) – "שכתבתי דבבית אפל נמי אין נזקקין אלא לצורך גדול יש לכאורה להקשות מכתובות דף ס"ה שהקשה לר' אשי דאמר אוכלת היינו תשמיש מרשב"ג דאמר אוכלת בלילי שבת ושבת הא אין משמשי ביום ותיירץ דהאמר רבא דבבית אפל מותר ואיך שייך לומר דין שהוא רק כשאירע צורך גדול שמחוייב לבעול בשבת אף ביום בבית אפל הא לצורך גדול פשוט וברור שלא רק בשבת מחוייב אלא אף בכל יום ומ"ש שבת דנקט. וא"כ משמע לכאורה שבבית אפל מותר אף בלא צורך. וצריך לומר דאירי שאירע אונס שלא היה יכול לקיים מצות עונה בליל שבת שזה ג"כ נחשב צורך גדול לקיים ביום כשיש בית אפל ואין לחייבה למחול. ויהיה פירוש אוכלת בלילי שבת ושבת שהוא"ו הוא במקום תיבת או היינו שאוכלת או בלילי שבת או בשבת אם לא אכלה בלילה".

(ד) הגר"ש א"צ"ל (משכן ישראל עמ' ס') – "שדוקא לצורך".
 (ה) משנה הלכות (חי"א סי' ק"צ) – "בדבר שנשאל מאחד מבעלי תשובה יקר ערך אשר נשא בעלת תשובה ונתעברה ומחמת חולי העיבור שמתגבר עליה בלילה א"א לה לקיים המצוה בלילה ושאל הבעל אם אפשר להתיר להם בבוקר שאז היא מרגשת יותר טוב וגם אם לא יתירו חושש שלא יבא ח"ו לידי הו"ל. ולפענ"ד נראה לפ"מ שאמרו ז"ל נדה ט"ז ושבת פ"ו וכתובות ס"ח דאסור לשמש ביום ובבית אפל מותר ות"ח מאפיל בטליתו ועיין א"ח סי' ר"מ והגם שבסתם אין לנו להתיר דברים אלו ומיהו כה"ג שא"א באופן אחר ואיכא מצוה נמי כמבואר בפסחים (ע"ב ע"ב) דבמעוברת נמי איכא מצוה לפוקדה דקאמר אשתו נמי קעביד מצוה ומשני באשתו מעוברת ופריך והא איכא שמחת עונה ומשני שלא בשעת עונתה ע"ש ועיין א"ח סי' ר"מ וכיון שא"א לארך לו הזמן כה"ג יש להתיר עכ"פ עד שתבריא שיאפיל בטליתו או בבית אפל אם יש לו".
 (ו) שבה"ל (ח"ט סי' קע"ו אות ט') – שאלה: "חתן שלא בעל בעילת מצוה בליל החופה ובלילה הבא צריך לפרוש משום עונה הסמוכה לווסת האם שרי בבית אפל. תשובה: לפי מה שנתבאר באו"ח סי' ר"מ סי"א דלמעשה הותר רק באופן שחושש שיצרו מתגבר עליו, א"כ אם החתן חושש ליצרו ויתכן דבהרבה חתנים כרגיל יש חשש זה דיש לצדד להקל".

3. אסור.

(א) חת"ס (נדה דף יז.) – "ואם היה בית אפל מותר. הרמב"ם השמיט זה. נ"ל דס"ל דלר' יוחנן דס"ל יום לא ניתן להריון. אסור לשמש בבית אפל מדינא. ורבא דמתיר ע"כ ס"ל כר"ל לעיל דליכא אלא משום בונה דרכיו וכיון שהוא בית אפל שריא. ובס"פ אף ע"פ קאמר רב אשי מאי אוכלת תשמיש ולרשב"ג אוכלת גם ביום שבת דבבית אפל שרי ע"ש. א"כ משמע לרב אשי דסתם משנה שם פליג אדרשב"ג וס"ל דאסור לשמש ביום והלכה כתנא דמתני' וכו' יוחנן הנ"ל. ולכן פסק הרמב"ם כרב אשי דס"פ אע"פ הנ"ל וק"ל".

4. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' ע"ד), נטעי גבריאל (נדה פרק ו' סעי' י', סעי' י"א), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז הע' כ"ח), משמרת הטהרה (פרק ט"ו סעי' י"ד).

(א) ברכי יוסף (ס"ק י"ז) – "כתב הרב מגן אברהם (ס"ק כה) דבכתובות דף ס"ה ע"ב משמע דמותר לכתחלה, עכ"ד. ובשיטה מקובצת כתב שם משם הריטב"א וז"ל, איכא למידק נהי דמותר לעת הצורך, למה מחייבו רשב"ג בכך. וי"ל דמירי בטיילין או בפועלין שעונתן שתיים בשבת, וסבר רשב"ג דאף דקבלה עליה להשרות על ידי שלישי, וכו' אין לו למעט בעונתה כל מה שאפשר, ונותן לה שתי עונות לתשמיש ליל שבת ושבת, עכ"ל. ולפי זה אין כל כך ראייה מסוגיא הנז'. גם למ"ש שם בשם רבני צרפת דרב אשי דאמר (שם) אוכלת, תשמיש, מיירי בת"ח. אין ראייה דשרי לכתחילה אלא לת"ח בבית אפל. ולדידהו הא דמשני בבית אפל אף דת"ח מאפיל בטליתו אף בבית שאינו אפל, י"ל דההיא דמאפיל לצורך גדול, כמ"ש הרמב"ם פכ"א דאיסורי ביאה (ה"י). ובית אפל מותר לכתחילה לת"ח. וליכא למיגמר לדידהו אלא לת"ח. ובכתובות דף נ"ו ע"א משמע דלכתחילה שרי, ע"ש".

1. עונה אחרי עלות השחר.

1. מר"מ – אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ג), נטעי גבריאל (נדה פרק ו' סעי' י').

(א) תורה לשמה (סי' ס"ז) – "וא"כ השתא לפ"ז מאחר דחשיב לילה בצד זה לענין לעשות דברים התלויים ביום לכתחילה וכן לענין תענית ג"כ לא איבד תעניתו הא ודאי שאם ישמש באותה שעה אין זה בכלל משמש מטתו ביום ואף על גב דודאי לילה עדיף מהאי זמן שאינו לילה גמור עכ"ז מאחר שזה נאנס בשינה ולא הקיץ בודאי לילה נראה דעדיף טפי לשמש בשעה זו שהוא בקדושת שבת ולא יפרע חובו בליל מוצאי שבת שהוא חול".

(ב) אג"מ (רשומי אהרן ח"א אה"ע סי' כ"ה אות ב') – "מה שנאמר בהלכה דאין לשמש מיטתו ביום אלא בלילה, הנה עד נץ החמה נחשב כלילה לענין תשמיש המטה".

2. שלא לשמש ביום, הנהגה או איסור [ומן התורה].

1. עולת שמואל (ח"א סוף סי' ל"ט) – "ואין משמשי מוטותיהן ביום וכו' אי רק מנהג הגון בעלמא הוא וליכא איסורא, או נימא דהוי מדרבנן כמו ישראל קדושין הן ונוהגין איסור בחלבו של גיד, או דהוי מה"ת כיון דהש"ס פריך לה אשעת מתן תורה".

ח. מר"מ – אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ה אות א').

כא) שעת רעבון - סעיף י"ב.

תענית (דף יא.) – "אמר ריש לקיש: אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר (בראשית פרק מ"א) וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. תנא: חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון".

א. איסור או חומרא.

1. חומרא, 'אסור' לאו דוקא – **תוס'** (תענית ריש דף יא.), "ואם תאמר הרי יוכבד נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון ויש לומר דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו", **נמו"י**.
- א) עוד תירוצים – **ר"ן** (תענית דף ב: ד"ה אסור, "ואע"ג דאמרינן בפרק יש נוחלין (דף קכ א) גבי יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות ואכתי היה רעב דכתיב כי זה שנתים וגו' ועוד חמש שנים היינו טעמא משום דאיסור תשימש בשני רעבון אינו אלא משום שישראל שרויין בצער ויורדי מצרים יודעין היו בעצמן שהן שבעים ויוסף נמי יודעין היו בו שהוא שרוי בריוח אבל יוסף היה סבור שהן שרויין בצער ולפיכך לא שמשו", **ב"י** (סי' תקע"ד ס"ק ד'), **ישועות יעקב** (ס"ק ב', ס"ק ה').
2. איסור – **א"ר** (ס"ק כ'), "נוטה שיירי כנסת הגדולה להקל אפילו בשנת רעבון, והביא ראיה ממ"ש תוספות בתענית דף י"א [ע"א ד"ה אסור] דלכו"ע לא אסור בשנת רעבון אלא למי שנוהג עצמו בחסידות ע"כ. ולכאורה לא שייך לשון איסור במילי דחסידות ועיין [סימן ד' א"ר ס"ק י"א]. אלא נראה דפירוש תוספות שכתבו שאינו אלא מדת חסידות הוא על אינשי כיוסף וכו' שהיה חשוד בנים שלא היה לו בת, דקי"ל באבן העזר בסימן א' [סעיף ה] דלא קיים פריה ורביה, אבל לשאר אינשי איסור גמור הוא, וכן משמע מב"ח [סעיף ו], וכן מצאתי להדיא בחידושי אגדות שם [ד"ה בשני] ובב"ח סוף סימן תקע"ד. וא"ל דא"כ תקשי למ"ד דאם היו לו שני זכרים קיים פריה ורביה, די"ל דלדידיה הכל ממדת חסידות הוא, אבל לדידן דקי"ל דלא קיים פריה ורביה איסור גמור הוא. עוד י"ל דקודם מתן תורה היה רק מדות חסידות. עוד י"ל כמ"ש הר"ן [שם ב ע"ב ד"ה ההולך] דלשבתים לא היה רעב, ובשביל יוסף שהיה יחיד לא היה צריכין לפרוש. ומ"מ נ"ל שלא לנהוג מדת חסידות לחשוכי בנים, וכ"כ ט"ז [סימן תקע"ד ס"ק ב]. והא שכתבו תוספות הכי ביוסף, נ"ל דשאני אותו רעב שהיה לו זמן קצוב משא"כ בסתם רעב. וכה"ג כתב בגור אריה פרשת מקץ [בראשית מא, נ"ד], פשוט הפוסקים.
3. עי' או"ח סי' תק"ס, לשיטות ומר"מ איזה זמן אמרינן ש'אסור' הוי לאו דוקא.

ב. הלכות.

1. ולחשוכי בנים מותר – **מחבר** (סעי' י"ב), "אסור לשמש מטתו בשני רעבון, אלא לחשוכי בנים", **חכ"א** (כלל ככ"ח סעי' י"ד, "אסור לשמש מטתו בשני רעבון או שאר צרות אלא אם כן מי שהם חשוכי בנים"), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' י"ב), "ולחשוכי בנים מותר בכל עונה".
- א) פ', מותר לפר"ו – **א"ר** (ס"ק כ'), סי' תקע"ד ס"ק ח', "פירש הט"ז [ס"ק ב] דוקא שחשוד לגמרי שהולך ערירי. אבל מי שלא קיים פריה ורביה אסור. ותימא עליו שהרי בהדיא פירש"י [תענית] דף י"א [ע"א ד"ה חסוכי] דאם לא קיים פריה ורביה מותר. וזה לשון ספר צדה לדרך מאמר ה' [כלל א פ"ו] אסור לשמש מטתו אם קיים מצות פריה ורביה עכ"ל. מבואר דאם לא קיים מותר אף שיש לו שני בנים אם אין לו בת, וכן מבואר ברמב"ם [פ"ג] מהל' תענית [הי"ח]. וכ"מ בר"ן [ב ע"ב]. גם סותר דברי עצמו, שכתב בספר דברי דוד פ' מקץ [בראשית שם] זה לשונו, האי איסור תשימש לאו לגמרי הוא, אלא תשימש שהוא לתענוג בעלמא אסור, אבל לקיום המין או דיצרו תקיף עליו ויש חשש השחתת זרע אין איסור, ודבר זה בכלל חשוכי בנים הוא, אלא דמילתא דפסיקא נקט עכ"ל", **ישועות יעקב** (ס"ק ב'), **מ"ב** (ס"ק מ"ז, "ר"ל שלא קיים עדיין פריה ורביה ולכן אפילו יש לו בנים אם אין לו עדיין בת מותר"), **ערה"ש** (סעי' י"ז, "אם הוא חשוכי בנים ולא קיים עדיין פריה ורביה מותר"), **טהרת ישראל** (סעי' ע"ו), **כה"ח** (ס"ק פ"ג), **דרכי טהרה** (סוף עמ' רי"ג).
- ב) פ', דאין לו בנים לגמרי – **ט"ז** (סי' תקע"ד ס"ק ב'), "נ"ל דלאו בקיום פ"ו תליא מלתא דהא אמרו לישנא דחשוכי בנים דמשמע דאין לו בנים לגמרי דאל"כ הל"ל ומי שלא קיים פ"ו מותר אלא ודאי דלא התירו אלא למי שחשוד לגמרי שהולך ערירי וזה צער גדול", **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"א סוף אות י"ב).
- ג) מר"מ – **עולת שמואל** (ח"א סי' ל"ב ד"ה עתה, "והדבר צ"ע").
- 1) **מ"ב** (סי' תקע"ד ס"ק י"ב) – "ואם יש לו בנים מחללי שבת וכונתו רק כדי שיוליד בנים כשרים מסתברא דדינו כחשוכי בנים".
2. מותר בליל טבילה – **מחבר** (סי' תקע"ד סעי' ד'), "ואסור לשמש בו מטתו, חוץ מליל טבילה", **א"ר** (ס"ק כ'), **חלקת מחוקק** (אה"ע סי' ע"ו ס"ק ד'), **ב"ש** (אה"ע סי' ע"ו ס"ק ו'), **קיצור שו"ע** (סי' ק"נ סעי' י"ב), "אסור לשמש מטתו כי אם בליל טבילה", **חופת חתנים** (הל' צניעות, עמ' קי"א סוף אות י"ב), **מ"ב** (ס"ק מ"ח, עי' סי' תקע"ד ס"ק י"א).
- א) חולק – **מג"א** (סי' תקע"ד ס"ק ה'), "אבל להתיר בליל טבילה אין לו שורש וענף וכ"מ בכל הפוסקים שלא כתבו היתר זה".
- ב) מר"מ – **כה"ח** (ס"ק פ"ב), **דרכי טהרה** (ריש עמ' רי"ד).
3. מותר אם יש חשש ז"ל – **מ"ב** (ס"ק מ"ו), "ואם יצרו מתגבר עליו ויש חשש שיבוא לידי השחתת זרע כתב א"ר בשם ספר דברי דוד בסימן תקע"ד להקל וכ"כ בספר בית מאיר לאה"ע", **טהרת ישראל** (סעי' ע"ו), **כה"ח** (ס"ק פ"ג), **דרכי טהרה** (סוף עמ' רי"ג, "שחושש להוצאת זרע לבטלה, או שחושש להרהור באשה אחרת - מותר לשמש, ובלבד שלא יכוון לתענוג אלא לאותו דבר הצריך לו").

ג. שאר צרות.

1. מר"מ – רמ"א (סעי' י"ב, "והוא הדין בשאר צרות, שהם כרעבון"), א"ר (ס"ק כ', "בשל"ה [שם ע"ג] נראה שהבין דאף בשאר צרות, וכן בספר בית שמואל סימן כ"ה [סק"ו] הבין כן דברי רמ"א [כאן], אבל בשיירי כנסת הגדולה [הגהות טור אות ד] כתב ומפרש דדוקא צרות דומיא דרעב כגון על הירקון ועל השדפון והמזונות, אבל בשאר צרות כגון דבר וחרב בר מינן וכיוצא בו מותר").

ד. תשמיש בשעת מלחמה.

1. מותר – ציץ אליעזר (חי"ג ס' כ"א, "בימי מלחמת יום הכפורים שנת תשל"ד שהיו ימי צרה לשוב, ונפלו כמה אלפים מישראל על שדה הקרב, ובמספר כזה נפצעו. נשאלתי מכמה תלמידי חכמים אם חל על זמן כזה, לא תקפ"ץ, הדין של איסור תשמיש, כי הרמ"א באו"ח סי' ר"מ סעי' י"ב הרי פוסק דלא רק על שני רעבון ישנו הדין הזה, כי אם: ה"ה בשאר צרות שהם כרעבון. ואם חלה, באיזה אופן מותר מיהת, כי ישנו בזה חילוקי דעות ... מכל הלין שנתבאר נלע"ד דאין לאסור תשמיש בימי מלחמה, ומסתבר שאין בזה גם משום מידת חסידות, ובפרט אצל אנשים צעירים ואפילו כשכבר קיימו פו"ר ואפילו שלא בליל טבילה, ואיך להאריך יותר").
2. מחמיר – הגר"ד כהן זצ"ל (אעלה בתמר מתורת רבנימראכש עמ' קע"ב, "שמעתי בשם הח' הדו"מ כמוהרי"ח [כמוהר"ר יוסף חרוש] זלה"ה בשנת וראית"ם [תרנ"ז] שהוא אמר משם הח' כמהר"ר אברהם אזולאי זלה"ה ... גם כן אמרו רז"ל (תענית יא א) אסור לשמש מטתו בשנת רעבון, ולא דוקא בשנת רעבון גם כן בשעת מלחמה אסור"), דרכי טהרה (עמ' רי"ג, "אין לאדם לשמש מיטתו בזמן שהציבור שרוי בצער, מלחמה, רעב, וכדומה").
3. בזמן מלחמת העולם – לבושי מרדכי (מהדורא רביעאי סי' ר"ד אות א'), מאור ישראל (תענית דף יא. סוף הג"ה), משכן ישראל (עמ' פ').

4. בשעת מלחמת המפרץ (gulf war).

- א) בירור הלכה (תנינא או"ח סי' תקע"ד, עמ' רע"ח) – "ובחודש שבט תשנ"א שוב נתעוררה השאלה בארץ ישראל עם התחלת מלחמת אומות העולם עם בבל, ואמרו"ר הגה"צ שליט"א ועוד גדולים הורו להיתר, ויש מי שאמר [בתחילת המלחמה] שבני תורה ראוי להם לפרוש. וכעת בתחילת חודש אדר מתברר יותר ויותר שה' יתברך שומר עמו בארץ ישראל שלא יהיה המצב בגדר 'צרה' ונוטה להיתר גמור".
- ב) שבט הקהתי (ח"ד סי' פ') – "ונראה לענ"ד כיון דאין ממש מלחמה בא"י אלא שהאויב מאיים לעשות מלחמה וזה כמה שנים שהאויבים מאיימים עלינו ר"ל והקב"ה מצילינו מידם ומה שנופל בכל לילה טילים כיון דאנו רואים בחסדי השי"ת דאין אבידות בנפש או פצועים קשים אלא מעט מזעיר ר"ל, מסתברא דמותר לשמש דאטו דבכל יום יש ר"ל אבידות בנפש ופצועים קשים הרבה יותר מהטילים מתאונות דרכים בעו"ה האם אסור לשמש כנלענ"ד".
5. המלחמה שהיה בארץ ישראל בתקופה אחרונה [מלחמה עם לבנון (Lebanon)], מותר.
 - א) הגר"ח ק' שליט"א (אסיפת יצחק י"ג אלול תשס"ו) – שאלה: "בס' ר"מ המחבר כתב 'שאסור לשמש מטתו בשני רעבון', וברמ"א מוסיף 'וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון', האם נכלל בדינו של הרמ"א, המלחמה שהיה בארץ בתקופה אחרונה". תשובה: "מסתבר שלא".
 - ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק י"ח אלול תשס"ו) – שאלה: "בס' ר"מ המחבר כתב 'שאסור לשמש מטתו בשני רעבון', וברמ"א מוסיף 'וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון', האם נכלל בדינו של הרמ"א, המלחמה שהיה בארץ בתקופה אחרונה". תשובה: "לא".
 - ג) שבט הקהתי (אסיפת יצחק י"א אלול תשס"ו) – שאלה: "בס' ר"מ המחבר כתב 'שאסור לשמש מטתו בשני רעבון', וברמ"א מוסיף 'וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון', האם נכלל בדינו של הרמ"א, המלחמה שהיה בארץ בתקופה אחרונה". תשובה: "בת' קרן לדוד התיר וע' בא"א לבוטשאש דג"כ מתיר".
6. מר"מ – פסקי תשובות (סי' תקע"ד), בירור הלכה (קמא או"ח סי' תקע"ד עמ' שכ"ה, תנינא או"ח סי' תקע"ד עמ' רע"ז).

ה. צרה הנוגעת רק לממון.

1. מותר – ארחות חיים (ס"ק י"ד), טהרת ישראל (סעי' ע"ז, "צרה הנוגעת רק לממון ולא נפשות כלל שבזה לא שייך שום מדות חסידות למנוע א"ע"), פסקי תשובות (סוף סי' תקע"ד).

כב. אכסנאי - סעיף י"ג.

מחבר (סעי' י"ג) – "אכסנאי אסור לשמש; ואם יחדו לו ולאשתו בית, מותר ובלבד שלא יישן בטליתו של בעה"ב".

א. הלכות.

1. שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ ס"ק י') – "ומדברי הערוך השלחן (רמ סי"ז) שכתב דעל זה לא נתן לו הבעה"ב, - משמע מזה דהלן במלון ומשלם עבור זה מותר".
2. יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רע"ז) – "לכאורה אם יכסו סדיניו במגבת של עצמם וכדומה, או כאשר הזוג לנים אצל הורים ובידם לכבסם וכו', ולא יראה הבעה"ב קרי עליו, וכ"ש בבית מלון דזמנינו, יש צד להקל ויעשו שאלת חכם".

ב. מר"מ.

1. הגר"ח"ק שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות י"ז) – "כששוהים בבית שבחדרים ממול שומעים כל דבר האם כדאי בכה"ג ליטול ידיהן ג"פ אחר מצות עונה, דהאנשים ממול (והם ג"כ זוג) יבינו מזה מיד ... תשובה: א"צ לחוש".
2. יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רע"ו ד"ה מה) – "מה שמורגש ע"י אחרים בגלל כיבוי האור או נעילת הדלת, הזזת המיטות, נטילת ידיים וכדומה, אין בזה איסור כיון שאין המעשה עצמו מורגש".

כג] כח גברא - סעיף ט"ו.

א. ולא שבע.

ב. ולא רעב.

ג. ולא מעומד.

1. מר"מ – שלמת חיים (סי' רל"ד), שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ ס"ק י"א).
2. סמיכה.

ד. ולא מיושב.

ה. ולא בבית המרחץ.

ו. ולא ביום שנכנס למרחץ: קשה ערב שבת.

1. י"ל, רק מצד רפואה ולא מצד הדין – מג"א (ס"ק כ"ט, ונ"ל דהרמב"ם קאמר מדרך הרפואה ובגמרא אמרינן מצד הדין אם יכול לפייס עד שתמחול ש"ד דהא כתב ולא ביום שנכנס למרחץ וידוע דמצוה לרחוץ בכל ע"ש ועונת ת"ח הוא ויש לדחוק ולחלק והאמת יורה דרכו דמצד רפואה הוא").
2. י"ל, רק שצריך לרחוץ גופו אבל מי יימר דצריך להיות במרחץ – סידור היעב"ץ (הנהגת ערב שבת, עמ' תקכ"ה אות כ'), "רחיצה בחמין ערב שבת ... ורוחץ פניו וידי ורגליו (אבל לבית המרחץ לא יכנס בערב שבת. משום דקשה לתשמיש באותו יום)", שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז הע' ז'), "רק שצריך לרחוץ גופו אבל מי יימר דצריך להיות במרחץ".
3. י"ל, אין הלילה שלפניו או שלאחריו בכלל – ת"ת (ויקרא פרק ט"ו אות קכ"ג, "שהרי קיי"ל דאין לבעול ביום יציאה לדרך [רמב"ם פ"ד ה"ד מדעות] אלא בלילה שלפניו, ובכה"ג צ"ל דשרי, שאין איסור זה נוהג בכל המלע"ע. וראיה לזה, שהרי קיי"ל שאין לבעול ביום שנכנסין למרחץ (גיטין ע' ב') וקיי"ל דמצוה לכנס למרחץ בכל ע"ש, וקיי"ל עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת (כתובות ס"ב ב'), אלא ודאי דבענין איסור זה אין הלילה שלפניו או שלאחריו בכלל").
- ז. מר"מ – תורת חיים (ב"מ דף קז. ד"ה שלא, לשונו לעיל), הו"ד בא"ר (ס"ק כ"ג).

ח. ולא ביום הקזה.

1. עי' לקמן.

ט. ולא ביום יציאה לדרך.

1. עי' לעיל, גבי יוצא לדרך.
2. הזמן, י"ב מיל – תשובה מאהבה (ח"ג סי' ל"ד, "ומה ששאלתני כמה שיעור הדרך מה שמבואר בש"ע א"ח סימן ר"מ סעיף ט"ו והוא מהרמב"ם פרק ד' מהל' דעות לא יבעול לא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפניה ולא לאחריהם עכ"ל והקשית לשאול א"כ אותן העניינים ההולכים יום יום בבקר לסחור בכפרים והם שבים עדי ערב או עד צהרים מה דינם אהובי תלמידי חפשתי על ספרן של צדיקי' יגעתיו ולא מצאתי בהם דבר מפורש ובהשקפה הראשונה רציתי לומר דדינו כמו בתפלת הדרך והוא שיעור פרסה שמנה אלפים אמה כמבואר בש"ע שם סי' ק"ד סעיף ז' ובברכת הודאת יחיד אשר ג"כ שיעור פרסה כמבואר שם בש"ע סי' רי"ט סעיף ז' אמנם אחרי רואי שהרמב"ם ספ"ד מהל' תפלה ובפרק י' מהל' ברכות לא הזכיר שיעור פרסה הדרנא בי דהא בדהרמב"ם קיימינן ונראה דשיעור זה כשיעור שבת שנים עשר מיל מדאורייתא", ארחות חיים (ס"ק ט"ו), בירור הלכה (עמ' ר"ע ד"ה שיעור, "שיעור יוצא לדרך ובא מן הדרך לגבי המבואר להלן בסעיף ט"ו שראוי להמנע מחה"מ מצד הרפואה הוא י"ב מיל מחוץ לתחום העיר [שו"ת תשובה מאהבה הובא בכרם שלמה ותו"ח וא"ח כאן ופתחי תשובה ליור"ד שם]), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סוף הע' ז').

י. ולא ביום ביאה מן הדרך.

1. עי' לעיל, גבי באה מן הדרך.

יא. שבת (דף קכט:), גיטין (דף ע.). – "דאמר מר: חמישה דברים קרובין למיתה יותר מן החיים, ואלו הן: אכל ועמד, שתה ועמד, ישן ועמד, הקיז דם ועמד, שימש מטתו ועמד".

1. ה"ה – חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ח).

כד] המקיז דם ומשמש מטתו.

- א. נדה (דף יז.), גיטין (דף ע.) – "אמר ר"ש בן יוחי: ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו ... והמקיז דם ומשמש מטתו ... דאמר מר: מקיז דם ומשמש מטתו הויין לו בנים ויתקין, הקיזו שניהם ושמשו הויין לו בנים בעלי ראתן. אמר רב: ולא אמרן אלא דלא טעים מידי, אבל טעים מידי לית לן בה".
1. מעשה תורה (ברייתא של רבי, אות ה'), הו"ד בכל בו (סי' קי"ח ד"ה חמשה) – "חמשה דברים העושה אותן דמו בראשו ... והמקיז דם ומשמש מטתו".
2. של"ה (שער האותיות קדושת אכילה אות ס"ד) – "חמישה דברים ... והמקיז דם ומשמש מטתו".

ב. בזה"ז.

1. מיקל – זבחי צדק (ס"ק ס', ס"ק ס"א, "דהקזה דזה"ז אינם בקיאיין להוציא כל דמן ובזמן הש"ס היו בקיאיין להוציא כל דמן ואין נשאר אלא רביעית שהנפש תלויה בו ועל כן בזה"ז אין לחוש ... גם מ"ש מקיז דם ומשמש מטתו כבר כתבנו בסמוך אות ס' דהקזה שעושים בזמנינו שנייא מזמן התלמוד ולית לן בה".
2. מחמיר [שלא מחלק בזה"ז] – מנורת המאור (אות שט"ז, "חמשה דברים ... והמקיז דם ומשמש מטתו"), ערה"ש (סעי' כ"ב, "והמקיז דם ומשמש מטתו קודם שטעם דבר מה בפיו [נדה י"ז א"], כה"ח (ס"ק צ"ב).

ג. כמה זמן.

1. זה יום – מחבר (סעי' ט"ו, "לא יבעול ... ולא ביום הקזה").
2. אפילו עד יומים – סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' אות ב' עמ' תר"ו, "ולא תכף ההקזה (עיין גיטין דף ע.) עד שיעבור יום או יומים").
3. מר"מ – טהרת ישראל (או"ח סי' ר"מ סעי' פ"ד, "היינו סמוך לפני המרחץ ולאחר המרחץ אבל בלילה הקודם או בלילה שלאחריו לא סמוך מותר וכן הדין ביום הקזה").

ד. מר"מ – שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז הע' ו').

1. מ"ב (סי' ר"מ ס"ק נ"ג) – "ולא ביום הקזה. מי שחלה ונתרפא יזהר מלשמש עד שיתחזק גופו כי יכאיבהו ויחליאהו ולא ידע כי בנפשו הוא [א"ר בשם צ"ל]".
2. רבבות אפרים (ח"ח סי' ק"ה אות ה') – "בדין איסור תשמיש ביום הקזת דם, מה הגדרת הקזת דם האם עושה ספירת דם שהיא לקיחת דם מועט נמי אסור, ומה הדין בנחתך בשרו וזה דם האם חשיב כהקזה. תשובה: זה לא נחשב כהקזת דם".
3. יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' ר"צ ד"ה וכשתרם) – "וכשתרם דם יש דין הקזה, אבל כשלקחו ממנו מעט דם לבדיקות יל"ע מה דינו, ועכ"פ בגמ' בגיטין ע' ע"א התירו כשטעם מידי, ויש לצרפו בענייניו (ויל"ע מדוע השמיט השו"ע גמ' זו)".

כה] אל ישמש מטתו כשיוצא מבית הכסא קבוע.**א. הלכה.**

1. אל ישמש – מסכת כלה (פרק א' הל' י"א, כלה רבתי פרק א' הל' י"ז, "בא מבית הכסא וישמש הויין לו בנים נכפין, מפני ששר של בית הכסא נלוה עמו. עד מתי ישהה וישמש, עד שיעור [חצי מיל"], גמרא (גיטין דף ע., לשונו לקמן), רי"ף (שבועות דף ב., לשונו לקמן), ס' המנהיג (דין היולדת עמ' תקנ"ה, לשונו לקמן), מנורת המאור (פרק י' נישואי אשה עמ' פ"ב, לשונו לקמן), ס' הרוקח (סי' שי"ז, לשונו לקמן), מג"א (ס"ק כ"ט, "היוצא מב"ה קבוע שיש לו שם מקום ומושב אל ישמש מטתו סדה"י בשם הזוהר"), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות ה' עמ' תר"ז), א"ר (ס"ק א', לשונו לקמן), ברכי יוסף (ס"ק י"ב, לשונו לקמן), באר היטב (ס"ק כ"ד), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט"ז), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ז, לשונו לקמן), מ"ב (ס"ק נ"ד, לשונו לקמן), ערה"ש (סעי' י"ח, אה"ע סי' כ"ה סעי' ח', לשונו לקמן), טהרת ישראל (סעי' כ'), דרכי טהרה (סוף עמ' רי"א, לשונו לקמן), אהל אריה (סי' י"ט סעי' ט'), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' ה').

ב. זמן.

1. חצי מיל – מסכת כלה (פרק א' הל' י"א, "היוצא מבית הכסא וישמש, הויין לו בנים נכפין, מפני ששר של בית הכסא נלוה עמו. עד כמה ישהה וישמש, שיעור מהלך חצי מיל"), גמרא (גיטין דף ע., "תנו רבנן: הבא מבית הכסא, אל ישמש מטתו עד שיששה שיעור חצי מיל, מפני ששד בית הכסא מלוה עמו, ואם שימש הוויין לו בנים נכפים"), רי"ף (שבועות דף ב., "דתנו רבנן הבא מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שיששה שיעור חצי מיל מפני ששד של בית הכסא מלוה ואם שמש הוויין לו בנים נכפין"), מחזור ויטרי (סי' תקכ"ח, "היוצא מבית הכסא וישמש הויין ליה בנים נכפין. מפני ששד של בית הכסא נלוה עמו. כמה ישהה וישמש. עד שיעור חצי מיל"), ס' האשכול (ח"א סי' כ"ז, "היוצא מבית הכסא לא ישמש עד ימתין חצי מיל"), ס' המנהיג (דין היולדת עמ' תקנ"ה, "והבא מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שיששה שיעור חצי מיל, מפני ששד שלבית הכסא מלווייהו והוויין לו בנים נכפין ושלום"), מנורת המאור (פרק י' נישואי אשה עמ' פ"ב, "ואסור לשמש מטתו בשעה שיוצא מבית הכסא, דתניא היוצא מבית הכסא וישמש, הויין לו בנים נכפין, מפני ששר הממונה על בית הכסא נלוה עמו. וכמה ישהה וישמש, מהלך חצי מיל"), סמ"ק (מצוה רפ"ה, "ולא ישמש בבואו מבית הכסא עד שיששה שיעור חצי מיל"), ס' הרוקח (סי' שי"ז, "בא מבית הכסא לא ישמש עד שיששה מהלך חצי מיל"), אורחות חיים (הל' כתובות סי' ז', "ולא ישמש בבואו מבית הכסא עד שיששה שיעור חצי מיל"), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות ה' עמ' תר"ז, "עד ששהה כדי הילוך חצי מיל"), ברכי יוסף (ס"ק י"ב, "כתב הרב כנה"ג איתא בזהר שיזהר אדם כשיוצא מבית הכסא שלא ישמש כל אותה שעה וכו' עיין שם. ולא זכר שר מאי דאמרו בגיטין דף

ע' ת"ר הבא מבית הכסא אל ישמש עד שישהא שיעור חצי מיל ששד בה"כ מלוה עמו, וכו' והביאה הרי"ף ר"פ שני דשבעות"), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט"ז, "היוצא מבית הכסא קבוע אל ישמש עד שימתין שיעור חצי מיל (גיטין דף ע')"), מ"ב (ס"ק נ"ד, "היוצא מבהכ"ס קבוע [דהיינו שיש שם מקום מושב לאפוקי בהכ"ס עראי] אל ישמש מטתו עד שישהא שיעור חצי מיל לפחות מפני ששד של בהכ"ס מתדבק בו [גיטין דף ע'] וכ"כ גם בסדה"י בשם הזוהר אלא דהוא כתב שלא ישמש מטתו כל אותה שעה ועיין ביד אפרים דגם כונת הזוהר לאו דוקא שעה ממש אלא ר"ל זמן מה ע"ש"), טהרת ישראל (סעי' כ'), "וכיצא מבית הכסא קבוע שיש לו מקום ומושב דוקא לא ישמש עד שעה ועכ"פ לא פחות מ"ב מינוט"), באר משה (ח"ה סי' א'), "בין איש ובין אשה היוצא מבית הכסא ימתין כחצי מיל מלהשמש"), דרכי טהרה (סוף עמ' רי"א, "הבא מבית הכסא אל ישמש מיטתו עד שישהא שיעור הילוך חצי מיל (כ-9 דקות) מפני ששד בית הכסא מלווה עמו"), ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ה', לשונו לקמן), בירור הלכה (סוף עמ' רפ"ג, "והנה באמת ליתא לפנינו בזוהר בשום מקום ... וכבר פסקו כן הרבה אחרונים שאין צריך לחכות אלא חצי מיל ..."), אהל אריה (סי' י"ט סעי' ט'), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' ה'), פסקי תשובות (אות כ"ח, "למעשה נקטו רבים מגדולי הדורות שאין לחשוש יותר משיעור חצי מיל"), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ"ד).

(א) ט' דקות – דרכי טהרה (סוף עמ' רי"א, לשונו לעיל), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ"ד).
(ב) ט' עד י"ב דקות – בירור הלכה (קמא, עמ' רפ"ד, "שיעור חצי מיל הוא ט' רגעים, ונכון להחמיר עד י"ב רגעים").
(ג) י' דקות – ערה"ש (אה"ע סי' כ"ה סעי' ח'), "והבא מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שישהא שיעור חצי מיל וזהו ערך ששית שעה ואם שימש הויין ליה בנים נכפין").

(ד) י"ב דקות – טהרת ישראל (סעי' כ', לשונו לעיל), ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ה'), "היוצא מבית הכסא אל ישמש מיטתו עד שישהא כ-12 דקות". עי' הדרכה והערות שם, "בסידור רב שבתי הביא דעת הקדוש האריז"ל שלאחר שנכנס לבית הכסא לא ישמש מיטתו שעה שלימה, ולפעמים זה הגורם שאשתו עקרה ע"ש. אבל הפוסקים פירשו, וכן הביא במ"ב סימן ר"מ ס"ק נ"ד, שגם כוונת הזוהר שכתב שלא ישמש מיטתו כל אותה שעה, לאו דוקא שעה ממש אלא ר"ל זמן מה ע"ש, והיינו שיעור מהלך חצי מיל דהוא 9 או 12 דקות ולא יותר. ומצאתי בספר 'דרכי חיים ושלום' (שמ"ו) שמחמיר כרב שבתי להמתין שעה דוקא, ואפילו רק נכנס לבית הכסא או שנפנה שלא בבית הכסא ע"ש. ונראה שבהטיל מים לבד ולא נכנס לבית הכסא אין להחמיר יותר משיעור חצי מיל (שהוא 9 או 12 דקות וכו'"), ואדרבה ראוי להפנות קודם תשמיש ולא לעצור עצמו, שזה פוגם מאד וכמבואר בסידור רב שבתי שם").

(ה) מר"מ – אהל אריה (סי' י"ט הע' י"ז, "יש אומרים חצי מיל הוא ט' מינוטין ואחרים סברי הוא י"א מינוטין"), פסקי תשובות (אות כ"ח ד"ה ושיעור).

2. מיל – מסכת כלה רבתי (פרק א' הל' י"ז, "בא מבית הכסא ושמש הויין לו בנים נכפין, מפני ששר של בית הכסא נלוה עמו. עד מתי ישהה וישמש, עד שיעור מיל"), דברי יציב (או"ח סי' ק"ד, "ובאמת שבמס' כלה רבתי פ"א בברייתא, בא מבית הכסא וכו' עד מתי ישהה עד שיעור מיל. וא"כ הוי כפלוגתא בש"ס דילן, וידוע שבכה"ג הזוה"ק מכריע, ועיין בח"צ סימן ל"ו ועיין בשערי תשובה סימן כ"ה סקי"א, והאריכו בזה טובא, ולזה הביא המג"א מהזוה"ק להכריע כהברייתא דמס' כלה דבעי עכ"פ שיעור מיל, וזה נקרא עכ"פ חזא שעה, אבל פחות ממיל לא נקרא שעה כלל. וכיון שבעמק ברכה נקט כמו חצי שעה, עכ"פ נראה דיש להחמיר עד שיעור מיל").

3. שעה – סדר היום (כוונת נטילת ידיים, "ואיתא בזוהר שיזהר האדם כשיצא מבית הכסא שלא ישמש מטתו כל אותה שעה משום דמדבק בו שד דבית הכסא ופוגם אותו זיווג. נראה שהטעם הוא משום רוח הטומאה וזה הטעם בבית הכסא קבוע שיש לו שם מקום ומושב אבל מקום אחר דרך עראי לא"), א"ר (ס"ק א'), "גם יזהר האדם כשיצא מבית הכסא שלא ישמש מטתו כל אותו שעה, וכתב בסדר היום [כוונת נט" ד"ה ואיתא] ונ"ל דדוקא בבית הכסא קבוע שיש לו מקום ומושב, אבל במקום אחר דרך ארעי לא"), באר היטב (ס"ק כ"ד), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ז, "כשיצא מבית הכסא קבוע לא ישמש עד לאחר שעה"), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ד ד"ה להזהר במ"ש), ערה"ש (סעי' י"ח, "והיוצא מבית הכסא אל ישמש מטתו שעה אחת. אמנם עי' אה"ע סי' כ"ה סעי' י"ג, לשונו לעיל).

(א) עי' מ"ב (לעיל), לאו דוקא שעה ממש.
(ב) מר"מ – יד אפרים (על המג"א ס"ק כ"ט).
(א) יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רצ"א ד"ה ופשוט) – "ופשוט שיכולים להמשיך בפיוסים מיד, אלא ימתינו 9 דקות עד שיעשו המעשה ממש, ובד"כ א"א בפחות מזה".

ג. בית הכסא שלנו.

1. מיקל – אור יצחק (ח"א יו"ד סוף סי' ל"א, "להמתין אחר בית הכסא לתשמיש ... אין צורך להמתין, דבתי כסאות שלנו אינם כמו בתי כסאות שלהם [לענין רוח רעה וכדומה]").

2. מר"מ – דברי יציב (או"ח סי' ק"ד אות ה'), "שיש לצדד ג"כ שביהכ"ס שלנו הוי כמו בתי כסאי דפרסאי [ברכות כ"ו ע"א], שיש להם ברזי מים לשטוף ולנקות המקום תיכף ומיד, וכבר דברו מזה כמה אחרונים לכמה ענינים. ובני"ד יש להעיר ביתר שאת שהמג"א נקט, קבוע שיש לו שם מקום ומושב, ונראה שנמשך אחר בעל עמק הברכה הנ"ל, שבסדר הלילה כתב, היוצא מביה"כ קבוע שיש לו מקום ומושב, ונראה להדיא שבא ללמד דלענין זה הקפידא דייקא כשיש קביעות טובא, דהיינו שיש לה שם מקום ומושב, שהוכפל מקום ומושב לאפוקי בכה"ג שאין זה קביעות גמור. או רק משום שיש שם זוהמא הרבה שמונח שמה הטינוף והזוהמא, וזה עיקר החשש מהשד של ביהכ"ס שבמקום הזוהמא, ולכן הקפידו התנאים והאמוראים הק' הרבה, כענין ת"ח שצריכין שמירה [ברכות נ"ד ע"ב, ועיי"ש דף ס"ב ע"א], ואולי בביהכ"ס דידן וכו' לא שייך ח"ו אפי' לת"ח וחשיבי טובא להיות צריכין שמירה"), פסקי תשובות (הע' רט"ו), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רצ"א ד"ה ויל"ע).

כ"ו להניק אחר תשמיש.**א. הלכה.**

1. לא תניק אחר תשמיש, [שני מילין] – זוהר (פר' ויקרא דף יט., "מאן דינקא לרביא לא תזדווג לבר נש, אלא בשעתא דרביא נאים ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כתרי מילין או חד מיל אי לא יכלא בגין צערא דרביא בזמנא דאיהו בכי, ובדא לא מסתפי מנה לעלמין"), ב"ב (ס"ק ט"ז), מג"א (ס"ק כ"ט), "סדה"י בשם הזוהר ובבד"ה כ' בשמו מי שמניקה לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואח"כ לא תינק לו עד שעה א' כשני מילין או כמיל א'"), א"ר (ס"ק כ"ד, "כתב בבדק הבית לב"י בשם הזוהר [ויקרא יט ע"א] והביא [והו] אחרונים [מג"א סוף הסימן] דאשה מיניקת לא תזדווג עם בר נש אלא בשעתא דרביא נאים, ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך ב' מילין"), באר היטב (ס"ק כ"ד), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט"ז, "ואשה שמניקה לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר כך לא תניק עד שתשהה שיעור ב' מילין"), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ז, "אשה מניקה לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר כך לא תניקהו עד לאחר שני שלישי שעה, אם לא כשהתינוק בוכה"), ס' חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קט"ו ד"ה ובזוהר, עמ' קט"ז ד"ה הג', "ובזוהר ... ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא בתרי מילין או חד מיל אי לא יכלא בגין צערא דרביא בזמנא דאיהו בכי ובדא לא מסתפי מינה לעלמין ע"כ"), ערה"ש (סעי' י"ח, "יש שלא תניק התינוק לאחר תשמיש כדי מהלך שני מילין ולא פחות מן כדי מיל שהם ח"י מנוטין"), מ"ב (ס"ק נ"ד, "כתב בבדק הבית בשם הזוהר והביאוהו האחרונים דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך שני מילין"), טהרת ישראל (סעי' פ"ח, "לא תניק התינוק לאחר תשמיש כדי מהלך ב' מילין שהוא ל"ו מנוטין"), כה"ח (ס"ק צ"א), דרכי טהרה (עמ' רי"ז, "אחר תשמיש לא תניק את הילד עד אחרי שיעור הליכת שני מילין (36 דקות)"), ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ה', לשונו לקמן), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' כ"ה), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ"ד).
2. מיקל – אור יצחק (ח"א יו"ד סוף סי' ל"א, "לענין הנקה אחר תשמיש, יכולה להניק מיד ולא יאונה להם כל און").
3. השיעור שני מילים – מטה ראובן (סי' קפ"ו ד"ה וא"כ).

ב. עם בקבוק.

1. מיקל.
- (א) הגר"ח שליט"א (אסיפת יצחק ו' כסלו תשס"ח) – שאלה: "במשנה ברורה (ס' ר"מ ס"ק נ"ד) כתב שאחר תשמיש 'לא לתניק את הילד עד אחר שיעור הילוך שני מילין ואם התינוק בוכה תמתין לפחות שיעור מיל', האם זה אפילו מבקבוק או דוקא ממנה". תשובה "ממנה".
- (ב) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ט' שבט תשס"ז) – שאלה: "אחר תשמיש יש איסור לתניק את הילד עד הילוך שני מילין, האם נכלל בזה ליתן חלב בבקבוק". תשובה: "איני מכיר איסור בזה".
- (ג) יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' הע' רצ"א ד"ה לגבי) – "ופשוט שלכו"ע מותר לאכילו מבקבוק".
2. מחמיר.
- (א) פסקי תשובות (אות כ"ט ד"ה ודווקא).
3. מר"מ.
- (א) שבט הקהתי (ח"ה ס' מ"ח אות ה') – "אפילו אם הוציאה מקודם חלבה על מכשיר והכניסה לתוך כלי אפשר ליתן להילד לשתות אבל אם הוציאה החלב לאחר תשמיש והכניסה בכלי עדיין צ"ע אי הילד מותר לשתות מהכלי תוך שיעור הנ"ל ממה שהוציאה אחר תשמיש".

ג. אם התינוק בוכה.

1. תמתין לפחות שיעור מיל – א"ר (ס"ק כ"ד, "ועכ"פ לא פחות משיעור מיל אחד אפילו איכא צערא לינוקא ע"כ"), חכ"א (כלל קכ"ח סעי' ט"ז, "ואם התינוק בוכה על כל פנים שיעור מיל"), ערה"ש (סעי' י"ח, לשונו לעיל), מ"ב (ס"ק נ"ד, "ואם התינוק בוכה תמתין לפחות שיעור מיל"), ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ה', לשונו לקמן), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' כ"ה), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ"ד).
2. ולא יכלה להשתיקו אלא בהנקה, מניקתו ואינה חוששת – מג"א (ס"ק כ"ט, "ואי לא יכלה משום צער התינוק שהוא בוכה בזו לא תירא לעולם ע"כ"), סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ג' אות י"ב עמ' תר"ט, "המינקת ששמה. תמתין מלהניק בנה עד כדי הילוך מיל. אף אם הילד בוכה. אבל כשבוכה ולא יכלה להשתיקו אלא בהנקה, מניקתו ואינה חוששת. סמך (שמות פרק ב' פסוק ו') והנה נער בוכה ותחמול עליו"), קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' ט"ז, לשונו לעיל), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קט"ו ד"ה ובזוהר, עמ' קט"ז ד"ה הג', לשונו לעיל), דרכי טהרה (עמ' רי"ז, "אם התינוק התעורר והוא בוכה ומצטער, יכולה להניקו אחרי שיעור הליכות מיל (18 דקות) ואם בוכה ביותר, תיטול ידיה ותניקנו מיד").
3. מר"מ – פסקי תשובות (הע' רט"ז).
- (א) טהרת ישראל (סעי' פ"ח) – "ובאם התינוק בוכה תמתין רק מיל שהוא י"ח מנוטין ובתינוק חלש ובוכה יש להקל בחצי מיל".
- (ב) פלא יועץ (ערך יונקי שדים) – "ומי שמניחות את ילדיהן יונקי שדים שיבכו זמן רב עד שיגמרו עסקיהן או עד דעבדי מאי דבעו עתידות ליתן את הדין".

(ג) דברי יציב (או"ח סי' ק"ד אות ב') – "במג"א שהב"י בבד"ה שם הביא מהזוהר, מי שמניקה לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, ואח"כ לא תינק לו עד שעה א' כשני מילין או כמיל אחד, ואי לא יכלה משום צער התינוק שהוא בוכה בזו לא תירא לעולם. ושם בזוה"ק ויקרא דף י"ט ע"א, מאן דינקא לרביא לא תזדווג לבר נש אלא בשעתא דרביא נאים, ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כתרי מילין או חד מיל, אי לא יכלה בגין צערא דרביא בזמנא דאיהו בכי ובדא לא מסתפי מנה לעלמין. וכנראה שהמג"א מפרש דהך, אי לא יכלה בגין צערא וכו', היינו שבכה"ג שרי אפי' פחות ממיל. אבל לשון הזוה"ק ובדא לא מסתפי,

צ"ב להמג"א דהל"ל בדא. ומסתפינא למימר שהמג"א היה לו גירסא אחרת בב"ה ובזוה"ק, וקשה גם להגיה בהמג"א אי לא יכלה משום צער התינוק וכו' ובזו לא תירא וכו'. אבל בא"ר ס"ק כ"ד, ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך ב' מילין ועכ"פ לא פחות משיעור מיל א' אפילו איכא צערא לינוקא עיי"ש, דס"ל דהך אי לא יכלה קאי על מ"ש חד מיל שזה דייקא במקום שהתינוק בוכה ומצטער אבל פחות ממיל לא אפי' במקום צער, וכ"כ בעולת תמיד שמה סק"ז עיי"ש".

ד. מיל.

1. י"ח דקות – ערה"ש (סעי' י"ח, "ולא פחות מן כדי מיל שהם ח"י מנוטין"), טהרת ישראל (סעי' פ"ח, לשונו לעיל).
2. י"ח עד כ"ג דקות – הגר"מ שטרנבוך שליט"א (ארחות הבית פרק ל"ב סעי' ה', "ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר כ-48 דקות, ואם התינוק בוכה מחכה 23 דקות לערך, או לפחות 18 דקות").
3. י"ח עד כ"ד דקות – שלחן הטהור (סי' רמ"א ס"ה, "ובעת דוחק גדול שיעור כ"ד מנוטין ולא פחות מן שיעור ח"י מנוטין"), בירור הלכה (קמא, עמ' רפ"ד).
4. מר"מ – יפה ללב (סי' ר"מ, עמ' קע"ו), שמירת הגוף והנפש (במלואים למהדורה העשירית סוף סי' קכ"ז), פסקי תשובות (אות כ"ט).

כז] נטילת ידיים.

א. **קודם תשמיש** [שניהם] – של"ה (שער האותיות, קדושה עמק ברכה אות פ"ז, "ויראו שניהם שיהיו ידיהם נקיות, כי תמיד צריך להיות כלי של מים עומד לפני המטה, ויטלו ידיהם קודם תשמיש **בשביל לקדש**"), א"ב (ס"ק ט"ז, "כתב בשל"ה דף ק"ג [שער האותיות קדושה] ... ותמיד יהיה אצל המטה כלי של מים ויטלו ידיהם קודם התשמיש ואחר התשמיש ע"כ"), יד אהרן (אה"ע ח"ב אות ב', הו"ד הג' הטור חדש אה"ע סי' כ"ה אות ז'), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קי"ד ד"ה להזהר חאיש, "להזהר האיש והאשה מאד בנטילת ידיים קודם הזווג ואמרו הראשונים ע"ה שצ"ז נאמר יד לאמה תקצץ והירא את דבר ה' יזהר בזה מאד להרחיק הס"א משם"), מ"ב (ס"ק נ"ד, "וכתבו הספרים שתמיד יהא אצל מטתו כלי מים ויטלו ידיהם קודם התשמיש ואחריו"), טהרת ישראל (סעי' כ', סעי' ס"ב), כה"ח (ס"ק נ"ז), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ג), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' כ"ד), קונ' ופקדת נזך (סי' ו' סעי' ט"ז), מנחת גדעון (פרק ט' סעי' ד'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"ב).

1. מר"מ – דרכי טהרה (סוף עמ' קפ"ט, "יש הנוהגים מנהג חסידות ליטול ידיהם קודם התשמיש כדי לעשותו בקדושה וטהרה").

ב. קודם תשמיש – כמה פעמים.

1. פעם אחד – הגרחק"ש (כמדומי ל"צ ג' פעמים, מכתב להגר"א דוד שליט"א).
2. ג' פעמים – קיצור שו"ע (סי' ק"נ סעי' י', "לא יגע באמה אפילו לצורך זיווג עד שיטול ידיו כראוי דהיינו שלש פעמים בסירוגין כמבואר בסימן ב"), ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ז', לשונו לקמן), אהל אריה (סי' י"ט הע' מ"ח).

ג. **אחר תשמיש** [שניהם] – מחבר (סי' ד' סעי' י"ח, "אלו דברים צריכין נטילה במים ... והמשמש מטתו"), של"ה (שער האותיות, קדושה עמק ברכה אות פ"ז, "וכן צריך ליטול אחר התשמיש כמבואר בבית יוסף ובשולחן ערוך סימן ד' (סעיף י"ח"), א"ב (ס"ק ט"ז, לשונו לעיל), יד אהרן (אה"ע ח"ב אות ב', הו"ד הג' הטור חדש אה"ע סי' כ"ה אות ז'), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קט"ז ד"ה ה'), מ"ב (ס"ק נ"ד, לשונו לעיל), ערה"ש (סעי' י"ח, "ואחר התשמיש יטול ידיו"), בן איש חי (שנה א' פר' תולדות אות ט"ז, לשונו לקמן), טהרת ישראל (סעי' כ'), כה"ח (ס"ק נ"ז), קהלות יעקב (קובץ אגרות קודש סוף איגרת ז', "דלאחר תשמיש הלא המנהג הוא לעשות נטילת ידיים"), אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ג), שמירת הגוף והנפש (סי' קכ"ז סעי' כ"ד), קונ' ופקדת נזך (סי' ו' סעי' כ"ד), מנחת גדעון (פרק ט' סעי' ד'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"ב).

1. הגרחק"ש שליט"א (גם אני אודך בעניינים שונים ח"ג אות כ') – "שאלה: בשו"ע או"ח (סימן ד' סעיף י"ח) כתב, אלו דברים צריכים נטילה במים וכו' והמשמש מטתו. ע"כ. האם החיוב גם על האשה ליטול ידיה אח"כ, או לא. תשובה: כן".

ד. אחר תשמיש – כמה פעמים.

1. ג' פעמים.
- (א) עי' מ"ב (סי' ד' ס"ק ל"ט) – "וא"צ ג' פעמים כ"א בקם מן המטה ויש מחמירין בהולך בין המתים ומשמש מיטתו דבעינן ג"כ ג"פ".
- (ב) בן איש חי (שנה א' פר' תולדות אות ט"ז) – "וכן המשמש מטתו, יטול אחר כך שלש פעמים, **וכן האשה** תטול אחר כך שלש פעמים".
- (ג) כה"ח (סי' ד' ס"ק ס"א) – "ולענין הל' נראה דיש להחמיר ביוצא מביהכ"ס והולך בין המתים ומשמש מטתו ליטול ג"פ".
- (ד) אור לציון (ח"ב פרק א' סעי' ט"ו) – "שאלה. היוצא מבית הכסא. וכן שאר דברים הצריכים נטילה, כגון הנוטל ציפורניו או ההולך בין המתים, האם צריך נטילת ידיים בכלי. תשובה. כל הדברים האלו אינם צריכים נטילת ידיים בכלי, אולם לכתחילה טוב שיטול גם דברים אלו בכלי, ומכל מקום צריך ליטול את הידים שלש פעמים לסירוגין. (כל הדברים הצריכים נטילה מנויים בשו"ע בסימן ד' סעיף י"ח ע"ש)".

(ה) דרכי טהרה (עמ' רט"ו) – "ונוהגים ליטול ג"פ בלא כלי".

(ו) ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ז') – "לפני התשמיש ולאחריו נוטלים ידיהם ג' פעמים".

(ז) אהל אריה (סי' י"ט הע' מ"ח).

(ח) בירור הלכה (קמא, עמ' רפ"ה ד"ה נטילה) – "נטילה אחר התשמיש מיד נכון להם ליטול ידיהם עד הפרק ג' פעמים [בסירוגין] ופעם ד' להסיר המים הטמאים, ומעכב יותר ג' פעמים עד סוף קשרי אצבעותיו אפילו שע"ז לא יטול עד הפרק אפילו פעם אחד, ואם אי אפשר במים הרי לנקות במידי דמנקי בלא"ה לא מהני לרוח רעה וא"צ למהר מיד אלא להתיר דברים שבקדושה, ויש מחמירים בתפלה וברכה ללא נטילה במים אבל דברי תורה דאי מותר".

(ט) עי' קונ' פקדות נזך (סי' ו' סעי' כ"ד) – "ונכון ליטול ג' פעמים".

(י) עי' מנחת גדעון (פרק ט' סעי' ד') – "וראוי להחמיר כמותם".

(יא) יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' כ"א).

(יב) פתחי הלכה (ארטסקרול, ח"ב עמ' תע"ז).

2. מר"מ.

(א) א"ר (סי' ד' ס"ק י"ב) – "וכתב בסדר היום [שם] א"צ לערות ג' פעמים רק בקם ממטה ... אבל בספר מקור חיים [טור ברקת ס"ק יח] כתב היוצא מבית הכסא אף שרוח רעה שורה עליו, מ"מ אינה בת מלך ואינה צריכה כלי. וכן ההולך בין המתים צריך ג' פעמים אבל לא כלי. וכן המשמש מטתו".

(ב) בן איש חי (שנה א' פר' תולדות אות ט"ז) – "אין צריך להזהר בכל הנך לבלתי ילך ארבע אמות בלא נטילת ידים, דאין צורך להזהר בזה, אלא רק בשינה, וכן נמי אין צריך להזהר בכל הנך ליטול לתוך כלי דוקא, כמו שאמרנו בנטילת ידים דשינה, אבל צריך להזהר שיטול שלש פעמים בסירוגין, וגם שיטול שיעור רביעית".

(ג) כה"ת (סי' ד' ס"ק ס"ב) – "יש להסתפק בהני דבעינן ג"פ אי צריך נמי בסירוגין כיון שהם משום רו"ר או דלמא דווקא לרו"ר השורה על היישן בלילה בעינן סרוגין משום בת מלך ונראה דיש להחמיר, אח"כ ראיתי שכ"כ הרב בן א"ח בפ' תולדות אות ט"ז".

ה. אחר תשמיש - הזמן.

1. אפילו בבוקר – נדרים (דף צא.). "ההיא איתתא דכל יומא דתשמיש מיקדמה משיא ידיה לגברא, יומא חד איתא ליה מיא לממשא, אמר לה: הדא מילתא לא הות האידנא, אמרה ליה: א"כ, חד מן נכרים אהלויי דהוו הכא האידנא, אי אנת לא, דילמא מנהון", רש"י (נדרים סוף דף צא.), "דכל יומא - לאחר תשמיש מקדמה ומשיא ידא לגברא כדי לטהר ידיו לאחר תשמיש ואתת יומא חד ועבדא הכי אמר לה הדא מילתא דתשמיש לא הוי האידנא", עי' פי' הרא"ש (נדרים סוף דף צא.), "כשהיה משמש עמה בלילה היתה משכמת בבקר ונותנת לו מים לידיו", לקט יושר (עמ' מ"ו), "וזה דקדקתי בו כשעושה חפצי אשתו כשנוטל ידיו בשחרית [מיד אח"כ] היה משפשף [באותו מקום בידו]", אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ה אות י'), ר"א דוד שליט"א (שמעתי).

2. מר"מ – דרכי טהרה (סוף עמ' רט"ו), "אין איסור ללכת ד' אמות בלי נטילה זו, ואף אין איסור לנגוע בכל הדברים שאסורים לפני נטילת ידים שחרית, כיוון שאין דרגות הטומאה והרוח רעה שוות, אבל יש ליטול רביעית מים לפחות (רביעית כ-86 סמ"ק) ויש להזדרז בנטילה זו, כדי שהרוח הרעה לא תישרר עליו הרבה זמן", יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סוף הע' רמ"ז).

(א) מ"ב (סי' רל"ט ס"ק ה') – "ואם צריך לשמש מטתו ירחץ עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואח"כ יקרא. ולפחות יאמר ברכת המפיל ושמע אחר התשמיש".

כת [תינוק שם] - סעיף ט"ז.

א. מקור.

1. פסחים (דף קיב:) – "תנו רבנן: המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה, אותו תינוק נכפה. ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא, אבל הוי בר שתא לית לן בה. ולא אמרן אלא דגני להדי כרעיה, אבל גני להדי רישיה, לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עילויה אבל מנח ידיה עילויה, לית לן בה".

2. כלה רבתי (פרק א' הל' כ"ג) – "תנא המשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה, אותו תינוק נכפה, ולא אמרן אלא דלא נאים, אבל נאים לית לן בה".

ב. מר"מ.

1. ילקוט יוסף (קיצור שו"ע יו"ד סי' קט"ז אות י"ח, חו"מ סי' תכ"ז אות כ"ה) – "יולדת יש לה ליזהר שלא לשכב כאשר התינוק לצידה, מחשש שלא תחנק אותו. [ערוך השלחן. אוצר דינים לאשה ולבת עמוד תשפג. יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים חלק ג' או"ח סימן לו]".

כט [עמידת המטות] - סעיף י"ז.

א. מקור.

1. ברכות (דף ה:) – "תניא, אבא בנימין אומר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי - על תפילתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום ... ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר (תהלים י"ז) וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים; כתיב הכא: וצפונך תמלא בטנם, וכתוב התם (בראשית כ"ה) וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה".

ב. בין צפון לדרום.

1. מחבר (סעי' י"ז) – "מטה שישן בה עם אשתו, צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום".

מחבר (סי' ג' סעי' ו') – "וכן אסור לישן בין מזרח למערב, אם אשתו עמו. ונכון להזהר, אפילו כשאין אשתו עמו".

2. לבוש (סעי' י"ז) – "מטתו שישן בה עם אשתו צריך שיהא בין צפון לדרום, כלומר שיהיה ראשו ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום".
3. סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ד' ח"ב אות ג' עמ' תר"ג).
4. חכ"א (כלל קכ"ח סעי' י"ח) – "מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום".
5. בן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג) – "טוב שיתן האדם מטתו בין צפון לדרום, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, ויהיה דוגמת אדם הראשון כשנברא, וכך יעשה ראשו למזרח כנגד הדעת הנקרא מזרח, דכתיב ממזרח אביא זרעך, ורגליו למערב כנגד יסוד ומלכות, וידו הימנית בדרום שהוא החסד, ויד השמאלית בצפון שהוא הגבורה, וכנזכר בדבר רבינו האר"י ז"ל שער טעמי המצות דף וא"ו ע"ב, יעוין שם".
6. על מ"ב (סי' ג' ס"ק י"א) – "רק יכוין שיהא ראשה של המטה לצפון ומרגלותיה לדרום. ובתשובת מנחם עזריה פסק כמו שכתב הזוהר פרשה במדבר שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה זה למזרח וזה למערב והסכים שם שיהא הראש למערב וכ"כ בארצות החיים בשם כמה אחרונים ומ"מ טוב יותר לכתחילה לנהוג כהשו"ע כי בתשובת בנין של שמחה כתב בשם הגר"א שאמר שגם כוונת הזוהר הוא כהגמרא ולא כפירוש הרמ"ע הנ"ל".
7. טהרת ישראל (סעי' פ"ט).
8. חזו"א (דעת נוטה, ריש הספר הע' רמ"ג).
9. הגר"ח שליט"א (דעת נוטה, ריש הספר תשובה ר"נ) – "יש לנהוג כהמ"ב וראשו לצפון".
10. על יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' מ"ג) – "לכתחילה טוב".

ג. בין מזרח למערב.

1. על אור לציון (ח"ב פרק א' סעי' א', הע' א') – "שאלה. האם צריך אדם לסדר מיטתו בין מזרח למערב או בין צפון לדרום. תשובה. יכול אדם לסדר את מיטתו כפי שירצה, ומכל מקום במקום שאפשר טוב יותר לתת את ראש המיטה למזרח ומרגלותיה למערב [בשו"ע בסיומן ג' סעיף ו' כתב, וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו, ונכון להזהר אף כשאין אשתו עמו. ובסיומן ר"מ סעיף ט"ז כתב דהיינו שתהא ראשה ומרגלותיה של המיטה, זה לצפון וזה לדרום. אולם בזוהר בפרשת במדבר (דף ק"ח ע"ב וק"ט ע"ב, וראה עוד בתיקוני זוהר דף ס"ט ע"ב) כתוב להיפך, שיתן את המיטה ממזרח למערב, ואף שבמ"ב שם ס"ק י"א הביא בשם הגר"א שאף כוונת הזוהר כהגמרא, מ"מ לדעת האריז"ל הפירוש בזוהר דלא כהגמ"ל, וכמ"ש בשער המצוות בפרשת בראשית שיהא ראשו במזרח ורגליו במערב, וראה עוד בכה"ח שם אות ט"ז, ע"ש, והוא דלא כתשובת מנחם עזריה שהביא במ"ב שם, שכתב לפרש בזוהר שיהא הראש למערב. ועוד נראה שאף את דברי הגמרא אפשר לפרש כדברי הזוהר וכפירוש האריז"ל, ויש לומר שאין מחלוקת בין הגמרא והזוהר, שמה שאמרו בגמ' ברכות ה' ע"ב ליתן מיטתו בין צפון לדרום, אין הפירוש לדברי האריז"ל כדברי רש"י שם דהיינו ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום, אלא שיהא רוחב המיטה נתון בין צפון לדרום, ומה שכתוב בזוהר ממזרח למערב, היינו שראשה למזרח ומרגלותיה למערב. והנה במ"ב העתיק להלכה מש"כ בדברי חמודות על הרא"ש בפרק א' דברכות סימן ז' אות י"ח שמש"כ רש"י ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום, היינו שראש המיטה לצפון ומרגלותיה לדרום, וראה שם במעדני יום טוב אות ו' שהסביר זאת על פי חכמת הטבע, ע"ש. אולם נראה שאין הדברים מוכרחים שיהא קפידא באיזה צד יהא הראש, וכן משמע מדברי רש"י שם, שכתב בטעם הדבר וז"ל, ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב, לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות. וכן כתבו בתוס' שם ד"ה כל, ע"ש. משמע מדבריהם שאין קפידא אלא שלא להסב למזרח או למערב. וכן ברבנו יונה שם על הרי"ף הביא טעם משום שהמנורה היתה בדרום והשולחן בצפון, ונתנו סימן זה כדי להתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה, ויהיה להם עושר, ע"ש. ואף לפי טעם זה אין קפידא באיזה צד ליתן את ראש המיטה. ולכן נראה שהרוצה לנהוג כדברי השו"ע רשאי ליתן את ראש המיטה לדרום. ועל כל פנים נראה, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, וכל צד שיסדר יש לו על מה שיסמוך. ומ"מ נכון יותר במקום שאפשר שיסדר את המיטה כדעת הזוהר וכביאור האריז"ל, שיהא ראשה למזרח ומרגלותיה למערב".

ד. אנחנו אין נזהרים בזה.

1. ערה"ש (סעי' י"ח, סי' ג' סעי' י"ג, ע"א אה"ע סי' כ"ה סוף סעי' י"ג) – "ודע דהרמב"ם שם כתב דגם לישן אסור בין מזרח למערב אלא בין צפון לדרום ע"ש וזהו ממה דאמרין בריש ברכות [ה:]: כל ימי הייתי מצטער וכו' ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום והנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין ליה בנים זכרים והטור לא הזכיר זה דס"ל שאין זה אלא זריזות בעלמא והתוס' [ד"ה כל הנותן] כתבו שם דזהו רק באשתו עמו ע"ש אבל מהרמב"ם מבואר דאפילו לבדו אסור ורבינו הב"י בסעי' ו' פסק כתוס' וכתב שנכון להזהר כהרמב"ם ע"ש **ואנחנו אין נזהרים בזה** ואנו תופסים כהטור לדינא ועוד דיש מחלוקת בין הגדולים אם בין צפון לדרום הכונה ראשה ומרגלותיה או רוחב המטה ולפ"ז נפל הך דינא בבירא".
2. תורה תמימה (בראשית פרק כ"ה אות כ"ג) – "פירש"י וז"ל, מטתו בין צפון לדרום, ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום, ונראה בעיני משום דשכינה במזרח או במערב, לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות, עכ"ל. ולכאורה יש להעיר שהרי מצינו שגם בצד צפון שכינה שורה כמש"כ בפ' קרבנות צפונה לפני ה' ועיי"ש במדרשים, ואפשר לומר ע"פ מה שיש להעיר בשייכות אגדה זו לסוגיא זו דאירי מעניני שמירה ממזיקין בשינה בלילות, והנה איתא בפדר"א פ"ג ועוד מדרשים דבצד צפון הוא מדור לשדין ולרוחות ומזיקין וזועות ובצד דרום שוררים טללי ברכה וגשמי נדבה, ולכן י"ל דבלשון הנותן מטתו מכין קדושת הזיווג, ומטתו כנוי לאשתו ע"ש הכתוב במשלי כ"ב למה יקח משכבך מתחתך ע"פ דרשת חז"ל בשבת ל"ב ב' דקאי על אשתו, יעו"ש, ובעלמא הכנוי תשמיש המטה, ור"ל המזדווג בין צפון לדרום ודעתו תקיפה בה' שאינו חושש לרוחות ושדין השוררין בצפון מתברך בבנים חיים וקיימים, ודו"ק. ובזה ניחא עוד מה שאין אנו נזהרין עתה בזה, ע"פ מש"כ התוס' ביומא ע"ד ב' ובכ"מ דבזה"ז אין אנו נזהרין בכמה ענינים כאלה, עיין שם ואין להאריך עוד".

ה. מר"מ – פעולת צדיק (ח"ג סי' כ"ד), כה"ח (ס"ק צ"ה), הגרשז"א זצ"ל (ועלהו לא יבול ח"ב עמ' רפ"ה, עמ' רצ"ג), ס' הבית (סי' י"ג סעי' א'), פסקי תשובות (אות ל"א), הגר"ח ק"ש שליט"א (דעת נוטה, ריש הספר תשובה רנ"ב), קונ' ופקדת נדב (סי' ו' סעי' י"ח), נטעי גבריאל (נדב פרק ל' סעי' י"א).

1. מג"א (סי' ג' ס"ק ז') – "פירש"י יכוין שיהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום וכ"כ ס"ס ר"מ ובמ"ע סימן ג' פסק כמ"ש הזהרה פ' במדבר שיהא ראשה ומרגלותיה זה למזרח וזה למערב ותהא מטה בין צפון לדרום וכתב שיהא הראש למערב והטעם ע"פ סוד ע"כ".

2. גר"ז (או"ח סי' ג' סעי' ט', סעי' י') – "אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו במטה ודעתו לשמש אלא יכוין שתהא ראש המטה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונכון להיזהר אפי' אין אשתו עמו. מי שאי אפשר לו בקלות להסב מטתו בין צפון לדרום אין עליו איסור לשמש מטתו בין מזרח למערב ויש לסמוך על ספר הזהרה שמצריך שיהא דוקא ראש המטה ומרגלותיה זה למזרח וזה למערב".

3. עמק הלכה (ח"ב סי' י"ב) – "נראה לי להלכה דמי שקל לו הדבר יהדר לקיים דברי המחבר ז"ל וליתן המטה בין צפון לדרום אבל מי שיש לו קצת דוחק יכול לכתחלה לסמוך בלי פקפוק על כל הני גדולים וליתן מטתו בין מזרח למערב. ובכלל כמדומה לי שלא ראיתי שיהיו נזהרין בזה אפילו בעלי נפש. וכן כתב הערוך השלחן..."

4. דרכי טהרה (עמ' קצ"א) – "מי שאינו יכול לסדר את מיטתו באחת מהצורות דלעיל יש לו להזהר ולשנות את כיוון שכיבתו בזמן התשישי".

5. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"Do we pasken lemeisa to position our toilets in a specific direction? How about beds? R' Y. Berkovits wrote: 1) Since nowadays bathrooms are indoors with mechtzos, there is no problem. [There is room to be machmir in the Old City, to be choshesh for the Rambam that mechtzos don't help. It's possible that the Rambam was only machmir within sight of the Har Habayis (מן הצופים ולפנים). When they were building new bathrooms in Aish, I asked them to situate them perpendicular to the kosel.] 2) There is a machlokes regarding beds. If it is not difficult, you should position them head to foot North to South. Otherwise, anyway is fine. [The Aruch Hashulchan says about this "נפל הך דינא בבירא".]"

ו. **המטות בשעת טהרה:** האם להעמיד את המטות צמודות או תמיד בנפרד.

1. יביע אומר (מעין אומר ח"ו פרק א' סי' כ"ג) – "שאלה: האם יש צורך להפריד בצורה קבועה את מיטות הבעל והאשה משום צניעות כדי שלא ירגישו האנשים מתי היא טהורה או לא. תשובה: אין צורך, מי מכניס אורחים לשם".

2. הגר"ח ק"ש שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות מ"א) – "האם להעמיד את המטות צמודות (בשעת טהרה) או תמיד בנפרד, כדי שלא יכירו בני הבית אם אלו ימי טהרה או לא. תשובה: בנפרד".

3. נטעי גבריאל (נדב פרק ל' סעי' י') – "נוהגים המדקדקים שגם בימי טהרתה יהי מרחק בין המטות".

4. מנחת חן (ח"ב יו"ד סי' י"א, חוקת הטהרה סי' קצ"ה סעי' ס') – "מעיקר הדין פשוט דודאי מותר ואין קפידא שיהי' הפסק בין המטות, - אבל מצד השני כנודע דמלפנים היו מסדרים המטות בשני ירכתי הבית אפילו כשהי' החדר גדול, ויש בזה משום צניעות גדולה, וכן כתב הגר"מ בראנסדארפער זצ"ל, - וגם ידוע שהגה"ק מהר"י מבעלז זצ"ל אמר רמז לזה, מה שכתוב בתהלים (קכ"ח) 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך', שדרך הצניעות שהאשה תישן בירכתי הבית, - וזהו אפילו כשהאיש והאשה הם דרים לבד בבית, ואם יש ילדים או שאר בני משפחה בבית שבאים לחדר המטות מפעם לפעם, אם כן כל שכן דמובן מאד על פי סברא שיהי' הפסק בין במטות, שהרי אם רואים המיטות מחוברות זה לזה, הרי כולם יודעים כוונת הדברים, ע"ד שאמרו חז"ל (שבת לג, א) הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, ואם כן זה ודאי סתירה למידת הצניעות, - ועיין בדברי יואל לאדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זצ"ל פ' ויקרא בענין העמדת המטות באמצע החדר".

5. חוקת הטהרה (סי' קצ"ה הע' ע') – "וכן הורו הגרשז"א זצ"ל, והגר"ש אלישיב זצ"ל דזה מחוסר הצניעות אפילו אם רק הילדים שלהם יראו. ועי' בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן ע"ו) שכתב דגוף הדבר שמטתם סמוכים זה לזה מכוער מאוד, ויש בזה חשד ומראית עין, ואפילו לגבי בניהם ובנותיהם מאוס הדבר וכן לא יעשה. וכך הורו הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א".

(א) עי' באר משה בפנים. ולכאורה הוא מכוון לציור אחרת. צ"ע.

ל' אחר תשישי

א. לא יפרוש מיד.

1. מעשה רוקח (דעות פרק ה' הל' ד' ד"ה ויפרוש) – "ויפרוש מיד. משמע אפילו באבר חי אמנם ממידת חסידות וכמעט חיוב גמור להמתין עד שימות מפני הטיפין שיוצאים לאונסו אז שמהם גם כן נולדים מזיקין וכדאיתא בכתבי האר"י זצוק"ל ואפשר עוד דגם רבינו מודה לזה ויפרוש מיד לאו דוקא אלא כלפי ההנאה כתב כן והרי מצינו בחז"ל אמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו אלא כיצד יעשה וכו' עד שימות האבר ודו"ק".

2. חופת חתנים (הל' צניעות, סוף עמ' קט"ו) – "שאל יפרוש ממנה באבר מן החי חלילה אלא ימתין עד אחרי מותו ונס אח"כ כי אפילו כשימות האבר יוצאים ממנו איזה טיפות זרע ואעפ"י שאין אותן הטפות ראויות להוליד עכ"ל"ו הוי זרע לבטלה ונברא' מהם משחיתים והן מזומנים להזיק לאיש ההוא בגופו ובממונו בחייו ואף כי אחרי מותו ולפיכך יזהר שימתין וישהה עצמו על הבטן כדי שלא יצא שום ניצוץ החוצה אל הקליפה ח"ו".

3. עזר מקודש (סי' כ"ה ס"ב).
4. בן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות כ"ג) – "וצריך לשהות על הבטן עד שיכלו טיפות הזרע לגמרי, וכן יזהר לאחר ששמש מטתו אפילו מאותם הטיפות שהם כמו מים, ואינם קשורות כלובן ביצה, כי כל זה בכלל השחתת הזרע, וכמו שכתב רבינו ז"ל, בשער טעמי המצות דף ז' ע"ב, יעוין שם. מיהו נראה לי דאינו נענש עליהם, כיון דהוא אנוס בזה מצד קיום המצוה, וידוע כי אצל רוב בני אדם אינם נפסקים ניצוצות אלו רק אחר שישתין".
5. דרכי טהרה (עמ' קצ"ט, עמ' רט"ו) – "אחר שמזריע הבעל, אין לו לצאת ממנה מיד, אלא ימתין עד שיצאו ממנו כל טיפות הש"ז בפנים, כדי שלא יפלו ח"ו מחוץ לגופה של האשה וישאר במיטתה עוד מעט אחר הביאה כדי שלא תרגיש האשה שנגמרה חיבתו אליה בעצם הביאה".
6. ארחות הבית (פרק ל"ב סעי' ו', הדרכה והערות שם) – "יזהר הבעל מאד שלא יפרוש מאשתו מיד באבר חי ח"ו, רק ימתין עד שימות האבר, וכן הזהירו מאד המקובלים שיששה על הבטן שלא יצא ממנו שום טיפות לבטלה. [ואם פורש מיד אחר תשמיש ולא ממתין עד שיתמצו הטיפות, נבראים ח"ו נגעי בני אדם שמזומנים להזיקו בחייו ובממונו, וביותר בקבר לאחר מותו]".
7. אהל אריה (סי' י"ט סעי' כ"ח).
- ב. מר"מ – יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' נ"ז, הע' רנ"ה ד"ה מדינא).
1. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"Is there a problem of being poresh b'ever chai because of the drop going to waste? R' Y. Berkovits wrote: There is no issur if it is not כחץ. Before he is מזריע the liquid is not zerah, it is also chemically different - Rav Shlomo Zalman used to call it רוק. After he is מזריע whatever is left inside is b'pashtus not a problem. However, the Arizal does bring inyanim about it".

ג. האם צריך לשוב למיטתו.

1. כן – אר"י זצ"ל, הו"ד בבאר היטב (סי' רל"ח ס"ק ב'), "וכשתשמש אחר שתגמור תשוב למטתך האר"י ז"ל", טהרת ישראל (סעי' כ'), "ואחר חצי שעה שיגמור יקום וישכב למטה המיוחדת", קונ' ופקדת נזך (סי' ו' סעי' כ"ח).
2. מר"מ – אוצר הפוסקים (עמ' צ"ח אות ג'), הו"ד שו"ת בית דוד, שמירת הגוף והנפש (מילואים לסי' קי"ז).
(א) תשב"ץ (ח"א סי' קכ"ד ד"ה ולא), הו"ד בב"י (אה"ע סי' ל"ט ס"ק ג' ד"ה כתב הר"ש) – "אין האשה משועבדת לבעלה שתשכב אצלו כל הלילה אלא בשעת תשמיש ותעמוד מאצלו ותשכב במטת' ותשתין עד שתצא נפשה".
(ב) דר"מ (אה"ע סי' ל"ט ס"ק ג'), הו"ד בחלקת מחוקק (אה"ע סי' ל"ט ס"ק ה') – "נראה דמום גדול הוא מה שלא תשכב עמו במטה דאע"ג דאינה משועבדת לו מכל מקום לא יהא אלא כנדר שבינו לבינה ... ומיהו אפשר דנדר שבינו לבינה אינם מבטל הקידושין אלא בדבר משועבדת לו כגון שנדרה נטולה אני מן היהודים וצ"ע".
(ג) לקט יושר (עמ' מ"ו) – "והיה הולך חוץ לסוכה ועשה חפצי אשתו וחוזר מיד לסוכתו, אבל בשאר ימות השנה אינו חוזר מיד לחדרו".
(ד) מחבר (סי' תקנ"ד סעי' י"ח) – "יש מי שאומר שלא יישן בליל ט"ב עם אשתו במטה, ונכון הדבר משום לך לך אמרינן נזירא".
(ה) מ"ב (סי' תרל"ט ס"ק י"ח) – "ומשמע מכמה אחרונים דמאן דא"א לו לישן עם אשתו בסוכה דאין לו סוכה מיוחדת לא יבטל זמן עונה וליל טבילה ואין לחייבו לאחר שנזדווג עם אשתו שיחזור לסוכתו אלא ישן בביתו עד עמוד השחר".
(ו) אבני ישפה (אהל יעקב ט' תשרי תשע"א) – "אין צורך לחזור לסוכה אחר תשמיש המטה, שהרי זה גדר של מצטער לקום אחר תשמיש".

לא] מקלחת במקום ט' קבים (shower).

א. מחמיר.

1. חזו"א (הליכות חיים ח"ב אות קע"ד) – "שמעתי בשם החזו"א דמקלחת לא מהני לט' קבין דהוי כג' כלים".
חזו"א (דרך שיחה ח"ב עמ' תל"ד) – "מקלחת לתשעה קבין לבע"ק – סבר שלא מהני, ומשום שצריך קב בפעם אחת, וכשיש חורים קטנים לא מהני".
2. הגריש"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים פרק כ"א הע' ס"ב, חק וזמן פרק ה' הע' כ"ו אות ז') – "דאין לנו אלא מה שאמרו חז"ל מ' סאה בטבילה וט' קבין בשפיכה, וכשם שלא מועיל ט' קבין בטבילה במחומר כך בדרך שפיכה אינו מועיל רק ע"י מעשה שפיכה כמ"ש חז"ל שזהו ע"י נתינה מתוך כלים".
3. משנה הלכות (ח"ג סי' א' – סי' ו', ח"ה סי' י"ט – סי' כ"ב, ח"ו סי' כ"ג) – "ומעתה לפע"ד זאת תורת העולה מכל הנ"ל דאין לקבל ט"ק ממקלחת (שאזעור בלע"ז) מטעמים הללו ...".
4. הגר"ח ק"ק שליט"א (דעת נוטה ח"א הל' קר"ש תשובה ק"ד, הע' צ"ח [עמ' רל"א]) – "שאלה: נסתפקתי אם מקלחת מועיל לדין ט' קבין. תשובה: אינו מועיל. [החזו"א ... וצ"ע מה המקור לחידוש זה, ומצינו בפ' הגר"א מקואות סופ"ג דמפרש לשון המשנה מכלי אחד מצטרפין דהכוונה אפי' ממקומות הרבה כמו מן הצרצור, והרי הצרצור הוא כלי עם חורים קטנים כעין מעשה רשת כדפי' הרע"ב שם, וצ"ע. והשיב רבינו שליט"א וז"ל צרצור הוא כלי וזה אינו כלי עכ"ל]".
- הגר"ח ק"ק שליט"א (עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קצ"ג אות ע"ו) – "החזו"א אמר שזה לא מועיל לטבילת עזרא כיון שטבילת עזרא צריך להיות ע"י שלוש כלים ולא ארבע ובמקלחת יש הרבה חורים במקום שיוצאים המים וזה נחשב יותר משלוש כלים".

ב. מיקל.

1. צור יעקב (סי' ט').
2. חלקת יעקב (יו"ד סי' קי"ט) – "נחשב כל המקלחת כשר לטבילת עזרא, כנלפע"ד לישב מנהג העולם".
3. ישכיל עבדי (ח"ז קונ"א יו"ד סי' ח' אות ד', עמ' שי"ז) – "ישפוך על גופו תשעה קבין מים מג' כלים, וכבר העלינו במקו"א, דה"ה במקלחת, אם ישפוך עליו מים בשיעור ט"ק יועיל לו במקום טבילה".
4. אג"מ (לתורה והוראה ח"ז עמ' כ"ה) אמנם עי' משנה הלכות ח"ג סוף סי' א', "והגאון ר"מ פיינשטיין הסכים לדברי" – "ואגב מועיל השאוע"ר לט' קבים דתקנת עזרא".
5. אמת ליעקב (דברי חכמים יו"ד אות נ"ה) – "שמדינא, מקלחת חשוב כטבילה במקוה מ' סאה (ופשוט, שטוב יותר לעשות טבילה ממש במקוה)".
6. מנחת יצחק (ח"ג סי' ט"ו אות י"א, ח"ד סי' כ"א, ח"ט סי' ל"ד) – "דבזמננו דאיכא בכל מקום שאווערס, דאפשר לצאת בתשעה קבין, בודאי מחויבין לעשות כן, לבל לבטל לגמרי קבלתו שהתנהג זמנים טובא ... ובנוגע לט' קבין ע"י מקלחת (שאווערס) ראיתי זה מכבר ... שו"ת צור יעקב בשארית יעקב סי' ט'), שהתיר ג"כ לט' קבין ע"י מקלחת, בתנאי שיהי' נזול בלי הפסק, אבל אם הם טפות מופסקות, ל"ה שפיקה, והוי כמו הרבה כלים עיי"ש".
7. באר משה (ח"ו סי' ע"ד) – "אם בשום אופן אין לו מקוה יבחר במקלחת ... בהיותי באישון ליל אצל אדמו"ר הגאון"ק מרן מסאטמאר (שליט"א) [זצ"ל] בא שאלה לפניו אם א"א לו לטהר לקריו במקוה טהרה אם יש לסמוך על ה'שאוער' (מקלחת) ... והוכרתי להשיב, אמרתי לו שבתשו' צור יעקב ראיתי להתיר. לקח הספר ועיין בו ופסק כוותיה. והשאלה ה' בשו"ב והוא חוץ לעיר ואין מקוה שם, והבן".
8. יביע אומר (ילקוט יוסף או"ח סי' פ"ח הע' א' סוף ד"ה והנה לענין) – "וכן עיקר להקל במקלחת".
9. שבט הלוי (ח"א סי' כ"ד, קובץ מבית לוי ח"ד עמ' כ' אות ד') – "סוף דבר דדעתי להקל בזה לדון זה כט' קבין במקום דא"א בטבילה".
10. ויברך דוד (ח"א סי' ק"ה ד"ה ובעיקר) – "דעת כמעט כל האחרונים להקל דמקלחת מהני לטבילת עזרא, דלא בעינן לעכב לא כלי ולא כח גברא, כמבואר ...".
11. ילקוט יוסף (או"ח סי' פ"ח הע' א' ד"ה והנה לענין).
12. פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח סוף אות ה') – "והסכימו גדולי הדורות האחרונים כמעט פה אחד שמועיל טהרת ט' קבין על ידי מים הזורמים ממקלחת, אע"פ שאין כאן כלי וכח גברא".

- ג. מר"מ – טהרת מים (סי' ע"ז), שו"ת בית ישראל (סי' י"א), רבבות אפרים (נועם ח"ט עמ' ש"ס).
1. תשובות והנהגות (ח"א סי' קכ"ג) – "ולמעשה כשיש מקוה או כשמגיע למקוה ראוי לטבול, וכשאין מקוה בינתיים יטבול בבריכה, וכשאין בריכה יסתפק במקלחת עד שמוצא מקוה או בריכה".
 2. פסקי תשובות (או"ח סי' פ"ח הע' מ"ב) – "ובזמן מים רגיל של מקלחת, כשהמים זורמים למשך ג' - ד' דקות יש בו שיעור ט' קבין גם לדיעה המחמרת (כ"ג ליטר)".

לב [תפילות.

- א. ברכה: למה אין אנו מברכין קודם התשמיש [שהרי היא מצות עשה ד'עונתה לא יגרע'], או אחר תשמיש אשר יצר.
1. מר"מ – סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות י"א עמ' תר"ט), בירור הלכה (עמ' רפ"ה ד"ה ענין), פסקי תשובות (אות ב').
 - א) הלכה קטנות (ח"א סי' קל"ז) – "שאלה למה לא תקנו ברכת אשר יצר לעושה צרכיו ... אחד שאל ממני למה אין אנו מברכין קודם התשמיש שהרי היא מצות עשה דעונתה לא יגרע והשבתי לו כפי מה שראיתי בשו"ת הרשב"א ז"ל סי' י"ח שנתן טעם למה אין מברכין על החליצה והיבום מפני שעיקר הדבר משום פ"ו והיא אינה מצוה נמצא שבזה הטעם סר מהר הספק הזה לפי שהדבר דומה לפריעת חוב המוטל עליו שאין מברכין. ולמאי דנסתפק א"א ז"ל נלע"ד דאם בירך הוי ברכה לבטלה מפני דלפי הפירוש שפי' הב"י (או"ח סי' ו') מיסודות ברכה זו לא שייך כאן כלל דאין יאמר שאם יסתם תא חזי יעקב שישב פ"ד שנה ולא אירע לו קרי א"כ איך יאמר שאם יסתם או יפתח כיון שאין לו גבול אך הפשרה שכתב שיביא עצמו לידי כך דהיינו להשתין אחר התשמיש ושהיית הבטן כנודע ליודעי חן כי הדברים עתיקין ויש להם על מה שיסמוכו אזי תצדק הברכה בהיותו מכיון גם על פתיחת וסתימת שבילי הזרע שיתן הודאה לשי"ת טוב מאד".
 - ב) חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קט"ז) – "הטעם דאין מברכין אשר יצר אחר תשמיש כיון שרוב ביאות שבעולם הם באיסור ובאפקירותא אפשר שלא רצו לתקן ברכה על זה א"נ משום שהוא מזיק לגוף כמ"ש הר"מ ז"ל ואין מברכין על הקלקלה ואפשר שאם צריך לדבר ויטהר עצמו וינקה היטב במקום קדוש שיברך ועתב"ט הלקט. והמג"ה ז"ל ולמאי דנסתפק א"א ז"ל נראה דאם בירך הוי ברכה לבטלה דלפי מה שפירש הב"י מיסודות ברכה זו לא שייך כאן כלל דאין יאמר שאם יסתם או יפתח כיון שאין לו גבול ת"ח מיעקב אע"ה".
 - ג) יד אהרן (על הטור שיטה ל"ח) – "בס' הלק"ט ... ולא הבנתי דעונה האמורה בתורה לאו משום פריה ודביה הוא דאי לא תימה הכי בזמן עיבורה או מניקתה אינו חייב לקיים עונתה וזה אינו דבכל זמן חייב לקיים עונתו כל אדם כפי שיעורו. ולי נר' דכיון דתלוי בדעתה ואיפשר שלא תתרצה משום הכי לא תיקנו ברכה דומי' דצדקה עיי"ש בהרשב"א ובס' תמים דעים [סי' קע"ט]. אין מברכין ברכת אשר יצר אחר תשמיש אך אם יכול להביא את עצמו לידי כך דהיינו להשתין אחר התשמיש ויכוין לפטור גם התשמיש טוב מאד הל"קט ח"א סי' קל"ז".

ב. תפילת הרמב"ן, בשבת.

1. מיקל.

(א) הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ט' סעי' ל"א).

(ב) שבט הקהתי (ח"ג סי' קמ"ב) – "תפלת הרמב"ן בליל שבת ... היוצא לנו מזה דכל מיני בקשות מותר לבקש בשבת באין צרתו לפניו אלא שמבקש רחמים ותפלה לפני הצרה שלא תבוא ח"ו".

(ג) הגר"ח ק"שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות כ"ה) – "אם מותר לומר תפלת הרמב"ן בליל שבת לפני הזיווג. תשובה: מותר".

הגר"ח ק"שליט"א (דרך שיחה ח"א עמ' ע"ר) – "אין שואלין צרכיו בשבת ושאינו מתפילת הרמב"ן, (המובאת בסידור יעב"ץ) שאי אפשר לאומרה קודם".

(ד) משאת שבת (עמ' תקל"ט סעי' ל') – "מותר ונכון לומר תפלת הרמב"ן בליל שבת, וכן כשרוצה לזווג בניו ואומרו בשבת".

(ה) בקשות בשבת (פרק ד' סעי' י') – "נראה דמותר לומר תפילת הרמב"ן קודם הזיווג בשבת".

2. מר"מ – הגר"ח ק"שליט"א (שאלת רב ח"ב פרק כ"ב אות כ"ו), ראש פנה (עמ' שע"א).

לג] שאר דברים.

א. איסור קישוי הבא ע"י קירוב לאשתו, שלא בזמן תשמיש.

1. מר"מ – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ו ד"ה ולכן), מעדני אשר (נדה סי' ז'), אליבא דהלכתא (ח"מ עמ' כ"ד).

ב. מה נכלל במצות עונה [ש"ז, חיבוק, זרע מאשה ...].

1. מר"מ – ש"ך (יו"ד סי' קצ"ז ס"ק ג'), כתב מהר"מ מלובלין בתשוב' סימן נ"ג דכלה בתולה שאירע טבילתה ליל שבת נראה

להתיר אע"ג דנוהגים שלא לבעול בעילת מצוה עד אחר שבת משום דשאר מיני קריבות נמי מצוה הן), עזר מקודש (אה"ע סי'

ע"ו ס"ק א'), רדב"ן (סי' אלף קפ"ח, "ואע"ג דהערה כביאה לכל הדברים לקיום עונה לא מקריא ביאה. וכן כתב הרשב"א"),

הו"ד בבא"ה (אה"ע סי' ע"ו ס"ק א'), שעה"מ (איסורי ביאה סוף פרק ג', ע"י במגיה שם), הו"ד בפת"ת (אה"ע סי' ע"ו ס"ק א'),

פת"ת (סי' קפ"ד ס"ק כ"ב, "ועי' בתשו' אבן שהם סי' י"ד שהעלה ג"כ דאסור אך כתב דמ"מ מותרת לטבול אפילו בליל שבת אף

שאינו זקוק לה בעלה כיון דכל מיני קורבא שרי רק תשמיש אסור ושאר מיני קורבא נמי מצוה הן ע"ש"), אג"מ (אה"ע ח"ד סי'

ס"ו ד"ה ולכן, "ולכן מאחר שעניני קריבה דחבוק ונשוק הוא ג"כ מחיובי עונה ומצוה דלשמח את אשתו אין לו לחוש לשמא ע"י

החבוק ונשוק יבא לידי קישוי אבר מאחר שרובא דעלמא אין באין מקישוי להוצאת זרע"), שערים מצויינים בהלכה (סי' ק"נ

קונ"א ס"ק ז'), יסודות הבית וקדושתו (פרק ח' סעי' י"א).

ג. שבת (דף קמ:): – "נקיט מרגניתא בחדא ידיה וכוורא בחדא ידיה מרגניתא אחוי להו וכוורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו".

1. רמב"ם (אישות פרק ט"ו הל' י"ח) – "וכן צוו חכמים על האשה שתהיה צנועה בתוך ביתה ולא תרבה בשחוק וקלות ראש בפני

בעלה ולא תתבע תשמיש המטה בפיה ולא תהיה מדברת בעסק זה, ולא תמנע מבעלה כדי לצערו עד שיוסיף באהבתה אלא

נשמעת לו בכל עת שירצה".

(א) הג' מיימונית (אישות פרק ט"ו אות מ') – "צ"ע בפרק תולין בהא דאמר רב חסדא לבנתיה".

(ב) לחם משנה (אישות פרק ט"ו הל' י"ח) – "ולא תמנע מבעלה כדי לצערו. תימה דבשבת פרק תולין (קמ ב) א"ל רב חסדא

לברתיה וכו' נקט מרגניתא בחדא ידא וכוורא בחדא ידא מרגניתא אחוי ליה וכוורא לא אחוי ליה עד דמצטער והדר אחוי ליה

ע"כ. ופירש"י ז"ל נקיט מרגניתא כשבעליך ממשמש ביך להתאוות לך לתשמיש ואוחז דדיה בידו אחד והאחרת על אותו מקום

מרגניתא אחוי ליה הדדין המציא לו כדי שתרבה תאוותו ומקום תשמיש אל תמציא לו כדי שיתרבה תאוותו וחיבתו ויצטער הדר

אחויין ליה ע"כ. משמע דצריך לצערו כדי שיתרבה באהבתו ובעל ההגהה כתב צ"ע בפרק תולין נראה שכוונתו לזאת הקושיא.

ונ"ל לומר לדעת רבינו דהוא מפרש דרב חסדא אמר להו לבנותיו שכשהבעל ממשמש באותו מקום דודאי מן הדין אסור לעשות

כך דאסור למשמש שם ואז היה אומר להן כדי שלא ירגילו עצמם בכך שהדד ימציאו לבעל ולא אותו מקום כדי שבכך ישמרו

עצמן שלא יצערו אותם הנשים אבל אם לא היה הבעל ממשמש באותו מקום אז ודאי דאסור לצער לבעלה ומפני כן כתב רבינו

ולא תמנע מבעלה וכו'".

(ג) ברכי יוסף (אה"ע סי' כ"ה ס"ק ג') – "עד שתתרצה וכו'. הר"מ פט"ו דאישות (ה"ח) כתב דהיא לא תמנע מבעלה כדי לצערו

עד שיוסיף באהבתה, אלא נשמעת לו בכל עת שירצה. ובהגהות מיימוניות הקשה מפרק תולין (שבת קמ ב) גבי בנתיה דרב

חסדא. והרב לחם משנה שם תירץ דלהיות שהם הוו עבדי איסורא הותר להן לצערם. ע"ש באורך. ולי ההדיט כל דבריו אינם

מחוורים, כאשר הרואה יראה, כי אין להאריך במקום שאמרו לקצר. והקושיא דקשיא להו ז"ל, לק"מ, דמ"ש הרמב"ם היינו

שבעת ההיא תמנע היתה מכל וכל שיוסיף אהבתה אחר כך בפרק אחר. ועובדא דהתם היינו שכבר היא מרוצה ומוכנת, וכמו

רגע עת רצון איש כי יפליא והיה העלמ' ותכף הדר אחו. כמבואר שם".

(ד) מעשה רוקח (אישות פרק ט"ו הל' י"ח) – "ולא תמנע מבעלה כדי לצערו וכו'. פ"י קודם שיבא לידי כך מורה לו שאינה רוצה

דאילו באותה שעה שרי כדי להרבות תאוותו ובה מתורץ קושיית הרב לח"מ ז"ל עיין עליו".

(ה) שבת של מי (שבת סוף דף קמ.) – "שם אמר להו רב חסדא לבנתיה וכו' עד דמצטערן והדר אחוי ליה ע"כ מכאן הקשה הרב

הגהות מיימוניות בסוף פט"ו דהל' אישות להרמב"ם דפסק לא תמנע מבעלה כדי לצערו והניחו בצ"ע והרב לחם משנה דחק

לתרץ ועיין בספר הבהיר ברכי יוסף באה"ע סי' כ"ה".

(ו) קובץ על יד (הל' אישות פרק ט"ו הל' י"ח) – "ולא תמנע וכו'. עי' הגה"מ מה שהק' מפ' תולין ועי' לח"מ ובס' ברכי יוסף אה"ע סי' כ"ה סתר דבריו והקו' בנקל יכול לחלק ע"ש ואין להאריך".

(ז) משנה הלכות (חי"ז סי' ל"ו אות ב' ד"ה ומיהו) – "ומיהו בשעת תשמיש, עי' לח"מ (פט"ו מה"א הי"ח) שכתב דמן הדין אסור למשמש באו"מ, אך בגמ' שבת ק"מ ע"ב אמר להו רב חסדא לבנתיה נקיט מרגניתא בחדא ידיה וכוורא בחדא ידיה מרגניתא אחוי להו וכוורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו, ופירש"י ד"ה נקיט וכו' והאחרת עד או"מ עיין שם, דמדברי רש"י משמע דמותר. ואולי י"ל דמש"כ הלח"מ לאיסור היינו למשמש בפנים, ולא נגיעה סתם. וע"ע במאירי שפ"י הגמ' באופן אחר וזה לשונו, מרגניתא בחדא ידא וכוורא בחדא ידא אחוי מרגניתא וכוורא ליעכב בידך עד דליצטערן והדר אחזי ליה, כלומר אם את אוחזת מרגלית ביד אחת וצורר ביד אחרת ובעליך שואל בשתייהן הראי לו המרגלית מיד והצורר לא תראי לו עד שיצערך להראותו, ומתוך שבאה לו ראייתה דרך כוסף אף היא חשובה בעיניו, והוא משל שאף הכעורה שבכעורות אם עומדת בצניעות ומייקרת עצמה אצל בעלה אף היא חשובה בעיניו ולא תתגנה לו, וי"מ בדרך אחרת וזו עיקר ע"כ. ולפ"ז אין משם ראייה כלל. גם לפי פ"י המאירי ל"ק קו' הלח"מ הנ"ל ע"ש".

2. מר"מ – סידור היעב"ץ (הנהגת ליל שבת, פרק ז' חוליא ב' אות ח' עמ' תר"ז), דרכי טהרה (עמ' קפ"ח), אור יצחק (ח"ב או"ח סי' צ"ה אות ד').

ז. אסור לשום ספר על מטה שישן עליו – בא"ה (ס"ק כ"ה), חופת חתנים (הל' צניעות, עמ' קט"ו), "אסור לשום ספר על מטה שישן עליו ובפרט עם אשתו כי שכבת זרע עליה", מ"ב (סוף ס"ק נ"ד, "יש ליזהר מלשום ספר על מטה שישן עליה ובפרט עם אשתו כי שכבת זרע מצוי עליו"), טהרת ישראל (סעי' ס"ב).

ח. לאכול שום ליל שבת.

1. עי' או"ח סי' ר"פ, לשיטות ומר"מ.

הלכות יחוד

אה"ע סימן כ"ב

- א] מקורות.
 ב] דרבנן או דאורייתא.
 ג] האם יחוד יהרג ואל יעבור.
 ד] הזמן של איסור יחוד.
 ה] סוגי אנשים - סעיף א'.
 ו] חתן שפירסה אשתו נדה.
 ז] אחותו.
 ח] שאר קרובים.
 ט] אנשי כנסת הגדולה.
 י] יחוד עם פנויה - סעיף ב'.
 יא] יחוד עם עכו"ם.
 יב] מכת מרדות.
 יג] אשתו משמרתו - סעיף ג'.
 יד] האם אשתו בעיר הוי שומרת.
 טו] ייחוד קטן עם עכו"ם - סעיף ד'.
 טז] אשה אחת עם סתם אנשים - סעיף ה'.
 יז] פרוצים.
 יח] לא יתייחד אדם עם שתי נשים.
 יט] איש אחד עם הרבה נשים.
 כ] בדרך.
 כא] בלילה.
 כב] נשים ואנשים הרבה - סעיף ו'.
 כג] פנימי וחיצוני.
 כד] עוסק עם נשים - סעיף ז'.
 כה] בעלה בעיר: הלכה - סעיף ח'.
 כו] בעלה בעיר: גדר.
 כז] בעלה בעיר: גדר הידיעה.
 כח] בעלה בעיר: ציורים.
 כט] חכמת אדם.
 ל] לבו גס בה.
 לא] פתח סתום ולא נעול - סעיף ט'.
 לב] מפתח אצל אחרים.
 לג] פתח פתוח ולבו גס בה.
 לד] פתח פתוח: גדרים.
 לה] חלון הפתוח לרה"ר.
 לו] מירתת.
 לז] ה' נשים ששונאות זו את זו - סעיף י'.
 לח] שמירת קטנה.
 לט] שמירת קטן.
 מ] הלכות.
 מא] ייחוד עם קטן וקטנה - סעיף י"א.
 מב] טומטום, אנדרוגינוס - סעיף י"ב.
 מג] נשים מספרות בבית הכסא - סעיף י"ג.
 מד] אשה בשוק ובנה אחריה - סעיף י"ד.
 מה] שומר חצר לנשים - סעיף ט"ו.
 מו] לא ימנה אפטרופוס על ביתו - סעיף ט"ז.
 מז] ת"ח בחצר אלמנה - סעיף י"ז.
 מח] אלמנה, לגדל כלב - סעיף י"ח.
 מט] תקנה אשה עבדים - סעיף י"ט.
 נ] רווק מלמד - סעיף כ'.
 נא] אשה מלמדת.
 נב] שאר ענינים.

א] מקורות.

א. דור המלקטים.

1. אהל יעקב (הל' יוחד, סקוצילס).
2. אהלי ישרון (ח"א, פעלדר [אנגלית]).
3. אוצר הייחוד (אדרי).
4. אוצר הפוסקים (כרך ט' עמ' ל"ט - פ"ב).
5. אורחות הבית (פרק י"ד, שטרנבוך).
6. אנציקלופדיה הלכתית רפואית (ח"ג עמ' ל"ג - ס"ג).
7. אנציקלופדיה תלמודית (חלק כ"ג טור תרל"ב - תשל"ב).
8. בירור הלכות יחוד (זכרון עקידת יצחק, בריזל).
9. בני יעקב (אה"ע סי' כ"ב, שכנזי).
10. גן נעול (פארכהיימר).
11. גן נעול (לוי).
12. גנות עלי נהר (רייזמאן).
13. דבר היחוד (היילברון).
14. דבר הלכה (הורוביץ) ²⁵.
15. דברי סופרים (על הל' הייחוד, יברוב).
16. הבית יהודי (סי' ע"א, זכאי).
17. הייחוד והצניעות (טוויל, סיט).
18. הליכות בת ישראל (פרק ח', פוקס).
19. הליכות והלכות יחוד (נאה).
20. הלכה ערוכה (הל' יחוד, הכהן).
21. הלכות יחוד (בוגרד).
22. הלכות יחוד (פרץ).
23. הלכות יחוד (אנגלית, רביעט).
24. וארשתך לי בצדק (אנגלית, פאלק).
25. חוט שני (הל' יחוד, קרליץ).
26. חוקת הטהרה (ח"א דיני יחוד, בן שושן).
27. חינוך בהלכה (אנגלית, ארטסקרול, פרק י', כהן).
28. טהרת עם ישראל (קיצור הל' יחוד, כהנא).
29. טהרת עם ישראל (ח"ב פרק ד', וגשל).
30. יבקש תורה (ח"ח יחוד, קויפמן).
31. ידות טהרה (ואזנר).
32. יחוד - הלכותיו בקצרה (אנגלית, טרופר).
33. יסוד הבית וקדושתו (פרק ה', סילבר).
34. מדריך לנשים ולנערות (עמ' קמ"ה - עמ' קנ"ד, אייזנבערג).
35. מלבושי מרדכי (גלבר).
36. מנחת איש (שרגא).
37. משמרת איש (דומב).
38. נטעי גבריאל (הל' יחוד, ציננער).
39. פתח הבית (ווייל).
40. ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ').
41. קובץ הלכות יחוד (עלעפאנט).
42. קובץ תורה ברמה (הגר).
43. קיצור הלכות יחוד (זנדר).
44. ראה חיים (טבלה להל' יחוד, מאיר).
45. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א-ר"ו, קו' מבית לוי חלק י"ח).
46. שער הייחוד (נאה).
47. שערי הלכה (הלכות יחוד, גרינולד).
48. שערי יחוד (מריס).
49. שערי קדושה (שמואליאן).
50. שערי תורת הבית (טשזנר, סי' כ').
51. תורת הייחוד (רבינוביץ).
52. Guidelines (ייגר, ברקלי).
53. Nine to Five (אנגלית, ניימאן).
54. הגר"ש פלדר שליט"א (אנגלית, חמש קלטות).

²⁵ במהדורה החדשה כתב (ריש עמ' י"ב) "יתר על כן כל פסקי ההלכות שבספרי דבר הלכה" דהיינו ה'מחבר' שנדפס בראש העמוד אשר הוא תמצית דינים העולים מפלפול הסוגיא באריכות שבהערות למטה, הוא הנוסח שניסחו רבינו הקהילות יעקב זצוק"ל בעצמו וכתבו כולו בכת"ק בבחינת מר בר רב אשי חתים עלי'".

ב. סוגיה – קידושין (דף פ. - פב.).

ג. ראשונים – רמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב), טור (אה"ע סי' כ"ב).

ד. פוסקים – שו"ע (אה"ע סי' כ"ב, ונו"כ שם), חכ"א (כלל קכ"ו), קיצור שו"ע (סי' קנ"ב), מקוה ישראל (סי' י"ב), ערה"ש (על הסימן), טהרת ישראל (ח"ב עמ' ק"ח, יענובסקי).

ב] דרבנן או דאורייתא.

א. סוגיות.

1. סנהדרין (דף כא:) – "יחוד. דאורייתא הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: רמז לייחוד מן התורה מניין - שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן - מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה. אלא אימא: גזרו על ייחוד דפנויה".
2. ע"ז (דף לו:) – "ייחוד דבת ישראל דאורייתא היא. דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק: רמז לייחוד מן התורה מניין. שנאמר: כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית. אלא, בן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה. ייחוד דאורייתא דאשת איש, ואתא דוד וגזר אפ"ל אייחוד דפנויה, ואתו תלמידי בית שמאי ובית הלל גזר אפ"ל אייחוד דעובדת כוכבים".

ב. ראשונים.

1. דאורייתא.

- א) רש"י (שבת דף יג. ד"ה מה) – "דאסור לן יחוד מן התורה, בקדושין (פ, ב) מאחיך בן אמך".
 - ב) תוס' (שבת דף יג. ד"ה מה, סנהדרין דף לו. ד"ה התורה, סוטה דף ז. ד"ה גדה) – "דייחוד דאסור מן התורה".
 - ג) רא"ש (קיצור הל' גדה, אחר הלכות מקואות במס' גדה).
 - ד) תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: ד"ה אסור).
 - ה) רבינו יונה (ס' היראה ד"ה אל תתיחד [הוצאת זילבר אות רל"ה], ח"י רבינו יונה סנהדרין דף לו. ד"ה התורה).
 - ו) רמב"ן (ספר המצות שורש ג', עמ' צ"ז) – לשונו לקמן.
 - ז) רשב"א (ח"א סי' תקפ"ז, סי' אלף קע"ח).
 - ח) ריב"ש (סי' תכ"ה ד"ה ויחוד).
 - ט) יד רמ"ה (קידושין דף פא:).
 - י) סמ"ג (לאוין קכ"ו) – "וכתב רבינו משה (שם) שאיסור ייחוד עריות מפי הקבלה, אמנם רמזה על המקרא בפרק בתרא דקידושין (פ, ב) ובפרק אין מעמידין (ע"ז לו, ב) אמר בפירוש ייחוד דאורייתא הוא".
 - יא) מגיד משנה (איס"ב פרק כ"ב הל' ב') – "ואיסור ייחוד עריות וכו'. בפ' אין מעמידין (דף ל"ו:) מסקנא דייחוד עריות מן התורה".
 - יב) מאירי (קידושין דף פ: ד"ה אמר) – "ואף על פי שאין היחוד בכלל מנין המצות מכל מקום איסור תורה הוא קרוי כמו שהביאנו דרך אסמכתא מדכתיב בן אמך כדאיתא בגמרא וכן במסכת ע"ז הקשו יחוד דעריות דאורייתא היא ור"ל שהוא איסור תורה מדרך רמז ואסמכתא".
 - יג) תרומת הדשן (סי' רמ"ד).
 - יד) חינוך (מצוה קפ"ח).
 - טו) טור (ריש סי' כ"ב).
 - טז) מהר"י וייל (סי' נ"ה) – "דאיסור יחוד הוי דאורייתא".
2. דרבנן.
- א) סמ"ק (הקדמה, אחר סי' צ"ה) – "שלמו מ"ע בזמן ואלו מצות בגוף ובזמן מדרבנן ... סימן צט שלא להתייחד עם נשים".

ג. מה דעת הרמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' ב') – "ואיסור ייחוד העריות מפי הקבלה".

1. דרבנן – סמ"ג (לאוין קכ"ו, לשונו לעיל), ב"ח (ס"ק א'), בית שמואל (ס"ק א'), גר"א (ס"ק ד', "כמ"ש הרמב"ם שם ואיסור ייחוד העריות מפי הקבלה ר"ל דאסמכתא היא"), טוב טעם ודעת (תליתאי ח"א סוף סי' ה'), עצי ארזים (ס"ק ד'), זר זהב (על איסור והיתר סי' נ"ט ס"ק ב'), עין יצחק (אה"ע סי' ח' סוף אות ד', "לשיטת הרמב"ם דאיסור יחוד אינו אלא מהקבלה ואינו אלא אסמכתא כמש"כ הביאור הגר"א שם ס"ק ד' וכמש"כ הב"י שם"), חלקת יעקב (אה"ע סי' ס"ה אות א'), "באיסור יחוד דלהרמ"ם כל האיסור רק דרבנן".
2. דאורייתא – מהרי"י אלגזי (ארעא דרבנן מערכת י' אות רפ"ח, "יהוד דעריות איסורו מן התורה כדאיתא בפ"ב דע"ז (דף ל"ו), ואף דהרמב"ם בפ' כ"ב מהל' איסורי ביאה דין ב' כתב ואיסור ייחוד העריות מפי הקבלה וכו', זה הוא לפי סברתו דכל דבר שאינו מפורש בכתוב לא קרי ליה דבר תורה כמ"ש בכמה מקומות"), יעלת חן (סי' י"ח בית חתנות שאלה ז' ד"ה גם, "וראיתי להב"ש ... וליתא דכיון דכתב מפי הקבלה משמע דהלכה למשה מסיני הוא או נלמד מן התורה רק שאינו מפורש"), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות א'), "העיקר כדעת הסוברים דייחוד עריות אסור מן התורה, גם לדעת הרמב"ם".
- א) הלכה למשה מסיני – חקרי לב (אה"ע סי' י"ז ד"ה והנראה [ג]), יעלת חן (בית חתנות סי' ז' ד"ה גם, לשונו לעיל).

(ב) כל שאינו מפורש בקרא נקרא דברי סופרים, כמו גבי כסף קידושין – מהרי"י אלגזי (ארעא דרבנן מערכת י' אות רפ"ח, לשונו לעיל), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א ס"ק א'), "לדעת הרמב"ם, ומש"כ בפכ"ב מאיס"ב שהוא מדברי קבלה, היינו כיון דהדרשה רק דרך רמז כמבואר קדושין פ' ע"ב כדרך רבינו הרמב"ם בכל מקום, אבל עצם ההלכה היתה מקובלת בידם מה"ת").

3. מר"מ – לחם משנה (סוטה פרק ב' הל' א'), "דהא קי"ל דיחוד אסור מן התורה וכדאיתא פ"ב דע"ז ואע"פ שרבינו בפכ"ב מהלכות איסורי ביאה דין ב' כתב ואיסור יחוד העריות מפי הקבלה זהו לפי סברתו דכל דבר שאינו מפורש בכתוב לא קרי ליה דבר תורה וה"ה שם העתיק סוגיא דע"ז דאמרינן דיחוד עריות מן התורה ועוד דאף דנימא דאין איסורו כי אם מדרבנן מ"מ..."

ד. פוסקים.

1. דאורייתא – ס' חרדים (פרק ל"ב סעי' כ"ה), רדב"ז (ח"ז סי' ל"ב, "והוי יודע דאע"ג דהוי רמז מ"מ יחוד העריות הוי מן התורה"), מהרש"ל (יש"ש, פרק ד' סי' כ'), ב"ח (ס"ק א', ס"ק ד' קונ"א), חוות יאיר (סי' ע"ג), מהרי"י אלגזי (ארעא דרבנן מערכת י' אות רפ"ח), תפארת ישראל (קידושין פרק ד' אות מ"ח), חכ"א (בינת אדם שער בית הנשים שאלה ט"ו ס"ק כ"ו, שאלה י"ז ס"ק כ"ח), בית משה (ס"ק י"ד), לחם משנה (סוטה פרק ב' הל' א'), לשונו לעיל), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות א'), לשונו לעיל), משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ח ד"ה ולא), הגר"ח ש"ש (טעמא דקרא מגילת רות ד"ה אל), פוסקים.
2. דרבנן – ערוגת הבושם (ס"ק א', ס"ק י"ח).
3. הגם בציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק א' אות ה') מסיים שהוא ספק השקול. נראה שהפוסקים חולק, שהדין יחוד בערוה הוי איסור דאורייתא לגמרי.

ה. מה הפשט בלשון הגמ' 'רמז'.

1. מר"מ – רמב"ן (ספר המצות שורש ג', עמ' צ"ז. ז"ל "כי הייתורים רמזים הם לא יתבוננו אלא מדרך קבלה ... וכן אמרו רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין והוא מדרש גמור ודינו מדאורייתא כדאיתא בפרקא קמא דמכות (ב ב). ובגמר עבודה זרה (לו ב) אמרו ייחוד דבת ישראל דאורייתא הוא דא"ר יוחנן רמז לייחוד מן התורה מנין ת"ל כי יסיתך אחיך בן אמך אמרי דאורייתא ייחוד אשת איש ואתא דוד גזר אפילו ייחוד דפנויה"), חוות יאיר (סוף סי' רכ"ד, קי"ח-ד', "אע"פ דמצינו לשון רמז גם במילי דאורייתא רמז לעדים זוממין ריש מכות רמז ליחוד במס' ע"ז ל"ו ע"ב רמז לטריפה שאינה חיה ר"פ א"ט וכהנה טובא ע' סמ"ק ..."), חיד"א (עין זוכר מערכת ר' ס"ק ט'), ערוגת הבושם (ס"ק א').

ו. לשיטות שאיסור יחוד הוי רק איסור דרבנן (י"א בדעת הרמב"ם), אם יש להקל במקום ספק.

1. מחמיר [אא"כ ספיקא דדינא], כיון שיש לה סמך מן התורה א"נ שאין עושין ספק דרבנן לכתחילה – אמרי כהן (סי' כ"ו, הו"ד באוצר הפוסקים סעי' א' אות א' ד"ה ובעצי), עי' עין יצחק (אה"ע סי' ח' סוף אות ד', אות י', "דדוקא באיסור יחוד דהוי מה"ת שאני. ואף לשיטת הרמב"ם דאיסור יחוד אינו אלא מהקבלה ואינו אלא אסמכתא כמש"כ הביאור הגר"א שם ס"ק ד' וכמש"כ הב"י שם. עכ"ז כיון דנסמך על הקרא חמור ביותר והגמ' קרי ל' דאורייתא ... ואף לשיטת הרמב"ם דס"ל דנאסר מן הקבלה י"ל דשאני באיסור יחוד דמחמירנן דהא אף ספק דרבנן אין עושין לכתחילה כמש"כ הט"ז באו"ח סי' תפ"ט ס"ק ה'. וגם כיון דיש לו סמך מן הפסוק חמירא כמש"כ לעיל").

ז. מה הדין של ספק יחוד בציור דרבנן.

1. מחמיר – שבט הלוי (ח"ג סי' קפ"ג ד"ה ומ"מ, ח"ה סי' ר"א אות א', סי' ר"ה סוף אות א'), "בענין ספק יחוד פשוט דאסור מספיקא, ולא זו באותן שיחוד אסור מה"ת דהו"ל ספיקא דאורייתא אלא גם באותן שהיחוד רק דרבנן כמו יחוד פנויה אם אינה נדה, או יחוד ב' נשים ליש פוסקים וכה"ג מ"מ הספק אסור, וידעתי שאיכא מקילים בזה ובעניותי כמש"כ לחומר האיסור לגדר עריות, וכבר מצינו כה"ג טובא שהחמירו חכמים גם מספק מה"ת").
 2. מיקל – פני משה (סי' כ"ב מראה הפנים ס"ק י"ג), נתיבות לשבת (ס"ק א'), בית משה (ס"ק י"ד), דברי מלכיאלי (ח"ד סי' ק"ב ד"ה והנה), טהרת ישראל (סעי' ט'), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ב), הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין פא. ד"ה אמר אביי), דבר הלכה (סי' ט"ו סעי' א'), קובץ הלכות יחוד (פרק א' סעי' ה'), תורת היחוד (פרק א' סוף הע' כ"ו ד"ה ובגוב).
 3. מר"מ – דברי סופרים (עמק דבר ס"ק שצ"ו, ס"ק שצ"ח), אנציקלופדיה תלמודית (חכ"ג עמ' תרנ"ה הע' רנ"ג).
- (א) תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: ד"ה אסור) – וי"ל דשמואל **מדרבנן** מחמיר לאסור להתייחד עם כולם ולכך סיים ואמר ואפי' עם בהמה לומר שאינו מוציא שום ערוה מן הכלל לא בתו ולא אמו. וצ"ע אם הלכה כשמואל ולא כתנא דמתניתין, ואין להתיר **משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל משום דיחוד דאורייתא** הוא כדאיתא בפ' אין מעמידין ...
- (ב) ב"ח (ס"ק ד' קונ"א, יחוד בגוי הוי רק איסור דרבנן) – "ובעו"ה במלכותינו זה נהגו נשי עם הארץ לעבור על דברי חכמים ואין מקפידין להפריש בין עיר ובין שדה ובין כשרים לפריצים ואף על פי שדורשין ברבים ומזהירין אותם על ככה לא יניחו מנהגם הרע ואין כח בדינו לייסרם על ככה ומהרו"ך (דרישה אות יב) כתב ותימה על המנהג שנהגו לצאת לדרך אף אם העגלן גוי בשומר קטן או קטנה עמהם והאריך בסברות ובטעמים ליישב מנהג רע ושאר ליה מריה דנתן מכשול לפני המון עם להקל **באיסור יחוד דאורייתא** ומה יאמר הרב בשאר איסורים דאורייתא דנהגו להקל בעו"ה ואין בדינו למחות".
- (ג) נטעי גבריאלי (יחוד פרק י' סעי' ח', פרק כ"ה הע' ב') – "ולמעשה כל היכא דליכא פסידא וצורך גדול גם ספק דרבנן להחמיר".

ח. ציורים.

1. איסור יחוד באשה נדה: דרבנן או דאורייתא – עי' לקמן.
2. איסור יחוד בחיבי לאוין: דרבנן או דאורייתא – עי' לקמן.

3. חתן שפירסה אשתו נדה אסור להתייחד עמה: דרבנן או דאורייתא - עי' לקמן.
4. אסור לדור באחות: דרבנן או דאורייתא - עי' לקמן.
5. אסור להתייחד בב' נשים: דרבנן או דאורייתא - עי' לקמן.
6. פתח פתוח ולבו גס בה, י"א שאסור להתייחד: דרבנן או דאורייתא - עי' לקמן.

ג. האם יחוד יהרג ואל יעבור.

א. יהרג.

1. טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' קצ"ב) – "ולדינא יפה הורה ר"מ דבאם הוי חילול שבת של תורה לא יחלל גדול שבת עבודה והיינו מטעמא דידן כיון דאשה קרקע עולם רק קטן מותר ליסע עמה אבל גדול לא יחלל שבת אפילו באשת איש, אבל כיון דאין כאן חילול דאורייתא רק תחומין דרבנן ובצירוף כי עגלה הוי למעלה מיו"ד וי"ל דאין תחומין למעלה מיו"ד לכך יסע עמה גדול אם ליכא קטן אפילו בפנוי כדעת הרא"מ דעכ"פ ראוי לדחות דרבנן בשביל דרבנן דפנוי וזה הוי בכלל יהרג ואל יעבור ובתחומין דרבנן ודאי יעבור ואל יהרג אפילו בשל תורה ומכ"ש בדרבנן לכך יסע עמה גדול ואם איכא קטן עדיף כן נלפענ"ד נכון לדינא".
2. עמודי אור (סי' צ"ח אות י"ב).
3. פסקי תשובה (ח"א עמ' י"ג בהע') – "ובת' להגאון הצדיק מראדשיץ שליט"א ולהנאבד"ק לאסק שליט"א הוכחתי בראיות ברורות דגם על איסור יחוד יהרג ואל יעבור, והודו לי, וכעת מצאתי שכ"כ בת' טוטו"ד מהד"ק (סי' קצ"ב) ובת' שם אריה (סי' ל"ה) יע"ש".
4. זרע אברהם (יו"ד סי' ה').
5. צור יעקב (ח"א סי' ט"ז ד"ה אבל כבר) – "וא"ל דהי' חשש סכנה בזה שהוצרך למטרונותא דהרי מבואר ביו"ד סי' קנ"ז דאפי' באביזריהו דג"ע יהרג ואל יעבור ומבואר שם דאפי' באין עובר על לאו רק קריבה בעלמא כיון דבעיקר הביאה איכא כרת יהרג ואל יעבור והביאו ראי' מההיא דימות ואל תספר עמו אחורי הגדר אף דלרמב"ן ליכא לאו בקריבה בעלמא דלא כש"ך שם ועיין בספר בר"י שם ובשו"ת נו"ב תנינא אה"ע סי' ק"נ וכיון דבישראל הבא על העכו"ם יהרג ואל יעבור כמבואר ברמב"ן שבש"ך שם סקי"ב איך הותר לו ליחד כיון דהוי אביזרהו דג"ע".
6. עי' בירור הלכות יחוד (עמ' כ"ז, דפו"ח עמ' כ"ט) – "אם אונסין אותו ליכנס בחדר הנמצא שם אשה שעי"ז עובר איסור יחוד מן התורה, י"א שזהו בכלל אביזריהו דג"ע שדינו יהרג ואל יעבור. אבל אם הוא היה מקודם בחדר ואח"כ הכניסו בע"כ אשה וסגרו הדלת ואין לו ברירה רק לקפוץ מן החלון שיכול להסתכן עי"ז, אינו מחויב בזה, כיון שהוא אינו עושה שום דבר רק ישתדל להפוך פניו לצד הכותל ולא יהיה לו שום מגע ומשא עם האשה, ויתפלל לפני הקב"ה שיצילוהו מחטא. ויש צדיקים שהחמירו על עצמן וקפצו בכגון זה וניצולו בדרך נס".
7. אמת ליעקב (יו"ד סי' קנ"ז ד"ה עיין ש"ך, שמות פרק ל"א פסוק כ"ב [רק בדפוס ישן], עי' שבת דף יג.) – "וגם מלשון הרמב"ם בפכ"ב מא"ב: אסור להתייחד עם ערוה מן העריות כו' שזה גורם לגלות ערוה וכו', משמע שגם זה בכלל של לא תקרבו לגלות ערוה ויהי' [הדין] דיהרג ואל יעבור על היחוד. ושמעתי בשם הגר"י מסלנט שאמר שאלמלי הי' איסור יחוד במסילת הברזל הי' דולג דרך החלון כשהי' נשאר שם יחידי עם הערוה, והיינו לפי הרמב"ם הנ"ל".
8. מכתם לדוד (הלר, סי' י"ב).
9. Nine to Five (פרק ב' הע' א').

ב. יעבור.

1. שם אריה (אה"ע סי' ל"ג) – "נשאלתי במעשה שהיה באשה אחת מבני הכפרים אשר בהקשותה בלדתה שלחה לעיר ביום השבת להביא מילדת עברית. והעגלון היה א"י. ונסתפקו איך לעשות. אם תסע המילדת בעצמה עם הא"י יש כאן איסור יחוד, ואם יסע עמה שומר ישראל. נמצא השומר מחלל שבת. ואף שבשביל פיקוח נפש שרי לחלל מ"מ דלמא עדיף שתסע בעצמה ולעבור על איסור יחוד. כדי למעט בחלול שבת ... יש לכאורה טעם נכון לומר דעדיף טפי שיסע השומר ואע"ג דקמחלל שבת. דהנה איתא בפסחים כ"ה דאין לך דבר שעומד בפני פ"ג. חוץ מעו"ג וגלוי עריות ושפיכת דמים. דלא ניתן לדחות מפני פ"ג. וכ"פ הרמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה דין ו'. א"כ איסור שבת ניתן לדחות מפני פ"ג. אבל איסור יחוד לא ניתן לדחות מפני פ"ג דלאו דווקא גלוי עריות ממש רק אינהו וכל אביזריהו ... לפ"ז נראה דאפילו בחול אם לא הי' מי שיסע עם המילדת והיא צריכה לעבור על איסור יחוד. י"ל דלא תסע ולא תעבור באיסור יחוד מפני פ"ג ... וכל זה אני כותב לשיטת הרמב"ן והר"ן הנ"ל שפסק בש"ע סי' קנ"ז כמותם דג"ע לאו דווקא רק אינהו וכל אביזריהו. אמנם לע"ד היה נראה לומר בזה דווקא גלוי עריות ממש דהוא באיסור כרת. אבל בשאר קריבות דג"ע דהוא רק בלאו ומכ"ש יחוד דעריות ודאי דנדחה מפני פ"ג. ומכ"ש שאר חייבי לאוין ועשה. דהנה קיי"ל בכל מקום דעשה דוחה ל"ת. ואפי' גם איסור ביאה כדאמר' ביבמות כ"ג באלמנה לכ"ג לית עשה ולדחי ל"ת ע"ש. והצלת נפשות ודאי דהוי עכ"פ מצות עשה לגבי ידידה. דנשמרתם מאד לנפשותיכם כתיב. וגם לאחרים הוי מצוה עשה להצילו כדדרשי' והשבות לו לרבות אבדת גופו. כדאיתא בסנהדרין דף ע"ג. וכן הוא ברמב"ם פ"א מהל' רוצח דין י"ד ודין ט"ו ובחור"מ סי' תכ"ו. ועי' ביו"ד סי' של"ו בש"ך סק"ד. וא"כ ודאי דהך מצות עשה לא גרעה משאר מצות עשה שבכל התורה דקיי"ל דעשה דוחה ל"ת. ולמה לא ידחה הך מ"ע דפ"ג הל"ת דקריבה דג"ע. או שאר חייבי לאוין ... כן נראה לי ברור ונכון בסברא".
2. שפת אמת (שבת דף יג: תד"ה מטה) – "ופלטי כו' קצת קשה דאף בלא הסוגיא דהכא מוכרחין לומר כן דשם הי' באופן שלא הי' איסור משום יחוד וקושי' התוס' י"ל דהתם סכנה הי' אם הי' נודע לשאול שהוא פרוש ממנה וחושש לקידושי דוד הי' חושבו למורד במלכות תדע דהכי הוא מדלא גירשה לגמרי מביתו".
3. זר זהב (על איסור והיתר סי' נ"ט ס"ק ב') - לישונו לקמן.
4. אג"מ (הגר' פעלדר שליט"א קולטת א' שעיו"ר ב', מהגר"ש מילר שליט"א).

5. ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק א' אות ח', ח"ז סי' מ"ד אות ב', חי"ב סי' ל"ג).
6. הגרשז"א זצ"ל (שמעתי מבעל המחבר שלמי ניסן, והוא שואל הגרשז"א, עי' נשמת אברהם אה"ע סי' כ"ב ס"ק א' אות ד', ושולחן שלמה סי' ש"ל ס"ק ג' ב').
7. הגריש"א זצ"ל (קונ' הלכות יחוד [בוגרד] פרק ו' סעי' ז' אות ה', עי' אשרי האיש ח"ב פרק ל"ז סעי' ח', ששכ"ה פרק ל"ו דפו"ח הע' כ'). **אמנם** יש לעי' הערות במסכת שבת דף קכז: ד"ה ונעל) – "די"א דייחוד הוי אבזרייהו דגילוי עריות וא"כ יהרג ואל יעבור".
8. הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ו אות ל"ד) – "אשה הצריכה לנסוע בשבת לבית החולים משום פיקוח נפש, ובנסיעתה תעבור גם על איסור יחוד עם הנהג, כגון שהם עוברים בדרך שאין עוברים ושבבים כנ"ל, מותר לה לנסוע, שכשם שפיקוח נפש דוחה שבת כך הוא דוחה איסור יחוד. ואם יש קטן או קטנה שעל ידם אין איסור יחוד יקח אותם, שזה מיקרי 'אפשר לקיים שניהם ולא נדחה איסור יחוד'".
9. הגר"א אונטרמן זצ"ל (הו"ד באוצר הפוסקים סעי' א' אות א' סוף ס"ק ז' ד"ה ובתשו', ע"ש עמ' 260, נשמת אברהם ח"ג עמ' צ"ו ד"ה עיין, דפו"ח עמ' ר"ז).
10. משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ח) – "ואני אומר חדאי נפשאי וכל כי הני מילי מעלייתא ליתאמרי משמאי דודאי אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש וכיון דאשה בעת לידתה בכלל פ"נ הוא כמבואר בש"ע מותרת לנסוע והא דאמרו דבכל אבזרייהו דג"ע ימות ואל יעבור מההוא עובדא דהעלה לבו טונא ואמרו יהרג ואל יעבור ימות ואל יספר עמה מאחורי הגדר כבר תי' הרדב"ז ז"ל ח"א סי' ב' הביאו הפ"ת יו"ד סי' קצ"ה וד"ת שם ס"ק נ"ד דהתם לא קאמר אלא בבא לו החולה מחמת העבירה אמרינן דימות ואל יעבור אבל כשלא בא החולה מחמת העבירה שרי ככל חולה ואין זה בכלל יהרג ואל יעבור ומכאן זה התיר לבעל לשמש לאשתו נדה כשהוא חולנית ואין לה מי שישמשנה וא"כ הכ"נ כן הוא דלא חיישינן משום אבזרייהו דג"ע כה"ג ואין לך דבר העומד בפני פ"נ וכלשון זה סיים הרדב"ז ז"ל שם".
11. עי' שבט הליי (ח"ג סי' ל"ו סי' ש"ל סעי' א', ח"ו סי' ל"ח אות ד') – "ועיין באו"ה כלל נ"ט בפירוש היקר זר זהב אות ב' מה שהאריך בזה בתשובת שם ארי' הנ"ל (ובעלי אוצה"פ אה"ע בדברם מזה לא ראו דברי הזר זהב הנ"ל) וקרוב מה שכ' במסקנתו דלכו"ע כל שאין היחוד דרך חיבה אלא לאיזה צורך כנ"ד שאין זה בגדר אבזרייהו דג"ע, מכ"מ איסור יחוד איכא – ונוטה שם דמותר לקחת אתו עוד א' להצילה מאיסור יחוד, ולזה לבי נוטה להלכה, לא מפני איסור יחוד בלבד דיתכן דכיון דבאופן כזה אינו מאבזרייהו דג"ע, נדחה איסור יחוד מפני פקו"נ – אלא דבלא"ה כמדומני הי' דעת גאון ישראל החזון איש דאפילו בשבת יסע אחר אתה מפני הפחד והבהלה".
12. הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שמעתי מר' נחמיה יעקובסון, והוא שואל הגרמ"ש"ש).
13. תורת היולדת (פרק י"ד הע' ג', הע' ד') – "להלכה נראה לנקוט שנדחה איסור יחוד בפני פקו"נ, ועדיף לעבור על איסור יחוד מאשר על חילול שבת דאורייתא".
14. דברי סופרים (ס"ק ד', עמ' י') – "כחבו איזה אחרונים דאפילו במקום פיקוח נפש אסור להתייחד ... ולענ"ד לא נהירא שהרי מבואר ברמ"א יו"ד סי' קנ"ז סעיף א' דהא דאמרינן דאבזרייהו דעריות יהרג ואל יעבור היינו בדבר שיש בו לאו דאורייתא, אבל אם אין בו לאו דאורייתא לא אמרינן יהרג ואל יעבור, ומשמע אף היכא דאיכא עשה ג"כ לא אמרינן יהרג ואל יעבור, ובאיסור ייחוד אף שהוא מן התורה אין בו לאו".
15. קובץ הלכות יחוד (פרק ב' סעי' י"ח) – "אפילו ביחוד דאורייתא אין אומרים יהרג ואל יעבור".
16. ע' עלי זבח (בדיני יהרג ואל יעבור פרק ט' סעי' י').
17. תורת היחוד (פרק י' סעי' ז').

ג. מר"מ – דבר הלכה (סי' ט"ו סעי' ג'), מהרי"ל דיסקין (קונ"א אות רי"ב [נראה שאין ראייה, ששם הוי גוי, וגם קודם הגזירה]), כלי חמדה (פר' בהר, ל"מ), עי' יעקב (סנהדרין דף כב ד"ה אמרה, שם היה פנויה), העמק שאלה (שאלתא ק"ב אות ג'), ששכ"ה (פרק ל"ו דפו"ח סעי' ח'), אנציקלופדיה תלמודית (ח"ג עמ' תרנ"ד ד"ה יחוד), אנציקלופדיה הלכתית רפואית (ח"ג עמ' 39).

1. יחוד בשעת סכנה – עולת יצחק (ח"ב סי' ר"מ).
2. הגר"י סלנטר זצ"ל (הו"ד בהקדמת לספר דבר הלכה להוצאה ג' ד"ה ספר. וראיתי באיזה קונ' שהגר"ח"ק שליט"א אמר שלא היה רק מידת חסידות, אלא מעיקר הדין) – "ספר לי ידידי הגר"ח"ק שליט"א ששמע מהגר"מ גורדון ז"ל ראש ישיבת לומזא פ"ת ששמע מחותנו הגר"א שולביץ ז"ל שהי' תלמידו של הגאון ר"י סלנטר ז"ל, שהגאון ר"י סלנטר ז"ל אמר לו שכל אימת שנכנס לחשמלית לנסיעה מתעוררת אצלו שאלה של יחוד ואם הי' מחליט שיש בה איסור יחוד הי' קופץ מהחשמלית, ומתעמק כל זמן הנסיעה בשאלת יחוד ועד שמסיק משהו נעצרת כבר החשמלית ויורד ומפסיק מלחשוב בזה, ואם הי' מעלה על הכתב כל החדושים על יחוד שחושב אז הי' כרך עבה ע"כ. (מש"כ בשם הגר"י"ס ז"ל שאמר **שאם הי' באיסור יחוד הי' קופץ מהחשמלית. והיינו אף בעת נסיעתה וזהו סכנת נפשות ממש**, כבר דנו בזה האחרונים ז"ל כש"כ בספרנו בס"ט ט"ו ס"ג)".
3. עמק התשובה (ח"ו סי' תקי"ג) – "אשה חולנית הצריכה לנסוע לבית חולים אם מותרת לנסוע עם איש באופן דאיכא משום יחוד ... הנה בעיקר הדבר אם יחוד הו' בכלל אבזרייהו דג"ע יש לדון בזה טובא, ולכאורה לפי הלימוד דמבואר באבות דרב נתן פרק ב' דילפינן (ויקרא י"ח) מלא תקרבו לגלות ערוה לפי"ז הוי בכלל אבזרייהו דג"ע, אכן מ"מ נראין הדברים מכיון שאין היחוד עצמות האיסור וכמו שנראה שהתירו במקום שאין חשש שיבוא לידי מעשה עבירה כגון בעלה בעיר או קרובות, א"כ אף דבסתם דבעבדתייהו טרידי ליכא להתיר יחוד, דמ"מ ע"י קריבות יגרה בי' היצר לעשות מעשה עבירה, אבל במקום פקו"נ שאדם בהול על נפשו, בוודאי החולנית לא תתפתה לעשות מעשה עבירה, ולאונס ליכא למיחש ... וממילא בוודאי ליכא משום אבזרייהו דג"ע בהיחוד שבאופן זה, ובמקום צורך חולה בודאי שרי".

- ד. **טעמים להקל** [המעשה שהיה, שבחור שהולך בפגישה עם בחורה, ומצא שהם היה במקום יחוד על רכבת, מה דינו].
1. י"א שאיסור יחוד הוא רק איסור דרבנן [ע"י לעיל]. וממילא אביזרייהו דעריות של איסור דרבנן אינו נכלל בכלל של יהרג ואל יעבור [ע"י ליו"ד סי' קנ"ז, לשיטות ומר"מ].
 2. י"א אביזרייהו דעריות אינו נכלל בדין של יהרג ואל יעבור [ע"י ליו"ד סי' קנ"ז, לשיטות ומר"מ].
 3. י"א נדה אינו ערוה, וממילא אינו נכלל בדין של יהרג ואל יעבור [ע"י יו"ד סי' קפ"ג, לשיטות ומר"מ].
 4. י"א איסור יחוד בנדה פנויה אינו אסור מן התורה [ע"י לקמן סעי' ב'], וממילא אביזרייהו דעריות של איסור דרבנן אינו נכלל בכלל של יהרג ואל יעבור [ע"י ליו"ד סי' קנ"ז, לשיטות ומר"מ].
 5. י"א דאיסור יחוד הוא איסור עצמי, ולא נכלל באביזרייהו [ע"י לקמן].
 6. י"א דאיסור יחוד שאינו בדרך חיבה הוא הרחקה בעלמא, ולא נכלל באביזרייהו [ע"י לקמן].
 7. י"א דאיסור יחוד לזמן הוא רק דרבנן [משא"כ יחוד בקביעות], וממילא אביזרייהו דעריות של איסור דרבנן אינו נכלל בכלל של יהרג ואל יעבור [ע"י ליו"ד סי' קנ"ז, לשיטות ומר"מ].
 8. י"א שהשיעור זמן יחוד, גם צריך השיעור של פיתוי. א"כ מאד קשה שיהיה יחוד [ע"י לקמן].
 9. י"א באיסור עשה לא אמרינן יהרג ואל יעבור - דברי סופרים (ס"ק ד', עמ' י', לשונו לעיל).
 10. י"א כיון שהוא אינו עושה שום דבר (שבתחלה היה כמה אנשים ברכת, ואחר זמן מצא שהאנשים עזב הרכבת והוא נשאר יחידי עם הבחורה), הוא דין כמו 'קרקע עולם' ולא אמרינן יהרג ואל יעבור - בירור הלכות יחוד (עמ' כ"ז, דפו"ח עמ' כ"ט, לשונו לעיל).

ה. **האם יחוד הוא מעשה קריבות והוי אביזרייהו דעריות**, או איסור עצמי.

1. מר"מ - חזו"א (הערות של החזו"א על הגליונות של האבי עזרי אסו"ב פרק כ"ב אות י', "לא יתכן ..."), אבי עזרי (איסורי ביאה פרק כ"ב), הו"ד בחוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה ותירץ).

ו. **אם יחוד הוא מעשה קריבות והוי אביזרייהו דעריות**, או רק הרחקה.

1. אביזרייהו דעריות - טוב טעם ודעת (מהדו"ק סי' קצ"ב, לשונו לעיל), שם אריה (אה"ע סי' ל"ג, לשונו לעיל), צור יעקב (ח"א סי' ט"ז ד"ה אבל), פסקי תשובה (ח"א עמ' י"ג בהע', לשונו לעיל), זרע אברהם (יו"ד סי' ה').
 2. אינו בדרך חיבה, הוי רק הרחקה - זר זהב (על איסור והיתר סי' נ"ט ס"ק ב', "וקשה האם נימא דהאיסור לדבר עם אשה או להסתכל בה כ"כ גדול שיהרג ואל יעבור והלא מעשים בכ"י וכי ח"ו כולם עוברים על איסור חמור כזה אלא ודאי פשוט כמ"ש הש"ך בסוס"י קצ"ה דאיסורים אלו מסור ללב ודוקא במתכוון להסתכל וליהנות בראיה או לדבר ולשמוע קולה דרך חיבה שהם בכלל לא תקרבו לגלות ערוה לגלות ערוה וכ"כ שם בתשו' פנ"י וא"כ יש לומר דגם באיסור יחוד כן הוא שאם הוא מתכוון להתייחד עם הערוה דרך חיבה וריעות כדרך הפרוצים אז הוא ג"כ אסור משום לא תקרבו כמ"ש הסמ"ג אבל אם שלא בכונה כלל הוא מתייחד זה אינו בכלל דלא תקרבו רק הוא רמוז מכי יסיתך אחיך ואינו בכלל אביזרייהו דג"ע כלל"), הו"ד בשבט הלוי (ח"ו סי' ל"ח אות ד'), ע"י חבלים בנעימים (ח"ב אה"ע סי' פ"ד ד"ה וזה), הגרא"י אונטרמן (הו"ד באוצר הפוסקים סעי' א אות א' סוף ס"ק ז' ד"ה ובתשו').
 3. מר"מ - אוצר הפוסקים (סעי' א' אות א' ס"ק ז'), תורת היחוד (פרק י' הע' ז').
- א) אג"מ (אה"ע ח"א סי' נ"ו) - "והנה על הסתכלות בלא מתכוין ליהנות אף שיבא מזה לידי הרהור והנאה יש ראיות מפורשות שנדחה מפני פ"נ דהא הגמ' בסוטה דף כ"א שהוא חסיד שוטה ומבלי עולם בטבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכלי בה ולאצולה, וברור שאף אם ברי לו שיבא לידי הרהור מחוייב לאצולה וברור שאין חלוק בין אצולי נפשיה לאצולי אחרים, דבהג' דברים אסור לעבור אף בשביל אצולי אחרים, אלא ודאי שזה לא הוי מאיסורי ג"ע כיון שרק מדין הרהור הוא האיסור, ואף שמחוייב גם ליגע בה ולחבקה בידיו אף שהנגיעה בגופה הוא מלאו דקריבה שהוא לאו דג"ע, נראה פשוט משום דעצם הנגיעה והחבוק אינו משום חבה והאיסור דחבוק ונשוק וכל נגיעה הוא רק כשעושה דרך תאוה, ואף שידע בנפשו שכשיגע בה ויחבקה בידיו להוציאה מן הנהר יתכוין גם ליהנות ממנה, אין להחשיב איסור זה על מעשה הנגיעה והחבוק שעושה כיון שהמעשה ודאי אינו דרך תאוה כיון דאף מי שאין לו שום תאוה היה עושה זה והוי האיסור רק הנאה שבלב שיש לו מזה ממילא אין ע"ז איסור קריבה אלא איסור הרהור מקרא דונשמת שזה נדחה מפני פ"נ. וגדולה מזה מצינו ...".

ד [הזמן של איסור יחוד.

- א. **יחוד עראי**: האם הוא דאורייתא או מדרבנן.
1. דאורייתא - תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: ד"ה מתיחד, לשונו לקמן), ערה"ש (סעי' ג', אבל פנויה בקביעות הוי מן התורה), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות א', אות ג', "דגם יחוד עראי אסור מה"ת, וזה דלא כמש"כ הגאון צפנת פענח"), פשוטות הפוסקים.
2. מדרבנן - צפנת פענח (איסורי ביאה פרק כ"א הל' ד', "עיקר היחוד של תורה הוא לדור בקביעות"), ע"י חקרי לב (אה"ע סי' י"ז).

ב. **הזמן הוי שיעור פיתוי, לפשוט וללבוש בגדים, וזמן ביאה.**

1. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ"ב, לשיטתיה שם אות א', דברות משה כתובות תשובה ג' אות ד') - "והשיעור אם הוא גס בהאשה שנכנסה עמו הוא אסור בשיעור ביאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה דהלכה כר"ע בסוטה דף ד' אך צריך נוסף לזה קצת כשיעור לשכב ולפשוט מהבגדים עד כדי שיהא האפשרות לגלות את האברים וגם להלביש כמתחלה ואם מצד השכיבה נתלכלכו הבגדים לתקנם כמתחלה כדרך ההולכים בשוק, ואם אינו גס בה הא צריך עוד זמן כדי לרצותה דהא מה שבסתירה דסוטה דהוא אחר קינוי מסיק בסוטה דף ד' ע"א דלא בעי אלא שיעור ביאה בלא ארצותה פרש"י משום דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו, אבל הכא שנכנס לשם עם אשה שאינו מכירה ואף במכירה כשלא גס בה הרי ודאי יש להצריך גם כדי

לארצותה שלזה לא שייך קביעות שיעור, אבל אף לאשה כזו שדעתה קלה ביותר להתפתות הוא ודאי שיעור גדול טובא משיעור ביאה אף לפרוצות ואף לנשי נכריות דאף שאין חוששות לאיסורים אין מזנות לסתם אינשי אלא בפתוי וריצוי, ואף אם מכירה לקדשה הא צריך להשוות עמה בשכר ולשלם לה או ליתן לה משכון שג"כ הוא שיעור יותר גדול משיעור הביאה שהוא ודאי יותר מכל נסיעה ארוכה דאיכא במעלית אף דמשך כ"ה קומות, ובגס בה טובא וכן כשאשה נכרית מנהיגה את המעלית שסתמן פרוצות ופגע בה איזה פעמים ובנסיעה ארוכה לכמה קומות אה"נ דיש לאסור, אבל לא מצוי כלל דבר כזה, ועם שתי נשים ודאי אין לאסור שיחושו שלא יוכל לבעול לשתיהן בזמן קצר כזה וממילא לא יבעול כלל דמירתתי מהשניה שלא יספיק לבעול אותה".

2. באר משה (הו"ד בנטעי גבריאל יחוד פרק י"ב הע' ג') – "כיון שעיקר איסור יחוד הוא מפני שיפתנה".
3. עי' עמק תשובה (ח"ג סי' צ"ו אות ה' ד"ה וזולת, גבי כשר) – "חוכך אני טובא לומר דלענין איסור יחוד בכשרים שאין לבן גס בהדי הדדי אינו די בשיעור כל דהו שיהא ראוי לעשות מעשה וכמבואר בסוטה, דנראה דבעינן שיעור יותר מזה שתתיישב דעתן עד כדי שיהא ראויין לבא לידי קירוב ויהא לבו גס לעשות מעשה, ומי יודע כמה מושך שיעור זה".
- (א) מר"מ – ודברת בם (סוף סי' רפ"ז).

ג. הזמן הוא שיעור ביאה בלבד כמו סוטה, דלצלות ביצה ולגומעה.

1. אמרי אש (אה"ע סי' ק"ז).
2. מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות ר"ו, עי' ציץ אליעזר ח"ו סי' מ' פרק כ"ב אות ג') – "לענין יחוד אף פחות מכדי ביאה אסור, לבד דזה הוה חצי שיעור, אף גם א"כ אח"כ ימלך עוד על חצי שיעור, דוק [וזה י"ל דתלי בכוונתו האמיתית], אבל בפשוט דאנו חוששין שיבעול, ושוב ישתהה שם, ומאי נפ"מ הרי סיפק בידו".
3. ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ב) – "ברור לדינא דלשעה מועטת שאין בה כדי טומאה, דהיינו פחות משיעורא דלצלות ביצה ולגומעה אין איסורא דיחוד".
4. שבט הלוי (ח"ג סי' קפ"ב, קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מ"ג הע' א') – "ודאי הא דמותר במקום דלא שייך לבא לשיעור טומאה לא הוצרכא לפרש דזה ה' פשוט להם, כיון דאינו בגדר יחוד כלל".
5. משנה הלכות (ח"ד סי' קפ"ז, ח"ו סי' רכ"ד) – "שיעור יחוד דהיינו כדי לצלות ביצה קלה".
6. ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סע"מ"ב) – "מעלית חשמלית שזמן נסיעתה פחות משיעור צליית ביצה וגמיעתה, מותר לאיש להכנס לשם אף אם נמצאות שם אשה אחת או שתיים".

ד. השיעור הוי אפילו רגע אחד.

1. הגר"ח פלאג"ח צ"ל (ראה חיים פר' וישב ד"ה עוד, נה-ב') – "משום הרהור עבירה".
2. חלקת יעקב (אה"ע סי' ס"ה) – "בענינים אלו שייך חצ"ש, א"כ ממילא אף כשיהי' איזה שיעור לאיסור יחוד נאסר לכתחילה אף החצי שיעור".
3. להורות נתן (ח"א סי' נ"ז) – "נראה לומר דמה שאסרו יחוד מפני שהוא גורם לגלות ערוה, אין הכונה דוקא שיבוא לידי ג"ע באותה שעה, אלא שקירוב הדעת הנגרם ע"י היחוד יביאהו לידי עבירה ממש בפעם אחרת ... וממילא אף יחוד בפחות משיעור טומאה אסור דהרי אין חשש הטומאה על אותה שעה דוקא".
4. מחמיר אא"כ בשעת הדחק.
- (א) בצל החכמה (ח"ב סי' ע') – "כל שהוא בגדר יחוד יש להזהר אפילו כשאין שהות כדי שיעור ביאה. כשיש שהות כדי שיעור ביאה עוברים על אירו יחוד דאורייתא גם אם למעשה אינם מתיחדים כדי שיעור טומאה ... אם איסור יחוד מחששא דשמא יבעול באותה שעה הוא, אז בהי' שהות כדי שיעור ביאה ונתיחדו, עברו כל רגע על איסור יחוד דאורייתא עד שהגיע הרגע שממנו והלאה כבר אין שהות לבעול כי באותו רגע פקע מהם איסור יחוד דאורייתא. בשעת הדחק מותר לאיש אחד ואשה אחת לעלות ולרדת במעלית גם אם אי אפשר לעצור המעלית מבחוץ, כל שאין שוהים בה כדי שיעור טומאה. איש אחד ואשה אחת שעליהם או ירידתם במעלית שוהה כדי שיעור טומאה והוא שעת הדחק, אז לפני שנסגר דלת המעלית ילחצו על איזה כפתור שע"י תעצור המעלית בהכרח באחת הקומות הביניים ושם תפתח הדלת מאל"י ויתבטל היחוד".
- (ב) מנחת יצחק (ח"ד סי' צ"ד, סי' צ"ה, סי' צ"ו) – "מכל מקום, היכא דאין המקום ראוי לכדי שיעור טומאה, בזה י"ל דלא נכנס בכלל יחוד כלל, והיכא דאי אפשר ושעת הדחק, יש מקום להקל".

ה. מה השיעור של זמן ביאה, דלצלות ביצה ולגומעה - סוטה (דף ד.).

1. 35 שניות – דבר הלכה (עמ' ר'), חוט שני (קונ' הלכות יחוד פרק א' הע' ה').
2. ב' דקות או פחות.
- (א) הגריש"א צ"ל (הערות במסכת קידושין פב. ד"ה שם, סוף עמ' תפ"ג) – "ובשיעור ייחוד, דאף דלגבי שהיית חתן וכלה בחזר ייחוד נקטינן דהשיעור הוא 5 דקות, אך לענין איסור ייחוד וודאי צריך לחוש לחומרא אפילו בהרבה פחות מזה. ובשתי דקות [או אפילו פחות מזה] שייך איסור ייחוד".
- הגריש"א צ"ל (תורת היחוד פרק א' הע' כ"ג) – דקה או דקה וחצי.
- הגריש"א צ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ') – "שיעור הזמן שאסור ביחוד הוא שיהיה ראוי לטומאה, וזה בכדי לצלות ביצה קלה ולדוגמא כמבואר במס' סוטה (דף ד ע"א), והשיעור הוא בערך דקה אחת לחומרא".
- (ב) שבט הלוי (יסוד הבית וקדושתו פרק ה' הע' קי"ז) – "שהשיעור הוא 2 דקות".
3. ב' או ג' דקות – הגר"ש מילר שליט"א (הלכה ברורה ח"א הע' ל"ב).

4. ג' דקות – להורות נתן (ח"א סוף סי' נ"ח), שער היחוד (סעי' ט' דרך קצרה ס"ק ד'), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' ו'), "מעלית חשמלית שזמן נסיעתה פחות מג' דקות, מותר להתייחד שם עם אשה, ובפרט אם בעלה בעיר. אבל אם האשה לבושה בבגדי פריצות, נכון שלא יעלה עמה במעלית".
5. ד' דקות – הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שמעתי מר' נחמיה יעקובסון, והוא שואל הגרמ"ש).
6. ה' דקות – מנחת יצחק (ח"ד סוף סי' צ"ד, "דלפי מה דנתבאר, דבשעת הדחק, אם אין בהשיעור של עליית וירידה העלעועטער, כדי שיעור טומאה, י"ל דאין בזה משום יחוד, אם צדקנו בדברינו והשערתינו הנ"ל, ה' אפשר להגביל הזמן על ה' מינוט"), הגר"ט גאלדשטיין זצ"ל (יחוד עמ' ל' הע' י"ב, קובץ הלכות יחוד פרק א' סעי' ז' אות ב').

ו. האם הזמן מחמת חשש חיבוק ונישוק.

1. לא.
- (א) כל הפוסקים (לעיל) שנתן השיעור שיעור ביאה.
- (ב) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ט"ז, אות כ"ב) – "אם א"א להיות היחוד אלא פחות מכדי שיעור טומאה ליכא איסור יחוד דבשביל חיבוק ונישוק לא גזרו אף שחיבוק ונישוק לא"א הוא דאורייתא".
- (1) וקשה: האג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ב) – "ובדבר אשה שצריכה ליסע בטעקסי להמקוה שבעיר אחרת סמוכה, ודאי טוב אם נוהג הטעקסי הוא איש, שהבעל יסע עמה שהרי הוא סמוך לערב שיש חשש יחוד אף בדרך קרובה ועוברים שם הרבה מאשינעס, משום שקשה אז לראות מה שנעשה בהטעקסי שהיא נוסעת, שמסתבר שאף במקום שאין לחוש שמא יבא לידי ביאה ממש, אם יש לחוש שמא יבא לשארי התקרבות כחיבוק ונישוק וכדומה נמי יש לאסור יחוד, ועל זה יש לחוש שאף בעת שעסוק במלאכתו להנהיג את המאשין יעברו על מיני קירוב, ולכן צריך הבעל ליסע אתה אף כשהנוהג הוא ישראל וכ"ש אם הוא נכרי. ואם א"א לבעלה ליסע אתה כגון שיש תינוק בבית ואין מי שיהיה עמו וכדומה, אין לאסור לה ליסע בטעקסי כיון דהוא עסוק במלאכתו וגם יש לו חזקת לא מרע אומנתו דבשביל פרנסתו אף שהוא נכרי יירא מלעשות שום דבר להנשים הנוסעות עמו (עיין כתובות דף כ"ו במתני'), וכיון שאיסור יחוד ממש ליכא שנוסע בדרך שעוברים רבים יכולה לסמוך ע"ז בשעה"ד ולא לבטל טבילתה".
- (2) י"ל: ששמעתי מהגר"ש פעלדר שליט"א (הל' יחוד קולטת ד') שכתב האג"מ עצמו הג"ה בכתב שלו בצד התשובה הנ"ל (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ"א), וכן שוב קבלתי הכתב יד, וז"ל "ומה שכתבתי באג"מ ח"ב יו"ד ח"ב סימן פ"ב, שכתבתי שאם האשה צריכה ליסע בטעקסי לטבילה, יסע בעל עמה מחשש יחוד. שאף שהיא דרך קרובה ולא יוכל להשהות בדרך יש לחוש לשאר התקרבות בחיבוק ונישוק, שנמי יש לאסור יחוד. לא היתה כוונתי על איסור יחוד אלא שהבעל יש לו לחוש גם לזה, שלא להניחה להיות בין עכו"ם שהם פרוצים ביותר. ולא דקדקתי בלשון" עכ"ל.
- (3) מר"מ – ודברת במ (סי' רפ"ז).
- ג) הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"א) – "פשוט הוא דלא גזרו על יחוד אלא משום חששא דביאה כדרכה ולא על עניני קירוב או על שלא כדרכה".
2. כן – הגרש"פ זצ"ל (יחוד עמ' ל' הע' י"ב).
- ז. איסור אפילו על רגע אחד, אם יכול להתמשך, ועובר מיד.
1. מנחת יצחק (ח"ד סי' צ"ו) – "היכא שיש במציאות שיהי' שיעור טומאה, רק המה יצאו מקודם שיעור טומאה, אף שמדברי האמרי אש נראה להקל אף בכה"ג, מ"מ בזה צדקו דברי הגאון מהר"ל דיסקין, דאסור".
2. הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"ב ד"ה אבל) – "נלענ"ד דכל שהיחוד הוא במקום שהם כן יכולים לשהות שם כשיעור טומאה, אז איכא ממש איסור יחוד דאורייתא על כל רגע ורגע שהם שוהים יחד גם לפני ששהו כשיעור טומאה ולאו בשיעורא תליא מלתא, ולכן אף אם נמלכו באמצע ונתפזרו לפני ששהו כשיעור טומאה אפי"ה כבר עברו על איסור יחוד וצריכים כפרה, וכ"ש שאם רק בדרך מקרה נכנסו לשם אנשים וע"י זה נפסק היחוד שביניהם, נלענ"ד דבכה"ג יש לדונם כעברו ממש על איסור יחוד ולהלקותם על כך, דכמו שפשוט הוא דאם שהו כשיעור טומאה דשפיר מלקין אותם אף אם יודעים ברור שלא נטמאו הנ"ל גם לוקין".
3. להורות נתן (ח"א סי' נ"ז אות ה', אות ט"ז).
4. הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין פב. ד"ה במשנה).
5. שבט הלוי (ח"ג סי' קפ"ב) – "שסתימת הסוגיא סוף קידושין והרמב"ם פכ"ב מאיס"ב ושו"ע סי' כ"ב מורים כי לא חלקו כלל במקום דשייך יחוד בין שהה כבר כשיעור טומאה או לא – ומדפירשו כן בריש סוטה לענין שיעור טומאה לאסור על בעלה ובשו"ע סי' קע"ח – ולא למדו לנו דין זה כאן שהוא יסוד ראשון בדיני יחוד מכלל דבמקום דשייך יחוד אפי"ה ח"ש אסור לא מדין ח"ש אלא מעיקר דין יחוד דכך אנו חוששים שימשך ביחודו".
6. תורת היחוד (פרק א' סעי' י"ג).
7. מר"מ – מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות ר"ו, עי' ציץ אליעזר ח"ו סי' מ' פרק כ"ב אות ג', לשונו לעיל).

ח. חצי שיעור.

1. אינו שייך חצי שיעור, אם א"א להתמשך (כמו מעלית) – הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"ב, "ולענ"ד נראה דהן אמנם שיחוד במקום שאי אפשר לשהות כשיעור טומאה לאו יחוד הוא כלל ופשוט הוא כבעיתא בכותחא שגם להסוברים דיחוד אסור מה"ת ואיכא עלי' איסור עשה אפי"ה לא שייך בכגון דא לחשוש ולאסור משום חצי שיעור, שהרי גם אם הפתח פתוח לרה"ר איכא נמי שעה פורתא שהם ביחידות אשר אי אפשר כלל לשום אדם לראותם ואפי"ה שרי ולכן אך למותר הוא להאריך

בזה"ל, הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סוף סי' קפ"ז, הערות במסכת קידושין פב. ד"ה במשנה), משנה הלכות (ח"ד סי' קפ"ז, ח"ו סי' רכ"ד), שבט הלוי (ח"ב סוף סי' קל"א, אמנם ע"י ח"ג סי' קפ"ב), חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה במעלית), נטעי גבריאל (יחוד פרק ט"ו סעי' א').

2. מחמיר – חלקת יעקב (אה"ע סי' ס"ה, לשונו לעיל).

3. מר"מ – ציץ אליעזר (ח"ז סי' מ"ו אות א').

ט. מה הדין אם יכול להפסיק המעלית באמצע.

1. מותר – משנה הלכות (ח"ו סי' רכ"ד).

2. מר"מ – חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה ובאופן, "יש להסתפק").

3. ע"י הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה במשנה, תורת היחוד פרק א' הע' כ"ג ד"ה ולענין [מיקל בתנאי שאם ימנעו המשך מהלך המעלית יהיה ניכרת פעולתם לעומדים בחוץ]).

י. מעלית.

1. מיקל.

א) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מג) – "מעלית - קיימות שתי סוגי מעליות, יש מעליות שניתן לעצור אותם מבחוץ בכל קומה (או שהן נעצרות מעצמן), ויש מעליות שא"ל לעצור אותם באמצע הנסיעה, והן נעצרות רק כאשר מגיעות לקומה שכיון אליה את המעלית מתחלה. ולענין הלכה יש לדעת כי שיעור יחוד הוא זמן קצר ביותר. וע"כ במעליות שניתן לעצורם או שנעצרות מאיליהן בכל קומה, ומצויים בבנין אנשים שעולים ויורדים, וממילא יש מצב שבכל קומה יתכן והמעלית תיעצר ע"י מישהו, אין מן הדין איסור יחוד בשעות שמצויים עולים ויורדים במעלית, כיון שהוא כפתח פתוח לרשות הרבים. אבל מעליות שא"ל לעצור מבחוץ והוא יכול להמשיך ולנסוע כדי שיעור יחוד מבלי שהמעלית תפתח יש בזה איסור יחוד אף אם לבסוף נמלך ועצר את המעלית באמצע הדרך קודם ששהה איסור יחוד".

ב) ביע אומר (ילקוט יוסף אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סוף הע' מ"א) – "דמעיקר הדין יש להקל בזה".

ג) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' ו' [לשונו לעיל], אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' מ"א) – "שמעיקר הדין בדרך כלל אין איסור ייחוד במעלית".

2. מחמיר.

א) הגר"ח ק"ש שליט"א (אהל יעקב) – "האם מותר להכנס לתוך מעלית עם אשה זרה כשצריכים לעלות רק ב' קומות שלוקח עד עשר שניות. תשובה: לא".

ב) המחמירים לעיל ששיעור יחוד הוא אפילו לרגע אחד.

3. מר"מ.

א) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות י') – "נסיעה במעלית ביחד עם אשה, יש מתירין כיון שאינם סגורים ביחד אלא לזמן מועט שאין בו שיעור ביאה, ויש אוסרים, ועכ"פ, אפילו אין איסור יחוד ראוי להזהר ולהמנע מכך, שהשטן מקטרג בשעה כזאת להכשילו בהרהורים, ושומר נפשו ירחק מזה".

יא. בדרך עד שיהיו שלשה: מה הגירסא.

1. סוגיות.

א) קידושין (דף פא.) – "אמר רב יהודה אמר רב: ל"ש אלא בעיר, אבל בדרך עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד מהם להשתין, ונמצא אחד מתייחד עם הערוה".

ב) סוטה (דף ז.) – "דאמר רב יהודה אמר רב: לא שנו אלא בעיר, אבל בדרך - עד דאיכא שלשה, שמא יצטרך אחד מהן לנקביו, ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה".

2. להשתין – פסקי רי"ד (קידושין דף פא., ע"י מגיה שם הע' שנ"ו), רא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א), הו"ד בב"י (ס"ק ה'), ב' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א), "בדרך צריך ג' אנשי' שמא יצטרך א' מהם להשתין וישארו ב' עם האשה פשוט", הו"ד בדר"מ (ס"ק א'), מהר"י וויל (סי' נ"ה, "דאמרי' פרק י' יוחסין אמר רב יודא אמר רב לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלש' שמא יצטרך אחד מהם להשתין מים ונמצא אחד מהם מתייחד עם הערוה"), יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א), לבוש (סעי' ה'), "דבשנים בשדה יש לחוש שמא יצטרך אחד מהם להטיל מים ונמצא השני מתייחד עם הערוה".

3. לנקביו – רש"י (קידושין דף פא. ד"ה שמא, ע"ז דף כה: ד"ה אלא), ר"י הזקן (קידושין ריש דף פא.), ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' א'), "בדרך עד שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא זה מתייחד עם הערוה", הו"ד בב"י (ס"ק ה'), פסקי רי"א (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות ב'), מאירי (סוטה דף ז.), "בדרך צריך שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא אחד מתייחד עם הערוה", מרדכי (בב"ב רמז תע"ח), ב"ש (ס"ק ט'), שיירי קרבן (מכות פרק ב' הל' ו' ד"ה אף), חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ה').

4. מר"מ – פרישה (ס"ק י"ב. אמנם ע"י דרישה ס"ק י"ב שמביא לשון הראב"ד, ואח"כ מסיים "להטיל מים או לעשות צרכיו"), רד"ל (קידושין דף פא.).

א) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ב) – "וזה שחששו בדרך לשמא יצטרך אחד מהם להשתין, אף על פי שלכאורה זה זמן מועט פחות מכדי שיעור ביאה, הרי מדגיש רש"י וכותב ובעי להתרחק לצניעות א"כ הריחוק עם ההשתנה הוא כבר יותר משיעור ביאה, וכך מבאר נמי בהדיא הפרישה בטור אה"ע סי' כ"ב ס"ק י"ב דהחשש הוא דחבירו יצטרך להרחיק עד שלא יראה חבירו פירעו וגם כשיחזור יראה זה אימת בא וידע לשמור עצמו לפרוש מהאשה עיין שם".

- יב. אם הדרך שילך בו יש בו עובר ושב בממוצע כל עשר דקות (ואפשר ג"כ ט"ו דקות), אין איסור יחוד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ד' סוף הע' ט', יחוד עמ' כ"ה הע' ד' [ט"ו דקות], וכן יחוד - הלכותיו בקצרה עמ' י"ז הע' ד').
1. יביע אומר (מעין אומר ח"ה פרק ב' סי' ט"ו) – "שאלה: האם מותר לקחת אישה טרמפ בשטחים [התנחלויות] במקום שאפשר שחמש דקות לא יעבור רכב, כיוון שבכבישים אלו יש שם חשש סכנה אם תישאר. תשובה: מותר, זה פתוח".
 2. חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה לנסוע, ד"ה מכונת) – "תלוי אם בני אדם מרגישים שנמצאים לבד או שלא מרגישים כן".
 3. ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' ט') – "ואם עוברים בכביש זה מכונות כל ג' דקות לערך, אין בזה איסור ייחוד".

יג. מר"מ.

1. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "מהו השיעור זמן יחוד שאסור חז"ל. והשיב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל פסק דהאיסור הוא רק אם יש זמן לריצוי ועשיית עבירה, וזהו כמה דקות, אך צריך להזהר אפילו פחות מזה".

ה) סוגי אנשים - סעיף א'.

א. גירות: מה הדין יחוד עם הורים.

1. מיקל.

א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א', מסורת משה אה"ע אות מ"ט) – "מסתבר שלכא איסור יחוד דכיון דהא דליכא תקיפת יצר לאמו ובתו הוא ענין טבעי ...".

ב) בית אבי (קובץ הלכות יחוד פרק ב' הע' י"ג) – "שיש להתיר יחוד אצל משפחת גרים".

ג) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין פא: ד"ה מתייחד, תורת היחוד פרק ב' הע' ג', דבר הלכה עמ' קצ"ה ד"ה גר [שמותר להתייחד בהוריהם שלא נתגייר], ע"י קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות י"ח).

ד) יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק ד' סי' ל"א) – "שאלה: גר שנתגייר יחד עם אמו, האם יש בהם דין יחוד. תשובה: אין איסור יחוד".

ע"י יביע אומר (מעין אומר ח"ז פרק ד' סי' כ"ז, ח"ח פרק ב' סי' ה') – "שאלה: גר שנתגייר האם יש דין יחוד עם אמו שגם כן נתגיירה, וכן האם מותר להם לנשק זה את זה. תשובה: אין איסור יחוד. ולגבי נישוק אמר מו"ר נר"ו: שיינתן לאמו לנשקו, אך הוא לא ינשק. אחר כך הוסיף: יכול לנשקה ביד".

ה) ע"י תשובות והנהגות (ח"א סי' תשע"ו) – "יש לומר שאין איסור ייחוד, ואף שלגבי איסור ערוה דאמו ליכא איסורא שאין כאן יחס אחר אמו, מ"מ לענין איסור יחוד דהיתר עם אמו אף דהוא מקראי מ"מ פירשו חכמים בגדר האיסור דכשאין התאווה שולטת מותר, שהרי מצינו בכל שאין התאווה שולטת דלא יגיע לכלל ביאה, דאין איסור יחוד, וכגון באחותו לפרקים, וכן בבעלה בעיר דמירתתה ולא אתי לכלל ביאה וכדומה, א"כ גם בגר כיון שסכ"ס היא במציאות אמו והרגש שלו לה כאמו ממש שהיא במציאות אמו, לכן אין איסור ייחוד, וכן חשיבי בניו ומקיימין גם בהם פריה ורביה אף שהאבא נתגייר, והוא הדין שאין בהם איסור ייחוד, ונראה דאף שהאם לא נתגיירה רק הבן אין איסור ייחוד שלגבי זה היא אמו. שו"מ בספר 'בצל החכמה' ח"ד סימן י"ד שדעתו להחמיר כיון דהייחוד כאן הוא בחשש איסור תורה. אולם באמת בגר עם בתו מן התורה אינה אסורה עליו משום "בתו" כיון דגר שנתגייר כקטן שנולד, ואף כשהיא נדה הא נחלקו הראשונים אם האיסור יחוד מן התורה [וע"י בתוס' סוטה דף ז' ע"א, דאין היחוד מן התורה בנדה שכתבו וז"ל, ויש לומר דוקא יחוד דעירות שאין להם היתר דומיא דבן עם אמו אסרה תורה אבל נדה לא], אבל כיון שהוא כשעת הדחק לע"ד נראה שאפשר להקל בזה, וכמ"ש".

ו) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ה' תשרי תשס"ו) – שאלה: "גר שנתגייר האם מותר ליחד עם אמו". תשובה: "כן".

ז) נטעי גבריאל (יחוד פרק ד' סעי' י').

ח) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ג אות א').

ט) תורת היחוד (פרק ב' סעי' ב') – "מותר לגר או גירות להתייחד עם הוריהם או עם בנם או בתם, או עם נכדיהם בין אם נתגיירו ובין שלא נתגיירו".

2. מחמיר, אא"כ יחוד דרבנן.

א) בצל החכמה (ח"ד סי' י"ד אות ט"ו) – "מתייחד גר עם אמו ועם בתו כשהן פנויות, ואם הן נשואות דוקא כשיש שם עוד איש או אשה".

ב) שבט הלוי (ח"ט סי' ר"ס) – "המדובר כאן איסור יחוד בדרבנן, ויש צד נכבד להקל".

שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' מ"ו) – "[ולפ"ז להמבואר בשב"ה"ל (ח"ה סי' ר"ה א) כדעת הסוברים שיחוד עם נדה הוא מה"ת יש להחמיר אם היא נדה. וע"י בצל החכמה הנ"ל לסמוך על הפוסקים דיחוד עם נדה הוה דרבנן]. ואם האם נשואה הוה מה"ת לכו"ע, ולדברי שבט הלוי יש להחמיר. וכן אם בת נתגיירה ונשאת, והאב לא נתגייר, כיון דלהלכה יחוד א"א עם נכרי אסור מה"ת ... דכן דעת רוב הפוסקים א"כ אסור לה להתייחד עם אביה".

3. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' הע' י"ט), קהלות יעקב (דבר הלכה עמ' קצ"ה ד"ה בד"ה).

4. מה הדין יחוד עם אחותו [ואחות אביו, אחות אמו].

א) מיקל – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א', "אף אחותו ואחות אביו ואחות אמו שהם מצד אנשי כה"ג דנקרינהו לעיניה נמי הוא גם לכולי אינשי אף לנכרים שלכן ליכא איסור יחוד גם לגרים מאחר שלכא יצרא להו לקרובות מצד אחותא יותר משל ישראל אף שהן מותרות להן לנשואין, ורק לדור בקביעות עמהן יהיה אסור כמו בישראל"), הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' הע' כ"ו, ובהע' כ"ז ד"ה ובס' - דעתו נוטה להתיר באחותו מהאב, ופשיטא אחותו מהאם).

ב) מחמיר, אא"כ יחוד דרבנן – שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' מ"ו), ע"י בצל החכמה (ח"ד סי' י"ד אות ט"ו, לשונו לעיל).

(ג) מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' הע' י"ט ד"ה היוצא), נטעי גבריאל (יחוד פרק ג' סעי' י"ג), גירות כהלכתה (פרק ח' סעי' כ"ח).

ב. זקן וחלש.

1. במקום שא"א לבא ידי עבירה, יש להקל.
(א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד סוף אות ג', סי' ס"ה אות י') – "ובעובדא דזקן וחלש שנתבטלו כל כחותיו ולא שייך לבא לידי קישוי היה שייך להתיר אם היה זה ברור".
(ב) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ב אות ח', ח"ז סי' מ"ו אות ב', ח"ח סוף סי' י"ד, ח"י"ב סי' ס"ז אות ב') – "דמותר דאיש שאין לו גבור"א או זקן ותש כח וכו' להתייחד עם נשים והוספתי לתמוך יסודתי גם עפ"י דברים שכותבים בזה שלשה מגדולי הפוסקים אחרונים, ה"ה; הקרית מלך רב, הנחפה בכסף, והפרי האדמה".
(ג) יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ח) – "שאלה: האם באיש שהוא זקן מאד, יש בו דין יחוד. תשובה: אם אין לו כח גברא, מותר. [או אפשר להקל]".
(ד) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ט') – "איסור יחוד נוהג אף בזקן או זקנה מופלגים, שלא חילקו בכך חז"ל, ומ"מ בחולה 'אלצהיימר' שלא שייך אצלו קישוי ואף אינו יכול לשאת ולתת עם אנשים, אין חוששין לאיסור יחוד שכן אי אפשר שיגיעו לעבירה, ומ"מ גם בו צריך להזהר מחיבוק ונישוק. ובכל חולה הדין תלוי במצבו, ובמקרים מיוחדים יש להתיר על פי הוראת מורה הנוראה מובהק. ויש לעורר, שבתלמיד חכם שחייבין בכבודו, יש להשתדל שלא יגיע למצב שיזדקק להיתרים באיסור יחוד".
2. מחמיר.
(א) זית רענן (כרך א' אה"ע הל' א' סי' א') – "אמנם לפענ"ד ראה ברורה לאיסור, דאיתא בירושלמי ...".
(ב) הגרי"ז מינצברג (בירור הלכות יחוד עמ' י"ט, דפו"ח עמ' כ"א) – "שאינן על זה ספק דהזקן ותש כוחו והסרוס אסורים ביחוד דהזקן והצעיר משפט אחד להם".
(ג) בירור הלכות יחוד (עמ' י"ז, דפו"ח עמ' י"ט) – "היוצא לנו מכל הלין שאין שום צד ספק להקל לזקן שתש כוחו או למי שאין לו גבורת אנשים, ואסור ביחוד כמו כל איש ישראל".
3. יחוד דרבנן, יש להקל – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד סוף אות ג', סי' ס"ה אות י'), הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק א' סוף הע' י"ט).
4. מר"מ – אוצר הפוסקים (ס"ק ב' אות ב'), תורת היחוד (פרק א' הע' י"ט).
(א) הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם ס"ק ב', אסיא חנ"ט עמ' י"ז אות ט"ו ס"ק ג') – "בין זקנה. ומה הדין בזקן שתש כחו או במי שאין לו גבורת אנשים. עיין בשו"ת ציץ אליעזר שמוכיח להתיר ממ"ש הרמב"ם והשו"ע בטעמא דאיסור יחוד מפני 'שדבר זה גורם לגלות ערוה'. ולפי"ז י"ל דמי שאין לו גבורת אנשים באופן שאין כל חשש שיוכלו לבוא לגלות ערוה, שיהיה מותר לו להתייחד עם הנשים דזיל בתר טעמא ... כתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: יש לפקפק על היתר זה כמבואר בהשמטות שבאוצה"פ וגם מהמובא להלן (ס"ק ט) מהרשב"א דאיסור יחוד אפילו לחולה שהוא נוטה למות וגוסס, עכ"ל".
הגרש"א זצ"ל (מכתב בס' ועלהו לא יבול ח"ב עמ' ש"ג) – "מסתבר דבכה"ג שקשורים למטתם ואינם יכולים לירד מהמטה ליכא כלל איסור יחוד".

ג. ילד חורג או מאומץ (step-children, adopted children).

1. מחמיר.
(א) דובב מישרים (בירור הלכות יחוד עמ' ק"א).
(ב) הגרי"י רייזעמן זצ"ל (בירור הלכות יחוד עמ' ק"א).
(ג) הגרי"ז סורוצקין זצ"ל (בירור הלכות יחוד עמ' ק"א).
(ד) קריינא דאגרתא (ח"ב סי' קכ"א, בירור הלכות יחוד עמ' ק"א).
(ה) הגר"ע עטייה זצ"ל (בירור הלכות יחוד עמ' ק"א).
(ו) הגרי"א הענקין זצ"ל (יגל יעקב עמ' קל"ד) – "יחוד בביתו ... זהירות בעי".
(ז) דברי יהושע (ח"ג סי' ט"ז, סי' י"ז).
(ח) מנחת יצחק (ח"ט סי' ק"מ) – "דאין מקום להתיר יחוד היכא דאין במציאות שום קרבה משום איזה חידוש בטעמא דקרא, דבודאי אף הלבוש לא כוון להמציא איזה היתר אף שלא בקרובית במציאות. ודאיתאן מזה תבנא לדינא דאין להתיר בבן ובת המאומצים וכדעת גדולי התורה ופוסקי דורינו ושלפנינו כנ"ל".
(ט) הגרש"א זצ"ל (נשמת אברהם ח"ה עמ' קל"ד ד"ה ושמעתי, דפו"ח ח"ד סי' מ"ב ס"ק א' אות ג' ד"ה ושמעתי, קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות י"ז) – "שאמנם מצוה גדולה היא לגדל יתום ויתומה בביתו, אך יש להיזהר שלא ליכשל באיסורי יחוד, חיבוק ונישוק ואפילו אם אימצם מיום הולדתם ... שמותר עד גיל המבדיל בין תינוקות וקטנה דהיינו עד בת ה' או ו' וראה מהא דחזו"א ... שכיון שהכל תלוי בהרהור שיביא לידי עבירה, אם אין מקום להרהור כגון בתינוקת כזאת, אז גם אין איסור יחוד. ואף שחיבוק ונישוק יהיה אסור בסתם ילדה אחרי גיל שלוש, בתינוקת מאומצת גם זה מותר עד גיל ה' או ו'".
(י) דברי יציב (אה"ע סי' מ"ו) – "והעיקר אצלי שכמה קלקולים ותקלות מזה, שאצל הנכרים רוצים שיחשב זה לבן וישכח מוצאו ושורשו, ורח"ל כמה וכמה מכוולות שיוכלו לבא מזה. ומ"ש דגזירה שאין רוב צבור יכולין לעמוד, תמוה אצלי דכי ח"ו רוב צבור מאמצין ילדים. וא"כ בכל פרטי הלכות ח"ו נאמר כזה, וחלילה וחס, ודבר אלקינו יקום לעולם".
(יא) ישועת משה (ח"ג סי' ק"ט אות ד').
(יב) הגר"ט גאלדשטיין זצ"ל (יחוד עמ' ט"ז הע' ג').

(יג) הגריש"א זצ"ל (נשמת אברהם ח"ה עמ' קל"ד ד"ה ושמעתי, דפו"ח ח"ד סי' מ"ב ס"ק א' אות ג' ד"ה ושמעתי, קונ' הלכות יחוד ריש פרק ו', יחוד עמ' ט"ז הע' ג') – "שאסור להתייחד וכל שכן לחבק ולנשק לילד המאומץ אחרי גיל האיסור ... שאין החזו"א מדבר על יחוד אלא על קריאת שמע בנוכחות ערוה וכפי שכותב שם בשו"ע (סי' עה סע' א), ולכן הוא מיקל, באיסור דרבנן, כל זמן שאין הילדה מפותחת כך שתגרום ל'הרהור וטרדא' בזמן קריאת שמע, וממילא אין להקל ביחוד אחרי גיל ג' בילדה".

(יד) הגר"חפ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ט"ז הע' ג').

(טו) יביע אומר (ילקוט יוסף כיבוד אב ואם ח"א עמ' תקמ"ד).

(טז) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה אות ח' ד"ה והנה, ח"ו סי' קצ"ו) – "והנה בזה"ז שכיח מאד בזוג שלא זכו לבנים שהם מאמצים להם ילד או ילדה לגדלם במקום בנים, פשיטא ופשיטא דנוהג איסור יחוד ע"פ האופנים המוזכרים בסימן זה".

(יז) דבר הלכה (סי' ז' סעי' כ').

(יח) תשובות והנהגות (ח"א סי' תשע"ז, ח"ב סי' תרע"ז, סי' תרע"ח ד"ה ודע, ח"ג סוף סי' שט"ז, ח"ד סוף סי' רל"א, ח"ה סי' של"א אות י"א, אורחות הבית פרק י"ד סעי' ל"ח) – "ילד יתום שאביו נשא בשנית והוא מדמה שאשת אביו היא אמו, וכן ילד מאומץ המדמה שאמו המאמצת היא אמו האמיתית, מסבירא היה אפשר לומר שאין איסור יחוד שכיון שחושב ומדמה שהיא אמו לא יזנה עמה, אבל הפוסקים לא חילקו, ולהלכה איסור יחוד קיים אף בבן מאומץ, ובלאו הכי, דעת הפוסקים שיש להודיע לילד שהאמא אינו אמו האמיתית כדי להמנע מלהכשל בחיבוק ונישוק שהוא חמור יותר מאיסור יחוד, ומפי 'החזו"ן איש' שמעתי בכהאי גוונא שעל חיבוק ונישוק יורג ואל יעבור".

(יט) בירור הלכות יחוד (עמ' ל"ג, דפו"ח עמ' ל"ה, עמ' ק') – "בן או בת מאומצים והוא איש המגדל לו בת לדור בביתו מיום שנולדה כיון שהגיעה לבת שלש שנים אסור להתייחד עמה. וכן אשה המגדלת לה בן לדור עמה בבית מיום שנולד אז כיון שהגיע לבן תשע שנים אסורה להתייחד עמו. וחמור יחוד זה דלא מהני אפילו בעלה בעיר כיון שנקרא לבו גם בה".

(כ) תורת היחוד (פרק ב' סעי' ג').

(כא) נטעי גבריאל (יחוד פרק ד' סעי' א') – "אסור להתייחד עם אמו חורגת, וכן אשה אסורה להתייחד עם אביה חורג, אף אם גדלו אצלם מקטנותם".

(כב) ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה סי' ל"ז סעי' ל"ח).

(כג) טהרת עם ישראל (סוף עמ' קפ"ז).

2. מיקל.

(א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות ב') – "ומשמע מסוטה סוף דף מ"ג מהא דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ראב"י חורגתא הגדילה בין האחין אסור לינשא לאחין דמתחזיא כי אחתייהו, דלא היה היכר בהנהגת האב עם החורגתא מהנהגתו עם בתו, ואם לא היה נוגע בה ולא היה מתייחד עמה כמו עם בתו היה זה ניכר לעלמא ... וצריך לומר דיירא מאשתו שתהא חושדתו שבחזרתה תחקור ותדרוש לבתה ולהיתומה ויגלו לה שלכן מאלו שנמצאין בבית תדיר עמו ועם אשתו אין לאסור אף אם נזדמן איזה זמן קצר שלא היתה אשתו ונשאר הוא לבדו עם בתה ועם היתומה שמגדלין וכן להיפוך אם היא נשארה זמן קצר עם בנו ועם יתום שמגדלין. ואם מתה אשתו בעצם יש לו ליזהר".

(ב) עי' ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ', ח"ז סי' מ"ד, סי' מ"ה) – "כתבתי בציוד צדדי היתר הנ"ל הגם שנדמה שנכנסים לכאורה בפירצות דחוקות, בכדי ללמד זכות על ישראל, ובראותינו שגם גדולים וטובים לא נזהרים בזה, ובכדי לא לסגור הדרך לפני ילדים אומללים שלא יהא להם דורש ומבקש מבתי שישכנו אותם שם על ברכי התורה והמסורה. וזאת מיהת לדעת שזה אסור בודאי לקחת לכתחילה לאמץ ילדים שהם כבר בגיל של איסור יחוד דהיינו בת מגיל ג' שנים ויום אחד ובן מגיל תשע שנים ויום אחד אם יודעים מראש שלא יוכלו להיזהר מלהתייחד עמם".

3. מר"מ – אג"מ (מסורת משה אה"ע אות נ"ו), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ג אות ב', אות ג'), על בן אמצ' לך (פרק ט"ו), הליכת בת ישראל (פרק ח' הע' י"ב), אוצר הפוסקים (ח"ט עמ' ק"ל), הגר"א בלוט שליט"א (קובץ לתורה והוראה ח"ז עמ' נ"ד – עמ' ע"ה).

(א) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם מותר לאב או לאם להתייחד עם ילד או ילדה מאומצים. והשיב הרבה פוסקים דנו בזה, ויש מתירים, ויש אוסרים, ואין בידי להכריע בזה".

(ב) ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' מ') – "הרועה לאמץ ילד נכון יותר שיאמץ בת, שהרי רוב הזמן אשתו בבית, והיא משמרתו מפני איסור ייחוד".

4. איסור יחוד באח ואחות חורגים – אג"מ (מסורת משה אה"ע אות נ'), הגר"א בלוט שליט"א (קובץ לתורה והוראה ח"ח עמ' ל', ח"ט עמ' מ"ד).

ד. האם יחוד בחייבי לאוין דאורייתא או מדרבנן.

1. דאורייתא – פרישה (ס"ק א'), ב"ש (ס"ק א'), "ובכלל עריו' נכלל חיבי לאוין וכ"כ פרישה", בית משה (ס"ק א'), חכ"א (כלל קכ"ז סעי' ג').

2. דרבנן – עצי ארזים (ס"ק א'), נתיבות לשבת (ס"ק א'), אמנם עי' המקנה קידושין דף כז: ד"ה עוד, אפי זוטרי (ס"ק א'), תורת חסד (ח"ב סי' י"ב), תורת היחוד (פרק א' סעי' ג').

3. מר"מ – פת"ת (ס"ק א'), "ומ"ש הבה"ט בשם הפרישה דבכלל עריות נכלל חיבי לאוין עיין בשעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים ס"ט בהגהת טעם המלך שפקפק על זה", אבי עזר (סוף איסורי ביאה), הגר"ח ק"ל שליט"א (טעמא דקרא מלכים פרק א' פסוק א'), תורת היחוד (פרק א' סעי' ב' וסעי' ג').

ו] חתן שפירסה אשתו נדה.

א. **חתן שפירסה אשתו נדה:** האם איסור יחוד איסור דרבנן או דאורייתא.

1. דרבנן.

- (א) בית משה (אה"ע סי' כ"ב סוף ס"ק א').
 (ב) חקרי לב (אה"ע סי' י"ז ד"ה כי ע"כ נ"ל לישב) – "אין איסור זה כי אם מדבריהם".
 (ג) פרדס רמונים (סי' קצ"ב שפ"ח ס"ק ט') – "רק חז"ל גזרו בזה לאסור היחוד".
 (ד) מהר"י הלוי (ח"א סי' ט"ז ד"ה והנה תורף) – "כיון שיש לה היתר אח"כ אין אסור רק מדרבנן".
 (ה) חזו"א (אה"ע סי' ל"ד ס"ק ג' ד"ה ונראה, יו"ד סי' צ"א ס"ק ג' ד"ה ונראה, ע"י הערות של החזו"א על הגליונות של האבי עזרי אסו"ב פרק כ"ב אות ט') – "ונראה דהאי יחוד הוא מדרבנן דמן הדין התורה העידה עלינו דאל"כ לא היינו מקילין ביום לדעת הר"א, וכן לא היה מקיל התה"ד בהיה יכול לבעול ולא בעל כמש"כ רמ"א".

(ו) באר משה (ח"ב סי' ס"ט אות ח').

(ז) הגרשז"א צ"ל (מנחת שלמה ח"ג סי' ק"א ד"ה ומיהו, סי' ק"ג אות י"ד, דבר הלכה עמ' קפ"ז ד"ה אחרי) – "דיחוד זה איסורו רק מדרבנן".

(ח) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ה) – "שיוצא לנו שאיסור היחוד של חתן וכלה כשפי"נ לפני ב"מ אינו אלא מדרבנן".

(ט) קנה בושם (סי' קצ"ב ביאורי שו"ע ס"ק י"א) – "ובחזו"א".

(י) בירור הלכות יחוד (עמ' ט"ז, דפו"ח עמ' י"ח) – "בחזון איש".

(יא) חוט שני (יחוד ס"ק ב' ד"ה וכתב, נדה סי' קצ"ב ס"ק ב' ד"ה וכתב) – "החזו"א".

(יב) בדה"ש (סי' קצ"ב ס"ק מ"ב).

(יג) חזקת טהרה (סי' קצ"ב מורה דרך ס"ק א').

(יד) נטעי גבריאל (נדה פרק ו' הע' ל"ח).

1 (כ"ש מהפוסקים שאיסור יחוד בנדה הוי רק דין דרבנן - ע"י אה"ע ריש סי' כ"ב, לשיטות ומר"מ.

2. דאורייתא.

(א) יעלת חן (סי' י"ח בית חתנות שאלה ז' ד"ה גם).

(ב) טוב טעם ודעת (מהדו"ל ח"א סי' ה' ד"ה והנה כעת) – "אך אם לא בעל עדיין כלל דאז תקיף יצרו באמת אסור להתייחד ונראה דיחוד זה הוי מן התורה".

3. מר"מ – רדב"ז (ח"א סי' קס"ד), תורת חסד (ח"ב סי' י"ב אות ב'), אוצר הפוסקים (אה"ע סי' כ"ב סעי' א' אות ו'), דבר הלכה

(סי' א' סעי' ט', ועמ' קנ"ט), טהרת הבית (סי' ט' הע' ט'), לבושי עז (סי' קצ"ב סעי' ד' תמצית ס"ק ג'), ט"ז וש"ך השלם (סי' קצ"ב שפ"ח ס"ק י"ח).

(א) הגרשז"א צ"ל (אוצרות הטהרה עמ' תתק"כ אות קי"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ה) – "כלה שהתעורר לה שאלה על טהרתה קודם בעילת מצוה, כגון שעשתה בדיקה ויש לה שאלה על זה אסורים ביחוד ויש להם לצאת מהבית עד שישאלו לרב ויתיר את זה".

ב. **עשה העראה בלבד,** אם יש עדיין איסור יחוד.

1. ע"י סי' קצ"ב סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

ג. **עונת הוסת בליל חופה,** דין של יחוד.

1. ע"י יו"ד סי' קפ"ד סעי' י', לשיטות ומר"מ.

ד. **מחזיר גרושתו,** או בא עליה בזנות: אם צריך שמירה.

1. ע"י סי' קצ"ב סעי' ה', לשיטות ומר"מ.

ה. **אשה מורדת** שאינה רוצה לטבול, וכאשה חולה שא"י להטהר: האם מותר להתייחד עמה.

1. מחמיר.

(א) מהרש"ם (ח"ב סי' קע"ח) – "באשה שזה כמה שנים שאין רצונה לטבול ואומרת שתשאר כן כל ימי' מחמת רשעות אם מותר לבעלה להתייחד עמה אי דמי לאשה שאסורה לבעלה שאסור להתייחד עמה כמ"ש הס"ט סי' קצ"ה סק"ב או דלמא כיון דאפשר שתחזור בה ותתרצה לטבול מותר: הנה לענ"ד הדבר פשוט דאסור להתייחד עמה שהרי מבואר בתשו' ושב הכהן סי' ל' בהא דסו"י קפ"ז באשה שיש לה פצעים בגופה דאסור להתייחד עמה דדמי לרואה מחמת תשמיש דסעי' י"ב שם ואף דהכא אפשר שתתרפא הרי גם רמ"ת אפשר שתתרפא ואפ"ה אסור ע"ש וגם נראה ראי' מהא דכתובות (דף ס"ג ע"ב) בהא דמורדת פוחתין לה מכתובתה אפ"ה היא נדה דגבי נדה יש לו פת בסלו אחרי ימי נדתה משא"כ במורדת אין לו פת בסלו והרי אפשר שתחזור בה ואפ"ה מקרי אין לו פת בסלו ועתו"ס יומא (דף י"ח ע"ב) ד"ה יחודי וכו' והגהת הב"ח שם וא"כ ה"נ דוקא בנדה התירה תורה שיש היתר לאיסורה אחר ימי נדה כמ"ש התוס' סנהדרין (דף ל"ז ע"א) ד"ה התורה וכו' אבל נדה סופה ליטהר וכו' ע"ש והיינו משום דמקרי יש לו פת בסלו אבל הכא במורדת דאין לו פת בסלו אע"ג דאפשר שתחזור בה מ"מ מקרי אין לו פת בסלו ואסור להתייחד עמה אלא בעדים".

(ב) זקן אהרן (ח"ב סי' כ"ט ד"ה והנה).

(ג) טהרת הבית (ח"ב סי' י"ב הע' א' ד"ה ועיין, עמ' פ"ה) – "כתב בשו"ת מהרש"ם ...".

2. מיקל.

א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה נ"ה, תשובה רט"ז, משמרת הטהרה פרק ה' סעי' ח' הע' כ"א, תורת היחוד פרק ב' הע' י"ח, פרדס שמחה הע' רס"ז [גדולי הוראה]), אשרי האיש יו"ד פרק כ"ב אות ט"ו) – "אשה מורדת וזה זמן רב שאינה רוצה לטבול – מותר לבעלה להתייחד עמה, ואסור לו רק אם הוא חתן ועדיין לא בעל".

הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ו אות ל"ה) – "אשה הממאנת להטהר לבעלה [הנקראת מורדת], אפשר להקל ולהתירה ביחוד עם בעלה (דאיסור יחוד נאסר מחשש פיתוי ולא מחשש אונס, ולכן יכול להתייחד עמה ממ"נ אם תתפתה הרי זה ככל נדה שאין בה איסור יחוד עם בעלה, ואם תסרב אין חשש אונס".

הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת כתובות דף ב. ד"ה בר"ן, במסכת סוטה דף ז. ד"ה רש"י ד"ה שכן, חשוקי חמד שבועות דף יח.) – "שיסוד איסור יחוד הוא לא משום חשש אונס, אלא החשש הוא שמא יפתנה, וא"כ באשה שיש לה קטטה עמו אין חשש יחוד, כי בעת שיפתנה נגמר הקטטה, ואז יש לו פת בסלו, ותלך לטבול. וראיה לכך מהר"ן בתחילת מסכת כתובות, שכתב דאין איסור להתייחד עם אשה שאין לה כתובה, דלא תתמצה לו, שידועת שקלה בעיניו לגרשה, משמע שאין חשש אלא שמא יפתנה, והיכי שבדאי לא תתפתה, אין איסור יחוד".

3. מר"מ – דבר הלכה (שו"ת סי' ז'), אוצר הפוסקים (סי' כ"ב סעי' א' ס"ק ה' אות ב'), נשמת אברהם (יו"ד סי' קצ"ז ס"ק א'), חשוקי חמד (שבועות דף יח.).

א) ששבה"ל (סי' קצ"ה סעי' א' ס"ק ד' סיכום אות א', שבה"ל ח"ה סי' רע"א) – "אשה שמסרבת זה כמה שנים לטבול לטומאתה, וגם אמרה שתמשיך בדרכה זה אם יש לבעלה לחשוש לאיסור יחוד כי באשתו נדה התירו ז"ל ביחוד מטעם שאפשר וסופה לטהר כמבואר בסוגית הש"ס (עיין סנהדרין ל"ז ע"א ובתוס' שם) אך כאן מסרבת לטבול א"כ מה דין יחוד לגבה. והעיר ממש"כ המהרש"ם ח"ב סי' קע"ח שכל בפשיטות לאיסור, וכן הביאו זה באוצה"פ סי' כ"ב ס"א ס"ק ב, ה אבל יש מפלפלים ודוחים, וכן הביאו משם ס' דבר הלכה אשר לא ראיתו כעת. אשיב בקיצור לענ"ד ... בענין איסור יחוד (בנדה) שלפעמים הוא מטעם גדר דאדם היודע בעצמו שאי אפשר לו לעמוד נגד יצרו ביחוד נדה גם כשהוא בעל כבר מחויב לעשות סיג זה כמו שאר סיגים שבסי' קצ"ה ואעפ"י שלא שייך זה בכל אדם וה"נ בדין ניתן להורות כן בנ"ד וכל כיו"ב שקרוב לשמוע שאינו יכול להעמיד עצמו זמן רב כ"כ לא מגדרי יחוד ממש שאפשר לחלק בכל אופן בין יחוד של עריות לנ"ד, אבל מטעם גדר וסיג מחויב ובזה נדחו כל הפקפוקים אשר על הוראת מהרש"ם, היות זמני מוגבל קשה להאריך".

4. אסורה לבעלה מטעמי רפואה.

א) מחמיר, שנכון לטבול – עי' הגרש"א זצ"ל (יו"ד סי' קצ"ז ס"ק א'), "אם זה לזמן ארוך, מוטב שתטבול כי יש שחוששים באופן כזה לאיסור יחוד, עיין במהרש"ם ח"ב סי' קעח").

ו. בעל שומר תומ"צ ואשתו אינה שומרת תומ"צ.

1. מותרים להתייחד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' סוף הע' י"ט).

ז. השמירה.

1. האם השומרים צריכים להיות סמוכים להם ממש.

א) לא – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' סוף הע' י"ג, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל'), תורת היחוד (פרק ב' סעי' י"א).
 ב) כן – שבט הלוי (שיעורי הל' נדה סי' קצ"ב סעי' ד' ס"ק ח', סיכום ס"ק ד', שבה"ל ח"ו סי' קכ"ט אות ה', שער היחוד נספח ב', "הגדר בזה כל שקרובים כ"כ שיכולים לראות ולהרגיש הנעשה בין חתן והכלה, וכמובן שצריכים להיות יחד אתם ברשותם"),
חוט שני (שער היחוד נספח ב').

2. כשר דלת נעול וגם השומר ישן במקום הדלת מותר – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' סוף הע' ט"ז, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"א).

3. מר"מ – הגר"ט גאלדשטיין זצ"ל (קובץ הלכות יחוד פרק י"א הע' כ"ד).

ז. אחותו (sister).

קידושין (דף פא:) – "אמר רב יהודה אמר רב אסי: מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו. כי אמרה קמיה דשמואל, אמר: אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, ואפילו עם בהמה. תנן: מתייחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקירוב בשר; ותיובתא דשמואל. אמר לך שמואל: וליטעמך, הא דתניא: אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה – אין מתייחד עמהם אלא בעדים; בעדים אין, שלא בעדים לא. אלא תנאי היא; דתניא, אמר רבי מאיר: הזהרו בי מפני בתי".

א. ראשונים.

1. מחמיר.

א) סתימות הרמב"ם.

ב) עי' רבינו יונה (ס' היראה ד"ה אל תתייחד, [הוצאת זילבר אות רל"ד]) – "אל תתייחד עם שום אשה, אפילו בתך או אחותך, אפילו פנויה, חוץ מאשתך, ואפילו היא נדה, ואמך".

ג) ר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-ב') – "נר' דבשאר עריו' אסור להתייחד ודוקא לדור אבל לפרקים מותר להתייחד עם כל העריו' הקרובות כגון אחותו ודודתו וכיוצא בהן והרמב"ן כתב סתם אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה חוץ מאמו ובתו וכן נראה עקר".

ד) סתימות הטור (סעי' א').

- (1) אמנם עי' פרישה (ס"ק ג') – "שרבינו נקט הני דתנן בהדיא שם במשנה להיתרא ע"ש".
- (2) וכן עי' הטור (על התורה דברים פרק כ"ז פסוק כ') – "וכן השוכב עם אשת אביו ואחותו וחזנתו איננו נחשד להתייחד עמהם".
2. מיקל [והמחמיר תע"ב].
- (א) רא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ד) – "פסקו התוספות דהלכתא כרב אסי לפי שנראה שהיה גדול משמואל כדאמרין ... ואף על גב דכל הני אמוראי דבסמוך מחמירי אפילו בבהמה איכא למימר דמחמירין על עצמן היו והמחמיר תבוא עליו ברכה".
- (ב) פסקי רי"ד (קידושין דף פא:) – "אמר רב יהודה אמר רב מתייחד אדם עם אחותו ... וקימ' לן הילכת' כרב באיסורי".
- (ג) סמ"ג (לאוין סי' קכ"ו) – "אמר רב יהודה אמר רב אסי (קידושין פא, ב) מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו כי אמרה קמיה דשמואל א"ל אסור להתייחד עם כל העריות שבתורהט אומר הרי"ך דשמואל מדרבנן מחמיר מלהתייחד עם כולן ואפילו עם בהמה, וצריך להתיישב הלכה כדברי מי דשמואל הלכה כרב אסי שדומה שהיה גדול משמואל כדאמרין במרובה (ב"ק פ, ב) שמואל לא על מקמי דרב אסי, והמחמיר תבא עליו ברכה".
- (ד) סמ"ק (מצוה צ"ט) – "ועם אחותו מתייחד ואינו דר בקביעו".
- (ה) ר"ן (קידושין דף לב: ג', שורות מהסוף) – "וכי אמרי' אסור להתייחד עם כל העריות שבתורה לאו דוקא דהא שרי נמי להתייחד עם בתו ואחותו כדאיתא לקמן [דף פא ב]".
- (ו) פסקי ריא"ז (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות ד', שלטי הגבורים קידושין דף לג. אות ג').
- (ז) עי' אבן עזרא (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט) – "ושוכב עם אשת אב ואחות וחזנתו אינו נחשד להתייחד עמה".
- (ח) עי' חזקוני (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט) – "ושוכב עם אשת אביו ואחותו וחזנתו אינו נחשד להתייחד עמהן".
- (ט) בכור שור (מגדולי תלמידיו של ר"ת, דברים פרק כ"ז פסוק כ') – "אשת אביו, ובהמתו, ואחותו, וחזנתו, הוי רגיל אצלם, רגיל להתייחד עמהם".
- (י) עי' אברבנאל (דברים פרק כ"ז פסוק י"ד) – "וכן השוכב עם אשת אביו ואחותו וחזנתו. אינו נחשד להתייחד עמהם על כן הוא בסתר".

ב. הלכה.

1. מחמיר.

- (א) סתימות המחבר.
- (ב) סתימות הרמ"א.
- (ג) רדב"ז (ח"ז סי' ל"ב) – "פשטא דמתני' לא משמע הכי הילכך שבקיה ליה כפשטא ופסקין ליה דלגבי אמו ובתו מסתבר טעמא דר"א דקרא שרי להו דכתיב כי יסיתך אחיך בן אמן או בנך או בתך משמע דאלו מותרים הא שאר עריות אסורים והקשה ר' יוחנן בהדיא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל העריות שבתורה ומשמע אפי' אחותו ועלה סמכו כל הפוסקים לפסוק כפשטא דמתני' וכמימרא דר"י משמיה דר' ישמעאל ומסתבר טעמא דשמואל בשאר עריות חוץ מאמו ובתו א"כ הו"ל פשטא דמתני' מלתא מציעתא וכפשטיהו דקראי וכפשטא דמימריה דר"י ומשו"ה פסקוה".
- (ד) בית שמואל (ס"ק א', סי' כ"א ס"ק י"ד).
- (ה) יפה ללב (ח"ד אה"ע סי' כ"ד סעי' ב' ד"ה והנראה) - לשונו לקמן.
- (ו) חיד"א (יוסף אומץ סי' כ"ו) – "נמצינו למדין דדעת ראב"ן והרמב"ם והטור ורבינו ירוחם ומרן בש"ע דאין להתייחד כי אם עם אמו או בתו וכסתם משנה דלא כרב אסי והרמ"ע סבר דהלכה כרב אסי ואין מורין כן".
- (ז) פני משה (סי' כ"ב מראה הפנים ס"ק ב').
- (ח) עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ג') – "אע"ג דאיכא דס"ל אח עם אחותו מותר להתייחד וכנזכר בגמרא, קימא לן להלכה דגם אח עם אחותו אסור להתייחד, ואינו מותר אלא אב עם בתו, ואשה עם בנה, וכנזכר בפוסקים וכן עיקר בפרט בדור פרוץ".
- (ט) הבית יהודי (סי' ע"א סעי' י"א).
2. מיקל [והמחמיר תע"ב].
- (א) יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ג) – "דמותר לאדם להתייחד עם אחותו, ואסור לדור עמה".
- (ב) שלטי הגבורים (קידושין דף לג. אות ד') – "סמ"ג".
- (ג) פרישה (ס"ק ג') – "וה"ה שעם אחותו ג"כ מותר והכי מסקין בס"פ י' יוחסין".
- (ד) משנה למלך (סוטה פרק א' הל' ג') – "הן אמת שמעולם תמהתי על הראשונים ז"ל דאמאי לא כתבו דין זה דרב אסי דיחוד באחותו שרי דאף דשמואל פליג עליה הוא משום דס"ל כר"מ דאמר הזהרו בי מפני בתי אבל לדידן דקי"ל כסתם מתניתין וכרב אסי אמאי לא הוציאו אחותו מהכלל דהא כתב הרא"ש שם דקי"ל כרב אסי מכמה טעמים יע"ש. וראיתי בספר בית שמואל שכתב דאף ע"ג דהלכה כרב אסי במה דפליג עם שמואל מ"מ במה שהוסיף על מתני' לית הלכתא כוותיה כי במתניתין לא תנא אלא יחוד עם אמו ע"כ. ודבריו אינם מתחוררים אצלי".
- (ה) חלקת מחוקק (ס"ק א', סי' כ"א ס"ק ט', ס"ק י"א) – "ועם אחותו התירו יחוד ארעי וכתב הרא"ש דהלכה כרב אסי ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה וכן פסק בקיצור פסקי הרא"ש".
- (ו) נתיבות לשבת (על סעי' ה', ס"ק ד').
- (ז) חקרי לב (אה"ע סי' י"ז ד"ה ומכל).
- (ח) חכמת אדם (כלל קכ"ו סעי' י"ב) – "ועם אחותו התירו יחוד ארעי והמחמיר תבא עליו ברכה".
- (ט) ערה"ש (סעי' א') – "ואח עם אחותו רשאים להתייחד בדרך ארעי".
- (י) אבני נזר (אה"ע ח"ב סי' רל"ג אות ו').

(יא) ח"ח (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ד') – "ואח עם אחותו מותר ביחוד עראי".
 (יב) עצי ארזים (ס"ק ב') – "ופירש"י דלא תקיף יצרא עלייהי דאהנו בי' אנשי כנה"ג דלא מיגרי בקריבתי' כדאית' ביומא וקשה לי דא"כ הו"ל למישרי גם שאר חייבי כריתות שמחמ' קורב' כמו אחות אביו ואחות אמו ולולי פירש"י הי' נ"ל ...".
 (יג) טהרת ישראל (סעי' ה') – "יש להתיר".
 (יד) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות ג').
 (טו) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ') – "מכל האמור חזינן דלא משתבש עמא דנהיגי בפשיטות בהיתרא דיחוד עם אחותו בלי פוצה פה ומצפצף, ויפה כותב בספר ערך שי על אה"ע דלא ולגזור איסור בזה הוא גזירה דאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו דמה יעשו אח ואחותו מוכרחים לסמוך אשלחן אביהם ולא ימלטו מלהתייחד ע"ש, [ועיי"ש מה שמביא גם בשם הזוהר פ' ויצא דאיתא דסני בר נש עריין דאמיה ואחתיא], ובפרט דכפי שביארנו יש להתיר זה גם לפי ההלכה בשופי".
 (טז) הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות י"ט) – "מותר לאדם להתייחד עם אחותו, ולדור עמה רק באופן עראי, דהיינו עד ל' יום, ולא יחזור ע"ז באופן קבוע בהפסקות".
 (יז) נטעי גבריאל (יחוד פרק ג' סעי' א').
 (יח) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' א', אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' ל"ט) – "ועם אחותו מותר להתייחד לפעמים, אבל לא דרך קבע".

3. מר"מ – גר"א (ס"ק ב'), הגר"א בלוט שליט"א (קובץ לתורה והוראה ח"ח עמ' ל', ח"ט עמ' מ"ד).
 (א) חזו"א (דבר הלכה סי' ב' ס"ק ה' ד"ה ומר"ן) – "ומרן החזו"א זצ"ל סובר דאין להחמיר ביחוד עם אחותו, דפעם שאלו הרה"ג מוהר"י הורביץ שליט"א מירושלם מדוע אינו מחמיר מלהתייחד עם אחותו כשבעלה אינו בעיר, הא הב"ש מחמיר (זה הי' בשנה הראשונה שנכנס לדירתו בזכרון מאיר יחד עם אחותו ובעלה שליט"א) וענה לו בהתרגשות, דאין לנו לסטות מפשטות סוגית הגמרא וכן פשוט הראשונים דעם אחותו מותר להתייחד, ואין לנו להחמיר כאחרונים כנגד פשטות משמעות הגמרא ע"כ".
 (1) אמנם עי' חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה יחוד, שעה"צ ס"ק כ"ח) – "ומש"כ הגר"א הורביץ שהחזו"א סבר שאין להחמיר להתייחד עם אחותו על סמך עובדא, אין זה נכון, דהיה נזהר בזה כשלא היה בעלה בעיר, אלא דבליילה הקל בשומר אחד [וסיפר רבינו שליט"א שהמעשה היה כך, שהחזו"א נסע לצפת עם אחותו [שהיא אמו של רבינו], ועם רבינו, ושהו שם במשך שני שבועות. אמנם החזו"א לא דיבר על זה, ובתחילה כנראה חשב להחמיר דשומר אחד בלילה לא סגי, וישן בלילה במרפסת הבית, אך כיון שנצטטן נכנס לישון בבית. ואין לומר שחש שמא שהות כזו הוא בגדר דר, כיון שביום היה שם שומר אז קשה לומר שבליילה נקרא דר"]".
 (ב) חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה יחוד) – "יחוד עם אחותו, בפשטות נקטינן דמותר באופן עראי, אמנם אינו ברור ... על כן הרוצה להחמיר יש לו להשאיר את הדלת שלא תהא נעולה, דבכה"ג מעיקר הדין לא הוי יחוד, ואין צריך לעשות חומרות ביחוד אחותו".

ג. אסור לדור עם אחותו לכ"ע, מה השיעור שמותר.

1. מותר להתייחד: הגדר.
 (א) לפרקים – רש"י (קידושין דף פא: ד"ה מתייחד), פסקי רי"ד (קידושין דף פא:), ר"ן (קידושין דף לג. ד"ה גמ'), יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ג).
 (ב) עראי – חלקת מחוקק (ס"ק א', לשונו לעיל), ערה"ש (סעי' א', לשונו לעיל).
 (ג) לשעה – קיצור פסקי הרא"ש (קידושין פרק ד' אות כ"ד), ב"ש (ס"ק א'), טהרת ישראל (סעי' ה').
 2. ל' יום.
 (א) עי' אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ג).
 (ב) דבר הלכה (סי' ב' סעי' ד').
 (ג) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ' אות ז') – "והשיעור של לפרקים או לפי שעה שהתירו באחותו. כבר נשאל על כך במפורט להלכה בשו"ת אמרי יושר ... כתב לשואל דיפה דקדק מלשון רש"י בקדושין שם שכותב אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית דמשמע דכל שאינו בקבע רק על איזה ימים פחות מל' יום שרי, והוסיף להביא לזה גם דברי הירושלמי בסוטה".
 (ד) עי' שרגא המאיר (ח"ד סי' צ"ט אות ב').
 (ה) טהרת עם ישראל (עמ' קפ"ח, וי"א ז' ימים).
 (ו) תורת היחוד (פרק ב' סעי' י"ט).
 (ז) יחוד (עמ' י"ח).
 (ח) מדרין לנשים ולנערות (עמ' קמ"ה).
 (ט) הגר"ש מילר שליט"א (הלכה ברורה ח"א הע' י"ד).
 (י) הגר"ח ק"ש שליט"א (הליכות חיים ח"ב אות שכ"ב) – "כמדומה ל' יום".
 (1) ולא מהני הפסק לילה אחת – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' הע' כ"ג), נטעי גבריאל (יחוד פרק ג' סעי' י').
 3. ז' ימים.
 (א) הגר"מ הלבירשטם זצ"ל (קונ' הלכות יחוד פרק ב' הע' י"ב).
 (ב) חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה שיעור) – "אם בא לשבת אצל אחותו אין זה דר ומותר, ואם בא לשבוע ויותר יש לחוש דמיקרי דר".

4. תלוי במה שאנשים יחשבו להם כקביעות.
 (א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות ג', סי' ס"ה אות י"א. צ"ב הגדר אם האח ואחות נשאר בבית וההורים הולכים) – "הנכון לדינא כדכתבתי שהוא שיהא ביאתו לביתה באופן הניכר שהוא רק לבקר ולהתארח וגם **שלא ישהא יותר משיעור הרגילות באותו מקום להתארחות** וגם יש חלוק בא ממקום רחוק לבא ממקום קרוב כדלעיל".
 (ב) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות ב') – "דעיקר ההבדל בין דירה בבית אתה שזה גדר יחוד של קבע, לבין דרך יחוד שלא כדרך דירה ... ואיברא יש מקום למש"כ בס' אוצה"פ ס"ק ד', ב' בשם ס' דבש צוף דעד ג' ימים נקרא עדיין יחוד לא דירה, אבל להתיר דירה בקביעות עד ל' יום יום ולילה אין לנו".

5. דעת הגריש"א זצ"ל.
 (א) ל' יום – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' סוף הע' כ"ב, הליכות חיים ח"ב הע' רפ"א, קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות י"ט, לשונו לעיל).

(ב) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה מתייחד, סוף עמ' תע"ד) – "וכתב באמרי יושר דשלשים יום נחשב דירה בקביעות ואסור. ונראה דאין הכוונה דכ"ט יום שרי אלא לא הותר אלא שיעור ניכר של הרבה ימים פחות מל' יום".
 6. אפשר ג' ימים – עי' אוצר הפוסקים (ס"ק ד' אות ב').

7. על כרך פחות מזמן נדות – צפנת פענח (איסורי ביאה פרק כ"א הל' ד').
 8. מר"מ – תשובות והנהגות (ח"ד סוף סי' ש"ב, אורחות הבית פרק י"ד הע' י"א), נטעי גבריאל (יחוד פרק ג' סעי' ב').

9. קודם אנשי כנסת הגדולה, אסור מן התורה – תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: ד"ה אסור).
 (א) אג"מ (קובץ לתורה והוראה ח"ט עמ' נ"ה) – "הנה בעצם ענין דייחוד לפרקים שמעתי הרבה פעמים ממו"ר הר"מ (שליט"א) [זצ"ל] דדוקא **דהוא בדרך מקרה** דהיינו שאסור להזמין ולקבוע לייחודו עם ערוה שנאסר ייחודה אף באחותו רק אם נזדמנו ביחד במצב הייחוד אין לאסור וכן הורה למעשה".

(ב) **אמת ליעקב** (אה"ע סי' כ"ב הע' ז') – "מה שהתירו יחוד לפרקים עם אחותו הוא לאיזה ימים אחדים, ואין היתר של שלשים יום, אלא דמותר להתייחד בביקור בעלמא, ואם ההורים לא יחזרו לבית עד לאחר זמן (כגון שהלכו לא"י וכדומה), צריך שתים בלילה מלבד האח, ככל דיני יחוד".

(ג) **ביע אומר** (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' ט', עי' סי' י') – "שאלה: הורים שנשעו לחו"ל לחודש וחצי ונשארו בן ובת גדולים, האם מותר להם להתגורר יחדיו או שיש בזה איסור יחוד. תשובה: ישתדלו מה שיותר לא להתגורר יחדיו".

(ד) הגר"ח ק' שליט"א (אהל יעקב) – "מה שקיימא לנו להחמיר שאח ואחותו לא מתייחדים בקביעות מה הגדר של קביעות לענין זה, האם הוא ל' יום או שבוע או אפילו פחות. תשובה: אפילו קצת".

(ה) **משנת יוסף** (אהל יעקב) – "מבואר בפוסקים דאין להתייחד עם אחותו רק דרך ארעי, ורצינו לדעת מה השיעור של ארעי, ואם השיעור הוא עד ל' יום כמו שיש אומרים כך, האם מותר לדור בקביעות כל שלשה שבועות ושבוע אחת בחודש לא להיות שם, או אע"פ שאין כאן ל' יום מ"מ יש כאן קביעות מיוחד שגורם שיהא איסור כאן. תשובה: ראשית יש מחמירים אפילו ג' לילות, ואפילו להמקילים עד ל' יום, אם זה רק ארעי, משא"כ אם מערים ועושה מזה קביעות, שוב אינו ארעי, וההיתר עם אחותו תלוי בארעי דוקא. [ואצל קלי הדעת האנשים השפילים כבר נכשלו בכריתות בזה רח"ל]".

ד. האם לדור באחותו דרבנן או דאורייתא.

1. דאורייתא – עי' **חקרי לב** (אה"ע סי' י"ז), צפנת פענח (איסורי ביאה פרק כ"א הל' ד', "עיקר היחוד של תורה הוא לדור בקביעות ... ובאחותי לא הותר רק איסור דרבנן").

2. דרבנן – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות ג' סוף ד"ה ועיין, סי' ס"ה אות י'), נחלת דוד (סי' כ"ג ד"ה ובידון, חומרא בעלמא), ערך **שי** (סי' כ"ב ד"ה והנה), **דברי יציב** (אה"ע סי' מ"ב סוף אות ב').

ה. זקן.

1. מיקל – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות ג', לשיטתו שם סי' ס"ה אות י').
 2. מר"מ – **שערים מצוינים בהלכה** (קובץ הלכות יחוד פרק ב' הע' ט', "שבוודאי אין להקל בזה אלא אם יש עוד סניפים להתיר"), **נטעי גבריאל** (יחוד פרק ג' סעי' ד').

ו. אחותו נדה.

1. מחמיר – המקנה (קידושין דף פא: ד"ה ברש"י [ב]).
 2. מיקל – עי' **דברי סופרים** (ח"ב סוף סי' כ"ה ד"ה ובספר).

ז. אם אחיו פרוץ.

1. מיקל – **לך שלמה** (אוצה"פ ס"ק ד' אות א' ד"ה וכתב), עי' **אבני ישפה** (אהל יעקב כ"ט אלול תש"ע, "בענין אשה להתייחד אם אביה או אחיה שפרוץ ועוד אדם כשר. כיון שאין איסור יחוד אם אביה או אחיה הרי הוא נחשב שומר עליה שמותר לה להתייחד. ואף שהוא פרוץ עדיין נחשב שומר שהרי היא לא תזנה עם אביה וממילא כיון שאינו מזנה עמה, הוא שומר עליה שלא תזנה עם אחרים. וצריך לעיין בספר דבר הלכה ואינו תחת ידי כעת").
 2. מחמיר – **שבט הלוי** (נטעי גבריאל יחוד פרק ג' סוף הע' כ"ח, "להחמיר בפרוץ"), **נטעי גבריאל** (יחוד פרק ג' סעי' י"ב, "כשהאח או האחות פרוצים בעריות, יש להחמיר שלא להתייחד").

ח. עם ב' אחיותיו.

1. עדיין אסור בקביעות – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' הע' כ"ד), נטעי גבריאל (יחוד פרק ג' סעי' ו'), הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב, "האם מותר לדור עם שתי אחיות בקביעות. והשיב אין להתיר").

ט. עם ב' אחים.

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ב' הע' כ"ה).

י. להתייחד בקביעות עם אחותו קטנה.

1. אג"מ (מסורת משה אה"ע אות מ"ז) – "שמותר להתייחד בקביעות עם אחות שהיא בגיל ארבע, דעד שהיא בגיל ששייך חשש התאוה, אין עליה איסור יחוד".

יא. המחמיר תע"ב.

1. על אחותו – יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ג, "מה שכתב וכל המחמיר תבא עליו ברכה. על יחוד דעריות, דהיינו אמו ואחותו"), ערה"ש (סעי' ב', "והמחמיר ביחוד אחותו תבוא עליו ברכה"), טהרת ישראל (סעי' ה').
 2. על אמו – יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ג, "מה שכתב וכל המחמיר תבא עליו ברכה. על יחוד דעריות, דהיינו אמו ואחותו").
 3. על בהמה ומשכב זכר.
 (א) מחזי כיוהרא – יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ג, "ומותר לכתחלה לייחד עם הבהמה, ולשכוב עם הזכר בקירוב בשר, והמחמיר בזה מחזי כיוהרא").
 (ב) המחמיר תע"ב – קיצור פסקי הרא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ד, "והמחמיר שלא להתייחד עם שום ערוה, אפילו עם בהמה, תבוא עליו ברכה"), יוסף אומץ (סי' כ"ו, "מהרש"ל ... עכ"ל. ואיברא דהכי משמע בסמ"ג סוף לאוין קכ"ו ויש לדחות כאשר יראה המעיין. ועוד דנעלם מהגאון מהרש"ל מ"ש בקצור פסקי הרא"ש וז"ל והמחמיר שלא להתייחד עם שום ערוה אפילו עם בהמה תע"ב עכ"ל. ואלו היה רואה זה לא היה מפרש בפשיטות דברי הרא"ש כמו שפירשם וגזר אומר דהמחמיר בבהמה הוא יוהרא. ועוד תימא על מהרש"ל ז"ל דלא זכר מ"ש הרמב"ם פכ"ב דא"ב והטור א"ה סימן כ"ד דהמחמיר שלא להתייחד עם בהמה וזכור הרי זה משובח אף דלא נחשדו וכו' ע"ש. ולא עוד אלא דפשוט לשון הרא"ש שכתב וז"ל ואע"ג דכל הני אמוראי דבסמוך מחמירי אפילו בבהמה איכא למימר דמחמירין על עצמם היו והמחמיר תע"ב עכ"ל. והביאו מהרש"ל ופשטן של דברים דמ"ש והמחמיר קאי נמי על הבהמה כמו שהיו מחמירים האמוראים. וכן משמע מדברי רבינו ירוחם נתיב כ"ג ח"א עיין בדבריו. ואין לומר דמה שכתב מהרש"ל הוא על דורנו שהוא יוהרא וכדדייק לומר האידנא דא"כ אמאי פירש דברי הרא"ש על העריות ועוד דמנ"ל לחלק").

[ח] שאר קרובים.

א. נכד: בת בתו.

1. מיקל – ב"ח (סוף ס"ק א', "ומ"ש חוץ מן האב וכו'. עיין בסוף סימן הקודם (ס"ה) דכל יוצאי חלציו דינן שוה בתו ובת בת בתו נמי שרי כמו בתו"), זכור לאברהם (ח"ג אה"ע אות י' ערך יחוד, "בב"ח"), פת"ת (ס"ק ב', "עיין בב"ח אות א' שכתב דכל יוצאי חלציו דינן שוה בתו ובת בתו נמי שרי כמו בתו עכ"ל (ע' לעיל סי' כ"א בבה"ט סקי"ד ומ"ש שם סק"ה ועיין בנו"ב תניינא סי' י"ח ויובא לקמן סי' קע"ח סק"י) וע' בס' זכור לאברהם אות י' יחוד הביא ג"כ דברי הב"ח אלו"), מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק א'), שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ב ס"ק ב'), הג' רד"ל (סוף דף פא:), עזר מקודש (על סעי' א' מסופק, סוף סי' כ"א מקיל, "נראה שבת בנו ובת בתו ולהלן ואם אביו ואם אמו ולמעלה לגבי יחוד שוה לבן ואם ובת"), עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ג' ד"ה וכתב), טהרת ישראל (סעי' ה'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פ: ד"ה אלא, דף פא: ד"ה שם), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"א אות ו'), אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ו ענף ג'), דבר הלכה (סי' ב' סעי' א', אבני ישפה ח"ב סי' פ"ז ענף ג'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ב' סעי' ד'), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' א'), אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' ל"ט, "ומותר ... ועם נכדתו. (אף אם היא נשואה)").
 2. מחמיר – חבלים בנעימים (ח"ב סי' פ"ג, סי' פ"ד).
 3. מר"מ – ר"ן (קידושין דף לג. ד"ה אמר [ב], הערות במסכת קידושין דף פא: סוף ד"ה שקליה).

ב. נכד: בת בנו.

1. מיקל – אמרי דוד (סי' ל"ב ד"ה ובמה), עזר מקודש (סוף סי' כ"א, לשונו לעיל), עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ג' ד"ה וכתב), שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ב ס"ק ב'), דבר הלכה (סי' ב' סעי' א'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין פ: ד"ה אלא, ודף פא: ד"ה שם), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"א אות ו'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ב' סעי' ד'), ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' א', אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' ל"ט, לשונו לעיל).
 2. מחמיר – נוב"ת (אה"ע סי' י"ח, "ושם נמצא ביום ההוא זקן אחד שדירתו בכפר אחר רק באותו יום בא לכפר ההוא והילדה היא בת בנו של הזקן ... ואף אם נאמר שמה שאמרה שביום שבאה הנכרית שמה אז היה הזקן שמה ואחזה בין זרועותיו בזרוע שהכוונה שלא היה שם באותו פעם רק הזקן והיא והנכרית וא"כ נתייחדה אז עם הזקן שלא כדין"), הו"ד בפת"ת (ס"ק ב'), חבלים בנעימים (ח"ב סי' פ"ג, סי' פ"ד).

ג. נין: בת בתו וכדו'.

1. מיקל – ב"ח (סוף ס"ק א', לשונו לעיל), זכור לאברהם (ח"ג אה"ע אות י' ערך יחוד, "בב"ח"), עזר מקודש (על סעי' א' מסופק, סוף סי' כ"א מקיל, לשונו לעיל), עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ג' ד"ה וכתב), שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' ל"ב הע' ז'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ב' סעי' ה').
2. מחמיר – חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה במסכת, "אין ליסב להתייחד עם נינתו או סבתא עם נינה").

ד. אם אמו.

1. מיקל – שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' ל"ב הע' ז').
2. מר"מ.

א) עזר מקודש (ריש סעי' א') – "לא נתפרש אודות יחוד עם אם אמו אם הרי זה כאמו ואגב שיטפא הזהרתי היום אחד מיחוד כיון שנסעה אשתו ממנו ואמרתי לו שיקח שומר. ואחר כך נזכרתי שאולי אם אמו היא כאמו בזה וצל"ע בזה ולכאורה לפי הטעם שכתב רש"י ז"ל שעל ידי שאנשי כנסת הגדולה ז"ל הועילו דלא ליתגרי בקרבתיה על ידי זה מותר היחוד עם אמו לפי זה יש לומר שאם אמו בכלל קרבתיה בזה כאמו ולפי מה שאמרו חז"ל רמז כי יסיתך בן אמך יש לומר שבעינן קרא כדכתיב ואין לדורש טעמא דקרא בזה ורק אמו התירתה התורה הק' וצל"ע היטב ...".

ה. שאר קרובים טבעים – שלא ע"י נשואין, כגון אחות אביו ואחות אמו (natural aunt).

1. דינם כמו באחותו.
 - א) ר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א) [אמנם הוא עצמו מחמיר באחותו] – לשונו לעיל.
 - ב) עי' תוס' הרא"ש (קידושין דף פא:).
 - ג) רדב"ז (ח"ז סי' ל"ב, [אמנם הוא עצמו מחמיר באחותו]) – "ועם שאר העריות שהן דומיא דאחותו לא תנא להו ...".
 - ד) עי' חקרי לב (אה"ע סי' י"ז).
 - ה) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א') – "אבל עם אחותו ... רק להתייחד לפרקים אף לישן בבית אחד בלילה מותר אבל לא לדור בקביעות וה"ה עם אחות אביו ואחות אמו ... ורק לאחותו וכדומה שהן גם אחות אביו ואחות אמו הוצרכו לעובדא דאנשי כה"ג".
2. דינם כמו באשת איש.
 - א) חיים ושלום (ח"א סי' י"ט).
 - ב) אמרי יוסף (ח"ב סי' מ"ג).
 - ג) עזר מקודש (על סעי' א') – "אין ללמוד בזה חוץ מאלו".
 - ד) עצי ארזים (ס"ק ב').
 - ה) ערך שי (ד"ה והנה).
 - ו) פני משה (סי' כ"ב מראה הפנים ס"ק ב').
 - ז) זכרון עקידת יצחק (עמ' ל').
 - ח) דבר הלכה (סי' ב', עי' עמ' קצ"ד).
 - ט) חוט שני (סי' כ"א סוף ס"ק ט"ז) – "דאין לבו נוקפו עליהם אינו דבר מוחלק אלא שבדרך כלל אין לבו נוקפו".
 - י) שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' ל"ב אות ח').
 - יא) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ד אות י"ב).
 - יב) בירור הלכות יחוד (עמ' כ"ט, דפו"ח עמ' ל"א) – "הגם שהדבר הוא פשוט וברור, רק היות ...".
 - יג) טהרת עם ישראל (ריש עמ' קפ"ז).
 - יד) חינוך בהלכה (ארטסקרול, פרק י' עמ' מ"ב).
3. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה שם, "ומסתבר דכמו דמותר ייחוד עם אחותו כן מותר ייחוד עם אחות אביו ואחות אמו". משא"כ בס' תורת היחוד פרק ב' סוף ס"ק ל"א), נטעי גבריאל (יחוד פרק א' סעי' ג').

ו. כלתו.

1. קידושין (דף פא:) – "אמר רבי טרפון: הזהרו בי מפני כלתי; ליגלג עליו אותו תלמיד. אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל: לא היו ימים מועטים, עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו".
2. דינה כמו באחותו.
 - א) לבוש (אה"ע סי' כ"ה סעי' א') – "וגדולי החכמים [קדושין פא ע"ב] היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני כלתי, כלומר אל תניחוני להתייחד עם בתי או עם כלתי, ואף על פי שאין איסור בזה כמו שכתבנו לעיל סימן כ"א סעיף ז".
 - ב) רש"ש (קידושין דף פא: ד"ה רש"י ד"ה מתייחד) – "ד"ה מתייחד עם אחותו וד"ה ודר עם אמו. נ"ל דצ"ל דבור אחד. ומש"כ דלא תקיף כו' דלא מיגרי בקרובתא קאי נמי לטעמא על אחותו, כי כן פ' בסנהדרין שם על בקרובתא באמו ובאחותו. ולפ"ז נ"ל דאחותו דקאמר רב יהודה ל"ד אלא ה"ה שאר קרובות, ונקט אחותו לרבותא דאף שהיא עמו ראשון בראשון כאב בתו ובן עם אמו, אפ"ה יחוד לפרקים הוא דשרי אבל לא בתמידות, ובזה א"ש מה שלגלג אותו תלמיד על ר"ט שלא רצה להתייחד עם כלתו".
 - ג) עי' חקרי לב (אה"ע סי' י"ז ד"ה ומכל).
 - ד) שלמת יוסף (סי' ל"ד אות א') – לשונו לקמן.

3. דינה כמו באשת איש.

(א) יפה ללב (ח"ד אה"ע סי' כ"ה סעי' א') – "[לבוש] ... ולבי מגמגם במ"ש ואעפ"י שאין איסור בזה כמש"ל סי' כ"א ס"ז דטפי היל"ל כמש"ל סי' כ"ב ס"א כי קרוב הוא יותר ומפורש היטב בענין יחוד שכ' להדיא חוץ מן האב שמותר להתייחד עם בתו, ותו תינח לגבי בתו דמפורש כן במקומות הנז' ברם לגבי כלתו מה דמות לה עם בתו דהשוה אותן יחד וח"ו עשה עצמו כי לא ידע כי כלתו היא כשאר עריות דאסור להתייחד עמהן ולא דמו אהדדי".

(ב) עזר מקודש (על סעי' א') – "מה שאמר שם הזהירו בי מפני כלתי, לכאורה אינו שייך לדשמואל ז"ל, שכו"ע מודים בזה. ואולי הכונה הגם שהיה בנו בעלה בעיר".

(ג) יוסף אומץ (עמ' רמ"ז).

(ד) בית משה (ס"ק י"ד).

(ה) אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ג אות א') – "רש"ש ... והדבר מבהיל שבדה בלבו היתר כזה והרי מקור ההיתר באחותו הוא מהרא"ש שפוסק כרב אסי וברא"ש גופא שם מבואר דאסור להתייחד עם עריות וכ"ה באה"ע סי' כ"ב רק באחותו מביא הב"ש דברי הרא"ש להיתר אבל בשאר עריות לכו"ע אסור. ומצאתי בזה בס' עזר מקודש להדע"ק זצ"ל באה"ע שם שהרגיש בדברי רש"י הנ"ל והאריך בזה דאף דלא מתגרי בקרובותיו עכ"ל לענין יחוד לא שרי רק באחותו אף לרב אסי אבל בשאר עריות לכו"ע אסור והא דאמר ר"ט הזהירו מפני כלתי וליגלג אותו תלמיד היינו משום דר"ט אמר הזהירו בי אף בבעלה עמה דליכא איסור יחוד".

(ו) אג"מ (אה"ע ח"א סי' ס', ח"ד סי' ס"ג, סי' ס"ד אות א' ד"ה עכ"פ) – "איברא דתמוה הא דא"ר טרפון בקדושין דף פ"א ע"ב הזהירו בי מפני כלתי לענין יחוד כדפרש"י ד"ה אמר ר' טרפון איזה רבותא ומדת חסידות איכא כאן הא הוא איסור גמור מדאורייתא לכל אדם, וצריך לומר דהוא באופן שליכא איסור יחוד כגון בבעלה בעיר, דאף שלא היה רגיל עמה נמי החמיר, ועיינתי בעזר מקודש ר"ס כ"ב שעמד בזה ותירץ דאייירי בבעלה בעיר כדכתבתי. ומה שכתב שם ואולי שמואל סובר שכלתו שוה עם בתו ולכן הביא מר' טרפון שנוהר מכלתו לאסור גם בתו, א"א לומר כן ...".

(ז) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ' אות ח') – "לחידוש דין גדול שמפליט הרש"ש בהגהותיו לקדושין כאילו דרך אגב, ואשר הבעל אמרי יושר שם נבהל מפניו וזהו ...".

(ח) הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה שם [לשונו לקמן], ד"ה אר"ט) – "אסור מדינא לכו"ע ... ומש"כ הרש"ש ... ודאי דבר זר לומר כן".

(ט) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ב אות ח').

(י) בירור הלכות יחוד (עמ' ל', דפו"ח עמ' ל"ב) – "היוצא לנו מזה שאין שום פוסק לא ראשון ולא אחרון שיתן צד ספק היתר לכלתו ורק בבעלה בעיר יש להתיר אם אין לבו גס בה".

(יא) נטעי גבריאל (יחוד פרק א' סעי' א', סעי' ח').

4. ר' טרפון, י"ל בעלה בעיר וכדומה – עזר מקודש (על סעי' א', לשונו לעיל), אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ג אות א', לשונו לעיל), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ג ד"ה איברא, לשונו לעיל), הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה אר"ט).

5. מר"מ – עין יצחק (אה"ע סי' ח').

ז. חמותו.

1. דינה כמו באחותו.

(א) עי' אבן עזרא (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט) – "ושוכב עם אשת אב ואחות וחותנתו אינו נחשד להתייחד עמה, על כן הוא דבר נסתר".

(ב) עי' חזקוני (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט) – "ושוכב עם אשת אביו ואחותו וחותנתו אינו נחשד להתייחד עמהן".

(ג) בכור שור (מגדולי תלמידיו של ר"ת, דברים פרק כ"ז פסוק כ') – "אשת אביו, ובהמתו, ואחותו, וחותנתו, הוי רגיל אצלם, רגיל להתייחד עמהם".

(ד) ר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א קצב-א', גירסא לפנינו. עי' חיים ושלום סי' י"ט) – "מתייחד אדם עם חמותו ודר עם אמו ועם בתו כך כתב רב אסי ושמואל אמר אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפילו עם בהמה. והתוס' פסקו כרב אסי ואותם אמוראים שלא היו רוצים [דף קצב טור ב] להתייחד עם בהמ' משו' חומרא יתרה והמחמיר תבא עליו ברכה ובכל מקום שאסו' מותר בעדי'. ונר' דבשאר עריו' אסור להתייחד ודוקא לדור אבל לפרקים מותר להתייחד עם כל העריו' הקרובות כגון אחותו ודודתו וכיוצא בהן והרמב"ן כתב סתם אסו' להתייחד עם כל עריות שבתורה חוץ מאמו ובתו וכן נראה עקר".

(ה) עי' טור (על התורה דברים פרק כ"ז פסוק כ') – "וכן השוכב עם אשת אביו ואחותו וחותנתו אינו נחשד להתייחד עמהם".

(ו) עי' אברבנאל (דברים פרק כ"ז פסוק י"ד) – "וכן השוכב עם אשת אביו ואחותו וחותנתו. אינו נחשד להתייחד עמהם על כן הוא בסתר".

(ז) שלמת יוסף (סי' ל"ד אות א') – "הנה מגמ' דקדושין דף פ"א ע"ב מוכח דאם מותר ביחוד של אחותו ובתו מותר גם ביחוד של חמותו וכלתו ע"ש בזה ועין ביבמות דף כ"ו ע"א נשי לגבי נשי שכיחי ע"ש בזה ועין קדושין דף י"ב ע"ב וב"ב דף צ"ח ע"ב וכ"מ בזה - ועין כתובות דף צ"ו ע"א".

2. דינה כמו באשת איש.

(א) עי' פסחים (דף קיג: עי' רשב"ם ב"ב צח: ד"ה בי) – "כדאמרי' בפסחים (דף קיג) הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון אמרי לה משום חשד ואמרי לה משום ממון ואיתא להא ואיתא להא ומיהו הדין לכל החתנים אלא שמן הראשון צריך ליתזהר חמיו יותר".

- (ב) עי' עזר מקודש (על סעי' א') – "וחמותו דנקטו חז"ל גבי התלמוד נראה שזה רק מצד שהוא לגלג גם על איסור יחוד חמותו וצ"ל ע"י".
- (ג) יפה ללב (ח"ד אה"ע סי' כ"ד סעי' ב' ד"ה והנראה) – "והנראה מדברי הראב"ע פ' תבא כי לא נחשדו ישראל ג"כ על משכב אשת אב ואחות וחנותנת (דהיינו חמות) ומותר להתייחד עמהן וזו פליאה נשגבה לא אוכל לה שהרי כתב לעיל בסי' כ"ב ס"א אסור להתייחד עם ערוה מהעריות בין זקנה בין ילדה וכו' חוץ מהאם עם בנה והאב עם בתו והבעל וכו' מדפרט אלו מכלל דשאר עריות בכלל האיסור דאסור להתייחד עמהן ובכלל הן הנה היו אשת אב ואחות וחמות וצ"ע".
- (ד) בית משה (ס"ק י"ד).
- (ה) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ג ד"ה איברא, עי' סי' ס"ד סוף אות א') – "והא מוכרח זה דהא מדמה הגמ' שם גם לחמותו שמפורש שאסור יחוד עם חמותו עוד יותר".
- (ו) הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה שם) – "אבל קרובות שבאו ע"י אישות כמו חמותו וכלתו ואשת אחיו ואחות אשתו ואשת אחי אביו פוט דאסור".
- (ז) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ב אות ח').
- (ח) עולת יצחק (ח"ב סי' רמ"א אות א' ד"ה ומצד) – "אבל עם חמותו לבד אסור להתייחד, דלא כהראב"ע פרשת כי תבא שכתב שלא נחשדו ישראל על זה, וכבר תמה עליו בספר יפה ללב אה"ע סימן כ"ד סק"ב".
- (ט) בירור הלכות יחוד (עמ' ל"א, דפו"ח עמ' ל"ג).
- (י) נטעי גבריאל (יחוד פרק א' סעי' א', סעי' ח', סעי' ט').
- (יא) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' א') – "אסור מן התורה להתייחד עם אשה ... או עם חמותו, אפילו היא זקנה".

ח. אשת אב.

- דינה כמו באחותו – עי' אבן עזרא (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט, לשונו לעיל), עי' חזקוני (דברים פרק כ"ז פסוק י"ט, לשונו לעיל), בכור שור (מגדולי תלמידיו של ר"ת, דברים פרק כ"ז פסוק כ'), לשונו לעיל), עי' טור (על התורה דברים פרק כ"ז פסוק כ'), לשונו לעיל), עי' אברבנאל (דברים פרק כ"ז פסוק י"ד, לשונו לעיל).
- דינה כמו באשת איש – יפה ללב (ח"ד אה"ע סי' כ"ד סעי' ב' ד"ה והנראה, לשונו לעיל), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ב אות ח'), נטעי גבריאל (יחוד פרק א' סעי' א'), פוסקים.

ט. שאר קרובים, שמותר להתחתן עמהם.

- דינם כמו באשת איש – עי' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קל"ז ד"ה ובדבר לנשק).

ט' אנשי כנסת הגדולה.

א. בזה"ז אם יש יצר הרע לאחות.

- קצת – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א'), "אבל עם אחותו אף שג"כ ליכא תאוה אין זה בעצם מצד הבריאה אלא מצד אנשי כה"ג דאהני ביה דלא מגרי בקרובתא מכי כחלינהו ונקרינהו לעיניה שמצד זה איכא הנאה וקצת תאוה לאינשי אך שאינו תקיף כל כך להתגרות בהו שלכן רק להתייחד לפרקים אף לישן בבית אחד כלילה מותר אבל לא לדור בקביעות".
- רש"י (קידושין דף פא: ד"ה ודר), "ודר עם אמו או עם בתו. דלא תקיף יצריה עלייהו דאהנו ביה אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובתא מכי כחלינהו ונקרינהו לעיניה כו' (סנהדרין דף סד)". אם הולך רק על אחותו או ג"כ אמו.
- רק אחותו – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א'), "מה שפרש"י שם ד"ה ודר עם אמו דלא תקיף יצריה עלייהו דאהני ביה אנשי כנה"ג על מתייחד עם אחותו אבל אינו דר תמיד ביחוד והוא משום דאיכא עכ"פ יצרא קצת להו אך לא תקיף להתגרות בהו, וצריך למחוק תיבות ודר עם אמו או עם בתו ונקודות סימני ההפסק, משום דלא תקיף יצריה עד סוף הדבור הוא גמר דבור מתייחד עם אחותו, ואף שהועתק כן בלשון רש"י שעל הרי"ף וגם בר"ן מ"מ ברור שהוא טעות דהא עם אמו מפורש בקרא שמותר להתייחד שא"כ מוכרחין לומר דבעצם מצד הטבע לא היה יצרא להאם וכיון שגם בתו מותרת אף לדור עם אביה בקביעות תמיד מוכרחין לומר שגם לבתו לא היה בעצם יצרא מצד הטבע וכדחזינן מעובדא דבנתיה דלוט ולא הוצרכו לעובדא דכנה"ג דמעולם לא חטאו בזה, ורק לאחותו וכדומה שהן גם אחות אביו ואחות אמו הוצרכו לעובדא דאנשי כה"ג".
- ג"כ אמו – ב"ח (ס' משיב נפש על מגילת רות פרק א' פסוק ד', י"א-א'), פנ"י (קידושין דף פא: ד"ה פסקא, "ואף על גב דפרש"י כן אאמו ואבתו על כרחך דאחותו נמי קאי דאל"כ אין טעם כלל להתיר ייחוד באחותו טפי מבאחרות"), רש"י (קידושין דף פא: ד"ה רש"י ד"ה מתייחד, לשונו לעיל), המקנה (קידושין דף פא: ד"ה ברש"י ד"ה ודר), מרגליות הים (דף סד. אות ט'), עזר מקודש (על סעי' א' [שבא למתיר בקביעות]), "ומ"ש רש"י ז"ל מצד אנשי כנסת הגדולה ע"ה היינו רק לגבי שעם אם ובת מותר לדור וכדמשמע במשנה גם כן שרק לישן בקירוב בשר אסור בשהגדילו ולזה אין הכרע מהפסוק ומכל מקום מותר מצד אנשי כנסת הגדולה ע"ה").
- מר"מ – הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא: ד"ה רש"י).

ג. רש"י סנהדרין (דף סד.) ד"ה אהני, אם הולך ג"כ על אמו.

- לא – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א'), "ומה שכתב רש"י בסנהדרין דף ס"ד ע"א ד"ה אהני ביה הך תקנתא פורתא דלא ייגרי בקריבתה באמו ובאחותו הוא ט"ס וצריך למחוק תיבת באמו ולגרוס רק דלא ליגרי בקריבתה באחותו, ויותר נראה לגרוס באחותיה".

2. כן – מרגליות הים (דף סד. אות ט').
3. מר"מ – חוט שני (יחוד ס"ק א' ד"ה ומש"כ, "צ"ע").
- ד. קודם אנשי כנסת הגדולה הכחישו, אם היה יצרא בעריות לאמו – סנהדרין דף קג: ["כלום יש לו הנאה ממקום שיצאת משם, א"ל כלום ..."].
1. יש יצרא בעריות לאמו – רש"י (סנהדרין דף סד. ד"ה אהני), ב"ח (משיב נפש על מגילת רות פרק א' פסוק ד', י"א-א'), ערך שי (סי' כ"ב ד"ה ועוד), מרגליות הים (שם אות ט').
2. אין יצרא בעריות לאמו – תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: ד"ה מתיחד, "מתיחד אדם עם אחותו. דלא מגרי יצר הרע בקרובות מאנשי כנסת הגדולה ואילך. ותימה היכי עקרינן איסור יחוד דאורייתא מאנשי כנסת הגדולה ואילך. ונראה לה"ר אלחנן דהיינו טעמא משום דאמו מותרת לכתחלה להתייחד עמה משום דכתיב בן אמן ובאמו אפי' קודם עובדא דאנשי כנסת הגדולה לא הי' יצר הרע שולט כדאמר' בחלק במעשה דאמון דאמרו לו כלום יש לו הנאה ממקום שיצאת משם אלמא הא בהא תליא, הילכך כיון דאזל לי' יצר הרע משאר קרובות ילפי' מאמו וכיון דלא מגרי בהו שרי להתייחד בהדיהו"), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א', לשונו לעיל).
3. מר"מ – עזר מקודש (על סעי' א', "ודאם אולי הי' מותר מצד האסמכתא"), חוט שני (יחוד ס"ק א' ד"ה עיין).
- ה. הכחישו היצר לקרובים, מה הפשט.
1. מר"מ – מהרש"א (יומא ח"א דף סט:), עזר מקודש (על סעי' א'), אג"מ (אה"ע ח"ב סוף סי' ט"ו).
- ו. מה מקור לבתו.
1. סברא – תוס' הרא"ש (קידושין דף פא: סוף ד"ה מתיחד, "והא דשרי בביתו כמו באמו משום דהואיל ויצאה ממנו לא מגרי בי' כלל ואע"ג דלא הי' יצתה ממנו ממש כמו באמו"), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ד אות א'), "ולכן אף שבקרא לא נאמר היתר יחוד לבתו וחזינן שבתו היא שוה לאמו דהא אר"י א"ר אסי (שם דף פ"א ע"ב) דדר עם אמו ועם בתו אפילו דירת קבע והוא משום שידעו שליכא מצד הטבע בעצם שום תאוה לבת וכדחזינן מעובדא דלוט, שלכן לא שייך לאסור אף דירה בקביעות").
2. פסוק – פנ"י (קידושין דף פ: ד"ה גמרא, דף פא: ד"ה פיסקא, "דעיקר ילפותא דייחוד מהאי קרא לאו מרישא דקרא דבן אמן אלא מכולה קרא דכי יסיתך דכתיב ביה או רעך אשר כנפשוך בסתר ופרש"י ז"ל בחומש שדיבר הכתוב בהווה שאין הסתה אלא בסתר וא"כ איכא למידק מדכתיב אחיך בן אמן או בנך או בתך או אשת חיקך ולא כתיב נמי אחיך או אחותך אלא על כרחך דאסור להתייחד עם אחותו וה"ה לכל העריות ומש"ה לא שייך בהו הסתה בסתר אלא בהנך דכתיבי דהבת מותרת להתייחד עם אביה כדלקמן. וא"כ ה"ה להאם עם בנה שדין אחד ומשפט אחד להם ..."), המקנה (קידושין דף פ:), עצי ארזים (ס"ק ב').
3. אנשי כנסת הגדולה – ע"י עזר מקודש (על סעי' א'), "ומה שכתב רש"י ז"ל שם טעם משום האנשי כנסת הגדולה ז"ל וכן הוא בהר"ן ז"ל שם צ"ע שהרי בש"ס נקטו אסמכתא מיסיתך כו' וצ"ל שכיון שאין האסמכתא רק לגבי אם וטעם היתר בת לא נתפרש לזה כתב טעם זה כי בן מצוי אצל אמו ולא בת אצל אביה רק אצל אמה כמו שאמרו חז"ל. וצריך לומר שקודם בית שני הי' אסור יחוד דבת (ודאם אולי הי' מותר מצד האסמכתא גם אז בלי הבחנה בטעם בזה) וכיון שהתקנה הייתה רק משום שמירה הי' הכל רק לפי הזמנים ... ואולי מכל מקום כמו שבן רגיל עם אמו כן בת עם אביה. ושייך גם בזה האסמכתא מצד ההבחנה בהטעם מצד הרגילות").
- ז. מה המקור לבת בתו.
1. פסוק – הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פ: ד"ה אלא).
2. אנשי כנסת הגדולה – פנ"י (קידושין דף פא: ד"ה שם, "בת בתו ליכא למיחש דהכל יודעין דמחמת חיבה עושה ואיסורא ליכא דלא מגרי יצר הרע בקרובים כמו לעיל באחותו").
3. מר"מ – עזר מקודש (על סעי' א').
- ח. מר"מ – שיירי קרבן (סוטה סוף דף א:), צפ"פ (איס"ב פרק כ"א הל' ד'), אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ג אות א' ד"ה ובאף), אמרי כהן (סי' כ"ו ד"ה ואע"פ), אמרי דוד (סי' ל"ב ד"ה ומה), פני משה (סי' כ"ב מראה הפנים ס"ק ב').
- י. יחוד עם פנויה – סעיף ב'.
- א. האם יחוד בנדה פנויה אסור מן התורה או מדרבנן.
1. מן התורה.
- א) ריב"ש (סי' תכ"ה ד"ה ויחוד) – "ויחוד הנדה, ג"כ בפנויה: כל שהוחזקה נדה, אסור מן התורה. שהרי יחוד העריות, מן התורה; כדאיתא בהדיא, במסכת ע"ז, פרק אין מעמידין (ל"ו:). והנדה, הרי היא כשאר העריות, ובכללן; כדאיתא בפרק הבא על יבמתו (נ"ד)".
- ב) רא"ש (קיצור הל' נדה, אחר הל' מקואות במס' נדה).
- ג) מהר"ש אבוב (ס' הזכרונות זכרון ה').
- ד) מהר"ם (סנהדרין דף לז. תד"ה התורה).
- ה) מהר"י הלוי (ח"א סי' ט"ז ד"ה והנה תורף) – "פשיטא דאסור להתייחד עמה מה"ת כדין כל העריות".
- ו) חקרי לב (אה"ע סי' י"ז ד"ה כי).

- (ז) **חכ"א** (בינת אדם שער בית הנשים שאלה י"ז ס"ק כ"ח) – "אך כשהיא נדה היא בכלל עריות דדוקא בעל עם אשתו נדה מותר ואם כן הוי כולן דאורייתא בזמן הזה שאין הפנויות טובלות".
- (ח) **טוב טעם ודעת** (תליתאי ח"א סי' ה' ד"ה והנה כעת) – "יש בזה איסור יחוד מן התורה".
- (ט) **זית רענן** (כרך א' אה"ע הל' א' סוף סי' א') – "דסתם פנויות נידות הן ואסורה ביחוד מדאורייתא כשאר עריות".
- (י) **חפץ חיים** (אהבת חסד ח"ג פרק ו' בהג"ה א').
- (יא) **עי' ערה"ש** (סוף סעי' א', ריש סעי' ג') – "ופנויה נדה היא ערוה ככל העריות".
- (יב) **מור ואהליות** (אהל ארץ נוד סי' קצ"ה ד"ה אך, ד"ה אמר).
- (יג) **יד יצחק** (ח"ג סי' ר"כ אות ב') – "דיש בה חשש דאורי' ל"מ בא"א אלא גם בפנוי' יש איסור' נדה ...".
- (יד) **טהרת ישראל** (סעי' ט').
- (טו) **אג"מ** (אה"ע ח"א סי' ס"א, ח"ד סי' ס"ה סוף אות י', סוף אות י"ב) – "פנויה שהיא נדה שאיסור היחוד הוא מדאורייתא".
- (טז) **הגרשז"א זצ"ל** (מכתב בס' ועליהו לא יבול ח"ב עמ' ש"נ, תורת היחוד פרק א' סוף הע' ב', נשמת אברהם ח"ג סי' כ"ב סוף הע' ג') – "יחוד פנויה בזה"ז הוי נמי מה"ת מחמת איסור נדה".
- (יז) **שבט הלוי** (ח"ה סי' ר"א אות ג') – "ויחוד פנויה בזה"ז כאמור בודאי בכלל יחוד דעריות ואסור מה"ת, ועיין אוצה"פ בשם רש"י אבות פ"ב מ"י דנראה מדבריו דיחוד פנוי' אפי' נדה רק דרבנן מכ"מ הסכמת הפוסקים אינו כן".
- (יח) **עי' משנה הלכות** (ח"ה סי' קכ"ח) – "העולה לדין דיחוד עם פנויה נדה אסור לכ"ע ולרוב הפוסקים אסור הוא מדאורייתא ולמקצתם עכ"פ מדרבנן אסור להתייחד עם פנויה נדה".
- (יט) **דבר הלכה** (סי' א' סעי' ג').
- (כ) **הגריש"א זצ"ל** (קובץ תשובות ח"א סוף סי' פ"ב).
- (כא) **בירור הלכות יחוד** (עמ' י"ד, דפו"ח עמ' ט"ז).
- (כב) **חוט שני** (יחוד ס"ק ד') – "ונקטו רוב האחרונים דיחוד עם נדה פנויה הוא איסור תורה".
- (כג) **אורחות הבית** (פרק י"ד סעי' ב', תשובות והנהגות ח"ב סי' תרנ"ז ד"ה והנה, ח"ה סי' של"א אות ב') – "ודעת גדולי הפוסקים דבפנויה יש איסור יחוד דאורייתא מפני שהיא נדה".
- (כד) **הגר"ד פיינשטיין שליט"א** (קונטרס יד דוד עמ' ר"ד אות ט').
- (כה) **תורת היחוד** (פרק א' סעי' ב').
2. דרבנן.

- (א) **עי' מהר"י וייל** (סי' נ"ה, **יש לדחוק** שהיא מסולקת דמים) – "ההיא איתתא ארמלתא שהכנסת אותה ובנה לביתך והיא משועבדת לך לשרת לך בצרכי הבית ... נ"ל אם אין איש עוד בבית אלא אתה והאשה ובנה שיש כאן איסור יחוד. דאמר' פרק י' יוחסין אמר רב יודא אמר רב לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלש' שמא יצטרך אחד מהם להשתין מים ונמצא אחד מהם מתייחד עם הערוה וכ"ש הכא דהא אי אפשר שיהא הבן בתדירות בביתך לפעמים שהוא הולך לשוק או לטייל ונמצא אתה מתייחד עם האשה. ומדקאמר שמא יצטרך אחד להשתין מים אלמא אפילו שאינו שוהה אלא מעט א"ה אסור משום יחוד כ"ש הכא שלפעמים שוהה הבן זמן מרובה. ואם נפשך לומר התם איירי בערוה דאורייתא דאיסור יחוד הוי דאורייתא משום הכי אחמירו ביה רבנן אבל הכא כיון שהאשה היא פנויה ואיסור יחוד הוי דרבנן לא אחמירו כולי האי. איברא לאו הכי הוא דאדרבא יחוד דפנויה חמיר טפי מערוה דאורייתא מדאמר פרק אין מעמידין ובפרק איזהו נשך תני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיז'. אלמא שאסור להיות דר אצל אלמנה אפילו בלא יחוד מה שאין כן בערוה דאורייתא ...".
- (ב) **נוב"ת** (הבן, אה"ע סי' ל"ז ד"ה ואין) – "שכל הפנויות הם בחזקת נדות ואיכא מכשלה גדולה באיסור נדה שהוא בכרת אבל בנדון דידן ליכא אלא חשש יחוד עם המשרתת שהיא פנויה והמשרתת אינה פרוצה ליכא חשש לומר שתזנה עמו ואינו אלא איסור יחוד עם פנויה וליכא איסור דאורייתא דיחוד עם פנויה מדבריי קבלה שדוד ובית דינו גזרו על יחוד פנויה".
- (ג) **הגר' יצחק אלחנן** (אהל ארץ נוד סי' קצ"ה ד"ה אחד"ש) – "ועיקר איסור יחוד דפנויה אינו רק מדרבנן וגם יחוד עם אשה נדה ג"כ אינו אלא דרבנן וכמ"ש התוס' בסוטה דף ז' ד"ה נדה דכיון דיש היתר לאיסורו שאני".
- (ד) **בית משה** (אה"ע סי' כ"ב סוף ס"ק א').
- (ה) **זרע יצחק** (סי' ט"ז ערוגה ה').
- (ו) **ציץ אליעזר** (ח"ו סי' מ' פרק א' אות י"ז, פרק ח' אות ו', פרק כ"ה [והראיה מרש"י אבות פרק ב' סוף משנה י', וכ"כ שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות ג' ד"ה ויחוד), הוי פלא. שו"ר בדבר הלכה (סי' א' ס"ק ח'), שהביא הראיה משם להפוך. וכן עי' נשמת אברהם (ח"ג סי' כ"ב הע' ג'))].
3. **מר"מ** – **תוס'** (שבת דף יג., סוטה דף ז., סנהדרין דף לז.), **אמרי כהן** (סי' כ"ו ד"ה ואען), **פתחא זוטא** (נדה סי' קפ"ג ס"ק ה'), **בצל החכמה** (ח"ד סי' י"ד אות ט'), **תשובות והנהגות** (ח"א סוף סי' תשע"ו, ח"ב סי' תרנ"ז ד"ה והנה), **הלכות יחוד** (פרק, סי' ח'), **עלי זבח** (בדיני יהרג ואל יעבור פרק ט' סעי' ח').

יא] יחוד עם עכו"ם.

א. אשת איש.

1. אסור מדאורייתא.

- (א) **מנחת חינוך** (מצוה קפח ס"ק ה') – "ודוקא על עכו"מ פנוי' הוא בכלל גזרתם אבל אם היתה א"א הוא חייב בעשה ודבק באשתו ע' תוס' ובית שמואל סי' ט"ז [ס"ק ב'] ג"כ מה"ת אסור יחוד".
2. **מר"מ** – **אוצר הפוסקים** (ס"ק ט' אות ג').

יב] מכת מרדות.

א. כשאין לה בנים, אם מלקין על הייחוד.

1. לא – ריטב"א (קידושין דף פא.), פנ"י (קידושין דף פא. ד"ה אמר), ישעיות יעקב (אה"ע סי' כ"ב ס"ק ב'), עי' הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה אמר).
2. כן – ט"ז (ס"ק ז').
3. מר"מ – טהרת ישראל (סעי' י"א, "וצ"ע").

ב. האיסור על השניהם – צפנת פענח (הל' איס"ב פרק כ"ב הל' ח' והל' י'), משנה הלכות (ח"ה סי' קל"ב).

יג] אשתו משמרתו – סעיף ג'.

א. גירסת המשנה (קידושין דף פ:): – "רבי שמעון אומר: אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו". האם רק ר"ש מתיר בזמן שאשתו עמו. או שזה לכו"ע.

1. "בזמן שאשתו עמו" הו' לכו"ע – ר"י (תוס' קידושין דף פ: ד"ה רבי, "לכך נראה לר"י דלרבי שמעון אינו אסור אלא כשאין אשתו עמו דוקא והכי גרסינן ר' שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים ובזמן שאשתו עמו ישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו ואתאן אפילו לרבנן ואפילו עם אשה אחת"), רי"ף (קידושין דף לג.), רא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ד). (א) לפ"ז צ"ב למה הגמרא כ' "נימא, מתני' דלא כאבא שאול ...", הא אבא שמואל הו' כר' שמעון. וצ"ע.
2. "בזמן שאשתו עמו" הו' לפי ר"ש, ופסק כר"ש – גר"א (קידושין דף פ:), אמנם עי' הגר"א בשו"ע ס"ק ח'.

ב. אם אשתו ישינה אם היא שומרת.

1. כן – משנה (דף פ:), מאירי (דף פ: ד"ה אמר, "ומכל מקום אף באשה אחת מותר בזמן שאשתו עמו בבית מפני שאשתו משמרתו ולא סוף דבר ביום ובבית שלה אלא אף בלילה בזמן שאדם ישן ובבית אחד כגון פונדקי הוא ישן עמהם הואיל ואשתו עמו בפונדקי שאשתו משמרתו ששנתה מתנדדת מאמתה של זו שאין האשה מתקנאה אלא בירך חברתה"), פנ"י (דף פ: ד"ה תוספות), עי' עזר מקודש (סעי' ה'), "ואולי שמירה דידה הוא מעולה ביותר שנותנת דעתה ביותר לשמרו מכל שומר דעלמא ... ולכך יש לומר שמירתה מלסמוך את עצמו על שינתה וגם אם היה נראה לו שישינה בעומק אחר כל הנסיונות חושש שברגע שתקוץ תרגיש כיון שדעתה עלויה תמיד, גם חושש שעושה את עצמה כישינה כדי לנסותו כי דעתה על זה תמיד ומזליהו חזו זה את זה ... וצ"ל"ע בכל זה"), עי' ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ג, "עם נימוקים הגיוניים להתיר גם כשהיא ישינה"), דבר הלכה (סי' ו' סעי' י'), עמק תשובה (ח"ג סי' צ"ו אות י"ד), הגריש"א זצ"ל (תורת יחוד פרק ו' הע' י', אפילו היא לא יודעת שבא אחרת), אבני ישפה (אהל יעקב ח' אלול תש"ע, "מותר להתייחד אם אלף נשים כאשר אשתו עמו. אין זה משנה שהיא ישנה כיון שהוא מיוחד ממנה גם כאשר היא ישנה שמא תתעורר"), הגר"א נבנצל שליט"א (לשונו לקמן).

2. חדר אחר.

(א) מחמיר – אפי זוטרי (ס"ק ח'), "דפשוט הדבר דהא דשרי' אם אשתו עמו היינו דוקא לייחוד בעלמא אבל לישן בחדר א' בלילה אפי' אשתו עמו כמאן דליתא דמאי שהרי כשהיא ישנה מאן נעריה. וראיה לזה דע"כ לא התירו במתני' אלא וישן עמהם בפונדקית דמכיון דאשתו עמו לא חיישי' אבל בחדר א' ודאי דלא שרי' אפי' אשתו עמו שאין אפוטרופוס לעריות", קונ' הלכות יחוד (פרק ב' סעי' ד').

(ב) מיקל – הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז, תשובה: "יש היתר ביחוד של אשתו עמו, האם זה דוקא באותו חדר, ומה הדין אם היא ישנה". תשובה: "גם בישינה, וגם בחדר אחר"), סתימות הפוסקים.

3. אם היא קה כדורי שינה.

(א) לא מועיל – שבט הלי (ח"ה סי' ר"א אות ד'), "איברא יראה דכשלקחה כדור שינה ונשתקעה עי"ז בשינה דשוב אין היא שולטת על שינתה, בזה בודאי צריכים לחוש לדעת האפי' זוטרא המובא שם שמחמיר בשינה, ובענייני דבזה כ"ע מודי".

(ב) עי' יו"ד סי' קפ"ג, שיש חולקים גבי חשש הרגשה של וסתות. אשתו כבר נרדמה אסור לו להתייחד בחדר אחר עם אשה אחרת – הגריש"א זצ"ל (בקונ' הלכות יחוד פרק ב' הע' ל"ח, משא"כ מה שנראה מתורת היחוד פרק ו' הע' י').

5. ילקוט שמעוני (פר' חיי שרה רמז ק"ט ד"ה ויאמר), פרקי דר"א (פרק ט"ז) – "ובשביל שלא יתייחד העבד עם הנערה בלילה נקפצה הארץ לפניו ובשלש שעות בא לחברון לעת תפלת הערב".

(א) מג"א (זית רענן על ילקוט שמוני סי' ק"ט אות ה') – "שלא יתייחד העבד וכו', פי' דביום היו נשיו [דפו"י, אנשיו] עמו אבל בלילה היו ישנים".

(1) צ"ע.

(ב) מר"מ – רד"ל (על פרקי דר"א אות ל"ו).

ג. אשתו מסביב [לאו דוקא בחדר].

1. יש שמירה – חזו"א (דבר הלכה סי' ו' הע' ט' ד"ה מש"כ, "הורה מרן ז"ל לרא"ר שליט"א ששאלו לפרש"י בפנימי וחצון אם מהני אשתו משמרתו היכא שאשה זרה בחצון או בפנימי, והשיב לו מרן דמהני והוסיף הטעם דאשתו משמרתו הו' יותר טוב מכל העולם, דהרבה אנשים אתו לא מהני בפנימי וחצון ואשתו עמו מהני ע"כ"), אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' נ"ט), עמק תשובה (ח"ג סי' צ"ו אות י"ד), דבר הלכה (סי' ו' סעי' ט'), "וכן בדין פנימי וחצון (להלן סי' י"א) מהני אשתו משמרתו (מרן החזו"א)", חוט שני (יחוד ס"ק ה' ד"ה אשתו), תורת היחוד (ריש פרק ו'), מדריך לנשים ולנערות (עמ' קמ"ט).

ד. האם אשתו סומא.

1. אינו שומרת – אפי' זוטרי (ס"ק ח').
2. שומרת – תורת היחוד (פרק ו' סוף הע' ט'), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ'), אהלי ישרון (יחוד ח"ה סעי' א').
3. מר"מ – דבר הלכה (סי' ו' סעי' ח').

ה. איש פרוץ ואשתו עמו.

1. מיקל – ב"ח (יו"ד סי' קנ"ג), ט"ז (יו"ד סי' קנ"ג ס"ק ד'), ש"ך (יו"ד סי' קנ"ג ס"ק ד'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ג'), ואם פריצים לעולם לא תתייחד אפילו הם כמה אלא אם כן נשותיהם עמהם), הגריש"א זצ"ל (בקונ' הלכות יחוד פרק ב' הע' ל"ט).
2. מר"מ – אוצר הפוסקים (ס"ק י"ז אות ה').

ו. אמה התחתן לגוי.

1. לא מועיל שמירה – תורת היחוד (פרק ו' הע' ז').

ז. מומר.

1. מחמיר – חוט שני (יחוד ס"ק ה' ד"ה מומר, "אם אורח חיייהם כגויים גמורים, דינם כגויים, וכן הדין בפרוצים גמורים שאינם מקפידים על נשותיהם, דאין בהם היתר דאשתו משמרתו [אמנם אין כל מי שדינו כעכו"ם בכלל זה]. ואף היתר דבעלה בעיר ליכא").
 2. מר"מ.
- א) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ו') – "ומיהו במושעי ישראל המחללי שבת בפרהסיא לא מצינו שגזרו איסור יחוד אפילו כשאשתו עימו כמו בעכו"ם, ומיהו במושעי ישראל המופקרים שבזמנינו שאין להם חלק בדת ישראל וחיים כבהמות, ראוי לדונם כעכו"ם ולהחמיר באיסור יחוד".

ח. אם אשתו משמרת, אם הוא בקביעות.

1. מחמיר – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות ד'), "ואם באשתו משמרתו הקילו גם ביחוד קבע דהיינו שידורו יחד בקביעות במקום אחד, אע"פ שלפי שורת הדין משמע דהטעמים המתירים שייכים גם בכה"ג, מ"מ פשיטא ופשיטא דחלילה להקל בזה, דאין זה אלא יצרא דעירות, ועכ"פ לא ימלטו מלעבור על ולא תתורו וגו' אחרי עיניכם זו זנות, והמקיל בזה ראוי להענישו ועתיד ליתן את הדין".

ט. אם אשתו שומרת כאשר אינה יודעת שהוא ביחוד עם אשה אחרת.

1. מיקל – אבני ישפה (אהל יעקב ו' אלול תש"ע, "כיון שאשתו שומרת עליו, אין ענין שהיא יודעת אלא עצם המציאות שהיא נמצאת כבר נחשב שמירה. וכן הדין בבעלה בעיר שמועיל גם אם אינו יודע שהיא מתיחדת"), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ג אות ז').
2. וכן עי' לעיל גבי 'אם אשתו ישינה אם היא שומרת'.

י. האם עוסק בנשים מותר.

1. עי' סעי' ז', לשיטות ומר"מ.

יא. עכו"ם שאשתו עמו.

1. תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ו') – "יחוד עם גוי אסור אפילו כשאשת הגוי עמו הואיל ואין מקפידים אצלם בעניני זנות, ומסברא נראה שדוקא עם אשתו עימו בבית אינו מועיל, אבל אם מצויה בחדר מועיל, אבל כיון שהגויים אינם מקפידים על חיבוק ונישוק, ועלול לפתותה, נראה להחמיר ביחוד עם גוי בכל אופן".

יד] האם אשתו בעיר הוי שומרת.**א. לא הוי שומרת.**

1. עי' עזר מקודש (סוף סעי' ה') – "ובאיש שאשתו עמו משמע שלא מהני עיר אחת ובעיני עמו דוקא ממש והטעם אולי ...".
2. מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ח ד"ה ומ"ש אם) – "ומ"ש אם אשתו בעיר אם מותר להתייחד עמו כמו דאמרינן דבעלה בעיר אין בידי הוכחה ומסברא אין להקל מדלא נקט הש"ס גם באשתו בעיר. [א"ה גם י"ל דלפי הטעם שאמרו משום דאימת בעלה עלי' ל"ש זאת באיש דאין אימת אשתו עליו כ"כ ולגבה שייך יותר דמירתת מנ"י שמא יראה ותאסר עליו]".
3. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ו') – "בש"ע הוא כמפורש שאשתו משמרתו הוא דוקא כשהיא נמצאת עמו ולא סגי במה שהיא בעיר, מדשינה בלשוננו שמצד הבעל איתא בסי' כ"ב בסעיף ח' אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה, וגם מסיק טעם מפני שאימת בעלה עליה, ובאשתו איתא בסעיף ג' אם היתה אשתו עמו ה"ז מותר להתייחד, שעמו הא משמע יותר עמו ממש וגם מסיק הטעם מפני שאשתו משמרתו ולא שייך לשון שמירה אלא כשהיא נמצאת שם. וכן הוא בסעיף ה' לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם שג"כ משמע שהוא דוקא כשנמצאת שם ממש. ודברי הב"ש סק"ח תמוהין".
4. שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ב קונ"א ס"ק ז').

5. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א סוף אות ד', סי' ר"ו סוף אות א') – "ואף שמשמעות לשון הב"ש משמע בפשיטות דאיכא היתר ממש של אשתו בעיר מכ"מ אין לסמוך ע"ז בפשיטות היות בלא"ה משמעות שאר פוסקים אינו כן, וכלשון משנה הנזכרת וכדברי הגאון אמרי יוסף הנ"ל".
6. חוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה בעלה) – "אמנם אשתו בעיר לא מהני כלל ליחוד".
7. תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ז ד"ה והנה) – "מדין אשתו בעיר לדעתו אין להתיר".
8. אבני יספה (ח"ב סי' פ"ו ענף ו').
9. משנת יוסף (אהל יעקב) – "האם יש שום היתר של 'אשתו בעיר' שאפשר להתיר מצב של יחוד. תשובה: היתר בעלה בעיר כתבו האחרונים שמכניס באשה פחד בחוש שלה ואימת בעלה עליה, אבל לא מצינו שאיש יהיה לו פחד ממה שאשתו בעיר, רק אם היא אצלו מצילתו כי משמרתו".

ב. הוי שומרת.

1. בית שמואל (ס"ק כ"ב) – "ונ"מ למ"ש הכ"מ דיחוד מותר כשאשתו עמו בעיר".
2. יחוד (עמ' כ').

ג. באיסור יחוד דרבנן יש להקל.

1. דובב מישרים (ח"א סי' ה' ד"ה אך) – "שאשתו של האיש המיחד היא בעיר יש להתיר ביחוד ב' נשים כהיתר של הבינ"א הנ"ל דהא כפי מה שהביא הב"ש בסי' כ"ב ס"ק כ"ב בשם הכ"מ מבואר דאשתו בעיר מהני כמו בעלה בעיר עיי"ש, וצ"ע דבשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ח נשאל בזה וכתב בקיצור שאין להקל באשתו בעיר דלא מצינו בש"ס רק בבעל בעיר וצ"ע שלא הביא מדברי הב"ש בשם בכ"מ הנ"ל".
2. דבר הלכה (סי' ו' סעי' ג', ה' ג') – "בדובב מישרים סי' ה' כתב מאחר דהיחוד עם ב' נשים הוי רק מדרבנן יש להתיר באשתו בעיר להתייחד עם ב' נשים, וכמו שכתב הבינת אדם בכלל כ"ו דיחוד עם ב' נשים ובעלה של אחת בעיר יש לסמוך על התוס' דס"ל דבבעלה בעיר מותר לכחלתה להתייחד עמה וחולקים על רש"י דאוסר, ה"ה עם ב' נשים ואשתו בעיר יש להתיר כב"ש בשם הכ"מ ע"כ".
3. נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"א סעי' א') – "ביחוד דרבנן יש להקל דמהני אשתו משמרתו כשהיא באותה העיר".
4. הגר"נ גולדברג שליט"א (אהל יעקב) – "בענין אשתו בעיר אם מותר להתייחד עם אשה אחרת, עי' באוצר הפוסקים כרך ט' דף 100 שהביא כמה אחרונים שמתירים בשעת הדחק, והדובב מישרים הביא שלהתייחד עם שתי נשים שאינו אלא מדרבנן יש לסמוך להתיר באשתו בעיר".

ד. אם מסתמא תבא תיכף לביתו יש להקל.

1. אמרי יוסף (ח"ב סי' ט' אות ח') – "מה שנסתפק בענין יחוד כשאשתו בעיר אם שייך איסור יחוד וכבר ראו עיניו דברי הב"ש סי' כ"ב ס"ק כ"ב שכ' דמדברי הכ"מ נראה כן דל"ש איסור יחוד כשאשתו בעיר ולשון הב"ש משמע שם דלא פליג עלי' ומכ"מ צ"ע"ג דהא במשנה קידושין בסופו איתא ובזמן שאשתו עמו ישן עמהם הרי בזה נקט לשון עמו דמשמע בבית ורק לענין אשה אמרו בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד וכן הוא לשון השו"ע שם ומשמע דרק באשה דאימת בעלה עלי' ל"ש יחוד כל שבעלה בעיר אבל לגבי איש שאין אימת אשתו עלי' רק דמשמרתו אשתו בזה בעינין עמו. ואולי י"ל דלעולם לגבי איש נמי מהני אף שאין אשתו בביתו דמסתמא תבא תיכף לביתו דכל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לסבב בשווקים ומסתמא אף שהיא בעיר מקרי אשתו עמו אבל באיש שדרכו תמיד כל היום בחוץ לבית בזה מקרי בעלה בעיר ושרי משום דאימת בעלה עלי' ובאשה כה"ג שהיא כאניות סוחר ודרכה תמיד לסבב בשווקים י"ל דאסור יחוד לבעלה רק מן הסתם באשה שדרכה לבא לביתה תמיד מיקרי אשתו עמו וכן מורה לשון הכ"מ".
2. ערה"ש (סעי' ט"ו) – "אבל מלמד שיש לו אשה אין חשש בזה לא מיבעיא כשהיא עמו בבית שלומד עמהם דמותר שהרי אין דרכה לצאת מביתה אלא אפילו לומד בבית אחר מותר כיון שאשתו בעיר **תבא אליו בכל עת** והיא משמרתו אמנם אם היא בעיר אחרת פשיטא שאסור [עי' ב"ש סק"ב]".
3. עי' ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ט') – "ויוצא לפי"ז דכשם שעפי"ז העלה האמרי יוסף שם דאם היא אשה שדרכה תמיד לסבב בשווקים דאסור אזי משום יחוד מפני דבכה"ג לא נחשב כאשתו עמו, והרי אימה מפני' ליכא וכו", כך אותו הדבר צריך להיות אסור כשמפליגה או כשאינו בביתו אלא בבית אחר, דהא בכה"ג בודאי לא נחשב כאשתו עמו שמשמרתו, ואימה הרי ליכא לבעל מאשתו ... דאין עכ"פ להקל יותר מהיוצא לנו בזה מהאמרי יוסף".
4. עי' הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה בעלה. ד"ה תוד"ה בעלה) – "וכתבו האחרונים דגם אם ננקוט כהר"מ אין להתיר אלא מצד שמצוי שתבוא לביתה דכל כבודה בת מלך פנימה. אבל בגוונא שמתייחד במקום שאין מצוי שתבוא אשתו לשם אין להתיר בזה **הגם דלענין התירא** דבעלה בעיר מהני בכל גווני".
- עי' הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות א', אות ח') – "הא דמותר לאיש להתייחד עם אשה כשאשתו עמו, הוא דוקא כשנמצאת עמו, אבל אם היא בעיר, אפילו יודעת היכן בעלה אסור, ואם יכולה לבוא בכל רגע הוי כמו שהיא עמו ומותר".

ה. מר"מ.

1. הליכות חנוך (פרק ג' אות ה') – "דיש לצרף כסניף דעת הכסף משנה (הו"ד בב"ש סימן כ"ב ס"ק כ"ב) דבאשתו בעיר מותר להתייחד, אח"כ אמר לי שכמדומה ששמע כן מהרב מטשעבין".

2. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות ד' ד"ה ובענין) – "ובענין אשתו משמרתו, אם מהני דוקא כאשתו עמו כלשון המשנה ובזמן שאשתו עמו, או אפ' כשאשתו בעיר, עיין בפוסקים פליגי בזה, ולכאורה תולה בב' טעמים שנאמרו על בעלה בעיר דלטעם דלמא יבא הנ"ל שייך באשה דלמא תבא, אבל לטעם מפני אימת בעלה עליה זה לא שייך באשה, עיין תשובת אמרי יושר ח"ב סי' ט' המובא ג"כ באוצה"פ".
3. תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ז') – "היתר אשתו עמו היינו עימו ממש, אבל אם נמצאת עמו בעיר אסור ואין היתר "אשתו עמו", אמנם אם נמצא בביתו ואשתו יצאה מן הבית ובאה עוזרת או מטפלת ונשאר עמה לבד, אם יש לאשתו מפתח ועשויה להכנס בכל עת אין איסור יחוד, ולכתחילה ראוי לסמוך על זה רק כשמתיוחד עם שתי נשים שאיסור היחוד רק מדרבנן, ומ"מ כשנזהר שלא לנעול את הדלת אלא רק לסוגרה אפשר לסמוך ולהתיר".
4. הגר"י בעלסקן שליט"א (אהל יעקב) – "ההיתר אשתו משמרתו, האם ההיתר הוא גם כשהולכת לחוץ לכמה רגעים או דוקא כשהיא בבית ממש. והשיב אם הלכה לחוץ ובודאי לא תחזור לביתו לחצי שעה אסור, אבל אם הוא רק לכמה רגעים מותר".

טו] ייחוד קטן עם עכו"ם - סעיף ד'.

א. יש חשש שפ"ד, ג"ע [משכב זכר], וע"ז [מינות].

טז] אשה אחת עם סתם אנשים: האם יש איסור יחוד באשה אחת עם סתם ב' אנשים - סעיף ה'.

קידושין (דף פ: - דף פא.) – "אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים ... אמר רב יהודה אמר רב: **לא שנו אלא בכשרים**, אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא ... רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא, הוה קאזלא ההיא אתתא קמייהו, א"ל רב לרב יהודה: דל כרעין מקמי גיהנם. אמר ליה, והאמר הוא דאמר: בכשרים שפיר דמי. א"ל: מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת. אלא כגון מאי. כגון רבי חנינא בר פפי וחביריו".

רש"י (קידושין דף פא.) – "רבי חנינא בר פפי וחביריו. רבי צדוק ורב כהנא בפ"ק (לעיל דף מ").

א. ראשונים.

1. מחמיר [כיון כולם בגדר פרוצים].
 - (א) רמב"ם (אסור"ב פרק כ"ב הל' ח') – "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה".
 - (ב) סמ"ג (מצוה קכ"ו) – "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה".
 - (ג) אורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות י"א) – "לא תתייחד אשה עם אנשים הרבה".
 - (ד) כל בו (סי' ע"ה ד"ה לא) – "לא תתייחד אשה עם אנשים הרבה".
 - (ה) רע"ב (קידושין פרק ד' משנה י"ב) – "ופסק ההלכה, לא תתייחד אשה אחת עם שני אנשים".
2. מיקל.
 - (א) רי"ף (קידושין דף לג.) [שהביא המשנה דף פ: כצורתו, ולא הביא הסיפור של רב ור' יהודה].
 - (ב) רמב"ן (קידושין דף פב.) – "וההיא דאמר רב (פ"א א') לאו כשרים כגון אנן אלא כגון ר' חנינא בר פפא וחביריו, דאלמא סתם בני אדם פרוצים הם, **מדת חסידות** נהג בעצמו שלא להחזיק עצמו בכשר וחסיד".
 - (ג) ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' א') – לשונו לקמן.
 - (ד) תוס' ר"י הזקן (קידושין דף פא.) – "ומסתברא דלפנים משורת הדין עבד שרצה להתרחק מן הכעור אבל לכל שני אנשים כשרים מותר".
 - (ה) רשב"א (ח"א סי' תקפ"ז, סי' אלף קע"ח) – "והיינו דאמר רבי יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפריצים אפ' בעשרה נמי. אלמא לא אסרו אלא בפריצי. דאי לא תימא הכי כך הוה להו למימר לא שנו אלא בכשרים אבל בשאר אנשים לא. אלא ודאי לא אסרו אלא בפריצים ממש. וכשרים דקאמר היינו כשאננם ידועים פריצים".
 - (ו) רא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א, וכן עי' טור סעי' ה' בדעת הרא"ש, וב"ח ס"ק ד').
 - (ז) ריטב"א (קידושין סוף דף פ: – "ואיכא למימר דסיפא אתאן לכשרים דקיימא לן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים בכשרים כדמפרש בגמרא, אבל אם עסקו עם הנשים הוה ליה כפריצים ואין אשה אחת ולא הרבה מתייחדין עמהן אע"פ שהם שנים".
 - (ח) תוס' רי"ד (קידושין דף פא.).
 - (ט) ר"ן (קידושין דף לג. ד"ה לא) – "לא שנו אלא בכשרין. משמע דהיינו סתם בני אדם שלא הוחזקו בפריצות ... אבל הר"ם במז"ל כתב ... ותמהני א"כ למה כתב בסמוך לה ההיא דאנשים מבחוץ ונשים מבפנים כמו שאכתבנה בסמוך שנראה שאין לה ענין אא"כ אשה אחת מותרת להתייחד עם סתם ב' אנשים".
 - (י) יד רמה (קידושין דף פא. ד"ה רב).
 - (יא) ר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א') – "אבל אשה א' מתייחדת עם ב' אנשים".
 - (יב) עי' סמ"ק (מצוה צ"ט) – "ואשה מתייחד' עם שני אנשים כשרים אבל לא פריצים".
 - (יג) טור (סעי' ה').
 - (יד) מאירי (קידושין דף פא. ד"ה זה).
3. מהר"ת או"ז (דרשות סי' י"ז) – "ואסור להתייחד אפ' עם נשים הרבה וכן אשה עם ב' אנשים או עם ג', אבל עם הרבה מותרת".

ב. פוסקים.

1. מחמיר.

(א) מחבר (סעי' ה') – "לא תתייחד אשה אחת, אפילו עם אנשים הרבה".

2. מיקל.

(א) עי' הרמ"א (סעי' ה', בלשון י"א) – "וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, אם הוא בעיר. וסתם אנשים, כשרים הם".

(1) כללי הרמ"א, עי' לקמן.

(ב) יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א) – "דהא דאמרינן דאשה מותרת להתייחד עם ב' אנשים, דוקא כשיש אחד מהן שלא הוחזק בפריצות, אבל הוחזקו בפריצות, אפילו עם עשרה נמי לא".

(ג) פרישה (ס"ק ח').(ד) המקנה (קידושין דף פא. ד"ה ולפ"ז) – "דקיי"ל כל ישראל בחזקת כשרות הן לענין יחוד".(ה) תפארת ישראל (קידושין פרק ד' אות מ"ט) – "אבל אשה מתייחדת עם ב' אנשים. דסתם אנשים, כשרים הם".(ו) הגר"ח פלאג"י זצ"ל (ראה חיים פר' וישב סוף ד"ה ומיהו, ד"ה כי).(ז) דברי מלכיאל (ח"ד סי' ק"ב).(ח) קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ג') – "אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים".(ט) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה סוף אות ט"ו) – "לדינא ליכא איסור לאשה להתייחד עם שני אנשים בעיר כדכתב הרמ"א וכדכתב הח"מ".(י) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ג') – "משום כל הנ"ל לפלא הדבר על מרן הב"י ז"ל על שהשמיט מלהביא לנו ביתה יוסף כל להקת הראשונים הנ"ל וההכרעה שהיתה על כך וממילא לפסוק בכזאת בהדיא בשלחנו הטהור. וניתן לחשוב שלא היה למראה עיניו הטהורים בשעה שכתב את דבריו בזה מכל המראה הנ"ל ואילו היה אז לפניו מכל זה היה בודאי פוסק בפשיטות כוותייהו, ובפרט שגם שני עמודים מתוך השלשה שהב"י שם לו למטרה לפסוק כמותם, שהמה הרי"ף והרא"ש ז"ל סברי נמי כוותייהו דכל הני ראשונים דמהני בסתם ב' כשרים וכו'...".(יא) הגר"ש זצ"ל (קונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' ל"ה, הערות במסכת קידושין דף פ: ד"ה אבל).(יב) דבר הלכה (סי' ח' סעי' א').(יג) נטעי גבריאל (יחוד פרק י"ז סעי' ב') – "מותרת האשה להתייחד עם שני אנשים כשרים ביום בעיר, אבל אם האנשים פרוצים אפי' הם עשרה אסור".(יד) קובץ הלכות יחוד (פרק ז' סעי' ח', סעי' ט', הע' ח') – "ולכן נקטינן לדינא כהרמ"א שכן סוברים רוב הראשונים והאחרונים".**3. ב' דעות.**(א) לבוש (סעי' ה') – "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה ... ויש אומרים שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים".(ב) ערה"ש (סעי' ז', סעי' ח') – "לדעת הרמב"ם ז"ל אסורה אשה אחת להתייחד אפילו עם אנשים הרבה ... אבל יש מרבתינו דס"ל דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים".(ג) ח"ח (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ה') – "אבל שני אנשים עם ב' נשים יש דעות בין הפוסקים יש אוסרין גם בזה אע"פ ששני אנשים אינם חשודים לדבר איסור דאין אנו בחזקת כשרות כ"כ אבל יש פוסקים סוברים דאפילו אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים שאינם חשודים בדבר איסור דמסתמא הם כשרים וכיון שהם שנים אין זה יחוד אבל בחשודים אפילו עם עשרה אסור וכ"ז ביום".(ד) עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז').(ה) טהרת ישראל (סעי' י"ד).4. מר"מ – דברי סופרים (ס"ק נ"ו).**ג. מנהגי בני ספרד.**

1. מחמיר.

(א) אור לציון (הליכת בת ישראל פרק ח' הע' מ"ג).(ב) נטעי גבריאל (יחוד פרק י"ז סעי' ב') – "אך לעדת הספרדים אסור גם עם כמה אנשים כשרים אא"כ אשתו של אחד עמהם".(ג) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' י', אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' ל"ט) – "ואפילו כמה אנשים עם אשה אחת אסור להתייחד, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. וכן לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה. [והאשכנזים מקילין באשה אחת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר]".(ד) תורת היחוד (פרק ג' סעי' א') – "ולמנהג בני עדות ספרד - אסורים אשה ושני אנשים להתייחד".

2. מיקל.

(א) עי' הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ריש עמ' תס"ז) – "א"ה: האם הספרדים צריכים להחמיר כהרמב"ם כיון דהמחבר פסק כן. וכמדומני שרבינו לא רצה להחמיר בזה לספרדים".3. מר"מ.(א) יביע אומר (ח"א או"ח סי' מ"א אות ט"ז) – "ובאמת שרוב הפוסקים חולקים על הרמב"ם, וס"ל שסתם שני אנשים מותר להם להתייחד עם אשה אחת, וכמבואר בחידושי הרמב"ם (קידושין פב), והריטב"א (שם פ: ד"ה גמרא, והמאירי (שם פא) ד"ה זה שביארנו, והר"ן (שם פ:), שלא אסרו אלא בפרוצים ממש, ומש"ה אמרינן לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים לא, ולא אמרינן

אבל בשאר אנשים לא, אלמא שסתם אנשים בחזקת כשרים. והא דאמרין כגון ר"ח בר פפי וחבריו, אינו אלא ממדת חסידות לצאת מידי הרהור. וכ"כ הרשב"א בתשובה (סי' תקפז וסי' אלף וקעח). והוסיף בתשו' הרשב"א (סי' אלף וקפב) שכן דעת הרי"ף. ע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בס' שער יוסף בתשובה (סי' ד ד"ז ע"ד) בדעת הרי"ף. וע"ש. וע"ע בס' בית מאיר אה"ע (סי' כב). וביש"ש (פ"ד דקידושין סי' כא). ע"ש. והמשנה למלך (בפ"א מה' סוטה ה"ג) כ' שגם הרמב"ם לא החמיר אלא ממדת חסידות. ע"ש. ובזה נחא קושית מרן הכסף משנה (בפכ"ב מהא"ב ה"ח). וע' בהערת הרב המגיה שם. ע"ש. ומכל מקום י"ל שהיתה דבורה נהגת חומרא בדבר, משום שמא יבאו למשפט אנשים שהם פרוצים ג"כ. ודו"ק".

יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ה) – "שאלה: הוא וחברו נכי צה"ל ומשרד הביטחון סידר אותם בדירה עם מדריכה שמטפלת בהם, ולכל אחד מהם יש חדר נפרד. האם יש בזה יחוד. תשובה: שיברח משם".

ד. **כללי הרמ"א**: מה הכלל כשהרמ"א כתב "יש אומרים" אחר סתימות המחבר.

1. פמ"ג (כללים בהוראת איסור והיתר אות ג') – "יש מקום עיון כשכותב הרב וי"א שחולקין על המחבר ולא הכריע לכתוב וכן עיקר וכדומה אי נאמר דהלכה כהמחבר ומ"ש הרב וי"א לחלוק כבוד לאותה דעה או שאר תירוצים כמו במחבר עיין בש"ך סימן רמ"ב או נאמר דהרב לאפלוגי אהמחבר אתא אף שלא הכריע ... ומיהו עדיין צ"ע דשמא הרב ז"ל מדהביא י"א ודאי לחלוק בא ומה שלא הכריע הוא דספק הוא ובדאורייתא לחומרא ובדברבנן לקולא ... ולדידי צ"ע".
 2. גליון מהרש"א (ריש סי' כ"ט) – "כשכתב הרב על דעת המחבר וי"א ולא כ' וכן עיקר. דעת א' עיקר. ובפ"מ בהקדמה אות ג' חוכך להחמיר בדאורייתא כ"א".
 3. חוט שני (יחוד ס"ק ו' ד"ה אין, שבת ח"ג עמ' רמ"ד) – "והרמ"א כתב שיש מתירים להתייחד עם הרבה נשים, והוא דעת רש"י, ודלא כדעת השו"ע שאוסר בזה, מ"מ הרמ"א לא בא להכריע להקל כדעת רש"י, דבמקום שרצה להכריע כתב 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין', וכאן לא כתב כן, אלא הביא את המקילין להורות שאפשר לצרפם להקל במקום הצורך, אבל בסתמא ההלכה היא שאין להתייחד עם נשים רבות כמ"ש בשו"ע ושכן הוא דעת רוב מן הראשונים, ובמקום הצורך יש לצרף דעת רש"י להקל, על כן אין להתייחד אף עם נשים הרבה".
 4. מר"מ – שדי חמד (כללי הפוסקים סי' י"ד אות י"ב), ילקוט יוסף (עין יצחק ח"ג כללי הרמ"א אות י"ב), אוצר כיבוד אב ואם (אות תק"פ).
- (א) יד מלאכי (כללי הרמ"א אות י"ח) – "כלל גדול יש בידינו כשכותב רמ"א בהגה ויש מחמירין מדלא כתב ויש אוסרין מכלל שדעתו נוטה לדעת המתירין, שו"ת חוות יאיר סי' קפ"ה וכן מצאתי בהלק"ט חלק א' סימן רצ"ג ועיין ש"ך י"ד סי' ט"ל ס"ק ח' וכשכותב ויש אומרים דעתו לומר שחושש לסברת ה"ש אומרים אך כשכותב בסתם להלכה פסוקה סובר כן, כנה"ג ח"מ סימן קפ"ד הגהות הטור אות ג' ודרכו של רמ"א כשהוא רואה שלא חש מרן לאיזו סברא הוא מביאה בלשון ויש אומרים אף דלא קאי אדברי מרן שהרי לא נזכר בדבריו ראשון לציון דף ק"ז ג".
- (ב) עי' יו"ד סי' ר"מ סעי' י"ח, לעוד שיטות ומר"מ.

ה. **האיסור גם על האיש**, או רק על האשה.

1. האיסור רק על האשה [נ"מ קטנה] – צפנת פענח (איס"ב פרק כ"ב הל' ח', הל' י', "דאשה אחת עם אנשים הרבה האיסור רק על האשה א"כ יהיה זה רק בגדולה אבל בקטנה לא אף אם ראויה לביאה דהיא אינה מזהרת"), הו"ד בדברי יציב (אה"ע סי' מ"ה אות ד').
2. לכאורה עוד נ"מ: שהאשה אשכנזי, והאנשים ספרדים.

ו. **יחוד אב עם בנו ביחד עם אשה** (לשיטות שמחמיר עם ב' כשרים או נ"מ בלילה).

1. מחמיר – הגר"י ניימאנ זצ"ל (בנטעי גבריאל, יחוד חלק שו"ת סי' ה').
2. מיקל – הגר"ח פלאג זצ"ל (ראה חיים פר' וישב ד"ה ומיהו, נ"ה-ב').

ז. **עם ב' אנשים, ולבה גס באחד מהם**.

1. מחמיר – הגר"ש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות ג', "אבל אסור לאשה להתייחד עם שני אנשים אם לבה גס באחד מהם").

[ז] פרוצים.

א. **גדר של פרוצים.**

1. מי שהוחזק בפריצות – רשב"א (ח"א סי' תקפ"ז, לשונו לעיל), עי' ר"ן (קידושין דף לג. ד"ה לא, "לא שנו אלא בכשרין. משמע דהיינו סתם בני אדם שלא הוחזקו בפריצות"), יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א, לשונו לעיל).
 2. לראות טעלעוויזיאן, עיתונות מלאים בדברי תועבה, או שהולכים לקולנוע – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות א' ד"ה אבל, "ופשוט בעיני דאם מזלזלים בראות טעלעוויזיאן או קוראים בעתונות המלאים דברי תועבה, או מכ"ש כשהולכים גם למקום טומאה (קינא, קולנוע) הם בגדר פרוצים בזה"ז, דנלקה אצלם הרגש של יצרא דעירות").
- (א) אבני ישפה (אהל יעקב ו' אלול תש"ע) – "אף שאין להסתכל בטלביזיה, אבל קשה לומר שהמתסכל שם כבר נחשב פרוץ כי באמת תלוי באיזה דברים הוא מסתכל. ולכן יש לו חזקת כשרות כל שלא ידענו שהוא מסתכל בעריות, ואחר שידענו זה הוא נחשב פרוץ וגם אינו שומר לענין יחוד".

- (ב) נטעי גבריאל (יחוד פרק י"ט הע' ט"ז) – "שבט הלוי ... והדעת נוטה לחלק בין זה שגדל בסביבה של אנשי תורה ומצוה ובכל זאת אינו מתנזר מלהביט בטעלויזיא, אבל אלו שגדלו ובאו ממדינות ומקומות שדחוקים מדת או שאינם מקומות תורה אין להם דין פרוצים מאחר שאין ידוע להם חומר האיסור".
3. צריך יודע חומר האיסור ועושה קריבה דעירות או שהוא מסתכל בטלויזיה – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' ד', עי' קונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' ל"ו, "שרק אם הוא יודע חומר האיסור ועושה קריבה דעירות או שהוא מסתכל בטלויזיה דינו כפרוץ").
4. חשוד בעריות – ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ג' אות ח', ח"ז סי' מ"ב ד"ה ראשית, "דפרוץ בזה נקרא היכא שידוע שהוא פרוץ לאותו דבר דהיינו שחשוד בעריות, ולבעדי זה אין חילוק בדברים אלה בין נכבד לשאינו נכבד ובין ע"ה לת"ח, ע"ש").
5. אין בטוחים בנפשם שיעמדו נגד כפיית היצר – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ז, "ואין כוונת פרוצים דוקא לאינשי עברייני לאיסור זנות, אלא דהוא אף לאינשי דהם כשרים שמעולם לא עברו על שום איסור אבל אין בטוחים בנפשם שיעמדו נגד כפיית היצר או שלא יהיה להם יצר כלל כיון שיהיו שנים").
- (א) דברי סופרים (קיצור הל' יחוד פרק ו' אות י"ז) – "אגרות משה ... ומסתימת הפוסקים משמע שלא כדבריו".
6. מר"מ – אגרות חזו"א (ח"ב סי' קנ"ט), דבר הלכה (סי' ט' סעי' ב', סעי' ג', סעי' ד'), חוט שני (יחוד ס"ק ו' ד"ה עם), קובץ הלכות יחוד (פרק ז' הע' ט'), תורת היחוד (פרק ב' הע' ד'), יבקש תורה (סי' ט'), דברי סופרים (ס"ק נ"ח, על סעי' ה' בה"ל ד"ה פרוצים, עמ' נ"ג).
- (א) ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ה') – "חשודים בדבר איסור".
- (ב) הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב) – "מי שמחזיק פאלפון הנקרא 'אייפון' שהוא טלפון שיש בו אינטערנעט ל"ע, נחשב כפרוץ לענין יחוד, או אפשר לתלות שבעצם יש לו חזקת כשרות, ומשתמש באייפון רק לעבודה וכדומה ולא לדברים אסורים. תשובה: פרוץ".
- (ג) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "מי שמסתכל באינטרנעט האם הוא נחשב כפרוץ לענין דיני יחוד. והשיב מי שיש לו מטרה מסוימת להסתכל בזה כגון לעשות פועלות בבנק או לענין מס הכנסה וכדומה אינו נחשב לפרוץ, אבל אם מסתכל בו סתם, נחשב לפרוץ ואין כאן כלל בזה".
- (ד) עי' המחלוקת לגבי 'נשואה ע"י ערכאות (civil marriage): האם יש היתר של בעלה בעיר, לקמן.
- ב. ב' אנשים פרוצים, ואחד מהם אחיה.
1. מחמיר – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' ד').
- ג. אחד כשר ואחד פרוץ.
1. דינו כמו שני פרוצים – שב יעקב (ח"ב סי' י"ט), המקנה (קידושין דף פ: ד"ה עוד, "דהא בעינן שניהם כשרים ולא סגי בחכם ופרוץ משום דנהי דהחכם הוי שמירה לגבי פרוץ אבל הפרוץ לא הוי שמירה לגבי חכם"), נשמת כל חי (ח"ב אה"ע סי' א' ד"ה אמנם), חוט שני (יחוד ס"ק ו' ד"ה ביש"ש, "ביש"ש ... אמנם רוב האחרונים לא סבירא להו כן").
2. דינו כמו שני כשרים – יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"א, "חד כשר וחד פריץ, מתבייש הכשר מן הפריץ, וכן הפריץ אינו עושה שום דבר בפני הכשר, ומשום הכי בדרך נמי סגי בשנים כשרים, ואף אם השלישי נמי פריץ"), ערך שי (על סעי' ה' הג"ה, "וכיון דיחוד עם שנים פרוצים בעיר או בדרך אפילו עם כשרים עד שיהיו שלשה אנשים לכ"ע אינו רק מדרבנן אאת"ל דרמ"א ויש"ש פליגי הוי ספק דרבנן ולקולא ומפרט דיש"ש טעמא יהיב ומסתבר כוותיה").
3. אחד עכו"ם, יותר צד להקל – שב יעקב (ח"ב סי' י"ט).
- (א) מר"מ – נוב"ק (אה"ע סי' ס"ט, "שאחר מיתת בעלה נסעה בלילה עם פלוני אלמוני באישון לילה בעגלה אחת ונער אחד עמהם ורננו העם ולכן שלח אבי האשה אחד מקרוביו אחריהם. והנה בזה עברה על איסור יחוד שהרי בשדה ומה גם בלילה בודאי אפילו בכשרים בעינן שלשה ואפילו אם נימא שהיה עגלון עמהם מסתמא העגלון הוא נכרי"), פת"ת (ס"ק ד').
4. מר"מ – פת"ת (ס"ק ד'), דבר הלכה (סי' ט' סעי' ה'), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ט"ו סוף אות י"א), קובץ הלכות יחוד (פרק ז' סעי' י"ג, סעי' ט"ו), דברי סופרים (ס"ק נ"ט).
- ד. הנוסע באוטובוס, ונשאר יחידי עם נשים ונהג.
1. מצוה להמשיך ולא לרדת – ציץ אליעזר (ח"ז סי' מ"ב).
2. מר"מ – הגרשז"א זצ"ל (מכתב בס' ועלהו לא יכול ח"ב עמ' שנ"א), חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה אוטובוס, "צ"ע").
- ה. מר"מ.
1. מדרש רבה (בראית פרשה מח הל' ט"ז) – "ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה וגו' והוא אחריו, זה ישמעאל, והוא אחריו, מפני היחוד".
- (א) חזקוני (בראשית פרק י"ח פסוק י') – "והוא אחריו ת"י וישמעאל הוה קאים מן בתרואי. פ"י אחר המלאך כדי שלא תתייחד שרה עם המלאכים שסבורה היתה בני אדם הם".
- (ב) מר"מ – משך חכמה (בראשית פרק י"ח פסוק י'), פרדס יוסף (פר' וירא סוף אות כ"ו).

יח' לא יתייחד אדם עם שתי נשים.

משנה (קידושין דף פ:) – "לא יתייחד אדם עם שתי נשים".

א. **האם יחוד בב' נשים איסור דאורייתא או איסור דרבנן.**

1. דרבנן.

(א) החכם **רבי אליהו שבעכו** זצ"ל (השואל בשו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קע"ח) – "לחכם רבי אליהו שבעכו כתבת הא דתנן שיליה קידושין (ד"פ ב') לא יתייחד איש עם שתי נשים נ"ל שהוא מדרבנן. דלא אסרה תורה אלא יחוד גמור איש ואשה. וראה מדק' בעי בגמרא מאי טעמא נשים דעתן קלה עליהן ואלו הוה מן התורה לא הוה בעי טעמא".

(ב) **ע"י חוות יאיר** (סי' ע"ג) – "קושט' דמילתא דמדאורייתא דווקא יחוד ממש הוא והיא לבדם ויליף מקרא דמסית דג"כ מסתמא בסתר כבקרא רק רז"ל אסרו גם בתרי כשירי ובג' פריצי ובגוי אפי' אשתו עמו".

(ג) **חכ"א** (בינת אדם שער בית הנשים שאלה ט"ו ס"ק כ"ו).

(ד) **פת"ת** (ס"ק א') – "ועיין בתשו' חות יאיר סי' ע"ג שכ' דאף לתוס' דוקא איש א' עם הערוה אסור מדאורייתא אבל איש א' עם ב' נשים או להיפך דלקמן ס"ה אינו אלא דרבנן. וכ"כ בס' בינת אדם שער ב"ה סימן כ"ו ע"ש".

(ה) **בית משה** (ס"ק י"ד) – "עם שתי נשים אינו אסור רק מדרבנן. וכ"כ בשו"ת חוות יאיר".

(ו) **דברי מלכיאל** (ח"ד סי' ק"ב ד"ה והנה) – לשונו לעיל.

(ז) **ערך שי** (על סעי' ה' ד"ה וכן) – "חוי"י ... ובבינת אדם ...".

(ח) **דובב מישרים** (ח"א סי' ה' ד"ה אך) – "כבר העלה בבינת אדם הל' אישות כלל קכ"ו [ס"ק כ"ז] להתיר ע"פ תשו' חוות יאיר [סי' ע"ג] דבשני אנשים או בב' נשים איסור היחוד אינו רק מדרבנן ומן התורה אינו אסור רק חד בחד".

(ט) **טהרת ישראל** (סעי' א') – "לכ"ע אינו אלא דרבנן".

(י) **אבי עזרי** (איסורי ביאה פרק כ"ב ד"ה ונראה).

(יא) **דברי יציב** (אה"ע סי' מ"ה אות א').

(יב) **ציץ אליעזר** (ח"ו סי' מ' פרק ב').

(יג) **עמק התשובה** (ח"ג סי' צ"ו אות י"ג).

(יד) **שבט הלוי** (ח"ג סי' קפ"ג, ח"ה סי' ר"ב סוף אות א') – "מסברא י"ל כהחוי"י ובינת האדם וכן ראיתי לעוד אחרונים שהעתיקו דבריהם ועיין בפת"ש ריש סי' כ"ב ובס' ערך שי שם".

(טו) **תשובות והנהגות** (ח"ה סי' של"א אות ב') – "עם שתי נשים שאיסור יחוד בהם רק מדרבנן".

(טז) **תורת היחוד** (פרק א' סעי' ד').

(יז) **קובץ הלכות יחוד** (פרק א' סעי' ב') – "אסור רק מדרבנן".

(יח) **נטעי גבריאל** (יחוד פרק כ"א הע' י"ד).

2. דאורייתא.

(א) **מהרש"ם** (ח"ג סי' קנ"ג ד"ה והנה לענ"ד) – "ואף שבתשו' חוי"י ובינ"א כתבו דגם עם ב' נשים אסור רק מדרבנן כבר כתבתי בתשו' א' זה כמה שנים **שנעלם מהם** דברי הרשב"א וח'י' ריש נדה שכתבו דבנשים הוי ס"ט ברה"י דדין ס"ט ברה"י מסוטה ילפינן דהיכי דאיכא איסור סתירה מיקרי רה"י ובנשים אפי' הרבה אסור ועיין מ"מ פט"ז מאה"ט שרמז לדברי רשב"א הנ"ל ולא הביא טעמו אבל ברשב"א מבואר שם כמ"ש ומוכח דהוי מה"ת ונהי שדעת התוס' בנדה ב' וסוטה כ"ח דגם בנשים הוי רה"ר י"ל דס"ל כרש"י וסמ"ג דבשלשה נשים שרי להסתתר אבל בשנים לכ"ע הוי רה"י וגם אם לדעת תוס' גם בשנים שרי מה"ת אבל עכ"פ לשי' רשב"א ור"ן כן הוא".

1) **ע"י ראשונים** (נדה דף דף ה: [רמב"ן] ד"ה מכדי, "ויש מי שתירץ אין רשות הרבים אלא בשלשה אנשים **אבל נשים אפילו**

מאה נמי כאחד דמיין ורשות היחיד הוא, מאי טעמא דגמרינן מסוטה מה סוטה אין סתירתה אלא באיש אחד אבל שני אנשים והיא לא סתירה היא שהרי אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים אף רשות היחיד בלא שלשה אנשים, אבל נשים אפילו עשר נשים אין אדם מתייחד הילכך הויא לה סתירה ורשות היחיד היא, וזה אינו כלום"), **רשב"א** (ד"ה מכדי), **ריטב"א** (ד"ה וקשיא), **ר"ן** (ד"ה מכדי), **תוס' הרא"ש**, **אשכול**. שלמד מהלכות יחוד, לדין סוטה, לדין ספק טומאה ברה"ר. והוא דאורייתא.

2) **אנציקלופדיה תלמודית** (חכ"ג עמ' תש"ד הע' תשמ"ו) – "ע"י רמב"ן ורשב"א וריטב"א וח'י' ר"ן נדה ה ב, ותוס' הרא"ש

קידושין עג ב ד"ה שלש, ואשכול (רצב"א) ח"א עמ' 72, שדנים ללמוד מאיסור היחוד עם שתי נשים על דין סתירה בסוטה, ומזה על דין רה"ר לענין ספק – טומאה (ע"ע), וע"י שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קנ"ג בדעתם (וע"י רמב"ן שם **שמסיק שאינו נכון, וע"י ח'י' הרא"ש ומהר"ן חיות נדה שם בטעמו**); ע"י שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קעח (וס' תקפז): הנשים, עיקר איסור יחודן אפילו בשתיים, וע"י שו"ת מהרי"א הלוי ח"א סי' טז ד"ה ודע בדעתו, וע"י אמרי כהן סי' כו שהרשב"א לא נחלק בזה על השואל שבציון הבא, וצ"ב; יש"ש קידושין פ"ד בפתיחה לס' כ, לענין א"א; ע"י רדב"ז שם".

3. מר"מ – **אוצר הפוסקים** (ס"ק א' אות ב'), **חוט שני** (יחוד ריש ס"ק ו', "אין דין זה ברור").

(א) **האם מותרת לעקור ממקומה**, במקום שע"י עקירתו ישאיר חבירה, ויהיה דאורייתא – **עזרת כהן** (ראי"ה, סי' ל"א).

(ב) אם יש גם פלוגתא דרבנותא אם עיקר הדין בזה הוא מן התורה או מדרבנן, במקום ספק, רוב פוסקים סוברים שיש להקל [מצד ספק ספיקא: אפשר דרבנן וספק דרבנן לקולא, ואפילו דאורייתא אפשר כמ"ד שאין כאן איסור] – ע"י כללי ס"ס אות ט"ז, לשיטות ומר"מ.

(ג) ואפשר להפוסקים שמקיל בג' נשים, ב' נשים דרבנן. משא"כ לפוסקים שמחמיר בג' נשים, ב' נשים הוי דאורייתא.

ב. יחוד עם בתו או אמו, ואשה אחרת.

1. מחמיר.

(א) חיד"א (יוסף אומץ סוף סי' כ"ו) – "ברור דאינו יכול להתייחד עם ערוה כשאמו עמו דלא אמרו במשנה וגמרא ופוסקים דיש שמירה אלא כשאשתו עמו אבל אמו אינה שמירה. וטעמא דאשתו הוי שמירה דאין אשה מתקנאת אלא בדרך חבירתה והיא זהירה מאד בזה לעמוד על המשמר. אבל אמו אינה זהירה וישנה ואינה משגחת ועוד כי היא מחפה על בנה. והגם שאין צריך ראייה על זה והדבר פשוט מצד הסברא יש להוכיח כן ממה שהפוסקי' לא אשכחו שריותא אלא אשתו עמו".

(ב) נתיבות לשבת (ס"ק ד').

(ג) זכור לאברהם (ח"ג אה"ע אות י' ערך יחוד) – "אם יש שם אשה אחרת אפילו אם בתו או בת בתו שם אסור דהא בב' נשים אסור להתייחד לכ"ע".

(ד) הו"ד בפת"ת (ס"ק ב') – "זכור לאברהם ... אם יש שם אשה אחרת אפילו אם בתו או בת בתו שם אסור דהא בב' נשים אסור להתייחד לכ"ע".

(ה) מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק א').

(ו) טהרת ישראל (סעי' ו', סעי' ז').

(ז) על מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ג ד"ה וכן).

(ח) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ב, עמ' רכ"ז אות ב').

(ט) על הגר"י ניימאנ זצ"ל (נטעי גבריאל בחלק שו"ת סי' ה').

2. מיקל.

(א) הגר"ח פלאג"י זצ"ל (ראה חיים פר' וישב ד"ה ומיהו [נה-ב'], חיים ושלום ח"א סי' י"ט).

(ב) על שו"ת בית שלמה (או"ח סי' מ"ח, כ"ח-ב').

(ג) חזו"א (דבר הלכה סי' ח' סוף סעי' ד', על חזו"א אה"ע סי' ל"ג סעי' ג') – "ומדברי מרן החזו"א בספרו משמע כדעה בתרייתא זו, ושמעתי שפסק כן".

(ד) אג"מ (אה"ע ח"ב סי' ט"ו, ח"ד סי' ס"ה אות ה') – "נשים שמותר להתייחד עמהן כאמו ובתו ואחותו הן גם מתירות אז היחוד, דאף אם הוא יהיה לו עזות לזנות גם כשאמא שם קרובותיו דגם בהן וידוע דיחפו עליו מפני שהוא גנאי גם עליהן, מ"מ האשה לא תתרצה לזנות עמו כיון שהן לא יזנו ... כיון שהן לא יזנו הוא שמירה שגם האחרות לא יזנו ואין לאסור. ומסתבר שגם האיש יש לו בושא לזנות עם אשה בפני אמו ובתו ואחותו לסתם אינשי שהן שומרי תורה ומצוות דכולן רוצין שיחזיקוהו לשומר תורה ומצוות שלכן רק כשיש לחוש לכולן שיתקוף אותן יצרן לזנות איכא אסור יחוד ולא כשאמא גם אחריני אף קרובות שאין להן יצר ותאוה כיון שעכ"פ הם לא יעברו על האיסור יתבייש מלעשות איסור לפניהן וליכא אסור יחוד גם מצד האיש, ונ"מ בנכרית שהיא אין לה בושא כלל כלשון הרמב"ם בפכ"ב איסור"ב ה"ד לענין שבנכרים אין אשתו משמרתו ואין להם בושא שמ"מ ליכא אסור מחמת שהאיש יש לו בושא".

(ה) על ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ד) – "נלפענ"ד להלכה דיש להורות להתיר גם כשאמו או אחותו עמו משום כל איזה צורך שהוא".

(ו) הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ח' הע' כ"ב, יחוד עמ' ל"ג הע' ג', קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות י"א, על עמ' ל"ה אות כ"ט).

(ז) הגר"חפ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"ג הע' ג').

(ח) שבט הלוי (קונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' י"ד).

(ט) חוט שני (והצנע לכת פרק ב' סעי' ה' הע' כ"ט).

(י) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב', אורחות הבית פרק י"ד סעי' ל') – "לנסוע באשה עם בתו או אחותו ... נחשבים כשומרים לאיסור יחוד".

(יא) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' י"ב).

(יב) אהלי ישרון (יחוד ח"ו סעי' ב').

(יג) נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"א סעי' ט', על ריש פרק מ', שו"ת סי' ג').

(יד) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז עם תיקונים) – שאלה: "האם מותר לאיש להתייחד עם אשה ובתו". תשובה: "מותר, עם אשה ובתה אסור".

(טו) קובץ הלכות יחוד (פרק ג' סעי' כ', פרק ח' סעי' ג') – "אולם אין להתיר לגור בקביעות בצורה זו".

(1) ה"ה אחותו – חזו"א (דבר הלכה סי' ח' סוף הע' ד'), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ח', לשונו לעיל), על ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ד, לשונו לעיל), הגר"ש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות י"א, על עמ' ל"ה אות כ"ט), תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב', לשונו לעיל), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ג אות ו'), קובץ הלכות יחוד (פרק ג' סעי' כ', פרק ח' סעי' ג'), "אולם אין להתיר לגור בקביעות בצורה זו".

א. מר"מ – חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה יש, "וצ"ע").

(2) מי שמיקל בביתו, ה"ה בתו – אבני ישפא (ח"ב סי' פ"ו ענף ג'), דבר הלכה (אבני ישפא ח"ב סי' פ"ז ענף ג'), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' ג').

3. מסופק – עזר מקודש (על סעי' א'), "אני מסופק אם כשעמו בבית אמו או בתו אם על ידי זה לא שייך יחוד בבית ההוא באשה אחרת כי כיון שאין חשש לגבי אמו הרי היא כתינוקת שיש על ידיה שמירה. או אולי יש לדקדק ממה שאמרו חז"ל אשתו משמרתו שמשמע דוקא אשתו וכן ב' יבמות או צרות אינן מחפות מה שאין כן בזה נהי דליכא גרוי לבת ואם ולא חימוד מכל מקום אין בזה שמירה כי מחפות וצל"ע וכן אודות מדת חסידות שיש להרחיק את עצמו מכל קרובות גם אם ובת".

4. מר"מ – דבר הלכה (סי' ח' סעי' ד'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ג').

ג. יחוד עם אמה ובתה או אמה ובת בתה.

1. מסופק – נטעי גבריאל (יחוד בחלק שו"ת סי' ד').
2. מיקל – אג"מ (אה"ע ח"ד סוף סי' ס"ד, "שיחוד עם אמה ובתה ועם אמה ובת בתה או בת בנה פשוט שליכא איסור"), הו"ד הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ה אות י"ח), תורת היחוד (פרק ח' סעי' כ"ב, רק בלילה אסור).
3. מחמיר – שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ט אות ט"ז), הגר"ש מילר שליט"א (הלכה ברורה ח"ב הע' ה'), עי' הגרי"י ניימאנ וצ"ל (נטעי גבריאל יחוד בחלק שו"ת סי' ה'), הגר"א ובנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז עם תיקונים, שאלה: "האם מותר לאיש להתייחד עם אשה ובתו". תשובה: "מותר, עם אשה ובתה אסור"), שער היחוד (סעי' ג' דרך קצרה ס"ק ה', ציונים ס"ק י"א, "זהו פשוט לכו"ע"), יסוד הבית וקדושתו (פרק ה' סעי' ט"ז).
4. מר"מ – פת"ת (סי' קצ"ב ס"ק ז'), עי' בסוף ספר באר שבע בקונטרס באר מים חיים סי' ט"ו שתמה על מנהג זה שאינו עפ"י הדין ובפרט מה שנהגו שאין לוקחים לשמירה לא קטן ולא קטנה רק דאם הכלה שוכבת אצל בתה הכלה דזה איסור גמור ע"ש"), בדה"ש (סי' קצ"ב ס"ק נ"ו).
5. למקילים, מה הדין יחוד עם שתי אחיות.
(א) מחמיר – אג"מ (אה"ע ח"ד סוף סי' ס"ד, "ויחוד עם שתי אחיות פשוט שאסור").

ד. האם אשה שיש בעלה בעיר שומרת שאר נשים.

1. מיקל.
(א) נתיבות לשבת (על סעי' ה' ס"ק ד', על סעי' ח' ס"ק ה').
(ב) בינת אדם (סי' י"ז, אות כ"ז) – "והוא הדין באיש אחד ושתי נשים ואחת מהן בעלה בעיר אין לחוש כלל אפילו לכתחלה".
(ג) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י') – "נראה ברור דלהלכה אפשר להקל בבעלה בעיר גם כשהיא שם עם עוד נשים, ובפרט דלדעת כמה מהפוסקים כל בבי תרי לא הוי אלא מדרבנן כנ"ל בבינת אדם".
(ד) דבר הלכה (סי' ח' סעי' ב') – "וכן היכא שבין הנשים נמצאת אשה אחת שבעלה בעיר מותרות כולן להתייחד עם איש אחד [אפי' פרוץ או נכרי בזמה"ז, עי' לעיל סי' ז' ס"ד]".
(ה) קיצור הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"ג) – "כשמתייחד אש עם נשים הרבה וא' מהם בעלה בעיר מותרים כולם ביחוד".
(ו) ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ה).
2. מחמיר.
(א) עי' אור שמח (איס"ב פרק כ"ב הל' י"ב) – "נראה דהך אשה שבעלה בעיר אם היתה עם עוד נשים אסור אדם להתייחד עמהן, ממש"כ רבינו בהלכה ח', לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם, ולמה בעינן שתהא האשה ובעלה עמהן, הלא יש כאן אשה שבעלה בעיר, ואין עליה משום יחוד, ותו הויא שומר להם, וע"כ דאע"ג דעליה אין איסור יחוד, לחברתה לא מזדהרא, וחברתה אינה בושא ממנה, ואולי איירי תמן רבינו שהוא גס עמהן, לכן בעי שיהא בעלה עמה שם, ודוק".
(ב) מר"מ – רד"ל (קידושין דף פא. ד"ה שאני), חוט שני (יחוד שעה"צ ס"ק כ"ט), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' ח').
(א) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות א' ד"ה בענין, קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ח סעי' י"ג) – "יחוד עם שתי נשים שאחת מהן בעלה בעיר, צ"ע למעשה אם להתיר, ובערים גדולות מאוד בודאי שאין להקל".

ה. אשתו עמו.

1. עי' סעי' ג', לשיטות ומר"מ.

ו. ה' נשים ששונאות זו את זו.

1. עי' סעי' י', לשיטות ומר"מ.

ז. שמירת תינוקת.

1. עי' סעי' י', לשיטות ומר"מ.

יט איש אחד עם הרבה נשים: האם יש איסור יחוד באיש אחד עם נשים הרבה.

א. ראשונים.

1. מחמיר.

(א) תוס' (קידושין דף פב. ד"ה לא יתייחד) – "דאסור להתייחד עם נשים הרבה לכ"ע".

(ב) רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' ח') – "לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה".

(ג) רמב"ו (קידושין דף פ; נדה דף ה: ד"ה מכדי) – "ומשמע דכיון דנשים דעתן קלה עליהן אפי' טובא נמי".

(ד) רא"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ז) – "ואדם אחר עם שתי אסור עם שלש או ארבע מותר וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא אי אפשר דלא מגלו אהדדי ועוד אי אפשר לו לבעול כולם ולעיל (דף פא א) דקאמר נשים מבפנים ואנשים מבחוץ יש בהן משום יחוד משמע דאפילו עם נשים הרבה אסור להתייחד והא דתנן במתני' (דף פ ב) לא יתייחד אדם עם שתי נשים איכא למימר דה"ה עם טפי אסור אלא משום דבעי למיתני סיפא אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים נקט נמי ברישא עם שתי נשים".

(ה) ריטב"א (קידושין דף פ: ד"ה מתני', עי' נדה דף ה: ד"ה כשחברותיה) – "ולכא למימר דרישא שתי נשים דוקא אבל ביותר משתי נשים מתייחד, וקמ"ל סיפא דמי שעסקו עם הנשים לא יתייחד אפילו עם נשים הרבה כדפירש רש"י ז"ל, דהא אמר בגמרא דטעמא דרישא מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכלמן מהדדי, והאי טעמא אפילו בנשים הרבה איתיה".

- (ו) נמוקי יוסף (קידושין דף פ: ד"ה מתניתין, עי' דף פב. ד"ה מתניתין).
- (ז) סמ"ק (מצוה צ"ט) – "שלא להתייחד עם נשים שנינו בפרק בתרא דקידושין לא יתייחד איש עם שתי נשים, ונראה דהוא הדין אפילו עם הרבה דקאמר בגמרא נשים בחוץ ואנשים מבפנים חוששין".
- (ח) מהר"ח או"י (דרשות סי' י"ז) – "ואסור להתייחד אפי' עם נשים הרבה".
- (ט) האגודה (קידושין פרק ד' אות ע').
- (י) אורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות י"א) – "ולא יתייחד אדם עם נשים הרבה".
- (יא) כל בו (סי' ע"ה ד"ה לא) – "ולא יתייחד איש עם נשים הרבה".

2. מיקל.

- (א) רש"י (קידושין דף פב. ד"ה לא) – "ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי".
- (ב) סמ"ג (מצוה קכ"ו) – "לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים, אבל עם שלש מותר".
- (ג) רשב"א (ח"א סי' קע"ח, סוף סי' תקפ"ז, עי' נדה דף ה: הע' ר"ד) – "אבל הנשים עיקר איסור יחודן אפילו בשתיים משום שדעתן קלה וכל שאינן אלא שתיים אינן בושות זו מזו כל כך. אבל כשהן הרבה מתביישות ואינן שומעות לו. וגם הוא דשאינו רגיל עם הנשים מתבייש כשהן הרבה".
- (ד) תוס' רבינו פרץ (קידושין דף פב.).
- (ה) יד רמה (קידושין דף פ: ד"ה מתני', דף פב. ד"ה כל - רק כשרים).
- (ו) מאירי (קידושין דף פ: ד"ה אמר) – "כתבו שעם שתיים אסור אבל עם הרבה מותר והדברים נראין כן מדקאמר עם שתי נשים ולא אמר עם הנשים".
- (ז) פסקי ריא"ז (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות י"ב).

ב. פוסקים.

1. מחמיר.

- (א) מחבר (סעי' ה') – "לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה".
- (ב) יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ', סי' כ"ח) – "דאיש אחד אסור להתייחד עם אשת איש מדאורייתא, אפילו עם נשים הרבה".
- (ג) מהרש"ם (ח"ג סי' קנ"ג ד"ה והנה לענ"ד) – "דקיי"ל דגם הרבה נשים הו' בכלל יחוד כמ"ש בשו"ע א"ע סי' כ"ב ס"ה".
- (ד) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ד) – "ולדינא יש להורות כהרמב"ם כדכתב המ"מ אחר שהביא פרש"י וכתב ויש בזה עוד פל' אחר שמשמע לי שכוונתו לפי ר"ת, וגם הר"ח שהביא הרא"ש סובר כוותיה שדבריו דברי קבלה, וגם הר' אלחנן במרדכי מפרש וסובר כן ... עכ"פ איך שנימא בטעמן יש להורות כהרמב"ם והמחבר".
- (ה) עי' שבט הלוי (ח"ג סי' קפ"ג, קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ה אות י"ח) – "ומ"מ עדין י"ל דאין ראי' להקל בספק גם אם הוא דרבנן דדלמא מחומר איסור עריות עלינו להחמיר בספקיו ג"כ וכבר מצינו כיו"ב הרבה - ועוד הרי מצאתי בתשובות הרדב"ז ח"ד סי' אלף שס"ט שאין דנין ספק דרבנן להקל רק בספק שנפל מצד עצמן דלא ידעינן היכן הוי עובדא אבל כשהספק נופל נולד מחסרון ידיעתנו דאין יודעים להכריע דכיו"ב אנו דנין כספק מחמת חסרון ידיעה דלהחמיר יע"ש - ונהי דכנראה גם כל זה במחלוקת נשנה מכ"מ מי יקיל ראשו נגד הרדב"ז והגם דבאיסור חמור דיחוד לא ידענא אם רצו להקל מחמת ספק דרבנן - מ"מ האמת ניתן להאמר דהרבה מן הראשונים והאחרונים נטו להקל כשיטת רש"י ועכ"פ לצורך גדול מותר לסמוך עליהם".
- (ו) חוט שני (יחוד ס"ק ו' ד"ה אין, שבת ח"ג עמ' רמ"ד) – "אין לנסוע לטיולים במקומות בוודדים במקומות ששייך בהם יחוד, אף אם הם נשים רבות ויש שם איש אחד, וכדלהלן: ולכן קבוצת בנות או נשים ההולכות לטיול, בתוך מנהרה חשוכה [אפילו ביום] והולכות שם עם פנסים, אין להם לילך שם עם איש, כגון מדריך טיולים או אנשי בטחון וכדו'. וכן הנוסעות בספינת קיטור הנוסעת בים ומתרחקת ונעלמת הרבה מן החוף עד שלא רואים אותם כלל מן החוף, אין להם ליסוע עם נהג הספינה, אף אם הם הרבה נשים. והרמ"א כתב שיש מתירים להתייחד עם הרבה נשים, והוא דעת רש"י, ודלא כדעת השו"ע שאוסר בזה, מ"מ הרמ"א לא בא להכריע להקל כדעת רש"י, דבמקום שרצה להכריע כתב 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין', וכאן לא כתב כן, אלא הביא את המקילין להורות שאפשר לצרפם להקל במקום הצורך, אבל בסתמא ההלכה היא שאין להתייחד עם נשים רבות כמ"ש בשו"ע ושכן הוא דעת רוב מן הראשונים, ובמקום הצורך יש לצרף דעת רש"י להקל, על כן אין להתייחד אף עם נשים הרבה. וכן הדבר מצוי בנסיעה באוטובוס בלילה במקומות שלא מצויים בשעות אלו בני אדם, וכן בנסיעות בשעות המוקדמות של הבוקר, שיש לזוהר לא לנסוע נשים רבות עם הנהג. וכן יש להוסיף שאף לשיטת רש"י דמתיר יחוד עם נשים רבות, ההיתר הוא רק באין עסקו של האיש עם הנשים כמ"ש הרמ"א 'אם אין עסקו עם הנשים', ופעמים שהנהג או 'מדריך הטיולים' או האיש בטחון עסקו עם הנשים שנוסעות עימו, ואז אסור לכו"ע להתייחד אע"פ שהן נשים רבות. והעצה לזה, הוא ליסוע בצירוף 'שומר'. כגון א. זוג נשוי. ב. אשה משומרת, כגון כלה וחמותה או שתי גיסות, שהואיל והן שומרות זו על זו הרי הן יכולות לשמור על השאר. ג. ילד או ילדה המצילים מיחוד כגון שהם מגיל ו'-ז' עד גיל עשר. ד. שיהיו עימם ב' אנשים כשרים. [ובכשר אחד עם פרוץ יש לשאול חכם, כי יש מקילים בזה, ובפרט בצירוף נשים הרבה]".
- (ז) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ב).
- (ח) מדריך לנשים ולנערות (עמ' קנ"א).
- (ט) ילקוט יוסף (קיצור שו"ע סעי' י', אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' ל"ט) – "לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה".

2. מיקל.

(א) עי' רמ"א (סעי' ה', בלשון ויש מתירין) – "ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה".
(1) כללי הרמ"א, עי' לעיל.

(ב) דברי מלכיאל (ח"ד סי' ק"ב ד"ה והנה) – "והנה באיש אחד עם שלש נשים הוא מחלוקת הפוסקים. ודעת רש"י בקדושין (דף פ"ב ע"א) שמותר להתייחד והובא דעתו באה"ע סי' כ"ב ס"ה. ולפ"ז יש להקל כשיטה זו בדברבנן אזלינן לקולא. ואף לשיטת התו' דיחוד הוי דאורייתא מ"מ יחוד דשתי נשים הוי דרבנן לכ"ע כמ"ש החו"י סי' ע"ג".

(ג) הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' י"ט, עי' פרק י' הע' ג').

(ד) יחוד (עמ' כ"ו אות א').

(ה) קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' ו') – "מותר לאיש להתייחד עם ג' נשים".

3. ב' דעות.

(א) לבוש (סעי' ה') – "לא יתייחד איש אחד אפילו עם נשים הרבה ... ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה".

(ב) תפארת ישראל (קידושין פרק ד' אות מ"ח, אות עי' ס"ב) – "עם שתי נשים. ואפילו עם הרבה, ואפילו עם זקנות, וי"א דעם ג' נשים מותר להתייחד, כל שאין עסקו עם הנשים".

(ג) תכ"א (כלל קכ"ו סעי' ד') – "ועם שלש נשים (דזה מקרי הרבה) ואין לבו גס בהן רש"י וסמ"ג מתירין אפילו איש אחד והרמב"ם ורבינו תם אוסרים".

(ד) קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ג') – "ואיש אחד עם שתי נשים אסור להתייחד, ועם שלש או יותר יש מתירין אם אין אומנתו או סחורתו בדברים המיוחדים לנשים, ויש אוסרין בכל ענין".

(ה) ערה"ש (סעי' ז', סעי' ח') – "איש אחד לא יתייחד אפילו עם נשים הרבה להרמב"ם ... יש מתירין להתייחד איש אחד עם נשים הרבה".

4. מר"מ – ח"ח (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ה'), דברי סופרים (ס"ק ס"ו).

(א) טהרת ישראל (סעי' ט"ו) – "וטוב להחמיר לעצמו".

(ב) נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"א סעי' ב') – "ולמעשה יש להחמיר, ולצורך יש להקל. ולעדת הספרדים אסור אפי' הם מאה נשים אא"כ אשתו עמו או שלשה אנשים עם שלש נשים".

ג. עם ג' נשים פרוצים או נכריות: האם יש חילוק בין נשים כשרים לנשים פרוצים.

1. מיקל, אין חילוק – רשב"א (ח"א סי' תקפ"ז, סי' אלף קע"ח), דבר הלכה (סי' ב' סעי' ב'), שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ה הע' כ"א), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י"ג).

2. מחמיר, יש חילוק – יד רמ"ה (קידושין דף פ: במשנה, עי' מגיה שם הע' ס"ג), החכם רבי אליהו שבעכו זצ"ל (השואל בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקפ"ז, וסי' אלף קע"ח), הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' ל"א).

(א) מותר אם חד מהן כשירה – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' ל"ב).

3. מר"מ – דברי סופרים (סוף ס"ק ס"ח), "ואם הנשים פרוצות, לסברת הרא"ש שההיתר בג' נשים הוא משום שאי אפשר שלא יתגלה א"כ כ"ש בפרוצות הוא מתיירא שיתגלה ואינו בא לידי עבירה. אך לסברת הרשב"א שההיתר הוא משום שכשהן שלש נשים הן מתביישות זו מזו, מסתבר דבפרוצות אסור".

ד. האיסור גם על הנשים, או רק על האיש.

1. רק על האיש – צפנת פענח (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח', "ואיש אחד עם נשים הרבה אז האיסור על האיש"), הו"ד בדברי יציב (אה"ע סי' מ"ה אות ד').

(א) נ"מ שחייה לנשים במקום שיש איש מציל (male life-guard) [דברי יציב שם]. א"נ שהנשים ספרדים, והאיש מבני אשכנז.

ה. שחייה לנשים במקום שיש איש מציל: לשיטות שמחמירים בג' נשים.

1. מר"מ – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ב אות א'), "הנה מכיון שהמקום קבוע לרחיצת נשים הוא כמו בביתה ואין בזה משום פריצות בשביל אחד שנמצא שם שלא לכוונת פריצות אלא לכוונת מלאכתו והוא בשעה שהרבה נשים רוחצות שם שלא שייך איסור יחוד אף לפרוצים, וגם שברור שיענש ע"ז על שעסק בתאותיו שע"ז לא היה שייך שיעשה מלאכתו לראות אם ח"ו יש צורך הצלה, וגם הוא יירא מלעסוק בזה דשמא יארע אז אחת שטובעת ולא ידע להצילה שאז ודאי יגלו כל הנשים שהיה זה משום שעסק בתאותיו ולא במלאכת הצלה ששכרוהו ע"ז וידינוהו בדיני מלכות כרוצח שלכן ליכא איסור ממש, אבל מ"מ נשים יראות שמים ובפרט נשי ת"ח אין להן לרחוץ שם ובעליהן הת"ח יש להם להקפיד ולמונען מזה אם אפשר לפניו כי יש לחוש שמא נתן עיניו בה וישתדל לבא לביתה בשעה שאין בעלה בבית ויפתנה או יאנסה, ואף שהוא חשש רחוק ראוי לת"ח לחוש לזה קצת כשאפשר באופן שלום", דברי יציב (אה"ע סי' מ"ה, "אף שאין בזה איסור יחוד אסור משום פריצות").

ו. האיש פרוץ.

1. מחמיר – המקנה (קידושין דף פב. ד"ה בגמ', נתיבות לשבת סוף ס"ק ג'), הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' כ"ד), עי' קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י'), "יש להחמיר".

2. מר"מ – דבר הלכה (סי' ב' סעי' ג'), דברי סופרים (ס"ק ס"ח).

(א) לענין נכרי, עי' הדברי יציב לעיל.

ז. עם ג' נשים שלבו גס בהן.

1. מחמיר – ע"י חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ד', לשונו לעיל), הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' כ"ט), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י"ב).
2. (א) אם בחד מהן אינו גס בה, מיקל – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' ל'), דבר הלכה (סי' ב' סעי' ד'), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י"ב).
2. מר"מ – חלקת מחוקק (ס"ק י"א), דבר הלכה (סי' ב' סעי' ד').

ח. העליקאפטער (helicopter), או מטוס קטן: האם מותר לשתי נשים לנסוע עם איש אחד.

1. עמק התשובה (ח"ג סי' צ"ו אות ל"א) – "נשאלתי אם שתי נשים ישראליות כשרות מותרת לנסוע עם העליקאפטער שמנהיגו הוא נכרי אם צריך לחוש בו משום יחוד. הוריתי להתיר, היות דיש כאן חרדה של הריגה דאם יניח המנהיג ההגה יש חשש שיפלו ויהרגו כולם בוודאי לית כאן משום איסור יחוד ... ובמקום הנחיתה שם הוי כבר מקום רבים שאין בו משום יחוד דרבים מצויין שם, ולחוש שמא יסיע אותן למקום אחר וינחות שם ויעשה מה שלבו חפץ לזה ליכא למיחש ... הואיל ויש ע"ז עונש גדול לנחות שלא במקום שקבע לנחות באופן שאין בו חשש".
2. הגרי"י ניימאן זצ"ל (נטעי גבריאל יחוד שו"ת סי' י"ג) – "הנה קבלתי הפאקס אודות לדון על אשה שנוסעת במטוס קטן או העליקאפטער, הנה ידוע שיש פלוגתא בין הפוסקים עיין דרישה וגם פ"ת סק"ג האם האיסור על חשש אונס או גם מפני חשש פיתוי, וא"כ אפילו אם יש עונש בזה היינו אם אנסו אותה אבל אם פיתו אותה הלא כולם גרועים מאד, כידוע וגם אפילו באונס הלא יכול לשקר ולומר שברצון ה' כי כולם חשודים באותו דבר. ושוב עלה בדעתי שאפשר לומר דמיון לדברי טו"ז יור"ד ס' קפ"ז סק"א שכתב שם באותה שעה שומעת לבעלה יצא הפחד, ולענ"ד לאו דווקא באותה שעה ממש רק כאשר נתגבר התאוה לחטוא ממילא יצא הפחד מלבן, ע"כ לפענ"ד בע"נ צריך למנוע דברים כאלו".
3. מנחת אשר (ח"א סי' פ"ז) – "שבמטוס הפרטי היו רק שני מושבים עבור הטייס והנוסע ... ואת"ל שאין האיסור אלא מחשש ביאה, בנידון דידן יש להתיר שהרי אין כלל אפשרות שיבואו לידי ביאת איסור, דאין הטייס יכול להסיח דעתו ולהניח את ההגה וכלי הטיסה מידו אף לרגע קט, ואם יעשה כן קרוב לודאי שהמטוס יתרסק. אך עדיין יש אפשרות שיבואו לידי חיבוק ונישוק וקירבה בחטא. ומרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (זצ"ל) אסר בנידון דידן ונימוק עמו דגם מחשש קריבה בערוה אסרינן את הייחוד, וכך נוקט הגר"ח פשינברג שליט"א (זצ"ל). אך לענ"ד נראה יותר דלא אסרו את הייחוד אלא מחשש ביאת איסור. וכן משמע מדברי הפוסקים ...".
4. בשם ויען דוד (ח"ז סי' י"ח) – שנשאל אודות נסיעה במטוס שאין שם אלא נוסע אחד, ומצוי הדבר בטיסות בין אנטווערפן לראטערגאם, האם יש לחוש לאיסור יחוד עם המשרתת, וה"ה להיפך כשהנסיעה קצרה. והשיב ובתחילת דבריו הוכיח דחשש יחוד הוא דוקא כשיושבים ביחד, משא"כ במטוס דבעידיתייהו טרידי, אמנם יש לדחות היתר זה דלא מצינו היתר כזה אלא בפתח פתוח לרשות הרבים. ועוד יש לעיין מטעם מירתת, אבל הוכיח שם שאין להקל מטעם זה, אמנם הכא דיש לחוש לכל רגע שיצא אחד מהמנהיגים לחוץ יש בזה כעין פתח פתוח כלפי הטייס, ועוד דזמנו בהול, ואפשר שיצטרך משהו מהטייס וכדומה, ולכן פסק להקל בכח"ג.
5. נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ד סעי' ט"ז, הע' כ') – "במטוס קטן או העליקאפטער שנוסעים ב' נשים או ג' אנשים, נוהג כל דיני יחוד [הגם שהטייס עסוק בהנהגה מ"מ אם יש אנשים פרוצים אסור, אבל אם אשה נוסעת עם הטייס לבדו יש לצדד להקל כיון שעסוק שם במלאכתו ויש עליו פיקוח תמידי מלמטה מתחלת הטיסה עד סופה. אם כי אפשר לו לפוש על גג וכדומה באמצע הדרך, מ"מ צריך פיקוח תמידי ומירתת]".
6. הגר"י בעלסקן שליט"א (אהל יעקב) – "האם מותר לאשה ישראלית לילך באוירון שיש בה רק נכרים [פרוצים]. והשיב אין כאן איסור בזה [דלא מיירי בפרוצים גמורים], ואינו בנמצא שיעשה מעשה איסור באוירון. ורק באוירון קטן יש לאסור כיון דיש אנשים מועטים".

[כ] בדרך.

קידושין (דף פא.) – "אמר רב יהודה אמר רב: ל"ש אלא בעיר, אבל בדרך – עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד מהם להשתין, ונמצא אחד מתייחד עם הערוה".

א. הלכה (במקום שלא הוי שומר בדרך).

1. מיקל [די בב' אנשים] – ע"י רי"ף (שהשמיט הא דלא שנו אלא בעיר וכו'), ע"י ב"י ס"ק ה', יד רמ"ה, הו"ד בר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א), "והא דאמרינן דאשה א' מתיחדת עם ב' אנשים דוקא בעיר אבל בדרך צריך ג' אנשי' שמא יצטרך א' מהם להשתין וישארו ב' עם האשה פשוט. וכתב הרמ"ה ודוקא שהולכין עמה לשומרה אז צריך שנים שישארו עמה דאי לאו הכי למאי נחוץ לה כשיצטרך חד להשתין נמי ילך חבירו עמו ויניחנה לבדה ע"כ"), נוב"ק (אה"ע סי' ס"ט, "סתם אנשים כשרים ומותרת אפילו בדרך אם אין הולכין עמה לשמור אותה שאם ילך האחד ילך השני עמו וכמבואר בב"ש בסימן כ"ב סק"ט").
2. מחמיר [צריך ג' אנשים] – רמ"א (סעי' ה'), "אבל בשדה, או בלילה אפילו בעיר, בעינן שלשה. אפילו בכשרים", יש"ש (פרק ד' סי' כ"א, סי' כ"ד, "בשדה, עד שיהיו ג'"), ב"ח (ס"ק ד' קונ"א), בית שמואל (ס"ק ט'), "וב"ח כתב בשם מהרש"ל דאסור וכן משמע מדברי הש"ע דאין לסמוך על סברת רי"ו מדהשמיט דעתו כאן בש"ע", ישועות יעקב (אה"ע סי' כ"ב פי' הערוך ס"ק א'), עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז', "העיקר"), קובץ הלכות יחוד (פרק ז' סעי' י"ט).

3. בשעת הדחק – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ג', "ועיין בב"ש סימן כ"ב סק"א במחלוקת הרי"ו ומהרש"ל, ומשמע קצת שפליגי בזה. ובשעה"ד יש לסמוך על הרי"ו דכן משמע שסובר הפרישה עיי"ש, דלכן ליסע במכונת בשעה"ד יש להקל כדכתבתי").

4. מר"מ – דרישה (ס"ק י"ב), חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ה', "וכל זה בעיר אבל בשדה או בלילה אפילו בעיר אפילו כשרים בעיני דוקא שלשה אנשים דחיישינן שמא יצטרך אחד לנקביו וילך ממנה ותשאר היא עם אחד ולפי זה דוקא כשילכו עמה לשמור אותה אם כן השני מחויב לשמור אותה אבל אם אין הולכין לשמור רק בהזדמן בעלמא מותר אפילו רק שני אנשים דאם יצטרך אחד לנקביו אז גם השני ילך עמו ותשאר היא לבדה דהא לא חיישינן שמא ישאר אחד עמה במזיד דהא בעיני דוקא שיהיו אנשים כשרים ולא יעבור במזיד וכן בלילה לא מהני שנים אפילו כשרים דחיישינן שמא יישן אחד מהם וישאר השני עמה אף על גב דאפשר לו להקיץ חבירו שהרי מיירי בכשרים מכל מקום ביני לבני מתיחד עמה אך האחרונים כתבו דאפילו אם אינם הולכין עמה לשמרה אסור אלא דוקא בשלשה אנשים ולכן נתפשט המנהג להנשים לוקחין עמהם תינוק או תינוקת בדרך דאז כשתצטרך היא או התינוק לנקביו תלך היא עם התינוק ויש מן האחרונים שאוסרים גם בזה בדרך דלא מהני תינוק אלא בעיר אבל לא בדרך והט"ז מתיר דבודאי לא חיישינן שתזנה אלא דחיישינן כיון שהם לבדם אזי יפתה אותה וכיון שיש קטנה עמה יבוש ממנה וכשתלך לנקבים ילכו שניהם וישאר העגלון לבדו"), ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ה').

ב. בדרך, איש אחד עם שלשה נשים: האם צריך להוסיף עוד אשה.

1. מיקל – יש"ש (פרק ד' סי' כ"ד, "ושתי יבמות פשיטא דשרי, אף בדרך, ואין שייך לומר עליה שמא אחת תלך לצרכה, כי דרך הנשים לילך יחד, כי האי דאמרינן, נשים מספרות בבית הכסא").
2. מחמיר – פנ"י (קידושין דף פ: ד"ה תד"ה רבי, "בזמן שהשלישית אשתו ואז מותר לגמרי בכל ענין אפילו בדרך דבלא אשתו עמו ודאי אסור בשלש נשים דעלמא דאיכא למיחש שמא תצטרך אחת מהם לנקבים ונמצא מתייחד עם שתי נשים שנוחין שתיהם להתפתות משא"כ באשתו עמו שרי בכה"ג דאכתי מירתת ועוד דכשתצטרך לנקבים ילך בעלה עמה ולא תניחו להתייחד כיון שמשמרתו"), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י"ח, "צריכים ד' נשים").

ג. בדרך, אם מהני תינוקות להיות שומר.

1. מחמיר – יש"ש (פרק ד' סי' כ"ד, "שמא תלך היא עמו למקום צנוע, ותזנה עמו בלא ידיעת התינוק. על כן צריכה עוד שומר ישראל"), ב"ח (ס"ק ד' קונ"א), חלקת מחוקק (ס"ק י"ד, "בב"ח כ' בשם מהרש"ל דביחוד דרך לא מהני קטנה דשמא תלך למקום צנוע ותזנה"), בית שמואל (ס"ק ט"ו, "ב"ח בשם רש"ל כתב בדרך לא מהני קטנה שמא תלך למקום צנוע ותזנה"), ערה"ש (סעי' י', "אבל בדרך לא מהני קטנה דשמא תפנה עמו למקום מוצנע ותזנה").
2. מיקל – ט"ז (ס"ק ט').
3. מר"מ – חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ה', לשונו לעיל), משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ח ד"ה שוב, ח"ה סי' קמ"ד אות ב'), אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ו ענף ד'), דבר הלכה (אבני ישפה ח"ב סי' פ"ז ענף ד').

ד. בציור שיש שומר, למה אינו אסור המעשה יחוד בזמן שהולך השומר לשירותים.

1. פרישה (ס"ק י"ב) – "פירוש דוקא בשדה חיישינן להכי שצריך להרחיק עד שלא יראה חבירו פירעו וגם כשיחזור יראה זה אימת יבא וידע לשמור עצמו לפרוש מהאשה מה שאין כן כשהוא בעיר בביתו דאז יש לחוש דשמא הוא עומד אחורי הכותל ויבוא מיד".
(א) אנציקלופדיה תלמודית (כרך כ"ג, טור תרל"ב הע' תתרע"ה) – "פרישה שם ס"ק יב, וצ"ב אם ר"ל שבעיר אפי' יצא אחד מהם לנקביו אין בו משום יחוד, או שאע"פ שיש בו משום יחוד, לא גזרו משום יחוד זה לפי שאין לחוש לעבירה".

כא] בלילה.

א. מה הדין ביחוד בלילה.

1. צריך ג' אנשים – ראב"ד (בעלי הגפש שער הפרישה סי' א', "וכי אמרינן (קדושין פ ב) דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים הני מילי ביום, אבל בלילה לישן עמה בבית אחד אסור עד שיהיו שם שלשה כשרים, מפני שהוא דומה לדרך, דאמרינן (קדושין פא א) לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא זה מתייחד עם הערוה. והכא נמי חיישינן דילמא אדנאים חד מינייהו אזיל חד ועביד איסורא, ומסתברא כוותיה. מיהו שמירת נשים לא בעינן כלל, ממעשה (שבת קכז ב) דר' יהושע שהלך הוא ותלמידיו לפדות ריבה אחת ובלילה השכיבה תחת מרגלותיו").
(א) הו"ד בפוסקים – רמ"א (סעי' ה', לשונו לעיל), חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ה'), קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ג'), ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ה'), עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז'), טהרת ישראל (סעי' י"ד), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות א' ד"ה בעינן, "בענין לילה שצריכים שלשה כמו בדרך"), פוסקים.

ב. מה הדין אם כל השומרים ישינים.

1. מחמיר.

(א) דרישה (ס"ק י"ב) – "כשיש עמה שלשה אנשים ליכא למיחש שמא יישנו תרתי מינייהו דודאי יתכוונו האנשים להקיץ אלא שא"א שלא יהא ניים חד מינייהו לפרקים ולא חיישינן שיניימו תרתי בפעם א' כמו שלא חיישינן שבדרך יצטרכו שנים מהם להטיל מים יחד וישאר אחד אצלה ולפ"ז כשלא יתכוונו להקיץ היה אסור ללון אפילו עם ג' אנשים וקשה למנהגינו".
(ב) עי' טוב טעם ודעת (תליתאי ח"א סי' ה' ד"ה והנה עתה) – "דנראה דבלילה בשעה שבני אדם ישנים הוי ראוי לאסור אשה אחת אפילו בין הרבה אנשים כיון שכולם ישנים".

2. מיקל.

- (א) בית שלמה (ח"א סוף סי' מ"ח, ע"ש הג"ה מן המחבר) – "י"ל דהכי קים להו להש"ס דאף אם ישנו שניהם אין איסור יחוד דאים בא לידי עבירה דמימר אמר דלמא ביני וביני יקוץ או האי או האי משא"כ באחד".
- (ב) יד יצחק (ח"ג סי' ר"כ אות ב') – "היכא דשרי אפי' לישן שרי".
- (ג) דבר הלכה (סי' ט' סעי' י"ז, הע' י"ז) – "ותמוהים מאד דברי הדרישה".
- (ד) אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ח).
- (ה) ויען דוד (ח"ב סי' קפ"ז).
- (ו) נטעי גבריאל (יחוד פרק כ' סעי' א') – "בלילה מותרת אשה להתייחד אלא עם ג' אנשים, ומהני גם אם כל האנשים ישנים, ובפרם כשיש נר דולק בבית".
- (ז) עי' דברי סופרים (ס"ק ק"י, ס"ק ס"ד).
- (ח) שער היחוד (ס"ק ט"ו, דרכי אלישיב אות ט') – "אפילו כשישנים כולם אין שום חשש".
- (ט) קובץ הלכות יחוד (פרק ז' סעי' ל"ג) – "אפילו אם כל ג' האנשים ישנים, מותר לאשה להתייחד עמהם".
- (י) האם הישנים צריך להיות בחד חדר, בזמן שהאיש והאשה בחד חדר.
- (1) מחמיר [רק אם הם בתוך חד חדר מותר] – טוב טעם ודעת (תליתאי ח"א סי' ה' ד"ה והנה עתה, "דבשלמא כשהרבה ישנים בחדר אחד א"כ לא נקרא יחוד כלל ואינו בכלל תקנת חכמים אבל כשהוא אשה בחדר מיוחד שייך בו ענין יחוד דהרי הם מיוחדים בחדר בפ"ע ... בלילה שבני אדם ישנים וליכא שמירה ובאמת הם בחדר בפ"ע והוי בכלל שם יחוד שאסרו חז"ל לכך שייך בזה איסור יחוד").
- (2) מיקל [אם הדלת פתוח קצת] – חזו"א (דבר הלכה סי' ו' סוף סעי' י"א, "ובלבד שדלתות החדרים ישארו פתוחות קצת").
3. מר"מ – אוצר הפוסקים (סעי' ה' אות י"ג).

(א) עזר מקודש (על סעי' ה') – "ומ"ש שם בשם הראב"ד ז"ל להחמיר בשינה בלילה אולי יש לחלק בזה בין כשקובעים את עצמם לשינת קבע שם בין שאין דעתן לישן רק שאנו באים לחשוש להטפתו שינה בזה אולי ראוי לצרף דעת רי"ו ז"ל להקל כשהדלת אינה נעולה וצלע"ע ... אודות הניעור בלילה במקום נשים ואנשים שכולם ישנים לכאורה היה מקום שיש בזה חשש מצד מה שכתבו הפוסקים ז"ל שלכך בלילה לא יתייחדו שנים עם נשים מצד חשש שמא ישן אחד מהם ולא יהיה שומר שם משמע מזה שבשעת השינה גרע מיוצא ונכנס שגם שביוצא ונכנס מרתת כדקיימא לן גבי י"נ מכל מקום שינה כיון שאדם עשוי להשתקע בה וגם כשמקיצים אותו אינו מקיץ בקל לזה אינו מרתת כל כך והישן נדון כאלו אינו כלל שם ואם כן בהנ"ל היה מקום חשש אך נראה שאין זה רק כשאין שם רק שומר אחד מה שאין כן בשינים ישנים יש לומר שמרתת טפי אולי עכ"פ אחד מהם גם שנראה ישן ויקץ על ידי תנועה קלה כי רק באחד חיישינן שמא בזמן שירגיש בו שנשתקע בשינה עמוקה וינסהו בתנועות ויראה שישן הוא בתרדמה עמוקה ואז יושאר בבית בלי שומר משא"כ בשינים אחר שינסה את אחד ואחר כך ינסה את השני מרתת הוא אולי ביני ביני בזמן נסותו השני ובזמן שירצה לעשות תנועות יקץ הראשון מתרדמתו על ידי התנועות כי הנסיון שעל השתקעות האדם בשינה אינו מכריע על זמן השתקעות בשינה אחר כך ורק ...".

ג. האם בלילה צריך ד' נשים: לשיטות שמקילים בג' נשים.

1. אפילו הרבה נשים אסור (לכאורה הטעם, משום נשים דעתן קלות).
- (א) ב"ת (ס"ק ט' ד"ה אין) – "קשה דהא חצר שיש בו נשים סתמא קאמר אפילו טובא ואפילו הכי אסור וי"ל דהכא כיון דשומר ביום ובלילה אפילו רש"י מודה דאיכא חששא דילמא אדניימי מקצתן אזיל ועביד איסורא ולא שרי לרש"י בג' נשים אלא דוקא ביממא".
- (ב) עי' פנ"י (דף פ' ד"ה תוספות) – "יש לומר דישן עמהן בפונדק דבשלש נשים דעלמא אסור שמא תשתקע אחת מהם בשינה כמ"ש הראב"ד ז"ל הובא בפוסקים ונמצא מתייחד עם שתי נשים שנוחין להתפתות או דלענין שינה בפונדק אין ה"נ דאפילו טובא אסור".
- (ג) מסגרת השלחן (על קיצור שו"ע סי' קנ"ב ס"ק ח') – "ומ"מ לישן עמהם בחדר אחד ודאי אסור אם אין אחת מהם אשתו (משנה סוף קדושין ופני יהושע שם)".
2. דיו בג' נשים, בשעת הדחק.
- (א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ') – "כיון שלא נאמר בג' נשים שאיכא חלוק בלילה מביום יש להתיר להמתירים יחוד עם ג' נשים גם בלילה. אבל מ"מ כיון שאין ע"ז ראייה ברורה אין לסמוך ע"ז אלא בשעת הדחק, אף להסוברים כשיטת רש"י".
- (ב) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב סוף אות א'), קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ו אות י"ט) – "ברמ"א. ויש מתירין איש א' עם נשים הרבה, דהיינו יותר משנים, ובלילה אם מהני ג' נשים לרש"י פליגי בזה דהא יש חשש שחדא מינייהו שכיבא והוא מתייחד עם שתי נשים דאסור, ועיין אוצ"פ כ"ו, ב' מייתי בזה פלוגתא אחרונים, ולכאורה אינו דומה להראב"ד דמחמיר בזה בלילה דהראב"ד קאמר דאם ישן א' נשאר יחוד ממש יחוד דאורייתא וחיישינן לה, משא"כ הכא דגם אם תישן השלישית מ"מ ישארו שנים והלא כמה פוסקים כ' דזה רק יחוד דרבנן ואין ראי' דאנו גוזרים עוד עליה, וכנראה זה הטעם הגר"נ הירץ שבתשובת רמ"א סי' י"ד דמתיר".
- שבט הלוי (ח"י סי' רל"ז אות א') – "שאלה: בענין נסיעה באוטובוס או מונית בשעה מאוחרת בלילה. תשובה: בענין נסיעה באוטובוס או מונית אין להתיר לצורך רק לא פחות מג' נשים [וכולם לא ישבו ע"י הנהג] ובלילה אם אפשר עכ"פ ד' נשים, ואם א"א בשום אופן גם בלילה ג' נשים לצורך רציני. בחוץ לעיר בלילה כשנוסעים כבר רק בודדים, פשיטא דאיכא איסור יחוד. בעיר בתחילת הלילה, ה' מקום להקל, ולפי מציאות הדברים כדאי להחמיר אם אפשר. ואם נוסעת עם אותו נהג בקביעות, מקום להחמיר מעיקר הדין".

- (ג) נטעי גבריא (יחוד פרק כ"א סעי' ז') – "אבל בדרך או בשדה בעי' ד' נשים, וכן בלילה מותר רק בד' נשים, וי"א שבליילה אסור אף בד', ובמקום צורך יש להתיר בג' נשים".
3. צריך ד' נשים.
- (א) הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' כ"א, יחוד עמ' כ"ו הע' ג').
- (ב) הגר"חפ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ"ו הע' ג').
- (ג) הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז) – שאלה: "לפי שיטת הרמ"א (ס' כ"ב סעיף ה') שאיש אחד מותר בג' נשים, האם צריך ד' נשים בלילה". תשובה: "לכאורה כן".
- (ד) עי' תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות א') – "בנסיעה מחוץ לעיר או בלילה צריך שני שומרים, והיינו שיהיו ג' אנשים במכונית אבל ג' נשים לא מועיל".
4. מר"מ – דבר הלכה (סי' י' סעי' ו'), קובץ הלכות יחוד (פרק ח' סעי' י"ז), תורת היחוד (פרק ג' סעי' י"ב).

ד. אין דעתו לישן.

1. עזר מקודש (סעי' ה' סוף ד"ה אבל) – "ומ"ש שם בשם הראב"ד ז"ל להחמיר בשינה בלילה אולי יש לחלק בזה בין כשקובעים את עצמם לשינת קבע שם בין שאין דעתן לישן רק שאנו באים לחשוש לחטפתו שינה בזה אולי ראוי לצרף דעת רי"ו ז"ל להקל כשהדלת אינה נעולה וצלע"ע".
2. מחמיר – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות א' ד"ה בעינן, קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ד, "עיין בעזר מקדש שרצה להקל כשאין דעתם לישן, ועיין אוצה"פ, ולמעשה קשה להקל בזה").
3. אם אין חשש שאחד מהאנשים יירדם (כגון שבא לביקור), אין צריך עוד שומר – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' י"ד).

ה. שומרים שמקפידים על זנות המתייחדים [ולא מצד בושה].

1. לא צריך עוד שומר בלילה – דבר הלכה (סי' ה' הע' כ"ט), תורת היחוד (פרק ח' סעי' י"ז, "ואלו הם בעלה, אשתו, נשים ששונאות זו את זו, בן השומר על אמו, ובת השומרת על אביה"), מנחת איש (פרק י"א סעי' ל'), "וכן מועיל היתר זה דחמש נשים להתייחד עמהן אף בלילה, ואין צריך שומר נוסף", קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ט, סעי' ל"א).
- (א) בתו מגיל שמונה ולמעלה מקפדת על זנות הוריה – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ח' הע' כ"ג), תורת היחוד (פרק ח' סעי' כ').
2. צריך עוד שומר בלילה – אורחות הבית (פרק י"ד סעי' ל'), "מותר להתייחד עם אשה כאשר אמו או בתו או אחותו של האיש עמם בחדר, או כאשר אשה שבעלה בעיר, עמה, וכן מותר היחוד כשאב או אח האשה בחדר, ואפילו עם פרוץ או גוי. שמירה זו מועילה רק ביום, אבל בלילה אסור להתייחד אלא אם יש שומר נוסף, כגון קטן או קטנה וכו", או שני שומרים מהמשפחה, הנ"ל. ויש מתירים בבן שאמו משמרתו, שמותר להתייחד גם כלילה ואין להקל כן", חינוך בהלכה (ארטסקרול, פרק י' ריש עמ' מ"ח).
3. מר"מ – שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' מ' סעי' י"ט).

ו. קטנים פחותים מגיל ז' או ח'.

1. אינם בגדר שומרים כשהם ישנים, כיון אף אם יתעוררו באמצע הליל לא ישגיחו ולא יבינו מהמתרחש סביבם – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ח' הע' י"ד, "דקטנים פחותים מגיל שבע - שמונה אינם בגדר שומרים כשהם ישנים. דהטעם דמועיל שמירת הקטנים, הוא משום שידועים לספר דברים בשוק. אבל כשהם ישנים אינם בכלל זה, לא כשהם באמצע שינתם ולא כשיתעוררו באמצע הלילה"), תורת היחוד (פרק ח' סעי' י"א, "ואף אם יתעוררו באמצע הליל לא ישגיחו ולא יבינו מהמתרחש סביבם").

ז. סוגיה בשבת (דף קכז): יחוד ביהודיה - "תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת בת ישראל, ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו".

1. לקוטי ר' בצלאל אשכנזי זצ"ל (שבת דף קכז): – "והתלמידים היו עמו, ולא היה שם יחוד דפנויה".
2. דברות משה (יבמות פרק ד' סי' ל"ח הע' כ"ז [עמ' תקכ"ט]), קובץ לתורה והוראה ח"ט עמ' נ"ח) – "ועל עובדא דההוא חסיד בשבת דף קכ"ז שפדה הריבה והשכיבה תחת מרגלותיו אף שכתבתי לעיל במקוץ שפדיה משבי שהוא פ"נ דשבי כולהו איתנהו בו נדחה איסור יחוד עדיין תמוה וכי לא היה אפשר עצה אחרת דהא יכלו הוא והתלמידים לישב כל הלילה וא"כ מ"ט הותר לו להתייחד עמה, אם לא לנימא שלא שברור להם שלא יעברו על איסור לא נאסר כלל איסור יחוד כשלא יהיה ידוע מעשה היחוד אלא לאלו שמכירין אותו שהוא חסיד גדול ולא יחשדוהו כלל, אבל לכאורה זה לא ניתן להאמר כלל דודאי כל איסורי התורה נאמרו לכל אדם אף כשידוע הטעם ואין בו הטעם, כדמוכח ... ודוחק לומר שלא היה אפשר להם במקום שהיו איזה מקום שיוכלו להיות שם כולם וגם לא שלשה אנשים שלא מצוי דבר כזה, וצ"ע"ג. ואולי הוא מטעם התירו סופן משום תחלתן דאם היו צריכין להצטער אחרי שטרחו בעצם הפדיה ולא לישן בהמלון מצד איסור יחוד יש לחוש שלא יתעסקו בפדיון שבויים כשהיא בטירחא, וכדאשכחן בעירובין דף מ"ד דכל היוצאין להציל חוזרין למקומן שפירשו התוס' שהוא משום התירו סופן משום תחלתן אף שהוא גם איסור דאורייתא, וכן כתב הרמב"ם פ"א משבת הכ"ג שהוא כדי שלא להכשילן לעתיד לבא, ובתשובה הארכתי בשיטתם לבאר סוגיה הגמ' דשם בדף מ"ה אליבייהו, עכ"פ לדינא סברי שמותר בהצלה דפק"נ אף לחזור שאין בחזרה פ"נ מטעם שלא ימנעו בפעם אחרת בכה"ג דלכן שייך היתר זה גם בהתרת יחוד אחר הפדיה כדי שיוכל לישן ולנוח ולא ימנעו פעם אחרת מלעסוק בפדיון נפשות וזה נראה נכון ומוכרח בעובדא דההוא חסיד".
3. הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת שבת דף קכז: ד"ה ת"ר) – "ואין כאן משום יחוד שהיה פתח פתוח לרה"ר".

4. "מיהו שמירת נשים לא בעינן כלל, ממעשה (שבת קכז ב) דר' יהושע שהלך הוא ותלמידיו לפדות ריבה אחת ובלילה השכיבה תחת מרגלותיו" – ראב"ד (בעלי הנפש שער הפרישה סי' א'), הו"ד בב"י (ס"ק ה' ד"ה והרי"ף).
- א) בעל המאור (השגות על הראב"ד שם אות ה') – "ובמסקנא כתב מיהו שמירת נשים לא בעינן כלל ממעשה דר' יהושע שהלך הוא ותלמידיו לפדות ריבה אחת והשכיבה בלילה תחת מרגלותיו. ואני אומר אין שעת הדחק ראייה ואין ללמוד ממעשה דר' יהושע אלא בכיוצא בו בתורה ובחסידות, ובשעת הדחק".
- ב) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ג' אות ג') – "מיהו נראה ברור דכוונת הראב"ד לאפוקי בזה מדעת הרמב"ם, והיינו דהרי לעיל מיניה כתב הראב"ד דאשה מתייחדת עם שני אנשים כשרים ובדרך או בלילה מתייחדת מיהת עם שלשה כשרים, ואילו לדעת הרמב"ם הרי לא מועיל לן למעשה כל זה ואסורה לאשה להתייחד עם אנשים הרבה ואין לכך עצה אלא עד שתהא אשתו של אחת מהם שם שתשמרם, לזה מסיים הראב"ד וכותב דמיהו שמירת נשים לא בעינן כלל כדס"ל להרמב"ם אלא מספיק גם לדין בשני אנשים כשרים, ומביא ראייה לכך מהמעשה דר' יהושע ותלמידיו, שלא חששו לעצמו וגם לא לתלמידיו והם גם הם לא חששו לעצמן, למי יימר דכשרים כגון אנן, אלא ודאי משמע דכל שהם בגדר כשרים של מושגי בני אדם ואינם מוחזקים לפרוצים מותר היחוד בהם כנ"ל, וז"ב".
- ג) מר"מ – קנה בושם (סי' קצ"ב ביאורי שו"ע ס"ק י"ב ד"ה תוכן).

- ח. סוגיה בשבת (דף קכז): יחוד במטרוניתא – "תנו רבנן: פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרו: מי ילך. אמר להם רבי יהושע: אני אלך. הלך רבי יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס ונעל הדלת בפניהן".
1. לקוטי ר' בצלאל אשכנזי (דף קכז): – "היתה בעלת עצה, והיה ידוע לכל, והיה רגלים לדבר שלא נכנס שם אלא לעצה".
2. יעב"ץ (דף קכז): – "כהאי גוונא לית בה משום יחוד ... משום דהוה לה לדבר עמה בעסק מלכות לא חש לה כהאי גוונא לא גזרו".
3. ראמ"ה (דף קכז): – "קודם י"ח דבר היה דלא אסרו יחוד בנותיהן".
4. צור יעקב (ח"א סי' ט"ז ד"ה אבל כבר) – "דבעלה עמה ליכא משום יחוד והי' בעלה עמה".
5. הגריש"א (דף קכז) (הערות במסכת שבת דף קכז: ד"ה ונעל) – "וצ"ב דהא גזרו על יחוד נכרית, ואולי היה פיקו"נ, ואף די"א דייחוד הוי אבזרייהו דגילוי עריות וא"כ יהרג ואל יעבור, י"ל דנכרית שאני דלא משום עריות היא".
6. ברכת אברהם (שבת דף קכז: ד"ה ונעל) – "ונעל הדלת בפניהן. וצ"ע מה ההיתר על היחוד, הא קי"ל (אה"ע כ"ב ס"ב) דאסרו יחוד גם עם גויים. וי"ל שהיה בעלה בעיר (שם ס"ח) שאימת בעלה עליה, וכל שכן מלכה, שבעלה מלך ויהרגנה על זה. וראיתי בהערות בשם הגרשי"א, שתירץ דיתכן שהיה ענין פקו"נ, ואע"ג די"א דגם יחוד בכלל אבזרייהו דגילוי עריות ויהרג ואל יעבור, י"ל דנכרית שאני דאינו בגדר עריות. ע"כ. והנה גם בעריות כתב הש"ך (קנ"ז ססק"י) דבערוה דרבנן לכו"ע יעבור ואל יהרג, ופשוט הוא, וכן משמע בב"י שם, עכ"ל. לפ"ז א"ש, ומיהו בבהגר"א (קנ"ה ס"ק ט"ז וי"ז) חולק וס"ל דגם בדרבנן יהרג ואל יעבור".
7. חשוקי חמד (שבת דף קכז: צהר חט"ו עמ' תקל"ט) – "מלכה נכריה הרוצה לדבר בסתר עם יהודי: שאלה. מלכה נכריה הרוצה לדבר דבר סתר בחדר נעול עם יהודי, האם מותר לו להתייחד עמה. תשובה. נאמר במסכת שבת דף קכז ע"ב פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרו מי ילך? אמר להם רבי יהושע אני אלך, הלך רבי יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה..., עיין שם. וצ"ע איך נתייחד עמה? והשיב על כך בהגהות רא"מ הורביץ צ"ל שע"כ מעשה זה היה קודם גזירת י"ח דבר, דלא אסרו יחוד בנותיהן. ומ"מ כבר נגזר על נכרים גדולים טומאה, מדטבל לצינורא דידה..., עכ"ל. משמע מדבריו שעכשיו לאחר שגזרו אסור להתייחד הגם שהיא מטרוניתא שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אולם היעב"ץ (בהגהותיו) כתב: ש"מ כה"ג לית ביה משום יחוד..., משום דבכה"ג לא גזרו, עכ"ל. ואולי לשיטתו גם בענינו מותר, משום דבכה"ג לא גזרו. ונראה כוונתו שהיה בזה חשש פיקוח נפש לכלל ישראל, ובכה"ג לא גזרו".
- חשוקי חמד (שבת דף קכז: צהר חט"ו עמ' תקל"ט) – "רופאה נכריה מנהלת בי"ח הרוצה לדבר דבר סתר עם חולה: שאלה. מה הדין במנהלת בית חולים הרוצה לדבר דבר סתר בחדרה הפרטי עם חולה המאושפז בבית חולים, ואם יסרב להיכנס לחדרה, תעלב ועלול להיות שיסבול מכך, [או שרוצה לדבר עם אדם שכנו מאושפז שם]. תשובה. יתכן שלפי היעב"ץ מותר דבכה"ג לא גזרו, כיון שעלול לגרום לסכנת נפשות, אכן למעשה ודאי שאסור להתייחד אפילו עם נכריה. והנה בספר דבר הלכה כתוב בהקדמה שהיה מעשה כזה, והחולה סירב לדבר עם מנהלת המחלקה ונעלבה והדבר הגיע לידי סכנה. וכתב הדבר הלכה שיש כאן טעות בעיני האנשים החושבים שיחוד אסור בגלל חשש שמא יבא לידי חטא, ואין כך הדבר היחוד הוא עצמו אסור מחמת קירוב הדעת ולא בגלל חשש חטא".
8. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' הע' כ"א, "צור יעקב"), תורת היוולדת (פרק י"ד הע' ד', ה'צור יעקב"), דף על הדף (דף קכז: עמ' רח"צ).

כב) נשים הרבה עם אנשים הרבה – סעיף ו'.

א. ב' אנשים עם ב' נשים: לפי דעת הרמב"ם המחבר וסעייתו.

1. מיקל – ב"ח (ס"ק ג'), ט"ז (ס"ק ג', ס"ק ד').
2. מחמיר – בית שמואל (ס"ק ח', דס"ל לרמב"ם שתי נשים אסורים להתייחד עם אנשים הרבה דאל"כ ת"ל אפילו אם אחת לאו אשת אחד מהם היא מותר"), חיד"א (שער יוסף סי' ב'), פת"ת (ס"ק ה'), מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק ד'), ערה"ש (סעי' ז', סעי' ט'), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ט'), שיעור הרבה הוא שלשה אנשים ושלש נשים כמפורש בח"מ סק"ט"), אורחות הבית (פרק י"ד סעי' י"ב), שער היחוד (דרך קצרה ס"ק ב').

3. מסופק – חלקת מחוקק (ס"ק ז', ס"ק ט').
4. מר"מ – חכ"א (כלל כ"ו סעי' ג', "אפילו שתי נשים ואנשים הרבה אסור להתיחד אף על פי שהם כשרים דאין אנו בחזקת כשרות כל כך אבל שלש נשים עם אנשים הרבה מותר ונראה לי דהוא הדין עם שני אנשים לדעה זו (סעיף ה' בית שמואל ורש"ל לדעת הרמב"ם) והט"ז כתב דאף הרמב"ם מתיר שני אנשים עם שתי נשים").
- א) דברי חכמים (אה"ע אות נ' ס"ק א') – "בענין ב' אנשים עם ב' נשים שמעתי מחגרפ"ש שאפי' שהפוסקים מסופקים בזה (ולא ברור לדינא) אבל למעשה אם ב' האנשים הוי נאמנים (בני תורה) זה מותר, והגר"ש א' פסק שככלל לא חשיד לזה (ואינו צריך נאמנים), וגם רבינו מתיר בזה".
- ב) הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) – "Reb Yid is away. His wife is at home, and her mother has come to stay over. Her 12 year old son and 7 year old daughter are at home as well. A single man often sleeps over for Shabbos. Is it mutar for him to come this Shabbos? R' Y. Berkovits wrote: Mutar - yes. Although it is 2 men and 2 woman over the night, the 7 year old girl is a shomer. It probably would be awkward and you might want to look for a way out".

ב. האם נשים הרבה ואנשים הרבה מוחזקים לפריצות.

1. מחמיר.

- א) עי' חלקת מחוקק (ס"ק ט') – "אם נשים הרבה שרי עם הרבה פרוצים או נימ' כיון דפרוצים הם אסור אפי' עם הרבה נשים וכן הסבר' נותנת".
- ב) הו"ד בבית שמואל (ס"ק י"א) – "כתב בח"מ אפשר דאסור".
- ג) חכ"א (כלל כ"ו סעי' ה') – "עיין בחלקת מחוקק סוף ס"ק ט' שכתב דלפי זה אין נפקא מינה בדין זה דנשים הרבה עם אנשים הרבה דממה נפשך בכשרים אפילו אשה אחת מותר ובפריצים אפילו הרבה אסור אלא שהשלחן ערוך אזיל לשיטתו דפסק כרמב"ם".
- ד) ברכי יוסף (ז"ק ג', שער יוסף סי' ב' ד"ה אכתי) – "אך באנשים הנלוזים מפריצי הפרצ'ה יש להחמיר הגם שיהיו שלשה אנשים עם שלש נשים".
- ה) פת"ת (ס"ק ה') – "כ' בס' בר"י דוקא תלתא בהדי תלת אבל תרי ותרי אסירי והיינו דוקא בסתם בני אדם אך בפריצים יש להחמיר גם בשלשה עם שלש ע"ש".
- ו) אפי' זוטרי (ס"ק ט"ו) – "דפשוט דאסור אפי' הרבה נשים עם אנשים הרבה דפריצי דהא תנן בברכות ...".
- ז) טהרת ישראל (סעי' י"ז) – "אך בפרוצים יש להחמיר בשלשה עם שלש".
- ח) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב ריש אות ב') – "נשים הרבה עם אנשים הרבה א"ח לייחוד, טעם הדבר כמש"כ בלבוש כאן דלפריצות גדולה כזו לא חיישינן, ומשמע דדוקא בסתם אנשים לא חיישינן לפריצות גדולה כזו, אבל במחזקים לפריצות י"ל דגם בהרבה עם הרבה אסור דודאי חיישינן לה, והוא מחלוקת אחרונים, ובריטב"א ור"ן בהא דעסקו בין הנשים מפורש לאיסור, ואף על גב דלהרמב"ם שהוא המתיר הרבה אנשים עם הרבה נשים הוא דס"ל דסתם אנשים אינם נקראים כשרים לענין יחוד אלא יש להם דין פרוצים שאין מותר בהרבה אנשים ואשה אחת, ואעפ"כ מתיר בהרבה עם הרבה, מכ"מ פשוט דנפ"מ גדול בין סתם אנשים דלא יחזיקו להו דין כשרים, מ"מ אינם מוחזקים לפריצות, לבין המוחזקים לפריצות ממש או עוסקים עם הנשים דלבם גס בהם, דבהא ודאי מסתבר דגם הרבה עם הרבה אסור, מיהו הרא"י מברכות מ"ה ע"ב דנשים עם עבדים לא יזמנו משום פריצות, ובפסחים צ"א ע"א דאין עושין חבורה של נשים ועבדים משום פריצות, ומשמע דגם הרבה עבדים הרי דבפריצים אפי' הרבה עם הרבה אסור, מ"מ אין מוכרח משם דפריצות עבדים יש לו דין מיוחד, וסתם עבדים פריצי בעריות, ובהפקירא ניהא להו טפי כמבואר בכמה מקומות בש"ס, מ"מ עצם ההלכה יראה כנ"ל".

ט) עי' דברי סופרים (ס"ק ע').

2. מיקל.

- א) בית משה (ס"ק י"א) – "ודאי אין לנו להחמיר".
3. בעת הצורך יש מקום להקל – הגר"ש א' צ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' ל"ה, עי' הגר"ש א' צ"ל קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות ב').
4. מר"מ – עצי ארזים (ס"ק י"א), אוצר הפוסקים (ס"ק כ"ז אות ג'), תורת היחוד (פרק ג' הע' ל"ה).

ג. במטוס שכולם גויים.

1. חוט שני (יחוד ס"ק ה' ד"ה מטוס) – "מטוס שכולם גויים, צ"ע אם מותר יחוד, ואף אם אשתו של אחד מהגויים נמצאת שם, דלא מהני אשתו משמרתו בעכו"ם. וי"ל דכיון שנמצאים במטוס הרבה אנשים הוי כמו רשות הרבים דאין זה יחוד".
2. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם מותר לאשה ישראלית לילך באוירון שיש בה רק נכרים [פרוצים]. והשיב אין כאן איסור בזה [דלא מיירי בפרוצים גמורים], ואינו בנמצא שיעשה מעשה איסור באוירון. ורק באוירון קטן יש לאסור כיון דיש אנשים מועטים".
3. שבט הקהתי (אהל יעקב) – "נשאלתי עם אשה חרדית נוסעת באוירון ורק פריצים יש שם אמאי אין חשש יחוד, וע"כ צריך לומר דהצוות מירתת דאים זה יתודע לכל החברה יהיה הפסד גדול מאוד וכל אחד ירא, והראיה דאף פעם לא שבעו שהמכשול של עריות באוירון הגם שהוא מקום סגור".
4. נראה שבזמן הזה כולם יש סל-פון (cellphones) ויכול לעשות תמונות, ממילא יש מירתת. [אפילו המחמירים במצלמות (security cameras), אבל כאן כיון "שכולם" שם יכול לעשות התמונות או הוידיו, לא גרע משאר מירתת].

5. מר"מ.

(א) מהר"ם פדואה (סי' כ"ו) – "לא טובה השמוע' אשר אנכי שומע אליכם אחר שאתם רואים ושותקים ולא תתגערו בבנות ישראל נשים יוצאניות שבניכם היוצאות יחידות לשווקים ולכל יריד ויריד כרוכלי העיירות הסובבים ללכת מעיר לעיר להשתכר ... ובעיני נראה שכולן העושות כאלה הם כעוברת על דת באשר הם הולכות יחידו' ואין בעליהן עמהן או אנשים כשרים לשמרן הלא תנן בפ' אין מעמידין לא תתייחד אשה עמהן ובלי ספק אף אם יהיו שם נכרים רבים אפילו הכי אסור הוא כאשר אמרו בפרק עשרה יוחסין על הא דתנן שם אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשי' אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפריצים אפי' עשרה נמי אסור כו' ובכתובות אמרו רוב נכרי' פרוצים בעריות הם ואם כן בעשותן כאלה לא יוכלו להמלט מאיסור ייחוד עם הנכרים ואף אם יהיו נשי הנכרים עמהם כדאיתא בפרק אין מעמידין דנכרי אין אשתו משמרתו".

כג) פנימי וחיצון.

קידושין (דף פא.) – "אמר רב כהנא: אנשים מבחוץ ונשים מבפנים – אין חוששין משום ייחוד, אנשים מבפנים ונשים מבחוץ – חוששין משום ייחוד. במתניתא תנא איפכא. אמר אביי: השתא דאמר רב כהנא הכי, ותנא מתניתא איפכא, אנא נעביד לחומרא".

א. מה הדין שלא פירשה.

1. מיקל, רק אם פירשה אסור – רמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח'), "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ ופירשה אשה אחת לבין האנשים, או איש לבין הנשים אסורין משום ייחוד", טור (סעי' ו'), מחבר (סעי' ו'), "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים, או אנשים מבפנים והנשים מבחוץ, ופירשה אשה לבין האנשים או איש אחד לבין הנשים, אסורים משום ייחוד", לבוש (סעי' ו'), ערה"ש (סעי' ט'), "ופירשה אשה אחת לבין האנשים", אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ז, "ולדינא נראה שיש להורות כהטור, אבל בעסקו עם הנשים יש להחמיר כרש"י וגם לא ברור שהטור יחלוק עליו").
2. מחמיר, אפילו לא פירשה גזרה – רש"י (דף פא. ד"ה ונשים וד"ה איפכא), ריטב"א (דף פא. ד"ה אמר), חכ"א (בינת אדם ס"ק י"ז, "א"כ ייחוד דרבנן), חזו"א (דבר הלכה סי' י"א סעי' ב').

ב. לדעת המקילים, מה הדין אם היה חד איש וחד אשה.

1. מחמיר – ב"ח (ס"ק ה'), "ולא ירגישו", עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט), חזו"א (אה"ע סי' ל"ד ס"ק א'), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות ב' ד"ה ופירשה, "ופירשה אשה אחת וכו' או איש אחד וכו', אבל בלא פירש מותר וזה דעת הרמב"ם דלא כרש"י, ומ"מ כשאין רק איש א' בחדר אחד ואשה אחת בחדר שני יראה כדעת האוסרים בזה דגם בלא פירש אסור שמא יתייחדו"), חוט שני (ייחוד ס"ק ז' ד"ה ועי'), עי' ייחוד (עמ' ל"א הע' א').
2. מיקל – חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ז', בינת אדם ס"ק י"ז), דברי מלכיאל (ח"ד סי' ק"ב, עי' דבר הלכה ריש עמ' קס"ה).
3. מר"מ – דבר הלכה (סי' י"א סעי' א').

ג. לדעת המחמירים, מה הדין אם אין הדרך משם. [כמו במלון].

1. מחמיר – חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ז', בינת אדם שער בית הנשים שאלה י"ז ס"ק כ"ח, "לדעת רש"י כל שכן כשיש שני בתים זה כנגד זה לפי מה דאמר אביי דאזלינן לחומרא דלעולם חיישינן שמא יכנס אחד מן האנשים החיצונים לפנים אף שאין לו דרך לשם אף על פי כן חיישינן אם כן הכא נמי אף שאין לו דרך לשם לבית שכנגדו אסור בייחוד אם יש שם אפילו שתי נשים לכולי עלמא").
2. מיקל – דברי מלכיאל (ח"ד סוף סי' ק"ב), חזו"א (סי' ל"ד ס"ק א'), "ויש לעי' אם אין כאן פנימי וחיצון אלא שניהם יש להם פתח לחצר וגם יש פתח ביניהן אי חשיב ייחוד ואם נימא דזה לא חשיב ייחוד שרי אף אם איש אחד בחדר זה ואשה אחת בשני, ואע"ג דכשאין פתח ביניהם ודאי שרי ולא חיישינן שייכנס לביתה דרך חצר, מ"מ כל שפתח פתוח ביניהם תקיף יצרו טפי, ומהא דנקט הכא פנימי אין ראי' דר"כ לא אסר בשנים כיון שיש להם דרך לחצר ודאי שייכנס לחצר האשה חברו חושדו, וכן למאי דתנא במתניתא י"ל דביש להם דרך לחוץ לעולם אסור דלמא יכנס לחצרה וחברו אין רגלו מצוי' לכאן, ונראה דאין בנו כח לאסור כיון שלא הוזכר בגמ', ובפשוטו נראה דנשים בחדר זה ואנשים בחדר זה ויש לכל אחד דרך מותר ואין זה בכלל מה שאמר אביי אנן נעביד לחומרא, וא"כ אף באיש אחד בזה ואשה אחת בשני מותר", ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ח' אות ב', "בחזון איש"), חוט שני (ייחוד ס"ק ז' ד"ה ועיין).
- (א) חוט שני (ייחוד ס"ק ז' ד"ה אמנם) – "אמנם כל זה הוא דוקא כשיש לכל אחד דרך לצאת לרשות הרבים, ואין צריך להכנס לפנים מסיבה של שימושים אחרים כגון מטבח ושירותים, אבל אם צריך להכנס לשם שוב הוי כפנימי וחיצון ... וכן היה מורה החזו"א למעשה".
3. מחמיר, גם בדעת המקילים – אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט, משמע אפילו שיש יצאה נפרדת), הגריש"א זצ"ל (תורת הייחוד פ"ט סוף הע' א').
4. מר"מ.

(א) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "כתב החכמת אדם דהיכא שיש ב' בתים שדרך יציאה לחוץ הוא בפרוזדור אחד, דאסור משום ייחוד, ויל"ע מה הדין אם יש לכאור"א דרך לצאת לחוץ, אך יש להם חדר אחד שמשתתפים בו, והולכים שם להניח חפציהם, האם יש לאסור משום ייחוד. והשיב יש לחוש משום ייחוד בחדר זה, ולא יהיו איש ואשה שם בב"א".

ד. אם סוגרת עצמה בחדרה, אם ניצולה מאיסור יחוד.

1. מיקל, גם נעילת דלת מצד האיש.
- (א) עי' דברי מלכיאל (ח"ד סוף סי' ק"ב, מדין הכיר, ומסיים צ"ב).
- (ב) עי' שעה"צ (סי' רל"ט ס"ק י"ז) - עי' לקמן.
- (ג) שלמת חיים (סי' קנ"א, א"נ סי' תשי"ז) - לשונו לקמן.
- (ד) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ח' אות ה').
- (ה) הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"א הע' ב').
2. מיקל, רק נעילת דלת מצד האשה.
- (א) חזו"א (סי' ל"ד ס"ק ב' [מסיים צ"ע], דבר הלכה סי' י"ד הע' כ"ב ד"ה ולמעשה, מעשה איש ח"ד עמ' קס"ט, חוט שני יחוד ס"ק ז' ד"ה אע"פ) - "היה מורה כן למעשה".
- חזו"א (בירור הלכות יחוד עמ' נ"א ד"ה הנה, דפו"ח עמ' נ"ג) - "השיב הגרי"ח זוננפלד כי נעילה בודאי עהני ... אח"כ נודעתי שבחזון אי"ש אוסר בכגון זה אז באתי אל מרן החזון אי"ש ודנתי לפניו בכמה סברות להתיר אבל הוא סתר כל הסברות ואמרת לפניו הלא להגרי"ח זוננפלד יש ראייה להתיר מרב עמרם שהתיר לכתחילה שהבנות יהיו בעליה אפילו בזמן שאין הסולם על מקומו, והלא יש בידו לסמוך הסולם על מקומו, אלא מוכרח אמר שכל זמן שהסולם איננו על מקומו אינו באיסור היחוד וממילא גם בני"ד צריך לומר שכל זמן שנעול אינו באיסור היחוד, ענה לי ע"ז מרן אדרבא יש לנו להוכיח שהלא אמרנו בגמרא שהסולם היה כ"כ כבד שצריך לזה עשרה אנשים עד שיסדרו אותו, נמצא שדוקא במקום שיש סולם כבד כזה אז התיר רב עמרם חסידא. עוד אמר שבדין היחוד אמרו שמוכרח ליתן שמירה על האיש שלא יבוא לחטא, אבל אם הוא בעצמו סגור ויש בידו לפתוח לא מועיל נעילה שלו. ואח"כ אמר לי שגם ההיתר של הגרי"ח זוננפלד יש לו מקור".
- (ב) עי' שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות ב' ד"ה באם) - "באם מהני סגירת דלת מבפנים, אנו רגילים להורות שהאשה תסגר עצמה, ולא האיש דדרכו להסית אותה כמבואר בש"ס".
- (ג) חוט שני (יחוד ס"ק ז' ד"ה עוד, שעה"צ ס"ק ע"ב).
3. מחמיר.
- (א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט) - "בשני חדרים בבית אחד פנימי ואחד חיצוני ואיש אחד הוא בחדר אחד ואשה אחת היא בחדר השני אם מועילה נעילת הדלת באופן שאין האיש יכול לפתחה, אם אין כל צרכי הפנימי שם לא שייך להסתפק כלל דהרי הפנימי בין שהוא האיש בין שהיא האשה מוכרח להכנס לחיצוני ויהיה מוכרח הנועל לפתוח הדלת וייתחדו. אלא אף כשאיכא כל צורכי האדם להלילה גם בפנימי וביה"כ מיוחד, ורק לצאת החוצה יצטרך הפנימי לילך דרך החיצוני, וע"ז התנו שעד שיאיר היום או זמן אחר שדרך האינשי לצאת לא יצא הפנימי, שעתה שייך להסתפק קצת שהרי אין לו להיות בחיצוני כלל בשעת איסור היחוד, אבל פשוט שגם באופן זה איכא איסור יחוד מאחר שיכול לבעלה כשגם היא תרצה לזנות דאיסור יחוד אינו על ביאה באונס אלא על ביאה ברצון דאין חוששין לאונס לגזור יחוד בשביל זה ולרצון אין הנעילה כלום. ול"ק כלום למה שליכא איסור לאשה לדור בבית לבדה וא"ח לשמא תפתח ביתה למי שירצה לבא לזנות עמה, לא מבעיא כשיש עוד דיוורין בחצר שאפשר שירגישו אינשי שנמצאים בחוץ כשדופק על פתחה וכשנכנס דאז מירתתי, אלא אפילו במקום שליכא דיוורין שג"כ לא מצינו שאסרו אף שלא שייך מירתתא דאולי לא גזרו שלא ידורו בביתם בשביל חשש רחוק, ושייך זה גם שלא לאסור בביתם הגדולים שיש הרבה דיוורין כשדרה אשה אחת בבית על קומה אחת שאפשר שדרים שם גם אנשים יחידים לבדם בהבתים, דאם לא נימא כן הא הוא ממש דרים בבית אחד שגזרו שלא שייך להתיר במה שנועלת שבידה לפתוח כשתרצה".
- (ב) הגרי"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ב, תורת היחוד פ"ט הע' ג' ד"ה ודעת, והע' ט"ז ד"ה ושיטה).
4. למחמירים, מה הדין אם יש להם יציאה נפרדת.
- (א) מיקל - הגרי"א זצ"ל (תורת היחוד פ"ט סוף הע' א'), ליקוטי תשובות מנחת יצחק (סי' קמ"ח).
- (ב) מחמיר - עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט).
5. מר"מ - הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ה אות י"ד).
- ה. פשט בשער הצינן (סי' רל"ט ס"ק י"ז) - "[אחז"ל הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחזתו לילית. ובית היינו חדר] מגן אברהם בשם מהרי"ל. לפי זה הישן בחדרו יחידי, אף שבבית יש אנשים צריך ליזהר שלא יהיה נעול רק פתוח לבית, והעולם נוהגים להקל בזה. ונראה לי אף להמחמירין, אם בבית יש שם אשה לבד, ועל ידי זה שיהיה פתוח יהיה אסור יחוד, לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע".
1. יש להם יציאה נפרדת - ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ח' סוף אות ה'), ליקוטי תשובות מנחת יצחק (סי' קמ"ח ד"ה והיותר), קובץ תשובות (ח"א סי' פ"ב).
2. מפתח ביד אחר - הגרי"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"ב).
3. אה"נ מותר - שלמת חיים (סי' קנ"א, א"נ סי' תשי"ז, "במש"כ במשנה ברורה סי' רלט בענין הישן בבית יחידי דבית היינו חדר, וז"ל שם בשעה"צ לפ"ז הישן בחדרו יחידי אף שבבית יש אנשים צריך ליזהר שלא יהיה נעול רק פתוח לבית וכו' ואם בבית יש שם אשה לבד ועי"ז שיהיה פתוח יהי' איסור יחוד לא יפתחנו וכו', עכ"ל. מוכח מזה דאם הדלת נעול מועיל ואולי צ"ל דוקא אם סגור והמפתח ביד איש אחר אבל אם המפתח הוא ביד האיש השוכב שם מאי מהני הרי בידו לפתוח בהתגברות היצר. תשובה: נעילה וודאי מהני כנראה דע"ז לא גזרו, וכן מוכח ממעשה דר' עמרם שם בקידושין דהרי אפטר סולם לעלו, וע"כ כל דהיכא דעביד דבר היכר והוא בחדר מיוחד שוב לא שייך ייחוד", הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"א הע' ב').
4. מר"מ - הליכות חנוך (פרק ג' אות ו'), חוט שני (יחוד ס"ק ז' ד"ה ועי' שעה"צ, "וצ"ע לאיזה אופן התכוון"), ודברת במ (סי' רצ"א).

א) בירור הלכות יחוד (עמ' נ"ב ד"ה ועתה, דפו"ח עמ' נ"ד) – "עלה ברעיוני לתרץ דברי המשנה ברורה לפי שיטת החזון איש, וכן נאמר דאם הם חדר בפנים לחדר ואין לפנימי פתח רק דרך חיצון אז יהיה איסור יחוד אפילו כשהוא סגור בפנים, אבל דברי המשנה ברורה דוקא באופן שיש לשני החדרים פתחים לחוץ, ויש גם פתח ביניהם אז אם פתח שביניהם סגור מותר ואין בו איסור יחוד בין שהסגר בא מצידה ובין שהסגר בא מצידו".

ו. אם הכיר מהני.

1. כן – שלמת חיים (סי' קנ"א, א"נ סי' תשי"ז, לשונו לעיל), עי' דברי מלכיאל (ח"ד סוף סי' ק"ב).
2. לא – סתימות הפוסקים.

ז. צריך ששימושיו של כל חדר הוא נפרד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ט' הע' י"ג), עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט).

ח. לא רק בית אחד אלא ה"ה חצר אחד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ט' הע' י"ט).

ט. ב' דירות בבית אחד ולכל אחד מהם יציאה נפרדת לחוץ וישנה דלת בין דירה אחת לחברתה, אם סגורה ואינה נעולה אסור משום יחוד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ט' סוף הע' א').

י. אסור לאיש לשכור חדר אחד בבית אם האשה גר בעצמה – הגריש"א (יחוד עמ' ל"א הע' ג'), הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"א הע' ג').

יא. מר"מ – שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ב סוף ס"ק ז', סי' קנ"ז סוף ס"ק ו'), ליקוטי מנחת יצחק (סי' קמ"ח), בדי השולחן (סי' קצ"ב ס"ק נ'), אורחות הבית (פרק י"ד הע' כ'), שמירת הגוף והנפש (סי' קי"ד סעי' ד'), טהרת עם ישראל (מילואים ח"ב פרק ד' אות י"ד), תורת היחוד (פרק ט' הע' ג').

1. חזו"א (נגזי שערי ציון עמ' ל"ה אות ב') – "דירה בעלת שני חדרים, בחדר אחד אם ובנה, ובחדר שני בחורה, האם יש איסור יחוד. תשובת החזו"א: מותר הבן לישון עם אמו, אבל לא לעבור בפרוזדור שבין שני החדרים אלא לצאת מן החלון, ואם אי אפשר יעבור במהירות מבלי לשהות בפרוזדור".

כד] עוסק בנשים - סעיף ז'.

משנה (קידושין דף פב.) – "כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים".
רש"י (קידושין דף פב. ד"ה כל) – "כל שעסקו עם הנשים. שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו".

א. גדר "עוסק בנשים".

1. קידושין (דף פב.) – "תנו רבנן: כל שעסקו עם הנשים - סורו רע, כגון הצורפים, והסריקים, והנקורות, והרוכלין, והגרדיים, והספרים, והכובסים, והגרע, והבלן, והבורסקי".
(א) "הצורפין (goldsmiths). צורפי זהב העושין לנשים שירין נזמים וטבעות".
(ב) "הסריקים. סורק בגדים לנשים פלוקיירד"א".
(ג) "הנקורות (cleaners). מנקרי ריחים של יד שנשים טוחנות בהם כדתנן בכתובות (דף נט:) אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ואמרינן (שם) בריחים דידא".
(ד) "והרוכלין. מוכרין קישוטי בשמים (perfume) לנשים".
(ה) "והספרין (barbers). הנשים צריכות להן בשביל בניהם".
(ו) "והגרע. אומן המקיז דם על שם שמגרע את הדם".
(ז) "הבורסקי. מעבד להם עורות ללבוש ולנעול".
(ח) "והבלן. מחמם מרחצאות".

2. הנך שעסקן ומלאכתן הוא רק עם הנשים – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' כ"ה), תורת היחוד (פרק ג' סעי' י"ד, "איש שעסקו עם הנשים, הוא רק ... איש שמלאכתו מיוחדת לצרכי נשים, אבל אם אין מלאכתו מיוחדת לצרכי נשים וכגון בעל מכולת וירקן, וכן צורף שמתקן כלי כסף וכלי זהב, ומכללם תכשיטי נשים שעסקו עם אנשים ונשים לא מקרי עסקו עם הנשים").

3. הנך שעסקן בגוף הנשים – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' כ"ה), תורת היחוד (פרק ג' סעי' י"ד, "כגון רופא כללי שמטפל בגוף הנשים").

(א) ראיה: מקיז דם.

4. בעל משרד המעסיק פקידות (secretary) במשרדו ונוצר קשר בינו לבין הנשים דינו כמו שעסקו עם הנשים – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' כ"ו), תורת היחוד (פרק ג' סעי' ט"ו, "בעל משרד המעסיק פקידות במשרדו ונוצר קשר בינו לבין הנשים דינו כמו שעסקו עם הנשים").

(א) עי' לקמן סעי' ט"ו.

5. מר"מ – דבר הלכה (סי' י' סעי' ז').

(א) נטעי גבריאל (יחוד פרק י"ט סעי' ח') – "אדם שעובד במקום עסק של נשים כגון עשיית פאה נכרית או חנות לבגדי או נעלי נשים וכדומה, ותפקידו לסדר עם הנשים את זמן בואם (אפוינטמענט) דינו עסקו עם הנשים".

ב. יש דינים שיותר "חמור" משאר אנשים.

1. אפילו הרבה נשים.
(א) לשיטות ומר"מ, עי' לקמן.
2. אפילו אשתו עמו אסור.
(א) לשיטות ומר"מ, עי' לקמן.
3. אפילו בעלה בעיר אסור.
(א) לשיטות ומר"מ, עי' לקמן.
4. אפילו אם ב' אנשים כשרים אסור.
(א) לשיטות ומר"מ, עי' לקמן.
5. אפילו ב' נשים דאינן עריות דאורייתא – החכם רבי אליהו שבעכו (השואל בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקפ"ז, סי' אלף קע"ח, "והא דתנן (שם דף פ"ב) כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים בעלמא דאינן עריות דאורייתא. דקאמר דבשאר אנשים שרי ולזה שעסקו עם הנשים אסור").

ג. יש ה"א שיכול "להקל" יותר משאר אנשים – רמב"ם, מאירי, ר"ח, ר' אלחנן, כל בו.

1. ה"א בעבידתיה טריד – מאירי (קידושין דף פ: ד"ה כל), רא"ש בדעת הר"ח (קידושין פרק ד' סעי' כ"ז, "ור"ח ז"ל פי' כל שעסקו עם הנשים אף על פי שנושא ונותן תמיד עמהן לא יתייחד עמהם. משמע שרוצה לומר אף על פי שהיה ראוי להתיר לו יותר משום דבעבידתיה טריד או משום דאינו יכול לזהר אפ"ה אסור"), תוס' ר' פרץ ומרדכי בשם ר' אלחנן (קידושין סי' תק"מ), נראה מהרמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח'). כדאי בחידושי אנשי שם על הרי"ף סוף קידושין אות א', וכן עי' הב"י סוף ס"ק ה' [עמ' רטו.], וב"ח סוף ס"ק ד', "וי"ל דס"ל כפר"ח דמירי באין אשתו עמו ורבותא קמ"ל דלא תימא כיון שנושא ונותן עמהם אין לאסור לו דבעבידתיה טריד א"נ מפני שאין יכול לזהר קמ"ל דאפילו הכי אסור כדכתב הרא"ש בשמו".
 2. ה"א אינו יכול לזהר (ולא גזור) – רא"ש בדעת הר"ח (קידושין פרק ד' סעי' כ"ז, לשונו לעיל), נראה מהרמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח'). עי' הב"י סוף ס"ק ה' [עמ' רטו.], וב"ח סוף ס"ק ד', לשונו לעיל.
 3. ה"א לפרנסה לא גזור – רמב"ם (פירוש המשניות קידושין דף פב., "רוצה לומר שאין מתירין לו דבר זה בשביל פרנסתו כלל"), הגר"ח פלאג"י זצ"ל (ראה חיים פר' וישב עמ' קמ"ד ד"ה וראיתיו), נטעי גבריאל (יחוד עמ' צ"ט אות ו' והע' שם).
 4. ה"א כיון שרגיל אין כ"כ הרהור – רמב"ם (לפי הט"ז ס"ק ו', "דעת הרמב"ם דהתנא דנקט מי שעסקו וכו' לא יתייחד היינו לרבותא דאפילו זה לא יתייחד כמו אדם אחר ולא תימא דזה שרגיל עם הנשים אין לו הרהור כל כך"), עולת יצחק (ח"ב סי' רל"ה ריש אות ג').
 5. ה"א לא מרעי לחזקתייהו – הר' ישראל דוב ברוך טרטנר שליט"א [רדב"ז (סי' תתקי"ט), ישכיל עבדי (ח"ב אה"ע סי' י"ז)], עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות א').
- (א) לפי זה, יש ה' פשטים בהרמב"ם – (1) בעבידתיה טריד, (2) אינו יכול לזהר (ולא גזור), (3) לפרנסה לא גזור, (4) כיון שרגיל אין כ"כ הרהור, (5) לא מרעי לחזקתייהו.

ד. עם הרבה נשים.

1. מחמיר – רש"י (קידושין דף פב. ד"ה לא, "לא יתייחד עם הנשים. אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו"), סמ"ג (מצוה קכ"ו), רשב"א (ח"א סוף סי' תקפ"ז, וסוף סי' אלף קע"ח), פסקי ריא"ן (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות י"ב), יד רמה (קידושין דף פ: ד"ה מתני', דף פב. ד"ה כל - רק כשרים), רמ"א (סעי' ה', "ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה, אם אין עסקו עם הנשים").
2. מיקל – תוס' רבינו פרץ (קידושין דף פב.).

ה. אשתו עמו.

1. מחמיר.
(א) מר"ם (תוס' קידושין דף פב.).
- (ב) ר"ת (רא"ש קידושין פרק ד' סעי' כ"ז. ושם נראה אפילו הרבה נשים. אמנם בתוס' רבינו פרץ דף פב., וכן ביד רמה דף פב. ד"ה כל, רק ב' נשים אסור וג' נשים מותר).
- (ג) סמ"ק (מצוה צ"ט) – "וכן אם יש עסקו עם הנשים אפילו אשתו עמו אסור".
- (ד) יש"ש (קידושין פרק ד' סי' כ"ח).
- (ה) ט"ז (סוף ס"ק ו') – "אבל התוס' לא זכר שלא מהני אשתו עמו במי שעסקו וכו' ולא ידענא למה דודאי יש לחוש להחמיר בזה".
- (ו) גר"א (קידושין דף פ:; אכן בביאור הגר"א על שו"ע לא כתב כן, כנראה שפוסק כהשו"ע. צ"ע).
- (ז) עי' שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות ג') – "וידוע דהתוס' בקדושין פ"ב ע"א דעסקו עם הנשים אפ"ל אשתו משמרתו לא מהני והט"ז נתקשה למה לא חשש לה הרמ"א, ובעצי ארזים ס"ק י"ג נתן טעם לפסק הרמ"א יע"ש, מ"מ הרבה קדמונים חששו לשיטת התוס' ור"ת להחמיר ובתוכם גם המהרש"ל ביש"ש בקידושין שם".

2. מיקל.

- (א) רמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח').
- (ב) מחבר (סעי' ז') – "אפילו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים אסור לו להתייחד עם הנשים. כיצד יעשה, יתעסק עמהם ואשתו עמו, או יפנה למלאכה אחרת".
- (ג) רמ"א (שלא חולק).
- (ד) לבוש (סעי' ז') – "איש שעסקו עם הנשים שכבר אמרנו שלא יתייחד עם הנשים כיצד יעשה, יתעסק עמהן ואשתו עמו שהיא משמרתו או יפנה למלאכה אחרת".
- (ה) חיד"א (שער יוסף סי' ג').
- (ו) מקוה ישראל (סי' י"ב סעי' ח') – "אפילו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים אסור לו להתייחד עם הנשים. כיצד יעשה, יתעסק עמהם ואשתו עמו, או יפנה למלאכה אחרת".
- (ז) ערה"ש (סעי' ה') – "איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים ואסור לו להתייחד עמהן כיצד יעשה יתעסק עמהן ואשתו עמו או יפנה א"ע למלאכה אחרת".
- (ח) עצי ארזים (ס"ק ט').
- (ט) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ד) – "ובאשתו עמו מותר לכו"ע אף למי שעסקו עמהם".
- (י) קובץ הלכות יחוד (פרק ג' סעי' י"ח).
- (יא) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ט סעי' ב') – "גם באיש שעסקו עם הנשים, מהני אשתו משמרתו".
- (יב) תורת היחוד (פרק ו' סעי' ג', הע' ד') – "וכן עמא דבר".
3. מר"מ – תשובות והנהגות (ח"א סי' תשע"ה).

1. האם בעלה בעיר מתיר יחוד עם מי שעוסק בעסקי נשים.

1. מיקל.

- (א) חקרי לב (ח"ב אה"ע סי' א').
- (ב) חוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה והנידון) – "אע"פ דבפשוטו הך רופא מיקרי עסקו עם הנשים מ"מ בעלה בעיר מהני אף לו, דרק בשמירות המונעות אותו מצידו מצינו שהחמירו".
- (ג) קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"ה).
2. מחמיר.
- (א) רד"ל (דף פב. על תוס') – "יותר היה נכון לומר אפ"ל בעלה בעיר ... דמשום דאימת הבעל עליה אין חוששין ליחוד".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (בקונ' הלכות יחוד פרק ב' הע' ל"ה).
3. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ח'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ה').

2. עם ב' אנשים כשרים שעוסקים בנשים.

1. מחמיר – רמב"ם (קידושין דף פב., "והא דתנן כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהן אפשר לפרשה אפילו בשני אנשים לפי שהם חשודים על העריות וגריעי מפרוצים סתם"), ריטב"א (קידושין דף פ: ד"ה מתניתין, "ואיכא למימר דסיפא אתאן לכשרים דקיימא לן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים בכשרים כדמפרש בגמרא, אבל אם עסקו עם הנשים הוה ליה כפריצים ואין אשה אחת ולא הרבה מתייחדין עמהן אע"פ שהם שנים, וכן פירש רבינו הגדול ז"ל"), ר"ן (הגרסא לפנינו, וכדאי' בחיד"א שו"ת שער יוסף ריש סי' א').
2. מיקל – רשב"א (ח"א סי' תקפ"ז, "אבל מן הגדולים יש שפירשו דהכא אפילו בתרי וכשרי דכיון דעסקן עם הנשים לא יתייחדו עמהם. ודברי רש"י ז"ל יותר נראין דלא קאמר לא יתייחדו אלא לא יתייחד").
3. מר"מ – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ב אות ג'), נטעי גבריאל (יחוד פרק י"ט סעי' ז', "ובמקום הצורך יש להקל").

3. נשים שאינן עוסק עמהן.

1. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' סוף הע' כ"ז), תורת היחוד (פרק ג' סעי' ט"ז, "איש שעסקו עם הנשים אסור לו להתייחד אף עם נשים אחרות שאין עסקו עמהן, וכן אסור לו להתייחד עם נשים בעיר אחרת, אף ששם אין עסקו עם הנשים").

4. אם פסק אומנותו במלאכת נשים.

1. דין כמו שאר אנשים – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ג' הע' כ"ח), תורת היחוד (פרק ג' סעי' י"ז, "אם פסק אומנותו במלאכת נשים שוב איננו נחשב לעסקו עם הנשים").

5. האם טרוד במלאכתו מתיר האיסור יחוד: כגון אשה שצריכה ללכת לבדיקה אצל רופא.

1. מחמיר – מאירי (קידושין דף פ:), רא"ש בדעת הר"ח (קידושין פרק ד' סעי' כ"ז), מרדכי בשם ר' אלחנן (קידושין סי' תק"מ), נראה מהרמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"ב הל' ח'). כדאי' בחידושי אנשי שם על הרי"ף סוף קידושין אות א', וכן עי' הב"י אה"ע סי' כ"ב [עמ' רטו.], וב"ח שם, הגר"ח פלאג"י זצ"ל (ראה חיים פר' וישב עמ' קמ"ד ד"ה וריתיו), שלמת חיים (סי' תשי"ט), קול קורא מרבני ירושלים תרצ"ב (והו"ד בנטעי גבריאל יחוד פרק מ"ו הע' ב'), עי' ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב), עי' אוצר הפוסקים (סי' כ"ב ס"ק ל"ה אות ז'), נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ו), יד ליוולדת (אנגלית, פרק ב' הע' ט' - בשם הגרי"א הענקין זצ"ל, הגרי"מ אהרונסון זצ"ל, הגריש"א זצ"ל, והגר"חפ"ש זצ"ל), הגר" פנחס עפשטיין (ישכיל עבדי ח"ג עמ' קב: אות ה').

2. סניף להקל – רדב"ז (סי' תתקי"ט ד"ה תשובה), הו"ד בדבר הלכה (עמ' מ"ה אות מ"ג ד"ה ואיתא), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"ב, אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות א'), "בדבר אשה שצריכה ללכת לבית הרופא שצריך לבדוקה כשהיא ערומה וגם בבית הסתרים שא"א זה אלא עם הרופא לבד בחד סגור, ואף כשיש איזה אדם בהמשרד בחדר אחר הא אין הדרך להכנס שמה, ומעשים בכל יום שאף נשים של ת"ח ויראי ה' מתייחדות עם הרופא במשרדו וגם היא עצמה בלא בעלה הולכת להרופא, הנה ההיתר שנתפשט הוא משום שהרופא אף אם הוא נכרי הרי הוא טרוד במלאכתו לסלק מעצמו תאוותו, ואף כשכלה מלאכתו שהוצרך להתעסק בה אם הוא בזמן שקבע שיבואו אליו החולים הרי לא יוכל לשהות עמה עוד זמן מפני אלו שמחכים שם ואף אם עדיין לא באו שם חולים אחרים הרי חושש שיבואו עוד אחרים. וכשנשארה היא באחרונה שידוע שיותר לא יבואו שליכא טעמים אלו סומכות ע"ז שאיכא להרופא משרתת במרפאה (אפיס) שלו ואם תתאחר יותר זמן מכפי הרגיל ייראו שלא תחשוד את הרופא, והרופא אף שהוא נכרי ימנע מזה כדי שלא יצא עליו שם רע ויתמעטו החולות לבא אליו מפני בעליהן שלא יניחום לילך לרופא זה. אבל מה שמתייחדות עם הרופא אף כשאין לו משרתת ואף אחר הזמן וגם ע"י יחוד זמן מיוחד לה בעצמה נראה שאין להתיר ומוכרחת לקחת עמה אחד מבניה ואם אין לה יהיה מוכרח הבעל לילך עמה, אבל לא נאסרה על בעלה אף כשהלכה בעצמה דאין אוסרין על היחוד", עי' ישכיל עבדי (ח"ב אה"ע סי' י"ז אות ה', סי' י"ח).

כה] בעלה בעיר: הלכה - סעיף ה'.

גמרא (קידושין דף פא.) – "אמר רבה: בעלה בעיר - אין חוששין משום ייחוד".

א. ראשונים.

1. מחמיר [לכתחילה], רק שאין מלקות.
 - (א) רש"י (קידושין דף פא. ד"ה בעלה) – "בעלה בעיר אין חוששין לה משום ייחוד. להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי".
 - (ב) תוס' ר"י הזקן (קידושין דף פא.) – "אין חוששין משום ייחוד. להלקותה".
 - (ג) ר"ן (קידושין דף לג.) – "בעלה בעיר אין חוששין לה משום ייחוד. להלקות דמסתפי מבעל דילמא השתא אתי".
2. מיקל.
 - (א) תוס' (קידושין דף פא. ד"ה בעלה) – "ונראה לפרש אין חוששין כלל משום ייחוד ואפילו איסורא ליכא".
 - (ב) בה"ג (הל' מיאון, עמ' שמ"ו).
 - (ג) רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"ב).
 - (ד) טור (סעי' ח') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה".
 - (ה) מאירי (קידושין דף פ: ד"ה כל).
 - (ו) סמ"ג (מצוה קכ"ו) – "אמר רבא (קידושין פא, א), אשת איש שהיה בעלה בעיר אינה חוששת לייחוד מפני שאימת בעלה עליה".
 - (ז) פסקי ריא"ז (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות ח').
 - (ח) תוס' הרא"ש (קידושין דף פא. ד"ה בעלה).
 - (ט) יד רמה (קידושין דף פא. ד"ה אמר) – "פי', ואפי' איסורא ליכא".
 - (י) ר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א') – "בעלה בעיר אין חוששין לה משום ייחוד וכן פתח פתוח לרשות הרבים פשוט. וכתב הרמ"ה ואם לבה גס בה אפילו בעלה בעיר ופתח פתוח לרשות הרבים אסור".
 - (יא) אורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות י"ג) – "וכן אשת איש כשהיה בעלה בעיר מותר להתייחד עמה לפי שאין לחוש לה שאימת (המלך) בעלה עליה".
 - (יב) כל בו (סי' ע"ה ד"ה לא) - לשונו לקמן.
3. מר"מ.
 - (א) עי' ט"ז (ס"ק ז', לשונו לקמן), ואליה רבה (סוף מס' קידושין), שמיקל בדעת הראשונים.

ב. פוסקים.

1. מחמיר [לכתחילה]
 - (א) ב"ח (ס"ק ז') – "והכי נקטינן דלכתחילה אסורה להתייחד אפילו בעלה בעיר כפרש"י והר"ן ודלא כמ"ש בש"ע".
 - (ב) באר הגאולה (אות ס').
 - (ג) עי' חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ו', ובינת אדם ס"ק כ"ז) – "ואף שאיש אחד עם אשה אחת הוא דאורייתא וקצת יש לחוש לדעת רש"י מכל מקום בב' אנשים אין להחמיר כלל".
 - (ד) עי' עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ו') – "אע"ג דיש אומרים אם בעלה בעיר אע"פ שאינו עמה בבית אין חוששין לה משום ייחוד, מ"מ לדעת רש"י ז"ל ודעימיה, איסורא מיהא איכא רק דאין לוקין על זה".
 - (ה) ערוגת הבושם (ס"ק י"ח) – "ולדינא נראה דיש להחמיר כפירש"י, וכ"פ הב"ח".
 - (ו) מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק ו').
 - (ז) בירור הלכות ייחוד (ריש פרק ה') – "אשה שבעלה בעיר מותרת בייחוד ויש להחמיר בזה".
2. מיקל.
 - (א) מחבר (סעי' ח').
 - (ב) שו"ת רמ"א (סי' י"ב ד"ה ותחילה) – "גם שאמר שראה ששכבה על הספסל והנחשד היה הולך בחדר, דבר זה אפילו ייחוד לא הוה מאחר שבעלה היה בעיר ואפילו בבית, כדאיתא פרק בתרא דקידושין דהיה בעלה בעיר אין חוששין לייחוד".

- (ג) יש"ש (פרק ד' סי' כ"ב) – "ביש בעלה בעיר, אפילו איסורא נמי ליכא".
- (ד) רדב"ז (סי' תתקי"ט) – "ואע"פ שרש"י ז"ל פי' לענין מלקות אבל איסורא איכא. התוספות והרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר ורוב המפרשים הסכימו דאפילו איסורא ליכא".
- (ה) ט"ז (ס"ק ז') – "והא דנקט (רש"י) להלקותו לא למידק דאיסור יש דודאי לא מצינו חילוק בין איסור למלקות דבכל מקום שיש איסור יש מלקות חוץ מאשת איש כמ"ש סעיף ב' ורש"י כאן בא לתקן שלא תימא דמיירי כאן מן איסור אשה על בעלה דכן משמע לכאורה לשון אין חוששין הלשון קאי על הבי"ד ועל זה קשה דהא בכל אדם אין אוסרים על היחוד לכך פי' דכאן לא קאי רק על המלקות לא על איסור על בעלה אלא דקשה מאי רבנותא דבעלה בעיר הא אפילו באין בעלה בעיר אין מלקין על היחוד להוציא לעז על בניה ונראה לתרץ כיון שהטעם משום הוצאת לעז אם כן אין פטור אלא כשיש לה בנים אבל באין לה בנים מלקין אותו כמו שמצינו חילוק בין יש בנים או לא בסי' י"א וא"כ נתרץ זה דהכא מיירי באין לה בנים וראוי להלקותו ואפילו הכי כשבעלה בעיר אין לוקין".
- (ו) גרי"א (ס"ק י"ח) – "אשה שבעלה כו'. עתוס' שם ד"ה בעלה כו'".
- (ז) ח"ת (נדהי ישראל פרק כ"ד סעי' ו') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה".
- (ח) חזו"א (דבר הלכה סי' ז' סעי' א') – "הורה להקל".
- (ט) דובב מישרים (ח"א סי' ה' ד"ה ובעיקר).
- (י) תורת היחוד (פרק ז' ס"א).
- (יא) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ג אות א', עי' ח"ג סי' ק"פ אות א') – "אין ספק דלהלכה קיי"ל כתוס' ורוב ראשונים דבעלה בעיר אפילו לכתחלה מותר, ובפרט דט"ז כ' דגם רש"י מודה".
- (יב) הגרי"ח שליט"א (טעמא דקרא מגילת רות ד"ה ולכאורה) – "ובבעלה בעיר קי"ל דאין בו משום יחוד".

ג. ב' דעות.

1. חלקת מחוקק (ס"ק י"ב) – "עיין ברש"י בקדושין דף פ"א ע"א ובתו' בד"ה בעלה בעיר אין וכו' מה שנחלקו אם אפי' לכתחלה שרי או דוקא בדיעבד ועיין בב"ח".
 2. בית שמואל (ס"ק י"ב) – "היינו כשטו' תוס' דליכ' איסור ולרש"י אסור ואין לוקין".
 3. בא"ה (ס"ק ח').
 4. ערה"ש (סעי' ו') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה וי"א דלכתחלה אסור [רש"י]".
- ד. מר"מ – פת"ת (ס"ק ו'), דברי יציב (אה"ע סי' מ"ב אות ג').
1. נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' י"ג) – "אף באופן דמותר לכתחלה בבעלה בעיר, מ"מ נכון להחמיר".

כו' בעלה בעיר: גדר.

א. טעם: ראשונים.

1. דמסתפי מבעל דילמא השתא אתי.
 - (א) רש"י (קידושין דף פא. ד"ה בעלה) – "בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד - להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי".
 - (ב) יד רמה (קידושין דף פא. ד"ה ואמ').
 - (ג) ר"ן (קידושין דף לג. לפני ד"ה גרסי').
2. אימת בעלה עליה.
 - (א) רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"ב) – "אשת איש שהיה בעלה בעיר אינה חוששת לייחוד, מפני שאימת בעלה עליה".
 - (ב) סמ"ג (מצוה קכ"ו) - לשונו לעיל.
 - (ג) פסקי ריא"ז (קידושין פרק ד' הלכה ד' אות ח').
 - (ד) טור (סעי' ח') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה".
 - (ה) אורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות י"ג) - לשונו לעיל.
 - (ו) כל בו (סי' ע"ה ד"ה לא) – "וכן אשת איש שהיה בעלה בעיר מותר להתייחד עמה לפי שאין לחוש לה שאימת בעלה עליה".
 - (ז) הו"ד במחבר (סעי' ח') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה, מפני שאימת בעלה עליה".

ב. י"א עיקר הגדר הוא 'הרגשה של אימת בעלה עליה', הגם שא"א בשום אופן במציאות שיבוא עתה לביתו.

1. פוסקים.

- (א) חזו"א (יוסף אומץ סי' צ"ז, שוירי ברכה סי' כ"ב ס"ק א') – "לדעתי הקצרה כשבעלה בעיר אין בו משום יחוד מילתא פסיקתא דהכי אמרו בש"ס ופסקוהו הפוסקים ראשונים ואחרונים. ומנין לנו לחלק חילוקים אלו מדעתנו. ואין ראייה מי"ד סימן קכ"ט דאימת בעלה אלים כל שהוא בעיר ובכל אופן שרי".
- (ב) חזו"א (דבר הלכה סי' ז' סעי' ב', הע' ב' ד"ה וכ"פ, סי' ג' הע' ו') – "ונאמר לי שכן פסק מרן החזו"א ז"ל ואמר בלשון כעין זה (אימת בעלה - איז א נערו) דהיינו אימה טבעית בהרגשתה, והתירו בכל האופנים".
- (ג) דברי יציב (אה"ע סי' מ"ב, סי' מ"ג) – "החיד"א ... ונראה בסברתו, שענין בעלה בעיר (אף לשיטת רש"י) אינו דוקא באופן שחוששת שמא יבא הבעל פתאום, אלא דכל זמן שבעלה בעיר שורה עליה פחד טבעי מאימת בעלה, ומחמת הפחד שאופפת אותה חוששת לכל דברים רחוקים וסיבות שונות שימלך בדעתו וישוב לביתו, ואף בזמנינו שמצוי הטלפון ודיברה אתו עכשיו בהיותו מריחוק מקום בכל זאת מקוננים בלבה ספיקות וחששות שונות דשמא הוא בקירוב מקום אלא שרצה לנסותה וכיו"ב, כי

הפחד הטבעי לא מרפה ממנה כל זמן שהבעל נמצא בעיר. וביותר נראה דמעיקרא לא רצו חז"ל להחמיר כל כך שאם יצא הבעל לזמן קצר יהא איסור יחוד, דהרי שיעור יחוד הוא זמן קצר מאוד להמבואר בפוסקים ובפרט אם יש איסור גם בחצי שיעור, ומכיון שרוב עיירות אינן גדולות כ"כ לא אסרו מתחלה רק כשיוצא לעיר אחרת, ושוב לא חילקו בשיעור גודל העיר ודו"ק. ובפרט שהמדובר באשה כשרה ולא פרוצה לענין יחוד עם מי שאין לבו גס בה, ומלתא דלא שכיחא היא שתפתה לעבירה בזמן קצר, ואם לחוש להרבה פעמים שיהיה אצלה, אפשר דהוי בגדר רבים דמבואר בפוסקים שאצל רבים לא גזרו אפילו במלתא דשכיחא ודו"ק. וגם אם איסורו מדברי קבלה, מ"מ לא נאמר האיסור אלא כשבעלה בעיר אחרת דאפשר שמסחת דעתה מאימת בעלה, ובאותה עיר לא נאמר האיסור כלל ודו"ק. וגם י"ל דכשבעלה בעיר יש לה פת בסלה ולא תבא לבגוד בנאמנותה אליו, ואף שדעתה קלה לגבי מורא שמים מ"מ לא תמעול מעל באישה, ובפרט שחוששת שאם יתפסוה בקלקלתה תיאסר עליו עולמית והבן. וגם מסתבר שמתיראות שלא תתפקד ותתרגל לידי עבירה שאז כבר לא תוכל להסתיר כ"כ, ועלולה להתפס יותר מהר בקלקלתה. ושוב הראוני בשם החזו"א שאמר אימת בעלה איז א נערו, ושסמך ע"ז הלכה למעשה. ויש להביא ראיה ממ"ש בסוטה ... דעדיין אימת בעלה עליה ודו"ק".

2. לפ"ז יש לדון במקום הבעל נמצא בבית סוהר באותה עיר.

(א) מחמיר.

1) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ז'. אמנם, הוא חולק על המהלך לעיל) – "אם הבעל חבוש בבית האסורין אף שהוא בעיר וברור לה שלא יניחוהו לצאת איזה זמן איכא איסור יחוד, דהא מפורש ברש"י קדושין פ"א ע"א ד"ה בעלה בעיר הטעם דהיתר בעלה בעיר הוא מטעם דמסתפי מבעל השתא אתי, שזה לא שייך כשחבוש בבית האסורין, ועיין בחכ"א כלל קכ"ו בב"א סימן י"ז ד"ה ואמנם שמצד טעם רש"י זה אוסר בהלכה לבית אחר שאיכא איסור יחוד מאחר שבעלה הא לא יבא לשם אף שהוא בעיר וא"כ כ"ש כשחבוש בבית האסורים שא"א לפניו לבא".

2) עי' הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ב סי' ע"ה ד"ה ומ"ש להוכיח).

3) יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ב) – "שאלה: אם הבעל נמצא בבית סוהר באותה עיר, האם גם אמרינן שבעלה בעיר מציל מדין יחוד. תשובה: זה לא מציל מייחוד".

4) נטיע גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' ט"ו) – "אשה שבעלה חבוש בבית האסורים אפי' אם הוא בתוך העיר, לא שייך היתר של בעלה בעיר".

5) שער היחוד (דרך קצרה סעי' ח' ס"ק ב').

6) עי' דברי סופרים (ס"ק פ"ו).

(ב) מר"מ.

1) דבר הלכה (סי' ז' סעי' י"א) – "מי שבעלה חבוש בבית האסורין באותה העיר, וכן בעלה שוטה, וכן כשאסורה עליו בחי"ל בכ"ז צ"ע אי מהני בעלה בעיר להיתר יחוד".

2) להורות נתן (ח"י סי' פ"ז) – "ע"ד חולה ר"ל שאינו יכול לזוז ממיטתו וצריך שומר ומשמש. אם רשאי השומר להתייחד עם אשתו של החולה בחדר אחר ... ולפ"ז יש לדון להקל גם כשבעלה חולה ואינו יכול לזוז ממקומו, אם הוא נמצא באותה דירה ויכול להרגיש במעשיה".

3. וכן יש לדון מה דין כשנמצאת במכונית.

(א) מיקל – חוט שני (קונ' הלכות יחוד פרק ה' הע' ה').

(ב) מחמיר – הגריש"א זצ"ל (קונ' הלכות יחוד פרק ה' הע' ה', תורת היחוד פרק ז' הע' ט"ו).

ג. י"א עיקר הגדר הוא דיש אימת בעלה עליה 'מצד' דילמא השתא אתי. [וממילא במקום א"א בשום אופן במציאות שיבוא עתה לביתו, אין התיר של בעלה בעיר].

1. פוסקים.

(א) כסא אליהו (אה"ע סי' כ"ב אות א' ד"ה אלא, לכו"ע) – "דלע"ד גם הרמב"ם ורבי' הטור סברי מרנן כדעת רש"י ז"ל דהאימה היא שמה יבא ויתפסם כנגב".

(ב) נתיבות לשבת (ס"ק ה') - לשונו לקמן.

(ג) חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ו') – "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה ... ונראה לי דדוקא בביתה אין בה משום יחוד דחוששת שמה יבא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר אם כן אין אימת בעלה עליה שהרי בעלה אינו יודע היכן היא ואם הלכה ברשות בעלה וכל שכן כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש אחד דבר סתר ולסגור הדלת, דפשיטא דאסור".

(ד) נשמת כל חי (ח"ב אה"ע סי' א' ד"ה אך, לכו"ע).

(ה) אפי זוטרי (ס"ק י"ח).

(ו) ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ו') – "חכ"א".

(ז) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ז', סוף אות כ"א).

(ח) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה בעלה [לשונו לקמן], קובץ תשובות ח"ב סי' ע"ה).

(ט) הגרש"פ זצ"ל (יחוד עמ' כ"ג הע' ה', יחוד - הלכותיו בקצרה עמ' ט"ו הע' ה').

(י) שבט הלוי (ח"ג סי' ק"פ אות א', ח"ה סי' ר"ג אות א', אות ג' ד"ה בדין).

(יא) ויען דוד (ח"ב סי' קפ"ו).

2. לפ"ז יש לדון האם הפשט שהוא בידו לבא, או הפשט שהוא שייך לבא: כגון פועל שכיר אצל אחר.

(א) מחמיר – אפי' זוטרי (ס"ק י"ח), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ז'), "שבמדינה זו נוא יארק כשבעלה הוא בעיר אבל ידוע הוא לה שהלך לקצה העיר שמהבית עד המקום שהלך לשם הוא ערך שעה והחזרה הוא שעה וצריך לשהות שם ערך שעה אסורה ביחוד אם הוא בזמן שא"צ לבא לשם אינשי כגון בלילה או אפילו ביום כשאין דרך אינשי לבא לביתה. וכ"ש באלו שעובדין אצל אחרים ושוהין שם שמונה שעות והדרך לשם וחזרה משם הוא ערך שתי שעות איכא איסור יחוד כשאין דרך אינשי לבא לביתה, אבל אם הוא ברשות עצמו ויכול לבא לביתו כשרוצה לפעמים ליכא איסור יחוד". סוף אות כ"א, "ובנוא יארק וכדומה בעיירות גדולות והולכין לעבודה על זמן שעות הרבה שאינו יכול לחזור לביתו בשעות אלו כבר כתבתי באות ז' שאיכא איסור יחוד וכשהוא ברשות עצמו אף שאינו רגיל לבא בשעות אלו אין לאסור מאחר דיכול עכ"פ לבא כשירצה ורק מצד הריח וההפסד צריך להיות שם יש לה לחוש דשמא נזדמן לו מי שיהיה שם ויכול ללכת לביתו וליכא איסור יחוד", אהלי ישרון (יחוד ח"ה סעי' ד'), הגר"פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ"ג הע' ה'), יחוד – הלכותיו בקצרה עמ' ט"ו הע' ה'), מדריך לנשים ולנערות (עמ' קמ"ח).

(1) בזמנינו, שדרך כמה עבודות שאחד עובד בשביל חברו [cover for each other], לאג"מ אולי יש להקל גם למי שעובד בשביל אחרים.

(ב) מיקל – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' סוף הע' ח' [לשונו לקמן], **אמנם** עי' יחוד עמ' כ"ג הע' ה').

(ג) מנחת יצחק (ח"ט סי' קמ"ב אות א') – "אם מהני הא דבעלה בעיר, היכא דעובד בפאבריק, ורק לעתותי ערב בא בלילה בחזרה ... יצא ספר חדש, בשמו דבר הלכה על ה' איסור יחוד, (סי' ז' סעי' ד'), הביא מהחז"א, שהקיל בזה, - והנה בצירוף פתח פתוח, היינו שלא נעול במנעל, אף שהדלת סגורה, או שיש לכל בני הבית מפתח להמנעל, דפליגו הפוסקים, אם הוי כפתח פתוח לרה"ר, מ"מ בצירוף שניהם בודאי יש להקל".

3. וכן יש לדון מה דין כהולך להתפלל.

(א) מחמיר – כסא אליהו (אה"ע סי' כ"ב ריש אות א'), "מאי שנא מיחוד גוי ביין דקי"ל שאם יודע הגוי שהוא מפליג אסור דלא מרתת ויודע הוא שיתעכב במרחץ או בבית הכנסת בזמן התפילה כדאיתא בי"ד בסימן קכ"ט. ואפשר לומר דלרוב פשיטתו לא הזכירוהו דודאי ליכא אימת בעלה עליה שמא יבא ויתפסנה אלא היכא דאינה יודעת אם הוא מפליג אבל בידעת פשיטא דליכא אימה".

(ב) מיקל – הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה בעלה, "ונראה דהגם דהתירא דבעלה בעיר מהני אפילו אם זה חשש רחוק אצלה שבעלה יבוא עתה לביתה, מ"מ באופן שברור לה שאי אפשר שיבוא ברגעים אלו לביתה, בזה נראה דאין ההיתר של 'בעלה בעיר'. וכגון אם דיבר עמה בטלפון ממש ברגע זה מקצה אחר של העיר שאי אפשר להגיע משם לביתו בפחות מחצי שעה נסיעה, בזה נראה פשוט דאסור להתייחד עמה [חצי שעה משסיימה את שיחת הטלפון עם בעלה]. אך למשל אם יצא מביתו לתפלת שחרית ומעולם לא קרה שחזר לביתו באמצע התפלה בזה יש ההיתר של 'בעלה בעיר' דמכיון דעכ"פ יש אפשרות למעשה שיגיע לביתו אז אימת בעלה עליה".

(ג) מר"מ – תורת היחוד (פרק ז' סעי' ה').

4. וכן קאלינג איי די (caller I.D.) וכדומה.

(א) מחמיר – הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין פא. ד"ה בעלה [לשונו לעיל], קובץ תשובות ח"ב סי' ע"ה ד"ה אמנם), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ג סוף אות ג'), "היכא דהוא במרחקים מאד, ומדבר עמה משם בטלפון, ועי"ז ברור שלא יכול לבא בזמן הקרוב ע"י המרחקים אע"פ לענין פי' השני של אימת בעלה זה מעליותא שהיא מרגשת קולו והתקשרותו, מ"מ לענין שמא יבא זה ריעותא גדולה, והו"ל כמפליג ביין נסך שאסור, ומי יהיו להקל בדבר שאין לנו ראייה חותכת נגד טעם רש"י ודעמ"י", נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ח סעי' ה'), תורת היחוד (פרק ז' סעי' ד').

(1) אולי לא שייך בזה"ז.

ד. עיר גדולה.

1. מיקל.

(א) חזו"א (דבר הלכה פרק ז' סעי' כ"א) – "שהורה בשנת תשי"ג שכל תל אביב ואף שכונותיה הרחוקות נחשב ככולה בעלה בעיר ולענין ת"א ורמת גן פסק אז דהוי כעיר אחרת וכש"כ פ"ת ות"א דהו כב' עיירות".

(ב) עי' קהלות יעקב (קריינא דאיגרתא ח"ב מכתב קכ"ב).

(ג) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ז', סוף אות כ"א, **רק תלוי** אם שייך לחזור לביתו, עי' לשונו לעיל).

(ד) הגר"ט גאלדשטיין זצ"ל (קובץ הלכות יחוד פרק ד' הע' ד') – "שכל ניו יארק נחשב כאותו עיר לענין בעלה בעיר".

(ה) הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' ט').

(ו) יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ') – "שאלה: מה דין 'בעלה בעיר' בירושלים שהיא עיר גדולה כמו כמה ערים בארץ, האם גם בנדון זה יש דין בעלה בעיר. תשובה: הוא הדין".

(ז) עי' אורחות הבית (פרק י"ד סעי' כ"ג, הע' נ"ב).

(ח) קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ד').

(ט) ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' מ"ג) – "וגם אם בעלה נמצא בשכונות המרוחקות של העיר, חשיב כבעלה בעיר".

(י) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ח סעי' א') – "דלא פלוג רבנן".

2. מחמיר.

(א) שבט הלוי (ח"ג סי' ק"פ אות א') – "עדיין מסתפינא להקל למעשה בעיר גדולה כניו יורק וכלונדון וכיו"ב - באיכא תרתי דהוא במרחקים וגם עושה בקביעות במקום עבודתו - ומה גם שהרבה פוסקים כתבו דעלינו לכתחלה להחמיר כרש"י דגם בעלה בעיר איסורא איכא - ונוסף לזה דבזמנינו שכיחי פריצים טובא - ויש מהאחרונים סברי דפריצי לא מהני היתר זה - וכן בלבו גס לא מהני - א"כ בודאי ליעץ להחמיר לכתחלה".

שבט הלוי (ח"ה סי' ר"א אות ד', סי' ר"ב אות א' ד"ה ובענין) – "בעיירות גדולות מאד והוא במרחקים עלינו להחמיר".

3. מיקל, ומסופק אם היא ידע שהוא מופלג – עזר מקודש (סוף סעי' ה'), "דקיימא לן כשבעלה רק בעיר יש שמירה ולא פלוג חז"ל בזה גם בעיר גדולה כאנטוכיא ואמר לה שמפליג חוששת דילמא יבא לביתו פתאום (צלע"ע היטב גבי הודיע לה שמפליג בעיר גדולה)".

4. מר"מ – קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ד'), "אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה", נשמת אברהם (ח"ג סוף עמ' ק"ד).

(א) הגר"ש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות ו') – "עיר אחת נחשבת כמו לגבי שבת, שמוקפת עירוב ויש לה שם אחד, אבל כשיש לה שתי שמות אפילו הם קרובים והוא יכול להגיע מיד, אך אין דעתו להגיע מיד, אין זה נחשב בעלה בעיר".

(ב) חוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה בעל) – "בזמנינו ההרגשה היא שת"א נחשבת לעיר אחרת מב"ב לענין זה".

(ג) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ג', אורחות הבית פרק י"ד סעי' כ"ג) – "אשה שבעלה נמצא בעיר אין איסור להתייחד עימה מפני שאימת בעלה עליה, ובשם רבינו החזו"א מביאים מחד גיסא, שאפילו בעיר גדולה כמו לונדון או ניו יורק אין איסור יחוד כשבעלה בעיר, ומאידך גיסא מביאים בשמו, שבני ברק ורמת גן אינן כעיר אחת אף שחלוקות רק בכמה בתים, וצ"ל שכך הוי תקנת חכמים. ולכאורה הדבר תמוה שהרי שורש ההיתר שבעלה בעיר הוא שאימת בעלה עליה, והיך נקל באיסור דאורייתא בעיר גדולה כשבעלה נמצא במרחק של שעה מביתו, והלא אין 'שם העיר' גורם את הפחד, וע"כ אמינא לחדש שהיתר בעלה בעיר הוא דוקא אם נמצא במרחק עשרים דקות מביתו, ואולי בזמן חז"ל סתם עיר הוי כן, וסמך לדברינו בחגיגה (כ ב) שמתירין בטהרות שמפחד ביותר ממיל ע"ש, ופוסקי זמנינו סתמו ולא מצאתי שקבעו שיעור, ולדעתי כדאי להחמיר כמ"ש, ובפרט שמצינו בכמה אחרונים שראוי שלא לסמוך ולהתיר בכה"ג ('חכמת אדם'). ועוד נראה לי לחדש, שבערים גדולות המורכבות מרובעים או משכונות גדולות שיש להם רשות מונציפלית המנהלת עניניהם, כמו בלונדון, גולדס גרין והקני, או בניו יורק, ברוקלין ווליאמסבורג, יש ליתן לשכונה או לרובע דין עיר לענין יחוד".

(ד) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "ההיתר בעלה בעיר, מה נחשב 'לעיר אחת'. והשיב צ"ע בזה, ואינו יכול להכריע בזה. ועל צד הספק יש להחמיר".

ה. אברך בכולל.

1. הגר"ח"ק שליט"א (אהל יעקב) – "אברך שלומד בכולל כל היום ובדרך כלל על פי רוב לא חוזר הביתה במשך היום האם יש לו דין של בעלה בעיר אם אשתו מתייחדת עם איש אחר בביתו. תשובה: יש להשמר".

2. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "אברך שלומד בכולל, האם יש היר לאשתו להתייחד עם אחר, משום בעלה בעיר. והשיב בודאי יש היתר בעלה בעיר [וכדאי שהאברך יבוא מפעם לפעם לביתו לביקור לראות מי נמצא שם]".

ו. מר"מ – טהרת יו"ט (חי"ד עמ' קכ"ו - עמ' קכ"ט), הגרשז"א זצ"ל (ועלהו לא יכול ח"ב עמ' קפ"ד).

1. אבני ישפה (אהל יעקב ח' אלול תש"ע) – "בעלה בעיר מועיל גם כאשר אין דעתו לחזור לביתו עד שעה מסוימת כי תמיד יש חשש שמא הוא כן יחזור מוקדם כיון שהוא צריך איזה דבר".

כז [בעלה בעיר: גדר הידיעה.

א. היא יודעת שבעלה בעיר, והוא לא יודע.

1. חייבת האשה להקדים לו שבעלה בעיר – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות ד'), "וכמו כן לענין איסור יחוד במי שנכנס אצל אשה אע"פ שהיא יודעת שבעלה בעיר ומותר מן הדין להתייחד עמה אפי"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו שבעלה בעיר, וכן אם היחוד הוא בהיתר מפני שיש שם באותו הבית עוד פתח שהוא פתוח לרה"ר אפי"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו על כך, דאל"כ אף שהמתייחד עמה אינו מקפיד ואינו שואל כלום מ"מ אם הוא בכה"ג שמצד הדין היה צריך לשאול נמצא שאם היא לא תקדים לומר לו הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה ומכשילתו באיסור, והדבר צריך הכרע", הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' סוף הערות), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ב'), נטיע גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' י"ב), הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב), "אשה שבעלה בעיר ומתייחדת עם איש יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, האם היא צריכה לומר לו שבעלה בעיר. והשיב תאמר לו שבעלה בעיר".

ב. חשבה שבעלה אינו בעיר, והוא נמצא בעיר.

1. מחמיר – הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות ד'), "אשה שבעלה נמצא בעיר אלא שטעתה וחשבה שהלך לעיר אחרת, מסתבר דיש בכה"ג איסור יחוד אפילו אם המתייחד יודע שהבעל כן נמצא בעיר כיון שלגבי ידידה לא נזכר בשום מקום דמסתפי מבעלה, אך אפילו אם נאמר דכיון שלפי האמת הוא כן נמצא בעיר ליכא בכה"ג איסור יחוד, מ"מ נראה דאף שהאיש המתייחד עמה יודע שבעלה בעיר אפי"ה אסור אם הוא אינו מגלה לה והיא אינה יודעת, דנראה שאסור ודאי ליתן לחברו בשר טלה אם הלה חושב שהוא חזיר ורוצה לאכול בשר חזיר כיון שגם על זה בעי סליחה וכן מבואר בקדושין דף נ"ב ע"א תוד"ה דמחיל, וה"נ גם

כאן הרי הוא מכשיל את האשה במחשבת פגול של איסור יחוד כיון שהיא אינה יודעת ומתיחדת אע"פ שחושבת שאין בעלה בעיר", נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' י"א, פרק ל"ח סעי' ו').

ג. חשבה שבעלה בעיר, והוא יודע שאין הבעל בעיר.

1. מסופק – הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"ב ד"ה ומיהו, "לענין אשה שאין בעלה בעיר אלא שהיא אינה יודעת וחושבת שהוא כן נמצא בעיר מסופקני דאפשר שמותר גם לתחלה להתיחד עמה בכה"ג שגם אם המתיחד יגיד לה שבעלה איננו בעיר לא תאמין לו כיון דסו"ס אימת בעלה עלה ואין כאן איסור יחוד אע"פ שלמעשה איננו כלל בעיר").
2. מחמיר – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' כ"ג, קונ' הלכות יחוד פרק ב' הע' י"ט, "ומסתברא דאפילו כשהיא חושבת שבעלה בעיר, בכ"ז לא נכנס בכלל זה ההיתר, ואדרבה אף אם היה הסברא להיתר יש לאסור משום לא פלוג, דכך קבעו חכמים דבריהם דתליא ההיתר רק בבעלה בעיר, ובאופנים אחרים שיצאו מזה הכלל נשאר האיסור יחוד במקומו, וכמו כן נראה דכיון דלא אתשמיט חד מהפוסקים להתיר היחוד בכהאי גוונא, יש קצת הוכחה דבכהאי גוונא לכו"ע אסור היחוד").
3. מיקל – קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ג').

ד. ספק בעלה בעיר.

1. מר"מ – ויען דוד (ח"ב סי' קפ"ו).

כת) בעלה בעיר: ציורים.

א. הבעל סומא.

1. מיקל – עי' יעב"ץ (קידושין דף פא, "בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד. סתמא משמע אפילו בעלה סומא נמי קאמר, ושמא רב יוסף לא היה אז סגי נהור עד לאחר זמן נעשה סגי נהיר באיזו סיבה"), חיד"א (שער יוסף סי' ג' ד"ה והנה, לשונו לקמן), הג' רד"ל (קידושין דף פא. ד"ה שאני, "ודע דמוכח מכאן אע"ג דרב יוסף סגי נהור היה, מ"מ הוי בעלה בעיר, שהסומא מרגיש במה שנעשה בבית, ועכ"ל בשבת (קכח:)) ביושבת על המשבר סומא, שמחללין שבת להדליק הנר לייתובי דעתה, ומפני שמרגשת במעשה חברותיה בבית ע"ש במג"א"), אור שמח (איסור"ב פרק כ"ב הל' י"ב, "נראה לי אפילו בעלה סומא אין בה משום יחוד, מדפריך על דביתה דרב יוסף (קידושין פ"א ע"א) והאמר רבה בעלה בעיר אין חוששין וכו' ופשוט"), עי' חבלים בנעימים (ח"ג סי' ק"ו אות א', "בהגהות ה"ר דוד לוריא"), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ג אות ו'), הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה רב), דבר הלכה (סי' ז' סעי' ה'), תורת היחוד (פרק ז' ס"א), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ו'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ט').

ב. האם בעלה בעיר מתיר יחוד עם פרוץ.

1. מיקל – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ו'), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ז), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"ד), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ו', "ורובם מכריעים להתיר").

ג. האם בעלה בעיר מתיר יחוד עם פרוצה.

1. מיקל – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ז'), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"א).
2. מר"מ – שבת הלוי (ח"ג סי' ק"פ אות א', "דבזמנינו שכיחי פריצים טובא - ויש מהאחרונים סברי דבפריצי לא מהני היתר זה - וכן בלבו גס לא מהני").

ד. בעלה בעיר ויחוד בגוי.

1. מיקל [בתנאי שאין חשש שיאנסנה] – רדב"ז (סי' תתקי"ט, "שנהגו במצרים שהולכות הנשים לעשות מלאכה בבית העכו"ם ... ותו דבעלה בעיר ואמר רבא בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד"), עזר מקודש (סעי' ג'), חזו"א (דבר הלכה סי' ז' סעי' ז'), דבר הלכה (סי' ז' סעי' י"ד), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ז'), תורת יחוד (פרק ז' סעי' ח')

ה. בעלה בעיר ויחוד עם גויה (בציור שבעל מקפיד על זנות אשתו).

1. מיקל – עי' עזר מקודש (סוף סעי' ג', "לגבי הנהוג במדינות אלו בבתים המיוחדים למכירת משקים ... יש בזה כמה צדדים להקל ... גם נשי הגוים על פי הרוב בעליהם בעיר או בכפר שם והנכרים נשותיהם עמהם או נשי חבריהם ויש משפט נכון במדינות אלו בזה ועל ידי זה מוכרע לזכות"), עי' דבר הלכה (סי' ז' סעי' כ"ג, "מותר להתייחד עם נכרית שבעלה עמה [ואפשר דזה דוקא כשבעלה באותו חדר] (רד"ל, עזר מקודש, צור יעקב), ויען דוד (ח"ב סי' קפ"ו).
2. מחמיר, אא"כ עמה באותו בית – קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"ב), תורת יחוד (פרק ז' סעי' י"ג).

ו. האם בעלה בעיר מתיר יחוד עם מי שעוסק בעסקי נשים.

1. עי' לעיל סעי' ז', לשיטות ומר"מ.

ז. נישואה ע"י ערכאות (civil marriage): האם יש היתר של בעלה בעיר.

1. מיקל (בציור שבעל מקפיד על זנות אשתו).
- (א) ישכיל עבדי (ח"ה אה"ע סי' כ"ב) – "לפענ"ד אין מקום לספק כלל, דאף שבעלה פרוץ, הרי בודאי, לא יתן לאיש זר לזנות עם המיוחדת לו, וגם היא לא תהיה לזנות עמו שאימת בועלה המיוחדת לה עליה, אפי' באינו נמצא בבית, מכ"ש אם הוא נמצא אצל בבית, ובגדולה מזו כתבתי בישכיל עבדי ח"ב אה"ע סי' ג' (מ"ד ג') אות י"ד, דהגויים מקפידים על נשותיהם במדה גדושה, וביתר שאת, שלא ידברו עם איש זר, ע"ש. והדברים ק"ו לנ"ד שהוא ישראל, כי עם שהוא פרוץ, לא יתן לאשה שתהיה פרוצה, ומכ"ש דזה שהוא יושב עם אשה בלי חו"ק באופן קבוע ומיוחדת לו לתמיד, י"ל דאינו בבחי' פרוץ כ"כ לייחס עליו יחס של רועה זונות, היינו שמופקר למופקרות, ולא אכפת ליה, בהפקרות אהובתו, כי מכיון שייחד אותה לו לתמיד, הרי זה מוכיח, שאינו מופקר לזונות, ופשוט שמקפיד על מיוחדתו, שלא תזנה עם אחרים. גם..."
- (ב) הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' י"ח).
- (ג) תורת היחוד (פרק ז' סעי' י"ד).

2. מחמיר.

- (א) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ג אות ו') – "נלפענ"ד ברור דבאיש המייחד לו אשה בביתו וגרים יחד בלא חופה וקידושין מטעמא דבהפקירא ניהא להו לחיות שלא כדת משה וישראל דאסור לאשה יחידה ליכנס לביתו של זה להתייחד עמו אע"ג דהאשה עמו וכן אסור לאיש ליכנס לביתם ולהתייחד עמה אפי' כשהאיש שיחידה אותה לו נמצא בעיר, ואולי גם לא אפילו כשהוא נמצא בבית אלה, להסוברים דבאחד כשר ואחד פריץ דאסור, דהיא לא אשתו והוא לא בעלה ולא חל עליהם כלל דינא אשתו משמרתו, ודבעלה בעיר, הוא לא פוחד משמירתה, והיא אין אימתו מוטלת עליה, ואדרבא פריצי וזילא אהדדי, וכל אחד יחפה על משנהו בידעו שביד משנהו להפרד ממנו בכל רגע באין אומר השב אם ירגיזהו ויפריע לו מלמלאות תאוות יצרו ואיהו בקרי ואיהו בבוציני. והוא גם הוא בעמוד והוצא קאי שלא להוסיף להתייחד עם פנויה ולחיות אתה שלא כדת של תורה, עיין אה"ע סי' כ"ו, ודלא כדעהלה בזה בספר ישכיל עבדי ח"ה חאה"ע סי' כ"ב ע"ש".
- (ב) ביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ד) – "שאלה: זוג שחיים כבעל ואישה אך ללא נישואין, האם הם מצילים איש ואשה הנמצאים שם מדין ייחוד. תשובה: לא מצילים".
- (ג) קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' י').
3. מר"מ – נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' י"ג).

ח. בעלה חולה ומחוסר הכרה.

1. אין היתר בעלה בעיר – דבר הלכה (עמ' קע"ב סי' ד'), נשמת אברהם (ח"ג עמ' ק"ד).
2. מר"מ – קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ז'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ח').

ט. כשדורים בעל ואשתו בנפרד מחמת קטטה.

1. מחמיר, אין ההיתר של בעלה בעיר – משנה הלכות (קובץ הלכות יחוד פרק ד' הע' ט'), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ט'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ח סעי' ז', עי' הע' ח').
2. יש היתר בעלה בעיר אם הבעל והאשה גרים בנפרד מחמת קטטה והדלת איננה נעולה, רק באופן שיש סיכויים שיהי' שלום בית ביניהם – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' כ').
3. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' סעי' י"א), "כשגרים הבעל ואשתו בנפרד מחמת קטטה צע"ג אי איכא היתרא בבעלה בעיר".

כט | חכמת אדם

א. הבעל אינו יודע היכן היא נמצאת בעיר.

1. מחמיר.

- (א) כסא אליהו (אה"ע סי' כ"ב אות א' ד"ה אלא) – "כולהו ס"ל דדוקא אם היא יושבת בביתה מותר דאיכא אימה דילמא אתי הבעל אבל בבית אחר אסור כיון דליכא להך טעמא דשמא יבא הבעל והיכא דיודעים שהוא הפליג אסור כן נראה".
- (ב) חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ו'), בינת אדם ס"ק כ"ז) – "ונראה לי דדוקא בביתה אין בה משום יחוד דחוששת שמא יבא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר אם כן אין אימת בעלה עליה שהרי בעלה אינו יודע היכן היא".
- (ג) הו"ד בפת"ת (ס"ק ז').
- (ד) נתיבות לשבת (ס"ק ד', ס"ק ה') – "אבל כשהלכה עמו לבית לבית הסתר או לחורבה גרע טפי כשבעלה בעיר דלא עלה על דעתה שיבוא הבעל למקום הסתר".
- (ה) מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק ה').
- (ו) ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ו') – "וכי"ז דוקא בביתה אין בה משום יחוד דחוששת שמא יבוא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר אם כן אין אימת בעלה עליה שהרי בעלה אינו יודע היכן היא".
- (ז) הגר"חפ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ' הע' 2א).
- (ח) הגר"ש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה ובחכמת, יחוד עמ' כ' הע' 2א) – "ובחכמת אדם כתב דאם מתייחד עמה לא בבית שלה והבעל אינו יודע היכן היא נמצאת עתה דבזה אין ההיתר של 'בעלה בעיר' ולחזו"א גם בכה"ג שרי דסוף סוף אימתו עליה. ונראה לי דיש לאסור בזה כהחכ"א וכמו שכתבנו למעלה דסברת החזו"א זהו חידוש".
- (ט) שבט הלוי (ח"ג סי' ק"ה, ח"ה סי' ר"ג אות א') – "פשוט לענ"ד דעלינו להחמיר כהחכמת אדם ודעמי".
- (י) חוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה ולמעשה) – "ולמעשה אין להקל אם אין הבעל יודע היכן אשתו נמצאת".

(יא) עי' דברי סופרים (ס"ק פ"ו) – " אבל החפץ חיים פסק כדעה ראשונה ולמעשה קשה להקל בזה כיון שדעה הראשונה יש לה מקור מדברי הראשונים".

2. מיקל.

(א) עי' יד אליהו (הל' איס"ב פרק כ"ב הל' י"ג, לפי הרמב"ם מחבר וסעייתו) – "יש לנו ללמוד מדברי רש"י שכתב דמסתפה מבעל השתא אתי דהא דאין חוששין בבעלה בעיר היינו דוקא כשהיא יושבת בביתה דשייך טעמא דמסתפה דילמא השתא אתי בעל אבל כשאנינה בביתה והלכה עראי בבית אחר מהיכא תיתי לומר דמסתפה השתא אתי ופשיטא דאיכא משום יחוד וסברא אלימתא היא אבל מדברי רבינו שכתב מפני שאימת בעלה עליה נראה שאפילו בכל מקום זולת ביתה כל שבעלה בעיר אימתו עליה שלא לזנות וכן כתב הריב"ה ז"ל מפני שאימת בעלה עליה ולכן ליכא משום יחוד".

(ב) חיד"א (יוסף אומץ סי' צ"ז, שו"ר ברכה ס"ק א').

(ג) חזו"א (דבר הלכה סי' ז' סעי' ב', הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה בעלה).

(ד) דברי יציב (אה"ע סי' מ"ב, סי' מ"ג).

(ה) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ"א) – "מסתבר שאף החכ"א סובר כן ופשיטא שכן הוא למעשה שליכא איסור יחוד כמו בביתה".

(ו) ביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"א) – "שאלה: מה שנקטינן שאין דין יחוד כשבעלה בעיר, האם מדובר גם כאשר בעלה לא יודע היכן היא נמצאת הדבר מועיל. תשובה: מותר".

(ז) ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ולבת פרק ס' סעי' מ"ג) – "אשה שבעלה בעיר, אפילו אם הוא לא יודע היכן נמצאת אשתו עתה, אין איסור יחוד, מפני שחוששת מבעלה, שמא יגיע עתה. וגם אם בעלה נמצא בשכונות המרוחקות של העיר, תשיב כבעלה בעיר".

3. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ב'), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ז סעי' א').

(א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ"א ד"ה ומש"כ) – "ומש"כ החכ"א דדוקא בביתה ליכא איסור יחוד אבל כשתלך לבית אחר איכא איסור יחוד נמי הוא דוקא כשהלכה למקום שאין רגילה ללכת לשם אבל אם רגילה לילך לשם דכשלא ימצאנה בבית יש לו להבין שהלכה לשם הוא כידוע המקום שהלכה לשם ואין לאסור, ואולי מובן זה מתוך דבריו שמסיק הטעם שהרי בעלה אינו יודע היכן היא דכשתלך למקום שהיא רגילה הוא כידוע היכן היא".

(ב) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ד', אורחות הבית פרק י"ד סעי' י"ט, סעי' כ"ב) – "דעת רבינו החזו"א שאפילו אם האשה בטוחה שבעלה לא יבוא עכשיו, שכן הוא עסוק במלאכתו באופן קבוע בשעות אלו או שאין האשה נמצאת בביתה ואין בעלה יודע היכן היא נמצאת, מ"מ קיים ההיתר של 'בעלה בעיר', שכן טבע האשה שיש לה אימה וחשש כשבעלה בעיר ולא תזנה, אמנם ה'חכמת אדם' ועוד אחרונים חולקים, ולכן ראוי להחמיר אא"כ הדלת אינה נעולה".

ב. הרשה לה בעלה להתייחד עם האיש [או לדבר עמו ביחוד], האם יש היתר בעלה בעיר.

1. מחמיר.

(א) חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ו', בינת אדם ס"ק כ"ז) – "ואם הלכה ברשות בעלה וכל שכן כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש אחד דבר סתר ולסגור הדלת, דפשיטא דאסור".

(ב) הו"ד בפת"ת (ס"ק ז').

(ג) ח"ת (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ו') – "ואם הלכה ברשות בעלה וכל שכן כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש אחד דבר סתר ולסגור הדלת, דפשיטא דאסור".

(ד) ליקוטי מנחת יצחק (סי' קמ"ח).

(ה) הגרח"פ זצ"ל (יחוד - הלכותיו בקצרה עמ' י"ד הע' ג').

(ו) עי' דברי סופרים (ס"ק פ"ו) – "אין להקל בזה לכתחלה וכן פסק החפץ חיים".

2. מיקל.

(א) רדב"ז (סי' תתקי"ט) – "שנהגו במצרים שהולכות הנשים לעשות מלאכה בבית העכו"ם ... ותו דבעלה בעיר ואמר רבא בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד".

(ב) בנין ציון (סי' קל"ח) – "דבמגילה (דף י"ד) אמרינן דבורה דכתיב ודבורה אשה נביאה אשת לפידות מאי אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש והיא יושבת תחת תומר מאי שנא תחת תומר אמר ר"ש בן אבשלום משום יחוד ופירש רש"י שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית עכ"ל ודרך דרוש אמרתי למה הקדים שהיתה אשת לפידות דלכאורה קשה מה חשש יחוד היה דהרי אמרינן בקידושין (דף פ"א) בעלה בעיר אין שם יחוד דאשה בעלה משמרה אבל י"ל דאיתא בתנא דבי אליהו (הובא בילקוט) אשת לפידות שהיתה עושה לפידות והיתה שולחת את בעלה להביאם לביהמ"ק בשילה עכ"ל פירוש שעל ידי זה נקראת אשת לפידות שבעלה נקרא לפידות על שם שילוחו ולכן כיון דהרבה פעמים לא ה' הבעל בעיר שישבה שם הוצרכה לישוב תחת תומר משום יחוד וזהו מה דאמר הפסוק ופירש הגמרא מפני שהיתה אשת לפידות שהלך לפעמים לשילה היא ישבה תחת תומר לדון מפני היחוד".

(ג) עי' דובב מישרים (ח"א סוף סי' ה') – "לצורך פרנסה יש להקל".

(ד) חזו"א (דבר הלכה סי' ז' סעי' ג').

(ה) דברי יציב (אה"ע סי' מ"ב אות ה') – "מה שהחמיר בבינת אדם כשבא לביתה ברשות בעלה, הנה ברדב"ז הנ"ל [ח"ג סי' תפ"א] מבואר להדיא להתיר גם ככה"ג, (וע"ע בראש דוד ריש פרשת בשלח). ועיין פרישה סי' כ"ב אות כ"ו לענין אשה מלמדת, ובדרישה שם אות ז', ובח"מ ס"ק כ"א וב"ש ס"ק כ"ב. והראו לי שגם בשו"ת דובב מישרים סי' ה' העלה להלכה דלא כהבינת אדם וכתב שיחידאה הוא בזה".

(ו) עי' קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' י"ג) – "אם בעלה נתן לה רשות לדבר ביחוד עם איש או שנתן לה רשות ללכת לביתו מהני ההיתר של בעלה בעיר, ורק יש לאסור כשאומרת שתסגור את הדלת על משך זמן, ולא יפתחו את הדלת אף כשמקישים על הדלת".

(ז) תורת היחוד (פרק ז' סעי' ג') – "וכן עיקר להלכה".
3. בשעת הדחק.

(א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ"א) – "שהחכ"א אוסר, אבל לא מסתבר כלל כדבריו אבל כיון שהחכ"א אוסר עכ"פ יש להחמיר שלא בשעת הדחק אבל בשעה"ד אין לאסור".

4. מר"מ – הגר"ש זצ"ל (תורת היחוד פרק ז' הע' ה' [מיקל], משא"כ יחוד - הלכותיו בקצרה עמ' י"ד הע' ג' [מחמיר]), חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה להפוסקים, אות ג', ס"ק ט' ד"ה בעלה).

(א) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ח סעי' ה') – "הורשה להבעלה לילך לדבר עם האיש, יש אוסרים יחוד אפי' שבעלה בעיר, ויש מתירין ובתנאי שלא ינעול הדלת במנעול, וכן נקטו המורים".

ל' לבו גס בה.

גמרא (קידושין דף פא.) – "רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרך ריפתא, אמר להו: שקולי דרגא מתותי ביבי. והא אמר רבה: בעלה בעיר - אין חוששין משום ייחוד. שאני רב ביבי, דשושבינתיא הואי וגייסא ביה".

א. הגדר של לבו גס בה.

1. בעלי ברית – רש"י (דף פא. ד"ה שושבינתיא, "בעלת ברית לו").
2. שגדלה עמו או שהיא קרובתו – טור (סעי' ח'), מחבר (סעי' ח'), לבוש (סעי' ח'), חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ו'), פוסקים.
(א) ואם אינו רגיל ומקורב לקרובתו יותר מלשאר נשים לא מקרי לבו גס בה – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ט"ז, "ואם אינו רגיל ומקורב לקרובתו יותר מלשאר נשים לא מקרי לבו גס בה"), אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' ק'), חוט שני (יחוד ס"ק ט' ד"ה קרובתו, "היינו דוקא כגון שגדלו יחד וכיוצא בזה, אבל עצם ידיעת קרובתם לא מיקרי לבו גס בה").
3. עובד ביחד.

(א) מחמיר – ערה"ש (סעי' ו'), "כגון שנתגדלו ביחד או שהיא קרובתו או שיש להם איזה הכרה ע"י ענייני מסחר וכיוצא אסורים להתייחד אפילו בכה"ג כשבעלה בעיר", נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ו סעי' ד', "כשעובדת במשרד אינו שייך ההיתר של בעלה בעיר, שהרי לבו של בעל בית גס בה כיון שעובדת בקביעות במשרד אחד ומכירים היטב זה"ז").

(ב) מיקל – ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב, "ויש לדון מאין לקח לו הבעל ערוה"ש לפרש כזאת, בזמן שאנו רואים שרש"י מדגיש לכתוב דבעינן שתהא בעלת ברית לו, שאיך שלא נפרש המכוון שמתוך איזה קורבה וכדומה יש קשר אמיץ ביניהם, כפירוש המילים של בעלת ברית ולכן גייסא אהדדי, וגם הרמב"ם והטור והשו"ע מדגישים לפרש בכגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו, ומשמע דס"ל דבעינן דוקא קירבת דעת כזאת של כמי שגדלה עמו או שהיא קרובתו. ומצאתי בספר שער יוסף בתשובות שבסוף הספר בסימן ג' בסופו שכותב באמת לפרש בכזאת דמכתבו הר"מ והסמ"ג והטור דגס בה היינו שגדלה עמו או שהיא קרובתו, ורש"י כתב שושבינתיא בעלת ברית לו, צריכים שיהא גס בה בסוג זה, ועפ"י כותב לאפוקי מזה איש ישראל שעסקו עם הנשים דנהי דגס בהו מ"מ נראה דאינו גס בהו בסוג זה שכתבו הפוסקים ז"ל ע"ש, הרי דס"ל בהדיא דלא כהערה"ש דכ"ל בזה גם כשיש להם איזה הכרה ע"י ענייני מסחר וכדומה. ומינה דמכ"ש דשכינה כנ"ל לא מיקרי גס בה אם לא שאנו רואים דגייסא בה טובא כבעלת ברית וכמי שגדלה עמו או קרובתו").

4. שכינה.

(א) מיקל – ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב, לשונו לעיל).

5. מר"מ – דבר הלכה (סי' ז' סעי' ט"ז - סעי' כ'), שער היחוד (עמ' קס"א אות ו'), הגר"ח ק שליט"א (הליכות חיים ח"ב אות שכ"א, "הכל לפי הענין"), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ה אות ט"ו), קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' ל' - סעי' ל"ה).
(א) הגר"ש זצ"ל (נשמת אברהם ס"ק א' סוף אות ג', אסיא חנ"ט עמ' י"ז אות ט"ו ס"ק ב') – "כמדומני שאם הוא רופא בית וכבר בדק אותה הרבה פעמים, אפשר דחשיבי כגייסי אהדדי ולא מהני כלל מה שבעלה בעיר".

(ב) הגר"ח ק שליט"א (אהל יעקב) – "אשה חרדיה שמגיעה לבית יהודי פעם אחת בשבוע, והיא מנקה שם ועוזרת להם, האם היא נחשבת כאשה שלגבו גס בה לענין בעל הבית, שלפי זה יש אומרים שלא יועיל ההיתר של בעלה בעיר. תשובה: כן".

(ג) הגר"ד פיינשטיין שליט"א (ודברת במ סי' ר"ז ד"ה ולענין) – "דהערה"ש (כב, ו) שפירש שיש להם 'איזה הכרה' צריך לפרש כוונתו דרגיל לדבר עמה לגבי העסק ושאר דברים וממילא יש קירוב קצת עי"ז, ואה"נ ע"פ רוב אפשר דשייך זה במשרד וכדומה ולכן צ"ע איך ינצל מאיסור יחוד היכא דעוסקות עמו שייך בו איסור יחוד, והוי כלבו גס בה כמש"כ".

(ד) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "מהו הגדר של לבו גס בה. והשיב קשה לתאר הגדר בזה, ואם שוחק עם נשים, הרי זה לבו גס בה".

ב. לבו גס בה, אבל הבעל בתוך הבית וכדו'.

1. מיקל.

(א) מאירי (קידושין דף פ: ד"ה פירוש) – "ויתבאר בגמרא ביחוד אם בעלה בעיר מותר שאימתו עליה ואם היה זה גס בה כגון שגדלה עמו או שהיתה קרובתו אסור אף כשבעלה בעיר עד שיהא בבית".

(ב) כסא אליהו (אה"ע סי' כ"ב אות ב' ד"ה וראיתי) – "ידי אליהו ... דאפילו לרש"י והר"ן ז"ל לא אמרו דאיכא איסור אלא כשהבעל הולך לו מן הבית אבל עם הוא בבית' ליכא איסורא ולפיכך הקשו לרב יוסף א"ד ז"ל יעו"ש. ולי הצעיר דבריו תמוהים

דאם היה רב יוסף בבית אפי' גס בה מאי איסורא איכא ולמה הוצרך לאפוקי דרגא שמא ירד רב ביבי והנה הוא שם יהיו שלשתן למט' כמו שהיו למעלה לעת האוכל אלא ודאי מוכרח לומר שהיה בדעתו לצאת החוצה ודוק".

(ג) חיד"א (שער יוסף סי' ג' ד"ה והנה, עי' שו"ר ברכה ס"ק א') – "ידי אליהו ... וא"נ דהוות גייס' ביה כיון שרב יוסף היה בבית ליכא למיחש למידי, ואין לומר דשאני רב יוסף הואיל ומאור עינים הוה, דא"ה אעיקרא מאי מקשה אפי' בלא גייסא ביה עיניו בל חזו במה אינון עסקין, ותו נראה דהא בוכרא היא, דאפילו דרב יוסף הוא מאור עיני' וגייסא בזה, כל שהוא עמהם בבית אימתא דמרא עלה ופשיט' דלא אתו לידי איסורא דמסתפה דילמא קרי לה למידי והיא עסוקה בדבר אחר וכן רב ביבי והרי אכלו שלשתן מעיקרא ...".

(ד) דבר הלכה (סי' ז' סעי' כ"ב) – "היכא שבעלה בחדר הסמוך או באותו חצר אין איסור יחוד אפי' עם מי שלבו גס בה (כ"מ מהבני חי, מעשה רוקח, מרן החיד"א), ומשמע שכשהבעל ישן באותו חדר אין איסור שיהא ישן שם אפי' מי שלבו גס בה".

(ה) הגר"ח "ק שליט"א (אסיפת יצחק כ"ו תמוז תשס"ה) – שאלה: "אם יש בבית בעל ואשתו ואיש אחר שנחשב לבו גס בה (בנוגע האשה) ובליילה הבעל נכנס לחדרו לישן, ואשתו ואיש אחר נשאר בחדר אחר ביחד, האם יש איסור יחוד". תשובה: "אין איסור יחוד".

(ו) קובץ הלכות יחוד (פרק ד' סעי' כ"ט) – "היכא שהבעל בחדר הסמוך או באותו חצר, **אפילו אם הוא ישן**, אין איסור יחוד אפילו עם מי שלבו גס בה".

(ז) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ה סעי' ב') – "אם בעלה נמצא בקירוב מקום ודרכה להכנס לפעמים למקום היחוד, אין איסור להתייחד אפילו עם אדם שלבו גס בה".

(ח) דברי סופרים (ס"ק צ"א) – "אבל אם הוא בבית מותר. ואפילו הוא בחדר אחר. ואם הוא באותו חדר מותר אף כשהוא ישן".
2. מיקל, א"כ סומא.

(א) עי' רד"ל (קידושין דף פא. ד"ה בעלה, עי' ד"ה שאני [לענין סומא, לשונו לעיל]) – "ערש"י ותוס'. וי"ל **דבעלה עמה ממש** מודה רש"י דאין חוששין כלל ליחוד ואפי' בחד ופריץ, ובדרך בעלה משמרה (עמש"ל), וכמו אשתו משמרתו דמתני'. ולכאורה ק"ו הוא מעובד כובבים ... אלא לענין בעלה בעיר הוא שסובר רש"י דאיסורא איכא, ואפשר יצא לו זה מלשון אין חוששין משום יחוד, ולא אמר מותר להתייחד".

(ב) חבלים בנעמים (ח"ג סי' ק"ו אות א') – "ונראה דדוקא בסומא כמו הכא אסור אפי' בעלה בבית אבל באדם אחר אפי' אם גס בה כשושבינתי' מ"מ אין אסור רק בעלה בעיר אבל בבית שרי".
3. מר"מ.

(א) יד אליהו (הל' איס"ב פרק כ"ב הל' י"ג) – "ומאי דפריך לרב יוסף מדרכה הכי פריך שהרי לרבה דאין חוששין להלקות אבל איסורא איכא לא אמר לה אלא בבעלה בעיר אבל כשבעלה עמה בבית פשיטא דאפילו איסורא ליכא".

ג. עם ג' נשים שלבו גס בהן.

1. עי' לעיל סעי' ד', לשיטות ומר"מ.

ד. עם ב' אנשים, ולבה גס באחד מהם.

1. עי' לעיל סעי' ה', לשיטות ומר"מ.

ה. מר"מ.

1. אג"מ (מסורת משה אה"ע אות נ"א) – "שאף שלא מסתבר שיש מציאות כזאת, מ"מ אם יש מקרה שיש מצד האיש ענין של ליבו גס בה, גם אם אין ענין זה מצד האשה, יש את אותה החומרא".

לא] פתח סתום ולא נעול - סעיף ט'.

גמרא (קידושין דף פא.) – "אמר רב יוסף: פתח פתח לרשות הרבים - אין חוששין משום ייחוד".

א. גירסת הרשב"א (ח"א סי' אלף רנ"א [במכון ירושלים, "אין זה יחוד"]) – "והגפת דלתות שאמרת אין זה [יחוד] [יסוד] עד שיהא בית נעול דתרעא טריק בירושלמי שער נעול במנעול משמע".

1. אין זה "יסוד" עד שיהא בית נעול (גבי סוטה).

(א) ב"י (אה"ע סי' י"א ס"ק א' ד"ה ומ"ש רבינו גבי. הגירסא לפנינו בין במכון ירושלים, בין מכון המאור).

(1) מגיה על הב"י (מכון ירושלים שם הע' י"ב) – "כך היא הגירסא בכל ג' דפוסים ראשונים שנדפסו בחיי מרן. והנדפס בב"י בדפוסים האחרונים והגפת דלתות שאמרת אין זה יחוד הוא ט"ס, וכפי שיבואר ...".

(ב) מראה פנים (ירושלמי כתובות דף מה:).

(ג) בית מאיר (בשו"ת רע"א ח"א סי' ק' ד"ה וכן) – "אמת שם הוא לשון הרשב"א והגפת דלתות שאמרת אין זה יחוד עד שיהא הבית נעול במנעול, אבל באמת זהו ליתא כדמוכח מהש"ס דדייקא פ"פ לרה"ר הוא דאין בה משום יחוד ואיכא למידק מיניה הא פתח סתום אפילו אינו נעול והוא פונה לרה"ר או פתוח לחצר, והוא עמה ביחוד בהבית הוי יחוד, וכן משמע מדאמר רב כהנא שם בקידושין (דף פ"א) אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חיישינן משום יחוד, ופירשו דשמא יצא אחד מהם ויתיחד עם הנשים, הרי אף אם נימא דבחדש שיצא לחדר האנשים שבתוכו, ומה חשש יחוד וכו' א"ו אפילו בלא סגירת מנעול הוי יחוד וה"ל מוכח מהרא"ש ... ובהרשב"א ט"ס והעיקר כגירסת הב"י, וכן העתיקו הפי' שעל הירושלמי פ' המדיר, דהיינו והגפת הדלתות שאסרת אין זה יסוד עיין שם, וק"ל, וכן מוכח מתשו' הרשב"א גופא דהרי ...".

(ד) רע"א (ח"א סי' ק"א ד"ה מ"ש מעכ"ת) – "מ"ש מעכ"ת נ"י לסתור דברי, די"ל דכל סגור במנעול הוי כיעור, וההיא דשו"ת הרשב"א ע"כ הגירסא אין זה יסוד וכו', דבריו נכונים ומוכרחים בשו"ת רשב"א, דבדאי גם בלא סגור יחוד מקרי".
 2. אין זה "יחוד" עד שיהא בית נעול.
 (א) מבי"ט (ח"א סי' רפ"ז) – "וא"כ הגפת דלתות אינו יחוד עד שיהא נעול כמו שכתב הרשב"א ז"ל תשובת ארנ"א וכתב דטעמא דכל שאינו במנעול ירא הוא שמא יכנס אחר שלא ברשות וכענין".
 (ב) רדב"ז (סי' קכ"א) – "וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובה סימן תרנ"א והגפת דלתות שאמרת אין זה יחוד עד שיהיה בית נעול".
 (ג) בנין ציון (ח"א סי' קל"ח).
 (ד) צמח צדק (אה"ע סי' כ"ד קיצור א').
 (ה) מגיה על שו"ת רע"א (מכון המאור, סי' ק' הע' ט"ז) – "הנוסח שלפנינו בב"י אין זה יחוד, הוא עפ"י הגהות מהר"ח שהגיה כן בב"י. וכנראה הגיה כן עפ"י שו"ת הרשב"א וכן עפ"י הענין, דאין ביאור לנוסח אין זה יסוד דחסר ההמשך. וכן העיר הבנין ציון שם. עוד י"ל דבשו"ת רדב"ז (ח"א סי' קכ"א) ומבי"ט (ח"א סי' רפ"ז) מעתיקים מתשובת הרשב"א אין זה יחוד. וכ"ה הרשב"א דפוס ראשון וגם בשו"ת הרשב"א כתב יד. כך שהנוסח הנכון הוא אין זה יחוד. ובטור החדש עם ב"י (מכון ירושלים) החזירו זו בטעם זה לקדמותה, וע"ש בהערה יב. ולא עמדו על שורש הדבר".

ב. מחמיר.

1. ע"י יד רמ"ה (קידושין דף פא. ד"ה ואמ', ע"י הע' כ"ט) – "ואמ' רב יוסף פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין לה משום יחוד. פ"י והוא פתוח".
2. שו"ת בית מאיר (סי' מ"ט, וכן השו"ת רע"א סי' ק' ד"ה וכן) – לשונו לעיל.
3. רע"א (סי' ק"א ד"ה מ"ש מעכ"ת) – לשונו לעיל.
4. רד"ל (קידושין דף פא. ד"ה פתח) – "יש להסתפק אם פ"י פחות ממש שרואין העוברים לר"ה הנעשה שם, או סגי בפתוח שאינו נעול (וכמו לענין סתירה ויחוד של דבר מכוער בירושלמי פ' המדיר, שאמרו שם תרע"א טריד סוטה מוגף צריכה, פ"י סתום ואינו נעול, ופסקו שם הפוסקים לקולא) שיהיה יראים פן יכנס עליהם אחד מבני ר"ה פתאום, וראשון עיקר".
5. מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק ז') – "ענין בפ"י בשם תשובת רעק"א דאם פתח סתום אפילו אינו נעול אסור".
6. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ג אות ד', אות ז') – "כתבתי בעניי להחמיר כדעת המחמירים בדלת סגורה שלא יקרא פתח פתוח".

ג. מיקל.

1. רבינו יונה (ס' היראה ד"ה ד"ה אל תתיחד, [הוצאת זילבר אות רל"ה]) – "ואיזה הוא יחוד, סגור במפתח או במנעול זהו יחוד האמור בתורה (דברים י"ג, ז'): 'כי יסיתך אחיך בן אִמֶךָ וגומר'".
2. מבי"ט (ח"א סי' רפ"ז) – לשונו לעיל.
3. רדב"ז (סי' קכ"א) – לשונו לעיל.
4. בנין ציון (ח"א סי' קל"ח) – לשונו לקמן.
5. עזר מקודש (על סעי' ט') – "ודאי לא פלוג חז"ל וכל שיש צד מרתת אין חשש תמיד וכן קיימא לן להדיא בה' י"נ שכל שיש צד כניסה גם שהדלת סתום כל שאינו סגור אין חשש וממילא כן הוא בזה ודברי חז"ל עניים במקום זה ועשירים במקום אחר וממילא שווים בזה גם שהיה מקום לחלק".
6. ע"י ערה"ש (סעי' ו') – "אם יש פתח פתוח לרה"ר ואינה נעולה אין איסור בדיעבד ביחוד".
 (א) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' סוף פרק י"א) – "תמוה בעיני דברי הערוך השלחן בסי' כ"ב סעי' ו' שפוסק להיפך מזה, דלענין בעלה בעיר כותב דאין חוששין להתייחד מפני שאימת בעלה עליה ורק מוסיף וכותב די"א [היא דעת רש"י] דלכתחלה אסור. ואילו לענין פתח פתוח לרה"ר פוסק להלן מזה באותו סעי' בסתמא דאם יש פתח פתוח לרה"ר ואינה נעולה אין איסור בדיעבד ביחוד ע"ש. ותמוה מאין לקח זה לומר דכו"ע מודים דבפ"פ לרה"ר יש מיהת איסור לכתחילה ורק בדיעבד אין איסור, הרי בטור ושו"ע כתוב בהדיא בלשון דאין חשש להתייחד שם עם הערוה, ולשון זה של אין חשש משמע שמותר אפילו לכתחילה".
7. ע"י מהרש"ם (ח"ב סוף סי' ע"ו, מפתחות שם) – "ומ"ש בפנים בשם תשו' רע"א להקל ושלא הביא מירו' ורשב"א כלל שוב עיינתי שם וראיתי שהביאו וכתב שהוא ט"ס ברשב"א ופסקו הב"מ ורע"א להחמיר בזה ואני מצאתי בתשו' מבי"ט ח"א סי' רפ"ז שפסק בפשיטות להקל דבכה"ג ל"ה יחוד והראני בספר היראה לרבינו יונה ז"ל אל חתייחד עם שום אשה אפי' בתך או אחותך. (וצ"ע) דהא עם בתו מפורש בש"ס וש"ע רס"י כ"ב להתיר וגם עם בתו מבואר בב"ח להתיר וע"ש בפת"ש סק"ב וגם עם אחותו מותר דרך ארעי וע"ש בב"ש בשם הרא"ש וצ"ל שכ"כ דרך חסידות וחומרא בעלמא) ואפילו פנויה וכו' ואיזו הוא יחוד סגור במפתח או במנעול זהו יחיד האמור בתורה וכו' ואפילו עם ב' נשים וטוב ליזהר אפי' בפתח פתוח לרה"ר מלשבת עם אשה אחת עכ"ל. ומפורש להקל מדינא ומצאתי בשו"ת בנין ציון סי' קל"ח שהאריך בענין זה והביא מתשו' רע"א הנ"ל וגם מתשו' מבי"ט ורדב"ז וכתב שהגהת הב"מ בתשו' רשב"א במ"ש שאין זה יחוד דצ"ל שאין זה יסוד הוא דחוק וקשה להבין והביא ראי' ממגילה "...".
8. שו"ת אור שמח (סוף סי' ד' ד"ה עתה).
9. חזו"א (דבר הלכה סי' ג' ס"ק ו', ע"י חזו"א אה"ע סי' ל"ב סעי' א, מעשה איש ח"ד עמ' ק"ע).
10. ישועת משה (מכתב בס' יחוד עמ' ז' אות ב').
11. קהלות יעקב (קריינא דאיגרתא ח"ב מכתב קכ"ב).
12. ע"י שערם מציוניים בהלכה (סי' קנ"ב ס"ק ה', קונ"א שם).
13. ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב סוף אות ח', ע"י פרק י"א) – "דחשיב פ"פ גם עם סגורה הדלת אם רק לא נעולה במפתח".

14. יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ט) – "שאלה: לגבי דין יחוד שדלת סגורה ולא נעולה מותר, וצינתי לרבנו שאמרתי לשואל להחמיר. שאלתי היא על עיקר הדין הרי לכאורה כולם דופקים בדלת הבית וכל עוד שלא פותחים להם, הם לא נכנסים. אי"כ מדוע זה מותר. תשובה: יש חצופים נכנסים שבכל אופן, ולכך מפחדים".
15. עי' הגר"ח שליט"א (אהל יעקב) – "איש צלם שמגיע לגן של תינוקות ויש שם גננת, והילידים בגיל חמש שלכאורה לא הגיעו לגיל ששומרים על היחוד, האם חייבים לפתוח הדלת בכה"ג כיון שהם לא מצילים מיחוד, או אפשר לסמוך על מה שהדלת סגורה ולא נעול. תשובה: כן".
16. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "מהו אופן ההיתר פתח פתוח, האם צריך שיהא פתוח ממש, או סגי אם הוא לא נעול. והשיב יש להתיר כ"ז שאינו נעול, ואם לבו גס בה מותר רק אם פתוח ממש".
17. קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ד') – "דלת שאינה נעולה (אע"פ שהיא סגורה) נחשבת כפתוחה ומותר היחוד בחדר".
18. תורת היחוד (פרק ה' סעי' ב').
19. טהרת עם ישראל (עמ' ק"צ הע' ט"ז).
20. מדריך לנשים ולנערות (עמ' קמ"ו).
21. נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ב סעי' ד') – "ואם הפתח החיצון סגור ולא נעול מותר במקום שעוברים ושבים שם".

ד. הגם הדלת יכול להיות נעול, יש להקל מצד פתח פתוח.

1. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ד') – "בפתח פתוח לרה"ר כבר בארתי דאפילו נעולה הדלת כדרך כל הדלתות שדרך כו"ע בכרכים לנעול מבפנים מצד שמירה, כיון שדרך כו"ע דכשומעין מי שנוקף על הדלת או שמצלצל על הפעמון שנעשה לכך בא מי שבפנים ושואל מי הוא וכששומע שהוא מהמכירים ואפילו אינו מכירו ממש פותח כשמבין שהוא סתם איש מרובא דרובא אינשי, ליכא איסור יחוד כשהוא בזמן שבאין סתם אינשי לבית אף כשלא הודיעו קודם, דמרתתי שמא ינקוף מי שהוא על הדלת ויהיה מוכרח לפתוח תיכף. אבל בזמן שאין דרך אינשי לבא, או במקום שלא שכיחי אינשי לבא איכא איסור יחוד כשהדלת נעולה, ורק בפתוח ממש ליכא גם אז איסור יחוד דמאחר דקיל ליכנס מירתתי אף מיחידים".
- א) אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' ל"ב) – "שמעתי ממרן (שליט"א) [זצ"ל] שבשעת הדחק מותר להתייחד שם גם כשאין מפתח לבני הבית הנמצאים כעת בחוץ היות כשמישהו ירצה ליכנס מוכרחים לפתוח עבורו, אמנם אין להתיר אף בשעת הדחק אלא ביחוד ארעי ולא למי שגר שם בתמידות שאז העוברים או הגרים בחצר לא יחשדו בהם אף כשלא יפתחו עבורם גם כשדופקים בדלת".
2. הגר"ד פיינשטיין שליט"א (קונטרס יד דוד עמ' ר"ג אות ד', עמ' ר"ה אות ט"ז).
3. מר"מ – שמירת הגוף והנפש (סי' קי"ד הע' ג').
- א) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ב הע' א') – "פלא בשו"ת אגרות משה ... ולא זכיתי להבין שהרי ... וא"כ בודאי לא מהני וצ"ע. וספר לקוטי הלכות (אביגדור) הביא ששאל להגר"ש וזונער ולא הסכים לזה, וכן דברתי עם מורי הוראות מובהקים שאין לסמוך ע"ז. והוסיף עוד ופשוט דמירי באופן דיש מירתת כגון דיש חשש דהנוקף מבחוץ יהיה איש שידוע וקרוב להמשפחה הדר שם ויכול לחשוב דבשעה זה הם בבית, או באופן שניכר מבחוץ דהאור הודלק בבית ובודאי יש מי בפנים ומדוע אינם פותחים הדלת, מצבים כאלו עושים מירתת, אבל בלא"ה יש איסור יחוד, וכן העיד תלמידי הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שהורה כן הלכה למעשה עכ"ד. ואכתי צ"ע אפי' אם מיירי שידוע שנמצא עכשיו בבית או שהמאור דולק, הלא יש הרבה סיבות בבני אדם שאינם יכולים עכשיו לפתוח הדלת, א"כ מאי יפחוד ממנו ולא הולד על יד הדלת, וכן מה שהאור דולק מצוי שאדם שוכח לכבות האור וכדומה וצ"ע".

ה. הגדר: למקילים בפתח סתום ולא נעול.

1. אפילו בטוח שאין אדם נכנס אצלו מותר, כיון אימת רבים עליו בטבע.
- א) חזו"א (דבר הלכה סי' ג' ס"ק ו', הוספות חדשות עמ' קפ"ח, עי' חזו"א אה"ע סי' ל"ב סעי' א, מעשה איש ח"ד עמ' ק"ע) – "הדעת נוטה דכל שאפשר לחוש לנכנסים בכל שעה אין זה מקום סתר, והי' נראה לפ"ז דפ"פ ברה"ר איירי אפי' בטוח שאין אדם נכנס אצלו, שאין לו שום מכיר וריע ואין אדם נכנס אליו, דאימת רבים עליו בטבע אפי' באופן זה".
- ב) ישועת משה (מכתב בס' יחוד עמ' ז' אות ב').
- ג) קהלות יעקב (קריינא דאיגרתא ח"ב מכתב קכ"ב).
- ד) חוט שני (יחוד ס"ק י').
- ה) עי' תורת היחוד (פרק ה' סוף סעי' י"א, סעי' י"ב).
2. תלוי במנהג המדינות, אם נכנסים לבית בלי לדפוק קודם.
- א) עי' בנין ציון (ח"א סי' קל"ח) – "בחדר שבכל רגע יכול לבא אדם לשם אין ייחוד בלא דלת סגור ... שאין יחוד בלא סגירת הדלת שמתירא בלא סגירה שמא יכנוס שם אדם אפילו שלא ברשות ואפילו לא תזעוק ועל כן כל כה"ג שמתיראים המתיראים שיבא אדם לשם בלא נטילת רשות לא נקרא יחוד בלא סגירת הדלת".
- ב) אמת ליעקב (סי' כ"ב הע' ח') – "במה שנחלקו הפוסקים ז"ל אי בית סגור ולא נעול נחשב כפתח פתוח, נראה שהמחלוקת היתה תלויה במנהגי המדינות, שבאותם מקומות שנהגו שהשכנים היו נכנסים לבית בלי לדפוק קודם [וכמו שעשו הרבה בליטא] אז אף שהדלת סגורה אין חשש יחוד, ובמקומות שהקפידו על אלו שנכנסו בלי לדפוק [וכון באשכנז] א"כ גם דלת סגורה ולא נעולה יש בה חשש יחוד, ולמעשה נראה שבאופן שיש יחוד מדאורייתא יש להחמיר, ובאופן של יחוד דרבנן יש להקל".
- ג) מנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ג ד"ה וראיתי בספר) – "לענין איסור יחוד, דכל היכא דאין רשות להכנס לאחר בלא רשות, הוי יחוד".
- ד) אז נדברו (בס' היראה מקור היראה אות רל"ה) – "ונראה שבמקומות שמקובל שלא להכנס לבית של אחר בלי רשות גם בלתי סגור דינו כסגור וכל שכן נשים שמבקרות אצל רופאים, שמקפידים שלא יפריעו, יש בזה משום יחוד".

(ה) הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה א"ר, דף פב. ד"ה במשנה, תורת היחוד פ"ה הע' כ"ח [יש להחמיר] ובסוף הע' ל', יחוד עמ' כ"ז הע' ב').

(ו) הגרפ"ש זצ"ל (הליכת בת ישראל פרק ח' הע' ט"ז, יחוד עמ' כ"ז הע' ב').

(ז) דבר הלכה (סי' ג' סוף סעי' ה').

(ח) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ז ד"ה והנה, אורחות הבית פרק י"ד סעי' ז') – "ואף אם הפתח לא נעול אלא סגור, הואיל והיום אין נכנסים לבית תבירו בלי דפיקה אין להתיר".

(ט) קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ד') – "ואם אין דרכם של בני אדם ליכנס לחדר זה בלי לדפוק בדלת ולקבל רשות כניסה, נחשבת הדלת כנעולה, ואסור להתייחד בתוך בית זה".

(י) עי' שער היחוד (סעי' ט' דרך קצרה ס"ק א').

(יא) ילדים בהלכה (ארטסקרול, סוף עמ' מ"ח).

(יב) נטעי גבריא (יחוד פרק ל"ג סעי' א') – "ולמעשה יש להורות אם דרך בנ"א ליכנס לחדר זה בלי לדפוק בדלת ולקבל רשות כניסה, אז נחשב כפתוח לרשות הרבים, ואם אין דרך בני אדם לפתוח הדלת בלי רשות אסור להתייחד אע"פ שאינה נעולה".

עי' נטעי גבריא (יחוד פרק ל"ג סעי' ג') – "במקום יחוד דרבנן או בשעת הדחק במקום יחוד דאורייתא, יש לסמוך על שיטת הפוסקים דמותר בבית סגורה ואינה נעולה וכפי ראות עיני המורה".

ו. בחדר סגור כאשר רשום בכניסה 'פתוח' ויכולים להכנס בלי מפתח.

- יש להקל לכו"ע.
- תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ב') – "ולמעשה נראה שבחדר סגור כאשר רשום בכניסה 'פתוח' ויכולים להכנס בלי מפתח אין צורך להחמיר ואין בזה איסור יחוד".
- אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ו ענף ה') – "ונשאלתי אם יועיל בציור כזה לכתוב פתק על הדלת שמותר להכנס בלי לדפוק. כדי להצילו מאיסור יחוד. והנה אף דשכנים לא ישנו את הרגלם מחמת זה, אבל כיון שיש להם רשות עכ"פ לעשות כן אם כן נראה דמירתת ושרי אף אם הוא סגור כיון שלא נעול".
- מר"מ – דבר הלכה (אבני ישפה ח"ב סי' פ"ז ענף ה').
- מר"מ – פת"ת (ס"ק ח'), דברי סופרים (עמ' ק"ט), הלכה ברורה (סי' רל"ט ס"ק י"ט ד"ה ומדברי).
- נטעי גבריא (יחוד פרק ל"ד סעי' ד') – "גם במקום שכל אפשרות הוא שיכנסו שם רק נשים, אפ"ה מקרי פ"פ לר"ה".
- יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' י"א) – "שאלה: ספרתי למו"ר נר"ו ששאלה אישה מה לעשות להינצל מאיסור יחוד, היא גרושה ללא ילדים שאימצה ילדה שכיום היא כבר בחורה, ואח"כ אימצה עוד ילד שהוא גדול וגר בבית [הבת השניה לפעמים נמצאת ולפעמים לא]. הצעתי לה שתאמר לשכנתה שיכולה להיכנס מתי שרוצה לביתה ללא רשות, ותשאיר גם פ"פ [לא נעול]. אח"כ חשבתי מה התועלת הרי אף אם השכנה תיכנס לפתע, עדיין זה שתי נשים. תשובה: זה טוב, גם שני נשים מועיל".
- חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה באופן) – "באופן האסור ביחוד, וצריך היתר של פתח פתוח לרשות הרבים, יש להשאיר את הדלת פתוח מעט דכבר מתייראים דיש אנשים שיכולים להכנס בכהאי גוונא בלא לדבוק ... ולענין אם אפשר להקל בסגור ולא נעול, הוא פלוגתא האחרונים. וברופא נשים יש להקל [בסגור ולא נעול] בצירוף שבעלה בעיר. ובאופן שיש חשש ללבו גס בה, יש להשאיר את הדלת פתוחה".
- תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ב') – "ביחוד איש ואשה, בבית או בחדר סגור שאינו נעול, נחלקו גדולי עולם, דעת הגרעק"א וה'בית מאיר' (שו"ת רעק"א סי' ק') שיש בזה איסור יחוד הואיל והדלת סגורה ואין דרך בני אדם להכנס מבלי לדפוק או לבקש רשות, אבל ה'חזון איש' והגאון מטשבינ סוברים שאין בזה איסור יחוד הואיל והנמצאים בחדר חוששים ומודעים לכך שאפשר לפתוח את הדלת מבחוץ ולהכנס. ולמעשה נראה שבחדר סגור כאשר רשום בכניסה 'פתוח' ויכולים להכנס בלי מפתח אין צורך להחמיר ואין בזה איסור יחוד, אמנם כשהחדר סגור ואין שלט המתיר לפתוח את הדלת ולהכנס, נראה להקל בנכרית או עם שתי נשים שאיסור יחוד בהם רק מדרבנן, אבל באשת איש או אפילו בבחורה שהיא נדה שהאיסור מדאורייתא ראוי להחמיר, ולכן באשה שאין בעלה בעיר ובא פועל או בעל מלאכה לשפץ או לתקן יש להזהר מאיסור יחוד".
- הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם ההיתר של פתח פתוח הוא גם בלילה. והשיב לכאורה מותר, דכ"ז שהפתח פתוח לרשות הרבים אדם מירתת ולא יעשה מעשה איסור".
- הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם יש היתר פתח פתוח גם אם הפתח מאחורי הבית. והשיב זה לא מהני, כיון דאין דרך לאינשי לבא לשם, ורק אם יש רחוב מאחורי הבית יש להתיר".

ח. האם בכל ציורים אמרינן ההיתר של פ"פ לרה"ר.

- גבי פרוץ או עוסק בנשים.
- מהני – חיד"א (ברכי יוסף ס"ק ט', שער יוסף סי' ג' סוף ד"ה אתאן, וסוף התשובה), אפי זוטרי (ס"ק כ'), פת"ת (ס"ק ט'), דברי יציב (אה"ע סי' מ"ה אות ג'), ציצן אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב אות ח'), "דיוצא לנו דמהני פ"פ לרה"ר גם בגס בה וגם בפרצי", קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' כ"ח, סעי' כ"ט), תורת היחוד (פרק ה' סעי' ט"ז), שער היחוד (סעי' ט' דרך קצרה ס"ק ה'), נטעי גבריא (יחוד פרק ל"ב סעי' א'), חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה ועיין).
- פתח פתוח גבי גוי.
- מהני – קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ל'), שער היחוד (סעי' ט' דרך קצרה ס"ק ה'), נטעי גבריא (יחוד פרק ל"ב סעי' א').
- גם בה יותר חמור מעוסק בנשים – חיד"א (שער יוסף סוף סי' ג').

לב] מפתח אצל שכנים.

- א. **מפתח (key) אצל שכנים**, ויבקש שהם יבואו מידי פעם ופעם כדי להצילו מאיסור יחוד.
1. מהני, שהוא כמו פתח פתוח – חזו"א (דבר הלכה סי' ג' סעי' ג'), דבר הלכה (סי' ג' סעי' ג'), עי' אורחות הבית (פרק י"ד סעי' י"ז, לשונו לקמן), אהלי ישרון (יחוד עמ' ד'), קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ו', סעי' ט'), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ט), נטעי גבריא (יחוד פרק ה' סעי' ו', פרק ל"ב סעי' ט', פרק מ"ב סעי' י"א, פרק מ"ה סעי' ט').
- א) רק לפי המקילים גבי סגור ולא נעול – דובב מישרים (ח"א סי' ה', "הבעה"ב בעצמו וכל ב"ב יש להם מפתחות ובכל עת שרוצה ליכנס להבית אינו מוכרח לקשקש בפעמון ויכול ליכנס בלי שום מפריע ... א"כ הוי כפתח סתומה ואינו נעולה דשרי לדעת הרשב"א").
2. מר"מ – אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ו ענף ב'), דבר הלכה (אבני ישפה ח"ב סי' פ"ו ענף ב'), חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה אם, "דיש לפקפק בזה"), דברי סופרים (פרק י' ס"ק י"ח).
- א) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "איש ואשה בבית, האם יש היתר ליתן מפתח לשכן ויכנס כל זמן שירצה. והשיב מותר דוקא אם מפעם לפעם יבוא השכן לפנים, ואם לא יבוא אין כאן היתר, ורוב פעמים אם יש להם מפתח לא יכנסו לבית חבירו, ולכן צריך להזהירם שצריכים לבוא מפעם לפעם".

ב. האם צריך ג' שכנים, או מספיק חד.

1. מספיק חד.
- א) שערים מצויינים בהלכה (קובץ הלכות יחוד פרק ט' הע' ט') – "שיניחו מפתח להבית ביד אבי השומרת טף שגר בהשכונה, או לא' מהשכנים שיהיו יכולים ליכנס בכל עת שירצו, ויבקשם שיכנסו שם מפעם לפעם ואז אין כאן יחוד מטעם ההיתר של פ"פ לרה"ר".
- ב) הגר"ח פ"ש זצ"ל (צהר ח"ב עמ' ק"ס אות ג') – "שאלה: בנוגע ליחוד עם חמות, אם יש לחוש מן הסתם ללבו גס בה או לא. תשובה: הוי בכלל לבו גס בה, אך מהני פתח פתוח, וגם מהני אם אחד מבחוץ יש לו המפתח של הבית עכ"ל".
- ג) אורחות הבית (פרק י"ד סעי' י"ז) – "אם יש לאחד מבני הבית או לאדם כשר (המציל מיחוד, עיין להלן סעיף ל') מפתח החדר ויש לו רשות ואפשרות לפותחו מבחוץ ולהכנס בכל עת שירצה בלי לדפוק ועושה כן לעיתים (שיש לחוש בכל עת שיפתח) לעת הצורך אפשר להקל ולחשובו כפתח פתוח לרשות הרבים".
- ד) קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ו', סעי' ח', סעי' ט').

ג. הדלת נעולה ויש רק לאשה אחת את המפתח.

1. מחמיר [א"כ בעלה בעיר וכדו'] – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ה' סוף הע' י"א), אורחות הבית (פרק י"ד סעי' י"ז, לשונו לעיל), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' נ').
- ד. מר"מ – תשובות והנהגות (ח"א סי' תשע"ד, לשונו לקמן).

לג] פתח פתוח ולבו גס בה.

- א. **מחמיר.**
1. יד רמ"ה הו"ד בר' ירוחם (נתיב כ"ג ח"א, קצ"ב-א') – "וכתב הרמ"ה ואם לבה גס בה אפילו בעלה בעיר ופתח פתוח לרשות הרבים אסור".
2. חלקת מחוקק (ס"ק י"ג) – "בית שפתחו פתוח לר"ה. נראה דה"נ בגס בה ובקינא לה אסור".
3. בית שמואל (ס"ק י"ג) – "בית שפתחו פתוח לר"ה אין חשש. ואם קינ' לה אסור ת"ה סי' רמ"ד וכתב בח"מ ה"ה אם גס בה אסור".
4. נוב"ת (אה"ע סי' י"ח ד"ה והנה בסימן) – "דאולי היה בית פתוח לרה"ר שאין שם חשש יחוד כמבואר בסימן כ"ב סעיף ט'. אמנם הח"מ שם בס"ק י"ג כתב דאם לבו גס בה אסור וממילא דה"ד אם היא קרובתו וא"כ בנדון דידן איכא תרתי לריעותא שהיא קרובתו וגם לבו גס בה וא"כ נתייחדה שלא כדין".
5. רע"א (הוספות בס' פתח הבית עמ' רמ"ח).
6. עי' אפי זוטרי (ס"ק כ').
7. בית משה (ס"ק י"ג).
8. קיצור שו"ע (סי' קנ"ב סעי' ה') – "ואם היה זה רגיל בה כגון שגדלה עמו שהיא קרובתו ... לא תתייחד עמו אפילו בעלה בעיר ואפילו בבית שהפתח פתוח לרשות הרבים".
9. ערה"ש (סעי' ו') – "אם יש פתח פתוח לרה"ר ואינה נעולה אין איסור בדיעבד ביחוד ואם גס בה או קינא לה ממנו אסורים להתייחד כמ"ש".
10. עי' מסגרת השולחן (שם, מיקל בשעת הדחק).
11. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס' ד"ה וגם, עי' סי' ס"ה אות ט', דברות משה שבת סי' י"ג ריש ענף ג') – "וגם צריך לידע שאיסור יחוד בזה שהוא גס עם איזה אשה חמור מיחוד עם סתם אשה כדאיתא בקידושין דף פ"א ע"א בעובדא דר' ביבי שאסורין להתייחד אף שבעלה בעיר, ומזה יש ללמוד שאסורין גם בבית שפתחו פתוח לרה"ר כדאיתא בח"מ סימן כ"ב ס"ק י"ג והסכים לו הב"ש בס"ק י"ג ואף שהט"ז פליג ע"ז בס"ק ה' מ"מ ודאי יש להחמיר כהח"מ והב"ש".

12. עי' חלקת יעקב (אה"ע סי' ס"ו אות ד') – "מ"מ בלבו גס בה דעת הח"מ ובי"ש להחמיר אף בפתח פתוח – אכן בטו"ז ס"ק ח' וכן בהג"ה מהחכ"צ בשם, דעתם להקל בפתח פתוח אף בלבו גס בה, וכן בברכ"י סי' כ"ב ס"ק ו' וז"ל ומדברי הרמב"ם וסמ"ג וטור ומרן כאן יש לדקדק דשרי, וכן משמע מתוס' שבת י"ב ע"א וע"ב דהא פלטי בן ליש ודאי לבו גס בה, ואפה"כ משני התוס' דפתח פתוח הי' – אכן הרמ"ה הביאו ר' ירוחם אוסר בגס בה אף בפתוח לרה"ר עכ"ל ברכ"י".
13. הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות י"ג) – "מי שליבו גס בה אין להתיר להתייחד עמה על ידי פתח פתוח לרה"ר".
14. הגר"ח שליט"א (אהל יעקב) – "נחלקו הפוסקים אם קיים ההיתר של פתח פתוח עם אשה שליבו גס בה, כיצד נוהגין להלכה, האם אפשר להקל בזה או לא. תשובה: להחמיר".
15. עי' הגר"א בבבצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז) – תשובה: "יש מחלוקת אחרונים אם יש היתר פתח פתוח אם לבו גס בה, מה המסקנה להלכה". תשובה: "כמדומני צריך להחמיר, אבל בשעת הדחק נ' דיש להקל".

ב. מיקל.

1. תוס' (שבת דף יג. ד"ה מה, דף יג: ד"ה מטה. [רק אם זה דין דאורייתא, עי' לקמן]) – "ופלטי בן ליש שנעץ חרב בינו לבינה איכא למימר שרחוק ממנה היה ביותר והיה פתוח לרה"ר שלא היה משום יחוד".
2. הו"ד ברכי יוסף (ס"ק ו', שו"ר ברכה סוף ס"ק א', שער יוסף סי' ג', יוסף אומץ סוף סי' צ"ז) – "דמדברי התוס' פ"ק דשבת ומסתמות הפוסקים משמע איפכא".
3. ט"ז (ס"ק ח', ע"ש במגיה) – "אבל ודאי גס בה או קריבתו ודאי מועיל לזה פתחו לרה"ר".
4. עי' חכ"א (כלל קכ"ו בינת אדם סי' י"ח שאלה כ"ח) – "ולכאורה משמע מדאמר ר' יוסף שקולי דרגא מתותי ביבי משמע דאם דר בעליה לא מהני פתח פתוח על כל פנים אם פתוח לחצר אם לא שנאמר דר' יוסף היה דר ביחדי בחצר וצריך עיון".
5. עי' פני משה (סי' כ"ב מראה הפנים ס"ק י"א).
6. שו"ת אור שמח (סוף סי' ד' ד"ה עתה).
7. קהלות יעקב (דבר הלכה הוספות חדשות לתוצאה רביעית סי' ג' סעי' י"ט, עמ' רי"ג) – "וכן התיר מו"ר צוק"ל".
8. ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק י"ב סוף אות ח') – "דיוצא לנו דמהני פ"פ לרה"ר גם בגס בה".
9. מנחת איש (פרק י"ג סעי' ל"ה) – "כשהפתח פתוח לרה"ר מותר להתייחד אף עם אשה שלבו גס בה פירוש שרגיל עמה".
10. עי' טהרת עם ישראל (עמ' ק"צ הע' ט"ז).

ג. רק פתח פתוח ממש אפשר להקל.

1. הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ"ט הע' י"א).
2. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ג אות ז', קובץ מבית לוי ח"ה עמ' מ"ב סעי' כ"ו) – "במחלוקת החמ"ח עם הט"ז אם בלבו גס בה מהני פתח פתוח הדעת נוטה למש"כ בט"ז להקל, דבעלה בעיר היא הקולא הכי גדולה בכל הסימן דהא שם מתירים יחוד ממש על חשבון שמתירא מבעלה וה"ט דרש"י דאוסר לכתחילה משא"כ פתח פתוח דההיתר מכח שאינו יחוד כיון דפתוח, ומ"מ עלינו להחמיר בזה לכל הדעות רק בהיתר פתוח ממש לא דלת סגורה בלי נעילת מפתח".
3. חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה ובאופן) – "ובאופן שיש חשש ללבו גס בה, יש להשאיר את הדלת פתוחה".
4. עי' תשובות והנהגות (ח"א סי' תשע"ד) – "ומהסס אני להתיר בדלת שהיא סגורה ולא נעולה, כיון שכיום אין נכנסים לבית בלי רשות, ואף שיש פוסקים המתירין בכה"ג, מ"מ היכא דלבו גס בה אפשר דלכו"ע אסור, (וע"ע מש"כ בספרנו 'ההלכה במשפחה' פט"ו דין ט"ו ובמקורות שם), ולפי זה לא מצאנו ידינו ורגלינו שא"כ הבן לא יוכל להשאיר לעולם עם אשת אביו כל אימת שהאבא בעבודה, ויעצתי שמלבד שיש להקפיד שהדלת לא תהיה נעולה אלא רק סגורה ימסור לשני שכנים מפתח, ויתן להם רשות לבוא בכל עת לתוך הדירה בלי לנקוש בדלת ובכה"ג שיש פחד שעלולים ליכנס בכל רגע, כבר ניצל מאיסור ייחוד, ומעתה יכול לישאר בבית עם אשת אביו עד שעות הערב המוקדמות, ולא לחשוש לאיסור ייחוד כל היום, שחושש תמיד שעלולים לבוא כיון שאמר להם לבוא בכל רגע, והיינו אם יכנסו באמת לעתים בכל שעות היום והלילה בלי אזהרה קודם, ומה טוב אם אפשר שהדלת תהיה תמיד פתוחה קצת עכ"פ שבה יוצאין מכל חשש".
5. שער היחוד (סעי' ט' דרך קצרה ס"ק ה').

ד. למחמירים, האם זה דין דאורייתא או דרבנן.

1. דאורייתא – עי' חיד"א (שער יוסף סי' ג' ד"ה אף).
2. דרבנן – עי' קהלות יעקב (דבר הלכה סי' ג' ריש הע' מ').
- א) וכן נראה, כיון שפתח פתוח מותר בפרוץ, והוא גרוע מלבו גס בה.
3. מר"מ – שער היחוד (עמ' ק"ס אות ה').

ה. מה החילוק בין בעלה בעיר ופתח פתוח בשלבו גס בה.

1. אין זה יחוד – נשמת כל חי (ח"ב אה"ע סי' א' ד"ה עוד), חיד"א (שער יוסף סי' ג' ריש ד"ה הדרן), עי' קהלות יעקב (דבר הלכה סי' ג' ריש הע' מ'), אבי עזרי (איסורי ביאה פרק כ"ב סוף ד"ה ונראה), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ג אות ז', "פתח פתוח דההיתר מכח שאינו יחוד כיון דפתוח").
- א) לכאורה תלוי מה היסוד של פתח פתוח. האם מצד מירתת, או מצד שאינו במקום יחוד.
2. האיש מפחד – חיד"א (שער יוסף סי' ג' סוף ד"ה הדרן).
3. מר"מ – תורת היחוד (פרק ה' הע' ג'), שער היחוד (סעי' ט' בקצר דרך אלישיב ס"ק א').

ו. מר"מ – הג' רד"ל (קידושין דף פא.), דבר הלכה (סי' ג' סעי' י"ט), קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ל"א), תורת היחוד (פ"ה סעי' ט"ז).

1. כשהדלת פתוחה לגמרי ואפשר לראות את הנעשה בחדר מבחוץ, מותר לכתחילה – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ה' הע' כ"ה).
2. פתח פתוח ממש לפני פרוזדור שדרך להכנס בלי לדפוק, מותר – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ה' הע' כ"ז).

לד] פתח פתוח: גדרים.

א. מה הגדר של פתח פתוח לרשות הרבים.

1. אפילו ג' בני אדם – ויען דוד (ח"ב סי' קפ"ו), יחוד (עמ' כ"ח), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ב סעי' ו').
2. מר"מ – חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ז', בינת אדם ס"ק כ"ח, "ואם פתוח לחצר שיש שם ג' בני אדם דנחשב רשות הרבים לטומאה צריך עיון אם הוא הדין לענין יחוד וכן אם דר בעליה"), הו"ד בפת"ת (ס"ק י'), נחפה יוסף (ח"ב אה"ע סי' י"א), דבר הלכה (סי' ג' סעי' ה'), חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה בחכמת, "וצ"ע").

ב. המקום, והזמן.

1. תלוי במצויות – פת"ת (ס"ק ט', "עבה"ט בשם כנה"ג דדוקא ביום ובחצי שעה מהלילה ועיין בס' בר"י שכ' על זה ודברים של טעם הם דכשאינן עובר ושב מאי מהני פתח פתוח"), הגריש"א זצ"ל (פסקי הלכות, קרול, יו"ד אות כ"ה, "ייחוד בקומה עליונה, אם יש שכנים והדלת פתוחה – מותר. אך אם השעה מאוחרת והשכנים ישנים – אסור"), שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' מ"א סעי' כ"ד), קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' כ"ד), נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ב סעי' י"א), פוסקים.

ג. פתח פתוח, מה הדין מן הצד של הדלת או בחדר אחר.

1. מיקל – לשון השו"ע, סתימות הפוסקים, עזר מקודש (על סעי' ט', "אך אם באנו לומר כן גם פתח בלי דלתין לא היה מועיל שהיה מקום חשש אשתמוטי לקרן זווית שאיננו נראה לעין העובר לפני הפתח אך יש לומר שמרתת שמא יכנס מי פנימה אל הקרן זווית ותיכף שירגיש בהנכנס כבר יראה הנכנס משא"כ בדלת שמזמן ההרגשה שלו של התחלת הפתיחה ועד הכניסה יוכל להשמיט את עצמו אך לפי זה לא היה לסתום להתיר בדלת פתוח שלפעמים יוכל לראות שהאנשים ברחוק עד שיש פנאי אשתמוטי ולא היה להתיר סתם אלא ודאי לא פלוג חז"ל וכל שיש צד מרתת אין חשש תמיד"), קונ' הלכות יחוד (ריש פרק ד'), הגריש"א זצ"ל (יחוד עמ' כ"ז הע' ב'), דבר הלכה (סי' ג' סעי' ו'), יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' ט"ז, "שאלה: כשהדלת לא נעולה שנקטינן שאין דין יחוד, מה הדין אם הם נמצאים לא בחדר הכניסה אלא בחדר הפנימי האם זה כדירה לפנים מדירה. תשובה: לא").
2. מחמיר – על שו"ת בית שלמה (סי' מ"ח), נדרי זריזין (הו"ד באוצה"פ ס"ק ל"ה אות ה'), הגרש"א זצ"ל (יחוד עמ' כ"ז הע' ב').
3. תלוי במחלוקת סגור ולא נעול – דבר הלכה (סי' ז' סעי' י"ט, אבני ישפה ח"ב סי' פ"ז ענף א'), אבני ישפה (ח"ב סי' פ"ז ענף א'), מר"מ.
4. מר"מ.

א) חוט שני (יחוד ס"ק י' ד"ה קומה) – "קומה עליונה שמתייחדים על סמך שהפתח פתוח, אם אין נמצאים בחדר לפני הפתח אלא בחדרים צדדים, יש להחמיר להשאיר פתוח ממש".

ב) מנחת איש (פרק י"ג סעי' כ') – "יש אומרים שההיתר להתייחד בבית שפתחו פתוח לרשות הרבים הוא דוקא כאשר החדר שמתייחדים בו נראה לעוברים ושבים ברשות הרבים או שמכוון באופן שיכולים לראותו, אבל אם יש חדר או חצר שמפסיק בין החדר שמתייחדים שם לרשות הרבים הרי זה יחוד גמור. ויש מקילים גם באופן זה, שכל שדלת הבית פתוחה לרשות הרבים מתייראים המתייחדים שמא יכנס לשם אדם, ואין חשש יחוד בבית זה".

ד. מה הדין חדר בתוך חדר.

1. מיקל – על עזר מקודש (על סעי' ט', "כתבתי במקום אחר שפתח פתוח לרשות הרבים מתיר גם כשיש שם דלת כל שאינה נעולה וכן כשיש חדר לפנים מחדר ויש שני דלתות מותר היטב וכן הוא בכל בנינים שבעולם ועכ"פ רובם שהבית פתוח לחצר והחצר לרשות הרבים ויש דלת לכל פתח ומ"מ כיון שאי אפשר לידע בפנים בשעת פתיחת שער החצר ויכול להיות שנכנסים לחצר בלי שירגישו בבית ע"י זה הרי הפתוח להחצר גופיה כפתוח לרשות הרבים וכמו דקיימא לן לגבי יין נסך וכדומה שביצא ונכנס כל שלא הפליג ואין ידוע על כל פנים שהפליג הרי זה כשומר בבית כן הוא בזה ומדת חסידות יש על כל פנים בזה שיהיה הדלתות פתוחים ממש וצלע"ע").

ה. מה הדין בדיר בדו-קומית.

1. מיקל – הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ג אות י"ב, "בית שפתחו פתוח לרה"ר אין איסור להתייחד שם, ומספיק שדלת הכניסה לדירה תהיה פתוחה, ואז מותר להתייחד גם בחדרים הפנימיים וגם בחדרים העליונים, כל שאפשר להגיע מבחוץ לשם בפחות מדקה").
2. מר"מ – מנחת איש (פרק י"ג סעי' כ"א, "דירה דו-קומית כגון קוטג' וכדומה, אע"פ שפתח הדירה העליונה פתוח לתחתונה והתחתונה פתוחה לרשות הרבים, אין להתייחד בקומה העליונה אלא אם כן נמצאים אנשים בקומה התחתונה שעלולים לעלות לקומה העליונה, ואז אין בזה חשש יחוד"), דבר הלכה (סי' ג' סעי' ז').

1. חייבת האשה לומר הדלת פתוח.

1. ע'י הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות ד' ד"ה וכמו) – "וכן אם היחוד הוא בהיתר מפני שיש שם באותו הבית עוד פתח שהוא פתוח לרה"ר אפ"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו על כך, דאל"כ אף שהמתייחד עמה אינו מקפיד ואינו שואל כלום מ"מ אם הוא בכה"ג שמצד הדין היה צריך לשאול נמצא שאם היא לא תקדים לומר לו הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה ומכשילתו באיסור, והדבר צריך הכרע".
2. יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' כ"ג) – "שאלה: כאשר יש בעיית יחוד והשאירו פתח פתוח אבל רק הבעל או רק האישה יודעים מכך, האם זה מציל מדין ייחוד. תשובה: לא מציל".
3. נטעי גבריאלי (יחוד פרק ל"ב סעי' י"ט) – "אם האיש המתייחד אינו יודע שפתח פתוח, חייבת האשה להודיע לו, כדי שלא יהא סבר שהוא עובר על איסור יחוד, שגם בזה חטא".

2. יחוד במכונות.

1. מותר במקום שיש בו רה"ר.
- (א) הגר"א הנקין (יחוד עמ' כ"ט הע' ט').
- (ב) ע'י הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"א) – "אפשר דיש לסמוך בכגון דא על החלונות שיש במכונות דחשוב כפתוח לרה"ר ואפ"י בלילה ובמקום דלא שכיחי אינשי מ"מ אין לחשוש שיעצור את המכונות לעשות איסור דמסתמא הוא חושש ודאי ממכונות אחרות אשר כרגיל הן מצויות בכל הכבישים והם הרי יכולים לראותם ואם משום החשש דשמא יפתנה ויעביר את המכונות למקום אחר הרי בכגון דא ליכא כלל איסור יחוד וכמו שמעיקר הדין מותרים איש ואשה לעמוד זמן רב על יד חלון הפתוח לרה"ר אע"ג שהבית לגמרי סגור ויכול לדבר עם האשה כל מה שירצה וגם יכול לפתוחה לעבור למקום סתר שהוא ממש באותו בית, והיינו משום דאזלינן בתר השתא דליכא חששא וה"נ גם כאן וצ"ע, ונא לעיין בזה".
- (ג) ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ט"ו) – "נלפענ"ד להלכה דבנסיעה של כגון מירושלים לת"א או לחיפה וכדומה שמצוים עוברים ושבים עם כלי הרכב כמעט בכל כמה רגעים, שמותרת הנסיעה בפשיטות גם ב' אנשים עם אשה אחת, דדין דרך כזאת כדין עיר, והפחד מביאה פתאומית כל שלי רכב אשר יסב תשומת לבם על עמידה מוזרה וכדומה הוא עוד יותר גדול מפחד של ביאת עובר ושב רגלי, דעובר ושב רגלי יכול להבחין מביאתו מרחוק ולהיזהר אבל כלי הרכב באים במהירות ובחפז ... ונלפענ"ד ביותר דאפשר להקל בכנ"ל אפילו בנסיעה בלילה כל עוד שהתנועה גדולה כנ"ל".
- (ד) הגריש"א (יחוד עמ' כ"ט הע' ט').
- (ה) הגר"חפ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ"ט הע' ט').
- ע'י הגר"חפ"ש זצ"ל (תורת היולדת פרק י"ד הע' ד', במונית) – "נלע"ד שאין איסור יחוד באוטו. דאין לחשוש שהאוטו ישבר על הדרך ואפ"י אם כן מ"מ היא תוכל לצאת. ועיי' ביו"ד סי' צ"ח ובש"ך בענין טעימת קפילא שאין אומן מרעא את אומנותו וכהיום הרשיון של נהג מונית הוא עפ"י חוקי המדינות, ומיהו הנהג שיסכן את זכות רשיונו ולכן מותר, ואפ"י בלי פיקו"נ. ועיי"ע בנדה י"ג דבשעת מלחמה שאנשי הצבא טרודים בעניניהם אין לחשוש שנגעו בטהרות ועיי"ע בתפא"י במשניות ע"ז פ"ב אותיות ד' וי"א דיש דלא חיישינן באומן שמפחד מהמשלה או שיאבד את שכרו".
- (ו) אג"מ (יחוד עמ' כ"ט הע' ט').
- (ז) אבני ישפה (אהל יעקב ו' אלול תש"ע) – "מותר לאשה לנסוע במונית בלילה כיון שהרחובות מוארות לא שייך איסור יחוד, שהרי כל אדם יכול לראות מה נעשה בתוך הרכב אם יתקרב לרכב".
- (ח) משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ח, ח"ה סי' קכ"ח ד"ה ומה"ט) – "דאפשר עכשיו שברוב הדרכים כל הלילה ישנם עוברים ושבים במכונות אפשר דהוי רה"ר לענין יחוד ולא מיבעיא ביום אלא אפילו בלילה ויחוד לא הוי אלא כשאין עוברים ושבים מ"מ היכי שהם יוצאין למקום מוצנע ויושבים במכונה בצדי צדדים ודאי יש בזה משום יחוד".
- (ט) חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה לנסוע) – "אם אפשר לראות מה שנעשה בתוך המונית, לא הוי יחוד במקום שעוברים שם מכונות כל הזמן".
2. מר"מ.
- (א) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ג') – "ליסע יחד עם אשה במכונות (קאר) לכתחלה ודאי אין להתיר דאף שעיקר נסיעתם תהא על הדרך הגדולה ששם נוסעים אף בלילה הרבה אינשי במכונות אבל הא אפשר להסב מן דרך הגדולה לדרך קטנה, ואף ביום אולי יש לחוש שיניחו המכונות על הדרך ויתרחקו מן הדרך במקום שיש אילנות שיהיה מקום סתר לבועלה, וכ"ש בלילה דאפשר שיש לחוש גם שיבעלנה שם במכונות גופה. אבל בשעת הדחק כגון שצריכה אשה משכנותיו ג"כ ליסע למקום שהוא צריך, או כשאשה אחת שהולכת בדרך מבקשתו ליכנס במכונות כמו שאירע כזה הרבה פעמים במעונות הקיץ שאם לא יכניסנה למכונות יאמרו עליו שהוא צר עין ואכזרי, וכשהן נכריות איכא בזה גם משום איבה יש להתיר, משום דמשמע דאין חוששין מדינא לשמא יטה מן הדרך בכשרין אלא שמא יתקוף היצר ויעברו במקום שנמצאים, ועיין בב"ש סימן כ"ב סק"ט במחלוקת הרי"ו ומהרש"ל, ומשמע קצת שפליגי בזה. ובשעה"ד יש לסמוך על הרי"ו דכן משמע שסובר הפרישה עיי"ש, דלכן ליסע במכונות בשעה"ד יש להקל דכתבתי".
- (1) אולי נכרי שאני. ע'י דבר הלכה (סי' ד' סעי' ח', ס"ק ל"א).
- (ב) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ח') – "נסיעת אשה במונית עם נהג מעיר לעיר הותרה רק במסלול שעוברת בו מכונות נוספות והיושבים במונית נראים מבחוץ, וגם זאת רק בשעת הדחק ממש, ובכל מקרה הנוסעת במונית עם נהג לא תשב במושב שליד הנהג אלא במושב האחורי, וגם לא תדבר עמו אלא בענין הנסיעה, וגם בנסיעה עירונית ראוי לנהוג כן".

ח. מר"מ.

1. אבני ישפה (אהל יעקב ה' אלול תש"ע) – "רצית לדעת אם משאירים הדלת לחדר המדריות פתוח אם מציל מאיסור יחוד. וכן השאלה בקומה גבוהה שאין הרבה אנשים עוברים שם בחדר המדריות. כיון שחדר המדריות הוא מקום לדריסת רבים, שהרי כל אדם יכול להכנס לחדר המדריות, וכן כל הדיירים של הבנין משתמשים בחדר המדריות, הרי זה כמו רשות הרבים שאין שם איסור יחוד. וגם בקומה גבוהה הוא נחשב כרשות הרבים שהרי בכל עת אחד הדיירים יכול לפתוח את הדלת שלו, וממילא אין כאן מקום יחוד כלל. ודומה לזה כתב בספר דבר הלכה, שגם באמצע הלילה אין איסור יחוד ברחוב מואר, כי בכל עת משהוא יכול להסתכל מן החלון שלו".

לה] חלון הפתוח לרה"ר.

א. הלכה.

1. מיקל, דינו כדלת פתוח.

(א) נוב"ק (אה"ע סי' ע"א) – "וגם חלון או פתח פתוח לרשות הרבים אין בו משום יחוד".

(ב) עזר מקודש (על סעי' ט' ד"ה אודות) – "אודות יחוד כשיש חלונות שנראה מבחוץ על ידיהם מה שבתוך הבית הרי זה כפתח פתוח לרשות הרבים כשאין זוויות המסתירות לגמרי מלהרגיש וכמ"ש במק"א וכשיש חדר פתוח משם למקום הסתר צל"ע אם שייך בזה חשש כיון שאין לדון אלא לפי מהות החדר ההוא במקומותיו ובהסתרה בזוויות יש להחמיר כיון שהוא חדר אחד. מה שאין כן בזה אולי יש להקל וצל"ע".

(ג) מסגרת השלחן (על קיצור שו"ע סי' קנ"ב ס"ק י') – "ומילתא דמסתבר הוא".(ד) דבר הלכה (סי' ג' סעי' י"ג).(ה) שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' מ"א סעי' כ"ג).(ו) קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' ט"ז).(ז) אורחות הבית (פרק י"ד סעי' ט"ו).(ח) נטעי גבריאל (יחוד פרק ל"ד סעי' ח').

ב. הכללים.

1. ויצא האיש תחילה – דבר הלכה (סי' ג' סעי' י"ג, ועי' הע' כ"ט), קובץ הלכות יחוד (פרק ט' סעי' כ"א).2. רק אם יכול לראות עד פתח היציאה של החדר – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ה' סוף הע' י"ב).3. רק כשאפשר לראות מבחוץ, אבל לא בצידי החדר או חדר אחר – הגריש"א זצ"ל (קונ' הלכות יחוד פרק ד' הע' ג').4. יש חלון למעלה בגובה שאפשר לראות דרך שם בהעמדת ספסל, מותר להתייחד – הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ה' סוף הע' י"ב).5. מספיק אם יכול לראות ג' שכנים – הגריש"א זצ"ל (יחוד עמ' כ"ט הע' י"א), הגרש"פ זצ"ל (יחוד עמ' כ"ט הע' ח').

6. אם יש חדר אחד שאין יכולין להרגיש מה שנעשה שם, מחמיר – עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות ב', "בחלון הפתוח לרה"ר או לחצר שנמצאים שם הרבה אינשי, אם הוא למעלה ממקום שיכולין לאינשי שמחוץ לראות דרך שם אסור ואף אם אפשר לטפס וליכנס אסור דאין דרכן של אינשי ליכנס באופן כזה ולא מירתתי, ואם הוא חלון למטה שיכולין לראות אינשי שמבחוץ אז אם דרך החלון יכולין לראות גם בחדרים האחרים קצת יש להתיר, ואף אם אין יכולין לראות אבל יכולין להרגיש מה שנעשה שם יש להתיר, ואם איכא חדר אחד שלא אפשר להרגיש אלו שמבחוץ אסור").

ג. מר"מ – חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה והנפק"מ, סוף ס"ק י').

1. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "בהיתר חלון פתוח, אם יש חדר בבית זה שאינו יכול לראות בו האם מותר לעמוד לפני החלון, או חוששים שמא ילדך לחדר שאינו יכול לראות מהחלון. והשיב דאין חוששין שמא ילך לחדר אחר".

לו] מירתת.

א. מצלמות (cameras): האם נכלל בהיתר של פתח פתוח.

1. מחמיר.

(א) שבט הלוי (חוט שני יחוד עמ' ר"ד) – "שמעתי בצער כאלו איזה רבנים רצו להתיר איסור יחוד החמור על ידי עין אלקטרי וכדומה, ולדעתנו דע"ת האיסור במקומו עומד וח"ו להקל בזה".

(ב) חוט שני (יחוד ס"ק ג' ד"ה בהא) – "ואין חילוק אם רואים ע"י המצלמה במעשיהם בשעת מעשה, או שרואים רק לאחר זמן, דכל שאפשר לראות ולידע הוי מירתתי, ואין זה מקום סתר, ודומיא דמתייחד אדם עם אשה ותינוקת ופירש"י, שתדע לספר דברים בשוק ... אמנם צריך לידע ... ומלבד זאת נתברר לאחרונה שישנם מכשולים רבים כשמתירים איסור יחוד על סמך המצלמות. ועל כן חיישינן דאין בזה את גדר המירתת מדאורייתא להתיר איסור יחוד. על כן הורו רבותינו שאין לסמוך כלל על המצלמות לענין איסור יחוד".

(ג) הגר"ח ק' שליט"א (אהל יעקב) – "האם מצלמת 'ווידאו' שמצלמת את כל הנעשה בחדר מועיל כפתח פתוח להתיר לאיש ואשה זרה להתייחד בו. תשובה: לא".

2. מיקל.

(א) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם יש היתר להתייחד כשיש מצלמה. והשיב אם יש אחד שרואה כל מה שנעשה עכשיו מותר, אבל אם הוא רואה רק אח"כ על טייפ אין להתיר, דיש חששות שמא אף אחד לא יראה את זה".

(ב) עי' הגר"נ גולדברג שליט"א (אהל יעקב) – "בענין אם מותר להתייחד עם אשה ויש שם מצלמה שאפשר לראות מהנעשה בחדר אם דינו כפתח פתוח מסברה נראה שכן אם ג' אנשים יכולים לראות בחוץ".

3. מר"מ.

(א) עי' משנת יוסף (אהל יעקב) – "האם מותר להתייחד במקום שנמצא שם מצלמת ווידאו שמצלמת את כל הנעשה בחדר כמו שפתח פתוח לרשות הרבים. תשובה: בענין יחוד כשיש עין אלקטרונית שהן מצלמות המצלמות ואפשר לראות את הנעשה כנגד המצלמה בחדרי חדרים, [יבוא מוסר השכל להם אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו]. ובספר חדש על אבן העזר שיצא לאור מקרוב כתב להתיר יחוד אם יש מצלמה כזו. אבל מורי ההוראה חולקים עליו, שזה אינו מתיר יחוד [ופשוט שהמצלמה לא מצלמת כל הזוהר, ואפשר לכסות אותה עם חתיכת נייר וכו']. ולענין מה שדנים לגבי יחוד בבגד בתוך הכספת במקום שיש שם מצלמה, כתב לי וז"ל ולכאורה אפשר להקל בחדר הכספות של הבנקים, ששם אין דלת כי אם סוג, או דלת עם חלון, ואז גם הפקיד של הכספת פותח למשהו היא נראית בחדר החיצון צריך הסורג או החלון שבדלת, ובחדר הפנימי של הכספת אפשר לעשות יחוד בזוית אחת או כיסוי במצלמה, אבל הקפיד מירתת, כי זה מקום שרבים מחכים בחוץ בתור, ומסתכלים פנימה, ואם ינסה לדבר משהו עם האשה שנכנסה והיא תתלונן על זה מיד מפטרים אותה מהעבודה. אבל במקום עבודה קבוע, חלילה לעבוד איש ואשה באופן של יחוד, אפילו אם יש מצלמה ואין אפטרופוס לעריות, וגם מצוי אצל רופאים ועורכי דין עם מזכירות שלהם אוי לו ואוי לנפשו, שמכנים עצמו לתוך היצר הרע ממש, ויבטח בד' שימצא לו עבודה בהיתר, והקב"ה רצון יראיו יעשה, עכ"ל.

(ב) שבט הקהתי (אהל יעקב) – "אפילו לאלו שסוברים דמהני יחוד זה רק אם המצלמה הוא במקום גלוי ורואין אותו".

ב. העמיד דחליל בצורת אדם, וכולם חושבים שרואה מעשיהם - האם מותר ביחוד.

1. חשוקי חמד (ע"ז דף סט.) – "שאלה. אדם שיש לו מפעל, ורוצה למנוע את עובדיו מיחוד, הוא מעמיד דחליל בצורת אדם, כאשר כל האנשים חושבים שהוא רואה את מעשיהם. האם זה מציל, כיון שהם חושבים שרואים אותם, או שמא כיון שסו"ס אין זה אדם אין הוא מציל מיחוד. ויש לשאול שאלה נוספת לראובן משרת נכרי והשאר בבית יין, והוא נסע לעיר אחרת, והעכו"ם היה שם לבד, אך טרם צאתו העמיד דחליל או קרטון בצורת אדם, האם חליל זה [בצורת אדם] מציל את היין מלאסור. תשובה. כעין דבר זה כתוב בירושלמי מסכת ע"ז (פ"ה ה"ה) וז"ל: אמר רבי חנינה מעשה בקרון אחת משל בית רבי שהפליגה יותר מארבעת מיל, אתא עובדא קומי רבנן ואכשרון, אמרין בהדא איסטרטא דציידן הות וכולה מישראל הוות. אמר רבי חנינה זמנין דו חמי סייגין כובין, והוא סבור דינון בני נש והוא מתבעת. וכתב הפני משה (שם ד"ה א"ר חנינה) בלא הכי איכא טעמא למיתלי לקולא, לפי שלפעמים שהוא רואה הרבה קוצים מאילנות הנקצצים העומדים על הדרך, וסבור הנכרי שהן בני אדם ונבעת ומתיירא מליגע ביין, עכ"ד. הרי שסייגין כובין מותר, וכל שכן קרטון הדומה לאדם שאנשים מתייראים ממנו. וצ"ע אם יעזור גם לגבי יחוד, דאולי ביין נסך מועיל, אבל בעריות שהם כאש בנעורת לא מהני, וצ"ע".

2. וכן יש לדון בכמה מצבים שאנשים חושבים שהם אינם במצב של יחוד, כיון שיש מירתת, אע"פ שהמציאות אינו קיימת. כגון, לידע את הביבי-סיטר שאחד מהשכנים יבוא לבדוק עליה בשביל איסור יחוד, אע"פ שבעל הבית לא אמר לאף שכן שיבוא לבדוק. וכן אם הבעל צריך לאמר לאשתו שהוא עזב את העיר, ולא יהיה היתר של 'בעלי בעיר' (עי' לעיל, שהגריש"א מחמיר). וכדו'.

לז' חמש נשים ששונאות זו את זו - סעיף י'.

קידושין (דף פא:) - "אמר רבא: מתייחד אדם עם שתי יבמות, ועם שתי צרות, עם אשה וחמותה, [עם אשה ובת חמותה], עם אשה ובת בעלה, עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואין מוסרת עצמה לביאה".

א. **שתי יבמות.**

1. בזמנינו שלא נוהגים ליבם: האם הן שומרת זה את זה.

(א) כן, דהוי שנהא עצמיית.

(1) עי' חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ח') - שהו"ד להלכה.

(2) עי' ח"ח (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ח') - שהו"ד להלכה.

(3) עי' ערה"ש (סעי' י', שהו"ד להלכה) – "מותר להתייחד עם שתי יבמות או עם שתי צרות או עם אשה וחמותה או אשה ובת בעלה או אשה ובת חמותה מפני ששונאות זו"ז ואין מחפות זע"ז ויתיראן זו מזו לזנות".

(4) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות ב'), קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ט סעי' י"ז) – "וכשהב' יבמות הן אחיות, או שיש להם בנים, שנופל הטעם פסול עדות משום חשש איבה שמא תפול ליבום ויהי' צרות זל"ז, ראיתי באוצה"פ מברית אברהם סי' נ"ג להחמיר וכן בזמה"ז שאין מיבמין א"כ לא שייך שנאה ובאמת הענין תלוי בחקירת המל"מ אי כה"ג פסולים לעדות עגונא דהשנאה מכ"מ או לא, ומ"מ סתימת השו"ע ושתיקת הרמ"א מורה דמכ"מ אין איסור יחוד גם בזה"ז גם כשיש להם בנים וכה ראיתי בס' הנ"ל שם תשובת חמדת שלמה סי' יוד".

(5) קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' ג').

(6) ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ח).

(ב) לא.

(1) בית משה (ס"ק י"ד).

(2) אהלך באמיתך (פרק כ' סעי' פ"ג).

(3) הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ"א) – "אע"פ שאסור להתייחד עם שתי נשים, מ"מ מותר להתייחד עם אשה וחמותה או עם אשה ובת בעלה או עם אשה ובת חמותה, מפני שאלו הנשים שונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו. אבל עם שתי גיסות, שמבואר בגמ' ששונאות זו את זו כיון שאחת מהן יכולה ליפול ליבום ולהיות צרה לגיסתה ולכן מותר

להתייחד, מ"מ יש מהאחרונים שכתבו שמכיון שבזמן הזה אין מיבמין, ואין אפשרות שאחת תהיה צרה לחברתה, לכן אינן שונאות זא"ז, (עי' אוצר הפוסקים סי' כב ס"י) ולמעשה אין להקל בזה".

(4) תורת היחוד (פרק ח' סעי' ט"ו) – "וכן עיקר להלכה".

(ג) מר"מ – חמדת שלמה (אה"ע סי' י' אות כ"ה), "מוכח מדלא הגיה הרמ"א (בסי' כ"ו) בהא דמתייחד עם שתי יבמות דבזה"ז דאין מיבמין ואין מקום לשנאותם אסור להתייחד ... א"ו מוכח דהרמ"א ס"ל ג"כ דהוי שנאה עצמית. ובאמת צ"ע לדינא", נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ה סעי' א'), אוצר הפוסקים (ס"ק ל"ו אות ד').

(1) הגר"ש"א זצ"ל (בקונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' כ"א [הוי שומרת]), משא"כ יחוד עמ' ל"ד הע' ח', תורת יחוד פרק ח' סוף הע' י"ט [אינו שומרת].

(2) הגר"חפ"ש זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות נ' ס"ק ב') – "בזמן הזה האם יש איסור ייחוד עם גיסתו אשת אחיו Sister-in-laws, כיון שאין מצות יבום היום ... הגר"חפ"ש כתב, שאפי' אין מצות היבום היום, לכאורה אסור להתייחד עם Sister-in-laws אם אין אשתו עמו".

2. שיש להם בנים.

(א) מיקל – חמדת שלמה (אה"ע סי' י' אות כ"ג), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות ב', קובץ מבית לוי ח"ח עמ' ל"ט סעי' י"ז, לשונו לעיל), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' ד'), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ח).
(ב) מחמיר – נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ה סעי' ב', "ויש להחמיר").
(ג) מר"מ – דבר הלכה (סי' ה' סעי' ג').

ב. שתי צורות.

1. לבני אשכנז: לא נוגע בזמן הזה.

ג. אשה עם חמותה.

1. רק אחר אירוסין – נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד הע' א').

2. דמתפרנסות יחד.

(א) מחמיר, אינו נכלל בהגדרים של שונאות – עוד יוסף חי (פר' שופטים אות ט', "ונ"ל בס"ד דאם האשה וחמותה כיס אחד לשתיהן, כי הרווחה של מעשה ידי שתיהן כולה לאמצע, שהם מתפרנסים ממעשה ידיהם בשוה, ואין אחת נוטלת לעצמה כלום ממעשה ידיה אע"פ שהרווחתה היא יותר, אין לסמוך על דין זה דשונאות זא"ז להתיר להתייחד עם שניהם, דיש לומר אע"פ שהן שונאין בלבבם זא"ז, עכ"ז ניחא לחדא בזנות האחרת בשביל הרווחת האתנן שתהיה לאמצע, ומספרים העולם שנעשה במקום אחד מעשה באשה וחמותה בכהאי גוונא").

(ב) מיקל, אין לחלק – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות ב', "בענין כלה וחמותה דמבואר כאן דאין חשש יחוד ראיתי בס' אוצה"פ בשם ס' עוד יוסף חי להחמיר היכא דמתפרנסות יחד די"ל דניחא להו בזנות חבירתה בשביל הרווחת אתנן לשניהן ומביא ע"ז מעשה, ובעניות לא יראה כלל דאם בלא"ה אין חשש מחמת השנאה לא מצינו בכה"ג שחשו שיזנו להרווחת ממון ובסתמא ודאי לא חששו חז"ל ע"ז"), הליכות עולם (ח"ה עמ' ש"ל).

ד. אשה עם בת חמותה.

1. יכול להיות לאשה א', ג' גיסות שונות.

(א) אשתו של אחיו [her brothers wife] - היא נכללת בכלל של אשה עם בת חמותה.

(ב) בת חמותה [her mother-in-laws daughter] - היא נכללת בכלל של אשה עם בת חמותה.

(ג) אשתו של בן חמותה [her mother-in-laws sons wife] - היא נכללת בכלל של שתי יבמות.

2. ממילא כל גבר עם ב' נשים שהם גיסות, יהיה מותר.

ה. אשה עם בת בעלה (step daughter).

1. היכא שגירש ראשונה (ולא מתה).

(א) מחמיר, אינו נכלל בהגדרים של שונאות – דבר הלכה (סי' ה' סעי' י"ד, "והיכא שגירש ראשונה ואח"כ נשא שניה נראה דאין בת ראשונה בכלל דין בת בעלה"), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' י"ט).

(ב) מיקל, אין לחלק – אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' פ"ד, "משום שיש לה שנאה לכל אשה הבאה במקום אמה אף כשקבלה כתובתה ושאר נכסיה ותמיהני על דבר הלכה שכתב דאינה בכלל דין בת בעלה ודומה לבת צרתה והלא שם לא היתה שנאה קדומה לאלו הפוסקים שסוברים דבת צרתה נאמנת להעיד בעדות אשה").

(ג) מר"מ – נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ו סעי' ד').

ו. ציורים.

1. עוסק בנשים.

(א) מהני – לבוש (סעי' י', "שכל אלו שונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו ומתיירא לזנות בפניה. ולפי טעם זה אפשר אפילו מי שעסקיו עם הנשים מותר להתייחד עם אלו, נ"ל"), ב"ש (ס"ק י"ד, "מותר להתייחד עם שתי יבמות. אפי' מי שעסקיו עם נשים מותר לבוש"), טהרת ישראל (סעי' כ"ג), דבר הלכה (סי' ה' סעי' כ"ג), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ג' אות ט'), שבט הלוי (ח"ה

- סי' ר"ד אות ב', קובץ מבית לוי חי"ח עמ' מ' סעי' י"ח), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ה), נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד סעי' י"ב), תורת היחוד (פרק ח' סעי' י"ג).
2. גס בה.
- (א) מהני – דבר הלכה (סי' ה' סעי' כ"ג), שבט הלוי (קובץ מבית לוי חי"ח עמ' מ' סעי' י"ח), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ו), נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד סעי' י"ב).
3. פרוץ.
- (א) מהני – עי' טהרת ישראל (סעי' כ"ג, "ואפשר אף בפריץ"), דבר הלכה (סי' ה' סעי' כ"ד), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ג' אות ט'), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ז), נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד סעי' י"ג).
- (ב) מר"מ – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות ב', קובץ מבית לוי חי"ח עמ' מ' סעי' י"ח), "ובפרוץ עיין בס' אוצה"פ מה שהביא בשם טה"י ועוד דנוטה להיתר, ומכ"מ בפרוץ בעריות ממש לבי נוקף להתיר".
4. נכרי.
- (א) מהני [בתנאי שאין חשש שיאנסנה] – דבר הלכה (סי' ה' סעי' כ"ד), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ח), נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד סעי' ט"ו).
5. האם הנשים פרוצות.
- (א) מהני – דבר הלכה (סי' ה' סעי' כ"ד), קובץ הלכות יחוד (פרק ו' סעי' כ"ד).
- (ב) מחמיר – נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ד סעי' י"ז, "ויש להחמיר").

לה] שמירת קטנה.

קידושין (דף פא:) - "אמר רבא: מתייחד אדם ... עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואין מוסרת עצמה לביאה".

א. מאיזה גיל מהני התינוקות.

1. כל שהיא כבר בושא לעמוד ערומה – תפארת ישראל (קידושין פרק ד' אות מ"ז, "וכמו כן ביש עמהן תנוקת שיודעת טעם ביאה, שבושה לעמוד ערומה, ואינה מוסרת עצמה לביאה, משום קטנותה, מותר ביום להתייחד"), שו"ת בית שלמה (ח"א סי' מ"ח), שערים מצויינים בהלכה (סי' קנ"ז סוף ס"ק ו'), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה אבל, ששבה"ל סי' קצ"ב סוף סעי' ד', "ועיקר בזה מש"כ בתשובת בית שלמה או"ח סי' מ"ח והוא מרש"י קידושין פ"א ע"ב דכל שהיא כבר בושא לעמוד ערומה בידוע שהגיע הרגשת טעם ביאה ואין לזה זמן קבוע, ולהחמיר צריכים ודאי לחוש שזה רק בבת ה' וא"ו"), מראה כהן (עמ' קע"ח, "גיל קטנה לענין זה הוא קודם לגיל שש, והוא מגיל שמתביישת לעמוד בלי בגדים בפני אנשים").
- (א) הגר"א בלוט שליט"א (קובץ לתורה והוראה ח"ז עמ' ע"ד) – "ולכאורה פשוט דמה שמלמדין בנות ישראל שלנו הלכות צניעות וממילא נזהרין מלגלות עצמן בפני הוריהן אין זה אלא מצות נשים מלומדה ולא מטעם בושא לעמוד לפניו ערומה".
- (ב) דברי סופרים (סי' כ"ה ד"ה ובלא"ה) – "לכאורה קשה לעמיד על הזמן שבושה לעמוד ערומה, דלכאורה נראה דדוקא כשמטבעה בושא לעמוד ערומה, אבל מה שמחנכים אותה שלא לעמוד ערומה מחמת צניעות, אין זה מחמת לבישת היצר ... וא"כ למעשה כיון שמחנכים אס הקטנים לצניעות, קשה לעמוד על הזמן שבושה לעמוד ערומה ...".
2. מתחילה מבת ג'.
- (א) נתיבות לשבת (ס"ק ז', המקנה קידושין דף פב. ד"ה בגמרא) – "דהבת כשהיא בת ג' שנים הוי היא עצמה שמירה".
- (ב) אהלך באמיתך (פרק כ' סעי' פ"ב).
3. גבי דאורייתא מבת ה', גבי דרבנן מבת ג'.
- (א) דבר הלכה (סי' ד' סעי' ב', סי' י"ד הע' ט"ז) – "ומאחר דהוי מחלוקת בדאורייתא יש להתיר רק עם תנוקת מבת חמש ומעלה, וזהו ביחוד עם ערוה, אבל להתייחד עם פנויה שעדיין לא ראתה דם נדה אף פעם שהיחוד עמה מדרבנן, או בשאר יחוד דאסורו רק מדרבנן אפשר דיש להתיר יחד עם תנוקת מבת שלש ומעלה".
4. מתחילה מבת ה'.
- (א) עי' צמח צדק (אה"ע ח"א סי' ל"ט ד"ה ומה).
- (ב) הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"ג הע' ב').
- (ג) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב' [עי' האורחות הבית לקמן]) – "שנוסע עמם ילד או ילדה מבן חמש".
- (ד) עי' נטעי גבריא (יחוד פרק כ"ט סעי' ב', סעי' ג') – "דעת הרבנים שגיל חמש יש לה בושא טבעית".
- (ה) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' ח' אות ג', באנגלית סעי' י"ג) – "ילדה מגיל 5 עד 9".
- (ו) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).
- (ז) והצנע לכת (פרק ב' סעי' ה' הע' ל"ח).
- (ח) תורת היחוד (פרק ח' סעי' ה', סעי' י"ט).
5. מתחילה מבת ה' או ו'.
- (א) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה אבל, קובץ מבית לוי חי"ח ריש עמ' ל"ט, ששבה"ל סי' קצ"ב סוף סעי' ד', סיכום ס"ק ח') – לשונו לקמן.
6. מתחילה מבת ו'.
- (א) אורחות הבית (פרק י"ד סעי' כ"ט, עי' הע' ס"ו. [ועי' התשובות והנהגות לעיל]) – "גיל ילדה או ילד אלו הוא לערך בין שש לתשע שנים, ובשעת הדחק מועיל גם שמירת בת עד גיל אחת עשרה".

7. מתחילה מבית ו' או ז'.
- (א) חוט שני (יחוד ס"ק ב' אות ג', סוף ס"ק ו', ס"ק י"א ד"ה קטנה, שבת ח"ג עמ' רמ"ה, נדה סי' קצ"ב עמ' ר"ב ד"ה כל) – "ילד או ילדה המצילים מיחוד כגון שהם מגיל ו' עד עשר".
8. מתחילה מבית ז'.
- (א) אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' ע"ז, ילדים בהלכה [ארטסקרול] פרק י' הע' ל"א) – "שיש רשות להקל ולקחת תינוקות לשמירה כשהיא בת שבע שנים".
9. מתחילה מבית ז' או ח'.
- (א) פתח הבית (פרק י' סעי' ד', ואולי בת ו').
10. דעת הגריש"א זצ"ל.
- (א) הגריש"א זצ"ל (משנת השלחן תשובה קפ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ג) – "בערך מגיל שמונה".
- (ב) הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ"ב) – "והגיל הוא משש".
11. מר"מ.
- (א) ישכיל עבדי (ח"ה אה"ע סוף סי' כ"ב) – "ודאי שדבר כזה אינו תלוי בגיל, כי אין הגיל הקובע בזה, אלא הדבר תלוי בהתפתחות השכל ...".

ב. עד איזה גיל מהני התינוקות.

1. עד בת ט'.
- (א) ב"ח (ס"ק ז' ד"ה והא) – "דאפילו ראויה לביאה שרי להתייחד עמה עד זמן שמוסרת עצמה לביאה דהיינו בת ט' ויום אחד".
- (ב) הו"ד בזכור לאברהם (ח"ב אה"ע אות י') – "עי' ב"ח דכתב דעד ט' שנים ויום א' אינה מוסרת עצמה לביאה ועד אותו זמן שרי להתייחד".
- (ג) הו"ד בפת"ת (ס"ק י"ב).
- (ד) חכ"א (כלל קט"ו סעי' ט') – "והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה ואין מתיידין ביום בלא קטן או קטנה דהיינו בפחותים מבין תשע שנים".
- (ה) מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק ט') – "היינו עד ט' שנים ויום א' (פ"ת)".
- (ו) בית שלמה (או"ח סוף סי' מ"ח).
- (ז) מסגרת השולחן (סי' קנ"ב ס"ק ז').
- (ח) טהרת ישראל (סעי' כ"ד, סי' קצ"ב סעי' ל"ו) – "שלא לבשה יצה"ר עדיין והיינו עד ט' שנים ויום א'".
- (ט) אג"מ (תורה והוראה ח"ה עמ' כ"ד) – "ותהיה השומרת פחותה מבית ט"ת כדהובא באבה"ע סימן כ"ב סעיף יו"ד ובפ"ת ס"ק י"ב דעד בת ט"ת ויום אחד אינה מוסרת עצמה לביאה והנכון שתהיה כבת ז' או ח'".
- (1) אמנם עי' אג"מ (ילדים בהלכה, ארטסקרול, פרק י' הע' ל"ג), ששמעתי בשם האג"מ עד בת י"ב.
- (י) הגריש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ"ב) – "עד תשע שנים".
- (יא) הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' ל"ג הע' ב').
- (יב) דבר הלכה (סי' ד' סעי' ב', סי' י"ד סעי' ז').
- (יג) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה ובשיעור, ששבה"ל סי' קצ"ב סוף סעי' ד', סיכום ס"ק ח') – "ובשיעור אינה מוסרת עצמה לביאה כ' הב"ח שהיא עד ט' שנים ויום א' ואע"פ שבעצי ארזים מפקפק על דבריו צריכים אנו לחוש לדברי הב"ח ומט' ואילך כבר אינו נקרא שמירה".
- (יד) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב', אורחות הבית פרק י"ד סעי' כ"ט) – "שנוסע עמם ילד או ילדה מבין חמש עד תשע ובשעת הדחק גם בבת עד גיל אחד עשרה וכן עד גיל שתים עשרה נחשבים כשומרים לאיסור יחוד".
- (טו) נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"ז סעי' י"ז, פרק כ"ט סעי' ה').
- (טז) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).
- (יז) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' ח' אות ג', באנגלית סעי' י"ג) – "ילדה מגיל 5 עד 9".
2. עד בת י'.
- (א) חוט שני (יחוד סוף ס"ק ו', ס"ק י"א ד"ה קטנה, שבת ח"ג עמ' רמ"ה) – "ילד או ילדה המצילים מיחוד כגון שהם מגיל ו' עד עשר".
3. גם בת י'.
- (א) שו"ת אור שמח (סוף סי' ד' ד"ה ועתה).
- (ב) חזו"א (פתח הבית פרק י' סעי' ה').
4. בשעת הדחק עד בת י"א.
- (א) תשובות והנהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב', אורחות הבית פרק י"ד סעי' כ"ט) – לשונו לעיל.
- (ב) עי' פתח הבית (פרק י' סעי' ה').
5. עד בת י"א.
- (א) תורת היחוד (פרק ח' סעי' ה', סעי' י"ט).
6. עד בת י"ב.
- (א) פנים מאירות (ח"ב סי' קל"א, [לכאורה צ"ל בתוך שנה של י"ב ועדיין לא היה י"ב]) – "וילדה אחת בת י"ב שנים ... אפילו יחוד לא הי' דהא מתייחד אדם עם אשה ותינוקות שידעת טעם ביאה ואינו מוסרה עצמה לביאה".

(ב) עי' עצי ארזים (ס"ק ט"ו).
 (ג) עי' עזר מקודש (על סעי' ג') – "נראה שהוא עד היותה בת י"ב שנים שאז הוא זמן הלבשת היצר כיון שנכנסת אז למצות ונגד עזר יש כנגדו וכמ"ש בטעם מה שגדול המצווה ועושה משום שעל ידי זה יש התנגדות היצר. ולזה קטנה אין בה הלבשת היצר גם שבקטן אין רק יצר הרע ובכניסתו למצות נכנס בו יצר טוב כידוע על כל זה אין זה רק לגבי כוחות השכלים מה שאין כן לגבי ההתנגדות להוציא לפועל עבירות הוא ביותר בגדלות ובבחינת מה שאמר הכתוב כי יצר לב האדם רע מנעוריו דהיינו שבהיותו נעשה איש נעשה אז היצר יותר רע מבהיותו בנעוריו וכן כתוב בפתיחה דספר הק' הפלאה על כתובות אך יש לומר שאין זאת כי אם לגבי הזיווג בבחינת עתך עת דודים שערך צמח כו' שבזה הוא הלבשת היצר בגדלות ביותר מה שאין כן לשארי מילי באכילה וכדומה היצר גובר בקטנים ביותר וצלע"ע".

(ד) עי' ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ט"ז אות ד') – "ואילולא דברי הב"ח ... היה נלפענ"ד דגם בתינוקת השיעור של מסירת עצמה לביאה הוא ג"כ כבתינוק והיינו עד שתגיע לשנת גדלות דידה או עד שתביא סימנים, דהיכן מצינו קביעה כזאת של ט' ויום אחד גבי תינוקת. וכן ראיתי באמת בספר עצי ארזים סי' כ"ב ס"ק ט"ו שמשגי על הב"ח וכותב וז"ל: ומ"ש הב"ח זמן שמוסרת עצמה לביאה היינו בת ט' ויום אחד לא ידעתי אנה מצא כן דשיעור דט' שנים ויום א' לא נאמר אלא בתינוק שביאתו ביאה וכו' עיי"ש, הרי כנ"ל, וא"כ יש מקום להקל אפי' בקחת תינוקת למעלה מגיל ט' עד שנת הגדלות שלה או אם הביאה סימנים קודם לכן וכנ"ל".

(ה) אהלי ישרון (יחוד ח"ו סעי' ג').
 7. בשעת הדחק עד בת י"ב – טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).

ג. מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ב ס"ק נ"ה), שבט הלוי (ח"י סי' רל"ז אות א'), "שאלה: ילד בגיל י"ג ומעלה, השומר על קטנים, שביניהם ילדה בת ג' ומעלה. תשובה: ילד בגיל י"ג ומעלה עם ילדה בת ג' יש איסור יחוד, ואם ישנם עוד ילדים כנ"ל היודעים לספר ע"י שיוודעים ענין ביאה אפשר להקל לצורך בלבד".

לט] שמירת קטן.

א. האם מהני שמירה ע"י תינוק.

1. מסופק – עזר מקודש (על סעי' י'), "לא ראיתי כעת מפורש אם מועיל תינוק פחות מבן תשע שנים להיות שומר אודות יחוד של אשה. ומשמעות לשון הש"ע שעם תינוק מותר להתייחד אולי יש ממנו גם כן הכרע. שמועיל להיות שומר כמו תינוקת שמבואר שם לעיל. שכיון שיוודעת כו' תגלה. והוה ליה שמירה ובתינוק כל שיוודע כו' הוה ליה גם כן שמירה וצלע"ע".
2. מיקל – עי' רמ"א (יו"ד סי' קצ"ב סעי' ד', סי' שמ"ב סעי' א'), "והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה", בצל החכמה (ח"ב סי' ע"א), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק ט"ז), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה ובשמירת, "ובשמירת תינוק זכר פשוט דמהני להלכה כמו תינוקות כל שיוודע טעם ביאה, ודלא כס' עזר מקדש דנסתפק בזה"), עי' אוצה"פ (ס"ק מ"ג), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ב'), פוסקים.

ב. מאיזה גיל מהני התינוק.

1. מתחיל מבן ה'.
 (א) עי' חת"ס (אה"ע ח"ב סי' צ"ו).
 (ב) אהלך באמיתך (פרק כ' סעי' פ"א).
 (ג) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).
 (ד) והצנע לכת (פרק ב' סעי' ה' הע' ל"ח).
 (ה) תורת היחוד (פרק ח' סעי' י"ט, אמנם עי' לקמן).
 2. מתחיל מבן ה' או ו'.
 (א) תורת היחוד (פרק ח' סעי' ה', אמנם עי' לעיל).
 (ב) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח ריש עמ' ל"ט, עי' בקונ' הלכות יחוד שם) – "מגיל חמש שש".
 3. מתחיל מבן ו'.
 (א) חזו"א (דבר הלכה סי' ד' סעי' ג') – "וכבר הורה מרן החזו"א דמבן שש הוי שומר".
 (ב) דבר הלכה (סי' י"ד סעי' ז', עי' סי' ד' סעי' ג') – "קטן מבן שש ...".
 4. מתחיל מבן ו' או ז'.
 (א) חוט שני (יחוד סוף ס"ק ו', עי' ס"ק י"א ד"ה קטנים, שבת ח"ג עמ' רמ"ה, הל' נדה סי' קצ"ב עמ' ר"ב ד"ה כל, עי' בקונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' ט') – "ילד או ילדה המצילים מיחוד כגון שהם מגיל ו'-ז' עד עשר".
 5. מתחיל מבן ז'.
 (א) אג"מ (ילדים בהלכה, ארטסקרול, פרק י' הע' ל"ז).
 (ב) אהלי ישרון (יחוד ח"ו סעי' ג').
 6. מתחיל מבן ז' או ח'.
 (א) סדרי טהרה (סי' קצ"ב ס"ק י"ג).
 (ב) פתח הבית (פרק י' סעי' ד', ואולי בני ו').
 7. מתחיל מבן ט'.
 (א) כו"פ (יו"ד סי' קצ"ב פליתי ס"ק ד').

(ב) נתיבות לשבת (ס"ק ז', המקנה דף פב. ד"ה בגמרא).

(ג) עי' חכ"א (כלל קכ"ו סעי' ט') – "וכן תינוק בן ט' שנים".

1) עי' דבר הלכה (סי' ד' ס"ק י"ג) שהוא ט"ס וצ"ל עד ט' שנים. אמנם עי' הח"ח (לשונו לקמן), שהוא לקח כל פעם לשון החכ"א בס' נדחי ישראל (כידוע), ולא שינוי לשונו.

(ד) מחצית השקל (יו"ד סי' קצ"ב ס"ק י"ד ד"ה אבל) – "ואותו קטן גם כן איירי דידע טעם ביאה כמו שכתב הב"ח להדיא, והיינו שהוא בן תשע שנים ויום אחד".

(ה) עי' ח"ח (נדחי ישראל פרק כ"ד סעי' ט') – "וכן תינוק בן ט' שנים".

(ו) הגרופ"ש צ"ל (יחוד עמ' ל"ג הע' ב').

(ז) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' ח' אות ג', באנגלית סעי' י"ג) – "ילד מגיל 9 עד 13".

8. דעת הגריש"א צ"ל.

(א) הגריש"א צ"ל (קונ' הלכות יחוד פרק ג' הע' ט') – מתחיל מבן ה'.

(ב) הגריש"א צ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ"ב) – "והגיל הוא משש".

(ג) הגריש"א צ"ל (משנת השלחן תשובה קפ"א, אשרי האיש יו"ד פרק כ"ו אות ל"ג) – "בערך מגיל שמונה".

9. מר"מ.

(א) תשובות ונהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב') – "שנוסע עמם ילד או ילדה מבן חמש". אמנם עי' אורחות הבית (פרק י"ד סעי' כ"ט) מתחיל מבן ו', ועי' פרק כ"ז סעי' ח'.

ג. עד איזה גיל מהני התינוק.

1. עד בן ט'.

(א) חכ"א (כלל קט"ו סעי' ט') – "והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה ואין מתייחדין ביום בלא קטן או קטנה דהיינו בפחותים מבן תשע שנים".

(ב) עי' עזר מקודש (על סעי' ה', על סעי' י').

(ג) טהרת ישראל (סי' קצ"ב סעי' ל"ו) – "מנהג השמירה בזה ליקח קטן פחות מן ט' שנים".

(ד) אהלך באמיתך (פרק כ' סעי' פ"א).

(ה) הגריש"א צ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות כ"ב) – "עד תשע שנים".

(ו) שבט הלוי (ח"ה סוף סי' קי"א, קובץ מבית לוי ח"ה עמ' ל"ט הע' ט"ז, ששבה"ל סי' קצ"ב סוף סעי' ד', סיכום ס"ק ח') – "דגם בקטן הזמן עד גיל תשע".

(ז) דבר הלכה (סי' ד' סעי' ג', סי' י"ד סעי' ז') – "ומסתבר כדעה קמייתא".

(ח) תשובות ונהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב', אורחות הבית פרק י"ד סעי' כ"ט) – "עד תשע ובשעת הדחק גם בבת עד גיל אחד עשרה וכן עד גיל שתים עשרה נחשבים כשומרים לאיסור יחוד".

(ט) עי' נטיע גבריא (יחוד פרק כ"ט סעי' ז') – "ולא יהיה יותר מבן ט' שנה, ובשעת הדחק כפי ראות עיני המורה יש להקל עד י"ב שנה".

(י) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).

2. עד בן י'.

(א) חוט שני (יחוד סוף ס"ק ו', ס"ק י"א ד"ה קטנים, שבת ח"ג עמ' רמ"ה) – "ילד או ילדה המצילים מיחוד כגון שהם מגיל ו'-ז' עד עשר".

3. בשעת הדחק עד בן י"ב.

(א) תשובות ונהגות (ח"ב סי' תרנ"ח אות ב') – לשונו לעיל.

(ב) נטיע גבריא (יחוד פרק כ"ט סעי' ז') – לשונו לעיל.

(ג) טהרת עם ישראל (עמ' קצ"ד).

4. עד בן י"ג.

(א) אג"מ (ילדים בהלכה, ארטסקרול, פרק י' הע' ל"ט).

(ב) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' ח' אות ג', באנגלית סעי' י"ג) – "ילד מגיל 9 עד 13".

(ג) אהלי ישרון (יחוד ח"ו סעי' ג').

(ד) יחוד (עמ' ל"ג הע' ב').

ד. מר"מ – בדה"ש (סי' קצ"ב ס"ק נ"ד).

1. מהר"ם זיסקינד (סי' כ"ו ד"ה ועוד) – "והגדול הי' בן י"א שנים ... נשאר לשומרה ...".

2. שבט הלוי (ח"י סי' רל"ז אות א') – "שאלה: ילדה מבית י"ב ומעלה השומרת על ילדים קטנים ויש ביניהם בן ט' ומעלה. תשובה: ילדה כנ"ל עם בן ט' שנים פשיטא דאיכא איסור יחוד, ואם ישנם עם הילד עוד קטנים ממנו שכבר יודעים ענין ביאה ויודעים לספר, אפשר להקל לצורך".

3. גר"ח שליט"א (אהל יעקב) – "האם ילדים מגיל שש ושבע מצילים מאיסור יחוד. תשובה: יתכן".

4. מראה כהן (עמ' קע"ח) – "גיל קטן לענין זה הוא בגיל שבע שמונה וי"א מגיל שש ומגיל תשע שנים ויום אחד נחשב כבר לגדול שמוסר עצמו לביאה וא"א להשתמש בו כשומר [וי"א שעד גיל י"ב שנים נחשב הוא לשומר]".

מ] הלכות.**א. ציורים.**

1. עוסק בנשים.
(א) מהני – דבר הלכה (סי' ד' סעי' ה'), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ז'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ח').
2. לבו גס בה.
(א) מהני – דבר הלכה (סי' ד' סעי' ו'), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ו'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ח').
3. פרוץ.
(א) מהני – דבר הלכה (סי' ד' סעי' ד'), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ח'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ח').
4. נכרי.
(א) מחמיר – תוס' (ע"ז דף כה: ד"ה לא, "וא"ת אמאי לא מוקי לה בשיש עמה תינוקת דבכי האי גוונא בישראל שרי ליחודי"), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה ואשה, "ואשה ותינוקות עם גוי. משמע ברור בתוס' ע"ז כ"ה ע"ב ד"ה לא צריכא דבישראל שרי ובגוי אסור").
(ב) מהני [בתנאי שאין חשש שיאנסנה] – נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"ז סעי' ז'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ט').
(ג) מהני, אא"כ בבית נכרי – קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ט').
(ד) מר"מ – דבר הלכה (סי' ד' סעי' ד').
5. הנשים פרוצות.
(א) מהני – דבר הלכה (סי' ד' סעי' ז'), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' י').
6. עם נכרית.
(א) מהני – קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' י"א).

ב. האם שמירה מועיל גם בבניהם, או רק של אחרים.

1. רק של אחרים – מהר"ם זיסקינד (סי' כ"ו ד"ה ועוד, "ועוד דבלא"ה לא מקרי שמירה בנ"ד דעד כאן לא איירי הש"ע בס"ל הנ"ל אלא בתינוקות אחרים, אבל בניהם קטנים פשיט' לא מקרי שמירה שאינה בושא מפנה' כדאי' בש"ע מטא"ה סי' קמ"ח סעיף ב' ע"ש").
2. גם בניהם – דבר הלכה (סי' ד' סעי' א'), בצל החכמה (ח"ב סי' ע"א אות ג'), ציץ אליעזר (ח"ו עמ' רט"ו אות ה'), "ראיתי דבר חידוש בספר שו"ת מהר"ם זיסקינד רוטנבורג ... ולפענ"ד קשים הדברים להולמם דלא משמע כן מסתמיות דברי הש"ס הרמב"ם והשו"ע, ולא אישתמיט לשום אחד מהפוסקים שיבאר בכזאת, והרואה יראה דמשמע בפשטות דבכל גוונא מועיל שמירת תינוקת בין של אחר ובין שלה", קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' ג'), שער היחוד (סעי' י' דרך קצרה ס"ק י', דרכי אלישיב ס"ק ט'), תורת היחוד (פרק ח' סעי' ו'), סתמיות הפוסקים.

ג. האם השומר צריך להיות בתוך בחדר.

1. מחמיר – ערה"ש (סעי' י', "בדרך לא מהני קטנה דשמא תפנה עמו למקום מוצנע ותזנה [ב"ש] וכ"ש בבית כשיש עוד חדר דאסור". נראה אפילו עכשיו שהם בתוך חד חדר, שמא הולך לחדר שניה).
2. מיקל – תזו"א (דבר הלכה סי' ו' סוף סעי' י"א), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' י"ד), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ז). הראיה מפנים מאירות, "ל' כיון שהוי חדר בתוך חדר, והאיש ונערה היה בחוץ והאשה בפנים. אי אפשר להוציא האשה מהבית אלא דרך החוץ, ממילא יש שמירה לנערה בחוץ).
(א) רק אם הדלת בפתוח – הגר"י ראטה שליט"א (ילדים בהלכה פרק י' הע' מ"ג), קובץ הלכות יחוד (פרק ה' סעי' י"ד), ילדים בהלכה (ארטסקרול, עמ' מ"ז).
(ב) לענין אם השומר ישן, עי' לעיל סעי' ה'.

ד. שאר שומרים לב' נשים.

1. עי' סעי' ה', לשיטות ומר"מ.

מא] ייחוד עם קטן וקטנה - סעיף י"א.**א. איזה גיל מתחיל האיסור ייחוד: תינוקות.**

1. מבת ג' – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י', "תינוקות מבת שלש ולמטה ותינוק בן תשע ולמטה מותר להתייחד עמהן, שלא גזרו אלא על ייחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה"), טור (סעי' א'), מחבר (סעי' י"א), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות א' ד"ה והנה, אות ג'), הגריש"א זצ"ל (יחוד עמ' כ"ה הע' ו'), הגר"ח פ"ש זצ"ל (יחוד עמ' כ"ה הע' ו'), פוסקים.
2. בזמנ"ז יותר מבת ד' או ה', ואולי יותר מבת ו' או ז' – עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ב, "הנה אף שבסי' כ"ב בסעיף י"א איתא לחדושה שמותר להתייחד עם תינוקות פחותה מבת ג' וכן הרמב"ם פכ"ב מא"ב ה"י והמ"מ אף שכתב דפשוט הוא זה מסיק דכן נראה קצת מן הירושלמי, היינו דמתרץ דחזינן דאיכא בזה חדושה מדנקט זה הירושלמי, והוא כדי שלא נימא שאף שאיסור היחוד הוא כדי שלא יבא לידי זנות אסרה תורה לגמרי היחוד אף עם אלו שלא שייך כלל ענין איסור דזנות, אלא דלא אסרה תורה ולא רבנן אלא כששייך לחוש לעבירה דזנות, דהוא דוקא מבת ג' ולהלן דראויה לביאה. אבל אחרי שהוא דוקא כשאיכא חשש ביאה איך שייך לומר דאיכא חשש ביאה ביחוד בעלמא כשלא נמסרה לו מאביה או מאמה בפירוש כדי לבועלה דהא איכא לקטנה שרחה צר ודאי כאב וצער גדול מאד בביאה דגדול, ולקטנה כזו הא אין לה תאוה תשמיש שלא תרגיש בהכאב שיש לה

שכתבו התוס' בשם הר"י בכתובות דף ל"ט ע"א ד"ה צער ואף גדולות בביאה ראשונה להחתן יש שצוהות מהכאב ויש גם שאין מניחות להחתן לגמור הבעילה אף שרחמן הוא ראוי לבעילה, ואף גדולות כשרחמן צר מעט מדרך שאר נשים יש שאין הבעל יכול לבעול כמפורש בתוס' יבמות דף ס"ה ע"ב בסד"ה כי מתשובת ריצב"א אף שודאי רחמה גדולה משל קטנה בת שלש פי שלש וארבע ואולי עוד יותר, וגם הא היה דם הרבה שגם בשביל זה תצטק ואף שהוא במקום שלא ישמע קולה הא ודאי תספר לאביה ולאמה מה שעשה לה פלוני, וגם בלא יסורים הא ברור לכל שקטנה בת ג' ואף בת חמש ואולי עוד יותר יספרו כל מה שאירע להן אף דברים שהיה להן הנאה אם הוא דבר משונה מה שאין מצוי שיעשה לה, ואם לא תבין לומר בדברים תראה בידה על אותו המקום ויבינו מזה שבעלה, שא"כ אין לנו לחוש לאיסור יחוד שלא נאסר בשביל ביאת אונס ולא נאסר כשאפשר להודע כגון שהיה שם קטן וקטנה שידעו לספר מה שראו וא"כ כ"ש שיחוש למה שברור לו שהיא עצמה תספר לאביה ולאמה, וא"כ איך שייך לאסור יחוד עם בת ג' שנים ואף עם בת ד' וה' שנים ואולי גם עם בת שש ושבע שנים לא שייך לאסור היחוד דהוא כברור להמתייחד דאם יזנה עמה תספר לאביה ולאמה. ולכן אולי יש לומר שדורות הראשונים שאני שהיו יולדות בתמני ונשי בריאות גם קודם כדאיתא בסנהדרין דף ס"ט ע"ב וידעו מזה גם התינוקות, וגם בזמן התנאים מצינו בנדה דף מ"ה ע"א דיוסטני בתו של אסורוס בן אנטונינוס שאלה לרבי אשה בכמה ניסת וא"ל בת ג"ש ויום אחד אף שכבר לא היתה מתעברת גם אז אלא בת י"ב שנה ויום אחד כדהשיב לה, ואף שלדינא בישראל סובר רבי כר"י אמר רב ואיתימא ר"א דאסור לאדם שיקדש את בתו קטנה עד שתגדל כדדייק הגמ' רפ"ב דקידושין דף מ"א ע"א, מ"מ חזינן דהיו נמצאים אלו שהיו מקדשין בנותיהן כשהן קטנות כדאיתא בסוף קידושין סוף דף פ"א ע"ב דאף ר"ח קדש את בתו כשהיתה קטנה טובא שהיו מותבינן לה בכנפיה, ובזמן התוס' וגם קודם כבר הרבה שנים עד לא כבר סמוך לדורותינו היו ג"כ נוהגין לקדש בנות הקטנות כמפורש בתוס' קדושין מ"א ע"א ד"ה אסור, וגם היו משיאים אותן תיכף דהא כל הטעם היה משום הנדוניא והוצאות הנישואין שזה הא שייך עיקר להנישואין, שלכן אולי ידעה כבר גם תינוקות בת שלש שאיכא יסורין ע"י הבעל אך שזוהו לטובתה ומסתמא כשפיתה אותה אמר שהוא כבעל לה. אבל בעצם עדיין תמוה דאף אם הטעה שהוא בעלה ודאי תספר לאביה ולאמה ולא היה שייך לאסור יחוד עמה, וצ"ע הטעם אף בזמננו. אבל בזמננו ודורות אחדים שלפנינו הרי הא לא שייך לחוש כלל ולכן איני רוצה להורות בזה לא היתר ולא איסור, אבל איני מוחה באלו המקילין").

3. בתינוקת עד גיל שש, מותר בשומר אחד בלילה – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק ח' סוף הע' כ"ז).

4. מר"מ – נשמת אברהם (ח"ה עמ' קל"ד אות 4).

(א) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם יש להקל בזמן הזה באיסור יחוד עם קטנה, דהרי חוק המדינה חמור כ"כ בזה, ויש בזה מירתת טובא. והשיב אין להתיר בזה בשום אופן ואין לסמוך דירא משום חוקי המדינה".

ב. ספק בת ג'.

1. מקיל [כמו ספק דרבנן] – נתיבות לשבת (ס"ק א'), אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ב), "וביחוד שאסור מדרבנן מותר משום דספק לקולא".
 2. מחמיר [אפשר לברורי] – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק א' הע' כ"ו), הגר"א נבנצל שליט"א (אסיפת יצחק ח' ניסן תשס"ז, שאלה: "אם מסופק אם תינוקת הוי פחותה מבת ג' האם מותר להתייחד עמה". תשובה: "לא").
 3. מר"מ.
- (א) שבט הקהתי (אהל יעקב) – "ובודאי אם אפשר לברר ודאי יש לברר ונראה רק אם הספק הוא קטן כגון שידוע שהיא בערך ג' שנים. אבל אם הספק הוא אם הוא כמעט שלש או כמעט ארבע לא מסתבר להקל כיון דאפשר לברר אינו נחשב לספק. ועוד אם זה בקביעות הרי המגן אברהם כותב דאין סומכין על ספק דרבנן לכתחילה עי"ש".

ג. איזה גיל מתחיל האיסור יחוד: תינוק.

1. מבן ט' – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י'), "תינוקת מבת שלש ולמטה ותינוק בן תשע ולמטה מותר להתייחד עמה, שלא גזרו אלא על ייחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה", טור (סעי' א'), מחבר (סעי' י"א), פוסקים.
2. יש מקום להקל עד גיל י"א [ובתנאי שלא הושפע מעולם החיצון] – הגר"ש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק א' הע' כ"ה סוף ד"ה וכדברינו), תורת היחוד (פרק א' סעי' ט"ז), "יש מקום להקל בשעת הדחק [ובצירוף עוד היתר] בקטן עד גיל אחת עשרה ובתנאי שלא הושפע מעולם החיצון".

ד. למה יש איסור בקטנה, הגם שהיא שומרת.

1. מצד אונס – ב"ח (ס"ק ז' ד"ה והא), בית שמואל (ס"ק ט"ו), "וביחוד עמה אסור כמ"ש בסעיף י"א כתב ב"ח שם חיישינן שמא יבא עליה באונס", ערה"ש (סעי' י'), "להתייחד עם זו התינוקת עצמה אסור דשמא יאנסה", עוד יוסף חי (פר' שופטים אות י').
- (א) ר"ל פיתוי קטנה אונס – חזו"א (אה"ע סי' ל"ה ס"ק ג'), "ואף דאסור להתייחד עם בת ט' שאינה מוסרת עצמה דחיישינן לאונס וכמש"כ הח"מ סימן כ"ב ס"ק ט"ו האי אונס ר"ל פיתוי קטנה, וא"ת אי חיישינן לפיתוי איך הקטנה מצלת היחוד עם הגדולה, היינו כיון דידועת טעם ביאה הגדולה בושה לשמש בפניה".
2. מצד אונס ופיתוי – חלקת מחוקק (ס"ק ט"ו, "יש לחוש לאונס ולפתוי"), דברי סופרים (ס"ק קי"ז).

ה. האם ב' קטנות שומר אחד לשני.

1. מחמיר.
- (א) הגר"ש"א זצ"ל (קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד סוף אות כ"ב) – "אבל עם שתי קטנות בגיל זה אין להתייחד".
- (ב) שבט הלוי (ח"י סי' רל"י) – "אם קטנה שידועת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה הוא טעם מספיק להתיר יחוד בב' קטנות כאלה. כמדומני דסתימת השו"ע בשם הרמב"ם סי' כ"ב סי"א דלא גזרו רק על יחוד קטנה מג' שנים ולמעלה, וכ' שם הב"ח

וח"מ דאע"ג דכשהם בערך בת ה' ובת ו' אינם מוסרים עצמם לביאה מכ"מ חיישינן שמא יבא עליה באונס, וכ' הב"ח דהא דלא חיישינן כן כשיש גדולה וקטנה שאינה מוסרת עצמה לביאה, היינו משום דהקטנה שומרת הגדולה, ולקטנה אין חשש אונס כיון דאיכא גדולה בהדיה, והמשמעות שגדולתה גורם שאין חשש אונס בקטנה, ומשמע להדיא דאם אין גדולה בהדה, רק קטנה דאיכא חשש אונס והכי מסתבר, זה הנלענ"ד כעת".

2. מיקל.

(א) תורת היחוד (פרק ח' סעי' ז').

(ב) הלכה ברורה (ח"ב גבי הע' י"ב, בלי מקור).

3. ג' קטנות.

(א) מיקל – דבר הלכה (סי' י' סעי' ה').

(ב) מר"מ – דברי סופרים (סוף ס"ק קט"ו, עמק הלכה ס"ק תתכ"ב, "ובספר דבר הלכה ... ולא ידעתי טעם לחלק ביניהם"), נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"ז הע' י"ח, "ובאמת לא הבנתי מדוע נקט בדבר הלכה בפשיטות דע"י שלש קטנות מותר דהא החשש של פיתוי ואונס שייך גם בשלש קטנות").

4. מר"מ – דבר הלכה (סי' ד' ס"ק א', סי' י' סעי' ה', "צ"ע"), דברי סופרים (ס"ק קט"ו), נטעי גבריאל (יחוד פרק כ"ז סעי' י', סעי' י"א), שער היחוד (סעי' י' דרכי אלישיב ס"ק ח', "ויל"ע").

(א) יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' ז') – "שאלה: האם יש איסור יחוד עם שני בנות קטנות שיודעות טעם ביאה, ולא מוסרות עצמן לביאה. תשובה: צריך לעיין".

ו. האם יש חשש אונס בגדולה.

1. לא.

(א) בינת אדם (שער בית הנשים סי' ט"ז) – "והנה טעמא של יחוד יש לומר או משום דחיישינן שמא יבוא עליה באונס או יש לומר דלזה לא חיישינן דאם יאנס אזי היא תגלה ועל כל פנים יקבל בושה או עונש ומתיירא מזה אלא דהחשש שמא תתרצה לו ועיין בעבודה זרה דף כ"ה ע"ב בתוספות ד"ה איכא בינייהו דמשמע דבירושלמי יש בזה פלוגתא ולכאורה נראה דהחשש משום אונס דהא אמרינן שם דף ל"ו באותה שעה של תמר ואמנון גזר דוד על יחוד פנויה והא התם באונס היה ואמנם לפי זה הא דאמרינן בקידושין אשה שבעלה בעיר אין חוששין משום יחוד וכתבו הרמב"ם והסמ"ג משום שאימת בעלה עליה ואי באונס מאי מהני אימת בעלה ומרש"י דכתב דמסתפי מבעל השתא אתי אין להוכיח דיש לומר דרצה לומר דהבועל מסתפי שמא יבוא הבעל אך מדקאמר משום דנשים דעתן קלות ופירש רש"י ושתיהן נוחות להתפתות משמע ודאי דדוקא החשש משום שתפתה ובאמת הכי משמע מקרא דילפינן כי יסיתך דמשמע דהטעם הוא משום הסתה ולפי זה נראה לי דהא דגזר דוד היינו משום שאם היה כבר האיסור יחוד אף בפנויה לא היה בא לידי אותו מעשה שהיה אסור לה להתייחד אם אמנון ולכן גזר".

(ב) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ט) – "דאיסור יחוד אינו על ביאה באונס אלא על ביאה ברצון דאין חוששין לאונס לגזור יחוד בשביל זה".

(ג) נטעי גבריאל (יחוד פרק ו' סוף הע' ז').

2. מר"מ – דרישה (סוף ס"ק י"ב, "שאר המחברים שלא הזכירו האי דינא דבלילה צריך שלשה ס"ל דלא חיישינן שמא תפותה היא אלא יבוא עליה שלא לרצונה"), אוצר הפוסקים (סעי' א' ס"ק א' אות ו' ד"ה אם).

ז. האם יש מצות חינוך על הלכות יחוד.

1. מיקל.

(א) עי' הגריש"א זצ"ל (תורת היחוד פרק א' הע' כ"ז ד"ה אמנם, קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ד אות ט"ז) – "שאע"פ שלפוסקים הנ"ל יש יחוד בקטנים, אבל נהגו לפסוק כהשיטה דאין יחוד בקטנים וכדפסקו היש"ש והב"ח".

(ב) דבר הלכה (סי' ב' סעי' ח', עמ' רי"ב ד"ה לכאוף) – "קטן שהוא פחות מבן י"ג שנה מותר להתייחד עם קטנה פחותה מבת י"ב (סמ"ג, מהרש"ל, ב"ח)".

(ג) דברי סופרים (ס"ק קי"ט) – "אבל אם גם הוא קטן וגם היא קטנה אף שהוא בן ט' שנים ויום אחד והיא בת ג' שנים ויום אחד מותרים להתייחד, דצריך שיהיה אחד מהם בר עונשין".

(ד) הקטן והלכותיו (פרק ס"א סעי' ט').

(ה) הליכת בת ישראל (פרק ח' סעי' ב').

(ו) ילדים בהלכה (ארטסקרול, פרק י' גבי הע' ו').

(ז) עי' חינוך ישראל (פרק ג' סעי' י"ב).

(ח) מורה הנעדר (אה"ע סי' א' סעי' י"א).

(ט) הלכות יחוד (רביעע עמ' י"ד, עי' בהע' שם שמסיים "צ"ע").

2. יש חיוב.

(א) שערים מצוינים בהלכה (קובץ הלכות יחוד פרק ב' הע' י"א) – "שבעו"ה בדור פרוץ כזה יש להזהר בדברים כאלו".

(ב) עי' יביע אומר (מעין אומר ח"ח פרק ב' סי' י"ד) – "שאלה: ילד בן שנים עשרה וילדה בת חמש אם יש דין יחוד כיון שלא הגיעו למצוות. תשובה: [מו"ר נר"ו הרהר מעט ואמר] יש בזה דין חינוך. [מרן ציין באיסור גדול עם קטנה או גדולה עם קטן]".

(ג) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ד אות ג') – "ולע"ע לא ידעתי בעניי למה לא שייך גדר חינוך גם בקטן וקטנה מאיסור יחוד דהא חינוך שייך להלכה גם בפרישה מאיסורים ועיין באו"ח סי' שמ"ג, והוא ענין חמור של עריות, ואפילו יחוד פנויה שהוא דרבנן, והבת פחותה מבת י"ב לא הגיע עדין לנדות מכ"מ גם בדרבנן שייך חינוך, ובפרט ענין המורגל הרבה כיחוד".

- (ד) חוט שני (יחוד ס"ק י"א ד"ה המהרש"ל).
- (ה) בירור הלכות יחוד (עמ' ע"א) – "בספר דבר הלכה ... דברי סופרים ... מכל האומר נראה בעליל **טעות הגדול** שכתוב בהאי ספרא רבא וחשיבא 'דבר הלכה', אלא מחויבים ללשנן כלנו 'אסור לבן קטן שיהי' ביחוד עם בת קטנה אחרי גיל של ג' שנים. ולא לעשות שום התקרבות".
- (ו) עי' הגר"ח ק"ש שליט"א (הליכות חיים ח"ב אות שכ"ג) – "נכון לזהר".
- (ז) הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "האם יש חיוב חינוך ביחוד, כגון קטן וקטנה ביחד. והשיב יש חיוב חינוך".
3. מר"מ – תורת היחוד (פרק א' סעי' י"ח), נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ב סעי' ח', פרק מ"ט הע' י"ח), שער היחוד (סעי' י"א דרכי אלישיב ס"ק ב', "ויל"ע").
- (א) אג"מ (רשומי אהרן אה"ע אות כ"א אות ד') – "אין ללמד בנות צעירות בבית ספר הלכות יחוד ואיסור נגיעה וכדו', עד שיהיו בערך בגיל חמש עשרה שנה".

ח. אם יש איסור ייחוד עם אשה שיש לה צירי לידה.

1. מחמיר – הגר"שז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"א, אסיא חנ"ט עמ' י"ז אות ט"ו ס"ק ד', "ובעיקר הדין שפיר נראה דאין לחדש מעצמנו שאינה ראוי לביאה באותה שעה ... גם נראה דבלא"ה יש לחוש לאיסור יחוד הואיל ומצוי מאד **שהצירים נפסקים** ואז הרי היא ככל הנשים ולכן אסור להכניס עצמו למצב כזה של יחוד עם אשת איש").
2. מר"מ.
- (א) הגר"שז"א זצ"ל (תורת היולדת פרק י"ד הע' ד') – "וכשציריה תכופים ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה, יתכן שאין איסור יחוד. כי איסור יחוד הוא מחשש רצון ולא אונס. וגם בהפסקות הקצרות בין ציר לציר, גם כאשר יש ביניהם שיעור צליית ביצה, שהוא שיעור של 'יחוד', מ"מ הרי היא **במצב של אפיסת כוחות** ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה, ואין בזה איסור 'יחוד'. וכך נוטה דעת הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], ויש לזה סמך מדברי הרדב"ז ...".

מב. טומטום, אנדרוגינוס - סעיף י"ב.

א. אשה.

1. עם אנדרוגינוס.
- (א) מחמיר – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"א), מחבר (סעי' י"ב).
2. עם טומטום.
- (א) מיקל – גר"א (ס"ק י"ט).

ב. איש.

1. עם אנדרוגינוס.
- (א) מיקל – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"א, גירסא לפנינו), טור (סעי' י"ב), מחבר (סעי' י"ב, עי' ב"י ס"ק י"ב).
- (ב) מחמיר – גר"א (ס"ק י"ט), "אלא דט"ס הוא וכצ"ל אנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ולא עם הנשים ואם וכו' ספק אבל האיש ואשה מתייחד עם הטומטום".
- (ג) מר"מ – ערה"ש (סעי' י"א).
2. עם טומטום.
- (א) מיקל – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"א), מחבר (סעי' י"ב), ערה"ש (סעי' י"א).

ג. מר"מ – שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה אות א').

1. הגר"שז"א זצ"ל (קב ונקי ח"ב סי' שע"ה) – "באנדרוגינוס שעברה ניתוח הוציאו לה את איברי הזכרות, והיא לומדת בבית ספר של בנות, והיא לובשת בגדי נשים, והיא נראית כאשה גמורה, האם מותר לה להתייחד עם נשים וללבוש בגדי נשים ... ואמר שאם היא נראית ממש כאשה, מותר לה להתייחד עם נשים, וללבוש בגדי נשים, ואדרבה אסור לה להתייחד עם אנשים ... וכל זה כשרבו עליו סימני נקבות, אבל כשהוציאו לה לגמרי, דעת מו"ח זצוק"ל שדינה כאשה גמורה".

מג. נשים מספרות בבית הכסא - סעיף י"ג.

- סנהדרין** (דף יט.) – "ואמר רמי בר אבא: התקין רבי יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות בבית הכסא, משום ייחוד".
- רש"י** (סנהדרין דף יט. ד"ה משום) – "משום ייחוד. שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס וייתחד שם, ותנן (קידושין פ', ב): לא יתייחד אדם עם שתי נשים, ובבית הכסא שבשדות קמירי, שהיה בית הכסא שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפנים שם".

א. במקום שהן בעיר.

1. מיקל, אין לחוש – עי' רמ"א (סעי' י"ג), "וי"א דוקא בימיהם שהיו בתי כסאות בשדות, אבל בזמן הזה שהן בעיר, אין לחוש", **מג"א** (סי' ג' ס"ק ב'), **פמ"ג** (או"ח סי' ג' א"א ס"ק ב'), ערה"ש (סעי' י"ב), **מ"ב** (סי' ג' ס"ק ד'), "ולא ידברו רק הנשים כשהולכות לבית הכסא הקבוע לרבים כמו בהכ"ס שבשדה בימיהם **או בחצר בהכנ"ס** במדינות אלו התקינו חכמים שיהיו מספרות זו עם זו כדי שישמע קולן מבחוץ ולא יכנוס איש לשם ויתחד עמהן".

ב. דיבור בבית הכסא.

1. לא ידבר שם, משום צניעות – מחבר (או"ח סי' ג' סעי' א', "גם לא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו, משום צניעות (אור זרוע)").
(א) כ"ש שלא לאכל שם – בא"ה (או"ח סי' ג' ס"ק ב').
(ב) פסקי תשובות (סי' ג' הע' י"ג) – [משום צניעות] "ולטעם זה **אם מדבר בינו לבין עצמו** (בטלפון) כשאינן שומעים בחוץ יתכן שליכא איסור, אמנם לטעם המקובלים בכל גווני אסור, וכששומעים אותו בחוץ לדברי הכל אסור".
(1) לא נראה, כיון צניעות שייך אפילו בינו לבין עצמו. וראיה, שהבא"ה כ' כ"ש שלא לאכל שם, הגם שהוא בינו לבין עצמו.
2. מ"ב (סי' ג' ס"ק ד') – "ואם הוא לצורך גדול אפשר דמותר לדבר כ"ז שאין נפנה עדיין אבל בעת שנפנה אף לצורך גדול אסור ואם א"א לסגור הדלת ואיש אחר רוצה לכנס ינחרו זה לזה ולא ידברו".
3. אם מותר לדבר בבית הכסא במקום הצורך או במקום הפסד ממון – יביע אומר (ח"ח או"ח סי' א', "ולכן בבתי כסאות מודרנים שיש בהם טלפון, ולפעמים הנפנה שם שומע קול צלצול טלפון, ויש לו ספק אם הוא ענין של הפסד ממון, או חולי, וכיו"ב, נראה שהמיקל לענות לטלפון יש לו על מה שיסמוך, אך יקצר בדבריו עד כמה שאפשר. אבל בלא זה אין להקל לדבר בבהכ"ס כלל, אפילו אין שם אלא בני הבית בלבד".
4. אם צריך לחנך קטנים שלא לדבר בבית הכסא – משנה הלכות (חי"א סי' ו', "בדבר אי מותר לתינוקות לספר בבית הכסא ואין בהם משום צניעות או גם הם אסורים. תשובה. לפענ"ד דודאי **גם הא בכלל חינוך** הוא וצריך לחנכו להתנהג שלא לספר ככל מצוות שצריך בצניעות. אמנם לענין בית הכסא מבואר בגמ' ע"ז מ"ז ע"ב דמרחק ממנה ד"א ופריך דקא מרווח לעו"כ וא"ר חנינא מסורא דעבד לה בית הכסא לתינוקות א"ל דגדיר ליה בהיזמי והיגיי ועיין ר"ח ופרקינן דעביד ליה בית הכסא דתינוקות דלית להו צניעותא וכו' ע"ש ועיין טו"ש"ע א"ח סי' ג' וק"ל").
5. מר"מ – מנחת יצחק (ח"ד סי' ס"א), **אבן ישראל** (ח"ט סי' ס"ג על מ"ב סי' ג').
(א) פסקי תשובות (סי' ג' סוף אות ג') – "ואם לא נכנס לשם על מנת להתפנות אלא לצורך איזה ענין אחר שפיר טפי להקל הדיבור, וכל שכן כשחזר בית הכסא משמש לעוד יעודים כגון שיש שם ארון איחסון וכיוצא בזה".

מד] אשה בשוק ובנה אחריה - סעיף י"ד.

סנהדרין (דף יט.) – "ואמר רמי בר אבא: התקין רבי יוסי בציפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה, משום מעשה שהיה".
רש"י (סנהדרין דף יט. ד"ה משום) – "משום מעשה שהיה. שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית, וכשחזרה ולא ראתה, התחילה צועקת ובוכה, בא אחד מהם ואמר: בואי ואראנו לך, ונכנסה אחריו ועינו אותה".

א. בנות.

1. מחמיר, אין לחלק – ערה"ש (סעי' י"ב, "וכ"ש דבת לא תלך אחריה דבהבת עצמה יש חשש שתתפס ותתאנס"), **דברי סופרים** (ס"ק קל"ג), **שער היחוד** (סעי' י"ד דרך קצרה ס"ק ב').

ב. הגדר.

1. **שבט הלוי** (ח"ה סי' ר"ה אות ג') – "לא תלך אשה בשוק ובנה אחריה, פרש"י בנה קטן וכ"כ במאירי, ובשו"ע אינו מבואר אם קטן דוקא, ומסתבר שכן דעת השו"ע, ואינו מבואר עד כמה הוא בגדר קטן לענין זה, **וגדר בנה אחריה כל שאינה ראה אותו**, ע"כ צדדים דלאחריו אסורים וצדדים שלפניה מותרים ועיין ה' לשון המאירי שם".

ג. בזמן הזה.

1. **חוט שני** (יחוד ס"ק י"ב אות ג') – "לא תהלך אשה בשוק ובנה אחריה, הוא גזירת חכמים המחייבת, ואין סיבה לומר **דבזמן הזה שאני**, ועל כן לילך עם העגלה ולגרור אותה מאחריה אסור, כיון ששייך חטיפת התינוק, ואף שהעגלה עם גגון מעט מ"מ שייך חטיפה. וכן מה שמשאירים בחוץ כשנכנסים לחנות לא עדיף משוק. **וכל רחוב הוא בכלל שוק**".
2. מר"מ – **דברי סופרים** (עמק דבר ס"ק תתס"ג, "ולכאורה במקום שאין פרוצים מצויים שם מותר, אך שמא לא פלוג ... וצ"ע").

מה] שומר בחצר נשים - סעיף ט"ו.

לשיטת רש"י, מותר להתייחד עם נשים הרבה.

1. בלילה אסור אפילו הן הרבה נשים – ב"ת (ס"ק ט' ד"ה אין, "לפרש"י דאיש אחד עם ג' נשים וכ"ש טפי מג' אין חוששין משום יחוד קשה דהא חצר שיש בו נשים סתמא קאמר אפילו טובא ואפילו הכי אסור וי"ל דהכא כיון דשומר ביום ובלילה אפילו רש"י מודה דאיכא חששא דילמא אדניימי מקצתן אזיל ועביד איסורא ולא שרי לרש"י בג' נשים אלא דוקא ביממא וכ"כ ב"י ע"ש הראב"ד דמחלק בין יחוד דביום ליחוד דבלילה נ"ל").
(א) כדי להתייחד איש אחד עם כמה נשים בלילה - עי' סעי' ה', לשיטות ומר"מ.
2. כאן גרע טפי דהוא שומר בקביעות – **חלקת מחוקק** (ס"ק י"ז), **ב"ש** (ס"ק י"ז, "כאן גרע טפי דהוא שומר בקביעות"), **אפי זוטרי** (ס"ק כ"ז), **ערה"ש** (סעי' י"ג).

ב. שומר שתפקידו לשמור עליהם רק מבחוץ מטעם בטחון וכדומה.

1. מותר כשאין לו רשות ליכנס לפנים – **הגריש"א** זצ"ל (תורת היחוד, הו"ד בנטעי גבריאל סוף פרק כ' בהערות, קובץ בית הלל חמ"ב עמ' ל"ו אות ל"ו, "שומר הנמצא ליד שער הכניסה של בית ספר לבנות, אם אין לו רשות להכנס למקום הבנות יש להתיר, ואין בזה האיסור המובא בשו"ע (אהע"ז כב טו), שאין ממנים שומר על נשים אפילו אדם כשר").

א) לטעם, עי' דברי מלכיאל (ח"ד סי' ק"ב ד"ה אכן), "וכ"נ להוכיח מהירושלמי פ"ק דכתובות הובא להלכה ברמב"ם פכ"ב מהא"ב הט"ו ובטוש"ע אה"ע סי' כ"ב שאסור למנות איש לשמור חצר שיש שם נשים אף על פי שהוא עומד בחוץ שאין אפטרופוס לעריות. הרי דחיישינן שיכנס לפנים. וא"ל שהחשש הוא שתצא לחוץ וייתחד עמה וכדין אנשים בחוץ ונשים בפרס. דא"כ מה קמ"ל בזה. וגם דהרמב"ם מפרש שם זה באופן אחר וכמ"ש לקמן. ועכצ"ל דאיירי כגון שהוא עומד בחוץ ברחוב במקום שאין שייך יחוד והחשש הוא שמא יכנס לפנים. אך שם י"ל הטעם שכיון שעומד שם בקביעות יש לחוש שבהמשך הזמן ימצא לו אופן להתקרב לאיזה אשה שבחצר. וכן מורה לשונו שם שאין אפטרופוס לעריות. דמשמע שהוא רק על דרך חשש רחוק. וכעין הא דמייתי שם שלא ימנה אפטרופוס בביתו ע"ש".

2. מר"מ – דבר הלכה (סי' י"ד סעי' י', "צ"ע").

ג. האם תינוקות שומרות.

1. מהני – דבר הלכה (סי' י"ד סעי' ז'), "והיכא שיש קטנה מבת שלש עד תשע או קטן מבן שש עד תשע בין הנשים אפשר דיש להתיר, ובלילה בעי שתים, והיכא שכל הנשים קטנות עד גיל תשע ודאי דמותר למנות שומר עליהן בין ביום ובין בלילה".
2. מחמיר – שער היחוד (סעי' ט"ו דרך קצרה ס"ק ג').

ד. פתוח לרה"ר.

1. מהני – חוט שני (יחוד ס"ק י"ג), "איש שומר על פנימיה שישנות שם בנות, ודאי אסור, אבל שומר בשעות הלימוד שלהם אפשר שמותר. שומר על נשים דאסור להושיב, מ"מ אם הפתח [של המקום הנשים] פתוח לרשות הרבים מסתברא דמהני".

ה. הנהגות של הבית יעקב.

1. י"ל, שסומך על ה"ח [שרק אם הם שומרים בלילה יש להחמיר].
2. י"ל, כשאין לו רשות ליכנס בפנים - עי' לעיל.
3. י"ל, שיש תינוקות שהיו שומרים - עי' לעיל.
4. י"ל, במקום שפתח פתוח לרה"ר.
5. שער היחוד (סעי' ט"ו ציוני דרך ס"ק ד') – "מפוסקי זמנינו כשאין שומר בקביעות יום ולילה כ"א לכמה שעות ביום וכגון בזמן שבנות באות לבית הספר, ומ"מ גם אם אין בדבר איסור מצד המבואר כאן בשו"ע, יש לפקוח עין ולהקפיד שלא ייוצר קשר או פירצה בגדרי הצניעות".

מין לא ימנה אדם אפטרופוס על ביתו - סעיף ט"ז.

ברכות (דף סג.) – "תניא, רבי אומר: אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו, שאלמלי לא ימנה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו לא בא לאותו דבר".

א. האם אסור מדינו או הוא רק עצה טובה.

1. אסור מדינו – רמב"ם (אסור כ"ב הל' ט"ו), "ואסור לאדם למנות אפטרופוס על ביתו שלא ינהיג אשתו לדבר עבירה".
2. אורחות חיים (הל' ביאות אסורות אות י"ג), כל בו (סי' ע"ה), שער היחוד (סעי' ט"ז דרך קצרה ס"ק א', ציוני דרך ס"ק א').
3. רק עצה טובה – אפי זוטרי (ס"ק כ"ח), ערה"ש (סעי' י"ג), "גם צו חז"ל בדרך עצה שלא ימנה אדם אפטרופוס על ביתו שלא תבא אשתו לידי עבירה ואלמלי לא ימנה פוטיפר את יוסף הצדיק ממנה על ביתו לא היה בא לאותו דבר [ברכות ס"ג א']".
3. מר"מ – דברי סופרים (ס"ק קמ"ד).

א) שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה אות ה') – "לא ימנה אדם אפטרופוס על ביתו שלא ינהיג אשתו לדבר עבירה, ראיתי בס' אוצה"פ העתיק מס' אפי זוטרא ס"ק כ"ח דהטור ושו"ע שינה מלשון הרמב"ם שכו' אסור למנות משום דבגמ' אמרו רק אל ימנה וכו' שאלמלא מנה פוטיפר ליוסף אפטרופוס בתוך ביתו לא באה לאותו מעשה (עיין ח"מ מש"ס ברכות ס"ג) אלמא דרק עצה טובה קמ"ל, וכ"ה בערוך השולחן סי"ג, דרק בדרך עצה טובה, ואני עני איני יודע מאין הרגלים לדבר לחלוק סתם על הרמב"ם שכו' דין זה בלשון איסור, ואילו ה' הטור חולק היה מביא דברי הרמב"ם וחולק עליו, ועוד דגם לשון לא ימנה שבטור ושו"ע שפיר מתפרש גם כן לשון איסור, אלא דראיתי לשון המאירי שמשמע כהגאונים הנ"ל שכו' לעולם אל ירגיל אדם בתוך ביתו אנשים שאינם מהוגנים (והוא מימרא דברכות ס"ג ע"א לעולם אל ירבה אדם אנשים רעים בתוך ביתו) ואף המהוגנים לא יעשה כבעלי בתים מכל וכל (ור"ל מימרא דאפטרופוס) שהלשונות מתרבות ומצויות לחטוא בדבורים וראוי לאדם לזיזהר שלא להלכד ברשתם ע"כ במאירי. הנה משמע דרק זהירות בעלמא, ועוד למדתי מהמאירי שעיקר החשש בחטא הדבור ע"י היכרות המרובה שלהם ואולי גם כוונתו שע"י הדבור ירגילו לדבר עבירה, מגדר אל ירבה שיחה עם האשה כאשר ה' באשת פוטיפר ויהי כאשר דברה אליו יום ויום ואין להאריך בזה".

ב. מזכירה (secretary) במשרד.

1. תשובות והנהגות (ח"ד סוף סי' רצ"ט) – "ואגב רצוני לעורר עוד, שנהגו הנשים לקבל משרה בתור מזכירה במשרד, ואף שאין בזה אסור ייחוד, הלא מפורש ברמב"ם פרק כ"ב דאסורי ביאה (הט"ו) ובש"ע אה"ע כ"ב (ט"ו-ט"ז) שאפילו שומר בחוץ בבית נשים אסור, שמא יהא לו קשר עמהם, וק"ו מזכירה שהרי"ז דומה לאפטרופוס בתוך ביתו שבודאי אסור שהרי על כרחך יש להם קשרים, וכל שכן כאן שמקבלת ממנו פקודות ראוי לאסור, ולא שמענו שמעמידין בזה הדת על תילה היום וצע"ג".

מז ת"ח בחצר אלמנה - סעיף י"ז.

גמרא (ב"מ דף ע"א, ע"ז דף כב:) – "דתני רב יוסף: ארמלתא לא תרבי כלבא, ולא תשרי בר בי רב באושפיזא".

א. האם רק בקיעות אסור, או דוקא להתאכסן אצלה אסור.

1. בקביעות אסור, אבל עראי הוי רק חשש ליחוד יש להקל – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' ט"ז), טור (סעי' י"ז), מחבר (סעי' י"ז), חלקת מחוקק (ס"ק י"ט).
2. דוקא להתאכסן אצלה אסור [היינו כשאוכל משלה אבל אם משלם לה מותר] אבל לדור בחצר מותר – ראב"ד (איס"ב פרק כ"ב הל' ט"ז, "אסור לת"ח לשכון וכו'). כתב הראב"ד ז"ל הפריז על מדותיו שלא אמרו חכמים אלא שלא יתאכסן עמה". (א) "דהיא תתן לו מקום לכבדו ולהאכילו משלה דרך קירוב הכנסת אורחים, אבל לדירה שיש לו משלו ואין צריך לה אין בזה קירוב כלל" – ט"ז (ס"ק י'), ב"ש (ס"ק י"ח).

ב. אסור מדינו או חומרא בעלמא.

1. ט"ז (ס"ק י') – "ומכל מקום נראה לי שתוספ' לא ס"ל כן שהרי כתבו שם על לא תרבי כלבא שזהו חומרא בעלמא דלא נחשדו ישראל על הבהמה וא"כ גם מ"ש על לא תשרי בר בי רב גם כן חומרא בעלמא היא זו דאל"כ הוה זו ואין צריך לומר זו דתחילה זכר החומרא בעלמא ואח"כ הדין ותו דשם בגמרא משהו אותה דקאמר בשלמא בר בי רב וכו' ועל פי זה נראה לי דאין להרהר עכשיו במה שדרין אפילו ת"ח בחצר שיש אלמנה וכל שכן (בהגדות בלב) (אפשר דצ"ל בהלנה בלבד) בבית אלמנה שיש לסמוך על התוס'".

ג. אם רק ת"ח, או אפילו ת"ח.

1. רק ת"ח – שער היחוד (סעי' י"ז דרך קצרה ס"ק א', דרכי אלישיב ס"ק ב').
2. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה אות ו') – "פשוטו דת"ח דוקא נקט דכיון דאין כאן חשש יחוד מן הדין, אלא מפני החשד הנה זה מתכסיס ת"ח להזהר מן החשדות כעין שאמרו בברכות מ"ג ע"ב בדברים שהם גנאי לת"ח מפני החשד יעש"ה, איברא מצאתי לשון המאירי בב"מ ע"א ע"א שכ' וז"ל ומטעם זה הזהירו שלא תאסף בביתה שום אדם אפילו בר בי רב הבא ללמוד תורה, א"כ לדעתו ת"ח לרבותא נקט ומכ"ש שאר אדם, ומה דאמרו שם בשלמא בר בי רב משום דצניע לה, וזה הטעם לא שייך בשאר אדם, אלא לרבותא נקט דיש צד אחד בבר בי רב לאסור משום דצניע לה אע"פ שמצד אחר ה' מקום להתיר דכיון שהוא לומד תורה לא נחשד, אבל מכ"מ סתם אדם אסור מק"ו".

ד. מה הדין בגרושה, פנויה.

1. מחמיר – שער היחוד (סעי' י"ז דרך קצרה ס"ק ד').

ה. לישון בבית אלמנה כשהיא הולכת לבנה.

1. אג"מ (אה"ע ח"ג סי' י"ט) – "הנה בדבר מה שמע"כ הוא בעיר אחרת לעבודת השחיטה איזה ימים בשבוע והיה מלונן ואכילתו בבית איש ואשה זקנים ועתה מת האיש ואין לו מקום אחר של יהודים כשרים ללון ולאכול שם אלא בבית המטבחים שהוא מקום קר ולח שמזיק לבריאותו, והאשה אינה לנה בביתה כי בנה לוקח אותה בכל ערב ולנה אצל בנה אם רשאי ללון שם באשר אינה בביתה או שיש לחוש למראית העין שאולי יש שאין יודעים שלנה אצל בנה, וכן אם יהיה רשאי ללון שם כשתסע על איזה זמן לבנה שבעיר אחרת מחשש שמא יש שלא ידעו שנסעה מהעיר ויחשדוהו באיסור יחוד. הנראה לע"ד שאין לחוש למראית העין כזה דאל"כ אין לדבר סוף שאף כשהיו שנים ושלישה דרים שם שליכא שום איסור נימא דיהיה אסור משום אולי יש שיודע רק מאחד ואינו יודע מהאחרים, אלא כיון שלא נעשה הדבר בסתר ואפשר לידע זה יש לתלות שמסתמא יודעים כל בני העיר. ואפשר גם שלא אסרו כלל באיסור יחוד במראית עין כיון שיש הרבה דרכים שלא יהיה יחוד לא יחשדוהו שעבר על האיסור ונתייחד, דהא חזינן בע"ז דף כ"א דלאיסורים משום חשד תלוי איך הוא הרגילות, ובמקום אחד בארתי שמסתבר שאף בשוה הרגילות נמי אין לאסור משום חשד דאין טעם שיחשדו ואולי אף אם הוא מיעוט המצוי לא יחשדוהו ורק במרחץ שאסור בקבלנות הוא מטעם שלענין עסק דמרחץ יותר טוב בשכירי יום מקבלנות שלכן יש טעם לחשדו אסרו, שלפ"ז ודאי אין לאסור בזה באיסור דמראית עין. אך גם בלא זה הרי רגילות טובא שיכול להשיג מי שיהיה עמו שם או שכבר שכרו שם עוד אנשים, ואולי אינה בביתה כהאמת לכן אין לאסור כשאינה לנה בבית וכ"ש כשתסע מן העיר".

ו. לאכול בקביעות בבית אלמנה.

1. אג"מ (אה"ע ח"ג סי' י"ט) – "ובדבר לקבוע אכילתו בבית האלמנה כשהיא שם אף כשליכא איסור יחוד הוא לכאורה כמו שיכון בחצר שיש בו אלמנה שאסור לת"ח כדאיתא בש"ע אה"ע סימן כ"ב סעיף י"ז, אבל מכיון שמע"כ אוכל משלו מותר זה להראב"ד כדאיתא בב"ש ס"ק י"ח ובט"ז סק"י, והט"ז כתב שם שלתוס' הוא רק חומרא בעלמא שלכן נוהגין הרבה ת"ח להקל אף לאכול משלה, ומכיון שמע"כ אוכל משלו עוד עדיף דגם איכא שיטת הראב"ד. אבל עדיין יש בזה מהא דאר"ש לענין איסור לחבול בגד אלמנה שהוא מטעם שיצטרך להחזיר לה ויהיה יוצא ונכנס אצלה שחרית וערבית ואתה משיאה שם רע ורבנן נמי לא יפלגו על זה שאפשר לצאת שם רע מזה, וא"כ גם ליכנס לביתה לאכול שחרית וערבית יש לחוש לזה. אבל כיון שלא נאמר ע"ז איסור ומע"כ אוכל משלו יש להקל בשעת הדחק גדול כזה שאין למע"כ מקום הראוי לאכול שם. אבל כשאינה בביתה אין לאסור לא אכילה ולא שינה".

ז. לשכור חדר אחד בתוך בית של אלמנה זקנה.

1. אג"מ (אה"ע ח"א סי' ס"א) – "נשאלתי בשנה זו שדוחק גדול הוא למצא לשכור חדר לישן אם רשאים לשכור חדר אצל אשה זקנה אלמנה שהיא ישנה בחדר אחר סגור והם יהיו בחדר אחר ואין להם דריסת הרגל דרך חדרה דאולי אסור משום שבלילה אף בעיר צריך שלשה כדאיתא ברמ"א אה"ע סי' כ"ב סעי' ב'. והשבתי שאם היא שומרת דת ונשארה אלמנה בזקנותה שכבר פסקה מלראות דם נדה ואחר שטבלה מנדותה שראתה בפעם האחרון שאיסור היחוד הוא רק מדרכנן, והחשש שמא אחד יישן ואחד ייקץ ויבטח ע"ז שחברו ישן הוא רק ספק וספק דרבנן לקולא. ואולי גם דין דבדרך צריך שלשה שבגמ' הוא רק בא"א או פנויה שהיא נדה שאיסור היחוד הוא מדאורייתא, אבל אף אם נחמיר בדרך שנימא שהגמ' איירי גם בפנויה שאינו נדה, מ"מ בלילה בעיר מסתבר שיותר קיל דהא אפשר לו להקיץ את חברו ורק משום שבינו לבינו מתייחד עמה כדאיתא בב"ש סק"ט וזה חשש קטן וגם הא יתירא שמא גם חברו אינו ישן ונדמה כישן או שמא ייקץ ולכן יש להקל בפנויה שאינה נדה בשעת הדחק כזה. אבל אם נשארה אלמנה בזמן שהיתה עדין רואה דם שבאלמנותה הא לא טבלה או שלא היתה שומרת דת שאף שהיא עתה זקנה היא נדה כיון שלא טבלה על ראיתה האחרונה והוי איסור היחוד דאורייתא יש לאסור בשנים דספק דאורייתא לחומרא".

ח. מר"מ.

1. ציצע אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כד) – "עכ"פ יש לפנינו יסודי היתר מוצקים להתיר מדינא גם לת"ח לשכון בחצר שיש בה אלמנה, ובפרט בימינו שיש קושי רב בהשגת מקום מגורים מתאים, ועל אחת כמה וכמה שאין כל מקום לחומרא במקרה שבשעה שהת"ח נכנס לשכון בחצר עוד לא היתה אלמנה ורק אח"כ נתאלמנה, ואינו מחויב כלל וכלל ליכנס בטורח רב זה בגוף ובממון של החלפת מקום המגורים".

מח. אלמנה אסורה לגדל כלב - סעיף י"ח.

גמרא (ב"מ דף עא., ע"ז דף כב:) – "דתני רב יוסף: **ארמלתא לא תרבי כלבא**, ולא תשרי בר בי רב באושפיזא".

א. האם הוא אסור מדינא או חומרא בעלמא.

1. אסור מדינא – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' ט"ז, "אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד"), סמ"ג (לאוין סי' קכ"ו, "אלמנה אסורה לגדל כלב [בתוך ביתה] מפני החשד"), מחבר (סעי' י"ח, "אלמנה אסורה לגדל כלב, מפני החשד"), ים של שלמה (קידושין פרק ד' סי' כ"ג, "אסור לאלמנה לגדל כלב בתוך ביתה"), לבוש (סעי' י"ח, "אלמנה אסורה לגדל כלב בבית מפני חשד רביעה"), ערה"ש (סעי' י"ד, "אמרו חז"ל שאלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד"), שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה אות ז', "אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד, הוא לשון הרמב"ם ממס' ב"מ ע"א, וכ' התוס' שם דהוא חומרא בעלמא, איברא מדשינה המחבר שהוא לשון הרמב"ם לשון הש"ס שלא מוזכר איסור וכ' בלשון איסור, משמע איסור מעיקר הדין ודלא כס' אוצה"פ שהעתיק סתם לשון התוס' על לשון השו"ע").

2. חומרא בעלמא – תוס' (ב"מ דף עא. ד"ה לא, "לא תרבי כלבא. משום לזות שפתים בעלמא לפי שהולך אחריה שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה וגם אין אסור להתייחד"), הו"ד בט"ז (ס"ק י').

3. מר"מ – דברי סופרים (ס"ק קנ"ג).

ב. מה הדין בגרושה, פנויה.

1. מחמיר – שער היחוד (סעי' י"ח דרך קצרה ס"ק א').

ג. כלבה (נקבה).

1. מיקל – דבר הלכה (עמ' ר"א ד"ה תשובה).

ד. להחזיק כלב מפחד גנבים.

1. מחמיר, אין לחלק – שער היחוד (סעי' י"ח דרך קצרה ס"ק ב').

2. מר"מ – דבר הלכה (עמ' ר"א סי' ט"ו).

מט. תקנה אשה עבדים - סעיף י"ט.

ב"מ (דף עא.) – "דתניא: אשה קונה את השפחות ואינה קונה את העבדים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף קונה את העבדים. - אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל, ולא קשיא: כאן - בעבד עברי, כאן בעבד כנעני. עבד עברי - צניע לה, עבד כנעני - פריץ לה".

א. לקנות עבדים קטנים פחות מגיל ט'.

1. מחמיר – טור (יו"ד סי' רס"ז סעי' י"ט), עי' מחבר (יו"ד סי' רס"ז סעי' י"ט, עי' ש"ך שם ס"ק ל"ב), עי' פרישה (סוף ס"ק כ"ג).

2. מיקל – רמב"ם (עבדים פרק ט' הל' ו').

3. מר"מ – חלקת מחוקק (ס"ק כ'), ערה"ש (סעי' י"ד).

ב. אשה שיש לה בעל.

1. מחמיר, אין לחלק – ב"ח (יו"ד סי' רס"ז ס"ק י"ד, "ומשמע דאף אשה שיש לה בעל אסרו חכמים דסתם אשה קאמר וכי היכי דאסרו בכל אשה ללמד תינוקות כדלעיל סוף סימן רמ"ה"), ש"ך (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ל"א, "ומשמע דאף אשה שיש לה בעל אסרו

- חכמים דסתם אשה קאמר כי היכי דאסרו בכל אשה ללמד תינוקות כדלעיל סי' רמ"ה סכ"א ה"ה הכא"), ברכ"י (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ז'), שער היחוד (סעי' י"ט דרך קצרה ס"ק ב').
2. מיקל – ט"ז (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ז'), "וכל שכן ביש לה בעל שבעלה משמרתה דלפי הנראה אין חשד כלל באשת איש דבההיא סוגיא בב"מ אמר תני רב יוסף ארמלתא לא תשרי בר בי רב באושפיזא כו' אלמא דדוקא באלמנה חששו".
3. מר"מ – דברי סופרים (ס"ק קנ"ד).

ג. האם אשה מותרת לשכור משרת קבוע.

1. מיקל – ט"ז (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ז'), "לכאורה בכלל זה שלא תשכור ג"כ משרת נער משום האי חשדא וכבר ראינו בכל הקהלות שנשים יקרות יש להם משרתים בפרט אותן שהן בעלת משא ומתן ונראה דאין בזה איסור דלא גזרו כן אלא בעבד שהוא קנוי לה וגם ע"ע הוא כפוף לה מאד ע"כ אסור שמא ישמע לה להתייחד עמה ותו דכל עבד אפ"י עברי הוא אינו בחזקת כשרות כ"כ כיון שנמכר משא"כ במשרת בעלמא שאינו משועבד לה והוא בחזקת כשרות לא ישמע לה להתייחד עמה והכל יודעים שהם נזהרים מיחוד כשאר אנשים שיש להם עסק שותפות עם נשים במשא ומתן וזה אפ"י בפנויה", ברכ"י (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ז'), מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק י"א, "ובטו"ז").
2. מחמיר – ב"ח (יו"ד סי' רס"ז ס"ק י"ד), "שאסור לה לשכור משרת יהודי לזמן מפני החשד וכ"ש הוא מעבדים כנענים כדאמר התם עברי צניע לה כנעני פרוץ לה", ש"ך (יו"ד סי' רס"ז ס"ק ל"א, "שאסור לה לשכור משרת יהודי לזמן מפני החשד").
- ד. מר"מ – שער היחוד (סעי' י"ט דרך קצרה ס"ק ג').
1. שבט הלוי (ח"ה סי' ר"ה סוף אות ד', אות ח') – "לא תקנה אשה עבדים זכרים אפילו קטנים וכו', בענין מחלוקת הט"ז והש"ך יו"ד סי' רס"ז אם אשה מותרת לשכור משרת קבוע כבר הזכרתי למעלה דהט"ז מקיל והש"ך מחמיר ובסט"ו כתבתי טעמים ונמוקים, דעיקר מחלוקתם אם משרת נכנע לה באותה מדה לחשוש כמו עבד הכפוף לה מאד כמש"כ הט"ז שם, וכתבתי שם דזה לא שייך באיש זר שלא משועבד לה כלל ובאופן שאין איסור יחוד מותר, ושומר החצר לא נאסר אלא מפני שנעשה אפטרופוס לנשים והם נכנעים לו".
2. שער היחוד (סעי' י"ט דרך קצרה ס"ק א') – "מיהו עבד הנקנה ע"י בעלה ומשמש לכל הבית וגם לאשה יש לומר דמותר".

נ. רווק מלמד – סעיף כ' (יו"ד סי' רמ"ה סעי' כ').

משנה (קידושין דף פב.) – "לא ילמד אדם רווק סופרים".

א. רווקים לא ילמד תינוקים.

1. מצד גירוי בנשים – רמב"ם (איס"ב פרק כ"ב הל' י"ג), טוב (סעי' כ'), מחבר (סעי' כ'), "מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם כא ונמצא מתגרה בנשים".

ב. איזה ילדים.

1. בין נקיבות בין זכרים – פרישה (ס"ק כ"ד), בית שמואל (ס"ק כ'), "עם זכרים או נקבות", דבר הלכה (סי' י"ב סעי' א'), נטעי גבריא (יחוד פרק מ"ז סעי' א').

ג. ילדים גדולים שהולכים לבדן להמלמד.

1. מיקל – תוס' ר"ן הזקן (קידושין דף פב., "אמהתא. שמוליכות בניהן לבית הספר ... מיהו כל זה בתינוקות אבל בגדולות לא שייך הכא לא אמהתא ולא אבהתא ומותר"), דבר הלכה (סי' י"ב סעי' ז'), נטעי גבריא (יחוד פרק מ"ז סעי' ב').
- א) וכן מותר במקום שלא נהגו נשים להביא בניהם להמלמד – ב"ח (יו"ד סי' רמ"ה ס"ק ט'), "ומשמע דבמקום שלא נהגו הנשים להביא בניהם למלמד שרי ללמד אפילו אין לו אשה ולא חיישינן למשכב זכור דתינוקות דהלכה כחכמים (שם פב א) דאמרו לו לרבי יהודה לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על בהמה", עי' ערה"ש (יו"ד סי' רמ"ה סעי' כ'), "וכמדומני שאין נזהרין בזה עתה ואולי מפני שאצלינו אין מדרך האמהות להביא התינוקות לבית הספר אלא באים מעצמם או איש נוהג בהם", דבר הלכה (סי' י"ב סעי' ז').
2. מפקפק על זה – הגר"ש זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה משנה, עמ' תפ"א, [אמנם עי' דברי חכמים אה"ע אות מ"ד, לשונו לקמן], "על טעם הב"ח יש להקשות דהרי קי"ל בעלמא דכל מה שאסרו חז"ל אז גם במקום ובזמן שלא שייך הטעם מ"מ האיסור קיים ובפרט דבנדון דידן גם בזמננו א"א לומר שנתבטל הטעם לגמרי, דהרי יש מקומות שהאבות והאמהות רגילין להביא התינוקות לבית הספר או לגן הילדים").

ד. בית ספר: בזמן הזה.

1. מיקל.

א) הגר"ח זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות מ"ד) – "מה ההיתר היום שיש לנו מלמדים שהן לא נשואים או מורה לא נשואה (singles), והלא בגמ' בסוף מס' קידושין ובשו"ע משמע שזה ודאי אסור. תשובה: הגר"ח זצ"ל הביא לי היתר של ה'ציץ אליעזר' (חלק ב' סימן מ') שכל האיסור הוא רק כשהמלמדים הולכים לבתי התלמידים ללמדם שם, וממילא חששו לכך, אכל היום כשכולם הולכים לבית ספר, והוא מקום רבים, וממילא מותר לגמרי היום. ורה"גר"ח זצ"ל הוסיף סברא מדנפשי, שהיום שהמלמדים איך להם שייכות הרבה עם ההורים, רק שהמנהל יש לו השייכות להורים וגם להמלמדים, ממילא לא שייך תקנה למלמד (ולכאורה לפי סברתו, המנהל צריך להיות נשוי, שיש לו שייכות להורים אפילו היום)".

(ב) עי' הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות מ"ד) – "מה ההיתר היום שיש לנו מלמדים שהן לא נשואים או מורה לא נשואה (singles), והלא בגמ' בסוף מס' קידושין ובשו"ע משמע שזה ודאי אסור. תשובה ... ביאר לי (והוא לא מסכים לסברת הציץ אליעזר) שאפי' שהטעם ג"כ שייך היום (שאין משתנים הדיני תורה היום) רק כיון שההורים לא באים בכלל להביא ולהוציא הילדים לבית הספר וממנו, שיש להם אוטובוס (school bus) שמביאים משם ובחזרה, ממילא אפשר להתיר זה כהיום (אבל למעשה אם ההורים באים בכל יום לבית הספר, לכאורה הוה אסור)".

(ג) שבת הלוי (ח"ה סי' ר"ו אות ב', קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מ"ג סעי' ג') [בצירוף שלא שכיח בזמנינו שנשים יביאו בניהם בקביעות] – "ולמעשה בעניין מינוי רווקים למלמדים ראיתי באוצה"פ, מביא מתשובת אבני צדק חיו"ד סי' ע"א דלמד זכית דס"ל להלכה להקל כדעת הסוברים דאם אין יחוד מותר, ולא חיישינן לענין מתגרה גם באיכא היתר יחוד יע"ש, ויש להוסיף דבזמנינו לא שכיח שמלמד בודד ילמוד במקומו, כיון שכ"פ עפ"י רוב עכ"פ מרוכזים כמה מלמדים בבי"ס המיוחד לכך ושכיחי שם מלמדים נשואים אחרים ועיניהם נשואות על הנעשה שם, וליכא גם חשש מתגרה, גם לא שכיח בזמנינו שנשים יביאו בניהם בקביעות, **אמנם למנות בחדר ת"ת רק רווקים** הריני חושש לאיסור גם בזה"ז".

(ד) נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ז סעי' ד') – "ודוקא ללמוד בבית הפרטי, אבל ללמוד בתלמוד תורה כמו בזמנינו שלומדים בבנין שמצוי בה כמה אנשים וליכא חשש גירוי היצר מותר".

(ה) מנחת איש (פרק כ"ב סעי' ח').

ה. **עראי** [כגון substitute teacher].

1. מיקל – נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ז סעי' א'), "ודוקא בקביעות או לפרקים אבל דרך עראי מותר", עי' דבר הלכה (סי' י"ב סעי' ו'), חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה בלא, "ומ"מ בדרך עראי נראה שמותר").

ו. **אשתו אינו בעיר**.

1. מחמיר.

(א) חלקת מקוקק (ס"ק כ"א) – "מדסיים א"צ שתהא אשתו עמו שרויה בבית הספר משמע דבעיר מיהו בעי שתהא אשתו מזומנת לו".

2. מיקל.

(א) מגיד משנה (אסו"ב פרק כ"ב הל' י"ג) – "לענין הלכתא קי"ל כסתם משנה דכל שיש לו עכשיו יכול ללמוד. וכן נראה מן ההלכות שלא הזכירו בעיא זו ואף על פי שהיה להם להזכירה כדי לדעת דברי ת"ק אפשר שסמכו דסתם רווק הוא מי שאינו נשוי עכשיו ואפשר שרבינו ז"ל סובר דהאי שרויה אצלו בבית הספר קאמר ולא קי"ל כרבי אליעזר אלא כת"ק דכל שהוא נשוי עכשיו מותר ואף על פי שאשתו במקום אחר וכן עיקר".

(ב) לחם רב (סי' ז'), הו"ד ברע"א (על ח"מ ס"ק כ"א).

(ג) מקוה ישראל (סי' י"ב ס"ק י"ג) – "בפ"ת כתב בשם רעק"א לסמוך להקל אף אם אין אשתו בעיר".

(ד) אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ג) – "מי שאשתו בעיר אחרת, למאי דמסיק בח"מ ס"ק כ"א אסור ללמד תינוקות כשאין אשתו בעיר, אבל רעק"א הביא בהגהותיו מתשובת לחם רב שנוהגין להקל אף שאין אשתו עמו היינו בעיר דהא קאי על דברי הח"מ שאוסר דזה נוהגין להקל ובפ"ת מפורש אף שאין אשתו בעיר עמו, וכן הוא ודאי דהא לא אפשר לבטל התינוקות מלמודם כשנזדמן שאשתו הלכה לעיר אחרת על איזה ימים, וגם כשאשתו ילדה ולד בביתה והוא לומד בבית אחר או ילדה בבית"ח יתבטלו שבוע ושבועים דהא דמי זה לאינה בעיר, ואף אם ימצא לשכור אחר במקומו לא טוב כ"כ להתינוקות ולכן ודאי כוונתו שנוהגין להקל אם אך יש לו אשה אף שאינה בעיר, ותמוה להח"מ איך היה שייך להחמיר בזה וצ"ע, אבל **למעשה נוהגין להקל** כרעק"א בשם הלחם רב".

(ה) הגריש"א זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות מ"ה) – "שאלה: האם חוששין היום לחשש של ר' אליעזר במשנה (קידושין פ"ב). שסובר, שאפי' אם אחד נשוי ואשתו הלכה מחוץ לעיר, אסור להיות מלמד כל זמן שהיא חוץ לעיר. תשובה: מהגריש"א שמעתי, שאין חוששין לזה היום".

(ו) שבת הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מ"ב סעי' א') – "ויש להקל בזה".

3. מר"מ – בית שמואל (ס"ק י"ט), פת"ת (ס"ק י"ג).

(א) הגר"ח פ"ש זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות מ"ד) – "שאלה: האם חוששין היום לחשש של ר' אליעזר במשנה (קידושין פ"ב). שסובר, שאפי' אם אחד נשוי ואשתו הלכה מחוץ לעיר, אסור להיות מלמד כל זמן שהיא חוץ לעיר. תשובה: ... וההגר"ח פ"ש סבר, שההיתר של הציץ אליעזר (שהובא לעיל) ג"כ שייך הכא, ומותר".

ז. **היתרים בזמן הזה**.

1. שיעורי כנה"ג (יו"ד סי' רמ"ה אות י"א) – "גזרה שאין יכולים לעמוד בה בזמנה"ז".

2. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה משנה, עמ' תפ"א) – "ולענין הלכה למעשה. חזינו דמעשים בכל יום שרווק מלמד סופרים, וכן בדורות שלפנינו בחו"ל היה שכיח טובא שהמלמד ... ויש מהאחרונים שכתבו דהטעם שמקילין בזה בזמננו הוא משום **דלא תנן לשון 'איסור' בזה אלא לשון 'לא ילמד'** דאין משמעותו 'לאיסור' ממש, אלא **רק ללמדנו שאינו נכון לעשות כן**, וכיון שאינו איסור ממש, אז היכא דלא אפשר בענין אחר. והיינו שקשה להשיג מלמד שאינו רווק [או מלמד שאשתו עמו] בזה לא צריך להחמיר".

(א) מה שכ' בשם 'אחרונים', ל"מ. ולכאורה צ"ל שמצאתי באחרונים אצל סעי' ט"ז (עי' לעיל) וסעי' י"ז (עי' לעיל), וכן סעי' י"ח (עי' לעיל). וצ"ע.

3. י"ל, שילדים גדולים שהולכים לבדן לבית ספר, א"נ וכן מותר במקום שלא נהגו נשים להביא בניהם להמלמד - ע"י לעיל.
4. י"ל, שיש להקל בבית ספר - ע"י לעיל.

ח. מר"מ – אוצר הפוסקים (ס"ק נ"ח), ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ו), נטעי גבריאל (יחוד עמ' כ"ז ד"ה ומצינו).

ט. האם גבר יהיה מורה לבנות (teaching girls).

1. מחמיר – בירור הלכה (ח"ד אה"ע סי' כ"א סעיף א').

2. מר"מ – אום אני חומה (ח"א עמ' ל"ב ס"ק קכ"ז), שבט הלוי (ח"ג סי' קפ"ג, ח"ה סי' ר"ו סוף אות ג'), נטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ז סעי' ז'), דבר הלכה (סי' י"ב סעי' ח'), בירור הלכות יחוד (עמ' ע"ג, ע"ש).

3. הגר"ח ק' שליט"א (בקלטה) – "נישט גוט. נא אך האם האט קיין ברירה נישט, מאך מין ... נישט קיין דרך".

נא אשה מלמדת (יו"ד סי' רמ"ה סעי' כ"א).

משנה (קידושין דף פב.) – "ולא תלמד אשה סופרים".

א. אשה לא תלמד תינוקות.

1. רק מצד איסור יחוד – ב"ש (ס"ק כ"א), "כאן כתב מתגרה ובאשה כתב מתייחד' עמהם נראה כאן אפילו אם ליכ' יחוד אסור משום גירוי בנשים אבל בנשים לא שייך גירוי ואין אסור אלא אם מתייחד' וכ"כ ב"ח", ט"ז (ס"ק י"א), אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ע"ג, לשונו לקמן), דבר הלכה (סי' י"ג סעי' ד').

2. מר"מ – שבט הלוי (ח"ד סי' ט"ז, לשונו לקמן).

ב. בין נקיבות בין זכרים – פרישה (ס"ק כ"ד), בית שמואל (ס"ק כ'), "וכן אשה לא תלמד עם ילדים או ילדות", דבר הלכה (סי' י"ג סעי' א').

ג. ילדים גדולים שהולכים לבדן למלמדת.

1. מיקל – תוס' ר"י הזקן (קידושין דף פב., לשונו לעיל), דבר הלכה (סי' י"ג סעי' ד'), דברי סופרים (ס"ק קס"ז).
א) וכן מותר במקום שלא נהגו אנשים להביא בניהם למלמדת – דבר הלכה (סי' י"ג סעי' ד'), ע"י הגר"ש (זצ"ל) (קובץ תשובות ח"ג סי' קפ"ח, משא"כ הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה משנה).

ד. בית ספר: בזמן הגדולי האחרונים.

1. מיקל – ב"ח (ס"ק י'), "אבל אשה שאינה מלמדת לקטנים בבית הספר אלא בבית שהיא דרה לשם איכא חששא דיחוד כשאין בעלה עמה ומשום הכי נקט הרמב"ם בבית הספר גבי איש המלמד תינוקות וק"ל", ט"ז (ס"ק י"א), "ובשינוי לשון שכתב תחילה מתגרה בנשים ואח"כ כתב מתייחדים עמהם דתחילה נקט לבית הספר ששם מתקבצים מלמדים הרבה ואין שם יחוד רק גירוי אבל באשה שהיה בביתה יש חשש יחוד".

ה. בית ספר: בזמן הזה.

1. מחמיר, כיון כל מורא יש חדר לחוד.

א) דברי סופרים (ס"ק קס"ח) – "וכמבו האחרונים שכל מה שחששו לייחוד הוא דוקא כשמלמדת בביתה, אבל כשמלמדת בבית הספר שיש שם הרבה מלמדות אין לחוש שיבואו לייחוד. ומשום גירוי ג"כ אין שייך באשה שאין הניאוף תלוי בה שהרי אין קישוי אלא לדעת האיש ומרצונו, ואין דרך האשה להתגרות באיש לשכב עמו. אכן בזמנינו שכל כתב בבית הספר היא בחזר לחוד והוא מקום ייחוד אין שייך ההיתר הנ"ל כי אף שיש שם הרבה מלמדות יש לחוש לייחוד".

2. מיקל.

א) אג"מ (יו"ד ח"ג סי' ע"ג) – "ובמדינתנו כאן כמעט ברוב ישיבות קטנות מקבלין לנשים בין פנויות בין נשואות למורות בין ללמודי קדש בין ללמודי חול ... ונראה דהוא ע"פ מש"כ הט"ז באה"ע ... עיי"ש, משמע מזה שענין גירוי כשליכא יחוד ליכא באשה המלמדת כדאיתא בב"ש ס"ק כ"א, ולכן נמצא להט"ז שבבית הספר שאיכא הרבה מלמדים שליכא איסור יחוד ליכא איסור לנשים להיות מורות שם והאיסור לאשה להיות מלמדת תינוקות הוא רק בביתה. וכיון שבכאן לא נמצא מורים ומורות שמלמדים בביתם וכל הלמוד לתינוקות הוא בבית הספר כללי שנקראו אצלנו בשם ישיבות קטנות ליכא האיסור. ומהאי טעמא ליכא איסור להנשים להיות מורות בבתי ספר של המדינה עם תינוקות של נכרים שג"כ הם שלא במקום יחוד ... עכ"פ להט"ז ולהב"ש שבנשים לא שייך גירוי מותרת אשה ללמד תינוקות כשליכא איסור יחוד דהוא כשלומדות בבית הספר כנהוג במדינתנו".

ב) ציץ אליעזר (ח"ד סי' צ"ז) – "נלענ"ד להלכה שלפי המציאות בצורת וסדר הלימודים בבתי הספר של ימינו אין לחוש משום יחוד לא עם ההורים ולא עם הילדים, וגם לא משום הרגלה לדבר איסור, ומבחינה זאת מותר למורות ללמד בכתות ילדים, לא מיבעיא עד גיל תשע אלא גם לרבות אפילו מגיל תשע ולמעלה ... ואעפ"י שהאמור באות הקודם נלענ"ד כן לפי ההלכה, מכל מקום משבח אני את בתי הת"ת שלעולם לא נתנו לנשים להיות מורות לילדים מאז שעברו גיל הגן ונכנסו לחדר ומקיימים עי"כ את הנזירה סחור סחור לכרמא לא תקרב".

- (ג) הגריש"א זצ"ל (הליכת בת ישראל פרק ז' הע' מ"ד, קובץ תשובות ח"ג סוף סי' קפ"ח, עי' דברי חכמים אה"ע אות מ"ד [לשונו לעיל]) – "... שבנוסף להנ"ל השייך ודאי כיום מחמת הצורך במורות, יש להוסיף שמכיון שמלמדות במוסדות שיש שם יוצאים ונכנסים – אין שייך האיסור".
- (ד) הו"ד בנטעי גבריאל (יחוד פרק מ"ז הע' כ"ג) – "ועי' בדברי סופרים שבזמננו שכל כיתה בבית הספר בחדר לחוד והוא מקום יחוד יש לחוש ליחוד עיי"ש. ובמחכ"ת זה אינו שהרי יש בבנין כמה אנשים ונשים עובדות שם, וגם המנהג שיוצא ונכנס שם אנשים, וגם הדלת אינו נעול, ורגיל ומצוי שיכנסו בנ"א בלי לדפוק על הדלת".
- (ה) הגרנפ"ש זצ"ל (דברי חכמים אה"ע אות מ"ד) – לשונו לעיל.
- (ו) הרג"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סוף ח"ו משפחה אות י"ג) – "היום במקום שיש כתות מרבנות, וממילא מורות רבות, לא שייך יחוד ומתן למורות ללמד".
- (ז) מנחת איש (פרק כ"ג סעי' ט').
3. מר"מ.
- (א) חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה וא"כ) – "אפשר שבתי הספר הם בגדר רשות הרבים לענין זה".
- (ב) שבט הלוי (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מ"ג סעי' ד) – "ובזה"ז שמלמדים בבית ספר ורחוק מחשש יחוד, יש לימוד זכות להקל".

ו. בעלה בעיר.

1. מיקל – חלקת מקוקק (ס"ק כ"א, "כל שאין בעלה בעיר חוששין לה שמא תתיחד"), בית שמואל (ס"ק כ"ב, "אם הוא בעיר מותר כמ"ש בסמוך"), עי' אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות י"ח, "אשה שיש לה בעל והוא בעיר מותרת ללמוד עם קטנים כמפורש בח"מ ס"ק כ"א ובב"ש ס"ק כ"ב, אבל ממילא א"א לקבל אשה למקרי דרדקי שהוא לכל השנה שהרי אין דרך האיש להיות תמיד בביתו כדכתב הכ"מ בפ"ב מת"ת ה"ד, ובביתו שכתב לאו דוקא דסגי אף כשהוא בעיר דכל שבעלה בעיר אין בה משום יחוד מאחר שיודע היכן היא אשתו, וכן כתב הב"ש שם על דברי הכ"מ והיינו הואיל ודרכו ליסע למקום אחר מש"ה אסור אבל אם הוא בעיר מותר. אבל הט"ז ביו"ד סימן רמ"ה סק"ז כתב שמשמע דלא מהני אם יש לה בעל בעיר אא"כ הוא דר עמה באותו בית, וכוונתו במש"כ דמשמע כן הוא מסתימת לשון הרמב"ם שאשה לא תלמד קטנים בה"ג ובפ"ב מת"ת ה"ב וכן סתם הש"ע כאן וביו"ד שם סעיף כ"א, ואם הוא דוקא משום שאירע כמה ימים שאינו בעיר לא הי"ל למיסתם דהא איכא אינשי כאלו שאין זזין מתוך העיר שהם עסוקין בדבר שהן מוכרחין להיות בהעיר כגון המלמדים והשוחטים וכמה בעלי אומניות שאין להם שום צורך ליסע מהעיר שלכן לא הי"ל סתום, שלכן סובר הט"ז דאף כשבעלה בעיר אסור לאשה ללמד לתינוקות משום אבהתא דינוקי, והטעם הוא משום שבמשך הזמן נעשית גייסא בהו שאסורין ביחוד אף כשבעלה עמה. והדרישה נמי משמע לו מסתימת לשון הרמב"ם שאשה אסורה ללמד לתינוקות אף כשבעלה בעיר תמיד אבל הוקשה לו טעם בזה דלא מסתבר לו שניחוש לשמא תעשה גייסא בהו באבהתייהו. ולדינא כיון דהח"מ והב"ש ראו דברי הט"ז והדרישה והתירו כשבעלה בעיר יש להתיר. ובעלה בעיר יש להחשיב במדינה זו שמצוי טובא מכוניות אף דרך רחוקה כשאפשר לבא בחזרה עם מכונית באותו היום שהוא בדין בעלה בעיר"), חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה ובאשה).
2. מחמיר – ט"ז (יו"ד סי' רמ"ה ס"ק ז', "שמביאים בניהם. ברמב"ם סיים הטעם בזה ומתייחדו עמהם ומשמע דלא מהני כאן אם יש לה בעל בעיר אא"כ הוא דר עמה באותו בית דאז אין איסור יחוד").

ז. פתח פתוח לרה"ר.

1. מיקל – עי' דבר הלכה (סי' י"ג סעי' ד'), עי' חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה ופתח, "אפשר דמהני"), מנחת איש (פרק כ"ג סעי' ה').
2. מר"מ – שבט הלוי (ח"ד סי' ט"ז, "ואשר שאל בענין אשה ללמוד עם הקטנים – הנה בקידושין פ"ב נ"א לא תלמד אשה סופרים, ומבואר הטעם משום יחוד דאבות הקטנים וכמפורש בשו"ע יו"ד סי' רמ"ה ובטור שם, ובאה"ע סו"ס כ"ב וע"ש בב"ש ובאחרונים, ולכאורה יראה מזה דאם אין חשש יחוד שמותר דהא הב"ש שם לא אסר רק משום דדרכו ללכת למרחקים ולא מהני אפילו בעלה עמה, אבל משמע בפתח פתוח וכה"ג אופנים שאין איסור יחוד מותר, והוא ע"ד דבורה השופטת את ישראל וישבה תחת תמר וארז"ל מגילה י"ד ע"א משום יחוד, אמנם עדיין א"א לדמות הוראת שעה של נבואת דבורה, ואולי גזרו בכ"מ משום סרך יחוד היכא דשייך, ולמעלה צ"ע").

ח. היתרים בזמן הזה.

1. הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה משנה, עמ' תפ"א [לשונו לעיל]) – דלא תנן "אסור", אלא שאינו נכון.
2. י"ל, שילדים גדולים שהולכים לבדן לבית ספר, א"נ וכן מותר במקום שלא נהגו נשים להביא בניהם להמלמד – עי' לעיל.
3. י"ל, שיש להקל בבית ספר – עי' לעיל.
4. י"ל, בעלה בעיר – עי' לעיל.
5. י"ל, פתח פתוח – עי' לעיל.

ט. גננת.

1. מר"מ – הגריש"א זצ"ל (הערות במסכת קידושין דף פב. ד"ה משנה).
- (א) חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה להיות) – "להיות מטפלת של ילדים קטנים מאוד, אין זה בכלל לא תלמד אשה סופרים, וכל שאינו אלא רק טיפול ושמירה אין זה סופרים ומותר".
- (ב) תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"ב) – "קבלתי מכתבו אודות גני ילדים אשר בהם אשה גננת משגיחה על הילדים ומלמדת אותם, ועל זה בא בטענה שמשנה מפורשת שנינו בקידושין (פד א) "לא ילמד אדם רווק סופרים ולא תלמד אשה סופרים" ופירש רש"י

שם (ד"ה סופרים) שאשה לא תרגיל עצמה להיות ממלמדי תינוקות, וכן פסקו הרמב"ם (פכ"ב מאיסורי ביאה הי"ג) והשו"ע (אבה"ע סימן כ"ב ס"ב) שאשה לא תלמד קטנים, ואם כן כיצד ניתן לעבור על איסור דרבנן ולהיות גננת לבנים קטנים. והנראה לומר, דהנה הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה שם) ביאר טעם הדין וחילק שאיש רווק לא ילמד תינוקות כדי שלא יהיה נמצא מתגרה בנשים הבאות לבית הספר לבניהם, ואילו באשה ביאר שהטעם שלא תלמד תינוקות הוא מפני איסור יחוד, דהיינו כדי להמנע מאיסור יחוד עם אבות הבנים, וחשש יחוד קיים כשמלמדת בביתה, וכמבואר בב"ח שהאיסור לאשה ללמד תינוקות הוא כשמלמדת בבית שגרה בו, אבל במלמדת במקום שרבים מצויים שם לא אסרו כלל. ואמינא יותר, דבזמן חז"ל לא נהגו נשים כלל לעבוד מחוץ לביתם כמורות, ואם עבדו בביתם היה הכל בצניעות "דכל כבודה בת מלך פנימה" ושפיר חששו ליחוד, אבל בזמננו אפילו עובדת בביתה מקצה מקום מיוחד לגן הפתוח כל זמן שהילדים נמצאים בגן, וע"כ יש מקום לומר שאין איסור בכה"ג. ונראה עוד שדברים אלו הזהירו חז"ל מפני שעלולים להביא לידי תקלה, אבל לא אסרו באיסור גמור ככל האיסורים, וכן משמע מדברי רש"י (שם) שכתב "לא תרגיל עצמה להיות ממלמדי תינוקות", ומשמע שבאקראי לא הקפידו, וצ"ל שקיים להו שבאקראי לא חוששין שיביא לידי תקלה, וממילא כיום שהתנאים שונים כמו שביארנו, ורחוק הדבר שיבואו לידי תקלה, לא חוששין, ועיין ב"אגרות משה" (יו"ד ח"ג סימן ע"ג) שדן בזה ומסיק להיתר, ועל כן נראה שבמקומות שנהגו להחמיר ימשיכו במנהגם, אבל אין חובתנו להרעיש ולמחות במקומות שנהגו להקל ולהתיר. ובעיה"ק ירושלם יש המקפידין והמזקדקין שהמשגיח אפילו על קטני קטנים יהא איש דוקא ולא אשה, וזה לא מצד הלכה רק בגדר קדש עצמך במותר לך, ושמעתי שעורר ע"ז הגאון וצדיק רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל (חבר הבד"ץ בעיה"ק) שצריך כבר אז שיהיה בקדושה דוקא, אלא שבמכתבו עורר רק מצד ההלכה, והנלע"ד כתבתי".

ג. הגר"י בעלסקי שליט"א (אהל יעקב) – "כתב השו"ע (סימן כ"ב סעיף כ') דאשה לא תלמד קטנים מפני אבותיהם שהם באים כדי לקחת את בניהם ונמצאו מתייחדים עמה. האם יש היתר לגננת בזמן הזה. והשיב אם הפתח פתוח לגמרי יש להקל. ואם הדלת הוא מאחורי הבית, אין כאן היתר, אלא יאמר לה ללכת למקום שרואים מהרחוב".

י. מר"מ – ציץ אליעזר (ח"ו סי' מ' פרק כ"ז).

1. אג"מ (אהלי ישרון יחוד הע' ק"מ) – [אסור לאשה ללמד אפילו קטנות, שמועילים לשמור עליה מאיסור יחוד, בבית פרטי] "שאין להתיר יחוד על פי שמירת הקטנים אלא באקראי ולא בקביעות שמא יצאו משם לשחק וכדומה".
2. חוט שני (יחוד ס"ק ט"ו ד"ה והעולם) – "והעולם מקילין הרבה בדין זה, וצ"ע טעמים".

נב] שאר ענינים.

א. הרוצה לשאת אשה שיש לה בת, אם יש לחוש מדין ייחוד.

1. אג"מ (אה"ע ח"ד סי' ע"א ד"ה ובדבר) – "ובדבר אם רשאי ליקח אשה שיש לה בת מדין ייחוד, הנה מעשים בכל יום שלוקחין בזיווג שני אשה שיש לה בת דהא ברוב הזמן אשתו עמו שלא שייך ייחוד אף כשאירע לפעמים ביום כשהולכת אשתו לזמן קצר, ורק יצטרך לזהר שלא תלך לזמן רב שאם אפשר שתבוא בכל עת ליכא איסור, ובלילה כשתצטרך לילך לאיזה בית תלך גם בתה עמה".

ב. ייחוד בנכרי בזה"ז: האם הדין של 'שלא יתייחד ישראל עם עכו"ם' שייך בזה"ז (בין איש לאיש).

1. מחמיר – יו"ד (סי' קנ"ג סעי' ב'), "לא יתייחד ישראל עם עובדי כוכבים, מפני שהם חשודים על שפיכות דמים", אין חולקים (רמ"א, ש"ך, ט"ז, וכל הנו"כ על הדף), זבחי צדק (יו"ד סי' קט"ז ס"ק ק"ח), כף החיים (יו"ד סי' קט"ז ס"ק קס"ו), שבט הלוי (קובץ מבית לוי בענייני יו"ד עמ' ק"ט אות ט', הע' י"א), "אסור להתייחד עם הנכרי מפני סכנה" [וע"כ אין לנסוע עם נהג מונית נכרי ביחידות], הגר"א נבנצל שליט"א (ביצחק יקרא סוף ח"ו צבור אות ז', "אסור"), נטעי גבריאל (יחוד פרק נ"א אות י"א), בין ישראל לנכרי (סי' מ"א יו"ד אות ד'), שער הייחוד (סעי' ד' דרך קצרה ס"ק א', וציוני דרך ס"ק ד'), שמירת הגוף והנפש (סי' קמ"ג).
2. אינו נוגע בזמן הזה – תפארת ישראל (ע"ז פרק ב' אות ה'), "מפני שחשודין על שפיכות דמים. והשתא אינן חשודין על כך", קהלות יעקב (דבר הלכה עמ' ר"ח על סעי' ט"ז, "החז"י מתיר וכן הסברה דהוא מפחד").
3. א"ת מירתת, י"ל אין היתר נוגע לממון, או למצואה אח"כ – הגר"ח ק"ש שליט"א (מסכת כותים פרק א' מטהר ס"ק כ"ב).
4. משנה הלכות (ח"ט סוף סי' קנ"ט) – "נסתפקתי האיך סומכים בזה על אחות עכו"ם שתתייחד עם חולה ישראל יומם ולילה ולא חיישינן שמא תמיתהו ועיין פ' אין מעמידין דף כ"ה ע"ב לא יתייחד עמהם ובדף כ"ז שם אין מתרפאין מהן וי"ל לפמ"ש הרמ"א סי' קנ"ה ס"א וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשהעו"כ עושה בחנם אבל אם עושה בשכר בכל ענין מותר דחייש לפסידא דאגריה והגם שמהרש"ל והב"ח תמהו אהלכה זו הש"ך דחה דבריהם והמליץ בעד הרמ"א ז"ל והכ"נ כן".

ג. מר"מ – חוט שני (נדה סי' קפ"ד סעי' ט').

1. מנחת יצחק (ח"י סי' ל"א אות ב') – "והנה באמת בטיפול של נשים אצל רופא יש בזה משום הרבה מכשולות וחששות לדינא, וכאשר הארכתי בתשו' (ח"ז סימן ע"ג), ואתאן עלה בזה"ל, היכא דאשה מוכרחת לילך לביקורת של רופא איש, אם אפשר שבעלה ילך עמה, ויהי' בחדר הסמוך לחדר הביקור ופתח פתוח, בודאי היה טוב ונכון, אבל זה אין באפשרות בכ"פ, ובפרט לאיש חרד ות"ח לילך למקום שמתקבצים נשים לטיפול הרופאים, תלך עמה פנימה בחדר הביקור א' מהנשים המבוארים בש"ע (א"ע סכ"ב ס"ג), ואם א"א תלך עמה פנימה כנ"ל אשה שבעלה בעיר, ובעליהם ידעו שהולכות לשם, ויש בזה עוד מעליותא, דאף שהרופא גס עם האשה שמקבלת הביקור, אבל עם השני' אין לבו גס וכו', ויהי' הפתח פתוח קצת אם אפשר, ועכ"פ שלא יהי' נעול, דבכה"ג אפשר לצרף דהוי פ"פ לכמ"פ, וצריך לברר קודם הסדר דשם, אם עכ"פ העובדים רגילים לפעמים לפתוח הדלת לשאול איזה

- שאלה מהרופא, דאז שייך יותר מירתת, ואם אפשר שהאשה ההולכת עמה תהי' זקנה [דהיינו ממ' שנה ולמעלה עי' שו"ת הרדב"ז ח"א סי' קכ"א] בודאי טוב ע"ש. ולענין לידה אכתי צ"ע בהנ"ל, אבל לענין טיפול אצל רופא איתא משום הנ"ל".
2. הגרשז"א זצ"ל (מכתב בס' ועלהו לא יבול ח"א עמ' רפ"א אות ח') – "האם מותר לבחור שגר לבד עם אמו להזמין חבר אחד לישון אתם בבית בלילה. תשובה: יש בזה מחלוקת, ונוהגים להקל וכן פסק החזו"א".
3. תשובות והנהגות (ח"ה סי' של"א אות ה') – "אשה המבקרת אצל רופא נשים ונמצאת עמו לבדה, יש בזה איסור יחוד אפילו אם הרופא רק סוגר את הדלת ולא נועל, וזאת כיון שמקובל שבשעת הבדיקה אין נכנסים לחדר אפילו רופאים ואחיות אחרים כדי שלא להפריע לפרטיות של האשה הנבדקת, ובלאו הכי חייבים ללוותה כדי למנוע מהרופא להראות לה חיבה ולנגוע נגיעות של חיבה, שזהו איסור חמור של קריבה לעריות, ועל כן יש לבעל ללוות את אשתו ולהיות בחדר בשעה שהרופא בודק אותה ויתעקשו שכך רצונם, ואפילו הבעל הוא בן תורה הלומד בכולל לא יחוס על זמנו וילווה את אשתו לבדיקה להיות עמה בחדר, ואם אינו יכול עכ"פ אמה או אחותה תהא עמה בחדר כדי שלא יבואו לידי איסור".
4. הגר"י ברקוביץ שליט"א (מכתב בדואר אלקטרוני) –

"Many students who are somewhat frum are living in mixed apartments where they have individual rooms and share the rest of the apartment/house. What can such a person do to avoid yichud given the situation they are in that is short of leaving the house when the boy/girl is there? I have a lot of different manifestations of this problem and people are only asking about it after the fact. I don't believe they will change their living conditions. R' Y. Berkovits wrote: The general way of avoiding yichud issues is to make sure the place is פתוח לרבים, by keeping the front door unlocked and/or slightly ajar, and let it be known to outsiders that they can and will walk in. The fear of someone suddenly walking in and finding out will prevent something from happening. The question is does the nowadays non-frum society really care if someone walks in on them and finds out? [If there are real chashashos, you can't be mekil with a technicality.] If the person is really ehrlich and does not want to be portrayed like that, then they can be mekil with the above suggestion. If not, then they aren't holding there yet anyway."

הלכות יחוד: אבן העזר סי' כ"ב (אם שיש עוד זמן: לומד סי' כ"א [או"ח סי' ע"ה], סי' כ"ג, סי' כ"ד, סי' כ"ה [או"ח סי' ר"מ]).
מר"מ א' (יום ב', י' חשון) - קדושין (משנה דף פ: עד סוף המסכת), תוס', רא"ש, טשו"ע (אה"ע סי' כ"ב סעי' א'- סעי' ד').

מר"מ ב' (יום ב', י"ז חשון) - טשו"ע (סי' כ"ב סעי' ה' - ט').

מר"מ ג' (יום ב', כ"ד חשון) - טשו"ע (סי' כ"ב סעי' י' - כ').

מר"מ ד' (יום א', ל חשון) - מבחר (על סי' כ"ב).

"הלכות יחוד הם מההלכות הקשות הן בשרשי ההלכות הן בקיומם בחיי יום יום, מכיון שלא נשתרש בלבבות המון עם חומר האיסור, לכן מורים היתר לעצמם להקל. ישנם היודעים את עיקר הדינים, אך מורים היתר שבאופן זה וזה ליכא בכלל איסור..."
נטעי גבריאל (יחוד, עמ' ל"ד)

אסיפת יצחק

מכתבים

הג' הרב חיים קניבסקי שליט"א
הג' הרב אביגדר נבנצל שליט"א
הג' הרב ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל

נערך ע"י הרב יצחק וינקלר

כל הזכויות שמורות להמחברים
תשס"ט

הג' הרב חיים קניבסקי שליט"א

ודאי מגופה

שאלה (י"ח חשון תשס"ט) : אשה שראה דם יצא מגופה ואין לה הרגשה, האם היא יכולה להקל עד שיעור גריס? תשובה: **קשה להקל**

פחד פתאום

שאלה (כ"ח שבט תשס"ט) : אשה שבא לה פחד פתאום, האם צריך לעשות בדיקה אחר כך, משום יש לחוש שמא בא דם? תשובה: **עי' נדה ע"א א'**

לא עשה בדיקה בעונה בינונית

שאלה (א' טבת תשס"ט) : אשה שלא עשה בדיקה בעונה בינונית שלה, האם היא אסורה לבעלה גם בחיבוק ונישוק, והאם הם צריך לנהג הרחקות לפני שבדקה עצמה? תשובה: **כמדומה שלא וצ"ע**

היא יוצאה לדרך

שאלה (א' טבת תשס"ט) : חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, האם יש חיוב גם בזמן שהיא יוצאה לדרך? תשובה: **לא שמענו**

בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה

שאלה (א' טבת תשס"ט) : בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה, האם חייב לפקוד את אשתו בשעת יציאה לדרך? תשובה: **אולי**

יוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד

שאלה (א' טבת תשס"ט) : מי שיוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד בהכנות ליציאה לדרך, האם הוא חייב לפקוד את אשתו? תשובה: **חז"ל פטרוהו**

אמרה נטמאתי ואין לה אמתלא (בענין הברכה על טבילה)

שאלה (ט"ו בשבט תשס"ט) : אשה שאמרה נטמאתי ואין לה אמתלא, בזמן שהיא טובלת במקוה האם היא טובלת בברכה? תשובה: **לא**

שימש סמוך לוסת ונזכר באמצע

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : שימש סמוך לעונת הוסת בשוגג ונזכר באמצע, האם צריך לפרוש באבר מת או אבר חי? תשובה: **כמדומה שא"צ וצ"ע**

ג' בדיקות בלילה אחת

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : הג' בדיקות להחזיק שאשה אינו רואה דם מחמת תשמיש, האם יכול לעשות כולם בלילה אחת, או צריכים להיות בג' לילות נפרדים? תשובה: **אולי**

אין דרכה לראות קודם יום ל"ב

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : אשה שאין דרכה לראות קודם יום ל"ב האם היא חוששת לעונה בינונית?
תשובה: **כמודמה שלא**

אשה שראתה ביום ל' לחודש מלא

שאלה (ה' טבת תשס"ט) : אשה שראתה ביום ל' לחודש מלא, מתי היא צריכה לחוששת לוסת החודש בחודש הבא אם החודש חסר?
תשובה: **כמודמה מחלוקת**

מניקת בזה"ז

שאלה (כ"ב אדר תשס"ט) : מניקת בזה"ז האם הם נחשב מסולקת דמים לכ"ד חודש?
תשובה: **י"א שלא**

לידה דרך יוצא דופן

שאלה (כ"ב אדר תשס"ט) : אשה שלידה דרך יוצא דופן, האם יש עליה דין מסולקת דמים לכ"ד חודש?
תשובה: **יתכן שלא**

מצא כתם פחות מכגריס

שאלה (י"ח חשוון תשס"ט) : אשה שמצא כתם פחות מכגריס, או יותר מכגריס על בגד צבעונים, האם יש ענין לעשות בדיקה אחר כך?
תשובה: **אין חייבת**

דבר שאינו מקבל טומאה שמחובר לקרקע

שאלה (ג' כסלו תשס"ט) : אשה שמצא כתם על דבר שאינו מקבל טומאה שמחובר לקרקע האם היא טמאה, והאם יש חילוק בין ארץ ישראל לחו"ל?
תשובה: **אין טמאה**

בגד בהיר

שאלה (י"ח חשוון תשס"ט) : האם יש להקל בכתם יותר מכגריס על בגדי צבעונים בצבעים בהירים?
תשובה: **יתכן**

שבוע לפני החתונה

שאלה (א' אדר תשס"ו) : מה טעם של המנהג ששבוע לפני החתונה הכלה לא ראה החתן?
תשובה: **משום דם חימוד**

זוג שני

שאלה (כ"ט כסלו תשס"ז) : בזוג שני האם יש מנהג שהכלה לא ראה החתן שבוע לפני החתונה?
תשובה: **אולי**

כלה שאינו ידעה ענין ביאה

שאלה (ה' אדר תשס"ט) : כלה שאינו ידעה ענין ביאה כלל, האם צריכה להמתין ז' נקיים מזמן שידעה הענין או מזמן תבעוה לינשא?
תשובה: **משתאה לינשא**

בועל בתולה באיה שניה

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : בועל בתולה באיה שניה (אחר י"א יום) ומצא דם, האם יכול לגמור ביאתו כדרכו, או חייב לפרוש באבר מת ככל אשה שרואה דם בשעת תשמיש?
תשובה: **יתכן**

כלה שפירסה נדה לפני באיה ראשונה

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : כלה שפירסה נדה לפני באיה ראשונה, האם הם צריך לנהוג הרחקות עד שבועל?
תשובה: **כן**

להרים עגלה ביחד

שאלה (י"ט אייר תשס"ט) : האם מותר לאיש ואשתו נדה להרים עגלת תינוק ביחד?
תשובה: **יש ליזהר**

לקרא ביחד מתוך ספר אחד

שאלה (ט"ו בשבט תשס"ט) : האם מותר לבעל ואשתו נדה לקרא ביחד מתוך ספר אחד?
תשובה: **לא מצינו איסור**

גובה ההיקר בשעת אכילה

שאלה (כ"ב אדר תשס"ט) : האם ההיקר בין איש ואשתו נדה בשעת אכילה בשלחן אחד, צריך להיות גבוה קצת (כמו גבוה טפח) או אפילו כל שהו מהני?
תשובה: **שיכירו**

אם שניהם צריך לדעת מהו ההיקר

שאלה (כ"ב אדר תשס"ט) : האם האשה צריך לדעת מהו ההיקר בשעת אכילה או רק האיש צריך לדעת?
תשובה: **שניהם**

שתה מכוס ע"י קש

שאלה (כ"ב אדר תשס"ט) : אשתו נדה ששתה מכוס ע"י קש, (אחר שהיא גומרת) האם מותר לבעל לשתות מה שנשאר בכוס בקש אחר?
תשובה: **יש ליזהר**

לישב ליד שלחן המתנדנד עם אשתו נדה

שאלה (ה' אדר תשס"ט) : האם מותר לישב ליד שלחן המתנדנד עם אשתו נדה, באופן שאם שניהם ישימו ידיהם על השלחן, אחד יתנדנד על ידי השני (באופן שאינו נתכוון לזה)?
תשובה: **לא נהוג לחוש**

להניח לפני בעלה כוס של מים

שאלה (ט"ו בשבט תשס"ט) : האם אשה נדה מותר להניח לפני בעלה כוס של מים?
תשובה: **לא**

אשתו נדה להכין מים לנטילת ידיים

שאלה (ג' כסלו תשס"ט) : אשתו נדה האם היא מותרת להכין מים לצורך נטילת ידיים?
תשובה: **שלא בפניו**

שליחות כוס של יין

שאלה (כ"ח שבט תשס"ז) : בעל ואשתו שאוכל אצל אחרים, ובשעת קידוש נותן להבעל שני כוסות של היין מקידוש של בעל הבית, האם מותר ליתן לפני אשתו בשינוי או נכלל באיסור של שליחות כוס של יין ואסור? תשובה: **לכא' מותר**

סדין בימי ז' נקיים

שאלה (י"ט אייר תשס"ט) : בזה"ז שנשים לובשים בגדים מהודקים לגופם, האם עדיין צריך להציע סדין לבן בימי ז' נקיים? תשובה: **ראוי**

המתנה בין רחיצה לבדיקה

שאלה (י"ט אייר תשס"ט) : לפי מה שכתב החזו"א (יו"ד ס' פ"א) שאינו יכול לעשות בדיקה מיד אחר רחיצה, כמה זמן צריכה להמתין בין הרחיצה לבדיקה? תשובה: **שמענו שהתיר בשעת הדחק**

טבילה אם בעלה חוץ לעיר

שאלה (י"ט אייר תשס"ט) : אשה שבה זמנה לטבול ובעלה אינה בעיר, האם היא טובלת או צריך להמתין עד שבעלה חוזר לביתו? תשובה: **צריך להמתין**

אשה הולך למקוה בחודש תשיעי

שאלה (ח' תמוז תשס"ה) : יש מנהג שהאשה הולך למקוה בחודש תשיעי של הרתה, האם האשה הזו יכול ללך ביום, או יש בעיה של סרך בתה (כמו מצינו ביו"ד קצ"ז סעיף ג')? תשובה: **מסתמא אפשר**

שאלה (ח' תמוז תשס"ה) : האם יש מקור למנהג זה? תשובה: **י"א שזה סגולה**

ציפורין כנגד הבשר

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : אשה שנטלה הצפרנים הבולט מכנגד הבשר ורק נשאר מעט כנגד הבשר וטבל, האם צריכה טבילה שנית? תשובה: **כמדומה שלא**

קציצת ציפורנים ביום אחד לפני טבילה

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : בדרך כלל אנחנו מקפידים שלא לקצוץ צפרני ידיים ורגלים ביום אחד, האם אשה לפני טבילה גם כן צריך להקפיד? תשובה: **כמדומה שאין להקפיד אז**

אכילת בשר ביום טבילה

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : במחבר יו"ד ס' קצ"ח סוף סעיף כ"ד כתב שמנהג יפה שלא לאכול בשר ביום שהלכה לטבול, ובט"ז (ס"ק כ"ה) כתב "ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלין בשר", האם ה"ה כל סעודת מצוה כמו סעודת חתונה וכדומה? מה הדין בסעודת חנוכה? מה הדין בסעודת ראש חודש? תשובה: **לא שמענו אלא על שבת ויו"ט וכמדומה שהאחרונים דנו על פורים**

לשקר אם הולך למקוה

שאלה (כ"ב טבת תשס"ז) : אשה שהולך למקוה ואשה אחרת שואל אותה לאיפה הולכת האם מותרת לשקר?
תשובה: **לצורך מתירין**

אשה שפגע דבר טמא אחר טבילה

שאלה (א' טבת תשס"ט) : ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאשה שפגע דבר טמא אחר טבילה צריך לטבול עוד פעם, האם זה דוקא באשה שיכול להתעבר עכשיו, או אף במעוברת או מי שא"א להתעבר?
תשובה: **יש ענין תמיד**

פגע עכבר או שרץ

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאם פגע בה בדבר טמא אחר טבילה תחזור וטבול, האם צריך לחזור ולטבול אם פגע שרץ או עכבר?
תשובה: **אולי**

בענין מקוה (לאנשים)

שאלה (כ' אדר תשס"ו) : הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה "לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו", ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים?
תשובה: **כבר חלק שם בביאור הגר"א ע"ז**

שאלה (י"ח סיון תשס"ו) : האם גברים שטבל לבע"ק צריכים להיזהר לכתחילה לחציצה, או יכול לסמוך על האשכול שהביאור הלכה מביא בסוף ס' פ"ח?
תשובה: **לכתחלה נכון ליזהר**

הג' הרב אביגדר נבנצל שליט"א

ודאי מגופה

שאלה (חשון תשס"ט) : אשה שראה דם יצא מגופה ואין לה הרגשה האם היא יכולה להקל עד שיעור גריס?
תשובה: כן

לא עשה בדיקה בעונה בינונית

שאלה (ח' טבת תשס"ט) : אשה שלא עשה בדיקה בעונה בינונית שלה, האם היא אסורה לבעלה גם בחיבוק ונישוק, והאם הם צריך לנהג הרחקות לפני שבדקה עצמה?
תשובה: לא

בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה

שאלה (י' אייר תשס"ח) : בעל שיוצא לדרך אבל חוזר לפני זמן עונתה, האם חייב לפקוד את אשתו בשעת יציאה לדרך?
תשובה: לא

יוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד

שאלה (ח' טבת תשס"ט) : מי שיוצא לדרך לדבר מצוה ואינו טרוד בהכנות ליציאה לדרך, האם הוא חייב לפקוד את אשתו?
תשובה: כן, אם לא יגרם זה לעכב

אשתו שלא רוצה לקבל דבר מידו

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : אשתו שלא רוצה לקבל דבר מידו בשעת שהיא טהור, האם היא צריכה אמתלא למה לא קיבלה?
תשובה: לא

אמרה נטמאתי ואין לה אמתלא

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : אשה שאמר נטמאתי ואין לה אמתלא בזמן שהיא טובלת האם היא אומרת ברכה?
תשובה: אם היא יודעת שנטמאתה

שימש סמוך לוסת ונזכר באמצע

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : שימש סמוך לעונת הוסת בשוגג ונזכר באמצע, האם צריך לפרוש באבר מת או אבר חי?
תשובה: בחי

ג' בדיקות בלילה אחת

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : הג' בדיקות להחזיק שאשה אינו רואה דם מחמת תשמיש, האם יכול לעשות כולם בלילה אחת, או צריכים להיות בג' לילות נפרדים?
תשובה: לכאורה אפ' בלילה א'

אין דרכה לראות קודם יום ל"ב

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : אשה שאין דרכה לראות קודם יום ל"ב האם היא חוששת לעונה בינונית?
תשובה: לא

אשה שראתה ביום ל' לחודש מלא

שאלה (ח' טבת תשס"ט) : אשה שראתה ביום ל' לחודש מלא, מתי היא צריכה לחוששת לוסת החודש בחודש הבא אם החודש חסר?
תשובה: **נראה לענ"ד דבא' לחודש**

לידה דרך יוצא דופן

שאלה (ח' שבט תשס"ט) : אשה שילדה דרך דופן האם יש עליה דין מסולקת דמים לכ"ד חודש?
תשובה: **יולדת בזמננו אינה מסלקת לכ"ד חדש אלא עד שתתחיל לראות גם בילדה דרך דופן**

מצא כתם פחות מכגריס

שאלה (חשון תשס"ט) : אשה שמצא כתם פחות מכגריס, או יותר מכגריס על בגד צבעונים, האם יש ענין לעשות בדיקה אחר כך?
תשובה: **כן**

דבר שאינו מקבל טומאה שמחובר לקרקע

שאלה (ט"ו כסלו תשס"ט) : אשה שמצאה כתם ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה שמחובר לקרקע, האם היא טמאה, והאם יש חילוק בין ארץ ישראל לחו"ל?
תשובה: **לא, בין בארץ בין בחו"ל**

בגד בהיר

שאלה (חשון תשס"ט) : האם יש להקל בדם על בגדי צבעונים בצבעים בהירים, או דוקא צריך צבעים ממש?
תשובה: **יש להקל**

מצא כתם על בגד עליון לבן

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : אשה שלובש תחתונים שחורים ומצא יותר מכגריס על בגד עליון לבן האם יכולה להקל כמו שמצא על בגד צבוע?
תשובה: **לא**

כלה שאינו ידעה ענין ביאה

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : כלה שאינו ידעה ענין ביאה כלל, האם צריכה להמתין ז' נקיים מזמן שידעה הענין או מזמן תבעוה לינשא?
תשובה: **מהמאוחר שבשניהם**

לישן על מטת של בתולה

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : במחבר (יו"ד קצ"ג) כתב שאחר בועל בתולה חייב בכל הרחקות חוץ מלישן על מטתה, האם היתר זה דוקא בלילה ראשון או כל אחד עשרי ימים?
תשובה: **כל הימים**

בועל בתולה באיה שניה

שאלה (ט"ז אדר תשס"ט) : בועל ביאה שניה של בתולה ומצא דם האם יכול לגמור ביאתו כדרכו, או חייב לפרוש באבר מת ככל אשה שרואה דם מחמת תשמיש?
תשובה: **לכאורה תלוי שם הוא ודאי דם בתולים**

הרחקות אם יש ספק על בדיקה

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : אשה שיש ספק על עד בדיקה, האם הם צריכים לנהוג על הרחקות (או חיבוק ונישוק) עד ששואל שאלת חכם?
תשובה : כן

להחזיק הבשמים בהבדלה

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם מותר לאשתו נדה להחזיק הבשמים בשעת הבדלה, והבעל להריח הבשמים בזמן שהם בידה?
תשובה : כן

לשחק שחמט

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם מותר לשחק שחמט עם אשתו בזמן נדות?
תשובה : כן, אבל אדמו"ר זצ"ל אוסר לאיש בכלל לשחק שח, מפני שזו קביעות לביטול תורה

להרים עגלה ביחד

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם מותר לאיש ואשתו נדה להרים עגלת תינוק ביחד?
תשובה : לא

גובה של ההיכר

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם ההיכר בין איש ואשתו נדה בשעת אכילה בשלחן אחד, צריך להיות גבוה קצת (כמו גבוה טפח) או אפילו כל שהו מהני?
תשובה : אם ניכר

מפה מיוחדת על השלחן

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם מהני מפה מיוחדת על השלחן בזמן נדות, לענין ההיכר בשעת אכילה?
תשובה : כן

אם האשה צריך לדעת מהי ההיכר

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : האם האשה צריך לדעת מהו ההיכר בשעת אכילה או רק האיש צריך לדעת?
תשובה : גם היא

שתה מכוס ע"י קש

שאלה (ר"ח ניסן תשס"ט) : אשתו נדה ששתה מכוס ע"י קש, (אחר שהיא גומרת) האם מותר לבעל לשתות מה שנשאר בכוס בקש אחר?
תשובה : לא

להניח לפני בעלה כוס של מים

שאלה (כ"א שבט תשס"ט) : האם אשה נדה מותר למזוג כוס של מים ולהניח לפני בעלה?
תשובה : במרחק מה

אשתו נדה להכין מים לנטילת ידים

שאלה (ט"ו כסלו תשס"ט) : אשתו נדה האם היא מותרת להכין מים לצורך נטילת ידים?
תשובה : לא

כוס של קידוש

שאלה (ד' טבת תשס"ז) : אם מתארח בעל ואשתו נדה אצל אחרים לסעודות שבת ובשעת קידוש נותן להבעל שני כוסות מיין של קידוש, האם מותר ליתן לפני אשתו (בשנוי) או אסור משום שליחות כוס של יין?
תשובה: יכול ליתן בשנוי

סדין לבן בז' נקיים

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : בזה"ז שנשים לובשים בגדים מהודקים לגופם, האם עדיין צריך להציע סדין לבן בימי ז' נקיים?
תשובה : אם לא יכולה טפת דם לצאת בלי שתיראה בבגד, אינה צריכה סדין לבן

טבילה אם בעלה אינו בעיר

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : אשה שבא זמנה לטבול ובעלה אינו בעיר, האם היא טובלת או צריך להמתין עד שבעלה חוזר לביתה?
תשובה : **לטבול**

ציפורין כנגד הבשר

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : אשה שנטלה הצפרנים הבולט מכנגד הבשר ורק נשאר מעט כנגד הבשר וטבל, האם צריכה טבילה שנית?
תשובה : **לא**

קציצת ציפורנים ביום אחד לפני טבילה

שאלה (ד' סיון תשס"ט) : בדרך כלל אנחנו מקפידים שלא לקצוץ צפרני ידיים ורגלים ביום אחד, האם אשה לפני טבילה גם כן צריך להקפיד?
תשובה : **לא, צריכה לקצוץ באותו יום**

אכילת בשר ביום טבילה

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : במחבר יו"ד ס' קצ"ח כתב שהמנהג יפה שלא לאכול בשר ביום שהלכה לטבול ובט"ז (ס"ק כ"ה) כתב ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלין בשר", האם ה"ה
בסעודת ראש חודש? **לא**
בסעודת חנוכה? **לא**
בסעודת חתונה? **איני יודע**
בסעודת ברית מילה? **איני יודע**
בסעודת בר מצוה? **איני יודע**
בסעודת מוצאי יו"כ? **לא**

לשקר אם הולך למקוה

שאלה (כ"ח טבת תשס"ז) : אשה שהולך למקוה ואשה אחרת שואל אותה לאיפה הולכת האם מותרת לשקר?
תשובה: **מותר, אבל שתשתדל למעט בשקר במדת האפשר**

פגע עכבר או שרץ

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : ברמ"א (סוף ס' קצ"ח) כתב שאם פגע בה בדבר טמא אחר טבילה תחזור וטבול, האם צריך לחזור ולטבול אם פגע שרץ או עכבר?
תשובה: **לא**

אין זמן לעשות חפיפה סמוך ללילה

שאלה (י"ט סיון תשס"ט) : אשה שטובל בלילה ורק יש לה זמן לעשות החפיפה באחד בצהרים האם יותר טוב לעשות החפיפה בלילה או באחד בצהרים?
תשובה: **באחד בצהרים**

בענין מקוה (לאנשים)

שאלה (י"ב אדר תשס"ו) : הרמ"א ביו"ד סוף סימן ר"א כתב שאחר המקוה "לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו", ורציתי לדעת עד מתי צריך להמתין לרחוץ, ואם זה גם אסור לאנשים?
תשובה: **לאשה יש להמתין עד הערב הבא. לאיש, אם רוצה להתמיר יש להתמיר עד שחזור הביתה**

שאלה (ב' אייר תשס"ו) : האם עדשות מגע בעינים של אנשים הוי חציצה לענין מקוה, ואם כבר חוזר מהמקוה אם צריך לילך עוד פעם?
תשובה: **אצל גברים זו חציצה לכתחילה, אצל נשים אסור לטבול אם זה, אא"כ אינה מקפידה להוציא זאת אף פעם.**

שאלה (כ' סיון תשס"ו) : הרב כתב לי בנוגע עדשות מגע לאנשים שהוי חציצה לכתחילה לענין טבילה במקוה, ולכאורה הבאור הלכה כתב בסוף ס' פ"ח שבאנשים רק חציצה ברובו?
תשובה: **זה במקום שאין חציצה פוסלת**

הג' הרב ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל מחבר שו"ת אבני ישפה

מכתב י"ז

י"ט אדר, תשס"ט

ענף א: לשבת על יד שולחן מתנדנד כאשר הבעל ואשתו נדה מניחים ידיהם על השולחן

שאלת אם יש איסור לבעל ואשתו נדה לשבת על יד שולחן מתנדנד כאשר שניהם מניחים ידיהם על השולחן. מקור השאלה שלך היא ודאי מדברי הרמ"א יו"ד סי' קצ"ה סע' ו' שהביא שאסור לבעל ואשתו נדה לשבת יחד על ספסל המתנדנד, וחשבת כמו שאסור ספסל, אם כן ה"ה גם כן שולחן. אבל לא נראה לי לדמות הענינים. ראשונה הלכה זו היא חידוש שהרי מנין לנו שעצם הרגשת הנדנוד של הספסל נחשב קירוב הדעת. ועוד אין לנו בו אלא חידוש, והיינו בספסל, ולא בשולחן. וטעם החילוק בין ספסל לשולחן הוא שבספסל מנידים את כל הגוף, שהרי כל הגוף יושב על הספסל, אבל כאן רק הידים מונחים על השולחן ולא כל הגוף. ועוד שהידים פעמים על השולחן ופעמים אינם על השולחן, ולכן אין כאן שום קביעות של קרבה, אלא דבר שמזדמן בעלמא. לכן אין שום איסור לבעל ואשתו נדה להניח ידיהם על השולחן שמתנדנד באותו הזמן.

ענף ב: אשה נדה שתתה מפחית על ידי קש, אם מותר לבעל לשתות מן הפחית בקש אחר

באופן שהאשה שתתה מפחית על ידי קש, שאלת אם מותר לבעל לשתות מן הפחית בקש אחר. אסור לבעל לשתות שארית האוכל של אשתו כמבואר בשו"ע שם סע' ד'. וההיתר שמביא הרמ"א הוא באופן שמעבירים את האוכל לכלי אחר, ואז הוא כמו מאכל אחר ולא אותו המאכל שהאשה אכלה ממנו. אבל כאן בשאלה של שתיה על ידי קש, הכלי נשאר אותו הכלי שהאשה שתתה ממנו, ולכן אסור לבעל לשתות, אף שהוא מחליף את הקש, כיון שמסתכלים על הכלי שהאוכל בפנים, ואין הקש אלא כמו מזלג שונה, ואין זה די להתיר לבעל לשתות.

ענף ג: אשה נדה למזוג לבעלה כוס מים

חקרת אם האשה נדה יכולה למזוג לבעלה כוס מים. עיקר דין מזיגה הוא בין, אבל למעשה אנחנו נוהגים כמו שכתב הש"ך שם ס"ק י"ג שאין האשה מגישה לבעל כל אוכל וכל שתיה, וכמו שכתב הש"ך שם בסוף דבריו "דמחמיר ג"כ בשאר משקין". והיה מקום לחלק שמים אינו כלול בשאר משקין שהרי הוא לא חשוב כלל, ומותר לשתות מים לפני הבדלה, וממילא אין בזה קירוב הדעת. אבל בזמננו קשה לומר סברא זו משום מים היום מוכרים אותו בבקבוקים, וממילא נחשב כדבר חשוב. ולכן היא לא יכולה להביא לו כוס מים שהוא בכלל האיסור של שתיה. וכמובן היא יכולה לעשות שנוי וכמו שצריכים לעשות כאשר היא מוזגת יין עבורו.

ענף ד: בעל קיבל מן בעל הבית שתי כוסות יין שאחת לו ואחת לאשתו, אם מותר לבעל למסור לאשתו כוס אחת

עוד חקרת באופן שהבעל ואשתו הם אורחים אצל בעל הבית, בעל קיבל מן בעל הבית שתי כוסות יין שאחת לו ואחת לאשתו, אם מותר לבעל למסור לאשתו כוס אחת.

בשאלה זו לא זכיתי להבין למה חשבת שיהיה איסור, שהרי כל האיסור הוא שהבעל שולח כוס לאשתו ואפילו דרך שליח וכמו שכתב השו"ע שם סע' י"ג, שכיון שהוא שולח לה כוס נחשב הדבר הקירוב. אבל בשאלה שלך הבעל לא שלח הכוס אלא בעל הבית שלח אותו, והבעל הוא השליח של הבעל הבית, ואם כן אין כאן שום קירוב מצד הבעל שהרי אינו שולח לאשתו דבר, רק בעל הבית שולח.

לכן אין פה חשש איסור שהבעל ימסור הכוס לאשתו מבעל הבית, רק יעשה בשנוי כמו כל אוכל שהבעל מגיש לאשתו.

האר"ת אהרן

הלכות נדה

סימן קפ"ג – סימן ר'

סיכום של הראשונים

שו"ע ורמ"א

ש"ך, ט"ז, ופתחי תשובה

אהרן יהודה בן א"א הרב זלמן ראובן שליט"א ג'נזברג
בסלו תשע"ה

כל הזכויות שמורות
תשע"ה

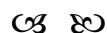
acaginsberg@gmail.com

הקדמה

סיכומים אלו הם פרי עמלי ממה שלמדתי בחבורת מורי ורבי הרה"ג ישראל שטילרמן שליט"א בישיבת מיר ירושלים. הדברים נכתבו לסדר עיני כל סימן וסעיף דבר דיבור על אופניו, לסכם דברי המחבר והרמ"א יחד עם דברי הש"ך ט"ז ופתחי תשובה. עיקרי הסוגיא מהגמ' והראשונים נכללו בכמה וכמה מהסיכומים. [ויש שקיצרנו היריעה מחמת חוסר הפנאי]

תועלת דברים אלו היו לי לחזרת הנלמד, וכדברי המהרש"א הידועים לבאר מאמרם ז"ל "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו – יש לפרש כי עיקר ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים".

ומאחר שזכו עתה כתבי מו"ר שליט"א לראות אור בספר דור המלקטים, חשבנו להוסיף סיכומים אלו, בתקווה שיהיו לתועלת לאלו שלמדו הסוגיות, לחזור בדרך יעילה על עקרי הדברים.

תודתי נתונה למו"ר שליט"א העומד בראש חבורתינו, ומדריכנו במסילות ההלכה לעלות במדרגות התורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ועומד בפנינו כדמות ודוגמא לשאוף אליה. ובפרט שעמד עלי והכה על ראשי ואמר גדל.

עוד זאת רצוני להודות בזה לרב אליהו טייטלבוים שליט"א שלמד עמי יחד בחברותא בליבון ההלכות. רק בזכותו הגעתי לבהירות שעלתה בידי. 'ברכו ה' בכל מילי דמיטב לשבת בבית ה' כל ימי חייו.

אחרון אחרון חביב אזכיר בזאת תודתי לנוות ביתי האשה הצדקנית והצנועה חנה איידל שתחי', העומדת לימיני ומעודדת אותי בכל עת ומוסרת נפשה כדי שאשב באהלה של תורה. כל מה שזכיתי לעלות במעלות התורה הרי הוא מחמתה. עליה בודאי צודקים דברי רבי עקיבא "שלי ושלכם שלה היא". יה"ר שנזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך נחת והרחבה לאורך ימים ושנים.

ארי גינזברג

א

בדיקה לפני תשמיש (שלא בשעת וסתה)

אשה עם וסת קבוע

- ❖ **מחבר:** מותר לבוא עליה שלא בשעת וסתה, וא"צ בדיקה לפני התשמיש. ושלא בשעת תשמיש, משובחת לבדוק.
- ❖ **רמ"א:** בציור הנ"ל, אין להחמיר לבדוק לא לפני ולא אחרי תשמיש, שלא יהא לבו נוקפו ופורש.
- **ש"ך:** בתרתי פליגי: (1) לפני תשמיש: למחבר, א"צ, אבל אפשר להחמיר. לרמ"א, אין לעשות, שבעל הרואה יחשוב שהרגישה, ופורש. (2) לאחר תשמיש: למחבר, צריך בדיקה. לרמ"א, אין לעשות, שלא יהא פורש מכאן ולהבא.

אשה שאין לה וסת קבוע

- ❖ **ש"ך:** אשה שאין לה וסת קבוע, סתם וסת ל' יום. ולכן בתוך ל' מיקרי 'שלא בשעת וסתה'.
- **פ"ת:** משמע מהש"ך שאין צריך בדיקה תוך ל'.
- והכ"פ** חולק, שצריך בדיקה תוך ל' לפני תשמיש. **והח"ד** קיים הש"ך שמירי בקטנה שראתה בפעם ראשונה, שאז תוך ל' מיקרי 'לא שעת וסתה' וא"צ בדיקה. אבל כשנתחזקה שאין לה וסת קבוע, אז צריכה בדיקה לפני תשמיש תוך ל'.

ד,ה,ו

רגילה לראות בנץ החמה (וכן שקיעה)

- ❖ **ראשונים:** אם לא יודעים אם רגילה לראות קודם נץ או אחר: י"א: להתיר הכל (משום ספק דרבנן). **ראב"ד:** לאסור הכל (משום מאי חזית).
- ❖ **מחבר:** אסורה רק בעונה השניה (נץ - ביום, שקיעה - בלילה)
- **הטעם במחבר: ט"ז:** כיון שעכ"פ טמאה. **ש"ך:** ספק דרבנן לקולא, וביום היא ודאי טמאה.
- **ש"ך:** אבל ראוי להחמיר: (1) משום הראב"ד. (2) והא"ז
- **רע"א:** סתירה בש"ך, שהחמיר בא"ז לעיל רק כשאין לה שעה קבוע, אבל כאן, יש לה שעה קבוע?
- **פ"ת:** ש"ך סמך עצמו שנשי דידן אין להן שעה קבוע, ולכן החמיר כאן. ודוחק

ס"ה - ראייה לפני נץ הנמשכת לכמה שעות

- ❖ **מחבר:** וסתה: אסורה כל הלילה, וביום כשיעור שנמשך הדם.
- **ט"ז, ש"ך:** כיון דודאי ראתה בלילה, אזלינן בתר תחילת הוסת, ואמר' שעיקר הוסת בלילה.
- **ש"ך:** וצריך לחוש לא"ז, לעוד עונה לפניו. (וע' פ"ת הנ"ל)

ס"ו - נמשך הראייה לכמה ימים (נדה רגילה)

- ❖ **ראב"ד:** לפרוש כל הימים.
- ❖ **ראש"ש, מחבר, רמ"א:** רק עונה ראשונה (תחילת הוסת).
- **ח"ד:** דוקא בשופעת כל הימים, אז בתר ההתחלה. אבל פוסקת כל יום, חושש לכולן. ודלא קבעה יום הראשון, שבקבעה, אינו חושש אלא ליום הראשון.
- **פ"ת:** וכיון דהתחלה עיקר, ג"כ לקבוע, צריך להיות באותו יום חילוק בין סעיף ה' וסעיף ו'

- ❖ **ט"ז:** ה': ראיית מועטת וחד וסת. ו': מרובה דא"א דהוי חד ראי'
- ❖ **ש"ך:** ה': ראייה אחת. ו': ע"כ הוי פוסקת וחוזרת עוד ראיית

ב

דיני יום הפרישה

הקדמה

- ❖ בגמ' יש מח' אם וסתות דאו' או דרבנן בוסת קבוע (דהיינו, האם החיוב בדיקה ביום הוסת דאו' או לאו).
- להלכה, כו"ע פסקו שהחיוב בדיקה הוי רק דרבנן.
- ❖ יש עוד מח' אם החיוב פרישה הוי דאורייתא או דרבנן.
- להלכה, רוב פסקו דהוי דרבנן (**חת"ס:** פרישה דאו').
- ❖ ולכו"ע בוסת שאינו קבוע, הבדיקה ופרישה הוי רק מדרבנן

זמן הפרישה

- ❖ **מחבר:** בשעת וסתה, צריך לפרוש 'עונה א' (אפי' בדקה וטהורה), אפי' בוסת אינו קבוע.
- ❖ **א"ז:** יש לפרוש עונה א' גם לפני וסתה (סה"כ כ"ד שעות)
- **ט"ז:** אין להחמיר. **ש"ך:** ראוי להחמיר (רק כשאין לה שעה קבוע - עיין סק"ד). **הנהגה:** בני תורה מחמיר
- ❖ **אביאסף:** חושש ל"ב שעות (אפי' בעונה קצרה מ"ב)
- **ט"ז:** אין להחמיר. **ש"ך:** צריך להחמיר
- ❖ **כר"פ:** עונה בינונית יש לפרוש כל הכ"ד שעות.
- **ר' משה:** בזה"ז, הוי כן (כ"ד שעות) בכל הוסתות.
- **רמ"א:** כל הנ"ל הוי רק בוסת התלוי בימים (ולא גוף - קפט כד)

גדר הפרישה (ממה מפרישים)

- ❖ **תשמיש:** לכו"ע אסור ❖ **שאר קריבות** (הרחקות): לכו"ע מותר
- ❖ **חיבוק ונישוק:** ט"ז: מחמיר. ב"י, פ"ת: מיקל. **ש"ך:** תע"ב

י

פעמים שמקילים בימי פרישה

יוצא לדרך

1. **א. ג' שיטות לענין תשמיש**
 - i. **רש"י, רשב"א, מחבר:** צריך לפקוד אשתו (בתשמיש) ואם הולך לדבר מצוה, אין צריך לפקוד אשתו
 - ii. **רמ"א:** מותר מעיקר הדין, אבל תע"ב. אלא תפקוד בדברי ריצוי, ובכלל זה הוי חיבוק ונישוק.
 - **ש"ך, ט"ז:** והריצוי (גם החו"נ) הוי מצוה וחיוב.
 - iii. **ר"ת:** תשמיש אסור, ריצה מותר
 - iv. **חת"ס:** תשמיש אסור (פרישה דאו', ואין להקל)
 - b. **פ"ת:** יש להחמיר לא ללכת בכלל, שלא יכנס עצמו לספק
 - c. **מחבר:** וכשהיא נדה ואסורה, והוא רוצה ללכת, צריך להמתין אם היא טובלת בתוך אותו עונה (י"ב שעות)
 - i. **פ"ת:** מיהו כשהולך למצוה או צורך גדול, א"צ להמתין
2. **אשה שוסתה (אינה קבוע) הוי בליל טבילתה (ואפי' כלה)**
 - a. **י"א:** מותר [אפי' אחר ראיית כתם המסתבר לראות ראייה גמורה]
 - b. **רוב:** אסור [אפי' אחר ראייה גמורה שאינו מסתבר שתראה]
 - c. **חת"ס:** מחמיר אפי' אם גם יוצא לדרך (פרישה דאו', כנ"ל)
 3. **אשה ש'קבעה' וסתה בליל טבילתה** - מותר בתשמיש
 - a. הקילו משום עיגונא, כיון שוסתות אינו אלא מדרבנן
 - b. וטוב להתחיל למנות הנקיים מיום ד' או ה' (ולא ו' כרגיל)
 - c. ואם ראתה אחר הטבילה, **פ"ת:** לספור מיד, **חת"ס** אחר ג'

נ"מ אם וסתות דאורייתא או דרבנן

1. חשש של הא"ז (ט"ז ב)
2. חיבוק ונישוק ביום וסת (ט"ז ג)
3. חל וסתה בליל טבילתה (פ"ת ד)
4. רגילה לראות בנץ (ש"ך יג)
5. עבר וסתה ולא בדקה (ב"י ט)
6. יוצא לדרך (ט"ז יד. פ"ת כב)

סימן קפ"ד

ט

חוב בדיקות בימי פרישה

- ❖ **מחבר:** כשמגיע זמן וסתה, צריכה בדיקה (חורין וסדקין)
- **פ"ת:** ואפי' צריכה מוך כל העונה (אפי' ימי מבוכה!)
- **אג"מ:** ולא נוהגין כן, ועצה ללבוש לבן הדק לגופה

עברה וסתה ולא בדקה

1. **רמב"ם, מחבר:** אם לא הרגישה, טהורה בלי בדיקה (אפי' בקבוע)
2. **רשב"א:** אם יש וסת קבוע, או בעו"ב, אסור עד שתבדוק
- **רמ"א:** והכי נהוג (כרשב"א), שאסורה עד שתבדוק בעו"ב וקבוע
- [עברה יום חודש והפלגה, מותרת בלא בדיקה]
- **פ"ת:** וגם וסת הגוף (עי' קפ"ט – מח' ש"ך וט"ז)
- ❖ **ש"ך: ב"ח:** יש להחמיר אם לא בדקה מיד אחר הוסת
- **פ"ת:** כתבו האחרונים שאין לחוש לחומרא זו
- ❖ **סיכום: מחבר:** מותר. **רמ"א:** צריך בדיקה אפי' לאחר זמן.
- ב"ח:** צריך בדיקה מיד. ואם לאו, צריכה נקיים וטבילה
- **פ"ת:** בדקה עצמה ונאבד העד, אסור (משום ספק הרגשה).
- ולפ"ז, אם הטילה מים בשעת וסתה, ג"כ טמאה כשעבר
- הוסת בלא בדיקה. **והפוסקים** חולקים (שאין חשש הרגשה כשלא מצאה דם)

יא

אחר וסתה אם צריך שישאלנה

- ❖ **מחבר:** אשה עם וסת קבוע, והגיע וסתה, אסור לה עד שישאלנה (גבי בדיקה). ועונה בינונית נחשב כוסת קבוע.
- **פ"ת:** ואפי' היא ערה ושוכבת אצלו, צריך שישאלנה
- **ש"ך:** אבל קודם וסתה, וכן כשאין קבוע, א"צ לשאול.
- ❖ **מחבר:** ואם שהתה אחר וסתה שיעור לספור ולטבול, אין צריך שישאלנה. (משום ס"ס)
- **ט"ז:** ואפי' אשה ילדה דבושה לטבול מעצמה.
- ואם ודאי ראתה, אסורה עד שישאלנה.

דברי הרמ"א סוף סעיף ב' – ג' הסברים

- ❖ אשה שמשנית וסתה להקדים או לאחר ב' או ג' ימים, צריך לפרוש גם אותם ב' או ג' ימים.
- 1. **הש"ך** פי' דמיירי באשה שיש וסת קבוע, ושינתה, שעכשיו צריכה לחשוש לשניהם (ש"ך בקפ"ט ע"ש).
- 2. **הנר"ב** פי' לענין "ימי מבוכה", שאין לה וסת קבוע אלא שתמיד רואה בימי אלו, וצריכה לפרוש מכולן
- 3. **הח"ד** פי' שיש חשש שהוקבע לג' ימים, ולכן חוששת לשלשתן.

ג,ז,ח

מסולקת דמים – ה' סוגים

❖ מסולקת דמים אין להם דיני וסת (בדיקה או פרישה):

- (1) **קטנה** – שלא הגיע לימי נעורים אין לה סימנים
- ❖ **מחבר:** יש לה וסת רק אם קבעתו ג' פעמים
- **ש"ך:** בעינן דקוא שקבעתה (המח' בקפ"ט)
- **ט"ז:** כל שראתה ג"פ, אף דלא קבעתה
- (2) **זקנה** – עיין קפ"ט כ"ט
- (3) **מעוברת** – משהוכר העובר
- (4) **מינקת** – לכ"ד חדשים אחר הלידה

- ❖ **מחבר:** א"צ לפרוש בשביל הראיות שלפני העיבור
- ❖ **מהרש"ל:** מעוברת ומינקת חוששין רק אם ראתה וקבעה ג' פעמים בימי עיבורה או מניקתה.
- ❖ **ש"ך:** עיין קפ"ט ל"ג, ומבואר שם נגד המהרש"ל, שאפי' אם ראתה פעם אחת בימי עיבורה וכו', צריכה לחוש לו כדין וסת שאינו קבוע.
- ❖ **ש"ך:** הפרישה כתב להחמיר בשעות וסתה הישנה עצמה, וכן גבי קטנה. אבל **הש"ך** חולק.

גמ': היתה במחבא והגיע שעת וסתה, אינה צריכה בדיקה, לפי שחרדה מונעת דם.

(5) פחד

- ❖ **רשב"א, מחבר:** היתה במחבא מפני פחד, והגיע שעת וסתה, אינה חוששת לו. **ט"ז:** ומותר בתשמיש
- ❖ **טור, רמ"א:** חולק, ומחמיר יותר מסתם מסולקת, שלכתחילה בפחד צריכה בדיקה, כמו כל נשים. רק בדיעבד, אם עבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה, אז טהורה בלא בדיקה.
- 1. **ט"ז:** חשש שבשעת זקוק לבעלה, יצא הפחד מלבה
- 2. **ש"ך:** דלא ברי שתהא מסולקת מחמת זו
- **פ"ת:** ואם רואה במחבא, אין מצטרף לענין קביעת וסתה

ולמה חמור יותר משאר מסולקת?

גמ': דיה שעתא, ולא צריך בדיקה. ופסק **הרא"ש** כזה.

א

נאמנות האשה

❖ **מחבר:** אשה נדה אסורה עד שתאמר לו "טבלתי".➤ **פ"ת:** ואפי' שוכבת אצלו, לא מהני❖ **רמ"א:** ומאחר שעברו ימים שאפשר למנות ולטבול, נאמנת לומר "טבלתי". וקמ"ל הרמ"א:➤ **ט"ז:** אפי' אם אינה רגילה להפסיק אחר ה', אלא ו' או ז', עדיין נאמנת, כיון שאפשר בכך.➤ **ש"ד:** אפי' אם הבעל אינו יודע אם עברו הימים או לאו, סומך עליה, כדכתיב "וספרה לה" – לעצמה.❖ **רמ"א:** אפי' רואה בגדים מלוכלכים בדם, נאמנת לומר בשוק עברתי וכדומה.

אשה חשודה

❖ **פ"ת:** אשה שהכשילה בעלה באיסור נדה, שוב אינה נאמנת בשעת וסתה לומר טהורה אני עד שתעשה תשובה.

➤ אבל שלא בעשת וסתה, וכן כשטובלת, נאמנת.

▪ אבל בשעת החורף, אינה נאמנת, שהטבילה טירחא.
▪ וגם במקום שמשלם בעד הטבילה, ג"כ אינה נאמנת.

ד

איך לפרוש כשפירסה בשעת תשמיש

❖ **מחבר:** היה משמש ואמרה "נטמאתי" ופירש מיד, חייב כרת, שהנאת יציאתו הוי כביאתו. אלא ינעץ צפרני רגליו בארץ, ושוהה בלא דישה עד שימות האבר, ופורש באבר מת.➤ **רמ"א:** ולא יסמוך עליה, אלא על ידיו ורגליו.➤ **פ"ת:** ה"ה בשימש בשעת וסתה, צריך לפרוש באבר מת.▪ **פ"ת:** ואם אומרת "מרגשת אני", פורש באבר חי, דאימור הרגשה השמש, אא"כ בטוח דהוי דם.

רמ"א: באיזה ציור צריך תשובה?

(א) אם פירש באבר חי, ובשוגג, הוא צריך כפרה. יתענה מ'...

אבל האשה אינה צריכה כפרה. (פרישה מתשמיש, כלמטה)

(ב) ואם שמשה שלא בשעת וסתה, ומצאו דם, מקרי אונס, ואפי' לא בדקה תחילה. ולכן אין צריך כפרה. (התחלה, כלמטה)

➤ **נר"ב:** קשה, דמדכתב שלא בשעת וסתה, משמע לפני זה דמייירי בשעת וסתה, ולכן למה האשה אינה צריכה כפרה? וביאר החילוקים לרמ"א:

(1) תחילת התשמיש:

a. אשה שיש לה וסת קבוע:

i. בשעת וסתה אם עברו, שניהם צריכים כפרה, ואינו אונס (ומזה לא מייירי הרמ"א).

ii. שלא בשעת וסתה, אז אפי' לא בדקה תחילה, מיקרי אונס. וזהו סיפא של הרמ"א.

b. אשה שאין וסת קבוע: לרמב"ם ורא"ש, צריכים בדיקה תמיד לפני תשמיש (קפו ב).

ולכן אם בדקו, אז אנוסים על תחילת התשמיש.

(2) פרישה מהתשמיש, ובאבר חי:

a. אמרה "נטמאתי ופרוש ממני", אז גם הרצון והנאה של הפרישה נחשבים גם לה, וק"ו אם סייעה בפרישה, ובציור זו שניהם אינם אנוסים.

b. אבל אמרה רק "נטמאתי", ולא לפרוש, א"כ ההודעה לו היה להמתין עד שימות האבר. ולכן אם פירש באבר חי, היא אנוסה, ורק הוא צריך כפרה. וזהו רישא של הרמ"א.

ב-ג

הקדמה

❖ **מחבר:** אמרה לבעלה "טמאה אני", ואח"כ "טהורה אני", אינה נאמנת. (בלי אמתלא 1)➤ **רמ"א:** רק אם הוי לאחל כדי דיבור➤ **ש"ד:** "דרך שחוק אמרתי", עדיין אינה נאמנת.➤ **פ"ת:** אפי' עברו ימים שאפשר לספור ולטבול, ויש מיגו דטבלתי, אבל אומרת "טהורה הייתי", אינה נאמנת בלא אמתלא.

▪ (1) משום שוויה אנפשיה

▪ (2) שנאמנת כב' עדים, והוי מיגו במקום עדים

אמתלא

❖ **גמ':** רב: אם נתנה אמתלא לדבריה, נאמנת. שמואל לא עביד לנפשיה. ר"ף הביא שמואל, וכ' הב"י שמדת חסידות להחמיר. וכ"כ הרמ"א.❖ **מחבר:** אבל אם נתנה אמתלא לדבריה, כגון (1) שלא היה כח לסבול תשמיש, וכיוצא בזה, נאמנת.➤ **ש"ד:** וכגון: **רמב"ם:** (2) תבעה בעלה, והיה שם אחותו או אמו, ולכן אמרה "טמאה אני", נאמנת באמתלתה. **אר"ז:** (3) סבורה הייתי לנדה, אבל בדקתי והיה מכה.▪ **פ"ת:** צ"ע אם מהני אמתלא בציור של האר"ז.▪ **פ"ת:** אמרה שטעתה בחשבון הטבילה:

אם עכשיו ליל טבילתה, בעל נפש יחמיר, דלמא יצרה תקפה לביאה. אבל שאר ימים, יש להקל.

❖ **רמ"א:** מ"מ, מדת חסידות להחמיר ולא להאמינה.

אבל מדינא נאמנת אפי' בשתיקה, כגון (4) ששוכבת אצלו, ומכירו שאמרה שהיא טמאה רק בשביל קטטה, וכדומה.

➤ **ש"ד:** בשכיבה, עדיין צריכה להוציא האמתלא מפיה.

הוחזקה נדתה - אמתלא לא מהני

❖ **מחבר (ע"פ הגמ'): הוחזקה נדה בשכנותיה (2), שלבשה**בגדים המיוחדים לימי נידתה, חשיבה כודאי טמאה, אפי' אומרת "טהורה אני", ואפי' נותנת אמתלא למעשיה (**רמב"ן**)

➤ ולא מהני אמתלא בהוחזקה בשכנותיה משום:

▪ **רשב"א, ש"ד:** כיון שעשה מעשה, ולא דיבור בעלמא.
○ אבל אם א"א בענין אחר, יש להקל.▪ **מהר"ל, ט"ז:** בשכנים, לאו הכל יודעים מן האמתלא.➤ **נ"מ:** אם אמרה ברבים שהיא טמאה, לפי הט"ז, לא

מהני אמתלא אח"כ. משא"כ לפי הש"ך, מהני, כיון שלא עשה מעשה.

"חכם טיהר לי"

❖ **רמ"א:** אמרה פלוני חכם טיהר לי כתם, והחכם אומר שהיא משקרת (3), החכם נאמן, והיא טמאה.➤ **ש"ד:** הטעם, שהיא עד מפי עד, וככל עד מפי עד, אם בא הא' (החכם) וכפר, אין השני האומר בשמו נאמן.➤ **ט"ז:** חכם נאמן דוקא באיסור, שע"א נאמן באיסורין, אבל בממון, אין החכם נאמן יותר משאר ע"א.

▪ ונאמן דוקא כשהחכם עצמו סותר, משא"כ ע"א

בשם החכם, שהיא כשני עדים כנגדו

❖ **רמ"א:** וימלא פחד ורתת על העבירה שבאה לידו.

ויש להחמיר בתשובתו. וכל המרבה לשוב, זכות הוא לו.

ב

אשה שאין לה וסת קבוע

- ❖ **רש"י ועוד, ש"ך:** לא צריכה בדיקה כלל (אא"כ פ"א רמ"ת)
- ❖ **רמב"ם:** צריכה לעולם בדיקות לפני ואחרי תשמיש, וגם הבעל אחרי.
- **רמ"א:** ובליה א', א"צ בדיקה לכל ביאה, אלא קינוח, ולמחר צריכה בדיקה.
- **תשובה מאהבה:** צ"ע אם הבדיקה לפני תשמיש צריך לראות לאלתר, או שגם תוכל לראותו מחר
- ❖ **ריף, מחבר:** צריכה לעשות חזקה שלא ראתה ג' פעמים, היא לפני ואחרי, והבעל אחר תשמיש.
- **תוח"ש:** במקום שנהגו להקל, אין להחמיר, אבל בלא"ה אין להקל נגד המהחבר ורמ"א.
- **חור"ד:** אף למצריכים בדיקות, אינו בחו"ס, אלא קינוח, וצריכה להשהות העד על גופה לשיעור וסת. ולא מהני כששוכבת על גבה.
- **מהר"ם פדואה:** מסולקת דמים, אפי' באין וסת, א"צ.

א

בדיקת אשה לפני ואחרי תשמיש**אשה שיש לה וסת קבוע**

- ❖ **רמב"ם:** צנועות מחמירות קודם תשמיש. ואחר תשמיש, שניהם (היא והוא) צריכים לבדוק. ואפי' מסולקת דמים.
- ❖ **רמב"ן, רשב"א, מחבר, רמ"א:** אין לה לבדוק, כדי שלא יהא לבו נוקפו.

ג

וסת תרומת הדשן

- ❖ **תרומת הדשן, מחבר:** אשה שאינה רואה פחות מ"ד אחר טבילתה, אבל אחר י"ד אין לה קבע, אז עד י"ד יום דינה כאשה שיש לה וסת. (אבל עדיין חוששת לער"ב)

רואה מחמת תשמיש

סימן קפ"ז

נדה סה:סו. - הקדמה**רואה מחמת תשמיש**

(1) הרואה דם מחמת תשמיש: משמשת פעם א' ב' וג', מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר. (2) ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש, משמשת פעם א' ב' וג', מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר. (3) ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש, משמשת פעם א' ב' וג', מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה (סעיף א). כיצד בודקת את עצמה? מביאה שפופרת ובתוכה מכחול, ומוך מונח על ראשו. אם נמצא דם על ראש המוך, בידוע שמן המקור הוא בא. לא נמצא דם על ראשו, בידוע שמן הצדדין הוא בא (סעיף ב). ואם יש לה מכה באותו מקום, תולה במכתה (סעיף ה). ואם יש לה וסת, תולה בוסתה (סעיף ד). ואם היה דם מכתה משונה מדם ראייתה, אינה תולה (עוד סעיף ה). ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא (סעיף ו).

א

רואה מחמת תשמיש מיד

משנה יד ע"א: נמצא על שלו טמאין. נמצא על שלה מיד, טמאין. נמצא על שלה לאחר זמן, טמאין מספק.

מהו גדר "מיד"? (ממקל עד מחמיר)

- (1) כדי שתירד מן המיטה.
 - (2) בכדי שתושיט ידה לתחת הכר או כסת ותטול עד לבדוק ותקנה עצמה. (מחבר)
 - (3) אין אנו בקיאים איזה מקרי מחמת תשמיש, ולכן יש להחמיר כל שרואה ג"פ סמוך לתשמיש [חצי שעה]. (רמ"א)
- ❖ **מחבר:** ראתה דם מחמת תשמיש "מיד" (בכדי שתושיט ידה וכו'), משמשת ג' פעמים. ראתה בכל ג"פ רצופים, (וכ"ש על עד שלו), אסורה לבעלה, ותתגרש ותנשא לאחר. נשאת לאחר וכו'. אם גם ראתה עם השלישי, לא תנשא לאחר אלא אסורה לכל עד שתבדוק (בשפופרת, עיין סעיף ב').
- **רמ"א:** הג"פ צריכים להיות רצופים.
- אין חילוק אם ראתה מיד כשנשאה, או שקלקלה אח"כ.
- כל זה רק בראתה סמוך, דאל"כ אלא אחר זמן מופלג, לא נאסרה ומותרת לו לאחר טהרתה.
- ❖ **ט"ז:** מותרת לינשא לב' וג', לפי שאין כל אצבעות שוות.
- [סמ"ג: ס"ס: 1] (מהצדדים 2) אצבעות אינם שוות.
- ואינה אסורה לג' אחר ביאה ראשונה, לפי שאין כל כחות שוות.

❖ **ש"ך:** ואם בדקה מיד אחר תשמיש ולא מצאה כלום, ואח"כ ראתה אפי' תוך שיעור 'מיד', כבר יצאה מכלל רמ"ת.

- ואחר השיעור של 'מיד', כבר יצאה מכלל רמ"ת.
- וגבי רצופים, א"צ ג' לילות רצופות (כרמ"א בס"י).
- ובמצאה על עד שלו, אפי' אחר זמן מופלג, מיקרי רמ"ת, דע"כ מחמת תשמיש הוא.

❖ **נר"ב:** כיון שטעם ההיתר לינשא לשני הוא משום דהוי ס"ס (כנ"ל מהסמ"ג), אז אם רואה בשפע, אסורה לינשא, כיון שודאי מן המקור הוא, ולא מן הצדדים, ושוב ליכא ס"ס.

משום מה נאסרה רמ"ת?

- ❖ **נר"ב:** מטעם וסת (מחמת אונס), ונחשב כוסת שאינו קבוע
- ❖ **חור"ד:** מטעם חשש חולה. **ונפקא מינה:**
 - אם אחר שנאסרה, נקבע לה וסת קבוע, לפי הנ"ב, שוב אינה חוששת לרמ"ת.
 - אם נתעברה בביאה ג' שרמ"ת, שלפי החו"ד אסורה, אבל הנ"ב מיקל, ששוב אין לה וסת כשנבער.
 - אבל מ"מ אחר ההנקה, חוזרת לאיסור, שהעיבור והנקה לא מהני לעקור הוסת שקבעה רמ"ת.
 - **וכו"פ וסד"ט** חולקים וסוברים שימי עיבורה ומניקה עוקרת הוסת שקבעה לראות מ"ת.
 - ואף לנ"ב, כשראתה ג"פ בימי עיבורה, אסורה.

סימן קפ"ז

ב

בדיקת שפופרת

- ❖ **מחבר:** נוטלת שפופרת חלול של אבר, ובתוכה קיסם שבראשו מוך, ומכנסת עד מקום שהשמש דש (ש"ד: חולק, שרק עד מקום שיכולה, שלא ניתנה למלאכי השרת):
- נמצא דם בראש המוך, בידוע מן המקור ואסורה.
 - ואם לאו, בידוע שהוא מן הצדדין, ומותרת.
 - **ש"ד:** ואף אם לא נמצא כלל, מותרת
 - **רמ"א:** ואף בזה"ז יש לסמוך על בדיקה זו.
 - [רמ"א לקמן סעיף י': אם עבר הבעל ובא עליה באיסור ולא ראתה, עדיף טפי מבדיקה, ומהני.]
 - **ט"ז:** וקיסם לבד בלי שפופרת לא מהני, שא"א לברר אם מהקור או מהצדדים, וגם כדי שלא יסרט אותה.
 - ומצדדים מותרת ולא אמרי' שאין אצבעות שוות כ"ש השפופרת, שלחומרא לא אמרי' כן.

בדיקה בלא שפופרת

- **חתי"ס:** תבדוק תחילה בעץ בלי שפופרת, שמ"מ, נמצא בצדדים או לא נמצא כלל, מותרת. ובנמצא בראש, עדיין אינה אסורה, שלא מהני הבדיקה לחומרא.
- **תוה"ש:** מדינא מהני הבדיקה, אבל למעשה, דם בצדדים בודאי יכלוך גם הראש, ומה מהני?

בדיקה רעה (דם בראש המוך)

- **נ"ב:** ואחרי בדיקה רעה, שוב לא מהני עוד בדיקה, אפי' אם לא ימצא כלל, או מהצדדים, לעולם היא באיסורה.
- אבל אחר בעל א', שוב בדיקה מתיר לה לינשא לב'.
- **חור"ד:** ואם עברה ושמשה ג"פ בלא דם, ג"כ הותרה.

בדיקה וטהורה (צדדים), ושוב ראתה

- מצא בצדדים ושוב ראתה, מותרת. אבל האם עדיין צריכה ז' נקיים?
- מהר"י הורוויץ:** אין צריך. **נ"ב:** מסופק. **חור"ד:** תמיד צריכה ז' נקיים בדם א"ת, אפי' אם נמצא בצדדים.

ג

בדיקת תחת בעלה הראשון

- ❖ **מחבר:** יכולה לבדוק תחת בעל א' אחר ששמשה ג"פ, וי"א שכבר אסורה לו לעולם.
- **רמ"א:** יש להקל כסברא ראשונה
 - ואם הרגישה צער בתשמיש, לכ"ע הבדיקה מנהי (ש"ד: שנראה שהיו רק מכה או חולי, ולא מ"ת).
 - **ט"ז:** שלא אמרו "תתגרש" אלא להקל, כיון שלמעשה אם תבדוק ותמצא בראש, אסורה לכל העולם. (וכ"כ הש"ד)
 - **ש"ד:** סובר שעדיף לא לבדוק, שר"ר אוסרים, וגם למתירים, למעשה כשנמצא, היא אסורה לכל!
 - **נ"ב:** אף למתירין, מותרת לבעלה רק בנמצא בצדדים, אבל בלא נמצא כלל, לא מהני הבדיקה.
 - **נ"ב:** אחר בדיקה רע מבעל א' בדקה שוב ולא מצאה, עדיין אסורה לא', אבל מותר לשני (כנ"ל בסעיף א').

נ"מ אם נמצא בצדדים או לא נמצא כלל

- (1) **נ"ב:** הוחזקה רמ"ת וצריכה בדיקה, אם נתעברה בתשמיש אחרון, האם מהני בדיקת שפופרת כל עיבורה ומניקה?
 - a. אם לא נמצא כלל, לא מהני הבדיקה.
 - b. אבל אם נמצא בצדדים, מהני.
- (2) **נ"ב:** אם אחר בדיקה המתרת ראתה כמה פעמים:
 - a. אם לא נמצא כלל מעיקרא, עכשיו חוזרת לאיסורה
 - b. אבל נמצא בצדדים מעיקרא, אף ששוב ראתה ג"פ, מותרת, שתלינן גם זה בצדדים.
- (3) **סד"ט:** ראתה ג"פ מ"ת אחר לידה, והכניסה כיס רק לבדוק:
 - a. אם לא נמצא כלל, אסורה, שקשה להכניס לעומק.
 - b. אבל אם נמצא בצדדים, מהני הבדיקה.
- (4) **נ"ב:** למתירין לבדוק אחר בעל ראשון, מתי מותרת?
 - a. אם לא נמצא כלל, עדיין אינה מותרת לבעלה.
 - b. אבל אם נמצא בצדדים, מותרת לבעלה הראשון.
- (5) **אפי רבובי:** (לשיטתו שעברה ושמשה מתירה רק אחר שעברה ג"פ, לקמן ס"י), שפופרת גם צריך ג"פ להתירה:
 - a. בלא נמצא כלל, דהוי כמו התוצאה של ביאת עברה
 - b. אבל אם נמצא בצדדים, מותרת כבר בבדיקה א'.

ד

תולה בוסתה

נדה סו. "ואם יש לה וסת, תולה בוסתה"

ראשונים:

- סמוך לוסתה – **רמב"ם ועוד, מחבר (ס"ד)**
- וסת לקלקול – **רש"י, מחבר (ס"א)**
- אשה שיש לה וסת, וראתה אחר תשמיש שלא בשעת וסתה, ותולין שדם מכה הוא – **מרדכי, רמ"א (ס"ה)**
- יש לה וסת הגוף – **בעל המאור, פ"ת (סקכ"א)**

❖ **מחבר:** שמשה 'סמוך לוסתה', תולין הראייה בוסתה, ולא ברואה מחמת תשמיש.

- **ש"ד:** כגון (1) יוצא לדרך. (2) וסת הקודם (א"ז). (3) עברה ושמשה בוסתה ממש. (4) מיירי בקטנה שא"צ לפרוש כשלא קבעה ג"פ, וכאן ראתה אחר תשמיש ולבסוף קבעה וסתה באותו יום, אז למפרע תולה בוסתה.
- **פ"ת:** אם פעם א' שמשה סמוך לוסתה, אז לא מצטרפין לעוד ראיות אח"כ לרמ"ת.

תולה במכתה - ראשונים

נדה סו. "ואם יש לה מכה באותו מקום, תולה במכתה"

ד' מחלוקת בראשונים

1. בזה"ז אם תולין במכה:
יש מחמירים ויש מקילים, וכן פסקי'.
2. איזה מכה: באיזה אפשר לתלות במכה זו, ולא ברמ"ת?
* סה"ת, ט"ז: רק מכה שדרכה להוציא דם.
דעת הרשב"א: (ב"י מיקל, ש"ך מחמיר)
✓ ב"י, ט"ז: אפי' אם אינה ידועה שמוציא דם.
* ש"ך: רק מכה שידוע שמוציא דם, אבל אין צריך שמרגשת עתה שהדם מגיע מהמכה.
3. רואה בזמן וסתה: לגבי ז' נקיים, אם בכלל אסורה או אם אם תולה במכתה? (ציור 3 של הרמ"א)
* מרדכי: אינו תולה במכתה.
✓ רשב"א: תולה במכתה (אפי' אינו ידוע שמוציא).
דעת הרמב"ם: (ב"י מיקל, ש"ך מחמיר)
✓ ב"י, ד"מ: תולה במכתה (כרשב"א).
* ש"ך: אינו תולה במכתה (כמרדכי).
4. פשט במרדכי: מתיר כשיש וסת, וראתה שלא בשעתה, ו...
+ ✓ ב"י, ד"מ, ש"ך: ואפי' כשאין לה מכה ידוע. והטעם הוא ש"ל שמחמת מיעון תשמיש גורם להוציא דם מכה מצדדים.
* ט"ז: רק כשיש מכה ידוע. (וזו הש"ך להלכה. * והט"ז להלכה מצריך שגם ידוע שהמכה מוציא דם).

דם מכה משונה

- ❖ **מחבר:** אם דם מכתה משונה מדם נדתה, אין תולין במכתה.
- ט"ז, ש"ך: מן הסתם אמרי' שאין משונה, שאשה בחזקת טהרה. אבל כששני סוגי דם בפנינו, צריך לברר.
 - נ"ב: הא דאין תולין כשהדם משונה, היינו רק אם יצא הדם מעצמו. אבל ע"י שדחקה הוציאה הדם מהמכה קודם גמר בישולו ולכן היא משונה, תולה בו.
 - אבל מ"מ, זה אינו נקרא מכה שודאי מוציאה דם.
 - נ"ב: בימי ליבונה היא בחזקת טומאה. חור"ד: בימי ליבונה היא עדיין בחזקת טהרה עומדת.
 - חור"ד: דוקא ברמ"ת א"צ בדיקה אם הוא משונה אפי' לז' נקיים, כיון דאיכא עוד ספק אימור שמש עכרן.
 - אבל בראתה שלא בשעת תשמיש צריכה בדיקה לענין נקיים אם הוא משונה או לא.

נאמנות האשה - בענין מכה

- ❖ **מחבר:** נאמנות לומר שהדם יוצא ממכה שיש לה בא"מ.
- ט"ז: מבואר כמו שכ' לעיל ס"ה, שצריך לדעת שהמכה מוציאה דם, ודלא כרמ"א שם.
 - רמ"א: וכן נאמנות לומר "ברי לי שאין דם זו מן המקור"
 - פ"ת: הרבה מפקפקים, ומ"מ בעוד צד להקל יש לסמוך עליה.

תולה במכתה - אחרונים

❖ **מחבר:** מכה באותו מקום, תולין הדם במכתה, ולא ברמ"ת.

- ש"ך: היינו מכה ידוע שיש לה במקור
 - ואפי' בדקה ומצאה בראש, תולין במכה.
 - [ואם ידוע שהמכה גם מוציאה דם, בודאי אינה אסורה בכלל, ולא צריכה ז' נקיים.
 - אלא אם הוי שעת וסתה, שאז צריכים שמרגשת עכשיו הזיבה מהמכה.]
- ❖ **רמ"א** (ד' ציורים):
1. תשמיש שלא בשעת וסתה: באשה שיש וסת קבוע, תולה במכתה, אע"פ שאין יודעת שמכתה הוציאה דם.
 - ש"ך: תולה במכתה להתיר מרמ"ת ומשום עיגונא, אבל לא להתיר לה מז' נקיים.
 - והטעם שהיתר הרמ"א: ✓
 - ש"ך: שסומך על המרדכי (4) כשיש מכה ידוע (וכן לומד הש"ך להלכה, כרמ"א)
 - ט"ז: בצירוף המרדכי, וגם הרשב"א שהתיר אפי' אם לא ידוע שמוציא (2). אבל הט"ז עצמו:
 - * אבל הט"ז חולק על הרמ"א, ומחמיר, שרק אם ידוע שמכתה מוציאה דם, הובא לעיל אחר המרדכי, וכמו בס"ו ז' (ולכא' גם אז אין צריכה ז' נקיים).
 2. אין לה וסת קבוע (נשינו): בתשמיש, תלינן משום:
 - אם אינה יודעת שהמכה מוציאה דם, תלינן במכה מכה ס"ס, ספק מן הצדדין או מן המקור, ואת"ל מן המקור, ספק אם הוי ממכה.
 - ש"ך: חולק, שאין ס"ס, ששם אונס חד הוא, וגם אינו מתהפך.
 - ואם יודעת שהמכה מוציאה דם, אז תלינן אפי' אם בא ממקור, כמו שכתב המחבר.
 - ש"ך: אפי' ז' נקיים א"צ, כיון שעדיין לא הגיע זמן וסתה, ויודעת שהמכה מוציאה דם, אע"פ שעכיו לא מרגישה שדם זה הוא ממכתה.
 3. מ"מ בשעת וסתה (כל ימי פרישה), אינה תולה במכתה (דאל"כ, לא תיטמא לעולם!).
 - ש"ך: אין זה קשור לרמ"ת, אלא סתם לענין שהיא צריכה ז' נקיים בשעת וסתה כשיש לה מכה (כן!)
 - ודלא כרשב"א הובא לעיל (חידוש ברשב"א!)
 - אבל כשמרגשת עתה שהדם מהמכה, טהורה.
 4. בכתמים, תולה במכתה בכל ענין.
 - ש"ך: אפי' בשעת וסתה, ואפי' אינה יודעת שמכתה דרכה להוציא דם.

עוד בענין מכה

- ❖ **מחבר:** יש לתלות במכה אם בכל בדיקה יש כתם בצד מסויים, וכ"ש יש לתלות כשכואב לה בצד א' בשעת הבדיקה.
- ט"ז: גם מכאן קשה על הרמ"א בס"ה, שעוד מבואר כאן שצריך לדעת שהמכה מוציאה דם.
 - נ"ב: יש לתרץ על הט"ז, שכאן אפי' אם אינו ידוע שהמכה מוציאה דם.

סימן קפ"ז

ט

פחד

- ❖ **מחבר:** פחד פתאום שמפסיק הדם, הוא רפואה. ואם חזרה, חזרה.
- ובה"ז "אין מתירין ע"י רפואה זו". אבל אין מוציאין אותה אם עשתה.
- **ט"ז:** "אין מתירין" היינו לחזור לבעלה לאחר שהתגרשה. אבל בודאי אין מוציאין אותה.
- **ש"ד:** "אין מתירין" היינו לעשות הרפואה לכתחילה. אבל בודאי אם עשתה, מותרת לבעלה.
- **פ"ת:** ורק מותר בפחד של ציור המחבר, פחד ממש.

ח

רפואה מרמ"ת

- ❖ **ראשונים:** לכר"ע לפני שתתחזק ברמ"ת, רפואה מהני.
- (כבר הוחזקה: 1) "א צ"ע. 2) "א רופא גוי אסור, ובישראל צ"ע. 3) "א רופא גוי אסור, ברופא ישראל מותר.
- ❖ **מחבר:** יש להתרפאות רק לפני שתתחזק. ומביא שיטות ראשונים שכבר הוחזקה.
- ואם ניכר שהועיל הרפואה, יש לסמוך גם על גוי.
- **ש"ד:** אם סוג רפואה הועיל מי שלא התחזקה, יכולה מי שכבר הוחזקה להתרפאות, ואז היא מותרת לבעלה.
- **פ"ת:** מהיכא תיתי שרופא זה מומחה, אולי בלא"ה היה פוסק למי שלא נתחזקה?

י

כשיל טבילתה גורם

- ❖ **מחבר:** הרואה מ"ת פעם א', מותרת אחר שתטהר.
- אבל היא כוסת שאינו קבוע, ולכן אם ראתה בליל טבילה, צריכה לפרוש ליל טבילה הבאה.
- אבל א"צ לפרוש בטבילה ג', כיון שלא היה קבוע.
- ❖ **פ"ת:** ראתה ג"פ בליל טבילתה, האם מותרת בפעם ד' שלא בליל הטבילה?
- **הט"ז** מיקל, שחזקתה היא מורכב עם הליל טבילה, ולכן מותרת בלילות אחרות. (ול"ד חזקה של ליל טבילה).
- **הרבה אחרונים:** חלילה להקל בזה!

כשביאה ראשונה אחר הטבילה גורם

- ❖ **רמ"א:** אם ראתה ג"פ, כל פעם בביאה ראשונה אחר טבילה (לאו דוקא בליל טבילה עצמה), היא כמו רצופים ואסורה.
- **ט"ז:** מירי שלפעמים היא לא ראתה בביאה א' אחר טבילה (בינתיים היו ביאות היתר), ועדיין אסורה. דאל"כ פשוט דהוי רצופים.
- ולא דמי ליולדת המותרת, שדמה מכח לידה ולא ביאה.
- **סד"ט, חור"ד:** חולקים, שביאות היתר בינתיים אין אוסר.

יא

וסתות גבי רמ"ת

- ❖ **מחבר:** ראתה מ"ת פ"א, ולאחר חצי שנה רואה עוד פעם, עדיין מותרת אבל חוששת כשיגיע עוד חצי שנה (כהפלגה).
- **ט"ז:** דהוי כוסת הגוף כאכילת שום.
- **ש"ד:** היא וסת האונס, ולכן חושש רק למורכב.
- ואם קבעה וסת לרמ"ת בזמנים שונים, מותרת בין וסת לוסת.

יב

אסור להשהותה

- ❖ **מחבר:** רמ"ת ג"פ, אסור להשהותה, אפי' כשאין רוצה לבוא עליה.
- אבל מותר להשהותה ביד אחר, אבל לא ילך אצלה אלא בעדים.
- **ש"ד:** אם לא קיים פרו ורבו, כופין אותו להוציא.
- **פ"ת:** בזה"ז, נהגו שלא לכופ, אפי' כשלא קיים פרו ורבו.

יג

בתולה

- ❖ **מחבר:** בתחילה תמיד תולין בדם בתולים, עד שתשמש ולא תראה, שאם אח"כ ראתה ג"פ, הוחזקה לרמ"ת.
- **רמ"א:** ואם אין לה צער כלל, לא תלין בדם בתולים.
- **הב"ח** מיקל כשאין לה צער (רוב כרמ"א).

יד

אשה שאינה יכולה לטבול

מחמת פצעים, תצא מבעלה כדי שלא יבטל מפרו ורבו.

- **נר"ב:** כשאין לה צער, אבל יש לה וסת קבוע, אז יש לצרף שיטת המרדכי (ס"ה) להקל שלא בשעת וסתה.

א

צבעי מראות

מקור

נדה יט. ה' דמים טמאים... מנלן דאיכא דם טהור באשה דלמא כל דם דאתי מינה טמא... אמר קרא "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם", בין דם טהור לדם טמא... וממאי דהני טהורין והני טמאין... דאמר קרא "ויראו מואב את המים אדומים כדם", למימרא דדם אדום הוא, אימא אדום ותו לא... אמר קרא "דמיה דמיה", הרי כאן ארבעה. והא אן חמשה תנן... שחור אדום הוא, אלא שלקה.

❖ **מחבר:** אדום ושחור, טמאים. לבן וירוק, טהורים, ואפי' עב הרבה, ואפי' הרגישה שנפתח מקורה, ובדקה מיד ומצאה מראות הללו, טהורה.

➤ **ט"ז:** לבן עב שיצא לאחר שרחצה כב' וג' שעות, יש להקל. ודלא כב"ח שסובר טמאה, שדם מתלבן מחמת רחיצה.

▪ וראי' נגד הב"ח: למה תבדוק עצמה לפני תשמיש הא צריכה להמתין עד שיתייבש?

• **רע"א תי' לב"ח** שמ"מ מועיל אם לא תמצא כלל.

➤ **ש"ד:** מדאו' אינה טמאה אלא ה' מראות, וחכמים החמירו שלא לטעות בין דמים ואסרו כל מראה הנוטה לאדמיות.

מראה ירוק לח

➤ **ש"ד ט"ז:** כשיבאו מראה ירוק ולבן לפני המורה בעודו לח, יכול להורות בו, דאין כאן ריעותא כלל.

▪ ודלא כב"ח שכ' להמתין עד שיתייבש, כיון דלפעמים אחר שיתייבש ימצא אדום בקצותיו.

כתם המשנה באור יום ולילה

➤ **נבעת שאול:** כתם שבליילה נדמה למראה טמא, וביום כשהוא יבש נראה שהוא מראה טהור, יש להקל.

• **סד"ט:** יש להקל דוקא אם בלילה מספקא ליה.

▪ **לבושי שרד:** ואם ראהו עוד הפעם רק אחר שעה ורואה שנשתנה ממראיתו הראשונה, יש לאסרו.

צבעים שונים

➤ **סד"ט:** דם, וכ"ש כתם, הנוטה לברו"ן [כקפה], טהורה.

➤ **פ"ת:** צ"ע במראה ירוק. ולכן בכתם יש להקל, אבל בהרגשה גם, יש להחמיר.

▪ **סד"ט:** בעל נפש יחמיר לעצמו.

➤ **מראה טהור שנהפך למראה טמא:** יש מחמירים, ויש מקילים, כיון דאזלינן בתר יציאה מהגוף.

ב

נאמנת של אשה

❖ **מחבר:** נאמנת לומר "כזה ראיתי, ואבדתי".

➤ אבל כשיש לפנינו דם טמא, או אפי' נסתפקנו, ואמרה "חכם פלוני טיהר לי כיוצא בזה", אין סומכין עליה.

➤ **ט"ז:** לפי שיש ריעותא לפנינו.

❖ **ש"ד:** אינה נאמנת לומר "כדם זה החכם טיהר", אבל נאמנת לומר "דם זה או כתם זה טיהר החכם".

➤ כתבו תוס' דיכול לראות דמי אשתו ולפסוק עליו.

ג

ג' ציורים: שפופרת, דם בחתיכה, נעקר מקור

❖ **מחבר:** דם בשפופרת, דם בחתיכה, או שנעקר מקורה, טהורה, שאין דרך לראות כן.

➤ והוא שהטיל החתיכות במים פושרין, ולא נמוחו.

➤ ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת.

▪ אבל חתיכה גדולה טמאה, אפילו לא ראתה כלום, לפי שא"ל לפתיחת הקבר בלא דם.

❖ **נר"ב:** אין רשות לכל מורה לפסוק בזה כ"א לגדולי הדור.

ד

בדיקת חתיכות

❖ **מחבר:** כל דם היוצא מן האשה, לח או יבש, טמאה.

➤ ואפילו יצא ממנה צורת בריה או כמין קליפות או שעורות, טמאה.

➤ והוא שיהיו נמוחים בתוך מעת לעת, על ידי ששורים במים פושרים מעת לעת.

➤ ושיעור החימום, כמים שנשאבו בקיץ מהנהר או מהמעין, ועמדו בבית, שחום הבית מחממתן. כך הוא שיעור פושרים בימות החורף.

▪ **רמ"א:** וסתם פושרים אינן חמין יותר מחמימות הרוק.

• **ש"ד:** ריטב"א: "זה כלל גדול. משמע דבכ"מ שהוזכר בש"ס פושרים היינו כחמימות הרוק.

➤ ואם הם קשים כל כך, שאינם נמוחים בתוך מעת לעת, טהורה, אפילו הם נמוחים על ידי מיעון שממעכן בצפרניו.

▪ **רמ"א:** ואם מעכן בצפרניו ולא נימוחו, טהורה, ואין צריך לבדוק ע"י שריה.

ה,ו

נימוח החתיכות

❖ **רמ"א:** והוא הדין אם נתמעכו או נימוחו קצתן, טמאה.

➤ ואם בדקה ג' פעמים, שוב אינה צריכה לבדוק.

➤ ודווקא באשה שיש לה וסת, שלא בשעת וסתה.

▪ **ש"ד:** חולק ומיקל אפי' בשעת וסתה, שמחמירין במכה "דאל"כ לא תהיה טמאה לעולם", אבל כאן אינה רואה דם אלא דברים יבשים.

חתיכת דם

❖ **מחבר:** חתיכת דם, אע"פ שקשה ואינו נימוח, טמאה. וי"א שגם זה צריך בדיקה, כשהיא קטנה כשיעור שפופרת הקנה דק שבדקים. (ש"ד: כסברא א')

❖ **מחבר:** הא דאם לא נימוחו טהורה, בזמן שהם יבשים גמורים, שאין עמהם דם כלל. אבל אם יש עליהם שום לחלוח דם, טמאה.

➤ **ש"ד:** ולא דמי לדלעיל, דאם ראתה דם בחתיכה אפילו מבוקעת טהורה, דהתם הדם הוא בתוך החתיכות ורק שהוא בבקעים, משא"כ הכא שלחלוח הדם הוא ע"ג החתיכות.

(1) עונה בינונית

- ❖ **מחבר:** אשה שאין לה וסת קבוע, חוששת ליום ל', הנקרא 'ער"ב'. ואם יש לה קבוע, אינה חוששת לער"ב.
- **כ"פ:** ער"ב הוי כל יום ל', ולא רק עונת הראייה.
- **ח"ד:** ער"ב הוי בעיקר ביום ל"א
- [חש"ך חולק על דין ער"ב, אלא דער"ב הוי יום החודש]

(2) יום החודש

- ❖ באותו יום החודש שראתה, חוששת לו בחודש הבא, ונקבע בג' פעמים (ואז אינה חוששת להפלה וכו').

(4) שבוע

- ❖ ראתה ג"פ באותו יום שבוע בשוה, קובעת וסת לשבועות.
- כגון אחד בשבת, ואחרי ג' שבועות עוד פעם באחד בשבת, ואחרי עוד ג' שבועות, בא' בשבת.
- ❖ **פ"ת:** ואם ראתה ד' פעמים (כגון אחרי עוד ג' שבועות), אז אין דנין אותו כוסת שבועות, אלא לוסת הפלגה (דע"כ נמצא שוה), שזה יותר שכיח.
- ❖ נמצא שוסת השבוע הוי לחומרא, לקבוע אחר ג"פ.
- ❖ ואין חוששין לזה עד שקובעת אותו

(3) הפלגה

- ❖ **קבוע:** קובעת הפלגה כשרואה ד' פעמים, וביניהם ג' זמנים שוים (שראשונה אינה מן המנין, שאינה בהפלגה).
- ❖ **אינו קבוע:** אבל אפי' בלי קביעות, חוששת אחרי ב' ראיות, ואסורה באותה עונה. וכן בשאר הוסתות, שחוששת אחרי ראייה אחת (חוץ מוסת הדילוג)

נ"מ בין קבוע לאינו קבוע:

1. לענין עקירה, דבאינו קבוע נעקר בפעם אחת (ואינו חוזר), משא"כ קבוע צריך ג' פעמים (וחוזר סע' יד טו)
2. כשיש וסת קבוע, אינה חוששת לעונה בינונית כלל בקבוע, הבדיקה מעכב אפי' כשעבר הוסת (ע' קפ"ד)

(5) שעות

- ❖ **מחבר:** אם קבעה וסת לשעות' ולא לימים, אינה חוששת אלא לאותה שעה בלבד, ונעקר וסת זה בשעה א', אפי' בלא בדיקה.
- ❖ וגם בזה אין חוששין עד שקובעת אותו (כנ"ל בשבוע)

איך להבין דברי המחבר – ג' פשטים

1. **ט"ז:** שעושה דבר מסוים, ורגילה לראות מחמת אותו זמן, כגון אחר טבילה. (וק"ק, דזהו וסת האונס, לקמן)
2. **י"א** שכל פעם שהיא רואה, הוי בשעה מסוים.
3. **י"א** שרואה למשל כל 800 שעות.

(6) דילוג (יום או כמה ימים)**הקדמה**

- ❖ **נדה סד.** יש מח' כמה פעמים צריכה לראות כדי לקבוע 'וסת הדילוג', כגון שראתה ט"ו ניסן, ט"ז אייר, י"ז סיון:
- רב סובר שקבעה 'וסת לדילוג החודש' (בג' ראיות)
- **שמואל** סובר עד שתשלש בדילוג (דהיינו ד' ראיות)
- ❖ **ובראשונים**, יש שפסקו כרב, ויש שפסקו כשמואל, והרשב"א חושש לשניהם (עיין למטה לביאור).

וסת (יום) החודש בדילוג

- ❖ **מחבר:** חושש לשניהם, כרשב"א (שקבעה לדילוג [י"ח], וגם אינו קבוע לחשוש לער"ב [ט"ז], הפלגה [י"ז], ויום החודש [י"ז])
- **פ"ת:** ואם לא ראתה ב"ח תמוז, עדיין חוששת לדילוג הבא, ל"ט אב. וכן בהפלגה בדילוג דלמטה.

וסת הפלגה בדילוג

- ❖ **מחבר:** קובע בד' ראיות ב'דילוג' של הפלגה שוה (ש"ך: ואפי' דילוג של כמה ימים, כל זמן דהוי שוה, כרשב"א. ולא כרא"ה.)
- היום, ואז אחר ל' [או ל"ב], ואז ל"א [ל"ד], ואז ל"ב [ל"ו].
- **ש"ך:** באמת תלוי במח' רב ושמואל, אלא שכאן דמייירי בהפלגה, צריך עוד ראייה – לרב ד' ראיות, ולשמואל ה' ראיות (לראות בל"ג [או ל"ח]).
- ולהלכה, להחמיר לחומרות של שתיהם, כנ"ל.
- **ש"ך:** וה"ה בדילוג למפרע. וכר"פ חולק, דהוי נגד טבע

דילגה פעם אחת

- ❖ **מחבר:** אין חושש לדילוג פעם א' או שתים, עד שתקבע.

קבעה וסת ואח"כ דילגה

- ❖ **מחבר:** אם היה לה קבוע, ואח"כ שינתה ודילגה ביום החודש ג"פ, קבעה וסת בדילוג, וד' פעמים להפלגה.
- **ט"ז, ש"ך:** הקבוע צריך להיות בשוה עם הדילוגים
 - לחודש: קבוע לכ', ואז דילגה לכ"א כ"ב כ"ג.
 - להפלגה: ל"א, ואז דילגה לל"ב ל"ג ל"ד.
- ודלא כדרישה שסובר שלא צריך שוה.
- **ש"ך:** זו הוי בין לרב ואפי' לשמואל, כיון שהראשונה היה כבר בדילוג, שדילגה מוסת הקבוע לה
- ודלא כדרישה שסובר שלרב, סגי בב' דילוגים לחודש, כיון שדילגה כבר מהקבוע (וג' להפלגה).

דילוג שחוזר חלילה (cycle)

- ❖ ראתה בחלילה (cycle) של דילוגין, ועשתה זה ג"פ, קבעה וסת לדילוג חלילה. (**ט"ז:** אפי' רק ב' דילוגין: 15, 16, 15, 16)
- האם לשמואל צריכים ראייה קודם התחלת הדילוגין?
- **פרישה:** כן, כמו כל דילוג (ובהכרח, חולק על ה"ט"ז).
- **ש"ך:** לא, כיון שנמצא שהוי ג"פ בימי חודש בשוה.

פרישה:	יד, טו, טז, יז	ש"ך:	טו, טז	טז (יז)
קובע רק בגם ב"ח (יז)	טו, טז, יז	(קובע אפי' בלי י"ז)	טו, טז	טז (יז)

(7) סירוג (skip month)

- ❖ **מחבר:** כגון וסת לר"ח בדילוגים: ר"ח ניסן, סיון, אב.
- [ואין חושש לסירוג פעם א' או ב' עד שתקבע, כיון דהוי לא שכיח (וכמו דילגה פעם א' למעלה).]

- **ט"ז:** זהו לרב, שלפי שמואל צריך עוד סירוג.
- **ש"ך:** חולק, ששמואל מודה שמספיק בג' ראיות, כיון שהם באותו יום חודש, כמו סתם וסת החודש (3) שנקבע בג'. (ורק וסת דילוגין וכדו' צריך ראייה לפני)

(9) וסת הגוף (פיהקה - סימן)**גוף לבד**

- ❖ **מחבר:** אם בג' פעמים היא פיהקה וכדו' (הרבה פעמים) וראתה, קבעה וסת הגוף, דהוי סימן בגופה שמגיע וסתה.
 - ולכן כל זמן שמגיע ה'סימן', חוששת לוסתה (משא"כ אונס).
 - ואפי' לפני שקבעה, חושש לו. (ודלא כאונס, שלבד, אין חושש לפני שקובע).

מורכב

- ❖ **מחבר:** אם בא בזמן מיוחד, כגיון בר"ח, קבעה מורכב, וחוששת רק כששניהם מגיעים ביחד.
 - **חור"ד:** חולק, שבודאי חוששת להיום בלי הסימן.
- ❖ **רמ"א:** ודוקא כשקבעה, אבל לפני שקבעה, חוששת לכל אחד בנפרד.

פיהקה מאתמול

- ❖ **מחבר:** גם המחבר מסכים שקבעה וסת המורכב לימים ופיהקה מאתמול.

(10) וסת אכילה

- ❖ **תוס':** הוי כוסת הגוף ❖ **רמב"ן:** הוי כוסת האונס

- ❖ **רמ"א:** אכלה שום וראתה, אכלה בצל וראתה, אכלה פלפל וראתה, קבעה וסת ע"י אכילת דברים חמים.
 - ולכן הדינים יהיו תלוי באם הוי כוסת הגוף או וסת האונס, לגבי אם קובעים רק אם הוי מורכב או לאו.
- ❖ **רע"א:** ורק אם אכלה ג' דברים חריפים. אבל ג' פעמים של שום, קבעה רק באכילת שום.

קצרה אחר ארוכה (א-20-כ-12-א-?)

- האם הפלגה קצרה עוקר הפלגה ארוכה שעדיין אמור להגיע?
1. **ש"ך:** עוקר (חושש רק להפלגה של 12 ביום י"ב של החודש)
 2. **רמ"א:** אינו עוקר, ומונים 20 מראיה אמצעי (לאסור בט')
 3. **בית מאיר:** אינו עוקר, ומונים 20 מראי' אחרונה (לאסור בכ')
 4. **ט"ז:** אינו עוקר. ומונים 20 משני הראיות אחרונות.

חילוקים בין הפלגה לחודש

1. הפלגה, צריך ב' פעמים, וממילא ד' פעמים לקביעות.
2. הפלגה, א"א שיש לה ב' וסתות. משא"כ ב' וסת החודש.
3. בוסת קבוע ועבר הוסת ולא ראה. אין וסת הפלגה [לרוב שיטות], אבל יש וסת חודש.

(8) וסת האונס (קפצה - סיבה)

נדה יא ע"א: קפצה וראתה, קפצה וראתה, קפצה וראתה, קבעה לה וסת (האונס).

אונס לחוד (ג' פעמים)

- ❖ האם נקבע בהאונס לבד, או האם צריך גם שיהיה מורכב בימים שוים (כשתקפוץ פעם הבא, האם חוששת לראיה)?
 1. **טור:** קבעה וסת באונס לבד (חוששת בקפיצה הבאה)
 2. **תוס', מחבר:** לא קבעה וסת, עד שהוי מורכב בימים
 - והא דקובע וסת הגוף לבד (9 למטה), משום פיהוק (גוף) הוי סימן שהראייה מגיעה.
 3. **הג"מ, רמ"א:** חושש כמו וסת שאינו קבוע (דהיינו, שחוששת, אבל עוקרת אם אין דם אחר הקפיצה).
 - **חור"ד:** אם יש שעה מסוים שרואה אחר הקפיצה, חוששת רק לאותה שעה. וכן בקפץ בשעה מסוים.
 - **ש"ך:** לרמ"א דחושש בג' לבד, מהו בקפיצה א'?
 - אין חושש לפעם הבא כשתקפוץ (ודלא כגוף)
 - אלא אם הוי גם אותו יום חודש (מורכב)
 - ואם הוי רק אותו יום חודש ולא קפצה, אינה חוששת (לא ליום החודש ולא להפלגה)

מורכב (אונס וגם ימים שוים)

- ❖ אפי' למחבר, בזה קבעה וסת, דהיינו לחשוש לכל פעם שתקפוץ באותו יום (בין יום חודש בין הפלגה שוה)
 - **ש"ך** (קפ"ד י"ב): אבל עדיין חושש לעו"ב באונס המורכב, משא"כ בוסת הגוף המורכב.

קפיצה מאתמול

- ❖ קפצה וראתה ב"פ ביום שוה, ופעם הבא ראתה באותו יום השוה אבל ע"י קפיצה מאתמול, מה הדין?
 1. **רמב"ם, מחבר:** קבע וסת רק לימים
 - שנתגלה שהאונס לא גרם אלא היום.
 2. **רשב"א, טור:** קבע וסת המורכב לימים בקפיצות
 - אבל רק אתמול, שיותר ימים, לכ"ע יומא גרם ראתה ג"פ ע"י קפיצה מאתמול, איזה וסת נקבע?
- 1. **חור"ד:** קבעה וסת רק לימים (אין זה מורכב)
- 2. **חת"ס:** קבעה וסת המורכב: לימים בקפיצות מאתמול

חזרת הוסת (dormant)

- ❖ **מחבר:** קבעה, ושינתה ג"פ בלא קביעות, נעקר וסת הראשון.
 - אבל אם חזרה לראות כוסת הראשון, חזרת לקביעותה
 - **ש"ך:** אבל אם שינתה לוסת אחר, אז נעקר לגמרי

חילוקים בין וסת קבוע לאינו קבוע

1. קבוע אינו חוששת לעונה בינונית.
2. קבוע אינו נעקר רק בג' פעמים. אינו קבוע נעקר בפ"א.
3. קבוע צריך בדיקה אחר יום הוסת קבוע מחמיר בוסתות שאינו רגיל - וסת הדילוג, סירוג, וכו'.
4. קבוע חושש רק לקבוע. אינו קבוע, חושש להפלגה וחודש.
5. קבוע עוקר שאר וסתות קבוע לגמרי. אינו קבוע, אינו עוקר לגמרי שאר וסתות קבוע.

6. קבוע, חוזר הוסת אפילו עקרה כל זמן שלא קבעה וסת אחר.
7. קבוע, אחר ימי העיבור וההנקה חוזר לוסת (יש חולקים).
8. קבוע, אינו צריך בדיקה קודם או אחר תשמיש (לכמה שיטות).
9. קבוע אינו נעקר רק בבדיקה.
10. קבוע, צריך לשאול אחר הזמן.
11. קבוע, תולה בדם מכה - סי' קצ"ו.

א

עניני הרגשה

❖ **מחבר:** מדאורייתא טמאה רק בהרגשה. אבל מדרבנן גזרו על הכתמים.

1. **הרגשה ומצאה לבנה עם דם**, האם לתלות הרגשה 2. **לא הרגשה** ויש לבן ודם יותר מגריס, בלבנה: **סד"ט**: לא, לכן טמאה מדאו' מדין הרגשה. וספק נדמה לכתם א': **רמ"א**: בידוע **ב"י**: תולין, ואין הרגשה מדאו', וטמא מדרבנן מכתם שלבן ממקור, מחמיר. **ש"ך**, **ט"ז**: להקל

ג' דרגות בענין הרגשה – פ"ת בסימן קפ"ג

ג' מיני (ודאי) הרגשות עם דם: (1) נפתח מקורה. (2) נזדעזע גופה. (3) זיבת דבר לח (וחת"ס חולק) **ספק הרגשה:** לא הרגשה, ומצא אחר תשמיש, בבדיקה, או במי רגלים, אסור מדאו' מספק. (פ"ת) **מותר מדין הרגשה:** מצא דם בקינוח, או לא הכניסה העד בעומק. אבל אסור מדרבנן משום כתם.

תרומת הדשן - הרגשה ולא מצאה כלום

- ❖ **תרומות הדשן:** כשהרגשה שנפתחה מקורה, ובדקה ולא מצא כלום, טמא. (בעצם הוא ספק, אבל בדאו', ולכן אזלינן לחומרא. אומרים שיצא דם ונימוק).
- a. **יש חולקין על התה"ד**, שאם לא מצא דם בהרגשתה, טהורה.
1. ורק מחמירים אם ראה דם, כגון בעד אינו בדוק (בדוק פשוט דטמאה).
- וצ"ע אם ראה גם מראות כשרות עם הדם
- b. **בדקה מיד**, ולא מצאה כלום: **חת"ס**: מסופק. **חז"ל**: מחמיר. **כ"פ**: מיקל 1. ואם לא בדקה העד עד לאחר זמן, טהורה אפי' למחמירים (ותה"ד)
- c. **מסולקת דמים**, ולא מצאה כלום: **חכ"א**, **סד"ט**: מקילים. **חת"ס**: מחמיר
- d. **חזקה של הפרשה טהורה**, לכ"ע יש להקל.
- e. **דין של התה"ד** - (1) פתיחת מקור: זה הדין של תה"ד, וכנ"ל יש חולקין. **בא"ז הרגשות:** (בן של נר"ב: צריך תרתי, פתיחת מקור, וזיבת דבר לח)

- (2) נזדעזע גופה: מחלוקת: מיקל, **חכ"א**. מחמיר, **חת"ס**.
- (3) זיבת דבר לח: **חת"ס** מיקל אפי' בשיטות שמטמא בדם.
- (4) מתעטשת וניתז מי רגלים: טהורה, שתולין במי רגלים, שרק פתיחת מקור החמיר התה"ד (**סד"ט**, **חכ"א**)
- f. **ספק הרגשה:** טהור, כיון שכל דין של התה"ד הוא ספק, כנ"ל, ולכן הוא ס"ס.

הרגשה, ומצאה כשרות:

- g. **מחבר (קפ"ח):** בהרגשה, ומצאה מראות כשרות, טהורה.
- h. **סד"ט:** בדקה אחר שיעור וסת, ומצאה כשרות, טהורה.
1. **חז"ל:** חולק, שטמאה. והיתר המחבר הוא כשבדקה מיד.

הרגשה, ומצאה כשרות עם דם:

- i. בדקה בעד שאינן בדוק, ומצא מראה טהורה, וגם דם פחות מגריס, האם לתלות ההרגשה במראה טהורה? **ג"ש**: טהורה. **חז"ל**: טמאה, ואפי' במלוכלך. **חת"ס**: טמאה, אבל נמצא בכתונת, טהורה, שמסתבר לתלות בכשרות.

ב,ג,ד

כתמי קטנים

❖ **מחבר:** לא גזרו אלא אם ראתה ג' פעמים. ולפני ג"פ:

- אם יש בעל:
- **ט"ז**: מחמיר, **ש"ך**: מיקל
- מצא כתם ואינו ודאי מגופה:
- **ב"ח**: מחמיר, **ש"ך**: מיקל
- ודאי מגופה, רק לא הרגשה:
- **חז"ל**: מחמיר, **ש"ך**: מיקל

איך נחשב לג' ראיות

- ❖ **מחבר:** שופעת או מזולפת בלא הפסק, נחשב ראית אחת עד שתפסיק.
- ❖ ראתה ג"פ, ופסקה ג' עונות, חוזרת ולכתם טהור. **ש"ך**: אפי' חזרה ליום שהיתה רגילה לראות.
- ❖ **רמ"א**: ראתה ג"פ ביום אחד, מח' אם הוא ג' ראיות, ויש להחמיר.
- ❖ ואם היא פוסקת ושוב רואה, נחשב כב' ראיות...: **ש"ך**: דוקא מזולפת, ששופעת הוא רק א'. **ט"ז**: בכל מקרה

ה,ו

כתם פחות מכגריס

על בגדיה

- ❖ **מחבר:** לא גזרו על הכתם א"כ יש בו גריס ועוד. שפחות מזה, תולין בדם כנה
- **רע"א**, **פ"ת**: דם עב שאפשר לגרר לשיעור גריס, הכל לפי עיני המורה.
- מראה שחור פחות מגריס, טמא, שדם כנה אינו שחור. אבל הפוסקים מיקלים.
- ואע"פ שלא נמצא דם מאכולת בזמניו, תלוי השיעור בזמנם.

על בשרה

- ❖ **מחבר:** צריך שיעור גם בכתם על בשרה
- **ש"ך**: חולק **כרמב"ם**, שכל כתם על בשרה, טמא, אפי' פחות מכגריס.

על בשרה וגם על בגדיה

- ❖ **י"א**: אפי' למחמירים (רמב"ם) יש להקל **וי"א**: שגם בזה יש להחמיר

כתם יותר מכגריס

יא-יז

משנה: "צריך שאפשר שבא מן המקור", ולכן בכתמים...

- ❖ **מחבר:** הכל תלוי, דאם א"א, כלמעלה מתורפה, מותרת. ➤ **ט"ז**, **ש"ך**: דלא מחזיקין טומאה ממקום למקום...

- ❖ **מחבר:** ואם יש מכה למטה, אז אפי' רק בבשרה, טהורה. ➤ אבל אם א"א שהגיע מהמכה, טמאה.

- אבל מכה בצואר שא"א להגיע, תולה בכשפושטת.
- ❖ כתם בבית יד שאפשר להגיע לתורפה כששוחה, טמאה.

- ❖ ובגד שמתכסה בו בלילה, תולה, וכל כיוצא זה אם זו.

- ❖ **רע"א**: עברה בשוק ומצאה בבשרה במקום מגולה, כגון ידה, תולין. ומח' אם גם נמצא בבשרה באותו מקום, אם תולין על תליה. עי' טבלה.

באיזה ציורים טהורה ביותר מגריס?

איפה נמצא הכתם?	למטה	למטה, למטה, בשוק	למעלה	למעלה, ונזדקרה	למעלה ולמטה
בשרה לבד	☒	☒	✓	☒	✓
חלוקה לבד	☒	✓	✓	✓	✓
שניהם	☒	*✓	✓	☒	# **

^ ואם גם נמצא במקום מגולה, כמו ידיה, מח' אם תולין על תליה.

* אפי' אם הכתם בחלוקה אינה נגד הכתם בבשרה, טהורה.

** אבל למטה בבשרה ולמעלה בחלוקה (אפי' אם גם בבשרה), אין תולין, שאפי' בשוק אין תולין למטה. # ורק אם למעלה הוא יותר מגריס (כמו ט"ז).

סימן ק"צ

ז

פשפש

- ❖ **מחבר:** הרגה פשפש או הריחה, תולין עד תורמוס (יותר מגריס).
- **פ"ת:** ואם הרגה ומצאה תורמוס ועוד, יש לדון אם יש לתלות ה'עוד' במאכולת
- ואפי' לא הרגה אלא שפשפש מצוי:
- ש"ך, ט"ז:** מיקל (עד תורמוס). **ב"ח:** מחמיר
- **רע"א:** ויש בזה חומרא, כמו בסעיף י"ז, באם למעלה הוי פחות מתורמוס, ולמטה הוי יותר, שאז תולין למעלה בתורמוס ולא דבר אחר, ואז שוב אין מה לתלות הכתם למטה

י

דבר שאינו מקבל טומאה

- ❖ **מחבר:** לא גזרו על כתם הנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה
- **ש"ך:** אפי' על דבר המקבל אלא ששיעורו גרם (מטלית פחות מג' על ג')
- וכלי המקבל טומאת נגעים, מטמא בכתמים.
- **פ"ת:** דבר שאין מקבל (טישיו) מונח ע"ג דבר המקבל (יד), יש להחמיר. והרבה חולקים.
- נמצא על מחובר לקרקע, י"א להחמיר, י"א להקל
- נייר: **רמב"ם:** אין מקבל טומאה, **נר"ב:** מקבל

ח

האם טיפות מצטרפין ליותר מגריס?

- גמ':** טיפין אין מצטרף. **ראב"ד:** דוקא בבגד. **רשב"א:** אפי' בשר
- ❖ **מחבר:** **כרשב"א**, אין מצטרפין. וי"א שזה כשנמצאו רק בחלוקה. אבל גם על בשרה, מצטרפין לטמא. (ולרמב"ם ושו"ך בס"ו, טמא בנמצא בגוף אפי' פחות מגריס)

יח-כד

תליות

בדברים שונים

- ❖ **מחבר:** כיון שכתמים דרבנן, מקילים לתלות בכל דבר כשנמצא בבגדיה (**פ"ת:** הכל לפי ראות עין המורה)
- אבל בנמצא על בשרה, אינו תולה, **א"כ** יש מכה, אם אפשר לנטף לשם.
- ואפי' נתרפאת, תולה אם אפשר להוציא דם
- ❖ **מחבר:** בנה ובעלה שנתעסקו בכתמים ומצא עליהם דם, תולין בם אם דרכם ליגע בה (וכן כל אדם)
- **פ"ת:** אפי' אם נמצא על בשרה לחוד
- אבל אם לא מצא עליהם דם, אין תולין אא"כ היו עסוקים בדבר שדרכו לינתו (ובגלל זה לא מצאו)
- **פ"ת:** ובציור ז', רק אם נמצא גם על חלוקה (דלא עדיף מעברה בשוק)
- ❖ **מחבר:** איש שרגיל דם מפי אמה, ובשעת תשמיש נמצא דם באשה, תולין בבעלה.
- **פ"ת:** ה"ה כשרגילה לפלוט אחר ימים, תולין בו.
- **פ"ת:** אבל רגיל דם רק במי רגלים, אין תולין בו.
- ❖ **מחבר:** נתעסקה בתרנגול, תולה באדום, שחור וכרכומי.
- ספק תליה**
- ❖ **מחבר:** ספק אם עברה בשוק, אין תולה (או"ז: הוי ס"ס - אם עברה, והעצם תליה הוי ספק)
- ורק כששוק במקום ידוע, אבל כשזזים, תולין

צבעים משונים

- ❖ **מחבר:** נתעסק באדום ונמצא שחור, אין תולין בו. אבל שתי גווני אדום או שחור, תולין.
- **רע"א:** נתעסקה באדום, אסור, שאפשר לברר ע"י סממנים. ואף דא"א בקיאים, אסור משום דהוי ספק מחמת חסרון ידיעה

כו-כח

ב' תליות - בבת אחת

תולה בנתעסקה ובמאכולת

- ❖ **מחבר:** נתעסקה בגריס, ונמצא ב' גריסין, תולה גריס במה שנתעסקה, וגריס במאכולת.
- אבל יותר משני גריסין, אין במה לתלות.
- **רמ"א:** יש מחמירים בכל ציור, אבל יש להקל
- ❖ **מחבר:** נתעסקה בפחות מגריס, ונמצא גריס ועוד, טהור.
- וכן נתעסקה בפחות מגריס ונמצא ב' גריסין, טהור.
- **רמ"א, ש"ך, ט"ז:** מחמירין ומטמאין בציור הנ"ל
- ❖ **רמ"א:** נתעסקה בדם ואינה יודעת כמה, אזלינן לקולא.

שני גריסין, וכינה מעוכה

- ❖ **מחבר:** טהור, שא' הוי כינה הנמצא, וב' הוי כינה אחרת.

שונים

- ❖ **מחבר:** הרגה פשפש, תלינן עד כתורמוס לדיני הנ"ל
- ❖ **מחבר:** א"צ לדמות כתם לתליתו, אלא אם כן יודעים שאין דומה הב' גווני צבע.

בדיקת צבע ע"ז סממנין

- ❖ **מח' ראשונים** אם מהני רק לטהרות או גם לבעלה
- ולראשונים שמהני לבעלה, הוי עוד מח' בראשונים, במסופק אם הוא דם או צבע, אם צריך לברר עוד.
- ❖ **מחבר:** כשבדוק, אם עמד, טהורה. אם לאו, טמא מספק.
- ועכשיו אין עושים, כי א"א בקיאים. ועיין **רע"א**.

לג-לה

בדקה בעד הבדוק

והניחה במקום בדוק

- ❖ **מחבר:** נמצא דם, בין עגול בין משוך, טמאה. אפי' נמצא מאכולת!
 - **ט"ז:** טעם, שאותו מקום בקדו אצל מאכולת, ולכן חמור עד מחלוקה, שחלוקה תולין במאכולת
 - **ט"ז:** ואפי' הניח במקום מגולה, יש להחמיר
 - **פ"ת:** נוטה להקל כשרק חצי העד בדוק, ובדקה מצד זה, ומצאה פחות מגריס ונסתפקה שמא ניתז לשם.
- ❖ **והניחה במקום שאינה בדוק**
 - **מחבר:** נמצא משוך, טמאה, שחזקתו מקינוח. עגול, והוי פחות מגריס, טהורה, שזה דם מאכולת שנהרגה תחת הכר.
 - **ש"ך:** אבל שאר כתמים, אין חילוק במשוך ועגול, שפחות מגריס טהור. (רק בדיקה, שנתן במקום אינו בדוק)
 - **רמ"א:** וגם עגול יותר מגריס, אם יש מקום לתלות, טהורה.
 - **פ"ת:** עגול ואין גריס דטהור, מה בג' ימים דז' נקיים? מחלוקת
 - ❖ **ט"ז:** רגילה להוציא דם מבית הרעי, ובדקה בעד הבדוק ונגעה שם, תולה בו, אפי' משוך!
 - גם בשעת וסת? **ט"ז:** מחמיר, **פ"ת:** מיקל
 - אפי' בימי לבונה? **פ"ת:** מיקל.

- ג' ימים ראשונים? הוי כמו ג' ימים במכה (סימן קצ"ו):
- ש"ך:** יש להחמיר, **רמ"א:** מיקל (תולין במכה, ה"ה בית רעי).

וטחתו בירכה (האם 'ירכה' כמקום אינו בדוק)

- ❖ **מח' ראשונים** אם אמר 'שעגול פחות מגריס הוי טהור או לאו.
 - **מחבר:** מיקל. **רמ"א, ש"ך:** מחמירים, כמקום הבדוק, כרמב"ם.
 - **רע"א:** אבל למחמירים, ודאי בנמצא מאכולת ועגול, תלינן.
 - **ט"ז:** פשט למחמירים משום כל דם בבשר טמא, וממ"נ, אם דם בירכה, טמא, ואם רק בעד, הוי כבא מגופה, שאין תולין במאכולת. (לפ"ז, הרמ"א מסכים לרמב"ם וש"ך, ס"ו)
 - **רע"א:** אין זה פשט במחמירים, דרך בבשר לבד אין תולין, אבל הכא כמו שתולין בו (בשרה 2) ובחלוקה, ג"כ הכא כשהוי (1) בעד (2) ובירך.

- ❖ **חת"ס:** בכל אלו תליות גבי בדיקות, כיון דמיירי בספק דאורייתא, אז השיעור גריס הוי תלוי במאכולת שבזמננו. (ולא ככל שאר כתם, שתליתו הוי בגדר 'לא גזרו', שאז תלוי בזמניהם)

לו-לח

בדקה בעד שאינו הבדוק

והניחה במקום שאינו בדוק

- ❖ **ראשונים:** **י"א:** טמאה נדה. **י"א:** טמאה כתם. **י"א:** טהור
 - **מחבר, ט"ז:** טמא משום כתם. יותר מגריס, טמא דאו'.
 - ❖ **רמ"א:** עד מלוכלך, תמיד טהורה, אפי' יותר מגריס.
 - **פ"ת:** דוקא בלא שעת וסתה, דאל"כ, חושש כמו מכה.
 - ❖ **רמ"א:** הניחה במקום שאפשר לתלות הכתם, טהור אפי' ביותר מגריס.
 - ❖ **ט"ז:** יסוד של 'מקום שאינו בדוק', היינו מקום המוצנע. אבל לשאר מקומות, ליכא מאן דמטמא.

וטחתו בירכה

- ❖ **מחבר:** אפי' יותר מגריס, טהורה.
 - **ט"ז:** נמצא דם על העד, טהורה, דהוי ס"ס לקולא, שמא דם היה שם מקודם, ושמא בא מן הירך.
 - **ש"ך:** אין זו ס"ס, דשם אחד הוא.
 - אבל נמצא ג"כ בירכה, יש ס"ס, שמא מקודם על העד, ושמא בא מעלמא על הירך. ולכן המחבר מיירי בנמצא ג"כ על הירך.

הניחה ב...			טמא - ☒ תולין - ☒ (דין כתם - רק פחות מגריס)
מקום בדוק	מקום שאינו בדוק	טחתו בירכה	
עד הבדוק	משוך ☒ עגול: ☒ רשב"א, מחבר: ☒ רמב"ם, רמ"א, ש"ך: ☒	משוך ☒ עגול: ☒ רשב"א, מחבר: ☒ רמב"ם, רמ"א, ש"ך: ☒	☒
עד שאינו בדוק	מח' ראשונים: ☒ מחבר: ☒	בדאי ☒ ואפי' יותר מגריס: ☒ מצא בעד: ☒ גם בירך: ☒	יותר מגריס ☒ תנאים: דאורייתא ☒ ח"ה, מחבר: דרבנן ☒ רשב"א: טהור ☒
מלוכלך	תמיד טהורה		

- * אפי' מקום מגולה, אפי' מצא מאכולת מעוכה שם
- * מצא מאכולת: ☒ (תולין בו). (= + טהור בלי צורך לתלות)

לט-מ

כתם בחלוק

- ❖ **מחבר:** כתם יותר מגריס בחלוק הבדוק, טמאה. (פחות מגריס, תולין במאכולת, כט"ז ס"ג).
- אבל חלוק אינו בדוק, טהור, אפי' יותר מגריס.
- חלוק טהור, אבל עד שאינו בדוק רק תולין:**
- ❖ **ט"ז:** חלוק ועד שאינו בדוק שוים. אלא כאן מיירי בחלוק מלוכלך, ולכן טהורה בלי תליות.
- ❖ **ב"ח:** אה"נ, חלוק אינו בדוק דינו שוה למלוכלך, דכיון דמיירי בכתם, ולא בדיקה, אז אינו בדוק טהורה.

בדקה ראשונה והשאילה

- ❖ **מחבר:** בדקה חלוקה, לבשה ופשטה ומצאה טהורה, והשאילה לחברתה ולבשה ומצאה כתם, הראשון טהור, והשניה טמא.
 - בדיקה ראשונה למה? **ב"ח:** כיון שבדקה, צריך בדיקה ב', ששוב אינו חלוקה 'שאינו בדוק' שיהיה טהור כלעיל. ולכן אם לא בדקה שנית, שניהם טמאים.
 - **ש"ך:** אפי' בדקה ראשונה, והוי חלוק הבדוק, אפ"ה טהורה, כיון שבדקה כשפשטה.
 - בדקה האשה ולא החלוק: **י"א:** רק השניה טמאה (כאן נמצא כאן היה). **ט"ז, ש"ך:** חולקים, ששניהם טמאות

סימן ק"צ

מא,מד

תולין הקלקול במקולקלת

❖ **מחבר:** השאילה חלוקה (הבדוק, דאל"כ, טהורה מ"מ כדלעיל), ואח"כ לבשה בלי בדיקה לפני, תולה הכתם בנדה או גוי, והיא טהורה

➤ **ט"ז, ש"ד:** הטעם, שתולין הקלקול במקולקלת. משא"כ כשהשאילה לטהורה, שאז שתייהם טמאות.

❖ **מחבר:** (בדקה ו) לבשה בימי נדתה ולא בדקה, ולבשה בטהרה, תולין בעצמה מימי נדתה, וטהורה.

❖ **רמ"א:** קצ"ו: אשה בג' ימים ראשו' דנקיים, אין מקילים לתלות בדבר (אבל פחות מגריס תולין, ש"ד)

▪ **ש"ד:** לפ"ז, כשתולין בעצמה, אין תולין בג' ימים ראשו' אבל לרמ"א בקצ"ו שבמכה תולין בה אפי' בג' ימים, אז ג"כ תולין בעצמה, אפי' בג' ימים, שנדה ודאי כמכה.

מב-מה

מ"ב - תולין בבתולה
בדם טוהר, ובסופרת ז'

❖ **מחבר:** תולה בבתולה בדם טוהר, שדמיהן טהור ולכן אין בהן קלקול. וסופרת ז' מקילין כיון שכתמים דרבנן.

➤ **ש"ד:** ואע"פ שבזמן הזה החמירו לבתולה ודם טוהר, אפ"ה תולין, לפי שדמיה מצוים ולדם טוהר החמירו רק לה, אבל לא החמירו לחברתה לומר שאינה מנצלת מחמת זה

➤ סופרת ששלמו הז' ולא טבלה: **י"א:** אין תולין בה, שטומאה ראשונה בקעה. **י"א:** תולין בה

מ"ג - תליה במי שטמאה מדרבנן משום כתם
(נחשב כמקולקל?)

❖ **מחבר:** אין תולין בה, ולכן שתייהן חוששות

➤ **ש"ד:** ואע"ג דהוי ספק דרבנן, אבל מאי חזית

מ"ה - תליה בעצמה כשהיתה מסולקת

❖ **מחבר:** תולין בעצמה לזמן שהיתה מסולקת, כמו שתולה בחברתה.

נתכבס והשאילה

❖ **מחבר:** בדקה, לבשה, כבסה, והשאילה ונמצא, אם מגליד, ידוע שמהשניה. אם מקדיר, ידוע מראשונה.

➤ **ש"ד:** ואם א"א לברר ע"י בדיקה, שתייהן טמאות, דמאי חזית דמקלקלת להך טפי מהך

נתכבס

מו,מז

❖ **מחבר:** לבשה בנדתה ונתכבס, ולבשה בטהרה בלא בדיקה לפני:

➤ **נתכבס ע"י ישראל:** אינה בפנינו, חזקה שבודקת ואינו תולה בפנינו ואומרת שלא בדקה, אז תולין.

➤ **נתכבס ע"י גוי:** תמיד תולין לומר שמתחילה היה

❖ **ואם אפשר,** תבדוק ע"י אם מקדיר וטהור או מגליד וטמא.

➤ וכשאין בקיאה בכך, חוששת להחמיר (ספק מחסרון ידיעה).

ש"ד: "גם החלוק אינו בפנינו, דאי בפנינו, תבדוק!"

➤ **פשטות קאי** על ישראל שאינה בפנינו, וגם א"א לברר, ולכן אינו תולה. **ונמצא קולא** בזה, שבחלוק לפנינו, מותר לבדוק.

➤ **רע"א:** קאי על ציורים דתולין. **ונמצא חומרא** בש"ד לפ"ז, שאם בפנינו, אינו תולין אלא צריך לבדוק ולברר.

טו,כה
מח-נג

שתי נשים טהורות (או שלש)

❖ **מחבר:** נתעסקו בצפור שיש דם רק כסלע, ונמצא בשתייהם דם כסלע, שתייהם טמאות.

➤ **ש"ד:** מיקל, שרק כששואלים בבת אחת, כב' שבילין

➤ **ט"ז:** מחמיר, ששתייהם טמאות אפי' באו לשאול זא"ז

▪ ואין דומה לב' שבילין, ששם יש חזקת טהרה. כאן, כל אשה מצאה כתם, ולכן יש חזקת טמא, אא"כ יש תליה הברור. ועוד, כאן שייך שתייהם טמאים, משא"כ שם.

ב' או ג' נשים בחלוק אחד

❖ **מחבר:** ב' נשים שלבשו חלוק הבדוק, ונמצא בו כתם:

1. מחגור למטה, שתייהם טמאים.

2. מחגור למעלה, שתייהם טהורים.

3. ארוכה וקצרה, ונמצא למטה לקצרה, רק היא טמאה.

➤ ב2 ו3, אם כיסו בו את ראשן, שתייהן טמאים (**מאי חזית**)

➤ ב2, אם רק אחד כיסה, אז אע"פ ששתייהן לבשו ביום ונמצא למטה מחגור, רק אותה שכיסתה טמאה.

❖ **מחבר:** ג' נשים שלבשו חלוק הבדוק, כולן טמאות בשוות

➤ אבל אם אינן שוות, תולה מסולקת באינה מסולקת.

▪ **ש"ד, ט"ז:** ואין תולין שאין בשעת וסתה למי שבשעתה כשכולן טמאות (ב' או ג'): מח' **ש"ד וט"ז** הנ"ל.

➤ וגם כשא' עסקה בכתמים, הם תולין בה, והיא בכתמים.

ג' נשים במטה אחת

❖ **מחבר:** ג' במטה, משולבות, ונמצא כתם תחת א', כולן טמאות

➤ **אינן משולבות:** תחת אמצעית-י-כולן טמאות.

➤ תחת פנימי או חיצוני, רק היא ואמצעית טמאות.

➤ אבל בעלו דרך חיצונה, אז כולן טמאות.

➤ ובכל ציורים, אם בסדין עליון, כולן טמאות, שנתהפך.

➤ סדין תחתון: **י"א:** מקילין, **ש"ד, ט"ז:** מחמירים, שמתהפך

מה אם בדקו עצמן אח"ז?

❖ **מחבר:** כל הנ"ל בלא בדקו עצמן, או שכולן מצאו טהורות.

➤ אבל בדקה א' או ב', וטהורות, אז הג' טמאה.

➤ בדקה א' ונמצאה טמאה, האחרות טהורות, שתולין בא'.

▪ וזה דוקא בבדקה מיד, אבל בשהתה, עדיין כולן טמא

❖ לבשו חלוק זא"ז, מהני בדיקות? **י"א:** לא מהני אלא לאחרונה

להציל השאר. **י"א:** ראשונות גם מצילות עצמן כשמצא טהור,

אבל אין מצילות האחרים כשתמצא טמאה. **י"א:** חלוק כמטה.

ג' נשים ערומות מטה

❖ **מחבר:** יכולות לומר "ברי לי שלא באתי למקום הדם".

➤ אבל עלו דרך חיצונה ונמצא שם, כולם טמאות. נמצא

באמצע, אמצע ופנימי טמאות. מצא בפנים, רק היא טמא

➤ ואם כולן נוטות לפנים, כולן טמאות. ואין להיפך לחיצונה.

➤ **ט"ז:** ויש להיפוך לחיצון אם נמצא אחר זמן רב. **ש"ד:** חולק

סימן קצ"ב

כלה לחופה

דם בהשתנה

סימן קצ"א

דם חימוד

א

נדה סו. תבעוה לינשא, צריכה לישב ז' נקיים (פ"ת: גם מסולקת)

ה' שיטות בראשונים

1. **רשב"א:** צריכה רק להמתין ז' יום (אבל חושש לרמב"ן)
 2. **רמב"ן:** צריכה חד בדיקה לז' יום – **מחבר;** **רמ"א** ו**ש"ך** **בדיעבד**
 - **ט"ז:** ואינה צריכה הפסק כיון שאינה מוחזקת בדם
 - **ש"ך:** בדרך כלל לא סגי פחות מא' ז', אבל כאן לא ראתה כלל
 3. **רא"ש:** צריך בדיקה כל ז' ימים – **רמ"א** **לכתחילה**
 4. **ר"ן:** צריך הפסק טהרה, וגם בדיקות – **ש"ך** **לכתחילה**
 5. **ראב"ה:** מספיק בבדיקה, אפי' ביום תביעה (א"צ להמתין)
- ❖ קשה, בועז ורות? (1) זו מדרבנן, ועדיין לא גזרו על כתמים. (2) מיד היו במטה, והיו פת בסלו. (3) דוקא חושש בחימוד של נישואין.
- ❖ **ב"ש** מסופק באשה שספרה בשטותה, ועכשיו חלומה. ו**חת"ס** מיקל.
- ❖ **חת"ס:** אשה שלא ראתה החתן עד החתונה, ל"א שיש חימוד חדש.
- ❖ נתאסרה וזקוקה וספרה קודם חליצה, צריכה למנות עוד ז'.

אשה שמצאה דם במי רגלים

נדה נט: אשה שעושה צריכה וראתה דם, ר"מ: עומדת טמאה, יושבת טהורה. ר' יוסי: בין כך ובין כך טהורה... יושבת על שפת הספל ומזנקת בתוך הספל ונמצא דם בתוך הספל... הלכה כר' יוסי.

- ❖ ג' שיטות בראשונים בפשט בר' יוסי: (1) **רמב"ם:** מותר בכל ציורים. (2) **רא"ש:** יש להקל בחד לטיבותא, או יושבת או מזנקת. (3) **ר"ח:** צריך ג' לטיבותא: יושבת, מזנקת, תוך הספל.
- ❖ **מחבר:** טהורה בכל ענין (1).
- ❖ **רמ"א:** נהוג להחמיר להצריך ג' לטיבותא (3).
- ❖ **ש"ך:** מעיקר הדין צריך ג' לטיבותא, ואסורה דרבנן משום כתם.
 - ורק להקל כשהיא יושבת בשפת הספל, ונמצא בתוך הספל לחוד. דלא כ**ט"ז** דלא כתב שיושבת בשפת.

מצאה דם במי רגלים, וגם בדקה ומצאה דם

- ❖ **רמ"א:** ל"א שהיא טמאה, וי"א טהורה, שתולין שנשאר ממי רגליה. ויש להחמיר.
- מיהו, א"צ לעשות בדיקה, אלא טהורה לפי התנאים דלעיל
- ❖ **ש"ך:** דין זו קשה, שרק טהורה בנמצא בתוך לחוד, אבל גם בשפת הספל, טמאה, כ"ש כאן דהוי תוך הספל וגם על העד?

סמיכת דעת

ב

- ❖ **רשב"א, מחבר:** חימוד מחתלת ז' מועלת רק בתחילת הכנת החופה.
- ❖ **רא"ש, רמ"א:** לעולם חוששין משתבועה, ולכן צריך ז' אצל חופה.
- **רמ"א:** חתן צריך לשאול אם ספרה ז'. **ש"ך:** עכשיו לא נהגו כן, שסומכים שמודיעים לו אם היא טמאה.

אם רגילה לראות דם במי רגלים

- ❖ **רמ"א:** מרגשת כאב בשעת מי רגלים, ל"א להתיר בכל ענין, ו**נוהגין** להחמיר חוץ באשה שיש לה וסת (**ש"ך:** אפי' בוסת שאינו קבוע, כל שרואה דם אפי' בלא מי רגלים) וע"י בדיקת מהר"ל.
- **בדיקת מהר"ל:** קודם שתשתין, תבדוק בח"ס, תכניס מוך, תשתין ותוציא המוך: אם נקיה, טהורה, שדם לא בא מהמקור.
 - ואחר ג"פ, אפי' אין צריכה בדיקה זו.
- **צ"צ:** לא נמצא דם במי רגלים, וגם לא כאב בשעת הטלה, רק אחרי, יש להחמיר. **סד"ט** מיקל אפי' כאב אחר ההטלה
- **חת"ס:** בדיקת מהר"ל מהני אפי' לז' נקיים

דחו הנישואין

ג

- ❖ **מחבר:** כשיתפשרו, צריכה עוד ז' וטבילה, אע"פ שכבר ספרה וטבלה, כיון דאיכא חימוד חדש.
- **רמ"א:** ואפי' אם בדקה עצמה כל יום בינתיים.
- **ש"ך:** אם מיד הסכימו לשעה חדשה, א"צ עוד ז'.
- **ש"ך:** וצריך לבדוק עצמה באותה שעה, ומשאת בנימין חולק, אם בדקה מיד, אפי' לא הפשירו מיד
- לא בא החתן מחמת אונס: **ש"ך:** מיקל. **ט"ז:** עוד ז'

מצאה קרטין בשעת השתנה

- ❖ **רמ"א:** אם מצאה רק אחר מי רגליה, טהורה, דאינו דם רק חול שדרכו להוולד בכליות
- **ש"ך:** אבל מצאה דם ג"כ, טמאה (א"כ ג' לטיבותא, כנ"ל)
- **ט"ז:** ואפי' אם אינו רק אחר מי רגלים, אבל יש כאב שמסתמא ממכה, יש ב' היתרים: (1) מכח קרטין, שרגיל לבוא אפי' בלי כאב. (2) מכח המכה, שמתיר אפי' בדם גמור

נאסרה לפני ביאה

ד

- ❖ **מחבר:** כנסה לפני שנגמרה הז' של חימוד, או שפירסה לפני שבא עליה, אסור להתייחד עמה.
- ❖ **רמ"א:** ואם פירסה אחר החופה, א"צ שימור עוד, אבל המחמיר תע"ב (**ש"ך:** סתם חזקת כשרות).
- **ט"ז:** חולק, דסתם אדם יצרו תקיף עליו.

חופת נדה

- ❖ ובאיזה שמירה צריך? **ראב"ד:** ב' בלילה. **רא"ש:** א' ביום ובלילה. **רמ"א:** א' ביום, ב' בלילה (קטנים).
- ❖ **ש"ך:** אם בעל, מותר בייחוד, שלא תקיף יצרו. ואם לא בעלו, אפי' אחר כמה ימים, ודאי צריך שימור.

מחזיר גרושתו

ה

- ❖ **מחבר:** צריכה לישב ז' נקיים משום עוד דם חימוד
- **ט"ז:** עבר וכנסה, א"צ שמירה, כיון דכבר בעלה.
- **רע"א:** וצ"ע בפירסה נדה. או שזינתה עמו.

דם בתולים

סימן קצ"ג

דם בתולים

- ❖ **מחבר:** גומר ביאתו (אפי' באבר חי, ואפי' ראו דם).
- ואז פורש, אפי' קטנה, ואפי' בלי דם, שמא חיפה ש"ז.
- ותפסוק אחר ד' (**וש"ך** חולק, שהוי כמו נדה)
- ונוהג הרחוקות, חוץ שמותר במטתה כשעמדה.
- ❖ **רמ"א:** יש מקילין כשאין דם. ונהגו להקל רק כשלא גמר הביאה ולא ראה דם.
- אבל ביאה גמורה, פורש אפי' בלי דם.

דס לידה - הקדמה

- ❖ **מדאורייתא:** זכר 7 וטהורה עד 40, נקבה 14 וטהורה עד 80.
- ❖ חוץ מילולית בזוב, שאז צריכה ז' נקיים, ולכן **מדרבנן**, תמיד צריכה ז' נקיים וטבילה.

פרשת תזריע: "אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא... ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה. ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה".

א

דס לידה

- ❖ **מחבר:** יולדת טמאה כנדה, אפי' לא ראתה דם, ואפי' נפל.
 - בזה"ז, כל יולדת חשובה כזוב, וצריכה ז' נקיים.
 - ולכן יולדת זכר, צריך ז' ללידה וז' נקיים לזיבה, ויולדת נקבה צריך י"ד ללידה וז' נקיים לזיבה.
 - אבל ימי לידה עולה לזיבה אם אינה רואה דם.
 - ולא מהני טבילה לנקבה לפני עד ליל ט"ו.
- ❖ **רמ"א:** ואם חזרה וראתה, טמאה, אע"ג שמדאו' הוי דם טוהר, שכבר פשט המנהג שאין בועלין על דם טוהר ודינו כשאר דם לכל דבר.
 - **נ"ב:** אם באמצע תשיש תוך ימי טוהר אמרה שנטמא, מותר לגמור ביאתו וגם לפרוש באבר חי, שאע"פ שאין בועלין על דם טוהר, אין לך אלא חידושו.
 - **ונחלת צבי** חולק, שאסור לגמור.
 - **הפ"ת** מביא צ"ע אם מברכין על טבילה מדם טוהר, ומשמע מהרמ"א ('דינו...') שצריך לברך.

- ❖ **ב"ח:** יולדת נקבה שראתה דם רק בשבוע ב', אינה סותרת וטובלת אחר שבוע ב'. **והט"ז** חולק, שודאי צריך נקיים עדיין.

ב' חומרות

- ❖ **חומרא א' (רמ"א):** יש מקומות שאין טובלין תוך מ' לזכר ופ' לנקבה, ובמקום שאין מנהג, אין להחמיר כלל.
 - **טעמים למנהג:** (1) בימים ההם דמים היו מצויים באשה, וחשש תראה ולא תרגיש. (2) בן ישכחו העונה מ' לזכר ופ' לנקבה (עיין טעם 2 לחומרא ב'). (3) חשש שימי לידה שאין האשה רואה בהם, אין עולין לחשבון ז' נקיים.
 - **ט"ז:** חולק על טעמים הנ"ל, וכ' שחלילה לתת שום עונש על המיקל. **והנ"ב** גם היה נגד המנהג.
- ❖ **חומרא ב' (ט"ז):** צריכה לפרוש בליל מ"א ופ"א.
 - **טעמים למנהג:** (1) הוי כמו וסת. (2) כיון שהורגלה בימי טוהר, פורש שיודיענה שכלו הימי טוהר. ולפי 2), אין להחמיר בזה"ז. אבל כ' **הש"ך** שבעל נפש יחמיר (ס"ג).

ב

מפלת

- ❖ **מחבר:** המפלת בתוך מ' (מטבילתה), אינה חוששת לולד, אבל חוששת לנדה אפי' אם לא ראתה דם.
 - **רמ"א:** חוששת לנדה, שאין פתיחת קבר בלא דם. ונ"מ שאין חוששת לנקבה, ומותרת מיד אחר ז' נקיים.
 - **ש"ך:** אבל אחר מ' יום, חושש לולד (וצריך י"ד יום).
 - וטבילת כתם, **התשובה מאהבה** החמיר למנות המ' יום מטבילת הראייה (ולכן חושש לנקבה, וצריך י"ד יום).
- ❖ **סד"ט, חת"ס:** חולק על המחבר, וחושש לולד במפלת.
 - **אין פתיחת הקבר בלא דם**
 - ❖ **נ"ב:** צריך שיוצא דבר גוש כמו חתיכה כדי לאסור.
 - ולאסור, אין חילוק אם גרם הפתיחה היא מבפנים או מבחוץ, כגון מרופא שהכניס אצבעו או כלי. גם אין חילוק בזקנה או מינקת, תמיד אין פה"ק בלא דם.
 - **חת"ס:** גבי רופא שהכניס אצבע, אין שייכות לפה"ק, שהרי בהפסק היא מכניסה אצבע בעומק.

מפלת צורות שונות

- ❖ **מחבר:** המפלת כמין בהמה עוף וכו' ויש בה עצם, אין אנו בקיאים בצורות, וחושש לנקבה (י"ד). וטבילה לפני ליל ט"ו לא מהני.
- **ש"ך:** ובעל נפש יחמיר לפרוש ליל מ"א ופ"א משום ספק זכר או נקבה. [ומזה למדו שהוא חושש למנהג].
- ולגבי עצם, **המהר"א ברודא** סובר להחמיר כשאין עצם, אבל כל הפוסקים חולקים.

ג

ד-ז

שליא - דברי המחבר

1. לידה ולד חי (זכר) ואח"כ הפילה שליא, אין חושש לולד חדש (לטומאת י"ד של נקבה), עד כ"ג יום.
 2. לידה נפל ואח"כ הפילה שליא, אין תולין בנפל, וחושש בשליא לטומאה של נקבה.
 3. יצאה שליא תחילה, אין תולין אותו בולד שתלד אח"כ, אפי' בן קיימא, וחושש בשליא לטומאה של נקבה.
 4. וביצא מקצת שליא ביום ראשון ונגמר ביום שני, חושש מיום ראשון אבל אין מונה אלא מיום שני.
 5. המפלת דמות בהמה, ושליא קשורה בו, אין חושש לולד אחר. אין קשורה בו, חושש לולד אחר, ולכן אפי' הבהמה דומה לזכר, חושש לי"ד יום משום ספק של השליא.
- a. **ש"ך:** ולדידן דאין בקיאים בצורות, תמיד חושש לנקבה בגלל הצורה, ולא צריך לשליא.

ח-יד

שונות

- ❖ טומטום ואנדרוגינוס, יש טומאת נקבה.
- ❖ הרגישה שהפילה ולא יודעת מה, טמאה לנקבה.
- ❖ נחתך ולד במעיה, אין טומאת לידה מדאו' עד שיצא רובו.
- **ש"ך:** אבל עדיין כבר טמאה משום נדה (א"א פה"ק).
- ומדרבנן, טמאה מלידה אפי' בהוציא יד, והחזירה.
- ❖ וראשו כרובו. ובלידה רגילה, טמאה כשיצא פחדתו, אפי' אם נחתך אח"כ (ויש מח' אם צריך כל פחדתו).
- ❖ שמיעת קול ולד, נחשב כילוד, וחושש לנקבה כבר.
- ❖ יוצא דופן בלי דם, טהורה מלידה, נדה, וזבה. (בזה"ז יש דם)

- ❖ בתאומים, מתחיל טומאה מהא', אבל מונין ימי טומאה מהב'.
- ❖ **מהריט:** אשה במשבר ופסקו הצירין, צריכה ז', שפה"ק במשבר. אבל **רוב חולקים**. ואפי' עם המנהג, אם בדקה מילדת, טהורה.

א

הקדמה

- ❖ **מחבר:** חייב לפרוש עד שתספור ותטבול
- **רמ"א:** ותמיד בנדתה עד שתטבול, אפי' שהתה הרבה
- **ש"ך:** גם בימי ליבונה, כל דין נדה יש לה
- שחוק וקלות ראש**
- ❖ **מחבר:** לא ישחוק ולא יקל ראש עמה, שמא ירגיל לעבירה
- **רמ"א:** ואפי' בדברים אסור
- **ש"ך:** הגדר ל'דברים' הוא אם מרגילין לערוה
- ❖ **מחבר:** אבל מותר להתייחד עמה, כיון שכבר בא עליה פ"א
- ❖ **פ"ת:** אסור להריח בשמים שלה, אפי' במונחים על השלחן

ב

נגיעה

- ❖ **מחבר:** לא יגע בה אפי' באצבע קטנה
- **נר"ב:** יש להקל לדחפה במים בשעת הטבילה כשליכא אחר, וכשא"א בענין אחר.
- וליכא איסור הסתכלות, שלא חיישינן לעבירה כשתיכף מותרים.
- הושטה או זריקה**
- ❖ **מחבר:** לא יושיט מידו לידה, ולא יקבלנו מידה, שמא יגע.
- **ש"ך:** אפי' אם הוא דבר ארוך
- **פ"ת:** אין להחזיק נר ולהדליק לו/לה, לפי שיש חיבור.
- מותר ליטול מידה התינוק, משום חי נושא עצמו.
- אבל אם התינוק קטן או חולה, אסור, דאינו נושא עצמו
- ❖ **רמ"א:** וכן זריקה מידו לידה ולהיפך, אסור.
- **לזרוק למעלה:** כ"פ מקיל. **סד"ט:** המחמיר תע"ב.
- **נפיתה:** כ"פ מקיל. **מנחת יעקב** מחמיר.

ד

שיויר כוס

- ❖ **מחבר:** אסור לו לשתות משיויר כוס שלה.
- **רמ"א:** יש ה' היתרים לשיויר כוס: (1) אדם אחר מפסיק ביניהם. (2) הורק מהכוס, ואפי' חזרו לראשון. (3) הוא אינו יודע ששתתה היא. (4) היא מותרת מכוס שלו. (5) היא הלכה, ששוב אין חבה. (יד אליהו: חזרה או פירסה באמצע, גומר).
- **ש"ך:** שתתה חצי ומלאה, אסור, דעדיין שיוירה הוא.
- ולא נוהגים להצריך הדחה בינה לבינו, דלא כב"י.

ה

ישיבה או שכיבה במטה

- ❖ **מחבר:** לא ישב במטה המיוחדת לה, אפי' שלא בפניה.
- ❖ **פ"ת:** אם היא אינה בעיר כלל, פשוט דמותר.

	היא על מטתו		הוא על מטתה
	שלא בפניו	בפניו	בין בפניה בין שלא בפניה
ישיבה	✓	✓	ש"ך: ✓ ט"ז: ✗
שכיבה	✓	✗	✗

ג

היכר בשעת אכילה

- שבת יא:** "לא יאכל הזב עם הזבה, מפני הרגל עבירה"
- ❖ **רמב"ם:** רק אסור לאכול עמה בקערה אחת.
- ❖ **ראב"ד:** אפי' לא יאכל בשלחן אחד.
- **טור בשם הרא"ש:** בזמנם שהיו להן שלחנות קטנות, ולכן שלחן אחד הוי חיבה
- קערה אחת**
- ❖ **רמ"א:** לא יאכל מקערה אחת
- **ש"ך:** ואסור לאכול בזה אחר זה, אע"פ שאינם נוגעים.
- **משאת בנימין:** אבל אם גם בני הבית אוכלים מהקערה, הוי הפסק. והרבה מחמירים, אבל מדינא אינו אסור.
- **פ"ת:** חולק, שמדינא אסור, שא"א לדקדק, ונמצא שאוכל משיויר מאכל שלה (ס"ד).
- **ט"ז:** אבל קערה אחת עם חתיכות גדולות, וכל אחד לוקח ושם בכלי מיוחד להם, מותר.
- שלחן אחת**
- ❖ **מחבר:** לא יאכל עמה על השלחן, אא"כ יש שום שינוי.
- כגון הפסק לחם או קנקן, או שכל א' אוכל במפה שלו.
- **ט"ז:** ודוקא כשלא אוכלין הלחם או מהקנקן.
- **ש"ך:** גם אפשר להזיז מפה, ולתת קערותו בשלחן.
- **ש"ך:** שינויים המותרים, עיין סי' פ"ח גבי בב"ח.
- **פ"ת:** נמצא מהמשאת בנימין דלעיל, שאחרים עדיף מהיכר (גם הובא בסי' פ"ח, ופוסקים חלקו).
- ❖ **רמ"א:** ויא דאם כשהיא טהורה, אוכלין מקערה אחת, עכשיו סגי כשכל א' אוכל בקערה מיוחד להם. וכן נוהגין.
- **ש"ך:** ה"ח חולק, שמותר כשיש קערה מיוחד להם רק כשגם בני הבית אוכלים עמהם.
- שיויר מאכל**
- ❖ **רמ"א:** אסור לאכול משיויר מאכל שלה, כמו שיויר כוס שלה (עיין סעיף ד' [שמאלה]).
- **ט"ז:** ואם אחר הפסיק ביניהם, מותר, כמו בשיויר כוס.
- וכן כל הקולות בשיויר כוס, הוי גם בשיויר מאכל.
- **ט"ז:** ואע"פ שדימה הרמ"א מאכל לשתייה, מאכל עדיין מותר בהגשה כיון שאין קירוב בזה רק מעשה עבדות שיש בו טורח, משא"כ מזיגת הכוס, וכמו בסי"א.
- **ש"ך:** מאכל אסור בהגשה, כמו בשתייה (עיין סעיף י')

- ❖ **ט"ז:** נדה מותרת לישכב על סדיני בעלה (ולפני הנ"ל, צ"ל שלא בפניו או כשאינם מיוחדים לו).
- ואין בעיה להתעבר מש"ז ובן נדה, כיון שאין ביאת איסור.
- משא"כ כששכב איש אחר, רק בעיה מצד הבחנה.

טיול – ספסל מתנדנד

- ❖ **רמ"א:** אסור לישב ביחד על ספסל המתנדנד ואינו מחובר.
- ויש מתירים כשאדם מפסיק ביניהם.
- ❖ וכן לא ילכו בעגלה או ספינה דרך טיול. אבל לצרכיו מותר, אע"פ שהם לבד, ובלבד שלא יגעו בישיבה.

סימן קצ"ה

1

לא יישן עמה במטה ביחד

- ❖ **מחבר:** לא יישן עמה במטה (אפי' מטה שאינו מיוחד לאף אחד מהם), אפי' אם כל אחד בבגדיהם ואין נוגעים.
- **רמ"א:** ואפי' אם יש לכל אחד מצע (linen set) שלהם.
- ואפי' בשתי מטות הנוגעות, אסור.
- **פ"ת:** והיינו כשנוגעות ויכולים לראות זו את זו. אבל העולם נהגו כסתימת הרמ"א, ולאסור כל נגיעה אפי' כשא"א לראות זו את זו.
- אבל בהפ"ש כל שהוא בין המטות, מותר.
- **פ"ת:** מטות מוקפים בנסרים כתיבה, מותר, שאינו נראה כמטה אחת.
- **ש"ד:** אבל מטה של עץ או בנין מותר, כל אחד במטתם.

2

הסתכלות

- ❖ **מחבר:** לא יסתכל אפי' בעקבה, ולא במקומות המכוסים.
- **ט"ז:** וגמ' כתב שהעונש הוא בנים שאינם מהוגנים.
- **רמ"א:** אבל מותר להסתכל במקומות הגלויים, אע"פ שנהנה בראייתה.
- **ש"ד:** הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן, אין חשש

ח, ט

בגדים לימי נדותה

- ❖ **מחבר:** ראוייה לה להתייחד בגדים כדי ששניהם יזכרו תמיד.
- להתקשט**
- ❖ **מחבר:** בקושי התירו להתקשט, רק כדי שלא תתגנה לבעלה.

י-יג

מעשים של חבה

כתובות סא "כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה, חוץ (1) ממזיגת הכוס, (2) והצעת המטה, (3) והרחצת פניו ידיו ורגליו. **הצעת המטה** אמר רבא, לא אמרן אלא בפניו, אבל שלא בפניו לית לן בה. **ומזיגת הכוס**, שמואל, מחלפלא ליה דביתהו בידא דשמאלא..."

(1) מזיגת הכוס

- ❖ **מחבר:** מזיגה אסורה רק כשמוזגת (בפניו) ומינחת לפניו על השלחן. **א"כ** עשתה היכר, כגון ביד שמאל או ששמה על כסת אפי' בימין.
- ❖ **ש"ד:** ג' מחלוקת בענין זו:
- **י"א** רק בדאיכא תרוייהו: מזיגה והושטה, רק אז אסור.
- **והש"ך** מחמיר בהושטה לבד.
- **י"א** רק יין אסור. **והש"ך** מחמיר בכל דבר (ואפי' אוכל, כנ"ל בסעיף ג', ודלא כט"ז שהגשת מאכל בודאי מותר)
- **י"א** רק מזיגת יין במים אסור, דרך אז הוי מעשה חשוב. וכמה אחרונים מחמירים.

(2) הצעת המטה

- ❖ **מחבר:** אסורה להציע מטתו בפניו.
- ודוקא פריסת סדינים והמכסה, שהוא דרך חיבה, אבל הצעת כרים וכסתות שהוי טירחא ואינו דרך חבה, שרי.
- ושלא בפניו הכל מותר, אפי' אם הוא יודע שהיא עושה.

(3) ליצוק מים

- ❖ **מחבר:** אסורה ליצוק עליו מים לרחוץ, אפי' צוננים, ואפי' אם אינה נוגעת בו.
- **ט"ז:** מותרת להכין לו מים בכלי, ורק מוצקת אסור.
- **ש"ד:** חולק על הט"ז, שאסור לתת לפניו כלי עם מים לרחוץ, מפני שהוא דרך חיבה.

הוא למזוג לה

- ❖ **מחבר:** כשם שהיא אסורה למזוג לו, כך הוא אסור למזוג לה.
- ואפי' לשלוח לה כוס יין, אסור אם הוי מיוחד לה, אפי' כוס של ברכה.
- ואם שותים הם מהכוס לפניה, ואז היא, מותר.

יד

ימי ליבונה

- ❖ **מחבר:** כל הרחקות הוי גם לימי ליבונה, וגם משום ראית כתם.
- **רמ"א:** **י"א** להקל בימי ליבונה לאכול מקערה אחת (וכ"ש בשלחן אחת), אבל יש להחמיר. (הט"ז מביא שראוי לדרוש ברבים להחמיר).
- **ש"ד:** אבל אחר כלות ז' נקיים, לפני טבילה, יש נוהגין להקל (ואולי גם על זה החמיר הרמ"א).

טו-יז

הוא חולה

- ❖ **מחבר:** אם הוא חולה ואין לו מי לעזור, מותרת לשמשו, רק שתזהרי מ: (1) הרחצת פניו ידיו ורגליו, (2) הצעת המטה בפניו.
- **ש"ד:** אבל מזיגת הכוס, שבכל מקרה יש הרבה מח' במה נוגע איסור זו (מזיגה והושטה, רק יין - ש"ך בסעי' י'), בודאי בחולה מותר להקל לפי שיטות המקילים.

היא חולה

- ❖ **מחבר:** אבל כשהיא חולה בנדתה, אסור לבעלה ליגע בה לעזרה, כגון להקימה וכו'.
- **רמ"א:** וי"א דאם אין לו מי שישמשנו, מותר בכל, וכן נוהגין אם היא צריכה הרבה לכך.
- **פ"ת:** ואפי' אם היא חולה שאין בו סכנה -
 - רק לא ירחץ פניה ידיה ורגליה
 - ואם היא מסוכנת לרחיצה, ישליך המים עליה.
 - ואם א"א אלא ברחיצה ממש, מותר.

בעלה רופא

- ❖ **מחבר:** אסור לו למשש לה הדפק (pulse) כשהיא נדה.
- **רמ"א:** אבל לפי הנ"ל שמותר כשהיא חולה וצריכה לכך, כ"ש שמותר לו לדפק כשיש סכנה.
- **פ"ת:** מורים לעשותו באיזה שינוי, כגון בגד מפסיק.
- **ש"ד:** אבל באין סכנה, אסור למשש הדפק.

סימן קצ"ו

סדר טהרת האשה

א

הפסק טהרה

- ❖ **מחבר:** ז' נקיים מתחילין ממחרת ההפסק.
- והפסק צריך להיות סמוך לבין השמשות.
- **רמ"א:** וכן נוהגין. ובדיעבד סגי בהפסק משחרית
- ❖ **מחבר:** ילמד בביתו שיהיה מוך דחוק כל בין השמשות
- **רמ"א:** ויש להחמיר על זה לכתחילה
- התפללו הקהל ערבית מוקדם**
- ❖ **רמ"א:** י"א ששוב אינה יכולה לעשות הפסק. וי"א דמותר, אפי' אם עשו הקהל שבת.
- ונוהגין ליזהר לכתחילה, ובדיעבד אין לחוש.
- **ש"ד:** אם גם היא התפללה, עדיין יש להקל בדעיבד.
- **פ"ת:** אין להחמיר כלל בזה לכתחילה. ואף הש"ך לא החמיר לכתחילה אלא כשהיא גם התפללה.
- ❖ **ט"ז:** מהרש"ל: נשים דידן המונים מיום ו', פשיטא שיכולה להפסיק אפי' אחר תפילת ערבית.
- **פ"ת:** המהרש"ל מירי שנעשה נדה אחר ערבית, והשאילה מתי יום ה' לראייתה, ולכן כ' שכיון שאנו ממתינים עד יום ו', יש להקל. אבל כאן שמירי בהפסק, אחר ערבית, אין מחר עולה לז'.

ד

כמה בדיקות בתוך הז' נקיים

- ❖ **מחבר:** לכתחילה, בכל יום, פעמים, בשחרית וסמוך לבה"ש
- **בדיעבד,** סגי אם בדקה רק פעם אחת מתוך הז'. וי"א שצריך לפחות יום הראשון ויום השביעי, ואין להקל.
- **דג"מ:** אפי' בלי יום א', אלא ג' (למשל) וגם ז', סגי.
- **נר"ב:** חולק, שדוקא א' וז'. אבל בדקה א', ג', וח', טובלת אחר ח', שבדיקת ג' מצטרף הא' ליום ח'.
- **חז"ט:** ואם בדקה רק א', או רק ח', וכבר לנתה אצל בעלה, יש להקל. אבל באחד מאמצעים, אסור.
- ❖ **נר"ב:** אם כואב, תבדוק רק א' וז', וטוב לקנח שאר הימים.
- ❖ **פ"ת:** מח' אם צריך למנות כל יום, ולומר "היום יום..."

י

ג' ימים ראשונים – להחמיר ביונת מגריס

- ❖ **רמ"א:** נוהגין שבג' ימים ראשונים, אין תולין להקל בכתם יותר מגריס. אבל אח"כ, דינו כשאר כתם היותר מגריס.
- אבל פחות מגריס, תולין בכינה אפי' בג' ימים ראשונים
- **פ"ת:** שפחות מגריס שכיח, וא"א ליזהר.
- **ח"ד:** אם יכולה לישן במקום שאין פשפושין ושכבה במקום שיש, אינה יכולה לתלות בפשפושין.
- ❖ **רמ"א:** וכן מכה שאין ידוע שמוציא דם, אין לתלות בכתם יותר מגריס בג' ימים ראשונים. ובידוע שמוציא דם, תולין.
- **ש"ך:** חולק: אפי' ידוע שהמכה מוציא דם, אין להקל ביותר מגריס בג' ראשונים. (אא"כ דם יוצא ממנה תמיד)
- **ט"ז:** כל מכה שאפשר ליזהר לא ללכלך ולא זיהר, אין תולין. משא"כ בא"א ליזהר, תולין. (ואולי זו כוונת רמ"א).
- ❖ **פ"ת:** אם סופרת ז"נ משום כתם שראתה, ואז מצאה בג' ימים ראשונים עוד כתם יותר מגריס, יש להקל. וכן יש להקל בכתם יותר מגריס שמונים ז' משום חשש חימוד.

ב

ראתה יום אחד

- ❖ **מחבר:** ראתה רק יום אחד, ופסקה, צריכה מוך כל בה"ש.
- **רמ"א:** בדיעבד, אם בדקה, אבל לא עשתה מוך, סגי.
- אבל בדיקת שחרית לא מהני בצירור זו.
- **פ"ת:** ל"ד שחרית, אלא כל לפני מנחה קטנה.
- **ש"ך, ט"ז:** אין מקילין בראתה יום אחד, שמעינה פתוח
- **ש"ך:** מאי נ"מ בכל זה, הא בכל מקרה אין אנו מפסיקין עד אחר ה' ימים? (1) כשחזרה וראתה בתוך ז' נקיים, שא"צ להמתין ה', אבל עדיין בדיקת שחרית לא מהני.
- (2) ראתה כתם (אפי' בימי טהרה), א"צ להמתין ה' בכלל (לשיטתו בס"ק כ"א, שכתם יש להקל כשלא שמשה).

ג

לבישת לבנים

- ❖ **מחבר:** ביום שפסקה, תלבש חלוק הבדוק, וסדינים בדוקים, ולמחר מתחלת למנות הז' נקיים.
- **רמ"א:** מנהג כשר לרחוץ וללבוש לבנים. וסגי ברחיצת פניה למטה, ואין לשנות.
- בשעת הדחק, כמו הולכת בדוך, תבדוק שהחלוק נקי ובדוק מדם.
- **פ"ת:** אשה שהסיחה דעתה והפסיקה לבדוק כמה ימים, לא עלו לה.
- ואם לבשה כתנת הנכתם, אך היתה חגורה לבנה למטה, אז אם מכרת שהכתמים מימי נדתה, יש להקל.

ו

דוד הבדיקות

- ❖ **מחבר:** צריך לבדוק עם בגד לבן, בחורין וסדיקין עד מקום שהשמש דש. ואם כואב, לפחות לשם להפסק ויום ראשון.
- **רמ"א:** ואם שכחה ביום א', תעשה פ"א משאר הימים.
- ובדיעבד, אם בדקה כפי כוחה כל הימים, סגי.
- **פ"ת:** רק ההפסק צריך חו"ס, כי המוך סגי לבדיקת א'.

ט, ט

ריבוי בדיקות

- ❖ **מחבר:** אשה שמרבה לבדוק אפי' בטהרה, ה"ז משובחת
- וכתבו הפוסקים שלא נוהגין כן בזה"ז.
- ז' ימים רצופים**
- ❖ **מחבר:** ז' נקיים צריכים להיות רצופים בלי דם, שטיפת דם סותרת אפי' בסוף יום ז'.
- **ט"ז:** שיש לה חזקת טומאה עד שיכלו ז' רצופין

ז

- ❖ **פ"ת:** מצאה כתם לאחר ג' ראשונים, אבל מסופק ממתי היה כתם זו, מח' אם תולין בצירור זו.
- ❖ **חמדת שלמה:** מצאה כתם על דבר שאינו מקבל טומאה, טהורה אפי' בתוך ג' ראשונים. וכן בבגד צבוע. "לא גזר"
- ❖ **ברית אברהם:** אשה הטמאה מספק, כגון מכה ביום הוסת, יש להקל בג' ימים ראשונים דנקיים

סימן קצ"ו

יא

המתנת ה' ימים

- ❖ **מחבר:** אשה שפולטת ש"ז תוך ו' עונות לשימושה, סותרת אותו יום.
 - לפיכך, המשמשת, וראתה אח"כ, ופסקה, אינה מתחלת לספור הז' נקיים עד שיעברו ו' עונות.
 - ולכן אינה מתחילה לספור עד יום ה' לשימושה.
 - **ש"ד:** שעד יום ה', חיישינן לכל יום שמא יפלוט.
- ❖ **רמ"א:** ותפסוק יום ד' לעת ערב, ואז יום ה' עולה למנין.
 - וי"א להמתין עוד יום וסופרת מיום ו', שמא תשמש בה"ש ויחשוב שהוא יום. וכן נוהגין ואין לשנות.
 - **ט"ז:** אבל כלה כן יכולה למנות מיום ה', דכיון דהוי רק דם בתולים ולא דם נדה, לא החמירו.
 - [והש"ך חולק, שגם כלה צריכה ו', עי' קצ"ג]
- ❖ **רמ"א:** ויש שנהגו להמתין ז' ימים, ואין טעם בדבר.
 - **ט"ז:** טעם המנהג זכר לנדה דאורייתא ואז זבה דאו'.

מה אם לא שמשו לפני - ג' שיטות

- ❖ **רמ"א:** אין לחלק אם שמשה עם בעלה או לאו, ואין לשנות.
 - **ש"ד:** משום לא פלוג
- ❖ **ב"י:** אם לא שמשה, אינה צריכה להמתין כלל, אלא תפסיק.
- ❖ **ב"ח:** יש להקל כשאין בעלה בעיר.
- מהרי"ק: כתב להדיא להחמיר אפי' אם אין בעלה בעיר

מקרים להקל

- ❖ **ט"ז:** יש להקל בכלה שפירסה נדה לפני שנתייחדה, שהיא אינה ממתנת כלל, כיון דלא שייך למיגזר אצל כלה.
- ❖ **פ"ת:** מביא מהשל"ה שאם הטבילה נופל במוצ"ש, ואז מרחיקין הטבילה מן החפיפה, אז אם לא שמשה בלילה לפני ראייתה, יש להקדים ההפסק אחר ד' ימים, כדי שהטבילה יהיה בליל שבת, מיד אחר החפיפה.
- **סד"ט:** אפי' אם שמשה, יש להתיר ולהקדים.

יב

טענה במנין

- ❖ **מחבר:** אם טענה וטבלה ושמשה אחר יום ו', צריכה להמתין עוד ו' עונות, ואז לספור רק יום א' נקי, ותטבול.
 - **ט"ז:** צריכה ו' עונות בשביל הש"ז שפולטת.
 - ולא בעינן ז' רצופים, כי ש"ז אין סותר כדם, אלא דאותו יום אין נחשב כנקי.
 - וגם לא חיישינן שבאותו ו' עונות, יצא דם וחיפהו הש"ז, כמו בכלה, שרק בכלה הדמים מצויים מחמת הבעילה.
- **ש"ד:** ולא צריך להמתין ה' ימים אלא ד', דלא שכיח לטעות במנין ולא גזרו משום בין השמשות (סעיף י').
- ❖ **מחבר:** אבל כשהמתנה אחרי ז' רק שלא טבלה כראוי ושמשה, הרי זו טובלת בכל עת, כיון שכבר היה ז'.

שכנה אומרת שטענה במנין

- ❖ **פ"ת:** אשה שמצאה כתם יותד מגריס, וטבלה אחר ז' נקיים, ושמשה, והשכנה אומרת שטענה בחשבונה, ולא ספרה אלא ו' נקיים: יש כמה צדדים להקל:
 - כיון שמיירי בספק דרבנן, משום כתם מדאו' הוי טהור כיון שלא הרגישה, א"כ מצטרף יום מציאתה לו' נקיים.
 - וגם כיון ששמשה כבר ויש חשש לעז פגם לולד, ולכן מצוים לה להגיד לחברתה שאינה מאמנת לה.
- אבל אם אינה אומרת שאינה מאמנת לה, יש לחוש לדברי שכנה, ששתיקה כהודאה.
- ואם היא סותרת ומכחשת שכנה, פשיטא שהיא נאמנת, כיון ש"וספרה לה" כתיב, וע"א נאמן ביאסורים.

המתנת ה' ימים – אפי' אחר ראיית כתם

- ❖ **רמ"א:** אפי' אחר ראיית כתם, צריכה להמתין ה' ימים.
 - **ט"ז, ש"ד:** היינו אשה טהורה שמצאה כתם.
 - אבל אם מצאה בז' נקיים, ואפי' ראייה גמורה, אינה צריכה להמתין, ומתחלת עוד ז' מיום שתוכל
- **פ"ת:** בדיעבד, אחר מציאת כתם, אם לא המתנה אלא ספרה ז', יש להקל, אפי' היכא דשמשה.
 - ורק אין להקל בדיעבד כשמצאה הכתם על בדיקת עד.
 - ויולדת א"צ להמתין, כי לא שייך חומרא זו בכלל.
 - והרואה דם אחר טבילה לפני שמשה, מח'.

יג

כבדה אותו מקום

- ❖ **מחבר:** אשה שמצאה כתם, ואינה רוצה להמתין ה' ימים עד שתפלוט כל הזרע, יש לה לקנח יפה יפה אותו מקום במוך כדי להפליט כל הזרע או לרחוץ במים חמין.
- **רמ"א:** אבל אין אנו בקיאים בזה"ז, ואין לסמוך על זה, והכי נהוג מאחר שכבר ממתנינים אפי' היכא דלא שמשה כלל משום לא פלוג.
- וכל הפורץ גדר כשנהגו להחמיר. ישכנו נחש.

א

מחבר: לעולם אינה טהורה, אלא בטבילה כראוי (בלא חציצה, ט"ז) ובמקוה כראוי (מ' סאה, ט"ז)

ב

טבילה בזמנה

האם טבילה בזמנה מצוה?

- ❖ ר"ח, טור, ב"ח: טבילה בזמנה מצוה היא
- ❖ ר"ת, מהר"ק, ש"ד: לאו מצוה היא

בעלה בעיר – ג' מצוות

- ❖ **מחבר:** מצוה לטבול בזמנה כדי לא לבטל מפרו ורבו
- ט"ז: אפי' למ"ד שטבילה עצמה בזמנה לאו מצוה
- ❖ ט"ז, ש"ד: יש גם מצות קיום עונה
- ❖ ש"ד: אפי' כשא"א לשמש, מצוה משום שאר קריבות
- פ"ת: נ"מ בבעל אבל עד מוצ"ש, שטובלת משום שאר קריבות

טבילה בליל שבת – ההיתר

- ❖ **רמ"א:** אם בעלה בעיר, מותרת לטבול בליל שבת בזמנה
- ט"ז, ש"ד: הטעם שמותר רק בבעלה בעיר, שפעם היה מותר תמיד לטבול בליל שבת משום דנראה כמיקר עצמו, אבל האידנא אין סומכין על זה, ולכן צריך בעלה בעיר, ומשום מצוה, להתיר טבילה בזמנה בליל שבת
- טבילה בליל שבת – באיזה מים**
- ❖ פ"ת: חכם צבי: מותר רק במים פושרים. ובא"א פושרין, יש לטבול בבין השמשות ולחזור בלילה, וצ"ע.

טבילה במוצאי שבת (שלא בזמנה)

- ❖ **רמ"א:** כשנהגו להחמיר, גם במוצ"ש אסור, שאין מרחיקין הטבילה מן החפיפה. וגם אלמנה, שאסורה בליל שבת, אסור גם במוצ"ש.
- ט"ז: כאן אין מרחיקין, שחושש לרש"י שצריכה חפיפה ביום, ובשבת אסור. ואע"פ דבד' סגי בלילה, היינו בזמן, ולא בפשעה.
- פ"ת: וכלה מותרת לחוף במוצ"ש, כיון שאינה מהומה לבית.
- ❖ **רמ"א:** ויש מקילין לטבול במוצ"ש, הואיל שלא טבלה בשבת משום חשש איסור. ט"ז: מיירי באלמנה, פ"ת: זה היתר לכל נשים.

טבילה שלא בזמנה

בליל שבת (ובעלה בעיר) – ג' שיטות

- ❖ **ב"ח:** אסור לטבול בכל ענין, אפי' במקום אונס
- ❖ ט"ז: מותר לטבול רק אם היה 'אונס'
- ❖ **רמ"א, ש"ד:** מותר לטבול בכל ענין, אלא אם לא היה אונס והמנהג הוא לא לטבול מחמת זה

ציורים בענין אונס – גבי שבת

אונס:

- לא טבלה כראוי בליל ו', מותרת לטבול בליל שבת משום אונס. (ש"ד – מהר"ם לובלין)
- וכן טבלה בשבת וספק אם כראוי, מותר לטבול עוד פעם.
- אשה שנתאחרה לעשות הפסק, ואז איחר הנקיים למחר, ומשום זה חל הטבילה בליל שבת, מותרת לטבול. (נר"ב)
- שום אונס כגון חולי, ונתרפאת בערב שבת, מותרת לטבול בשבת. (לבושי שרד)
- היוצא לדרך מוצ"ש, מותרת אפי' בפשעה. (חמודי דניאל)

אין אונס:

- אם ספרה ימים בלי צורך, אסור לטבול אחרי ז' בשבת

מחלוקת:

- בעלה לא היה בעיר
- **ש"ד:** מיקרי אונס, ומותרת לטבול, כיון שלא פשעה
- **רמ"א, ט"ז:** אינו אונס, שהיה לה לטבול בזמנה
- **דם טוהר**
- **ש"ד:** מחמיר, דג"מ: מיקל. והוסיף שאם כבר טבלה פעם אחת משום דם טוהר, לכו"ע מותרת בשבת.

בדעיבד אם טבלה (למחמירים)

- ❖ **בשבת: חוט השני, מנ"י:** שוגג מותר, מזיד מוצ"ש. סד"ט: מיקל
- ❖ **ביר"ט: חוט השני:** אין חילוק. מנ"י, סד"ט: להקל לכתחילה

מהו לטבול ביום, ולחזור אחר חושך

- ❖ **ר"ת:** מותר. **רשב"ם:** אסור
- ❖ **ש"ד:** יש להחמיר ביום ח'. ובז', שלכו"ע אסור, יש למחות
- **ב"ח:** גם לא תלך עד החושך, אא"כ עושה חפיפה שם
- ❖ **פ"ת:** סד"ט: יש להקל בז' במקום ביטול עונה, ולחזור בחשך.
- ומי שעושה זה, טוב לעשות הפסק ביום ד' וביום ה'.

אונס עד יום ח'

- ❖ **מחבר:** כשהי' אונס, מותר ביום ח'. אבל לא להקדים ליום ז'.
- **פ"ת:** אונס, היינו רק אונס לכל הנשים בשבעיר.

בדעיבד – גבי טבילה ביום

- ❖ **מחבר:** אם טבלה בז' או ח' ביום, עלתה טבילה.
- **רמ"א:** אבל מ"מ לא תשמש עד הלילה, ולהסתירו מבעלה
- **ש"ד:** הב"ח החמיר, וטוב להחמיר ולטבול עוד פעם מיום ז'
- **פ"ת:** ביום מעונן, וספק לילה, א"צ להחמיר

ג

טבילה ביום

- ❖ **הקדמה: מה"ת:** נדה טובלת רק בלילה, וזבה אחרי ז' ביום, שמקצת יום ככולו. **מדרבנן:** בזה"ז שכולן ספק זבות, אסרו לטבול בז' ביום שמא תראה ותתסור למפרע. ואסרו ביום ח', משום סרך בתה
- ❖ **מחבר:** אסורה לטבול בשביעי ביום, ואפי' בשמיני ביום (או יותר)
- **ש"ד:** אם טבלה שלא כראוי, ואחר ב' או ג' צריכה לחזור, אכתי יש להחמיר לא ביום. ובדעיבד עלתה ביום ח' (עיין לקמן ס"ה)
- ואין חשש סרך בתה בלילה (בטבילה אחרי ב' וג')
- ויום שמיני אסור אפי' כשאין בת, משום לא פלוג
- ❖ **רמ"א:** כלה יכולה לטבול ביום, דלא בא על החתן עד הלילה.
- **ש"ד:** היינו רק יום ח', שלא שייך סרך בתה
- **פ"ת:** דג"מ: בשעת הדחק, אף ביום ז', ובלבד שהחופה בלילה (שאין סברא של שמא תראה ותתסור (דחק) (!)
- **ש"ד:** אבל טובלת אחר החופה, עכשיו דינה כשאר נשים
- **רע"א:** כשיש היתר טבילה ביום: לכתחילה נץ, בדעיבד עלות.
- **פ"ת:** קודם אור הבוקר ודאי אסור.

א

כללי דיני חציצה (הדק)

☒ חוצץ מדאורייתא, ✕ חוצץ מדרבנן, ✓ אינו חוצץ

על רוב הגוף		על מיעוט הגוף	
מקפיד	אינו מקפיד	מקפיד	אינו מקפיד
☒	✕	✕	✓*

גדר של "מקפיד"

- ❖ **מחבר:** א' - שמקצת בנ"א מקפידין, והיא לפעמים מקפדת (פ"ת: לעתים מזומנות, כטבעת ועיסה) אע"פ שעכשיו אינה מקפדת. ב' - היא לא מקפדת לעולם אבל רוב בנ"א מקפידים.
- **ט"ז:** אבל אם מקצת בנ"א מקפידים, והיא אינה מקפדת לעולם, אינו חוצץ.
- **ט"ז, ש"ד:** אם שאר בנ"א אינם מקפידים, אבל היא כן מקפדת, חוצץ. (דר"מ, ב"ח)
- ❖ **רמ"א:** אבל לכתחילה לא תטבול אפי' בדבר שאינו חוצץ *
- **ט"ז:** היינו רק לכתחילה, אבל בדיעבד לא גזרינן גזירה לגזירה

ב,ג,ד

רפוי אינו חוצץ

- ❖ **מחבר:** רצועות שבשער, לא תטבול עד שתרפם. ובקליעות, רפיון לא מהני. ובצואר לא צריך רפיון, שאינו הדק, חוץ מקטלא שכן הוא הדק.
- **ט"ז:** רצועות (הדק) חוצץ כיון שמקפדת לעתים, ולכן לא צריך על רובה להיות חציצה (אלא הוא מיעוט המקפיד)

רפוי ומקפיד חוצץ

- ❖ **מחבר:** חלולין, וחוטי שער דעלמא שכרוך בו שעה, אין חוצץ (ט"ז: שאינו מהודק)
- **רמ"א:** ואם היו מוזהבות, חוצצין, דמקפדת שלא ילכלכך.
- **ש"ד:** גם קאי על חלולין, שאם מקפדת, חוצצין

מה טעם להחמיר ברפוי כשמקפיד?

1. **סד"ט:** מצד חציצה, שגזרו אטו הדק
 - a. והיינו כשמקפדת בשעת טבילה ממש.
 - i. **להלכה:** בעוד צד להקל, יש להקל אע"ג דקפיד
 - ii. מה דין רפוי ברוב גוף ואינו מקפיד לדעה זו, דעד כאן כל הגזירה היה כיון שמקפיד. **פ"ת:** מחלוקת
2. **פרישה:** מצד מירתת
 - i. **להלכה:** בדיעבד עלתה לה טבילה

ה,ו

חציצה בשערות

- ❖ **מחבר:** כל סוגי קשר עם ב' שערות, אינו חוצץ. ושער אחת שנקשרה, חוצצת אם מקפדת (או רוב בנ"א מקפיד - ש"ך) או אם רוב שערות קשורה ככה, כדלעיל (ורא' ששער נחשב כגוף בפני עצמו)
- **ט"ז:** גבי שער אחד, מן הסתם אין מקפיד, ולכן חוצץ רק ברוב

מקומות שמקפידים בשערות

- ❖ **מחבר:** שער נדבק מחמת זיעה: (1) נגד הלב וזקן, אין חוצץ. (2) ראש ובית השחי, חוצץ. (3) אותו מקום, באיש אינו חוצץ. ובאשה נשואה חוצץ, ופנויה אין חוצץ.
- **ש"ד, ט"ז:** נשואה חוצץ, שמקפדת שלא תתגנה לבעלה.
- ופנויה קמ"ל דאפי' נשואה שאין בעלה מקפיד, חוצץ.
- **רע"א:** פנויה נ"מ לענין טבילת גרים.

קליעות ע"י שד, אין חוצץ - ד' טעמים (פ"ת)

1. כיון שאינה יכולה לגלחן משום סכנה, אינה מקפדת
2. עיילי ביה מיא, כיון דהוי יותר מנימא אחת
3. כיון דמהדקי, הוי כבלוע ובית הסתרים דאינו מטמא, ולכן אין חוצץ
4. כיון דלא מצי לגלחן, הוי רביתיה

ז

חציצה שבעין

לפלוג בתוך העין		לפלוג חוץ לעין		✕ חוצץ ✓ אינו חוצץ
לח	יבש	לח	יבש	
✓	✕	✕	✕	מחבר
✓	✓	✓	✕	רא"ש, טור

- ❖ **ש"ך:** רוב ראשונים סוברים שהמח' של תוך העין הוי רק לטהרות או ולא לבעל, ולכן:
 - לכתחילה צריך ליזהר ע"פ **הרמ"א** לעיל (ס"א)
 - וביבש (בתוך) אם אפשר לטבול שנית, תטבול
 - ואם א"א, יש לסמוך על רוב הראשונים, שאינו חוצץ לבעלה (המחבר חולק!)
 - וכל זה גם לסעיף ח' (חוץ), ט' (יבש), ל"ה, ל"ט
 - אבל לפלוג חוץ לעין, אפי' לח, לכר"ע להחמיר

לפלוג בחוטם

- ❖ **רע"א:** (1) לפלוג יבש בתוך החוטם, לא ניתנה תורה למלאכים, (2) ובחלל הגוף אפי' א"צ ראוי לביאת המים, (3) ורק נכון ליזהר להסיר היבש משפת החוטם בפנים

ח,ט,י

כחול

- ❖ **מחבר:** כחול שבעין אינו חוצץ, חוץ לעין חוצץ.
- ואם בטבע פותחת וסוגרת תמיד, אפי' חוץ אין חוצץ
- **ש"ך:** וכחול לרפואה, חוצץ אפי' בתוך העין

רטיה

מחבר: רטיה על המכה חוצץ.

מכה

- ❖ **מחבר:** גליד, ווריר אחר ג' ימים חוצץ. וריר תוך ג' אין חוצץ.
- ולכן אשה בעלת חטטים צריכה לחוף במים עד שיתרככו.
- **פ"ת:** בעיני ג' ימים מע"ל (לקולא), והמחמיר תע"ב.
- **ט"ז:** וגרב צריכה להסיר אע"פ שכואב, ומהר"ח א"ז הסתכל
- **פ"ת:** ואף דאסור להסתכל במכוסים, מיירי אחר טבילה.

סימן קצ"ח

יא

קוץ

- ❖ **מחבר:** קוץ נראה בחוץ חוצץ. ואין נראה, אינו חוצץ.
- **ט"ז, ש"ד:** ואם עלה קרום, אינו חוצץ, אפי' נראה תחת הקרום.
- **ש"ד:** משוקע, שאינו שוה לבשר, אין חוצץ, אע"פ שנראה בפנימי.

יב, יג

לכלוכי צואה

- ❖ **מחבר:** לכלוך מזיעה אינו חוצץ. ורק אם נגלד, חוצץ.
- מלומלן**
- ❖ **מחבר:** מלומלן חוצץ. **ט"ז, ש"ד:** חוטין מעיסה שלש

סיכום של דם (מסעיף ט-טז)

1. **יבש** – חוצץ * (סעיף ט, טו)
2. **לח** – אינו חוצץ ✓ (לפי המחבר, סעיף טו)
3. **מקפדת** – חוצץ אפי' בלח * (לפי הרמ"א, יט)
4. **נסוך** – חוצץ * (סעיף טז)
5. **נתבשל** – חוצץ אפי' בלח * (סעיף טז בש"ך)

יד, טו, טז

טיט, דיו, חלב, דבש, דם

- ❖ **מחבר:** טיט היון ויוצרים, חוצצים אפי' לח.
- ❖ **שאר טיט,** לח אינו חוצץ, שנמחה במים. אם יבש חוצץ.
- ❖ **וגם דיו, חלב, דבש,** ודם: לחים אינו חוצץ. יבשים חוצץ.
- **רמ"א:** אבל אם היא מקפדת בכל אלו, אז אפי' לח חוצץ.

עוד בענין דם

- ❖ **מחבר:** דם שנסוך בבשר, אפי' לח, חוצץ.
- **ש"ד:** שמתחיל להתייבש, שכשתולים אצבע, נמשך חוט
- **בה"ג:** וכשנתבשל באש, חוצץ אפי' לח

יז

צבע (איפור)

- ❖ **ב' טעמים להקל בראשונים:** (1) נוי הוא. (2) חזותא בעלמא
- ❖ **מחבר:** צבע של נשים אינו חוצץ. וכן צָבֵעַ.
- **רמ"א:** וכן שוחט וכו', שרובם אינם מקפידים.
- **ש"ד:** ואע"פ שחופה רוב השער, אינו חוצץ, שהיו כגופו של השער, ועוד, שהמראה מן הצבע אין בו ממש
- **ט"ז:** שחרורית ממקוה אין חוצץ
- **ש"ד:** ואינו דומה לדיו, שדיו יש ממשות

יח-כב

צפורן

- ❖ **מחבר:** תחת צפורן, נגד בשר אין חוצץ. שלא נגד בשר חוצץ. **ובצק,** אפי' נגד הבשר, חוצץ.
- ונשים נוטלות לפני טבילה, שקשה לכוון 'נגד בשר'
- **ט"ז:** דבר מועט מאד, אין חוצץ, דהוי מיעוט שאין מקפיד.
- ❖ **ט"ז: ר"ת:** רק טיט היון וכדו' חוצץ נגד הבשר, אבל שאר טיט אין חוצץ בכלל. ולא זכר השו"ע להקל.
- מ"מ בנטילת ידים, מיקל כר"ת, ורק טיט יון חוצץ
- **ש"ד:** המחבר לא כ' להקל כיון דמ"מ נשים נוהגות ליטול ציפורנים. ובודאי בנטילת ידים יש להקל.
- ❖ **מחבר:** דוקא בצק שתחת, חוצץ, אבל **צפורן עצמה** אין חוצץ, ואפי' אם הוי גדולה ועומדת ליחתך.
- **רמ"א:** והוא דאין צואה תחתיה
- **ט"ז:** טעם, שצפורן דומה לשער, שהיו חלק מגופה

שכחה צפורן – בדעבד

- ❖ **רמ"א:** וכיון שנהגו ליטול, אז כששכח, צריכה טבילה אחרת, וכן נוהגין.
- **טעמים:** (1) חשש אינו נקי. (2) כל שעומד לקצוץ
- **טבילה אחרת:** **ט"ז:** אחר תשמיש, אינה חוזרת, שאינו אלא חומרא. **ש"ך:** מחמיר כשאפשר

צפרני רגלים

- ❖ **ש"ד:** צריך ליטול צפרני רגלים
- **פ"ת:** חמודי דניאל: אם שכחה, א"צ עוד טבילה. ואפשר שאפי' יודעת שאינו נקי, שאין נשים מקפיד

שכחה לגזוז בליל שבת

- ❖ **ט"ז:** לא תחתוך ע"י גוי, אלא תנקרם היטב ותטבול
- 1. שאין מצוה גמורה בנטילת צפורן
- 2. וגם כשהיא מסייע, הוי כעושה מלאכה דאורייתא
- ❖ **ש"ד:** עכום ע"י שינוי. ואם א"א בשינוי, עכום כדרכה
- 1. אין מלאכה דאו', שהיו מלאכה שאין צריכה לגופה
- 2. כשנוטל בידו, לכ"ע הוי דרבנן
- 3. מסייע אין בו ממש
- 4. נטילת צפורן הוי מצוה ולכן בגוי לא גזרו בשבות
- 5. י"א אפי' מלאכה דאו' מותר ע"י גוי במקום מצוה
- ❖ **פ"ת:** עכום ע"י שינוי, אבל לא ע"י כלי (כש"ך)

צפורן המדולדלת

- ❖ **רמב"ם, ש"ך:** בין שפירש מיעוטה או רובה, תמיד חוצץ
- ❖ **טור, מחבר:** מיקל כשפירש רוב, שאינו חוצץ

טעמים לחלק בין רוב למיעוט

1. רוב שוב אין נחשב כחלק מהגוף (וש"ך חולק, כנ"ל)
2. מקום החיבור חוצץ במיעוט, שנחשב כמקוטע ולכן הוי כבית הסתרים וצריך ראוי לביאת המים, ואינו. משא"כ:
 - a. כשפירש רובו, יכולה להסירה בידה, וכן שאינה מסירה, נחשבת כאינה מקפדת
 - b. כשפירש רובו, רובו ככולו
 - c. כשפירש רובו, לא צריך אומן לחתכו
3. מקום החיתוך חוצץ במיעוט שאין המים נכנס לסדק, משא"כ כשנפרץ רובו, המים נכנסין (ט"ז)

סימן קצ"ח

כג

תכשיטים

❖ **מחבר:** תכשיטים רפויים אינם חוצצים. מהודקים חוצצים.➤ **רע"א:** ביאר הרמ"א (אר"ח) שאין אנו בקיאים ברפוי, ולכן לכתחילה אסור. ומסוקפת, א"צ טבילה אחרת.▪ **פ"ת:** מביא ג' שיטות בענין תכשיטים רפויים:

1. **סד"ט:** בדיעבד לקולא, כמחבר, שרפוי אינו חוצץ.
2. **בית הלל:** רק אם שמשה, יש להקל.
3. **חמודי דניאל:** להחמיר אפי' בעברה לילה, אא"כ הוי רפוי הרבה.

➤ **ט"ז:** ואינו מיעוט שאינו מקפיד, כיון שמסירם בשעת לישא▪ **פ"ת:** סד"ט: ואם אין דרכה ללוש, אין חוצץ אפי' הדוק.

- אבל אין להקל, שסתם פסקו שחוצץ. ול"ד לצובע, שידוע, אבל הכא לא פלוג. ובשמשה, אפשר להקל

אגד במכה

❖ **מחבר:** וכן באגד על מכה, תלוי אם הוי רפוי או לאו➤ **ש"ד:** הב"ח חולק, שאגד אפי' רפוי חוצץ, דלא עיילי בה מיא➤ **פ"ת:** אשה שלא רוצה מים בעיניה: (1) לא יעשה אגד רפוי, שגזרי' אטו אינו רפוי (כיון שרוצה מהודק, משא"כ תכשיטים שאין תעולת במהודק). (2) תדיח ידיה ותתן ברפיון. (3) ורק באשה אחרת (כדי לא לעשות קמטים)

כד, כה

בית הסתרים

❖ **נדה סו:** קמטים לא צריך מים, אבל צריך ראוי לביאת המים, שכל הראוי לבילה, אין בילה מעכבת.❖ **מחבר:** צריכה לחצוץ שיניים, שאם מצא, לא עלתה.➤ **ש"ד:** צריכה, דלא כב"ח שהוי רק עצה טובה❖ **מחבר:** ומנהג יפה לא לאכול בשר ביום טבילה➤ **ט"ז:** ואם אכלה, אין מעכב. ובשבת וי"ט, אוכלים➤ **רמ"א:** אין לאכול בין רחיצה לטבילה, וכן נהגו.

בית הסתרים – בדיעבד (גם קצ"ט)

❖ **מחבר:** לא הדיחה הסתרים, ונמצא חציצה, לא עלתה.➤ ובלא נמצא חציצה, אע"פ שלא בדקה קודם טבילה, עלתה. **משא"כ** בדיקת הגוף וחפיפת ראש:

1. בבית הסתרים, ודאי נפל לפני גמר טבילה, שאינו מצוי שיפול אחר הטבילה, משא"כ גוף
2. כיון דלא צריך ביאת המים, תלינן לקולא, ש"ד

דבר בפרוזדור לצורך רפואה

❖ **פ"ת:** נר"ב: אותו מקום הוי בית הסתרים, וצריך 'ראוי'.

אבל בעומק, מיקרי בלוע וא"צ 'ראוי'.

➤ והקיל החר"ד (א"צ 'ראוי') ורע"א (סכנה אין מקפדת)

כו-ל

כ"ו - התעסקה בדבר החוצץ

❖ **מחבר:** לא בדקה בסתרים גם אחר הטבילה, ונתעסקה בכתמים, תלינן לקולא.➤ **ט"ז:** היתר זו דוקא גבי בית הסתרים, שלא צריך ביאת המים.

כ"ט - כבוש יד

❖ **מחבר:** במקוה של מ' סאה, מגונה לומר לחבר לכבוש ידו➤ **ט"ז:** חשש שיוציא לפני גמר, ויהיה חסר➤ **ש"ד:** רמב"ם: אפי' יותר ממ' סאה, מגונה

כ"ז - קירצה וכדו'

❖ **מחבר:** קרצה שפתיה או ידיה, או שער בפייה, לא עלתה➤ **חמודי דניאל:** אבל קרצה שיניה אינו חציצה.

ל' - להגביה רגליה

❖ **מחבר:** אין צורך להגביה רגליה, שהמים מקדימים (אלא אם יש טיט)➤ **ש"ד:** צ"ע: משמע כשיש טיט, צריכה להגביה, אבל לקמן משמע שאסור לטבול? (1) אה"נ אין לטבול (2) יש חילוק בין טיט לטיט

לא

טבילה על גבי כלים – ב' סוגיות – ב' חששות

❖ **מקואות (ה' ב'):** לא יטבול על גבי ספסל➤ **ראב"ד ורשב"א:** דדבר שמקבל טומאה יש גזירת מרחצאות➤ **ר"ש:** יש לחלק בין כלים תלושין, שיכול לטבול בתוכם, לכלים קבועים.❖ **נדה (סו):** אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול משום פחד

טבילה על גבי כלים – הלכה

❖ **מחבר:** מדאורייתא, אין טובלין בתוך כלים

➤ ולכן לא תעמוד על גבי כלי המקבל טומאה משום גזירת מרחצאות (אטו בתוך כלי), כראב"ד במקואות.

▪ עברה וטבלה, לא עלתה לה טבילה

➤ וכן לא תעמוד על כלי חרס (אינו מקבל טומאה) שמא

תפחד, כגמ' בנדה.

▪ עברה וטבלה, עלתה טבילה. (ודלא כב"ח)

❖ **ט"ז:** הראב"ד סובר שאפי' רק ראויין למדרס, אסור לטבול בו,

שהרואה יטעה. וא"כ למה מנהגינו לעשות מקוה בנסרים?

➤ ולכן הט"ז חולק על הראב"ד ומחבר שאין גזירת מרחצאות.

➤ **ש"ד:** סובר כמחבר, אבל לא לעשות מקוה בראוי למדרס.

כח

אחיזה בחברתה

❖ **מקואות:** אוחז באדם וטובל, טמא. ואם הדיח ידיו טהור. ר"ש אומר ירפה ידיו.➤ **בית יוסף:** כו"ע פסקו כת"ק○ **רמב"ם:** לחומרא, שלא סגי ברפוי, גזירה שמא לא ירפה. ורק סגי בהדחה.○ **רשב"א:** לקולא, שרפוי פשיטא מהני, וגם הדחה במהודק.❖ **מחבר:** פסק לקולא, שמהני או ברפוי, או אם הדיח

תחילה, וכ"פ הט"ז

➤ **ש"ד:** גבי רפוי: והב"ח מחמיר, שגזרינן הכא ברפוי שהוא בהול ומתפחד.➤ **ש"ד:** גבי הדחה: מותר רק בדיעבד, אלא באשה שאינה יכולה לעמוד.

▪ ודוקא במי מקוה, כרמ"א. והט"ז חולק, שאפי' מים תלושים.

לב

סילון

- ❖ **מחבר:** סילון בקרקע המקוה, אם אין לו לבזבז, מותר לעמוד עליו ולטבול.
- **ט"ז:** מותר משום: אין גזירה מרחצאות כיון שאין שם כלי עליה, ואין פחד, כיון שקבוע בקרקע.
- **ש"ד:** והטור התיר אפי' עם לבזבז, שסובר כה"ש דלעיל, ואין זה נחשב כקבוע.

לד

מקום שיראוו

- ❖ **מחבר:** אין לטבול במקום שיש חשש שיראוו, שגורם למהירות, ולא תדקדק.
- ובדיעבד, עלתה טבילה. (שפחד, עולה טבילה בדי')

לה

דרך גדילתה

- ❖ **מחבר:** תטבול דרך שהולכת בהילוכה.
- **ש"ד:** שכעושה כן, יכול המים לבא לכל מקום גלוי בגוף. ושאר מקומות הוי סתרים, שצריך רק 'ראוי'.
- ❖ **מחבר:** ואם שינתה, עלתה. וי"א שלא עלתה.
- **ש"ד:** צ"ע על המחבר, למה עלתה, הא לעיל ס"ז רוב פוסקים הקילו בזה אבל המחבר החמיר (עי' שם)?
- **ט"ז:** לפי ה"א, למה יפסול, הא המים מקדימים (ל')? ותי' שיש חשש שידבקו הקמטים לפני ביאה למים.
- ולכן נכון להרטיב במים לפני המקוה.
- **ש"ד:** חולק על ט"ז, שאין זו מועיל, שעדיין הקמטים לא יהיו מחוברים למי מקוה.

לג

מקוה שיש בו טיט

- ❖ **מחבר:** לא תטבול כשיש טיט (עבה), משום חציצה, אלא אם תתן זמורות. ואם טבלה, לא עלתה לה טבילה.
- **ט"ז:** מאי שנא ממטה שטובל במים, שאין חשש ברגלים, שהמים מקדימים? ותי' ששאני רגלי אדם, שיש יותר חשש. ???
- ולשי', גם מותר לשים נסרים, שאין גזי מרחצאות.
- **ש"ד:** והא רק טיט היון חוצץ? י"ל שמירי בטיט כזה.
- אבל סתם טיט אינו חוצץ.
- **פ"ת:** אבל צריכה להגביה רגליה בשעת טבילה ממש.

לו, לז

גובה מי המקוה

- ❖ **מחבר:** צריך לפחות בגובה של זרת למעלה מטיבורה.
- ובפחות מזה, רק באשפר לשכב שהגוף במים.
- **פ"ת:** זרת הוי ג' טפחים (י"ב גודלין), ועכ"פ לא יפחות מ' גודלין.

לח, לט

פיה ועיניה

- ❖ **מחבר:** אין צריכה לפתוח פה, ולא לקפץ יותר מדי. וכן בעינים, לא תסגור ולא תפתח ביותר.
- בפה, אם קפצה, לא עלתה טבילה.
- בעיניים, ואם עשתה, י"א שלא עלתה טבילה.
- **ש"ד:** בעיניים, רק הוי י"א, שפה, משנה היא. אבל עיניים, המים עדיין יכנסו.

מח

טבילה בלא כוונה

- ❖ רב, רמב"ם, מחבר: מותרת לבעלה (ואסורה בתרומה)
- ❖ ר' יוחנן, רשב"א: מחמירים לעוד טבילה. **רמ"א:** כשאפשר
- **ש"ד:** אבל אין לברך כשתחזור לטבול
- **ט"ז, ש"ד:** וכשאנסה חברתה לטבול, לכו"ע הוי טבילה, שכוונת חברתה מיקרי כוונה
- **פ"ת:** וכשטבלה לבעלה חולה לעזרו, מהני אף לתשמיש
- כשנכנסה להקר ונמלך לטבול בלי לצאת, מהני אף למחמיר.

להיות צנועה

- ❖ **רמ"א:** נהגו להסתיר ליל טבילה; אינו עושה: "ארור שוכב.."
- יש ליזהר שתפגע חברתה, ולא איש. יר"ש תחזור לטבול
- **ש"ד:** פוגע סוס, תשמש, שבניה יהיו נאה, ת"ח, וכו'

מ-מז

בלנית, להטיל מים, אבק, ועוד

- ❖ **מחבר:** צריך בלנית שהשער אינו צף. וכשאין, תכרוך ברפוי.
- **רמ"א:** שאם לא עשתה כן וטבלה בעצמה, לא עלתה.
- ❖ **מחבר:** המפשלת בניה אחריה כשהיא ערומה, לא עלתה
- **ש"ד:** הב"ח חולק, דעלתה טבילה.
- ❖ **מחבר:** צורות בסדקי רגליה חוצצים. **ש"ד:** שצריך 'ראוי'
- ❖ **רמ"א:** צריכה להטיל מים קודם אם צריכה, שצריך 'ראוי'.
- גם צריכה להסיר צואת החוטם.
- **ש"ד:** כל זה אינו מעכב בדיעבד (המים יכנסו).
- ❖ **מחבר:** שערות מודבקות למכה, חוצצים.
- ❖ **מחבר:** לא תטבול באבק על רגליה. ואם טבלה, י"א שאינו חוצץ, וי"א שחוצץ אלא אם טבלה בחמין.
- **פ"ת:** אבק בראש לנוי, חוצץ לטבילה.
- ❖ **מחבר:** טבלה בבגדיה, עלתה הטבילה. **ש"ד:** דוקא ברפוי
- **פ"ת:** דוקא בבגדים שאינה מקפדת לפי סד"ט בס"ד.
- ❖ **מחבר:** כנים צריך להסירם. וכשא"א, אינו חוצץ.
- **ש"ד:** וכשיכול להסירן ולא עשה, חוצץ אפי' דיעבד.

סימן ר

אימתי תעשה ברכת הטבילה

ברכה

- ❖ **ד"ר:** קודם הטבילה – עובר לעשי', חוץ מגר. ❖ **רש"י:** אחר טבילה (ל"פ גר)
- ❖ **מחבר:** (1) כשפושטת ועומדת בחלוקה, תברך, ותטבול.
- (2) אם לא עשתה, תברך אחר שהגיע לצווארה.
- (3) אם המים צלולים, עוכרתן ברגליה ומברכת.
- **ט"ז:** למה עוכרתן, הא באו"ח כ' שאשה א"צ הפסק למטה מלב?
- ❖ **רמ"א:** נוהגים לא לברך עד אחר הטבילה, שמכסית בעודה במים.

הלכה למעשה

- ט"ז וש"ד:** ג' דינים לענין ערוה וברכה: ❶ איסור ברכה בלוי ערוה. ❷ ראיית ערוה. ❸ לבו רואה ערוה (דרבנו)
- מים הוי כיסוי לגילוי ערוה (❶). (דלא כדרישה: חסרון כבוד שכינה).
 - בחגורה שייך גילוי ערוה (❶) אפי' שאין בעיה של לבו וערוה (❷).
 - מח' ראשונים אם ❸ שייך באשה, ואנו מקילין (כאורחות חיים).
- ש"ד:** למנהגינו הכל מותר כי סוברים כראשונים המתירים ב❶, ולכן מברכת במים צלולים ❶, כשעיניה לחוץ ❷.
- ט"ז:** אבל צד הטוב לחבוק בידים בין לב לערוה ❸.

א,ב

מחבר: ד' דינים של חפיפה

- (1) **רבא:** צריכה להדיח בית השחי ובית הסתרים במים.
- **רמ"א:** ולא בשאר משקין.
 - **ט"ז:** שמא ישאר כתם המשקה בקמטים
 - **פ"ת:** בשאר הגוף שאין קמטים מותר בשאר משקין.
- (2) **תקנת עזרא:** לסרוק שערה במסרק.
- **ש"ך:** היינו כל שערה שבגופה, ולא רק בראשה.
- (3) **מדאורייתא:** צריכה לבדוק ולעיין כל גופה סמוך לטבילתה.
- **ט"ז:** אם עיינה בשעת החפיפה, די, ולא צריכה בטבילה.
 - וכשהחפיפה רחוקה הטבילה, אז לעיין בטבילה.
 - **נר"ב:** אשה שמסופקת אם עיינה, הוי ספק דאורייתא וצריכה טבילה מחדש.
 - ואם עיינה, רק שמסופקת אם סרקה, הוי ספק דרבנן, אבל מ"מ צריכה טבילה אחרת כיון: (1) איכא חזקת איסור, (2) הוי דבר שיש לו מתירין.
 - ויש צדדים להתיר, וצ"ע.
- (4) **מנהג ישראל:** לחוף ולשטוף כל גופה ושערה (ר"ן)

מים

- ❖ **מחבר:** חפיפה בשער צריך להיות במים חמין.
- ולא לעשות בכל דבר שמסבך השער.
- **רמ"א:** זהו לכתחילה, אבל אם רואה שאין השערות קשורין ומסובכין, שרי.

ח,ט

לא עשתה כתיקונה

- ❖ **מחבר:** אם לא חפפה כלל, אע"פ שעיינה, לא עלתה טבילה.
- **ש"ך:** ואפי' חפפה מיד אחר הטבילה וסרקה, שמא בשעת טבילה היה קשור ועכשיו ניתר עם המסרקת.
- ❖ **מחבר:** אבל בבית סתרים שלא חפפה ורק עיינה, עלתה טבילה. ולטעמים לחלק בין בית הסתרים לשאר גופה, עיין לעיל סי' קצ"ח סעיף כ"ד.

י-יג

נמצא חציצה

- ❖ **מחבר:** חפפה ועיינה וטבלה, ובעלייתה נמצא דבר חוצץ:
- אם בתוך עונה שחפפה טבלה, אינה צריכה טבילה אחרת. ואם לאו, צריכה טבילה אחרת (**רמ"א:** ואפי' אם חפפה ביום סמוך לערב, וטבלה בתחילת הלילה, הואיל והיה בשתי עונות).
- **רמ"א:** ולהרמב"ם, בין כך ובין כך צריכה טבילה אחרת, אלא שחפיפה בעונה הקודם גם צריכה לחזור לחוף.
- **שב יעקב:** יש להחמיר כהרמב"ם.

נתעסקה באותו מין

- ❖ **מחבר:** אבל אם נתעסקה באותו מין בין טבילה לבדיקה אינה צריכה טבילה אחרת, שאני תולה באותו מין.
- אבל אם לא חפפה קודם טבילה, אין תולין בו אע"פ שנתעסקה בו אחר טבילה.
- אבל בבית הסתרים תולין, אע"פ שלא חפפה.
- **ש"ך:** והב"ח חולק, שאפי' בנתעסקה אין תולין.

ג-ו

זמן החפיפה

- ❖ **רש"י, ש"ך:** מוטב שתהיה החפיפה ביום שלפני טבילתה ולא בלילה, לפי שממהרת לביתה ולא תחוף יפה.
- ❖ **שאלתות, מחבר:** מוטב בלילה, כדי לסמוך לטבילתה.
- ❖ **רא"ש:** המנהג יפה להחמיר כשניהם.
- ❖ **מחבר:** חפיפה צריך להיות סמוך לטבילה.
- ומנהג כשר להתחיל לחוף מבע"י ולעסוק עד שתחשך.
- ❖ **ש"ך:** אצלנו נוהגות להשתטף ולחוף ולרחוץ ולסרוק הכל בבית המרחץ סמוך מיד לטבילה, ונכון הוא.
- ❖ **רמ"א:** בשעת הדחק שאפשר לחוף רק ביום או רק בלילה, יכולה לעשות. ובלבד שלא תמהר לביתה ותחוף כראוי.
- ❖ **ט"ז:** ובשעת הדחק כשחופפת ביום, עדיין צריכה עיון ובדיקה בכל גופה קודם הטבילה.
- ❖ **ש"ך:** מנהג כשר להתחיל מבע"י ותעסוק בחפיפה עד שתחשך. ובע"ש ועי"ט, חופפות בע"ש ועי"ט וגם בליל טבילתן אם אפשר, אפי' רחוק ג' ימים.

טבילה במוצאי שבת

- ❖ **מחבר:** כיון שא"א לחוף מבעוד יום, תחוף במוצ"ש.
- ❖ **רמ"א:** ומ"מ מנהג יפה הוא שתרחץ היטב בערב שבת, ובמוצ"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט.
- **ט"ז:** אף לשאלתות סגי בהכי, דמודים כאן דמהני חפיפה דע"ש לצרף להך חפיפה מועטת.
- ❖ **ש"ך:** מעיקר הדין לחוף היטב בע"ש (כרש"י), אבל גם תרחוץ ותחוף במ"ש (כנ"ל, שכשאפשר, לעשות שניהם).
- ❖ **סכום:** (1) מחבר: רק מוצ"ש. (2) **רמ"א:** מנהג יפה גם בערב שבת. (3) **ש"ך:** מעיקר הדין בערב שבת.
- ❖ **מהרש"ל:** עתה תקנו לחוף בלילה ותעסוק בחפיפה דוקא שעה אחת שלא תהא מהומה לביתה.

חפיפה רחוקה

- ❖ **מחבר:** חלו ב' ימים טובים ביום ה' ו' וליל טבילתה בליל שבת, תחוף ביום ד', ותקשור שערותיה כדי שלא יתבלבלו.
- ❖ **רמ"א:** גם תזהר בימים שבין החפיפה לטבילה מכל טינופת.
- ואם אי אפשר לה לזהר, אין לחוש, ומ"מ תרחוץ ידיה כל פעם שלא תבא לידי חציצה.
- ❖ **מחבר:** ובשעת טבילה צריכה לעיין בכל גופה ושערותיה.
- וגם להדיח בית הסתרים במים חמים שהוחמו.
- **ט"ז:** היינו להדיח לפני שבת, ביר"ט.
- **ש"ך:** בשבת מותר לרחוץ פניה ידיה ורגליה בחמין שהוחמו מע"ש, או שאר אברים, כל שאינה רוחצת כל גופה.

נתעסקה אחר חפיפה

- ❖ **מחבר:** חפפה, ונתעסקה לפני טבילה, לא עלתה, אפי' אם לא נמצא דבר חוצץ אחר הטבילה, שמא נפל בעלייתה.
- **רמ"א:** מיהו כשבדקה עצמה לפני הטבילה, מהני טבילתה.

סימן ר

בסוף
עמוד
הקודם

מראי מקומות שנת תשס"ט

חורף תשס"ט.

מר"מ א' (יום א', ד' חשון) – משנה (דף מ.), נדה (דף סו.), אמר רב יהודה, אמר ר' זירא, בדי השולחן (הקדמה לסי' קפ"ג), נדה (דף נז: - ריש דף נח.), תוס' (שם ד"ה כרבי, ד"ה מודה), טשו"ע (סי' קפ"ג), נו"כ (שם), תוה"ש (סי' א'), מחה"ש (סי' ב').

מר"מ ב' (יום ד', ז' חשון) – נדה (דף נח. - סוף הפרק), תוס' (שם ד"ה כשורה), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' א'), סד"ט (סי' ק"צ צ"ג ד"ה ולכן), חור"ד (סי' קצ"ו ס"ק ג').

מר"מ ג' (יום א', י"א חשון) – טשו"ע (סי' ק"צ סעי' ב' - סעי' ד'), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' ה'), אג"מ (יו"ד ח"ג סי' מ"ו אות ב').

מר"מ ד' (יום ד', י"ד חשון) – רא"ש (סי' ב', סי' ו'), טשו"ע (סעי' ו' - סעי' ט'), אג"מ (ח"ד סי' י"ז אות ז'), בדה"ש (ביאור' ד"ה יש, עמ' קנ"ז).

מר"מ ה' (יום א', י"ח חשון) – נדה (משנה ב' דף נט: גמרא דף ס: אמר רב מתנה), נדה (דף סא: ת"ר בגד צבוע), טשו"ע (סעי' י'), אג"מ (ח"ג סי' נ"ג, ח"ד סי' י"ז אות י"ד), ליקוט ספרים.

מר"מ ו' (יום ד', כ"א חשון) – רא"ש (פרק ח' סי' א', סי' ז'), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' י"א - סעי' י"ז), שבה"ל (ח"ד סי' ק"ד).

מר"מ ז' (יום א', כ"ה חשון) – טשו"ע (סי' ק"צ סעי' י"ח - סעי' כ"ד).

מר"מ ח' (יום ה', כ"ח חשון) – רא"ש (פרק ח' סי' ח'), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' כ"ה - סעי' ל"ב), אג"מ (יו"ד חלק ד' סי' י"ז אות ג'), נדה (משנה דף יד. - דף יז:), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' ל"ג - ל"ח).

מר"מ ט' (יום א', ג' כסליו).

מר"מ י' (יום ד', ו' כסליו) – נדה (דף ס.), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' ל"ט - סעי' מ"ד), נדה (משנה דף נו. - דף נז:), טשו"ע (סי' ק"צ סעי' מ"ו - סעי' מ"ט).

מר"מ י"א (יום א', י' כסליו) – נדה (משנה דף ס: - דף סא. בדקה אחת), טשו"ע (סעי' נ' - נ"ד), אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"א), שבה"ל (ח"ב סי' פ"ו).

מר"מ י"ב (יום ד', י"ג כסליו) – נדה (משנה דף טו. - משנה דף טז.), תוס' (ד"ה אפ"י, ד"ה ורב), נדה (משנה דף סג: - משנה), מחבר (סי' קפ"ד סעי' א' - סעי' ב'), ש"ך (סי' קפ"ט ס"ק ל"ט), אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ז אות כ"ח).

מר"מ י"ג (יום א', י"ז כסליו) – רמ"א (סעי' ב'), ש"ך (סי' קפ"ט ס"ק ל"ט), מראה כהן (עמ' קמ"א), רא"ש (פרק ט' סי' ב', סוף סי' ג' ד"ה ואשה), טשו"ע (סי' קפ"ד סעי' ג' - סעי' ח'), פת"ת (סי' קפ"ה ס"ק ט"ו, חת"ס סי' קס"ג).

מר"מ י"ד (יום ד', כ' כסליו) – טשו"ע (סי' קפ"ד סעי' ט' - סעי' י"ב).

מר"מ ט"ו (יום א', כ"ד כסליו), וסת הפלגה, וסת החודש – נדה (משנה דף סג. - ריש סד.), טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' א' - סעי' ד', סעי' ו').

מר"מ ט"ז (יום ד', כ"ז כסליו), וסת הדילוג, וסת סירוג – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' ה', סעיף ז' - סעי' י"ב).

מר"מ י"ז (יום ג', ג' טבת) – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ג), ברתי (תפרי"י ס"ק ט"ו), חור"ד (בי' ס"ק י"ב ד"ה אמנם), בית מאיר.

מר"מ י"ח (יום א', ח' טבת) – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ד - סעי' ט"ז), נקודה"כ.

מר"מ י"ט (יום ד', י"א טבת), וסת האונס – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ז - סעי' י"ח).

מר"מ כ' (יום א', ט"ו טבת), וסת הגוף – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ט - סעי' כ"ו).

מר"מ כ"א (יום ד', י"ח טבת), תינוקת, זקנה – נדה (סוף דף ט. - דף י.), טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' כ"ז - סעי' ל"א).

מר"מ כ"ב (יום א', כ"ב טבת), מעוברת, מינקות, – טשו"ע (סי' קפ"ט סעי' ל"ב - סעי' ל"ד), אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ד, סי' י"ז), כדורים (pills).

מר"מ כ"ג (יום ד', כ"ה טבת), אמתלא – נדה (דף יב., ת"ר), כתובות (דף כב., משנה, גמרא), שו"ת הרמ"א (סי' ב'), טשו"ע (סי' קפ"ה סעי' א' - סעי' ג').

מר"מ כ"ד (יום א', כ"ט טבת), תשובה – טשו"ע (סי' קפ"ה סעי' ד'), פת"ת (שם), רמ"א (או"ח סי' של"ד סוף סעי' כ"ו), מ"ב (שם).

מר"מ כ"ה (יום ד', ג' שבט), **בדיקות** – **משנה** (דף יא.), **גמרא** (דף יא: פעמים - דף יב:), **רש"י** (סוף הפרק), **טור** (סי' קפ"ו), **ב"י** (שם), **שו"ע** (סי' קפ"ו), **אג"מ** (יו"ד ח"ב סי' ע"ה וד"ה ולענין, ח"ג סי' נ', ע"י ח"ב סי' ע"ב).

מר"מ כ"ו (יום א', ז' שבט) **רמ"ת** – **נדה** (סוף דף סה: - דף סו.), **משו"ע** (סי' קפ"ז סעי' א'), **נוב"ק** (יו"ד סי' ס"א).

מר"מ כ"ז (יום ד', י' שבט) – **משו"ע** (סי' קפ"ז סעי' ב' - סעי' ד').

מר"מ כ"ח (יום א', י"ד שבט) – **משו"ע** (סי' קפ"ז סעי' ה' - סעי' ז').

מר"מ כ"ט (יום ד', י"ז שבט) – **משו"ע** (סי' קפ"ז סעי' ח' - סעי' י').

מר"מ ל' (יום א', כ"א שבט) – **משו"ע** (סי' קפ"ז סעי' י"א - סעי' י"ד).

מר"מ ל"א (יום ד', כ"ד שבט), **מראות** – **נדה** (משנה דף יט. - ריש דף יט:), **תוס'** (ד"ה הירוק), **רא"ש** (פרק ב' סי' ד'), **נדה** (דף כ:), **ילתא**, **משו"ע** (סי' קפ"ח סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ ל"ב (יום א', כ"ח שבט) – **משנה** (דף כא.), **גמרא** (דף כא:), בעי מיניה רבי ירמיה - דף כב:), **רא"ש** (פרק ג' סי' ב'), **משו"ע** (סי' קפ"ח סעי' ג' - סעי' ו'), **הגרשז"א** (מנחת שלמה ח"ב סי' ע', או מנחת שלמה תנינא ב - ג) סי' ע"ב).

מר"מ ל"ד (יום ד', א' אדר), **דם במי רגלים** – **נדה** (דף נט:), **רא"ש** (פרק ט' סי' א'), **משו"ע** (סי' קצ"א).

מר"מ ל"ה (יום א', ה' אדר) – **נדה** (סוף דף סו.), **רא"ש** (פרק י' סי' ד'), **משו"ע** (סי' קצ"ב).

מר"מ ל"ו (יום ד', ח' אדר), **בתולים** – **משנה** (דף סד:), **נדה** (דף סה:), רב ושמואל, **משו"ע** (סי' קצ"ג), **אה"ע** (סי' ס"ג), **או"ח** (סי' ר"פ).

מר"מ ל"ז (יום א', י"ב אדר), **יולדת** – **משו"ע** (סי' קצ"ד סעי' א').

מר"מ ל"ח (יום ד', ט"ו אדר) – פורים

מר"מ ל"ט (יום א', י"ט אדר) – **משו"ע** (סי' קצ"ד סעי' ב' - סעי' י"ד).

מר"מ מ' (יום ד', כ"ב אדר), **הרחקות** – **שבת** (דף יג-יג:), **תוס'** (שם ד"ה בימי), **משו"ע** (סי' קצ"ה סעי' א' - סעי' ד'), **ליקוט ספרים**.

מר"מ מ"א (יום א', כ"ו אדר) – **כתובות** (דף סא.), **משו"ע** (סי' קצ"ה סעי' ה' - סעי' י'), **ליקוט ספרים**.

מר"מ מ"ב (יום ד', כ"ט אדר) – **משו"ע** (סי' קצ"ה סעי' י"א - סעי' י"ז), **ליקוט ספרים**.

קיץ תשס"ט.

מר"מ א' (יום ד', ה' אייר), **בדיקות** – **משנה** (דף סח., **גמ'** ר' יהודה אומר), **משנה** (דף סח:), **גמרא** (שם), **רא"ש** (פרק י' סי' ה'), **משו"ע** (סי' קצ"ו סעי' א' - סעי' ה'), **פת"ת** (סי' ק"צ ס"ק כ"ב).

מר"מ ב' (יום א', ט' אייר) – **משו"ע** (סי' קצ"ו סעי' ו' - סעי' י').

מר"מ ג' (יום ד', י"ב אייר), **ה' ימים** – **גמ'** (סוף דף לג-לג:), **תוס'** (שם ד"ה רואה), **משו"ע** (סי' קצ"ו סעי' י"א - סעי' י"ג).

מר"מ ד' (יום א', ט"ז אייר), **טבילה בזמנה** – **תוס'** (סוף דף ל.), **משו"ע** (סי' קצ"ז סעי' א' - סעי' ב'), **מ"ב** (סי' שכ"ו ס"ק ז', ס"ק כ"ד).

מר"מ ה' (יום ד', י"ט אייר), **טבילה ביום** – **גמ'** (דף סז:), אמר רב, **משו"ע** (סי' קצ"ז סעי' ג' - סעי' ה').

מר"מ ו' (יום א', כ"ג אייר), **הציצות, שער** – **נדה** (דף סו: ואמר רבא - דף סז:), אמר רב, **שבת** (דף נז-דף נז:), **משו"ע** (סי' קצ"ח סעי' א' - סעי' ו'), **בה"ל** (סי' פ"ח), **אג"מ** (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ז). [מקואות (פרק ט')].

מר"מ ז' (יום ד', כ"ו אייר) – **מקואות** (פרק ט' משנה ב', משנה ד', **ונו"כ** שם), **תוס'** (נדה דף סז. ד"ה לפלוף), **משו"ע** (סי' קצ"ח סעי' ז' - סעי' י"ז), **בה"ל** (סי' קס"א סעי' ב' ד"ה והיו).

מר"מ ח' (יום א', א' סיון), **צפורן** – **משו"ע** (סי' קצ"ח סעי' י"ח - סעי' כ"ב), **מ"ב** (סי' ש"מ ס"ק ג', בה"ל שם ד"ה וחייב).

מר"מ ט' (יום ד', ד' סיון) – **מקואות** (פרק ח' משנה ה', **ונו"כ** שם), **משו"ע** (סי' קצ"ח סעי' כ"ג - סעי' כ"ח).

מר"מ י' (יום א', ח' סיון) – טש"ע (סי' קצ"ח סעי' כ"ט - סעי' ל"א).

מר"מ י"א (יום ד', י"א סיון) – נדה (סוף דף סו: - סוף דף סז.), תוס' (נדה דף סו: ד"ה אשה, דף סז. ד"ה וכמניקה), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' ל"א - סעי' ל"ט).

מר"מ י"ב (יום א', ט"ו סיון) – תוס' (נדה דף סז. ד"ה נתנה), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' מ' - סעי' מ"ח).

מר"מ י"ג (יום ד', י"ח סיון), חפ"ה – גמ' (נדה סוף דף סו. אמר רבא - דף סח. משנה), תוס' (ד"ה אם, ד"ה כך, ד"ה והלכתא, ד"ה הא), טש"ע (סי' קצ"ט סעי' א' - סעי' ג').

מר"מ י"ד (יום א', כ"ב סיון) – טש"ע (סי' קצ"ט סעי' ד' - סעי' ז').

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ה סיון) – טש"ע (סי' קצ"ט סעי' ח' - סעי' י"ג).

מר"מ ט"ז (יום א', כ"ט סיון), ברכה – פסחים (דף ז:; דאמר רב יהודה), תוס' (שם ד"ה על), טש"ע (סי' ר'), מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ט"ז).

מר"מ י"ז (יום ד', ב' תמוז).

הל' נדה – שו"ע (סי' ר"א סעי' ע"ה).

הל' מזוזה ...

מראי מקומות

שנת תשע"ד

מר"מ א' (יום ד', ג' כסליו) - נדה (דף נז: - דף נט.), תוס' (ד"ה כרבי, ד"ה מודה, ד"ה כשורה).

מר"מ ב' (יום א', ז' כסליו) - נדה (דף סו., אמר רב יהודה, אמר ר' זירא), טור וב"י (סי' קפ"ג).

מר"מ ג' (יום ד', י' כסליו) - משנה (דף מ.), שו"ע (סי' קפ"ג), נו"כ (שם), תוה"ש (סי' א'), מחה"ש (סי' ב').

מר"מ ד' (יום א', י"ד כסליו) - תרה"ד (סי' רמ"ו), משו"ע (סי' ק"צ סעי' א'), נב"ת (י"ד סי' קי"ט).

מר"מ ה' (יום ד', י"ז כסליו) - משו"ע (סי' ק"צ סעי' ב' - סעי' ד'), משו"ע (סי' ק"צ סעי' ה'), אג"מ (י"ד ח"ג סי' מ"ו אות ב'), בדה"ש (ביאור ד"ה יש, עמ' קנ"ז).

מר"מ ו' (יום א', כ"א כסליו) - תוס' (דף נח: ד"ה וכדבריו), רא"ש (פרק ח' סי' ב', סי' ו'), משו"ע (סעי' ו' - סעי' ט'), אג"מ (ח"ד סי' י"ז אות ז').

מר"מ ז' (יום ד', כ"ד כסליו) - נדה (משנה ב' דף נט.; גמרא דף ס: אמר רב מתנה), נדה (דף סא: ת"ר בגד צבוע), משו"ע (סעי' י'), אג"מ (י"ד ח"ג סי' נ"ג, ח"ד סי' י"ז אות י"ד), ליקוט ספרים.

מר"מ ח' (יום א', כ"ח כסליו) - רא"ש (פרק ח' סי' א', סי' ז'), משו"ע (סי' ק"צ סעי' י"א - סעי' י"ז), שבה"ל (ח"ד סי' ק"ד).

מר"מ ט' (יום ד', א' טבת) - משו"ע (סי' ק"צ סעי' י"ח - סעי' כ"ד).

מר"מ י' (יום א', ה' טבת) - רא"ש (פרק ח' סי' ח'), משו"ע (סי' ק"צ סעי' כ"ה - סעי' ל"ב), אג"מ (י"ד ח"ד סי' י"ז אות ג'), מתחיל המר"מ לקמן.

מר"מ י"א (יום ד', ח' טבת) - נדה (משנה דף יד. - דף יז:), משו"ע (סי' ק"צ סעי' ל"ג - ל"ח).

מר"מ י"ב (יום א', י"ב טבת) - שלג.

מר"מ י"ג (יום ד', ט"ו טבת) - משו"ע (סי' ק"צ סעי' ל"ט - סעי' מ'), נדה (דף ס.), משו"ע (סי' ק"צ סעי' מ"א - סעי' מ"ד), נדה (משנה דף נו. - דף נז:), משו"ע (סי' ק"צ סעי' מ"ו - סעי' מ"ט).

מר"מ י"ד (יום א', י"ט טבת) - נדה (משנה דף ס: - דף סא: בדקה אחת), משו"ע (סעי' נ' - נ"ד).

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ב טבת) - חזרה.

מר"מ ט"ז (יום א', כ"ו טבת) - מבחו (סימן קפ"ג, סימן ק"צ).

מר"מ י"ז (יום ד', כ"ט טבת) - נדה (משנה דף טו. - משנה דף טז.), תוס' (ד"ה אפי', ד"ה ורב), נדה (משנה דף סג: - משנה), משו"ע (סי' קפ"ד סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ י"ח (יום א', ד' שבט) - רמ"א (סעי' ב'), ש"ך (סי' קפ"ט ס"ק ל"ט), מראה כהן (עמ' קמ"א), רא"ש (פרק ט' סי' ב', סוף סי' ג' ד"ה ואשה), משו"ע (סי' קפ"ד סעי' ד' - סעי' ו', סעי' ח'), פת"ת (סי' קפ"ה ס"ק ט"ו, חת"ס סי' קס"ג).

מר"מ י"ט (יום ד', ז' שבט) - משו"ע (סי' קפ"ד סעי' ט' - סעי' י"א).

מר"מ כ' (יום א', י"א שבט), וסת הפלגה, וסת החודש - נדה (משנה דף סג. - ריש סד.), משו"ע (סי' קפ"ט סעי' א' - סעי' ו').

מר"מ כ"א (יום ה' ט"ו שבט), וסת הדילוג, וסת סירוג - נדה (דף סד.), משו"ע (סי' קפ"ט סעי' ה', סעי' ז' - סעי' י"ב).

מר"מ כ"ב (יום ד', כ"א שבט) - משו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ג), כרתי (תפרי"ס ס"ק ט"ו), חו"ד (ב"י ס"ק י"ב ד"ה אמנם), בית מאיר (שם).

מר"מ כ"ג (יום א', כ"ה שבט) - משו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ד - סעי' ט"ז), נקוה"כ (שם).

מר"מ כ"ד (יום ד', כ"ח שבט), וסת האונס - נדה (דף יא. א"ר הונא), תוס' (שם), משו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ז - סעי' י"ח).

מר"מ כ"ה (יום א', ב' אדר א'), וסת הגוף - נדה (משנה דף סג. - משנה דף סג:), משו"ע (סי' קפ"ט סעי' י"ט - סעי' כ"ו), משו"ע (סי' קפ"ד סעי' י"ב).

מר"מ כ"ו (יום ה', ו' אדר א'), תינוקת וזקנה - נדה (משנה דף ז', סוף דף ט. - דף י.), טש"ע (סי' קפ"ט סעי' כ"ז - סעי' ל"א), טש"ע (סי' קפ"ד סעי' ג').

מר"מ כ"ז (יום א', ט' אדר א'), מעוברת, מינקות - טש"ע (סי' קפ"ט סעי' ל"ב - סעי' ל"ד), טש"ע (סי' קפ"ד סעי' ז'), אג"מ (יו"ד ח"ד סי' י"ד סימן קפ"ד סעי' ז', סי' י"ז), כדורים (pills).

מר"מ כ"ח (יום ד', י"ב אדר א') - חזרה.

מר"מ כ"ט (יום א', ט"ז אדר א') - מבחן (סימן קפ"ד, סימן קפ"ט).

מר"מ ל' (יום ד', י"ט אדר א'), אמתלא - נדה (דף יב., ת"ר), כתובות (דף כב., משנה, גמרא), שו"ת הרמ"א (סי' ב'), טש"ע (סי' קפ"ה סעי' א' - סעי' ג').

מר"מ ל"א (יום א', כ"ג אדר א'), תשובה - טש"ע (סי' קפ"ה סעי' ד'), פת"ת (שם), רמ"א (או"ח סי' של"ד סוף סעי' כ"ו), מ"ב (שם).

מר"מ ל"ב (יום ד', כ"ו אדר א') בדיקות - משנה (דף יא.), גמרא (דף יא: פעמים - דף יב.), רש"י (סוף הפרק), טש"ע (סי' קפ"ו), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה ד"ה ולענין, ח"ג סי' נ', עי' ח"ב סי' ע"ב).

מר"מ ל"ג (יום א', ל' אדר א') רמ"ת - נדה (סוף דף סה: - דף סו. אמר רב יוסף), טש"ע (סי' קפ"ז סעי' א'), נב"ק (יו"ד סי' ס"א).

מר"מ ל"ד (יום ד', ג' אדר ב') - טש"ע (סי' קפ"ז סעי' ב' - סעי' ד').

מר"מ ל"ה (יום א', ז' אדר ב') - טש"ע (סי' קפ"ז סעי' ה' - סעי' ז').

מר"מ ל"ו (יום ד', י' אדר ב') - דרכי משה (ס"ק ז' ד"ה כתב), טש"ע (סי' קפ"ז סעי' ח' - סעי' י').

(יום א', י"ד אדר ב') - פורים.

מר"מ ל"ז (יום ד', י"ז אדר ב') - טש"ע (סי' קפ"ז סעי' י"א - סעי' י"ד).

מר"מ ל"ח (יום א', כ"א אדר ב'), מראות - נדה (משנה דף יט. - ריש דף יט:), תוס' (ד"ה הירוק), רא"ש (פרק ב' סי' ד'), נדה (דף כ:), ילתא), טש"ע (סי' קפ"ח סעי' א' - סעי' ב').

מר"מ ל"ט (יום ד', כ"ד אדר ב') - משנה (דף כא.), גמרא (דף כא: בעי מיניה רבי ירמיה - דף כב:), רא"ש (פרק ג' סי' ב'), טש"ע (סי' קפ"ח סעי' ג' - סעי' ו'), הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב סי' ע', או מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סי' ע"ב).

מר"מ מ' (יום א', כ"ח אדר ב') - חזרה.

מר"מ מ"א (יום ב', כ"ט אדר ב') - מבחן (סימן קפ"ה, סימן קפ"ו, סימן קפ"ז, סימן קפ"ח).

קיץ תשע"ד

מר"מ א' (יום א', ד' אייר), דם במי רגלים - נדה (דף נט:), תוס' (שם ד"ה האשה, דף יד: ורבי), רא"ש (פרק ט' סי' א'), טש"ע (סי' קצ"א).

מר"מ ב' (יום ה', ח' אייר), כלה - נדה (סוף דף סו.), רא"ש (פרק י' סי' ד'), טש"ע (סי' קצ"ב).

מר"מ ג' (יום א', י"א אייר), בתולים - משנה (דף סד:), נדה (דף סה: רב ושמואל), טש"ע (סי' קצ"ג), [אה"ע (סי' ס"ג), או"ח (סי' ר"פ)].

מר"מ ד' (יום ד', י"ד אייר), יולדת - טש"ע (סי' קצ"ד סעי' א').

מר"מ ה' (יום א', י"ח אייר) - ב"ק (דף יא. שליא), תוס' (שם ד"ה דקא, ד"ה דאין), טש"ע (סי' קצ"ד סעי' ב' - סעי' י"ד).

מר"מ ו' (יום ד', כ"א אייר), הרחקות - שבת (משנה דף יא., גמרא דף יג. איבעיא להו - דף יג:), תוס' (שם ד"ה בימי), טש"ע (סי' קצ"ה סעי' א' - סעי' ד'), ליקוט ספרים.

מר"מ ז' (יום א', כ"ה אייר) - כתובות (דף סא.), טש"ע (סי' קצ"ה סעי' ה' - סעי' ט'), ליקוט ספרים.

מר"מ ח' (יום ד', כ"ח אייר) - טש"ע (סי' קצ"ה סעי' י' - סעי' י"ז), [או"ח (סי' פ"ח)], ליקוט ספרים.

מר"מ ט' (יום א', ג' סיון), בדיקות - משנה (דף סח., גמ' ר' יהודה אומר), משנה (דף סח: וגמרא שם), רא"ש (פרק י' סי' ה'), טש"ע (סי' קצ"ו סעי' א' - סעי' ה'), פת"ת (סי' ק"צ ס"ק כ"ב).

(יום ד', ו' סיון) - שבועות.

מר"מ י' (יום א', י' סיון) - טש"ע (סי' קצ"ו סעי' ו' - סעי' י').

מר"מ י"א (יום ד', י"ג סיון), ה' ימים - גמ' (סוף דף לג-לג:), תוס' (שם ד"ה רואה), טש"ע (סי' קצ"ו סעי' י"א - סעי' י"ג).

מר"מ י"ב (יום א', י"ז סיון) - חזרה.

מר"מ י"ג (יום ד', כ' סיון), מבחן (סימן קצ"א - סימן קצ"ו).

מר"מ י"ד (יום א', כ"ד סיון), טבילה בזמנה - תוס' (נדה סוף דף ל.), טש"ע (סי' קצ"ז סעי' א' - סעי' ב'), מ"ב (סי' שכ"ו ס"ק ז', ס"ק כ"ד).

מר"מ ט"ו (יום ד', כ"ז סיון), טבילה ביום - גמ' (דף סז:), אמר רב, טש"ע (סי' קצ"ז סעי' ג' - סעי' ה').

מר"מ ט"ז (יום א', א' תמוז), חציצות, שער - נדה (דף סו: ואמר רבא - דף סז:), אמר רב, שבת (דף נז-דף נז:), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' א' - סעי' ו'), בה"ל (סי' פ"ח), אג"מ (יו"ד ח"א ריש סי' צ"ז). [מקואות (פרק ט')].

מר"מ י"ז (יום ה', ה' תמוז), מכה - מקואות (פרק ט' משנה ב', משנה ד'), תוס' (נדה דף סז. ד"ה לפלוף, ד"ה פתחה), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' ז' - סעי' י"ד).

מר"מ י"ח (יום א', ח' תמוז), צבע - טש"ע (סי' קצ"ח סעי' ט"ו - סעי' י"ז), פרישה, ב"ח, סד"ט, בה"ל (סי' קס"א סעי' ב' ד"ה והיו).

מר"מ י"ט (יום ד', י"א תמוז), צפורן - טש"ע (סי' קצ"ח סעי' י"ח - סעי' כ"ב), מ"ב (סי' ש"מ ס"ק ג', בה"ל שם ד"ה וחייב).

מר"מ כ' (יום א', ט"ו תמוז) - מקואות (פרק ח' משנה ה', ונו"כ שם), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' כ"ג - סעי' כ"ח).

מר"מ כ"א (יום ד', י"ח תמוז) - טש"ע (סי' קצ"ח סעי' כ"ט - סעי' ל"א).

מר"מ כ"ב (יום א', כ"ב תמוז) - נדה (סוף דף סו: - סוף דף סז:), תוס' (נדה דף סו: ד"ה אשה, דף סז. ד"ה וכמניקה), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' ל"א - סעי' ל"ט).

מר"מ כ"ג (יום ד', כ"ה תמוז) - תוס' (נדה דף סז. ד"ה נתנה), טש"ע (סי' קצ"ח סעי' מ' - סעי' מ"ח).

מר"מ כ"ד (יום א', כ"ט תמוז), ברכה - פסחים (דף ז:), דאמר רב יהודה, תוס' (שם ד"ה על), טש"ע (סי' ר'), מ"ב (סי' ע"ד ס"ק ט"ז).

מר"מ כ"ה (יום ד', ג' אב) - חזרה.

מר"מ כ"ו (יום א', ז' אב) - חזרה.

מר"מ כ"ז (יום ב', ח' אב) - מבחן (סימן קצ"ז, סימן קצ"ח, סימן ר').

מר"מ כ"ח (יום ה', י"א אב), הל' חציצות בנטיילת ידיים - חולין (סוף דף קו. - סוף דף קו:), תוס' (ד"ה וכל), טש"ע (או"ח סי' קס"א).

אלול תשע"ד

מר"מ א' (יום א', ה' אלול), חפיפה - גמ' (נדה סוף דף סו. אמר רבא - דף סח. משנה), תוס' (ד"ה אם, ד"ה כך, ד"ה והלכתא, ד"ה הא), טש"ע (סי' קצ"ט סעי' א' - סעי' ג').

מר"מ ב' (יום ד', ח' אלול), חפיפה רחוקה - טש"ע (סי' קצ"ט סעי' ד' - סעי' ז'), אג"מ (יו"ד ח"ב סי' פ"א).

מר"מ ג' (יום א', י"ב אלול), שלא עשתה כתיקונה - טש"ע (סי' קצ"ט סעי' ח' - סעי' י"ג).

מר"מ ד' (יום ד', ט"ו אלול), רחיצה אחר טבילה - שו"ע (סי' ר"א סעי' ע"ה), מתחיל חזרה (סי' קפ"ג).

מר"מ ה' (יום א', י"ט אלול) - חזרה (סי' קפ"ד).

מר"מ ו' (יום ד', כ"ב אלול) - חזרה (סי' קפ"ה, סי' קפ"ו).

מר"מ ז' (יום א', כ"ו אלול) - חזרה (סי' קפ"ט).

מר"מ ח' (יום א', ד' תשרי תשע"ה) - חזרה (סי' ק"צ).

מר"מ ט' (יום ה', ח' תשרי תשע"ה) - מבחן (על כל הלכות טהרת המשפחה).

1. אבי הנחל (אלמליח).
2. אבני שהם (פנירי).
3. אגורה באהלך (ניימאן).
4. אהל אריה (קאטץ).
5. אהל יעקב (סקוצילס).
6. אהל משה (בן עבו).
7. אוהל שרה (נויברט).
8. אוצרות הטהרה (קוריץ).
9. אור הבית (מאזוז).
10. אורחות הבית (שטרנבוך).
11. אמרי אברהם (אויערבאך).
12. אמרי חיים (שיינברג).
13. אמרי יוסף (ורטהימר).
14. ארחות טהרה (עטיה).
15. אשרי האיש (יו"ד ח"א, אלישיב).
16. אשריכם ישראל (יפה).
17. באר חנוך (פיעטקובסקי).
18. בדי השולחן (כהן).
19. בינת אמת (מזרחי).
20. בנה ביתך (שערה).
21. בני יעקב (שכנזי).
22. בנין בית נאמן (סילבר).
23. ברכה כסדרה (כהן).
24. ברכת דוד (נדה, חרר).
25. ברכת יצחק (ברכה).
26. גופי הלכות (ואלהענדלר).
27. גנות עלי נהר (ריימאן).
28. דברי בנייה (חי"ב, דיין).
29. דברי טהרה (הלברשטאם).
30. דעת ברורה (נדה, דויטש).
31. דרך בית עמי (עמר).
32. דרך הטהרה (גרינברג).
33. דרך המלך (מלכה).
34. דרך השלחן (ינקלביץ).
35. דרך ישראל (טופורוביץ).
36. דרכי טהרה (אליהו).
37. דרכי שלום (פרידמן).
38. דת הנשים (ניגרין).
39. הבית יהודי (ח"א סי' ס' - ס"ח, זכאי).
40. הלכה ברורה (וילהלם).
41. הלכות נדה (איידר, אנגלית).
42. הלכות נדה להרא"ש (גליק).
43. זכר שמואל (גריינמן).
44. זרע שמואל (נדה, שטילרמן).
45. חדושים ובאורים (גריינמן).
46. חוט שני (נדה, קרליץ).
47. חוקת הטהרה (אהלבוים).
48. חזקת הטהרה (בן שושן).
49. חזקת טהרה (ראטה).
50. חיי הלוי (וואזנער).
51. חסד לאברהם (יצחקי).
52. חק הטהרה (קטן).
53. חק וזמן (בלייד).
54. טהרה כהלכה (פרקש).
55. טהרת בנות ישראל (קצין).
56. טהרת בת ישראל (כהנא).
57. טהרת בת ישראל (ראבינאוויטץ).
58. טהרת הבית (יוסף).
59. טהרת המשפחה (זכאי).
60. טהרת המשפחה בישראל (הכהן).
61. טהרת יעקב (שכנזי).
62. טהרת ישראל (פארער).
63. טהרת עם ישראל (וגשל).
64. ט"ז וש"ד השלם (ווינמאן).
65. יבקש תורה (קויפמן).
66. ידות טהרה (ואזנר).
67. ידות טהרה (שנעבלג).
68. ידעת הטהרה (קליין).
69. יוסף דעת (יודי).
70. ימי טוהר (יונה).
71. יסוד הטהרה (קליין).
72. כה תאמר (שנעבלג).
73. כללי טהרה (בראנדסדארפער).
74. לבוש צדק (כהן).
75. לבושי עז (אויערבאך).
76. ליקוטי הל' נדה (ברנשטיגל).
77. מגילת ספר (אייזנטל).
78. מורה בהלכה (אליעזרוב).
79. מורשת משה (שטיינהויז).
80. מי דעת (נחומי, וסתות).
81. מיוסף עד יוסף (כהן).
82. מילי דטהרה (פישר).
83. מנחת אשר (נדה, וייס).
84. מנחת פרי (נדה, רוטנברג).
85. מעדני אשר (נדה, לונצר).
86. מעין הטהרה (קוריץ).
87. מעין טהרה השלם (טהרני).
88. מערכת השולחן (קורנפלד).
89. מקוה ישראל (עובד).
90. מראה כהן (רובין).
91. משמרת הטהרה (ב"ח, קארפ).
92. משנת השלחן (ויספיש).
93. משנת טהרה (בלומנטל).
94. משנת טהרה (קליין).
95. משנת יעקב (ישראל).
96. נטעי גבריאל (נדה ג"ח, ציננער).
97. נשמת ישראל (תורגמן).
98. נשמת אברהם (אברהם, ח"ב).
99. נתיבות הטהרה (לברון).
100. נתן פרי (געשטעטנער).
101. סוגה בשושנים (וינד).
102. ספר דיני הרחקות (שמש).
103. עלי טהרה (ב"ח, שפירא).
104. עסקי טהרה (קרלין-סטולין).
105. ערוגת הבשם (מרגן, אנגלית).
106. פתח שער (פריעדמאן).
107. פי כהן (ב"ח, אייכארן).
108. פסקי באר משה (שטערן).
109. פסקי הטהרה (נדה, קוריץ).
110. פרדס שמחה (גרוס).
111. פרי גני (הניג).
112. פרי הגן (גראס).
113. פרי טהרה (פארכהיימר).
114. פתחי דעת (מורגנשטרן).
115. פתחי הלכה (פארסט, אנגלית).
116. פתחי הלכות (קוסובסקי-שחור).
117. פתחי טהרה (אמסלם).
118. פתחי טהרה (יקובוביטש).
119. פתחי טוהר (דויטש).
120. פתחי מגדים (מייזלס).
121. פתחי תשובות (שרגא).
122. צינוי טהרה (יאקאבאוויטש).
123. קדושים תהיו (ב"ח, זדה).
124. קונ' בהל' נדה (וייס).
125. קונ' הטהרה (אריבי).
126. קל' פסקים וביאורים (מרמורשטיין).
127. קיצור הלכות נדה (בויאר).
128. קיצור הלכות טהרה (זנדר).
129. קיצור פתחי מגדים (מייזלס).
130. קיצור שו"ע (פפויפר).
131. קנה בשם (בראנדסדארפער).
132. קנין טהרה (בריזל).
133. קצור הל' נדה (עובד).
134. ראה חיים (מאיר).
135. ראש פינה (פריעדמאן).
136. רואה בשושנים (ישראל).
137. שאלת אשר (ב"ח, וויספיש).
138. שביבי טהרה (שטרן, גוטסמן).
139. שבילי השלחן (רוזדאל).
140. שבילי טהרה (שטרן).
141. שומרי טהרה (שוורץ).
142. שושנת העמקים (אנגלית, סולטן).
143. שושנת ישראל (קנר).
144. שיעורי טהרה (גרוס).
145. שיעורי שבט הלוי (ואזנר).
146. שערי הבית (שארף).
147. שערי הלכה (חזות).
148. שערי טבילה (שטרן).
149. שערי טהרה (ברוס).
150. שערי טהרה (מרילוס).
151. שערי טהרה (שטרן).
152. שערי טהרה (שמואליאן).
153. שערים המצויינים (נידאם).
154. שפע טהרה (הלברשטם).
155. תורת הטהרה (יוסף).
156. תורת המשפחה (שטרנבוך).
160. מורשת משה (שטיינהויז).
161. משנת יעקב (ישראלי).
162. נזר שלמה (כהן).
163. פני טוהר (עמרם).
164. קנין שמעתתא (דרשו).
165. שיח יוסף (רוט).
157. איזה מקומם (פרידלס).
158. אמרי יצחק (פוס).
159. יד בנימין (אלישיב).

על הדף.

שבת (דף קלח:) - "עתידה תורה שתשתכח מישראל ... חס ושלום ... אלא ... שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד" "שלא ימצאו הלכה ברורה במקום אחד. פירוש בשום מקום לא ימצא, וכן הוא בזמננו זה ודאי **משרבו הספרים נתרבו שינוי הדעות** וחילוקי סברות" - **יעב"ץ** (שבת דף קלח:)

